תנ״ך · אחרונים

חתם סופר על התורה

רבי משה סופר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חתם סופר על התורה

רבי משה סופר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חתם-סופר-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
בראשית 13
נח 20
לך לך 27
וירא 42
חיי שרה 64
תולדות 81
ויצא 98
וישלח 118
וישב 139
מקץ 177
ויגש 188
ויחי 211
שמות 246
וארא 286
בא 301
בשלח 333
יתרו 396
משפטים 443
תרומה 487
תצוה 508
כי תשא 616
ויקהל 640
פקודי 653
ויקרא 661
פרשת שקלים 693
ז' אדר 705
פרשת זכור 724
פורים 728
פרשת פרה 739
פרשת החדש 740
צו 742
פסח 768
יום א' של פסח 800
יום ב' של פסח 804
חול המועד פסח 807
שביעי של פסח 810
אחרון של פסח 822
שמיני 833
תזריע 858
מצורע 866
אחרי מות 874
קדושים 888
אמור 906
בהר 929
בחוקתי 940
במדבר 964
שבועות 983
נשא 1008
בהעלותך 1029
שלח 1058
קרח 1089
חקת 1119
בלק 1166

פנחס 1191
מטות 1217
מסעי 1232
דברים 1238
ואתחנן 1292
עקב 1340
ראה 1362
שופטים 1387
כי תצא 1409
כי תבוא 1436
נצבים 1456
וילך 1517
האזינו 1553
וזאת הברכה 1592

הקדמה

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל אשר השאיר אחריו ברכה ע"ד פ'ר'ד'ס' ומקצתם לקחתי ממה שהקרה ד' לפני והצגתים לפני אחב"י. - והנה מפרשי התורה מצאנו אותם על אחד מארבעה דרכים שבהם יכנסו לפרדס, הדרך הראשון הוא "הפשט" שבו הלכו רוב גדולי הראשונים וכבר אמרו חז"ל (שבת דף ס"ג ע"א) אין מקרא יוצא מידי פשוטו ומאור עינינו רש"י ז"ל שם אותו ליסוד פירושו כמ"ש במקומות רבות, "ואני לפרש פשוטו של מקרא באתי" ועיי' ג"כ ברשב"ם ריש פ' וישב, הדרך השני הוא "הרמז" גם את מקורו מצינו בדברי חז"ל רמז אין מספר שלמדו בדרך הזה הלכה למעשה (יעויין לקמן דף מ' ע"א בד"ה ואקדים) גם לרבותינו בעלי התוס' מצאנוהו (עיין תוס' מס' פסחים דף קי"ז ע"ב בד"ה למען תזכור), ולרוב בפירושם על התורה, הדרך הג' והוא הדרך היותר כבוש לרבים בין בהלכה בין באגדה הוא "הדרוש", וזה מה שמצינו לפעמים דרשות שהם נגד השכל בהשקפה ראשונה למשל שמשה ופרעה יהיו חולקי' בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד, דבר זה זר יחשב בעיני ההמון, אבל הענין הוא כך, כי הש"י האציל על כל אדם בין יהודי בין נכרי רוח חכמה ותבונה לעשות משפט וצדקה בארץ ולהבדיל בין הטוב ובין הרע וגם השיגו בחכמתם ורוח בינתם לדעת התורה וכבר אמרו חז"ל כשם שאין פרצופיהן שוה כך אין דיעותיהן שוה וכל איש ואיש מדותיו הטבעיים וחינוכו מנעוריו ודברי' שונים אשר עברו וחלפו על ראשו הן לטוב הן למוטב מסבות שונות הן המה יועציו מתי סודו ולפיהן ישפוט ואל המקום אשר הם שבים ללכת ימשכו גם את השכל עמם, וככה מצינו שהאחד יחייב לאמת מה שחבירו מחליט לשקר אף אם שניהם כאחד כוונתם להשיג האמת וכזה ג"כ ענין הפלוגתא למשל הרמב"ם ברוח חכמתו ושכלו יחייב את ראובן לשלם ועין שכלו של הראב"ד יזכהו, וא"כ איננו רחוק כי סברת הרמב"ם תהי' ג"כ סברת פרעה ר"ל שגם הוא שפט כן לפי שכלו וחכמתו אשר העמיק והשכיל בה וכזאת מצינו ג"כ בגמר' סנהדרין דשאול ודוד איפלגו בהמקדש במלוה ופרוטה בסברת תנאים אחריהם ושניהם כוונו לאמתה של תורה, ושם הדרך

הרביעי הוא הסוד אשר עליו אמרו ז"ל וכבשים ללבושיך כמו מעשה בראשית ומעשה מרכבה וסודות התורה והמצות וכדומה:

והנה הספר הזה הוא יפרד והי' לארבעה ראשים הנ"ל והוא כלול ובלול מארבעתן בו יתענגו הלומדים ותלמידים בפרט בשבת ויו"ט כי ינוחו ממלאכתם של כל ימות החול בין ממלאכת ה' הוא העיון לעיין בעומקה של תורה אשר עמוק עמוק מי ימצאנה כמו שמצינו בגמרא נדרים בין ממלאכת הפרנסה שאז בוודאי החיוב מוטל לקדש את השבת בלימוד התורה (יעוין ש"ע או"ח סימן ר"צ סעיף ב' בהג"ה) ובפרט תלמידי המחבר יצ"ו המה ישימו לעיניהם תמונתו הקדושה דרכו והילוכו בקודש כדאיתא (שקלים דף ד' ע"ד) ר' גידל אמר האומר שמועה בשם אומרו יראה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו שנאמר אך בצלם יתהלך איש ועי"ז תתעורר בקרבם רגשת קודש אהבת השם לגשת אל הסולם אשר עליו נצב רבינו המחבר זצ"ל ויופיע רוח קדשו ואף אם גם לא יגעו אל ראשו אולי נזכה לעמוד בשליבה תחתונה ועוד זאת נשיב אל לבנו ושמרו אחריו דרך השם כל אחד ואחד לזכות את הרבים עד מקום שידו מגעת אחד המרבה ואחד הממעיט כי אין עבודת השם כמוהו כמובן, כדאיתא במדרש ותחלה צריך להיות חומת נחושת ועמוד ברזל בביתו שיתנהגו על פי התורה והיראה ולהדריך גם את בניו בדרך התורה והמוסר כי בעו"הר כל יום אנו הולכים ודלים בחינוך הבנים אוי לעינים שכך רואות גם באנשים אשר בשם יראים יכנו מונעים מבניהם דבר ה' זו תורתנו הקדושה אשר היא מצות עשה מתרי"ג מצות אשר אנו אומרים בפינו פעמים בכל יום שחרית וערבית ולמדתם את בניכם ושננתם לבניך ולא די שמצוה עשה זו הוא גדול באיכותה מכל תרי"ג מצות כמו ששנינו ות"ת כנגד כולם נוסף לזה היא יסוד מוסד לכל התורה כולה לקיימה כי תורה מגינה ומצילה מכל חטא ועון ואשמה מזמה היא תשמור עליך בא ולמד מה שאמר התנא ר' מאיר כל הלומד תורה לשמה וכבר אמרו חכמים ז"ל לעולם יעסוק בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שבטוח הוא מתוך שלא לשמה בא לשמה ויעוין ברמב"ם פ"י מהלכות תשובה הלכה ה', למה זה דומה לתינוק שנחלה ואיננו רוצה לשתות הסמים המרפאים גופו כי יטעום בהם טעם מר ואביו מרצה אותו בזהובים שישתה הסמים

האלו ואם גם כוונת התינוק בלקיחת סמים האלו אודות הזהובים מ"מ הם פועלים פעולתם ומטהרים כל סיג וחלאה ומרפאים ומברים אותו כן סגולת התורה והמצות לרפאות ולטהר רמ"ח איברים ושס"ה גידים עד שיזדכך ויתקדש בהם על ידם וממילא מאליו כיון שהוא קדוש וטהור עוסק בתורה ובמצות לשמה והיא הנותנת לנו שלמות בעו"הז ובעו"הב כמ"ש לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום הזה וכבר אמרו חכז"ל גדולה תורה שנותנת חיים לעושי' בעולם הזה ובעו"הב ואומר רפאות תהי' לשריך וכו' ועושר וכבוד נמצא אתה ועליה אמר שלמה החכם מכל אדם אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת ואמרינן בגמר' (קדושין דף ל' ע"ב) משל למלך שהכה בנו ונתן רטי' על מכתו וא"ל כ"ז שהרטי' על מכתך אכול מה שתרצה ושתה מה שתרצה ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואי אתה ניזק ואם אתה מעבירה הרי מעלה נימא כך אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ובעוה"ר עינינו רואות ההיפוך כי בהיות הנער בן י"ג שנה יוציאוהו מבית המדרש וישלך התורה אחרי גיוו ויש אשר יתנוהו בבית האיסורים מקום אשר איסורי המלך מלכו של עולם שם, שם יהגו כל היום למרות עיני ד' שאמר והגית בו יומם ולילה ויהגו בספרי' חיצונים ובילדי נכרים ישפיקו ובפיהם כדבש למתוק ויהי דבר ה' עליהם לחרפה וכל עוד שיגדילו יוסיפו סרה לדבר על ד' ועל משיחו עד שיכפרו בעיקר ר"ל ורבים יתנצלו כי כשיניחו בניהם ללמוד תורה עד שיהיו לאיש לא ימצאו אח"כ במה להתפרנס אך כחש יתכחשו כי אחכז"ל חייב כל אדם ללמוד את בנו אומנות וכבר הגיד התנא כחשם על פניהם באומרו לעולם ילמוד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, וטובה חכמה עם נחלה כי זה וזה יתקיימו בידם ועי"ז יזכה ג"כ להשיאם סמוך לפרקן ויוכל הבן לישא אשה כרצונו לש"ש ולבנות לו בית נאמן בישראל ולא יצטרך ליתן עינו רק בממון ולקחת אשה שאינה הוגנת לו אף אם לא תישר בעיניו ולפעמים אף שאינה מכירה ולבסוף אין זיווגם עולה יפה אלא אדרבה אמרו חכז"ל אסור לקדש אשה עד שיראנה פן יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו והתורה אמרה ואהבת לרעך וביודע אומנות נקיה וקלה יבטח בשם ה' אלקיו כי אין עניות ולא העשירות מן האומנות אלא יתפלל למי

שהעושר והנכסים שלו ויברך אותו בכל מעשה ידיו אשר יעשה ויקבע עתים לתורה תורתו קבע ומלאכתו עראי וזה וזה יתקיימו לטובה ולברכה וצאצאיו כמותו עד עולם:

והנה מדרך המנהג היה ראוי להאריך כאן בגדולת צדקת המחבר זי"ע והנהגתו, אך לאנוש כערכי הוא בלתי אפשר כי דבר זה צריך לאיש אשר ברוח חכמתו ויראתו לכל הפחות אינו עומד רחוק ממנו ורואהו באספקלרי' המאירה, רק אחת אמרתי להציע פה לזכרון:

עוד זכור יזכרו בני עמנו מאסיפת הרבני' הצדיקים בארץ אונגארן בעיר פעסט בשנת תרכ"ט על דבר מלחמת ד' אשר לחמו אז שלומי אמוני בני ישראל נגד אחיהם היהודים אשר פרצו גדרות עולם וישפכו סוללה על תורתנו הק' ודמו להשחיתה עד היסוד בה, אך בתחלה לבשו אדרת שעיר למען כחש באומרם כי רק המנהגים הישנים אשר רוח הזמן יקוץ בם המה על אפם וחמתם וכבר היו אז מגדולי הרבנים הצדיקים הת"ח ז"ל שהיו בדעתם להעלים עין מהם לבחור הרע במיעוטו כדי שלא לדחותם ולא יבאו לעבור על חמורות מהם, אך באמת העיזו פניהם ויום יום בקשו יותר טרף לשניהם ויבקשו לשלח יד בתושב"פ כאשר היא לנו מסורה בארבעה ש"ע ויהיו מלעיבים בדברי חז"ל ובוזים לגאוני עולם ראשוני' ואחרונים ושתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, אז ראו והבינו כל איש אשר לבבו נאמן לאלקי' כי המנהגים שמו רק לאורב והכונה היתה על מבצר הדת בכללו להרסו ולהחריבו, אזי נתקבצו יחדו כל גאוני ארץ הרבנים ת"ח צדיקים זצ"ל ונועצו יחד והמתיקו סוד כדת מה לעשות למען כבוד ד' ולתורתו ולחזק את בדק בית ישראל שלא יבלעו ח"ו את נחלת השם ב"י הכשרים לצודם במצודתם הרע אשר כמו מכה המהלכת היתה מוספת בכל יום ויום וכמעט דמינו לארץ אשכנז אשר שמה מאז ומקדם היו כולם קדושים תורה ויראה רק חתולתם עתה נהפכו וירדו בעשר ירידות אשר כמעט שֵם ישראל לא זכרו לולי ה' ברחמיו הופיע רוח ממרום על הרבנים הצדיקים האלה לגדור גדר ולעמוד בפרץ ועלה בהסכמה לעשות להם כמו הכתוב בספר ש"ע (יו"ד סי' שמ"ה סעי' ה' יעוין שם) במי שפורק עול ופורש עצמו מדרכי צבור ובפרט אלו שפרשו מדרכי התורה המקובלת והמסורה בידינו מעולם ומשנים קדמוניות ויצאו מכלל בני

ישראל אשר דינם כבר אמור שם ויוציאו קול במחנה העברים לאמר הבדלו מתוך העדה הרעה הזאת וסורו מעל אהלי האנשים הרשעים האלה כי אין להם חלק ונחלה באלקי ישראל בעמו ובתורתו וכינוס לצדיקי' נאה להם ונאה לעולם ומאז פרשו אלו מאלו, הוסיפו יום ויום היראים ושלמים לחזק את הבדק ולגדור הפרצות פרצות הדת ואין לירא עוד מארסם ארס נחשי' צפעוני' ואלו לחיי עולם ואלו לדראון ולחרפת עולם (הארכתי בזה אף כי הוא חוץ לענייננו מטעם כמוס עמדי) ובהיות שמה אצל אאמ"ו הגה"ג מהראשב"ס זצ"ל אמר לי בז"הל: שלשה דברים סח לי מר אבי הגאון ז"ל "מיום עמדי על דעתי לא התפללתי תפילה במחשבה זרה (מחשבה זרה יש להבין כוונתו בזה,) ומימי לא עלה על לבי שום מחשבת כבוד וגאוה בלמדי תורה ברבים" ומימי אם כי התנהגתי עצמי וביתי בכבוד ותפארת לא היתה להתגדל רק לשמה חוץ מיום שנתקבלתי לאב"ד דק"ק דרעזניטץ שדרשתי בכוונה להראות כחי בלימוד, והנה שלשה אלה נפלאו ממני איך פעם אחת אפילו בזמן ערך שבעים שנה לא היתה שום תערובת מחשבת פסול בא וראה גודל קדושת המחבר וצדקתו זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל. וה' יזכנו גם אותנו לבוא לידי מדות הללו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כי הם חיינו ואורך ימינו אנחנו ובנינו ובני בנינו עד עולם ונזכה יחד לחזות בנועם ד' בשוב שכינתו לציון ברחמים ויטו כולם שכם אחד לקבל עליהם עול מלכותו יתברך שמו לעבדו בפחד בכל לב ונפש ביראה ואהבה אמן:

הערה

אך למותר אחשוב להעיר כי חדושי אא"ז ז"ל המה כפלי כפלים ממה שהוצאתי פה לאורה ואנכי לא יכלתי להדפיס רק מכ"י שהי' תחת ידי, ואחזקינא טיבותא לידידי הרב המאור הגדול מו"ה יודא פ"פ נ"י שהשאיל לי העתקותיו מכ"י אא"ז ז"ל אשר העתיק הוא לעצמו, גם הדפסתי פה ח"א אשר העתיק הרב הגאון המובהק המנוח מו"ה משה שיק זצ"ל אב"ד דק"ק חוסט יע"א שהיה תלמיד מובהק מרבו המחבר זצ"ל הרבה ח"ת שכתב לעצמו בימי נעוריו ממה ששמע מרבו ז"ל והצגתים פה ברשימת כוכב כזה * - עוד היה בידי ספר כ"י שמו שיר מעון שם המחבר איננו כתוב שם ולקחתי מעט מפריו וספחתים פה כי לכל זמן ועת לכל חפץ:

המוציא לאור.

הקדמה לכרך ב'

רבים אומרים מי יראנו טוב אין טוב אלא תורה חידושי תורת משה סופר גם על סדר שמות וב"ה זכינו גם עתה לזה להדפיסו בעזה"י ביתר שאת וביתר עז בכמות ובאיכות, בכל זאת אעורר נא לאנשים כמוני, כי לא כאשר רבים יחשובו כי נקל לעבור בין בתרי דבריו הקדושים ובהבטה בעלמא יוכל להבין ולידע תוכן כוונתו, אבל באמת לא כן הוא, כי אא"ז זצ"ל קיצר מאוד והרבה פעמים רק ברמז בעלמא כתב בעט סופר מהיר, ובפרט הרבה דברים אשר הרואה יראה דברים חדשים אשר ימצא בו ולא ידע בשם מי המה אלה ויתמה על ככה, ידיע ליהוי כי רובם ככולם המה מדרשי חז"ל אשר הי' ידועים ופשוטים אצל אא"ז זצוק"ל ולא כתבם בשם חז"ל רק העתיקם בלי הזכיר מקורם ומעיינם ככל כדבר פשוט ידוע ומפורסם אשר אין צריכין להאמר עליו כי הוא זה ממדרשי חז"ל או שהוא כתוב במקרא, על כי גלוי וידוע ומפורסם לכל היא, והנה רוב פעמים הראיתי לדעת שהמה ממדרשי חז"ל וגם מקומם איו וסמנתי אותו בין שני חצאי עגולה כזה ( ) גם כמה פעמים באתי להוסיף באיזה דברים להסביר הענין לפי קט שכלי אשר חשבתי כי הכרח הוא כדי להבין דברי חכם אא"ז זצ"ל וחידותיו והכל בשני חצאי עגולה סמנתי, לכן זאת לדעת כי רובא דרובא ככולם הדברים אשר מסוגרים בין חצאי עגולה כתבתי אנכי ואם המצא ימצא אותם מוטעים ידע כי הטעות בי הוא ולא יתלה השגיאה באא"ז זצוק"ל, גם לא הביא אא"ז זצ"ל דקדוקים וקושיות אשר דקדק והקשה בפסוקים רק כתב פירושו וישובו ותירוצו וממנו יובן על נכון מה שדקדק והקשה בהם, לכן העצה היעוצה ללמוד תחלה סדר הפסוקים היטב ולדקדק בהם ואח"כ להם בבריו הקדושים ולעיין בהם בשכלו ולהתבונן בו בדעתו אז ישכילו ויבינו נועם דבריו וישמחו בו כמוצא שלל רב:

והנה שגיאות מי יבין וכן רבו הטעיות בספר ת"מ על בראשית והמשכיל יבין מעצמו להגיה כראוי ונכון בהשכל ודעת:

וזאת לדעת כי מה שאיתא בהקדמת ספר בראשית כי לא התפללתי בלא מחשבה זרה גם בזה נפל טעות וצ"ל לא התפללתי במחשבה זרה, גם מה שכתוב שם כי בפעם הראשונה אמר תורה ברבים כדי להראות כחו הגדול בתורה נאמר לי מפי תלמיד אהוב ששמע מפיו הטהור שגם זה לא הי' כדי להתגדל רק כדי שיוחזק לת"ח גדול ועל ידי זה יהי' דבריו נשמעים יותר לעבודת השי"ת בכח התורה אשר לא יעיז להרים איש את ידו נגדו ולהשליך דבריו אחרי גיוו או לזלזל ולתעתע בהם ועל דעתי הי' זה בעיניו הטהורים בבחינת גדולה עבירה לשמה:

והנה על טוב יזכרו הנהו אחים הב' המופלא ומופלג וכו' מו"ה אברהם יודא ז"ל והב' המופלא ומופלג וכו' מו"ה משה בנימין ז"ל והב' המופלא ומופלג וכו' מו"ה שמואל צבי ז"ל שכבר הלכו לעולמם אשר הי' תלמידים חביבים לאא"ז זצ"ל וכתבו דבריו הקדושים כשמעם יוצא מפיו בקדושה ובטהרה ונשלחו לי העתקתם על ידי אחיהם הרב המאור הגדול הצדיק וכו' וכו' מו"ה נפתלי סופר ני' אבדק"ק פעטשאניידארף אשר אמץ אותי מאוד להדפיס גם חלק שני ואני העתקתי מהם הרבה דברים והבאתים לבית הדפוס ועל זאת חלקם בחיים גם המה יזכו בזה אשר על ידיהם יצא לאור עולם תורת רבם הגאון ז"ל ושכרם משכר אשר עין לא ראתה ובפרט הרב הצדיק המנוח מו"ה יעקב שלום סופר ז"ל אשר בנו אהובי ידידי הרב וכו' וכו' מו"ה משה סופר ני' ויופיע שלח לי מה שמצא בכ"י ממר אביו ז"ל, ואפריון נמטי לי' ובפרט למר דודו הרב המאור מו"ה נפתלי סופר ני' עוד יזכו במדה שמדדו לזכות הרבים ולהפיץ תורה בישראל עד יבוא ינון אמן ואמן:

וידיע להוי דמה שנרשם הרבה פעמים בספר בתחלת הדבור חלון כזה הוא אשר העתקתי מהעתקות אשר נשלח לי ממשפחת סופרים הנחמדים ההמה ה"י:

הקדמה לכרך ג'

רבים אומרים מי יראנו טוב אין טוב אלא תורה חידושי תורת משה סופר גם על סדר ויקרא במדבר דברים וב"ה זכינו גם עתה לזה להדפיסו בעזה"י ביתר שאת וביתר עז בכמות ובאיכות, בכל זאת אעורר נא לאנשים כמוני, כי לא כאשר רבים יחשובו כי נקל לעבור בין בתרי דבריו הקדושים ובהבטה בעלמא יוכל להבין ולידע תוכן כוונתו,

אבל באמת לא כן הוא, כי אא"ז זצ"ל קיצר מאוד והרבה פעמים רק ברמז בעלמא כתב בעט סופר מהיר, ובפרט הרבה דברים אשר הרואה יראה דברים חדשים אשר ימצא בו ולא ידע בשם מי המה אלה ויתמה עליהם, ידיע ליהוי כי רובם ככולם המה מדרשי חז"ל אשר הי' ידועים ופשוטים אצל אא"ז זצוק"ל ולא כתבם בשם חז"ל רק העתיקם בלי הזכיר מקורם ומעיינם ככל דבר פשוט ידוע ומפורסם אשר אין צריכים לה אמר עליו כי הוא זה ממדרשי חז"ל או שהוא כתוב במקרא, על כי גלוי וידוע ומפורסם לכל הוא, והנה רוב פעמים הראיתי לדעת שהמה ממדרשי חז"ל וגם מקומם איו וסמנתי אותו בין שני חצאי עגולה כזה ( ) גם כמה פעמים באתי להוסיף באיזה דברים להסביר הענין לפי קט שכלי אשר חשבתי כי הכרח הוא כדי להבין דברי חכם אא"ז זצ"ל וחידותיו והכל בשני חצאי עגולה סמנתי, לכן זאת לדעת כי רובא דרובא ככולם הדברים אשר מסוגרים בין חצאי עגולה כתבתי אנכי ואם המצא ימצא אותם מוטעים ידע כי הטעות בי הוא ולא יתלה השגיאה באא"ז זצוק"ל, גם לא הביא אא"ז זצ"ל דקדוקים וקושיות אשר דקדק והקשה בפסוקים רק כתב פירושו וישובו ותירוצו וממנו יובן על נכון מה שדקדק והקשה בהם, לכן העצה היעוצה ללמוד תחלה סדר הפסוקים היטב ולדקדק בהם ואח"כ לעיין בדבריו הקדושים ולעיין בהם בשכלו ולהתבונן בו בדעתו אז ישכילו ויבינו נועם דבריו וישמחו בו כמוצא שלל רב:

והנה שגיאות מי יבין והמשכיל יבין מעצמו להגיה כראוי ונכון בהשכל ודעת:

והנה על טוב יזכרו הנהו אחים הב' המופלא ומופלג וכו' מו"ה אברהם יודא ז"ל והב' המופלא ומופלג וכו' מו"ה משה בנימין ז"ל והב' המופלא ומופלג וכו' מו"ה שמואל צבי ז"ל שכבר הלכו לעולמם אשר הי' תלמידים חביבים לאא"ז זצ"ל וכתבו דבריו הקדושים כשמעם יוצא מפיו בקדושה ובטהרה ונשלחו לי העתקתם על ידי אחיהם הרב המאור הגדול הצדיק וכו' וכו' מו"ה נפתלי סופר ני' אבדק"ק פעטשאניידארף אשר אמץ אותי מאוד להדפיס גם חלק שני ואני העתקתי מהם הרבה דברים והבאתים לבית הדפוס ועל זאת חלקם בחיים גם המה יזכו בזה אשר על ידיהם יצא לאור עולם תורת רבם הגאון ז"ל ושכרם משכר אשר עין לא ראתה ובפרט הרב הצדיק המנוח מו"ה יעקב שלום סופר ז"ל אשר בנו אהובי ידידי הרב וכו' וכו' מו"ה משה

סופר נ' ויופיע שלח לי מה שמצא בכ"י ממר אביו ז"ל, ואפריון נמטי לי' ובפרט למר דודו הרב המאור מו"ה נפתלי סופר נ' עוד יזכו במדה שמדדו לזכות הרבים ולהפיץ תורה בישראל עד יבוא ינון אמן ואמן:

וידיע להוי דמה שנרשם הרבה פעמים בספר בתחלת הדבור כוכב * כזה הוא אשר העתקתי מהעתקות אשר נשלח לי מתלמידיו הרבנים המאורות הגדולים נרם יאיר ובפרט הגאון המפורסם מהר"ם שיק זצ"ל שהעתיק בכתב ידו ממש ממה ששמעו מפיו והעתיקו אותן בלשוניהם וגם בזה כמה פעמים בשגיאה נסמן בכוכב גם מה שהוא לשונו או מהעתקת לשונו הטהור ממש ולפעמים לא נסמן גם מה שתלמידיו נרם יאיר כתבו בלשונם ממה ששמעו מפיו הקדוש זצ"ל:

ואפריון נמטיי' לגיסי הרב וכו' וכו' מו"ה יוסף דוב הכהן נ' שטרח והעתיק ממה שהי' לו ח"א מהעתקת לשונו הטהור של חזאא"ז זצ"ל:

ועל טוב יזכר הרבני המופלא ומופלג בתורה היקר הנעלה וכו' מו"ה יעקב נ' בן מו"ה איסר זאב נ' מילידי ירושלים עיר הקודש תובב"א הדר כעת בשאלנא טאריאן יע"א שטרח ועמל ויגע הרבה מאוד בהעתקת כתבי יד עד שבא לבית הדפוס, זכות אא"ז זצ"ל יעמוד לו ולנו ולכל ישראל אמן:

ועל כולם הודות להרבני המופלא וכו' מו"ה דוד ליב נאש נ"י המגיה, שטרח ועמל בדבר מצוה ועשה מלאכתו מלאכת שמים באמונה, יזכה להיות ממגיהי ספרים בירושלים שנוטלין שכרם מתרומת הלשכה ויעלה לציון ברנה עם כל ישראל אחיו בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן:

בראשית

בראשית הנה באותיו' מספר מנצפ"ך נו"ן פשוטה היא ז' מאות ע"כ ת"ש הוא במקום נו"ן פשוטה וא"כ איש"ת דבראשית הוה כאלו כתיב אין ותמצא בבראשית אותיות ב'ר'א' א'י'ן' י'ש' שברא יש מאין כדאיתא בספר יצירה עשה אינו ישנו ע"ש:

בראשית שי"ן תרי"ג כי כל מצוה מכונה שי"ן וישראל מעוטרי' בתרי"ג שיני"ן כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם יה"ו נקרא, וכ' בעה"ט שם יה"ו נקרא ר"ת שי"ן וחז"ל פירשוהו אתפילין שבראש מפני דכתיב וראו כל עמי הארץ שהתפילין שבראש נראי'

לכל עמי הארץ, אבל כל מצוה ומצוה היא שם יה"ו נקרא וע"כ אשר עשה משה לעיני כל ישראל במתן תורה בראשית תרי"ג שי"ן וכתיב "בראשית" תרי"א מפי מרע"ה ושתים זו שמענו מפי הגבורה:

ובין המים אשר מעל לרקיע, פירש"י שאינם על הרקיע אלא למעלה ממנו ותלוים במאמרו של הקב"ה ע"ש ונ"ל רמז בהבדלת המים אחז"ל (במסכ' תענית) התורה נמשלה למים שמניחי' מקום גבוה ונוזלים למקום נמוך והיינו מים התחתונים, אך כתיב ויגבה לבו בדרכי ה' לא יתבייש מפני המלעיגים ולא ישא פני כל איש למחות בעוברי עבירה ולהורות לעם ה' דרכי ה' ויבטח באלקיו לבדו והיינו המים העליונים המגביהים לשבת והם תלוי' במאמרו של הקב"ה ולא בשום סמיכה מהעוה"ז ואנשיו, והיינו דכתיב המקרה במים עליותי"ו דייקא ולא ירידותיו אלא עליותיו:

*ו**יאמר אלהים תדשא הארץ וגו' עץ פרי עושה פרי למינו וגו**', ופרש"י עץ פרי שיהי' טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן וגו' לפיכך כשנתקלל האדם על חטאו נפקדה גם היא ונתקללה וצריך ביאור למה לא נענשה מעיקרא ויש לומר דנהי שהיתה ראוי לעונש מיהו הארץ ניתנה לבני אדם ואם היא תקולל יהי' העונש לאדם והוא לא הי' אז ראוי לעונש ולכך נפקד העון עד שהי' הוא בר עונשין:

ועוד יש לפר' דחטא האדם בא ע"י חטא הארץ דאדם שאכל מעץ הדעת הי' לו תירוץ שראה שאשתו אכלה ולא מתה ועכר"ח צ"ל דעיקר חטאו הי' שהוסיף על דברי השם ואמר ולא תגעו בו שעי"ז הי' לנחש מקום לפתות כפירש"י לקמן כשם שאין מיתה בנגיעה וכו' אמנם גם זה לא הי' חטא דהרי אמרו חז"ל שצריכין לעשות סייג וגדר והשיגה דעתו לדעת חכז"ל וצ"ל דלפי הנראה אמר לה שלא תגע אפי' בעץ, דאל"כ לא הי' לנחש מקום לפתות ע"י דחיפה בעץ ולאסור הנגיעה בעץ דזה משמרת למשמרת דדי באיסור נגיעת הפרי ועשה שלא כדין דאין עושין סייג לסייג, איברא דיש לומר דזה שייך אם אין טעם העץ ופריו שוה אבל אם טעם העץ שוה לפרי א"כ ממילא הכל חד (וכולא חדא גזירה היא) ומה לי נגיעת פרי לנגיעת עץ ואזהי' ראוי לעשות גדר לאסור נגיעת העץ ולא חטא אדם כלל כמ"ש, א"כ ע"י שנגלה חטא הארץ שלא

הוציאה טעם עץ ופריו שוה בא חטא אדם שהוסיף שלא כדין ובא המכשול על ידי הארץ לפיכך כשחטא אדם נתקללה גם הארץ על עונה וא"ש דברי המדרש הנ"ל:

את שני המאורות הגדולים וגו', ואמרו חכז"ל שאמר הקב"ה לפייס הלבנה עתידי' צדיקים שיקראו בשמך יעקב נקרא קטן ודוד הוא הקטן, נ"ל לפרש לפי מה שראיתי ואוסיף נופך דבתחלה לא נבראו ב' מלכי' בכתר א', אך החמה הי' שבעתי' כמו לע"ל והלבנה הי' כאור החמה של עכשיו והיתה קטנה בערך החמה ולדעתה ולצביונה נבראה כמו כל הבריות וכשם שאין ביצי כינים מתרעם על שלא נעשה פיל כי לצביונו נבראו כן לא התרעמה הלבנה על שנבראה כאור החמה של עכשיו, אך כשראה השי"ת שאין העולם כדאי לשמש באור הזה גנז אור החמה עד לע"ל לעולם התיקון בב"א, אז נתמעטה החמה והיתה כלבנה הראשונה ונעשו ב' מלכים בכתר אחד והי' לה להחמה להתרעם כי מפני רוע מעללי מצעדי אנשים שאינם ראוי' לאורה תתמעט אורה. ועוד שיהי' ב' מלכים היא והלבנה בכתר אחד ומ"מ לא התרעמה ושמחה ביסורי' לכבוד השי"ת והיינו דאחכז"ל השמחים ביסורי' עליהם הכ' אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ואמנם הלבנה שקטרגה נענשה למעט עצמה, אך עי"ז יקראו צדיקים בשמה כי אלו הי' העולם ראוי' לשמש באור הראשון כמו שיהי' לע"ל אז לא יקראו הצדיקים בשם קטן דרך ענו', כי לא ימצא קטן וגדול כי כולם יודעים את ה' מקטני' ועד גדולי והלבנה היא קטנה באמת ולא לתפארת יהי' לה אך עתה שאין העולם כדאי ויש גדולים וקטנים והצדיקים הגדולים לענוה יתירה מכנים עצמם קטן ה"ז כבוד ותפארת להלבנה ואין להאריך:

***ויצו ה' אלקים וגו' מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל וגו'** ויש לפרש עפ"י דברי הפלא"ה שאמר לפרש המשנה סוף קדושין ראית מימיך חיה ועוף מתפרנסין בצער וגו' אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי ופירש דהיינו כל הדומם וצומח וחי ומדבר מתאוין לעלות במעלה הגבו' מהן וכך הטביע ה' מהדומם יוצאים כוחות לצומח ונתעלו לצומח והצומח החי אוכל אותו ונתעלה לחי וכך הי' ראוי שכל הברואים יתאוו שיאכלם האדם להעלותם אלא שזה אם אדם צדיק וע"ז אמר אלא שהרעותי את מעשי ועי"ז קפחתי את פרנסתי ולכך קודם החטא הי' מצוה

על האדם לאכול כדי להעלות אותם ומטעם זה עצמו לא הי' רשאי אדם לאכול מעץ הדעת טוב ורע שמגרה היצ"הר ולכך אמר ויצו ה' מכל עץ הגן אכל תאכל בדרך מצוה להעלותן ולכך תשמור שלא תאכל מעץ הדעת שלא תחטא על כולם:

ועץ הדעת טוב ורע לפי דעת רז"ל הי' מותר לו עץ הדעת ביום שבת אלא שהאכילתו בוסר פי' קודם זמנו וכן הסברא נוטה לא לתוהו בראו פי' לא לחנם נטע הקב"ה אילנות האלו בתוך הגן אם הפירות אסורים לעולם אע"כ הי' מותר בזמן מן הזמני' וקבלו חכז"ל שאלו המתין עד שבת הי' מותר בו, ונ"ל להסביר בעזה"י עפ"י מ"ש רמב"ן עץ הדעת טו"ר ר"ל שע"י אכילתו נולד לאדם הבחירה והחפץ וקודם לכן הי' עובד ה' בטבע מזגו ולא הי' חפץ כלל על זה, והנה מובן כי זה כל האדם להיות בעל בחירה ויבחר בטוב ובחרת בחיים, אבל אם אין לו חפץ אין מקום לשכר ועונש אך אם שורש אדם מנעוריו בנוי על יסודות רעועים עפר מן האדמה נוטה לבהמיות אם יהי' לו בחירה קרוב להפסד שיבחר הרע לו וימאס בטוב לו הוי אומרי' לרע טוב ולטוב רע וקרוב להפסד מן השכר ע"כ רצה הקב"ה שלא יאכל מן העץ בעש"ק עד כניסת שבת אז הי' זוכה לנשמה יתירה הקדושה ביתר שאת ואז אם יאכל ויכניס בו כח חפץ והבחירה יהי' יסודו בנוי על יסוד קודש ושוב לא יסור ממנו בחירה הטובה אפי' אחר שבת כי הכל הולך ונמשך אחר היסוד שהבנין בנוי עליו אך הנחש השיא לאכול קודם שבת בעוד שעפרורי' גשמיות גבר עליו ע"כ תחלת יסוד בנין בחירתו לא טובה הי' והרי הוא קרוב להפסד מן השכר:

***האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל וכו'**, וחז"ל דקדקו על לשון אשר נתתה עמדי ואמרו שהי' כפוי טובה עיי' רמב"ן ויש לפרש בדרך דרוש עפ"י מה שאמרו חכז"ל חוה סחטה ענבים ונתנה לו דהנה לכאורה יש לאדם טענה שראה שהיא אכלה ולא מתה אלא דיש לומר דאין זה ראי' דדלמא היא לא היתה בכלל הציווי אע"ג שהיא היתה בכוחו ונבראת ממנו דלמא כוחו לאו כגופו דמי וסברא הזאת היא פלוגתא בחולין דק"כ אי משקין היוצאין כמותו או לא ולכך סחטה ענבים ליתן לו ואז יש לו טענה ממ"נ אי דבר שבכוח כגופו ומשקין כמותן א"כ היא כגופו וגם עלי' הציווי ולמה לא מתה ואי אינה כגופה א"כ כיון שסחטה רשאי לאכול והיינו

דקאמר אדם אשה אשר נתתה עמדי והיתה בכוחי ונתנה לי מן הע"ץ כנ"ל שסחטה, לכך ואוכל ממ"נ:

*__אמרו__ חז"ל ארבעה פתחו באף, הנחש האופה קרח והמן וסימנך הא דתנן ה'נ'א'ק'ה בחוטם ר"ת נאקה נחש אופה קרח המן שכולם פתחו בחוטם היינו אף וכולם סופם לאבדון:

הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם, צע"ג בפסוק זה כאלו ח"ו צר עינו במה שהי' כאחד ממנו וכמאמר הנחש כי יודע אלקי' וגו' ונפקחו עיניכם והייתם כאלקי' יודעי טוב ורע אבל הנחש אמרה אמת ורק בכוונתה נכשלה כי הקב"ה ברא את האדם על מנת שיהי' למעלה ממלאכי השרת אשר יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, ואמנם אחר החטא אפי' עם ה' ישראל קדושים לא השיגו במתן תורה מה שהשיג מרע"ה ואמרו דבר אתה עמנו ואעפ"י שהם חשובי' כמלאכי השרת היינו מדרגה פחותה שבמלאכי' הנקראי' אלקי' יודעי טוב ורע, אבל מדרגה עליונה כלו טוב כמו מרע"ה ותרא אותו כי טוב, לזה לא זכינו אחר החטא עד שיתוקן החטא במיתה ויחזרו ויחיו לעולם התחי' אז ישובו לקדמותן, וזה הי' באמת טעם שצוה שלא יאכל מעץ הדעת שלא יהי' כאותן המלאכים הפחותי' היודעי' טוב ורע אלא יהיו כמלאכי מעלה ויותר מהם והחכם ר' וואלף היידענהיים פ' קרח הוכיח במישור כי כל מקום שנאמר אחד בפתח כגון אחד הנערי' הוא הפחו' בהם, והיינו דאמר הקב"ה הן האדם נפל ממדרגתו והי' כאחד ממנו היינו הפחות' בפמלי' של מעלה היודעי' טוב ורע ותקונו להעלותו ע"י מיתה, ועתה פן ישלח ידו ואכל וחי לעולם ולא יתוקן לעולם ע"כ טוב לו לגרשו מגן עדן עד שיתוקן בעולם התחיי' והנחש הערום ברשעתו אמר אמת כי חשש הקב"ה פן יהי' כאלקי' יודעי טוב ורע והקב"ה לא רצה שיהיו כאותן אלקי' אלא טוב מהם, והנחש אמר באופן שתבין האשה שלא רצה שיהיו כאלקים טו"ר אלא פחות מהם:

*__כי היא היתה אם כל חי__, יש לפרש למה קרא אותה עתה לאחר החטא חוה על שם היתה אם כל חי עפ"י מה שאמרו חז"ל פ"ק דע"ז בואו ונחזיק טובה שאלמלא חטאו הם, אנו כמי שלא באנו לעולם, וחוה גרמה זה החטא לכך קראה אם כל חי:

וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה, יש לדקדק באריכת הלשון יוכתב וישע ה' אל מנחת הבל ואל מנחת קין לא שעה ונראה לענ"ד לפרש ואטה למשל אזני הנה אם יביא איש פחות ונבזה דורן נאה מהודר אל המלך לא יקובל מצד גריעות איש המביא, וכן אם נכבד אחד מהשרים יביא דורן נמבזה, גם זאת לא לרצון יהי' מצד פחיתות ערך הדורן ובפרט אם שניהם לגריעותא איש המביא ודורן המובא אבל אם שניהם כאחד טובים הדורן והמקריבו, יעלה לרצון לריח ניחוח וזה הי' בשני אחים הללו הבל הי' צדיק גמור וראוי לשרת בקודש למלך הכבוד וקרבנו מבכורות צאנו ומחלביהן המובחר שבכולן וקין הי גרוע וקרבנו מן הגרועים שהביא זרע פשתים וזה וישע ה' אל הבל הוא המקריב וגם ואל מנחתו המובחר ואל קין דייקא וגם ואל מנחתו הנמבזה לא שעה.

ועד"ז יש לפרש שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם, ידוע, דבר נאה והגון יקובל ממי שאמרו גם מפחותי ערך מכל מלמדי השכלתי כתיב ואם יאמר דבר אחד בלשון צח ונקי מאדם מפורסם מאוד גם כן ישא חן בעיני שומעיו ומה גם אם יצמדו שניהם יחד יכו דבריהם שורש בלב שומעיהם וזה שנו "חכמים" דייקי "בלשון" המשנה בלשונם הצח והנקי, ברוך שבחר "בהם" "ובמשנתם" וק"ל (מספר שיר מעון).

ונח מצא חן בעיני ה', במדרש הוא מצא אבל הקב"ה לא מצא ע"כ י"לפ כי יש דורשין לגנאי בדורותיו הי' צדיק אלו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום והי' זה לטובה גדולה לו כי הקב"ה בראו בדור רשעים שנחשב על ידיהם לצדיק ולא מעשיו גרמו לו ככה, וזה הקב"ה לא מצא חן בו במעשיו כי רק דורו גרם לו, ובזה יש לומר המשך הכתובים ונח מצא חן וכו' ומפרש ואילך ואלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו, דווקא וק"ל (מספר שיר מעון).

ונח מצא חן בעיני ה', נח אותיות חן אלא חן נו"ן פשוטה שגימטרי' שבעה מאות נמצא חן יתר על מספר נח שש מאות וחמשים כמספר שנותיו של נח עד שנשתכר ונתגל בתוך אהלה כי מ"ט שנה אחר המבול נטע הכרם גימטרי' א'ד'מ'ה איש האדמה, ובשנת חמשים שנה שתה ונשתכר ועד אז מצא חן בעיני ה', נמצא נח ושש מאות

וחמשים עולה גימטרי' חן (נון פשוטה) ונח מצא חן, וכבר כתבתי כי חן עולה תש"ח אותיו' שח"ת כי בני דורו ותשחת הארץ, אמנם שח"ת בקדושה ר"ת ש'לום ח'יים ת'ורה, אחכז"ל פ' הרואה מי שרואה באר בחלום יצפה לשלום לחיים לתורה והוא באר שח"ת בברכה ובקדושה:

בהפטרה

מחר חדש, שקצף שאול על שנשאל דוד מעם יהונתן לזבח משפחה, נ"ל כי מלכות ישראל הוא כירח יכון עולם והוא מלכות בית דוד באמת שאומרי' בקידוש הלבנה דוד מלך ישראל חי וקיים ששלח ר"ח סימנא לרבי כדאית' במס' סנהדרי' ור"ה וע"כ הי' המלך עושה יו"ט וזימן עבדיו ושריו ביום החדש, וחשב שאול שהוא המלך אשר מלכותו תיקן כירח יכון עולם, ודוד לא די שלא בא אל המשתה שהוא לקיום מלכותו של מלך אלא הוא עשה זבח משפחה כאלו אך לו המלוכה וזה מרד גדול, ולהשמר מזה אמר יהונתן והוא צוה לי אחי שאחיו לא תארוהו בתואר מלך אלא בתואר אחי ש"מ שאין הזבח לסי' מלכות אלא זבח משפחה בעלמא, ועוד הארכתי בזה:

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו, יראה, דיבוא כל בשר בכל שבת זה יהי' בעולם התיקון שיתוקנו כל י"ב צרופי הוי' ית"ש כי בגאולת מצרים לא הי' רק תיקון יו"ד הויות כמ"ש האר"י גמטרי' כי סר לראות ס"ר גמטרי' יו"ד הויות ולע"ל אי"ה יתוקנו י"ב צרופי' גמטרי' שי"ב י'ש'ב' עולם לפני אלקי' גמטרי' חד"ש ע"כ והי' מידי חדש בחדשו אז מדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות:

נשאל מעמדי עד בית לחם וגו', עיי' הפסוקים, כי כל הימים אשר בן ישי חי לא תכון אתה ומלכותך, אין להאריך בדקדוקים, ואומר כי קיי"ל אין מעבירי' על המצות לעשות מצוה אחרת ולהניח אותה שלפניו, והכא לסעוד על שולחן המלך הוא מצוה משום ברוב עם הדרת מלך ועיי' מג"א ססי' קמ"ז דמצוה שהיא רק משום ברוב עם הדרת מלך מותר להעביר ממנו לאחרת, ובאמת המעיי' ברש"י שם ביומא יראה שאינו כן אלא משום שעדיין לא התחיל בשום א' מהם ע"ש, והכא נקרוא דוד מאחיו לזבח משפחה ויש בזה ב' דברי' למעליותא א' דאכילת זבח קדוש טפי ומעבירי' ממצוה קלה לחמורה ממנה ועוד כיון שכבר נקרא הו"ל כאלו כבר התחיל בה והיינו

דאמר יהונתן נשאל רצה לומר שאלני להורות לו הלכה למעשה אם מותר לעבור ממצות רוב עם הדרת מלך למצוות זבח משפחה ובשגם הוא קרא לי אחי וע"כ הוריתי לו שמותר לילך בית לחם ויפה הורה, אך מבואר שלהי מס' סוכה נ"ה ע"ב ומג"א סי' תרפ"ד דדבר שצריך היכר ופרסום כגון לפרסם שהוא ר"ח שמסופקי' בו, וכיוצא בו דוחה לתדיר ולמקודש וא"כ ה"נ כיון שמלכותו של שאול הי' מפוקפק א"כ צריך פרסום והכירא ואין להעביר' מהדרת מלך למצוה אחרת אפי' חשובה ממנה והיינו תשובת שאול כל ימים אשר בן ישי חי לא תיכון אתה ומלכותך וצריך הכירא ופרסום ולא טוב הורית אתה יהונתן:

נח

אלה תולדות נח, וכל ענין מבול והפלגה, נ"ל כי חטא קין ותשובתו ושבעתים יוקם הי' צורך גדול להורות תשובה כי מה שקיבל תשובת אד"הר אין ראי' כל כך כי הוא הי' יחידי בעולם ואם ימיתנו הרי החריב עולמו ע"כ נשא לו פנים, אבל מה שקיבל תשובת קין אשר הרשיע מאוד זה הוא תנחומי' לעוברי עבירה וכתיב כי עמך הסליחה למען תורא, אך לעומת זה חשבו דור המבול כי אל רחום ה' ולא יטבע מעשי ידיו אפי' בלא תשובה כי איננו אלא מגזם ומאיים לפתח חטאת רובץ וכדומה אבל לא יעשה מעשה לחבל עולם, ע"כ הטביע כל העולם כולו, למען ידעו כי אין משוא פנים אפי' לכל העולם כולו ואין דבר עומד בפני התשובה אפי' ליחיד. ואמנם אח"כ כשנשבע לנח שלא לשחת העולם בכללו סמכו עצמם דור הפלגה ולהיות שוכנים דוקא במקום א' ושפה א' ועצה א' בחטא ידוע כדי שלא יכול להשחיתם מפני שבועת מי נח, והיינו דאמר הקב"ה הן שפה אחת וגו' ולא יבצר מהם כיון שכל העולם א' הוא א"א להשחיתם ע"כ הפיצם ומעתה כל עם אשר יחטא יכלה אותם כי על כל העולם נשבע ולא על אומה א' כפירש"י בפ' שמות גבי פרעה:

איש צדיק תמים הי', ולקמן כתי' אותך ראיתי צדיק לפני, לכאורה י"ל לפמ"ש רמב"ן דסתם צדיק היינו שיצא צדיק בדינו אבל צדיק תמים היינו בכל דרכיו ולא נמצא עולתה בו, והנה חכז"ל האשימו לנח על ששמע מפי הקב"ה קץ כל בשר בא לפני והנני משחיתם וגו', ולא נתעורר כלל להתפלל כאשר התפלל אאע"ה על סדום, ונמצא

מן אז והלאה לא הי' תמים ע"כ בתחלה כתי' צדיק תמים ואח"כ אמר לו כי אותך ראיתי צדיק לפני:

עוד נ"ל ליישב ג"כ הכא כתי' את האלקי' פירש"י צריך סעד לתומכו ולהלן לא כתי' כן אדרבה צדיק לפני בדור הזה משמע שלא הי' צריך סעד לתומכו הנה פירש"י בדורתיו יש דורשי' לשבח ויש דורשי' לגנאי י"ל אלו ואלו דא"ח, הנה נח הי' צדיק תמים ויש לומר עד שיעור היותו צדיק לא הי' צריך סעד לתומכו ובזה אמרי' השתא בדור רשעים הי' כך כ"ש אי הי' בדורו של אאע"ה הי' צדיק יותר ולזה אמר לו הקב"ה אותך ראיתי צדיק לפני בלי סעד ואפי' בדור הזה כ"ש בדור צדיקים, אך נח היה גם תמים ולזה הי' צריך סעד לתומכו ואלו הי' בדורו של אאע"ה לא הי' נחשב לתמימות כי אאע"ה הי' תמים בלי סעד והיינו צדיק תמים הי' רק בדורותיו ולא בדורו של אאע"ה והטעם כי את אלקים התהלך נח והי' צריך סעד לתומכו משא"כ אאע"ה וק"ל:

איש צדיק תמים הי' בדורותיו, יש לפרש על פי מה דאיתא במסכת מגילה אמרה רחל ליעקב ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמאותיה (לרמות ללבן) אמר לה אין עם עקש תתפל כתי' ואיתא באגרת הרמב"ם דזה דוקא באקראי בעלמא אבל אם הוא מתגורר תמיד בין הרמאים אם בכל פעם יקיים עקש תתפל יש לחוש על ידי ההרגל יקנה קנין בנפשו מדת הרמאות והשקראז לא יעשה כזאת, והנה דור המבול היה מלא חמס ועל פי דין הי' מותר לנח לסגוייא ברמאיותיה ואעפ"כ לא הלך בדרך אתם וזה תמים הי' בדורותיו אפילו בדור מלא חמס כמוהם. ולהדורשין לגנאי י"ל כי בדה"מ המלאים חמס ושקר נחשב הוא לתמים משא"כ בדורו של אברהם וק"ל (מספר שיר מעון):

***היה בדורותיו**, פירש"י יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי וכו' ויש לפרש דשניהם אמת ומר אמר חדא ומר חדא ולא פליגי בוודאי אם הי' נח נשאר במדרגת צדקתו בימי אברהם לא הי' נחשב לכלום אבל מסתמא אם בדור הרע ההוא הי' במדרגה זו של צדקות בוודאי אם הי' בדורו של אברהם הי' נתעלה ויעלה במדרגת תמימותו וצדקותו. ובדרך רמז יש לפרש דנ"ח שנה צדיק תמים היה בדורותיו רמז על אברהם אבינו כמ"ש הראב"ע דאברהם בן נ"ח שנה כשמת נח וא"כ הי' בדורו של נח נ"ח שנה, פירש דנ"ח שנה צדיק תמים זה אברהם הי' בדורותיו של נח וק"ל:

את האלקי' התהלך נח, פירש"י שהי' צריך סעד לתומכו משא"כ האבות דכתי' בהם אשר התהלכו אבותי לפניו לפע"ד זהו התנצלות לנח שלא התפלל על דורו וכ' ר' בחיי מפני שלא הי' כ"א ח' צדיקים אבל אברהם תפלתו הי' אם ימצא שם עשרה, וק' הא אברהם התפלל על תשעה עם צירוף שכינה כפי' רש"י פ' וירא, והרי בימי נח כשאמר לו הקב"ה לעשות תיבה הי' בחיי מתושלח והי' תשעה עם אשתו ובני נח ונשותיהם ומ"ט לא התפלל וכי הי' נח יודע שסופו למות קודם המבול, וא"כ הדר' ק' על נח, וי"ל אאע"ה לא הי' צריך סעד לתומכו הי' יכול לצרף השכינה עם ט' אבל נח כל צדקתו הי' בסעד השכינה א"כ כבר הוא בכלל ט' צדיקי' וא"א לצרפו עוד להשלים לעשרה:

והארץ והנה נשחתה, יל"ד דלעיל סוף בראשי' כבר האריך ברשעת אנשי הדור וסיים ויאמר אמחה ולא הי' המקרא חסר אלא לומר נח איש צדיק ויאמר לו ה' הנני מביא מבול עשה לך תיבה, אבל מה שמספר וירא אלקי' את הארץ והנה נשחתה הוא לא צריך, גם לשון מלאה הארץ חמס איך יחס חמס לארץ ומה שאחז"ל שגם הארץ השחיתה דרכה ותחת חטה יצא חוח ומש"ה הזונין והחטין אינם כלאי' זה בזה עיי' ריש מס' כלאים ק' מה יצה"ר ותאוה שייך בארץ ששינתה את תפקידה, ותו דמשמע בפסוקי איוב דאנשי דור המבול הי' מלאים כל טוב הארץ ולא יצא חוח תחת חטה וגם להבין מ"ט בא"י לא ירד מבול לא גושמה ביום זעם וכי משא פנים יש בדבר להחניף לארץ ישראל שלא גושמה ביום זעם, ע"כ לולי דמסתפינא הייתי אומר בהפוך כי בדור המבול אז ארץ הקדושה קנאה קנאת ה' צבאות כדרכה להקיא עוברי עבירה ואמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה ע"כ לא הוציאה להם פירותי' ותחת חטה הוציאה חוח משו"ה החיטין והזונין אינן כלאים, ומפני שקנאתה קנאת ה' לא גושמה ביום זעם אך בכל העולם חוץ לארץ לא חסתה הארץ על כבוד ה' והוציאה פירותי' במובחר ועי"ז הי' לבני אדם שלות השקט ככתוב בס' איוב וזה הי' חמס מהארץ שהי' לה לחוש לכבודה' ולא עשתה ע"כ נשחתה ארץ וזה שחידש בפ' זו וירא אלקי' את הארץ והנה נשחתה שהרי השחית כל בשר דרכו א"כ היה להארץ

שלא תוציא פירות' והנה היא מלאה חמס שחומסת את השי"ת שלא לקנאות קנאתו ע"כ הנני משחיתם את הארץ עם הארץ וק"ל:

קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס והנני משחיתם את הארץ, יש לפרש כך, אחז"ל במס' יבמות דס"ל לר"ע התם זכה משלימין לו (פי' מספר ימי שנותיו הקצובים לו) לא זכה פוחתין לו ומקשה תוס' מש"ס דפ"ק דחגיגה גבי ויש נספה בלא משפט משמע דשנים המתקצרין משנות הרשעים מוסיפין לחיי הצדיקים אלמא חזינן דזכה מוסיפין לו ותי' בתוספ' דזהו לא נקרא הוספה שכבר היו בעולם נגזר על שום אדם ע"ש והנה יש לחקור הא על כר' נגזר על דור המבול שאילו ישובו יחיו עוד זמן מה כל א' כפי הקצוב לו, דאי אפשר שבאותו הזמן כלה קץ כל בשר אי הי' שבים בתשובה מ"מ הי' מתי' באותו שנה ע"כ שהרי אין מוסיפין וזה לא יתכן אע"כ שנקצב על כל א' שיחיה עוד אם ישוב והשתא שלא שבו, שנות רשעים תקצורנה א"כ מן אותן שנים שנתקצרו מהם ינתנו ויוסיפו על שנות נח צדיק הדור וא"כ בדין הי' חי עדיין שאם הוסיפו לו משנות כל אנשי העולם, אע"כ שלא הוסיפו לו וקשה אותן שנים להיכן אזלו הא משמע מתוספ' הנ"ל, שמכיון שנגזרו ונקצבו על שום אדם בעולם אינם חוזרים ריקם ויש לומר הטעם שהקב"ה ממלא אותן השני' ואינן חוזרין אליו משום שקציבת אותן השנים מלבד שהן לטובת האדם שיחי' כך וכך, עוד בו טובה להארץ שנהנית כל זמן שיושביה עליה ואחז"ל אפי' אילנות מבקשין תפקידן אפי' דרכים מבקשין תפקידן ולכן כשחטא אדם בארץ ושנותיו מתקצרות מ"מ האדמה מה חטאה להפסיד מהיעוד שישכון עליה האדם כך וכך שנים לכן הקב"ה ממלא אותן השנים לאיש אחר הטוב לפני אלקי' משא"כ כשגם הארץ חטאה והחניפה להוציא שעורים במקום חטים לכן גם היא נענשה ונתקלקל במי המבול ג' טפחים של עומק המחרישה א"כ חזרו השנים לפני ה' ואין לנח בהם כלום והנה במס' עדיות קורא למספר הדורות קץ ואמר הקב"ה לנח שלא יחשוב בנפשו שבמיתתם יוסיפו לו שנותם וזה פי' הפסוק ויאמר השם לנח קץ כל בשר פי' שנותיהם בא לפני בחזרה כי מלאה הארץ חמס כי גם הארץ חטאה לכן והנני משחיתם את הארץ וק"ל:

*ובדברי תוס' חגיגה הנ"ל יש להסביר תפילת משה רבינו להוסיף לו על שניו שנגזרו לו ק"כ כמרומז בקרא בשגם הוא בשר ואפ"ה ביקש שיוסיפו לו השנים של מתי מדבר שנתקצרו ימיהם אבל מפני שנא' שמעו נא המורים ולא עבר על מדותיו עיי' מס' חגיגה שם לא נתמלא בקשתו. ואכ"ל דנתוספו השנים ההם לפנחס זה אלי' ולכך חי וקים ובמשה רבינו בוודאי השלימו לו מנין שנותיו ק"כ וממילא אם ישראל לא שהו במדבר מ"ם שנה הי' בא לארץ וזה שאמר ויתעבר ה' בי למענכם ותפילת משה רבינו הי' שיוסיפו לו שנים הנ"ל של מתי מדבר:

וישאר אך נח, דרשו חז"ל שהי' מצטער על הטורח או שהכישו ארי, ואומר, כי עוד אחז"ל חזקי' מלך יהודה נצטער ואמר הנה לשלום מר לי מר על שלא זכה להנצל בזכות עצמו אלא בזכות דהמע"ה, וידוע מי שאינו ניצל בזכו' עצמו אין לו רשות לראות במפלת הרשעי' כמשחז"ל גבי לוט שלא זכה לראות במפלת סדום גם אחז"ל נח ניצול בזכות שעתיד לצאת ממנו דהמע"ה, ונ"ל נח שחשב שיהי' כדאי להנצל בזכות עצמו ובקש לראות במפלתן של דורו ע"כ לא רצה להסגיר דלת התיבה כדי שישב בתוכה ויראה בעיניו איך ימותו אלו, אמנם באמת לא זכה לכך ע"כ ויסגור ה' בעדו שצוה ה' ונסגר הדלת מאליו ומזה הבין שאינו ניצל בזכו' עצמו נצטער והיינו וישאר א'ך' נח:

ויום ולילה לא ישבותו, נ"ל דנשבע שלא ישחית או"ה ויקיים ישראל לבדם אלא או"ה יכירו וידעו ה' ויתקיימו אותן שיום ולילה לא שבותו, אבל ישראל שובתי שבת הם ואם לא יהא אלא ישראל לא קיים שבועתו והיינו דדאגו או"ה במתן תורה שמא מעכשיו ה' למבול ישב ואי משום שבועתו יתקיים בישראל והשיב בלעם זה א"א כי יברך את עמו בשלום שהוא שמירת שבת שיקרא סוכת שלום וכדכתי' ונתתי שלום בארץ ר"ת שבתון, וכיון שנותן להם שבת א"א לקיים שבועתו בהם כי יתבטל יום ולילה לא ישבותו:

במסרה ואתם פרו ורבו, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום, רמז כי פריה ורביה לא נשנית, ולישראל נאמרה ולא לב"נ והיינו ואתם פרו ורבו מסיני ואילך כשתהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ואז פסק

מלאך המות והיינו ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום והי' קיימים באיש ואפ"ה פרו ורבו עיי' מהרש"א פ"ק דמסכ' ע"ז:

ויחל נח איש האדמה, במדרש לגנאי בתחלה איש צדיק ולבסוף איש האדמה, משא"כ משרע"ה בתחלה איש מצרי ולבסוף איש האלקים, וי"ל לשבח, שנפשו ושכלו הי' איש האדמה שולט על חלקי גופו לאפוקי אנשי העו"הז שהגוף הוא האיש ומושל ומנהיג השכל, הנה ויחל פירש"י לגנאי שנתחלל וי"ל לשבח תחלת עסקו ונטיעתו הי' כרם למען נסך יין להקב"ה, אלא שהחל לשתות ממנו טרם נסכו לגבו', ומדשתה ונשתכר שוב לא זכה שתתקבל קרבנו ועוד שנסתרס ונעשה בעל מום:

ויחל נח איש האדמה, נ"ל נח הקריב ריח ניחוח מבעלי חיים, כהבל מצאנו, אך היותו איש האדמה הי' לו להקריב ג"כ מפרי האדמה כמו קין והי' לו לקדש כרם רבעי ולחללו בשנה הרביעי' ואח"כ כל פריו קודש הלולי' דאחלי' והדר לשתות ואז לא הי' נכשל והי' מתישב ביינו אך במקום חלול כרם ויח"ל נח ע"כ וישכר, וא"ש לשון ויחל ואריכו' ויטע כרם להורו' על נטיעה החייב בערלה ג' שנים ולחללו ברביעית, ולכן נתקלל בן רביעי של חם כפירש"י:

ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהי' לאחיו ויאמר ברוך ד' אלקי שם ויהי כנען עבד למו יפת אלקי' ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו יל"ד ג"פ עבד למה, ותו בפעם הראשון אמר עבד עבדים ואח"כ אמר רק עבד, ועוד עבד עבדים יהי' לאחיו הלא לא היה עבד לאחיו אלא לבני אחי אביו וכבר הרגיש בזה רמב"ן. ולפע"ד נגד ג' זמנים אמר כן א' כשהי' ישראל עבדים במצרים אז הי' כנען בבחי' עבד העובד השדה לבן המלך עד שיגדל כמ"ש במד' והביאו רמב"ן נמצא הי' כנען עבד לעבדי' של מצרים אחיו של כנען כי מצרים אחי כנען כדכתיב ובני חם כוש ומצרים פוט וכנען (כאן חסר וי"ל זמן השני בזמן בית ראשון בימי משה ולהלן שהשלימו הגבעונים שבאו מארץ כנען וניתנו לחוטבי עצים ושואבי מים וזה ברוך השם אלקי שם ויהי כנען עבד למו שלישית בזמן בית שני שהי' תחת יד יונים והיו אעפ"כ עבדים להם וזה יפת א' ליפת ויהי כנען עבד למו עי' מגילה ט'):

ברוך ה' אלקי שם, יל"ד מ"ט הקדים ארורתו של כנען קודם ברכתו של שם ולעולם פותחין בברכה ובזכות תחלה ותו יל"ד מה ענין ברכת שם כלל בכאן, הנה כתי' ויקץ מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן כבר כתבתי במק"א כי נח מצא עצמו צדיק תמים וראוי לשתות יין ע"ד כל המתיישב ביינו יש בו מדעת קונו אך כשנכשל בו ונתגל בתא"ה הבין כי יש בו חטא בא' מבניו כמו יהושע בן יהוצדק כ"ג שהי' לבוש בגדי' צואים על חטא בני' שנשאו נשים נכריות, ה"נ ויתגל בתוך אהלו שנתגלו בגדיו על חטא בנו ויקץ מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רצה לומר בחטאיו של חם אירע לו זה, והנה רצה לתקנו ע"כ אמר תקונו שיהי' כנען ארור ומקולל לעבד לימכר לבני שם שהוא ברוך לה' ואפי' שיפת ליפת מ"מ שם הוא ברוך כי ישכון ה' בקרב בני שם לעולם, ויהי כנען עבד למו ויתחייב במצות והכשרי' שבהם יהי' כטבי עבדו של ר"ג והמשוחררי' יהי' ישראלי' גרים גמורים וזהו תיקונו וק"ל:

בהפטרה

כי מי נח זאת לי וגו', **כי ההרי' ימושו וגו'** וי"ל כי יש לחקור מה הי' לו להקב"ה לכפות ההר כגיגי' במ"ת ולכופם על כרחם על קבלת התורה אלא הקב"ה התנה במעשי בראשית אם לא יקבלו התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו ושוב נשבע לנח בימי וכו' מקצוף עליך ומגעור בך הוא ע"כ הי' צריך להכריחם בכפיית ההר לקבל התורה והיינו דכתי' כי מי נח זאת לי וגו', ע"י שנשבעתי שלא יעבורו מי נח עוד על הארץ נכלל בשבועה זה מקצוף עליך ומגעור בך ע"כ אפי' אם ההרי' ימושו ע"י כפי' כגיגית ברית שלומי לא תמוט כדכתי' אם לא בריתי יומם ולילה חוקו' שמים וארץ לא שמתי:

***בהפטרה**

כאשר נשבעתי מעבור מי נח כן נשבעתי מקצוף עליך וגו' ובגמרא דבב"ב פ' המוכר את הספינה אמרי' דרב"בח שמע ב"ק אוי לי שנשבעתי מי מפר ואמרו דכל בר בר חנה סכתא על דלא הפר, והוא סבר דלמא שבועת המבול קאמר ויש לפרש הקב"ה נשבע דאם יגאל ישראל שוב לא יקצוף עליהם להגלותן והיינו שהתפיס שבועה זו במבול שלא יביא עוד ולכך צריך אריכות הגלות עד שיזדככו ויהי' אפשרות לגאולה

שלימה ואלמלא האי שבועה הי' אפשר לגאול אותנו וסברו חכמים דרב"בח הי' לו להפר והוא סבר דלמא שבועת המבול היינו משום דהתפיס בשבועת המבול ואם ניתר השבועת המבול ממילא הותר גם האי שבועה:

איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת וגו', י"ל דיש להפליא, הקב"ה הטוב והמטיב איך מטיב לרשעים להאבידם ומאתו לא תצא הרעות בשלמא מה שמייסר הצדיקים בהשגחה נפלאה מאתו ית"ש כאשר ייסר איש את בנו והוא הטבה גמורה ומה שמייסר הרשעים אינם בהשגחה מאתו אלא שמסיר השגחתו מהם וממילא המה כעלה נידף, אך מה שמטיב לרשעים וכל טובה ממנו יתב' הוא ואותה טובה רעה היא קשה איך תצא ממנו ית"ש רעה, וזה איש בער לא ידע וכסיל לא יבין לתרץ בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און ואותה הפרחה הוא להשמדם עדי עד זהו שלא ידע ולא יבין הבער והכסיל איך אפשר שיצא כזאת מהשי"ת אמר ואתה מרום לעולם ה' כי אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און זה אינו קושי' כי איננו בפועל ממך ית"ש כי רק אתה מרום ואתה מסיר השגחתך וממילא יתפרדו כל פועלי און, אך להפריחם כדי להשמידם זו קשה, ותי' על זה כי הקב"ה עושה גם זה לטובת הצדיקים כי הצדיקים מתייסרי' עי"ז בראותם טובתן של רשעים וגדולתן ועי"ז היסור אין הצדיקים צריכים ייסור בגופם כי די להם ביסור הלז, וסופו של צדיק כתמר יפרח וזהו המשך הפסוקים דלהלן וחכם משכיל יבין מדעתו וע"ז מסיים להגיד כי ישר ה' וכו':

לך לך

לך לך מארצך, אע"פ שהי' נסיון גדול ללכת מארצו וממולדתו ולא הודיעו אנה ילך מ"מ סבור הי' שיוליכהו אל א' המדינות המופקרו' עדיי' ולא ישב בה איש כי זה הי' סמוך להפלגה כי בן מ"ח הי' אברהם בהפלגה כפירש"י לקמן פ' וירא בפסוק אמלטה נא שמה ועכשיו הי' בן ע"ה וזה זמן כ"ז שנה עדיי' לא נתיישבו כל המדינות וחשב שיחזיקהו בא' הגלילות וידור שם ויתגדל אך כשראה הקב"ה במקום שכם והכנעני אז בארץ עם גדול ורם בני ענקים וע"כ יתגורר שם כגר עד יפרה ויוריש הכנעני משם

לעתים רחוקים ואפ"ה לא הרהר ויבן שם מזבח לאל הנראה אליו לומר שנתן תודה לד' ולא הרהר ח"ו:

לך לך, להנאתך ולטובתך, י"ל כי אאע"ה קיים כל התורה כאינו מצווה ועושה וקיי"ל היורד לשדה חברו ונטעה שלא ברשות נוטל כאריס בשדה העשויה ליטע אבל לא בשדה שאינו עשוי ליטע, והתורה מצות אלקי הארץ והוה שדה העשוי ליטע לשמור מצות ה' משא"כ אם ישמור בח"ל ע"כ ההליכה לא"י לטובתו, ולהנאתו כי מצות לאו ליהנות ניתנו כ"א לעול והיינו המצווה אבל אינו מצווה יוכל שפיר ליהנות והיינו להנאתך ולטובתך:

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, י"ל למה לא כתוב כסדר מבית אביך וממולדתך ומארצך כי בתחלה יוצא מבית אביו וכו' כידוע וי"ל דאיתא במדרש דזה הי' ראשון מעשרה נסיונות ע"כ ונקט הקל הקל לאברהם לעמוד בו, תחלה מארצך ואח"כ ממולדתך ועל כולם מבית אביך (מספר שיר מעון):

אל הארץ אשר אראך יש לפרש בארץ אשר הקב"ה יהי' נראה אליו דרק בא"י הוא הנבואה:

אל הארץ אשר אראך ולא נאמר לו מיד אל ארץ כנען יעויין רש"י וי"ל דאילו ידע מיד לארץ כנען שהי' ארץ מבורכת לא הי' ההליכה מתחלה קשה עליו וזה הי' אחד מעשרה נסיונות כידוע וק"ל (מספר שיר מעון):

והיה ברכה, ולקמן והיה תמים, זה והיה הוא צירוף הוי' השולט בחדש תשרי היוצא מס"ת של פסוק ויראו אותה שרי פרעה, והארכתי בזה ופה לא אאריך:

במסורה חמשה והיה, והי' ברכה, והי' תמים, והי נכון לבוקר, ועלה אלי ההרה והי' שם, והיה לי לאב, י"ל איתא בחובת הלבבות "ראשית הפרישות תיקון הפרנסה" דאם תמיד דואג על מזון ומחיה ופרנסה מחשבתו איננו פנוי להבין להשכיל במושכלות בתיקון והשווית המדות לילך אח"כ ממדרגה למדרגה ואם כבר תיקן נפשו בזה והוא תמים במעשיו כאשר ראוי לכל מין אנושי כי הוצרך לקיום העולם ואין חילוק בזה בין ישראל לשאר האומות אח"כ יוכל לקבל עליו התורה והמצות אשר השם יתברך בחר בנו מכל עם ולשון והבדילנו ועטרנו ביותרת הכבוד להיות לו סגולה מכל העמים לשמור לקיים ולעשות ככתוב בספר התורה הזה נוסף על שבע מצות בני נח אשר

המה לקיום העולם השפל הזה, וכאשר עוסק בתורה ומקיים אותה נתעלה ונתקדש הולך ממדריגה למדריגה העליונה ומדבק כביכול בהקב"ה ואתם הדבקים בה' אלקי' חיים כלכם היום, ועל ידי זה צדיק מושל ביראת אלקים וכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה וזה פירוש המסורה בתחלה והי' ברכה שיהא לו ברכה בבית ובשדה ובכל אשר יש לו ועל ידי זה נקל לו לתמם עצמו במדות וזה והי' תמים ואח"כ יקבל עול תורה וזה והי' נכון לבוקר ועלית אל הר סיני זו קבלת הלוחות שניות (קבלת התורה) ועל ידי התורה ומצוותיה ישלים נפשו ויקיים "ובו תדבק" ממדריגה למדריגה עליונה וזה ועלה אלי ההר' והי' שם ואח"כ צדיק מושל ביראת אלקים וזה והי' לי לאב (מספר שיר מעון):

ונברכו בך וגו' אמרו במדרש הגשמים והטללים בזכותך יש לפרש דכאן הוי כעין תנאי כפול אברכה מברכיך ומקללך אאור ובאיסורא לא בעי תנאי כפול כמו שהקשה תוס' ס"פ שבועות העדות על אם בחוקתי תלכו ועיי"ש תירוצם והיינו דקאמר הגשמים והטללים בזכותך והוי איסורא דאית בי' ממונא וכמ"ש התוס' שם ולכך כפל התנאי וא"ש:

ונברכו בך כל משפחת האדמה, י"ל כי הצדיק משפיע טובה לכל העולם ומוריד השפע מלמעלה למטה וזה בתחלה והי' ברכה ואח"כ ונברכו "בך" על ידך כל משפחות האדמה על דרך וריותי נפש הכהנים "דשן" ומכח זה ועמי את "טובי" ישבעו זה ברכת השם ולא יוסיף עצב עמה וק"ל (מספר שיר מעון):

ויקח אברם את שרי אשתו, לקחה בדברים כי נאמר לו שיהי' לו שם בנים והיא יודעת בנפשה שאינה ראוי לבנים, כי עיקור מטרון לא הי' לה והרי לבסוף צחקה בקרבה גם עתה חשבה או שתמות או יקח אשה אחרת עליה וא"כ לא הי' לה לילך עמו ברצון ע"כ לקחה בדברים ופייסה:

וילך אברם כאשר דבר אליו ה', אע"פי שהקב"ה אמר לו לך להנאתך ולטובתך בכל זאת הי' כוונתו רק כאשר דבר אליו השם לקיים מאמרו יתברך שמו ואע"פ שהי' בן חמש ושבעים שנה והתחילו ימי הזקנה בכל זאת הלך לקיים ציווי השם יתברך וק"ל (מספר שיר מעון):

והכנעני אז בארץ, פירש"י כובש והולך מבני שם ואמר הקב"ה עתיד אני להחזירה לבניך ומקשי' א"כ מאי קאמר רש"י בפ' בראשית שלא יאמרו לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עממים אדרבא הם לסטים שכבשו מזרעו של שם כפירש"י הכא וגם להבין מה אמר הקב"ה עתיד אני להחזיר לבניך וכי אברהם לבדו הי' מזרעו וכי ממנו וממשפחתו כבשהו הכנעני הלא ממשפחה שכבש, לה יוחזר ומה ענין אברהם לכאן, גם להבין תשובת התורה לאו"ה כח מעשיו הגיד לעמו הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו וכו' א"כ לא שבקת חייא לכל בריה כל אלים גבר יאמר ה' ברא העולם ונתנה לאשר ישר בעיניו וכל דאלים וגבר על חברו יאמר ברצונו של הקב"ה נטל מזה ונתן לזה ואע"פ שיש להשיב שאני ישראל שלא בזרועם ירשו את הארץ אלא ע"י ניסי שמים א"כ בלא"ה נמי נאמר אין אנו לסטים, הקב"ה גרש לאלו והושיבנו במקומם. אבל הנלפע"ד הנה נח חלק העולם לבניו והחזיקו שם ובניו בא"י וכל ארץ אסייא וכן אירופ"א ליפת ואפריק"א לחם אך בשעת הפלגה הי' שפה א' ודברים אחדים לעזוב ארצם וחלקם והפקירו והניחו חלקם כל א' וא' ואח"כ כשהפיצם ה' זכה כל א' מההפקר וזכו כנעני' בא"י שהי' לפנים חלקו של שם ועתה זכו מן ההפקר והחוזר וכובש מהם הוא לסטים כי בדין זכו, אך לפי מה שפירש"י לקמן מש"ס פ"ק דשבת דהפיכת סדום הי' נ"ב שנה אחר הפלגה נמצא הי' אברהם אז בן מ"ז שנים והוא לא הסכים לעצתם ולא מחל חלקו שנפל לו בנעימי' לבני שם והכנעני שכבש ע"ד לזכות מההפקר גזל את אברהם ע"כ אמר הקב"ה עתיד אני להחזיר לבניך כי מכל בני שם לא זכו מהם אלא אתה המאמין בה' ולא הסכים עם דור הפלגה שהי' במורדי אור וע"כ כשאומרי' לנו לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עממים שזכו מהפקר אזי התורה משיבה כח מעשיו הגיד לעמו מי שמאמין ביוצר בראשית, לו נשארה הארץ מחלוקת נח וכנ"ל וז' עממי' לסטים הי' בה ובדין ניטול את שלנו מהם ולע"ד הוא דבר נכון בעזה"י:

ובזה יתיישבו דברי הכתובים במלכי צדק כי גם נצחונו של אאע"ה את ארבעה מלכי' הנוראים האלו הי' שלא בטבע, יתן כעפר חרבו כקש נידף קשתו, ומי שאינו מאמין שהוא מעשי יוצר בראשית, יאמר המלכים כבשו בכיבוש מלחמה כדין וכהלכה,

ואברהם גזל מהם, ואסור ליקח ממנו המעשר דהוה כבוצע ברך, גזל סאה חטין והפריש חלה ה"ז מנאץ אך מלכי צדק אמר ברוך אברם לאל עליון "קונה שמים וארץ" כשהוא ית"ש בראם, וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידיך כשהוא ית"ש מסר המלכים ביד מי שרצה והגון לפניו וכיון שהודה זה מלכי צדק ע"כ ויתן לו מעשר מכל:

ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה כי כבד הרעב בארץ, אימתי ירד מצרימה כי כבד הרעב בארץ ישראל ומותר לצאת לחוצה לארץ אם השער הוקר בכפלים ואם גם ירא אברהם שיחטאו המצריים באחת מהנה או בשפיכו' דמים או בעריות וקעבר על לפני עור לא תתן מכשו' מ"מ פיקוח נפש דוחה הלאו דלפני עור (מספר שיר מעון):

ויאמר פרעה אל אברם, מה זאת עשית לי למה לא הגדת וכו' ואקח אות' לי לאשה, י"ל וכי אברהם עשה לו זאת מי צוה אותו ליקח אותה ונלע"ד לפרש הלא ידוע שבזיון גדול הוא למלך לישא אשה שאיננה מכירה וגם משפחתה איננה ידוע אולי פחותה וגרועה היא ועל ידי שאמר אברהם אחותי היא אחות אברהם שהי' מפורסם לשבח ולתהלה, ולכבוד היתה לו לפרעה וזה מה זאת עשית לי אתה גרמת לי אם אמרת אשתך היא הנחתי אותה למה לא הגדת לי כי אשתך היא ואם יראת ממני למה עוד אמרת אחותי היא ואקח אותה לי לאשה על ידי שאמרת אחותי היא הלא יכלת לאמר נכריה היא וק"ל (מספר שיר מעון):

ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה וכו' כי אשה יפת מראה את, פירש"י על ידי טורח הדרך אדם מתבזה וזו עמדה ביפיה ע"כ וזה יפת מראה א"ת' בעצמותך יפ"מ ולא על ידי תיקון נוי תכשיטין ובגדים ומלבושים וק"ל (מספר שיר מעון):

אמרי נא אחותי את וגו' ולמה אמרת אחותי היא ואקח אותה לי לאשה, ופי' רמב"ן לאשה מולכת ולא לפלגש, עוד כ' כי שרה לא קיבלה עליה לומר אחותו היא אלא שתקה ע"ש והנה במ"ש אברהם למען ייטב לי רצונו כיון שע"כח מפני פקוח נפש צריכ' לומר שאינך אשתי, אמרי נא אחותי את ונרויח ב' דברי' א' למען ייטב לי בעבורך שאהי' אח אשתו של מלך, ועוד וחיתה נפשי בגללך כי המוציא שקר מפיו לא יכון לנגד עיניו ית"ש ועיי' פ' עשרה יוחסין ליכא קושטא בעלמא ע"ש מעשה

רב, ואם תאמר אינני אשתו, הוא שקר, אבל אם תאמר אחי הוא איננו שקר, כמ"ש לאבימלך ואמנם אחותי בת אבי אך לא בת אמי כנלע"ד וא"כ צריך טעם מדוע לא קיבלה שרה על עצמה לומר כן איתא בכתובות נ"א ע"ב מסיק דשביית מלכות גדול מותרת לבעליהן כי לא ברצון נבעלת למלך כי יודעת שלא תהיה לו לאשה מולכת, אבל שבוי' מלכות בן נצר שהי' שפל ובוז משפחות ומצפו' שתהי' לו לאשה ומלכה, אסורו' לבעליהן וכ' שם תוס' דשרה ואסתר צדקניות גמורות הי' ואין ספק בהם, ומותרת לבעליהן ע"ש, ונ"ל כי פרעה הי' מלך גדול ולולי שהיתה שרה אחות אברהם, ואברהם הי' נראה נשיא אלקי' ירואי ומהולל מאוד לולי כן הי' גנאי למלך גדול כמותו להמליך אשה הנלקחת מן השוק ואם היא יפת תואר דיה לה להיות פלגשו אך כיון שהיתה אחות אברהם הי' לכבוד לפרעה להיות איש אלקי' לו לגיסו, והיינו דא"ל פרעה למה אמרת אחותי היא ועי"ז ותהי לי לאשה ולא לפלגש, ומ"מ אל תדאג שמא נתרצית לבעילה ונאסרה עליך, ועתה הנה אשתך אני מעיד לך שהיא אשתך שלא נגעתי בה ועתה קח ולך, הנה כי כן כשאמר אברהם אמרי נא אחותי את הי' בזה סכנה שעי"ז תאסר עליו שמא תתרצה לו אם לא יארע נס בנגעים גדולים, אך אברהם הי' בטוח בצדקתה של שרה שבשום אופן לא תתרצה, כמו אסתר לאחשורוש, ע"כ אמר אמרי נא אחותי את, אך היא בענותנתה לא האמינה בעצמה ולא רצתה להעמיד עצמה בנסיון ע"כ לא קיבלה על עצמה לומר אחי הוא וק"ל:

ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וכו' כי אנשים אחים אנחנו, פירש רש"י דומין בקלסתר פנים י"ל ואם אין דומים בקלסתר פנים הכי טוב הריב ביניהם הלא קיי"ל לחד מ"ד מצות תוכחה עד הכאה וחד מ"ד עד כדי נזיפה ולמה להם לריב עוד יותר ונלע"ד דיש לדקדק הלא למה להם לריב תמיד עד שאמר אברהם אל לוט הפרד נא מעלי כיון שראה שדבריו אינם מועילים כלל יניחהו על דרך הלעיטהו לרשע וי"ל דאיתא במדרש עד שלא בא יצחק לעולם לא היו מכירין בין בחור לזקן ואברהם אבינו התפלל עליו והנה אברהם היה דומה בקלסתר פנים אל לוט, ובין זקן לבחור לא היו מכירים והי' באים בעלי השדות הנגזלים ומריבים עם אברהם למה מניח רועיו לגזול מהם, כי לא היו מכירים מי הוא אברהם ומי הוא לוט וחזר אברהם על שלא הי'

לו השקט ומנוחה מהם והריב עם לוט וזה שאמר אל נא תהי מריבה ביני וביני' כי אנשים אחים דומין בקלסתר פנים וק"ל (מספר שיר מעון):

ויהי ריב, פירש"י שאמרו לוט יורש הארץ וכו' נראה אחר שהחזיר פרעה את שרה ולא נאמר לו ועתה השב אשת האיש כי נבי' הוא פי' ויודע שלא נגעת בה והיא מותרת לאברהם כאשר נאמר לאבימלך ואפ"ה החזירה אברהם ולא חשש סבור לוט מפני שהיא איילונית ואין קידושין תופסין בה ולא נתקדשה מעולם לאברהם ע"כ מותרת לו וא"כ מוחלט שלא תתרפא ולא תוליד דאל"כ הרי קידושין תופסין בה, עיי' תוס' ריש יבמות, משו"ה חשב שהוא עתיד לירש:

והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ולעיל כתי' והכנעני אז בארץ ולא כתיב יושב כי בביאת אברהם לא היו הכנעני' מיושבים ולא מצאו נחת ע"ד ושממו עלי' אויביכם והי' רעב, אבל עכשיו בחטא מריבת לוט והכנעני והפריזי אז יושב בארץ מיושב בישיבה גמורה:

אל המקום אשר הי' שם אהלה בתחלה אל מקום המזבח וכו' ויקרא בשם ה', פירש"י מקום אשר הי' שם אהלה בתחל' ואשר בנה אז שם מזבח לה' וקרא בשם ה', חזר עתה, והאריכות נראה למותר הי' די באומרו אל המקום אשר הי' שם אהלה בתחלה ותו לא, ובס' בנין אריאל הקשה מ"ט כתי' כאן אהלה בה"א, דלעיל פירש"י שנטה אהל שרה תחלה אבל הכא מה צורך שחזר למקום שנטה אהל אשתו תחלה גם יל"ד לענין מה רמז לנו שנטה אהל אשתו תחלה ונלע"ד ר"פ כיסוי הדם לעולם יאכל וישתה פחות מיכולתו ויכבד אשתו ובניו יותר מיכולתו שהם תלוים בו והוא תלוי במי שאמר והי' העולם ע"כ רמז כאן אעפ"י ששרה הי' צדקת ואברהם טפל לה בנבואה מ"מ זכותו רב ממנה בבנאו מזבח וקורא בשם ה' ברבי' והיא ניזונת בזכותו על כן נטה אהלה תחלה כי היא תלוי' בו והוא תלוי במי שאמר והי' העולם אמנם אח"כ ברדתו למצרים ויצא מארץ לח"ל וגם ביקש ממנה שתאמר אחותי היא והיא לא קבלה עלי' עמ"ש רמב"ן, בזה נפל ממדרגה קצת וניזון הוא בזכותה למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך ואז אי הי' נוטה אהל לכל שאר צרכיו הי' הוא קודם לה כי הוא תלוי בה והיא תלוי' במי שאמר והי' העולם אך כשיצא ממצרים חזר ונתעל'

למדרגתו הראשונ' וילך למסעיו הראשונו' עולה מעלות בקודש עד שהגיע למדרגה שהיא תלויה בו והוא תלוי במי שאמר והי' העולם, אל המקו' אשר היה שם אהלה בתחלה חזר כשבנה שם מזבח וקרא בשם ה' והי' אז אהלה בה לפי שהיא תלוי' בו, לאותה מדרגה חזר עתה וא"ש:

אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו, יש לפרש כבר נאמר מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים וע"י המשרתי' נוכל להכיר אדונים וא"כ מריב הרועים נוכל להכיר שגם בין לוט ואברהם יש פירוד לבבות וכיון שהם אנשי' אחים ובטבע אוהבים זה את זה ועכ"ח שיש בלב לוט טינא בענין הדת, המחלקת בינו לבין אברהם ולכך אמר שאל תהי מריבה ביני ובינך שניכרת ע"י בין רועי לרועיך וכיון שיש לך טינא בעהד"ת הפרד מעלי:

אל נא תהי מריבה ביני ובינך וכו', על תיבת נא איתא נגינת פשטא שהיא נגינה מפסקת די"ל דהתחברות רשעים איננו טוב אולי ילמדו דבר ממנו והקב"ה אמר לאחזיהו בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך וזה אל נא בנגינה מפסקת אלא אדרבה תהי מריבה באמת ביני ובינך ולא נהי' יחד כי אנשים אחים אנחנו ואי אפשר שלא להתחבר מפני הקורבה, לעיני בני אדם בשבתנו יחד במקום אחד, ואם הימין ואשמאילה כי אפילו דבר טוב שנקרא ימין אין למידין מהם אפי' אתה הימין אשמאיל אנוכי וק"ל (מספר שיר מעון):

וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו, עיין רש"י, יש לומר לא שהי' אברהם צדיק רק בהיות יחד עם לוט לעומת לוט נחשב לצדיק גם אחרי הפרד לוט מעמו אמר השם אל אברהם שא נא עיניך וכו והבטיחו ליתן לו את ארץ ישראל כפי שכרו עתה וק"ל (מספר שיר מעון).

אחרי הפרד לוט מעמו, **קום התהלך בארץ**, נראה לי פרידת לוט היתה סבה להחזיק אברהם בא"י כלו בדין ולא יאמרו לישראל ליסטים אתם, שהרי ד' מלכים כבשו כל א"י וכשרדף אברהם אחריהם וכבשום הרי קנה כל א"י והי' זה כדי להציל בן אחיו, נמצא ע"י פרידתו קנה מדין, אלא שלא הי' צריך לו ע"כ הניח האומי' שם עד שנעשו בניו אומה שלימה ונטלו שלהם מידם כי אע"פ שהחזיקו בם כמה מאות שנים מ"מ

הו"ל חזקה שאין עמה טענה והיינו דאמר אברהם לבני חת גר ותושב אנכי עמכם מפרש רש"י אם לא תתנו לי אקח בדין והיינו כנ"ל ומ"מ קנאו דעביד אינש דזבין דיני' כדאי' פ' חבה"ב. ולפ"ז הא דכתי' כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים כפירש"י ריש פ' בראשית לא על אלו ז' אומות צריך קרא כנ"ל שבדין גמור היא שלנו, וגם לא יועיל תו כח מעשיו לומר הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, כי האומות לא יודו לזה, אבל ג' ארצות קיני וקניזי וקדמוני שלא הי' בכלל כיבוש ז' מלכים אלו ואותן המדינות עדיין לא זכינו בהם עד לע"ל שאז יהפוך אל העמים שפה ברורה ויודו כולם כי ד' ברא עולם ונתן לאשר ישר בעיניו, ולזה יועיל כח מעשיו הגיד לעמו:

ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם והוא יושב בסדום, בכל מקום פי' רש"י לא שייך קיחה באנשי' אלא שלקח לבו וכבר פירשתי במקום אחר כי אפי' יקח האיש על כרחו ממקום למקום מ"מ איננו אלא טלטול גוש עפר, אבל דעתו ומחשבתו שהוא עיקור אישיותו לא לקח כי מחשבתו נשאר במקום שהי' מתחלתו אא"כ לקחו בדברים שיתן לבו ורצונו למקום ומדרגה שלקחו לשם, והנה לוט נסע מקדם מקדמונו של עולם ולא חפץ בחברת אברהם, אך חפץ בסדום ובחר לו ארץ הככר כמו שדרשו חז"ל, ע"כ כשנשבה ונתרחק משכונת אברהם ומסדום אמר בבחינת אחי אברם ויקחו את לוט בן אחי אברם כי רצונו וחפצו הי' להתרחק מאברהם ע"כ שייך בו ויקחו, אך בכל זאת, והוא יושב בסדום אעפ"י שנשבה גופו מ"מ בכל מקום שהוא עודנו יושב בסדום כי שם מחשבתו ודעתו ולא נלקח משם, ועד"ז בהיפוך ולטובה כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה והוקשה לרמב"ן לפי הספרי דמייתי רש"י דושמתם דברי אלה על לבבכם קאי אלעיל ואבדתם מהרה ותגלו בגלות ואפ"ה ושמתם את דברי אלה שלא יהי' חדשי' עליכם כשתחזרו וקשה א"כ איך יוצדק על זה למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה הא בגלות קעסיק ובא ולהנ"ל ניחא אע"פ שעל כרחינו אנו בגולה גופינו אבל לא מחשבותינו ובכל מקום שאנחנויושבים אנו יושבי' על האדמה הקדושה במחשבותינו:

הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון, יש לפרש עפ"י מה שאיתא פ' שני דייני גזירות דהרוצה לנסך יין ע"ג מזבח ימלא גרונם של תלמידי חכמים יין ואמרו שולחנו של

אדם מכפר, אם השלחן לפני ה' ות"ח מסובין בו וכיון שזה כקרבן ונסכים ממילא הבעל הבית הוא כהן וזה שאמר ומלכי צדק מ"ש הוציא לחם ויין לפני אברהם ושומרי מצותיו ומי לנו ת"ח גדול מאברהם וממילא נעשה זה כקרבן ונסכו והוא נעשה כהן לאל עליון:

אמרינן בגמרא בנדרים נשבע ה' וגו' אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק ראוי הי' לצאת כהונה מזרעו של שם אלא מתוך שהקדים ברכת אברהם להשם ניטלה ממנו וניתן לזרעו של אברהם, ויש לפרש דאמרו חז"ל צדיקים מעצימים כח של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כח ה', ובהיפך מצינו צור ילדך תשי והכוונה דרצון ה' להטיב לבריותיו ולזה נברא העולם וא"כ אם האדם טוב וישר שיכולים להטיב לו נעשה רצון ה' והיינו כאילו מוסיף כח אבל אם חלילה אין עושין רצונו ואין שורת דינו של הקב"ה להטיב לו וכאילו התיש כוחו וזה הוא ענין הכהונה והעבודה והשירות לה' אמנם זה שיוכלו הצדיקים להגדיל הכח זה עצמו הוא ע"י הי"ת שאלמלא הי"ת עוזרו אינו יכול לו ושוב אין ראוי לו שם כהן כצ"ל אבל זה בשאר צדיקים אבל אברהם אבינו אמרו חז"ל שלא הי' צריך סעד לתומכו ומלכי צדק לא הי' מכיר מדרגות אברהם וסבר שגם הוא צריך סעד וע"ז אמר ברוך אברם דברוך לשון שפע דהיינו אברם מושפע מה' עליון אשר לו כח להוסיף כח, שברוך אל עליון שהי' יכול להוסיף כח, והחושד בכשרים לוקה בגופו ולכך כיון שחשד לאברהם שצריך סעד ואינו ראוי בעצם לשם כהונה לכך ניטל ממנו לאברהם, ונענש מדה כנגד מדה:

ויתן לו מעשר מכל, ראיתי בזוהר מפרש ויתן לו הקב"ה נתן לאברהם מעשר מכל והוא ע"ד סתרי תורה שאין אני מבין אבל עפ"י דרכינו אומר עפ"י שכתבתי שבכבישת מלכים כבש ז' אומות שהוא מעשר משבעים אומות וכ"כ בפייט של שבת הגדול שניתן לנו ז' אומות כבת הנוטלת עישור נכסי ולפע"ד זה כוונת מלכי צדק שהקב"ה נתן לאברהם מעשר כבת הנוטלת עישור נכסים אמנם הקב"ה לא כן חשב אלא נתן לו מעשר כמו כהן ונתכהן אברהם, וזהו נשבע ד' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתו של מלכי צדק כדאח"זל במס' נדרי' דקאי על אאע"ה ומלכי צדק ע"ש:

למועד הזה בשנה האחרת, לקמן בפ' וירא למועד אשר דבר אתו אלקי' פירש"י סרט סריטה בכותל וכשהגיע חמה לשריטה ההיא ילדה ע"ש צ"ל שלא סרט במקום זריחת השמש בעת ההיא כ"א יו"ד מעלות אחורנית שהרי קביעת המועד בפסח הי' ולידת יצחק נמי הי' בפסח נמצא שנה האחרת דכתי' בקרא היינו שנות הלבנה ועדיי' יש משנות החמה י"א ימים עד שתגיע לשריטה ההיא אע"כ שרט אחורי מקום החמה בעת ההיא לפי שיעור איחור החמה והבן:

אשר מגן צריך בידיך, וה' אמר אנכי מגן "לך" מלכי צדק בירך על אבידת הרשעי', והקב"ה התפאר בהצלת והגנת הצדיק אע"ג דהכל א' מ"מ טוב להזכיר שמו ית' על הטובה, והיינו ר"פ ג' דמגילה הקורא עומד דפליגי שם למר מברך הנפרע לישראל מכל צריהם והיינו אשר מגן צריך בידיך, ולמר מברך האל המושיע היינו אנכי מגן לך:

והאמין בה', הנה כתי' באחז לא אשאל ולא אנסה את ה' והוא הי' רשע גמור, ובנו חזקי' מלך יהודה הי' צדיק גמור, אמר מה אות כי אעלה בית ה', אך הרמב"ן כ' כאן אע"ג שהבטיח הקב"ה לאאע"ה לזרעך אתן מ"מ לא האמין בזה כי אין הבטחה לצדיקי' שמתיראי' שמא יגרום החטא, ולעיל כ' רמב"ן כשהקב"ה עושה פועל דמיון שוב אינו חוזר, ומתקיימת הגזירה עכ"פ, והנה חזקי' חשש שמא יחטא שום חטא ויתבטל הבשורה ע"כ בקשאות שיהי' פועל דמיון ויהי' בטוח שיעלה בית ה' משא"כ אז שהי' רשע גמור ואפ"ה הבטיחו הקב"ה ע"י הנבי' ולא הי' לו לירא שמא יגרום החטא כי כבר חטא די והותר והקב"ה הבטיחו, ע"כ הי' בטוח שלא תתבטל על כן אמר לא אשאל ולא אנסה:

והאמין בד' ויחשבה וכו', פירש רש"י בשורת הבנים האמין ולא בקש אות אבל בשורת הארץ אמר במה אדע, וי"ל כי ב' דברים קשי' א' לשדד מזל ובפרט מזל בני חיי ומזוני, כמ"ש הראשונים אע"ג דע"י זכות גדול משתנה מזל מ"מ לא זכה אברהם משרה אלא בן א' ומקטורה הוליד כמה בנים מפני שלידת שרה הי' נגד המזל ע"כ אמר אפ"ה והאמין בד' ששדד המערכה, אך השני היותר ק', וממש נמנע, שיסגור דלתי תשובה ויעשה נגד בחירתם ע"כ הי' קשה לו להאמין בשורת הארץ כי אם אולי ישובו הכנענים מדרכם הרעה ע"כ אמר במה אדע:

א"נ עפ"י מ"ש רמב"ן אעפ"י שכבר נתבשר בארץ ובבנים חשב שמא גרם החטא עד שכרת לו ברית בשבועה ע"ש ולעיל כ' רמב"ן כל נבואה שנעשה לה פועל דמיון לא נתבטל כגון כאשר הלך עבדי ישעי' ערום ויחף ע"ש וא"כ בבנים אחר שהוציאו החוצה והראוהו הככבים וגם לפרש"י הגביה למעלה מן הככבים ואין לך פועל דמיון יותר מזה ע"כ האמין שלא יגרום עוד החטא אך בבשורת הארץ לא נעשה לו פועל דמיון אמר במה אדע ולא ידע כי מלחמות המלכים וכיבושם הוא פועל דמיון לכיבוש הארץ:

במה אדע, פירש"י ביקש אות ונענש בידוע תדע כידוע, עוד פירש"י לא בקש אות אלא מה זכות יש לו להוריש את הארץ, ויש להקשות כיון שאפשר לפרש לטובה, מהיכי תיתי לפרש לרעה ולעונשו בידוע תדע, וי"ל הנה הקב"ה א"ל אל תירא שכרך הרבה מאוד וא"ל מה תתן לי ואנכי הולך ערירי דברים אלו צריכי' ביאור, גם מה דכתי' והאמין בה' ויחשבה לו צדקה כ' רמב"ן אברהם חשב זאת לצדקה מאת ה' לא שהוא ראוי בזכותו, הנה בני לאו בזכותי' תלי' מילתא אלא במזל וכ' תוס' ע"י זכות גדול משתנה מזל, הנה כשאמר לו הקב"ה שכרך הרבה מאוד תירא אברהם כיון שבזכות בא הקב"ה עליו א"כ לא יהי' לו בני' כי בני' לאו בזכותי' תלי' ע"כ אמר ואנכי הולך ערירי, אז הוציאו הקב"ה מן המזל, ולא חשב אברהם שע"י זכותו הגדול משתנה מזלו א"כ כבר אכל שכרו הרבה מאוד שא"ל הקב"ה, שהרי ע"י אותו שכר הרבה שידד מזלו וע"כ שוב כשהבטיח לו על הארץ הי' לו לשאול במה אדע איזה זכות שהרי שכר הרבה כבר אכל כנ"ל אבל לא כן הוא, אלא והאמין בה' ויחשבה לו צדקה שהקב"ה עשה כן בצדקותו במתנת חנם ולא בזכותו ונמצא נשאר לו שכרו משלם, וכשהבטיחו על הארץ לא הי' לשאול באיזה זכות שהרי אמר לו שכרך הרבה מאוד ואעפ"כ במה אדע ששאל אות ע"כ נענש וק"ל:

אתה אל ראי כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי על כן שם הבאר לחי רואי הנה בין קדש ובין ברד, ומפרשי' אל ראי משגיח ורואה באר לחי רואי תרגום דמלאך קיימא איתחזיא עלוהי הרמב"ן פר' וירא משיג על הרמב"ם דס"ל נבואת הנביאי' הי' ע"י מלאכים והשיג דלאו כל המשיג ראיית מלאך יהי' נביא דא"כ תהי' הגר

מהנביאות וידוע מלאכים כיוצא באלו, המה ממלאכי השגחה משוט בארץ ומהתהלך בה כמ"ש רמב"ן גבי מלאכי אלקי' עולים ויורדי' בו ע"ש והנה י"ל הגר עצמה הי' מסופקת אם זה הוא מענין נבואה או מלאך ההשגחה ופשיטא לה שהוא רק מלאך השגחה דאחכז"ל מי שלא ניבא כבר בא"י אי אפשר שתהי' תחלת נבואתו בחו"ל ע"כ אמרה אתה אל ראי מלאך השגחה דא' מלא' נבואה וכי הגם הלום ראיתי אחרי רואי כבר בא"י והלא עדיין לא ראיתי בא"י והמקום הלז חו"ל הוא, והודיע לנו הפסוק הלא הוא בין קדש ובין ברד ומתרגם בין רקם וחגרא ומבואר ריש מסכ' גיטין שהוא חו"ל עיי' תוס' שם:

התהלך לפני והי' תמים, במדרש משל לתאנה שמסירי' קוצה והי אתמים ומייתי' לי' רז"ה פ' ר"א דמי' ופרשתי במקום אחר כי אין פרי שהיא כלו אוכל בלי קליפה ובלי פטום ובלי גרעין, כמו התאנה שכלו אוכל ואין בו פסולת כ"א העוקץ וכשמסירי' העוקץ הרי היא תמים כן אאע"ה כלו קודש בר מהערלה אם מסירים הערלה הרי הוא תמים, נראה משל לתאנה כי בכח אברהם הי' יצחק ויצא ממנו בפועל אחר המילה, וקודם לכן הי' מדת יצחק שהוא מדה"ד ממוזג בכחו של אברם, אברם יצחק גמטרי' ישמעאל שהוא תנ"א אותיות אָתן שהוא נקבה של חמור כי בא מהגר מצריות ומצרים קליפת חמור ונקבות הם בחינת אתן, והוסיף הקב"ה ה"י לאברהם שהי' עמו יצחק אברהם יצחק גמטרי' תאנ"ה, והנה שרה אמרה חמסי עליך ישפוט ה' ביני וביניך פירש"י יוד יתירה ע"ש, כי אחז"ל חרם נכנס לרמ"ח איברי' גמטרי' ח'ר'ם' וכשהוא יוצא יוצא מרמ"ח שנא' ברוגז רח"ם תזכור עיין פ' אלו מגלחים, ושרה שאמרה חמסי עליך כעין נזיפה ע"כ נוסף ה"י לאברהם שיהי' גמטרי' רמ"ח רח"ם להוציא ממנו הנזיפה הנ"ל ואותה הה"י ניטל מיו"ד של שרה ונחלקה לב' ההי"ן מחצה לשרה ומחצה לאברהם לרפאות אותו מנזיפה שלה ע"כ ישפוט ה' ביני וביניך על ידי היו"ד יהי' המשפט ביני וביניך ע"כ נתוסף יו"ד בביניך, והנה עד עתה אָתן גמטריא ישמעאל, וניטל יו"ד משרי וניתן תוספ' על א'ת'ן' ונעשה איתן האזרחי הוא אאע"ה:

ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך וכו', **וגם נתתי ממנה לך בן וכו' ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר הלבן מאה שנה וכו' ויאמר אברהם אל ה' לו ישמעאל יחי לפניך**,

ויאמר א' אבל שרה אשתך יולדת לך בן, יעוין בפסוקים היטב, יש לדקדק כמה דקדוקים ואחד שאחרי הודיע ה' אותו שיהי' לו בן, והתפלל אברהם על ישמעאל השיב הקב"ה אבל שרה יולדת לך בן ובתרגום איתא אבל בקושטא ונרלע"ד הקב"ה אמר לאברהם וגם נתתי ממנה לך בן לשון עבר ויש לפרשו שהבטחת הקב"ה אמת וצדק והוא כאלו כבר נתן אותה כאשר פירשו המפרשי' או יש לומר שכבר נולד ישמעאל על ידי שרה שאמרה לאברהם בא נא אל שפחתי וזה וגם נתתי ממנה פי' על ידיה לך בן, וזה הי' ספק בלבו של אברהם, פירושו, וחשב בענוותו הגדולה כי כבר הוא בן מאה ושרה בת תשעים ולהעשות נס גדול כזה שתוליד לו שרה בן איננו ראוי כמו שאמר במה אדע פירש"י באיזה זכות אלא הכוונה וודאי על ישמעאל והתפלל שישמעאל יחיה לפניך כפרש"י ביראתך כי בעושר וכבוד גדול שנתגדל בבית אביו והוא בן יחיד, בקל לו לחטוא על דרך וישמן ישרון ויבעט והקב"ה הבין מחשבתו והשיב לו אבל בקושטא שרה אשתך יולדת לך בן יולדת דייקא היא בעצמה תוליד וזה סידור הכתובים, הקב"ה אמר וגם נתתי ממנה לך בן ויפל אברהם על פניו ויצחק הלבן מאה וגו' אלא וודאי בכוונה על ישמעאל והתפלל שיחיה לפניך ביראתך כי הוא היורש הכל ולא יבעט והקב"ה השיב לו אבל באמת שרה בעצמה "תלד" לך בן וק"ל (מספר שיר מעון):

ס"פ כיסוי הדם אמר רבא בזכות שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות לחוט של תכלת ורצועה של תפילין, בשלמא רצועה של תפלי' דכתי' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש פי' רש"י רצועה של תפילי' איכא הנאה בהמצוה) אלא ציצית מאי היא (פירש"י מאי הנאה איכא) ומשני דתני' ר"מ אומר תכלת דומה לים וים וכו' ע"ש ויל"ד למה דווקא נתנו הנהו ב' מצות אמאי דאמר אם מחוט ועד שרוך נעל ועוד מאי האי דמקשה בשלמא תפילי' וכו' אלא ציצית מאי היא, וכי צריך להנאה והלא די שזכינו להמצוה בעצמה, ניישב תחלה לשון הקרא הרימותי ידי לה' אל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם יל"ד חדא מאי הרימותי ידי אל ה' ועיי' ברמב"ן, ב') מאי קונה

שמי' וארץ דקאמר הכת', ג') מאי מחוט ועד שרוך נעל וכו' הו"ל למימר מדבר קטן עד גדול אבל חוט ושרוך נעל שניהם אינם שוים הרבה, ד') חזר ואמר ואם אקח מכל אשר לך, הנה אחז"ל ב"נ נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון ופירש"י בעירובי' ובע"ז וביבמות דלגבי ב"נ לא נאמר מצות והשיב את הגזילה ולא מהני מה שאשיב הגזילה ומתנה בעלמא יהיב לי' עיי' בעירובי' ס"ב רש"י ד"ה לא ניתן להשבון וכו' ועיי' בב"מ כ"ו ע"ב אמר רבא ראה סלע שנפלה וכו', והנה אברהם אבינו ע"ה נהג בעצמו חומרת ב"נ וחומרת ישראל כמבואר בפרשת דרכים כמה פעמי' ע"כ הי' מחשב לגזל אפי' מה שהי' פחות משוה פרוטה כבן נח (ועיי' שם בחולי' באותו עמוד קרי להאי גזל קשה גזל הנאכל שאפי' צדיקי' גמורי' אינן יכולין להחזירו שנא' בלעדי רק אשר אכלו הנערי' ע"כ ורצה לקיים נמי מצות השבה כישראל, והנה בב"מ ל"ז ע"ב וב"ק ק"ג ע"ב מבואר בלקח א' מחמשה לאינו יודע מאיזה מהם לקח מניח דמי מקח ביניהם ומסתלק ופירש"י בב"מ ל"ז ע"ב ד"ה אמר ר' ספרא ויניחום שמניחו ביד עד שיתברר של מי הוא או עד לעולם, ומ"מ מסקינו בבא לצאת ידי שמים משלם דמי מקח לכל א' זהו דעת תוספות שם ד"ה התם דקתבעי לי' וכו' עיי' מה שהקשו וא"ת בפ' הגוזל קמא וכו', והנה עוד נקדי' דז' מצוות שנצטוו ב"נ נקראו מדינית שהקב"ה ציוה לנימוס מנהג ארץ בעלמא למען לא יהי' איש את רעהו חיים בלעו אבל התורה שנתנה לישראל עם קרובו היא שמיימי עבודה צורך גבוה לתקן בשמים ממעל, והנה השלל ששלל אברהם הי' בהתיר' אתא לידו כלקח מקח, ובלי ספק שלא הי' אפשר לברר כל דבר ודבר של מי הוא מכל אנשי סדום וכל אחד צווח שלי הוא ואברהם החמיר לצאת ידי שמי' לשלם לכל א' ולא מבעי' במאי דשוה הרבה אל, אפי' דברי' קטנים הפחותים משו"פ החמיר על עצמו כב"נ לחשבם גזל וכחומרי' דישראל להשיבם ועוד לצאת י"ש לשלם לכל א' והיינו הרימותי ידי לה' פי' רוצה אני לצאת ידי שמים ולא עוד אלא קונה שמים וארץ כתורת ישראל שנקראת תורת שמים וכב"נ תורת הארץ שע"כ נקרא קונה שמים וארץ ולכן אם מחוט ועד שרוך נעל ששניהם אינם שו"פ אם אקח מכל אשר לך שיהי' מונח בידי עד שיתברר אלא הכל אשלם מכיסי, והנה הא דנהג בחומרי ב"נ וישראל היינו משום שנסתפק אי יצא מכלל ב"נ

או לא לכן לעומת זה עשה הקב"ה אותות וסימני' בבניו כל כל רואיהם יכירו כי הם בני אל חי, ישראל יקראו, ונתן להם תפלין וציצית וקאמר בשלמא תפלין הוה שפיר סי' טפי משארי מצות שכבר העיד הכתוב וראו כל בשר כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אלא ציצית מאי היא ומסיי' תכלת דומה לים וים לרקיע מרמז למצות השמיימי כנ"ל ודו"ק:

וירא

וירא אליו ה' באלוני ממרא וגו' וישא עיניו וגו', אחז"ל אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה והכא אדרבא הי' מצטער ביסורי המילה ועוד שהוציא חמה מנרתיקה ולא עברו עוברי' ושבי' כפירש"י, וה' רצה להתראה אליו והוא לא יכול לראות ולהשיג כ"א ע"י שמחה של מצוה ע"כ וישא עיניו וירא והנה ג' אנשים אורחי' עומדי', שמח שמחת מצוה ומיד וירא השכינה שנתגלה אליו, והנה לפנים כשראה השכינה נפל על פניו קודם שנימול כפירש"י לעיל פ' לך לך, אבל עתה וירא השכינה ולא נפל כ"א וירץ לקראתם מפתח האהל ולא נפסקה מראית השגתו, ע"כ וישתחו ארצה להודו' לה' על השגה חדשה שנתחדש לו עתה, ע"ד וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם:

יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם, מ"ש מעט מים רמז שאין זה לרחוץ רגליהם מכובד האבק, כי לזה יש זמן לכשיהי' תחת העץ וכמו שעשה לוט אלא אינו אלא דבר מועט מים לבטל ע"ז, דגוי מבטל ע"ז, שלו ע"י שפוחסתו, והכא משיקחו מעט מים אפי' כל שהוא לכלות האבק כבר נתבטלה הע"ז ושוב יכנסו לבית וירחצו רגליהם במרחץ מים קרים מליאות הדרך, והנה אברהם צוה לשליח להביא לבטל ע"ז, והשליח רצה בקיומו של ע"ז כדי לעשות רצון בעליו אברהם, ואע"פ שזה מותר כדי למעוטי תפילה כמבואר במס' ע"ז ס"ד ע"א, מ"מ אלו הי' אברהם בעצמו עושה, הוא לא היה רוצה בקיומה כלל ע"כ נענש שניתן מים לישראל ע"י שליח מרע"ה ועי"ז לא נכנס משה לארץ וחטאו ועבדו ע"ז:

***יוקח נא מעט מים וגו'**, יש לפרש עפ"י המדרש דנמשלו לו אחד לגנב ואחד לערבי ואחד לספן ואמרי' סוף קדושין ספנים רובם צדיקים שרואים על הים גבורת ה', אמנם

גנב להוט אחר הממון ואינו בוטח בה' מיהו מאמין בה' והערבי משתחוה לעפר רגליו ואינו מאמין בה' ואברהם אבינו שתכלית הכנסות אורחים שלו הי' להכניסן תחת כנפי השכינה ולהספן לא היה צריך ללמדו להכיר הבורא עולם ולבטוח עליו אלא היה רוצה לברר לו עניני תורה ויחוד המעשה אבל להגנב היה צריך ללמדו דרך הבטחון בה', ולהערבי הי' צריך ג"כ להעביר ממנו מחשבת פיגול של ע"ז וללמדו שה' הוא אלקים וסבר ששיחה ולימוד הזה יהי' למשא לספן, ולכן ביקש מהגדול שבהם דהיינו להספן שאל יעבור ולא יהי' עליו כמשא כשילמוד עם ב' האחרים ואח"כ אמר יוקח נא מעט מים התורה שנמשלה למים ורחצו רגליכם מע"ז נגד הערבי ושוב אמר והשענו תחת העץ שיבטחו בה' ותורתו שנמשלה לעץ חיים, כן אמר נגד הגנב ואח"כ אמר גם לספן ואקחה פת לחם היא התורה שנקראת לחם כנאמר לכו לחמו בלחמי ודיבר עמהם במושכלות יחוד המעשה לה'.

***למה זה צחקה שרה וגו' ותאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקת**, יש לפרש עפ"י מ"ש הרמב"ן דאע"ג דגם באברהם כתיב ויצחק ויאמר הלבן מאה וגו' אין זה לשון שחוק והיתול אלא לשון שמחה דצחוק ב' לשונות במשמע, אלא מדכתיב בשרה ותצחק שרה בקרבה משמע לשון היתול עיי"ש ולפמ"ש התוס' פ"ק דר"ה דמה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו למועד אשוב אליך הי' בחג הסוכות ולמועד היינו מועד הראשון היינו פסח הבא ומלאכים היו אצלו קודם זה בפסח העבר ואמרי' סוף יומא בעשה עבירה ועשה תשובה מאהבה נעשים מעבירות זכיות וכיון שבין מעשה המלאכים לאמירת השי"ת לאברהם אבינו הי' יה"כ ומסתמא עשתה שרה תשובה מאהבה נעשה מצחוק שהוא שחוק, צחוק שהוא שמחה ולכך המתין הקב"ה לומר לאברהם עד שנתהפך לטובה שלא רצה לדבר בגנותה, ולכך כשאמר לו הקב"ה למה זה צחקה שרה היפלא מה' דבר וגו' ותכחש שרה לאמור לא צחקתי היינו בדרך היתול כדמוכח הענין וע"ז אמר לה אברהם לא תצטרך לירא כי צחקת ונתהפך לצחוק בלשון שמחה:

שלש סאים קמח סלת, י"ל דעל ידי שאמר אברהם קמח סלת נעשה טובה לישראל עפ"י המדרש שאמרו כשטענו המלאכים תנה הודך על השמים השיב להם הרי

אכלתם בשר וחלב בבית אברהם ולכאורה לפי פשטות הקרא נראה דמעיקרא אכלו חמאה וחלב ואח"כ בשר וא"כ מאי איסור בב"ח איכא וצ"ל דמ"מ בעינן קנוח ואין קנוח אלא בפת, ולחם לא הביא ע"י שפרסה נידה ולא היה קנוח והוי בב"ח ועפ"ז יש לפרש הקרא במשלי צופי' הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל דהרי אמרו אל תיקרי הליכות אלא הלכות וג"כ אמרו בפסחים פ' כל שעה דאין לותתין בפסח אלא בזריזין ואי' במד' בשור המלאכים בפסח ועפ"ז יש לקרוא קמח שנעשה בלא לתיתה לחם עצלות וזה הכוונה צופי' הליכות ביתה דהיינו שהלכות יהי' בביתה ע"י ולחם עצלות לא תאכל והוכשר כדלעיל:

***ומהרש"א** בנידה הקשה הרי אחר לישה פרסה נידה ותיר' משום מעת לעת שבנידה מטמא אלא דקש' הא בזקנה אמרי' די' שעתה וצ"ל דאברהם ידע עפ"י ה' שתחזור לנעוריה ולכך חייש למעת לעת והרמ"בן כ' הא שאמרה ואדוני זקן שסברה כיון שהוא והיא אינם ראוים להוליד כולי האי לא יעשה הקב"ה נס ולפ"ז יש לפרש הא דאמרה שרה אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן דשרה התרעמה על הלא הביא לחם ולזאת אמרה אחרי בלותי לשון לישה בלה בשמן, היתה לי עדנה וגם אפי' אדוני זקן ואין סברא שתיעשה להם נס שתחזור לנעורי' וא"כ אין לחוש למע"לע ולמה לא הביא לחם:

היפלא מה' דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן, רמז לנו כי אם תמות בלא בן אזי מדת הנביאה תהי' בחינת פלא כמשאמרו חכז"ל אפסוק הנני אוסיף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו אבל כשמניח בן כמותו ה"ל כאלו הצדיק חי כפירש"י לקמן בפסוק למען הביא ה' על אברהם, ע"ש והיינו היפלא מה' דבר שיהי' ח"ו מיתת שרה בבחינת פלא אלא כעת חיה ולשרה בן ואחכז"ל מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר אם יהיו חטאיכם כשני' כשלג ילבינו וצ"ע דעיקר הרמז בסיפא דהאי קרא ואם יאדימו כתולע כצמר יהי' דהרי לשון של זהורית של צמר הי' ואמאי מייתי רישי' דקרא אך רמז לו כי אם ח"ו רבו וגברו עון הדור ומדה"ר משתדל להציל את ישראל אזי צריך ליתן לתוך פיו של מקטרג, ומוסר לו צדיק הנתפס בעון הדור ואפי' בימי מרדכי הי' צריך ליתן לס"ם חלקו להשתיק

ונהרג הת"ך זה דניאל ולהנצל גם מזה נתן לו הקב"ה בכל יוה"כ שעיר המשתלח לדורון להשתיקו לגמרי ולהחיות חכמי ישראל והנה טעם שמיתתן נרמז בשלשה פלא משום שחיותן וקיומן הוא ג' אל"ף שלשה מיני לימודי' תורה נביאי' וכתובי' מקרא משנה תלמוד ככתוב' בתוס' פ"ק דמגלה דכנגד זה ציותה אסתר להתענו' ג' ימים ע"ש וכן בסילוקן של חכמים נתהפכו ג' אל"ף לג' פלא רחמנא ליצלן ואם תכתוב אלף או פלא גימטרי' שלו קי"א ג' פעמים קי"א גימטרי' של"ג ע"כ בהתלבן לשון של זהורית ידעו שכיפר ע"י שעיר המשתלח וניצולו חכמים מלירד פלאי' ר"ל ע"כ מייתי קרא כשלג ילבינו:

המכסה אני מאברהם את אשר אני עושה, לא אאריך בדוקדוקי' בפרשה הלז, ואומר כי אאע"ה הגם כי עיקר זכותו הרב למען יצוה את ביתו ואת בניו אחריו ושמרו דרך ה' והעמיד עדרי' עדרי' יודעי ועובדי ה' אך לעומת זה חטא כשהחזיר למלך סדום הנפשות והעמיד עדרי' עדרי' רעי' וחטאי' לה' מאוד וע"כ הי' מדה"ד מתוח עליו וא"ל הקב"ה אל תירא אברם אנכי מגן לך וע"ז השיב לו מה תתן לי פי' אם יהי' לו זרע יוצאי חלצי עובדי ה' הי' זכות רב על החטא כי עבדי ה' הם יוצאי לחציו באמת משא"כ אנשי סדום אבל השתא שהוא עירירי ורק בן משק ביתי הוא דמשק אליעזר ולעומת זה גם בסדום יש עע"ז כיוצא באלו בעובדי ה' א"כ מה תתן לי וע"ז הבטיחו ה' לא יירשך זה והנה עתה כשנתמלא סאתה של סדום היה זה טובה לאברהם שיאבדו מן העולם וישארו לו זכיותיו בשלימות גמור וע"כ אמר הקב"ה המכסה אני מאברהם את אשר אני עושה לו טובה גדולה ע"ד הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו ואמר כי ידעתיו וגו', למען אשר יצוה את ביתו ואת בניו אחריו, ואנשי סדום מתנגדים לזכות הלזה ע"כ אודיע לו כי הגיע זמנם לאבוד מהעולם והנה אאע"ה ידע חסדי ה' ורחמיו על כל מעשיו אם ימצא אפי' עשרה צדיקים ינצלו כולם בזכות הצדיקים אך הכא חשש אאע"ה שמא לטובתו וזכותו לא יוכלו הצדיקי' ההמה להגן כי יאמרו נא למעלה איך יגינו אלה על הרשעים למעט זכותו של אאע"ה נמצא ע"י אברהם לא יגינו, ואפשר ימותו גם הצדיקים ע"י רובם ויהי' חילול ה' בעולם כי יאמרו השופט כל הארץ לא יעשה משפט, והם לא ידעו כי נעשה זה במשקל ובמשפט ע"ז זכות אברהם נמצא

יתחלל ה' ח"ו, ע"כ ניגש אברהם להתפלל בכח חלילה לך לעשות זה לטובת אברהם, ואלף כיוצא בו, ושם שמים לא יתחלל, ובזה נתיישבו כמה קושי' בפ', ולבסוף אמר לו הקב"ה כי לא הי' בסדום עשה טוב כי כל העם מקצה נסבו על הבית רק לוט וביתו ולא הגיעו לעשרה ואפ"ה הראה הקב"ה לכל העולם כי זה הצדיק הנמלט מסדום אחרי ראותם מה הגיע לסדום שוב נכשל בבנותיו, ואפ"ה ניצל, מזה יובן עד היכן הגיע רשעת האובדים אם זה הי' צדיקי' של אלו והיה מעשה לוט ובנותיו קידוש שם שמים:

כי ידעתיו אשר יצוה את בניו וגו', י"ל אי הי' אברהם מגיע במדרגת נבואתו להודיעו אשר יעשה במשפט אומה או עיר פלוני לא הי' נמנע ממנו הידיעה כמו שנאמר לישעי' וירמי' ויחזקאל על כמה אומות מה שאינו נוגע לישראל כלל וכדכתי' בריש ירמי' נביא לגוים נתתיך אבל לא הגיע מדרגת נבואת אברהם לידי כך, אמנם לא מפני שלא הי' ראוי אלא שלא הי' פנאי לייחד מחשבתו ולהתבונן בענינים גבוהים כאלו מפני שהי' מתעסק עם בניו ואת ביתו אחריו ללמדם דרך ד' ואותם לא הגיעו בתחלת למודם אלא במדרגה פחותה לעבוד ע"מ לקבל פרס למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו וכיון שהשפיל דעתו ושכלו לכבוד השי"ת ללמדם דרך ה' והפסיד לעצמו מדרגת נבואתו לכן אמר הקב"ה המכסה אני כי בשביל זה יפסיד הלא ידעתי שכל עצמו שלא הגיע הוא לזה רק למען יצוה אתביתו ואת בניו אחריו וק"ל:

לעשות משפט וצדקה למען הביא ה' על אברהם וגו', י"ל על דרך מ"ש רש"י ז"ל סוף פ' ויקרא אם אדה"ר בחטא א' גרם מיתה לו ולכל העולם היושב לו מן הפיגול והנותר וכו' כי מדה טובה מרובה יגרום חיים לו ולדורותיו ע"ש וה"נ ישפטו בניו וביתו ק"ו אם רשעת סדום גרם להמטיר אש וגפרית מאת ה' מן השמים ק"ו בן בנו של ק"ו שיביא על אברהם את אשר דיבר עליו כי מדה טובה מרובה:

קצת מעניני דהספידא.

למען הביא ה' על אברהם, פירש רש"י המניח בן צדיק כאלו לא מת, לשון זה קשה כאלו לא מת, אבל לא חי ממש ובמס' ברכו' אמרי' על כל הצדיקים אפי' אינו מניח בן צדיק במיתתו נקרא חי ודרש כן מקרא בן איש חי רב פעלים מקבציאל, גם יש להבין

הכתיב והקרי בן איש חי ולא אאריך ואבאר אגב מאמרי' ופסוקים והארכתי במשל ופה אקצר ואומר כי הרשע בחייו קרוי מת אך במיתתו הוא חי דאיהו לא חזי והלך אחר תאות לבו הרע מ"מ מזלי' ופנימיותו חזי ודואג ומצטער כל ימי חייו כי מה יהי' סופו הרי הוא הולך בשכרותו ותאות לבו יום ויום אחר בצעו ולבסוף יעשה אפיקורס ומהמורידי' ולא מעלין ומאלו שאין להם חלק לעוה"ב ע"כ חייו של פנמיותו הוא מיתה וצער ודאגה וכשזוכה למות בנוער טרם יגיע לשיעור הנ"ל ויוסר לגיהנם יב"ח ואח"כ מצפצף ועולה מנוקה ומלובן זהו חיותו נמצא בחייו קרוי מת ובמיתתו נקרא חי, אמנם בצדיק יש ב' מדרגות צדיק אשר לא קבלו ממנו אנשי ביתו ובני דורו ודר בין רשעים הנה זה בחייו קרוי חי וגם במותו כי שמח שנפטר מאהלי הרשעים האלה אך מי שמניח בנים ותלמידי' הרבה כמותו ובשיבתו הגיע זמנו לפטור מן העולם אע"פ שהולך לאור העולם וזוכה לחיי עד מ"מ יפה שעה א' בתורה ומע"ט בעה"ז מכל חיי עוה"ב וכשרואה בניו ותלמידיו אחריו עובדי ה' הוא מתקנא ומצטער כי אלו הי' חי הי' הוא עושה כן וזה הצדיק איננו חי במיתתו כי יותר הי' חי בחיים חיותו אך מ"מ כיון שצדיקים האלו המה בניו ותלמידיו הרי הוא כאלו לא מת לא חי ממש וגם לא מת וזהו הקרי בן איש חי במיתתו אלו לא הי' איש חיל בתלמידים שקבץ ועשה פעלים לתורה אלו לא הי' זה אז הי' בן איש חי שבמיתתו קרוי חי, אך יען הי' בן איש חיל מקבציאל שיש לו חיל גדול שקיבץ ועשה פעלים לתורה ע"כ איננו בן איש חי ודיו שלא מת אבל גם חי אינו ע"כ יפה פירש"י המניח בן צדיק כאלו לא מת:

ועד"ז יתפרש אמר רב אחים לי בהספיד' דהתם קאמינא אע"ג דמפרשי' התם קאמינא שהוא עומד ולא הולך ממדרגה למדרגה מ"מ יל"ד כי לא נאה לומר על עצמו אחים הספידא גם ליישב במס' מ"ק דאמר בר קיפוק בכו לאובדי' ולא לאבידה כי היא למנוחו' ואנחנו לאנחות וצווחו עליו אבידה בצד יקים ליכא וק' הא כתי' הצדיק אבד, גם לתרץ פי' המקרא הלז הצדיק אבד וגו', כי מפני הרעה נאסף הצדיק ולא אמר נאבד כאשר אמר בתחלה הצדיק אבד גם לתרץ לשון ממית ומחי' ומצמיח ישועה מה ענין מצמיח ישועה לממית ומחי' שבוודאי ביאת משיח קודם תחה"מ ואומר כי לפי הנ"ל הם ב' מיני הספידים יש אם מת הצדיק ונפטר מדור רע זהו חיותו וטובתו ונקרא חי

ולא אבידה וה הספד אינו עליו כ"א על הנשארים שגרמו מיתתו והוא שמח שנפטר מהם אך כשתלמידיו ובניו צדיקים שאז הוא מצטער אחר מותו ויתואר אבידה כי טוב הי' שעה א' במצוה ומע"ט בעה"ז מכל חיי עוה"ב ואז ההספד עליו על צערו, ורב מרוב ענותנותו וחסידתו ואשר ראה באמת בניו ותלמידיו גדולי עולם א"ל שלא יספדו ויבכו על הדור הנשאר כי טובים וגדולים אתם אלא אחים הספידא שיתחממו עליו שלא זכה להיות עמהם דהתם "קאמינא" ואתם הולכי' ממדרגה למדרגה והנה בר קיפוק יפה אמר בהספידו שלא שובב הדור לא על רב אשי כי הוא צדיק ושמח שנפטר ממנו הוא למנוחו' אך לפ"ז ממנ"פ איך תאר אותו אבידה ואמר בכו לאובדי' ולא לאבידה והרי על זה שבכי' לאובדי' אין הצדיק אבידה, ובדורו של ישעי' אומרים לרע טוב ולרשע צדיק וכשמת הצדיק היו הם טהורי' בעיניהם וחושבי' הצדיק אבד ומצטער על שיצא מדור צדק כזה ואין איש שם על לב כי מפני הרעה של אנשי הדור נאסף הצדיק ולא מת ואבד אלא נאסף ושמח הוא במקומו שנפטר מרעים האלה:

והנה שלהי מס' סוטה בעקבות משיחא חכמת סופרי' תסרח ויראי חטא ימאסו שימצאו חכמים וצדיקי' אך ימצאו אפיקורסי' ומינין המלעיגים עליהם ומבזי' אותם והחכמי' ישאו ויסבלו כאשר הגיעונו בדור הזה בעו"ה נמצא צדיק שנפטר הוא מת וגם חי אם רואה תלמידיו אחריו מצטער במיתתו וכשרואה הדור הרע המבזי' חכמי התורה והתורה, הוא חי ושמח שנפטר מהם וזהו ממית ומחי' בפעם א' ובצדיק א' בעצמו מת וחי ואז מצמיח ישועה שהוא עקבת משיח:

אחכז"ל כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתיך י"ל הענין כי דרך דבר חשוב כמו פנינים ומרגליות לאוצרם באוצר ובשמירה מעולה אך לא לסופרם, כדי שתשלוט בהם ברכה בדבר הסמוי מן העין כמשאחכז"ל ההולך למוד את גרנו יאמר יהי רצון שתשלח ברכה בכור הזה ואחר שמדד אם אמר תפלה זו ה"ז תפלת שוא כיון שנמדד ונמנה שוב אין הברכה שולט וה"נ כל דבר חשוב שאוצרי' אותו אין דרך לספור אמנם ההיפוך דברים שאינם חשובי' הנפוצי' בבית הנה והנה ואינם נסגרים באוצר אותם סופרים ומוני' שלא יגנובו ולברכה ולריבוי אינו חושש כי אינם חשובים, והנה הורד' דמעות

על אדם כשר הוא חשוב מאוד עד שהקב"ה אוצרם באוצרו ומ"מ הוא סופרם כדי שלא תשלוט בהם הריבוי ח"ו כי מיתת צדיקים האלו יהי' כפרה על כל עונותינו ויבולע המות לנצח ולא נוריד עוד דמעות של הספד ח"ו וזה שאמר דהע"ה שימה דמעתי בנאדיך, דמעות צרותיו ישמרם באוצרו של יראת שמים אך בתנאי הלא בספרתיך שהקב"ה יספור אותם ולא יוסיפו עוד בני עולה לענותם, נסו יגון ואנחה וישיגו ששון ושמחה אמן:

השופט כל הארץ לא יעשה משפט, עיי' מ"ש החכם ר' וואלף היידנהיימער ני' בפי' חלילה לך להמית צדיק עם רשע והוא נכון מאוד אך כבר קדמו רמב"ן ז"ל, ונ"ל להוסיף במ"ש השופט כל הארץ, כי הפרטים שאינם צדיקים גמורים המושגחי' בהשגחה פרטי' אות' היחידי' נמסרים ביד מלאכי ההשגחה ועליהו כתיב יש נספה בלא משפט ע"י שגיאה וטעות של אותו המלאך כי אין המלאך שלם בלי חסרון שלא יארע טעות ע"י כדאי' להדי' אההיא קרא דפ"ק דחגיגה בעובדא דמרים מגדלי' שער נשי'. וזה היה טעותו של איוב שלא חשב עצמו כ"כ חשוב שיהי' מושגח מהק"בה עצמו אלא ע"י מלאך ואמר שמא איוב באויב נתחלף לך כדאי' פ"ג דנדה, ואמנם מדינה שלימה ומכ"ש העולם כולו אפי' אינם ראוי' מ"מ הקב"ה בעצמו דנם כדכתי' ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו' ע"מ אם ימית צדיק עם רשע לא יתלו בשגיאתו של המלאך ע"ד יש נספה בלא משפט אלא יאמרו ח"ו שופט כל הארץ בהשגחת עצמו לא יעשה משפט גם אצלו שייך יש נספה בלא משפט חלילה:

השופט כל הארץ לא יעשה משפט, יש לפרש אאע"ה אמר אם ימצא חמשים צדיקים בתוך העיר דייקא רצונו לומר ידעתי כי חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע היכי ס"ד שהקב"ה יעשה עול, אך יש חנפי' מראים עצמם בתוך העיר דייקא בגלוי כצדיקים והם רשעי' גמורים אך הקב"ה היודע מחשבותם וצפון לבם ידונם עם הרשעי' ועל זה אמר שנית חלילה לך מפני חילול השם שהבריות שחושבי' אותם כצדיקים שהקב"ה תם, ורשע הוא מכלה, והיינו השופט כל הארץ צריך לצאת ידי הבריות שלא יתחלל שמו ח"ו, והנה טענה זו יוצדק אם רשעי סדום, מכבדים הצדיקים כדרך רוב הרשעים אעפ"י שעושי' כל תועבות מ"מ יקר בעיניהם הצדיק

הולך דרך תמים, ואז יש לחוש לחנפים שמראים עצמם צדיקים כדי להתכבד בפני הרשעים ואך בסדום הי' ההיפוך כי הצדיק הי' בעיניהם עושה עול, וזה הראה לנו באומרם אל לוט א' בא לגור וישפוט שפוט ועתה נרע לך מהם, וא"כ תו ליכא למיחש לחנפים ומשו"ה האריך וסיפר לנו מה שאמרו ללוט א' בא לגור וגו':

*חלילה לך להמית צדיק עם רשע, ופרש"י חולין הוא לך, ויש לפרש דהנה אם הצדיק נתפס בעון הדור והוא מכפר עליהם, הרי הוא כקרבן עבור אנשי דורו ובאמת הי' העונש ראוי לרשעים אלא שאין הצדיקים רוצים לראות ברע והם נענשים עבורם ומכפרים עליהם אבל אם מתו ולא כפרו כאילו נעשה להם שלא כדין והיינו דקאמר שחולין הוא לך להמית צדיק עם רשע ואין הצדיק כקרבן לכפר, זה אי אפשר:

*הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר, צריך טעם למה הקדים זה לתפלתו ויש לפרש עפ"י מ"ש רש"י שביקש שהקב"ה יצרף שכינתו עם ט' להיות עשרה לכל כרך וזה אינו דרך כבוד למעלה לכך הקדים שגם זה שהקב"ה משרה שכינתו עלי אינני ראוי רק מחסד ה' ולא כלו רחמיו וחסדיו, וגם זה יעשה, והא דכפל עפר ואפר, דהראשונים פרשו ונפשי כעפר לכל תהי' הוא דהכל ניזונין מן העפר וזורעין בו ומצמיח אפ"ה הכל דשין עלי' ועל זאת יתפלל כל אדם שנפשו ייטיב לכל אדם אפי' דשין ועושין לו רעה וא"כ אין ראוי לאדם לומר ואנכי עפר שזה גאות כאלו הכל נהנין ממנו אמנם אפר יש לו בחינה בהיפך שאינו מצמיח כדאי' בפ' כיסוי הדם אבל אין דשין עליו ולכך בחר אברהם אבינו לומר שהוא כעפר בגרעותא שלו שהכל דשין עליו וגרעותא דאפר דאינו מצמיח:

ואנכי עפר ואפר, עכשיו כשהתפלל על ארבעי' וחמשה שיצרף הקב"ה עמהם הוצרך להקדים עפר ואפר וכתי' אשכון את דכא א"כ שכינתו למטה ע"י ענותנותו של אברהם ויכול להצטרף עם מ"ה צדיקי' להיות עשרה בכל עיר, משא"כ אי הי' מתגאה אין אני והוא יכולים לדור בעולם א' וא"א להצטרף, ואמר אנכי עפר ואפר כי כל העומד לשרוף כשרוף דמי עיי' ס"פ כיסוי הדם, וכל העומד לקבור לשוב אל העפר כעפר דמי והיינו עפר אני בחיי ק"ו במיתתי, ואאע"ה שהי' עומד לשרוף בכבשן והרי הוא אפר ככבר שרוף, וגם עפר ככל אדם ע"כ אמר עפר ואפר, עפר אפר גמטרי'

תורה שאינה מתקיימו' אלא במשפיל עצמו כמאחז"ל לא בשמים היא במגביהי' עצמם לשמים:

*__אמרינן__ בגמרא פ' שלוח הקן איבעי' להו קן ציפור בראשו של אדם מאי ופשיט מן מ"ד ואדמה על ראשו וצריך ביאור ונראה דעפר ואדמה אינם שמות נרדפים ושווין דעפר מצינו רק על עפר תלוש ואדמה רק על המחובר כנאמר ויקח ה' עפר מן האדמה וא"כ קשיא קרא ואדמה על ראשו הוי לי' למימר ועפר על ראשו וצ"ל דאברהם נמי כגדולי קרקע, ועפר שעליו כמחובר לקרקע דמי לכך נקרא שם אדמה וא"כ אדם הוי כעץ השדה וקרינן בי' כי יקרה קן צפור על עץ וגו' וחייב בשלוח:

__אם יש בתוך העיר__, פי' רמב"ן אפי' אינו מהעיר אלא אורחי' בתוך העיר, יראה אברהם רצה להציל לוט וחשב לוט ואשתו וב' בנותיו שבבית וב' חתניו לוקחי ב' בנותיו שבחוץ הרי שמנה מדרי העיר ועכשיו ב' מלאכי' שחשב אברהם שהם אנשי' השקיפו על פני סדום ואברהם בסעדם אצלו החזירם למוטב ע"כ חשבם לצדיקי' ויהי' נמצאי' שם עשרה צדיקי' בתוך העיר לפי דעתו:

__ויאמר סורו נא אלי__, כ' רמב"ן זכות הי' ללוט שלמד מבית אברהם לגמול חסד עם האורחים ולקמן גבי ויהי בהפוך את הערים ויזכור אלקי' את אברהם, פירש"י ששמר לוט פיו ולשונו ולא הגיד על שרה שהיא אשתו, ונלע"ד היינו ב' פרידות טובות שהתנוצצו בזרעו של לוט ויצא מהם רות ונעמי היינו מצות גמ"ח ושמירת פיו ולשונו, ע"כ כשפגמו זרעו הזכרים בשני אלו על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, היינו פגם בגמ"ח ואשר שכר עליך בלעם בן בעור לקללך, כי כחו בפה כפירש"י פ' בלק פגמו בשמירת פיהם ע"כ נרחקו הזכרים לא יבואו בקהל ד' ונמצא ב' הפרידות טובות בנקבותיהם ע"כ עמוני ולא עמונית וכו':

__לינו ורחצו רגליכם__, יש ללמד זכות על לוט שלא חשש לאבק שברגליהם מפני שראה שבאו מאברהם אבינו וידע כי לא יעברו משם אורחי' אם לא יסעדו אצלו וכל הסועד אצלו יוצא ומכיר בוראו ע"כ לא חשש שישתחוו לאבק רגלם:

__כי לא אוכל לעשות דבר עד באכה שמה__, כ' רש"י זה היה עונשו על שאמרו משחיתים אנחנו, וצ"ע שהרי אמרו וישלחנו ה' לשחתה, ורמב"ן כ' כי בזה הראה דלא כאשר חשב אאע"ה שיספה צדיק עם רשע, שאפי' כל עיר צוער ניצל בשביל לוט, ואומר אני

כי אעמ"ה התפלל אם ימצא בסדום עשרה צדיקים ויעתר לו ה', והנה רש"י פי' שהי' ללוט ב' בנות נשואו' ולהם ב' בנים, א"כ אם היו חתניו שומעים לו ולא היו מצחקי' הרי היו עשרה שניצולו היינו לוט ואשתו וב' בנותיו הנמצאו' וב' בנותיו הנשואות וב' חתניו וב' בניהם הרי עשרה וממילא הי' עיר א' ניצל לכל הפחות והמלאכים אמרו מי לך פה וגו' הוצא מן העיר כי משחיתים אנחנו וזה אינו כי אם ישמעו לצאת מן העיר כיון שיקבלו עליהם וכך שוב תנצל העיר כלו, והמלאך לא אמר כן כאלו לא נעתר ה' לתפלת אברהם ע"כ הוצרכו להודות שממלט צוער בשביל לוט לחוד:

***שתי בנותיך הנמצאות**, איתא במדרש שכבר הי' רחבעם יושב בחיקו של דוד ואמר עלי ועליך נאמר שתי בנותיך הנמצאות עמוני ולא עמוניות מואבי ולא מואביות וקצת איתא גם בגמרא ויש לפרש דבירושלמי דן, דיש לומר פרידה אסורה מק"ו דלא תחרוש בשור וחמור דהאי לחודא והאי לחודא אסור ק"ו בהדי הדדי כדמוכח מכלאי בגדים ומסיק דשרי דכתיב בדוד המלך וירכיבהו על הפרדה וכתיב בי' ויעש הישר בעיני ה' וביאר הרא"ש וא"כ קשה איך אזדא הקו' ותי' דגם שור וחמור אינו אסור אלא בקשורים כמו בכלאי בגדים עיי"ש בהלכות כלאים ולכאורה תלי' בפלוגתא דר' יאשי' ור' יונתן אי בעי' יחדיו או לא דאי אמרי' כר"י דגם בלא יחדיו משמע תרוויי' בהדדי ול"ל יחדיו עכ"ח ללמד דבעינין קשורים אבל אי אמרי' כר"י דמשמע נמי האי לחודא, בעינן לשון יחדיו דבעינן תרוויי' וא"כ אינו מוכרח דבעי' קשורים וא"כ קל וחומר פריכא ולכאור' קשה למ"ד דלא בעינן יחדיו דלעולם משמע תרוויי', א"כ דלמא גם קרא דלא יבוא עמוני ומואבי היינו תרוויי' בהדדי ויש לומר כיון דנקיבות שרי' ואינם בכלל עמוני ומואבי. וא"כ לא משכחת לה תרוויי' בהדדי וא"כ לר"יא דוד המלך ע"ה מותר ממ"נ או דבעינן תרוויי' או דמואב ולא מואבית ולכך הרכיב שלמה על הפרדה להורות דאין כאן ק"ו דאמרי' כר"יא וממילא משמע תרוויי' ויחדיו בא ללמד על קשורים ואין כאן ק"ו כתי' הרא"ש וממילא גם בעמון ומואב אמרי' כן ומותר דוד וזרעו ממ"נ ולכך רצה לומר דאין למדין מדוד והטעם משום דאמרי' ת"ח שאמר בשעת מעשה אין שומעי' כיון שאז צריך לעדותו וכ"ז בדוד אבל ברחבעם שהי' אצלו עמוני ומואבי שאמו עמונית שאין שייך היתר ממ"נ הנ"ל רק מכח היתר עמוני ולא

עמונית ולכך אמר עלי ועליך יחד אמר קרא שתי בנותיך הנמצאות דהיינו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות:

ויהפוך את הערים וגו' ואת כל יושבי הערים וצמח האדמה, צ"ע כיון שהיפוך הערים כפירש"י שהיפוך הסלע ממטה למעלה, א"כ פשיטא שנהפכו יושביה וצמח האדמה, עיי' ירושלמי סוף תענית, דמתמה על ארץ ישראל שמוציאה פירות אחר שגפרית ומלח שרפה כל ארצה ומסיק שע"י המחרישה נהפכה עפר שלמטה שלא שלט בה כח גפרית ומלח ואותה העפר היא המצמחת, ופעם אחת העמיק א' מחרישה שלו עד שהגיע לעפר שהי' (מאז עליון, ונשרפה) זרעו שהי' רוצה לזרוע ע"ש ואמנם מקום סדום הוא עדיי' ארץ מלחה וא"א לזרוע בה, והטעם כי אחר וד' המטיר על סדום אח"כ ויהפוך הערים, כדי שיהי' גפרית ומלח שולט גם בתחתיתה ולא יצלח לצמוח עוד, ע"כ אמר ואת צמח האדמה, כלומר כח צמיחתו, האדמה לאפוקי מארץ ישראל וטעם שנשתנו אלו מאלו הוא, ישראל אעפ"י שנתחייבו ארצם לדון בגפריתו ומלח מ"מ אנשיה שהם בני ישראל לא נתחייבו כלי' ח"ו אלא וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה פירש"י כיום שמשפיל וחוזר ומאיר וסופם לחזור ע"כ חס על תחתיות הארץ כדי שכשיחזרו יהפכו הארץ ע"י מחרישה ויזרעו ויצמח, משא"כ הכא שלט מה"ד גם ביושבי הערים לכלותם ולא ישובו עוד לראות את ארצם כי נשרפו עמה ע"כ ויהפוך הערים ממטה למעלה שלא תצלח עוד:

על כן קרא שם העיר צוער, כי לה עוד שנה א' עד שתתמלא סאה שלה כפירש"י, ולאחר מלאת לה שנה נחרבה, ושנות החמה הוא שס"ה יום ורביע, נמצא נחרבה ביום שס"ו, גמטריא צ"ו ע"ר:

ויזכר ה' את אברהם, ברש"י מה זכירתו של אברהם ללוט שלא גלה הסוד כאשר אמר אברהם במצרים כי שרה אחותו היא, יש לדקדק וכי דילטור ומסור היה לוט ומה הנאה לו לגלות ונלע"ד כי לוט בחשבו כי יהרג אברהם והוא יירשנו מיד אבל ברוב הימים מי יודע מה יולד יום אולי יעני או אולי יוסיף אשה ותלד לו בנים ולא הוא יהא היורש ואעפי"כ שתק וגמל חסד וזה זכר לו הקב"ה לטוב וניצל מהפיכת סדום

ונשאר בחיים בעבור ששתק להציל את אברהם ממות מדה כנגד מדה וק"ל (מספר שיר מעון):

בפסוק לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם, על דבר אשר לא קדמו וגו' וע"ד אשר שכר עליך וגו', דרשו חז"ל נשים מותרות אין דרכם לקדם וכ' תוס' ה"ה אין דרכם לשכור בלעם לקלל, וזהו דוחק כי המלך לבדו שכר בלעם ומ"מ נענש כל עמו של מלך, עוד ק' איך ראוי לעונש גדול כזה ע"ד אשר לא קדמו ערמב"ן שם ותו ע"ד אשר שכר עליך בלעם הקשה רש"י הא אדום בחרב יצא אפ"ה לא תעבו לגמרי כי אחיך הוא א"כ גם עמון ומואב כאחי' יחשבו, שהרי ניתן להם חלק בארץ קיני קניזי וקדמוני א"כ אינו ראוי לתעבו לעולם הנה לוט למד מאאע"ה לגמול חסד עם המלאכי' וכ' רמב"ן מבית אברהם למד והי' לו בזה שכר גדול ע"ש ואמנם אשתו היתה כאנשי סדום שע"כ ותהי נציב מלח כפרש"י, ועתה כי עיקר עונשם על אשר שכר אלא הי' ראוי שלא לתעבם לעולם כי בני לוט הם אך זה הי' אם היו מקדימי' בלחם ובמים כלוט אביהם שלמד מאברהם לגמול חסד אך באשר לא קדמו ונמשכו אחר מנהג אמם ע"כ זכות אחי' לא יזכר למו ויתעבו ע"ד אשר שכר עליך ואמנם אין דרכם של נשי' לקדם א"כ אין ראי' מאשר לא קדמו שהי' נמשכי' אחר אמם א"כ יזכר למו זכות אחי' ולא יתעבו לעולם:

הוא אבי מואב עד היום, פי' עד היום, כי אמותם של אלו היתה משרש סדום ומאדמת עמורה, אשתו של לוט שלא נתנה מלח לאורחי', ולוט שהיה גומל חסד הוא היה שכור בשעת מעשה ולא הי' דעתו בו ונוצרו הבנים הללו אכזרים כסדומים, וכ' מרע"ה בשעת כתיבת התורה עפ"י ד', הם המה עדיין אבי עמון ומואב אשר מאכזרותיהם לא קדמו בלחם ובמים, ומ"מ לרוע עיניהם בישראל הפריזו ממון לשכור בלעם בן בעור, והפקירו זבחיהם ויין משתם ובנותם להפיל ישראל, איך שנאתם קלקלו שורת אכזרותים, ואולי מפני זה המליכו עליהם מלך בלק בן צפור מנסיכי מדין, לא ממואב כדי שיהי' ידו פתוחה לפזר ממון לבלעם ולכל המצטרך להרע לישראל:

ויסע משם אברהם, רש"י פי' שזה נמשך ללידת עמון ומואב שהי' בוש על מעשי לוט ובנותיו לפיכך נסע משם ע"ש, ואני אומר עוד להבין מה דרמז כאן ב' בנותיך

הנמצאות, אחכז"ל שיצא מהם דוד מצאתי דוד עבדי, הנה ירידת אברהם לפלשתים הוא רמז כל מה שנעשו לישראל ע"י פלשתי' לקיחת שרה הוא לקיחת ארון אלקים ועצר בעד כל רחם הוא מכת הטחורי' והשיבו את שרה באלף כסף הוא השיבם ארון אלקים עם הארגז, וקללתו של אבימלך כסות עינים שנתקיים ביצחק ותיכהן עיניו כדאי' במס' מגילה, היא רמז לעורון עיני שמשון, וגזילת הבאר מאברהם הוא חורבן משכן שילה כנלע"ד, והנה כשם שלא רצה יעקב ליסע אל גבול עשיו עד שנולד יוסף שטנו של עשיו רק לא רצה אברהם ליסע לארץ פלשתים עד שנולד שטנם של פלשתים, שהוא דהע"ה שהרג גליות ואירש מיכל במאתים ערלו' פלשתים והדיכן כעפר לדוש, ע"כ רמז ב' בנותיך הנמצאות מצאתי דוד עבדי ומשנולדו עמון ומואב שיש בהם ב' פרידות טובו' רות ונעמה אז ויסע משם אברהם:

וישב בין קדש ובין שור, ולעיל בהגר כתי' בין קדש ובין ברד ותרווייהו מתורגם בין רקם לחגרא וקשה וכי ברד מתורגם חגרא וכן שור מתורגם כן וי"ל עיר אחד היא חגרא ויש לה ב' שמות בלה"ק ברד ושור אלא יש להקשו' מ"ט בהגר קרי לי' ברד ובאברהם שור וי"ל ע"ד ואבדי' אתכם מן העמים והנה בהבדלם זה מזה כל א' נבדל מחברו, נקרא נקדש ומופרש לעצמו שהוא לשון קדש אלא אלה לחיי עולם ואלה לחרפת ולדראון עולם נמצא נפרד משפחה מצרית ושניהם ישבו בין קדש היינו ההבדל ובין מה שמעותד לבוא אחר הפרישה והקדש הלז אברהם ישב בין קדש ובין שור שעתיד לשור מראש אמונה לשור ולחזות ברה"ק ושפחה מצרית יושבת בין קדש ובין ברד שהיא מין קליפה וסטרא אחרא כידוע:

הנך מת על האשה אשר לקחת, כי גזלה מאברהם אישה ובן נח חייב על הגזל וזה אשר "לקחת" אע"פ שלא קרב אליה ועל זה השיב בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת כי אמרתי אחותו היא והיא עומדת לעצמה והמלך יש לו רשות ליקח אותה ובפרט כי גם היא אמרה אחי הוא, ואנוס הוא ובן נח פטור על אונס גמור ואמר לו השב אשת האיש כי בן נח חייב על עושק או כובש ש"ש ואם לא דע וכו' וק"ל (מספר ש"מ):

אמרי לי אחי הוא, י"ל כי אמר לה שתקרא לו תמיד אחי כדי שתרגיל בו ולא תטעה פעם לאמר בפניהם בעלי וזה אמרי לי [אלי] אחי הוא, ורש"י פירש אמרי לי עלי וק"ל (מספר שיר מעון):

וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דבר ותהר ותלד וכו' לזקניו למועד אשר דבר אתו אלהי', ברש"י בשם מדרש למועד חד מ"ד לז' חדשים נולד יצחק, וחד מ"ד לתשעה חדשים נולד כדי שלא יוכלו לומר מאבימלך נתעברה, ועל לזקניו פי' רש"י שהי' זיו אקונין דומה לשל אברהם לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה, מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו דומה לשל אברהם וכל זה גם במדרש, ויש לדקדק למ"ד לז' חדשים למה נולד לשבעה ומצא מקום החשד להאמר, מאבימלך נתעברה, עד שהוצרך הקב"ה לשנות ולצור קלסתר פניו הלא טוב אם תלד לתשעה כדרך הטבע ורוב נשים יולדות לחשעה ונרלע"ד בהקדם לפרש כפל הלשון וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש כאשר דבר יעוין ברש"י היכן הוא אמירה היכן הוא הדיבור, הנה תחלת הפרשה יש לדקדק המלאך אמר לאברהם בשליחות שוב אשוב וכו' והנה בן לשרה "אשתך" ואח"כ אמר הקב"ה בעצמו לאברהם למועד אשוב ולשרה בן ולא אמר אשתך וי"ל דבתחלה הבטיח המלאך בשליחותו, הטובה בשלימות שיהי' לשרה בן והכל מודים שנולד מאברהם ולא יחשדו אותו כלל כי אין זה לנחת להאבות אם בני אדם יחשבו תוהו כזה על בנם היחיד היקר להם אבל כאשר צחקה שרה על זה כמסתפק הבת תשעים תלד והקפיד הקב"ה עליה למה זה צחקה שרה ונענשה במדה, היא היתה כמסתפק לכן יהי' בני אדם מסופחים אם מאברהם או מאבימלך נתעברה וזה שאמר הקב"ה רק ולשרה בן ולא ממי הוא אבל המלאך בשליחות אמר והנה בן לשרה "אשתך" דייקו אשתך שממך תהי', והנה בשורת המלאך הי' אמירה רכה שייך ביה על גוף הבשורה לשון אמירה רכה אבל הקב"ה דבר קצת קשה ולשרה בן ועל זה שייך לשון דיבור קשה וזה אחר מעשה אבימלך וה' פקד את שרה בעיקר הפקידה שתהר ותוליד בן כאשר אמר לשון רכה, ויעש ה' לשרה כאשר דבר לשון קשה, והיינו ותלד לשרה לאברהם בן לזקוניו שהי' זיו אקונין דומה לאברהם למועד אשר "דבר" אותו לאברהם למועד פירוש לשבעה

חדשים נולד ועל ידי זה הי' מקום לחשוד וזה הי' לעונש לשרה והוא קשה והוצרך הקב"ה לשנות זיו אקונין, אם כן הרואה אותו ראה דומה לאברהם ולא השומע, ועוד גם מצד זיו איקונין בזה קצת מקום לחשוד כידוע וק"ל (מספר שיר מעון):

ויקרא את שם בנו הנולד לו יצחק וגו' ותאמר צחק עשה לי אלקי' כל השומע יצחק לי, פירש"י הרבה עקרות נפקדו בו ביום, נ"ל דביום שנפקדה שרה ונתעברה מאברהם לא נפקדו העקרות דא"כ יאמרו יומא קאגרים ולא זכות שרה, אך באותו היום לא נפקדו ולא נשתנה דבר בעולם אך ביום לידת יצחק אותו יום הי' שמחה למעלה ופיקד הקב"ה כמה עקרות ע"ד והנחה למדינו' עשה, ודבר זה לא תודע ביומו אלא אחרי חדשי' כשילדו העקרו' וחשבו למפרע יום הריונה ידעה שזה הי' ביום לידת יצחק, והיינו דקרא שמו יצחק ולא צחק אלא עתיד להיות צחק בעולם על היום הזה, היינו יצחק לשון עתיד וזהו שאמרה שרה הלא צחק עשה לי אלקי' ולמה קרא אברהם שמו יצחק ולא צחק, אלא ע"כ כל השומע עתיד להיות יצחק לי ע"י עקרו' שנפקדו כפירש"י:

צחק עשה לי אלקי', לא אאריך בדקדוקי' ולפי סדר הכתובי' רש"י פי' יצחק יו"ד נסיונו' צ' שנים לשרה ח' ימים למילתו, ק' שנה לאברהם, והנה עד שנתנסה בעקידה לא ידעו טעם ליו"ד של יצחק כי עדיי' לא מלאו לו יו"ד נסיונו', ויש לפרש יצחק לשון עתיד, יצחקו עליו לומר אסופי הוא, או מאבימלך נתעברה שרה וזש"ה וימל אברהם וגו' בן שמונת ימים, ואברהם בן מאת שנה, ותאמר שרה צחק עשה לי אלקי' "צחק" רמז זה כבר עשה לי אלקי' צ' של שרה ח' של מילה ק' של אברהם, אך אין ביאור וטעם ליו"ד, ע"כ כל השומע יצחק לי, אך איך אפשר זה, מי מילל לאברהם, (אך אין ביאור וטעם ליו"ד) הניקה בנים שרה ופירש"י שהניקה בני השרות א"כ איננו אסופי, ויעש משתה גדול פירש"י שהי' שם שם ועבר ואבימלך, שם ועבר נביאים מפורסמי', אלו מאבימלך נתעברה והי' ממזר לא אכלו באותה סעודה, ואבימלך שאכל שם ע"כ ידעו בנפשו שאיננו א"כ מי יצחק לי, ועדי' קשי' לה יו"ד של יצחק, אך שוב ותרא בן הגר המצרית מצחק חשבה על צחוק ההוא רמזה היו"ד ע"כ אמרה גרש וגו' כי לא יירש עם בני עם יצחק דייקא, והנה בשעת עקידה שני נעריו פירש"י ישמעאל ואליעזר

ש"מ שחזר ישמעאל לבית אברהם אחר שנתגרש, והיינו כנ"ל כשבא הקב"ה לנסותו בעשירית הבין יו"ד של יצחק ולא סובב על צחוק של ישמעאל ע"כ חזר וקרבו:

ויגדל הילד ויגמל, פרש"י כשהי' בן כ"ד חדש, וראיתי בשפתי חכמים בשם מהרש"ל, מדקאמר ויגמל משמע כשנגמל מאליו היינו במלואת לו כ"ד חדש, שאינו צריך עוד לחלב אמו, ונ"ל עפ"י מה דאמרו חז"ל ביום הגמל יום שמיני שנימול בו, כי אעא"ה לא עשה סעודת מילה בזמנו, כי אחז"ל כי עליך הורגנו כל היום זה מילה שהוא מסוכן, והקב"ה מציל עמו ישראל, ויצחק הי' הראשון שנימול לשמונה ואם יעשה סעודה ביומו יאמרו או"הע זקן אכזר שמח בהריגת בנו, והנה בכתובו' תוס' תינוק יונק ד' או ה' שנים הא בברי הא בחולי, ועתה כשהי' יצחק בן כ"ד ונגמל מאיליו ברי אולם, אז עשה סעודת ברית מילה על יום הגמ"ל את יצחק בנו והיתה סעודת מילתו ביום כ"ד חדש, ע"כ:

ביום הגמל את יצחק, חכז"ל דרשו ביום ה'ג' היינו ביום שמיני מל אז עשה משתה וצ"ע הא פשטי' דקרא לא מיירי מיום המילה, ונראה ביום מילתו עשה סעודה וכן בכל שנה כדרך שמלכים עושי' ביום הולדת את פרעה כן עשה אעא"ה בכל שנה ביום מילתו של יצחק שהוא יום אחרון של פסח בחוצה לארץ שהרי ביום ראשון של פסח נולד והנה הניקתו כ"ד חודש מיום ליום וכלה זמן ההנקה ביום א' של פסח, ולא רצתה לגמלו בפסח שלא יצטרך להשקותו ולהאכילו חמץ בפסח, והמתינה לגמלו עד יום אחר פסח שנזדמן ביום שמחת יום מילתו ונצטרפו ב' שמחות ביום א' ע"כ עשה משתה גדול יותר משארי ימי הגמ"ל וק"ל:

רמז בן הגר המצרית מצחק, פירש"י ע"ז ג"ע ש"ד אחז"ל לשון הרע שקול נגד ג' עבירו' ע"ז ג"ע ש"ד דכתי' לשון מדברת גדולות עפ"ק דעירוכי' והכא הי' מצחק על המשתה גדול, כי אמר מאבימלך נתעברה שרה והרי לה"ר נגד ג' עבירות, ונגד ג' מיני צחק זכה יצחק לג' פעם יצחק גמטרי' תדר"ך שבו סיי' מרע"ה ברכתו ויכחשו אויביך לך ואתה על במתימו ת'ד'ר'ך היינו אותיו' ד' כרת לאויבי' וד' כתר לישראל, ד' כרת, נכרת מד' עולמו' הנזכרי' בהכל יודוך אין כערכך בעה"ז, ועה"ב, וימות המשיח, ותחיית המתים, והאויבים נכרתים מן הכל, וד' כתר לישראל תורה כהונה מלכות שם טוב:

אל קול הנער באשר הוא שם, תחלת הפרשה קורא אותו נער ושוב ותשלך את הילד, במות הילד, הנה רש"י סוף פ' בראשית כ' קודם מתן תורה לא הי' נענשי' עד מאה שנים, ובר"פ חיי שרה פירש"י שרה היתה בת מאה כבת כ' לעונשי', משמע בית אברהם הי' להם דין ישראל, כאחר מתן תורה שנענש למעלה בין כ', ולמטה בן י"ג, ונמצא ישמעאל שהי' מצחק ופירשו חכז"ל ע"ז ג"ע ושפ"ד הי' חייב כנער, אמנם שהוציאו מבית אברהם לטובתו נידון כבן נח והי' ילד ואינו בן עונשי' והיינו כי שמע אלקי' את קול הנער באשר הוא שם, במדבר שלא בבית אברהם ונידן הנער כילד קטן: **ויטע אשל ויקרא שם בשם ד'**, בכל מקום שנתבשר בירושת הארץ וכן כאן רמז לירושת סרני פלשתים, שם הוסיף לקרוא בשם ד', לומר אעפ"י שעי"ז מוסיף דעת ד' באנשי הארץ ולא תמלא סאתם עדיין ועי"ז יתאחר ירושתו מ"מ כבוד שמים עדיף לי': **אמר** ר' שמעון בן אלעזר ד' דברים הי' ר"ע דורש ואין אני דורש כמותו ונראי' דברי מדבריו ותרא שרה בן הגר המצרית מצחק אין צחוק אלא לשון ע"ז וכו' ואני אומר אין צחוק אלא לשון ירושה וכו' שמתשובה שאמרה שרה לאברהם אתה למד וכו' עיי' ברייתא זו הובאה ברמב"ן, וצריך להבין שפיר קאמר רשב"א לר"ע כי נראה מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק ולפע"ד דר"ע לטעמי' א"ש הכל בשנבין ג"כ דקדוק לשון כי לא ירש בן האמה דוקא ועוד מאי עם בני דוקא, ופרש"י דחוק, ועוד הקב"ה השיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע ודרשו חז"ל שהי' אברהם טפל לשרה בנבואה ועל כן נאמר שמע בקולה, והנה מה ענין נבואה לכאן ומאי כי ביצחק יקרא לך זרע מה לשון יקרא, הנה בב"מ ל"ז ע"ב מייתי מתני' דב"ב נפל הבית עליו ועל אמו וגו' ע"ש בב"ב היטב והמתבאר משם דכל ספק בירושה חולקין ואי א' מהם מוחזק אזי המוציא מחבירו עליו הראיה אמנם היכא דא' מהם ודאי אפי' בפרוטה אחד נוטל הכל דהו"ל אידך ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ע"ש ברשב"ם, וברמב"ן כ' גבי לו ישמעאל יחי' לפניך דיודע הי' אברהם שלא יהי' לו אלא בן א' עיקרי שכן אמר לו הקב"ה בנך היוצא ממעיך הוא יירשך משמע א', ולכן כששמע מלידת יצחק חשש שימות ישמעאל לכן התפלל לו ישמעאל יחי' לפניך והנה כל ימי ישמעאל הי' מחולק בזה עם יצחק שהי' אומר הוא העיקרי,

ואי הי' מת אברהם הי' הדין חולקין כיון שהוא ספק לכאורה, אמנם כשהא' מוחזק המוציא מחבירו עליו הראי', והא"ש דשרה היתה מגרשו משום ע"ז אלא שחששתה אולי יחשדנה הבריות כי משום ירושה מגרשתו שיהי' יצחק מוחזק בנכסי' לבד לכן אמרה זה אינו דבלא"ה נמי לא יירש בן האמה דייקא שאמו שפחה היתה ולא הכניסה לבעלה כלום דמנא לה מה שקנתה שפחה קנה בעלה וגם ביציאתה אין לה כתובה דפלגש בלא כתובה, וא"כ אין לו ירושה ודאית כלל ולכן לא יירש עם בני דייקא שיורש בודאי כתובת בנין דכרין משלי ואין ספק מוציא מידי ודאי וע"כ לאו משום ירושה אני עושה זאת כ"א משום צחוק של ע"ז, אמנם כל זה אם תמות שרה תחלה אז יהי' לו כתובת בנין דכרין בנכסי אברהם ויש לו קצת ירושה וודאית וממילא יירש הכל, אבל אם ימות אברהם תחלה ושרה תטול כתובתה אזי אין ליצחק בנכסי אברהם שום ודאי טפי מישמעאל ונמצא בנו ישמעאל מפסיד ע"י הגירושי' אלא שרה היתה יודעת בנבואה כי היא תמות תחלה וע"כ כשהרע לאברהם על אדות בנו ע"כ אמר לו הקב"ה כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה בקול נבואתה כנ"ל שהיא יודעת שתמות תחלה, ועוד כי ביצחק יקרא לך זרע וס"ל לר"ע התם כל שיקרא נחלה על שם אותו השבט ה"ל מוחזק ואידך המוציא מחבירו עליו הראי' וא"כ לעולם הנכסי' ליצחק שהרי יקרא בו לך ונקראת הנחלה על שמו ואין תביעה לישמעאל בירושה כלל וא"ש ודו"ק:

*__על אודות בנו__, אמר מרן זצ"ל בשם אביו זצ"ל עפ"י גמרא ב"ב פ' יש נוחלין דאמר שמואל לרב יהודה לא תהי' בי עבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא דלמא נפקא מיני' בנין דמעלי ולכך הי' רע בעיני אברהם לשלח ישמעאל להעבירו מנחלה על אודות בנו של ישמעאל דדלמא הוי מעלי אבל שרה ראתה ברוה"ק דלא תצא ממנו בנין דמעלי ולכך אמר ה' לאברהם שישמע לקולה שהיא השיגה בזה יותר:

__והאלקי' נסה את אברהם__, במס' תענית מי שענה לא"א בהר המוריה וכו' ברוך אתה השם גואל ישראל ובירושלמי ומייתי בתי"ט שם וכי ישראל גאל והלא לא גאל אלא יצחק אלא מכיון שגאל יצחק נגאלו כל ישראל ע"ש והנה כוונת המקשן הי' כי אי נמי נשחט יצחק הלא באפ' שיצאו ישראל מזרע אחר של אברהם, אך אין התירץ

מובן מכיון שנגאל יצחק נגאלו כל ישראל, לפע"ד בכיון נלקחה שרה לאבימלך טרם לידת יצחק כדי שבשעת נסיון העקידה לא יגבה אברהם לאמור לנפשו יצא לי שם בעולם על הנסיון הגדול הזה, וא"כ יהי' ח"ו שום תערובת כוונה בשעת מעשה ע"כ נלקחה שרה ואדרבא אם ישחוט בנו יתחזק החשד מאבימלך נתעברה שרה ויהי' לו ולאשתו לבזיון וקלון עולם ואפ"ה לא נמנע והנה רש"י פי', מאכלת, שישראל אוכלים בזכותה בעוה"ז וגם פירש"י הנסיון הי' כדי להשיב לשטן ולאו"ה, נמצא מה שישראל אוכלים שכרה היינו שלא יקטרג השטן ואו"ה על רוב טובת ישראל כי יאמר בזכות עקידה וע"כ אי לא נגאל יצחק ונשחט היו אומרים השטן ואו"ה מאבימלך נתעברה שרה, ואותן ישראל שהי' יוצאים מזרע אחר לא הי' להם לאכול זכות העקידה כי לא הי' לו להקב"ה פתחון פה לפניהם, ועכשיו שנגאל יצחק ואמר אל תשלח ידך נודע כי זרעו של אברהם הוא ורצה לשוחטו ואוכלי' ישראל שכרו בעוה"ז ושפיר תי' כיון שנגאל יצחק נגאלו כל ישראל:

א"נ ע"ד כמ"ש במקום אחר כי נסיונו של אברהם אינו מעורר אלא זכות תורה שבכתב כי מסר בנו כל מה שציוה אותו הקב"ה בעצמו פא"פ, אך מסירת נפש יצחק לשמוע אל אביו ולהאמינו כי כן ציוה לו הקב"ה היינו מסירת נפש על תורה שבע"פ מזה אוכלים ישראל בעוה"ז, דלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תושבע"פ כדאי' פ' הניזקין, נמצא אי נשחט ויצאו ישראל מזרע אחר לא היינו בנים מאב שמסר נפשו על תורה בבע"פ נמצא כיון שנגאל יצחק נגאלו כל ישראל:

ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וגו', פירש"י שלא יאמרו ערבבו והממו ע"כ איחר הדבר ג' ימים, והנה מריש הוה אמינא דגדול נסיונו של יצחק משל אברהם, שאברהם שמע מפי הקב"ה, ויצחק לא שמע אלא מפי אברהם חכם ונביא, וכעין מאמין לתורה שבע"פ ועתה אומר עכ"פ בזה של אברהם גדול שהי' לו זמן ג' ימים, משא"כ שלפי שעה ערבבו והממו ולא הי' פנאי להתיעץ עם מחשבתו, ובזה מהשהקדימו ישראל נעשה לנשמע, לשמוע מפי הקב"ה עצמו, וכשאמרו למרע"ה דבר אתה עמנו אמרו בהיפוך ושמענו ואח"כ ועשינו ואין כאן מקום להאריך:

ויאמר אברהם אל נעריו וכו' עם החמור, ואחכז"ל עם הדומה לחמור, ונ"ל משום דהי' ביה"כ, ע"כ אברהם ויצחק שנצטוו על ההליכה הי' דוחה תחומים והלך אלפי ממקום ההוא, והנערי' לא שמרו כמ"ש הראשוני' דהנפש אשר עשו לא יצאו מכלל ב"נ להקל לשמור שבת עם החמור, ואברהם מצווה על שביתת בהמתו ע"כ שבו לכם פה עם החמור, והנה בחזירתם מהעקידה לא הי' בידך אלא המאכלת ואפשר שנשאוהו שניהם אברהם ויצחק וה"ל שנים שעשו מלאכה או הוליכוהו פחות פחות מד' אמות, אך בבואם אל מקום מושב הנערי', ושיירה שחנתה בבקעה הוה כעיר ואלו הי' הנערי' אוסרי' על אברהם ויצחק לא הי' רשאים להביא כליהם אל מחיצת חנייתם אך מבואר פ' הדר דגוי אינו אוסר דדירת גוי לא שמה דירה והיינו דרמז עם הדומה לחמור:

ונשתחוה ונשובה אליכם, הרמב"ם כ' דגם בעבד כנעני אין ראוי לעבוד בו עבודת פרך אעפ"י שמותר מן הדין, ופסק דכל דבר שאין לו קצבה הוה עבודת פרך כגון עדור לי עד שאבוא ואינו מגביל לו זמן, ונראה משו"ה אמר שבו לכם פה עם החמור ושלא יהי' עבודת פרך בלי קצבה ע"כ קצב זמן ונשתחוה ונשובה אליכם שיעור השתחויה נשוב למקומו הראשון:

***ויבאו אל המקום אשר אמר לו אלקים**, נראה דקאי על המקום שאמר לו הקב"ה בתחילת הנסיון שאמר ריש פ' לך אל הארץ אשר אראך ועד עתה לא הראה לו עד כאן, ובהר המורי' שם נראה לו וברכו כמו שאמר לעיל בפ' לך וגו' ונתקיים כאן הברכה וזה שאמר כי ברך אברכך:

***ואל תעש לו מאומה**, פרש"י שרצה לעשות בו מום יש דרצונו לעשות בו מום כדי שיהי' לו פדיון באיל דתמימים אין להם פדיון אבל הקב"ה לא רצה זה דבאמת לא הי' לו פדיון והוא עולה תמימה כל ימיו כי אין עיקר העולה לשחוט, כי הנה לשמוע מזבח טוב ויצחק נעשה ע"י מחשבתם הטהורה כאלו נשחט והיה עולה תמימה כל ימיו ונתקיים דיבור הקב"ה והעלהו לי לעולה דהיינו שידבק כל כך בהקב"ה כאלו העלה, וכן עשה אבל אברהם סבר שאין כח באדם ואינו קדוש כל כך להיות עולה לגבוה כולה כליל ולכך כשהורידהו מן המזבח לא עשה זה לאהבת בנו אלא לעשות

רצון בוראו וגדול הנסיון האחרון מן הראשון וזה שאמר יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך וגו' שלא חשכת אותו מפני שהוא בנך יחידך ולכך ברך אברכך:
עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, פי' יראה שאחר האהבה כי אעפ"י שאברהם עובד מאהבה אפשר שהי' תלוי' בדבר, הקב"ה אוהב אותו ומילא כל משאלותיו לטובה גם הוא אוהב ה' כמ"ש השטן החנם ירא אלקים אמנם אי אהבה תלוי' בדבר א"כ בטל דבר בטילה אהבה וכיון שראינו אחר שא"ל הקב"ה שכרך הרבה מאוד הי' הכל כאפס ואין, ואמר מה תתן לי ולי לא נתתי זרע נמצא זה הזרע הי' כל מגמתו ובו כל שכרו וטובתו ואם מצווהו לשחטו הרי בטל דבר ובטילה אהבה ואפ"ה לא חשכו אברהם ממנו ש"מ אין אהבתו תלוי' אלא מחמת יראה עילאה עתה ידעתי כי ירא אלקי' אתה ולא תלוי בדבר, ע"כ לעומת זה ברך אברכך וארבה את זרעך ככוכבי השמים בזמן בתי מקדשות וכחול הים בזמן הגלות, וירש זרעך את שער אויביו בבית שלישי שעתיד לבא בב"א, והנה אחר שהיו כככבים ושבו לחול הים ש"מ שחטאו ועברו על ברית הי"ת ואפ"ה אהבתו כמשחז"ל בנים מריעים ואפ"ה בני' אתם, והיינו אהבת ה' אותנו תלוי' בדבר מדה כנגד מדה:
אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ע"ד שאחז"ל אמר הקב"ה למרע"ה עד שאתה מצוני על בני, צו את בני אלי, צו את ב"י ואמרת אליהם את קרבני לחמי ע"ש פי' רש"י וה"נ אאע"ה התפלל ה' יראה עלינו בהשגחה פרטית והקב"ה יעשה שלו ויראה אותנו מבלי הסתר פנים לגמרי ומעתה, יאמר היום, כשם שהקב"ה יראה אותנו בהשגחה נפלאה כך יאמר היום לישראל בהר ה' יראה ממנו שנשגיח על עבודתו לעלות אל ה' ולקום במקום קדשו:

בהפטרה

לא חדש ולא שבת ותאמר, ולקמן שאל השלום לך השלום לאישך השלום לנער ותאמר שלום וצ"ע הרי מת הנער ואיך הוציאה שקר מפי' ונ"ל לפע"ד כתי' וה' המטיר על סדום פירש"י הוא וב"ד רוב פעמי' אין מדה"ד מסכים לטוב ב"א שנעשו בעולם אלא שמדה"ר גובר וכן בהיפוך אין מדה"ר מסכים לרעות המתרגשות לבוא בעולם אלא שמדה"ד גובר נמצא אין זה שלום אך בסדום גברה רשעם עד שה' וב"ד הסכימו

בשלום ושלוה להפוך הערים והיינו דכתי' עושה שלום ובורא רע שעושה שלום בין המדות ובורא רע החלט המוסכם וה"נ מת הבן פתאום, ואלו הי' מלאך מליץ א' מני אלף הי' ניצל ע"כ חשבה האשה ששני המדות הסכימו ע"כ כששאל השלום לנער אמרה שלום משני הצדדי' מת והנה רגילים הי' הנבי' ביומא דדינא להתפלל עלי' ובכלל זה כל יו"ט ור"ח המה ימי דין ועוד ביום רצון על זבח משפחה כי הוא יברך הזבח כבשמואל הנבי' ולזה מקבלי' פניו בשבת שהוא יום רצון ע"כ אמר לו לא חדש ולא שבת פי' לא נתחדש לנו לא רצון זבח משפחה ולא דין היינו לא חדש ולא שבת ותאמר שלום שניהם הסכימו והוא צרוף חדש ושבת וק"ל:

חיי שרה

ויהיו חיי שרה וגו' שני חיי שרה, ובמדרש יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים וכו', כבר כתבתי לעיל דבסתם אנשי העולם לא יוחשבו הלילות כחשבונו של יצחק פלגא דלילי' וכו' אך הצדיק גם בלילה כל מעשיו לה' אפי' רעיונותי' על משכבו ושינה שלו הכל לשם ה', ובאשת חיל הנאמר על שרה כתיב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה, א"כ שנותיהם כפולים והיינו שני חיי שרה, שני לשון שנים כי חייה כפול והיינו שנותיהם תמימים ולא יחסרו הלילות וע"כ כשרצה ר"ע לעורר הישנים בדרשותיו, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, אלא תבא בת בתה של שרה שחייתה קכ"ז שנה, ואלו לא נדדה שינה מעיניה וגם בלילה לא שכב לבה לא היה מגיע לה שכר קכ"ז שנה אלא החצי שהוא ס"ד שנה ולמה מלכה על קכ"ז מדינות אע"כ ותקם בעוד לילה וגו' וא"כ איך גם ביום נישן בשעה שחכם יושב ודורש, ויעוין ברש"י שכל הפרשה נדרשת על התורה, ואגב אמרתי סדין עשתה ותמכור היינו לבושי יקר חלוקא דרבנן עשתה ותמכור לאחרים ולא היתה צר עין ללמוד לתלמידי' כדכתיב אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', ולא עוד וחגור נתנה לכנעני היינו סוחר המוכר לאחרי' היינו תלמידי' נעשי' בעצמם כנעני תגרי' לוקחי' ממנו ומשקה מתורת רבו לאחרים, עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון כי אומרים שמועה משמו, שפתותיו דובבת היינו ותשחק ליום אחרון, צופיה

הליכות ביתה, היינו לאוקמא גירסא הלכו' ברורות שהוא סיעתא דשמיא וגם לחם עצלות לא תאכל כי אם יגעתי ומצאתי, לחדודי, תאמין:

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, ברש"י בת ק' כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבעה ליופי י"ל בימי הזקנה אין יכולין לדקדק כל כך במצות מפני החולשה, ובימי הבחרות קשה לאדם לדקדק מפני התגברות היצה"ר אבל שרה היתה בת ק' כבת עשרים, ככחה אז כן בימי זקנתה דקדקה בכל הדברים ובת עשרים קיימה הכל בדקדוקיה ופרטיה אע"פ שהי' התגברות היצה"ר כבת מאה ונוסף על זה היתה כבת שבעה בכל המצות כנערה קטנה קל באיברי' ונוח לקיים הכל, קל כנשר לעשות רצון בוראה וק"ל (מספר שיר מעון):

ויהיו חיי שרה וגו', פירש"י שנה לכל פרט, שכולן שוים לטובה, ורמב"ן הקשה אדרבא שנה בכל פרט משמע שאינם שוים וגם בחיי ישמעאל כתי' שנה בכל פרט ולא הי' שוים שבסוף ימיו שב אל ה', אלא רז"ל דרשו משני חיי שרה כולם שוים לטובה ע"ש ואכתי לא תי' הסתירה בתחלה כתיב שנה שנה משום שלא הי' שוים ושוב סיים שני חיי שרה כולם שוים ועוד באברהם כתי' שנה שנה ולא סיים שני חיי אברהם וכי לא היו כולם שוים וכן ביצחק ויעקב, ע"כ נלע"ד דא"א שיהיו השנים שוים דע"כ יוסיף אדם יום יום בעבודת ה' ומה שאמרו חסידי בית השואבה אשרי ילדותינו שלא ביישה זקנתינו לא שהיו שוים, אלא כפי ערך חסידתם בזקנתם כך היו לפי אותו הערך בילדותם ועלו יום יום ונתעלו עד שהגיעו למדרגה ההיא, ובזה האופן לא ביישה ילדותם את זקנותם, ולכן בישמעאל כתיב שנה שנה שלא הי' שוים לטובה ודיו שזקנותו כיפרה על ילדותו, ואאע"ה אעפ"י שהי' ילדותו לפי ערך זקנותו ומ"מ הואיל והי' תרבות רעה בתוך ביתו בימי נעוריו של ישמעאל א"כ לא היו כולם שוים לטובה, וכן יצחק שהיה מורת רוח בביתו מעשיו ונשותיו, ויעקב אאע"ה פשיטא שלא היו כולם שוים, שהי' מהם בח"ל ומהם היו שנים שנסתלקה ממנו שכינה עד שזכה ותחי רוח יעקב, אבל שרה היו שנותי' חלוקי' שנה שנה אבל כולם שוים לטובה כי לפי ערך זקנותה היו שני ילדותה והיינו וכימיך דבאיך ובנה

יצחק הי' שוה לטובה ע"כ לא נמצא שום פגם בשנותיו והיינו שנה שנה ומ"מ שני חיי שרה כולם שוים לטובה:

מאה שנה ועשרי' שנה ושבע שנים, משום כל בי עשרה נעשה אחדות בקדושה, ע"כ כל בי עשרה שכינה שרי' ואין אומרי' דבר שבקדושה פחות מעשרה ואין ממנין ממונה אלא שרי עשרו' שרי חמשים ומאות ולא בפחו' ע"כ העשירי' לשון יחיד מאה שנה עשרי' שנה, והאחדי' שאינם מגיעי' לעשרה המה נפרדי' ונמנו בלשון רבים שבע שנים, חוץ בשנותיו של יוסף כתו' מאה ועשר שנים לשון רבים, ובמספר בני ישראל לא תמצא כ"א אלפים, ומאות וגם במטה גד תמצא חמישי', אבל אחדי' כלל לא בשום מקום:

ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה, י"ל הנה הכ"ף דולבכתה היא מן א"ב זעירא ונ"ל דבא לרמז מה דאיתא בגמרא בבא בתרא וה' ברך את אברהם בכל דבת הי' לו לאברהם "ובכל" שמה אלא שמתה, והנה כל זמן ששרה חי לא הי' מרגיש כ"כ חסרון בתו כי לא הי' לבדו, וגם הי' מתנחם בשרה, אבל כאשר גם שרה מתה ונשאר לבדו התחיל להרגיש להתמרמר ולבכות גם על מיתת בתו וידוע דקטנות מורה על חסרון ומיעוט ואם תחסר ותסיר הכ"ף מן ולבכתה נקראת "ולבתה" ומרמז שבא אברהם לספד לשרה ולבכתה, ולבתה וק"ל (מספר שיר מעון):

גר ותושב אנכי עמכם, נראה דזה הי' בכלל ההספד שבא לספוד לשרה ולבכותה, אמר גר ותושב אנכי עמכם כי האדם גר בעולם היינו חיותו הוא כגר מתגורר לשעה, ולאחר זמן ילך וישוב אל מקומו וכל זה חיותו אבל גופו, גוש עפרו תושב הוא כי עפר אתה ואל עפר תשוב נמצא האדם גר וגם תושב בעולם אך אברהם כבר ידע שחנוך לקח אותו אלקי' חיים ונעשה מלאך וככה חשב אפשר שזכה גם הוא וכמו שזכה אלי' הנבי' וריב"ל ע"כ לא החליט שיהי' תושב בעולם, אך בראותו שרה מתה והוא הי' טפל לה בנביאות אמר בהספידא שלה אם בארזים נפלה שלהבת א"כ גם אנחנו לא טוב ממנה וגר ותושב גם אנכי עמכם ע"כ תנו לי אחוזת קבר פי' אחוזת לקבר משפחה כמ"ש רמב"ן כי מעתה דאג על מיתתו עצמו אבל מקודם לא הכין לעצמו קברים והיינו לספוד לשרה ולבכותה:

גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם, פי' הרמב"ן שהי' מנהג מקום ההוא להיות מקום קבר לכל משפחה בפני עצמה וקברות מיוחד להאורחי' ע"כ אמר אברהם אנכי תושב ע"כ מהראוי שתתנו לי מקום קבר למשפחתי ויל"ד א"כ למה קרא עצמו גר הי"ל תושב אנכי עמכם, עוד כ' הרמב"ן מדאמר תנו לי חשבו הם שרצה במתנה ע"כ אמרו איש ממנו את קברו וכו' נהגו בו כבוד והוא השיב בכסף מלא יתננה לי ויל"ד היא גופא קשי' למה אמר בלשון מתנה ולא אמר מיד בכסף מלא גם יל"ד בתשובתם נשיא אלקי' אתה בתוכנו במחבר קברנו וכו' מה ענין נשיא אלקי' בכאן, תו יל"ד מ"ט בקש דבר זה מאת כל בני חת בכללם לכל באי שער עירו ולא מעפרן לבדו ואם לא ירצה ירבה עליו רעים ומה לכל בני העיר למכירה זו, וי"ל דאמרינן בפ' חזקת הבתים דנ"ד ע"ב, אר"י אמר שמואל נכסי גוי הרי הן כמדבר כל הקודם בהן זכה בהן מ"ט נכרי מכי מטו זוזי לידי' אסתלק לי', ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידי' ועיי' שם כ"א ע"ב תוספ' ד"ה מרחיקין וכו' דכ' דאפי' רשע נמי לא הוה המחזיק בהן והיתר גמור הוא, וא"כ הי' לאברהם למיחוש אם יקנה מעפרון השדה יבוא א' מבני העיר ויחזיק בהן קודם אברהם לכן הוצרך לחלות לכל בני העיר שלא יעשו כן והנה התם הקשו בתוספ' מ"ט לא נימא דישראל קנאו נמי בכסף ותי' דדעת הישראל לקנות כדרכו מישראל אחר בשטר, והנה באברהם לא שייך זה שהרי הי' מתגורר בין גוי' ולא הי' רגיל לקנות בשטר וזהו דאמר אעפ"י שאני גר שנתגיירתי ונעשיתי ישראל מ"מ תושב אנכי עמכם ואין דרכי לקנות בשטר ע"כ לא תחזיקו בהקרקע שאני רוצה לקנות ולכן אמר להם תנו לי בלשון מתנה שיהי' נחשב כאלו נתנה לו במתנה אם לא יחזיקו בו מיהו התם מסיק הש"ס דאי דינא דמלכותא הוא מאן דיהיב זוזי לקני א"א להחזיק בהם דדינא דמלכותא דינא וזהו תשובתם נשיא אלקי' אתה בתוכנו ומלך אתה ובלא"ה תוכל לתקן שלא יקנה אלא בכסף ולא תירא, והא"ש נמי דקאמר אח"כ בכסף מלא יתננה לי, שתיקן בכסף מלא יהי' נתן לו מיד, בדין מלכות ועוד מבואר התם בתוספ' והכי קיי"ל דאי אמר ישראל אי בעית בכספא מיקנא קני בכספא ולכן אמר בכסף מלא יתננה לי ודו"ק:

גר ותושב אנכי עמכם וגו' נשיא אלקי' אתה בתוכנו, נראה שזה היה ההספד שהספיד את שרה באומרו משמתה נסתלקה הנבואה ממנו כדמצינו באלי' הנביא, וככתוב האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני ע"כ אמר גר ותושב אנכי עמכם, מעתה כשארי גרים ותושבים, והם השיבו אדרבה נשיא אלקים אתה בתוכנו, אם נגד הנביאה היית מצער, אבל בתוכנו אתה נשיא אלקים:

בכסף מלא יתננו לי, כ' רבינו בחיי ג' מקומות בא"י ניקנו לנו בכסף, מקום קבר, ומקום הר גריזי' ועיבל קנה יעקב במאה קשיטה, ומקום מקדש, קנה דהע"ה מארונה היבוסי, ונ"ל היינו תורה עבודה גמ"ח כי מקו' הר גריזי' ועיבל הוא כריתות ברית התורה באלה ושבועה וערבו', היינו תורה, מקום בהמ"ק היינו עבודה ומקום קבר היינו ג"ח, והנה כסף מלא רוצה לומר כסף במילואו כזה כ"ף סמ"ך פ"י, עולה ש"י להנחיל לאוהבי י'ש', ג"פ ש"י עולה תתק"ל, ס"ת את השמים ואת הארץ, והם שנותיו של אדה"ר ע"ה:

נשיא אלקי' אתה בתוכנו איש ממנו לא יכלה ממך וגו', רמזו לו שאיננו נשיא מלך, אשר כל אדם ירצה לכבדו במתנת חנם אלא נשיא אלקי' הירא את דבר ה' זוחל ורועד וירא אלקי', אבל רוב העולם אינם מכבדי' אלא לפנים, ע"כ לא יתנו לך מעצמם, אלא איש ממנו את קברו לא יכלה ממך אם תבקש ממנו לא יהי' לו פנים להשיבך ריקם אבל ליתן לך אחוזת קבר לא ימצא א' אשר יתנדב לנשיא אלקי':

במדרש נבהל להון רע עין זה עפרון ולא ידע כי חסר יבואנו דכתי' עפרון חסר וי"ו גמטרי' תי"ו, היינו ד' מאות שקל, עיי' בע"הט ולפע"ד עפרון ביקש ד' מאות שקל כסף כי ידע שאין להם להכנעני' אלא קנין הפירו' עד אחר ד' מאות שנה, ושוב יהי' הגוף לאברהם מהיום כי מוחזקת היא לנו מאבותינו אשר על כן אמר גר ותושב אנכי, גר בקנין הפירות ותושב בקנין הגוף, והם ידעו זה, וחישב עפרון זרע חומר שעורי' קצוב בתורה בעד חמישי' שקל לחמישי' שנה נמצא ד' מאות שקל לד' מאות שנה, והנה אמנם הי' נבהל להון שהרי כבר עברו מד' מאות שנה, מברית בין הבתרים שהי' אברהם בן ע"ה שנה, ועד היום שהי' בן קל"ז שנים ס"ב שנים, ומ"מ טעה שהרי באמת הי' ישראל במצרי' עוד שלשי' שנה יותר, וס"ל לרמב"ן שחטאו במצרי' ונקנס

עליהם עוד שלשי' שנה, וארבעי' שהיו במדבר הרי שבעי', נוסף על ד' מאות, וכבר עברו ס"ב שנים כהנ"ל נשאר שמנה שני' אלא שנה ראשונה הי' הברית בין הבתרי' בליל פסח שהשדה כבר בקמותיו, וכן נכנסו לארץ בפסח והי' קציר גוים וישראל אכלו, נמצא חסרי' אלו ב' שנים מהשמונה נשאר עוד (שלשי') שש והי' לו לעפרון ליטול עוד שש שקלי' יתר על ד' מאות, והיינו חסר יבואנו חסר וי"ו שש שקלי' הנ"ל:

וה' ברך את אברהם בכל, מילוי בית כף למד גמטרי' שופר, שיש לו בן שממנו שופר של מתן תורה ושופר הגדול לע"ל כידוע מקרני אילו של יצחק:

בכל, בגמרא בבא בתרא ר"מ ור"י למר היה לו בת ולמר הברכה בכל הי' שלא היה לו בת, שניהם אמת בוודאי היתה לו בת מהגר ולא היה לו משרה, שלא יצטרך זרע שרה להנשא לכנעני' אך למ"ד נשתחררה הגר טרם שנשאה א"כ הבת איננה שפחה י"ל לתלות הברכה שהי' לו בת אפי' ברתא לא חסרי' רחמנא ולמ"ד לא נשתחררה והיא שפחה אין ראוי לתלות הברכה בארור ע"כ הברכה שלא היה לו בת משרה אבל לעולם שניהם אמת:

זקן ביתו המושל בכל אשר לו, פירש"י דבוק זקן של ביתו, כ' החכם ר' וואלף היידנהיים, כי הי' לו לנקוד זקן ביתו בסגול כי זקן הוא לשון זקנה הדביקות שלו זקן על משקל ירק, אבל זקן שהוא לשון שער זקנו הדבוק זקן זקן כמו זקן אהרן א"כ הכא דקאי אזקנה ממש ונקוט זקן הוא חידוש ע"כ הוצרך רש"י להאריך ולפרש אלו דבריו, ונ"ל טעם השינוי הזאת דכבר כתבתי במק"א במאי דאחכ"זל זקן זה שקנה חכמה אפי' יניק וחכים היינו שהזקנה לו בקנין לא בעצמותו שהרי הוא יניק אלא שמלא כריס' בדעת הזקני' אשר מרוב ימים דיברו והוא קנקן חדש מלא ישן הרי הוא זקן בקנין לא בעצם ונ"ל דאליעזר עבד אברהם בחור הי' אך אברהם זקן בא בימי' ואליעזר זקן ביתו המושל בכל אשר לו כל מה שהשיג בזקנת ימיו למד הוא ממנו והי' בבחרותו זקן ביתו לכן איננו נקוד בנקודת זקן ממש אלא בנקודת שער זקנו כמ"ש רמב"ם בפי' המשנה דראב"ע דהו"ל תמני סרי דרי חיורי בזקניה שזה בא לו בטבע ע"י עיונו תמיד, וה"נ דכוותי' באליעזר ע"כ נקוד זקן, וכבר אמרתי דדברי הרמב"ם הללו אינן סותרי' דברי תלמודינו שנעשה לו נס, כי לפענ"ד בטבע שכל חכמי ישראל

יתחוורו זקניהם מרוב עיונם ואפיסת הליחות, אלא בהשגחת הבורא נותן התורה ית"ש לא כהתה עינם ולא ינוס ליחותם ע"י חולשת התורה וקוי ד' יחליפו כח, אך ראב"ע כשרצה הקב"ה שיתמנה לנשיא סילק הנס והניחו בטבעו ונתחוורו, ונתלבנו שערותיו נמצא לפי הליכות כל החכמים הוה זה נס שיתלבנו שערותיו ולפי טבע העולם איננו נס, וצדקו דברי הש"ס וגם דברי הרמב"ם:

*שים נא ידך תחת ירכי וגו' **שלא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וגו'**, הפסוק מאריך בענין זיווג יצחק וכל השתדלות שנעשה בזה להורות לבני ישראל איך צריך זהירות יתירה ושקידה והשגחה רבה שלא יזווג באינו ראוי וע"ד שאמרו חז"ל איזה חכם הרואה את הנולד וצריך ביאור וטעם למה בחרו חז"ל בלשון הנולד ולא אמרו הרואה את היולד, דהנה מצינו מידת הפחד נשתבח לפעמים כנאמר אשרי אדם מפחד תמיד, ומצאנו ג"כ בהיפוך שנתגנה מדת הפחד ויראה שנאמר פחדו בציון חטאים ונאמר אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות ונראה ששניהם אמת שבוודאי אם כבר איתרמי מילתא כי האי אפי' נראה בעיני בני אדם רחוק מ"מ כיון שכבר אירע מילתא כזה ראוי לן לפחד ולהשמר מרע כזה אבל אם הדבר רחוק ולא איתרמי מילתא כי האי ויפחד אדם מדבר כזה זה דבר מגונה, ואמרו מן הזהירות שלא תרבה להזהר, אלא יש לנו לשער ולדון בדברים כאילו מן העבר על העתיד ובנדרים דף למ"ד ע"ב מסיק דלכ"ע נולד משמע עבר כנאמר כל עם הנולדים במדבר ומשמע נמי לעתיד הנה בן נולד לבן ישי משא"כ יולד משמע רק לעתיד וזה כוונת חז"ל איזה חכם הרואה את הנולד היינו העבר והעתיד שמשער מן העבר מה שאפשר שיזדמן לעתיד, ובזה מובן נמי מה שהקדימו בגיטין נ"ה ע"ב קודם שמספר מעשה החורבן הקדים אשרי אדם מפחד תמיד ואין לו שייכות ועפ"י הנ"ל מובן בוודאי במעשה דקמצא ובר קמצא ששתקו רבנן מסתמא כדין עשו שאיך יעלה על דעת שבשביל דבר כזה יזדמן חורבן ותקלה כהאי אבל השתא שראינו שבשביל דברים קלים וקטנים יצאו כל התקלות ההם יש לדון ולחוש על כל דבר שלא יארע כזה ולכך הקדים הקרא אשרי אדם מפחד תמיד וכן נראה שם מדברי רש"י, והיינו שהאריך בפרשה זו בענין בחירת זיווג יצחק לראות הנולד וכולי האי ואולי ירחם:

אשר אנוכי יושב בקרבו, נלע"ד כוונתו דאלו הייתי יושב בארץ אחרת לקחתי אשה לבני מבנות כנעני לביתי ומדריכה בדרך ישרה אבל על אשר אנוכי יושב בארצו ותמיד היא באה יחד עם קרוביה ומשפחתה בהתחברות לא יועיל הדרכתי לטובה וזה לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנוכי יושב בארצו פי' מפני שאנוכי יושב בארצו וק"ל (מספר שיר מעון):

אולי לא תאבה האשה וגו' ההשב אשיב את בנך וגו' השמר לך וגו', כי אליעזר ידע שאין יצחק נושא שפחה בלא שחרור והמשחרר עבדו עובר בעשה א"כ א"א שישא בתו אך אחר שאאע"ה נתן שטר מתנה כל אשר לו ליצחק והעבד ובתו בכלל והשתא שאל ההשב אשיב בנך שמה נמצא אם יצא יצחק חו"ל והרי ממילא הוציא לאדונו העבד לחו"ל והמוכר עבדו לחו"ל יוצא לחירות ושוב יכול לישא בתו ע"כ רמז כאן אלי כתי' לו שבת היתה לו לאליעזר כפרש"י:

ה' אלקי השמים וגו' ישלח מלאכו לפניך, ולעיל השביעו באלקי השמים והארץ עיי' רש"י, נ"ל דאמרי' אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו, דתורתנו אמת ועולם עלמא דשקרא עולם התמורה ועפ"י טבע הענין כשם שמעט נר דוחה בית מלא חושך כן מעט אמת דוחה כל השקר ואין העולם וטבעיו וכל מהלכיו עומדים לפני התורה כי אין קיום לשקר במקום אמת ע"כ אין שום פלא בקריעת ים סוף וראוי ומחויב הוא וכל הטבעי' הנוהגי' באנשי התורה הוא נס ואלא הקב"ה רצה בקיום העולם, ומה שבעלי תורה אוכלי' מאכלי' גשמיים להשביע רעבונם הוא שלא בטבע אלא הקב"ה רוצה בקיום העולם והיינו נתן לנו תורת אמת ואפ"ה חיי עולם נטע בתוכינו, וזה רמז הקב"ה לאאע"ה שהאכיל למלאכי', ככה יהי' בניו לפנים ממלאכי השרת וחשובי' מהם ואפ"ה יאכלו, אך אם א"א, צריכי' לפעמי' לשנות טבע העולם לפרקי' רחוקי' ע"כ אמר אאע"ה במה שהוא אלקי השמים ואלקי הארץ ג"כ ורוצה בטבע העולם ע"כ אני משביעך שלא תקח אשה לבני מבנות הכנעני כ"א אל משפחתי תלך אך אם לא תאבה אז ע"כר ישתנה הטבע וישלח מלאכו ואז יתואר באלקי השמים ולא אלקי הארץ כי ישתנה טבע מנהג הארץ להוליך האשה ע"י מלאך:

*ואמרה שתה וגם לגמליך אשקה וגו', ותאמר שתה אדוני וגו' ותאמר גם לגמליך אשאב וגו', והאיש משתאה לה מחריש לדעת וגו' וקשה כיון שראה שהיא עשתה כאשר עשה סימן לעצמו למה לא השתחוה לה' מיד ונראה דבאמת לא עשתה כדבריו שהוא אמר שאם תאמר לו שתה וגם לגמליך אשאב וגו' והיא לא אמרה לגמרי כן אלא מעיקרא נתנה לו לשתות ושוב כשכילה לשתות אמרה גם לגמלך אשאב אלא דאפשר דמדעת וסברא אמרה כן דהנה המג"א בסי' קס"ז הביא להקשות מבעל ספר חסידים מכאן, על הא דאמרי חכז"ל אסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמתו וכאן שתה הוא תחילה ובס"ח המובא שם רצה לחלק בין אכילה לשתי' מיהו משום האי קושיא אינו מוכרח דנראה הסברא כמ"ש האלי' רבה שם דוודאי האדם בעצמו צריך להקדים בהמתו אבל אדם אחר הנותן לחבירו בוודאי צריך להקדים האדם לבהמתו וא"כ יש לומר דהיא בהשכל ובדעת לא רצתה לומר לו מיד שתה וגם לגמליך אשאב דכיון דכבר הבטיחה לו כן ובמתנה מועטת בדברים בעלמא הוי כקנין עיין ב"מצ מ"ט והוי כשלו ומחוייב הוא להקדים בהמתו לכך השכילה היא ולא הודיעתו מעיקרא שרוצת לשאב גם לגמלים עד ששתה הוא ולעולם גם היא רצתה מיד לומר לו וגם לגמלך אשאב ונתאמת סימנו אמנם בזה גופא הי' אליעזר מסופק אם עשתה כך מכוונה זאת כנ"ל, או שבאמת לא נתאמת סימנו אמנם מסוף דברי' נראה שגם היא ידעה הדין דחייב להקדים הבהמה דהרי סיימה גם תבן גם מספוא רב עמנו וגם מקום ללון והקדימה הבהמה נראה שידעה הדין וא"ש שלעיל עשתה זה בחכמה ולכך מעיקרא האיש משתאה מחריש לדעת ההצליח מכח ספק הנ"ל אבל כששמע סוף דברי' ויקוד האיש וישתחוה כדלעיל:

ההצליח ה' דרכו אם לא, רמז בכאן שיצא ממנו עשו ובאותה בחינה לא הצליח ה' דרכו אם לא, במילוי כזה אל"ף מ"מ למ"ד אל"ף, גימטרי' עשו מכוון, ואם לא כפשוטו הוא בגימטרי' ע"ב שהוא יעקב עם ע' בניו ושכינה על גביהם שהוא מרכבה שלימה:

נזם זהב ושני צמידים, פירש"י בקע משקלו רומז לשקלים ושני צמידי' עשרה זהב המה ב' לוחות עם עשרת הדברו' יראה כיון שראה בה גמילות חסדים ע"כ צירף לה תורה עשרת הדברו', ועבודה בקע לגלגלת לקרבנות ציבור, ותהי' משולשת תורה

ועבודה וגמ"ח, ומה שנתן לה תחלה ואח"כ שאל בת מי את נ"ל כפשוטו דנתן לה ממ"נ אם אינה ממשפחת אברהם לא רצה לקבל צדקה וגמ"ח מהארמאית ע"ד ביבוש קצירה תשברנה וכאסי' דר' צדוק במד"ר איכה:

ושני צמידים על ידי' פי' רמב"ן שלא נתן לה עד ששאל בת מי את, ונ"ל דכתי' ותמהר ותרץ הכל במהירות כי חששה לביטול מלאכתה ממעשה ידי' שהוא לאבי', ע"כ מיהרה וגם רצתה ואנסה נפשה בקצרה כדי שלא יפסיד אבי' מאומה, ובראותו כן חשש שמא לא תשיב לו על שאלתו כלום משו' ביטול מלאכה כמו אבא חלקיה שלא השיב שלום מפני ביטול מלאכת אחרים ע"כ הקדים להראות לה נזמים וצמידים בקבלת שכרה ועתה תהי' רשאי להתבטל ואבי' ימחול על זה, ולפ"ז יש לקיים שני פירושים שרש"י פי' שנתן לה וסמך עצמו על זכות אברהם ורמב"ן לא רצה בזה דא"כ איך קאמר שקר לבתואל שנתן לה אח"כ ועתה שניהם אמת בוודאי לא נתן לה לידי' עד אח"כ שלא לומר שקר לבתואל אך עכ"פ כיון שהראה לה שוב לא הי' ראוי שיחזור בו אם איננה ממשפחת אברהם אלא שבטח בזכותו של אאע"ה וכפירש"י:

והנה עומד על העין במדרש רבה מעיין ומחשב ע"ש ויל"ד מאי אשמועי' כיון שלא נודע מה עיונו ועוד במה נתיישב עד שפסק מלעיין ולחשב ונ"ל כי הוא אמר ואמרה שתה וגם גמליך אשקה בדיבור א' והנה היא אמרה שתה ושוב אמרה גם גמליך אשקה א"כ אין הניחוש מכוון אך כתי' ותמהר והי' תוך כדי דיבור, וכדי דיבור דמי ובתוך כדי דיבור פליגי בש"ס בשאלת שלום אי הוי ב' תיבות שלום עליך או ג' תיבות שלום עליך רבי או אדוני וכדומה והכל לפי מנהג המקום, ובזה הי' אליעזר מעיין אי הי' תוך כדי דיבור או לא, שוב כששמע מלבן בוא ברוך ד' וג' תיבות שלום שלהם נתיישבה דעתו:

על העין, ברמב"ן לקמן בפ' זו מבואר דעתו גבי מבאר לחי רואי שאלעזר מבאר שבע נשתלח והנה בא לחרן ומצא במבוא העיר באר ומעין נגלה, ויעקב ג"כ יצא מבאר שבע ובא לחרן ומצא אבן גדולה על פי הבאר, ומזה מוכח דארם נהרי' איננו חרן ואמנם רש"י פי' ארץ מולדתי ומשפחתי חרן ואיך הלך לארם נהרים אם אינה אותה העיר שיצא אברהם משם וצ"ע:

ויבא האיש הביתה וגו', ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו ויושם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי דברי ונלע"ד כי יש שמזמנים האורח מפני גודל המצוה וטובת לבם לקיים מצוה רבה אבל הרע עין עושה זאת מפני שבוש שלא לעשות כדרך כל הארץ ובפרט לאיש נכבד, וניכר הכוונה של בעל הבית המזמין, אם יקרא לסעוד האורח עם כל אנשיו המלוים אותו לשרת, ידוע שעושה מפני המצוה כי כמוהו כמוהם משריו רעבים וצמאים אבל אם משים לאכול רק להאדון הנכבד מוכח שהוא מפני שלא יכול להעיז נגדו ורע עין הוא ואליעזר ראה דהמים שהוא בפס דמים ניתן לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר עמו, ויושם לפניו לאכול לפניו לבדו שפט שרע עין הוא ואל תלחם לחם ר"ע לכן תחלה סיפר תכלית נסיעתו הוא לשדך בתם עם נשיא הארץ אברהם בעשרו וכבודו הגדול וכיון שהוא לטובתם ולכבודם, יתנו לו בעין יפה כדרך כל רע עין לאחרי' שמה שנוגע לכבודם להצלחתם לטובתם אין חוששין לפזר הון רב ובאמת אחר כך כתיב ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וק"ל (מספר שיר מעון):

במדרש מביאו רש"י ז"ל יפה שיחתן של עבדי אבו' מתורתן של בנים וכו' וטעם נ"ל כי תורתנו הקדושה הי' כתובה לפניו במרום באותיות הקדושי' והקב"ה צירפם ועשה מהם ספר התורה, והנה ענין התורה והמצות שהענין עצמו קדוש רם ונשא וגבוה מאוד די לו במלבוש קטן אות א', מהקדושים, ללבש בו ענין קדוש וגדול והמועט מחזיק המרובה, משא"כ שיחתן של עבדי אבות עם לבן ובתואל שאין הענין קדוש כל כך הלבישו באותיו' קדושים הרבה להשוותן בקדושה עם תורה עצמו זה בעצמותו וזה במלבוש שלו, וע"ד שאמר ר' יוחנן מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים במלבושי כבוד מפני שאינם בני תורה, והיינו דכתי' כל כבודה בת מלך פנימה כבוד עצמיות התורה ופנימיותה הוא חשוב ומכובד ממשבצות זהב לבושה, מלובש באותיו' משבצות זהב כי הפנימיו' חשוב יותר, ואמר לרקמות תובל למלך כי כ' תי"ט שם תואר מסכת ר"ל מְסָכָת כי הוא ארוג ומרוקם מכמה ענינים מעורבבי' זה בזה כאריגה ומסכת והיינו לרקמות תובל למלך שכבר ארוג ומרוקם מחכמי' הראשונים, וגם זאת בתולותיה אחריה רעותיה מובאת לך פי' אעפ"י שכבר עשאו

הראשונים כרוקם בתכלת וארגמן וכל מיני יופי מ"מ כשהלכה מובאת לפנינו לבנו אטום כבתולה מהבין דבר ואחז"ל פ' יוה"כ תירוש ינובב בתולות לב אטום כבתולות, ואחז"ל כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד כי תמיד מקשים ומעיינים והיינו בתולותי' אחריה רעותי' לשון רעיון ומחשבה והרהור תורה, ואמר תובלנה בשמחו' וגיל כי יגעתי ומצאתי תאמין ואח"כ ישמח בו ואחז"ל אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, וכן לדבר הלכה ע"כ בשמחו' וגיל תבואנה בהיכל מלך והנה אחר שיגע ומצא, שוב אחר זה עוד יהי' ההמצאה הלז הקדמה לבואים אחריו ויבנו על הקדמה ההיא ויוציאו ממנו תולדו' אחרו' ושוב יהי' גם אותן תולדו' הקדמו' להוליד חדשו' וכן לעולם ועל זה נאמר תחת אבותיך יהי' בניך, ושוב תשיתימו לשרים בכל הארץ שיפוצו המעינו' חוצה ויעברו ימי' ונהרות, אזכירה שמך בכל דור ודור, כמו שהתפלל דהע"ה ישב עולם לפני האלקי' ואחז"ל וכי לעולם יחי' אלא שיאמרו שמעותיו בבתי מדרשות לעולם והיינו אזכירה שמך בכל דור ודור ע"כ עמים יהודוך לעולם וע"ד ישב עולם לפני האלקים כנ"ל:

ויושם לפניו לאכול, הכתיב הוא ויישם והקרי הוא ויושם נלע"ד מרומז פה מה דאיתא ברש"י שנתנו לו לאליעזר סם המות במאכלו ובא המלאך והחליף את שלו בשל בתואל והוא מהמדרש ולפי זה ניתן לאליעזר שתי פעמים לאכול, בפעם הראשון נתן לפניו לאכול אחד מבני הבית אשר נראה לכל מי הוא אשר העמיד לפניו המאכל ובפעם השנית הושם לפניו מהמלאך אשר לא נראה לשום אדם והנה הראשון הוא הכתיב הוא ויישם בב' יודין שפירושו "הוא השים לפניו" והוא מורה על אחד הוא המשים לפניו והוא אחד מבני הבית הנראה לכל ואחר כך הקרי היא ויושם בשורק וי"ו שפירושו שהושם לפניו ולא מורה כלל על מי שהשים רק סתם "הושם" מהמלאך אשר העמיד לפניו המאכל בפעם השנית וק"ל (מספר שיר מעון):

ועתה אם ישכם עושים חסד ואמת, עם אדני (אברהם) הגידו לי ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל יש לעיי' מתחלה ואקוד ואשתחוה לה' ובירך ברכת הודאה כאילו כבר רבקה נתנה בכנפיו ליצחק ושוב אמר ועתה אם ישכם עושים חסד ואמת, נ"ל החסד שהזכיר אליעזר בכל הפרשה הוא במה שהקרה הקב"ה ע"ד

מקרה בלי שינוי טבעו של עולם שלא שלח מלאך להביא לו נערה אחת וכדומה אלא הכל בדרך הטבע עד עתה, אמנם עכשיו שכבר הוא בבית אחי אדוני והנערה מוכנת לפניו הכל ע"ד מקרה בלי שינוי אך מכאן ואילך תלוי בבחירת אנושי כי הקב"ה קשה לפני' להפוך לב בני אדם ע"כ אמר ועתה הדבר תלוי בכם אם ישכם עושי' חסד ואמת עם אדוני הגידו לי שבחפצכם ורצונכם תתננה לי ואם לא תתננה לי, הנה מאת ידעתי בלי ספק כי אותה הוכיח ד' לאדוני ליצחק, אך אתם בבחירתכם מעכבי' הדבר ע"כ אהי' מוכרח ואפנה על ימין בחסד או על שמאל במדה"ד שלא בדרך הטבע או יבוא מלאך ד' בחסד וישא ויטול רבקה על כנפי נשרים ויביא אותה אל בית אדוני או על שמאל להכות אתכם נגעי' גדולים כפרעה ואבימלך וכאשר אמרו חז"ל בא מלאך והרג בתואל שרצה לעכב והיינו על שמאל:

ואפנה ימין או שמאל, פירש"י לישמעאל ולוט, ויל"ד מה רצה בזה נ"ל כי ידוע שלא יכול לילך למקום אחר כי נתן לו שטר מתנה שיקפצו לתת לו בתם כפירש"י ובשטר מתנה יש בו חשש מזויף, אלא בחרן מכירי' חתימת ידי אברהם ולא במקום אחר ע"כ הודיע להם כי יש ויש ישמעאל ולוט שמכירי' ג"כ ח"י של אברהם:

לא נוכל דבר אליך רע או טוב, כתיב אעשה לו עזר כנגדו, יש לפרשו דהנה אם האיש נדבן ופזרן בעניני הבית מטובת לבו, אם גם האשה תפזר מאוד אזי חודש נכנס וחודש יוצא ואין בידם מאומה לכן צריכה היא לקמץ ולצמצם בהוצאות הבית מאוד ונהפוך הוא אם הבעל הוא מקמץ ומצמצם מאוד מאוד צריכה האשה לפזר קצת וכמובן וזה אעשה לו עזר כנגדו במה שהיא כנגדו בתהלכיתה זה הוא לו לעזר ולהועיל וכן בהרבה דברים לכן ירא לבן לדבר על רבקה טוב כי אולי לפי מדותיו של יצחק לרע יחשב לו לפי מה שהוא וזה מהשם יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב וק"ל (מספר שיר מעון):

אל תאחרו אותי וד' הצליח דרכי, שמעתי בשם הגאון מהר"מ בנעט זצ"ל כיון שנתן להם מגדנות מפירות א"י ש"מ שהוא מחזיק ארם וסורי' כמו א"י דאל"ה אסור להוציא פירות א"י לחו"ל וא"כ כיון שארם בכלל א"י תשב הנערה אתנו ודפח"ח, ואוסיף עליו תשובת אליעזר אל תאחרו אותי כי לעולם ח"ל הוא והכל מעלין לא"י ולא תאחרו

אותי בחו"ל והפירות לא הוצאתי אלא כפי מסת הצורך למזונת צידה לדרך, אך וה' הצליח דרכי שקפצה לי ארעא ונשארו הפירות בידי ואותן נתתי לכם:

אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני ולעיל לא קאמר אלא שלחוני ולא ואלכה לאדוני, גם מה טענה וה' הצליח דרכי וכי מפני זה לא יכול לעכב ימי' או עשור גם מ"ט בתחלה אמרו קח רבקה ולך ועתה אמרו תשב הנערה אתנו ימי' או עשור, הנה אליעזר אמר היום יצאתי והיום באתי קפצה לו הארץ ובחזרתו לא קפצה לו כי לפע"ד צורך הקפיצה הי' כי היתה רבקה בו בת ג' שנים מצומצת ואם ימתין עוד יום א' שוב תהי' גיורת שנתגיירה יותר מבת ג' שנים ויום א' דאסורה לכהן וה"ה ליצחק עולה תמימה ע"כ קפצה לי' ארעא משא"כ בחזירתן, והנה כבר כתבתי במקום אחר כי לא האמינו לו שבא ביומו עד שנתן להם מגדנו' והכירו בהפירות שהי' נתלשי' ביומן כדאי' ר"פ אין צדין דיש להכיר בהפירו', והנה כי כן אמרו לו אחר נתינת המגדנו' כיון שבחכמתך תוכל לילך מהלך כמה ימים ביום א' אין הפסד אם תשב הנערה אתנו ימים או עשור ויהי' פי' ימים ממש או עשרה ימים כפי שיעור הנסיעה, ושוב תלך בקפיצה, ואמר להם טעיתם כי אין מחכמתי לקפוץ, אל תאחרו אותי כי ה' הצליח דרכי ע"ד נס, אבל בחזרה א'ל'כ'ה לי אל אדוני בהליכה ולא בקפיצה:

אחותנו את הי' לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שנאיו, ובמדרש איתא מברכי' בפיהם וקללה טמונה בתוך הברכה כמו בלעם ונראה אלפי לשון לימוד, לימודי ה', תלמידי רבבה והיי' וירש זרעיך שער שונאיו שזרע יוצא חלציו הם יצליחו במלחמתה של תורה וינצחו חבריהם ע"ד וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום וקרי שונאיו ע"ד אויבי' בשער אפי' אב ובנו נעשין אויבי' בשער, ומ"מ טמון קללה בתוכה כי הפיזור לחכמי ישראל בזה"ז גרם שלא תמצא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקו' כי אינם מקובצי' לברר סברתיהם ולהסכים הלכה כאחד, אך מכח הפיזור הזה בכל מקום מוקטר ומוגש לשמו ית"ש, עי"ז יתקדשו כל מדינות הגלות ועתידי' לקבוע בא"י כמבואר פ"ק דמגילה והי' כאלוף ועקרון כיבוסי ונשאר גם הוא לאלקינו ע"ש וע"כ

לאלפי רבבה, רבות מיני אלף זה יאמר סברא להתיר וזה לאיסור וזה לרחק וזה לקרב ואמנם עי"ז ויירש זרעך את שער שונאיו שיתקדשו שערי שונאיו ויקבעו בא"י:

ריש מדרש תהילי' וילקוט שם, אמר ר"י בן קרחה עשרי' אשרי בתהלים נגד עשרים ה'ו'י' בישעי' אמר רבי תמה אני איך אמר ריב"ק עשרי' והרי הם עשרי' ושתים נגד כ"ב אותיות ע"ש וצע"ג על ריב"ק ועוד מניתם אות' והם עשרי' וחמשה אשרי ובישעי' יש כ"א הוי וי"ל לא חשיב אלא הוי על רשעים ומעשיהם שכנגדם אמר אשרי לצדיקי' וע"כ הוי כל צמא לכו למים לא חשיב וא"ש אבל אשרי קשה ונ"ל דאין ליחשוב אלא אשרי שכר טוב לצדיקים נגד הוי לרשעים ע"כ אין לחשוב אשרי שישלם לך את גמולך, אשרי שיאחז וניפץ את עולליך אל הסלע שהוא פורעני' אדום ובבל וגם אין לחשוב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ולא הוקשה לרבי אלא מכ"ב וי"ל ריב"ק סבר אשרי האיש אשר לא הלך אין לחשוב במ"ש דהע"ה, משו' שכך פקד עליו מרע"ה כדאי' שם במדרש מקום שפסק יעקב וזאת אשר בירך אותם אביהם שם התחיל משה וזאת הברכה מקום שסיים משה אשריך ישראל התחיל דהע"ה אשרי האיש וכיון שהוצרך להתחיל אשרי האיש הוצרך לסיים בפרשה אשרי כל חוסי בך כמ"ש חכז"ל מס' ברכות וכל פרשה שהיתה חביבה על דוד התחיל באשרי וסיים באשרי, דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא א"נ י"ל ע"ד כלל, ד' אשרי לצדיקים זהו חלקם ד' כתרים כתר תורה כתר כהונה כתר מלכות וכתר שם טוב, אך טרם יגיעו להכתר בכתריהם צריך עשרים אשרי לסלק הקליפה וההוי של רשעים והו"ל כ"ד אשרי והא' לא חשיב מטעם הנ"ל:

ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו, כי אית' במדרש רבקה נפלה מהגמל, ונעשית מוכת עץ, וחשדוהו לאליעזר וקרא עליו כנען בידו מאזני מרמה, ונראה אעפ"י שלקחה לאשה וראה בה סימני צדקות כפי' רש"י מ"מ לא התנחם אחרי אמו כי עכ"פ נפגמה שנאנסה משא"כ שרה שלא נגע בה לא פרעה ולא אבימלך, ואקדים מ"ש מורי בהפלאה כמה שאדם מרגיש באהבתו את חברו כך מרגיש אהבת חברו לו וכן בהיפוך ע"כ ויאהבה אז הרגיש אהבתה לו וכללא אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, מזה ידע שלא נאנסה ע"כ וינחם אחרי אמו:

מוסר השכל אברהם אבינו הי' נשיא הארץ כמלך להם וכל גדולי הדור באו אצלו, אבימלך ושם ועבר, עשרו ורכושו גדול מאוד וה' ברך את אברהם בכל והי' לו בן יחיד לאמו, שכָל טוב אביו נתן לו ויצחק בעצמו מי כמוהו, וכמה קידות וכריעות והשתחוויות ברתת נעשו, ותפלות שהפציר אברהם אבינו בעד זיווג הגון לבנו יחידו כי עיקר עבודת השם יתברך וגם לרבות כל ענייני עולם הזה באשה היא תלוי כידוע לכל משכיל ויודע ומבין ואחר כך כאשר כבר הסכימו כלם ליתן רבקה ליצחק לבנות בית בישראל, באו עיכובים מלבן ואמו, ולכן החדים אליעזר לגמור הדבר שלא יפרד הזיווג הנכון והטוב ולסכל עצת היצה"ר וגמר אותו בטוב בזריזות במוקדם היותר וק"ל (מש"מ):

ויוסף אברהם אשה ושמה קטורה במדרש שהיא היתה הגר על שם שמעשיה נאים כקטורת וי"ל בתחלה לקחה אברהם רק לפלגש ועתה הוסיף בה בלקוחין ולקחה לו לאשה גמורה וזה ויוסף אברהם ויקח אשה שהוסיף לעשות בה לקוחין גמורין לאשה (מס' ש"מ):

ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות, ולעיל כבר כתיב ויתן לו כל אשר לו צ"ל התם נתן לו גופא מהיום, ופירא לאחר מיתה, אך עכשיו כשרצה לשלוח בני הפלגשים קדמה, וצריכים שחרור, כי הם בני שפחות ערמב"ן ועבד שגוף לזה ופירות לזה א"א לשחרר עיי' ב"ק פ"ט ע"א ע"כ נתן תחלה כל אשר לו ליצחק בחייו גם הפירות ושיחררום יצחק, ואח"כ שלחם:

ולבני הפלגשי' אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם קדמה אל ארץ קדם אחז"ל פלגש היינו הגר היינו קטורה ופלג שם חסר כתי' יראה פלג [לשון פלגא מחצית] שם שנחלקה בשתי שמות בתחלה בשם הגר ועכשיו בשם קטורה ומוכח דאל"ה צל"ע א"כ מי אלה בני הגר אשר שלח הלא ישמעאל לא שלח קדמה א"כ לא שלח אלא בני קטורה ומאי פילגשים הלא בני הגר לא שלח ודוחק לומר דבת הי' לו מן הגר ואותה שלח, אבל לדברי חכז"ל א"ש דפלג א' הי' לו לפנים היתה נקראת הגר ועכשיו קטורה ומבנו' שלח קדמה וישמעאל כשאר ע"פ כל אחיו נפל:

מס' ב"ב קמ"א ע"א האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה נקבה מאתים ילדה זכר יטול מנה נקבה מאתים ומקשה למימרא דברתא עדיפא לי' מברא וכו' ומשני הא ר' יהודה היא דאית לי' ברתא עדיפא, הי ר' יהודה אלימא ר"י דבכל דתני' וה' ברך את אברהם בכל ר"מ אומר שלא הי' לו בת ר"י אומר הי' לו ובכל שמה, אימור דשמעת לר"י וכו' וציינו תוספ' בת היתה לו וא"ת למה לא השיאה ליצחק למ"ד בפ"ד מיתות ב"נ מותר באחותו וי"ל דקטנה היתה ולא רצה להשיאה עדיין ליצחק, א"נ מהגר היתה ולא משרה וכו' עכ"ל וי"ל הא הך ברייתא דבכל עיקרה לעיל ספ"ק ת"ר וה' ברך וכו' ומ"ט לא קשי' להו שם הך ק' וי"ל דלכאורה מנ"ל להתוספ' להקשות כ"כ בפשיטות דלמא הך סוגי' לא אתי' כהך מ"ד ב"נ מותר באחותו בשלמא הא לא קשי' לן הא אמרי' סוף קידושי' קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפי' עירובי תבשילין פי' אפי' דקדוק קל מדברי סופרי' ומכ"ש עריות דאחותו י"ל דמכיון שנמול אברהם ואנשי ביתו וטבלו לשם גירות נעשו כקטן שנולד ומותר בבתו ואחותו וכל העריות אלא דרבנן אסרו לגר בעריות שהי' אסורי' עליו מקודם שלא יאמר יצאנו מקדושה חמורה לקדושה קלה לכן כ' תוספ' למ"ד ב"נ מותר באחותו וא"כ נהי שקיי' כל התורה מ"מ הא הי' כקטן שנולד ומותר מן התורה רק משום שלא יאמר יצאנו מקדושה חמורה לקדושה קלה ואיהו קיים אפי' איסורי דרבנן וזה לא שייך באחותו דגם בגיותו הי' מותר בה וא"ש אבל הא קשי' דלמא הסוגי' אזלא לאידך מ"ד וי"ל דלכאורה קשה מדוע דחיק הש"ס למוקי' סתם מתני' דלא כר"מ דלמא ר"מ נמי אית לי' ברתא עדיפא והכא באברהם שאני כמ"ש הרמב"ן דאלו הי' לו בת היתה נישאת לא' מאנשי דורו עע"ז ועל זה הי' שמח שלא הי' לו בת וא"כ מצי אתי' כר"מ וע"כ נ"ל דס"ל להך סוגי' ב"נ מותר באחותו והוה מצי להשיאה לה ליצחק ולא לא' מעע"ז ואפ"ה מחשב ר"מ לברכה במה שלא היתה לו בת ש"מ דברא עדיפא לי' וא"כ מקשה תוספ' שפיר דלהך מ"ד קשה לר' יהודה מ"ט לא השיאה ליצחק ותי' קטנה היתה או מהגר היתה ולא הו"מ להשיאה ומ"מ מוכח מר"מ דברא עדיפא דאל"כ מאי זו ברכה שלא היתה לו בת הלא הי' יכול לברכו בבת גדולה משרה שתהי' ראוי' להשיאה ליצחק אע"כ

ברא עדיפא לי' וא"ש והא"ש נמי דלא מקשו תוספ' לעיל ספ"ק דהתם מצינן לשנויי דהסוגי' אזלא לאידך מ"ד ב"נ אסור באחותו משא"כ הכא מוכח כנ"ל ודו"ק:

תולדות

אברהם הוליד את יצחק, פירש"י שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק ולא כלצני הדור, ונ"ל עפ"י שאחז"ל במס' ע"ז ראוי הי' שהבא על ערוה שלא תוליד אלא עולם כמנהגו נוהג ואינו מאבד עולמו מפני שוטים, וא"כ תינח מי שמוליד בטבע אבל עקר ועקרה שהקב"ה פותח רחמה ע"י תפלה ואיננו על פד"ה זה הוא ראיה ברורה, שבנו הוא והנה מה ששרה היתה עקרה עד תשעי' שנה אמרו שלא היתה עקרה מעולם אך מאברהם לא תוכל להתעבר אבל מאבימלך נתעברה בטבע, אלא לפ"ז הי' יצחק ממזר ח"ו ויצחק ורבקה לא הולידו זו מזה עד אחר עשרי' שנה ונפקדה ע"י תפלה ואי ס"ד יצחק וזרעו ממזרי' א"כ מה לו להקב"ה לפקוד עקרה להרבות ממזרים בעולם אע"כ ע"י ואלה תולדות יצחק עי"ז עדות יש שאברהם הוליד את יצחק ולא אבימלך:

אברהם הוליד את יצחק, פירש"י שצר קלסתר פניו של יצחק דומה לו ומפרשין העולם שאח"כ נעשה לו נס הזה שנשתנה קלסתר פניו לאברהם שמתחילת יצירה לא הי' ראיי' כל כך דאיכא למימר דמשום דהרהרה בצורתו של אברהם בשעת ביאה הי' קלסתר פניו דומה לו ויש להוסיף דלכאורה אין צריך ראי' דהרי נעשה נס גדול לשרה שבהיותה בת צ' שנה נעשה לה נס לחזור לנערותה ויפיה שהיתה נלקחת לבית המלך וכי עביד הקב"ה חלילה ניסא לשקרא שעי"ז נכשלה ונתעברה מאבימלך אלא וודאי ע"כר מאברהם נתעברה ובעבורה נעשה נס ואין לך מופת גדול מזה, מיהו ברוב הימים אפשר שנשכח הנס הזה שחזרה לנערותה ואז שינה הקב"ה קלסתר פניו לאברהם:

ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה פירש"י החשבון איך הי' בן מ' והקשה של"ה מה רצה בזה הלא קרא כתי' שהי' בן מ' שנה לכאורה י"ל הרא"ע פי' הוליד את יצחק רבה וגידל את יצחק בין ברכיו נ"ל כוונתו שלמדו תורה וע"ז קאמר ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה דקיי"ל אין אדם עומד על דעת רבו עד מ' שנין ומייתי רמב"ן פ"ק וישב מרחבעם שהי' בן מ' וכת' והוא עודנו נער ולא התחזק, ונ"ל היינו דבעשו

כתי' ויהי בן מ' שנה והי' לו אז לעמוד קצת ע"ד אבותיו ולא כן אלא ויקח אשה בנות חת מרשעת וההפוך ביצחק יען כי שהשרוי בלא אשה שרוי בלא תורה ע"כ אמר אחר שאברהם הוליד וגידל את יצחק לתורה ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה בצרוף לקיחת הצדיקת נעשה בן מ' לבינה ומדוקדק לשון בקחתו והשתא ה"א אין הפשוט אמת ויצחק הי' יותר מבן מ' שנה דלא תיקשי מ"ט המתין מלהתפלל עד ס' שנה, ולהשמר מזה כתב רש"י החשבון שאין מקרא יוצא מידי פשוטו שוודאי הי' בן מ' שנה ממש והא דלא התפלל עד שנעשה בן ס' תי' רש"י אח"ז:

***למה זה אנכי**, רש"י פי' למה התפללתי על הריון ורמב"ן פי' למה אני חי כלל ויש לומר דתרוויי' בהדדי אתי שפיר, דמי שאין לו בנים חשוב כמת ומי שיסורי' מושלין עליו כאלו אינו חי ולכך אמרה ממ"נ למה זה אנכי אם אין לי בנים הרי היא כמת ואם יש בנים ועל ידם י"ל יסורין אין חיותי חיות, ולמה זה אנכי:

שני גיים בבטנך, זה אנטנינוס ורבי דוחק גדול שנתנבא על דור א' מזמני הגלות שהי' רבי עם אנטנינוס אבל שמע דברי חכמים וחידותם דברי אלקי' חיים וגם ליישב ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו מדכתי' ואחרי כן רמז שהי' שיהוי קצת ביניהם ולא בבטן אם עקב את עשו לעכב יציאתו רק אחרי כן ואחרי הוא מופלג, והלא דבר הוא, הנה במלאכת המשכן לעולם שולחן קודם למנורה וכ' מהר"א בביאורו לרש"י סוף פ' פקודי שהשולחן מרמז על מחזיקי תורה והם מוקדמי' כמו שמח זבולון בצאתך קודם יששכר באוהלך ע"ד מתן אדם ירחיב לו "ולפני" גדולים ינחנו קודם הגדולי' (ע"ש כי אין זה לשונו) אבל כוונתו, ותראה ג"כ אעפ"י שמנורה בדרום ימין עולם ושולחן בצפון שמאל העולם מ"מ בבהמ"ק נכנסי' לו במזרח א"כ הנכנס מוצא מנורה בשמאלו ושולחן בימינו והטעם לזה כי יששכר וזבולון או כהני' וישראלים שניהם אדונים זל"ז ושניהם נכנעי' זל"ז כי ביששכר כתו' ויט שכמו לסבול ויהי' למס אובד כפירש"י לישא עול הוראתו והתנהגותם כי הוא משועבד לכך, ועוד שהוא משועבד שמקבל מהם מחיתו ופרנסתו וכן כהני' לישראלים, ואמנם כל ישראל ממליך עליהם את הכהני' ואת ת"ח כי נשי' אלקי' המה בתוכם נמצא זבולון ממליך יששכר עליו על שהוא נשי' אלקי' ויששכר ממליך זבולון על עצמו כי הוא

נותן לתוך פיו נמצא כוונת הכנעת זבולון יותר לשם שמים מכוונת יששכר לזבולון ע"כ זבולון והשולחן קודם ובימין הנכנס לבהמ"ק, והנה תחלת כוונת יצירת הבנים האלו הי' שיהי' יעקב וכל זרעו לעולם ממלכת כהני' וגוי קדוש נשי' אלקי' בעולם, ועשו כזבולון, נותן לתוך פיו של ישראל כזבולון וא"כ יהיה כל ישראל לעולם כמו רבי בדורו וכל עשו לעולם כאנטנינוס, רבי נשיא אלקים ונהג בו אנטנינס כבוד גדול כתלמי' לרבו ורבי נהג כבוד באנטנינוס כמו לכל קיסר רומי, אך כל זה הי' כל זמן שהי' בבטן אמם בתחלת יצירה שני גיים זה אנטנינוס ורבי ב'ב'ט'נ'ך דייקא וע"כ הניח יעקב את עשיו לצאת קודם לו ולא עכבו כזבולון קודם ליששכר, אך משיצא ראשו ורובו טרם יצאו רגליו כבר נתלבש ב'ס'ם' וכתו' ושני לאומים ממעיך יפרדו תיכף נתפרדו אלו מאלו אלה לחיי עולם ואלה לחרפת דראון עולם ואיתא בפסיקתא שבצאתו מרחם עקר רחם אמו בדרך יציאתו שע"ז נאמר וחטאת אמו אל תמח ע"כ ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו לעכבו שלא יצא ראשון, כיון שאיננו כזבולון, א"כ יעקב קודם לו:

ורב יעבוד צעיר, לא נאמר הבכור יעבוד צעיר שהרי בכור הוא היפוך צעיר, כמו בכירה צעירה, הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, והכא לא נאמר הבכור שהרי יעקב הבכור אלא ורב שעכ"פ עשיו קדם לו בזמן יציאתו לעולם וכן קראם רבקה עשו בנה הגדול יעקב בנה הקטן, וכן אמר עשו יש לי ר'ב' היינו בזמן יציאה לעולם אבל יהי' אשר לך פירש"י הודה לו על הברכות ובכורה בכלל וע"כ עי"ז אמר יעקב יש לי כ"ל ואתה רב יעבוד צעיר, ולעולם לא יצא עשו מהיות עבד ליעקב כי הוא רודה את ישראל שהם כבן מלך שסרח ונמסר לעבד שיהי' רודה אותו במקל וייסרנו עד שישוב מדרכו ויצלח למלוכה ולעולם זה הוא בן מלך וזה הוא עבדו ועבודתו היא לרדותו וליסרו והיא גופה עבודת עבד הוא והיינו דקאמר יצחק, ואת אחיך תעבוד לעולם והי' כאשר תריד שיעברו ישראל את התורה תהי' עבודתך לו שתפרוק עולו מעל צואריך וזהו גופו עבודת עבד עד שיעלה ויבוא לכסה מלוכא:

*תומים חסר פירש"י לפי שאחד צדיק ואחד רשע וגו' ותוספות על התורה הקשה שאדרבה תאומים משמע יותר דאחד צדיק ואחד רשע והכוונה שעל ידי זה, הצדיק תמים בצדקו והרשע תמים ברשעתו:

וידו אוחזת בעקב עשו, במ"ר פ' זו שאל הגמון את ריב"ק מי תופס המלכות אחרינו הוציא לו נייר חלק וכ' עליו וידו אוחזת בעקב עשו אמר ראו דברי' ישיני' מפי זקן חדש, יל"ד מה רמז על נייר חלק ולא ראה לו בס"ת אחכז"ל א' לשבעים שנה ברומי מרכיבי' שלם על חגר כלומר עשו על יעקב ומכריזים מאי אהני לרמאי ברמאותי' ומסיימי' וילדין כד יקום דין כי בדניאל נאמר אחר חי' רביעית שהוא רומי ימלוך מלכות די לא תתחבל וכבר אינש משמי' אתא ויחריב החי' הרביעית כמבואר שם ומסתמא זה המלכות האחרון הוא יעקב ע"כ מסיימי ווי לדין כד יקום דין והנה הם מפרשי' קרא כפשוטו וידו של יעקב אוחזת בעקב היינו עקבה ורמי' של אחיו שע"י שירמה אחיו ידו אוחזת במלכות והם אינם מתיראי' ממנו כי מקום לבטוח בוהי' כאשר תריד אך נהי דהפשוט כך מ"מ עוד בו רמז אלעיל שמבואר בדניאל שיעמוד מלכות אשר לא תתחבל ויבער גלילי רומיי' מן הארץ אמרי' והיינו וידו וגדולתו של יעקב אוחז בעקב וסופו של עשו אחר חי' הרביעי וידוע שר"ת אסור לכתוב ד' תיבות בלי שרטוט אך אם הוא דרך צחות ודרך דרוש ולא פשטי' דקרא זה מותר ע"כ מה ששאל מי תופס מלכות ותירץ כלומר זה פשוט, שיתפוס א' מלכות אחריהם שכן מבואר בדניאל, אך ביקש לידע מי הוא זה ואלו הראה לו בס"ת הי' משיב לו קרא קאי על קמייתא של יעקב שביקש הברכות וזה כבר נתבטל על ידי כאשר תריד על כן הוציא נייר חלק לומר בפשוטו של קרא אני מודה לך אבל יש עוד רמז שנתפוס עוד מלכות אחריכם ויען הו' דרוש ולא פשט ע"כ מותר לכתוב בלי שרטוט וק"ל:

*ויקראו שמו עשו, פרש"י אדם נגמר בשערו ונראה דטעם זה שייך כשהי' קטן אבל כשהי' גדול לא שייך לו טעם זה דכל אדם אז עשוי ונגמר בשערו ולכך כשהי' גדול קראו לו שם אחר אדום, ובזה יש ליישב לשון יעקב, אנכי עשו בכורך דהרי אז כשנעשה גדול הי' גם הוא עשוי קנה והבכורה, ונעשה בכור כשהי' גדול וראוי לקרוא עשו:

*ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה וכו' הפ"י כ' לפרש הא דאמרו חז"ל פ"ק דברכות כל העוסק בתורה מזיקין בדלים ממנו דהנה הנקיבה לילית בגי' ת"פ והזכר בגי' ס"מ ושניהם בגי' תק"פ וכשמתדבקין נולדו מהם מזיקין והם בני רש"ף והוא בגי' תק"פ אבל השם א"ל מפסיק הס"מ לנוקבא וא"כ עם תק"פ בגי' תרי"א דהיינו תורה תורה בגמטריא תרי"א והיינו דקאמר דתורה מבטל המזיקין שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ודפח"ח. והפלאה הוסיף עשו עם ציד בגי' ת"פ והיינו עשו איש יודע ציד יודע לשון חיבור כמו והאדם ידע ויכול לחבר עשו עם ציד, היינו נוקבא עם איש שדה ס"מ, אבל יעקב איש תם יושב אוהלים של תורה ותורה מבטלת את המזיקין כדלעיל, ומרן הגאון זצ"צ הוסיף דאיש שדה יש לומר דהיינו אדני השדה דכתי' באיוב ונקרא ג"כ כבר דברא והיא חי' ששמה ידעוני שלוקחין עצם בפיו ועושין כישוף לאמור עתידות וסבר יצחק שבצדקתו נעשה לו כן שבא עליו רוח הקודש:

*הלעיטני נא וגו', עיין פירש"י שהיה זה סעודת הבראה עבור מיתת אברהם שמת בו ביום ויש לפרש שהי' זה מן השמים שהרי ליעקב לא היו שום נכסי' אז והי' סמוך על שלחן אביו ולית לי' מגרמא כלום ולא הי' יכול לקנות הבכורה מיהו סעודת הבראה צריך להיות משל אחרים ועכ"ח הקנה יצחק ליעקב את העדשים ועי"ז הי' אפשר ליעקב לקנות משל עשו:

*הנה אנכי הולך למות עי' בפי' הרמב"ן שאמר דמעלות הבכורה הוא להיו' הבכור נכנס תחת האב לגדולתו וכיוצא בזה ולזה אין מעלה אלא לאחר מות אביו ועשו אמר שהוא בכל עת בסכנת מות בין גדודי חיות ולסטים אבל כשברכו אביו על חרבך תחי' הי' המכירת בכורה כמקח טעות כיון שפי' שטעמו משום הולך למות, ואי מכירת בכורה אינו חל גם הברכה אינה דזה תלי' בזה כפרש"י לקמן שדאג יצחק שמא שונה הסדר ולא הי' הברכה חשוב לכלום דהוי כאילו היא בטעות ולכך אמר עשו בלבו ע"י לבו ע"י שלא הי' לבו שלם והי' טעות במכירת בכורה וממילא נמי בברכה אמר שכשיקרבו ימי אבל אביו ואהרגה כי סבר שאין ממש בברכה כדלעיל:

*ובמדרש אמרו שיעקב ועשו חלקו ביניהם עוה"ז ועוה"ב, יעקב לקח עוה"ב ועשו עוה"ז וזה אפשר הי' טעם יצחק שביקש לברך עשו בברכות עוה"ז דכל ברכות ויתן

לך הם ברכות עוה"ז לפי פשטות אמנם באמת חלוקה שייך אם עשו הי' אדם כשר במקצת ומגיע לו ג"כ חלק עוה"ב אז שייך החליפין שנתן לו עוה"ז עבור עוה"ב אבל כיון שעשו רשע ובלא"ה אין לו חלק עוה"ב אין כאן חלוקה וראוי ליעקב ג"כ עוה"ז ועד"ז יש לפרש הקרא בתהלים זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב דכיון דכבר מרחם הי' רשע א"כ תעו מבטן בחלוקה ודברו כזב ואפשר דיצחק רמז זה בברכתו לעשו שאמר ואת אחיך תעבוד והי' כאשר תריד ופרקת עולו וגו' דהיינו שאם תעבוד ה' שיהי' מזה לך חלק בעוה"ב אז החלוקה נשארת ופרקת עולו:

ויש לפרש עוד טעם שיצחק רצה לברך את עשו בעוה"ז דהוא סבר עשו מכיר ערך תורה ומצות ויספיק ליעקב על התורה והעבודה כמו יששכר וזבולון אבל רבקה שהיתה מכרת את עשו ויודעת שאז לא יהי' אפשרות ליעקב לעבוד ה' וללמוד תורה שעשו לא יתן לו מעניני עוה"ז וזה עצמו הי' כוונת עשו במכירת הבכורה דהיינו קדושת הבכורה שהיא עבודת ה' שסבר שממילא כיון שעוה"ז בידו לא יתננו ולא יהי' לו אפשרות לעבוד ה' ויתבטל המכירה וכיון שרבקה ירדה לסוף דעתו לכך סבבה רבקה שיברך את יעקב בעוה"ז ואז יהי' יוכל לעבוד ה' כרצונו ויהי' תרוויי' בידו ולכך צעק עשו כששמע שאביו ברך ליעקב בעוה"ז ויעקבני זה פעמים שעי"ז נתאנה גם במכירת בכורה דסברתו הי' להוציא' מחלקו לגמרי ועתה אדרבה שניהם בידו:

וימכר את בכורתו ליעקב, **ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת**, יתכן דהאי וישת היינו יין שהכין יעקב להברות האבל, וכיון שהי' במכירה זו יין הוצרך לגמור המכירה בשבועתו טרם נתן לו יין דבנגעו בו נתנסך ושוב הוה הבכורה דמי יי"כ עיי' מס' ע"ז דף ע"א ע"א כי כייליתו חמרא לנכרים וכו' ע"ש:

אל תרד מצרימה, כי ירידת אברהם למצרים רמז לגלות מצרים ועלייתו משם רמז לגאולת מצרים ושם נא' לא תוסיף לראותה עוד עד עולם ולכן אל תרד מצרימה:

והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך צ"ע מאי רבותי' שיקיים שבועתו וערמב"ן, וכן יש להקשות וכרות עמו הברית וגו' ותקם את דבריך כי צדיק אתה מאי רבותי' גם אבימלך ולבן קיימו ברית עמג"א בה' ר"ה אי עשו נקרא זרעו דיצחק, דזרע אברהם לא נקרא כדדרשי' ביצחק ולא כל יצחק אבל הנודר מזרע יצחק

מנ"ל שמותר בבני עשיו ורצה לומר מדכתיב לזרעך אתן את הארץ ולא נתן לעשיו נחלה בארץ ישראל לחלוטין, והנראה לי מרגניתא דהא ביצחק כתיב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ וכי סלקא דעתא שיתברכו כל גויי הארץ בעשיו ובניו, אע"כ זרעך הוא יעקב ולא עשו, אבל כל זה איננו ראיה מפורשת, ואני אומר בהיפוך הא דאין עשו זרע יצחק, והנודר מזרע יצחק מותר בזרע עשו לא צריכא ש"ס למימר דהא מפורש ברוח הקדש בברכתו ליעקב והם הנה דברי רו"הק בפיו של יצחק כמ"ש רמב"ן בפסוק גם ברוך יהיה, ואמר לו וישתחוו לך בני אמך ולא אמר בני אביך הלא לא הי' ליצחק לא אשה ולא פלגש זולת רבקה ורה"ק לא יאמר דבר שאינו אלא משום שרצה לומר שבני עשו ישתחוו לבני יעקב, והם בני אמך ולא בני אביך כי אין עשו זרע יצחק ומשו"ה כתי' לקמן אחי רבקה אם יעקב ועשו, היא היתה אמם של שניהם אבל יצחק לא הי' אב לשניהם, נמצא שאיננו זרע יצחק הוא פשוט אך שלא יאמר עשו מכח אבא דאבוה אברהם קאתינא כמו בס"פ מי שמת משו"ה הוצרך לומר גם לאברהם ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק. ולבוא אל המכוון בעזה"י אומר אפי' הי' עשו זרע יצחק ואברהם, מ"מ לא היה ראוי להיות בנוחלי הארץ כיון דעשה מעשה אמורי כדכתיב אשר לקחתי מיד האמורי כפרש"י בפ' ויחי א"כ אינו ראוי לירש את האמורי, אך לפ"ז היתה השבועה בטלה לגמרי כיון שנשבע לתת לזרע אברהם ויצחק וביניהם עשו, והוא אינו ראוי, נמצא בטלה מקצתה בטלה כולה כמו הדיר האנשים מן התאני' ואביו ביניהם, דבטלה כולה, ה"נ, אך הקב"ה צדיק ורוצה לעשות צדקה לקיים השבועה ולהקימה ע"כ הפריד עשו מזרע יצחק ואברהם נמצא לא היה עשו בכלל לזרעך אתן ונתקיימה השבועה אצל בני יעקב והיינו ותקם את דבריך עשית להם קיום כי צדיק אתה דהרי היית יכול לפטור עצמך ממנה והיינו והקימותי את השבועה אשר נשבעתי וק"ל:

גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל וגו', ובפסוק השני ונתתי לזרעך את כל הארצות האל וגו' והוא כפל ותמהתי על רמב"ן שנדחק פה ובכמה מקומות בתורה שלא מצינו שנשבע ליצחק אלא לאברהם וליעקב ותימה הרי בכאן כפל דבריו והוי שבועה כמו גבי מי נח, ובזה י"ל הפסוק כי כאשר נשבעתי מעבור

מי נח על הארץ כן נשבעתי מקצוף עליך פי' אם יאמר מדה"ד שבמדת יצחק לא נשבעתי שהוא מדה"ד וידונו דכפל ענין לא הוי שבועה א"כ אטעון גם על המבול לא נשבעתי וכאשר ע"כר יודו שלא להשחית העולם מפני שבועת כפל בימי נח, כן מתקיים השבועה שנשבעתי ליצחק ועוד יש לפ' כפל ענין הפסוקים בקרא קמא קאמר שיתן לו ולבניו הארצות בעבור שבועת אברהם אפי' אינם כדאים כמו שהיה באמת כי בעגל נאמר זכור לאברהם לולי זה לא נכנסו לארץ ומשם יעלו ויצדקו בתורה ומע"ט שיהי' כככבי השמים בקדושתן וצדקתן עד שאינם צריכי' לשבועת אברהם אלא לזרעך בעצמם אתן כל הארצות וזה קצת כבר נתקיים אבל עיקרו עתיד להתקיים בב"א באופן שמהם ילמדו כל בשר לעבוד את ה' כדכתי' לכו ונלכה וגו', בית יעקב וגו', והיינו ונברכו בך כל משפחות האדמה וזכות זה האחרון שישיבו רבי' מעון יהי' עקב אשר שמע אברהם בקולי ורבים השיב מעון יזכה לצאת מחלציו בני כיוצא בזה:

מאה שערים ויברכהו ה', אחז"ל אומד זה למעשר הי' והק' של"ה הא אין מעשרין מאומד, והנה י"א מעשר למלך מתבואותיו הי', ואמנם הרמב"ם בה' מלכי' כ' יצחק קיים מצות מעשר תבואה מהך דהכא ש"מ ממעשר גבוה מיירי ולפע"ד ליישב דספ"ק דקידושי' בסוגי' דחדש איכא סברא בתוס' דשדותינו שיש עליהם מס מלך פטורי' ממעשר ונהי לא קיי"ל הכי מ"מ לא גרע מבהמת ארנונה דפטורה מבכורה דה"ל שותפות גוי דפוטר בבכורה, והכא במעשר נהי אינו פוטר מ"מ ה"ל כשדה שגוי וישראל שותפי' בו ויצחק לא רצה שיהי' שום שותפ' גוי בטבלו כדי שיתחייב במעשר ממש ע"כ היה אומד למעשר של מלך ופרע לו וסילק יד המלך מהשדה ושוב זרעה ומצא מאה שערים ועישר במדה ובמנין כדינו, וי"ל עוד אלו הי' שותפו' גוי לא ברכו ה' לרבות מעשרו של מלך אבל אחר שכבר נסתלק יד המלך ברכו ה':

עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, **ויעל משם באר שבע**, יראה יצחק יצא מא"י לח"ל מפני רעבון וכשיהי' השנים כתיקונן מחוייב לחזור למקומו או לכל הפחות באר שבע אעפ"י שהי' עתה תחת ממשלת פלשתי' מ"מ מנחלת אברהם הוא משא"כ גרר, והנה אעפ"י שברכו ה' בארץ ההיא ובשנה ההיא, מ"מ כל זמן שהי' רעבון בא"י ואמרו חכז"ל אם גבירה לוקה (שפחה לא כש"כ) הרגיש גם יצחק בחו"ל כי מאנו דרכיו

לצלוח ע"כ כשחפרו באר רבו עלי' בשנה ראשונה עשק ובשני' שטנה ומזה הבין יצחק כי עדיין לא הי' הרחבה בא"י אך שוב כשלא רבו וקראו רחובו' אמר זהו סימן כי הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ ופסק הרעב בא"י ע"כ ויעל משם באר שבע:

*__אתה עתה ברוך ה'__, וצריך ביאור מה השיב אבימלך על טענת יצחק ונראה שאמר לו דברכה שלך יוכל להיות מצד ב' סיבות או שהיא ברכת ה' או שהמקום והאדמה גורם כמו שאמרו כי עצמת ממנו מאוד ע"י המקום אבל עכשיו שנסעת משם ואפ"ה אתה הולך וגדול עכ"ח הכל מודים שהיא ברכת ה' וא"כ ע"י שילוח נעשה לך טובה שהכל מכירין שאתה עתה ברוך ה':

*__ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות ויקרא לבנו וגו__', יש לפרש שיצחק הרגיש בעצמו כשרוצה לעיין בדברי תורה להיות זקן שקנה חכמה ויושב בישיבה אין לו רוח הקודש ודאג ע"ז בכפליים שחשש אולי הוא בחטא בניו כגון יהושע הכהן הגדול שהי' לבוש בגדים צואים ואמרו חכז"ל בעון בניו שנשאו נשים נכריות ועוד שעי"ז לא יתקיים הברכה שרצה לברך את בנו בברכת אברהם לכך צוה עליו לקיים מצות כיבוד שאולי עי"ז שיקיים אז מצות כיבוד יחול עליו רוח הקודש לברכו והיינו דקאמר ויהי כי זקן יצחק זקן ויושב בישיבה ותכהינה עיניו מראות בראי' רוחניות ולכך ויקרא לבנו וכו':

*__שא נא כליך וגו__' פרש"י כמו דתני' אין משחיזין אבל משיאין וגו' ולכאורה הוי ראי' לסתור ואפשר לומר כוונתו, יצחק לא חשד לעשו שיאכילנו בשחיטת סכין פגום אלא שחשש כיון שנשיו עובדות ע"ז אפשר שבאותו סכין שחטו לע"ז ואיכא משום שמנוניתא דאיסורא כדאי' בחולין דף ח' ולכך אמר לשון משיאה ע"ג חברתה להעביר שמנוניתא:

__בעבור תברכך נפשי__ כדי שלא יהנה יצחק משל בניו בחנם כר"פ בן יאיר שמיום שעמד על דעתו לא נהנה אפי' משל אביו:

__ורבקה שומעת וגו__', נראה דלא נכנסה לדבר זה אלא לבטל זכותו של עשו, ולא משום הברכו' כי מה הי' לה לתחבולה הזאת, הלא יושב בשמים ישחק הוא יודע מי ראוי להתברך והרבה ריוח והצלה לפניו לבטל מעשה וצידו של עשו ולהזמין הברכו' ליעקב והקב"ה כבר אמר ביצחק יקרא לך ולא כל יצחק וא"א שיהי' זה עשו, ויעקב

יהי' נדחה מלקרוא זרע אברהם זה דבר שא"א ועל כן הי' יותר טוב להניח הכל ביד הקב"ה, אך כתי' ביבוש קצירה תשברנה כי אעפ"י שישראל הם עם ממלכת כהנים והמבורכים מ"מ כל זמן שלחלוחית זכו' כיבוד אב קיים לעשיו א"א שיפול וכל זמן שאינו נופל לא יקום יעקב ע"כ אסור לקבל צדקה ממנו וחשבה רבקה שעכ"פ יתרבה שכרו של עשו ע"י שיכבד האב בסעודה החשובה ההיא ויגרום התאחרות ברכת יעקב ע"כ עשתה רק לבטל הברכ' מעשו אבל לא היתה בטוחה שיתברך יעקב עתה כי לו נתכנו עלילות ית"ש רק היתה בטוחה שאי אפשר שיתקלל יעקב דהרי הוא לבדו זרע אברהם המבורך ע"כ אמרה בטח עלי קללתך בני, אבל שיתברך עתה זה לא היתה בטוחה:

*עלי קללתך בני אך שמע בקולי וקח לי, נראה שצותה עליו שלא יה' כוו' כדי לקבל הברכו' אלא רק לעשות רצון אמו להיות שליח מצוה ואז בוודאי לא יהי' ניזוק:

*קום נא, הגאון החסיד מהו' נתן אדלער זצ"ל אמר יעקב דיבר עמו בלשון נוכח קום נא כדרך שבני ישראל מדברים אל אבותיהם מאז, אבל עשו הי' מדבר עם אביו בלשון נסתר יקום אבי כדרך שהנכרים מדברים, ומרן הגאון זצ"ל הסביר דלשון נוכח מורה קרבות ודיבוק כמו שאנו מדברים אל השי"ת שאנו דבוקים בו כנאמר ואתה הדבקים וע"כ ישראלים שמדובקים זה בזה כגוף אחד ובנא מזכה אבא ומקיימו לכך מדברים בלשון נוכח אבל לשון נסתר היינו כאלו אינו כדאי לדבר עמו אלא כאלו מדבר לאחר, וחז"ל אמרו שבעשו כתיב נפשות ביתם שכל אחד יש לו אלהו' אחר ותכלית אחר לכך בנכרים שהם פרודים אומר יקום אבי:

ויאמר יעקב אנכי עשו בכורך עשיתי כאשר דברת אלי, פירש"י עשיתי כבר כמה פעמים כאשר דברת אלי ויל"ד מה ענין זה לכאן וי"ל עפ"י מ"ש האר"י ז"ל יעקב צדק גימטרי' עשו ע"כ צדק מעשי' כל ימיו והלך בדרכי אביו א"כ נתחבר צדק עם יעקב ונקרא עשו והיינו אנכי עשו, עשיתי כמה פעמים כאשר דברת אלי, ונתחבר צדק עם יעקב ונעשה עשו בקדושה:

ראה ריח בני וגו', לשון ראה הוא כמתמיה על דבר חידוש נפלא ואבאר אי"ה לפ"ד ההפרש בין ויתן לך אלקי' מטל השמים ובין ברכת עשיו ומשמני הארץ יהיה מושבך

דכתי' בפרוח רשעים כמו עשב וצדיק כתמר יפרח כי הצדיק שתול בבית ה' בעוה"ב בחצרות בית אלקינו ובעוה"ז יפריחו ע"י טל ומטר היינו שפע רב טוב העוה"ז ואמנם אם ימנעו רביבי' ומלקוש לא יהי' ח"ו והצדיקים בצער ועוני מ"מ האילן עומד על חזקו אלא שחסר טובו אבל רשעים כמו עשב שאינם אלא ע"י טל ומטר ובסר טוב העוה"ז המושפע עליהם לשעה גם הם אינם, שהרי כל גדולם אינו אלא הטל ומטר משא"כ הצדיק שהוא כאילן נטוע בעצמותו והטל ומטר תוספות לו ובסור התוספות לא ימוט העיקר והנה יצחק שפיר ידע כי יעקב בעל עה"ב ועשו בעל עוה"ז אלא שלא ידע רשעתו ורע לבבו כמו שידעה רבקה ומעולם לא עלה על דעת יצחק לברך עשיו ויתן לך אלקים מטל השמים כי זה ברכה לאילן העומד כבר על עמדו, מברכי' אותו שיתן לו אלקי' גם טל ומטר אבל מי שעדיין איננו, א"א לברך ויתן לך למי יתן אך יצחק סידר בפיו לומר לעשו משמני הארץ יהי' מושבך ע"י משמן הארץ וטל השמים על ידם יהי' מושביך והיותך בפרוח כמו עשב אך בהתקרב יעקב אליו לנשקו וירח ריח ג"ע תמה כי סבר שזה הוא בעל עוה"ז שברכתו משמני הארץ יהי' מושבך והנה טעיתי הנה הוא שתול בבית ה' ראה דבר נפלא בבן הזה ריח בני כריח שדה ג"ע אשר ברכו ה' והרי אתה אילן נטוע ולא עשב ע"כ יהי' ברכתיך ויתן לך אלקים וגו', אח"כ כשנודע לו שזהו יעקב הבין כי עשיו אפי' לאותה ברכה אינו ראוי והנה בברכה שני' בירך יעקב יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וכן ברכה שני' של עשיו על חרבך תחי' פי' שינצח מלחמותיו עיי' רמב"ן ביעקב לא הזכיר חרב כי לא בחרב ינצחם אלא נשיא אלקים יהיה מרוב צדקותיו וחסידותיו יכירוהו העמים וכל בני אמו גם עשיו בכלל ויהפכו שפה ברורה לעבוד ולהשתעבד ליעקב לא בחרב ולא בחנית אך עשיו בירך שינצח העולם בחרבו ואח"כ ואת אחיך תעבוד עכ"פ עבודת הדיוט לנשיא אלקי' ע"כ כאשר תריד שיעברו ישראל על התורה ופרקת עולו כי לא השלטתיו ע"י חרב כ"א בעוצם קדושתו ואם ח"ו לא יהי' ממלכת כהנים וגוי קדוש א"כ ממילא ופרקת עולו מעל צוארך:

הקול קול יעקב אחז"ל קולו של יעקב בבתי כנסיות ומדרשות, והענין זה לכאן כי הקב"ה אין מזמי' לצדיקי' רצו' כל כך מהרה כדי שיקבלו שכר על כל פסיעה ועל

כל דבור ולא נראה הר המורי' לאאע"ה עד שלשה ימי' כדי להטריחו במצוה, אם לא כשיש בזה בטול תורה וגדול ת"ת יותר מפסיעת המצוה והנה יצחק תמה מה זה מהרת למצוא היום כי הי' יותר טוב להטריחך בפסיעת מצוה והשיב כי הקרה ה' אלקיך לפני ועל זה אמר יצחק זהו קול יעקב בבתי מדרשות ובהכ"נ וכדי שלא יתבטל מזמין לו הקב"ה צרכי מצותיו מהרה אבל עשו שאינו רגיל בבהמ"ד מה זה מהרת למצוא:

ולא תכירו כי היו ידיו וכו' ויברכהו, ושוב אח"כ חזר ואמר אתה זה בני עשו, נ"ל עפ"י מה דאחז"ל ר"פ אין עומדין דילפי' מעלי וחנה דההחושד אדם ואין בו צריך לברכו כי עלי חשד חנה לשיכורה אמר יתן ה' שלתך ע"ש וה"נ חשד יצחק בגוף הזה אשר עמד לפניו שבא לרמותו וע"כ אמר גשה נא ואמשך בני, וכמצאו ידיו שעירות הרי חשד בכשרי' ע"כ ויברכהו שום ברכה שאינה מפורשת, אך יען כי באמת לא חשד בכשרי' שהרי רימה אותו ולא הי' אותה ברכה ראוי לו ע"כ נ"ל הרגיש יצחק בברכה זו שלא היתה שגורה בפיו ע"כ אחר ויברכהו חזר ונסתפק האתה זה בני עשו:

ולא הכירו כי היו ידיו וכו' ויברכהו, נ"ל אין זה אותו ברכה שלהלן ויתן לך, אלא לכאורה הי' ראוי שעשו יגלח שערותי' ויהי' איש חלק כשאר כא"ד ולא עשה כן כדי לרמות אביו לומר שהוא צדיק ואינו מיפה עצמו שלא לעבור על לא ילבש גבר שמלת אשה, ועתה כי כהו עיני יצחק ניסה אותו במשמושו אם עדיי' ידיו שעירות בלי גלוח וכשמצא ידיו שעירות ויברכהו ברוך אתה איש צנוע וצדיק:

ויתן לך אלקי', ולעשו אמר משמני הארץ יהי' מושבך וסיים ועל חרבך תחי' ובישראל כתי' ונתתי שלום בארץ וחרב לא תעבר בארצכם, כי אחז"ל על כרחך אתה חי וע"ד מליצה החי הוא העל כרחך וזה כל חיות של בעלי העה"ז, כי הבטלה מביאה לידי שעמום ומי שיש לו כל משאלותיו בלי שום מניעה יום יום מואס בחייו וכבר הי' מעשה בזמנינו מי שאיבד עצמו לדעת והניח אחריו מכתב כי מרוב עשרו וכל תאותיו הוא מואס בעולם ומה יהי' סופן של דברי' והרג עצמו, אמנם גם העולם נתן בלבם, שיה' אדם דואג ומצטער וחוזר ומרויח יורד ועולה קונה ומוכר עתים רעה עתים טובה ואין לו שלום ומנוחה בדעתו ולעולם עיף ויגע וזה הוא חיותו ע"כ אמר על חרבך תחי'

אינו חרב למלחמה ממש אלא כנ"ל תמיד לוחם עם עצמו וזו היא חיותו כי לולי כן והי' יושב במשמני זו הארץ אטלי' של יון הי' מואס בחייו כשור פטם ההולך למות, אשר ע"כ על כרחך אתה חי, אך עם ה' אלו יפה שעה בתשובה ומעשי' טובים בעה"ז מכל חיי העה"ב והיא חייך ואורך ימיך וכתי' ובחרת בחיים ולא על כרחך וכתיב מי האיש החפץ חיים ולא מוכרח ע"כ אחר ונתתי גשמכם בעתם והשיג דיש את בציר אמר ובכל זאת ונתתי שלום בארץ וחרב לא תעבור בארצכם כהנ"ל וקיי"ל נתינה בעל כרחו לא שמי' נתינה אלא נתינה ברצון של המקבל דוקא ע"כ ברכו יצחק ויתן לך האלקי' נתינה ברצונך ולא בעל כרחך כ"א ובחרת בחיים:

ויתן לך אלקים, דע כי ויתן ויחזיר ויתן הי' ברכה בלי הפסק ולא תפסוק לעולם, ובברכתו של יעקב לא כתי' אלא ויתן ולא יהי' מושבך ובעשו כתיב יהי' מושבך כי הקב"ה נתן ונותן ויתן כל הברכות טללי' וגשמי' וכל צורך החיים לישראל והם אינם נהנים ממנו או שהם צדיקים ואינם נהנים מהעו"הז כחזקי' מלך יהודה שאכל ליטרא ירק ועסק בתורה ורבינו הקדוש שלא נהנה באצבע קטנה ודהע"ה שא' ואני בעניי הכינותי ואינם מיישבי' העו"הז אך כל השפע לשאר העולם ע"י ישראל, וזהו יהי' מושבך הנאמר בעשו, שלא יותן לו בעצם אלא ע"י ישראל והוא יתיישב בעולם כי כל מה שמוסיף העו"הז יישוב מוסיף השכל חורבן כמ"ש בחו"ה אמנם כשאינם עושים רצונו של מקום בעו"ה אע"פ שמ"מ יתן לך האלקי' אבל השפע שניתן לישראל באה מן הצינור אל הקליפה וישראל מתקיימי' ביניהם כאלו הם אוכלים משלהם ונהפך הוא האו"ה אוכלי' את שלנו ומיעוטא דמיעוטא ניתן לנו מהם, ע"כ בירך מרע"ה והעבטת גוים רבים וזה פשוט כי לעולם אנו מלוי' לאו"ה שהם אוכלים משלנו אך הברכה היא ואתה לא תעבוט כי כשאין עושי' רצונו ש"מ אנו מעביטי' להם, והם חוזרים ומעביטי' לנו מעט מבעיר ע"כ אמר מרע"ה ואתה לא תעבוט:

ומשמני הארץ, עיי' מ"ש החכם ר"וו הייידענהיי' עפ"י דקדוק משמני הארץ דברכת יעקב מן שמן של הארץ כמו מן טל של שמים אבל משמני הארץ דעשו המ"ם מהיסוד שמושבו יהיה במשמן הארץ, ולא נתברך יעקב בארץ כלל אלא טל של שמים ושמן של ארץ, ועפ"ז נ"ל טל שמן גמטריא תכ"ט, אם יצורף לזה שי"ן באמצע היינו שין

של תפילין יהי' תשכ"ט גמטריא ק'ר'ע ש'ט'ן טל מלמעלה שמן מלמטה שי"ן בראש באמצע, והיינו וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך אלו תפילין שבראש וכ' הראשונים "שין" ר"ת ש'ם י'ה"ו נ'קרא ע"כ ויראו ממך כי יש כאן ביטול שטן, וכ' מורי בהפלאה בפ' וישלח כי יעקב ישראל ג"כ גמטריא תשכ"ט לביטול השטן והנה אחז"ל השטן גמטרי' שס"ד כי שס"ד ימים אית לי' רשות לאסטוני, ונראה היינו דקאמר עשו ויעקבני זה פעמים א"כ נקרא ב' פעמים יעקב יעקב גמטריא שס"ד כמו השטן וא"כ ממילא ויאמר הלא אצלת לי ברכה כי השטן ישלוט, אמנם אח"כ וגם הקב"ה אמר לי' שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב עוד הפעם ויהי' ב' פעמים יעקב גמטרי' שס"ד לא יקרא עוד הפעם יעקב אלא פ"א, יעקב וישראל יהי' שמך הוא תשכ"ט שהוא ביטולו של שטן:

הוה גביר לאחיך, בזוהר הק' אמאי לא כתיב היה גביר, ולדרכנו נאמר כי ברכו עשרה ברכות, טל, שמן, דגן, תירוש, יעבדוך, וישתחוו, גביר, וישתחוו בני אמך, אוררך ארור, ומברכך ברוך, ה"ל יו"ד עם הו"ה היינו הוי' והיינו ואברכך לפני הוי':

בא אחיך במרמה עיי' פי' משנה לרמב"ם ר"פ כיצד מערימי' כי מרמה היא הערמה של איסור, גם להבין עשו אמר הכי קרא שמו ואח"כ אמר הלא אצלת לי ברכה, הנה טענת יצחק בא אחיך במרמה של איסור וכאחד הנבלים ואפ"ה ויקח את ברכתך כי הרגשתי ברה"ק שלקח ברכתך וחל הברכה עליו וכ"כ רמב"ן א"כ איך אפשר שהקב"ה יסכים לברך בעל מרמה ונבלה רבה אין זה כי יודע ה' כי אתה רשע גמור והברכו' ראוי' לו וממילא אין כאן מרמה ואתה אינך ראוי לברכה, והשיב עשו לא כן כי לא הי' מרמה של איסור ונבלה כי כבר מאז לקח בכורתי וע"כ הסכי' הקב"ה עם ברכתו, אבל לעולם אין מוכרח שאין עשו ג"כ ראוי לשום ברכה ע"כ אמר הברכה א' היא לך אבי ברכני גם אני אבי, וא"כ עכ"פ בדין שברך יעקב:

הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמי' פירש"י הכונה וכי על חנם נקרא שמו יעקב הלא בדין יש לקרותו יעקב שהרי עקבני זה פעמי' וקשה בלא"ה נמי לא על חנם נקרא יעקב והטעם מפורש וידו אוחזת בעקב עשו ע"כ נלפע"ד לפרש בהיפוך שהתרעם שעל מה נקרא שמו יעקב עד עתה הי' לו טעם הגון ועתה אזדא לי' הטעם ההוא וכמו

הכי אחי אתה ועבדתני חנם שפירושו בתמי' וכי בשביל שאתה אחי תעבדני חנם אלא לא תעבדני חנם ה"נ וכי לחנם נקרא יעקב בתמי' והלא עקבני זה פעמי' ולכן אינו ראוי לקרותו יעקב כאשר נבאר אי"ה, גם נדקדק דקאמר ויעקבני זה פעמי' ולא הל"ל זה רק ויעקבני פעמי' ועוד מה להתרעם על הבכורה הלא ברצון נפשו מכרה וכבר יישבנו זה כמה פעמים וכעת נלע"ד כך דהנה כתי' מכרה כיום את בכרתך לי והרמב"ן כ' לכן קאמר כיום פי' באיזה יום שימות אביו יהי' התחלת המכירה כי אין לבכור מעלה רק אחר מיתה ע"ש ולבבי לא כן ידמה כ"א בהיפוך שיעקב הקפיד מכרה כיום היום תהי' התחלת המכירה מיד כי רצה להתקדש מיד בקדושת הבכורה ונהי דלעשו אין תועלת נגלה בחיי האב כי עיניו אל בצעו אבל יעקב לא משו' בצע כסף לקחו כ"א להתקדש מיד ועי"ז לקח הברכות בדין כפירש"י בפסוק הכי קרא שמו בשם תנחומא ע"ש, ולכן אמר יעקב אח"כ השבעה לי כיום שישבע לו באמת שמהיום תהי' המכירה ועשו לא הקפיד על זה כלל כי לא הבין התועלת, אמנם אח"כ כשלקח הברכות ע"י הבכורה שהתחילה מיד צעק שהמקח מקח טעות ונתאנה הרבה ואדעתא דהכי לא מכר וזהו שאמר ויעקבני זה פעמים פי' עתה בזה השעה עקבני פעמים שע"י הברכה נתאניתי גם במכירת הבכורה. ואולי לזה השיב יצחק הנה דגן ותירוש סמכתיו וכל אחיו נתתי לו לעבדים ועתה מה אעשה לך בני, יש לפרש כך כי קיי"ל אין אונאה לקרקעות ועל כן אמר מה אעשה לך שכל האונאה של הבכורה שהתחילה מחיי' היא משום הברכה וכל הברכה היה שיה' לו קרקע שהרי דגן ותירוש סמכתיו וגם אחיו נתתי לו לעבדים ועבדים הוקשו לקרקעות ואין כאן אונאה, שאין טענה על בכורה וממילא נתקיימה לו הברכה בדין:

ויאמר הלא אצלת לי ברכה, ק' איך אמר עתה כך בפשיטות כל כך אחר שכבר אמר בכורתי לקח ואדרבה היא הנותנת שיתברך יעקב איך סיים עתה ולא אצלת לי ברכה ויצחק השיבו ולך איפה מה אעשה בני ובמדרש איפה אופה מחום התנור שהגיהנם נפתחה תחתיו, מה ענין זה לשאלתו בכח הלא אצלת לי ברכה, וי"ל דהנה הרמ"בן כ' כמה פעמים ובפרט בפ' וישלח שמשפט ונימוס שהבכור הוא האדון וכל עבדיו לו לעבדי' והוא לבד יורש גדולת אביו, אך ניתנה תורה ונתחדשה הלכה שהבכור נוטל

פי שנים ואח"כ הכל שוים, והנה בתחלה חשב יצחק בא אחיך במרמה ממש ולקח ברכתי שלא כדין אבל הרגיש שמן השמים הסכימו למרמה הלז גם ברוך יהי' ומי יהרהר אחר מדותיו ית"ש, ועל זה צווח עשו לא כן הוא שאינו מרמה אלא שלקח את בכורתי וא"כ כדין נוטל בתורת בכורה אך לפ"ז עפ"י נימוס של יעקב אין לבכור אלא פי שנים ולא כל הגדולה וא"כ הלא אצלת לי ברכה כחלק הפשוט ולמה תתן לו הכל אמנם אחז"ל בגוים שאינם הגונים עמד והתיר ממונם לישראל ומשו"ה אמרי' בב"ק אם בא לדין באים בעקיפי' אם ישראל זוכה בדינינו אמרי' דין תורה כך הוא ואם זוכה בנימוסיהם אומרי' כך דינם וה"נ נהי בדינינו לא קנה יעקב מעשו אלא פי שנים, מ"מ כיון שעשו הוא אופה וגיהנם פתוחה תחתיו באי' בעקיפי' עליו ומזכי' את יעקב כפי דיניהם שכל אחיו לו לעבדי', וזו תשוב' יצחק כל אחיו נתתי לו לעבדי' ולך אפוא דייקא שגיהנם פתוחה לך מה אעשה בני.:

והי' כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך, עיי' רש"י וי"ל בדרך הרמז כי תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני וכשם שאסור לגרוע מצוה אחת והאומר שיקיים כל התורה כולה חוץ ממצוה אחת הרי זה מומר כמבואר בגמרא הוריות כך אסור להוסיף אפילו דבר אחד וברמב"ם הלכות ממרים איתא שהאומר בשר עוף בחלב הוא מן התורה עובר על בל תוסיף אלא חכמים אסרוהו לגדר וסייג כדכתיב ושמרתם את משמרתי אשר אנו מחויבים לשמוע דבריהם ככתוב על פי התורה אשר יורוך אשר יאמרו לך תעשה ובכללן התקנות ומנהגים וגזירות וסייגי' יעוי"ש וכל המוסיף על התורה גורע ממנה שעל ידי הוספה יבוא להתבטל בע"כ מעיקר התורה וכבר אמר שלמה המלך ע"ה אל תהי צדיק הרבה ואל תרשע הרבה וזה והי' כאשר תרי"ד בגימטריא תרי"ד שהוסיף מצוה אחת על המצוות וממילא מבטל מצות התורה אז ופרקת עולו, וכפירש"י והיה כאשר תריד אם לא יקיים התורה וק"ל. (מספר שיר מעון):

ופרקת עלו מעל צוארך, כבר כתבתי במקום אחר שבה"מק נקרא צואר צוארך כמגדל השן שהוא כמו צואר שהוא השביל בין הגוף להראש וה"נ בהמ"ק שמשם עולים התפלות והקרבנות אמנם לע"ל נהי' בבחינת דג שאין לו צוואר אלא הגוף מחובר בראש ולכבוד אהי' בתוכה, וכך עשו כחזיר שאין לו צואר ומחובר בראש פתנים

אכזר אך כשהוא משועבד תחת ישראל כמו בימי דוד ובימי בית שני שהי' מלים אותם על כרחם אז נתרחק קצת ה'ס'ם מהם והי' כאלו היה צואר לחזיר הלז אך בגלות ופרקת עולו מעל צוארך כי לא יהי' לו צואר אך טמא טמא יקרא איהו ו'ס'ם חד ממש:

אל אחי חרנה, שוב כתיב פדנה ארם ובר"פ ויצא כתיב חרנה ובסוף הסדר כתיב פדן ארם, ונראה שם המדינה ארם, שני מדינות סמוכות ארם נהרים וארם צובה, נקראו פדן ארם, ושם העיר חרן, ובתואל ולבן נקראו על שם המדינה ארמיים ולא על שם מקומם חרן:

וישבת עמו ימים אחדים, נ"ל כאן רמז, כי עשו אמר יקרבו ימי אבל אבי לשון יקרבו י"ל כי איך חשב וביקש לירש ברכת אברהם והוא קיצר שנותיו של אברהם ה' שני' שיצחק חי ק"פ שנים ואברהם קע"ה שנים שלא יראה עשו יוצא לתרבות רעה כפרש"י וכן הוא בפייט אך זה נודע אחר שחי יצחק ק"פ שנה ואברהם מת בן קע"ה שנה אך עתה הי' יצחק בן קכ"ג כפרשי' ואמר לא ידעתי יום מותי נמצא אדרבה האריך ימים יותר מיצחק ע"כ ערער על הברכות וע"כ אמר יקרבו ימי אבל אבי אם בקרוב יהי' מיתת אביו אז ואהרגה אותו וגו' אבל אם אחר זמן רב ונמצא גרם הוא קיצור ימיו של אאע"ה אז כדין נטל יעקב הברכות ולא אהרגה והנה אז הי' יצחק בן קכ"ג אם יחי' עוד נ"ג שנים ולכל הפחות ימות בן קע"ו הרי גרם קיצור שנה א' משנותיו של אאע"ה ואין לו לערער ע"כ אמרה ישבת עמו ימי' אחדי' אם תכתוב אחדי' חסר יו"ד גימטרי' נ"ג היינו נ"ג שני' עד שוב חמת אחיך כנ"ל כי אז יודה לך על הברכות:

אם תקח יעקב אשה מב"ח וכו' למה לי חיים, שרבקה התפללה למה זה אנכי פי' רמב"ן למה אנכי בעולם וטוב מותה מלסבול יסורי' כאלה, ונאמר לה שני גוים ועי"ז סבלה היסורים ועתה ח"ו אם גם יעקב ירשיע ע"י נשים כאלה וניהדר הקו' לדוכתא למה זה אנכי בעולם וזה שאמרה למה לי חיים:

וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וגו', על נשיו לו לאשה, ברש"י על נשיו הוסיף רשעה על רשעתו שלא גירש הראשונות עכ"ל מפשטות הכתובי' משמע יען כי ראה כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו לקח מבנות ישמעאל אם כן מה הועיל בזה כיון שלא גירש הראשונות שהיו רעות בעיני אביו ונלע"ד דהנה

הקב"ה ברך את אברהם והברכה מסורה ליצחק ומיצחק לבניו וידוע דכנען ארור הוא מקללת נח ואם יקחו יעקב ועשו נשים מבנות כנען הארור ובניהם כנענים היאך יוכל לחול הברכה עליהם אבל י"ל מדה טובה מרובה ממדת הפורעניות והברכה חל ע"כר אבל אם יקח יעקב מבנות לבן אזי יוכל שפיר הברכה לחול על בני יעקב שהמה זרע אברהם ויצחק וממילא בני עשו מב"כ שאר' בכלל ארור של כנען ויען כי ראה עשו שכאשר ברך יצחק את יעקב אז צוה עליו לא תקח אשה מבנות כנען הבין כוונת יצחק והמתין אם יקיים יעקב ציוויו או לא וכאשר ראה ששמר יעקב דבורו ירא שלא יחול הברכה על זרעו ע"כ לקח לו גם מבנות ישמעאל שיהא לו זרע שאיננו ארור כדי לחול עליו הברכה גם כן וזה המשך הכתובים כאשר מסר יצחק ליעקב ברכת אברהם צוה לו לא תקח אשה מבנות כנעני וזהו וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב ושלח אותו פדנה ארם בברכו אותו ויצו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען פירש בשעת הברכה צוה לו כך וממילא שייך זה לברכה וישמע יעקב שראה עשו שיעקב שמע לאביו וילך פדנה ארם וילך עשו ויקח מבנות ישמעאל על נשיו שיהא לו גם כן זרע שאיננו ארור וק"ל (מספר שיר מעון):

וילך עשו אל ישמעאל, הטרידו הקב"ה בנשואי בת ישמעאל כדי שלא ירדוף הוא אחר יעקב ושלח אליפז ונתפייס בממון:

ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ס"ת ארב"ע כ"ה הן ארבע כ"ה א' לכללות ישראל להוציאם מטומאת מצרים כ"ה אמר ד' הנני יוצא בתוך מצרים, ב' להעלותם למתן תורה כ"ה תאמר לבית יעקב וגו' ממלכת כהני' וגוי קדוש ג' קדושת לוים כ"ה תאמר להם לטהרם, ה' קדושת כהני' וברכת ישראל כ"ה תברכו את בני ישראל:

ויצא יעקב, פירש"י בשביל שרעו' בנות כנען וכו' והאריך בזה, נלע"ד עפ"י דאחז"ל מחלת בת ישמעאל שביום שנושא אשה מוחלי' לו עונותיו, ודוחק בעיני לומר שנמחלו עונותיו של עשו כשנשא בת ישמעאל, ורש"י פי' על נשיו לו לאשה הוסיף רשעה על רשעיות אבל נ"ל בהיפוך דהנה לא זכה יעקב עד עתה להשראת שכינה ולמראה הגדולה הזאת ולא מפני שלא הגיע זכותו של יעקב לכך אלא שעיכב זכות

כבוד אב של עשו דכתי' ביבוש קצירה תשברנה ולחלוחית של זכיותיו של עשו מעכבי' ישועו' יעקב ואקדים מ"ש במקו' אחר הא דמאבד עצמו לדעת אין מתעסקי' בו ורע מרוצח אחר וקרא לא אמר אלא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש אלא משום כי כל החטאי' מתמרקי' בשעת מיתה וזה חוטא במיתתו, באותו דבר שהי' לו לכפרה הוא חוטא ומורד ע"כ מתעוררי' עליו כל עונותיו, ונבוא אל המכוון כי עשו בשעה שהי' ראוי למחול לו כל עונותיו היינו ביום נשיאת אשה אז חטא בזה להוסיף רשעה על רשעיות שלו וא"כ נתעוררו כל עונותיו, ויבש קצירו וזכה יעקב למראה הנפלאה הזאת והיינו דפירש"י ע"י שבשביל שרעו' בנות כנען והלך עשו אל ישמעאל וגו' וק"ל:

ויפגע במקום, עיי' מג"א סי' רס"ז סק"א הי' זה עש"ק סמוך לחשיכה ע"כ התפלל ערבית טרם בוא השמש כי איברי' ופדרי' של ע"ש אינם קריבי' בשבת, והנה אליפז לקח ממונו כל אשר לו ע"ד נותן כיסו לנכרי ע"כ ראה בחלומו ופרצת ימה וקדמה נחלה בלי מצרים כל השומר שבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, ע"כ העמיד מצבה ויצוק שמן כי שמן במילואו, שי"ן, מ"ם, נו"ן, וגמטרי' ש'ו'מ'ר ומצבה במילואו מ"ם, צדי"ק, בי"ת, ה"א, גמטרי' שבת והיינו שומר שבת, ונראה עד עתה לא שימש יעקב בשם הקדוש לעשות לו קפיצה למעלה מי' טפחי', כי חשש אולי יצטרך לבריות והנצרך אסור לו לשמש בשמות הקדשים כדאיתא בירושלמי יומא אך עתה נאמר לו בחלומו כי לא אעזבך והיינו ונתן לי לחם לאכול כפרש"י והובטח שלא יצטרך לבריות ע"כ והי' ה' לי לאלוקי' שישתמש בשמות וע"כ וישא יעקב רגליו פי' שע"י שם של קפיצה נשא רגליו מעל הארץ והלך בשבת למעלה מי' כמ"ד אין תחומין למעלה מיו"ד:

***ויפגע במקום**, אמרו חז"ל שראה החרבן כבר כתבתי במקום אחר בשם הגאון הגדול החסיד מו"ה נתן אדלער זצוק"ל שדרשו כן שמקום בית המקדש היה מעיקרא רק ארץ מישור ונקרא מקום, וירא את המקום מרחוק ואברהם אבינו בקש אשר יאמר עליו היום בהר ה' יראה ונעשה הר ובחורבן כתיב ערו ערו עד היסוד בה ולכך נעשה שוב מקום ולכך דרשו חז"ל ויפגע במקום שראה החרבן ודפח"ח ואדמ"ו זצ"ל הוסיף שזה שאמרו חז"ל ששקעה לו חמה שלא בעונתה היינו הרמז שאמרו שהקב"ה הגלה

ישראל ב' שנים קודם לנושנתם כדי שלא יתקיים ואבדתם ואמרו ע"ז צדקת פרזונו שצדקה עשה הקב"ה בזה שהקדי' ב"ש, וגאולה העתידה נקרא שמש צדקה ואמרי' פ"ג דנדרי' שלעתיד יוציא הקב"ה חמה מנרתיקה הרשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאין בה ואמרו חז"ל שלעתיד יהי' אור החמה שבעתיים שבעתיים כאור שבעת ימי בראשית וזה בגי' שמ"ג א"ש ל'ה'ב'ה' בגי' שמ"ג ולכך דווקא כשנולד יוסף שנקרא להב"ה כפרש"י בפ' ויצא ונשלם שמ"ג, עשו נידון בו וצדיקים מתרפאים ולכך אמר שמש ששקעה בעבורו קודם הזמן ולכן היה אפשר שיגאלו, וזרחה בעבורו ומתרפא בה:

ויקח מאבני המקום, ברמב"ן בשם פדר"א י"ב אבנים מצא ונעשו כולם אבן דק ועשאום מצבה, נראה מזה שפט יעקב וגילה גם לנשיו שיהי' לו י"ב בנים דוקא ויעשו כולם גוי א' כפרש"י והנה מן אז שנא הקב"ה מצבה כאשר פירשתי במקום אחר, עד עתה היתה מצבה מאבן א' אהובה כי א' הי' אברהם וכן יצחק וכן יעקב והקים יעקב האבן ההיא למצבה והיא המצבה שהקים עוד בזה המקום בשובו לבית אביו בפ' וישלח, אבל מכאן יהי' מזבח מאבני' הרבה שיעשו כולם אבן א' ע"י בנין לומר בניך הוא בוניך מחוברים אדוקי' זה בזה והפורש מן הציבור ליקח לו דרך לעצמו אפי' לש"ש הוא המצבה מאבן אשר שנא הי"ת, לכן לבסוף בכרתו ברית עם לבן והרימו מצבה אמר לאחיו שהם בניו לקטו אבנים ויעשו גל אך לבן אמר עד הגל הזה ועדה המצבה אבל יעקב לא הזכיר עוד מצבה ואמר לבן אם אני לא אעבור אלי את הגל הזה ולא הזכיר מצבה אצל יעקב, שוב אמר ואם אתה לא תעבור עלי את הגל הזה והמצבה הזאת לרעה בהעברה אליו הזכיר מצבה והזכיר אלקי אברהם על הגל, ואלהי נחור חול על המצבה:

ויחלום והנה סלם מצב וגו' כל הפרשה, לא אאריך בדקדוקי', רק אקדי' כי האבו', שם ה' לא נודע להם כי אם אל שדי עד מרע"ה, גם אחז"ל אברהם קרא לבה"מק שדה, ויצחק הר, ואין זה עדיי' השגה שלימה אך יעקב קראו בית אלקי' זה לעתיד לבוא שיבב"א ונראה זה שייך לקדושה ה'ו'י' כי לקדושת אל שדי יספיק הר או שדה, אך לקדושת ה'ו'י' צריך להתקדש עד שיהי' בי' אלקי' כלעתיד לבוא במהרה בימינו

בזכות של יעקב בית אלקי יעקב כמשאח"זל, עוד נקדים החלוקה דלע"ל ביחזקאל התרומה היא מקום הר הבית א' מאלף מהתרומה כולה, שהתרומה כ"ב אלף קנים על עשרה אלף קנים שהוא עולה בתשבורת ר"נ "מיליאן" ומקום הר הבית תרומת התרומה היא ת"ק קנים על ת"ק קנים שהוא ר"נ אלף קנים שהוא כמו תרומת מעשר א' ממאה וזה קדוש יותר א' מאלף ונבוא אל המכוון בוודאי יעקב קידש עצמו לפי השגתו שיהי' ראוי לשכוב במקום ההוא, ושיהיו אבנים אלו מרזב לו לפי השגתו באל שדי, אעפ"י שיעקב לא השיג אספקלרי' המאירה של ה'ו'י' כמרע"ה מ"מ בחלום ראה שכן יהי', על כן ויקץ ויאמר יש הוי' במקום הזה ואנכי לא ידעתי כי שם ה' לא נודע להם, ואמר אין זה כ"א בית אלקי' פי' לאספקלרי' המאירה דהוי' צריך בית אלקי' ולא הר ושדה, וזה ההר והשדה, אינו אלא שער השמים לכנס ממדרגה זו אל מדרגת בית אלקי', וזה לא הבטיחו הקב"ה אלא שיקיים הבטחתו לאבותיו ע"כ נדר אם יהי' אלקי' עמדי בזכות עצמו נוסף על זכות אבותיו והי' הוי' לי לאלקי' והאבן יהי' בית אלקי' דייקא ולא רק הר או שדה וכל אשר תתן יהי' לי לעצמי ולא רק בזכות אבותי, אז עשר אעשרנו לך היינו תרומה דיחזקאל לע"ל בב"א:

*והנה סולם מוצב ארצה וגו', עי' ברמב"ן פי' אחד שמרמז על השגחה והשפעה על כל האומות באמצעות המלאכים אבל ה' נצב עליו אין לו מזל ולא שר כי חלק ה' עמו, ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו רמז על מה שאמרו אין טובה בא לעולם אלא בשביל ישראל, ואין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ישראל, ויש לפרש בשביל לשון שביל של כרמים דהיינו באמצעותם של ישראל ומובן ומלאכי אלקי' השפעת שאר האומות עולים ויורדים "בו" היינו ע"י ישראל, ולאידך פי' קאי על הארבע מלכיות ששעבדו בישראל ואף גם זאת לא עזבנו ה' ועמם אנכי בצרה והיינו ה' ניצב עליו, ולכך דימו ישראל לעפר בשעת הגלות שהכל דשין עליהם ומפוזרין בד' כנפות הארץ ובאותו זמן בעצמו ונברכו בך יש לפרש לשון הברכה מבריך אילן באילן כשאחז"ל לא גלו ישראל לבין האומות אלא להוסיף עליהם גרים, והיינו לשון הברכה ולכך אמר והנה אנכי עמך וגם בגלות והשיבותיך בבוא גואל צדק במהרה בימינו, וי"ל בזה דלכן ישן יעקב במקום ההוא דסבר דנתבטלה הקדושה אבל כשראה שגם בחורבן

יש קדושה וכמו שפסק הרמב"ם בפ"ו מבית הבחירה דקדושת המקום קדשה לעתיד לבא, כשראה והשיג שגם בעת החורבן יש שם השראת השכינה אע"ג שנקרא בעת החרבן רק מקום כמו שכתבנו לעיל וזה שאמר אכן יש ה' "במקום" הזה היינו בעת החרבן ואנכי לא ידעתי לא האמנתי והבינותי כן:

***ויש** לפרש עוד עפ"י מה שפי' הפלאה זצ"ל על מאמר הלל אם אני כאן הכל כאן דאם האדם בעצמו כאילו אינו ויודע שהכל לו מה' וכאילו אין לו מציאות אז לא יתבייש בפני מלעיגי' כדאי' ברמ"א בריש סימן א' בש"ע א"ח אבל אם יגבה לבו ויהי' בעיניו בעל מעלות אז צריך לראות כל העולם מלא מעלות זה בזה וזה באחרת ואז אפשר שיתבייש וזה כוונתו אם אני כאן ויש לי מציאות הכל כאן ואפשר לפחד או להתבייש אבל אם אני אין כאן וכאילו אין לי מציאות והכל מה' מי כאן ודפח"ח וזה כוונת יעקב כשראה ואמר אכן יש ה' במקום הזה אז נתבטל מן המציאות והיינו ואנכי לא ידעתי, שלא הכיר עצמו ובעיניו וכאילו אינו:

***אין זה כי אם בית אלקים**, בקינות לט"ב איתא שר שימומו ויקונן אין זה, וצריך ביאור איך אפשר לקרוא זה קינה ונראה דבאיכה נאמר ניאר ה' מקדשו דלא הי' השונאים יכולים לבוא למקדש ה' כל זמן שהי' מכוון כנגד בהמ"ק של מעלה עד שניער ה' מקדשו שלא יהי' מכוון, אז הי' אפשר להם לשלוט בו יד וכאן פרש"י שקפצה לו הר המורי' ונעקר ממקומו ומקדש של מעלה נשאר במקומו ולא היו מכוונים א"כ רמז שפיר החורבן ואיתא ביומא שדניאל לא אמר על ה' נורא, דגוים מרקדין בהיכלו ואי' נוראותיו ואנשי כנה"ג תיקנו לומר נורא שהן הן נוראותיו ויש לומר דזה כוונת יעקב באמרו מה נורא המקום הזה בלשון בייא כדניאל אי' נוראותיו אין זה כי אם בית אלקים מקדש של מעלה ולכך אמר פעמים אין זה וזה שער השמים, מקדש התחתון שנעתק ממקומו ועי"ז גוים מרקדים בהיכלו ושפיר קרי לי' קינה, ואפשר שרמז ג"כ כאן תשעה באב דרש"י פי' על וישכב במקום ההוא אבל י"ד שנה שהי' בבית עבר לא שכב אלא עסק בתורה ולמה לא עסק עתה בתורה אלא משום דתשעה באב אסור בתורה:

*ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וגו', מקשין הא קיי"ל דבר שנשתמש בו הדיוט לא יעשנה לגבוה וצ"ל הואיל ונתערב עם שאר אבנים ונשתנה הותר כמו שאמרו במלאכת המשכן:

אם יהי' אלקים עמדי וגו' והיה ה' לי לאלקים, והאבן הזאת וגו', כ' רמב"ן לא שהי' בספק שהרי הבטיחו הקב"ה והנה אנכי עמך ע"ש ולפי עניית דעתי שאמר הקב"ה ליעקב קום עלה בית אל ושב שם ואיתא במדרש על שאחרת נדרך אירע לך מעשה דינה, וצריך טעם למה איחר נדרו, גם מעשה דינה ק' מאוד הלא יעקב שקול כאברהם וכיצחק, והקב"ה הציל שרה ורבקה מפרעה ואבימלך ולמה לא הציל דינה מיד שכם, והלא נפלאות גדולו' עשה לו הקב"ה במלחמת שכם וכל סביבות' וה' הושיעו ונקל הי' להציל דינה מידי שכם, אבל ידוע נסי' שלא כדרך הטבע הם ע"י הוי' ית"ש המהוה כל הוי' וברצונו מבטל אותם, וכגון קריעת י"ס וכדומה אבל יותר טוב לצדיקי' שלא יצטרכו לניסי' כאלו אלא ניסי' נסתרים כדרך הטבע ועולם כמנהגו נוהג והוא בשם אלקי' ואמרו שהוא גמטרי' טבע, והנה הקב"ה הראה לו והנה הוי' ניצב עליו ואמר לו אנכי עמך להבטיח אפי' אם יצטרכו בניו ניסי' שלא בטבע מ"מ הוי' עמנו ע"כ לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים כל ימים, אך יעקב אבינו נדר אם יהי' אלקי' עמדי בטבע שלא אצטרך לניסי' שלא בטבע והי' ה' לי אלקים ולא בהוי' ית"ש אז והאבן אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקי' וא"ש לשון א"ם כמסתפק והנה בשובו אל בית אביו חשב בנפשו כי עדיין לא נתקיים התנאי ולא חל נדרו כי מה שראה בחלום שהמלאך הבי' עתודי' עקודי' וברודי' זהו שלא בטבע ואביקת המלאך והפיכת לב עשו בלי ניצוח מלחמה הכל איננו בטבע, ע"כ הניח הקב"ה דינה למקרה ולא שלח מלאך למנוע שכם מנגוע עליה, ושוב באו שמעון ולוי בתחבולה וערמה להחליש כחם, וכל הניצוח של סביבותיו הכל נס נסתר שהי' יעקב ואנשיו גבורי כח, ואחר שהנהיג עמו בנס טבעי' א"ל עתה עלה בית אל וקיים נדרך ומיושב הכל בעזה"י וק"ל.

אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך וכו' והי' ה' לי לאלקים, אז והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקים, ומקשי' מה ספק אם יהי' אלקים וכי נסתפק בנבואתו שראה, ועוד מה תנאי והי'ה' לי לאלקים, וכי ח"ו יש ספק בזה

וערמב"ן בזה, כתיב אכן יש ה' במקום הזה וירא ויאמר וגו' כל אלו צריכים יישוב וביאור, אקדים לפרש קרא דכתיב שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, כבר כתבתי כשמדה"ר מסכים עם מדמה"ד לפורעניות ח"ו, או בהיפוך מדה"ד מסכים למדה"ר להטיב זהו שלום אמת בין מדות עליוני' והנה בחורבן בה"מק וגלות ישראל הסכים מד"הר למדת הדין אמנם הי' לטובה כדי אחר שיזדככו בגלות אז יסכים מדה"ד למד"הר לגאולה שלימה כדכתי' כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך והיינו ב' פעמים שלום א' לרחק הגלות וא' לקרב הגאולה העתידה ב"ב אמר ה' ורפאתיו, וזהו שמש ששקעה שלא בעונתה כי מדה"ר הסכים לגלות ושוב זרחה בעבורו כי מדה"ד יסכים לטובה, והנה יעקב ראה פה חורבן בה"מק ע"כ קראו מקום ולא הר כמבואר בדבריהם כמה פעמים ובמדרשים ובקינות לט' באב שר שימומו ויקונן אין זה, ואמנם כשראה שה' רחמי' נצב עליו נתיירא כי מדה"ר יסכים עם הגלות ועליית ד' מלכים המה שרי ארבעת מלכים ע"כ אמר יש ה' רחמים במקום חורבן הזה מקום דייקי ואנכי לא ידעתי שיהי' מדה"ר מסכים ויירא ויאמר אין זה כ"א בית אלקי' ואיה רחמיו ונסתפק יעקב אולי הוא לטובה להסכי' דין לרחמים בחזרתנו בב"א כי עדיין לא נרמז לו זריחת השמש בעבורו ע"כ אמר כמסתפק אם יהי' אלקים עמדי בגלות ואח"כ ושבתי בשלום אל בית אבי היינו לגאולה העתידה ויהי' ה' לי לאלקים שיסכים הדין עם הרחמים בשובי לבית אבי אז אבין למפרע שהיה הכל לטובה והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וכו' ע"כ לא נענש על איחור נדרו עד אחר שזרחה שמש בעבורו שאז נשלם קיום התנאי ואז חל הנדר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקי' ואז כשנתעכב בדרך נענש בותצא דינה:

והיה ה' לי לאלקים, פירש"י שיחול שמו עלי כי כתי' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק ולא כתי' אביך אבל יעקב אמר בתפלתו בפ' וישלח אלקי אבי יצחק, כי הבן פוגם באב כבני יהושע בן יהוצדק הכה"ג שהלבישוהו בגדים צואים, והנה יצחק אעפ"י שהי' זוכה שייחד הקב"ה שמו עליו בחייו ואמר אלקי יצחק אבל לא אמר אביך כי לא זכה עדיי' שיהי בטוח שלא יתלכלך יצחק על ידו ע"כ אמר יעקב אם אזכה שיחול

שם עלי בשובי אל בית אבי וכן הוה דהרי כתי' אל אלקי ישראל, ע"כ יעקב בתפלתו כבר אמר אלקי אבי יצחק:

*ו**הי' ה' לי לאלקים**, היינו ע"ד שאמרו כל הדר בח"ל כאלו אין לו אלקי', ורש"י פי' שיחול שמו עלי מתחילה ועד סוף שלא יהי' פסול בזרעי וצריך ביאור ויש לומר ב' שמות ה' אלקים הם בגי' קי"ב ושבעי' נפש דיעקב כשהם דבקים בה' אז השבעי' והב' שמות הם בגי' יעקב שהם מרכבה לשכינה ואז הב' שמות בתיקונם:

עשר אעשרנו לך עשר פעמים לך עולה שר כי שרית עם אלקים ועם אנשי' ותוכל:

עשר אעשרנו לך, יש להאריך ופה אקצר, כתי' לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט, אחכז"ל כל מה שהקב"ה מוסיף לנו גדולה ישראל מוסיפין עניוות וכניעה ודהמע"ה אמר אנכי איש רש ונקלה, והנה מספר "כל" כמו מספר "לך" אלא כל כ"ף קודם ולך למ"ד קודם ועשר פעמי' כל אותיו' רש, ועשר פעמים לך אותיות ש"ר כל מה שהקב"ה מוסיף שררות הוא מוסיף רישות והיינו כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך עשר פעמי' "כל" ועשר פעמי' "לך" כנ"ל:

והאבן גדולה עפ"י הבאר, בין שרה לבין רבקה, היינו בין חורבן בית ראשון לבנין שני, רבקה יוצאת לשאוב, והמים עולים כנגדה, כי לא ארך הגלות והיתה גאולה בנקל, אבל בין רבקה לרחל, היינו בין חורבן שני לבנין שלישי בב"א, אבן גדולה עפ"י הבאר בעו"ה עד שיבוא יעקב בעצמו בעתו אחשנה כנוטל פקק מפי צלוחית:

*ו**כי** בן רבקה הוא לפי פירש"י שאמר לה אחיו אנכי ברמאות ורוב בנים הולכים אחר אחי האם לכך אמר שבן רבקה הוא, רק יעקב תיקן זה לטובה דהיינו עם עיקש תתפל:

*ה**כי אחי אתה ועבדתני חנם**, יש לפרש ג"כ ע"ד שפרש"י לעיל אחיו ברמאות ה"נ אמר כיון שאתה אחי ברמאות ועבדתני חנם בתמיה בוודאי תעמוד עמי לדין ולכך טוב לפני שתגיד לי עתה מה משכרתך:

ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה, י"ל למה הוציא לבן הוצאות רבות ויאסוף כל אנשי מקום למשתה הלא די לו בריעיו ומיודעיו ונלע"ד דהנה בני העיר שנגנב להם ספר תורה ב"ד של אותה עיר פסולין לדין עליו לפי שגם המה נוגעים בדבר, אלא ב"ד של עיר אחרת, וידוע הא דאיתא בש"ע חו"מ אם גם מצות עשה לדון, בצדק תשפוט עמיתך מ"מ אם קבל הדיין טובה מא' מבעלי דינין ויודע שלבו נוטה

לו יותר מלחבירו ע"י טובה זו יכול לומר פסילנא לך לדינא, ובמתניתין תנן בתולה נשאת ליום הרביעי שאם תהי' לו טענת בתולים ישכים למחר מיד לבית דין אבל ביום השלישי או ביום הרביעי לא דחיישינן שמא בין כך ובין כך יתפייס והנה לבן בעצמו ידע שירמה את יעקב בתתן לו את לאה תחת אחותה רחל ובלי ספק יעקב בבקר כאשר יראה שהיא לאה ישכים לב"ד ויטעון שמקח טעות הוא לבטל הקידושין מעיקרא לכן אסף את כל אנשי מקום ויעש משתה וכיון שנהנו מלבן יכולין לומר כולנו פסילנא לדינא לנגד לבן והוצרך יעקב ליסע לעיר אחרת לדון על זה אשר יומשך בזמן ובין כך ובין כך יתפייס. (מספר שיר מעון):

מלא שבוע זאת, פירש"י עפ"י הירושלמי ז' ימי משתה ורמב"ן פי' שבוע ז' שנים כי לשון מלאו ימי משמע קרוב להתמלאו' ועוד חסרו איזה ימי' ועוד מהחלפת משכורתו של לבן עשה חשבונו' שלא מלאו ז' שנים ערמב"ן ויאהב גם את רחל מלאה מלשון זה משמע שלאה אהב אלא שאהב רחל יותר מלאה וכ' רמב"ן י"א שלא שנא לאה אלא בלשון בני אדם כל שיש לו ב' נשי' ואוהב א' מהן יותר נקראת אידך שנואה בערך אהבתו לזו ערמב"ן, גם ליישב בתחלה אמרה ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי ובלדת שמעון אמרה כי שמע ה' כי שנואה אנכי והרי כבר אמרה עתה יאהבני אישי, ועוד מ"ט בתחלה ראה ה' ולבסוף שמע ה', נלע"ד ליישב דקיי"ל כל העושה טובה עם חברו והוא צריך לאותה טובה או אומר לו אכול עמי והוא צריך לכך אינו יכול לומר בחנם עשית אלא צריך לשלם כאריס בשדה העשוי' ליטע, אך אם לא הי' צריך לאותה טובה הוה כשדה שאינה עשוי' ליטע, והנה יעקב מיד שראה רחל מיד לקח צאן מידה והי' רועה כל אותו החדש שאכל עמו כמ"ש רמב"ן ושוב אמר לו לבן הכי אחי אתה ועבדתני חנם וקצב לו יעקב ז' שנים ברחל וגו' והנה יעקב חשב אכילתו אצלו כשדה שאינו עשוי' ליטע כי הוא לא הי' צריך לו והקב"ה זן אותו בכל הדרך כי אפשר נפל לו מן כרב חסדא בגמרא פרק יום הכפורי' דירד לו מן ביני דנא והרי במקלו עבר הירדן ובקע המים ע"כ אין יעקב חייב כלום עבור המזונו' אך לבן חייב ליעקב עבור עבודת המרעה חדש ימים שהרי לבן עשוי ליטע דאין ראוי' שתהי' בתו הקטנה רועה בין הרועי' ע"כ חשב יעקב ז' שנים מיום שלקח הצאן מיד רחל ובסוף ז'

שנים לחשבונו בשבת האחרון אמר מלאו ימי ימי קרובי' להתמלא כי חסרו עוד איזה ימים והבה לי אשתי אך לבן חשב חדש ימי' הראשון של ז' שנים עולות בשכר מזונות שסעד עמו חדש ומתחילי' ז' שנים חדש אח"כ ומה שהנהיג צאנו חדש מקודם לא חשב לבן כי אמר רק בתי היתה רועה נמצא כשאמר יעקב מלאו ימי אז לדעת לבן חסרו ב' חדשי' ועוד ימי המשתה שהי' אסור בעשיית מלאכה, ע"כ כשאמר מלא שבוע זאת היינו ב' חדשי' וז' ימי' ואח"כ נשא רחל, ויען כי לאה נתעברה מביאה ראשונה וילדה לז' א"כ ניכר עוברה לשליש ימי' נמצא טרם נשאת רחל כבר ניכר עוברה של לאה, וכבר אמרה ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי כיון שהוכר עוברה וכן היה אח"כ נשא רחל ויאהב גם רחל מלאה כי גם לאה אהב אך רחל אהב יותר מלאה ושוב לא ראה ה' כי שנואה לאה, אך בלשון ב"א כשאחת אהובה יותר אומרי' אידך שנואה ע"כ שמע ה' בלשון ב"א כי שנואה אנכי אעפ"י שאינו כן נמצא כל דברי חכמי' קיימי':

מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבודה שתעבוד עמי עוד ז' שני' אחרות, יל"ד לשון אחרות ולקמן ביעקב פירש"י כראשונות באמונה, אבל הכא באמירת לבן מה יאמר, ונראה כי בז' ימי' האחרונים של ז' שני' נשא יעקב לאה וז' ימי המשתה אסור במלאכה ע"כ אמר לבן מלא לי שבוע זאת לעבוד שבוע אחרת למלאות ז' שני' חלף ז' ימים אלה שבטלת ממלאכה ואח"כ ניתנה לך גם את זאת בעבודה שתעבוד עמי עוד ז' שני' אחרות כראשונו' שלא תעלה לחשבון ז' ימי משתה של רחל כמו שלא העלינו בחשבון ז' של לאה, וקיי"ל פועל בכניסתו משל בעה"ב וביציאתו משל עצמו והכא בין כניסתו בין יציאתו של עצמו:

ויעש לבן משתה כתו' בס' סירא כל ימי עני רעי' אפי' שבתות וי"ט שנוי וסת תחלת חולי מעי' רוצה לומר הגוף הוא העני האכסני' כמו שאמר הלל נגמול חסד לאכסניא דין והנה ביום שבת הצדיק מתענג כלו לשם ד' וזוכה בו לנחלה בלי מצרים בעולם שכולו ארוך ומ"מ ע"כ גם העני האכסני' הגוף ג"כ נהנה ולהנאתו זאת מיסרי' בחולי מעי' שלא יהנה מהעה"ז ועד"ז אמר רבינו הקדוש שלא נהנה מהעו"הז באצבע קטנה ויצחק נהנה והתענג מסעודת מצוה שכיבדו בנו במטעמי' אשר אהב עד שמרוב

שמחה של מצוה המשיך רה"ק עליו לברך בנו לפני ד' ומ"מ גם העני הגוף נהנה ומיד נתיסר בחרדה גדולה וצער רב, ויעקב אבינו ע"ה התענג בסעודת אשתו הראשונה והוא בן פ"ד שנה, ומיד נתיסר בצער ויהי בבקר והנה היא לאה:

רמז ויאהב יעקב את רחל, ויאהב גם את רחל מלאה, משמע שתיהן אהובו', רחל לאה גמטרי' עד"ר, יבואר לקמן אי"ה, יעקב לאה רחל גמטרי' אברהם יצחק, זלפה בלהה עמהם גמטרי' תר"כ אותיו' שבעשרת הדברות, הנה רחל לבדה היתה מעין הקדושה ר'חל ב'ת ל'בן ר"ת רל"ב שערי קדושה שבהם נברא וכמו גמטרי', יהי אור, ור"ת כ'י ר'וצה י'הי ב'עמו, על כן כאשר ראה רחל בת לבן אז גלל יעקב האבן ע"י צרופין הנ"ל שם הקטנה רחל ר"ת שרה, ברחל בתך הקטנה ר"ת רבקה, אבל לאה שהיתה הבכירה הי' בה קצת פסולת מלבן ע"כ לאה בת לבן ר"ת בלל והוא מפסולת בבל ר"ת לבן בן בתואל ושם בלל ד', ולבסוף בלבל ראובן בנה יצועי אביו מלשון בלל, וע"כ דאגה שתפול ח"ו ברשות עשו ע"כ ע'יני ל'אה ר'כות ר"ת ערל, ויעקב לא רצה לישא ב' אחיות לצרור, ובלאה לחוד א"א כנ"ל ע"כ ויאהב את רחל, שוב כשראה רחל מסרה סי' ללאה ואינן צרות זו לזו הותר לו לישא שניהם וצרוף שניהם הוא טוב מאוד ומ"מ ויבוא גם אל רחל, ומ"מ ויאהב גם את רחל מלאה, לאה עם יעקב במערת המכפלה, על דודאי רחל נקנסה רחל שלא באתה עמו למערת המכפלה רק לאה, יעקב לאה גמטרי' רי"ח היינו הדודאים נתנו רי"ח וק"ל:

*ו**ירא ה' כי שנואה לאה ויפתח וגו'**, המג"א מפרש שראה ה' שיש לחוש שישנא לאה על שעשתה ברמאות זאת ולכך ויפתח ה' את רחמה ולא הי' ראובן בן שנואה ומה שאמרה גבי שמעון כי שמע ה' כי שנואה אנכי היינו שהעולם אמרו וסברו כן כמ"ש הרמב"ן ובזה א"ש מה שאמרו חז"ל על ראובן שאמרה ראו מה בין בני לבן חמי וגו' והכתוב אמר טעם אחר כי עתה יאהבני אישי אבל הכל עולה בקנה אחד דבן שנואה אינו הגון ומזה שראובן הגון, יהי' ראיי' שאינני שנואה:

וילך ראובן בימי קציר חטים, רמב"ן טען שאינם אלו מיני' שפירש"י יאסמי"ן, ויברוחי' אינם נמצאי' בימי קציר חטים ונ"ל היינו דקמ"ל קרא ע"ד שאחז"ל דמלאך

הממונה על התאוה הכריח יהוד' להטות הדרך לבוא על תמר כדי שיצאו ב' צדיקי' ה"נ הזמין הקב"ה דודאים שלא בזמנם להוציא יששכר:

*ו**וילך ראובן בימי קציר חיטים**, אמרו חז"ל דמנשה דרש באגדות של דופי ואמר וכי לא הי' למשה לכתו' אלא וילך ראובן, ויש לפרש דווקא מנשה הקשה כן אבל לדידן ל"ק דקציר חיטים היינו עצרת כדמצינו ברות וכדאיתא במדרש כל מקום שנאמר קציר חיטי' הוא עצרת, ובשבועות הי' מביאין שתי לחם וי"ל דמרמז הקרא בימי קציר חיטים היינו שבועות ומביאת יעקב בשבועות זמן מתן תורתנו נולד עמוד התורה יששכר יודעי בינה לעיתים וזה ידעו האמהות ברוח הקודש ולכך התאוה לאה לביאה זו ורחל שהיתה עקרה ולא הי' מוליד מביאה ההיא הסכימה עם לאה ומחלה על ביאתה כדי שיולד אז עמוד התורה כל זה נוכל להבין מסיפור הזה לפי אמונתנו במתן תורה באותו עת, אבל מנשה שכפר בתורה לכך דרש זה באגדות של דופי:

ותקרא שמו יששכר, שי"ן א' אינה נקראת כי א' מרמזת על שכר שכרתיך ואיננו לכבוד לקרוא שמו על זה ואידך מרמז על נתן לי אלקי' שכרי על שנתתי שפחתי, ומ"מ עיקר הוא ששכרה יעקב לא לתאות נשים כ"א שהתאוה להעמיד שבטים להשלים י"ב צרופי הוי' ית"ש ובמה יוודע איפוא כי כך הי' כוונתה שהרי נתנה שפחתה לאישה וכ' רמב"ן אין דרך נשים להרבות נשים לבעליהן ומה הי' ללאה ליתן שפחתה לבעלה אלא שידעה בנבואה ענין העמדת שבטי' ורצתה שיהי' הרוב ממנה ע"ש נמצא ממה שנתנה שפחתה לבעלה ניכר כוונתה לש"ש במה ששכרה בדודאי בנה:

*ו**יששכר**, מרומז ב' שכרים אחד ששכר שכרתיך והשני נתן לי אלקים שכרי וטעם ראשון נאה לכסות ולכך אין שי"ן האחת נקראת אלא נכתבת ורק בפעם ראשון שעכ"ח צריך להודיע שמו נקרא בב' שי"נין:

*ו**בגד**, פרש"י שנולד מהול ובמדרש יש שנולד בשבת זי"ן בגי' ג"ד ולפ"ז אי תרווייי' איתניהו למ"ד נולד מהול אינו דוחה שבת להטיף ממנו דם ברית עד לאחר שבת ואז הי' יום ט' ללידתו ולכך אמרה בגד בגי' ט' בתיבה אחת:

נחשתי ויברכני השם בגלליך, יש לדקדק אם לבן בעצמו יאמר ליעקב שנתברך בשבילו פשיטא שיעקב יבקש וירבה בבקשת שכרו מלבן ונלע"ד דלבן ירא מזה שיעקב יאמר הלא נתברכת בשבילי כי כאשר באתי אליך עני היית וכיון שעל ידי

נתעשרת, הרבה נא לי שכרי לכן הקדים לבן לאמר "נחשתי" שהוא לשון עבודה זרה שעל ידי ניחוש ע"ז יודע זאת, ואז בוודאי יחריש יעקב מלומר לו בשום פעם שעל ידו נתברך כיון שיודע זאת על ידי ע"ז כמא דתנינא לא יאמר אדם שמור לי בצד עבודה זרה פלונית כי אפילו נגיעה רחוקה מאוד אל יהנה ממנה, אבל יעקב אמר באמת פשוט ויברך "ה'" אותך לרגלי וק"ל. (מספר שיר מעון):

*ועתה בי צדקתי ביום מחר, איתא במדרש אתה אמרת ועתה בי צדקתי חייך שלמחר בתך תהי' יוצאת ומזנה וצריך ביאור, ויש לפרש עפ"י מ"ש רש"י לקמן דנענש יעקב בזנות דינה על שהסתירה בתיבה שלא יראנה עשו ואולי אם הי' נותנה לו לאשה החזירתו למוטב אמנם יעקב הי' ירא אולי עשו יעבירה חלילה על הדת אמנם אם הי' יעקב בטוח בעצ' שלא יצא פסול מזרעו כמו שהבטיח לו השי"ת אז הי' ראוי שלא יסגירנה בתיבה וחטא על שירא מזה ולכך בזה שאמר יעקב ועתה בי צדקתי וגו' שנראה שהי' מובטח בעצמו ע"י הבטחת השי"ת וא"כ שלא כדין עשה במנעו דינה מעשו ולכך נאמר לו אתה אמרת ועתה בי וגו' חייך וגו' וא"ש:

ויצג מקלות, כדין עשה כי יעקב לא התנה רק להסיר הכבשי' והעזי' אבל לא התישי' הזכרי' וכתי' ויסר לבן את התישי' פי' רמב"ן שהחמיר לבן וחשש לזרע האב והסיר גם הזכרים ע"כ הציג יעקב מקלות במקומן:

*המקלות אשר פצל יעקב וכו', עיי' ברמב"ן שיעקב עשה כן בהיתר ויש לומר דוודאי הבהמות נתעברו בצורות ההם בנס כמו שהראה לו הקב"ה אמנם למעט הנס הציג יעקב המקלות אבל לבן כשראה זה שינה משכורתו ונעשה לו נס מחדש:

ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות מחשוף הלבן אשר על המקלות ברש"י שם גלוי לובן של מקל וכשהי' קולפו הי' נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף עכ"ל יעויין בסדר הפסוקים היטב וי"לד הא תכלית כוונת יעקב אבינו ע"ה בהצגת המקלות הצבועים בגוונים שונים הי' כדי שיחמנה הצאן הלבן בבואן לשתות ותלדנה כמותן ולמה פצל בהן פצלות לבנות מחשוף הלבן שיהא נראה הלבן שבו מה לו אל לובן המקלות הלא הצאן בעצמן לבנים היו הלא לא הי' צריך רק מראות הצובעות כמראות המקלות בקליפתן החיצוניות ועוד יתמה

כל הקורא פסוק זה כי כפי הנראה עשה יעקב אבינו ע"ה כאחד הרמאים נגד אשר התנה עם לבן ששכרו רק בזה אשר תולדנה מצאן לבן עקודים ונקודים אשר הוא חוץ מדרך הטבע ויעקב הסיב בזה סיבות שתלדנה כך בדרך הטבע, גם יעוין ברמ"בן באריכות על הפסוק והכבשים הפריד יעקב למה הכבשים בלבד הפריד יעקב ולא שתם על צאן לבן ונרלע"ד דהא יעקב התנה עם לבן כל שה נקוד וטלוא בעזים וחום בכבשים יהי' שכרו וברמ"בן שם וז"ל והטעם הוסיפו בשכר הכבשים חום, מפני שאין בתולדותם להיות בעלי גוונין התיישים והעזים, ואין בתולדות העזים להיות בהם חום עכ"ל, ומסתבר אם היו יולדות הצאן חום בתיישים, ונקוד וטלוא בכבשים, דכלול הוא בשכרו דהא דנקוד וטלוא בעזים וחום בכבשים בא ליעקב בשכרו מפני שאיננו דרך הטבע שיולידו הלבנים נקודות וטלואות, מכש"כ חום בתיישים ונקוד וטלוא בכבשים שגם בין צאן עקד וטלוא לא ימצא זה רק על דרך רחוק, ופשוט כי של יעקב המה, אבל יעקב אבינו ע"ה בחכמתו הבין כל רמאות לבן (כאמרו לרחל וכי אחי אביה הוא אחיו אנא ברמאות), ויירא שלבן יטעון דוקא כל שה נקד וטלוא וחום בכבשים ליעקב בשכרו הוא אבל בהיפוך לא כדרך כל הרמאים שטוענים כל דבר גם שהוא נגד השכל, לעקש להוציא ממון שלא כדין לכן התחכם יעקב והציג המקלות ויפצל בהן פצלו' לבנות מחשוף הלבן כדי שיחמינה הצאן בבואן לשתות וילדו עקודים ונקודים בגוונים שונים ובהן חברבורות לבנות דווקא, לא כולו לבן, ולא כולו צבועות בגוונים שונים, כדי שלא יוכל לבן לטעון בטענותיו העקושות לרמות את יעקב, וזה מותר הוא ונכון הוא לעשות כן וכל זה בעזים, אבל בכבשים התנה יעקב חום בכבשים, כולו חום לא עקוד וטלוא ולכן הכבשים הפריד יעקב, ולא שתם על צאן לבן כדי שלא ליחמינה במקלות, רק אל פני הצאן שם המקלות ברהטים ליחמינה בהם הצאן להיות נקוד וטלוא דווקא וק"ל (מספר שיר מעון):

לקח יעקב את כל אשר לאבינו, ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה, אמרו הבנים, אמת כי אבינו החליף משכרתו ועי"ז התיר עצמו להציג מקלות, אך כבר לקח והרויח כמסת אשר מגיע לו מאבינו, ועוד הרבה יותר, ומעתה נתעשר ע"י הוראת היתר הלזה ע"ד שאחז"ל בתר גנבא גנב וטעמא טעם, והיינו לקח יעקב את כל אשר

לאבינו ממנו פי' אשר יש לו ביד אבינו כבר לקח דים, ועוד ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה, יותר מהראוי לו:

*גנוב הוא אתי ויאמר לו יהי כדבריך, יש לפרש דקאי על הא דקאמר גנוב הוא אתי ע"ז אמר לו יהי' כדב' שימצא אצלו גניבה שזה נחת רוח לרשעים כשימצאו על אדם ישר שום פקפוק:

רואה אני את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום ואלקי אבי הי' עמדי, הנה לא הזכיר פה במה הי' עמדו ומה א"ל הקב"ה אך נ"ל ע"ד שמפרש מורי בהפלאה זצ"ל הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתי' לאויבים הי' לי פי' כי אסור לאהוב שונאי ה' ומצוה לשנואתם בלב, ואמר דהע"ה כל כך תכלית שנאה שנאתי' בלבי עד שהם הרגישו בלבותם שנאתי כי כמים הפנים אל פנים וכו' ושנאו אותי ולא ידעו על מה ולמה, אלא לבם אמר להם שאני שנאתי' והנה כל זמן שלא גברה שנאה בלב יעקב על לבן לא שנא לבן את יעקב וכל אותו זמן לא נגלה אליו רה"ק עד ששנאו בתכלית השנאה עד שהרגיש לבן ורואה אני את פני אביכם כי איננו עמי ועי"ז אלקי אבי הי' עמדי:

ותען רחל ולאה, במדרש הואיל שהקדימה רחל ללאה ע"כ לא זכתה להקבר עמו במערת המכפלה, י"ל כי אשה יכולה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי חוץ מנכסי' שהם שלה ממש ואם יש לו ב' נשים ואחת חתמה לו כבר ע"כ יכולה השני' לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי כי יראתי מפני המחלוקת כיון שהראשונה חנפה וחתמה, והנה אמרו היש לנו נחלה בבית אבינו כל אשר הציל ה' לנו הוא ולבנינו, הרי שהי' מן הדין הנכסי' של הנשים אלא שלא תבעו ומחלו ליעקב ויעקב קנה מנכסי' הללו מערת המכפלה מעשו כפירש"י פ' ויחי, ויען כי נתינת רשות ליעקב לעשות כרצונו באמרה ועתה כל אשר אמר אליך אלקים עשה זה רחל השיבה תחלה ולא מצית למיטען נחת רוח עשיתי לבעלי לכן אין לה חלק במערת המכפלה משא"כ לאה יכלה לטעון נחת רוח עשיתי לבעלי ולא מחלתי כלום ואשר הציל ה' לי הוא, ומכספי לקח מערת המכפלה ע"כ נקברת עמו:

ותגנוב רחל את התרפי', פירש"י שכוונתה להפריש אביה מע"ז, פי' דאמרי' במס' ע"ז דהנכרי סובר אם הע"ז לא הצילה את עצמה איך יציל אחרי' והנה הרמב"ן כ' ויירא ויצר שמא יגרום החטא ר"ל שכרת ברית עם לבן עע"ז, ויראה, רחל אמרה כשם שאבימלך הראשון כרת ברית עם אברהם והשני עם יצחק מסתמא יארע כן ליעקב שיכרו' לבן ברית עמו, ושלא יכרות ברית עם עע"ז ע"כ גנבה התרפי' להפרישו מע"ז, ונ"ל שזה בעצמו חשב יעקב אחר שנגנבו תרפים ולא מצאם ע"כ מסתמא פרש לו מע"ז ע"כ נכנס עמו בברית אך שוב שמע ממנו הזכירו אלהי נחור הרי עדיין עע"ז ע"כ ויירא יעקב שמא חטא בזה:

***ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספתה לבית אביך למה גנבת את אלהי**, יש לפרש דלכאורה יש לומר דלקח התרפים כדי שלא יהי' נודע ללבן שברח ואנה ברח שבתרפים עשו קסמים לידע עתידות אמנם גם לזה לא הי' צריך ליעקב לירא דהרי קיי"ל שלוחי מצוה אינם ניזוקין ואמרי' סוף חולין הרי שאמר לו אביו עלה בסולם להביא גוזלות וכו' וזה קו' לבן כיון שנכסוף נכספתה לבית אביך ולדעתך אתה שלוח מצוה למה גנבת את אלהי שהרי אין שלוחי מצוה ניזוקין וע"ז השיב כי אמרתי פן תגזול בנותיך מעמי והם אינם שלוחי מצוה אדרבה הם הולכים מאבותיהם ואפ"ה את אשר תמצא אלקיך לא יחי':

עם אשר תמצא את אלהיך לא יחי' וכו' ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם, פירש"י מאותו חטא מתה רחל בדרך, וברמב"ן איתא שלא יכנס בחטא ב' אחיות לארץ ישראל כי בחו"ל הי' לו דין בן נח ונ"ל היינו דאמר אשר תמצא אלהיך לא יחי' כי בחו"ל יש לו דין בן נח וב"נ שגנב חייב מיתה ולא נפטר בתשלומי' ע"כ מאותה הנחה מתה רחל בדרך שעי"ז אין לו חטא ב' אחיו' כנ"ל ובארץ ישראל הי' לו דין ישראל ושם לא היו ב' אחיו' וק"ל:

***אל יחר בעיני אדוני**, יש לפרש שאמרה כן להשי"ת שלא ירע בעיני ה' שלא התפללה אז אליו כשהיתה בשעת סכנה כי דרך נשים לי היינו ע"ז כמ"ש השל"ה עיי"ש ואין המקום ראוי לתפילה ובמקום אחר כתבתי דברי המנ"ע שיוכל אדם לדבר עם אדם וכוונתו לה':

*טריפה לא הבאתי וגו', אפשר שאמר כן, שלא יאמר לבן שזה הי' במזלו שלא שיכלו צאנו ולכך אמר, אנכי אחטנה מידי תבקשנה וא"כ הי' זה במזלי ובהשגחת ה':

אם תקח נשים על בנותי, י"ל גם מתחלה אמר יעקב ללבן כי נכסוף נכסף לבית אביו ודעתו ליסע לארץ כנען ולבן שתק או אפשר הרשה לו, אך לא הבין כי רצה לעקור סיכיה ומשכיה עם בניו ונשיו וכל אשר לו וסבר שילך ויבוא לחזרה אל נשיו ובניו, והיינו ויגנוב לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא פי' אמנם הגיד לו כי הולך הוא אבל לא כי בורח הוא בורח לשון עקירה לגמרי כמו ברח לך אל מקומך, והיינו דא"ל לבן כי נכסף נכספת לבית אביך כי ידעת כן, ולבן א"ל ותגנוב את לבבי כי הי' לך לאמור לי הענין כאשר הוא אך יעקב יש לו תי' דאיהו אטעי' נפשי' דהי' לו להבין שא"א שיהי' יעקב בא"י זמן מה בלי אשה כדאמר רב מאן הוה ליומא ולא אבה יעקב ליקח אשה על נשיו ע"כ על כרחך יסע עם נשיו, וע"כ א"ל לבן אם עתה תשא נשי' על בנותי א"כ נסתר תי' שלך הנ"ל במה שגנבת את לבבי ע"כ עד ד' ביני וביניך:

בהפטרה

ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר, נראה מזה כי מה שנטמן בבהמ"ד של עבר טרם צאתו לחרן כי שיער בעצמו שעדיין לא נזדכך כל צרכו שיהי' ראוי לישא אשה להוליד מטה שלימה בלי פסולת כי אברהם נזדקן מאה שנים וגם יצא פסולת ישמעאל ואח"כ הוליד יצחק, ויצחק המתין עשרים שנה ואח"כ התפלל ומ"מ יצא עשו כלו פסולת, ע"כ התבודד ועבד ה' י"ד שנים עד ששיער בנפשו שראוי להעמיד מטה שלימה, ובבואו ללבן שיער שהבנות הללו רחל ולאה צריכין עוד מירוק ז' שנים טרם ראוי לכך ע"כ בחר הוא עצמו אעבדך שבע שנים, והיינו ויעבד ישראל באשה ר"ל עבודת ה' בבית עבר עבד בשביל נשואי אשה ואח"כ עוד ובאשה שמר, שמר ונטר עוד ז' שנים בשביל האשה, ורצה הנבי' להוכיח, כל כך נתקדשתם מבטן מלידה ומהריון עד שלבסוף בנבי' העלה ה' ממצרים ובנבי' נשמר משה ואהרן, ואחר כל הקדושות הללו הכעיס אפרים תמרורים:

במדרש רבה, יש שהוא הולך אצל זוגו ויש שזווגו הולך אצלו, יש שזווגו בא אצלו זה יצחק שנא' ויצא יצחק לשוח בשדה והנה גמלי' באי', (משמע שבאו אצלו) יעקב

הלך אצל זווגו שנא' ויצא יעקב וגו' עכ"ל, ויל"ד מדוע לא מייתי מקרא דמקדמי טובא כאשר שלח אברהם אליעזר לפדן ארם והשביעו שלא יוליך בנו שמה וי"ל דלכאורה יש ליתן טעם שהקפיד אברהם שלא לשוב יצחק שמה מפני שנצטוה אברהם מבלי לישא כנענית כמ"ש המהרש"א ס"פ הבע"י גבי לא תנסב שפחה וגו', והנה קיי"ל דכל האומות מעורבבין מפני שנושאין אלו מאלו והולד הולך אחר הפגום עיי' זה מבואר היטב בש"ס דיבמו' ספ"ק ועוד שם ע"ו ע"ב הנך אזלו לעלמא וכו' ע"ש: ומבואר שם באתרא דקביעי אסור דה"ל מחצה על מחצה אבל כל דפריש מרובא פרש והא"ש דהקפיד אברהם שלא לשוב בנו שמה במקום קבוע דחיישי' לכנעני אבל היא תבוא לכאן וה"ל פריש ומרובא פריש והשתא לא מוכח מידי דיש שזווגו הולך אצלו דיצחק שאני כנ"ל משא"כ יעקב שהי' יודע כששלחו אמו שלא יזדווג כ"א מלבן כאשר ציוותה לו אמו והיא היתה יודעת שלא נתערבה כנעני' במשפחתה לכן הלך אצל זווגו כדרך כל הארץ בעל אבידה מחזיר על אבידתו ולא מוכח מידי לכן מוכיח מויצא יצחק דהתם בשדה הי' דתרווייהו הוה פריש אפ"ה לא הלך אצלה כ"א והנה גמלים באים מוכח שפיר דיש שזווגו הולכת אצלו ודו"ק:

עוד במדרש רבה, ויקח לו יעקב מקל לבנה וגו' והיתה הבהמה באה לשתות ורואה המקלות ונרתעה לאחורי' והזכר רובעה והיתה יולדת כיוצא בו, א"ר הושעי' נעשו המים זרע בתוך מעיהם ולא הי' חסירות אלא צורת הולד בלבד, מעשה בכושי אחד וכו' מייתי בכאן שכושי נשא כושית והי' לו בנים לבנים ע"י צורות לבנות שהי' גלופות בכותל חדרו, ויל"ד דלכאורה משמע דר' הושעי' פליג דלא נולדו ע"י הזכר כ"א המים נעשו זרע במעיהם והל"ל ר' אושעי' אומר ולא אמר ר' הושעי' ועוד מאי קאמר ר"או ולא הי' חסרות אלא צורת הולד בלבד איפכא מסתברא שהצורה היתה נגמרת ע"י ראיית המקלות, וזה יש ליישב צורת הולד דקאמר קאי אקישור האברי', ועוד מדמייתי בתר הכי עובדא דכושי משמע דעדיין קיימי' דע"י הבטה במקלות נולדו עקודי' וברודי' ולא פליג ר' הושעי' מידי וא"כ מאי קאמר, ליישב כל זה נקדי' עוד מאמר ב"ר הביאו רמב"ן פ' זו וז"ל צפה הקב"ה מה שלבן עתיד לעשות ליעקב והוא צר צורה כיוצא בה אם כה אמר אין כתי' כאן אלא אם כה יאמר עכ"ל וצ"ע

טובא ממ"נ אימת הי' חלוף משכורת אי אחר שילדו עקודי' הי' אומר נקודים אמרתי מה הי' מועיל מה שצפה הקב"ה דעתו של לבן והי' צר צורה כיוצא בה הא לעולם יאמר כן לא לזה נתכוונתי וגם קשה וכי בשופטני עסקי' וכי לא הי' יעקב יכול לכתוב המשכרת בשטר והעד עדי' באופן שלא יהא נאמן לומר ברודי' יהי' שכרך וע"כ צ"ל כך הי' דרכם בכל שנה קודם לידת הצאן הי' מחליף לאמור השנה הזה יהי' שכרך העקודי' או הטלואי' והוא הי' שואל בתרפי' לידע איזה צורה נצטיירו וולדי צאנו שבמעי אמו כי התרפי' מגידי' העתידות עפ"י כישוף ומכווני' האמת על הרוב כמ"ש הרמב"ן בפ' זו וע"ז סמך לבן להחליף משכרתו אם הי' אומרי' עקודי' ילדו הי' מחליף לנקודי' והקב"ה הי' יודע מה שלבן עתיד לעשות והי' צר צורה כיוצא בה וא"כ ע"כ צ"ל שהתרפי' דברו און ולא כוונו דבריהם, א"כ קשה לאיזה צורך אמר יודע הי' וגו' וצר צורה כיוצא בה הלא הי' יכול לצור צורה כרצונו וחפצו כטבע העולם רק ישדד המערכת שהתרפי' ידברו און ולא ידע לבן לכוון האמת, גם ראיתי ברמב"ן שדחק מאוד ליישב איך עשה יעקב זה להציג מקלות והוא כעול ח"ו בחיק אבינו יעקב ולבן לא נתן לו בשכרו כ"א אשר ילדו הצאן בטבע ולא ע"י המצאה עוד דקדק שם איך לא ירא שיתגלה המצאה זו דהרי הי' דבר פרהסי' בשקתות המים ע"ש שדחק שהי' רק פעם א' בשנה, הנה לפי הנ"ל משמע דמאי דאמר קרא עקודי' נקודים וטלואי' וברודי' לא כלם הוי שכרו כ"א לפעמי' עקודי' לפעמי' נקודי' וכו' וכן הצגת המקלות לא הציג כלם בבת אחת כ"א הכל לפי שעה לפעמי' אותן שיולדו מהם עקודי' ולפעמי' ברודי' וכן כלם והשתא נבוא אל המכוון שלא פעל עולה כלל אבינו יעקב ח"ו אלא שהי' יודע שכל מעשה לבן בתרפים וידע מה בבטן הצאן ויחליף ואי יסמוך אניסא שהשי"ת ישדד המערכת שידברו שוא לא טוב הוא דממעט בניסא עדיף ומכ"ש שאחר שכבר צר צורה א' ישנה הקב"ה לצורה אחרת זהו נס יותר גדול ולהשמר מרמאותי' דלבן ארמאה הציג מקלות בפרהסי' לעיני כל באופן שלפי טבע עולם ילדו כולם עקודים ולא יצטרך לשאול בתרפי' להלך אחר נחשים כי יודע הי' מה יוליד לפי טבע העולם ולא הי' עול בחיק יעקב שהרי בעליל העמיד ולבן ידע מזה ובידו להחליף המשכרת עד יום או יומים קודם עת הולדת ומי מעכב בידו וגם לבן על זה סמך כשראה שהציג

מקלות שילדו עקודים גמר בלבו לומר נקודי' והקב"ה צפה זה וכן ילדו וצר להם צורה כאשר הי' בלב לבן לאמור והי' נגד הטבע שלא עפ"י המקלות ילדו, ואולי משהרגיש לבן בנס זה לשנה או שנתי' הי' משכירו עפ"י צורת המקלות שהי' סומך שלא ילדו דוגמתן ואז הי' הקב"ה צר צורת המקלות אל הצאן ע"ד עם עקש תתפל, והא"ש המדרש שהתחלנו בו שבתחלה אמר שע"י המקלות הטבע היא שיהי' נרתעי' לאחורי' ויולדי' בדומה להם ע"י הזכר שבא עליהם ואמר ר' הושעי' שלא תחשוב ח"ו זה לעול בחיק יעקב חלילה לא כן אלא אפי' הזרע לא קבלו מזכרי' של לבן כ"א המים נעשה זרע במעיהם ולא הי' מחוסרי' כ"א צורה כי לא נעשה הצורה מהמקלות כי המקלות לא הוצגו כ"א להטעות לבן אבל הקב"ה צר להם צורה כרצונו ית' וא"ש הכל ודו"ק:

הועתק מספר אור זרוע הגדול

מרבינו יצחק מווינא אשר הרבה מדבריו הקדושים הובאו בהגהת אשרי כידוע גם הובא בתוס' מסכת ע"ז והוא היה תלמיד רבינו שמחה מחבר מחזור וויטרי הובא בתוספות ברכות דף מ"א ע"ב בד"ה א"ה יין נמי נפטרה ובכמה מקומות כידוע והי' רבו של מהר"מ מראטענבורג:

אומרים רבים טוב מי יראנו, בפרשת יעקב אבינו, על מחשוף הלבן טעם מביננו, אולי יש אשר לזכות ידידנו, וראיתי כי כלנו כצאן תעינו, כי לא כן כאשר דמינו, אשר פצל בשל לבן והפקיע ממונו ממנו, אלא איש תם חסידות למדנו, מה' ומישראל לנקותנו, מן הכיעור ומן הדומה להרחיקנו, שלא להחשד. כי אומר אני כי יעקב אבינו ידע שלבן רמאי ובעל תחבולות היה וחשב איך יעשה שלא יחשוד אותו לבן ויעליל עליו להוציא שכר טרחו מידו והתנה עם לבן שכל שה נקוד וטלוא בכשבים וטלוא ונקוד בעזים אשר יולד בעדר לבן יהיה שכרו של יעקב וגם אשר כבר נולד נקוד וטלוא בכשבים וטלוא ונקוד בעזים יהי' שכרו ויטול מיד ככתוב אעבור בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקוד וטלוא וגו' וענתה בי צדקתי וגו' כלומר יודע אני שהבורא ישלח ברכה בחלקי שמא תאמר כי גנבתי מחלקך זה התנאי יהי' ביניכו כל אשר איננו נקוד וטלוא גנוב הוא אתי ושלך הוא ועלי לשלם לך פי שנים ככתוב שנים ישלם ויאמר

לבן לו יהי' כדבריך, (גרמה) [נדמה] לו דבר מועט וקבל על עצמו ויסר ביום ההוא את התיישים העקודים והטלואות ואת כל העזים הנקודות והטלואות ויתנם יעקב ביד ראובן ושמעון בניו וישם דרך שלשת ימים בין עדרו של יעקב הרועים בניו ובין עדרו של לבן הרועה יעקב שלא יאמר לבן שבאו מעדרו ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל וגו' ויצג את המקלות אשר פצל וגו' ברהטים בשקתות המים, של עדר יעקב והרועים ראובן ושמעון בניו ויחמו הצאן של יעקב אל המקלות ותלדנה הצאן עקודים נקודים וטלואים והכשבים נקודים וטלואים הנולדים בצאן לבן הפריד יעקב לבד כי זה הוא שכרו כאשר התנה עמו וישת לו עדרים לבד ולא שתם על צאן לבן שלא יאמר לבן בעבור שרואים עקודים ונקודים יולדים כמותן, ובהעטיף הצאן היינו המכוסים של לבן שכולם שחורים או כולם לבנים והם של לבן לא ישים שלא להפקיע ממונו של לבן והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב ולא יכול לבן לחשוד את יעקב כי עמד באמונתו וענתה בו צדקתו. כך נראה בעיני אני יצחק בר משה בן הר' יצחק בן החבר ר' שלום זכר צדיק לברכה:

וישלח

כתיב וישלח יעקב מלאכים לפניו, במדרש רבה הה"ד מחזיק באזני כלב עובר ומתעבר על ריב לא לו אמר הקב"ה לתומו היה הולך ואתה שלחת אליו מלאכי' ע"כ, משמע כאלו יעקב מתגרה בעשו כמחזיק באזני הכלב ומקרא משמע ששלח כמכניע עצמו לפניו וע"ד פשוט כן הוא שהטמין בדבורו דברים בסתר עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא תצפה על והי' כאשר תריד, ומורי בהפלאה הוסיף לפרש כה תברכו דרשו חכז"ל בלשון הקודש וה"נ כה אמר עבדך יעקב בלש"הק, ולומר אפילו הלשון לא שניתי, וכל זה התחרות הוא, ולבאר יותר בעז"ה אקדי' דיש לחקור מה ראה יצחק לברך את עשו ולדחות את יעקב, הרי ידע כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק, נמצא אחד מהבנים שנדחה, והנה אע"פ שטעה בעשו וחשבו לצדיק, מ"מ ביעקב לא הי' ספק והי' תמיד בין עיניו יושב אוהל, אוחז מעשה אברהם, ואיך אפשר שהוא יהי' הנדחה, אבל זה עצמו הי' טעותו של יצחק כי ראה יעקב לא מש מאהל

תורתו, אם כן זה לא יגיע לעולם למדרגת אברהם שדר בין רשעים, ואעפ"כ השיג מעצמו הבורא ב"ה, ולכן אינו ראוי לברכתו, אבל עשו ההולך בין גדודי רשעי עולם לסטים ועושים כל רע אפילו הכי מעשר התבן והמלח זה ראוי לברכת אברהם, והנה ה', יעץ לברך את יעקב בברכת אברהם, והברכה חלה עליו גם ברוך יהיה אבל עכ"פ עדיין הי' כלי חסר שלא נסה לדור בין הרשעים ולעמוד בתמימותו בכל זאת ובא עשו והשלימו כי על ידי וישטם עשו את יעקב ברח אל לבן וגר עמו עשרים שנה ואח"כ ויבא יעקב שלם משם כי רק זה הי' חסר, ועל ידי גרמתו של עשו נשלם והתחרה עמו ואמר עם לבן גרתי ואחר עד עתה ותרי"ג מצות שמרתי ועתה נשלמה הברכה לגמרי על כן קרא לו מחזיק באזני הכלב:

עם לבן גרתי, אמר גרתי ולא אמר ישבתי, כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, ודרשו חכז"ל לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה ולפי פשוטו נרא' לי בהקדם ליישב מה שאיתא בספרי ומביאו רש"י ז"ל על פסוק ושמתם את דברי אלה על לבבכם אף אחר שתגלו היו מצויינים במצות תניחו תפלין עשו מזוזות וכו' והקשה הרמב"ן אין שייך על זה למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה והרי הם בחוצה לארץ ונלע"ד ליישב כבר כתבתי כמה פעמים במה שהשריש רש"י דלא שייך לשון לקיחה באדם אלא לקחו בדברים, וביארתי כי הגוף איננו האדם אלא תיק עשויה מעפר ובתוך התיק החומרי הנה טמון האדם שהוא השכל הפנימי על כן אם תקח האדם על כרחו ותזיזהו ממקום למקום וחפצו ורצונו הפנימי איננו עמו הלא לא לקח האדם אלא גוש עפר הזיז ממקום זה למקום אחר, אבל מחשבתו ורצונו נשאר במקום הראשון, עד שיקחהו בדברים שיטה גם לבו ומחשבתו למקום שהוא רוצה ואז נלקח האדם, היות כך, אמר הקב"ה אפילו בגלות, מ"מ ושמתם את דברי אלה על לבבכם ותהיו אדוקים בתורה ובמצות ואז אע"פ שהגופו נדו מתוך ארצם הקדושה, מ"מ כל מגמתם לארץ הקדושה ותורה הקדושה כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים על כן ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם, ואם בריבוי ימים בגלות נהי' דבקים בה' ולא נלמד ממעשיהם אז כבר הגיענו למעלת אברהם יצחק ויעקב הנ"ל, והיינו לתת להם

ממש כי כמוהם כמונו וכן יעקב כל ימי היותו אצל לבן לא זז עינו ולבו מארץ הקדושה על כן אמר גרתי כבר ולא לישב ולדור כ"א לגור בארץ, ועיני ולבי שם שם בארץ הקדושה לכל הימים:

*עם לבן גרתי, פרש"י ותרי"ג מצות שמרתי, נראה דבדיוק אמר תרי"ג מצות שמרתי, שאם אמנם קיים הכל, לכל הפחות מצות כיבוד אב ואם לא הי' מקיים, מ"מ הי' עומד ומצפה מתי תבוא לידו ואוכל לקיימו, שמרתי דוגמת ואביו שמר את הדבר, והודיע אותו בזה שעיכובו אצל לבן הי' קשה עליו, ומאז נכספה נפשו לבית אבותיו וחישב לעשות מצוה ונאנס בידו ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה (ויעקב בדעתו סבר שאונס גמור הוא) ואעפ"כ לא נתקיימו הברכות כפרש"י בפסוק ויהי לו שור וחמור עיי"ש:

ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה, רבינו בחיי מדקדק מ"ט לא הקדי' צאן כמו בכל התורה עיי"ש והנה במדרש לקמן איתא עזים עשרים, רחלי' עשרי' גמלי' מניקות ובניהם שלשים פרות ארבעי' אתונו' עשרים וגו' למה גמלי' באמצע אמר ליה יעקב הרי אתה כמלך יושב על כסאו ואני נידון לפניך ואתה מתמלא עלי רחמי' ולא פי' היפ"ת אלא דגמלי' שהם גבוהי' דומי' כמלך על כסאו ותל"מ וצריך תבלין ע"ד פשוט, ונ"ל דהרמז כאלו עשו יושב על כסאו היינו גמל כמ"ש יפ"ת, ויעקב ובניו הולכי' שחוח לפניו, כצאן המעוטפי' עזים ורחלי' כנידוני' לפני יושב הגמל, ומשנתמלא רחמי' עליה' נזקפו עמדו כפרה וחמור, כבהמה גסה לא כדקה, ע"כ אחריו אחרי הצאן הלכו בהמה גסה, כלומר וישלח יעקב מלאכי' לפניו, היינו קודם גמר דינם המה מצער אמר תחלה בהמה גסה ואחר כך בהמה דקה, ואח"כ הקדים הדקה לגסה כנ"ל ע"ד הפשוט, וה"נ הכא עד"ז שלח לו על אופן אחר לאיים עליו איך הושיעו ה' מיד לבן כי הצאן הוא יעקב בא מצער ולבן הלך לפניו בגאוה וגודל לבב כשור וחמור נגד צאן, ולבסוף הלך אחר הצאן ההוא כעבד ושפחה כמ"ש, שלכן לבן קרא לו בתחלה "יגר שהדותא" בלשון ארמי, ויעקב קראו לו בלה"ק "גלעד" ועל שהי' לבן המנוצח הוצרך לדבר כלשון יעקב עד הגל הזה ולא אמר שהדא דגורא הדין על דרך ומדבר כלשון עמו ולבסוף התחנן לו לכה ונכרתה ברית אני ואתה:

וראיתי מי שדקדק, מ"ט קרא לעשו גמל, הא הוא חזיר (כדכתיב יכרסמנה חזיר מיער ודרשו קרא זה על עשו) י"ל כבר כתבתי במק"א כי ד' מלכיות ג' נרמזי' ב'גמל א'רנבת ו'שפן שסימ' טומאה בחוץ, אינם מפרסת פרסה, וסי' טהרה מעלה גרה הוא בפנים, לומר שאין תוכם רע כ"כ כמו החיצון שלהם, אך עשו הוא בהיפוך כחזיר, פושט טלפיו כאלו הוא טהור, מראה עצמו מבחוץ כשר וטוב, וטומאתו בפנים שאינו מעלה גרה, זה הוא הטעם שנמשל לחזיר, אבל זולת זה הי' ראוי להדמות לשהוא היותר גדולה בטומאה, והנה עכשיו שבא בפרהסי' וד' מאות איש עמו, לא פשט טלפיו אלא הראה שנאתו להדי', א"כ הרי הוא גמל, עד אחר וישקהו ויבכו, אז נהפך מגמל לחזיר:

וע"ד הרמז נ"ל כי ידוע מדה"ד הקשה ר"ל, הוא מלאך אף ומכ"ש כשנקרא אף רע ר"ל, ונכפה ע"י זכותו חסדו של אאע"ה, מתן בסתר יכפה אף כמבואר פ"ק דב"ב על כן כשהתפלל אאע"ה על סדום ואמר האף תספה, אמר ואנכי עפר ואפר כי מאותות א"ף יצורף אפר ועפר למתק ולנצח כוחו, והכא שלח יעקב עזים, ר'חלים, ר"ת ר"ע. פ'רות, א'תונו' ר"ת א"ף, ואלו הי' שולחם רצופים הי' אותיו' אפר ועפר להזכיר זכותו של אאע"ה, אבל שהפרידם בגמלים זה לזה נשא א'ף ר"ע ר"ל, וזה הי' קושי' המדרש מ"ט גמלים באמצע והתירוץ על זה כי לא רצה יעקב לנצח הדין במדת חסדו של אאע"ה, דא"כ עכ"פ נשאר מדה"ד מתנגד ולוחם, כחלש המנוצח ומ"מ מלחמה ואין שלום, וכן היו כל הגאולות עד עכשיו, אבל לעתיד לבוא בב"א מלאך רע יענה אמן ויסכים עם הגאולה ולא יוסיף להגלותם, והיינו כאלו עתה עשו ושרו בעצמם יושבי' על הדין והמה מתמלאי' רחמי', לא כמנוצחים אלא כמרוצים ועל זה נאמר ר'גע באפ'ו חיים ברצונו כי ר'גע א'ף, יצורף מזה עפר ואפר שסבלנו גליות וגירות היינו כעפר לדוש וכאפר ואחר זה חיים ברצונו, כי רגע, לא בהכרח אלא ברצונו, וע"כ הפריד בגמלים ויהי' ע'זים ר'חלים ג'מלים ר"ת אות' ר'ג'ע פ'רות א'תונו' ר"ת א'ף והיינו ר'גע א'ף ואתה מתמלא עלי רחמי' ומחזיר מיער, נעשה חזיר מיאור כידוע:

ויהי לי שור וחמור וגו' ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך, במדרש רבה איתא מחזיק באזני הכלב מתעבר על ריב לא לו, אמר הקב"ה לתומו הי' הולך ואתה שלחת

לו מלאכים, משמע כאלו יעקב הי' מתגרה בעשו והלא לא נראה אלא כמכניע עצמו לפניו וי"ל דהנה אנו רואים באיש עשיר גדול אבל אביר לב וכילי והוא כלבי (יעוין שמואל א' סימן כ"ה פסוק ג' והוא כלבי בפי' רלב"ג שם) שיש לו אחי עני תלמיד חכם צדיק ונכבד אבל רש ומסכן אז רע בעיני העשיר אם אחיו העני דר עמו בעיר אחד כי להחזיקו ולסעדו עינו רעה ואם גם יבקש ממנו לפתוח ידו לו, על פת לחם יפשע גבר ויחטא ולא יתן אלא אדרבה ישנא אותו כמאמר החכם אל תבקש מהכילי, לא די שלא יתן לך אלא עוד ישנא אותך ורעה עינו באחיו האביון על כי שכנו הוא כי רבת שבעה לו נפשו עשיר הזה בוז לעג וקלון ובזיון מכל אדם באמרם יום ויום הלא לאחיו העני ת"ח ונכבד, בביתו אין לחם ושמלה, וממותרות ביתו לבדו יכול לפרנס אותו בריוח ולחיות עוד חיי נחת ועונג בהרחבה ורצון העשיר הזה יותר נוח לו אח רחוק שידור בעיר אחרת ואז יחשבו בני אדם ברואם את עניו כי בלתי ספק אחיו אינני יודע מגודל הלחץ זה הדחק אשר לו או לא ידעו כי אחיו הוא ואין לו הנאה לכילי הזה ממנו רק אם אחיו גם כן מושפע בעושר ונכסים ופרנסה וכל טוב או יתכבד באחיו הנכבד הת"ח וזה ששלח יעקב לעשו טמון בתוך הדברים ואשלחה להגיד לאדוני כפרש"י להודיע שאני בא אליך למצוא חן בעיניך כפירושו הפשוט של הקרא, מ"מ הטמון לו בתוך הדברים התחרות והתגרות גם זה, כי לא ייירא שאחיו יעקב איש תם יושב אהלים בא אצלו והי' כל מחסורו מוטל על עשו וירע בעיניו וישנא אותו רק ויהי לי שור וחמור, יש לי עושר ונכסים ואשלחה להגיד שאני בא אליך למצוא חן בעיניך ולא תשנא אותי אלא בהיפוך אמצא חן בעיניך כי יהי' לך לכבוד את עשיר ות"ח וק"ל (מספר שיר מעון):

ויהי לי שור וחמור צאן ועד ושפחה וכו', ברש"י שם שור וחמור דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור ע"כ, ויהי לי שור, מין שור היה לו ונכלל בו הרבה שוורים, ולא אמר שור אחד דמשמע דווקא אחד, י"ל דיעקב אמר לו בלשון יחיד כדי שבהשקפה ראשונה ידמה עשיו שאחר שגר יעקב עם לבן ונתאחר עד עתה אין לו מכל רק אחד, שור אחד וכן כולן ולא יתקנא בו רק ירא יעקב אולי בראותו אחר כך עשרו הגדול יבין עשו שבכיון העלים ממנו שלא יתקנא בו וזה יהי' לעשו נגד כבודו שמתייראים ממנו

על קנאה ושנאה כאחד מן הפחות שבפחותים ולא כאשר עשו בגבה אפו רצה להיות חשוב בעיני כל ולכן אמר יעקב שור דמשמע גם הרבה כדי שלא יוכל לו בפגעו בו בכבודו וק"ל (מספר שיר מעון):

ורוח תשימו בין עדר ובין עדר, רמז לעתיד במעשה המן, כמ"ש רוקח ה'צילני נ'א מ'יד ר"ת המן, והנה עדר גמטרי' מרדכי, וגמטרי' רחל לאה, ועדר דהכא הי' הצלה כדכתי' הצילני נא ועדר דהתם הוה הצלה, אלא הכא הוה הצלה מעשו ולבן בלי ריוח, כי ביקש לישב בשלוה וקפץ עליו רוגזו של יוסף, אבל התם הי' ריוח וגם הצלה כדכתיב ריוח והצלה יעמוד ליהודים כי ליהודי' היתה אורה ומדרכי גדול ליהודי' נמצא "ריוח" יש הפרש בין עדר זה לעדר דמרדכי התם הצלה בלי ריוח והתם גם ריוח וק"ל:

*__כי במקלי עברתי את הירדן הזה__, ופרש"י נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן מפניו, וצריך ביאור מאי ענין זה לכאן, ונראה לפרש עפ"י מ"ש המהרש"א בפ"ק דחולין דלכך אמר ר' פנחס בן יאיר לנהר גינאי חלוק לי מימך ואם לאו גוזרני עליך שלא תעבור בך מים לעולם, אע"ג שהי' לנהר טענה טובה, שגם היא עושית רצון בוראה, אבל עשי' שלה אינו בבחירה משא"כ מעשה ופעולת האדם, ומטעם זה גם הירדן נחלק ליעקב אבינו, שהלך לקיים מצות אביו ואמו בבחירתו, אמנם לכאורה הי' יעקב אבינו מוכרח ללך מיראת הריגת עשו אותו כמו שאמרה לו אמו, אחיך מתנחם עליך להרגך, וכאילו לא עשה זה בבחירה, אבל באמת יעקב אבינו הי' נפשו בוטח בה' ולא הי' ירא וישגבהו שם אלקי יעקב ולא הלך אלא לעשות מצות אבותיו, ולכך א"ש דחלק הירדן עבורו וזה הי' אות על אמיתת בטחונו בה', והאלשיך זצ"ל פי' ויירא יעקב מאוד ויצר לו, שזה שנפל עליו פחד ויראה מזה הי' מיצר יעקב כיון שעד עתה הי' לבו בוטח בה' וזה שרמז יעקב בתפילתו לפי פי' רש"י הנ"ל כי במקלי עברתי שנתן מקלו בירדן וגו' וזה אות על בטחוני ועתה הייתי לשני מחנות מפחד עשו וזה סימן שצריך לעזר ולישועה ולזאת התפלל הצילני נא מיד אחי מיד עשו:

*__מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו__, י"ל בשאלה כי ישאלך עשו אמר להם יעקב כמה שאלות למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך ובתשובה אמר להם שישיבו רק אחת,

ונראה לפרש עפ"י מה שדרשו חז"ל מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו, יביאו לא נאמר אלא ישיבו שכל מה שנטלו האוה"ע מאתנו שלא כדין יהיו צריכין להחזיר לנו בכפליים וזה שרמז לו יעקב כאן מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו וגם הנה הוא בא אחרינו [פי' הוא קאי על עשו] שגם עשו ישיב לנו כזאת בכפלים באחרית הימים:

כדבר הזה תדברון אל עשו, ולא הדברי' האלו ממש שלא יראה כעדות מכוונת ממש, אלא כדבר הזה היינו הענין ולא המלות:

*__ויעבור את מעבר יבק ויקחם ויעבירם את הנחל__, י"ל תחלה הו"ל ליכתב ויקחם ויעבירם את הנחל ואח"כ ויעבר את מעבר יבק, וחז"ל אמרו שחזר על פכים קטנים וכו' לפי שאינם פושטין ידיהם בגזל, ונראה בפ' הגוזל מוכיח הש"ס דדינא דמלכותא דינא, דאל"כ איך רשאין לילך על הגשרים, דרגילין לעשותן מעצים שכרתו שלא ברשות בעלים, ויעקב אבינו לא רצה לסמוך ע"ז לכך אע"ג שהי' שם מעבורת, עשה עצמו כגשר [כדאיתא במדרש שעשה עצמו כגשר] והיינו דקאמר ויעבור את מעבר יבק שלא עבר על המעבר, אלא ויקחם ויעבירם שעשה עצמו כגשר, והטעם שאין פושטין ידיהם בגזל:

ויותר יעקב לבדו, אחכז"ל על פך קטן, וגו' שצדיקים אינם פושטים ידיהם בגזל ע"כ, כי יעקב איש א'מ'ת ואם תצרף לאמת מספר פ'ך', יהי' "ישראל" וזה רצה יעקב לתקן בבדידות באותו מקום, ובא שרו של עשו ובלבלו ותקע כ'ף' היינו פ"ך ומכל מקום נצח יעקב ולא שלחו כי אם ברכו וקרא שמו ישראל:

ויותר יעקב לב'ד'ו', ר"ת ו'תצא ד'ינה ב'ת ל'אה, מתקיעת כף ירך נפגמה דינה וראובן ובלהה ומתה רחל, ויען אמרה רבקה עלי קללתך בני ע"כ גם היא מתה באותו פרק ונתבשר יעקב בדרך ההוא, והכל מכאשר תריד כי חטא קצת בל"ת דשתי אחיות ובעשה דאיחור נדר ע"כ שלם בתקעת כף ירכו:

ויאבק איש עמו, אחכז"ל שהמלאך האשימו שלא קיים נדרו, שאמר עשר אעשרנו לך, ומיד עישר בניו והפריש לוי, וי"ל מ"ט לא קיים נדרו עד עכשיו, ועוד אע"פ שעכשיו עישר, מ"מ כבר איחר נדרו על כן נלע"ד דקיי"ל כרבי מאיר דאם לא כפל תנאו אז בטל התנאי והמעשה קיים, והשתא נהי דיעקב תלה נדרו בתנאי שאמר ושבתי בשלום אל

בית אבי, אז עשר אעשרנו לך ולא הי' צריך לעשר עד שובו לבית אביו, מ"מ המלאך טען כיון שלא כפל התנאי בטל והמעשה קיים ומחויב לעשר מיד אך כל זה אם הי' כוונת נדר יעקב על מעשר ממון, אבל באמת על מעשר ממון כבר קדמו אאע"ה ועל מעשר תבואה קדמו יצחק אבינו ע"ה ועל זה לא קאי נדרו ומסתמא קיים כראוי, אבל נדרו היה על עישר בניו להקדישם וקיי"ל ס"פ שבועת העדות דבאיסורא לא בעי תנאי כפול אם כן לא חל נדרו עדיין ולא איחר נדרו כלל, אדרבא הקדים עצמו והפריש עכשיו לוי וכשיבוא לבית אביו לשלום יהי' לוי כבר מופרש:

*__בגמרא__ חולין פג"ה איתא פלוגתא, חד אמר כגוי נדמה לו, וחד אמר כת"ח נדמה לו, נראה דכוונתו דהי' ליעקב ב' חטאים א' של ב' אחיות, שבחוצה לארץ לא קיים התורה, ובאמת כל מקום מושבו השכינה עמו והי' בארץ ישראל, ושנית שלא קיים כ"ב שנה מצות כיבוד אב ואם "גיד הנשה" בגי' כ"ב שנה והיינו פלוגתיי' מ"ד כגוי נדמה היינו שהי' לו עליו חטא ב' אחיות שהחזיק עצמו בח"ל לבן נח ומ"ד כת"ח היינו שהי' לו אחיזה בחטא שלא קיים כיבוד אם ואם [כדאיתא במגילה ט"ז ע"ב:

*__אמרינן__ בגמרא דערוכין מעשה בר"ג ור"י שהלכו לאיטליז של עמעום לקנות בהמה למשתה בנו, וא"ל מאי וזרחה לו השמש א"ל השמש ששקעה בעבורו זרחה בעבורו, וצריך טעם מאי המשך יש לזה במאי שהלך לקנות בהמה למשתה בנו, ויש לפרש לדעת הרמב"ם המובא בי"ד סי' קי"ט אין ע"א נאמן אלא אם כן מוחזק בכשרות והקשו מוספרה לה שכל אשה נאמנת אלא דרמב"ן ריש גיטין כ' דאין ראי' מוספרה לה שהתם היא נאמנת על עצמה, ומתוך שנאמנת על עצמה נאמנת ג"כ על בעלה, ובזה מדויק הלשון וספרה לה, אמנם איתא ברש"י על וזרחה לו השמש וכי לו לבדו זרחה אלא דרך הלשון כן הוא ולפי זה ה"ה וספרה לה י"ל דרך הלשון כן הוא לומר וספרה לה ולפי זה תירוץ הרמב"ן אינו מוכח ליישב הרמב"ם וכל זה לפירש"י על וזרחה לו דדרך הלשון כן הוא, והנה מצינו במשנה בעירוכין דבכפר עמעום היו מיוחסין שמשיאין מהם לכהונה וי"ל דלכן הלך ר"ג דווקא לעמעום דהרי בפ' אותו ואת בנו תנן דבמוכר פרה לבית המשתה צריך להודיע ללוקח אם מכר האם או הבת

כבר לאחד מהם משום אותו ואת בנו וס"ל דבעינן דווקא מיוחסים שהמה מוחזקים בכשרות שיהא ע"א נאמן ואם כן עכ"ח מפרש וספרה לה דווקא כתי' הרמב"ן ולא שדרך הלשון כן הוא ואם כן צריך לדרוש גם תיבת לו דוזרחה לו ולכן שאל לו מאי וזרחה לו:

*ויגע בכף יריכו, הרמז על דרך שכ' השל"ה עפ"י מה שאמרו חז"ל תכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע דומה לכסא כבוד הרמז לשלשה יסודי העולם, התורה היא יסוד ותכלית הבריאה והיא נמשלת לים, אבל התורה בלי עוסקיה ומפרשיה אינה מועלת, ותלמידי חכמים העוסקים ומפרשים ומפרסמים דברי' הם דוגמת רקיע שמרקעים את דברי' [לשון הקרא ריקועי פחים ציפוי למזבח] ואי אפשר זה בלא זה, והיינו ים דומה לרקיע והתורה נצחיית וגם עוסקי' כנאמר לא ימושו מפיך וגו' ותכלית שניהם וגמר הדבר הוא עבודה בבית המקדש הנקרא כסא והיינו רקיע דומה לכסא כבוד, ושלשה בחינות אלו הם ר"ת י'ר'ך, י'ם ר'קיע כ'סא ושנים הראשוני' לא יתבטלו, אבל בהמ"ק נחרב בעונינו ע"י שנתערבו בגוים וילמדו מעשיהם והיינו ע"י התאבק ותשר של עשו ותקע כף ירך היינו הכף של ירך:

*לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, י'ע'ק'ו'ב' י'ש'ר'א'ל' בגי' קר"ע שט"ן, שהוא שם המסוגל לבטל החיצונים ולכך אמר השר של עשו שהוא מקור החיצונים, לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל פי' ישראל לבד, שלא יהי' יוכל לבטל החיצונים אבל השי"ת אמר שמך יעקב וגו' כדי שיהי' לו כח לבטל:

למה זה תשאל לשמי, נרלע"ד ידוע מה דפירש בעל הפלאה גבי מנוח שאמר לו המלאך למה זה תשאל לשמי והוא פלאי כי שמות המלאכים משתנים על פי שליחותם לפי ענין השליחות כך יקרא שמו וגבי מנוח שליחות המלאך הי' להפליא נדר נזיר את שמשון בנו הנולד לו לכך אמר למה זה תשאל הלא משתנה בכל פעם והוא פלא כי עתה שמו "פלא" על שם כי יפליא לנדור נדר נזיר וגו', ועל פי זה יש לפרש ידוע כי מצינו הרבה פעמים יו"ד, נוספת לתיבה כגון ההפכי הצור אגם מים וכן הרבה והוא לתפארת הלשון וכאן הי' עיקור שליחות המלאך לברך אותו בשם ישראל ולהודות לו על הברכות שבירך יצחק אבינו יעוין ברש"י ועיקר שליחותו הי'

"לשם" אודת השם ישראל אשר נתן ליעקב וזה אמר למה זה תשאל "לשמי" היינו שמי עתה "לשם" פירושו בשביל שם וזה שמו עתה "לשמי" ויו"ד נוסף וק"ל. (מספר שיר מעון):

***ויברך אותו שם**, נראה כי אחז"ל שהמלאך ההוא הי' הס"ם, וגם אחז"ל זכה נעשה לו סם חיים ופי' הפלאה דהסם נעשה חיים, דהיינו שמתקנו, ואותו המלאך ממונה על מ"ת ע"ן על מיתה ועוני, ר"ת ת'מ'נ'ע' ויעקב הי' איש תם ותיקן חלק אחד ממנו, הממונה על מ"ת ותיבת "שם" אם כותבין אותו במלואו שי"ן מ"ם הוא בגי' "תם", והיינו ויברך אותו "שם" כדי שיוכל לתקנו:

אחז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו פי' בחייו של חכם ולא יראה חכמים ימותו והרשע קיים, אחז"ל פ' במה בהמה, והתוית תי"ו על מצחת האנשים, תי"ו תחיה, תי"ו תמות, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה היה להם למחות וגו', אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי שלא יקבלו וחזר הקב"ה ממדת טובתו ונגזר מיתה על הזקנים שלא מיחו בשרי' ע"ש ולכאורה צריך ביאור מה לשון תי"ו תחי', תי"ו תמות, והאיך מרומז זה בתי"ו, אמנם יובן כי תמונת **ת** הוא אחד משני אופנים או **דנ** דלי"ת ונו"ן בצידה נעשה **ת**', והוא אותיות דן או נ"ד ומרמז על דין ועונש, או צורת **ח**. חי"ת וי' בתחתיתו והוא ח"י, והיינו לשיטת רש"י פ' הקומץ דף כ"ט ע"ב דצורת חי"ת צריך להיות חוטר בראשו פירושו מקל כזה **ח** ולא גג בראשו כשיטת רבינו ת"ם נמצא במצח הרשעי' הי' כותב תי"ו בלי חוטר בראשו ומורה על דין, ועל מצח הזקני' הי' כותב תי"ו עם חוטר מקל בראש גגו, והוה חי"ת יו"ד ח"י, והנה מקל רומז בכל מקום על ממשלת מקל נועם וחובלים מקל ורצועה, מטה עוז ומושל, וכגון טול מקל והך על קדקדם, והיינו טענת מדה"ד אלו הזקנים לא מיחו ולא שלטו במקלם, א"כ הסר המקל מגגו של חי"ו, ויהי' ד"ן, וגם עליהם יעבר כוס, אך כל זה באותן שיש ספק אולי ישמע ויאזינו, אך אותם השמחים על גיל במיתת הזקנים כי עתה פטרום ש"מ שמיחו בסם בחייהם ולא שמעו והי' קשה עליהם עול סבלם של זקנים הצדיקים א"כ למה למיתת הזקנים ראוי היו אלו לקוברם בחיי הזקנים:

ויבוא יעקב שלם, כתיב וישקהו ויבכו, שניהם בכו, כי עשו בכה שהטריח עצמו ונתלבט בחנם וכל עמלו ויגיעו לריק כי נטל כחו והי' צריך לנשקו ונעתרות נשיקות שונא ובכה על זה, ויעקב בכה כי דאג שמא הנשיקה בלב שלם ויהי' לעשו שכר על זה, ויהי' פחיתות ופגם ליעקב ע"ד ביבוש קצירה תשברנה אמנם היודע מחשבו' ית"ש יודע כי לא בלב שלם נשקו על כן העיד הקרא ויבא יעקב שלם ולא בא לו היזק על ידי נשיקת עשו:

*ויחן את פני העיר, אמרו חכז"ל שתיקן להם מטבע ומרחצאות ותחומין והנה מטבע ומרחצאות ידוע למה הם צריכין אבל תחומין למאי נפקא מיניה לבני נח, ואפשר לומר דהואיל נכרי ששבת חייב מיתה, ועשירים דאינם רגילים לעשות מלאכה שובתים בשבת מאליהם ולזאת תיקן להם תחומין שיטיילו בכל יום יותר מתחום שבת, ושוב לא שבת באותו יום למ"ד תחומין דאורייתא, וזה ויחן פני העיר פי' עשירים שנקראים פני העיר:

מיד בני חמור, יראה דהמנהג הי' שהזקן נשיא הארץ ריקן כחו לבניו, וע"כ קנה מבני חמור, ועי"ז שמעו לדברי בני יעקב, אעפ"י שיעקב עצמו לא דבר מאומה, מ"מ חשבו שדברי בני יעקב ותנאי שלהם קיים, כמו שהקנין מבני חמור מועיל, ונ"ל עפ"י שאחז"ל גוי מכי מטי זוזי לידי' אסתלק לי', וישראל לא קנה אלא בשטר, ובין כך נכסיו כהפקר וכל הקודם זכה, ע"כ לא נתן המעות ליד חמור שלא יסתלק ממנו אלא לבניו נתן ואין שליחו' לגוי ולא נסתלק חמור ומ"מ מכיון שנתן לבני חמור מיד נטה אהלו, והחזיק בה:

ויצב שם מזבח ויקרא לו אל וכו', אמר ר"ל ויקרא לו אל אלהי ישראל אמר אתה אלוה בעליוני' ואני אלוה בתחתונים רב הונא בשם ר"ל אמר אפי' חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואת היית נוטל שררה לעצמך מחר בתך יוצא ומתענה הה"ד ותצא דינה בת לאה ע"כ המדרש, והקשה ביפ"ת האיך הי' זה מדה כנגד מדה, עוד דקדק שם שהוא נגד ש"ס דמגילה פ"ב דקאמר הקב"ה קרא ליעקב אל ולא לעצמו קרא, ובאמת הדבר תמוה איך יקרא יעקב לעצמו אל. והרמב"ן בפ' זו כ' עוד שע"ד פשוטו לא איעקב קאי אלא שקרא במזבח והתפלל עליו לה' אל אלקי ישראל כדכתי' באברהם

ויקרא בשם ה' אל עולם, ולפע"ד ליישב דאין מקרא יוצא מידי פשוטו כפי' הרמב"ן ואפ"ה א"ש דרשת חכז"ל במגילה ובמדרש ואלו ואלו דא"ח ולא פליגי, בתחלה ניישב לשון הקרא כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה יל"ד מ"ט משנה הלשון בתחלה בישראל, ואח"כ לשכב את בת יעקב וי"ל דהרמב"ם ספ"ט מהלכ' מלכים כתב דחטאו של שכם הי' שגזל את דינה ונתחייב מיתה על גזילה (דאלו משום זנות לא נתחייב דהרי היתה פנוי' כמ"ש הרמב"ן) וצ"ע דלא מצינו דין זה בשום דוכתא דהמאנס אשה לתחייב משום גזילה לא בב"נ ולא בישראל וי"ל דהדין נותן לחייב משום גזילה דהשתא אממונו מחייב אגופו לא כ"ש והא דלא מצינו כן משום דאמרי' בכתובות נ"א ע"ב אמר אבוה דשמואל אשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה חיישי' שמא תחלתה באונס וסופה ברצון ולא משכחת להתירה כ"א איכא עדי' שצוחה מתחלתה ועד סופה וכ' שם תוספ' דאסתר דהות שרי' למרדכי אע"ג דלא הוי' עדי' משום דצדקת גמורה היתה ולא נתרצת לאותו רשע כלל בלי ספק, חזינן דסתמא דמילתא מחמת חיבת ביאה נתרצית לבסוף ולכן לא שייך גזל דמימר אמר בסוף תתרצה לי וא"נ איכא עדים דצווחה בסופה דבכה"ג שרי' לבעלה מ"מ אתחלת גזילה לא מחייב דאמר בכל אמינא מזה עוד תתרצה ואפי' בצדקת גמורה כאסתר לא מתחייב משום גזילה דמשום צדקתה של זו לא נחייב לזה דאי מרדכי הי' בטוח בצדקתה איהו לא בטח בצדקתה וסבר שמתרצית לו, וא"ש דלא מצינו דין זה בשום מקום אמנם בדינה בת יעקב שפיר כ' הרמב"ם דידוע במדרש משנאבק עם המלאך הוא שרו של עשו הוא היצ"הר הוא המלאך המות וירא כי לא יכול לו פסק היצ"הר ממנו ומבניו ולא שלט בו מלאך המות לכן יעקב אבינו לא מת ולולי חטאו בניו במכירת יוסף כבר פסקה הזוהמא אז דוגמא שאמרו חז"ל בשעת קבלת התורה חרות על הלוחות חירות ממלאך המות חירות מיצ"הר אלא שחטאו בעגל אח"כ וע"כ נקרא ישראל כי שרית עם אלקי' ונעשה אל ואדון למלאך ע"ד דכתי' בישראל בשעת מתן תורה אני אמרתי אלקי' אתם ובני עליון כלכם אכן חבלתם מעשיכם בעגל כאדם תמותון כמבואר ריש מס' ע"ז וכן פירש"י בחומש בפסוק הן האדם הי' כאחד ממנו דאלו לא חטא אדם הי' נקרא אלוה בתחתוני' ועל זה נקרא יעקב אל, אלוה בתחתוני'

כיון שכבש אותו השר וזהו ברור וא"כ ודאי חייב שכם מיתה על גזילת דינה דאין שום ה"א שתתרצה בסוף כיון שפסק היצ"הר מהם והיינו דמדקדק הקרא כי נבלה עשה בישראל דייקא לשכב כאלו היא עדיין בת יעקב ולא בת ישראל שפסק ממנו היצ"ה ולכן נתחייב מיתה, והנה רש"י פי' כמה פעמי' דאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקי' כל זמן שהם חיים שאינו בטוח בהם שלא יחטאו וקשה א"כ איך אמר יעקב ויקרא לו אל אלקי ישראל ופי' הפשוט שקרא במזבח בתפלה בשם אל אלקי ישראל כמ"ש לעיל בשם הרמב"ן הא אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקי' כשהם בחיי' וצ"ל כיון שהמלאך קראו ישראל שרית עם אלקי' וגו' ויודע שגם הקב"ה עתיד לברכו כן בבית אל ונעשה אלוה בתחתוני' שלא שלט בו היצ"הר יכול לייחד שם שמים על עצמו דבטוח הי' שלא יחטא שוב והשתא כל הפרושים אמת ע"ד שהתפלל על המזבח וקרא בשם אלקי ישראל וממילא קרא לעצמו אל שגילה דעתו שראוי' לייחד שם שמי' עליו שהוא אל בתחתוני' שפסק היצ"הר ממנו וגם הקב"ה קראו באמת אל שברכו ישראל, וע"ז נענש במדה ממש שאנס שכם בתו כאלו היא בת יעקב ולא בת ישראל כנ"ל ודו"ק:

רמב"ם ספ"ט מהל' מלכי' פסק, ב"נ מצווה להושיב דיינין בכל פלך ופלך, ומסיים וזה לשונו מפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו ע"ש והקשה הרמב"ן מה צורך לחפש להם חטא ועון והלא היתה העיר מלאה גילולים וכן משמע קרא דכתי' הסירו אלהי הנכר אשר בתוככם והיינו מהביזה ששללו אנשי העיר, עוד כ' שם דשלא כדין עשו בני יעקב שלא ברצון אביהם דדלמא הגירות שלהם הי' לשמה ואטו בתבנא דלבא יתבו ע"ש ונ"ל דק' מתורצת בירך חברתה דיש עוד להקשות להמתיק ק' הרמב"ן דאי הי' הגרות לשמה בודאי לאו כדין עשו שהרגו דקיי"ל גוי שנתחייב מיתה ונתגייר פטור דכיון שנשתנה מיתתו נשתנה דינו אמנם כיון שמצאו להם ע"ז אחר שכבר נתגיירו נתחייבו מיתה בדין ישראל אמנם מפני ע"ז לחוד נמי לא סגי לפמ"ש תוספ' בבכורות ב' ע"ב דב"נ אינו מצווה על השיתוף ופסקו הרמ"א בש"ע א"ח סי' קנ"ו וא"כ מפני ע"ז לחוד נמי לא נתחייבו דאולי כוונתם הי' לשתוף עם שם שמים וקרוב לודאי שכן הי' אחר שקבלו עליהם

עול מלכות שמים מבני יעקב, אלא דלפ"ז נתחייבו ממ"נ אי הי' גרות גמורה נתחייבו משום ע"ז דישראל חייב על השיתוף ואי לא הי' גרות גמור נתחייבו על הדינין וליכא למימר כיון שנתגיירו נשתנה מיתתם ונשתנה דינו זה אינו דהא השתא קיימי' שלא הי' גרות גמור ודו"ק:

ויקרא לו אל אלקי ישראל, במדרש אפי' חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו, ואתה קורא בעצמך אלקי ישראל מחר בתך יוצא ומזנה ובמדרש אחר איתא על שהטמינה בפני עשו לכן נענש בזה, כי האבות נתברכו רק "בכל "מכל אבל יעקב "כל, כי ברכתם הי' בהם קצת חסרון, שלא היה להם בת והטעם שאי אפשר לשומרה מפגיעת עע"ז כמ"ש רמב"ן, אך יעקב הי' לו בת, וגם שמר אותה והטמינה בפני עשיו על כן אמר יש לי "כל" ולא רק "בכל" או "מכל" אלא "כל" ועל סמך זה קרא עליו אלקי ישראל ייחד שמו של הקב"ה על עצמו בחייו, וכמתגאה על אבותיו, א"ל הקב"ה מחר בתך יוצא ומזנה, ותראה כי טוב היה לאבותיך שלא היה להם בת:

ותצא דינה בת לאה וגו' נראה אלו לא הסתירה יעקב וסגרה בתיבה כדי שלא תיראה לעשו, אז היתה בכלל ברכת חן אשר חנן אלקי' את עבדך, ומברכת חן שנקרא שם אלקי' עליו לא יארע מכשול אך יען לא היתה בכלל אותה ברכה, ע"כ הי' חן שלה למכשול:

ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב, לומר שהלידה הי' ללאה אבל לא בהריון כי הרתה ביוסף ונתחלף אח"כ דינה ביוסף וע"כ לא נלחם ראובן עבור דינה כי חשב אותה בת רחל אמנם שמעון ולוי אחי דינה הם חשבו אותה לאחותם מאמם בתר לידה ולא ההריון, וראובן לא חשב ליוסף בכרה כלל כי הוא בן אחרון ללאה ולא בכור לרחל וטעה בסברתו וע"כ פחז כמים אל תותר אך שמעון ולוי אחים פי' רמב"ן אחי' נלחמי' עבור אחותם והארכתי בזה עוד:

ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו וגו' והחריש יעקב עד בואם ויצא חמור אבי שכם לדבר אתו ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם וגו' י"ל כמה דקדוקים ובפרט על סדר הכתובי' והחריש יעקב עד בואם וכתוב שחמור אבי שכם בא לדבר עם יעקב ולא כתוב מה דבר עמו והפסיק בביאת בני יעקב מן

השדה ואח"כ כתיב מה שדבר חמור אבי שכם עם יעקב ונרלע"ד ואטה למשל אזני אם אחד יבוא אל מי שגדול ממנו וידבר אתו קשות בחירופים וגידופים ואחר כן זמן וזמנים יבוש ויכלם ושב בביתו מלקבל עוד פני מי שגדול ממנו, מראה בזה שהוא מכיר ומבין ויודע שחטא ופגע בכבודו של הגדול והדבר בעצמו קצת פיוס שמראה שבאמת גדול ונכבד הוא בעיניו כי ירא להיראות עוד לפניו על כי דבר אתו בזיונות אבל אם אחר שעה או שתים אחרי דבר אתו דברים קשים אשר לא כדת בוא יבוא אליו וידבר עמו טוב כמאז וכמקדם בלי יפייס אותו תחלה זה הוא בזיון גדול מאוד כי מראה בזה שאיננו חשוב אצלו מאומה כי מה בכך שדבר קשות אתו בזה הלא אין לו לבזיון כמו שלא לחרפה הוא אם כזאת וכזאת ידבר אל אחד מפחותי הערך והנה אלו שכם אחר עשותו זאת אשר טמא את דינה בוש יבוש להיראות על פני חוצות בפני בני אדם ובפרט בפני אביה (יעקב) ואחיה בזה מראה שחטאתו גדלה מאוד וכל שומעיו יבינו כי גדול פשעו ובוש יבוש מאוד מזה ועל ידי זה יזהרו יותר יושבי ארץ, מעשות עוד כזאת אבל חמור אבי שכם לא כן עשה מיד אחר המעשה בא הוא אל יעקב עוד לדבר אתו כאלו לא נעשה שום דבר רע ומאוס במה שטמא ועינה את בת יעקב ומורא ובושה לא הי' לו ועל ידי נשיא הארץ בגילוי פניו הותר הדבר בעיני העם ולא נחשב עוד לבזיון הנבלה הזאת, וזה חרה להם מאוד, ועשו מה שעשו להנקם בהם למען ישמעו כל יושבי הארץ ויראו ולא יזידון עוד ובזה שפיר המשך הכתובים ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו וכו', והחריש יעקב עד בואם בניו מן השדה ויבוא חמור אבי שכם לדבר אתו, עוד החציף פניו לבוא אל בית יעקב לדבר עמו, כאלו לא עשה דבר רע מעולם, ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים, על גוף המעשה כשמעם נתעצבו מאוד על רוע סבה הזו מן השמים, אבל על בוא חמור עוד אל בית יעקב לדבר ויחר להם מאוד היטב חרה להם כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה אשר כן לא יעשה עוד בכן וביושר והוא ע"י בואו ליעקב נראה כהותר הדבר בלי בושה וחרפה ויעשה עוד כן וכן, לכן ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו פי' וידברו קאי על שכם ועל

חמור על שהחציפו והעיזו עוד לדבר עמהם, ויענו במרמה להנקם מהם למען ישמעו וייראו וכן לא יעשה עוד. (מספר שיר מעון):

*ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאוד בירושלמי מונה פסוק זו בין הפסוקים אשר אין להם הכרע אי קאי למעלה או למטה ה"ה הכא אי קאי כשמעם אלמעלה או למטה ונראה לבאר הספק בזה על פי הרמב"ן שכתב שלכן באונס חייבה התורה ולו תהי' לאשה משא"כ במפתה דפיתוי שכיח מעבד או פחות לבת גברת הבית, משא"כ אונס שכיח בגדול הבית לאנס בת איש פחות וגם הכא גבי שכם בן חמור אלו הי' פיתוי לבד גם כן לגנאי היה, מכל שכן עתה שאנסה שגדול החרפה ובושה מאוד שהראה בזה שהמה פחותים ורק לו הגדולה ובזה י"ל דמיד בשמעם מן המעשה הרע הזה באו לביתם וכאשר באו לביתם שמעו עוד שאנסה ולא ע"י פיתוי היתה, וכשמעם זה ו'י'ת'ע'צ'ב'ו' כי נבלה (לשון עלה נבל לשון פחיתות) עשה בישראל הוא שם חשיבות לשכב את בת "יעקב" כאלו היא רק בת יעקב:

כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב יראה דהתעצבו האנשי' מאוד כי כל זמן שהי' שמו יעקב לא אירע לו כיוצא בזה, ועכשיו משנתחדש שמו ישראל אירע לו כזה, ולא מסמנא מילתא, והיינו ויתעצבו האנשי' כי נבלה עשה בישראל דייקא, אמנם הי' לאחרית טוב שלכדו שכם בחרבם ובקשתם ולקחו כל עשרם, ולפע"ד יש בזה סי' לעתיד שע"י זנות בנות מואב, שבו ויבוזו שלל מדין ככתוב בפרשש מטות, ואח"כ כשהוטהרו מע"ז דפעור עלו לארץ ישראל וה"נ על ידי מעשה דינה שבו ויבוזו העיר, ואח"כ הטהרו והחליפו שמלתיכם מע"ז ואח"כ עלו בית אל להשלים נדרו:

בני יעקב באו על החללים ויבוזו העיר וגו', יעוין סדר הפסוקים היטב, יש לפרש לפי מה שכ' הרמב"ן דבני יעקב דנו אותם בהריגה לא מצד מעשה זה אלא שבלא"ה ידעו שעברו על שבע מצות בני נח שחייבים עליהם מיתה ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה והמה היו עובדי עבו"ז, ויעקב אבינו חשש אולי המה גרי אמת וכוונתם בהמול להם כל זכר לשם שמים, והנה גר שמת ממונו הפקר דגר אין לו יורש דכקטן שנולד דמי אבל אי אינם גרים ממונם לא הוי הפקר דגוי יורש את אביו

דבר תורה, ולכן שמעון ולוי לא נגעו בממונם רק באו על העיר בטח והרגו כל זכר אבל בני יעקב סברו כיעקב דגרים אמתיים היו וממונם הפקר לכן באו על החללים ויבוזו העיר ובהם לא כתיב שהרגו אותם רק ויבוזו העיר:

ויבוזו העיר אשר טמאו אחותם, אשר טמאו לשון רבים כיון שלא עמדו ומיחו בו ואחכז"ל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס על אותו עון לכן מעלה עליהם כאלו הם טמאוה וק"ל (משמ):

הכזונה יעשה את אחותינו, הנה ותצא דינה בת לאה לראות בבנות הארץ ברש"י שהיתה יצאנית כמו לאה חלילה וחלילה שיזכיר לאה הצדקת לגנאי, ויתלה הקלקלה במקולקלת, רחמנא ליצלן מהאי דעתא, אך נהפך כי אחכז"ל ותצא לאה ותאמר אלי תבא ועל זה נאמר וישמע אלקים אל לאה ותלד את ישששכר, באר התורה יודעי בינה לעתים כי שמע אלקים יציאת לאה לקדושה בלי שום כוונה של הנאת עוה"ז חו"ו לולי כן לא שייך וישמע אלקים אל לאה ומה שמועה שמע שיצאה לקלס אתנן חו"ו אע"כ מבואר ומפורסם שהיתה יציאה קודש לד' וככה יציאת בתה לראות בבנות הארץ הבליהם ושטותיהם והיא נפרדה ונבדלה מהן ולא עשתה כמעשיהם ע"ד שאחז"ל פ"ק דע"ז שעברו בפתח של בית הזונות לכוף יצר ולקבל שכר וכך יצאה לראות בבנות הארץ רת הבל ורעות רוח שלהם, והיינו דאמרי' במדרש לראות ונמצא נראית עיי' רבנו בחיי, והיינו היא יצאה לראות אבל לא חששה שתהיה נראית מרשע עריץ שאנס אותה, ובאמת יש להאשימה בזה כי פרצה קורא לגנב כפירש"י בפ' תצא בפסוק כי בשדה מצאה, אך היא בטחה על כחו של אותו זקן יעקב דלא גרע מאברהם שבא מלאך אל פרעה ואבימלך ולא נתנה ליגע בה, וצ"ל הא דלא נעשה לה נס שלא היה שכם כדאי שיעשה נס על ידו והי' גרע מפרעה ואבימלך, והנה כתיב ויבואו אל העיר בטח פרש"י בטחו על כחו של זקן דידעו דלא גרע מאברהם שרדף והשיג ונצח ד' מלכים אך יעקב בענותנותו לא חשב עצמו ראוי והגון כאברהם ע"כ אמר עכרתם אותי והם השיבו אם אנו נהי' יראים ואין מחשיבין אותך כאברהם שרדף מלכים א"כ גם דינה לא הי' לה לבטוח בזכותך שישלח ד' מלאך כמו לפרעה וא"כ הכזונה יעשה

את אחותינו אבל עתה במה שבטחנו על כחו של זקן ממילא גם אחותינו בטחה בכך ואינה כזונה אלא כשרה היא:

הכזונה יעשה את אחותנו, יש לדקדק הלא יעקב נמי הבין כל זאת ואעפ"כ אמר עכרתם אותי ומה השיבו לו וי"ל קצת דרך דרוש שזה שאמר יעקב עכרתם אותי כוונתו בזה כשניצל מלבן ועשו רצה ליישב דעתו לדבק בה' ובכן יבא לקבל ויראה פני אביו יצחק אבל עתה כשנתבלבל ממלחמות הבאים עליו כמובאים בספר הישר על התורה התרעם עליהם עכרתם אותי כפרש"י צלולה היתה החבית ועכרתם אותה, והנה כהן שזנתה בתו ונטמעת בין הגוים אביה פסול לדוכן כי נתחלל על ידה עיי' במג"א סי' קכ"ח דנטמעת בין הגוים הוי כזנתה ברצון וזה שהשיבו לו הבנים אתה מתרעם עלינו שעל ידינו אין אתה יכול להתבודד ולדבק מחשבתך לה', אם לא היינו עומדים עליהם בנפשותם והיתה נטמעת שמה וכזנתה ברצון הוא וזה הכזונה יעשה את אחותנו, דעד עתה באונס אבל אם תשאר שמה ותטמע ביניהם, דינה כרצון ותעשה זונה ופסול אתה לעבודה על ידה בלא"ה (ויעקב היה בכור שקנה הבכורה מעשו וכרמב"ן שם שכוונת יעקב היתה בזה שהבכורים עבודת השם על ידיהם כמו עתה הכהנים):

הסירו אלהי הנכר אשר בתוככם וגו' ויתנו אל יעקב כל אלקי נכר אשר בידם, וכ' רמב"ן שכבר נתבטלו משו"ה סגי להו בגניזה וי"ל אי החמיר יעקב גם בע"ז אחר שנתבטלה מ"ט לא אמר גם בתחלה שלא ידבקו בידיהם מאומה אפי' מע"ז שנתבטל' גם י"ל יעקב אמר להם, אשר "בתוככם" ובהם כתיב כל אלהי הנכר "אשר בידם" וביעקב כת' והחליפו שמלותיכם ולא כת' הנזמי' אשר באזנם, הנה אחכז"ל לא יהי' בך אל זר זה יצר הרע שבתוך האדם ע"כ נלע"ד יעקב לא החמיר עליהם כלל להסיר ע"ז שכבר נתבטל' ולא דבר כלל מזה, אך אמר להם הסירו אלקי הנכר אשר בתוככם ר"ל "היצה"ר" ושובו תשובה שלימה על כל דבר רע, טרם נעלה לבית אל, והטהרו מעוונו' והחליפו שמלותיכם ג"כ כנ"ל, ע"ד והוא לבוש בגדים צואי' הסירו הבגדים הצואי' מעליו וכו' והלבש אותו מחלצות, וסיפר הכתוב איך שבו בתשובה שלימה שנתנו לו אפי' ע"ז אשר בידם שכבר נתבטל, ואמר כל אלהי נכר לומר כסף וזהב

ואבני' טובות ומרגליות, והנזמי' באזניהם, היינו נשים ובנו' המקפידי' בכל זאת הי' נקל בעיניהם מחמת טהרה ותשובה שלימה ומסרום ליעקב והטמינם בשכם:

אל בית אל כי שם נגלו אליו אלקים, אומרו נגלו לשון רבי' הם ב' בחינות א' ברכת אברהם ויצחק נחלה עם מצרים ועל זה נקרא בית ראשון ושני בית אלקים בית אל, שוב נחלת יעקב בלי מצרים לא רק בית אל אלא אל עצמו אני אהי' לה חומת אש סביב נאום ד' ואמרו לערי יהודא הנה אלקינו ע"כ אל בית אל נגלו ב' בחינת והיינו דכתי' עוד להלן ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה היינו נחלה שיש לה מצרים ושוב לזרעך אתן הארץ בלי מצרים:

ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אתן את הארץ, יש לפרש אם גם כבר נתן לאברהם אבינו את הארץ מ"מ מפני ירושת ישמעאל בו כי גוי יורש אביו דבר תורה הוכרח ליתן אותו ליצחק לבדו ולא יהי' לישמעאל חלק בו והקב"ה ברא את העולם ונתנה לאשר יישר בעיניו יעוין ברש"י ריש בראשית וכדי שלא יירש גם עשו מיצחק נתן אותו עוד ליעקב לבדו וזה ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לכל אחד לבדו לך אתננה עתה, והנה בני ישראל נתגיירו במתן תורה במילה וטבילה והרצאת דמים (כמבואר גמר' כריתות דף ט' ע"א) וגר אינו יורש אביו דבר תורה לכן נתן את א"י לבני ישראל עוד הפעם והבטיחם עליה לאחר מתן תורה לכן הבטיח הקב"ה ליעקב שגם לזרעך אתן אותו כי אינם יורשים אותו וק"ל (מספר שיר מעון):

במדרש ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני, בר צערי בלשון ארמי ואביו קרא לו בנימן בלשון הקדש וכבר עמד הרמב"ן והיפה תואר לפרש לשון המדרש הלז ולפע"ד אענה חלקי אף אני, דהנה דקדק שם מ"ט שינה יעקב השם שקרא לו רחל אמו גם דקדקו מהו לשון בן ימין עיי' פירש"י בחומש והרמב"ן דחה פירש"י וביפה תואר נאמר לפי' א' שהוא כמו בן ימים (ימין וימים מתחלפי' כמו לקץ הימין) וכוונתו שנולד כשכבר הי' זקן בא בימים כמו שיקרא יוסף בן זקונים ויש להבין מדוע לא קראוהו בן צעירו שהי' הצעיר שבבנים י"ל דלאו שפיר דמי למיעבד הכי דלמא יולד אחריו עוד בן וא"נ ידע יעקב שלא יוליד עוד מ"מ הרי ה' אמר לו וקהל גוים מחלציך יצאו על אפרים ומנשה שהם לו כראובן ושמעון לכן לא יאות לקרותו כן

אמנם רחל שמתה בלדתה היתה יכולה לקרותו כן שידעה שלא תלד עוד ועתה נבוא אל הביאור דהי' קשה לרז"ל מ"ט שינה יעקב ולא קרא בשם רחל בן אוני לכן בא כמתרץ שלא קראתו בן אוני בלה"ק כ"א בר צערי דהוא משתמע בתרי אפי בלה"ק הוא לשון צעירי בן הצעיר שלי (ואל תחוש לחסרון היו"ד כי מצינו כזה לאלפים) ובלשון ארמי משתמע מלשון צער ממש, ויעקב לא הי' רוצה לקרותו מלשון צעירי מטעם הנ"ל לכן קראו בנימן שהוא ממש שם בר צעירי שמרמז כי בן זקונים הוא לו בן ימים וא"ש הכל ודו"ק:

ראובן בכור ישראל, פירש"י כי לא ניטלה הבכורה מראובן אלא לענין קריאת שני שבטים, ונ"ל ראובן פסל בלהה מיעקב, כי ידע שהקב"ה אמר ליעקב וקהל גוים ממך יצאו והרי יצאו מיעקב עוד שני שבטים ולא ידע שהכוונה שבכורו של יעקב בניו יהי' במספר השבטים נמנו לשנים וחנוך ופלוא בני ראובן כראובן ושמעון יהיו לו זה לא הבין ראובן אלא חשב שני שבטים ממש יולדו עוד ורצה שיהי' שני שבטים אלה בני לאה אמו ולא בני בלהה על כן בלבל יצועי אביו וזה שאמר יעקב לו פחז כמים על ידי שהי' רק מהירות ופחיזות בלי עיון כי אלו הי' מתיישב הי' מבין שהכוונה על בניו של הבכר ועליו תסוב קהל גוים שבניו יהיו כשני שבטים ומדלא הבין זה על כן במדתו נלקח זה ממנו וניתן ליוסף אבל זולת זה הרי הוא בכור כמקדם:

ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא וילך ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו וישמע ישראל אחכז"ל כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה וי"ל כי כאשר נתנה רחל את בלהה שפחתה ליעקב כתיב ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה וכן בזלפה כתיב ותתן אתה ליעקב לאשה ועתה קרי לה בלהה פלגש אביו ולא אשת אביו וי"ל כי דווקא לגבי ישראל יש חילוק בין אשה לפלגש כי אשה היא בכתובה וקידושין ופלגש המיועדת לו בלא כתובה וקידושין אבל גבי בני נח שאיננה נעשת א"א בקידושין רק בביאה והיא בעולת בעל כתיב ומשישלחה לעצמה ויוציאנה מביתו הרי היא גרושה ממנו כדאיתא ברמב"ם פ"ט מהלכות מלכים לא שייך חילוק בין אשה לפלגש דגם פלגש המיועדת לו היא אשת איש והנה ברמב"ן איתא שרק בארץ ישראל קיימו האבות תורת ישראל משפט אלקי הארץ ובפרשת דרכים רוצה לומר שאפילו לקולא

הי להם דין ישראל לכן כל עוד הי' יעקב בחו"ל ולא קיים תורת ישראל רק כבן נח לא הי' חילוק בין רחל ולאה לזלפה ובלהה כי כולם אשת איש המה רק כאשר בא וישב בארץ ישראל ונכנס לתורת ישראל ואז הי' רק רחל ולאה עקרת הבית לו לנשים בכתובה וקדושין ונמנו בין האמהות וזלפה ובלהה לפלגשים וידוע דאנוסת אביו ומפותת אביו מותר, ובלהה מותרת היתה לראובן (כי אחר שנתגיירו לא נאסרה עוד בלהה משום שהיתה אשת אביו אשר בן נח חייב עליה כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ופקע איסור עריות מדאוריית' וזה ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא כאשר נתיישב בארץ ההיא היא ארץ ישראל ונכנסו יעקב ובניו להתגייר לקבל ולקיים תורת ישראל ואז פקע איסורא עריות אשר הי' עליהם כאשר עוד להם דין בני נח כי גר שנתגייר כקטן שנולד, אז וילך ראובן וישכב את בלהה "פלגש אביו" וישמע ישראל שהוא שמע והבין סברת ראו' ויהיו בני יעקב אשר הי' זה שמו עליו בחוצה לארץ שלא ברכו השי"ת בשם זה רק כאשר בא לא"י היו שנים עשר כולם שוים כפרש"י במדרגה אחת כי אז היו כלם נשיו ולא פלגשיו ואינם בני שפחות רק כולם בני נשיו האמתיים וזה כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה בדינים החלוקים המוזכרים לעיל אלא בלבל בדעתו מצעו של אביו מא"א לפלגש וק"ל (מספר שיר מעון):

ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק, מאות תי"ו של תיבת ותמנע עד אות קו"ף של תיבת עמלק מ' אותיות, המה נגד מ' אותיות שבדניאל סימן י"א פסוק ל"א וזרעים ממנו יעמדו וחללו המקדש המעוז והסירו התמיד ונתנו השקוץ, הנה מן יעמדו עד השיקוץ יש ח' תיבות (והסירו חסר י') כל תיבה ה' אותיות, עולה מ' אותיות, ויצא ממנו שם קודש של ח' תיבות כל תיבה ה' אותיות, וכן בפסוק ותמנע הנ"ל וסימנך מ'ח'ה' זכר עמלק מ'ח'ה' מ' אותיות ח' תיבות של ה' אותיות וימלא המן ח'מ'ה', ובארבעים נלקה עמלק ואסור להכות ישראל ארבעים, כל זה למדתי מדברי רבינו בחיי, וספר נפתלי עם קצת נופך משלי אשר חנני הי"ת:

השיר שהלוים אומרים, רמז כי ביום הרביעי לשבוע קודם השבת מתחיל קדושת שבת להתנוצץ עד יום שבת קודש ובמוצאי ש"ק חוזרת ופוחתת אחר שבתא עד יום שלישי לעתותי ערב והוא רמז לימות עולם הנה ביום הראשון לה' הארץ ומלואה

הי' מלא כל הארץ כבודו, וביום שני כבר צמצם שכינתו רק בעיר אלקינו הר קדשו ובשלישי מצומצם יותר רק בעדת אל, ביום הרביעי מתנוצץ ויקץ כישן ה' אל נקמות הופיע ואחר שעשה דין ברשעי' מתרומם קרן צדיקים בצמיחת ישראל בחמישי הרנינו לאלקים שם נאמר עדות ביהוסף תחלת הצמיחה של קרן ישראל בגלות מצרים וה"ה בשארי גליות ושוב אח"כ ביום הששי ה' מלך גאות לבש עד יום שכולו שבת ומנוחה לחי עולמים:

וישב

וישב יעקב, פרש"י ביקש לישב בשלוה וכו', אחז"ל ספ"ק דב"ב שהקב"ה הטעים לאבותינו בעוה"ז מעין עוה"ב שנא' בהם ב'כל מ'כל כ'ל ש"מ טוב לצדיקים לישב בשלוה וגם יעקב מכלל הנ"ל והוא אמר יש לי כל, אבל אחז"ל כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך וכי יש ימים שאינם של חיים אלא אילו שנותי' של אדם שמתהפכים מרעה לטובה כי מי שיש כל ימי' בטובה ונהנה בעוה"ז מעין העוה"ב מ"מ איננו כמי שהי' בצרו' רבות ורעות ויוצא לנחת וטוב ולזה לא זכו שום א' מן האבות כי כולם שבו בשלוה מימות עולם, אע"ג דאאע"ה הי' נרדף בנמרד והשליכו לתוך כבשן האש אין זה צער אלא מרצונו שהרי הי' יכול להודות לנמרוד והי' מושיבו בראש על גפי מרומים וכל מה שאדם עושה מרצונו הטוב לא נחשב לו לצרה כי זהו עיקר שמחתם של צדיקים למסור נפשם באהבה ויום יום מצפים וממתינים על ככה, וגם זה הוא ההפרש בין פורים לחנוכה כי המן גזר להשמיד להרוג ולאבד על כרחם, וזהו צרה גדולה וכשנגאלו עשו משתה ושמחה ויו"ט כי יצאו מצרה לרווחה אבל מלך יון לא ביקש להשמדם אלא להעבירם על דת ואלו הי' ח"ו מודים לו הי' מגביה קרנם, אך הם בצדקתם וחסידותם ברצונם בחרו המות ויסורים עד שהושיעם השי"ת ואז קבעו להודות ולהלל ולא למשתה ושמחה, וע"כ אאע"ה לא יצא מצרה לרווחה אך יעקב' ע"ה הוא נתנסה בצרות רבות ורעות מלבן ועשו ומיתת רחל ומעשה דינה ושכיבת בלהה, ע"כ אם הי' זוכה לישב בשלוה אח"כ בארץ ישראל, זהו שלוה שלא זכה אליה א' מאבותינו, ומה שישב בשלוה בארץ מצרים י"ז שנה לא נחשב יען שעכ"פ הי'

בארץ הטמאה, אבל הוא ביקש לישב בשלוה זו בארץ מגורי אבי' ולא זכה אליה כי קפץ עלי' רוגז' של יוסף:

וישב יעקב בארץ מגורי אביו, במדרש ביקש יעקב לישב בשלוה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה י"ל הלא הקב"ה טוב ומטיב ומי סני לצדיקי דאכלי תרי עלמא ונלע"ד בהקדם לפרש פסוק פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון, דידוע דאם יש לאדם כל משאלותיו עד אין חקר, לסוף קץ בחייו מכל אלא טוב לאדם שיהי' לו השתוקקת וחפץ לאיזה דברים, וגם גלוי וידוע שהטובה והברכה הבאה לאדם אחר החפץ והרצון שכבר הרגיש החסרון, מאוד שמח בו יותר ויותר אלף פעמים מאשר בא לו בלי השתוקק לה ומבלי מבין וראה רעת חסרון הדבר וזה פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון היינו שנשאר לו עוד רצון על ידי זה הוא שבע ואינו קץ ועוד נותן לו רצון וחפץ מתחלה לדבר כדי שישמח בו מאוד ושובע שמחות מטוב הדבר ונאמר גם זה בצדיקים שאם הי' להם כל טוב עולם הזה ולא ירגישו ברוע החסרון אז לא ידעו ויבינו לשמוח בשמחת טוב עולם הבא ואין זה די שכרם לפי גודל צדקתם לכן טוב החסרון בעולם הזה אשר כל ימיו כצל עובר ואז יתוסף לו נחת ושמחה בעולם הבא לאלפי פעמים וזה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא לפי גודל צדקתם לא די להם זה אלא שמבקשים לישב בשלוה שצריכין תחלה לבקש השלוה בעולם הזה ואח"כ בעולם הבא ישמחו ויתענגו בו ברב טוב לבית ישראל אשר כלם יש להם חלק לעולם הבא וק"ל (מספר שיר מעון):

*__וישב__ פרש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עלי' רוגזו של יוסף יש לפרש עפ"י מה שביאר הרמב"ן דמעשה אבות סימן לבנים וירידת אברהם למצרים הי' רמז לגלות ויציאתו בכבוד וברכוש הי' סימן על ואח"כ יצאו ברכוש גדול, וכן כל מעשה אברהם יצחק ויעקב, ואם אמנם שלא נוכל לבאר כל פשטי הרמזים מ"מ בכללן אנו יודעים וחזרת יעקב מלבן ועשו לבית אבותיו הוא רמז על ביאת משיח צדקינו וסבר יעקב שעתה יראה סימן מה שיה' באחרית הימים, אבל באמת אמרו חז"ל לבא לפומי לא גליא ולכך דומה זה כדרך שמראים לאדם בחלום הלילה דברים העתידים להיות

מתחילה ועד סוף וכשהקיץ מתחיל התחילה וזה שאמר ביקש יעקב לישב בשלוה ולראות פרטי הדברים שיה' באחרית הימים אבל קפץ עלי' התחלות הגלות במצרים שהוא רוגזו של יוסף שעל האחרית די מה שמתוקן להם לע"ל ולא לבקש לראות בחיים:

וישב יעקב, ביקש יעקב לישב בשלוה וכו' שלום גמטרי' "עשו" ויעקב חשב כיון שפטר את עשו לא יהי' שלום לרשעים כ"א בשלוה ישב ושלוה הוא ה"ו אותו שם שנשלמו ע"י מחיית עמלק, ע"כ ביקש לישב בשלוה ואמנם צריך לזה צירוף יוסף שטנו של עשו וקפץ עלי' רוגזו של יוסף ונפרד ממנו ונתבטל השלוה בעוו"ה, ואמר לי מהו' משה עיר חדש ני' שיש להוסיף על הנ"ל כי יעקב אש ויוסף להבה אש להבה גמטרי' בשלוה:

ועשה לו כתונת פסים, לא נכשל יעקב להטיל קנאה ומה יקנאו בהבלי תענוגי עוה"ז כתונת פסים, אלא אחז"ל במסכת שבת מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים מפני שאינם בני תורה כי ציון הבגדים הוא סימן שאינם מבני' של תורה האמתיים, ויען כי יעקב אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו ומסר לו סודות התורה וחשש פן ירגישו הבנים ויקנאו בו, ע"כ עשה לו כתונת כציונים של אותם שאינם בני תורה כדי שלא יקנאו בו אחי', אמנם ויראו אחיו בעין שכלם כי אותו אהב ומאהבתו שחשש לקנאה עשה לו הכתונת ועי"ז ויקנאו בו:

והיינו דפריך בש"ס פ"ק דמגילה איוסף שנתן לבנימן חמש חליפות שמלות בדבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו, על ג' מאות שקל כסף לא ק' לחכז"ל כי הי' בן אמו וגם ציערו ביותר בשימת הגביע באמתחתו ולא יקנאו בו, אבל חמש חליפות שמלות הוא סימן שאיננו בן תורה ומכבדו בשמלות, ומתרץ הש"ס רמז רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו ומרדכי יצא מלפני המלך וגם וכבר כתבתי במקום אחר הכי קאמר ומרדכי יצא לפני המלך הגוים בלבוש מלכות תכלת וחור כי הי' תפארתם וכבודם אבל לא לנו ד' כי ליהודים היתה אורה זו תורה ושמחה זו יו"ט וששון אלו תפלין ויקר זה מילה אלו הי' כבודו בין היהודים אבל לפני המלך נתכבד בחמשה מיני לבושים:

וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, פי' שלא יכלו לסבול דברו עמהם לשלום כי אמרו לפי מה שאתה חושב אותנו לאנשים חטאים א"כ מצוה עליך לשנוא אותנו כדאיתא בפ' ערבי פסחים שרשעים מצוה לשנאתם האיך אתה מדבר עמנו לשלום, וא"כ אנו רואין בך דבר עבירה שאתה משלים עם החוטאים בעינך א"כ מצוה לשנוא אותך:

*ולא יכלו דברו לשלום, נראה דכונתו לומר בהבאת דבה לאביו לטובת אחיו כדי שאביו יוכיחם וידריכם לטובה וכמו שאמרו הרבה פעמים נלקה עקיבא בן יוסף וכ"ש שהוסיף אהבה על אהבתו וכן יוסף סבר שבזה עוד ירבה שלום אחי' אבל הם לא האמינו לו זאת ולא יכלו לסבול דברו לשלום מה שאמר שדיבורו לשלום:

המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו, יש לפרש שאמרו לו מה שאמרו בגמרא על הממונים על השררה וכי שררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם שצריך הממונה ושורר על ישראל להיות עבד נאמן לעשות ולהשגיח על ישראל באמונה ויוסף כאשר סיפר להם החלום חשדו אותו ששמח במדרגה זו ולזאת אמרו לו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו אדרבה אתה צריך להיות אז עבד נאמן לנו לכן ויוסיפו עוד שנא אותו כנ"ל:

*הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה, ברש"י שם והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה ורבותינו למדו מכאן אין חלום בלא דברים בטלים, יש לפרש על פי מה דאיתא במדרש ראובן אמר הוא מכניסני בין הכוכבים ואין אני מצילו מוכח ממשל הזה דראובן לא חטא, ורש"י פי' לעיל שחטא ראובן במה שבלבל יצועי אביו אך עתה נראה שלא חטא א"כ מוכרח דבלהה אינה ראוי' להיות גברת ואינה ראויה למשל אותה בשם יר"ח וע"ז אמר ממ"נ הבוא נבוא אני ואמך ואחיך אם בלהה נקראת ירח א"כ חטא ראובן ואיך תכניסו בין הכוכבים וע"כ הוא דבר בטל, אבל באמת אין זה הכרח די"ל הטעם דרמז דכבר עשה תשובה כדאיתא במדרש וישב ראובן ששב לשקו ולתעניתו:

*ו**וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם**, עיי' רש"י שהלכו לרעות את עצמן, יש לפרש ברמז שהמעשה הזה היתה סבה מן השמים שברעב נזונו אח"כ במצרים כמו שאמר להם יוסף למען עשה כיום הזה להחיות עם רב:

*ר**אה נא את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר**, יש לפרש יעקב אבינו הוכיח בזה את יוסף דאמרי' חכז"ל אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום וע"י השלום אין המידת הדין יוכל לשלוט בהם וכזאת יראה ויבין וישכיל שלא להביא דבה על אחיו והיינו דקאמר ראה נא בראיית השכל שתשיג את שלום אחיך שתהי' לך שלום עמהם ואת שלום הצאן כי זה תלוי' בזה כי על ידי שלום יש ברכה ולזאת השיבני דבר ולא דיבה:

*ו**יתנכלו אותו להמיתו**, איתא במדרש שהסיתו בו הכלבים ושוב איתא במדרש בעל החלומות ה"ה בא ומשיאו לאביו וכ' היפ"ת שאינו יודע פירושו ונרא' השבטי' החרימו ביניהם וצרפו גם השכינה עמהם שלא יגלה שום אדם לאביהם והי' החרם חל מיהו זה דווקא אם אין הדבר בשל יעקב ואנן קיי"ל דבהמתו של אדם שהזיקה הבעלים חייבים ומשלמים כופר והבהמות והכלבים הי' של יעקב ואם הי' ההיזק על ידיהם הי' הדבר נוגע ליעקב שהוא הי' צריך תיקון לזה לא הי' החרם חל ובעל החלומות נקרא מלאך הממונה על החלומו' וזה שאמר שבתחילה סברו לשסות בו הכלבים וחזרו ואמרו דזה לא יתכן שאז בעל החלומות יגלה זה ליעקב כיון שהדבר נוגע בו:

ויתנכלו אותו, פי' רש"י כמו אליו פי' דויתנכלו אינה פועל יוצא לאחר שיוצדק עלי' אותו כמו ויולך אותו וכדומה ע"כ פי' רש"י דהי' כמו ויתנכלו כמו אליו וכן פי' החכם ר' וואלף היידענהיים ומ"מ טעמי' בעי מ"ט כתיב אותו, ובמדרש שיסו בו הכלבים ומייתי לי' רמב"ן שרצו להמיתו בטרם יקרב אליהם ולא הועילו כלום, עוד במדרש ואמרו הנה בעל החלומות הלזה בא עתיד להשיאו לבעלי' עיי' מדרש רבה, ועתה לכו ונהרגהו יראה לפרש דהנה דהמסור מותר להרגו היינו אם עדיין עומד במסירתו, אבל אם עשה ואינה עתיד עוד לעשות כן אין להרגו, ואית' בכתבי האר"י, בעל לה"ר נענש שיה' מגולגל בכלב ורמז עלי' ויקרא לה נובח ל"ה ר"ת לשון הרע נובח רמז לכלב

הנובח, והנה יוסף חטא בלה"ר ולא ידעו אם עוד מסור ולא יכלו להרגו בידים ע"כ שיסו בו הכלבים מרחוק וחשבו שהוא לא ירגיש שהם השיסו בו, אך יוסף הרגיש שהם השיסו והם הכירו בו שהוא מרגיש וא"כ עתיד הו' למוסרם ליעקב ששיסו בו הכלבים וא"כ מותר להרגו בידים והיינו ויתנכלו אותו שהביאו אותו לידי כך עד שהוא נוכל עליהם שרוצים להמיתו ואמרו מעתה עתיד הוא להשיאו לבעלי' ליעקב שרצינו להמיתו ע"י כלבים ועתה לכו ונהרגהו:

ויתנכלו אותו להמיתו וכו', יראה דרמז לנו איך ישבו עליו בדין, אלו מזכים ואלו מחייבים, אלו חייבוהו מיתה כרודף כי כל כוונתו בהבאת דיבה שיקללם אביהם כאשר באמת אמר לבסוף ארור אפם כי עז, וזה ויתנכלו אותו להמיתו שחשבו מחשבותיו להמיתו והול"ל להמיתנו אך כ' סמ"ע למה נקרא מסור ולא מוסר כי הוא מסור לכל ובסופו ליטול את שלו על כן אמר להמיתו וזה לשון ויתנכלו אותו, שדנו מחשבותי' המה כרודף להמיתם ויתחייב הוא מיתה ומסור נידון שלא בפניו על כן ובטרם יקרב אליהם, אך המזכים יאמרו הנה בעל החלומות הלזה בא שחלם למלוך עלינו וע"כ אין כונתו להמיתנו ואין לו דין מסור, וכשהי' ב"ד שקול המחייבי' והמזכי' בטחו בצדקתם שלא יבוא לידם שפיכת דם נקי כמש"כ רמב"ן בטעם עדים זוממין שאם הרגו אינם נהרגים שמסתמא לא באה מכשול ליד סנהדרין לשפוך דם נקי, על כן ועתה לכו ונהרגהו אם תעלה הריגתו בידינו נאמר בהחלט חיה רעה אכלתהו דהיינו נחש הקדמוני חטא לה"ר אכלתהו ואם יצילהו ה' מידינו אז ונרא' מה יהיו חלומותיו כדעת המזכים וראובן אמר אל תשפכו דם כי אולי אין אנו זכאין שתעשה נס על ידינו כדאמר פפוס ולוליינוס כדאיתא ספ"ב דתענית, אלא נשליכהו אל הבור הזה שיש נחשים ועקרבים ונראה מה יהי' סופו, ויהודה אמר אולי גם הוא איננו ראוי לנס להנצל מנחשים ומ"מ אינו חייב מיתה, ע"כ נמכרנו אותו אם ימות בשביה ימות ואם יחי' יחיה:

במדרש רבה ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו ר"א אומר בקילוס הי' בא וישליכו אותו הבורה והבור רק אין בו מים, אמר ר' ארי' בור רק נתרוקן בורו של יעקב אין בו מים אין בו תורה וכו' כתיב כי ימצא גונב נפש מאחיו

והתעמר בו וגם אתם מכרתם אחיכם ופי' יפ"ת שנתרוקנו בורו של יעקב מן התורה שנכשלו בפסוק זה כי ימצא וכו' והקשה היפ"ת דהול"ל ולאתוי' קרא דמוקדם בפ' משפטים וגונב איש ומכרו ונמצא בידו וכו' ומדוע מייתא קרא דפ' תצא המאוחר עיי"ש הנה מלבד זה ק' עלי מאוד לחשוב על השבטים שנתחייבו ח"ו מיתה במכירה ואפי' נתרוקנה מהתורה מ"מ גם ב"נ חייבים מיתה על גניבת נפש מק"ו מגניבת ממונו והרמב"ם סוף פ"ט מה' מלכים כ' שעל כן נתחייב שכם בן חמור על שגזל את דינה בת יעקב דאלו הביאה לא היתה באיסור שהרי היתה פנוי' עיי"ש וברמב"ן פ' וישלח ויעיין לעיל פ' וישלח בד"ה ויצב שם כוונתו דאיסור ביאה הי' מחמת גזילה מק"ו ממונו כ"ש עינוי גופא מ"מ אגזילת נפש למוכרו וודאי חייבים, וא"כ האיך יכשלו הם בעצמם בדבר זה, גם ניישב מה שייכות להך דרשה הכא הא עדיין לא נזכרה מכירתו פה, ליישב כל זה נקדים תחילה לקרא דמה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו הנה לשון מה בצע קשה להבין ורש"י פי' מה ממון כתרגומו עכ"פ משמע כאילו הי' יהודה להוט אחר ממון עשרים כסף לכן מכרו ואילולי כן לא היה מעליהו מן הבור וחלילה לנו לחשוב כן, ותו יל"ד כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו אין לו שחר והרמב"ן הרגיש וכ' אע"ג שכבר אמר ראובן אל תשפכו דם נקי ידינו אל תהי' בו דמשמע שכבר הצילם ראובן משפיכות דם כ' ז"ל שניהם אמת כי ראובן הצילם משפיכת דם בידיהם ממש שהוא מגונה מאוד לשפוך דם ארצה רק יסבבו מיתתו בהשלכה לבור, והי' גרמא בנזקין ויהוד' יעץ אותם להשמר גם מזה, דמ"מ חייב בדינא דשמים ודינא רבא ודינא זוטרא איכא בינייהו עיי"ש ומ"מ יש להבין לשון וכסינו את דמו שהוא מיותר גם יל"ד לפי הנראה מהמדרש גבי וישמע ראובן שהי' כולם סרים למשמעת ראובן כי הוא הבכור וכן פי' רש"י גבי ואנה אני בא וא"כ איך עשו דבר גדול כזה למכור אחיהם בלי שאלת פה ראובן הבכור ולא המתינו עד עת בואו מעסוק בשקו ותעניתו, והנראה לפענ"ד כך כשנבין בעצת ראובן להשליכו לבור אין זה עצת חכם הרוצה לפשר בין ב' מריבים ומדינים כי צריך לראות שתהי' עצתו לטובת שניהם ואין כאן טובה ליוסף כי בין כך ובין כך ימות אדרבה אי ימות שם ברעב רע לו כי טובים הי' חללי חרב מחללי רעב, רק עצתו הי' טוב לאחים בלבד

שיהי' נשמרים משפיכת דם להדי' ולא ליוסף ואין זה פשר דבר אלא שהכתוב העיד על אותו צדיק להשיבו אל אביו שכוונתו הי' לטובת יוסף להשיבו אל אביו, אמנם האחים לא נחתו לכך שיה' בדעת ראובן להציל יוסף, ע"כ חשבו שהי' בדעת ראובן למכור את יוסף וכדי להציל מחטא גונב נפש מישראל ע"כ יעץ אותם להדיחו אל הבור ואח"כ יתחנן יוסף בעצמו להעלותו ולמכרו לעבד וכל זה יבחר מלמות בבור ולא יה' להם חטא מות, וזה הי' כוונת יהודה לאחיו שנסתפקו בכונת ראובן הבכור שיעץ אותם להשליכו לבור ואמר מה בצע כי נהרוג את אחינו מה פשרה היא זה כי בצע מלשון פשרה עיין פ"ב דסנהדרין ומה זה פשר דבר כאן שבין כך ובין כך יהרוג רק וכסינו את דמו שיה' דמו מכוסה ולא ישפך להדיא ואין זה פשר דבר ע"כ כוונתו למכרו וא"כ לכו ונמכרנו לישמעאלי', והית' נעלם מהם דין המבואר במתניתי' דסנהדרין פ"ה ע"ב ובגמ' שם שאינה חייב עד שישתמש בו בשוה פרוטה ואח"כ ימכרנה וכן פסק הרמב"ם פ"א מה' גניבה והם לא השתמשו בו אדרבא בא עליהם בקילוס כמלך ושר עליהם וא"כ אי הי' כוונת ראובן למכרו לא הי' צריך להשליכו לבור הי' למוכרו בהדי' ואפ"ה לא הי' בהם חטא מות כי עדיין לא השתמשו בו, אע"כ שלא נתכוון ראובן למכירה אלא שהם טעו בדין זה ולא ידעו שצריך להשתמש בו בשוה פרוטה וזה אית' ברש"י מדכתיב והתעמר בו ומכרו ש"מ דבעי עמור בשוה פרוטה עיי"ש בגמ' וזהו פי' המדרש אחר שאמר שבא עליהם בקילוס כמלך ושר ולא נשתמשו בו אמר והבור רק שנתרוקנו בורו של יעקב אין בו תורה דכתיב בפ' תצא ומביא קרא בפ' תצא דווקא והתעמר בו ומכרו וא"כ הי' להם לידע שלא נתכוון ראובן למוכרו והם מכרו אחיהם ודו"ק:

עוד ברבה שם וישמע ראובן ויצילהו מידם וכו', רבי אמר אמר ראובן הוא מנה אותי עם אחי ואינני מצילו הייתי סבור שנדחתי מכח אותו מעשה והוא מונה אותי בתוך אחי' שנא' וא"ע ככבים משתחוים לי ואינני מצילו אמר הקב"ה אתה פתחת תחילה בהצלת נפשות חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחילה אלא בתחומך שנא' את בצר במדבר לראובני ע"כ, ויל"ד א' דמשמע שלא הצילו ראובן לשם מצוה אלא מפני טובה שעשה לו ולמה שילם לו הקב"ה שכר, ב' לשון פתחת תחילה בהצלת נפשות משמע

שהי' יכול לפתוח בחובה באידך גיסא ופתח בהצלה וכן הוא בדיני נפשות פותחין בזכות תחילה והנה לא נודע מה הי' יכול לפתוח בחובה, ג' איך הי' זה מידה כנגד מידה שהפרישו ערי מקלט תחילה בתחומו ועוד מה שכר הוא הלא בעבר הירדן לא הי' יהוד' עמהם דין הוא שיפרשו תחילה בראובן שהוא הבכור, בתחילה ניישב בעז"ה איזה דקדוקים בפסוקים ובמדרש ויספר אל אביו וגם הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה ואמרינן במדרש וכן פי' רש"י והלא אמך כבר מתה ולא הי' יודע שהדבר מגיע לבלהה שגדלתו כאמא וצ"ע וכי נעלם דבר זה מיעקב להבין ועוד יש לדקדק למה אמר ג"כ ואחיך דבזה לא היתה התמי' כ"כ חזקה עוד ואביו שמר את הדבר אמרו במדרש כשראה דברים ממשמשין ובאין אמר אם נתבקרה פנקסי מה יכול אני לעשות פי' היפ"ת שהי' ק' בעיני יעקב שהקטן שבבני' ימשול על הגדולים ואמר שנתבקרה פנקס למעלה לסבת איזה חטא שחטא לה', גם זה צ"ע שהרי גם הוא הגדילו על כל בניו ונהגו כמלך עליהם כמבואר במדרש שהי' בא בקילוס, ע"כ נראה לפענ"ד דמשמע במסכת סוטה ז' ע"ב שמתחילה לא נודע ליעקב ע"י מה נתחללה יצועו שנסתלקה שכינה ממטתו עד אחר מעשה דתמר עיי"ש היטב וע"כ הי' יכול לתלות בא' מג' דברים או שא' מבניו עשה כן וראוי' הוא אותו הבן שלא למנות עם בניו או שאין בלהה כדאי לכך להיות ממלאה מקום רחל שהיתה מטתה מרכבה לשכינה בזיווג יעקב או שגרם חטא יעקב ונסתלקה שכינה ממנו, והנה מכיון שאמר יוסף השמש והירח ורחל כבר מתה וע"כ יסוב הדבר לבלהה ש"מ שראוי היתה לכך א"כ מי חלל יצועי א' מבניו איך נאמר י"א ככבים הלא אין כאן אלא יו"ד שאותו שבלבל יצועי אינו ראוי למנותו עם השבטים וע"ז הי' מתמיה הבוא נבוא אני ואמך ואחיך וכו' הלא קשה ממ"נ אמך כבר מתה ואם מגיע הדבר לבלהה א"כ ק' מאחיך אלא ע"כ הכל שקר וכיון שראה הדברים ממשמשין ובאין וראה שהכל אמת ע"כ שבלהה כדאי להשרות שכינה וגם בניו לא בלבלו יצועו כ"א הוא חטא וגרם שנסתלקה שכינה ע"כ אמר אם נתבקרה פנקסי מה יכול אני לעשות וא"ש הנ"ל, ובזה מיושב נמי מה שהוסיפו שנאה בחלום השני דכתיב ויקנאו בו אחיו דקנאה גדולה משנאה וכו' ממ"נ אי חשבו על השנות החלום פעמיים קרוב להיות

אמת ולכן נתקנאו בו יותר, חלילה לנו לחשוב כן על השבטים כיון שראו שמה' יצא דבר אין להם להתחכם עם ד' המגביה שפלים, אלא ע"כ הם חשבו דהכל מהרהורי דיומא שמהרהר להתגאות עליהן ולהשתרר ומזה באו החלומות ברוב ענין כהאמור במפרשים וא"כ מה זה קנאה שהוסיפו בהשני יותר מראשון, והא"ש דהנה השבטים ידעו שראובן חלל יצועי אבי' ולפי משפט הראשון הי' ראוי לדחות, שלא למנותו כלל עם האחים א"כ אין עול כ"כ בחיק יוסף להשתרר כיון שהבכורה תיסוב לו שהוא בכור פטר רחם של רחל וכן כתב בדברי הימים סימן ה' ובני ראובן בכור ישראל שהוא הבכור ובחללי יצועי אבי' נתנה בכורתו לבני יוסף וא"כ אין להאשים יוסף כ"כ אמנם אחר שחלם לו י"א ככבים ש"מ שראובן לא חטא כנ"ל וכדין עשה וראוי הוא לבכורה ג"כ לכן קנאו ביוסף בהשתרר עליהם שלא כדין, והא"ש דראובן הו"מ לפתוח בחובה של יוסף יותר מכל האחים לאמר אני הבכור והוא נוטל בכורתי שלא כדין שהרי מונה אותי עם האחים ולמה יגרע בכורתי ממני, אמנם הי' צדיק גמור ובעל תשובה ופתח בהצלה וחטאתו נגדו תמיד לאמור אמנם חטאתי וד' חס עלי למנותי עם אחי ומ"מ הבכורה תיסוב לו ולא להיות לי יתרון ולכן הצילו, וכאן שמסר ברצונו הבכורה ליוסף אמר הקב"ה חייך שתהי' בכור עלי' שהרי בג' ערי מקלט שבעבר הירדן הי' ראובן, גד וחצי שבט מנשה והי' ראוי' להתחיל בשבט מנשה בן יוסף הבכור והקב"ה צוה להפריש בחלקו של ראובן תחילה והוא שפיר מידה כנגד מידה וא"ש הנ"ל ודו"ק:

והבור ריק אין בו מים, במדרש נתרוקנו בורו של אבותינו ואין בו תורה, יראה לפרש דהשבטים דנו יוסף כדין דהמצער לחבירו ואי אפשר למיקם בצערו ומותר למוסרו למלכות וה"ה להרגו ואך במסכת גטין דף ה' ע"א מבואר אפי' בזה אין למוסרו למלכות אלא השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלים מאליהם וא"כ ממילא אסרו למסרו ולהרגו אע"ג דלא מצי למיקם בצערו שמצער אותם מ"מ סמיה בידם להשכים ולהעריב לבהמ"ד עיי' רמב"ם פ"ח מחובל ומזיק דמחלק בן צבור ליחיד והיינו מטעם הנ"ל דבציבור המצטערים לא שייך לומר שישכימו ויעריבו לבהמ"ד ע"כ מותר לבערו מן העולם ועיי' ש"ע וש"ך ח"מ סי' שפ"ח מזה, נמצא השבטים

לכאורה עשו כדין אלא שהי' להם להשכים ולהעריב עליו לבהמ"ד אך נתרוקנה בור שלהם תורה ולא ישבו בבית המדרש:

והבור ריק אין בו מים, אמרו במדרש על זה נתרוקן בורו של יעקב מבלי תורה והנה ר"ת א'ב'ר'ה'ם ה'ב'ו'ר ר'ק א'י'ן ב'ו מ'י'ם אחז"ל במסכ' ב"ק ובירושלמי בנחוניא חופר שיחין שנפלה בתו בבור שאמר רחב"ד אפשר כיבוד בו בוראו במים ונכשל בזרעו ומשם עלתה, וה"נ עפ"י מה שכ' הרמ"בן מלך סדום ועמורה יצאו מבור טיט בנס כי אעא"ה הציץ בבור והעלום ע"י שם כדי שיאמינו או"ה בנס הכבשן נמצא אעא"ה כיבוד בוראו בהעלאת מלכים מן הבור איך יכשל זרעו בהפלת הבור ואילו היה דעת התורה בשבטים בעת ההיא היו נותנים לבם לזה על כן רמז נתרוקן בור של יעקב בלי תורה ור"ת א'ב'ר'ה'ם כנ"ל:

באה מגלעד, ג'לעד ש'כם מ'צרימה רמז ר"ת שמ"ג שהוא חמה דלע"ל שבעתיי' שבעה פעמים שבעה שהוא מספר שמ"ג שהוא א"ש להב"ה יעקב א"ש יוסף להב"ה שצדיקים מתרפאים בה והרשעים נידונים בה וע"כ בהעדר יוסף נשאר אש של יעקב בלי להבה אמר א'ל ב'ני א'בל ש'אולה ר"ת א"ב א"ש:

*__הולכים להוריד מצרימה__, יש לומר בדרך רמז שהמעשה הזאת היתה תחילת הסבה לעשות מצרים כמצולה שאין בה דגים ולהורידם מממונם להוציא נצוצות הקדושות וזה הולכים "להוריד" מצרימה מכל אשר להם:

*__מה בצע כי נהרוג את אחינו__, איתא במדרש איך נבצע פרוסת המוציא בוצע בירך ניאץ ד' וק' מה שייכות זה לזה ועוד אחר חטא גדול כזה שחטאו ביוסף באו לדקדק אי לא שייך בוצע ברך וכו' וי"ל דהא בהא תלי' דלכאורה ק' איך עלה בדעת יהודה ליעצם למוכרו לישמעאלים בשלומא ראובן יעצם שלא יחטאו לכל הפחות חטא גדול מאוד דעונש הגורם אינה גדול כמו ההורג בידי' לכן השליכו אותו הבורה אבל עצת יהודה אינה מובן דהו' כגונב נפש ומכרו דחייב מיתה וגרע מגורם מיתה אולם י"ל דהחיוב של גונב נפש ומכרו דווקא בגנבו מרשות בעלי' אבל שלא מרשות בעלים פטור והנה יש לדין ארץ ישראל מוחזקת לאבותינו והשבטים הי' סמוכים על שולחן אביהם ולא הי' להם כלום משלהם והכל הי' כמו רשות יעקב, אמנם אם כן הדבר

כיון ששינו ומעלו בשליחותם בוודאי לא ניחא ליעקב בהו וכל מה שהן לוקחין משל יעקב גנוב הוא אתם ובזה יש לפרש כונת המדרש הנ"ל יהודה אומר לאחר שהשליכו אותו הבורה אם אנו סוברים דגדולים הסמוכים על שולחן אביהם הכל של האב ואין לנו קנין אלא שאנו אוכלין ונהנין ברשות אבינו ואיננו חייבים מיתה ואדרבא פטרנו אותה ממיתה להשליך אותו הבורה אבל לאבינו פשיטא דלא ניחא לו בנו וכל מה שאוכלים אנו גזל הוא ומה בצע ואיך נבצע לנאץ השם אלא ע"כ שאנו סוברים שיש לנו קנין ומעשינו שלנו וגם הרשות שזכינו בו הוא משלנו ואין זה רשות אבינו וליכא איסור דגונב נפש ולזאת לכו ונמכרנה לישמעאלים:

וישב ראובן אל הבור, פרש"י ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו ללילך ולשמש את אביו, וי"א עסוק היה בשקו ובתעניתו נראה דאו"א דא"ח כי בלבל יצועי אבי' כדי שלא יוליד יעקב בן אחר עיי"ש ואי הי' מוליד בן אחר היה משמשו לזקנותו ולא הי' צריך יעקב להשתמש בשבטי יה שהם נגד י"ב צרופי הוי' ית"ש ועכשיו ע"י שבלבל יצועי הוצרכו השבטי' לשמש איש יומו ע"כ כל פעם ופעם שהגיע יומו של ראובן היה לו באותו יום תענית ושק כדי לקיים תשובה שלימה באותו זמן באותו מקום, והנה יעקב מאן להתנחם כי אמר לא השלים י"ב צירופי הוי' ית"ש, ע"כ כששב ראובן אל הבור קרע בגדיו ואמר אנה אני בא כי עד עכשיו לא היה בבלבל יצועי הפסד אלא שצריכי' השבטים לשמש האב ועל זה עסק בתשובה אבל עכשיו שהילד איננו וחסר אחד מצרופי הוי' ית"ש ואלו לא בלבל יצועי' ויעקב הוליד בן אחר היה אותו הבן משלים הצירוף נמצא גרם ראובן שאין השם שלם ח"ו ע"כ אנה אני בא, והנה כ' האר"י כי במצרים לא תקנו רק י' צרופי הו"י ית"ש גימטרי' ר"ס וירא ד' כי ס"ר לראות ויצאו ממצרים קודם זמנם ונשאר עליהם עוד לתקן עוד ב' צירופים והנה בבבל תיקנו י"ה של צירוף האחד עשר, ובמדי ו"ה של האחד עשר ונעשה שם שלם ונלקה עמלק המן, י"א צירופין בגמטרי' פ"ו"ר על כן קרא לימים האלה פורים על שם ה"פ"ו"ר ויוסף הוא צירוף האחד עשר נקרא בן פ"ו"ר"ת לשון פ"ו"ר הנ"ל וצירוף השנים עשר נתקן י"ה ביון ע"י חשמונאי בנס תנוכה ומלוי שם ו"ה כלו עלינו לתקן בגלות האחרון הלז ואז נשלם י"ב צירופים בגמטרי' י"ש"ב עולם לפני אלקים וע"כ כשעבר יעקב

י"ב"ק היה לו י"א שבטים נגד י"א צירופי' ונשאר עלי' לתקן השנים עשר נס חנוכה פ"ך של כוה"ג על כן נשאר על פכים קטנים ותיקן כף ירך יעקב ולבסוף הוא צולע על יריכו:

טרוף טורף יוסף, פי' נטרפו ונתערבו ונתבלבלו אותיות יוסף שהכונה יוסיף בן אחר ונעשה ממנו יסוף ואסיפה ומיתה כדאיתא סוף תענית מאי יסוף וכו' אר"י תקברא אמיה:

ויקומו כל בניו ובנותיו לנחמו, אית' במדרש כמה בנות היה לו הלא לא היה לו אלא אחת והלואי היה קוברה והוא תמוה נ"ל כי יעקב תלה מיתת יוסף בדרך ברוע מזל דרחל כפירש"י בפ' מקץ ובפ' ויגש והנה דינה היתה בבטן רחל ונתחלפה ביוסף ואלו לא נתחלפה היה יוסף קיים ודינה בת רחל מתה כמו אמה ויוסף בן לאה היה קיים ולא נחסרו שבטי י"ה על כן אמר אחד היתה לו ואיך שייך בנותיו לשון רבים ועוד איך שייך לנחמו הלא בראותו את דינה יתחמץ לבבו ביותר להתאבל על שלא קבר אותה במקום יוסף, ואמר בלשון טוב קוברה ולא אמר הלואי אכלתה חי' רעה:

כי ארד אל בני אבל שאולה ויבך אותו אביו פי' רש"י אביו יצחק כי וימאן להתנחם, אלא זה גופא נחמה היה דאלו מת היה נשכח מן הלב ע"כ בא כמתרץ ויאמר הא דא"א לי להתנחם לא מפני שבני חי אלא על עצמי אני מתאבל כי ארד אל בני אבל שאולה שלא יהי' בן עוה"ב כדפרש"י כאן שמת בנו בחייו, והנה יצחק ידע שיוסף חי והבין שנפרד יעקב מאביו ולא כיבדו כ"ב שנה נענש יעקב בשבילו וכל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ע"כ ויבך אותו אביו דהיינו יצחק:

אל בני אבל שאולה ולא כתיב על בני כ"א אל בני כי אמת אמר שירד אלא למצרים והגלות נקרא קבר כדכתיב בגאולה בפתחי את קבורותיכם עמי וכתיב משאול אפדם וממות אגאלם ויעקב היה מצטער ומתאבל על שהוצרך לילך מארץ לחוצה לארץ ואמר אמותה הפעם אחרי ראותי פניך כי עודך חי כי בארץ ישראל יש חיים כפולים ארץ ישראל גופא היא ארץ החיים משא"כ בח"ל נחשבים כמתים הנ"ל, ושנית עסק התורה נקרא חיים כי היא חייך ואורך ימיך ויעקב חשב כי יוסף איננו צדיק כ"כ ולא יכול לשמור א"ע מלהתערב בגוים ויה' מיתה כפולה צאתו לחו"ל וביטול תורה

אך כראותו יוסף עודנו חי בצדקתו הוא וביתו ע"כ אינה אלא אמותה הפעם פעם א' בצאתו מארץ לחו"ל אבל ביטול תורה אין כאן כי עודנו חי:

חותמך ופתילך ומטך, תנן במתניתין מלך אין מייבם ורש"י פירש על וירד יהודה מאת אחיו שהורידוהו מגדולתו ויש ספק אם אחר שהורידוהו מגדולתו עדיין יש לו דין מלך ואין מייבם ואסורה תמר כלתו לו או כיון שהורידוהו מגדולתו אין לו דין מלך ומייבם וחכמ"זל מסופקים בששה חדשים שהי' דוד נרדף מאבשלום אי נידון כנשיא שמביא על חטאתו שעיר או לא, וה"נ ע"כ כשנתן לה חותם פתיל ומטה והרי אסור לשמש בשרביטו של מלך ובכסותו ש"מ אין לו דין מלך א"כ יש כאן דין יבם ומותרת כלתו לו:

ויהי כמשלוש חדשים, ולא ג' חדשים שלמים ש"מ שיפורא גרם ואל גומר עלי כמו שהי' באמת אחר מתן תורה א"כ גם מצות יבום נוהג כמו אחר מתן תורה ושפיר עשתה תמר וגם הי' לו לתתה לשלה כי שומר מצות יבום לא ידע דבר רע מחשש קטלנית וא"כ צדקה ממני:

בני יהודה, רמז בהם מלכות יהוד' מלכות בית דוד פירש"י שהמלך פורץ גדר ועוד שנפרץ מלכותו כירח יכון לעולם כלבנה שנפרצה שוב בבית שני מלכות חשמונאי ולא נתן הוד מלכות לזרע דוד מ"מ נשיאות התורה לעולם מבני זרובבל ועל זה אמר יעקב ומחוקק מבין רגלי' וזה ראה זכריה כשראה המנורה זה דבר ד' אל זרובבל שימלוך לא בחיל ולא בכח כי חשמונאי בעלי מנורה להם החיל והכח כי ברוחי אמר ד' בתורה ובחסידות ועל זה רמז ז'ר'ח שאינו כמו פ'ר'ץ אבל רומז על זריחות המנורה אך השלישי יבוא שילה בב"א היינו שלה והי' בכזיב בלדתה אותו עולי בבל לא כבשו אלא מעכו עד כזיב ולע"ל מכזיב עד נחלי מצרים כמו כיבוש יהושיע ודו"ק:

*__היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וכו' ותאמר הכר נא__, ופירש"י הכר נא פני בורא ואל תאבד ג' נפשות, ותוס' בסנהדרין פי' הי' מוצאת דמוצאת היינו כמו ויצת אש בציון ור' חננאל פי' דנפשות הנשרפין בדין תורה בפתילה של אבר שהגוף קיים והנשמה יוצאה אבל ממדרש חכמז"ל דנוח לו לאדם להפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים אש שהיא שריפת הגוף ומנ"ל זה עכ"ח שפירשו מוצאת

שריפת הגוף וטעם פסק של יהוד' משום דהיתה תמר בת כהן, והרמב"ן פי' דהנימוס הי' שהבעל או היבם הי' יכול לדונה כרצונו והנ"מ אי שורש המיתה הזאת עפ"י דין תורה א"כ ראוי' לדונה בדין שריפה שמדין תורה שריפת נשמה והגוף קיים משא"כ אם דן אותה כנימוס המדינה ועוד איכא בינייהו אי בדין תורה וכישראל, קיימ"ל דאשה שחייבת מיתה אין ממתינים עד שתלד דאין הישראל מצווה על מיתת העובר אבל ב"נ צריך להמתין לה עד שתלד דב"נ מצווה על העובר והיינו דקאמר הי' מוצאת היינו לפי ר"ח כמו ויצת אש וא"כ דינה כב"נ ולכך היא שלחה הכר נא ואל תאבד ג' נפשות שצריך אתה להמתין עד שתלד:

הכר נא למי החותמת, אחז"ל בהכר בשר בהכר בשרוהו וי"ל קצת המשך זה לזה כי אמרו חכמז"ל שתמר היתה בתה של שם ובת כהן בשריפה והנה שם מת כ"ה שנים לפני לידת יעקב ואי היתה בתה של שם ממש היתה עתה כבת ק"מ שנה ויותר וזה לא משמע כמובן וצ"ל מבני בניו היתה והנה הכהונה ניטלה משם וניתנה לזרעו של אאע"ה ואיך דנה אותה כבת כהן, אך הרמב"ן פי' לעולם צריך להיות י"ב שבטים לא יותר ולא פחות ועל כן כשלא נמנה לוי משום שנבדל לכהונה ולוי' נמנה יוסף לשני שבטים עיי"ש אמנם אחר שדחו יוסף ומכרוהו וחשבו שיטמע בין הגוים ואפילו אי יהיו שני בני ראובן הבכור ב' שבטים מ"מ אין כאן אלא י"א שבטים וצריכין לצרף לוי ולא יה' נבדל לכהונה ולוי' ותחזור הכהונה לזרעו של שם וחייבת שריפה נמצא ע"י הכר הכתונת בנך נתבשר הכר למי החותמת:

צדקה ממני ע"כ לא נתתי' לשלה בני, הנה יהודה לא נתנה לשלה בנו פן ימות גם הוא כי הי' קטלנית אע"ג במצות יבום לא חיישינן לקטלנית אך הבנים הללו לא הגיעו לכלל גדלות כמ"ש הרמב"ן והרא"ע ואיכא למיחש שמא ימצא סריס לכשיגדל ואין כאן יבום ונהי דאיסור כרת אין כאן קודם מתן תורה מ"מ חשש קטלנית איכא שלא במקום מצוה כצ"ל והיינו כר"מ דחייש למיעוטא סריס ואי חייש למעוט איך אמר הוציאוה ותשרף דילמא לאו בת כהן הי' וע"כ משום דאזלינן בתר רובא וא"כ מ"ט לא נתנה לשלה בנו ע"כ צדקה ממני כי על כן לא נתתי' לשלה בני וממ"נ צדקה כנ"ל:

ויתן יד רמז בזה חטא של עכן וי"ל ד מ"ט רמז קרא בזה חטא של עכן כאן וגם מ"ט מלכות בית דוד רמז בלבנה הפרוצה לעתים לזרח כשמשה זורח ומשפיע ללבנה עיי' רמב"ן ע"פ סוד וע"ד פשוט נראה לפענ"ד כמש"כ במקום אחר כי כן תקפו של מלך ישראל דהעובר על דבריו חייב מית' ולא בעי נמי למדייניה וילפינן מדאמרו ישראל ליהושע בן נון כל איש אשר ימרה את פיך ימות, וזה הוא מטעם החרם דכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות ימות כמ"ש רמב"ן ס"פ בחוקותי ובמשפטי החרם שלו אמנם כל חומר החרם רפה בידם עד שנכשל בו עכן והי' לאות ומופת בישראל ועי"ז נתחזק כח המלך נמצא כלבנה המקבלת אורה מהשמש כן פרץ קבל אורו מזרח שיצא ממנו עכן שנתן יד למעול מעל טרם יצא פרץ וא"ש רמז נפלא לפענ"ד:

***ולא ידע אתו מאומה כ"א הלחם אשר הוא אוכל**, יש לפרש על דרך שנאמר בדניאל שחמ"וע בקשו מהמלצר שלא יתגאלו בפת בגם ויין משתיהם וליתן להם זרעונים והמלצר ירא מפני המלך שלא יראה פניהם רעים ובקשו נס נא את עבדיך ימים עשרה ופניהם טובים וזה נראה כוונת הקרא כאן שאדונו לא היה עלי' חטא ותרעומת כלל כ"א הלחם אשר הוא אוכל שלא רצה לאכול וע"ז מסיים ואפ"ה ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה:

לחנוכה

קצת חידושי תורה בדין דשיל"מ פה ק"ק מט"ד.

הרי"ף פג"ה פסק דאע"ג דקיי"ל ריחא לאו מלתא מ"מ קיי"ל כי הא דר' חיננא ודמר בר רב אשי דפת שאפאה עם הצלי בתנור אסור למיכלי' בכותחא, משום דה"ל כדבר שיש לו מתירין שהרי מצי למיכלי' בלא כותח מעיקור הדין, והקשה הר"ן שם א"כ איך מתירי' נ"ט בר נ"ט דהתירא הא מצי למיכלי' בהתירא, ולדידי קשה טובא מספ"ק דכלאים צמר גמלים ורחלים שטרפן זע"ז שאם הרוב מגמלים מותר להביא פשתן לשם ואמאי הא אפשר למטווי' עם מינו אע"כ כי האי גווני לא מקרי דשיל"מ, תו קשי' לי' טובא דבש"ע סס"י צ"ז פסק כהרי"ף לאסור פת שאפאו עם הצלי, וא"כ הה"נ טפה א' של חלב שנפלה לתוך עיסה גדולה תאסר לאוכלו עם בשר ולא משמע כן בפוסקים ועיי"ש בש"ות צמח צדק בזה סי' כ', ועוד עיי' בש"ע סי ק"ב במ"ש רמ"א

גבי בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ועמ"ש ש"ך שם סקי"א משמע העיקר דלא כהר"יף בזה, וסתרי פסקי הש"ע אהדדי לכאורה:

ולפע"ד ליישב במה שהקשה הר"ן שם עוד הא דשיל"מ לא אסר אלא במינו והכא שלא במינו הוא פת עם צלי ועם כותח, ובנדרים י"ב ע"א תי' הר"ן דס"ל דטעם איסור דשיל"מ משום מב"מ הוא דהאי התירא והאי עתיד להיות מותר, ואמנם הואיל ועדיין איננו היתר לזה צריכים שיהי' מב"מ כגון חטים בחטים, אבל פת שאפאה עם הצלי שגם עתה היתר הוא שיכול לאכלו עתה ה"ל מינו דהתירא ממש, לא בעינן שיהי' שווים בעצמותם עכת"ד הר"ן דנדרים, ולפע"ד עדיין צ"ע הא עכ"פ לא דמי הני התירא אהדדי, דפת מותר עם בשר ועם חלב, משא"כ טעם הצלי הנבלע בו, אשר עליו אנחנו דנים, שאסור עם חלב, ולא הוה מב"מ ממש, ע"כ נ"ל דהכא כיון דלדינא ריחא לאו מלתא היא ונמצא אלו יתערב ריח הצלי הזה עם כותח ממש, היה מותר בדיעבד, רק דלכתחלה אסור לערב ריח בשר עם חלב דאין מבטלי' איסור לכתחלה, אבל בדיעבד קיי"ל ריחא לאו מילתא היא ומותר עם כותח, וה"ל שפיר מב"מ עם הפת ולא בטיל, להתירו לאכול הפת לכתחלה עם כותח אלא אסור לכתחלה כמו ריח בעין שאסור לכתחלה עם כותח, והשתא מיושבי' כל הקושיו' הנ"ל מה שהקשה הר"ן מנ"ט בר נ"ט התם הא נ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור לכ"ע והשתא דגים שעלו בקערה אי הי' טעם זה הנבלע בקערה נפלט לתוך הכותח היה אוסר נמצא דטעם זה הוא אינו מינו עם הדגי' דדגים מותרי' בין עם בשר בין עם חלב משא"כ טעם הקערה, משו"ה לא שייך ביה איסור משום דשיל"מ וכן צמר גמלים עם צמר רחלים הוה אינו מינו דצמר רחלים אסור עם פשתן וצמר גמלי' מותר עם פשתן, וכן טפת חלב לתוך עיסה, הוה אינו מינו של עיסה מטעם הנ"ל, וכן דם שבבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה הוה אינו מינו עם בשר משא"כ ריח צלי שמותר עם כותח הנ"ל מינו ממש עם פת ומשו"ה לא בטיל וק"ל:

ולפ"ז מיושב נמי מ"ש הר"ן עוד דלמא הני אמוראי ס"ל ריחא מלתא ומשו"ה אסרי פת שאפאה עם הצלי, ולפי הנ"ל א"ש דס"ל להרי"ף דודאי אין שום הו"א שיהי' ריחא דהתירא בלע אסור אפי' לרב, והשתא א"א בשלמא דס"ל להני אמוראי ריחא

דאיסורא לאו מילתא היא, משו"ה אסרי ריחא דהתירא משום דשיל"מ דה"ל מב"מ עם הפת אבל אי הוה ס"ל ריחא מילתא היא באיסורא מה"ת לאסור ריחא דהתירא הא לא הוה מב"מ וק"ל:

וע"ד חדוד י"ל בחולין קי"א ע"ב דאמר שמואל לר"א לרבך יהיב לי' ואכיל ובפר"ח א"ח בסי' תצ"ו במנהגי איסור שלו אות כ"ג הקשה איך עביד שמואל הכי להכשיל את ר"א בדבר שקר, וי"ל שמואל לפי בקיאותו בטבעיות, היה פשוט לו דנ"ט בר נ"ט טעמו קלוש מלחול עליו שם בב"ח, וע"כ הא דאסר רב לאו משום בב"ח ממש אלא משום דשיל"מ וס"ל לרב אע"ג דלא הוה מב"מ ממש דהרי נ"ט בר נ"ט דאיסורא אסיר, מ"מ חשיב לי' בהתירא דבשיל"מ, ופ"א האכיל שמואל לרב פת שאפאו עם הצלי בתנור והודיעו שהוא הנאפה עם הצלי ואפ"ה אכלו והוה ס"ל לשמואל דחזר בו רב מסברתו, ומתיר לאכול גם נ"ט בר נ"ט ובאמת טעה שמואל כי רב לא אסר מעולם דבשיל"מ כה"ג, ונ"ט בר נ"ט דאסר מפני עיקור הטעם אסרו דס"ל יהיב טעמא כולי האי וק"ל:

הרי"ף פ"ב דפסחים פסק חמץ במשהו, וכ' רמב"ן במלחמות משום דה"ל דשיל"מ אחר הפסח אע"ג דקניס ר"ש מ"מ מן התורה יש לו מתירי' ולא באו חכמים בקנסותם להקל על התורה ור' יוחנן דאמר בפסחים כ"ט ע"ב חמץ בנ"ט ס"ל דשיל"מ בטיל כרבנן דר"ש בנדרים נ"ח ע"א דאמרו והרי שביעית דאין לו מתירי' ובטיל, וכן בע"ז פ' השוכר דאמר ר' יוחנן כל איסו' שבתורה בנ"ט חוץ מטבל ויי"נ דכהתירו כך איסורו ולא אמר משום שיש לו מתירי' כדאמרינן בנדרים שם אע"כ לית ליה לר' יוחנן הך דדשיל"מ:

וצע"ג דא"כ בפ"ק דביצה דאמר רב אשי לעולם ספק י"ט ספק חול וה"ל דשיל"מ ודשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטיל והתם לתרוצי דר' יוחנן קאי ודוחק לומר דהכי קאמר הך כר"ש שאמר משום ר' יהושע דאית לי' דשיל"מ א"כ מאי חדית לן רב אשי הא רב פפא נמי הוה מוקי לי' כר' יהושע וכתנא דליטר' קציעות, ומ"ט נאיד משנויי' דרב פפא:

תו קשי' מ"ש דרבנן דפליגי אר"ש ס"ל להתיר דשיל"מ ולא משמע כן אלא דאמרי והרי שביעית אין לו מתירין ואפ"ה לא בטיל וכן מצאתי שתמה מהר"ח אלפנדרי במוצל מאש סי' י"ט אמ"ש בשיטה מקובצת פ' הזהב בשם הריטב"א דסוגיא דמעשר שני בטיל אע"ג דיש לו מתירי' אתי' כרבנן דר"ש ודלא כתוס' שם דצריך להוציא עליו הוצאות ע"ש והקשה הנ"ל הא רבנן דר"ש לחומרא פליגי וס"ל כל מב"מ דעלמא נמי לא בטיל, ור"ש ס"ל דוקא היכי דיש לו מתירי' אבל ליכא תנא דלית מב"מ ולא דבר שיל"מ זה לא מצינו ע"ש:

ונ"ל ליישב בעזה"י דהרמב"ן בפי' התורה פ' בהר כ' כפי שיטתו דשביעית בשעת הביעור אינו אסור אלא מבערו על פתח ביתו וחוזר וזוכה בו כדברי ר' יוסי וכן הלכה, ולר' יהודה עניי' ולא עשירי' וכ' שזה חומרא מדרבנן ולר"ש עשירים זוכי' מן האוצר של ב"ד, והכל מדרבנן אבל מן התורה לכ"ע א' עשירי' וא' עניים מותרי' בו, וכ' שם שזהו שביעית שאינו בטל באלף כיון שיש לו מתירין בביעור ר"ל שיעשה כנ"ל ויחזור ויזכה בו ועיין בנדרים בפי' הר"ן וגירסתו ודלא כגי' הר"ש במס' שביעית, וכ' עוד הרמב"ן דאם עבר ולא ביערו נאסרו הפירות כולם, וזהו שביעית שתערובתו בנ"ט משום דאם עבר ולא ביערו ונאסר אין לו שוב מתירי' והרי הוא בנ"ט, ע"ש היטב. ונ"ל מזה ראי' ברורה להרי"ף בפת שאפאה עם הצלי דס"ל דמקרי דבר שיל"מ אע"ג דלדבר זה לא נאסר מעולם וכמו שהקשה עליו בתה"ד גבי בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה והשתא מוכח דגם זה מקרי דשיל"מ דהרי שביעי' קודם הביעור מקרי יש לו מתירי' אע"ג דלדבר זה לא נאסר מעולם וק"ל:

והשתא ס"ל דרבנן דפליגי אר"ש וס"ל דשביעית לא מקרי יש לו מתירי' בהא פליגי דהא לדברי ר"ש אין תקנה בביעור לעשירי' רצונו לומר לבעל הפירות אין לו תקנה בביעור שהרי אסור לו לחזור ולזכות בו כ"א מן האוצר יאכל, ולרבנן דר"ש נמי שהוא ר' יהודה ס"ל עשירים כלל לא, משו"ה פשיטא להו דלא מקרי יל"מ, ור"ש ס"ל כיון דעכ"פ מן התורה מותר לחזור ולזכות בו וה"ל יל"מ נהי דרבנן החמירו שלא יחזור ויזכה בו, מ"מ לא עבדו תקנתא להקל, ורבנן פליגי אהך סברא, והא"ש דודאי ר' יוחנן נמי ס"ל דשיל"מ אפי' באלף לא בטיל וכדמשני ר' אשי אליבי' בפ"ק דביצה

הנ"ל, אך הכא בחמץ דאין לו מתירי' שהרי קנסוהו רבנן לאסור חמץ שעבר עליו הפסח, וס"ל לרבא דמ"מ מקרי יש לו מתירי' מן התורה עכ"פ, ור' יוחנן ס"ל כרבנן דר"ש שם בנדרי' דשביעית לא מקרי יש לו מתירי' כיון דמדרבנן אין לו תקנה בביעור וה"נ בחמץ:

וא"ש נמי עד"ז מ"ש הרמב"ן מטבל ובתחלה ניישב נמי ק' מוצל מאש על הריטב"א הנ"ל בב"מ שכ' דסוגיא דהתם כרבנן דר"ש כנ"ל שהוא נמי על זה הדרך ממש, דהנה יש שני טעמי' על חומרת דשיל"מ א' כמ"ש רש"י פ"ק דביצה, עד שתאכלהו באיסור אכליהו בהיתר ואידך כמ"ש ר"ן בנדרים משום דה"ל מב"מ היתר במין היתר שעתיד להיות כמוהו היתר גמור ע"ש נ"ב ע"ב שרמזתי עליו לעיל, והשתא רבנן דר"ש ס"ל הטעם משום עד שתאכלהו באיסור אכליהו בהיתר, ומשום כן כל שא"א לאכלו בהיתר משום דרבנן אסרוהו תו לא הוה דבר שיל"מ, ור"ש ס"ל נמי טעמא דמב"מ, וה"נ מן התורה עכ"פ ה"ל הבטיל מינו דמבטל ומב"מ לא בטיל, והא"ש התם בכ"מ מודה ריטב"א לסברת תוס' דמעשר שני דצריך להוציא הוצאות לא מקרי יל"מ דאיך נאמר עד שתאכלהו באיסור אכליהו בהיתר הא א"א לאכלו בהיתר בלי הוצאות וטורח, אמנם כל זה לרבנן דר"ש אבל לר"ש דס"ל שביעית מקרי יש לו מתירי' אע"ג דא"א לאכלו בהיתר כלל מ"מ מב"מ הוה מן התורה, מכ"ש היכי דאפשר לאכלו בהיתר ע"י טורח והוצאה מיהת, ויפה כ' הריטב"א דסוגי' דב"מ דס"ל דמעשר ב' לא מקרי יל"מ משום הוצאה וטרחא ע"כ כרבנן דר"ש, וה"ה והוא הטעם בטבל נמי דהא טבל שנתערב בחולין אי יפריש מני' ובי' יפסיד כמבואר להדי' במס' דמאי משנה ז' פרק ז', ואם יפריש ממקום אחר מטבל המחויי' מן התורה ה"ל מן החיוב על הפטור דמן התורה כבר נתבטל לי' וכן כ' הרא"ש בפי' לנדרים וכ' שיפריש עליו מעציץ שאינו נקוב, וק' מה שייך עד שתאכל באיסור אכליהו בהיתר הא אין עושין לו תקנה לאכלו בהיתר מן התורה ואכתי באי' קיים, וע"כ אתאינו עלה משום דעכ"פ בשעה שנתערב זה הטבל הי' לו תקנה אז קודם שנתערב וה"ל מב"מ עם המבטל ולא בטיל, וכל זה לר"ש אבל לרבנן דילי' לא מקרי זה דשיל"מ ומשום כן ר' יוחנן דס"ל כוותי' גבי חמץ הוצרך לומר גבי טבל משום כהיתרו כך איסורו וא"ש הכל בעזה"י וק"ל:

אמנם הרמב"ם פט"ו ממ"א כת' בטבל טעם משום יש לו מתירין וכ' שם עוד לתרץ מ"ט לא נקט ר' יוחנן נמי שביעית וחמץ ע"ש מ"ש על זה בכ"מ ולח"מ והי' נ"ל דס"ל דכהתירו כך איסורו היינו דשיל"מ, דלכאור' אין זה מובן משום שהתירו בחטה א' כך איסורו ומה ענין זה לזה, אע"כ היינו משום דבעי שיש לו מתירין ע"י תיקון אלא שתקנתו קשה כמ"ש לעיל דמאין יפריש בלי הפסד, לכן אמר כהתירו בחטה א' כך איסורו שהרי אם ירצה יביא ב' חטין של טבל ויפריש א' מהם על חברתה וגם על זה התערובו' נמצא שאינו מפסיד כלל וה"ל מתירי' ממש בלי שום הוצאה והפסד וק"ל:

וכ' שם עוד הרמב"ם דלא חשיב ר' יוחנן שביעי' משום דלא פסיקא לי' דיש חלוק בין לפני הביעור ולאחר הביעור, ולא חשיב חמץ שיש לו היתר, וכן ביצה שנולדה ביו"ט וכ' שם ויראה לי דדבר שיל"מ בטיל באינו מינו דלא עדיף מטבל, וכ' עליו הראב"ד משנה שלימה היא זו, ויש מהמפרשים חשבו שכיוון למשנה דמס' חלה דתנן להדי' דהטבל במינו במשהו ושלא במינו בנ"ט, ולא נהירא דהא הרמב"ם קאי אאינך ויליף להו דלא גריעי מטבל וא"כ מה משיג הראב"ד הא אינך הא דתלי' ביראה לי ולא טבל, אבל פשוט דנתכוון הראב"ד למשנה דנדרים נ"ב ע"א דמבואר דקונמות באינן מינן בנ"ט אע"ג דיש לו מתירי', ולפע"ד ליישב דהא דכ' הרמב"ם דלא חשיב חמץ ומוקצה משום דיש להו מתירין אע"ג דחשיב טבל ויש לו מתירי' ע"י הפרשה יראה למעיין דס"ל לרמב"ם לחלק בין מתירי' דטבל דבעי עכ"פ שום מעשה משא"כ חמץ וכדומה שההיתר בא ממילא לכשיגיע זמנו דעדיף מטבל, ועל זה וכיוצא כ' דיראה לי אע"ג דהני מקרי טפי היתר וה"ל מינו דמבטל טפי מ"מ לא עדיפא מטבל דבטל שלא במינו, והשתא לק"מ ק' הראב"ד דמשנה שלמה היא דבמשנה לא תנן אלא טבל וקונמות ותרווי' צריכי מעשה להתירן משא"כ חמץ וחדש ומוקצה, וה"א דאינהו לא בטילו אפי' באינו מינו קמ"ל דמסברא לא עדיפי מטבל:

ובפ"ב דהלכות י"ט פסק דאחד ביצה שנולדה בי"ט או בשבת בין שאחר י"ט שבת או שחל י"ט ושבת בפ"ע אין מטלטלי' אותו וכו' וכ' שם דנתערבה באלף אסורה ולא מייתי דספיקא אסורה וכ' ה"ה דס"ל ספיקא אתי' בק"ו מנתערבה, והק' מפורסמת דהש"ס לא סמיך אק"ו ואמאי סמיך הרמב"ם ונ"ל דהוה ס"ל להרמב"ם דספיקה

אתי' בק"ו מנתערבה, והש"ס דתני לי' תרווי' היינו משום דנתערבה אספיקא קאי וכדעת הר"י דס"ל הכי דספק דשיל"מ שנתערב נמי אסור, והמקשן נמי ידע ממילא דדשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטיל וספיקא אסור, והדין נותן כן דהרי להרמ"בם ספיקא דאורי' מן התורה לקולא ומדרבנן לחומרא, ונמצא ספק הכנה הוא ספק דאורי' וודאי דרבנן, וכשנתערבה אסורה מוכח מזה דודאי דרבנן שנתערבה אסורה בדשיל"מ, וכיון שידעי' ודאי דרבנן שנתערבה, מכ"ש ספק דרבנן בלא תערובת דלעולם ספיקא גרע מתערובו', אבל מ"מ זה לא הוה ס"ל דספק דרבנן וגם נתערבה שנחמיר כל כך בדשיל"מ זה לא הוה אסיק אדעתי', ומשום כך הקשה לר' יצחק ור' יוסף דביצה אינה אלא גזירה דרבנן מ"ט נקט ספיקא אסורה אי משום דשיל"מ, עכ"פ ספיקא למה לי למתני הא אתי' מקו"ח מנתערבה, ואי לאתויי ספיקא שנתערבה, מה"ת להחמיר בדרבנן כל כך, ועל זה אי רב אשי ודחוק ומוקי אליבא דר' יצחק ור' יוסף דאפי' בדרבנן ספיקא לא בטילא וס"ל להרמ"בם דאנן דקיי"ל הכנה דאוריי' בי"ט אחר שבת ושבת שאחר י"ט, לא סמכי' אשינויי' דחוקא דר' אשי אלא לא אסרי' דשיל"מ בדרבנן אלא או ספיקא או נתערבה ובשלמא ברייתא מוקמי' לה בשבת שאחר י"ט דאורי', שפיר תני ספק שנתערבה, משא"כ רמב"ם דמיירי להדי' מי"ט ושבת דעלמא לא הוה מצי למינקט ספק שנתערבה דבדרבנן לא מחמרי' כולי האי, אלא דממילא נשמע, כאן דודאי דרבנן אסור בנתערבה ה"ה בספק דאורי' שנתערב דהוה נמי ודאי דרבנן: **וזה** נראה נמי דעת הש"ע א"ח סי' תקי"ג ובמ"גא סק"ד שם שהיפך לשון הטור וכתב נתערבה תחלה ואח"כ בבא דספיקא לומר דבי"ט דעלמא דאיירי בי' בש"ע שם מותר ספיקא שנתערבה, ומ"מ ממילא נשמע דבדאורי' אסור אפי' ספיקא שנתערבה דכך לי ודאי דרבנן כספיקי' דאורי' וק"ל:

הרשב"א בעבודת הקדש שער ה' חלק ד' כ' לא בדק מבערב ביצה מותרת שאפי' רוב הסופנות מן הקרקע אינן יולדות אלא ביום ולפיכך מטילין אותה לזו אחר הרוב המצוי, ואין חוששין ללידת לילה שהוא מיעוט דמיעוט שאינו מצוי עכ"ל משמע דס"ל דגם בדבר שיל"מ הולכים אחר הרוב היכי דלא אתחזק המיעוט לאיסור כמו בתערובות שהמיעוט לפנינו וטעם זה כ' להדי' הר"ן פ"א דביצה קפ"ד ע"ב, והר"ן שם

יליף מזה ליקח ביצים מנכרים בי"ט דרובן של ביצים לאו בני יומן נינהו והולכים בדשיל"מ אחר הרוב בכה"ג, אמנם הרשב"א שם מסיים וכ' אע"פי שבכל מקום הולכים אחר הרוב כבר נהגו שלא ליקח ביצים בי"ט מן העכו"ם אע"פ שהרוב אינן ב"י, אני אומר חומר הוא שהחמירו בכל המקומות זה מפני שיש לה מתירי' עכ"ל וצ"ע א"כ מ"ט לא החמירו נמי בדין הראשון גבי בדק בקינה של תרנגולת, דהרי שני הדיני' מבטן א' יצאו, ותו קשי' איך אפשר להחמיר בדשיל"מ אפי' לא אתחזק המיעוט האסור, א"כ איך מקלינ' כמה קולות בדמאי משום דרוב עמי הארץ מעשרי' הן מה בכך הא דשיל"מ הוא ועיי' מנח ל"א ע"א, ע"כ נ"ל ע"ז דוודאי בתערובות שאתחזק המיעוט האסור לכ"ע לא בטל בדשיל"מ והיכי דלא אתחזק מיעוט כלל כמו קינה של תרנגולי' דהמיעוט והרוב תרוויי' ליתא קמן בכה"ג לכ"ע אזלי' בתר רובא גם בדבר שיל"מ והיינו הך דדמאי, אמנם בגוי שהביא ביצה בי"ט אע"ג דרוב ביצים שבעולם אינם בני יומן, מ"מ בלי ספק שנולדו ביצים גם היום ואנחנו לא נדע אי הביא מאותן שנולדו היום או מרובא דעלמא, וה"ל כעין אתחזק איסורא ולא דמי לרוב ע"ה מעשרי' דאפשר דליכא השתא שום מיעוט שלא עישרו וכן בדק בקינה של תרנגולת, אפשר שלא הולידה אלא ביום, אבל הכא דבלי ספק כבר נולדו ביצים היום בעולם, ה"ל כמו אתחזק מיעוט לאיסור, ומשו"ה נהגו בו איסור בדשיל"מ:

ובזה נ"ל יישוב נכון אהש"ע דביו"ד סי' ק"י פסק רמ"א להחמיר בס"ס ובא"ח סי' תצ"ז פסק להקל וכתב הש"ך ביו"ד שם דס"ס דלא אתחזק איסור כלל מיקל רמ"א ובהכי איירי בא"ח והמג"א סי' תצ"ז סק"ד הקשה על זה ממ"ש בש"ע סי' תקי"ג בגוי שהביא ביצים ביו"ט ב' ובסי' תק"א בגוי שהביא שיש במינם במחובר דאוסר ס"ס אע"ג דלא דאתחזק איסורא והא"ש דהתם נמי אתחזק עכ"פ מיעוט ביצים שנולדו היום ומיעוט פירות שנתלשו היום בלי ספק, אבל בסי' תצ"ז מיירי בספק מוכן שפירש מצודה ומצא בה חי' או דגים ולא ידע אי מאתמול או מהיום ניצודו דביו"ט ב' כה"ג הו"ל ס"ס ושרי ע"ש דבהכי מיירי והתם לא אתחזק כלל שום איסור לומר שבמצודה זו ניצוד היום שום דבר ומשו"ה שרי', וההי"נ בפירות שנשרו תחת הדקל ביו"ט וספק אי מאתמול אי מהיום דמותר ביו"ט שני דלא אתחזק מיעוט לאיסור כלל כנ"ל:

וי"ל דבהאי סברא מסופק רבי בפ"ב דביצה דבצפרא חזר ממה דהוה אמר באורתא מותרין לאכילה, דבתחלה הוה ס"ל דבנכרי שהביא דורון לא שייך מיעוט ורוב וביטול כמו בתערובו' וממילא דלא שייך להחמיר משום מב"מ לא בטיל דמה שייך ביטול היכי דליכא תערובו' ואין כאן אלא משום עד שתאכלהו באיסור אכלהו בהיתר, וזה שייך באכילה, ולא בטלטול וכ"כ פני יהושע שם להדי' דבטלטול לא שייך זה דהרי רוצה לטלטלו היום למקום זה ומחר למקום אחר, וע"כ ר' יהושע לא אסר אלא לאכילה ור"ג התיר אפי' לאכילה, וס"ל להתיר דבשיל"מ מכל וכל, ושוב הדר בו דודאי ליכא מאן דפליג אדשיל"מ אלא ר' יהושע לטעמי' דהא בנדרי' נ"ח ע"א גרסי' ר"ש שאמר משום ר' יהושע כדאי' בראשוני' עפ"י הירושלמי, והעלינו לעיל דטעמי' דר"ש דהחמיר בדשיל"מ משום מב"מ והתבונן רבי דגם הכא שייך ביטול מב"מ דהרי איכא עכ"פ מיעוט שנתלשו היום ולא נודעו לנו ובאנו לסמוך דמרובא פרשו וס"ל לר' יהושע בדבר שיל"מ לא בטלינן ברובא משום מב"מ, וגם איסור טלטול לא בטיל, ור"ג אתי' כרבנן דר' יהושע התם דמודי' דדשיל"מ לא בטיל משום עד שתאכלהו באיסור וכו' ומשו"ה מודה הכא באיסור אכילה, אבל בטלטול לא יודה דמב"מ לית לי' כרבנן דר"ש התם, ובפ"ק גבי אסור לטלטלה לסמוך בה כרעי המטה דמיירי בספיקא דלא שייך מב"מ י"ל בקל ועיין מ"ש בסמוך אי"ה:

הרשב"א בתה"א דף ק"ג ע"א וז"ל ומסתברא שלא אמרו דבר שיל"מ אלא בדבר שהמתיר עתיד לבוא בודאי, או שהוא בידו להתירו על כל פנים וכו' וכן מעשר שני בידו לתקנו שהרי בידו לפדותו, ולאכלו בכל מקום, וכן הקדש יכול הוא לישאל עליו דהקדש טעות אינו הקדש, וכן קונמות מצוה לאתשולי עלייי' מדר' נתן וכו' כדאיתא בנדרי' פרק הנודר מן הירק י"ט ע"א, אבל כל דבר שאין המתיר בא בודאי וגם אינו בידו כגון ביצה וגבינה של ספק טרפה שאינו ודאי שתלד התרנגלת והבהמה ולא שתשהנה יב"ח אין זה קרוי בשום מקום דשיל"מ ולפיכך נ"ל שהן כשאר האיסורי' שאין להם מתירי' ובטלין כדרך שבטלה ביצה של ודאי טרפה עכ"ל, ומקשי' עליו מדוע תלה זה במסתברא לי הרי כן מוכח פ"ק דביצה דכדמוקי לי' בספק טרפה הוה ק' לי' ספיקא אמאי אסורה, ולא שני לי' משום דשיל"מ ש"מ ספק ביצה טרפה לא

מקרי יל"מ עש"ך סי' ק"ב, וי"ל דהגאון מ' גרשון הקשה אהרשב"א עוד מה צורך משום שאין המתיר בידו ובודאי, תיפוק לי' ממ"נ אי יחי' יב"ח אגלאי מלתא שמעולם לא הי' כאן איסור, ואי לא תחי' א"כ לא הי' לה מתירי' ותי' בצמח צדק דעכ"פ עד שתאכלנה בספק איסור המתן ותאכלהו בודאי היתר, וכוונתו רצוי' דלהרשב"א כל תערובות מב"מ אין האיסור חוזר להיות היתר גמור ועדיין בספיקו עומד דמשום כן לא יאכל אדם א' התערובו' ביחד בפ"א כמבואר בי"ד סי' ק"ט בטור וב"י שם, וא"כ למה תאכל בספיקו המתן ואכלהו בודאי היתר, משו"ה סבר הרשב"א לומר שאין בידו זה, כי אולי לא יבורר התירו ועדיין יאכלנו בספיקו כן נ"ל בכוונת הצמח צדק, והנה זה יצדק אי אמרי' דבר שיל"מ הוא משום עד שתאכלהו באיסור, אבל להר"ן דמשום מב"מ הוא א"כ בוודאי הדין עם הגאון מה' גרשון, דממ"נ אם יהי' מינו של המתבטל דהיינו שיהי' היתר אם כן לא צריך ביטול ואם צריך ביטול, הוא אינו מינו ואין מקום לתי' הצ"צ והדברי' פשוטי' וברורי', והנה לכאורה צריכי' להבין מ"ט לא אסיק אדעתי' המקשן דדשיל"מ כי היכי דמחמרי' בתערובות ה"נ יש להחמיר בספיקו דרבנן, והרי ספק הוא ק"ו מתערובות כמ"ש לעיל בכוונת הרמב"ם, ונ"ל דהמקשן הוה ס"ל טעם חומרת דשיל"מ משום מב"מ הוא ומשו"ה דין הוא להחמיר בתערובותו, אבל בספיקא מה מב"מ שייך ומסיק רב אשי דליתא אלא משום עד שתאכלנו הוא וזה מועיל להחמיר בספיקו מק"ו דתערובות, וע"ד צחות נ"ל דרב אשי המתיק בדבורו כיון דמודית לי' דאפי' בדרבנן לא בטיל ע"כ לאו משום מב"מ הוא דמב"מ בטיל בדרבנן לר' יהודה וה"ה לרבנן בדשיל"מ וע"כ משום עד שתאכלנו אתאינן עלה, וממילא נחמיר נמי בספיקא, א"כ ממילא מיושבי' דברי רשב"א דהוה סד"א לעולם בעלמא היכי שאין האיסור בוודאי שיבוא נמי מקרי דשיל"מ וביצת ס' טרפה אסור משום עד שתאכלנה בספק אכליהו בוודאי, והא דפרך אא"ב ספק טרפה אמאי באלף לא בטיל לא הו"מ לשנויי משום דיש לו מתירי' ז"א דלפי הס"ד הוה טעמא משום מב"מ פשיטא דספק טרפה לא הוה יל"מ מטעם ק' הרב מו"ה גרשון זצ"ל אבל לפי האמת דאיכא עוד טעמאי משום עד שתאכלנה, אפשר דגם בספק טרפה שייך זה ורב אשי אה"נ הו"מ לשנויי ולאוקמי בספק טרפה אלא עדיפא מני'

משני והאמת משני דאפי' ספק ביצת י"ט נמי לא בטלה וספקה אסורה משו"ה תלה הרשב"א במסתברא:

א"נ נ"ל דמן הש"ס הי' אפשר להוכיח בהיפוך דבספק טרפה נמי שייך דשיל"מ דמדלא פריך נמי לר"נ דמשום מוקצה הא הוה ספיקא דרבנן, ומ"ש מהרש"א משום תוס' ישנים דה"ל כעין דאוריי' אין זו ס' פשוטה כל כך והי' נראה לומר דלהך מ"ד שפיר מוקי לי' בספק טרפה ומשום דשיל"מ דבספק טריפה נמי שייך יש לו מתירי' אך למ"ד משום פירות הנושרי' ומשקין שזבו ולדידהו רישא דאין מטלטלי' אותה מיירי אפי' בעומדת לאכילה, ואיך מיד תני ספקה אסורה בספק טרפה דלא עומדת התרנגולת לאכילה שהרי ספק טריפה היא, ואיכא למיטעי דגם רישא בהכי מיירי ולא בעומדת לאכילה, אע"כ אי מוקמי' בספק טרפה צ"ל דמיירי בתרנגולת שהיתה בחזקת כשרות ועומדת לאכילה והטילה ביצה, ושוב נשחטה ונמצא ספק טרפה בסתר באופן שנדע שכבר היתה בספק הזה בשעה שהטילה הביצה, או שהי' ודאי טרפה וספק אם כבר היתה בשעה שהטילה, וא"כ עכ"פ מיירי בשכבר נשחטה ותו לא שייך יל"מ אחר יב"ח, ולעולם ספק טרפה דשיל"מ הוא, משו"ה כ' רשב"א דלא מסתברא הכי והא דלא פריך לר"נ מטעמי' שכ' מהרש"א דמוקצה כעין דאורייתא:

עוד הקשה במוצל מאש על הרשב"א דנקט בהקדש משום שישנו בשאלה ולא כ' טעמי' משום פדיון כמו במעשר שני ואלו בקונמות כ' משום דמצוה לאתשולי וכן הוא להדיא בש"ס דנדרים נ"ט ע"א דוקא קונמות דמצוה לאתשולי הוה יל"מ אבל תרומה דליכא מצוה לא, ומעשר שני והקדש משום פדיון הוא ולא משום שאלה, ולפע"ד לפמ"ש ט"ז בי"ד סי' שכ"ג להוכיח דלא מהני פתח חרטה למתשיל אתרומה וחלה מפני שיתערב אלא צריך חרטה ממקום אחר, דאלת"ה מ"ש תרומה דלא מקרי יש לה מתירי' מקונמות, והנקודת הכסף הקשה עליו הא מבואר החלוק בש"ס התם איכא מצוה הכא ליכא מצוה, ולפע"ד דברי הט"ז נכוני' בטעמם דמה בכך אי איכא מצוה או לא מ"מ דשיל"מ הוא, אלא דהש"ס ס"ל כל שאין ההיתר בוודאי שיבוא ואין בידו לעשות לא מקרי יש לו מתירי' והכא בקונמות אין זה ברור שיתחרט ושימצא לו החכם פתח ואיך יהיה זה יש לו מתירי' אולי לא יתחרט לעולם ואין לומר הא קמן

שיתחרט הואיל ונתערב ומפסיד עי"ז את כל התערובו', ז"א מוכרח שמפסיד כלום אם לדידי' אסור לכ"ע מי נאסר, ומאן לימא לן שיתחרט עי"ז ע"כ אמרו בש"ס כיון דאיכא מצוה לאתשולי זה הוא גופי' החרטה שעבר אדר' נתן ולהדי' אמרי' בנדרים כ"ב ע"א לחד מ"ד בסיפא דר' נתן פותחי' ואפילו למ"ד אין פותחי' היינו משום שמא מחמת כיסופי' יאמר שיתחרט אע"ג שלא יתחרט ולעולם מבואר שמכח זה ראוי שיתן אל לבו להתחרט וה"ל כודאי שיבוא, והשתא אי ס"ד דחרטה הבאה מחמת התערובות נמי מקרי חרטה, א"כ בתרומה שנתערבה בחולין והוא רוצה שתתבטל ולא יפסיד חולין שלו, א"כ הא בוודאי שאם לא תתבטל יתחרט מחמת זה התערובות בעצמו וה"ל יש לו מתירי' אע"כ שאין פתח ממקום אחר בעי' וזה אינו בוודאי שיבוא כיון שאין כאן מצוה לשאול עליו ודברי ט"ז נכונים, אמנם מ"מ נ"ל שאין זה ראי' ברורה דשאני תרומה שאעפ"י שהוא מצטער על הפסד הדמוע מ"מ אפשר שלא יתחרט ולא ישאל עלי' דא"כ יהדר לטבלו וכל מה שכבר נאכל מאותו הכרי הוא באיסור וגם יצטרך להטריח להמציא לו טבל אחר, ולהפריש שלא מן המוקף, ומשו"ה אינו בודאי שיבוא, אבל מ"מ אם רוצה להתיר לו נדרו רשאי:

והשתא אתי' דברי רשב"א על אמיתתן דוודאי הש"ס דקאי אזמן המקדש דהי' פדיון להקדש, ומעשר שני בלא"ה לא שייך אלא בזמן המקדש א"כ א"א לומר שיש לו מתירין משום שאלה דאינו בוודאי שיתחרט דמשום התערובו' אינו מוכרח להתחרט דהא אפשר לפדות מעשרו והקדשו, משו"ה אמרי' דההיתר הוא ע"י פדיון, משא"כ הרשב"א מיירי בהקדש בזה"ז דליכא מקדש וליכא גזבר וא"א לפדות כ"א פירות כסות וכלים ירקבו כמבואר בע"ז י"ג ע"א ועמג"א סי' תקס"א סק"ב, לכן ההיתר הוא השאלה שבוודאי יתחרט ע"י התערובו' הזה וק"ל:

עוד בתה"א קט"ו וקט"ז מייתי פלוגתת ר"י ור"ת דלר"י נתערבה אספיקא קאי ולר"ת אוודאי קאי וכ' וז"ל ומדברי ר"ת נלמד דכל ס"ס אפי' בדבר שיל"מ מותר לאלתר, דהא אקימנא טעמא דברייתא דקתני נתערבה באלף כולן אסורות משום דה"ל דשיל"מ ואפ"ה ודאי אסור הא ספיקא מותר ע"ש, ובפר"ח הקשה מנ"ל להרשב"א להוכיח כן דלמא פלוגתת ר"ת ור"י קאי אהס"ד דלאו משום דשיל"מ אתאינן עלה אבל למסקנא

דמשום דשיל"מ לכ"ע אפי' ספק שיתערב אסור, עוד הקשה לר"ת איך שייך ספיקו אסור ונתערבה באלף אודאי, ודאי טרפה מאן דכר שמי' נ"ל דהרשב"א בתשובה הקשה לר"י דספק א' בגופו וס' א' בתערוב' לא שמי' ס"ס הא ס"פק דכתובות מתיר ר' הושע אלמנת עיסה משום ס"ס אע"ג דא' בגופו וא' בתערוב' וצריך להוסיף דאע"ג דהתם ר' יהושע קאמר הכי דאלים לי' ס"ס ואפשר דאין מקילינן כל כך בס"ס, מ"מ קשה למאי דמוקי לי' כתנא דליטרא קציעות ור' יהושע היא א"כ אמאי אוסר ספיקה שנתערבה, וע"ש בפני יהושע שקבץ כעמיר דברי הבית שמואל והגאון מהו' הילמן מפראג, וכבר הארכתי בתכלית האריכות בחי' ס"פק דכתוב' ובאמת הי' אפשר לומר דהכא מיירי בספק טרפה שיצאה מחזקתה מחי' משו"ה מחמיר ר' יהושע משא"כ התם איכא רוב משפחה וחזקת כשרות אלא שכבר כתבתי לעיל דמיירי בתרנגלת שנשחטה ומצאה טרפה וא"כ לאו שייך זה דהרי לא נמצא עד אחר שחיטה ולא יצאה מחזקתה מחיים, ע"כ הי' נ"ל ע"ד לומר דספיקא מצי איירי בספק א' משני ביצים א' כשרה וא' טרפה ואתחזק איסורא וה"ל כודאי איסור שהרי מביאי' אשם תלוי בכה"ג עיי' בבד"ה לר"אה שכ"כ להדיא, ומשו"ה מחמיר ר' יהושע בספיק' והא דהוכיח ר"י דא' בגופו וא' בתערוב' לא מקרי ס"ס היינו ממסקנא דמוקי בספיקא דרבנן ובדרבנן אפילו חד בחד ה"ל תערובות גמור, ואיכא למ"ד בסי' ק"ט דמותר לגמרי ולכל הפחות לא מקרי אתחזק איסורא ואפ"ה בנתערבה אח"כ אסורה או אפשר דאה"נ בכה"ג שרי' אלא למסקנא לא מיירי בב' תערוב' אלא בספק ממש שנתערב אח"כ, ואסור ש"מ בעי' ס"ס שווי' או תרווי' בגופו או תרווי' בתערובות ושפיר מוכיח מזה הרשב"א דס"ס ממש מועיל אפי' בדשיל"מ, וא"ש נמי לר"ת להס"ד נתערבה אספיקא קאי, דהיינו ס' ב' תערובות הראשון חד בחד והשני באלף וק"ל:

המרדכי רפ"ק דביצה ובגליון שם כ' בשם ר"ח כהן דחדש לא מקרי דשיל"מ הואיל וחוזר ונאסר לשנה הבאה, ותמה עליו פר"ח סי' ק"ב הא אותו החדש בעצמו לא יאסר לעולם, ועוד הא הש"ס בנדרי' אומר להדי' דדשיל"מ הוא, וראיתי בפלתי שכ' דאם יבנה המקדש יחזור כל התבואה אפילו חטין שבעלי' חדש למ"ד חדש אינו נוהג בזה"ז וסהדי בשחק כי קיימתי' מסברא אמנם לא כמו שסובר הוא כי לא ידעתי מנו

ומנו דס"ל חדש אינו נוהג בזה"ז ועתיד לנהוג בביאת משיח וכה אמרתי דס"ל כמ"ד לא קדשה לע"ל וקדושת הארץ בטלה לגמרי וחדש בחו"ל לאו דאוריי' וא"י בזה"ז כחו"ל דמי' ולכשיבנה המקדש יחזור כל החטי' שבעלי' חדש כמ"ש תוס' בר"ה י"ג ע"א בשם הירושלמי והשתא לפ"ז שפיר אכלו רבנן דבי רב אשי באורתא דשיתסר דמה תאמר יל"מ למחר שמא יבנה המקדש ויהי' הכל אסור משא"כ בנדרי' דמיירי מתערובו' חדש ואסור משום דה"ל מב"מ עכ"פ דהא עכ"פ עתיד להיות מותר, משא"כ ספיקא דלא שייך משום מב"מ רק משום עד שתאכלנו וכו':

הרמ"א בסי' ק"ב כ' דאין אוסרי' דשיל"מ בטעם בעלמא והש"ך הרבה להקשות עליו והעיקר דבנדרים מבואר בראשונים דוקא באינו מינו בטל טעמא ולא במינו, ולפע"ד גם רמ"א לא אמרו אלא בשאחד מהם אינו מינו כי ביצה שנולדה בי"ט שנבלע טעמה בחתיכת בשר ונתבשל הבשר עם בצים אחרי' והפליט טעמו בהם אע"ג שגם טעם הביצה נפלט לתוך הביצים מ"מ בטיל כיון שהבשר שהוא אינו מינו דביצים מפסיק ביניהם, וכל שאין כאן מב"מ מכל צד לא אמרי' בי' דשיל"מ לא בטיל, אבל אה"נ דטעם ביצה שנולדה בי"ט שנבלע בהדי' לתוך ביצים אחרי' שאוסר לעולם:

בעירובין מ"ה ע"ב בתוס' ד"ה איבעי' אימא וכו' אע"ג דהוה דשיל"מ ואמר ר' אשי אפי' באלף לא בטיל בעירוב הקילו, הקשה בשער המלך מאי פסקי' דרב אשי ס"ל כהך שינויי' דלמא כאידך שינוי' דהתם, ונ"ל דקשה להתוס' מאי צריך לומר דהוה ס' דבריהם תיפוק לי' אפי' ס' דאורי' נמי דאמרי' כאן נמצא וכאן הי' ובפרט שכבר ראינו העבי' שנתקשרו מעי"ט ועכצ"ל דעיקר הקושי הוא משום דשיל"מ דאסור אפי' היכי דאתחזק איסורא:

בש"ע א"ח סי' תרע"ז ס"ד הנותר ביום השמיני שמן מנר חנוכה שנתערב בשמן אחר ואין בו ס' לבטלו יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו וזהו דעת מהר"ם מרויטנבורג שהבי' הטור שם ודעת הרא"ש תלמידו בשמעתין דכדמשני הש"ס בדרבנן מבטלין איסור לכתחלה היינו דוקא היכי דמקלי קלי לאיסורא אבל בלא"ה לא ונר חנוכה לא מיקרי מקלי קלי כיון שנהנה ממנו בתחלת ביעורו ואולי כונתו למ"ש תוספ' בשבת כ"ה ע"א ד"ה הא בחול בסוף הדיבור שכ' שמן מיקרי טפי בעין

בשעת הביעור מעצים ע"ש ועיי' במג"א סי' תמ"ה ססק"ה, ובי"ד סי' צ"ט ס"ו סתם המחבר דאיסור דרבנן שנתערב בהיתר מועט מותר להוסיף עליו כדי לבטלו והקשה הש"ך שם הסתירה הלז והניח בצ"ע ומג"א כ' דשאני שמן דנר חנוכה דה"ל דבר שיש לו מתירין לשנה הבאה ובס' באר יעקב בחלק י"ד סי' הנ"ל תמה עליו בכמה קו' ע"ש ואני אוסיף להקשות דכזה לא מיקרי דשי"למ דלדבר זה לא נאסר מעולם, ובגליון ש"ע שלי כתבתי ליישב כונת המג"א דהמחבר בי"ד ס"ל כהנך פוסקי' דאין לבטל לכתחלה ממש רק אם אירע כבר שנתערב עם היתר בפחות מס' מותר להוסיף כדי להציל ההיתר אבל אם יהי' באופן שלא יפסיד מההיתר ג"כ באמת אין להוסיף לכתחלה והכא בנ"ח אינו מפסיד מההיתר שהרי יכול להשהותו לשנה הבאה וזהו ברור בכונת מג"א שקראו דשיל"מ ע"ד שכתבתי ומיושבי' כל הקושיו' אמנם לולי דבריו גם אני אענה חלקי ביישוב הקו' הלז של הש"ך בסתירת הרב המחבר גם לפרש כוונת מהר"ם מרויטנבורג שכ' לחלק דהכא נהנה ממנו בשעה שהנר דולק ומאי בכך וגם התם משכחת נהנה בשעה שהעצים דולקים ולא מצינו בהראשונים ז"ל שאסרו להנות מעצי דקל שנשרו ונתערבו בשעה שהם דולקים רק במג"א לעיל סי' תק"ז סק"ג נדחק בזה מאוד ע"ש בתחלה מ"ש מהרש"א בשמעתין מדהקשו תוספ' גבי עגול יוסיף עליו ויבטל שמע מינה לית להו מ"ש הרא"ש ז"ל דבאיסור דרבנן נמי אין מבטלין כ"א היכי דמקלי קלי איסורא נאמר התוספ' לשיטתיהו אזלי, עיי' בשבת כ"ט ע"א מסיקין בכלים ואין מסיקי' בשברי כלים ומקשה הש"ס מסיקים בכלי' מכי אדליק בי' פורתא ה"ל שברי כלי וכי מהפך באיסורא מהפך ומשני דעביד כרב מתנה וכ' הרשב"א בחי' מדמקשה ממהפך ולא מקשה מהנאה דכי הוה שברי כלי אסור תו להנות ממנו שמע מינה מוקצה מותר בהנאה, ועוד כ' שם הך דמרבה עצים מוכני' ומבטלן לאו ביטול ממש קאמר דהא הכלי ניכר וכל שניכר לא שייך ביטול אלא הכונה דמטלטל ההיתר וממילא מתהפך האיסור וה"ל טלטול מן הצד ע"ש וצ"ע א"כ בשמעתן דמקשה ממבטל איסור לכתחלה ודשיל"מ מאי מקשה הלא לא איירי מביטול כ"א מטלטול מן הצד ואין לומר נמי דמשלהבת מקשה שמבטלה להנות ממנה הא כ' דמותר בהנאה ולפע"ד ליישב זה במ"ש הרי"ף והרא"ש בשמעתן

דה"ל נולד ואסרי לי' משום שמא יעלה ויתלוש והמג"א סי' תק"ז ססק"ד עמד בזה לאיזה צורך כ' ב' טעמים ובספ"ד דפסחי' גבי פירות הנושרי' יהיב ב' טעמים אלו ועביד הש"ס צריכותא והכא לא שייך זה הצריכותא ע"ש וא"כ קשה וי"ל דאי משום נולד לחוד לא הוה אסור בהנאה דמוקצה מותר בהנאה כמו שהוכיח רשב"א הנ"ל אבל משום גזירה יעלה ויתלוש אסור בהנאה אי הוסק בדיעבד או ע"י גוי אפי' וזהו מדוקדק בלשון הרי"ף ואסרי לה משום שמא יעלה ויתלוש פי' ואסרי לי' בהנאה, ואי משום שמא יעלה ויתלוש לחוד לא היה מקום לאסור להסיק בשברי כלים ע"כ הטעם נמי משום נולד דלהכי מייתי הש"ס דרב מתנה התם גבי מסיקי' בכלי' משום דחד טעמא לתרווייהו והא"ש דכ' הרשב"א שם מדמקשה דמהפך באיסורא ולא מקשה מהנאה ש"מ דמוקצה מותר בהנאה דהתם בכלים לא שייך משום שמא יעלה ויתלוש, ובשמעתין אסור בהנאה משום שמא יעלה ויתלוש ולהכי בעי ביטול ומקשה הש"ס שפיר הא אין מבטלין איסור לכתחלה וזהו ברור ונכון בעז"הי ולכן נדחה מ"ש מג"א סי' שכ"ה סק"ט בשם תוספ' מס' ע"ז ס"ו ע"ב ע"ש ולפי הנ"ל נלפע"ד דהתוספ' לטעמי' אזלי דס"ל בביצה ג' ע"א דלא גזרי' שמא יעלה ויתלוש אלא במידי דאכילה שנפשו של אדם מתאוה ובעודו בכפו יבלענה ולא בעצים לכן עצים שנשרו מותרים בהנאה משא"כ להרי"ף וסיעתו כנ"ל ובזה מיושב מה שיש לדחדק אהמקשן שהקשה וכי קא מהפך וכו' ולא ידע תי' הש"ס א"כ אמאי אמר רב מתנה מרבה עליהם עצים מוכנים דוקא בלא ריבוי נמי והא"ש דהוה ס"ל משום הנאת ההיסק מרבה עליהם שיהי' רוב ההיסק מעצים מוכנים אבל מהיפוך באיסורא מקשה שפיר כק' הרשב"א הנ"ל דכל שהאיסור ניכר לא בטל ואף שיש לדחות דהרשב"א לא כ"כ כ"א בכלי דניכר בין עצים אחרי' משא"כ הכא מיירי מעצים ועצים, ושפיר לא מנכרו י"ל כיון דא"א לערבבם בידים דמוקצה נינהו רק מניח על גבם עצים מוכני' א"כ לעולם האיסור ניכר במקומו שיודע שהתחתונים מוקצה מהפך באיסורא משני כיון דרובא דהתירא בהתירא קא מהפך ומשום טלטול מן הצד וכפי' הרשב"א במס' שבת הנ"ל:

ובזה מיושב מדוע לא מקשה מיד הא אין מבטלין איסור לכתחלה דהר"ן כ' לכן אמר לתוך התנור דוקא דשם שכיחי עצי היתר ואז מרבה עליהם להציל ההיתר דבאיסור

דרבנן נמי לא שרו אלא להוסיף ולא לבטל להדי', לולי דברי הר"ן היה אפשר לומר דוקא לתוך התנור שא"צ לטלטלם אבל במקום אחר אסור להניעם ע"י רבוי ולהביאם להתנור להסיקם. והא"ש בל"ז לא הו"מ להקשות הא אין מבטלין איסור לכתחלה דאיכא למימר דמסיק בעצי היתר שלו וממילא ניתוסקו עצי האיסור ואולי זה לא מיקרי ביטול איסור כיון שאינו עושה בידים ודקתני לתוך התנור דוקא לאו משום דשכיחי שם עצי היתר דמה בכך כיון דלא מטעם ביטול אתאינן עלה, אלא משום שאסור לטלטלם אפי' ע"י ריבוי לכן בעי' לתוך התנור דוקא ומקשה א"כ הרי עדיין מהפך באיסורא ומשני דה"ל טלטול מן הצד כנ"ל א"כ קשה מ"ש תנור אפי' בדוכתא אחריתי נמי יכול להניעם להתיר ע"י טלטול מן הצד אע"כ נקט תנור משום דשכיחי תמן עצים מוכנים ולא הוה רק הוספה וכמ"ש הר"ן א"כ ע"כ כה"ג נמי הוה ביטול איסור הקשה שפיר הא אין מבטלין איסור לכתחלה אפי' ע"י הוספה כמ"ש רש"י ותוספ' מסאה תרומה שנפלה לצ"ט אסור להוסיף א' להשלימו למאה, וע"כ משני לחלק בין דאורי' לדרבנן:

והא"ש נמי למהר"ם מרויטנבורג וסיעתו דס"ל דבדרבנן נמי לא מבטלין כ"א היכי דמקלי קלי איסורא א"כ מה צורך להש"ס לחלק בין דאורי' לדרבנן מדוע לא מחלק בין מקלי קלי בשלמא להסוברי' דוקא להוסיף שרי ולא לבטל, כבר יישבנו בסמוך דלא הו"מ לשנויי כאן להוסיף כאן לבטל דמתני' דתרומות נמי מיירי להוסיף ואפ"ה אסור אבל מקלי קלי הו"ל לשנויי וי"ל דס"ל דלא משום טלטול מן הצד אתאינן עלה וכמ"ש הרשב"א אלא משום ביטול גמור, ודקתני לתוך התנור לאו משום הוספה וכמ"ש הר"ן אלא דבמקום אחר הי' אסור לטלטלם ולהביאם לתנור אפי' ע"י ביטול משום דאין מבטלין איסור לכתחלה אבל לתוך התנור דמסיקי' ושם בטילי ושרי להפך והשתא לא הו"מ לשנויי משום דמקלי קלי שרי לבטל הא עכ"פ קודם ההיסק עדיין לא נתבטלו העצים כנ"ל וא"כ איך שרי להסיקם הא קיי"ל במס' גטין פ' הנזקי' אגוזי פרך שנפלו לאלף ואח"כ פצעם כדי שיתבטלו באסורי' עומדים וה"נ איך שרי להסיקם בידי' ומשני בדרבנן שרי ואין לומר הא התם נמי איסורא דרבנן הוא ואפ"ה קנסו דקאמר התם בדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד ע"ש י"ל דכל עיקר הטעם דאין

מבטלין איסור דרבנן להדי' משום דא"כ מה הועילו חכמים באיסורן שכל א' יבטלו בידי' וכ"כ תוספ' בפסחים פ' כל שעה גבי קדירות בפסח ישברו ע"ש וא"כ בפיצוע אגוזי' עדיין לא הועילו אי שרית לי' לפצוע משא"כ הכא הועילו כשיפלו במקום אחר שאינו תנור או כשלא ירצו להסיקם, ולפע"ד דהסובריי' דאפי' בלא מקלי קלי מבטלי' ע"י הוספה נמי מה"ט דוקא הוספה דעדיין הועילו חכמים באיסורים בשלא נפש האיסור בהיתר עדיין, ובזה מיושב ק' הש"ך שהתחלנו בו דבנ"ח כ"ע מודי' דאסור להוסיף דאל"כ לא הועילו חכמים שאסרו מותר שמן שבנ"ח שכל א' יתחכם ויתן מתחלה קודם הדלקה שמן יותר מכדי שיעור ויתנה שאחר שדלק כשיעור יכבנה, ונמצא מרויח שאם כבה קודם זמנו וניתותר לו שמן של איסור כבר הוא מעורב ועומד בהיתר ואח"כ יהי' מותר להוסיף עליו ולא יהי' מותר שמן שבנ"ח אסור לעולם ומה הועילו חכמים באיסורים לכן אסרו להוסיף, ודוחק לומר עדיין יתן מתחלה שמן ס' פעמי' יותר משיעור ההדלקה כדיו שאם יכבה יהי' מעורב ממילא בס' זהו ודאי דוחק ודו"ק:

דברי אגדה לחנוכה

וזדים ביד עוסקי תורתך, כבר כתבתי במק"א כי טמאים ביד טהורים הוא פי' על רבים ביד מעטים כי ע"י שמטהרי' מנדה המה מעוטים, ורשעים ביד צדיקים היינו אינם נימולים ביד נימולים היינו גבורים ביד חלשים כמ"ש קטיעא בר שלום פ"ק דע"ז על מילה שהי' מחלשת, ואוסיף עתה זדים ביד עוסקי תורתך כי זד יהיר הוא המתחכם בתחבולותי' כמו בדבר אשר זדו עליהם אשר זדו בהבה נתחכמה לו עליהם והכא רצו לומר זדים ומתחכמי' ביד חלושי שכל וחלילה לומר כן כי מי בעל שכל וחריף יותר מישראל אך הם עוסקים בזדם ויהרם ואנחנו עוסקי תורתיך מבלים זמנינו ושכלינו לעסוק ולהיות עמל בתורה ואין פנאי לנצח:

תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה נ"ל היפוך ממה שכ' רש"י בפסוק וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה שפירש"י שהשליכה אינה לעולם אלא כהיום הזה שמאפיל והדר מאיר והכא בהיפוך הישועה כהיום הזה שמאיר והדר מאפיל כי הבינו שאין ישועה זו לנצח כל זמן שאין מלכות בית דוד מושלת, ע"כ נתעוררו חשמונאי' והחזיקו

מעוז תורה ועשו גדרים וסייגים הרבה וגדרו גדרים לתורה ואלמלא הם תפיג ח"ו תורה בגלות האחרון הלזה ורמז על זה הרמב"ן בפסוק לא יסור שבט מיהודה עיי"ש והיינו וטיהרו את מקדשך פי' את ישראל טיהרו מכל סיג ופסולת שהיה בהם לפי שעה אחר גלות יון ועוד הדליקו נרות בחצרות קדשיך פי' הסייגים והגדרים שבנו סביבות התורה הנקרא דביר קדשיך אותו מקום הגדר קרא חצרות קדשיך החצר שסביב הדביר שם הדליקו נרות ע"ד משל האירו עינינו והגיהו חשכינו, והיות אותה התשועה בבחינה הנקבה כי סופה לחזור בעו"ה כמ"ש בפייוט א' של פסח שירות אלה לשון שירה נקבה מיוסדי' על כן ה"נ ה'דליקו נ'רות ב'חצרות ק'דשיך ר"ת "נקבה":

בפרק במה מדליקין ת"ר בית שמאי אומרים ביום ראשון מדליק שמונה מכאן מאילך פוחת והולך וב"ה אומרים ביום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך ואמרו בגמ' לחד מ"ד לב"ש הטעם נגד ימים היוצאים ולב"ה הטעם נגד ימים הנכנסי' ואמרו שם בגמ' על דרגיל בשרגא הו' לי' בנים ת"ח כי הדלקת מנורה גורם הצלחה בתורה, הן לחדודי כפתור ופרח ציצים ופרחים לתורה, הן לאוקמא גרסא לזכרון, ועל זה מרמז "משוקדים" והנה לעת זקנה מוסיף והולך השכל בישישים חכמה ואורך ימים תבונה, ובהיפוך כי גרסא דינוקתא אדם זוכר והזקנה משכח וע"כ ב"ש דהי' מחדד טפי ולא צריך להדליק כ"א להוסיף זכרון והוא פוחת לעת זקנה ע"כ פוחת והולך וב"ה הדליקו להוסיף חידוד ע"כ מוסיף והולך:

ויש עוד טעם לב"ש נגד פרי החג היינו לפחות הטומאה ולהתיש כחה ולב"ה נגד הקדושה מעלין בקודש ואין מורידין וכו' כענין פלוגתא בגמ' בברכה אחרונה במגילה מסכת מגילה דף כ"ב ע"ב אי אמרינן הנפרע מכל צריהם להפלת השונאים או האל המושיע להוסיף ישועה וקדושה ונרלענ"ד נפקא מינה לדינא דמאן דיהיב טעמא נגד מספר הימים א"כ המהדרין מן המהדרין לא יעשו הידור הראשו' דא"כ לא נדע מספר הימים, וזו שיטת תוס' ולמאן דיהב טעמא כפרי החג ומעלין בקודש לא איכפת לן אם לא ניכר לדידן מספר הימים בנירו' כי קמי שמיא גליא וזו הי' שיטת רמב"ם:

מזמור שיר חנוכת הבית לדוד בפסיקתא כשהכניס שהע"ה ארון הקו' להיכל הוצרך להעלות ארונו של דוד המע"ה לשם ולהתפלל עלי' ואז שרתה שכינה וע"ז כתיב כי דליתני וכו' והעלית מן שאול נפשי שהרי העלוהו מקברו כנ"ל, יראה לפרש עפ"י הפסיקתא שאמר הקב"ה דמים הרבה שפכת לפני אותן דמים הם כשפיכת דם צבי ואיל דכתיב שפכת וכתי' ושפך את דמו ונחשב כדם קרבנו' שנא' לפני, אמר דהע"ה א"כ מ"ט לא אבנה אני את הבית א"ל הקב"ה עתידים ישראל לחטוא ואשפוך חמתי על עצים ואבנים ואם אתה תבנה לי לא יחרבו מעשי ידיך ויצטרך ח"ו להרוג ישראל עיי"ש, ונ"ל פירושו אמת דמים הרבה שפכת לטובת ישראל וארץ ישראל והו' חשוב כדם קרבנות לפני והיינו אם ישראל ראוים לכך אך אם חוטאים ואינם ראוים לכך הוא כשפיכת דם נקי א"כ יתחייבו בנפשם על שפיכות דמים רבי' של אוה"ע ואי ליכא בהמ"ק יצטרכו לשלם בדם עצמן של ישראל חלילה ע"כ אתה לא תבנה הבית כנלענ"ד פירושו ועפי"ז נקל להבין כל הפרשה עיין במזמור וק"ל:

בפסיקתא ומצאו שמונה שפודין של ברזל והדליקו נרות לכאורה טעות סופר הוא וצ"ל שבעה שפודין של עץ ועשו אותם מנורה של עץ כדאיתא בגמ' שחשמונאי עשו מנורה של עץ, ונ"ל דלא עשו לה נירות ליתן בתוכם שמן דא"כ הדבר הו"ל כלי עץ שש לו בית קבול ומקבל טומאה, אך הנה הרא"ם בביאור סמ"ג כ' שהנס הי' ח' ימים שחלקו השמן לשמונה חלקים והק' פר"ח מי נתן להם רשות ומי התיר להם לחלק השמן ולא פר"ח כשיעור אפילו ללילה אחת הלא אין סומכין על הנס, ולפענ"ד נראה שלא הי' להם בזיכין לצוק לתוכן שמן אלא טבלו ז' פתילות בשמן ונתנום על ז' שפודים ואם יכלה הפתילה יטבלו פתילה אחרת בשמן עד תום כל השמן ונעשה נס והפתילות הראשונות דלקו כל הלילה וכן בכל לילה ולילה עד ח' לילות וא"ש:

ה' ימלך לעולם ועד, חסר וי"ו ותחת עבד כי ימלוך מלא וי"ו ועיין בזה בהקדמת הרא"ו על התורה ונ"ל כי מלכותו של עבד הרשע הוא יותר שלם ממלכותו של ית"ש, כי הוא ית"ש ברא עולמו ואנשים עליה ומחי' אותם ומשגיח עליהם ומולך עליהם, והעבד המרשיע הזה אדם חסר כל טוב וכוחו ועוצם ידו כובש חכמי' ונבונים וטובים ממנו והם מפרנסי' אותו ומלבישין אותו ומולך עליהם ומפשיט עורם מעליהם הרי זה מלך

מלא והוא ד' ימלך לעולם ועד פי' שיכירו כל העולם שמלכותו ית"ש אינה שלם כי הוא מחי' אותנו ומשגיח עלינו:

הדודאים נתנו ריח זה ראובן וימצא דודאים ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה כבר כתבתי שע"י נס חנוכה נתחזק ונתפרסם כי תורה שבעל פה הסכימו משמים כי היה השמן טמא בטומאת זיבת נכרים דדבריהם ואפ"ה נעשה נס, ולשעבר פקפקו על התורה שאינה מן השמים כמ"ש מנשה לא הי' לו למשה לכתוב אלא וילך ראובן וימצא דודאים עיי"ן פ' חלק והיינו הדודאים נתנו ריח כמו נרדי נתן ריחו ע"י עגל עזב ריחו עיי"ן פר"עק במסכת שבת ה"נ הדודאי' נתנו ועזבו ריח ואמנם ע"י נר חנוכה על פתחינו כל מגדי':

וילך ראובן בימי קציר חטים, הוא סיון שמזלו תאומים ועע"ז משתחוים אז לצורת אדם וימצא דודאי' שהם צורת אדם כידוע והיה לו לחוש לניעבד ואסורי' בהנאה אך חשב ראובן שמותר ליתנם לנשים שעשוי לתאות הבעל כמ"ש רמב"ן, וסבר ראובן ממקום הטנופת בא למקום הטנופת ילך, ע"כ ר"א שנתפס למינות וניצל שהי' גלגול נשמת ראובן כמ"ש הא"רי ז"ל הוא נכשל בזה כמבואר במס' ע"ז די"ז ע"א ע"ש ומבין:

בפ' עקידה ויקרא מלאך ד' שנית מן השמים כי ברך אברכך וכו' היינו בבית ראשון והי' זרעך כחול הים בגלות ויירש זרעך את שער אויביו לעתיד לבא, אך צע"ג בשלומא בברית בין הבתרים ובחלום יעקב ובשארי נביאות הראה לו זרעו כעפר הארץ בגלות וישועתם לבסוף הוא ענין נבואה והראה לו האמת כאשר הוא, אבל הכא יען אשר עשית את הדבר הזה לכן ברכו וכי ברכה הוא זה שיהי' זרעו כחול הים לא הי' לו להזכיר אלא תוספות הברכה שזכה ע"י נסיון העקידה גם לבאר ענין הנסיון הלז ועוד מ"ט לא בישר לו כן מלאך הראשון שאמר עתה ידעתי והי' לו לומר גם כי ברך אברכך וכו' ומ"ט המתין עד שהקריב איל וקרא ד' יראה, ואטה למשל מלך א' בחר שר צבא גבור ואהוב נאמן בעינו וגדלו ואמר לתת לו ארץ ולהמליכיהו שם אך יקבל עלי' למסור נפשו במלחמותי' ולא יראה ולא יחת ויאזור כגבור חלציו ויעמוד באמונתו עמו, והשר הצבא קיבל עליו כן כשיצא מלפני המלך אמר המלך אין אני מסופק בנאמנותו כי לא ישנה דברו ולא יפיל דברו ארצה מכל אשר קיבל עלי' אך בזה אני

מסופק כי לא שיער בנפשו השר הלז עד היכן מגיע אונס וצער ואימת מות ויסורי מלחמה על כן קיבל עלי' ואם יגיע עד שערי מות יאמר אדעתי' דהכא לא נדרנא, סבור הייתי שאוכל לסבול ועתה אין אני יכול לסבול, מה תקנתו העמיד עלי' במשמרתו, אנשי מרי נפש בחיצים ובלסטראות וחרבות לטושים וצוה עליהם שיפחדוהו בכל יום במיני פחדים אך למיתה לא יגיעוהו כי חי' יחי', והנה השר הצבא סבל הכל ועמד על משמרתו ונלחם נגדם בכל יכלתו, והי' מזה ראייה עכ"פ שלאהבת המלך לא נסוג אחור ולא עזב משמרתו ועדיין יש ספק אחר שטעם אלו הפחדים ויסורים אם עדין ירצה לקבל מתנת המלך על תנאי הנ"ל, שאם יארעו מלחמות כאלה שיוכל לעמוד נגדם והנה אח"כ ניגש השר צבא לפני המלך וביקש ממנו שיגזור בעדו ויחתם שטר הנ"ל שהוא מחייב עצמו לסבול כל הנ"ל ושהמלך ימליכהו וימשילהו במדינה אשר אמר לו, אמר המלך הנה מעולם לא נסתפקתי בהימנותא דידך ודברך אמת כי מצאתי לבבך נאמן לפני אך נסתפקתי אולי טעית בשיעור פחודי מיתה ועתה שטעמת טעם הפחדים האלה ואתה עדיין רוצה בקיום של תנאים בינינו אני מאמינך כי לא תסוג אחור לעולם והריני ממליכך כאשר הי' התנאי בינינו, כן הקב"ה כרת בין הבתרים ברית לתת לזרעו עשר עממי' לע"ל בב"א, אך תחילה הראה לו גלות מצרים וכל ד' גליות באימה וחשיכה גדולה ר"ל וראה איך ישלטו ויהרגו נפשות רבות במיתות משונו' וביסורין מרי' כמ"ש רמב"ן פ' וישלח מדורו של שמד וימותו בנים בפני אבותיה' כשבעה בני חנה וכהנה וכהנה ואאע"ה קיבל עלי' לסבול לכבוד השי"ת, והקב"ה מצא לבבו נאמן כי לא יעבור על דברי' אשר דיבר לד' אך הספק שמא אאע"ה לא שיער בנפשו איך יראה אב הזקן הבן שחוט לפני' בנו יחידו החביב ואולי הבן רך בשנים לא יבחר מחנק נפשו, וכשיגיע דורו של שמד יאמר לא הרגשנו כמה מהצער יש בזה ואדעתי' דהכי לא נדרנא ע"כ צוה הקב"ה לעקוד בנו יחידו החביב שנולד לו לזקנתו והבן בחור בארזים ואין חידוש כ"כ שעשו ולא מרו דבר ד' כי על זה אמר לו המלאך עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה, אך הספק שמא אחר שהרגיש כמה גדול הצער הזה לא ירצה עוד לסבול הגליות והשמד ולא ירצה גם במתנתו של ברית בין הבתרים, ע"כ המתין עד שאמר בהר ה' יראה והתפלל אשר

יאמר לדורו בהר ד' יראה נמצא הו' רוצה בקיומן של תנאים האלו על כן קרא המלאך שנית ואמר יען כי עשית את הדבר הזה וכו' ברך אברכך בבית ראשון ואח"כ יהי' כחול הים בגלות והכל תסבול ולבסוף ויירש שער שונאיו וא"ש כנ"ל:

ואגב אומר דרך רמז מה שהזמין הקב"ה לאאע"ה איל תחת יצחק כי איתא בפסיקתא ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כי הלמ"ד הי' הגבוה מכל האותיות רומז נהקב"ה גדול ד' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר והיו"ד קטנה מכל האותיו' רומז לישראל המקטינים עצמם כדכתי' אתם המעט ובהתחבר שני אותיות אלו היינו למ"ד יו"ד היינו לי, ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי לי דייקא ע"כ בפסיקתא, ואני אוסיף אם כי בצורת אותיו' הוה כהנ"ל מ"מ במספר הגמטרי' הו' האלף מספר הפחות לרמז על הקב"ה שאינה מתרבה ואלף אחרונה שבא"ב שאחר צדיק פשוטה הי' אלף מרמז על ישראל נמצא באמת א'חד א'לף נדבקו ישראל עם הקב"ה והו' דביקות טפי מלמ"ד יו"ד ע"כ אי"ל אל"ף יו"ד למ"ד והנה בהברה אות היותר מצער הוא הה"א שאינה נרגש במבטא כמ"ש הרי"ף בסנהדרין ע"כ נקרא כנסת ישראל א'י'ל'ה אילת השחר (שנאמר על כנ"י כדאיתא ביומא):

והנה גפן לפני, בתשו' הרא"ש ומייתי בדרכי משה בטור יו"ד ססי' קכ"ג בשם החסיד מי שנכשל בייי"נ יתענה ה' ימים כנגד ה' פעמים גפן שבתורה וכתו' בגליון היינו מלבד ב' פעמים גפן שבפ' שר המשקים אמנם ב"ח כתב שמצא בספר תניא נגד ה' פעמים גפן שבפ' שר המשקים וזה תמוה הא ליכא אלא ב' פעמים, ואולי נר' לפי מה שאמר שר המשקים לפרעה נער עברי אפילו לשונינו אינה מכיר וא"כ הי' מליץ בינו לבין שר המשקים בפתרון חלומו א"כ ב' פעמים גפן בפסוק וב' פעמים שאמר המליץ וא' בחלום הרי ה', ויותר נראה ה' מדריגות שבגפן הקדוש שאחז"ל בפרק גיד הנשה גפן זה ירושלים והיינו שתיים א' ירושלים של מעלה וא' ירושלים של מטה ג' שריגים זה מקדש מלך וכה"ג היינו מדרגה שלישית כפורחת עלתה נצה המה פרחי כהונה היינו מדרגה הרביעית והבשילו אשכלותי' ענבים אלו נסכים הי' מדרגה החמישית נסכי קדושה והוא שתה יין שנתנסך לע"ז פגם באלו ע"כ יתענה ה' ימים והיינו יין שנתנסך שאסור מן התורה וחכז"ל הוסיפו לאסור סתם יינם ויתענה ה' ימים נגד ה'

גפן שבתורה זולת גפן שבפ' שר המשקים, והנה ה"פ גפן מספרו תרס"ה והיינו ישתו יין נסיכם הוא נסך לע"ז ממש ור"ת י'שתו י'ין נ'סיכם הוא אותיו' יין לרמז על סתם יינם ועל כולם הוא אומר יהי עליכם סתר"ה היינו תרס"ה ה"פ גפן הנ"ל:

ואתן את הכוס על כף פרעה, אם תוסף כ'ו'ס על כ'ף פ'ר'ע'ה יעלה גמטריא ישראל:

ולא זכר שר המשקים, פי' רש"י היינו דכתיב אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב הנה אמרו חכמים ז"ל יכול אפילו יושב ובטל תלמוד לומר בכל אשר תעשה כי הצדיקים עושים פעולה קטנה ומה שיחסר הטבע ישלים הנס ובטורי זהב איתא ריש הלכות חנוכה בשם הזוהר דעכ"פ גבי אלישע הי' צריך מעט שמן להכנסת הנס שלא יהי' יש מאין וכל עצמו שפתר יוסף חלומות של משקה ואופה ושנכנס עמהם בדברים כלל מדוע פניכם רעים לא הי' אלא לעשות הכנה שעי"ז יעשה נס וצדק יוסף בזה, אך כל הכנות יעשה אדם, רק לא לבקש בקשה מאדם שידבר בעדו משני טעמים, אחד אפשר אינה הגון להיות שליח לדבר זה, ובאמת שר המשקים הי' מוכן לשליחות זה מן השמים כאשר באמת אמר ושם אתנו נער עברי וגם יוסף הבין בחלומו והנה גפן לפני זה יוסף שנמשל לגפן אך עוד טעם שלא ישאל מאדם שיה' לו שליח כי בני אדם רהבים הם ותולים הם הגדולה בעצמם ואומרים כחי ועוצם ידי הושיע לפלוני ושר המשקים לא זכה להושיע ליוסף על דרך מליצה טובה כדי שלא יתגדל עליו אדרבא ע"ד בזיון נער עברי עבד ויוסף שביקש ממנו שיעשה עמו טובה נענש על שפנה אל רהבים דייקא שתולים בעצמם ולא בהי"ת:

ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, פי' לא זכרו בפיו לדבר ולספר ממנו כלל ועי"ז יצא גם הוא מלבו של יוסף וישכחהו יוסף לשר המשקים ונתיאש כלל מישועתו, ואז אחר היאוש והשכחה אז ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם, כי שוא תשועת אדם ולה' לבד הישועה ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו:

מקץ

***ויהי מקץ שנתים ימים**, במדרש קץ שם לחושך ולכל תכלית הוא חוקר ונראה לפרש כוונת המדרש דיש שני מיני גאולות גאולת הגוף וגאולת הנפש ובמצרים הי' הגאולה גאולת הנפש שנשתקעו אז במ"ט שערי טומאה, ואלמלא גאל ד' אותם בחפזון לא הי'

להם תקנה עוד, וע"י הגאולה הכירו את ד' וקבלנו את התורה שלא ימוש מפינו ומפי זרענו ע"ע, אבל גאולת הגוף לא הי' בשלימות שאף שנגאלו, עוד היו בגלות אחר גלות מצרים ומיד אמר הקב"ה למשה אהי' אשר אהי' אני הייתי עמהם בצרה ואני אהיה עמהם עוד בשיעבוד מלכיות, ודבר שהוא בשלימות ראוי לקרות תכלית אבל דבר שאינו בשלימות נכון עליו שם קץ לשון קציצה, ואפי' זמן קטן כעין גאולת יוסף שלא היה שלימה, כי אדרבה היה זה התחלת הגלות שעי"ז ירדו יעקב ובניו למצרים נכון ליקרא בשם קץ, והנה גאולה שלימה יעשה ע"י הקב"ה בעצמו כאמור ישראל נושע בד' תשועת עולמים משא"כ גאולה שיש לה קץ ולכך גאולת יוסף הי' ע"י שר המשקים והיינו דמייתי המדרש על ויהי מקץ שנתים וגו' שנתגלגל גאולת יוסף על ידי אדם הה"ד קץ שם לחושך ע"י אמצעי עושה קץ לחושך ובפסיקת החושך עדיין אין האור במלואו, ולכל תכלית הדבר "הוא" חוקר פי' הקב"ה בעצמו:

ויהי מקץ שנתים ימים כ' רבינו בחיי שנתים ימים ר"ל ימים שלמים מילוי ימי', נ"ל היינו ב' שנות החמה ב' פעמים שס"ה שהם תש"ל ימים, והרמז דיוסף אמר לשר המשקים "אם זכרתני" גמטריא "תשכח", ועם ב' תיבות עולה תש"ל לכן נשתהה במאסר ב' שנים שלמים תש"ל ימים:

והנה עומד על היאור, ובספורו ליוסף אמר הנני עומד על שפת היאור ועיי' ברבינו בחיי, הנה אית' בברכו' פ' הרואה מעולם לא ראה אדם בחלומו פילא בקופא דמחטא דבר שא"א ואינה מהרהר אחריו, והנה שיעמוד אדם על היאור הוא מהנמנע וחשב פרעה אם יאמר ליוסף כן, יחשוב חלומו להבל ע"כ תיקן ואמר על שפת היאור, ולא ידע כי הפתרון שלבסוף נצמח מזה שבירך יעקב את פרעה שיעלה נילוס לרגלו, כפירש"י בפ' ויגש והיינו והוא עומד על היאור ממש שבא על היאור ועלתה לרגלו:

*ויקץ פרעה, וישן וכו' נראה על פי מה דאיתא דאם חולמין לאדם כמה חלומות בפעם אחד אין ממש רק בחלום אחרון, לכך הקיץ בנתיים שיהי' כל אחד חלום בפני עצמו ויש ממש בכולם:

בקנה א' מלאות וטובות, במסורה, בקנה א' כפתור ופרח, היינו סיני ועוקר הרים סיני היינו חכמה מה שקיבל מרבותיו וע"ז אמרו סוף הוריות הכל צריכים למרי

חיטי והיינו בקנה א' מלאות וטובות, ואמנם כפתור ופרח היינו בינה ולעשות ציצים ופרחי' לתורה עוקר הרים, ב' פעמים קנה גימטריא "שי" להנחיל אוהבי "יש" ואחז"ל הרואה קנים בחלום יצפה לבינה רומז קנה חכמה קנה בינה:

*את חטאי אני מזכיר, מזכיר הוא פועל יוצא שע"י גדולת יוסף יספרו כולם איך נתגלגל הדבר הזה על ידי שר המשקים ויזכרו העולם חטאי ואפ"ה בשביל כבוד המלך אינני חש על כבודי:

*ויגלח ויחלף שמלותיו ויבוא אל פרעה, פרש"י בשביל כבוד המלכות, יש לפרש עפ"י מה שאמרו בפ"ק דר"ה בר"ה יצא יוסף מבית אסורים, ויוסף קיים התורה עד שלא ניתנה כאשר יבואר עוד לקמן אי"ה, ואיך הניח לגלח עצמו ביו"ט, לכך פירש"י בשביל כבוד המלכות שרי, לדעת הש"ך בי"ד סי' קצ"ח בנקודת הכסף שם דלצורך מצוה שרי אבל שם בט"ז חולק עיי"ש:

בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה, לא רצה שיקנאו בו חכמי פרעה ואחכז"ל חכם עדיף מנביא אלא שהמובן אין נביא אא"כ הוא חכם אבל לעולם מה שמשיג בחכמה עדיף ממה שמשיג בנבואה, על כן אמר יוסף בלעדי שאינו מחכמתי אלא אלקים יענה בדרך נבואה, ולכן אח"כ אמר פרעה לעבדיו הראיתם כזה איש אשר רוח אלקים בו ולא בחכמה אלא ברוח אלקים ונבואה, וזה אמר פרעה לעבדיו וחכמיו שלא יקנאו, אבל אח"כ ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת בנבואה אין חכם ונבון כמותך כי אין נביא בלתי אם יקדמנו חכמה:

*ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם, י"ל מי שם אותו להיות בעל עצה ועוד דקדוקים רבים, והנראה, שעל פתרונו של יוסף הי' אפשר לפקפק שזה דבר הנמנע שיהי' שבע שנים שבע גדול ושנה שלאחריה יהי' רעב, הרי הרבה תבואה נשתייר משנה שעברה למשמרת לשנים הבאות, וצריך לומר דהגזירה היה שהפירות ירקבו וילכו לאבדון באופנים שונים, וזה פתרונו של שדופות קדים וגו' וגם פתרונו של ולא באו אל קרבינה וכן היה עצת יוסף שהרי הגזירה ההיא לא היה אלא על מצרים וסביבותיה כי חלם לו מן היאור עולות וגו' והשכיל יוסף בדעתו שאם ישים איש אחד ממדינה אחרת על מצרים, שתהא תחת רשותו וכאלו הוא שלו יתבטל הגזירה ואם דבר זה אי

אפשר ליתן לו רשות לגמרי מ"מ אפשר ליתן תחת ידו תבואת הארץ ויתבטל גזירות הרקבון ואיש ההוא צריך להיות נבון וחכם איך יצבור הבר ואיך ימכרנו, ואז אפשר תבוא תשועה לארץ מצרי' וזה כל תכלית הודעת החלום, וכיון שהאיש ההוא צריך להיות ממדינה אחרת לא יתקנאו חכמי מצרים וזה שאמר פרעה הנמצא כזה איש אשר ממדינה אחרת הוא ונבון וחכם כמוהו להיות שר ומושל ולצבור בר תחתיו:

ובזה מובן מה שפירש"י על ותרעב כל ארץ מצרים ללחם, שהלכו אל פרעה שיוסף אמר להם שימולו והיינו שמצרים הלכו אל פרעה ואמרו שאין ממש בעצת יוסף שאעפ"כ נרקב התבואה ואמר פרעה כל אשר יאמר לכם תעשו ע"ד שאמרו בסנהדרין שאמר האי מינא לר"י נהי' לעמא חד אמר ליה שפיר קאמרת אבל אנן אי אפשר לנו להיות כמותכם שאנו מולים ולכן צריכים אתם לימול, אם תרצו שיתקיימו לכם התבואות ולא ירקבו תמולו עצמיכם כדי שתהיו לעם אחר ולא עליהם הי' הגזירה ועתה כל אשר יאמר אליכם תעשו דהיינו להמול לכם כל זכר:

צפנת פענח, מאת ד' היתה זאת שהסיב פרעה לו שמו צפנת פענח דעי"ז נתפרסם במצרים בשם זה שקראו המלך כדי שלא יוודע להאחים ששם אדון הארץ יוסף:

כי הפרני, בפ"ב דשבת כ' תוס' דאם אין אבי הכלה קיים כותבים בכתובה בי נשא, וכ' בנחלת שבעה לשון כי נשני עמלי ובית אבי, אע"ג דיעקב הי' קיים מ"מ יוסף הי' מסופק אם חי שהרי שאל לאחיו אביכם הזקן העודנו חי, א"נ כיון שלא נצרך עוד לאביו, אמר נשני, ולפי טעם השני כשהכלה עצמה נותנת הנדן ולא אביה אפי' חי כותבים בי נשא, ולפע"ד ע"כ הטעם שאמר נשני שהי' סבר שכבר מת יעקב דאלו מפני שנתעלה ואין צריך עוד לאביו א"כ הו"ל להקדים כי הפרני קודם נשני, והיינו דהקדים יעקב אפרים למנשה כי באמת הי' יעקב חי ולא נתקיים נשני כ"א במה שא"צ לאביו א"כ הפרני קודם, ובזה יש לפרש בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה שמתוך שמחות גדולות שיראה האב בבניו יאמרו כי נשני, ולא שימות האב ויקרא מנשה על שם מיתה אלא ע"ש כי הפרני תחלה ועי"ז נשני וק"ל:

בני הם אשר נתן לי אלקים בזה, פירש"י שטר אירוסין וכתובה הראה לו, ויראה ששם היה נכתב צפנת פענח קידש אסנת ולא נזכר שם יוסף וה"ל שינה שמו, אלא

כיון דבמקום הקידושין והנשואין ומקום דירתם אין לו שם אחר אלא שם זה צפנת פענח, סגי בשם זה והיינו אשר נתן לי אלקי' "בזה" במצרים ששם נקראנו בשם הזה:

ויבואו אחי יוסף עשרה לשבור בתוך הבאים כי כבד הרעב בארץ כנען, יראה כי עשרה אחי יוסף לא נכנסו בין הכנענים הארורים אלא בין אותם שכבר נתגיירו והי' מהנפש אשר עשו בחרן, ואותם לא היו יורדים מארץ לחוץ לארץ, אלא מפני כי כבד הרעב ואל"ה לא היו יורדים, בין אותם הבאים באו בני יעקב אחי יוסף עשרה, והא"ש דיליף בירושלמי ונקדשתי בתוך בני ישראל דאין אומרים דבר שבקדושה פחות מעשרה דילפינן תוך תוך מבתוך הבאים, דהרי גם הבאים האלו גרים היו ולא הי' עכ"פ פחות מעשרה דאל"ה לא שייך לומר עשרה אחי יוסף באו בתוכם וק"ל ושלמה המלך עשה עשרה מנורות ומנורה של מרע"ה באמצע אלקים נצב בעדת אל:

למה תתראו, כ' רש"י באותו שעה הי' להם תבואה, ונראה כי חשב יעקב כד הקמח לא יחסר ורק משום למה תתראו שלח עתה אך הפעם למצרים ושוב לא יצטרך לשולחם עוד על כן לא נתרצה לראובן לשלוח בנימין אתם, אך אחר שכלה השבר וראה שלא נעשה לו נס, אז הוצרך לשלוח למצרים ע"כ שלח בנימין על ערבותיו של יהודה כי ראה כד הקמח כלה, ונראה יעקב סבר שמעון נמכר או נאבד ואם יחסר גם בנימין ה"ל אתחזק תלתא וימותו כולם ע"כ לא רצה לשלוח בנימין, והם ידעו שמעון אינו נאבד א"כ אפי' יארע אסון לבנימין אכתי ליכא חזקה שימותו כולן וא"כ מוטב להסתכן בנימין משימותו כולם:

ויזכור את החלומות, פירש"י וראה שמתקיימים, והקשה הרמב"ן א"כ חטא במה שציער יעקב, אלא בהיפוך ראה שלא נתקיים וע"כ עשה סיבה שיתקיימו שיביאו בנימין להשתחוות ע"ש כי גם זה דחוק כי בהדי כבשי דרחמנא למה לך והי' לו להודיע לאביו מיד וד' הטוב בעיניו יעשה, ויל"ד מ"ט חלם לי' פעמיים, ועוד בחלום הראשון נמשלו לשיבלי' ולא לככבים ואח"כ נמשלו לככבים ומ"ט לא נמשל גם יוסף לככב בחלום השני, ונלע"ד כי אחכז"ל המצפה לשולחן אחרים עולם חשך בעדו יל"ד הו"לל נחשך אורו ולא העולם חשך כ"א לו נחשך, וי"ל רוב פעמים דבר זה בת"ח כישכר וזבולון והקב"ה עושה כן יעמדו זרים ורעו צאנכם עוסקים בעלמא

דחשוכא ומאירים באור עולם מצדיקי רבים כככבים לעולם ועד ע"כ העולם חשך בעדם והמה מאירים ע"כ בחלום השני ראו כולם סמוכים על שולחנו לכלכלם לחם לפי הטף והמה יושבים בבהמ"ד של יעקב בגושנה והמה שמש וירח וככבים והוא עוסק ביושב ארץ מצרים בעלמא דחשוכא ע"כ ראה אותם ככבים ועצמו לא ראה ככב, אמנם בחלום הראשון פירש"י שכשירדו בראשונה עדיין הי' להם בר אלא יעקב דאג למה תתראו לפני בני ישמעאל ועשו ע"כ חלם להם מאלמים להם רמז שהי' להם תבואה אלא של יוסף קמה וגם נצבה משא"כ שלהם אבל עכ"פ היה להם תבואה משלהם ולא נסמכו על שולחן אחרים ולא נמשלו לככבים והא"ש ויזכור יוסף את החלומות והבין שעדיין יש להם תבואה בביתם ואין הפסד ורעבון ליעקב אם יעכבם ג' ימים ע"כ אמר מרגלים אתם ואספם אל משמר ג' ימים לולי כן לא הי' עושה כן:

ויזכור את החלומות ויאמר מרגלים אתם וכו' לא כי ערות הארץ באתם לראות, כי זכר החלומות שהיו מאלמים אלומים ונושאי' אלומיהם לביתם אלא אלומתו נצבה, אבל לכולם הי' אלומי' ונשאו אלומותם רמז לביזת מצרים ע"י התבואה כמו שאמרו חכז"ל וינצלו את מצרים שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ולקטו כל הכסף והם ישאו משם את הכל, וכיון שזכר את החלומות והבין זה אמר מרגלים אתם להחריב הארץ באתם וכן האמת:

ויזכור את החלומות אשר חלם להם ויאמר להם מרגלי' אתם, יל"ד מה ויזכור את החלומות וכבר הרגיש ביפ"ת ע"ז, ולפע"ד ליישב מה שהקשו המפרשים וכן הרמב"ן איך לא ירא יוסף לחטוא בנפשו לעכב אחיו ג' ימים במשמר ובין כך יהי' יעקב מחוסר לחם והרעב כבד בארץ וי"ל שהרי פירש"י שבאותו שעה עדיין הי' להם לחם כמ"ש גבי למה תתראו אלא דק' מאין הי' יוסף יודע זה וי"ל שהתבונן בחלומותיו אשר חלם להם בחלום הראשון הי' מאלמי' אלומי' והי' משתחוים לאלומותיו משא"כ בחלום השני וזהו הרמז בהשתחוי' ראשונה עדיי' יש להם לחם וערמות תבואה ולכן לא פחד מחסרון לחם בבית יעקב וזהו ויזכור את החלומות וגו' ויאמר להם מרגלי' אתם ודו"ק:

במ"ר ויען ראובן אותם לאמר, הלא כדון אמרית לכון הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד אלא כך אמרתון לכו ונהרגהו וגם דמו הנה נדרש דמו וגם דם הזקן פי' דם יעקב על שציערו אותו וכן פירש"י בחומש ויל"ד מה חידש לנו המדרש הלא כדין אמרית לכון שזהו פי' של הלא אמרתי לכם וי"ל בשנדקדק בקרא אחר שהשבטי' התודו על חטאם ואמרו אבל אשמים אנחנו וגו' מה צורך שוב לתוכחתו של ראובן, וי"ל שהם לא התודו רק על חטאם במכירת אחיהם ולא זכרו להתודות על אשר חטאו בצער אביהם דקים להו בדרבה מיני', אמנם ראובן שפתח בהצלת יוסף לא הי' בכלל הוידוי שלהם רק שפגם בכבוד אביו כי אמר שלא ישפכו דמו להדי' אלא ישליכו אותו הבורה ונהי שכוונתו היתה להשיבו אל אביו מ"מ אי הי' זוכר בכבוד אביו הי' לו להזכיר לאחיו צער אביהם ואז לא הי' יכולי' להשליכו אל הבור כי לא הי' די בזה רק להנצל מחטא שפיכת דם אחיהם בידים שהוא מגונה רק ישליכו הבורה ויהי' רק גרמא אבל אין בזה די לצער אביהם כ"א להשיבו ממש ואי הי' אומר להם כן אולי הי' שומעי' לו וזהו שהתודה ראובן אחר שהתודו הם אבל אשמי' אנחנו אמר הוא הלא אמרתי לכם פי' כדין אמרית לכון בזה הלשון אל תחטאו בילד ואעפ"כ אני בצער הזה מוכח וגם דמו דם הזקן נדרש ולא אמרתי אל תחטאו באבינו הזקן והנה גם דמו נדרש לרבות דם הזקן דאל"ה למה נכללתי בצער הזה והא"ש המדרש שלא נטעה לומר הלא אמרתי לכם הוא לשון תוכחה לכן מפרש הלא כדין אמרית לכון שהוא לשון וידוי כנ"ל ודו"ק:

שברו לנו משם ונחיה ולא נמות וירדו אחי יוסף עשרה, יעקב רמז שברו לנו משם ממקום ערות הארץ וטמאה, על כן ראוי שנחיה ולא נמות בעה"ב ע"י אכילה זו, על כן וירדו אחי יוסף עשרה וכל בי עשרה שכינה שריא והי' ראוי לשלוח בנימין שהיה אושפיזכן לשכינה כדאיתא בגמרא מגילה פרק ד' אלא ואת בנימין לא שלח פן יקראנו אסון, ומשו"ה כשחסר שמעון אמר יהודה שישלח עמהם בנימין שיהי' עשרה ונחיה ולא נמות:

***עלי היו כולנה**, יש לפרש די"ב שבטים נגד י"ב צרופי הוויות גימטריא שי"ב ר"ת **ש**מות **ב**ני ישראל וגם **ש**מעון יוסף **ב**נימין ר"ת שי"ב וזה הכוונה עלי היו כולנה:

אם כן איפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ וגו' והביאו לאיש מנחה, בפ' תולדות אחז"ל על פסו' מי הוא איפוא לשון אופה שנפתח גיהנם מתחתיו, וכאן נ"ל עפ"י דאחז"ל בזכות הצדקה ניצולים מדינה של גיהנם, ואיתא בפ"ק דב"ב ונוגשיך צדקה מה שנותנים לנוגשים יחשב כצדקה וא"כ מצילנו מדינה של גיהנם, ויעקב התנחם פה על מה צריך ליתן להאיש מזמרת הארץ מנחה כדי להנצל מגיהנם ע"ד ונוגשיך צדקה והיינו א"כ איפוא מה הוא הגיהנם ולהנצל ממנו זאת עשו:

כי אתי יאכלו בצהרים, שהיא שעה רביעית כי היה עש"ק כדאיתא במדרש וטבוח טבח והכן מע"ש לשבת ואין קובעים סעודה אלא קודם חצות:

הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, פירש"י בני לאה לבדם ובני שפחות לבדם ובנימין אצלו ולא פי' שהושיבום כסדר תולדותם ממש דא"כ לא שייך הבכור כבכורתו אע"כ הושיב כל בני אם אחת לבדם וכן כל בני בכר בראש והצעיר תחתיו ונ"ל ליישב בפ' ויגש כתיב וירא את העגלו' ותחי רוח יעקב אביהם, פי' בתוספ' על התורה כאשר פי' ממנו למד בפ' עגלות צב של חנוכת הנשיאים והנה כתיב ויגידו לו את כל הדברים אשר דבר אליהם יוסף וירא את העגלות, והנה הנשיאים בהקריבם את העגלות טרם שאמר הקב"ה נשיא א' ליום ושיקריבו על סדר הדגלים אז מסתמא הקריבו על סדר תולדותם ומסתמא יהי' עגלה א' לשני בני יוסף וב' העגלות לבני שפחות, וראובן ושמעון אחד, יהודה וישששכר א' זבולון ובנימין א' והרמז כי כתיב פקודי המשכן משכן העדות ואיתא במדרש שעשו ב' משכנות א' לשכינה וא' בהמ"ד לתורה, והיינו זבולון ובנימין זה אושפיזוכין לשכינה (כדאיתא במגילה ריש פרק בני העיר) וזבולון אושפיזוכין לישששכר בעל התורה, והוי סבר דאדוקים בזה וכשחרב בהמ"ק וישראל בגלות יתבטל התורה ח"ו הי' שריה בגוים אין תורה ע"כ אמר הקב"ה נשיא א' ליום והבדיל זבולון מבנימין שבכל מקום מוקטר ומוגש לשמי והיינו ת"ח שבבבל, והנה יעקב למד עם יוסף עגלות נשיאים ומזה שפט יעקב בגלות בחו"ל אין תורה אבל אלו הי' כן לא ירד למצרים שהרי כשירד שלח יהודה לפניו להורות לפניו גושנה לקבוע לו בהמ"ד ואמנם יוסף השיג במצרים שגם שם עמו השכינה ע"כ הושיבם הבכר כבכורתו זבולון לבדו ובנימין לבדו וכשהגיעו השבטים ליעקב הגידו לו כל

הדברים שהושיבם כנ"ל חשב יעקב שגאה הוא אך כשראה את העגלות, שזכר יוסף מה שלמד עמו, ואפ"ה הושיבם כסדר הזה, הבין יעקב כי השיג יוסף כי בגלות יש תורה ע"כ אמר אלכה וארא:

***את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך**, ברש"י איתא לא קבל יעקב דבריו אמר בכור שוטה הוא זה הוא אמר בני תמית וכי בניו הם ולא בני י"ל דראובן כוון במה שאמר שני בני תמית היינו שיטול מהם חלק בכורה דמצינו שדרשו חכז"ל על יהושע וכלב חיו מן האנשים היינו שנטלו חלקם בארץ, ופירשו חיו על הירושה ה"נ תמית שיטול מהם חלק בכורה ויחסר מהם חלק ירושת בכור שבניו יחשבו כב' שבטים ויעקב כבר לקח ממנו חלק בכורה במעשה בלהה ובב"ב דף קכ"ז קרי ליה לבכור שאינו נוטל פי שנים בכור שוטה עיי"ש ובזה יש לפרש דממ"נ לא קבל יעקב דבריו דאם כוונת ראובן שיטול ממנו חלק בכורה הא כבר שוטה הוא שלא יטול ירושת חלק בכורה ואם כוונתו באמת להמית בניו ממש וכי בניו הם ולא בני:

גם עתה כדבריכם כן הוא אשר נמצא הגביע בידו הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם, יראה לפרש עפ"י דאיתא במדרש אמרו השבטים בנימוסינו כתיב ואם אין לו ונמכר בגניבתו וזה יש לו פי' איך תאמר הוא יהי' לי עבד, והנה תינח אם מקיימים נימוסי ישראל, והנה הם אמרו ע"ד גוזמא אשר נמצא אצלו הגביע ומת וכלנו עבדים וק' הא שביה ק' ממיתה כמבואר במפרשים והיינו בישראל דוקא משום ביטול עשה ולא תעשה שבי קשה ממיתה ולמה הקילו על אשר נמצא אצלו הגביע וצ"ל שאין דעתם לקיים תורת ונימוסי ישראל ואז אין שבי קשה ממיתה, וע"ז השיב שפיר כדבריכם שמיתה קשה משבי א"כ אינכם מחזיקים בנימוסיכם א"כ הוא יהי' לי עבד ולאו דוקא אין לו אלא אפי' אם יש לו ימכר בגנבתו כמו נימוס מצרים ולא נימוס ישראל:

מה נאמר וגו' ומה נצטדק וגו', ושוב אחר שהתחסד יוסף ואמר הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם ויגש אליו יהודה וק' בתחלה נתרצה שיהיו כולם עבדים ואחר שהתחסד יוסף ואמר חלילה לי וגו שוב ויגש אליו ורצה יותר מזה ודבר קשות, גם לתרץ אמרו כי כמוך כפרעה, אמרי' רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם וכן

בפורים הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו כי במשפטי בשר ודם הם
ג' ענינים הרב את הריב המה בעלי דברים הטוענים ותובעים והעדים כדכתיב ועמדו
ב' האנשים אשר להם הריב, והשופטים המה הדיינים החורצים המשפט, והנוקם
נקמת המשפט הוא השוטר הרודה ומכה בצוואת השופט, אבל הקב"ה הוא בעל דין,
הוא עד, הוא דיין, הוא הנוקם מאו"ה ע"כ הרב והדן והנוקם, והכא יוסף עשה עצמו
כתובע ושופט ונוקם כאלקים בארץ, ע"כ אמרו לו אין אדם יכול לדון עם שהתקיף
ממנו מה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק האלקי' דייקי כאלקים הדן והרב והנוקם, ע"כ
סוף סוף נהי' עבדים לאדוני מה לנו לעשות, ועל זה השיב יוסף חלילה לי מעשות
כזאת שלא לשמוע טענותיכם או לדון דין ונוקם נקמת עצמו, חלילה לי אלא אם
אתבע במשפט לפני דיינים אשר נמצא הגביע יהי' לי לעבד ואתם עלו לשלום אל
אביכם, ויגש אליו יהודה מה שאמרת להגיש דינינו לפני אחר אבקש זה כי כמוך
כפרעה ומה שאתה תחרץ עלינו לפי יושרך נקבל אך תן לנו רשות לטעון ולא תהי'
אתה רב ריבך ג"כ, ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני:

הננו עבדים לאדני גם אנחנו וגו', במדרש איתא ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני וכו'
דבר באזני אדוני שרמז לו בלחש שימסור ויעליל עליו לפרעה שנשבע לשקר בחי
פרעה וצ"ע א"כ מ"ט נתרצה מתחלה שיהי' כולם עבדים ולא הפחידהו בעלילה זו עד
שאמר יוסף ואתם עלו לשלום, והנה מה שנשבע חי פרעה כי מרגלים אתם אין כאן
שבועת שקר כי תלה הענין בתנאי אם לא יביאו אחיהם הקטן אתם וכיון שהביאוהו
אינם מרגלים ואין כאן שקר אך מה שנשבע אם תצאו מזה ושוב שלחם חוץ משמעון,
וזה תליא אם נפרש אם תצאו כולכם מזה לא נשבע על שקר שהרי לא יצאו כולם,
אבל אם נפרש אם תצאו אפי' אחד מכם הרי עבר על שבועתו, ועיין בגיטין ריש פרק
האומר אמר לעשרה כתבו ותנו אם כולם במשמע וכולם צריכין לכתוב ולחתום או
כוונתו דדי אם שנים מהם חתמו, והנה רש"י פי' יש נימוס עשרה שנמצא גניבה אצל
א' מהם כולם באסירה א"כ ה"ה אם אומר לו דבר הרי כולם בכלל, ואם תצאו משמע
כולם לא תצאו ולא עבר יוסף על שבועתו, אך כשאמר אשר נמצא הגביע בידו הוא

יהי' לי לעבד ואתם עלו לשלום הרי כולם אינם בכלל, וה"ה אם תצאו פירושו אפי' אחד מכם ע"כ ויגש אליו יהודה ואמר באזניו להעלילו שעבר על שבועתו חי פרעה:

לחנוכה

בתהלים נתת ליראיך נס להתנוסס, היינו פך דחנוכה כי דלק ז' ימים בנס ובליל שמיני דלק השמן שבפך, ומ"מ היא גופא הי' נס בטבע העולם ככל הנסים נסתרים, שהזדמן שנשאר פך א' כדי שיכול הקב"ה לעשות בו נס שלא בטבע היינו הדלקת שבעה ימים, נמצא היה ז' ימים נס שלא כדרך הטבע, ויום א' כדרך הטבע, והיינו נתת ליריאיך נס להשאיר פך אחד כדי להתנוסס ניסים הרבה של ז' ימים:

בתהלים כחצים ביד גבור כן בני הנעורים וגו', ע"ד דתנן ואינו נבהל להשיב ופי' שלא ימהר להשיב ע"ד דכתיב משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו וכלימה אך הרמב"ם בפי' המשניות פי' בהיפוך שלא יבהל וישתומם כשעה חדא מלהשיב אלא ישיב מיד להראות להמקשה טעותו ושגגתו, והנה שניהם אמת כי בביתו ובחדרו ובבית מדרשו יעיין היטב ואל ימהר להחליט שום סברא אלא יעיין היטב ויחמיץ הדין ואח"כ יניחנו בחדרי מוחו ומחשבתו ויהי' מוכנים לפניו ביום בוא שואל לשאול או מקשה להקשות אל יתבהל ואל ישתומם כי כבר מוכן לפניו מאז, והנה חכז"ל פי' בני הנעורים הנעורים בלילה על שקידת התורה, ואומר אני כי בני איננו בנים הילודים לו אלא סברותיו וחכמותיו אשר הוליד לו ע"י ניעור הלילה ושקידה רבה, והיינו כחצים ביד גבור כן אותן בני הנעורים אותן לימודים אשר יגע עליהם גם בלילה לא שכח לבו אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם שלימודים האלו מסודרים לו בחדרי מוחו כי אז לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער כי מיד ולאלתר יהי' תשובתו בצדו וכנ"ל:

בגמרא פרק במה מדליקין פריך וכי לאורה הוא צריך, פשטות כוונת הגמרא היא דקאי אהקב"ה ואי משום קושית תוספות לא קשה מידי בודאי נעשה הכל כעין מלכותא דארעא ושומרים הי' בבהמ"ק כבירה שיש לה שומר וה"נ דולקת מנורה מערב עד בוקר כדרך מלכותא דארעא אך להדליק ביום איננו כמלכותא דארעא דשרגא בטיהרא מאי מהני, והשתא כיון דמ' שנה במדבר לא הדליקו נר בלילה כי

לילה כיום יאיר כי ד' הלך לפניהם לילה בעמוד אש א"כ קשה למה להדליק נר במשכן אפי' בלילה הלא שרגא בטיהרא מאי מהני:

מהו להזכיר חנוכה בבהמ"ז, עיין בפרק במה מדליקין, ובפורים פשיטא ליה להזכיר כי עיקרו לשמחה ולמשתה אך חנוכה להודות להשם מה ענינו לבהמ"ז על אכילה ושתיה ומסיק להזכיר בהודאה כי שם מודים על ברית ותורה, כי לולי ברית ותורה מה לנו להודות על אכילה ושתיה אם לא להחזיק כוחו לעבודת ד' ושייך לחנוכה שמסרו נפשם משום עבודת השם יתברך:

במדרש הובא ברמב"ן פ' בהעלותך אהרן נצטער על שלא הקריב לחנוכת המשכן נתן לו הקב"ה ברכת כהנים ונר חנוכה ע"י כהנים והוא מצוה בגבולין עיין רמב"ן שם, וצ"ע כיון שנתעצל ולא הקריב על כן נתן לו שכר וי"ל עפ"י מ"ש רש"י ורמב"ן והוא ממדרש שהנשיאים לא נטלו עצה זה מזה אלא כל א' כוון מדעתו ענין הזה ושוב נתכוונו לדיעה א' ולכל א' הי' טעמו בפ"ע עיין באורך במדרש רבה פ' נשא, ואמנם לאהרן לא נגלה רז זה ע"כ נצטער שהקב"ה העלים ממנו, ונתן לו שכרו בגבולין כשם שניתן להם אחיזה במקדש שכלו לאהרן ובניו ניתן לו גם אחיזה בגבולין שכלו שלהם:

מכבי ר"ת **מ**תתיהו **כ**הן **ב**ן **י**וחנן כנלע"ד:

במדרש על פתחינו כל מגדים, דרשו חז"ל בנות ישראל שמגידות פתחי נדה לבעליהן רמז מפני שגזרו יוונים על הטבילה ואיתא בפיוט שהזמין להן הקב"ה מקואות מים על ידי נס, והנה מה שאשה נאמנת על הטהרה כ' תוס' הואיל שבידה לטבול ואמנם באותן הימים לא שייך זה דאם לא אירע לה נס לא הי' בידה לטבול וצ"ל כתירוץ רמב"ן ריש מס' גיטין כיון שהטומאה הוא עפ"י עצמה א"כ מאמיני' לה ג"כ על הטהרה, והיינו שמגידות פתחי נדה לבעליהן ועי"ז נאמנת על הטהרה:

ויגש

קצת מדרוש ח' טבת בב"הכנ הגדול.

ויגש אליו יהודה וגו' כי כמוך כפרעה, ברש"י חשוב אתה בעיני כמלך זה פשוטו דבר אחר כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת פרעה, ולא מצינו שהשיב יוסף שום תשובה רק מיד נתודע להם ואמר אני יוסף אחיכם, הנה ידוע מאחז"ל דמלך

מצרים צריך להכיר כל הלשונות, ופרעה שלא הכיר בלשון הקודש היה בסכנה, על כן השביע את יוסף שלא יגלה את זאת, והנה עד עכשיו דבר יוסף ומליץ בינותם, ועתה נגש אליו יהודה, ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני בלי מליץ כמ"ש בהפלאה, ואל יחר אפך בעבדך שאני חושב שאתה מבין לשוני והעמדת מליץ הי' ברמאות אל יחר אפך כי כמוך כפרעה צריך אתה להכיר כל הלשונות ואם אולי תאמר כל הלשונות אני מכיר חוץ מלה"ק שגם פרעה אינו מכירו, א"כ הריני הורג אותך ואת פרעה. כי אלשין עליכם אצל שרי המדינה שאינכם מכירים לשונינו, ע"כ נסתמו תשובותיו של יוסף כי לא היה לומר מבין אני מה שאתה מדבר ויהיה העמדת המליץ ענין מזויף והסתרת פנים ואינה נאה למלך, ויהי' ניכר ממנו שכל מעשיו תחבולות להרע על כן לא היה שום תשובה להשיב כ"א אני יוסף אחיכם:

אמנם בעיקרן של דברים להבין כפשוטו, שפרעה לא ידע לשון הקודש שהוא שפת ארץ עברי, וכבר כ' רמב"ן שקשה בעיניו מ"ש כי פי המדבר אליכם בלה"ק וכי מאי ראיה הוא זה, שימצאו במצרים מדברים בלשון ההוא הלא מצרים קרוב הוא ויודעים אותה ואף כי המושל ועוד קשיא מ"ט לא בקש פרעה מיוסף שילמדנו בסתר ל"הק ובאיזה חדשים יכול ללמדו הלשון ולא יהי' פרעה נכנע אצל יוסף כדי שלא יעבור שבועתו ויגלה סודו, והבט וראה בפ' כי תשא מה שנדחק רמב"ן למה אנו קוראים לשון הקודש, מה קדושה יש בה, והעלה הואיל שכל דברי קדושה הנאמרים מהקב"ה אל נביאיו לא היה אלא בו ואם כי אמת נכון הוא, מ"מ אני כמוסיף שאין לשון עבר נקרא לשון קודש:

ואקדים כתיב אל גנת אגוז ירדתי היינו לבית המדרש ד' אמות של הלכה, ומצאתי ג'נ'ת' ר"ת ג'מטרי' נ'וטריקון ת'מורה ר"ל שכל דיבור ודיבור יש בו גמטרי' היינו חשבון מספרו, כמשאח"זל נסעו מ'ז'ה מי"ב אחין, שמן משחת קודש יהי' זה לי, זה בגמטריא י"ב להורות שי"ב הין הי' שמן המשחה, (כריתות דף ה' ע"ב), בזאת יבוא אהרן, בזאת בגמטריא ת"י כימי בית ראשון (הובא גם ברש"י שם), יהי' גמטריא שלשים יום לנזירות (תענית דף י"ב ע"א) היינו גמטריאות, ונוטריקון הם ראשי וסופי תיבות כמ"ש חז"ל (שבת דף ק"ה ע"א) נצטדק ר"ת נכונים צדיקים טהורים זכים

קדושים אנחנו, פחז פחזת חיבת זלית (שבת דף נ"ה ע"ב) וכדומה תמורה היינו להמיר ולהחליף אלף בא"ת ב"ש היא תי"ו ובאח"ס בט"ע כך ובאי"ק בכ"ר כך (גמרא שבת דף ק"ד ע"ב הובאו) ואחז"ל באטב"ח של ר' חיי' קורים לסהדי מנון והאריך רש"י בסוכה פ' לו"ע וכל שמות הקדושים שם של מ"ב וע"ב ושל ברכת כהנים הכל יוצא מחלופי ותמורי אותיות, והיינו ג'נ'ת' אגוז, ובעוה"ר משהעתיקו התורה יוונית לתלמי המלך ביום ח' טבת, והי' חשך ג' ימים בעולם כי החשיכו מאור עינינו, כי לא לבד שעל ידי שנמשכו אח"כ ללשונם, ונתבטלו כל הכווניות האלו הנזכרים, שא"א בשום אופן להעמיסם בלשון אחר, אך נמשכו גם אחר חכמתם היוונית, והעמיסו בתורה בפשוטי המקרא, העמיסו עלי' חכמת חיצוני' מים המרים המאררים, ועל כן יש באגוז ד' קליפות, העליונה רע ומר, ואיננו ראוי אלא לצביעה, והיא הקליפה חכמת יוונית רע ומר ואינו אלא צבוע, קליפה שניה המשמרת הפרי היא פי' הפשוט שאין מקרא יוצא מידי פשוטו (כדאיתא שבת דף מ"ג ע"א) והוא משמר תוכו ועל ידו מטלטלים הפרי, והקליפה הדקה הנאכלת עם הפרי, היא כל דרשת חז"ל להוציא מהם עיקרי המצות, דינים חוקים ומשפטים על דרך הפשט, ועיקור המאכל הוא מעשה מרכבה וסודות המצות, והיינו גנת "אגוז" והנה לשון עבר כשהוא מדבר בשפת זה, אינו יודע מכל הנ"ל אלא כמדבר ללועזים בלע"ז, אבל לשון הקודש הוא המדבר ומכוון בדיבורו במסיח לפי תומו, ויש בתוכו ובתוך תוכו כמה עניינים בגמטרי' ונוטריקון ותמורת אותיות, והמדבר הזה באופן זה הוא בעל רוח הקודש והשומע ומבין צריך ג"כ להיות בעל רה"ק, והיינו דקאמר יוסף אחר שאמר להם אותם העניינים למחיה שלחני ולשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה, והם הבינו מדבריו טמון בדברי' הללו כמה תמורות וגמטריאות וכמ"ש הבעל הטורים כי פי המדבר אליכם גמטריא עגלה ערופה על כן מדהבינו כך ידעו כי ברוה"ק הוא מדבר, וידעו ג"כ כי כפיו כן לבו כי אין רוח הקודש שורה על שפת חלקות, על כן אמר כי פי המדבר אליכם בלה"ק כנ"ל, מזה תבינו כפי כן לבי ואחר שדבר יוסף עם פרעה גם בלשון עבר, שוב דבר עמו באותו לשון עצמו והראה לו שיכול לדבר דבר והמובן ממנו באופן אחר וזה אי אפשר ללמד לפרעה ולכיוצא בו וק"ל:

הנה בסוף פ' דלעיל כתו' שאמרו הננו עבדים לאדני ואמר יוסף חלילה לי, ושוב ויגש אליו יהודה הנה מתחלה נתרצה להיותם כולם עבדים ולא נגש אליו להתחנן ואחר שהתחסד יוסף ואתם עלו לשלום אל אביכם נגש אליו, גם מ"ש יוסף חלילה לי מה לשון חלילה שהרי כן הדין שיהיו כולם עבדים כדאית' במדרש אין כולם באסירה בלשון בתמיה אלא התחסד ולא רצה אלא אותו שנמצא הגביע בידו אבל מה שייך לומר חלילה, הנה כתי' אשר שליט האדם באדם לרע לו ופירשו הקדמונים לרע לו להשליט הזה הוא רע, ועד"ז אני מפרש בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי, ולבסוף המה כשלו ונפלו כי אוי להם לרשעים אם יגיע שעה לפעמים שונאי ישראל חייבים עונש לשעה ונמסרו ביד רשע סנחרב נבוכדנצר והמן, והרשע הזה שמח בגדולתו ואינו יודע כי לרע לו שלט על ישראל לפי שעה, ועד"ז אני מפרש שומר ד' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד דקשה או ה"ל למימר שומר כל אוהביו וישמיד כל הרשעים או כל אוהביו שומר וכל הרשעים ישמיד, ועכשיו משמע דמקרא נדרש לפניו ולאחריו עכ"נ אה"נ שומר ד' את כל אוהבי' וגם את כל הרשעים, כי אם ח"ו יגיע זמן שאינו שומר אוהביו כמו בימי פרעה והמן וכדומה אזי כל הרשעים ישמיד דשליט לרע לו, אבל כששומר ד' את כל אוהביו אזי גם הרשעים נשמרים, וה"נ הרשעים שזה התחבולה נעשה מעבדי יוסף הרשעים שהטמינו הגביע באמתחת בנימין לצער אותם, ואם מסתמא משמים נלחמו עמם עכ"פ אוי להם לעבדים הללו מה יהיו אשר ישלטו בבני אדם לרע לעצמם, ע"כ אמרו אלקים מצא עון עבדיך העומדים לפניך לשרתם כי לא טוב יהי' אחריתם ונהי' אנחנו כולנו עבדים לאדוני כנימוס המדינה שכולם באסירה, ויהי' רע יותר לעבדיך המתגוללי' עלינו, ואמר יוסף חלילה לי מלגרום רעה יותר לעבדי ולא אקח כולכם לעבדים כי אולי צדקתם ואז הרע על עבדי ובני ביתי תיסוב אבל אותו אשר נמצא הגביע אתו לא אוכל לפטרו בלא כלום, ע"כ חלילה לי:

הננו עבדים לאדוני, הנה אמרו ירוד ירדנו בתחלה לשבור אוכל פירש"י ירידה היא לנו, יש לדקדק ומה רצו בזה וי"ל כי הרע בתחילתו רע ומר שסופו להוסיף רע זה אחר זה ומי יודע מה יהי' בסופו, ואמנם בגמרו שכבר נתקיימה הגזירה לגמרי וקיבל

עונשו טוב, ואחר העונש יהי' נקי מכל חטא ויבוא טוב, וע"כ אמרו ירוד ירדנו אנו רואים כי הפורעניות מתחיל להתגולל זה אחר זה והיינו ירוד ירדנו, כי בראשונה התחיל הירידה, באנו לשבור אוכל וזה ירידה לנו, שוב אח"כ העליל מרגלים אנחנו, ועכשיו מצאנו כסף איש בפי אמתחתו להתגולל עלינו ומה יהיה בסופו והנה האיש אשר על ביתו ניחם אותם לפי שעה שלום לכם ונתפייסו, ושוב במציאת הגביע אמרו הרי נראה לאמת מה שאמרנו מה לנו להמתין עד יבא כנהר צר, נהי' כלנו עבדים בפעם אחד ויהי' אחרית לפורעניות ויבוא טוב, ואם היה יוסף מתרצה לזה לא היו נגשים לפייס, אלא ידעו כי כבר תם עוונם ויבא ריוח והצלה מהקב"ה, אך כאשר יוסף לא רצה לקחת כולם לעבדים ע"כ נגש יהודה לפייסו על מה שלפניו עכ"פ:

ועד"ז אפשר ליישב מה דאיתא בפ"ק דר"ה דף ח"י ע"ב דר"ע דרש צום העשירי על עשרה בטבת, ור' שמעון דרש אחמשה בטבת שבאה השמועה לגולה ויום שמועה כבפניו דמי, והנה מה שאמרו הראשונים אי חל יו"ד טבת בשבת הי' מתענים בו דכתיב כתוב לך עצם היום הזה עצומו של יום, נ"ל רמז מן התורה דצער חרבן דוחה עונג שבת שהרי אחז"ל וטבח טבח והכן ערב שבת הי' והבקר אור והאנשים שלחו שבת הי' ואיך נפל על צווארי בנימין אחיו ויבך על חורבן ביהמ"ק בשבת וע"כ דוחה עונג שבת, אלא קשה מאי אולמיה דעשרה בטבת טפי מתשעה באב שאינו דוחה עונג שבת, אבל האמת כמו שכתבתי שהתחלת הצרה היא יותר רעה מגומרה כי אז תצמח ישועה וכן איתא סוף מסכתא מכות רבי עקיבא כשראה שועל יוצא מבית הקודש קדשים שחק כי אמר עתה תצמח ישועה, והנה ביום יו"ד טבת שנת ט' לצדקיהו החל הפורעניות והתגבר והולך עד תשעה באב שנת י"א, ואז נחרב הבית וכתיב תם עוונך בת ציון לא יוסיף להגלותך, והי' ראוי להיות יום שמחה כמו ששחק ר"ע בראותו שועל יוצא מבית ק"ק אך עדיין לא נגמר הפורעניות לגמרי שהרי ג' תשרי אחר זה הי' הריגת גדליהו בן אחיקם וכ' הרמב"ם בהלכות תענית כי אז נכבה גחלת ישראל לגמרי בעו"ה נמצא ט"ב איננו עדיין גמר הפורעניות, ואמנם גם ג' תשרי לא נגמרה שהרי אנשי גולה שהי' רוב ישראל וגדוליהם והחרש והמסגר אלף לא ידעו מאומה עד יום ה' טבת שנת י"א לצדקיהו הי' להם יום שמועה, וכאלו נחרב לעיניהם, וזו היתה גמר

הפורעניות, ולרבי עקיבא אין לקבוע בו תענית כסברתו המובא לעיל אך בט"ב וג' תשרי שעדיין לא נגמרה לגמרי ראוי להתענות אבל לא לדחות שבת, כ"א יו"ד טבת שהוא ההתחלות הפורעניות וכמוסיף והולך ע"כ ראוי להתענות אפי' בשבת, וכבר כתבתי במקום אחר כי בעצם היום סמך מלך בבל על ירושלים והיינו שבת שנקרא עיצומו של יום, כי בעון חילול שבת סמך מלך בבל והי' בטוח שילכוד ירושלים, דכי היכי דהמענג שבת נותנים לו נחלה בלי מצרים כך המחלל שבת נותנים מצרים ומצירים בלי נחלה, ורמז הנה מיו"ד טבת שנת ט' עד ה' טבת שנת י"א הם ב' שנים חסר ד' ימים, והנה מספר הימים בשנה חסירה היא שנ"ג וב' פעמים שנ"ג עולה תש"ו ימים הסר מהם ד' ימים מחמשה בטבת עד יו"ד בטבת ישאר ימים כמספר שבת, לרמז על האמור למעלה שבעון חילול שבת נלכדה העיר ונחרב הבית:

כי כמוך כפרעה, אפשר על דרך דאמר ר' יוחנן בן זכאי לנירן שלם עליך מלכא, וא"ל חייבת קטלא דלאו מלכא אנא, א"ל איברא מלכא את דכתיב והלבנון באדיר יפול ואין לבנון אלא בהמ"ק, דכתיב ההר הטוב הזה והלבנון, ואין אדיר אלא מלך דכתיב והי' אדירו ממנו, ואם עצים ואבנים לא ימסור הקב"ה כי אם ביד אדיר ומלך מכש"כ אבני קודש בני יעקב לא ישעבדם הקב"ה כ"א ביד מלך, ואפי' עפרון נתמנה שופט כדי שלא יזדקק אאע"ה לקנות מיד הדיוט כש"כ הכא וע"כ אמר כיון שהסכימו להיות לך לעבדים, ע"כר כי כמוך כפרעה כי לא יפלו בני יעקב אלא ביד מלך על כן החליט כי כמוך כפרעה:

איש נבון וחכם, כ' רמב"ן החכם עיניו בראשו שאמר כן אולי יבחרו בו נ"ל שראה שהקדים שובע לרעב הרפואה קודם למכה ובאו"הע המכה קודם לרפואה כדכתי' מצרים נגוף ורפוא ומזה הבין שיהי' החלום לתועלתו שהוא ישראל שהרפואה קודם כדכתיב כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים, ואמר בני הרבני מה"ו שמעון ני' משו"ה בפתרון לפרעה הקדים יוסף שני הרעב קודם שני השבע משום דלפרעה המכה קודם לרפואה, ונכון הוא בעזה"י:

ויגש אליו יהודה, יראה שהרחיק ממנו בכל עת שלא יתז מצנורא של ערל טמא כי נכרים מטמאים בזב מדבריהם ורוקם כרוק הזב ולא יטמאו בהבל פיו של ערל בעל

ערות הארץ ועתה כי יאש יהודה את עצמו או מהעה"ב כמו שאמר וחטאתי לאבי כל הימים או ישוב בנימין ויהי' הוא עבד ליוסף תחתיו לכן ויגש אליו בקירוב ע"כ:
בי אדוני, אני בעצמי ואינני מבולבל בדעת מחמת רוגז או פחד ותחשבני כפתי וסכל מחמת בלבול הדעת לא כן הוא אלא יודע אדני כי בי אני:
במדרש זה שאמר הכתוב בני אם ערבת לרעך זה יהודה וגו' ד"א אם נמנית פרנס על הצבור נעשית ערב, תקעת לזר כפך שחטאם, של המנהיג, נוקשת באמרי פיך בהוראתך איסור והיתר ע"ש, כבר כתבתי במק"א כי בתחלה נתרצו להיות כולם עבדים ושוב כשהתחסד אשר נמצא הגביע הוא יהיה לי עבד וגו' ויגש אליו יהודה וצ"ע, אלא מתחלה התודו, אלקי' מצא עון עבדיך על חטא מכירת יוסף אך עכשיו שרצה לפטור כולם רק להחזיק בבנימן נגש אליו יהודה כי עתה ראו שאינו מחטא מכירת יוסף כ"כ במקום אחר אך עדיין ק' הא עדיין רצה יהודה להיות עבד והשבטים עלו אל אביהם ובאיזה חטא יתלה זה שנפטרו שמעון ולוי שהשליכוהו לבור ורצו להורגו ורק הוא יהיה עבד, אך כתיב ואם העלם יעלימו אם יעלימו מעט לבסוף יעלימו הרבה עד לבסוף יהיו רוצים לגדור ולא יכלו, מי שגודר גדרים הוא יכול לעמוד בפרץ אם יארע פרצה אבל מי שאינו גודר בשעתו לבסוף אינו יכול לגדור, ויהודה הוא המלך אלו גדר גדרים בתחלה לא באו לכלל זה אך שתק והעלים בתחלה, ולבסוף קשה לעמוד בפרץ ולא יכול, ודי היה לו להצילו ממיתה ולימכר לעבד נמכר, ובאשר הגדול הוא ערב בעד כל הצבור וחטאם תלוי בו ע"כ חשב יהודה כדי להתם חטא ולכלות פשע הזמין לו הקב"ה ערבות אחר במקום ערבות הלז ויפסיד עוה"ב אא"כ יהי' עבד במקום בנימן והיינו דאמר כי עבדך ערב את הנער וחטאתי לאבי כל הימים ע"כ אם הנער לא יעל הפסדתי עוה"ב וחשב יהודה כי הערבות הלז במקום ערבות הראשון במלכו על השבטי' ולא מיחה בהם והיינו דקאמר המדר' זש"ה בני אם ערבת לרעך זה יהודה אם ערבת זה גדול הדור:
***ואל יחר אפך בעבדך**, פירש"י שדיבר אתו קשות ונראה שבוודאי דיבר אתו תחנונים אלא שבתוכן היו ג"כ דברים הרומזים קשות שבתחלה בעלילה באת עלינו ואם לא

יקדים יהודה ואל יחר אפך בעבדך אולי לא ישים יוסף את לבו לדברים הקשים הרמוזים בם ולכך אמר ואל יחר אפך כדי להעיר אותו על זה:

ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה, ר"ל כי כל עיקר בקשתו הי' ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני והנער יעל עם אחיו, וזאת הבקשה הי' יותר בנקל לבקש מאשר על ביתו טרם בואם לפני יוסף שיאמר ליוסף שמצא הגביע באמתחת יהודה ולא בשל בנימין וממילא ישב יהודה עבד, ובנימין יעל עם אחיו אלא יען כי בקשה הלז הי' מרידה וחוצפא גדולה כאומר להדיא לא נגנב דבר אלא באתם בעלילה לקחת א' לעבדים ע"כ מה איכפת לך הזה או זה, וזה אשר על ביתו איננו אלא עבד לאדוניו ואינו יכול ולא רשאי למחול בשמוע בזיון האדון ומחויב להמיתו מיד, ע"כ נגש ליוסף ואמר אדבר דבר באזניך, היינו דיבור הנ"ל, ואל יחר אפך כי אינך עבד למלך אלא כמוך כפרעה ובידך למחול ולהחיותנו:

***ואחיו מת**, פרש"י ששנה כן מפני היראה עיי"ש ונראה שרצה להוכיח לו דעכ"ח בנימין לא גנב הגביע והוא צדיק דהרי קיי"ל בתרי זימנא הוי חזקה לענין מיתה, ואמו מתה בדרך ואחיו נאבד בדרך ולכך חשש אביו לשולחו, וכיון שניצול מסכנת הדרך, ע"כח צדיק הוא, אלא שאולי יפקפק ע"ז אדרבה דלמא גם יוסף גנב ושלחו אותו ביד פשעו למקום אשר אינו נודע ובכה"ג לא הוי חזקה עיין בש"ע אע"ז לענין גרושין אשה שנתגרשה ב' פעמים ולכך אמר ואחיו מת ולא נאבד בפשיעותו והוי חזקה ואפ"ה ניצול בנימין ועכ"ח הוא צדיק וישר:

ויצא האחד מאתי ולא ראיתיו עד הנה, אמרתי בהספד של יניק וחכים, כי בן י"ח שהוא יניק וחכם קראו חכז"ל ע"פ התורה זקן, והדרת פני זקן, ובן ס' לזקנה והרי הוא בחכמתו נחשב כבן ס' אך אינו נראה לעינים אלא כבחור ילד, ואח"זל בלתי אל המן עינינו דאע"ג דטעמו במן כל הטעמים מ"מ לא ראו בעיניהם אלא מן והיינו בלתי אל המן עינינו, עיין פרק יום הכיפורים, וה"נ לא ראינו בן ס' אעפ"י שטעמנו טעמו אבל בעינינו לא ראינוהו, וכן יוסף כבן י"ח והי' בו טעם זקנים כדכתיב כי בן זקונים הוא לו ומתרגם בר חכים הוא ליה, אבל לא זכה לראותו אלא עד י"ח ולא עד ס' שנה והיינו ויצא ה'א'ח'ד' גמטריא י"ח שהי' בן י"ח שנה כשיצא מאתו, ואמרתי אך

טרוף טורף יוסף וטרפה השעה במהירות ולא ראיתיו עד ה'נ'ה' גמטריא ס', ואמרתי אשר בנינו כנטיעים ר"ל נטועים בארץ ונקברים משום מגודלים בנעוריהם וכבר תיקן עולמו כזקן ושבע ימים (כמ"ש באגרת הרמב"ם אשרי מי שכלה שנותיו במהרה) ואמרתי הי' ממשפחה רם ונשא קדושי עליונים ממשפחת מגלה עמוקות ושמו עליו, יעקב קרא אלון בכות בהספידא של רבקה ופירש"י לשון בכיה כפולה, י"ל משום דאמרינן במסכת מ"ק דקטנים שאין להם שבח עצמם מספידים בכבוד משפחה לפ"ז מי שיש לו כבוד עצמו ומשפחתו מספידים אותו בשבח שניהם, וה"נ רבקה מלבד שהיתה ממלאות מקום שרה במעשים טובים ורוה"ק, עוד כבוד משפחה אשת יצחק כלת אברהם ושרה, ע"כ היה אלון בכות כפול בהספידא, וה"נ בהאי הספידא שהוא כפו' ע"כ הספדתיו אע"פ שהיום יום כפול חנוכה ור"ח ומת ביום ז' דחנוכה אחר שעברו ששה ימי חנוכה שהם נגד הימים היוצאים פי' ששים שנים שלאדם והי' כבן ס' כנ"ל:

טרף טורף יוסף ולא ראיתיו עד הנה, נראה שיעקב אבינו לא חשש שיוסף מת מדלא נראה אליו בשום פעם בחלום וע"כח סבר שנטרף בדעתו והולך שובב בין החיות כי חיה אחת ברדלס שמה שנשיכתה מטרפת דעת האדם, והיינו דאמר טרף טורף משום דלא ראיתיו עד הנה:

פני האיש, לעיל בפ' מקץ כשספרו האחי' ליעקב מה שאירע להם אמרו האיש אדוני הארץ בכל פעם ולבסוף כשדבר יהודה עם יעקב לשלוח עמו את בנימן לא הזכיר אדוני הארץ אלא האיש סתם, י"ל הטעם כי אורי' נענש כי מרד במלכות בזה על שקרא יואב אדוני בפני דוד המלך כי אסור לחלוק כבוד לתלמיד בפני רבו אא"כ פליג לי' רבי' יקרי', והנה יוסף הי' בעיניהם ערל נכרי משתרר על מצרים, ובעמדם לפניו הוכרחו לומר עבדך אבינו, אבל להזכירו בשם אדון בפני יעקב לא יתכן, אך השבטים חשבו מסתמא יעקב גם כן פליג ליה יקרא כמו שאמרו חכז"ל (מסכת מגלת דף ט"ז ע"ב) תעלא בעידנא סגיד ליה ע"כ אמרו האיש אדוני הארץ, אך אח"כ אמר יעקב למה הרעותם לי להגיד "לאיש" ולא קרא לו אדוני הארץ, אז ראו דיעקב לא פליג לי' יקרא, ע"כ לא הי' רשות ליהודה לומר לפני יעקב אדוני הארץ ולא אמר רק

האיש סתם, ועתה גם בעמדו לפני יוסף ונכנע לפניו מ"מ כשספר לו איך אמר לפני אביו לא כיחש לו וסיפר לפניו כאשר קרא בפני יעקב אותו ואמר לא נוכל לראות פני האיש ולא אדוני הארץ, ורמז גם בזה כי במקומנו אבינו גדול ממך:

כי עבדך ערב את הנער, ברבה פ' נשא בזכות עבדך ערב את הנער זכה להקריב ראשון לנשיאים, נראה לפרש דלכאורה אין טוב בהקרבה ביום ראשון כי ערבה שמחתו על ידי מיתת נדב ואביהו, ואקדים מה שאחז"ל עצמותיו של יהודה היו מגולגלים בארונו מפני הנידוי שנידה עצמו כאמרו וחטאתי לך כל הימים ומשם למדו המנדה עצמו לעה"ב אין לו היתר דאל"ה היה יעקב מתיר לו, עיין בש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' מ"ה והקושיא מפורסמת איך יעקב נכנס לדבר זה שאין לו התרה אפי' אם יקיים נדרו, עיין תוס' מכות דף י"א ע"ב ועיין הרא"ם פ' מקץ וזאת הברכה, וצריך לברר היכן רמיזא שנידה עצמו בשני עולמות, מדאמר וחטאתי לך כל הימים לרבות עוה"ב דלמא לרבות לימות המשיח (כדדרשינן כל ימי חייך לרבות לימות המשיח), היינו בעה"ז יתחדש זמן התיקון האמתי, אבל בעה"ב לא, וא"כ יש לו התרה, ואתי שפיר דהרי כשנולד יוסף ראה יעקב שנולד שטנו של עשו ויהי' הוא ויוסף אש להבה מבטלים כח ה"סם, וכבר נתקן עולם במלכות שדי, אך עכשיו שסבר יוסף מת, טרוף טורף והרי אמר יוסף איננו, וא"כ אין כאן ביטול שטנו, וע"כ עתיד להתחדש עולם חדש כימות המשיח שיתבטל כחו של ס"מ, וא"כ אז אמר יהודה וחטאתי לאבי כל הימים ומשמעותו לרבות ימות התיקון ולא לעה"ב, וע"כ נכנסו יעקב ויהודה לזה וסבר לכשיבוא ויצג לפניו בנימין וקיים תנאו יתיר לו נדויו, (דהרי של חכם אפילו על תנאי קיים צריך התרה) אך כשבאו ויוסף חי שטנו של עשו, אם כן אפשר שלא יצטרך עולם התיקון, וא"כ כל הימים לרבות העוה"ב וממילא תו לא הי' יכול להתיר נידויו, (צ"ל שיהודה בעצמו שידע שמכרו את יוסף עלה קצת ספק בלבו אולי עדיין הוא חי הגם שקרוב אמת הי' אצלו שמת כמו שאמר ליוסף ואחיו מת מ"מ קצת אפשרות שהוא חי ואעפ"כ אמר כל הימים בין כך ובין כך כל הימי' כי הי' בטוח שיציגהו לפני יעקב שידע יהודה שגם יוסף לא מת אבל יעקב סבר שיוסף מת לכך ירא מאוד מבנימין) ובזה יש ליישב המקרא ויבואו אחי יוסף ויגידו לו לאמור עוד

יוסף חי, והי' לו להזכיר יהודה בפירוש כי הוא נכנס בכל התגר הגדול הזה, הי' לומר ויבואו יהודה ואחיו ויאמרו לו עוד יוסף חי, ולהנ"ל ניחא כי לא בשורה מוצאת ליהודה הי' שעי"ז שיוסף חי הרי הוא מנודה לעה"ב ח"ו, ונבוא אל המכוון בעז"ה, ידוע כי נשמת נדב ואביהו הוא גניזת האור הראשון שאין העולם ראוי להשתמש בו וגנזו לעתיד לבוא, והיינו נשמת פנחס זה אליהו, נמצא אין שום נשיא הי' ראוי להקריב ביום ראשון כי סופו לערב שמחתו במיתת נדב ואביהו, משא"כ יהודה נהי שהתאבל על מיתת נדב ואביהו, מ"מ מצד אחר הי' טובה גדולה שעי"ז שנגנז האור, לכשיתחדש אורם כבראשונה יהי' עולם התיקון, וכל הימים לרבות הזמן ההוא ולא עה"ב, וע"כ הי' לו תקנה ע"י תפלתו של משה רבינו ע"ה, וא"כ בשביל עבדך ערב את הנער בשביל כן הקריב ביום הראשון:

והנער יעל עם אחיו, נ"ל ע"ד הפשוט לא ביקש להחליפו כלל כי זה כמרידה ובזיון לשופט הארץ כמ"ש לעיל אך כוונת יהודה היתה' כי חשש אם לא יראה יעקב בנימין עמהם יתלה שקראוהו אסון בדרך כאמו ואחיו, ויחשוב העון תלוי בו על ששלחו עמהם ומת ביגונו, אך יהודה ישב כאן לערב ולמשכון עד שבנימין יעל עם אחיו ויראהו אביו ויספרו לו כי גנב מבית המלך ויעקב איש תם חרפה לא נשא על קרוביו יחזיר בנימין למצרי' ויצא יהודה ויכנס בנימין וזה לשון ובנימין יעל עם אחיו רק עליה בעלמא וישוב לכאן:

ולא יכול יוסף להתאפק, נ"ל שרצה לקיים בהם סוף דבר של התוכחה (כי מעשה אבות סימן לבנים) כדי שיסבלו על עונם ויתכפר להם והוא והשיבך ד' מצרי' באניות והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה, ומשרצה יהודה למכור עצמו לעבדים ואין קונה שוב לא יכול להתאפק יותר מזה:

העוד אבי חי, כי כל זמן שהרב קיים אין התלמיד זוכה לשלימותו ויוסף הרגיש ויהי ד' עמו ואעפ"כ הי' מסופק אם אביו חי, והטעם שהשכינה בגלות בעוו"הר, ולכן אמר יעקב רב עוד יוסף בני חי ולא כל שהוא מדרגתו של יעקב כאמרו יש לי כל ואין לו רק רב, והיינו משום עוד בני חי והשכינה אצלו:

***כי פי המדבר אליכם**, פירש"י כי פי המדבר בלשון הקודש, נראה כי סגולת לשון הקודש שלא יתקיים באדם שאינו משמר עצמו בקדושה שפלא גדול הוא בגלות בבל בזמן שבעים שנה נשתכח לשון הקודש והי' העם חציים מדבר כשדית ואשדודי' יען כי לא שמרו עצמם בקדושה ולזה נתן להם יוסף אות על דרכו הטוב במה שלשון הקודש מורגל ושגור בפיו:

כי פי המדבר אליכם, פירש"י שמדבר בלשון הקודש, וכ' הרמב"ן אין מן התימה אם ימצא במצרים מי שמכיר בלה"ק ומה סימן הוא זה, ואני אומר בהיפוך מהכוונה כי השבטים יראו דלמא השופט הזה ראה באצטגנינות שלו שמכרו אחיהם הנקרא יוסף כמו שידע באצטגנונית הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, ורק רוצה להוציא מפיהם שהם בעצמם יודו שמכרו אחיהם ואח"כ ידון אותם על מכירתם כמעשה השר עם הרוגי מלכות, ולהוציא זאת מלבם אמר עיניכם רואות כי פי המדבר אליכם לה"ק זך ונקי, א"כ מה הי' לי להעמיד מליץ בינינו, אם אני באמת יוסף אחיכם, עשיתי זאת כמתנכר, אבל אם אינני אחיכם יוסף מה הי' להעמיד מליץ ואין להאריך במובן:

כי פי המדבר אליכם, ופרש"י שאני מהול, כי הסנהדרי' אסורי' לשמוע מפי המתורגמן, כי אז אפשר לישראל המהול בברית המעור הקדוש, לדבר בברית לשונו שקר, אשר לא יוכר שקרו בפניו משא"כ גוי ערל, חזקה אשר פיהם דבר שוא, ואינו ניכר כחשם בפניהם ע"כ לא ישמעו הסנהדרי' מפי המתרגמן, כי בפיו של הטוען יכירו הסנהדרין בחכמתם אם האמת אתו, ע"כ כשהעליל יוסף בדברי שקר ואמר מרגלים אתם וכדומה, העמיד מליץ ביניהם שלא יבינו האחים מהכרת פניו שאין לבו כפיו, ועתה כשאמר אני אחיכם יוסף, אמר כי פי בעצמי המדבר אליכם בלי מליץ בינותינו, ואתם מכירים על ידי זה ורואים שאני מהול וגם הבינו שהוא מהול כישראל, ולא כערבי וגבעוני מהול, ולא נמשכה ערלתו ע"י שום פגם חטא ולכן תבינו כי כפי כן לבי:

על צווארי בנימין אחיו, אין זה על העורף ואחורי הצוואר אלא על פני הצוואר וא"כ מן הנמנע הוא וא"א שיפול יוסף על פני צוואר בנימין ובנימין ע"פ צוואר יוסף בבת אחת אם לא נאמר אחר שעמד יוסף מנפילתו על צווארי בנימן אח"כ חזר בנימין ונפל

על צווארי יוסף וזה אשר אין במשמע בקרא, אבל לדרשת חכז"ל א"ש האי על צוואר ר"ל על עסקי צוואר שהוא בהמ"ק ומשכן שילה, ואע"ג דאין מקרא יוצא מידי פשוטו ויוסף נפל על צוואר בנימין ממש כדכתיב ויפול על צווארי בנימין ובנימין בכה על צווארו על עסקי צווארו משכן שילה וממילא כשנפל יוסף על צווארי בנימין ממש עכ"פ נזכר בבכיתו חורבן בית המקדש כנ"ל:

*ואכלו את חלב הארץ ולעיל בברכה כתיב משמני הארץ ונראה כי כבר הובא בשם הזוהר דוילקט יוסף את כל הכסף שליקט כל ניצוצות הקדושות וכשיצאו ממצרים לקח אותם ישראל עמהם ויצאו כל צבאות ד' ועשאו כמצולה שאין בה דגים, והחילוק הוא בין חלב למה שנקרא שומן, שומן הוא חלב טהור שאדוק ומחובר היטב וחלב טמא הוא תותב וקרום ונקלף ולכך במצרים שנקרא ערות הארץ מקום טומאה אין לקדושה שם חיבור כשומן אלא כחלב ולזה אמר ואכלו את חלב הארץ משא"כ בארץ הקדושה נקרא משמני הארץ:

*שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות אמרו ספ"ק דמגילה דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו אלא רמז רמז לו שיצא ממנו מרדכי שיצא בחמשה לבושי מלכות והקשה המהרש"א מאי פריך הא לא דמי בשלמא יעקב הי' אב לכולם שוה ולכך אין לשנות אבל ליוסף היה בנימין קרוב יותר משאר אחיו כי גם אחיו מאמו היה, ותו דעל ג' מאות כסף לא משני מידי ונראה דבלא"ה צריך להבין הא אין דרך ליתן ממון לעשיר כי איננו צריך לו, ונראה שיוסף כיוון על מה שאמרו חז"ל בגיטין פ' הנזקין דמוכר עבדו לגוי קונסין אותו לחד מ"ד עד מאה בדמים ושוב אמרו דגנב מזלזל בשליש הדמים וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא דכן מבואר כאן התורה אמרה מחיר עבד שלשים כסף והם מכרו ליוסף בעשרים כסף, והנה לפי הקצוב בתורה הי' מגיע לכל א' ג' כסף דבנימין בוודאי לא צירפו ולזה וא"כ ראוי לקונסן עד מאה בדמים היינו ג' מאות כסף ולכך נתן לבנימן ג' מאות ולהם לא נתן, א"כ קנס כל אחד בג' מאות כסף זה הי' כוונתו, א"כ לפ"ז לא הי' מחלק בין בנימין שהוא קרוב לו יותר כי אחיו גם מאמו הוא וכולם שווין אצלו אחים מאב עיקר א"כ שוב קשה מחמש חליפות ומשני שפיר דרמז רמז לו על מרדכי ע"כ:

חמש חליפות שמלות, יש לפרש גמרא מגילה דף ט"ז ע"א כך דהנה שלש מאות כסף יש להסתיר בהצנע אבל השמלות איך יכול כ"כ להסתירם ומה יאמר יעקוב דבר שנצטערתי בו יכשל בו זרעי אין זה אלא דברים בגו וירגיש ע"כ תי' ש"ס שרמז לו ה' מלבושי מרדכי וזה ישיג יעקב אחר שחזר רוה"ק אליו בותחי רוח יעקב:

עוד יוסף חי וכי הוא מושל וכו', הנה יוסף שטנו של עשיו וכשחשב יעקב טרף טרף יוסף ואבד שטנו של עשיו עכ"פ התנחם בבנימין שיעקב וכל השבטי' השתחוו לעשיו ובנימין לא השתחווה לגוי מעולם, ועתה כשלקחו את בנימין אפי' יחזירוהו ולא יקרהו אסון מ"מ השתחווה לגוי מושל מצרים ע"כ בשרוהו עתה עוד יוסף חי שטנו של עשיו קיים וכי הוא המושל ולא השתחווה בנימין לגוי:

רב עוד יוסף בני חי, כי יעקב ראה כי בעוה"ר ממשלת יוסף רומז לחילוק מלכות בית דוד, ימלוך יהודה וימלוך יוסף ע"כ אמר רב עוד יוסף בני חי אבל מה שהוא מושל אינה טוב והיינו דכתיב בסוף ויבך על צואריו עוד, פי' רמב"ן יעקב כמו שבכה עד עכשיו כן בכה עוד, רצה לומר עד עכשיו בכה על שאבד שטנו של עשו ועכשיו עדיין בכה על חילוק מלכיו' שיגרום חורבן ביהמ"ק והיינו על צואריו שרומז על חביהמ"ק (כדאיתא ברש"י בשם המדרש):

ורש"י פי' רב חדוה היינו כי נצטער על אבידת שטנו של עשו, והתנחם שיש לו בנימין שלא השתחוה לעשו, וכשלקחו בנימין ולא השתחוה לגוי מושל הארץ א"כ אמר כאשר שכלתי מיוסף שכלתי מבנימין שוב כשמצא עכשיו שטנו של עשיו וגם בנימין לא השתחוה לגוי עוד נתברך בברכת חן אלקים יחנך בני, מה שלא נתברך מקודם, ע"כ רב חדוה ושמחה:

ויפג לבו כי לא האמין להם וידברו אליו כל דברי יוסף ותחי רוח יעקב אביהם, נ"ל לפרש דזה אי אפשר להאמין בשביל הצלה פורתא לכלכל אותם לחם בימי רעבון שלא יוורש כמאמר יהודה פן תורש אתה וביתך ע"כ הי' יוסף עבד י"ב שנים ומלך ט' שנים כדי לפרנס יעקב ברעבון, והרבה ריוח והצלה לפניו מבלי זה, ובאליהו הנביא כתיב כד הקמח לא כלה, אבל הכונה הי' להתחיל הגלות, והי' ראוי לירד יעקב אבינו בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו (כמאמר חכז"ל במס' שבת) ויוסף ירד

בשלשלאות ויעקב וביתו ירדו בגדולה וכבוד, ע"כ כשאמרו לו יוסף חי ומושל, ולא הבין עדיין שיהי' צריך לירד ע"כ פג לבו מלהאמין כי מ"ט יעשה הי"ת ככה, ואך כשאמרו לו כל דברי יוסף רדה אלי אל תעמוד אז הבין והאמין ותחי רוחו:

ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק, יראה זבח שלמים שלמי שמחה לפחד יצחק להודות על כל הצרות שסבל, שיתהפכו עתה לשמחה כי עוד יוסף חי, ויהי' זה על דרך אודך כי אנפת בי עודך חי כי עי"ז תשוב אפך ותנחמני:

וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו, יש להקשות לעיל אמר פרעה ועגלות לנשיכם וטפכם ונשאתם את אביכם ובאתם, ומפרשים הפשטני' שאמר העגלות יהי' לנשים וטף אבל אביהם ישאו על כתפיהם וא"כ הכא כתיב העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו משמע שהעגלות היו לשאת אותו ע"כ נ"ל יוסף לא רצה שיתטמא אביו באויר ארץ עממים (אפילו אויר אוירא דלעילא) ע"כ עשה עגלות חדשים מכוסה מלמעלה וזה תלוי' באהל זרוק אי שמיה אהל, והנה אי מושכים העגלה ע"י אופנים אז בוודאי לא שמיה אהל כטלית המנפפת אך כשנושאים בני אדם השידה אז שמיה אהל ומפסיק בפני טומאה עיי' כל זה בתוס' נזיר נ"ה ע"א, והיינו וירא את העגלות אשר שלח "יוסף" וק"ל:

וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו, כ' בתוס' על התורה העגלות פ' עגלות נשיאים, ונ"ל ששלח לו עגלות שצוה פרעה לשלוח בעד יעקב ככתוב ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם עגלות וגו' ונשאתם את אביכם, ולא רצה שישב יעקב עליהם ע"כ רמז לו עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, כי הקודש נושא נושאיו כי החי נושא עצמו, ואמר אז ותחי רוח יעקב ברוה"ק, ונשא עצמו ע"כ וישאו בני ישראל את יעקב אביהם בכתף, ואת נשיהם וטפם בעגלות אשר שלח פרעה:

כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי יריכו וכו' ששים ושש, וצ"ע כי בפסוק של אחריו מוסיף עוד יוסף ובי' בניו ומונה אותם שבעים עם ששים ושש הללו וחכז"ל אמרו זו יוכבד שנולדה בין החומות, א"כ למה בפסוק הראשון מונה ששים ושש ואינה מונה יוכבד עמהם ומזה מוכח קצת כדאיתא בס' הנקרא ס' הישר על התורה ששרח בת אשר לא היתה כלל ממשפחת יעקב (אלא מבית יעקב) כי אשר לקח

לו אשה מעבר הנהר והביאה עמה סרח בתה ונתגדלה עם בני יעקב וכמגדל יתום בתוך ביתו וזכתה להמנות עם שבעים נפש בני יעקב או אפי' בכלל בני יעקב, (וכן הוא בתרגום ושם בת אשר סרח ושם בת אתת אשר סרח) אבל לא בכלל יוצאי יריכו ע"כ יוצאי יריכו ששים ושש עם יוכבד לבד סרח עם יוסף ובניו הם שבעי' בית יעקב, אבל לא שבעים יוצאי יריכו, ואיתא במדרש שהיתה אחת מנשי בניו שקלטה זרע ונתעברה וחשיב העובר עמהם, ובזה יש לומר הכל דא"ח המה, יוכבד נולדה ונחשבה, וסרח נחשבה עם בית יעקב ולא מיוצאי יריכו, וזה העובר היה מיוצאי יריכו ולכלל בית יעקב לא בא במעי אמו נמצאו היו שבעים מכל צד הן מבית יעקב הן מיוצאי ירך יעקב וק"ל:

ויאסור יוסף את מרכבתו ויעל וגו' ויפול על צואריו ויבך, ברש"י אבל יעקב לא נפל על צואר יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהי' קורא את שמע, ונרלע"ד דבכיוון קרא אז את שמע ידוע כי כל שם משמות הקדושים הוא מורה על הפעולה כגון שם אלקים מורה על תקיפות אל לשון תקיף כדמצינו כמה פעמים בקרא וכן כל השמות כל שם מורה על הפעולה אבל שם "הוא" ברוך הוא הוא השם בעצמותו מקור כל השמות שפירושו שמהוה כל הויות, וביחוד שמו הגדול בשם ההוא הוא תכלית האחדות וי"ל והנה יעקב הי' אל בתחתונים כאשר אמרו חכז"ל אמר יעקב הקב"ה אל בעליונים ואני אל בתחתונים, ואמרו חכז"ל ויקרא לו אל אלקי ישראל מי קראו אל הקב"ה קראו ליעקב אל ואמר בלעם מה אקב לא קבה אל היינו יעקב שהוא אל וידוע שי"ב שבטים בני יעקב הם כנגד י"ב צרופי הוי' ב"ה וכל חודש וחודש משמש צירוף אחד לכן כל זמן שחשב יעקב שיוסף איננו והתאבל ימים רבים על בנו כי לא נשלמו י"ב צרופים ולא יכול ליחד הי"ב צרופים ולאחדם ועתה כאשר ראה את יוסף באמת וי"ב צרופים במילואתם התחיל לקרוא את שמע וליחד בשלימות וכנ"ל (מספר שיר מעון):

וירא אליו, ויפול על צואריו ויבך עליו עוד ויאמר אמותה הפעם אחרי ראותי פניך כי עודך חי, ויל"ד אמרו השמחה בלשון קללה אמותה הפעם מה רמז בזה, הנה א' מזכיות של בני ישראל במצרים הי' שלא שינו מלבושיהם, ואמנם רמב"ן כ' וירא אליו היינו יוסף ליעקב כי הלך כדרך מלכי מצרים במצנפת צף על פניהם והוצרך להסר

ולהראות ליעקב להכירו ויבך יעקב עיין רמב"ן ונ"ל משו"ה בכה יעקב שהוצרך בנו הצדיק להתלבש במלבוש מלכי מצרים ואם אמנם הותר לו מפני כבוד המלכות וכמו שהתירו [לאב טולמוס בן ראובן לספר קומי] מפני כבוד המלכות, אבל הלואי לא הי' צריך לכך וע"כ ויבך עוד פי' רמב"ן כאשר בכה עד הנה ולהנ"ל ניחא כמו שבכה עד הנה על שלילת יוסף כן בכה עתה אע"פ שראה אותו ואמר אמותה הפעם יותר וכו' נוח לו למות אחר ראות פניך כי עודך חי דייקא בפניך ועצמותך עודך חי בצדקתך אבל מלבושך בלבוש נכרי:

*ויבך על צואריו עוד, עיין פירש"י שיעקב קרא ק"ש והא דיוסף לא קרא ק"ש יש לפרש דשניהם קראו אלא שיעקב ראה בצורת יוסף שהוא צדיק וידע שאין פסול בזרעו אמר גם בשכמל"ו כדאיתא במדרש באריכות יותר בפ' ויחי אבל יוסף שלא ידע זאת לא אמר בשכמל"ו וממילא הי' ק"ש של יעקב יותר משל יוסף:

ויאמר פרעה מה מעשיכם וגו', ויאמרו לגור בארץ באנו כי אין מרעה וגו', שוב ויאמר פרעה אל יוסף אביך ואחיך באו אליך, הא יוסף ידע מזה ולמה אמר לו זאת, ויוסף לא השיבו דבר על זה רק אח"כ העמיד יעקב לפני פרעה לברכו, הנה רמב"ן פי' מה שאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם וקשה עבודה מאן דכר שמיה ופי' רמב"ן כי לבן ברמיותי' א"ל ידעתי כי מדרך מוסר שלך לא תאכל פת בחנם ותרצה לעבוד אותי הגידה לי מה משכורתך, הנה כן אמר פרעה ידעתי כי אין דרכיכם לאכול חנם בשני רעבון שהיוקר גדול ובוודאי תעבדוני בשביל זה ע"כ הגידו לי מה מעשיכם והם השיבו לו, לא לאכול מפרי ארצך באנו כי יכולת בעצמינו לזון אותנו מכספינו גם בשני רעבון, אך מפני המרעה של צאן באנו וזה הי' דבר הפקר כי לא מצינו שקנו המצריים או הסביבות דשא לצאנם כי בא"י שלא הי' גשמים בשני רעבון לא הי' שום מרעה אבל במצרים שנילוס עולה הי' מרעה לרב וממקומות אחרים לא באו לקנות מרעה והי' כמו דבר הפקר, אמנם פרעה לא קיבל תשובתם ולא האמין להם ע"כ אמר ליוסף אני ואתה יודעים כי "אביך ואחיך" באו אליך ולא הצאן אלא הם לרעות את עצמם באו ע"כ אם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי ולהוציא מלבו של פרעה העמיד יעקב לפני פרעה ויברכו ומאותה ברכה עלה נילוס לרגלי

פרעה ופסק הרעב, וידע פרעה שהוא אוכל וסמוך על שולחן יעקב, ולא יעקב ובניו סמוכים על שולחנו ע"ד שכתבתי לעיל סמך מלך בבל על ירושלים שהוא נסמך על שפעת שולחן של ישראל:

וקראת את שמו ישראל וישורון, קשה היכא קרא שמו ישורון י"ל אמחז"ל הקב"ה קרא ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל אלקי ישראל הקב"ה קורא ליעקב אל ואם תצטרף אל עם ישראל יהי' גמטרי' ישורון:

להמשיך הפטרה לפ' זו, שם נאמר והי' לאחדים בידך, עץ יוסף וישראל חביריו ונתת עליו א' עץ יהודה, הנה אחז"ל יוסף ראה חורבן שילה וב' בתי מקדשות ובכה עליהם, והוא כי מעשה אבות סימן לבנים כי ירידה ראשונה מארץ ישראל למצרים שם נשבה שמעון ויאסור אותו היינו החורבן שילה ונשבה ארון אלקים, ירידה שנייה בצרה גדולה עם בנימין הוא חורבן בית ראשון, שה' בחלקו של בנימין אך בבואם לבבל נתכבדו כבוד גדול אצל מלך ושרים ובפרט בימי מרדכי ואסתר וע"ז רמז בבואם למצרים היו בכבוד גדול וישאו משאות מאת פניו, ובנימין נתכבד יותר, היינו מרדכי שיצא משבט בנימין כדכתי' איש ימיני וישתו וישכרו עמו היינו פורים, חזרה שלישי' עם גניבת הגביע היינו חורבן שני רע ומר מכולם ועמדו עשרת השבטים בפני עצמם ויהודה ובנימין בפ"ע ויגש אליו יהודה, היינו גלות הלז עשרת השבטים בפ"ע ויהודה ובנימין בפני עצמו, והגאולה ממנו הוא ע"י משיח בן יוסף ע"כ נגלה יוסף אני אחיכם ומלך עליהם וכלכלם, וכ' הרמ"ע יען כתוב לא יסור שבט מיהודה ע"כ בבית שני שמלכו מלכות בית חשמונאי מינו נשיאי התורה משבט יהודה אך כן יהי' אי"ה לע"ל כל זמן משיח בן יוסף יהי' נשיא תורה א' משבט יהודה, והיינו ואת יהודה שלח לפני יוסף להורות לפניו גושנה, ואחז"ל לקבוע מדרש וישיבה והי' יהודה נשיא, אמנם מלכות משיח בן דוד שאחז"ל עין לא ראתה ובא יחזקאל ופירשה בהפטרה:

דרוש לח' טבת

בי אדוני וגו' כי כמוך כפרעה, כבר כתבנו כמה פעמים שהצדיקים מדברים עם מלכותא דארעא וכוונתם למלכות שמים, ועד"ז אפרש כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו, ויל"ד כיון דמדבר מגוי גדול ה"ל כמונו

ולא כד' אלקינו גם יש לדקדק לשון בכל קראינו אליו, אבל אומר מי גוי גדול היינו מלך גדול כגון אבימלך שנקרא גוי שאמר הגוי גם צדיק תהרוג, אשר לו אלקים קרובים אליו, כה' אלקינו שקרוב לגוי גדול ההוא, אדות צדיק הצריך לזה יותר ממה ששר שלו לאותו גוי גדול קרוב אליו, יותר הקב"ה קרוב אליו אל הגוי גדול ומדבר עמו לצורך הצדיק, בכל קראינו אליו אם תפרשהו כפשוטו אם אנחנו קוראים לד' אלקינו הוא עושה רצונינו אפי' לגלות עצמו אל הערל, אך לענייננו י"ל בכל קראינו אל הגוי גדול שאנו מדברים עם מלך הגוים וכוונתינו למלכות שמים והקב"ה שומע גם תפלה כזו, וה"נ אמר יהודה כמדבר אל יוסף וכוונתו היה להקב"ה ידבר נא עבדיך דבר באזני אדוני ית"ש ואל יחר אפך בעבדך שאני חפץ שיתן ד' רוחו על זה העומד במקום פרעה ויושב על כסאו טמא שלו אל יחר אפך בדבר הזה עלי:

ועתה נבוא לדקדק בדברים הפשוטים מה שדיבר עם יוסף שאין להם שחר ולא ענין כלל וכבר כ' רמב"ן שרצה לרמוז לו שהכל בעלילה, ואני אומר שכבר נשמר מזה שלא יוכלו לחשדו דיל"ד אומרו חלילה לי מעשות כדבר הזה וקשה מאי חלילה הרי הדין כן שיהי' כולם עבדים ואין ראוי לשופט הארץ לוותר לגנבים, בשלמא אשר על ביתו אמר אתם נקיים היינו שנתברר לו צדקתם עי"ז הקל וחומר הן כסף וגו' אבל יוסף לא אמר להם נקיים כי עשה עצמו כלא ידע מזה ואינם נקיים בעיניו ואפ"ה א"ל עלו לשלום וא"כ ק' למה, וי"ל כי להוציא עצמו מחשד לאמור כת בחורים נפלאי' במעשיהם ראה ורצה להביאם בעול עבודתו והעליל עליהם מרגלים אתם ומתוך הדברים שמע שיש להם עוד את קטן והתאוה גם לזה ע"כ עשה תחבולה שיביאהו לכאן ושוב לקח כולם לעבדים ולהוציא עצמו מחשד זה אמר אתם עלו לשלום והנער יהי' לי עבד, וא"כ כבר יצא יוסף מחשד, וא"כ כל דברי יהודה אך למותר, גם יש לדקדק מ"ש בסוף ועתה ישב נא עבדך תחת הנער מאי לשון ועתה, גם מאי טענה הוא זה מפני מיתת הזקן יפטר בנו הגנב, ולתרוץ הנ"ל אקדים כי מגודל השנאה ששונאים או"ה ומלכיהם ושריהם של מעלה את ישראל מחמת קנאת הדת וקרבת השי"ת לנו, והאריך רמב"ם בזה באגרת תימן ע"ש ע"כ סיים מרע"ה ספר תורה בויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך דה"ל לברך שלא יהי' לנו אויבים כלל

אלא שזה א"א אפי' לעתיד לבוא שיהפוך אל עמים שפה ברורה יחד מ"מ עוד יתגדל ישראל יותר ויותר ויתקנאו בהם אלא כשעושים רצונו של מקום נתקיים ויכחשו אויביך לך שאינם מראי' השנאה אדרבה נראי' כאוהבים אבל כשאין עושים רצונו של מקום מראי' השנאה להדי', נחזור להנ"ל כי גם באבותינו היתה שנאתם ואמרו אי ימול אברהם את עצמו יהרגוהו, ופלשתים סתמו את הבארות וגזלו אותם ממנו ומיצחק, ולבן ועשו עם יעקב אלא שנתקיים בהם ויכחשו אויביך לך ושמוהו נשיא אלקים ופרעה קיבל ברכת יעקב והכל בכחש וכזב ואין תוכם כברם ואם גם אפשר לא חזו אינהו מ"מ מזלייהו חזו וזהו שחשד יהודה את יוסף כי כמוך כפרעה ששונאים אותנו ואת אבותינו ויען שמעת ממני רב אהבת הזקן להבן ההוא רצונך לעכב הילד אצלך למען ימות הזקן, והיינו אחר ששמע יהודה שאמר חלילה לי כנ"ל להוציא עצמו מחשד ניגש אליו ואמר שמעני עדיין נחשדך שתרצה להמית הזקן ואם תרצה להוציאך מהחשד מכל וכל ועתה ישב נא עבדך תחת הנער והנער יעל, אז ידעו ויכירו הכל כי צדקת בדבריך:

כתיב ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו, אמרתי בהספידו של צדיק שמת ויחרדו איש אל אחיו לא על עצמו אלא על אחיו כי א' מחבורה שמת ידאגו כל החבורה, ולא הי' להם לומר עשה אלקים לנו כמשאחז"ל על זה [מסכת תענית ל"א] אולת אדם תסלף דרכו ועל ד' יזעף לבו אלא שיצא לבם ולא דברו כהוגן מרוב חרדה, נורא אלקים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם כשהקב"ה נורא ממקדושיו ועשה דין בצדיקי', אז הוא טובה לעם כי נתכפר להם במיתתו וזו היא אל ישראל הוא נותן על ידי זה עוז ותעצומות לעם, ע"כ ברוך אלקים ברוך דיין האמת, ואנו מתפללים ואל תשחית זכר שאריתנו וחון אום המיחדים שמך פעמים בכל יום ואומרים שמע וגו' כי רש"י סוף פ' שופטים כ' שמע ישראל אתם באי' היום למלחמה על אויביכם אפי' אין לכם אלא זכות שאתם קורין שמע ישראל אתם נוצחי' ובפ' כי תצא פירש"י כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע כי השטן מקטרג בשעת הסכנה וצריכי' להשמר אפי' מדבור רע ונראה כסתירה אבל באמת הכל אחד דודאי גדול זכות העדות שאנו מעידים על אחדותו ית"ש אך אם שפתינו נקיים מבלי דבר נבלה

ועולה לא נמצא בשפתיו אבל אם לא נשמרת מכל דבור רע א"כ פה דובר נבלה יעיד על אחדותו אתמהה, והנה כתיב שארית ישראל לא יעשה עולה ולא ידבר כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית, אנו מתפללים ואל תשחית זכר שאריתנו ומה הי' זכר שאריתנו שלא לדבר כזב ועולה ונבלה ואז חון אום המיחדים שמך פעמים בכל יום: **כתיב** אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' ונתן כל האלות האלה על אויביך וגו', ויל"ד א' מאי רבותי' גבי הקב"ה ית"ש אם יהי' נדחך בקצה השמים הלא מלא כל הארץ כבודו ומה לי קצה השמים או קצה הארץ, ועוד למה יתן עליהם אותן האלות הלא הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא ומסתמא אותן האלות שבתוכחה הם מדה כנגד מדה על חטאת ישראל, ואו"ה אשר הרעו לנו ישלמו להם במדתם אבל אותן האלות מה יש להם עם או"ה, איתא בפסיקתא פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים אמר הקב"ה נתתי פקדוני ביד המלכיות והם שלחו בו יד ע"כ לקו בחסר ויתיר עכ"ל והנה השולח יד בפקדון אפי' רגע א' שוב חייב בכל אונסי הפקדון אפי' אירע אונס ממקום אחר, וא"ש שיבאו כל האלות המגיעות על חוטא ישראל יבאו עליהם כי שלחו יד בפקדון ונתחייבו באונסין, אך היינו בלא יחדו המפקיד מקום לפקדון אבל אם יחד מקום וזה השולח יד החזירו למקומו פטור מאונסיו אמנם הקב"ה לא יחד מקום לפקדונו כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם אמר ד', ע"כ יתחייבו או"ה על שליחות ידם גם על אונס הבא ממקום אחר והיינו אם יהיה נדחך בקצה השמים בלי יחוד מקום ונתן ד' אלקיך את כל האלות האלה על אויביך ושונאיך אשר רדפוך כנ"ל: **כ'** בה"ג בהלכות תענית ח' טבת נכתבה התורה יוונית ט' טבת לא נודע מה צרה הי' בו וכ' מג"א [סי' תק"פ סעק"ו] בפיוט כתוב שמת בו עזרא הסופר, ונ"ל אחכז"ל צדיק מת ביום לידה פירש"י [מגילה דף י"ג ע"ב] די לידה שתכפר על המיתה ונ"ל כי שזכינו שנולד מרע"ה ביום ז' אדר שפעל טוב כל ימיו עד שנפטר ומה הספד יש לנו במיתתו די לנו בלידתו שזכינו לכך עכ"פ בחייו אלא אם בעוה"ר אחר מיתת הצדיקים נזורו אחור ממה שהי' בחייו כמ"ש מרע"ה כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון אזי הפסד גדול אפי' יום הלידה ע"ד כי "נשאתני" ותשליכני, אמנם עזרא שהיה כמרע"ה והחזיר עטרה ליושנה ונשתנה כתב על ידו ובמותו לא הרעו ישראל

כי הוא הי' אחד מאנשי כה"ג שבטלו יצרי' דע"ז, ע"כ במותו לא נודע מה צרה הי' בו כי די לנו שנולד ופעל מה שפעל, אך אח"כ כשנכתבה תורה יוונית מאז בעוה"ר פשתה צרעת המיני' בישראל ונתקיים אז כי נשאתני ותשליכני כנ"ל אבל בשעתו לא נודע:

כתוב לך שם היום הזה כי בעצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים, איתא בפסיקתא ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, כי למד מרמז על כביכו' הקב"ה שהוא גדול ומהולל ולגדולתו אין חקר וכן הלמ"ד אות היותר גדול שבא"ב, ויו"ד מרמזים על ישראל קטנים שמקטינים עצמם לא מרובכם כי אתם המעט שממעטים עצמכם וידבקו למ"ד ויו"ד זע"ז והיינו ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי דייקא והיינו שם היום הזה יו"ד לחדש יו"ד שבו יו"ד שהוא זעיר וקטן מאוד, ועצם היום הזה היינו עצמיותו של רמז הנ"ל שהיו ישראל מקטינים עצמם, ואמרינן במס' רא"הש עשר גליות גלתה שכינה ועשר גליות גלו סנהדרין וטבריה עמוקה מכולם ומשם עתידים להגאל שנא' התנערי מעפר קומי והיינו יו"ד שביו"ד בחינות עפר שהכל דשין עלי', וכן כל העולם ניזון ממנו (שמצמיח התבואה) וה"נ סמך מלך בבל על ירושלים כלומר שהוא סמוך על שולחן אחרים כי ירושלים יפרנס את או"ה בזכות שמקטינים עצמם:

צום העשירי, ר"ש ס"ל ה' טבת שבו באתה שמועה לגולה, דלרבי עקיבא לא הוה כסדר הפורעניות עיין פ"ק דר"ה ויש לומר דלכאורה הוה כסדר הפורעניות דהרי פורעניות דמצור העיר לא נודע לצרה עד אחר שכיבש והחריב, שהרי גם סנחריב ושארי מלכיות במלחמות הביאו ירושלים במצור ולא יכלו לה, ואל יתהלל חוגר כמפתח ולא נכר פורעניות המצור עד אחר שהצליח והחריב וגם אחר הריגת גדליהו בן אחיקם שאז נכבה גחלת ישראל כמ"ש הרמב"ם בהלכות תעניות ונמצא הוה כסדר הפורעניות, והנה כ' הראשונים אי חל עשרה בטבת בשבת הי' מתענים בו משום דכתיב בעצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים בעצומו של יום שהוא שבת, ונ"ל היינו סמך מלך בבל על ירושלים, כי נבוכדנאצר הרשע כבר ידע מה שאירע לסנחרב וכתיב בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון, אחרי' ראש הניעה בת ירושלים, כי העיר הקדושה הניחה לבוא לתוכה ערל וטמא לבקוע חומותיה אך על שחיללו

בו שבתות ככתוב בס' ירמיהו, וכמאחז"ל לא חרבה ירושלים אלא מפני שחללו בו שבתות וכשם ששכרו של שבת נחלה בלי מצרים כי השבת הוא עוצר את ישראל וחומה נשגבה סביבם לבל יצאו מגבולם וכדומה ולעומת זה שכרם נחלה בלי מצרים גם את זה לעומת זה ענשם להביא העיר במצור ר"לצ וע"כ בעצם עצומו של יום שבת קודש סמך מלך בבל פי' סמך ובטח בלבו על ירושלים שירושלים בעצמה תושיע לו להביא את עצמה במצור היפוך מזמן סנחרב שהיתה העיר לוחמת בו ופולטתו, אבל מלך בבל סמך ובטח בלבו כי העיר תעזור לו על כן התהלל החוגר כמפתח, ומשו"ה ס"ל דפורעניות המצור מוקדם:

ויתן את קולו בבכי, במ"ר כשם שלא התוודע יוסף אל אחיו אלא בבכי כך אין הקב"ה גואל ישראל אלא בבכי שנאמר בבכי יבואו ובתחנונים אובילם והקשה יפ"ת הא התם יוסף המפייס בכה והכא ישראל המתפייסים מהקב"ה הם הבוכים, ולפע"ד ע"ד מ"ש צום הרביעי יהי' לששון ולשמחה שהצום עצמו הוא ששון ושמחה שהקב"ה נותן רוחו עליהם ומתעוררים בבכי ותפלה ותחנונים וצמים ומתענים בד' תעניות על צרות שעברו כמה מאות שנים זה סימן טוב ומובהק כי עדיין חביבותיה גבן ולא נכבה אש האהבה ועתיד להאיר מתוך חושכה אורה, והוא גופא נחמה והיינו הצום עצמו לששון ולשמחה, ויש להמליץ בזמן שיש שלו' אין צום כי כ' הו"ה הסבל שאדם סובל ע"כר אין בעלים נשכרים עליו אך מה שסובלים באהבה ומצדיקים דין הבורא הוא לשכר טוב, ושלום היינו שאינו מהרהר ואינו מערער על הקב"ה ח"ו והיינו בזמן שיש שלום בינינו לבין אבינו וסובלים באהבה אז אין צום כי הצום עצמו ששון ושמחה ונמצא ע"י בכי ותחנונים אנו מרגישים כי הקב"ה מעורר לבבינו לכך ועדיין חביבותי' גבן וגם אחי יוסף לא נגשו אליו כי לא האמינו בו עד שנתן קולו בבכי כפירש"י ע"כ יפה פירשו במדרש כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא על ידי בכי שעי"ז ניכר שהוא מקירות לבו כך אין ישראל מתפייסים אלא ע"י בכייתם של עצמם יהיו מכירים אהבת השי"ת אותם:

יהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו, כי לאהבת האמת אהבנו מחלוקת שמאי והלל לשם שמים כדי שמבין שניהם יתברך האמת ואמנם כ"ז

גרם יען לא שמשו כל צרכם ויצאו מלפני רבם קודם שעמדו על דעתו כמו שאיתא בגמרא חגיגה משרבו תלמידי הלל ושמאי שלא שמשו כל צרכם נעשה התורה כשני תורות ואמרו הראשונים בחפזי כל האדם כוזב אך כי אקח מועד וזמן אני מישרים אשפוט ע"כ ולמועדים טובים שיקחו מועד וזמן ולשמש רבם ואז אין צריך למחלוקות לש"ש והאמת והשלום אהבו:

בש"ע או"ח סי' תקע"ד ס"ד פוסק דבליל טבילה מותר לשמש בשני רעבון וע"ש במג"א שהקשה על זה שב"י הוציא כן מהירושלמי ומהתם לא מוכח מידי ע"ש ולפע"ד להוציא כן מש"ס דילן דבמס' תענית י"א ע"א הקשו תוספו' ע"ז מלוי ששמש מטתו בשני רעבון שהרי יוכבד נולדה בין החומות, ותירצו דמידת חסידות בעלמא הוא שלא לשמש ולוי לא נהג כן אבל יוסף נהג בחסידות, לכן כתיב בטרם תבוא שנת הרעב ע"ש ודבריהם צ"ע לכאורה דבמדרש רבה פ' זו, איתא ר' לוי ברשב"ן ס"ל דיעקב שמש מטתו והשלים המנין דכתיב ומספר רובע ישראל ע"ש וא"כ הי' יוסף חסיד יותר מיעקב ולא שמענו זה מעולם גם דקדוק לשון התוספו' צ"ע דלכ"ע לא הוה איסור מה לשון לא הוה איסור והכי ה"ל למימר לכ"ע ליכא איסורא גם לשון הש"ס אינו מורה דממידת חסידות בעלמא קאמר ע"כ נלפע"ד דבליל טבילה מותר לשמש מטתו ולק"מ מלוי ויעקב דבליל טבילה שמשו רק איוסף קשה מדוע כתיב בטרם תבוא שנת הרעב הא הי' אפשר לשמש אח"כ בליל טבילה ויש לומר דקיי"ל נכרית אינה מטמאה בנדה ויוסף לרב חסידתו נהג כחומרי ב"נ וכחומרי ישראל ונהי דשמר מצות נדה כישראל מ"מ לא רצה להתיר התשמיש בליל טבילה בב"נ שאינו משמר מצות נדה וליכא ליל טבילה וזהו ממדת חסידות ודוקא בח"ל נהג יוסף מספק כחומר שתיהם משא"כ יעקב ולוי שהיו בארץ ישראל ושם היה להם דין ישראל כמ"ש הרמב"ן בחומש וא"ש גם לשון התוספו' דלא הוי איסור פי' אז לא היה איסור כ"א מדת חסידות והשתא אפי' מדת חסידות ליכא בליל טבילה כנ"ל ודו"ק, והיותר נראה דהם שמשו בשעה שיצאו לדרך עיי' ביבמות ס"ב סוף ע"ב ועיי' ביו"ד סי' קפ"ד:

ויחי

דרוש לח' טבת תקצ"ט

ויחי יעקב, למה פ' זו סתומה מכיון שמת יעקב אע"ה נסתמו עיניהם מצרות השעבוד והק' מפורסמת הא כל זמן שא' מן השבטים הי' קיים לא נשתעבדו למצרים, כתיב אני ד' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מא"מ מהיות להם עבדים ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות, וצ"ע הא ברכות דפ' בחוקותי הם הברכות הגדולות שלע"ל שעדיין לא זכינו להם ואיך בסוף כל אלו הברכות אחר שכבר נאמר ונתתי שלום בארץ, ונפלו אויביכם לפניכם לחרב וכדומה איך אחר כל אלה מבטיח ואשבור מוטות עולכם ואיזה עול יהי' על צווארם ח"ו אז שיצטרך לשבור מוטותיהם, אבל האמת תחת היותנו עבדים לפרעה ולמלכי או"ה בעו"ה צריכים אנו להטות שכמינו לקבל עול תורה ומצות ולהיות עבדים לאלקים כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ופירש"י שטרי קודם, נמצא אנו עבדים מכורים במוסרות התורה, ומה יעשה ישראל ואפשי בבשר חזיר והלוך בבתי טרטיאות ובקציצת פאת ראש וזקן אבל מה יעשה והתורה אוסרתה והוא יהודי כשר ואינו רוצה למרוד על אדונו ית"ש שהוא עבד נמכר לו, זהו עובד ד' כל ימיו והוא לו עול על צוארו אך הוא יהודי כשר, ועל עבודה זו נאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך בעירום ובצמא ובחוסר כל. אעפ"י שאמת הוא שאפי' עול התורה כבד על צוארנו היינו מחויבים לקבלו ולסבלו כי עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' לשם, אבל חלילה וחס אין זה עול כבד כ"א שמחה וחדוה אשרינו מה טוב חלקינו שלא שם חלקינו מן התועים והשוטים האלו יושבי בתי טרטיאות אוכלים ושותים בחייהם ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, והיינו בסוף כל הברכות אמר אתן לכם לב טהור לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל אני אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם עבדים והי' ראוי שתהי' עבדים לי אבל לא כן אנכי עמדי אלא לחירות עולם הוצאתי אתכם ואשבור מוטות עולכם היינו עול תורה לא יהי' לכם לעול כי לא תתאוו תאוה רעה ואולך אתכם קוממיות:

והנה כבר כתבתי במקום אחר כל זמן שא' מן השבטים קיים ומכ"ש כל זמן שיוסף קיים הי' עובדים את ה' ולא התערבו בגוים ולא למדו מעשיהם כי כך כתיב וימת יוסף ואחיו וכל הדור ההוא ואח"כ ותמלא הארץ אותם פי' כל זמן שהזקנים היו

חיים לא תמלא הארץ אותם כי היו נחבאים אל הכלים ולא יראו החוצה אבל אח"כ נתמלא הארץ וישראל בראש כל חוצות ובכל בתי משתאות ושחוק ומעשי מצרים ותועבותיהם, ומ"מ הפרש גדול הי' בין חיי יעקב ובין אחר מיתתו, אע"ג דכל זמן שהי' אחד מן השבטים קיים לא נתראו החוצה אבל על כרחם ועל אפם וחמתם כי התאוו תאוה להיות ככל הגוים אך הזקנים לא הניחום ונתנו עול מנהג אבותיהם הקדושים על צוארם כעול ומשא כבד והי' כמשועבדים ליוסף ואחיו, אך כל זמן חיי יעקב שהמשיך לבם לעבודת ד' כל ימי חייו אז מנדבת לבם עבדו השי"ת ולא בשיעבוד ועול כבד לכן משמת יעקב נסתמו עיניהם מפני צרת השעבוד א' למטה כאמור שהי' עליהם עול תורה וא' למעלה דמיד נגזר עליהם שיעבוד גלות כדכתי' תחת אשר לא עבדת את ד' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויבך כנ"ל:

עוד שם במדרש שנסתמו ממנו כל צרות פי' שחי חיי נחת והרוחה, וליישב נמי לשון נסתמו עיניהם וליישב ויקרבו ימי ישראל למות ואיתא במדרש תלה המיתה בימים מה רצונו בזה, כתיב אותי נהג ויולך חושך ולא אור ק' פשיטא דחשך ולא אור, הנה בימים האלו ובזמן הזה הועתקה התורה יונית בימי תלמי המלך ונתכבדו ישראל כבוד גדול והי' ג' ימים חשך בעולם כמו ג' ימים של מתן תורה וג' ימים שהתענו בימי אסתר כשקבלו תורה מאהבה בימי אחשורוש וליהודים היתה אורה, נתהפך אז ג' ימי חשך בעוו"הר כי עי"ז למדו יוונית ונהפכו למינות בעו"ה אשר עדיין מרקד, ואותו הכבוד שנתכבדו היינו חשך, וטובים ימי תעניות של אסתר מימי כבודו של תלמי דכתיב ונוגשיך צדקה כל ימי יסורים נחשבים כמו קיום תורה והיינו ונוגשיך נחשב לצדקה כגוי אשר צדקה עשה כן דרשו חז"ל בפ"ק דב"ב, נמצא ממ"נ או יושבים בארצם ועובדים השם ומקיימים כל התורה כולה אשר זה ישעם וכל חפץ, או ח"ו בארץ אויביהם בחשך וצרות היינו נמי כמו קיום התורה והיינו דכתי' ד' בחשך אור לי, שהחשך והצרות נחשבים כאור תורה אך רע ומר כשישראל יושבים שקטים אצל המלכיות ואינם שומרים התורה ויתערבו בגוים וילמדו כמעשיהם כמו שאנו רואים שהמלכיות בכל מדינות נותנים חיריות לישראל וע"י מתהפכים למינות בעו"ה וא"כ אין תורה ואין נוגשיך צדקה וזהו חושך ולא אור כי במקום ד' בחשך אור לי ע"י

חשכת הגלות הי' כאור תורה אבל עכשיו ולא אור בעו"ה וכן הי' בימי תלמי נתמעט אור תורה וגם גלות וצרות לא הי' ע"כ היו ג' ימים חשך בעולם חשך ולא אור:

הנה כתיב פרעה שאל ליעקב כמה ימי חייך והשיב לו ימי מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים הי' ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם ורמב"ן מייתי מדרש שהאשימו חז"ל את יעקב על זה אמר הקב"ה אני הצלתיך מכל צרה ואתה משיב כן לערל הזה חייך שמספר תיבות שבפסוקים שהם ל"ג מויאמר פרעה עד מגוריהם כך ימעטו שני חייך כי יצחק חי ק"פ שנה ויעקב קמ"ז, וצריך ליישב דברי יעקב גם מה שאלתו של פרעה כמה ימי חייך ואין זה מדרך המוסר, ועוד יל"ד פרעה שאל ימי חייך והוא השיב ימי מגורי, אבל יובן בעזה"י בהקדם כי הימים שאדם חי בהם חיי גופני אוכל ושותה ועושה כרצונו והגדיל, אותן הימים שהם חיי העוה"ז כל יום ויום חולף והולך לו ותמול עבר ואיננו כי כבר מת היום ההוא ולא ישוב עוד, אך מה שעובד ה' ופועל ועושה מצות ומע"ט הם חיים וקיימים לא יעברו ולא יתבטלו לעולם, וכבר כתבנו לעיל ונוגשיך צדקה עם לבן גרת"י ותרי"ג מצות שמרתי וגם הם קיימים ולא מתים, וידוע יעקב אבינו ע"ה קרא על עצמו לא שלותי ולא נחתי ולא שקטתי כי מיום צאתו מבטן אמו הי' עשו בצדו אע"ג דאיהו לא חזי עוד אז מ"מ מזליה חזי כדכתיב בבטן עקב את אחיו וכתיב ויתרוצצו הבנים בקרבה, והנה אין שום צדיק חושב עצמו לצדיק כמאחז"ל שמשביעים האדם אפי' כל העולם אומרים עליך צדיק אתה תהי' בעיניך כרשע עיי"פ המפלת אך תולה הטובה בזכות אבותיו הצדיקי' ונבוא אל המכוון בעז"ה, פרעה ראה יעקב כנביא אלקים ואיש אלקים ונתכבד בעיניו מאוד ואמר לו כמה ימי שני חייך כמה ימים אתה דבוק באלקיך וימיך חיים וקיימים, והשיב לו יעקב אמת הוא שימי קיימים אבל לא מצדקת מעשי הטובים רק ימי מגורי וצרת נפשי הם מיום בואי לעולם הם שלשים ומאת שנה והם כולם קיימים כי ימי חשך אור לי, אבל ימי שני חיי שעבדתי בהם את ד' הם מעט וגם רעים פגומים ולא השיגו ימי שני חיי אבותי כי הם היו צדיקים במעשיהם אפי' בימי מגוריהם:

ונבוא אל המכוון בעז"הי בבוא יעקב למצרים וחי חיי נחת ונסתמו ממנו כל הצרות הי' בעיניו כאלו הימים מתים כי לא היו ימי מגוריו, ובעיניו לא טוב עשה והי' כמו

חושך ולא אור, אך הפסוק מעיד עליו בהיפך בין ימי מגוריו בין ימי חיי נחת כולם שוים לטובה וימי חיים המה, והיינו ויחי יעקב בארץ מצרים חיי נחת י"ז שנה, ומעתה ויהי' ימי חייו בכלל שבעה וארבעים ומאת שנה כולם שוים לחיים, אך בעיני ישראל לא כן יחשב כי ויקרבו ימי ישראל למות שבעיניו קרבו ימי י"ז שנים הללו למות כי נסתמו ממנו כל צרות:

בשלחי מסכתת כתובות איתא אמר קרנא אלו מתים שבח"ל חיים מ"ט הטריח יעקב על בניו לקוברו בא"י אלא משום גלגול מחילות ור"ח אמר אלו מתים שבח"ל חיים מ"ט השביע יוסף להעלות עצמותיו אע"כ משום צער גלגול מחילות ויל"ד במאי פליגי מ"ט לא יליף ר"ח מקרא קמא דיעקב ונ"ל דהרא"ם הקשה, הא פירש"י טעם אחר שלא יהי עפרו כנים ושלא יעשהו ע"ז ותי' מורי בהפלאה פ' זו, דבלא"ה ק' מה צורך להשביע הרי הקב"ה הבטיחו ואנכי אעלך גם עלה, ולא חטא בנתיים שירא שיגרום החטא אפי' כי בוירא וייצר פירש"י שמא יגרום החטא כ' רמב"ן שאחר שהבטיחו הקב"ה חטא שכרת ברית עם לבן אבל הכא אחר ההבטחה לא חטא שיגרום החטא וע"כ צ"ל שחשב אעלך גם עלה לזמן תחיית המתים, והשתא אי סלקא דעתא כל מתי ח"ל עומדים בלי צער גלגול מחילות א"כ אכתי ק' מה צורך להבטחת אעלך גם עלה הא כל מתים עומדי' אלא וודאי מיד במיתתו יעלהו וא"כ מה צורך להשביע אע"כ אין מתי ח"ל חיים בלי צער גלגול, ויש להשיב דלמא אעלך גם עלה בחיים נאמר וחטא במ"ש לפרעה ימי שני מגורי כנ"ל ולא נתקיים הבטחה זו, ומלאחר מיתה לא הובטח מעולם, ונ"ל כבר כתבתי במקום אחר כי מ"ש אעלך גם עלה כפל עליה לומר שיעלה נפרד הנשמה מן הגוף והם שני עליות הנשמה בפ"ע והגוף בפ"ע נמצא הבטיחו בפי' על העליה אחר מיתה ומזה לא חטא שום חטא שראוי שיתבטל הבטחה זו וצדקו דברי מורי ז"ל בכוונת קרנא, ואמנם אחז"ל חד מנייהו מבני א"י כתרי מינן דכתיב ולציון יאמר איש ואיש יולד בה, ואמר רבא חד מינן כד אזיל להתם כתרי מנייהו והיינו אעלך גם עלה כפל ולעולם בחיים נאמר וליתא לדברי קרנא וצ"ל קרנא לית ליה הא דרבא, דחד מנייהו כתרי מינן דהא כתיב בהדיא איש ואיש יולד בה אבל מה

שחידש רב חד מינן כד אזיל להתם כתרי מנייהו אין לו רמז בקרא ולית ליה לקרנא הא, אבל ר"ח אית ליה ע"כ הוצרך להוכיח משבועת יוסף לאחיו והעליתם עצמותי: **כתיב** כתוב לך את עצם היום הזה כי בעצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים וכ' הראשנים אפי' הי' אפשר שיחול יו"ד טבת בשבת הי' מתענים בו דכתיב בעצם היום היינו עצומו של יום שהוא שבת עיין בב"י, ונראה כי נבוכדנאצר הי' באותו זמן כשסנחריב כבש העולם כולו והניף ידו על ירושלים וסוף נפל ובמה בטח נ"נ לעלות לכבוש ירושלים ולא ירא לנפשו כי שם תהי' קבורתו, אך כתי' ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה הגוי אשר לפניכם, והנה אפי' שישראל חוטאים מ"מ הארץ הקדושה עצמה מעכבת שלא ידרוך ערל וטמא בארמנותי' ומה תרויח להקיא את ישראל ולהביא במקומות אנשי תועבות אחרים, אך אם מחללים שבת זה הוא דבר שלא תסבול הארץ ובמקום שהמענג שבת נותנים לו נחלה בלי מצרים והמשמר שבת אין אומה ולשון יכול לשלוט בו מובן ההיפוך בהיפוך ולא תקשי מה תרויח הארץ להכניס ערל וטמא ז"א שב"נ מצווה שלא לשבות וגוי ששבת חייב מיתה וא"כ ארץ ישראל גופי' תסייעהו להקיא שונאי ישראל ולהביא גוים לתוכה וירמי' אמר אם לא תשמעו לשמור יום השבת והצתי בשערי ירושלים, והיינו דקרא אתא להורות על מה בטח נבוכדנאצר לצור על ירושלים ולא חשש שיארע לו כמו שאירע לסנחרב, ע"כ בעצם היום הזה שהוא שבת סמך מלך בבל על ירושלים פי' סמך ובטח על קדושת ירושלים עצמה שהיא העיר תסייעהו להקיא ישראל מתוכה ולהביא אותו אל תוכה, ויהי כאשר פתר כן הי' בעו"ה והארכתי קצת בתוכחה שמירת יום הקודש:

ובפ"ק דר"ה לר"ע צום העשירי הוא יו"ד טבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים ולרשב"י הוא ה' טבת שבאתה השמועה לגולה, ומסיים צום הרביעי י"ז תמוז וצום החמישי ט' באב וצום הז' ג' תשרי שבו נהרג גדלי' בן אחיקם, וצום העשירי ה' טבת ללמדך ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו וק' מה תלי' זה אי כר"ע דיו"ד טבת או כר"ש דה' טבת, וכבר אמרנו בזה כמה פעמים וכעת נ"ל דכתי' על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך וכ' השל"ה יען כי אביקת המלאך עם יעקב ותקעת כף הוא רמז לחורבן ביהמ"ק ע"כ לא יאכלו בני ישראל בארבעה

צומות המרומזים כאן א"ת' היינו תשעה אב ר"ת א"ת', ג'י"ד' היינו ג' תשרי י' יו"ד טבת ד' צום הרביעי י"ז תמוז היינו גי"ד ע"ש, וי"ל מ"ט ט' באב מבואר היום א"ת' ר"ת תשעה אב, וצום הרביעי אינו רומז אלא החודש ד' שהוא צום הרביעי ולא היום י"ז תמוז, ונ"ל עפ"י מדרש צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה הצדקות שהקב"ה עושה מפרסם היום כפרסום הררי אל, משא"כ משפטיך דינים מעלים זמנם כהעלמו של תהום רבה, עיין ברבה פ' במדבר, והנה ט"ב אעפ"י שהוכפלו בו צרות מ"מ היה יום צדקה כי בו ביום תם עונך בת ציון ונתכפרו עונות ע"י עצים ואבנים והרי על זה כתיב מזמור לאסף באו גוים בנחלתך ושר בשירים על ששפך חמתו על עצים ואבנים ע"כ כמבוא סופ"ק דקידושי' ע"כ פרסם היום ע"ד צדקתך כהררי על משא"כ י"ז בתמוז שהוכפלו בו צרות ולא נתכפרו עונו' ע"כ העלימו ולא פרסם את החדש ולא היום, ולפ"ז מוכרח דשקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו דאל"כ אכתי תקשי מ"ט פרסם יום ג' תשרי הרומז בגימ"ל דגי"ד אע"כ דגם מיתת צדיקים מכפרת כמו חורבן ביהמ"ק, אלא לכאורה ההכרח הלז אינינו דא"כ תקשי אעשרה בטבת דרמוז ביו"ד דגיד, ואיננו יום צדקה ואפ"ה פרסמו א"כ לא מוכח מידי, אך תינח אם התענית הוא ביו"ד טבת וכר"ע אך לר"ש דהתענית הוא ביום ה' טבת, ויו"ד דגיד מרמז על חודש העשירי לא על היום נמצא תמוז וטבת רמוזים רק בחודש ולא ביום, רק יום החורבן ויום מיתת צדיקים מרומז ביומו ממש מוכח דשקולה מיתת צדיקי' כשריפת בית אלקינו, והארכתי קצת בהספד הצדיק מהור"ר יחזקאל סג"ל זצ"ל שהי' אבדק"ק טרענטשין ע"כ:

ברבה פ' תולדות עובדא דקלטינס, שהי' בילדותו רועה חזירי' בטברי' והי' הילדים מתקלסים ושוב הגדיל ונעשה קיסר, ושלח לרבי שיעמוד אצלו ברומי ביום השבת וצוה להשליח שלא ימסור לו האגרת עד סמוך לשבת ממש וע"י תפלה ושם הקודש וקפיצת הדרך עמד רבי לפניו בזמנו א"ל הואיל ואלקיכם עביד לכון ניסי' אתם מתקלסים במלכא א"ל ברועה חזירי עבדי' קלנא במלכא עבדי' יקרא ע"ש וצ"ע אם תשובה זו מספקת וכי לא ידע הקיסר בעצמו שיש להשיב כן, ועוד אם הי' רוצה להרוג או לעשות שלא כדין מי הי' מוחה ומעכב בידו עד שהמציא עלילה שלא יבא

הכתב לידו עד סמוך להכנסת שבת, ונ"ל הנה רגילים חכז"ל לומר כל ישראל בני מלכי' הם ואיננו גאווה וגאון ממנו אלא כשם שמלך המולך על עמו כן המליך הקב"ה כלל האומה על שבעים אומות ואתם תהיו לי ממלכת כהנים שתהי' מולכת על כל האומות וכתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלקים פי' ישראל יהי' אלקים לגוים כמו שהיה מרע"ה אלקים לפרעה וע"כ כל א' מהאומות הנוגע בקטן שבישראל מורד במלכו, וחשב הקיסר כן עכשיו שאנחנו לא לבד נגד המלך והקיסר היושב על כסא מלכותו אלא כל עם רומי מולכת על עם ה' והנוגע בקטן שבהם מורד במלכות, ואם יאמר נא ישראל שהמלכות רק שאול בידם לפי שעה וסופו לחזור לנו כמו שהראה ר"י להגמון וידו אוחזת בעקב עשו בסופו של עשו תאחז יד יעקב ותחזור הממשלה לבעליה וע"כ רמז רועה חזיר שתחזיר המלכות ממנו למקומו מ"מ לו יהי כן מ"מ עכשיו לפי שעה עד יום החזרת הממשלה הרי הם מלכים אפי' קטניהם ולרמז זה צוה שלא למסור לו הפקידה עד סמוך לשבת וכשלא יבא ויתנצל לא יכולתי לדלג הרים ולקפץ גבעות ישיב לו הקיסר מטוך ככה א"א לכם למהר גאולה עד בוא יומו ובין כך הרומי' המולכים אפי' קטניהם והנוגע בהם מורד במלכות, ושקר נחל כי אני ד' בעתה אחישנה כל שעה ורגע זמנו ובידינו היום אם בקולו תשמעו וכל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי נמצא אנו המולכים ולא הם, ולרמז זה בא רבי בקפיצה ע"י שם להורות כי אין מעצור ובכל שעה ורגע מוכן להגאל וע"כ ברועי חזירי' עבידנא קלנא, ורק במלכא עבידנא יקרא והבין הקיסר ונתפייס [וכדרך שרבי ואנטינינוס ששלחו זה לזה לרמז במסכת ע"ז ע"ב יעוין שם:]

ולסיים בדבר טוב ברמז כתיב ובא הכהן אחרי הטוח הבית וראה הכהן ולא פשה הנגע וטהרו הכהן טהור הוא, הנה כבר כתבנו היום אם בקולו תשמעו ולא צריכים רק שלא להוסיף חטא על פשע כי המתאבל על ירושלים כאלו נחרבה בימיו ונתכפר כל עונות הראשונים ומיד זמנו הוא רק שלא נוסיף והנה בחדש העשירי טבת הלז יש בו ז' ימים שהזכירו דסליחות ז' עשרה בטבת היינו ה' טבת שבו באה השמועה כנ"ל יו"ד טבת שבו סמך מלך בבל ח' טבת שבו נעתקה תורה יונית ט' טבת שבו מת עזרא הסופר והמתאבל בהם זוכה ורואה בנחמה ובמדרש פ' מצורע וראה הכהן

הנגע בקירות הבית היינו שהעמידו ע"ז בקירות בהמ"ק ונתץ הבית עציו ועפריו היינו חורבן ביהמ"ק ע"ש ואומר אני שלזה מסיים בטוב ואם יבוא הכהן ית"ש אחרי היטח אותיות ה'י'ט'ח' היינו ד' ימים הנ"ל ורק לא פשה הנגע והעבר הרי כבר נתכפר אז וטיהרו הכהן טהור הוא ויהפך לששון ולשמחה בב"א:

*ו**יחי יעקב**, פירש"י למה פרשה זו סתומה שנסתמו עיניהם ולבם מצרת השיעבוד, מקשין על רש"י הא כל זמן שאחד מהשבטים חי וכש"כ כ"ז שיוסף חי לא הי' שיעבוד יש לפרש עפ"י מה שאמרו חז"ל כל המצפה על שולחן אחרים עולם חשך בעדו וכל זמן שיעקב חי שפסק הרעב בעבורו ונתברכו על ידו לא הי' הם ניזונים ממצרים אבל כשמת יעקב אמרו חז"ל שחזר הרעב ולכך אמר יוסף אנכי אכלכל אתכם וא"כ זה עצמו שהיו סמוכים על שולחן אחרים נקרא שיעבוד וסמיית עינים כי על ידי זה משועבדים לו בעבור שנהנים ממנו והי' בזה התחלת הגלות:

*ו**יהיו ימי יעקב שני חייו**, יש לפרש עפ"י מה שאחז"ל על אורך ימים ושנות חיים וכי יש שנים שאינם של חיים אלא אלו שנים שמתהפכין מרעה לטובה וה"נ ע"י השבע עשרה שנים שחי בשלום במצרים, נתהפך לו הכל מרעה לטובה וכל ימיו הי' שני חייו שנים של חיים:

*ו**שכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם**, והנה במס' נזיר איתא דילפינן מכאן המפנה קבר שיטול עפר מן הקבר עמו שנאמר ונשאתני ממצרים ממצרים טול עמי, וצריך ביאור הא לא נקבר במצרים ונראה דזה הטעם דלא קבר יוסף את יעקב עד שפעל הרשיון לעלות אותו לא"י הואיל ואם יקברוהו לשעה במצרים ויפנה הקבר יהי' צריך ליטול מעפר הקבר עמו ולא רצה יעקב שיהי' מעפר מצרים במערת המכפלה וזה שביקש מיוסף דהנה רש"י פי' ושכבתי עם אבותי היינו המיתה, ומהגמרא הנ"ל נראה דמפרש ושכבתי עם אבותי היינו קבורה וזה שאמר יעקב שיעשה עמו חסד ואמת שלא יקברוהו במצרים אפי' לשעה וביאר הטעם ושכבתי עם אבותי שאז אם תשא אותי להיות קבור אצל אבותי ונשאתני ממצרים עכ"ח ממצרים תיטול עמי וזה אינני רוצה:

*ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו וכו', יש לפרש עפ"י מ"ש חז"ל כל המניח בן או תלמיד כמותו לא נקרא מת ויעקב סבר שיוסף אינו ממלא מקום אבותיו משום דחי בשלוה רוב ימיו משא"כ יעקב שרוב ימי מגורי' היו בצער וביסורין ונזדכך טפי ע"י מיהו איתא בזוהר שאם אדם מרבה בצדקה ובגמ"ח אין צריך ליסורין ובעל היסורין קרי ליה התם מרא דירכין ובעלי הצדקה וגמ"ח קרי לי' מר"א דידין וע"י הגמ"ח יוכל לבוא למדרגות כאלו קיבל יסורין וזה שאמר ליעקב כי הי' נראה לו שיוסף אינו ממלא מקומו מטעם שחי והתענג בתענוגים ועל ידי זה ויקרבו ימי ישראל למות כיון שאינו מניח בן כמותו ולכך ביקש שים נא ידך תחת יריכי רמז לו תחת היסורין דנקרא מרא דירכין ושים ידו מרא דידין ותעשה עמדי חסד ואמת שעי"ז יהי' כאלו לא מת כמו שאמרו יעקב אבינו לא מת וגו' כיון שימלא מקומו ע"י הצדקה וגמ"ח ויהי' המיתה רק שכיבה עם אבותיו ואפשר שגם מה שנאמר לקמן ויראו אחי יוסף כי מת אביהם היינו נמי בבחינה זו שאין יוסף ממלא מקומו ולכך השיב אנכי אכלכל אתכם ויהי' זה תחת זה:

*ויש לומר עוד טעם על יוסף שחנט אביו שחז"ל אמרו דשלא כדין עשה שחשד לאביו שישלט בו רימה ומשום הכי מת קודם אחיו כי למד כן מדברי אביו שאמר מתה עלי רחל בדרך פי' הרמב"ן כוונת יעקב שאמר לו בזה כיון שמתה בדרך לכן לא הי' יכול לחונטה בדרך שלא הי' לו רופאים ויש לחוש לבזיון וגילה לו אז יעקב מחנטה, אמנם חז"ל פי' בדרך היינו בדרך דלעתיד שיגלו בנ"י ויעברו בפני קברה ויתפללו אצלו ויש לפרש בזה מה שאמר יוסף הנה אנכי מת ואלקים פקד יפקוד אתכם וגו' וכ' הבעל הטורים דפקוד יפקוד רמז על ק"ץ כי פקוד בגמטריא ק"ץ דהיינו "פקוד" יפקד יחסר מן הארבע מאות שנה ולאיזה כוונה אמר להם זה שרמז להם זאת הנה אנכי מת קודם לאחים בשביל חטא שחנט את אביו וא"כ עכ"ח אין הפי' מתה עלי רחל בדרך הכוונה על מניעת החניטה כרמב"ן אלא על הדרך דלעתיד כשיעברו בדרך בגלות יתפללו על קברה שלא יהי' גאולה שלימה אלא פקד יפקוד ועי"ז הי' עוד חורבן וגלות:

מי אלה, פרש"י שאינם ראוים לברכה פי' הפלאה שראה שם אלקים מהופך מ"ם יו"ד קודם א'ל'ה':

בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ וגו' ופירש"י ולא הכנסתיה לארץ והקשה הרמב"ן וכי בחוץ לארץ נקברה, ועוד בקרא כתיב בארץ כנען, ולפע"ד אעפ"י שא"י מוחזקת להיות לנו לנחלה מאבותינו, אבל איננה מקודשת עד שקידשה יהושע בן נון ע"י כיבוש, ועזרא על ידי רשיון מלך כורש כעבואר ברמב"ם וכל זמן שלא נתקדשה אם כי חשובה וטובה יותר מארץ מצרים ושארי ארצות כי זה שער השמים, אבל מכל מקום דין ח"ל יש לו לבד ממערת המכפלה שקנאו אברהם למקנה מאדוני הארץ בני חת, ויעקב קנה מקום למזבח בשכם במאה קשיטה, והה"נ אם הי' מכניס רחל לתוך העיר בית לחם והי' קונה שם מקום קבר מאדוני העיר הי' המקום ההוא מקודש בקדושת א"י אבל עכשיו שקברה בשדה במקום הפקר לא נתקדש המקום עד בימי יב"נ שנתקדש כל א"י אבל עד אז היא בארץ כנען כמו בח"ל ומעתה צדקו דברי רש"י זצ"ל:

אשר נתן לי אלקים בזה פירש"י הראה לו שטר אירוסין ונשואין וצ"ע אין זה תי' על שאלת יעקב מי אלה שהשכינה נסתלקה כשרצה לברכם, ונ"ל דהי' ספק אם ח"ו אין תוכם כברם והטומאה מושרשת במחשבתם שרש פרה ראש ולענה ח"ו ע"כ לא יועיל אומרו קחם נא אלי, אם גם יקחם על זרועותיו בפרוש כנפי קדושתו עליהם אלף פעמים לא יועיל לטהר השרץ ח"ו, אך אם הם קדושים וטהורים כאשר הי' באמת אך יש בהם פגם קטן ומונע מבחוץ ונצוץ לא טהור מתנוצץ לזה יועיל קחם נא אלי להוציא ניצוץ ההוא וישארו כולו קודש, ואחשוב היות נישואי יוסף עם אסנת הי' ע"י שטר אירוסין וקידושין העולים בערכאות של נכרים אע"ג דבוודאי מסר יוסף לפני עדי מסירה ישראל מהגירים שנתגיירו מעבדיו ובני ביתו, ואפשר גם חתמוהו ואפשר חתם גם הוא עצמו מ"מ שבנימוסים שלה עלה בעפ"נ ויש בו יקר לאלילים כ"כ רש"י בגיטין מ"ד ע"א ע"ש וע"ש תוס' ד"ה וכותב וכו' פליג ארש"י בזה, מ"מ נראה זה הי' ניצוץ המעכב שנסתלקה שכינה עד שקחם יעקב על זרועותיו ותיקן הניצוץ ההוא, והיינו כששאל יעקב מי אלה, הנחשוד אותם לרשעים גמורים, או רק לקצת פגומים והראה לו יוסף שטר אירוסין ונשואי' ומזה הבין יעקב הפגם מעט הוא, ויאמר קחם נא ואברכם כנלע"ד:

מה שאמרתי בהספד הרב מהו' מרדכי טאסק ז"ל רבדק"ק פ"ב יום ד' י"ג טבת תקע"ד לפ"ק:

ויקרבו ימי ישראל למות כי יעקב לא מת, אבל בסילוקו של צדיק אז הנשארי' מתים כי ניטל מהם נפשם ונשמתם ממש, וכבר כתבתי במשאח"זל ת"ח שמת הכל קרוביו ופריך קרוביו ס"ד אלא אימא כקרוביו קורעי' עליו וכו' שאין התימה קרוביו ס"ד שהרי אינם קרובי משפחה שהרי מובן לכל מבין שכוונת קרוביו הוא כמו שנקרא רבו אביו כמו שאמר אלישע לאליהו אבי אבי רכב ישראל, אלא הפלא שהתפלא המקשן הוא בהיפוך קרוביו ס"ד הרי הוא עצמו מת במיתת ת"ח וכמשאחז"ל דחביב עליו כגופא, ומשני אין הכי נמי הוי כגופו שמת, אלא לענין זה הוה כקרוביו שקורעי' עליו שאין אדם קורע ומתאבל על מיתת עצמו אלא על קרוביו וא"כ ה"נ ויקרבו ימי ישראל לא איעקב שנקרא ישראל קאי כי הוא לא מת, ועוד שלא יתואר עתה בשם ישראל, אלא ויחי יעקב כמ"ש רמב"ן פ' ויגש בפסוק יעקב יעקב ויאמר הנני ע"ש, אך האי ישראל אבני שנקראו ישראל קאי שבסילוקו של יעקב מתו הם כולם, והיינו ויקרבו ימי ישראל כולם למות, ע"כ קרא ליוסף שים נא ידך תחת יריכי והק' הרא"ע אם זה לשבועה מ"ט כתיב אח"כ השבעה לי, ע"כ ע"ד דרושתינו אפרש שירך יעקב הוא כינוי על שהי' יעקב יושב בישיבה עם שבעים בניו ויושב ושונה ולומד עמהם ע"כ נקראו יוצאי יריכו ולא יוצאי חלציו, כ"א יריכו שהוא כינוי על הישיבה כי קשות מיושב ואמר ליוסף שים נא ידך תחת יריכי לומר שיחזיק ישיבתו אחר סילוקו שלא תתבטל, ויוסף יחזיק בידו לפרנס ולכלכל, ועוד בידו השולטת להכריחם שלא יפרצו גדרים, ועי"ז לא יהי' הנשארים כמתים, ולא יקרבו ימי ישראל למות, והארכתי כי הרב הנ"ל זצ"ל בחברת ש"ס דפה, והזהרתם שלא יתפרד החבילה ח"ו, ואמר ונשאתני ממצרים ולא אמר ותשאני ממצרים בלשון צווי כי ונשאתני משמע לשון בינוני כך יהי' שתשאני ממצרי', כי הקב"ה אמר ואנכי אעלך גם עלה הנה גם עלה הוא המקור, כי כמו שעוצם קדושת ארץ ישראל הקדושה לא תסבול טמאים, על כן קאה את הגוי אשר לפניכם ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה, ה"נ טומאת ארץ מצרים לא תסבול תוספות קדושה יתירה ותקיא אותם, ויעקב אבינו וישיבתו כל זמן

שהי' נשמתו נצמד בגופו תוכל ארץ גושן לסבלו, אך סמוך לסילוקו מן העולם נתרבה עוצם קדושתו ומצורף קדושת לימוד תורת בניו שלא תוכל הארץ לסבול אותם, מש"ה ניתן בלב פרעה ליתן רשות להוציא יעקב מארץ מצרים שלא ברצונו אלא מזלו חזי דאי אפשר לסבול אותו היינו דא"ל הקב"ה ואנכי אעלך גם עלה מאליו כי הארץ תקיא אותך ובתנאי שיוסף ישית ידו על עיניך ידו החזקה השולטת או ידו המפרנסת ומחזקת עיניך היינו עין נפש שלו, וכן אמר כאן כשתשים ידך תחת יריכי כנ"ל אז ונשאתני ממילא ממצרים כי הארץ תקיא אותך מרוב עוצם קדושה:

כתיב וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על כן קרא שמו אבל מצרים אשר בעבר הירדן, הנה רש"י פירש עפ"י חז"ל גרן האטד שהקיפוהו בגורן כתרים סייג של קוצים הנה זקן שחי קמ"ז שנים ויגוע ויאסף וכבוד גדול עשו לו במותו ברכב ופרשים וכל חיל מצרים ומלכים אחרים הקיפו מטתו בכתרים מה זה הספד ובכי' אשרי הזוכה לכך, אך ההספד ובכיה להנשארים שחסרו הצדיק, הגם שמצרים לא איכפת להו בחיי יעקב ולימודו, אך היו מתאוננים על שלא נקבר הנביא בארצם כמ"ש רמב"ן שטען פרעה שיזכה להיות הנביא נקבר בארצו ויעקב עצמו חשש שיעשו אותו ע"ז נמצא דוה לבם, לא על מיתתו שנתבטל תורתו, אלא על שלא נקבר בארצם, אבל הוא לא צריך בכיה והספד כי אשרי מי שמת זקן ושבע ובכבוד עצום כמו זה כן הוא היום בהספד הזקן ת"ח הלז והארכתי, והיינו כי ראה יושב הכנעני אבל בגרן האטד במי שהקיפוהו מטתו כתרי' כגרן אטד, ותמהו מהו האבל ובכיה הלז, אין זה אבל על המת אלא אבל גדול למצרים לא ליעקב, למצרים דייקא ומה הי' אבלם על שלא נקבר בארצם והיינו קרא שם המקום אבל למצרים אשר בעבר הירדן דייקא על שהי' יעקב בעבר הירדן ולא נקבר בגבולם:

במס' מגילה תא חזי מה בין תקיפי ארעא דישראל לחסידי בבל דר"נ לא רצה להספיד צורבא מרבנן דתני הילכת' דאמר מאי אספידנא צנא מלא ספרא חסר, וריש לקיש תקיף דא"י הספיד ואמר ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבא, י"ל בוודאי ר"נ בבבל דתלמוד שלהם איננו ברור ואמרינן במחשכי' הושיבני זה תלמוד בבלי א"כ אין מעליותא בצנא מלא ספרא והוא מבולבל ואינו נברר כיון שלא הי' התלמוד בבל

פלפול שיכול לברר משנתו, משא"כ ריש לקיש בארץ ישראל שהי' לימודיהם זך ונקי ולא לחובלים ומפלפלים על כן אמר ווי חסרא "ארעא דישראל" דייקא חסר גברא רבא:

ועשית חסד ואמת וגו' כבר העירותי על כי מתחלה לא בקש ממנו שבועה עד אח"כ וגם דקדקתי אומרו ונשאתני ולא ותשאני, ואחז"ל אנכי אעשה כדברך אצוה ג"כ את בני לשאת עצמותי מזה אתכם, וי"ל יעקב אמר ליוסף אם תעשה עמדי חסד ואמת פי' חסד של אמת דהיינו בלי שום טעם ופנייה רק לשם ד' ית' בלי צפוי תשלום שכר אפי' שכר שמים אז בטוח אני שפרעה יתן לך רשיון ונשאתני ממצרים בלי ספק, אך יוסף השיב גם אנכי אעשה כדבריך לצוות כן כמו שאמר באמת והעליתם עצמותי מזה אתכם א"כ כבר הוא מצפה שכר מזה מדה כנגד מדה כשם שהוא ישא את אביו ממצרים יזכה גם הוא שישאו עצמותיו משם, לא היה יעקב אז עוד בטוח שיניחנו פרעה לכן אמר השבעה וכ' רמב"ן לא מפני שלא האמין ליוסף בלא שבועה, אלא כדי שעי"ז יניחנו פרעה כדכתיב עלה וקבור אביך כאשר "השביעך" (משמע בלא שבועה לא הי' נותן לו רשיון):

ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, אחז"ל זקן ויושב בישיבה דכתיב כבדו מזוקן וצ"ב מה ענין זה שהי' זקן ויושב בישיבה שאינו יכול לראות והמפרשי' הק', למעלה כתיב וירא את בני יוסף ויאמר מי אלה והכא כתיב ולא יוכל לראות ועיין הרא"ע, ולפע"ד כלפי שאחז"ל שנסתלקה ממנו רוה"ק והתפלל יוסף וחזר עליו רוה"ק, אומר אני בזה יש ליישב כך שבהיותו עוסק בדביקות ורוה"ק נסתמו עיני הגשמיות ולא יוכל לראות דבר הגשמי' וכשקרבו הנערים אל גבולו נסתלק ממנו רוה"ק וירא את בני יוסף ויאמר מי אלה שהפסיקו רוה"ק ממנו עד שאני רואה אותם והתפלל יוסף ומיד עיני ישראל כבדו מזוקן מעיוני ברוחניות ולא יוכל עוד לראות בגשמיות וחזר לקדושתו כנ"ל וק"ל:

האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה המלאך הגואל אותי וגו' וירא יוסף כי ישית וגו' נ"ל יוסף הבין כי ברכתו של יעקב את הנערים הי' על ימי הגלות והצרות, שיהיו גם אז מבורכים ובפרט גלות

עשרת השבטים מלכות יוסף הנדחים בארץ אשור שיקרא בהם שם ישראל לעולם כמ"ש רמב"ן בויקרא בהם שמי ונ"ל לאפוקי ממ"ד דעשרת השבטים אינם עתידים לחזור חס ושלום וע"כ הזכיר אבותיו ע"ש ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר והרועה אותי מעודי כאשר אמר העונה אותי בעת צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי, והיינו נמי וידגו לרוב בקרב "הארץ" כדגי' ביבשה שלא במקום חיותם, והנה איתא במדרש מרע"ה הקדים הראשים לזקנים כאמור אתם נצבים היום וגו' ראשיכם שבטיכם זקניכם ויהושע הקדים זקני ת"ח לשופטים (יהושע סי' כ"ג פסוק ב' לזקניו לראשיו ולשופטיו) שמרע"ה אמר זה על כי ראה הגלות כדמסיים שם וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה ע"כ הקדים השופטים לזקנים שצריכים לעמוד להם בהיכלי מלכי או"ה ושריהם והנה משו"ה מתחלה כשראה יוסף כי שיכל את ידיו, חישב הואיל ואפרים ת"ח כי ישב ולמד לפני יעקב ומנשה שופט ממונה על ביתו של יוסף ע"כ הקדים זקנים לשופטים ת"ח קודם אך כששמע שברכתו על ימי הגלות א"כ שופט קודם לזקן ע"כ, וירע בעיניו (כי אולי בימי הגלות השופטים לא יצליחו גם לזה) ולבסוף ברכם ישימך אלקים כאפרים וכמנשה, וישם את אפרים לפני מנשה שנזכה שלא נצטרך לשתדלותם של שופטים (גם בימי הגלות) ויקדמו הזקנים לעולם:

אלקי' הרועה אותי מעודי וכו' פי' הרמב"ן לשון ריעות וחיבור דהאבות הן הן עצמם המרכבה ומ"ש המלאך הגואל היינו נמי השכינה שהיא אצל ישראל בבחינת מלאך שאין לנו שר וד' בדד ינחנו, ובזה יש להבין מה שאומרים העולם ליישב מדוע מתחילה לא הרע בעיני יוסף שסבר שימין יעקב אינו נחשב כמו שמאל שהיא נגד ימין הקב"ה כמו שאנו משתחוין בעושה שלום אחר התפילה לצד שמאל תחילה וכ"ז באיש אחר אבל באבות שהם המרכבה הימין תמיד היא חשובה, וכיון שברכם ואמר המלאך הגואל וכפי' הרמב"ן וגם אמר הרועה אותי מעודי ופי' רמב"ן לשון ריעות וחבור שהאבות הן הן המרכבה ממילא השכינה עליו ולא כנגדו וימין שלו חשוב לכן מאז הרע ליוסף על ככה:

גם הוא יגדל וגו' אין לו שחר ממנ"פ אם בלא ברכתו כך יהי' א"כ ברכתו למה ואם על ידי ברכתו אחיו הקטן יגדל א"כ הדרא קושיא לדוכתיה כי מנשה הבכור, הנה כבר

הקדים יעקב קודם לזה אפרים לפני מנשה כאמרו אפרים ומנשה כראובן וכשמעון יהיו לי, ושתק יוסף כי ידע אפרים ת"ח ושימש לפני יעקב ומנשה הי' הממונה על ביתו של יוסף שר ונגיד אבל לא ת"ח ע"כ ראוי להקדים אפרים עתה אבל לענין העברת נחלת הבכורה שהי' לדורות עולם ואחכז"ל לא תהוי בעבורי אחסנתא דלמא נפקא מניה בנין דמעלי' וא"כ ע"כ צפה יעקב ברוה"ק דלעולם לא יפקו בנין דמעליא ממנשה וזה הרע ליוסף, והשיב יעקב חלילה אלא צופה אני בכל הצדיקים שיצאו משניהם ולעולם יהיו צדיקי אפרים ראוי להקדימם לפני צדיקי מנשה וק"ל, והיינו דמסיים בסוף הספר וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בני מנשה יולדו על ברכי יוסף מה גם (יהא כתוב וירא יוסף לאפרים ולמנשה בני שלשים) אלא אמר שראה לאפרים שאוחזים מעשה אבותיהם אפרים בידיהם דהיינו שלשים כאפרים (המה ממש דור אחר דור כאפרים) גם בני מכיר בן מנשה שלא הי' מנשה גדול כ"כ מ"מ יולדו על ברכי יוסף נתגדלו עפ"י דרכו ותרבותו של יוסף:

***שכם אחד על אחיך**, פירש"י חלק בכורה שקנה מעשו, ומה ענין הזה לכאן ונראה דצריך ביאור איך הי' רשאי יעקב להעביר חלק בכורה מראובן והא כתיב לא יוכל לבכר ונראה לפמ"ש במקום אחר דאז היה א"י מקרי ראוי ואין הבכור יורש בראוי רק הרשב"ם הביא בפ' יש נוחלין בשם הר"ח דבכור בן בכור נוטל בראוי כבמוחזק ולפ"ז יש לומר ביעקב שקנה חלק בכורה מעשו והיה ראובן כבכור בן הבכור הי' נוטל גם בראוי מיהו יש לומר דבכה"ג אין כאן לאו דלא יוכל לבכר דדוקא במה שהקנו לו מן השמים אינו רשאי לבכר אבל מה שהוא קנה מותר ויעקב קנה הבכורה לענמו מעשו ועל ידו יגרום לו חלק בכורה מזה אין איסור להעבירו וא"כ יעקב שרק לענין חלק בארץ נתן ליוסף חלק בכורה ואז הי' א"י ראוי ויכול ליתן וזה שאמר ואני נתתי לך שכם אחד חלק בכורה והטעם אשר לקחתי מיד אמורי וא"ש:

***והא** דכתבנו דא"י היה אז ראוי ואע"ג שאמרו בע"ז נ"ג ע"ב דא"י מוחזקת להם היינו נגד שאר או"ה הי' מוחזק לישראל אבל עדיין הי' מחוסר גביינא דומיא דמלוה בוודאי נגד כל העולם נקרא המלוה מוחזק ואפ"ה לענין בכור מקרי ראוי ואע"ג שאמרו בב"ב קי"ט גם לענין חלק בכורה מקרי א"י מוחזק היינו דור שבא לא"י עיי"ש:

אשר יקרא אתכם באחרית הימים, במדרש ראה שאין בשבטים אותיות ח"ט בקש לגלות להם הק"ץ, ראה שאין אותיות ק"ץ בשמותיהם ונסתם ממנו, ונראה שע"כ אין בשמותם לא אותיות ח"ט ולא אותיות ק"ץ לרמז משאחז"ל אחרונים [בחורבן בית שני] שלא נתגלה חטאם לא נתגלה קיצם ע"כ אין ח"ט ואין ק"ץ, ע"כ אמר יעקב הקבצו שיהי' שלום וקבוץ לא שנאת חנם [שגרם חורבן בית שני] וכדכתיב חבור עצבים אפרים הנח לו, חלק לבם עתה יאשמו, ע"כ הקבצו ועי"ז או ושמעו בני יעקב היינו בחינת יעקב אפס עצור ועזוב בישראל, (ויגאלו) או שמעו אל ישראל אביכם ושבת עד ד' אלקיך ושמעת בקולו:

*__הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם__, הנה אם אדם רוצה לקיים דברי המצווה אותו צריך שיהי' המוכיח או המצווה במדריגה גדולה בעיניו והמקבל הדברים צריך שיהי' בעיני עצמו פחות המדרגה ויעקב היא מדרגה קטנה וישראל מדרגה גדולה וזה שאמר שמעו בני יעקב אל ישראל אביכם:

*__במדרש__ יש, שנסתלק ממנו שכינה אמר שמא יש חלילה פסול בזרעי ואמרו שמע ישראל וגו' כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, וקשה שיחשוד יעקב אבינו אותם ונראה דבכלל שם הוי' שהוא מהוה הכל והיה הוה ויהיה ומזה עצמו תבין שהשי"ת אחד יחיד ומיוחד כמ"ש החובת לבבות בשער היחוד וא"כ למה לן כפל לשון ד' אחד רק הכוונה כמ"ש החובת לבבות בשער יחוד המעשה שצריך לקבל על עצמו לעבוד ה' בלי שום פנייה דכל שיש לו פנייה בעבודתו הוא כעובד את עצמו וכשתוף הנסתר ואנו מקבלין בק"ש עול מלכות שמים וכמוסר מודעה שלא יעשה הכל אלא למען שמו ולבטל כל מחשבה זרה לתועלת עצמו וזה הכוונה ד' שהוא מהווה הכל והוא אחד הוא ג"כ אלקינו ד' אחד שגם אצלינו הוא אחד בכוונתינו ואלקינו דרישא דקרא קאי ג"כ על אלקינו אחד בלי שום פנייה וזהגורם השראת השכינה וכשראה יעקב שנסלק חשש על עבודתם אם היא עבודה זכה והשיבו כשם שאין בלבך אלא אחד שקודם מיתה בוודאי אין לאדם פנייה כך אין בלבנו אלא אחד בלי שום פנייה וע"ז אמר יעקב בשכמל"ו שעבודה זו בלי שום פנייה היא עומדת לעד שאין אהבה תלוי בדבר ויראת ה' טהורה עומדת לעד:

הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו וכו', הזכיר פה ב' שמות בני יעקב וישראל אביכם כי עתה הוסיף עליהם ב' שבטים מנשה ואפרים ונעשו בכלל י"ד שבטים כדאיתא בטור ש"ע או"ח לענין י"ד תפירות שבתפילין, והנה ידוע כל שבט יונק מהוי' אחד וי"ב הוי' בגמטריא שי"ב, ואמנם י"ד הוי גמטריא שס"ד כמו השטן שס"ד ימים אית ליה רשות לאסטוני וא"כ ח"ו נמשך עליהם כחו של ס"מ ע"כ הזכיר עליהם ב' שמותיו יעקב וישראל גמטריא תשכ"ט כמו קר"ע שט"ן, והיינו יעקב מלא וי"ו וכבר כ"כ מורי זצ"ל לעיל בפ' וישלח:

ראובן בכורי אתה, נראה אעפ"י שבלשון קנתור אמר מ"מ מרומז בהם ברכה כדכתיב בסוף איש אשר כברכתו ברך אותם, והנה אי' במדרש ומייתי לי' בסליחה דצום גדליה, אמר הקב"ה לראובן אתה פתחת בתשובה תחלה חייך בן בנך פותח בתשובה תחלה שאמר הושע בן בארי שובה ישראל, נראה אעפ"י שנטלה בכורה מראובן על שחטא מ"מ נעשה בכור לתשובה והתחיל בתשובה תחלה והוא חשיב יותר מצדיק כי מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד נמצא צדיק מוקדם בזמן ובעל תשובה מאוחר לו בזמן כי א"א לשוב מבלי שיחטא תחלה נמצא שהוא מאוחר בזמן אבל מוקדם במעלה, ע"כ אמר ראובן בכורי אתה וראשית אוני לשון פועל און המתהפך לזכות אשר הוא יתר על השאת ויתר על העז כי הוא חשוב מכהונה ומלכות אך פחז כמים אל תותר אותו היתר איננו פחז ומהיר כמים כי אם באחרית כי אז חללת יצועי אביו כי בלתי זה לא היה אפשר לשוב:

יתר שאת ויתר עז, לפמ"ש רמב"ן בשם ירושלמי דהוריות דמ"הת אין מושחין כהנים למלכים דכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו וסמיך לא יהי' לכהנים כל שבט לוי חלק ונחלה ע"ש א"כ אם לא היה חטא ראובן והי' לו שאת כהונה ומלכות, וזה אפשר שיהי' בניו לשני שבטים שבט חנוך ושבט פלוא א' כהן וא' מלכות, ונראה דתן ואבירם בני אליאב בן פלוא מבני ראובן, נחלקו על הכהונה ועל המלכות מטעם זה:

פחז כמים אל תותר, י"ל וכי ברכה הוא זה לראובן אך יש לומר על שלא הי' בעל עבירה האורב לעבור עבירה ח"ו, אלא בפחזות ומהירות לפי שעה עבר ואינו ראוי לענוש כל כך לכן יהי' די לו למשקל למטרפסיה במה שירד משלשה שאת היינו

בכורה ליוסף, וכהונה ללוי, ומלכות ליהודה, ובזה אמר מרע"ה יחי ראובן בעה"ז ואל ימות בעה"ב כי וזאת ליהודה מלכי' וללוי אמר כהונה וליוסף אמר שור וראם היינו בכורה שנמנו בניו שני שבטים ובזה יחי ראובן בשני עולמות נמצא ברכו יעקב:

שמעון ולוי אחים וגו', **באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור**, פי' רמב"ן הרגו איש אנשי שכם כולם, שור היינו מלכות שכם וחמור, והנה כל השבטים בפני יעקב השיבו במרמה שימולו עצמם, אך כ' רמב"ן שכוונתם הי' להרוג שכם וחמור החוטאים ולהוציא דינה מבית שכם וללכת לדרכם, אך שמעון ולוי הם לבדם נועדו להרוג כל העיר שלא חטאו, והנה העיד יעקב על שמעון ולוי שחלילה שהלכו שלשה ימים בעצה רעה, אלא גם דעתם הי' ככל האחים, אך ברגע אחרונה כשנגשו להוציא דינה ולהרוג שכם עלה חמתם באפם והרגו כל בני העיר באפם ע"כ אמר באפם הרגו כל בני העיר כאיש א' וברצונם היינו כשלא הי' באפם אלא ברצון עצמם כל שלשה ימים לא הרגו במחשבתם רק שור היינו שכם וחמור ע"כ אין החטא גדול כ"כ לכן יהי' ברכתם בסודם אל תבוא נפשי פי' כי ע"י זה החטא נתנוצץ עדת קרח מלוי וזמרי בן סלוא משמעון והתפלל יעקב עליהם שעכ"פ לא יגיע עונשם כ"כ שיגיע הפגם לנשמת יעקב חלילה כמ"ש מורי הפלא"ה ויקח קרח שפע קדושה מיצהר וקהת ולוי אבל אל יעקב לא הגיע וכן זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ואל יעקב לא בא כי אז חלילה לא יהי' להם תקנה נמצא הי' זה ברכה להם:

שמעון ולוי אחים, פי' רמב"ן אחים לדינה והתחזקו בעד אחותם ונ"ל עוד לומר במכירת יוסף מעיד עליהם שלא מכרו מחמת שנאה ונקמה וכעס כ"א מצאו עצמם מחויב בדבר לבער הרעה מקרבם, ולבער המסור לפי מחשבתם שחשדוהו, ולא חסו על האחוה והוא מעין ברכתו של מרע"ה לשבט לוי האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ה"נ הגם שהם אחים ליוסף ואעפ"י שהם אחים מרחמים כמו שמסרו נפשם על אחותם דינה מ"מ לא הכירו האחוה כשנתחייב לפי דעתם ע"כ אמר כי באפם הרגו איש שכם אבל ברצונם ולא באפם עקרו שור יוסף לא באף כ"א ברצון הטוב, על כן אירר אפם ועברתם ולא רצונם, וזה בעצמו נ"ל נחמת יוסף את אחיו אתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם

רב, כי יפלא פלא מגלגלים זכות ע"י זכאי וחוב ע"י חייב ע"י השבטים שמכרו אחיהם נתגלגל זכות גדול הזה להחיות עם רב וידוע עם רב גמטריא שי"ב גמטריא י"ב צרופי הוי"ה י"תש שנתעלו ע"יז ואיך אפשר זה על ידם אע"כ צ"ל שהם חשבו שחייב בדין ולא נשאו פנים לאח ואותה המצוה והזכות גרם להם שנתגלגל זכות על ידם והיינו ואתם חשבתם עלי רעה פי' שחשדתם אותי שאני חייב ואותו עצמו אלקים חשבה לכם לטובה ולזכות ונתגלגל על ידכם למען עשה כיום הזה להחיות עם רב כנ"ל:

כלי חמס מכרותיהם כי החרב לעשו שהוא המלחמה פנים בפנים ואיננו נצוח גמור אך הקשת ליהודה כדכתיב ללמד לבני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר [שמואל ב' סימן א' פסוק י"ח] יעוין ברש"י שם הוא הרדיפה וידו בעורף האויב והם הרגו שכם, אבל אח"כ היו נרדפים מסביבותיהם ולא נצחו עד שחגר יעקב חרבו ורדפם בקשתו ע"כ אמר בחרבי ובקשתי אבל להם לא הי' הקשת כי אם החרב והוא חמס בידם מעשו:

***אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל וגו'**, אפשר דקאי אדלעיל על ארור אפם שאחלק אף שלהם כי שאר שבטים לא עשו שום דבר לטובת דינה וראוי הי' להם ג"כ להתעבר על ריבה ושמעון ולוי היו אחים להתעבר עבורה אבל הי' ביותר מדאי ואם יהי' האף מחולק אז תהי' ממוצע:

מטרף בני עלית, ברש"י ממה שחשדתיך בטרף טורף יוסף עלית סלקת את עצמך וי"ל כי יעקב אבינו ברך את יהודה במלכות לא יסור שבט מיהודה וגו', ואמרו חכז"ל החושד לחבירו ואין בו לא די שצריך לפייסו אלא שצריך לברכו וילפינן מעלי הכהן אחרי אמרה כי לא שכורה היא רק אשה קשת רוח היא והוציאו אותו מלחשדה בירך אותה יתן ה' את שאלתך וזה על שחשדו יעקב ליהודה ואין בו התחיל לברכו ביותרת הכבוד משאר אחים שג"כ ברכם וזה מטרף בני עלית על שחשדתיך בטרף טורף יוסף זה גרם לך שעלית שנתעלית לשון גדולה וכבוד וק"ל (מספר שיר מעון:)

מטרף בני עלית, לכאורה לא נודע ליעקב ממכירת יוסף כל ימיו כמ"ש והוכיח הרמב"ן, מ"מ נ"ל יעקב חשד בלבו ארבעה אלו או אחד מהם, ראובן ושמעון ולוי ויהודה, ולא האחרים כלל שלא יהי' ח"ו חושד בכשרים אך ארבעה אלו לא היו

כשירים בעיניו ראובן במעשה בלהה ושמעון ולוי במעשה שכם ויהודה במעשה תמר, אך עתה צפה והציץ ברה"ק כי מלכות בית דוד יצמח מתמר, וממנו ית"ש יצאו דברי כבושים האלו ע"כ אמר מעתה מטרף בני עלית יצאת מחשד כשאר האחים מלבד שלשה אלו:

*__עד כי יבא שילה__, יש לפרש יעקב צוה רק על דברים של בניו אבל המלך המשיח שלו יקהת עמים כל העולם ע"ז לא היה יכול לצוות ואינו בכלל צוואתו עד שנשבע לדוד זרעו לעולם יהי' ודוד עבדי נשיא להם לעולם דהיינו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: __עד כי יבא שילה__, רבינו בחיי כ' בשם גאון א' עפ"י תרגום אונקלוס ועפ"י מסורת הטעמים שפירושו לא יסור עד עולם עד כי יבא שילה משיח אז לא יסור עד עולם, והוא פי' ע"ד הפשוט שילה הוא משה גמטריא שילה לא יסור שבט כי יהודה גבר באחיו עד בוא מרע"ה ביציאת מצרים ואז ויהי משה בישורון מלך בהתאסף ראשי עם היינו יקהת עמים ולא ידעתי מה שבט הי' ליהודה במצרים עד בוא מרע"ה, וגם כי חולק על התרגום שמפרש עד עולם, ואומר אני בוודאי הפי' שלא יסור שבט מיהודה עד עולם וע"ד שכתב רמב"ן שלא יסור ממנו לשבט אחר כי לעולם לכשיהי' מלך או מחוקק לישראל מיהודה יהי' אלא עדיין הי' יהודה מנודה לשמים ועצמותיו מגולגלים בארון ואין ידיו רב למשול בהלכה ולא לכוון הלכה אל האמת [כדאיתא בגמ' מסכתא סוטה דף נ' ע"ב] ע"כ אמר לא יסור שבט מיהודה ומחוקק לעולמי עד, שהרי יבא שילה מרע"ה ולו יקהת עמים יתפלל עליו שלו יקהת עמים הן במלחמות הן בפלפול התורה עפרש"י פרשת וזאת הברכה בפסוק וזאת ליהודה ותבין דברי היטב בעזה"י:

__עוד__ נ"ל רמז עד כי יבא שילה מרמז על אחי' השילוני ויקרע המלוכה ויתן חלק א' לירבעם וחלק א' לרחבעם בן שלמה [כמבואר במלכים א' סי' י"א שם], ויקהת עמים היינו שבירת עמים כפי' רמב"ן יקהת לשון שבירה ועמים היינו שבטים:

*__ישכר חמור גרם וגו'__, __רובץ בין המשפתים וירא מנוחה כי טוב וגו'__ יש לפרש דכשם שחייב הצדיק לשמור ולעשות את כל התורה והמצוות כך הוא מחוייב שלא יהי' אכזר על גופו שלא למנוע ממנו הצורך וכמו שספרו חז"ל על הילל שאמר על גופו

נגמול חסד לאכסניא דין וכן אמרו חכז"ל האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותא וכן כל ענינים שיש בין אדם לחבירו להורותם ולהיות בחברתם לפעמי' הוא הכל חיוב שעי"ז מקרבם לתורה וזה דבר חמור לשער הדרך הממוצע שלא יוסיף ושלא ימעט בצרכי גופו וצרכי גוף חבירו ועם כל זה יעסוק בתורה וכל כוונתו לשם שמים וזה יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים רק בדרך הממוצע וירא מנוחה כי טוב היינו מנוחת התורה והמצוות ואת הארץ מעשה הארץ וישובם כי נעמה לאחד ב' הדברים יחדיו ולזה ויט שכמו לסבול את כל זאת והוא דבר גדול:

יהי דן נחש עלי דרך וכו' ויפל רוכבו אחור, אולי ראה גם בנבואה את פסלו של מיכה והשיבוהו אחור פן יפגעו בו אנשי מרי נפש (שופטים סימן כ"ח י"ח פסוק כ"ה) נחש הנושך עקבי סוס דימה אותם לנחש כראוי להם וע"כ אמר לישועתך קויתי ד' מתוך צערו התפלל על זה, וחושם בן דן השליך רישא דעשו בעטפיה דיצחק דעשן קטורת פסל מיכה נתערב עם עשן קטורת משכן שילה והיינו רישא דטומאת עשו בעיטפי' דקטרת יצחק:

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך ג' פסוקים יש של ז' תיבות ותיבות הוא באמצע, נראה והוא מרמז אהקב"ה כדדרשו חכז"ל על והוא עבר לפניהם, ואמר בתורה ועבודה וגמילות חסדים לעולם יתעורר אדם תחלה ע"ד אשר התהלכו אבותי לפניו ואח"כ יעזרהו הקב"ה ואז אחרי ד' אלקים תלכו, וע"כ בתורה מאשר שמנה לחמו היינו עבודת קרבנות את קרבני לחמי שנחלת שבט אשר היתה אלפא לשמן ולזתי' כמבואר במס' מנחות ויהי' הוא מעורר תחלה לעבודה והוא ית"ש באמצע יתן מעדני מלך הכבוד בבהמ"ק, בנביאים נדב נדיבות יעץ היינו גמ"ח ואח"כ הקב"ה מסייע, והוא על נדיבים יקום, ובכתובים אלקים הבין דרכה היא התורה, והוא היינו הקב"ה יסייע שידע אותה וזה והוא ידע את מקומה:

***בן פורת עלי עין**, ר"ת עיניך לנכח יביטו עפעפיך יישירו נגדך (כמאמר רבנן כי הוה מפטרי מבי רב אמי או רב חנינא ברכות דף י"ג ע"א):

אבי השביעני בקברי וגו' ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה, לשון ועתה וגם ואשובה מיותר והנה לכאורה השבועה עצמה נראה כמורד כי איך יכול להשביע

והוא אינו ברשותו של עצמו ואולי לא יאבה פרעה, אך כי כן השביע אאע"ה את עבדו ואם לא תאבה האשה וכו' אלקי' ישלח מלאכו וכן הי' באמת אם לא הי' במקרה נס, הי' נס נגלה ע"י מלאך שהי' מוליך רבקה ע"כר מביתה כי דברי הנביא לא ישובו ריקם וא"כ יעקב אבינו השביעני ודבריו לא ישובו ריקם, ורוח מאת ד' יבוא וישאני לשם ואז לא אדע אם בידי לשוב ע"כ אם ברשותך אלך ואז אשובה:

ויעש לאביו אבל שבעת ימי', בירושלמי בעי למילף מכאן אבילות ז' ופריך וכי למדין מקודם מתן תורה עיין תוס' מ"ק כ' ע"א ד"ה מה וכו' והקשני הרב חסיד מהו' בער בלאך זצ"ל דהירושלמי יליף ז' ימי משתה מקודם מתן תורה מלא שבוע זאת עיין תוס' מ"ק ח' ע"ב ד"ה לפי' וכו' עיי"ש, ונלע"ד לפמ"ש רמב"ן בנים אתם לד' אלקיכם לכן לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי הבן ההולך אצל אביו אין לצער עליו, ומ"מ בהקדמתו לתורת האדם כ' מ"מ אין ראוי שלא לצער כלל אלא ג' לבכי ז' לאבל וכו' עיי"ש, וא"כ א"ש דודאי ז' ימי משתה ילפינן מק"ו דבן נח אינה מצווה על פריה ורביה ואפ"ה שמח ולא עירב שמחה בשמחה ק"ו לאחר מתן תורה שנצטוינו על פריה ורביה שיש שמחת מצוה, אך באבילות נ"ל קודם מתן תורה לא יקראו בנים למקום יש להתאבל אבל אחר מתן תורה שנקראו בנים למקום הוה סד"א שלא להתאבל כלל, ובזה י"ל מה דכתיב ויראו כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף וגו' כי חשבו יוסף לא יעשה עמהם רעה מטעם ששלחו לו אח"כ עבדי אלקי אביך כי אלהיהם קיים, אך בראותם ויעש לאביו אבל ז' ימים חשבו אלו אנו חשובים כעבדי אלקי' וכבנים לא הי' מתאבל אלא ע"כר ס"ל קודם מתן תורה אין לו דין בני אלקי' ועבדיו ע"כ ויראו כי מת אביהם פי' שהתאבל עליו ע"כ אמרו לו ישטמנו, וישלחו לו אביך ציוה עבדי אלקי אביך דיעקב הוי ס"ל שגם עכשיו אנחנו בנים למקום:

וישב יוסף מצרימה, ר' יצחק אמר הלך והציץ באותו הבור אמר ר' תנחומא הוא לא נתכוון אלא לש"ש והם לא כן אלא לו ישטמנו יוסף ופי' ביפ"ת שנתכוון לש"ש לברך במקום שנעשה לו נס ויל"ד במאי טעו האחים שחשדו את יוסף ולא דנוהו לכף זכות שהיה לו לברך במקום שנעשה לו נס, גם ליישב הפסוקי' ששלחו האחים אליו שא נא לפשע עבדי אלקי אביך מדוע תארו עצמן בכאן בתואר עבדי אלקי אביך דוקא

ועיי' פרש"י תו יל"ד בתשובת יוסף התחת אלקי' אנכי ותרגם אונקלס דחלא דה' אנא כלומר ירא שמי' אני מה רצה בתואר הזה תו יל"ד אמרו ואתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב תיבת כיום הזה מיותר, י"ל דמבואר ר"פ הרואה דאניסא דרבי' כולי עלמא מברכין ואדיחיד הוא מברך וכ"ע לא, ומבואר בש"ע דניסא דרבי' היינו של כל ישראל, וזה אינו בפחות מס' רבוא, והנה בהצלת יוסף נעשה נס ליעקב ולכל ביתו בשני דברי' חדא שניצולו מהרעב כמו שאמר יוסף בעצמו בפ' ויגש וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה ועתה לא אתם מכרתם אותי הנה כי האלקי', ועוד נס אחר לפי מה שאמרו חז"ל ראוי' היו יעקב ובניו לירד לגלות מצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרם לו והקדימו יוסף וירד יעקב לשם בכבוד גדול כאביו של מלך, וא"כ הי' החיוב על כל השבטים לברך במקום הבור של יוסף והם לא ברכו שם גם יוסף שנתן לב לברך לא צוה עליהם שיברכו גם הם ויש ליתן על זה ב' טעמי' הא' דלמא דוקא אנס ישראל מברכים והשבטים דנו בעצמן דין ב"נ ולא ברכו ומצינו במדרש ובש"ס כמה פעמים שנהג יוסף כמה חומרות יותר מאחיו והשני י"ל כמ"ש בש"ע הנ"ל דווקא לנס דס' רבוא ישראל מברכי' ואז לא הי' עדיין ס' רבוא אע"ג דקיי"ל במדרש לא מת יעקב עד שראה ס' רבוא ישראל מ"מ הנס שהי' שנתכלכלו בשני רעבון או שלא ירדו בשלשלאות אז עדיין לא הי' ס' רבוא ולא נעשה הנס כ"א ליחידי' ולכן לא ברכו, והנפקותא בין ב' התירוצי' הללו הוא כך דאי הטעם משום שדין ב"נ להם א"כ הם חייבי' מיתה על מכירת יוסף אעפ"י שלבסוף נולד מזה טובה גדולה מ"מ הם חשבו לרעה וב"נ נדוני' על המחשבה אבל לתי' השני יש להם דין ישראל ואינם נדונים על המחשבה והא"ש כשראו כשהציץ יוסף לתוך הבור דאגו וחשבו לו נניח שבירך על הנס מ"מ מדלא צוה עלינו לברך ג"כ ש"מ שנתן לנו דין ב"נ והשתא לו ישטמנו יוסף ע"כ שלחו לו שא נא לפשע עבדי אלקי אביך כי דין ישראל לנו ואנחנו עובדי' לאלקי אביך וע"כ השיב גם הוא התחת אלקים אנכי וכדמתרגם אונקלס דחלא דה' אנא גם אני עובד ה' כמותכם וע"כ אל תיראו ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה ואין אתם נדונים על מחשבה רעה כישראלים, אמנם למען עשה כיום הזה דייקא

להחיות עם רב היום הזה הוא דנעשיתם עם רב ס' רבוא ולא מקודם בשעת עיקר הנס ולכן לא צויתי אתכם לברך שעשה נס במקום הזה ודו"ק:

לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו וגו' י"ל לו משמע לשון הלואי שחפצנו ומשתוקקים שיעשה יוסף כך וכדאיתא כזה בתוספות מגילה ס"פ הקורא עומד אלמלא באל"ף פירושו אלו לא וביו"ד בסוף פי' אלו הי' כזאת ונראה לומר ששלמה המלך ע"ה אמר אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' וד' ישלם לך ואמרו חכז"ל אל תיקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך, ויראו אחיו על כי יוסף גמל להם טובה תחת הרעה והאכילם לחם וכלכל אותם שעל ידי זה יומסרו מן השמים להעשות נקמה בהם חלילה לכן אמרו לו ישטמנו הלואי ישטמנו, והשב ישיב לנו אשר גמלנו (מספר ש"מ):

***אביך צוה לפני מותו**, יש לפרש דלכך דקדקו לפני מותו דהא תקשה לו למה יעקב לא אמר לו בעצמו אלא שהרי החרימו בניהם על דעת המקום שלא לגלות זה לאביהם ונדר כזה אין לו התרה אלא לדבר מצוה והשבטים שיראו ודנו זה לפקוח נפש אם לא יצווה עליו אביהם שלא ישטום אותם להשיב להם גמולם לכך הי' להם אפשרות להתירו אמנם לאחר שברכם ששום אין בידו לקללם גילו לו וכיון שהי' אז סמוך למותו לא צוה אז יעקב ליוסף שאז אפי' יבטיח לו יוסף ואפי' ישבע לו אינו מועיל שיש לומר שעשה כן להבטיח לאביו לעשות רצונו כדי שלא תטרף דעתו עליו והוא שבועת אונסין ולכך דייקא שצווה כן לפני מותו:

***והגאון** הק' אלקי מוה' שמשון מאסטרופלי' זצ"ל אמר שרמז כאן החיות שבמרכבה א'נ'א' הוא א'רי' נ'שר א'דם ונחסר שור שאם יהרגם יוסף שהוא בבחינת שור לא יהי' במרכבה ועתה ש'א' נ'א' הוא שור אריה נשר אדם המרכבה בשלימות:

אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך, יראה לפרש בשעה שרעה גמלוך לא הי' עבדי אלקי אביך כי חטאו לו אך אחיך היו וגמלוך רעה אך עתה כבר שבו על חטאתם לפני אלקים ונעשו עבדי אלוקי אביך, אך דברים שבין אדם לחבירו צריך שירצה את חבירו ע"כ שא גם אתה חטאתם, ולבסוף אמר להם הלא שבתם אל ד' מאהבה ולא רק מיראה וא"כ נתהפכו לזכיות והיינו ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה כי נתהפכו לזכיות ע"כ:

התחת אלקים אני, יש לומר הכי קאמר להם וכי אותי יעמיד השם יתב' להיות אלקים ודיין שלכם לשפטיכם חלילה לי כי אני שליח רחמים ולא שליח דין ואם אולי נתחייבתם עונש שמים הרבה שלוחים למקום ולא אני השליח להרע ומה שהייתם אתם שליח להרע לי למכרני, זה לא היה לשליחות רע, כ"א לפי מחשבתם, אבל אלקים חשבה לטובה להחיות עם רב:

אלקים חשבה לטובה למען עשה כהיום הזה להחיות עם רב, ולייישב מה דאמר יעקב מידי אביר יעקב ומשם רועה אבן ישראל ופירש"י משם זכה להיות רועה אב ובנן ישראל וקשה הא מידי אביר יעקב מורה לנו כי לעשות צרכיו נכנס אלא שצורת יעקב הצילו א"כ לא שייך לומר משם זכה לזון אב ובני ישראל, והנה לכאורה יש להתבונן כיון שיוסף לעשות צרכיו נכנס וחשב לעשות עבירות אלא הקב"ה הצילו ע"י צורת יעקב א"כ מ"ט לא נעשה נס כזה לשבטים במכירתם את יוסף שלא יארע מכשול על ידם, ונ"ל מפני שירידת יוסף למצרים הי' מוכרח לשום שארית בארץ ולהחיות עם רב ואלו היו השלוחים לזה רשעים טמאים לא הי' יוכל להיות מרכבה להחיות עם ר"ב גמטריא י"ב הויות כידוע, ואומר אני מפני זה הי' יעקב דואג תמיד שאין הבני' ראוים לברכה או שמא יש פסול במטתו עד שפתחו ואמרו כשם שאין בלבבך אלא א' וכו' היינו משום שיעקב לא ידע שהאחים מכרוהו אלא חשב איזה גונב נפשו' הביאו למצרים וסימנא מילתא כי נמכר לשר הטבחים ויצא לחרות ע"י שר משקים ושר אופים ר"ת טמ"א ט'בחים מ'שקים א'ופים ע"כח עד שלא שמע אחד מבניו שאמרו שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד הי' לבו של יעקב נוקף תמיד והיינו מי יתן טהור מט'מ'א' ט'בחים מ'שקים א'ופים לא אחד שאמרו ד' אחד, מ"מ האמת שהיה שרש המעשה ע"י צדיקים הללו אחי יוסף ולא לבד שלא הי' הקב"ה שולח צורת יעקב לבטל מעשיהם אלא עוד אני אומר כי לא הי' ראוי' הצדיקים לאותו מעשה כלל ולא עלה בלבם אלא כשם שהקב"ה שלח המלאך הממונה על התאוה שיזדקק יהודה לתמר ה"נ שלח המלאך שאמר ליוסף שמעתי אומרים נלכה דותינה הוא המלאך עצמו עורר לבם להתאכזר ולא לשמוע בהתחנוני' אליהם כי שעל ידם ימכר ויהי' סבה להחיות עם רב בקדושה ואומר אני עוד שיוסף עצמו בוודאי הי' ראוי לנקום

מאחיו על כל הרעה אשר עשו לולי ידע בנפשו איך הסכים לעשות צרכיו עם אשת אדוניו והקב"ה הצילהו א"כ מ"ט לא נעשה כן לאחיו אלא ע"כ מאת ד' הי' להחיות עם רב וראוי' הם לטובה ולא לרעה, ואומר עוד כי לא היה ראוי יוסף לכנס ולעשות צרכיו אלא המלאך הממונה על התאוה הביאו לכך שיכנס לעשות צרכיו ושתבוא צורת יעקב להצילו כדי שמזה ידון על אחיו להחיות עם רב, והיינו מידי אביר יעקב היתה זאת לו ע"י צורת יעקב כדי שיע"ז משם רועה אבן ישראל כי לולי כן לא הי' רועה אבן ישראל שלא הי' מעלה בדעתו שמאת ד' היתה זאת להם וכנ"ל:

ועתה אל תיראו אלכי אכלכל אתכם, יל"ד למה יראו עוד אחר שכבר פייסום במה שאמר אלקים חשבה לטובה וגו' ועוד מאי אכלכל אתכם משמע מעט לחם לפי הטף וחז"ל למדו מכאן שחזר הרעב למקומו, ושל"ה כ' שיסתפק אדם במועט לשון אכלכל, ונ"ל דהע"ה צוה את שלמה בנו שלא יוריד דם יואב ודם שמעי בשלום שאול ושיעשה חסד עם בני ברזילי הגלעדי שיהי' מאוכלי שולחנו (כדאיתא בהפטורת השבוע) והענין כי יואב צדיק גמור הי' וגם שמעי רבו של שלמה המלך עליו השלום אין ראוי שילכו מהעולם הזה וחטאם כרוך בעקבם ינקום מהם בעה"ז ויבואו לעה"ב נקי מכל חטא, וההיפך בברזילי כי יש אומרים גוי הי' ועכ"פ אחז"ל שטוף בזמה הי' וע"כ שלם לו גמול חסדו בעוה"ז כמו אסיא דר' צדוק (הובא במדרש איכה) והנה האחים דאגו שיוסף ינקום נקמתם בעוה"ז כמו שצווה דוד על יואב ושמעי וע"כ אמר להם שאינם חייבים כי אלקים שלחום וא"כ אדרבא יגיע להם שכר טוב לפעולתם כמשאח"זל אם נאבד ממנו דינר ומצאו עני ומתפרנס ממנו, מתברך זה אם כן גם הם יש להם שכר ונתיראו אולי ירצה יוסף לשלם להם בעה"ז שיהי' מאוכלי שולחנו של מלך כמו לבני ברזילי הגלעדי ע"כ אמר ועתה אל תיראו כי אנוכי לא אתן לכם מותרות ותאוות רבות אלא אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם כדי חיותם כדי שישאר שכרכם לעולם שכלו טוב:

אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם, כ' רבינו בחיי אבל לא אמר בפירוש הנני מוחל, ומשום כן נתחייבו עשרה הרוגי מלכות ע"ש, וצריך טעם מ"ט לא מחל להם בפירוש, נ"ל כי הי' ראוי שיחזרו לארץ ישראל אחרי כלות הרעב שהי' אחר מיתת יעקב ומה

להם להתעכב שם, וזה הי' רצונו של יוסף להראות להם פנים לא שוחקות כדי שידעו אעפ"י שלא ינקום מהם אבל אין לבבו שלם עמהם, כדי לחזור לא"י וכן עשה ר"ח לרב שלא מחל לו כדי שיסע משם למקום אחר עין מג"א סי' תר"ו סק"ד ע"ש, ומ"מ לא הועיל וע"כ לא דיבר עמהם כלל מהעלאת עצמותיו עד סמוך למותו ממש כי חשב אולי עוד ישובו בחיים חיותו, ע"כ כתיב הנה אנכי מת וא"כ אחרי מותי בודאי שוב לא תשובו מעצמכם עד כי פקד יפקוד אלקי' אתכם אז והעליתם את עצמותי מזה:

וינחם אותם, פירש"י שלא יאמרו מצרים כת של בחורים ראה ונשתבח בהם היש אח הורג את אחיו, שוב פירש"י על פי ש"ס מגילה ומה עשרה נרות לא יוכלו לכבות נר אחד, נר אחד היאך יכול לכבות עשרה נרות ושניהם א' כי בודאי אין ללמוד ק"ו אם עשרה רצחנים לא יוכלו להתגבר על א' כי הלא יכול להיות ששוב נתגבר הוא והרג כולם וכן הא דשמא יאמרו מצרים כת בחורים ראה וגו' אינה טענה לנחם אותם כ"א בהורגם בחרבו אבל המלך יכול לחשוב מחשבות ולסבב סיבות להמיתם כמו אוריה החתי לפני המלך, אשר סבב סיבות להרוג אותו בחרב בני עמון, אך אם בחרב אדם ימיתם וקשה בעיני הקב"ה להציל אותם מבעל בחירה ואלו המיתו האחים את יוסף בפגעו בם מיד, לא הי' ניצול, כ"א יעשה נס שלא בטבע שיעשה אוצרו שיש כמו שנעשה צואר של מרע"ה וניצל מחרב פרעה וזה רחוק, א"כ להמית בחרב א"א כי יאמרו במצרים כת בחורים ראה וגו' וע"כ א"א אלא לסבב להם מיתה ע"י ערמימיות והקב"ה מפיר מחשבות ערומים וקל וחומר מעשרה שהפיר הקב"ה מחשבותם, אדרבה ע"י השלכה לבור נעשה מלך א"כ כש"כ נר אחד אינו יכול לכבית בערמימותו עשרה נרות:

וישבע יוסף את בני ישראל, וכו' ולא כתיב רק השבועה ובפ' בשלח כתיב כי השבע השביע פירש"י שישבעו לבניהם, וכאן לא הזכיר זה, נ"ל עח"י מ"ש ש"ך בי"ד סי' רל"ב ס"ק ל"א ע"ש והענין במתניתין תנן נודרים לאונסים ואפי' בשבועה אבל במה שאינו מדירו כגון שהאיש אומר אסר עליך פירות והוא מוסיף לאסור עליו אשתו בזה פליגו ב"ש וב"ה והלכה כב"ה להקל, ובירושלמי איתא להוסיף על המשנה דאפי' שבועה וכ' ש"ך מאי קמ"ל הא תנן בהדיא נשבעים ותי' דבמתניתין הוי אמינא שבועה

שיאסר כל פירות שבעולם אם אינן של בית המלך והירושלמי מוסיף שנשבע בשם שהם של בית המלך עיי"ש ונסתפקתי אם נאמר גבי שבועה אין לך בו אלא חדושו דוקא במה שמשביעו אבל אם מוסיף יותר ממה שהשביעו בזה גם ב"ה מודה לב"ש שמה שמוסיף צריך לקיים או דלמא גם בזה סבר ב"ה להקל והלכה כמותו, והנה נ"ל יוסף לא השביע אלא השבטים עצמם ולא בניהם על זה וע"י אותה ההוספה נתחייבו, ומשו"ה לא נזדקקו ישראל לעצמות יוסף כי חשבו שהשבועה מחמת אונס בטילה ומרע"ה כיון ההלכה ע"כ הזכיר ויקח משה את עצמות יוסף כי השבע השביע נראה השבע יוסף לא כתיב אלא מה שהשביע הוא אותם, לא זה שהוסיפו הם עצמם:

מדרוש הספד על פטירת הגאון החריף מו"ה קאָפל זצ"ל אבדק"ק וועַרבויא שמת מיתה פתאומית ליל ש"ק פ' וישב והספדתיו פה פ"ב יום ג' טבת פ' ויחי תקצ"ו לפ"ק:

ויחי יעקב, למה פרשה זו סתומה כיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מפני צרת השיעבוד ובמדרש ילקוט איתא שנסתמו כל הצרות ע"י ישיבת מצרים בנחת, לכאורה י"ל בפשיטות להמשיך סוף הפסוק ויפרו וירבו מאוד עם תחלת הפסוק ויחי יעקב, כי רמב"ן כ' טעם למה שבט לוי היו פחותים במספר מכל ישראל גם טרם שכילה בהם הארון וכ' מפני שפרו ורבו ב"י שלא כדרך טבע העולם רק בא להם ע"י צרו' השיעבוד כי כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ושבט לוי לא הי' בעינוי ושיעבוד לכן לא נתרבו, וקשה א"כ הלא כאן כתיב ויפרו וירבו מאוד ואחז"ל שראה יעקב אבינו ס' ריבוא נפשות טרם מותו שנתרבו מע' נפשות במשך י"ז שנים שהוא פלא והרי עדיין לא נשתעבדו וי"ל דכל זמן שיעקב חי פשוט שנתרבו בזכותו וכן אמר ליה הקדוש ב"ה כי לגוי גדול אשימך שם, אך אחר מותו שנסתמו מעינות השפע שוב לא נתרבו אלא מצרות השיעבוד, היינו שהסמיך ולא הפסיק בפרשה בין ויפרו וירבו ובין ויחי יעקב אך משמת נסתמו עיניהם ולא נתרבו אלא מצרת השיעבוד:

כתיב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד, איתא בזוהר ההיא סמוך אלעיל וימת יוסף ואחיו וכל הדור ההוא בזכות שהספידו הצדיקים שמתו זה אחר

זה בזכות זה ובני ישראל פרו וגו' וההיפך אחז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו ומה נאמר היום כי חוברו יחדיו הספדו של נחמיה בן חכליה שמת בח' טבת ועזרא הסופר בט' טבת עם הספידו של הגאון החריף מהו' קאפל זצ"ל אבדק"ק וועלבויא שהי' בעל ישיבה ומיום היותו לא פסקה ישיבה מעל שולחנו והעמיד תלמידים הרבה ומת מיתה פתאומית אחז"ל סוף מ"ק רב יוסף כד הוי בן ס' שנין עביד יומא טבא לרבנן אמר פלטינא מכרת, א"ל אביי דנפיק מר מכרת דשני מכרת דיומח מי קנפיק פי' אם מת פתאום דה"ל כרת דיומא א"ל נקוט מיהת פלגא בידך וק' על אביי איזהו דרך מוסר הוא זה לומר לו מכרת דיומא מי קא נפיק מר אמרו שם ר' הונא נח נפשיה פתאי' הוה דאגו עליה רבנן תנו להו זוגא הדייב הני מילי היכא דלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות מיתת נשיקה היא זו, ויל"ד נהי בשהגיע לגבורות איננו מיתת כרת כי כבר חלשו חושיו ורגיל שימות פתאום, אבל מנ"ל לומר שהיא מיתת נשיקה וי"ל מה לשון הגיע לגבורות הו"ל בן שמונים או בן גבורות מה לשון הגיע אבל כבר אמרתי במק"א כי היכי דאחז"ל אפילו יניק אם הוא חכים הוי זקן והוי כבן ס' לזקנה, ה"נ לכשיתחכם יותר בימי בחרותו יהי' כשיבה שהוא בן שבעים, וכשיזקין עוד ויחכם עוד יותר הרי הוא כבן שמונים אע"פ שאיננו כבן שמונים ממש ובר"פ השולח אמרינן הגיע בשליח הגיע מאליו משמע ולא שרדף אחריו ולא שהי' בן שמוני' ממש אלא שהגיע לגבורות לפי חכמתו וקדושתו הגיע לשמונים לזה כשמת פתאום הוא מיתת נשיקה ואמנם מצינו שם רב אשי אתחזי ליה בשוקא א"ל איתרח לי תלתין יומין ואהדרא לתלמודאי דאמריתו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו נמצא אע"פ שצדיק גדול שהגיע לגבורות אינו צריך חולה וחולשה ומיתה פתאומית היא נשיקה שלו מ"מ טוב להרגיש זמן פקודתו שיבוא ותלמודו בידו, אמנם נ"ל דסיני צריך לזה יותר מעוקר הרים אשר רוב תלמודו בחריפות וחידושים שנחקקין יותר בזכרונו והעמדת תלמידים אשר שמעתייהו מבדרין בעלמא הרי תלמודו של עצמו וחידושיו בידו ואחכז"ל ישב עולם לפני האלקים וכי אפשר לעולם לישב לפני אלקים אלא שאומרים שמועות מפיו בעוה"ז, וא"כ אינו צריך כ"כ לחזרת תלמודו ור' יוסף הי' סיני ורבה עוקר הרים ע"כ אמר אביי לר' יוסף לפי עוצם בקיאתו והוא סיני אם

הוא ימית פתאום לא יהי' נשיקה כי טוב שיתפלל שיתנו לו זמן וכנ"ל, והגאון אשר אנו עוסקים בהספידו ברב חכמתו הגיע לגבורות ורוב חריצותו ושהי' עוקר הרים ולו תלמידי' הרבה אשר שמעתי' בפומייהו מת בנשיקה פתאום:

וירא כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף וגו' ויאמר התחת אלקים אני, דחלא דה' אנא נקדים דכתיב את צום הרביעי וגו' ואת צום השביעי זה ג' תשרי שנהרג בו גדליהו בן אחיקם ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו, מקשים הא במקום אחר אמרי' יותר משריפת בית אלקינו דכתיב במיתת צדיקים הנני יוסיף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבונים תסתתר, ונלע"ד עפ"י דאמרינן שם פ"ק דר"ה שאני ט"ב דנכפלו בו צרות הקשו תוס' הא גם בי"ז בתמוז אירעו בו דברים ותי' תוס' בט' באב הוכפלה אחת פעמים שנחרבו בו ב' בתי מקדשות, והנה כפל הענין חכמת חכמיו ובינת נבוניו יש לפרש כך כמבואר אצלינו במק"א כל זמן שהאב או הרב קיים אין ניכר גדולת הבן והתלמיד כמו כל זמן שהשמש זורח אין אור לבנה וככבים ניכרת כלל וכשנסתר הצדיקים כביאת השמש זרחה שמשן של תלמידים והם מרגישים בעצמם תוס' קדושה, ואמנם בעוו"ה אם שקעה שמש וככבים אינם מזהירי' ולא מצהירי' כדמצינו ביום סילוקו של אליהו נתמעטו נבואת הנביאי' א"כ הוה צרה כפולה והיינו ואבדה חכמת חכמיו היינו הרב החכם נסתלק ובינת נבונים היינו תלמידים שהבינו דבר מתוך דבריו בחייו גם הוא נסתתר ונשאר העולם חושך בעוו"ה הוה צרה כפולה, והנה אמת הדבר הזה כי קשה סילוקן של צדיקים יותר משריפת בית אלקינו אך לא ידענו רק שיום סילוקן קשה יותר משריפת בית אחד אבל לא משני בתים ובאותו יום נשרפו שני בתים, קמ"ל הכא עכ"פ שוה מיתת צדיקים כשריפת שני בתי המקדש והרי גם בזה צרה כפולה היינו אבידת חכמת חכמיו ובינת נבונים נסתתר:

ולבוא אל המכוון בעזה"י נקדים דכתיב וישתחו ישראל פירש"י הפך עצמו לצד השכינה, דבר אחר על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ויל"ד במה יודע שמטתו שלימה שלא הי' בהם רשע כי יוסף צדיק הוא במה נודע לו עתה טפי מקדמת דנא ובפ"ק דמגילה אחז"ל ליוסף עצמו השתחוה ואמרינן היינו דאמרי אנשי תעלא

בעידני' סגיד לי' ונ"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים המה כי יעקב אבינו ע"ה בהשתחוה לעשיו השתחויה שאינה ראוי לו כתיב והוא עבר לפניהם אחכז"ל הקב"ה עבר לפניו להפסיק בין יעקב לעשו שישתחוה יעקב להקב"ה וע"כ גם עכשיו כשהשתחוה יעקב ליוסף סבר להשתחות לשכינה שהפסיק בינו ליוסף ומדלא הפסיקה ידע כי יוסף ראוי בעצמו להשראת שכינה ולהשתחות כי באותו יום מלא מקום אביו להיות מרכבה לשכינה ואמרתי רמז בזה כי יוסף נעשה מרכבה לשכינה מיום מיתת יעקב זמן נ"ד שנים גמטרי' מטה שהרי בן שלשים הי' בעמדו לפני פרעה וז' שני שבע וז' שני רעב הרי ל"ט וי"ז שני' חי יעקב במצרים הרי נ"ו שנים ויוסף חי מאה ועשר שנים נמצא הי' להחיות עוד נ"ד שנה גמטריא מטה וישתחו ישראל על ראש המטה, נמצא הכל חד השתחוה לשכינה והשתחוה ליוסף והשתחוה על שראה מטתו שלימה שיוסף הוא צדיק, וכ' מורי בהפלאה משו"ה אחז"ל תעלא בעידנא דמ"מ יעקב למעלה במדרגה מיוסף ואין מדרגתו כמדרגת יעקב ממש ואומר אני תדע שכן הוא שהרי יעקב קראו הקב"ה אל ואמר אני אלוה בעליוני' ואתה בתחתונים, ולא מצינו כן ביוסף אע"כ עכ"פ היתה מדרגתו פחותה ממדרגת יעקב:

והנה השבטים חשבו כי בשקיעת שמשו של יעקב תזרח שמשו של יוסף וא"כ כשם שבחיותו של יעקב לא האיר נר שלהם ככל בן בחיי אביו כן יהיה אחר מות אביה' שהרי יוסף זורח כשמש צדקה, אמנם כאשר מת יעקב הרגישו בעצמם תוס' קדושה וראו כי מת אביהם ושקעה השמש ע"כ המה רואים באספקלרי' שלא ראו מקודם והיינו ויראו בני יעקב באספקלריא ראו כי מת אביהם ונצטערו מזה הבינו דיוסף אינו ממלא מקום אביו א"כ יש לחוש לו ישטמנו יוסף כיון שאינו במדריגותו של יעקב לגמרי ויוסף השיב להם אל תירא כי דחלא דה' אנא כתרגום אונקלוס, אבל וכי התחת אלקים אני שאהי' נקרא אל אלקי בתחתונים כמו אבינו לזה לא זכיתי למלאות מקומו לגמרי ע"כ בבחינה זו שקעה שמשו קצת ותאיר נר חכמתכם אבל מ"מ דחלא דה' אנא ע"כ:

*__בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה וגו'__, נראה לפרש עפ"י מ"ש מהר"ם שיף על הא דאמרי' בפ' הנזקין ממשה רבינו ועד רבינו הקדוש ומרבינו

הקדוש עד רב אשי לא הי' תורה וגדולה במקום אחד שהמה היו עמודי תורה שבכתב ושבע"פ ועל ידיהם הושלם ורק במי שמתאחד בו תורה וגדולה יחדיו א"צ להחניף לשום אדם בשום ענין בזה נמצא האמת באופן היותר והתורה חותמה אמת ועוד אם התורה והגדולה נפרדין צריכין לפעמים להקדים השר והמנהיג כמו שאיתא במדרש פ' נצבים דלכן הקדים משה ראשיכם שבטיכם קודם זקניכם שהם הת"ח שראה משה רבינו החורבן והגלות ואז צריכים לראשים להשתדל בבית השרים ומלכות וקודמים לזקנים אבל אם התורה והגדולה באחד תמיד מעלת התורה קודמת והנה אצל יוסף הי' תורה דבן זקונים הוא לו כל מה שלמד אצל שם ועבר מסר לו וגדולת יוסף השלים והי' הכל באדם אחד אבל בבניו נחלק אפרים עסק בתורה והי' גדול בחכמה ומנשה הי' גדול בממשלתו וממונה על ביתו וזה שאמר יעקב בך יברך ישראל לאמור ר"ל ביוסף שיש לו ב' המעלות והיינו שיברכו בניהם שישימך אלקים כאפרים וכמנשה תורה וגדולה במקום אחד ואז מעלת התורה עדיף בכל עת וזה וישם את אפרים לפני מנשה, בשם הפלאה זצ"ל שיעקב הוא הראשון שבירך בהנחת הידים שאם המתברך ראוי אינו צריך להנחת ידים אבל יעקב שראה שהם בח"ל והתחלת הגלות הניח ידיו עליהם שהם דוגמת צינור להמשיך הברכה על המתברכין:

ויצוו אל יוסף לאמר, אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי א"א, יש לדקדק למה כפלו הדברים שא נא ועתה שא נא ועוד תיבת ועתה מיותר הנה ברש"י איתא את מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו ונראה לפענ"ד בפ' וישב כתיב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, פי' ברש"י מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודין על העריות ע"כ נלע"ד כי שלשתן דווקא דבה אחד ומישך שייכי להדדי על פי שראיתי בשל"ה שהיו אוכלין בן פקועה שניתר בשחיטת אמו ויוסף לא ידע כי בן פקועה היא ונלע"ד דגם יוסף ידע מזה אך הא דבן פקועה מותר דדרשינן כל אשר בבהמה תאכלו אפילו וולד גמור וניתר בשחיטת אמו ומותר לחתוך אבר מבן פקועה ולאכול ואין בו איסור אבר מן החי דהוי כשחוט וזה דווקא בישראל אבל לבן נח אסור עד שתצא נפשה ופשוט והנה ידוע דמשפחת אב קרוי משפחה דווקא דלמשפחותם לבית אבותם כתיב והיינו

בישראל אבל אשר יולד מבן נח עם ישראל העיקר משפחת האם הוא רק בן נח עם בן נח הוולד הולך אחר הזכר, והנה בן נח מותר באחותו מאביו ואסור באחותו מאמו ולפי זה מצד משפחת האב אסור לזלזל בבני השפחות לקרותם עבדים דכולם בני אב אחד הם אבל מצד משפחת האם מותר דהא היו בני השפחות ובניהם כמותם והנה הפרשת דרכים מסופק הא דקיימו האבות דיני ישראל אם גם להקל עליהם יצאו מכלל בן נח או לא ונראה דזה טען יוסף ממה נפשך שאוכלין אבר מן החי מבן פקועה מה שאסור לבני נח מה תאמר יש להם דין ישראל לגמרי א"כ למה מזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים דהא בישראל אזלינן בתר משפחת אב וכולם בני אב אחד הם ואם מחזיקים את עצמם לבני נח אם כן למה בן פקועה אכלו אך יש לומר לעולם דינם כבני נח אך הם סברו כרב אחא בר יעקב מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור וממילא הותר בן פקועה לבן נח גם כן משום מא"מ אך איתא במדרש דשמעון לקח אחותו דינה לאשה גם לחד מ"ד כל השבטי' נולדו תאומים ולקחו אותם לנשים אם כן אי קיימו דיני ישראל וגיירו את עצמם לקבל עליהם תורת ישראל כמו יעקב בשתי האחיות וכגר שנתגייר וכקטן שנולד דמו ומותר מן התורה באחותו (רק מדרבנן כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וידוע דמראית העין לא שייך עדיין אז דכל בני ישראל יחד וגם טעם באנו זה לא שייך) שפיר אבל אי החזיקו את עצמם לבן נח היאך מותרי' באחותם והיאך לקח שמעון אחותו דינה מאם אחת וממה נפשך עשו שלא כהוגן שאכלו בן פקועה בלא שחיטה כישראל וקראו לבני השפחות עבדי' כדיני בני נח ואם החזיקו עצמם לב"נ ואכלו בן פקועה בלא שחיטה משום מי איכא מידי היאך נשאו אחותם מאמם והנך שלשה שייכי להדדי ויבא יוסף את דבתם רעה לרעה אחד אל אביהם:

ובזה יש לפרש הפסוקים שהם אמרו שדין ישראל להם ולא הי' חטאתם בכל אלו רק שזלזלו בבני השפחות כאשר בארנו ומזה הטעם שלחו את בני השפחו' ליוסף כדי שמהם ילמוד למחול להם כי כיון שהלכו בשליחותם בלתי ספק כבר מחלו להם והנה אם דין ישראל להם ממילא חטאו נגד יוסף במה שנקמו בו וישראל מצווה על לא תקום ולא תטור ולא בני נח וזה שאמרו לו שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה

גמלוך על שנקמו בך ועתה כיון שדין ישראל לנו צריך אתה למחול לנו שא נא כי המוחל לא יהא אכזרי מלמחול לכן ויבך יוסף כדברם אליו וק"ל (מספר שיר מעון):
ויראו בני ישראל כי מת אביהם, פרש"י שפסקו לאכול על שלחנו של יוסף, וי"ל לדעת רמב"ן דואת אביך לרבות אחיך הגדול הוא רק בחיי האב א"כ י"ל בפשיטות דבחיי אביו הושיבם על שלחנו, דכבוד אב דומה לכבוד מלכות ומשמת האב בטל חיוב כבודם, אין ראוי להושיבם על שולחן המלך, [דהמלך מצווה גם כן שלא יתבזה כדי שיהא אימתו עליהם] ולשיטת רמב"ם דכ"א מצות עשה בפני עצמו היא וגם לאחר מיתת האב חייב בכבוד אחיו הגדול י"ל משנתן יעקב בכורה ליוסף אפרים ומנשה כראובן ושמעון ושכם אחד על אחיך נמצא הרי הוא האח הגדול ולא המה:
אלקי' חשבה לטובה, יש לפרש שאמר להם יפה דנתם אותי לכו ונהרגהו או נמכרנו כי אתם חשבתם שהוצאתי דבה רעה וחייבתם אותי בדין ואין עליכם אשם כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות, אך האלקי' חשבה לטובה שהיתה כוונתי לטובה דאי לאו הכי לא שמני שליח להחיות עם רב נמצא שנינו צודקי':
[**רמז**] **והעלה** אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב כתיב מקץ שנתים ימים ופרעה חולם ברבה זש"ה קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר, כתי' כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת, רמז כי הכניעה והשפלות לפני ה' הוא כקטרת ריח ניחוח לה' וע"כ עשרה פעמים זהב אותיו' כנ"ע כי עשר ז' הוא ע' עשר ה' הוא נ' עשר ב' הוא כ' הוא כ'נ'ע' כל תוספת זהב וכל גדולה יוסף כניעה ושפלות, והיינו ארץ כנען וארץ ישראל אם שהוא ארץ ישראל שר ומושל עולם לתתן עליון על כל גויי הארץ ע"כ נקרא ארץ ישראל אמנם הוא ארץ כנען הנכנעים בגדלם כדכתיב לא מרבכם כי אתם המעט אמנם טרם בוא ישראל שמה הי' נקרא רק ארץ כנען כלומר ארץ העבדי' הנכנעי' הם האורורי' כנענים ואח"כ נעשה ארץ ישראל השרים המושלי' וגם ארץ כנען המושלי' הנכנעי', ישראל כנען גמטרי' נחש עקרב ע"כ לא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם, וגמטריא כנען ישראל או נחש עקרב, הוא מספר תש"ל או תשל"א עם הכולל כמספר הימים שבשתי שנים ימות החמה כל שנה שס"ה ימים והיינו מקץ שנתיים ימים אחר שנמכר עשר שנים כמספר אחיו שהוציא עליהם

דבה ובליל ז' אלול חלמו חלום המשקה והאופה ובעוד ג' ימים יום הולדת פרעה נתקיים הפתרון ומן אז מקץ שנתים ימים היינו מיו"ד אלול עד ר"ה של ב' שנות הלבנה שאחריו שלמו ימי תש"ל ימים אז נחשך ארץ כנען של הארורים והיינו קץ שם לחשך כי כנען גמטרי' קץ ואותו הושם לחשך ע"י הוצאת יוסף מבית האסורים וירידת יעקב למצרים הושמו הכנעני' לחשך ושמן מאור האלקי האיר על יוסף והומשח שמן ששון מחבריו ע"כ מקץ גמטרי' שמן, וכבר כתבתי במקום אחר כי גזרו על שמץ פתן ויינן ובשרם אסור מפסוק וקרא לך ואכלתו מזבחו, ובקדושה אברהם יצחק יעקב גמטרי' לח"ם, ומספר שנותיהם גמטרי' בשר אברהם קע"ה, יצחק ק"פ יעקב קמ"ז גמטרי' בשר, וע' נפש לבית יעקב גמטרי' י'י'ן', ויוסף הוא השמן ששון גמטרי' מקץ, והתנוצץ זה ביום ז' אלול ובו מתו מוציאי דבת הארץ שמאסו בארץ כנען ובישראל הנ"ל, ובש"ע או"ח סי' תקע"ח הגירסא בי"ז אלול אבל הרב"י כ' הנוסחא בז' אלול וכ"כ בבאר הגולה בגליון ש"ע ע"ש ונבוא שם ונעשה שם רצון אלקינו אלקי הארץ במהרה בימינו אמן:

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

שמות

ואלה שמות בני ישראל וכו', יוצאי ירך יעקב שבעים נפש, דקדק לומר הבאים מצרימה וכן כתיב בפ' ויגש, (סימן מ"ה פסוק ח') כי טרם בואם למצרים כשהיו בא"י נחשבו ליותר משבעים נפש ע"ד חד מינייהו כתרי מינן וכד אזיל מהכא להתם כתרי מינייהו והיו יותר אך כשבאו לח"ל חזרו להיות כל איש כאיש א' ולא הי' אלא שבעים, ועתה צא וחשוב כמה היה חשבונם עולם קס"א כמילוי שם אהיה כזה (אל"ף הי' יו"ד הי') הא כיצד שלשה היו יחידים ב' בני יוסף שלא ראו א"י ויוכבד במעי אמה דלא כתיב אלא ולציון יאמר איש ואיש יולד בה, תלאה הכתוב בלידה נחשב כאיש ואיש ולא בהריון ע"כ ג' אלו יחידים הם וי"ב בני יעקב היינו י"א זכרים ודינה שעלו מח"ל לא"י ונחשב כל אחד ארבעה הרי ד' פעמים י"ב עולה מ"ח עם ג' הנ"ל הרי נ"א, נשארו נ"ה שנולדו בא"י ולא נחשב כל אחד אלא לשנים ובנימין עמהם הרי ב' פעמים נ"ה עולה ק"י עם נ"א הרי קס"א כמילוי א'ה'י'ה' וכשירדו למצרים ירוד ירדנו נחסר

מהם מספר צ"א שהוא גמטרי' הוי' אדני ונשאר ע' ע"כ אמר הקב"ה כל זמן שאיני מקיים הבטחתי לגאלם חסר מהם צירוף הוי' אדני ושמי ד' (בכתיבתו וקריאתו) לא נודעתי להם:

*__ואלה שמות בני ישראל__, י"ל כמו שבכלל השמות שקרא אדם הראשון, תכונת כל דבר ודבר בשמו אשר קרא לו אדם כך בכלל שמות בנ"י נכלל כל קדושת ישראל של דורות הבאים וכשיצאו ממצרים הכל יצא עמהם כמו שנאמר יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים וזה שתנן במתני' (פסחים דף קט"ז ע"ב) לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם וזה כוונת הזוהר עיי"ש ותבין:

[] __ואלה שמות ב"י הבאים וכו'__ רמז בזה הבאים עכשיו למצרים (במדרש רבא פ' א' וכי היום באים והלא ימים היו להם שבאו למצרים וכו') כי את יעקב איש וביתו באו ביתם של ארץ ישראל היינו שהי' להם בי"המד ללמוד תורה וכל מקום מוקטר ומוגש לשמי, כדאיתא בגמרא (מנחות דף ק"י ע"א) א"ר שמואל בר רבי נחמני א"ר יונתן אלו ת"ח העוסקים בתורה בכל מקום מעלה אני עליהם כאלו מקטירי' ומגישים לשמי, אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה וביהמ"ד יש לו קדושת א"י (עיין במהרש"א ח"א על מאמר ר' יוחנן בברכות ד' ח' ע"א) משא"כ עתה ותמלא הארץ אותם איתא במדרש שבכל מקום של שחוק נמצאים ישראלים ועי"ז אירע כך שקם מלך חדש וכו':

[] __ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף__, בתרגום אונקלוס דלא מקיים גזרת יוסף, יש לפרשו על פי מה שכתב פ' מקץ שאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו, וברש"י שם שאמר להם שימולו את עצמם וי"ל טעם גזירתו כי המצרים שטופי זמה ויפרו וירבו מאד ולא יהא די סיפוקם בשני הרעב האלו וצוה למולם כי המילה מחליש כח התאוה אבל עיקר טעמו של יוסף הצדיק הי' שיורגלו כל העם להמול וממילא לא יבוטל גם מבני ישראל בר"מ באשר הוא נימוס כל המדינה משא"כ אלו הי' רק גבי ישראל לבדם יש לחוש כי ברוב הימים בגורם בארץ לא להם יבטלו מצות מילה (כדאיתא במדרש רבה פרשה א' ללמדך כשמת

יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהי' כמצרים) אבל יען כי ראה פרעה כי בני ישראל הנמולי' בכל זאת פרו וישרצו וירבו ולא הועיל המילה שלא להרבות עם לכן בטל המילה ממצרים שלא יוכחש כחם בחנם וזה ובנ"י פרו וגו' ויעצמו במאוד מאד ויקם מלך חדש שנתחדשו גזרותיו אשר לא ידע את יוסף דלא מקיים גזרת יוסף וק"ל:

[] **ויקוצו מפני בני ישראל**, י"ל שזה שהיו בני ישראל לקוץ בעיני מצרים עשה הקב"ה כדי שלא יתאוו המצרים לענות את נשי בני ישראל רק שלומית בת דברי היתה מקשטת עצמה בדברים משא"כ שארי הנשים היו כשרות ועי"ז לא שלטו בגופן ולא כמו שחשבו אומות העולם (כדאית' ברש"י פ' פנחס סי' כ"ו פסוק ה') ורק אח"כ כשנתן הקב"ה חן בעיני מצרים כתיב והאיש משה גדול מאוד ואז היו יראים מחמת מוראו הגדול להרע כזאת:

ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, ואחכז"ל שתבען לדבר עבירה, (במד' רבה פרשה א' להן לא נאמר אלא אליהן מלמד שתבע אותן להזדווג) ונ"ל דהרי אמרו חכז"ל שאו"ה אמרו בגופן שלטו בבנותיהם לא כל שכן והנה גם פרעה חשב כן אולי ריבוי בני ישראל הוא מבעילת מצרים ויהיו בניהם כמותם כבן שלומית בת דברי שיצא וגידף ואלו הי' כן אין ראוי לו להמית זרע מצרים על כן נסה ותבע המילדות ואם הם מסרו נפשם ולא שמעו "למלך" מסתמא שארי נשים ניוולו גם כן עצמם לגבי שבוייהם ולא שלטו בהם ע"כ צוה אם בן הוא והמיתן אותו:

ויש להסביר על דרך זה גם אומרו והבת תחיון כי מסברא שהמצרי המאנס בת ישראל הוא מזריע תחלה ויולדת נקבה כי האשה איננה מתאוה לו כי נאנסה וישראל העיף ויגע בעבודת פרך אשתו מזרעת תחלה כמ"ש חכז"ל (כמבואר ברש"י פ' ויקהל סימן ל"ח פסוק ח') שהנשים השתדלו להרבות התאוה לבעליהן בקישוטין במראות הצובאות וא"כ היא מזרעת תחלה ויולדת זכר א"כ הזכרים בני ישראל והנקבות בני מצרים ובזה י"ל מה שהשיבו לפרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה ואיתא במדרש אינם בפתקה של חוה מזה ראייה שהבנים כשרים דהרי איתא בגמר' [ע"ז דף נ"ד ע"ב) ראוי היה דלא תיולד ממזר כלל ולא יקלוט הזרע אלא אמר

הקב"ה עולם כמנהגו נוהג ועלי לשלם לעושה רשעה ואמנם פשיטא שהקב"ה לא ישנה מדרך העולם שתלד בנקל אע"כ בנים כשרים הם כולם הזכרים והנקבות:

ועד"ז ישבתי חקירה לפמ"ש ר"פ בן סורר ומורה דבת שבע ילדה כבת שבע שנים וכ' המפרשים דגם בדורות הראשונים הי' מיעוטא דמיעוטא וקושי' לאלקינו ית"ש מ"ט יצתה כזאת מלפניו שתלד בת שבע שלא בטבע כדי לחלל שמו הגדול לפרסם חטא דהע"ה ועי"ז נסתבב הסבה גם כן שנהרג אורי' החתי שאלולי נתעברה והיה הדבר בהסתר לא הי' אומר לאורי' שילך לביתו, וע"י שסרב אורי' נתגלגל הדבר שנהרג וא"כ די שאין הקב"ה משנה הטבע בלידת כל הממזרים אבל להיפך שתלד שלא כדרך הטבע קשה:

והנה בהקדמת פני יהושע על ס' נשים הקשה לשיטת רש"י שקטנה שלא הגיעה לעונת הפעוטות אין האב יכול לקבל גט עבור הבת א"כ בת שבע שילדה את שלמה לשבע שנים וכבר ילדה קודם לו כמבואר בקרא והיתה אז קטנה ביותר בצאת אורי' למלחמה ואז לא הגיעה עדיין לעונת פעוטות ומי קיבל גט פטורין, ותי' כיון דבנים הרי הן כסימנים ונמצא בשעה שילדה הילד ראשון היתה גדולה וממילא הי' עונת הפעוטות לפי השיעור הזה וכבר הגיעה לשיעור הפעוטות עת צאת אורי' למלחמה ע"ש ודפ"חח וצ"ל אורי' שכתב גט כריתות לאשתו (כדאיתא כתובות דף ט' שכל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו) השאיר הגט על ספק אם אולי ישאר זמן רב במלחמה עד שתגיעה לעונת הפעוטות תהי' מגורשת מאז מזמן שתגיע' שהרי לא ידע שתלד לשבע שנים כדי שיהי' עונת הפעוטות קודם לפעוטות דעלמא, ואמנם קמא שמיא גלי' שהגיעת' לעונת הפעוטות ע"כ הרתה מביאת דוד כדי שיבורר שכבר חל הגט למפרע ומותרת לדוד וק"ל:

[] **כי לא כנשים המצריות העבריות**, י"ל הא דלא מנה פרעה מילדות מצריות שבוודאי ישמעו לו אך יען כי בן נח חייב על העובדי' משא"כ ישראל לכן מינה לזאת מבנ"י ועל זאת השיבו בטרם תבא אליהן המילדת וילדו וי"ל דשאלת פרעה להן מדוע עשיתן הדבר הזה כי המורד ועובר ציווי המלך חייב מיתה וכן הוא נימוס ומנהג כל המדינות והמה המילדות בוודאי סכנה המה אם יעברו את מצות המלך והילדים ספק אם יחיו

אם ימותו כי מיעוט נולדים המה נפלים והר"ן בחולין פי' דהא דאמר רב נחמן דבית הרחם אין בו משום ריסוק אברים דבמיעוט יש בו ריסוק איברים אך אזלינן בתר רוב, אבל הכא דהוה תרווייהו מיעוט נפל ומיעוט ריסוק אברים ואיתא ברשב"א חולין דבתרי מיעוטא איתרע רובא והוה כמחצה על מחצה, ואם כן הילדים ספק והמה המילדות בוודאי שימותו ואין דוחין וודאי נפש מפני ספק נפש, אבל באמת שיטת הר"ן דווקא במקשה לילד יש בו מיעוט ריסוק אברים אם כן לא הוה רק חד מיעוט ואזלינן בתר רוב וזה שהשיבו המילדות כי חיות הנה אינן בפתקה של חוה ואינן מקשה לילד:

*ו**ייטב אלהי' למילדו' וירב העם**, יש לפרש דתנן שכר מצוה מצוה ופירשו שכר מצוה הי' שיוכל לעשות עוד מצוה שמצוה גוררת מצוה ה"נ מה שקיימו נפשות הרבה מישראל וזה עצמו להם הטבה גדולה מצוות רבות האלו שקיימו בהם וזה וייטב אלהים למילדות ומה הטבה וירב העם:

וייטב אלקים למילדות, במדרש רבה אמר ר' ברכיה בשם רבי חייא בר אבא הה"ד ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה מהו שכר היראה תורה לפי שיראה יוכבד מפני הקב"ה העמיד ממנה משה שכתוב בו כי טוב הוא ונתנה תורה על ידו וגו' ומרים יצא ממנה בצלאל שהיה מלא חכמה וגו' ועשה ארון לתורה וגו' ע"כ וי"ל מה זכתה יוכבד לבן שנתנה תורה ממש על ידו ומרים לא זכתה אלא לבן שעשה רק ארון לתורה ונראה ליישב על פי מה דאיתא במדרש רבה לעיל מיניה המילדות זו יוכבד ומרים והלא לא הי' למרים אלא חמשה שנים שאהרן גדול ממשה שלשה שנים אמרו חז"ל הולכת היתה עם יוכבד אמה ועושה צרכיה וגו' והיתה זריזה ולפי זה כיון שמרים היתה רק מסייעת ליוכבד, כן המילדות זכו בשכרם מדה כנגד מדה יוכבד לבן שנתן התורה בעצמו על ידו ומרים לבן שעשה ארון הטפל לתורה ליתן בו בתוכו ספר התורה וק"ל (מספר שיר מעון):

[] **ויהי כי יראו המילדות את האלקי' ויעש להם בתים**, ברש"י וכן הוא בגמרא (סוטה דף י"א ע"ב) רב ושמואל חד אמר בתי מלכות וחד אמר בתי כהונה ולויה, מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה (ומ"ד מלכות נמי ממרים קאתי) ויש לפרש בזה מאמר

חכז"ל (ברכות דף ל"ב ע"ב) ועתה ישראל מה השם אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראה מילתא זוטרתא היא, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא כי ראה משה יען כי יראו המילדות את האלקים נתן להם שכרם ויוכבד אמו אשר היתה ממילדות נחשב הוא שכרה וכדאיתא במדרש רבה וייטיב אלקים הה"ד הן יראת ה' היא חכמה שבשכר היראה זכתה למשה שנתנה החכמה היא התורה על ידו ומשה נבזה בעיניו הי' ונחשב כאין כאמרו ונחנו מה וחשב אם הוא הוא שכר היראה ממילא היראה מילתא זוטרתא היא:

*ו**ילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי**, עיין בפרש"י ואיתא בגמר' [סוטה דף י"ב ע"א] כשגירש עמרם את אשתו עמדו כל הצדיקים וגרשו נשותיהם ואמרה לו בתו גזירתך קשה משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה על הזכרים ועל הנקבות וכו', ונראה הנה איתא ס"פ חזקת הבתים דף ס' ע"ב מיום שפשטה מלכות שגוזרת גזירות ומבטלות אותנו מתורה ומצות דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה ולהוליד בנים נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו ומסיים לכן אין גוזרין לפי שהיא גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו וצריך ביאור, ונראה הקב"ה כרת ברית עם א"א ע"ה שזרעו לעולם יהי' ואם הי' לחוש שזרעו של אברהם כלה הי' הקב"ה מוכרח להושיע ולבטל גזירותיהם וזה שאמרו נמצא שזרעו של אאע"ה כלה וזה אי אפשר ויהי' הקב"ה מוכרח לבטל הגזירות אבל לכן אין גוזרין לפי שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו ויתילדו להם בנים באיסור ולא יהי' זרע אברהם כלה ולא יועיל כלום וזה יש לומר הי' כונת עמרם וסייעתו שגרשו נשותיהם כדי שלא יהי' להם בנים ויוכרח הקב"ה להושיע ולבטל גזירת פרעה אבל כשעמדו רק הצדיקים וגרשו נשותיהם ואנשים אחרים קיימו נשותיהם ויהי' הרעה בכפלים שזרע הצדיקים יתמעט ואעפ"כ זרע אברהם לא יכלה ולא יהי' דבר הכרחי לבטל הגזירה ולכן אמרה מרים גזרתך קשה משל פרעה, כמובן:

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, רמב"ן נדחק על היאור כמו ביאור או כמו אל היאור, וחכז"ל אמרו שירדה לרחוץ מגילולי בית אבי' [מגילה דף י"ג ע"א] וקשה מה ראתה עתה לפרוש מע"ז ומ"ט אמרו מגילולי בית אבי' ולא סתם שרחצה מגילולי ע"ז,

אבל נ"ל מה דכתי' ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף ויאמר אל עמו הבה נתחכמה לו מה צורך להקדמה זו שלא ידע את יוסף וי"ל ידוע הי' להם ע"פ יוסף המושל בכל ארץ מצרים שכשנפטר יעקב מאת פני פרעה ברכו שתעלה נילוס לרגלו ומאז פסק הרעב ונתברך מצרים ביותר ע"כ לא הי' לב העם להרע לישראל כלל באשר כל הצלחתם של מדינה מאביהם של בני ישראל בא ומכ"ש להשליך בניו של יעקב ביאור שנתברך בשבילו ואין דעת האדם סובל העול הזאת אך פרעה זה מלך חדש שנתחדשו גזירותיו ועשה עצמו ע"ז ואמר לי יאור ואני עשיתיני והיאור העולה לרגלו לא מברכת יעקב כאשר אמר וסיפר יוסף להם אלא הוא האלהות והיינו אשר לא ידע את יוסף וע"כ שוב אמר הבה נתחכמה, ואקדים בפ' מקץ בחלום פרעה והנה עומד על היאור פי' רבינו בחיי שראה שעתיד לומר לי יאור ואני עשיתיני שהוא שעשה עצמו ואת היאר והיינו הנני עומד על היאור ע"ש, והשתא נימא כי בת פרעה לא רחצה עתה מכל ע"ז אלא מגילולי בית אבי' שלא האמינה שאבי' אלוה היאור והיינו לרחוץ על היאור שרחצה מאותה ע"ז שאמר אבי' שהוא על היאור והיא האמינה שמברכת יעקב נתברך היאור וע"כ הצילה ילד העברים מן היאור כי נראה לה עול לדון בני יעקב במי יאור וכנ"ל וק"ל:

והנה נער בכה, פ"ק דסוטה אמר ר' יהודא קולו כנער א"ר נחמי' א"כ עשית למרע"ה בעל מום, נ"ל ר' יהודא לטעמי' לא הי' בעל מום כי ראוי הי' להיות קולו כנער כי אחר שגמלתו אמו אז יקרא בשם נער כדכתי' בשמואל אחרי הגמלו והנער נער ומייתי לי' רמב"ן כאן, והנה כל הנשים הולידו אז ששה בכרס אחד [כדאיתא במדרש רבה פ"א ובני ישראל פרו וכו' ד"א שכל אחת ואחת היתה יולדת ששה בכרס אחד שנא' ובני ישראל פרו וכו'] ועם מרע"ה לא נולדו תאומים והי' לו כח כששה ילדי גילו כמובן, כי המזון שהולד ניזון ממנו במעי אמו נתחלק לששה חלקים להיולדות ששה בכרס אחד. והנה הי' אז בן ג' חדשים [כדכתי' בקרא ותצפניהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד וגו'] וה"ל כבן י"ח חדשים ג' פעמים ששה הוא י"ח ור' יהודא ס"ל זמן הנקה הוא י"ח חדש, עיין גיטין ע"ה ע"ב נמצא ר' יהודא לטעמי' ראוי הי' להיות קולו כנער:

ותקרא שמו משה כי מן המים משיתיהו, אחז"ל [בחולין פ' שלוח הקן] משה מן התורה מניין בשגם הוא בשר בשגם גמטרי' משה וי"ל מ"ט לא כתיב משה להדי' וי"ל והי' ימיו מאה ועשרים שנה לא נתקיים בשמו של משה כי שם זה ניתן לו אחר שגמלתו אמו והביאתו לבת פרעה והי' בן ב' שנים נמצא חי משה קי"ח שנים אך שמו ש'ג'ם' שרומז על אור החמה שלעתיד לבא שבעתים שהם שבעה פעמים שבעה פעמי' ז' [כדאיתא בתרגום יונתן פ' שופטים סימן ה' פסוק ל"א שם], שעולה שמ"ג ופני משה הי' כפני חמה שלעתיד לבא ואותו אור נולד עמו כדכתיב ותרא אתו כי טוב הוא ואמרו חכז"ל שנתמלא הבית אורה [הובא גם ברש"י שם] על כן "שגם" יהי' ימיו מאה ועשרים:

ויפן כה וכה וירא כי אין איש, פשטא כמשמעו שפנה לכל צדדים לראות אם אין רואה, והנה שגה ברואה כי הרי ראוהו דתן ואבירם והטעם כי באמת גם פנה ברוח הקדש כה וכה לראות אם אין איש עתיד לצאת ממנו להתגייר ע"כ כיון שטרוד בהסתכלות ברה"ק לא יכול להביט אנה ואנה אם אין איש רואהו כי עדיין לא הגיע למדרגת נבואה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ד' לכם והיינו דמשמיענו קרא הכא: [] **ויאמר לרשע למה תכה רעיך**, התורה מודיע לנו מידת מרע"ה אל עון לא יוכל הבט לא לבד בישראל אלא גם בנות יתרו הציל מיד הרועים שגרשום וזה דרך השופט כמ"ש הרמב"ן בפסוק שונאי בצע שיש לו שנאה בטבע על הבצע:

מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי, יש לפרש לפי מ"ש רמב"ן [פרשה ב' פסוק י"ג בד"ה ויהי בימים הרבים] מדרש רבותינו ז"ל דלא הי' משה אז רק בן י"ב שנה וא"כ אינו ראוי להיות עד או שופט ודיין כלל לישראל רק לבני נח שלא נאמרו שיעורין לב"נ אלא לישראל כמ"ש במשנה למלך בהל' מלכים ולדדהו אין חילוק בין קטן לגדול משא"כ לישראל גם חלוק עוד ביניהם ב"נ נהרג בעד אחד ודיין אחד משא"כ ישראל וגם ב"נ הוא דנהרג במכה ישראל משא"כ ישראל המכה את חבירו וע"כ משה דן כדין ישראל דאל"ה איך רשאי להרוג את המצרי משום שהכה ישראל אלא בדין ישראל גוי המכה ישראל חייב מיתה, ועוד ראי' מוכרחת מדלא אמר דבר למצרי והרגו והיינו דבן נח לא בעי התראה משא"כ

להמכים האלו ישראלים אמר תחלה רשע למה תכה רעך והיינו משום דישראל בעי התראה וא"כ מוכח שנתן להם דין ישראל וא"כ לפ"ז א"א להרגם שאין ישראל נהרג בהכאה וגם הוא קטן ואינו ראוי לא לעדות ולא להיות דיין וזהו מי שמך לאיש דייקא שתהי' "איש" ולא קטן להיותך ראוי להיות שר ושופט "עלינו" דייקא כי ישראלי' אנחנו ולהוכיח זה אמרו הלהרגנו אתה "אומר" וכי התרית בנו להרוג אותנו כאשר הרגת את המצרי כנ"ל:

*__ולכהן מדין וכו__', פירש"י רב שבהן ופי' לו מע"ז וי"ל כוונתו מאותו ע"ז שעבדו אז למזל טלה וכאשר ראה שאין בה ממש וברח ממצרים למדין נסה בע"ז אחרת מזל שור וזה שכ' רש"י בפ' פנחס מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז כי אז הי' עובד מזל שור עד שראה שגם בזה אין ממש עד לבסוף גייר עצמו כמ"ש עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלקים:

__למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם__, פירש"י שמא ישא אחת מכם ויל"ד מ"ט הוציאו בלשון ויאכל לחם ולא אמר להדיא וישא א' מכם דהנה לפי משמעות הענין כעס עליהם אביהם על שעזבוהו והי' להם להעלות על לבם שישא א' מכם וצ"ל מאי פשיטות כ"כ, ועוד אין דרכה של אשה לחזור אחר איש להביאו אל הבית שישאנה וי"ל דיתרו לא רצה להשיא בנותיו לא' מעע"ז וע"כ תהיינה פנוי' מבלי איש ע"כ עתה בראותן כי משה שמע מהרועים כי נדוהו משום שפי' מע"ז ואפ"ה הושיען ע"כ גם הוא פירש מע"ז כמו יתרו וא"כ הי' להם להעלות על לבם שזה ראוי לדבק בהם ולא אחר ולאו כל יומא מתרחש כה"ג והנה לכאורה יש להתנצל עבור הבנות כי מי יודע אולי בערמה עשה זאת להטעות אותן לישא בנות כהן מדין ובאמת עע"ז הוא כדרך המצרים כאמרם איש מצרי הצילנו אמנם דבר זה יתברר כך כי הנה המצרים לא יוכלו לאכול את העברים לחם וכ' בתרגום ארי בעירא דמצראי דחלין ליה עבראי אוכלין, וא"כ ה"ה שלא יאכל עם יתרו אחר שפי' מע"ז ואם יאכל עמם הראיי' מפורסמת שפי' באמת מע"ז וישיא לו מבנותיו וזהו למה זה עזבתן את האיש פי' שראוי לכם לאיש ואם כי אולי הטעה אתכם הלא זה אפשר להתברר קראן לו ויאכל לחם וק"ל:

ותלד בן ויקרא את שמו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכרי', יש לדקדק הייתי לשון עבר הוא והלא עתה היה גר בארץ נכריה, כי מצרים עיר מולדתו הי', יאמר כי גר אנכי בארץ נכריה וי"ל כי אדם הדר בארץ אחרת אשר איננו ארץ מולדתו הוא, אם גם נוח וטוב לו שמה אבל כל עוד שזוכר ולבו המה יהמה אל מקום מולדתו עיר אבותיו, הטובה לא יחשב לו ואיננו שמח בה, אבל אם מרב טוב ומנוחה ועונג שכח ישכח ארצו ומולדתו, כי טוב לו עתה מאז ובעיניו נדמה כי הי' אז בארץ מולדתו כגר, לפי הטובה והמנוחה אשר לו בעת הזאת, אז יש לו הטוב בשלימות כי נוח לו וזה הי' אצל משה שהי' נרדף מפרעה ומעבדיו עד שברח וישב בארץ מדין, ושם לקח לו אשה והי' לו מנוחה ועונג ושלוה ושלום שקט ושאנן ואין מחריד, הודה להקב"ה על זה ויקרא שמו שם בנו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה פירושו שהיה גר בארץ נכריה לו עתה דהיינו ארץ מצרים וק"ל (מספר שיר מעון):

[] **ומשה הי' רועה את צאן יתרו**, רמז בכאן מ"ש חכז"ל לא מת משה במדבר, אלא כדי שיכנסו מתי מדבר עמו לא"י ולכן אמר משה רועה צאן יתרו שקאי על ישראל [כך כ' הזוהר] והנה הטעם לזה כ' הפרשת דרכים כי הקב"ה נשבע שלא יבואו מתי מדבר אל המנוחה הזה אך למנוחה אחרת יבואו כמ"ש חכז"ל והנה ידוע אם הי' משה נכנס לא"י לא הי' הישראל עובדים ע"ז וממילא לא הי' נחרב הבית מקדש אשר נחרב ע"י עון זה כמבואר בקרא ולא הי' ישראל גולים ולא הי' צריכין למנוחה אחרת ולכן אמר שמשה הי' רועה את צאן המה בני ישראל וינהגם אחר המדבר אל ארץ סיחון ועוג ולא לא"י והטעם כדי שיבואו הר האלק' חרבה כשיהי' חרב כהנ"ל ודפ"חח, [בשם רבו הרב הגאון מו"ה נתן אדלער זצוק"ל]:

מדוע לא יבער הסנה, נראה שמשה הי' מעיין בזה מדוע לא יבער ויכוה פרעה בגדולתם של ישראל בני אברהם יצחק ויעקב והראה לו הקב"ה דוגמת הרהורי לבו מראה כיוצא בו וזה אסורה וגו' מדוע לא יבער הסנה:

***אל תקרב הלום**, איתא במדרש רבה ואתחנן פרשה ב' שמשה אמר הנני לכהונה והנני למלכות כמו שאמר אברהם, השיב לו הקב"ה אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד, ונראה דרש"י פי' הנני לשון ענוה ולשון זריזות ובאמת עניו הי'

משה אבל לא הי' זריז בדבר הזה כי הוא בעצמו לא רצה לילך לגאול את ישראל וכתיב במשלי חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב מבואר דכדי להיות ראוי לעמוד בפני גדולים צריך להיות מהיר וזה שאמר לו הקב"ה אתה אמרת הנני כמו שאמר אברהם שמורה על זריזות אל תקרב הלום בדבר הזה במקום גדולים אל תעמוד שאינך מהיר בזה:

ראה ראיתי את עני עמי במצרים ואח"כ ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו וארד להצילו וגו' ועתה הנה צעקת ב"י באת אלי ואח"כ וגם ראיתי את הלחץ וגו' ברישא הקדים ראי' לשמיעה ואח"כ צעקה לראי' ועוד כיון שכבר ירד להצילו למה חזר ואמר ועתה הנה צעקת בנ"י באה אלי והלא כבר שמע ועוד בפסוק הזה לא פי' ששמע צעקתם מפני לוחציו ונוגשיו אלא סתם צעקת ב"י באה אלי ועוד אחז"ל ראה ראיתי ב' ראיות שראה עוד שעתיד' לקלקל בעגל למה לו להזכירו, ותו מרע"ה השיב מי אנכי כי אלך אל פרעה פירש"י מי חשוב אני וזו תשובה הוגנת ראוי לעניו מאד מכל אדם, אבל מה לו לומר עוד וכי אוציא את ב"י מה זכות יש להם [ברש"י שם] וכי ללמוד קטגורי' על ישראל הוא צריך ועוד תשוב' הקב"ה תעבדון את האלקי' על ההר הזה מה צריך להזכיר ההר לימא תעבדון את אלקי' סתם:

ונלע"ד הנה ביחזקאל כתיב שהקב"ה שלח בארץ מצרים את אהרן להחזירם למוטב להשליך גילוליהם ולא שמעו ולא האזינו גם אקדים אלולי לא יצאו קודם זמנם לא עע"ז ולא גלו עוד אך יען לא נתקנו לגמרי כי לא הי' אפשר לסבול עול כובד המצרים ע"כ דלג הקב"ה על הקץ ויצא העגל הזה ונבא אל המכוון בעזה"י ראה ראיתי ב' ראיות היינו שלפי שעדיין לא נתקנו כל צרכם סופם לעבוד ע"ז (כדאיתא במדרש רבה ראה ראיתי שתי ראיות וכו' ראיתי זו ראיית מעשה העגל שנא' ראיתי את העם הזה כי פרוע הוא וכו') אם לא שבתשובה גמורה יגאלו ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו וא"א לסבול עוד ע"כ וארד להצילו היינו ששלחתי להם הנביא אהרן להשיבם בתשובה כדי שיהי' ראוי להעלותם אל ארץ טובה ורחבה וגם אמנם לא הועיל אהרן כלום וזהו ועתה צעקת בנ"י באה אלי לא מפני צעקת נוגשיו אלא צעקת קטרוג עונם כמו זעקת סדום ועמרה כי רבה ה"נ זעקת מקטרג על עונם באה אלי כי רב וגם ראיתי

את הלחץ שא"א לסבול עוד ע"כ אשלחך אל פרעה ומשה השיב אם כן שרשעים הם יצאו לתקלה ח"ו והשיב לו הקב"ה תעבדון את האלקים על ההר הזה כלומר ע"י ההר שאכוף עליהם ההר כגיגית וביד חזקה אמלוך עליהם ובאונסם יקבלו התורה על כל פנים:

אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש, כ' רמב"ן שלא נשבע להאבות חלב ודבש אך עתה הוסיף להם זה ולפע"ד הי' זה התוס' בזכות משה כי ח'ל'ב' ד'ב'ש' גמטריא משה עם הכולל, ונ"ל הנה על חטא מרע"ה כתי' [חקת סימן כ' פסוק י"ב] לא תביאו את הקהל אל הארץ אשר נתתי להם לבני ישראל הוא ארץ זבת חלב ודבש אבל עבר הירדן שאין מביאים ממנו בכורים מפני שאינו ארץ זבת חלב ודבש הוא מארץ שנשבע לאבותיהם ועל אותו הארץ לא נשבע על כן נכנס משה לארץ סיחון ועוג לארץ ישראל שבעבר הירדן:

ובזה נ"ל ליישב בפ' ואתחנן מה דאמרו חכז"ל בפסוק אתה החלות להראות את עבדך דמיתי שהותר הנדר ויתעבר ד' בי למענכם והנה לפי הנ"ל י"ל הרי גם האבות לא זכו בחייהם שיותן לבנ"י הארץ אשר נשבע להם אלא במיתתם [כשיצאו בני ישראל ממצרים ונכנסו לארץ ישראל] כי גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם ומרע"ה לולא חטא הקל הלז הי' זוכה יותר מהאבות כי בחייו הי' זוכים לחלב ודבש בזכותו אך כשחטא במי מריבה לא שנענש ח"ו כלל אלא לא זכה שיטלו חלב ודבש בחייו ואלו הי' נכנס לארץ הי' ישראל מפסידין חלב ודבש כל ימי חייו ע"כ לא נכנס לטובתם, והנה מרע"ה מרוב ענוותנותו לא חשב כן אלא שהוא כנזוף ח"ו ואינו זוכה לכנוס לארץ ואין חילוק בין עבר הירדן לשאר א"י ומשנכנס לארץ סיחון לא"י שבעבר הירדן סבר שהותר הנדר וא"ל לא כן לא בשבילך אי אתה נכנס אלא בשבילם משום הפסד חלב ודבש ובארץ סיחון רשאי אתה לכנוס ואין כאן חילול נדר כלל [וזה ויתעבר ד' בי "למענכם"]:

מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ברש"י מי אנכי חשוב לדבר לפני המלכים, וכי אוציא, ואם חשוב אנכי מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים עכ"ל על דרך פשוט י"ל איזה זכות גדול יש להם לישראל שינצלו

מבעלי בחירה רעה לסטים ורוצחנים כדאיתא במדרש וז"ל אמר לפניו רבש"ע האיך אני יכול לכנוס למקום לסטים ולמקום הורגי נפשות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא מה זכות יש בידם ע"כ ויש לפרש כך אמר משה העניו מכל אדם ובעיניו כלא נחשב כאמרו ונחנו מה מי אנכי מי חשוב אנכי לגאול את ישראל ומיד מלך קשה פרעה לזה צריך הגדול והחשוב שביניהם ואם באמת חשוב אנכי ואני הגדול שבכולם כמה גרועים עם בנ"י ודלים מן המצות המה אם אני החשוב והצדיק שבהן וזה פירש"י אם חשוב אנכי וכי אוציא את בנ"י באיזה זכות אוציא את נ"י ונלענ"ד ליישב על דרך זה מה שהשיב לו הקב"ה כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה והנה נלאו כל המפרשים ליישב תשובת הקב"ה על דברי משרע"ה ובפרט יפלא וזה לך האות וכי יש אות על של עתה בדבר שיהי' לעתיד ורש"י פירש וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך ונראה לפרש דאיתא בגמרא [ע"ז דף כ' ע"ב] ריב"ל סבר דענוה גדולה מכולם יותר מחסידות ויראת חטא אשר מביאה לידי רוח הקודש ואמר חכז"ל (סוטה ה' ע"א) ואת דכא ושפל רוח חד סבר אני את דכא פירש"י אני מרכין שכינתי אצלו וחד אמר אתי דכא פרש"י אני מגביהו עד ששוכן אצלי ומסתברא כמ"ד אני את דכא שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני והניח כל האילנות הטובות והשרה שכינתו בסנה אם כן משה רבינו שהיה עניו מכל אדם אשר על פני האדמה ולא הי' יכול להבין שהקב"ה ישלחהו לגואל ושאל מי אנכי באמת עליו ראוי' שתשרה שכינה יותר מכל ישראל וזה השיב לו הקב"ה כי "אהיה" עמך אני מרכין שכינתי אצלך ולא שאתה תהי' למעלה עמדי "וזה" ענוותנתך הגדולה כמו ששאלת מי אנכי זה עצמו האות אשר אנכי שלחתיך אותך דווקא ויפה פירש"י וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כמאחכז"ל הקב"ה השרה שכינתו על הסנה דווקא על דבר הנמוך ביותר ועוד תעבדון את האלקים על ההר הזה דווקא הר סיני והי' גם כן אות וסימן על העניוות כמו שאמרו חכז"ל וק"ל (מספר שיר מעון):

וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, נראה לפרש הנה בברכת אמת ואמונה אנו אומרי' ויוציא את עמו ישראל

מתוכם לחירות עולם וכו' ומלכותו ברצון קבלו עליהם הנה לא מצינו בכל ניסי יציאת מצרים שהזכיר להם הקב"ה תנאי מתן תורה וקבלת מצות אלא מקצת מצות נצטוו במרה ואח"כ כשכבר נעשו כל המעשים אז בחדש השלישי שלח הקב"ה את הסרסור מרע"ה לשום לפניהם כל הדברים אם ירצו יקבלו והם הקדימו נעשה לנשמע ומה שאנסם בכפית ההר כגיגית כבר כ' תוספ' פר"ע בזה והטעם מובן דכ' תוס' גיטין י"ב ע"א דגוי וודאי בפריצות והפקירא ניחא ליה משא"כ עבד כנעני ניחא ליה טפי לקבל עול מצות ולהיות משוחרר מלהיות עבד לרבו ומותר בשפחה ע"ש, ע"כ כל זמן שהי' ישראל משועבדי' למצרים לא היה שבח כ"כ אם יקבלו עליהם עול תורה ועול מצות כי טוב להם זה מעבוד את מצרים אך אחר שיצאו לחירות ממצרים וגם מעול מצות היו בנ"ח שוב שם לפניהם כל הדברים וקבלום ברצון והיינו ויוציא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם לא על מנת שיקבלו התורה אלא לחירות עולם ואחר שראו בניו גבורתו וכבר שבחו והודו לשמו אחר כל הניסים שוב מלכותו "ברצון" קבלו עליהם ולא באונס, והנה מרע"ה אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים פריש"י מה זכות יש להם וידע כי די בזכות האמונה שיאמינו ויצאו אך אין זה ראי' כי כדי לצאת מרשת מצרים יקבלו אמונת השם והקב"ה היודע מחשבות ידע שהם מאמינים בני מאמינים ואמונה שלימה הוא לא מפחד עבודת מצרים ע"כ אמר לו הקב"ה וזה לך האות שהאמונה של עכשיו תהא שלימה שהרי בהוציאך העם הזה ממצרים לחירות עולם שוב תעבדון את אלקים על ההר הזה בקבלת התורה והוכיח סופן על תחילתן שהכל באמת ואמונה:

מה שמו מה אומר עליהם פי' רמב"ן אם בשם שדי ואינה גאולה שלימה או בשם הוי' המחדש אותיות ומופתים והוא גאולת עולם ונ"ל לפ"ז לפרש (יעוין היטב בפסוקים וברש"י שם) תשובת הקב"ה בהקדים מ"ש הראא"ע ומביאו רמב"ן בפסוק ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק דהיינו לומר שלעולם ובכל הזמנים יקרא בהם שם ישראל ולא יתחלפו בעם אחר ויאמינו בד' עיין מה שכתבתי שם בחידושינו, והנה הגאולה הזאת היתה משני בחינות בבחינת גאולת הנשמה היה חירות עולם ויקרא בהם שם אברהם ויצחק ויעקב לעולם אך בבחירת גאולת הגוף לא היה חירות

עולם לכן נאמרה שירה בלשון נקבה ולא שיר חדש יעוין תוס' פסחים דף קט"ז ע"ב ד"ה ונאמר וע"כ השיב הקב"ה אהיה אשר אהיה לומר שהגאולה היא בשם אהיה שהוא הוי' כידוע אך מכל מקום אהיה גם עמהם בגלות אחר ושוב אמר שלא לומר כן בהדי' לבשר על גלות אחר אלא כה תאמר אל ב"י אהי' שלחני אליכם ואך תאמר להם אלקי אברהם יצחק ויעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם מה שאני אומר אהיה שרומז על גאולת עולם היינו במה שיקרא עליכם שם אלקי אברהם יצחק ויעקב זהו שמי לעולם, ומדיוקא נבין אבל בגאולת הגוף איננו גאולת עולם:

***מה אומר עליהם** יש לפרש דאיתא בספרים לפי מה שידוע שאותיות בומ"ף הם מהשפתים ומרע"ה הי' כבד פה ולא הי' יכול לומר אות וי"ו כתיקונו ולכן אמרו לו הלהרגני אתה "אומר" שמרע"ה הרג המצרי בשם י"ה משא"כ אם רוצה ח"ו להרוג בן ישראל צריך לפרש כל השם ככתבו וזה לא הי' יכול, כי לא הי' יכול לפרש וי"ו של השם ב"ה כי הי' ערל שפתים וי"ל זה הי' שאלתו כיון שאינו יכול לומר השם הוי' ב"ה ככתבו, והנה השם אהיה הוא כשם הוי' ב"ה כמ"ש הרשב"ם אלא ששם אהיה שייך כשהקב"ה מדבר על עצמו משא"כ כשאחר קורא בשמו אומר שם הוי' וזה שאלתו מה "אומר" אליהם הלא איני יכול לדבר ולפרש שם הוי' ככתבו ושם אהי' בלי רשות של הקב"ה לא היה רוצה לאומרו בעצמו ואמר לו הקב"ה שיאמר בשם אהיה וגילה לו גם בזה שהשכינה מדברת מתוך גרונו של משה ושפיר יכול לומר שם אהיה אבל כ"ז לפרש את השם הוא רשאי רק בפעם הראשון לא יותר לכן וזה שמי שם הויה ב"ה לעלם צריכין להעלים כמו שאמרו חכז"ל (פסחים נ' ע"א) אבל זכרי שם אד"ני לדר דר:

***אהי' אשר אהי' כה תאמר אל בני ישראל אהי' שלחני אליכם**, (עי' בסדר הפסוקי היטב) במדרש רבה פרשה ג' א"ר יוחנן אהיה אשר אהיה ביחידים אבל במרובים על כרחם שצא בטובתן כשהן משוברות שיניהם מולך אני עליהם שנא' אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם עכ"ל, כבר אמרנו דהרמב"ם מפרש אהי' אשר אהי' שהשם ב"ה מחויב המציאות בלי סיבה והיותו בעצמו ואידך שם הוא רק ביאור ופי' לכך אחר שיפרש להם הענין יאמר להם רק אהיה שלחני אליכם פעם אחת, ויש

לפרש עוד דאם אמנם מלא כל הארץ כבודו אבל הקב"ה אין מיחד שמו על אדם אחד אלא א"כ גם הוא מייחד נפשו לד' כמו שאמרו אני לדודי ודודי לי אבל כל זה באדם פרטי אבל על כנסת ישראל אפי' אם חלילה מעלימים עצמו מד' הקב"ה מייחד שמו עליהם (ובדאיתא בקדושין דף ל"ו ע"א תניא בנים אתם לד' וכו') וכרת ברית עמנו בזכות אבותינו אברהם יצחק ויעקב שייחדו שמו ומסרו נפשם לד' וזכו להם ולבניהם אחריהם עולם וזה שאמר שמי באמת אהי' אשר אהי' פי' שאני עם זה אשר אהיה עמו בלאו"ה דהיינו שהוא מייחד נפשו לי ואני על ידי זה תמיד עמו עם זה אהי' להטיב לו כל, אבל כה תאמר לבני ישראל אהי' שלחני אליכם ד' אלקי אבותיכם אלקי אברה' יצחק ויעקב שלחני וגו' ומסיים זה שמי לעולם דרש"י חז"ל לעלם כתיב חסר וי"ו כדאיתא פסחים ד' נ' ע"א וי"ל אפילו מעלימי' עצמם ממני וזה זכרי לשון זכור מה שאזכור להם תמיד ברית אברהם זה לדור דור ביחד לרבים לכך אפי' יהיו מעלימים עצמם ממני אהי' עמהם וזה שכפל ויאמר ד' עוד אל משה כה תאמר לבנ"י שהיינו שיבאר להם הענין על זה כדי שיבינו הדבר:

כה תאמר אל בני ישראל וגו' זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור, י"ל ע"פ שכ' הרמב"ם וגינה מאוד המגשמי' את הבורא ית"ש והראב"ד כ' עליו גדולים וטובים חשבו כן והענין תמוה אבל במת לא הועיל הרמב"ם כלל כל מה שיחשוב אדם הן ע"ד פילוסופים הן ע"ד קבלה וסתרי תורה ועוד גבוה מעל גבוה ואפילו ישיג להשגת מרע"ה ולהשגת הגבו' מעל הגבוהים עצמם ויחשוב לזה יעבוד וישתחוה לזה הרי זה כעע"ז שאיננו הי"ת אותו שהוא משיג כי איננו משיגו ועצמיות תכלית מה שיוכל לדבר הוא אהי' אשר אהי' פי' הנמצא אשר הוא נמצא כמ"ש רבינו סעדי' שאין צריך לדבר והוא נמצא בעצמותו ואך דבר זה אין כח להבין ולהשיג ע"כ יפה כתב ראב"ד לכאורה שאין חילוק בין החושב כך או כך כי לדעת הרמב"ם השיג הפילוסוף האמת ואליו תשמעון וחלילה ע"כ השיג הראב"ד אמנם שרש הכל הקב"ה קרא וייחד שמו על האבות ותיאר עצמו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב רצה לומר אותה מדריגה שהשיגו הם אע"פ ששמי ה' לא נודעתי להם מ"מ הוא ית"ש מתרצה בזה וכיון שאחד מאלף לא ישיג גם את זה ע"כ די שיחשוב במחשבתו אני עובד את אלקי

אברהם יצחק ויעקב ויהיה מה וזה שאמר מרע"ה ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם כי כל מה שאסבור להם לא אוכל להגיע לאמיתת הדבר השיב לו הקב"ה פעם א' תודיע להם אהי' אשר אהי' כמ"ש רבינו סעדי' ע"ד פילוספי' או גם ע"ד סתרי תורה יבין כל א' ממנו עד מקום שידו מגעת אבל שוב תאמר להם אלקי אברהם וגו' שלחני אליכם זה שמי לעולם ולא שום כוונה אחרת אלא ידבק מחשבתו במחשבת אבותינו ויעבוד למי שעבדו הם ומי שקיבל עבודת האבות הוא יקבל עבודת הבנים אם אוחזים מעשיהם בידיהם:

ויאמר אלהים אל משה אהי' אשר אהי' וכו' כה תאמר אל ב"י אהיה שלחני אליכם, גמרא ברכו' (דף ט' ע"ב) אמר ליה הקב"ה למשה לך אמר להם לישראל אני הייתי עמכם בשיעבוד זה ואני אהי' עמכם בשעבוד מלכיות אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה א"ל הקב"ה לך אמור להם אהיה שלחני אליכם, י"ל הלא הקב"ה השכיל והבין גם כן מה שהשכיל מרע"ה שלא לצער אותם בהודיע להם שעבוד מלכיות ואעפ"כ צוה הקב"ה למשה להודיעם, ולמה חזר השי"ת אחר כך וי"ל דהנה הובא בספרים טעם על שמיהר הקב"ה ודלג על קץ וגאל את ישראל קודם זמנם, כי שיעבוד מלכיות משלים לגלות מצרים ועוד טעם כי קושי השעבוד השלים זמן הקצוב של ארבע מאות שנה, והנה מרע"ה אמר והן לא יאמינו לי וחשב יען כי קבלה בידם מאברהם אביהם ועבדום וענו ד' מאות שנה ולא הגיע עדיין זמן הגאולה ולא יאמינו לו כי שנת גאולה באה לכן אמר לו הקב"ה לך אמור להם אני הייתי עמהם בשעבוד זה עד עכשיו ואני אהיה עמהם בשעבוד מלכיות יודיעם זה כדי שידעו טעם גאולתם קודם זמן הקצוב ויאמינו ועמד משה רועה נאמן ובקש רחמים רבש"ע (לשון תפלה) דיה לצרה בשעתה יהא די להשלים הארבע מאות שנה צרת קושי השיעבוד שהי' להם בשעתה בשעת השעבוד וקבל הקב"ה תפלת מרע"ה ואמר לו שאין להודיעם שעבוד מלכיות ובאמת קושי השיעבוד ישלים ולולא חטאו לא גלו ולא נשתעבדו במלכיות וק"ל (מספר שיר מעון):

ושאלה אשה משכנתה וכו' הודיע בו עתה כך אחר שרצה להודיעו למרע"ה שמו הגדול שבו יעשה נפלאות גדולות עד אין חקר ומספר ולידע שזה אינינו שלם כל זמן

שהניצוצות הקדושות משוקעים וכל זמן שלא יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים לא יהיה זה ע"כ הודיעהו ושאלה אשה וגו' כלי כסף וכלי זהב וידוע דהיינו הניצוצות הקדושות אשר ליקט יוסף את כל הכסף והביאום למצרים והם אשר הוציאום ישראל בוינצלו את מצרים וזה שהודיע הקב"ה למרע"ה עתה:

קצת מדרוש לכבוד התורה

תוכחת מוסר לאבו לנהג את בניהם ע"פ התורה והיראה על דרך המקובלת לנו מאבותינו ואבות אבותינו לא כחדשים מקרוב באו אשר לא שערום אבותינו:

ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והי' כי תלכון לא תלכו ריקם ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת ושמתם על בניכם ועל בנותיכם ונצלתם את מצרים :

כתיב בפ' ויגש עיניכם הרואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם ובמדרש עיניכם הרואות שאני מהול כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש, וי"ל תרי סהדי למה לי וכיון שזה עדות מה שמדבר בלה"ק א"כ אין צריך תו לגלות המילה ולהראות להם, ותו מה זה שחילק ביניהם ופָרט בנימין ולא הניחו בתוך הכלל ואמר הרי עיני כולכם רואות, גם כבר טען הרמב"ן מה זה עדות מדברי שפת עברי והלא דבר בשבעים לשון וכן נ"ל שאין ראיה כלל ממילה שיהי' אחיהם שהרי כל המצריים היו נימולים אז (כדאיתא ברש"י פ' מקץ בפסוק לכו אל יוסף את אשר יאמר לכם תעשו), אבל נ"ל ליישב דהנה כל הראשונים רעשו העולת מ"ט לקרות הלשון קדש מה קדושה נמצאת בו, והמורה כתב שלא נמצאו בו שמות לאיברי משגל והרמב"ן טען כי שגל ומשגל הוא שמם והוא ז"ל כתב שכל דברים המקודשי' נאמרו באותו לשון שהרי בו נתנה תורה וכל דברי נביאים ויש להשיב מפני שהמקבלים דברו בשפת עבר מש"ה נאמרא באותו הלשון ואלו היו המקבלי' ישמעאלי' או אדומים אפשר שהי' מדבר עמהם בלשונם עוד כתבו מפני שניכר בו זכר ונקבה בנוכח כגון אתה זכר את נקבה וכל זה דוחק, ויותר הי' ראוי לקבל דברי חכז"ל שהרי ע"כ אדם הראשון דבר בו וקרא שמות, אדם מן האדמה, חוה אם כל חי, אשה כי מאיש לקחה זאת, ומ"מ אין נראה שיקרא בשם קדש, אם לא יהי' ניכר קדושתו בעצמו ולא משום איזה תיבות שנמצאו בו, ועוד

צל"ע שלא נמצא שם זה בספרי נביאים אדרבא מצינו (ישעיהו סימן ל"ו פסוק י"א) אליקים המזכיר אמר לרבשקה אל תדבר עמנו שפת יהודית ולא מצינו שקראו לה"ק, ולא נמצא כן אלא לחכז"ל והלא דבר הוא:

ליישב נ"ל להקדים מ"ש חכז"ל (ברכות דף ה' ע"א) ובני רשף יגביה עוף אין עוף אלא תורה שנא' התעיף עיניך בו ואיננו הרי העיד על התורה דשכיחא שכחה גבה יותר מכל חכמות העמוקות שבעולם ואמרו עוד (מגילה דף ו' ע"ב) לאוקמא גירסא סייעתא הוא משמיא פי' לקיים משנתו שלא תשכח לא יועיל השתדלו' ויגיעה אם לא ע"י סייעתא דשמיא והנסיון מעיד לנו בעו"ה על זה והטעם לזה הוא כי כל דברים הקדושים שהם רוחניים אינם חונים ברצונם אצל הגשמיים העכור' שכן חכז"ל אמרו ותשת עלי כפיך שהנשמה רוצית לצאת מהגוף בכל רגע לולא שהקב"ה כופה כפו ית"ש עליה שלא לצאת מהגוף והכונה על נשמת שדי חלק אלוה ממעל ולא על הנפש החיוני הבהמי' אך על חלק הקדושה שבו שאינו סובל בטוב ההתחברות עם הגוף העכור והוא הדין והוא הטעם בתורתנו הקדוש' בכלל האומה כדרך הנשמה ביחידות כן התורה בכלל לא תסבול בטוב ההתחברות בעולם הזה אם לא על ידי רצון הקב"ה כי פיו הוא צוה וא"כ צריך לזה זכות ודבקות בד' ובהתורה אבל התעיף עיניך בו ואיננו ועתה נחזה אנן נצית לבנו הנה אחינו אנשי פולוניא המה דרים במדינה אשר כל עמה מדברים שפת פולין יליטויא ורוסיא ואינם מכירים כלל בלשון אשכנזי והיהודים כולם להיותם גולי אשכנז שלופי' גזירת תתנ"ו עודם מדברים בלשון עמם אשכנז כאשר בראשונה ולא נשתנה ללשון העמים אשר הם יושבים בקרבם וכן מגורשי ספרד הנפוצים בערי תוגר לא שינו לשונם והי' זה כיון שגלו שם אבות ובנים ואימותם הרי מתגדלים הבנים על ברכי האבות וידברו בשפתם וזה הוא כבר כמה מאות שנים וא"כ יש לתמוה כיון שבימי בית ראשון היו מדברים יהודית כמבואר בדברי אליקים אשר על הבית הנ"ל איך בימי גלות בבל חיש קל נשתנה הדבר עד בימי תחלת בית שני כבר ערבבו לשונם ואע"פ שהיה בהם נשואי נשים נכריות ומשום כן חצים מדבר אשדודית מ"מ אין ספק שרובם היו בני ישראל וגם אותם בני נכריות היה ראוי שישתנה ללה"ק בראותם רוב האומה מדבר בלשון ההוא והוא אחת

מהתמיהות הגדולות שבעולם אבל אין זה כ"א מרוב קדושת הלשון ההוא שאיננו נשאר ברצון בין בני אדם מה גם בארץ העמים הטמאה מפני כן נס וברח מאנשי המגדול בדור הפלגה ונשתנה לשבעים לשונות אחרות למען לא ישתמשו בו אנשים שאינם מהוגנים וככה אירע לבני אומתינו באותו המקום בעצמו בבבל מקום המגדל כי שם בלל ד' שפת כל הארץ וא"כ מתוך מה שאנו רואי' שנשכח חיש מהר מאומה שלימה אנו רואים קדושתו וראוי לקרותו לה"ק כמו שאנו אומרים תורתנו הקדוש', והיות כי דבר זה לא נתברר לכל באי עולם שיהיה קדושה בעצם הלשון עד אחר גלות בבל ע"כ כל ימי בית ראשון לא קראוהו לה"ק כיון שאין הוראה בעצם הלשון שהוא קודש אך קראוהו שפת יהודית כי הי' זה לשונם של יהודים באמת משא"כ משעלו מן הגולה לא יכין לקראו יהודית כי בעו"ה גם כל ימי בית שני הי' לשונם בלול ואין מדבר בצחות העברי כ"א יחידי סגולה עד שאפי' חכז"ל לא ידעו בו כמ"ש רמב"ם בהקדמת המשנה ממה דאחז"ל לא הוה ידעו רבנן מאי השלך על ד' יהבך וכדומה ע"כ לא יקרא עוד שמו יהודית אך יכין לקרותו לה"ק כי אז נתבררה יתר קדושתו על כל לשונות והיות כן הרוחנו שראי' ברורה הי' להאחים שזה יוסף אחיהם מפי המדבר בלה"ק כי הנה להכירו שהוא יוסף כבר הכירוהו מיד בלי ספק אך הוסיף לומר אני יוסף אחיכם רוצה לומר בבחינת אחוה בקדושה ומצות וזה לא יאומן כ"א בראיי' ברורה ע"כ היה זה ראי' ברורה בהיות עבד בבית איש מצרי ימים רבים ועל כרחו לדבר כלשון עמו של אדונו וכן בהיותו שליט וכל עסקו עם אנשי מצרים וכל בני ביתו ואשתו מצריים איך לא ישכח הלשון ההוא אשר התעיף עיניך בו ואיננו וגם כי במקום טומאה ערות הארץ אין זה כ"א לעוצם קדושתו ורוב עסקו בתורה כמ"ש במדרש רבה שם על פסוק וירא אדוניו כי ד' עמו ראהו מלחש ונכנס מלחש ויוצא א"כ היה עדות נאמנה כי עודנו אחיהם כמקדם וראי' גדולה היא ונלמד ממנו:

אך כבר כתבנו כי אין זה ראי' אלא להמנוסה בו ומשום כן לא קראו לה"ק בבית ראשון מפני שלא ניסו באלה והנה אמנם השבטים בלי ספק שהי' גם הם מנוסים שהרי גם כל עסקיהם עם יושבי הארץ מעולם הכנעני והפריזי וביותר יהודא שירד מאת אחיו והתחבר עם איש עדולמי בוודאי בחנו וראו מהירת שכחת הלשון ואיך

היו צריכים להתחזק במעוז כדי שלא יעשה אבר כנשרים לעוף למרחוק אך בנימין הצדיק שלא זז מבית אביו מעולם ולא ידע דבר רע זה לא היה מנוסה והוא לא יאמין ליוסף ביודעו לדבר בלה"ק שיהי' נשאר בצדקתו, והנה נראה לי מה שהראה שהוא מהול אין הכוונה שהוא מהול ממש שזהו פשיטא אלא שלא פגם שום פגם והרהור בברית קודש שאלולי כן היה ניכר באבר הקדוש ההוא כי נמשכה ערלתו וזה לא יוכר לכל רואי בעיני בשר כ"א לזכי הראות קדושי עליונים המכירים ברוחניות כידוע והנה חשב באחיו אולי לא יזכו לזה ובשגם שכבר הוציא עליהם דבה שנחשדו בעיניו שנתייחדו עם בת גויי הארץ א"כ כבר יצאו מכלל זכי הראות להכיר במילתו אמנם הם הם יכירו בנסיון מדברו צחות לה"ק כי לא נשתנה מעוצם קדושתו וצדקתו אך בבנימין שאין לו נסיון להכיר בלשון אמנם כן לעומת זה הוא יציץ ויביט במילתו שלא נמשכה ערלתו נמצא הי' צריך לשני עדים נאמנים ברית הלשון וברית המעור לשני כיתות מאחיו בנימין מצד א', ושארי האחים מצד השני והיינו דקאמר ועיניכם הרואות ועיני אחי בנימן שאני מל ושגם פי המדבר אליכם בלה"ק והי' ראוי שיאמר ועיני אחי בנימין רואות ואתם שומעים כי פי המדבר אליכם אלא שלא רצה לביישם להדיא ע"כ הי' כוללם יחד וא"ש וק"ל:

כתיב במגילת קנות אותי נהג ויולך חשך ולא אור, ויל"ד הכפל פשיטא כיון שהוא חשך איננו אור ליישב בהבין מ"ש במג"ת כי בח' טבת שהועתקה תורה יונית היה חשך בעולם ומה טעם לחשך הזה ומצינו בספר יוסיפון ובס' מאור עינים שהי' אורה ושמחה ליהודים והשיגו עי"ז כבוד גדול והמלך והעמים הכירו יקר התורה כי רבה היא, ליישב נ"ל בהקדים דכתיב ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואמרו כל הגוים וכו' רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה הרי אתה רואה שכפול בפסוק הזה שע"י עסקינו בתורה יקרא עלינו שם חכמים ונבונים והענין בזה כי באמת ס"ת שלנו הוא מעט הכמות כתוב בתוכו איזה ספורי מעשים שעברו ואיזה מצות וחקים ומשפטי' אשר ינהגו בהם עם ב"י ואמנם א"א מבלי שידעו שארי החכמות כולם כי א"א להגיע לקבל עדות החדש מבלי שנדע כל דקדוקי הלוך החמה והלבנה ומסלוליהם וא"א לדון המכשף אם לא נדע שרשי המכשף וחכמת בני קדם

והלכו' טריפות מבלי נדע הניתוח על אופן היותר דק ועמוק ושירי הלוים מבלי חכמת המוסיקיא וחלוקת א"י מבלי ידיעת מדידת הארץ וחכמת השיעור ואגרופיע וזריעת כלאים ויניקתם מבלי הבדאנאמיע וכמה הפליגו חכז"ל בל"ט מלאכות בשבת שנראה מהם בקיאותם בכל המלאכות כגון האריגה וכלי האריגה וכל חכמת הטבע ופילוסופי' האלוהי הוא העולה על כולם שצריכים לידע להבין פשטות התורה ולקיים מצותי' ואין שום זכר מכל הנ"ל בתורה ואין לנו שום ספר מחובר על זה והאומות יש להם בכל אלו חכמים וחבורים רבים ועל כרחינו ללמוד מספריהם כל אלו, וד' אמר והגית בו יומם ולילה ואמרו חכז"ל מינה לא תזוע וכששאלו מהו ללמוד חכמת יונית השיבו ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה דכתיב והגית בו יומם ולילה ואין כאן שעה פנוי' ללמוד כל אלו ועוד כתיב לא תלמד לעשות ואין נחת רוח לפניו בהיותינו עוסקים בספריהם כלל וא"כ מאין נדע כל הצריך לתורה והספר קטן וקציר מהכיל אבל דע והאמן כי אם הוא זרתיים ארכו וזרתיים רחבו ארוכה היא מארץ מדה ורחבה מני ים ואין לך כל חכמה בעולם ומה למעלה ומה למטה ולפנים ולאחור שלא נרמוז במילותי' ותיבותי' ובלי ספק כי בפסוק החדש הזה לכם רמוז כל חכמת קידוש החדש יותר ממה שהעתיק הרמב"ם מספריהם והיודע לשמש בפסוק הזה ימצא הכל מפורש ושם שכל, ועמ"ש רמב"ן בפסוק זה ספר תולדות אדם שמצא חבור מרבינו שרירא גאון שהוציא מהפסוק הזה כל עניני שרטוטי הידים והפנים וכן כולם כי המכתב מכתב אלקים הוא [ויעוין בהקדמת רמב"ן על התורה ונחת ינחת בו] ולמה לא הלא אנו מאמינים שברא העולם בתורה א"כ ע"כ מההכרח שיהי' שרשי כל החכמות העולמית משורשים בה ויותר מהמה מה שרמוז בה סתרי תורה מה שלמעלה מהשכל מזה לא נדבר עתה, והנה חכם יתואר מי שלומד מה שכתבו לפניו ואמנם המוצא דבר מתוך דבר הוא הנקרא נבון כידוע וע"כ בראות או"ה כי אין לנו שום עסק בספריהם וגם אין אנו מסכימים עמהם ואין לנו שום חבור אחר כ"א ס"ת הזה ומ"מ הכל גלוי לפנינו עצהי"ט והיותר אמתי ידעו ויבינו כי נבונים אנחנו להוציא דבר מתוך דבר ולהבין רמיזות התורה הקדושה הזאת [ובזה יובן הפסוק ושמרתם ועשיתם וכו' כמין חומר]:

ועד"ז יובן היטב קרא כדכתיב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום, כי הנה אמרו חכז"ל [ע"ז דף ב' ע"ב] ה' מסיני בא וכו' הופיע מהר פארן וכו' א"ר יוחנן מלמד שלקח הקב"ה התורה והחזירה על כל האומות והלשונות ולא קבלוה ולכאורה קשה ממ"נ אי הי' להם הבחירה שאם רצו לקבלו הי' נותן להם התורה ג"כ וא"כ היו גם הם עם הנבחר כמונו כמוהם וא"כ מה בצע לנו בעבודתנו במצרים וברית אבות אשר כרת עמנו ומה כל הרעש הזה ואם נאמר שגלוי לפניו שימאנו לקבל א"כ הי' החזרתו על כל אומה ולשון פעולה בטילה וחלילה לחשוב כן, אבל הנלע"ד לומר עד"מ לאב שהי' לו בנים הרבה או אדון שהי' לו עבדים הרבה והאחד הי' לו אהוב וחביב ביותר והי' לו חפירה שמוציאים משם אבני זהב וכסף וכלי יקר והי' רוצה ליתנה לבן האהוב ואמנם שלא לשנות בין הבנים שלא להטיל קנאה יתירה על הבן יקר ושלא יתרעמו עליו מה עשה מסר להבן האהוב בצנעה כלי מלאכה ולמד לו חכמת הוצאת האבנים מהחפירה והיתוך האבנים לעשות מהם זהב וכסף וכל חפץ ואח"ז קרא לבניו בכלל ואמר להם יש לי כאן חפירה שיכול' להוציא משם אבני זהב מי הוא הרוצה בה יבא והנה כולם ראו והבינו שבטורח גדול יוציאו משם שום דבר ואח"כ לא ידעו להתיכו ולעשות ממנו זהב כי לא הי' להם שום חכמה בהוצאת הזהב וההיתוך וגם לא הי' להם לזה שום כלי ושום תחבולה ע"כ מאנו כולם ולא חפץ להם במתנה ההיא, והנמשל מובן כי התורה הקדושה טמונים בתוכה כל טוב ד' וכל אוצרותיו אך התחבולה להוציא המטמונים ההמה מסר הקב"ה בחשאי לישראל ר"ל שנטע הקב"ה בטבע תולדותם בינה יתירה מה שלא נמצא כן לכל עם ולשון ולהם לא הראה כ"א פשוטי התורה ע"כ לא יחפוצו לקחתה וידוע כי דבר בלי מובן נקרא חק והדבר המובן לאשורו נקרא משפט (יוסטיץ בלע"ז), והיינו חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום כי לא הודיע להם כ"א החוקים ולא מסר להם לב מבין כמו לישראל וקרוב לזה שמעתי ממורי הגאון בעל הפלאה זצ"ל:

נחזור להנ"ל שעל זה יוצדק לומר כי היא חכמתכם ובינתכם דייקא שהם מוציאים דבר מתוך דבר והיינו בינה דקרא אך כל זאת בהיות התורה ככתבה וכלשונה, אמנם

בהעתק התורה ללשון אחר אין בה כ"א המובן הפשיטות לא זולת ואם כי נשאה חן בעיני כל רואיה ומלך יווני כיבד ליהודים על זה בכל עוז מ"מ לעומת זה התאמצו היהודים כולם לעזוב למוד התורה בלשון הקדש ונתפתו אחרי לשונות אחרות ולהטעימה כפשוטה, ולא יכיל התורה כל החכמות הצריכים לזה והוצרכו ללמוד חכמות יוונית מספריהם של יונים וכאלו התורה הקדושה סמכה עצמה על חכמת אריסטו וחביריו והרי זה כמי שסומך על שלחן אחרים ואין לו משלו כלום שעליו אחכז"ל שהעולם חשך בעדו ע"כ אמרו שהי' אז חשך בעולם:

כתיב במגילת תענית וטור [או"ח סימן תק"פ] הביאו בשם ה"ג כי ביום ח' טבת נכתבה התורה יונית לתלמי המלך והי' ג' ימים חשך בעולם וביום ט' טבת לא נודע מה צרה הי' בו, ובלא"ה הי' ראוי להתענות ח' ט' י' ג' ימים אלו כי הי' ג' ימים אלו חשך בעולם אם לא שנאמר שמתענין רק אתחלתא דפורענות אבל מן הראוי להתענות בכולם והנה לר"ש [במס' ר"ה דף ק"י ע"ב] שסבר שצום העשירי הוא ה' בטבת שבו באתה שמועה לגולה שהוכתה העיר צריכין אנו לדקדק על דבריו שסובר צום העשירי הוא ה' טבת וממילא אין לנו תענית ביום יו"ד טבת וזה הוא תמוה לכאורה כי קרא מפורש כתיב ויהי דבר ד' אלי בשנה התשיעית בעשור לחדש לאמר בן אדם כתוב לך את שם היום הזה ואת עצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים, והיתכן שלא יהי' תענית ביום מר כזה, ונ"ל בודאי שר"ש מודה שצריך גם להתענות ביום זה אבל כוונתו שמקרא זה שכתובין בו הארבעה צומות לא כתיב גבי החרבן אלא רק לאחר בנין בית שני כששלחו לשאול הכהנים האבכה בחדש החמשי וכו' [זכריה סימן ג' יעוין שם] והשיב הקב"ה צום הרביעי וכו' יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה [שם סימן ח' פסוק י"ט] ע"ז אמר ר"ש מה שאמר הכתוב צום העשירי יהי' לשמחה קאי על יום השמועה דהיינו ה' טבת אבל עשרה בטבת עדיין נשאר לאחר בנין בית שני בתענית כמו שנבאר למטה דהנה הפוסקים הביאו בשם אבודרה"ם מדכתיב את עצם היום הזה ש"מ אם הי' ראוי יו"ד טבת לחול בשבת הי' דוחה שבת יותר משאר תעניות כי ידוע לנו שירושלים הוא מצורף משני שמות שאברהם אבינו קראה יראה ומקדם נקראת שמה שלם ועשאוהו תיבה אחת ירושלם ואות וי"ו הוא א' ה' ממלת

יראה ואות יו"ד של ירושלים הוא קרי ולא נכתב בשום מקום וזה האות של יו"ד המשיך יעקב אבינו לצרף בהם וידוע כי אות יו"ד [אם נכתבת במילואו כזה י'ו'ד'] במספר המה שני יודי"ן כי וי"ו דל"ת הוא ג"כ מספר י' וזה הנקרא בספרי סתרי התורה יו"ד בתוך יו"ד והוא נקודה דקה וקדושה גדולה וגבוה עד שנוגע בכתר עליון וזהו סוד שאין אנו מבינים ויעקב כיון לזה באמרו עשר אעשרנו לך שהענין כי עיקר הקדושה הוא מעשר מן המעשר שממאה יגיע צ' לישראל וי' ללוי ואחד קודש לכהן [הוא תרומת מעשר] וכן בכל בחינות קדושות מאה ברכות יגיע צ' לעולם התחתון ועשרה לעולם התיכון וא' בעולם העליון עיין כל זה בהקדמת שפע טל ע"כ אמר יעקב עשר אעשרנו לך שהוא בחינת ב' מיני מעשר שהוא מעשר מן המעשר וע"י כך המשיך קדושת י' עליונה לירושלם ואין מקום לקדושה זו לכתוב רק לקרות ולכך בסילוק השכינה ממקדשינו עשר מסעות נסעה שכינה וכנגדן גלתה סנהדרין [מסכת ר"ה דף ל"א ע"א] לרמוז על יו"ד ההיא שהוצרך לסלק ולכך אין שום יום שראוי להחרב בו מקדשינו רק עשירי בחדש העשירי שזה היפך יו"ד בתוך יו"ד הקדושה ובס' יצירה כתיב אין למעלה מענג ואין למטה מנגע ובספרים אחרים אין למעלה מכתר ואין למטה מכרת כי העונג הוא המקודש ביותר וזהו וקראת לשבת עונג שתזמין לשבת שיקודש בקדושת עונג ונגע הוא בהיפך במדרגת התחתון וכן הוא במדת כתר שהוא קדושה עליונה וכרת ח"ו הוא בהיפך שהוא מוכרת מכל הקדושות ואם נסמך מלת בבל למלת ירושלם בלא יו"ד עולה חשבון שני תיבות לחשבון ת'ר'ך' שהוא מורה לכרת לכן אמר ד' בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמוך מלך "בבל" על "ירושלם" כמו שבקדושתו למעלה מכתר כך אין למטה מכרת שהוא הסמיכות של שני תיבות בבל ירושלם לכך ראוי יום זה לדחות עונג שבת כי כמו שאין למעלה מעונג כך אין למטה מנגע ונקודת יום זה הוא המדרגה ההפוך מקדושת שבת שגדלה עד למעלה וא"א לפרש זה יותר וע"כ אמר ר"ש שתענית חמור כזה המורה על פגם גדול כזה שא"א להיות לששון ולשמחה ויהי' יום זה נשאר בתענית לעולם אף לאחר בנין בית שני וממילא שצריכים אנו להתענות בו לכ"ע:

והנה במג"א כתב שאיתא בסליחה שמת בו בט' טבת עזרא הסופר וצ"ע מ"ט לא ידעו במג"ת וה"ג מזה ונ"ל דאחכז"ל בסנהדרין ראוי הי' שתנתן תורה ע"י עזרא לולי שקדמו מרע"ה ואעפ"כ נתנה כתב על ידו והענין שבתחילה כתב הקודש הלז שאנו משתמשים בו עתה הי' גנוז בס"ת שבארון הקדש וההדיוטים היו משתמשים בכתב ליבונאה ואתא עזרא ומסר כתב הקודש לכל בני ישראל [יעוין גמרא סנהדרין דף] והטעם בזה משום שבאותיות התורה וצורתם ותגין וקוצין מרומזים תורה שבע"פ וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש והרי ר"ע דרש על כל קוץ תלי תלים של הלכות וכל זמן שהי' תורה שבע"פ שמורה בפיהם ולא היו צריכים לעיין בפנים ולהוציא דברים מרמיזות הקרא הי' די שיהי' הכתב הקדוש הזה גנוז בכבודו במקומו ויסתכלו בו הנביאים והחכמים בעת הצורך ודי לעולם שישתמשו בכתב ליבונאה אמנם בעו"ה משגלתה שכינה וירדה שכחה לעולם כמו שלבסוף הוצרך רבינו הקדוש לכתוב תורה שבע"פ ה"נ בימי עזרא הוצרך עכ"פ למסור סימני התורה ורמזיה לכלל ישראל כדי שידעו להוציא הדין מרמזי הקרא והי' זה בדורו כאלו נתנה התורה על ידו:

והנה רע ומר בהעתקת התורה יונית או לכל לשון כי בהיות התורה כתובה בלשונה שנאמרה מפי הקב"ה למרע"ה הרי היא כפטיש יפוצץ סלע וכל פסוק סובל כמה פירושים שונים וממש אין לומר בו דבר ע"ד פשוטו שלא יסבול גם פי' אחר ועל כרחן של ישראל שישמעו לדברי חכמים ולפירושם וחידותם משא"כ בהעתק התורה ללשון לע"ז א"א כ"א לבחור ע"כ כוונה פשוטה אחד ולכתבו באותו הלשון כי אין לשונות העמים סובלים ככה וגם אין אתנו יודע עד מה לכתוב בחכמה ובינה כמו שנכתבה התורה ע"י הקב"ה והיות כן בהעתק התורה יונית אז החלו עם בנ"י לטעום טעם פשוטו של מקרא ומאז החל האפיקורסות להתנוצץ ולא אבו שוב שמוע לקול דברי חכז"ל ולפירושיהם כאשר בעו"ה עדיין מרקד בינינו ולסברה מזויפת של אותם הכופרים אין תועלת במעשה עזרא ואין הפסד וצרה כ"כ במיתתו ע"כ יפה אמרו במליצה נאה במג"ת וה"ג הנ"ל שביום ח' טבת הועתקה התורה יונית והי' חשך בעולם וביום ט' טבת לא נודע מה צרה הי' בו רצה אע"פ שמאז כבר הוקבע יום ט'

טבת לתעני' מפני מיתת עזרא מ"מ אח"כ כשהועתקה תורה יונית בחרו להם פשוטה של מקרא עד שלא נודע להם שוב מה צרה הי' ביום ט' במיתת עזרא הסופר:

ולבא אל המכוון בעזה"י באמרו חשך ולא אור נקדים מה דכתיב כחשיכה כאורה ושמעתי ממורי הגאון בעל הפלאה זצ"ל שרמז לזה שאנו רואים בעוצם עיניו מהביט אל ענייני עו"הז אז ישיג יותר החכמה עיונית ע"כ אומר כחשיכה כאורה כל עוד שמחשיך על עצמו וסותם עיניו אז יאיר לו אור השכל יותר ואני אומר עוד ע"פ דרכו ז"ל דאנו רואים מימי עולם ושנים קדמוניות שנמצא עיקר התורה באותם התלמידים אשר הם חוץ לבית אבותם מהלכים בגולה מצפים על שולחן אחרים בארץ לא להם אפי' בימי הנביאים ראינו כי בני הנביאים היו מצפים עד שהיו מביאים להם כמו שאמר [מלכים ב' ד' מ"ג] מה אתן זה לפני מאה איש וכן מוכח ממה שלקח גחזי מנעמן ככרים כסף באומרו שבאו בני הנביאים אל אדוניו הנצרכים לכך כמו שאחכז"ל ש"מ כ"כ הי' דרכם מעולם ובהם התורה מתקיימת והם הם בני הישיבה השם ישמרם אשר בכל יום בצפיתם צופים על שולחן אחרים והרי העולם חשך בעדם ואמנם כחשיכה כאורה כי בהם מאיר אור התורה נמצא שהחשיכה ההיא גורמת אור עליון וכל זה כשהגופים המה חשוכים על שולחן אחרים אז התורה בשלימות אך בעו"ה בהעתק התורה שהיא חשוכה בעו"ה והיא מצפה על ספרים חצונים אז אותי נהג ויולך חשך ולא אור בעו"ה:

במדרש בחזון עובדי', שאמר על אדום אל תשמח ביום אידו, של ישראל, אידם לא נאמר אלא אידו שברך ושברם, וכבר אמרנו כך, דהנה אמרו חז"ל ראוי' הי' שיחיה אאע"ה ק"פ שנים כמו שחי' יצחק אלא שלא יראה עשו יוצא לתרבות רעה ע"כ קצרו ה' שנים משנותיו, נמצא גרם עשו לקצר משנותיו של אברהם, ואיתא במדרש הובא בתוספות על התורה, כשאמר יעקב לפרעה ימי שני מגורי מעט ורעים, נתקצרו משנותיו כמספר תיבות שבשני פסוקים אלו שהם ל"ג ולא חי אלא קמ"ז שנים שהוא ל"ג פחות ממספר ק"פ, נמצא שהיו ראוי שיחיו שלשתן כ"א ק"ף שנים ואז היה מספר ג"פ ק"פ תק"מ ואם תצרף הקב"ה עולה תקמ"א כמספר ישראל ואז היה תיקון אמיתי כי מספר שנות הצדיקים מגין, אך עתה שנחסר ה' מאברהם ול"ג מיעקב נשאר תק"ב

גימטרי' שב"ר, וגורם לזה הוא שניהם עשו גרם קצור שנות אברהם ויעקב גרם קיצור שנות עצמו, נמצא בין שניהם גרמו השבר וזה הוא שברך ושברם, וק"ל:

כתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ד', וקשה מה ענין שלשה אלו כיבוד אב ואם ושמירת שבת ואני ד' וחז"ל דרשו בפ"ק דיבמות מה שדרשו ולענינינו נ"ל דהנה הרבה אומות המאמינים בחדוש העולם ושנברא בששה ימים ומתענגים יום א' בשבוע והם קבעו להם יום ראשון בשבוע כמבואר פ"ק דע"ז יום ראשון לר' ישמעאל לעולם אסור ובפ' בתרא דתענית [דף כ"ז ע"ב] בנוסחאות ישינות לחד מ"ד לא התענו אנשי מעמד ביום א' בשבת משום שהוא חוק המינים ע"ש והטעם להם שאומרים שראוי להתענג ביום התחלת בריאת עולם וביום ראשון הי' תחילת הויית העולם אמנם אנחנו עם ד' אשר לא ע"פ שכלנו אנו שומרים מצות ד' כי אם כאשר צונו ד' אלקינו שובתים בשביעי כי בו שבת וכילה לא ביום ההתחלה והנה כיבוד אב ואם הוא מצוה שכליות לכבד האבות אשר נשתתפו ביצירה אך נחזי אנן מה יד ושם להם בבניהם כ"א תחלת ההוי' של יצירה וההיולי שלו שכך אמרו חכז"ל כי אבי ואמי עזבוני בשעת תשמיש זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן וד' יאספני הוא מקבץ הטפה וגומר יצירת האדם נמצא אי ננים שאין לשבות ולענג יום א' מפני שאין להתחלת הענין שום מעלה כ"א ליום השבת שהוא יום גמר הבריאה א"כ אין מקום לכבד האבות שהם רק שיתוף בהתחלה וכן בהיפך אם יכבד האבות ונותנים כבוד להמתחילים אין לכבד יום השבת שהוא יום גמר וכלה ולעומת זה צוה עלינו הקב"ה לא כן הוא אלא שניהם מצות מאת ד' איש אמו ואביו תיראו ואפ"ה את שבתתי תשמרו ואמר שבתותי דייקא לא שתקבעו לכם יום אחר כ"א שבתותי שאני הייתי שובת בו וגומר לא יום ההתחלה, ואמנם טעם לזה כי אין האב המתחיל ביצירה לבד כי על זה לא ישובח כלל אך כי מצות בן על האב ללמדו תורה ולהשיאו אשה נמצא הוא מתחיל בתחלת הוייתו והוא הגומר להביאו לעולם שכלו טוב ללמדו תורה ולחנכו במצות ומשום הכי הוקשה כבודם לכבוד המקום כי הש"י ב"ה סיבת כל הסיבות ועלוי כל העילות וגם האומות ידעו כן וקרו לי' אלהא דאלהיא, אלא שאומרים אה"נ תחלת הויית העולם ממנו הוא ומסר עולמו לשומרים והם פועלים

בעולם ולהם ראוי לתת כבוד אמנם אנחנו עם ד' מאמינים כי הוא ית"ש המתחיל והוא הגומר והכל ממנו הוא המשגיח על כל הפרטים ואין לעבוד כ"א למלך הכבוד ית"ש נמצא האבות ממש כמוהו ית"ש המתחילים והגומרים נמצא אין כאן סתירה אם שומרים שבת ומכבדים גם האבות כי להם התחלה וגמר כמוהו ית"ש והכלל כי עיקר שם אבות יאמר על הגומר ביצירה היינו המביא לבנו לחיי עו"הב ולא המחנכו ללמד ארמית ולשון כשדים וספרי חיצונים שנמצא שלא הי' כ"א ההתחלה בהבאתו לעולם אמנם לו הגמר להאבידו משני העולמות ולהושיבו במחשכים כמיתי עולם להנהיגו חושך ולא אור:

בהפטרת פ' ויחי כתיב ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש כבר כ' במקום אחר שהכונה בזה ע"פ דאחכז"ל ס"פ אלו עוברים דלאמור הוא נוטריקון לאו אמור ה"נ הזהירו לשלמה שלא יאמר הנני עושה כקלקולי' רוב העולם אלא צריך אדם להתחזק במעוז התורה נגד אנשי דורו הפורצים גדרי עולם ע"כ אמר כאן לאמור אנכי הולך בדרך כל הארץ ר"ל לאו אמור אנכי הולך בדרך כל הארץ לעשות כמעשיהם ומנהגיהם לא תאמר כן אלא וחזקת והיית לאיש במעוז התורה לגדור גדרה ולעמוד בפרצתה ואמר עוד ושמרת את משמרת ד' אלקיך ללכת בדרכיו וגו' ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם וי"לד מה ללכת בדרכיו דה"ל למימר והלכת בדרכיו וי"ל דהיינו דהזהיר דהע"ה לשלמה בנו ושמרת את משמרת ד' אלקיך אין רצוני לקיים מצות התורה ציצית ותפלין דזיל קרי בי רב הוא אלא לשמור משמרת גדרים וסייגים כאשר באמת שלמה תיקן נט"י ערובי' כדי שיהי' זה הכנה ללכת בדרכיו לא שהזהירו שילך בדרכיו פשיטא אלא שיעשה משמרת ללכת בדרכיו ככתוב בתורת משה שמן הכתוב מוכח להוסיף גדרים וסייגים למען תשכיל את אשר תעשה ואת אשר תפנה שם שיהי' פונה לימין ויהי' בזה משכיל וההיפך כשיפנה לשמאל וכנ"ל:

שמעתי מדרש ויבך על צואריו עוד א"ל יעקב עתידים ישראל שיקראו על שמך רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף למה אתה בוכה ונ"ל ליישב כך דהנה רש"י פי' בפ' וישב הבוא נבוא אני ואמך והלא אמך כבר מתה ולא הי' יודע שהדבר נוגע לבלהה

שגדלתו כאמו ויש לתמוה מ"ט לא פי' בקצור שאשת אב הרי היא כאם דכתיב את אביך לרבות אשת אביך כדאית' סוף כתובות וגם איך נעלם זה מיעקב שהי' לומד תורה וי"ל דאיתא במדרש וישמע ראובן ויצילהו מידם אמר ראובן הוא מונה אותי בכלל השבטים ואחד עשר ככבים משתחוים לי ולא אצילהו פי' כי הי' ראובן מסופק אולי ע"י אותו חטא של בלהה לא ימנה עוד בכלל השבטים אך בחלומו של יוסף שראה אחד עשר כוכבים הרי שהוא בכלל ע"כ הצילו עיין ברבה על פסוק הנ"ל, והנה במפרשים איתא שראובן לא חטא בשכיבת בלהה שהרי פילגש הוא בלא קידושין וה"ל אנוסת ומפותת אביו שמותרת לו א"כ לפ"ז אין בלהה בכלל את אביך לרבות אשת אביך כי אינה אשתו אלא מפותתו והיינו דאמר יעקב אני ואמך ואחך דייקא וממ"נ אי אחיך הוא בכלל י"א כוכבים ולא חטא ראובן ע"כ דין בלהה כמפותה א"כ איננה אשת אב והרי אמך כבר מתה ואם דין בלהה כמו אמך משום אשת אב א"כ חטא ראובן ואיננו בכלל אחיך ע"כ הוא מעורב בדברים בטלים ועל זה כ' רש"י והוא לא ידע שהדבר מגיע לבלהה לא משום אשת אב אלא משום שגדלתו כאם וכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו כאלו ילדו:

והנה כבר כתבתי במקום אחר ליישב קו' ט"ז אהא שפי' רש"י שיעקב לא בכה מפני שקרא ק"ש ויוסף פטור משום דעסיק במצות כיבוד אב והק' ט"ז הא יעקב נמי פטור שעסק במצות כבוד המלך ומאי אולמי' דיוסף מיעקב וכתבתי כי בודאי כיבוד האב וכבוד המלך לא דחי מצות עשה של ק"ש אך יוסף למד מיעקב רוב התורה וה"ל כבוד רבו, וכ' תוס' ר"פ שבועת העדות דעשה דכבוד תורה עדיף מכבוד מלך והיינו טעמא משום דכתיב את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח שנקרא את ה' הטפל להשי"ת והוא יותר עדיף ונלמד ממה שהוקש כבודם של ת"ח לכבוד המקום, ושם בארתי שעל כן נעלם דרשה דאת ד' אלקיך תירא מכל החכמים עד שבא רבי עקיבא ודרש כי הוא הי' גלגול יוסף הצדיק כידוע והיה זה חלקו בתורה ושם בארה, והנה אין הכרח לדבר שנדרוש אתין דלמא כר' שמעון העמסוני שפי' וא"כ אין מעלה לת"ח ומחוייב יוסף לקרות ק"ש ואין פנאי לבכות על צוארי אביו כמו שלא בכה יעקב על צואריו של יוסף משום שקרא ק"ש ולא חש לכבוד המלך וכקושי' הט"ז אלא שעתה הי' לו ליוסף

הכרח עצום כיון שראה שנתקיימו חלומותיו ולא הי' בהם דברים בטלים ואם כן ע"כ דרשא דאת אביך לרבות אשת אביך דאל"כ הלא אמו כבר מתה ולא אסיק אדעתי' הך דגדלתו כמו אמו וע"כ דרשינן את וה"נ את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח ועדיף משאר מצות (כדאיתא בתוספות) ופטור מק"ש אך יעקב רצה להכריח לו דהמגדל יתום ה"ל כאילו ילדו והוא ע"ד דאיתא במדרש על פסוק הנ"ל נוהג כצאן יוסף הואיל ויוסף כלכל את ביתו של אביו נקראו כולם על שמו כמו שנקראו על שם אביהם ישראל ה"נ נקראו יוסף כיון שגדלום וזנם ה"ל כאילו הולידום והיינו דקאמר לי' יעקב לישראל עתידים ישראל שיקראו על שמך וע"כ משום המגדל יתום ה"ל כאילו ילדו וא"כ לעולם אימא לך לא דרשינן אתי"ן ובלהה נקרא אמך לא משום אשת אביך רק משום שגדלה אותך כמו אם וא"כ אין ראי' שעשה דכבוד ת"ח עדיף וא"כ למה אתה בוכה ולא קורא את שמע:

ובדברינו הנ"ל שכתבנו לחלק בין התחלה ותחלת הויי' לגמר הדבר וסיומו ישבנו זה שצריכי' לחקור כי אחז"ל שנבקעה העיר בראשונה בט' תמוז מ"מ קבעו צום בי"ז בתמוז משום שבו הובקעה בשנייה וחרבן בית שני חמיר לן וקשה א"כ מ"ש דמתענין ביו"ד טבת שבו סמך מלך בבל בחורבן ראשון ולא מתענין ביום שסמך אספסינוס בחורבן השני דחמיר לן הנה ידוע מה שאחכז"ל האי תיגרא דמי לבידקא דמיא כיון דרווח רווח ועד"ז פרשתי פסוק ולדן אמר דן גור אריה יזנק מן הבשן ופירש"י שזה רומז על הירדן היוצא ומזנק ממערת פמיוס, ויל"ד מה עניניו לכאן לומר בברכתו של דן שיהי' גבור כארי' והירדן יזנק ממערה בחלקו אבל אחכז"ל פ"ק דפסחים האי דהוה קאמר דוני דיני אמרי ש"מ מדן קאתי דכתיב דן ידין עמו ע"ש, ש"מ מהאי דשמא הוה גורם באנשי בית דן שהיו בעלי ריב ומצה ע"כ הזהירו הכתוב לומר הוה יודע כי דן ומחלוקת הוא עז ואמיץ כמו גור אריה ואמנם תחלת זניקו הוא יזנק מן הבשן כמו הירדן שמזנק ממערה ולבסוף נעשה נהר גדול דדמי' לבידקא דמיא דכיון דרווח רווח, וראה והבט כי כתיב ובני דן חושים שלא הי' לו אלא בן אחד ונקרא לשון רבים ואחז"ל שהרבה בנים כחושים של קנה והרמז כנ"ל דדן ומחלוקה מתחיל במעט ומסיים בהרבה וכן תמצא ובני פלוא אליאב מפני שבני אליאב דתן ואבירם אבי כל

בעלי מחלוקת ובזה יובנו משאחז"ל בפסוק חבור עצבי' אפרים הנח לו (הושע סימן ד' פסוק י"ב) שכשהיו עע"ז והיה שלום ביניהם היו נוצחים וכשהיו בעלי מריבה היו נופלים כי עיקר עע"ז הי' שלא השגיחו על הסבה ראשונה כלל ואמרו הכל תלוי בסבה אחרונה לחוד כמשאחז"ל (ביצה דף כ"ה ע"ב) שאפילו בשותפות לא עבדו ה' ושתים רעות עשו שאמרו עזב ד' את הארץ ואיננו הש"י כ"א הסבה הראשונה ועוד זאת שלא עבדוהו כלל כי אמרו אין חפץ לעבוד אל הסבה הראשונה כי הולך הכל אחר החתום וזה הוא ההיפך מבעלי לה"ר ומחלוקת שהם משגיחים בסבה ראשונה ואומר מה עשיתי הלא לא פתחתי כ"א כחודו של מחט ובידקא דמי' קטנה הוא ואינו משגיח במה שסופו לרווח כנהר גדול ואומר הא דרווח ממילא מעצמו הוא ולא עשיתי מאומה בלה"ר ורכילות שלי מה עשיתי נמצא שמשגיח רק על מעשה כל שהוא שלו ואינו מתבונן מה יהי' באחריתו נמצא שהם שני הפכים:

והרמב"ם כתב כי ד' צומות הם כדי לעורר לתשובה וכו' זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו כמעשינו עתה וכו' (הלכות תענית פרק חמישי הלכה א') והנה בבית ראשון הי' חטא ע"ז שלא השגיחו על סבה ראשונה על כן יום מוכן לתשובה על זה הוא יום יו"ד טבת שהי' הסבה הראשונה של חורבן ובו סמך מלך בבל ואז נשוב אל ד' לומר אבותנו חטאו ואינם ואנחנו מודים בסיבה ראשונה ית"ש, ומשום כן אין אנו מתענים ביום אשר סמך אספסינות בבית שני כי זה הוא רק התחלה וסבה לחורבן ובבית שני לא עע"ז ולא כפרו בסבה ראשונה אדרבא חטאו בלה"ר ושנאת חנם והשגיחו רק על הסבה הראשונה בידקא דמי' ע"כ צריך להתענות ביום סבה אחרונה שהיא י"ז תמוז היפך מבעלי לה"ר לשוב לד' על זה וחורבן שני חמיר לן בזה:

ולסיים בדבר טוב, איתא במדרש פ' האזינו כי יראה כי אזלת יד אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס י"ל דמפרש אזלת יד דאזל דבר הניתן ביד וכן הוא בפ' חלק וצריך טעם לזה מה ענין זה לביאת בן דוד אבל אחכז"ל מחצתי ואני ארפא במה שאני מוחץ אני רופא שדרכו של הקב"ה ממכה עצמה מתקן רטי' והנה פרשתי דברי פרעה ואתנה לכם מטוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ ופי' רש"י ניבא ואינו יודע מה ניבא שיעשוה כמצולה שאין בה דגים וק' היכא רמיזא שיעשו כמצולה שאין בה דגים

והלא לא אמר אלא שיתן להם רשות לאכול את חלב הארץ, וגם יל"ד בש"ס פע"פ דף (קו"ף ע"א) פליגי חד אמר כמצולה שאין בה דגים וחד אמר כמצודה שאין בה דגן וא"כ אמאי נקט רש"י כהך מ"ד ולא כאידך ועוד במאי פליגו, דהנה כתיב וילקט יוסף את כל הכסף ונאמר בשם האר"י ז"ל שיוסף לקט את כל הניצוצות הקדושות שנתפזרו ע"י חטא אדם הראשון והביאום למצרים לגנזי פרעה ועי"כ כשיצאו ישראל ממצרים וינצלו את מצרים נטלו עמם כל הניצוצו' ההמה וזהו יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים והנה איתא ברש"י בפ' בא (סימן י"ב פסוק ל"ו) אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים ולך והנראה מזה כי בודאי אותו הכסף המובא למצרים שבו ניצוצות הקדושות זה לא שייך למצרים מעולם ומעיקר' דדינא הי' לישראל כי על דעתם הובא שם מתחילה ובשבילם זה הי' השובע והרעב ואלולי כן לא הי' יוסף ממלא כליהם בר והושיב הכסף בפי אמתחותיהם בלי רשות פרעה אך כי הבין שהכל שלהם ובשבילם וה"נ כדין נטלו אותו הכסף אך מה שהוא בעצם למצרים אין להם רשות ליטול עד שינתן להם מרשות בעלים ע"כ הזמין להם הקב"ה שישאלו מהם אותו הכסף שהוא מובלע מניצוצות הקדושות ולכן לא שאלו אלא כלי אחד והם נתנו להם מרצונם גם כספם שלהם בעצם והנה הדגן ניתן מעיקרא במצודה כדי שיבואו העופות ללקוט ויאחזו ברשת וכן היה הכסף עם הניצוצות הקדושות בתוך מצרים כדי שיבואו ישראל ללקט אמנם אם אפס דגן שוב לא יבואו עופות לתוכה וה"נ כתיב כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם והיינו כמצודה שאין בה דגן אמנם לאידך מ"ד שנטלו נמי הכסף ששייך למצרים בעצם והיינו כמצולה שאין בה דגים שחיותם ותולדותם של אותם דגים הם ממצולה זו ואפ"ה נטלו משם והיינו כסף השייך לארץ מצרים בעצם גם אותו נטלו ישראל והיינו ע"י שנתנו אותו מצרים מרצונם:

ונבוא אל המכוון בעזה"י כמ"ש במקום אחר כי חלב הארץ היינו אותה השפע שאינה שייכת לארץ ההוא רק שהיא לשעה עד שיבואו בעליו ויטלנו זה מקרי חלב ולא משמני ארץ כי טבע החלב להיות תותב קרום ונקלף ואיננו מובלע בבשר וה"נ אותה השפע איננו לארץ ההוא בעצם כ"א כמו חלב והנה פרעה דקדק בלשונו לומר

"ואתנה" לכם מטוב ארץ מצרים, משמע שהוא יתן להם וכפל עוד ואמר ואכלו את חלב הארץ משמע שהם יאכלו מעצמם גם מתחלה אמר מטוב ואח"כ אמר חלב אבל הוא הדבר אשר דברנו כי אמר להם טוב ארץ מצרים השייך לארץ מצרים בעצם אותו אתן לכם כי לא תטלו אלא ברשות אך חלב הארץ שבתוכו הניצוצות אתם תאכלוהו כי לכם הוא ויפה פי' רש"י כי נרמז בתוך דבריו שיעשוה כמצולה שאין בה דגים וכהך מ"ד וק"ל:

והנה מצינו בש"ס פסחים דף ק"ד ע"א דבנן של קדושי' לא אסתכל בצורתא דזוזי דמשמע מזה ההיפוך מהנ"ל כי אילו היה בהם ניצוצות קדושות אדרבא ראוי לזון עינו מהם אבל הענין כפי מ"ש תוס' ב"ק צ"ח כי מטבע של אאע"ה ודוד המלך ע"ה לא הי' חקוק עליהם שום צורה כ"א נכתב עליהם זקן וזקינה וכדומה וכן מצאתי בספרים שחקיקת צורה על המטבע נתחזק ע"י מלך אחד בערך כמו ב' מאות שנה אחר בנין בית הראשון אבל מקודם לזה לא היו יודעים מזה מאומה הנה כי כן נראה בודאי בדורות הראשונים שהי' מטבע בלי שום צורה לא מבעיא שלא היה בהם שום ניצוץ טומאה אלא אדרבה כל ניצוצות הקדושות שנתפזרו בין הקליפות התאחזו בהמטבע והטעם מפני שהממציא הראשון הי' אאע"ה ויעקב ואע"פ שאחריו עשו כן מלכי האדמה מ"מ הכל הולך אחר הממציא הראשון והי' בו כח לאחוז בה הקדושה ההיא וע"כ קבץ יוסף הכסף כעמיר גורנה ובו היה התחלת הגלות הראשון שגלו ישראל ולעומת זה אחר שהטביעו על הכסף צורות אשר עליהם משכן הקליפות נהפוך הוא כי בו התאחזות הטומאה והקליפה ולעת קץ אי"ה לא סגי במה שילקטו ישראל הניצוצות הקדושות לבד אלא להעביר גילולים מן הארץ ואז יתוקן עולם במלכות שדי ויהי' גאולה שלימה ע"כ במה שמחץ שהיה גלות הראשון ע"י לקוט הכסף אל בית אוצר המלכות ככה יהי' רפואה שיכלה פרוטה מהכיס היחידים להתם חטא ולכלות פשע ולהביא צדק עולמים במהרה בימינו אמן:

[] **ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ושמתם על בניכם ובנותיכם ונצלתם את מצרים**, י"ל דידוע דלקחו ביזת מצרים חלף עבודתם אשר היו עובדים להם ועל זה יש להשיב כי הקב"ה הבטיח לפרעה שיעבדו אותו

אומה שלימה בשכרו יען כי לוה ליעקב אבינו ארבע אמות כשיצא ממנו בהיותו אצלו וי"ל כי בניהם ובנותיהם אשר נולדו לישראל במצרים ברבוי שלא כדרך הטבע והמה גם המה היו עובדים למצרים כאבותיהם כבניהם ובשבילם לקחו שכרם כי לא היתה הגזירה רק על סכום ידוע כמספר בנ"י אשר ינאו מארץ מצרים ככתוב שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ובזה י"ל ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת ושמתם על בניכם ובנותיכם דהיינו בשביל בניכם כי בשבילם לקחתם הביזה ביושר:

השליכהו ארצה, הראה הקב"ה למרע"ה כי ישראל מטה עוז תפארת ד' אלא שהם מושלכים ארצה משועבדים תחת המלכות ומ"מ זכות סבלנותם והיות ממעטים עצמם אותו זכות מעורר קדושה ישינה ע"ד כי אתם המעט ממעטים עצמכם ע"כ חשק ד' בכם והיינו אחוז בזנבו במדת זנב ושפלות בזכות זה יהפוך הנחש למטה עוז תפארת ד':

והיה לדם ביבשת, ברש"י אלו נאמר והיו המים וכו' ונרא' מלשון הקרא עוד דהוה סד"א בכלי היה דם וביבשה חזר למים קמ"ל והי' לדם ביבשת ג"כ, והענין כי תחלת גזירת פרעה היה להשליך הילדים במים ושוב נהפכה גזירתו לדם לשחוט הילדים ולרחוץ בדם וכמידתו נמדד בהיפוך תחלת הריגתם הי' בדם למכה מצרים בבכוריהם שהיו הבכורים מכים בהם (כדאיתא בתוספו' מסכת שבת דף פ"ב ע"ב בד"ה ואותו) והריגת בכורים עצמם דם יחשב ואח"כ נהפך למים בים סוף, וכאן רמז הקב"ה לישראל תחלת עבודתם ועינויים שהמים נהפכו לדם היינו מי היאור נהפכו לדם בכליהם כמו שעשה פרעה עמהם ושוב כנשפכו מהכלי לארץ עדיין הי' דם רמז לדם גאולה במכת בכורות והוה סד"א ביבשה יהפכו למים רמז לים סוף קמ"ל והיה לדם ביבשת שנשארו דם והטעם כי לא גילה להם הקב"ה קריעת י"ס כלל מפני הנסיון שיעמדו שם בצרה ויצעקו אל ד':

***ויחר אף ד' במשה**, עיין ברש"י פלוגתת ריב"ק ור' יוסי ויש לפרש דאזלי לשיטתייהו דהנה ספ"ג דנדרים דף ל"א ע"ב יעוין שם דר' יוסי סובר דלא נתרשל מרע"ה על המילה אלא שנסתפק אם ימול וישהא בשליחותו ואעפ"כ כתיב ויפגשהו השם

ויבקש להמיתו די"ל דבאמת שפיר עשה משה כמו שנסתפק במלון אבל בין כך ובין כך הוא גרם לו זה לעצמו כי אילו לא סירב שבעה ימים כבר היה במצרים כמה ימים והיה יכול למול לכן ויפגשהו השם, וזה היה חרון אף של הקב"ה על שסירב משה לילך למצרים ורבי יוסי לשיטתי', אבל ריב"ק סבר שחטא באיחור מצות מילה לכן ויפגשהו ה' ושפיר אמר כאן שלא מצינו בזה חרון אף:

הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יוצא לקראתך, לא ארבה בדקדוקים אבל על כל פנים קושי' עצומה כיון שאמר הקב"ה ידעתי כי דבר ידבר הוא הלא ע"י אמירת הקב"ה הזאת הוכרח אהרן בהלוכו ודיבורו וא"כ מאי אולמי' דאהרן בשליחות זו טפי ממשה שסירב ע"פ בחירתו, ונ"ל ליישב דהנה עוד יש לחלק בין אהרן למשה בכמה דברים א' עיקור סירובו של משה משום גודל ענוותנותו ולא מצא עצמו ראוי לדבר כמ"ש רמב"ן וא"כ מאי אולמי' דאהרן ממשה אם הוא כגבה לב ומשה עני נכה רוח, על כן אמר לו הקב"ה לא תחשוב כן כי תראה ענוותנותו של אהרן כי אתה אחיו הקטן והנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו, הטענה השני' אהרן בצרה גדולה ועניו ועבודה קשה על כן מוסר נפשו לכל דבר ואני אינני בצרת השעבוד ע"כ אמר לו הלא אחיך "הלוי" ואיננו בשעבוד כידוע (כי שבט לוי לא הי' בשעבוד) השלישי הקב"ה מסר למרע"ה דברים נסתרים גבוהים מעל גבוהי' אשר על זה נאמר בסוף התורה ולא קם עוד נביא בישראל כמשה לכל האותות וגו' ולאהרן לא מסר דברים הללו אלא כמליץ בינו לפרעה, ואלו היה מוסר לאהרן דברים גבוהים כאלו גם הוא הי' מסרב ועל זה העיד הקב"ה ידעתי כי אלו הייתי מצוה ומודיע אותו כהנה וכהנה כי דבר ידבר גם הוא אלא שאינו באותה מדריגה למסור לו כל אלה אבל ידעתי אלו הייתי מוסר לו הי' בוחר ומתרצה לילך בשליחותו:

ויאמר יתרו למשה לך לשלום לא אעלה על הכתב אפס משאר"זל (חגיגה דף י"ד ע"א) ארבעה נכנסו לפרדס רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום מה חידוש שנכנס בשלום גם אחר נכנס בשלום אך לא יצא בשלום, ולכאורה יש לתמוה מה חטא אחר אם טעה ומה הו"ל למיעבד וטעה במט"ט (יעוין שם דף ט"ו ע"א) ולא מצא תירוץ לקושיתו, ובירושלמי איתא שמעודו בהיותו צדיק ות"ח נשרו ספרי מינות מחיקו של אחר,

והנה הלא לא נשמע ממנו דבר רע עד יציאתו מפרדס, אבל כבר אמרתי במק"א כי אנחנו מקובלים התורה והאמונה ואך כל שאפשר לנו לחקור אחר אמיתת האחדות ואחר טעמי מצות אשרי לו אך לא כמסתפק אלא כמצווה ואם יתקשה באלף קושי' לא יזוז אמונתו ממקומו ויתלה שעדיין לא הגיע למרכז האמת ויעיין עוד יותר אולי יגיע, ואפשר שמרוב עיונו יצא מדעתו כבן זומא ואפשר ימות כבן עזאי ובכל זאת כל חפצים לא ישוו והאמונה קיימת לעד ומי ששכלו זך והקב"ה מסייע לו לא יצא מדעתו, לא ימות אלא הקב"ה רגלי חסידיו ישמור מכל מכשול ותקלה ומכל קושי' שאין שכלו מגיע ליישב והיינו ר"ע אך כל אלו שלשתן נכנסו בשלום בלי שום ספק, אך אחר מיד לא נכנס בשלום כי להיותו עוסק בספרי מינות וטענות האפיקורסים אם שהיה צדיק ות"ח גדול מ"מ כשהגיע למקום העיון הי' מעיין כמסתפק אם הדין אם בעלי האמונה או עם האפיקורסים וכיון שנכנס כמסתפק ניתן לו מקום לטעות וטעה ונענש על תחילת כניסתו וכעין שכ' רש"י בפ' מרגלים מרע"ה לא שלח כמסתפק והם נכנסו כמסופקים ע"כ ניתן להם מקום לטעות ונכשלו ויתרו אמר למשה לך לשלום ולא אאריך יותר, ויצא בת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחר ולא היה לו להשגיח בבת קול דקרא כתיב ושבת עד ה' אלקיך ומצאת וזה נאמר בלי שום תנאי ואפי' הפורש ממינות דמיית מ"מ הרי הוא מת מתוך תשובה וחי אבל לא להיות נדח, אלא הוא אחר לא נתן אמונת אומן בתורה כי אם במה שראה וראה מט"ט וכו' וכן במה ששמע בת קול אבל המאמין לא יחוש לא לשמיע' ולא לראיה ולא לשום דבר כי אם בתורה כקבלת חז"ל:

ויאמר ד' אל משה במדין לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים המבקשי' את נפשך, עיין בנדרי' בסוגי' דפותחין בנולד, ולפע"ד השבועה היתה מעיקרא לבטל המצוה כי לא הי' יכול לשוב מצרימה לקבל ולראות את פני אבותיו ולדעת חז"ל היתה עדיין אמו קיימת בשעת מיתתו ומכ"שכ עתה שאביו היה קיים והיה בכלל נשבע לבטל מצות כיבוד אלא שהיה בלאו"ה פטור אז מפני סכנת נפשות שהיו האנשים מבקשים נפשו אמנם עתה אמר לו הקב"ה כי מתו כל האנשים וא"כ ממילא חזר חיוב כיבוד לקדמותו ובטלה השבועה וא"צ היתר לאותה שבועה כנלפע"ד ועיי"ש:

*בני בכורי ישראל, פירש"י כאן חתם הקב"ה על מכירת בכורה שלקח יעקב מעשו, וכבר פרשתי לעיל הכונה מכאן מוכח דאזלינן בתר מחשבה דתחילת הבריא' היה בשביל ישראל כמו שאמרו חכז"ל "בראשית" בשביל ישראל שנקראו ראשית ואע"פ שקדמו הרבה אומות לישראל בכל זה אמר הקב"ה בני "בכורי" ישראל בתר מחשבה א"כ ממילא יעקב הוא הבכור שהי' ראשית אונו וטיפה ראשונה של יצחק (עיין רש"י פ' תולד ות על פסוק ואחרי כן יצא אחיו) וא"כ על ידי שאמר הקב"ה בני בכורי ישראל מוכח שאזלינן בתר מחשבה בזה ויעקב הוא הבכור וממילא הברכות ליעקב:

[] **ותקח צפורה צור**, י"ל לכך לקחה צפורה צור לפי מה דאיתא בספר המכר שאין המילה בעצמות' סכנה ונ"ל הא דמחללין שבת אחר המילה אם צריך לכך מטעם מכת חרב כי כל מכת חרב סכנה הוא כדאיתא במסכ' שבת אבל אי מל בקרומית של קנה איננה סכנה אבל יען כי עיקר המצוה למול בברזל כמו שאמר הקב"ה ליהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מל את בנ"י לכן עושין המצוה מן המובחר ושבת נדחת אחר כך ממילא כיון דסכנת נפשות הוא וידוע פלוגתת רדב"ז עם חכם צבי אי מצוה מן המובחר עדיף מזריזין מקדימין והנה מתחלה חשב משה להמתין מפני הסכנה ולעשות מצוה מן המובחר למול אח"כ בבואו למצרים בברזל אך כשראתה צפורה שנסתכן לקחה צור והבינה שעדיף להיות מן הזריזין כרדב"ז:

*חתן דמים אתה לי וגו' אז אמרה חתן דמים למולות, ר"ת של ח'תן ד'מים א'תה ל'י א"ל ח"ד ור"ת של א'ז א'מרה ח'תן ד'מים ל'מולות, א"ל אח"ד והוא בגמטרי' ד"ם שע"י דם הברית כשנימול מראים בזה יחודו של הקב"ה כידוע אבל בראשון כתוב חתן דמים אתה לי חסר האל"ף שהיא אותיות "פלא" שמרומז בו מיתת הצדיקים ותרד פלאים ולכך כשהי' מרע"ה עוד בסכנת מיתה חסר האלף עד שנמול הילד וירף ממנו א'ז א'מרה ח'תן ד'מים ל'מולות:

[] **חתן דמים אתה לי, חתן דמים למולות**, מה ענין חיתון לכאן כי לפע"ד מרע"ה נתעצל במלון כיון דבלא"ה הי' מילה שלא בזמנו הי' נראה לו טוב יותר ומצוה מן המובחר למולו עם כל ישראל בעת יציאתם ממצרים כי מצוה דרבים ודכנופי' עדיף אע"ג דזריזים מקדימים ומי יודע מה יולד יום לא חש משה לשהוי לשעה מועטת

וע"כ הראהו הקב"ה שאינו כן דלא ידע אדם עתו שהרי הוא נשתלח בשליחותו של הקב"ה ואפ"ה הי' בסכנה עד שנכרת ערלת בנו וניצל וחי:

וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות, לכאורה מדכתי' ותכרות ערלת בנה ולא ותמל וכתיב למולות ולא כתיב לכריתות (כמו ששייך אצל לשון ותכרות) גם לשון וירף ממנו הל"ל ונתרפא וקם על רגליו ויחי וכדומה, ע"כ לולי דברי חכז"ל פ' אין מעמידים שאמרו אל תקרא ותכרות אלא ותוכרת ע"י אחר שאין אשה כשרה למול, ועדיין קשה אי גוי פסול למול מי הי' זה שכרת ערלת בנה, ע"כ נלע"ד שכשהי' מרע"ה בסכנת נפשות ומדה"ד שרוי עליו עשתה עכ"פ מה שאפשר לה וכרתה ערלתו ואע"פי שאינו יוצא ידי חובת מילה בזה וע"כ לא כתיב ותמל אלא ותכרות דעכ"פ בהסרת קליפות הערלה ישקוט קצת מדה"ד הקשה, ועי"ז וירף ממנו קצת כובד החולי, באופן שהוא בעצמו היה יכול לחזור ולהטיף ממנו דם ברית אז אמרה, כשהרף ממנו, אמרה לו למשה חתן דמים למולות [שעתה] הוא עצמו ימול אותו בהטפת ד"ב וכן עשה ונתרפא לגמרי ונמצא מרע"ה בעצמו קיים מצות מילת בנו:

אז אמרה חתן דמים למולות, לולי חכז"ל במס' נדרים שאמרו שנתעסק במלון תחלה הייתי אמר חלילה לו מעון וכדין וכהלכה עשה ולא נתעצל כרגע כי אמר אמול ואצא סכנה היא ולא רצה להשהות כרגע שליחות הקב"ה לילך לגאול את ישראל לעכב גאולתם אך חותנו ואשתו לא ידעו כי שלחו ד' לגאול ישראל אלא אמר אלכה ואראה את אחי במצרים והיה חילול השם כי סברה האשה שנקלה מצות מילה בעיני משה שמשום ביקור אחיו במצרים מתרשל במילה, ועל זה נתחייב מיתה (כדאיתא בגמרא יומא דף פ"ו ע"א שעל עון חילול השם מיתה מכפרת ותשובה ויוה"כ ויסורין תולין ככתוב לכן אם יכופר לכם עון הזה עד תמותון יעוי"ש וח"ה מפרש רש"י שם שלמדין ממנו לזלזל במצות יעוין שם) וע"י כריתות הערלה נתרפא ואז נתקדש ה' כי אז אמרה חתן דמים למולות ומצוה חמורה הוא זו כי נסתכן למות ע"י וכשנמול הילד נתרפא, ונראה לי עי"ז נקל משה בעיני אשתו כי אמרה קל הוא זה שמסר נפשו ונפשות ביתו בסכנה זו משום ביקור קרוביו ע"כ כששלחה ממנו יהי' מאיזה טעם שהיה, הי' קל בעיניה לשוב אל בית אביה ולא לשוב עם בעל כזה למצרים אשר על חייו לא חס אך

יחוס על חייה, עד וישמע יתרו את כל אשר עשה אלק' למשה ולישראל, ואז נודע הדבר למפרע שבשליחות ה' הלך לגאול את ישראל ולא לראותם בלבד ע"כ נתחרטה האשה ויקח יתרו את צפורה אשת משה אחר שילוחיה, ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה וק"ל:

אז אמרה חתן דמים למולות, הנה פ"ק דע"ז איתא דשובו לכם לאהליכם לשמחת עונה הוא דאתא י"ל לפי שבמתן תורה יצאה נשמתם והורד טל של תחיית המתים והקב"ה החיה אותם והוה אמינא שבטל חיתון איש ואשתו ע"כ החזירם לשמחת עונה וה"נ י"ל ויבקש להמיתו ולחזור ולהחיותו מיד אך יהי' בנתיים חפש מחיוב מצות מילה ולא יכשל במה שלא מל ביום השמיני כי מת בנתיים (כי הקב"ה שלח אותו לגאול את ישראל והאיך רצה להמיתו ובפרט שאין חיוב מיתה על ביטול מצות עשה של וביום השמיני ימול אלא שרצה לפטרו ממצות מילה ולהחיותו) וציפורה הבינה זאת וחששה כשיחי' יהי' בטל גם החיתון שבינו לבינה ולא תהיה עוד אשתו ואולי לא יחפוץ בה עוד כי יפרוש ממנה (כאשר באמת עשה אחרי כן כדאיתא בתרגום על אדות אשה כושית אשר לקח ארי ית אתתא דנסיב רחיק) ע"כ נזדרזה למול הבן כדי שלא ימות משה ואז אמרה חתן דמים למולות חת"ן דייקא:

***למה זה שלחתני**, משה רבינו תלה זה בחטאו, שאינו ראוי וזה למה זה "שלחתני" ובאמת לא הי' נשלם כפרת עוונותם של ישראל עדיין וזה נסיון גדול שנעלם הגואל ששה חדשים, וכן יהי' בימי משיח צדקינו, יהי' נעלם אחר התגלות, כדאיתא במדרש וד' יעמוד לימין הצדיקים בבי"א:

***ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה**, רמז מ"ש חז"ל שמרע"ה בחר להם לישראל שישבתו ביום השביעי (כמבואר במדרש רבה שמות פרשה א') וחשב מרע"ה שעי"ז ששבתו בשבת כל השנים האלו לא נשלם קץ השיעבוד והוצרכו עתה לעבודה קשה ביותר להשלים ימי השבת אשר שבתו ממלאכתם, (וק"ק שקושי שעבוד של זמן קצר כזה ישלים שביתת שבתות של שנים רבות האלו ששבתו בו שבת וי"ל כי ידוע שהי' גלות הגוף שעבוד קשה בחומר ובלבנים ובכל עבדה בשדה וגלות הנפש שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה ושניהם יחד הי' ארבע מאות שנה ועבדום

וענו אותם ביחד יהי' ארבע מאות שנה ועבדום קאי על הגוף כי לשון עבודה בגוף כמש"כ בעבודה קשה בחומר ובלבנים וענו על הנפש וכמ"ש והנפש אשר לא תענה ואסור בו ביוהכ"פ בעשיית מלאכה ויעוין ברמב"ן בפסוק ויהי בימים הרבים ההם בשם רבותינו ז"ל שהי' משה כשברח מלפני פרעה י"ב שנים והנה ע"כ קודם לזה בקש משה מפרעה שינוחו ישראל ביום השבת ופרעה עשה כרצונו והרמב"ן פירש ויגדל משה הכוונה שנתגדל בדעתו ובמחשבתו ויצא אל אחיו כי נאמר לו שהוא יהודי וירא בסבלותם והרג המצרי וזה הי' ביום שלפני בריחתו יעו"ש ברמב"ן ולפי"ז ממש סמוך לבריחתו בקש כך מפרעה, ומשה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה זה הי' תחלת שנת שמונים כמבואר לפי חשבון שהי' בן מאה ועשרים כשנפטר ומ' שנה היו ישראל במדבר ומשפט המצריים הי' י"ב חדש, ואם כן ס"ז שנים האחרונים שבתו ישראל שבת בא וחשוב ס"ז שנים עם עבוריהם עולין השבתות ערך עשרה שנים (כי לדעתי בשבת שנחו גם גלות הנפש לא הי' בו כי שבת היא לה' בכל מושבותיכם וגם אין לך עינוי לנפש ישראלי מלעבוד בשבת ובאמת בחצי שנה האחרון לא נשתעבדו כי בר"ה בטלה עבודה ובניסן יצאו והיו העשרה שנים להשלים השבתות כן י"ל לפע"ד) וזה מאז באתי אל פרעה לדבר רמז ג"כ לביאה ראשונה בבחרותו כשהשתדל שינוחו ביום השבת, והנה אח"כ כשנצטוו על השבת בלוחות שניות והוזכר בהם זכירת מצרים שמע מינה דשביתתו של שבת לא גרם רע במצרים ע"כ ישמח משה במתנת חלקו (כדאיתא בטור או"ח סימן רפ"א) דעל זה נאמר ישמח משה:

וארא

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה', פירש"י נאמן לקיים הבטחתי הנה אין ספק שהקב"ה נאמן וחפץ ויכול ומה המונע אלא שהפילסופים סברו שבשעה שעושה דין א"א לפעול רחמים ועל זה הפלא סובב השירה ימינך ד' נאדרי בכח ואותו הימין עצמו תרעץ אויב ע"כ הכא בחזיון א' דיבר אתו קשות ובאלקים דין (וזה "וידבר אלקי"" אל משה) ובאותו חזיון עצמו אמר אליו אמירה רכה אני "הוי"" רחמים (ובמדרש רבה פ"ו איתא ריב"ח אמר אלקים על המצרים, אני ה' על ישראל) וכמו שגם זה אינו

מונע ממני כך אני ד' נאמן לקיים הבטחתי, והיינו מידי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני "אמר ה'" אמירה רכה בהוי' רחמים פרושה על כל החיים והוה סד"א אז ישבות דין הרשעים כי הם שני הפכים ואמר אז יצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי בכל הרחמים הגדולים האלו אשם לא תכבה ותולעתם לא תמות:

וארא אל אברהם וגו', כל הפרשה, אומר אאע"ה לא רצה שכר מהקב"ה כשאמר לו שכרך הרבה מאד וגם לא רצה ממנו מתנת חנם והארכתי במשל ובהיתוך הפסוקים בפסו' במה אדע וא"ל הקב"ה לא שכר ולא מתנת חנם הנה באו שוללים היינו דור המבול ודור הפלגה ושללו כל ניצוצות הקדושו' השייכים לארץ הקדושה ולשער השמים והרשעים האלו שללו כל אוצר החמדה והשליכו אותם למצולת ים קליפות הטומאה ועי"ז נחרבה כל המדינה ויושבים בה זי"ן אומות טמאים ואין הא רץ מקיאה אותם כי אין בה קדושתה, אם תרצה אתה ובניך לטרוח בטרחה גדולה ועבודה קשה בחומר ולבנים להוציא ניצוצות האלו מעומק הים הנ"ל הרי המציל מן הנהר ומן הגייס הרי הוא שלו הרי כל הקדושה שלך ותסע אל ארץ הקדושה עם אוצרת חמדת הקדושה וממילא תקיא הארץ יושביה ותקבל בניך בשמחה, וכל עוד שהקדושה בעומק הקליפה היה א"א להיראות אל האבות באספקלרי' של "הוי'" אלא באל שדי אבל עכשיו אחר העבודה והעינוי והוצאת כל צבאות ד' מארץ מצרים אודע לכם בשם "הוי'" ית"ש ולקחתי אתכם לי לעם במתן תורה ואביא אתכם אל הארץ כי תקיא יושביה ואתן אותה לכם מורשה:

***וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ד' לא נודעתי להם, וגם הקימותי וגו'**, **לכן אמור לבנ"י אני ה' וגו' וידעתם כי אני ה'**, יש לומר בדרך רמז שם "אל שדי" בגמטרי' מ"ש"ה שהי' לו משה מרכבה ואם תסיר מזה המספר צ"א שהוא גמטריא של "הויה'" ככתיבתו ושם "אדני" כקריאתו נשאר רנ"ד אותיות "נדר" לרמז שהקב"ה נדר לאבותינו לאברהם יצחק ויעקב לתת להם את ארץ כנען, ועדיין לא קיים אותם והחילוק שבין שם "הוי'" ושם "אל שדי" כבר ביאר הרמב"ן בחומש באריכות שם שדי שאמר לעולמו די, והניח גבול להטבע משא"כ בשם הוי' שמשדד

מערכות ועושה נסים שלא בדרך הטבע מי שאמר לשמן וידליק הוא אומר לחומץ וידליק עיי"ש בביאור והטעם באמת שעד עתה לא הי' הקב"ה צריך לעשות נסים גדולים שלא כדרך הטבע כאלו אבל עתה שכבר נשתקעו ישראל בטומאות מצרים במ"ט שערי טומאה וכדי להוציאם מש"ט ולהשריש בלבם אמונת ה' הי' צריך לעשות נסים ונפלאות שלא כדרך הטבע כדי להשרישם בקדושה ובאמונתה הטהורה וזה שאמר בפסוק שאח"ז וידעתם כי אני "ה'" המוציא אתכם מתחת סבלת מצרים זה הוא נתינת טעם על מה שנשתנה עתה הנהגתו ית"ש מימי אבות בשם "הוי'" כדי שתדעו ותבינו עי"ז כי אני "השם" ובזה יש להבין כוונת רש"י שמפרש בכל מקום שכתוב, אני ד', נאמן לשלם שכר (כדאיתא בהמדרש) ע"פ מה שאיתא בחובת הלבבות בשער הבטחון דאין לבטוח אלא על מי שאין גבוה עליו שיוכל לצוות עליו שלא יעשה כן ולכך שם "הוי'" מורה שהוא למעלה מהטבע, שאין למעלה ממנו שזה פירושו של "הוי'" כמבואר בשם הרמב"ן ונוכל להאמין כי הוא נאמן לשלם שכר:

[] **וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וגו'**, **וגם אני שמעתי את נאקת בנ"י אשר מצרים מעבידים אותם וכו' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וגו'**, **והבאתי אתכם אל הארץ וכו'**, י"ל כי אמרו חכז"ל תורה וא"י נקנית ביסורין (ברכות ה' ע"א) והנה אחרי שנתיסרו בנ"י ביסורים גלות ושיעבוד הקשה של מצרים ראוי הי' לקבל התורה ולכנס לא"י וזה וגם הקימותי את בריתי עם האבות לתת לבניהם א"י וכבר גם אני שמעתי את נאקת בנ"י מתוך יסורי השעבוד אשר מצרים מעבידים אותם, לכן והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ולקחתי אתכם לי לעם דקאי על מתן תורה והבאתי אתכם אל הארץ דהיינו שיכניסם לארץ ישראל:

[] **והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגו'**, כתיב בפ' שמיני והייתם קדושים כי קדוש אני וגו' כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים והייתם קדושים כי קדוש אני, י"ל דרך דרוש ומוסר ידוע שהקב"ה אמר לאברהם אבינו ע"ה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אבל לא היו אלא רד"ו שנה והרבה טעמים נאמרו על זה ולי נראה כי הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שעבוד והקב"ה הקדיש את בנ"י לעצמו ולכבודו ככתוב קדש ישראל לה' ראשית תבואתו ואם כן

ההקדש הוה מפקיע מידי שיעבוד מצרים הגם בשהרהינו אצלו לא מהני ההקדש להפקיע מידי שעבוד אבל בנ"י גרשו ממצרים ויצאו משמה אך כל זה אם ישראל קדושים גדורים מעריות שכל מקום שאתה מוצא קדושה אתה מוצא גדר ערוה ופרושים מטומאות ממאכלות אסורות המטמאים גוף ונפש אז נקראים קדושים והמה קדש לה' אבל לא אם חלילה מחללים עצמם מקדושתם ובזה יש לפרש והייתם לי קדושים כי קדוש אני כי (על ידי זה שאתם קדושים) אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים אבל בתנאי והייתם לי קדושים אבל כאשר נתחללו מקדושתם חזרו בגולה בשיעבוד ארבע מלכיות אשר משלים גלות מצרים כידוע וה' ברחמיו יגאלנו בב"א:

[] **והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' אני ה'** י"ל כי כל דבר אשר האדם מורגל תמיד לראותה אם גם הדבר בעצמותה פלא גדול כמו בראותו נמלה אשר עליה שלמה המלך אמר ראה דרכיה וחכם וגם לרבות יתושים אשר עינים להם ואיברים מיוחדים לכל דבריהם בכלל ובפרט וכל הבריה גדולה כראשה של מחט ואם אדם ישכיל בדבר יפלא מאוד על זה בכל זאת לא יתמהו האנשים עליהם כמו בראותם חיות גדולות ומשונות כפיל וקוף כי המה מורגלים באלה חי"ק לראותם תמיד ואומרים כי כך הקב"ה הטביע בדרך הטבע ולא ישימו לבם לחקור ולהשכיל במושכלות על ידי זה גבורות הבורא ית"ש אשר מה רבו מעשיו וכלם בחכמה המה וכן הדבר בזרעים ואילנות אשר מחטה יצא שבולת מלאה ומגרעין אחד יצמח אילן אשר ברב הימים גדול ברב ענפיו מלאים פירות נחמד למראה עלהו לתרופה ופריו למאכל והנה עם בני ישראל אשר בארץ מצרים היו ותמיד ראו שנה ושנה זרע חריש וקציר מקטנם ועד גדלותם הורגלו רק בזה ולא התפלאו ולא השכילו בלבותם על זה אבל בלכתם במדבר וירד להם מן לחם מן השמים וימטר עליהם כחול הים עוף כנף המה ראו כן תמהו והכירו בזה ונודע להם כחו וגבורתו של הקב"ה אבל בניהם אשר הולידו במדבר בארץ לא זרועה ומזונותיהם הי' מן רק אשר ירדה להם מן השמים ואת השליו אשר הקב"ה הגיז להם הורגלו בזה אשר זה להם כדרך הטבע ולא התבוננו בזה על ידי מן ושליו גדולת הבורא ית"ש אבל בבואם ארצה כנען א"י ואכלו מעבור הארץ מאשר נזרע ונקצר אז תמהו מאד איש אל רעהו והתבוננו והשכילו נפלאותיו של

הקב"ה על ידי זרע וקציר וזה והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' אני ה' שתדעו ותבינו על ידי זה כי אני ה' מהוה כל הויות גדולות עד אין חקר:

והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה, ברבה פרשה זו, והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי, אעשה להן מה שאמרתי לאבותיהן שאתן להם את הארץ ויהיו יורשין אותן בזכותן ע"כ המדרש ויש לדקדק מה הוסיף בזה על הקרא וי"ל בשנדקדק בקרא דהל"ל בקיצור והבאתי אותם אל הארץ זבת חלב ודבש כמו שאמר למשה בתחילת שליחותו וכדכתי' בפ' שמות, ועוד דאין כאן מקומו של הבטחה זו כלל כ"א להוכיח את משה על מה שאמר למה הרעות וכפרש"י ריש הסדרא, ע"כ נלע"ד בפי' הפסוק בהקדם משאחז"ל בפרק יש נוחלין שדרשו מאי דכתיב בהאי קרא ונתתי אותה לכם מורשה מורישים ואינם יורשים שמרמז למתי מדבר כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ונמצא שהם מורישים ואינם יורשים והנה דבר זה הוא עיקר גרמא על שלא זכה משה לכנס לא"י כידוע ועמ"ש בעהז"י בקונטרס קנה חכמה בפ' זו אפסוק הוא אהרן ומשה ותמצא נחת וצרפהו לכאן והנה ידוע מ"ש הרמ"ע כי אלו זכו ישראל והיתה זאת הגאולה של מצרים גאולה אחרונה אזי לא היו מתיישבים בא"י אלא עוברים דרך שם לגן עדן וכבר כ' בזה בחי' למס' בבא בתרא גבי שביל של כרמים:

וזהו פי' הפסוק הנ"ל שע"י שאמר למה הרעות וע"ז נאמר לו עתה תראה ולא מלחמת ל"א מלכים כמבואר במדרש ע"כ אמר לו שזה יגרום ג"כ והבאתי אתכם אל הארץ שתהי' הביאה בעצם אל הארץ מה שלא הי' אילו הכניסם "משה" לארץ שאז היתה ההבאה אל הג"ע ולא אל הארץ ועוד שלא תהי' אלא אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב שהיוצאים עתה לא ירשהו אלא בניהם יורשים בזכותם וכמו שנתתי לאברהם יצחק ויעקב והלא הם לא ירשהו אלא בניהם בזכות' ה"נ יהיו היוצאים הללו ממש זוכים לבניהם והם לא יזכו בה ונתתי אותה לכם למורשה (להוריש לאחרים) ולא ליורשין (שהם בעצמם לא יירשוהו) וזהו פי' המדרש אעשה להן מה שאמרתי לאבותיהן פי' כמו שאמרתי לאבות' כן אעשה להם שאתן להם

את הארץ ומ"מ לא יירשוהו בעצמם אלא יהיו אחרים יורשים אותם בזכותם כנלע"ד נכון וק"ל:

ונתתי אותה לכם מורשה, אחז"ל שהי' מרע"ה מסופק אי מוחזק מאבותיהם (דהיינו שהוא מורשה כבר להם מאבותיהם דור אחר דור) או מורישים ואינם יורשים (שעדיין לא הי' שלהם אלא הקב"ה יתן אותן ליוצאי מצרים שיהיו מורישים אותו לבניהם אבל להם לא יהי' כי ימותו במדבר) ופשטי' ליה תרווייהו קאמר מוחזק ולא ראוי שבכור נוטל בו פי שנים וגם מורישים ואינם יורשים והנה כתיב אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם יצחק ויעקב ונתתי אותה לכם מורשה קיי"ל בש"ע חו"מ סוף סימן רי"ב האומר מה שתלד פרתי אתננה "לעניים" אע"פ שעניים לא זכו משום דבר שלא בא בעולם מ"מ כופין אותו לקיים "נדרו" לכשתלד והקב"ה אמר לאברהם אבינו ע"ה כי לא שלם עון אמורי עד הנה א"כ כיון שתלה בבחירת האמרי ה"ל גבי הקב"ה ג"כ כמקנה דבר שלא בא לעולם ע"כ אמר אשר נשאתי את ידי לתת שאין הארץ ממילא לישראל אלא שהקב"ה מחויב לקיים נדרו אשר נשא את ידו לתת והנה עתה אחר שנשלם עון האמורי ביציאת מצרים נתתי אותה לכם הרי מוחזק ונפקא מיני' כי מורישים ואינם יורשים והיורשים אחריהם יטלו פי שנים כי להם הוא מוחזק מאבותיהם:

ונתתי אותה לכם מורשה, אחז"ל מוחזקת מאבותינו ומורישים (לבניהם) ואינם יורשים יען מצינו לשון זה תורה צוה לנו משה מורשה, ע"כ אומר דהאי קרא ונתתי אותה לכם מורשה קאי אדלעיל אפסוק ולקחתי אתכם לי לעם דפירושו על מתן תורה והיא התורה מורשה היא מורישים ואינם יורשים והיינו והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה התורה לכם מורשה מוחזקת מאבותיהם ואמנם התורה מורישים לבניהם אחריהם כי זה עיקר למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו אבל אינם יורשים שלא יחשוב בלבו שירש התורה מאביו או מרבו שהורישו אלא יגעת ומצאת תאמן נמצא כל אחד מחויב להוריש לבניו ותלמידיו ואין בן והתלמיד כיורש אלא ביגיעה רבה יזכה בה:

*הן **בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים** ויש לפרש ע"פ מה שהובא בכוזרי (דפוס ישן של אמסטרדם כי בכוזרי החדשים נשמט זה) שאמר נוצרי למלך כוזרי שמשה רבינו לא בא לתקן אלא לישראל אבל הנוצרי בא לתקן כל העולם ושאל אותו אם הוא באמת תיקן כל העולם והשיב לא אבל האומות שלא קבלו הם באמת חוטאים וארורים ושאל לו הלא השם יודע העתיד ואיך ישלח שליח שלא יהי' כוחו לעשות ולהשלים שליחותו וגירש אותו משם עיי"ש, והנה יש להסתפק שליחות משה רבינו על מה הי', עיקר שליחותו לישראל הי' ללמדם מיד אחדות הבורא ולומר להם אהי' אשר אהי' נמצא באשר נמצא אבל ישראל לא שמעו לו מקוצר רוח וכמ"ש הרמב"ן או אפשר עיקר שליחותו הי' לפרעה אך לפי זה למלך גדול כפרעה אינו ראוי לשלוח שליח ערל שפתים בפרט לפמ"ש הראב"ע שלא הי' יכול לדבר בטוב לשון מצריית וזה הי' כוונת משה איך ישמע אלי פרעה ואני ערל שפתים שהוא ג"כ ערל שפתים, כך אמר משה ממ"נ הן בני ישראל לא שמעו אלי וע"כ לא היתה השליחות להם אלא לפרעה, וגם ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים ואיננו ראוי לשליח למלך גדול כזה וע"ז בפעם השנית כשכפל טענתו ואמר כך עוד פעם הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה (ככתוב בסימן ו' פסוק למ"ד) השיב לו השי"ת ראה נתתיך אלקים "לפרעה" שעיקר השליחות לפרעה אך זה שאתה ערל שפתים בזה יהיה ניכר חשיבותך וגדולתך שכל הנימוס במלכי' כשאחד גדול מחבירו הקטן מדבר בלשון הגדול ולכך משה ידבר כלשונו בלה"ק ואהרן יהי' המליץ ובזה ניכר חשיבותו וזה שאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה ע"י שאהרן אחיך יהיה נביאך: **ויאמר משה אל ה' הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים**, ברש"י שם זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה ע"כ וי"ל הלא ק"ו פריכא הוא, בנ"י לא שמעו מקצר רוח משא"כ פרעה, ויש לפ' על פי מה דאיתא במדרש רבה שמות פרשה וי"ו וז"ל מקוצר רוח שהי' קשה בעיניהם לפרוש מע"ז וכו' עכ"ל ואם כן מכש"כ פרעה שהי' ע"ז עצמו כמו שאמר לי יאורי ואני עשיתיני (כדאיתא ברש"י ובמדרש) פשיטא שלא ישמע למשה ושפיר הק"ו וק"ל (מש"מ):

*הוא אהרן ומשה אשר אמר וגו' הם המדברים אל פרעה הוא משה ואהרן, ופרש"י ללמדך שהם שקולים שבודאי בנביאות לא קם עוד נביא כמשה מיהו בדבר הזה נתעלה אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו ומקרבן לתורה ועי"ז היו שניהם כאחד שקולים לכן אצל ישראל הקדים אהרן שנא' הוא אהרן ומשה הי' אהרן עדיף שהי' נוח ומקורב יותר עמהם אבל הם המדברים אל פרעה להוציא בני ישראל מארץ מצרים ולעשות הנסים משה עדיף לכן הקדים הקרא "משה" שנא' הוא משה ואהרן, ועי"ז ממילא הם שקולים כאחד:

*ואהרן אחיך יהיה נביאך, עיין פרש"י לשון ניב שפתים ויש לפרש בזה הקרא בשמואל א' סימן ט' פסוק ט', כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה דהנה תכלית הנביאות היא ב' דברים אחד להראות לנביא דברים אמתיים והעתידים לבוא להשיב דבר לשואלו, ובבחינה זו נקרא רואה (ולמשיח צדקינו יהיה עוד מעלה יותר שיהי' מורח ודאין [סנהדרין פרק חלק] כנאמר לא למראה עיניו ישפוט וגו' והריחו ביראת ה') אמנם התכלית השני של נביא להוכיח העם ולהדריכם בדרך השי"ת על פי התורה ע"י דבריו ועל שם זה נקרא נביא מלשון ניב שפתים מיהו זה הצריכו ביותר כשהדור אינו הגון אז העיקר תכלית להוכיח בניב שפתיו וזה שאמר כי לנביא היום, לפנים שהיו הדורות הגונים ועיקר תכלית לראות ולהגיד להם עתידותו הי' נקרא רואה:

ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונים שנה בדברם אל פרעה, (י"ל הלא גם בעת ובשעה שלא דברו אל פרעה באו בשנים אלו יוכתב בן שלש ושמונים שנה בעת ההיא) י"ל כמ"ש במקום אחר כי כל צדיק ביום שעולה למדריגתו הוא יום לידתו ע"ד אנכי היום ילדתיך וכתיב לעם נולד כי עשה (ובזה י"ל הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מיום אשר יחשב לידתם) אך משה ואהרן נתקדשו מבטן מהריון ומלידה כי הוא משה ואהרן בצדקתם מתחלתם ועד סופם (מסכת מגלה דף י"א ע"א הוא אהרן ומשה הן בצדקתן מתחלתן ועד סופן) ע"כ הי' בן שמנים שנה ואהרן בן וגו' בדברם אל פרעה ולא נתחדשה להם הנבואה עכשו מחדש:

[] **ובתנורך ובמשארותך**, איתא בגמר' (סנהדרין דף ס"ז) ר"ע אמר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאה כל ארץ מצרים א"ל ראב"ע עקיבא מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך

ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היה שרקה להם והם באו ע"כ, י"ל דאית' בגמרא פסחים דף נ"ג ע"ב דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קידוש השם לכבשן האש נשאו קו"ח בעצמן מצפרדעים ומה צפרדעים שאין מצוון על קידוש השם וכו' אימתי משארות מצויות אצל תנור בשעה שתנור חם אנו וכו' על אחת כמה וכמה ע"כ, ויש לפרש כך דהיינו ע"י שנתן הקב"ה בלב צפרדעים לבוא לתוך התנור ובודאי לא נתן הקב"ה בלבם לעשות דבר שאינו ראוי לעשות והוכח מהם שראוי לקדש השם ושפיר נשאו חמו"ע ק"ו מהם אך אם כל עיקר בריאת דבר זה והווייתו בעולם לא נברא אלא לדבר זה אין ראי' וק"ו ממנו כי זה רק לכך נברא משא"כ חנני' מישאל ועזריה שנבראו כמו כל צדיקי ישראל ולא למצוה זו בלבד, והנה לראב"ע שהצפרדע שרקה לאחרים שכבר נבראו מאז אז הקו"ח שפיר אבל לר"ע שאחת השריצה ומלאה כל הארץ במעשה ניסים א"כ כל עצמן לא נבראו אלא בנס רק בשביל דבר זה לקדש שמו ברבים אם כן אין כאן קל וחומר לקידוש השם בזה לכן נער בו ראב"ע:

[] **ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' אלקינו**, עיין רמב"ן שהאריך וי"ל כי ידוע כי דרך איצטגינים והמכשפות המשביעים השדים להיות עושים כל דבר דווקא ביומו לפי ממשלת הכוכבים והמזלות והשרים כידוע וא"א לפעול מיום ליום מחר לכן אמר פרעה למחר והשיב לו כדברך למען תדע כי אין כד' אלקינו:

ויצעק משה אל ד', מקשים מ"ט בצפרדע כתיב ויצעק ובערוב כתיב ויעתר וי"ל דאחז"ל בפ"ק דסוכות למה נמשלו תפלתן של צדיקים לעתר מה עתר מהפך התבואה אף תפילתן של צדיקים מהפך מדת הדין לרחמים, והנה בצפרדע לא נהפך לרחמים גמורים שהרי מתו הצפרדעים והי' להם למוקש ותבאש הארץ לכן כתיב ויצעק משא"כ בערוב שהלכו להם לגמרי כתיב ויעתר כנלפע"ד נכון בעז"ה:

זבחו לאלהיכם בארץ, כתיב זבח לאלקים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני, וק' הו"ל תכבדני ואחלצך, הרמב"ם סוף הל עבדים כתב שאפי' עם עבד כנעני יתנהג ברחמים ויתן לו מכל תבשיל תחלה טרם יטעום הוא הכי כתיב כעיני עבדים אל אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלהי' עיי"ש, וק'

א"כ יהא מותר לנו ליהנות מעולם הזה טרם נתפלל ונקריב כמו שמטעים להעבד טרם שיהנה הוא ואיך אחז"ל על מי שהוא אוכל ושותה קודם שיתפלל עליו נאמר ואותי השלכת אחרי גיוך אחר שנתגאה זה קבל עליו עול מלכות שמים ואמאי הלא דרכו של אדון בעל הרחמים להטעים להעבד תחלה וי"ל אין דרכו של אדון לבשל הקדרה אלא אם בשלוהו עבדו ומביאים לפניו לאכול אז הוא מטעים להם תחלה טרם יהנה הוא וא"כ תחלה צריכים להקריב ולהתפלל שהוא בישול התבשיל (כי תפלה במקום הקרבת קרבן) ואח"כ טרם יהנה הוא ית"ש טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע ולא עוד אלא שאין לו ית"ש שום הנאה אלא מה שהוא יכול להטיב ולהטעימנו מתבשיל מעשה טובתינו ותפלתנו והיינו זבח לאלקים תודה וקראני ביום צרה היינו קרבן ותפלה כעבד המבשל תבשיל לרבו ואח"כ אחלצך תחלה ואח"כ תכבדני הוא עצמו הכבוד שאחלצך, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי היינו לשון מזונות (כדכתיב ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה) שנהנה תחלה ואח"כ ותשא בריתי עלי פיך, וא"כ ותשלך דברי אחריך כנ"ל ואותי השלכת אחרי גיוך:

ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, איתא במדרש דכך אמר פרעה ה' הצדיק ואני, ועמי הרשעים המה, נ"ל דיתפרש ע"פ מד"ר שמות פרשה א' דאמרו המצריים לפרעה בא ונזדווג לאומה זו ולא רצה והורידוהו מכסאו שלשה חדשים עד שהסכים עמהם בעל כרחו וי"ל דלכן אמר ה' הצדיק ואני, ועמי הרשעים (מש"מ):

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש כפי וכו' ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלקים והפשתה והשערה נכתה וכו' והחטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל ה', ע"כ יש לדקדק למה מפסיק הכתוב בין ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי לויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרוש כפיו אל ה' בפסוקי והפשתה והשעורה נכתה וכו' ומספר מה שנכו ומה שלא נכו הלא פסוקים האלו היו מקומם יותר אצל פסוק ויך ברד בכל ארץ מצרים את אשר בשדה וכו' ואת כל עץ השדה שבר לכן נרלע"ד לפרש על פי מה דאיתא ברש"י והוא מהמדרש כי אפילות הנה ודרשו חכז"ל פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו דהנה ידוע כי הפלוסופים החוקרים הקדמונים אמרי

כי ח"ו שתי רשויות המה כי פועל רחמים או לכה"פ בעת שפועל רחמים אי אפשר לפעול דין ובשעה שפועל הדין אי אפשר לפעול במדת הרחמים באמרם אי אפשר לפעול דבר והפוכו בפעם וברגע אחד וידוע שפרעה פלוסוף וחוקר ואפיקורוס גדול הי' ובאותן המכות נתגלה יחודו של הקב"ה לעיני כל והראה גם לו לפרעה כי הקב"ה יחיד בעולמו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כמבואר בפסוקים שאמר לו משה למען תדע כי אין כה' אלקינו שהקב"ה יחיד בעולמו למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ שהקב"ה שליט ומשגיח גם בקרב הארץ וגם אמר לו למען תדע כי אין כמוני בקרב הארץ שהקב"ה יחיד בעולמו הן בשמים ממעל הן בארץ מתחת והנה במכה זו של ברד היה דין ורחמים בפעם אחד כי הפשתה והשערה נכתה כראוי מחמת הברד הגדול הזה והחטה והשערה אעפ"כ לא נכו ונעשה להם נסי נסים שלא נכו וכו' ואעפ"כ שראה פרעה שהקב"ה הוא יחיד ופועל דבר והפוכו בפעם אחד וברגע אחד בכל זה ויכבד לבו הוא ועבדיו, והנה ידוע כי הוי' מורה על רחמים ואלקים דין, וזה שספר לנו הכתוב ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש אה כפי אל ה' ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלקים שהוא רחמים ודין יחד הגם שהפשתה והשעורה נכתה מהברד הקשה ואעפ"כ החטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה, שנעשה להם פלאי פלאים שלא נכו וראו עין בעין דבר והפוכו שבשעה שפועל דין פועל רחמים אעפ"כ לא תיראון מפני ה"א אתה ועבדיך וק"ל (משמ"מ):

[] **ויאמר משה לא נכון לעשות כן הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו**, י"ל שאינו ראוי לנו מצד המוסר לעשות דבר אשר ידענו שלא יסבלו המצרים וירצו לסקלונו אם גם יודעי' אנחנו שבעזרת השי"ת ידינו תקיפה עליהם ולא יוכלו להרע לנו בכל זאת לא נוכל מדרך המוסר לעשות כזה וזה פירושו ולא "נכון" ולא כאשר חשדת אותנו לאנשים בעלי מדות רעות כמה שאמ' ונוסף גם הוא על שונאינו:

*ו**ממקנה בני ישראל לא מת אחד**, ובפסוק שלאחריו כתוב והנה לא מת ממקנה בנ"י עד אחד, ובמדרש יש שאחד מת ועי"ז הכביד לבו וי"ל כי שניהם אמת, שהי' לישראל קנין בבהמה אחת מעכשיו ולאחר שלשים יום ומשך וקיי"ל דבכה"ג אין משיכה קונה אלא א"כ עומדת בחצר הלוקח, ובני ישראל שהאמינו שיצאו ממצרים לחירות

עולם בדעתם היו חציריהם כהפקר ולא היו נחשבים בעיניהם כשלהם וממילא לא הי' קנין קונה אבל המצרים שחשבו כי רק דרך שלשת ימים ילכו הי' סוברים שהוא חצר ישראל והישראל קנה אותה, ולכן באמת לא מת אחד ממקנה בנ"י אבל פרעה סבר שהוא משל ישראל ומת גם משל בנ"י אחד לכן הכביד לבו:

כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי, כתיב כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, וכתיב וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך ואחכז"ל [בבא מציעא דף ק"ז ע"ב] פ"ג חלאים בגימטריא "מחלה" תלוים במרה וכולם פת שחרית וקיתון של מים מבטלין דהיינו וברך את לחמך ואת מימך והסירותי "מחלה" מקרבך וא"כ כל המחלה אשר שמתי במצרים היינו כי פ"ג חלאים שלטו במצרים כיון שנתקלקל מימיהם ובברד וארבה נתקלקל פיתם ויינם ממילא שלטו בהם פ"ג חלאים לכן אמר לא אשים עליך ואמר כאן כל מגפותי היינו פ"ג חלאים כי אין שם בתיבת מגפתי רק פ"ג, (נ"ל דתיבות מגפותי הוא אותיות פ"ג מותי שישלח פ"ג מיני מות:)

ה' הצדיק וכו', במשנה סוף פ"ד דידים משנה ח' תנן אמר צדוקי גלילי קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבים את המושל עם משה בגט (פי' הרע"ב שהיו מונין לשנות המלכים בכך וכך למלך פלוני ובסוף כדת משה וישראל וגנאי הדבר למשה) אומרים פרושים קובלים אנו עליך צדוקי גלילי שאתם כותבים את המושל עם השם בדף ולא עוד אלא שאתם כותבין את המושל מלמעלה ואת השם מלמטה שנא' ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו וכשלקה מה הוא אומר ה' הצדיק, זה הסיום אין לו שם מקום להשאלה ופרשו המפרשים כדי לסיים בדבר טוב ויש לפרש דהנה כבר נתעוררו המפרשים ליישב מה דקשה איך הכביד ה' את לב פרעה ויש לבאר דבריהם שוודאי כבר נתמלא סאתו לענשו וגם אם הי' הקב"ה נותן בלבו לשלח את ישראל לא הי' הנס מפורסם שה' הוציא את ישראל לכך הכביד את לבו ועשה ניסים ונפלאות שיהי' מוכרח לשלחם ונתקדש שם ה' בעולם עי"ז, ויש לו זכות מזה להקל ענשו וכמו שאמר שלמה המלך במשלי כל פעל ה' למענהו ולתכלית שיתקדש שמו וגם רשע ליום רעה שנתקדש שם שמים על ידו גם כן פעל ה' למענהו והיינו דמסיים מתניתין

דאין גריעותא במה שהזכיר פרעה עם ה' בחד קרא דכשלקה מה הוא אומר ה' הצדיק וגו' ונתקדש שם שמים על ידו ולכך זכה להיות שמו בתורה:

ובזה מובן בנוסח התפלה ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ושמא תאמר הלא גם רשע ליום רעה הוא לכבוד ה' ע"ז מסיים, "וחיי" עולם נטע בתוכינו, שהרשע לכבודו ע"י מיתתם, אבל אנחנו לכבודו "וחיי" עולם נטע בתוכינו:

ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלקים, **כי פרעה אמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים**, ואיתא במדרש שאמר ה' הצדיק ואני, אך עמי הרשעים ונ"ל כוונתו כי המפרשי' הקשו כוון שהקב"ה גזר וענו אותם מה חטא פרעה שקיים מצות בוראו וכ' הרמב"ן הקב"ה גזר עינוי והם השליכו ליאור ומעכום בבנין וזה איבוד ולא עינוי עוד תירצו כי הם לא עשו לעשות רצון ה' אדרבה אמרו מי ה' והם עשו לרשעתם. וגם כ' רמב"ן השלכת הבנים ליאור הי' כמסתיר פנים כאילו פרעה לא צוה רק המצרים עשו מעצמם ופרעה עשה עצמו כלא ידע עיי"ש, והיינו דקאמר פרעה ה' הצדיק שגזר עליהם עינוי ואני גם כן צדיק שקיימתי מצוותו אך עמי הרשעים שאיבדום שלא בידיעתי, והשיב לו מרע"ה ואתה ועבדיך שניכם כאחד ידעתי כי טרם תראון מפני ה' אלקים ולא לעשות רצון אלקים אתם עושים ע"כ חייבים אתם עכ"פ והיינו דכתיב כי ידעת כי "הזידו" עליהם כי הקב"ה יודע מחשבות:

לשבת ראש חדש

ולא יכלו החרטמים לעמוד לפני משה מפני השחין, משמע לפני זה עמדו לפני משה בכל מכה [בדם וצפרדע כנים ערוב דבר] והנה בערוב לא יכלו לעשות דבר כי מה יוסיפו על ערוב ולהביא לארץ גשן יאמרו הלא גם משה לא יכול להביאו שם אולי מזל המדינה ההוא גורמת ואולי אמרו שהועילו לסגור פום אריות' שלא הרגו כל המצריים ועי"ז הכביד לבו אך בדבר קשה אם עמדו שם מ"ט לא ניסו להביא דבר למקנה ישראל וי"ל כי בראש השנה בטלה עבודה [כדאיתא במס' ר"ה דף י' ע"ב בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים ובניסן נגאלו] ש"מ שמכת דם הי' בר"ה (כידוע מהמדרש ביום שהתחילו עשר מכות לבוא על המצרים בטלה עבודה מאבותינו וידוע משפט המצרים י"ב חודש הי' והתחילו מיד כשבא משה לפרעה בפעם הראשון הגם

שלא שמשו המכות עודנה ונכבד עבודה על ישראל יעוין בראב"ד עדיות פ"ב משנה יו"ד] וא"כ צפרדע בר"ח מרחשון [כדאית' במדרש רבה פרשה זו שבין כל מכה ומכה הי' חודש, רביעית החדש שמשה המכה והשאר הי' להתראה לחד מ"ד ולאידך מ"ד בהיפוך] כנים ר"ח כסליו ערוב ר"ח טבת דבר ר"ח שבט, ולפ"ז ע"כ הי' שנת עיבור והי' שחין ר"ח אדר וברד ר"ח אדר שני וארבה ר"ח ניסן וכ"כ רמב"ן בפ' בא [בד"ה הנני מביא מחר ארבה יעוין שם] וחשך סמוך לפסח ממש, ופסח שבו יצאו בנ"י ממצרים יום ה' הי' כדאיתא במס' שבת פרק ר' עקיבא לפ"ז הי' ר"ח שבט בשבת ובשבת לא יכלו חרטומים לעשות מעשה כדאמרינן בגמר' [סנהדרין ס"ה ע"ב] בעל אוב יוכיח ע"כ לא יכלו לעשות שום מעשה ביום ר"ח שבט שחל בשבת:

והיינו דכתיב והי' מדי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והי' דיראון פי' במדרש די ראי', כי אליהו הנביא אמר ענני ד' ענני ואמרו חכז"ל [ברכות דף ט' ע"ב] ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפי' הוא והכא בכל חדש מהפכים גיהנם כבשר בקלחת ומ"מ לא די בראי' זו כי יאמרו מעשה כשפים ואוב וידעוני הוא אך כשר"ח בשבת שאין בעל אוב מצליח אז יהי' די ראי':

עוד י"ל די ראי' זו שזיכנו לראות בדינם של רשעים וידעו כי בזכות עצמם הם נצולים מגיהנם לא בזכות אבות דאלו בזכות אבות לא הי' זוכים לראות בדינם של אלו כפירש"י בפ' וירא גבי אל תבט מאחריך עיי"ש:

בהפטרת שבת ר"ח, הנני נוטה אליה כנהר שלום, מרמז כנהר גן עדן דהי' לד' ראשים (כדכתי' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים) ה"נ השלום יהי' לד' ראשים עפ"י המדרש ד' שלומים יש יפרח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח, שלום רב לאוהבי תורתך, וכל בניך לימודי ה' ורב שלום, ענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום עיי' ראנ"ח פ"א:

וע"ד רמז פירשתי לדוד ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה, ר"ל ד' שלומות הנ"ל היא בהתקרבם למלחמת התורה ואז אין ידי עשו שולטות כדאיתא

במדרש הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אז אין הידים ידי עשו שולטות, וע"כ השונא יעשה שלום ויתקרבו או"ה אל ה' ע"ד ונלוו גוים רבים אל ה', והנה אצבע ר"ת א'והבי צ'דיק בניך ע'נוים הם ד' שלומות הנ"ל המלמד ידי לקרב להביא או"ה הנקראים ידי עשו לעבודת ה' ולא ישא עוד חרב זע"ז, ונעשית שלום בין בעלי החרב והמלחמות, ואמרתי מאז המשנה משניות סוף ש"ס עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, והוא כי הצדיק נקרא איש בכ"מ, משום שהוא לעצמו עולם ומשכן שכינה, ויש לו עוד מבחוץ ש"י עולמות והוא שי"א אותיות אי"ש, והנה אין לו מקום לסבול רב הטובה ההיא אם לא בצירוף השכיני שהקב"ה עוזרו והוא השם אדנ"י המכונה שכינה צרוף אי"ש עם אדנ"י עולה גמטרי' מספר שלום, והיינו דקאמ' לא מצא הקב"ה וכו' כי אינו מסביל ש"י עולמות ולא דבר מחזיקו כ"א השלום היינו צירוף אדנ"י עם אי"ש ומייתי ע"ז דכתיב ה' עוז לעמו יתן שנותן עוז ותעצומו' לסבול ולקבל הטובה, הא כיצד ה' יברך את עמו בשלום אמן כן יאמר ה':

והי' מידי חדש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ד' ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' והי' דראון לכל בשר והי' מידי חדש בחדשו וגו' יש לדקדק לשון אמר ה' וי"ל כי אמרו חכמינו ז"ל [פסחים דף ח' ע"ב] מפני מה לא הי' פירות גנוסר בירושלים שלא יאמרו השבטים אלו לא עלינו אלא לאכול פירות גנוסר בירושלים דיינו נמצא עלי' שלא לשמה והנה הכא כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים וגו' והי' דיראון לכל בשר ברש"י שם די ראיה [ויונתן תירגם כמין שתי תיבות די ראי' עד דיימרון צדיקייא מסת חזינא] פי' שדי ראיה לכל בשר שיהי' די נחת רוח ונקמה וקידוש ה' בראותם נקמת הפושעים האלו ומעתה יש לחוש בעלותם אח"כ לירושלים לא הי' עליה לשמה אלא לראות בפגרי האנשים דהרי הפסוק מעיד והי' די ראי' זו להם לנחת רוח ע"כ מעיד הקב"ה על העולים האלו לירושלים שבכל זאת לא תהי' עלייתם מידי חדש בחדשו ושבת בשבתו אלא להשתחוות לפני, זה אמר ה' היודע מחשבות ובוחן לבות:

בא

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, כי כבר הושרש פרעה בחטא כי כה הי' הסדר היפך מטה לתנין הי' בהיכל המלך ומכת דם הי' ביציאתו ליאור הא חדא, צפרדע הי' בהיכלו, כינים בלי התראה, ערוב הנה יוצא המימה הא תרתי, דבר הי' ההתראה בהיכלו, שחין בלי התראה ברד הנה יוצא המימה הא ג' נמצא הושרש ג' זוגות וה"ל מומר ולא רק חשוד ולא הי' למרע"ה ליכנס בד' אמות של זה הטמא כי לכאורה לא נשאר בו ניצוץ קדוש אך י"ל בחמשה מכות אחרונות השם הכביד לבו, והנה ה' עמו כי ממנו הוכבד לבו ויכול משה לכנוס לגבולו היינו בא אל פרעה כי אני הוא שהכבדתי את לבו:

***ויאמר ד' אל משה בא אל פרעה וכו'**, רש"י פי' בא אל פרעה והתרה בו יש לפרש דהנה כבר אמרו המפרשים דהמכות הי' בשלשה בחינות ד"צ"ך ע"ד"ש ב"א"ח"ב, והביאור עיין ברמב"ן ור' בחיי ואנן קיי"ל בכמה מקומות דבתרי זימנא הוי חזקה ולכן בכל סדר הי' מתרה בו ב' פעמים והשלישי בלא התראה כי ד"צ"ך דם צפרדע הי' בהתראה והשלישי בלא התראה כמבואר בקרא (וכן בהגמי"י הלכות חמץ ומצה דלכך חלקן רבי יהודה כך) וכן ע"ד"ש וכן ב"א"ח"ב והנה מי שלקה ושנה כבר הוחזק לעבור כי בתרי זימני הוה חזקה וכמו שתנן מי שלקה ושנה מכניסין אותו לכיפה וכמו שאמרו חכז"ל מי שעבר עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר אמנם בסדר השלישי לכאורה קשה דלמה לי שוב בסדר הזה ב' התראות כיון דהתרה בו פעם אחת בסדר הזה הרי הוחזק כבר בכל מיני מכות וכדפריך ר"פ התינוקת לענין רואה דם מחמת תשמיש דבבעל השלישי כיון שהוחזקה בכל אצבעות לסגי' בפעם אחד ותי' הש"ס שם בנדה לא שייך הכא ואם כן למה התרה לו בארבה, ונראה הטעם דהרי במכות אחרונות הכביד גם ד' את לבבו ובאופן כזה עדיין לא הוחזק ולכך הוצרך שוב התראה בארבה כדי שיהי' גם במיני מכות אלו שהקב"ה הכביד בהם את לבו שני התראות בברד וארבה וזה שאמר בא אל פרעה והתרה בו וכי תימא הא כבר הוחזק בכל האצבעות ומכות וע"כ אמור לו כי אני הכבדתי את לבו וכח אחר מעורב באחרונות וצריך שוב התראה:

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, יש לפרש שלא יקשה לפרעה קושי' עצומה אם הקב"ה רוצה שיצאו בנ"י לחירות למה עדיין לא שלח אותם וכי חלילה לא יוכל הקב"ה לבצע מעשהו על ידי מכות שעברו כדי שישלח את בנ"י ועוד נקל הקב"ה ליתן בלבו בלתי מכות אלו שישלח אותם לחירות לכן אמר הקב"ה למשה בא אל פרעה ואמור לו כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו והטעם למען שתי אותתי אלה בקרבו שיקבל ענשו ועוד למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי וק"ל (מש"מ):

ויאמר ד' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו, ידוע דאותיות אחה"ע, ואותיות בומ"ף, מתחלפים והנה כשתתן תחת פ' של פרעה ב' ותחת ע' של פרעה א' שמו ארבה (להבין דבר זה כי כבר אמרו חכז"ל שהשם של אדם מורה על מהות האדם ומקריו ומאורעי' כמו אברהם ע"ש אב המון גוים, רות נקראת על שזכתה ויצאה ממנה בן שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות ומנא לן דשמא גרם אמר רבי אלעזר דכתיב אשר שם שמות אל תקרי שמות אלא שֵמות (ברכות דף ז' ע"ב) וכן רבי מאיר בדק בשמא (יומא פ"ג ע"ב) וזה הי' חכמה רבה של אדם הראשון ליתן לכל בהמה ומין שם מיוחד אשר בו נכלל מהותו והיותו ואיתא במד"ר בראשית פי"ז אמר רב אחא אני ה' הוא שמי ז"ש שקרא לי אדם הראשון כי השם הוי' ב"ה מורה על היה הוה ויהיה ואדם הראשון השיג לקרא להקב"ה כך והנה סגולה היא לשלב שמו בשם הוי"ה ב"ה וכן מסוגל אם מצרפים אותיות שמו של אדם בצירוף תיבות ואותיות המורים על טובה ולהביא עליו בזה רחמים וחיים וברכה ושלום וכן להיפך יכולין לצרף אותיות שמו באותיות ותיבות המורים על דין או לשלב בהם כידוע והנה דבר זה מסור לת"ח גדולי תורה אשר תמיד חשקם ורצונם רק בתורתינו הקדושה וזכו על ידה לידי רוח הקדש כידוע שמסוגל לימוד התורה הקדושה לזה ביותר והמה ברוח בינתם הקדושה יודעים לצרף תיבות ואותיות המורים לרחמים כידוע שיש בא"ב אותיות מיוחדים המורים לרחמים וכן אותיות המורים לדין וכן כולם וד"ל וכן ידע בצלאל בן אורי בו חור לצרף אותיות שנברא בו שמים וארץ ועשה המשכן בהם כן אלו הת"ח נוסף לזה אשר דיבורם ומאמרם עושה רושם על דרך ותגזר

אומר ויקם, להם דבר זה מסור וכח להם לשלב ולצרף אותיות ולחשוב גימטריא ור"ת וסופי תיבות המורים לכל אשר יחפוצו יטנו ואין להאריך וכמו שאמרו חכז"ל מי מושל בי צדיק משל ביראת אלקים וזה הי' שנצרף אותיות שמו של פרעה ונתחלף שמו של פרעה לשם ארבה להביא עליו הארבה) וזה ב'א' אל פרעה פי' קח בא אל פרעה ויהי' ארבה ע"כ דברי הגאון המקובל מהר"ש אסטראפאל, וי"ל רמז בזה כי פרעה בגימטרי' שנ"ה ואם תתן ב'א' תחת פ' ע' יחסר ממנינו קמ"ז כמנין שנותיו של יעקב כי כל זמן שהי' לו זכות בשל יעקב שניזון הוא וביתו במצרים לא היתה יכולה לשלוט כל כך הרעב במצרים כאשר במכת הארבה שאכלה גם את יתר הפליטה הנשארת מן הברד ואכל את כל העץ הצמח מן השדה ומיד שבא יעקב למצרים כלו שני הרעב לפי שעה לגמרי אבל עתה שכלה זכות זה להם בא הארבה ואכל גם את יתר הפליטה הנשארת להם מן הברד והנה כשתצטרף "בא" אל "פרעה" הוא בגמטרי' "נחש" שהוא אחרון שבטומאה ופרעה הוא נחש (כדאיתא במדרש רבה פ' כ') וז"ל והי' פרעה הנחש מתחכם עליהם שאמר הבה נתחכמה לו והוא נמשל כנחש שנאמר (יחזקאל סימן כ"ט) הנבא על פרעה התנין הגדול וק"ל:

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו, פי' שראוי הי' שלא להאריך לו עוד כיון שכבר עבר שבע פעמים כי זו היא המכה השמינית והלא לא עדיף מישראל מתוכחה שבת"כ שלאחר ז' התראות ותוכחות והלכו עמו בקרי שבע פעמים נגזר הגלות וכן אחז"ל (במס' גיטין פ"ח ע"א) לא חרבה ארץ ישראל עד שעבדו בה ז' בתי דינים ע"ז שנאמר אומללה יולדת שבעה ע"כ אמר הקב"ה כי אני הכבדתי את לבו ולא ממנו הי' שבע פעמים כי מחמשה מכות הראשונות (ואילך) נאמר ויחזק ה' את לבו, ויען כתיב שבע על חטאתיכם ופרעה התריס מעצמו ששה פעמים כי גם במופת המטה שנהפך לתנין החזיק לבו ושוב בחמשה מכות מדם עד דבר ובכלל, מגיע לו מ"ב מכות, והיינו אשר התעללתי במצרים במכות אחרונות ואת אותתי אשר שמתי ב'ם' דייקא בראשונות:

בא אל פרעה כי אני הכבדתי וכו', יש לפרש כך ע"ד דכתיב כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים ובמכילתא שכאן נרמז להם

שכחת התורה עמ"ש ע"ז במקום אחר והנה שכחת התורה באה לנו על שלא היתה גאולת מצרים גאולה שלימה כי חטאנו עם אבותינו ולא השליכו גלולי מצרים מנגד עיניהם וידוע על כי לא זכו ישראל אז, ע"כ הוצרך הוא יתברך לגאול ביד "חזקה" שלא כדת וזהו כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ורמוז בכאן שכחת התורם גם אתה תשיב אמריך "בחזק" יד הוציאנו ה' ממצרים:

וזהו בעצמו פי' הפסוק והי' לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאך ה' ממצרים פי' כי התפילין הם אות לשוכח לכן גם הוא יתברך מניח תפילין והראה למשה קשר של תפילין אחר העגל שאז הי' מקום שישכח כביכול ע"ד גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך [כדאיתא ברכות פ' אין עומדין גם אלה זה מעשה עגל שנאמר אלה אלהיך ישראל ואנכי זה מתן תורה שנאמר אנכי ה"א] וכן תפלין שאנו מני' אחר שאנו שוכחים ה' צריכים אות לעורר אותנו, נמצא מלבד מה שתפלין אות שלא נשכח מלכות שמים יהי' עוד [שלא] נשכח רוע מעלילנו [ע"ד הכתוב זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה"א] כי לא היינו ראוים לגאולה כ"א "בחזק" שמפני זה אנו מעותדים לשכחה וצריכים התעוררת לזכירה וזהו והי' לך לאות על ידכה כי בחוזק יד הוציאך ה' ממצרים פי' שעל זה גופא מורה האות ג"כ שהיתה היציאה "בחזק" יד:

כי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שיתי אותותי אלה בקרבו וגו' ולמען תספר וגו'

ולקמן אחר מכות חשך ואחר צאתו מאת פני פרעה בחרי אף כתיב ויאמר ד' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים ולא הזכיר לו גם למען תספר באזני בנך וגם לא חידש לו כלום באותה אמירה, ונראה כי בניסי מצרים היו שני ענינים, א) להכניע לב פרעה, ושנית לחזק אמונה בלב קטני אמונה שבישראל ואמר עתה כי לפרעה לא הי' צריך כי כבר נכנע לולי כי אני הכבדתי לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו כי גדול עוונו כל כך להכביד לבו לענשו ושנית למען תספר כי ישראל בקשי ערפם עדיין לא האמינו בכל האותות, אמנם במכות חשך מתו כל קטני אמונה (כדאיתא במדרש רבה) והנשארים לא היו צריכים למופתים על כן אמר הקב"ה למרע"ה מעתה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי מטעם זה לחוד

אבל לא גם מטעם לתקוע אמונה בלב ישראל וכן הי' שהאמינו ועשו פסח ונימולו ויצאו למדבר אך בעמדם על פי החירות חזרו ונסתפקו וימרו על ים בים סוף עד שבסוף ויאמינו בה' ובמשה שהוא עבדו ולא מלבו עשה הדברים:

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וכו' למען שיתי וכו', [בפסחים דף ז' ע"ב] מקשה הגמרא מנא הני מילי דבודקין חמץ לאור הנר דוקא אמר ר"ח למדנו מציאה ממציאה ומציאה מחיפוש וגו' ומציאה ממציאה דכתיב הכא שאור לא ימצא וכתיב התם ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע, במהרש"א ח"א הקשה דה"ל לאתויי מקרא דקודם גבי לבן ויחפש ולא מצא את התרפים ותי' דחוק, והפשוט דלבן לא חפש כראוי שהרי לא מצא ולא בעי למילף מיני' ואולי רמז לן מה שכ' הראשונים שהנכון שאחר יתפוש הנר והבעל בית בודק משמע לה' שכן הי' החיפוש דאחי יוסף לפי מה שמבואר שאותו יום שבת הי' כמאמר חכז"ל במדרש וטבח טבח והכן אין והכן אלא מע"ש לשבת וכתב בס' מגדל דוד שלכן צוה לאשר על ביתו מהר רדוף אחרי האנשים קודם שירחיקו תחום שבת כי יוסף ואנשיו שמרו שבת גם בחוצה לארץ ולא השבטים וא"כ ע"כ שלוחו של יוסף המחפש לא תפש הנר כ"א אחר:

ובאולי י"ל עוד דלא רצה להביא מקרא דחפישת התרפים היה ע"מ לעבדם הפך הכונה בבדיקת חמץ להעביר גילולים מן הארץ וכה"ג כ' בט' או"ח דמוחק גי' הש"ס דיליף מנין עשרה מפסוק הבדלו מתוך עדה הרעה אלא גרס אתיא תוך תוך מויבואו אחי יוסף עשרה בתוך הבאים, דאין ללמוד דבר קדושה מעדה הרעה וה"נ אין ללמוד מחפשת לבן כנ"ל, וראה נא גם ראה כי בכונה הובאה ג' פסוקים האלו הנה דמרומז תחלת גלות מצרים בחפישת אחי יוסף וסוף גמר גאולה העתידה בפסוק אחפש ירושלים בנרות כי היא תהי' בניסן בב"א [כדאיתא במסכת ר"ה דף י' ע"ב בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל], וגאולת מצרים בפסוק נר אלקים וגם דלעיל מיני' כתוב [משלי כ' כ"ו] מזרה רשעים מלך חכם וישב עליהם אופן נר אלקים וכו' ופירוש רש"י ע"פ מה דאמרו חכז"ל דקאי אפרעה שהקב"ה מלך חכם יתברך מזרה רשעים והשיב עליהם אופן וינהגהו בכבדות נגד והכבד את לבו והסיר אופן מרכבותיו ע"ש ולפע"ד

יובן המשך נר ה' נשמת אדם לזה, ובשגם שהרלב"ג פי' מלך חכם אהשכל מלכו של אדם בקרבו מזרה הרשעים דעות הנפסדות המונעים אותו מעבוד ה' יע"ש, ואומר בהקדים יישוב מדרש חז"ל בפסוק כבד לב פרעה מייתי משל לארי שגזר מיתה על החמור שמרד בו והשועל הי' שר הטבחים הוא אכל לב החמור בעת הותח לנתחים וכששאל הארי איה לבו השיב השועל לא הי' לו כ"א כבד דאל"כ לא הי' מורד בך ה"נ אמר הקב"ה כבד לב פרעה פי' שגם לבו הוא ככבד מש"ה אמר מי ה', עיין ברבה פ' וארא, והכונה הפשוטה בזה לפע"ד כי בכח נפש האדם ג' כוחות, הצומחת, ובזה משתתף להצמחי' ומשכנה בכבד, ורוח החיוני בלב והיא המתאוה, ומשתתף בזה עם הבהמה ג"כ, ונשמת אלקים בקרבו במוח והוא השכל המיוחד לאדם ובו נפרד מהבהמו' והוא השכל הנכבד המולך על הגוף להנהיגו והרמז מלך על כל בני שחץ (פסוק הוא במשלי) מ'ל'ך ר"ת ידוע מ'וח ל'ב כ'בד וש'ח'ץ' ר"ת ש'כל ח'יוני צ'ומחת וכאשר החמור לא הכיר מלכו הארי מה שדרך הבהמות להכיר ע"כ שב למדרגה פחותה והי' רק כצומח ולזה יפה אמר השועל שלבו הוא כבד פי' שנפל במדרגת הצומח המתואר בכבד, והנה כי כן פרעה שלא הכיר בוראו מאין, וניהג עצמו בתאות לבו, וגם פנה אחריו, הוא גם הוא ירד ממדרגת האדם ונפל לבהמיות ואין לו מוח משכן השכל כ"א לב וכבד וזהו כבד לב פרעה פי' שגדר פרעה הוא לב וכבד לא זולת והנה בסוף הכביד ה' לבו שלא ברצונו ונטלה ממנו תאותו ולא יכול להלוך אחריה שהי' רוצה לשלח ישראל ולא יכול הנה כי כן כבר נפל למדרגה יותר פחותה שלא פעל לבו פעולתו המיוחדת ונעשה ממש רק ככבד וזה אני הכבדתי את לבו פי' עשיתי מלבו כבד ע"ד המדרש הנ"ל:

והנה משול הנשמה בשכל בהנהיגה הלב והכבד, כמנהיג המרכבה, שאדם המדבר מנהיג החי הסוסים והרכב והם ינהגו הצומח העגלה ואופניו, כן תנהג הנשמה הלב והלב את הכבד אמנם על צד הזרות נמצא שהבהמות מנהיגים העגלה לרוע מנהגם וינצחו האדם בעל העגלה כן ימצא שהלב המתאוה יגבר על השכל אבל זה לא תמצא לעולם שהעגלה תגבר עליהם וינהיגם שלא ברצונם אמנם ברשעים כפרעה וחביריו תמצא שהקב"ה מכביד לבם כנ"ל שמתנהג ע"י הכבד הצומח ועד"ז פרע לו הקב"ה

בהסיר אופן מרכבותיו וינהגהו בכבדות כנ"ל שהעגלה משכה את המנהיג ולזה רמז בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו, ובעל הטורים כתב "שתי" חסר כתיב רמז על שתי מכות עיי"ש, ולפי דרכינו אומר שהוא יתברך הכביד לבו שהפך לבו להעשות כבד למען שיהיו שתי האותיות אלו בעצמם בקרב פרעה פי' שיתהפך הענין שהעגלה ימשוך הסוסים והמה האדם, היפך משתי דברים מנהג העולם כנ"ל, ולזה אמר מזרה הרשעים מלך חכם שמזרה הרשעים אשר לא יחפוצו במלכם השכל והולכים אחר לבם לסוף ויהפך עליהם אופן הוא הכבד כח הצומח הנמשל באופן המרכבה מהפך עליהם להכביד לבם ויחתרו לשוב ולא יכולו ומפרש כי נר ה' נשמת אדם ולה המלוכה ועלי' לחפש כל חדרי בטן חדרי בטן העליון להתחתון הלב והכבד ואולי תיבת כל מרמז ר"ת כבד לב, כנ"ל ודו"ק:

למען שתי אותתי אלה בקרבו, יל"ד כתוב פה בארבה ואחריו לא יהי' כן מה שלא נאמר בברד, י"ל דמשמיא מיהב יהיבי משקל לא שקלי ע"כ גזירה שכבר יצאתה ונמסרה למלאכי דין אינה חוזרת לאחורי' אלא ע"י תפלה ותשובה מתהפכת מרעה לטובה ואותו הרע עצמו נעשה טוב ממכה עצמה מתקן רטיה אבל להחזירה לגמרי אי אפשר ע"כ בפנחס כשחטאו בבעל פעור כתיב ולא כליתי את בני ישראל משמע שיצא הקצף לכלות הכל רחמנא לצלן וא"א להשיב אלא נעשה ממות חיים והנשארים האריכו ימיהם יותר וזהו דכתיב כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקים בד' אלקיכ' חיים כולכם היום, והנה פרעה איננו כדאי להחזיר הרע לטוב לו ואמנם בברד כתיב (ויצא משה מן העיר ויפרוש כפיו אל ד' ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה) פי' ברש"י שנשארו באויר ולא שבו אחור והי' שמור שם להיות אבני אלגביש בימי יהושע בן נון על האמורים כדאית' במדרש רבה תלאן ברפיון ואימתי ירדו בימי יהושע על האמורי' שנאמר ויהי בנוסם ישראל וה' השליך עליהן אבנים גדולות מן השמים והשאר עתידין לירד בימי גוג ומגוג והקב"ה קורא דורות מראש, וידע שלא יקום דור שיתחייב מכת ארבה כמוהו וכמ"ש בסמוך אי"ה, וא"כ אותו הארבה שכבר יצא הגזירה להביא על פרעה א"א

להשיבו וגם לא לעכבו כי אחריו לא יהי' כן, ע"כ אני הכבדתי את לבו ולמען שתי אתתי אלה, שכבר יצא מב"ד של מעלה שאשיתם בקרבו:

אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ד', פירש"י התעללתי שחקתי, כבר כתבתי במקום אחר כי מ"ש בפסוקי יחזקאל איך שלח הקב"ה נביאיו במצרים לאמר איש שקוצי עיניו השליכו (יחזקאל סימן כ') וגם אין מן התימה כי הרואה כי פנה השגחה עליונה מכל עסקיו להרים קרן פרעה ומצרים להריק עליהם כל טוב בשני שובע, להם לבדם ולא לשום מדינה, ואח"כ הרעיב כל המדינות להזיל כל כספם וזהבם למצרים ולא די בזה אלא פרי נחמד היה לו בארץ ישראל מבחר האבות, יעקב, אלא גם אותו ואת בניו הוריד למצרים ולא די בזה אלא שהטיל עול ברזל על צווארם וראה איך השליכם ליאור ומעכם בבנין ושחטום ואין דורש ואין מבקש, וארך זה הענין מתחלת ימי השובע כמו ג' מאות ועשרים שנה ומלכו בזה"ז כמה מלכים זה אחר זה כולם מוצלחים ומלכו בכיפה, וכמה דורות מישראל נולדו ברעה ומתו ברעה וטובה לא ראו ע"כ האמינו כי אלהי מצרים הוא המנהיג העולם ח"ו אך לבסוף נודע עמקי מחשבות ה' כי היה כל זה להוסיף רכוש גדול לכשיצאו ישראל והקב"ה מראה בהמצרים אותותיו שעי"ז יאמינו ישראל בה' ובמשה עבדו ויוציאו כל הרכוש ההוא שהכניסו מכל המדינות ונמצא כל השובע והרעב הי' להטעות פרעה ושהוא יקבץ בשביל ישראל להעשירם לבסוף ולגרום אמונתם בה' וזה הוא אשר התעללתי ושחקתי (לשון שעה משחקת לו) במצרים להעשירם ולהגדילם ואת אותותי אשר שמתי בם לבסוף ומעתה וידעתם כי אני ה', (ידיעה לשון הבנה שתדעו ותבינו דרכי ה') נמצא אבותינו במצרים כשוגגים שלא הבינו עמקי מחשבות ה' אך אנחנו עכשיו בגלות יש לנו להבין את זה וכשאין אנו מבינים ומאמינים הרי אנחנו מזידים ולא שוגגים והיינו (תהלים ק"ו ו') חטאנו עם אבותינו אך הם חטאו בשוגג אבל אנחנו העוינו והרשענו במזיד כי אבותינו לא השכילו מעולם ולא זכרו משעבר רוב חסדיך ע"כ וימרו על ים בים סוף אך אנחנו יש לנו לזכור רוב חסדיו משעבר וכה יעשה להבא:

שלח עמי ויעבדוני (יעוין כל סדר הפסוקים בדקדוקי' הרבה אשר בהם) יראה דהיינו (במה שאמר לו ויעבדני) חזוק לב פרעה וע"ז כתיב ויחזק ה' את לב פרעה ר"ל תואר הוי' ית"ש היא חיזק לב פרעה כי מי שהוא מתואר הוי' שהיוה כל הויות כולן והוא אלקי אלהים ואדוני האדונים אינו חסר דבר לכשיצטרך ויעבדוני מה יעבדוהו ומה צורך ומה חסר לו, וכל שר שכל אומה שלו חסר דבר הנשלם על ידי הקטרה והקרבה כמבואר ברמב"ם במורה וברמב"ן בדוכתא טובא אבל לומר על הוי' ית"ש שלח עמי ויעבדוני זהו א"א לשמוע אבל אם הי' אומר שהוא הכנה לעצמם לקבל שפע ותוספות ברכה היה אפשר לקבל, אבל "ויעבדוני" אין לו שחר, אח"כ על כרחו של פרעה אמר מי ומי ההולכים כי לעבוד אותו צריך שלוחים נכבדים ולא טף ונשים, אך אם הי' לטובת עצמם לקבל שפע וברכה א"ש שיהיו כולם הולכים, ועל זה נהפך מרע"ה לטענה אחרת כי חג ה' לנו ולא לו ע"כ נצטרך לילך בנעורינו ובזקנינו, וע"כ גרש אותם פרעה כי אמר לכו נא הגברים "ועבדו" את ה' כי "אותה" אתם מבקשים עבודת ה' ולא עבודת עצמכם שוב על כרחו של פרעה חזר ואמר גם טפכם ילך עמכם ואאמין כי חג ה' לכם, ואין אלוקיכם חסר כלום וא"כ צאנכם ובקרכם יוצג כי בוודאי אם הוא מחוסר וצריך אין די בער ואין די עולה אלא כיון שחג ד' לכם ולא לו א"כ צאנכם ובקרכם יוצג, חזר מרע"ה לטענה הראשונה ממנו ניקח "לעבוד ה'" ואנחנו לא נדע מה "נעבוד" עד בואינו שמה היתל בו כמהתל באיש שוגה ופתי ועל כן חרה אף פרעה, והוא לא הבין כי שניהם אמת כי כל ישעו וחפצו ית"ש להטיב וכשהמה ראוי' לקבל טובה (על ידי מעשיהם הטובים) הוי כמוסיף כח ועתה יגדל נא כח ה' וכשח"ו הצינורות נסתמים מתישים כח שלמעלה צור ילדך תשי על כן הקרבנות הם לפתוח צנורי השפע שנוכל לקבל וחג ה' לנו באמת והוא גופא עבודה לה' ויעבדוני, ולבסוף הבין פרעה ואמר גם צאנכם גם בקרכם קחו ולכו היינו לעבוד השי"ת וברכתם גם אותי להשפיע למטה (וי"ל לשון ברכת מים המשכת מים) כי זה הוא עבודה להוסיף כח להשפיע למטה ע"כ "וברכתם" גם אותי:

הנני מביא מחר ארבה בגבולך, ברבה פרשה זו הנני מביא ארבה בגבוליך ולא בגבול בני חם ועל זה נאמר כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו כל יושבי תבל שבמכת

ארבה הכירו עד היכן גבול מצרים, ופי' במתנו' כהונה שהיו מחולקים בין מצרים ושאר אחיו בני חם פוט וכנען על גבולי הארץ וע"י הארבה למדו צדק עד היכן הי' גבול מצרים שהארבה לא הלכו מגבול מצרים והלאה עכ"ל, ויל"ד מ"ש שלמדום במכת הארבה זה הצדק שהרי ע"כ צ"ל שהגבולים ההמה גם הם נשתעבדו בבני ישראל מפני שעתה הי' עדיין אותם הגבולים תחת ממשלת פרעה שלקחום בחזקה והיו בני ישראל גם שם לרמוס להם חומר וטיט דאל"ה פשיטא דלא שלטה עליהם שום מכה מהמכות וע"כ כנ"ל וא"כ מ"ט במכת ארבה (דוקא) לא שלטה בהם שיכירו עד היכן גבולם:

ליישב כל זה נפרש תחלה קרא דקאמר עד מתי מאנת לענות מפני שלח עמי ויעבדוני כי אם מאן אתה לשלח וגו' וקשה מדוע שנה בקרא השני ולא אמר כי אם מאן אתה לענות מפני כאשר אמר בתחלה וי"ל דאחז"ל שפרעה הרשיע במה שאמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים וכלל עצמו עם השי"ת, שאמר ה' הצדיק ואני קאי אדלעיל ועמי הרשעים, ולפע"ד אפשר לומר כוונתו במה שאמר ועמי על עם בני ישראל עבדיו שהמה הרשעים ובחטאם מכרם הש"י להיות עבדים לו שהרי לב מלכים ביד ה' והוא נותן בלבו לעבוד בם וזהו ה' הצדיק ואני, ועמי הרשעים ע"ד האמור וזהו ג"כ כונת פרעה בתחלה לא ידעתי את ה' וגם ישראל לא אשלח פי' מלבד שאינו יודע אותו ה' שהזכרתם לפני, עוד זאת לא נתנני לבי לשלחם ש"מ שנתחייבו שעבוד וגלות עפ"י גזירת האלקי' אמת יהי' מי שיהי', כי לב מלך בידו והנה מלבד מה שידוע אצלינו שבחמש מכות אחרונות מאת ה' היתה הכבדת לבו כדכתיב ויחזק ה' את לב פרעה עוד יותר מבואר זה במכת הארבה כי מדרך הש"י לפעול שבע עם אומה על חטאתיהם לא יותר ואח"כ או יעקרם מהעולם או ישובו אל ה' לכן במכת הארבה שכבר עברו שבע מכות ועדיין לא נכנע פרעה אמר הש"י אל משה בא אל פרעה ואל תתמה על החפץ כי אני הכבדתי את לבו שלא כדרך העולם וא"כ עתה בודאי יש מקום לו לומר כי ישראל הם הרשעים ובחטאם לא נתנני ה' לשלחם חפשי ומשה בדאי הוא ובשגם שפרעה צועק כי כרוכיא כי ידע בנפשו שרוצה הוא לשלחם ולא נשאו לבו לעשות כן וע"כ מאת ה' היתה זאת לרשעת ישראל ע"כ לברר זאת נסהו ה'

עתה בהודיעו גבולי מצרים ומהראוי עתה אחר ההודעה הלז שישיב המדינה לבעליו ואפ"ה לא ישיב א"כ ש"מ כי רוע לבו ואכזריותו נשאו לכל זה וזהו שאמר עד מתי מאנת לענות מפני וא"ת שקר אני דובר עליך שבאמת אתה נכנע לפני ובצדק וביושר מעבדיך עם בני האדם רק בענין שליחות ישראל מפני רשעותם ומאת ה' היתה זאת להם וע"כ כי אם מאן אתה לשלח פי' אם אתה שומע לקול ה' רק בשליחות אתה ממאן, דבר זה יבחן הנה אנכי מביא ארבה בגבוליך ולא בגבול בני חם והי' לך להחזיר להם חלק ארצם ואפ"ה תמאן גם בזה וק"ל:

*יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם, יש לפרש דאית' במדרש רבה מהו כי רעה נגד פניכם אמר להן דרך הבחורים והזקנים לזבוח שמא הקטנים והטף ומי שאומר דבר זה אין דעתו אלא לברוח לא כמו שאתם אומרים דרך ג' ימים נלך לפיכך ראו שאותה שאתם מחשבים שיש בדעתיכם לברוח, היא תשוב וכו' יעוין שם, דיש ב' מיני עבודת ה', אחד לעסוק בתורה ותפלה ובזה לא טוב להיות יחד עם הטף והילדים כי הם מבלבלים ומבטלים מהכונה ויותר נוח להיות בלעדם וכעין שהובא בחובת הלבבות בפרוש אחד שבא למדינה שהי' נשיהם וטפיהם דרים בכפר מיוחד להם ושאל ע"ז והשיבו כדי שלא יטרידו אותם ויבלבלם מעבודת השי"ת אמנם יש עוד עבודה כגון שמחת החג וכדומה ועבודה זו אדרבה עדיף בהקהל כמו שנאמר ושמחת בחגך אתה ובניך ואשתך והנה עבודה כגון שמחת החג תעבד אם נעשה ישועה לאיש או לאומה אבל זולת זה אין ענין לזו העבודה והנה עבודה כגון שמחת החג מקרי "לכם" משא"כ עבודת ה' כתפלה וזביחה היא מיקרי "לה'" נהי שאין להקב"ה צורך בקרבנותינו מ"מ כיון שהיא מיוחד רק לה' מקרי לה' [כדאיתא בגמר' ביצה ר"פ שני כתוב אחד אומר עצרת לה' וכתוב אחד אומר עצרת תהי' לכם ר"י אומר חלקיהו חציו לבהמ"ד מקרי לה' וחציו לאכילה ושתייה מקרי לכם] הגם שהיא מצות עשה גמורה לשמח בחג ואכילה ושתי' בכלל מצות עשה מ"מ מיקרי לכם ובזה י"ל מה שאמר פרעה יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם פי' בלשון שאלה ותמיה יהי כן ה' עמכם כאשר [פירושו אם] אשלח אתכם ואת טפכם יחד הלא הטף מטריד ומבלבלים אתכם מהכונה ליחד לה' והשיב

משה כי חג ה' "לנו" עבודת שמחה והיא בהקהל הכל יחד וצריך גם כן הטף לזה וע"ז אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם, שדעתכם ע"כ לברוח מבלי היות עוד עבדים וכדאיתא במדרש הנ"ל דאל"כ לשמחה כזו שנעשית רק על חירות וישועה מה עושה: **יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם**, יעוין ברש"י בשם מדרש שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה וכו' עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו וכו' וינחם ה' על הרעה], הנה מרע"ה אמר ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם עד שאח"כ הקב"ה הודיעו שם הוי"ה ואדנ"י זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור כידוע [כמבואר בגמר' פסחים דף נ' ע"א] וגם אחז"ל קבלה היתה בידם שהגואל יאמר בלשון "פקד" ויראה ידעו כי ככב רעה נגד פניהם, והוי"ה אדנ"י גמטרי' צ"א, הוסיף עליו "פקד" הרי גימטרי' ר'ע'ה' ששמות אלו מבטלים כח "רעה" והנה הוי"ה אלקי"ם גמטרי' י'ב'ק הוסיף עליו [שם] אהו"ה במילואו [כזה אל"ף ה"י וי"ו ה"י] שהוא מספר קס"ג שהוא גימטרי' א'צ'ב'ע' שאמרו אצבע אלקי' הוא צרף יב"ק קס"ג [בגמטרי' רע"ה] ג"כ מבטל כח רעה וב' צירופים הנ"ל שהוא ב' פעמים ר'ע'ה' עולה נ'ש'ר' והיינו ואשא אתכם על כנפי נ'ש'ר'ים ואביא אתכם אלי:

[]**יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם**, רש"י פי' כוכב רעה שמורה דם י"ל שכונתו כוכב זה יורה על שפיכת דם והרג אלא כל זמן שהם עבדיו של פרעה מזלו של פרעה מגין שלא יהי' לו לפרעה נזק וינצלו עבדיו ע"יז, ואין מקום לכוכב זה משא"כ כשיצאו מרשותו ולא יהי' עוד תחתיו א"כ יחול רעת כוכב הזה:

ואחריו לא יהיה כן, יעוין ברש"י אותו של יואל שהי' כבד משל משה הי' ע"י מינין הרבה משא"כ של משה הי' מין אחד וכמוהו לא הי' ולא יוסיף, הקב"ה זן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כנים וחשב ושיער בשלוח ארבה כדי שיהי' להם לארבה מה לאכול והנה בימי יואל בא על ארץ מלאה כל טוב כדכתי' הארץ כגן עדן לפניו א"כ הי' צריך וגם הי' יכול לשלוח הרבה והרבה יותר משל פרעה שאותו של פרעה בא אחר הברד וכבר נחרב רוב המדינה ולא הי' לו לאכול אלא מה שהשאיר הברד ולא

הי' רוצה וגם לא צריך לשלח אלא לפי שיעור וערך ההוא ולפי אותו שיעור וערך לא הי' אחריו כמוהו אפילו של יואל ומ"מ ברבוי העצום הי' של יואל הרבה ממנו:

ואחריו לא יהי' כן, ואותו של יואל וכו' כדאית' בפרש"י [ויעוין ברמב"ן שם שמתמה כי כתוב בפירוש בתהלים ויתן לחסיל יבולם וילק אין מספר] נראה לפרש כי דרך הארבה לבא כל המינים יחד חסיל וילק וגזם וכל הכולל נקרא ארבה אעפ"י שהם הרבה מינים כלולים יחד, בשם ארבה יקרא וכן הי' במצרים ארבה כלול מכל המינים כמבואר בתהלים [אמר ויבא ארבה וילק אין מספר] וזהו מין ארבה אחד אע"פ שכלול מינים הרבה אך בימי יואל הי' פלא שמתחלה לא בא אלא גזם לבד ואכל ושבע ואשר הותיר הגזם בא אחריו הילק ואשר הותיר זו בא אחריו מין אחר כל המינים באו זא"ז כשנשבע זה והותיר בא אחר אחריו [וכן איתא ביואל ב' פסוק ב' כמוהו לא נהי' מן העולם ברש"י לבוא כל המינים הללו זה אחר זה] וזה נראה כשלוחי ההשגחה יתברך ולא בטבע, אבל במצרים לא הי' צריך לזה כי מבואר שהוא בהשגחה נפלאה כי א"א בשום אופן שיבוא ארבה אחר ברד כי הארבה בא בימי יובש ולא במקומות לחים ומצרים מדינה לחה מאד וזמן ברד לחה מאד, אשר הותיר הברד אכל הארבה אע"פ שהי' כלול מינים הרבה ביחד מ"מ הי' לפלא:

העתירו לה' אלקי' ויסר מעלי רק את המות הזה, יל"ד לשון רק את המות הזה י"ל כי עתה בשעת המכה נכנע לבו והרגיש כי בסר המכה בא עליו כחולי נכפה הכופה אותו להכביד לבו על כרחו והי' לו לבקש רחמים שיסיר מעליו החולי ההוא אמנם אחכז"ל במס' תענית אין לבקש רחמים על שני דברים שנאמר ונצומה וכו' על "זאת" מכלל דאיכא אחריתי, והכא הי' ב' צרות א' הארבה וא' הכבדת לבו לכן אמר ויסר מעלי רק את המות הזה של ארבה ואח"כ יבקש על האחרת:

[]**ויהי חשך**, ובמדרש מביא זשה"כ שלח חשך ויחשך ולא מרו את דברו, י"ל שבס' חכמת שלמה רבתי כתיב שהיו ג"כ מראות מבהילות נראים למצרים, וגם פשוט שהי' יושבים ג"כ בסכנה עצומה כי הי' ביד ישראל להרוג אותם וליקח ממונם ולילך רק שמרו מצות ה' ולא עברו על השבועה שלא לילך בלי רשות פרעה [כדאיתא בתרגום יונתן פ' ויחי וישבע יוסף את בנ"י ואומי יוסף וכו' דלא יצאו קודם זמנם יעו"ש,]

וזה מרומז בפסוק הנ"ל שלח חשך ויחשיך ואז נקל הי' להם מאוד לצאת משם והיו יכולים ישראל לברוח בלי מלחמה ודבר מה אבל ולא מרו את דברו ולא מרו ישראל דברו שנשבעו על כך ולא עברו על שבועה כי לא ברחו אז ממצרים:

ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, זה היה נס נפלא העולם חשך בעד המצרים והאיר לישראל יש להקשות מה צורך לנס הזה הלא יכול להכות את מצרים בסנורים ולהכהות עיניהם ולא יחשך אור עולם, ונ"ל כי העיור מרויח בשאר חושיו כי היניקה הראוי להמשיך להעין נמשכת לשאר חושים אבל היושב בחשך ועיניו פקוחות הרי כח הראות משמש אלא שאין האויר מאיר לו ואדרבה מוציא כח ראותו הרבה ע"י שיושב בחשך ועיניו מצפים לראות נמצא אינו רואה וגם חושיו אינם מרויחים אדרבה מפסידים, וע"כ אמרו חכז"ל המצפה על שולחן אחרים עולם חשך בעדו נהי שהבעל בית נהנה מיגיע כפו מ"מ המצפה על שולחנו מרויח בשארי חושיו שעוסק בתורתו בלי דאגה ובלבול והרי הוא כסומא מה שהפסיד בסתימת עיניו מרויח בשארי חושיו כך סד"א קמ"ל דהצפוי על שולחן אחרים גופא מחליש חושי' וכאלו עולם חשך בעדו ועיניו פקוחות דמפסיד בשני צדדים ואחז"ל בלתי אל המן עינינו מכאן שסומא אוכל ואינו שבע פי' כי הם טעמו כל מטעמים אבל למראות עיניהם לא ראו אלא מן ולא שבעה נפשם מזה ורמב"ן פי' עינינו מיחלים בבקר מתי ימטיר מן ואינינו בטוח לנו ולהנ"ל הכל הולך למקום אחד בשביל שאנו מצפים עליו ואיננו בטוח לנו א"כ הוה כסומא שהעולם חשך בעדו וכנ"ל:

גם אתה תתן בידינו זבחים וכו' וגם מקנינו ילך עמנו וכו' ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואינו שמה, הנה לא מצינו שלקחו מפרעה לזבוח וברמב"ן איתא שרצה ליתן אבל לא קבלו ממנו וי"ל דכל שמוסיף הקב"ה טובות וחסדים ראוי שנעבוד אותו יותר ויותר וממילא ע"י סירוב פרעה עוד נתרבו הנסים ונצטרך להוסיף עבודת ה' וזה שאמרו גם אתה תתן בידינו עוד סיבה לזבוח לה' זבחים ועולות וגם מקנינו ר"ל כל מקנינו ילך עמנו שאנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' כמה חסדים יעשה ד' עמנו עוד שעי"ז יתרבה החיוב יותר להרבות בעולות וזבחים, ויש לפרש ע"ד שנאמר במדרש בפר של אליהו הנביא שנפל חבלו להקריב לבעל שהתרעם הפר מדוע יגרע

להקריבו לע"ז וחבירו לה' מזה נלמד שיש בשורש בריאת הבהמה רצון וכעין שאמרו בחמורו של ר' פנחס בן יאיר ויראת ה' של בעליו פועל על בהמתו ובזה יש לפרש פסוק הטיבה ברצונך את ציון וכו' שיתרבה העולם דיעה ויראת ה' ומלאה הארץ דעה ואז יעלו על מזבחך פרים שהם מעצמם ירצו ויבחרו להתקרב על מזבח ה' וזה שאמרו כאן גם אתה תתן בידינו תרצה ליתן וגם מקנינו ילך עמנו שמרצונם יהיו רוצים לצאת מכאן לילך למקום עבודה כדי להקריבם שיתרבה הדעת יראת ד':

גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו וגם מקנינו ילך עמנו כי ממנו נקח לעבוד וגו' ולא אמר לעשות לה' כאשר אמר ברישא ועשינו לד' אלקינו, וגם קשה מאד שאמר מרע"ה דבר בטל גם אתה תתן ולא נתן וכ' רמב"ן שלא קיבל ממנו כי זבח רשעים תועבה אבל נ"ל כי אמרו, אדם כי יקריב "מכם" אם האדם מקריב נפשו זבח אלקים רוח נשברה, זהו קרבן לה' עצמו ודביקות לשמו (וזה מקרי עשייה וכמו שפירשו בקרבן מוסף ר"ה כתיב ועשיתם ולא כתיב והקרבתם הכוונה שהאדם יעשה את עצמו עולה לה') אבל מן הבקר ומן הצאן תקריבו קרבנכם ולא קרבן לה' ולא נקרא אלא עבודה עצמו ולא עצמו לה' והנה כתיב בפ' בשלח ופרעה הקריב (ברש"י שם והוא מהמדרש שהקריב ישראל לאביהם שבשמים כי יראו ממצרים ויצעקו בני ישראל אל ה',) והיינו דקאמר מרע"ה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות דהיינו אתה בכובד לבך תגרום לנו זבחי רוח נשברה ועשינו לה' אלקי' זו הי' עשייה לשם ולא רק עבודה אלא עשי' ממש, וגם מקנינו ילך עמנו והוא רק עבודה כי ממנו נקח לעבוד:

[] **וגם מקנינו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלקינו**, י"ל שעל מה שבקש ממנו פרעה שבקרכם וצאנכם יוצג, השיב לו משה שמקנה ישראל ילך מעצמו להקריב לה' וכמו שהי' בפר של אלי' שהלך מעצמו שיקריב אותו אלי' על גבי המזבח שיתקדש בו שם שמים כמו שמבואר במדרש ומהמקנה נקח ראיה לעבוד את ה' בשמחה כי מלפינו מבהמות ארץ:

[] **השמר לך אל תוסף ראות פני וכו' ויאמר משה כן דברת**, וכ' רש"י יפה דברת ובזמנו דברת בשם הפלא"ה כי אסור להסתכל בפני אדם רשע כי ע"י גודל טומאתו מזיק בראות פניו אך משה היה בחינת פנים נגד פרעה שהיה בחינת עורף אותיות

פ'ר'ע'ה המה "הערף" והי' מוציא ממנו הנצוצות הקדושות שהיו בו אשר עי"ז היה לו חיות (כי כל דבר יש בו ניצוץ קדוש שמחיה אותו אשר בלעדו אי אפשר לחיות אפילו רגע אחד וזה שמצינו נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות שע"י הראיה בו יצא ניצוץ קדוש מאותו אדם ונתדבק בהצדיק הת"ח הזה ולא נשאר בו קדושה המחייה אותו וממילא ונעשה גל של עצמות) ועכשיו שהוציא ממנו כל קדושה באמת אסור לראות פניו לכן אמר לא אוסיף עוד:

[] **כשלחו כלה גרש יגרש וכו' דבר נא באזני העם וישאלו וכו' כלי כסף וכלי זהב**, הנה ידוע מה שטען גביהם בן פסיסא בפני אלכסנדר שלקחו ביזת מצרים חלף עבודתם אשר עבדו להם למצרים אבל יש להשיב על זה הלא שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ועדיין לא נשלמו הארבע מאות שנה רק רד"ו שנה ופועל החוזר בחצי היום אין לו שום שכר גם על העבר אך יש לדמות זה לבעל הבית החוזר באמצע היום שצריך לשלם לפועל שכר מלאכת כל היום ואתי שפיר כי פרעה גרשם ממצרים קודם זמנם והוא החוזר וצריך לשלם להם הכל ובדין נטלו המגיע להם והנה עוד יש להשיב כי עבדותם הי' חלף מזונותם ופרנסתם אשר נזונו ממצרים אבל זה ניחא אם הם צריכים ליזון ולהתפרנס ממצרים או לממון שלהם כדומה אבל ב"י לא להם ולמחייתם היו צריכים כי גם במדבר בארץ לא זרועה ירד להם לחם מן השמים ושמלתם לא בלתה ולא היו צריכים להתפרנס מהם לכן הכל כדין וכדת של תורה שלקחו בנ"י המגיע להם ובזה יש לפרש הפסוקים כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה וכיון שפרעה יגרש אתכם הוה בעה"ב החוזר באמצע היום ועליו לשלם לכם הכל לכן דבר נא באזני העם וישאלו וכו' ובזה יש לפרש פסוקי תהלים ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל פי' לשון מכשול ועון במה שלקחו כסף וזהב אין בהם כושל כי שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם והוה כבעה"ב החוזר גם אין להם לטעון כי עבודתם תחת מזונותי' היה כי וימטר עליהם מן וכעפר שאר וכו' ונכון:

*__דבר נא באזני העם וישאלו וכו__', אמרו חכז"ל אין נא אלא לשון בקשה וכו' שלא יאמר אותו צדיק וכו' וצריך ביאור וי"ל כבר ביאר הר"ן בדרשותיו המשל שהמשילו חכז"ל משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים אמרו לו למחר רבך מתיר אותך

ונותן לך ממון הרבה א"ל בבקשה מכם הוציאוני עתה ואיני מבקש ממון, שבו ביארו שישראל לא רצו לשאול כלי כסף וכלי זהב כי יראו שעי"ז יגרמו שנאת מצריים עליהם ויעוררו המצרים לרדוף אחריהם ואפ"ה צוה ה' דוקא שישאלו כי הי' זה ענין נחוץ כמו שכתבתי בשם הזהר דבכלל וילקט יוסף את כל הכסף הכונה ג"כ שליקט כל הניצוצות הקדושות וע"י ביזת מצרים הוציאו ישראל את כל הקדושה וכנאמר יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים ואם לא ישאלו ישראל לא היו מוציאים ניצוצות הקדושות מתוכם וישראל יראו לשאול כמ"ש הר"ן לכן ציוה ה' שיבקש משה זאת מהם בבקשה אע"ג שיש להקב"ה כח להפוך לבבם שישאלו נגד חפצם ורצונם וכמו שהקשה לב פרעה שלא לשלח את ישראל אבל רצון הקב"ה היה שישראל יעשו זה בבחירתם הטובה כדי שיהיה להם מצוה ושכר בשאלה זו וזה שאמר אין נא אלא לשון בקשה לך אמור להם לישראל שישאלו מהם דאל"כ השי"ת יכריחם בע"כ שלא בבחירתם כדי שלא יאמר אותו הצדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ע"י שהקשה לב פרעה נגד הטבע והוכרח שלא לשלח את ישראל נגד בחירתו ה"נ הי' לו להקב"ה ליטול בחירתם אם גם לא ירצו לשאול מהם להכריחם בעל כרחם שישאלו וכיון שע"כ יקיים ד' דברו לכך בקש נא מהם שישאלו בבחירתם הטובה ויקבל עוד שכר מצוה לע"ל וק"ל:

דבר נא, אחכז"ל בבקשה ממך, יראה דצריך לבקש בבקשה ממשה כי הי' נוח לו יותר שלא יטרדו ישראל בביזת מצרים, ויתעסקו בעצמות יוסף כאשר יוסף השביעום:

כלי כסף וכלי זהב ולא הזכיר ושמלות גם לא הזכיר שינצלו מצרים (ובפ' שמות סימן ג' פסוק כ"ב כתוב גם ושמלות וגם ונצלתם את מצרים), הנה יעקב אמר הסירו אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם שהי' תכשיטי הנשים מצוירים בצורת ע"ז ע"כ לא הי' ראוי שישאו שמלות אלו וגם לא רוב כלי כסף וזהב שצורת ע"ז עליהם וממילא לא ינצלו את מצרים, אך כתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ונמקו כל הצורות ההמה והיו מותרים להם (כדאיתא במדרש תנחומא בא סימן ח' ד"א וינצלו את מצרים אפילו ע"ז של כסף ושל זהב נתכת וחזרה כבתחלה ולקחו את הכל), ולקחו שמלות וגם כל כלי כסף וזהב וינצלו את מצרים מ"מ עתה בשעת

הצוואה הי' עדיין ע"ז דבוקה עליהם ואם יאמר להם ככה יהיו ישראל רוצים בקיומם ואסור להיות רוצה בקיומם של ע"ז ע"כ לא צוה אותם עתה, ומה שבפ' שמות כתיב ושמלות וינצלו וכו' זה אמר הקב"ה למשה רק דרך ספור מה שיהי' בסוף כשיצאו יעוין שם:

[] **כחצות הלילה**, כ' רש"י שלא יאמרו משה בדאי הוא, וי"ל כי ידוע כי יש מרחק בין א"י למצרים עכ"פ איזה רגעים לענין חצות לילה ואמירת הקב"ה בחצות הלילה הי' הכל לפי חצות של א"י וכתיב ויחלק עליהם לילה שחצי הלילה כדי לעשות בו נסים במצרים וזה הי' בא"י וממילא חצות נחשב במצרים לפי חשבון א"י ואיננו אז חצות במצרים כי אין מכוון עם חצות של א"י גם כי יעשה כנור כמו דהע"ה שנשב בו רוח צפונית, אז בחצות מצרים ינשב בו רוח צפונית ואין אז חא"י אשר עליה הי' כוונת השי"ת וא"כ בחשבון הזה יכולין האצטגינים לטעות כמובן לכן אמר להם כחצות:

עד בכור השפחה, ולא הזכיר בכור השבי אע"ג דבמכות בכורות כתיב עד בכור השבי, מ"מ מרע"ה לא רצה להזכיר בכור השבי למיתה שלא יהי' ישראל בכלל שהי' אז עדיין שבויים ביד מצרים:

[]**ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וכו' למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל**, י"ל אמרו חכז"ל [בבא קמא דף ס' ע"ב] אליהו בעיר כלבים משחקים מלאך המות בעיר כלבים בוכים והנה כתיב והכתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא השליח ולא הי' הכלבים בוכים, והגם שנהרגו כל בכורי מצרים בכל זאת לא היו הכלבים בוכים עי"ז הכירו כי הקב"ה בכבודו ובעצמו הכה אותם ולא מלאך המות וזה ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וכו' למען תדעון אשר יפלה "ה'" בעצמו בין מצרים ובין ישראל:

ויאמר ה' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים, פירש"י קריעת ים סוף וניער פרעה וחילו, וק' מה חידש לו הקב"ה בדיבור הלז לכאורה י"ל לפייסו כי הנה עתה נגמר כל שליחות משה ואהרן כי במכת בכורות לא הי' למשה ואהרן שום מעשה ועתה יצאו ריקם מכל ולא הועילו בשליחותם כלום, ואמר להם

הקב"ה הרבה פעלתם כי במה שסירב נגדכם ולא שמע אליכם פרעה עי"ז יתחייב פרעה וחילו לנער בים וגרמתם לרבות מופתי בא"מ לקדש שמי הגדול:

[] **ויאמר ה' אל משה ואהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה דברו אל כל עדת בנ"י ויקחו להם וכו'**, יל"ד הי' צריך לומר ויאמר ד' אל משה ואהרן דברו אל כל עדת בני ישראל כמו שכתוב בכל התורה ולמה הפסיק בציווי החדש הזה לכם וגו' ואח"כ נאמר דברו אל עדת ב"י ויקחו להם איש שה לבית אבות וי"ל דהנה ידוע שישראל עבדו במצרים ע"ז ולא שמעו אל משה מקוצר רוח כדאיתא במדרש רבה שמות פ' וי"ו שהי' קשה לפרוש להם מע"ז שנאמר (יחזקאל סימן כ' שהקב"ה שלח לנביא חהרן הכהן והוכיחם) איש שיקוצי עיניו השליכו אבל והנה איש שיקוצי עיניו לא השליכו והנה איתא ברמב"ן שכל מצרים בחודש ניסן הקריבו קרבן למזלם טלה שניסן מזל טלה וישראל התערבו בגוים וילמדו מעשיהם ואמר להם משה משכו וקחו לכם צאן ואיתא ברש"י והוא מהמדרש (רבה שמות פ' ט"ז) משכו ידיכם מע"ז ושחטו הפסח לשם ה' והנה כיון שישראל עשו תשובה אז זדונות נעשה להם כזכיות וכל מה שהקריבו בכל שנה ושנה לע"ז נהפוך להם לזכות כאילו הקריבו אותו קרבן לשם ד' ולפ"ז לא היה זה להם חודש ראשון להקריב קרבנות לשם ה' כי כבר מאז הקריבו לשם ד' ע"י ששבו עתה בתשובה באותו מקום ובאותו זמן ובאותו דבר אבל משה ואהרן שלא חטאו בע"ז להם הי' חודש זה ראשון וזה ויאמר ה' אל משה ואהרן וכו' החדש הזה "לכם" ראש חדשים, ראשון הוא "לכם" אבל דברו אל כל עדת ב"י ויקחו להם איש שה לבית אבות כי להם החודש הזה איננו עתה ראשון כי כבר יהי' מאז ומעולם ראשון וק"ל:

[]**החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא וכו'**, כ' הרמב"ן אין שם פרטי לחדשים בתורה רק ראשון ושני כדי להיות זכרון ליציאת מצרים וכן ימי שבת מונין כך יום ראשון בשבת יום שני וכן כולם והוא בכלל זכור את יום השבת וזה תוכחת מוסר שנכתב בהמכתבים וכדומה יום ראשון בשבת וחודש ראשון להעיד על בריית שמים וארץ בששת ימים וינח ביום השביעי ועל יציאת מצרים לא ח"ו כמספרם של אוה"ע:

[]**החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה**, י"ל שיש חילוק בין ראש לראשון ראש נקרא מי שהוא רק מוסכם מהמון עם להיות זה להם לראש משא"כ ראשון הוא מי שיש לו מעלה מצד עצמו להיות ראש' כידוע והנה באמת בגלגל המזלות שהוא עגול לא שייך בו ראשון ולא אחרון אך מצד שבבוא השמש למזל טלה אשר עולה בחודש ניסן אז צומח הכל מ??הארץ והולך וגדל הסכימו לקרא זה ראש אמנם לישראל שנעשו בזה החדש ניסים ונפלאות ובם בחר ה' מאז להיות לעם קרובו הנה החדש הזה קדוש להיות נקרא בעצם ראשון והיינו החדש שהי' עד עכשיו ראש חדשים ראשון הוא יהי' "לכם" לחדשי השנה:

בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית, באו"ח סימן ת"ל איתא דשבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו שבמצרים הי' יו"ד לחדש ניסן בשבת ולקחו מבעשור איש שה לבית אבות שה לבית וקשרו בכרעי המטה ושאלו הבכורים אותם למה היו עושין כך והשיבו זבח פסח הוא שיהרגו בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו הבכורות מלחמה ויהרגו בהם הרבה הה"ד למכה מצרים בבכוריהם יעוין תוספות שבת פרק רבי עקיבא והנה בטו"ז שם סעיף קטן א' איתא רבים מקשים למה לא קבעו יו"ט בעשור לחדש גם אם חל בחול ותי' בשם הגאון מוה' משה חריף זצ"ל שיחשבו שהיו"ט הוא מחמת נס הירדן שנבקע בעשור לחודש לכן קבעוהו בשבת שיום עלייתן מהירדן לא הי' בשבת, ובמג"א שם תירץ דלא רצו לקבוע ביו"ד לחדש יען מתה בו מרים והוא תענית צדיקים ע"כ, וי"ל דמיני' ומיניה תסתיים שמעתתא דלתי' המובא בט"ז קשה למה באמת לא קבעו גם זכר לנס שנבקע הירדן וי"ל דלא רצו לקבוע משום שמתה מרים באותו יום והוא תענית צדיקים (כדאיתא ש"ע או"ח סימן תק"פ) לאבלותה ומיתת מרים היתה קודם זמן בקיעת הירדן אין ראוי לקבוע בו יו"ט כדאיתא [תענית י"ב ע"א] בימים טובים הכתובים במגילת תענית שאם אחד קבל עליו תענית קודם שגזרו חכז"ל יו"ט של מגילת תענית יתענה וידחה תעניתו את היו"ט לכן אין ראוי לקבוע אחר כן יו"ט באותו יום שמתה מרים אבל בשבת שידוע שלא הי' בקיעת הירדן בשבת מוכח שעל נס מצרים היו"ט [ואין לחשוש

שיאמרו שאין מתאבלין על אותו צדקת כי שבת הוא] ונס מצרים היתה קודם מיתת מרים והיו"ט קודם וק"ל:

בעשור לחדש הזה, בגמר' שבת פר"ע איתא דרבנן סברי פסח שיצאו ישראל ממצרים הי' ביום ה' ואיתא בשו"ע או"ח שבת שלפני פסח קורין אותו שבת הגדול מפני נס שנעשה בו עכ"ל ועיין בטור סי' ת"ל כי אז הי' שבת בעשור לחדש ולקחו שה מבעשור דהיינו בשבת וכו' והקשה על זה בחק יעקב אם הי' עשור לחדש בשבת והי' פסח ביום ה' איך הי' יום מתן תורה שהוא נון לספירה בשבת הלא בשבת הוא כבר יום נ"א ודכ"ע סברי בשבת ניתנה תורה ועיין מג"א סי תצ"ד, וי"ל דקבלתי מאמו"ר הג' אב"ד דק"ק פפד"מ בעהמ"ח ספר הפלאה דבבן נח הלילה הולך אחר היום ע"ד יום ולילה לא ישבותו ואומר אני כשנצטוו מיד בצאת ישראל ממצרים לספור מ"ט יום ויתחילו מליל ב' של פסח היו הם מתחילים לספור בלילה שאחר יום ב' של פסח שלב"נ היא שייכת ליום שני ונמצא שיום וי"ו שהי' ראוי ליתן בו תורה שהוא נו"ן לספירה לא הושלם עדיין עד ליל ש"ק שלאחריו שאז ספרו נו"ן לספירה ובאמת לפי מספר בני ישראל הי' נ"א אך הם ספרו כב"נ כנ"ל ואז בשבת ניתנה תורה לישראל והארכתי בזה ואין כאן מקומו:

בעשור לחדש הזה ויקחו להם, אותו יום שבת הי' כידוע [גמר' שבת פרק ר"ע] וכתוב בלבוש שהי' דרכם לנוח בשבת ע"פ עצת משה בילדותו [כדאית' במד"ר שמות] ועכשיו לקחו השה בשבת ותמהו המצריים ע"ז ואמרו עתידה מכת בכורות וכו', ונ"ל משה יעץ כן לפרעה על ידי המחקרי' והפלוסופים כי בשבת שולט מזל שבתאי ומאדים ובו לא יצלח מלאכה ע"כ טוב לנוח בשבת והפלוסופים המחקרים הקדמונים שבתו והתאבלו ולבשו שחורים בשבת ומש"ה אנו מצווים להתענג בשבת שלא נאמר שביתתנו ממלאכה משום שליטת שבתאי ומאדים הנ"ל והיינו דכתיב וקראת לשבת עונג אז ניכר כי לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך אבל אם לא תקרא עונג אין כיבוד בשביתה אדרבא בזיון שיאמרו כי אין הצלחה בו ומשו"ה לקחו שה מבעשור לחודש ביום השבת להורות כי בו יצליח במקח הלז לקרבן פסח [שבזכותו פסח הקב"ה על בתי בני ישראל:

א'יש ש'ה ל'בית א'בות ש'ה ל'בית, ר"ת ב' פעמים א'ש'ל' להזכיר זכות אברהם ב' מיני אשל א' גופני' א'כילה ש'תיה ל'ויה בגמ"ח בגופו, שני' רוחניות להכניסם תחת כנפי השכינה וקרבן פסח הוא גדי או טלה הוא זכירת זכות יצחק המרומז בגדי עזים וטלה בזכות יעקב הכשבים הפריד יעקב כפרש"י בפ' פנחס בקרבנות החג ושם נאמר פרים נגד אברהם והכא לא לקחו פרים נגד אברהם משום שע"י ירידת אברהם למצרים מפני הרעב נגזר גלות מצרים כפי' רמב"ן פ' לך לך, ומ"מ נרמז בר"ת ב' פעמים אשל הנ"ל:

[] **שה תמים יהי' לכם מן הכשבים ומן העזים תקחו**, י"ל דהקב"ה בחר לקרבן פסח טלה או גדי יען לפמ"ש רש"י [בפ"ק דר"ה דף י"א ע"ב] שכל מזל משמש שתי שעות ובניסן לאור הבקר מתחיל טלה לעלות ומשמש שתי שעות, אחר שתי שעות מתחיל שור לעלות ומשמש שתי שעות, אחר כך תאומים וכן כולם נמצא לפ"ז מיד בחצות הלילה מתחיל גדי לעלות לפי סדר המזלות טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד והמה טלה שור תאומים סרטן ארי בתולה מאזנים עקרב קשר גדי דלי דגים והנה שתי המזלות האלו המה אשר באחד במזל גדי הכה הקב"ה כל בכורי ארץ מצרים ובמזל טלה בבקר יצאו בנ"י מארץ מצרים [ומתו אז הבכורים כדאית' באבות דרבי נתן] שהיו מפרכסין עד הבקר ואז מתו והא בהא תלי' דע"י מכות בכורות גרשו ממצרים לכן צוה הקב"ה ליקח לקרבן פסח גדי או טלה וק"ל:

ק'הל ע'דת י'שראל ב'ין ה'ערבים, ר"ת עקביה בה"י כי בלה"ק יקרא בה"י בסוף ובתרגום עקיבא באל"ף לבסוף [כמבואר בארוכה בשו"ע אה"ע הלכות גיטין ובט"ז שם] ורמז למה שאחז"ל [עדיות פרק ה' משנה וי"ו] אין עזרה ננעלת מפני כל אדם מישראל כעקביא בן מהללאל והכא מיירי קרא משלש כיתות קהל עדת ישראל [כדתנן בפסחים דף ס"ד ע"א הפסח נשחט בשלש כיתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל עדה וישראל] והעזרה ננעלת עליהם [כדתנן דעל כל כת וכת נעלו דלתות העזרה]:

לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו, תנן במתני' [שבת דף כ"ג ע"ב] אין שורפין קדשים ביו"ט ובגמר' מאי טעמא אמר חזקיה וכן תנא דבי

חזקי' אמר קרא לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר שאין ת"ל עד בקר מה ת"ל עד בקר בא הכתוב ליתן לו בקר שני לשריפתו אביי אמר וכו' רב אשי אמר שבת שבתון עשה והוה לי' יו"ט עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, וברמב"ם בפי' המשנה אין מדליקין שמן שריפה ביו"ט מפרש טעמא דאין שורפין קדשים ביו"ט משום בקר שני לשריפתו כתנא דבי חזקי' ובפי' כיצד צולין מפרש כרב אשי דהוה יו"ט עשה ולא תעשה וסיים ג"כ ליתן בקר שני לשריפתו והנראה מזה דס"ל כהיש מפרשים דמייתי תוס' בקדושין ל"ד ע"א ד"ה מעקה בסופו דלגבי נשים הוה יו"ט רק לאו גרידא דהעשה הוה זמן גרמא ועיי"ש בפני יהושע היטב ע"כ הכא דסתם הדלקה בנשים לא שייך לומר שפיר משום אין עשה דוחה ל"ת ועשה ע"כ אמר משום גזה"כ ליתן לו בקר שני לשריפתו והתם בפסחי' בנותר בזמנו דהוה מ"ע שהזמן גרמא שריפת נותר ביום ולא בלילה, ונשים פטורות מהך מ"ע ע"כ סגי בהך טעמא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה דזכרים, ובנשים בלא"ה ליכא עשה כלל ומהיכא תיתי דלידחי יו"ט, מיהו צל"ע לומר כן בפשיטות דאשה פטורה ממ"ע דשריפת נותר דאתי לאנתוקי ללאו דלא תותירו וכן עשה דתשביתו דאתי לאנתוקי ללאו דבל יראה כמדומה לי דלא שייך למיפטר נשים מטעם מ"ע שהזמן גרמא וגם מ"ש תוס' הנ"ל דנשים פטורות מעשה דשבות ביו"ט צל"ע דלא פטירי נשים אלא מלקיים עשה שהז"ג (במעשה) אבל למיעבד איסורא שהוא בעשה כגון לעשות מלאכה ביו"ט או לעשות סחורה בפירות שביעית לא שמענו דהם לא דמי לעשה דמצות שמחה והקהל דמינייהו ילפינן פטורא דנשים במצות עשה שהז"ג וצ"ע ומיהו בחבורו ספ"ז דנזירות מבואר דלא ס"ל כהנ"ל:

והנותר ממנו עד בקר וכו', במכילתא איכא תנא דדרש ליתן בקר לבקרו של בקר היינו עמוד השחר, וצ"ל דהאי תנא ס"ל דקודם מתן תורה לא הי' להם דין ישראל ויום מתחיל בהנץ החמה לכן הוצרך כאן לחדש בפסח מצרים שיתחיל בקר בעמוד השחר וי"ל דזה תלי' בפלוגתא דנדרים ונדבות אי קריבים ביו"ט או לא דלמ"ד אין קריבים ביו"ט נפקא לי' מעולת שבת בשבתו (ולדידי' פשיטא דאסור לשרוף נותר דלא עדיף מנו"נ ואייתר עד בקר) ומפרש בקר שני לבקרו של בקר ומאן דאית לי' נו"נ קריבים

ביו"ט לא אתי' לי' מעולת שבת בשבתו כמ"ש תוס' איהו ס"ל דהי' להם דין ישראל במצרים ולא איצטרך קרא לבקרו של בקר ואתיא לשריפת קדשים שאינה דוחה יו"ט, ודעת לנבון נקל, ובמקום אחר כתבתי פי' מכילתא התמוה, דאיתא התם ר' ישמעאל אומר אינו צריך הרי הוא אומר כל מלאכה לא יעשה ושריפה מעין מלאכה היא ומה ת"ל עד בקר אם חל י"ו להיות בשבת מגיד שאינו נשרף אלא עד יום י"ז והוא תמוה כאשר הקשה ר' יונתן שם במכילתא על דברי ר"י הנ"ל הרי שבת חמור מי"ט ומה עלה על דעת ר' ישמעאל, ועיין זית רענן בזה וזה לשוני על הגליון שם ולפע"ד לא מצינו י"ט שניתן לדחות בשביל קדשים דמה שמקריבים בו קרבנות אין זה שום דחוי שהרי גם להדיוט שרי כל אוכל נפש ור' ישמעאל לטעמי' דס"ל נו"נ קריבים ביו"ט נמצא אין כאן דחוי אלא היתר גמור כמו כל אוכל נפש דהדיוט, בדין הוא לאסור שריפת נותר, משא"כ שבת שהקרבנות דוחים שבת הוה אמינא ה"ה שריפת נותר תדחי שבת ועיין סברא זו בתוס' יומא מ"ו ע"א ד"ה אבל בסוף הדבור, ועיין מנחות ס"פ ר' ישמעאל, ור' יונתן דהקשה לר' ישמעאל היינו משום דס"ל נו"נ אין קריבים ביו"ט וא"כ מה שקריבים חובת היום ביו"ט הוא מטעם דחי' כמו בשבת וא"כ השתא י"ט לא דחי שריפת נותר שבת לא כ"שכ עכ"ל שם על הגליון, ואמנם לפי מה שכ' תוס' בשמעתין י"ל דס"ל לר' ישמעאל דסד"א אי חל י"ו בשבת נהי דשבת לא דחי מק"ו די"ט מ"מ ה"א לשרוף במוצאי שבת דהא נותר שלא בזמנו נשרף בלילה קמ"ל אפ"ה ניתן לו בקר שלישי משום דכיון דחל בשבת היינו זמנו ואינו נשרף אלא ביום ור' יונתן ס"ל דלא צריך קרא להכי:

אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם, וראיתי בס' יראים לר"א ממיץ שיטה חדשה ע"ש בדפוס זאלקווי' דף ל"ז ע"א כלל קי"ג דכל עניני מצוה מותרים ביו"ט דהוה בכלל אוכל נפש דנשמה איקרי נפש ורק נותר ואיברים ופדרים ומילה שלא בזמנו דאיכא בהו ג' כתובים הבאים כאחד, בקר שני לשריפתו, ועלת שבת בשבתו, והוא לבדו יעשה ולא מילה שלא בזמנו, ואין מלמדין מהם למצוה אחרת וה"פ מתוך שהותרה לצורך הגוף הותר נמי שלא לצורך הגוף כ"א לצורך נשמה דהרי לכל "נפש" כתיב ורב אשי דאמר יו"ט עשה ול"ת היינו למאן דלית לי' מתוך אבל למאן דאית

לי' מתוך צריכים ג' כתובים הנ"ל ובסוף דבריו הניח בצ"ע מנ"ל לרבא למעוטי מילה שלא בזמנו דלמא מצוה אחרת ומילה ידחה יו"ט דהוה צורך הנשמה ואולי י"ל משום דגבי פסח מצרים כתי' קרא והתם לא הי' להם שום מצוה כ"א שריפת נותר ומילה שלא בזמנו ונכתבו ב' קראי בקר שני לנותר ולבדו א"א למעוטי אלא מילה שלא בזמנו כן יש ליישב:

ועד"ז נ"ל ליישב גם דברי ר"ח בתוס' פסחים פ' כיצד צולין דס"ל דהקל וחומר הוא מילה מאוכל נפש והתוס' הקשו הא אוכל נפש א"א למחר דשמחת יו"ט מצות היום ולא מחר, ועוד צל"ע הא אוכל נפש הותרה והוה כמו חול לענין זה ומה שייך למילף קו"ח מיני' וי"ל דס"ל שמחת הנשמה בעשיית המצוה הוי כמו שמחת הגוף והיינו ק"ו השתא שמחת הגוף מיקרי שמחה ושמחה זו א"א לקיימה למחר שאינו יו"ט מכ"שכ שמחת הנשמה שתהי' שמחת יו"ט וה"א דהותרה ג"כ קמ"ל לבדו, והאי קל וחומר לאו דוקא למילה אלא כל המצות אתיא בהאי קו"ח אלא לבדו אינו ממעט אלא מילה מטעם שכתבתי דלא הי' במצרים שום מצוה אלא מילה שלא בזמנו ולא נילף שאר מצות ממילה דהוה לי' נותר ומילה ואיברים ופדרים ג' כתובים ושארי שמחת הנשמה אתי' באמת בק"ו הנ"ל כשיטת ר"א ממיץ:

ודע לכאורה יש עוד פסוק רביעי לכם ולא לגבוה למ"ד נו"נ אין קריבים ביו"ט אלא למ"ש תוס' דאביי קאי למ"ד נו"נ אין קריבים והיינו משום דלא כתיב ולא עולת חול בי"ט אלא משום דכתיב לכם ולא לגבוה ממילא איצטרך קרא להתיר עולת שבת ביו"ט וממילא עולת חול ביו"ט נשאר באיסור דלכם ולא לגבוה ולא חידש לן אביי שום פסוק מחודש אלא לכם ולא לגבוה עיין בזה:

ולא מילה שלא בזמנו דאתי' בק"ו עיין פירש"י ומה שהקשו תוס' וי"ל דהש"ס התם קאי אשבת דאית בי' עונשים ואזהרות הרבה בהא קאמר דחמירי מצרעת גברא הוא דלא חזיא אבל יו"ט דהוה רק עשה ולא תעשה וגם צרעת הוה עשה ול"ת כמבואר א"כ מ"מ צרעת חמירי מי"ט בהא דדחי עבודה וביותר י"ל במסקנא התם עיקר כוונה דצרעת דחי עבודה משום דלא הוי בעידנא וגם רבא ורב ספרא שאמרו משום גברא לא חזי להא נתכוונו, ולפמ"ש מג"א סי' תמ"ו משיבולי הלקט בשם ר"ת דעשה דרבים

דוחה ל"ת אפי' ליכא בעידנא, והנה עבודה עשה דרבים הוא קרבן תמיד ופסח ואפ"ה אין עבודה דוחה צרעת משום שאינו בעידנא א"כ עכ"פ מוכח דעשה ול"ת דנגע צרעת חמירי משאר ל"ת דעלמא דנדחה מפני עשה דרבים אפי' שלא בעידנא ונהי דלא חמירי משבת דאית בי' עונשים ואזהרות הרבה מ"מ מיו"ט חמור דהא לא מצינו שיהי' צריך בעידנא אם עשה דרבים דוחה יו"ט וע"ש במג"א בשמירת שבת ויו"ט לא מיקרי עשה דרבים לענין זה כיון שאין יחיד מוציא רבים י"ח משא"כ עבודה דע"י כהן אחד נדחה עשיית פסח של כל ישראל עיין פירש"י שם:

ולא עולת חול בי"ט דע"כ בשבת היינו למ"ד ללאו יצאה וליכא עשה כמ"ש הרמב"ן והרשב"א דמהאי טעמא אצריך שאין כיבוד דוחה שבת דהיינו בל"ת (וה"ה בנשים) וא"נ ה"ה י"ט בלאו וא"ש דלא אמר משום עשה ול"ת דקאי לרי"ש ור' יוסי דסברי ללאו (דלא נימא דלאו כבר עבר ואין מלקות על עשה) וזו במכילתא והנותר עד בקר בקר שני רי"ש אומר אינו צריך הרי הוא אומר כל מלאכה לא יעשה בהם, שריפה מעין מלאכה, מה ת"ל עד הבקר אם חל ט"ז להיות בשבת שאין ראוי לשרפו עד י"ז עכ"ד, דהא שבת ע"י אחר שרי ובי"ט כתיב לא יֵעָשֶׂה ע"י אחרים ע"כ לא כתי' לא תעשה כל מלאכה גם אצטרך דה"א ביו"ט לאו ואכשר עי"א ותו די"ט לאו וה"ה עשה דאלים משא"כ בשבת הבערה ללאו וליכא עשה (ולמ"ד דאף הבערה) ללאו מ"מ ביו"ט אסור, ושוב מצאתי בצידה ברוך פ' בא כדברי ולפמ"ש עד בקר היינו י"ז זו אתי' שפיר דביום ששי יצאו (ממצרים) וט"ז בשבת אבל למ"ד בחמישי בשבת וי"ז בשבת הי' תקשה מאי עד בקר ולפמ"ש דט"ז בשבת אתי' שפיר דאצטרך דלא ידחה שבת אף שהי' בפסח מצרים ולא נצטוו עדיין עד מרה מ"מ כיון שבחרו שבת במצרים ג"כ לא ידחה שמרו עד שלא נצטוו אף במקום מצות ביעור קדשים וזו דמייתי לא יעשה דבפ' בא שאז נצטוו ולא מלא תעשה דפ' אמר דשם כבר נצטוו גם על שבת:

*ו**עברתי בארץ מצרים בלילה הזה**, בריש מס' שמחות הקשה כתיב ועברתי "בלילה" הזה וכתיב "ביום הכותי ותי' דהיו מפרכסין עד הבקר ואז מתו, ויש לבאר כך כי זה שיהי' מיתתם על ידי ה' לא היו ראוים למיתה חשובה כזו כי מצינו זה רק אצל צדיקים גם להכות אותם על ידי מלאך לא רצה הקב"ה, כי אז בשעת הנס הי' מזל

טלה (כי ניסן מזל טלה כידוע) שהוא בכור המזלות ולכן הוקדשו הבכורים ועל ידי זה היה ברום המעלות שמלאך השולט עליו על המזל הזה הי' במעלה על ידי מצות וקידוש בכורים ולא רצה הקב"ה להשפילו ע"י משחיתים ומלאכי חבלה לכך הסיר הקב"ה בעצמו כח השר שלהם הנקרא רהב ומזל שלהם ועי"ז ממילא נפלו הבכורים בחולי מות ושוב מתו בבקר ע"י מלאכי חבלה:

שבעת ימים מצות תאכלו, בגמר' פסחים דף ל"ח ע"ב מצה הנאכלת לשבעת ימים וכו', פירש"י ותוס' דר' יוסף סמך נמי אדרשה דרבה דבעי מצה העשוי לשם שבעת ימים ובזה נ"ל ליישב קו' תוספ' בקדושין ל"ח ע"א ד"ה אקרוב עומר והדר אכל מקשו מ"ט לא אתי' עשה דמצה ודחי ל"ת דחדש עיי"ש ולפי האמור ניחא דהך לא חזי אלא לכזית מצה זה דיש בו עשה ודחי ל"ת אבל תו לא חזי למיכל מיניה עד דאקרוב עומר ואינה נאכלת כל שבעה ולא דמי למצה של טבל דאפשר דהוה אתיי' עשה ודחי ל"ת דהתם חזי שפיר לכל ז' כשיפרוש ממנו תרומה ויהי' התרומה לכהן והחולין לישראל משא"כ הכא:

מצות תאכלו, בפ' ראה כתיב מצות לחם עני, ודרשו חכז"ל שאינו יוצא במצה עשירה והקשו מהא דתנן חלות תודה יוצאין בהם (והם היו נילושי' בשמן) ומשני רביעית היא ומתחלקת לכמה חלות ואין כאן עושר, הב"ח באו"ח סי' תע"א מייתי להתיר לצאת י"ח במצה שנילושה במי פירות בדיעבד עכ"פ ומג"א דחה משמעתין דא"כ ה"ל לשנוי דאצטרך קרא לדיעבד, ולפע"ד אה"נ דהוי מצי לשנוי הכי אלא משום דהי' קשה גם קו' מהרש"א תיפוק לי' דממהר להחמיץ והמקשן שלא הקשה כן משום דלר"ע קאי ור"ע אמר לעיל שבתי הי' אצל ר"ג ור"א ולשתי להם עיסה ביין שמן ודבש ודעת הרי"ף דההיא איירי בתערובות מים דקטוף המוזכר בבריית' שם, נמצא דלר"ע אפשר לשמרו מחמוץ לכן לא הקשה מזה אבל התרצן אה"נ דהוי מצי לשנוי הכי דבדיעבד מיהת יוצא משום מצה עשירה אלא דבעי לשנוי גם למ"ד דממהרת להחמיץ ואמר רביעית היא וכו' וא"כ למסקנא דקיי"ל כר"ע כמ"ש הרי"ף שם ואיננו ממהר להחמיץ אסור לאכול ערב פסח מצה עשירה עם תערובות מים אלא שהמג"א דחה שם דבריו בענין אחר ע"ש:

*אך **ביום הראשון תשביתו שאור וכו' כי כל אוכל חמץ ונכרתה**, ביאר מו"ר הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל שמרומז בזה כל דברי תוס' שכ' ריש פ"ק דפסחים דלכך בעינן חמץ לבדוק ולבער מן הבית דלמא אתי למיכל מיני' וחששו בו בחמץ יותר משאר איסורים משום דהוה איסור כרת והר"ן כ' ריש פסחים דיש לומר דזה גם כן טעמא דקרא דבבל יראה הוא משום דחששה התורה דלמא אתי למיכל מיני', והקשו התוס' מ"ש מחלב ודם דגם כן איסור כרת ותירצו משום דלא בדיל מיני' כולי שתא משא"כ חלב ודם ובזה י"ל הקרא אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ פי' כי הכל אוכלין חמץ תמיד ולא בדיל מיני' וגם ונכרתה, ויש להוסיף דלא יקשה מיוה"כ דלא בדיל ואיכא ג"כ כרת ואין צריך לבער מן הבית דיהכ"פ הוי רק יום אחד ויכול לשמור עצמו שלא ישכח משא"כ כאן שבעה ימים לכן מסיים מיום הראשון עד יום השביעי ולכן צריך להשבית ותלמיד אחד מ"ו דוד ליב ז"ל הוסיף לפי מה דאיתא בש"ע או"ח סימן תרי"ב ברמ"א מותר ליגע ביוהכ"פ באוכלין ומשקין ליתן לקטנים ולא חיישינן שמא יאכל או ישתה אם יגע ובמג"א סעק"ו שם ול"ד לחמץ בפסח כמ"ש סימן תמ"ו סע"ג דהתם כיון שאוכל שאר דברים חיישינן שמא יאכל זה משא"כ כאן (ד"מ תה"ד ב"ח סימן תרי"א) עכ"ל וי"ל דלכך התחיל הפסוק שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו פי' דמצות באמת תאכלו (ולא דמי ליוהכ"פ דאין אוכלין כלל), ויש לחשוש שמא יבוא למיכל מיניה לכן אך ביום הראשון תשביתו: **ונכרתה הנפש ההיא מיום הראשון עד יום השביעי**, רמז שנכרת מימי' העליונים הידועי' אבל רק עד יום השביעי שכלו שבת ואז ישוב למקומו ושרשו כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא חוץ מאותן שמנו חכמים ר"פ חלק:

ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה, יל"ד מה ענין בעצם היום הזה לכאן אפי' הי' ביום אחר הי' חיוב מצות באותו יום, והנה חכז"ל אמרו אל תקרא **מַצות** אלא **מֻצות** שלא יחמיצנו ויהי' זריז והק' של"ה הא אדרבה ושמרתם משמע לשון המתנה כמו ואביו שמר הדבר, ונ"ל אה"נ הא קיי"ל אין למצוה אלא שעתה וחביבה מצוה בשעתה דוקא ואין זריזין מקדימין טפי מצפרא (כדאיתא פסחים דף ג' ע"א) ויהי מצפה וממתין עד בא עתה אך אז יהי' זריז ומהיר והיינו ושמרתם את המצות קודם

זמנה ולא יהי' עליו כמשא אלא ימתין עד בוא זמנה ואז יהי' כמו מצה שלא יחמיצנה, והטעם כי כן דרכו של הקב"ה בעתה אחישנה, הנה בעצם היום ההוא יצאו כל צבאות ד' בשעה אחת מרעמסס לסכות וזה נס גדול ומה צורך לזה אלו הי' ממהר ג' ימים קודם, משיתחילו לצאת לאט לאט לפי דרכם אלא כך דרכו של הקב"ה, רגע א' קודם חצות לא הי' שום הרגש לשום אדם מגאולה, ישראל האמינו ואכלו פסח פחוזים, אבל לא נראה שום רמז ומופת, וברגע אח"כ הי' צעקה גדולה וגורשו ממצרים ונאספו מרעמסס לסכות והיינו בעתה אז אחישנה אבל לא קודם עתה וה"נ ושמרתם את המצות קודם זמנו תשמרו ותמתינו עד בא עתה אז תהי' זריזים כמו במצה שלא תחמיצנו:

מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה', פרש"י קרבן חיים כדמסיק ואת בתינו הציל, וי"ל לקמן בקדושת בכורים נמי שואל הבן מה זאת ומשיבו ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור וכו' ע"כ אני זובח לה' וגו' ולא הזכיר ואת בתינו הציל, וי"ל זה הוא מקדושת כבודן של ישראל שנקראו כולם בני בכורי ישראל ע"כ כשניתן רשות למשחית להרוג הבכורים הרי הגזירה יותר מתוח על ישראל מעל מצרים כי ממצרים לא יהרג רק הבכורים וישראל כולם בכורים אלא שהקב"ה בכבודו ובעצמו פסח על בתי בני ישראל והנה אם אנו מקריבים קרבן זכר להריגת בכורים לא יהי' זה נוהג אלא בבכורות פטרי רחם דומי' דבכורי מצרים אך אם אנו מקריבים להודות על שחס עלינו הרי כולנו מחוייבים להקריב קרבן חייס כי כולנו בכורים וצריכים חיוס ופסוח ודילוג, והנה בשעת שחיטת קרבן פסח הבן שואל מה העבודה הזאת לכם לכולכם די שישחטו רק הבכורים ק"פ ומשיבים לו זבח פסח הוא וחייס הוא אשר פסח על בתי בנ"י בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל כי כולנו בכורים וחייס על כולנו אמנם בשעת שחיטת הבכור בהמה ופדיון הבן אמר מה זאת נשתנו אלו מאלו הלא כולנו בכורים וראוי לפדות ומשיבי' לו שזה הפדיון אינו על החיוס כ"א לזכר הריגת בכורים וע"כ פודים הבכורים זכר למכת בכורי מצרים דוקא בכורים וזה הוא התשובה ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל "בכר" וגו' ע"כ אנו זובחים

כל פ"ר לה' וגו' וכל בכור בני אפדה ולא על ההצלה כ"א על גודל הריגת בכורים הנס וק"ל:

וילכו ויעשו וגו' משה ואהרן כן עשו, פירש"י כן עשו גם משה ואהרן, כתיב בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון בפיקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך, ר"ל במצוות שהן עדות על נסים ונפלאות כגון סיפור יציאת מצרים וכדומה אדם שמח בעשייתן כשמח כעל כל הון שהרי גאלנו ממצרים והוציאנו לחרות אך השמח במצוות שאינם עדות ושמח בהם, שזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, היינו בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון ואין זה חידוש אבל בפיקודיך שאינם עדותיך אשיחה ואביטה אורחותיך לחזות בנועם זיוך, וה"נ כתיב בבני ישראל וילכו ויעשו ושמחו כעל כל הון אבל משה ואהרן שלא היו בגלות וגם לא קיוו ליטול חלק בא"י מ"מ כן עשו בשמחה כמוהם:

וילכו ויעשו ב"י כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו, פי' זה קאי אהליכה, שבפרשה שלאחריה כתוב רק ויעשו ב"י, וכאן קאי על מקחו מבעשור, שלא נצטוו על זה אלא משום שהי' ישראל ערום וערי' במצות כדאיתא במדרש ושהיו שטופים בע"ז, נמצא גנאי הוא למשה ואהרן שגם הם יקחו מבעשור קמ"ל אפ"ה כן עשו משה ואהרן גם המה ע"ד דכתיב' (בעזרא) אנחנו מעלנו בד' אלקי' ונקח נשים נכריות שכללו עצמם עם הצבור:

וילכו ויעשו ב"י כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו, ברש"י שאף משה ואהרן כן עשו ומשה ואהרן נדרש לפניו כאשר צוה ה' את משה ואהרן וגם לאחריו משה ואהרן כן עשו, וי"ל עוד דלכך לא הקדים קרא משה ואהרן לבני ישראל הגם שהם היו גדולים ומנהיגים כדי להראות לנו ולרמוז לנו בזה כי במצות הש"י אין קדימה וכל מי שהוא זהיר וזריז יותר באהבת השם ית"ש לקיים מצוותו זריז ונשכר וקודם ואין גבהות לפני המקום לכן הקדים הקרא ב"י לפני משה ואהרן:

וינצלו את מצרים, דרשו חז"ל (פסחים קי"ט ע"א) חד אמר כמצודה שאין בה דגן וחד אמר כמצולה שאין בה דגים, וי"ל שניהם אמת עשאוהו כמצודה שאין בה דגן וזהו רשת שנותנים לתוכה דגן לצוד עופות ע"י וכשאין בו דגן אין עוף נלכד בו וה"נ מצרים היה רשת לישראל ע"י שפע ניצוצות קדושות שהיו בתוכן כמ"ש האר"י ז"ל בפסוק

וילקט יוסף את כל הכסף ואח"כ עשאוהו ריק מכל והי' למצרים חשך ולכל בנ"י היה אור במושבותם ומאז נצטוו מבלי לשוב למצרים כי אין דגן ברשת אך לפ"ז משמע דמצרים הי' רשת לרעת ישראל כמו פח טמון ללכוד העוף ולא היא אלא ישראל היה רשת למצרים כמשליך בים חכה והוציא הדגים ונשארה מצולה שוממה מבלי דגים כן הי' ישראל למצרים וק"ל:

וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והי' כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו, נתקשיתי זה ימים רבים הלא קאי לומר מילת זכרים מעכב בפסח והכא בוכי יגור אתך גר מנין לו שהגר בני' זכרים יעכבנו מפסחו הלא מכיון שנימל האב שוב אינם בניו ואפי' יהי' ערלים אינם מעכבים אותו מלאכול בפסח ואי נולדו לו ביהדותו א"כ היינו ישראל ומ"ש כי יגור אתכם גר דנקיט וצע"ג, וכעת נלע"ד כך, הנה דרש"י פי' על קרא וכל ערל לא יאכל בו שמתו אחיו מחמת מילה דאי ישראל ערל ה"ל מומר לערלות ונלמד מבן נכר לא יאכל בו שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים דס"ל לרש"י מומר לערלות הוה כמומר לכל התורה ור"ת פליג עלי' וס"ל מתו אחי' מחמת מילה אוכל בפסח ונ"ל נהי דהוא אינו אוכל לרש"י מ"מ אינו מעכב אביו מלאכול פסחו והנה לפני זה כתיב גר ותושב לא יאכל פירש"י ערבי מהול וגבעוני מהול ובש"ס ר"פ הערל מסיק מל ולא טבל עיי"ש, ונלע"ד סובב קרא וכי יגור אתכם גר ר"ל האי גר הנ"ל ושהי' ערבי מהול ונתיהד או שהי' מל ולא טבל ועתה טובל והי' לו בנים בגיותו או בעוד שלא טבל ומתו מחמת מילה ועכשיו נתגייר לגמרי ויהי' לו בנים ביהדותו והרי מתו מחמת מילה דערל כי האי גונא בישראל אינו מעכב אביו מלעשות פסח הכא מעכב דמה שמתו אחיו בגיות אינו מצטרף עם של עתה:

[] **והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם**, איתא במכילתא בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה שסוף עתידה תורה להשתכח וי"ל מה ענין זה לכאן ונראה לומר דהלא כתיב והגדת לבנך וקאי על שאינו יודע לשאול את פתח לו וכיון שכל אחד מחויב להגיד לבנו הקטן כ"ע שאינו יודע אפילו לשאול אם כן למה לבן לשאול בשנה הבאה כשיתגדל הלא ידע מה שאמר לו אביו עוד כאשר לא ידע

לשאול אם שלא ששכח משנה העברה וזה והי' כי ישאלו בניכם בזה ממילא נתבשרו על שכחת ענייני התורה:

היום אתם יוצאים בחדש האביב, מייתי רש"י קרא מוציא אסירים בכושרות בשעה שכשר לצאת בזמן אביב ומסיים אך סוררים שכנו צחיחה הקב"ה הוציא אותם בשעה הראוי אך הם גרמו שנתעכבו מ' שנה קיץ וחרף והיינו הקב"ה הוציא אותם בזמן הכשר ואלו לא עשו העגל אזי מיד אחר י"ז בתמוז (כשירד משה מהר סיני עם הלוחות אחר מ' יום כמבואר בסוף מסכ' תענית) היו מוכנים לכנוס לא"י אך המה הסוררים שכנו צחיחה במדבר:

***והיה לך לאות על ידכה וגו'**, י"ל אות התפילין יש להסביר בשני דברים או דוגמת אחד אוהב לחבירו שמצד גודל אהבה רוצה שיהי' לו אות ממנו לעולם לנגד עיניו או בהיפך מצד חולשת אהבה צריך דבר שיעורר אהבתו לזכרו ובאמת אז היו ישראל משוקעי' בטומאה והיו צריכים התעוררת כדי לזכור אהבת השם יתברך וזה שאמר והי' לך לאות על ידך כדרשינן יד כהה ומדריגה פחותה ושע"י אות זה נתעורר למען תהיה תורת ה' בפיך והטעם כי בחזק יד שלא היו ראויים לכך כמו שבארנו כמה פעמים כי הקב"ה כל יכול רק מצדינו שלא היינו ראויים לכך נקרא חזק יד, לכן "בחזק" יד הוציאנו ה' ממצרים וזה גופא ראוי לעורר בנו אהבת ה' איך רבה חסד ה' שאע"פ שהיינו במדרגה פחותה כזו עשה ה' כל כך טובות עמנו ובזה יתרבה אהבתינו בה':

[] **והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ד' ממצרים**, יל"פ על פי מה דאיתא בתוס' פסחים (דף קי"ו ע"ב ד"ה ונאמר) שיש לומר בברכת אשר גאלנו בליל פסח ונאמר לפניו שירה חדשה (לשון נקבה) כי גאולת מצרים היא בבחינת נקבה שיש לה צער לידה ה"נ יש אחריה עוד צער כי בנ"י הלכו גולה אחר גולה בשיעבוד ד' מלכיות משא"כ גאולה העתידה היא בבחינת זכר יע"ש (וכן הוא מפורש במדרש רבה פרשה כ"ג) והנה לא הי' ב"י ראוים לגאולה ונגאלו קודם הזמן הקצוב וזה "בחזק" יד הוציאנו ה' ממצרים ועי"ז שנגאלו קודם העת הראוי הלכו עוד

בגולה כידוע וזה שאלת התם מה "זאת" שהיא בבחינת נקבה ואמרת אליו "בחוזק" יד הוציאנו ה' ממצרים וע"י שהי' בחזק יד היא רק בבחינת נקבה וק"ל:

ועוד י"ל דרך דרוש ע"פ מה דאיתא בש"ע יו"ד אם פודין ע"י שליח והריב"ש הסביר יען פדיון בכורים הוא לזכר שקב"ה הרג כל בכורי מצרים והקב"ה בכבודו ובעצמו הכה אותם והכתי כל בכור אני ולא השליח לכן יש לקיים המצוה בעצמו ובזה יהי' יותר היכר וזכרון על מעשה הנס והנה כתיב "והעברת" כל פטר רחם וכל פטר חמור "תפדה" בשה משמע שהוא בעצמו יפדה ועל זה שאלת התם מה זאת למה נשתנה מצוה זו מכל מצות שבתורה כולה שיש בזו קפידא יותר לקיים בעצמו מבכל התורה ועל זה ואמרת אליו בחזק יד וגו' ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג "ה'" (הוא ולא השליח) כל בכר וגו' על כן "אני" בעצמי זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני "אפדה" וק"ל:

בשלח

ויהי בשלח פרעה את העם וגו' בראותם מלחמה ושבו מצרימה ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים, אית' במדרש רבה יש אומרים א' מחמשה וי"א אחד מחמשים ופשוטו מזוינים למלחמה, והנה בכל הפסוק כתיב העם והכא כתיב בני ישראל כי הצדיקים המכונים ב"י אותם יצאו מזוינים על מנת ללחום מלחמת ה' ולא ישובו פני כל גבר מפני אהבת ה' ויהי' מה שיהי' ואותם לא הוצרכו המצרים לגרשם ממצרים כי יצאו בחפץ ושמחה אך העם ההדיוטים, להם הי' יציאת מצרים על אפם ועל חמתם ולולי גורשו משם לא הי' יוצאים ואותן הי' יראי מלחמה ולא יצאו מזוינים (רק לשוב מצרימה בראותם מלחמה) על כן ויהי בשלח פרעה את העם ההדיוטים וגו' אשר לא יצאו אלא ע"י שלוח פרעה בעל כרחם, אותם הסיבם אלקים מדרך המדבר ים סוף כי בראותם מלחמה ושבו מצרימה אבל בני ישראל הצדיקים יצאו חמושים מזוינים על מנת ללחום, ועתה אומר כי ארבע חלקים מתו בימי אפילה ואחד מחמשה יצאו ומאותן אחד מחמשה יצאו מזוינים אחד מחמשים מהם ואלו הם המה שנתמנו שרי חמשים, והנה בעמדם על הים כתיב ויצעקו בני ישראל אל ה' ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים וכ' הרמב"ן

שהי' שני כיתות כי בני ישראל הצדיקים צעקו אל ה' בתפלה והעם התרעמו ואמרו המבלי אין קברים במצרים ע"ש, ולפי הנ"ל אומר כי גם תשובתו של מרע"ה הי' לשני כיתות להמתרעמי' אמר התיצבו וראו וגו' ולהמתפללים הם רצו ללחום בכלי זיונם רק התפללו תחלה אמר להם ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ולא תלחמו:

קצת מדרוש שנת תקע"א

ובו תוכחת מוסר להאבות שילמדו לבניהם תורה על דרך המוקבלת לנו מאבותינו נ"ע:

ויחי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקי' פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה, אם אמנם שהפסוק הוא כפשטא שלא נחם אלקים בדרך היותר קרוב מ"מ ידוע כי תוה"ק מכתב אלקי' הוא תפרש דבר מה ותרמוז דבר אחר, ועל המובן הפשוט קשה כיון שעדיין לא הועיל כלום שהרי גם עתה שהסיבם דרך המדבר ים סוף בכל זאת אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה לולי הקב"ה הסיב לבם אחורנית א"כ ככה היה יכול בהוליכם דרך ישרה, אבל יש רמז בפסוק זה לדבר מה בהקדים מה שאנו אומרים בכל יום בסדר התפלה ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם וכו', ויל"פ כפל הענין תורת אמת וחיי עולם, ועוד לפי המובן הפשוט שהוא עוה"ב הו"ל חיי העולם בה' הידיעה ועיי' פלוגתא בזה בש"ע או"ח סי' ק"מ סעי' יו"ד ובמג"א שם ואם הוא חיי עוה"ז הו"ל להקדימו לפני תורת אמת בהדרגה מלמטה למעלה, אבל לפע"ד יובן לפי מה שאנו מתמיהים עמ"ש חז"ל במ' שבת ס"ג ע"א אמר רב כהנא הוינא בר תמני סרי שנין הוי גמירנא לי' לכוליה ש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא מאי קמ"ל דליגמר אינש והדר ליסבר והנראה מזה שחז"ל הפכו הענין ללמוד את בניהם כולי' גמרא והמקראות ע"ד הדרושים מבלי הודיעם פי' הפשוט ושאין מקרא יוצא מידי פשוטו וזה נראה לכאורה רוע הסדר ח"ו ואין ספק שכן קבלו איש מפי איש וכן ראו אבותיהם ואבות אבותיהם מעולם:

ועוד מצינו בפ' תפלת השחר דף כ"ח ע"ב מנעו בניכם מן ההגיון ופי' רש"י לא תרגילו במקרא יותר מדאי משום דמשכא עייי"ש, ובאמת יש מפרשים הגיון שארי חכמות

ומ"מ משמע מנעו בניכם ולא מנעו עצמכם כי כל החכמות המה רקחות וטבחו' לתורה והמה פתחי' ושערי' לה ומי שאין לו ידיעה בנתוח לא ידע הלכות טרפות על בורי' וחכמות השיעור וגמטרי' לעירובין וסוכה וחלוקת הארץ וכדומה וא"כ מ"ט ימנעו בניהם הלא טוב ללמדם מקרא בקטנותם או החכמות האלו ומזה יעלו לאט לאט למה שהוא יותר גדול וקדוש שהוא חכמת התורה. והנה אנחנו רואים כי אבי הפלוסופי' הוא הרמב"ם בעצמו כתב ספ"ד מה' יסודי התורה ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו בשר ולחם הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר מצות ראוי' הם להקדימן שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העה"ז כדי לנחול חיי עוה"ב וכו' עכ"ל, הנה כתב כן לפי דעתו שהפלוסופי' הוא הפרדס והוא מעשה בראשית ומרכבה וכבר מחו לי' אמוחא שם בכ"מ עיי"ש מ"מ הרי קמן שגם הוא כ' שראוי להקדים מילוי כרס בש"ס ופוסקי' מפני שהוא הטובה הגדולה שהשפיע הק"בה להנחיל העוה"ב וקשה איפוך אנא שבתחילה ילמוד אדם תורת אנשים ואח"כ הטובה הגדולה ומעלין בקדש. והרשב"א בתשובה החרים שלא לעסוק בשאר חכמות עד שיהי' בן כ"ה שנים וכן האריך בריב"ש ורמז עליה רמ"א ביו"ד סי' רמ"ו סעי' ד' ועל כולן יקשה כנ"ל:

ואמנם כולם יש להם ממי ללמוד מנותן התורה ית"ש הנה אל הוציאם ממצרים ערות הארץ עושי כל תועבות ה' אשר שנא והוא עם בזוי עם לא היה כידוע מדרכי המצרים וישראל היו ביניהם עבדים נבאשים עושין בחומר ובלבנים ובלי ספק שלא היו יודעים עשות נכוחה, ולא שום חכמה ומדע גם לא טכסיס אומה ולשון ולא שום דרך ארץ. וביומא ע"ה ע"ב אמר ר' אחי בר"י בתחילה היו ישראל כתרנגולי' שמנקרי' באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה הרי שאפי' זמן הסעודה לא היה להם כדרך עבדי הבריאי' הללו ואיך א"כ קרבם מיד לפני הר סיני במעמד הנבחר והראה להם מה למעלה ומה למטה וכלם זכו לנבואה ונפתח לבם כפתחו של אולם ועדיין נשאר להם רוע סידרן כמובן מכל מנהגם ותלונותם במדבר והלא טוב היה לנהלם לאט לאט ללמדם דרך ארץ כמתוקני' שבאומו' שיהי' ראוי לחושבם עם עכ"פ ולהעלותם אח"כ ממדרגה למדרגה עד שיבאו לקבלת התורה על הר סיני. אבל האמת יורה דרכו

כי גלוי לפניו ית' כי א"א להבדיל עם בני ישראל מיתר העמים כ"א בהפרידם מהם ומדרכם לגמרי ולא ללמוד חכמתם במה שהם משתוים עמנו ואפי' לא המקרא ע"ד הפשוט כי בזה הם שוים עמנו כי חיש קל מהרה יהפך לב האדם לשוב להמונם אם לא ירחוק בתכלית הריחוק ואילו הנהיג הקב"ה עם ישראל במנהג דרך ארץ תחלה לא היו זוכי' לעולם להגיע לאמיתת התורה והאמונה כי טרם הגיעו לקצה האחרון כבר היו נזורי' אחור כי כל הלמודים האלו וסדר הלימוד הנ"ל הוא עודנו קרוב לדעת הגוים ההמה ואם אולי יבינו ישראל כי אלהי העמים הבל המה מעשי תעתועים ולא יאמינו כמוה' מ"מ יפרקו עול לגמרי ולא יאמינו לא זה ולא זה, וכן בנינו וזרעינו אם ילמדו בתחלת גדולם פשט המקראות והחכמות החיצוני' שהם חוץ לתורה אזי טרם יגדלו ויגיעו לחלק הדרושים ותורה שבע"פ שהוא העיקר טרם יגיעו לזה כבר בחרו בהפקירא וכפרו בה' ותורתו כאשר עינינו רואות בדור הרע הזה מכמה מדינות שהפכו הסדר שקבעו ראשונים ונכשלו ואין א' מאלו הבנים שלא יצא מהדת בעו"ה ואין א' מהם חפץ בתלמוד ש"ס והוראות או"ה ולא יצלח מהם להצלחה אמיתית. ע"כ עלי' לשבח לה' אלקינו שלא שם חלקינו כהם והפך הסדר וקרבנו להר סיני טרם למדנו דרכי עוה"ז ואח"ז למדנו גם ארחות חיי עוה"ז וזה וזה נתקיים בידינו תלי"ת וזה שאנו מברכי' ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ובמה הבדילנו שנתן לנו תחלה תורת אמת ואח"כ נטע בתוכינו חיי עוה"ז כדי שלא ניגע לריק כי המלמד לבן תחלה חיי עוה"ז ואומר ללמדו אח"כ אורחות חיי עוה"ב ש"ס ופוסקי' הוא. השוטה היגע לריק ולא יזכה בזה לעולם כי טרם יכיר הנער מואס ברע ובוחר בטוב כבר התנכר במעשיו לאביו שבשמים ולא יחפוץ בה' ובתורתו:

והנה ידוע עם הפלשתי' יותר מתוקני' במנהגיה' ומעשיה' מהמצרים והקב"ה מיחה ביצחק לבלתי רדת מצרימה והוא גר בפלשתים היות כן הי' מן הראוי לפי ההדרגה בצאת ישראל ממצרים שירגילם הקב"ה לאט לאט ללמדם כמנהג הפלשתי' ומהם יעלו למדרגה אחרת הסמוכה ומסמוכה לסמוכה לה אלא שלא עשה כן מטעם הנ"ל. וכל זה מרומז בפסוק ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתי' ללמדם דרך ארץ שנוהגים בהם הפלשתי' אעפ"י שהוא דרך מתוקן מ"מ לא

אבה לנחותם כן מטעם כי קרוב הוא אותו דרך ארץ ומנהג למנהגי מצרים ואיננו רחוק הרבה מאוד מדרכיהם הראשונים ופן ינחם העם בראותם קצת מלחמת התאוה והיצ"הר ומיד כמעט קט ישובו מצרימה ר"ל שישובו עם ב"י להיות מצריים ולא ישראלים. ומזה יוקח מוסר השכל לבלתי שמוע לחדשים מקרוב באו לרחק עם ה' מתורת אלקים ורוצים להפך הקערה על פיה ללמדינו על דרך ההגיון להכשיל בנינו למען לא ישאר שם ושארית לתלמוד ולגמרא ח"ו אל תאבו ולא תשמעו:

כתי' בפ' השבוע התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. ויל"ד א) אחר שראו ניסים ונפלאות שעשה להם עד עתה וגם נאמר להם שיחזרו לאחוריהם כדי להטעות פרעה והם שמעו וקבלו ונסעו לאחוריהם איך א"כ לשעה קלה חזרו בהם והתרעמו מבלי להאמין בה' ובמשה עבדו וביותר קשה אחרי שפקרו ואמרו המבלי אין קברים במצרים וכו' ולא שתו לבם לכל דברי משה שדיבר עמהם והבטיחם עד עכשיו מה יועיל ומה יוסיף אומרו להם התיצבו וראו וגו' הלא לא יקבלו ממנו, ב) את ישועת ה' אשר יעשה עמכם הכי הל"ל וראו את הישועה אשר יעשה ה' עמכם, ג) כי כאשר ראיתם את מצרים לא תוסיפון לראותם מה רצה כי לא איכפת להם לישראל לראות עוד את מצרים רק שיושיעם ה' היום מידם אבל שלא לראותם עוד עד עולם מי בקש זאת מיד משה ומכ"ש לדעת חז"ל הוא מצות ל"ת לשוב למצרים, ואין זה מענין הפרשה להזהיר אותם לדורות כי הם היו טרודים בדאגת נפשם, ד) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ממה יחרישו אם מהתרע' הלא גם אם אין ה' לוחם ואדם נתון בסכנה וכלתה אליו הרעה אין לו להתרעם ח"ו וראוי לסבול הכל בטוב ונחת, ואם תחרישון מתפלה, קשה הלא גם אם ה' ילחם להם מ"מ יפה צעקה והתפילה היא אומנת אבותינו מעולם, להקדים אני צריך קרא כדכת' והי' אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאיך והק' הרמב"ן מה הבטחה הוא זה שיאמר הרב לעבדו אם תעשה כל אשר אצוך לא אמית אותך במיני תחלואים ואני אוסיף להקשות כל המחלה אשר שמתי וגו' לא אשים עליך

ונשמע מדיוקא אבל שאר מחלות אחרי' ח"ו אביא עליך ועל מה ולמה ותו ק' קו' כל המפרשים אני ה' רופאיך כיון שלא יהי' שום חולה למה צריך לרופא:

והנלע"ד בזה כי בטבע הושם כשהאדם נתון בדין למעלה אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילי' לחוב' אז אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי ומכ"ש כשנגמר דינו לרע אז לבו ככנור והמה וידע אינש בנפשי' ונפקא מיני' להרבות בתפלה ולאפושי רחמי' מבלי לדחות בפן ואולי ועל זה נאמר אשרי מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה ועיי' רבינו בחיי ריש פ' בא, אמנם יש בזה ב' מיני קללות ועונשים א' האמור בתוכחה והבאתי מורך בלבבם ר"ל כי מפני העונשים בא המורך שלא בטבע באופן שאפי' יהי' נתונים בדין על דבר מועט קול עלה נדף ינוע לבבם כנוע עצי היער מפני רוח שלפעמי' צרות המורך היא כפלי כפלים מן הצרה עצמה וקללה שני' היא ההפך מזה שהקב"ה מקשה לבו של רשע שלא ירגיש כלל וכלל עד בא עת צרתה ויהי' כשבר נבל יוצרי' מבלי תקומה כלל כאשר אירע לפרעה ולסיחון ועוג אשר חזק לבם למלחמה וכן לכנעני' להאבידם. ונבא אל המכוון בעזה"י כי אעפ"י דקרא מיירי מעושי רצונו של מקום מ"מ הדבר ידוע כי אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא והקב"ה מדקדק עם צדיקיו כחוט השערה ואינו מוותר להם ואדם נידון בכל יום וע"כ אמר להם בהיותם עושי רצונו של מקום ברוב מעשיהם אזי איך יהי' נתונים בדין על שום דבר כל המחלה אשר שמתי במצרים להקשות לבם מבלי הרגש זה לא אשים עליך בשום אופן אך ממילא מובן ההיפך שמחלה אחרת אפשר שיושם והוא המורך שהוא ההיפוך מהכבדת לב והטעם לזה כי אני ה' רופאיך רוצה לרפאות אותך ממכתך ע"כ המורך טוב כדי להקדים תפלה לצרה וממנה יושע:

עוד אקדים מה שפירש"י שבאותו לילה היו ישראל נתוני' בדין אם לאבד עם המצרים או להנצל ובאמת הדבר מאוד תמוה איך אפשר שיאבדו ישראל בים וכי בכדי הוציא ממצרים כתעפות ראם לו ועשה ניסים ונפלאות, ומה יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ הטביעם בים, אבל נ"ל כי לא היו ישראל נתוני' בדין כלל, אך היות כי הם כבר היו גאולים יוצאי' ביד רמה בעדי עדים וכל טוב מצרים ולא נצרכה עתה להכביד לב פרעה לרדוף אחריהם עוד אלא למען קדוש שמו הגדול ברבי' ע"י

קריעת י"ס ובאמת ע"י קדוש שמו הגדול הזה יצאו כל ניצוצות הקדושות ממצרי' ושם באותו המלחמה הורד לארץ מרכבות שר של מצרים ונשאר כעלה נובלת עלי', ומשו"ה נאסר לראות עוד את מצרים משום שהורק ממנו כל טוב וכל שום מין קדושה וע"ז היו מדייני' למעלה כי המשמאילים אמרו אם יגשו אל הים ראוי' להטביע גם ישראל ח"ו ע"כ לא יקרבו זא"ז כלל, ולא יתקדש שמו כשישראל יעברו גאולים מצד אחר והמיימי' אמרו שיתקדש שמו הגדול בים וינצלו את מצרים ר"ל כל הניצוצות יצאו ממצרים ולא ישאר פרסה זהו מה שנלע"ד בזה:

ועוד בהקדמה שלישי מה שאני מרגיש עתה ואומר כי האנשי' האלו לא נשיתי בהם ולא נשו בי ולא עשו לי דבר רע ולא יעשו לי ואין לי לפחוד ולירא כלל בעזה"י, אך בראותי ס"ת נתון בדין לבי נשבר בקרבי ונמס ויהי למים וזהו מהטעם כי ישראל ואורייתא חד והקב"ה וישראל אחד ואתם הדבקים בה' אלקיכ' חיים כלכם היום ע"כ לבו של אדם מישראל דוה עליו כאלו הדבר נוגע לעצמו כי הוא ואורייתא חד וע"כ אחי אל נא תדחו את הדבר בפן ואולי ואל תקשו לבכם ח"ו כאמור אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה נחוס על כבוד שמו הגדול ועל תורתו שבכתב ושבע"פ, ומי שאינו מרגיש מעיד על עצמו שאין לו חלק ח"ו בה' ובתורתו כי לולי זאת היה מרגיש בנפשו כאלו היה נתון בדין ויותר מזה. ונבא אל המכוון בעזה"י כי ישראל האמינו בה' ובמשה עבדו וחזרו לאחוריהם, אמנם הכל ביד רמה כי יצאו זכאי בדינם של מעלה לילך בראש גאולים אמנם בהגיע תור לילה ההיא ובני ישראל ראו מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד נפל פחד ומורך בלבם ושפטו ישראל שהם נתונים בדין של מעלה אם לאבד אם להנצל ע"כ עשו שלהם ויצעקו בני ישראל אל ה' אמנם התרעמו על משה המבלי אין קברים כי חשבו אלו הי' האמת שהגיע זמן פדות נפשם מה שייכות להנתן בדין עתה ועל זה השיב מרע"ה חלילה לא אתם נתונים בדין כי אליב' דכל הדיעות אתם גאולים לחרות עולם אך התיצבו וראו את ישועת ה' דייקא אשר יעשה עמכם ועל ידכם אשר ע"י כן לא תוסיפו לראות את מצרים עוד עד עולם, וזהו הדין שלמעלה שעליה מדייני' עכשיו וכיון שה' ילחם לכם למעלה איך יצוייר שאתם תחרישון ולא תרגישון מזה ולבכם לא ינוע כי הלא אתם הדבקים בה' אלקי', כן אני

אומר לא נחריש ולא נתאפק עד יצא כנגה צדקת תורתינו הקדושה אשר היא לנו למורשה, ונזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ובא לציון גואל ב"ב אמן:

כי קרוב הוא כי אמר אלקי' פן ינחם העם וגו', ומפרש במכילתא כי קרוב הוא זמן האמורי כי לא נתמלא סאתם עדיין ע"כ הוצרך לסבבם המדברה שיתעכבו שמה מ' שנים עד שיתמלא סאתם, ודבריו תמוהי' כי א"א לפרש סיפי' דקרא כי אמר אלקי' פן ינחם וגו', ליישב נדקדק בהא קרא דקאמר פן ינחם וגו' הלא גם עתה שסבבם המדברה אמרו נתנה ראש ונשובה לולי שהקב"ה עכבם א"כ כן יקרה להם בדרך קרובה כמו בדרך רחוקה והקב"ה יעכבם, ליישב נקדי' מה שנתקש' הרמב"ם בשמנה פרקיו בענין האמורי' ממ"נ אי נתמלא סאתם בצאת ישראל ממצרים א"כ איך האריך להם הקב"ה מ' שנה עד ביאת הארץ ואי לא נתמלא סאתם עד אחר מ' שנה א"כ ע"כ היו מוכרחי' להתעכב במדבר כי לא שלם עון האמורי ואיך תלה זה בשילוח מרגלי', ונלפע"ד ליישב כך דעדיין לא נתמלא סאתם עד אחר מ' שנה אמנם בצאת ישראל ממצרים וכל העולם שמעו נסי ה' ונפלאותיו ואהבתו הגדולה לעמו יעקב חבל נחלתו, והם עמדו במרדם ללחום עם ישראל ולכפור באלהים אותו החטא הי' שקול נגד כל מה שעברו במ' שנה והי' שלם עונם להאבידם אך הואיל וחטאו ישראל במדבר וגרמו עליהם כמה גזירות ופרענות עד שנתנו מקום לאו"ה לטעות לאמור מבלי יכולת ה' נגד אומה א' יכול ללחום ולא נגד ל"א מלכי' א"כ כיון שאין להם ממי ללמוד אדרבא ישראל גרמו להם טעות זה לכן לא נתמלא סאתם עד מ' שנה, והא"ש כוונת המכילתא והקרא דהי' קשה להמכילתא מה שהקשינו וכי מפני שיאמרו נתנה ראש סבבם המדברה אתמהא, על כן פי' כי קרוב הוא עון האמורי' ולא נשתלם אלא ע"י עמדם במרד נגד ישראל וזהו כשאין נותנים להם מקום לטעות אמנם כי אמר אלקי' פן ינחם העם וגו' ויאמרו נתנה ראש ונשובה מצרים ויחייבו למקום ועי"ז לא יתמלא סאתם עד מ' שנה לכן סבבם המדברה ודו"ק:

פן ינחם העם וכו' ולא אמר מפני שהר סיני שעליו תנתן התורה הוא במדבר וצריך לומר אי לא פן ינחם העם הי' ניתן התורה במקום אחר דרך ארץ פלשתי', (ובמכילת' איתא וז"ל כי קרוב הוא קרוב הוא הדבר שאמר הקב"ה למשה בהוציאך וכו' תעבדון

את האלקים על ההר הזה) ולפ"ז כשאמר הקב"ה למשה בסנה תעבדון את האלקים על ההר הזה מיד נתקשה מרע"ה מ"ט בהר הזה ולא במקום קרוב דרך ארץ פלשתים והבין מרע"ה שחושב הקב"ה פן ינחם העם א"כ יפה אמר והן לא יאמינו לי ועיין מס' תענית ט"ז ע"א ברש"י שם דלחד דיעה הר סיני הוא הר המוריה שנעקד יצחק ועליו נאמר בהר ה' יראה במתן תורה א"כ הדרא קושיא לדוכתא הא הי' מוכרח להנחותם דרך המדבר ומה צריך לפן ינחם העם וצ"ע:

*וחמושים עלו בנ"י מארץ מצרים, ברש"י וחמושים מזוינים, וי"ל כיון שיצאו ישראל מזוינים למלחמה למה בעמדם על הים לא צוה הקב"ה לבנ"י שילחמו עם מצרים וה' ילחם להם וינצחו ישראל בדרך הטבע ולאיזה טעם עשה הקב"ה נס גדול שלא בדרך הטבע לקרוע להם הים ולנער פרעה וחילו בים סוף אבל באמת מדרך המוסר איננו נכון שישראל בעצמם יעמדו נגד המצרים ללחום נגדם בחרב שבידם כי אכסני' היו להם ומפני כך צוה הקב"ה לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו ובירא דשתית מיא מיניה לא תישדי ביה קלא לכן צוה הקב"ה ויבואו בנ"י בתוך הים ביבשה ויבקעו המים ולא ילחמו בנ"י בעצמם נגדם וזה דמשמיענו קרא הכי מוסר וד"א שחמושים עלו בנ"י ואעפ"כ לא רצה הקב"ה שילחמו עמהם אלא הקב"ה בקע הים לפניהם:

*ויקח משה את עצמות יוסף, עיין במדרש פ' תרומה טוב שם מעושר רב טוב שם של משה מעשרו של קרח ויש לפרש דכבר כתבנו כמה פעמים דברי הזהר דבכלל וילקט יוסף את כל הכסף שליקט כל ניצוצות הקדושות וכשיצאו ישראל ממצרים הוציאו אותם עמהם וזה יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים א"כ מי שלקח כסף יותר השיג ניצוצות קדושות יותר וזה הי' טענת קרח כל העדה כולם קדושי' שלקחו מביזת מצרים יותר ממשה רבינו וקרח הי' עשיר שבכולם כמבואר גמר' סוף פסחים (דף קי"ט ע"ב) ולו הגדולה אמנם איתא בספרים דהקובר הצדיק הוא שואב ומושך לעצמו שפע קדושה והרי יוסף הי' גורם שבאו כל אותם ניצוצות הקדושות לישראל ומשה התעסק בקבורתו ושאב ומשך ניצוצות קדושות, ומצינו במקום אחד דקבורה נקרא שֵם דדרשו חכז"ל על ויעש לו דוד שם שקבר את המתים וזה כוונת המדרש טוב שמו של משה היינו מה שקבר עצמות יוסף הי' טוב לו ומשך לעצמו יותר קדושה

מקרח בעשרו של קרח וזה חכם לב יקח מצות דקאי על משה כדאיתא במד' שלקח עצמות יוסף היינו עצמות של קדושה שכנס וקרח לא האמין במעלות הקבורה וטען אעפ"כ, כי כל העדה כלם קדושים ע"י ניצוצות הקדושות שהוציאו בכסף וזהב ויען שלא האמין במעלות הקבורה נענש מדה כנגד מדה לא זכה לקבורה אלא ירד שאולה עד לעתיד שיתוקן ויעלה כדאיתא משם האר"י צדיק' כתמר' יפרח' סופי תיבות קרח וק"ל:

ויקח משה את עצמות יוסף עמו, על ידי השם "עלי שור" שהוא השם אב"ג ית"ץ (שהוא משם של מ"ב כידוע) גימטרי' "שור" וכן ו'שמע צ'עקתינו י'ודע ת'עלמות הר"ת "ו'צ'י'ת" גמטרי' "שור" ור"ת של פסוק ה' חפץ למען צ'דקו י'גדיל ת'ורה ו'יאדיר, וכשעשו עגל על ידו (כדאיתא במדרש וברש"י פ' כי תשא ל"ב פסוק ד' יוחני וממרא הי' שם ואותו טס שהשליך משה לנילוס שהי' כתוב עליו עלי שור כדי שיעלה יוסף על ידו השליכו המה לתוך הכור הזהב ויצא העגל הזה) הוא ר"ת (השם וצי"ת) צ'ור י'לדך ת'שי ו'תשכח:

כי השבע השביע את ב"י לאמר, בגיטין ל"ה ע"ב פריך הש"ס וליחוש דלמא אזלא לגבי חכם ושרי לה הקשה תוס' תהא נודרת על ככר זה ותאכל לאלתר בפנינו, ואמרתי ליישב דאיכא למיחש כי טרם בואה לב"ד אסרה על עצמה בקונם ככר אחד שבביתה עם אותה שיתן לה ב"ד נמצא כשתדור בב"ד לא יחול נדר על נדר ותאכל אותה הככר ובביתה תלך אצל חכם להתיר לה נדרה הראשון שהרי עדיין נשאר ממנו אותו ככר שבביתה והותר גם זה שכבר אכלה וכיון שאין ממנו בעולם לא יחול נדר השני אחר היתר הראשון כי כן דעת רלב"ח ומיושב קו' תוס' והשיב לי בני המשכיל הב' שמעון שיחי' אכתי תשבע תחלה בב"ד שלא נדרה בביתה שום נדר בצירוף אותו שיתן לה הב"ד דאע"ג דנמנעו מלהשביע על קבלת כתובתה משום דמורים היתרא דטרחי קמא יתמי (וסברה מה שיש לה היא קבלת שכר חלף עבודתה אבל לא מכתובתה) אבל שבועה זו לא ימנעו מלהשביע ושפתים יושק משיב דברים נכוחים וההוא אמר דהיינו השבע השביע כי ירא יוסף דלמא יתירו להם שבועתם כמה שאמר פרעה ליוסף למתשיל אשבועה שנשבע ליעקב ככה יש לחוש שיתירו שבועתם ע"כ השביעם על

ככר והאכילם לאלתר ומפני חשש תחבולה הנ"ל ע"כ השביעם ב' שבועות א' שלא נשבעו מכבר על ככר אחר בצירוף הזה וא' על ככר זה שיהי' אסור להם אם לא יעלו עצמותיו והיינו השבע השביע ב' שבועות:

סגר עליהם המדבר, **וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם**, כי פרעה ירא ממרע"ה כי התחכם יותר מכל חרטומים אך בטח לבו כי לא בחרב ינצחוהו כי רעה שמורה על מזל דם (כדאיתא ברש"י) נגד פניהם ולא יצליחו בים כי אמרו אצטגניני פרעה עתיד הוא ללקות במים ואין להם מנוס אלא מדבר וכיון שראה שסגר עליהם המדבר חיזק לבו לרדוף:

*ויאמרו מה זאת עשינו, במכילתא אמרו אילו לקינו ולא שלחנו כדאי הוא, או לקינו ולא היו נוטלין ממונינו כדאי הוא לנו אלא לקינו ושלחנו ונטלו ממונינו עיי"ש י"ל דצווחת פרעה הי' כי היה על זה דשאלו בנ"י ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת וינצלו את מצרים יש לבנ"י טענה כי בדין מגיע להם חלף עבודתם אשר עבדו להם כמו שטען גביהה בן פסיסא בפני אלכסנדר המוקדן אך על זה יש להשיב לפי מה דקיי"ל פועל החוזר באמצע היום ידו על התחתונה והגזירה הי' שישתעבדו ארבע מאות שנה והם לא היו רק רד"ו שנים מיהו י"ל דלכך סיבב הקב"ה שפרעה ישלח וכלה גרש יגרש אותם ממצרים ואין החזרה מבנ"י רק מפרעה דהוה בעה"ב החוזר ובדין נטלו בנ"י חלף עבודתם אמנם הת"ח בפ' גט פשוט כתב דדווקא אם בעל הבית חוזר מעצמו אבל אם הפועל עשה דברים שהוכרחו לבע"הב לחזור באמצע היום אזי יד הפועל על התחתונה, וזה היתה צווחת פרעה לקינו ושלחנו מעבדינו ונטלו ממונינו כיון שלקינו על ידיהם הם גרמו ששלחנו אותם אם כן ידם על התחתונה ולמה עוד נטלו ממונינו (אבל באמת פרעה גרם לו לעצמו ע"י שהקשה לשעבד עמהם בקושי כידוע):

*וישיגו אותם חונים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, המקרא מסורס כפרש"י, ויש לפ' שהמצרים השיגו ישראל וראו אותם חונים על הים מלובשים וסוסיהם וכליהם ש"פ וגם פרשיו וחילו (שנכסי אדם קרוי חיל כמו כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה) של פרעה ביד ישראל החונים על הים וזה שהשיגו אותם

חונים על הים עם כל סוס פרעה ופרשיו וחילו וזה הרהיב אותם לרדוף יותר ועי"ז ופרעה הקריב:

*והנה **מצרים נוסע אחריהם וייראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה'**, י"ל כי כשם שיש בקדושה צדיקים הצריכין סעד לתומכם ויש גדולים מהם שאין צריכין סעד אלא זריזין מעצמם ומקדימים למצוות וזה שכתוב גבי אברהם התהלך לפני, כן היא להבדיל בטומאה מהם הצריכין סעד מטומאה ומהם שאין צריכין סעד ממנה ומתהלכין לפניה לפני הטומאה ובמדריגה זו היו מצרים שהטומאה ושר שלהם הי' נוסע אחריהם והמה לפניו היו וזה והנה מצרים שר שלהם (כדאיתא ברש"י דקאי על שר שלהם) נוסע "אחריהם" וישראל לא היו אז בקדושה במדריגה זו שאין צריכין סעד לתומכם ולא הי' זה לעומת זה ולכן הי' קשה לעמוד בפני המצ' ומפני זה וייראו מאד ויצעקו בנ"י אל ה' ולכך צוה ד' דבר אל בני ישראל ויסעו ויבואו בנ"י בתוך הים ביבשה וימסרו נפשם בציווי השם כמו שעשה נחשון בן עמינדב שקפץ תחלה למים וע"י זכות זה יוכלו לעמוד בפניהם וינצלו:

*והנה **מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בנ"י אל ה'**, י"ל כי בני ישראל יצאו מארץ מצרים ביד רמה בלי שום מורא ופחד כלל אבל כאשר ראו אח"כ והנה מצרים נוסע אחריהם ופרעה הקריב והבינו כי הי' להם לירא מיד בצאתם מארץ מצרים כי מזלייהו הי' להם לראות את אשר יבוא עליהם, וכמו שאמרו חכז"ל (מגילה דף ג' ע"א) האי מאן דמיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי אלא בלתי ספק וודאי אין להם שום דביקות עוד למעלה שירגישו מקדם לכה"פ על פי מזלם לכן יראו מאד לנפשותם ויצעקו אל ה' וזה ופרעה הקריב וישאו בנ"י את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד על כי לא הרגישו זאת מקדם ויצעקו בנ"י אל ה' וע"ז אמר להם משה ה' ילחם לכם כי באמת לא הי' להם לירא מאז כי אינם בסכנת מלחמה עם מצרים כדי להפחד ממנו כי רק ה' ילחם לכם ואתם תחרישון:

*ה**מבלי אין קברים במצרים**, כפל לשון יש ונראה לפרש דלכאורה קשה איך אמרו שטוב להם יותר לעבוד מצרים ממותם במדבר הרי קיי"ל דשבי גרע ממיתה, וי"ל דהיינו ממיתה שזוכה אח"כ לקבורה אבל להיות כדומן על פני השדה זה גרע משבי

(וכדאיתא במכילתא אמרו מיתתינו במדבר קשה ללו ממיתת אחינו באפילה וכו' ואנחנו תהי' נבלתינו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה) וזה שהתרעמו המבלי אין קברים במצרי' המבלי וכי אי אפשר להיות בלא קבורה במצרים לכן לקחתנו למות במדבר להיות כדומן על פני השדה הלא גם היתה הרעה הזו יכולה לשלוט בהם במצרים וע"ז השיב משה התיצבו וראו את ישועת ה':

כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותינו במדבר, ולקמן אמרו מי יתן מותנו ביד ה' בשבתינו על סיר הבשר וכו' הנה אחכז"ל פ"ה דב"ב חרב קשה מדבר ורעב קשה מחרב, ושבי כולהו איתנהו ביה ושם ביארנו דהיינו אחר שנתקדשו ישראל ונבדלו מן העמים אז שבי קשה מן הכל מפני ביטול התורה והמצות אבל קודם לכן שבי יפה מן הכל ע"כ אמרו בתחילה טוב עבוד את מצרים ממותינו במדבר (כי אז שבי קיל ממיתה) אך אח"כ נתקדשו במרה בחק ומשפט ומן אז לא טוב הי' להם עבוד את מצרים כי אז שבי קשה מכולן, אך בר"ה בטלה עבודה מאבותינו בארץ מצרים (ר"ה דף י' ע"ב) ואז ישבו על סיר הבשר ואז טוב מותם ביד ה' ממיתת רעב במדבר לכן אמרו ברפידים להמית כל הקהל ברעב:

***כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראות עוד עד עולם ה' ילחם לכם ואתם תחרישון**, נצטוו כאן על לאו דלא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד ויש להקשות מה שייכות ללאו זה הכא, וי"ל דהנה י"ל למה סיבב הקב"ה שיטבעו המצריים בים סוף ולא הטביעום במצרים בנילוס מדה כנגד מדה ובמקום המשפט שם הרשע וע"י נילוס חטאו שזרקו בניהם ליאור ושם הי' ראוי לעונשם, ונראה ליישב ע"פ מה דתנן הרואה מעברות הים צריך לברך ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה (ברכות מתני' פ"ט) ורצון הש"י הי' שיהי' הנס במקום שיוכלו לישראל לבוא שם כדי שיעלה הנס לפניהם לזכרון בימים הבאים ויזכרו חסדי ה' אשר עשה נסים ונפלאות להם ויודו ויברכו לה' על ככה ולארץ מצרים צוה ה' לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד ולא יוכלו לראות טביעתם בנילוס מקום שנעשה להם הנס שבקע להם את המים ולברך על ככה לכן ענשם בים סוף שהוא חוץ לארץ מצרים כי לשם מותרין בנ"י לשוב ויכולין לברך את ה' ולכן אמר להם ל"ת של שיבת מצרים, והנה ישראל חשבו אם תכלית ביאת ים

סוף כדי לנער פרעה וחילו בו לשלם להם מדה במדה הלא ראוי הי' לטבעם בנילוס במצרים אלא חטאם גורם שירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם להשיבם למצרים וייראו מאוד ויצעקו בנ"י אל ה' והשיב להם משה על זה התיצבו וראו וכו' אשר יעשה לכם היום דעושה הי"ת לכם "היום" לאחר שיצאתם מגבול מצרים כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו א"א רשאין לראותם עוד עד עולם וה' ילחם לכם ואתם תחרישון בתמיה פי' תחרישון מלברך ולהודות לה' (וכדאיתא במכילתא רבי אומר ה' ילחם לכם הוא יעשה לכם נסים וגבורות ואתם תהיו עומדין ושותקין (פי' בתמיה) אמרו ישראל למ"ר משה מה עלינו לעשות א"ל אתם תהיו מפארים ומרוממים וגו' למי שהמלחמות שלו וגו') וזה אינו נכון רק תברכו ותספרו נפלאותיו ותודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ותברכו על ישועת ה' תמיד:

כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם, משמע שהיא הבטחה ובאמת היא לא תעשה ומה ענינו לכאן להשקיט פחדם על ידי צווי מצות ל"ת זו, וי"ל דישראל האמינו בתחלה וישבו לפני פי החירות על מנת כן שפרעה ירדפם וה' יעזרם אך ראו במצרים בשעת מכת בכורות נתן להם הקב"ה מצות פסח ומילה לעסוק בהם כדי שינצלו בזכות מצות אלו בשעת מפלת שונאים וכדכתי' בעבור זה עשה ה' לי, והן עתה וקרבו ובא פרעה וחילו וכבר השיגו אותם חונים על הים ועדיין לא נצטוו בשום מצוה לעסוק ובמה ינצלו ע"כ צעקו, והנה איתא בספרים כשרואה אדם דבר איסור כגון בהמה אסורה יהרהר זה אסור לנו לאכול (ושלא יאכל אותה) כדכתיב בקרא וה"ל כאילו קיים ועשה מצוה ושעל זה נאמר ישב ולא עשה עבירה נותנים לו שכר כאילו עושה מצוה, והיינו דא"ל מרע"ה הנני מצוה אתכם לא תעשה זו ועתה בראותכם המצרים נגשים תהרהרו הצווי לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ואעפ"י שאינו קום ועשה רק שב ואל תעשה מ"מ בזכות זה ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ולא תעשון דבר ובהרהור ל"ת הלז תנצלו:

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל ב"י ויסעו, ברבה הה"ד צעקו וה' שמע מהו כן אלא ב' ירושות הנחיל יצחק לבניו הנחיל ליעקב הקול וכו' וכה"א הקול קול יעקב והנחיל לעשו הידים שנא' והידים ידי עשו וכו' לכן כתיב צעקו וה' שמע לפי

שצעקו בני ישראל על הים שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' שמע הקב"ה תפלתם אמר למשה מה תצעק אלי כבר שמעתי צעקתיך דבר אל בני ישראל ויסעו עכ"ל, ויל"ד מה חידש המדרש כאן מהו רצה בכל זה ומה ענין זה לזה בשנבין תחלה מהו ברכותינו שברכנו אבינו יצחק הקול קול יעקב הלא הקב"ה שומע תפילת כל פה אפילו תפילת גוי וכן התפלל שלמה המלך ע"ה בבנין בית המקדש, וי"ל שזהו דומה למה שאמרו חכז"ל במס' נדה גבי אנשי אלכסנדריא דבאו"ה כתיב לא ישא פנים ולא יקח שוחד ובישראל כתיב ישא ה' פניו אליך והכונה דאו"ה אע"פ ששומע תפילתם היינו שמרחם עליהם במדת רחמיו ועושה לפנים משורת הדין ומ"מ מדת הדין מתוחה עליהם עד שימצא הקפידה מקום לנוח כי אין מה"ד מסכים עמהם וכן מצינו בנינוה אע"פ שעשו תשובה מ"מ אחר ג' שנים נהפכה העיר והיינו לא ישא פניו של זעם משא"כ בישראל גם מדת הדין מסכמת ונהפך לרחמים גמורים ישא "ה'" פניו של זעם אליך ישא אותו ויכפהו לפני מדה"ר והיינו צעקו וה' שמע כל מקום דכתיב וה' הוא ובית דינו שגם מדה"ד מסכמת עמהם וזהו שהנחיל יצחק ליעקב קול קול יעקב אפי' בשעה שהידים ידי עשו שמה"ד מתוחה והנה בשעת קריעת ים סוף היו ישראל נתונים בדין שאמרה מה"ד הללו עע"ז והללו עע"ז מה נשתנה אלו מאלו ואין כדאי שישמע מידת הדין תפלתם ויסכים כיון שגם הם עע"ז לולי שכר האמונה והיינו שבטחו בה' וקפצו לים ובאו מים עד נפשם ואח"כ נקרע כמו שדרשו חז"ל אפסוק ובני ישראל הלכו בתוך הים ביבשה בתחלה בים ואח"כ נעשה יבשה והשתא א"ש שמשה אמר לישראל ה' ילחם לכם שהוא שם הוי' יתב' מה"ר ויאמר "הוי'" אל משה מה תצעק אלי דייקא כי צריך לעשות דבר נגד מה"ד דבר אל בני ישראל ויסעו וגו' ויבואו בתוך הים ביבשה ובזכות האמונה יסכים מה"ד וע"ז אומר המדרש הה"ד צעקו וה' שמע הוא וב"ד, ב' נחלות הנחיל יצחק וגו' הכל כנ"ל ומבואר באר הטיב ודו"ק:

מה תצעק אלי דבר אל ב"י ויסעו, כי מדרך הצדיקים שיהי' נענים ברגע בתפלה כדהובא בגמר' גבי רבי חייא ובניו שירדו לתיבה אמר משיב הרוח ונשיב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא (בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים) והכא אי אפשר

לעשות רצונו מיד כי חפץ הקב"ה להמשיכם לים משני טעמים א' מפני שהמצרים במים דנו את ישראל ובמים ידונו, שנית שידעו ישראל כי לא מחכמתו של מרע"ה אלא מאת ה' היתה זאת שהרי הורע כח מזלו של משה במים ע"כ מה תצעק אלי עתה פה דבר אל ב"י ויסעו אל המים ושם נאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת "הים" כי ראו אז כי לא בכח משה אלא יד ה' עשתה זאת ומשה הוא עבדו והיינו ויאמינו בה' ובמשה עבדו:

מה תצעק אלי דבר אל ב"י ויסעו, וק' וכי לא יצעק ויתפלל, ועוד הלא כתיב ויצעקו בני ישראל אל ה' ומשה אמר להם ואתם תחרישון, הנה השל"ה כתב שהצעקה היה כחסרון אמונה במרע"ה שהרי ה' גאלם ע"י משה ומסתמא לא יפלו ביד פרעה ואם צועקים אפי' הם נענים היינו הקב"ה עונה בעת צרה ושומע תפלת כל פה ומושיעם מצרה אשר הביאום מרע"ה לתוכה כך יחשבו הצועקים האלו ע"כ הצעקה היא חסרון אמונה כל זה ממשמעות דברי של"ה, אמנם הרי רש"י בשיר השירים פי' בפסוק יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה דקאי על עמדם בצרה ההיא ואמר הראני את מראיך השמיעני את קולך כי הקב"ה התאוה לתפלתן והוא היפך דברי של"ה. ולפע"ד להכריע כי אע"פ שבטוחי' אנחנו בביאת המשיח והמתפלל עליו הוא מחסרון אמונה אבל מ"מ יתפלל שימהר ויחיש במהרה בימינו וה"נ נהי שהמתפללים שיושיע ה' היה מחסרון אמונה אבל הם עמדו בצרה והשונא קרוב ובא והמדבר מן הצד והים לפניהם (וכדאיתא במדרש רבה באותה שעה היו עומדים ולא היו יודעים מה לעשות והי' הים סוגר, והשונא רודף והחיות מן המדבר וכו') ואין הקב"ה אומר דבר אע"פ שע"כ לבסוף תבוא ישועה מ"מ לב אדם נמס אבל אי הי' הקב"ה אומר סעו או הרימו נס והרגו פרעה ואנשיו או כל מה שהי' אומר היו מזומנים ועושים אך לעזבם ושלא לומר להם דבר הוא צער גדול וא"כ אין להתפלל על הישועה אלא התפלה תהיה שיודיע להם מה לעשות והנה הם נסתפקו בנבואת משה וצעקו אל ה' להושיעם ועל זה אמר משה התיצבו וראו את ישועת ה' וכו' ואתם תחרישון, וא"ל הקב"ה לא שיחרישו לגמרי כי אני מתאוה לתפלה אלא "מה" תצעק אלי כך תצעק אלי רבש"ע דבר אל ב"י ויסעו וכך עשה משה והתפלל כך ואז ענהו ואתה הרם מטך:

מה תצעק אלי, במכילתא, ד"א אמש היית אומר ומאז באתי אל פרעה וגו' ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה וכן הוא במד"ר והוא תמוה וי"ל לפע"ד דהנה מרע"ה העניו מכל האדם אשר על פני האדמה חשב כי כמעט אין לו זכות כדי שיתגלגל על ידו להוציא את בנ"י מארץ מצרים (וכמו שאמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וברש"י שם מי חשוב אנוכי) וחשב אדרבה כי מגלגלין חובה על ידי חייב כמוהו כי פרעה הרע לעם הזה ואמר תכבד העבודה על האנשים וזה שאמר להקב"ה ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה כי אני אני גרמא בנזיקין והנה איתא במסכת תענית פרק ב' במשנה כי בתעניות של גשמים נותנין אפר מקלה על ראש הנשיא ואב"ד וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו ומפרש בגמר' כי הוא חשיבותא דידהו למימר אתון חשיביתו למבעי רחמי עלן ואכ"ע לכן מתחילין בנשיא כי בגדולה מתחילין מן הגדול תחלה, והנה מרע"ה עתה כשהיו ישראל בצרה גדולה הים סוגר והשונא רודף עמד מרע"ה בתפלה על ישראל (כדאיתא במכילתא רבי אליעזר המודעי אומר מה תצעק אלי על בנ"י איני צריך ציווי) וזה חשיבותו כי הוא הגדול שבהם וזה שאמר לו הקב"ה אמש אמרת מאז באתי אל פרעה וגו' כי לא היית נחשב בעיניך לכלום ועכשיו אתה עומד ומתפלל ומרבה בתפלה עליהם כמובן וק"ל (מש"מ):

ויבקעו המים, במכילתא פ' בשלח וכבר הי' ר' טרפון וזקנים יושבין תחת צל שובך ביבנה נשאלה שאלה זו בפניהם, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט, להודיע זכותן של צדיקים כמה מסייעתן וכו' שלא ימות מריח גמלים ועטרן, אמרו לו למדתנו רבינו שעל זכותו של יוסף הי' למדנו השותה מים לצמאו מאי מברך אמר להם בורא נפשות רבות, א"ל למדתנו רבינו השותה מים לצמאו מאי מברך למדנו באיזו זכות זכה יהודה למלכות, ומסיק כשעמדו שבטי' על הים זה אומר אני איני קופץ תחלה וזה אומר אני איני קופץ תחלה קפץ נחשון ושבטו תחלה לפיכך זכה למלכות, והודו לו זקנים לר' טרפון ע"ש בפרשה ה', ליישב ההמשך י"ל ע"ד דרוש כך דהנה בברכות ס"פ כיצד מברכין פליגי ר"ט ורבנן דלת"ק מברכי' על המים שהכל ולר"ט בורא נפשות, ומצאתי בס' ידי משה על מדרש רבה פ' עקב בפסוק שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן שכתב דר"ט לא פליג אלא במים דס"ל מים נבראו תחלה ולא שייך שנעשה בדברו

דלמי דבר כיון שהי' המים ראש הנבראי' ות"ק ס"ל דשמים וארץ נבראו תחלה ולהם צוה שיוציאו מים ושייך שנהי' בדברו, ולפע"ד זה תלי' בפלוגתא אחריתי דאחז"ל וישב הים לאיתנו ששב לתנאו שהתנה הקב"ה במעשי בראשית שיבקעו וא"כ ע"כ שמים וארץ נבראו תחלה ועמהם התנה שיוציאו מים על תנאי שיבקעו אבל למ"ד מים נבראו תחלה עם מי התנה קודם שנבראו לא הי' דבר שיתנה ואחר שכבר נבראו לא מהני תנאי אחר מעשה דבעי' תנאי קודם למעשה, ולאותו מ"ד צריכים לומר דמפרש לאיתנו בזכות יוסף דכתי' ותשב באיתן קשתו כדדרש במכילי' ולאותו מ"ד קשה מפני מה זכה יהודה למלכות דאין לומר כדעת חז"ל במס' סוטה שקפץ לים תחלה א"כ אמאי מלך גם על שבט יוסף שהרי בזכותו נקרע ואך לו המלוכה וצריך לומר טעם אחר משום שאמר מה בצע כסברת רבנן כדאית' שם במכילת' ואין לומר עדיין מ"ט מלך על יוסף שהרי הוא נמכר יש לומר שבחטאו נמכר על שהוציא דבתם רעה כדאית' שם במכילתא יעו"ש אמנם א"א שהקב"ה הזמין לו לוט ונכאת שיריח ריח טוב שמע מינה שצדיק גמור הי' הדר' ק' לדוכתין מדוע מלך על שבט יוסף, ויש לומר לעולם בזכות שקפץ אלא שהשבטים היו מדייני' ולא רצו לקדש השם וגם שבט יוסף עמהם לכן זכה למלוך עליהם והא"ש המכילתא ואין להאריך והמבין יבין מאליו:

***ומצרים נסים לקראתו**, הקשה במדרש רבה פרשת בא הי' צריך לומר ומצרים נסים אחריהם וכו' יעוין שם י"ל כאשר נעשה הים טיט ורפש חם שנשרפו טלפות סוסיהם כדפרש"י אז היו רוצים לצאת חוצה ולשוב בדרך שבאו והחזירו סוסיהם לשוב, והים שב לאיתנו שם במקום שהתחיל להקרע שבו ירדו ישראל לים, והמצרים לא ראו איש את אחיו ולא ראו ולא ידעו שנטבעו אלו שלפניהם ונסו לקראתו עד שהוטבעו כולם וזה שאמר ויכסו הרכב והפרשים וכו' לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים זה אחר זה ואלו שהיו לפניהם אותן שירדו תחלה לים חזרו לאחוריהם כדי לצאת מתוכו למדבר למקום שנכנסו לתוכו ושמה כבר שב הים לאיתנו ונסו לפי זה לקראת הים וזה ומצרים נסים לקראתו:

*ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה, ולמעלה ממנו כתיב בתוך הים ביבשה והמים להם חומה ופי' בספר מטה אהרן דכאן כתוב חמה חסר שדרשו חז"ל לשון חימה שקטרג עליהם מה"ד הללו עע"ז וכו' ולעיל כתיב חומה מלא וי"ו שהי' להם חומה ממש בלי קטרוג וקאי בצדיקים כעין נחשון בן עמינדב שמסרו נפשם על קידוש השם וירדו לים קודם הבקעו והיינו דכתיב שבאו בתוך הים תחלה ואח"כ ביבשה, נעשה יבשה אח"כ, לאילו הי' להם המים חומה ולא חימה אבל זה קאי על הבינונים שלא באו למים עד שהי' יבשה והיינו הלכו ביבשה בתוך הים תחלה ביבשה ואח"כ בתוך הים ובאלו כתיב חמה חסר שהי' קטרוג עליהם ע"כ, וי"ל שע"י שנתייבש הים וכל הנחלים הולכים אל הים ונוזלים תמיד וכיון שנתבקע הים ועמד כמו נד אז מים הבאים הלכו מן הצד ונעשתה היבשה ים והיינו דקאמר ויבואו ב"י בתוך הים ביבשה זה בתחלה אבל בשעת יציאה מן הים ליבשה בהיפך שם הי' אז ים מן המים הבאים מן שאר נהרות והלכו בו עתה (ביבשה) והיינו וב"י הלכו ביבשה (מה שהי' תמיד יבשה) בתוך הים (פי' מים כמו ולמקוה המים קרא ימים):

ויושע ה' ביום ההוא, בילקוט וז"ל פתח עוזא שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע עם זו שאתה מוציא ממצרים יש לי דין עליהם יבוא מיכאל שר שלהם וידון לפניך באותו שעה אמר לו הקב"ה למיכאל בא ודון עמו פתח עוזא שר של מצרים ואמר רשב"ע אתה גזרת על אומה זו שיהיו משועבדין תחת עם שלי ת' שנה שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ולא נשתעבדו אלא פ"ו שנה אלא תן לי רשות ואחזירם תחת ידי אומה שלי עד ת' שנה מיד שתק מיכאל אמר הקב"ה יש לי ללמד זכות על בני כלום נשתעבדו אלא בשביל דבור א' שדבר אברהם אוהבי שאמר במה אדע כי אירשנה ואמרתי לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם כלום אמרתי בארץ מצרים בארץ לא להם אמרתי וכבר גלוי וידוע לפני שמשנולד יצחק נעשו גרים וכבר נשלמו ת' שנה ואין לך להשתעבד בהם כלום באותה שעה הציל הקב"ה את ישראל לכך נאמר ויושע ה' ביום ההוא, ויש לדקדק טובא מ"ט נעלם ממיכאל התירוץ הפשוט הלזה שלא כתיב בארץ מצרים כ"א בארץ לא להם, ועוד דעוזא שאל שאלה אחרת שלא נשתעבדו אלא פ"ו שנה ולא אמר רד"ו שנים וע"כ

משום שחשב שכל אותן שנים שהי' במצרים בלא קושי שיעבוד לא נחשבו לכלום דכתיב ועבדום וענו אותם ת' שנה שתהי' העינוי ת' שנה ומזה לא השיב לו הקב"ה כלום, ותו מה ענין דקאמר כלום נשתעבדו אלא בשביל דבור א' שדיבר אברהם אוהבי וכו' הוא ללא צורך יהי' מאיזה טעם שיהי' רק שיבינהו פי' הפסוק ועבדום וענו אותם ת' שנה גם לדקדק תואר אוהבי דקאמר אברהם אוהבי, וי"ל דהנה מאמר במה אדע כי אירשנה יש לפרש על שני פנים או שחטא כמשמעו כמסתפק בהבטחת הבורא ית"ש ועל זה בא העונש נגד ד' תיבות במ"ה אד"ע כ"י אירשנה, ד' מאות שנה וא"כ ע"כ יהי' כל השנים שוות כי אין סברא לחלק ביניהם כיון שמצינו שאמר ועבדום וענו אותם ארבע מ"ש ע"כ יהי' כולם בעינוי וזאת היתה הבנת עוזא וטענתו אמנם כבר העידו חכז"ל (מגלה דף י"א ע"א) אברם הוא אברהם הוא בצדקתו מתחילתו עד סופו וחלילה לא ניסה את ה' והאמין בו אך בשידוע כי היו צריכים זקוק רב מחטא אדה"ר לשבר הקליפות ולברר אוכל הקדושה מתוכם כידוע מאמר האר"י ז"ל על וינצלו את מצרים שעשאוהו כמצולה שאין בה דגן וזאת היתה שאלת אברהם וכונתו במה אדע [לשון מכות כמו ויודע בהם את אנשי סוכות כן הוא במ"ע] ואשבר הקליפות כשארשנה שלא יצטרכו ח"ו אחר זה זכוך בגיהנם כמאחז"ל שבחר לבניו שיעבוד מלכיות ולא גיהנם וע"ז השיב קחה לי עגלה משולשת שהם ד' מלכיות כידוע ואמר לו ג"כ שיזוקקו ויצורפו בשיעבוד וענוי והנה הי' צריך זקוק להוציא הקליפות ממקום ממדת הרחמים והדין וידוע כי אז לא נודע לו שם הוי' ית"ש כ"א א"ל שד"י לכן נגזר עליהם עבדות ת' שנה נגד ב' שמות ש'ד'י' א'ל'ה'י'ם גמטרי' ת', ופ"ו שנים גמטריא א'ל'ה'י'ם מדת הדין הי' בקושי' השעבוד תוקף הדין ושד"י שנים בגלות בעלמא ומעתה אין לו לעוזא שם דין ודברים על ישראל והנה מיכאל לא היה יכול להשיב זה כי לא נודע למלאכים מה שבלבות בני אדם ולא ידע מחשבת אברהם לכן השיב הקב"ה אברהם אוהבי גם כשאמר אותו הדיבור הי' אוהבי כי כוונתו לטובה ודקדק עוד בשביל דיבור א' דייקא לא כמו שאתה חושב שבשביל ד' דבורים נגזר עליו ענוי ת' שנה אלא הכל דיבור א' והטעם הוא משום שברור לו שיעבוד לבניו כנ"ל והושיעם ה' מידו ודו"ק:

***כי גאה גאה** בתרגום ארי מתגאי על גותניא, וי"ל כי הקב"ה שוכן את דכא אבל הגאוה תועבת ה' כל גבה לב והקב"ה מגביי עצמו ממנו (גמר' סוטה דף ה' ע"א יעוין שם) ועי"ז ממילא יושפל המתגאה והיינו דקאמר דאיתגא' על גותניא שהקב"ה מגביה עצמו למעלה ממנו:

***זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו**, בת"א ואבני לי' מקדשא שהקב"ה אמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וזה בזמן שישראל עושין רצונו של מקום משרה שכינתו בתוכינו אבל בזמן שאין עושין רצונו של מקום הגם שבכל זאת בשביל זכות וברית אבותינו הקב"ה לא יעזוב אותנו אבל מגביה עצמו ממנו כעין שאמרו (במס' ר"ה בפ' ד') עשרה גליות שגלתה השכינה ע"י חטאינו וכל שחטאו יותר הלכה גולה אחר גולה רחוק רחוק ממנו ובאחרונה עלתה למרום לרקיע והיינו דקאמר זה אלי ע"י מעשי הטובים ואנוהו אבנה לי' מקדשא וישרה שכינתו בתוכינו ככתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם אבל ואלקי אבי אם אינו משגיח עלינו אלא בזכות אבותי וכפירש"י לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי מימי אבותי אז וארממנהו אני גורם בחטאי שמגביי' עצמו לשמים:

זה אלי ואנוהו וכו' הענין יובן בהבין תחלה משאחכז"ל שאין השם שלם ולא הכסא שלם כביכול כ"א בהכרת זרע עמלק כי ידוע בי"ה צור עולמים העה"ז ב"ה ועוה"ב ב"י (בראשית ב' פסוק ה' הובא ברש"י שם) והכונה בזה לפע"ד כי אחכז"ל שעוה"ז הוא צורת ה פתוח לצפון שאם יבא א' ויאמר אלהים אני אומרים לי סתום צד הצפוני וענין פתיחת צד הה"א הוא כי כל העולמות הם כדוריים כידוע O כזו, והארץ הלזו הוא רק כזו ואיננו עגול ממש בצד הצפון כ"א כתפוח לא קערורית כ"א גבנוני' והנה אם תרצה לרבעות העגול הזה ע"כ א"א לרבעותו כזה ח דהריבוע יותר על העגול ומאין יבוא ההוספה אך אמנם באשר הגיהנם הוא למערבו של עולם וגן עדן למזרחו כמבואר בב"ב פ"ד ע"א והחוטא מכין לעצמו מקום בגיהנם משכן הקליפות ובשובו מחטאיו כאילו עוקר המקום ומהפכו לזכות ונעשה ממנו ג"ע וניתוסף עליו ונמצא שניתוסף על הג"ע שהוא במזרח העולם ונעשה מעיגולו רבועו ונחסר ממערב העולם מקום הגיהנם ונעשה ממנו צורת

ולזה אמרו חכז"ל שהה"א פתוחה מצדה לבעלי תשובה כנ"ל זה נלע"ד בכונת דברי חכז"ל וחדותם והנה העה"ב הצפון לצדיקים הוא ככדור עגול ממש שאין טעם להיותו פתוח משום צד והיינו צורת יו"ד כדור עגול והיינו עה"ב נברא ביו"ד ועה"ז בה"א:

והנה לעתיד לבוא כי ינער ה' הרשעים מן הארץ ויגלה כבודו עלינו במהרה, יהי' מסלה לשאר עמו להיות עולים ויורדים כאשר חלם יעקב אבינו ע"ה הסולם האלוקה שעליה ישוטטו הרעיונים לעלות הר ה' ולקום במקום קדשו ובה ירדו מלאכי ה' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ונעשה מעוה"ב שהוא עתה כצורת **י** ניתוסף עליו קו השוה שהוא המסלה ונעשה ממנו צורת **ו** ומצורת **י**"ה נעשה **ו**"ה והנה השם הויה ב"ה וב"ש הגדול מרמז על הויית העולם עתה ועל הויית אחר התיקון העתיד וא"כ מורה על העולם שעתיד להשתנות ולא יהי' כמו שהוא עכשיו וכיון שישתנה העולם ממילא העולם איננו קדמון ויש לו מחדש חדשו מאין, ומורה על היותו יתברך ויתברך הי' הוה ויהי', וע"כ במפלתו של עמלק יהי' השם שלם כנ"ל והכסא שלם הכונה על העולם העליון המכונה השמים כסאי יהי' שלם ע"י המסלה שניתוסף עליו משא"כ קודם עקירת רשע מן הארץ כנ"ל, והנה בעת הלחמו ביום קרב עם שונאי ישראל ובעת שדדו המערכות אין אנו צריכים לקראת כ"א בשם י"ה כי ממילא נודע לנו חדוש העולם ע"י שדוד המערכת וזהו עזי וזמרת יה בשעת זמרתו (לשון קציצה וכריתה כמו וכרמך לא תזמור) את האויבים די בקראי שמו י"ה וממילא יובן כי הוא ויהי לי לישועה (ובמדרש רבה פ' כ"ג יהי לי אין כתיב כאן אלא ויהי לי לישועה הי' לי ויהי' לי) ואז זה אלי ואנוהו פי' אעשה לו נוה כמתרגם המתרגם ואבנה בית מקדש הוא המסלה העולה בית אל בהמ"ק שלמטה מכוון נגד בהמ"ק שלמעלה וזהו ד' איש מלחמה הוי' שמו יתברך לעד וק"ל:

*ד' **איש מלחמה ה' שמו**, עפ"י המדרש דלית הנאה מן שיטייא אלא קיצייא וכל פעל ד' למעניהו וגם רשע ליום רעה זה תכליתו של רשע שיתקדש ש"ש בו וזה הוא לקיום העולם והנה השם הויה ב"ה מורה על שמהוה כל הויות וזה שאמר ד' איש מלחמה גם בזה ד' שמו שזה הויה לקיום העולם:

נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית בחסדך עם זו גאלת, כתיב ביבש קצירה תשברנה, כשתכלה זכותן של או"ה תמהר ישועת ישראל והנה הי' למצרים לחלוחית זכות במה שאמרו ה' הצדיק ואותו זכות הי' מעכב להנחות ישראל אל נוה קדשם על כן מיהר הקב"ה ושילם למצרים גמולם כמש"א חז"ל בפסוק תבלעמו ארץ שזכו לקבורה בזכות שאמרו ה' הצדיק וכיון שנתייבש קצירה שקיבלו שכרם שוב נחית בחסדך עם זו גאלת, ועד"ז נ"ל ג"כ תפול עליהם אימתה ופחד תביאמו ותטעמו כי מרע"ה לא התפלל שיצרכו מלחמה ושפיכת דמים בירושת הארץ כי אם ישלימו כמו ששלח לסיחון דברי שלום וכמו שהשלימו הגבעונים והגרגשי פנה (והלך לאפריקא כדאיתא במדרש) אך לא ישלימו מיראתם את ה' ויהי' להם לכנענים זכות בזה ויעכב את ישראל מלהביאם אל הר קדשם על כן ביקש תפול עליהם אימתה ופחד וישלימו מפחד ולא לזכות יחשב להם ושוב תביאמו:

*__תפול עליהם אימתה ופחד וגו' תביאמו ותטעמו וגו', מקדש ה' כוננו ידיך__, יש לפרש אמרו חכז"ל שמפני כך אמר השי"ת לדהע"ה אתה לא תבנה הבית לשמי הואיל ודמים הרבה שפכת ע"י מלחמות וה"נ אם ישראל היו זוכים שלא יצטרכו לחרב וחנית בכיבוש ארץ ישראל אז היו זוכים מיד למקדש ה' והי' גאולת עולם וה' ימלוך מאז לעולם ועד אבל ע"י שלא זכו ולא היו במדרגה זו עי"ז נשתלשלו כל המאורעות שאירעו, ועל זה ביקש משה תפול עליהם אימתה ופחד על האומות ואז מפני אימה ופחד ישלימו עם ישראל ויכנסו לארץ בלא שום דבר מלחמה או האומות יפנו משם ואז תביאמו ותטעמו בהר נחלתך בלי שום דבר ומיד מקדש ה' כוננו ידיך ואז ימלוך ה' לעולם ועד:

ד' ימלוך לעולם ועד כי בא סוס פרעה, נרא' שהתפלל הלואי וימלוך ה' לעולם ועד כאשר נאמר והוא כי בא סוס פרעה פי' כי העוה"ז הוא ים סוער על באי עולם ועם ה' אלו בעמדם בים הזה בעוה"ז מ"מ עומדים ביבשה ואינם טובעים במצולותיו והרשעים המה סוס פרעה ורכבו ופרשיו פי' המה מרכבה לס"ם המכונה פרעה בפסוק הזה, המה באו אל תוך הים של העוה"ז ולבסוף נהפך להם לרוע, כי שב עליהם מי הים הזה ומטביעם במצולותיו אבל בנ"י לעולם המה ביבשה אפי' בתוך הים:

ד' ימלוך לעולם ועד כי בא סוס פרעה ברכבו ופרשיו בים, אחז"ל כשנפל בפיהם ד' ימלוך לעולם ועד ולא ה' מֶלֶךְ הרגישו כי איננו תשועת עולמים ועתיד בהמ"ק ליחרב ואז ימלך (לשון עתיד) לעולם ועד ולא עתה, וי"ל הטעם כי נדחקו המפרשים בזה שהקב"ה אמר ואכבדה בפרעה וכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ובמה ידעו הלא מתו בים, והא"ע נדחק לפרש שידעו זאת ברגע קודם שמתו, אבל באמת ראוי' הי' שיֵצאו מצרים מצד אחר ויספרו אותות ונפלאות שראו וכמו שיהי' לעתיד לבא כמו שכתוב ושלחתי מהם פליטים אל הגוים תרשיש פול ולוד וגו' ואמנם ישראל היו בהם קטני אמונה והוצרך הים לשקעם למצרים ולפולטם וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים (כדאיתא במדרש) ועי"ז ויאמינו בה' ובמשה עבדו ומפני חטא זה שהיו קטני אמנה נגזר עליהם שלא יהי' גאולה שלימה ולא ה' מֶלֶך אלא ה' ימלוך והטעם כי בא סוס פרעה וישב עליהם את מי הים משום זה ימלוך ולא מֶלֶך, וכעין זה י"ל שלא קיבל הקב"ה שירת מלאכי השרת באותה הלילה כי אמר מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה (מגילה דף י' ע"ב) יש להבין בו שני משמעות חדא כמשמעו מעשה ידי טובעים בים קאי על המצרים שהי' יותר טוב אם ינצלו ויגידו כבודו בגוים ועוד י"ל עי"ז מעשה ידי שהוא בהמ"ק שנעשה בשתי ידים כפירש"י בפסוק כוננו ידיך והוא מש"ס פ"ק דכתובות דף ה' ע"א) אותו בהמ"ק שהוא מעשה ידי טובע עתה בים (פי' ע"י הים) שע"י הים הזה (חטאו קטני אמונה והיו אומרים כשם וכו' כך הם עולים מצד אחר) טבעו בארץ שעריה:

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה, הנה בהאנשים כתיב ויאמינו בה' ובמשה עבדו, האמינו כי אם אין משה העושה נפלאות אין ה' עושה ע"י אחר ע"כ אמרו כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו ע"כ בקשו צורה שתשכון עליו כבוד ד' כמ"ש הרמב"ן אך הנשים האמינו גם במרים הנביאה אע"פ שלא עשתה נפלאות ולא שום דבר ע"כ בעגל לא נתרצו הנשים כי אמרו אם אין משה יש נביאים אחרים וע"כ התאספו אל חור בנה של מרים כי חשבו אם חור יעשה להם אלהים, שהוא בנה של מרים עי"ז יתרצו גם הנשים אבל חור מסר נפשו וזכה לבצלאל בן בנו שעשה המשכן (שנעשה לכפר על עון העגל):

[] **ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים**, י"ל למה אמרה מרים שירה רק על פורענות המצרים סוס ורכבו רמה בים ולא אמרה גם על הצלת ישראל כמו שאמרו משה ובנ"י נחית בחסדך עם זו גאלת, ונראה דאיתא במדרש אמרו מלאכי השרת אם אנשים קדמו לנו לומר שירה נשים למה קדמו לנו וע"ז ותען להם מרים למלאכי השרת, וי"ל מה ענתה בזה למלאכי השרת ותמוה, ונקדים תחלה ליישב קושי' תוס' על הרשב"ם (מגילה דף ד' ע"א ד"ה שאף הן) דאמר ריב"ל נשים חייבות במגילה שאף הן היו באותו נס וכן אמר ריב"ל גם בארבע כוסות וכן בנר חנוכה ומפרש רשב"ם שעיקר הנס נעשה על ידיהן בפורים על ידי אסתר בפסח בזכות נשים צדקניות נגאלו ובחנוכה ע"י יהודית והק' בתוס' לפ"ז מאי אף הן דמשמע לשון טפילה הלא עיקר הנס נעשה על ידיהן ויש ליישב כי ידוע "נס" ראוי להקרא מה שהקב"ה משדד הטבע ומערכות שמים וידוע דטבע משועבדת לתורה ותנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית ע"מ שיקבלו ישראל את התורה ואם לא יקבלו יחזרו לתהו ובהו ובשביל התורה הנקראת ראשית נברא העולם ומשועבדת טבע העולם לתורה (וכדאיתא בירושלמי על פסוק לאל גומר עלי קטנה בת ג' שנים ויום אחד אין בתולותיה חוזרין פחות מכאן בתולותיה חוזרין ואם היא כבר ג' שנים ויום אחד ונמלכו ב"ד לעבר את השנה בתולותיה חוזרין) א"כ כל כמה דגדול זכותן של צדיקים משועבד הטבע להשתנות לצרכם ולטובתם וממילא הנס בעצמותו קטן כי מוכרח הוא בטבע וכל כמה דזוטרי זכותייהו כך יתגדל הנס בעצמותו והנה כאן שבזכות נשים צדקניות נגאלו ונפיש זכותייהו של הנשים שאנחנו נגאלנו בזכותם אם כן לנשים יתקטן להם התשועה והגאולה מהיות נס כי בטבע הוכרח להם ובאמת הי' קשה לרשב"ם כי ריב"ל אמר נשים חייבות במ"מ שאף הן הי' באותו נס שאף משמע שהן טפילות הלא המה גם כן באותה גזירה וצרה היו ונגאלו לכן מפרש הרשב"ם שעיקר הנס נעשה על ידן בזכותם נגאלו וא"כ כיון שגדול זכותן כ"כ תקטן להם הגאולה מהיות להקראות נס ואינן רק טפילות בנס וא"כ לפ"ז אין עליהם חוב כ"כ לומר שירה אבל מ"מ י"ל אם כי זכותם גדול שנגאלנו ממצרים על ידם אבל לראותן הנשים עין בעין במפלת השונאים טביעת מצרים בים סוף ע"ז ראוי שתאמר' שירה

כי הטבע משועבד לתורה לקיום התורה אבל לא לרוות בנקמות השונאים כי אין זה בטבע ואין זה כ"כ הכרח לקיום המצות וזה חשבו הנשים לענין גדול ולומר שירה וביי"ל המדרש שאמרו מלאכי השרת אם האנשים קודמין לנו לומר שירה שנעשה להם נס גדול מאוד אבל הנשים שהן טפילות לנס למה יקדימו לנו ועל זה ותען להם מרים השיבה מרים למלאכי השרת שירו לה' ששירתנו הוא כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים על מפלת השונאים שהוא נס גדול כי איננו בטבע ותשובה הגונה השיבה להם, ולכך לא אמרה שירה רק על מפלת השונאים שזכו לראות עין בעין, שלנס גדול החשיבה הנביאה, שזכתו גם המה לראות בנקמת הצרים האלו אויביהם ושונאיהם עין בעין אם גם המה נשים צדקניות היו וק"ל:

ויסע משה, (ברש"י הסיעם בעל כרחם שהי' קשה להם לפרוש כי ביזת הים רבה מאוד עיי"ש) יראה הענן (ענני כבוד) לא נסע עדיין כי היו עסוקים בביזת הים והקב"ה הניח להם בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו אך משה ראה כי לא טוב ריבוי הביזה על כן ויסע (בעל כרחם) ולא כתיב על פי ה' וכ"ה במכילי' ע"כ במרה צעקו על משה (כדכתיב וילנו העם על משה לאמר) ולא על ה' כי משה הביאם לשם, משא"כ ברפידים כתיב על פי ה' ע"כ התלנונו על ה' שהביאם הענן לשם:

ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה וכו' שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו וכו'

יעוין במס' שבת דף פ"ז ת"ש ששי ששי בחדש ששי שבת וכו' ששי למאי מקשים הא לקמן מבואר בקרא דיום בואם לסין הי' בשבת וכ' הרא"ם למ"ד אתחומין איפקד צ"ל נסיעתם מאלים לא הי' בשבת רק ביאתם למדבר סין ואבאר לקמן אי"ה מ"מ קשה מ"ט לא העמידו פלוגתתם אקרא, דלמ"ד אתחומין איפקד לא הי' נסיעתם מאלים בשבת משא"כ לאידך מ"ד, עוד קשה לי מאי דוחקא דש"ס למימר דכ"ע במרה איפקד רק פליגו אי גם בתחומין איפקד הוא דוחק גדול לימא דפליגו אי במרה איפקד כלל או לא איפקד אשבת כלל דהוא פלוגתא דתנאי במכילתא לר' יהושע שם שם לו חק ומשפט חק זה שבת ולר"א המודעי חק הוא פרה ולא שבת ע"ש ולפע"ד ק' מתורץ בחברתה, הנה רב פפא בנה בנינו אקרא דכתיב בט"ו לחדש השני וגו' וכתיב בקר וגו' וכתיב ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהי' בו והרי הוא מונה ששת

ימים מן הבקר ההוא וה"ל אותו בקר יום ראשון ואתמול יום ביאתו למדבר סין שבת היה זו היא בנינו ויסודו של ר"פ ואיננו מוכרח כלל כי אפי' אם עומד אדם בערב שבת ויאמר ששת ימים תעשה כך וכך וביום השביעי שבת תעשה כך וכך הוא יודע שאין הכונה ששה ימים מהיום שעומד בו אלא ששה ימי החול ויום השביעי דעלמא שהוא שבת וא"כ מנ"ל לרב פפא דששת ימים תלקטוהו מאותו יום ואילך קאמר אלא ששת ימים דעלמא ויום השביעי שבת דעלמא וצ"ע לכאורה וי"ל ר"פ ס"ל כתוס' דלא איפקד אשבת במרה ועדיין לא נודע להם שבת כלל ולא המ"ל דיום השביעי שבת דעלמא קאמר דשבת מאן דכר שמי' ולא ניכר עדיין אלא ע"כ השתא הוא דאודעינהו ששת ימים מהיום תלקטוהו ויום השביעי מהיום יהי' שבת וא"ש:

והנה סתמא דתלמודא קשיא להו אדרבא וראב"י מ"ט העמידו פלוגתתם אברייתא דששי ולא אקרא דאלים אע"כ תרווייהו ס"ל כמ"ד במרה נצטוו אשבת ולא מוכח כלל דיום הורדת המן הי' ביום ראשון, ע"כ העמידו פלוגתתם אברייתא דששי וממילא מוכח דפליגו אי אתחומין איפקד או לא ופליגו בשבת דמרה עיין מנחות צ"ה ע"א דמספקא להו ושקיל וטריא אי סילוק מסעות בלילה פי' אי איקלע שתחלת מסע הי' בלילה או דוקא ביום כדכתיב ללכת יומם ולילה, והשתא לא צריך למידחק דפליגו אי אפקוד אתחומין שהוא דוחק אלא לכ"ע אתחומין איפקוד ובשבת לא נסעו כלל, רק לפי ההנחה שהניח מ"ו בהפלאה דב"נ וה"ה קודם מתן תורה הלילה הולך אחר היום וא"כ ליל מוצאי שבת נהי דמותר במלאכה מ"מ לענין חשבון הימים נחשב הלילה ליום שלפניו קודם מתן תורה והשתא בהא פליגי כיון דבשבת לא נסעו למ"ד סילוק מסעות בלילה, נסעו בליל מוצאי שבת מרפידים ובאו ביום שלאחריו וחנו במדבר סני א"כ הוה ששי לחנייתן ולא לנסיעתן ואידך מ"ד ס"ל לא הוה מסעו' בלילה וע"כ ביום הי' נסיעה וחני' והוה ששי לנסיעתן נמי ולכאורה י"ל דלמ"ד במרה איפקוד אשבת א"כ ע"כ כבר יצאו מכלל ב"נ דהא גוי ששבת חייב מיתה ומדיצאו מכלל ב"נ ממילא היום הולך אחר הלילה:

וי"ל בזה דרך דרוש כבר כתבתי בחי' תורה שלי דכתי' ביעקב ויחן פני העיר פירש עשירי העיר כי העשירים נקרא פני העיר וחז"ל דרשו תחומין קבע להם, די"ל דעשירי

העיר השובתים כל ימיהם ומחייבו מיתה דגוי ששבת חייב מיתה ע"כ תיקון להם תחומין לומר דכל יום יטיילו חוץ לזה התחום ולא יהי' שביתה ויפטרו ממיתה, וה"נ י"ל בהא פליגי למ"ד במרה אתחומין נמי איפקוד א"כ ע"כ יצאו מכלל ב"נ דגוי ששבת חייב מיתה ולמ"ד לא איפקוד מה"ט גופא לא איפקד כדי שיטיילו בכל יום חוץ לתחום ולא יתחייבו מיתה, והשתא י"ל לכ"ע לא נסעו בשבת מפני איסור סתירת אוהלים והוצאה אך בלילה נסעו דסלוק מסעות הוה בלילה, אך מ"ד אתחומין איפקוד א"כ שמרו שבת ממש ויצאו מכלל ב"נ והלילה שייך ליום אחריו הוה ששי לנסיעתן ולאידך מ"ד אתחומין לא איפקד שלא יצאו מכלל ב"נ והלילה ליום שלפניו והוה ששי לחנייתן:

ובחידושי תורה שלי אמרתי הא דאר"י משה הוסיף יום א' והדברים נראים תמוהי' איך אפשר שהקב"ה אמר היום ומחר וכונתו על יום השלישי ולמה הוסיף משה יו"א ומה סברתו אלא הקב"ה לא נתן להם דין ישראל עד מתן תורה וא"כ היום ומחר כל א' לילה שלאחריו עמו, אך מרע"ה רצה מעצמו להוסיף בקדושתן יותר ממה שנצטוו, לקדשם כדין ישראל וכיון שהקב"ה רצה יומים ולילות שעמהם ולדין ישראל כבר אזדא הלילה ע"כ הוסיף ויעוין לשון פרש"י זבחים קי"ז ע"א ד"ה ויזבחו וגו' עי"ש, ולפי"ז י"ל לנסיעתן וחנייתן לא פליגי ואלה וא' ד"א חיים:

ויבואו מרתה וכו' ויאמרו אל משה מה נשתה וכו' שם שם לו חק ומשפט, י"ל ע"פי מ"ש בחובת הלבבות בני אדם החוטפים ועושים עושר בלא משפט ואלו היו ממתינים הי' הקב"ה מזמין להם פרנסתם ביושר ובמשפט, ונמשלו לצמא ההולך במדבר ומוצא מים מרים וסרוחים ושותה לצמאו ואח"כ יוצא מעין נובע מים טובים ומתוקים והוא מצטער על שמילא כרסו במי מרים, הנה נראה אחר שהלכו ג' ימים ולא מצאו מים ועתה מצאו מים מרים שאלו למשה מה נשתה אם נרוה צמאונינו במרים הללו אולי אח"כ נמצא מתוקים ונצטער על העבר או נייאש עצמנו ממתוקים ונשתה המרים וזה לשון (שאלה) מה נשתה ואחד שהשכילו דבר זה המתיק הקב"ה המים וישם להם חוק ומשפט בין איש לרעהו ולמדם דינים שלא יתן עיניו בממון אחרים כי לבסוף ימצא מתוקים באושר ובמשפט:

ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים, במכילי' ד"ר אמרו הראהו דבר מן התורה שנמש' לעץ שנא' עץ חיים היא למחזיקים בה, והוא תמוה ומה השליך אל תוך המים, ואחר כן איתא תני רשב"ג לא כמידת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם במתוק מרפא את המר אבל הקב"ה אינו כן מרפא את המר במר ע"כ, נלפע"ד לפרש כי ידוע הת"ח אם כל ימיו יעסוק רק בתורה ובעבודה אבל אם אין לו מאומה לאכול, מר לו מר, כי אם אין קמח אין תורה, והנה הסוחר אשר יגע כל ימיו כעס ומכאובים להרויח ממון כדי להחיות נפשו ונפש ביתו ולבנות בית דירה ולמלבושי כבוד די מחסורו אשר יחסר לו, מר לו מר מאוד, וטוב ממנו הנפל אשר לא ראה שמש ואיננו חסר ולא צריך לכל היגיעה ועמל הזאת, ומר לת"ח ומר לע"ה, אבל אם הסוחר יקח ממעשרו אשר עמל ויגע, והרויח ונותן לתוך פיו של ישששכר הת"ח אז שניהם כאחד טובים הוא עמל ויגע לקנות קנין בנפשו עולם הבא והת"ח יוכל על ידו לעסוק בתורה ובעבודה ואית' (בגמר' ב"ק דף פ"ב ע"ב) דורשי רשומות אמרו מים זו תורה וילכו שלשת ימים בלא מים בלי תורה ובזה יש לפרש ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם לא יכלו ללמוד תורה ממרה כי מר להם מאד ויורהו השם עץ חיים למחזיקים שהכוונה על מחזיקי התורה שיחזיקו התורה ודבר זה נלמד מהתורה שהקדים יעקב זבלון ליששכר בברכתו ועל זה תני רשב"ג המשל שהקב"ה מרפא את המר במר ושניהם יחדיו יומתקו כמובן וק"ל, (מש"מ:)

כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, הול"ל לא אשים בך מה לשון עליך י"ל כי מצינו אעפ"י שהי' דהע"ה צדיק גמור מ"מ נענש קצת שעל ידו נטרד דואג האדומי ונהרג נוב עיר הכהנים (גמרא סנהדרין דף צ"ה ע"א) וא"כ הוה אמינא אעפ"י שישראל יהיו צדיקים מ"מ ישום עליהם קצת עונש כיון שעל ידם נלקו מצרים וזה אינו כי רש"י פי' בפ' וארא אני ה' נאמן לקיים דברי לשלם פורעניות ולשלם שכר, היינו שכר האבות ופורענות העונש למצרים שכבר נתחייבו מעולם בלא ישראל נמצא לא נטרדו ע"י ישראל והיינו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עונש עליך כי אני ה' (שאמרתי וכרש"י שם בפ' וארא) הוא רופאיך:

כי אני ה' רופאיך, כי הקב"ה הכביד לב פרעה וסגר בעדו שערי תשובה כמ"ש רמב"ם בהלכו' תשובה והיינו המחלה אשר שמתי במצרים (שסגר בעדם שערי תשובה) אותו לא אשים עליך אלא אדרבא אני ה' רופאיך כדכתי' ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך, ואמר אם שמוע תשמע וגו' כי אז יש לחוש לתגבורת יצר הרע כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו ע"כ הבטיח שישיע וימול לבבם כי הבא לטהר מסייעי' לו: [] **כי אני ה' רופאיך**, י"ל ע"פ דרך משל הנה רופא אשר מבקר להחולה לרפאותו ובא בשכרו על כל פסיעה ופסיעה הוא זה מעשהו אם יחלה האיש הזה יבא ויבקרהו לרפאות אותו מחליו זה, לא כן אשר לשנה ישולם שכרו לו, בין יהיו בני בית בריאים או לא, יקבל דבר הקצוב לו, רופא כזה השגחתו תמיד על מאכל ומשתה בני בית והנהגתם שינצלו מפגעי הזמן רוח וקור וגשם וכדומה שלא יחלו ויהי' צריך להרבות זמן לרפאותם להעמידם חי בריא אולם כי אין לו שכר יותר מזה אם ירפאם כי בין כך ובין כך יקבל שכרו משלם, והנה הקב"ה מרחם על בניו שקראם בני בכורי ישראל ואין רצון הקב"ה חלילה שיחלו ויצטערו כי הא דתנן (סנהדרין מ"ו ע"א) אמר ר' מאיר בזמן שאדם שרוי בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי א"ע דמם של רשעים כך על דמן של צדיקים על אחת כמה וכמה לכן צוה הקב"ה אותנו בתורתנו הקדושה את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו משא"כ לאומות העולם וכמו שאיתא ברש"י (פ' שמיני סימן י"א פסוק ב' משל לרופא וכו') אבל כי יבא גם איש נכרי ויתפלל לפני הקב"ה מקירות לבו באמונתו בהש"י כי הוא מוחץ ורופא, גם ממנו יקובל תפלתו, וכאשר התפלל על זה שהע"ה, ויתקדש שם שמים על ידו, אבל ישראל הקב"ה מוכרח לרפאותם ומה גם לאומה הישראלית בכללם שכבר נשבע הקב"ה שלא לכלותם, וזה כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאיך, ובר"שי ואם אשים הרי הוא כאלו לא הושמה, כי תכלית המכה הא רק כדי שישוב בתשובה ולא הושם עליו בבחינת מכה כמו גבי או"ה רק כדי שישוב בתשובה והקב"ה ירפא אותו וזה כי אני ה' רפאיך רופא בית אשר יותר נוח לו שלא יחלה האדם כלל כאשר בארנו וק"ל:

***בשבתינו על סיר הבשר באכלינו לחם לשבע וכו'**, יש לפרש כי זה הי' תרעומות ישראל שבמצרים שהי' להם זכות שלא שינו שמם ולשונם ומלבושיהם (כדאיתא במדרש) והיו מצויינים שם לעם בפ"ע ואם היו רוצים להתערב עמהם אז היו יכולין להסיר מעליהם עול השיעבוד רק לא רצו לעבור על זה מפני כל אם כן הי' העינוי בבחירה ורצון נפשם והי' להם שכר הרבה מזה באכלם רק לחם לשבע ולא רצו להתגאל בפת בגם ובבשר זבחי מתים שלהם כדאית' במדרש רבה על פסוק זה שאע"פ שהם בעצמם בשלו אותו בשר למצרי' וריחו נודף לא אכלו ממנו וזה באכלנו לחם לשבע אם גם בשבתנו על סיר הבשר אז גם לא אכלנו רק לחם לשובע מרצונינו הטוב שלא להתגאל באיסורים והי' לנו זכות רב לנפשותנו ואם מתו אז הי' קידוש השם כי הי' יותר נוח להם למות מלעבור על רצון השם ית' להתגאל במרק פיגולם והיו מוסרים נפשם לה' וזה מי יתן מותינו בגד "ה'" בשבתינו על סיר הבשר באכלינו לחם לשבע אבל עתה "נפשינו" יבישה אין כל ואין להם זכות מזה שהעינוי בהכרח הוא להם וק"ל:

בין הערביים תאכלו בשר, הרמב"ן הקשה מסתמא הי' השליו יום יום כמו המן ומ"ט האספסוף התאוו תאוה ככתוב בפ' בהעלותך וניתן להם בשר חדש ימים ותי' דחוק שלא הי' יורד אלא להחשובים ולא להפחותים עיי"ש, ולפע"ד לא בא השליו אלא אותו הערב להשקיט רעבונם לפי שעה אבל ממחרת כשירד המן והי' בו כל המטעמים א"כ גם שליו וכל מיני בשר טעמו בו (לא היו צריכין לשליו) והאספסוף התרעמו בלתי אל המן "עינינו" דייקא אמרו חכז"ל פ' יוהכ"פ (יומא דף ע"ד ע"ב) שלא ראו בשר בעיניהם אלא טעמו טעם בשר אך לא ראוהו וסומא אינו שבע (פי' כי תאותו וחשקו לא נתמלא אם אינו רואה בעיניו מה שאוכל כי טוב מראה עינים כך משמע בגמרא יעוין שם) כך אחכז"ל:

בין הערביים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לכם וידעתם כי אני ה', במס' סוטה דרש ר' שמלאי מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפרי' הי' צריך או לשבוע מטובה הי' צריך ומסיק אלא לקיים מצות התלויות בארץ, י"ל על לשון דנקט ר' שמלאי וכי לאכול מפרי' הי' צריך יאמר כי לאכול מפריה הי' רוצה, ונלע"ד לפרש

כי ידוע שהמאכלים שאדם אוכל הם המה פועלים מאד לטבע בני האדם כי איש הכפרי מאכליו גסים ועבים ועל ידם איננו רך בטבעו ובמזגו, וניכר בתארו ובזיו פניו כי הוא איננו מבני אדם אשר לפי דקות ורכות מאכליהם ישתנו טבעם ומזגם והוד זיו פניהם וכאשר הוא בגשמיות כן הוא ברוחניות האוכל דברים קדושים גופו נזדכך ונתקדש ונטהר מאוד ברוחניות עד שבקל לו להשיג במושכלות בדברים הרוחניים היפך אם אוכל דברים אסורי' וטמאים שהתורה אמרה ונטמאתם בם אל תטמאו בכל אלה והנה פירות ארץ ישראל קדושי' המה ובפרט אחר שקיימו מצות התלויות בארץ ובהם, ועל ידיהם נזדכך איש הישראלי ונטהר ונתקדש ויעלה מעלה מעלה ממדריגה למדריגה העליונה עד שבקל יוכל להשיג השגת האלקות ובזה יש לפרש תפלתינו ונאכל מפרי' ונשבע מטובה ועל ידי אכילת פריה וטובה נזדכך ונברכך עלי' בקדושה ובטהרה והנה משה רבינו כבר נזדכך ונתהפך גופו לרוחניות ממש עד שלא הי' צריך עוד להכנה זו ע"י פירות א"י וכדומה כדאיתא במדרש משה רבינו מחציו ולמעלה אלקי' ומחציו ולמטה איש דהיינו שכבר נזדכך כל כך עד שנעשה כמעט אלהי' מלאך ויותר ממנו כי טוב הוא גם מיום הולדו (ויעוין פ' כי תשא פי' נאה על זה המדרש) וזה מקשה הגמר' וכי לאכול מפרי' "הוא צריך" הלא משה לא הוצרך עוד לפירות ארץ ישראל כי כבר נזדכך כל גופו בתכלית הזיכוך ומסיק אלא לקיים מצות התלויות בארץ לעשות רצון הקב"ה לבדו, והנה אמרו חכז"ל על המן (גמרא יומא דף ע"ה ע"ב) לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי רבי עקיבא והי' המן כולו רוחניות וגם נבלע במאתי' ושמנה וארבע' אברים כאידך מ"ד ושניהם אמת ועל ידו נקל להזדכך ולהבין במושכלות וכמו שאמרו חכז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ובקל ע"י המן לבוא להשגת הבורא יתברך שמו וזה ובבקר תשבעו לחם הוא המן וידעתם (ידיעה ג"כ לשון הבנה הוא) ותבינו ותשכילו כי אני ה' להשיג על ידו השגת אלקות וק"ל (משמ"מ):

***איש לפי אכלו עומר לגולגולת**, יש לדקדק לפי חשבון המובן, הרבה לקטו יותר מכדי שבעם, כי כל אחד לקט עומר ואם די לגדול בעומר, לקטנים הוא למותר כידוע, וי"ל בין אדם בינוני בין קטן בן שנה או גדול כעוג מלך הבשן כולם לקטו עומר

לפי מדתם דלכל אדם יש לו אמה וטפח לפי גידולו וקומתו בקטן בן יומו הטפח ד' אצבעות נמדד לפי אצבעותיו הקטנים וטפחו הנמדד לו לפי אצבעותיו, מהם ששה טפחים שלו הוא אמה שלו וכל אחד גדול ג' אמות לפי שיעור מדתו באמותיו וכן בבינוני וכן בעוג מלך הבשן בערך הראוי לפי מדתם ולפ"ז יש לכל אדם שיעור עומר בפ"ע לפי גדלו ולפי קטנו וכל שנעשה אצבע שלו יותר גדול נגדל מדתו ושיעורו וירד מן עבורו יותר [כי מדת העומר יומדד ג"כ לפי האצבעות יעוין פסחים דף ק"ט ע"ב ברשב"ם שם] וזה הי' פלא שבכל יום ויום וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר וזה הי' נס גדול:

*ויותירו אנשים ממנו עד בקר, פרש"י וכן הוא במד"ר שדתן ואבירם היו אלו אנשים וקשה נהי דהיו בעלי מחלוקת אבל חטא זה מנ"ל לתלות קלקלה זו בהם, ונראה ליישב עפ"י מה שאמרו חכז"ל (יומא דף ע"ה ע"א) דהמן הודיע מה שבחורין ובסדקין עם מי הדין אם איש ואשה או עבד ואדונו שנתעצמו בדין אמר משה דינו לבקר משפט שאם נמצא בבית הבעל והאדון הראשון עומרם ניכר שהדין עמו וכן בכיוצא בזה וממילא לא היו דתן ואבירם יכולים לעשות בענינים כאלו ריב ומצה, כי המן הוכיח הכל על נכון, וכל זה אם אין יכולין להניח המן מיום לחבירו הי' מופת חותך העומר הנמצא וראיי' אבל אם יונח ממנו עד בקר אין ראייה מה שנמצא בבית רבו הראשון שני עומרים שעבדו הוא ובעבורו ירד עומר השני כי אולי נפל בעד רבו גם עומר השני על יום המחרת, ולכך דתן ואבירם המפורסמי' לבעלי מחלוקות הותירו כדי שלא יהי' להם ביטול בריב ומצה שלהם לכן תלאו הקלקלה הזו במקולקלים בריב ומצה:

וחם השמש ונמס, הורה לנו בזה כי כשראו ישראל שנבלע באיברים חשבו שהוא מאכל קשה כחרבות כאבנים שאין חום הטבע יכול לעכל אותו אך כשראו חם השמש ונמס שאפילו חום השמש ממסו כדונג ואפ"ה נבלע באברים ש"מ שהוא לחם אבירים לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו (גמר' יומא דף ע"ה ע"א) הנהנים מזיו השכינה:

ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה וכו', נראה ודאי מרע"ה אמר להם דיני שבת ולחם משנה גם מדרש חכז"ל לחם משנה שיהי' לחמו של שבת משונה בטעמו (כדאיתא

במכילתא רבי יהושע אומר זה לחם משונה) לא הי' דבר אשר לא גילה להם אך הם חשבו שבת הוא יום ולילה שלאחריו (כי זה הי' עוד קודם מתן תורה) כדרך ירידת המן ליום ולילה שלאחריו ע"כ חשבו עש"ק ב' סעודות א' לו ואחד ללילו ואכתי הוא חול ועומר הוסיף ליום שבת ולילו שלאחריו שהוא קדש אך כשלקטו ערב שבת ומצאו שני העומר לאחד (כדכתיב ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר) שניהם לחם משונה בטעמם וריחם ואי ס"ד עומר א' כולו ליום חול מ"ט טעמו משונה ע"כ באו לפני משה ויאמר אליהם זה הלשון א"ל הקב"ה שבתון שבת קדש לה' מחר וע"כ האי מחר פירושו כניסת הלילה היא נקראת מחר שהרי אמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו פי' היום לצורך מחר ואי ס"ד מחר היינו בקר של שבת א"כ מאי קאמר תו ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבקר הרי מדבר מבקרו של שבת אע"כ מחר היינו ליל שבת והעודף הניחו עד הבקר יום שבת וא"כ ממילא העומר של היום ריחו נודף דכיון שהלילה קדש אין לקבוע סעודה גמורה עש"ק כדי שיאכל בלילה לתאבון נמצא עיקר עומר של עש"ק הוא לצורך הלילה שהוא שבת ע"כ טעמו משונה וגם אותו עומר של שבת קודש הוא כולו ליומו כי הסעודה הראוי לאכול למוצאי שבת יאכל ביום שבת בסעודה שלישית כידוע וזה רמז להם משה רבינו בשלשה פעמים היום שאמר בפסוק השני עיין כי הקצרתי וק"ל:

ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה, הנה עמר גמטרי' ש"י שאוכלי מן זוכים לש"י עולמות, ובשבת שני העמר ב' פעמים ש'י' גמטרי' כ'ת'ר' היינו שבת כידוע, אותיות הסמוכים "לשבת" מלפניו ומלאחריו הם אותיות ר'א'ש' ת'ג'א' (כי אחר תיו חוזר חלילה מתחיל עוד הפעם א') ובמוצאי שבת מסתלק וחוזר בכל ערב שבת, והמה לא ידעו עדיין מקדושת שבת ולקטו שני העמר חשבו שמעתה יהיו כולם נכתרים בכתר מלכות וא"כ נשיאים למה ע"כ ויבואו נשיאי העדה ויגידו למשה ושוב הודיעם שבתון שבת קדש לה' מחר ונתיישבה דעתם:

*__הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש__, יש לפרש דמשה אמר להם מיד פ' שבת אלא שאמר להם והכינו את אשר יביאו והי' משנה על אשר ילקטו יום יום משמע על ידי הכנה לשבת יתברך המן ויתרבה ויהי' משנה אבל לא מיד בשעת לקיטה כאשר הי'

באמת כדכתי' ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה ולכך באו ושאלו למשה אבל איתא בספרים כשם שההכנה לשבת מביא ברכה והשפעה כך הלימוד בעניני שבת ובמס' שבת מביא השפעה יתירה ומצינו בפ"ק דע"ז דהקב"ה עוסק בכל יום שלש שעות בתורה (ע"ז דף ג' ע"ב שלש שעות ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה) ועסק אז בזמן לקיטת המן שהי' בבקר (כדכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר) בעניני מס' שבת ועל ידי זה נתרבה המן, וזה שאמר משה הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קדש יען שהקב"ה דיבר בהלכות שבתון שבת קודש לכך הי' בו ברכה ונתרבה:

*ויש לומר עוד דמשה לא אמר להם כלל משבת כפשטות הקרא וטעמו שרצה שיהי' לישראל מופת על קדושת השבת וברכתו ביתר שאת ולכך לא אמר להם, שאם יאמר להם משבת אזי יכוונו מיד ללקוט משנה, ולא יהי' המשנה נס גדול גלוי ומפורסם, רק יהי' מופת בזה מדלא החסיר כמו בחול שהמרבה ללקוט אעפ"כ לא העדיף על העומר אבל ע"י שלא אמר להם משבת ילקטו כל אחד רק עומר לגולגולת ואח"כ ימצאו משנה ויהי' מופת יותר על קדושת שבת וברכתו דאם ילקטו מיד משנה הגם שלא יחסר וגם יהי' מופת שלא יבאש וירם תולעים מ"מ אין ראי' כל כך על גודל קדושת שבת, כיון שלקטו והותירו עפ"י ד' דהא גם ביו"ט כל שאפשר לעשותו מעי"ט עדיף אבל כשילקטו עמר ויתברך ויהי' משנה הוא מופת גדול על גודל קדושת שבת מכל הימים כי ראשון הוא למקראי קודש זה הטעם של מרע"ה שעי"ז יחוזק שמירת שבת ביתר שאת וממילא עי"ז כשחטאו ויצאו ללקוט ענשם יותר קשה כי עבירה כפולה הי' אחרי ראותם גודל כח קדושת השבת ולכך כשיצאו ללקוט ביום השביעי אמר ה' עד אנה מאנתם בהדי היוצא לקי כרבא שע"י משה שהגדיל קדושת שבת ועי"ז נתגדל ענשם עד שאמר השם ראו וכו' וישבת העם ביום השביעי:

*ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו, וקשה הא היה להם מן מע"ש לשבת משנה ולמה יצאו ללקוט וי"ל ע"פ מה שאיתא בעירובין פ"ג דשיעור ב' סעודות אמרו לשבת משום דבשבת אוכלין יותר משום דרווחא לבסומי שכיחא ומאכל שבת מוטעם יותר וישראל הניחו לשבת מזון ג' סעודות כדרך אכילה בחול כי חצי העומר אכלו ביום וי"ו ביום ואחד הניחו לליל ש"ק ועומר האחר אכלו ביום ש"ק חציו בבקר

וחציו בערב קודם לילה ועל ליל שבת שנעשה טעמו משונה כפי' רש"י על לחם משנה לחם משונה ובסים להו טובא ואכלו טפי לא נשתייר בידם שיעור מזון ב' סעודות לכן יצאו ללקוט אלא שבאמת ברכת שבת היו משלים זה שהיה מתברך במעיהם אבל היוצאים מן העם ללקוט שלא האמינו כל כך בקדושתה דאגו שלא יהי' להם כל צורכם וע"ז אמר להם משה ראו כי ה' נתן לכם השבת וכו' ונתינה לא שייך על העדר אלא על הברכה והיא שטעמו משונה ומזה עצמו הייתם יכולים להבין קדושת שבת ומה גם שלא יחסר לחמכם על ידו כמובן:

ויקראו בית ישראל את שמו מן, במכילתא דורשי רשומות אומרים בית ישראל קראו שמו מן, והובא בילקוט ובזית רענן נדחק עייי"ש, ולפע"ד דהנה מן הוא לחם אבירים שמלאכי השרת אוכלין אותו (גמ' יומא דף ע"ה ע"ב) עיין היטב ברמב"ן פ' זו שהמן הוא ההנאה מזיו השכינה שנהנים באור העליון מלאכי השרת והצדיקים לע"ל וע"ז נאמר עולם הבא אין בו לא אכילה וכו' והוא שנתגשם להם עתה ואכלוהו, ולפע"ד כי לנשיהם ולקטני ערך הי' בזה האופן אבל לגדוליהם היו נהנים ממנו בעצמו כמלאכי השרת ודברי ר"ע שאמר לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו ור' ישמעאל שאמר שנבלע באברים אלו ואלו דברי אלהי' חיים הם כנ"ל, והנה תיבת מן פירשו הכנת מאכל דבר כמו (תהלים) חסד ואמת "מן" יצרוהו וימן להם המלך (דניאל סימן א'), ונקדים עוד דרשת מכילתא והמן כזרע גד לבן כאגדה המושכת הלב (יומא דף ע"ה ע"א אחרים אומרים דומה לדברי אגדה המושכין לבן של אדם כמים) הנה דרש תיבת לבן כמו לְבָן שהי' מושך לבן של ישראל כאגדה והכוונה שהי' כמו אגדה שאם היא בעצמו סתרי תורה וכל סודות ה' כלולים בה ויש בה עוד ע"ד הפשוט דברים המושכים לב קטני ערך המביני' הדברים על פשוטן כן היה מן שלקטני ערך היה הכנה ע"י לקבל התורה ולהשיג מושכלות כמשאחז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי מן ולגדולים היה זה בעצמו ההשגה הגדולה הנפלאה, וזהו ויקרא אותו בית ישראל מן דייקו בו דורשי רשומות דוקא "בית" ישראל שהם הנשים, ואנשים הדומים להם במדרגה הם הם שקראוהו רק מן הכנת דבר ולא דבר המכוון בעצמם ולזה נ'פשינו ק'צה ב'לחם ה'קלקל ר"ת נ'ק'ב'ה' כי להם ה' לחם הקלקל ומפורש כי הוא כזרע גד

לבן כאגדה שהוא להמשיך הלב לעבודת ה' ובאמת לטועמים היא כצפיחת בדבש כי היא העבודה אמיתית וכן המן להמשכילים כנ"ל וק"ל:

גד לבן, הוא הגיד על עצמו שאינו יורד לא בשבת ולא ביהכ"פ עמ"ש מורי דודי בס' זה ינחמנו, ולפע"ד כי ג'ד' גמטריא ז' מרמז על יום השבת וגם רומז על יוהכ"פ כי ג'ד' ר"ת ג'מר ד'ין ועוד גמטרי' ז' רומז ג"כ על יוה"כ לפי מה שכ' מהרש"א ח"א ריש מס' יומא כי ז' ימים טובים בשנה הם נגד השבוע ויוה"כ שבת עליהם כמו שבת לימי השבוע ועל כן נקרא שבת שבתון שבת של ימי השבתון ואנחנו בארנו יותר בעה"י, כי לפ"ז ראשון של חג הוא נגד יום א' בשבת ושמיני עצרת נגד יום ב' וא' דפסח יום ג' ושביעי של פסח יום ד' ושבועות יום ה' ור"ה יום ו' כי כן נדון אדם הראשון ביום ו', וה"נ ראש השנה הוא ערב שבת וא' דסוכות מוצאי שבת שושביני' של יום השבת ויש להם ערך ושווי מה כי בר"ה מתחילים ימי הכפרה וא' דחג הסוכות נקרא ראשון לחשבון עוונות, שמיני עצרת הוא יום ב' יש לו שיווי עם שבועות יום ה', ב"ה הם ימי קריאת התורה וכן ש"ע הוא יום סיום התורה ושבועות מ"ת, א' וז' דפסח ג' ד' וידוע כי הם הימים המסוגלי' לימי המעשה לחזור אחר פרנסתו (כדאיתא בספרים) כי קשים מזונותיו כקריעת י"ס שהיה בימים האלו לכן נאמר במן כזרע ג'ד' כנ"ל שהי' נס המן גדול כיציאת מצרים וכקריעת י"ס:

והמן כזרע גד לבן, אמרו חכז"ל (יומא דף ע"ה ע"א) גד שהי' מגיד להם לישראל אם בן תשעה לראשון או בן ז' לאחרון, כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי גנבת וזה אומר מכרתי' לי אמר להם משה דינו לבקר משפט אם נמצא עומרו בבית רבו הראשון בידוע שזה גנבו נמצא בבית רבו השני בידוע שזה מכרו לו וכו' יעוין שם, י"ל לא הי' משה דן על פי זה כי חלילה לדיין להיות דן כך רק על פי התורה הקדושה והמן הראה להם להדיא שיפה דן משה דין אמת לאמתו וראו שזכה לכוון האמת לאמתה של תורה תמיד וחכם עדיף מנביא:

***וטעמו כצפיחת בדבש**, פי' הגאון מוה' א"וו זצ"ל אמרו חכז"ל ברכות (פרק הרואה) דדבש אחד משישים במן ונותן טעם אמרו חכמים בששים וא"כ טעמו של מן אם

נתערב בדבר אחר הוא עד ששים ומתוק מאכל שנתערב בו כדבש והיינו וטעמו מה שהוא נותן טעם שהוא חלק הששים הוא כצפיחת בדבש:

ש'ל'י'ו' גמטרי' משה עם הכולל כי השליו והמן הי' בזכות משה (כמבואר גמרא תענית דף ט' ע"א) אהרן אותיות נר אור גם נהר לשון אורה כמ"ש רמב"ן בפ' מקץ כי עמוד אש בזכות אהרן, מרים אותיות מר ים כי מר לשון טיפה כמו מר מדלי וים כמשמעו כי המים והבאר בזכותה של מרים:

וירב העם עם משה וכו' מה תנסון את ה' ויצמא שם העם למים וילן וכו' ויקרא שם המקום מסה ומריבה וכו' היש ד' בקרבנו אם אין, הרא"ע כ' כי יש שהי' להם מים ועליהם נאמר מסה ויש שלא הי' להם מים והם רבו את משה אלו דבריו ולא פירש, ואני אבאר בעה"י, כי יש הי' להם מים ולא נתנו לחביריהם הצמאים וכהלכה עשו כר"ע (בבא מציעא ס"ב ע"א) שנים שהיו מהלכים במדבר ויש לאחד קיתון של מים לא יתן לחבירו וישתו וימותו שניהם אלא הוא ישתה אותו כי חייך קודמין אך זה גרם להם שהאמינו הקב"ה אין עושה נס אלא א"כ יש כאן מעט (יעוין בטו"ז או"ח הל' חנוכה סימן תר"ע סעק"א) יתברך ויעשה הרבה כמו החררה שהוציאו ממצרים (שאכלו ממנו ס"א סעודות עד ט"ו באייר) אבל אם ישתו כל המים ולא ישאר "יש" לא יעשה נס וימותו בצמא וע"כ לא נתנו לחבריהם נמצא הם מנסים אם "יש" ה' בקרבנו אם עושה נס דוקא מיש אם "אין" או אפי' מאין ועי"ז וירב העם, הצמאים רבו עם משה ואמר משה להמנסים למה תנסו את ה' שלא ליתן לחביריכם הלא ה' יושיע מאין כמו במן ושמעו אל משה ונתנו לחבריהם ועי"ז כלה כל המים על כן כתיב ויצמא שם העם למים שלא נשאר עוד שום מים, על כן וילונו ושוב הוציא להם מים מצור החלמיש:

מה תריבון עמדי ומה תנסון את ה', יש להבין מה הי' נסותם את ה' במה הי' הנסיון, ונ"ל שזה הי' ספק בלבם אם הש"י שורה על ישראל גם בלי אמצעות מרע"ה והיינו בבחינת "אין" או צריך הכנה בבחינת "יש" כאבוקה הנתלה בפתילה דוקא ובאפס פתילה לא ידלק וזה הי' גם טענתם בעגל, וע"כ הכא מלבד התלונה למה הוצאתם אותנו ממצרים היתה מריבה עם מרע"ה תנו לנו מים, שאלו בכח ועזות, עליכם מוטל

ליתן לנו מים, וכן פי' רמב"ן מריבה זו ורק עשו זה כדי להקציף משה ועי"ז לא יהי' ראוי להשראת שכינה שאינה שורה מתוך כעס ואם אפ"ה יתן מים הרי שורה בלי פתילה והוא בחינת אין ואם לא הרי צריך לפתילות מרע"ה, ע"כ אמר מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' ע"כ קרא להמקום מסה, אבל בפ' חקת בבאר אשר בסוף כבר ידעו שהקב"ה שורה בישראל בבחינת אין ולא באו לנסות אלא רק מריבה כשמה, ע"כ המה מריבת קדש (בלבד) הוא מדבר צין:

בינו בוערים בעם, כי כל הניסים שאינם אלא לשעה כגון קריעת ים סוף יש להמחקרים תואנה להרהר כי מקרה הוא אבל הקבועים כגון ירידת המן ארבעים שנה רצופים אין להרהר כך כתוב במורה והרא"ע, א"כ גם באר וענן כיוצא בו אין להרהר כי גם הם היו ארבעים שנה כידוע) והיינו בינו בוערים ב'ע'ם' ר"ת ב'אר ע'נן מ'ן ואמרו חכז"ל (תענית דף ד' ע"א) מתה מרים נסתלקה הבאר מת אהרן נסתלק הענן וחזרו בשביל משה מת משה נסתלקו כולן נמצא היו שלשתן בזכות משה והיינו ר"ת מש'ה ב'ן ע'מרם מ'ן ב'אר ע'נן:

[] **ויאמר משה ליהושע**, יש לדקדק כי בפ' שלח כתיב בשלוח המרגלים ויקרא משה להושע בן נון יהושע, נראה דעד עתה שמו רק הושע בלא יו"ד וכאן קורא הכתוב אותו יהושע ודוחק לומר על שם העתיד קראו כך, ונראה לומר דבאמת עיקר שמו מנעוריו הי' יהושע אבל כאשר גדל והולך בתומתו וצדקתו עד שלא היה צריך עוד סעד לתמכו קראו אותו לחשיבתו הושע אבל כאשר שלחו משה עם האנשים לרגל את הארץ הבין משה שצריך סעד שלא להכשל בעצת מרגלים קרא אותו יהושע כפרש"י שם יה יושעך מעצת מרגלים ובאמת מצינו אח"כ אחר חזרת המרגלים קורא אותו הכתוב בשמו הושע (סוף פ' האזינו סי' ל"ב פסוק מ"ד) הוא והושע בן נון:

צא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי, יש לפרש דהנה לא נפחדו ממלחמת עמלק כ"א אותן שפלטתן הענן כפרש"י (פ' כי תצא) חסרי כח מחמת חטאם שהי' הענן פולטן דעליהם שלט והנה זה הי' שבטו של דן שהי' פסלו של מיכה ביניהם ונתחייבו מיתה לשמים ואם כי לא נמסרה לב"ד כי לא היו עדים והתראה מ"מ משמים מסרוהו למלכות עמלק דדין ארבע מיתות לא בטלו

ומעתה אין טעם להזדרז להלחם נגד עמלק, אך האמנם ראוי לכל גודר גדר להציל עמו מיד אויביהם ולהתפלל אל ה' שיגלה החוטאים בענין שיענשו בידי ישראל ולא ע"י שונאיהם וזה היתה תפלת יהושע במעלת עכן עד שהודיעו הקב"ה ע"י גורל מי הוא החוטא והמיתו והענישו, והנה כי כן כבר ראוי היו אלו להנצל מעמלק עד אשר ינתן מהשי"ת רשות לב"ד ישראל להענישם וזה הבטיח משה ליהושע שיצא וילחם בעמלק כי עתיד הוא להתפלל אל ה' שיתן מטה אלקים בידו להעניש החוטאים ולא יתן מטהו ביד הרשעים העמלקים:

ובזה יש להמתיק פסוקים שלאחריו ע"ד הרמז שאהרן וחור תמכו בידיו ע"ש הידוע כי חור הי' בבחי' מלכות יהודה והנביא המוכיח לעמו מה טוב כי יתמוך המלך על ידו להעניש הפושעים על פיו ועל ידו תקום התורה ועל צדו יהי' הרודף שלום בעמו כאהרן להמשיך לבם לבל יתנו כתף סוררת ולא ימאנו לקבל תוכחה מגולה מאהבה מוסתרת לכן בכל דור צריך הגדול המכונה בשם משה שיתמכו ידיו הנגידים אנשים רודפי שלום ואז יהיה מטה אלקים בידו ולא ביד האויבים כנ"ל וק"ל:

[] **ובזה** יש לפרש מה דתנן באבות אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון, כי קונן הלל כך כי בלתי ספק נתחייבת מיתה כי צדיק ה' בכל דרכיו וכמשאחז"ל אעפ"י שארבע מיתות בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו אך אם היה מיתתך על ידי בית דין שקיימו בך המצוה ובערת הרע מקרביך לדון אותך כמו שראוי לך היה לך זכות מזה שקיימו על ידך מצוה אך עתה נהפוך הוא לא די שאין לך זכות אלא מטיפיך יענשון על ידך וכמו שאמר הקב"ה לדוד על ידך נטרד דואג ונהרג נוב עיר הכהנים (סנהדרין צ"ה ע"ב) וחוב לך גם על זה שהמה נענשין על ידך ונוסף לך עוד חוב תחת זכות הטוב:

ובזה יש לפרש מקראי קודש יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר ולא אמרו העברים ברכת ה' אליכם ברכנו אתכם בשם ה', כי הקוצר שדה אע"פ שע"י קצירתו שדה מלאה קמותיה נשארת כארץ אין כל בה ואין לו עוד בה הנאה מהשדה עד שתוציא עוד פעם צמחה בכל זאת מרויח שיש לו תבואה בביתו שקצר ממנה אבל עשב אחר שייבש מעצמו מן השדה אין לו עוד בה הנאה ממנה

וגם לא הביא ברכה אל ביתו כי אין לו ממנה בביתו כי ייבש מעצמו בהשדה כך זה הנהרג ע"פ ב"ד אם גם הוא בעונו מת יש לו זכות שקיימו בו הב"ד מצוה אבל הנהרג בעונו בידי אדם רעים וחטאים לא די שגוע בעונו וגם אין לו זכות שקיימו המצוה בו אדרבה נהפוך הוא שיש לו גם עונש קצת כמו שבארנו והנה תנן במתני' (סנהדרין דף מ"ו ע"ב) שהקרובין באי' ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים וזה שאמר דוד ברוח קדשו יהי' כחציר פי' הרשעים האלו יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש שקודם שישלפוהו ויתלשוהו ממקומו הוא יבש שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר שגם לקוצר אין בו שום הנאה כך יהיו אלו שלא ימותו ע"י ב"ד שישאר לב"ד זכות מצוה על ידם אלא הרשעים האלו יהיו טרודים על ידי אנשים רעים וחטאים כמוהם אשר לא אמרו העברים ברכת ה' אליכם כמו בב"ד שעליהם תטוף ברכת ה' על ידי המצוה וגם קרוביהם היו מברכי' אותם בברכת שלום ה' עמכם וזה ברכנו אתכם בשם ה':

והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכו', ואחכז"ל בזמן שישראל היו משעבדים לבם לאביהם שבשמים היו ניצולים וגו' עיין משנה סוף פ"ג דר"ה, ובכל זאת הדברים אינם מובנים וי"ל הנה במלחמת יהושפט כתיב והי' בצאת לפני החלוץ אמר הודו לה' כי טוב כל"ח ופי' הקדמונים מיד בצאתו למלחמה טרם שנצח כבר אמר הודו לה' כי בטוח הי' בניצוח ובזה ההודיה נצח המלחמה בלא תפלה ע"ד רוממת אל בגרונם ובזה הרוממת וההודי' חרב פיפיות בידם לעשות נקמה בגוים וע"כ קשה וכי מרע"ה לא היה כיהושפט שהיה צריך תפלה להחליש עמלק ולא בטח שבודאי יצליח והי' לו להודות ולא להתפלל אך י"ל הטעם שישראל לא היו זכאים שהרי ברפידים היו ששם רפו ידיהם מתורה ומנסים את ה' ומריבים עמו ע"כ לא הי' בטוח בלי תפלה ואומר אני שלא התפלל כלל על מפלת עמלק אלא על ישראל שיתן ה' בלבבם לשוב אל ה' ע"ד והכן לבבם אליך אז ממילא ינוצח עמלק ברוממת אל בלי תפלה, ולבא אל המכוון בעה"י אקדים מ"ש בס' החרדים הביאו של"ה בשער האותיות אות ק' דף ע"ז ע"א דלהתפלל ולבקש רחמים צריך שיגבי' ידיו כעבד המקבל פרס מרבו ובשעת שבחות והודיות יניח ידו זע"ז על לבו כעבדא קמי' מרי' ושכ"כ הר"ר אברהם בנו של

הרמב"ם ז"ל ושכן נכון על פי קבלה עיי"ש ואומר אני כאשר ירים משה ידו להתפלל על ישראל ע"ד והכן לבבם אליך אז נשמע תפלתו והיו משעבדים לבם לשמים וגבר ישראל וכשראה משה כי גבר ישראל חשב כי הוכן לבם אל ה' ומעתה הניח ידו רוצה לומר הניח ידיו זע"ז לעשו' כהודיה לה' כי לעולם חסדו ויפול עמלק ע"י שירות ותשבחות אך מיד חזרו בעו"ה ולא שעבדו לבם לאביהם שבשמים ולא הועילו שירות ותשבחות של מרע"ה ע"כ וגבר עמלק עד שחזר והרים ידיו בתפלה וק"ל:

קצת מדרוש בשנת תקס"ט

אשר באתה אז העיר פ"ב במצור מפני חיל הצרפתים ויורו המורים בחצים ואבני בליסטראות.

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו', תנן התם פ' ראוהו ב"ד, והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא כל זמן שהיו ישראל עושים רצונו של מקום ומסתכלי' כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמי' היו מתגברים כיוצא בדבר אתה אומר עשה לך שרף ושים אותו על נס וכו' וכי נחש ממית או מחיה אלא כל זמן וכו', הנה יל"ד בסיפא טובא מאי קושי' וכי נחש ממית על איזה נחש קאמר, אי נחשים שרפים שבמדבר פשיטא שהמיתו, ואי אנחש שעשה משה וכי כתיב בקרא שהמיתה, בשלמא ברישא דמקשה וכי ידיו עושות מלחמה פריך שפיר משום דכתיב בקרא וכאשר יניח ידו וגבר עמלק משמע דהנחת ידים גרמו גבורה לעמלק אבל הכא לא כתיב ההיפוך בקרא שמת אדם ע"י נחש הנחושת אלא להביט בו וחי א"כ קשה כהנ"ל:

טרם אענה אני אומר ברבים ברכת הודאה על העבר, ברוך ה' אשר הפליא חסדו לי בעיר מצור, ואמר הפליא חסדו, י"ל כך, כי הנה כתיב נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה, ויל"ד לשון נס להתנוסס ועוד מהו מפני קושט, כי הנה ניסי ה' רובם לטובה להצלת צדיקים מהרעות אשר באו במקרה העולם, או על חטא הרבים והקב"ה מציל את הצדיק ממנו, ולפעמים נעשה נס לפורעניות על אנשים ידועים ולהצילם מהרעה לטובה ע"ד נס אחר זה פלא וקשה להבין, כי אם לא חפץ ה' להענישם, מעיקרא מאי קסבר להביא הרעה שלא בטבע כמו שאנו רואים בעינינו כי

אעפ"י שמלחמה הוא מדרך העולם ושיבואו ערים במצור ובמצוק והקב"ה משגיח לטובה להציל את הראוי להצילו, אבל מ"מ מה שבאת עירנו במצוק וזרקו עלי' חיצים זה הי' שלא בטכסיסי מלחמה, וכל אנשי הצבא בעצמם מתמיהים ולא ידעו שום טעם וריח או תועלת להשונאים בזה, וכל איש נבוב ילבב, כי מאת ה' היתה זאת ע"ד נס לפורעניות שאינה בא לעולם אלא בשביל ישראל, ואמנם נגד זה אנו רואים חסדי ה' שעשה נס לטובה כי לא די שלא ניזק איש בגופו גם הפסד בבנינים הוא מעט מזעיר בבתי אחב"י וכלא נחשב ההפסד המגיע בערך זה. ולא היה רק הפחד והדאגות וא"כ מאי קסבר מעיקרא השי"ת לחדש נס לפורענ' ולהציל אותנו אח"כ ממנו שיהי' אותו הפורענ"י כעין הנראה לומר ראו בני כי אני אני הוא המוחץ והרופא שובו אלי ותקדמוני תפלה לצרה, ואם ח"ו תקשו ערפכם הכינו למה שהוא מהראשונים:

נמצא אם אנו שבים אל אלקינו עתה היה הנס הזה שהי' לפורעניות טובה גדולה, וחסד יותר מן ההצלה עצמה, כי ההצלה אינו חידוש, כי עדיין לא הגיע זמן הפורעניות המעותד, אבל הבאת הפורעניות הוא עיקר חסד שהוא התראה להנצל ולהסתר מיום אף, וידוע כי חז"ל השתמשו בלשון קשט לומר מזה, קשוט עצמך וכו' שר"ל שוב ותקן דרכך, והיינו דקאמר קרא נתת ליראיך וכו', דהיינו מתחלה נס לפורעניות כדי שתוכל לעשות להם נס בהצלה, וקשה לא לכתוב לא הי' ולא וי"ו, ע"ז בא כמתרץ מפני קשט סלה, שיקשטו עצמם וישובו ויהיו נשמרים ממה שהוא רע יותר ח"ו וע"ז אמר ברוך ה' כי הפליא חסדו וכו' אם ההצלה הוא חסד מאת ה' אבל מ"מ אינו פלא כ"כ כי כך דרכו, אבל הפליא הוא תחילת ביאת העיר במצו' הוא חסד נפלא:

והנה בנחשים השרפים הנושכים בעם והקב"ה ריפא אותם יעלה על הדעת כי הרפואה הוא עיקר הנס וז"א דהרי ארבעים שנה שהלכו במדבר נחש שרף ועקרב ולא הזיקו כלל מעולם אלא עכשיו מפני עונותיה' הפליא נסו שינשכו וימותו (נשיכת הנחש הי' הנס) ואח"כ יחזור ויעשה נס לרפאות אותם, ושריפת הנחש היה נס לטובה, שעי"ז ישובו ויהיו נשמרים ממה שהוא יותר רע מזה, ע"ד שכתבתי שהפליא חסדו וזה שאמר הקב"ה למשה עשה לך שרף ושים אותו על נס, ר"ל תרמוז להם בהשרף הוא הנס ולא הרפואה ממנו, לא כי אלא השרף שים אותו על נס, והן הן דברי המשנה

שהתחלנו, וכי נחש ממית והלא כל מ' שנים שבמדבר לא המית נחש כלל ואין צורך שיעשו המצאה להחיותם ע"י נחש נחושת, רק להודיע שהכל תלוי בתליי' עיניה' לאביהם שבשמים וכאשר יבואר אי"ה ביתר ביאור:

והנה רישא דמתניתין קשי' וכי ידיו של משה עושות מלחמה, וקשה וכי נעלם זה מבר בי רב, דידיו של משה היו פרושות השמימה לתפלה ולתחינה, אבל יובן במאי דכתיב והי' כאשר ירים משה ידו, יש לפרש ב' פרושים א' ע"ד רמז והוא כי ידוע מ'ש'ה בגמטרי' א'ל' ש'ד'י' שהוא המנצח מלחמות ישראל, ואמנם מד"ה המכונה יד ה' שהוא המכה והוא חלקו של יורש החרב ידים ידי עשו, אם תצטרף "יד משה" יהי' בגמטריא שטן, ע"כ כל כוונתו של משה רבינו ע"ה להפריש ולהסיר כח יד מאל שדי, וזה והי' כאשר ירים משה ידו שהפריש ידו שהוא יד משה אז וגבר ישראל, ובלא"ה שטנא נצח ח"ו אבל בזה הפי' והרמז א"א שהרי מרע"ה לא ירא ממנו אדרבא השטן נעשה לו אוהב ומסר לו סוד הקטרת כידוע (שבת דף פ"ט ע"א) וגדולה כזו כתב טו"ז ש'ו'פ'ר' ר"ת ש'טן ו'אין פ'גע ר'ע ר"ל אעפ"י שיש שטן אין פגע רע. מכש"כ בימי מרע"ה ולגבי משה מלתא זוטרתא היא, אבל יש לפרש כך דידוע דתלמיד חכם מכונה לעולם משה, וההמון עם בחינת מרא דידין ר"ל בעלי הידים ונקראו ידי משה, וע"כ כאשר ירים משה ידיו שהרים את עמו בקדושה והדביקם בה' והם שמעו לקולו אז וגבר ישראל, וההיפוך בהיפוך, והיינו דקאמר הש"ס וכי ידיו של משה וכו' ר"ל וכי השטן שהוא גמטריא יד משה עושות מלחמה בימי מרע"ה והלא כאפס וכאין נחשב נגדו, אע"כ כל זמן שמסתכלין וכו' היו מנצחין, ועל זה רמז כאשר ירים משה ר"ל שהיו מרים הציבור והדביקם בה' וזה היסוד שהכל בנוי ומשוכלל עליו להטות אוזן לשמוע בלמודים לשמוע קול הקורא לה' ולא להקשות עורף ח"ו אז וגבר ישראל:

אחז"ל במס' תענית הזקן שבהם עומד ואומר דברים כבושין, אחינו בני ישראל לא השק והתענית גורמים אלא תשובה ומע"ט, וצ"ע אי נימא דשק ותענית אינם נחשבים לכלום א"כ למה באו, והלא כל הגדולים תפשו בשק ותענית (כמבואר בקרא כמה פעמים כגון מלך יהורם ואחאב מ"י ומרדכי הצדיק) ואם מועילים רק שאינם העיקר א"כ לא הו"ל שאינם גורמים אלא אין השק ותענית עיקר, אבל עכ"פ מידי גרמא לא

נפקא, גם יל"ד מ"ט אמר דברים כבושין שהוא לשון דבר שכובש ובכל דוכתא קרי' לי' אגדה שמושך הלב (יומא דף ע"ו ע"א הגדה שמושכת לבו של אדם כמים) ואינו כובש וצ"ע לכאורה, ונ"ל דהנה בנוהגשבעולם כשהשנים כתקונן ואין שטן ואין פגע רע ואיש תחת גפנו ותאנתו ואדם עורר לבו בזמן מן הזמנים להתבודד לעבודת ה' ומקבל להתענות יום א' ולמעט מכבוד מלבושיו וללבוש במלבושי מתים כמו בר"ה ויוה"כ כדי להכנע לבו השמח בכל טוב, ועי"ז יכנע וישוב אל ה' נמצא שהשק והתענית גרמו תשובה ומע"ט, אמנם בעת צרה ר"ל ולב האנשים עליהם דוי בלא"ה, אין צורך להלביש שק להכניע הלב שבלא"ה מוכנע ועומד הוא (וכמ"ש מג"א דמשו"ה האבל אינו לובש קיטל שבלא"ה לבו נכנע), גם אין צורך להכניע לבו בתענית כי כל מאכל אדם לא יערב לו ותשובה ומע"ט ממילא באין, וע"י שמפשפש במעשיו יגרום שיקבל עליו כי ירויח ויתענה כך וכך תעניות וישוב על חטאיו וישנה מלבוש הגאוה שלו, נמצא בשעת הריוח אז גורמים לו השק ותענית תשובה ומע"ט ובעת צרה ר"ל נהפוך הוא כי תשובה ומע"ט גורמים השק, וכן לענין הדורש מוסר ברבים בעת הרווחה צריך להמתיק הדברים למשוך לב השומעים, משו"ה נקרא אגדה שמושכת לב האדם המלאה לה שמחה וגיל לעורר לשוב אל ה', אך בעת צר הלא לבם מלאות עינים לראות נגעי עצמם וצרתם בתוך לבותם ואין צורך להמשיכם רק לעוררם בדיבור מעט והם ישובו מאליהם כי לכך באו, ונבוא אל המכוון, דאמור ביום צרת גשמים או כל צרה שלא תבא על הציבור אז הזקן אינו צריך לומר אגדות המושכים אלא רק דברי כבושין ומה הוא אומר אחינו בנ"י לא השק והתענית גורמים היום לתשובה ומעשים טובים אלא נהפוך הוא שהתשוב' ומע"ט גרמו שק ותענית שנקבל עלינו למעט בהנאותינו חלף עונותינו ויהי' זה פדיון נפשינו, ואנן מה נענה הלא עונותינו רבו עברו ראשנו בושנו ונכלמנו להרים פנינו להתוודות על כל פרט יכלה הזמן וכו' ע"כ כל איש לבב יראה שיתחרט על כל עונותיו ויגדור גדרים בעצמו ויקבל עליו לעשות תיקונים כראוי על העבר ולתת שמירה על העתיד ובמעמד הנבחר הזה אשר נקבצו כולם בבית ה' לשוב אליו לבקש רחמים ותחנונים מלפניו יערב לפני ה' שיחתנו ורחשנו וישוב מחרון אפו וירחם עלינו ולא נאבד ח"ו:

ולהיות כי מידותיו של הקב"ה מדה במדה, ע"כ נעורר עכ"פ על איזה דברים בפרט בסור מרע ועשה טוב בדברים המכונים חץ ויהי' למגן ולתריס בפני פורעניות חצים ואבני בליסטראות, והם דורשים תחלה בעריות כידוע כי חטא מוציא זרע מכונה בשם חץ יורה כחץ והאבר נקרא קשת והוא חטא גדול ועון פלילי וחטאת נעורים בעו"ה מי האיש הירא ורך לבב ישוב אל ה' וירחמהו ויבכה דמעות שליש טיפין מול טיפין, ובכלל זה תערובות אנשים ונשים בחורים גם בתולות על כל מוצא המים גנות ופרדסים, ומחדרים אימה אשר מתיחדים שם אחד אחד בתוך בעו"ה וכבר הזהרתי כמה פעמים והנני חוזר ומזהיר מי לה' אלי יזהיר אנשי ביתו ובנותיו לבל לכת נטוית גרון וזרוע נטוי' ערום ויחף הם מכשילים את רואיהם בעו"ה וחטא רבים ישאו ומחשבה מביא לידי מעשה חצים ומות חטא קרי ר"ל המכונה חץ:

זאת שנית כולם באבק לה"ר חץ שחוט לשונם, דמתחלה היורה זיקים חיצים ומות ויאמר הלא משחק אני כן איש רימה את רעהו, מה יתן לך וכו' חצי גבור גחלי רתמים, והנה כבר ביאר לנו הרמב"ם סוף הלכות טומאת צרעת דעליהם נאמר שתו בשמים פיהם וכו' כי תחלת דברתם איש ברעהו יהתלו, ואח"כ מתחיל לדבר גם בלומדי תורה שבדור ומהם מוסיף ליתן דופי בקדמונים בעלי התקנות והגדרות, ומהם עולה להרחיב פיו על בעלי הש"ס חכמי משנה ותלמוד, ומהם מתעתע בנביאי ה' עד מרע"ה ותורתו ועד בכלל ועוד מתחכם על הקב"ה ומתפלסים בטומאת פילאזאפיא וזה שתו בשמים פיהם לדבר בה' ובתורתו, מי גרם זאת לו לשונם תהלך בארץ שהלכו תחלה בארץ, אבל אי היה נזהר בתחלה לשמור פיו ולשונו לדבר ברעה, לא הי' נכשל לשות פיו לשמים:

והשלישית משחת איש מראהו והדרת פנים זקן, נגד המשחיתים בתער לעבור בפומבי על ה' לאוין והם עזי פנים שבדור, שעומדים בגילוי פנים וחוצפא נגד תורת מרע"ה לפרוק עול המצות בפרהסי' ביד רמה, ואין חילוק בזה בין העושה משיחה בבורית ומעביר עליו סכין להשחית השער או משיחה בסיד וסמים דכיון שמעביר תער הרי הוא עובר על תורת מרע"ה, ורק בכלי עץ או בכלי עצם יעברנו, ויהי' נאה ומהודר לפני השי"ת והנה אין לי שום ראיי' שיהי' חטא העברת השער מכונה חץ

או קשת בשום מקום אך הלא סמכם דוד ברה"ק דכתיב הוות תחשוב לשונך כתער מלוטש עושי רמיה, הרי השווה חטא הלשון והתער ועוד ר"ת מ'לוטש ע'ושי ר'מיה הוא מ'ע'ר' שהוא חטא עריות וגמטרי' קרי, א"כ שלשתן שוים הם, ונ"ל לבאר פי' הפסוק שהוא קשה להלום, מה ענין שיחשוב לשונו כתער עושי רמי' אבל נבחן נא, כי הנה בשלשה נשלמה פעולת הקשת אחד הפועל הרובה קשת והשני כלי הפעולה והוא קשת וחיצים והשלישי הנפעל שהוא עומד כמטרה לחץ, ומשלשתן לא יוזק כ"א הנפעל ולא הפועל ולא כלי הפעולה והנה חטא קרי הנ"ל אינו כן כי הניזק הוא המורה בקשתו ולא לזולת, וע"כ אנו מתפללים הצילנו מיד בני נכר הם הקליפות בנים זרים המתהווים מטיפים פסולים הללו נקראים בני נ'כ'ר' ור"ת נ'הפכו כ'קשת ר'מיה כי זה קשת "רמיה" שהורג את הפועל הרובה קשת, ורע מזה המשחי' שערו בתער כי הורג הפועל והנפעל גם שניהם דקיי"ל א' המקיף וא' הניקף חייב ועוברי' כ"א על חמשה לאוין:

אמנם מ"מ בכל זה כלי הפעולה שהוא התער בעצמו לא יארע לו שום היזק ויותר רע מזה מדבר לה"ר שהורג שלשה (מסכת עירכן דף ט"ו ע"ב במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל תליתאי וכו' יעוין שם) הפועל והנפעל וכלי הפעולה כי הנפעל הוא הנאמר עליו והפועל הוא המקבלו ועושה פעולת המחלוקת ע"י לה"ר של זה וכלי הפעולה הוא האומרו אשר חץ שחוט לשונו ישתרבב לשונו עד טבורו כמו מרגלים נמצא שלשתן בסכנה:

ואך זה המדבר לה"ר חושב בנפשו נבל כי לא יראה רע ולא יבוא לו שום היזק והפסד רק הוא יעמוד מרחוק ויראה שני אלו מדיינים זא"ז היינו המקבלו ומי שנאמר עליו, והוא האומר ישחק, וזה המכוון בפסוק הנ"ל הוות תחשוב לשונך שתהי' כמו התער מלוטש שעושה רמיה להרוג המקיף והניקף והוא התער נמלט ואתה חושב שגם לשונך תמלט כהתער אבל דע כי לא כן הוא אלא גם אל יתצך לנצח ושרשך מארץ החיים סלה:

עד כה דברנו מסור מרע מחנית וחיצים, ואמנם העושה טוב אחת הוא מרפא לשון עץ חיים למחזיקים בתורת ה' ועליהם מסיים לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער:

שלשה חצים צדה אורה אם אומר וגו' חצים הם לה"ר חץ שחוט לשונם והורג שלשה ע"כ שלשה חצים, אך אם אומר החצים ממך והנה בואה וקחנו אין דבר חי ה' אז ג' חצים הרב עם ב' תלמידים אשר עוסקי' בתורה, כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר הרב אשר מילא את אשפתו מהם ואין בני הנעורים פחות משני' וה"ל שלשה של תורה לטובה, ואוי להם לבריות מעלבונה של תורה מי שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק או מי שיכול להחזיק ואינו מחזיק ח"ו גדול עונו מנשוא, וההיפוך בהיפוך כי כל העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו ואין אומה ולשון יכולים לשלוט בו, ובזמן שקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטות בו, על כן נתחזקה בעד תורת אלקינו ולהוסיף ולא לגרוע ח"ו ובפרט להוסיף אומץ בב"המד להחזיק בחברת ב"המד לבל תמוט ח"ו כי דבר גדול הוא ולא יהי' קל בעיניכם:

וידי משה כבדים, במסרה ד' וידי משה כבדים, וידי אדם מתחת כנפיהם, וידי עם הארץ תבהלנה, מעשה חרש וידי צורף, י"ל דתנן במתני' סוף פרק ג' דר"ה וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא כל זמן שהי' ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבן לאביהם שבשמים היו ניצולים, כי כאשר הרהרו בתשובה ניצולו כי על ידי שחטאו בא עמלק כדאיתא ברש"י שם והיינו וידי משה כבדים על ידי שהרים משה כל היום ידיו, והשתעבדו ישראל עי"ז את לבם לאביהם שבשמים ועשו תשובה, על ידי זה וידי אדם מתחת כנפיהם היינו דאמרו חכז"ל ויד כתיב להורות על התשובה שהקב"ה חותר להם מתחת כסא הכבוד לקבלם בתשובה, ועל ידי זה וידי עם הארץ תבהלנה היינו עמלק ואע"פ שהיו מכשפים ועשו במלחמה זו הרבה ע"י כישוף כדאי' במד' בכל זאת נצחו ישר' אותם והיינו מעשה חרש וידי צורף שנאמר גם על מעשה כישוף ואע"פ שכישוף מכחיש פמליא של מעלה אבל תשובה למעלה מהכל שמגעת עד תחת כסא כבוד ולא שלטו בהם כשפים דבעלי תשובה המה יותר גדולים מצדיקים שאין שולט בהם כשפים כרבי חנינא יעוין חולין דף ז' ע"ב (מש"מ):

ומשה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה א' ומזה א' והוא כאשר ירים משה וכו' וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו, והענין כי ידוע שמשה הוא בחינת ת"ח הוא עמוד

התורה, ואהרן עמוד העבודה, וחור למטה יודא במקום מלכות בית דוד עמוד גמילת חסדים והם נקראים ידי משה כי הת"ח הוא הראש וההמון בבחינת ידים משתי בחינות, א) עמוד עבודה ולאו דווקא קרבנות אלא כל המצות הם עבודה והת"ח מורה להם לעשות והם יעשו וישמעו לו ולא ישנו את תפקידו אם מפאת גמ"ח לתת פיזור לפרנסתו ואתו כל הנלוים, אם אין זבולון אין יששכר ואז כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, אך כאשר ח"ו יניח ידו ולא יכול לנהלם כי לא ישמעו לו או לא יאבו לתת לו די מחסורו אזי ויקחו אבן וישימו תחתיו, היינו כפרש"י ועבדתם שם עץ ואבן היינו המלכיות שעובדים עץ ואבן, וה"נ במקום שהי' להם ליתן לת"ח ויקחו אבן וישימו תחתיו, ובמקומו של הת"ח ר"ל עובדי ע"ז של אבן:

ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, וברש"י שהיו עמלקים מחשבים את השעות באצטראלאגיא"ה באיזה שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות עכ"ל, הראה להם בזה כי כל מעשיו על פי השי"ת והכל כלא נגד ציווי הש"י ואמרתי בזה לבאר פסוק בפ' וארא וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאר שקמ"ל אחר שכבר חפרו ומצאו מים ולא נשתנו לדם מ"מ נשארו מי היאור דם עד מלאת שבעת ימים, והוא קבלה בידינו מהישר מקנדיאה דהמכשפים אחר שכבר פעלו או נתייאשו מלפעול מה שרצו אז מיד צריכים להסיר ההשבעה והקסם ההוא ואם לא יסירו יזוקו, והשתא כיון שהיו למצרים מים בשפע מסביבות היאר שוב לא הי' תועלת בהישאר היאור לדם, ואלו הי' מעשה כשפים הי' מרע"ה ניזוק אי לא הסיר הכשפי', ומשו"ה הניח הקב"ה המים שסביבות היאור ולא הפכם לדם כדי שיבחנו ויבינו וידעו שאיננו מעשה כשפים, ואעפ"כ הקשו לבם פרעה ואנשיו:

בהפט'

אנכי לה' אנכי אשירה, אחכז"ל תבור וכרמל נעקרו ממקומם ליתן עליה' תורה והקב"ה נתנה על סיני וההרים הללו זכו לקבוע בא"י ועל תבור נאמר פעמים אנכי לה' אנכי אשירה ועל כרמל נאמר פעמים ה' הוא האלקים ונ"ל לבאר כי בהר סיני אמר הקב"ה ית"ש אנכי ה' אלקי' ובתבור וכרמל אמרו בני אדם, דבורה בתבור, וישראל עם אליהו בהר הכרמל, אך זה הוה כבחינת תורה שבע"פ נגד תורה שבכתב

תורה שבע"פ חשוב פעמים כתורה שבכתב כמ"ש מורי בהפלא"ה על פסוק הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים ונמצא בתבור נאמר פעמים אנכי ה"ל ד' פעמים כי תורה שבע"פ הוא בעצמותו ב' פעמים כתו"שכ וכן בהר כרמל ב' פעמים ה' הוא האלקים והוא ד' פעמים והוא כעין שאמרו חכז"ל חד מינייהו (מבני ארץ ישראל) כתרי מינן וחד מינן כד אזיל להתם הוה כתרי מינייהו וכיון שתבור וכרמל באו מחו"ל לא"י זכו להיות כתרי מינייהו דהוי ד' פעמים, חד מינייהו כתרי מינן וחד מינן דאזיל להתם כתרי מינייהו וק"ל:

לחמשה עשר בשבט שחל להיות בשב"ק

מה שחנני השי"ת בר"ה דף ט"ו ע"ב פה ק"ק פ"ב תקע"א לפ"ק:

ת"ר אילן שחנטו פירותיו וגו' הא דאזלינן בתר חנטה אינו מפורש אלא בערלה ורבעי לעיל יו"ד ע"ב ומפורש היטב בדברי הר"ש רפ"ה דשביעית עיי"ש, וילפי' מיני' ה"ה לשביעית ומעשר, ומיהו לרמב"ם חנטה דשביעי' ומעשר היינו שהגיעו הפירות לעונת מעשרות כל פרי ופרי לפי שיעור המפורש בה זה נקרא חנטה דדהו כמבואר בלשונו וכבר הרגיש בזה פני יהושע ועמ"ש:

ודעת ר' נחמי' דלא ילפינן מעשר מערלה למיזל בתר חנטה, אלא מעשר יש לו דין בפ"ע דאזלינן בתר לקיטה, וכ' הפני יהושע הטעם משום דס"ל סמוך לגומרו עישורו עיי"ש, אלא כיון דמעשר פירות דרבנן הקילו בו היכא דעושה ב' בריכות בשנה וקשה הוא להבעלים להפריש על כל כלכלה וכלכלה בפ"ע הקילו באותן הפירות למיזל בתר חנטה שלא מן הדין וכדאמרי' לעיל גבי מתוך שעשוין פרכין, י"ג ע"ב וע"ש בתוס' וכ"כ טורי אבן בשמעתין, ואמנם להרמב"ם דס"ל מעשר כל הפירו' מן התורה צריך לומר דס"ל לר נחמי' מסרן הכתוב לחכמים לקבוע זמן והם קבעו להעושים ב' בריכות למיזל בתר חניטה והעושה בריכה א' למיזל בתר לקיטה דסמוך לגומרו עישורו כנ"ל, כתבתי זה מפני שיש בזה תועלת לדברינו שיבוארו לקמן אי"ה:

נהגו העם בחרובים כר"נ הרמב"ם מפרש ליה בחרובי' שיטה וצלמונע שהם פסולת מינם ופטורי' מן התורה והראב"ד השיג וכוונתו דא"כ ר"ל ה"ל להקשות בקיצור מ"ט נהגו כן בחרובי שיטה וצלמונע ולא בשארי חרובי' וע"כ משום ששארי חרובים דאורייתא לא נהגו בהם כר"נ א"כ מה מקשה מבנות שוח, ובטורי אבן תי' על קושי'

זו דר"ל הוה ס"ל דמתני' בנות שוח מיירי נמי בשביעית בזה"ז דרבנן ואליבא דרבי, ומשו"ה הקשה מבנות שוח בשביעית דרבנן אחרובי צלמונע דרבנן, ור' אבא הכהן חידש לו דבשביעית דאוריי' מיירי ואליבא דרבנן דרבי ע"ש ודפח"ח, והנה עוד כתב שם ליישב קושי' התוס' דבנות שוח שהם תאנים אין לקיטתן כא' ותי' הגאון ז"ל כיון דלר"נ העיקר למיזל בתר לקיטה, רק במעשר פירות דרבנן הקילו היכא שעושה ב' בריכו' למיזל בתר חנטה, אבל בשביעית דאוריית' לא שייך זה דאפי' בתאנים שאין לקיטתן כאחד נמי הוי לי' למיזל בתר לקיטה לר' נחמי' וע"כ דלא כר"נ ושפיר הקשה ריש לקיש, אלו דבריו ז"ל:

ולכאורה אנח לן חדא לישב קושי' התוס' ואקשה לן אידך דהדר' השגת הראב"ד על הרמב"ם הנ"ל לדוכתי' דליכא למימר ר"ל הוי ס"ל דמיירי בשביעית דרבנן, דא"כ בלאו"ה ל"ק מידי דהרי בנות שוח עושה ב' בריכות בשנה ובדרבנן אזלי' בתר לקיטה וממ"נ ק' קושי' א', אלא באמת בלאו"ה לא א"ש לרמב"ם דס"ל מעשר פירות דאוריית' ולדדי' אפי' בדאוריית' מחלקינן בין בריכה א' לשתי בריכות וא"כ בלאו"ה ליתא להנ"ל:

בנות שוח שביעית שלהן שני' עיין בפני' במתני' פלוגתת ר' יהודה בפרסאות ותמה תוי"ט מ"ט דרבנן למיזל בהן בתר לקיטה, ובתו' חדשים תי' דמבואר בירושלמי שאינם שוין בכל המקומות ע"כ השוו חכמים מדותיהם בפרסאות, וכ"כ בראי"ש וכ"כ קול הרמ"ז ומשנת חכמים, ולפענ"ד הדין עם התוי"ט דאע"ג דהאמת כן הוא בירושלמי, מ"מ היינו אי מיירי מתני' משביעית בזה"ז דרבנן ואליבא דרבי א"כ י"ל כיון שאין כל המקומו' שוין הושוו חכמים מדותיהם, אבל בשמעתין מסיק דמתני' דבנות שוח מיירי בשביעית דאוריי' ובדאוריי' לא שייך לחלק בהכי, ואפי' למ"ש להרמב"ם מחלקינן אפי' בדאורי' בין עושה ב' בריכות לבריכה א' משום דמסרן הכתוב לחכמים, התם הוא דבאילן אחד אין פירותיו נגמרין כא' משא"כ הני פרסאות מה בכך אם בעיר זו חונטים ונלקטין בשנה אחד ניזל בהו בתר חנטה דדהו, ובמקום שחונטים בשביעית ונגמרים במוצאי שביעית ניזל בתר חנטה דדהו, ויהא שביעית שלהם מוצאי שביעית, והדר' קושי' התוי"ט לדוכתי':

והנלענ"ד להמציא ולומר דפלוגת' ר' יהודה ורבנן בהא דהנה פשטא דחנטה דשמעתין משמע שהאילן חונט כמו שרגילין לפרש לענין ערלה, ואמנם הרמב"ם מפרש בחנטה דמעשר ושביעית היינו בהגיעו הפירות לעונת המעשרות, ומעתה י"ל דודאי בנות שוח ב' מיני חנטה שלהם הם בשביעית ולא נגמרים עד שנה שני' לכן לכ"ע ז' שלהם שני', משא"כ הפרסאות נ"ל דחנטת האילן הוא בשביעית וחניטת הפירות לעונת המעשרות הוא במוצאי שביעית ובו בשנה נגמרים, ורבנן ס"ל דילפינן שביעית ממעשר דחנטה דילי' הוי בהגיע לעונת המעשרות ולכן אין שביעית שלהם במוצאי שביעית, ור"י ס"ל ילפי' מערלה ואזלי' בתר חניטת האילן ושביעית שלהם מוצאי שביעית:

ובזה מיושב מה שקשה לי על הנ"ל מנ"ל להקשות דלמא ע"כ לא אמר ר"נ אלא במעשר בהא אזלינן בתר לקיטה משום דסמוך לגומרו עישורו, אבל מודה הוא בשביעית דניזל בתר חניטה משום דילפינן מערלה למיזל בתר חנטה, ומאי קושין משביעית למעשרו', ולפי הנ"ל ניחא דע"כ ס"ל לרבנן דילפינן שביעית ממעשרו' דאי מערלה א"כ חנטה דשביעית היינו חנטה דאילן ומ"ט דפליגי אד"ר יהודה בפרסאות, אע"כ דס"ל לרבנן למילף שביעית מחנטה דמעשר וש"מ ס"ל לרבנן דגם במעשר אזלינן בתר חנטה ולא בתר לקיטה ודלא כר' נחמיה ושפיר הקשה:

ובזה הדרה השגת הראב"ד הנ"ל לדוכתא דמה ענין חרובי צלמונע שהם פסולת מינם לבנות שוח שביעית דאורי' ואין לומר ר"ל הוי ס"ל דמיירי בשביעי' בזה"ז דרבנן א"כ פשיט' דלק"מ דמה ענין שביעית דילפי' מערלה למעשר דאזלינן בתר גומרו דסמוך לגומרו עישורו ואין לומר א"כ מאי טעמא דפליגי אד"ר יהודה בפרסאו', י"ל כמש"כ המפרשים הנ"ל מטעם הירושלמי כיון שאין גידולם שוה בכל המקומות השוו חכמים מדותיהם, דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן שפיר י"ל תי' הירושלמי ולא פריך ר"ל מידי, וע"כ לומר דפשיטא לר"ל דמיירי בשביעית דאוריית' וליתא לתי' הירושלמי, וא"כ הדרה קושי' הראב"ד לדוכתא וקשה ממ"נ, הקצרתי במובן וק"ל:

ובזה מיושב קושי' אתוס' אדמקשה שבקת רבנן ועבדת כר"נ וה"ל להקשות הא ר' יוחנן ס"ל הלכה כסתם משנה, ולפי הנ"ל א"ש דהא סתם משנה לא איירי כלל

ממעשר כ"א משביעית ונהי דרבנן ילפי שביעית ממעשר כנ"ל מ"מ ר' יהודה לא יליף ליה אלא מערלה ובמעשר אפשר דס"ל כר"נ ולא הוי סתם משנה נגד ר' יוחנן רק דקשה שבקת רבנן ועבדת כר' יהודא, א"כ בקיצור מקשה לי' שבקת רבנן ועבדת כר"נ:

ומיושב נמי מה דקשי' לי' בפ"ק דמ"ק ד"ג ע"ב תוס' ד"ה ר' אלעזר לתי' השני מבואר דתסתיים דר"א ס"ל אין לוקין על החרישה בשביעית, ולר' יוחנן לוקין וא"כ ס"ל תולדות נמי אסור רחמנא, וא"כ ע"כ ס"ל כאביי שם ב' ע"ב דסתם מתני' דמשקין אתי' כרבי דשביעית בזה"ז לאו דאוריית' ודלא כרבא דאמר תולדות לא אסר רחמנא ע"ש היטב, א"כ מאי מקשה בשמעתין לימא ליה אמינא לך אנא חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא דלמא לא ניחא לר' יוחנן לאוקמי מתני' דבנות שוח דלא כסתם מתני' דמשקין דאתיא כרבי דשביעית בזה"ז לאו דאוריית' ודוחק לומר דה"ל לאוקמי בשביעית בזמן הבית, דסתמא דמשניות בזה"ז מיירי, ולפי הנ"ל א"ש דממ"נ אי מיירי בזה"ז א"כ י"ל דרבנן ור' יהודה פליגי בפרסאות מטעם הירושלמי דהשוו חכמים מדותיהם וכנ"ל וא"כ בלאו"ה לא קשה מידי דשביעית ילפינן מערלה ובמעשר אזלינן בתר גמר פרי, וע"כ פשיט לר"ל דמיירי בשביעית דאוריית' וכנ"ל וא"כ למימר אמינא לך אנא חרובין דרבנן ואת אמרת לו שביעית דאורייי', ועיי' עוד בסמוך אי"ה:

אמרי לך אנא חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאוריית', הראב"ד מפרש דאדסמוך ליה קאי משום שהוא איסור דרבנן שבקינן למנהגא ולא מחינן בהו עיי' בדבריו דמשמע מהמשך לשונו שזה תלי' בפלוגתו עם הרמב"ם בענין מעשר פירות אי דאורי' או דרבנן, ונ"ל לפרש דלרמב"ם דמיירי רק בחרובי צלמונע, ואינהו נהי דהם דרבנן אבל שאר מעשר פירות הם מן התורה, א"כ כדאמר ומי שבקינן להו מוכח מזה דאפילו איסור דרבנן לא שבקינן מנהגא לעקור ההלכה, ושוב כדמסיק אמינא לך אנא חרובים דרבנן, אין לנו לומר דחדית לן דבדרבנן שבקי' מנהג נגד הלכה דז"א דמה"ת לומר דחזר בו מסברת המקשה, אלא הכי מסיק בחרובי' צלמונע דרבנן איפסק הלכה בבהמ"ד כר"נ דכדאי הוא לסמוך עליו בדרבנן, אבל לעולם בעלמא היכא דלא איפסק הלכתא בהדיא לא אלים מנהגא למידחי הלכת' אפי' בדרבנן, וא"כ להראב"ד ליכא

למימר הכי דאי סק"ד איפסקא הלכתא כר"נ בדרבנן א"כ מה לי חרובין מה לי שארי פירות אילן שהרי כולם דרבנן הם, אע"כ אפי' בדרבנן אין הלכה כר"נ, והעם שנהגו בחרובים דווקא משום טעם שהי' נוח להעם למיזל בהו בתר לקיטה כמ"ש הראב"ד, לא מיחו בהם אע"ג דלענין הלכה אפי' במעשר דרבנן אין הלכה כר"נ מ"מ לא מיחו בהם חכמים משום דבאיסור דרבנן מנהג עוקר הלכה:

כתבתי והארכתי בזה כי נרא' דזה הוא שיטת הריב"ש ומהרי"ק ובאר שבע כהראב"ד ואמנם פר"ח במגהגי איסור שלו אות יו"ד דעתו כרמב"ם הנ"ל עיי' וק"ל:

ואמנם דכ"ע מיהת בדאוריית' אין שום מנהג עוקר הלכה והוא פשוט, וא"כ צריך לעיין מהא דנהיג עלמא כתלתי סבי כר' אילעי בראשית הגז והוא דאוריי' ואיך נוהגים נגד ההלכה, והפר"ח כתב דמהלכה נהגו כן ולא ממנהג בעלמא, עיין פרש"י דשבת יו"ד ע"ב גבי ר"ח דנקט תרי מתנתא דתורי מבואר בהדי' דמדינא אין הלכה כר' אילעי במתנות דהרי אמוראי דבבל קנסי גלימא ואטמא, ואפי"ה בתר הכי נהוג עלמא כר' אילעי גם במתנות וא"כ קשה, והנלענ"ד דר' אילעי נמי מודה דמדרבנן מיהת חייב במתנות בח"ל כמו בתרומו' ח"ל, ומשו"ה קנסו אטמא וגלימא, ושוב כשנהגו להקל גם בתרומה במדינת הרחוקים, לא מיחו בידם משום שהוא רק דרבנן:

ולפי"ז י"ל דמה שכ' הטו"ז סי' ס"א דלהרמב"ם מתנות נוהגי' בחו"ל בזה"ז ולרש"י לא נהגו בזה"ז בחו"ל י"ל הרמב"ם לטעמי' דלדידיה אין כח במנהג לעקור אפי' הלכה דרבנן, משו"ה לא נהגו במתנות להקל משום דאפי' לר' אילעי' נוהגת מדרבנן מיהת, משא"כ ראשית הגז אפילו מדרבנן לא נהיג מטעם שכ' ברשב"א ריש פ' ראשית הגז ע"ש משא"כ לרש"י דמעשר פירות דרבנן וס"ל כשיט' הראב"ד ז"ל הנ"ל ואתיא מנהג ועקר הלכה דרבנן:

וי"ל בהנ"ל מ"ש רש"י והאריך בזה בשבת יו"ד ע"ב שלא במקומו, ולא כתב כן במס' חולין גבי ההיא דקנוס גלימא ואטמא, י"ל משום דהעיקר דאזיל בתר מנהגא הוא רב בפ' הקומץ ל"ב ע"א אלא שפר"ח כתב דמשמעתין מוכח דלית הלכתא כוותי' ולפימ"ש לעיל מוכח מידי אדרבה לדעת הראב"ד מוכח דאזלינן בתר מנהגא, והא"ש דהתם בחולין אהא דקניס גלימא ואטמא לא הוי צריך למידחק ולמימר דבתר הכי

התחילו לנהוג קולא במתנות, דאפשר לומר דגם בזמנם כבר נהיג עלמא, אלא דאינהו ס"ל דלא כרב דלא למיזל בתר מנהגא אם הוא נגד ההלכה אפי' באיסור דרבנן, ואמנם אנן קיי"ל כרב וכמוכח משמעתין דר"ה אליבי' דהראב"ד ומשו"ה אנן גזרינן בתר מנהגא להקל, אך התם בשבת דאר"ח חביבי' עלי מילי דרב ואפי"ה קבל מתנות קשה שפיר הא לרב אזלינן בתר מנהגא, וע"כ הוצרך לומר דאז עדיין לא נהיג עלמא ובתר הכי נהוג:

ואיידי דאיירי אמינא לפרש הך מימרא דר"ח דקשה מנ"ל לרבא בר מחסי' דההיא הוא מילי חדתי לר"ח דלמא כבר שמעה מרב רבי', תו יל"ד מה לשון חביבי' עליך מילי דרב כולי האי, ועוד שהי' לו להקדי' זה טרם אמרו לו משמיה דרב גם מה שכ' בתרייתא עדיפא לי ואי הוי לי אחרינא יהיבנא לך מאי קמ"ל בזה ומ"ט לא יהיב זמנא אחריני לכשיבואו לידיו מתנות עוד, והנלענ"ד דהנה אסור ללמוד תורה בשכר ולא יפה אמר ר"ח מאן דאמר לי מלתא חדתא משמי' יהיבנא לי' וגו' והנראה לכאור' שר"ח רצה לתת לרבא בר מחס' מתנה בעלמא ולא רצה להודיעו ותלה במילי חדתא משמי' דרב, וא"כ מזה הוכיח רבא בר מחסי' דלא שמיע' לי' הא דאמר רב דהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, ע"כ הודיעו לו רבא בר מחסי' הך מלתא (ורבא בר מחסי' לא הי' עני ולא נתן לו בתורת מתן בסתר יעוין בתוספ' שם) והנה מדיהיב לי' ר"ח הני מתנתא סתמא ולא א"ל בתורת מתנה אני נותן לך ש"מ דבתורת שכר לימוד יהיב לי' והדרא קושי' לדוכתי' הא אסור לקבל שכר לימוד, ולזה י"ל דהא קיי"ל דהרב יכול לשנות ממסכת' למסכת' וא"כ כיון שר"ח הקפיד שיאמר לו דוקא מילי חדתא משמי' דרב, והוא הי' רוצה לעסוק במילי אחריתא, א"כ יתן לו שכר שינוי ממסכת למסכת, ע"כ א"ל חביבין עליך מילי דרב כולי האי רוצה לומר, שוה עליך השינוי בין מילי אחתת' למילי דרב כולי האי כמו שיווי המתנות א"ל אין:

אלא שלזה קשה מאי דאמרינן פ' הדר רועה זונות יאבד הון האומר הלכה זו נאה וזו אינה נאה יאבד הונה של תורה, וא"כ איך יבחר ר"ח במילי דרב דוקא, לזה י"ל דהכא שאני כיון שהי' רבו מובהק ורגיל בשמועותיו חביבין עליו טפי ואין זה בכלל הלכה זו נאה, ע"כ אמר לו היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא:

והנה לולי דברי רש"י הייתי אומר דר"ח עדיין לא שמיעא לי' הא דרב דאזלינן בתר מנהגא ומשו"ה קבל מתנות כהונה, ואע"ג דודאי שלא לרצון הי' לפניו קבלת המתנות דהצנועים מושכים ידיהם, מ"מ כיון שלפי דעתו חייבין בחו"ל במתנות א"כ ע"כ לקבלם לאחזוקי נפשי בכהנא כדאמר אביי פ' הזרוע, ואמנם מכללא דהאי מימרא דאמר רב מלתא אלבישייהו יקירא מהאי כללא נשמע למיזל בתר מנהגא כי קשה לפרוש העם ממה שנהגו והרגילו עצמם כר' אלעי ע"ד מילתא אלבישייהו יקירא, ומכיון ששמע ר"ח הא מילתא אמר הא עדיפ' לי כי מעתה אחזור בי ואניח להעם מנהגם לבלתי קחת מהם מתנות כהונה עוד, וע"ז אמר ע"ד צחות אי הוי לי אחרינא הוי יהיבנא לך, אבל לא יהי' לי אחרינא עוד כי לא אקבל שוב מתנות כהונה, כיון שלא אכריח העולם ואניחם על מנהגם, ממילא אפילו יארע מי שיתן מתנות ע"ד חסידות, מ"מ לא אקבלם כיון דליכא הרבה נותנים ליכא משום אחזוקי נפשי בכהני כמבואר פ' הזרוע גבי הא דאביי דלא שקיל מתנתא לבר ממעלי יומא דכיפורי לאחזוקי נפשיה בכהני משום דאז איכא הרבה נותנים ואי לא הוי שקיל מתנתא לא הוי מוחזק בכהן ע"ש וק"ל:

לשבת שירה

מה שחנני השי"ת כתובות ז' ע"א סוגי' ברכת חתנים פה ק"ק פ"ב תקע"ב לפ"ק (**ובסופו דברי אגדה**):

אמר ר' חלבו אמר ר"ה וכו' כאן בבחור שנשא אלמנה וכו' והתוס' לקמן ע"ב מצייני' כאן באלמנה שנישא' לבחור ועיי' שיטה מקובצת ולפענ"ד הכרח לגירסתם, דמורי בהפלאה כ' דתי' תוס' הואיל ואין שניהם אלמונים וכו' רצו בזה דלא נימא דהטעם הואיל וא' עדיין לא יי"ח ברכת חתנים משא"כ באלמן שנשא אלמנה שכבר שמעו שניהם, ואי הוה כן לא הוה מקשה מידי מבועז דהתם אע"ג דאלמן שנשא אלמנה הוה מ"מ היא היתה נכרי' ולא נתברכה בנישואין הראשונים משו"ה הוצרך בועז לברך עתה, מזה הוכיח תוס' שאין הטעם משום יציאת ידי חובת ברכה אלא משום שמחת ביאה, והיינו שכתבו משום שאין שניהם אלמונים ואיכא שמחת ביאה עכ"פ בחד מינייהו משא"כ באלמון שנשא אלמנה וה"ה בועז אע"ג דהיא לא נתברכה עדיין מ"מ

כיון דבעולה היתה תו ליכא שמחת ביאה ושפיר קשה מבועז אלו דבריו ז"ל ע"ש אלא שצריך להבין היא גופי' מנ"ל להקשות מבועז דלמא באמת טעמא הוא כנ"ל משום יי"ח ברכה ובאמת לק"מ מבועז שהיא לא נתברכה בגיותה, וי"ל לפי המבואר בר"ן דהשמחה, העיקר תלוי בה, שהשמחה היא מחמת חיבת ביאה דילה, וחובת ברכה עיקר הוא בבעל ע"ש והא"ש מדתלי ר"ה באלמנה אינה טעונה ברכה והיינו אלמון שנשא אלמנה, וה"ל למימר אלמון אינו צריך לברך ומאי שייטיה דברכה למיתלי' בה, אע"כ הא קמ"ל דמשו"ה אינה טעונה ברכה משום דליכא חיבת ביאה וא"ש אלא דלכאורה לשון התרצן אינו מתוקן יפה שאמר כאן בבחור שנשא אלמנה כיון דהכל תלוי בה, ע"כ גרסי תוס' כאן באלמנה שנישא' לבחור ואחר זאת ההנחה כ' דבריהם הואיל ואין שניהם אלמוני' עפ"י דברי הפלאה הנ"ל:

ובהנ"ל י"ל ק' הבל"ז דאי לאו דמוקי לדר"ה באלמון שנשא אלמנה לא הוה ק' לי' מבועז דה"א טעמא דר"ה משום שא' מהם כבר יי"ח ברכה משום הכי אין מברכי' אפילו לבחור שנשא אלמנה והא דלא נקט אלמון אין צריך לברך דרבותא קמ"ל לא מיבעי' אלמון שהבעל כבר יי"ח דאין ראוי לברך משום האשה לחודה, אלא אפי' אלמנה הנישא' לבחור נמי אינה צריכה ברכה כיון שעכ"פ היא כבר נתברכה בנישואי' הראשונים ואין לברך אלא אם שניהם לא נתברכו עדיין מעתה לק"מ מבועז שאפשר שנישואי' הראשונים היה נושא אלמנה ולא ברכו לו, ועתה כשנשא רות שהיתה נכרית בנישואי' הראשוני' נמצא לא נתברכו שום א' מהם עדיין ע"כ הצריך ברכה אבל בעלמא אפי' בחור שנשא אלמנה אין מברכים לו אבל השתא דרמי ר"ה אהדדי והעלה דר"ה קמיית' מיירי בבחור שנשא אלמנה מברכי' לו ואידך ר"ה מיירי דווקא באלמון שנשא אלמנה, א"כ קשה מ"ט תלה בדידה ונקט אלמנה אינה צריכה ברכה ה"ל למינקט אלמון אע"כ לרמז שהטעם משום ששניהם אלמונים כמ"ש תוס' וליכא שמחת ביאה בשום א' מהם, ומינה דברות אע"ג שלא נתברכו עדיין מ"מ בעולה מיהת הוי וק' שפיר:

ובזה יש להבין דברי רש"י דמייתי מס"פ המוכר את הספינה אבצן זה בועז וה"ל לאתויי מימרא דר' יצחק התם דקדים להך מימרא דאמרי' אבצן זה בועז, ואמר התם

כשנכנסה נעמי עם רות לעיר מתה אשתו של בועז וכן פירש"י בפסוק ותהום כל העיר ע"ש ולפי הנ"ל ניחא דהרי סיים בהפלאה שם דלפ"ז נכנסה לחופה ולא נבעלה ומת בעלה צריכה ברכה אפי' נישאת לאלמון דיש לה דין בתולה, וא"כ לדבריו ה"ה בחור שנכנס לחופה ולא בעל ומתה אשתו ונושא אלמנה אח"כ צריך ברכה ולק"מ מבועז דלמא מתה אשתו אחר כניסתה החופה, לכן מייתי דאבצן זה בועז וכבר היה לו שלשים בנים ושלשי' בנות מאשתו הראשונה ושפיר פריך:

ושמעתי שבס' קדושת ישראל הקשה בשם הרב מהר"ל קאסאוויטץ ז"ל מאי מקשה הש"ס בב"ב שם מאי קמ"ל רב דאבצן זה בועז הא טובא קמ"ל דאלמון שנשא אלמנה צריכה ברכה, ולכאורה י"ל זה כבר נשמע ממימרא דרב יצחק דאשתו מתה אבל לפי הנ"ל לא מוכח דדלמא נכנס לחופה ולא בעל הוה והדר' ק' לדוכתן, אבל באמת לק"מ דהא מהך דאבצן זה בועז לא מוכח שהי' אלמון דדלמא שלשים בנים ובנות דהוו ליה היינו מרות דילידא ליה בתר עובד אלא הש"ס מקשה התם מאי קמ"ל ומשני הא קמ"ל שכל בניו מתו קודם ואח"כ הוליד זה האחד בנה של רות וע"ש רשב"ם דקמ"ל בבקר זרע זרעך ע"ש נמצא אי לאו דמשני כנ"ל לא הוה קמ"ל מידי:

מנין לברכת חתנים בעשרה וכו' בדרישה ופרישה הקשה הא ר"נ אמר רב ס"ל לקמן חתנים מן המנין וע"כ מבמקהלות נפקא לי' דאי מבועז הא ה"ל עשרה זקנים לבר מדידי' ולדידי קשי' לי עוד אי ס"ד דמאן דס"ל חתנים מן המנין יליף ליה מבמקהלות ונימא נמי דאי מפיק ליה מבמקהלות לית לנו שום הוכחה לברך על אלמנה, וא"כ מה מקשה אדר"ה הא ר"ה תלמיד רב הוא וס"ל חתנים מן המנין ונפיק לי' מבמקהלות ואין מברכי' על אלמנה אדרבה ה"ל להקשות דרב אדרב דאר"א בר זבדא אמר רב א' בתולה וא' אלמנה טעונה ברכה, וע"כ מבועז מפיק לי' דמבמקהלו' לא מוכח ברכה לאלמנה, ורב אמר חתנים מן המנין וע"כ מבמקהלות מפיק דאי מבועז אין חתנים מן המנין תו קשי' לי טובא מאי דפשיטא להו לכל האחרונים דאי נפקא מבמקהלות לא מוכח ברכה לאלמנה וכן משמע בש"ס דמייתא דווקא מבועז דאלמון שנשא אלמנה הוה דמשמע אי נפיק מבמקהלות לא מוכח מידי וקשה הא קרא סתמא כתיב ממקור ישראל לומר שעל המקור יברך מנ"ל לחלק בין מקור דבתולה לאלמנה, תו קשי' לי

טובא מאי דפשיטא להו דאי נפיק מבמקהלות א"ש דחתנים מן המנין, ולא ידעתי מנ"ל הא ממשמעו' קרא משמע איפכא שמזהיר להמברך שיברך בתוך מקהלות וא"כ יהי' קהל בלא המברך, ולא דמי למאי דילפי' דכל דבר שבקדושה צריך עשרה וילפינן בפ' הקורא עומד מונקדשתי בתוך בני ישראל וילפינן תוך תוך מהבדלו מתוך העדה דבעי' עשרה, התם לא מדבר עם המברך או המקדש את השם, אלא שהקב"ה אמר ונקדשתי בתוך ב"י וכיון דאיכא עשרה עם המברך או המקדש הרי נתקדש בתוך עשרה ב"י והכי נמי אי הוה כתיב במקהלו' אתברך הוי סגי בעשרה, אבל השתא שהקב"ה אומר אל המברך במקהלות ברכו א"כ מחוייב המברך להעמיד עצמו בתוך מקהלות לבר מדידיה וצ"ע לכאורה, והנלע"ד דודאי מבמקהלות מוכח שפיר דכל מקור בעי ברכה אפי' דאלמנה נמי, אלא דלא נתבאר שם טפי מברכה אחד והיינו בשעת כניסת לחופה אבל לברך אחר כך בשעת אכילה לא נתבאר וע"כ מסרו הכתוב לחכמים וא"כ מהאי קרא לא הוי קשה מידי לר"ה דאיכא למימר ר"ה מיירי רק מברכה שעל השולחן ובהא אמר בחור שנשא אלמנה מברך ואלמון שנשא אלמנה אינו מברך, אבל בחופה פשיטא שמברך ולק"מ מבמקהלות, ע"כ מייתי מבועז ומבואר בירושלמי דלהכי אמר שבו פה היינו לסעודה ומהאי טעמא נמי נקט זקנים מכאן שמושיבי' זקנים בבתי משתאות ע"ש וא"כ מוכח דאפי' באלמון שנשא אלמנה מברכים בבית המשתה, והשתא תו ליכא למימר דלמא ר"ה לא מפיק ברכת חתנים מבועז אלא מבמקהלות ז"א דהא ר"ה תלמיד רב הוא ורב ס"ל חתנים מן המנין ואי מבמקהלו' אין חתנים מן המנין כמו שהקשיתי לעיל אע"כ מבועז מפיק לי' והשתא תו לא קשי' למה לי' לבועז עשרה זקנים הא בתשעה סגי די"ל או דס"ל כריה"ג ברכו' פ' של"ש במתני' בעשרה והוא אומר ברכו בברכת הזימון ומצוה להדר אחר עשרה לבר מדידי' לומר ברכו, ואין לומר א"כ ברכת חתנים מנ"ל דלמא מעיקרא לא קבצם אלא לברכת המזון ז"א קו' דא"כ מה שייט' הכא וכי עדיין לא סעד בועז מימיו דלשמועי' דבעי עשרה והוא, אע"כ לברכת חתנים שעל הסעודה ואגב אורחי' השלים מנין י"א לומר ברכו, או נאמר כשיטת הרמב"ם דבסעודה ראשונה שאחר החופה מיד בעי' פנים חדשות וא"כ י"ל הכנים תשעה לחופה וא' מהם העמיד בחוץ כדי שיהי' הוא

הפנים חדשות שמברכי' עבורו על הסעודה אבל לעולם אין לנו להמציא להצריך י"א לברכת חתנים דמה"ת להצריך י"א בברכת חתנים טפי משארי דברים שבקדושה נמצא לפ"ז ר"נ דיליף ברכת חתנים מבועז ור"נ אמר רב חתנים מן המנין עולים בקנה א' ומיושבים כל הקושי' שהקשיתי לעיל וגם קו' דרישה ופרישה, ומיושב נמי קו' תוספ' אמאי לא מייתי מויברכו את רבקה והא"ש דבעי לאתויי' קראי דמוכח מני' ברכה אפי' לאלמנה דאפי' מאן דאפיק לי' מבמקהלות נמי מוכח ברכה בנישואי אלמנה משא"כ מויברכו את רבקה:

מאי אינה טעונה ברכה ז' אבל יום א' בעי מקשי' הראשוני' בשיטה מקובצת לימא מאי אינה טעונה ז' אבל ג' ימים בעי' ולא תקשו משקדו ותירצו אי ס"ד אלמנה טעונה ברכה ג' ימים כל ימי שמחתה לא שייך אינה טעונה ברכה שהרי שוותה לבתולה שטעונה ברכה כל ימי שמחתה, ולדידי קשי' לפ"ז להך לישנא דמשני ואי בעי' אימא בבחור שנשא אלמנה ז' לברכה וג' לשמחה, ולאותו לשון אלמון שנשא אלמנה ברכה ושמחה שוין יום א' נמצא מברך כל זמן שמחתה ומאי אינה טעונה ברכה, ומיהו לשיטת הסוברים דהיינו תרי לישני לא פליגי וס"ל דיום א' לברכה וג' לשמחה א"ש אבל להחולקי' קשה עיי' ר"ן, ומיהו הו"מ לתרץ ולומר דאלמון שנשא אלמנה אינה טעונה ברכה אפי' יום א' דרק בחופה מברכי' ולא בסעודה ראשונה עיי' ס' זו בבית שמואל והוה א"ש אלא שכבר הוכחתי לעיל דזה ליתא וא"כ מוכח כהסוברים דתרי לישני לא פליגי:

איבעי' אימא וכו' ואי בעי' וכו' מקשים כיון דעכ"פ לכל חד מהני לישני לא שייך שקדו או באלמון שהרי באמת אין שמחתו רק יום א' ולא שקדו רק על אלמנה שנישאי' לבחור, או בבחור שהרי שמחתו ז' ולא בעי' תקנת שקדו וא"כ לפ"ז מה בעי לעיל ה' ע"א מה איכא בין שקדו לברכה הא איכא טובא כנ"ל, לפע"ד לפמ"ש הר"ן דאין סברא שיברך עליו והוא ילך בשווקי' ורחובו', ונראה לפ"ז דגם הך לישנא דבחור ז' לברכה וג' לשמחה אין כוונתו דבז' שמברכי' אין שמחה דאין סברא שילך בשווקי' ויברכו עליו אלא הכי קאמר ג' לשמחה מעיקור הדין משום שקדו, וז' שמחה משום דבעי' ברכה ואין בדין שילך בשווקי' ויברכו עליו, ונפקא מיני' אי ליכא פנים חדשות

דאז אין מברכי' כל ז' וליכא נמי עשרה לברך ברכת אשר ברא דאז בבחור שנשא בתולה צריך עכ"פ ז' ימי משתה ובבחור שנשא אלמנה איני צריך כלום ומשום הכי הוצרכו לתקן ג' ימים משום שקדו, והשתא תו לא המ"ל להאי לישנא בחור שנשא אלמנה איכא בינייהו וממילא נמי לא רצה לומר אלמן שנשא אלמנה א"ב לאידך לישנא כיון דליכא איכא בנייהו לתרי לישני אמר מילתא דשוי' לתרווי' היינו אדם בטל א"ב:

ליכא בתולה דבצירא מז' וכו' בשיטה מקובצת כ' שקשה להבין מה הועיל בזה אמאי לא חשיב נמי בחור שנשא בתולה כל ז' תו קשי' לי מאי האי דקאמר ליכא בתולה וגו', וכן קשה מה שייך בציר מיום א', ע"כ נלע"ד דהברייתא לא אתי' לאשמועי' למי מברכי' דא"כ ה"ל למימר נמי ולבחור שנשא בתולה כל ז', אע"כ דעיקרא דברייתא לא אתי' להך דינא, אלא לאשמועי' אתא דליכא שום בתול' דבצירא משבעה אפי' נכנסה לחופה ולא נבעלה ונתאלמנה ועתה נישאי' לאלמון דה"ל אלמן שנשא אלמנה מ"מ מברכי' כל ז' כיון שהיא בתולה וכדעת מורי בהפלאה הנ"ל וליכא אלמנה דבצירא מיום א' אפי' אלמנה שכבר נבעלה שנישאי' לאלמן שכבר בעל, אפ"ה לא בצירא מיום א' לאפוקי ממאן דס"ל דאין מברכי' רק תחת החופה ולא על הסעודה וכמ"ש לעיל, וכל זה ידעי' הואיל ולא נקטה הברייתא הך בבא דבחור שנשא בתולה א"כ חזינן דלא אתא הברייתא לאשמועי' דיני חיוב ברכה למי מברכי' ולא אתא אלא לאפוקי מטעיות הנ"ל:

במקהלות ברכו כ' תוס' דלשון רבי' משמע ב' מקהלות וכ' מורי בהפלאה דאין לומר חד מקהלות ממש, ואידך לפנים חדשות דסגי בא' ע"ש ולפע"ד משום הא לא ארי' דהרי בז' ימי משתה איכא י"ד סעודות עם ג' דשבת, (דבתולה נישא' ליום ד' וכבר עברה הלילה ושי"מ אינם מע"ל) והנה סעודה שאחר החופה מיד לא בעי' פ"ח וגם סעודת הלילה דאיכא חיבת ביאה נמי לא כמ"ש הרא"ש וב' סעודות דשבת נמי לא בעי פ"ח כמו שכ' פוסקי' נשארו יו"ד סעודת דצריכא בהוא פ"ח וה"ל שפיר קהל לפ"ח אלא מ"מ א"א לומר דמקהלות לשון רבי' כולל הני תרי קהלות דלא דמו אהדדי

דקהל שמברכי' ברכת חתנים צריכי' שיהי' עשרה גדולי' בני חורי' כמ"ש רמב"ם פ"ב מברכות וקהל דפ"ח סגי אפי' באשה וקטן כל שמרבי' בשמחה עבורם:

דברי אגדה

עוברים שבים אמרו שירה במס' ברכות ס"ל לריה"ג מהאי קרא לפי רוב הקהל הם מברכי' ור"ע מפיק לי' לעוברים שאמרו שירה וקשה אמאי לא אמר דצריכא לי' לברכת חתנים כנ"ל דבלא"ה מוכח דס"ל דעוברים אמרו שירה מדס"ל בסוטה ס"פ כשם דמשה אמר שירה וישראל אמרו רק אשירה לה' ע"ש ולכאורה מה"ת להוציא קרא מפשטי' אז ישיר משה ובני ישראל, אע"כ היינו טעמי משום דכתיב תמן תביאמו ותטעמו ואי ס"ד ישראל אמרו ה"ל למימר תביאנו ותטענו אע"כ מרע"ה אמרו ועליו כבר נגזר שלא לכנס לא"י, (כדאיתא ברש"י פ' שמות עתה תראה ולא מלחמת ל"א מלכים) אלא עדיין קשה הרי אמרו פ' יש נוחלין קי"ט דישראל ניבאו ולא ידעו מה ניבאו ואמרו תביאמו על שלא זכו הם לכנס לא"י וא"כ אכתי מ"ט אר"ע שישראל לא אמרו רק אשירה לה' אע"כ ס"ל עוברי' אמרו שירה והם נכנסו לא"י ולא שייך לומר תביאמו אע"כ שלא אמרו אלא אשירה לה' ע"ש ותבין עוד הארכתי בדרוש וכאן אין מקום להאריך:

והיותר נראה לפמ"ש במקום אחר דלפמ"ש תוס' בסוטה ל"ד ע"א ד"ה טורטני וכו' דלר"ע הי' כ"ד מרגלי' ע"ש נמצא אי יצאו מהם יהושע וכלב נשארו כ"ב ואין כאן ילפותא דאין עדה פחות מעשרה, וצ"ל לדידי' הא דכל דבר שבקדושה בעשרה מונקדשתי בתוך ב"י לא מגז"ש דתוך מתוך העדה הרעה דלר"ע עדה הוה טפי מעשרה אלא כמ"ד בירושלמי תוך מאחי יוסף עשרה בתוך הבאים, וא"כ לר"ע ליכא למילף ברכת חתנים בעשרה מבמקהלות דמנ"ל דקהל הוא עשרה וע"כ מבועז יליף ואייתר לי' במקהלות לעוברים שאמרו שירה:

עמוני לא עמונית, שמעתי אומרי' דהיינו דאמר דהע"ה מזקני' אתבונן ר"ל מזקני' דבועז מוכח דנתפרסמת הלכה רווחת דמותר בקהל, ועפ"י דברי' הארכתי דרוש לחדד התלמידי' אבל לקושטא דמילתא לא נ"ל שום ראיי' לדהע"ה מזקנים הללו דהא אפי' אי נמי עמוני ואפילו עמונית מ"מ הי' רות מותרת לבועז משום מצות ייבום

הנוהג בקרובי' כמ"ש מהרש"א ביבמו' וא"כ עכ"פ הי' צריך לפרסם אותה ההלכה דמ"י נו' בקרו' והי' צריך לזקני' והש"ס דקאמר לפרסם הלכה דעמוני ולא עמונית, קושטא דמלתא הכי הוא אבל מ"מ אין ראי' מזה לדהע"ה:

והנה בס' עצי ארזי' סי' ס"ב הקשה איך האמינו לבועז באמרו עמוני ולא עמוני' הא אמרי' ביבמות ע"ז ע"א דאם אמר ת"ח בשעת הלכ' מעשה אין שומעי' לו, וק' זו מעיקרא ליתא לפע"ד דוקא כשאומרה מקבלה כמו שאמר אבנר כך מקובלני אבל אם אמרה מדרשה דקראי שומעין לו ומאן לימא לן דבועז לאו מדרשא אמרה, ולולי דבריו שם הייתי אומר דמשו"ה אמר בועז נמי עמוני ולא עמונית דהשתא כי היכי דמהימן אעמונית שאינו נוגע ה"נ מהימן אמואבי' כדאי' הך סברא ביבמו' צ"ח ע"א ע"ש ועמוני ומואבי תרי מילי נינהו דטעם איסור עמוני רק משום אשר לא קדמו ומואבי משום אשר שכר עליך וה"ל תרי הוראות ומגו דמהימן אהא מהימן נמי אהא אלא דא"כ קשה ביבמות ע"ז נמי להימני לאבנר במגו עי"ש:

זיל אייתי לי בי עשר' ואימא לך באפייהו המזכה לעובר קנה מוז"ה במהרששך דהא דקנה העובר אתי' לי' מדעוברי' אמר שירה בים ש"מ יש מציאת לעובר במעי אמו וכבא לעולם דמי ע"ש ולפ"ז ה"ה נמי הקונה עובר במעי בהמה קנה דכמי שבא לעולם דמי מיהו לשיטת תוס' לא צריך לזה דלעולם עובר לאו כמי שבא לעולם דמי ואין קנין בעובר במעי בהמה, ומ"מ המזכה לעובר קנה, דאפי' מאן דס"ל אין מקנה דבר שלא ב"ל מ"מ אדם מקנה לדבר שלא ב"ל:

ובזה א"ש דאמר אייתי לי בי' עשרה וכו' משום שלא יטעו התלמידי' דס"ל עובר כמי שבא לעולם דמי והיינו מדאמרו שירה בים ע"כ להנצל מזה אמר אייתי לי' בי' עשרה וכו' ומזה יובן דעשרה דבועז אפשר שהי' ג"כ לפרסם הלכה וא"כ ברכת חתנים מנ"ל ע"כ מבמקהלות, ואין ראי' שעוברי' אמרו שירה ואין ראי' שיהי' עובר כמו שבא לעולם, ואפ"ה המזכה לעובר קנה משום דאעפ"י שאין אדם מקנה דבר שלא ב"ל מ"מ מקנה לדבר שלא ב"ל וק"ל:

יתרו

וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא קשה מאי קושיין הרי כתיב כי הוציא ד' את ישראל ממצרים גם ליישב מ"ט לא ברוך ד' מיד עד ששמע סיפורו של מרע"ה אמר ברוך ד' ועוד קשה הכא כתיב כי "הוציא" ולהלן כתיב כי "הציל" וי"ל דרך עולם לגזם בשמועות ויתרו שהי' יודע את מעשי מצרים ופרעה שהרי היה מיועציו ע"כ הי' קשה בעיניו להאמין אפי' יציאת מצרים על דרך שלשת ימים ומכש"כ להאמין חירות עולם זה היה נמנע בעיניו, אך שמע כל כך ניסים ונפלאות אין חקר עד שאמר אי אפשר שיהי' הכל שקר, לכל הפחות יהי' מקצת דמקצת אמת שיצאו עכ"פ לפי שעה לעבוד ה' בהר ההוא, אבל חירות עולם אין שום ה"א, וע"כ מספר הקרא שבחו של יתרו אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלקים פי' אעפ"י שלדעתו אינו אלא חירות זמן וישובו אח"כ למצרים מ"מ נעקר ממקומו לחזות בנועם ד' בהר האלקים ואעפ"י שאינו הולך אלא אחר המדבר, ומשו"ה לא הי' מברך ברוך ד' על ההוצאה ברשות פרעה ולא היתה הצלה לחירות עולם, עד אח"כ כשסיפר משה ויצילם ה' היינו הצלה ולא רק יציאה בעלמא ע"כ אמר ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים, ע"כ אמר וישמע יתרו אשר עשה אלהים למשה שמיעת אזן כל אשר עשה היינו קי"ס ועמלק וכן באר ומן כמו שפי' רש"י ומכל השמועות הללו שמע שמיעת והבנת הלב שעכ"פ קצת מזה אמת כי הוציא ד' את ישראל ממצרי' הוצאה ולא הצלה, ורצו חז"ל בזה שנדע כמה קשה הי' ההוצאה שמרוב שמועות הנפלאות הגדולות האלה הבין שעכ"פ הוציא את ישראל ממצרים שע"י שמועות האלו נשאו לבו לבוא למדבר:

*__וישמע יתרו__, __את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו__ יש לפרש אשר עשה קאי אהקב"ה שעשה למשה אלהים כמש"כ ראה נתתיך אלהים לפרעה ולישראל עמו שעשה ובחר ישראל לעמו כמש"כ כי חלק ד' עמו ונכון למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא:

[]__וישמע יתרו כהן מדין חותן משה__, ברש"י מה שמועה שמע ובא קריעת י"ס ומלחמת עמלק ע"כ והוא מהמכילתא, יש לפרש כי יתרו כאשר שמע למרחוק קריעת י"ס אשר שמעו הולך בכל העולם כדאיתא במכילתא וז"ל בשעה שנבקע הים קולו הולך

מסוף העולם עד סופו שנאמר כי שמעו כל מלכי האמורי והבין כי כל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, כי הם חטאו בכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו לכן נדונו במים, ועלה בדעתו יען כי גם הוא לא ביושר עשה אז כאשר הי' במושב היועצים כאשר המתיקו סוד על בנ"י בהבה נתחכמה (כידוע שלשה היו באותו עצה איוב ויתרו ובלעם איוב ששתק נידון ביסורין, ובלעם שנתן העצה נהרג, ויתרו שברח זכה לכל הכבוד הזה) והוא ברח מהם וחשב אולי אם הי' מיעצם עצה הגונה בדברים היוצאי' מן הלב הנכנסין ללב שאל יחטאו בנפשותם לעבוד ולשעבד בבנ"י בעבודת הפרך אולי היו שומעין לקולו ולא היו ישראל נתונים בעינוי ובשעבוד הקשה הזה וחטא במה שחשך עצמו ליעץ להם עצה טובה בעד ישראל, והרהר לעשות תשובת המשקל מדה כנגד מדה הוא חשך מליעץ עצה הוגנת בעד ישראל ולכן כאשר יצטרכו בנ"י לעצה ייעצם כהוגן ויגמול עמהם חסד כי הבין ולמד כך מקי"ס כי כל דרכיו של הקב"ה משפט מכ"מ והנה לתקן חטאו ולשוב בתשוב' חשב כאשר חטא בשב ואל תעש מליעצם ושתק, כך יהי' תשובתו בשוא"ת רק כאשר יזדמן לו בביתו ישראל ייעץ להם עצה הגונה, אבל איתא בחו"ה בחסיד שראה אחד עובר עבירה בחשק ובהתלהבות וטרח עליה טרחא מרובה ולמד ממנו אותו חסיד לעבוד את ה' ביראה ובאהבה על דרך זה כמו שטרח ועשה אותו האיש כדי לעבור עבירה, (ובזה יש לפרש מה שאמר דהמע"ה מאויבי תחכמני מצותיך פי' מאויבי המה המורדים והמומרים כמו שאמר דהע"ה לאויבים היו לי מהם תחכמני מצותיך אחכום במצותיך לעשותם ולקיימם על אופן היותר מועיל, כי לעולם היא לי המצוה וא"כ קו"ח אם להנאה מועטת אשר בן שעה היתה ובן שעה עוברת יחזיק במעוזו ובכחו לעשותו מכש"כ מצוה שהיא לו לעולם) ואיתא במדרש כי עמלק בא מרחוק ארבע מאות פרסה להלחם בישראל (כך איתא במכילתא רבי נתן אומר לא בא אלא מהררי שעיר ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא ונלחם עם ישראל) לץ תכה ופתי יערים זה יתרו שלמד ממנו קו"ח לעשות מצות תשובה באופן המועיל יותר וכמה יטריח הוא לבוא לבנ"י לראות במעמדם ומצבם וליתן עצה טובה כאשר באמת אמר איעצך ויהי אלקים עמך בפ' ואתה תחזה ובזה יש לפרש המכילתא מה שמועה שמע ובא קי"ס ממנה למד

לעשות תשובת המשקל מדה כנגד מדה, ולא שב בביתו אבל בא כי ראה מלחמת עמלק ולמד ממנו קו"ח לילך מביתו אלה מדבר לבנ"י וק"ל:

וישמע יתרו, ברש"י מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, והוא מהמכילתא וי"ל כתי' בפ' בשלח וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ויעשו כן, ויש לדקדק יוכתב ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה כמו שכתוב במקומות הרבה ונלענ"ד לפי מה שכתוב ברמב"ן פ' בשלח שזה הי' הנס יותר נפלא אחר שנכה פרעה בעשר מכות עד שגרשם ממצרים וראה נסים ונפלאות שעשה הקב"ה עמהם בכל זאת מלאו לבו לרדוף אחרי בנ"י כי הקב"ה בטל ממנו בחירתו והכריח אותו על ככה וזה הוא נס היותר גדול מכל הנסים לבטל כח בחירת האדם כידוע מהמדרש דלכן השליכו יוסף הבורה כדי לנסותו אם צדיק הוא אז ישמרהו השם שלא ינשכו אותו הנחשים ועקרבים שהיו בו משא"כ מידם בעלי בחירה אולי אינו ראוי לנס נפלא גדול הזה להצילו, וזה יש לפרש כוונת הקרא וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם (וזה יהיה נס נפלא יותר מכל הנסים והנפלאות כמבואר במה שאחזק את לבו לרדוף אחרי בנ"י) ועי"ז ואכבדה בפרע' ובכל חילו וידעו מצרים (עי"ז יבינו וישכילו) כי אני ה' (מהוה כל הויות ועושה נסים שלא כדרך הטבע כי השם הויה ב"ה מורה על ככה) ויעשו כן על ידי שיעשו המצרים כן שירדפו אחריהם וקאי על המצרים, והנה גם יתרו ששמע קי"ס נסים ונפלאות שלא כדרך הטבע אשר הי' קולו הולך מסוף העולם ועד סופו כדאיתא במכילתא ואח"כ בא עמלק ללחום עמהם כזה לא יעשה מי ששכל אנושי בו רק הקב"ה הכריח לאותו רשע ימח שמו לכך יען כי רפו בנ"י ידיהם מן התורה, והי' זה בעיני יתרו נס נפלא יותר מכל הנסים שנעשו עד עכשיו והבין לידע עי"ז כי גדול ה' מכל האלוהים ובא להתגייר וזה מה שמועה שמע ובא קי"ס ואעפ"כ מלחמת עמלק וראה גדולת הקב"ה אשר לו הכח והממשלה להטות גם הבחירה כרצונו הטוב שהוא נס נפלא מכל לכן בא להתגייר וק"ל (מש"מ):

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה, רש"י פי' לשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנא' וישב אל יתרו חותנו וכאן מתכבד יתרו במשה אני חותן מלך הנה כתיב כהן

מדין חותן משה משא"כ בשאר מקומות ונלע"ד רמז כששמע יתרו או עדיין הי' כהן מדין ונעשה ג"כ חותן משה והתכבד במשה כששמע גדולתו ומיד הזניח כהונתו ולא נזכר עוד ממנו כי עלה במחשבתו להתגייר ע"כ ויקח חותן משה את צפורה אשת משה ולא הזכיר כהן מדין, והיינו דאמר לי' יתרו למשה אני חותנך יתרו בא אליך ולא כהן מדין כי רוצה אני להתגייר:

אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל מארץ מצרים יראה לפרש כי באמת הנפלאו' הנוראו' אשר עשה השי"ת לאבד מצרים והתחבולו' להטביעם בים ע"י נס נפלא קריעת י"ס הוא כמעט חילול ד' במקום קידוש ד' כי הלא אפי' דהע"ה אמר לשאול המלך אחרי מי ירדוף מלך ישראל אחרי פרעוש א' ומכש"כ ממהקב"ה ירדוף אחרי המת הזה פרעה ועמו, כל הגוים כמר מדלי וכאין ואפס נחשבו לו וכמה דורות כיוצא בו כפרעה ומצרים המה במורדי אור ולא נמצא שנעשה בזה, כי הקב"ה אמר חי אנכי לעולם לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם א"כ הרדיפה הזאת חלול ה' חלילה אך התי' לזה כמלך שנאבד לו אבן טובה שבראש כתרו ונאבד בין אפר כירה שהוא מחפש באפר למצוא אבן כתרו שבו נתעטר, והקב"ה לא רדף את פרעה לנקום מן הפרעוש הזה אלא להוציא לו מרגליות שבכתר מלכותו כי כל עיקר בריאת עולם הוא שימצאו מי שמכיר אותו ועובדי' אותו כאברהם יצחק ויעקב ועדת יעקב ובשבילם נברא כל העולם אפילו מלאכי מעלה וכסא הכבוד הכל טפלים לזה וכמעט אבדה האמונה ונכרת' מפיהם של ישראל במצרים עד שהוצרך לעשות נסים ונפלאות לחזק האמונה בזרעם של אבות וזכה פרעה שפרע לו הקב"ה עונותיו לעין כל בעו"הז שעל ידו נתחזק האמונה בעולם, והיינו דאמר מרע"ה למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים ביד חזקה כי אם יכלם ואבדם במדבר ולא נתקיימה מחשבתו א"כ לא הי' אבידת מצרים לטובת ישראל ולחזוק אמונה אלא לנקום בפרעה א"כ תיהדר קו' לדוכתי' אחרי מי רדף מלך ישראל, והנה יתרו היה חכם גדול ומה שמועה שמע ובא קריעת י"ס ומלחמת עמלק והבין כי כל אשר עשה ה' לא הי' לנקום נקם כ"א אשר עשה למשה ולישראל להוציא ישראל ממצרים כלומר להוציא מרגליות שלו מתוך חול ואפר, וכן ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ד'

לפרעה ולמצרים "על אודות ישראל" והיינו ממש כנ"ל וכמו שאיתא ברמב"ן שבשם אל שד"י משדד מערכות ועושה נסים בדרך טבע עולם ובשם הוי' ב"ה עושה נסים שלא כדרך הטבע והיה זה כדי שיכירו ישראל כח מלכותו כי במצרים אבדה האמונה מהם וזה כי הוציא "הוי'" את ישראל ממצרים, ויש לפרש ויחד יתרו שנעשה בשרו חדודין חדודי' על חילול ד' שלא יאמרו הקב"ה רדף את פרעה ע"כ פתח פיהו ואמר ברוך ד' אשר הציל אתכם מיד מצרים כדי להציל אתכם מטומאת מצרים עשה וכנ"ל, וזה שאמר להלן אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו' אם שמוע תשמע וגו' ר"ל אחר שראיתם אשר עשיתי למצרים אינני לי לכבוד אלא משום ואביא אתכם אלי אלא להוציא אבן טוב ועתה אם שמוע תשמע לקולי הרי נתקיימו מחשבתו:

[] **ויקח יתרו עולה וזבחים לאלקים ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם**, ולא כתי' לאכל זבחים ובאב"ע איתא לחם, שלמים, ועדיין קשה יוכתב ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול עם חותן משה וממילא יהי' פירושו שאכלו עם חתן משה זבחים, ויש ליישב לפי מה דאית' ברמב"ן בפ' משפטים על פסוק זבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, שכוונת הכתוב שלא יזבח ויקרב לשרים העליונים הנקראי' אלהים כדי שיהיו ממוצעים להפיק לו רצון מאת המקום ב"ה, רק לד' לבדו וי"ל יתרו שנתגייר לא הי' בקי עוד עדיין בזה ולא ידע כי קרבן כזה פגול הוא לא ירצה כי הוא כשוחט לע"ז ואסור בהנאה ומכש"כ לאכול ממנו, והנה אית' בפסחי' פ' מקום שנהגו כי היו נוהגין להפריש חלה מאורז ואמר ר' יוסף לאכול זר באפייהו כדי להראות בפניהם טעותם כדי שלא יבואו להפריש מפטור על החיוב כגון מעיסת אורז על של חמשת המינים וי"ל דלכן ישב אהרן וכל זקני ישראל לאכול עם חותן משה בפניו לחם ולא זבחים להראות בפניו טעותו שיבין וישכיל שלא לעשות עוד ככה וק"ל, (ויעיין רש"י בפ' משפטים וברמב"ן שם חילוק בין נקוד בפתח וצירי וצ"ע):

אני חותנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה פי' רש"י אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך עיי' בירושלמי סוף הוריו' גר ומומר מומר קודם משום מעשה שהי' פי' המפרשים הגר הבא להתגייר ומומר שבא לחזור ליהדות נזקקים למומר תחלה שלא יחזיר לסורו כמעשה שאירע אצל יהושע בן פרחיה, והיינו דאמר יתרו אם אין

אתה יוצא בגיני לגיירני צא בגין אשתך ובניך שלא יחזרו לסורם ומרע"ה הי' בטוח באשתו ובניו ע"כ העיד הכתוב ויצא משה לקראת חותנו ולא בשביל אשתו ובניו:

וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום, ברש"י אינו יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי כשהוא אומר וישאלו איש לרעהו לשלום, מי קרוי איש הלא משה שנאמר והאיש משה, כן הוא במכילתא, והקשה בנח"י הרי מצינו שגם יתרו נקרא איש שנאמר ויואל משה לשבת את האיש עוד יש לדקדק למה לא מביא פסוק הקודם לו בפ' כי תשא דכתיב כי זה משה האיש, וי"ל דהנה איבעי' בגמר' קידושין דף ל"ג ע"ב בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו וה"ה איבעיא להו איפכא מהו לעמוד מפני אביו והספק הוא מפני כיבוד אב וכבוד ת"ח, והנה בזה היו שקולים משה הי' חייב בכבוד יתרו יותר יען כי הי' חמיו אשר חייב לכבדו כמו שקרא דוד לשאול המלך אבי כידוע דילפינן משם דחייב אדם בכבוד חמיו, ומשה הי' מתכבד ביתרו, אך לעומת זה הי' משה ת"ח ורבן של ישראל וחייב יתרו בכבודו וכיון ששקולין היו לענין הקדמת הכבוד איני יודע מי השתחוה למי, אך באמת משה הי' העניו יותר מכל האדם אשר על פני האדמה בלי ספק השתחוה משה תחלה ליתרו, וזהו פירש"י איני יודע מי השתחוה למי, שהיו שקולין כאחד לענין זה, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הוא קרוי כאן איש שהשתחוה הוי אומר בודאי משה שנאמר והאיש משה עניו מאד וק"ל (מש"מ):

ויחד יתרו, אחז"ל שהעביר חרב חדה על בשרו ומל עצמו אי' בירושלמי ומייתי תוס' פ"ק דע"ז א"ל אנטנינוס לרבי מאכיליני אתה מלויתן לע"ל א"ל אין א"ל מאימר פסחא לי' את מאכילני ומלויתן את מאכלני א"ל התורה אמרה כל ערל לא יאכל בו, מיד גזר גרמי' וה"נ אחר שהעביר חרב חדה על בשרו אז ויקח יתרו עולה וזבחים לאלקים, וי"ל עוד עפ"י מאחכז"ל ויחד שנעשה בשרו חידודין חידודין על איבוד מצרים ועי"ז הרגיש כי עדיין לא נטהר מיצרו הרע לגמרי אעפ"י שכבר הכיר הבורא ית"ש ופירש מע"ז לכן העביר חדה על בשרו ומל עצמו להכנס בברית להתגייר:

***ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים** י"ל כפל הלשון וברש"י אית' שהם שני דברים על כל הטובה זה טובת הבאר והמן ועוד על

אשר הצילו מי"מ ויש לפרש אשר הצילו קאי איתרו ששמח אשר הצילו ה' ממצרים ונתן דעתו לברוח למדין כשישב הוא ובלעם ואיוב בעצה על ישראל בהבה נתחכמה לו ניצול להענש במכותם של מצרים:

ויחד יתרו, רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה בשרו חדודין חדודין אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורי עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי באפי', המהרש"ל ביש"ש במסכת ב"ק פסק דאפי' על סעודת סיום מסכתא מחויב לומר שהשמחה במעונו, דוקא במילה לא אמרי' משום דאיכא צערא לינוקא ע"ש וה"נ הרי ילפי' ברכת הודאת הנס מיתרו שאמר ברוך ה' אשר הציל וכיון ששמח וחדי ועשה משתה מ"ט לא אמר שהשמחה במעונו רק ברוך ה' אשר הציל אלא שנעשה בשרו חדודין, ורב קשי' לי', הלא אין נכון שירגישו במה שאינו אומר השמחה במעונו שמצטער על אבידת מצרים ע"כ אמר רב שהעביר חרב חדה ומל עצמו שיש לתלות בצערא דמילה (ומיושב קצת בזה הרי רב מביא ראיה לשמואל שמפרש ויחד לשון חדודין ורב גופיה מפרש ויחד לשון חרב חדה אבל הרב סובר גם כשמואל):

ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים, איתא במכילת' ר' יהושע אומר בטובת המן הכתוב מדבר וכו' רבי אליעזר המודעי אומר בטובת הבאר הכתוב מדבר וכו' ולפי פשוטו צ"ל דויחד יתרו על שני דברים אחד על כל הטובה טובת המן והבאר וגם על אשר הצילו מיד מצרים וכן פרש"י אבל י"ל דאחד הוא דבאמת כאשר לא הי' לבנ"י לאכול, וכאשר לא הי' להם מים לשתות היו מתרעמי' ומתלונני' על משה למה הוצאתם אותנו ממצרים והנה אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה מכש"כ בשאין להם לאכול ולשתות וימותו ברעב ובצמא פשיטא שיש לחוש לזה שישובו מצרימה כאשר באמת אמרו אח"כ נתנה ראש ונשובה מצרים וכן אמרו על י"ס ורצו לחזור אלא שהקב"ה עכבם כדאית' אך על ידי שהקב"ה המטיר להם מן מן השמים והוציא להם מצור החלמיש מים לא שבו מצרימה והלכו במדבר לארץ ישראל, וזה ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל טובת המן והבאר, אשר הצילו מיד מצרים, אשר ע"י זה הצילם לגמרי עד עולם ממצרים ולא שבו לשם כמובן, וק"ל (מש"מ):

[]**אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים**, י"ל כי אנו אומרים עבדים היינו לפרעה במצרים ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו, פתח בעבדים היינו, ומסיים במשועבדים היינו, ופי' מעשה השם, כי אלו לא הוציא הקב"ה בעצמו את ישראל ע"י נסים ונפלאות שהכה למצרים בעשר מכות, רק הי' נותן בלבו לשלחם מרצון הטוב הגם שהיו בני חורין מ"מ היו משועבדים לפרעה בהכרת טובה ותודה על כי שלחם לחירות עולם, וזה שאמר עבדים היינו לפרעה ואלו לא הוציא הקב"ה בעצמו אותנו רק נתן לפרעה בדעתו לשלחינו עכ"פ משועבדים היינו לפרעה לכל הפחות, וזה נ"ל הי' כוונת יתרו אשר עשה ה' לישראל כי הכה למצרים במכות האלו שיהיו מוכרחים לשלח בעל כרחם את ישראל עשה זה לטובת ישראל, אשר הצילו, כי הצילם לגמרי מכל וכל מיד מצרים (ובזה נלענ"ד לפרש המכילתי' מתחת יד מצרים מתחת "שיעבוד" מצרים וק"ל):

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם, פירוש הפשוט כמו כי ידעת כי הזידו עליהם, והרא"ע ואונקלס תרגם בי' דיינינון פי' שדן אותם במדתם, ורש"י כתב אחז"ל בקדרה שבשלו בה נתבשלו וצ"ע להבין דברי חכז"ל מה הוסיפו על תרגום אונקלס, ולפענ"ד הכל חד הוא הנה כתיב אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים, וכתב הרמב"ן וכן הרא"ע אשר הציל אתכם היינו משה ואהרן וקשה הלא היינו בכלל ישראל ע"ש הנה הרמב"ן כתב פ' בשלח שזה מהנפלאות היותר גדולות שגעונו של פרעה לירד אחריהם בים וראה לפניו נס נפלא בקריעת הים ואיך מלאו לבו לרדוף אחריהם, אבל נלענ"ד כי הרי תחילת זריקת הילדים לים היה ע"י שראו אצטגנינו' שמושיען של ישראל סופו ללקות במים ויפה ראו שסוף נלקה ע"י מי מריבה וכפרש"י פ' שמות ויראה גם אהרן הי' באצטגנינו' הלז שהרי גם הוא נלקה ע"י מי מריבה, וע"י אותה מחשבה רדף אחריהם אל תוך הים כי אמר איך אפשר שמשה ואהרן אשר הורע מזלם במים ינצלו ע"י מים אע"כ בהיפך הוא הם יטבעו לבסוף והמצרים ינצלו, ע"י מחשבה זו נשתגע בשגעונו ובא אל הים נמצא באותו קדירה שבשלו היינו שחשבו תחלה שמושיען ילקה במים שמפני כן השליך בנים ליאור באותו קדירה נתבשלו ואותו מחשבה חשב לבסוף

ועי"ז נידון מדה במדה שנידון במים והיינו בדבר אשר זדו בזדון לבו וקשי ערפו נכנס לים, נמצא השלש' פירושי' אמת, והיינו אשר הציל אתכם מיד מצרים שלא שלט מזל הרע שבמים על משה ואהרן ועי"ז הציל העם מיד מצרים, והנה איך הי' זה אם לא ע"י שהקב"ה אלהי כל האלהים וכל השרים ומזלות של מעלה כאפס ואין כנגדו ואם המזל מורה רעה האלקי' חשבה לטובה ע"כ עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם:

[] **עתה ידעתי כי גדול ד' מכל אלהים כי בדבר אשר זדו עליהם**, ברש"י בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו, וי"ל ידוע מה שאמרו המפרשים דלכן נענשו המצרים הגם שהקב"ה גזר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה מ"מ כוונתם ומחשבתם היתה להרע לישראל ולא לקיים גזירת הקב"ה, ולפי"ז רק על מחשבתם הרעה אשר חשבו על היהודים לעבדם ולאבדם נדנו עי"ז על מעשיהם הרעים, והנה ידוע מה שבלבות בני אדם (כדהובא בספרים ויעוין ביערת דבש ח"א דף י"ט ע"ד דפוס לעמבערג אבל באמת במסכת שבת דף י"ב ע"ב בד"ה שאין מלאכי נראה כי המלאכים יודעים מחשבת בני אדם וצ"ע) רק הקב"ה הוא היודע מחשבות וכיון שהקב"ה העניש לפרעה באותו דבר עצמו אשר חטא בו כי על שהשליכו את הילדים במים כדכתיב כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כן מדה כנגד מדה סוס ורוכבו רמה בים וכדאית' במ"ר שגם העשר מכות כולם היו מדה כנגד מדה על מה ששיעבדו וציערו לישראל, ועי"ז הכל הבינו עין בעין שחטאו בישראל לכן הענישם הקב"ה וכל עיקר חטאם במחשבתם הי' תלוי' כי גוף העינוי והשיעבוד כבר נגזר על בנ"י רק על כי הם חשבו להרע לישראל ולא לקיים גזירת הית"ש לכן נענשו, וגם יתרו שהיה באותו עצה דהבה נתחכמה פן ירבה וכו' ונלחם בנו ועלה מן הארץ הבין כי אין האמת כאשר אמרו שיראים מפני בנ"י אולי יוסף על שונאיהם ויגרש אותם מארץ מצרים, אלא כי חשבו בלבותם להרע לישראל ואמרו זה רק בפה ולבם לא נכון עמם וברח משם וזה שאמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים (פי' מכל שרי העליונים המלאכים כידוע) כי בדבר אשר זדו עליהם כרש"י שענשם מדה כנגד מדה אשר מורה כי ענשם על

שחטאו בישראל וחטאם במחשבתם הי' תלוי' והקב"ה ידע מחשבותם וזה גדולתו מכל האלקים אשר אין יודעים המחשבות רק ה' אין עוד מלבדו:

כי בדבר אשר זדו עליהם, פי' רש"י בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו, י"ל הנה הקב"ה לא עשה מלחמה עם פרעה ולא הטביע המצרים כלל וכלל אלא עשה נס להעמיד מים כמו נד ועברו ישראל בחרבה ופרעה בשגעונו וזדון לבו גם הוא נכנס לשם בחרבה ושוב כשכבר יצאו ישראל מהים הסיר הקב"ה רוחו החזקה והניח הטבע כמו שהיא מעולם ולא מיחה בהמים שלא להטביע את פרעה אלא הניח הדבר על טבעו וממילא נטבע פרעה והקב"ה לא עשה לו מאומה ונתן דמי מלחמה בשלום והוא ממש כמו שעשה פרעה בהשלכה ליאור כמו שכתב רמב"ן לא השליכו עפ"י צוואת פרעה ושריו בפרהסי' אלא הודיע בסתר כל מי מן העם אשר ישליך הזכרים ליאור ויבואו האבות לצעוק לא יעשה לו משפט וממילא יושלכו כל הזכרים ליאור ע"י ההמונים והמלך ושריו כמסתיר פנים עי"ש רמב"ן איך הסביר הדבר, וא"כ גם הוא עשה דמי מלחמה בשלום שלא השליך ליאור אלא שלא מיחה, גם הקב"ה שילם לו במדתו שלא השליכם לים אלא לא עשה נס להעמיד המים כמו חומה, ושמעתי מפי הגאון מו"ה מרדכי בנעט זצ"ל שהי' אב"ד דק"ק נ"ש והמדינה אמה שאמרו חכז"ל הרואה באר בחלום יצפה לשלום, כי הקדרה הוא העושה שלום בין אש שמבחוץ ובין מים שבתוכו עד שיתחממו המים ויהיו גם הם תולדות אש ודפח"ח, נמצא הוי כמו דמי מלחמה בשלום ע"כ אמר כאן בקדרה שבשלו בה נתבשלו:

***כי בדבר אשר זדו עליהם**, פירש"י מדה כנגד מדה בקדירה שבשלו בה נתבשלו, ויש לפרש כי רק השי"ת שיש לו יכולת על כל רק הוא יכול לענוש מדה כנגד מדה אבל מלאכים ושרים שכוחם רק לדבר ידוע שנתמנו עליו אינם יכולין לענוש בכל עת ובכל מקום ובכל דבר רק בדבר אשר להם מסור להיותם ממונים עליו וממילא אינם יכולים בכל פעם להעניש ע"י מדה כנגד מדה וזה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו נענשו ומזה נודע שגדול ה' מכל אלקים ואין מעכב על ידו:

***ועוד** יש לפרש עפ"י מה שאמרו חכז"ל (גיטין דף ע"ב נ"ו ע"ב) על מי כמוך באלי' אל תקרא באלים אלא באלמים הגם שיכולת ביד השי"ת לענוש לאומה מיד מ"מ הוא

רואה ומאריך אפו עד שתתמלא סאתם, ובזה י"ל פסוק ולו דומיה תהלה הדומיה שאתה רואה מעש' הרעי' ודומם זה לך תהלה, וזה שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' ולו הכח וממשלה על כל, ע"י אשר נראה עין בעין שהעניש מדה כנגד מדה כי בדבר אשר זדו עליהם בקדירה שבשלו בה נתבשלו והגם שיש לו הכח וממשלה לענוש בכל דבר עם כל זה ראה ושתק והן הן גדולותיו וגבורותיו וכמו שאמרו אכנה"ג על שהקב"ה רואה גוים מקרקרין בהיכלו ושותק הן הן גבורותיו ומי כמוך באלמים:

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלקים, וי"ל שאכלו מלחמו של יתרו שהביא עמו סולת ואפו אותו כאן ואכלו עמו, לכאור' מחזי כרעבתנותא שהרי אמרו חכז"ל במסכ' עירובין האוכל יותר מכשיעור עומר לגלגלת הרי זה רעבתן ופשיטא שגם מן המן לא הותירו נמצא מה שאכלו מלחמו של חותן משה הוי אכילת רעבתן ודוחק לומר שהאכילהו מן המן שלהם כנגד הלחם שאכלו עמו, דויבא אהרן וכו' לאכול לחם עם חותן משה משמע שהם אכלו עמו ולא הוא עמהם, אלא אמרו חכמז"ל במס' ברכות ובמס' שבת ר' זירא בצע אכולי שירותא, ופריך הא חזי כרעבתנותא ומשני כיון דבכל יומא לא קעביד הכא רק בהאי שעתא (בשבת) לא מיחזי כרעבתנותא והכ"נ אכלו לפני אלקים ופירש רש"י סעודה שת"ח נהנה ממנו ה"ל כאוכל לפני אלקים ע"כ לא מחזי כרעבתנותא:

[] **ויזבח יתרו עולה וזבחים**, בגמ' ע"ז דף כ"ד ע"א איתא וכן הי' רבי אליעזר פוסל בכל הקרבנות כלם פי' ליקח בהמה מן הנכרי להקריבה לקרבן שמא נרבעה שחשודין הנכרים על הרביעה, ת"ש ויקח יתרו עולה וזבחים לאלקים, ומשני יתרו נמי קודם מתן תורה היה, הניחא למ"ד יתרו קודם מתן תורה הוא אלא למ"ד אחר מ"ת מא"ל וברש"י הניחא למ"ד פלוגתא דבני ר' חייא וריב"ל בפרק בתרא דשחי' קדשים דף קט"ו, והקשה מורי חסיד שבכהונה הגאון מו' נתן אדלער הכהן זצ"ל הרי שם שנינו בני רבי חייא וריב"ל חד אמר יתרו קודם מ"ת הי' וח"א יתרו לאחר מתן תורה הי' וכו' כתנאי וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא ונתגייר רבי יהושע אמר מלחמת עמלק שמע ובא שהרי כתיב בצידו ויחלש יהושע את עמלק רבי אליעזר המודעי אמר מתן תורה שמע ובא וכו' רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא שנאמר ויהי כשמע

כל מלכי אמורי, והוה כתנאי דמ"ד דסבר קודם מתן תורה הי' יתרו סבר כרבי אליעזר ואם כן מוכח מגמר' הנ"ל דר' אליעזר סובר קודם מתן תורה בא ואם כן מאי מקשה התם בע"ז ארבי אליעזר הניחא למ"ד קודם מתן תורה בא אבל למ"ד לאחר מתן תורה בא מא"ל הלא קאי אר' אליעזר ור"א גופא באמת סובר קודם מתן תורה בא, ומכח קושי' זו מוכח כגירסא אחרת שם בזבחים שגורס ר' אליעזר בן יעקב ונפקא מיני' דהלכתא לדינא כראב"י ולא כר"א דשמותי הוא, ולענ"ד נראה לומר דבאמת י"ל דגם ר' אליעזר דסבר קריעת י"ס שמע יוכל לסבור דלאחר מ"ת הי' יתרו בא רק עיקר טעמ' של יתרו ששמע ובא הי' קריעת י"ס וצ"ל דפלוגת' בני ר"ח וריב"ל אי קודם מ"ת או לאחר מ"ת בא הוא אליבא דר' אליעזר אי קסבר ר"א קודם מ"ת בא או סבר לאחר מ"ת רק שהעיקר שהכריעו לבוא הי' קי"ס, ובזה מיושב מאי דמפרש רש"י בע"ז בגמר' על הניחא שהיא פלוגתת אמוראי ולא הביא רש"י פלוגתא דתנאי, דמתנאי לא מוכח דסבירא קודם מ"ת בא כדאמרן רק מפלוגת' דאמוראי מקשה שפיר התם דקאי אליבא דר"א הניחא למאן דסבר אליבא דר"א קודם מ"ת בא אבל למאן דסבר אליבי' לאחר מ"ת בא מא"ל, וק"ל:

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה כתיב ויחד יתרו ואמר רב שהעביר חרב חדה על בשרו פי' שמל עצמו והי' זה גם סעודת ברית מילה ולא ברכו שהשמחה במעונו משום צערע דינוקא, והנה איתא בישש"ש בבא קמא פ' מרובה שפסק לומר שהשמחה במעונו בסעודת סיום שאין שמחה להקב"ה אלא בעסק התורה, וכ' שנתבלבלה אותה הסעודה וחזר בו כי מסתמא הי' לחז"ל סוד בדבר שלא לקבוע ברכה זו על שמחה זו, ולפענ"ד ממקומו נלמד כי אמרו חכמז"ל לא הי' י"ט לישראל כיה"כ וכט"ו באב ואמרו יוה"כ משום סליחה ומחילה וט"ו באב שבו פסקו לכרות עצים למערכה, וכ' נימוקי יוסף בב"ב שמכאן מוכח שמחת סיום על גמר המצוה, והנה היא שמחת רוחניות ולא גשמיות כמו שמחת חתן וכלה, ומ"מ עושין סעודת הגוף כמו ביהכ"פ מפני שהוא שמחה רוחניות חוששין לבלבול השמח' מהס"מ, שוגרין לו שעיר המשתלח ביוהכ"פ וזה טעם סעודת סיום ושמחת ט"ו באב ולא שייך לברך על זה שהשמחה במעונו:

ויהי ממחרת וישב משה לשפוט יש לדקדק בקרא ויהי ממחרת דאחז"ל בפ' יוהכ"פ כזרע גד לבן שהמן הגיד לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים וכי הי' להם דבר משפט אמר דינו לבקר משפט ולמחר ניכר במדות המן שנפל לכל אחד עומר לגלגלת אם ירד לזה או ירד אצל זה ע"ש ולפי"ז לא הי' צריך לישב במשפט מבקר עד ערב דדיו לומר דינו לבקר משפט, אלא נלענ"ד שלא סמך משה על זה אלא הוציא לאור משפטו של כל אחד אלא שלא הגיד להם גמר דינו לפי דעתו אלא עד המחרת אחר שירד המן טרם שמדדוהו אמר להם פלוני אתה חייב פלוני אתה זכאי ושוב מדדו את המן ומצאוהו כדברי משה, נמצא המן העיד על משפטו של משרע"ה שהם דברי אלקים, והמשפט העיד על המן כי מתת אלקים הוא, ונבוא אל המכוון בעזה"י רק אקדים מה שאמרו חכמז"ל (ביצה דף ט"ז ע"א) חק לישנא דמזוני דכתיב ואכלו את חקם, והא"ש ודאי יתרו ראה וידע שבאו לשפוט ע"כ יומא קמא לא אמר להו ולא מידי אך ויהי ממחרת וראה ברדת המן יתבאר כל דבר א"כ טורח זו למה כל העם נצב עליך מבקר עד ערב הלא די לומר דינו לבקר משפט והשיב משה רבינו ע"ה כי יבא אלי העם לדרוש את אלקים לידע אם דיני דין אמת מפי אלקים ע"כ כי יהי' להם דבר בא אלי ולא יסמכו על הגדת המן ושפטתי בדעתי בין איש ובין רעהו ועדיין אינני מודיע להם גמר דינם ושוב בכל מחרת והודעתי להם דינם את חוקי אלקים היינו מזונות המן ואת תורותיו היינו גמר דינם לשון רבים גם מה שחידש משה בפלפולו ועיונו ושכלו ושניהם מעידים ע"ז החק מעיד על התורה והתורה על החק:

כי יבא אלי העם לדרוש אלקים כי בוודאי בא' משני אופנים ראוי' שישב, והעם יעמדו או מחמת גדולת היושב שהוא מלך ונשיא אפי' עוסק רק בעצה ונימוסי עולם או מחמת הדברים היוצאים מפיו דברי אלקי' חיים שאפילו קטן המתפלל אסור לישב בתוך ד' אמותיו מפני קדושת הדברי' היוצאים מפיו, ויתרו חשב כי אין המשפטים מסיני כ"א מרע"ה מחכמתו בענינו עוה"ז חוקק להם דינים ומשפטים וא"כ ישיבת מרע"ה לעמידת העם אינו אלא לכבוד עצמו, וזה אינו ראוי כי אדרבה העניות ראוי לו, לומר, לא יש לי יתרון כ"א שליחא דרחמנא בעלמא אלא בכל נפלאותיו כדי לחזק אמונתם ביותר ומשה השיב לא כן כי באו אלי לדרוש אלקים כי המשפטי' והדינים

בין אדם לחבירו הכל דברי אלקי' חיים המה וראוי' לעמוד מפני דברי אלקים, והדיין יושב על כסא ה' ומחויב לישב:

כתיב נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי, פי' לא מיבעיא שנר לראשי דבריך בעניני ראשים שכליות של עה"ב פשיטא אלא אפי' הם משפטים שבין אדם לחבירו נמי אתה נרי ולא עוד אלא זה הנר אשר לרגלי היינו דיני ממונות הוא אור לנתיבתי כי הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות:

ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה, איתא במכילת' ר' אלעזר המודעי אומר ינבלו אותך ויקנטרו אותך ודרש לשון נבל תבול גם אתה, ויש לפרש דהנה אם יחכים הדיין לצרף עוד שנים לב"ד אז אינו יודע החייב מי חייבו כי על כל אחד ואחד יאמר כי הוא זיכה אותו אבל חביריו רבו עליו וחייבו ופורקין הדיינין עי"ז מעליהם איבה ושנאת חנם אבל לא כן אם הוא דן יחידי אזי ידע החייב מי חייבו בדין ויחרה לו על הדיין ומנבל אותו כי הוא אינו בקי בדינין ואינו יורד לעומקו של דין ומקנטר אותו, והנה יתרו שאל בשתים מדוע אתה יושב לבדך וכל העם וכו' א' מדוע אתה יושב והם עומדין ב' למה אתה לבדך תדון את העם בלי צירוף עוד דיינים, ומשה השיב לו דלכך הוא יושב וכל העם עומדין יען כי יהי' להם דבר בא אלי ושפטתי וכו' וצריך הדיין לישב ובע"ד לעמוד, א"ל תשובתך הגונה על שאתה יושב והעם עומדין אבל מדוע אתה יושב "לבדך" וזה לא טוב הדבר אשר "אתה" עושה פי' שרק שאתה תדון אותם לבדך כי נבל ינבלו אותך וק"ל (מש"מ):

[] **וצוך אלקים ויכלת עמוד**, הנה בפ' שלח פי' רש"י שלח לך לדעתך אני איני מצוה אותך אתה אם תרצה שלח, ובאמת לא הצליח משה במה ששלחם מדעת עצמו, וי"ל שזה היה ג"כ כוונת יתרו אם הקב"ה לא יצוה לך בתורת ציווי רק אתה מדעתך תמנה שופטים ושוטרים לא יועיל כי אדרבא ירבה מחלוקת בישראל כי לא יהי' אימתם עליהם כדי שישמעו ויקבלו דברי השופטים ופסק דינם אבל אם הקב"ה יצוה אותך בציווי שתעשה כך אז תשכיל ותצליח, וזה וצוך אלקי' אז ויכלת עמוד וגם כל העם על מקומו יבוא בשלום:

וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום, יל"ד מאי גם הרי מינייהו איירינן מעיקרא נבל תבל אתה וכל העם, ועוד מה על מקומו יבוא עיין הרא"ש ונ"ל דבמסכת גיטין ד' נ"ט ע"ב אמרינן מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי וישראל ומייתי מקרא ויתנה אל הכהנים בני לוי וכתבתי שם משום דהי' אפשר לומר בהיפך ישראל ולוי וכהן דמעלין בקדש על כן הוצרך קרא לזה דכהן תחלה. ומסקינן שם דוקא שבת דשכיחי רבים בבה"כ עיי"ש, והנה בזה א"ש מהו דכתיב ישראל בטח בה' בית אהרן בטחו בה' יראי ה' בטחו בה' היינו מעלין בקודש, ישראל, כהן ויראי ה' הכוונה על ת"ח (כי אם אין תורה אין יראה והם יראיו של הקב"ה) כי ת"ח קודש יותר מכהן כי ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה גמר' הוריות מ"מ בבית הכנסת דשכיחי רבים לא יקדים ישראל אפילו ת"ח משום דאתי לאנצוי' (כדאית' בש"ע או"ח סי' קל"ה) והיינו באידך קרא כתיב בית ישראל ברכו את ה' והיינו כלל ואח"כ פורט מי הם בית ישראל ומסדרם, אמר בית אהרן ברכו ואח"כ בית הלוי ואח"כ יראי ה' כי בבהכ"נ דשכיחי רבים בברכו את ה' לא יקדים יראי ה' לכהן, והיינו יברכך ה' מציון דשכיחי רבים, ונבוא אל המכוון הכא עדיין לא נבחרו ולא נבדלו כהנים ולוים ולא סנהדרין וראשים והיו כולם שוין לא יכול מרע"ה לסדר סדר ישוב לסדרם לפי כבודם על כן כל העם בערבובי' ניצב עליך כי אי אפשר לכבדם כי היכי דלא ליתא לאנצוי', אך אחר עצת יתרו שימנה שופטים איכא שני תקנות חדא שלא יהי' רבים כ"כ במקום המשפט כי אם עשרה אצל שר העשרות וכדומה, ועוד דבר קשה אשר יביאון אל משה ויהי כל העם יחדיו ואיכא למיחש לאנצוי' מ"מ אחר שנבחרו מדריגות מדריגות כל אחד מכיר מקומו ומדריגתו ואיש על מקומו יבוא בשלום ולא ליתא לאנצויי כדאמרי' פ' הנזקין אחריהם מי קוראין פרנסים הממונים על הציבור ובניהם ות"ח הראויים למנות פרנס על הציבור, נמצא כל אחד על מקומו יבוא בשלום:

בילקוט פ' זו, בחדש השלישי, שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל שקר חנו של נח והבל יופיו של אדה"ר אשה יראת ה' היא תתהלל זה משה רבינו אמר הקב"ה תהיו קוראים לפני בכל שנה פרשה זו אני מעלה עליכם כאלו עמדתם לפני הר סני וקבלתם התורה ואימתי בחדש השלישי, יובן, דאחז"ל פ"ב דביצה כ"ה ע"ב

דת אש ראוים אלושתנתן להם דת אש ואמר עוד שם מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין שבאומות ופרש"י שלא הי' ראוי' לעמוד בפניהם לולי שהשי"ת התיש כחם ע"י התורה, ומהרש"א ח"א כתב חלילה א"כ תהי' זה לגנות לישראל אלא בהיפך שמתוך עזותן ואביר לב שלהם יכולין לעמוד במצות התורה וכ"ה במד"ר כ"ת פ' מ"ב א"א לשבח, או יהודי, או צלוב, ע"ש ואולי תלי' בזה אי ראוי לקרות מ"ת בציבור ולעשות ממנו יו"ט כי לפרש"י שגנאי הוא לנו ומה לנו להזכירו בציבור עיין במגלה ס"פ הקורא עומד דברים של גנאי שלא נקראין ולא מתרגמין, והנה יש לכאור' להוכיח כפרש"י דאל"כ אמאי לא ניתנה התו' לאדה"ר שהי' צדיק בלי ספק מעשי ידיו של הקב"ה ומ"ט לא נתנה לנח איש צדיק תמים והי' כל העולם מתוקן שהי' מיוצאי חלציהם אע"כ שאין העולם צריכין לתורה כ"א ישראל. שהם עזין וכיון שכן אין ראוי לפרסם יום מתן תורה ברבים לבושתינו ולבושת חרפת אומתינו אך ז"א דהפייטן כתב טעם שלא ניתנה תורה להם שאדם לא עצר כח לשמור ציווי א' ונח לא נשמר מהיין וע"ז כ' הרשב"א בחידושי חולין בשם הירושלמי מי יגלה עפר מעיניך אדה"ר אתה לא נשמרת מאכילת פרי א' יום אחד ואנו נוטעים אילנות ונשמרו מלאכול פירותיהן ג' שנים ובשנה הרביעי אנו מחללין את פריהן ע"ש וא"כ עכ"ח נתינת התורה לנו יען כי לנו כח לשמור מצוותיה ושבח טוב הוא לנו וראוי' לפרסם זה ולקרותו ברבים וזהו שקר חנו של נח והבל יופי' של אדה"ר וגם שלא תאמר אדרבא גנאי הוא לנו שניתן לנו ולא לאדה"ר ולנח לזה אמר תנו לה מפרי ידיה פי' שיתן לה יד ושם טוב מפירות האילן של ערלה שאנו שומרים ולא אדה"ר ונח היו יכולין להעצר כזה וע"כ ראוי שתתהלל בשערים מעשיה ולפרסם ברבים:

והנה איתא במדרש ילקוט מפני מה ניתנה תורה בחדש תאומים שאם יאמרו אוה"ע אלו ניתנה לנו התורה היינו מקיימים אותה יאמר להם הקב"ה ראו באיזה חודש נתתי תורה במזל תאומים שאם יבוא עשו הרשע להתגייר יבוא ויעשה תשובה וילמוד תורה, והכוונה הפשוטה בזה כי לפי הנ"ל נהי שאין לנו גנאי בקבלת התורה מ"מ גם אין גנאי לאוה"ע במיאנם שלא קבלוהו מה שלא יכלו לקיים כי מתת אלקים בטבע התולדה להיות עזתים משא"כ כל האומות שנשארו על מתכונת אדה"ר ונח אב לכל

בני אדם שלא עצרו חיל לקיים אפי' מצוה אחת אין גנאי להם ולא תוספות כבוד לנו במה שקבלנו כי כך הטביענו יוצר בראשית ית"ש להיותינו גבורי כח לעמוד על טבעינו ולכך ניתנה לנו התורה ואם שנתנה להם בטבע היצירה כך ג"כ היו מקבלין ומקיימין אותה לכן לרמז תשובה ע"ז ניתנה תורה בחדש שמזלו תאומים לרמז על יעקב ועשו בבטן אחד נוצרו, וטבעם אחד מסתמא, ואפי"ה לא קבל עשו התורה וקבל יעקב ודי בזיון להם ושבח לנו והא"ש דמסיים מדרש הנ"ל ויהיו קורין מ"ת פעם א' בשנה ואימתי בחודש השלישי:

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ופרש"י לבית יעקב אלו הנשים תאמר זה בלשון רכה ותגיד לבני ישראל, עונשין ודקדוקיהם פרש לזכרים דברים הקשים כגידין ויש לדקדק דלא מצינו כלל ששינה לזכרים מלנקבות ולא ראינו כאן שהגיד שום עונש לזכרים דהכי כתיב במקראות של אחריו אתם ראיתם את אשר עשיתי למצרים וגו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, ופי' רש"י אלה הדברים לא פחות ולא יותר וא"כ חזינן שגם לבני ישראל שהם הזכרים כפרש"י לעיל גבי ותגיד לבני ישראל לא הגיד להם פחות ויותר ממ"ש כאן ואין כאן דברים קשים אלא מתוקים מדבש גם יש לדקדק מה הי' להשי"ת לומר אלה הדברים לא פחות ולא יותר מה"ל לפחות או להותיר גם למה לא אמר בסיפא נמי אלה הדברים אשר תאמר לבני יעקב ותגיד לבני ישראל כמו ברישא ויש ליישב דהנה והייתם לי סגולה פי' רמב"ן כסגולת אוצר מלכים שחביב מאוד ולא ימסר' המלך ביד אחר כך אין הקב"ה מחליף ישראל באומה אחרת ולפי"ז צריך לדחוק קצת בלשון כי לי כל הארץ שהוא מיותר שאף אם נדחק כי לי כל הארץ ויכול אני להחליפכם ואפי"ה לא אחליף אתכם מ"מ לא הי' צריך שיהי' כל הארץ שלו שאף אם מושל רק בד' או ה' אומות יכול להחליפם, אמנם יש לפרש ע"ד מוסר כך, דהנה כתבו חכמי המחקר והמוסר שלא ידמה אדם בנפשו שהשכר הוא טבעיי להמצות כדבר הרפואה המרפא בטבע כעשב המקרר לחולי החם והמחמם לחולי הקר אין כן השכר למצוות כי אין זה בטבע שאם ישמעו אל מצות ה' יהי' הגשם

בעתו בלילי שבתות ואם יעבדו ע"ז יהי' הגשמים נעצרים כי אין זה בטבע כלל וגם אינו באופן גמול כי הוא הטיב עם ה' לשמוע מצותו גם הוא ייטיב עמו כי אם צדקת מה תתן לו ומי הקדמני ואשלם כלום קיימת מעקה עד שלא נתתי לך בית כלום מלת בנך קודם שנתתי לך בן, עשית ציצית עד שלא נתתי לך טלית וכן אמר דוד ממך הכל ומידך נתנו לך וא"כ אין השכר בטבע כ"א סגולי' בלי טעם כן האריך בעל העקרים וכן כתיב לא תאמר בלבבך בצדקתי ויושר לבבי וגו' היוצא מזה שאעפ"י שהאדם צדיק גמור לא יאמר כי השכר לו בטבע כ"א הכל חסד וסגולה בלי טעם שהרי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן כתי' ולך ה' "חסד" כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו והיינו דאמר קרא אם תשמעו בקולי ותשמרו את בריתי ותהיו צדיקים גמורין מ"מ והייתם לי רק סגולה ולא טבעיי' כי לי כל הארץ וממני הכל ע"ד מי קדמני ואשלם, נמצא שלפי"ז הפסוק הזה הוא מוסר גדול להמבינים אמנם להנשים וקטנים יובן כפשוטו בלשון רכה:

גם פסוק השני יש להבין ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש לפי' תרגום אונקלס משמע דמילי מילי קאמר שיהיו מלכים וכהנים וגוי קדוש ע"ד דאמרו חכז"ל בפ' אלו טריפות על פסוק הוא עשך ויכוננך ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו ע"ש אמנם לפי"ז חסר וי"ו בקרא דהל"ל מלכות וכהנים ולא ממלכת כהנים דמשמע שהוא דבוק מלכות של כהנים, אמנם יש לפרשו ע"ד מוסר ע"ד שאמרו חכמז"ל לא שררה אני נותן לכם אלא עבדות אני נותן לכם שכל המתמנה פרנס על ישראל עבד הוא לעם הזה, וכתיב לבלתי רום לבבו מאחיו, וכן כתיב נמי לא מרובכם מכל העמי' חשק ה' בכם כי אתם המעט ודרשו חכמז"ל בס"פ כיסוי הדם אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפי' בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמיכם לפני והנה כהנים פירושו משרתים וכן פי' הרמב"ן ז"ל והיינו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים מלכות של משרתים שכל זמן שאני נותן לכם מלכות וממשלה תמעטו עצמיכם ותהיו משרתים ועבדים לפני וא"ש לפי"ז דקאמר כה תאמר לבית יעקב פי' שאלו הדברים בעצמן תהי' אמירה רכה לנשים לפי המובן כפשוטו ותגיד לבני ישראל ויהי' בו דברים קשין כגידין לבני ישראל המבינים פנימיות הדבר ומסיים

אלה הדברים אשר תדבר לבני ישראל לא פחות ולא יותר שאם יפחת דיבור כי לי כל הארץ שנאמר בפסוק ראשון לא יהי' מוכרח פירושו של והייתם לי סגולה שכוונתו ע"ד מוסר כמו שפירשנוהו ולא יהי' דיבור קשה לבני ישראל וכן אם יאמר יותר אות אחד וי"ו של וכהנים ויאמר ואתם תהיו לי מלכים וכהנים יהי' הפי' כמו שפי' אונקלס ולא יהי' קשה לזכרים לכן הזהירו אלה הדברים לא פחות ולא יותר:

אתם ראיתם את אשר עשיתי למצרים, במסורה, אתם קחו לכם תבן, אתם ראיתם את אשר עשיתי למצרים, אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם, אתם עדי נאום ה', י"ל הנה המסורה מביא ד' פסוקים יחד המתחילין בתיבת אתם אם כן צריך להיות המכוון באותן התיבו' אתם כי על ידי תיבות אלו מישך שייך להדדי פסוקים אלו, ויש לפ' דהנה ידוע דעדים המעידים אינם יכולין להעיד שראו בעיניהם ובאזניהם שמעו רק אם יראו וישמעו כל המעשה מתחלתו ועד סופו וכמו שדרשו חכמז"ל דבר ולא חצי דבר שאין עדים יכולין להעיד רק אם ראו הדבר שלם אבל אם רק חצי המעשה ראו אם גם חצי האחר מפי השמוע' שמעו איננו עדות כלל, והנה אבותינו ספרו לנו מדור ודור והעידו לנו על קבלת התורה שנתן הקב"ה התורה לא"א יוצאי מצרים שהמה יצאו ממצרים ע"מ לקבל התורה כדכתיב אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכדאיתא שעל מנת כן הוצאתי אתכם ממצרים שתקבלו מלכותי וכיון שמקובלים אנו מאבותינו שמעידין לנו ע"ז צריכין המה לראות הכל מתחלתו ועד סופו אבל אם דור אחר אשר לא יצא ממצרים היו מקבלין התורה אין זה עדות כי כל אחד מעיד על חצי דבר שראה וחצי מפי השמעה, וזה פירושו אתם קחו לכם תבן זה עבודת הפרך וקושי' השיעבוד שעבדו במצרים "ואתם" היינו אתם בעצמיכם אשר לקחו תבן ללבן הלבנים ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים (וכדאיתא במכילתא פרשה ב' לא במסורת אני אומר לכם לא כתבים אני משגר לכם לא עדים אני מעמיד אלא אתם ראיתם) ואתם אשר נשתעבדתם במצרים ויצאתם משם וראיתם הנסים והנפלאות נצבים היום כלכם לפני ה' לעברך בברית שהוא קבלת התורה וממילא אתם עדי נאום השם. (מספר שיר מעון):

ואשא אתכם על כנפי נשרים, י"ל הא דמדמה לכנפי נשרים ולא ליונה דאמתילו כנסת ישראל ליונה יעוין ברש"י, וי"ל דאיתא במס' קדושין (דף ל' ע"א) אפילו ישראל עע"ז מ"מ נקראים בנים חביבים למקום שנאמר והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי וידוע דנשר יש לו כל ארבעה סימני טומאה של עופות טמאים, לכן מרמז כאן אם גם להם כל סימני טומאה כנשר מ"מ ואביא אתכם אלי כי חביבים הם שנקראו בנים למקום וק"ל, (משמ"מ):

ואביא אתכם אלי, במכילתא ואביא אתכם אלי לפני הר סיני, יש לפרשו לפי מה שאיתא במדרש שבקרבתן לפני הר סיני פסקה זוהמתן, והנה אותו זוהמא היתה מחיצה מבדלת ביניהם לבין אביהם שבשמים וע"י שפסקה מהם ממילא היו דבוקין בהי"ת וזה ואביא אתכם אלי להיות דבוקין בי היינו במה שהביאם לפני הר סיני שפסקה זוהמתן ע"י הבאה זו וממילא ואתם הדבקים בה' אלקיכם וק"ל, (משמ"מ):

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, יל"ד מה ואתם הרי עמהם היה מדבר ועוד שהתחיל בתרתי בני יעקב ובני ישראל ומסיים בחדא אשר תדבר אל בני ישראל, ולקמן משה דיבר עם "זקני" ישראל ויענו כל "העם" וה' אמר בעבור ישמע "העם" בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם נ"ל הקב"ה אמר לדבר עם ההמונים שהם בית יעקב ועם הזקנים שהם בני ישראל המיוחדים ויאמר אליהם והייתם לי סגולה וגו' ואתם זקנים שבדור תהי' יותר מזה והוא שתהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים פירש מן ואתם וכו' תדבר דוקא אל בני ישראל הם הזקנים אך כשדיבר משה זה לזקני' לא רצו ישראל להיות הזקנים נבדלים, ויענו כל העם כל אשר דיבר ה' נעשה כולנו, כי כולנו נהי' ממלכת כהנים וגוי קדוש, והוא טענת קרח כל העדה כולם קדושי' ומדוע תתנשאו, ואמר הקב"ה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך ולא עמהם כי לא יוכלו לסבול (כאמרם וא"כ אלקי' עמנו פן נמות) ומשם ואילך גם בך ובנביאי' יאמינו לעולם דלא כקרח ועדתו:

[] **נעשה ונשמע** בפ' ואתחנן כתיב כל אשר ידבר ה' אליך ושמענו ועשינו הקדימו שמיעה לעשייה י"ל כי באמת על מה שציוה הקב"ה אמרו נעשה קודם לנשמע כי ידעו שהקב"ה לא יצוה להם דבר שאי אפשר לקיימו כי הוא ית"ש ברא האדם וידע

טבע בני אדם כי יוכלו לשמור ולעשות ולקיים לפי טבעם הכל בנקל כמו שאמר הקב"ה עמי מה הלאתיך ענה בי אבל את אשר יתקנו חכמי הדור ז"ל חששו פן ואולי יעשו גדרים ותקנות שאי אפשר לקיימם לכן רצו לשמוע תחלה מה המה ואח"כ לקבלם עליהם לעשותם, והנה אמרו חכז"ל (מגילה דף י"ט ע"ב) מלמד שהראה הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וכל מה שהסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה, ואית' בהקדמת תוי"ט לס' זרעים כי הקב"ה הראה הכל למשה אפי' כל מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש כמו שאמרו חכמיז"ל אבל לא אמר רק למשה ומשה לא הי' מוסר זה כלל עד יבוא הזמן שיתקנו כך חכמי הדור כי לכל זמן ועת לכל חפץ, וכן אית' במדרש רבה יתרו פ' כ"ח יעו"ש אמר ישעי' הנביא, מקובל אני נבואתי מהר סיני אלא שלא הי' לי רשות לאומרו עד עתה, וזה כל אשר דיבר ה' "אליך" ושמענו תחלה אם הציבור יכולין לעמוד בו ועשינו (כי גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו וגם לא פשטה בישראל ולא קבלו עליהם רוב הציבור בטלה כדאי' במס' ע"ז דף ל"ו ע"א יעוין שם שיטת רש"י ותוס' ובפסקי תוס' מגילה דף ב' וברשב"א במגילה) ובזה יש לפ' שאחז"ל קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר, דקאי על דברי סופרים שקיי' עתה כי ראו כי מרדכי לא הי' משתחוה להמן ומסר נפשו ובאמת לא הי' רק איסור דרבנן מפני מראית עין כי גזירת המלך הי' להשתחות להמן ורק על שהי' לבוש בע"ז ונרא' כמשתחוה לע"ז חלילה לכן מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה והקב"ה גמר עליו ועשה נסים ונפלאות אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם וראו והבינו כי יפה עשה מרדכי ודברי חכמיז"ל דברי אלקים חיים המה ברוח הקודש אשר הופע עליהם ממרום וקבלו הכל באמונת חכמים בעשיי' קודם לשמיעה כראוי' וכנכון וק"ל:

[] **וקדשתם היום ומחר** אחכז"ל כי הוסיף משה יום אחד מדעתו, וי"ל טעמו ונימוקו של מרע"ה כי איתא (במס' שבת דף פ"ו ע"ב) דר' ישמעאל סבר ג' עונות בעינן כי שכבת זרע שפלטה אשה לאחר ג' עונות אינו מטמא עוד כי כבר נסרח במעיה ואינו ראוי' להזריע, ורבנן סברו שש עונות שלימות בעינן, ובעי ר' פפא שכבת זרע של ישראל במיעיה של כותית מהו, ישראל דדאיגי במצות (פירש"י קיום המצות וחרדים

בדבר ומתוך דאגה מתחממין כדכתיב תם לבי בקרבי) חביל גופייהו אבל כותים לא את"ל כותים כיון דאכלי שקצי' ורמשים חביל גופייהו ונסרח, במעי בהמה מהו וכו' והנה אית' במד"ר פ' בשלח כי ישראל במצרים לא התגאלו במאכלות אסורות, ולפי"ז קודם מתן תורה דעדיין לא דאיגי במצות הרבה, (ופשוט באותן ב' מצות שנצטוו במרה לא שייך דאיגו במצות) וגם שקצים ורמשים לא אכלו לכה"פ צריכין להמתין וי"ו עונות, והקב"ה אמר רק היום ומחר כי מותרין היו לאכול שקצי' ורמשים ככל הגוים לכן ציוה רק היום ומחר שהמה ג' עונות שלימות, אבל משה שידע מקדושתם וקידשם מלהתגאל במאכלות אסורות ולא חביל גופייהו, ודאיגי במצות נמי לא הוי לכן הוסיף יום א' שיהא לכה"פ וי"ו עונות, והקב"ה הסכים לו על ככה על שקידשם משה וקדשו עצמם במותר להם:

וישב משה את דברי העם אל ה' ויאמר ה' א"מ הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם, ויגד משה את דברי העם אל ה' ויאמר ה' לך אל העם וקדשתם וגו' הגבל את ההר וגו' ופירש הרא"ע כי מתחלה וישב משה ולא המתין הקב"ה עד שאמר לי' משה דברי העם אלא מיד אמר ליה הנה אנכי בא אליך בעב הענן ומ"מ אחר גמר דבורו של הקב"ה ויגד משה את דברי העם אל ה' רצוננו לראות מלכינו כברש"י ואעפ"י שכבר א"ל הקב"ה הנה אנכי בא אליך מכל מקום עשה משה שלו להגיד דבריהם אל ה', ואם שזה דוחק עוד קשה מ"ט אמר לי' הקב"ה אחר כך וקדשתם והגבל ההר ולא אמרו לו מיד באמירה ראשונה, וגם יל"ד בעבור ישמע ולא אמר בעבור יראו העם כי בעיניהם ראו משה עומד בין ה' וביניהם כדכתיב בפ' ואתחנן, והנה במה שאמרו רצונינו לראות מלכינו יש ב' כוונות א' טובה מאוד כי חשקה נפשם ולהשיג דבר ה' מפי עצמו ולהיות זוכי' לנבואה, ולזה יש לחוש לרוב תשוקתם להתקרב יהרסו אל ה' לראות כאשר באמת קרה לנדב ואביהו ויחזו את אלקים ע"כ צריך הגבלה, וגם צריכין קידוש ופרישה שיהיו זוכין לקבל פני שכינה, אך יש כוונה שלא טובה שאינם מאמינים בנבואת משה רבינו ע"ה ובשאר נביאים כי ידבר אלקים את האדם וחי, ע"כ אינם מאמינים עד שישמעו קול ה' אומר, משה לך אמור להם כך, ולזה סגי בשמעם מרחוק קול ה' קורא וגם אין

לחוש שיתקרבו יותר כי כל איש המוני זוחל ורועד כמו מנוח שאמר מות נמות כי אלקי' ראינו, והנה בשב משה עד לא הגיד דברי ישראל להקב"ה הלא כבר ידע וגם הבין מחשבותם ע"כ מיד אמר הנה אנכי בא אליך ולא אליהם בעבור ישמעו בדברי עמך ויאמינו לעולם וסגי בשמיעה וגם לא צריך קידוש והגבלה, אך משה רבינו ע"ה אוהב ישראל הי' ויגד דברי העם אל ה' כי כוונתם לראות מלכינו ולא סגי בשמיעה על כן שוב אמר הקב"ה קדש העם וגם הגבל ההר, (ובאמת תמוה לי מאוד זה הדבר לומר שמשה אמר שכוונת ישראל היתי' אחרת ממה שאמר לו הקב"ה ויותר תמוה שהקב"ה הסכים על ידו עד שהאיר השית"ב עיני ומצאתי מכילתא על פסוק זה וז"ל רבי יהודה אומר מכאן אתה אומר שאמר הקב"ה למשה הריני אומר לך דבר ואתה מחזירני ואני מודה לך שיהו ישראל אומרים גדול משה שהודה לו המקום עכ"ל, ובזה יובן הנ"ל באר היטב):

[] **ויאמר ה' אליו, לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהני' והעם אל יהרסו לעלות**, יש לדקדק הלא כבר אמר הקב"ה והגבלת את העם סביב לאמור השמרו לכם עלות בהר, משמע ששום אדם לא יעלה ולמה כפל הקב"ה עוד הפעם צווי זה שהכהנים והעם אל יהרסו לעלות, וי"ל יען כי עתה א"ל הקב"ה ועלית אתה ואהרן עמך והוה לי' נדר שהותר מקצתו והותר כולו לכן כפל הקב"ה לומר והכהנים והעם אל יהרסו לעלות: **ויקרא ה' אל משה אל ראש ההר ויעל משה**, איתא במסכת שבת דף פ"ח ע"ב ואמר ר' יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, א"ל לקבל תורה בא א"ל חמדה גנוזה וגו' תנה הודך על השמים א"ל הקב"ה למשה החזר להן תשובה אמר לפניו רבש"ע מתייירא אני וכו' א"ל אחוז בכסא כבודי והחזר להן תשובה וכו' אמר להן כלום למצרים ירדתם לפרעה השתבעדתם, תורה למה וכו' י"ל כי ידועה כי התורה היתה כתובה לפניו ית"ש באותיות בלתי מצורפין (יעוין בהקדמת הרמב"ן על התורה) וכתב בס' אלים להר"י מקאנדיא שבכל עולם ועולם מצורפין האותיו' בענין אחר המובן לאנשי אותו עולם לחיות הקדש כראוי' להם ולאופנים ושרפים ומלאכי השרת ולנפשו' הככבים ומזלות ולעולם התחתון הזה נצטרף מעשה מצרים ומרגלים וכדומה, והנה הם אין

להם הרגש ומובן בגשמיות אבל האדם יש לו אחיזה בכל העולמות והרבה צפו לדרוש במעשה מרכבה נמצא התורה ראוי' לאדם שהוא משיג הכל העולמות העליונים, והתחתון, משא"כ מלאכי שרת והיינו אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה ר"ל שיבואו ויבינו שאתה אחוז בכסא כבוד בעולם היותר עליון וגם החזר להם תשובה כלום למצרים ירדתם כלומר אני משיג מכסא הכבוד עד עולם התחתון משא"כ אתם, ומשרע"ה מרוב ענותנותו לא השיב שהוא גדול מהם באחזו בכסא הכבוד אלא אמר כלום למצרים ירדתם כתשובת אדם ילוד אשה, ולהיותו ענותן שנהג בהם כבוד הוסיפו עליו אהבה (כדאית' שם שהמלאכי' נתנו לו מתנות) כמאחז"ל בענו אהוב למעלה ונחמד למטה, ודו"ק:

ויתיצבו בתחתית ההר אית' במסכ' שבת בדף הנ"ל אמר ר' אבדימא בר חמא בר חסא, מלמד שכפה עליהן הקב"ה את ההר כגיגית אם תקבלון את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם אראב"י מכ' מודעה רבא לאורייי' במ"ל פ"י ממכיר' הקשה להסוברין דבאונס מית' לא מהני טענת אונס דמחמת סכנת מיתה גמר ומקני א"כ איך אמר מודעה רבה לאורייתא ע"ש, י"ל לפימ"ש תוס' דיראו מפני האש הגדולה וחשבו שנכנסים לסכנת נפשות בעונשים מרים וקשים כמו שאמרו להדי' למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת ואלו לא כפה ההר כגיגית היו בורחין מהאש אלא שעכשיו שכפה ההר כגיגית אמרו בנפשם מה לי הכא מה לי התם הבורח מן האש יפול אל הפח כפיית ההר, נמצא בזה לא שייך אגב אונס מיתה גמר ומקני שהרי לא חשבו להמלט ממיתה בכניסה אל האש, ומיושב קושי' המ"ל, וממילא מיושב קושי' התוספ' מאומות העולם דפ"ק דע"ז דהם מיאנו מיד ולא רצו לקבל טרם שידעו מן האש הגדולה הזאת ואלו הי' כופה עליהם ההר כגיגית אז והיו מקבלין מחמת אונס מיתה, לא הי' להם מודעה כקושי' המשנה למלך דאגב אונס מיתה גמר ומקני:

ונפל ממנו רב, במכילתא וז"ל, יחידי שיפול מהם הרי עלי ככולם מלמד שאחד ממעט ע"י כולם, יחידי שיפול מהם הרי הוא עלי כנגד כל מעשי בראשית שנאמר כי לה' עין אדם עכ"ל, וצריך ביאור מה כוונתם ז"ל בזה שאמרו מלמד שאחד ממעט ע"י כולם גם מהו הרי הוא כנגד כל מעשה בראשית, והנה זה יש לפרש כי כל העולם כולו

נברא בשביל צדיק אחד כדכתיב צדיק יסוד עולם כמש"א חכז"ל (שבת דף ל' ע"ב) מאי כי זה כל האדם א"ר אלעזר כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה ובשעת קבלת התורה היו כולם צדיקים אין בהם נפתל ועקש כדאית' במכילתא רבי אומר להודיע שבחן של ישראל שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה השוו כולן לב אחד לקבל עול מלכות שמים בשמחה, לכן אם יפול ממנו אחד הרי הוא כנגד כל מעשי בראשית, אבל הרישא תמוה, ונלענ"ד שיתפרש כולו לפי מכילתא זו בפרשה ב' וז"ל לעיני כל העם מלמד שאם היו חסרים אחד אינו כדאי לקבל התורה כי יהיה האחד מעכב על כל ישראל בקבלת התורה יעיין שם וזה שאמרו מלמד שאחד ממעט ע"י כולן פי' בקבלת התורה והנה הקב"ה תנאי התנה במעשה בראשית ע"מ שיקבלו ישראל את התורה ואם לאו יחזרו כולם לתהו ובהו (כדאית' ברש"י בראשית בפסוק יום הששי ה"א יתירה דקאי על מתן תורה) וכיון שאחד ממעט ע"י כולן מלקבל התורה ממילא יבוטל מעשה בראשית וזה מה שסיים המכילתא אחד שיפול הרי הוא עלי כנגד כל מעשה בראשית לכן העד בעם וכו' וק"ל:

ועוש' חסד לאלפים, הנה קשה להבין הלא איתא במס' ר"ה דף ל"א ע"א אמר ר' קטינא שיתא אלפי שנין הוי עלמא וא"כ אין מציאות שיהיו אלפים דורות, וראיתי בס' שושנים לדוד (הובא בתוספות חדשים על המשניות סוף מס' מכות) מביא קושי' זו, ומביא תירוץ בשם הקדמת בה"ג דדור הוא ב' שני' ועוד יעו"ש ותירו' תמוה דמאי שנא דכ"ו דורות שעברו מאדם עד מרע"ה עד שניתנה התורה המה היו דורות שלמים ותתקע"ד דורות שלפניו לא היו דורות שלמים ועוד מבואר בגמרת חגיגה בהדי' שבאמת אותן תתקע"ד דורות שנחסרו מאלף דור נשתלו עתה בכל דור ודור והם המה עזי פנים שבדור יעוין שם (גמרא חגיגה דף י"ד ע"א ברש"י שם ובתוספ') ועוד הרי ממקומו נלמוד דכוונת הקרא על דור ממש דכתיב על שלשים ועל רבעים לשונאי, ומתרגום אונקלס מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לשונאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון, וכן הוא ברכות דף ז' ע"א כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן הרי מבואר דדור ממש קאמר ואנו למדין ממנה מדה טובה מרובה ממדת פורעניות חמשה מאות פעמים יותר, (יעוין תוי"ט מסכת מכות פרק ג'

משנה ט"ו בד"ה העושה) א"כ מוכח דאלפיים דורות ממש קאמר דאל"כ מדה טובה אינה מרובה חמש מאות פעמים יותר ואשמוט מקושי' חמורה הזו ובטעם השמטה יובן גם לשונם שיתא אלפא שנין הוי עלמא "וחד חרוב" שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואביי אמר "תרי חרוב" שנא' יחיינו מיומים ואלו ואלו דברי אלקים חיים המה, וק"ל, (מש"מ):

זכור את יום השבת לקדשו אמרו חכז"ל זכרהו על היין ואיתא שם קי"ב ע"ב ואמר רב אחא בר יעקב וצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא זכור וכתיב התם למען תזכור את יום י"ל כך דלכאור' יש להוכיח להזכיר יציאת מצרים בלילות דהא ילפינן גז"ש זכירה זכירה דצריך להזכיר יצי"מ בקידוש ומבואר שם ק"ו ע"א דעיקר קידושא בלילה הוא דכי קדש יומא תחלת יומא בעי לקידושי ודכתיב זכור את יום השבת היינו בכניסת היום והוא בלילה וה"ה למען תזכור נמי בלילה הוא דילפינן זכירה זכירה בג"ש, וא"כ מוכח להזכיר יצי"מ בלילות, וי"ל לרבנן דראב"ע תפלות אבות תקנום ויעקב תיקן תפלת ערבית ומצוה להקדים להתפלל ביום כמו שהתפלל יעקב וכ"כ תוס' להדיא בברכות כ"ו ע"ב ד"ה יעקב וגו' וא"כ יתפלל של שבת בע"ש ויקדש בעוד היום ולא הוי זכירת יצ"מ בלילה וע"ש דף כ"ז ע"ב דמאן דצלי של שבת בע"ש מקדש על הכוס ג"כ בע"ש ולא מוכח מידי דמזכירין יצי"מ בלילות, וידוע דר"ג ס"ל תפילת ערבית חובה ור"י ס"ל רשות ועי"ז העבירו לר"ג מנשיאותו ומינוהו לראב"ע והסכימו מן השמים שיעשה לו נס שיעשה כבן ע' שנים, והכי קיי"ל כר"י דת"ע רשות וידוע נמי דמאן דס"ל אבות תקנום ת"ע חובה, ומאן דס"ל כנגד תמידין תקנום הו"ל רשות דת"ע נגד אברים ופדרים שאין חובה להקטירם בלילה וגם להך דיעה אין זמנה רק בלילה דלא ילפי' מיעקב וא"א להתפלל של שבת בע"ש (וצריך להסביר כך כי ממנ"פ שאם מתפלל ערבית שהוא כנגד אברים ופדרים של קרבן תמיד של בין הערביים ביום דהיינו נגד מה שלפעמים הקריבו גם האברים ופדרים ביום א"כ הלא הוא בכלל תפלת המנחה שהוא כנגד תמיד של בין הערבים כולו (ולאו דוקא נגד זריקת הדם בלבד דהא מטעם זה ת"ע רשות דהא יותר טוב להקריב האו"פ מבעוד יום כעיקר מצוותו כי חביבה מצוה בשעתה וכמו שאין מתפללין בשחרית

תפלה מיוחדת נגד אברים ופדרים של קרבן תמיד של שחר) וא"כ תפילת ערבית כנגד מה היא אם מתפללה ביום בשלמא בלילה אזי היא כנגד אברים ופדרי' שנשארו עד הלילה, וכנגדם היא התפלת ערבית, וזה דלא כמג"א סי' רס"ז סעק"א דסבר איפכא דלכן מתפללין בע"ש ת"ע מבעוד יום משום דהוא כנגד או"פ של ע"ש דאס' להק' בשבת דעולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת) ומוכח שמזכירין יצי"מ בלילות והיינו הרי אני כבן שבעים שנה ומוכח דהלכה כר"י דתפילת ערבית רשות ולא נתקן נגד יעקב וא"כ א"י להקדים להתפלל ומוכח מג"ש דזכירה זכירה דמזכירין בלילה ואפי"ה לא זכיתי וגו' ודו"ק:

זכור את יום השבת, בטור או"ח סי' רפ"ו איתא כי נ"ד תיבות יש בפ' זכור וכנגדם נ"ד תיבו' בנוסחא אתה אחד ועיין בב"י דיש נוסחא לומר יום מנוחה וקדושה א"כ פש ליה תיבה חדא, וי"ל נ"ה תיבות כי זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, ונ"ל הא דלא אמר הקב"ה זכור ושמור בשתי תיבות סמוכים זה לזה וג"כ הוי ילפינן ההיקש כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, י"ל שלא להוסיף כת"ר אותיו' בעשרת הדברות:

לבר מצוה

זכור את יום השבת לקדשו, אמרו חכז"ל זכריהו על היין, הנה ביבמות דף פ' ע"א איתמר אכל חלב וגו' והרמב"ם פ"ב מאישות פסק כשמואל, והקשה בנודע ביהודע לאבן עזר סימן וי"ו הא קיי"ל הלכה כרב לגבי שמואל, והעלה דהרמב"ם אינו מפרש כפרש"י דרב יוסף שאמר כל הני מילי מעליותא לימרו משמאי דלפרש"י הודה רב יוסף שלא דבר נכונה וזה לא יתכן אלא שהפי' באופן שהק' נשאר לרב ורב יוסף אזיל לשמואל ומשו"ה פסק רמב"ם כוותי':

והנה נראה לומר דרש"י לשטתו הי' מוכרח לפ' כפירש"י באופן שיהי' הלכה כרב, והרמב"ם לשיטתו אפי' אם מפרש נמי כפירש"י מ"מ שפיר פסק דקטן היה באותה שעה אפי' אליבא דרב, דאיתא בעירובין למ"ד ע"א פיסקא מערבין לנזיר ביין וגו' ע"ש וקשה לפי"מ דאיתא בנזיר ד' ע"א קדושא ואבדלתא מושבע ועומד מה"ס הוא ופרש"י כיון דקידוש על היין דאורייי' מדכתיב זכור זכריהו על היין וילפי' מזכרו כיין לבנון א"כ מותר לנזיר לקדש על היין ע"ש והנה לרוב הפוסקי' קדוש במקום סעודה

דאוריית' (וכן איתא בתוס' רי"ד פסחים מהדורא תליתאי שקדוש במקום סעודה דאורייתא גמור הוא ומושבע ועומד מהר סיני שיקדש ואין קידוש אלא במה שהוא קובע סעודתו דכתיב וקראת לשבת עונג הלכך במקום קריאה שם תהא עונג וכו' ואם אין לנזיר פת יקדש על היין לכתחלה וישתה דאין נזירות חלה על יין קידוש מאחר שמצוה הוא לקדש בו יעוין שם היטב באריכות ובסוף דבריו וז"ל ומיהו הכי אגמריה רחמנא למשה הכא היכא דאיכא סעודה מחייב והיכא דליכא סעודה לא מחייב ומשו"ה לא מקדשינן בלילי יוה"כפ שחל להיות בשבת) דכתיב וקראת לשבת עונג במקום קריאה שם תהא עונג (הגם שמקרא זה כתוב בדברי קבלה אעפי"כ היא דאורייתא כל מה שכתוב בפסוק זה וכדמוכח ממדרש תנחומא ריש פ' בראשית דאיתא שם כבוד שבת דאורייתא ודחי אלף דרבנן הגם שרמב"ם נקט שכבוד ועונג שבת מדברי סופרים אין ראי' כמש"כ בכסף משנה שדבר שאין מפורש בתורה רק נלמד מדרש קרי ליה הרמב"ם דברי סופרים כמו שנקט גם על קידושי כסף דברי סופרים ומיושב לפי"ז מה דנקטינן דאסור מהתורה להתענות בשבת כיון דילפי' אותו ממה דכתי' בקרא וקראת לשבת "עונג" א"כ הוה עונג בשבת דאו' ובזה אנח לן מה דנקטו הראשונים וכן העלה המג"א בהלכו' פסח סי' תע"ט דמדאוריית' חייב לאכול כזית פת בשבת ויו"ט י"ל כיון דכתיב לקדוש ה' מכובד ודרשו חכז"ל שזה יוה"כ שאין בו לא אכילה ושתיי' כבדהו בכסות נקייה משמע היכא שיש בו אכילה ושתיה העיקר כיבוד במאכל ובמשתה וידוע דעיקר מו"מ הוא הסעודה ועיקר הסעודה הפת, (ולכתחלה באמת צריך לאכול כביצה רק בדיעבד יוצא בכזית כדאיתא בטוש"ע או"ח סי' רל"ג) שהוא עיקר הסעודה ובתריה נגרר כל הסעודה והוה פת מעיקר כבוד שבת ויו"ט. ויעוין ב"י בהלכות יוהכ"פ סי' תר"ג שמשום זה חייב לאכול בעיוה"כ משום כבדהו במאכל ובמשתה וביו"הכ אי אפשר לכן יכבד אותו וישמח לקראת קדושת היום בעיו"הכ והנה לפי"ז גם בר"ה חייב מדאוריית' בפת דגם בו כתוב מקרא קודש שהוא בכלל לקדוש ה' מכובד וצ"ל דכל המוזכר בפסוק הזה הוא הלכה למשה מסיני ואתא ישעי' ואסמכיה אקרא כמו שאמרו חכז"ל כמה פעמים ביחזקאל דהוא הלל"מ ואתא יחזקאל אסמכי' אקרא ובפרמ"ג איתא כיון דמסיים הקרא כי פי "השם" דבר,

מוכח דהוא דאוריית', והנה איתא במכילתא לסדר בא פרשה ט' וביום הראשון מקרא קודש כבדהו (קדשהו) במאכל ובמשתה וכסות נקייה (כי כל היכא דכתיב מקרא קודש הוא בכלל לקדוש ה') אין לי אלא יום הראשון ואחרון שקראו מקרא קודש חולו של מועד מניין ת"ל אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש ולפ"ז הי' גם כזית פת בחוה"מ חיוב דאוריית' כמו ביו"ט (ובאמת בירושלמי סבר דבחוה"מ חייב לאכול ולחזור ולברך בה"מז אם שכח יעלה ויבוא יעוין סימן קפ"ח בטור או"ח ובב"י שם) אך באמת סיפא דמכילתא זו הובא גם בחגיגה דף י"ח ע"א הואיל וחה"מ קרוי מקרא קודש דין הוא שיהא אסור בעשיית מלאכה והנה לשיטת ר"ת ודעימי' דדרשה זה אסמכתא בעלמא הוא ומלאכה בחה"מ דרבנן י"ל דגם פת אין בו חיוב כיון דחה"מ לאו בכלל מקרא קודש הוא והלימוד שהובא במכילתא לאו מפורש הוא שקאי אחה"מ וי"ל דקאי איו"ט ראשון ושביעי של פסח ושאר י"ט, ואנח לן בזה מה דקשי' לן כיון שבחה"מ אסור מן התורה להתענות דחייב בשמחה וכדתנן ההלל והשמחה שמונה וכן מבואר ברמב"ם הל' יו"ט והוא פשוט, מה ראו חכז"ל לחלק ביו"ט חייב בכזית פת ולא בחה"מ ובפרט להפוסקים דכזית פת דאורייתא, אבל לפ"ז ניחא דפת לאו משום שמחה חייב אלא ילפינן ממקרא קודש וחה"מ לא מקרי מקרא קודש להפוסקים דמלאכה בחה"מ דרבנן הגם שמדרבנן י"ל הוא קודש חלקו חכז"ל בין חוה"מ ליו"ט בין קדושת יו"ט שאסור במלאכה מדאוריית' לחה"מ דרבנן משום היכר לחלק, וי"ל להפוסקים דאסור במלאכה מדאוריית' גם בחוה"מ כזית פת דאוריית' ובאמת בגמר' איתא סתם שבתות וי"ט לא סגי דלא אכיל פת ?וחוה"מ בכלל יו"ט לדדהו ויעוין בריטב"א סוכות ובשו"ת חיים שאל שמאריך שחוה"מ קרוי יו"ט ואולי גם להפוסקי' דס"ל מלאכה בחה"מ דאוריי' כזית פת דרבנן דא"מ ילפא מברייי' אחרת שם ולאו דוקא מברייית' שקראתו מקרא קודש הארכנו בזה להבין דברים קשין להולמן) וכ' ראש בערבי פסחי' וכן קיי"ל בש"ע אם אין לו סעודה שותה ב' רביעית יין א' לקידוש וא' למקום סעודה (לשיטת הב"ח ולבוש שצריך רביעית יין בר מרביעית דקידוש הובא במג"א או"ח סי' רע"ג סע"ק י"ב) ואיתא בעירובין כ"ט ע"א אמר רב מערבין בשתי רביעית יין ע"ש נמצא לפי הנ"ל אם הנזיר מערב בשתי רביעית יין

ושם במקום שהניח עירובו בשדה או בשום מקום אם יהי' שמה בין השמשות הרי לא ימצא שם אלו ב' רביעית יין ויהיו מותרים משום שמחויב בהן מן התורה, נמצא הוה סעודה הראוי לו קודם בין השמשות בזמן תוס' שבת וקשה מ"ט דב"ש דס"ל אין מערבין לנזיר ביין וב"ה נמי מה צורך להם להביא מיהכ"פ תיפוק לי' דה"ל סעודה הראוי לו בעצמו:

וי"ל אה"נ אם הסעודה ראוי לו מודה ב"ש אך פליגי באופן שאינה ראוי לו, דהנה קיי"ל האב מדיר בנו בנזיר עיין מסכת נזיר כ"ט ע"א וס"ל לר' יוחנן הלכה למשה מסיני היא כך, ועתה משכחת לי' במי שלא הביא ב' שערות לזמן י"ג שנה והוא עדיין בין י"ג לבין כ' שנה והדיר עצמו בנזיר וגם אביו הדירו בנזיר, נמצא שהוא נזיר ממנ"פ אם יבוא סימן סריס ויהא גדול למפרע ה"ל נזיר בשביל נדרו, ואם לא יביא סי' סריס, ויהא קטן למפרע הרי הוא נזיר ע"י אביו, ואמנם בחיוב קדוש היום ספק אולי יהי' קטן ואינו מחויב בקידוש היום נמצא בין השמשות אין הסעודה ראוי לו כי אסור לשתות יין מספק מצות קדוש ולדחות ודאי נזירות, וכיון שאין הסעודה ראוי' לו אין העירוב קונה לו, ואסור לצאת חוץ לתחום דשמא הוא גדול ואסור לצאת, ואע"פי דממ"נ אם יהי' גדול הרי גם העירוב היה ראוי שהרי הוא מחויב בקידוש היום אה"נ, מ"מ כיון דעכ"פ מספיקא אסור בו אע"פ שיתברר אח"כ שטעה והי' גדול מ"מ עתה בין השמשו' לא הי' הסעודה ראוי ואינו קונה לו ערוב, ואסור לצאת ע"כ ס"ל ב"ש דלא קנה עירוב, וב"ה נמי הוצרכו להביא ראי' מיה"כפ וא"ש:

אך כל זה אי הלכה כרב דנעשה גדול למפרע אבל אי הלכה כשמואל דקטן הי' באותה שעה נמצא אינו צריך עירוב מן התורה והדר' קושי' לדוכתא, מיהו בשלומא אשמואל גופי לא קשה מידי מברייתי' דב"ש וב"ה הנ"ל, משום די"ל דלא סבירא לי' שיעור עירוב בשתי רביעית יין ע"ש בסוגי' דעירובין כ"ט אך אנן הא הא קיי"ל כרב דשיעור עירוב ב' רביעית יין א"כ אי סק"ד הלכה כשמואל קשה כנ"ל, ע"כ הוכרח לדחוק ולפרש בדברי ר' יוסף כפירושו באופן שיהי' הלכ' כרב באיסורין, וא"ש:

אמנם הרמב"ם לטעמי' אפי' אי מפרש כפירש"י מ"מ שפיר פסק, דהנה רב ושמואל נקטו אכל חלב מבן י"ב עד י"ח ולא נקטו עד בן כ' כהלכתא והתוס' ד"ה אכל נדחקו

דקאי כר"א או כב"ש וקשה אמאי לא נקטו במלתי' כרבנן מבן י"ג עד כ' וי"ל דהנה הרמב"ם פסק בכל דוכתא ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, וא"כ קשה הכא שהוא ספק גדול ספק קטן איך יצוייר שיהי' חייב, הא מן התורה מותר לאכול חלב מפני שהוא ספק קטן, וי"ל דהרי הקשה הר"ן ספ"ק דקידושין אי סק"ד דספק לקולא איך יצויר אשם תלוי על ספק חלב ותי' הר"ן התם דווקא דאיתחזק איסורא דלא מייתי אשם תלוי אלא בחתיכה אחד משני חתיכות, אבל בסתם ספק הוה לקולא מן התורה עיי"ש וא"כ למ"ד חתיכה אחד נמי חייב אשם תלוי מודה רמב"ם דספיק' דאורייתא לחומרא ומבואר בכריתות י"ז ע"ב דר"א מחייב על חלבו של כוי אשם תלוי משום דס"ל בחתיכה אחד מביא אשם תלוי, ופליגי הכא רב ושמואל אליבא דר"א אי מחייב וא"כ ממילא מתורץ דקדוק הנ"ל דהם פליגי אליבא דר"א ור"א הא ס"ל בנקבה מי"ב עד י"ח, ואם אולי ר"א דיבמות הוא ר"א ביו"ד ואינו אותו שמחייב אשם תלוי על כוי, מ"מ הא ברור דר"א דכריתות הוא ר"א שמותי וס"ל כב"ש מסתמא לגמרי בין בזכר ובין בנקיבה וא"ש:

נמצא להלכה אפי' יפרש הרמב"ם כפרש"י ויהי' הלכה כרב מ"מ הא רב לא אמרו אלא לר"א אבל לדידן דספיקא לקולא אינו חייב מספק עד שיביא סי' סריס, ומ"מ לק"מ מבריתא דיבמות דהתם ב"ש הוא וב"ש הא ס"ל כר"א דלא בעי ב' חתיכות והוה גדול למפרע מן התורה וא"ש דאין מערבין לנזיר ביין וב"ה דדחי ליה מיה"כ לדבריו דב"ש דחי לי' וא"ש הכל וק"ל, וע"ש ביבמות פ' ע"א הנ"ל תוס' ד"ה נעשה וגו' כתבתי על הגליון השייך לכאן במ"ש דהשתא מיהא איגלאי למפרע וגו' עכ"ל כתבתי שם דליכא למימר משום רוב המתאחרים להביא ב' שערות אחר י"ג שנים, מסתמא יולדו להם סי' סריס וכמ"ש תוספ' נדה מ"ו ע"ב דנעשה התראת ודאי ע"י רובא, ז"א מספיק דא"כ גם בהכה השני תחלה ואח"כ הראשון ה"ל התראת ודאי דהרי רוב נשים לתשעה יולדת כדלעיל ל"ז ע"א, אע"כ האי טעמא דרובא ליתא אלא בצירוף דגם סופו להתברר למפרע, ומיהו גם בהך דסופו להתברר לחוד נמי לא סגי' כדמוכח פ' בן סורר ס"ט ע"א דיליף דאזלינן בתר רובא בד"נ מקטנה שמא תמצא איילונית, וקשה דלמא חובשין הבועל עד שתגדיל ואי משום התראת ספק הא לאגלאי אי תהי'

אילונית אע"כ האי טעמא לחוד לא סגי אי לא הוה אזלי' נמי בתר רובא בד"נ ועמ"ש מהרש"א בקידושין יו"ד ע"א, נמצא דתרוייהו צריכא אהדדי שיהיה רובא וגם סופו לאגלאי למפרע, והא בלא הא לא סגי' לשווי' התראת ודאי, ועוד נ"ל דוקא שסופו לאגלאי ממילא אבל לא ע"י מעשי אדם דאל"ה תיקשי מחולין פ"א דהא התם סופו לגלאי ע"י זריקה, אע"כ כיון שהוא ע"י מעשי אדם לא אמרי' גילוי למפרע, מיהו אין ראי' כולי האי מהתם דליכא רובא בהדי דכיון שהוא מחוסר זמן משום או"ב ליכא רובא לזריקה:

ואעתיק פה ג"כ מ"ש אצלי בגליון חולין שם פ"א ע"א השייך לכאן, אהא דאמר רבא היא חולץ וגו' זה לשוני שם אע"ג דרבא ס"ל שמי' התראה במכות ט"ו ע"א גבי אונס שגרש כר' יוחנן בטלו ולא בטלו והתראת ספק שמי' התראה כפירש"י שם וא"כ סתר רבא עצמו י"ל כמ"ש רמב"ם פ"ה משבועות הלכה ב' דוקא היכא שהלאו מפורש אמרי' שמי' התראה, ורצונו לומר התם מיד שגרש עבר על הלאו המפורש, אלא שבידו לתקנו אח"כ א"כ הוי לי' התראת ודאי, אעפ"י שאין לוקין עד שבטלו, מ"מ אם בטלו הו"ל למפרע התראת ודאי, משא"כ הכא שלא עבר על לאו מפורש דכל שחיטת קדשים לא שמה שחיטה ככל שחיטה שאינה ראוי, עד שיזרוק הדם ויעשה ראוי למפרע נמצא בשעת התראה עדיין לא עבר על שום לאו ולא שמי' התראה ומזה ראי' לרמב"ם הנ"ל, ועיין מה שכתב תוס' שבת ד' ע"א ד"ה קודם וגו' ועיין חידושי ריטב"א מכות שם שגם לגירסת רי"ף ורמב"ם שם יש לקיים פירש"י שם עיין שם וק"ל:

[]**ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת** "**לה' אלקיך**", ובפ' ויקהל כתי' ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' "לכם" קודש, וי"ל לפי מה דאיתא בשלחן ערוך או"ח הלכות שבת סי' ר"צ ברמ"א שם דבני אדם העוסקין במלאכתן בששת ימי המעשה המה יקדישו את יום השבת רובו ככולו לה' ללמוד תורה, ות"ח אשר כל השבוע רק בתורת ה' יעסקו יוכלו להרבות יותר בעונג שבת, של מאכל ומשתה ושינה והנה איתא במכילתא פ' ויקהל כתיב ששת ימים תעבוד וכתיב ששת ימים תיעשה (משמע ע"י אחרים) כאן בעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים וכשאין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן והנה

כיון שמלאכתן נעשית ע"י אחרים והם עושין רצונו של מקום עוסקין בתורה ובמצות כל ימי השבוע על זה כתיב ששת ימים תיעשה (ע"י אחרים) מלאכה וביום השביעי יהי' "לכם" קודש להרבות בתענוג הגוף מאכל ומשתה ושינה וכאן כתיב ששת ימים תעבד אתה בעצמך ולא תעסוק בתורה אז ויום השביעי שבת "לה' אלקיך" להרבות בתורה ובעבודה ביום השבת ויהיה שבת לה' אלקיך, וק"ל:

כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך, ובשניות נאמר למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, כתב רמב"ן שהזהיר על כיבוד האבות שהם שותפים בתחילת הווייתו ויצירה כמו הקב"ה, והנה אמרו חכז"ל נח שלא נברא יותר משנברא והלואי שלא נברא וא"כ מה ענין לכיבוד הזה, אך כתב שם תוס' דזה לשארי בני העולם אבל עבדי ה' אשרי להם ולדורם, לכן אנו מברכין ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו, ע"כ אחרי קבלת מלכות שמים באנכי ולא יהיה לך וקבלת שבת שמורה על החידוש ויכולת אח"ז שהוא מעבדי ה' ונוח לו שנברא עי"ז כבד את אביך שהוא שותף ביצירה שזכית לבוא אל העוה"ז שעי"ז יזכה לעוה"ב שכלו טוב והיינו בדברות שניות אומר למען יאריכון ימיך בעו"הז, ולמען ייטב לך בעוה"ב, אך יש צדיקי' גדולים יותר שאינם צריכין עו"הב כ"א יפה להם שעה א' בעוה"ז בתשובה ומע"ט מכל חיי העוה"ב וזה כבד אב ואם שזיכה אותך למען יאריכון ימיך בעוה"ז בלבד בלי ייטב לך לעוה"ב ע"כ בדברות הראשונות קודם העגל היו כל ישראל באותו מדריגה שיפה להה שעה א' בעוה"ז מכל חיי העוה"ב ע"כ לא צריך למען ייטב לך:

לא תרצח, הנה בציבור קורין לא תרצח בקמץ תחת הצדיק וביחיד קורין בפתח תחת הצדיק (עיין במג"א סימן תצ"ד) ורמז למה שדרשו חכז"ל כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, שפותח פיו לכל מי ששאלו דבר וזה לא תרצח בפתח, ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה שמקמץ להשקות אחרים מבאר תורתו וזה לא תרצח בקמץ, רמז שלא תקמץ מלהורות ממורי הפלאה זצ"ל:

לא תחמוד בית ריעך והדר אשת ריעך, וכתב הרא"ע דכן ראוי לקנות בית טרם ישא אשה, ובאחרונות נאמר לא תחמוד אשת ריעך תחלה נדחק הרא"ע ונ"ל בראשונות

אמרו לא תחמוד בדמי פי' שחומד ביתו שיקנה ממנו בדמים וכן אשתו יפייסו בדמי' שיגרש אשתו והוא ישאנה ובזה אורחא דמילתא קונה בית ואח"כ נושא אשה כדא' פ' משוח מלחמה אבל במשנה תורה מיירי לא תחמוד בלא דמי' שלא יתאוה לגזול ביתו ולזנות עם אשתו, וכיון דמיירי דרך זנות אין לומר דרך שיבנה בית ואח"כ ישא אשה הא לא מיירי בנשואין אלא מזנות ע"כ הקדים אשה לבית וק"ל:

אשר לריעך, אותיות של עשרת הדברות המה כמנין כ'ת'ר', כמנין תרי"ג מצות ושבע מצות דרבנן כן הובא בספר עיר דוד בשם הקדמת סמ"ג ויש לרמוז הש"מ דרבנ' בתיבות "אשר לרעך" "א" אבילות זה שבעת ימי אבילו' "ש" שמחה זה שמחת חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, שהי' תקנת משה רבינו ע"ה, "ר" רחיצה זה נטילת ידים, "ל" לחם שהוא פת גוי ועמו נכלל בשולי נכרים, "ר" רשויות זה עירובי חצירות ושיתופי מבואות אשר בלעדיהן המה רשויות מתחלקות ואסור להכניס ולהוציא מזו אל זו, "ע" עמלק זה מקרא מגילה שקאי על מחיית המן ואנשיו שנהרגו אז בי"ג אדר שהמה נצר זדון מזרע עמלק, "כ" כהנים נס חנוכה שנתקן על ידי כהנים:

וכל העם רואים את הקולות וגו' וההר עשן וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, ויאמר משה אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, אחז"ל איזהו יראה שהיא על פניו של אדם היא הבושת, י"ל בהפטרה כתיב והבית ימלא עשן ואמר אוי לי כי נדמיתי כי טמא שפתים אני ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב, י"ל דאחז"ל עשן בחופה דלע"ל למה שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו פי' כי אש שלמעלה אינה אוכלת ומכלה כי אם אור בהיר הוא ואין עשן, ומתרץ הוא קצת מדה"ד שכל א' בוש מחופת חבירו הגדול ממנו אמנם ישעי' ידע שאין גדול ממנו בדורו ואין לו בושה מפניהם א"כ הבית ימלא עשן למה אע"כ מפני פחיתות עצמו שהוא טמא שפתים, והכא במתן תורה וההר עשן וינועו העם ויעמדו בשכלם מרחוק להבין עשן למה וחשבו שהם מדה"ד על כולם שימותו (כאמרם ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות) שראו מה שלא ראוי להם ע"כ אמר להם מרע"ה אל תיראו כי לבעבור תהיה יראתו על פניכם היינו הבשת שכל אחד נכוה במדריגתו של חבירו

שהרי הי' לכל א' מישראל מדריגה והגבלת ההר מה שלא הי' לחבירו והבושה ההיא הוא מדה"ד של עשן:

וירא העם וינעו, אמרו חכז"ל שעל כל דיבור ודיבור הי' נשמתן יוצאת וחזרו לאחוריהן י"ב מיל ומלאכי השרת החזירו אותן להר סיני, וי"ל דאיא במסכ' שבת דף פ"ו ע"ב דכ"ע בשבת ניתן תורה ושיטת הרי"ף ע"פ הירוש' די"ב מיל תחומין דאוריית' הוא ואסור לילך מן התורה ולא היו רשאין לחזור לכן החזירו אותן המלאכים, והגם שהחי נושא את עצמו מ"מ היו חולין מחמת שיצאה נשמתן כמובן ובחולה לא אמרינן החי נושא את עצמו, ולמ"ד אין תחומין למעלה מיו"ד י"ל שהחזירום באויר למעלה מיו"ד טפחים ולא עברו אפי' על תחומין דרבנן (דלמעלה מעשרה אפילו י"ב מיל רק מדרבנן הוא דאינו דומה לדגלי מדבר) וק"ל ממו"ר הפלאה זצ"ל:

וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, הנה איתא בהקדמת הרמב"ן על התורה שהתורה שלמעלה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה היא כולה שמותיו של הקב"ה ובמתן תורה נתחברו אות אל אות ונעשו תיבות אלו בראשית ברא וכן כולם ובזה י"ל וירא העם וינועו (האותיות) ויעמדו מרחוק אחד מחבירו ונצרפו ונעשו תיבות בראשית ברא וגו' וק"ל (בשם הרב רבי עמרם זצ"ל):

ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו, הנה תפלה היא עבודה (כמו שאית' בתענית ב' ע"א ולעבדו בכל לבבכם איזה עבודה שהיא בלב הוי אומר זה תפילה) ובמקום הקרבנות שמקריבין ע"ג מזבח נתקנו השלש תפלות כי תפלות במקום תמידין תקנו (ברכו' דף כ"ה ע"ב) ואמרו חכז"ל (ברכות נ"ה ע"א) שלשה דברים מזכירים עוונותיו של אדם ואחד מהם עיון תפלה ומפרש בתוס' כגון שחושב שראוי' הוא שיקובל תפלתו מצד מעשיו הטובים, אלא יחשוב שהקב"ה בחסדו הגדול ישמע תפלתו ואנקתו תמיד וזה י"ל ע"ד רמז ומוסר בכתוב, ולא תעלה במעלות דהיינו שתחשוב שיש לך מעלות שבהם תעלה על מזבחי להקריב דהיינו להתפלל, לא תעשה כך כדי אשר לא תגלה ערותך עליו פן ימצאו עוונתיך מרובין ויגולה ערותך, רק תחשוב כי הקב"ה שומע תפלת כל פה ברחמים אמן (מש"מ):

[]**ולא תעלה במעלו' על מזבחי** סמיך ליה ואלה המשפטי' אשר תשים לפניהם, י"ל לפמש"כ רש"י ק"ו מה אבנים שאינם רואות ושומעות וכו' אמרה תורה שינהג בהם מנהג כבוד, חבירו שנברא בצלם של הקב"ה ק"ו וזה ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו ואלה המשפטים של אבני מזבח אשר תשים "לפניהם" שינהגו כל אחד כבוד בחבירו וילמדו ק"ו מאבני המזבח (והנה לאדם חשוב ונכבד במעלה ממנו אין דרך לבזותו רק למי שהוא נתון תחתיו וזה שסמיך ליה כי תקנה עבד עברי) וק"ל:

מזבח אדמה תעש' לי וגו' כי חרבך הנפת עליה ותחלליה וכו' אשר לא תגלה ערותך עליו, י"ל ההמשך כי העובדים להשרים העליונים להם יתכן להקריב ולהקטיר כמ"ש רמב"ן פ' אחרי אך עבדי ה' שאין אמצעי בינינו לבין אלקינו אין מקום לקרבנות כי כלום חסר, ומשו"ה כתב הרמב"ם במורה שאיננו אלא להרחיק טעות עע"ז ממחשבותינו וצווח הרמב"ן ר"פ ויקרא א"כ אין כאן קדושה ולא ריח ניחוח אע"כ הוא סוד נשגב כמ"ש רמב"ם בעצמו סוף ה' מעילה, והנה הזהיר לא תעשון אתי אלהי כסף שאין אמצעי ביני וביניכם והוה סד"א אין מקום לקרבנות קמ"ל אפי"ה מזבח אדמה תעשה לי והוה סקד"א איננו קודש אלא הוא רק להוציא מחשבת ע"ז מדעתינו קמ"ל לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחלליה גם לא תעלה במעלות וגו' שמע מינה קודש קדשים הוא:

אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם וגו' ע"כ לא תעשון אתי פי' אין אתם עושים עמי כלום כי איני צריך לכם אם תצדק מה תתן לו אלא הכל לטובתכם אך בכל זאת לא תעשון לכם אלהי כסף ואלהי זהב להרבות לכם כסף וזהב [אשר תתגאו על ידי זה כמש"כ וכסף וזהב ירבה לך וכו' ורם לבבך] אלא מזבח אדמה תעשה לי נפשי כעפר לכל תהי' כאדמה שהכל דשין עליה, אך בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ברכה עליונה להדבק בהי"ת וכעין מהופך בכל מקום אשר ברכתיך אזכיר שמי כלומר אזכיר שמי עליך, ע"ד וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וע"ד סיום ברכת כהנים ושמו את שמי על בנ"י ואני אברכם:

מה שחנני השי"ת בסוגי' דמות צורות לבנו' מס' ר"ה ומס' ע"ז מ"ג ע"א שנת תקע"א לפ"ק (לשבת ב' דחנוכה).

תנן התם דמות צורות לבנות, כתב רש"י צורות לבנות גרס' יראה דרצה בזה דלכאורה אפשר לומר שהי' לו עיגול אחד חציו שחור וחציו לבן כדמות כדור הלבנה וכשהי' מראה ההדיוטות הי' מקמץ ומראה להם קצת ממנו רצועה קצרה ברצותו מרחיב וברצותו מקצר ונמצא שלא היה לו אלא צורה אחד אמנם לא נראה כן כיון דהי' אפשר להתלמד בחצי עיגולי' שני' או שלשה א' רחב מחבירו כפי שיעור הנראה בשעת חידושה, א"כ לא הותר לו לעשות כדור שלם, לפי התירץ להתלמד שאני שאותו התירוץ פסקו הפוסקים, ומהטעם שיבואר לקמן אי"ה, ע"כ פי' רש"י צורות לבנות גרסי' לשון רבים שהי' לו חצאי עיגולים הרבה לא ראי זה כראי זה ולא כדור א' שלם ואפי"ה מקשה הש"ס ומי שרי משום דלמראה עיני בני אדם נראה שזה דמות לבנה וכאשר יבואר זה אי"ה:

ומי שרי בתשובת מהר"ם אלשיך הקש' מאי טעמא לא תי' מיד אחרים עשו לו (ולא ידעתי מ"ט לא קשי' נמי דהיה לו לתרץ להתלמד שאני ויבואר לקמן אי"ה) ולפענ"ד לפי מה שכתב תוס' ביומא נ"ד דמדכתיב תרי קראי לא תעשון אתי ולא תעשון לכם חדא אתי' לאסור אפי' ע"י אחרים אותן שבמדור העליון וחדא להתיר ע"י אחרים אותם שבמדור התחתון, והשתא י"ל דהס"ד דלא מייתי שום ברייתא רק קרא כדכתיב הוה ס"ל מדכתיב נמי לא תעשון לכם לאסור אפי' ע"י אחרים שלא יהי' מצוי' לכם, א"כ הרי דאסור אפי' כל משמשי' ע"י אחרי' אבל לבתר דמייתי כל הנך בריתות ידע דאיכא לחלק בין משמשי' למשמשי' ולאוקמי איסורא למשמשי' שבמדור העליון אותם אסורים אפי' ע"י אחרים אבל אותם שבמדור התחתון מותרים ע"י אחרים:

ולפ"ז מוכח דשמעתין ס"ל דלא תעשון לכם אתי לאיסורא לא ימצא לכם כלל אפי' ע"י אחרים, דאי ס"ד כשיטת תוס' שם דלכם משמע התירא אתם לא תעשון אבל אחרים יעשו לכם, והיינו במדור תחתון ורישא לא תעשון אתי סתמא משמע אפי' ע"י אחרים מוקמי' לעליון, א"כ קשה לפי הס"ד דלא ידע לחלק והוה ס"ל רישא וסיפא דקרא תרווי' בחדא מלתא מיירי א"כ הרי הותר בפי' ע"י אחרים דכתיב לא תעשון

לכם אתם, אבל אחרים יעשו, א"כ ה"ל לשנויי מיד אחרים עשו לו, אע"כ דהוה ס"ל לא תעשון לכם לא ימצא לכם וכנ"ל וק"ל, עיי' מנחות מ"ב יעשו להם אחרים וגו':

והנה הר"ן הקשה לדעת מהר"מ מר"ב (שהוא תוספ' יומא הנ"ל) מאי מקשה מר' יהודה סמי עיני' דדין הא משמע שהיה לו צורת אדם בטבעתו ואותן שבמדור העליון אסור אפי' אחרים עשו לו לדעת מהר"מ הנ"ל, ולפענ"ד לק"מ לפי הנ"ל דלשמעתין נפקי איסורא מלא תעשון לכם ומוקמינן למדור העליון והיתירא מלא תעשון אתי והנה מיניה דרשינן נמי לא תעשון אותי נמצא הותרה צורת אדם ע"י אחרים אעפ"י שגם הוא ממדור העליון וגזירת הכתוב כך הוא ע"כ לפי אותה שיטה:

והנה מהר"י טראני בתשובה ח"ב בתשובת השייכים לי"ד סי' ל"ה כתב מה שמחלק הרמב"ם בין צורת אדם דמותרת בשוקעת ושארי צורות אין חילוק ביניהם דהאסורים אסורים בין שוקעות בין בולטות, והר"ן תמה מנ"ל הא, כתב הוא ז"ל דנפקא לי' משום דקשיא ליה קושי' התוס' דלמה צריך לאסור דמות ד' פנים בהדדי תיפוק לי' משום צורת אדם אע"כ לחלק דצורת אדם לא מתסר אלא בבולטות ומסברא שכתב הר"ן, אבל דמות ד' פנים נאסרים אפי' בשוקעת, והנה לפי הנ"ל לא מוכח מידי די"ל לחלק באופן אחר דצורת אדם מותר ע"י אחרים משא"כ ד' פנים, ולעולם לחלק בין שוקעת לבולטות גם בשארי צורות, והאמנם לק"מ דאיהו לא פסק הך תי' דאחרים עשו לו אבל אהש"ס קשה בתר דמסיק הך דאחרי' שרי' א"כ תו לא הוה צריך לדחוק דר"ג עשו לו אחרי' ולא חיישׁ לחשדא דאיכא למימר חיישׁ לחשדא ולא עשו לו אחרים אלא שוקעות היה דגם בלבנה יש לחלק ואי מההכרח דמהרי"ט הנ"ל זה אינו דאיצטריך קרא לחלק בין אדם לד' פנים בעשיית אחרים אם לא נאמר דשמעתין ס"ל דלכם מורה התירא ולא תעשון אתי איסורא ואדם נמי אסור ע"י אחרים וא"כ הדרה קושי' הר"ן הנ"ל לדוכתא, וע"כ צ"ל דבלא שום ראי' מקרא ס"ל להש"ס דאין לחלק ביין בולטת לשוקעת בלבנה כיון שכן הם ברקיע וכמש"כ תוס' והר"ן דלא כמהרי"ט שהוציא כן מהכרח הנ"ל:

ובתשוב' מהר"ם אלשיך הקשה מאי קושי' דלמא דוקא צורה שלימה אסירא ור"ג לא עשה אלא כחצי לבנה, ותירץ דמוכרח דאפי' כחצי צורה אסורה דהרי קתני לאסור

צורת מלאכים שרפים ואופנים וא"א לצייר צורתן בשלימות אע"כ אפי"ה אסור ע"ש ולפענ"ד אין זה פשוט כל כך דא"א לציירן בשלימות אלא מכח קושי' התוס' שהקשו תיפוק לי' דאסור לצייר צורת אדם והיינו צורת מלאכי השרת ותי' שאינם דומין שאין להם עורף וכהאי גווני, ועפי"ז מיושב פסק רמב"ם דלא הביא שום תירוץ מתי' הש"ס לא אחרים עשו לו, ולא להתלמד שאני, הנה הך דאחרים עשו לו גם הרי"ף לא מייתי ויבואר לקמן אי"ה אך הך דלהתלמד הרי"ף מייתי לי' והרמב"ם לא מייתי ליה ויראה דודאי שינויי' דחיקא הוא, דניהו דקתני להדיא בבריית' מ"מ בריית' קאי באיסור למוד חקותם ונימוסי' שלהם על זה שייך אם אינו לומד לעשות כמוהם רק להבין ולהורות שפיר דמי, אבל הכא שהמעשה נאסר, לנו יאמר אדם שיזרע כלאים להבין ולהורות הלכות יניקת כלאים, ויבשל בשר בחלב להבין ולהורות שיעורו וכה"ג א"כ התירוץ הוא דוחק מפני קושית הש"ס, וס"ל להרמב"ם דהך קרא דאתי אותי לא תעשון אותי אביי הוא דדריש לי' הכא, אבל רבא לא ס"ל כלל וכמש"כ תוס' בר"ה ד"ה חוץ מפרצוף אדם בתחילת דבריהם, ונהי דמ"מ לרבא נמי אסור פרצוף אדם משום שהוא צורת מלאך ושרף מ"מ לא מפיק לי' מאותי, אלא משום שהוא בכלל פרצוף שבמדור עליון ומשו"ה לא הוה מצי לשנוי' כל הפרצופים מותרין חוץ מאדם בעשה, דבשלמא לאביי נאסר אדם משום שהוא בצלם אלקים וכתיב אותי א"כ לא מיירי כלל מאותם שבמדור העליון א"כ כל הפרצופו' מותרות היינו פרצפות שלמטה בהמה חיה ועוף, משא"כ לרבא לא דרש אותי ולא נאסר אדם אלא משום שהוא בכלל מלאכי שרת, וא"כ כל הפרצופות מותרות אהי קאי דהא אדרבא כל אותם שבמדור העליון אסורין וקושי' זו הקשה ר' אליקים שבמרדכי שהביא ב"י וכן הוא בתשובת מהר"ם מר"ב ע"ש, נמצא לרבא אין הכרח שתהיו פרצופו' מלאכי שרת פרצוף חסר, וכיון שאין הכרח לק"מ לר"ג דאמרי' שלא עשה לבנה שלימה וממילא לא אתאי לתי' הש"ס אחרים עשו, או להתלמד ונאסר הכל:

ובטו"ז הקשה לרמב"ם דפי' גבי מוצא צורת חמה ולבנה דאין הכוונה על כדור חמה ולבנה אלא צורות המיוחסים להם כגון מלך יושב על עגלה ע"ש ופסק כן רמ"א סי' קמ"א א"כ לא מקשה הש"ס אר"ג דהא ר"ג לא עשה אלא כדור לבנה או אפי' רק

חצי עיגול ולא צורת מלך יושב בעגלה או באופן אחר, ותי' ז"ל דלענין עשי' גזירת הכתוב הוא ואין לחלק ע"ש והנה לפמ"ש רמב"ם טעם דאיסור עשיי' שלא יבואו למשוך אחריו ולעבוד הצורה ההיא א"כ שפיר הוה מצי לחלק כנ"ל והדרה קושי' הטו"ז לדוכתא ונ"ל דא"א לומר כן דא"כ למה ליה בשמים ממעל לרבות חמה ולבנה וגו' ואי משום דהתם מיירי לעבדם אדרבא הא למה לי קרא השתא בלא לעבדם אסור מכ"ש כשעושה לעבדם ודוחק לומר לעבור בשני לאוין וכמש"כ התוס' ביומא הנ"ל, ועכ"ח הוה ס"ל דהתם מיירי בצורות המיוחסות להם והכא מיירי בעיגול כעין חמה ולבנה ומקשה שפיר:

עוד י"ל דלפום סוגי' דשמעתין משמע דמהאי קרא נפיק נמי איסורא מן התורה שלא לעשות בית תבנית היכל וגו' והתם לא שייך טעמא של רמב"ם שלא יבואו לעובדן וע"כ גז"הכ הוא, ואין לחלק בין עושה צורת המיוחסת לשמש וירח או לעושה עיגול הדומה להם:

ובדברי' יתיישב היטב מ"ט לא הקשה מיד מברייתא דמייתי באחרונה דמפורש בה חמה ולבנה, ועיין מה שנדחק מהר"ם אלשיך, ולפי הנ"ל אתי שפיר דמברייתי' דחמה ולבנה לחוד לא הוה מצי להקשו' דה"א כקושי' הטו"ז דמיירי בצורות המיוחסות ולא בעיגול לכן המתין עד דמייתי תחלה הך דלעבדם שמזה מוכח דאיסור עשיי' מיירי דוקא בעושה העיגול ובאיסור דלעבדם מיירי בעושה צורה המיוחסות, דאי לאו הכי תרתי למה לי, ושלא יאמר האומר, מוטב שנאמר תרווייהו מיירי בצורה המיוחסת ולעבור בשני לאוין, ויהי' טעם איסור העשיי' כמש"כ רמב"ם שלא יגרר אחריהם, משנא' שהוא גזי"הכ בלי טעם, ע"כ הקדים עוד לאתוי' דברי אבייי דס"ל דגם איסור כלי מקדש נפקא מהך קרא והנך עכ"ח גזיה"כ הוא דלא כרמב"ם, א"כ הכא נמי לימא הכי:

ומיהו הוה מצי לתירוצי ולומר ר"ג צורות לבנות חסירות הי' לו וליכא איסור אם אינם בשלימותם, משו"ה מייתי תחלה הך דלא תעשון דמות שמשים שבמדור העליון וקשה תיפוק לי' דכתיב לא תעשון אותי שהוא צורת אדם וצ"ל כתי' התוס' שא"א

לצייר צורה מלאכי שרת שאין דמותם כדמות אדם, וא"כ מוכח אפי' צורה חסירה אסורה והקשה שפיר מלבנה והן הנה דברי מהר"ם אלשיך שהבאתי לעיל:

ועדיין הו"מ לתרוצי ר"ג עשה צורה שוקעת ולא מתסיר אלא בולטות, ע"כ מייתי תחלה דמות ד' פנים וקשה קושי' התוס' דתיפוק לי' משום צורת אדם, וצ"ל כתי' מהרי"ט דאדם מותר בשוקעות משא"כ שארי צורות העליונות וה"ה לבנה כמש"כ הר"נ א"כ קשה שפיר נמצא לא הו"מ להקשות בלי צירוף כל הברייתות ביחד:

והנה הרמב"ם דכתב הטעם משום שלא יגרר אחריהם לעע"ז, נ"ל דס"ל דבהא פליגי הני לישנא דלישנא קמא גזיה"כ הוא בלי טעם א"כ יש להתיר ע"י אחרים דגז"ה הוא לא יעשה אבל אחרים יעשו, ולהך לישנא אסור מן התורה ג"כ לעשות בית תבנית היכל ולהך סברא לא שייך להתלמד עביד דמה בכך כיון שגוף המעשה מתועב, ואמנם אידך לישנא ס"ל דטעמא דקרא משום שלא יבוא לגרור לעבוד הצורה ההיא וא"כ אסור אפי' ע"י אחרים ושריא להתלמד דאיכא למימר לא תלמד לעשות אבל לא להבין ולהורות וה"נ כיון שאין המעשה בעצמו מתועב רק משום גזירה שיעבדנו ואע"ג דאכתי שינוי' דחיקא הוא דאין דומה עושה מעשה ללומד, מ"מ הך תי' הוה ס"ל הכי, וסמיך הרמב"ם על זה התירוץ השני, כמו הרי"ף ואע"ג דכבר כתבתי לעיל דלדינא ס"ל לרמב"ם אפי' להבין ולהורות אסור מ"מ בהא סמוך עליו לפרש הטעם משום שלא יבוא לעע"ז ואסור אפי' ע"י אחרי' ומשו"ה לא מייתי בהלכות ע"ז הך דבית תבנית היכל רק בהלכות בית הבחירה, ושם משמע שאין לוקין עליו רק שאסורו מדרבנן שלא ישמש בשרביטו של מלך הכבוד ית"ש, וכן ראיתי בס' אחד מהאחרונים, והיינו מטעם הנ"ל דלישנא בתרא האמת כן הוא, וכן משמע בברייתי' דבית תבנית היכל לא מייתי לא תעשון אתי כמו בכל שארי בריתות אע"כ לא מקרא מייתי לי' אלא מדרבנן ודלא כמשמע ממהרי"ק שהוא איסור דאורייתא:

בית תבנית היכל יש לדקדק אמאי ל"ק היכל ת"ה וכן י"ל באכסדרא תבנית אולם, וי"ל דלא מיבעי' היכל ממש אלא אפי בית שיש בו חדרים הרבה ואין ענינו להיכל, ולמראית עיני איש אינו נראה כהיכל כלל, מ"מ אסור משום שיווי ארכו ורחבו, ונראה מפני זה כתב רש"י שאם אינו שוה ממש בארכו ורחבו לית לן בה משום שהוא בית,

אבל אי הוה היכל היה מודה רש"י דאפי' אינו שוה ממש לארכו ורחבו מ"מ כיון דלפי ראות עינים הוא דומה להיכל ה"ז אסור משום דלפי ראיית עין נראה כהיכל וכמו שמוכיח השואל במהרי"ק מדמפליג בין מנורה בת ששה ושמונה לבת ז' ולא מפליג בבת ז' גופא בין גבוה י"ח טפחים או פחות, ולחנם נדחק בזה מהרי"ק:

וכן נראה באולם תבנית אולם היה במשמעו שהי' בונה אולם לפני בית הפנימי, וזה פשיטא דאסור, אבל אכסנדרא משמע שהוא בנין בפני עצמו אינו נסמך לבנין אחר כלל, ומ"מ כיון שהוא דומה לאולם בארכו ורחבו אסור, ועל זה יפה הקשה תוס' דע"כ הך אכסדר' נבנית ג"כ רק רובו פתוח ומעוטו סתום כמו האולם דאל"ה איזה ערך יש לו עם האולם שהרי אינו נבנה להיות אולם לחדר שלפנים ממנו, וע"כ אין לו ייחוס אלא בשיווי הבנין וא"כ ע"כ אינו פתוח כולו רק רובו וא"כ איך קרי לי' אכסדרא, ועל זה תירץ תוספ' כיון שע"כ רובו פתוח קרי לי' אכסדרא, נמצא זה הפי' מסכים עם פירושו של החכם צבי, אבל לדינא דברי מהרי"ק נכונים:

ואמנם בתוס' דיומא כ"ד ע"ב קאמר טעם אחר שמותר אם אינו מכוון בארכו ורחבו דא"כ לא יעשה אדם שום כלי אכילה ושתי' ושלחן שיאכל עליו ע"ש, ועדיין אני אומר היינו בשארי כלים שכל אדם צריך להם א"כ לא שבקת חי וגם אינו ניכר בזה שמשמש בשרביטו של מלך ית"ש שכן דרך של בני אדם משא"כ במנורה בת ז' קנים שאין מן הצורך להשתמש בכיוצא באלו הקנים רק מפני שכן היה במקדש זה אסור אפי' אינו מכוון ממש לאותה המנורה ועיין בתבואת שור במס' ר"ה:

ולפי האמור נ"ל בשלחן תבנית שלחן יש לומר דלמ"ד עושין כלי שרת של עץ נמצא אסור לעשות שלחן של עץ א"כ לא שבקת חי וע"כ להתיר אם אינו שוה ממש בארכו ורחבו ואז מותר אפי' בשל זהב, אמנם למאי דקיי"ל אין עושין של עץ א"כ מותר להדיוט לעשו' של עץ א"כ של מתכות אסור אפי' אינו שוה לשל מקדש בארכו ורחבו והכי קיי"ל, ויש לדון במה שנוהגין לאפות מצות על שלחנות של נחשת, ועיין עוד בסמוך דבר דרושיי שייך לכאן:

כדרך שעשו בית חשמונאי וגו' הרא"ם בביאורי סמ"ג הקשה מה תועלת בנס חנוכה הא השמן מתטמ' בהמנורה שנעשית בטומאה, ע"י טמאי מתים, ותי' שהי' מנורה של

עץ ומייתי משמעתין, וראיתי מי שהבין דפשוטי כלי עץ אינו מקבל טומאה וליתא דהא ע"כ הנרות עשויי' לקבל שמן, אבל הטעם הוא מפני שאינו מטלטל כשהיא מלא שמן וכלי עץ איתקש לשק שיטלטל מלא וריקם משא"כ כלי מתכות, ועיי' במס' מגילה כ"ז ע"ב ותמצא כדברינו:

ובתשובת שער אפרים הקשה תינח לר"י בר' יהודא אבל לרבנן מאי איכא למימר, וכן הקשה בס' אלי' רבה סי' תר"ע ועיי"ש בב"ח, והנה ראיתי בפנים בביאורי רא"ם שכ' לפני זה שהקש' הא יכולים לעשות שמן בטומאה ולהדליק בציבור דדחי טומאה, כשם שדחי שבת, ותי' דעשיית השמן הוה רק מכשירי מצוה ואינו דוחה טומאה כשם שאין הבאת האיזמל למילה דוחה שבת, ואמנם דבריו אלו מחוסרי הבנה לפע"ד מה ענין זה לכאן בשלמא בהבאת האיזמל איכא חילול שבת בהוצאה מרשות לרשות אינו דוחה שבת מפני שהוא רק מכשירים משא"כ עשיית שמן בטומאה אין שום איסור ואחר שכבר נעשה בטומאה, והוא מדליק בו בפנים זה הוא גוף המצוה כמו שחיטת פסח הבא בטומאה, נמצא כי דבריו צ"ע:

מ"מ לפי דבריו אלו אין מקום לקושייתו שהקשה מה תועלת בנס הא השמן הי' מתטמא במנורה הא בודאי היה תועלת דאלו לא נעשה נס לא היה אפשר לעשות שמן אחר מטעם הנ"ל דהעשיי' ה"ל מכשירין, ולא היה אפשר אלא ליקח שמן ישן שכבר היה טמא והוא עצמו כתב לעיל מזה שהכל הי' טמא מטומאת ע"ז של גוים שלר"ע מטמא כנדה ע"ש וא"כ הא קיי"ל טומאת מת היא שהותרה או דחויי' בציבור משא"כ זבין ומצורעי' ונדה וא"כ שמן של טומאת ע"ז לא דחי בציבור משא"כ של טומאת מת מחמת שנגע במנורה שנגמרה ע"י טמאי מתים הותרה או עכ"פ דחויה בציבור וא"כ לק"מ קושי' הרא"ם הנ"ל, וצ"ל דקושייתו לרבנן ריש פרק ר"ע במסכת' שבת דס"ל טומאת ע"ז נמי כמת ולא כנדה ע"ש א"כ גם היא הותרה בציבור, והקשה שפיר לדדהו מה תועלת בנס, ולפי"ז יפה תירץ דהנך רבנן מצי סברי כר"י בר' יודא דמכשיר במנורה של עץ ואינו מטלטל מלא וריקם ואינו מקבל טומאה, ומעתה לק"מ קושי' שער אפרים דלרבנן מאי איכא למימר דס"ל של ברזל היתה, אינהי יש לומר דסברי כר"ע דע"ז מטמא כנדה ובלא"ה לא קשה קושי' הנ"ל:

אלא לכאור' לדינא לא אתי' שפיר דקיי"ל כרבנן דר"ע דע"ז מטמא כמת וקיי"ל כרבנן דר"י בר' יהודה דדרשינן כל התורה בכלל ופרט ואסור לעשות מנורה של עץ וא"כ הדרה קושי' לדוכתה, והנה יש לדקדק בש"ס מה עלה על דעת ר"י בר"י להביא ראי' מחשמונאים ואיזה הכרח היה לו שהיה להם מנורה של עץ ועת"ח שנדחק, וגם על רבנן קשה מה ראו בכל האריכות וחפום בבעץ והנה בס' אלי' רבה מייתי בשם מלבושי יו"ט מהגאון תי"ט שכ' לישב קושי' הרא"ם הנ"ל שהדליקו בגולמי כלי מתכות שאינו מקבל טומאה ואליהו רבה הקשה א"כ אין מדליקין עליו ג"כ רצונו לומר דלא הוי כלי לענין מנורה, ולפענ"ד הא קי"ל דאפי' נגמר הכלי רק שעתיד לשוף או לכרכר אינו מקבל טומאה, נמצא שהכלי נגמר לגמרי ונהי במחוסר שיפה שייך הקריבהו נא לפחתך מ"מ במחוסר כרכר ופרש"י פ"ב דחולין כ"ה ע"ב שחשב לצור עליו ציורין מועיל מחשבתו שלא לקבל טומאה, ומ"מ פשוט לענ"ד דמדליקין עליו וא"כ ככה היה במנורה של חשמונאים שחשבו עליו בכנ"ל ולא גמרו מחשבתן עד אחר שמונה ימים והיה טהורה באותן הימים ודברי מלבושי יו"ט נכונים:

ולפי"ז נ"ל דהיינו דברי ר"י ב"ר יהודה שהי' קשה לו קושית הרא"ם הא מתטמא השמן ע"י מנורה טמאה ע"כ עשו מנורה של עץ ודרשו ריבוי ומיעוט וריבוי וכתירוץ רא"ם ועל זה השיבו רבנן לא כן הוא אלא של ברזל היתה אלא שחשבו עליו לחפותו בבעץ ולא גמרו מלאכת החיפוי עד אחר החנוכה ונמצא לא היתה טמאה כלל וא"ש, וגם דברי רא"ם נכונים:

אלא שראיתי במגילת תענית שכתוב הכניסו שבעה שפודין של ברזל וחיפום בבעץ והדליקו בהם ע"ש ומייתי לי' בשער אפרים ובאלי' רבה שם, ומשמע שהדליקו בהם אחר החיפוי א"כ כבר נגמרה מלאכתה קודם הדלקה והדרה קושי' לדוכתה, ע"כ נ"ל באופן אחר דבלאה"נ לא קשה מידי קושי' הרא"ם דודאי אינו דומה המדליק שמן במנורה שמתטמא ע"י טמא מת הוה לי' שמן שני לטומאה דעדיין לא גזרו על המשקין להיות תחלה, משא"כ כשהיו טמאין עושין שמן או שלקחו שמן ישן שנעשה כבר ה"ל שמן בעצמו ראשון לטומאה ע"י מגע טמאי מתים עצמם ומאי קושיין, וי"ל תינח למ"ד דטומאה דחוי' היא בצבור וכל מה דאפשר לאהדורי פורתא בטהרה

מהדרינן א"ש אך למ"ד הותרה ולאותו מ"ד לא מטרחינן כלל עיין ביומא וי"ו ע"ב א"כ מאי נפקא לן מינה ושפיר הקשה, וע"ז יפה תירץ דאותו מ"ד ס"ל כמ"ד מנורה של עץ היה ולא מקבל טומאה, והשתא י"ל ר"י ב"ר יהודא כאבי' ר"י ס"ל טומאה הותרה בציבור דס"ל הכי ביומא ז' ע"ב ומש"ה היה מכריח לומר בשל עץ הדליקו דאל"ה לא היה תועלת בנס כלל:

ועדיין יש לפקפק הא סתם ספרא ר' יהודה וידוע דתנא דבי רב שהוא ספרא איהו דרש כלל ופרט וא"כ אסור להדליק בשל עץ במקדש ור"י הא ס"ל הותרה א"כ מאי איכא למימר וי"ל כנ"ל שחיפום בבעץ אחר שמונה ימי חנוכה ובריייתא דמגילת תענית דס"ל הדליקו מיד ס"ל דחוי' הא בציבור:

א"נ יש לומר דאפשר מאי דאמר הש"ס בפשיטות דתלי' בפלוגת' אי דרשי' כו"פ או רבוי ומיעוט כל זה אמר הש"ס לרווחא דמלתא, אבל לעולם אפשר אפילו הדרש כו"פ נמי מתיר מנורה של עץ והוא עפ"י מה שכתב תוס' יומא נ"ד ע"ב הנ"ל מדכתיב ב' פעמי' לא תעשון אתי ולא תעשון לכם מחלקינן בין שבמדור לשבמדור התחתון שהם מותרין ע"י אחרים, והנה הרי"ף ורמב"ם דלא פסקו כהך תירוצא דאחרים עשו לו א"כ קשה תרתי קראי למה לי, והנה רש"י בחומש פי' ממכילת' דסיפא אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם שלא יעשו כרובים של כסף בבית המקדש ע"ש וראיתי במכילתא בזה הלשון הואיל ומצינו בכל כלי שרת אם אינו מוצא של כסף עושה של זהב ה"א כרובים ג"כ אצטריך אלהי כסף נמצא מדאיצט' אלהי כסף מוכח דשארי כלי שרת זהב לאו דווקא ה"ה לכל מיני מתכות ואייתר כלל ופרט דמנורה להתיר של עץ:

ויש לדחות ולומר דמדאיצטריך דכרובים לא מוכח אלא כסף ולא שארי מיני מתכות ואיצטריך כלל ופרט וכלל להתיר של שארי מיני מתכות, אבל לעונם של עץ לא, אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא, ומן המורם באנו ליישב מאמר תמוה במס' קידושין ס"ו ע"א מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלי' שבמדבר וכבש שם וגו' ע"ש בפנים ובמהרש"א ח"א הקשה שם מ"ט שתקו רבנן כל ימיו של ינאי ועבד עבודה משום דבדיעבד כשר עכ"פ מדכתיב ברך ה' חילו, ועתה ע"י הקמת ציץ בין עיניו נתעוררו,

תו קשי' לי על הצדוקי הזה מה ראה עתה לומר לבן של פרושי' עליך, וגם מה ענין הסיפור בשלחנות של זהב מה איכפת לן בזה, תו קשי' לפי המובן הקם להם בציץ שבין עיניך שיתראה עם הציץ שעל מצחו, א"כ הו"ל למימר בציץ שעל מצחך ששם הוא מקום הציץ ולא בין עיניו, ואעפ"י דדרשי' בין עיניך בגז"ש מקרחה בין עיניך שהוא מקום הנחת תפילין מ"מ בלשון בני אדם לא יכון לדבר כן, ועוד שהצדוקים אינם מודין בדרשה ההיא ומפרשי' בין עיניך כפשוטו, ע"כ נ"ל לפי הנ"ל ואקדים דכתיב לא יקום ע"א באיש לכל עון ולכל חטאת וה"ל כלל ופרט לא יקום ע"א כלל לכל עון ולכל חטאת פרט אין בכלל אלא מה שבפרט לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם לאיסורי' ולעדות אשה וכן הוא בספרי ומייתי לי' פ"י בכתובות בסוגי' דתרי ותרי ובגיטין בדוכתא טובא, אמנם מאן דדריש ריבוי ומיעוט ה"ל ריבוי ומיעוט ומרבינן שאינו קם כלל רק לשבועה, והנה ינאי בעת שמחתו רצה לברר לעין כל כי כשר לעבודה מדינא ולא רק בדיעבד ע"כ במסיבת כל חכמי ישראל ציוה להביא שולחנות של זהב והנה אי דרשינן כלל ופרט אין עושין במקדש שולחנות של עץ ומותר לכל אדם לעשות שולחן של עץ, וא"כ אסור לעשות שלחן של זהב אפילו ארכו ורחבו אינו שוה לאותו של מקדש כמו שביארנו לעיל כדעת מהרי"ק דאפילו אינו שוה ממש לשל מקדש נמי אסור, אך מדשתקו חכמים ולא מיחו מבואר דס"ל מותר לעשות של עץ במקדש, ואסור לכל אדם לעשות שלחן אפי' של עץ וא"כ ע"כ להתיר אם אינו שוה ברחבו וארכו דאל"כ לא שבקת חי וכמ"ש תוס' ביומא כ"ד ע"ב הנ"ל, וא"כ איקבע הלכה דדרשינן ריבוי ומיעוט ולא כלל ופרט וממילא אין עד אחד נאמן באיסורין ומכש"כ לפסול אשה מבעלה וא"כ אמו כשירה לכהונה והוא כשר לכהן גדול זהוא כוונת ינאי בהביאו שולחנות של זהב:

אמנם אליעזר בן פועירה א"ל לבם של פרושי' עליך ר"ל אע"ג שלא אמרו לך דבר מ"מ לבם עליך כי בלבם ס"ל כו"פ וכלל וע"א נאמן באיסורין ואתה פסול לכהונה ואינם מוציאים זה מפיהם עד שתקם להם בציץ שבין עיניך דוקא, כי מה ששתקו עד עתה הוא משום שנעשה נס לאבותיך החשמונאים במנורה שבמקדש וקשה קושי' הרא"ם מה תועלת בנס הי' הלא מתטמא ע"י המנורה וע"כ שהכניסו מנורה ש"ע וס"ל

לחשמונאי' ג"כ ריבוי ומיעוט ועושין כלי שרת של עץ ומדנעשה נס עי"ז הרי משמים הסכימו על ידם ואין להפרושים להרים ראש בפרהסי' לומר כו"פ דרשי' אמנם בלבם הם צפונים משום שס"ל אפי' הסכימו משמים אין משגיחין בבת קול ולא במעשה נסים כמו ר"א שאמר כותלי ביהמ"ד יוכיחו ואמת המים יוכיחו ב"מ נ"ח ע"ב ע"כ בכל זאת לא יגלו לך מצפוני' כ"א ע"י ציץ שבין עיניך, והוא דאם תגלה דעתך דס"ל טומאה דחוי' היא בציבור, תו ממילא לא מוכח מידי שהי' לחשמונאים מנורה של עץ וכמ"ד דדרש ריבוי ומיעוט, די"ל מנורה של מתכות הי' ואי משום קושי' הרא"ם הא הוכחנו לעיל למ"ד טומא' דחוי' לק"מ, ואז כשיראו זה ממך יהיה להם פתחון פה לומר דרשינן כלל ופרט ומאמינים לע"א ואתה פסול מהכהונה, והנה ביומא זי"ן ע"ב ציץ מרצה אפי' אינו על מצחו אע"ג דכתיב על מצחו תמיד לרצון מ"מ מרצה אפי' אינו על מצחו דאל"כ כהן גדול ביוה"כ שאינו על מצחו ואפי"ה מרצה ור' יהוד' פליג וס"ל שאני יוה"כ שטומאה הותרה בציבור ואמר שם ור"ש ס"ל טומאה דחויה, והשתא אמר לו הציץ שהוא על מצחך במקומו הראוי', הסירהו משם ושימהו בין עיניך שלא במקומו הראוי', ולא רצה ליעצו שיסיר הציץ לגמרי שלא להסיר עדיו מעליו, וגם לא לשומו למעלה על ראשו ששם הי' כתר מלכות כמ"ש בזה מהרש"א חידושי אגדות, ע"כ אמר ליה שישימהו בין עיניו ובזה מגלה דעתו דס"ל אפי' אינו על מצחו מרצה, ועכ"ח משום דראייתו מכה"ג ביוה"כ וא"כ ס"ל טומאה דחוי' וממילא לק"מ קושי' הרא"ם ולא מוכח מחשמונאים דדרשינן ריבוי ומיעוט וממילא יאמרו חכמים שנאמין לע"א ואתה פסול לכהונה וכן הוה:

שאני ר"ג דאחרים עשו לו וגו' מבואר דאע"ג במוצא צורת אדם לא חיישי' לנעבד מ"מ חשדא איכא שמא הוא עובדו משא"כ בשארי פרצופי' דלא שכיחי כולי האי, וצ"ע א"כ לפי"ז אביי ורבא לעיל דדחקי טובא באוקימתא דברייתא לימא דכולהו מיירי באחרים עשו לו וליכא אלא משום חשדא וליכא חשדא בשום פרצוף אלא בפרצוף אדם, אלא מכאן ראי' דלית' להך שינוי' דאחרים עשו לו ומשו"ה פסק הרי"ף כשינוי' בתרא להתלמד שאני וק"ל:

משפטים

*ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ברש"י ולא לפני גוים עע"ז ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין כב"ד של ישראל, שהמביא דיני ישראל לפני עע"ז מחלל את השם ומייקר שם אלילים להשביח' וכו' יש לפרשו כי כנגד ב"ד שלמטה יש ג"כ כנגדו ב"ד למעלה בשמים ממעל, וכנגד ב"ד ישראל יושבים למעלה מלאכים הקדושים והטהורים וכנגד ב"ד של עע"ז יושבי' למעלה שרים שלהם הנקראי' אליל' וכאשר ילך לדון לפני ב"ד שלהם ולא לפני ב"ד של ישראל מיקר שם אלילים:

[] **כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם**, עיי' ש"ע ח"מ סי' של"ג הובא שיטת המרדכי בפ' האומני' שפועל יכול לחזור אפי' בחצי היום מטעם כי לי בנ"י עבדים, ולא עבדים לעבדים מיהו אעפ"כ מותר אדם להשכיר עצמו לפועל דווקא לעבד אינו יכול למכור עצמו כיון שאינו יוצא קודם זמנו אלא בשש או ביובל אבל פועל דיכול לחזור אפילו באמצע יום מותר להשכיר עצמו, עיי' תשובו' מיימוניות השייך להלכות קנין סי' ל"א דהקשה הלא הא דפועל יכול לחזור ילפינן מע"ע כמו דעבד עברי יכול לחזור אם נותן פדיונו לאדון כ"ה יכול לחז' וא"כ למה מותר להשכיר עצמו ולא למכור עצמו דהא גם עבד הנמכר יכול לחזור באמצע זמנו ועיי"ש, ונ"ל ליישב לפי דברי הר"ן דס"ל במס' פסחים דבמחוסר ממון לא אמרי' הואיל דאי בעי לפדות' לפי שהוא מחוסר ממון לזה והשתא א"ש בשלומא עבד אעפ"י דיכול לחזור אבל הוא צריך להחזיר מעות פדיונו להאדון א"כ הוי מחוסר ממון לפיכך הוא אסור למכור את עצמו דמי יימר שיכול לפדות את עצמו שיהיה לו מעות כל הצורך לו לזה, אבל פועל שאינו צריך ממון לזה אם הוא רוצה לחזור וחוזר אפילו באמצע היום רק האדון אינו צריך לשלם לו כי שכירות אינו משתלמת אלא בסוף, רק הפועל החוזר באמצע בא בשכרו לפיכך מותר אדם להשכיר עצמו לפועל:

ולפ"ז נראה לי לפסק דין בעיר שרצו לקבל אב"ד בתנאי שיתן להם כתוב וחתום שלא יכול לחזור עד ח' שנים כדי שלא יקבלו אותו במקום אחר וזה הוא אסור שאין להשכיר עצמו יותר מג' שנים כדאית' בש"ע חו"מ סי' של"ג ס"ג (יעוין בחת"ס ח' או"ח תשוב' ר"ו) נלע"ד שיתנו כך בתנאי זה אם הרב עצמו ירצה לחזור מכל וכל גם

שלא יהי' אב"ד גם לקהילה אחרת ולא אב"ד לשום עיר אז רשאי ויכול הוא לחזור ולא יצרך ליתן להם שום מעות או חפצים וכדומה אבל אם אנשי עיר אחרת רוצים ליקח אותו לרב להיות להם לאב"ד, מחויב מאותו העיר אשר יקבלו אותו ליתן לעיר מושבו סך פלוני כתנאי אשר יתנו ביניהם וזה שפיר כיון שאם הרב רוצה לחזור שלא יהי' עוד רב בשום מקום אינו צריך ליתן להם מאומה א"כ חזרתו לא הוי מחוסר ממון והוא כפועל שמותר להשכיר עצמו, וא"כ שפיר יכולין לפסוק קנס אם ילך לעיר אחרת אשר יקבלו אותו שמה:

*ויצאה אשתו עמו, ולקמן בפ' בהר כתי' ויצא הוא ובניו עמו, ויש לדקדק למה לא הזכיר כאן מבניו שיצאו עמו, וי"ל על פי מה דאיתא ברש"י וז"ל אשתו עמו וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו ואיתא ברמב"ן וז"ל והנראה בעיני שהוא נכנס במקום הבעל כי חמלה התורה על האשה ובנים שחייהם תלוים להם מנגד מצפים לידי הבעל ועתה שנמכר יאבדו בצרתם ולכן צוה להאדון אשר לוקח מעשה ידיו להיות להם במקומו וא"כ לא יהי' על האדון רק חיוב הבעל בלבד ויקח מעשה ידיהם וכו' עכ"ל והנה לפי"ז פשוט שאין חיוב על האדון לזונם יותר מחיוב האב לבניו, וידוע כי החיוב האב על בניו הוא רק עד שש שנים כמבואר בכתובות ובש"ע אע"ז סי' ע"א והנה פה כתיב שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי א"כ כשיגיע סוף שש של האב כבר נשלמו השש של בניו שהיו לו קודם לכן, ואין חיוב על האדון לזונם עוד ואין יוצאים עם אביהם אלא קודם לו רק אשתו תצא עמו, אבל בפ' בהר דמיירי מיובל שיוצא קודם שש אם הגיע היובל ויוכל להיות שלא הגיעו עדיין בניו לשש שנים ואז יוצאי' עם אביהם לכן כתיב ויצא מעמך הוא ובניו עמו וק"ל:

[] **ורצע אדוניו את אזנו וכו'**, עיין פרש"י ר"ש דריש כמין חומר וכו' ויש לפרש ר"ש לשיטתו דדרש טעמא דקרא, ולכאור' צריך טעמא על זה דקא' דלכך נרצע ששמע כי עבדי הם וזה קנה אדון א"כ הי' ראוי' להיות נרצע מיד בתחילת מכירה, ונראה דהרי אמרו חכז"ל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו ולכך לא עבר אקרא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים דהרי הוא אדון לאדונו, ולכך אינו נרצע אבל זה שא' אהבתי את

אשתי ובני דהיינו שפחה כנענית שרבו מוסר לו כדאיתא ברש"י ובניו שהם עבדים (כידוע שבניו הנולדים לו משפחה, בניה כמותה, והם עבדים) ובשבילם רוצה עוד להיות עבד לעבוד בשביל אותם העבדים והולך ממדריגתו מטה ואז גם האדון רשאי לשעבד בו כי אינו נוהג כשורה כמו שדרשו חכז"ל לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בזמן שאינו נוהג כשורה ואם כן העבד קונה אדון לעצמו כפרש"י לכך נרצע וזה המשך הקרא לאחר שאמר אהבתי אשתי ובני וגו' ורצע אדוניו וזה שדרש לי' שפיר ר"ש כמין חומר דבוק ומקושר זה בזה:

ורצע אדוני את אזנו במרצע, פירש"י אזן ששמעה כי לי בנ"י עבדים וכו' ולמאי דקיי"ל דמוכר עצמו מוכר עצמו ליתר משש ואינו בדין רציעה א"כ הכל במכרוהו ב"ד בגניבתו, וי"ל דהנמכר לישראל לא שייך אזן ששמעה כי לי בנ"י עבדים וגו' הרי האי קרא כתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבודו, ובאחיכם ב"י איש באחיו לא תרדה בו בפרך כי לי בנ"י עבדים וגם נמצא מבואר בקרא הנמכר לישראל איננו עבד א"כ אדרבא כיון ששמע בהר סיני כי לי בנ"י עבדים ולא ירדו בו בפרך ולא ינחלוהו לרשת אחוזה ע"כ מכר עצמו לאחיו ישראל:

אמנם אמרו חכז"ל פ' איזהו נשך אם אינו נוהג כשורה מותר לעבוד בו עבודת הפרך דקרי' בי' לעולם בהם תעבודו ובאחיכם (ב"מ דף ע"ג ע"ב תנינא ראית שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי להשתעבד בו ת"ל לעולם בהם תעבודו ובאחיכם יכול אפילו נוהג כשורה ת"ל ובאחיכם וכו' לא תרדה בו בפרך) והנה זה שגנב ונמכר בגניבתו אעפ"י שעשה שלא כדין מ"מ מכירתו כפרה על עוונו וכיון שלקה הרי הוא כאחיך ואסור לעבוד בו עבודת עבד, אך כשמלאו לו ימיו והוא בשרירות לבו דבק בשפחה ובניה הכנענים הרי עדיין לא שב ממנהגיו הרעים ומעתה יהא מותר לעבוד בו עבודת פרך ע"כ ירצע באזנו ובדלת ששמע כי לי בנ"י עבדים וזה התיר עצמו לעבוד בו עבודת עבד:

והגישו אדוניו אל הדלת או אל המזוזה, הנה הדלת ע"ד אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף פירש"י שחזק כחומה מבלי פרוץ בה פרץ, משא"כ אם דלת היא לפתוח לפיתויי היצה"ר, י"ל דע"כ רוצעין על הדלת ומזוזה כדאיתא ברש"י שדרש ר"ש כמין

חומר (מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדי במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם ולפי מה דקיי"ל דווקא הנמכר ע"י ב"ד ירצע כי נמכר בגניבתו וזה ע"י גניבה זו שאין לו לשלם הלך וקנה אדון לעצמו) נ"ל כוונתו כי הגנב עושה עין של מעלה כאלו אינו רואה ומשגיח כמשאחז"ל דע"כ עושה מעשיו בסתר וכאלו הקב"ה אינו רואה אם יסתר במסתרים ושכח כי הקב"ה אל ראי כאשר פסח על בתי בנ"י וראה את הדם בפנים על המזוזות בפנים:

ועבדו לעולם, י"ל ע"ד פשוט דכתיב לא ירע בעיניך בשלחך אותו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים, פרש"י גם בלילה עבדך שהרי הי' רשות לרבו למסור לו שפחה כנענית, וצ"ע א"כ פשיטא שירע לו בשלחו חפשי שמפסיד גם עבודת הלילה, אבל הכוונה אעפ"י שדרך עבדים להנחילם לבניהם אחריהם וזה שילחו חפשי אל ירע בעיניך שגם זה אתה מנחיל בניו שהוליד לך ע"י שפחה כנענית והרי לך ממנו זכר עולם, והנה אם אמנם זהו פיוס להאדון, אבל העבד איננו עובד לעולם במה שהניח בניו כי אינם בניו אלא כבהמה וגופא נוכראה, אך זה שבא וטען אהבתי את אשתי ואת בני, והם נחשבים לו כבנים א"כ הרי הוא עבד עולם אפי' לכשיגיע יובל ויצא שהרי בניו נשארים שם לעולם:

[] **אשר לא יעדה והפדה**, ברש"י מלמד שהאדון מסייע בפדיונה כיצד הרי שקנה אותה במאה מנה עשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת בסוף שש (כגון אם לא הגיעה שש קודם יובל) א"כ מגיע לכל שנה שישית מנה טול שני שליש מנה ותצא מאצלך, וי"ל אם כן מאי מסייע בפדיונה הרי לפי החשבון אינו מגיע להאדון רק שני שלישית מנה, ונ"ל וכי ימכור איש את בתו לאמה ע"כ מיירי בבתו קטנה, ומובן כי בכל שנה תגדל ותוסיף כחה וכאשר תגדל כן תוסף תת כחה במלאכתה והאדון מחשב שנים שוות ואינו מגרע משני שנים ראשוני' לפי חשבון פחות מהמגיע לארבע שנים אחרונים וזה הוא מסייע בפדיונה:

***מעם מזבחי תקחנו למות וגו'** יש לפ' עפ"י מה שאית' בגמר' חולין דף י"א דהא דאמור רבנן דאזלינן בתר רוב אתיא מרישא של עולה ושאר קרבנות דניחוש דילמא

טריפה הוא ע"כ דאזלי' בתר רוב וכיון דמוכח דאזלינן בתר רוב ממילא קטלינן להרוצח ולא חיישינן דילמא טריפה הרג דאזלי' בתר רוב כדילפינן מקרבנות והנה לקח מצינו לשון לימוד כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם וזה וכי יזיד איש על רעהו להרגו "בערמה" שיאמר טריפה הרג ע"ז אמר מעם מזבחי מקרבנו' שצויתי להקריב ע"מ תקחנו תלמוד ממנו למות שחייב מיתה, (ומצאתי ד"ז גם מרב חיד"א זצוק"ל בשם חכמי אשכנז):

כי יכה איש את עבדו בשבט, פרש"י שראוי' להמית בו ונלמד ק"ו מישראל החמור דבעי' דווקא כדי להמית בו דכתיב אשר ימות בו הכהו, והקשה מורי בהפלאה לימא ק"ו איפכא מה עבד הקל חייב עליו בתוך יום או יומים בשבט כל דהו כ"ש ישראל החמור, ודכתיב אשר ימות בו היינו אחר יום או יומים אם מת מחמת המכה דבעבדו פטור ובישראל חייב, בכדי שימות בו, והאריך בזה, ולא זכיתי להבין דהרי מסיים הכתוב כי כספו הוא, משמע המכה עבדו של חבירו שאינו כספו של המכה חייב גם אחר יום או יומים בשבט כל דהו דמהא איירינן ואי ס"ד בשבט שאין בו כדי להמית מיירי אם כן יהיה עבד חמור מישראל:

כי יכה איש את עין עבדו, הריב"ש מסופק אם התחיל העבד לעשות דברים אשר לא כדת ועי"ז הריב עם אדונו עד שמכח מריבה זה שחת האדון את שן עבדו או את עינו אם גם בזה נאמר לחפשי ישלחנו, ויש לפשוט ספק זה ממה שאחז"ל (ברכו' דף ה' ע"א) יסורין ממרקין עונותיו של אדם ק"ו משן ועין ומה שו"ע שהיא אחד מאבריו של אדם יוצא בהן לחירות יסורין שממרקין כל גופו של אדם לכש"כ ודבר ידוע שעונינו גרמו שהקב"ה מביא עלינו יסורין ואנו גרמנו לנו זה ואעפי"כ למדו קו"ח משן ועין א"כ מוכח שגם בשן ועין הדין כך שאם העבד התחיל להריב עם אדונו ובא עי"ז ששחת עינו או הפיל שנו שישלחנו לחפשי ובזה יש לפרש הקרא (איוב ל"א פסוק י"ג י"ד) אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקד מה אשיבנו, אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי (לא כתיב באריב עמם) כאשר הם מתחילין להריב עמדי לא אמאס משפטם לשלחם חפשי בהפלת שן ועין,

כי מה אעשה כי יקום אל לשלוח יסורין לאמר שממרקין עוונותי כי אני אני הוא המתחיל והקב"ה ברחמיו מנכה עוונותי ומושיע לי:

ואם שור נגח הוא, תנן ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער (אעתיק בזה קצת מפתיח' לבבא קמא והמבין יבין והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע) והנה מסכת נזיקין היא הראשונה מסדר הישועות כמאחז"ל על פסוק והי' אמונת עתיך חסן ישועו' חכמת ודעת והמסכ' ראשונה נקראת מס' נזיקין כמבואר פ"ק דע"ז ונחלקה לשלשה שערים שבהם שלשים פרקי' שער הראשון בבא קמא ויש בה עשרה פרקים, ושער התוך ב"מ ויש בה עשרה פרקים ושער האחרון בבא בתרא ויש בה גם כן עשרה פרקים, וכ"כ בהקדמת המאירי שבשיטה מקובצת ע"ש, וכמוה מס' כלים שלשים פרקי' ונחלקה לג' בבות בתוספתא דכלים ע"ש וסי' ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ג"ל ג' שערים ולמ"ד פרקים:

אחכז"ל האי מאי דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות ודברכות ודנזיקין (בבא קמא ל' ע"א אמר ר' יהודה האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רבא אמר מילי דאבות ואמרי לה מילי דברכו') ונתתי סימן אב"ן הבדול"ח (פסוק הוא בבראשית סימן ב' פסוק י"ב שם הבדלח ואבן השהם) כי א'ב'ן' ר"ת א'בות ב'רכות נ'זיקין, ה'ב'ד'ל'ח' ר"ת ה'אי ב'עי ד'י ל'יהוי ח'סידא, ושלשתן רמוזין בפסוק גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, ופשוט הוא דגוזל אביו ואמו ר"ל מילי דאבות ומנהגי ישראל, וחכז"ל דרשוהו על הנהנה בלא ברכה כמבואר ר"פ כיצד מברכין הרי מילי דברכות חבר הוא לאיש מ'ש'ח'ת' ר"ת מ'בעה שו'ר ח'פירה ת'בערה:

וכתב תוס' דמבעה אדם הוא בפ' אמור מכה בהמה ישלמנה ומרמז ג"כ לגנב דפר' משפטי' כי יגנוב שור או שה, ונ"ל דמספר מבעה קי"ז מכוון כמו מכה בהמה, ומבעה לשון תפלה כמו אם תבעיון בעיו (ישעי' סי' כ"א פסוק י"ב) דמפיק מניה לשון הבעה לקמן בגמ', וא"כ כוונת התנא, המזיק המתפלל, והיינו הגנב כמו שאחכז"ל גנבא במחתרתא רחמנא קרי' ומרומז גונב שור ושה שבפרש' משפטים:

והא דסדרן התנא על זה הסדר וגם לא תני "הן" ודחיק עצמו בלישני לקרותו מבעה אעתיק לשון רמ"ע בעשרה מאמרות מאמר חיקור דין ח"א פ"ג וז"ל ונשמר התנא שלא לתת הוי' לנזיקין נוטריקון שלהם ש'ב'מ'ה' ש'ור ב'ור מ'בעה ה'בער, והוא עיר קטנה אחרונה לערי הכנעני בעבר הירדן (כמבואר בקרא פ' מטות סי' ל"ב פ' ל"ח) שכנגדה עיר הקדש ושם העיר מיום ה' שמה עכ"ל (הוא פסוק סוף יחזקאל ואמרו חכז"ל עתידה ירושלים שתקרא על שמו של הקב"ה שנאמר ושם העיר מיום ה' שמה) ועיי' במפרש שם, ובזה י"ל מ"ש רש"י שור ובור כסדר שכתובין בתורה וקשה הרי במבעה והבער לא שמר הסדר וי"ל דמבעה והבער ע"כ שינה הסדר משום רמז קליפת "שבמה" הנ"ל אמנם הו"מ למינקט בור שור מבעה תבערה ויהי' ב'ש'מ'ת אשת עשו שהיא ג"כ קליפה הנ"ל ומוקדם בתורה קודם ש'ב'מ'ה שבפ' מטות, ע"כ פרש"י דלענין שור ובור דהי' יכול לשמור הסדר כשהם כתובים בפ' משפטים ניחא ליה למנקט הכי, ועל פי דבריו יובן מ"ט קרי לי' הבער ולא אש כלשון הקרא אלא הכל משום ר"ת שבמה הנ"ל, ועוד יש בו רמז עפ"י מ"ש תוי"ט דהבער הוא לשון הקרא לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, והנה זה רמז למשאחכז"ל כל מקום שחלול שבת מצוי דליקה מצוי ע"פ כל כתבי, ע"כ קרי לי' בלשון הבער לרמוז על לא תבערו:

וכלפי שאמר הגאון הנ"ל שד' קליפות אלה המה נגד ירושלים עיר הקדש ד' אותיות הוי"ה מיום ה' שמה ע"כ אומר אני שארבעתן יש להם מציאו' בקדושה שור לעול לד"ת בפ"ק דע"ז והרואה שור בחלום יהיה לו בנים מנגחים בתור' כדאי' פ' הרוא' והוא ברכתו של יוסף (שבירך אותו יעקב בנות צעדה עלי שור) וידוע עוד שהוא גמטריא שם אב"ג ית"ץ וכתבו ראשונים שהוא גימטרי' ע'ל'י'נ'ו ל'ש'ב'ח שחברו יהושע בחינת שור וחתם שמו בגמטריא והכלל שהוא מחיות המרכבה הקדושה (כמבוא' ביחזקאל ארבעה פנים אדם, שור, אריה, נשר) בור ריק בטומאה, הוא באר מים חיים בקדושה והרואה באר בחלום יצפה לשלום לחכמה ולתורה כמבואר פ' הרואה ואין להאריך בזה שהוא ידוע, מבעה המה בעלי סתרי תורה ובעלי מצפונים שמגלים דברים שכיסה עתיק יומין כמו שאחכז"ל פ' ערבי פסחים על פסוק ולמכסה עתיק הבער בטומאה, האר"ה בקדושה, היינו הוצאת חמה מנרתקה שרשעים נידונים

בהערה וליהט אותם היום הבא, וצדיקים מתרפאים ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ופי' בתרגום יונתן שם שהוא כשמש שלע"ל שיהיו שבעתים שהוא שמ"ג פעמים כאור של עוה"ז ע"ש וכל אלו מרומזי' בשמו של משה רבינו ע"ה טרם נולד בשגם הוא בשר כי בהיות פני משה כפני חמה שלע"ל נקרא בשגם שמ"ג הנ"ל והיינו האר"ה, ור"ת ב'ש'ג'ם' ב'אר ש'ור ג'ילוי מ'צפונים הרי ארבע אבות ישועו' מרומזים כאן, וכשנולד ונמשח ממים קראתהו מ'ש'ה' ר"ת מ'בער ש'ור ה'ארה ולא צריך לרמוז באר מים כי מן המים משיתיהו ושמו רומז עליו, וזהו שם העיר מיום ה' ש'מ'ה אותיות מ'ש'ה' הנ"ל:

וידוע כי שם א'נ'י גמטריא ס"א ובמלואו (היינו מילוי של ס"א) סמ"ך אל"ף גמטרי' רל"א שהם השערים המתהפכים מטמא לטהור כי יש רל"א פנים טמא ורל"א פנים טהור וה"נ מתהפך נזקין לישועות ע"כ התחיל המסכת באל"ף ארבעה, וסיים ב"ב בס' בן ננס ע"ש שיהיו כל דיני נזיקין ניתנין בין סמ"ך לאל"ף ע"ש הקרא אנ"י אנ"י הוא אנ"י אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא:

ובכן יעזרני אלקים ע"ד כבוד שמו הגדול ויצילני מכל מיני נזיקין מסיקין ומציקין ומעיקין ונישא כוס הישועות כנבואות הניבאות, ולא נראה ברעות, ונשמע בשורות טובות נחמות וישועות אמן:

והנה לפי סדר ששנה אבות מלאכות מ' חסר אחת, אבות הטומאה (כך מתחיל מתניתין ריש מסכ' כלים) וכו' ה"ל להתחיל אבות נזיקין ארבעה, ונרא' שכיון להזכיר נזיקין אחר ב' תיבות ארבעה אבות גמטריא ת'פ'ז'ר' שלא ליתן להם מקום כינוס כי פיזורן נא' לעולם ככל פיזור לרשעים וכמש"כ רמ"ע הנ"ל דמשו"ה לא תני הן שלא ליתן להם הויה בעולם ח"ו, אמנם לע"ל כל המזיקים כלם כלא יהיו ויקרא להם שביקין ועלינו יזרח ה' וכבודו עלינו יראה כאמור מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב:

ישמח ישראל בעושיו, **הוא** ית' ישמח במעשיו, ויקראו מכעיסיו, **הא**ל המושיע לעם חוסיו, אמן:

וכי יגח שור, בגמר' בבא קמא דף ל"ז ע"ב איתא נגח שור יום ט"ו לחדש זה ט"ז לחדש זה י"ז לחדש זה פלוגתא דרב ושמואל דאתמר ראתה יום ט"ו בחדש זה וגו'

רב אמר קבעה לה וסת ושמואל אמר עד שתשלש בדלוג ופסק הרא"ש כרב דאע"ג דהלכתא כשמואל בדיני מ"מ עיקר פלוגתייהו לענין אסורי דנדה אתשל והלכתא כרב באסורי ע"ש והנה שם במס' נדה מביא הרא"ש ז"ל דעת ר"ח ז"ל דהלכתא כשמואל מדדייקא התם בברייתא היתה למודה להיות רואה ביום עשרים כוותי' דשמואל ע"ש ס"ד ע"א וכ' בטור יו"ד סי' קפ"ט מדהביא דעת ר"ח בסוף שמע מינה הכי ס"ל וקשה הא מבואר להדי' בב"ק ברא"ש דהלכתא כרב באיסורי וקושי' זו נרמזה בש"ע י"ד סי' קפ"ט ס"ז ונלפענ"ד לתרץ דלכאור' קשה מה מדמה שור שנגח לוסת נדה בשלומא נשים בחזקת רואה קיימא דהרי לכמה פוסקים אשה שאין לה וסת אסורה לשמש עד שתבדוק משום שהיא בחזקת רואה וגם אינה דיה שעתה וצריכא לחוש מעת לעת קודם ולפחות צריכה לחוש לאותו היום בחדש הבא או בהפלגה וא"כ כשנאמר שקבעה וסת לדלוג יצאה מכל הנהו חששות ונוציאה מחזקה לזה בעי שמואל דווקא ד' ראיות שהן ג' דלוגים משא"כ בשור נהפוך הוא סתם שורים בחזקת שימור קיימי ואי נאמר שנעשה מועד לדלוגים א"כ אי נגח ימים שבנתיים הוה בחזקת תם ומשלם רק חצי נזק ואי אמרינן שלא נעשה מועד לדילוגין א"כ אי יגח מעתה ישלם נזק שלם שהרי נעשה מועד בשלשה נגיחות שאינם שוין וא"כ אנו מוציאין אותו מחזקת שימור שהי' בו הלא טוב לומר שנעשה מועד לדילוגין ובימים שבנתיים עדיין עומד בחזקת שימור כמקדם, וי"ל תינח אי לא פליגי רב ושמואל באשה שכבר הוחזקה רואה הי' אפשר לחלק כנ"ל אבל מדפליגי סתמא משמע דפליגי אפי' באשה שתחלת ראייתה כך היא ואז קיי"ל ססי' קפ"ט שמסולקת בדמים היא עדיין והראי' ממשנה פ"ק דנדה ואפ"ה ס"ל לשמואל דאינה קובעת וסת עד שתשלש בדלוג ושפיר מדמה הש"ס אהדדי והנה בהנהו בריתות דמדייקי כוותי' דשמואל התם בנדה ס"ד ע"א כולהי איירי בהיתה למודה כבר להיות רואה ואהא מייתי הרא"ש דברי ר"ח לבסוף דהלכתא כשמואל אבל באשה שאינה למודה ותחלת ראייתה בדלוג אין כאן בריתא כותי' דשמואל והדרן לכללן הלכתא כרב באיסורין ומהא איירי הרא"ש בב"ק דהוי דומי' דשור שנגח כנ"ל ופסק כרב ודו"ק:

אם כופר יושת עליו פליגי רבותינו אי דמי מזיק או דמי ניזק ונ"ל בזה נתקשה מרע"ה בכפר נפש תרומה לה', בהקדים כי ממלכת כהנים וגוי קדוש לא יחטאו כ"א השאור שהשאיר הקב"ה בעיסתינו הוא המחטיא והמחמיץ וצריך ליתן כפר לכפר והמזיק הוא חלק השאור שהוא א' מששים מהניזק שהוא גוף ונפש הקדוש של ישראל כי כל הקדושות עולות ע"ד זה כמ"ש חכז"ל ברכו' ד' נ"ז ע"ב הרואה חלום א' מס' בנבואה ושבת אחד מס' בעוה"ז ודבש אחד מס' במן, ואם דמי מזיק היינו אחד מס' מהגוף וכאן שדמי עבד שלשים כסף שהוא כלו גוף גשמי' א"כ ישראל קדושי' ששאור שבו אינו אלא מס' הרי דמי שוי' מחצית השקל שהוא אחד מס' משלשים של עבד אך אי דמי ניזק היינו קדושת גוף ונפש של ישראל קדושים מי יכול לשער וכל עולמות של מעלה נמי לא ישוו בה וע"כ נתקשה מרע"ה עד שהראה לו הקב"ה כמין מטבע של אש שמתחת כסא כבוד הוא אשו של יצה"ר של שאור הידוע שהוא ראש פתנים אכזר ואסור בשלשלת למעלה במקום גבוה בל יפיק זממו ע"ד רישא דעשו בעטפא דיצחק וכדכתיב הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי והיינו דמי מזיק:

[] **חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה**, יעוין ברש"י, איתא בחולין (דף פ"ב ע"א) מעשה באחד ששחט וקידם חבירו וכסה וחייבו ר"ג עשרה זהובים איבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה למאי נפקא מינה לבהמ"ז א"א שכר מצוה אחת היא וא"א שכר ברכה הויין ארבעין וכו' א"ל רבי כוס של ברכה אתה שותה או מ' זהובים אתה נוטל וכו' יצתה בת קול כוס של ברכה שוה ארבעים זהובים והקשו בתוס' חמשים זהובים הויין דהא איכא בפה"ג שלאחר בהמ"ז ותירוצם קצת דחוק ונלענ"ד טעם למה ישלם עשרה זהובים בעד מצוה שחטף מחברו, הנה הובא ברש"י אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודו של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפיו משלם חמשה שה שנושאו על כתפו משלם ארבעה הואיל ונתבזה בו הרי מוכח דסבר ר"י בן זכאי דעיקר החיוב לשלם תחת הגניבה חמשה, רק בשה הואיל שנתבזה משלם רק ארבעה, והנה אליעזר עבד אברהם נתן לרבקה שני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם ופרש"י עשרה זהב כנגד עשרת הדברות א"כ נגד כל דיבור ודיבור זהב אחד ומוכח שכל דיבור (שהיא מצוה אחד) שוה זהב אחד

אך לפי החשבון, לאחר מתן תורה מטבע של קודש כפול משל חולין כדאיתא ברש"י פקודי פסוק כ"ד ששל קודש כפול הי' וא"כ המצוה שוה שני זהובים ולריב"ז הגנב חייב לשלם חמשה פעמים תחת השור א"כ החשבון מכוון עשרה זהב, משא"כ לר' מאיר שאמר בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה מוכח שעיקר חיוב התשלומין הוא רק ארבעה אך בשור יען בטלו ממלאכתו צריך לשלם חמשה א"כ שכר מצוה רק שמונה זהובים כמובן וי"ל שרבי סבר כר"מ (כי הי' תלמודו סתם משנה אליבא דר"מ) ולדידי' שכר ברכה רק שמנה זהובים וחמשה ברכות עם ברכת בפה"ג של כוס ברכה הויין רק ארבעים ומיושב קושי' תוספות, וק"ל:

וכי יפתח איש בור, **או כי יכרה איש בר**, "בור" ראשון מלא וי"ו, "בר" השני חסר וי"ו, י"ל שמרומז בזה מה שאמרו חכז"ל הובא ברש"י כי יפתח איש שהיה מכוסה וגלהו וכי יכרה לרבות כורה אחר כורה והנה מה שהחיוב על הפותח הבור לשלם זה דווקא אם הבור הוא עמוק עשרה טפחים והנה הכורה תשעה טפחים ונפל שמה שור או חמור פטור לשלם ואם בא אחר וכרה אחריו עוד טפח והשלימו לעשרה השני חייב לכן כי יפתח איש בור שאינה כורה כלום רק פותח אותו ונפל שמה שור או חמור וצריך הפותח לשלם אז חייב אם פותח דווקא בור עמוק יו"ד ואינו חסר ממנו כלום, וזה מרמז וכי יפתח איש "בור" מלא שהוא מלא ואינו חסר ממנו כלום אבל גבי יכרה דחייב אם גם כורה טפח אחד בבור עמוק תשעה לכן כתיב כי יכרה "בר" חסר שגם אם כרה בור חסר חייב, (בשם הגאון ר' אליהו ווילנא זצוק"ל):

***כי תצא אש**, במסכת בבא קמא דף ס' ע"ב איתא יתיב ר' אמי ור' אסי קמי דר' יצחק נפחא מר אמר לי' לימא מר שמעתתא ומר א"ל לימא מר אגדתא וכו' א"ה אימא לכו מילתא דשווי' לתרווייהו כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבעירה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שביערתי אני הצתי אש בציון שנאמר ויצת אש בציון ואני עתיד לבנותה באש שנאמ' ואני אהי' לה חומת אש וכו' שמעתתא פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו, ברש"י כזורק חץ שמזיק למרחוק דאיהו גופי' עביד ונ"מ לחייבו בד' דברים אם

הוזק בה אדם, י"ל דש"מ שייכים אהדדי, דידוע דביה"מ נחרב בעוונינו ולא ה' פעל כל זאת אבל אנחנו חטאנו ע"י היצ"הר ואיתא בגמר' ברכות דף ל"ב ע"א אמר רבי חמא בר חנינא אלמלא שלש מקראות אלו נתמוטטו רגליהן של שונאי ישראל וכו' ואחד מהם ואשר הרעותי וברש"י אני גרמתי להם שבראתי יצר"ה, והנה הקב"ה אמר בראתי יצר"הר בראתי תבלין כנגדו, התורה, דלימוד החורה לשמה מבטל היצה"ר כמו שאמרו חכז"ל משל למלך שהכה בנו וכו' וא"ל כ"ז שהרטי' על מכתך אכול מה שתרצה ושתה מה שתרצה וכו' ואי אתה ניזוק ואם אתה מעבירה הרי מעלה נימא כך בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין כנגדה (קידושין דף למ"ד ע"ב) אמנם אפי"ה אע"ג שקבלו התורה נשאר בישראל ניצוצי יצה"ר הנצרכים לקיום המין והעולם וכמבואר בפייט לחג השבועות, וכדאיתא בחו"ה שעכ"ח לקיום העולם והמין צריך קצת ליצה"ר וכדאיתא ביומא דף ע' ע"ב שהנביא אמר להן אי בטל יצה"ר אחרוב עלמא חבשוה גבייהו תלתא יומא ובעו ביעא בת יומא ולא אשתכח, וע"י מקצת שאור זה נחמצו בנ"י ולא עמדו על נפשותם וחטאו בעגל ועבירה גוררת עבירה וחטאו עוד פעם אחר פעם על ידי שאור שבעיסה וגרמו ע"י חטאתם שנחרב בית המקדש והכל ע"י ניצוצי אש היצה"ר והנה אי אש משום חציו אם כן כאלו הקב"ה עשה הכל ע"י שהשא' בנו ניצו' יצה"ר ועליו כביכול לשלם ולבנות ביה"מ שהחריב הקב"ה וזה ההמשך של המאמרי' הנ"ל לאחר שדרש אני שהצתי אש בציון אני עתיד לבנותה דרש וסמך לי' אש משום חציו וממילא כיון שהקב"ה גרם לנו שנחרב בהמ"ק עליו כביכול לשלם ולבנותה במ"ב אמן:

כי יתן איש אל רעהו כסף וגו' שמעתי מפי מורי הגאון החסיד מו"ה נתן אדלער כ"ץ זצ"ל כי יתן איש הקב"ה (כדאיתא במדרש איש זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה) לרעהו ישראל (כדאית' במר"ש פ' כ"ב רעך וריע אביך אל תעזוב, ריעך זה הקב"ה וממילא אנו רעים כביכול לו וכדאיתא עוד שם במדרש חביבין ישראל שנקראו רעים למקום) כסף כמשמעו או כלים, איבריו וכל צרכיו, לשמור, בקדושה - וגונב מבית האיש שהוא פוגם ומוציאו מהקדושה, אם ימצא שהוא גנב שלא שב בתשובה ישלם שנים כדכתיב לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי' ואם לא ימצא הגנב כי כבר שב

בתשובה אז ונקרב בעה"ב אל האלקים ונקרב אל האלקי' יותר מצדיק מעיקרא כי במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד, אך בתנאי אם לא שלח ידו במלאכת ריעהו ממש שלא חטא בינו ובין חבירו דאז לא יכופר עד שירצה את חבירו אלו דברי הרב זצ"ל ושפתיו יושק, מכאן ואילך דברי תלמיד כל אלו נאמרי' בעובר לתיאבון אבל הכופרי' אפי' בקוצי של יו"ד אפי' מודה בכל התורה וכופר בדבר אחד מדברי סופרים הרי זה פוגם בכסא כבודו ית"ש ופושט יד בעיקור ואין לו תקנה אפי' אחר י"ב חודש (כמו שאמרו חחז"ל ב"מ דף נ"ח ע"ב כל היורדין לגיהנם עולין אחר י"ב חודש, ואלו נידונין לעולמי עולמים גיהנם כלה והם אינם כלים ר"ה דף י"ז ע"א ואיתא בסנהדרין האומר כל התור' כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה או ק"ו זה עליו הוא אומר הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב ודינו ככופר בכ"ת והובא גם ברמב"ם ה' תשובה) ועליהם נאמר כי הצדיק נוטל חלקו בג"ע שהרי לעולם לא יזכה למקומו בג"ע והוא נוטל ב' חלקים בגהינם ותולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיינו ע"כ דבר פשע שהוא פושע ומורד אשר יאמר כי הוא זה מודה במקצת וכופר במקצת, ואשר יאמר רומז ג"כ על הצדיק המוכיח עמו והוא מודה לו במקצת עד האלקים יבוא דבר שניהם זהו פוגם בה' וזה מקדש ואותו אשר ירשיעון אלקים ישלם שנים לרעיהו כי הוא נוטל חלקו בגיהנם וחבירו נוטל חלקו בג"ע:

כסף ישקול כמהר הבתולות, הוא חמשים שקלים, והנה אמרו חכז"ל (מד"ר כי תשא פ' מ"ג משל למלך שהלך לקדש אשה הלך וקלקלה עם אחר הסרסור שהי' נקי מה מה עשה נטל את כתובתה וקרעה אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש) מרע"ה שיבר הלוחות שלא ידונו כאשת איש אמנם תידון כבתולה מפותה כמפתה נערה בתולה של אלקי ישראל ית"ש וצריך לשלם חמשים שקל שהוא מאה מחצית שקל, וראוי לכל ישראל אם אין החטא גורם לחיות לכל הפחות מאה ועשרים שנה כמרע"ה והלל ור' יוחנן בן זכאי ור"ע (שכל אחד חיה ק"כ שנים כדאיתא בגמרא) וכדכתיב והי' ימיו מאה ועשרים וכמו שפירשתי במקום אחר בפסוק מספר ימיך אמלא, והא דאמר מרע"ה בעצמו בתפלה למשה ימי שנותינו בהם שבעים שנה פירשתי במקום אחר דהיינו אחר שנכנס לבית הספר בן עשר למשנה ושמש רבו ארבעים שנה (כי אין

אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה) ונעשה בן חמשים מאז ואילך ימי שנותינו שבעים שנה דהיינו ק"כ שנה, ובן עשרים מתחיל חיוב מחצית השקל נמצא נותן מאה מחצית השקל לכל שנותיו שהוא חמשים שקלים כמהר הבתולות לכפר על מעשה העגל, והיינו דאמר המן לשקול עשרת אלפים ככר כסף כל פדיונם, מאה ככר לשנה והוה כל פדיונם מאה פעמים מאה:

זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים, רמז רמב"ן זובח לאלהים היינו בכוונה לשום שם, אלא להוי' לבדו, וביתרו כתיב ויקח עולה וזבחים לאלקים כי עדיין לא ידע השם, ואמרי' במס' ע"ז (דף נ"ז ע"א אמר ר"נ אמר שמואל הלוקח עבדים מן הנכרים עושין יין נסך עד שישתקע שם ע"ז מפיהם) היינו שנים עשר חודש ואמנם גר מיד שיתגייר באותה רגע מאמינים בו ושוחט אפילו קדשים בבית המקדש, ולא תלחצנו לומר עדיין מחשבתך לאלקים לא לה' לבדו דלא עדיפת מיתרו לא תאמר כן, והטעם כי מיד שנותן לבו להתגייר מרצונו יתחדש לו נפש טהורה משמים ממעל, וראי' מריש לקיש משעה שנתן לבו לתורה חלש חילי', (גמר' מציעא דף פ"ד ע"א) נחלש גופו ונתאמץ שכלו ונפשו, וראייה מיציאתינו ממצרים ממ"ט שערי טומאה וכמעט רגע נתהפך לבם ואביא אתכם אלי, ה"נ דכוותי' ע"כ זובח לאלקים יחרם, ומ"מ גר לא תלחץ בזה כי הרי גרים הייתם בארץ מצרים במקום ערות הארץ ולשעה קלה נהפך לבבכם לקדושה:

והנה לקמן כתיב ושוחד לא תקח וגו' וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים, י"ל עפ"י מ"ש בתשובת חו"י תשובה להגאון שעל כן הותר ליהודים ליתן שוחד לשרי הגוים, לא להטות משפט הגוי בעל ריבו, אלא להשוותו כי אין שנאה כשנאת הדת ונפש השר קרובה ע"כ הותר ליהודים ליתן לו שוחד להשוותו עם הגוי ושוב יצא משפט צדק, וא"כ ה"נ שמא יאמר הדיין ידעתי נפש הגר איננו כנפש ישראל וא"כ לבבי נוטה יותר לישראל על כן אקח שוחד מהגר להשוותו עם הישראל, אל תאמר כן כי ככם כגר ושוחד לא תקח וכו' וגר לא תלחץ ליקח ממנו שוחד לומר ואתם ידעתם את נפש הגר שאינו שוה עמכם, חלילה לא תאמר כן

כי גרים הייתם בארץ מצרים ולשעה קלה חידש השי"ת לכם לב טהור ונפש יקרה וה"נ הגר:

***אם כסף תלוה את עמי את העני עמך**, יש לפרש בדרך רמז ומוסר דכתיב מלוה ה' חונן דל גמולו ישלם לו, דיש בנותני צדקה אחד שנותן לשם ה' לקיים מצות בוראו ואחד שנותן כדי לקבל שכר עליה וזה מלוה ה' בחנינתו לדל שמאמין שהקב"ה ישלם לו שכר טוב בעבורו ומלוה אותו להקב"ה עד זמן אשר ישלם לו ואמר הקרא ואפי' "מלוה" ה' כשנותן בתורת הלואה לה' במה שחונן דל ועושה ע"מ לקבל פרס אפי"ה גמולו ישלם לו וזה שאמר אם כסף תלוה את עמי תלוה לשון לויה היינו שירצה עמי שהכסף תלוה אותם לעוה"ב כדכתיב צדק לפניו יהלך וכמו שתנן אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אב"ט ומרגליות רק מצוות ומע"ט את העני עמך בשעה שהעניות עמך דהיינו לאחר מיתתך שהמת קרוי דל כמו שאמרו חכז"ל מסכ' ברכות י"ח ע"א לא תהי' לו כנושה היינו בנתינתך צדקה לא תהי' כנושה להשי"ת שתתן ע"מ להיות מלוה לה' (ובזה יש להבין המד"ר לא תהי' לו כנשה הה"ד מלוה ה' חונן דל שלא תתנהו לו ע"ד הלואה שתהי' כנשה להקב"ה על ידי נתינה זו שתתן אותו כמלוה לה'):

אם כסף תלוה את עמי, במד"ר הה"ד כספו לא נתן בנשך בא וראה מי שיש לו עושר ונותן צדקה ואינו מלוה ברבית כאלו קיים המצות כולן וכו' י"ל מאי שייטיה דרבית הכא דנאמר הה"ד כספו לא נתן בנשך, וי"ל דהנה כתיב זרעו לכם לצדקה ודרשו חכז"ל דהנותן צדקה הוי כזורע תבואה שעושה פירות ופירי פירות עד עולם כן הקב"ה זורע הצדקה ועושה פירות ופי"פ עד שישולם לו בעולם שכלו טוב והנה כוונת הנותן צדקה יהי' לשם שמים לקיים מצות השי"ת וישמח אשר זכה לקיים מצוה גדולה הלזו אבל לא כדי שיהי' שכר בעוה"ב וגם פירותיהן בעולם הזה כדי שיתברך במעשה ידיו בעוה"ז כדכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך הגם שגם אם נותן שלא לשמה בכל זאת יתברך דלא גרע ממי שאבד ממנו דינר ומצאו עני שבעל אבידה יקבל שכר עליה כמו שאמרו חכז"ל אבל אין זה תכלית כוונת המצוה וזה שמשמיענו המדרש אם כסף תלוה הה"ד כספו לא נתן בנשך דהיינו שכוונתך יהי' לשם שמים ולא ע"מ לקבל

פרס כדי שתרויח בפירותיהן ומפרש ואילך בא וראה מי שיש לו עושר ועושה צדקה ואינו מלוה ברבית באותה צדקה כאלו קיים המצות כולן (מש"מ):

[] **שבעת ימים יהי' עם אמו וביום השמיני תתנו לו**, במסכת חולין דף פ"א ע"א הקשה רבי אפוטריקי במאי דכתיב בפ' אמור שור או כשב או עז כי יולד והי' שבעת "ימים" תחת אמו הא לילה חזי וכתיב מיום השמיני והלאה ירצה מיום השמיני והלאה אין הא לילה לא הא כיצד לילה לקדושה יום להרצאה, והקשה הגאון מוה' אברהם ווינט זצ"ל למה לא דייקו חכז"ל נמי אהך קרא הכי, ותירוצם דהתם לא שייך הכא דהא כאן מיירי בבכור שהוא קדוש משיולד (ומצוה להקדישו מיד כשנולד) ואין צריך להמתין על ליל שמיני כדי שיהא ראוי להקדישו ונלענ"ד הקושי' מעיקרא ליתא דכיון דמיירי כאן בבכור שהוא כבר קדוש משיולד ובקדשים הלילה הולך אחר היום ואם כן ליל שמיני עדיין הוא שייך ליום שביעי ועודנו הוא יום שביעי ושמיני שלו מתחיל בבקר ואז הוא ראוי להקרבה מיד משא"כ התם דמיירי בבהמת חולין שהלילה קודם וראוי ליל שמיני להקדישו וק"ל, (ולענ"ד י"ל דהא תיבת יום כולל כל היום הלילה עם היום כמו שכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד וכתיב יום הששי ויכלו השמים וכו' וביום השביעי שבת וינפש והא דכתיב ביום השמיני תתנו לי באמת גם הלילה בכלל אך הלילה בלאו"ה לא חזי כמו בכל הקרבנות דכתיב ביום צוותו יעוין בתוספות שם ד"ה יום להרצאה אבל הכא דייק ר' אפוטריקי משום דכתיב ומיום השמיני ולא כתיב וביום השמיני והלאה משמע מקצת יום השמיני ולא כולו וממילא מפיק דלילה לא חזי (דא"ל דבלילה חזי וביום לא חזי ובליל תש עי חזי) וע"כ מפיק ליל שמיני והנפקא מיני' דגם בדיעבד אם עלה לא הורצה כדאיתא בתוספו' שם וק"ל):

[] **לכלב תשליכון אותו**, אמרו חכז"ל למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' שנאמר ולכל בנ"י לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקב"ה תנו לו שכרו, וי"ל מה שאיתא בב"ב ח' ע"א רבי פתח אוצרו בשנת בצורת ואמר יכנסו בעלי מקרא וכו', פרנסני כעורב פרנסני ככלב וכו', ויש לדקדק למה המשיל את עצמו דווקא לעורב ולכלב, וי"ל דהנה רבי לא רצה לזון ע"ה שאין להם חלק בתורה אבל באמת יש גם לע"ה זכות בתורה במה שמחזיקים לת"ח ועץ חיים היא למחזיקים בה וגם אותן שאינן

ממחזיקי התורה יש להם זכות במה ששותקין מלחרוץ לשונם ולשות בשמים פיהם לדבר עתק בגאוה ובוז על ת"ח, והנה מצינו באליהו הנביא שהעורבים מביאים לו בשר ולחם בבקר ובערב לאכול ומצינו זכות לכלבים שלכל בנ"י לא יחרץ כלב לשונם וזה נחשב להם לזכות ששכרם בזה להשליך להם הטרפה, וזה שאמר ריב"ע פרנסני כעורב וככלב שגם לע"ה יש לו זכות בתורה במה שמפרנסים לת"ח כעורב שפרנס לאליהו וגם לכה"פ יש להם זכות ככלב, במה שאין חורצים לשונם נגד ת"ח ככלבי מצרים אשר לזכות נחשב להם וזה רמז ריב"ע בלשונו הטהור לרבינו הקדוש:

לא תשא שמע שוא, ברש"י אזהרה למקבל לשה"ר וחכז"ל דרשו זה גם על המספר לשה"ר וגם על המקבלו דכתיב לא תשא קרי ביה לא תשיא (פסחים דף קי"ח ע"א) ואיתא במס' שבת ל"ג ע"א) סי' ללש"הר אסכרה ונ"ל ע"פ רמז אמרו חכז"ל (ברכות דף מ' ע"א) הרגיל בעדשים מונע אסכרה מביתו, וידוע מה שכתבו דמאכל אבלים עדשים שאין להם פה כך אבל יושב ודומם (כדאיתא ברש"י פ' תולדות סימן כ"ה פסוק ל') והרגיל בעדשים לרמז שידום מונע אסכרה מביתו וק"ל:

אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, כי אמרו חכז"ל מאן דהוה ר"ל משתעי בהדי' בשוקא יהבי לי' עיסקא בלא סהדי, כי אילולי שהיה איש תמים לא הי' ר"ל מדבר עמו, נמצא ר"ל בדברו עמו כמעיד על האיש הזה שהוא ישר, וא"כ אם יהי' לו (לאיש כר"ל) עסק עם רשע יחשבו בדברו עמו שאיש הזה הוא ישר ויהבי לי' עיסקא בלא סהדי ובסוף יכפור הרשע הזה נמצא זה הצדיק שדיבר עמו הי' עד חמס, כי דברו עמו העיד עליו שהוא אדם כשר וזהו אל תשת ידך עם רשע להשתעשע ולהתחבר עמו להיות עי"ז עד חמס כנ"ל:

לא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות, נראה כשיתווכחו הדיינים, או כל וויכוח שהוא לשם שמים לא יהי' דעתו של אחד להטות דעת חבירו לדעתו כי עי"ז יאהב הניצוח ויטעה את עצמו בטענות שקרים להבהיל חבירו כדי שיודה לו ועי"ז יצא משפט מעוקל, אלא כל אחד מה שהי' בדעתו לפי סברתו ושומע דברי חברו בסברא אחרת כנגדו יראה בעצמו אם יכול לקיים סברתו שבתחלה ומה לו אם חברו יודה לו או לא רק שיבין בעצמו אם אעפ"י ששמע סברתו של חברו אין סברת חברי מכריעני

לחזור בי ואז יעמוד בדעתו ואם לא יחזור בו וכן יעשה חברו, כל אחד יראה ויביט אם נראה לו עדיין סברתו הראשונה או לא, ואחר גמר הוויכוח שכל אחד שמע סברת חברו ואעפ"כ עומד כל אחד על דעתו ועמדו למנין אז המצוה אחרי רבים להטות שהמיעוטים יבטלו דעתם נגד המרובים, והיינו לא תענה על ריב לנטות את חברך לדעתך אלא להעמידך על האמת ואם לא יהא כוונתך לנטות חברך, ובכל זאת אחר גמר הריב כל א' עומד על דעתו אז אחרי רבים להטות:

ואגב אכתוב משנלענ"ד בפי' המשנה דמס' עדיות פ"ק שנתקשה בה תוי"ט נ"ל כך דהיחיד בטל ברוב אמנם אם בדור אחר יקום ב"ד ויאמרו כדברי היחיד, אזי בהא תלי', אם יאמרו קבלנו כך, נאמר להם טעיתם בקבלתכם כי שמעתם דברי היחיד שבדור שלפנינו וחשבתם שקבלה הוא כך ואותו היחיד כבר נדחו דבריו, אך אם מצד הסברא נוטה דעתם לסברת היחיד אזי יכולים לחלוק על הרוב שבדור שלפניהם אעפ"י שאין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין אבל הכא דבאותו ב"ד עצמו הי' אחד שחלק עליהם, ע"כ ב"ד שלאחריהם שנראה להם דבריו יכולין להתחזק במעוזו:

והנה משנה ראשונה אמרה דמזכירין דברי היחיד כדי שיכול ב"ד אחר לסמוך עליו אם נראה להם דעתו, ואמר ר' יהודא א"כ למה מזכירין דברי יחיד לבטלה, פי' תינח השתא דידעי' דעתו וסברתו של זה היחיד ולב"ד האחרון נראין דבריו יכולין שפיר לסמוך עליו, אבל על הב"ד הראשון קשה שחלקו עליו ולא נראה להם כלל שום ספק כי אמרו שסברתו טעות דאלא"ה לא הי' הרוב חולקין עליו א"כ כיון שבעיניהם דבריו בטלין למה להם להזכירו כלל, ואמר כדי שאם יבוא ב"ד אחר ויהי' דבריו נראין להם, אם גם בדור הזה אנו חושבין אותו לטעות מוחלט מכל מקום מזכירין ואין משכחין דבריו לגמרי משום שמא יבוא ב"ד אחר ויבואו לחשוב, מטעם קבלה שקבלו אותו כך הוא, אזי נאמר להם מיחיד קבלתם, ואין בקבלתכם ממש, וממילא כיון שהוצרכנו לזכור דבריו מפני טעם זה ממילא לפעמים יסכימו ב"ד אחרון על סברתו:

[] **לנטות אחרי רבים להטות**, יש לפרש על פי מה ששאל אחד מהאוה"ע כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות ורוב עע"ז המה ואתם חייבים לילך אחריהם אלא דדין

זה הוא בדבר שיש סברות וצדדים וטעמים לכאן ולכאן אזלינן בתר רוב אבל בדבר ברור לנו אפי' אלפי אלפים אומרים נגד הברור וידוע לנו אין שומעין להם ואנו יודעין שה' אלקינו הוא אלקים אמת ותורתו אמת עפ"י מה שבעינינו ראינו וקבלנו בסיני אז אין שייך ליילך בתר רוב וזה שאמר לנטות בדבר שיש נטי' וצדדים לכאן ולכאן אז אחרי רבים להטות משא"כ בדבר ברור:

כי תראה חמור שונאך, איתא בפסחים דף קי"ג ע"ב אלא פשיטא שונא ישראל ומי שרי לסנואי אלא בכה"ג דחזי' בי' איהו דבר ערוה א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימר ליה לרביה עליה ולמסנייה א"ל אי מהימן ליה לרביה כבי תרי נימא ואי לא לא נימא ליה כי הא דטוביה חטא וזנגוד מנגיד וכו' יעו"ש, והקשה בתוס' דהא אמרי' אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכפות יצרו והשתא מאי כפיית יצר שייך כאן כיון דמצוה לשנאותו ותרצו כיון שהוא שונאו גם חבירו שונא אותו דכתיב כמים פנים אל פנים וכו' ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר, שמעתי דבר נאה ומתקבל מהגאון מוה' יעקב ווירמיז זצ"ל שהי' רב"ד ורב בבהמ"ד הגדול בק"ק פפד"מ, שבזה מיושב מה דאמר ר' יוחנן פ"ק דיומא דבית שני חרב מפני שנאת חנם, ובמס' שבת אמר ר' יוחנן בעצמו שלא חרבה אלא מפני שהעמידו דיניהם על דין תורה, ואמר הגאון הנ"ל יבוא ר' יוחנן השלישי ויכריע דאמר ר' יוחנן גיטין נ"ה ע"ב אקמצא ובר קמצא חרב ירושלים וגו' ומסיק מדיתבי רבנן ולא מיחו ש"מ ניחו להו לרבנן אזל אכל קורצא בי מלכא ע"ש, י"ל הענין היה כך דאינהו קמצא ובר קמצא ה"ל שנאת חנם אהדדי דכך היה נוהג בירושלים כדלעיל, אמנם רבנן דיתבו התם דנו אותו לזכות מסתמא לא שונאהו בחנם אע"כ ראה בו דבר ערוה יחידי ומצוה לשנאותו, ואסור לו לומר לנו מה ראה בו כי אין להעיד יחידי, וכיון שמצוה לשנאותו למה נמחה ונבטלו ממצוה, אלא לפמ"ש תוספ' משום כמים פנים אל פנים וגו' היה להם לרבנן למחות בו מ"מ, אלא שדברי תוס' אלו המה ממנהג לפנים משורת הדין, ורבנן דירושלים העמידו דבריהם על דין תורה נמצא ע"י שנאת חנם של קמנא וע"י דין תורה דרבנן חרבה ירושלים, י"ר שיבב"א ודפח"ח:

לא תטה משפט אביונך בריבו, פי' בספרי וכן פסק רמב"ם בה' סנהדרין ובס' המצות וכ"כ הרא"ה בס' החינוך דקאי על רשע האביון בעבודת ה' ואפשר דקרי לי' אביון התאב לכל דבר והולך אחר תאוותו, אל תטה אותו בריבו ומשפט ממונו, עמ"ש ע"ז בחידושי ספ"ג דגיטין גבי בני רוכל תקברם אמם עיי"ש, ומ"מ יל"ד מ"ט יחסו להדיין אביונך הל"ל אביון לא בכינוי אביונך מה יחוס יש לו עם הדיין, וגם מה ראו חכז"ל מענין הפרשה שהוכיחם לפרשו על הרשע, אבל הנה בפסוק שלפניו כתיב לא תראה חמור שונאך רובץ ובפע"פ פריך מי שרי לשנוי' ואי ראה בי' דבר ערוה יעיד בב"ד וכיון שלקה הרי הוא כאחיך אלא ומסיק שראה בו דבר ערוה יחידי וא"א להעיד עליו ומצוה לשנאותו ומ"מ מצוה לפרוק ע"ש ואהא קאי לא תטה משפט אביונך מענין הפרשה של מעלה דמיירי ממי שראה בו דבר ערוה וא"א להעיד עליו לענשו ומצוה לשנאותו והוא אביונך של דיין לחוד שהוא ראה בו הדבר ערוה ולא אחר ע"כ הזהירו שעכ"פ לא יטה משפטו:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, יעוין בב"ק נ"ד ע"ב בסוגי' שור שור משבת מ"ש רא"ם אפירש"י דחומש והמהרש"א כתב דרש"י קאי למ"ד שביתת כלי דאוריית' הוא דחוק דרש"י קאי דלא כהלכתא, אבל איפכא נ"ל דודאי ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים הוא דרשה פשוטה, דהרי בענינא דשבת כתי' בפ' משפטים למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתיך והגר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, וא"כ פשטי' ראוי לפרשו אשביתת כלים בשבת, והא דלא מפרשי' כן וס"ל שביתת כלים ל"ד, נראה היינו טעמא משום דנתקבלה גז"ש שור שור, חמור חמור, בהמה בהמה, וא"כ ה"נ נילף שבת מבור מה התם חמור ולא כלים ה"נ חמור ולא כלים וא"כ ע"כ נדחק למדרש ובכל אשר אמרתי לדרשא אחריתא כפרש"י בחומש נמצא ממילא מיושבים כל הקושי' דאי לאו דכתיב חמור ולא כלים לא נדע שביתת כלים לאו דאורייתא דהוה מרבינן מוכל אשר אמרתי כנ"ל, (ומיהו ר' יהודא אי ס"ל נמי כהלכתא דשביתת כלי ל"ד צריך אני לדחוק קצת ולומר דמדאיצטריך או לרבות כלים בבור ש"מ דבשבת ל"ד דאל"ה או למה לי:

ואמנם מ"ד שביתת כלים דאורייתא מובכל אשר אמרתי צריך לומר דס"ל כמ"ש תוי"ט דלא נתקבלה הגז"ש אלא בשלשה מקומות דוקא שור מחסימה וחמור דפריקה ובהמה דכלאים ותל"מ כלל, ויבואר לקמן אי"ה וא"כ ליכא למילף שבת מבור בגז"ש למיפטר בו כלים ע"כ מרבינן מובכל את הכלים והשתא ש"ס דב"ק רוצה להמציא אפי' למ"ד שביתת כלים דאורייתא ואיהו אית ליה דלא נתקבלה גז"ש אלא לשלש אלה ע"כ מפיק נזקי בור מכופ"כ, אמנם רש"י בחומש מפרש להלכתא דשביתת כלים לאו דאוריית' ע"כ פרש"י דאתי' מגז"ש משבת וכנ"ל וק"ל:

ועיין לעיל כ"ח ע"ב מבואר דאדם ממועט רק ממיתה ולא מנזקי' אבל כלים ממועטי' לגמרי, ובירושלמי פליג וממעט כלים רק מבור עשרה כשנשברו אבל לא כשהווזקו בבור ט' ולפי המהרש"א י"ל דש"ס דילן ס"ל שביתת כלים ל"ד וא"כ לא איצטרך מיעוטא דכלים בבור דהא ממילא ידעינן משבת אע"כ למעוטי אפי' מנזיקין וירושלמי ס"ל שביתת כלים דאורי' ואיצטרך חמור למעוטי כלים מבור מיתה אבל מנזקין לא אימעוט כמו באדם וק"ל:

עיין סנהדרין י"ד ע"ב שור סיני בכמה, ויל"ד דהו"ל למימר בהמת סיני בכמה דבסיני בהמה כתי' ולא שור, גם ליישב קושי' תוס' שם שהקשו מאי איכפת לי' מאי דהוה הוה, וליישב אקדים לומר דמשמעות הש"ס שם דנילף שור סיני משור הנסקל, ונראה דלא בעי למילף מבהמת נרבע דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה תהרגו ופרש"י במתני' קמייתא דסנהדרין וכמבוא' שם בש"ס, די"ל התם שאני שגם האשה נידוני' בב"ד של כ"ג ע"כ תדון גם הבהמה בכ"ג משא"כ שור סיני שאין אדם נידון עמו, ע"כ יליף משור הנסקל שנידון בכ"ג לבדו ולא שום אדם עמו:

והנה בתוס' בב"ק הקשו מה צריך קרא לשור סיני תיפוק ליה שור שור משבת, ולכאורה י"ל שעה מדורות לא ילפינן, לכן אצטרך אם לרבות עופות, והשתא לפי"ז י"ל ממנ"פ אי לא ילפינן שעה מדורות, א"כ בודאי אינו נידון בכ"ג, ואי ילפינן שעה מדורות א"כ קשה קושי' תוס' למה לי לרבות עופות נילף בהמה בהמה משבת דהא ילפינן שעה מדורות, וא"כ מדאצטרך אם לרבות עופות ש"מ דלא ניתן גז"ש למידרש משבת אלא שור לחסימה חמור לפריקה, בהמה לכלאים, ולא בדוכתא אחרינא, א"כ

לפי"ז ממילא גבי שור הנסקל לא נילף משבת ולא יסקל אלא שור ולא שארי בהמות ודלא כעידותו של ר"י בן בבא שהי' נסקלת תרנגולת בירושלם, וא"כ לפי זאת הסברא א"כ נילף שעה מדורות ויהי' בהמת סיני בכ"ג דנילף משור הנסקל מ"מ מה התם שור אין בהמה אחרינא לא ה"נ בסיני שור בעי כ"ג מידי אחרינא לא נמצא דהוי פשיטא לבעל האיבעי' דבהמת סיני אינו בכ"ג ממ"נ, ולא איבעי' לי' אלא שור סיני, וא"ש נמי דנפקא מיניה טובא מהאיבעי' דאי ילפי' שעה מדורות א"כ אייתר אם לרבות עופות דהו"מ למילפינהו מדורות בהמה בשבת ומדאיצטריך מוכח דלא ניתן גז"ש למדרש בעלמא, וכדעת התוי"ט ומוכח דאין תרנגולת נסקלת ודלא כעדותו של ר"י בן בבא, ואמנם למסקנא פשטינן דשעה מדורות לא ילפי' ואפי"ה כל בהמת סיני בכ"ג אפי' עופות מהיקשא אם שור ואם איש מקיש שור לאיש:

אמנם היותר נראה דהתוס' בב"ק שהקשו לילף סיני בהמה משבת ס"ל דלא שייך לא ילפינן שעה מדורות אלא בבנין אב, כמו לענין כמיתת הבעלים כך מיתת השור, אבל לענין גז"ש בהמה משבת שפיר ילפי' אפי' שעה מדורות וליתא למ"ש לעיל:

ומ"מ נ"ל ביישוב קושיית התוס' דאי לא דכתיב אם לרבות עופות והוה ילפי' בהמה משבת ה"א כי שבת דלא איתקש אדם אלא להנחה ולא לדבר אחר וכל הנך דאתי' משבת לא השוו אדם ובהמה יחד, וא"כ ממילא לא הוי ילפינן להקיש בהמה לאיש מה איש בכ"ג אף בהמה בכ"ג אדרבא ה"א מדאיש בכ"ג בהמה לאו בכ"ג כי היכא דלא לשוו אהדדי דלהנחה הקשיתינה' ולא לדבר אחר ע"כ מפקינן קרא מהך גז"ש דשבת וכתב אם לרבות עופות ותו נילף בהמה מאיש לענין כ"ג והארכתי בפלפול בזה:

ראיתי בס' הישר לר"ת ז"ל סי' תר"ה וז"ל אשר הקש' אחי בדש אוזין לא ידענא מאי קשה לי' דודאי ר"י גז"ש דשור שור אית' לי', ואדם דומיא דשור איבעי' ואע"ג דהני כתיבא בהדי' שאוכל בשעת מלאכה אפ"ה אימעוט כשעושה ברגליו אבל לא בידיו ולהכי בעי תרנגולים הדשים ברגליהם מי הוי דומי' דשור דבכל כחו הוא או דילמא דידים ורגלים בענין וא"כ צריך שידוש העוף ברגליו ובכנפיו דהיינו ידיו, קודם שיתחייב החוסמו, אעפ"י שתאמר שלא יארע כך זו אינו שהרי נסקל תרנגולת

בירושלים ולא ראיתי טעינה ופריקה בעופות עכ"ל, והנה קושי' אחיו תמצא לעיל סי' תפ"ז עיי"ש ועיין מ"ש תוס' בזה בב"מ צ"א ע"ב, ואמנם דברי ספר הישר הנ"ל סתומין ואני אפרש בעזה"י עפ"י מה שכתוב תוס' בחולין ר"פ אותו ואת בנו ד"ה ועוד וגו' שהקשו נילף שור משבת ויהי' או"ב נוהג גם בחיה, ותי' כיון דליכא למילף בהמה טמאה כמו בשבת, לא ילפי' גז"ש כלל, ע"ש, ובדבריהם יובן, סהדותא דר' יהודה בן בבא על תרנגולת שנסקלה בירושלים ומאי סהדותי' אבל הענין דהוה סד"א שהדבר נמנע שיומת אדם ע"י תרנגולת או עופות כיוצא באלה וא"כ ממילא א"א למילף שור הנסקל משבת כיון דלא שייך בכל מינים וא"כ ממילא נימא שור דוקא ולא בהמה וחיה אחרת כלל, לכן העיד שכבר נסקלה תרנגולת בירושלים ש"מ דאיכא כה"ג ושייך שפיר גז"ש שור משבת לענין שור הנסקל:

והנה קושי' אחיו הוא כך, דהוה ס"ל שהדבר נמנע כלל שתדוש בכנפיו, וא"כ תפשוט דע"כ בכל כחו סגי ורגליו היינו כחו דאי סק"ד ידיו ורגליו ממש בעי א"כ נמצא זה לא שייך בעוף ומדלא שייך בעוף בטלה לי' גז"ש דחסימה לגמרי כיון שאינו שייך בכל המינים, אע"כ בכל כחו סגי אעפ"י שאינו דש בידיו, וע"ז השיב ר"ת דאין הפי' כן אלא מספקא ליה אי בעי גם כנפיו ולא תימא שזה מן הנמנע, שהרי ג"כ היינו סוברי' שזה מן הנמנע שתסקל תרנגולת על שהרג' הנפש, וכן לפי השכל לא שייך טעינה ופריקה בעוף ואפ"ה ילפי' גז"ש חמור לפריקה וע"כ דשייך בכל מיני' ה"נ דכוותי', ובישיבה הארכתי עוד בזה:

פפונאי ידעי טעמא פרש"י ר"א פפונאי דדרש התם שטן לש"ש נתכוין י"ל ע"ד דרוש כך דהרמב"ן בנימוקי חומש מפרש למען ינוח עבדך וזכרת כי עבד היית ר"ל בראותך עבדך ואמתך נחום בשבת בזה תזכר כי היית עבד והניח ה' לך מעצבך ומעבודה קשה, וא"כ אין הכרח לדרשת הש"ס, והנה במ"ש ששטן לש"ש נתכוין דילמא מינשי' זכותי' דאברהם יראה שהיה זה בשיעבוד מצרים שאז הי' איוב למ"ד ספ"ק דב"ב ואז היו צריכין לזכירת בריתו של אאע"ה כי לא היו נגאלין אלא בזכות אבות כמבואר בקרא, וא"כ אולי יש לומר כי כוונת השטן הי' להשטין ולטובת עצמו דרש, והוא כי עי"ז שזכר את אברהם עבדו דלג על הקץ כי קצרה נפשו כביכול בעמו ישראל,

ועי"ז לא הי' גאולה שלימה ונגאלו ע"מ להשתעבד לאחר זמן ולולי כן היו נשארים בגלות עד סוף זמנם והי' גאולה אחרונה, אך ר"א פפונאי לא כן סבר אלא שגם עתה הי' החירות עולם לעבוד האלקים על ההר הזה ויהי' חרות ממלאך המות ומאומת העולם לולי שקלקלו בעגל, וא"כ כיון שהיו חירות עולם א"כ ע"כ שטן לש"ש נתכוין, וממילא בטלה סברת הרמב"ן כי הזכירה שע"י מנוחת עבדים בשבת היינו חרות שסופו להשתעבדי' שהרי העבדים חוזרין ועובדין בחול, וא"כ אינו ענין למצרים אם לא נאמר שהי' גם במצרים חרות ע"מ להשתעבד וז"א לדברי ר"א פפונאי וא"כ ע"כ א"א למדרש קראי אלא לומר למנוח' הקשיתיו ולא לדבר אחר ע"כ יפה אמר פחונאי דוקא ידע להא מילתא, וקל:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו, יש לפרש עפ"י מה שאמרו חכז"ל (סוטה דף כ"א ע"א) מצוה בעידנא דעסיק בה מגינא ומצלי, והנה סוף מסכ' חולין מקשה הש"ס אהאי דכתיב גבי שלוח הקן למען ייטב לך והארכת ימים הרי שעלה לראש הגג בסולם להביא גוזלות לאביו שצוה לו ככה ונפל ומת היכן אריכות ימיו של זה, ומתרץ דשמא הרהר בע"ז הוי, ומסיק אלא למען יאריכון ימיך ליום שכלו ארוך ולמען ייטב לך ליום שכלו טוב, מ"מ נשמע מהשקלא וטריא במהרהר בע"ז אז אין המצוה מגינה, ובזה יש לפרש ובכל אשר אמרתי אלכם תשמרו דהיינו אתם תהיו נשמרים ע"י המצות שאמרתי וצויתי אליכם דמצוה מגינה ומציל אבל בתנאי ושם אלהים אחרים לא תזכירו:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, **ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך**, י"ל ע"ד שאמרו חכז"ל ועבדתם שם אלהים אחרים עץ ואבן שנותנים מסים וארנוניות לעובדיהן והוה כעובד להם והרמב"ם כתב פ"ו מה' שכנים, ת"ח לא יתן מס לשמירת העיר, (וז"ל הרמב"ם כל הדברים הצריכין לשמירת העיר לוקחין מכל אנשי העיר אפי' מן היתומים חוץ מת"ח שאין ת"ח צריכין שמירה שהתורה שומרתן) כי ת"ח אינם צריכין שמירה והוא מש"ס פ"ק דב"ב, והיינו ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו דהיינו התורה אשר אמרתי אליכם תשמרו על ידה ולא תצטרכו שמירה

אחרת וממילא ושם אלקים אחרים לא תזכירו שלא תצטרכו לתת מסים לעע"ז, עיין פ"ק דב"ב גבי' פקע כלילא:

יראה כל זכורך, יש לפרש, עבודה ע"מ לקבל פרס היא בבחינת נקיבה שהיא בבחינת מקבל, אבל עיקר עבודה תהי' רק לעשות רצון ה' ובזה מעצימים כוח של מעלה וכנאמר ועתה יגדל נא כח ה' כמובן למבינים אבל אם גם כוונתו רק לעבוד ה' והוא בבחינת זכר אעפי"כ לא יקופח שכרו ויקבל שכרו משלם והוא גם בבחינת נקבה וזה האיש הוא בבחינת זכר ונקבה יחד ובזה יש לפרש הכתוב זכר ונקבה בראם שיהי' זכר ונקבה יחד ויקרא שמם אדם וזה הוא עיקר תכלית האדם וזה י"ל כוונת הקרא יראה כל "זכורך" שכוונתך יהי' רק לשם ה' לקיים מצוותו ולהגדיל כבוד שמים שתיראה בבחינת זכר והשכר יבוא ממילא:

ולא תעשה כמעשיהם כי הרס תהרסם, י"ל ידוע דגם את זה לעמת זה עשה האלקים נגד יו"ד ספירות דקדושה י"ס דטומאה ומי שגדול בקדושה כמו הטמא בטומאתו יכול לשרש ולעקור אותו, והנה אולי יחשבו ישראל שבאותו עבודה עצמה שעובדי' האומות ע"ז יעבדו הם את השם אלקים בקדושה ועל ידי זה תהרסם ותשברם ותעקרם אותם חלילה לך לחשוב כך וזה לא תעשה כמעשיהם אפי' לעבוד השי"ת בחשבך כי הרס תהרסם עי"ז חלילה לחשוב כן (מש"מ):

ועבדתם את ה' אלקיכם, ולא לחמה ולבנה ושרים שלהם המנהיגים העה"ז וברך את לחמך שגדל ע"י השמש (כדכתיב וממגד תבואות שמש) ואת מימך שע"י הלבנה (כידוע כי הלבנה כח מים ויעוין בצדה לדרך בענין זה) וכן רומז רמב"ם עייי"ש והסירותי מחלה מקרביך דאלו המתברכין ע"י חמה ולבנה בטבע העולם מ"מ אי אפשר שינצלו מפגעי טבעי העולם הגורמים מחלאות בכל דור ודור משא"כ אם יתברכו לחמך ומימך ע"י ועבדתם את ה' אלקיך אז והסירותי מחלה מקרביך וזה על דרך שמפרש בעל עקידה השמי' מספרים כבוד אל והוא כחתן יוצא מחופתו, וכל זאת אין נסתר מחמתו ומצערין ברתיחת חמה אבל תורת ה' תמימה משיבת נפש לא תוסיף עצב עמה, ומסיים את מספר ימיך אמלא כיון שאיננו תחת השמש איננו תחת הזמן וע"ד מקום ארון אינו מן המדה כי איננו נתפס לא במקום ולא בזמן:

ועבדתם את ה' אלקיכם, היינו ברכה ראשונה שהכל נהי' "בדברו" ולא אמר שהכל נהי' במאמרו שהרי בעשרה מאמרות ברא העולם, אבל הענין כך, העולם נברא בעשרה מאמרות אמירה לשון רכה היא כי השי"ת ראה שאין העולם מתקיים במד"הד לכן שיתף רחמים לדין היינו מאמרות אמירה רכה, ובאמירה ראשונה ראה שעדיין אינו מתקיים הוסיף עוד רחמים אמירה שניה עד עשרה מיני רחמים, ואחר כל המיתוק הזה עדיין רשעים מאבדין העולם שנברא בעשרה "מאמרות" עד שבאים הצדיקים שיכולים לעמוד אפילו במה"ד, בתורה שהיא עשרת "הדברות" דיבור קשה ולא מאמרות והם מקיימים העולם שנברא בעשרה מאמרות, שהרשעים מאבדין והם מקיימים אותו, והיינו שהכל נהי' "בדברו" דייקא ולא במאמרו:

לא תהי' משכלה ועקרה, דרשו חכז"ל בתלמידים כי כתיב כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך, היינו ת"ח עם התורה מאורסתו (כדרשו חכז"ל פסחים דף מ"ב תורה ציוה לנו משה מורשה, אל תקרא מורשה אלא מאורסה) חתן על כלה גימטרי' תרי"ג ואמר הסירותי מחלה מקרביך ואחכז"ל (בבא מציעא דף ק"ב ע"ב) פ"ג חלאים גמטריא "מחלה" תלוים במרה אם תסיר מספר "מחלה" ממספר "ישראל" ישאר "חתן" היינו תלמיד חכם ואז לא תהי' משכלה ועקרה בתלמידים, אמרו חכז"ל (ברכות דף ה' ע"א) אם רואה אדם יסורין באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, יראה עפ"י מה דאמרינן פ"ק דמ"ק (דף ז' ע"א) מצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים תלמיד תורה עדיף ושא"א לקיימה ע"י אחרים מעשה עדיף, והנה שגיאות מי יבין לפעמים תולה בדעתו לא אתבטל מלימודי כי היא אפשר לקיים ע"י אחרים ולבסוף אין המצוה נעשית כראוי ע"י אותן אחרים ולפעמים מבטל תורתו מפני מצוה אשר חשב שא"א לקיימה ע"י אחרים ובאמת טעה והיינו יפשפש במעשיו שלא עשה המעשה פשפש ולא מצא יתלה בהיפך שביטל תורה מפני מעשה:

את מספר ימיך אמלא איתא במס' מגילה דף כ"ח ע"א שאל ר"ע את ר' נחוני' הגדול במה הארכת ימים אתו גווזי קמחו לי' סליק ויתיב אריש דיקלא אמר לי' רבי אם נאמר כבש למה נאמר אחד א"ל צורבא מרבנן הוא שבקוהו תא אימא לך א"ל אחד המיוחד בעדרו, להמשיך הענין נ"ל, דבסוף פ' החולץ פליגי ר"ע ורבנן ר"ע ס"ל את

מספר ימיך אמלא זכה משלימים לו, לא זכה פוחתין לו ורבנן ס"ל לא זכה משלימים זכה מוסיפין, וא"כ לרבנן שייך שפיר לשאול במה הארכת ימים כיון שמוסיפין ע"י זכות, אבל לר"ע דאין מוסיפין לשום אדם לא שייך שאלה במה הארכת ימים וכי הי' ראוי לקצרו משנותיו הקצובים ח"ו, וצ"ל דבאותו זמן ששאל ר"ע את ר' נחוני' הי' סבר כרבנן ושוב חזר בו שבאותו זמן עדיין הי' תלמיד קטן, ולכאור' יש להוכיח למ"ד לא זכה פוחתין זכה משלימים, שהרי מצינו שהקב"ה דלג על הקץ וקצר ימי חיי' המצריים ובכוריהם קודם הקצוב להם ש"מ לא זכה פוחתין וזכה משלימים ולא מוסיפים דהא בהא תליא, אמנם אידך מ"ד ס"ל דלא דלג על הקץ כלל וד' מאות שנה נחשבו מלידת יצחק, (כדאיתא במסכת שבת דף י' ע"ב בתוספות שם) ויש להוכיח שהקב"ה דלג על הקץ שכן כתבו הטעם שזמן פסח בין הערביים דוקא בזמן שאין בו שום שחיטת קרבן להודיע שנגאלו חוץ לזמן הראוי לגאולה, וצ"ל דאידך מ"ד ס"ל דאין זמנו של פסח אחר חצות דוקא אלא ס"ל כבן בתירא זבחים י"א ע"ב דמצפרא זמני' ומפרש בין הערביים בין ערב דאתמול לערב דהאידנא, ושם מקשה הש"ס תמיד נמי נימא הכבש השני תעשה בין הערביים וכשר מצפרא ומשני כבש אחד בבקר ולא שני בבקר, והא"ש דר"ע הוה ס"ל דהקב"ה מוסיף לצדיקים ומשלי' לרשעים לכן שאל במה הארכת ימים וס"ל דלא דלג הקב"ה על קץ מצרים ואין זמן הפסח אחר חצות דווקא אלא מצפרא ואיצטרך כבש אחד בבקר למעט אחד בבקר ולא שני בבקר, משא"כ לר' נחוני' דכעס עליו ס"ל דהקב"ה משלים לצדיקים ופוחת לרשעים ודלג על הקץ וזמן הפסח אחר חצות דוקא א"כ קשה למה נאמר אחד, ודו"ק:

את מספר ימיך אמלא, כתיב יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו כי כבר כתבתי במק"א כי יעקב הוא שם יב"ק עם ע' בני יעקב משולבים, והיינו ברוך ה' יום יום כי ב' פעמים יום עולה יב"ק ואמנם לע"ל כתיב ואולך אתכם קוממיות פירש"י קומה של אדה"ר מאה אמה, אין הכוונה באורך מאה אמה אלא מאה מיני' יסודות חיים היינו ההוצאה מחמשים שערי טומאה העה"ז והכנסה לשערי חמשים בינה שהוא מאה מיני חיים ע"כ ג"פ יום בגימטריא ק' חיים, והיינו יחיינו מיומים ב"פ יום שהוא יב"ק שהוא חיים של ישראל הפשוטי' א"כ ביום השלישי יקימנו דייקי

קוממיות ק' חיים ונחי' לפניו ממש בשער ני"ן ע"כ קאמר הכא את מספר ימיך דייקי אמלא יקימנו ונחיה לפניו:

***את מספר ימיך אמלא**, יש לפרש עפ"י מה שכתב הרמב"ם באגרת לבנו אשרי אדם שכלה ימיו במהרה וכבר כתבתי שאם יש לו בנים או תלמידים שלומד עמהם תורה ומדריכם לעבודת השי"ת אז אם גם השלים עצמו בכל מכל כל מ"מ צריך שיחי' הרבה שנים לגדל בניו ותלמידיו לת"ת וללמדם דרך ה' אחריו אמנם אם כבר יש לו תלמיד כמותו אשר יוכל ללמד רבים דעת את ה' ומה גה בניו שהמה גם תלמידיו וכבר הגיעו לתכלית השלימות שוב הרי הוא בכלל אשרי מי שכלה ימיו במהרה אבל באמת זה אינו דכל העובד ה' שלא על מנת לקבל פרס רק מצד אהבת ה' אין קץ לחייו וכל שמוסיף חיים מוסיף עבודת השי"ת, והנה חכז"ל דרשו בפסוק לא יהי' עקר דקאי גם על תלמידים שלא יהי' עקרה בתלמידים וכן יש לפרש לא תהי' משכלה דקאי על תלמידים שלא הגיעו להוראה ומורה דעליו דרשו חכז"ל כי רבים חללים הפילה וזה לא תהי' משכלה ואם כן כיון שלא יהי' לו עקר ומשכל בתלמידים אלא יהיו לו תלמידים ראוים להורות לעם ה' דרכי ה' אשר ראוים למלאות מקומו בכל זאת את מספר ימיך אמלא, וק"ל:

[] **פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם כי יהי' לך למוקש**, י"ל דהנה ממנ"פ לא טוב, אם יחיו בנ"י את שבעה עמים יש לחוש אולי יחטיאו את בני ישראל לעבוד ע"ז ואם גם יתגיירו ויהי' גירי צדק מ"מ קשים גרים לישראל כספחת ויהי' להם למוקש: **כי תעבד את אלהיהם כי יהי' לך למוקש ואל משה אמר עלה אל ה'**, יעוין ברש"י שפרשה זו קודם מתן תורה נאמרה, וי"ל דלכך נשנית כאן לדרוש סמוכין דהקרא משמיענו כי יהי' לך למוקש מה שאל משה אמר עלה אל ה' ובושש לבוא וע"ז אמרו לא ידענו מה הי' לו הי' להם למוקש ועבדו את העגל ונקנס עליהם מיתה (כדאי' בע"ז דף ה' ע"א שהיו חירות ממלאך המות אבל חבלתם מעשיכם בעגל אכן כאדם תמותון) ועוד מעשה העגל גרם שלא נכנס משה לא"י ועי"ז עבדו ע"ז אח"כ בא"י (כדאחז"ל על פסוק הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ)

וזה כי תעבד את אלהיהם, כי יהי' לך למוקש ע"י שאל משה אמר עלה וכו' והם לא יגשו וק"ל (מש"מ):

וישלח את נערי בנ"י, המה זקנים בבכורים (כדאיתא ברש"י נערי בכורות) אך באותו יום היו כקטן שנולד (כי גר שנתגייר כקטן שנולד ואותו יום נכנסו ישראל בברית ונתגיירו כידוע מגמרא כריתות הובא ברש"י) וגם נעשו חרות ממלאך המות א"כ אין כאן זקנה כי נולדו היום ויחיו לעולם (כדאיתא מס' ע"ז דף ה' ע"ב שדרשו כך בפסוק אני אמרתי אלקים אתם חבלתם מעשיכם כאדם תמותון) ע"כ קרו להו נערי בנ"י (ומיושב בזה דקדוק שדקדקו חכז"ל וכתבו לתלמי המלך תחת נערי בנ"י וישלח את זאטוטי וברש"י שם וז"ל נערי לשון קטנות ויאמר גרועים שבנם שלחתם לקבל פני שכינה, ותלמי לא יבין מדרש חכמים):

כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, (גמר' שבת פ' ר"ע דף פ"ח ע"א אמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו (שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו) ואז באו כל מלאכי השרת וקשרו לכל אחד ב' כתרים א' נגד נעשה וא' נגד נשמע (כדאית' שם בגמר') ונעשו חירות ממלאך המות (כדאיתא במד"ר חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות ממלאך המות) הנה כבר לפני בנין שנים עשר מצבה כבר אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ואע"פ שלא אמרו אח"כ ונשמע (ככתוב לפני זה פסוק ג' ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה) מ"מ כיון שלא אמרו ושמענו ועשינו (ככתוב בפ' ואתחנן) ש"מ שרוצים לעשות כל אשר ידבר ה' בלי שמיעה תחלה, כי האמינו בה' שכל דבריו אמת וצדק. אך אז הי' כוונתם להגיע באחרית טוב לעה"ב אשר יפה מכל חיי עה"ז, ואז א"א לעשותם חירות ממלאך המות, כי אם יחיו לעולם, מתי יקבלו שכרם הצפון, אך אחר בנין המצבות והקריבו קרבן עלו למדריגה למעלה לומר יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעה"ז מכל חיי העה"ב והיינו נעשה כדי לשמוע וזה יהי' כל תכליתנו וא"כ זו היא שכרם לעשותם חירות ממלאך המות ויחיו חיי עד וכל שעה ושעה בתשובה ומע"ט בעה"ז יפה מכל חיי העוה"ב, ומשו"ה כשחטאו אח"כ וירדו ממדריגת מלאכי השרת אשר עושים דברו לשמוע קול דברו הי' מההכרח להחזר מלאך המות למקומו כדי שיקבלו שכר מצותם לעוה"ב והיינו

אני אמרתי אלקי' אתם אשר עושין דברו לשמוע קול דברו ולא היו צריכין לעה"ב אכן חבלתם מעשיכם וגו':

כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, איתא במס' שבת דף פ"ח ע"א רבא הוה יתיב וקא מעיי' בשמעתתא וגו' יש לפרש כך דאמרו חכז"ל (שבת שם) כשהקדימו ישראל נעשה לנשמע אמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר עושים דברו לשמוע בקול דברו, ולפענ"ד הכוונה בהפך מהפשט המובן כי המלאכים באשר שהם עבדי ה' ולא בניו לכן צריכי' לעשות דברו שעי"ז יוכנו לשמוע קול דברו ולכן משנים שמותם ע"י השתנות שליחותם פי' שזוכין למדריגת מה ע"י מעשיהם משא"כ בני ה' שהם עמו ישראל אינם צריכין הכנה כלל כמו שהי' במצרים בחומר ולבנים וזכו לראות ולהשיג מה שלא השיגו כמה נביאים, וע"ז אמר מי גילה רז זה "לבני" שמלאכי "השרת" דייקא המשרתים אותי הם צריכין להשתמש בזה ולא בני דייקא אמנם כן כוונת השתמשות ישראל בזה הי' כמו שפרש"י בחומש שמרוב אמונתם בה' ובטחונם בו הראו רצונם הטוב שיעשו אעפ"י שלא שמעו מהו אם יכולין לעמוד במצות התורה או לא והנה גוי אינו רשאי לחבול בעצמו משא"כ ישראל והטעם כי ב"נ בחינת עבדים ועבד אינו רשאי להפסיד אדונו ואפי' להרעיב עצמו אינו רשאי משא"כ ישראל לכן כתיב בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת פי' אעפ"י שאתם בנים ורשאים לחבול בעצמיכם מ"מ למת לא תתגודדו:

והא"ש דהמין שאל לרבא ממ"נ אתון עמא פזיזא שהרי קדמתם פומייכו לאודנייכו וע"כ משום שאתם בבחינת עבדים כמו מלאכי השרת א"כ איך אתה חובל בעצמך להוציא דם מאצבעך, והשיב לו רבא שטעה שלעולם בנים אנחנו לה' אלוקינו ורשאי לחבול בעצמו והא דהקדמנו נעשה לנשמע משום דסגינא בהימנותי' כפרש"י בחומ"ש כנ"ל, וק"ל ועיין מ"ש בזה בקונטרס לוית חן השייך לחג השבועות ע"ש:

והנה אהרן וחור עמכם, **מי בעל דברים יגש אליהם**, רומז לעושי עגל בעלי דברים נגשו לאהרן וחור, וחור מת ואהרן עשה להם עגל, ע"כ נרמז כל הגליות בר"ת מ'י ב'על ד'ברי' י'גש א'ליהם, מ'צרי, ב'בל ד'ריוש (שהוא מדי,) כי הוא הי' מלך מדי

ונקראו על שמו י'ון, א'דום, אע"ג דגלות מצרים כבר עבר מ"מ ריקד ביניהם עדיין אנשי מצרים ערב רב ומעשי מצרים שהורגלו בה (כדאיתא ברבה שמות פ' מ"ג אשר הוצאת מא"מ מה ראה להזכיר כאן י"מ א' משה רבון העולמים לא ממצרים הוצאתם ממקום עע"ז ועכשיו וכו'):

[] **ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכו'**, יש לפרש שהפ' מרמז בזה שהרמב"ם כתב שהספיר מקבל כל המראות ועיי"ש במורה, והנה גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שאין מלאך א' עושה שתי שליחות להפוך מידתו, שאם הוא שליח דין אינו נעשה שליח לפעולת רחמים, משא"כ הקב"ה עושה פעולות הפכיות דין ורחמים וגם הצדיקים פועלים עניינים הפכיים, והיינו דמיון ספיר שמקבל כל המראות, ותחת רגליו קאי על ישראל שהם תחת כסא כבוד המה כלבנת הספיר כאשר בארנו, וי"ל דלכן כתי' "לבנת" הספיר שהוא מעשה ידי אדם ולא כתיב, אבן, הספיר לרמז שמעשה הצדיקים גורם ובזה י"ל כוונת ישראל שאמרו אל משה לא נראה אליך ה', וכתב הרמב"ן כי כוונתם הי' בזה אע"ג שהאמינו בנבואה אבל חששו שאליו לא נגלה ה' ע"ש, וזה לא נראה "אליך"ה', שחשבו כי לכן משה אינו ראוי לשליחות זה כי היו יודעין שבחינת משה ממידת הדין כי הרג את המצרי וגער באנשים ניצים באמרו לרשע למה תכה רעך, לכן חשבו שלפי מדריגתו אינו ראוי לשליחת רחמים, משא"כ אהרן שמדתו חסד כדכתיב תמיך ואוריך לאיש חסידך ואוהב שלום ורודף שלום, אבל עתה נתברר להם שהצדיק ינול לפעול שני פעולות הפכיות, כמעשה לבנת הספיר:

לשבת פ' שקלים מה שחנני השי"ת שלהי ב"מ קי"ח סוגי' הבטה בהפקר תקע"ב פה ק"ק פ"ב יע"א:

שומרי ספיחי' בשביעית נוטלי' שכרן מתרומת הלשכה עמ"ש ראשונים ז"ל דעובי נזירך כתיב ולא של הקדש דשל הקדש מותר לשמור, וצריך לומר דכשמשמר על מנת להקדישו אז מותר אפי' להדיוט דאל"ה לא הוה ממשקה ישראל וכ"כ מוז"ה מהרשש"ך ז"ל, ומ"מ נ"ל דדין שביעית נוהג בו לאסור שריפה דלאכלה ולא לשריפה, ומה ששורף הקומץ מהעומר כבר הקשה מהש"ס כן ר"פ כל הקרבנות באות מצה,

ועיין מנחות ה' ע"ב ובתוס' שם ד"ה שכן וכו' ויש לדבר הרבה מזה ודעתי לבאר במקום אחר אם יעזרני השי"ת:

מאי לאו בהא קאמיפלגי ת"ק סבר הבטה בהפקר קני ור"י סבר לא קני, צל"ע נהי נמי דהבטה לא קני לרבי יוסי מי גרע מעני המנקף בראש הזית במתני' דגטין וכו' ע"ב דלר' יוסי גזל גמור והוא משום שעשו שאינו זוכה כזוכה, וע"כ המנקף לא טרח כולי האי כמו השומר בהבטה דאל"ה תיקשי ללישנא קמא דרבא דכ"ע הבטה קונה ומ"ט לא קני עני המנקף מדין תורה מטעם הבטה, וקו' זו מצאתי בשיטה מקובצת בשם גיליון לעיל דף יו"ד בסוגי' דארבע אמות קונו' ע"ש ותי' שם משום דהמנקף לא טרח כולי האי כמו שומר, וא"כ תיקשי' לרבה דמוקי פלוגתי' בהבטה, נהי דלר' יוסי הבטה לא קני מן התורה, מ"מ ליקני מדבריהם מגו דעני המנקף, וי"ל אה"נ דזכה מדרבנן מפני שעשו שאינו זוכה כזוכה, ומ"מ לא חייש ר' יוסי שיקנה לעצמו ולא ימסרנה לציבור יפה יפה, דכיון דמדינא לא זכה אלא הם אמרו שיזכה והם אמרו שיזכה לציבור מעיקרא שעשו הציבור שאינו זוכה כזוכה, משא"כ לרבנן דהבטה קונה מן התורה שוב לא יקנה הציבור כ"א ממנו ע"י מסירתו וחיישי' שמא לא ימסרנו יפה יפה:

ובזה מיושב מה שיש לעיין קצת דלכאורה לא סגי בשמירה לחוד דהא עכ"פ בעי' קוצרי' ומביאי' והשתא אפי' אי הבטה לא קני מ"מ הקוצר והמבי' יקנה ועוד דע"כ יתכוון א' מהם לקנות דאל"ה הרי ישאר לעולם הפקר ובמה יזכה בו, הציבור, ואפי' אם יביאוהו להר הבית המשותף לכל ישראל ונימא חצירם קונה להם לכל ישראל ז"א דאין חצר להקדש, כמ"ש מג"א סי' קנ"ד סקכ"ח בשם אגודה, וע"כ א"א בלא"ה רק שיקנה א' בהגבהתו ויזכה לכל ישראל, וכיון דחיישי' שיקנהו לעצמו ולא ימסרנו לציבור יפה כדעת משנה למלך, ע"כ לא סגי אם לא נשלם לו שכר מתרומת הלשכה, נמצא לפי ההנחה הלז, לרבנן דהבטה קונה וצריך לשלם שנר לשומר שיקנה להציבור לא צריכי תו לשלם שכר לקוצרי' ומביאי' שכבר יקנה לציבור ע"י השומר, ולרבי יוסי דהבטה לא קנה ועדיין בהפקירו עומד מה שמרויחי' ששומר בחנם מפסידי' לעומת זה לשלם שכר לקוצרים, וזה אינו במשמע פלוגתתם, ועי' בלשון הרע"ב ותיו"ט

פ"ב דשקלים אמתני' שומרי ספיחי' וקל, אך לפי הנ"ל ניחא דלרבי יוסי נמי נקנה להשומר מטעם שעשו שאינו זוכה כזוכה לציבור ועדיף מלת"ק דלת"ק זוכה בו מן התורה לעצמו ואי ישמור בחנם איכא למיחש שמא לא ימסרם יפה, ולר' יוסי אינו קונה לעצמו כלל כי כך תיקנו חכמים שהציבור יקנו ע"י שמירתו שעשו שאינו זוכה כזוכה, ושוב יכול לקצור בחנם:

ובזה מיושב ק' מהר"י כולי דהנה משנה למלך מ"ט לא אמר דכ"ע חיישי' לבעלי זרוע ופליגי אי מוסר לציבור יפה הני ד' זוזי עוד יל"ד מ"ט דר' יוסי דלא חייש לבעלי זרוע, ותו מ"ט קרי להו בעלי זרוע והלא כתורה יעשו שהשביעי' הפקר הוא לכל, ולפי האמור ניחא הכל בעז"ה דהרי מבואר שם דלרבנן דר' יוסי נמי נהי דהמנקף בראש הזית ליכא משום גזל גמור מדבריהם דלית להו עשו שאינו זוכה כזוכה, מ"מ אסור משום דרכי השלום ע"ש, והשתא לפי מה שהנחנו שזה השומר עדיף מהמנקף א"כ תו ליכא למיחש שיכנסו לוקטין לשדה ללקוט מהפקר דהרי אסור משום דרכי השלם, ורק אי חיישי' לבעלי זרועו' דייקא חיישי לדרכי שלם, ואמנם ר' יוסי לטעמי' דס"ל דגזל גמור הוא, א"כ גם בעלי זרועו' לא יכנסו לשם דגם, דבעלי זרועו' הוו ולדרכי שלם לא חיישי מ"מ גזלנים לא הוו ולגזלנים לא חיישי' רק לבעלי זרועו' ולטעמי' דר' יוסי דהוה גזל גמור ליכא למיחש לבעלי זרועו', והאש"נ דלא הו"מ למימר לכ"ע חיישי' לבעלי זרוע ופליגי במסירה לציבור ז"א דלטעמי' דר' יוסי שעשו שאינו זוכה כזוכה א"צ למיחש לבעלי זרוע וכמבואר וק"ל ועוד יבואר לקמן אי"ה:

והכא חיישי' שמא לא ימסרם יפה יפה קאמיפלגי, צ"ע א"כ מ"ט פליגי בשומר דאיכא למיטעי טעמא דר' יוסי משום דהבטה לא קני, אבל מודה הוא דצריכי' לשלם לקוצרי' ומביאי' דקני בהגבהה לימא סתם פועלי עומר בשביעי' מתנדבי' ופועלי' בחנם, ואז נבין הטעם משום דמסרי יפה יפה, והאמנם לשיטת הראב"ד שבשיטה מקובצת די"ל דוקא שומר חנם בהבטה בעלמא לא מצי מקני לציבור, אבל שומר חנם העושה במלאכה יכול להקנות לציבור בשעת מלאכתו כמש"ש ע"ש א"כ לק"מ, וכן נמי להרשב"א שם, דוקא בהבטה לא מצי למיקני לציבור שום קנין אבל המגבי' מציאה ע"י מעשה קנה הציבור נמי לק"מ אבל המשנה לית לי' סברות הנ"ל כמבואר

אלא ס"ל לעולם חיישי' שלא ירצה להקנות לציבור כ"א לעצמו א"כ קשה, בודאי למאי שכ' הוא ז"ל לחלק בהבטה שמביט זמן רב חיישי' טפי שמא רגע אחת נתכוון לקנות לעצמו נמי י"ל אבל הם סברות רחוקות ודחוקי' כידוע לכל מבין, והנלע"ד עפ"י מ"ש עוד די"ל ללישנא בתרא לכ"ע לא ימסרם יפה היינו טעמא משום דאינו מוסר בידי' ד' זוזי ע"ש ודבריו צריכי' תבלין מ"ש הכי ומ"ש הכי, גם ליישב סברות תוס' ר"ה ז' ע"א שהעלו לחלק דוקא בשומר פליגו ולא במילי אחריני ואין מובן לסברתם, ולע"ד פשוטו לפמ"ש וי"ל מ"ט דרבנן דניחוש שמא לא ימסרם יפה הא דברי' שבלב אינם דברי' והשתא י"ל דודאי בעושה מעשה ומוסר ממש לציבור כי ההיא דר"ה ד' ע"א כ"ע לא פליגי דלא אתי דברים שבלב לבטל מעשה המסירה עם דבורו שאמר שמוסרו לציבור, וכן בהני ד' זוזי שלא באו לידו מעולם רק מונע מלקבלם כיון דאינו עושה מעשה רב למוסרם מיד ליד כ"ע לא פליגי דחיישי' לדברי' שבלבו ושמא לא ימסרם יפה כי פליגו בשומר שקונה בהבטה ויוצא אח"כ מן השדה לשלוחי ב"ד לקצור ולהביאם לציבור מר מדמי' למעשה ממש ולא חיישי' שמא לא ימסרם יפה דדברי' שבלב לא הוה דברים, ומר מדמי' לי' למחילה דהני ד' זוזי וחיישינן שמא לא ימסרם יפה, וע"כ כ' תוס' בר"ה דלא פליגי אלא בשומר ולא במוסר ממש, והשתא מיושב ק' הנ"ל מ"ט לא פליגי סתם בפועלי עומר בשביעי' די"ל דבהני פועלי' שעושי' מעשה קצירה ומוסרי' לציבור כ"ע לא פליגי דמוסרם יפה יפה:

ובזה יתיישב לי מ"ט לא תי' תוס' ביומא ל"ה ע"א ג"כ שומר שאני משא"כ התם שמוסר הכתונת די"ל התם ס"ל להתוס' כדעת המאירי דס"ל לחלק בין עבודת יחיד לעבודת ציבור צריך למסור הכתונת תחלה לשם הציבור, ואח"כ בא הכהן ולובשו, אבל לעבודת יחיד לא עביד מידי רק לנפשו מיד ואומר שדעתו שיהי' של הציבור, והא"ש לפמ"ש דטעם החלוק שבין שומר למילתא אחריתי, הוא משום דשומר לא עביד מעשה ודברים שבלב כי האי גוני הווי' דברי' א"כ ה"ה ומכ"ש בכתונת הלז שלבשו ולא מוסרו לציבור מקודם ויפה הקשו תוס', מיהו אהנו דבן בוכרי' הו"מ לשנוי' שומר שאני ויבואר אי"ה:

ובמה שאמרתי דדעת התוס' כהמאירי נ"ל ליישב תי' תוס' שם שהמה תמוהי' בתי' א' תי' דסתם כהנים גדולים המה ת"ח, וכבר צווח בזה בשער המלך שהרי בבית שני הי' מתמני' עבור ממונם ולא הי' ת"ח ובתחלת הרעיון הייתי רוצה לומר דעיקור קו' תוס' לא ק' כל כך דאיכא למימר ברייתא דכתונת כהונה ר' יוסי היא ולא רבנן, ועיקר קושייתם ממעשה רב דר' ישמעאל בן פאבי', ורא"ב חרסום וע"י תי' תוס' שהמה הי' ת"ח וגדולי' בתורה, וחזרתי כי בודאי אין לחלק בין גברא לגברא ונתת דבריך לשיעורי' הגע עצמך אם השומר יהי' ת"ח יתנדב לשמור בחנם וזה לא שמענו מעולם, ומה שתירצו תוס' בכהנים גדולים היינו משום דזה לא שייך אלא בכהן גדול והוא לעולם אדם מסויי' וגדול בתורה לא חשו משום שמא לא ימסרנה יפה כך צריך לפרש כוונת תוס' וא"כ הדר' ק' לדוכתא הא בבית שני הי' רובם עמי הארץ ונהי דרבי ישמעאל בן פאבי ור"א בן חרסום הי' ת"ח מ"מ לא פלוג בגזירה דלא ימסרנה יפה יפה, תו קשי' במה שתי' עוד כיון שכל כבוד הכהונה הוא שלהם לא חיישי' שלא ימסרנה יפה הוא דבר שאין לו מובן, והנלע"ד דחששא שלא ימסרנה הוא לשני טעמי' או לשם מצוה כי סובר הוא שיתכפרו הציבור בשלו, ועוד טעם אחר כי רודף כבוד הוא ורוצה שיאמרו כלי זו או כתונת הלזו נידר פלוני משלו ונתנו לציבור, והנה זה הטעם האחרון לא שייך כל כך בכתונת דעבודת יחיד לדברי המאירי הנ"ל, דבשלמא אי מוסרו לציבור י"ל כבוד הוא לו שיאמרו שהוא התנדב כתונת לציבור אבל הכא שהוא עשה לו כתונת לעצמו ולעשות לכבודו ותפארתו, ובמה יתפאר שעשה לו בגד חשוב לעצמו, ע"כ ליכא חששא שיעשה כן לכבוד, כי אדרבא הי' לו יותר שאת כבוד והדר אי הי' מוסרו לציבור, אם לא תאמר זה האיש אינו חפץ ביקר ותפארת רק כל מגמתו לשם שמים להיות הקרבן מתקרב משלו, אעפ"י שעי"ז יתמעט כבודו שלא יחייב לציבור מ"מ נוח לו שיקרב משלו, וע"ז יפה כ' תוס' דא"כ הוא ת"ח וגדול משל אחיו בחכמה ויראת שמים, דאל"ה לא הי' מקבל עליו להיות כהן גדול במקום שיש גדול ממנו שהרי איננו רודף אחר הכבוד וכיון שהוא גדול כל כך בודאי ימסרנו לציבור יפה, נמצא לפ"ז גבי כהן גדול ליכא למיחוש שלא ימסור יפה את הכתונת דממ"נ אם הוא מהרודפי אחר הכבוד ובאמת אינו כדאי להיות כהן גדול וממונא יתירא יהיב

וקם א"כ הוא רוצה כבודו יותר ממה שיתכפר בשלו, וא"כ ימסרנו לציבור שהוא לו יותר לכבוד ותפארת מאשר לא ימסרנו וילבש בגדי עצמו, ואי ימחלו להתכפר בשלו והמצוה ניחא לי' יותר מן הכבוד א"כ ע"כ הוא גדול מאחיו בחכמה ולא חיישי' שלא ימסר יפה יפה נמצא ב' התירוצם עולים בקנה א' כפתור ופרח:

שמא לא ימסרם יפה בירשלמי דשקלי' אמרי' דפליגי אי קרבן יחיד ישתנה לקרבן ציבור או לא, ונ"ל עפי' קו' משנה למלך הנ"ל שהקשה הא דברים שבלב אינן דברים, ולפע"ד י"ל ולחוש שמא בעודו בידו העלה אל לבו שיוקדש ומיד נעשה הקדש גבוה דהיינו הקדש יחיד וא"כ תו לא מועיל מסירתו יפה כיון שכבר הי' הקדש ושוב אינו משתנה לשל ציבור והיינו דקאמר ירשלמי דרב יוסי ס"ל הקדש יחיד משתנה לשל ציבור ולא אכפת לן אם מקדשו בתחלה לעצמו, ובזה יובן ש"ס דמנחות דפריך לבן בוכרי כל כהן ששוקל אינו חוטא הא מעייל חולין לעזרה ומשני דמוסרם לציבור ויל"ד א' אמאי לא הקשה כן אמתני' דנשי' ועבדי' ששקלו מקבלין מהם וכמ"ש ת"ט תו מאי לשון חולין לעזרה הל"ל אין הקרבנ' בא' מצבור ותו כדמשני דמוסרם לציבור ה"ל לשאול שמא לא ימסרום יפה וכקושי' תוספ' יומא, והא"ש דודאי אמתני' דמקבלין מנשים לק"מ שמא לא ימסרם יפה דדברי' שבלב אינם דברים ואין לומר שהם יקדשו שקליהם לעצמם ואינו משתנה עוד לשל יחיד זה לא שייך בשקלים שעיקר מצוותו כך הוא שכל אחד יקדיש לי' מחצית השקל ואח"כ ישתתפו זע"ז ויהי' של ציבור, אמנם מבן בוכרי מקשה שפיר שהרי הכהן אינו מקדישו, דכל עצמו אינו פטור משקלי' אלא משום דהאיך עומר קרב משלהם דכתיב כל מנחת כהן כליל תהי' וא"כ מזה הטעם בעצמו לא יכול הכהן להקדיש שקלו תחלה וע"כ נותנו כשהוא חולין, ועל זה מקשה הא מעייל חולין לעזרה דהרי לא הקדישה ומשני דמוסרים לציבור והשתא תו לא מצי להקשות שמא לא ימסרנו יפה דהרי דברי' שבלב אינם דברים ולהקדישו אינו יכול וא"ש הכל, והנה מהר"י כולי בהגה' משנה למלך תי' על קו' הנ"ל דדברים שבלב במתנה הוה דברים כמבואר בש"ע ח"מ סי' ר"ז ע"ש והנה הטעם מבואר שם בסמ"ע דמתנה אין אדם נותן ברצונו ומשייר לעצמו כל מה שיכול ע"ש ובזה יובנו דברי תוס' דיומא ל"ה ע"ב הנ"ל דמתרצי אהקו' דבן בוכרי משום

שכל הריוח של הכהני' לא חיישי' שמא לא ימסרו יפה יפה והיינו לפי הנ"ל דלדדהו לא הוה כמו מתנה כיון שכל ריווח הקרבנות שלהם לא מיחשב כנותן מתנה וא"כ דברי' שבלב בכיוצא בזה אין דברים:

ואיידי דאיירי אפרש התם ביומא דאמרי אחר שכלתה עבודת ציבור כהן שעשתה לו אמו כתונת לובשו ועובד בה עבודת יחיד ומשמע עבודת ציבור לא והרמב"ם סתם ולא חילוק ונראה דהרמב"ם מפרש בענין אחר ע"ד שאבאר דלכאורה דוחק לחלק בין ציבור ליחיד דלא כמאירי הנ"ל ועוד יל"ד מ"ש אמו דנקט, ומ"ט עשתה לו לעבודת יחיד ומה לשון אחר שכלתה עבודת ציבור והנ"ל בהקדים איזה הקדמות, מ"ש רמב"ן ר"פ אחרי בשם מדרש רז"ל בשעה שהכהן נכנס לפני ולפנים כמה זכיות נכנסות עמו להגן עליו מההיזק ע"ש וא"כ מבואר שבעבודת ציבור זכות כל ישראל עומדות לו, משא"כ אחר שכלתה עבודת ציבור ואין להם צורך שוב לו ורק עליו מוטל להוציא הכף והמחתה, אותה הכניסה מסוכנת לו ביותר, הקדמה ב' משאחז"ל פ' הגולין דאמותיהן של כהנים הי' מספיקו' מים ומזון להגולי' לערי מקלט שלא יתפללו על מיתת הכהן הגדול ומסיק שם משום דהכה"ג הי' לו להתפלל שלא יארע כן בימיו והוא קצת גרמא בניזוק הרציחה, ואמרו שהאם נכנסה בעובי הקורה יותר בזה משום שע"י זכות האם יזכה הבן לשמש בכהונה גדולה כמבואר בקמחי' אמו של ר"י בן קימחית, נמצא מבואר מהנ"ל שאחר שכלתה עבודת ציבור ואין לו שוב זכות הציבור דאגה אמו של כה"ג שמא עכשיו בכניסתו לפני ולפנים לעבודת יחיד להוצאת כף ומחתה יהי' פנקסו מתבקרת ויסתכן וביותר בענין הרחצנים כנ"ל הקדמה ג' אחז"ל במס' עירוכ' כשם שהקרבנות מכפרת כך בגדי כהונה מכפרי' והכתונת מכפרת על עון רציחה שנא' ויטבלו הכתונת בדם, ולפ"ז א"ש שעשתה לו אמו כתונת דוקא לכפר על הרציחה ודוקא בשעת עבודת יחיד וקמ"ל דלא נימא דהכא בודאי לא תמסרנה יפה יפה דכל מגמתה שיתכפר הוא בהכתונת קמ"ל דאפ"ה לא חיישי' ומכ"ש לעבודת ציבור ממש והא"ש דהרמב"ם מייתי סתמא ואין חילוק בין עבודה לעבודה:

דתקינו לי' רבנן למיתב לי' ד' זוזי וכו' עתוי"ט פ"ד דשקלים שכ' דוקא בעומר שהוא פ"א בשנה חיישי' שמא לא ימסור יפה משא"כ בנשים ועבדים וקטנים שמקבלי' מהם

שקלים שהם לקרבנות של כל השנה לא חיישי' ובהא ניחא לי' נמי הך ד' זוזי ע"ש ותמהו עליו הא הנך ד' זוזי נמי הם לתמידי' ומוספי' של כל השנה, וכפרש"י, והנה לכאורה בפשטות י"ל דס"ל להתי"ט דמלשון לדבריך אינן באי' משל ציבור משמע דאעומר ושתי לחם דאיירי בי' קאי ולא אתמידי' ומוספי' רפירש"י ז"ל דמאן דכר שמי' דתמידין ומוספי' הכא, והנה י"ל למ"ד יש ברירה ואמרינן ביומא דף נ"ה ע"ב נשקיל ד' זוזי ונישדי בנהרא ונימא וכו' ע"ש וא"נ ה"נ ד' זוזי הראשוני' היינו השייכים לו לשכירות שמירתו ועפ"י דברת המ"ר בתוס' תמורה ל' ע"א ד"ה ואידך ע"ש, וכבר כ' לעיל דנהי דהשומר מתנדב ושומר חנם מפני דהבטה לא קני מ"מ הקוצרים והמביאי' יזכו בהעומר ולא ימסרו לציבור יפה ועל כרחך לשלם להם שכר טרחתם מתרומת הלשכה והוא הוצאה הראשונה מהתרומה אחר השמירה מיד, וא"כ שכרם שהם נוטלי' הם אותן ד' זוזי שהי' שייכי' להשומר וסובר השומר שעי"ז יזכה הוא שיהי' העומר קרב משלו וע"כ אינו מוסר יפה הני ד' זוזי כדי שיהי' העומר שלו והוא רק פ"א בשנה וצדקו דברי תי"ט וגם דברי הש"ס אף הם אינם באי' משל ציבור ואעומר ושתי לחם קאי:

ורש"י שלא פי' כן נ"ל מתרי טעמי חדא דקיי"ל אין ברירה ובשגם ר' יוחנן ורבא דמיירי הכא ס"ל אין ברירה וגם ר' יוסי ס"ל אין ברירה כמבואר במקומו, ועוד א"נ ס"ל יש ברירה הא מבואר בירשלמי דשקלי' כשהקשה מכתונת כהונה ומקרבן עצים ולא חיישי' לשמא לא ימסרם, ותי' דבמכשירי קרבן לא חיישי' לשמא לא ימסרם יפה וא"כ אכתי יתנדב לשמור חנם והני ד' זוזי נפריש מיד וניקח מהם מכשירי קרבן אע"כ ליתא להנ"ל:

ומ"מ להצדיק הצדיק דמעיקרא, דתרווייהו איתנהו, דחיישי' שמא השומר יטעה בדמיונו לומר יש ברירה ויסבור שארבעה זוזי הראשונים שמוציאים לשכר הקוצרים המה שלו והוא קונה בו העומר שהוא פ"א בשנה וע"כ לא ימסרנו יפה, ובודאי אלו הי' האמת כדברינו שיש ברירה לא הוה אכפת לן שהיינו מפרישי' ד' זוזי וקונים בהם מכשירי קרבן, אך האמת אין ברירה נמצא שהוא מעורב בתמידים ומוספים של כל השנה, נמצא דברי רש"י ותי"ט עולי' בקנה א':

ומזה מוכח דלהך לישני בתרא לית להו לחלק בין אם מוסר מיד ליד או אם רק מוחל ד' זוזי לעולם חיישי' שמא לא ימסרם יפה ודלא כמשנה למלך שמחלק בהכי, דאלת"ה ליתא להנ"ל והדר' ק' לדוכתה הא תמידי' ומוספים המה בכל השנה כולה, ואין לומר שהוא יסבור שתשלומי הקוצרים יהי' מהני ד' זוזי ז"א דגם הקוצרי' יתנדבו לקצור בחנם ואי תימא א"כ יהי' העומר קנוי להם ולא ימסרו לציבור יפה זה אינו דהא במעשה בפועל לא חיישי' להכי אע"כ אפילו במעשה בפועל נמי חיישי' להכי, ולפ"ז הני תרי לשני פליגי כסברת משנה למלך הנ"ל דלל"ק דרבא הוכחנו לעיל לחלק בכך ולמימר דוקא בשומר פליגי אבל במסירה בפועל כ"ע לא פליגי וכתי' תוס' ר"ה ז' ע"א ולהך לישני בתרא לא ס"ל לחלק בהכי והשתא מוכח מסתמא דתלמודא דפ"ק דר"ה דהלכה כלישנא קמא דהבטה בהפקר קונה וכן פסקו תוס' בביצה כ"ה ע"א ד"ה המקושרי' וכו':

ובזה ניחא ליה מה שמקשי' תוס' ביומא ל"ה ע"ב אכתונת כהונה שמא לא ימסרם ומקשי' עליהם וכי נעלם מהם דברי הירושלמי דמתרץ מכשירי קרבן שאני, ועוד מה יתרץ תוס' אקרבן עצים והנלע"ד דס"ל להתוס' שאין לנו להמציא ולחדש החלוק בין מכשירי קרבן לקרבן אלא מפני ההכרח מקרבן עצים, ותינח ללישנא בתרא דרבא דהוכחנו דלית ליה חילוק בין מוסר בידים למחילת ד' זוזי לעולם חיישי' לדלמא לא ימסרנו יפה א"כ קשה מקרבן וע"כ לחלק בין מכשירי קרבן לקרבן, א"כ תוס' דיומא התם הקשו ללישנא קמא דרבא דס"ל דבמסירה בידים ליכא למיחש לשמא לא ימסרם וא"כ לק"מ מקרבן עצים דהתם מסירה בידי' הוה ואין לנו להמציא חילוק בין מכשירי קרבן לקרבן א"כ קשה אכתונת כהונה דס"ל כהמאירי הנ"ל דבכתונות לא הוה מסירה לציבור בידים אלא לובשה ועובד בה כמ"ש לעיל, ואמנם מה שהקשו תוס' עוד שם לבן בוכרי זה הקשו ללישנא בתרא מה יענה לבן בוכרי דללישנא קמא לק"מ די"ל מסירה בידים שאני, ולפ"ז מה שתי' שם תוס' הואיל וכל ישראל נותנים שקלים אפשר כוונתם למ"ש תי"ט הנ"ל מה שהוא כל השנה לא חיישינן שמא לא ימסור יפה:

ובהנ"ל י"ל מה שהקשו הראשוני' ז"ל מ"ש הני ד' זוזי מכל הני דחשיב פ' ב' דייני גזירות שנוטלי' שכרם מתרומת הלשכה, אי רצו לעשות בחנם מ"ט לא נחלקו בהו רבנן ור' יוסי ולכאורה לפי הנ"ל י"ל דהני ידעו דעושי' ממונם לצרכי כל השנה ע"כ מוסרי' יפה משא"כ הכא הוא סבור יש ברירה ויבוא שכרו להקוצרי' ויקנה לו עומר שבא פ"א בשנה, אלא לפ"ז עכ"פ קשה אדר' יוסי נהי דלא תקינו ליה רבנן משום בעלי זרוע עכ"פ לא גרע מהני דפ' ב' דייני גזירות הנוטלי' שכרם מתרומת הלשכה ואי לאו משום דאתי' לצרכי תו"מ של כל השנה היינו חוששין וה"נ הא אתי לעומר לשכר הקוצרים וא"כ לא חייש ר"י באמת אמנם לפמ"ש לעיל ר"י לטעמיה דס"ל עשו שאינו זוכה כזוכה ומשו"ה הכי לא חשו לבעלי זרוע נמצא שכבר זכו הצבור על ידי השומר ושוב לא יזכו בו הקוצרים ואינו צורך לשלם שכר לקוצרים וליכא למיחש למידי וא"ש הכל, מה שמקשין אהתוס' דיומא ד"ה בסופו מתרצי' משום שכל הריווח של הקרבנות שלהם, אכתי מה יענו מנשים ועבדים וקטנים י"ל דודאי דבזהו ס"ל להתוס' דיתבטלו ברוב כמ"ש שער המלך אך בכהנים הקרובים אל הגזבר בשעת תרומה והמה חשובי וגדולי' איכא למיחש למסוי' של בית ר"ג:

בשער המלך מקשה הני ד' זוזי כבר נתבטלו זה תליא במ"ש המרדכי ס"פ הזרוע דכל שתחלת ביאתו לעולם ע"י תערובת לא בטיל, עיי' במ"ש מרדכי בשבת בהיפך מזה ומבואר בחידושי לי"ד סי' ק"ב ובא"ח סי' ש"כ ואין כאן מקום להאריך בזה:

בהפטרת שקלים יש לעיין, מה ראה המלך להמציא דבר חדש שהכהנים יקחו להם מאת מכרו והם יחזקו בדק הבית, וגם אח"כ כשהעמיד הארון ויקוב חור בדלתו מה היה צורך לעמוד שומרי הסף והם יקחו הכסף להשליכו לתוך הארון, ומ"ט לא ישליכנו המנדב בעצמו, גם מ"ט התנה שלא יעשו כלים מהכסף בעצמו רק לעושי מלאכה יתנוהו, ואם נמצא שם כלי הראוי מ"ט נעשה ממנו כלי אחר ולא ישמשו בו בעצמו ומדרש חז"ל בכל זה ידוע גם הסיום כסף חטאת וכסף אשם לא יובא בית ה' לכהנים יהי' דרשו חז"ל מותר חטאת ומותר אשם יקח מהן עולו' קייץ מזבח שהעור לכהנים מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ג"כ שיותן לכהנים והם יקחו עולות הקייץ ומ"ט נשתנה זה, והנלע"ד כי ראה המלך שמחצית השקל הקצוב הוא מעט מזעיר ואם

ידבנו ליתן יותר יעלה על סך רב אלא התורה ציותה העשיר לא ירבה אם לא שימסרנו לציבור שיהי' יד הכל שוה אלא שא"א להאמין זה לכל אדם דנוח לו שיתכפרו בשלו ולא ימסרנו יפה, ע"כ התחכם המלך ואמר כסף איש נפשות ערכו וכל אשר יעלה על לב איש דהיינו שרוצה להוסיף על כסף עובר שהוא מחצית השקל, את הכל יקחו הכהנים איש מאת מכרו ויהיו חולי' גמורים בידיהם לכל צרכיהם, לעומת זה יקבלו הם עליהם להוציא כל הוצאות הציבור שבמקדש, וכהנים מסרו יפה כיון שריווח כל הקרבנות שלהם כמ"ש תוס' ביומא ל"ה ע"ב, שוב אח"כ כשלא חזקו את בדק הבית התחכם המלך להמציא התירי' רבי' על צד היותר טוב, הראשון עפ"י מ"ש שער המלך דנדבת היחיד בטל ברוב אלא שאין מבטלין איסור לכתחלה, ע"כ צריך הוא שימסור לציבור ואנו מערבי' אותו ברוב השקלי', וממילא ימסרנו יפה משום שהרי סופו להתבטל ברוב ע"ש, ע"כ ה"נ העמיד ארון א' ויקוב חור בדלתו, כדי שיתערבו השקלים ומ"מ לא רצה שכל א' יערב בעצמו משום שאין מבטלים אי' לכתחלה ע"כ תיקן שהכהנים שומרי הסף יקבלו מן הנותן ויומסר לציבור על ידם והם ישליכוהו אל הארון וממילא ימסרנו יפה, ועדיין לא סמך על זה ההיתר לחוד דמטבע לא בטלה, ע"כ ציוה עוד שלא יעשו מהנדבה בעצמו סיפות ומזמרות כ"א לעושי המלאכ' יתנוהו והיינו כמש"כ התוי"ט לחלק דכיון שהשקלים משתנים ואין נעשה מעצמם שום דבר ימסרנו בעין יפה, ובכל אלו התיקונים לא סמך המלך אלא בכלי שרת שהם מכשירי קרבן אבל קרבן עצמו דהיינו מותר חטאת ואשם שמקריבים ממנו עולת קיץ למזבח לא יותן לתוך הארון מן היחידים כ"א לכהנים יהי' כמו שהי' התקנה הראשונה ויהיו המעות חולין בידם והם יקחו עולת קיץ משלהם וכהנים מוסרים יפה יפה כיון שכל ריווח הקרבנות שלהם וק"ל:

מחצית השקל כתיב בפ' וירא ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה כתיב יֵרָאֶה יֵרֶאה, ואומר, אאע"ה אחר שקרא שם ההר יראה חזר ואמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה בא לראות ולירא ות ממטה למעלה וממעלה למטה והנה חצי גמטריא של שקל רי"ה וצירוף האיש (פי' האיש הנותן) הוא אותיות

יראה וכן מלמעלה למטה, והיינו מחצית השקל מלמעלה מתחת כסא הכבוד יראה וחצי מלמטה ג"כ יראה וק"ל:

זה יתנו כל העובר, עיין תוס' מנחות כ"א ע"ב ד"ה כל כהן וגו' שסוף דבריהם אין להם שחר ואולי ב' תירוצם אחד הוא וכך כוונתם דבפסוק ראשון זה יתנו כל העובר בים וגם על הפקודים היינו גם לוים שהיו נמנים מבן חדש ומעלה הם יתנו מחצית שקל מידי שנה בשנה לקרבנות ועוד יתנו כל העובר על הפקודים מבן עשרים והם ס' ריבוא מכוון הם יתנו לאדני' מאת ככר לאדן, ולולי דבריהם י"ל לפי"מ שהשריש לעולם לא ימנו שבטים יותר משנים עשר ובאותו מספר שנמנה שבט לוי לא נמנו אפרים ומנשה לשנים ובמקו' שנמנו לשנים לא נמנה שבט לוי עמהם, והנה בעברם בתוך הים נבקע הים לשנים עשר בקעים שהי' לכל שבט שביל ודרך בפני עצמו, (כדאיתא בר"ע מברטנורא על מתני' עשרה נסים נעשו לאבותינו על הים והוא מאבות דר"נ) ואז עדיין לא נבדל שבט לוי והיה י"ב במנין עם שבט לוי ע"כ כל העובר על הפקודים של הים דהיינו זה יתנו ז'ה' גימטריא י"ב כדאמרי' התם במס' שקלים אמר לו ר' יוחנן בן זכאי לא כן אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא ומפרש בגמרא שקלים דף ג' דכתי' זה יתנו "זה" בגימטריא י"ב שבטים דהיינו נמי שבט לוי דכל העובר מפרש כל העובר בים סוף, והם עברו בפקודי ים יתנו לקרבנות, וכל העובר מבן עשרי' שנה יתנו ג"כ מחצית השקל לאדנים ובזה נמנו י"ב שבטים אפרים ומנשה בכללם ולא שבט לוי, והאמנם לדעת רמב"ן ר"פ תשא היו ששים רבוא עם שבט לוי ולא קשה:

ויאתו הכהנים לבלתי קחת כסף מאת העם בתחילה רצו שלא יקרא בנין ובדק הבית על שם המתנדבים בעם כי עדיין היו הרבה שלא שבו בתשובה מע"ז בכל לב ע"כ לא יאה לקרוא בנין ב"ה על שמם לא לכם ולא לנו לבנות בית אלקינו (כמבואר שם בפסוקים בעזרא ששלחו לאמר כך לכותים) ע"כ בנו הכהנים על שמם אך אח"כ כשהי' לבבם שלם יאותו הכהנים שיקרא על שם כל ישראל ולא על שם הכהנים לבד כמ"ש מג"א בשם ס' חסידים בה' בית הכנסת שיותר זכיה וטובה איש שיקרא מעשה טוב שלו על שם הציבור ויזכו רבים על ידו וזכות הרבים תלוי בו ע"כ ויאותו הכהנים שנהנו ושמחו בו:

ויאתו הכהנים נ"ל בתחילה היתה תורה חביבה עליהם יותר מבדק הבית ע"כ הי' נותנים נדבותיהם לכהנים מחזיקי תורה והם מכספם החזיקו בדק הבית אך אח"כ בעו"ה נדלדל כבוד התורה כתי' וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות ע"כ לא נתנו למחזיקי התורה ולא קבלו כהנים נדבות ולא יכלו לחזק ע"כ העמידו ארון ונתנו לבדק הבית:

ויקח יהוידע ארון א' ויקוב חור בדלתו וגו' וי"ל למה לא נתנו המתנדבים בעם את נדבותיהם לתוך הארון ומה צורך ליתן תחילה לכהנים שומרי הסף והם יתנו אותו אל הארון ונ"ל לפי המבואר חולין דף ב' ע"ב דטוב מזה ומזה שאינו נודר ואינו נודב ועיי' בתוס' כדי שלא יבוא אדם לידי מעילה לעולם על ידו, והנה כי כן הרוצה ליתן דבר לבדק הבית טוב שלא יקרא עליו שם הקדש כלל רק יתננו סתם ולכשיקנה ליה הקדש הנ"ל שבח הקדש זאת ממילא בלי קריאת שם שלא ימעלו בו כמ"ש לעיל בשם רמב"ן אלא כיון דלא מצינו יד ולא שליחות להקדש א"כ הו"ל הפקר וכל הקודם בו זכה ע"כ ציוה שהמביאים לא יתנו אל הארון כי לא יקנהו ההקדש אלא ימסרו תחילה לכהנים שומרי הסף שהם שלוחי דרחמנא והמה נעשים שלוחים להקדש וזוכים בו להקדש ומ"מ צל"ע בכל זה נהי דלא מצינו יד ושליחות להקדש מ"מ מ"ט לא נימא דתיקני לי' חצרו של הקדש מכח שלא יהי' כח הדיוט חמור מדהקדש קידושי' כ"ט ע"א עיי"ש וכ"ע:

איתא במדרש רבה פ' ויקהל ד"א ואל מי תדמיוני וכו' שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה אלא בזכות מי נברא אלה תולדות שמים וארץ בזכות אלה שמות בני ישראל נא' המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא וכתוב אחר אומר לכלם שמות יקרא כיצד יתקיימו ב' כתובים הללו אלא כשהקב"ה מבקש לקרותם כ"א קורא לכלם שם א' וכשהוא קורא לכל א' וא' בשמו הוא קורא אותו מיכאל גבריאל שנא' לכלם בשמות יקרא אין לי אלא למעלה מנין אף למטה כן שנא' ראו קרא ה' בשם בצלאל ונדפס שם על הגליון מיכאל גבריאל לדוגמא נקט דבכבי' קאי, והוא פשוט ואמיתי אך דברי המדרש אין להם שחר בעצמותן ומה עניינו לכאן ומ"ט לא כתב כן לעיל בפ' תשא דכתוב ראה קראתי בשם בצלאל ולענ"ד ליישב דאיתא בילקוט בפ' כי תשא

הובא בפייט פ' שקלים כי תשא את ראש בנ"י אם רוצה לידע למנין בנ"י ימנה ראשי תיבות של השבטים ועולה תרצ"ז כך אלפים יש בישראל כי שלשת אלפים נפלו בעגל נשאר תקצ"ז אלף והמפרש במחזור וכן בזית רענן מהמג"א הקשו דהרי במנינים הי' יותר מת"ר אלף ועוד מקשים א"כ לאיזה צורך מנאום ע"י מחצית השקל כלל ולענ"ד לק"מ דוודאי מספר אנשים פרטים המה יותר מת"ר אלף בלי ספק ולא נרמזו בראשי תיבותם כלל רק הנשמות שהם לעולם ס' רבוא נשמות ומהם יונקים כל ישראל כידוע עמ"ש בקונטריס קנה בינה פ' פקודי, והם הרמוזים בראשי תיבות של השבטים חסר ג' אלפים שנפגמו נשמתם ע"י העגל ולק"מ מה שהי' יותר מת"ר אלף כי נשמה א' נתחלקת לניצוצות הרבה כידוע וא"ש נמי מה שהי' צריך למנותם, לידע מנין הגופים וא"ש נמי מה דקשי' הא בעגל נפלו עוד במגפה ושבדקן כסוטות ומתו בהדרוקן מלבד אותן הג' אלפים שנפלו ע"י הלוים והא"ש שאותם שלא הי' חטאם בעדים והתראה לא פגמו נשמתן כ"כ ולא נחסרו מהמנין:

אך הא קשי' מה שהקשה עוד בזית רענן וכי נרמזו בשמות פגימתן וחטאן בעגל ולא נרמוז בהם תקונם ע"י המשכן ומילוי פגימתן אח"כ וחזרו לת"ר נשמות כמקדם, וי"ל דהנה י"ב שבטים הם נגד י"ב מזלות שבשנה כמבואר בש"ס דברכות וכשם שכל מזל מחובר מכמה אלפים ככבים כך כל שבט מחובר מכמה נפשות וכשם שקורא למזל בשם א' גדי דלי ה"נ קורא לכולם בבת א' ראובן שמעון אמנם אם יצטרך לפרוט א' בפ"ע קורא לככב א' מאותו המזל יעמוד לפניו ויעשה שליחתו כדאיתא בר"ה י"א ע"ב נטל ב' ככבים מכימה שהוא זנב טלה כפרש"י שם שהוא מקובץ מכככבים הרבה ואז קורא לכל א' בשמו כמבואר במדרש הלז שאנו עוסקי' בו, וה"נ ע"י עשיית המשכן קרא הקב"ה בשם בפ"ע (נוסף על שמות השבטים ור"ת שלהם שמרומזים על מספר בנ"י) בצלאל ואהליאב נמצא שר"ת בצלאל, אהליאב הוא ב"א גימט' שלשה מרמז על שלשת אלפי' שנשלמו ע"י עשיית המשכן וזהו פי' המדרש ראו קרא ה' בשם בצלאל וגו' שרוצה לרמוז להם זה ששמו של בצלאל ושל אהליאב מרמזים למלאות פגימתן וחסרונם והנה חכז"ל אמרו שהממנה פרנס על הציבור חייב להמלך בציבור ואמר הקב"ה למשה הגון לפניך בצלאל אמר לפניו רבש"ע אם לפניך הגון לפני לא

כש"כ (ברכות דף נ"ה ע"ב) וכן אמר משה לישראל וכן השיבו למשה לכן כתיב ראה קראתי בשם, והנה זה יתכן בפ' כי תשא שאמר הקב"ה למשה ראה קראתי בשם בצלאל וגו' ואמלא אותו רוח חכמה שפיר שנמלך בו אם ימלא רוח ה' אותו או אחר ואם לא יהי' הגון לפני משה ימלא אחר רוח מאת ה' אבל בפ' זו שאמר משה לישראל שכבר קרא ה' בשם בצלאל וכתיב מלא אותו רוח חכמה וגו' שכבר מילא אותו א"כ מה יועיל ההמלכה בתר דעבדין אע"כ שהכוונה למ"ש לעיל ראו קרא בשם בפ"ע למלא מחסורכם כנ"ל וזהו כוונת המדרש פה ולא הוי מצי לפרש כן לעיל בפ' כי תשא די"ל כדרש חכז"ל הנ"ל שנמלך במשה וק"ל ואין להאריך:

תרומה

ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, בירושלמי פ"ק דשקלים מאשים את ישראל ח"ו, בעגל כתיב ויתפרקו כל העם ובמשכן כתיב כל נדיב לב הביאו (שקלים דף ב' ע"ב רבי יהודא בן פזי בשם רבי הן נקרא ולא נבעת לטובה כל נדיב לב לרעה ויתפרקו כל העם) ורוצה אני לזכות את ישראל כי בעגל כתיב ויקהלו העם על אהרן וידוע כי העם המה היו ההדיוטים פחותים וגרועים שהרי לא נפלו אלא שלשת אלפי איש והנשארים חטאו שלא מיחו או ששמחו בלבם וכדומה אבל הנקהלים הי' העם הפחותים ועליהם נאמר ויתפרקו כל העם כל אותן העם פרקו תכשיטי נשיהם, ואותן בעצמם הנשארי' מהם לא צריכא למימר שנתנו למלאכת המשכן כי היכא דלהוי להו כפרה, אך הוה סד"א שאותן שאינם צריכין כפרה לא יקחו הגזברי' מהם ע"ע קאמר ויקחו לי תרומה, לא מבעי' מהצריכים כפרה שמחוייבים ליתן כדי לכפר עליהן אלא מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, והנה אותן שחטאו ופרקו תכשיטי נשיהם לעגל אותם לא הי' להם נזמים ותכשיטים למלאכת המשכן הם הביאו גרוטאות של זהב ואמנם המתנדבים הביאו תכשיטי נשיהם והיינו דכתיב בפ' ויקהל כל נדיב לב שלא הוצרכו לכפרה והביאו מנדבת לבם הם הביאו נזם טבעת כומז וכו' וכל איש אשר הניף תנופות זהב לה' פי' רמב"ן זהב שבור שאינו כלים היינו אותם שלא הי' להם כלים כי נתנום לעגל אותם

הביאו תנופת זהב שבור ורמב"ן כ' תנופות שהי' הגזבר מניפו בידו להראות לכל שזה התנדב כך וכך לפי הנ"ל א"ש דחטא מפורסם צריך לפרסם הוידוי והתשובה ע"כ הניפום וק"ל:

ויקחו לי תרומה, צריך טעם למה נקט ויקחו ולא קאמר ויתנו ונראה הכוונה עפ"י מה שאמרו חז"ל במדרש פ' זו על המן אמר הקב"ה רשע אתה קונה שלי בשלי שנאמר לי הכסף ונאמר כי לי בני ישראל עבדים והכוונה עפ"י מה שאמרו בריש כיצד מברכין דקודם ברכה נאמר לד' הארץ ומלואה ולאחר ברכה נאמר והארץ נתן לבני אדם והכוונה שאם האדם אינה עובד ד' בממון שנתן לו השי"ת אז עדיין אינו נקרא על שמו ורק ע"י עבודה לה' שהיא היא תכלית קנינו בזה נקרא שלו ולכך באותו רשע שפיר אמר רשע אתה קונה שלי בשלי שנאמר לי הכסף וגו' והיינו דקאמר ויקחו לי תרומה שע"י מעשה הטוב של נתינת התרומה יקחו דבר המיועד לי ויהי' בעיניהם נודע מאמר התנא באבות תן לו משלו שאתה ושלך שלו ואז יכירו וידעו שאין לאדם חלק בנתינת התרומה אלא השמחה ורצון הטוב והיינו מאת כל איש אשר ידבנו לבו היינו כוונתו הטובה תקחו תרומתי ועד"ז אמרו חז"ל כשנתקשה משה רבינו על נתינת מחצית השקל והראה לו הקב"ה כמין מטבע של אש דהיינו שנתקשה למה יהיו הכל שווין ולמה ימנע ה' הטוב מאת הרוצה להרבות ואזהיר על העשיר לא ירבה וע"ז הראה לו הקב"ה המטבע של אש דכזה יתנו היינו הנדיבות והכוונה והשמחה ואהבת ה' אשר תוקד בקרבו זה הוא עיקר הנתינה וא"כ הרוצה להוסיף ולהרבות מעלין עליו כאילו הוסיף וא"כ באמת אין הכל שווין:

ויקחו לי תרומה הה"ד נבחר שם מעושר וכו' נבחר שמו של מרדכי מעשרו של המן הרשע שאמר ועשרת אלפי' ככר כסף אשקול אמר לי' הקב"ה רשע אתה מוכר שלי בשלי, שלי, שישראל שלי הם שנאמר כי לי בני ישראל עבדי' ואתה מוכרם בכסף שלי שנא' לי הכסף ולי הזהב חייך למחר וכו' וצריך להבין מה ענין זה לפ' זו, גם מה ענין שמו של מרדכי דוקא ליישב נקדי' ש"ס סוף מס' חולין מרדכי מן התורה מנין שנאמר ואתה קח לך בשמי' ראש מר דרור ומתרגמי' מרי דכי' ע"ש והוא תמוה. וכבר אמרנו בזה בכמה אופנים וכעת יובן כך דאיתא בילקוט מגלת אסתר, עשה

משתה לכל העם הנמצאי' אמר ר' חנינא בר פפא מלמד ששמעו גדולי ישראל וברחו פי' מדכתי' העם הנמצאי' משמע שהגדולי' ברחו להם ארשב"י מלמד שאכלו בשולי גוים בעל כרחן עכ"ל פי' דאל"ה למה ברחו דהא כתי' אין אונס ודרשי' שלא הי' מאנס לישראל לאכול מה שנאסר להם אע"כ דלפחות הי' צריכי' לאכול דבר מה על כרחן משום כבוד המלכות וא"א לכל הפחות בלי בשולי גוים, ויש להקשות לפי' הא כתי' לעשות כרצון איש ואיש ודרשי' כרצון מרדכי והמן ופירש"י שניהם הי' משמשי' בסעודה וכ"כ המפרשי' בשם מדרש שמרדכי הי' עומד ומזהיר לישראל מבלי יכשלו בפת בגם ויין משתיהם וקשה הא לפי הנ"ל על כרחן אכלו ואיך לא נשמר מרדכי מזה ולא ברח ג"כ, ויש לומר דלכאור' הו"מ לאכול מדברי' הנאכלי' כמות שהם חיים שאין בהם משום ב"נ ואין לומר דחיישי' שנתבשלו בכלי איסור הא סתם כליהם אינן בני יומן ויש לומר לפמ"ש הראב"ד דכל שנאסר משום קירוב גוי לא הלכו בו אחר נ"ט כדי שלא יפרוצו וקי"ל דכל שאוסר במשהו גם נטל"פ אוסר בו וא"כ איכא למיחש אולי הי' אותו הכלי נשאר מבשולי גוי' ואעפ"י שאינו בן יומו אוסר ואפי' במשהו אמנם אנן לא חיישי' להא משום דא"נ הכי הוא מ"מ לית בהבלוע כזית בכדי א"פ וגם איכא ס' נגדו ונטל"פ וכולי האי לא מחמרי' אבל הכא איירי רשב"י דס"ל כ"ש למלקות א"כ לא אכפת לן במאי דלא הוה כזית בכדי א"פ א"כ מכ"ש בבישולי נכרי' שהחמירו בו חז"ל שלא יפרוצו לכן ברחו:

אמנם מ"מ הו"מ לאכול ממרקחת שנעשו מדבש דמטבעו דמהפך דבר הטמא שנפל לתוכו ונעשה ממש דבש כמ"ש בטא"ח סי' רי"ו בשם רבינו יוגה שמתיר לאכול המור שהוא דם המתקבץ בגרון חי' דבתר השתא אזלי' שנשתנה לבשמי' ומותר מידי דהוה אדברי' טמאי' שנשתנו ע"י הדבש דשרי אע"ג דבמג"א תמה עליו וכ' דהיא גופא מנ"ל דדברי' טמאי' דנשתנו ע"י דבש דשרי, מ"מ הא הראב"ד ז"ל למד היתר להמור מדהוכשר' רחמנא לקטורת מור דרור שמע מינה דהמור שרי' באכילה דאי הוה אסור להדיוט לא הוכשר למלאכת שמי' ולפע"ד נ"ל ראי' מדמתרגם מרא דכי' פי' מור טהור כוונתו שהוכשר לאכילה וכיון דהוכשר המור שנשתנה ה"ה דברי' טמאי' ע"י דבש וא"כ שפיר דמי דאכל מרדכי וצ"ל דגדולי ישראל שברחו ס"ל כהרז"ה דחושש

באכילת המור ומרדכי כיון כהלכה כהראב"ד הנ"ל והיינו מרדכי מן התורה מנין שלא ברח ומשני מר דרור מתרגמי' מרא דכי' כנ"ל ודו"ק:

והנה אמרי' במדרש שאמר אחשורוש להמן אתה רוצה לקחת ממני אותם היהודי' שמשכימי' ואומרי' ה' אחד מתיירא אני שלא יעשה לי כדרך שעשה לסיחון ועוג וכו' א"ל המן לאחשורוש כל אותן הדברי' הי' כשבהמ"ק הי' קיים והי' מביאי' שקליהם אבל עכשיו הוא כעוס עליהם ואני סוכם לך חשבון ס' רבוא בקע לגלגלת שהוא עשרת אלפי' ככר כסף א"ל פקדון הם בידי ואיני מוכרן לך ובשביל כבודך נפיל גורלת וכו' ע"ש וי"ל כיון שאמר כל אלו הדברי' הי' כשבהמ"ק קיי' ועכשיו הוא כעוס עליהם מה צורך תו לומר שהוא שוקל י' אלפי ככר כסף במקום שהי' נותנים אז שקלי' והכונה שניתנם לצדקה לכפר בעדם כמ"ש כל המפרשי' הלא לפי דבריו כביכול כעוס עליהם שחרב בהמ"ק ומה צורך להבי' ראי' משקלי' שהי' נותנים וי"ל דהנה הבין המן כי הכסף של הקב"ה ואיך יקח בכסף שאינו שלו אמנם כן כתי' ויקחו לי תרומה פי' משלי שהרי כל הכסף שלי ואפ"ה יקחו מהם תרומה והרי מעלה הכתוב כאלו נדבו בלבו וזהו מאת כל איש אשר ידבנו לבו והיינו דאמר דוד ע"ה ממך הכל ומידך נתנו לך והיינו דתלה עצמו בשקלי' שהוא ג"כ מכספו של הקב"ה ואפ"ה נתרצו בו לה' כי הארץ כבר נתן לבני אדם ה"ה יתרצה בכספו אמנם הואיל שידע מ"מ יש מי שהוא לוקח ישראל שהם של הקב"ה בכספו של הקב"ה וזה לא שמענו לכן הקדי' כי רשעי' הם וכביכול כעוס עליהם ואינם שלו ויכול לקחם אעפ"י שמ"מ הכסף שלו מ"מ הרי כן מצינו בשקלי' ויקחו לי תרומה, וכן אמר המן ישנו עם א' ודרשו חז"ל ישנו שנתייאשו מן המצות אם תאמר יש בה חכמי' עם א' הם הכל לכוונה הנ"ל, והנה דאמר עם א' הם אולי כונתו על שראה מרדכי ראש הסנהדרין אכל מסעודתו של אותו רשע אמנם לפי הנ"ל שפיר אכל מדכתי' מר דרור ומתרגמינן מרי דכיא כנ"ל וא"כ אינם רשעי' ועדיי' הם עבדי' של הקב"ה ואינו יכול ליקח שלו בשלו והא"ש ויקחו לי תרומה פירושו משלי כי הכל שלו הה"ד טוב שם מעושר טוב שמו של מרדכי היינו מרא דכי' דמוכח דמור מותר הוא טוב מעשרו של המן אמר הקב"ה אתה מוכר שלי בשלי וגו' כנ"ל ואין להאריך:

[] **ויקחו לי תרומה**, דלכן כתיב ויקחו לי ולא ויתנו כי באמת הכל להקב"ה כמ"ש לי הכסף ולי הזהב אמר ה' אבל להצדיקים הקנה הקב"ה את העולם ונחשב כשלהם (כדאיתא ברכות ל"ה ע"א כתיב לה' הארץ וכתיב והארץ נתן לבני אדם כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה) משא"כ הרשע לא הקנה הקב"ה עולמו ולית לי' מגרמי' כלום לכן אמר הקב"ה שמתחילה ויקחו דהיינו שהם יהי' קונים לעצמם הכסף והזהב ע"י מעשיהם הטובים ואחר כך יוכלו ליתן לי משלהם וק"ל:

[] **מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי** יל"פ לפי מה שאמרו חכז"ל ברכות ל"ה ע"א כתיב לה' הארץ וכתיב והארץ נתן לב"א כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה וא"כ הכל להקב"ה ואינם נותנים רק נדבת לבם הטוב ורק זה הוא נתינתם לה' אבל מי שאינו נותן בלב שלם זה אינו נותן כלום כי הכל שלו יתברך הוא וזה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי פי' מזה הנדיב לב אתם לוקחים את תרומתי, כיון שנותן בלב שלם אבל מי שהוא כילי ואינו נותן בלב שלם ממנו אין אתם לוקחים מאומה כי לי הכסף ולי הזהב אמר ה' ובזה יש לפרש מה דאיתא במדרש מטבע של אש תחת כסא הכבוד הראה הקב"ה למשה שהכוונה לפי גודל אש אהבת ה' אשר תוקד בלב איש המתנדב בזה מעורר למעלה את שרשו כידוע ולכן העשיר לא ירבה כי אין העיקר סכום המעות רק נדיבת לבו מאהבתו הגדולה:

אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, יראה דרומז לנו מי שידבנו לבו ולא ימצא די ידו כגון הנשיאים שרצו בנדבת לבם ליתן אבני שהם ומילואים ולא מצאו די ידם והמציא הקב"ה להם ע"י עננים בלקיטת מן כפרש"י בפסוק והנשיאים הביאו והיינו דרמז כאן איש אשר ידבנו לבו ולא יכול ליתן תקחו את תרומתי כי אני אזמין לו כנדבת לבו:

וזאת התרומה וגו' ועשו לי מקדש וגו' ועשו את הארון הסדר משונה כלים ואח"כ משכן כקושית בצלאל והקשה בתוספ' שם איך אמר לו משה בצלאל היית וידעת הלא גם הקב"ה אמר כן תחלה כלים ואח"כ משכן כמבואר בקרא הסדר והיותר צריך לכאורה עיון בין הכא ובין בפ' ויקהל הי' לו לומר תחילה עשו מקדש ושכנתי בתוכם ואח"כ ויקחו לי תרומה אבל איך שייך לומר קחו לי תרומה על מה ולמה ונ"ל שזהו בכלל הנסיון דנעשה ונשמע שיעשו טרם ישמעו ולא יהרהרו כלל אלא אמר קחו

תרומה ולא ישאלו מה יעשה בה אלא לעשות רצונך אלקי חפצתי ושוב יאמר עשו ארון וכרובים ולא נשאלו היכן נכניסם אלא כך אמר הי"ת ואין לשאול ולהרהר ואחר שכבר עמדו בנסיון הזה וגמר להם כל הצוואה ולא הרהרו שוב הבין בצלאל כיון שסוף סוף נעשה משכן מקרשים ויריעות למה לא נעשיהו תחילה קודם לכלים וע"ז אמר לו משה בצלאל היית וידעת:

וזאת התרומה לפמ"ש הראשונים ועיי' של"ה דתרומה קאי אהתורה תרומה הוא אותיות תורה מ' שניתנה למ' יום נ"ל דרמז כאן כשמעון אחי עזרי' (סוטה דף כ"א פרש"י שם שלמד תורה ע"י אחיו שהי' עוסק בפרקמטיא ומפרנסו) כל איש אשר ידבנו לבו להחזיק בממונו ובנדבת לבו את בעלי תורה תקחו ממנו את תרומתי היינו תורתי כי בצל החכמה בצל הכסף:

שש ועיזים, יל"ד אמאי לא קאמר ושעיר עיזים כמו ועורות אלים לולי דמיסתפינא הייתי אומר במה שצריך עיון למ"ד עיקר שירה בכלי (עירכין דף י"א ע"א) שנא' והי' תוף ונבל וכינור וחצוצרות ואמרי' שלהי מס' קינין תוף מעור כבש ונבל וכינור ממעיו חצוצרות מקרנו ולמה לא מצינו בנדבת המשכן מינים אלו ע"כ אומר שהתנדבו העיזים עצמם שער נוצה ריעות ובני מעיו לנבלים וכינורות ועורו לתוף ואלים שהי' זכרים לא הוי מצי' לאתויי כך דהמקדיש זכר לדמיו הרי קדוש לעולה וכולו כליל אך עיזים נקבות אפי' יהי' נתפסים בשלמים כיון שבשרם נאכל לכהנים אפשר הותר לעשות ממעיהם כלי שירים ומעצמותיו חלילים וע"כ כתב עיזים שהקדישו העיזים עצמם ולא האלים ואם כן הוא א"ש הא דכתיב וכל אשה חכמת לב בידי' טוו את העזים (ברש"י שם היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי עזים טוו אותם) כיון שהוקדשו למזבח נאסרו בגיזה עפמ"ד במס' בכורות תולש לא היינו גוזז ע"כ בידי' טוו ולא בגיזה:

עורות אלים מאדמים, עיין ירושלמי פרק כלל גדול תנן והצבע ומקשה הגמר' צביעה היכא הוי' במשכן ומשני אלים היו משרבטין עד שנאדמו פי' היו מכין באלים חיים בשרביט ומקל עד שנתאדם העור ונצבע מהדם והק' ק"ע הא הוי תכלת וארגמן ותולעת שני ותירוצו שם אינו עולה יפה הלא כל מלאכת חורש, קוצר, ובישול, הכל

מסממנים יליף ומ"ט לא נילף צביעה מנייהו והנה בנודע ביהודע קמא ססי' א' בעי למימר צביעת שחור של תפילין הותר מדבר טמא ולא בעי מותר בפיך כיון שאינה אלא חזותא בעלמא, וצ"ל אע"ג דאמרינן לא הותר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה מן המותר בפיך חזותא לא מיקרא מלאכת שמים וא"כ לא מיקרא לענין שבת מלאכה וע"כ יליף צביעה מאלים דצביעה כזו וודאי מעשה רבה הוה אלא דלפ"ז לא יתחייב בשבת הצובע אלא כעין מעשה רבה דאלים מאדמים ולא קיי"ל הכי וא"כ לא קיי"ל נמי כהאי דנודע ביהודע:

ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו, ר"ל ושכנתי בתוך עושה המלאכה ועל ידי זה יעשו ככל אשר אני מצוך כי ה' אתם במלאכתם אבל בשלמה כתיב הבית הזה אשר אתה דייקא בונה ולא היה כעושה מלאכת המשכן ע"כ הטיל תנאי אם תשמור משמרתי אז ושכנתי בתוך בני ישראל:

[] **ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו**, ופרש"י לדורות ונלפע"ד לפרש כך שהקב"ה אמר למשה ככל אשר אני מראה אותך וכו' וכן תעשו לדורות דהיינו שבכל פעם יעשו משכן ומקדש ע"פ מראה אשר איראה לנביא בנביאות ככל אשר אני מראה לך עתה במראה הנבואה וכן כתיב הכל מיד ה' עלי השכיל וכן בנין ביה"מ שלע"ל הראה הקב"ה ליחזקאל הנביא כמבואר בקרא דאל"ה לא הי' רשות לשנות שום דבר בבנין ביה"מ ממה שהיו במשכן כי אין נביא רשאי לחדש דבר הקבוע לדורות ואין להאמין לו לשנות כמו שאין אנו מאמינים לנביא לשנות שום דבר מצוה לגרוע או להוסיף רק שבכאן אמר הקב"ה בפי' למשה בהר סיני שתמונת בנין בית המקדש יתגלה תמיד לנביא בשעתו וזה ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו כן תעשו לדורות כפי שאראה להנביא ההוא בנבואה תבנית הבית וכליו:

[] **ועשו ארון עצי שטים וגו'**, מורי חסיד שבכהונה מו"ה נתן אדלער זצוק"ל פ' שהארון שהי' הלוחות בו מרמז לתורה כידוע ושני כרובים אשר על פני הכפרת פניהם איש אל אחיו שני ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה ופניהם אל הכפרת להיות כוונתם לכוון האמת במה שכתב בלוחות ושני בדים הם המחזיקים מחזיקי התורה

כי עץ חיים היא למחזיקים בה וזה הארון נושא את נושאיו כי נראה שהמה מחזיקים ומפרנסים הת"ח ובאמת הוא איפכא שהוא נושא את נושאיו כי כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כידוע ושלמה הוסיף שני כרובים לרמז על מחזיקי התורה (כי בבית המקדש לא היו נושאין את הארון בבדיו במסעות) ומקום הארון אינה מן המדה ועומד בנס (מגילה יו"ד ע"ב) לרמז שאין התורה צריך זמן ומקום כי בדרך הטבע אי אפשר לצייר האיך אדם רך בשנים למד כך הרבה (כדאיתא במדרש יגע רבי בון בתורה בכ"ח שנין מה שלא יגע אחר במאה שנים) וזה עומד בנס כידוע:

***ועשו ארון עצי שטים וכו'**, ברכות דף נ"ה ע"ב אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן בשעה שאמר הקב"ה למשה אמור לבצלאל עשה לי משכן וארון וכלים הלך משה ואמר לו להיפך וכו' א"ל להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים א"ל בצל אל היית וידעת והק' בתוס' הלא לא נאמר כך מפי הקב"ה אלא תחילה ארון ושולחן ומנורה ואח"כ משכן כמו שסדורים בקרא ונר' ע"פ מה שכתב הרמב"ן באמת קדימת הכלים הוא הקודם במעלה לא בזמן העשייה אלא שזה עיקר קדושת המשכן במה שנתן בו הארון שבתוכו התורה והלוחות מעשי ידי ה' ושאר הכלים ולזה הקדים אותם אבל מיד ביאר לו השי"ת שדרך עשייה לא כן שהרי אמר לו ככל אשר אני מראה אותך והראה לו הקב"ה בשמים משכן בנוי ומשוכלל וא"כ ראה משה קודם המשכן ואח"כ הכלים, וע"ז אמר לו השי"ת ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן תחילה ואח"כ תבנית כליו וכן תעשו גם אתם שוב פרט הקודם במעלה הארון השלחן והמנורה ואח"כ המשכן וכן אמר לו משה לבצלאל דחייב אדם לומר בלשון רבו וסמך משה שבצלאל יבין וישכיל כל זאת וע"ז אמר לבצלאל בצל אל היית וידעת ר"ל בצל אל כשהכניסני הקב"ה במשכן העליון והראה לי הקב"ה כן תעשה גם אתה כאשר ראיתי למעלה משכן קודם וא"ל שם היית והבנת בשכלך:

ועשו ארון, כ' רמב"ן הארון הוא סוף מעשה והקב"ה הקדימו כי עליו עיקר הכוונה ונ"ל כי הנבואה ענין מחשבי ולעולם סוף מעשה במחשבה תחילה וכן מרע"ה אמר לבצלאל כי שכינה מדברת מתוך גרונו וסוף מעשה במחשבה תחלה אך בצלאל עשה

משכן תחלה וכלים בסוף, המעשה, ויען כל המעשים שבעוה"ז הם כצל מהמחשבה העליונה ע"כ א"ל בצל אל היית וידעת:

ועשו ארון עצי שטים וי"ל על דרך רמז ומוסר הנה איתא בסוטה דף ה' ע"א אמר ר' אלעזר כל מי שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשרה ורבי יוחנן משום רשב"י אמר והוא כעובד עבודה זרה ור' יוחנן דידי' אמר כאילו בא על כל העריות כולן ואיתא התם אמר ר' חייא בר אשי אמר רב תלמיד חכם צריך שיהא בן אחד משמיני שבשמינית (פרש"י משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהא בו מעט גאוה שלא יהי' קלי הראש מסתוללין בו ויהי' דבריו מתקבלין עליהם על כרחם) אמר ר' הונא ברי' דרב יהושיע ומעטרא לי' כסאסאה דשבלתא אמר רבא בשמתא מאן דאיתה בי' וכשמתא ר"נ דלית ביה אר"נ בדר"י לא מינה ולא מקצת מי זוטר מה דכתיב בי' תועבת ה' כל גבה לב ע"כ נלפע"ד שאלו ואלו דברי אלקים חיים הם דבאמת התלמיד חכם בקרב לבו יהא כאין ולבו נדכה ורוחו נשברה ולא יהא בלבו לא מינה ולא מקצתה אבל לעיני העם יתנהג ויתעטר קצת בעטרת כבוד הוד והדר שלא יהיו קלי הראש מסתוללין בו כדפרש"י וזה בשמתא מאן דלית ביה להתנהג כך לעיני העם אבל בשמתא מאן דאית ביה בלבו אפילו מקצתו ושניהם עולין בקנה אחד וכן איתא ברמב"ם פ"ז מהלכות מלכים יעוין שם גבי מלך ישראל דכתיב בי' לבלתי רום לבבו מאחיו ואעפ"כ שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ושלא יעשה דברים אשר על ידיהם יתבזה לעיני העם וכן אמרו חז"ל קידושין דף ע' ע"א כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני ג' מטעם הנ"ל וכן הת"ח יתנהג קצת בעטרת הכבוד לשם שמים שלא יתבזה התורה על ידי המון עם ובזה יתנהג כמו המלך כי מאן מלכי רבנן שמוזהר שלא יעשה דברים שיתבזה על ידיהם אבל כוונתו יהא לשם שמים והנה כעין מלכותא דארעא מלכותא דשמיא ומצינו גבי מרע"ה במה שחטא בצנעה בין המקום לבינו שלפי הנראה חטא גדול חטא במה שאמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם בכל זאת לא נענש בעונש הגדול הזה בלכן לא תביאו את הקהל לארץ אבל במי מריבה שחטא בפרהסיא לעיני העם אם גם הי' חטא קל נענש הרבה מאוד בלכן לא תביאו כדאיתא ברש"י שם (פ' בהעלתך סי' י"א פסוק כ"ב א'

רבי עקיבא שש מאות וכו') והטעם כי חמת מלך מלאכי מות כי אם ימחול ויתרצה במי שחטא נגדו ועבר על ציוויו וגזירתו אזי נקל להעם לעבור על פקדיו ומצוותיו כי יחשבו כי גם להם ירבה לסלוח לא כן אם גם גואליו וקרוביו אשר יחטאו בחטא קל יענשו בעונש גדול מאוד לעיני כל העם אז כלם יחרדו ויראו ויחתו מפניו ולא יזידון עוד ובזה יש לפרש הפסוק (תהלים פרשה ק') ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט, ה' מלך הוא המלך המולך על כל העולם כולו לכן גאות לבש (מלבוש מורה על מדה והתנהגות שאדם מתנהג לעיני בני האדם אבל איננו מקרב לבו ומטבעו, והוא כמו מלבוש שאיננו אלא לבוש חיצון לאדם הנראה לעין כל) לבש ה' עוז התאזר ועל מה כל זה שהקב"ה יתנהג ויתלבש לעיני העם במדה הזאת אף תכון תבל בל תמוט כדי שיהי' העולם מתוקן על מכונו ולא יתמוטט ע"י מעשי בני אדם הרעים, והנה הארון שבו מונחים לחת האבן והספר תורה, הי' פנימי וחיצון הנראה לעין כל זהב והתיכון מה שהי' מכוסה ונעלם הי' עץ לרמז לנו על ת"ח אשר בו תורת ה' שיתנהג כך כמו הארון לעיני בני אדם בשעה שיראה בפניהם יתנאה כזהב, כחיצוניות הארון, אבל בו בלבו בתוכו יהי' בעיניו נחשב כעץ כמו העץ אשר אין לו מעלה מצד עצמו רק תכליתו ועיקר צרכו הוא שמושו לשמש לענינים הנצרכים כמו עץ השדה שיוציאו פירות ואילני סרק לעשות כלים מהם ולבנות בו בתים או להחם ולבשל בו ואיננו חשוב בעצמותו כמו אוכלין ומשקין וכדומה כך יהי' הת"ח בעיניו נדמה כלא ורק עבודת הקדש להיות עבד לעבדי ה' לסבול עול טרחם ומשאם כמו מרע"ה אב התורה כאשר למדו חכז"ל ממנו אזהרה לדיין שיסבול את הצבור כאשר ישא האומן את היונק ושכרם רב כמשאחז"ל כל מי שזוכה להנהיגם בעוה"ז יזכה להיות מנהלם ומנהיגם לע"ל וק"ל (מש"מ):

***ועשו ארון** ואח"כ ועשית שלחן ואח"כ ועשית מנורה וכו' הנה בצלאל עשה תחלה המשכן ואח"כ הכלים כי אמר להיכן אכניסם ותמוה למה הקב"ה צוה תחלה ארון ושלחן ואח"כ משכן וקשה על זה קושית בצלאל היכן אכניסם וי"ל לפי מה דאיתא ברמב"ן דציווי מלאכת המשכן הי' קודם עשיית העגל ואז היו בני ישראל בבחינתם ומעלתם יותר ממלאכי השרת וחירות ממלאך המות וכלל שהיו למעלה מן הטבע

ואין מפליא אם הי' הארון והשלחן עומדים בנס אויר הקודש ולא היו צריך המשכן כדי להכניס בתוכו הכלים הלא גם אחר החטא הארון שבו הלוחות בנס היו עומדים (מגילה דף י' ע"ב) ופשיטא שקודם החטא יכולים כל הכלים לעמוד בנס באויר הקודש אבל בצלאל עשה המשכן לאחר חטא העגל והי' צריך התלבשות לעשות המשכן כדי להכניס בתוכו הכלים ויפה הקשה בצלאל אחר החטא היכן אכניסם וק"ל:

ועשו ארון ואח"כ שולחן ואח"כ מנורת זהב בביאורי מהרא"י על רש"י דלעולם שולחן קודם למנורה כמו זבולון קודם לישששכר כי שלחן מורה על עושר והמנורה מורה על התורה (כדאיתא בבא בתרא כ"ה ע"א אמר ר' יצחק הרוצה להחכים ידרים, שיתעשר יצפין וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום) שההכנה למנורה פרנסת ת"ח צריך להיות קודם תלמוד תורה וא"כ קשה אמאי ארון קודם וצריך לחלק כי מנורה מרמז על ת"ח העוסקים בעיון ועומק פלפול לזה צריך הכנת שולחן תחלה ואמר רבא לרבנן לא תתחזו קמאי לא ביומא ניסן ולא ביומא תשרי (ברכות ל"ה ע"ב) אבל עיקר התורה ושמירת הדת ומצוותיה לזה אין בן חורין להבטל והיינו ארון הקודש והלוחות אפילו חולי ועני ואדם כי ימות באוהל אין רשאי להבטל ממנה (כדאיתא בש"ע יורה דיעה הלכות תלמוד תורה סימן רמ"ו ס"א) ע"כ ארון (שבו הלוחות וגם שברי לוחות מונחים בארון) קודם לשלחן ושלחן למנורה:

ושתי טבעות וגו', רמב"ן ס"ל דטבעות היו סמוך לרגלי הארון כדי שיהא הארון נראה למעלה וזה כבודו והקשתי א"כ היו שני בדים שהי' כשני דדי האשה סמוך לשוליו כדדי בהמה ח"ו שהקב"ה ברא דדי אשה למעלה במקום בינה ולא למטה ונ"ל דלפי מ"ש בתוספ' בב"ב ומייתי מג"א סי' כ"ח דנשגוללים תנ"ך יהא תורה בפנים ונביאים וכתובים למעלה כשומר על התורה כדרך ששומרים דברים הצנועים שהשומר למעלה א"כ ה"נ היו שברי לוחות מונחים בארון (כדאיתא בבא בתרא יו"ד ע"ב ששברי לוחות מונחים בארון) למעלה על הלוחות השלימות והארון גבהו ט' טפחים היינו אמה וחצי האמה נמצא היו ג' טפחים העליונים ריקנים וג' האמצעים היו עוביו של שברי הלוחות (יעויין שם בבא בתרא דף י' ע"א) וג' התחתונים היו

עובי' הלוחות השני' שלימות והבדים בלטו אחר הטפח השביעי שהניח בראש עוביו הלוחות השלימות ומשם ינק חלב מדדי התורה מעליונו של לוחות וזה יש לרמז בפסוק צרור המור דודי לי בין שדי ילין אחר שדבר למעלה מעשיית העגל נרדו נתן ריחו אמר צרור המור דודי לי כצרור שהעליון נעשה שומר להמור שבתוכו ובין שדי ילין וק"ל להבין:

והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה הנה כל כרוב בפרישות ב' כנפיו והראש באמצע הנה הוא צורת "שין" וכן השני, והיו מחופפים על אמרת הלוחו' העדות והיינו "שש" אנכי על אמרתיך, והנה מה העדות יש בלוחות ובמה יודע שמעשה אלקים המה אלא במ"ם וסמ"ך שבנס עמדו (מגילה ב' ע"ב וא"ר ירמיה וא"ת רבי חייא בר אבא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין) והיינו עדות, והנה כ"א ממין סתומות בעשרת הדברות וב' סמכי"ן "פסל" לא תעשה לך פסל "חסד" ועושה חסד לאלפים, כ"א פעמים מ' וב' פעמים ס' עולה תתק"ס שהוא י"ו פעמים ס', כי חרבו של הקב"ה לעשות דין ברשעים הוא "י" והך (כמ"ש מג"א סי' תע"ג סע"ק כ"ט) (ובזה י"ל מד"ר כי תשא פ' מ"ה הורד עדיך ארשב"י כלי הזיין שנתן להם הקב"ה ושם המפו' חקוק עליו) ושלא ישלטו בישראל צריך לבטל כל אחד בס' גבורים (פסוק בשיר השירים ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על יריכו מפחד בלילות) סביב מגבורי ישראל תלמידי חכמים אחוזי חרב פלפול של תורה המגין וס' גבורים המה ס' אותיות שבברכת כהנים (עיין חסד לאברהם) י"ו פעמים ס' עולה תתק"ס שאפי' בריה בטילה בתתק"ס (עי' בראש חולין פ' גיד הנשה סי' ל"ג) היינו העוסק בתורה מזיקין בדלין ממנו (ברכות דף ה' ע"א):

[] **כל אשר אצוה אותך אל בנ"י** פי' שכל מה שאצוה אותך הוא הוא הציווי אל כל ישראל ולא כמו שטען משה בעגל לי צוית ולא להם (מד"ר כי תשא פ' מ"ג אמר משה רבון העולמים כן אמרת בסיני אנכי ה' אלקיך אלקיכם לא נאמר לא לי אמרת שמא להם אמרת וכו'):

ועשית שולחן אמרו חכז"ל שולחן של מקדש (פסחים ק"ט ע"ב) של פרקים הוה בתשובת הריב"ש ואחריו בתשובה מעיל צדקה האריך לתרץ דלמא באלכסון הוה

מטבל' שולחן, והריב"ש תי' דתרי חומשי באלכסוני היינו בעובי חוט השערה מזויות זו אל זויות שכנגדה אבל להלאה מן הזויות מתקצר והולך, ואי הי' עובי השולחן מועט הי' עוביו נכנס בחודו של זויות המקוה, אבל עובי השולחן הי' טפח ועליו המסגרת בולטות טפח, ועל המסגרת זר זהב נמצא כבר כתארך עובי השולחן קרוב לשלשה טפחים וגם ציפוי הזהב אשר עליו ויוצא חוץ לנקודת חודה של זויות המקוה מזה ומזה, ושם כבר נתקצר האלכסון הרבה, ובמעיל צדקה הוסיף לומר דוודאי לא הי' המסגרת מודבק על גבי השולחן דא"כ מעטתה אורך השולחן אמתיים, אלא הי' מודבק על עובי שפת השולחן ועולה על גביו למעלה טפח, ומסתמא הי' עובי המסגרת כעובי שפת השולחן טפח, נמצא נתארך השולחן טפח מכאן וטפח, ואע"ג ששני חומשים של אמה על אמה הוא יותר משני טפחים ואצבע ושלשה חומשי אצבע מ"מ אם נצטרף לזה גם דברי הריב"ש שעובי השולחן והציפוי והמסגרת העולה למעלה והזר שעליו, יגיעו להלן מחודו של זויות, ושם בוודאי כבר נתמעט האלכסון יותר הרבה מהנ"ל כן לקטתי מדבריהם אעפ"י שאין כוונתו של מעיל צדקה כך:

ולולי דבריהם הייתי אומר בישוב קושי' הנ"ל עם ישוב קושי' התוס' דאפילו אמתא באמתא יתיב הלא היה גובהו אמה וחצי נ"ל דוודאי הי' סבור שגם הרגלים הי' מדובקים עמו, וזה גופי' בא להוכיח שהי' של פרקים עכ"פ או הרגלים לא היו מדובקים וטבלוהו באלכסנו או גופו הי' של פרקים, והא דאמר אמתא באמתא וגו' דרצה להוכיח שהיה של פרקים ברחבו או רגליו, ואי לא הוה אמר אמתא באמתא וגו' ה"א הי' של פרקים ברחבו, באופן של מערכת לחם מונח על שולחן של אמה על אמה, אבל לא הי' הלחם בעצמו מונח על ב' חלקי השולחן משו"ה אמר אכתי אמתא באמתא וכו' וע"כ הי' חלוק ברחבו או רגליו אינם מדובקים וזה חדוש שהי' הלחם מונח על חלקי שאינם עשת אחד, ומיושב הכל בעזה"י:

ועשית שולחן (בפרק ע"פ דף ק"ט ע"ב) שולחן של מקדש של פרקים הי' דאל"ה היכי קמטביל לי' דאמתא באמתא היכא הוי יתיב מצאתי כתוב דקשיא הא העלה הש"ך ביו"ד רס"י ר"א בשם הרשב"א דאמה של מקוה היא שוחקת שהוא חצי אצבע יותר מהעוצבת ושל שולחן ע"כ עוצבת הי' מדאמרי' (מנחו' צ"ח ע"א) דאמה של

שולחן הי' בינוני וכמה בינוני ששה טפחים, וקאמר מכלל דהוה דנפישא מני' ומשני אין דתנן ב' אמות היה בשושן הבירה וכו' של מזרחית צפונית יתיר' על משה חצי אצבע ושל מזרחית דרומית יתירה עליה חצי אצבע נמצא יתירה על של משה אצבע, א"כ ש"מ דשל שולחן הי' רק ששה טפחים בלי חצי אצבע היתירה שבשוחקת על העודפת וא"כ לא ק"מ אמתא באמתא היכא יתיב שהרי יש הפרש חצי אצבע:

ולפענ"ד לק"מ ומשם מוכח דשל שולחן נמי הי' ששה טפחים שוחקת דאלת"ה כי קא שאיל אמאי קרי ליה בינוני מכלל דאיכא דנפישא מיני' לימא לאפוקי שלא תהיה שוחקת וזה מבואר פ"ק דעירובין (ג' ע"ב) אעכ"ח דפשיטא להש"ס של שלחן שהוא דאורייתא נמי הוה שוחקת ומשו"ה פריך מכלל דאיכא דנפישא עוד טפי מן השוחקת ומשני אין אותן של שער שושן הבירה שהם היו יתרים חצי אצבע מפני הבנאי' שלא ימעלו בהקדש, ותדע לך שכן הוא דאי ס"ד דמה שהוסיפו האומנים היו רק כדי אמה שוחקת א"כ הבנאים שהוסיפו עוד חצי אצבע והי' יתירה על של משה אצבע שלימה מה תאמר ביה אעכ"ח שאין בזה קפידא שלא הי' ההוספה אלא משום שלא יבואו למעול בהקדש ולעולם של כל הכלים שבמקדש היה שוחקת וזה ברור לפענ"ד:

תיעשה המנורה, פירש"י תיעשה מאיליה כי נתקשה משה במעשיה להיותה מקשה בפרחיה וכפתוריה ומסיים כן תעשה את המנורה משמע הוא יעשה אותה יראה כי מנורה מרמז על עומק פלפול התורה ושתהי' כולה מקשה מגוף אחד לומר אעפ"י שאלו מטמאים ואלו מטהרים כולם ניתנו מרועה אחד (חגיגה דף ג' ע"ב) למרע"ה והי' קשה בעיני מרע"ה לעשות כן מנורת זהב ואמר לו הקב"ה תיעשה, זאת המנורה של זהב תיעשה מאליה בלי יגיעה אבל ענין התורה לימודה ופלפולא לא מאיליה כי לא יגעתי ומצאתי אל תאמין (מגילה ז' ע"ב) ע"כ כאשר הראית בהר כן תעשה אתה בעצמך ולא תיעשה בלי יגיעה, אלא אחר יגיעה רבה:

כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו, לרמז כי אין לפרש דברי תורתינו ע"י הקדמת מספרי חכמת חצוניות כי אם כל ההקדמות יהיו מדברי תורה והיינו כפתוריה ופרחיה "ממנה" יהיו הציצים והפרחים שעושי' לתורה הכל יהיו ממנה עצמה ועד"ז יש לפ' כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום בלא מצות (מגילה ל"ב ע"א) פי' שאומר ס"ת ערום

וצריך להלבישה עפ"י הקדמת חצונית אותו נוטה לאפיקורסת ונקבר ערום בלא מצות ולכל הפחות בלא אותה מצוה שלא יטול שכר על אותה הפרישה:

שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד, איתא (במס' יומא דף נ"ב ע"ב) תניא איסי בן יהודה אומר חמשה פסוקים שבתורה אין להם הכרע שאת, משוקדים, ארור, מחר, וקם, והקשה תוספ' תימה דלא נקט כסדר שהם כתובים בתורה עיי"ש שהל"ל ארור מחר משוקדים, ולפע"ד ליישב בתחלה נבאר בעז"ה במאי תליא הנהי ספיקות של שלשה פסוקים ארור, מחר, משוקדים הנה ספיקא דארור תלי' בפלוגתת הרמב"ם והרמב"ן בתחלה אומר דהאי ברצונם עקרו שור ע"כ לא קאי איוסף כפירש"י דא"כ היה קשה קושי' הרמב"ן על התורה שהקשה איך לא ציוה יעקב ליוסף קודם מותו שלא ישטום את אחיו על רעתם אשר עשו עמו אעכ"ח הוכיח מזה שלא נודע ליעקב ממעשה מכירת יוסף כלל לעולם וכל המקראו' הכתובים בענין זה צריכי' להתפרש על דרך זה עמ"ש בפרשת ויגש על פסוק וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלו' עיי"ש היטב וא"כ ע"כ פירושו הכא ברצונם עקרו שור על שכם ולא על יוסף וכן פירשו הרמב"ן שם בפ' נאמר כי נסתפק הש"ס אי קרא לשכם שור סתם או שור ארור רמב"ן ז"ל וכתב הרמב"ם סוף הלכות מלכים שהיה שכם ואנשי שכם נתחייבו מיתה בדין כי שכם גזל את דינה, ואנשי שכם ראו ולא מיחו וב"נ מצווה על הדיני' ואזהרתן זו היא מיתתן, והרמב"ן בפי' התורה טען עליו א"כ מ"ט קצף עליהם יעקב, ולפע"ד משום שהי' להם להודיע לו שיתפלל עליהם טרם הכנסתם לסכנה דקיי"ל חייב אדם להקדים תפלה לצרה כמ"ש תוס' יומא הנ"ל מדכתיב היערוך שועך לא בצר, וכמשמעות פשטי' דקרא דמשה רבינו ע"ה צא הלחם בעמלק מחר, אנכי נצב על ראש הגבעה פי' היום אתפלל ואתה תלחם מחר, ועפ"ז יתכן לקרות, וברצונם עקרו שור ארור היינו שכם ואנשיו שהיו ארורים מחוייבים מיתה בדין רק שהתרעם שעשו זה ברצונם בלי דעת אביהם, אך הרמב"ן בפרשת וישלח גם בפרשת ויחי החליט שלא נתחייבו מיתה בדין וגם בהיפך שיעקב התרעם וקלל אפם כי אולי היה הגרים הללו גרי אמת וצדק מהנפש אשר עשו ואיך הרגום וא"כ ע"כ אין לתוארם בשור ארור אלא בשור סתם וארור קאי אאפם:

והנה ספק זה דשור ארור לא היה נכנס בלבינו כלל והיינו דנים שמעון ולוי לזכות בלי ספק דוודאי לא שגו בהריגתם ובדין עשו ולא חטאו אלא שהי' להם להקדים תפלה לצרה כדכתיב צא הלחם בעמלק מחר, אנכי נצב על ראש הגבעה, אלא באמת גם במקרא הזה אנו מסופקים כי אולי הפי' בהיפך הלחם בעמלק היום ומחר אנכי נצב ער ראש הגבעה, כי אין צריך להקדים תפלה לצרה אדרבא טוב לסלק תחלה הטרדה מלבו ואח"כ יתפלל וא"כ ע"כ היו מפרשים כהרמב"ן דארור קאי אאפם:

וזה תלי' בפלוגתת רש"י ור"ת בעירובין ס"ה ע"א אמר ר"ח בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנאמר בצר אל יורה וכ' רש"י בדקתי בכל המקרא ואינו בכל הכתובים ושמא בספר בן סירא הוא עכ"ל, ותוס' כתבו בשם ר"ת דמהאי קדרש היערוך שועך לא בצר כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך כשיש טרוד עכ"ל וא"כ לא דרש ליה לשיקדים תפלה לצרה כמו שדרשו תוס' ביומא הנ"ל:

וגם זה תלי' בספק דמשוקדים, בשנבין מה"ת להסתפק בקרא דמשוקדים הא לפני זה כתוב שלשה גביעים משוקדים בקנה אחד כפתור ופרח, והתם עכ"ח קאי משוקדים אגביעים ולא אכפתורים דהרי הפסיק בין משוקדים לכפתורים בשתי תיבות בקנה אחד, וא"כ מסתמא כשם שהגביעים של הקנים הם משוקדי' ולא הכפתורים מסתמא כן הי' הגביעים של המנורה הקנה האמצעי ג"כ משוקדים ולא הכפתורים, ובתוס' הרגישו בזה וכת' דמספקא לי' משום דכתיב אתנחתא בתיבת גביעי' וזה קשה לפע"ד דאמר התם דר"ח מספקא לי' בקרא זבחים לה' פרים ופרש"י נפקא מני' לפיסוק טעמים וכן הוא להדי' בחגיגה ואי כדברי התוס' נחזי היכא האתנחתא קאי בפסוק אעכ"ח דאנו מניחים האתנחתא לפי הבנתינו במקרא והדרא קושי' לדוכתא, ע"כ נלפע"ד דמספקא להש"ס בפלוגתת הרמב"ם והגאונים במאי דאמר הש"ס בקדושין לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד ופסק הרמב"ם דזהו דווקא בתחלת למודו אבל לאחר שהתחכם אל יעסוק באלה אלא בעיונות והנה כי כן יש לומר בשידוע דהמנורה לאור התורה מרמז והקנים הם התלמידים שלשה גביעים שהם מקרא משנה תלמוד והם משוקדים שהשקידה יום יום יהי' בשלשתן, וגם כפתור ופרח שהוא הוא הפלפול אבל לא ישקוד עליו, משא"כ

במנורה שהוא הת"ח עצמו ארבעה גביעים שהם מקרא משנה תלמוד, וסודות התורה, משוקדים כפתורי' ופרחים ויש להסתפק אי יהי' השקידה בארבעתן או כדעת הרמב"ם שהשקידה בכפתור ופרח שהוא העיון ולא במקרא ומשנה בפשטיותן, והנה לכאורה מוכח דלא כהרמב"ם דאחז"ל בפ"ק דב"ב בזכות המשנה נגאלים שנאמר בארצם משנה ירשו ואי להרמב"ם שעיקור המצוה עסק התלמוד שהוא העיון אמאי נגאלים בזכות המשנה ולא בזכות התלמוד, וי"ל דבגולה א"א לעסוק בעיוני' כדמסיק בש"ס דעירובין דלעיל בצר אל יורה ואמרו התם אמוראי טובא שמעתא בעי צלותא וכו' וכדומה שמועות הרבה שם עיי"ש וא"ש וא"כ תלי' זה אי דרשי' היערוך שועך לא בצר להם אבל אי דרשי' להקדם תפלה לצרה א"כ לא מוכח דבצר אל יורה הדרא קושי' לדוכתי אהרמב"ם ומוכח מדכתיב בארצם משנה ירשו דלא כהרמב"ם ומפרשי' משוקדים אגביעים לא אכפתור ופרח, והא"ש המשך הני ספיקות ודווקא בתחלה מספקי' במשוקדים ועי"ז בארור הקצרתי והמבין יבין מעצמו:

***רמזי** כלי המשכן מבואר בספרים ובמדרש יש דאמות הארון שבורות רמז דבארון שבו התורה שרומז על הת"ח צריך שיהי' לבו נשבר אבל אמות השלחן אינם שבורים שהשולחן מרמז על המשפיעים ונדיבים ומחזיקי לומדי תורה המה יהי' במלואותם ואפ"ה צריך שיהיה גדלם ותפארתם בעיני עצמם חסר השלימות וזה מרומז "בקומת" השולחן ולכן קומתו רק אמה וחצי אמה, ת"ח צריך להיות תוכו כברו (ברכות כ"ח ע"א) וזה רמז מבית ומבחוץ תצפנו בזהב ואז נעשה התורה לו זר זהב אבל אם חלילה אינו כן נעשה זר הקרב יומת רחמנא ליצלן כמשאח"זל זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות (תענית דף ז' ע"א) והבדים לא יסורו ממנו הרמז שהמחזיקים יש להם חלק בכל מעשיו של הת"ח עיין בשל"ה כאן, והכרובים בצורת אדם רומז על ב' ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה וכוונת שניהם להבין אמת לאמתו לא כדי לומר דבר חדש שלא הי' לעולם רק לכוון דעת נותן התורה וזה צריך להיות מגמתם למצוא קושט דברי אמת ודעת קדושים ולזה פני הכרובים צריכין להיות פניהם איש אל אחיו שמראה לאהבה וחיבה (כידוע מהמדרש דדווקא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום הי' פניהם איש אל אחיו), שלא יפלפלו לקנטר רק להעמיד את עצמם על

האמת ואל מול פני הכפורת למצוא האמת דעת נותן תורה שהוא כמו שאחז"ל שנים שיושבין ועוסקים בתורה שכינה שרויה בניהם (פרקי אבות) וזה אל פני הכפרת יהי' פני הכרובים ואז השכינה שורה ביניהם וקול ה' דובר בם שיכוונו הלכה לאמתו כנאמר ויהי ה' עמו ודרשו חז"ל שהלכה כמותו, האיר עינינו באופן ודרך למצוא אור התורה רמז לן במנורה בכפתוריה ופרחיה שאנו מחוייבים לעסוק בה ביגיעה רבה ואמרו חכז"ל אף חכמתי עמדה לי תורה שלמדתיה באף עמדה לי ולזאת המנורה כלה מקשה בקושיות שהם ככפתורים ובתירוצים שהם הפרחים ובאמת אין זה ביכולת האדם להשיג ולידע האמת אלא כל שהאדם עושה מה שאפשר לו ומכוון למצוא האמת הקב"ה מסייע לו ולאוקמי גרסא אמרו חז"ל סייעתא דשמיא הוא (מגילה י' ע"ב) ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא צריך שיהי' ה' עמו וע"כ לא נעשתה המנורה בידי אדם רק זרק ככר זהב לאש והיא נעשתה מאילי' וה' ברחמיו נותן דיעה בינה והשכל כדי לכוון לאמתה של תורה ולהבין שמעתתא אליבא דהלכתא:

וכפלת היריעה השישית אל מול פני האהל, פירש"י ככלה צנועה המכסה פניה ונ"ל הא דלא נרמז כן ביריעות התחתונות תכלת וארגמן, מפני שרמזיה פנימיות המשכן תוך בלא קליפה כמו שהי' קודם החטא ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו ולא צריך צניעות וכן יהי' בעולם התיקון, והעליונים יריעות עזים מרמזים אהקליפה שהי' אחר החטא שנמשכה ערלתו ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגורות ע"כ צריך יריעה השישית לכפול פני האוהל:

ויהיו תואמים מלמטה ויחדיו יהיו תמים אל ראשו אל הטבעת האחת, יש לרמז משאחז"ל (מגילה דף י"ד ע"א) מ"ח נביאים עמדו להם לישראל ולא החזירום למוטב והסרת הטבעת החזירם למוטב, גם אומר כי כל מקום שנאמר מלך סתם כולל מלך ית"ש (כדאיתא במדרש מגלת אסתר) והמן בן המדתא הוא ורוכבו היינו הסם, וה"נ ויסר מלך הכבוד ית"ש טבעתו היינו הסמ"ך שבא"ב שהיא טבעת עליון שבו סומך נופלים שהוא מפלת שונאי ישראל כמשאחז"ל (ברכות ד' ע"ב) דמשו"ה לא נאמרה "נון" באשרי אלא שסמכה בר"הק סומך לכל הנופלים ובהסיר הטבעת שהוא הסמ"ך טבעתו של מלך ית"ש ומסרה חלילה לנחש בריח המן הרע גם כי לא נעשה אלא

לפנים (כדאיתא מגילה דף י"ט ע"ב) ולבסוף כתיב בהמן לא תוכל לו כי נפל תפול ונתלה על חמישים, מ"מ לפי שעה החזירתן למוטב, ולבוא אל המכוון אקדים כי רש"י בפרשת תולדות כתב כי בלידת רבקה כתיב תמים חסר וי"ו שהי' אחד רשע אבל בלידת תמר כתיב תואמים שהיו שניהם צדיקים, והנה מ"ח קרשים רומזים על מ"ח נביאים כי ק'ר'ש' ר"ת ק'דושים ר'וממי ש'די ואמר ראוי שיהיו תואמי' מלמטה שיהיו כל ישראל צדיקים והיינו תואמים כולם צדיקים מלמטה ע"י מ"ח נביאים אמנם אם בעוו"הר לא יועילו הנביאים למטה ולא יהיו תואמים אלא תמים אחד צדיק ואחד רשע כלומר שיהיו ביניהם רשעים ע"כ יהי' תמים מלמעלה אל הטבעת האחת שמסיר טבעתו למעלה ומעמיד מלך קשה כהמן ח"ו ומחזירם למוטב:

והקמות את המשכן כמשפטו הארכתי קצת בענין משפט ודיינים סמוך למזבח, ואמרתי משאחז"ל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, הנה כתיב והי' אמונת עתך חסן ישועת חכמת ודעת והם ששה סדרים על הסדר ובשני סדרים יש סדר למשנה, עפ"י מדריגת הקדושה עולה מאמונת לעתך ומעתך לחסן ומחסן לישועת ומישועת לחכמה וא"כ הרוצה שיחכים יעסוק בסדר ישועו' דהיינו שיחכם היינו חכמה שהוא סדר קדשים יעסוק תחלה בסדר ישועות שהוא נזיקין, אלא בסדר נזיקין יש מה שאינו דיני ממונות כגון סנהדרין מכות הוריות קמ"ל בדיני ממונות שבסדר ישועות יעסוק והוא הקדושה המביאו לזכות לחכמה שבסדר קדשים, וטעם יתר קדושה הניכר בדיני ממונות משום שבזה ניכר השגחת הבורא ית"ש להביט על דרכי ועלילת בני אדם ומחשבותיהם גם כי המה הבל מ"מ הקב"ה משפיע חכמה יתירה בלב חכמיו לירד לעומק הדעת כל איש אע"פ שהם עוסקים ברמיותא דדהו מ"מ בקיאים הת"ח מסוד ה' ליריאיו כדאמר ר' יוחנן בן זכאי במס' בבא בתרא והארכתי דזהו היכי דנשקי ארעא ורקיעא בהדי הדדי (והוא בבבא בתרא דף ע"ד ע"א ואמר רבב"ח א"ל ההוא טייעא תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא בהדי הדדי וכו') וכאן אקצר:

והקמות את המשכן, ס"ת "תתן" כמספר שהיו בנ"י בא"י עד חרבן בית ראשון (כי ארבע מאות ושמונים שנה לצאת בנ"י מארץ מצרים נבנה בית ראשון וארבע מאות

ועשר שנים עמד הבית צא מהם מ' שהיו במדבר עולה החשבון ת'ת'ן' שנים שהיו ישראל בא"י) ור"ת של כל הפסוק והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראת בהר מספרו מ' נגד מ' שנה שהיו ישראל במדבר וכתיב את קרבני לחמי לאשי, "אשי" אלף "שי" היינו אם תכתוב הא' במלואה (כזה אלף בגימטרי' קי"א) הוא מספר כל השנים שהקריבו קרבנות מ' שנה במדבר תת"ן עד חרבן בית ראשון ת"ך שנים בבית שני, מ' תת"ן ת"ך, עולה אלף ש"י, מכאן ואילך תשמרו ותמתינו ותחכו להקריב לי במועדו מועד מועדים וחצי (כך היא בדניאל שהוא קץ הגלות) והמשכיל יבין:

הפרכת תחת הקרסים, כי הקרסים חבר האהל להיות אחד לרמז על שלום ושלוה ותחתיו הקודש קדשים מקום השראת שכינה כדכתיב ויהי בישורון מלך אימתי בהתאסף ראשי עם, והנה יריעת תכלת וארגמן הי' ה' נגד ה' ושל עזים ה' נגד שש, חמשה חומשי תורה שבכתב נגד ששה סדרים שבע"פ, אמנם בעולם התיקון ליכא סדר נזיקין ע"כ יש רק חמשה סדרים בע"פ ע"כ התחתונים רק ה' נגד ה', וכבר כתבתי במקום אחר דהעליונים הי' חצי היריעה על פני האהל פי' ככלה המכסה פניה מפני הבושה, אמנם התחתוני' בעולם התיקון כמו קודם החטא ולא יתבששו, והעליונ' תסרח אחורי המשכן כאשה שבגדיה נגררים אחריה כדאית' במס' שבת פר"ע והוא דאחז"ל זכר ונקבה בראם חד אמר דו פרצופים וחד אמר זנב (ברכות דף ס"א ע"א) ועניין זנב לא כזנב הבהמה אלא אותו צלע היינו צד שאחוריו שהי' יתר באדם לחד מ"ד הי' לו צורת, אדם שכל ובעל צורה כאדם משכיל או הי' רק כחתיכה יתירה כאדם שיש לו גב, וכשנחתך מן האדם ניתן בו חיות וצורת שכל, ואמנם גם עתה אחר הנסירה מ"מ כל ולד שנוצר בעולם אין הקב"ה צר חצי צורה, אלא לעולם זכר ונקבה בראם מ' יום קודם יצירה כבר מזמין לו בת זוגו (סוטה דף ב' ע"א) אלא שנבראו נסורים ומופרדי' זו מזה ועכ"פ יש שזוכה להיות לו עזר והיינו פרצוף שהיא על דעתו ומחשבתו של בעל והוא לו פרצוף, ויש שמנגדתו כמו אחר החטא והיא לו זנב אפי' היא בעלת שכל וצורה מ"מ כיון שהיא, אינה על דעתו של בעל ומנגדתו הרי היא לו זנב, ונתקיימו ב' הדיעות שבש"ס פרצוף וזנב, והיינו דאחז"ל גבי ושתי בא גבריאל ועשה לה זנב (מגילה דף י"ב ע"ב) כי קושית הש"ס הי' מכדי פריצותא הוא דאמר

מר שניהם לדבר עבירה נתכוונו מ"ט לא אתי' וכו' י"ל כיון שהיא היתה פרצופו של אחשורוש שהרי שניהם לדבר עבירה נתכוונו א"כ מ"ט הי' מנגדתו לבלתי בוא ערומה ומשני שבא גבריאל ועשה לה זנב כמו ועשה אותה זנב שנשתנית דעתה ומחשבתו מאשר הי' בתחי' ונעשית זנב לבעלה, וע"ז מרמז בגדי אשה הנגרים אחרי' ואמנם בעולם התיקון לא נמצא זנב כ"א פרצוף עזר ולא כנגדו ע"כ ביריעות התחתונות לא הי' סרח העודף, ודוק:

ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנורה נוכח השולחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון, הו"ל ושמת השלחן מחוץ לפרוכת על צלע צפון והמנורה תימנה ותו לא, אלא רמז שהשולחן יתן מחוץ לפרוכת כשעוסק במעשה מרכבה לפנים מפרוכת הקודש לא ישים עניני עה"ז לנגד עיניו ולאפוקי מאצילי ב"י ויחזו את אלקים ויאכלו וישתו כנושך פתו לפני המלך לא כן אלא ושמת את השולחן מחוץ לפרוכת, וגם שם מחוץ לפרוכת יהיה תורתו קבע ומלאכתו עראי אז זה וזה עלתה בידו (כדאית' ברכות ל"ה ע"א ראשונים שהי' תורתן קבע ומלאכתן ארעי זה וזה נתקיימה בידו) כי נכסיו מצליחין כדכתיב אז תשכיל ואז תצליח והיינו ואת המנורה נוכח השולחן תימנה בימין ה' רוממה, אז אם המנורה נוכחו בימין והיא עיקר אז יושם השולחן על צלע צפון אשר משם זהב יאתה כמ"ש הרמב"ן:

כל עמודי החצר סביב וגו' ואדניהם נחושת, לכל כלי המשכן בכל עבודתו ויתדותיו ויתדות החצר נחשת, ואתה תצוה וגו' ואמרו הקדמונים ובילקוט ראובני נחשת ואתה ר"ל נח שת ואתה כי נח גלגול שת ומשה גלגל משניהם, וצריך ביאור מאי שייכות הכא, ועוד נחשת דלעיל מאי דרשת בי', ונ"ל כי שת ממנו הושתת העולם וכן מנח אחר המבול והיינו כ"ו דורות קודם מתן תורה שזן הקב"ה בחסדו בלי זכות תורה (גמרא פסחי' קי"ח ע"א הני כ"ו כי לעולם חסדו כנגד מאן וכו') וראוי להחזיר לתוהו ובוהו עד שבא מרע"ה ועשה חיזוק לכל העולם להיות אהל בל יצען בלי נתקו יתידותיו כדכתיב נמוגו ארץ וכל יושביה, אנכי תכנתי עמודיה סלה, והנה חצר המשכן מרמז על עוה"ז פרוזדר לעוה"ב וכלי המשכן ועבודתו הם תורה ומצות שהם כל העוה"ז ויתדות המשכן והחצר היא קיום התורה וקיום העולם ועד שלא בא

מרע"ה והי' הקיום רק ע"י נח ושת לא היה תורה ולא קיום ולא יתדות לעולם ע"כ כל עמודי החצר וכו' ואדניהם הכל נחושת לבד אמנם לכל כלי המשכן ועבודתו היינו תורה ומצות ויתדות של משכן ויתדות החצר קיום התורה והעולם נח שת ואתה היינו מרע"ה ושמרו בנ"י את השבת את שבת גמטרי' נחשת משה ועי"ז לעשות את השבת לדורותם ברית עולם:

בהפטרה

ושכנתי בתוך בנ"י ולא אעזוב את עמי ישראל, י"ל ע"ד דכתיב והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים ואחז"ל אטייל עמכם בג"ע ולא תסתלק מוראי אלא והייתי לכם לאלקים כמלך בתוך עמו וה"נ קאמר ושכנתי בתוך כל אחד מבנ"י ולא תסתלק מוראי, אלא ולא אעזוב את עמי שאתם כעם ואני כמלך:

זהב וכסף ונחשת, יש לרמז בזה ימי קריאת התורה זהב, ז' (שבת) ה', ב' (יום ה' ויום ב' בשבוע), כסף, כפור (יום הכפורים), ס' (סוכות) פ' (פורים, פסח), נחשת נ' נרות (חנוכה) ח' חודש (ראש החודש, ובכללו ראש השנה שהוא גם כן ר"ח) ש' שבועות (וגם מרומז ש' שמיני שהוא שמיני עצרת וגם ש' ת' שמחת תורה) ת' תענית:

תצוה

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך, כתית למאור להעלות נר תמיד באהל מועד מחוץ לפרכת העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בוקר פי' הרא"ע יערוך לשון ערך ושיעור שישער שיעור הדלקה מערב עד בקר כל כך שמן יתן לתוכם, ואחז"ל (שבת כ"ג ע"ב) פרוכת העדות עדות היא לכל באי לעולם שהשכינ' שורה בישראל שנותן שמן כמדת חברותיה וממנו מתחיל ובו מסיים, הכמות כמה שיעור מדת שמן יתן להדליק כך וכך זמן שירצה, והאיכות שיהיה השמן מזוקק לערך שימשך אחר הפתילה בכל זמן הכמות הנ"ל דאל"ה הרי הוא כבה בתוך הזמן, אמנם אין מעצור לה' לומר וידליק ומכ"ש שיהי' המועט מחזיק כמרובה, אמנם הדלקת שמן שבמנורה דמרמז על עבודת ה' ותורתו, שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים בכמות העבודה אין מעצור אפילו הממעיט הוא ריח ניחוח לה' ובלבד שיהי' האיכות שהוא כוונת הלב זך ומזוקק לשם ה' אבל אם איכותו

אינם מזוקקים אפילו ירבה כחול מצות אינם לריח נחוח וע"כ בשמן המנורה הרומז לעבודת ה' ציוה שיהיה השמן זך עד שיהי' ראוי להעלות נר תמיד פי' שימשוך אחר הפתילה שאלו נותנים בו שמן כשיעור להדליקה לעולם יהי' נמשך אחר הפתילה לעולם ולא יכבה ואז אם השמן מזוקק כל כך הרומז על כוונת הלב לשם שמים, אז ישער אהרן בצמצום כמות מעט רק מערב עד בוקר ולא יותר ואפילו הכי ידלק כל היום אותו נר מערבי להורות נתן שהממעיט אם אך לבו לשמים הרי הוא ריח נחוח לה':

וגלל כן כל ימי שמעון הצדיק שהיה הפרנס צדיק גמור ודור לפי פרנס שהיה לבבם שלם שמן זית זך הראה הקב"ה לכל באי עולם שלבב ישראל שלם עמו ולא כבה נר מערבי אבל משמת שמעון הצדיק לא היו הדעות שלימות כל כך לכך פעמים דולק פעמי' נכבה, והיינו דאמרי' שהוא עדות שהשכינה שורה בישראל אין הכוונה שורה בבה"מק שהרי כמה ניסים נעשו בבהמ"ק ועוד מאי רבותא דהשכינה שורה הלא בכל מקום שגלו ישראל שכינה גולה עמהם והשוכן אתם בתוך טומאתם כתיב אלא שדליקת נר מערבי סי' שהשכינה שורה בלבותם של בני ישראל ומיחדים מעשיהם לכבודו ית"ש:

דרוש לז' אדר יום א' פ' תצוה

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך, כ' הרמב"ן אמר ואתה תצוה כי אם הי' אומר צו הו"א שיצוה אחרים והם יצוו את ישראל כדכתיב ועשית שלחן, מנורה ונעשה על ידי בצלאל ואהליאב רק הי' בציווי על ידי משה והוה סד"א ה"נ יצווה ע"י אחרים קמ"ל ואתה בעצמך תצוה עיין רמב"ן, ונ"ל עפי"מ דאיתא בבעה"ט מפני שאמר מרע"ה מחני נא מספרך ע"כ לא נזכר שמו בי"ח פרשיות שבמלאכת המשכן, והנה אי' הי' מצוה לאלעזר שיאמר הי' צריך לומר זה הדבר אשר ציוה ה' את משה קחו לכם שמן זית כמו שאמר בפ' גיעולי נכרים (פ' מטות סימן ל"א פסוק י"א) נמצא נזכר שמו של משה בפרשה זו ע"כ אמר לו ואתה בעצמך תצוה:

ויל"ד להעלות נר תמיד מה שייכות להיות זך וכתית כדי להעלות נר תמיד בשלמא להעלות נר שתהא שלהבת עולה מאיליה צריך זך אבל להדליק תמיד מלילה ללילה

לזה לא צריך זך וכתית, ובמדרש שמן זית ולא שמן אגוזים ופקועות שהזית מביא אורה לעולם פי' בספר זית רענן מרבינו בעל מג"א שמביא חכמה שהיא אור עולם דשמן זית מחכים (הוריות דף יג ע"ב), וצל"ע עיקר הקושי' מעיקרא, הא שמן זית הוא צלול מכל השמנים כמבואר פ' ב"מ (שבת דף כ"ד ע"א) מאי קא קשי' לי' וכי אין ראוי להדליק לפני מלך הכבוד שמן היותר צלול, וי"ל עפ"י מה דאיתא פ"ב דמס' דתמיד שלא הי' נוטלים עצים למערכה מאילנות שנושאים פירות משום ישוב א"י שיהי' הפירות לאכול וא"כ ה"נ קשי' כיון דשמן זית מחכים האוכלו א"כ הו"ל לחוס שלא להדליק אלא בשמן צנונות ופקועות וכדומה שאינו מחכים ומתרץ היא הנותנת כיון שהוא מחכים והמנורה סגולה להחכים הרוצה שיחכים ידרים (בבא בתרא דף כ"ה ע"ב) והרגיל בשרגא של מצוה הו"ל בנים ת"ח (שבת דף כ"ד ע"ב) ומכ"ש אור מנורה בבהמ"ק ע"כ מצוה להדליק בשמן זית המחכים להמשיך שפע להמחכימים באור תורה שיצליחו, והיינו דא"ל הקב"ה למרע"ה ויקחו אליך שמן זית זך ולא שמן של אגוזים וכדומה כדי להעלות נר של חכמה תמיד אצל הת"ח שיאירו במאור תורה:

ובמדרש זש"ה ה' בחושך אור לי, כי אתה תאיר נרי ה' אלקי יגיה חשכי, אחכז"ל (מגילה דף י"ג ע"ב) כשנפל פור בז' אדר שמח המן שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה רבן ולא ידע כי בז' באדר מת ובז"א נולד משה, והענין כי איתא במדרש והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו אימה זו בבל, חשיכה זו מדי גדולה זו יון נופלת עליו זו אדום, וערמב"ן פ' לך לך על פסוק זה, הנה מדי היא בחי' חשיכה ומרע"ה הוא הביא אורה לעולם שעליו נאמר והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך ע"פ תהום ויאמר אלקים יהי אור ו'ה'י' אור, שהם כ"ו דורות גמט' ויהי שמאדם עד מרע"ה עשרה מאדם עד נח ועשרה מנח עד אברהם, ואברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם הם כ"ו דורות ואחכז"ל פע"פ שכנגדן כ"ו כי לעולם חסדו שלא הי' אור תורה וניזונין בחסדו של הקב"ה והעולם היה תוהו ובוהו וחשך ושוב בלידת מרע"ה ויאמר אלקים יהי אור נתמלא הבית אורה, וה"נ חשב המן כי ביום מיתתו חשך האור ונכבה והוא סימן ותגבורת מלכות מדי המרומזת בחשיכה שראה אאע"ה בד' גליות ולזה שמח שמחה גדולה, ובזה ניחא נמי מ"ש במדרש ובפייט דפורי' דבכל חודש מצא

שום מצוה שעסקו בו ישראל עד שבחודש אדר לא נמצא דבר והיינו כמ"ש בח"ה נר א' קטן דוחה כמה וכמה מן החשך ע"כ לא מצא ידו בשום חודש להרע ישראל כי נר מצוה מאיר החשך אך בחודש אדר לא נמצא בו שום דבר טוב לדעתו להאיר ולא עוד אלא שנכבה נרן של ישראל ע"כ שמח שבו ימצא מקום להתגברו' חשיכה גדולה של מדי, והוא לא ידע כי אורות מאופל אמר ויהי כי אדרבה מתוך חשיכה גדולה משם מתנוצץ האור הגדול ומשו"ה בזמן שכלו דורות שניזונו בחסדו של הקב"ה והי' חושך גדול בעולם תהו ובהו ואז הי' התגברות הגלות במצרים בוימררו חייהם והי' מתגבר עוד עד אדר שאין בו דבר טוב כנ"ל, ובהגיע ז' אדר חשך האור לגמרי וגזר כל הבן הילוד היאורה תשליכהו אפי' של מצרים כפירש"י בחומש ומתוך אותו החשך הגדול המעובה האיר אור לישראל נולד מרע"ה אור לישרים ונתמלא הבית אורה, ואלולי ידע המן זה הי' להתבונן אדרבה מתוך חשיכה אורה והפור באדר לא טוב הוא שבז' אדר ביום התגברות החשך נולד מרע"ה כי אורות מאופל אמר ויהי, ואיתא בילקוט ראובני פ' תרומה מסיים נחשת ומתחיל ואתה ר"ל נח שת ואתה היינו כי משת הושתת העולם עשרה דורות עד נח ואח"כ הושתת מנח אחר המבול והכל בחשך בא ובחשך הלך, שוב ואתה מרע"ה שהוא אור העולם והיינו דקאמר מדרש הנ"ל ה' בחשך אור לי אתה תאיר נירי תגיה חשכי כי בחשך של ז' אדר אור לי:

ועד"ז נ"ל מה שקשה לכאורה נוסחת על הנסים דמסיים ותלו אותו ואת בניו על העץ ולא הי' לומר אלא ונהרג הוא ובניו, ועוד הא קיי"ל ספ"ג דמגילה דף כ"ב ע"ב דלימא לתרווייהו הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם וגם האל המושיע, כדי שלא לברך על מפלת המן אלא גם על ישועת ישראל א"כ בעל הניסים מ"ט אינו מזכיר רק תליית המן על העץ ולא תשועת מרדכי וישראל, אחכז"ל המן מה"ת מניין שנא' המן העץ (חולין קל"ט ע"ב) וכתב תוס' (מגילה י"ג ע"ב) "הכסף" נתון לך גימטריא "העץ" נתון לך להסביר כל זה, להבין מ"ש להשמיד להרוג ולאבד מנער עד זקן וגו' מה תו אמר ושללם לבוז אם נשמדו ח"ו מה לי תו בשללם לבוז יהי' לבוז או לא כיון שחלילה כבר נשמדו שונאי ישראל, אבל אקדים כי בחטא עץ הדעת שנפלו ניצוצות הקדושות לטומאה מאז הותחל העולם להתחשך בדור אנוש מבול והפלגה עד שליקט יוסף

כל ניצוצות קדושות המפוזרים בכל עולם והכניסם למצרים ע"י וילקט יוסף את כל הכסף, ובצאת ישראל יצאו כל צבאות ה' ניצוצות הקדושות וישראל חזרו ועשו מצרים כמצולה שאין בה דגן וינצלו את מצרים וכמעט נתקן חטא עץ הדעת עד שבמתן תורה נעשו חירות ממלאך המות (כדאיתא במד"ר משפטים חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות שנעשו חירות ממלאך המות) ולולי שקבלו באונס ע"י כפיית ההר כגיגית ועי"ז חזר היצ"הר והס"ם והכשילם בעגל ומרגלים והתלוננת מי מריבה עד שהסיתום א' לא' בחטאם וסוף נחרב ביהמ"ק (ואלו זכו ולא התעבר ה' בי למענכם ונכנס משה לארץ ישראל לא הי' בהמ"ק חרב כידוע) עד שבימי המן קרוב הי' שיחזור עץ הדעת למקומו ממש ר"ל ולא די לו להרוג ולאבד וגו' ותחזיר הקדושה ולא די לו בזה אלא ושללם לבוז ולהוציא ניצוצות הקדושות שבכספם של ישראל ולהכניסם לטומאה וזהו, הכסף, העץ, נתון לך הוא עץ הדעת והיינו המן העץ, אבל מתוך חשיכה אור גדול אדרבא עי"ז קבלו התורה ברצון בימי אחשורוש ומה שהי' חסר בסיני שלא קבלו ברצון נשלם כאן והיינו דמסיים על הניסים בישועת ה' ותלו אותו ואת בניו על העץ הידוע עץ הדעת וליהודים היתה אורה זו תורה ברצון ולא באונס:

במדרש רבה פ' וילך איתא ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות הלכה אדם מישראל שמתו מוטל לפניו מהו שיהי' מותר לו להתפלל כך שנו חכמים מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומתפלה למדוני רבותינו כיון שראה צרתו לפניו דעתו מובלגת, אבל משנקבר כל שבעת ימי האבל הוא זקוק לכל דבר מצוה ומניין למדו לאבל ז' ימים אמר ר' אבא בר אבינא שכן מצינו ביוסף ויעש לאביו אבל ז' ימים עכ"ל, ולכאורה הוא תמוה אמנם יובן דהנה ב' מיני צער יש באבל המצטער על מתו הא' מצד נשמת המת אשר מצטערת מאוד בהפרדה מהעה"ז ורואה חדרה משכן כבודה הגוף הנגוף ניתן מאכל לתולעים משכן לרמה וכן כתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ועיין בעקרים מאמר ד' מפרק ל"ב ואילך האריך בזה, וא"כ ראוי לכל הקרובים לצער בצרתה, והצער השני מצד הקרובים בעצמם כי ידוע שכל אדם יש לו מזל למעלה שממנו שופע עליו מלמעלה וע"כ אמרו ברכת הבית ברובה וכל יום ויום הקב"ה מזמין לאדם ברכה שממנו פרנסתו כמו שדרשו חכז"ל אפסוק ברוך ה' יום

יום יעמוס לנו שנותן בכל יום מלא עומסו, ומשמת נחסר זה ועל זה כתיב ביום אכלך ממנו מות תמות בכפל מטעמים הנ"ל, וזהו כוונת המדרש שם רבנן אמרי קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים מניין שנאמר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו תדע לך שכך הי' צריך לומר למשה אתה מת ולא אמר כך אלא הניח אותו ותלה המיתה בימים מניין ממה שקרינו בענין הן קרבו ימיך למות עכ"ל, והכוונה שמשה רבינו ע"ה שהי' איש אלקים לא הי' המיתה בכפל כי מצידו לא מת כי לא נצטערה נשמתו בסילוקה מהעה"ז כי לא הורגלה בתאות העה"ז מעולם אדרבה הורגלה בחיי' להיות עולה שמים כבן בית ולחיות מ' יום בלי אכילה ושתי' וגם גופו נזדכך ונעשה גשם רוחניי ומכ"ש דלא שלטה בו רמה ותולעה ולא מת רק באופן השני הנ"ל ע"ד שאחכז"ל בפ"ק דמגלה דף ט' ע"א צדיק אבד לדורו אבד משל למרגליות שאבדה כל מקום שהיא מרגליות שמה ולא אבדה אלא לבעליה וזה יצוייר יותר במשה רבינו שמתחלתו לא נברא אלא להיות צנור משפיע לישראל וזה הי' כל מגמתו, צנור גמטריא משה עם הכולל כמ"ש המפרשים ובמיתתו פסקה השפע הזה ואעפ"י שעדיין לחלוחיתו קיים דאל"ה לא הי' אפשר להשיג שום דבר בתורה כדאיתא בזוהר פ' כי תצא מ"מ היא מתמעט והולכת יום יום עד שלבסוף עתידה תורה שתשתכח מישראל, והנה השפע הבא מהצנור תלוי בימי' עליונים כמ"ש לעיל על פסוק ברוך ה' יום יום שהקב"ה נותן לו בכל יום מלא עומסו וכאשר על פסוק יראת ה' תוסיף ימים ועל פסוק כימי השמים על הארץ, וזהו כוונת המדרש דיקר בעיני ה' המותה לחסידיו שאין הצדיק מת מצידו כלל כ"א הן קרבו ימיך למות ימיך הם קרובים למות ולא הואו, ועל זה איתא בילקוט הן א' שכן בלשון יוני קורין לא' הן (וכן הוא במסכת שבת דף ל"א ע"ב) והפי' כנ"ל שאמר לו הקב"ה שמשני מיתות לא יצוייר בו כ"א אחד והיינו קרבו ימיך לבד מצד הפסדן של ישראל אבל מצד עצמותו חי' הוא עדיין ודו"ק:

והנה איכא נפקותא בין ב' הטעמים דאי הטעם מפני צער הנשמה א"כ אותו הצער מתמעט והולך שהנשמה יוצאת מהרגילה א' א' וא"ש דפטור מלהתפלל ביום הראשון טפי מבשאר הימים אבל אי הטעם השני אמת כי הצער מצידנו א"כ הצער מתגבר והולך כל שמתרחקת מהעה"ז מתמעטת שפעה א"כ נהפוך הוא ונהי דאין

לפטור מלהתפלל לעולם מ"מ מ"ט לבחור ביום הראשון דווקא וצריך לומר מ"מ ביום הראשון שעדיין מתו מוטל לפניו הצער הגדול וחדש הוא עדיין משא"כ אח"כ כבר דש בי' וגזירה על המת שתשתכח מהלב וזה הטעם השני מוכרח דהרי עיקר אבילות ילפי' מיוסף שעשה אבל לאביו ז' ימים וקיי"ל יעקב אבינו לא מת ולא הי' שם אבילות רק ההעדר מצדינו וע"כ כטעם השני הנ"ל וזהו פי' המדרש שהתחלנו בו הן קרבו ימיך למות מוכח שיש מיתה לימים ג"כ שהוא ההפסד המגיע לנו וא"כ יש להסתפק אי טעם האבילות הוא מצד זה וא"כ הוא מתגבר והולך ואין לחלק בין יום ראשון לשאר הימים או דלמא הטעם משום צער הנשמה ויש לחלק בין יום ראשון לשאר הימים לכן שאל הלכה מי שמתו מוטל לפניו מהו שיהי' מותר להתפלל והשיב דלעולם אסור להתפלל לכל הטעמים ביום הא' שכיון שרואה צרתו לפניו דעתו מובלגת, משא"כ משנקבר, אמנם מנ"ל דזה הטעם אמת וצריכים לדחוק ולחלק כיון שדעתו מובלגת דלמא אידך טעמא מפני צער הנשמה וא"כ א"צ לדוחק זה לכן אמר מהיכן למדו רבותינו לאבל ז' ימים מיוסף ויעש לאביו אבל ז' ימים ויעקב אבינו לא מת אע"כח הטעם השני אמת ודו"ק:

ועד"ז ביארנו בפרשת השבוע מאי דכתיב ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד יל"ד אמרו ואתה תצוה נהי שלא הזכיר שמו של מרע"ה מטעם שכ' בעה"ט הואיל ואמר מחני נא עיי"ש מ"מ הי' לו לומר לך וצו את בנ"י או ואתה צו אבל ואתה תצוה משמע מדעתך תצוה כן לא פקידה מוכרחת מהקב"ה שיעשה כן ומפני כן נדחק רש"י עתיד אתה לצוות את בנ"י בפ' אמור עיי"ש, תו יל"ד ויקחו אליך דהל"ל ויתנו אליך, ובפרה אדומה דרשו חז"ל בנ"י ויקחו ולא הגוים ער"פ אין מעמידין ובפרשת תרומה ויקחו לי תרומה י"ל כיון שהכל לו יתברך כי ממך הכל ומידך נתנו לך ורק כשאדם מכוון לעשות מצוה ומע"ט אז מקיים בי' והארץ נתן לבני אדם ונקנה הכסף לו והוא נותן להקב"ה משלו ע"כ שייך ויקחו לי תרומה שבתחילה יקחוהו ממני ואח"כ יתנוהו לי, אבל הכא לא שייך זה דלא כתיב ויקחו לי אלא ויקחו אליך וא"כ הל"ל ויתנו אליך, גם להעלות נר תמיד לא הי' צריך כאן אלא שיהי' שמן זית למאור ואח"כ יצוה להדולקים ידלקוהו ובאיזה מקום אבל

להמנדבים אין צורך לזה, והנה בספר יד דוד הקשה בפ"ק דיומא ג' ע"ב למ"ד קח לך משלך וא"כ הי' הקטורת ושמן המשחה משל מרע"ה ומקרא מלא דבר הכתוב והנשיאים הביאו את הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת הסמים, ותי' דאתי' כמ"ד בפרק יוה"כפ ע"ה ע"א דנשיאים ממש עננים הביאוהו וא"כ י"ל שהביאוהו למרע"ה ובזה נתיישב לו מ"ש שם עוד בגמ' והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר מאותו דבר שירד להם בבקר מלמד שירד להם לישראל עם המן אבנים טובות ומרגליות וקשה הא גם הבשם ושמן המשחה ירד ומדוע לא הזכיר הש"ס אע"כח זה לא ירד אלא למשה ולא לישראל אלו דבריו ודפח"ח:

אלא דקשה א"כ גם שמן למאור הביאוהו הנשיאים דהיינו העננים למרע"ה ולא לישראל, והרי כתיב ויקחו אליך ואמרי' שם ביומא ג' ע"ב ויקחו אליך משל צבור, וצריך לומר נהי דהעננים הביאו למרע"ה את השמן למאור מ"מ הוא מסרו לצבור בעין יפה ושוב נתנו הם לנדבת הנרות וא"כ הוא מיושב לשון הקרא ויקחו אליך ממש כמו ויקחו לי תרומה שהם יקחוחו מתחלה ממך על מנת לחזור ולתנו אליך לנדבת המשכן, אלא דקשי' הפוכי מטרתי למה לי להוריד שמן למרע"ה והוא יחזור ויתנהו לישראל, וי"ל דאחז"ל (נדרים דף ל"ח ע"א) פלפול התורה ניתן למרע"ה לבדו והוא ניהג בו טובת עין ומסרו לישראל וידוע כי המנורה ונרותי' ושמן המאור מרמזים על התורה שבע"פ ופלפולה, ע"כ נתן הקב"ה שמן למאור למרע"ה כי לו ניתן מתחלה פלפול ולא לישראל, אמנם כשם שהוא מרצונו ומטוב עין אשר לו נתנו לישראל, ה"נ מטוב עין יתן השמן המאור לישראל והם יתנוהו לנדבת המנורה והיינו דא"ל הקב"ה למרע"ה לא כמכריח ומצווה שעל כרחו יתן לצבור, אלא כמיעצו ואתה מטובתך תצוה את בנ"י, ויקחו ממך ויחזרו ויתנו אליך שמן זית זך כתית למאור:

אמנם אומרו להעלות נר תמיד יראה עפ"י מה שאחז"ל ספ"ק דסוטה נשמת מרע"ה הי' מוטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אמרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, והקב"ה אמר מי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב לי עם פועלי און, וסמליון (פירש"י שם חכם) אמר הכי אמר הקב"ה וימת שם משה עבד ה' ספרא רבא דישראל, ויש אומרים מרע"ה לא מת כתיב הכא וימת שם וכתיב התם ויהי שם עם ה' מה התם עומד

ומשמש אף הכא עומד ומשמש, וצ"ע טובא מ"ט אמרו מלאכי השרת כך והקב"ה אמר מילתא אחריתי בהספידו של משה, גם מ"ט הוסיף על לשון הקרא ספרא רבה דישראל מה ענין לתואר הזה, גם מה ענין לומר משה לא מת ומקרא מלא דבר הכתוב וימת שם אבל הענין יובן עפ"י משאחז"ל (תענית דף ה' ע"ב) יעקב אבינו לא מת ופריך וכי בכדי חנטוהו חנטייא וספדו ספדייא ומסיק מקרא אני דורש אל תירא עבדי יעקב כי הנני מושיעך מרחוק וזרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה הוא בחיים אף זרעו בחיים, והנה מלבד מה שמאמר זה תמוה בעצמו כמובן, עוד הקשה הרמב"ן ונדחק מאוד הא כתיב ויקרבו ימי ישראל למות, ועוד כתיב ויראו בני ישראל כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף, ולפע"ד לומר כי לא יתואר מיתה בצדיקים אשר הניחו אחריהם תלמידיהם ובניהם העוסקים יומם ולילה במה שלמדום אבותיהם כי בכל דבור ודבור ומצוה שהם עוסקים בעוה"ז הנה זכותם תלוי ברבם שעומד בעוה"ב ועי"ז הוא מתגדל והולך בעוה"ב ואינו מוצא מנוחה כי אם הולך ממדריגה למדרגה ואינינו כשאר מתי' שהם עומדים קיימים באותו העולם שובתים מכל עבודה לא כן אלו הצדיקים ועד"ז פרשתי במקום אחר מקרא שכ' הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ והפר את בריתי, שלדעת חז"ל מקרא זה נדרש לפניו ולאחריו הנך שוכב עם אבותיך וקם, וקם העם הזה וזנה, ולדרכינו יובן כך כי מי לנו גדול ממרע"ה שכל מעשינו ועבודתינו ולמוד תורתינו הכל ממנו ולא ינוח ולא ישקוט בעוה"ב רגע אחד כי הולך הוא ומתפעל ע"י עבודתינו את ה', אמנם בדור החורבן שרוב ישראל פרקו עול תורה ועבדו ע"ז ולא עוד אלא גם הנשארים טענו מודעא רבא לאורייתא בימי יחזקאל ואמרו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום, עד דהדר קבלוהו בימי אחשורוש וא"כ באותו הזמן קם מרע"ה על עמדו באותו העולם ולא הי' לו הלוך מדרגה, וזה שאמר לו הי"ת הנך שוכב עם אבותיך וקם ולא תלך מדרגות עליות בקודש, והא כיצד וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ והפר את בריתי שיפרקו עול תורה בכללה ויטענו גם מודעא רבא א"כ באותו הדור תקום ותעמוד על עמדך:

והנה יעקב אבינו ע"ה מובחר שבאבות מתחילה לכך נוצר להעמיד עדה קדושה כולם עבדי ה' ומן אז והלאה קמה גם נצבה זרע ישראל הקדושים אשר לא זזה שכינה מהם ויודעי ה', וא"כ הלאיש כזה יתואר מיתה הלא עודנו עומד ומשמש כל עוד שזרע ישראל חיים על פני האדמה הרי הוא חי וקים ויפה אחז"ל יעקב אבינו דייקא לא מת במה שהוא אבינו ואנחנו בניו לא יתואר לו מיתה, והיינו דקאמר מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ומובן וק"ל, אמנם עוד מדריגה אחרת הי' ליעקב שבה נקרא ישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל, ויושר אל מלאך ויוכל, ולא הניח אחריו מי שימלא מקומו בזה וא"כ אותה הבחינה מת ונסתלק מן העולם ושפיר שייך לומר ויקרבו ימי ישראל למות ולא ימי יעקב, והנה האחים שפחדו מיוסף אולי ישטמנו, הוא מאפיסת מי שישור על אנשים ועל מלאכי אלקים, כי מי שאינו מפחד מהמלאך לא יפול עליו פחד אנשים ע"כ אמר ויראו בני ישראל כי מת אביהם ישראל ואין כאן מי שישור עם מלאך ויוכל לו ע"כ אמרו לו ישטמנו יוסף ולק"מ וק"ל:

והנה לא יתואר על מרע"ה שם מיתה בהיות תורתו שלמד אותנו אנחנו כולם חיים היום ולעולמי עולמים עוסקים בה כאשר צונו לא יפול דבר ארצה אך בשתי בחינות יתואר בו שם מיתה אחד על היותו הוא לבדו הכותב תורה שבכתב ומיום ההוא והלאה לא יכול אדם להוסיף כקוצו של יו"ד ועל זה כתיב ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, שזהו בחינת תורה שבכתב, וזאת שנית לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לפרעה ולכל מצרים העיד לנו הכתוב כי בכל הפלאים שיעשו ע"י נביאים להכרית רשעים לא יהי' כמו אלו שעשה מרע"ה לפרעה ולכל מצרים, והנה במיתתו של מרע"ה הי' הקב"ה מספידו ואמר וימת שם משה עבד ה' ומלאכי השרת באו לנחמו יתברך ואמרו איך יתואר מיתה במשה עבד ה' הלא עודנה עבד ה' עומד ומשמש שהרי צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, וכיון שלמד הכל עם ישראל הרי הוא כעודנו חי עומד ומשמש כמו אותן מ' יום שהי' שם בהר, ואמנם הקב"ה אמר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און, דעכ"פ לענין זה יתואר מת כי לא קם אחריו לעשות אותות ומופתים ברשעים כמוהו, ואידך אמר הכי אמר הקב"ה וימת משה ספרא רבא דישראל כי בבחינת היותו סופר וכותב

תורה שבכתב לא קם עוד, מתוך הדברים למדנו דעכ"פ ממה שמסר פלפול התורה לישראל עי"ז ודאי הוא כאלו עודנו חי וקיים עמנו עומד היום ומשמש, והיינו אחר שאמר לו הקב"ה ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור שרומז על פלפול התורה שנהג בו טובת עין ומסרו לישראל, אמר לו הקב"ה שהתועלת בזה להעלות נר תמיד שיעלה נרו של מרע"ה תמיד בלי הפסק:

במדרש הן קרבו ימיך למות, אמר לו הקב"ה היום קובל עליך אינו זז ואינו שוקע ובן עמרם קיים ותו במדרש אמר לו משה להקב"ה בהן קלסתיך הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים ובהן אתה מבשרני הן קרבו ימיך למות א"ל הקב"ה אמרת והן לא יאמינו לי. אחז"ל המן שמח כי נפל לו פור בירח שמת בו משה רבן ולא ידע כי בז' אדר מת ובז' באדר נולד (מגילה דף י"ג ע"ב) הנה כתיב ויקרא ה' אליו משה משה ואחז"ל משה משה בלי פסיק (שאין כתיב בין שני תיבות אלו נגינה הקרוי פסיק שמראה על הפסק בין שני התיבות) משא"כ יעקב יעקב והוא מסתרי תורה. אבל ע"ד פשוטו י"ל באמת שמו הי' משה פעמים, כי גם טרם שנולד כתיב בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים ובפרק שלוח הקן דף קל"ט ע"ב אמרו חכז"ל בשגם הוא בגמטרי' משה דגמטריא דדין כגימטריא דין שהי' ימיו מאה ועשרים, וכבר כתבתי במק"א "שגם" הוא ש'מ'ג' אורות שהי' פניו כפני חמה (כדאית' במדרש זקנים שבדור הי' אומרים פני משה כפני חמה) של עתיד לבוא שבעתים שבעה פעמים שבעה שהוא "שמג" ובביאתו לעולם ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא הבית כלו אורה כדכתיב וירא אלקים את האור כי טוב שהוא אור הגנוז לע"ל נמצא מיד בז' אדר כשנולד נקרא משה על שם האורה. ותצפניהו שלשה ירחים עד ז' סיון והושלך למים והומשח משם וקראתו בת פרעה משה על שם כי מן המים משיתיהו, והיינו משה משה ב' פעמים, והנה שמא גורם כי וארא אל אברהם וגו' באל שדי ואותה אספקלריא של אל שדי הי' משה עצמו כי אל שדי גמטרי' משה כידוע מדברינו כמה פעמים, והנה אותו משה מדריגה גשמיות שניתן לו ביום ז' סיון ע"י המים וחזר ונלקה ונסתלק ע"י המים מי מריבת קדש אך מדריגתו "אורו" לא מת ולא נסתלק חלילה כיון שנסתלק בשרו וגשמיותו אז יצאה חמה מנרתיקה ולא הי' יכול להתעסק בו ולקוברו כי אם

הקב"ה בעצמו ולא נודע קברו מקום גניזתו של האור "שגם" הנ"ל, והמן לא ידע אלא שם משה שנתחדש לו בז' בסיון ונסתלק בז' אדר נמצא לא נסתלק ביום ביאתו לעולם ע"כ שמח ולא ידע כי באותו יום ממש נולד משה של אור "שמ"ג" אורות ויצא מנרתיקה להאיר עולם כלו מכבוד תורתו. ולבוא אל המכוון בעזה"י אומר כי יען לא האמנתם להקדישני לכן לא תביאו אע"ג שכבר נכתב והיו ימיו מאה ועשרים וי"ל בשגם הוא בשר יהי' בשר שלו מאה ועשרים ואח"כ יסתלק הגשמיות ויוצא האור הגדול מנרתיקו אך לפי"ז גם החמה העליונה יוציא מנרתיקה וצדיקים מתרפאים בה כמו שיהי' לעתיד לבוא דאל"ה יהי' אורו של משה מכהה גלגל חמה (וכמו שהי' אורו של אדם הראשון קודם החטא מכהה גלגל חמה כמו דאיתא בבא בתרא דף נ"ח ע"ב ששני עקביו דומין לשני גלגלי חמה עד כאן, רק אחר החטא נתמעט אורו) וזה הי' א"א כי אין הדור זכאי לכך ויען לא האמנתם בי להקדישני כי אז היו מביאים ישראל לאותו מדריגה שלע"ל והי' ראוי לשמש באור שבעתים אך לא האמנתם בי וא"כ אין הדור ראוי לכן לא תביאו. והיינו דאמר לי' הקב"ה הן קרבו ימיך הקצובים מאה ועשרים למות ואם תאמר היינו לבשר שלי, ומה בכך, יסתלק הנרתיק ואור "שגם" יאיר ע"ז אמר היום קובל עליך כי החמה היא בנרתיקה וא"א לה לשמש בעולם אם תשאר אתה בלי נרתיק וא"ל מרע"ה בהן קלסתיך הן לה' אלקיך השמים ושמי שמים א"כ תוציא גם החמה מנרתיקה ויתוקן עולם במלכות שדי, וא"ל וה"א והן לא יאמינו לי א"כ אין העולם כדי לשמש באותו אור והיינו ויתעבר ה' בי מענכם ולא שמע אלי כי הם גרמו:

אחכז"ל אמר המן אתי מלא קומצא דידכו ודחי עשרת אלפים כיכר כסף דידי וא"ל מרדכי רשע עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי ויל"ד מה שרצה מרדכי בזה וגם מה רצה המן במ"ש שדחי כסף שלו, וי"ל כי המן דאג על אחד משני דברים או כי מזלו שעלה התחיל הגלגל לירד וירד מטה מטה באין מקים, או אפשר מזלו במקומו אך ישראל התאמצו במצוה ושדדו מערכת מזלו ואז מסתייע לבטל קנינו בעשרת אלפים ככר כסף אבל גדולתו במקומו עומד ע"כ כשראה מרדכי בקומץ שמח ואמר די לכם לדחות עשרת אלפים ככר שלי אבל עדיין גדולתי במקומי עומד וא"ל מרדכי עבד

שקנה נכסים עבד למי הרי עשרת אלפים שרצית לעשות בהם פרנסת עניים כדאיתא במדרש שאחשורוש אמר הכסף נתון לך ונתנו המן לפרנסת עניים עיי"ש ולקנות בהם ישראל אינם שלך ואינם צריכין קומצא דקמחא לדחותם דדחוים ועומדים הם, אלא האי קומצא דחה אותך מכל וכל ונפל תיפול:

כתית למאור ואחז"ל ולא למנחות דלמנחות אין מעכב ואמרו מלך ב'ו' נוטל שמן המובחר לאכילה והגרוע להאיר והקב"ה בהיפוך כתית למאור ולא למנחות, אין הכוונה לאכילת הקב"ה כי האוכל בשר אבירים, אלא ממנורה יושפע שפע אלקי לת"ח ומשחו שמן ששון וממנחות ושולחן יושפע שפע פרנסה ומזונות, ולמדך תורה שיהי' שמן תורתו זך ונקי ויקפיד על שמועותיו כי הוא חיינו ואורך ימינו, ולא יחוש כל כך על צרכי העוה"ז המושפע ממנחות, זאת ועוד אחרת אמרו חז"ל יגעת ומצאת תאמין לא יגעת ומצאת אל תאמין והני מילי לדברי תורה, אבל למילי דעלמא סיעתא הוא מן שמיא (מגילה ז' ע"ב) ע"כ אמר כתית כתישה ויגיעה רבה למאור כי לא יגעת לא מצאת אבל אין צריך כתית למנחות כי סייעתא הוא מן שמיא:

והנה איתא בילקוט אלי אלי למה עזבתני, ביום הראשון אמרה אלי, ביום השני אמרה אלי ביום השלישי צעקה בקול גדול אלי אלי למה עזבתני, ד"א אלי בים אלי בסיני למה עזבתני והוא תמוה מ"ש יום הראשון מיום השני גם לחבר שני הלשונות דאלי בים לא פליג אלישנא קמא ואלו ואלו דא"ח דהנה מצינו במדרש דקחשיב ג' גואלים במצרים מרים נגד וימררו חייהם אהרן נגד וראיתם על האבניים אהרן לשון הריון משה נגד היאורה תשליכוהו עיין ברבה פרשת ויבוא עמלק פ' כ"ו ונתקדש השם על ידה בשירת הים ותקח מרים הנביאה התוף בידה ותצאן כל הנשיה אחרים בתופים ובמחולות וכן האריך בפרשת בהעלתך בפסוק ויאכל חצי בשרו שהיתה מלמדת לנשים, ואפ"ה בסיני נבחר משה ואהרן ולא הוזכרה מרים רק בנה חור במקומה והטעם משום דאין נאה לדור שתהא אשה מנהיגתו והנה ביום הראשון כשנכנסה לבית המלך חששה שלא תומת מהמלך שנכנסה בלא רשות וכאמרה וכאשר אבדתי אבדתי ומבואר בילקוט עיי"ש ע"כ אלי בים שגם שם נתקדש השם ע"י אשה מרים כנ"ל והנה שמע ה' את תפלתה ונשאה חן בעיני המלך אמנם באותה הלילה יעץ

המן לתלות מרדכי על העץ אשר הכין לו, חששה שלא תתקיים עצת המן ח"ו ויושיע לישראל על ידה לבדה בלי סיועת מרדכי ע"כ ביום השני אמרה אלי בסיני שלא בחר באשה כי אם במשה ואהרן וחור מבלי להנהיג ישראל ע"י אשה כי אוי לדור שאשה מנהיגתו גם בזה הקשיב ה' בקול תפלתה ונתלה המן ונתעלה מרדכי ביום ההוא, אבל מ"מ עדיין לא הושב רעת המן להשמיד היהודים דלאח"כ כתיב ותפול לפני רגליו ותבך ותתחנן לו להשיב רעת המן בן המדתא אשר חשב לאבד היהודים א"כ ביום השלישי חששה אולי ח"ו תראה באבדן מולדתה ותשאר אך היא ומרדכי כמ"ש בס' המגיד להב"י (אשר כתוב בה הדברים אשר גלה ודבר המלאך המגיד מהב"י) בעי הקב"ה לשיצאה לשונאיהן דישראל ביומי המן ולמשבק למרדכי דלא חטא לאפקא מיני' עם סגי דוגמת משה ואעשך אותך לגוי גדול ומרדכי עבד כדעבד משה ומסר גרמי' למיתה וחששה שלא תהי' כן ח"ו ואז תהי' נעזב מעמה ומולדתה ע"כ ביום השלישי התפללה בעד כל ישראל וצעקה בקול גדול אלי אלי למה עזבתני דייקא שתהי' נעזב מעמה ומולדתה ולכן צעקה בקול גדול דהמתפלל על עצמו מתפלל בלחש כאשר למדו מחנה כדאיתא בברכות פרק אין עומדין אבל המתפלל בצבור מתפלל בקול רם לעורר הכוונה לכן צעקה בקול רם למה עזבתני, ואמרה רחוק מישועתי דברי שאגתי שעדיין רחוק ישועתה מכל דברי הצומות וזעקתם שאין זה עדיין ישועה כלל כי נבחר לה מות מחיים לראות באבדן מולדתה ומסרה גרמה למיתה כנ"ל ודו"ק:

הנה כתיב פנה אלי וחניני כי יחיד ועני אני צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני ופירש מהריעב"ץ ז"ל בסדורו שהצרות הרחיבו לבבו ממש דמלפא תכלא לא בעתא, והנה יש לדקדק בפסוקים אלו מהלשון יחיד ועני אני וכי מפני שהוא יחיד ראוי יותר שתתקבל תפלתו אדרבא הן אל כביר לא ימאס גם מה סמיכת לכאן צרות לבבי הרחיבו לפי הפי' הנ"ל, אמנם לדרכינו יובן דהנה כתיב כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי' וענין הכפל הוא צרה כפולה האחד מצידינו כי בהיות השכינה עמנו כאם המרחפת על בניה ומינקת אותנו היינו מלאים כל טוב ושולטים בכל המלכיות ולבנו פתוח כפתחו של אולם ועתה בעו"ה הכל להיפך הכל שולטת בנו בעו"ה ואין

פורעניות באה לעולם אלא בשביל ישראל ואין לנו לא חלק ונחלה שדה או כרם אך ידוע חולי נגוע מוכה אלקים ומעונה, והצרה השני' מצד השכינה בעצמה שמצטערת בגלות כי בבהמ"ק הי' מקום הזיווג כביכול כי כן כתיב אפריון עשה לו המלך שלמה ונקראת מטתו שלשלמה שמשם פרין ורבין ישראל וגם היתה מזדווגת בחסידינו ועל כן נקרא משה איש אלקים בעלא דמטרוניתא והקב"ה קרא לנו אשה ואנו קוראין לו איש ומיום שחרבה עירנו נשארה יחידות מהזיווג האמיתי ולכן בעת צרה שלא תבוא על הצבור אמרי' יחידים מתענים נקראו ת"ח יחידים על שנשארו יחידים מזיווגם ועל ב' מיני צער הנ"ל נאמר כפלים בכל חטאתיה ועל זה כתיב ואנכי הסתיר אסתיר פני בכפל כנ"ל והי' ראוי מגודל כפל הצרה כפולה ומכופלת שלא תקובל ח"ו שום תפלה כי אין השכינה שורה מתוך עצבות אמנם הרגל נעשה טבע שני וכבר הורגלנו כ"כ ונתייאשנו מהושע ידינו לנו ואיננו מתפעלי' כ"כ מהצרות ועי"ז נשאר לנו שריד מעט והיינו פנה אלי וחנינו מבלי שיסתיר פניו ממנו רק יפנה אלינו כי אעפ"י שנכפלו הצרות כי יחיד מהזיווג ועני מהשפע אני מ"מ איניני מתפעל כי צרות לבבי הרחיבו כפי' הנ"ל שמההרגל הרחיבו לבבי ע"כ ממצוקותי הוציאני, וזהו שיר המעלות אל ה' בעלות והסתלקות השכינה אל ה' ונשארנו יחידים ועניים מ"מ בצרתה לי קראתי ויעניני כי מרוב הצרות נעשה טבע שני:

כתיב ויקרא שמו ה' ניסי ויעקב קרא למזבח אל אלקי ישראל, הנה וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא קרי"ס ומלחמת עמלק והענין כי כבר כתבו הראשונים כי פרעה טען כביכול פועל רע ולא טוב בכלל, ע"כ אמר כי רעה נגד פניכם ומרע"ה בתפילתו אמר למה יאמרו "ברעה" הוציאם, (רש"י פ' בא סימן י' פסוק י') ואמנם כתיב מפי עליון לא תצא הרעות והטוב א"כ מה תצא ממנו ית"ש אם לא רע ולא טוב, אבל אומר אם יתואר הוי' ית"ש פועל רע ע"ד השאלה כאשר יבואר מ"מ פועל טוב לא יתואר כלל אפי' ע"ד שאלה, כי פועל טוב יוצדק על מי שיש לו שום מציאות והוי פועל טוב, אבל הוא ית"ש הטוב בעצמו וכל פעלו למעניהו שהיוה כל הווית בטובו שהוא טוב ואין לו מציאות אחר א"כ איך יאמר פועל טוב הוא הטוב וכל מה שנאצל ונברא ונוצר ונעשה עמנו הכל טוב, א"כ מאתו לא תצא הטוב כי הכל טוב בעצמו,

ואך הרע הוא בהסיר השגחתו והנהגתו רגע אחד ואז יבטל הדבר ההוא מכל וכל א"כ לא יוצדק באמת פועל רע כי על מי יפעל ומי הוא הנפעל שקיבל הרע הלא בהסרת השגחתו והשפעתו בטל הדבר מכל וכל ואין רע ולא טוב, אך יצוייר רע בזה האופן הנה ע"ד משל פרעה רצה להרוג את מרע"ה ובאשר לא הי' ראוי שהקב"ה יסיר השגחתו והשפעתו ממרע"ה רגע אחד לא הי' באפשר שתשלוט בו החרב כי החרב שלו והצוואר של משה שלו והכל בתכלית הטוב וא"א שיזיק החרב לצווארו ואמרו נעשה צווארו כשיש אין זה נס כלל כי כך הוא בטבע ישראל עברו הים ולא הי' ראוי שיסיר הקב"ה השגחתו רגע אחד מהם ע"כ הוא שלא יטבעו כי הים הוא מטובו וישראל הם מטובו, ובמה שהיוה כל הויות כולם בזה עצמו ניצולו ואין כאן נס כלל אך פרעה ומצרים אלו הי' מחייב שיסיר השגחתו והשפעתו כלל וכלל אזי הי' בטלים כרגע ולא נודע מקומם איה, אך גזרה חכמתו להסיר רק השגחתו בשיעור זה האופן שהם יתקיימו אך לא השגיח שהים לא ישלוט וממילא נטבעו נמצא שאירע להם רע ובזה יתואר ע"פ השאלה פועל רע, וא"ש מפי עליון לא תצא לא הרעות ולא הטוב וכנ"ל, וזהו שקרא ה' ניסי כלומר אין כאן נס כלל אלא במה שהיוה בטובו כל הוי' כולם הוא עצמו הנס, והאמנם יש עדיין הרהור ח"ו במה שמהרהרים מלאכי השרת שהקב"ה נושא פנים לישראל (ברכות דף כ' ע"ב) אמנם חלילה כי לא ישא פנים ולא יקח שחד וכשהם ראוי לנשיאות פנים הרי הוא מהראוי וכשאינם ראוים אינו נושא פנים גם לישראל כדאיתא במדרש כשחרב בהמ"ק אמרו אוה"ע ברוך ה' שגם לבני ביתו לא נסב אפי' וכן ראינו במלחמת עמלק הפלא ופלא כמה ניסים עשה במצרים ובים והוריד המן והגיז שליו והמתיק מי מרים והנה בא עמלק לא בא שום דיבור ממנו ית"ש למרע"ה נטה ידך ועשה כך או כך, אלא מרע"ה גזר תענית ועלה והתפלל ושלח שליח יב"נ ללחום ולא עשה אלא החלישם וגרשם, ואח"כ קצף הקב"ה קצף גדול על עמלק אבל לא הי' בעזר ישראל ע"ד נס ופלא אלא ע"י תפלה גדולה והרמת ידי משה נענה קצת ולא ע"ד נס, אין זה כי אין הקב"ה נושא פנים לישראל ועל רפיון ידים מדברי תורה הסיר השגחתו על אופן זה שיחלש עמלק ולא הי' בעוזרם, וע"כ יעקב אבינו ע"ה שהי' ראוי לנשיאת פנים אמר על המזבח אל אלקי ישראל כי נושא

פנים לישראל כשראוי לכך אבל מרע"ה ה'ו'י' הוא ניסי ולא מצד שהוא אלקי ישראל אלא מה שהיוה הויות הוא ניסי והכל שוין אצלו יתברך, והיינו דקאמר יתרו שמע קריעת י"ס אז ראה שאין הקב"ה פועל הרע והטוב כמו שחשב פרעה ועל ידי מלחמת עמלק ידע והבין כי אין כאן נשיאת פנים והיינו בדבר אשר זדו ישראל במסה ומריבה עליהם יסוב ולא וויתר להם ע"כ ידעתי כי גדול ה' מכל אלקים:

ע"כ קראו לימים האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, דברי הפסוק הלז קשה להולמו ומ"ט לקרותו פורים ולא גורלות בלה"ק ומה על כל דברי האגרת וסגי על דברי האגרת. אחז"ל (מגילה י"ב ע"ב) אלמלא אגרות ראשונות לא נשתיירו משונאי ישראל שריד ופליט דאמרי מאי האי דשדיר לן פשיטא אפי' קרחא בביתי' פרדשכא להוי ופירש"י דחוק, והנה לכאורה י"ל הכל תלוי בהני אגרות דתוס' כתב במדרש יש ממוכן זה דניאל והי' נשוי לשרית ולא הי' יכול לכופה לדבר בלשונו ע"כ יעץ כן וכבר כתבנו במק"א כי הכל חד דניאל הי' ראש השרים ולא בא עצמו לדין אלא מסר דעתו לממוכן זה המן וע"כ קפץ בראש כי הי' דבריו דברי דניאל הראש, ואמנם ע"כ צ"ל כך הי' נימוסי פרס ודינא דמלכותא מחיובי בעל לאשתו שהוא מוכרח לדבר בלשונה דאל"ה קשה תרתי חדא וכי דניאל לא הי' יכול לכופה, פשיטא קרחא בביתי' פרדשכא להוי ואיך לא יכול לכוף, ועוד מאי איכפת לי' אם היא תדבר ארמית, הלא הוא לא ישא על שפתו כ"א לה"ק תדבר היא מה שתרצה אעכ"ח שהי' הוא כפוף לדבר בלשונה דווקא, והנה מרדכי ציוה על אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה, ואי היתה מדברת עם המלך לשון פרס הוה כאלו אמרה שהיא פרסית, ולבסוף נמצא שכיזבה במלך והיא יהודית הרי נתחייב ראשה למלך ואם תדבר יהודית הרי הגידה עמה ומולדתה, אך ע"י אגרות הראשונות נשתנה הענין ומדבר כלשון עמו וא"ש ולא הי' הש"ס צריך לדחוק, אך י"ל כי הנה לתועלת דניאל הנ"ל הי' די שיהי' רשות לדבר ולא תכוף האשה לבעלה לדבר בלשונה וא"כ ידבר הוא כלשונו והיא כלשונה ולא יהי' תועלת לאסתר בזה אך אמרו מאי האי דשדר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא אפי' קרחא בביתא פרדשכא להוי אעכ"ח אהך קאי להיות כל איש שורר בביתו לענין מדבר כלשון עמו לכוף אשתו לדבר כלשונו

דווקא ורצה דניאל בזה כדי שגם אשתו תעזוב לשון העמים ותמלל בלה"ק, מ"מ הי' זה לצורך הנס, ולפי"ז א"ש משאחז"ל מהיכן קורא את המגלה כולה ולא סגי להתחיל מאיש יהודי ולהנ"ל ניחא, ונבוא אל המכוון בעזהי"ת דמשו"ה קראו לימים האלה פורים בלשון פרסי ולא גורלת בלה"ק, לרמז שעי"ז נעשה הנס וזהו פי' הפסוק ע"כ קראו לימים האלה פורים על שם הפור ולא גורלת על כן על כל דברי האגרת הזאת כל דברי האגרות אפי' אגרת הראשונות שע"י מתבאר שע"י שינוי הלשון נעשה הנס ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם כמ"ש (שם דף י"ט ע"א) מה ראו להוציא כלי בהמ"ק על ככה דחשב וטעה לחורבן ביהמ"ק:

אחכז"ל לולי ה' שהי' לנו בקום עלינו אדם ולא מלך ומנו המן (שם י"א ע"א) ומה תועלת וזכר לנס בהיותו אדם ולא מלך ורגילים לומר כי לב מלך ביד ה' משא"כ אדם בעל בחירה קשה יותר לעשות נס, וא"כ הוא גופא קשיא מ"ט הקים עלינו אדם ולא מלך ובשעת גזירה לא הי' חילוק בצרה אי מלך גזר או אדם להשמיד ולהרג ולאבד ויותר נח הי' להושיע ע"י הטיית לב המלך מהאדם, וגם קשא סיפא דהך פרשה נפשינו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו שהוא כפל וכמעט סתירה דרישא משמע שנמלטה מהפח והפח בשלימות ושוב אומר הפח נשבר, והנה הראשונים חקרו מה ענשו של פרעה הלא ה' גזר ועבדום ועינו אותם ותירצו כי ידעת כי הזידו עליהם יותר ממה שנגזר ועוד שלא הי' מחשבתם לעשות רצון ה' רק משנאתם עיין רמב"ם הלכות תשובה פ"ו ובראב"ד שם, ואמנם בהמן קשה דלא הי' הגזירה מתחלה אלא לפנים לכלותם, וכן עשה המן והפחידם וגזר כאשר ציוה ה' ולא עשה שום דבר רע יותר א"כ די שע"י תשובה ניצלנו מצרה גם נתהפכו העוונ' לזכיות והרים קרנינו אך מ"ט לענוש המן העונש הרב בו ובבניו ובכל עמו האגגים, והנה קבלה ביד הראשונים המספר לה"ר על חברו אזי מצוותיו של המדבר נוספים על מי שנדבר עליו וחטאיו נוספים על המספר לה"ר וכן הוא בחו"ה ואמרתי רמז בפרשת השבוע על שולי המעיל רמוני תכלת ופעמוני זהב בתוכם פעמון זהב ורימון פעמון זהב ורימן ונחלקו רש"י ס"ל שהי' פעמונים בפני עצמו ורמונים בפ"ע ורמב"ן ס"ל שהי' הפעמון בתוך חלל הרמון עצמו וכתב מורי בהפלא"ה לשון פעמן ורמן פעמן

ורמן משמע כפירש"י אלא שצריך לדחוק בלשון ופעמוני זהב בתוכם דמשמע כרמב"ן בתוכם ממש ויישב הלשון היטב עיי"ש, מ"מ לא לחנם נכתב לשון זה ופעמוני זהב בתוכם, נראה לי כי אחז"ל (ערכין דף ט"ו ע"ב) המעיל מכפר על לה"ר יבוא דבר שבקול ויכפר על דבר שבקול, וידוע כי רמון מרמז על מליאי מצות כרמון אך נתרוקנו ע"י לה"ר שנוטלים כל מצותיו ונותנים לאידך שנדבר עליו, וכשיתכפר על לה"ר אז מחזירים לו מצותיו ויתמלא הרמן כבתחילה, ע"כ רמז שהפעמן שהוא קול של לה"ר הוא בתוך הרמון שהרי נתרוקן ממצותיו ונתמלא מקול לה"ר, אמנם כנשמע קולו בבואו אל הקודש לשרת ויתכפר לו עונו, אז פעמון זהב בקול הקודש ורמן מלא מצות פעמן זהב של קדש ורמן מלא מצות זה בצד זה:

וחלק השני שכל עוונותיו של מי שדברו עליו ישא ויסבול המדבר היינו ישוב חקירה שלנו, כי המן בעל לישנא בישא כמאחז"ל בפס' ישנו עם אחד וממילא הוטלו עליו כל עוונות ישראל, ומשו"ה אחר ששבו בתשובה ונתכפרו עוונותם נשאר הכל על המן וכל מה שהי' הם חייבים נתחייב הוא, אלא הם לא נתחייבו אלא לפנים עד ששבו והוא לא שב ולא ישוב ונתחייב בכל אלו כדין וכהלכה וא"ש, אך כ"ז כיון שהי' אדם ולא מלך והוצרך להלשין וגם לגזור שמד אשר ע"כ אחר שבטל גזירת שמד שלו נהפך עליו כל עוונות ישראל כדין המלשין, אבל אם הי' הגוזר המלך להשמיד ולא היה אלא לפנים ונתבטל לא הי' שום מלשינים ולא היה מקום לשלוט יד במבקשי נפשינו, והיינו דקאמר בקום עלינו אדם ולא מלך עי"ז נפשינו כצפור נמלטה מפח ועוד גם הפח נשבר ואנחנו נמלטנו:

דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, אמרו חז"ל על מה אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחלה (בבא מציעא דף פ"ה ע"ב) הנה ראינו בית ראשון נחרב על ג' עבירות חמורות ע"ז ג"ע שפ"ד ובית שני על שנאת חנם ואם שאמרו חז"ל ללמדך ששקולה ש"ח כע"ז וג"ע ושפ"ד מ"מ צריך להסביר איך תהי' שקולה, ותו הרי קמן בית ראשון נחרבה הארץ גפרית ומלח שרפה כל ארצה ולעומת זה הי' אנשים בגלות בכבוד גדול בבית המלכים כשדים ופרסים ובית שני בהיפוך לא שפך חמתו כל כך על הארץ כי אם על אנשי הגולה בעו"ה וביתר ועשרה הרוגי מלכות ודורו של שמד

ר"ל ושכחת התורה בעוה"ר, והנה יש לתמוה בבית שני לא עלו עם עזרא כ"א ד' רבוא והלוים לא אבו לעלות כלל עד שקנסום עזרא, הנה בבית ראשון הי' קבלת התורה באונס והי' להם לטעון מודעא רבא אלא שכתב הרמב"ן ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו והי' כל תכלית מגמתם ארץ ישראל כי מה הי' להם לעשות לשוב לעבודת מצרים או לנוע במדבר ע"כ הוכרחו לירש הארץ וממילא ישמרו חוקיו ושוב כשלא שמרו חוקיו לא פגמו אלא בארץ והיינו דאמר מרע"ה מדוע עשה ה' ככה לארץ הזאת דייקא על אשר עזבו ברית אלקי אבותם, וע"כ על מה אבדה הארץ דייקא על שלא ברכו בתורה תחלה פי' שלא הי' כוונת ברכת התורה על תכלית כוונת התורה בעצם כ"א על כוונת הארץ ע"כ לא פגמו אלא ע"י עבירות חמורות ע"ז ג"ע וש"ד אך בבית שני ישבו השקט ובטח בגולה ובפרט אחר נס מרדכי ולא עלו אלא מאהבת חבת שמירת התורה בקדושה בא"י ובני עלי' מועטים וזה הי' חשוב וקדוש יותר מבראשונה ע"כ בפגם כל שהוא נפגם האור הגדול הלז אפי' ע"י שנאת חנם, והיתה שנאת חנם שקולה כע"ז וג"ע וש"ד ע"כ הזהירם מרדכי ודורש טוב לעמו אין טוב אלא תורה והיינו אור התורה שיקבלוהו מאהבה אמנם ודובר שלום לכל זרעו שאפי' בשביל שנאת חנם בעלמא יפסידו הטוב ההוא ע"כ ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום אמן:

ואתה תצוה, איתא בילקוט ראובני כי נשמת משה הי' נשמת נח ושת וזה שמסיים בפרש' תרומה נחשת נח שת ואח"כ ואתה ועפי"ז הי' ראוי לקראתו מ'נ'ש'ה' מ'שה נ'ח ש'ת ה'בל אלא משום דבימי נח כבר היתה ע"ז בעולם ומשה תכליתו הי' לבער ע"ז ולפרסם אמונת יחיד בעולם לכן שמו משה כי אם משה ר"ת משה שת הבל ובבא אח"כ יהונתן בן גרשום וקלקל בפסל מיכה שוב כתיב בן גרשום בן מ'נ'ש'ה (שופטים סימן י"ח פסוק ל' ויהונתן בן גרשום בן מנשה וברש"י שם מפני כבודו של משה כתב נו"ן לשנות את השם והוא תלוי לומר שלא היה מנשה אלא משה):

ואתה תצוה ויקחו אליך, איתא במדרש רבה זש"ה זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך מ"ט נמשלו לזית מה הזית הזה חובטין אותו ואח"כ נותן שמן כך ישראל אחר שנתחבטו בגלות יתנו שמנם המאיר לעולם, וקאמר שם ד"א משל לפקח שהי'

סומא נסמך עליו כשהגיעו לבית אמר הפקח לסומא הדלק נר והאיר לי שלא תחזיק לי טובה שהנהגתיך אלא אתה תאיר לי כך הקב"ה הפקח וישראל כסומים שנאמר נגששה כעורים כשלנו בצהרים באפלה היינו בעגל דכתי' בא שש ואמר הקב"ה תאירו לי נר תמיד הוי ויקחו אליך ע"כ תוכן המדרש וכוונתו ולא שמרתי המלות, יל"ד במאי פליגי הני לשני, בשגם לשנא בתרא אין לו שחר במה שמסיים היינו דכתיב ויקחו אליך מה ענין לכאן יש לפרש דהנה בהאי קרא זית רענן יש לפרש ב' פירושים אחד לשבח ישראל כפי' המדרש דאז הלכו בגולה ואמר להם ירמי' שהם כזית רענן שגלוי לפניו ית"ש שע"י הגלות יתרבו אורן ע"י החביטה כי הטוב טמון בהם, וגם יש לפ' בהיפוך שהנביא הוכיחם שאפי' בשעת חיבתם אינם טוב כ"א לפנים כמאחז"ל על פסוק ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו וזהו כזית רענן שהוא יפה פרי תואר שהתואר לבדו הוא יפה ואינו טוב למאכל טעמו מר כך ישראל מראים פנים שוחקות ולבם בל עמם ואלו הפרושים י"ל דזה תלי' בפלוגתא דתנאי ריש מס' יומא חד אמר קח לך משלך עשה לך משלך ויקחו אליך משל ציבור ואידך ס"ל בין קח לך בין ויקחו אליך משל ציבור ומאי דכתיב קח לך כביכול בשלך אני רוצה יותר משלהם ופירש"י שהי' כביכול קץ בשל ישראל עיי"ש א"כ לזה המ"ד מוכח דאפי' בשעת חבתם הי' גלוי לפניו רוע מצפונם וקץ בהם משא"כ לאידך מ"ד יש לפרש זית רענן כמ"ש המדרש שהוא לטובתם שאפי' בשעת כשלונם גלוי לפניו טוב מצפונם ושאינם מחוסרים אלא חביטה כזית, וזהו מוכרח דאלת"ה אלא שהי' קץ בהם א"כ מ"ט כתיב בפ' הנרות ויקחו אליך שמן זית ולא קח לך בשלמא בפרה אדומה דכתיב נמי אליך יש לומר משום דלא שייך בשלך אני רוצה יותר משלהם שהרי באה הפרה לקנח צואת בנה העגל וזה לא שייך במשה משא"כ בנרות אעכ"ח מדכתיב בנרות ויקחו אליך ולא קח לך ש"מ שהי' רוצה בשלהם וזהו פי' המדרש ויקחו אליך זש"ה זית רענן וכו' פי' מדכתיב ויקחו אליך שזהו שאמר הכתוב זית רענן הוא להוציא אורן ע"י חביטה, אמנם אמר ד"א לעולם זית רענן הוא לרעתם כי הם רק יפה פרי תואר ולא מלבם, והא דלא כתיב קח לך בשלך אני רוצה משום שהוא משל לפקח וכו' וישראל הם הסומים שנכשלו בצהרים בעגל כי בא שש

וזה לא שייך במשה לכך לא שייך בשלך אני רוצה כמ"ש בפרה אדומה לכן כתיב ויקחו אליך ודו"ק:

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד, במדרש זש"ה אתה תאיר נרי ה' אלקי יגיה חשכי, יל"ד אתה תאיר לנוכח, יגיה חשכי לנסתר ועוד הי' לו להתחיל ה' אלקי ואח"כ אתה, אבל מאי שייך להתחיל אתה ואח"כ מזכיר שמו יתברך ה' אלקי יגיה חשכי, אבל אחז"ל גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים דהנביאים כולם לא החזירם למוטב והסרת טבעת החזירם למוטב, כי כל הנביאים אינם פועלים אלא כמפוח באש פחם שאם אין כאן ניצוץ עכ"פ לא יבערו אם יש נר קטן יאירו הם נר גדול אבל אם אין כאן אפי' ניצוץ קטן כמו שהוא בדורו של חרבן כדכתיב פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם אז לא יועילו הנביאים, אך הסרת טבעת האיר מתוך חשך ואפילה והחזירן למוטב, ולא עוד אלא שמתחלה קבלו התורה באונס והדר קבלוהו בימי אחשורוש ברצון ושמחה, ולא יטענו עוד מודעה רבא לאורייתא, ולבוא אל המכוון כי אתה לנוכח רומז כשהשכינה שורה בישראל ונביאי ה' מציון, וה' אלקי נהפך רחמים לדין וסילוק שכינה בהסתר פנים, ע"כ אמר אתה לנוכח אז תאיר נרי פי' כשיש קצת נר תאיר ממנו אור גדול אבל כשאין אפי' שום נר וניצוץ לא יכול להאיר, אמנם ה' אלקי כשהוא במדה"ד מעמיד מלך קשה כהמן והוא בהסתר פנים אז יגיה אפי' חשכי אפי' בחשך גמור בלי שום ניצוץ:

ואתה תצוה, ה', ואתה בענין המשכן ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך, ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך, ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה, ואתה קח לך בשמים רש מר דרור, ואתה דבר אל בנ"י אך שבתותי תשמורו ועיין בזוהר ר"פ זו נתעורר בזה וכ' ואתה עפ"י סוד ואתה מחי' את כולם עיי"ש ואין לנו עסק בנסתרות ועכ"פ ואת"ה גמטרי' בי"ת שהוא סיוע לסתרי הזוהר הנ"ל ונ"ל דרמז לחמשה זמנים אשר עברו ועוד יעברו על עם ה' אלו, א' קדושתם מיציאת מצרים לחירות עולם נתקדש נשמתם ונפשם עד עולמי עד ובכלל זה הבהמ"ק שנבנה לבסוף על ידם שהוא קדושת עולם לכולי עלמא דמקום המקדש לא זזה שכינה כמ"ש רמב"ם

ועמג"א סוף הלכות תשעה באב ועל זה ואתה תצוה ויקחו שמן זית וגו' להעלות נר תמיד כי לא יכבה לעולם אור הקדוש הזה שבתוך בנ"י ב' בית שני והי' תחלה ע"י מרדכי ואסתר שהפילו עמלק ואח"כ נבנה בית שני ע"י דריוש בן אסתר ולא נגמר הענין עד שבאו חשמונאים והיינו ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור שהוא מרדכי, וגם ואתה הקרב לך את אהרן אחיך דהיינו חשמונאי ובניו, ולע"ל במהרה בימינו ומלאה הארץ דעה את ה' כי כולם ידעו אותו למקטנים ועד גדולים ע"כ ואתה תדבר אל כל חכמי לב ושוב נזכה ליום שכלו שבת ע"כ ואתה תדבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמורו:

כתנת תשבץ, איתא בסליחה של מוסף יוהכ"פ שהכתונת של כה"ג הי' כלאים והוא תמוה ושמעתי מהחכם ר' וואלף היידענהיים פרושו עפי"מ דאיתא ביוד"ע סי' ש' ס"ד בהג"ה שאם אין יכול לפשוט בגד התחתון מבלי שיפשוט העליון תחלה אם האחד צמר והשני פשתן שאסור ללבשו משום כלאים והוא מהירושלמי ויען שהי' המעיל תכלת ואי אפשר לפשוט הכתונת שהי' שש בלתי שיפשוט המעיל תחלה וממילא הוה כלאים ודפח"ח:

והם יקחו את הזהב ועשו את האפוד כתבתי במקום אחר הקב"ה לא אמר ויעשו את האפוד אלא ועשו בלשון הבטחה משום דתלה הדבר בידבנו לבו ואולי לא יביאו די המלאכה, מ"מ הבטיחם הקב"ה והם יקחו את הזהב יהי' כמה שיהי' ועכ"פ ועשו את האפוד כי יתברך ויתרבה אך לא הי' צריכים לברכת ה' כי מרבים העם להביא מדי העבודה, ונראה מ"מ ברכת ה' לא הפסידו שהוא מאה שערים (כדמצינו ביצחק וימצא יצחק בשנה ההיא מאה שערים ויברכיהו ה') נמצאת מאת ככר למאה אדנים עולה לפי ברכת ה' מאה פעמים מאה שהוא עשרת אלפים ככר כסף ומשו"ה רצה המן לשקול ככה:

ששה משמותם וגו' כאן כתיב לזכרון לבני ישראל ובחשן כתיב לזכרון לפני ה' ובחשן הי' גם שמות האבות משא"כ בכתפו' האפוד, בפרשת נצבים פירשו למען הקים אותך היום לו לעם כאשר נשבע לאבותיך, כיון שהקב"ה נשבע לאבותינו שלא ימירנו באומה אחרת א"כ גם אנחנו צריכים לשבע לו עיי"ש ואותה השבועה והקבלה נגמרה

בהר גריזים ועיבל שעמדו ששה שבטים בהר זה וששה שבטים בהר מזה והלוים למטה באמצע וענו בקול רם את הברכות וכו', ולרמז זה נשא הכהן בשתי כתפיו ששה משמותם מכתף מזה וכתף מזה והכהן באמצע מפסיק ביניהם כמו הלוים באמצע, וזה זכרון לבני ישראל שעומדים בשבועתם וקבלתם ואין כאן מקום לכתוב האבות בכאן כי מאי שייטי' דאבות בהר גריזים, ואמנם בהחשן נכתבו השבטים והאבות לזכרון לפני ה' לעורר שבועתו אל האבות להיות לנו לבני' לאלקים לבלתי המירם באומה אחרת וא"כ יוצדק באפוד זכרון לבני ישראל ובחשן זכרון לפני ה':

פתוחי חותם קודש לה' להר"ת בתוס' שבת פרק במה אשה דף ס"ג הי' חקוק קודש למ"ד בשיטה שני' בתחילתה והשם בסוף שיטה ראשונה והי' נקרא קודש לה' והרשב"א מביא בשם ר"ת בהיפך דקודש למ"ד הי' כתוב למטה היינו בסוף שיטה הראשונה וה' מלמעלה היינו בתחלת שורה שני' שכך נקרא היטב, ויש לומר דתרווייהו איתנהו בי' דהכתוב אמר מכתב פתוחי חותם וי"ל דעל החותם הי' כתוב קודש למ"ד בתחילת שיטה שנייה והשם בסוף שיטה הראשונה אבל כשהפך החותם (מימין לשמאל ומלמעלה למטה) ודחק החותם על הטס בא בהיפך קודש למ"ד בסוף שיטה הראשונה והשם בתחלת שיטה שני', ומה שאמרו שם חז"ל דראב"צ ראה ברומי שהי' כתוב בשיטה אחת היינו בבית שני שלא הי' קדושים כל כך להזכיר השם מיד הי' צריכין להזכיר לכל הפחות תיבה אחת קודם השם:

ושמת את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבני ישראל, ובאבני חשן כתיב זכרון לפני ה', ולבסוף כתיב ונשא אהרן את משפט בנ"י לפני ה' תמיד, היינו דאחז"ל העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמי' שזכות אבותם מסייעתם ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם וה"נ אהרן שליח הציבור נושא על כתפיו י"ב השבטים לא השבטים הקדומים אלא י"ב שבטי ישראל משא כל העם על כתיפיו כל מחסורם עליו כמאן דטעין אכתפי' דמי' ואמנם לא בזכותו אלא זכות י"ב שבטי ישורן הראשונים וזכות אברהם יצחק ויעקב בחשן על לבו, באופן שעל כתפיו נושא זכרון לבני ישראל לאנשי הדור הזה ונכנס בזכות השבטים והאבות הראשונים

זכרון לפני ה', שזכות אבותם מסייעתם ושוב מעלה עליו הכתוב כאלו הוא בעצמו עשה ע"כ מסיים ונשא אהרן את משפט בני ישראל תלה הדבר בו לבד:

[] **והאבנים תהיין על שמות בני ישראל** הקשו בגמר' (יומא דף ע"ג ע"ב והא לא כתיב צדיק אמר רב שמואל בר יצחק אברהם יצחק ויעקב כתיב שם, והא לא כתיב טית אמר רב אחא בר יעקב שבטי ישורון כתיב שם והקש' הגאון שב יעקב למה לא מקשי ברישא מטית שהיא קודם לצדי"ק בסדר א"ב ותירץ הגאון עפ"מ דאיתא במדרש והאבנים תהיין על שמות בני ישראל חד מ"ד ס"ל שהיה כתיב שמות אבנים בעצמן על אבן אודם הי' כתיב אודם ראובן ועל אבן פטדה הי' כתיב פטדה שמעון וכן כולם וחד מ"ד ס"ל הי' כותב שמות האבות, ודרש אבנים לשון אב ובן אב ובן פי' אברהם יצחק ויעקב ושמות בניהם דהיינו שמות י"ב השבטים א"כ א"ש מקודם לא הי' יכול להקשות מטי"ת כיון שהיה כתב בו שמות אבנים עצמן וא"כ הרי כתיב טי"ת כי על אבן פטדה הי' כתוב טי"ת לפיכך פריך הגמ' מצדי"ק ותי' הגמ' שהיה כתוב בו אברהם יצחק ויעקב וא"כ כיון דדרשת והאבנים אב ובן שהי' כתוב' בו שמות האבות ע"כ לא הי' כתוב שמות האבנים ולא הי' כתוב בו טי"ת א"כ פריך שפיר מהטי"ת ודפח"ח:

ואביו קרא לו בנימין, רש"י פי' בן אוני נתנבא על שנתמעטו בפלגש בגבעה, נ"ל גם אביו קרא לו מענין זה לטובה, וכעין שכתב הרמב"ן לפי שיטתו עיי"ש כי נ"ל כל השבטים נתרבו שלא כדרך הטבע ע"י עבודת פרך כן ירבה וכן יפרוץ, וזהו שמתו מבנימין והנשארים היו כולם קדושים עפ"י טבע מה שראוי להוליד ואין בו תערובת והגם כי גם שבט לוי לא רבו למעלה ראש כיון שלא הי' בכאשר יענו אותו לא היו בכן ירבה וכן יפרץ מ"מ לוי הי' לו קצת פחיתות שנולד בח"ל אבל בנימין תרתי הי' לו שנולד בארץ ישראל, וריבוי של עבודת הפרך נתמעט, ונשאר כלו ימין ולא שמאל ע"כ בן ימין, והיינו דזכה בנימין שנבנה בהמ"ק בחלקו ואין זורקין דם אלא בחלקו של טורף שכלו קדש והיינו דרמז נמי בנימין זאב יטרף שחטפו נשים בפלגש בגבעה והיינו לרמז כנ"ל משו"ה זכו בבקר יאכל עד קדשי מקדש כפירש"י פ' ויחי סי' נ' פסוק כ"ז ע"כ:

ונתת אל החושן את האורים ואת התומים, ס"פ שבועת העדות פליגי ר"א ור' יהושע ר"א ס"ל כל שם בגבעת בנימין חול כי אלו הי' אורים ותומים של קדש איך לא נתקיים מה שנאמר להם על ידיהם ור' יהושיע ס"ל שהשמות קדש ומה שנאמר להם על ידיהם נתקיים אלא שלא בחנו דבריהם אם להנצח או לנצח עיי"ש ולפי פשוטו הוא דוחק כיון שגלוי לפניו שיפלו במלחמה והם שאלו האלך על בנימין אחי לא הי' לו להיות יועץ רע ח"ו אבל רמב"ן בפ' שופטים פליג עם פי' רש"י וס"ל שופטים ושוטריס תתן לך לשבטיך היינו ב"ד של שבט והם לכל שבט כב"ד הגדול שבישראל, ובפרשת וירא כ' שבזה נחלקו שבט בנימין עם כל ישראל שאמרו הי' להם למסור הדין לב"ד של שבט בנימין ומה לשאר שבטי ישראל עמהם עיי"ש, ולפי"ז נ"ל הא דשאלו באורים אם ילכו למלחמה עם בנימין לא אם יצליחו שאלו כי מחויבים לקיים ובערת הרע מקרביך אך הי' מסופקים בדין אם כרמב"ן שאין רשאים לשפוט שבט אחר בלי ב"ד של אותו שבט והשתא לפי מאי דקיי"ל דמה שנוגע לדין אין משגיחין בבת קול ורוב פעמים הבת קול נגד הלכה כמו בתנורו של עכנאי (ב"מ דף נ"ט ע"ב דרבי אליעזר אמר מן השמים יוכיחו והוכח כמוהו דס' משגיח' בב"ק ור"י השיב אין משגיחין בבת קול) וכמו רבה ב"נ שבשעת מיתה אמר טהור טהור (שם דף פ"ו ע"א) ואפ"ה הלכה שהוא טמא, וא"כ אין מן התימא שנעשו מן האורים ההיפוך משום ששאלו דבר הנוגע לדינא ואין להשגיח בב"ק, וא"כ ר"א לשיטתו דס"ל בת קול יוכיח ע"כ אמר השמות חול דאל"ה איך כיזב ור' יהושיע לטעמי' אין משגיחין בב"ק ולק"מ מה שהשיב שלא כדין וא"ש:

[] **והיה פי ראשו בתוכו שפה יהי' לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהי' לו לא יקרע**, דבר נחמד מהגאון ר' שמשון אסטראפלי' זצ"ל, הנה בפסוק זה מרומז בר"ת של פסוק והי' פי ראשו בתוכו שפה יהיה ל'פיו ס'ביב מ'עשה א'ורג שם ס'מ'א'ל' הידוע "כפי" הוא שם קדוש שמרומז בפ' והסרותי את "כפי" המפריד בין נוקבא דיליה שלא יבואו ויתחברו יחד אשר היא מרומזת בר"ת ת'חרא י'הי' ל'ו ל'א י'קרע שהוא ר"ת לילית כידוע:

וזה הדבר אשר תעשה להם לקח פר בן בקר לקדש וכו' ברבה פרשה זו זש"ה לעולם ה' דברך נצב בשמים, יובן בשנחקור תחלה משפטי ה' הישרים דמצינו בחטא העגל שמע ה' בקול איש משה ויאמר סלחתי כדבריך ואלו כשהתפלל בעד אהרן לא הועילה תפילתו אלא מחצה כידוע שמטעם זה מתו שני בני אהרן ובכל זאת הוצרך כמה פיוסים וקרבנות לכפר כגון בשבעת ימי המלואים הקריב פר בכל יום לכפר על אותו מעשה וביום השמיני עגל לכפר על הנ"ל והלא ידוע כי חטא ישראל הי' הרבה יותור גדול מחטאו של אהרן שכוונתו הי' לשמים ובשגם שהי' אונס כי ראה מזבח לפניו, (ודרשו חכז"ל שראה חור זבוח לפניו מזבח לשון זבוח) גם צריך להתבונן מאי האי דאחז"ל וביום פקדי ופקדתי אין לך פקידה שאין בה פקידה של עגל וא"כ מאי סליחה היא זו, אבל הענין יובן בשנפרש קרא לעולם ה' דברך נצב בשמים והענין כי ידוע שבקש הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין ראה שאין העולם מתקיים שתפו במדה"ר וכ' במנ"ע בעשרה מאמרות שאפ"ה לא נתבטל כוונת הבורא ית"ש כי מ"מ נתקיים בצדיקים יסודי העולם שעמהם מתנהג בדין גמור, והנה ידוע כי אעפ"י שמתנהג העוה"ז במדת הרחמים מ"מ אינו מוותר כ"א מאריך אפי' וגבי דיליה א' לא' באופן שיתקיים העולם, וזהו לעולם ה' דברך נצב בשמים באותן הצדיקים המכונים שמים דברך דיבור לשון קשה שהוא מדת הדין וזהו עצמו הטעם שהתנהג עם אהרן קדוש ה' במה"ד ועם ישראל במד"ר ומ"מ גבי דליה א' לא' מפקידה לפקידה והא"ש פי' המדרש שהתחלנו בו שבא כמתרץ מדוע הצריך שיקח לקדש את אהרן פר בקר לכפר על מעשה העגל, לכן אמר זש"ה לעולם ה' דברך ניצב בשמים שעם אנשים כאלו המכונים שמים מתנהג בדין אבל עם כללית ישראל נוהג חסדו בכל דור ודו"ק:

והי' לאהרן ולבניו חק עולם וכו' תרומתם לה' הנה המן אמר ועשרת אלפים ככר כסף אשקל וכו' ואיתא במס' מגילה דף ט"ו ע"א דכי אתי המן למרדכי א"ל במאי עסקיתו אמר ליה דכי הוה בית מקדשא קיים רחמנא אמר מאן דמנדב מנחה לייתא מלי קומציה וכו' א"ל אתא מלי קומציה דידכו ודחי עשרת אלפים ככרא כספא דידי, כי המן רצה ליתן כל פדיונם כי לעולם מגיע למעלה א' ממאה כמו מעשר מן המעשר וכבר ביארנו זה במקום אחר (עיין לעיל פ' שמות דף ו' ע"ב ובפ' ויצא כ' ע"ב בד"ה

ויחלם) ע"כ שיעור אם יתנו תרומה מאת ככר (כי כך הי' חצאי שקלים של ס' רבוא ישראל כמבואר ריש פרשת פקודי פסוק כ"ה וכו') ע"כ הוא אחד ממאה משיווי כולם עולה כולם מאה פעמים מאה עשרת אלפים ככר, וטעה כאשר אבאר כתיב בפרשת השבוע והי' לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהי' מאת בני ישראל, מזבחי שלמיהם תרומתם לה', פי' כי ישראל הם תרומה מכל העולם, (כדכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים) והכהנים תרומה מישראל כמו מעשר מן המעשר והוא המוקדש לה', וכך תרומת הכסף שלוקחים בהם הקרבנות הוא תרומה הראשונה והמורם מהקדשים הוא תרומה שנייה שהיא לה' נמצא אהרן הוא תרומה שנייה וקומץ או המורם חזה ושוק תרומה שנייה יבוא אהרן ויאכל חזה ושוק כי שניהם תרומה לה', והיינו והי' לאהרן ולבניו מאת בנ"י כי תרומה הוא פי' אהרן תרומה הוא ותרומה יהי' החזה ושוק מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ע"כ תרומתם לה' פי' ב' התרומות אהרן והמורם שניהם תרומה לה', עכ"פ המן טעה כי חשב תרומת השקלים הם התרומה אשר לה' וחשב בבחינת אחד ממאה, וכשראה שיש אחר זאת התרומה תרומה אחרת הוא מלא קומציה והיא לה' ידע שטעה בחשבון:

ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי וקדשתי את אהל מועד, ופרש"י י"א מעל מזבח הנחשת דבר עם משה כדכתיב ונועדתי שמה לבנ"י ואמזבח הנחשת דלעיל מני' קאי, והנה סוגי' דעלמא דמבין שני הכרובים דבר ושם הי' המקום הנועד, ויש לדקדק עוד אומרו ונועדתי שמה לבני ישראל וכי עם בני ישראל הי' הדבור הלא לא הי' אלא עם משה ובני ישראל לא שמעו, אלא קרא כתיב כמו שהי' המעשה באמת כי ביום שמיני למלואים כשהקריבו על מזבח החיצון נועד הקב"ה משם לכל בני ישראל כדכתיב וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם והיינו ונועדתי שמה לבני ישראל דייקא ואח"כ ונקדש בכבודי במכובדי שמיד אז לקחו נדב ואביהו איש מחתתו ונכנסו לפנים ויקדש בם והיינו ונקדש בכבודי ואח"ז וקדשתי את אהל מועד שמשם ואילך דיבר אל משה מאהל מועד ושמנה פרשיות נאמרו לו בו ביום:

ושכנתי בתוך בנ"י וכו' וידעו כי אני ה' אלקיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם פירש"י על מנת לשכון בתוכם, כתיב הפח נשבר ואנחנו נמלטנו

עזרינו בשם ה' עושה שמים וארץ וקשה הא כבר כ' לעיל נפשינו כצפור נמלטה מפח יוקשים א"כ מ"ט חזר ואמר ואנחנו נמלטנו, ועוד מה עזרנו בשם ה' פשיטא הלא כה הי' התחלת המזמור לולי ה' שהי' לנו בקום עלינו אדם, אחז"ל (פסחים קי"ז ע"א) ישראל אמרו לא לנו ה' לא לנו משיבה רו"הק למעני למעני אעשה והכוונה לפע"ד דכל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ומכ"ש שאין הקב"ה שוכן עמו, ומייתי ליה מקרא גם ענוש לצדיק לא טוב אלא רע וכתיב לא יגורך רע לא יגור אתך רע (שבת דף קמ"ט ע"ב) וא"כ בכל הניסים כגון פרעה סיסרא והמן די לנו שנצלנו אבל לעשות נקמה בשונאינו לא בעינא דא"כ ח"ו לא יגורך רע ע"כ אמרי כנסת ישראל לא לנו ה' תעניש את פרעה והמן וכיוצא כי די לנו שנצלנו. אך רו"הק משיבה למעני אעשה כי א"א לשכון בתוך בנ"י אם לא בהוציא את כל צבאות ה' מארץ מצרים וא"א לבנות בית שני כ"א בחלישת כח עמלק וכן כולם, והיינו הפח נשבר היינו מפלת השונאי' ואפ"ה ואנחנו נמלטנו מחטא של לא יגורך רע כי לא למענינו עשה השי"ת כי אם למענו עשה עזרינו בשם ה' שיהי' השם שלם והכסא שלם, והיינו ושכנתי בתוך בני ישראל אעפ"י שנענש מצרים והי' ראוי שלא אשרה שכינתי בתוככם כיון שנעשו על ידכם ואפ"ה ושכנתי בתוך בנ"י ומזה תדעו כי תחלת הוצאת אתכם מארץ הי' ע"מ לשכון בתוכם כי עיקר שכינה בארץ ולמעני עשיתי:

דרוש לז' אדר א' תצוה לעת ערב תקצ"ט לפ"ק:

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך ובמדרש אליך ולא לי, כתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר, הנה גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם כדאמר שהע"ה משבח אני את המתים שכבר מתו, ושוב אמרי' כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כי מחללים שבת לצורך חי כדי שישמור שבתות הרבה משא"כ מת שנעשה חפשי מן המצות עי' פרק במה מדליקין (דף ל' ע"א) ואמינא דהא גופא קשי' אם הם גדולים במיתתן מ"ט נעשו חפשי ואם הם חפשי מה הוא גדולתם, אבל הנה נר מצוה ותורה אור ונר במקום אור לאו כלום דשרגא בטיהרא מאי מהני אך מצינו בתנור שהוסק וחומו רב מאוד מ"מ צריך אבוקה כל שהו כנגדו אע"ג דחום האבוקה אינו א' ממאה כנגד חום התנור, וטעם בזה כי התנור אינו האש בעצמו אלא שיש

בחרסיו כח אש והוא מתקרר והולך ע"כ ע"י אבוקה הלז אם גם זעיר הוא מ"מ ממשיך אלי' חומו של התנור ומעוררו לאפות הפת, משא"כ שרגא בטיהרא, שהוא עצם האור עצמו אין הנר מאיר כלום, ע"כ אור התורה בעוה"ז שאינו עצמיות צריך לנר מצוה ותוכחה תמיד שלא יתקרר שלהבת התורה המלובש בעוה"ז משא"כ צדיקים בעוה"ב יושבים לפני השם בישיבה של מעלה אשר שם עצמיות התורה שם אין מקום לנר מצוה, ע"כ צדיקים שהם גדולים במיתתן ומרוב גדולתה המה חפשים מן המצוה כי אין מקום לנר גבי אור, משא"כ בעוה"ז כתיב נר מצוה וגם תורה אור וגם דרך חיים, ובכל זאת עוד צריכים תוכחת מוסר שהוא אבוקה כנגדו להעלות נר וחום התנור שלא יתקרר, והיינו ויקחו אליך שאתה שרש עצמיות התורה מ"מ יקחו אליך שמן זית זך שהוא נר המצוה וגם כתית הוא תוכחת מוסר שכותשי' ובוטשי' (כדאיתא במדרש פרשה זו שישראל נמשלו לשמן זית מה זית שכותשין אותו ואח"כ נותן שמנו כך ישראל אחר שנתיסרו ביסורי גלות נותנין שמנם) כל זה כדי להעלות נר תמיד כמו האבוקה שכנגדו שמעלה חום התנור וממשיכו היינו להעלות נר תמיד לא יתקרר ולא יכבה, ואמר הקב"ה אליך ולא לי כי כשיזכו לישב לפני בישיבה בעצמיות האור העליון לא צריכים למצות המרומז בשמן זית ולא בתוכחת מוסר המרומז בכתית כי עמך מקור חיים באורך נראה אור:

או יאמר כתית למאור להעלות נר תמיד כי כתיב ביום טובה הי' בטוב וביום רעה ראה, כבר כתבתי במקום אחר כי מרדכי קרא הימים האלו פורים על שם הפור וכתיב וימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודים, כי מהראוי' כל מה שהקב"ה מוסיף גדולה לעם ה' אלה, הם יוסיפו כניעה ושפלות וקבלת עבודת ה' כדהע"ה שאמר ואני בעניי הכינותי וחזקיה מלך יהוד' אחר מפלתו של סנחרב והוא נתגדל ונתרומם, אז סעודתו הי' שאכל ליטרא ירק ועסק בתורה (כדאיתא בסנהדרין) וכן לע"ל כתיב אז היינו כחולמים אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה שלא נוסיף בעניני העוה"ז וישובו כדרכי או"ה אלא נוסיף שירות ותשבחות ולשוננו רנה וכל הגדולה והכבוד הרב ההוא לא יוסיף אצלינו בישוב עוה"ז שוכן ואו"ה יתמהו ויאמרו הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים בבנין מרחצאות וטרטיאות ולא היינו מבלים זמנינו ברנה ושבח

כל היום, והנה הקב"ה קרא יום מועד צאתינו מארץ מצרים פסח לזכר הנס הנפלא אשר פסח על בתי בני ישראל ודילג על הקץ, אמנם עי"ז שוכחים ענים ומרודי ואיך גבלו טיט חומר ולבנים, רק זוכרים גדולתם וישמן ישורון ויבעט, והתחכם מרדכי וקרא לימים האלה פורים על שם הפור שהפיל גורל להשמיד להרוג ולאבד לא על שם הישועה אלא על שם הצרה כדי ביום טובה הי' בטוב בשמחת פורים, וביום רעה ראה קריאתו שמו פורים כדי שלא יבעט מרוב שמחה ח"ו ויהי' גרמא להעמיד עוד מלך קשה כהמן חלילה, וימי הפורים דייקא לא יעברו מתוך היהודים ולא נצטרך עוד למלך קשה כהמן ויהי' ישועת נצח שלא תתבטל, והיינו שמן זית זך בגדולה וכבוד לתתך עליון על כל הגוים (ובמדרש כשמן הזה שהוא לעולם עליון על כל המשקים כך הישראל כשעושין רצונו של מקום הם למעלה מכל האומות שנא' ולתתך עליון) ובכלל הגדולה הזאת יהי' כתית ונכנע למאור כדי להעלות נר תמיד וימי הפורים לא יתבטלו כי לא תהי' עוד צרה כזאת בישראל וק"ל:

ואומר ויקחו אליך ולעיל כתוב ועשית מנורת ואינו רוצה לומר שמשה יעשה אלא שיצוה לעשות (כמבואר במדרש כי תשא כשעלה משה למרום הראה לו הקב"ה כל כלי המשכן ואמר לו כך וכך עשה ועשית מנורה וכו' בא משה לירד סבור שהוא עושה אותו קרא לו הקב"ה וא"ל משה מלך עשיתיך אין דרך המלך לעשות דבר וכו') וג"כ הכא הול"ל קח לך שמן זית ומובן שיצוה שיקחו אליו וכבר הרגיש הרמב"ן עיי"ש, ועפ"י דרכינו נאמר, אמרו חכז"ל (מגילה דף י"ג ע"ב) המן לא ידע כי בז' אדר נולד משה רבינו ע"ה, הנה במחלוקותיו של קרח אחז"ל שעלתה חמה לזבול ואמרה אם אתה עושה דין לבן עמרם וכו' וקשה מ"ט קרא ליה בן עמרם ולא משה בשמו הנכבד, אחז"ל כשמת משרע"ה אמרו זקנים שבדור פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לאותה בושה, ויובן דהנה ע"ד משל אין נר בלא מנורה המקבל שמן ופתילה, ומ"מ הנר העיקר והמנורה בסיס וטפל ובכיבוי הנר אפי' אתה מדליק נר אחר מ"מ אחר הוא ואותו הנר כבר כבה והלך לו ועד"ז אמרו חכז"ל עד שלא שקעה שמשו של זה זרחה שמשו של זה, מ"מ אינו אותו שמש עצמו כי זו השמש שקעה כבר ואינו חוזרת אלא שמש אחר במקומה, והנה ישראל וגדוליהם הם כמנורה

ועליהם נר מאיר והאמת שישראל הם רק כמנורה שעלי' שמן זית זך המאיר לעולם כולו הם גדולי ישראל שהם הנר בעצם אבל ההדיוטי' לא כך יחשבו כי הם הנר והגדולים רק כמנורה ואם יסתלק זה יוקח מנורה אחרת כמשמש לנר וזו הי' טעם קרח כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' אעפ"י שפני משה כפני חמה ויראו מגשת אליו, מ"מ חשב כי נר ישראל דולק על מנורה שלהם שהוא משרע"ה ואם יבחרו באחר ידלק אותו הנר על אחר וזו הי' טעות המביטים אחרי משה אכל מדילן ושתי מדילן (ירושלמי שקלים דף ח' ע"ד) רוצה לומר זיו הודו ותפארתו משלנו הוא והוא רק המנורה ולא כעצם הנר, וזה נ"ל בפסוק ומרדכי יצא מלפני המלך וגו' והעיר שושן צהלה ושמחה ליהודי' היתה אורה וגו' וק' למה ליה לכפול עוד פעם לומר "ליהודים" היתה אורה הלא אמר והעיר שושן היינו היהודי' והי' סגי לומר והעיר שושן צהלה ושמחה והי' להם אורה ושמחה, ודע כל מקום דכתיב מלך קאי גם אמלך עליון ית"ש, (וכן הוא במדרש רבה אסתר) ובא הכתוב ומעיד כי מרדכי יצא מלפני מלך עליון ית"ש בלבוש מלכות רה"ק (כדדרשו חכז"ל ותלבש אסתר מלכות שלבשתה רוה"ק מגילה דף ט"ו ע"א) וחמשה מיני מלבושים הללו ידוע כי רמזו על מלבושי שכינה וא"כ הוא הנר והיהודים כמנורה לו, אבל הם לא כן יחשבו כמחז"ל אמרו כנסת ישראל מה עשה לי יהודי דמתגרה בהמן ועשה לי צער (מגילה דף י"ג ע"א) ע"כ אמר אעפ"י שמרדכי יצא מלפני מלך עליון בלבוש קודש מ"מ העיר שושן כשהיתה צהלה ושמחה להיהודים היתה אורה ולא למרדכי כי לא תלו האורה במרדכי כי אם ביהודים והוא כמנורה:

והיות כן קרח ועוד רבים מישראל המביטים אחרי משה אמרו שהוא איננו משה שרומז שמ"ג אורות שבעתים כאור החמה אלא כל האור הזה של העדה כולם קדושים והוא רק בן עמ"רם בן של עם קדושים ונשא, ע"כ אמרה החמה אם אתה עושה דין לבן עמר"ם וכו':

והנה לא נתודע האמת עד זי"ן אדר יום סלוקו שראו פני יהושע כפני לבנה ואי הי' אורן של ישראל הלא אותו שיעור האור ידלק על המנורה החדשה הוא יהושע אע"כ ישראל הם רק המנורה ונר זה ששקעה זורח אחר במקומו היינו יהושע ואינו דומה

להראשון ע"כ אוי לאותה בושה שהי' סבורים אנחנו הנר ואיננו, נמצא בז' אדר נולד משה שעד היום הי' מכונה בשם בן עמ"רם ועתה נולד שם משה, והנה המנורה עצמה שהוא עם ב"י המה עשוים על ידי הנר הקדוש היינו רב מנהיג הדור הוא הנר והוא העושה המנורה שמדריכם בדרך ישרה שיהי' ראוים שידליק עליהם הנר ההוא והיינו ועשית מנורת זהב טהור מצוה על מרע"ה שיעשה המנורה שיתקן העם שיהי' הם מנורת זהב טהור, והם יקחו אליך שמן זית זך כי אתה הנר שעל המנורה להעלות נר תמיד:

בהפטר' פ' זכור יש לדקדק טובא ואין להאריך, הנה מ"ש אותי שלח ה' למשחך למלך על ישראל הוא מיותר, גם להכרית את החטאים את עמלק מיותר לכאורה הא שאול למד ק"ו מעגלה ערופה (כדכתיב וירב בנחל יעוין ברש"י שם) כידוע והנה לדעתו אמר לו שמואל לעבור על דברי תורה, אמנם קיי"ל ס"פ הנחנקין בנביא מוחזק שאמר לעבור על דברי תורה לפי שעה לא לדורות מחויבין לשמוע לו, כאלי' בהר הכרמל, ע"כ אמר לו אותי שלח ה' למשחך למלך וא"כ ע"כ מוחזק אני לכם בנבואה (כי אין ממנין מלך אלא על פי נביא כדאיתא במסנהדרין וברמב"ם הלכות מלכים) ולא אמרתי אלא לשעה להכרית החטאים את עמלק ולא יהי' הדין כן במלחמות שארי אומות א"כ הי' לך לשמוע לנביא מוחזק לעבור על דברי תורה לשעה:

ואמר אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה כי הי' ההתנצלות ראשית החרם לזבוח לה' כי בלי ספק אם היה עמלק מוכר בהמיתיו או מפקירם טרם שנהרגו הם, אז היו הבהמות מותרין שאינם משלל עמלק, והנה כתב רמב"ן בתורה שאם הנשיא או רוב ישראל מחרימים את אשר יכבשו במלחמה הרי הוא חרם וקדוש לגבוה, והנה ישראל צבא מלחמות שאיל החרימו שלל הבהמות טרם שמוטל עליהם חיוב הריגתם וכיון שכבר הוקדשו תו לא הוי שלל עמלק ומותרים הם לגבוה והיינו ראשית החרם ראשית דייקא שכבר הוקדשו ויצאו מרשות עמלק ומשו"ה לא מצינו אלא שנהרג אגג אבל הצאן לא נהרג והיינו מטעם הנ"ל שבדין הקדישום, אך פשוט אם חבר עיר ובפרט המלך עומד פה עמנו אין רשות להעם להחרים או להקדיש, אך שאול מרוב

ענותנותו ויראתו את העם הניח להם כאלו הם הנר והוא רק המנורה ע"כ אמר לו אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה:

כתיב ותרא אותו כי טוב הוא אמרו חכז"ל שנתמלא כל הבית כולו אורה, (סוטה דף י"ב ע"א וחכמים אומרים בשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה כתיב תכא ותרא אותו כי טוב וכתיב התם וירא אלקים את האור כי טוב) יש להבין מה צורך למלאות כל הבית הי' די ברמז עמוד אש מפסיק בינו לבין העומדים שם או ניצוצות יוצאים ממנו כמו נתן דצוציתא, כתב הגאון מהריע"בץ דהיות יום לידתו של משרע"ה בשבת בז' אדר והי' יום מילתו ביום י"ד אדר בשבת והיותו נולד מהול (כדאיתא בגמר' סוטה דף י"ב ע"א) הטיפו ממנו דם ברית למחרתו ביום ט"ו ע"כ קבעו ב' ימים אלו י"ד וט"ו ימי שמחה ליהודים אלו דבריו ז"ל, ודפח"ח, אך על שמחת יום י"ד יש לפקפק דכיון דלא נימול בו מה שמחה נמצאת, ולולי דבריו אמרתי ביום ט"ו צדקו דבריו אך ביום י"ד אומר, כי לכאור' אין לנו יום שמחה וטוב לב כיום ז' אדר שבו כרת מרע"ה ברית עם ישראל בפ' ואתם נצבים והי' חשוב יותר מיום מתן תורה ועל אותו היום אמר היום הזה נהייתה לעם לה' אלקיך כפרש"י ששמח משה שמחה גדולה על שערערו בני ישראל שמסר ס"ת מתחלה רק ללוים ולא להם כמבואר בקרא ועל אותו היום נאמר ולא נתן לך ה' לב לדעת ועינים לראות וכו' עד היום הזה פרש"י אותו היום עמדו על דעת רבן מה שלא עמדו ולא השיגו כל ארבעים שנה ובו ביום סיים משה רבינו ע"ה ספר תורה שכתב והעתיק מס"ת של מעלה שהי' כתובה אש שחורה ע"ג אש לבנה והעתיק ממנו ועל זה אמר היום מלאו ימי ושנותי פי' שהיום נתמלאו כל ימיו ושנותיו שלא נתקנו בתיקון גמור היום נתמלאו ונגמרו למפרע:

ובזה טעה המן ששמח שנפל גורל בירח שמת משה רבן, ונהפוך הוא כי באותו יום המיתה בו ביום נולד כי נמלאו ימיו ושנותיו ועוד נולדו בו הרבה משה כי כל א' מישראל עמד על דעת רבו בו ביום (כדאיתא ברש"י סוף פ' כי תבוא בפסוק ולא נתן ה' לכם לב לדעת וכו' עד היום הזה שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה) וא"כ ראוי יום זה להיות שמחה וששון ליהודים אך מה נעשה ונתערבה שמחתינו כי לעתותי ערב נסתלק מרע"ה ויבכו אותו בית ישראל שלשים יום, ואולי אלו היינו

עוסקי' בו בקבורתו הי' מכניסין המת לחדר ונוהגי' ז' ימי משתה ואח"כ ימי אבל אך הקב"ה קובר אותו וחל האבילות ונתבטלו ימי המשתה אך הקב"ה לא קפח שכר אותו היום כי יום י"ד שהוא אחרי כלות ז' ימי אבילותו עתדו הקב"ה ליום שמחה ליהודים אשר על ידי אותו היום הדר קבלוהו בימי אחשורש כמו שכ' של"ה והדת ניתנה בשושן הבירה כי ניתן הדת (של תורה) ושמחת תורה היא לנו ולא הוללת וסכלות ותערובת אנשים ונשים ח"ו כי אם נשמחה בה' ונגיל בתורתו, ולבוא אל המכוון נקדים בפ' יתרו כתיב וישב משה לשפוט את העם מבקר עד ערב פרש"י כל שדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית כתיב התם ויהי ערב ויהי בקר וכתיב הכא מן בקר עד ערב ויל"ד התם כתיב ויהי ערב ויהי בקר ומשם אנו למדין לכל התורה כולה שהיום הולך אחר הלילה כדאיתא סוף פרק אותו ואת בנו וא"כ מאי טעמא רמז הכא שותפו' במעשי בראשית במבקר ועד ערב שהלילה הולך אחר היום, והנה מבואר שם ס"פ או"ב דבקדשי' הלילה הולך אחר היום ובארנו במקום אחר דהרמז דהרי יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, נמצא כל חיי עוה"ז הבל מעשי העתועים חשך ולא אור לולי אנו מצפים ומקוים לדבקה בו באחרית כי היא חיינו ואורך ימינו למען נשיג לבסוף לחיי העוה"ב נמצא היום הולך אחר הלילה של עוה"ז, אך בקדשים הרומז על קדושי עליונים צדיקים גמורין יפה להם שעה א' בתורה ומע"ט בעוה"ז לעשות נחת רוח ליוצרו מכל חיי העוה"ב וכשמגיע זמנו להפטר מן העולם אעפ"י שיודע שיכנס לאור עולם הרי בעיניו כהולך מאור לחשך כי אינו יכול לעשות רצון קונו עוד ומשו"ה רצה מרע"ה לכנס לארץ ישראל לקיים עוד מצות התלוים בה נמצא באותן הצדיקים הוה בקר ואח"כ ערב, וא"ש הקב"ה ברא עולמו להטיב לבריותיו להנחילם עוה"ב ע"כ ויהי ערב ויהי בקר אחר הלילה של עוה"ז אך הצדיק נעשה שותף עם הקב"ה והוא יושב מבקר עד ערב כי אצלו בקר קודם לערב כנ"ל, אמנם מרע"ה נתי כל ימותיו היה יום מ"מ גם בלילה לא שכב לבו שהרי במותו עמדו ישראל על דעת רבן וכל מעשים טובים שישראל עושין משה זכה וזיכה את הרבים נמצא גם לילה שלו היינו אחר פטירתו עדיין יום מאיר הוא והיינו נתמלא הבית כלו אורה בלי לילה כלל, והיינו ויקחו אליך שמן זית

זך שיזדככו ויעמדו על דעת רבן להעלות נר תמיד שיהי' כל הבית כלו אורה כנ"ל לילה כיום יאיר, אך אותן ישראל שמחוץ לפרכת העדות פי' שאין מדריגתן לפני ולפנים כל כך אותן יערוך אהרן ובניו היינו המורים משפטי ה' לעם ותורתו לישראל עכ"פ יהי' מערב ואח"כ בקר כי יפה קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז:

כתיב ואתה תצוה ופ' תרומה מסיים נחשת, ואיתא בס' ילקוט ראובני הסמיכו' נחשת ואתה כי היה מרע"ה גלגול שת. ונח עיי"ש וכיון שניתן רשות אומר אני, כי אחכז"ל במסכת מגילה י"ג ע"א על מרע"ה אב בחכמה אב בנבואה אב בתורה והיה להש"ס לומר גם אבי השלום כמו שאמרו חכז"ל שעשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, אלא שלא הי' אבי השלום כי היה אהרן רודף שלום יותר ממנו אבל עכ"פ בעל שלום היה וע"כ נחשת ר"ת נ'ביא ח'כם ש'לום ת'ורה והיינו נחשת ואתה (פי' שאתה הוא נחשת ר"ת הנ"ל):

דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, והנה כתיב רבת שכנה לה נפשי עם שונא שלום, ובמדרש זה עשו השונא שלום, וההיפך ישראל מיחסי' עצמן אוהבי שלום וברכות ה' לישראל היא שלום, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ואמנם נראה בחוש ההיפוך כי יותר שכיח קפידא ופירוד בין ישראל יותר הרבה מבאו"ה, ובת"ח צדיקים יותר מבשאר עמא דארעא, ואחז"ל כהנים קפדנים הם כמבואר בשבת פ' השואל ובריש פרק גט פשוט ומייתי לי' מקרא ועמך כמריבי כהן, וע"ד הלצה מה שאהרן הי' יותר רודף שלו' ממרע"ה ובמרע"ה מצינו חרון אף ולא באהרן משום שמרע"ה היה מעותד להיות כהן אלא הואיל שסירב בשליחות ניטלה כהונה ממנו וניתנה לאהרן כפרש"י בפסוק הלא אהרן אחיך הלוי, נמצא נשאר למשה קפידת כהן משא"כ אהרן שלא היה כהן בעצם תולדתו, ונראה היינו נמי ישראלים שהם כהנים של שבעים אומות כדכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים משו"ה הם קפדנים יותר מכל אוה"ע, והטעם כל שקדושתו יותר מרגיש יותר ומקפיד יותר לפום דקותו וההיפוך אוה"ע לפום עובי מוחו אינו מרגש ואינו מקפיד, ומ"מ ישראל אוהבי שלום מאוד ומצטערים על הפירוד אך קשה הדבר כי נוח לכעוס ע"כ בפ' בחוקותי דמיירי כאשר יהיו צדיקים נפלאי' כדכתיב אם בחקתי תלכו וכו' והתהלכתי בתוככם

ומרגישין יותר ויהי' יותר שכיח מחלוקת ובאשר שהם אוהבי שלום אמרו להקב"ה רבש"ע אם אין שלום אין כלום הוצרך לומר ונתתי שלום בארץ, אך אוה"ע עשו בפרט שונא שלום ומצפים מתי יכול לצאת בחרבו, אך מה יעשה ואין לו מקום למחלוקת כי אינו מרגיש ובאמת שונא הוא השלום והיות מרדכי גידל כל בניו לת"ח כמו אאע"ה אשר יצוה את ביתו ואת בניו אחריו ה"נ לעמו שלא הי' צדיקים ובני תורה כ"כ דורש טוב זה תורה, ולכל זרעו שהי' כולם צדיקים ות"ח דרש שלום שהם צריכין לכך, וה' ישפות שלום, ויפרוס סוכת שלומו על ירושלים וישראל אמן:

לפורים קטן

בדיני תדיר ומקודש תקצ"ח לפ"ק.

ריש מילין אומר דג' ענינים יש א' זריזין מקדימין למצות ב' אין מעבירין על המצות ג' קדימת תדיר ומקודש:

תנן אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא מקרא מגלה ומתנות לאביוני' (מגילה דף ז' ע"ב) זריזין מקדימין דנפקא לן מקרא וישכם אברהם בבוקר רפ"ק דפסחים והוא במצוה עצמה להקדימה בכל מה שאפשר ופה מגילה וי"ו ע"ב דמסתבר טעמא דר' יוסי דאין מעבירין על המצות וכ' טורי אבן דלאו דווקא אין מעבירין דלא שייך הכא אלא זריזים מקדימים מאדר ראשון, ולפ"ז מה דמשני אפ"ה מסמך גאולה לגאולה עדיף א"כ ש"מ דאם המצוה נעשית בהדור יותר במאוחר אין זריזין מקדימין, וכ"כ תה"ד לענין קידוש לבנה ועיי' בשו"ע או"ח סי' תכ"ו אבל קשה לזה ממסכ' ר"ה ל"ב ע"ב (דלכן הראשון המתפלל שחרית מקרא את ההלל ולא ממתיני' לקרותו עד מוסף שאז יש רוב עם משום זריזין מקדימין למצות) מבואר דזריזין עדיף אע"ג דבמאוחר יהיה ברוב עם הדרת מלך מ"מ זריזי' עדיף, וצריך לדחוק ולחלק דלעולם כשהמצוה עצמה מהודרת יותר כגון ההיא דמגל' דמסמיך גאולה לגאולה אז דוחה את זריזים מקדימי' אבל כשהמצוה עצמה אינה מתנאה יותר רק מצד ברוב עם הדרת מלך, אז זריזי' מקדימי' עדיף, ועיי' היטב יומא ע' ע"א פירש"י ד"ה ומאי מצוה וכו' ועיי' מג"א ססי' קמ"ז ד"ה מה שנותני' לו וגו' ע"ש:

וכן מי שיש לפניו ב' מצות וא"א לעשות אלא א' מהם, יעשה החשובה ויניח האחרת אפי' החשובה מאוחרת כ"כ תוס' יומא ל"ג סוף ע"א, ועמ"ש מהרש"א חי' אגדו' במ"ק

ט' ע"א דאם ב' המצות יכולי' להתקיים א' על ידו וא' ע"י אחרים, אז אל יפלס אלא כל שבאה לידו אפי' הקלה יקיימנו כיון דעכ"פ נעשי' חפצי שמים אל יאחר לקיים משום החמורה, אבל אם א"א לקיים אלא א' מהם אז יפלס ויבחר בחמורה וידחה הקלה ע"ש:

אין מעבירין על המצות הוא בששני מצות לפניו והוא עושה שניהם אין להעביר מן הראשונה להקדים השני' תחלה, והכא משום זריזי' ליכא שהרי עכ"פ מזדרז הוא בקיום מצוה, מה לי הך או הך מ"מ אסור להעביר מלקיים המצוה שלפניו ויצא לנו מדרשא במכילתא פ' בא ושמרתם את המצות ומייתי לי' יומא ל"ג סוף ע"א ומבואר שם בתוס' שהוא דרשא גמורה דאורייתא ודלא כמשמעו' תשו' רדב"ז ח"א מספר ב' שלו סי' תקכ"ט ע"ש, וכ' שם תוס' ישנים בהא דאמרי' התם שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי משום דמכשיר עדיף ולא קאמר משום מעבירי' על המצות ובמזבח החיצון פגע ברישא ותי' משום דעבודה פנימי מקודשת טפי ודחי אין מעבירין על המצות ע"כ הוצרך לומר דמכשיר עדיף ע"ש, ונ"ל בזה מיושב מה שקשה למה לי קרא פ' הקומץ דשל יד תחלה משום דכל זמן שבין עיניך יהי' שתים תיפוק ליה מאין מעבירי' על המצות מזרוע לראש, והא"ש דשל ראש מקודש טפי וראוי להקדימו ולהעביר על מצות זרוע לולי קרא כל זמן שבין עיניך יהי' שתים:

ונ"ל נהי דמהנ"ל מוכח מן התורה במקודש טפי דוחה לאין מעבירי', מ"מ אין מזה ראי' לדחו' זריזי' מקדימין ואדרבא הרי משמע במס' ר"ה ל"ב ע"ב הנ"ל דזריזין דוחה ברוב עם הדרת מלך ומה שנדחקתי לעיל לחלק נ"ל דוחק, ולולי דמסתפינא הייתי מיישב נמי דבדקדוק נקיט ש"ס דמגלה לשון אין מעבירי' ודלא כטורי אבן שכ' שהוא כמו זריזי' וכו' נ"ל בדקדוק נקיט לשון אין מעבירי', דבלאה"נ נתקשיתי מאי שייך הכא אין מעבירי' או זריזין בשלמא מצוה שכבר נתחייבנו בה מאז שייך לומר זריזי' או מעבירי', אבל הכא אנשי כה"ג קבלו על ישראל לקבוע להם יום זכר לנס שלא נצטווינו בה וא"כ נוכל לקבעו ביום ובזמן הנראה לנו ואין כאן העברה ולא התעצלות וכיון שנראה להם לקובעו באדר שני מי יאמר להם מה יעשו, ע"כ נ"ל לפמ"ש במקום אחר דמשו"ה באדר הראשון נמי אסור בהספד ותעני', משום דעכ"פ מן התורה מחויב

לעשות שום זכר להנס דילפי' ק"ו מפסח דהשתא מעבדות לחירו' עבדי' זכר לנס ממיתה לחיים לא כ"ש אלא שבזה יוצאי' י"ח בשום זכר כל דהוא וסגי אפי' באיסור הספד ותעני' ורק חכמים עשו זכר רב וגדול בשמחה ומשתה ויו"ט וקריאת מגילה וזה הוא מדרבנן מתקנת אנשי כה"ג, ועתה לעשות זכר כל שהוא מן התורה ע"כ זריזי' מקדימי' אינו נדחה מפני שום חשיבו' וכבר"ה ל"ב ע"ב הנ"ל דזריזי' מקדימי' דוחה ברב עם הדרת מלך, וא"כ ע"כ להתחיל במצוה לאסור בהספד באדר הראשון, ומעתה כיון שכבר התחלנו במצוה ונשבוק ונקבע אפי' מדרבנן משתה ויו"ט ומגלה עד אדר שני ה"ל מעבירי' על המצוה כיון שכבר התחלנו לעסוק בה, ולזה מסתבר טעמא דר' יוסי אין מעבירי' על המצות, ורבנן ס"ל אין מעבירי' נדחה משום מסמך גאולה לגאולה, כמו שמוכח מתפילין של ראש הנ"ל וק"ל:

ובזה צדקו דברי רדב"ז ח"א סי' י"ג מי שניתן לו רשות לצאת מבית האסורים יום א' בשנה ימהר יחוש לעבוד ה' ביומו ולא ימתין עד יהכ"פ כי זריזי' מקדימי' אפי' המאוחר מקודש ממנו ועיין ע"ז ח"צ סי' ק"ו ובמשנה למלך פ"א מהל' מגלה ויבואר לקמן אי"ה, ונ"ל דאין ללמוד מזה לביטול מצוה מי שמוכרח לבטל יום א' ממצות ה' איזה יום יבחר כי אין ללמוד ביטול מקיום יעוי' בס' חיי אדם בהלכ' ברכות כלל ס"ח ובנשמת אדם שם אות א' ונלע"ד אם כל הימים שווים בבטול מצות ה', א"כ יאוחר הדבר כל מה דאפשר כי גזירה עבידא דבטלה ורחמי שמים מרובי' ועכ"פ יקיים מצות ה' מאי דאפשר וזה פשוט אך אם בימים האחרונים יתבטל מהרבה מצות או מחמורו' מאלו אפשר לומר יבחר לו להתבטל ביומו מהמועט ומהקלות כדי שישמור הרבות והחמורו' בימי' האחרי' אעפ"י שספק הוא דהרי גזירה עבידא דבטלה מ"מ נילוף זה מספק פ"נ דוחה שבת בודאי מטעם מוטב שיחלל שבת א' בודאי כדי שיקיים שבתות הרבה אעפ"י שהוא ספק פ"נ מ"מ דחינן ה"נ דכוותי' וצ"ע (אך כל זה לענ"ד אי ילפינן דפ"נ דוחה שבת כר' שמעון בן מנסיא משום דכתיב ושמרו בנ"י את השבת לעשות את השבת מוטב שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אבל באמת עיקר דרשא דפ"נ דוחה שבת הוא כשמואל כדאמר רבא התם (יומא דף פ"ה ע"ב) לנולהו אית להו פרכא לבר דשמואל דילפינן מוחי בהם,

לא שימות בהם והכי פסקינן דאפילו על חיי שעה מחללין שבת ואפילו על ספק חיי שעה מחללין דוחי בהם וודאי שיחיה בהם אבל אם הוא ספק מותר לחלל כדאיתא שם במשנה ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חי ספק מת ספק ישראל אבל באמת למאן דיליף מושמרו וכו' דמוטב שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אין מחללין על חיי שעה דמאי אולמיה שעה זו משעה זו וגם אין מחללין וודאי שבת משום ספק שיקיים עוד שבתות הרבה כמובן דבפסוק זה לא מוכח לדחות וודאי שבת מפני ספק שישמור שב"ה וא"כ לא מוכח דיתבטל ממצות שביומו משום ספק שלא יתבטל ממצות אחרות חמורות כנ"ל):

ומעתה נבוא אי"ה לבאר הסוגי' דפ' כל התדיר דף צ' ע"ב ומנחו' מ"ט ע"א ע"ש כיד ה' הטובה וממילא רוחא שמעתתא בעזה"י:

שלמים של אמש וחטאת ואשם של היום, בגמ' מסיק שלמי' לא הוה תדיר כ"א מצוי ויש לי מקום עיון א"כ הוה חטאת תדיר ומקודש שהרי יש חטאת בכל ר"ח ומועדים מיהו לזה י"ל דלעומת זה יש שלמי חגיגה ושמחה בכל ג' רגלים רבים מאד ונהי דחטאת תדירי' בזמנים דבר"ח ור"ה ויה"כ ליכא שלמי חגיגה ושמחה ואיכא ימים קבועי' שמקריבי' בהם חטאו' טפי מהימים שמקריבי' בהם שלמים, מ"מ בג' רגלים שמקריבי' בהם שלמי חגיגה ושמחה הוה קרבנות שלמי חובה טפי מדחטאו' שאינו אלא שעיר א' לכל יום, נמצא תדירו' דימי חטאות חובה ותדירות של קרבנות שלמי' אלים זה כנגד זה ולא נשאר אלא שלמי נדבה המרובי' נגד חטאת יחידי' וזה איננו תדיר אלא מצוי, כך צ"ל, אלא לפ"ז מוכח דשלמי חגיגה מקרי תדיר, א"כ הוה שלמי לגבי אשם תדיר ואפ"ה אמרו רבנן אשם קדמי דמקודש א"כ תפשוט דעדיף מתדיר, אע"כ צ"ל אפי' שלמי חגיגה לא חשיבי רק מצוי ולא תדיר, ואה"נ חטאת במקום שלמי' ה"ל תדיר ומקודש והא דאמרי רבנן מפני שהוא קודש קדשים ולא אמרו מפני שהוא תדיר ומקודש, משום אשם דליכא אלא מקודש נקטי הכי ולעולם חטאת לגבי שלמים תדיר ומקודש הוא:

אלא דצ"ע דמריש הוה אמינא מ"ש הרע"ב דאיבעי לא איפשטא והסברא נוטה דתדיר עדיף וכ' תוי"ט משום דמפורש בקרא טפי ממקודש דכתי' להדי' אשר לעולת התמיד

עיי"ש וה"נ פשיטא לי' לט"ז או"ח סי' תרפ"א, ולכאורה יש ראי' מדר"מ דאמר שלמים של אמש ונשחטו תרווייהו מ"מ של אמש קודמי' משום דקדמי ולכאורה היינו כב"ש דס"ל הואיל וקידש היום ועדיין יין לא בא עדיף מתדיר דהרי בש"ס מדמי להדדי ומסיק כיון דאית ליין כמאן דאשחטו תרווייהו דמי, וס"ל הקדמת היום עדיף מתדיר וכר"מ וק' אדר"מ וכי כב"ש אמר לשמעתי' אעכצ"ל ר"מ אומר לך אנא אפי' כב"ה ע"כ לא קאמר ב"ה אלא בתדיר דחשיב טפי הוא קודם לקידוש היום דקדים, אבל חטאת שאינם אלא מקודשי' לא עדיפי משלמי' של אמש דקדמי זמני', ויש ראי' לרע"ב וט"ז דתדיר חשיב טפי מטעם שכ' תויו"ט הנ"ל, אלא לפ"ז צ"ל חטאת אינו אלא מקודש ולא תדיר דאל"ה תיקשי ר"מ כב"ש, וע"כ צ"ל שלמי חגיגה מקרי תדיר ולא מצוי, א"כ תיהדר ק' לדוכתי' דתפשוט מקודש עדיף דהרי לרבנן אשם דקדוש קדים לשלמי' דתדיר וצ"ע:

והנה התוי"ט תמה איך נתחכם למיפשט תדיר עדיף מה דלא איפשט בש"ס, י"ל עיי' תוס' פסחי' ק"ך ע"א ד"ה מפטירי' כ' טעם דפסח נאכל על השובע ולא החגיגה דהא איכא למ"ד גם בחגיגה יש בו משום שבירת עצם ותירצו דפסח שהוא בן שנתו רכיך טפי ודבריהם מפורסמים שהם תמוהים דמאן שמעת לי' יש בחגיגה משום שבירת עצם היינו בן תימא בפסחי' ע' ע"א ולדידי' פשיטא לש"ס דחגיגה ג"כ בן שנה, ובשבירת עצם מספקא לי' ולא איפשטא שם ואיך כ' תוס' דפסח רכיך דהרי אי יש בחגיגה משום שבירת עצם ע"כ גם הוא בן שנה ועצל"ח שם ואין כאן מקומו, מ"מ תוס' המ"ל בפשיטות דכיון דחגיגה לגבי פסח תדיר הוא מקדימי אכילתו לאכילת פסח אלא משום דבפסח מקודש טפי לא פסיקנא לתוס' דהרי לא איפשטא בשמעתן, וא"כ לפ"ז לבן תימא דפשיטא לי' דחגיגה באה בן שנה ורכיך כמו פסח, ואיבעי לן אי אית בי' נמי משום שבירת עצם אע"ג דלא איפשטא משום דדחיק בשינוי דחיקא דמית נשיא ע"ש מ"מ אשינוי דחיקי לא סמכי' ואית לן לומר יש בו משום שבירת עצם וא"כ עכצ"ל הא דנאכל חגיגה קודם פסח משום דתדיר עדיף ממקודש וכהרע"ב וט"ז ומיהו ש"ס דלא מצי למיפשט הכי משום דלא איפשיט' איבעי אי יש בו משום

שבירת עצם ואידחי התם בשינוי' דחיקי ע"כ לא פשיט להש"ס אבל אנן לא סמכי' אשינוי דחיקי וא"כ נפשט מבן תימא דתדיר עדיף ובהא לא פליגי רבנן:

ובמשנה למלך פ"א דהל' מגילה הקשה לפמ"ש הר"ן שם דכל ספק עבדינן קמא דמטא קמי' א"כ בהא דמנחו' מ"ט דמוספים דהיום ותמידים דלמחר פסק רמב"ם דלא איפשטא ואיזה שירצה יקריב ה"ל למימר דיקריב מוספי' דהיום דמספיקא אין מעבירי' על המצוה, והנה התם קאמר ש"ס אי תמידי' דהיום ומוספי' דהיום פשיטא דתמידי' קדמי דה"ל תדיר ומקודש ופירש"י בלישנא אחריני דמקודש דראוי להקדים, כלומר דבלא תדיר נמי תמיד קדמי ואין מעבירין עליהם וה"ל תרתי תדיר ומקודש טפי ממוספים ונ"ל דס"ל להאי לישנא משום תדיר לחוד לא הוה פשיטא לש"ס דדחיא מוספים מקמי תמיד אע"ג דתנן במשנתינו תמידי' קודמי' למוספי' מקרא דאשר לעולת התמיד דאיכא למימר היינו להקדים תדיר לשאינו תדיר אבל מנ"ל לדחו' ועמג"א סי' תרפ"ב וע"כ הא דפשיטא להו הכא דדחי' מוספים לגמרי היינו משום דאית לתמיד תרי מעלות טפי א' שהוא תדיר ועוד שהוא מקודש מלבד קדושת שבת דאהני לתמיד ולמוסף מלבד זה הוא מקודש שזמנו קודם ואין מעבירי' ע"כ פשיטא לי' לדחות מוספים מקמיה:

וכי קאמבעי לי' מוספי' דהיום שבת ותמידי' דלמחר דחול תדיר עדיפא או מוסף דמקודש עדיפא הנה לפי הנ"ל דלא אלים למידחי אלא בשני מעלות הוצרך לפרט הכא דמוסף נמי מקודש בשתי קדושת א' דיומי' דשבת משא"כ תמיד דחול, ועוד כיון שהוא עומד לפנינו אין מעבירי' על מצות וכן מבואר מפירש"י, אלא לפ"ז איך ס"ד בתמיד שהוא תדיר לפנינו לחוד יהי' עדיפי משני קדושו' אע"כ למסקנא תדיר אלים ממקודש וכרע"ב וט"ז הנ"ל אלא שמספקא לי' אי אפי' לדחו' או רק לקדם, ומיושב נמי ק' משנה למלך הנ"ל דהא דכ' הר"ן היכי דמספקא עבדי' הא דפגע בו בראשונה היינו משום אין מעבירי' על המצות היינו היכי שהספק הוא מעלמא כגון אי מוקף או אינו מוקף קורים המגילה ביום י"ד שפגע בו תחלה והך דאין מעבירי' על המצות יכריע הספק, אבל דכל עצמו של ספק הוא אי ב' קדושות עדיפי מתדיר

והיינו קדושת יום שבת וקדושת אין מעבירי' ונשאר בספק ואיך נאמר אין מעבירי' יכריע הספק ויקריב המוספי' וידחה התמיד משום אין מעבירי' הלא על זה אנו דנין: **והנה** הרמב"ם פסק איבעי דעבר ושחט שאינו תדיר קודם דאי לא אשחטו תרווייהו לא ישחט התדיר עד אחר שזרק הדם, ונראה ס"ל דהאיבעי איפשטא מדאמרי' גבי פסח דיקא נמי דלא קתני עד שישחט ויזרוק הדם כצ"ל וא"כ ק' בהלכות קרבן פסח פסק סתם אם שחט פסח קודם לתמיד יהי' ממרס בדמו ולא כ' דמיירי באשתחיט תרווייי' וכן הקש' בתוס' חדשים שבגליון משניות:

ונלע"ד דהנה לכאור' אפי' אי נימא בשחט שאינו תדיר תחלה יגמור כל מצותיו בדלא אשתחיט תרווייי', מ"מ בפסח קודם לתמיד לא ה"ל למימר הכי אע"ג דפסח מקודש מתמיד והכא לא שייך דפסח לתמיד נמי אהני דהאי ערב פסח לאו י"ט הוא רק הקרבן מקודש ולא היום ולא אהני לתמיד וא"כ פסח מקודש מ"מ כיון דרחמנא גזר פסח אחר תמיד וזו היא קדושתו שישחט אחר תמיד ועוד תמיד תדיר י"ל למימר א' ממרס בדמו, אפי' לא נשחטו שניהם, והא דמתני' לא דייקא הכי מדתנן עד שיזרק הדם היינו סתם מתני' ר"מ דמחמיר בבזיון ואפי' שלמים של אמש ונשחטו תרווייהו ס"ל של אמש קודם ה"ה וכ"ש הכא, אבל למאי דקיי"ל כרבנן א"כ בפסח לעולם יהא אחר ממרס בדמו, ומ"מ מדר"מ בפסח נשמע לרבנן בעלמא, דבקדם ושחט לשאינו תדיר לתדיר ולא נשחטו תרווייי' יגמר הקרבת שאינו תדיר:

שלמים של אמש וחטאת ואשם דהיום פירש"י שלפנינו דלענין הקרבה מיירי וברש"י שלפני התוס' פי' דקאי על אכילת בשרם, ולפע"ד יש חסרון ברש"י שלפנינו וצריך להגיה גם כפי' תוס' ובתרווייי' פליגי דהרי לפני זה אמרי' במשנתינו כשם שקודמי' להקרבה כך קודמי' לאכילה ועלה קאי שלמים של אמש ומיירי בין להקרבה ובין להקדמת אכילה ופירש ב' הפירושים שניהם אמת ונשמטו מפירש"י שלפנינו, וצריך להגיה גם פי' שבתוס', ובזה ניחא מאי דקשיא לן איך בעי למיפשט מדיוקא דמתני' בשל היום מודה ר"מ לרבנן דחטאת ואשם קדמי, דלמא שאני הכא משום זה דבברכת הזבח כל שנזרק דמו קודם נאכל קודם, והנה שלמי' דהיום נאכלי' לשני ימי ולילה א' וחטאת ואשם דהיום אינם נאכלי' אלא עד חצות ואי יזרוק דם שלמים קודם

יאכלם ג"כ קודם ויבוא הטאת לידי נותר משו"ה ס"ל לר"מ בשניהם של יום פשיטא חטאת קודם אבל אי הוה אכילתם שוה כגון תודה וחטאת ושניהם של יומא מודה ר"מ דחטאת קדם ומכ"ש לרבנן דאפי' בשל אמש חטאת קודם, אבל השתא דקאי נמי אשלמים שנשחטו אמש והגיע סוף זמן אכילתם היום ואפ"ה סברי רבנן אכילת חטאת קודם ולא לקדשי' לבית הפסול ה"נ באידך גוני דעמדו להקרבה נמי לא יכריע טעמא דממעט באכילתן ושפיר בעי למיפשט מיני':

איבעי להו תדיר ומקודש, פירש"י כגון דם עולת תמיד ודם חטאת א"נ מוסף ר"ח ופר העלם עומדי', הנה דם חטאת מקודש מדם עולה שמרצה ואיברי עולה מקודש מאיברי חטאת שכליל, ולפ"ז נ"ל כשעומדי' בחיים לשחוט לעולם עולה קודם לשחוט, דלענין קדושה שניהם שווים דבזו יש מעלה דם לרצות וזו היא כולה כליל, וממילא עולה קודם דתדיר בתמידי' ע"כ פירש"י בכאן ב' אופנים, או מיירי בבהמות חיים העומדים לשחוט לא משכחת אלא במוסף ר"ח דתדיר ופר העדה מקודש שנכנס דמו לפנים, ואי בדם איירי משכחת נמי בעולת תמיד דתדיר וחטאת דעלמא לא דמוסף כמ"ש תוס' דכיון דדם עולת תמיד קודם לעולת מוספים קדים נמי לחטאת מוספי' דכולהי מוספים חדא מילתא היא אלא מיירי דם חטאת דעלמא, ולק"מ ק' תוס' וכ"כ פנים מאירו' ע"ש:

אטו שבת אמוספי' אהני לתמידי' לא אהני, נ"ל דפשיטא לי' כל כך דשבת אתמיד נמי אהני משום דאיברי תמידי' של ע"ש אינם קריבי' בשבת ואיברי תמיד של בין הערביי' בשבת מקטירי' בשבת ואין ממתינים להם עד מוצאי שבת להקריבם בחול, הרי תמיד הבא בשבת יש בו כח שבת, ומשו"ה חזר והקש' ממוסף ר"ח דלא שייך הנ"ל, ועיי' מ"ש רש"י ר"ח מקודש אעי' מיו"ט של ר"ה וכן בדין שהרי ברכו מכל הימים וקדשו מכל הזמנים, כבר עמד בזה בטה"ק וכ' דוודאי שבת לחוד קדוש מכל הזמנים אך הכא בר"ח מוסף שלו נוסף לו ג"כ קדושת ר"ח דידע המקשן דשבת לר"ח אהני, אך לא ידע דר"ח אהני לשבת ע"ש ודפח"ח, ולהנ"ל ניחא טפי כיון דמוסף ר"ח דוחה שבת הרי אהני לי' שבת אבל לא הבין במה יועיל ר"ח לשבת, ואפ"ה משני לי' אטו ר"ח לשבת לא אהני, ונ"ל טעמא כוון שאומרי' על קרבן שבת שיר של ר"ח

כמבואר במס' סוכה נ"ה ע"ב, א"כ אנו משוינן לי' לתדיר שיהי' מקודש בקדושת ר"ח ג"כ ומקדמינן לי' ושוב הקשה מר"ח ור"ה ומשני לי' ג"כ ומשום דר"ח ור"ה חדא מילתא היא אם אין ר"ח אין ר"ה, ושוב מסיק כן בקידוש ויין משום דאם אין יין אין קידוש ע"כ אהני להו אהדדי וכ"כ בספ' תשו' בית אפרים חא"ח סי' ס"א דמה"ט לא אמרי' כן בזמן דסוכה משום דאין הזמן גורם לסוכה וא"כ סוכה לזמן לא אהני. ושוב מסיק כן בתפלת מנחה משום דאזכיר בתפ"מ מעין המאורע של יום ואהני לי' קדושת היום ובזה מיושב תמיהת תוס' שיש למצוא בכל א' טעם מה שאין בחברו, ולפ"ז צ"ע בכיוצא בזה שאין לומר דקריאת שמע דיה"כ עדיף מקריאת שמע דחול דיה"כ לק"ש נמי אהני דז"א ועיי' בס' חיי אדם מהל' ברכו' סי' ס"ח וצ"ע:

ברכת היין תדירה, עיי' סוכה נ"ו ע"א וטא"ח סי' תרמ"ג כ' לאחר זמן כדי שיסוב על שניהם על קידוש היום ועל סוכה והקשה ב"ח שחידש טעם דליתי' בש"ס ונלע"ד לישב ע"ש בתוס' שהקשה אדרב ע"ש והמעיין יבין דלכאור' יום גורם ליין וסברת יין גורם לקידוש שקולים הם ומאי אולמי דהאי מהאי, ורצה ב"ש להכריע סברתו מטעם כבר קידוש היום, ואתי' ב"ה ואמר תדיר עדיף יותר מסברת כבר קידוש היום ומהא מקשה ש"ס על רב, ואמנם רב חידוש דנהפוך הוא דסברת כבר קידוש היום עם סברת תדיר שקולים הם וב"ש רצה להכריע בסברת היום גורם ואתא ב"ה ואמר יין גורם עדיף מיום גורם, ואמר רב בסוכה וזמן לא שייך זה ע"ש זו היא שטיחת הסוגי', וצריך להבין במאי פליגי, ונראה בוודאי למאי דקיי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה א"כ אפי' בא יין אם אין לו סעודה א"א לקדש א"כ אין היין גורם טוב כ"כ להעדיפו על יום גורם ומסתיין שיהיו שקולי' ועיקר סמיכת ב"ה על תדיר ודלא כרב אך רב לטעמי' דס"ל פסחי' ק"ב יש קידוש שלא במקום סעודה וכיון שיש לו יין שוב אין חסר לו דבר ומקדש ויין גורם עדיף מיום גורם אבל תדיר אינו עדיף מכבר קידוש היום ע"כ שפיר קאמר רב לשיטתו, ולפ"ז לדידן דקיי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה ע"כ מוכח דתדיר עדיף מכבר קידוש היום ואפ"ה קיי"ל סוכה ואח"כ זמן ע"כ הוצרך הטור לומר טעמו, ומיהו זה שייך לדידן דקיי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה וכיון שסועד ע"כ

צריך לסוכה א"כ הזמן מישך שייך לקידוש ולסוכה ע"כ יפה כ' הטור אבל לרב לא הוה ש"ס מצי למימר טעמו של טור וק"ל:

מילה לגבי פסח כתדיר דמי לולי פירש"י הייתי אומר דה"פ דא"א לעשות פסח בלי שימול עצמו וזכריו ועבדיו ואפי' עשרה מנויים על פסח נמצא על פסח א' כמה נימולי' ביניהם ועבדיהם, ע"כ תדירו' דפסח במילה שייכי כנלע"ד ואין ללמוד מזה למצוי אחר:

עיי' תוס' מס' שבת כ"ג ע"ב ד"ה הדר פשטה וכו' ונראה לרשב"א וכו' ועוד וכו' ועיי היטב מג"א סי' תרפ"ד, והנה יש לפקפק על תי' שני של רשב"א דמשו"ה מקדימי' ר"ח לחנוכה כדי שתהי' הפטרה מענינא דיומא, הלא במס' מגילה ל"א ע"א ובתוס' ד"ה מפטיר וכו' מבואר דמשום פרסום דחדש קרינן הפטרה דמחר חדש אעפ"י שאינה מענינא דסדרא כלל מכ"ש דה"ל להקדים חנוכה לדר"ח ולקרות הפטרת חנוכה אעפ"י שאינה מענינא דס"ת שני' ואע"כ הא דמקדימי' דר"ח לדחנוכה הוא כתי' ראשון של תוס' דשאני בין לדחות ובין להקדים, אם לא נאמר לעולם כתי' ב' תוס', ושאני פרסום דר"ח דעדיף טפי ומשו"ה קרי' מחר חודש אעפ"י שאינינו מענינא דיומא משא"כ פרסום דחנוכה דלא עדיף כ"כ למיקרי שלא מענינא דס"ת שני', והנה לכאור' מוכח כתי' תוס' קמא מסוכה נ"ד ע"ב דלא תיקשי ק' תוס' שם ד"ה ואמאי וכו' ע"ש ומג"א הנ"ל, וע"כ בלא ר' ספרא לא ה"מ להקשות משום דה"א לחלק בין לקדם ובין לדחות, אם לא נאמר דר"ח חשיב טפי לדחות התדיר, וא"כ י"ל דברי תוס' דמס' הנ"ל ע"ד ממ"נ קאמר ב' טעמי' להקדמת ר"ח לפרסומא ניסא דחנוכה:

תדיר קדים משום דתדיר, או מקודש משום דמקודש יל"ד מה חידוש משום דתדיר משום דמקודש, וי"ל דתנן במס' אבות והכל לפי רוב המעשה, ומפרש רמב"ם לדיוקא לפי רוב ולא לפי גודל המעשה דזה העושה כמה מעשים טובים קלים וקטנים וזה עושה מעשה א' גדול מאוד, זה שעשה רוב מעשים עדיף ע"ש ויש חולקים בסברה זו, והנה עד"מ חטאת מקודש כמו כמה עולות אך אם נצרף ריבוי העולו' שבשנה יהי' רוב מקדושת החטאת ע"כ איבעי' אי תדיר עדיף משום דתדיר וע"י צירופים יהיה ריבוי המעשה יותר מקדושת מעשה א' או דלמא:

דברי אגדה.

קימו וקבלו, קימו מה שקבלו כך דרשו חז"ל מסכת מגילה דף ז' ע"א מכאן שאסתר ברוה"ק נאמרה והקשו שם בתוספ' מהא דדרשי' במס' שבת דקאי על התורה דקיימו עתה מה שקבלו כבר עיי"ש הנה כתיב לאל גומר עלי ב"ד שלמעלה מסכים כשמעברים השנה אפילו לשנות הטבע (כדאית' בירושלמי הרי שהיתה קטנה בת שלש שנים ויום אחד ונאנסה אין בתולותי' חוזרין עברו ב"ד אח"כ השנה וממילא היא בת ג' שנים ויום אחד פחות חודש, בתולותיה חוזרין הובא בש"ך יורה דעה הלכות נדה) אפילו מזידי' (דדרשי' אתם אפילו מזידים וכו' ר"ה דף כ"ה ע"א) והנה הי' להם תחבולה לעבר השנה ויהי' חדש שנים עשר דינו ממש כחודש שבט ולא אדר וחודש אדר שני יהי' חודש שלש עשר וגורלו הי' דוקא בחדש שנים עשר הוא חדש אדר ונתבטל ונתבלבל גורלו ופורו אך היות בימי יחזקאל טענו מודעה רבא לאורייתא נהי' ככל הגוים אשר וכו' והשיב הקב"ה להם ע"י יחזקאל אם לא ביד חזקה וחימה שפוכה אמלוך עליכם ע"י מלך קשה המן הרע הזה (שהעמיד להם אחר כך וקבלו התורה על ידו ברצון) מ"מ מטענה הנ"ל עד שהדר קבלוהו בימי מרדכי ואסתר לא מתקיים לאל גומר עלי ע"כ הוצרכו לנס ע"כ אחר הנס קבלוהו וקימו מה שקבלו כבר ועי"ז קימו למעלה מה שקבלו למטה ע"ד לאל גומר עלי ומשו"ה צריכין לעשות באדר ראשון ג"כ זכר לנס הלז:

אין בין אדר ראשון לשני אלא קריאת המגילה (מגיל' דף ז' ע"ב) משמע לענין שמחה ומשתה שוין שנוהגת בשניהם כדאית' בתוספת שם) ובגמר' אמרי' הא לענין הספד ותענית שוין ולא לענין שמחה ומשתה ויעויין בתוס' ופוסקים ובטור או"ח, ולפע"ד הא דאמרי' במגלת תענית יום י"ד וט"ו יומי פוריא אינון דלא למספד בהון ואחז"ל לא נצרכה אלא לאסור של זה בזה וש"ז בזה (מגלה ה' ע"ב) דמעיקר דברי מגלת אסתר אין מצוה אלא ביומו ונראה אפי' למגלת תענית אין איסור של זה בזה אלא הספד ותענית אבל מצות שמחה ליכא והנה באדר ראשון הה"נ חייבי' כל א' ביומו במשתה ושמחה כדמוכח דיוקא דמתניתין אך הוה סד"א לאסור של זה בזה בהספד ותענית ליכא קמ"ל דיוקא דגמר' דאפי' לענין הספד ותענית היינו איסור של זה בזה נמי שווין

ומכש"כ לענין משתה ושמחה דביומא שהוא עיקר המצוה מכ"ש ששוין כדאי' בתוס' שם ובט"ז סי' תרצ"ב סק"ב:

שמחה ומשתה, ויו"ט לא קבלו עלי' (מגיל' ה' ע"ב) ובמקום יו"ט הוסיפו מתנות לאביונים כי ביו"ט ממש אין מצוה יתירה במתנות לאביונים אלא יזמין העני על שולחנו ושמחת אתה וביתך והאלמנה והגר והלוי על שולחנו והעני שמח ביותר ומתעדן ומקרבא הנייתא כי אם יתן לו מתנות והוא מכין לעצמו א"א לו להכין כמו שאוכל בבית העשיר, אך העשיר מצטער קצת בראותו העני נגדו וגלגל החוסר חוזר בעולם, והיינו ביום טובה הי' בטוב וביום רעה ראה, וכן הי' כוונת מרדכי ואסתר לעשות יו"ט ולזמן העניים ולא ליתן מתנות לאביונים אך לא קבלו עלייהו כי רצה שיהי' זכר לסעודת אחשורש הראשונה לעשות כרצון איש ואיש ולא יוסיף עצב עמו ע"כ לא יזמין העני על שולחנו אלא ישלח מתנות לאביונים וישמח בעצמו בביתו ועל שלחנו:

הגהות מיימוני כ' בכוונת הרמב"ם דאבילות נוהג בפורים דאין שמחה בו כמו ושמחת דיו"ט אלא שמחה מלמד שאסור בהספד לבד ונראה מדכפל שמחה ומשתה תיפוק ליה אין שמחה אלא בבשר ויין וא"כ משתה למה לי ואפשר מזה למדו משתה יתירה חייב לבסומי', אבל הנ"ל ס"ל מדאצטריך משתה ש"מ שמחה איננו בבשר ויין אלא שאסור בהספד ועדיין הי' יכול להתענות ע"כ איצטריך משתה ואסור בתענית וכן א"א לומר משתה ממש כמשתה אסתר א"כ שמחה לאסור בהספד למה לי דכל משתה הוא היפך האבל כדכתיב טוב ללכת בית האבל מלכת אל בית המשתה וא"כ כיון דכתיב משתה, שמחה למה לי אע"כ משתה איננו משתה אלא לאסור בתענית ויכול לאכול פת לחם בהספדו ע"כ איצטרך שמחה לאסור בהספד ולעולם תרוויי' לא באו אלא לאסור בהספד ותענית בעלמא כך צ"ל לדעת הגה' מיי' הנ"ל (וי"ל דבאמת כדדריש רב יוסף שמחה מלמד שאסור בהספד ומשתה מלמד שאסור בתענית אבל מקרא יתירה דכתיב עוד הפעם לעשות אותם ימי משתה ושמחה מוכח שמחה יתירה היינו שמחה גמורה בבשר ויין כדאיתא בש"ע או"ח סימן תרצ"ג והוא מהאו"ח דאונן מותר בבשר ויין דלשמוח בפורים דברי קבלה נינהו ושפיר אמר רבא סעודת פורים

שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו ומביא הפסוק דימי משתה ושמחה כתיב ולא פסוקי דרב יוסף שמחה ומשתה דדריש מינה רק הספד ותענית והר"ן במתניתין אין בין אדר הראשון לא נחית לחלק בזה דכתב דסעודת פורים רק מדרבנן בעלמא הוא, ויש ליישבו מדאמר רבה בר עולא יו"ט לא קבילו עלייהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויו"ט ואח"כ כתיב ימי משתה ושמחה ויו"ט לא כתיב משמע דפסוק זה היינו הך דלעיל רק דמשמיענו מה דקבלו עלייהו רק ימי משתה ושמחה ולא יו"ט אך האו"ח י"ל דסבר כאשר כתבנו ויעוין בב"י סי' תרצ"ג בשם ספר המקצועות דכמו יו"ט דכתיב ביה ושמחת בחגך אין אבילות נוהג בו ה"ה פורים דחייב בשמחה דכתיב ביה ועשה אותו יום משתה ושמחה וכן שם בשם הר"ם מביא גם כן פסוק זה ללמוד זה, וממנו נראה כמו שכתבנו (וא"ל דאותו פסוק בספור המעשה כתיב ואין ללמוד ממנו זה אינו דגם פסוק שמחה ומשתה דדרש מיניה רב יוסף גם כן בספור המעשה כתיב קודם הפסוק ויכתוב מרדכי וק"ל):

דרוש לז' אדר.

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד, ילד"ק אומרו ויקחו אליך מיותר ב' הול"ל ויקחו אליך זיתים ויעשו חכמי לב שמן זית זך, ורמב"ן נדחק בזה, ג' להעלות נר תמיד אין כאן מקומו. כלל, ליישב נקדים מה שאמרו סגולה נפלאה לאוקמי גירסא הוא לדבק עצמו ומחשבתו במשרע"ה וכבר רמזו חכז"ל בירושלמי דשקלים על פסוק בצלם יתהלך איש שלעולם יראה אדם כאלו בעל השמועה לנגדו ע"ש רוצה לומר שעי"ז מכוון שמועתו ביותר כיון שמדבק נפשו בבעל השמועה מכ"ש במרע"ה דאיהו שרשא דאורייתא כולא, ועד"ז אני חושב משחכז"ל בתמורה ביום שמת משרע"ה א"ל ליהושיע שאל ממני כל מה דצריכת א"ל רבינו משה כלום הנחתיך שעה אחת הלא כתבת עלי ויהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל מיד תשש כחו של משה פירש"י משום שתלמידו שוה לו, והגי' בש"ס שלפנינו תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממני ג' מאות הלכות ונולדו לו ז' מאות ספקות ע"ש והדבר צע"ג א' מ"ט תשש כחו של מרע"ה העניו מאוד מכל אדם וכי רע בעיניו שתלמידו הגיע למעלתו והלא אפי' בשאר אינשי אמרו חכז"ל בכל מתקנאים

חוץ מבנו ותלמידו ויליף לי' מדאלישע דא"ל לאלי' ויהי' נא פי שנים ברוחך אלי, ומשה נתקנא חלילה, ולהגי' תשש כחו של יהושע ק' מ"ט לתשות כחו, ב' ק' ממ"נ אי באמת הוצרך יהושע לשאול ממרע"ה ומחמת גאוה וגודל לבב אמר כלום הנחתיך שעה א' א"כ רע ומר לחשוב כך על יב"נ מנהיגם של ישראל וכן לא יעשה ואם לא הי' צריך לשום דבר למה נענש מה ה"ל למיעבד לומר צריך אני הלכה פלוני' והוא לא צריך לה וכי ישקר, ג' מה עונש יש בשנולדו לו ז' מאות ספקות ממ"נ אי כבר שמעם ועתה נסתפקו לו מחמת שכחה א"כ היינו שכחה ומ"ט לחלק נשתכחו ג' מאות הלכות ונולדו ז' מאות ספקות הלא הכל הי' בכלל שכחה, ואי עדיין לא שמעם מעולם א"כ לא נולדו לו הספיקות היום שהרי עדיין לא נודעו לו מעולם וזה תימא שעולם לא נתעורר על ספיקותן עד עתה, א"כ אין זה עונש אדרבה זה הוא בירור ענין ההלכות, וכל מה שאדם מברר ההלכה כל עוד יותר נולדו' לו ספיקות כמובן לכל מבין ויודע:

וליישב כל זה נקדים לומר דתורתינו הקדושה אין סוף ותכלית וגם מרע"ה לא עמד על סופה שהרי שער נו"ן שבבינה לא נתגלה לו, אלא שמרע"ה הבין ויודע שאינו יודע וכל מי שלא הגיע לכך אינו מבין וחושב שהוא יודע ושלמד כל צרכו, ואגב אפרש מאמר חז"ל בפ"ק דמגלה אמר אביי כי הוה נפקא מבי מר הוה שבענא כי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעא דשיתין מיני קדירה ואכלי בי' שיתין פלוגא ובישולא בתייתא הוה קרי לי' צלי קדר ובעאי למיכס צעא אבתרא אמר אביי היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע א"נ רווחא לבסימא שכיח והנה המאמר תמוה מכמה טעמים חדא מה השמיעונן בזה רבותינו ואם אמנם בההיא לישנא דרווחא לבסומא שכיחא ילפינן מיני' לענין האוכל אכילה גסה ביהכ"פ מ"מ כל אידך נראי' דברי הבל ח"ו, תו נראה כגוזמא רבה דאכיל אביי כולי האי, ועוד קשי' מאי קמ"ל דבתראי הוה צלי קדר גם אין הלשון מדוקדק הוה קרי לי' צלי קדר, והול"ל בתראי הוה צלי קדר, גם אומרו ובעא למיכס צעא אבתרה אם כל כך היה רעב א"כ מאי טעמא לא אכיל טפי בהני בשולא קמאי, וגם לפמ"ש המהרש"א דהצעא היה עשוי ממיני צוקר והיה ראוי לאכילה, א"כ כיון דהוה בעי למיכס צעא מ"ט לא הניחוהו לאכול באמת וכי

רע עין הי' אבל יובן רק בהקדם כי ידוע הוא דאמרו חכז"ל דבכולי שתא התלמיד שאול להרב כי הרב יכול לשנות ממסכת למסכת ועל כרחו של תלמיד יעסוק באותה המסכת שירצה הרב, משא"כ בפרקי דכלה דהיינו שלשים יום קודם הפסח אזי הרב שאול לתלמיד וצריך ללמוד עמו באותו המסכת דווקא אם ירצה התלמיד ועיין טו"ז או"ח רס"י תכ"ט, וכתב פר"ח שם דיש משתבשין לומר השואל בפורים בהלכות פסח הוה שואל כענין משום דליכא שלשים יום בלא פורים ומסיק דשבוש הוא דביום קריאת המגלה ה"ל פסח שואל שלא כענין ע"ש ומטעם זה נ"ל שתקנו מרדכי ואסתר דבאלו אמרו מקדימין ולא מאחרין ולא יעבור כתיב מטעם זה שלא לפחות עוד מימי דרשה דחג הפסח כי אם יקראו המגלה בשיתסר ושיבסר יהיה השואל אז בהלכות פסח שואל שלא כענין ולא רצו ליגע בימים השייכי' לפסח ע"כ תקנו להקדים וק"ל, והא"ש ואומר דאביי כי הוה נפיק מבי רבה הוה שבע בדברי תורה וחשב שכבר מילא כרסו ומצא כדי מדתו, והיה שמח וטוב לב ביום הפורים כי זה כל עיקר שמחת הת"ח, וכי מטא להתם קריבו לי' שיתין מיני' בשולא בשתין צעא הרצון שפלפלו עמו בשתין מסכת' שהוא ש"ס כולו וכל מסכת' נקרא צעא וקערה למה שבתוכו ואכל מיני' שיתין פילוגי פי' למד ממנו בכל מסכת דבר חדש מה שלא ידע עדיין, ואירע לו מקרה שהמסכת אחרונה שפלפלו בה היה מסכת פסחים סוגי' דצלי קדר סוף פ' כל שעה (והמעיין שם בתוס' ד"ה איכא בינייהו צלי קדר יבין כי מדאיצטרך צלי קדר מוכח כאביי דלוקין על לאו שבכללות ועיין מ"ש מהרש"א ואין כאן מקום להארך בזה מ"מ היה לו לאביי לב שמח מזה הפלפול) והנה בכל מסכת ומסכת מכל ס' מסכתות אפי' אי היה אביי רוצה לעסוק בה יותר לא היה הדבר ברשותו כי הוא שאול להרב והרב יכול לשנויי ממסכת למסכת, אך בהגיע למסכת פסחים אמר בעי למיכס צעי בתרא שהוא היה סובר דבפורים הוה שואל כענין מפסח והרב שאול להתלמיד ולא רצה אביי לזוז משם עד שיגמור כל המסכת ורמז לן הש"ס דהוא בעי למיכס אבל באמת לא עשו רצונו בזה דקיי"ל כפר"ח הנ"ל דביום קריאת המגלה השואל בה' פסח הו"ל שואל שלא כענין, והנה מה דאמר כי הוה נפק מבי מר הוה שבענא הוא לא' משתי סבות או לקוצר המשיג אשר ע"כ חושב שידע אעפ"י שאינו

יודע או לעומק המושג כי התורה עמוק עמוק מי ימצאנו, ומכש"כ בצירוף שניהם קוצר המשיג ועומק המושג, ע"כ אמר היינו דאמרי אנשי כפין עניא ולא ידע לקוצר המשיג אינו מבין כי עדיין צריך להרבה דברים שנעלמו ממנו, וא"נ לעומק וחשיבות המושג התורה היינו רווחא לבסימא שכיחא, זה מה שנראה לי במאמר הלז להבין דברי חכמים וחידותם:

הנה כי כן במה שאמר מרע"ה שיהושע ב"נ ישאל ממנו יש בזה ב' כוונות או מה ששכח ממה שכבר למד ממנו, או לברר ספקותיו שאין אדם נמלט מספיקות אם ירבה כחול ימים, ויהושע ב"נ הבין שעל השכחה שואל ממנו מרע"ה וכבר כ' לעיל סגולה נפלאה לזכרון הוא ההתדבקות במרע"ה א"כ מכ"ש הדבק בו בחיים חיותו ולא מש מאהלו איך יצוייר שישכח דבר ע"כ לכבודו השיב לו יהושע איך אשכח ואנכי דבק באור החיים באהלך כאשר כתבת, ויהב"נ נער לא ימיש מתוך האהל, אמנם מיד תשש כחו של מרע"ה בשמעו כי לדעת יהושע אין כאן ספיקות והרי נכנס בכלל כפין עני' ולא ידע ורע בעיני משה שיהי' תלמיד החביב הממלא מקומו אחריו בזה הסוג שיחשוב שכבר למד והגיע ולא יסתפק לו דבר, ונראה דב' הגרסות אמת דבתחלה תשש כחו של מרע"ה מטעם הנ"ל, וכשהרגיש יהושע כן תשש כחו על שגרם צער לרבו ונצטער בצערו, והיות כי אין הקב"ה מוותר על עבירה כ"ש מכ"ש לצדיקים וסביביו נשערה מאוד ולעומת זה אינו מקפח שכר שיחה נאה, ע"כ שילם לו הקב"ה עונשו שציער את רבו שנשתכחה ממנו ג' מאות הלכות, ושכרו הטוב על שנצטער בצערו של רבו שנולדו לו ז' מאות ספיקות ע"י ברור ענין הלכות והיות כי מדה טובה מרובה ממדה פורעניות ע"כ היה העונש רק בשכחת ג' מאות, והשכר היה בספקות ז' מאות וא"ש:

ולבוא אל הפסוק שהתחלנו בו אקדים מאחז"ל יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, לא יגעתי ומצאתי אל תאמין יגעתי ומצאתי תאמין וה"מ במילא דשמיא אבל במילי דעלמא סייעתא הוא משמי' וה"מ לחדודי אבל לאוקמי גירסא סייעתא הוא משמיא ע"ש פ"ק דמגלה הנה המנורה ונרותיה ושמנה כלם מרמזים ובאו להמשיך שפע ולהוסיף אומץ ללומדי תורה ועושין כפתורין ציצים ופרחים לתורה, והנה כמו שכותשין הזיתים

וטוחנים אותם להוציא שמן כך היגיעה והברור להוציא הלכה ברורה, ועיין מ"ש במד"ר ר"פ תצוה, ולרמז זה אמר הקב"ה ויקחו אליך שמן וגו' שעסק התורה ידביקו בך כאלו אתה עומד תמיד והם מודבקים ומותאמים בך, אך לא יקחו זיתים שאינם נטחנים ולא כתותים כי לא יועיל להם ההתדבקות בך כי "יגעתי" ומצאתי תאמין רק יביאו אליך שמן זית זך ע"י יגיעם יבררו ההלכה כפי היכולת ואם תאמר ע"כ מה יועיל ומה צורך להדבק בך וליקח השמן אליך לזה אמר להעלות נר תמיד לא תשכח לאוקמי גירסא לזה צריך סיעתא דשמיא ולזה מסוגל להדבק במרע"ה וק"ל:

במדרש פ' וילך א"ל משה להקב"ה רבש"ע בהן קלסתך הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים, ובהן אתה מבשרני, הן קרבו ימיך א"ל אתה אמרת והן לא יאמינו לי, אמרו חכז"ל המן שמח שנפל לו פור בירח שמת בו מרע"ה ולא ידע שבז' באדר נולד משה (פרש"י כדאי הלידה שתכפר על המיתה) הנה משמע שהמן ידע שיום הלידה כדאי הוא שיכפר אלא שנעלם ממנו יום לידתו, וקשה מדוע לא חקר אחר יום הלידה לידע אימתי היה, והנלענ"ד בזה כי בודאי ידע המן זה אך מצד הסברא הכל תלוי ברגע מחברת המשמשי' ע"ד ביום לידת מרע"ה היה הלבנה בכך וכך מעלות לעומת חגורת מזל דגים, ואם אחר כמה שנים יארע רגע כזו אזי נאמר שהשעות הללו מכוונים, ואמנם עפ"י דת תורתינו הקדושה אינו כן שקבלנו מחכז"ל בתורה שבע"פ בפ"ק דמגלה מדכתיב עד חדש ימים, ימים אתה מונה לחדשים ואי אתה מונה שעות לחדשי' דאעפ"י דהלוך הלבנה בגלגלה כ"ט ימים י"ב שעות ועוד תשצ"ג חלקים, מ"מ אין אנו מחדשי' החדש באמצע היום ברגע המולד כ"א בתחלת היום ואין אנו חוששין להשעות אם הם נוספים או חסרים עדיין, ולכן כשהגיע יום ז' אדר בשנת ק"כ לחיי מרע"ה אם תחשוב גם השעות והחלקים עדיין לא הגיע למחברת המזלות לאותו זמן שהיה ביום ז' אדר כשנולד במצרים, וזה היה טעותו של המן כי מה לו ולז' אדר רק הוא חקר על רגע לידתו ורגע מיתתו וידע באמת שלא היה ביום אחד כי עדיין היה לו למרע"ה לחיות זמן מה כמו יום עד שיגיעו חמה ולבנה באותו המערכה כשהי' אז והוא לא ידע מה דכתיב את מספר ימיך אמלא דייקא ימיך ולא השעות כמו שדרשו חדש ימים ולא שעות ה"נ ימיך ולא השעות:

והנה הא דלא מסר הקב"ה בידינו לקבוע חדש וי"ט ברגע השתנות המזלות י"ל משום שאדם אינו יכול לכוון הרגע והשעה ע"כ כללא כייל שיהי' הכל תלוי בכניסת היום, אך מיתתו ולידתו של צדיק שהכל הוא מעשה הקב"ה היושב על חוג שמים ויודע עתיו ורגעיו, היה מהראוי בודאי להאריך ימיו עד הגיע לרגע המזלות הנ"ל, אלא שא"כ יבואו בנ"י לפקפק על עשיית המועדים כולם ויאמרו לחכמים ולנביאים אך שוא הנחלתם לנו לאמר שאין מחשבין שעות לחדשים והרי קמן שהקב"ה מחשב שעות לחדשים, ע"כ כתיב את מספר ימיך ולא השעות, והנה מרע"ה מת בשבת וידוע כי קשה הוא לצדיקים למות בשבת כמו שהתפלל דוד המלך ע"ה למות בא' בשבת (שבת דף ל' ע"א), ע"כ רצה גם מרע"ה שעכ"פ ימות בא' בשבת ח' אדר והקב"ה אמר לו הן קרבו ימיך דייקא אעפ"י שהשעות לא נגמרו עדיין מ"מ הימים נגמרו ואמר מרע"ה הלא קלסתיך הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים ואין ספיקא קמך לכוון שעת כיוון המזלות וא"ל הקב"ה הלא אתה בעצמך אמרת והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה', כי דרכם לפקפק בנבואה לבלי להאמין לדברי חכמים וא"כ אני נותן אצבע בין שיניהם למצוא עילה על תורה שבע"פ כנ"ל: **כתיב** אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, ויאמרו נערי המלך משרתיו יבקשו למלך נערות וגו' ויל"ד מה זכר את ושתי עתה יותר ואמרו חכז"ל שזכר כאשר עשתה כן נגזר עליה שהיתה עושת מלאכה בשבת בבנות ישראל, וקשה מ"ש עתה שהצדיק הדין עליה גם יל"ד על נערי המלך מדוע המתינו ד' שנים מליעץ למלך עצה הזאת לבקש לו נערות טובות מראה, להבין זה נקדים מאי דכתיב ויאמר לחכמים יודעי העתים, ואמרו חכז"ל שידעו לעבר שנים ולקבוע חדשים וקשה מה בעי הכא גבי דיני נפשות, וי"ל דאמרו חכז"ל בשנת שלש למלכו כשבת נתישבה דעתו כי היה דואג שלא יבנה המקדש אמר בלשצר מנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא אפיק מאנא דבי מקדשא ואשתמש בהו ובא שטן וריקד ביניהם והרג את ושתי (שם י"ב ע"ב) והנה השתא בבוא עת לדון את ושתי היה ספק אי אירע לה כן על שפעלתה און בעשות מלאכה עם בנות ישראל בשבת וא"כ אין לו הפסד בזה כי עוד יזדמנו לו נשים יפיפיות, או אם אולי על שהשתמש בכלי בית

המקדש כמו שאירע לבלשצר וא"כ אוי לו ולחנם עשה כל המשתאות האלו ולשוא צרוף צורף כי עוד יבנה המקדש וישכלל היכל ואולם, אלא לכאור' א"א לומר כן דא"כ מדוע המתין הקב"ה קפ"ז ימים והלא בלשצר קטיל בלילה הראשונה לשתותו מאותן הכלים, אע"כ אין חטא בשביל כלי בהמ"ק כי כבר אבדה תקותם ח"ו, אבל ע"ז י"ל מגלגלין ליום חייב והיות בליל פסח קטיל בלשצר המתין הקב"ה לאחשורש ג"כ עד פסח כמבואר במדרש שהי' אז פסח ואכלו בו חמץ, ולעולם י"ל משום כלי בהמ"ק, וכבר כתבתי לעיל כי או"ה אינם תולין המקראות בימים אלא בשעות ע"כ קרא ליודעי העתים לשמוע מה בפיהם ואם השעה מכוונת לשעת הריגת בלשצר אזי הטעם משום שמוש בכלי קדש א"כ ערבה שמחתו למפרע אך אם אינו מכוון אזי הטעם משום כאשר עשתה ושתי כן נגזר עליה, והנה חכמים יודעי העתים לא הגידו לו מאומה ודחו אותו זיל לגבי עמון ומואב, כידוע ממאמר חכז"ל ובין כך היה לבו בל עמו, והנה ע"כ לא ראה ליישב דעתו לישא אשה חדשה ולשמוח עמה וגם עבדיו לא עצרו חיל לאמור לו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה, וכמו דכתיב גבי רחב הזונה ולא קמה עוד רוח באיש ופרש"י שלא נתקשו לזנות מפני פחד בני ישראל וה"נ דכוותי' עד שלבסוף הקשה ה' לבבו ואמץ רוחו באומרו לעבדיו כאשר עשתה כן נגזר עליה כאלו החליט בדעתו שמפני עונש ושתי נעשתה כן ולא מפני כלים של בהמ"ק כי לא יבנה עוד ע"כ עתה אמרו אליו נעריו יבקשו למלך וגו':

כתיב בהפטרת זכור פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים ועתה לך והחרמת וגו' ויאמר שאול אל הקני סרו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל ישראל בעלותם ממצרים ויסר קני מתוך עמלק וגו' ויחמול שאול והעם וגו' ויאמר שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וישלחך ה' בדרך לאמר לך והחרמת את החטאים את עמלק וגו' החפץ ה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' הנה שמוע מזבח טוב וגו' ויל"ד טובא, חדא כפל ענין במלות שונות את אשר עשה עמלק וחזר ואמר אשר שם לו, ב' מה רצה בספור הסרת קני מתוך עמלק, ג' מה צריך לומר ואתה עשית חסד עם כל ישראל הלא בלאוה"נ אין ראוי לאסוף אותו עם עמלק והוא לא חטא מאומה והלא אפי' על הצאן חמל מפני

שלא חטאו, ד' הלא יפה דן שאול ק"ו מעגלה ערופה ומה חטאו הקטנים ובהמות וחיתו יער, ה' אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה אין לו ענין ולא היה זה מדבריהם אם הוא קטן או גדול, וי"ו הנה שמוע מזבח טוב, תמוה הוא זה אה"נ שמוע טוב מזבח אבל השומע וגם מקריב זבחים טוב ממנו בלי ספק, וכיון שהיתה טענותו של שאול אשר שמעתי בקול ה' והיה סבור מה שהשאיר ראשית החרם לזבוח לה' אין בזה עון אשר חטא א"כ הרי שניהם מקוימים בידו השמיעה והזביחה, א"כ מה היה טענתו של שמואל הנה שמוע מזבח טוב, ליישב נ"ל להקדים דהאמנם לא מצינו בכל דיני התורה על שום חטא אשר יחטא האדם לענוש קטנים או בהמות, אך בעיר הנידחת אשר מדיחי' מתוכה והסיתו את אנשי עירם מעל ה' אלקי' שם נאמר להרוג גדולים וקטנים נשים וטף ולקבוץ שללה לתוך רחובה ולשרוף אותו כליל, ואמרו חכז"ל נכסי צדיקים שבתוכה אבד ג"כ מי גרם להם להיות בתוכם ממונם ע"כ ממונם אבד ואמרו חכז"ל שללה ולא שלל גבוה ויבואר לקמן אי"ה ועיין סנהדרין קי"ב ועיין רמב"ם פ"ד מע"ז, והנה מבואר במדרשים שעיקר ביאתו של עמלק היה להסית ולהדיח ישראל מעל ה' מבלי לקבל התורה ולבזות המילה בעיניהם והרבה נתפתו לו מאותן שפלטם הענן ואמר משה ליהושע צא הלחם בעמלק לבל ירים ח"ו ויטו לב העם אחריו, היות כן היה הוא מסית ומדיח וראוי לדונו כעיר הנדחת להמיתם ולהחרימם ואקדים כי תואר שימה יאמר על שימה בלב כמו שימה בפיהם וכמו אשר תשים לפניהם עיין פרש"י שם שם לו חק ומשפט וישם דוד את הדברים האלה אל לבו. ועתה יבואו הפסוקים מבוארים לפנינו בעזה"י כי אמר שמואל כה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל לא בפועל כפיו לחוד נוקשו כי אשר שם לו שימה בפיהם ובלבם להדיחם מעל ה' אשר על כן לך והכיתה והחרמתם וגו' וא"ש, ולהיות כי קני היו צדיקים שבתוכו שממונם אבד, ע"כ להיות כי קני יעץ עצה טובה לישראל במדבר לעומת זה גם שאול המלך יעץ להם עצה טובה לסור מהעמלקי טרם יוגמר דינם להרג ולאבדן וא"ש:

והנה יראה שהעם הקדישו ראשית לה' טרם בואם שמה כדי שיהי' שלל שמים ואמרי' שללה ולא שלל שמים, אלא שא"כ טעו בזה ב' טעיות א' כי כן כתיב כל חרם אשר

יוחרם מן האדם לא יפדה כי מות יומת וכ' רמב"ן מכאן שכל מי שיחרימוהו מלך ישראל או רוב הציבור אין לו פדיון ויומת וא"כ הכא שכבר צווה שאול בה' להחרימם לא יפדה ולא יחול עליהם קדושה, וזאת שנית דקיי"ל קדשי מזבח שבתוך עיר הנדחת יומתו דזבח רשעים תועבה, והיינו דקאמר לי' שמואל אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וישלחך ה' בדרך לך והחרמת וא"כ הו"ל חרמו של מלך ואין ראוי לחול עליו שם הקדש, וזאת שנית אמר לו הלא זבח רשעים תועבה והיינו החפץ לה' בעולות כשמוע דבר ה' הנה שמוע מזבח טוב וא"ש, וק"ל:

איתא פ"ק דמגילה שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כלי' וגו', וראיתי בס' יד דוד במסכת פסחים נ"ג ע"ב דאיתא שם ר"ש מתני' הך דתודוס איש רומי מה ראו חנני' מישאל ועזריה שהפילו עצמם לתוך כבשן האש והעלו שם תוס' דאנדרטי בעלמא היה א"כ קשה ארשב"י דשמעתין שאומר שהשתחוו לצלם, וע"כ הכריח הוא הגירסא שבמדרש שרשב"י אמר מפני שנהנו מסעודתו של אותו הרשע והתלמידים אמרו מפני שהשתחוו לצלם וראיתי בס' מנות הלוי שכתב שלעולם שהי' צלם גמור ומה שאמר מה ראו חנני' וגו' היינו שהפילו את עצמם, כי מאחר שהאש שרף את המשליכים א"כ ממילא יצאו נקיים בדינם ומי הכריחם להפיל עצמם לתוך הכבשן ולא עשו כן אלא פן יהי' לשמצה שהעולם יסברו שפלחו וניצולו ע"כ הפילו עצמם ומה ראו על ככה אלו דבריו, הנה לפי"ז לא יוצדק ק"ו מצפרדעי' גם נ"ל כי דבר פשוט הוא זה ומבואר בתור' כי החלול ה' להיות שמצה בקמים רע יותר מגופא דעובדא שהרי מרע"ה שבר הלוחות ולא נגע בישראל כלל ולא אמר מי לה' אלי רק ראה עם ה' כלם צדיקים שבים בתשובה שלימה מניחי' את אלוהיהם שעשו להם למאכולת אש ושתו מימיו כסוטות ע"כ לא הרים ידו עליהם אך כשמעו כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם חשש פן יאמרו העמים כי עבדו ע"ז ואת הטוב לא יאמרו ששבו ויכנעו לפני ה' ומשה עבדו ע"כ לעשות פומבי' אמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי והרגו מהם שלשת אלפי איש ואין פוצה פה ומצפצף כדי לפרסם צדקתם של ישראל ותשובתם שלימה וא"כ מזה יוקח מוסר לכל כיוצא בזה ואין צורך ללמוד מצפרדעים ע"כ נראה ברור כמ"ש תוס' שס"ל לר"ש

התם דאנדרטי בעלמא היה ומשו"ה שאל מה ראה חנני' וא"כ הדרה קושי' לדוכתא הא בפ"ק דמגלה אמר שהשתחוו לצלם אע"כ להיפך הגירסא שרשב"י אמר שנהנו ותלמידיו אמרו שהשתחוו:

וטרם נבוא לבאר המאמר נדקדק בו מה שהקש' במנות הלוי היתכן מפני שהשתחוו לצלם לפני ששים שנים יענשו עתה בניהם ואין זה מהארכת אף כ"א משנאה כבושה ע"ש, והוא אמר שהוא בכלל שאלת מפני מה נתחייבו כליה באותו הדור דווקא, תו יל"ד מ"ט שאלו לרשב"י כיון שידעו בעצמם טעמו של דבר ע"כ אומר אני שהם היו סבורין שהי' צלם ממש ועיקר קושי' מ"ש שבאותו דור, ואינהו הוה ס"ל הנאת סעודה של אותו הרשע לא היה שום דבר איסור כ"א ששתו יי"נ כמ"ש במדרש לחד דיעה, והנה יי"נ דניאל היה דגזר (כדאית' בע"ז דף ל"ו ע"א) וסגי בעונש זה ולא קשה שבשושן ימותו כי אין כאן חיוב מתה ודי בפחד הזה, והנה יש מהראשוני' אמרו שדניאל לא גזר על מגע גוי ביין שלנו רק על שתיית יין של גוי ממש כמשמעות לשון הקרא אשר לא יתגאל בפת בגם ויין משתיהם ובזה מיושב קושי' תוס' דע"ז ל"ו ע"א ד"ה ושמן וגו' ע"ש ואיתא פלוגתא בב"ד שאסר דבר מה יש מי שסובר שאינה אסור אלא מכאן ואילך אבל מה שנשאר ממנו מטרם איסורו מותר הוא עיי' י"ד סי' רי"ח וכן הסכמת ש"ך וטו"ז שם, ואיתא בפ"ק דמגלה ויין מלכות רב שכל אחד השקהו יין שגדול ממנו בשנים, נמצא הנערים שבדור שלא היו בזמן השתחווא' צלם הם נכשלו ביין נסך, והזקנים שהשקהו יין שגדול ממנו בשנים ולא עבר עליו גזירת דניאל שהיין היה מקודם גזירה, מ"מ הם הם שהשתחוו לצלם ונתחייבו ממנ"פ מנער ועד זקן, ולק"מ וכי משוא פנים יש בדבר דעל צלם יש לתרץ תי' הש"ס הם לא עשו אלא לפנים, ועל נהנו מסעודה י"ל שלא היה אלא סתם יינם ודי בעונש זה:

אמנם שאלו לרבם דס"ל אנדרטא בעלמא הוה א"כ מפני מה נתחייבו והנה אנדרטא נהי דאין כאן חיוב למסור נפש מ"מ מ"ע איכא לקדש שמו וכל מי שרוצה לקיימו קדוש יאמר לו, ואמרי' בפ' התכלת דלא מענישין על עשה אלא בעידן ריתחא מיענש על שלא נזדרז בה ע"ש גבי מלאכ' דאשכחי לר' קטינאי, וא"כ ס"ל לרשב"י כיון דלא הוה אלא אנדרטא ומצות עשה של קדוש השם בעלמא לא נענשו עד אותו הדור

שבני שושן נהנו מסעודתו של אותו הרשע וס"ל שאכלו דברים אסורים וזבחי מתים ממש (כאידך מ"ד במדרש) ועלה חמת ה' ועי"ז נפקדו כל ישראל בחטא מ"ע של קדוש השם, והם השיבו לו ע"ז לפי"ז שהי' מאכלות אסורות ממש א"כ שבשושן יהרוגו באמת וכי משא פנים יש בדבר, ושל כל העולם לא יהרגו כיון שלא היה אלא מ"ע בעלמא:

בהפטרת זכור, ויאמר שמואל אל שאול אותי שלח ה' למשחך למלך על עמו על ישראל, ועתה שמע בקול ה' כה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק וגו' ועתה לך והחרמת וגו' ולבסוף אמר הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וגו' יען מאסת דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל, ויל"ד טובא אותי שלח ה' למשחך כל זאת ההקדמה היא שפת יתר, ב' כפל על עמו על ישראל, ג' פקדתי את אשר עשה עמלק כמספר דבר מחודש וזיל קרי בי רב הוא מ"ע מוטלת על המלך בפרשת זכור מחה תמחה, ד' אם קטן אתה בעיניך הכין מצינו שהקטין עצמו במעשה הזה, ה' ראש שבטי ישראל הלא נשיא ומלך על כל ישראל היה ומה לשון ראש שבטי, וי"ו יש לחקור מ"ט יען מאסך דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל, למה יומאס מה עשה הלא במדתו שמדד היה לו למדוד להיות נפשו תחת נפשו של אגג כאשר היה באמת שסופו נפל במלחמה, אבל להסירו ממלוכה בשביל זה צריך טעם:

בסנהדרין סוף פ' כה"ג אמר ר' יהודה ג' מצות נצטוו ישראל להקים מלך ואח"כ להכרית זרעו של עמלק ואח"כ לבנות בהמ"ק, ויליף דכתיב כי יד על כס יה אין כס אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' ע"ש והנה רש"י בחומש פי' עפ"י המכילתא שהוא לשון שבועה ואין הכסא והשם שלם עד שימחה זרעו של עמלק וקשה על ר' יהודה דס"ל דקאי על מלך היושב על כסא ה' א"כ מ"ט כתיב כס חסר והשם חסר, והרי בקרא דמייתי ראיה מני' שם כתיב וישב שלמה על כסא ה' כסא שלם ושם שלם, וצריך לומר דרמז לנו שאותו המלך איננו יושב על כסא שלם כי היה המלכות שאולה בידו מלכות שעה ולבסוף ניטלה המלוכה ממנו, כן צריך לומר, ואקדים עוד מה שנ"ל בטעם שתקנו מרדכי ואסתר לשון מתנות לאביונים בפורים מה שאינו ענין לשמחה כי משלוח מנות שייך לסעודה אבל מתנות הוא מצוה שכליות

בכל יום טוב לקרוא לאומללים ולהשביעם כל טוב, אבל אינו ענין לפורים דווקא, ותו דקיי"ל אם מקדימים הקריאה לכפרים אע"ג דשמחה אינה נוהגת אלא בזמנה מ"מ מתנות לאביוני' מקדימי' ביום הקריא' והלא דבר הוא, גם מ"ט לא אמר מתנות לעניים, אבל יובן עפ"י האמור במדרש בפסוק זכור את אשר עשה לך עמלק משל לאוהבו של מלך שנכנס לפרדסו של מלך ורצה לגנוב פירות ובאו הכלבים וקרעו כסותו כשרצה המלך להזכירו ולא רצה להלבין פניו א"ל זכור מה עשה לך הכלב השוטה הלזה, ונראה דרצה המדרש ליישב מה שמקשה במדרש שם לפני זה מ"ש הקב"ה לנו זכור, הלא הוא ית"ש יש לו לזכור ולנקום נקמתו ע"כ אמר שמצות זכור הוא הזכרה שנזכור איך שחטאנו וגרמנו ביאת עמלק שהוא הכלב השוטה, והנה אותו החטא אמרו חכז"ל ויחנו ברפידים שרפו ידיהם מד"ת ונראה שאין הכוונה שלומדי תורה לא עסקו בתורה כי משה ואהרן וחור ויהושע ב"נ ושבעים זקנים לא נרפו מד"ת גם מה שייך רפו ידיהם אבל ענין החזקת לומדי תורה ומחייתם המוטל על עשירי עם המכונים ידים כידוע אע"פ שבמדבר הי' להם מן וכל צרכם מ"מ א"א לת"ח מבלי שיעמדו אחרים ויעשו מלאכתו וכל צרכו והמה רפו ידיהם ועי"ז בא עמלק, והנה גם בימי אסתר היה רפה כמ"ש חכז"ל בפ"ק דמגלה בעצלתי' ימך המקרה, ע"ש ועי"ז בא המן, והנה מרדכי בא לתקן בכל שנה לקרות המגלה ולעורר מעשה הנ"ל ויהי' זה ח"ו מזכרת עון לישראל המרפים ידיהם מהחזקת לומדי תורה ע"כ תיקן שעכ"פ ביום הקריאה יתנו מתנות לאביונים ולא לעניים אלא עיקר לאביונים שהם ת"ח שאינם עניים באמת רק אביונים שצריכין למי שיעשה מלאכתן ופרנסתם והמה תאבי' לכל דבר:

ולבוא אל המכוון אי"ה אקדים מ"ש רמב"ן פ' תצוה בפסוק למשחה ולמלא בם את ידם שאין כל המשיחות שבקרא לשון משוח בשמן ממש אלא המשכת הגדולה לאדם נקרא משיחה ע"ש שהאריך בראיות, ומעתה אני אומר מה שאמר שמואל אותי שלח ה' למשחך למלך על עמו איננו ספור מעשה במה שכבר משחו בתחילת מלכותו, אלא הוא מליצה לומר בשליחותי של עתה אני מבין שנשלחתי למשחך למלך כלומר להמשיך מלכותך מלכות עולם, ועוד נודע לי בשליחותי של עתה שהוא על עמו

על ישראל דהייתי מסופק אם ישראל שבדור הזה הם בכלל עושי רצונו של מקום הנקראים עמו בפרט או אינם עושין רצונו, אמנם עתה נודע לי כי הם עמו המיוחדין:
ובמה נודע לי זה הרי כה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק וזה אינו כלשון התורה, שציותה עלינו זכור ואנו מתמיהי' על הקב"ה עד שאתה מצוינו לזכור זכור אתה והי' התי' במשל המפורש שרוצה להזכירנו רפיון ידינו מד"ת אמנם עתה שאמר פקדתי שמע מינה שאין אנו מרופים מד"ת וכן הי' באמת שהרי אמרו חכז"ל בדורו של שאול היו שואלין ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר אלא שהי' בהם דלטורים אבל החזיקו ידים רפות בתורה בכל עוז ועל כן אמר פקדתי ויפה אמר על עמו על ישראל המיוחד:
ונראה דרצה שמואל בזה שלא ליתן פתחון פה לשאול שאין הדור זכאי לכך כאשר טען באמת כי יראתי את העם רוצה לומר יראתי מפני חטאת העם, שאינם כדאי לכך, משו"ה הקדים לו הקדמה זו שהם עמו ישראל:
וזאת שנית כי שלחני ה' למשחך מלכות נצח, הוא כי אמר ה' לך והחרמת מעולל ועד יונק, והנה מאז הייתי חושב כי יד על כס יה קאי על המלך כר' יהודה בש"ס ומדאין הכסא שלם ש"מ שאין מלכותך קיים אבל עתה שציוה להכרית מעולל ועד יונק וקשי' ע"ז מק"ו דעגלה ערופה שאמרו חכז"ל על פסוק וירב שאול בנחל ומה איש אחד אמרה תורה הביאו עגלה ערופה בנחל ק"ו כאן שלא להכרית עולל מבחוץ וק"ו דאוריית' הוא ולפי אותו הק"ו צריכין לומר דהקרי הוא באמת זכר עמלק בקמץ כמו שלמד רבו של יואב ולא נצטוינו למחות רק הזכרים ולא הנקבות וה"ה הטף שאינם ראויין למלחמה ומתגיירי' בקטנותם, וא"כ איך צוה ה' והחרמת וגו' וע"כ לומר ק"ו פריכא הוא דשאני עמלק דשמו וכסאו ית"ש תלוי בזה כדכתיב כי יד על כס יה, נמצא נודע לי עתה בזה השליחות דיד על כס יה לא קאי על המלכות וא"כ אין לי ראי' שאין מלכותך מלכות קיימת וממילא נימא כמ"ש חכז"ל כשפוסקי' גדולה לאדם פוסקים לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, נמצא שלח ה' אותי למשחך למלך על ישראל:
ונראה דשאול השתבש בקושי' א' חמורה איך אפשר שיהיה מלכותו נצח הא כתיב לא יסור שבט מיהודה, ועל מדוכה זו כבר ישב הרמב"ם והראב"ד בפ"א ממלכים

ורמב"ן פ' ויחי, ואמנם התי' המוסכם מכולם שאפשר שימלוך מלך משארי שבטים על איזה אופן שלעולם ישאר לכה"פ שבט א' למלכי בית דוד, והמלך הזה על שארי שבטים אפשר לו שימלוך מלכותו קיים, והיינו דקאמר ליה שמואל לשאול הלא אם קטן אתה בעיניך שאינך ראוי למלכות מפני מלכות יהודה וא"כ כס יה על כסא המלוכה קאי שאינו כסא נכון, ולא על שלימות השם, ומשום כן למדת ק"ו שלך מעגלה ערופה, אשתבשת בזה דנהי דא"א שתמלוך לעולם על כל ישראל משום שצריכין להשאיר ניר אחד לבית יהוד' מ"מ ראש שבטי ישראל אתה דייקא שלאיזה שבטים תהי' ראש לעולם, וא"כ כס יה לא תסוב על חסרון המלכות אלא על חסרון הכסא השי"ת ובטלה ק"ו שלך מעגלה ערופה ויען מאסת את דבר ה' והחלטת בהחלט דכס יה על מלכותך תסוב שאינו קיים נצח, א"כ כן משפטיך אתה חרצת וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל:

וכדברים אלו יובן אומרו וירב בנחל ויאמר אל הקני סרו רדו מתוך העמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד וגו' מה ענינו לכאן אצל וירב בנחל, ומה משמיענו בזה כלל, אבל הענין נהי דלא יכחיש כל בר דעת שאין ראוי' להרוג הקני עם העמלקי ח"ו להמית צדיק עם רשע וגם להטיב עמו, אבל להיותנו חייבים לשלוח לו סרו רדו הי' שלא לצורך ודיו בשיגיע לידינו נשלחהו בשלום ואם הוא ירא לנפשו פן בתוך הרעש לא יוכר בין עמלקי לקני הלא החכם עיניו בראשו להסיר מתוך עמלקי ואם לא נזהר הלא דמו בראשו, וא"כ השליחות הזה הוא יתר שאת, אך לדעת הראב"ע וגם רמב"ן הביאו דלכן נסמכה פ' יתרו לעמלק אע"ג דלפי הפשוט יתרו אחר מתן תורה בא לדעתו, מ"מ הסמיכו לומר שכשנמחה זכר עמלק אז נעשה חסד עם יתרו ובניו ומזה למד שאול השליחות הלז ע"ש, והנה לכאורה אין ראי' להנ"ל דיש לי לומר טעם אחר לסמיכות הלז, כי ידוע מעניני המעשים שבאים סמוכים מפני שיווי שיש ביניהם ע"כ מסמיך ענין לענין הדומה לו, וענין יתרו ועמלק דומי' מקבילים זה ברשעו גרם להחסיר אותיות הכסא והשם, וזה בצדקתו גרם להעדיף פרשה א' בתורה ומפני שיווי זה נסמכו זה לזה, אך כל זה אי קאי כס יה על כסא שלמעלה שהי' שלם מתחלתו ועמלק גרם חסרונו, אך אי קאי על כסא מלוכה שלמט' שאינו ראוי להיות

מעולם שמלכותו מלכות שאולה לשעה, עד יבא בית יהודה ולו תסוב המלוכה א"כ לא החסיר עמלק אות בתורה ואין לו שום שיווי עם יתרו, וע"כ לא נסמכו הפרשיות אלא להורות שבשעת מלחמת עמלק מחויבים אנחנו לשלוח לו ברית שלום, והא"ש וירב בנחל שלמד ק"ו מעגלה ערופה בנחל כמאמר חכז"ל והחליט שאין כס יה קאי על כסא שלמעלה דא"כ הוה ק"ו פריכא, אלא קאי על כסא מלכותו, וא"כ לא החסיר עמלק אות בתורה ולא נסמכה פ' יתרו לעמלק מפני שיווי שיש ביניהם אלא מפני שמחויב לשלוח לו ברית שלום כדעת הראב"ע ע"כ שלח לו סרו רדו מתוך עמלקי:

כתיב וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש וגו' שמעתי דיש במדרש בדבר שקלקלו בו נתקנו ושמעתי מפרשים דבמדרש האשים מרדכי שהגיד לאסתר דבר בגתן ותרש להציל הרשע מיני שחת דלא מעלין ולא מורידי' נמצא נכשל מרדכי בבגתן ותרש ובזה בעצמו נתקן עתה, ולענ"ד ליישב באופן אחר, דכתיב לדעת מה זה ועל מה זה ואמרו חכז"ל שמא עברו על עשרת הדברות דכתיב מזה ומזה הם כתובים, ויל"ד מ"ש דתיארה הלוחות במה שהיו כתובים מזה ומזה, ליישב אקדים אחז"ל מנצפ"ך צופים אמרום ומסיק שכחו הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה ואתו צופים וחזרו ויסדום ומקשי' וכי נעלמו כל ס"ת וכתב שבלוחות עיי' תוס' ולפענ"ד כתב שבלוחות אין ראי' כ"כ דהרי היו כתובין משני עבריהם ונקראים ממש בעבר זה בהיפך ממה שנקרא בעבר זה כמבואר סוף פ' הבונה וא"כ ע"ד משל מצרים בעבר זה היה נקרא בעבר השני מי רצם אלא שבעבר זה התחיל בפתוחה וסיים בסתומה, ובעבר השני התחיל בסתומה וסיים בפתוחה, ונסתפקו איזה מהם עיקר, ולבאר יותר אקדים עוד מ"ש בירושלמי דמגלה דרדקי אמר בבהמ"ד מ"ם כפולה ממאמר למאמר ניתנה תורה נו"ן כפולה מנאמן לנאמן וכן מצדיק לצדיק מפה לפה מכ"ף לכ"ף, ולכאורה קשה הא אמרי חכז"ל (שבת ק"ד ע"א) נאמן פשוט נאמן כפוף, צדיק פשוט צדיק כפוף, ע"ש א"כ ע"כ א"א לומר שיהיה נו"ן כפופה בתחלת התיבה ופשוטה בסוף התיבה, א"כ גם בסדר האלפא ביתא יוקדם הכפופה לפשוטה ונימא שהתורה ניתנה מנאמן כפוף לנאמן פשוט והלא הנאמן פשוט הוא השי"ת והכפוף הוא משרע"ה ואיפוך אנא שמרע"ה קיבל מהקב"ה ולא הקב"ה ממשה וכן קשה

על צדיק וכ"ף, וכן מאמר פתוח הוא מאמרו של מרע"ה שהוא פתוח ומבואר אצל הקב"ה אבל מאמרו של הקב"ה הוא סתום אצל מרע"ה וא"כ איפוך אנא דמ"ם סתומה ברישא שהוא מאמר סתום של הקב"ה ופתוחה באחרונה, אבל האמת יורה דרכו כי האמת העבודה צורך גבוה כמ"ש והאריך רמב"ן בפ' תצוה בפסוק לשכני בתוכם, והכל מהתעוררת דלתתא וממנו יתקלס עילאה ית"ש וע"ז אמר מרע"ה ועתה יגדל נא כח ה' כביכול, ובהיפך נאמר צור ילדך תשי שמתישי' כח שלמעלה כביכול וע"ז אמרו חכז"ל (מגילה י"א ע"א) בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות שהיה בהם שלא עסקו בתורה נעשה כביכול מך וא"כ א"ש הרמז מנאמן כפוף שהוא מרע"ה ושארי צדיקים לנאמן ית"ש וכן כולם כי השפע עולה מלמטה למעלה ומי שאינו מאמין זה מתרפה במלאכת ה' צבאות באמת, והוא אינו מאמין בהשראת שכינה בבהמ"ק ושיש נחת רוח לפניו ית"ש בקרבנות וריח נחוח, ואותו אינו מצער בהעדר בהמ"ק וחורבנו (כי בדעתו כיון שאנוס הוא פטור מן המצוה ומה לו לעשות ועל חסרון צורך גבוה אינו מצער כי לא יאמין בזה) וזה היה חטא ישראל שבאותו הדור ועל כן נהנו מסעודתו של אותו הרשע אע"ג דעיקר סעודה על בהמ"ק שנהרס והורס, (כדנראה ממס' מגילה י"ב ע"ב) אבל הם חשבו מה צורך לבית המקדש הלא מלא כל הארץ כבודו ואי משום עבודה וקרבנות מה צורך לו ית' לקרבנות ואם נאמר להם שיש בו צורך גבוה לא יאמינו ואם נביא ראי' מאותיות מנצפ"ך הכתובי' בהלוחו' או בס"ת נו"ן כפופה קודם לפשוטה משמע השפע הולכת מנאמן כפוף שהוא האדם לנאמן פשוט, יאמרו הם דלמא עבר השני שבלוחו' הוא אמת שמם סתומה קודם לפתוחה, והיינו דקאמרה אסתר שעברו על התורה דכתיב בה מזה ומזה הם כתובין שעי"ז היה להם טענה לעבור על התורה, ולבוא אל המכוון אקדים עוד מ"ש במנות הלוי דשמשי כתוב בדברי הימים בגתנא ותרש סמוכים זה לזה כדי שיקראו בגתן או תרש כאלו רק אחד מהם בקש לשלוח יד במלך ובא גבריאל והסמיך האל"ף לבגתן ונעשה ממנו בגתנא וכן הוי"ו לתרש ונעשה ותרש, והקש' במנות הלוי ע"ז איך אפשר לומר כן א"כ אמאי נתלו שניהם, עוד קשי' לי מה לי אם א' או שני' בקשו מ"מ ע"י מרדכי ניצל המלך, ונראה לפרש דהמודיע דבר כזה למלך יש לדון עליו אם עושה לטובת

המלך לבד או הוא מלשין ומסור וכוונתו להרע לבני אדם, אם מדקדק בדבריו שלא יוכשל שום אדם מי שאינו חייב בדבר רק אחר הבירור הגמור שנתברר לו האמת איך הוא אז בא להודיע למלך הרי כוונתו להטיב למלך, אך המלשין והמסור אינו משגיח לדבר לה"ר אפילו על הספק ולפעמים יצא קצף וחמת מלאכי מות ואינו מבחין בין טוב לרע ויומת צדיק עם רשע, ע"כ שמשי הסופר הרשע רצה להפחית כבוד מרדכי הצדיק כתב או תרש שרצונו שבאמת לא היה במעל הזה כ"א אחד מהם ומרדכי לא דקדק בשמועתו ומסר שניהם למלך ויצא הקצף ונתלו שניהם, וממילא שלא היה כוונת מרדכי לטובת המלך כ"א להמית בגתן ותרש, ובא גבריאל ועשה ממנו בגתנא ותרש, ועוד צריך שתדע מ"ש יפה מרא' בירושלמי דמגלה כי מיום שכתבה פס יד על היכל בלשצר בכתיבה אשורית מן אז והלאה שמשו בהיכל מלך בכתיבה אשורית, והא"ש דמזה יצא כנוגה צדקו של מרדכי כיון דכתיב בגתנא בנו"ן כפופה אי תרחיק האלף יהיה נון כפופה באמצע תיבה וזה לא יתכן ע"כ האלף שייך לבגתנא והוי"ו לותרש ויפה אמר המדרש הנ"ל בדבר שקלקלו היינו שרצו להפך שהפשוטה באמצע והכפופה בסוף בו נתקנו גבי בגתנא ותרש:

איתא סוף פ"ק דמגלה דאביגיל אמרה לדוד ולא תהי' זאת לך לפוקה, זאת מכלל דאיכא אחריתא ומאי ניהו מעשה דבת שבע, ומסקנא הכי הוי, יש לדקדק טובא חדא גופא דעובדא דתבע לאביגיל ח"ו הרי במעשה דבת שבע כמה דמים נשתפכו לומר דוד לא חטא ואיך נימא דתבע עכשיו לאביגיל, ועוד זאת מכלל דאיכא אחריתא ומאי ניהו מעשה דבת שבע, וקשי' והא לאו דמיא דהכא רצה לבוא על אשת איש והתם לא חטא דגט כריתו' כתב אורי' לאשתו תו מאי האי דקאמר ומסקנא הכי הוי פשיטא הא מפורש להדיא בקרא הכי ולא הו"ל למימר רק מכלל דאיכא אחריתא מעשה דבת שבע, מיהו כל זה נ"ל ולומר דהא דאמרה אביגיל לדוד עדיין לא יצא טבעך בעולם, לא היה טענה לפוטרו לנבל לגמרי אלא לומר דאין דנין אותו בלילה כשאר מורד במלכות משום דאין הדבר ברור כולי האי שיש לך דין מלך וא"כ בתחלה צריך לדון אם יש לך דין מלך ולזה צריך למידיינו ביום, ולא היה דעתה אלא לדחות הדבר עד אור הבקר וחיי שעה איכא בינייהו ואמרו חכז"ל בת דינא בטיל דינא, אבל פשוט היה שעכ"פ

יתחייב מיתה כמורד במלכות, ובזה יובן מה שאמרה אביגיל וזכרת את אמתיך, ואמרו חכז"ל היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שותא פילכא, והנה אביגיל שהיתה משבעה נביאות בודאי במשפט כלכלה דבריה, אבל האמת יורה דרכו כי בתחלה לא באתה אלא להציל בעלה מלהמיתו בעוד לילה ועכ"פ יחכה עד אור הבקר, וכששמע דוד לקולה בזה ונתאוה לה ותבעה, לא ח"ו לבוא עליה מיד אלא אחר מיתת בעלה אז אמרה לו לא תהי' לך זאת לפוקה כי יאמרו הבריות שלא נתחייב מיתה כלל ואתה הרגת אותו לישא את אשתו, ע"כ טוב לך להמתין עד כי יבוא יומו וה' יריב ריבך ואז וזכרת את אמתיך בהיתר בלי שום חלול ה' ולזות שפתים, ומעתה רמזה לו ולא תהי' זאת לך לפוקה מכלל דאיכא אחריתי כי האי גונא ממש דהיינו מעשה דבת שבע שהיה ממש כזה שהיתה מותרת לו אלא שהמית אורי' על שמרד במלכות, וחשדוהו שלא מרד במלכות כלל רק הרגוהו לישא את אשתו, והיינו דמסיים הש"ס ומסקנא הכי הוי ר"ל שבאמת היה מעשה דבת שבע ממש כמעשה דאביגיל כצ"ל:

או י"ל במ"ש זאת מכלל דאיכא אחריתא, דהנה שם במגלה תנא ר"מ לקחה מרדכי לו לבת, אל תקרא לבת אלא לבית וכן הוא אומר ולרש אין כל כ"א כבשה אתד אשר יחיה מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחֵקו תשכב ותהי' לו לבת משום דבחקו תשכב תהי' לו לבת אלא לבית ה"נ לבית, וי"ל טובא, חדא הא בת שבע לא היתה אשתו וביתו של אורי' דגט כריתות כתב ב' מה היה לו להארי' הלא די דלרש אין כל כ"א כבשה אחד ובא העשיר ולקח אה אשר לו, ג' הלא אין המשל דומה לנמשל דהעשיר לקח כבשת הרש והכא דוד לא לקח את של אורי' שהרי גט כריתות כתב, ד' אומרו משום דבחקו תשכב ותהי לו לבת מאי קושין הגון הוא בלשון לומר שע"י מה שאנו רואין חיבוב ואהבה רבה דנה כיליד ביתו ובתו. ליישב נקדים במס' ב"ב כ"א ע"ב מרחיקין מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג ומסיק התם משום דיהיב סייארא פירש"י צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו מרחיקין שארי דייגים מצודתם משם, והטעם משום שהדג נותן עיניו במקום שנותנין המזונות וכבר קנאו זה ע"י הכנה זו וע"ש בתוס' ואין זה קנין ממש אלא כמו יורד לתוך אומנתו של חברו וכדומה ע"ש. אקדים עוד מ"ש מנות הלוי דאסתר לא היתה אשת מרדכי ממש דא"כ היתה בעולה ואחשורוש

לא קבץ אלא בתולות אלא עומדת להיות אשתו או לכל היותר ארוסתו ע"ש, ונבוא אל המכוון בעזה"י דר"מ אמר לקחה מרדכי לו לביתו ורצונו להיות משמשת הבית מוכנת ועומדת להיות לו לאשה ולא אשתו ממש, ומביא ראי' שמצינו בת הנקרא בית בכי האי גווני, דבקרא דדוד קשי' מלבד מה שהקשינו לעיל עוד קשה איפכא הל"ל ותהי לו לבת ומשו"ה שאהבה כבת ע"כ מפתה תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב, אבל עכשיו קשה משום דבחיקו תשכב תהי לו כבת, הלא נהפך משום שאהבה כבת משו"ה שכבה בחקו, אע"כ ולרש אין כל אפי' הכבשה אינה שלו רק כבשה א' של הפקר שלא זכה בה עדיין ואין לו בה זכיי' רק ע"י שמפתו תאכל ומכוסו תשתה והשכיבה בחקו רוצה לומר שהרגילה אצלו ועי"ז היתה לו כבת, והנמשל בזה באורי' שלא היה לו שום אשה אפי' בת שבע אינה שלו שכבר גרשה, אך הואיל ושארי גרושות אין להן מזונות מן המגרש והיא היתה ניזונת בביתו הרי שמרה לנפשו לזכות בה ולא יקפצו עליה אחרים ותהי לו לבית משמשת הבית להיותה נכונה לנישואין לאחר המלחמה, א"כ ה"נ במרדכי ואסתר לקחה לו לבית להיותה מוכן ליום מועד כנ"ל, אלא לפי"ז לא חטא דוד אלא במה שירד לאומנתו של אורי' לזכות מההפקר באשתו שכבר הכין לה מזונותיה יום יום להיות שמורה לו כמו ציד דיהיב סייארא, וא"כ נפלן ברברבתא דבש"ע ח"מ סי' רס"ד ס"ד בסוף הג"ה פסק דכל העושה פעולה או טובה עם א' סתם אינו יכול לומר בחנם עשית עמדי וכן פסק עוד סוף סי' רמ"ו הזן חברו סתם צריך לשלם לו שכר מזונות והוא מתה"ד, והש"ך הקשה שם מסי' שס"ג סי"ג בהג"ה שני' דפסק באומר דור בחצרי אינו צריך להעלות לו שכר, נמצא להך דיעה דיכול לומר בחנם עשית עמי אין כאן ראי' לאורי' מציד דודאי ציד הנותן מזונות לדג אינו נותן אלא ע"מ לצודו משא"כ אדם הזן את חבירו אפשר שזנו בחנם ודברי' שבלב אינו דברים והרי היא מותרת לדוד לגמרי:

עוד אקדים דמוכח ממ"ש תוס' ס"פ כה"ג גבי עובדא דכרם נבות, דאם המלך שואל ממנו בחנם אינו צריך ליתן לו ואינו מורד במלכות כי חמסנותא הוא, והנה דוד בא לשאול מנבל שיתן לאכול לו ולנערים אם הי' השאלה שלא כדין אין אשם על נבל אך הלא דוד אמר לשוא שמרתי את כל אשר לו בשדה משמע שכל אשמתו של נבל היה

בזה מפני שהיה חייב לשלם לדוד ולאנשיו שכר שמירה ששמרו את אשר לו בשדה והוא מרד בו אך תינח אם לא יכול לומר בחנם עשית עמדי, אבל אי יכול לומר בחנם עשית עמדי אין נבל חייב לדוד כלום ולא מרד במלכות נמצא אי היה דוד הורג את נבל כמורד במלכות שוב לא היה לו שום התנצלות על בת שבע, והיינו דאמרה לי' לא תהי' זאת לך לפוקה מכלל דאיכ' אחריתי ומאי ניהו מעשה דבת שבע:

ולסיים בדבר טוב במ"ש מרע"ה ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם, והקושי' מפורסמת א"כ מה צורך לאלף פעמים משלו כלל כיון שסוף סוף ה' יברך כאשר דבר, אבל יובן עפ"י מה דאיתא במכילתא וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים א' מחמש מאות עלו ואינך מתו בימי אפילה, ר' נהוראי אומר תמה על עצמך אפי' אחד מחמש מאות לא עלו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך, ופי' בזה ינחמנו רבבה משמע רבואות הרבה ע"ש וצ"ע, וכי אין זה רבואות הרבה, חמש מאות פעמים ס' רבוא, אבל נ"ל דהנה עיקר נפקותא בפלוגתתם הוא למאי דקיי"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וא"כ חזינן שהנשמות הם חמש מאות פעמים ס' רבוא כמו שהי' במצרים, ואמנם ידועה כי במצרים לא זכו לנשמה בבחינ' יחידה שהוא בחינת נשמה יתירה וכפולה והוא בחינת מרע"ה, ולא זכו רק לשאר חלקי הנשמה ואותן בחינת נשמה ימצאו אפי' בצמח האדמה וזה שאמר ר' נהוראי דלא סגי בחמש מאות פעמים ס' רבוא כי אז היה רק כצמח השדה אבל בהתוסף עליהם בחי' יחידה שהוא הכפל מהנ"ל ה"ל אלף פעמים ס' רבוא, והנה כתב רמב"ן שיעודי' שבפ' בחוקותי מעולם לא זכינו ועוד נקוה במהרה בימינו, וז"ש מרע"ה ה' יוסף עליכם ככם אלף פעמים שיכלו כל הנשמות וזו משלי מבחינת יחידה שלי ואז יכול לברך אתכם כאשר דבר לכם בפ' בחוקתי והתהלכתי בתוככם ונתתי משכני בתוככם, אמן כן יאמר ה' ב"ב:

לשבת פ' זכור

אמר אבוה דשמואל אשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה חיישי' שמא תחלתה באונס וסופה ברצון הקשה פני יהושע נוקמא בחזקת היתר לבעלה וגם בחזקת כשרות, ותי' דרובא הוה סופה ברצון משום דיצרה אלבשה ולאבוה דשמואל מיחשב

רצון, ויש לעיין להריב"ש דס"ל דחד רובא לא עדיף מתרי חזקה והכא איכא תרי חזקה חזקת היתר לבעלה וחזקת כשרות וצדקת, וצריך לומר דנהי דלא עדיף מרובא, מ"מ תרי חזקות נמי לא עדיפא מרובא וה"ל כמו פלגא ופלגא וספיקא דאורייתא הוא ומשו"ה חיישי', וא"כ יש לעיין קצת להרמב"ם דכל ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא מאי פריך אונס דשרי' "רחמנא" היכי משכחת לי' הא מן התורה אזלי' לקולא בספיקא, וצריך לומר דהרמב"ם אינו מפרש כהתוס' דמן התורה ממש היכי משכחת לי' אלא כמ"ש ראשונים וכן הובא בשיטה מקובצת דהכי קא' אונס דשרי' רחמנא היכי משכחת מדרבנן והרי הש"ס מלא דאונס שרי':

אלא שראיתי מוז"ל בהפלאה הק' על פני יהושע דנהי דרוב דרצון עדיף מחזקת היתר לבעלה, מ"מ איך נימא שאין להם חזקת כשרות ויהיו רוב נשים פרוצות להתרצות בסוף ע"כ תי' דלא שייך הכא חזקת כשרות דאבוה דשמואל מצי סבר כאביי בפסחים דלא אפשר וקמכוון שרי כיון דלא אפשר וה"נ כיון דהיא אנוסה מותרת להתכוון אפי' בתחלת ביאה, ומ"מ נאסרת לבעלה דהרי מעלה מעל בבעלה וכדאי' ש"ע א"ע סימן קע"ח והוא ממהרי"ק ע"ש ויבואר לקמן אי"ה, אלו דברי מוז"ל וא"כ לדבריו א"ש טפי דאין כאן אלא חזקת היתר לחוד ורובא עדיף מחד חזקה ושפיר חיישי' מדאוריית' אלא שדבריו ז"ל צל"ע מ"ד דמה"ת תוציאה מחזקת כשרותה לומר שתתרצה בסוף, לא ידעתי מהיכי הי' לה חזקת כשרות לזה אחר שהלבישה יצר, דהאמנם יש לכל ישראל חזקת כשרות כל זמן שלא הלבישה יצר אבל אי כבר יצרה אלבשה באמת רוב בני אדם אין להם חזקת כשרות לענין זה, ותו קשי' לי על תירוצו דלא אפשר וקמכוון ומ"מ אסורה לבעלה משום שמעלה בו מעל, א"כ תיהדר קושי' לדוכתי' דנהי דחזקת צדקת ליכא שהיא סבורה דמותרת כיון דלא אפשר מ"מ נוקמא אחזקה שלא תמעל מעל בבעלה, והדר ה"ל ב' חזקות חזקת היתר וחזקת שלא תמעל מעל ואתאן לתי' פנ"י דרובא סופה ברצון מתנגד לב' החזקות ואתאן למ"ש לעיל ובפלפול הארכתי בזה ואמנם עוד הק' בהפלאה מ"ט לאסור שבוי' בן נצר נוקמא בחזקת היתר ומסתמא לא נתרצית לו ולא נמצא תירץ על קושי' זו ע"ש, אם לא תאמר דמדרבנן אסורה אפי' איכא חזקת היתר ודלא כהתוס' דס"ל דמשום חששה דרבנן לא מפקינן אשה מבעלה

אלא כדברי ראשונים בשיטה מקובצת הנ"ל, והא דהקלו בשבוי' מתרי טעמא חדא דליכא אלא ספק ספיקא ספק בא עלי' או לא ואת"ל בא עליה שמא באונס, ועוד הא מנוולא נפשה וקרוב לוודאי שלא בא עלי', ומיושב שפיר בזה דלא מקשה מיד אונס דשרי רחמנא היכי משכחת לה, והא"ש דהומ"ל תחלתו באונס דקאמר אבוה דשמואל היינו תחילת תפישה וסוף תפישה וכמ"ש שיטה מקובצת דהמ"ל הכי דסוף תפישה שהיא תחלת ביאה הי' ברצון אע"ג דאיכא חזקת היתר מ"מ מדרבנן מיהת אסורה אבל השתא שהקשה לו רב משבוי' דאהדרינך לי לאנתו שתיק, וק' מ"ט שתיק נהי דלא ידע דמנוולא נפשה לגבי שבאי מ"מ לימא לי' התם איכא ס"ס שלא בא עלי' כלל אע"כ דמ"ל סוף ביאה איכא חשש רצון והתם איכא רובא דיצרא אלבשה וליכא אלא חד ספיקא דאם בא עליה הוה וודאי רצון א"כ קשה אונס היכי משכחת לי':

אמנם אי קשי' הא קשי' שבוי' מלכות אחשורוש נמי תיתסר דהא הבעילה הי' בוודאי דבערב היא באה ובבוקר היא שבה וספק אונס וספק רצון ותסתר מדרבנן כמ"ש במלכות בן נצר, ע"כ נלענ"ד ליישב תחלה דברי תרגום ירושלמי דמייתי פנ"י דכ' גבי אונס ולנערה לא תעשה דבר ברם בעלה בגט יפטרינה ותמהו עליו ועפ"י והפלאה ולתרווייה' אתי דלא כהלכתא ועוד אי ס"ל להירושלמי דאסורה לבעלה מה לו למימר בגט יפטרינה לא ה"ל למימר אלא ברם לבעלה אסורה גם ניישב לישנא דמתני' מספר כתובה אפרקינך ואותבינך לי לאנתו מה לו לומר זה לא הל"ל אלא ואהדרינך למדינתא כמו באשת כהן לומר שיחזירה ממש אל מדינה שלה ולא שיפרקנה ויניחנה שמה במרחק, אבל לכתוב שיחזירנה לאשה הוא שלא לצורך שהרי ברצונו הדבר תלוי שאם ירצה לגרש אשתו הרשות בידו לעולם אפי' בלא שבי', ע"כ נ"ל דודאי כיון דאשתבאי' לית לה חזקת כשרות אפי' לרבא דס"ל לדינא לא אפשר ומכוון אסור מ"מ אומרת מותר כיון דאנוסה היא ולא אפשר לצעוק ולמחות סבורה שמותרת לכוון להנאת עצמה ג"כ וליכא חזקת כשרות וליכא אלא חזקת היתר, לבעלה, משום הך חזקה לחוד הי' ראוי' שתיאסר מדרבנן עכ"פ וכמ"ש ואין לנו לסמוך אלא בצירף חזקה שלא תמעול מעל בבעלה, וכל זה אי יודעת שמותרת לחזור לו, אבל אי תהי' סבורה

שאסורה לו אזדה ליה חזקה שלא תמעול מעל בבעלה, ע"כ מודיעים לה בכתיבת ספר כתובה שמותרת לו ואז סמכה על זה שלא תמעול מעל ומותרת:

וא"כ הי' שום סברה לתקן שבעלה לא יכול לשלחה אחר שתשתבית כי אפשר שלא תסמוך דעתה ותתרצה לשבוי, אלא דלא חיישי' לזה ונהי דמותרת לחזור לו אבל מ"מ ברצונו הדבר תלוי כמו בכל נשי דעלמא, והיינו דקמ"ל תרגום ירושלמי ברם בעלה בגט יפטרנה אם ירצה כמו שארי נשים:

והשתא נ"ל תינח בשבוי' ללסטים שסמכתה נפשה שלא יחשדנה שנתרצית ללסטים וכן במלכות אחשורש לא יחשדנה בעלה שנתרצית לו, אבל במלכות בן נצר היא חוששת שבעלה לא יאמין לה ויגרשנה וע"כ היא מעלה מעל באמת ונמצא שנאסרה מן הדין וק"ל:

עיין מ"ש מורי ז"ל בהפלאה להקשות על המרדכי דפוטר האשה וכן פסק רמ"א בש"ע י"ד ססי' קפ"ה וקש' מפ' ב' דשבועות דשניהם חייבים בקרבן, ונ"ל עפ"י מ"ש תוס' לעיל בסוגי' דשקדו וס"פ בן סורר ומורה ביותר ביאור דהאשה פטורה משום קרקע עולם, נפקא לן מרוצח ורוצח גופא סברא הוא דהא ליכא קרא אלא משום מאי חזית דדמא דידך סומק וכו' וא"כ מותר להניחו לזרוק על התינוק שיתמעך ע"ש וא"כ לפמ"ש הכ"מ בפ"ה מיסודי התורה הלכה ה' במסקנת דבריו דלריש לקיש דירושלמי דמייתי שם ע"כ ס"ל דרוצח יהרג ולא יעבר מהלכה למשה מסיני ולא מסברא מאי חזית ע"ש א"כ הה"נ דצריך למסור נפשו שלא למעך התינוק וה"ה בעריות לא מהני קרקע עולם ואתא סוגי' דשבועו' כר"ל דירושלמי ואמנם המרדכי ס"ל כר' יוחנן לגבי ר"ל ופטורה האשה משום קרקע עולם, ומיושב גם הרמב"ם דפסק שם כר"ל גבי ר' יוחנן שסמך עצמו על סוגיא דשבועות:

במהרי"ק שרש קס"ז מייתי ראי' דאע"פ דאומרת מותרת ופטורה מ"מ מעלה מעל באשה ואסורה לבעלה וראיה מאסתר שאמרה, כאשר אבדתי אובד ממך ופשוט שהיתה מותרת לעשות כן להצלת ישראל ואפ"ה נאסרה על מרדכי אלו דבריו ז"ל והנה באומרת מותר הסברא נוטה שתיאסר על בעלה שמעלה בו מעל, אבל בגווני דאסתר שמותרת משום הצלת ישראל איך יתואר זה במעילה באישה, ואי משום

שאמרה אובד ממך י"ל עפ"י מה שהקשה תוס' מ"ט לא גרשה מרדכי ותי' משום שיתפרסם ע"י עדים ודוחק שמשום פ"א יכול לעשות בצינעה עכ"ל עוד יש לדקדק על מ"ש פ"ק דמגילה (דף י"ג ע"א) דמרדכי יהיב עצה לאחשורש להקבץ בתולות שנית כדי שתתקנא אסתר בירך חברתה לגלות עמה ומולדת' וק' מה הי' רצונו בזה, והנה בשמעתין הק' רמב"ן אפרש"י דבמלכות אחשורש מותרת משום שאינה מצפה שתמלוך משא"כ במלכות בן נצר וק' א"כ אסתר תיאסר למרדכי שהרי כבר הושם כתר מלכות בראשה וכ' בש"מ שדוחק לומר משום שקובצו בתולות שנית דזה הי' רק כדי שתגיד עמה ומולדתה ע"ש והנראה דלית לי' להרמב"ן תי' התוס' דצדקת גמורה היתה דס"ל דאין מרדכי רשאי לסמוך על זה, והנלענ"ד ביישוב קו' רמב"ן על רש"י כיון דקובצו בתולות א"כ ממ"נ אם לא תגיד הרי הצרות בצידה ואם תגיד שהיא יהודית קרוב לודאי שיגרשנה מפלטין שלו ולא יהי' נשוי יהודי' כי המלך הוא שונא יהודים כידוע הוא ממשל בעל התל (מגילה דף י"ד ע"א) והיא בעצמה הבינה כוונת מרדכי לקבץ בתולות שנית כדי שתהי' אסתר מותרת לו ולא תהי' גריעי משאר נשים שמותרת במלכות אחשורש, אמנם אחר שנכנסה שלא כדת וגילתה למלך שהיא יהודי' אמרה עתה אבדתי ממך שאם יתרצה בי ויניח כתר מלכות על ראשה תיאסר אסתר למרדכי, ואחשר שאה"נ גרשה אותו הפעם להנצל מחטא אשת איש, ומ"מ אי אפשר לו להחזירה כי אותו הרשע הי' מצוי אצלה בכל עת כמ"ש תוס' פ"ק דמגילה וא"א לגירשה בכל פעם ופעם שהולכת לתוך חיקו של אחשורש פן יתפרסם הדבר דכולי האי בודאי לא אפשר ואם לא יגרשנה תהי' אסורה לבעל מפני שכיבת הבועל דכיון שהי' יודע שהיא יהודית והניח כתר מלכות על ראשה הו"ל לגבי דידה כמלכות בן נצר וכק' רמב"ן הנ"ל וק"ל:

דברי אגדה

***מחה** תמחה, במדרש דרשו מחה תמחה את זכר זה המן עמלק כמשמעו ויש לפרש בדרך רמז ונקדים בתחילה לבאר מדוע נשא הכה"ג שבטי י"ה על הכתפות כדכתיב ושמת את שתי האבנים על כתפות האפוד ועל הלב כדכתיב בחשן והי' על לב אהרן ועל מצחו הי' ציץ וכ' עליו קודש לה' דהנה המעשה שנעשה בידים אשר התחלתם

הוא בכתפות פועל על החושים ורוח החיוני שבלב להטיב מידותיו ולהבין ולהשכיל ולאהוב התורה ומידות טובות וגם פועל על התאוות אשר מקורם בכבד בנפש הצומחת ליתן רסן להם ואצלינו צריך שיהיו המעשה קודם השמיעה כמו שאמרו בנ"י נעשה ונשמע (פירושו לשון הבנה להבין ולהשכיל במצות) כי הרשעים מסורים ביד לבם אבל הצדיקים לבם מסור בידם (כדאיתא במד' הרשעים מסורים ביד לבם שנא' ויאמר עשו בלבו וכו' ויאמר המן בלבו אבל הצדיקים לבם מסור בידם שנאמר ויאמר דוד אל לבו וכו' וישם דניאל אל לבו) שרק על דרך זה מקבל על עצמו עול מלכות שמים ונעשה עבד להי"ת ומשעבד לבו ותאוותיו רק לה' לבדו ולזה הי' הכהן נושא שמות שבטי י"ה בכתף קודם הלב כלי מעשה קודם לכלי שמיעה שפירושו להבין ולהשכיל שהוא הלב ואז יהי' כל מעשיו קודש ויבוא לידי בינה שיבין באמת סודות התורה ויהי' קודש לה' והיינו הציץ שעל מוחו שהוא על כלי השכל העיוני וזה יש לרמז בפסוק ואתם הדבקים בה' אלקי' חיים כ'ל'כ'ם' היינו כ'בד לב כ'תף מ'וח ר"ת כלכם, וכשם שהכהן הגדול בא לעורר הקדושה ונושא ומשים לנגד עיני העם דרכי ה', עמלק וזרעו הם נושאים את הרע הן לגוף הן לנפש והם המכאיבים הנפש וכשם שנאמר בשבע אומות לא תחי' כל נשמה כי אם ישארו יהי' לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם כן הי' המן נצר זדון מזרע עמלק ועמו האגגים וכשתכתוב המן במלואו ה"ה מ"ם נו"ן הוא בגימ' ק'ו'ץ' ולכן נתלה על הקוץ שנאמר קוץ ודרדר תצמיח לך שהי' כקוץ ודרדר לישראל ולקדושה ובזה יש לפרש כוונת המד' הנ"ל מחה תמחה את זכר היינו המן שבו מרומז שהוא קוץ ודרדר לישראל ובזה תמחה עמלק פעולתם הרעה כמשמעו:

*והנה נצטוינו במחיית עמלק יען כי מחייתו וזרעו הוא לגדל שמו של הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה עמלק שהוא נושא ומסבב הרעה וזה שדרשו חז"ל (מגילה דף ז' ע"א) כתוב זאת זכרון בספר כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מש"כ בנביאים בספר מה שכתוב במגילה שבתורה נביאים וכתובים אנו מזכירין מחיית עמלק מצד שמחייתו קיום התורה ולכל מצות השי"ת והנה מגילה ר"ת ל'העביר ג'ילולים מ'ן ה'ארץ כידוע שבכל שנה ושנה בזמן הזה מתעורר הכל

למעלה בשמים ממעל כמו בימים ההם כן הוא בזמן הזה ומעשה מצות שלנו פועל מה שפועל להחליש ולהכרית עמלק וכדאית' במד' היו קורין לפני בכל שנה ושנה מעשה עמלק מעלה אני עליכם נאלו מחיתם אותו ואז יתוקן העולם במלכות שדי וכן תחילת המגילה ויהי וסופו תיבת זרעו בגימט' שד"י וכן רמז ש'מן ז'ית ז'ך ר"ת בגימ' שדי וסופי תיבות תנ"ך תורה נביאים וכתובים שאור המנורה רומז עלי' והוא המתקן עולם במלכות שד"י על ידי אור התורה היינו דקאמר והי' לה' לשם ודרשו חז"ל זו מקרא מגילה דהיינו שע"י מקרא מגילה שהוא להעביר גילולים מן הארץ ר"ת של מגילה עי"ז יהי' שם ה' שלם:

מחה תמחה את זכר עמלק הנה שאול לא הכרית את זכר עמלק כי למד ק"ו מעגלה ערופה כפירש"י שם על פסוק וירב בנחל על עסקי נחל ומה נפש אחת אמרה תורה וכו' הקב"ה גילה למרע"ה יד על כס ים כי אפשר עמלק גם ברשעתו והתעבר על ריב לא לו מ"מ לא פשט ידו בעיקר אלא שלא האמין במשה וחשבו למכשף חכם וגבור ובא הוא וקפץ ת' פרסאות (כדאיתא במכילתא בפ' ויבוא עמלק) להחליש משה ועמו אך ה' ידע מחשבות רשעו שכופר בה' ואמר אין אלקים חלילה, וזה גילה הקב"ה למרע"ה כי יד של עמלק על כס י' פשט ידו בעיקר ע"כ מלחמה לה' בעמלק וה"נ ק"ו של שאול מעגלה ערופה תינח אי לא חטא אלא נגד ישראל אבל אם פשט ידו בעיקר צא ולמד מעיר הנדחת ולמד אפילו קטני בני עיר הנדחת מומתים מכ"ש עמלק וזרעו וכל אשר לו, והיינו דקאמר קרא זכור את אשר עשה לך עמלק לא לך לבד כ"א ולא ירא אלוקים כי פשט יד בעיקר ע"כ תמחה את זכר עמלק אפילו בעצים ובאבנים כמו עיר הנדחת:

ונקדים מ"ש במקום אחר הקב"ה אמר נקום נקמת בנ"י מאת המדינים ומרע"ה אמר לנקום נקמת ה' כי הקב"ה מרוב אהבתו את ישראל תלה הנקמה בהם ולא נקמתו אבל מרע"ה אמר שהם ינקמו נקמת ה' ולא נקמת עצמם וכן הוא שהמלך עצמו מוסר נפשו בשביל עמו ומקטין את עצמו כמו דהע"ה אבל הוא רשאי ולא הם. ונבוא אל המכוון בע"ה הקב"ה אמר לשמואל לאמור לשאול פקדתי אשר עשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים ולפי שהקב"ה מענותנותו תלה בישראל טעה שאול שהנקמה

היא לישראל וע"כ למד ק"ו מעגלה ערופה ולא שם לבו להבין הקב"ה רשאי ולא אנחנו והי' לו לנקום נקמת הי"ת וללמוד מעיר הנדחת וא"ל שמואל צא ולמד מעצמך כי קטן אתה בעיניך ומ"מ אתה רשאי ולא הם כי ראש שבטי ישראל אתה ה"נ אע"פ שהקב"ה אמר פקדתי אשר עשה עמלק לישראל הי' לך לנקום נקמת ה':

*ויאמר שאול אל שמואל ברוך אתה לה' הקימותי את את דבר ה' וה' אמר לשמואל כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים וי"ל למה כפל הלשון די באמרו כי שב מאחרי ויש לפרש דחז"ל דרשו וירב בנחל על עסקי נחל דרש ק"ו מע"ע וגו' עולל ויונק שלא חטאו איך יהא הורגין אותן וקשה על שאול בחיר ה' שלמד ק"ו לעקור דברי תורה הלא מחויב מן התורה לשמוע לנביא ואם לאו חייב מיתה וי"ל דהנה מוטל עלינו להקים דברי התורה ביד אחרים שנאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה ודרשו חז"ל והובא ברמב"ן שם בשם ספרי למד ולימד וקיים ועשה ויש בידו להקים ולא הקים עליו נאמר ארור וכו' ולאהב שמו של הקב"ה כדכתיב ואהבת את ה' וגו' שיהא שם שמים מתאהב על ידך הרי שקרא ולמד וגו' ונושא ונותן באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות אשרי מי שלמד תורה אבל אם שנה ושרא ואינו נו"נ באמונה מה הבריות אומרים וכו' או לו למי שלמד תורה וכו' (יומא דף פ"ו ע"א), ומכלל ארור נשמע ברוך להמתאמץ להעמיד ולהקים התורה ביד אחרים ומכאן למדו חז"ל דטוב לפעמים לבטל מצוה בשב ואל תעשה כגון נטילת לולב ושופר בשבת כדי להקים שמירת שבת שלא יעברו בקום ועשה ובס' העקרים כ' שחטא שאול הי' בענין מלוכה לכן לא עלתה לו ונענש מידה כנגד מידה שנטלה ממנו המלוכה שאמר כי יראתי את העם ולמלך צריך להיות לב אביר להנהיג את העם על דרכי התורה בעל כרחם אך ק' איך טעה שאול בזה ונר' דשאול הי' שומע דברי העם שמתרעמים ודרשו ק"ו על עסקי נחל והי' זה בעיניו לחילול השם במה שהמון עם מתלוננים ויבואו עי"ז לשנוא דרכי התורה ולתעבם ולדבר בה' ומשיחו באמרם שמצות התורה היא להרוג אנשים זכאים וסבר הוא שטוב לעבור בשב ואל תעשה ולעשות סייג כדי לאהב את התורה שעי"ז יקיימו אותה אבל באמ' טעה בזה אדרבה אם נותן להמון מקום שלמראה עיניהם ישפטו על דיני התורה עי"ז יהי' ביטול התורה לגמרי, היום לא

יבינו זה ולמחר זה ויתבטלו מהתורה אלא אדרבא צריך להחזיק בעיניהם שאל דיעות ה' ולו נתכנו עלילות ואדם שכלו קט מלהבין וזה הוא הענין שאול אמר לשמואל ברוך אתה לה' הקימותי דבר ה' בזה שעבר בשב ואל תעשה הקים התורה אבל הי"ת היודע דרכי בני אדם אמר כי שב מאחרי, במה שאלוקים צוה אותו וגם לא עשה בזה סייג לדברי תורה וזה ואת דברי לא הקים להקים דברי תורה בזה לחזקם שאין בזה הקמה אדרבה ע"י זה פורשים מהתורה:

הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה גם ליישב איך אמר הקימותי דבר ה' הרי ידע שעבר על דברי הנביא אבל י"ל דנביא שאמר לעבור על דבר תורה לעקור לגמרי חייב מיתה ואין לישא לו פנים בעבור גדולתו ופרסומו בנביאות כמ"ש רמב"ן בפ' שופטים ושמואל אמר לעקור דברי תורה משני פנים חדא דכתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ואמרו חז"ל שמפני כן נענש דהע"ה שלא נמנו למלכותו אותן ששה חדשים שכרת ואבד כל זכר באדום ועוד כתיב על חרבך תחי' ופ' רמב"ן שלא יתעקר במלחמה ע"י חרב כי יחי' במלחמות א"כ אסור לעקרו לגמרי ומחה תמחה זכר עמלק קרי בי' זָכר עמלק ועכ"פ אין לעוברו לגמרי, אמנם רמב"ן כתב בפסוק ותמנע היתה פלגש להורות לנו כי עמלק מבני הפלגשים ואינינו בכלל זרע עשו כי בבני הגבירות יקרא לו זרע ע"ש אמנם שאול חשב עצמו ושבטו אינם ראוים להמליך מהם מלך כמ"ש כשמשחו שמואל, וא"כ סבר יען שהקב"ה רוצה להנקם בעמלק לזה צריך דוקא משבט בנימין שלא השתחוה לעשו משא"כ שאר שבטים שהשתחוו לעשו וא"כ מזה ראי' שגם עמלק בן פלגש לזרע עשו יחשב והיינו הקימותי דבר ה' ולא נשאתי פניך לעבור על דברי תורה לתעב אדומי ובאמת טעה כי עמלק בן פלגש ימחה שמו והוא נבחר למלך להיותו גדול בישראל וראוי לכך והיינו דקאמר אם קטן אתה בעיניך וחשבת דאינך ראוי' למלך אלא משום שלא השתחוה בנימין לעשו לא כך אלא ראש שבטי ישראל אתה:

אשר קרך בדרך, בפ' בשלח לא כתיב אשר קרך שרומז שהקיר האמבטי (כדאיתא ברש"י בשם המדרש) ולא כתיב והי' בהניח לך מכל אויבך ולא נצטוו כלל במחה תמחה אלא הקב"ה אמר מחה אמחה כי בשעת מתן תורה נעשו חירות מאומות

העולם (כדאית' במד' רבה כי תשא ר' יודא אומר אל תקרא חרות אלא חירות מן המלכיות) ולא ישלוט בהם אויב א"כ לפני מי הקיר האמבטי גם לא שייך והי' בהניח ה' אלקיך מכל אויבך כי לא יהי' אויבים ולא רודפים ולא נצטוו ישראל למחותם כי הקב"ה ינקום נקמת שמו הגדול אשר פשט יד בעיקר והטיח כלפי מעלה (כדאית' ברש"י שהי' חותך וזרק מילות כלפי מעלה) אבל אח"כ בפ' כי תצא שהי' אחרי העגל והורד עדים בעו"ה והוצרכו למלחמה חרב וחנית ועמלק הקיר האמבטי ע"כ בהניח ה' מאותם האויבים אשר עמלק הקיר האמבטי לפניהם נצטוונו אנחנו לנקום נקמתנו ולמחות שמו מתחת השמים:

והי' לה' לשם לאות עולם לא יכרת, אחז"ל זה קאי אפורי' ומקרא מגילה י"ל על דרך רמז מה שאמרו אין השם שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כי השם שלם אהבתי אתכם אמר ה' וכתיב ואהבת את ה' אלוקיך נמצא שני אהבה אחד ה' את ישראל ואחד ישראל את ה' והיינו שם שלם כי ב' פעמים אהבה גמטרי' הוי' וכל זמן שעמלק וקליפה בעולם הערלה והקליפה מפסיק ואין אהבה שלימה ע"כ אין השם שלם, והנה אות **א** הוא יו"ד למעלה ויו"ד למטה וי"ו באמצע הוא כ"ו בגימ' הוי' ית"ש וזהו הא' החסר מן כסא וכתיב רק כס וכשיהי' הוי' שלם ממילא האל"ף שלם ונתוסף על כס ונעשה כסא ויהי' שם שלם וכסא שלם והיינו והי' לה' לשם לאות עולם היינו שם ואות אל"ף הנ"ל, וע"כ המן בן המדתא אגגי ר"ת בהיפוך אהבה:

אם קטן אחה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה כי הקב"ה אמר פקדתי אשר עשה עמלק לישראל והקב"ה מחמת גדולתו וענותנותו תלה במה שעשה לישראל וא"כ בידם למחול על כבודם ולרחם על הטף ומיטב הצאן אבל הי' לו לשאול להתבונן כי הוא לנקום נקמת הי"ת כדכתי' ולא ירא אלוקים ואין השם והכסא שלם וא"כ אין לנו למחול על כבוד שמים והי' לו לשאול ללמוד מהתנהגותו של עצמו שהרי הוא ראש שבטי ישראל והוא קטן בעיני עצמו כי הצדיקים הולכים בדרכי ה' אשר במקום גדולתו ענותנותו והיינו הלא תבחן אם קטן אתה בעיניך אע"פ שראש שבטי ישראל אתה והי' לך להבין כי שלחך ה' להכרית החטאים את עמלק הואיל והם חוטאים והא דתלה בישראל משום במקום גדולתו ענותנותו:

חטאתי ועתה שוב עמי והשתחויתי וישב שמואל אחרי שאול, לכאורה הי' קצת התנצלות שלא יהי' חילול ה' כל כך לאמר שעבר על דברי הנביא ולא חשש לדבריו אשר זהו חילול ה' גדול ויש להתנצל מה שהשאיר אגג עשה כן לכבד את שמואל במצוה זו להרוג מלך עמלק אלא שאין זה התנצלות כי כבוד מלך שאול גדול מכבוד הנביא והי' לשאול להרגו אמנם אין כולי עלמא דיני גמירא ע"כ לא אבה שמואל לילך עם שאול כי מחוייב לילך אחרי המלך ואז יבינו כל העם כי כבוד המלך גדול ולא נשאר שום תירוץ לשאול על שהשאיר אגג אמנם שאול הצדיק ניחא לי' לפרסם חטאי' (כדאי' ברש"י חולין דף מ"א ע"ב דמי שעשה עבירה בשוגג הי' מפרסם כדי שיתבייש ויתכפר לו ועיי' במג"א סי' תר"ג סע"ק ב') כי היכא דלהוי' לי' כפרה ע"כ אמר ברבים ובפרהסיא חטאתי ועתה שוב עמי והשתחויתי, וישב שמואל אחרי שאול דייקא:

והי' לה' לשם אלו ימי הפורים לאות עולם לא יכרת זה מקרא מגילה (מגילה יו"ד ע"ב) י"ל ברמז כי אמרו הקדמונים ס"מ גימטרי' ק' ואז עדיין שולט שכחה ואם מוסיף עוד אחד יהא ק"א לכן השונה לימודו מאה פעמים וא' אינו שוכח (כדאיתא בחגיגה ט' ע"ב שיש חילוק רב בין מאה פעמים למאה פעמים ואחד) הנה כל זה אם כותבין ס"מ במ"ם פתוחה אבל אם נכתב במ"ם סתומה ס"ם אז בגמטרי' תר"ס (כי מ"ם סתומה הוא מספר שש מאות כידוע) הוסיף עליו אות א' יהי' גמטריא "לא יכרת" והיינו אות עולם לא יכרת:

לפורים

ויהי בימי אחשורש, נ"ל דעיקר הנס זה הוא מה שמספר המשתה שעל ידי זה נהרגה ושתי והוא התחלת המגלה כי מה ששמע ה' תפלתם וצעקתם הוא אינו נס כל כך אפילו תשובת נינוה קיבל ולמה לא יקבל צעקת ישראל וגם הנס שנעשה שנהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם לא הי' כ"כ חוץ לטבע כי המלך אוהב את המלכה וגם היה הפכפך איש זר (כדאיתא מגלה ט"ו ע"ב אמר רבן גמליאל אחשורש מלך הפכפך היה) אך ההכנה לנס הזאת היתה הריגת ושתי וזה היה ממש חוץ לדרך הטבע קפ"ו יום (שמונים ומאת יום בתחלה ואח"כ עשה משתה שבעת ימים וביום

השביעי שלח בעד ושתי) עשה משתה כרצון איש ואיש ולא נשתגע וביום האחרון נשתגע בשגעון וגם ושתי המלכה הי' משוגעת שהפריזה בדברים נגדו (כדאיתא שם י"ב ע"ב שלחה לי' אהורריא דאבא אבא לקבל אלפי חמרא שתי ולא רוי והאי גברא אשתטי בחמרא מיד וחמתו בערה בו) וגם משפטו הי' מעוקל להעביר המלכה ממלוכה על זה והכל היה חוץ לטבע רק בהשגחה עליונה להיות הכנה לנס האחרון, ואז לא הי' ישראל טובים שהרי נהנו מסעודה של אותו רשע ולא היו ראוים לנס אלא להתחייב כליה ר"ל ובאותה שעה שמרדו בה' ריחם והכין הנס הגדול הזה להורות נתן בנים משחיתי' אפי' בשעה שמשחיתים בנים חביבים הם לה' (כדאיתא בקדושין דף ל' ע"א):

[] **ויהי בימי אחשורוש**, איתא במגילה יו"ד ע"ב א"ר לוי וא"ת ר' יונתן דבר זה מסורת בידינו מאבותינו כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צרה ויהי בימי אחשורוש הוה המן וכו' ומקשה שם והא כתיב ויהי ביום השמיני ותניא אותו היום הי' שמחה כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וה"כ וי"ע ויהי בקר יום אחד וכן שני וכו' יל"ד למה לא מקשה הגמ' תחלה מפסוק ויהי ערב ויהי בקר שהוא מוקדם מפסוק ויהי ביום השמיני ונ"ל דלכאורה מויהי ערב ויהי בקר אין להקשות דהא לפי הפשטות י"ל דהי' צער כביכול לפניו שראה שאין העולם כדאי להשתמש באור שנברא וגנזו לצדיקים לע"ל אך כיון שמקשה מויהי ביום השמיני דתניא בברייתא דאותו היום הי' שמחה כיום שנברא בו שמים וארץ א"כ מוכח דבבריאות שמים וארץ הוה שמחה ולא צער לכן שפיר מקשה מויהי ערב ויהי בקר וק"ל:

[] **המולך מהדו ועד כוש** אמרו חכז"ל (מגיל' יו"ד ע"א) שלשה מלכו בכיפה ואלו הן אחאב נבוכדנצר אחשורוש ומקשה הא איכא שלמה ומשני שלמה מילתא אחריתא הוה בי' שמלך על העליונים ועל התחתונים, יל"פ דהנה המולך מעצמו ביד חזקה על גופות בני אדם ואינו נח ומרוצה לעם אדרבה בשכלם ובדעתם בזוי בעיניהם כאחד הריקים זה אינו מולך בשכלם עליהם משא"כ אם הם עצמם מבינים שהוא החכם על כולם ולו עשר מעלות ולו ראוי המלוכה והוא יקר בעיניהם מאוד זה הוא המולך

על העליונים היינו שכל אנושי שהוא חלק ממעל ועל התחתונים שהם המה הגופים שהמה מארץ מתחת וזה הוה בשלמה שהכירו כולם כי החכמה והמדע נתון לו מן השמים למלוך על כל העולם כולו וקבלו מלכותו ברצון ובשמחה עליהם כי ישב על כסא ה' אשר יכונן במהרה בימינו בהכרתת זכר עמלק:

המולך מהדו ועד כוש, בש"ס (דף י"א ע"א) שמלך מעצמו אמרי לה לשבח לא הוה אינש דחשיב למלכא כוותי' ואמרי לה לגנאי דלא חזי וממונא יתירה יהיב וקם, ובמנו' הלוי הקשה מכמה מדרשים ותרגומים שהי' בן מלך ולפע"ד הכל אמת ולא יפול דבר ארצה, שהרי אחז"ל (שם י"א ע"א) מלכי מדי ופרס וכתיב פרס ומדי הפרתמים אתנוי אתנו אי מינייהו מלכי וגו' נמצא אלו ב' המדינות הי' תנאי ביניהם מי מהם המולך והשליט, ואביו של אחשורוש הי' מלך פרס ומדי ואחשורוש בנו אינו ראוי למלוך אלא א' ממדי אך ע"י ממונא יתירה טענו השרים אה"נ דהמלכות ראוי עתה לבית מדי אך ליכא דחשוב כוותי' וזה מבית מדי אינו חשוב למלכות כמוהו וע"י ממונא דיהיב טענו טענה ההיא וקם נמצא הכל אמת שהי' בן מלך ולא חזי למלך כי מצד התנאי לא חזי הוא אלא אחד מאנשי מדי אך הואיל ובאמת הי' חשוב ע"כ ע"י ממונא יתירא קם:

והנה הנס הי' ע"י מדי ופרס, רמז כי אותיות "מדי פרס" יצורף אותיות "ד' ספרים" כי על ידי ד' ספרים נעשה הנס, אחד כל איש שורר בביתו, ב' להשמיד ולהרג, ג' להיות יהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויבהם, ד' לקיים ימי הפורים האלה, ע"כ ד' ספרים אותיות פ'ר'ס מ'ד'י:

[] **שבע ועשרים ומאה מדינה**, יש לדקדק מה לנו בספור הלז על כמה מדינות הי' מולך וי"ל לפי מה שאמרו חכז"ל (מגילה י"א ע"א) שלשה מלכו בכיפה אלו הן אחאב ונבוכדנצר ואחשורוש והנה לפי פשטות שאחשורוש מלך בכל העולם כולו א"כ הי' גזירתו על כל היהודים אשר הם תחת ממשלתו ואז חלילה לא הי' יזכר שם ישראל עוד וזה אי אפשר כי כבר נשבע הקב"ה לאבותינו שלא יכלה ישראל וכן כתיב חצי אכלה חצי כלים והם אינם כלים ומההכרח שיבטל הגזירה ואם כן זה הי' בכלל הנס מה שהי' מולך על כל העולם כולו כמובן וק"ל:

שבע ועשרים ומאה מדינה, אמרו חכז"ל שלשה מלכו בכיפה ואלו הן אחאב ונבוכדנצר ואחשורוש, והנה איתא במד"ר וז"ל שבע ועשרים ומאה ר"א בשם רבי חנינא והלא מאתים וחמשים ושתים אפרכיות הן בעולם וכו' אחשורוש שלט בחציין ולמה בחציין רב הונא בשם רב אחא ורבנן ר"ה בשם ר"א אמר לו הקב"ה אתה חלקת את מלכותי שאמרת הוא האלקים אשר "בירושלים" חייך שאני חולק מלכותך וכו' והקב"ה נתן לו עיר אחת יתירה מחציה יען שאמר מי בכם מכל עמו יהי ה' אלוקיו עמו ויעל והנה במד"ר שם חולק לפי פשטות על גמרא שלנו ששם חושב גם דוד ושלמה וכורש מאותן ששלטו ומלכו על כל העולם כלו אבל קשה הלא בדבר שהוא גלוי ומפורסם וידוע אי אפשר לחלוק שיש באמת יותר מדינות בעולם מקכ"ז אשר מלך אחשורוש עליהן כמבואר להדי' במדרש וא"כ היאך חכז"ל מנו אותו מאותן שמלכו בכיפה, אבל באמת זה בנקל ליישב שמהמדרש משמע שבאמת מלך גם אחשורוש בתחלה על כל העולם כולו כדמוכח מלשונו חייך שאני חולק מלכותך משמע מעיקרא מלך הוא ג"כ על כל העולם אבל זה קשה דהא מתרץ הגמ' דלכן לא חשוב שלמה משום דלא סליק מלכותיה וא"כ ה"ה אחשורוש דלא סליק מלכותיה על כל העולם כולו לא ליחשב ודוחק לחלק דשלמה לא סליק מלכותי' שלא מלך אח"כ כלל למ"ד שם מלך והדיוט ואחשורש עכ"פ מלך על החצי גם בסוף ימיו עוד קשה למה מתרץ הגמרא על כורש הא איכא שבע דלא מלך עלייהו הול"ל הא איכא טובא דלא מלך עלייהו כיון דלא מלך רק בק"כ מדינות ובעולם יש רנ"ב מדינות גם יש לדקדק לשון מלכו בכיפה ולא נקט על כל העולם כמו שאיתא לעיל מיניה כשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלך על כל העולם כולו וכמו שאיתא גם כן במדרש ורש"י מפרש תחת כיפת הרקיע לכן נלע"ד הנה ידוע וגלוי שהעולם כולו הוא כדוריות וכן הוא בפירוש במדרש רבה שם א"ר פנחס העולם הוא עשוי כעטרה ורבי אבין אמר כאפי קבאי (כפני הקב) שהוא עגול וכן הוא בתקוני הזוהר וכמו שיש פה ישוב כן הוא כנגדינו תחתינו ישוב ובשעה שאצלינו יום הוא אז בשעה ובעת הזאת אצלם לילה והנה ידוע דכיפה הוא חצי עגול והשתא אתי שפיר שבדקדוק נקטו חז"ל שלשה מלכו בכיפה ומפרש רש"י תחת כיפת הרקיע שהוא חצי עגול חצי עולם שניראת

אצלינו שהיא באמת רק קכ"ז מדינה ויפה מתרץ הש"ס על כורש הא איכא שבע דלא מלך עלייהו דלא מיירי רק מהחצי מכיפת העולם (הגם שאיתא במדרש כי מדינה א' נתוסף לו על החצי מ"מ יכול להיות שבכיפה זו מדינה אחת יתירה מחצי כדור האחרת ועוד אולי ארץ ישראל לא נחשבה בכלל מדינות העולם) (מש"מ):

ביום השביעי כטוב לב וגו', אחר שהראה עושרו וכבודו ק"פ ימים אשר לא נראה כמוהו מעולם אמר אין זה חידוש כל כך כי בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת, ע"כ אראה לכם אשר הנחילוהו מן השמים אשה, ע"כ כשמרדה ולא באתה, א"כ נהפוך הדבר שאמרו מה' הושם לו אשה מורדת, ע"כ חמתו בערה בו, ויעצוהו מלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנו החניפו לו דזיווג שני לפי מעשיו ובוודאי תהי' טובה ובה יודע כי מה' לך אשה משכלת, ע"כ כשנשאה אסתר חן בעיני כל רואיה, נתקיימה מחשבתו וע"כ מסר נפשו ומלכותו בידה כל כך:

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין כתיב כל שומר שבת מחללו וגמ' תחת הסרפד יעלה הדס וכו' כתב ב"י סימן רצ"ו בא"ח במוצאי שבת מברכים על ההדס מדכתיב שומר שבת מחללו וסמיך ליה יעלה הדס, נראה לי דדרשו חז"ל פ"ק דמגילה (דף יו"ד ע"ב) תחת הנעצוץ זה המן, יעלה ברש זה מרדכי ראש לכל הבשמים ותחת הסרפד זה ושתי יעלה הדס זה אסתר, והנה ושתי נהרגה בשבת על שעשתה מלאכה עם בנות ישראל בשבת כדדרשו על פסוק אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כשם שעשתה כך נגזר עליה מלמד שהיתה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושת עמהן מלאכה בשבת ויום השביעי כטוב לב המלך ביין שבת הי' כדאיתא שם דף י"ב ע"ב ע"כ עתה שזכינו להיות שומר שבת מחללו נברך על הבשמים זכר למרדכי ראש הבשמים ואיזה בו שם הדס זכר לאסתר שהמליכה תחת ושתי תחת הסרפד זה ושתי יעלה הדס זה אסתר:

ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים י"ל אשר ביד הסריסים מיותר מאי נפקא מינה ביד מי שלח וכן לקמן על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים גם כן ביד הסריסים מיותר ונלע"ד ידוע דבימים הקמונים סרסו את הממונים על ארמון המלך אשר שם נשיו ופלגשיו כדי שלא יהי' להם תאות

המשגל שלא יזנו השומרים עם נשי המלך ופלגשיו כי אין אפוטרופס לעריות והנה ושתי מאנה לבוא בדבר המלך כי חשבה דטעם המלך ששולח סריסים בעדה שתבוא מבית הנשים אל המלך כי ירא פן כאשר תבואה ערומה תזנה עמהם וזה הוא לה לגנאי גדול שמחזיק אותה לפריצותא כולי האי שתזנה עמהם בעיר במקום שאין לחוש שיאנסו אותה ועוד מיאנה על כי לא בא המלך בכבודו ובעצמו ובעדה כי רמות רוחה נקט לה כדשלחה ליה אהורריה דאבא אבא (מגלה י"ב ע"ב) וזה שאמר הכתוב ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים על אשר שלח בעדה הסריסים המשרתים ולא השרים אדמתא ותרשיש היושבים ראשונה במלכות ואם הי' ירא מחשש זנות פן תזנה עם השרים הנכבדים האלה הי' לו לילך בעצמו בעדה וממה נפשך לא טוב עשה בעיניה לפי גאותה הגדולה אבל המלך כאשר רצה לחרוץ משפטה חשב כך אי לא היתה באה עם אחרים הי' לה מענה כי היא צנועה כ"כ יראה לנפשה וחששה אפי' לחשש רחוק להשמר ממנה ולא רצתה להיות אפי' שעה קלה עם השרים לבד משום יחוד (כי דווקא בתרי וכשרים אין בו יחוד) ועוד כדי להסר ממנה עקשות פה ולזות שפתים שירונו עליה אפי' אחד מאלפי אלפים אם שיחשדנה וידבר עי"ז עליה לא רצתה וזה הוא כבודה של מלכה אשת מלך גדול כזה אבל יען ששלח בעדה הסריסים אשר אין בו חשש כלום אין לה שום מענה על אשר לא בא וזה שאמר אחשורוש כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים דייקא וק"ל (מש"מ):

[] **אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן**, איתא ברוקח כי בפרשת אמור אחרי פרשיות המועדים כתיב צו את בני ישראל ויקחו שמן זית זך לרמז על חנוכה שיתקנו חכז"ל מועד מדרבנן ואחרי פ' הנירות כתיב פ' לחם הפנים ולקחת סלת ואפית אותה לרמז על פורים ולפי פשוטו מפרשים כי פורים העיקר לשמחה ומשתה מרומז בולקחת סולת וחנוכה העיקר להודות ולהדליק נירות לכן מרומז בנירות ולענ"ד י"ל דהנה איתא (מגילה י"ב ע"ב) אמר רבי לוי פסוק זה כולו על שם הקרבנות נאמר אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה כרשנא כלום הקריבו אוה"ע לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך וכו' ממוכן אמרו מלאכי השרת כלום הכינו שלחן לפניך

(פי' לחם הפנים) ואמרו כך כדי לעורר זכות על ישראל והנה ממוכן הוא הי' היועץ שנהרגה ושתי והריגה זו היתה יסוד על הנס כמבואר בכתוב כי על ידי שנהרגה לקח המלך את אסתר אשר על ידה נושעו ישראל בה' ויפה מרומז בלחם הפנים נס הפורים כי ממוכן שמורה על לחם הפנים על ידו נהרגה ושתי ונעשה לנו נס גדול הזה וק"ל:
אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים מיותר רומז שגרמה לבנות ישראל לחלל שבת והיינו ביד הסריסים דכתיב הסריסים אשר ישמרו את שבתותי ודרשו חז"ל המסרסי' עצמם עד שבת (פי' שאכה"ג מודיעים לנו בזה שכל זה בא לה על ידי הסריסים שומרי שבת שבטלה מלשמור השבת):
[] **וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן** הנה במסכת' מגילה דף ט' ע"א אית' דבמגל' דכתי' בה "ככתבם" מקרא שכתבו תרגום וכן להיפוך פסולה ומקשה הגמ' מאי תרגום שכתבו מקרא שייך במגילה רב פפא אמר ונשמע "פתגם" המלך ורב נחמן בר יצחק אמר וכל הנשים יתנו "יקר" לבעליהן ויש לדקדק מ"ט לא מביא רנב"י פסוק המוקדם ואת "יקר" תפארת גדולתו וי"ל דהו"א דהתם הוא דווקא פסול משום דכתיב בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ואי הוה כתיב תחת תיבת "יקר" שהיא ארמית כבוד תפארת גדולתו היתה נראת ככפל הלשון ודברים מיותרים ולכן פסולה לכך מביא רנב"י דווקא פסוק הזה וק"ל:
וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן במס' מגילה י' ע"א איתא רנב"י אמר שזה התיבה יקר הוא תרגום וקאי שם על תרגום שכתבו מקרא במגילה שהוא פסולה וראיתי מי שדקדק למה לא מביא ואת יקר תפארת גדולתו שהוא מוקדם לאותו פסוק ונלע"ד לפי מה שהקשו בתוספות למה פסולה הלא אפי' אי הוי חסרים לגמרי איזה תיבו' נמי הי' כשר ומתרצים בשם הקונטרס דגרע טפי אי כתובה בפסול מאם שהי' חסירים לגמרי ונלע"ד בקושי' התוס' מיושב דקדוק הנ"ל די"ל לפי הסברא דדווק' היכא שאם חסירים תיבות שאינם מפסידין הענין לגמרי כי מובן תוכן כוונת הענין בלא אלו תיבות אז י"ל שאיננה פסולה בדיעבד אם לא נכתבו אותן תיבות וכמו שאיתא ברשב"א וכן הוא בש"ע או"ח סימן תר"צ ס"ג אע"פ שאם חסרה המגילה תיבות עד חציה כשירה בדיעבד מ"מ אי חסר ענין שלם פסולה אפי' במיעו' והנה הכא אי לא

הוה כתיב "יקר" רק וכל האנשים יתנו לבעליהן לא הוה מובן מה יתנו והוה נפסד כוונת הכתוב לגמרי בענין זה דמה יתנו ולכן פסולה אבל בפסוק ואת יקר תפארת גדולתו אם גם חסר תיבת יקר מ"מ מובן תוכן הכוונה משאר התיבות ואז כשירה באמת לכן מביא רנב"י על מה דתנינא שתרגום שכתבו מקרא במגילה "פסולה" דווקא פסוק כזה, וק"ל, (משמ):

[] **להיות כל איש שורר בביתו**, מורי הפלא"ה פי' דזה הי' שייך לנס דבלי ספק הי' מרדכי מסתיר את אסתר במקום אחד והי' אומר כי איננה בביתו ויצאה לטייל כדרך הבתולות ואם גם גזירות המלך היא מ"מ יאמר להפקידים מה לו לעשות כי איננה שומעת לו להיותה סגור תמיד בבית אבל כי גזר המלך להיות כל איש שורר בביתו ומוכרחים כל אנשי הבית לשמוע בקולו עי"ז כל איש הי' מוכרח לפקוד על בנותיו שישבו בביתם והם הי' צריכים לשמוע בקולו ונלקחה אסתר על ידי זה ונעשה הנס על ידי אותה הצדקת וק"ל:

אשר הגלה עם הגולה, הודיענו שמיד בגלות יכני' הקדים הקב"ה את הרפואה למכות הגלות כי ע"י שהגלה מרדכי נבנה בית שני אחר הנס ע"י דריוש בן אסתר, ומגלות יכני' עד אחר הנס הי' פ"א שנים כי י"א שני' מגלות יכניה עד גלות צדקי' ומאז עד בנין בית השני שבעים שנה (כמבואר החשבון בגמרא מגילה דף י' ע"ב יעוין שם) הרי פ"א והיינו דכתיב בתוכחת שבת"כ א'ף אני אלך ו'כתיב ו'א'ף גם זאת וגו' והמן התחיל באף, כדאיתא במדרש אף לא הביאה אסתר:

לדעת את שלום אסתר, אחכז"ל מרדכי הי' נרגש שלא באת זאת הצדקת לידי כך אם לא תצמח מזה דבר טוב, ובדרוש אמרתי כי לא על הסבה שנלקחה באונס לבעילת ערל נרגש, אלא לכאורה יש להבין הא אחשורוש ביקש בתולות ואסתר הי' בעולה אשר לקחה מרדכי לו לבית וכבר כתב בזה ספר מנות הלוי, אך הלא כל מאן דהוי לי' ברתא הוי מטמרא מיני' וא"כ יטענו כולם שהם בעולות ועכ"ח לא האמינו לשום אחד מהם אלא בדקו כל הנשים עפ"י חביות ואותה שלא הי' ריחה נודף ידעו שהיא בתולה, ומשמי' נעשה נס שלא נדף ריחה של אסתר ותלקח אסתר אל בית המלך ע"כ הרגיש מרדכי כי מה' היתה זאת:

אשר לא תבוא עוד אל המלך, הרבה מפרשים אומרים שלא נגזר עלי' מיתה אלא שלא תבוא עוד אל המלך אך חכז"ל קבלו דנהרגה, ונ"ל בשנדקדק ומלכותה יתן המלך לרעותה מה להם זה האריכות לא לימא אלא שלא תבוא עוד אל המלך, גם לדקדק לשון זכר המלך את אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי' מאי אשר נגזר עלי' ודרש חז"ל ידוע, גם יבקשו למלך וגו' ונ"ל הם לא גזרו אלא שלא תבוא אל המלך, ולא להמיתה, אלא גזרו על ושתי שלא תבוא עוד אל המלך והמלך יתן לרעותה הטובה ממנה מלכותה כדי שתתקנא בירך חברתה ותצטער צער עולם וקשה ממיתה, והיינו זכר את אשר נגזר עליה שע"כ א"א לישב בדד אלא צריך ליתן כתר מלכותה לרעותה ע"כ יעצוהו יבקשו למלך נערות בתולות, וי"ל אז מתה או המיתה עצמו מקנאה וצער ודברי חז"ל קיימים:

ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה אחז"ל (מגלה י' ע"א) שלכל אחד נדמתה לו מאומתו, והנה ע"י כך נדמתה להמן שהיא עמלקי ולא נזהר ממנה כי חשב שהיא בוודאי יסכים לכלות ישראל כדרך עמלק:

ויודע הדבר למרדכי, אחז"ל מגילת אסתר ברוה"ק נאמרה שנא' ויודע הדבר למרדכי ודחי שני טרסיים הי' ודברו בל"ט (ומרדכי מיושבי לשה"ג הי' והבין בשבעים לשון) ונלע"ד דוודאי שניהם אמת דאיך יאמר למלך נודע לי ברוה"ק לא יאמינו לו וא"נ יבוקש הדבר וימצא יאמרו גם הוא הי' בתחלה עמהם בעצה דאל"ה מנא ידע וע"כ טרסיים הי' והוא הבין לשונם ובזה באה אסתר לפני המלך בשם מרדכי, אלא אכתי איך לא חש מרדכי דלמא יחזרו בהם דעביד אינש דגזים ולא עביד ואם יבוקש ולא ימצא יתחייב ראשו למלכות אך באמת ברוה"ק נאמר לו שלא חזרו בהם ויבוקש וימצא:

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, במס' חולין ריש פרק כל הבשר העוף עולה עם הגבינה על השולחן וכו' מאן ת"ק ר' יוסי האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, יל"ד בלשון עולה עם הגבינה ולא אמר עם החלב וי"ל כדי שעי"ז יזכר שמו של ר' יוסי על השמועה כי גבינה יוסי גמטרי' עוף, וזה נ"ל ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי פי' בשמו של מ'ר'דכי נתנה סימן למלך

מי הגיד לו על המורדים בגתן ותרש, המגיד, שמו מרדכי לשון מר'ד ומר'ידה, ונ"ל משו"ה נקרא בדברי הימים מרדכי בלשן שלא לייחד שמו על המרידה אלא מרדכי מלשונו' בלולי' כשאחכז"ל למה נקרא שמו בלשן שהיה בולל לשונות ודורשן חציו לה"ק וחציו תרגום היינו מר דרור ומתרגמינן מרא דכיא זה מרדכי (שם י' ע"ב) מר לה"ק ודכי' תרגום של דרור:

ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי כבר דקדקו במנות הלוי אשר הוא יהודי מיותר מאי נפקא מיניה להם לראות היעמדו דבריו על אשר הוא יהודי ואי קאי שרצה המן להתברר אם מרדכי יהודי הוא אז יגדל התימה דהא המן הי' עבדו של מרדכי והכיר מאז שהוא יהודי, וי"ל דהנה איתא במד"ר איכה על פסוק ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה שכל כך הי' ישראל מבוזים בעיניהם שפעם אחת הריבו שני זונות ואמרה אחת לחברתה מחזיין אפך כיהודיתא וכאשר נתפייסה אמרה על כולי מחילנא לך בר מבזיון הגדול שקראתני יהודית והנה אמרו חכז"ל (מגילה ט"ו ע"א) כי המן הי' נמכר לעבד למרדכי בעד פת לחם זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי א' רב פפא וקרו ליה עבדא דמיזדבן בטלמי והראה בכל פעם שטר מכירה להמן ויעוין במנות הלוי כל המעשה וגם נוסחת שטר מכירה ולפי זה הי' המן עבד כנעני מהול שחייב במצות כאשה ואם כן גם המן יהודי נקרא כי שם יהודי הוא שם כללי כדאיתא מגילה דף י"ד ע"א וזהו ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי פי' אם יש להם קיום ועמידה כי הגיד להם אשר הוא יהודי שהמן יהודי הוא והוא קאי על המן וזה וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו אדרבה בכל פעם הראה לו תחת הכריעה שטר מכירה שהוא עבדו לכן וימלא המן חמה (מש"מ):

מיום ליום ומחדש לחדש שנ"ע הוא חדש אדר, במנות הלוי מייתי מדרש מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר אותה שנה מעוברת היתה, ולא הבנתי אדרבא מדכתיב חדש שנים עשר ש"מ לא היתה מעוברת אבל י"ל שנה שהפיל גורל בניסן אז הי' שני אדרים ובניסן שאחריו הפיל פור דיש לדקדק בקרא מה לשון מיום ליום אלא הוא שמח בז' אדר וקבע זמן בי"ג באדר, אלא נ"ל הוא חשב לחמה וי"ז אדר

הי' אז ז' אדר לחמה וזה לא תמצא אלא בשנה שאחר העיבור דאל"ה יהי' הפרש רב בין לבנה לחמה בתקופת ניסן דו"ק ותשכח:

עשרת אלפים ככר כסף, כ' רא"ע שצ"ל עשרת אלפי' אלפי' ככר כסף נראה כיון שרצה ליתן כל פדיונם שעולה עשרת אלפים לס' רבוא כשהי' יוצאי מצרים (שם ט"ז ע"א בתוספ') ויען שנתרבו ע"כ אמר מרע"ה ברכם ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים א"כ הפריז ליתן עשרת אלפים אלפי ככר כסף:

הכסף נתון לך, מאי קמ"ל בזה ומה ענינו לנס, וכן בעל הניסים אומרים ושללם לבוז מאי איכפת לן בזה אי ח"ו לא נתבטל גזירת להשמיד מאי איכפת לן בביזת השלל אח"כ אבל לכאורה זו היתה עיקר הצרה, כי מצינו בש"ס גטין (דף נ"ה ע"ב) דהי' סקריקון שאעפ"י שטיטוס הפקיר דמן של ישראל מ"מ נטלו הגוים שוחד קרקע והניחום, והטעם כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ע"כ הי' נוח לו ליטל קרקע ולהניח הישראל מלהורגו כ"א יהרגו יהי' נכסיו למלך, אבל אחשורוש לא נטל כסף מהמן וא"כ לא הי' צריך המן להחיותם כדי ליטול נכסיהם שבחנם נמכרו לו ע"כ אמר (גם המן בגזירה) שללם לבוז ולא למלך ע"כ לא הועיל שום שוחד ולא היו סקריקון:

והעם לעשות בו כטוב בעיניך, המשילו חכז"ל (מגילה דף י"ג ע"א) משל דהמן ואחשורוש לא' שהי' לו תל בחצרו וא' הי' לו חריץ א"ל בעל החריץ לבעל התל מכור לי תלך א"ל קח בחנם הענין מעולם נועצו שונאי ישראל להרוס אומה זו, מהם באו בשאט נפש להשמידם ואחרי' נתייראו מזה וטמנו להם פח יוקש להגביהם ולהושיבם בין נגידים ועי"ז יעזבו דתם וזה הי' כוונת אחשורוש במה שהזמין ישראל לסעודה אחר שביטל בנין בהמ"ק אבל להמן ארכה זה הדרך ובא לאמור למלך להשמידם כאחד ביום אחד וא"ל המלך והעם לעשות בו כטוב בעיניך אם אתה סובר כי דרך זה יתכן, כמוני כמוך, ומשלו רז"ל הגדולה שחלק אחשורוש לישראל לתל כלומר כוונתו הי' להגביהם למען השפילם עד שיעזבו את אמונתם והמן אמר אני אעשה חריץ להשליכם בה ונענע לו אחשורוש וא"ל הכסף נתון לך:

איתא במסכת מגילה י"ג ע"א, שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו וגו' המאמר הלז ידוע וכבר יש בו כמה אנפין ולפענ"ד ליישב בקיצור דהנה לכאורה

בהא דנהנו מסעודתו של אותו הרשע אין בזה כ"כ עון אשר חטא כי איתא במדרש שהי' מקבצים ח"י אלפים ישראל לבוא אל המשתה בעכ"ח שלא בטובתם ונהי דאח"כ כשכבר הי' מסובים כתיב אין אונס לאכול ולשתות מ"מ כיון שבתחלתם באונס הי' אע"ג שסופו ברצון אמרי' יצרי' אלבשי' כדאמרי' בכתובות ט' ע"א גבי אשת ישראל שנאנסה וא"כ א"א לשפוט עליהם משפט מות בשביל זה אך מ"מ הא קיי"ל האוכל אכילה גסה ביוהכ"פ פטור דה"ל שלא כדרך אכילתן והנאתן, ומוקמי' לי' שאכל בעיוהכ"פ כמו שיעור שביעה ובליל יוהכ"פ אוכל עוד דה"ל אכילה גסה ופטור עיין במג"א סימן תרי"ב וא"כ ה"נ הו"מ לאכול בביתם דבר המותר כדי שביעה עד שיהי' קץ במזונם ולא יענשו אח"כ על אכילתם בבית המלך והם לא עשו כן אלא נהנו מסעודתו של אותו הרשע נהנו דייקא ולא שלא כדרך הנאתן וע"כ נתחייבו, אמנם כתב מהרש"ל בשבועות כ"ג דלמאן דמחייב בכל שהוא מחייב נמי שלא נדרך הנאתן וא"כ לדידי' לא הי' מועיל כלום אי הי' אוכלים דברים המותרים בביתם עד שיקוצו במזונם וא"כ הדר ה"ל אנוסים ואין טעם שיתחייבו כלי' על זה שנהנו, והנה ידוע דר"ש אית לי' כ"ש למלקות וסתם ר"ש הוא רשב"י והיינו דשאלו לו דווקא למה נתחייבו כלי' בשלמא לדידן משום שנהנו אלא לדידך קשה, והנה ידוע שאלת מלאכי השרת אתה נושא פנים לישראל ותשובתו בצדו הם מדקדקים עד כזית ועד כביצה (ברכות כ' ע"ב) הנה זה תליא אי פי' אכילה בכזית בכל מקום מפרשינן ואכלת ושבעת אכילה שיש בה כדי שביעה אבל למ"ד אכילה בכ"ש א"כ עכ"ח מפרשינן ואכלת זו אכילה ושבעת זה שתיה (פלוגתת ר"מ ור"י ח"א ואכלת זה אכילה ושבעת זה שתי' וח"א אכילה שיש בו שביעה ברכות דף מ"ט ע"ב) ואין טעם שישא פנים לישראל וזהו ג"כ אמרם לרשב"י וכי משוא פנים יש בדבר בשלמא לדידן איכא למימר הקב"ה נושא פנים לישראל משום שמדקדקים עד כזית משא"כ לדידך דאכילה פירושו כל שהוא אין טעם שישא פנים לישראל, והנה לרשב"י צריכין לתרץ הא דכתיב ישא ה' פניו אליך היינו קודם גזר דין כמו שהשיב ר' יהושע ב"ח לאנשי אלכסנדריא במס' נדה וה"ה הכא במעשה אסתר ידוע שכבר נחתם גז"ד למעלה וא"כ קשה מדוע נשא להם פנים אך ידוע שלא הי' נחתם ממש רק בטיט ולא בדם

(כדאיתא במד"ר אסתר) להודיע כי לא נגזר רק לפנים להפחידם ושפיר נושא פנים וזהו תשובתו הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים ודו"ק:

להשמיד ולהרוג ולאבד וגו', בחודש שנים עשר, כי גזר הוא להעבירם על המצות מיד ולאלתר (כפירש"י בגמרא מגילה דף ט"ז ע"ב) גבי אורה זו תורה ושמחה זה יו"ט וששון זה מילה ויקר אלו תפלין ופירש"י על כל אלו גזר, ולהרג לאחר יב"ח כדי שאז בשעת הריגה כבר נעקר שם שמים מפיהם וימותו כגוים גמורים והיינו לאבד גם בעוה"ב, ונהפוך הוא שעי"ז קבלו התורה ברצון:

***גם אני ונערותי אצום כן ובכן אבוא אל המלך** אסתר צותה לצום ג' ימים מעל"ע שהם ע"ב שעות, בגי' בכ"ן אבל כתב בס' מנות הלוי שהיא לא השלימה יום הג' בתענית וקיבלה התענית על עי"ן שעות וע"ז אמרה ואני ונערותי אצום כ'ן' היינו עי"ן וסמיכתה הי' על תענית ישראל והיינו וב'כ'ן' אבוא לפני המלך היינו במספר ע"ב של תענית ישראל:

להשמיד ולהרג, איתא בגמרא (מגילה י"ב ע"א) שאמרו תלמידיו של רשב"י דלכן נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע ויש לדקדק הא גם אם אכלו נבילות וטריפות באותו סעודה אינם במיתה אלא במלקות והנה לפי"מ דאיתא במדרש ששתו סתם יינם ולחד מ"ד שאכלו בישולי גוים יש ליישב דהעובר על דברי סופרים חייב מיתה לכן נתחייבו כליה ונלע"ד כיון דהי' אותו סעודה על חרבן ביהמ"ק ששמח בה אחשורוש ואמר השתא תו לא מיפרקי ואפיק כלי בית מקדשא כדאיתא התם דף י"א ע"ב לכן נתחייבו כליה כדמוכח ממה דאמרו חז"ל דלכן היה המגיפה בימי דוד ומתו מאה איש בכל יום על שלא התאמצו על בנין בהמ"ק (כדאיתא באגדת שמואל ויבא גד אל דוד וכו' למה דוד דומה באותו שעה לאחד שמכה את בנו וכו' כך כל אוכלוסים שנפלו על שלא תבעו את בנין בית המקדש וכו' לכן תקנו נשיאים הראשונים שיהיו מתפללין בכל יום אנא השב שכינתך לציון ע"כ) ותקן דוד מאה ברכות והוא מכוון כנגד מאה אמה קומת בהמ"ק (ונלע"ד י"ל כיון דאכלו ברבים מאכלות טריפות ואסורות ונתחלל שם שמים מאוד להעשות כן ברבים ובפומבי ובפרט לעיני הגוים ועון חילול השם הוא במיתה (כדאיתא ביומא

דף פ"ח) אבל יען כי נגזרה הגזירה והם עשו תשובה בשושן וצמו והתענו נתקדש שם שמים על ידם וממילא ניצולו לחיים ודו"ק):

ותשלח אסתר בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל י"ל כי אסתר אמרה כי כאשר יראה המן הרשע את מרדכי אשר לא קם ולא זע ממנו הולך בשוק לבוש בשק בוכה ומתאבל אז ישמח ויראה נקם במרדכי מיד לכן שלחה שיתענה ויתפלל רק בצנעה ולא בפרהסי' שלא יראה המן נקמתו במרדכי הצדיק דודה רבן של ישראל אשר לא לכבוד לאומה הישראלית כי רשע הזה יראה נקמתו חלילה בו וזה להסיר שקו "מעליו" אבל ולא קבל מרדכי כי חשב כאשר ישמח המן לאיד אז גמולו ישוב לו בראשו כי שמח לאיד לא ינקה וכתיב בנפול איבך וכו' והשיב מעליו אפו וכדרבא כד חליש (ביום השני) אמר להו פוקו אכריזו בשוקא רבא חלש דסני לי לחדי וכתיב בנפל אויבך אל תשמח וכו' והשיב מעליו אפו (נדרים מ' ע"א) וק"ל (מש"מ):

כאשר אבדתי אבדתי, ברש"י כאשר אבדתי מבית אבא וכו' פי' כיון שמת אבי' ואמה נקראת אסתר בת דודו ר"ת אב"ד, כתיב אשר שליט האדם באדם לרע לו כי המן שלט על כל ישראל ולבסוף גם על אסתר שהוצרכה לכך שזמנתה את המן כדי שירגיש הקב"ה ויעשה נס, והיינו לרע לו אשר שליט, האדם הוא המן, כמו שאחכז"ל אדם ולא מלך זה המן (מגילה י"א ע"א) א'שר ש'ליט ה'אדם ר"ת א'ש'ה' כמו ר"ת ג' גזירותיו שגזר א'בידה ש'מד ה'ריגה ונאמר ששליט באד"ם ר"ת ב'ת א'ביחיל ד'וד מ'רדכי וזה הי' לרע לו:

חייב איניש לבסומי, היינו שתיה מרובה מאכילה לאפוקי סעודתו של אותו הרשע (כדדרשו חכז"ל והשתיה כדת כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה מגילה י"ב ע"א ובמד"ר איתא כדת של מזבח) דווקא במזבח דת של תורה אכילה מרובה משתי' והוא דת של תורה דייקא כי לגמור טפי מלסבור דהכל צריכים למרי חטי ברכות ס"ד ע"א דסיני עדיף ע"כ אכילה מרובה אבל באכילה קדושה של גופני' דצדיקים שתי' מרובה כאשר אבאר אי"ה משא"כ אותו רשע, הנה אכילה בשר ולחם והשתייה יין, אברהם יצחק יעקב גמטרי' תרל"ח כמו מספר לחם אם תחשוב מ"ם סתומה שש מאות (כי אחר כ"ב אותיות התורה באים אותיו' מנצפ"ך שבאים בסוף

תיבה והמה כפולים כגון **מ** פתוחה **ם** סתומה והנה חשבון של ת' הוא ארבע מאות, של **ך** פשוטה חמש מאות **ם** סתומה "שש" מאות וכן כסדר) ושנותיהם שחיו בעוה"ז גמטריא בשר (כי אברהם אבינו ע"ה חי קע"ה שנים ויצחק אבינו חי ק"פ שנים ויעקב אבינו ע"ה קמ"ז שנים סך הכל תק"ב כמנין "בשר") אכילה לחם ובשר כאשר הסעיד את המלאכים בשר ולחם, ואמנם השתיה הוא יין גמטריא שבעים נפש לבית יעקב וע' זקנים ומלכם בראשם דהע"ה חי שבעים שנה ואמר כוסי רויה (גמ' יומא דף ע"ו ע"ב אמר אביי ש"מ כסא דדוד לעלמא דאתא מאתן ועשרים וחד לוגא מחזיק שנאמר כוסי רויה בגמטרי' הכי הוו) ונבוא אל המכוון בעזה"י, אם תחלק א'מ'ת לשני חצאים תהי' ארך' ר'ך' (כי אחד אי אפשר לחלוק מ' בגמטרי' ארבעים לחצאים הוא שני פעמים עשרים והוא שני פעמים כף כי כף בגמטרי' עשרים ות' הוא שני פעמים ר') והנה אכילת האבות הי' בן בקר ר'ך' גמטריא "אהבה ר'ב'ה" וכוסו של דהע"ה רכ"א לוגין גמטרי' רויה כדאית' פע"פ (קי"ט ע"ב דרש רב עוריא זימנין משמיה דרב אמי וזימנין משמיה דרב אסי דעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק וכו' אומרים לו לדוד טול אתה וברך אומר להם אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא) נמצא אכילה רק ר"כ והשתיה רכ"א רכ"א ר"ך בגמטריא א'מ'ת אבל לעולם שתי' מרובה ולזכר זה חייב לבסומי בפוריא:

והנה אחז"ל חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, והנה ארור המן הוא שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפו ה' שהוא שבעה פעמים שבעה פעמים שבעה שהוא שמ"ג מדרגות בבאר שחת, וברוך מרדכי הוא כצאת השמש בגבורתו שבעתים כאור החמה הוא ג"כ שמ"ג (כדאיתא בתרגום יונתן שם שופטים סימן וי"ו פסוק מ') נמצא יש בין ארור המן לברוך מרדכי ב' פעמים שמ"ג, ודע כי פורים הוא לשון רבים על שני ימים, והיחיד הוא פור כמו גורל, והשם דבר פורת כמו גורלת, וב' פעמים שמ"ג עולה מספר פורת, וזהו החשבון שבין ארור המן לברוך מרדכי (ממדריגה התחתונית של באר שחת של המן שיש לו שמ"ג מדרגות עד מדריגה עליונית של צאת השמש בגבורתו של מרדכי שיש לו שמ"ג מדריגות הוא תרפ"ו מדריגות וזה הוא חילוק רב בין ארור המן לברוך מרדכי):

חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי י"ל טעם וענין המצוה כדי שנהי' בעלי תשובה באותו מקום ובאותו זמן דהיינו שחטאו ונהנו מסעודתו של אותו רשע ונשתכרו וקלקלו בזונות כמבואר במדרש ע"כ מצוה לשתות כדי שכרות אבל לא ישתכר רק יתיישב ביינו ויהי' בו מדעת קונו, ואמרו עד דלא ידע ולא דיאמר חלילה ארור מרדכי אלא ישתה כשיעור שאדם אחר כיוצא בו לא ידע ומבין בין ארור המן אבל הוא ידע, וזה מחה תמחה זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח כי תחת השמים רוצה לומר אותיות שאחר השמים הם אותיות ו'ת'נ'כ'נ בגימטרי' שכור לומר כשהוא שכור ימחה זכר עמלק לומר ארור המן ולא תשכח לומר בהיפך:

ויתלו את המן על העץ, איתא בשארית ישראל שאמרו חכמי הדור שרעות רבות וגזירת שמדות והריגות שהי' בשנת ת"ח המה הי' מגזירת המן אשר נתבטלה בשעת הנס ונתקיים עתה (ואולי היו גלגולי אותן נשמות) ומרומז במגלה בותכתוב אסתר המלכה כתיב תי"ו רבתי וחור כרפס חי"ת רבתי לרמז על ת"ח, ונלע"ד ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא דכתיב וקוץ ודרדר תצמיח לך ואיתא במדרש שהמן נתלה על הקוץ לקיים מה שנאמר ובני בליעל כקוץ מונד כלהם והנה המן שהי' קוץ לבני ישראל ונתלה על הקוץ ועי"ז נתבטלה הגזירה ומזה נצמח הרעה בשנת ת"ח וזה וקוץ ע"י קוץ ודרדר תצמיח לך תצמיח לך מזה "דרדר" גזירת שנת ת"ח שנשמר הגזירה מדר דר מדורו של המן לדור ההוא אותיות ד'ר'ד'ר, וגם דרדר בגימטריא ת"ח וק"ל (משמ"מ):

[] **ויקראו ספרי המלך בחודש הראשון בשלשה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה וכו'** י"ל למה לא התחכם המן להמתין לשלוח האיגרות עד סמוך לי"ג באדר כדי שלא יוודע לישראל קודם י"ג אדר ולא ישתדלו לבטל גזירתם כאשר באמת עשו וי"ל שזה גופא היה ערמת המן כי ידע שמרדכי יושב בשער המלך וירא אולי ידבר מרדכי עם המלך לפייסו כי מלך הפכפך הי' ויתרצה ויתפייס המלך להשיב חמתו מהשחית לכן הודיע ושלח האגרות כדי לפרסם הדבר מיד שבני ישראל מוכתבי' למלכו' ומי שנתחייב מיתה אין לו עוד לקבל פני המלך ולראותו כי באור פני המלך חיים ולכן הודיע הדבר מיד לאחר הגזירה כדי שלא יוכל מרדכי להראות עוד אל המלך כדי

להשתדל ולבקש על עמו אבל הקב"ה ברחמיו הגדולים הפר מחשבות ערומים וישב לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ:

***ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וכו'** איתא פ"ק דמגילה ט"ז ע"א לכלם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חל"ש אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו אלא רמז רמז לו שיצא ממנו בן לבוש בחמשה לבושי מלכות שנאמר ומרדכי יצא וכו' והקשו הא על שלש מאות כסף לא תי' הש"ס כלום ועוד קשה מאי מקשה הש"ס דלמא בנימין שאני שהי' אחיו מאב ואם משא"כ שאר האחים, ונראה דכתונת פסים איתא במפרשים שהי' בגד מלכי קדם מלובשים בו בני מלכים לכך נתקנאו בו אחיו וא"כ הי' מלבוש נכרי ואפשר דלכך נענש ונתגלגל הדבר וירדו למצרים והנה הא דנתן יוסף לאחיו בגדים אעפ"י שהי' בגדי מצרים י"ל כיון שקרעו בגדיהם בשובם העירה כדמפורש בקרא וגנאי להם ובפרט לאחי המלך לילך בבגדים קרועים לכן לבשו אותם ואין מביאין ראי' משעת הדחק וכשיבואו לביתם ילבשו כראוי בבגדי ישראל אבל לבנימין שנתן "חמש" חליפות עכ"ח כוונתו שגם בביתו ילבוש אותם וע"ז שפיר קשה דבר שנצטער בו אותו צדיק ע"י בגד גוי יכשל בו וע"ז שפיר משני דרמז על מרדכי דיצא בלבוש מלכות של גוים וא"כ מיושבים קושי' ההמה דממה שנתן לו מעות ל"ק דיתקנאו בו משום דבאמת הם לא הי' אחיו מאם כמו בנימין וראוי לו יתר שאת משום דאין כולם שווין באחוה לו כבנימין אבל על הבגדים מקשה הש"ס הש"ס מטעם הנ"ל:

***ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר** ודרשו חכז"ל אורה זו תורה שמחה זה יו"ט וששון זה מילה ויקר זה תפילין וצריך ביאור וי"ל דידוע פלוגתת הפוסקים אי חוה"מ זמן תפילין וב"י הביא בשם הזוהר דחוה"מ לאו זמן תפילין הוא ואיתא הטעם כי השי"ת נתן לנו ב' אותות שיהי' לנו לאות שאנו עבדי ה' וחותם עבדות המלך עלינו ועפ"י שנים עדים יקום דבר לכך צריך ב' אותות אות ברית מילה שנאמר זאת אות הברית אשר ביני וכו' ואות התפילין שנאמר והי' לך לאות על ידך וכיון דשבת ובכללו יו"ט הוא עצמו אות בין הקב"ה לישראל כדכתיב ביני ובין בנ"י אות היא לעולם וחה"מ בכלל שגם בחה"מ חייב במצה וסוכה ומאן דמניח תפילין מזלזל בקדושת

אות יו"ט וחוה"מ בכלל והוא מזלזל בחותם המלך הקב"ה עיי"ש בב"י ובא"ח סימן ל"א אמנם לפי"ז כיון דתפילין אות עבדות כדרך להיות על עבדים חותם רבם עליהם אין שייך בהם לשון יקר שפרושו לשון כבוד דנהי דזכות הוא לנו להיות עבדי ה' אבל הסימן עבדות אינו לכבוד אמנם איתא בספרים טעם אחר לתפילין שהוא לאות מזכרת אהבה דוגמת ב' אוהבים גדולים שחשקה לבם ונפשם זה בזה, הפירוד להם לצער ולזאת הם מציירים איש פרצוף פניו של רעהו וכדומה לזה סימני אהבה ונותנים איש לרעהו כדי שיהי' לנגד עיניו תמיד לעורר אהבתם ועד"ז אמרו חז"ל הקב"ה מניח תפילין היינו סימן אהבת ישראל והנה אות אהבה צריך כשהם נפרדים זה מזה אבל כשהם ביחד אין צורך לאות והנה יו"ט ושבת שישראל מדובקים בה' וחכמי הקבלה כינוי זה ליום הזיווג ואז אין צריך אות אבל חה"מ שכבר הותרו מלאכת דבר אבוד וצורך המועד ואין כאן דביקות כ"כ בה' שייך שפיר להניח תפילין לפי טעם זה וכ"ז כשישראל עושים רצונו של מקום אבל כשאין עושים רצונו וכש"כ כשישראל טענו בימי יחזקאל נהי' ככל הגוים וטענו שקבלו התורה באונס עכ"ח צ"ל טעם הזוהר כי הוא לסימן עבדות וחה"מ אסור בתפילין ולכך אחר נס הפורים שקיימו וקבלו עליהם התורה ברצון נאמר וליהודים היתה אורה זו תורה ושמחה זה יו"ט וחה"מ בכלל וששון זה מילה והם ב' אותות ואפ"ה ויקר זה תפילין משום דיקר נינהו כטעם השני:

ואת ויזתא אחז"ל (מגילה דף ט"ז ע"ב) עשרת בני המן ועשרת צריך למימרינהו בנשימה א' דכולהו בהדא הדדי נפקי נשמתייהו וקשה הא בידי אדם א"א לצמצם שנהרגו כולם ברגע אחת ועוד מאי איכפת לן בזה, ותו אחז"ל שם דויזתא צריך למימתח' כמורדיא דלברות מ"ט כולא בחדא זקיפא אדזקיפא מאי קמ"ל בזה ונ"ל לפ"מ שאחז"ל (תענית דף ט' ע"א) ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד היינו כשמתה מרים נסתלק הבאר וחזר בזכות משה ואהרן מת אהרן נסתלק הענן וחזרו שלשתם ענן באר מן בזכות משה מת משה נסתלקו כולם והו"ל כאלו מתו ג' הרועים בירח אחד נ"ל ה"נ הי' עשרה אלו מרכבה לעשר ספירות דטומאה נהרג אפרשנדתא לא נסתלקה מרכבת טומאתו אלא שכנה אהשני וכן כולם עד שלבסוף כל עשרת ספירות

הטומאה הורכבו אויזתא האחרון נהרג הוא נסתלקו כולם, הו"ל כאלו כולם בחדא נפקו נשמתייהו כמו שלשת הרועים בירח אחד הנ"ל:

על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות, ודרשו חכז"ל מדכתיב היהודים הפרזים, היושבים בערי הפרזות למה לי, ש"מ דפרוז בן יומו מקרי פרוז (מגילה כ"ו ע"א) והנה במתניתן בן עיר שהלך לכרך אע"ג דקרא מירי מבן כרך שהלך לעיר דפרוז בן יומו קרוי פרוז אפ"ה הקדימה מתניתן בן עיר שהלך לכרך משום דאורחא טפי שילך בן עיר לכרך גדולה, כן כתב הרב"י, וקשה א"כ בקרא מ"ט אשמעינן בפרוז פרוז בן יומו שהוא בן כרך שהלך לעיר מה שאין הדרך כך, וי"ל דאיתא בירושלמי דמשו"ה תלאו במוקף מימות יהושע בן נון כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים וא"כ בשעת כתיבת המגילה הי' אותן מוקפים שבארץ ישראל חריבות ועיירות קטנות שלא הוקפו מימות יב"נ הי' מיושבות ביותר כי ישיבתם נוח יותר ע"כ נקט בקרא כפרוז בן יומו, אבל מתני' אעלמא קאי ע"כ הקדים בן עיר שהלך לכרך וכנ"ל:

והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור, יל"ד בש"ס (מגילה ג' ע"ב) דריש משפחה ומשפחה למאי אתי מדינה ומדינה למאי אתי וכן עיר ועיר א"כ קשה דור ודור למאי אתי ע"כ נראה לי מהכא נפקא לן אם כל המועדים בטלים ימי הפורים לא נבטלים ולרבות דורו של משיח בב"א, אלא דקשיא לי כיון שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה רק ילפי' ק"ו מפסח כדאיתא פ"ק דמגילה (דף י"ד ע"א) א"כ דיו כפסח אם נס יציאת מצרים יתבטל לע"ל הוא הדין פורים, וצריך לומר אי לא קבעו פורים אלא לזמן עד בוא בן דוד לזה לא צריך ק"ו דנביא רשאי לחדש על זמן אם אינו קובע לדורות עולם ולא צריך ק"ו אלא לקובעו לדורות עולם והיכי דמפרך ק"ו לא אמרי' דיו ומאן דס"ל בפ' כיצד הרגל אפי' היכי דמיפרך נמי אמרי' דיו ס"ל כל ימי חייך לרבות ימות המשיח שלא יתבטל פסח לימות המשיח (נחכמים ברכות י"ב ע"ב):

לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם ודרשו חכז"ל מגילה ב' ע"א זמנים הרבה תקנו להם ומרבינן יום י"א וי"ב ומקשי' ואימא י"ג ומשני י"ג זמן קהלה לכל היא, לשון לכל י"ל דהי' ראוי שיעשו הי"ט ביום הי"ג זמן המלחמה כמו י"ט של פסח

בשבעה ימים שבין מכות בכורות וקריעת י"ס ולא אח"כ ביום מנוחה, אלא נלע"ד לא רצו מרדכי ואסתר שיהי' יום אחד אשר כל ישראל אוכלים ושמחים ומתבטלים מתורה ומצות ע"כ קבעו ביום מנוחה ויומו של זה איננו יומו של זה נמצא כשאלו שמחים ומשתכרים אלו עוסקים בתורה משא"כ כשהי' קובעים ביום מלחמה ביום י"ג הי' כולם שוים ביום א' וע"כ אמר הכא דעכ"פ להקדים לקרות המגילה בלי משתה ושמחה יום י"ג יותר ראוי שהוא זמן קהלה לכל בר ישראל בין פרזים ובין מוקפים נקהלו ועמד על נפשם באותו יום:

א"נ י"ל שקבעו ביום מנוחה, עפ"י מ"ש מורי בהפלא"ה ותעש לך שם כהיום הזה והים בקעת לפניהם שכבר מילא פגימת שמו הקדוש טרם יציאתם כדי שיכול לעשות ניסים בשמו הגדול והיינו ותעש לך אז קודם הגאולה שם, כהיום הזה אחר הגאולה, ועי"ז והים בקעת לפניהם ודפח"ח, והנה בעמלק א"א למלאות השם עד אחר שנמחה שמו ע"כ א"א לעשות י"ט אלא ביום מנוחה אחר שנמחה שמו וזרעו, והיינו דתיקנו בברכה הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם ואח"כ האל המושיע:

קימו וקבלו וכו' ומשלוח מנות איש לרעהו חז"ל דרשו מכאן (שבת דף פ"ח ע"א) קימו עתה מה שקבלו כבר שקבלו התורה ברצון הנה עד אחד נאמן באיסורים פירש"י דכתיב ושחט את בן הבקר ועוד איך אדם אוכל אצל חברו, ומ"מ פסק הרמב"ם דבעיא מוחזק בכשרות ומיוחסים בישראל ויליף לי' מחנויות סורא ס"פ אין מעמידין, וא"כ בבבל כשטענו מודעא רבה ואמרו ליחזקאל נהי' ככל הגוים והשי"ת השיב ביד חזקה וחימה שפוכה אמלוך עליכם והי' כמוכרחים ואונסים אז לא יאומן ע"א על איסורים ולא הי' יכול לאכול אחד אצל חבירו והרי קמן שנחשדו על אסורים ונהנו מסעודתו של אותו רשע, אמנם עתה במה שקבלו כבר התורה ברצון ושמחה שוב הותרו לאכול כל אחד אצל חבירו ע"כ ומשלוח מנות איש אל רעהו:

קימו מה שקבלו כבר ע"ד הפשוט י"ל קושי' תוס' עפימ"ש חו"ה אין התוספת מתקבל מהקב"ה עד שיקיים החובה ואז יכול אדם להוסיף מדעתו, והשתא אי ס"ד לא קבלוהו התורה מרצונם איך קימו למעלה מה שקיבלו עליהם תוספת פורים ומגילה,

אעכ"א קבלו מרצונם תורת ה' ושוב קימו למעלה תוספתם לקיים ימי הפורים האלה בזמניהם:

והנה הא דאסתר ברוה"ק נאמרה ילפי רבה ור"י מפסוק וימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, ולכאורה יש לפקפק שאין זה נבואה ורוה"ק שיהי' כן אלא הם גזרו כן שלא יסוף מזרעם ומאן לימא לן שיתקיימו דבריהם, אלא לכאורה קשה מ"ט הוסיפו על דרשת רבם שמואל דיליף מקיימו וקבלו אעכ"ח דאיצטרך קרא לומר קיימו מה שקבלו כבר כקושי' תוס' ואתו רבה ור"י והוסיפו על דברי שמואל ומוכח ממנ"פ דלכאורה אי סק"ד דקרא אתי' שגזרו כך שלא יסוף מזרעם קשה הא אין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה שינהג לדורות עולם כי אם לפי שעה כמבואר ס"פ הנחנקים ואיך תקנו הם שלא יסוף מצוותם מזרעם לעולם (וצל"ע הא דאין הנביא רשאי לחדש דבר לדורות היינו מפי הנבואה שהקב"ה אמר כך אבל לשעה כגון אליהו בהר הכרמל וכאלישע שציוה להשחית את העץ במצור המלחמה כדכתיב כל עץ טוב תכריתו רשאי מצווים לקיים מצוותו אפילו בקום ועשה כמבואר באר היטב ברמב"ם, אבל מרדכי ואשכה"ג שתקנו רק מתקנתם תקנת חכמים פשיטא שיכולין לתקן כמו כל מילי דרבנן חוץ אם נאמר שגם לרבנן אין כח לחדש דבר לעולם חוץ מה שהוא סייג וגדר לדברי תורה אפילו בחשש רחוק ונר חנוכה גם כן מצד ק"ו ויעוין בר"ן מגילה בהא דמ"ח נביאים עמדו לישראל ולא פחתו ולא הותירו חוץ ממ"מ מאי דרוש וכו'), וצ"ל כדאמרי' פ"ק דמגלה דדרשו ק"ו מפסח מה מעבדות לחירות אומרים שירה ממיתה לחיים לא כ"ש אלא לכאורה יש להשיב בשלומא אילו לא יצאו אבותינו ממצרים הרי אנחנו בעצמינו היינו עדיין עבדים ע"כ צריכין אנחנו להודות, אבל בגזירת המן אי ח"ו הי' מתקיימת גזירתו, להשמיד ר"ל מה הי' לנו הפסד בגופינו בכליון אבותינו ואנחנו לא היינו מרגישים דבר אלו לא באנו לעולם ואין כאן ק"ו וצריך לומר דחלילה היה הפסד הדת והתורה בכליון האומה הקדושה שקבלו' ברצון ושפיר הוה ק"ו ותינח אי מקבלין התורה ברצון אך אי כל הקבלה באונס ליתא ק"ו הנ"ל וא"כ מוכח דקבלוהו ברצון ואייתר קיימו וקבלו לומר קיימו למעלה מה שקיבלו למטה ומוכח ממנ"פ:

וימי הפורים האלה לא יעברו, במסרה שנים, למען ירבו ימיכם וימי בניכם, וימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודים י"ל הנה איתא במדרש משלי פרשה ט' בפסוק טבחה טבחה שכל המועדים בטלים וימי הפורים לא נבטלים שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו רבי אומר אף יוהכ"פ שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם, והובא גם בתשובת הרשב"א סימן צ"ג ותמה שם מי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפי' אות אחת אפי' קוצו של יו"ד והרשב"א מתרץ שהוא הבטחה שאפי' יגרום החטא שיתבטל מועד ושבת כדכתיב שכח ה' בציון מועד ושבת מ"מ מובטחים שפורים לא יתבטל ונלע"ד הנה איתא בת"א בפ' האזינו על פסוק עם נבל ולא חכם עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו והוא תמוה וי"ל ידוע דקיים אאע"ה כל התורה אפי' ע"ת (מתניתין סוף מסכת קידושין) ואיתא שם בתשובת הרשב"א סימן צ"ד דמחכמתו הגדולה הבין והשכיל כל התרי"ג מצות כי יש להם סוד נעלם נוסף על טעמיהם המפורשים בתורה ויעוין שם ובזה נ"ל לפרש כוונת התרגום, דהנה אי הי' ישראל ג"כ חכמים כמו א"א ע"ה לא הי' צריכין קבלת התורה כי הי' יודעים ומבינים אותה מחכמתם כאאע"ה וזה כוונת הת"א עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו יען שלא חכמו והתבוננו אותה מעצמם לכן הוצרכו לקבלתה והנה אמרו חכז"ל (נדה דף ס"א ע"ב) אמר רבי יוחנן מצות בטילות לע"ל ונ"ל לפרש דהנה ידוע כאשר ירעב ויצמא האדם אין צריך מי שיצוה אותו שיאכל וישתה כי טבעו מעורר אותם לכך וכן בימות החורף להחם ובימי הקיץ להקר וכדומה כל צרכי בני אדם אשר המה בטבעם הטבע מעורר אותם ואין צריכים לצוות אותם על ככה אבל מי שהוא חולה ואינו מרגיש מחמת חולשתו לא קור וחום ולא רעב וצמא אז צריכין לעורר אותו על ככה כדי להחיו' את נפשו ולשמרו שלא יוסיף עליו רעת החולה וימות כן הוא בחולאת הנפש אשר תרי"ג מצות המה לרמ"ח איבריה ושס"ה גידיה הרוחניים מי שהוא קדוש וטהור מרגיש בנפשו הצטרכות להתעטף בציצית ולהניח תפילין ובסוכות לישב בסוכה להתענות ביוהכ"פ כדי להתם חטא ולכלות פשע ולאכול מצה בליל פסח וכדומה אבל אנחנו חולי הנפש אין אנו מרגישים ההכרח לזה לכן הוא ית"ש נתן לנו התורה וציוונו על ככה אבל לע"ל כאשר ימלא הארץ דיעה את השם ובעולם התיקון ויתעלה גופם

החומרי' ויזדכך עד שיהיו כולו רוחניו' כמו אליהו הנביא אשר באמת לא מת כי נתעלה גופו ברוחניות אז יהי' כמו קודם החטא רק קדושה וטהרה בתכלית השלימות אז ירגישו הכל ההכרח הגדול לתרי"ג מצות ואז יהי' המצוה בטילה פי' הציווי יהא בטל כי לא יקיימו אותם בתורת ציווי רק מעצמם יעשו מצות ה' וזה נכון בתרי"ג מצות ובפרטיהם ובענפים הן דאורייתא הן דרבנן אבל במצוה שהוא מחודשת מדברי סופרים ולא גדר ולא סייג (יעוין בר"ן מגילה על הא דלא פחתו ולא הותירו על התורה חוץ ממקרא מגילה שהיא מחודשת כולה מדברי סופרים ולא לגדר וסייג ולמשמרת) ע"ז י"ל לא יהי' טבעת הנפש לקיים אותה מעצמה כמו שבארנו ולכן ישאר מצוה פי' בתורת ציווי כמו שהי' קודם ובזי"ל שהוסיף רבי אף יום הכפורים כיון שימלא כל הארץ דיעה את ה' ולא יהי' לא זכות ולא חובה והגופות הקדושות מעצמם יעשו ויקיימו מצות השי"ת ואין כאן חטא וממילא אין כאן יוהכ"פ לכפר רק יקיימו יוהכ"פ כמצווה עליהם כחק בלי טעם וזה שהוסיף רבי אף יוהכ"פ שנאמר והיתה זאת לכם "לחקת" עולם שלא יהי' עוד לכפר על עוונות בנ"י כמובן וזה רמז במסרה למען ירבו ימיכם וימי בניכם דדרשו חכז"ל על אחר התחייה דמכאן רמז לתחיית המתים מה"ת (סנהדרין צ' ע"ב) וגם אז אשר מצות יהי' בטילות בכל זאת וימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודי' כדאי' במדרש וק"ל (מש"מ):

לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם, הנה רבים מתעוררים בפירוש הכתוב הזה מה שייכות שקיימו דברי הפורים כאשר קימו דברי הצומות וזעקתם ונלע"ד ידוע דנוח לאדם לייחד כוונתו רק לשם שמים בדברים המסגפים ומענים כגון ענוי נפש ביוהכ"פ יותר מהדברים אשר גם הגוף יהנה בהם כגון מצות עונג שבת ושמחת יו"ט וגם ידוע אם אחר שמח בטובת חבירו שמחתו הוא יותר אמתיי מחבירו עצמו אשר הגיע הטובה אליו כי לחבירו מטוב הזה לא הגיע לו שום הנאה ממנו רק משמח בשמחת זולתו, וידוע דימי הפורים קבעו חכז"ל למשתה ושמחה וקשה בזה לייחד כוונתו רק לשם שמים ובפרט שהיא על הצלתינו ופדות נפשינו ממיתה לחיים אשר יתעורר מעצמו שמחה גדולה מאוד מזה והנה אסתר

המלכה לא היתה בכלל הגזירה כי היא המלכה אשר היתה חביבה לאחשורש כבבת עינו ומרדכי דודה היושב בשער המלך בל"ס ג"כ הי' ניצול על ידיה ובכל זאת גם הם ששו ושמחו מאוד בהצלת ישראל בשמחה אמתיית לשם שמים הגם שלא הי' בכלל הגזירה, וידוע דברי הצומות וזעקתם הי' ג"כ לתכלית אמתיי בלי שום פנייה אחרת וזה יש לפרש שחכז"ל שבאותו הדור תקנו לקיים עליהם שיקיימו בני ישראל שמחת ימי הפורים האלו רק לשם שמים בלי כוונה אחרת כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה שלא הי' באותו גזירה ואעפ"כ קיימו עליהם ימי הפורים לשמוח בהצלת ישראל רק מאהבת השי"ת וישראל עמו וכאשר קיימו עליהם דברי הצומות וזעקתם לתכלית האמתי וגם לא לשום שאר הנאה רק לשם שמים, ובפרט לפירש הראב"ד דקאי על ד' צומות המוזכרי' בזכריה וביותר מרדכי ואסתר שהתענו וציערו עצמם בצער ישראל כן ישמחו בשמחה של מצוה להודות ולהלל מרוב שמחה וחדוה ורב כל טוב לבית ישראל וק"ל (מש"מ):

לקיים דברי האגרת הזאת השנית וישלח ספרים וכו' דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפורים האלו וכו' וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם, ואחז"ל בתחלה קבעו בשושן ולבסוף בכל העולם וקשה מ"ט לא קבלו מיד בכל העולם ועוד דמסדר המקראות משמע שגם מקודם לכן עשו פורים בכל העולם, ויל"ד מאי לשון דברי שלום ואמת גם יל"ד כאשר קיבלו עליהם דברי צומות וזעקתם מה לו לתלות שקיימו פורים כמו שקיימו ד' צומות, ובתחלה אבאר מ"ש בקבלת ד' צומות והאמת והשלום אהבו עיי' בזכרי' סימן ט' פסוק י"ט והענין כי מתחילה קבלו התורה באונס ולא הוה שלום בינם לאביהם שבשמי' כי באונס עבדו ה' וגם לא אמת כי כמים אכזב שהרי כל שעה יכלו לטעון מודעא כאשר טענו בימי יחזקאל עד שהעמיד הקב"ה מלך קשה כהמן הרע הזה והחזירום למוטב וקבלו ברצון ואהבה רבה ואז נעשה אמת ושלום והיינו והאמת והשלום אהבו לקבל ברצון, והנה הי' קשה בעיני אנשי כנה"ג לחדש מצוה ואין נביא רשאי לחדש דבר מעתה עד שלמדו ק"ו מפסח משיעבוד לגאולה אומרים שירה ממות לחיים לא כש"כ (מגילה דף י"ד ע"א) והנה תינח בשושן שהיו חייבים מיתה על שנהנו מסעודתו (כדאיתא במסכתת מגילה א"ל מפני

שנהנו מסעודתו של אותו רשע א"כ שבשושן יהרגו ובכל העולם אל יהרגו יעוין שם) והקב"ה הצילם הוה ק"ו טוב אבל בכל העולם שלא נתחייבו אלא לפנים וכן נעשו עמהם ואין נס בהצלתם אין כאן ק"ו ומנ"ל לחדש מועד ומיהו אותו הדור עשו יו"ט דלפי שעה יכול נביא לחדש אבל לא לדורות אך שפיר אתי' הק"ו השתא על קבלת התורה באונס אומרים (דהא בשושן נתחייבו מיתה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע ועברו על התורה שקבלו אותה באונס ומיניה ילפי' ק"ו ממיתה לחיים לא כש"כ) על קבלת שלום ואמת לא כש"כ אלא שלזה צריך זמן רב ועיון טוב עד שנדע שקבלו כל ישראל התורה מאהבה ורצון ואיכא שלום ואמת, ע"כ בתחילה קבלוהו בשושן לקיים עליהם לעולם דהוה ק"ו דאמרי' אם משיעבוד לגאולה אומרי' שירה ממות לחיים לא כש"כ, וכל העולם נמי עשו פורים אבל לא קבלו לדורות דאין נביא רשאי לחדש כי אם לשעה ולא לדורות עד שנתברר להם שקבלו התורה בשלום ואמת וש"ש הק"ו גם לכל העולם ע"כ כתב מרדכי איגרת שנית דברי שלום ואמת לקיים ימי הפורים לזרעם ולדורו' עולם כאשר קבלו הצומות וזעקתם דהיינו שאמ' הנביא להם והאמת והשלום אהבו, (שהשלום ואמת הוא תכלית הארבעה צומות כי עיקר התענית לפשפש במעשיו ולעורר הלבבות לתשובה כבמס' תענית ד' ט"ז ע"א וכדאית' ברמב"ם הל"ת פ"ה הלכה א':

ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה ונכתב בספר קשה להבין פירושו וברש"י איתא מאמר אסתר שבקשה מחכמי הדור ז"ל לקבעם ולכתוב בספר זה עם שאר הכתובים וזה ונכתב בספר עכ"ל הנה לעיל מיניה כתיב וקבל היהודים את אשר החלו לעשות וכו' יש לדקדק מה משמיענו את אשר החלו לעשות מאי נפקא מני' אם כבר החלו אותו לעשות או לא, ונ"ל הנה ידוע כי כמה דברים מאורעות גדולות אשר נעשו בימים הקדמונים שעברו וחלפו ואין עוד זכר למו ויש לחשוש אולי ברוב הימים אחר כמה מאות ואלף שנים יתנוצץ עוד רשע נצר זדון ומלך שונא היהודים כאחשורש וירצו חלילה להשמיד ולהרג ולאבד ולא בכל יום ויום מתרחיש ניסא ובפרט נס גדול כזה לכן טוב הי' שקבעו חכז"ל ברוח קדשם אשר הופיעה עליהם ממרום לקבוע ימי הפורים האלו לדורות עולם ויהי' נזכרים ונעשים בקריאת המגילה

ושמחה ומשתה כדי שלא יושכח הדבר ויהי' לאות למשמרת לזכרון לבני בליעל לבל יעלה על רוחם לעשות כזאת כי כבר הי' אחד מימים ההם אשר חשב לעשות כן וגם הפיל פור והפור הי' מראה לו כי מחשבתו טובה הוא וכאלו מן השמים יסייעוהו כי נפל הפור על ז' אדר שמת בו משה רבן של ישראל והי' שמח באמת בזה שמחה גדולה כדאיתא (מגילה דף י"ג ע"ב) וראה על ככה לבוא אל המלך להסכים עמו להשמיד את כל היהודים וליתן בעדם עשרת אלפים ככר כסף וגם המלך בשנאתו הסכים עמו לא בשביל רצי כסף כי אמר הכסף נתון לך, אבל ראו מה הגיע אליהם כי נהרגו ותלו אותו הצורר ואת בניו על העץ, אבל באמת יש לחוש להיפך אולי עי"ז יחרה להאומות אשר הי' בימי הנס על ששמחים היהודי' במפלת שונאיהם ומחמת קנאתם הגדולה ביהודים כי עלו מעלה מעלה ראש והשפילו אותם והרגו קרוביהם שונאיהם מנדיהם יחרה אפם להתגרות עוד הפעם ואולי חלילה לא יתרחיש ניס גדול כזה והי' מן הראוי להחריש לגמרי כי יש לחוש יותר להפסד קרובה משכר רחוק בימים הבאים וכאשר באמת השיבו אז חכמים אל אסתר על בקשתה שנאה אתה מעוררת עלינו לבין האומות אבל יען כי כבר ששו ושמחו ועשה אותו יום משתה מיד בהריגת שונאיהם בשעה שהי' השנאה גדולה ואהבת הנצחון בתכלית השלימות וראו האומות כי שמחים מאוד במפלתם ונתעורר קנאה זו בין האומות ואעפ"כ לא הגיע להם דבר רע מזה אזי טוב יותר לעשות ימי פורים בכל דור ודור למען ישמעו ויראו ולא יזידון לעשות עוד עד עולם כזה ובזה יש ליישב סדר הפסוקים וקבל היהודים (פי' ימי הפורים) את אשר החלו לעשות (יען כי כבר התחילו לעשות בזמן הנס וראו שלא בא דבר רע עי"ז מה ששמחו במפלת שונאיהם) ואת אשר כתב מרדכי אליהם פי' ועל אשר מרדכי כתב אליהם לעשות כך מטעם כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם (פי' שגם הוא הגורל סייע לו למחשבתו הרעה להמם ולאבדם יעוין ביוסף לקח שם) ובבאה לפני המלך אמר עם הספר וכו' כדפירשו חכז"ל אמרה אסתר יאמר בפה מה שכתוב בספר דהיינו שיקראו המגילה ישוב מחשבתו וכו' פי' ששב מחשבתו הזה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ויהי' זה לדורות לאות עולם לא יכרת למען

לא יזידון עוד וכו' על כן על שם הפור וכו' ומה ראה על ככה יען שהפור סייע להם עי"ז נתחזק לבצע מעשיהו הרע אבל מה הגיע אליהם וכדי שיהי' זה לדורות לאות עולם קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם וכו' להיות עושים וכו' בכל שנה ושנה והימים האלה נזכרים ונעשים וכו' בכל דור ודור וכו' וימי הפורים לא יעברו וזכרם לא יסוף מזרעם (וי"ל דקאי על שונאינו יען שזכר שנאתם לא יסוף גם מזרעם לכן לעומת זה תקנו ימי הפורים האלה) והנה ע"י שאנו עושים פורים בכל שנה ושנה ממילא נס פורים באמת נס גדול לעולם לדורי דורות אשר על ידי זה ייראו ויחתו השונאים לעולם להרים עוד ידם ביהודים (כדאית' במדרש שירא להענישם במים כי אמר כבר נעשה להם נס במים בקריעת י"ס ובאש כבר ניצולו חנני' מישאל ועזריה וכן כולם) וזה ומאמר אסתר (אשר בקשה מחכמים קבעוני לדורות (שם ז' ל"א) ויאמר בפה מה שכתוב במגילה היינו קריאת מגילה) קיים דברי הפורים האלה עשה חיזוק וקיום להם לנס שנעשה ע"י המן שיהי' נס עולם, וק"ל (מש"מ):

וישם המלך אחשורש מס על הארץ ואיי הים ואחכז"ל האי אחשרש חסר שהכל נעשים רשים בימיו על שהטיל מס, וקשה להבין שע"י מס המלך נעשו רשים, ועוד מאי קמ"ל לצורך הנס, והנה י"מ איי הים רוצה לומר ששם מס על הארץ היינו הקרקעות ועל איי הים היינו סוחרים באיי הים השטים באניות בסחורתם, והנה במלשינות המן ולמלך אין שוה להניחם ודמפקי לכולי' תשא בשה"י פה"י נראה מזה דלפנים לא הי' מס למלך מממונם אלא מגופם לעבודת המלך כך נפשות אדם ובהמה ליום (דלכן אמרו שבת היום פסח היום ואסורים במלאכה לעבוד למלך להיות לו למס כדאיתא במדרש אבל אם הי' צריכים לשלם מממונם מאי נפקא ליה כל אחד יתן לפי עשרו וממונו) והרוצה לפדות עצמו בממון יפדה אבל המס לא הוטל אלא על הנפשות וכן משמע ברמב"ן ממה שפי' גבי שרי מסים לפרעה ומייתי ראיי' ממס דשלמה שמנים אלף חוצב בהר, ובפר' המלך כתיב שבנותיהם יקח לרקחות וטבחות, וע"כ אמר שאינם שוים כלום למלך דמפקי לשתא בשה"י ופה"י, וטעם שהוטל מס מקרקפתא דגברא כמ"ש במרדכי פ"ק דבבא בתרא שאין להטיל מס על הקרקעות שאין עשירות הקרקע עשירות רק על בעלי כיסים יותן חיוב המס' דהפוכי בעסקא

טב עיי"ש, והנה ידוע דבעלי כיסים כשמבקשים מהם מסים טוענין אנו אין לנו, ומתרוששים ע"כ עצה טובה להטיל על הנפשות והרוצה לפדות עצמו בממונו יתן, והנה אע"ג דנתבטלה גזירת המן ונזדייפו איגרותיו מ"מ המלשינות שהלשין נכנס באזני המלך דמפקו לכולא שתא בשה"י ופה"י ע"כ הטיל מס על הארץ היינו קרקעות ועל איי הים היינו סוחרים ובעלי כיסים, ונעשו כולם רשים בימיו דבעלי קרקעות רשים הם באמת כדעת המרדכי הנ"ל והסוחרים עשו עצמם כמו רשים נמצא נעשו הכל כרשים בימיו:

וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, נראה דרצו שלא יאמרו הדורות הבאים אחשורוש מלך גדול הי' שכיבש קכ"ז מדינות ועושר מופלג הי"ל כדכתיב בהראותו וכו' ואסתר יפיפיה הי' והמלך איש תם וישר והטיב כל כך ליהודים או כדומה, ובאמת הכל ניסים ונפלאות וסיבה מאת הי"ת וכבר אמרתי במקום אחר במ"ש רש"י לא הי' צריך להתחיל התורה מבראשית אלא משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שלא יאמרו אומות העולם לסטים אתם דבאמת לכאורה נראה כל ענין מלחמות וכיבוש ארצות הוא לסטיות גנוב ורצוח, והלא הותר מן התורה ומעולם נהגו כך ואין מכלים דבר, אבל הענין כי המלחמות לה' המה, הוא מקים מלכי' ומהעדי מלכין, ואין התעוררת מלחמה למטה אלא א"כ שרים של מעלה נלחמים עפ"י ב"ד של מעלה וכ"ז למאמין בהשגחת הבורא ובמעשי בראשית והאומרים העולם קדמון לית דין ולית דיין א"כ הכל לסטיות ומפני כבודן של ישראל שלא יאמרו גם הם בכלל לסטים ע"כ כח מעשיו הגיד לעמו וה"ה לכל הלוחמים וכובשים במלחמה לומר כי מעשי אלקים הוא ולא מעשי בשר ודם, וכש"כ כל מעשי נורא ממגלת אסתר כי הכל בהשגחה נפלאה מאת ה' משמים, ואמנם מרדכי ואסתר לא הי' רשאים לכתוב כן בפרהסי' מפני אימת מלכות ע"כ כתבו ברמז כל מעשה תקפו וגבורתו של אחשורוש וחסדו איך הגדיל את מרדכי תמצא כתוב בספר דברי הימים למלכי מדי ופרס אבל כאן לא כתוב תוקפו וגבורתו כי אנחנו לא נתלה המעשים הללו בו בתוקפו וגבורתו כי אם הכל בהשגחה מאת הקב"ה ית"ש ויתעלה זכרו:

כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש ואפ"ה גדול ליהודים אחר שכבר עלה ונתעלה והושם כסאו בגבהי מרומי מלכות, מ"מ אחר שנתיים כשנבנה בהמ"ק י"י דריוש בן אסתר הניח הכל ועלה לא"י ונעשה ממונה על הקינים כדתנן במס' שקלים פתחי' על הקינים פתחי' זה מרדכי טוב הי' לו להיות גדול ליהודים ממונה על הקינים ולא להיות משנה למלך פרס, ורצוי לרוב אחיו דתמן תנינן אין עושין שררה על הציבור פחות משנים חוץ מפתחי' על הקינים ואחי' על חולי מעיים שאותם קבלוהו ציבור עליהם עיי"ש, ולכאורה קשה טובא שהרי בפרק קמא דבבא בתרא אמרי' דלא מטעם נאמנות הוא דאפי' ב' אחים כשרים אלא גזה"כ הוא דכתיב והם יקחו את הזהב וא"כ מה מועיל שקבלו רוב הציבור עליהם, ולזה נתכוון התויו"ט במסכתת שקלים עיי"ש:

ונלפע"ד ליישב דווקא מי שנתמנה על הציבור ע"י ב"ד או מלך או שבעה טובי העיר בלא רצון כל הציבור אעפ"י דדינא הכי שאין צריך רצון כל הציבור מ"מ זהו בכלל עושה שררה על הציבור וצריך שנים, אבל אם הציבור ממילא נותנים עיניהם ואומרים אתה תמלוך ותתנשא ובך אנו רוצים וחפיצים זה אינו עושה שררה על הציבור אלא מקבל עבודתם על שכמו לזה סגי באחד וכן הי' מרדכי שקבלו רוב ציבור אותו עליהם, והיינו דכתיב גדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו שקבלו רוב הציבור עליהם לכן הי' לבדו הממונה:

מרדכי היהודי גמטרי' שד"י, המן ג' מילואים יש שניהם לרע לו ואחד בטוב לבני בניו שנתגיירו ולמדו תורה (ברבים) (כדאיתא במס' גיטין דף נ"ו ע"ב) מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, אחד מילוי יו"ד (כי יש לאות ה' שלשה מילואים דהיינו אם נכתב אות ה' באר היטב במלואה כגון הי כזה או הה כזה או הא כזה) "הי" מ"ם נו"ן גמטרי' אָר ארור המן, ב' מילוי ה"ה, כזה ה"ה מ"ם נו"ן גמטרי' קו"ץ הוא העץ שנתלה עליו כדאיתא בתרגום ומד"ר בפסוק קוץ ודרדר, מלחמה לה' בעמלק מדרדר (פסוק סוף בשלח מלחמה לה' בעמלק מדר דר) השלישי בטוב במילוי אלף כזה ה"א מ"ם נו"ן גמטרי' "קצ"ב" כמו, בכל מכל כל, שם נתהפך הארור לברוך דבניו המתיהדים ולמדו תורה (ברבים) וזכר לדבר טוב שבטבחים היינו קצב משותפו של עמלק:

דורש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו י"ל כפל הלשון כי עמו הם רבנן כמו שאחז"ל (מגילה י"ב ע"ב) עם מרדכי ומנו רבנן וטוב זה תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם ובנ"י כולם נקראים זרעו כי הוא הצילם ממות לחיים והוה כמו שהולידם עתה ובפרט כי פרקו עול בימי יחזקאל וטענו מודעא רבה לאורייתא ועתה קבלו תורה ברצון וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ועל זה נאמר במזמור כ"ה תהלים המיוחס לאסתר לעם נולד כי עשה וזה דורש טוב, זה תורה, לעמו היינו רבנן ודבר שלום לכל זרעו לכל ישראל הגם שלא הי' במדריגתו וק"ל:

אם כל המועדים בטלים ימי הפורים לא נבטלים פי' מנות הלוי לשון בטול ברוב כי כל הניסים אפשר שיעשו ניסים גדולים מהם שיבטלו אלו ברוב, אבל נס פורים אין כמוהו ונרא' שמרומז זה מדכתי' מזמו' שירו לה' שיר חדש ונאמר שם ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו ואחז"ל אימת ראו כל אפסי ארץ את ישועת ה' בימי המן (עיין פ"ק דמגלה דף י"א ע"א) וקשה א"כ למה נאמר שיר חדש ולא שירה חדשה מטעם שכ' תוס' פע"פ קי"ו ע"ב ד"ה ונאמר (דגאולת מצרים נמשלה כנקבה שיש אחריה עוד צער ותוגה לכן הנוסחא האמיתית ונאמר לפניו שירה חדשה משא"כ בגאולה דלע"ל שאין אחריה צער והיא גאולה שלימה נאמר בלשון זכר שירו לה' שיר חדש יעוי"ש) וכו' אעכ"ח צ"ל במצרים נאמר שירה חדשה שיש אחריה צער כיוצא בה או יותר ממנה משא"כ נס פורים נאמר בו שיר חדש שאין אחריו צער כיוצא בו ולא יתבטל בנס גדול ממנו:

והנה מזמור שירו לה' שיר חדש דקאי על לע"ל מסיים ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו ובאותו מזמור דקאי אפורים מסיים ישפוט תבל בצדק ולאומים במשרים דבפרק (במה מדליקין דף ל"ג ע"ב) איתא אמר ר"י כמה נאה מעשיהם של אומה זו ורשב"י אמר שתקנו לצורך עצמן שווקים להושיב בהן זונות ובמס' ע"ז ב' ע"ב איתא לע"ל ישיבו להשי"ת או"ה כלום תקינו שווקים ומרחצאות רק כדי שיעסקו ישראל בתורה והקב"ה ישיב להם תקנתם לצורך עצמיכם עיי"ש וצ"ל ר' יהודה ששיבחם בזה כשיתבעו שכר על זה ישיב הבוחן לבבות ית"ש תקנתם לצורך עצמכם, מ"מ אנו אין לנו אלא לפי ראות עין נאה מעשיהם של אומה ומ"מ פליג רשב"י משום לא

תחנם לא תתן להם חן (כדאית' בע"ז דף כ' ע"א שאסור לומר כמה נאה גוי זה ואסור לשבחו במעשיו וכן הוא ביו"דע סקל"א סעי' י"ד) והנה דעת תלמידים של רשב"י שנתחייבו כליה על שנהנו מסעודתו של אותו הרשע וקשה עלייהו הלא רק אותן שבשושן חטאו בכל העולם כולו מאי חטאו וכדהשיב להם באמת רשב"י ולהנ"ל י"ל כי בכל העולם נהנו ושמחו בלב וספרו מה נאה מעשיו של מלך זה כמה רב עשרו וכבודו והטיב להזמין ח"י אלף יהודים ואין אונס והי' משתעשע עמהם, ובזה חטאו כל העולם אבל מ"מ לא הי' החטא ראוי שיכלו ויאבדו עי"ז כמ"ש לעיל, אבל הקב"ה הבוחן לבות שכוונתו של אחשורוש הי' לזנות ופריצות כשדיות נאות (מגילה י"ב ע"ב) ולשמוח בשמחת חורבן בהמ"ק (שם דף י"א ע"ב) שלבש בגדי כהונה גדולה, אבל אנו אין לנו אלא הנגלות, וטוב וישר עשה עם בני אדם ושפיר נהנו בסיפורים הנ"ל ואשר ע"כ בשיר חדש דקאי על עתיד כתיב ידין עמים באמונתו כי לא לאמונה גברו בארץ כ"א להושיב זונות, אבל שיר חדש דקאי אפורים כתיב ולאומים במשרים כי אלו הי' דן אותם באמונתם נתחייבו ישראל שנהנו מסעודתו וסיפורי מעשיו, אבל הקב"ה דן אותם הלאומים במשרים שהלכו במישור בין אדם לחברו כר' יהודה מה נאה אומה זו והיינו משרים:

הושיענו ה' אלקינו וקבצינו מן הגוים להודות לשם קדשיך וגו' כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ה' י"ל כי אמרו חכז"ל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו אימת ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקי' בימי מרדכי פירש"י כי הי' ישראל מפוזרים בקכ"ז מדינות ונתפרסם הנס בכל העולם וראו כל אפסי ארץ נמצא אם יקובצו כל ישראל למקום אחד לא יתפרסמו טובותיו ית"ש עמנו אלא משום הא לא אריא הקב"ה יכול להסיב סבה שהאומו' מהארבע כנפות אלינו יבואו שיפורס' ניסי ה' והיינו הושיענו ה' אלקינו מן הגוים להודות לשם קדשיך ואם תאמר אם כן לא יתפרסם הנס בכל הגוים, לזה אמר כל גוים אשר עשית יבואו הם למקומינו וישתחוו לפניך ולמה נהי' אנחנו מפוזרים וקבצינו מן הגוים להודות:

כי תשא

כי תשא וגו' רש"י פ' שלא מת אדם ממתן התורה עד אחר מתאוננים וגם קודם מ"ת דעדיין לא נתנה הלכה דכל איש ימלא שנתו ביומו מדכתיב ומעלה, וקודם מתן תורה הנולדים במצרים באלול נעשו בני שנה באחד בתשרי ראש השנה לשנים ומשם ואילך נעשה כל אחד בן עשרים בתשרי, ואותן שנולדו ממתן תורה ואילך אותם מחשבים מיום ליום אבל אלו מונים מתשרי נמצא הי' ב' המנינים בשנה, אך ק' מהלויים שהרי עדיין לא נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד וא"כ איך היו ב' החשבונות שוים ונ"ל לפמ"ש רמב"ן דבמנין הראשון לא נמנו ולא עברו על הפקודים ומש"ה לא הי' אהרן והנשיאים במנין זה אלא כל מי שידע בעצמו שהגיע לכלל עשרים נתן מחצית השקל ושוב נמנו שקלים ועלו למאת ככר א"כ י"ל שבט לוי לא נתנו כי הנתינה היתה לכפר על נפשותיהם במעשה עגל כדי להיות ראוי למשכן ה' ובלוים נאמר מלאו ידיכם היום לה' ולתת עליכם ברכה ולא נגף ומלאו ידם לעבודת בהמ"ק ולא צריכין כפרת נפש וא"ש:

***כי תשא את ראש בני ישראל וגו' ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם וגו'** ויל"פ ע"פ מה שכתב הת"ח במס' חול' על הא דאמרו חז"ל אין הברכה מצוי' אלא בדבר הסמוי מן העין (תענית דף ח' ע"ב) הא אמרינן בחולין דף ק"ה ע"ב בהיפך דאין יכולין המזיקין לשלוט לא בדבר שאינה מנוי' אבל בדבר דצייר וחתים לית להו רשות למישקל מינייהו ותי' שבאמת כן הוא באותה ברכה שבא בדבר הסמוי מן העין הם יכולין לשלוט והוה כזוכים מן ההפקר אבל בדבר של בעלים ממש אין יכולין המזיקין לשלוט וכן יש לומר שבני אדם מתרבים אם לא ימנו תם ובאותן יוכל חלילה לשלוט הנגף והתקנה לזה שימנו אותם אבל לעומת זה אין הברכה מצוי' בהם אמנם כל זה אם מונין אותו דבר בעצמו אבל אם מונין מחצית השקל שהן באים לכפר על בני ישראל ולא יהי' בהם נגף אז הברכה בישראל מצוי' כי הם בעצמם אינם מנוים ואפ"ה אין המזיקין שולטין בהם כי רק בדבר שאינו מנוי כלל יש להם שליטה וכאן הם מנוים ע"י מח"ה וע"ז אמר כי תשא את ראש בני ישראל דהיינו לנשאם בברכה אז יתברכו בשתים ברכה לפקודיהם שלא יחסר מהם כי לא יהי' נגף בהם ע"י המזיקין

לשלוט עליהן וגם יתרבו בתכלית הרבוי כחול הים לרוב ולזה אמר ונתנו איש כופר נפשו לה' ועי"ז יהי' שלימת הברכה בכפלים וא"ש:

זה יתנו פרש"י כמין מטבע של אש הראה לו הקב"ה ומשקלו כמחצית השקל בש"ס מנחות כ"ט ע"א אמרי' נתקשה מרע"ה ולכאורה ענין הקישוי לפרש"י ז"ל שהראהו באש משקל מחצית השקל וידוע כי מה ששקל בכסף חצי שקל הוא באויר או באש מאה פעמים ככה או יותר ואם אולי נאמר שהראהו באש שלמעלה שעור שיורד מלמעלה למטה להשפיע על מחצית שקל כסף כי כל שבמטה מושפע מלמעלה א"כ יהי' בהיפך כי טיפה קטנה א' מאלף ממחצית שקל של כסף יספיק לזה ויהי' איך שיהי' הי' צריך מרע"ה לשער ממשקל האש ההוא שיעור משקל הכסף וזה הי' קשה לשער עד שחזר והראה לו הקב"ה באש כמין מטבע ממש כארכו ורחבו אלא שמזה לא יכול לשער משקלו ע"כ הי' צריך להראות ג"כ באש שעור משקלו כדי שידע לכוון כנלע"ד (אבל יעוין תוס' חולין מ"ב ע"א בד"ה בזה זאת):

העשיר לא ירבה נ"ל ע"ד מוסר כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא רק עשר בשביל שתתעשר וקאמר הכא בנדבת המשכן או שקלים לקרבנות לא יהי' שכר מצוה בהאי עלמא והעשיר לא ירבה עשרו עי"ז כי הוא בא לכפר על נפשותיכם אבל עכ"פ הדל לא ימעיט שלא יהי' היזק והפסד לעני ע"י קיום המצוה ע"ד לוו עלי ואני פורע (ביצה דף ט"ו ע"ב) ושומר מצוה לא ידע דבר רע (וכדאיתא ריש הלכות צדקה סעיף א' לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא היזק ודבר רע מתגלגל על ידה שנא' והי' מעשה הצדקה שלום):

בשמים ראש מר דרור חמש מאות אחז"ל דרומז על מרדכי (חולין דף קל"ט ע"ב מרדכי מן התורה מניין שנאמר מר דרור ומתרגמינן מרי דכיא) נראה דכי היכא דמור הוא יוצא מליחות חיה טמאה וחוזר להיות ראש לבשמים לשמן משחת קדש וקטורת כן מרדכי יצא משמעי בן גרא ונתהפך ונעשה ראש לבשמים ומשמעי בן גרא הי' חמש מאות שנה כי בהמ"ק נבנה בשנת ארבע לשלמה המלך שמלך בן י"ב שנה ומעשה שמעי הי' אחר מעשה דבת שבע אם שלמה ומסתמא הי' אז שמעי גדול, ומעתה בא חשוב י"ב משנולד שלמה עד שמלך וד' שנה שמלך עד שבנה בהמ"ק הרי שש עשרה

שנים וארבע מאות ועשרה שנים עמד בית ראשון הרי תכ"ו שנים ושבעים דבבל דבסופם הי' מעשה מרדכי כמבואר פ"ק דמגילה (דבשנת י"ב לאחשורש הפיל פור ובשנת י"ג למלכותו נעשה הנס והוא מלך ארביסר ועמד דריוש והשלים אותו שנה ונתמלאה שבעים שנה לחרבות ירושלים ונבנה בהמ"ק ומוכח דקרוב לגמר שבעים שנה של חרבות ירושלים הי' נס פורים ע"י מרדכי יעוין שם מגילה דף י"ב ע"ז) הרי תצ"ו שנים וכבר הי' שמעי גדול בלידת שלמה הרי לכל הפחות ת"ק שנה משמעי עד שנתהפך למור דרור ונעשה ממנו מרדכי והיינו מר דרור חמש מאות:

[] **ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חורי למטה יהודה** איתא בגמרא ברכות דף נ"ה ע"א אמר ר"י אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנאמר ראה קראתי בשם אמר לו הקב"ה למשה משה הגון עליך בצלאל וכו' ומשה אמר לישראל הגון עליכם בצלאל וכו' וי"ל יען כי מלאכת המשכן הי' לכפרה על חטא העגל וא"כ בצלאל הי' שלוחם ועשיית המשכן הי' כדי שיכופרו בו בני ישראל וצריך להיות מרוצה לקהל כמו ש"צ שצריך להיות מרוצה לקהל ולא בע"כ ולכן אמר שישאל לישראל:

ראה קרא ה' בשם בצלאל (במדרש רבה שמות פרשה מ') שהראה הקב"ה למרע"ה דור ודור ודורשיו משו"ה כתוב ראה, וקשה בפ' ויקהל אמר משרע"ה לישראל ראו קרא ה' וכי משה הראה לישראל דור ודורשיו ועכצ"ל כמאחז"ל במס' ברכות (דף נ"ה ע"א) ששאל אותם הגון לפניכם בצלאל וא"כ ה"נ נימא הכי כהנ"ל דפירושו שהקב"ה שאל למשה הגון לפניך בצלאל כמו שאמרו באמת חז"ל (ברכות דף נ"ה ע"א) שהקב"ה שאל למשה הגון לפניך בצלאל וכבר כתבתי במקום אחר כי מה שנבחר בצלאל שהי' רק בן י"ג שנה, ומילא אותו חכמה תבונה ודעת אשר לא הי' כן מעולם, רק הואיל ונהרג חור על מעשה העגל ע"כ זכה שבן בנו יהי' אומן מופלא במלאכת המשכן וע"כ הוצרך לשאל את ישראל אולי להם לבושת ולחרפה מזכרת עון (שנער קטן יען שהוא בן בנו של חור יעשה בעדם המשכן) ע"כ שאל להם הגון לפניכם בצלאל, והם השיבו דניחא להו דלהוי להו כפרה (וכמו דאיתא ברשי' חולין דף מ"א ע"ב) אבל למרע"ה מה הי' צריך הקב"ה לשאל הגון לפניך ולמה נאמר ראה אעכ"ח

דהכוונה שהראה לו דור ודורשיו (וצ"ל מה שהקב"ה שאל למשה הגון לפניך בצלאל יען כי אתה רועה ישראל ומסרת נפשו עליהם בעד טובתם וגדולתם ושיעשה בצלאל המשכן לבזיון לבנ"י ומשה לא הבין וסבר כפשוטו אם הגון הוא לפניו והשיב אם לפניך הגון לפני לא כש"כ ואמר לו הקב"ה אעפ"כ לך ואמור להם לישראל הגון וכו') ועי"ל שהראהו שכבר כ' בספרו של אדה"ר שנתמנה בצלאל על כך ועדיין לא נעשה עגל, וא"כ גלוי הי' לפניו מעשה עגל א"כ מוכרחים הי' בעשייתו להורות תשובה (כדאי' במס' ע"ז ד' ע"ב) א"כ ממילא אין כאן בושה אלא כבוד לישראל:

*__בגדי שרד לשרת בקודש__ עיין במפרשים ובפי' הרמב"ן ואפשר עוד לפרש דשלא בשעת עבודה לא הי' לובשין לא בגדי חול כשאר העם ולא בגדי כהונה המיוחדין לעבודה אלא הי' להם בגדים אחרים ללבוש אשר בהם הי' מצוינים כמו בגדי ת"ח שהמה מצוינים יען כי המה הי' עומדין לשרת בקודש להורות הוראות לבנ"י כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים וגו' אלו נקראים בגדי שרד כמו השרידים אשר ה' קורא בהם:

*__אך את שבתותי תשמרו__ הנה הכא כתיב תחלה פרשת המשכן ואח"כ פרשת שבת ובפ' ויקהל אמר משה בהיפך וי"ל דהמשכן בא לכפרה לכפר בו ע"י הקרבנות ואמרו חז"ל חטאת קודמת לעולה דתחלה צריך לרצות לכפר עליו בקרבן חטאת ואח"כ יבוא הדורן דהיינו העולה אבל לאחר העגל שחטאו בע"ז ואמרו חכז"ל (שבת דף קי"ח ע"ב) דכל המשמר שבת כהלכתו אפילו עע"ז כדור אנוש מוחלין לו כל עוונותיו ואז גם שבת בא לכפרה לכפר על עון החמור מכולן על ע"ז ושאר הקרבנות באו לכפר על עוונות הקלים ממנו לכן הקדים משה פרשת שבת קודם כמו חטאת קודם לעולה וק"ל:

*__אך את שבתותי תשמורו כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם__ הרמב"ן פי' שאך בא למעט פיקוח נפש ומילה שדוחין השבת ומסמיכות הפרשה למידין שמלאכת המשכן אינה דוחה שבת א"כ ש"מ ממלאכת המשכן שהי' ענין גדול מאוד ואעפ"כ נדחה מפני שבת ובכל זאת שבת נדחה מפני פקוח נפש מוכח כי גדולה קדושת ישראל ויותר קדוש וחשוב בעיני ה' נפש ישראל משבת

ומכש"כ מבנין ביהמ"ק וזה כמה עזה אהבת הקב"ה לישראל דסמיך שמירת שבת אחר מלאכת המשכן ששבת דוחה אותה אבל אך מועט שפקוח נפש דוחה שבת וזה לדעת כי אני ה' מקדשכם שעיקר קדושתי הוא בכם:

אך את שבתותי תשמורו רמ"ז כ"א שבתות הי' ממחרת יוהכ"פ עד ערב שבת כ"א אדר כי ביום א' כ"ג אדר התחילו ז' ימים מלואים כי ביום החדש הראשון זה הי' יום השמיני למלואים ור"ח ניסן אז הי' יום א' בשבוע (כדאיתא במס' שבת דף פ"ז ע"ב) וע"כ כבר נגמר בעש"ק שלפניו, ומרע"ה ירד ביוהכ"פ שחל ביום ב' כמ"ש בתוס' בבא קמא סוף פרק החובל נמצא השבת הראשון ששבתו ממלאכת המשכן הי' בט"ו תשרי ויש כ"א שבתות עד שבת כ"ב אדר ולא בכלל, והוא גמטרי' "אך" ע"כ "אך" שבתותי תשמורו:

שבת וינפש, וסמיך לי' ויתן אל משה ככלותו וכו', כתובים באצבע אלקים רמז שבשעה ששבת וינפש בע"ש בין השמשות נבראו הלוחות והכתב והמכתב (כדאיתא במתניתן אבות פ"ה):

[] **ויתן אל משה ככלותו**, כן פתח רבי תנחומא לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים אחר שאמרו אלה אלהיך ויעשו נאצות גדולות אחר כל זאת לא הי' צריך המן לירד מה כתיב ומנך לא מנעת מפיהם הוי לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים י"ל שהרי איתא בע"ז דף נ"ד ע"ב ראוי הי' דלא תוולד ממזר אלא עולם כמנהגו נוהג ועלי לשלם לעושי רשעה וא"כ זה ניחא בדבר שהוא בדרך הטבע אשר הטביע הקב"ה משא"כ המן שהוא דבר נסיי א"כ הי' ראוי שהקב"ה לא ישנה הטבע ועולם כמנהגו נוהג ולא ירד המן לעושי רשעה, רק הקב"ה ברוב חסדיו ארך אפים ורב חסד הוריד להם מן בכל זאת וזה דבר גדול, ויפה אמר דניאל לך ה' הצדקה:

ויתן אל משה ככלותו, איתא במד"ר זש"ה לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים עיי"ש וי"ל כך דהנה כתיב כי קרן עור פני משה עיי"ש פירש"י (בפסוק ויראו מגשת אליו) שזהו הי' גנאי לישראל שלא יוכלו להביט פני הסרסור נמצא שנתן הקב"ה מתנה למשה שיהי' לו קרני הוד במה שהוא לנו לבשת וגם לחרפה וזהו לך ה' הצדקה שאתה נותן צדקה במה שהוא לנו לבשת הפנים וזהו קצת תרעומת ח"ו, אך כל זה אי הי' הקב"ה

עושה זה במדת צדקה למשה יש קצת להתרעם שבייש אותנו במתנתו שנתן למשה כנ"ל אך אי משה השיג כ"כ למעלה ע"י שזכה לקרני ההוד ע"ד חכמת אדם תאיר פניו א"כ אין תרעומת כנ"ל דמאי הו"ל ית"ש למיעבד א"א לקפח שכר משה ח"ו, והנה ידוע דרוש חז"ל (מד"ר כי תשא פרשה מ"א) ויתן אל משה שלא הי' אפשר לו להשיג התורה עד שנתנה לו במתנה והא"ש דאנו מתרעמין לך ה' הצדקה ולנו עי"ז בשת הפנים כנ"ל:

וא"נ י"ל בקיצור דאחז"ל ככלתו כמתנת חתן לכלה, ולפע"ד פרושו שאינה כסתם מתנה שהיא מוחלטת אך נתנו לו כחתן לכלה דע"ד קדושיו הראשונים נתן וקיי"ל מוהרי הדרי ה"נ על תנאי נתנה במתנה לכן כשנשברו הלוחות נתבטלו הקדושין ואיתא במדרש הספר והככר ירדו כרוכים משמים נראה דיליף זה ממסורה דשני פעמים כתיב ויתן תחלת פסוק בתורה ויתן לך אלקים מטל השמים ויתן אל משה ככלתו לרמז ששניהם ירדו כרוכים וא"כ גם מתנה זו הוא רק כמתנת חתן לכלה אבל לא מוחלטת וזה לך ה' הצדקה שהצדקה שאנו נותנים שלך הוא אעפ"י שהארץ נתן לבני אדם מ"מ אינו בהחלט כ"א כמוהרי דהדרי ולכן לנו בשת הפנים והצדקה שלך ע"ד שאמר דוד המלך ע"ה ממך הכל ומידך נתנו לך וא"ש המדרש על פסוק זה וק"ל:

ויבן מזבח לפניו, ברש"י ראה אהרן חור זבוח לפניו שהי' מוכיחם והרגוהו וי"ל הא דנקהלו על חור תחלה כי חשבו אהרן אבל על משה כי סברו שמשה מת (כדאיתא ברש"י שראו מיטתו של משה באויר) ואין שכינה שורה אלא מתוך שמחה:

[] **ואעשה אותך לגוי גדול** ברש"י שם אתה אומר לי ואעשך אותך לגוי גדול אם כסא של שלשה רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד רבים מקשים הלא עם משה יחד יצורף להיות כסא של ד' רגלים וכד הוינא טליא כבר שבע שנין אמרתי ליישב עפ"י מה שאיתא (ברכות דף יו"ד ע"ב) א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו משה תלה בזכות אחרים שאמר זכור לאברהם וכו' תלו לו בזכות עצמו שנאמר לולי משה בחירו חזקיה תלה בזכות עצמו וכו' וא"כ ממנ"פ אם יתלה

משה בזכות עצמו אזי יתלו בזכות אברהם יצחק ויעקב והרי כסא של ג' רגלים ואם יתלה בזכות אבות אז יהי' בזכותו והוה כסא של רגל אחד וא"ש וק"ל:

[] **ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים** איתא בסנהדרין ס"ג ע"א א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט וברש"י דהשתא לא כפרו בהקב"ה לגמרי אלא ששתפוהו בדבר אחר הקשו אותי מק"ק ווילנא הא מקרא מלא הוא בנחמיה ט' פסוק ח"י אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים מפורש שאמרו העלך בלא וי"ו וביותר תימה הלא גם אלה לשון רבים ולמה אמר דווקא וי"ו שבהעלוך, ונלע"ד דהנה רש"י פי' דפירושו של אל הוא לשון תקיף וחוזק ולכן יתכן בו לשון רבים לומר "אלקים" שמורה על כוחות רבות כי הקב"ה בעל הכוחות כולם וכן הוא בש"ע או"ח סימן ד' שיכוין בשם אלקים תקיף ובעל יכולת ובעל הכחות כולם) והנה המה אמרו "אלה" לשון רבים פי' כחות רבים ואלו אמרו אשר העלך לשון יחיד משמע שכל הכחות משותפים חלילה בעגל זה והוה כפירה לגמרי בה' לכן כיון שאמרו העלוך לשון רבים הוה שיתוף אבל בנחמיה כתיב זה שמורה על דבר זה מיוחד לכן אם גם אמרו אשר העלך לשון יחיד מ"מ רק במשמע שכחו לדבר זה בלבד אבל שאר כחות הם למי שהמה לו וממילא הוה ג"כ שיתוף וק"ל:

אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים, בגמ' סנהדרין ס"ג ע"א איתא א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט ראיתי מי שהקשו הלא פסוק מפורש הוא בנחמיה ט' פסוק ח"י אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדולות וכתיב העלך בלא וי"ו ויש ליישב דיש לדקדק בנחמיה כתיב זה לשון יחיד וכאן כתיב אלה ויותר תמוה דבמד"ר שמות פרשה י"א איתא וז"ל אכה"ג עמדו ופרשו אותה אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך ממצרים כלום מהו ויעשו נאצות גדולות חירופין וגידופין שהי' שם וכו' עכ"ל מביא המדרש בשם אכה"ג לשון אלה אלהיך אשר העלוך ולא כמו שכתוב בנחמיה וצ"ל דהיינו הך ממש ונ"ל דהנה איתא ברמב"ן ובאב"ע שטעותם הי' כי אמרו כבוד אלקים חונה בצורת גויה ויען כי זה משה האיש

לא ידעו מה הי' לו לכן בקשו עשה לנו אלהים פי' צורת גויה תחתיו ויעוין ברמב"ן בפסוק ויאמרו אלה אלהיך ובפסוק אשר ילכו לפנינו ובפסוק וישב העם לאכול וחטאו במחשבה רעה במחשבת פיגול והנה ידוע מאמר פילוסופים הראשונים כי עזב ה' את הארץ כי אין כבודו להשגיח בתחתונים רק רומה על השמים אלקים כבודו בעליונים והנה כבר ידוע כי הי' גלות הנפש מה שהי' משוקעים בארץ מצרים הטמאה ערות הארץ שהי' בה משוקעים במ"ט שערי הטומאה כל ימי ישיבתם בארץ ההיא וגם הי' גלות הגוף מה שמצרים מעבידים אותם נדכתיב וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים מעבידים אותם פי' אנשי מצרים וזה י"ל הי' מחשבותם המפולגת כי חשבו שהקב"ה משגיח רק בעליונים בשמים ממעל בדברים הרוחניים אשר בשם שמים יקרא אשר המה לעד קיימים כנאה למלך חי וקיים אבל בדבר גופני בארץ מתחת אשר אין לו קיום וחלף עבר והולך בזה מסר השפעתו לכוכבים ומזלות ושרים שהם ינהגוהו והסיר השגחתו מהם לגמרי וידוע דעגל אשר הי' תבנית שור אוכל עשב טעו בזה בדמות שור שראו במרכבה העליונה במתן תורה כדאית' במד"ר שמות פ' מ"ב וי"ל הכוונה כי דמות ארבע חיות במרכבה הוא אדם שור אריה נשר וסברו כי כולם נכונים הם בתחלתה נמסר הכל למשה שהוא דמות אדם ואח"כ באומרם כי זה משה לא ידענו מה הי' לו כי בשש לירד חשבו שעתה יהי' השפעה העליונה למסור הנהגת עולם הזה הנהגה זו ע"י שור וזה י"ל הי' כוונתם שאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים בשיתוף כי הקב"ה המשגיח על הרוחניית העלם "מארץ" מצרים ממ"ט שערי טומאה וזה העגל העלם מעינוי הגוף מתחת יד מצרים כמחשבותם המוטעת כי לדברים הגופניים נמסר לו השגחה העליונה חלילה אבל בנחמיה כתיב זה אלהיך אשר העֶלך ממצרים לא כתיב מארץ מצרים רק ממצרים דפרושו מתחת ידי אנשי מצרים משיעבודם בעבודה העלך העגל הזה לבדו כמחשבותם הרעה כי נמסר לו כח זה לבדו ונקט לשון זה לשון יחיד כי לענין חירות הגוף סברו העגל לבדו העלם ופסוק דהכא ודנחמיה אחד הוא, רק אשכה"ג ביארו ופירשו כוונתם כמו שאיתא במד"ר וק"ל, ועוד י"ל כי ידוע כי הערב רב לא נתגיירו לשם שמים רק בראותם גודל הצלחת ישראל וכמה ניסים וגבורות שנעשה להם נתגיירו ודבקו בהם

בישראל ובפרט כי הקב"ה הבטיחם להביאם אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש ובאמת כאשר התענו במדבר בלחם ומים מיד ראשית המתלוננים הי' הערב רב כי תכלית עלייתם הי' למען עושר וכל טוב וכיון שנתענו בדרך הרי תוחלתם נכזבה משא"כ בנ"י אשר הי' תכלית עלייתם מא"מ לקבל התורה על ההר הזה ולכנס לא"י לקיים המצות התלויות בארץ לא התלוננו מיד כי אין זה עיקר מגמתם רק כאשר בא מים עד נפש גם הם בקשו אוכל למו והערב רב חשדו וסברו כמוהם גם בנ"י המה שכוונת תכלית עלייתם הי' רק בשביל רכוש גדול כסף וזהב ועושר כנאמר להם ונצלתם את מצרים וכמו שהי' מקובל אצלם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וידוע כי הערב רב עשו את העגל כדאיתא ברש"י ובמדרש כדי להטעות את ישראל ובזה יש לפרש הכתוב זה אלהיך אשר העלך ממצרים זה הוא שהעלך זה הי' כוונתך כי התאוית למען הרבות כסף וזהב וזה הי' עיקר עלייתך ותכליתך ולא לקבל תורה ולעבוד השם ובזה באו לקנטר את ישראל וזה כתוב אף כי עשו להם עגל מסכה פי' הערב רב ואמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדולות בזה לישראל שביזו את ישראל בזה ואפ"ה מנך לא מנעת מפיהם כי לך ה' הצדקה וק"ל (מש"מ):

***וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו** השל"ה מביא פי' דלכך ינחם הואיל ודיבר כביכול כעין האדם שע"י הדיבור נתמעט כעסו וכן כאן ע"י הדיבור נצטער משה רבינו ע"ה צדיק הדור וצערו הגדול הועיל לכפר על בני ישראל כמו שדרשו חז"ל על משיח והוא מחולל מפשעינו שסובל יסורים כדי לכפר על בני ישראל (סנהדרין צ"ח ע"א ברש"י שם) ובזה יש לפרש הקרא והי' כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם שדרשו חז"ל (מגילה דף י"א ע"א) על מעשה המן הכוונה דמיתי מלשון דום לה' ולשון שתיקה כי אין הקב"ה שלח לא נביא ולא חוזה והפורענות גדול כן הי' בימי מרדכי ואסתר, יען רק אשר דמיתי ולא דברתי ע"י נביא הי' הגזירה קשה מאוד כמובן ורק ע"י נס גדול נצולו:

ויפן משה וירד מן ההר לשון ויפן מורה לנו כי תיכף שנאמר לך רד פירש"י שנתנדה י"ל מיד נעשה מחיצה בינו לבין הקב"ה, ולא הוצרך לירד דרך עלייתו פניו לאחריו אלא ויפן וירד פניו לפניו ואחוריו לאחריו כי הי' מחיצה בינו לבין השכינה:

מזה ומזה כתובים בירושלמי דשקלים שהי' כתובים על כל לוח עשרת הדברות ד' פעמים (רבי סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה שנאמר מזה ומזה הם כתובים) היינו שהי' נקראים מלמעלה למטה ומלמטה למעלה וכך היו נקראים משני עבריהם, נמצא בשני לוחות ח' פעמים עשרת הדברות ועוד ד' מצדיהם בעובי ימין ובעובי שמאל וצד עליון ותחתון נמצא י"ב פעמים כתובים עשרת הדברות והמה כתובים באצבע אלקים, כמה לקו מצרים באצבע עשר מכות, ומדה טובה מרובה על א' חמש מאות, ה"ל כתובים באצבע אלקים חמשת אלפים ברכות וי"ב פעמים ככה כנ"ל ה"ל י"ב פעמים חמשת אלפים ברכות היינו שש מאות אלף למספר בני ישראל (כי התורה משפיע ברכות לישראל):

והלוחות מעשי אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות וכו', כתובים באצבע אלקים, הנה אותו הכתב עצמו חזר למעלה ונחקקה בלוחות שניות שהי' מעשי ידי אדם משה רבינו ע"ה כדכתיב פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, והלוחות עצמן שהי' מעשי אלקים לא נתבטלו שהאותיות פרחו מהם והגוף הלוחות שבריו נשארו ומונחים בארון לנצח מלחמת ישראל, (כדאיתא בירושלמי שקלים פרק ששי א"ר יודא בר אילעי שני ארונות הי' מהלכין וכו' ואחד שהי' שברי לוחות נתונין לתוכו וכו' זה שהי' שברי לוחות נתונים בתוכו הי' נכנס ויוצא וכו' יעוין שם), מתחלה כשהי' אדוקים זה בזה מכתב אלקים עם מעשי אלקים אז הי' חירות מאו"ה ולא הי' אפשרות לבוא שם מלחמה על ישראל כמו שיהי' לע"ל ונתתי שלום בארץ, אך עכ"פ עדיין הי' כח זה נשאר בהשברים ההמה שכשיצאו למלחמה נצחו על ידי הארון שיצא עמהם למלחמה שבו שברי הלוחות:

[] **ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה** פי' דגם יהושע הבין שהוא קול ענות רק שהסברא הוא נותן שא"א שישתקו הצדיקים למעשה הזה ויש מלחמה במחנה, וגם משה חשב ג"כ זה דמה"ט הביא הלוחות ולא הניחם למעלה או שברם למעלה כי חשב שיש בהם צדיקים רק כאשר בא הרגיש שאין כאן מלחמה רק קול ענות וא"כ הי' ראוי לשבר תיכף הלוחות אלא שאין לדון עפ"י אומדנא כדאיתא במדרש רבה

דלכן לא שבר הלוחות עד שראה את העגל שעשו כדי ללמוד לדורות שאין לדון עד שיראה הדיין בעיניו ע"כ המתין עד שראה בעצמו אעפ"י ששמע מהקב"ה:
כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם, כי אהרן רצה להקטין החטא לומר שלא כחשו בה' לומר לא הוא אלא אמרו עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו במקום משה כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו וכפירש"י שהשטן הראה להם מטתו באויר ואמרו זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו, והי' זה להקטין חטאם לפני השי"ת אך לשמצה בקמיהם המצרי' כי יאמרו ראו מת רבן וקמו לצחק ולא הספידוהו והלא מצרים הספידו יעקב שבעים יום כדאיתא ברבה פרשת ויחי שמשום כן זכו גוים לשמוח באיד שונאי ישראל שבעים יום בין אגרת לאגרת מיוה י"ג ניסן גזירת המן עד כ"ג סיון שיצאו האחשתרנים ונעשה לנו נס והצילנו הקב"ה באגרת של שמחה, וא"כ איך לא הספידו רבן משה והי' זה לשמצה בקמיהם ונח יותר לומר שעע"ז סתם אע"ג שהחטא גדול אבל איננו לשמצה גבי מצרים קמיהם של ישראל כי יאמרו כמוהם כמונו עע"ז ע"כ צוה משה ויהרגו הלוים בהם בפרהסיא ובפומבי' ופרסם בין הקמים שהי' ע"ז שלימה ולא שבקשו משה אחר ולא נדמה להם שמת אלא כחשו בה' ע"י ערב רב ולא יהי' חילול ה' הגדול בין מצרים:
[] **ויאספו אליו כל בני לוי** לאשמעינן אפי' עדת קרח הגם שלבם הי' חלק ממשה מ"מ כאשר בא לכבוד השם יתברך שמעו בקולו וחגרו עוז ללחום מלחמת השי"ת:
כשלשת אלפי איש איתא ביומא (דף ס"ו ע"ב) שאלה אשה חכמה את ר"א וגו' וכי מאחר שמעשה העגל שוין מפני מה אין מיתתן שוה א"ל אין חכמה לאשה אלא בפלך שנאמר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו וכבר כתבנו בזה כמה פעמים וכעת יובן כך דהנה הש"ס מסיק שם הטעם לשינוי מיתתם דאותן שחטאו בעדים והתראה בסייף בלא עדים ובלא התראה בדקם כסוטות ואותן ששמחו וראו מתו בהדרוקן, והנה המהרש"א ח"א ריש מס' כתובות כתב דכפיית ההר הי' בחינת חופה וע"כ מברכים מקדש את עמו ישראל ע"י חופה וקדושין ואמ"ו בס' הפלאה פלפל בזה דא"כ לא שייך טענת מודעא דאין אונס בנישואין, והנה לפי"ז קשה ממנ"פ אי הי' אז בחינת חופה כדעת המהרש"א ח"א הנ"ל, א"כ מ"ט דנם בסייף כבני נח הלא כבר

קבלו התורה ואין לומר שטענו מודעא הא אין אונס בנישואין ועיין משפירש"י שם שהי' נעלם ממשה באיזה מיתה ידונם וע"כ דנם בסייף והמהרש"א דחה דא"כ הי' לו לומר עמדו ואשמעה, ואי נימא שהי' להם דין ארוסה ושפיר טענו מודעא והי' להם דין ב"נ א"כ איך השקם כסוטות הא אין משקין ארוסות וקשה ממנ"פ א' משניהם וי"ל לעולם הי' להם דין נישואין ושפיר השקם כסוטות ומה שדנם בסייף היינו טעמא לפמ"ש הרמב"ן בעובדא דפלגש בגבעה דשלא כדין שאלו ישראל מאנשי בנימן תנו האנשים ונמיתם כי על אותו השבט מוטל להמית המחוייבים מיתה בשבטו לא על ישראל ואין להם לתת האנשים האלו כדי שימיתם הם, כ"א בסנהדרין של אותו השבט, וא"כ נחזי אנן בעגל שהי' כולם חשודים שהרי בדקם כסוטות והרבה מידי הרהור לא יצאו ושמחו בלבם וקיי"ל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ואיך ידונם בסנהדרין של כל שבט ושבט זה א"א לכן צוה ללוים עברו ושובו משער לשער וגו' לא בדין הסנהדרין אלא בדין המלך והמלך אינו יכול לדון בד' מיתות כ"א בסייף כמבואר ברמב"ם הלכות מלכים ולכן דנם בסייף וא"ש והנה כל זה אי נשים פסולין לדון עיין פ"ק דשבועות, דאל"ה היה יכול לדונם בסנהדרין נשים שהי' כולם כשרים שלא חטאו בעגל והטעם דאין משיבים נשים בדין דבעי בסנהדרין חכם חרשים ואין חכמה אפי' לנשי אותו הדור שהרי כתיב וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ולמה לא מילא ה' אותם בשאר חכמה כמו שמלא לשארי חכמי לב כדכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה אעכ"ח דאין חכמה ולא היה ראוי לדון וע"כ דנם בדין מלך בסייף והנה המאמר מבואר לפניך ודו"ק:

אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ועשו להם אלהי זהב תיבת להם מיותר יש לפרש דהנה מי שחוטא לנפשו הגם שרע ומר הוא מאוד מ"מ יש קצת התנצלות לעשות תשובה כי אנוש קרוץ מחומר ולא יכול לעמוד על טבעו ותאוותיו אבל להחטיא את הרבים לזה אין מענה ואין מספיקים לעשות תשובה והנה הערב רב לא לעצמם עשו העגל רק לישראל כדי להטעותם כפירש"י וכמו פריצי בני עמינו שבונים היכלות להתפלל בהם ומתקנים כל צרכי הציבור והם אינם צריכים לזה כי כבר השליכו כל התורה כולה אחרי גיום רק למען המשיך לבות בנ"י אשר עוד ניצוץ יראת ה' בלבבם

בחלקלקות לשונם ובמאמרים אשר יכזבו להם ובודים מלבם להטות מני דרך הישר וזה שאמר משה אנא חטא העי"ה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב פי' הערב רב עשו להם לישראל אלהי זהב וק"ל (משי"מ):

[] **ויגף ה' את העם על אשר עשו העגל אשר עשה אהרן** מיותר כי ידוע כי אהרן עשה כמו שמפורש בקרא וי"ל זה הי' חטאם ביתר שאת על שהכריחו לאהרן לעשות ע"ז והי' חילול השם בעיני האומות כי הגדול והמובחר שבהם עשה ע"ז מה שלא הי' כ"כ חילול השם אלו אחד מהמו עם עשה כזאת כמובן, (ויש לפרש בזה כי פרעה "אהרן" לשמצה בקמיהם ע"י שאהרן עשה אותו זה הי' חילול השם הגדול לשמצה בקמיהם):

והביטו אחרי משה איתא בירושלמי שקלים פ' חמישי הלכה י"ג תרין אמוראין חד אמר לשבח וחד אמר לגנאי חמו שקיה חמו כרעיה וחמו קופריה אכיל הוא מיהודאי ושתי הוא מיהודאי כל מדליה מיהודאי וח"א לשבח הלואי מחמי צדיקא ומיזכי טובא דזכת למחמי יתיה (ובקידושין דף ל"ג ע"ב) איתא לשבח שלא היו יושבין עד בואו האהלה ונתכסה מעיניהם כדין נשיא שעומדין מפניו ואין יושבין עד שיתכסה מעיניהם וי"ל דהוא הוא כיון שאמרו שזכות רב יש למי שזוכה למחמיה יתיה לכן הביטו אחריו עד בואו האהלה ונתכסה מעיניהם והנה ז"ל הגמרא יש אומרים לגנאי כדאיתא ולא אמרו מאי הגנאי ואיתא ברש"י שלא רצה הש"ס לומר גנאי למשה אבל מפורש במדרש תנחומא וקשה למה המדרש משמיענו הגנאי וגם קשה הלשון כדאיתא על מה סמכו שאמרו כדאיתא לכן נלע"ד דהנה בתרגום יונתן איתא בפסוק הזה קיימין כל רשיעא עמא וכו' ומסתכלין בעיני בישא אחורי משה עד זמן מעליה למשכנא וכבר תמה המפרש שם למה מביא התרגום כאותו מ"ד לגנאי ולא לשבח וגם למה לא אמר שניהם לשבח ולגנאי כי יש לומר דשניהם אמת דיש היו אומרים כך ויש היו אומרים כך לכן נראה דידוע הבטה פירושו הסתכלות הרבה מאוד וראייה פירושו ראי' בעלמ' והנה הרואה פני חכם מחמת יראת הכבוד והתרוממת בוש הוא להסתכל בו בפניו ודי לו בראייה בעלמא אבל בעלי קנאה ועין הרע המה מסתכלים בדבר ובאיש הזה הרבה מאוד כידוע טבע בעלי עין הרע ויען דכתיב והביטו אחרי משה עד בואו האהלה ולא ויראו לכן תרגם יונתן כפשוטו לגנאי דהסתכלו בו הרבה

בעין הרע דמשמעות הקרא הכי הוא ויפה אמרו חז"ל לגנאי כדאיתא פי' כדמוכח מפשטות הפסוק (וכן מצינו במה שמפורש בקרא נקט הש"ס לשון כדאי' גמרא ערכין דף ט"ו ע"ב יעוין שם) אך מ"ד לשבח דקדק מעד בואו האהלה קאי על ונצבו מפני כבודו של נשיא וק"ל (מש"מ):

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת יש לפרש ספרו של אדה"ר שהראהו הקב"ה למרע"ה דור ודור ודורשיו, ואית' במד"ר פרש' ראה קראתי בשם בצלאל מלמד שהראהו הקב"ה למרע"ה ספרו של אדה"ר שבו נכתב בצלאל היינו קראתי בשם, והנה כתיב ואתה אמרת ידעתיך בשם י"ל ג"כ כנ"ל הקב"ה הראהו למרע"ה כבודו הרב בספרו של אדה"ר שהוא כתוב בראש כולם וכל חכמי דורות ודורשיו תלוים בו (וכמו שאיתא במס' בבא מציעא דף פ"ו ע"א בספרא דאדם הראשון כתיב ביה שמואל ירחינאה חכם יתקרי רבי לא יתקרי ואסותא דרבי על ידו תהא) אך יש לעיין מה הכבוד הזה הלא בצלאל בן י"ג שנה והשפיע עליו הקב"ה חכמה תבונה ודעת וכל מלאכה וידע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ ולא בכחו ועוצם ידו ולא בכשרון מעשיו כ"א ברצון הבורא ית"ש א"כ אין כבוד למרע"ה כי לפי"ז משוא פנים יש בדבר ח"ו, אבל האמת יורה דרכו שעשה הקב"ה לטובת ישראל יבוא בן בנו של חור שמסר נפשו להריגה על עשיית העגל שבקשו ממנו לעשות אותו ויכפר על מיתת אביו והריגתו, אלא לפי"ז מוכח שכבר בימי אדה"ר כשנכתב בספר דור ודורשיו כבר הי' גלוי לפניו מעשה העגל כי משמי' היתה זאת שלא היו ראוין לאותו מעשה אלא להורות תשובה (כדאי' ע"ז ד' ע"ב) א"כ ראוי לישא חטאתם, ואם אין ע"כ חכמתו של בצלאל בלי טעם וע"כ אין כאן כבוד ותפארת שאכתיב גם אני באותו הספר ומחני נא ושמע הקב"ה תפלתו ומחל להם:

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא ואמרו חז"ל משום זה לא נזכר שמו של מרע"ה בכל מלאכת המשכן תרומה ותצוה נ"ל לפרש הנה עד"מ בפ' ויקרא פרשת עולת בקר וצאן ועוף וגם מנחה הופסקו פרשיות אבל לא כתיב וידבר ה' אל משה כיון שהכל ענין כפרה אחד, אמנם פרשת חטאת וכן שלמים וכן אשם שכל אחד כפרה בפ"ע נאמר ויאמר ה' אל משה, ע"כ אומר אני טרם שנעשה העגל והי' עשיית

המשכן מצוה, וכל כלי מצוה בפ"ע, הי' ראוי לומר וידבר ה' אל משה לעשיית ארון וידבר ה' אל משה לעשיית שולחן וכן לעשיית מנורה והי' נזכר שמו של מרע"ה על כל מ"ע שלהם, אך אחר שלא נתכפר עון העגל אלא ע"י המשכן וכלו כפרה אחד א"כ אעפ"י שהופסקו הפרשיות אבל לא נתייחד אמירה ודבור לכל אחד בפ"ע והיינו אם תשא חטאתם בלא עשיית המשכן נמצא המשכן הוא כמה מ"ע איני אומר מחני כי טוב לייחד הדבור בכל פרשה ופרשה ואם אין א"כ עכ"פ תמחול להם ע"י המשכן וא"כ מחני נא כי הכל כפרה אחד ולא יוזכר שמי בשמנה עשר פרשיות:

וידבר ה' עם משה פנים אל פנים כאשר ידבר אא"ר ושב אל המחנה י"ל איתא במדרש משה רבינו מחציו למעלה אלקים ומחציו ולמטה איש יש לפרש דידוע דאם הנביא הי' רוצה לזכות למראות אלקים צריך תחלה הכנות רבות והתבודדת והתפשטות הגשמיות עד שדבק נפשו בנועם ה' ובשעה הזאת הוא כאלו מת ועבר ובטל מן העולם ואח"כ אחרי ראה חזיונו חזיון הנבואה לאט לאט ישוב רוחו אליו וירד מהתדבקו' מעולמו' העליוני' מעולם לעולם מטה מטה עד עולם השפל הזה לכן משה רבינו לא הי' צריך להכנות והתבודדת כי תמיד הי' במדריגה העליונה דבוק בהשי"ת אם גם הי' מעורב בין בני האדם ודבר עמהם ושפטום לא זז מדביקותו בה' ולכן לא הי' צריך הכנות והתבודדת ואמר עמדו ואשמעה מה ידבר ה' ובזה יובן המדרש מחציו ולמעלה אלקים ומחציו ולמטה איש שניהם הי' מצומדים יחד ברבינו משה מחציו ולמעלה אלקים הי' דבק נשמתו בדביקות בנועם ה' במדריגה העליונה ואז בשעה הזו ובעת הזאת הי' ג"כ ומחציו למטה איש ככל האנשים מעורב בין הבריות ועוסק בעניניהם ושפטום בכל עת ובכל זאת לא זז מדביקתו בהשי"ת וזה ודבר ה' עם משה פנים אל פנים ושב אל המחנה כל זה הי' ברגע אחד ה' דבר עמו ושיבתו אל המחנה כולו בחד הדרגה ונקל לו מאוד ולא הי' צריך הבדל והכנה בינתיים ובאמת איש כזה נאה לו להיות מנהיג ורועה נאמן לזכות הרבים והנה זה הוא המדרגה היותר גדולה להיות דבוק בה' תמיד ובכל זאת לנהל עם ועדת ה' צאן קדשים גם בעניני עוה"ז ולאו רועה ומנהיג יזכה לזה כאשר יעסוק בעניני העוה"ז להיות בכל זאת בהדרגה העליונה בתכלית הדביקות וזה ולא קם עוד נביא בישראל

להיות בישראל באמצעם ומעורב ביניהם ולא בהתבודדות מהם "כמשה" כאשר הי' משה כי הי' מלכם ועשה מלחמותיהם ודנם ושפט אותם ובכל זאת אשר ידעו ה' פנים אל פנים אספרקלריא המאירה שהיא המדרגה היותר גדולה ובזה יש לפרש הפסוק וראה כל העם אשר אתה בקרבו שאתה ביניהם תמיד עי"ז יראו ויבינו את מעשה ה' כי נורא הוא והנה יעקב הי' איש תם יושב אוהלים ואח"כ כאשר עסק בהוויות עולם במקנה וקנין ורועה צאן וכאשר הי' טרוד מרמאות לבן אשר רמה אותו אלף פעמים ויותר (כמבואר במדרש תנחומא פ' ויצא) וסבותיו האחרים ובכל זאת לא ירד ממדריגתו אלא הי' דבוק בה' ואז זכה לברכה העליונה ונקרא שמו ישראל וזה שאמר לו המלאך בבואו מלבן כי שרית עם "אלקים" ועם "אנשים" שניהם יחד ובכל זאת ותוכל עמוד על מעמדך ולא נפגם כל שהוא אלא הי' כמאז מובחר שבאבות צורתו חקוקה תחת כסא הכבוד וי"ל דלכן נקרא יעקב ישראל בשני שמות אלו יחד משא"כ באברהם דרק אברהם שמו לבדו והקורא לאברהם אברם עובר בעשה ולא תעשה משא"כ יעקב (ברכות דף י"ג ע"א) להורות על מדריגה גדולה הזו, וק"ל (מש"מ):

[] **ונפלינו אני ועמך** דרשו חז"ל היינו שלא ישרה שכינה רק על ישראל (ברכות ה' ע"א) י"ל דלכן בקש משה עכשיו אחר חטא העגל שלא ישרה הקב"ה שכינתו רק על ישראל ולא על אומה אחרת כי קודם העגל לא איכפת כלל אם יקום עוד חסיד או"ה ויכיר את הבורא ית"ש ויעמוד בעשרה נסיונות והקב"ה יבחור בו כמו שהי' באברהם אבינו ומי יתן שיהי' כל הארץ מלא דעת ה' אך עתה אחר שחטאו ישראל במעשה העגל בקש משה לכבוד ישראל שלא יקום עוד אומה אחרת כמוהם כדי שלא יהי' להם אז יתרון על ישראל אם האומה האחרת לא יחטאו בחטא גדול כזאת ולכן סגר משה בתפלתו עליהם הדרך רק מי שרוצה להדביק בה' ובתורתו צריך להתגייר ולדבק לאומה ישראלית ויהי' לעם אחד:

הראני נא את כבודך נ"ל עפ"י מ"ש רמב"ם דמרע"ה לא הי' לו שום מדה אנושית המפסקת ומבדלת בינו לבין המקום, כ"א קצת מדת הכעס ויחר אף משה והיינו אספקלרי' המאירה נהי דמאירה מ"מ אספקלרי' הי' המפסקת אלו דברי רמב"ם ז"ל ונ"ל דהתפלל מרע"ה הראני נא את כבודך ר"ל הסר ממני גם מדת הכעס ואז גם

אספקלרי' לא תהי' מפסקת, והשיב לו הקב"ה לא יראני האדם כי אם גם אפילו הקליפה הדקה לא תהי' מפסקת א"כ אינינו אדם כלל ותפרד נפשו ותדבק במאור העליון כי לא נשאר שום תוך שהוא הגוף נרתיק לנשמה:

אני אעביר כל טובי על פניך פי' רמב"ם במורה כל סתרי בראשית שנאמר בהם כי טוב וצריך לבאר כי הוא זה כל מעשי בראשית עם גבוה מעל גבוה האצילות ששת ימים הידועים שנאמר בהם שבעה פעמים טוב ובאחרונה בפעם השביעי נאמר טוב "מאוד" והוא עד שער "נו"ן" שבבינה וע"ז אמר ופני לא יראו כי לא יראני האדם וחי, הנה ז' טובות, אבל מאו"ד שהוא המות, (כדאיתא במד"ר בראשית מאוד זה המות בתורתו של ר"מ הי' כתוב והנה טוב זה מות ויעוין עוד שם הרבה כיוצא בו) לא ראה כי לא יראני וחי, ע"כ ז"פ טוב גמטרי' קי"ט שנים שחי מרע"ה ובשנת ק"כ הגיע למאו"ד אז מלאו ימיו ושנותיו:

וראית את אחורי ברש"י הראה לו קשר של תפילין ופני לא יראו, כי תפילין על המוח להיות בכל יום ובכל רגע כאלו בעיניו יציאת מצרים ואחדות השי"ת קבלת מלכות שמים בהר סיני, וקשר של תפילין מאחורי המוח ששם מקום הזכרון לאחר שנפרדו הצורות מלפני האדם עדיין הם חקוקים באחורי המוח לזכרון והיינו אפילו אם אינם בכל רגע ורגע כאלו עומדים לפני ה' מ"מ זכר ה' לא ימוש ממנו ע"כ הקשר הוא בכלל ואתם הדבקים אבל לא כמו הטוטפות בעצמו, ולעומת זה הקב"ה מניח תפילין (כדאיתא ברכות דף וי"ו ע"א מנין שהקב"ה מניח תפילין והנהו תפילין דמרי עלמא כתיב בהו את ה' האמרת וכו' וה' האמירך וכו') בטוטפות שלפניו את ה' האמרת וה' האמירך אהבת צדיקי ישראל וקדושיהם הנתונים לטוטפת לפנים, ואפילו אותם שאינם חשובים מ"מ קשורים באחורי המוח בקשר לזכרון לפני ה' תמיד ואותו הזכות של ישראל ודביקותם ראה משה אבל זכות הצדיקים עצמן שבטוטפות עליהם כתיב עין לא ראתה אחז"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה אלקים זולתך (שבת דף ס"ג ע"א) ע"כ ופני לא יראו:

[] **וראית את אחורי ופני לא יראו** י"ל על פי רמז הנה אנו רואין כמה דבריה סיבות מסיבות שונות הנעשים בארץ מתחת אשר אנו מתמיהים למה עשה השי"ת ככה

אבל לאחר רבות הזמן אנו רואים ומבינים למפרע הכל כאשר לכל כל הסיבות תכלית כוונתם כי כולם הי' הכנות כדי שתיעשה דבר גדול כזה וכאשר היתה בנס פורים הריגת ושתי ולקיחת אסתר וכל הסיבות שהסביבו לדבר הזה והכל הי' הכנה להצלת ישראל אבל קודם שנעשה פתגם המלך אין אנו מבינים רק מאמינים כי בלי ספק לא דבר רק הוא רק ממנו טעם הדבר כמוס ונעלם וזה האמונה טובה גדולה הוא לנו כי מקבלין שכר על האמונה וזה וראית את אחרי לאחר שנעשה תכלית הדבר תראה ותבין למפרע מה שהי' ומה שנעשה אבל לפני לא יראו קודם עשיית הדבר לא יראו ולא יבינו תכליתו וזה ופני לא יראו:

וראית את אחרי ופני לא יראו, הנה השם הוי"ה ב"ה בגימטריא כ"ו ואחוריים של השם הוי"ה ב"ה (פי' אותיות שהמה אחרי אותיות השם כגון אחר י' כ' ואחר ה' ו' ואחר ו' ז' ואחר ה' ו' המה אותיות כ'ו'ז'ו בגימטריא ט"ל (והוא שם אחד משמות קדושים ועל המזוזה כותבין מאחוריה כוז"ו במוכס"ז כוז"ו שהמה שמות אחוריים של שמות "הוי"ה אלקינ"ו הוי"ה" (ואיתא בהלכות מזוזה (סימן רפ"ה בש"ך שם סעק"ד) כשיוצא לדרך יניח ידו על המזוזה ויאמר "בשמך טל אטלה" כי טל בגימטריא "כוזו"), והנה השם הוי"ה ב"ה עם אחוריים דהיינו שם כוז"ו בגימטריא ס"ה כמנין השם אדנ"י והפנים של שם הוי"ה ב"ה הוא טדה"ד בגמטריא כ"ב וגמטריא של השם הוי"ה ב"ה עם שמות הפנים ואחור הוא פ"ז (ראשו כתם פ'ז') כגמטרי' "אני הוי"ה" והנה השראת השכינה היתה בישראל גם בשעה שבית המקדש קיים בשם אדנ"י שהוא גמטריא של שם הוי"ה ב"ה עם אחוריים שלו, וזה שאמר דניאל והאר פניך על מקדשך השמם למען "אדנ"י" ולעתיד לבוא כאשר יגלה כבוד השם, כדכתי' ונגלה כבוד הוי"ה וראו כל בשר יחד כי פי הוי"ה דבר יהי' ההשראת השם ב"ה עם פנים ואחור גימטרי' "אני הוי"ה" כאשר בארנו וזה "וידעתם" כי "אני הוי"ה" ומרע"ה התאוה למחזה זאת והשיב לו השי"ת והי' בעבור כבודי וכו' וראית את אחורי (פי' את כמו עם) פי' אותי ואת אחורי מרמז שני שמות השם הוי"ה עם אחוריים אבל ופני (פי' דהיינו גם הפנים) לא יראו (וי"ל בזה כי ידוע ששילוב שם הוי"ה אדנ"י הוא היחוד הגמור והנה השם

הוי"ה עם פנים ואחור גמטריא פ"ז והשם אדנ"י גמטריא ס"ה ושניהם יחדיו גמטרי' קנ"ב ו'ראו כ'ל ב'שר י'חדיו כ'י פ'י י'ה ד'בר ר"ת בגמטריא קנ"ב ונגלה כבוד ה'):

את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת ואחז"ל יאשר כחך ששברת, (שבת דף פ"ז ע"א) אחז"ל אלמלא ראובן חטא לא העמידו הקב"ה על הר עיבל לומר ארור שוכב עם אשת אביו, וה"נ אלמלא חטא עגל קיים לא הי' נכתב על לוחות שניות לא תעשה לך פסל כבראשונות אעכ"ח לא חטאו דכיון שנשברו הלוחות נתבטלו האירוסין וה"ל כפנויה (כדאיתא במד"ר שמות פרשה מ"ג) ולא נצטוו על עשיית פסל בשותף (כיון דהוו כפנויה חזרו לדין בן נח ובן נח אינו מצווה על שיתוף כשיטת ר"ת הובא בש"ע או"ח סימן קנ"ו בהג"ה שם) והיינו וכתבתי את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונות היינו לא תעשה לך פסל, והטעם אשר שברת יען ששברת ונתבטלו האירוסין הראשונים ע"כ אין כאן עון אשר חטאו:

וימהר משה ויקד ארצה וישתחו אמרו במדרש שלכן מהר משה כי ירא שיוסיף הקב"ה גם דור חמישי וששי והקשה הרא"ע הא כבר שמע בסיני בעשרת הדברות על רבעי' לשנאי לא יותר עיי"ש ותו יל"ד אמאי לא מיהר להשתחות כבר בשלישי שלא יאמר רביעים, ע"כ נלע"ד דבהר סיני שמע עשה חסד לאלפים ופוקד עון אבות על רביעים ומכאן למדו חז"ל מדה טובה מרובה חמש מאות פעמים ממדת פורעניות אך רק לאוהביו, אבל ליראיו הוא רק לאלף דור (כדאיתא ברשי' פ' ואתחנן סימן ב' פסוק ט') נמצא מדת טובתם של עובדי מיראה אינו מרובה אלא שני מאות וחמשים פעמים ומרע"ה לא ידע עדיין שנתרצה הקב"ה עם ישראל למחול להם ויהי' הדבר כמו קודם חטא העגל והי' סבור שיאמר עתה רק נוצר חסד לאלף ולא לאלפים ואמנם כששמע נוצר חסד לאלפים עדיין חשש נהי מדה טובה לא נשתנה אבל עכ"פ יהי' מדת פורענות בכפלים וממילא לא יהי' מדת טובה רק שני מאות וחמשים פעמים ממד"פ ויאמר פוקד עון אבות על שמנה דורות ע"כ מיהר להשתחוות אחר רבעים:

כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבוליך ולא יחמוד איש את ארצך י"ל מסתמא לא יחמדו ארצינו לו ישכילו כי קאה את הגוים ולא תסבול הארץ אותם כאשר קאה הגוי אשר לפנינו, וכאשר פגעו אריות בכותים (כמבואר בסוף מלכים) וגם עתה

ושממו עלי' אויביכם ובמה יודע להם זה, בעלות כל ישראל לעיר אחד ולא אמרו צר לי המקום א"כ לאיזה צורך הוריש את ז' עמים הלא די לישראל בעיר אחד אפילו יהי' בנ"י אלף אלפים פעמים ככה ומ"ט הוריש גוים ע"כ לא לצורך ישראל אלא שהארץ לא סבלו אותם וא"כ לא יחמוד איש את ארצך והיינו כי אוריש גוים והרחבתי את גבוליך שבעיר א' יעלו כל ישראל וע"כ הורישם יען שהארץ לא תסבול אותם א"כ ממילא ולא יחמוד איש וגו':

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו, הענין שלא להתאכזר לבשל הגדי באותו דבר עצמו שנברא לפרנסתו ולקיומו היינו חלב אמו, ואיך נבשל בהחלב הזה את הבשר והנה בעווה"ר בחורבן בהמ"ק ממרום שלח אש שהוא בעצמו הדבר שנברא לקיים המקדש אש משמים על המזבח כדכתיב ותצא אש מלפני ה' וכו' וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם, וכבוד ה' מלא את המשכן, וכמראה אש לילה, ונהפך ר"ל ממרום שלח אש והיינו ממש כמו בישול בשר בחלב ע"כ ראשית בכורי אדמתך, תביא בית ה' אלקיך (ולא תגרום שיבושל בשר בחלב אמו שיחריב אש שלמעלה את בית המקדם כמבואר) אבל לא תבשל גדי בחלב אמו, ומשו"ה ר"ת ביכורי אדמתך תביא בית י' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו הוא ר"ת גמטרי' תתנ"ב כמו מנין שישבו בא"י ימי בית ראשון כמו ונושנתם (כדאיתא בגיטין דף פ"ח ע"א):

כי על פי הדברים האלה אמרו חכז"ל (במסכתת גיטין דף ס' ע"ב) לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, וצ"ע הא משמעות הפסוק הוא בהיפוך דהרי מתחיל כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וא"כ משמע דכריתות ברית קאי על כתב לך ולא על תורה שבעל פה, ואמרתי ליישב עפ"י מש"כ התוס' שם בשם מדרש בפסוק (הושע סימן ח') אכתוב להם רובי תורתי כמו זר נחשבו שאמר הקב"ה אם אכתוב להם גם תורה שבע"פ יעתיקו אותה או"ה כמו שהעתיקו תורה שבכתב עיי"ש ור"ל דא"כ במה נבדלנו מן העמים אם להם ג"כ יתגלו חקיו ומשפטיו, הלא כתיב מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא כן לכל גוי ובמה שראה חכמתו

יתברך להעלות על הכתב ואין הפסד לנו בהעתקתם נותן רשות לכתוב אבל לא יותר, והנה חז"ל דרשו שם כתב לך את הדברים האלה דברים האלה אתה כותב ואי אתה כותב תורה שבע"פ, וא"ש והכי קאמר כתב לך את הדברי' האלה כי לא אכפת כולי האי בהעתקתן כי על "פי" הדברים האלה כרתי עמך ברית ואת ישראל, לא נכרת ברית אלא על תורה שבע"פ ויש הקפדה בהעתקתה אבל לא בתורה שבכתב:

לשבת פרשת פרה.

אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני זה פרה אדומה, (מדרש רבה חקת פרשה י"ט) יל"ד בפרה אדומה כתיב ויקחו אליך מ"ט אליך דווקא עיי"ש רמב"ן ר"פ תצוה גבי ויקחו אליך שמן זית ואית' (במ"ת חקת סימן ח') לך אני מגלה טעמה ולאחרים חקה, כתיב כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה הי' לו, יל"ד זה משה האיש "האיש" למה לי וגם לא ידענו מה הי' לו אין לו שחר עפ"י פשוטו, אחכז"ל שחשדוהו למרע"ה באשת איש (וכן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל פ' קרח על פסוק וישמע משה ויפל על פניו וכן הוא בסנהדרין ק"י ע"א) ופי' המפרשים שחשדוהו שנבואתו בחי' אשה מקבלת ולא איש אלקים בעלה דמטרוניתא, ונראה דהיינו מה ששכינה מדברת מתוך גרונו והרי האיש בעצמו ואיננו נבואתו לכן אין שום ספק בנבואתו של מרע"ה כי ביד נביאים אדמה ושייך הבנה אחרת משא"כ בנבואתו של מרע"ה כמ"ש הרמב"ן על ודבר ה' עם משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, והנה אלו הי' מאמינים שנבואתו בבחי' איש ושכינה מדברת מתוך גרונו ומה שאמר סוף מ' יום אני בא הם דברי שכינה בעצם לא הי' מסופקים אם עוד יבוא אך חשבו שנבואתו רק בדמיון ובאספרקליא שאינו מאירה בבחי' אשה ע"כ נפל להם ספק זה וע"כ אמרו כי זה משה האי"ש דייקו לא ידענו מה הי' לו כי אנו חושבים שאינו איש אלא אשה, ונ"ל לכפר זה לקחו "פרה" לקנח צואת בנה ולא עגל או פר דעדיף לכפר, אלא לכפר על שקראו מרע"ה נקבה, והיינו ויקחו אליך בשבילך פרה אדומה כי לולי כן הי' זכר עדיף, והנה אמרו חכז"ל במס' ר"ה כ"א ע"א בקש קהלת להיות כמרע"ה יצא בת קול ולא קם נביא עוד כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, והיינו כנ"ל פנים אל פנים כי שכינה מדברת מתוך גרונו, ואתה אין שכינה מדברת מתוך

גרונך, והנה שהע"ה לפי סברתו גם מרע"ה לא דיבר שכינה מתוך גרונו א"כ מ"ט פרה אדומה נקבה והיינו כשאמרתי אחכמה ואהי' כמרע"ה אז והיא רחוקה ממני מ"ט היא נקיבה ולא פר:

זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר פירש"י לפי שאו"ה מונין את ישראל לכך תאמרו להם חוקה הוא ואין רשות להרהר אחריה וצ"ע מה תשובה היא זו אדרבה יוסיפו אונאת דברים והנה צע"ג מ"ט הסתיר הקב"ה כל כך טעמי פרה, וטעמו של ר' משה הדרשן צ"ע שהרי כבר במרה נאמר להם פרשת פרה (כדאיתא ברש"י בשלח סימן ט"ו פסוק כ"ה) ועדיין לא עשו עגל, והנה עיקר טעמים של עשיית העגל הי' מפני שלא יכלו לקבל מה שלא הבינו בשכלם שיהי' הקב"ה שורה בלי אמצעי ובאמת בהר סיני הקדימו נעשה לנשמע לומר אפילו לא נשמע ונבין מ"מ נעשה בלי הרהור ונאמין בה' ובמשה עבדו ונביאים וחכמים ועתה חזרו בהם ולא אבו להאמין מה שאין לבם מבין ע"כ ניטלו מהם הכתרים שכנגד נעשה ונשמע, והנה מצות פרה היא מצוה בפ"ע אינו ענין לעגל וכבר נצטוו בה במרה וסוד טעמה הי' ראוי לגלות לחכמי ישראל כמו כל טעמי המצות, אמנם אחר שעשו העגל וצריכי' תשובה וכפרה העלים הקב"ה מהם טעם מצוה זו והם יעשוהו בלי טעם והרהור לומר נעשה ונשמע כנ"ל אעפ"י שאין אנו מבינים מ"מ אנו מאמינים להקב"ה וזהו מכפר על מעשה העגל לא ציווי הפרה בא לכפר על העגל כי מצות פרה אדומה כבר נצטוו עליה במרה אלא העלים טעמה, הוא מכפר על מעשה עגל, והנה או"ה השואלים על טעמי החוקים מצוה לדחותם בקש ולהמציא להם שום טעם (כדאי' ירושלמי ברכו' פ' הרואה הובא בע"י) אבל בפרה אדומה מצוה לומר להם גם אנו אינם יודעים ומ"מ אין אנו מהרהרים וזהו המכפר על מעשה העגל וק"ל:

מאמר חכז"ל ידוע (מ"ת חקת סימן ח') כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב ואומר הלכה בשם אומרה אלעזר בני כך הוא אומר עגלה בת שנתה פרה בת שתים אמר לפניו רבש"ע עליונים ותחתונים שלך ואתה יושב ואומר הלכה מפי בשר ודם א"ל צדיק אחד עתיד לעמוד ועתיד לפתוח בפ' פרה אדומה תחילה דתנן ר"א אומר עגלה בת שנתה פרה בת שתים א"ל רבש"ע יה"ר שיהי' זה מיוצאי חלצי א"ל חייך

שיהא מיו"ח שנאמר ושם האחד אלעזר שם אותו המיוחד אלעזר, המאמר תמוה ולפע"ד בשנבין ג"כ לאיזה צורך הזכיר דברי היחיד לבטלה והרי רבים חולקים עליו ואין הלכה כמותו רק עגלה בת ב' ופרה בת ג' אבל הענין באשר מצינו בתנורה של עכנאי (מסכת בבא מציעא דף נ"ט ע"א) שר"א כיון ההלכה כאשר העיד הבת קול אלא שאין משגיחין בבת קול כי לא בשמים הוא ואמר הקב"ה נצחוני בני, הנה כי כן אירע לר"א הכא ג"כ וא"ש דהקב"ה איך יעשה שלא לומר אותה ההלכה כלל למעלה שהרי כתובה הי' לפניו ית"ש ועלתה כך במחשבה מקדמת דנא ולאומרה סתם א"א שהרי לא הודה ב"ד של מטה ולא בשמים היא ע"כ אמרה בשם יחידאה להורות שכיוון האמת אלא שנצחוהו בני היינו החכמים, וזהו מדוקדק בדברי המדרש שמשה שאל לו על זה שאומר הלכה מפי אומרו, והקב"ה השיב צדיק אחד עתיד לעמוד מבני צדיק א' דייקא שיהי' יחיד ולא יודו לו החכמים כנ"ל, ובאמרו שיתחיל בפ' ז' בה' זו הענין כי בהתבונן מ"ט התחיל המס' בעגלה בת שנתה ולא בהיפך פרה בת שתים להורות שע"י שידעינן שעגלה בת שנתה מדכתיב ועגל וכבש בני שנה מזה ידעינן שפרה בת ב' שעל כן נקראת פרה להיותה גדולה מעגלה עיין הרע"ב ובתי"ט היטב, וזה נ"ל הטעם שהתחיל המס' בזאת המשנה דווקא ולא בדינים אחרים שאמר ר"א להלן שם בדיני פרה משום שלא אמר דבר שלא שמע מפה רבו מעולם (כדאית' יומא דף ס"ו ע"ב) כידוע והנה כל כל דבריו הי' לו בקבלה כך שיהי' עגלה בת שנתו ופרה בת ב' אמנם את זה המציא משכלו שהדבר רמוז בתורה ע"י שקראה כאן עגלה וכאן פרה ש"מ שזו גדולה מזו וכיון דזה אתיא לי' מדרשא דנפשא חביבא לי' ואקדמי (כדמצינו בש"ס נדרים ע"א איידי דאתיא ליה מדרשא ילפא לה ברישא) נמצא שבהתחלתו במשנה זו מרומז שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם והטעם שנהג כן לטעמי' אזל דס"ל משגיחים בבת קול ובשמים הוא ואין יכולת ביד אדם לשנות שום דבר בשכלו בתורת ה' ע"כ אין לגמור משכלו ומדעתו מה שלא שמעה מרבו הלכה מסיני, והא"ש דקאמר הקב"ה שעתיד להתחיל בפ' זו בה' זו דייקא שיתחיל בזו ולא באחרת להורות כנ"ל שיהי' דבריו מכוונים אל האמת אלא שחביריו לא יודו לו כי לא בשמים הוא, והנה זה נולד לנו מחטא העגל שאלולי כן באמת הי' גורסין

כל החכמים מפה השמועה בלי שכחה וטעות (שעל ידי העגל נשתברו הלוחות ובא שכחה לעולם כידוע) וא"כ משה רבינו שלא חטא כלל בעגל ראוי הוא שתתקיים התורה בזרעו אמנם בנו גרשום שהתנה עליו עם יתרו שיהי' לע"ז (כדאיתא במדרש ילקוט בפסוק ויואל משה לשבת את האיש) לא יהי' כדאי לכך אך בנו אלעזר כדאי וראוי הוא לכן אותו המיוחד הוא אלעזר הקצרתי מאוד תן לחכם ויחכם עוד:

בפיוט דפרשת פרה אמרו חכז"ל מרע"ה ביקש לידע טעם פרה ואמר הקב"ה עמוקה משאול מה תדע ומיד בחרוז השני אומר תבוא פרה ותכפר לסוררה כפרה, מזה נראה דעת הקליר שאין מצות פרה נתחדשה ע"י מעשה עגל, אלא היא סוד עמוק מששת ימי בראשית לטהר טמאים ולטמא טהורים, ואפילו לא עשו העגל נמי הי' מצווים לעשות פרה אלא כיון שלא הי' מתים הי' די בפרה אחד לעולם, אך כיון שע"י חטא חזרה מיתה למקומה הוצרכו לעשות כמה פרות במשך ימי המקדשות אבל עכ"פ הוא מצוה קדומה, ומכיון שעשו העגל שטימא טהורים ונטהרו ע"י אפרו, אם עוסקים במצוה זו של פרה מכפר על אותו מעשה עגל אבל לא שיהי' זה טעם פרה:

אחכז"ל ראוי הי' להקדים פ' החודש שהרי באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה אלא מפני שהוא טהרתן של ישראל, (רש"י מגילה דף כ"ט ע"א במתניתין שם) וי"ל מ"ט לא הקדים הקב"ה פרה להקמת המשכן שהרי גם בז' ימי מילואים הי' פתח אוהל מועד והי' יכול לזרוק נגד פתח אהל מועד ומ"ט אחרו הקב"ה עד אחר הקמת המשכן שהי' בר"ח ניסן י"ל בזה ב' טעמים למ"ד שלא מת אחד מהם עד אחר מתאוננים א"כ י"ל לא רצה הקב"ה להקדים עשיית פרה כמקדים פורענות עד אחר שמתו נדב ואביהו ביום ר"ח והוצרכו מישאל ואלצפן לטהר אז צוה על שריפת הפרה, ולמ"ד אותן טמאים לנפש אדם טמאי מת מצוה הי' וס"ל מיד אחר העגל חזרה מיתה למקומה נ"ל שלא יאמרו טעם פרה לכפר על מעשה עגל ולא זכו להשראת שכינה במשכן עד אחר עשיית פרה וכל מעשי מלאכת המשכן לא הועיל להם בלי פרה אדומה ע"כ הקדים השראת שכינתו ביום ר"ח ניסן וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם עיין פירש"י בפרשת שמיני ותראה כי כנים הדברים בעזהי"ת:

ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בנ"י יש לדקדק כיון דכתיב כל עדת בנ"י לא הי' צ"ל ויקהל כמו בפרשת קדושי' שנאמרה בהקהל ולא נאמר שם ויקהל כיון דכתיב כל עדת בנ"י, הנה כתיב אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני וקאי אפרה אדומה (כדאיתא במ"ת חקת סי' ח') וכתב של"ה בדרוש לפרשת פרה שבפרשת חוקת דוודאי כמה פעמים כתיב בתורה חקה, זאת חוקת הפסח אך הכא כתיב חוקת התורה חק ותורה עיי"ש, ולפע"ד משו"ה היא רחוקה דהרי סתרי אהדדי כי כל היכא דכתיב חוקה עיכובא הוא שלא ישנה דבר מאשר כתוב בפרשה וכל היכא דכתיב תורה בא לרבות אפילו איננו ממש כמבואר בקרא וכמ"ש רש"י ר"פ צו זאת תורת העולה לרבות פסולים עם עלו לא ירדו וא"כ חוקה ותורה סתרי אהדדי אלא י"ל התם נמי כתיב היא העולה היא כשרה ולא פסולה, ודרשי' כאן שהי' לה שעת הכושר כאן שלא הי' לה שעת הכושר וה"נ י"ל לעכב ביחיד שנטמא ואינו עושה ככל הכתוב בפ', ונכרתה, ותורת לרבות ציבור כי טומאת מת הותרה בציבור, אלא לפי"ז פשיטא שהיא רחוקה ממני דמ"ט יש בה לכפר על עון העגל ואדרבא עיקר הי' על שנקהלו בציבור על אהרן עשה לנו אלהים והסכימו ברבים לפרוק נזמים לעגל וא"כ איך נהפוך הוא שציבור אינם צריכים אפר פרה, אלא שיש לומר לא שייך קהלה וחיבור וציבור בעוברי עבירה ואפי' אלפים הם הכל כיחידים נחשבים כל אחד לעצמו (כי כל ישראל נפש אחד כי כולם חלק אלקיה ממעל אבל כשחוטאים ובפרט בע"ז אזי נעקרו משרשם העליון וכל אחד עומד לעצמו כמובן) אך בעבודת ה' נקהלו הכל כאיש אחד והיינו דכתיב ויקהל משה ברדתו מההר ביוהכ"פ ונתכפר להם עון העגל אז ויקהל משה כי עד עתה היו נפרדים, ואמנם הא דבעבודת ה' הכל א' משום שאנו עובדים ה' בלי טעם כ"א כאשר צונו ה' אלקי לאהבתינו אותו ואין בו חילוק טעמים ואין כאן חילק ופירוד מחשבות (רק הכל מיחדים מחשבותם לה' והכל עולה בקנה אחד קנה חכמה קנה בינה) נמצא הדרן לחוקים בלי טעם, אמרתי אחכמה בטעמי המצות והיא רחוקה ממני:

אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם (י"ל הלא הקב"ה צוה שלא לעשות אותם בשבת רק בחול רשאי ולמה כתיב אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות) אמרו חכז"ל

אלו ל"ט מלאכות א'ל'ה ל'ו דברים היינו שנים הרי ל"ח הדברים ה' של הדברים מרבה עוד אחד הרי מ' חסר א' ורוצה לומר ל"ט מלאכות צוה ה' לעשות אותם לצורך המשכן וממילא כל אותן המלאכות שצוה ה' לעשות ששת ימים למשכן על אותו מלאכות הזהיר שלא לעשות בשבת, ונראה דמנה הפסוק ל"ט יעשו למשכן דכ' תוס' פע"פ קי"ז ע"ב דבזה שבת זכר ליציאת מצרים דפר"ך בא"ת ב"ש אותיות וג"ל בגמטריא ל"ט מלאכות שעשו במצרים ושבתו מהם בשבת במצרים (כדאיתא במד"ר שמות פ' א') וצ"ל לפי הנ"ל ל"ט מלאכות עשו לפרעה ולמצרים וכנגדן יעשו עתה למשכן לכבוד ה' וישבתו מהם בשבת, והנה בשבת המבשל באור ותולדות חמה פטור והטעם מפני שלא הי' כן במשכן כ"א בשול סממנים באור ושמן רוקח בתולדת אור כמ"ש כבר כמה פעמים (וכדאיתא ברמב"ן) אבל בחמה לא בשלו במשכן דלפני מלך בו"ד אין עושים כן לפני ממהקב"ה לא כש"כ אבל בוודאי כשהיו משעבדים למצרים והי' להם כל מלאכתם גם מלאכת אפיה ובשול, כשהיו צריכים לבשל בחמה או לאפות פת העשוי לכותח (כדאיתא ברכות ל"ז ע"ב ברש"י שם) בוודאי היו צריכים לעשות להם, ומ"מ אמר הקב"ה אלה הדברים ל"ט מלאכות תעשו למשכן אעפ"י שבמצרים עשו מ' מלאכות היינו גם אפיה ובשול בחמה מ"מ למשכן לא תעשו אלא ל"ט מלאכות וגם בשבת לא יתחייב אלא מה שהי' במשכן, והיינו אבות מלאכות מ' חסר אחד א' חסר מן הארבעים שעבדו בעבודת פרך שבמצרים:

אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם וגו' ע"ד מוסר השכל, כבר רמזתי בקונטרס קנה חכמה בפ' תרומה רמזים בעשיית המשכן המרמזים איך יתנהג האדם עם בוראו ועיין בקונטרס הדרשות רמזים בענין המנורה, וגם כעת הארכתי בענין הקרש עם שני אדנים הרומז לבן אדם שיש לו שני אדונים יצ"ט ויצ"הר ומ"מ שניהם תחת הקרש האחד שהם תחתיו אם ירצה יתנהג בהם כרצונו לעבודת בוראו ע"ד ואתה תמשל בו ועי"ז יחדיו יהי' תמים שבשניהם עובד ה' בכל לבבך בשני יצריך (כדדרשו חז"ל ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך בשני יצריך, ברכות סוף פרק הרואה), והנה האפוד המכפר על ע"ז (ערכין ט"ז ע"א) וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו פי' שמחשבתו של ע"ז הרי הוא כעושה מעשה כידוע ושתי כתפות חוברת לו הם שני עבירות

תכופות וסמוכות לע"ז הם גילוי עריות ושפיכת דמים ועיין עוד מ"ש לקמן אי"ה בפרשת פקודי בענין ווים לעמודים, והנה העיקר שיקחו מוסר מעשיית המשכן וכל כליו ויהי' הם בעצמם בתתנהגותם כן וידוע כשישראל עושים רצונו של מקום יעמדו זרים ורעו צאנם מלאכתן נעשית ע"י אחרים וכל יום נקרא שבת ששבתו ממלאכתן ועובדים ה' אמנם בשבת עצמו נתוספת הקדושה עד שאפילו עונג הגופניי הוא כולו קדש ולכן כ"ע מודים דבשבת בעי' נמי לכם דכתיב וקראת לשבת עונג (פסחים ס"ח ע"ב) וזהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם פי' דברים של מלאכת המשכן צוה ה' לעשות ולתקן בהם את ישראל שיהי' תבנית המשכן וכליו לזכרון בין עיניהם שיהיו כמותו ועי"ז ששת ימים יעשה מלאכה ע"י אחרים וביום השביעי יהי' לכם קדש פי' שגם תאות הגוף הנקרא לכם יהי' קדש ואז יקראו שבת שבתון לה' בכפל כי השבוע כולו נקרא שבת אלא שעתה הוא שבת שבתון כפולה ולא תבערו אש היצר בכל מושבותיכם והארכתי בענין ופרשתי בזה משאחז"ל בב"ק ס' ע"ב פתח בנזקי ממנו וסיים בנזקי גופו שלם ישלם המבעיר את הבערה להורת שאש משום חציו וגו' אני שהצתי אש בציון וגו' לפע"ד הכוונה ע"ד דכתי' ואשר הרעותי הניח היצה"ר קצת אצל ישראל גם במתן תורה להתאוות לנשיהם וע"י שהי' לו אחיזה במקצת הטעם לעשות העגל ע"י שהראה להם משה מת והתגרה בם עד שנחרבו ב' מקדשות והנה כביכול גרם כל זאת שהצית אש היצר בנו ואף שיהי' סבה רחוקה מ"מ הרי אמרו אש משום חציו ע"כ עליו לבנותו ודו"ק:

ששת ימים תעשה מלאכה ויום השביעי שבת לה' אלקיך כל העושה בו מלאכה יומת לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת הרא"ש פרק ע"פ הקשה אי ס"ד משה רבינו ע"ה מת בשבת איך כתב י"ב ס"ת באותו היום, ועמ"ש בספר עשרה מאמרות, ומשמע מהאחרונים שנכתבו מעצמם ע"י השבעה וכדומה ע"כ הותר בשבת, ולכאורה יש הכרח גדול לדין זה, דהרי אין הקמת המשכן דוחה שבת ובשבעה ימי המילואים שבת בכלל והוקם המשכן בכל יום מרע"ה לבדו הקימו ושנינו מעלין בקודש כפירש"י ר"פ בני העיר בצלאל עשאו ומשה הקימו ומשו"ה נתקשה משה איך יכולת באדם אחד לבדו להקים הקרשים והשיב הקב"ה הניח ידך במקומו והם

הוקמו מעליהם כך פירש"י בפרשת פקודי בפסוק הוקם המשכן וע"כ מוכח דע"י שהקב"ה הקימו הותר בשבת אעפ"י שנראה כאלו משה הקימו, ולפי"ז יש לפרש לשון תיעשה מלאכה (דקאי על מלאכת המשכן אשר ציוה ה' לעשות והקמת המשכן והמנורה נעשה מאליה) ולא אמר תעשה מלאכה, אבל יש לומר עפ"י מה דאיתא בירושלמי פ"ק דשבת על פסוק ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי תשבות דקרינן ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי ג"כ מכאן שנותנים חטים לרחיים בע"ש וטוחן והולך כל השבת כלו ופותקין מים לגינה בע"ש ומשקה והולך כל השבת כלו עיי"ש א"כ י"ל לששת ימים תיעשה מלאכה מעצמו כגון הקמת המשכן שנעשית מעצמו, וביום השבת ג"כ תיעשה אותה מלאכה, כל העושה בו מלאכה יומת, אבל הנעשית מאלי' ע"י השי"ת מותר בשבת, והוה סד"א גם מנורה נעשית בשבת שהרי גם היא נעשית מאליה כפירש"י בפרשת תרומה אך נהי דמלאכת המנורה עצמו נעשית מאליה עכ"פ הי' צריך להשליך העשת לתוך האש ויש בו מבעיר ומצרף ומתיך הזהב שהוא חייב משום מבשל ע"כ אמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לאסור מנורה בשבת:

כל העושה בו מלאכה יומת כתב רמב"ן מדלא כתיב כל העושה בו כל מלאכה כדכתיב בעשרת הדברו' ה"א דלא נאסר מלאכת אוכל נפש ע"כ הוצרך לומר לא תבערו לאוכל נפש כדאיתא במכילתא עיי"ש ולא ביאר, אך הא גופא קשיא מ"ט לא כתיב כל מלאכה ונלע"ד משום דהכא קאי אמלאכת המשכן והיו בהם נשים שטוו את העזים ואמרו חכז"ל בעודם העזים חיים טוו עליהן ואעפי"כ לא מחייב בכיוצא בהן בשבת משום דאין דרך טווי' בכך וחכמה יתירה הוה בהני נשים עיי"ש ע"כ לא מצי למימר העושה בו כל שום מלאכה, ונ"ל מ"מ איסור דאורייתא בכלל שבת שבות ולמען ינוח וכדאיתא ברמב"ן ובריטב"א ע"כ אמר מרע"ה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וזה ערב שבת בין השמשות כמבואר ר"פ הזורק ופרט איש ואשה לכלול גם הנשים הטוות מעזים חיים כנלע"ד נכון בעזה"ית:

לא תבערו אש עיין מכילתא דמביא הרמב"ן ופי' הרא"ע דקאי לאסור אוכל נפש בשבת ואע"ג דכבר כתיב את אשר תאפו אפו, ונדחק הרמב"ן עיי"ש, ונלע"ד הוה

סד"א מצות עונג שבת דוחה מלאכת שבת כמו שמותר ביו"ט אוכל נפש של שמחת יו"ט, אך במן לא הי' ניכר שביתת שבת שהרי גם כל השבוע לא הי' להם שום מלאכה לעשות גם לא הי' ניכר עונג שבת כי גם כל השבוע הי' טועמים במן כל הטעמים ע"כ צוה עליהם שיעשו שום שינוי לזכר עונג שבת והיינו שיאפו אותו או יבשלו אותו אעפ"י שאינו צריך מ"מ לכבוד שבת יאפו ויבשלו לזכר עונג שבת ואותו הבשול והאפי' יעשו בערב שבת לצורך שבת כדי שיהי' ניכר שביתת שבת ממלאכה, אבל עכשיו שעוסקים במלאכת המשכן ששת ימים תיעשה מלאכה הרי ניכר שביתת שבת הו"א בשבת עצמו יאפו ויבשלו כי מצות עונג שבת דוחה מצות שביתה כמו ביו"ט והרי עתה אינם צריכים היכר לשביתה מפני שעושים מלאכה כל ששת ימים ע"כ הזהיר לא תבערו אש לאוכל נפש:

לא תבערו כתב רמב"ן מכילתא ר"נ אומר למה נאמר הואיל ונאמר ויקהל משה וגו' ה"א יטמין לו חמין וידליק לו הנר ת"ל לא תבערו אש ופי' רמב"ן מדלא אמר לא תעשו כל מלאכה אלא כל העושה בו מלאכה הו"א דלא נאסר כל מלאכה ומלאכת אוכל נפש יהי' מותר קמ"ל וצע"ג מ"ט לא נזהר מזה הקב"ה בפ' כי תשא ועוד מ"ט פרט הדלקת הנר והטמנת חמין היינו בישול ולא שאר מלאכת אוכל נפש ותו ר"נ דמכילתא הנ"ל סתר עצמו בברייתא פ"ח דיבמות דאמר הבערה לחלק יצאה, ע"כ נ"ל לפי שאמר מרע"ה כאן אלה בגימטרא ל"ו דברים מרבה עוד שנים הדברים ה' של הדברים מרבה עוד אחד הרי ל"ט מלאכות של משכן שתזהר מהם בשבת וכתב מורי בהפלא"ה מתחלה במרה כשהזהיר על שבת הוצרך להזכיר להם כל המלאכות בפירוש והי' ל"ט לאוין ועכשיו רמזם משה במלאכת המשכן משו"ה אינה נמנה אלא בלאו א' לא תעשה מלאכה פי' משכן עיין ריש פרשת תרומה מ"ש מורי זצ"ל והנה כי כן הי' מקום לטעות לענין איסור הבערה דנילף ממשכן ומינה מה במשכן לא נאסר אלא הבערה של בעלי מלאכות צורפי זהב וכסף ובישול סממנים אבל בישול אוכל נפש הותרה דהקטרת אימורים שהוא אוכל מזבח והדלקת נר דמנורה מותר והוה אמינא כהאי גוונא מותר גם להדיוט ובפ"ג דיבמות מבואר דאין בקרבנות שום חילול שבת רק שחיטה והקטרה ובשחיטה ליכא למיטעי שיהיה חובל מותר להדיוט

לצורך מדאיצטרך ביום אפילו בשבת למילה ש"מ חבורה אסור אפי' לצורך מצוה, אבל הבערה לצורך בישול והדלקה הוה סד"א להתיר קמ"ל לא תבערו וא"ש לשון המכילתא, והנה פ"ק דיבמות בהך ברייתא דר"נ דהבערה לחלק פירש"י דאי לא תבערו ה"א שאינו חייב עד שיחלל שבת בכל ל"ט מלאכות קמ"ל על חדא נמי חייב ודלא כפירש"י פ"ק דפסחים וכבר כתבתי בזה במקום אחר, ולפי הנ"ל הי' מההכרח לפרש כן אליבא דר"נ לשיטתו דהא עיקר קרא איצטריך דלא נימא הבערת אוכל נפש מותר דומי' דמשכן ולא יצאה לחלק אך עכ"פ מוכח דחייב נמי על מלאכה א' אפי' אינו עושה כל הל"ט בב"א דאי סד"א בעיא כל הל"ט וא"כ לפי ההו"א דהבערת אוכל נפש מותר פי' אינו משלים לל"ט אי עשה ל"ח מלאכות והבערה לא עשהו אלא באוכל נפש הו"א דאינו משלים וקשה איך נטעה בזה הואיל דמותר במשכן ובמזבח ובמנורה התם לא עשו רק מלאכה זו והה"ד דהי' מותר כל שאר מלאכות א' א' ומנ"ל דאינו משלים שאצטריך לא תבערו, אלא מדאצטריך לא תבערו מוכח דעל כל מלאכה בפ"ע נמי חייב ושפיר הו"א אהבערת אוכל נפש לא מחייב מהקטרה ונרות ואיצטרך לא תבערו וא"ש:

קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לב יביאיה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת, יל"ד שינוי וכפל לשון תרומה לה' תרומת ה', י"ל כל כסף וזהב שנותנים הכל תרומת ה' הוא כי ממך הכל ומידך נתנו לך ולי הכסף ולי הזהב, אך הרצון ונדבת לב הוא בבחירת האדם והוא תרומה לה' לא תרומת ה' כי אינו שלו כי אין יראת שמים בידי שמים, אמנם א"א להביא לה' נדבת לבו אשר הוא במסתרים כ"א ע"י שיביא חפצים שהם תרומת ה' ועמהם מביא נדבת לבו שהוא תרומה לה' ע"כ אמר קחו מאתכם דייקי תרומה לה' והיינו כל נדיב לב יביאיה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת ועם זה יביא נדבת לבו תרומה לה' (ובזה יש לפרש מה שאמר דוד המלך ע"ה (ד"ה סימן כ"ט) וכי מי אני ומי עמי לעצור כח להתנדב כזאת כי ממך הכל ומידך נתנו לך, כי גם להתנדב מנדבת לבו צריך סיוע מאת השי"ת כי יצר סוכן בנו לאמץ הלב שלא לקיים מצות צדקה ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו וזה וכי מי אני ומי עמי לעצור כח (לכבוש היצר) כי אלמלא השי"ת עזרנו לזה לא היינו יכולין "להתנדב" כזאת

ועל הנתינה גופא פשיטא שאין אנו יכולין להחזיק לנו טובה כי ממק הכל ומידך נתנו לך):

[] **כל איש אשר הניף תנופת זהב לה'** עיין ברמב"ן שזהב בעצם שלא הי' כלי גם כן הי' דבר חשיבות והניפו אותו כדי לפרסם כמו שמפרסמין עושי מצוה ובזה י"ל המשך הפסוק דהנה יש ב' מידות בנותני צדקה אחד נותן רק לשם ה' והשני אע"ג דעושה לשם שמים ניחא לי' גם טובת הנאה בו שיפרסמו וישבחו אותו והנה העושה רק לש"ש אינו רוצה שיתפרסם וגם לא איכפת ליה אם עושין מנדבתו קדש קדשים או שאר דבר מצוה כגון קרשים ועמודים ובריחים כי הוא עושה רצון בוראו בזה כמו שאם עושים מזהבו שנתן ארון הקודש משא"כ מי שירצה בו טובת הנאה מבקש שיעשו ממנו המעולה בקודש כדי שיהי' לו לשבח יותר שמזהבו נעשה כלי הקודש הזה והנה המפרש' הקשו איך הביאו חח ונזם הא דבר שנשתמש בו הדיוט אין משתמשין לגבוה ותירצו שעשו ממנו יתידות וקרסים וכיוצא בו וזה המשך הקרא כל נדיב לב היינו רק לעשות רצון בוראו הביאו חח ונזם שעשו ממנו רק יתידות או קרסים וכל איש אשר הניף שרוצה ג"כ שיהי' פרסום תנופת זהב לה' הביא רק זהב שיהי' ראוי לה' לכלי שרת:

ויבואו כל איש אשר נשאו לבו ואשר נדבה רוחו אותו וכו' ויבואו האנשים על הנשים וכו' וכל אשר נמצא אתו וכו' הביאו, הביאו בני ישראל נדבה לה' וגו' ובירושלמי דשקלים דף (ב' ע"ב) קורא תגר בעגל כתיב ויתפרקו כל העם ובמשכן רק כל נדיב לב משמע שיש אשר לא הביאו, וצל"ע הרי כל מי שנמצא אתו הביא מה שהי' לו כדכתי' הביאו וכו' ונ"ל כמו שאמר רבי מי שאכל שום יצא ויצא שמואל הקטן שלא לבייש מי שאכל שום ואמרו שלמד כן ממעשה דעזרא שאמר אנחנו מעלנו בה' ונושב נשים נכריות, אמר ונושב לשון רבים וה"נ כיון שזהב המשכן מכפר על העגל, והחוטאים כבר מתו ורק אותן שראו ושמחו בלב והיו בושים להביא כי יתגלה מצפונם שהיו בכלל החוטאים ע"כ קדמו הצדיקים הגדולים אותם אשר נדבה רוחם בקדושה וקדמו והביאו שלא לבייש מי שיתנדב מהמון עם ולא עוד אלא ויבואו האנשים על הנשים שהרי הנשים בוודאי לא חטאו וע"ז הביאו כולם נדבתם לה':

*ויבואו האנשים על הנשים וגו' יש לפרש לפי מה דקיי"ל בעל שמכר בנכסי מלוג ואח"כ הסכימה האשה תוכל לומר נחת רוח עשיתי לבעלי והמקח בטל אלא א"כ חתמה האשה תחלה וקיי"ל ג"כ שאין לוקחין מתנה חשובה מאשה בלי דעת ורצון בעלה אפילו מנכסי מלוג שלה ולכך יען שהביאו גם תכשיטי נשים, ומאיש לחוד ומאשה לחודה לא היו יכולין לקבל תכשיטי נשים לכן ויבואו האנשים על הנשים דהיינו אשה ואח"כ בעלה לומר כי מרוצה בלב שלם במתנתה לעבודת המשכן:

הביאו ח'ח נ'זם ט'בעת כ'ומז ר"ת ח'נ'ט'ך' גמטריא פ"ז הוא שם הקדוש אנ"י הוי"ה (גמטרי' דדין כגמטרי' דדין) וכתיב כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך וכתב הגהות מיי' כל המחלה "אשר" גמטרי' "דצ"ך עד"ש באח"ב" ואמר, אני הויה, הוא השם הקדוש גמטרי' פ"ז האמור בפרשת וארא אל אברהם וידעתם כי אני ה'" עיי"ש פירש"י ורמב"ן, והנה ר'אשו כ'תם פ'ז ר"ת פ'ר'ך' היא עבודת פרך שבמצרים וכ' תוס' (פע"פ דף קי"ו ע"ב בד"ה למען תזכור) כי פרך בא"ת ב"ש וג"ל לרמז על ל"ט מלאכות ושנו חז"ל אבות מלאכות מ' חסר אחת כי מ' המה דהוצאה והכנסה חשוב כא' עיין רשב"א ריש מס' שבת ועיין תוי"ט במשנה אבות מלאכות מ' ואם תוסיף אחד על וג"ל הוא אותיות גואל ע"כ אני ה' רפאך, ר'פ'א'ך אותיות פ'ר'ך א', והרופא, אני ה' בגמטריא פ"ז ע"כ התנדבו ח'ח נ'זם ט'בעת כ'ומז ר"ת גמטריא פ"ז שהי' דצ"ך ע"י אהרן ע'ד'ש' ע"י משה, בא"ח בזכות מרים כי מכות בכורות הי' ע"י הקב"ה בעצמו ע"כ בא"ח ר"ת בצלאל אורי חורי שהיו בני מרים:

[] **ראו קרא ה' בשם בצלאל וגו'** ובמדרש ובגמ' ברכות דף נ"ה ע"א אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל ע"ש חכמתו נקרא שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהג של עולם אדם קונה בית ואח"כ מכניס לתוכו כלים ואתה אומר עשה כלים וארון ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם אלא שמא כך אמר הקב"ה עשה משכן ארון וכלים אמר לו כן שמא בצל אל היית וידעת והקשה התוס' הלא הקב"ה הקדים ג"כ כלים למשכן ותי' כי פ' כי תשא הקדים משכן לכלים עיי"ש וי"ל כי ידוע דמעלין בקודש ולא מורידין וזהו בעולם התחתון כדי שנלך מדרגא

לדרגא מעלה עד שנדבק עצמנו בקדושה עליונה למעלה עא"ס אבל בהיפוך הוא מלמעלה למטה השתלשלות הקדושה מדרגא לדרגא וממשיכין הקדושה עד עולם העשייה הזה שיהי' השכינה שורה בישראל בעולם המעשה הזה הנה עיקר קדושת המשכן הי' על ידי הכלים הנתונים בתוכו ובפרט הארון שבו הלוחות מעשי ה', והקב"ה באמת הקדים כלים אשר המה במעלתם הגדולה יותר קדושים ואח"כ משכן והוא בדמיון השתלשלות מקדושה חמורה לקדושה קלה ומשה אמר לבצלאל כאשר אמר השי"ת אבל בצלאל הבין כל זאת שמלמטה למעלה צריך עשיית המשכן תחלה ואח"כ הכלים להעלות בקודש וע"ז א"ל בצלאל היית וידעת כי ידוע צלו של דבר הוא מהיפך להיפך מהדבר עצמו כגון אדם שעומד על הארץ ראשו למעלה ורגליו על הארץ ובדמות הצל רגלי הצל נוגעים ברגלי גופו וראש של הצל הוא מרחוק בקצה האחרון, והוה ראש הצל וראש האדם המציל בשני הקצוות וזה שאמר לו משה ברמז "בצל" אל היית וידעת (פי' הבנה) והבנת הדבר וק"ל:

ועשה בצלאל ואהליאב וגו' לדעת לעשות וגו' ויקרא משה וגו' וצ"ע בפסוק הראשון אמר שכבר עשה בצלאל וחכמי לב ושוב כתיב ויקרא משה לבצלאל ולחכמי לב ויקחו מלפני משה ע"כ נלע"ד נהי כי נתן ה' חכמה בהמה מ"מ לא נסו באלה מעולם אלא לב כל אחד אמר לו שהוא יארג והוא יהי' חרש וכדומה ע"כ אמר אחר שנשא לבן אותם הי' מנסים עצמם ועשו יריעה קטנה וקרש קטן ובריח קטן וכן הכל וכאשר ראו שהצליחו ויכולת בידם לעשותם הביאו אותו למשה וכאשר הוטב בעיני משה קראם משה אח"כ ומסר בידיהם את הכל והיינו ויעש בצלאל וגו' לדעת לעשות פי' לדעת מזה שיכולים לעשות כל אלה ואח"כ ויקרא משה וגו' ויקחו מלפני משה:

בצלאל דרשו חז"ל בצל אל היית וידעת (ברכות נ"ה ע"א) הנה בפ' תרומה הקדים הקב"ה ארון ושולחן ומנורה למשכן כמו שבאמת הקשה תוספ' שם, ואמנם בפ' כי תשא אמר הקב"ה ראה קראתי בשם בצלאל ושם הקדים משכן לכלים משום די"ל מה שהקשה בצלאל להיכן אכניסם אינו קשה כל כך שהרי בפעם אחד התחילו כל עושי מלאכה לעשות ומלאכת הארון כפרת וכרובים וכש"כ מנורה וכלי השולחן היו צריכים מלאכות נפלאות ובפרט עשיית הכרובים מקשה מן הכפרת א"כ דיו

אם יוגמרו בשוה עם אורגי יריעות ועשיית קרשים וא"כ מאי קושיין היכן אכניסם, אך בצלאל מלא חכמה ותבונה ודעת ואמרו חז"ל שהי' יודע לצרף אותיות שבהם נברא שמים וארץ וכבר כתבו אהליאב הי' מסייעו במלאכת חרש וחושב אבל אין לו בחכמה ותבונה ובדעת, וא"כ בדיבור ואמירה וכוונת צרוף שמות נעשו הכלים האלה מהרה ע"כ שפיר קאמר היכן אכניסם, והנה הקב"ה שאל למרע"ה ומרע"ה שאל לישראל הגון לפניכם בצלאל ואלו היו אומרים איננו הגון לפנינו לא מינוהו הקב"ה ואז היו נעשים בפועל (כי רק בצלאל בן בנו של חור זכה לזה) ע"כ הקדים הקב"ה ארון וכלים לעשיית המשכן בפרשת תרומה דאולי לא ירצו בבצלאל בבחירתם אשר מסור להם ויהיו נעשים בידי אדם ויהי' גמר מלאכתם שוה בזמן גמ"מ יריעת וקרשים אך אחר שאמר הקב"ה ראה קראתי בשם בצלאל ואמר משה וגם ישראל אם לפניך הגון לפנינו לא כש"כ ע"כ שוב הקדים משכן לכלים בפרשת כי תשא בפסוק ראה קראתי בשם בצלאל ואמלא אותו חכמה וגו':

מרבים העם להביא מידי העבודה למלאכה אשר צוה ה' את משה, אשר צוה ה' את משה מיותר דידוע הוא י"ל דאמרו למשה דלא משום תשובה לכפר על עון העגל מביאים זהב התנופה דדי בתשובת המשקל להביא כמשקל הזהב שנתנו לעגל אלא מרבים להביא לקיים מצות ה' מאהבה שצוה ליתן לכן אין שיעור ומרבים להביא מידי העבודה למלאכה יען אשר צוה ה' את משה, וק"ל (מש"מ):

***ויצו משה ויעבירו קול במחנה וכו'** ריש פרק הזורק ילפי' בגז"ש דמיירי ביום אסור ולפינן מיני' איסור הוצאה בשבת וקשה הא פשטא דקרא משמע דהעברת קול היה משום דשלימא עבידתא כדכתיב והמלאכה היתה דים וכדפריך באמת הש"ס שם, ויש ליישב לפי מה דקיי"ל דשנים שעשו מלאכה פטורי' מה"ת רק מדרבנן אסור וא"כ לצורך מצות מלאכת המשכן הי' מותר ולא גזרו כמו אין שבות במקדש אבל הכא דשלימא עבידתא ולא היו צריכים עוד למשכן נשאר באיסורו והיינו דקא' איש ואשה שניהם יחד אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש וי"ל שמשה כבר גזר על זה כמו שמצינו עוד תקנות דרבנן ממשה רבינו ע"ה (כמו שבעת ימי משתה ושיהיו קורין בשני ובחמישי בשבת בתורה ואיסור הזאה בטמא שחל שביעי שלו בשבת)

ויש לפרש עוד דהרי אמרינן בפרק במה אשה דטבעת שיש עליה חותם הוה לאשה משא ולאיש מותר משום תכשיט ובטבעת שאין עליה חותם הוא בהיפוך פטור מה"ת לאשה וחיוב לאיש עיי"ש דף ס"ב וא"כ י"ל היו יכולים גם בשבת להוציא למלאכת המשכן שהאשה תביאה טבעת שאין עליה חותם ואיש מביא טבעת שיש עליו חותם אלא משה גזר מדרבנן על זה ולכן כתיב ויצו משה משה דייקא ולא אמר להם זה בשם ה' וק"ל:

[] **איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא** פשטא דקרא מבואר דהכרזה היה מחמת דשלימא להו עבידתא שהי' די והותר וחז"ל אמרו מחמת איסור הוצאה כידוע וי"ל לפי מה שאיתא בפנ"י ריש פ"ק דשבת שבמשכן הי' הוצאה דבעה"ב שהי' נותנים ולא ידעו זה מאיסור הוצאת כלי דמן שהי' שם הוצאה דעני שהוא חשוב יותר ודפח"ח, והנה לפי מ"ש בפ' תרומה דאם אדם חשוב מקבל הוה כנתינה לכן כתיב ויקחו לי תרומה א"כ הוה גם זה הוצאה דעני (כמ"ש האלשיך והפלאה שם) א"כ הוה ידעו זה ג"כ מאיסור הוצאה דמן, רק מבואר במדרש משכן העדות שנבנה מהמותר בהמ"ד א"כ עדיין היו העם מביאים להיות בונים בהמ"ד וזה הוה כנגד נתינה דבע"הב כי בהמד"ר מותר ליהנות בו לצורבי מרבנן ולא ידעו האיסר דהוצאת בעה"ב והוצרך להכריז שמחמת שבת לא יביאו עוד:

אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה במדרש שאפילו בהמות היו מתחכמין ועמ"ש של"ה, ונ"ל דקאמר דבזה ניכר שהי"ת נתן בחכמים חכמתם ולא מטבעם שע"י שנתחדש בבהמתם חכמה כחמורו של רבי פנחס בן יאיר מזה ניכר כי נתן ה' חכמה ותבונה "בהמה" ע"י בהמה ניכר זה:

לא נזכר שם של חכמי לב נ"ל (הא דפסקינן דאין מחשבין עם הגזברי' כדי לדעת אם עושים באמונה שנא' ולא יחשבו את האנשים כי באמונה הם עושים וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא) ומזה יצא לנו הדין דאין מחשבין עם הגזברים וקשה מנ"ל שעושים כל הגזברים באמונה וי"ל כדאמרינן ס"פ אין מכירין משו"ה לא נספרסמו שמותיהן של ע' זקנים לומר כל ב"ד שיעמוד בישראל המה לדורם כב"ד של מרע"ה ה"נ כל גזבר שיעמוד יהי' כגזברי' של מרע"ה שאמרו מרבים העם להביא כי באמונה עשו

וכן בכל דור הבטיח ה' כי כן יהיו בהם אנשים נאמנים ראוים למנותם גזברים על הצבור ולא פי' שמותם של אלו:

ויעש את החצר והנה בכל סדר מלאכת המשכן נאמר חצר לבסוף הן בציווי בפ' תרומה הן בעשיי' בפ' ויקהל דכתיב המשכן ואח"כ כלים ואח"כ החצר לבסוף לרמז על הא דמכריז ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד (שבת ל"א ע"ב) פי' שאין לו יראה שהוא עיקר דירה ולומד תורה שהוא שער ליראה פנימית ע"כ העמידו משכן שהוא הדירה תחלה רומז ליראת ה' ואח"כ החצר בית שער ליראה שהוא התורה ועוד הארכתי בזה:

ויכלא העם מהביא לומר שגם זה מצוה וקבלו שכר הפרישה כי מה שחשכו מלהביא הי' לשם מצוה יען כי צוה משה שלא יביאו עוד משו"ה לא הביאו ולא ששמחו שכבר יש די ופטורים מלהביא עוד ממונם אלא אדרבא הי' לבם נושא אותם להביא יותר לולא צוה משה שאל יעשו עוד מלאכה:

והמלאכה היה דים וגו' והותר נראה כסתירה דים משמע מכוון דים ואמר והותר וקשה דאמרי' במדרש מן המותר עשו בהמ"ד ומי נתן רשות לזה שהרי התנדבו להקדש גבוה ע"כ נ"ל עפ"י אותן השיטות דסוברים דגם אם נתן בנר חנוכה רק שיעור מצומצם ואירע שדלק יותר אעפ"כ מותר להשתמש לאורה אחר חצי שעה עיקר שיער מצות הדלקה, וה"נ נ"ל שהי' שיעור מכוון דים ובאו הגזברים ואמרו אח"כ והותר כי נתברך הנדבה בברכת ה' (כדאיתא במדרש ילקוט איש אמונים ורב ברכות זה משה שהי' גזבר על המשכן וכל הדברים מתברכין על ידו) והותיר מאליו ע"כ הותר להם לעשות ממנו בהמ"ד (וזה י"ל כוונת המסרה והותר כה אמר ה' אכול והותר גבי אלישע שאמר על פי ה' שיחול ברכת ה' בהמעט ויתברך הכא נמי הי' בזה ברכת ה' על ידי נביאו משה והותר):

***כפתור ופרח** י"ל דמרמז לן דהנה ע"י עבודת הפרך במצרים נזדככו ישראל וכמו דאיתא באר"י שזה היה לתקן חטא של אדה"ר וכו' כידוע וזכו לצאת ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה ואותיות פ'ר'ך' ר"ת ר'אשו כ'תם פ'ז שמרמז לספירת כתר ולאחר יציאת מצרים נתן הקב"ה לנו התורה שע"י התורה מזדככים וכמ"ש חז"ל למה

נמשלו דברי תורה למים מה מים מעלים מטומאה לטהרה כך דברי תורה (ברכו' ט"ו ע"א) העוסק בתורה מזיקין בדלין ממנו (ברכות דף ה' ע"א) וא"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדלין ממנו שנא' ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה וכו' ואין רשף אלא מזיקין וכו') שמכריתם ע"י עסק ופלפול התורה וע"ז אמרו חז"ל [מגילה ל"ב ע"א] כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה וכו' ומסיק דהיינו שאין נוחין זה לזה בהלכה שעי"ז אינם מזמרים הקליפות ודיעות המזויפות וזמרה לשון מזמר עריצים ועי"ז ג"כ הוא בלא נעימה שאין נועם ה' עליהם לזאת קאמר עליהם ונתתי להם חוקים לא טובים וכו' ולכך בכפתור ופרח דמנורה דמרמז על פלפול התורה יש בכפתר אותיות פרך ואותיו' כתר שע"י הפלפול התורה זוכה לזה:

כיור פרש"י שלא רצה מרע"ה לקבל המראות מפני שעשוי' לתאוה והקשה רמב"ן כומז מאוס יותר ולפע"ד כומז הוא כלי ידוע מסגרת למקום תורפה שתהי' משומרת ממי שמאנסה ואו"ה צריכים לשמר עצמן בכך מפני האנסין השכיחים ופרש"י גבי רבקה בתולה ואיש לא ידעה ני או"ה משמרים מקום בתוליהן ומפקירין עצמן שלא כדרכן, ואותן כומזי' הי' להן לבנות ישראל מביזת מצרים אבל בנות ישראל לא צריכים לשמירה ע"כ נתנו למשכן וקבל משה כי הוא עשוי' מעיקרא לצניעות לשמור מהאונס, וגם הי' צניעות לבנות ישראל שאינן צריכין שמירה כזו משא"כ מראות עשוי לתאוה גם לבנות ישראל:

במראות הצובאות נראה ע"י שרצו שלא יתיך משה אותם ויהי' ניכר לעולם שהי' מראות צובאות של נשים צדקניות, וע"י שהי' נחשת לוהט והי' נראה בבואה ע"כ יחדו לרחוץ ידים ורגלים דבר מגונה ע"ד שאחז"ל במס' ע"ז מ"ד ע"ב במרחץ של אפוטרודי שעומד ערום לפניו מזה נראה שאינינו ע"ז, הנה כיור כן גמטריא "אשה":

מסך שער החצר ויכל משה את המלאכה, כילל ועיטר המלאכה בעטרת שמו בסיום המלאכה כי ר"ת מ'סך ש'ער ה'חצר אותיות משה וכן התחלת המלאכה מ'בין ש'ני ה'כרובים ר"ת משה, והיינו מכניסת שער החצר עד תכלית הקדושה הכרובים שעל הכפרת הכל חתום בשם משה, והנה אע"ג כי בכל המשכן עשו משכן ואח"כ כלים כמו שאמר בצלאל היכן אכניסם והסכים משה על ככה וא"ל בצל קל היית וידעת

(ברכות נ"ה ע"א) מ"מ בחצר עשה והקים מרע"ה תחלה הכלים מזבח וכיור ואח"כ החצר, כי אחז"ל מעלין בקודש דהרי בצלאל עשה המשכן ומרע"ה הקימו עפ"י רש"י ר"פ בני העיר, אמנם מרע"ה לרוב ענותנותו חשב שזה הורדה מבצלאל למרע"ה ע"כ רמז כי מורידים בקדושה ע"כ עשה כלים תחילה ואח"כ החצר להראות ענותנותו:

פקודי

אלה פקודי המשכן משכן העדות איתא ברבינו בחיי המשכן עם ה' אותיות של המשכן בגמטריא ת"כ כמנין השנים שעמד בית שני, משכן בגמטריא ת"י כמנין השנים שעמד בית ראשון, העדת חסר וי"ו בגמטרי' תע"ט כמספר שני' שעמד המשכן עד בנין הבית והוא דבר נפלא, אלא שצ"ל מ"ט חסר ה' ממספר בית שני עד שצריך לצרף ה' אותיות למספר ת"כ וצ"ל לרמז לחמשה דברים שחסרו בבית שני כמבואר במס' יומא דף נ"ב ע"ב ומרומז זיבת ואכבדה שהכתיב הוא ואכבד חסר ה' והקרי ואכבדה עיי"ש:

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד עפ"י משה ברש"י רמז למשכן שנתמשכן בעוונותיהם של ישראל, י"ל ידוע דאלו בא משה לארץ ישראל לא חטאו ישראל בע"ז ולא נחרב בהמ"ק רק שכיבתו עם אבותיו גרמה שזנו אחרי אלהי נכר הארץ וזה משכן העדות אשר פקד (אשר פקד לשון חסר כמו ויפקד מקום דוד) על פי משה על ידי משה על אשר לא נכנס לארץ ישראל בחטא "שאמר" שמעו נא המורים כדאיתא במפרשי' וזה על "פי" משה וק"ל (מש"מ):

אלה פקודי המשכן וכו' יש לפרש דידוע דכל מה שעשה משה לא שלטה בו אומה ולשון לעולם כאשר לא נעשה המשכן ע"י משה לבדו כ"א ע"י אנשים שהופקדו עליו ע"כ עתיד הוא לחרב וזהו אלה פקודי המשכן זה הוא חסרונו של המשכן, עד שע"י אותו החסרון נתמשכן בעונותיהם ב' פעמים (כדאיתא ברש"י) והוא אשר פקדו משה ע"י איתמר בן אהרן הכהן ולא עשאו בעצמו:

ואת האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים ידוע במדרשות כי נשכח ממרע"ה מה שעשה באלף ושבע מאות וכו' ונצטער ע"ז עד שהזכירו הקב"ה, נ"ל רמז על משאחז"ל במס' תמורה ט"ז ע"ב שנשכחו בימי אבלו של מרע"ה אלף ושבע מאות ק"ו וגז"ש

ונראה דלא חשיב פרוטרוט דחמשה ושבעים, ועכ"פ הכלל אלף ושבע מאות מכוון הכא והתם, יען כי ע"י העגל ושבירת הלוחות באה שכחה לעולם:

ואת האלף ושבע מאות עשה ווים לעמודים ידוע משאחז"ל שהי' נשכח ממשה מה שעשה מאותן השקלים עד שעמדה וי"ו נגדו ונזכר שהם ווים לעמודים, והענין כי שרשן של ישראל ס' רבוא נשמות נגד אותיות התורה ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה והוא ידוע, והנה לכל אחד חלקו בתורה למעלה, אמנם יש נותרים שנשמותיהם מקליפת נוגה הסמוכה לקדושה ולהם אין להם חלק בתורה ולא אות מס' רבוא אותיות ומ"מ יש להם תקנה במהנה לת"ח מנכסיו (כדאיתא בכתובות דף קי"א ע"ב א"ר אלעזר עמי הארצות אינם חיים וכו' כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאינו משמש באור תורה וכו' א"ל רבי מצאתי להם תקנה מן התורה כל המהנה ת"ח מנכסיו ומשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח כאלו מדבק בשכינה) ע"ד שמח זבלון בצאתך דמניה ומניה מסתייע מלתא שע"י הע"ה עוסק הת"ח בתורה ונעשה צדיק יסוד עולם ואלו הם אלף ושבע המאות שהי' יתירים על ס' רבוא לא ידע משה למצוא להם תקנה עד שעשה מהם ווים לעמודים שיתלו בהם עמודי עולם כנ"ל:

אבנט פליגי בש"ס לחד מ"ד אבנטו של כהן הדיוט הי' נמי כלאים וכן פסק רמב"ם ושמעתי מקשים א"כ מ"ט נתחייב שמואל על שהורה הלכה בפני עלי רבו ששחיטה בזר כשירה (גמרא ברכות דף ל"ב ע"ב) הלא לפי דעתם דשחיטה בעי כהונה צריך ללבוש האבנט שהוא שעטנז ואי בזר כשירה אסור הכהן להיות לבוש באבנט שהוא שעטנז וא"כ הו"ל לאיפרושי מאיסורא ומותר לומר בפני רבו (דבמקום שיש חילול חשם אין חולקין כבוד לרב ברכות י"ט ע"ב) ונ"ל דהנה עכ"פ בזמן שהזר שוחט צריך לעמוד כהן מלובש ומזרק בידו לקבלת דם והוא לבוש אבנט וא"א בענין אחר והנה רפ"ב דיומא איבעי' להו אי נימא השוחט עצמו יקבל דם דאי הזורק איכא למיחש איידי דחביבא לי' זריקה לא יקבל כל הדם מחמת זריזתו בזריקה, או דילמא הזורק מקבל דשחיטה זימנין שהוא בזר ואסור לקבל דם, ומסיק הזורק הוא המקבל, ומעתה י"ל הם שחזרו אחר כהן לשחוט ס"ל גם הוא יקבל דם ואין כאן משום שעטנז

דעכ"פ במשך זמן השחיטה צריך להיות אחד עומד במזרקו מלובש כלאים, וא"כ ליכא לאפרושי מאיסורא אך שמואל הורה הלכה דהזורק יקבל והדין עמו דהרי כך הלכה ומכ"ש באותו דליכא למיחש אגב חביבות עבודה ימהר לזרוק ולא יקבל כל הדם שהרי חטא בני עלי הי' בזיון קדשים שנתעצלו ושהו קיניהן של בנות ישראל (כמבואר גמרא שבת דף נ"ה ע"ב) ולא הי' זריזים א"כ פשיטא שהזורק יקבל ושחיטה בזר כשירה, ועכ"פ לאיפרושי מאיסורא ליכא והורה הלכה ואפשר דרמז להם שאינם זריזים ויכול הזורק לקבל דם ולא בעי כהן לשחיטה וה"ל לאיפרושי מאיסורא:

ויביאו את המשכן אל משה ברבה פרשה זו הה"ד תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאוה ובוז כיצד אדם מתודה ביוהכ"פ אם בא יוהכ"פ אחר ומזכיר עוונותיו אומר לו הקב"ה תאלמנה שפתי שקר מהו עתק דברים של סלוקים כענין שנאמר ויעתק משם ההרה, בגאוה ובוז אומר לו הקב"ה לא הי' בידך עוונות משל שנה זו שאתה מתגאה בגאוה ובוז עיי"ש וצריך להבין מה ענינו לכאן, נקדים שזהו פלוגתא סוף מס' יומא דף פ"ו ע"ב רבנן ס"ל אסור להתוודות עוונות שכבר התודה עליהם יוהכ"פ שעבר שנאמר ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו וראב"י ס"ל הרי זה משובח שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד ומה אני מקיים ככלב שב על קיאו לכדר' יהודה אמר רב דאמר כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו, ולכאורה המדרש הנ"ל דלא כמאן דלרבנן משמע דכלל לא יזכיר עוונות משנה שעברה ואלו להמדרש דווקא כשאינו מזכיר עוונות של שנה זו אז מחזי כמתגאה שאין לו עבירות חדשים כלל אבל אם יזכור ויתוודה על שניהם הרשות בידו, ולראב"י ע"כ לא איכפת לן אפי' אם לא יתוודה כלל על עוונות משנה העברה, דאלת"ה לוקי קרא דככלב שב על קיאו בכה"ג אעכ"ח דלא פלוג ולעולם יכול להתוודות על עבירות של אשתקד והמדרש דלא כמאן לכאורה, וי"ל לעולם כראב"י וכל זה מבואר בקרא דמייתי כי פשעי אני אדע וה"פ דהנה משעשה תשובה אי נמי עוונותיו לא נמחקו לגמרי מ"מ נעשה מהם שגגות אך עוונות שנה זו עדיין הם זדונות וזהו שאמר כי פשעי אני אדע ואני מודיע ומתוודה על פשעי שהם עוונות שנה זו שהם בחינת פשעים ומזידים אזי חטאתי נגדי תמיד אני מזכיר ג"כ של אשתקד שהם בבחינת חטא ושוגג

אבל לא זולת וא"כ מבואר כהמדרש ומעתה ל"ק תו דלמא קרא דככלב שב על קיאו קאי אמתודה על עבירות יוהכ"פ שעבר ואינו מתוודה על שנה זו כלל ז"א ל"צ קרא להכי דכבר נשמע זה מפשעי אני אדע וק"ל:

והנה טרם נבוא אל הביאור נאמר מ"ש הרמב"ן ונדחק בקרא ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת מכסהו שהוא מיותר וכתב שהמשכן הם היריעות עזים והאהל הם יריעות תכלת ולפע"ד זה לא יתכן דהכי הול"ל ויביאו אל משה את המשכן ואת האהל ולא ויביאו את המשכן אל משה את האהל ע"כ אני אומר לפמ"ש לעיל במדרש רבה אלה פקודי המשכן משכן העדות שמלבד משכן אהל מועד עשו עוד משכן לעדות ופי' בגליון שם שעשה בהמ"ד ללמוד שם תורה ברבים עיי"ש וא"כ הכי קאמר קרא ויביאו את המשכן אל משה פי' המשכן שהי' עשוי למשה לדרוש שם ברבים ואח"כ את האהל ואת מכסהו הוא משכן אהל מועד וא"ש, אלא דלכאורה קשה קצת למה הקדים משכן משה למשכן אהל מועד, אמנם לפי הנ"ל יתכן דהמשכן אהל מועד בא לכפר על מעשה העגל אך בהמ"ד למה הוא בא וי"ל לכפר על עון אחר שחטאו ישראל אז כאשר באמת הוכיחם משה על זה כדכתיב בפרשת דברים דבמחרת יוהכ"פ עת רדתו מן ההר כשבחר הסנהדרין ע"פ עצת יתרו ואמר להם הבו לכם אנשים הי' להם להשיב רבינו משה אינו דומה שומע מפי רב לשומע מפי תלמיד והם לא אמרו כך ומאסו במשה כמבואר שם (וכדאיתא דמפני זה לא זכו ישראל שמשה יהי' מנהיגם ומנהלם בארץ ישראל) ע"כ לכפר על זה החטא עשו משכן למשה לבית המדרש כנ"ל והא"ש שהקדימו משכן משה משום דאסור להתוודות על חטא שעבר עליו יוהכ"פ עד שיתוודה על חטאו של שנה זו כנ"ל שחטאים של שנה זו הם בבחינת פשעים ושל שנה שעברה הם בבחינת חטא שוגג שכבר עבר עליו יוהכ"פ והעגל נעשה קודם יוהכ"פ ונאמר עליו סלחתי כדבריך משא"כ חטא זה שמאסו במשה רבינו ע"ה הי' בשנה זו אחר יוהכ"פ ע"כ הביאו תחלה משכן משה לכפר על חטא שנה זו ואח"כ האהל שבא לכפר על חטא שנה שעבר ע"ד דכתיב תחלה כי פשעי אני אדע ואח"כ וחטאתי נגדי תמיד וא"ש המשך המדרש וק"ל:

ויברך אותם משה י"ל כי מלאכה פירושו מה שעשו עושי המלאכה מעשה בפועל בידיהם והעבודה היינו נדבת ישראל מלבם כמ"ש הרמב"ן כמו ועבדתם את ה' אלקיכם, וכמו שאחכז"ל איזה עבודה שהיא בלב זו תפלה (תענית ב' ע"א) אע"פ שאינו עושה שום דבר בפועל והכתוב מעיד על בעלי העבודה היינו המתנדבים בעם להביא כי עשו ככל אשר ציוה ה' רוצה לומר כחפץ השי"ת שהתנדב בלב שלם, ואך אדם אינו יודע מטמוניות של חבירו ולא הי' מרע"ה יודע אם עשו העבודה פי' נדבת לבם אם הי' בכל לבם אבל כשראה כל המלאכה של עושי המלאכה שנעשה כאשר צוה ה' את משה בלי שום פקפוק כלל מזה מוכח שהיתה נדבת המתנדבים מלבם הטהור דאל"ה לא היו זוכים עושי המלאכה שהם שלוחי הציבור לגמור כל המלאכה בלי פקפוק ע"ד שליח צבור שתפלתו שגורה בפיו שהוא סימן טוב לשולחיו ע"כ וירא משה את כל המלאכה וגו' מזה הבין כי כל העבודה מה שהביאו נדבת לבם הי' רק לש"ש כרצון ה' ע"כ ויברך אותם משה:

[] **ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן העדות** והקשה מו"ר חסיד שבכהונה הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל הא איתא במדרש והביאו הטור או"ח סי' תרפ"ד דמלאכת המשכן וכליו נגמרו בכ"ה בכסליו ולהקים המשכן צוה ה' בחודש הראשון וא"כ להיכן נתנו הכלים עד ר"ח ניסן וכקושית בצלאל ותי' דעיקר הקפידא הי' על הכלים לאחר משיחתן שאז נתקדשו במשיחתן אבל בצלאל יפה הקשה יען שאם היו נעשים הכלים בראשונה ראוי הי' שגם המשיחה תהי' בהם ראשונה (וכדנראה מרש"י שהובא בתוספות שאיבעיא הגמרא שלמים של אמש וחטאת ואשם דהיום איזה מהם קדמי האיבעיא על אכילת בשרם הובא לעיל דף ס"ט ע"א) וק"ל:

תקים את משכן העדות רוב חז"ל בכ"ג באדר התחילו ימי המלואים ובאחד לחדש הראשון הי' שמיני למלואים ובו ביום מתו נדב ואביהו והרא"ע כתב שמסברא בר"ח הראשון התחילו ימי המלואים ובשמונה בו מתו נדב ואביהו ונטמאו מישאל ואלצפן ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא כי חל שביעי שלהם בע"פ, ואני אומר משם ראי' בהיפוך כי לא יכול משה רבינו ע"ה להקימו רגע אחד קודם אחד לחודש הראשון אשר ציוהו השי"ת וא"כ ע"כ נכנס רוב היום ועדיין לא נגמר הקמתו ומכש"כ

לפי הדרש ביום הוקם ולא בלילה ומכ"ש אי הי' צריך להמתין עד שיעידו עדים על החדש, נמצא א"א לקיים ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים לילה ויום שהרי כבר עברה הלילה ורוב היום של ר"ח וע"כ צריך לומר ביום ב' ניסן התחילו המלואים וביום ט' ניסן הי' שמיני למלואים ובו ביום מתו נדב ואביהו ונטמאו מישאל ואלצפן וא"כ איך אמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא הא למחר יכולים לעשות הא גם למחר לא הי' יכולים לעשות אלא עכ"ח כדברי רוב חז"ל בר"ח נגמרה וכלתה הקמתו וז' ימים מילואים הי' מיום כ"ג אדר וכבר הוקם יום שלפניו, (וצ"ל יום שלפני פניו דהא יום שלפני כ"ג אדר הי' בשבת דר"ח ניסן הי' בשנה זו באחד בשבת כדאיתא בגמרא שבת דף פ"ז ע"ב ובשבת אסור להקימו וצ"ל שהוקם מערב שבת יום כ"א אדר אך לפי מה שאיתא לעיל בפ' ויקהל בד"ה ששת ימים יש לומר שהוקם בשבת עצמו יעוין שם) ונ"ל שזה הי' הטעות הצורר המן הרע הזה ששמח שנפל הגורל באדר שבכל חדש נמצא בו דבר טוב משא"כ באדר כמ"ש בפייט דפורים וקשה הא התחילו בו ימי מילואים בכ"ג אדר אעכ"ח סבר שהתחילו בר"ח ניסן ובאדר לא הי' בו שום דבר טוב רק מיתת מרע"ה בז' בו וגזר שמד ביום י"ג אחר ז' ימי אבלות (כי מקצת היום ככולו) והמתין שבעה ימי אבלות שבהם עדיין זכות הצדיק הנפטר מגין (כמו שאיתא ברש"י פרשת נח שהמתין הקב"ה מלהמטיר על הארץ מי המבול עד שיעברו ימי אבילות של מתושלח) וה"נ כ' אגרותיו בע"פ אחר ימי אבל של נדב ואביהו לדעתו שמתו בח' ניסן כנ"ל וכלו ז' ימי אבלם בע"פ אעפ"י שכבר נכתבו בי"ג ניסן מ"מ לא נתפרסמו עד י"ד, ויש בזה פלוגתא כי י"א בע"פ כבר התענו וביום ב' של פסח נתלה המן כן יאבדו כל איביך ה':

***ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו בני ישראל את העבודה וירא משה את כל המלאכה וכו' ויברך אותם משה** וברש"י א"ל יהי רצון שתשרה שכינה וכו' ויהי נועם ה' עלינו, החילוק בין עבודה למלאכה כתב הרמב"ן דמה שעבד עושה לרבו מקרי עבודה ומה שדרך אדם שעושה לעצמו מקרי מלאכה והנה יש חילוק בין מעשה צדיק גמור לאינו גמור שצדיקים מוסיפין כח בפמליא של מעלה ומעלתן יותר ממלאכי השרת וא"כ נקרא מעשיהם עבודה משא"כ בצדיק שאינו גמור שאינו מוסיף כח

מקרי רק מלאכה וכן במלאכים כתיב עושים דברו לשמוע בקול דברו ע"י מעשיהם ניתוסף להם כח והיינו דקאמר דבאמת עשו עבודה והוסיפו כח בפמליא של מעלה ולא הי' צריכים לברכה שתשרה שכינה במעשה ידיהם כי כיון שעשו רק לשם שמים בלי שום פניה פשיטא שישרה השכינה במע"י אבל וירא משה את כל המלאכה שמשה רבינו ע"ה חייש שעשו רק בגדר מלאכה כי הי' להם פניה ולכך ויברך אותם משה שישרה שכינה ויהי נועם ה' עליהם:

באחד לחדש הראשון הוקם המשכן, ויקם משה את המשכן, צ"ע אחרי שהוקם היאך כתיב אח"כ ויקם משה, ע"כ נלע"ד לפרש כי הי' מסופקים אי הי' עשיית המשכן מעולה טפי וחשוב מהר סיני כאשר הי' באמת לשכנו בתוכם כי נתעלו אחר ששבו מחטא עגל, או הורדה הוא להם ופחות מקדושת סיני אע"ג שהי' להם לידע מעלין בקודש ולא מורידין מ"מ הא פירש"י ר"פ בני העיר דזה ילפי' מדעשה בצלאל המשכן ומשה הקימו ש"מ מעלין בקודש ע"כ בר"ח ניסן הוקם המשכן פי' הוקם עלה שנתעלה בחשיבות שהרי ויקם משה את המשכן ובצלאל עשאו ש"מ מעלין בקודש א"כ המשכן חשוב טפי מסיני וא"כ הוקם המשכן:

ויקם משה את המשכן, איתא בברכות דף ל"ב ע"ב גדולה תפלה ממע"ט שהרי מרע"ה אין גדול במ"ט ממנו ולא נענה אלא בתפלה דכתיב ויאמר ה' אל משה רב לך עלה ראש הפסגה וצ"ע ודברי תוס' צ"ע יותר עיי"ש, ונלע"ד דהרי עפ"י מושכל הראשון אין מקום לתפלה לא בן אדם הוא ויתנחם אלא אם חטא ונתיסר בפשעים ירבה במע"ט ויתרפא כי לא אל חפץ רשע, אך הקב"ה אמר שנתפלל ומי כה' אלקינו בכל קראינו אליו ומ"מ עדיין נאמר שיהי' די שאנחנו יהיו נענים בתפל' אבל עכ"פ בשינוי מע"ט יושיע השי"ת בלא תפלה, וגם זה אינו אפילו ישנה מעשיו לטובה שראוי להתכפר לו אינו נענה אלא בריצוי דברים וזה מוכח ממרע"ה אחר שחטא בשמעו נא המורים והרבה בתפלה והקב"ה אמר רב לך וסגר בעדו דלתי תפלה, והחליט שלא יבא לא"י וקשה נהי שלא יתפלל עוד דלמא עדיין ירבה במע"ט המכפרים על שמעו נא המורים וע"כ יכנוס לארץ ישראל אעכ"ח שינוי מע"ט בלא תפלה עמהם אינו מועיל וכיון

שאמר אל תוסף דבר שוב היה בטוח שלא יענה ע"כ אמר עלה ראש הפסגה והנה המאמר מבואר לפניך וגם דברי התוספות:

ויקם משה את המשכן, איתא במס' שבת פרק אלו קשרים בעי רב חזקיה ניקב כמוצא זית וסתמו וחזר וניקב כמוצא זית וסתמו מהו א"ל רבי יוחנן וכו' פנים חדשות באו לכאן ה"נ פנים חדשות באו לכאן קרי עליה לית דין בר נש ואיכא דאמרי כגון דין בר נש עיי"ש י"ל כי המשכן הוקם פעמים בכל יום כמ"ש רמב"ן אלא הוא כתב שהי' כחם כמלאכי מעלה גבורי כח עושי דברו, ולולא דבריו הייתי אומר שלא פרקו והעמידו ממש אלא הי' מגביה קרש אחד מאדן שלו ומיד החזירו וכן השני ושלישי וכן כולם זה אחר זה וכגון דאמרי' פנים חדשו' באו לכאן, ור' יוחנן שיער בנפשו שהוא בר נש וא"א לשער להעמיד ולפרק ג' פעמים בכל יום אעכ"ח כנ"ל כי פנים חדשות באו לכאן, אבל באמת לא אמרי' פנים חדשות באו לכאן ופרקו והעמידו ממש ולהם היה כח כמלאכי מעלה והיינו דא"ל ר' חזקיה לר' יוחנן כיון דין בר נש אבל הראשונים כמלאכים:

[] **ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להיות משחתם לכהונת עולם לדורותם** הנה איתא בכריתות דף ה' ע"ב ת"ר כשמן הטוב על הראש כמין שני טפין מרגליות הי' תלוי לאהרן על זקנו וכו' ועל דבר זה הי' דואג משה רבינו שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה יצתה ב"ק כטל חרמון וכו' מה טל אין בו מעילה אף שמן שיורד על זקן אהרן אין בו מעילה וכו' והנה בל"ס ירדו גם טיפות אלו על זקן בניו כמו שכתיב כאשר משחת את אביהם ובפרט כי נדב ואביהו היו גדולים ממשה ואהרן כמו שאמר משה לאהרן כדאיתא ברש"י (שמיני סימן יו"ד פסוק ב' היכן דיבר וכו' עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך) וגם הם זכו לכבוד הזה בל"ס ולמה לא מצינו שנצטער משה גם מטיפים שירדה על זקן בניו ואם גם יצא ב"ק ואמר למשה שאין בו מעילה דכתיב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן כטל חרמון וכו' מ"מ דילמא דווקא גבי אהרן שהי' כהן גדול אבל לגבי בניו מנ"ל דאין בו מעילה, וי"ל דאיתא שם אין מושחין מלכים אלא על המעיין כי היכי דתמשח מלכותן, והנה י"ל זה מרומז בשני טיפין שירדו מראשו על זקנו להורות על המשכת כהונתם לדורות

עולם והא תינח בבני אהרן ובפרט נדב ואביהו כי עדיין לא לקחו נשים חשב משה כי מורה להמשכת גדולתם לבניהם אחריהם אבל אהרן שכבר הומשח כהונתו לבניו כי גם הם נמשחו אתו ובנים לא הי' לו עוד ובניו היו כבר מסומן בהם המשחת מלכות כהונתם לבני בניהם עד עולם לכן נצטער משה על זה ובזה י"ל הקרא ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם והיתה להם (שני טיפין) להיות להם משחתם לכהונת עולם כדי להמשיך גדולתם לעולם ולעולמי עולמים:

ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו וגו' יש לפרש הפסוק דכתיב בבנין בהמ"ק של שלמה ולא יכלו הכהנים לבוא אל האהל וגו' אז אמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים דהיינו דאמרינן בשבועות צריכותא על משכן בפני עצמו ועל המקדש בפני עצמו דמשכן נמשח בשמן המשחה אבל לא היה לעולם ומקדש קדושת עולמים אבל לא נמשח בשמן המשחה וא"כ במקדש שלא נמשח בשמן המשחה לא ידע אם יש בו קדושה אבל כשרשתה בו שכינה אז נודע לו על ידי השראת שכינה שבית הזה אשר בנה קדושת עולמים הוא ועל זה פתח לאמור בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים, וה' יזכנו לראות בשמחת ירושלים ובבנין מקדשו ולראות כה"ג בעבודתו ויזכנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ביראה ופחד ואהבת ה' ולחזות בנועם ה' בבית ה' לאורך ימים אמן ואמן:

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ויקרא

ויקרא אל משה א' זעירא כתב מרע"ה מדעתו מענוותנותו (כדאיתא שם בבעה"ט) הנה ידוע כי מלאך אכתריאל (שם זה הובא בגמרא ברכות דף ז' ע"א יעויין שם) גמטריא "בסתר" והוא יושב בסתר עליון - ומרומז בפסוק שם עולם אתן לו אשר "לא יכרת" הוא אותיות אכתריאל חסר א' והוא גמטריא אסתר (וחז"ל דרשו פסוק זה תחת הסרפד יעלה הדס זו אסתר והי' לה' לאות עולם לא יכרת זה מקרא מגילה (מגילה דף י' ע"ב) והחילוק כשהוא יושב בסתר אבל רואה ומשגיח עלינו בעינים יפות אבל אסתר היא בחינת אסתיר פני (כדאיתא בגמרא חולין אסתר מה"ת מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתר פני) ע"כ כשהיתה התשועה ע"י אסתר אמרה ואנכי תולעת ולא איש

(כדאיתא במגילה דף ט"ו ע"ב שאסתר אמרה מזמור זה) אלא אשה כמבואר במדרש אבל התשועה ע"י מרע"ה הוא בחינת יושב בסתר עליון וצופה ומביט בהשגחה פרטיות - אם תצרף תיבת ויקרא עם תיבת משה גמטריא "בסתר" והיינו ויקרא אל משה פי' תצרף תיבת ויקרא אל תיבת משה אמנם הוא החזיק עצמו רק בבחינת אסתר ע"כ רצה לחסר האלף ולכתוב ויקר אל משה ויהיה גמטריא אסתר וע"כ כתב עכ"פ א' זעירא:

ויקרא אל משה במדרש רבה מביא על זה הפסוק וקרא זה אל זה וי"ל לפי מה שמתרגם יונתן בן עוזיאל וקרא זה אל זה ומקבלין דין מן דין שהכוונה שע"י שקורא המלאך האחר הגדול ממנו נוסף לו כח לקדש את ה' ולומר קדוש וזה ומקבלין דין מן דין שמקבלין זה מזה כח לקדש את השם כך הי' קריאת ה' למשה שעי"ז נתוסף לו שפע לקבל הנבואה לכן מביא המדרש פסוק וקרא זה אל זה על ויקרא אל משה לומר שקריאת השי"ת למשה הוסיף לו כח ונתעלה עי"ז כמו שמקבלין המלאכים דין מן דין כח להקדיש ולהעריץ פני רם יושב על כסא כבוד ברוך הוא לעולם ועד:

ויקרא אלף זעירא יש לפרש הענין כי שיעור זעירא היינו שהוא פחות אחד מארבעה באות הפשוט שבאותו ספר ואותיות רבתי הם בשיעור ד' פעמים ככה של אות פשוט מאותו ספר כידוע והנה התורה נדרשת בארבעה פנים היינו פרד"ס פ"שט ר"מז ד"רוש ס"וד והנה ההפרש בפשוט בין ויקרא לויקר שויקר אינו מרמז על כ"כ גדולה והתפארות כמו ויקרא אך ע"פ דרוש ויקר הוא לשון קרי וטומאה אבל ויקרא הוא לשון חבה וקריאת מה"ש וקרא זה אל זה מתרגמינן ומקבלין דין מן דין וכן ע"ד רמז וע"ד סוד ועיין בזוהר פ' זו רמזי וסודי האלף הלז ומרע"ה לרוב ענותנותו לא רצה אלא בפשטיותו ע"כ כתב א' זעירא חסר ג' אופנים האחרים שלא להבין ממנו אלא פירש הפשוט:

ואיידי דאיירי אמרתי לפרש מה שאמר מרע"ה ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וברש"י שם זו משלי אבל הקב"ה יברך אתכם כאשר דיבר לכם (יעויין תורת משה שמות דף פ"ו ע"ב ד"ה מזה ומזה) לפי שהי' עשרת הדברות נכתבים על הלוחות י"ב פעמים וכל דבור כלול מכל העשרה דברות וכתובים באצבע אלקים

כמה לקו באצבע עשר מכות ומדה טובה מרובה חמש מאות נתברכו באצבע אלקים שהלוחות היו כתובים באצבע אלהים ת"ק פעמים עשר שהוא עולה לחשבון חמשת אלפים והנה כל דבור ודבור שהוא כלול מעשר עולה ה' אלפים במדה טובה א"כ עשרת הדברות עולה חמשים אלף וי"ב פעמים שהיו עשרת הדברות נכתבים על הלוחות י"ב פעמים חמשים אלפים עולה לששים רבואות היינו שש מאות אלף ואמר בירושלמי דשקלים (דף ט"ו ע"ב יעויין שם) ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש כים של תרשיש מה הים בין כל גל וגל גלים קטנים כך בלוחות בין כל אות ואות דרושים ורמזים וסודות של תורה - נמצא זה נקרא ים התלמוד - וכמה לקו במצרים עשר מכות ועל הים חמשים ומאתים מכות ה"ה הכא בברכה אם בעצם הלוחות עולה לת"ר אלף יש בים התלמוד ר"ן פעמים ת"ר אלף וגם ישנו ד' אופנים פרד"ס ולכן כל אות משוער בארבעה ארבעה פעמים ר"ן עולה אלף פעמים ת"ר אלף ואחז"ל בנדרים כי פלפול התורה נתנו הקב"ה למרע"ה לבד ואיהו נהג בו טובת עין ומסרה לישראל נמצא יוסף עליכם ככם אלף פעמים זו היא משלי (היינו מה שנדרש ונרמז בלוחות נוסף על הפשוט על ידי הפלפול עולה על ידי פלפול זה לאלף וזה הפלפול נתן להם משה בטובת עין משלו ודו"ק):

ויקרא וגומר לאמר פרש"י אמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא מדבר עמי ויש לעיין מאי דברי כבושין הלא דברי חנופה המה ועוד יל"ד מאי שנא דכתב הכא א' זעירא מפני ענותנותו של מרע"ה שלא רצה לכתוב ע"ע לשון חבה (רק בלא א' שהוא לשון ויקר כמו גבי נביאי אוה"ע כמש"כ ויקר אלקים אל בלעם) הלא כבר כתוב סוף פ' משפטים ויקרא אל משה באלף סתמא אלא שני מדרגות יש האחד בחינת קריאה של חיבה והשני בחינת וידבר שאינו חשוב כקריאה של חבה ושם בהר סיני קודם עגל זכו כל ישראל במתן תורה למדרגת נבואה קרא למשה בלשון חיבה לכן לא נזכר שם דיבור כלל אך אחר העגל הי' הקריאה רק בזכות משה לבדו ובשבילם הי' בחינת דבור והיינו ויקרא אל משה (לבדו) וידבר ה' אליו מאוהל מועד "דבר" אל בני ישראל והיינו דברי כיבושין בשבילכם הוא "נדבר" עמי ולא קורא והקריאה היא בשבילי לבדי וא"כ לא רצה לכתוב ויקרא רק כתב א' זעירא:

ויקרא אל משה משרע"ה כתב א' זעירא מרוב ענותנותו שלא רצה לכתוב רק ויקר כמו שכתוב גבי בלעם ויקר אלקים אל בלעם ואמר לו הקב"ה לכתוב האלף וכתבה זעירא (כ"כ בבעה"ט עיין שם) ויל"ד הלא במתן תורה כתב ויקרא ה' אל משה ויעל משה ולמה לא כתב שם אלף זעירא וי"ל דהנה יש ג' אופנים בבחינת רוח הקודש א') שמורה עליו לשון ויקר שאפילו נביאי אוה"ע משיגים בו כדכתיב גבי בלעם ויקר אלקים אל בלעם ב') שמרמז עליו לשון וידבר שכל ישראל מבינים אותו אבל לא אוה"ע רק ישראל היו מבינים ומשיגים בו ג) הוא לשון ויקרא שרק משה לבדו היה משיג באופן זה אבל ישראל לא היו משיגים באופן זה לפי שהם היו חוטאים וא"ש שקודם חטא העגל היו כל ישראל משיגים בבחינת ויקרא לכן לא הי' צריך לכתוב א' זעירא לפי שלא הי' כבוד לעצמו יותר מכל ישראל כי כולם היו במדריגה זו להשיג בחינה זו אבל עכשיו אחר חטא העגל ירדו ממדריגתם ורק משה לבדו הי' משיג הרוח הקודש בבחינה זו לפיכך כאן כתב א' זעירא:

***וידבר ה' אליו** פי' רש"י לכל הדברות ולכל אמירות ולכל ציווים קדמה קריאה לשון חיבה וכו' הכוונה היא שבכל התורה קדמה קריאה משה דבר כך וכך ולא בא אליו במקרה אלא קריאת שמו קודם וזו היא כוונת רש"י - ורמב"ן פי' אדלעיל קאי (אסוף פ' פקודי ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד מפני אשר שכן עליו הענן דרך המוסר שלא לבוא לפלטין של מלך בלא רשות לכן ויקרא אל משה ומאז הורשה לעולם לבוא ואין משה בבל יבוא - ושניהם אמת דמדלא כתיב ויקרא ה' אל משה וידבר אליו רק סתם ויקרא אל משה ולא כתב מי קרא ש"מ אין כאן מקומו אלא אדלעיל שייך ולא יכול משה לבוא עד ויקרא אליו ושוב נכנס בלא רשות כי אין משה בבל יבוא ומדלא נכתוב לעיל (בסוף פ' פקודי) סמוך ממש אצל פסוק ולא יכול משה לבוא ויקרא אל משה וכתבו כאן סמוך לוידבר ה' אליו למדנו שעל כל דיבור קדמה קריאה של חיבה נמצא האי ויקרא משמש לשני דברים קריאת רשות ליכנס וקריאת חיבה:

***וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר** פי' רש"י צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי וזה תמוה וכי זה דברי כבושין המה והלא דברי גדולה המה שבזכות ישראל זכה משה שנדבר עם השי"ת וי"ל דדברי כבושין היינו שעי"ז יוכלו להכיר

כמה הי' גדול חטא העגל שע"י שנעשו בעלי תשובה הגיע למדריגה גדולה הזאת שזכה משה שנדבר עמו השי"ת בזכותם:

לאמר פי' רש"י אמור להם דברי כיבושין בשבילכם הוא נדבר עמי ומקשים הלא אין אלו אלא דברי חנופה והנה נתעוררו חז"ל כי לא נזכר במקרא אצל הקרבנות אהרן רק בני אהרן לבד חוץ במנחה כתיב ואכלו אותה אהרן ובניו ובפ' צו בתרומת הדשן הוזכר אהרן - והנה ענין הקרבנות עם שהיא סוד עמוק וחק מחוקי התורה מ"מ השכילו מעצמן אדה"ר קין והבל והאבות ומרע"ה עצמו כבר הקריב זבחים קודם מתן תורה ואפי' יתרו הקריב וא"כ לא הי' צריך הקב"ה לדבר כ"כ פרשיות עם מרע"ה בעניני הקרבנות (רק לאמרן בקצירת אומר) אך משום שעפ"י פשטיות הענין לית מוחא דסביל להבין האוכל בשר אבירים ורק הגדולים הבאים בסודי התורה והקב"ה בחסדו רצה לקבל קרבנות מכל ישראל וא"א למרע"ה להבינם לכל העם הזה שאינו כדאי ליכנס בסודות ע"כ הוצרך הקב"ה לדבר אל משה ענין הקרבנות לומר להם בשם ה' והיינו דברי כיבושין בשבילכם הוא נדבר עמי כל הפרשיות הללו כי לדידי לא הי' צריך וע"כ לא נזכר אהרן כי אין כבודו שיצטרך הוא ללומדו סוד הקרבנות לבד המנחה שלא השיגו אבותינו (כדאיתא ברבה פ' ויקרא אמרי רבנן כל הקרבנות כולן הראה הקב"ה לאברהם חוץ מעשירית האיפה) ואאע"ה בין הבתרים לא הביא מנחה ואמרו חז"ל עשירית האיפה וויתר הקב"ה משלו (רבי יודן בר סימון בשם רבי זעירא אמר הקב"ה וויתר לנו סליחה אחת משלו ואיזה זו עשירית האיפה במדרש רבה פ' ג') ונראה ה"ה תרומת הדשן ע"כ נזכר אהרן במנחה ובתרומת הדשן:

לאמר ברש"י אמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי רבים ראו וכן תמהו הלא הוא דברי כבוד וגדולה להם שבשבילם זכה משה שנתיחד הדיבור עמו ונלע"ד לפרש ע"פ מה דאיתא במדרש ילקוט שמעוני והובא ברש"י אם תאמר כשהי' מדבר עם משה בקול נמוך הי' מדבר וכו' לא הי' מדבר אלא בקול מתן תורה וכו' קול המתפרש בכתובים קול ה' בכח ונו' שמא תאמר ישראל היו שומעים וכו' הוא הי' שומע וכי מאחר שבקול גבוה הי' מדבר למה לא הי' שומעים וכו' עשה לו הקב"ה שביל עד שמגיע למשה ולא נשמע לכאן ולכאן עכ"ל והנה אם הי' הקול והדיבור רק

לצורך משה למה שהוא צריך ולא למה שישראל צריכים א"כ אין מהראוי שישמעו בני ישראל הדיבור כי מה לדיבור הזה להם שהוא צורך משה אבל דיבור שהוא רק בשביל ישראל לצוותם במצוות ה' והדיבור בעצמו הי' בכח גדול עד שראוי הי' להשמע לכל ישראל ובכיוון עשה הקב"ה שביל שלא ישמע לכאן ולכאן שלא ישמעו ישראל הדיבור זה הוא גנאי להם והם המה דברי כיבושין הרי בשבילכם לצרככם לצוותכם הוא הדיבור עמי היינו הדיבור אלי אינו אלא לצוותכם (שכל ל"ח שנה שלא הייתם ראוים לצווי הקב"ה אליהם לא הי' הדיבור מתיחד עמי) ואעפי"כ גזר הקב"ה שאתם לא תשמעו הדיבור שהיא לצרככם הגם שהי' בכוחו הגדול שראוי לשמוע מ"מ מפני איזה נדנוד חטא אשר עוד בכם והמה דברי כבושים מעוררים לתשובה בזה:

עוד יש לפרש דברי כבושים אין פירושו כפי מה ששנינו במתניתן החכם הי' אמר לפניהם דברי כבושין פירש"י שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב עכ"ל (תענית דף ט"ו ע"א) שמעוררים לתשובה ע"י מוסר ותוכחות עונש שאומר החכם להכניע לבבם אבל הכא במשכן כבש משה לבם לעבודת ה' י"ת ע"י דברי חבה ואהבה כדי לעורר אהבת הי"ת יותר ויותר בלבם שיעבדו אותו בכל לבבם ובכל נפשם ראו כמה גדול חבתכם שבשבילכם נדבר עמי וראוי לכם לעבוד למלך הכבוד האוהב אתכם כל כך עבודה תמה בכל לבבכם ובכל נפשכם: (מש"מ)

אדם כי יקריב מכם מכם מיותר עיין רש"י וי"ל אדם פירש"י כמו אדם הראשון שכל העולם הי' שלו ולא הקריב מן הגזל ובזה י"ל אדם אם תרצה שיהי' המצוה כמו שקיימו אדם הראשון זה כי יקריב מכם ממש מן הגוף במצוה שבגופו בזה וודאי אין בו שום גזל: (מש"מ)

ויקרא אל משה איתא ברמב"ן דקאי אדלעיל סוף פ' פקודי ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד יראה לפמ"ש בדרוש לז' אדר דמשה הפנימי נקרא על שם ב'ש'ג'ם הוא בשר שהוא שמ"ג אורות כאור החמה דלע"ל וחצוניות שלו נקרא משה על שם מן המים משיתיהו והיינו משה משה שני פעמים וי"ל הכא דלא כתיב ויקרא ה' אל משה אלא ויקרא אל משה וידבר ה' אליו וי"ל דקאי אדלעיל ולא יכול משה החצוני

לבוא אל אהל מועד ויקרא משה אל משה הפנימי פי' ייחד עצמו במחשבתו הקדושה ובאורות פנימיות שלו על דרך ומקבלין דין מן דין ואז וידבר ה' אליו:

אל משה וישראל לא היו שומעים (ברש"י ובמדרש אעפ"י שהי' הקול בקול ה' בכח עשה לו הקב"ה שביל שלא ישמע לכאן ולכאן) נ"ל רצה לרמז לנו תירוץ על כניסתם של נדב ואביהו ביום ההוא ביום שקרא אל משה שהי' ביום השמיני בלי בר ובלי רשות וכן תמה רמב"ן ר"פ אחרי מה עלה על דעתם בזה י"ל שראו מרע"ה נכנס בלי רשות וחשבו עצמם שקול כמשה (כאשר באמת אמר משה לאהרן שרואה שהם גדולים ממני וממך כדאיתא ברש"י בפ' שמיני בפסוק הוא אשר דבר ה') וכיון שנכנס משה נכנסו גם הם והם לא ידעו שנקרא משה כי הם לא שמעו הקריאה אעפ"י שעמדו בצדו לא נכנס הקול לאזנם:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה וכו' יש לרמז דקיי"ל ערל אינו נכנס אלא משלח קרבנותיו וכיון שמשלח אינו סומך דאין השליח סומך והיינו אדם כי יקריב מכם קרבן פי' שיקריב תחלה קרבן מעצמו מגופו שהוא המילה אז אם מן הבהמה יקריב אותו פתח אהל מועד ולא ע"י שליח ועי"ז וסמך ידו:

ויקרא נכתב באלף זעירא הנה כתיב כי נשאתני ותשלכני - אקדים משאחז"ל על ידי חטא ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו מתו נדב ואביהוא בחנוכת המשכן (כדאיתא במדרש ויקרא פרשה כ' ועוד מן הדא ואל אצילי בני ישראל א"ר פנחס מכאן שהיו ראוין להשלחת יד וכו' דאמר ויחזו את האלקים מלמד שזנו עיניהם מן השכינה וכו' אלא מהר סיני נטלו אפופסין שלהם למיתה) י"ל על פי פשוטו כי נדב ואביהוא נכנסו בלא רשות כי למדו ממרע"ה שנכנס בלא שום רשות והם היו גדולים כמרע"ה (כדאיתא ברש"י פ' שמיני פסוק סבור הייתי וכו' עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך) והם לא ידעי שמרע"ה בעצמו לא נכנס כ"א ע"י קריאה אלא שהם לא שמעו כדאיתא ברש"י משה שמע וכל ישראל לא שמעו אך היא גופא קשיא מ"ט לא זכו הגדולים ההם לשמוע בחינת קריאה לזה נאמר כשם שמצינו (במדרש רבה פ' כ') בזכות ויסתר משה פניו בשכר ויסתר משה פניו זכה לודבר ה' עם משה פנים אל פנים מהביט ותמונת ה' יביט כך המה בעון ויחזו את האלוקים שהציצו בשכינה מה שלא

הי' מן הראוי ע"כ לא זכו לבחינת של משה וביאתו בקריאה ע"כ לא שמעו כשנקרא משה וחשבו שנכנס בלא רשות לכן גם המה נכנסו בלא רשות בלא קריאה ונענשו:
נקדים מה שיש לדקדק וכי הי' אפשר למרע"ה לחסר אות אחת בתורה אלא שהתורה הי' נכתבת במרומים אותיות בלתי מצורפים (כדאיתא ברמב"ן בהקדמתו על התורה) ומצינו בתורה אות אחת שהיא תיבה שלימה הלה' תגמלו זאת ה' דלהלה' היא אות אחת תיבה בפני עצמו - ה"נ כי כללות ישראל הוא רצון עליון כדכתיב כ'י ר'וצה ה" ב'עמו ר"ת בגמט' י'הי אור' ואע"פי שחטאו מכל מקום נשאר הרצון במרע"ה (כדכתיב הרף ממני וכו' ואעשה אותך לגוי גדול ודרשו חז"ל שנתקיים בו הבטחה זו לבני משה כדאיתא ברכות דף ז' ע"א אעפ"י שבעי משה רחמי עליה דמילתא מ"מ אוקמיה בזרעי' שנא' ובני משה רבו למעלה למעלה ששים רבוא כתיב הכא וכו') כי משה גמטריא רצון חסר אלף וע"כ בילדותו נתמלאה כל הבית אורה על דרך יהי אור הנ"ל וע"כ הי' רצונו לכתוב ויקרא אל משה שהמשיך אות אלף אל משה שאז יהי' גמטריא רצון ויקר לשון ויקר מקרה (רות כ' פסוק ג' וכדמפרש ר' יצחק ערמאה ז"ל שהוא כענין אנכי בדרך נחני ה') - ולא הי' רוצה לחסר אלא להרחיק כשתי תיבות ויקר **א** אל משה - ואמנם המדריגה הגדולה הנפלאה הזאת היא בעוה"ר מתהפכת לרועץ כשאינם ראוי' מתהפך רצון היינו האלף ונעשה פלא היא סלוקן של חכמים שנקרא הפלא ופלא (כדכתיב הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ודרשו חז"ל על סילוקן של צדיקים) ובמקום שהי' רצון אחז"ל קצף על עולמו ונטל ממנו נפשות ר"ל (מועד קטן דף כ"ה ע"ב) והיינו רמז מיתת נדב ואביהוא וע"כ לא רצה לכתוב אלף סתמא רק אלף זעירא למעט הצרה ג"כ ואין להאריך בדרוש כי עוסקים אנחנו בהספד הגאון מהו' אלעזר זצ"ל בעה"מ כמה ספרים המפורסמים והי' סגיא נהור כמה שנים וטעמו לא נמר וריחו לא פג מבקיאתו הנפלאה וחריצתו אחז"ל (ברכות דף י"ז ע"א כי הוו מפטרי רבנן מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי חנינא אמרי לה הכי מחיה חיים) יתן לכם חיים ארוכים ומתוקנים י"ל כי צדיקים במיתתם הם חיים כדאיתא בגמרא (ברכות דף י"ח ע"א כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים שבמיתתן נקראו חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבציאל)

ואמנם בחייו הגשמי' אין הקב"ה מיחד שמו עליו נמצא עיקר חיותו במיתתו אמנם ברש"י (פ' ויצא פסוק מ"ב איתא) על יצחק יחד הקב"ה שמו גם בחייו הואיל והיה סגיא נהור ורמב"ן כתב בפרשת תולדות כי כך הי' לכמה צדיקים ביעקב כתיב עיני ישראל כבדו מזקן וכן כתיב גם באחי' השילוני וכתב רמב"ן שהתורה מספר ענין פלא ונס במרע"ה שלא כהתה עינו נמצא כשהקב"ה רוצה להחיות הצדיק בחייו הגשמי' שיהי' יכול ליחד שמו עליו מכהה עיניו ואז כחשיכה כאורה יאיר אור עליון עליו בחיים אך עוד יותר טוב שנזכה כמרע"ה שבחייו המאירים ייחד שמו עליו כדאמרינן (ברכות דף י"ז ע"א כי הווה מפטרי רבנן מבי רב אמי וכו' הוו אמרי ליה) עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי עולם הבא ומשום הכי בלידת מרע"ה נתמלא הבית אורה להורות נתן שלא יצטרך לכהיית עינים כי לעולם לא כהתה עיניו הגשמיי' ולא הרוחני' - ואנו מתפללים שככה נזכה לחיים "טובים" והיינו טוב הוא אור כדרש חז"ל ותרא אותו כי טוב הוא קאי אאורה (שנתמלא הבית כולו אורה סוטה דף י"ב ע"א) והיינו דאמרו מחייה חיים מי שמחיה את החיים המה הצדיקים בחייהם הוא יחי' אותך ויען מחיי' חיים הוא ע"י כהיית עינים ע"כ אמר יתן לכם חיים טובים פי' על דרך כי טוב שמרמז על אורה כי טוב ויהי' ארוכים ומתוקנים שייחד הקב"ה שמו עלינו בחיים - והיינו ליהודים היתה אורה זו תורה ולא הוצרכנו לחשיכה כאורה -:

עוד באה שמועה מסילוקו של הרב הגדול מהו' משה כ"ץ זצ"ל שהי' אב"ד דק"ק באסקאוויטץ, והני כהנא לא שלוחא דידן אלא שלוחא דרחמנא נינהו ע"ד שנפרש הפסוקים אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם כי אחז"ל (ברכות דף ל"ה ע"א) לה' הארץ ומלואה קודם ברכה והארץ נתן לבני אדם לאחר ברכה כי אעפ"י שהארץ נתן לבני אדם וכתיב כל שתה תחת רגליו צאנה ואלפים כולם וגם בהמות שדי מ"מ האדם בעצמו לא נתן לעצמו כי האדם הוא עבד ה' ושוב וכל שתה תחת רגליו אבל האדם הוא בעצמו לה' הוא נמצא לכאורה הכל לה' כי מה שקנה עבד קנה רבו דאע"ג דהכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורים אבל הכא ששייר הקב"ה לעצמו בני אדם נמצא כל אחד נעשה שיור לחבירו (ואין יוצא לחירות כדתנן במתניתן בבא בתרא דף קמ"ט ע"ב) ובזה יש לפרש מה דאמרו

חז"ל (מגילה דף ט"ו ע"ב ביום ההוא יהי' ה' לעטרת צבי וכו' לשאר עמו למי שמשים עצמו כשריים להקב"ה) כשריים שהוא העבד המשויר מ"מ אין בני אדם כ"א עבדים להקב"ה ומה הואיל מה שנתן הארץ לבני אדם וצ"ל דע"כ נתן הארץ לבני אדם על מנת שאין לו ית"ש רשות בהם ותנאי זה מועיל ואם עובר העבד על תנאי וניתן לרבו רשות נתבטל המתנה והיינו הצדיק גמור מושל ביראת אלקי' (כדאיתא בשמואל ב' פרשה כ"ג פסוק ג' וברש"י שם) ואין להקב"ה רשות בלתי רצון הצדיק נמצא צדיק כזה אינו עובר על תנאי וכל שתה תחת רגליו אבל מי שאינו יכול למחות בהקב"ה כמרע"ה ותלמידיו - אותו עובר על תנאי ויש לרבו רשות וממילא בטל התנאי ואיננו שלו והנה אם ישראל צדיקים המה וכל שתה תחת רגליהם אם כן הבהמה והבקר והצאן שמקריבים משלהם הוא - אך אם קצף על עולמו וחמס ממנו נפשות לא נוכל לומר שהוא קרבן משלנו כי איננו שלנו אלא של הקב"ה ובזה יש לפרש הפסוק אדם כי יקריב "מכם" מכם בעצמם ח"ו במיתת צדיקים אז איננו קרבן שלכם אלא קרבן לה' כמו של ה' אבל מן הבהמה ומן הבקר תקריבו את קרבנכם ולא של השי"ת הוא רק משלכם הוא נמצא במיתת הצדיק איננו שלוחא דידן כי לא משלנו הוא אלא שלוחא דרחמנא להביא לו את שלו אך במה יתכפר לנו לא בהקרבן עצמו אלא בהנסכים הדמעות של צער שאנו מורידין שנלקח פקדונו של הקב"ה מאתנו וחסרא גברא רבא וכהנא -:

והנה כתיב אדם כי יקריב מכם לשון רבים ואח"כ כתיב אם עולה קרבנו הכל לשון יחיד ומורי ז"ל בהפלאה כתב כי היחיד שעשה תשובה רבים מתכפרים על ידו כמה שאמרו חז"ל על פסוק ארפא משובתם אהבם נדבה ארפא משובתם של כל העולם על אהבם נדבה של יחיד (יומא דף פ"ו ע"ב תניא ר"מ אומר גדולה תשובה שאפילו יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כולו שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו ברש"י שם ארפא משובתם של רבים כי שב אפי מן היחיד) והסביר מורי זצ"ל דע"י שרוצה הקב"ה לכפר לבעל תשובה ועדיין נשאר על העולם עון הערבות של אותו חטא וממילא נשאר גם עליו ערבא דערבא והקב"ה רוצה לכפר לו בתשובתו לגמרי ע"כ מכפר על כל העולם גם כן ולפי

האמור א"כ זהו בשארי קרבנות אבל עולה דבא לכפר על הרהור עבירה העולה על רוחכם (כדאיתא במדרש ילקוט ויקרא רמז תע"ט תניא רשב"י אין העולה באה אלא על הרהור הלב רבי לוי אמר מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם). ועל הנסתרות לא נתערבו זה בזה (עדיין רק בירדן קבלו עליהן ערבות על הנסתרות כדאיתא בתוספות סוטה דף ל"ד ע"א בד"ה עודם בשם הירושלמי) א"כ אינו מכפר אלא עליו ולא על כל העולם ע"כ לא כתב בעולה לשון רבים:

ואמרו במדרש (ילקוט רמז תתרנ"ו וכו') כשאמרה אסתר וצומו עלי ענה מרדכי ואמר לאסתר איני יכול לבטל וכו' ואת אמרת אגזור תענית בי"ד ובט"ו ובט"ז שלחה לו אתה הוא זקנן של ישראל אם אין ישראל בעולם מה המצות יפים אם אין ישראל למה תורה ויש לתמוה על דעתו של מרדכי וגם יל"ד מה לשון זקנן של ישראל הנה בימי יחזקאל באו הזקנים לדרוש אלקי' (יחזקאל פרשה כ' פסוק א' וב') ואמרו נהי' ככל הגוים (שם פסוק ל"ב) והשיב הקב"ה להם והעולה על רוחכם היו לא תהי' אשר אתם אומרים נהי' ככל הגוים וכו' אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם ודרשו חכז"ל שיעמיד מלך קשה כהמן ויחזרו בתשובה ויש לתמוה על על זקני ישראל הם הסנהדרין ומהם נביאים צדיקים יטענו נהי' ככל הגוים לומר מודעה רבה לאורייתא ועוד כתיב לדרוש אלקי' וכי זה הוא דרישה לאלקי' וגם התשובה תמוה בחימה שפוכה אמלוך אין זה תשובה נכונה ומי יכול לדון עם מי שהתקיף ממנו אבל נ"ל כי הצדיקים הזקינים הללו ראו שפלות הדור ושאינם שומעים לקול מוריהם ולסוף יבא הוא ית"ש ויגבה חובו מן הזקנים שלא מיחו בשרים ויאמרו עליהם אם לפניך גלוי שלא יקבלו תוכחה לפניהם מי גלוי (כדאיתא בשבת דף מ"ה ע"א בארוכה יעוין שם) והנה הקב"ה רחום וחנון ארך אפים לרשעים ולבסוף גובה מן הערבים על כן באו לעקור קבלה הראשונה שבה קבלו ערבות ולכרות ברית חדשה ולהוציא אותן הרשעים מן הכלל ושלא יהא שום ערבות עליהם והיינו לדרוש ה' לכרות ברית חדשה כדי לפטור את עצמן מן הערבות והשיב הקב"ה כל זה אתם אומרים מפני שחששתם לנפשיכם שתסבלו הרע מחמת רשעתם של אלו הלא אני אמלוך עליכם ביד חזקה ע"י שאעמיד להם מלך קשה כהמן וישובו כולם אלי ועמך כולם צדיקים

והנה לכאורה מרדכי לשיטתו דהחליט רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואי אפשר בשום אופן להשמיד ולהרוג ולאבד ואם כן יפה אמר למה לגזור תענית ביו"ט של פסח ולבטל המצות מפני הגזירות בחנם הלא בלאו"ה יבוטל הגזירה אבל אסתר לשיטתה היתה מייאש את כל האומה בכללה ע"כ אמרה אם אין ישאאל אין תורה שוה כלום ואמנם מה שהי' מרדכי בטוח ברוח והצלה אע"ג שבעל חוב ית"ש יגבה חובו על כרחנו לזה הקדים מרדכי ואמר ואת ובית אביך תאבדו פי' והם יהיו מכפרים על עון הדור כדרך צדיקים נתפסים על עון הדור ורוח והצלה יעמוד ליהודים ויפה כיון מרדכי בזה אך נבר שכח כשהי' נמנה עם הזקנים שבאו לפני יחזקאל ואמרו נהי' ככל הגוים שרצו להוציא את עצמן מן הערבות הלז ונתרצה להם הקב"ה להעמיד להם מלך קשה כהמן ויחזרו בתשובה ולא יהי' שום עונש וצער בא להם להצדיקים מן הערבות וא"כ לא יהי' את ובית אביך תאבדו כדי לכפר על ישראל ורוח והצלה יעמוד ליהודים מ"מ ע"כ לעורר לבבו על זאת שלחה לו בזה הלשון זקנן של ישראל כלומר שהוא הי' בכלל זקני ישראל שהתפשרו כנ"ל א"כ אם אין ישראל מה תורה חשובה:

שם (דף ט"ו ע"א) אמר המן אתי מלא קמצא דידכו ודחי עשרת אלפים ככרא כספא דידי איתא במתניתן (מנחות פרק י"ג משנה י"א) נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח ובמנחה ריח ניחוח ללמד אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון אדם דעתו לשמים והנה בהקרבנות כתיב אדם כי יקריב ובמנחה כתיב ונפש כי תקריב ואחז"ל (מדרש ילקוט רמז תמ"ב) אר"י מה נשתנה מנחה שנאמר בה נפש אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה עני מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו לפני והקשה מורי ז"ל בהפלאה דמנחת נדבה הבאה עם שמן ולבונה הי' ביוקר יותר מפרידה אחת יונה שלא באת עדיין לתחלת הציהוב (יעוין מתני' חולין פרק פ' משנה ה' תחלת הציהוב פסול בזה ובזה) והנה רמב"ם כתב בטעם הקרבנות שהוא התנגדות לעע"ז ולהפריש האדם מדרכם ור"ח כתב שטעם הקרבנות כדי להשיב האדם בתשובה ולהראות שהוא הי' ראוי להפשט וניתוח ושריפת אש להקב"ה ולקח הקב"ה ברחמיו בהמה תמורתו וברמב"ם במורה נבוכים כתב שאי אפשר לפי טעמו להסביר למה מנסכין יין על גבי המזבח והשיב לו תלמיד אחד שהוא כנגד השכל של אדם שייחד להקב"ה

(כי חמרי וריחני פיקחים) ותמה אני מה יענה על קומץ מנחה שאין בו לא זה ולא זה ועל כרחך כמ"ש רמב"ן שהוא סוד מסודות התורה והוא ית"ש מעיד על עצמו שהוא ריח ניחוח לפניו ומה לנו עוד לחשוב במחשבות במקום שאין ידינו משגת הנה המן רצה ליתן עשרת אלפים ככר כסף למיחן עניין כדאיתא במפרשים ונתן אותם חלף מחצית השקל ששקלו ישראל שלקחו בעדם הקרבנות (כדאיתא בילקוט רמז תתרנ"ה אמר ליה המן כל אותן הדברים הי' בזמן שבהמ"ק קיים והי' הקב"ה רצוי להם והיו מביאים שקליהם וכו' עכשיו אני סוכם לך חשבון ס' רבוא בקע לגלגלת שהיא עשרת אלפים ככר כסף ובמדרש רבה איתא וז"ל כי נפקי ממצרים הוה שית מאה אלפין ועל כל חד וחד יהיבנא לך מאה זוזי דהיינו חמשים שקלים יעוין בתוספות מגילה ובפני יהושע שם) והנה בוודאי אי טעמן של קרבנות כמו שכתב רמב"ם ור"ח הנ"ל אפשר לעשות מצוה אחרת ששקול גם כן במהותו ואיכותו וטעמו כמו קרבן (כגון תענית שממעט חלבו ודמו ושקול יותר מן הקרבנות וגם מצינו שיכול לפדות תעניתו ע"י צדקה) ע"כ רצה המן ליתן כך לעניים חלף מחצית השקל שלקחו מהם הקרבנות אך כשראה מלא קומצא קמחא דידהו הבין שהוא סוד וענין שאי אפשר לשער ואי אפשר ליתן תמורתו וכל חפצים לא ישוו בהם ע"כ נתחרט כי ראה שטעה בדמיונו ולא יועיל עשרת אלפים כספא דידיה ואומר אני כל דברי חכמים קיימים בוודאי אין ריח ניחוח בקרבן בהמה יותר משיעור ריח ניחוח של קומץ מנחה רק לאו כל אדם זוכה לכך שיהא לריח ניחוח לפני ה' עד שיתקרב תחלה לה' וישחט בהמה וינתחה לנתחים ויתן אל לבו כך ראוי לו להיעשות וה' חס עליו וישוב בתשובה שלימה ושלא יהרהר עוד במחשבת ע"ז ופגול כי הכל לה' ואז אח"ז יקובל הנקרב מבהמתו לריח ניחוח כשיעור קומץ מהמנחה על כן "אדם" מן האדמה כי יקריב מכם קרבן לה' שירצה עצמו לה' אז תחלה מן הבהמה יקריב ויעשה ככל סדר הקרבן ואז עי"ז יתקרב אל ה' שיהי' ראוי לקבל ממנו ריח ניחוח אך "נפש" כי תקריב מי שאינו אדם אלא נפש צדיק שהוא כלו נפש הוא יקריב מיד קומצו ויהי' ריח ניחוח לה':

אמרו חז"ל (מסכת שבת דף ק"ה ע"ב) אמר רב יודא אמר רב המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנא ויקברו וכו' מצפון להר געש מלמד שגעש עליהם ההר

להרגן לא אמר יקבר בחייו דרך קללה אלא ראוי לקוברו כי לא נאמר כן בדרך עונש אלא שכך ראוי ויפה לו כי כתיב עד שובך אל האדמה אשר ממנה לוקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב לא הזכיר מיתה לומר עד שתמות אלא עד שובך אל האדמה כך תיקון חטאו שישיב אל העפר כשהי' וגם בחייו יכנס לקבר כמו שעשו דור המדבר (נדאיתא בארוכה ברש"י מסכת תענית דף ל' ע"ב בד"ה יום שכלו מתי מדבר בשם הירושלמי) והוא דאין רשות לעשות כך משום שנפש האדם חלק אלוה ממעל וה' שוכן בתוך בני ישראל ואין ראוי לסלק אקונין של מלך בלא רשות וציווי המלך כמו דור המדבר וא"כ תינח אם ה' שוכן בקרבנו אבל זולת זה הי' ראוי להקבר בחייו והיינו כדאיתא במסכת שבת דף פ"ח ע"א ויתיצבו בתחתית ההר א"ר אבדימי בר חמא מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהי' קבורתכם כי אם אין ה' שוכן בתוך בני ישראל ראוי לקוברו בחייו - וכבר כתבתי לעיל ר"פ ויקהל מה שאמר מרע"ה מחני נא ר"ל שהוא יהי' נתפס בעון הדור ומיאן הקב"ה ואמר לך נחה את העם הנה מלאכי ילך לפניך רמז לו אין הצדיק מכפר על הדור אלא אם כולם אדוקים על ידו ששכינה שורה בתוכם כדכתיב ויהי בישורן מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל אז הם הצדיקים בבחינת ראש שאר העם ונוטל הרב שבהם אך אם ח"ו אין בישורן מלך אלא מלאך שלוח אז אין צדיק יכול לכפר על הדור כי אין כאן התאסף עם לכן זקנים של יהושוע בן נון שנתעצלו בהספדו חשבו אין ה' שוכן בתוכם א"כ ראוי לקוברם בחייו ע"כ גענש עליהם ההר להרגם:

דרשו חז"ל (מגילה דף ט"ז ע"ב ליהודים היתה אורה זו תורה ושמחה זו יו"ט וששון זה מילה וכו') וששון זה מילה ויקר אלו תפילין יל"ד מ"ש אלו דפרט בשלמא אורה זו תורה בכללה אתי שפיר דהדר קבלוהו בימי אחשורוש (שבת דף פ"ח ע"א) ושמחו על זה ושמחה זה יו"ט שהי' אז יו"ט של פסח והתענו בימים הראשונים של פסח ובטלו מצות יו"ט (כדאיתא שם ויעבור מרדכי מלמד שעבר יום ראשון של פסח בתענית) ועתה חזרו ושמחו שמחת יו"ט אבל מ"ט פרט מילה ותפילין הנה הרא"ע פ' לך לך כתב שהערלה אין צורך שהרי כל בעלי חיים אין להם ערלה כי אם האדם וכיוצא בזה

כתב במורה נבוכים שאין בו צורך פרי' ורבי' רק לתאוה יתירה - ואני אסביר דבריהם להשיב להשואלים מ"ט שינה הקב"ה הבריאה שנברא האדם עם ערלה שחופה על העטרה ואדרבא תקשי ביותר כיון שבו נפלינו האדם מן הבהמה איך נעשה עצמינו כבהמה - אבל הוא מוסר נפלא הקב"ה ברא העולם נפשות רבות וחסרונם והרבה מותרות ונותן לפעמים לאדם עושר ונכסים וכבוד הרבה והרבה ואדם שהוא טוב לפני האלקים מבין ומבחין הלא אני רואה אלפים בני אדם חיים ובריאים בלחם ובשר וכדומה בלי שארי מותרות ומכסים עצמם במלבושים להגין בעד צינים ופחים ודי להם בזה ודרים בדירה לפי המחסה להגין עליהם לבל יכם שרב ושמש ודי להם א"כ די גם לי בזה ההכרח ולא אבלבל דעתי ומחשבותי בעושר הלז מותרות המבטלים אותי מעבודת השם יתברך וחוסם תאותו וקונה בזה עוה"ב והוא העבד הנאמן העומד בנסיון ההוא והיינו רבינו הקדוש עם כל עשרו לא נהנה מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה (כתובות דף ק"ד ע"א) ואמינא במה שאחז"ל (ברכות דף ז' ע"א) צדיק ורע לו צדיק בן רשע רשע וטוב לו רשע בן צדיק כי אין צדיק ורע לו כלל כי בכל הנסיונות טוב לו ופירשתי צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת צר ומצוק מצאוני תורתך שעשועי כמ"ש רמב"ם אקושית צדיק ורע לו שהצדיק אינו מרגיש כלל כי היות כל מחשבותיו לה' אינו מרגיש מאומה כמו ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה כי לא הרגיש היינו דאמר דהע"ה צדקתך צדק לעולם אין להרהר אחר מידותך ותורתך אמת שאתה משלם שכר ועונש אעפ"י שאנו רואים צדיק ורע לו איננו רע באמת כי גם אם צר ומצוק מצאוני תורתך שעשועי כמ"ש רמב"ם הנ"ל נמצא ליכא צדיק ורע לו וכן ליכא רשע וטוב לו כי לא יסתפק לו אפילו אלף אלפים כי יש לו מנה רוצה מאתים ואין אדם מת וחצי תאותו בידו אך נמצא ע"ד הרחוק שהצדיק אעפ"י שהוא צדיק גמור מ"מ גופו וטבעו ממוזג ומורגל מאבותיו הרשעים שלא היו מסתפקים במועט רק רדפו אחר המותרות ע"כ גם לו קשה לשנות טבעו ומרגיש קצת בחסרונו והיינו צדיק ורע לו היינו צדיק בן רשע וכן תמצא רשע בן צדיק שאבותיו הרגילו עצמם במדת הסתפקות על כן גם הוא טוב לו ואינו מתאוה רק שמח בחלקו ובמועט:

ועד"ז פירשתי המדרש לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא אורי בר"ה וישעי ביהכ"פ ממי אירא כי מעשה דהע"ה בבת שבע אם כי לא חטא חטא אשת איש כי כל אחד ואחד היוצא למלחמת בית דוד הי' כותב גט כריתות לאשתו (גמרא כתובות דף ט' ע"א) ולא הי' רק כמו מערופיא של אורי' ועני המהפך בחררה של הפקר שמותר גמור - מ"מ צריכים לומר שלא הי' דוד ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה (כדאיתא בגמרא סנהדרין) אמנם מה נאמר ומה נדבר שתבע את אביגיל שהיתה אשת איש באמת והלך לאור חמימות יצר שלשה פרסאות (מגילה דף י"ד ע"ב מבוא בדמים אמר רב תרי דמים מלמד שגלתה שוקה והלך דוד לאורה ג' פרסאות ואמר לה השמיעי לי אמרה לו לא תהא זאת לך לפוקה) ולולי שהיתה מונעתו הרי הי' נכשל - אך הוא ממוזג בטבע זו כמו שאמר ובחטא יחמתני אמי וגם הי' טבעו כך מן השמים כדי לשיגיע זמן דבת שבע יעשה אותו מעשה כדי להורות תשובה לרבים ובין כך אותו חמימות שהי' לו בטבע אותו אנסו לכך והקב"ה רגלי חסידיו ישמור והעמיד לו אביגיל הצדקת שתמנעהו - והנה אדרבה מזה ראיי' ברורה כי דהע"ה טוב לפני האלקים ורק טבעו ומזגו אונסו שהרי כתיב ויהי בעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימת על שחטא נגד דוד ואחז"ל אלו עשרת ימים שבין ר"ה ליהכ"פ (מסכת ר"ה דף י"ח ע"א) נמצא לפ"ז ביום הקדוש ר"ה הלך דוד לאורה של אבגיל שלשה פרסאות והיתכן לאיש כזה יעשה ה' משפט באותו יוהכ"פ שאחר אותו ר"ה אע"כ לפניו י"ת נגלו כל תעלומות צדקתו של דוד וההכרח שהכריחו לזה והשתא אם אותו מעשה לא נחשב לחטא ק"ו מעשה דבת שבע (שלא נחשוב לחטא כי באמת פנוי' היתי' ודוד ידע כי פנויה היא) והיינו ה' אורי בר"ה שהלך לאור שלשה פרסאות ואפ"ה ישעי ביוהכ"פ לנקום נקמתו מנבל א"כ ממי אירא אח"ז:

נחזור להנ"ל כי זהו עיקר הנסיון בעולם שהקב"ה נותן לו הרבה מותרות והוא בוחן מה שאפשר לו להיות בלעדו ואינו נהנה ככה עשה הקב"ה ברא כל בעל חי בלי ערלה כי די בזה לקיום עולם ולאדם נתן בשר החופה הלז כדי שיכול ליהנות יותר ויותר ולהרבות תאותו והמשכיל יאמר הלא לפרי' ורבי' די בלי זה כמו שאנו רואים כל בעלי חיים בלי ערלה ולמה לי תאוה יתירה חתוך והשלך וצוה הקב"ה כל אב

ימול בנו ככה כדי שהבן ילמוד מזה להשליך כל ערלות תאות מותרות ולא יהנה מן העוה"ז כי אם ההכרח וזהו וששון זה מילה לא הערלה לבד אלא חיתוך הערלה (היינו שהגיעו למדריגה להבין ולהשכיל את זאת ולעשות ככה):

ויקר אלו תפילין עוד יל"ד אומרו ויקר לשון ארמי הי"ל וכבוד ולא דמי לדלעיל וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן כי שם הוא דברי ממוכן אבל הכא סיפור מעשה הוא וברוח הקודש מ"ט הוציא תפילין בלשון ארמית הנה כתיב ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכו' והעיר שושן צהלה ושמחה ולא אאריך בדקדוקים נ"ל כי רמזו ברמז כי המגילה נכתבה באופן שלא יבינו או"ה כל מסתוריה - ואיתא במדרש כשבא נבוכדנאצר עם שבי ירושלים בשעת חורבן יצאו בני גלות יכני' נגדו מלובשים לבנים ובתופים ובמחולות כשמחים בהצלת המלך ותחתם היו לבושי שק ולבם נשבר ונדכה בקרבם כן מרדכי יצא מלפני המלך דייקא למראית עין המלך שמח שזכה להיות משנה לו אך תוכו בבכי על שפלות עיר ה' ירושלים עיר הקודש שכתבו עליה שטנה (כדכתיב בעזרא פרשה ד' פסוק וי"ו ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה ברש"י שם שלא לבנותבית המקדש ואנשים בצער גדול היו וכמו שאמר נחמיה למלך העיר בית קברות אבותי חריבה (נחמיה פרשה ב' פסוק ג' וגו') ולרמז זה מסיים ומרדכי יצא "מלפני המלך" יצא כן מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות היינו מלפני המלך כן יצא אבל בלבו על ירושלים הי' בוכה ומתאבל ולא הי' אפשר לכתוב זה גלוי בפירוש כדי שלא יגלה הדבר לאומות כאשר יקראו המגילה ויעורר שנאה ומדנים וע"כ מסיים גם כן והעיר שושן צהלה ושמחה כי גדול בקרבה מלכה מלך פרס ומובן אבל והעיר ירושלים בוכה ומתאבלת כי אכתי עבדי אחשורוש אנן:

וכיוצא בזה מקרא שלאחריו ליהודים היתה אורה ושמחה וששון אבל אלי' וקוץ בה הוא ויקר כאשר נבאר כי מ"ש רבי אליעזר הגדול (על מה שדרשו חז"ל כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותנא ר"א הגדול אמר אלו תפילין שבראש) אלו תפילין שבראש לאו דוקא תפילין שבראש כל איש ישראל כי באמת דבר גדול הוא שמשעבד מוחו ושכלו להשי"ת וזוכרו תמיד בין עיניו - עוד בזה יותר אם נדמה עם ה' אלו כולם כאיש אחד וראשיהם זקיניהם ת"ח הם הראש של אותו האיש שהוא האומה הכללית ותפילין

על ראשם היינו שם ה' נקרא עליהם לתהלה ולתפארת כמו שהי' מרדכי בעת ההוא בוודאי וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש ההוא - אבל מה נעשה בנפול תפילין שבראש ארצה רחמנא לצלן ומנו הצדיק וע"ז כתיב יקר בעיני ה' המותה לחסידיו ויקר הוא בלשון הקודש יוקר וכובד משא עומס שא"א לסבול ולא לשון כבוד כאשר הוא בלשון ארמי אלא לשון יקר וקשה בעיני ה' המותה לחסידיו - והנה אז נהרג התך זה דניאל כדאיתא במדרש ומייתי תו"ס פ"ק דבבא בתרא וא"כ בשמחתם ההוא נאנחו על תפילין שבראש שנפלו ארצה והייני ויקר יקר המותה ומשום הכי נמי ויקרא אל משה באלף זעירא לקרות ג"כ ויקר כי בו מרומז מיתת צדיקים נדב ואביהו כדלעיל והיינו ויקר שמרמז על המותה לחסידיו:

ורב בניו פליגי בש"ס (מגילה דף ט"ו ע"ב) כמה הוה (חד אמר שלשים וחד אמר שבעים וחד אמר מאתים ושמונה) ומאי איכפת לרבות בבני המן הנותרים מן המומתים אבל אמרו חז"ל (סנהדרין) גדול דעה שנתנה בין ב' שמות אל דעות ה' וגדולה נקמה שניתנה בין ב' שמות הללו עצמן אל נקמות ה' והוא השם הקדוש "אל ה'" ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח כי "אל ה'" גמטריא נ"ז כמו מזבח והנה אין הנקמה להרוג שונאינו אלא כדכתיב אז ימלא שחוק פינו ולשוניו רנה ובמה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים כי מלאה הארץ דעה את ה' עד שאומות העולם כולם יכירו האמת ויתחרטו ויתרצו לקרב אל הקדושה ואנחנו נקרבם ונלמדם דעת האיך לעבוד את השם כדכתיב בישעי' וכתיב שובה ה' את שבותינו נאפיקים בנגב שאנחנו נהי' אפיקים המשקים שדה מנגב כן נשפוך מידיעתינו לאו"ה והם יתחרטו ויתלשו שערם ויכו כף על כף בצער איך תעינו וטעינו עד עכשיו - וזו יהי' לנו נקמה לומר הלא כבר אמרנו אליכם כל זה מאז ולא שמעתם עכשיו אתם מצטערים על שלא שמעתם לקולינו וזהו אז ימלא שחוק פינו בשמענו או"ה מתחרטים ואומרים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים וכעין זה מה שכתיב וחרב פיפיות בידם אינינו חרב להרוג אלא של פיות בתוכחת מוסר לעשות נקמה בגוים ומה היא הנקמה תוכחת בלאומים הויכוחים עם הלאומים עד שיודו ויבושו וזו היא הנקמה שניתן בין ב' שמות אל

נקמות ה' ושוה לדעה שבין ב' שמות אל דעות ה' - והנה אותן בני המן שלא מתו נתגיירו ולמדו תורה בבני ברק כמבואר באגרת חורבן (מסכת גיטין דף נ"ז ע"ב) ע"כ נקמה של שמחה שרבים מהם מתיהדים ומתחרטים על מעשיהם מעשה אביהם כן יהפך אל העמים שפה ברורה אחת לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד במהרה בימינו אמן:

ושחט את בן הבקר אמרתי לפרש מקראי קודש במ"ש בנבואת מלאכי והיא בהפטרת תולדות והבאתם את הגזול ואת הפסח וגו' הקריבהו נא לפחתיך וגו' אליכם המצוה הזאת הכהנים וגו' בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו' ורבים השיב מעון וגו' כי מלאך ה' צבאות הוא יש לפרש דבמה שהביא הפסח מה שאין ראוי להקריב אפילו לפחה היינו משום שהי' ס"ל כהנים שלוחא דידן ואין מגיע להי"ת אלא בשעת הקרבה נתח טוב וירך ואז אינו ניכר אי הי' בעל מום או תם גם לשר ופחה מקריבין כיוצא בו וכן גזול כיון שאינו מגיע לגבוה עד אחר כל המעשים א"כ כבר קנאו הוא ע"י שינוי מעשה ע"י שחיטה והפשטה וניתוח אך האמת אינו כן כי הכהנים שלוחא דרחמנא לקבל קרבנות מידינו נמצא מביא גזול קודם שינוי מעשה וניתוח לשלוחו של גבוה וכן מביא פיסח וחולה לשלוחו של הקב"ה ולברר להם זה ע"ד הסברא שהכהנים שלוחא דרחמנא נינהו שהרי אהרן הכהן בריתי היתה אתו ורבים השיב מעון והי' גדול וחשוב היתכן שיהי' הוא שלוחינו יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא אע"כ מלאך ה' צבאות הוא פי' מלאך ושליח של ה' צבאות הוא ולא שלוחינו ומעתה הקריבהו נא לפחתיך כנ"ל:

אל פתח אהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה' ברש"י יקריב בעל כרחו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו תלמוד לומר לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וי"ל הקרא וסתירת הדקדוקים כך הנה הדר בכפר ועוסק תמיד רק בגשמיות והוא מורגל ומוטבע בו כ"כ עד שזה כל חשקו ומגמתו ואם יאמרו לו לך עסוק בתורה ובעבודה כמו זר נחשב לו כי אינו רואה שם אף אחד אשר יעסוק בדברים האלו בתורה ועבודה אפי' רק שעה אחת רק עומדים יומם ולילה בעבודה בבית ובשדה אין לו שום רצון ונטייה לתורה ולתעודה אבל אם בוא יבא ירושלמה עיר הקודש

עיר גדולה לאלקים כלילת יופי משוש כל הארץ רבתי בגוים מרבית העם בהונם ועשרם וגדולתם אשר תמוה יתמה על כל זה על גדולת העיר ואנשיה חורי ארץ ושריה בגדולתם אפי' שמץ מנהו לא ראה בכפר אשר דר בו וכעולם חדש הכל לפניו ורואה שכל אלו רק תורה ועבודה כל מגמתם ובהם יתכבדו ואם הולך מעלה מעלה בקודש לפני ה' לאוהל מועד ומשכן ורואה שם הכהנים משרתי ה' אשר כל היום כולו רק בעבודה הקדושה מגמתם ועיונם ובתורת ה' חתולתם אשר יורו הכהנים הלוים דבר חוק ומשפט לישראל ורואה הסנהדרי הגדולה עיני העדה המה אשר כל אחד ואחד דבק רק בה' כל היום והשכינה חופפת על ראשם ורואה הכהנים הלוים בבגדיהם בגדי כהונה אשר עליהם וקדושתם עליהם ובפרט קדושת מקום המקדש מלמד שהמקום גורם אז ההתפעלות כ"כ אשר רגשי לבבו יהמיון בו ולבו ככנור יהמה להתקרב לה' אלוקיו ולתורתו ולעבדתו לעבדהו בלב שלם ובנפש חפיצה ולהיות עפר תחת כפות רגלי החכמים ותלמידיהם ובני אהרן הכהנים המשוחים מורי התורה ואז קרבנו אשר יקריב לפני ה' לרצונו הוא בשמחה רבה רק עד שמגיע שמה מהכפר אשר דר בו מנעוריו וכל עיוניו ועסקיו רק בגשמיות ולא ראה דבר מכל הענינים האלו מיומו משם יביאו אותו בעל כרחו כמוכרח וכאנוס אבל כאשר יבוא אל הקודש פנימה ויראה כל אלה רגשות קודש בו אז יעשה הכל מרצונו הטוב באהבה רבה וזה אל פתח אהל מועד היינו עד פתח אוהל מועד יקריב אותו בעל כרחו אבל לרצונו הוא כאשר כבר בא לפני ה' אז הוא באמת לרצונו יהי': (משמ)

וזה הטעם על מה שצותה התורה לאכול מעשר שני לפני ה' בירושלם כדכתיב למען תלמד ליראה את ה' אלקיך והוא גם תכלית עליית רגל (ומזה מוסר השכל לקבל פני ת"ח לעתים מזומנים ולקבל פני רבו בכל יום מצוה הוא כדאיתא בגמרא חגיגה הובא במג"א סי' תר"ח):

אם עולה קרבנו פי' רש"י עולה מכפר על מ"ע, ועל לאו הניתק לעשה ורמב"ן מייתי דרבי שמעון בן יוחאי ס"ל דאין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב ומייתי ראיי' מבני איוב שהעלה איוב עולות מספר כלם כי אמר אולי חטאו בני וברכו אלקים בלבבם וי"ל "לרשי" אידך ס"ל כמ"ד איוב מבני נח הי' (כדאיתא בבבא בתרא דף י"ב

ע"ב וי"א בימי יעקב הי' ודינה בת יעקב נשא ומסיק התם די"א סבירא להו דמבני נח הי') ונתפשים על המחשבה (כדאיתא בתוספת קידושין דף ל"ט ע"ב בד"ה מחשבה רעה ושם במראה מקום שהוא מהירושלמי פיאה) משא"כ ישראל לא צריך עולה כ"א על עשה דבישראל אין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה כדאיתא שם בקידושין), ונ"ל דזה תליא בפלוגתא במס' מנחות אי מנחת מחבת מכפר על הרהור הלב ומנחת מרחשת על דיבור פה וא"כ כיון שמקריבים ציבור בכל יום שני תמידים שהמה עולות על הרהורי לבם מה זה שמיד חוזר כה"ג ומקריב חביתים על הרהורי לב אע"כ עולה לא כפרה אלא על עשה והרהורי לב לא נתכפרו ומקריב כה"ג חביתים על הרהוריו, אך למ"ד מרחשת על רחש לב ומחבת על דיבור פה אין ראי' מחביתי כה"ג:

ושחט את בן הבקר תנן בריש מסכת חולין הכל שוחטין ושחיטתן כשרה רבינו הקדוש האירו עינים בפתחו בברכה, הכל שוחטין ע"ד הכתוב כי ירחיב ה' אלקי' את גבולך ואמרת אוכלה בשר וכו' בכל אות נפשך תאכל בשר, ואמר לקמן דף פ"ד ע"א למדה תורה דרך ארץ וכו' ופתח כאן בלשון ברכה שכל ישראל יזכו להרחבת גבול לזבוח מצאנו ומבקרו, ובשגם שרמז לנו קרא למ"ש חז"ל (פסחים דף מ"ט ע"ב) עם הארץ אסור לאכול בשר והטעם משום שאינו כדאי לשחוט בהמה ולאכלה, כי הרע מעשיו וקפח פרנסתו, משא"כ ת"ח שהבעל חי מתוקן על ידי בואו אל קרבו וזה טעם העגל שרצה הטבח למושכו לבית המטבחי' ורץ בכנפי דרבנו הקדוש וקא בכי (בבא מציעא דף פ"ה ע"א), כי לא אבה להיות למאכל בפי עם הארץ, על כן בא לחסות תחת כנפי רבינו הקדוש לומר אהי' מאכל לפיך הקדוש ורבי מרוב ענותנותו כאלו אינו כדאי יותר מהאי גברא אמר זיל לכך נוצרת והיינו דרמז לן קרא כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך בעבודה תמה ויראת הי"ת אז ואמרת אוכלה בשר ואז בכל אות נפשך תאכל בשר ורמז באוות "נפשך" כי הנפש מתאוה להשלים נפש בעלי חיים ולהתאחד עם נפש השכלי העובד ה' והארכתי בזה במקום אחר וע"כ אמר כאן הכל שוחטין כל ישראל יהי' ראוין לאותו איצטלא שיהי' כדאים וזכאים לתקן נפשות בעלי החיים לעומת זה שהתחיל בדיני שחיטה שהוא מ"מ ממדת האכזריות וע"כ סיים המסכת בשילוח הקן שהוא ממדת הרחמנות כמ"ש רמב"ן על התורה בפ' שלוח הקן,

והתחיל בהכל שוחטין וסיים המסכת בלמען ייטב לך והארכת ימים, והיות עיקר השחיטה כי יפקוד ה' בחרבו הקשה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון, וחרבו של הקב"ה הוא י"ו מהשם כמ"ש מג"א סי' תע"ג ס"ק כ"ט ומוטל בין שני ההי"ן של השם כזה ה'י'ו'ה ויוצא מפסוק ה'מר י'מירני ו'הי' ה'וא ע"כ פתח המסכת בה' ה'כל וסיים בה' תורה (כדמסיים רבינו הקדוש המתניתין דמס' חולין והארכת ימים ק"ו על מצות חמורות שבתורה ותן לחכם ויחכם עוד):

בני אהרן הכהנים וכן בכל הפרשה חוץ בביער עצים כתיב בני אהרן הכהן ולא הכהנים ע"כ לולא דמסתפינא הייתי אומר דבר חדש וה' יסלח אם הוא שלא כהוגן ח"ו דרבותינו ז"ל פליגי אי נתכהן פנחס עד שלא הרג לזמרי או לא, וק' בעיני שיהי' פנחס משמש כלוי כל מ' שנה אבל י"ל נהי כהן גמור לא הי' לזרוק דם ולהקטיר אבל הצתת האליתא ועריכת האש הי' עושה ועובד עיי' תוס' ישנים יומא דף כ"ד ע"ב בד"ה הצתת אליתא וכו' דעל כל פנים אין זר חייב עליה וא"כ א"ש בכל העבודות כתב בני אהרן שהם כהנים לאפוקי בני אהרן שאינם כהנים כגון פנחס ובניו שלא נתכהן עדיין אבל בעצים כתיב בני אהרן הכהן דמוסב על אהרן שהוא כהן בנים שלו אפילו פנחס יבער אף על המזבח:

והקרב והכרעים ירחץ במים והקריב במדרש רבה פרשה ב' איתא בבן בקר לא כתיב והקריב אלא והקטיר ובאיל כתיב והקריב (ז"ל המדרש בשור הוא אומר וכרעיו ירחץ במים והקטיר ובאיל הוא אומר ירחץ במים והקריב מה בין איל לשור וכו') ומה שתי' שם על זה אינו מובן וע"פ פשוט נ"ל כי כתיב והקריבו היינו הולכת איברים לכבש שפסול בזר (כדאיתא ברש"י בפסוק ה' בד"ה והקריבו) והנה לכאורה הולכת איברים הוא עבודה שאינו מוכרחת דישחט בצד הכבש ולא צריך הולכה אלא בבן צאן כתיב שחיטה בצפון והכבש הי' בדרום ע"כ א"א בלא הולכה מצפון לדרום ע"כ כתיב והקריבו מה שא"כ בבן בקר לא כתיב צפון אע"ג דיליף מהדדי בוי"ו מוסיף על ענין ראשון מ"מ כי היכי דלא כתיב צפונה להדיא ה"נ לא כתיב והקריבו להדיא אלא ילפי כל חד מדחברי':

צפונה לפני ה' כתיב בבן צאן ולא בבן בקר ואע"ג דילפי' מוי"ו (מדכתיב ואם מן הצאן) מוסף דגם בבן בקר טעון צפון מ"מ מדכתבו בבן צאן מרמז דבן צאן שהוא פחות מבן בקר מכפר על הרהורי הלב הצפונים וטמונים ובן בקר על עשה ול"ת הניתק לעשה דחמיר מהרהורי לב וכל חטאת הבא על השגגה דעיקר כפרתו הוא דאי לאו דהרהור בחטא לא נזדמן לו שגגה דלא יאונה לצדיק כל און ע"כ במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת:

ונפש כי תקריב פי' רש"י מי מקריב מנחה העני והקשה מורי בהפלאה הא פרידה אחת של תור או בן יונה איננו שוה כמו עשירית האיפה סלת ושמן ולבונה למנחה, ונ"ל כי המקריב בעל חי הסברא נותן נפש תחת נפשו של אדם, אבל מנחה שהוא צומח ואינינו נפש אחז"ל וויתר הקב"ה משלו (כדאיתא במדרש רבה פרק ג' רבי יודן בן סימן בשם ר' זעירא אמר הקב"ה וויתר לנו סליחה אחת משלו ואיזו זו עשירית האיפה) והעני הזה אעפ"י שהמנחה ביוקר יותר מפרידה אחת של עוף וגם אינינו נפש, אך מה לו לעשות ואין לו פרוטה לקנות פרידה אחת אך קמח סולת ושמן יש לו מלקט שכחה ופאה שלו והוא מקמץ ממאכלו ומקריבו הרי מקריב נפשו באמת שמתענה וממעט חלבו ודמו יום אחד והלבונה אחז"ל שגדל בא"י ועזים אוכלים אותו כדכתיב בהפטרת השבוע לא הוגעתיך בלבונה (ויכול ללקוט אותו מן ההפקר מן היערות ומדברות) ע"כ כתיב "נפש" במנחה:

במס' שבת פרק רבי עקיבא (דף פ"ז ע"ב) איתא ברייתא עשר עטרות נטל אותו יום שהוקם המשכן (היינו ר"ח ניסן) ואחד מהם ראשון לבריאת עולם וק' מה עטרה הלז הקב"ה צוה לכבד יום השבת שבו כלה מלאכתו ולא יום ראשון שבו התחיל מלאכתו אמנם י"ל כבר כתבתי במקום אחר יום חינוך שהוא יום שכלה מלאכת המשכן הוא התחלת העבודה במשכן וכן במעשה בראשית יום שבת קודש שבת וכלה ית"ש מלאכתו ומתחיל העולם לעבוד עבודתו ונכרי ששבת חייב מיתה רק חידוש חדשה תורה לעם קדושו שישבתו ביום מנוחתו אבל לעולם יום שבת הוא שהתחיל העולם לעבוד עבודת עצמו והיות כי מלאכת ועבודת העולם הוא לתכלית עבודת ישראל במקדש ה' ולהוריד שכינתו למטה לשכון בתוכם וזה לא נגמר עד יום הקמת המשכן

ומ"מ שבת בראשית כשגמר בריאת העולם והתחיל העולם להתנהג מנהגו והוא הזמנה והכנה למשכן שעתיד להבנות וקי"ל הזמנה לדבר קדושה לכולי עלמא מילתא היא זה דעת רמב"ן א"כ יום שבת בראשית הוא הזמנה והכנה לקדושת המשכן והוא יום שמחה - אך יום א' התחלת בריאת העולם שהוא הזמנה להזמנה כטווי לאריג דמי לכולי עלמא לאו מילתא היא ע"כ אין עטרה ליום ראשון דמעשה בראשית אך ביום ההוא שנתעטר בשאר תשעה עטרות ממילא נתעטר המזמין הראשון שהוא יום א' דמעשי בראשית ונעשו עשר עטרות:

*ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח יש לפרש דהנה הרמב"ן כתב סוד נשגב בברית מלח אמנם מליחת הקרבנות י"ל הטעם הוא כפשוטו משום הקריבהו נא לפחתיך וכתיב היאכל תפל מבלי מלח אבל פת נקיי' ומשוח בשמן נאכל גם לשרים בלי מלח ומ"מ צריך מלח במנחה משום ברית אלקיך והיינו ולא תשבית מלח ברית אלקיך מעל "מנחתך" כי על כל קרבנך תקריב מלח משום הקריבהו נא לפחתיך אבל על מנחתך תקריב משום שהוא ברית אלקיך:

על כל קרבנך תקריב מלח וכתיב ברית מלח עולם הוא - וכן איתא בקרא פ' קרח במתנות כהונה וכן במלכות בית דוד עמ"ש בעל העקידה פ' ויקרא ולפע"ד כי טבע השמש הוא מצמיח כל פרי אמנם לבל יכם שרב וישרפו בחמימתו יצטרכו למים להגן ולהציל מחמימת השמש - אך בזרוח השמש על המים בהתמד בלי אמצעית העפר נעשה ממנו מלח כידוע ממשרפות המים אשר בימים וטבע המלח הוא להפסיד כל צמח ולהעשות ארץ מלחה ולא תשב - אך יועיל לשמירת הדברים מבלי שיסריחו הנה כי כן יובן ענין ע"ז שנאסר לעשות פסל וכל מסכה דהנה מ"מ זאת צריך ישוב מה שאמרו חז"ל פרעה וחירום עשו עצמם לע"ז (כדאיתא במדרש פרעה אמר לי יאורי ואני עשיתיני יחזקאל פ' כ"ט פסוק ג' עשיתיו לא נאמר אלא עשיתיני מלמד שעשה עצמו ע"ז ובחרום כתיב יען גבה לבך ותאמר אל אני יחזקאל כ"ח פסוק ב') וכן נבוכדנצאר צוה להסך נסכים לדניאל ועיין בעקידה במגילת אסתר גבי המן - ואין ספק שכוונתם הי' להיותן צינור מהאלקי עליון השופע ע"י האנשים האלו וא"כ מה חטאם בזה הלא גם אנו בני מאמינים אנו מאשרים הדבר הזה כי חסידינו ונביאנו

המה לנו לעינים ועל ידם יושפע לנו כל טוב והם הם הצינורות עליונות ואחז"ל הרוצה לנסך יין ע"ג מזבח ימלא גרונם של ת"ח יין - והענין הוא כך כי הם אומרים עזב ה' את הארץ ואינו משגיח כלל על התחתונים כי אם על ידי מלאך ורכב והוא לא יביט בנו כלל ואומרים כי לפעמים ימצא בדור אנשים כדניאל שהם במקום הרכב והמלאך העליון ועליהם ישגיח ה' לבד ולא על זולתם כלל - ואנו אומרים בהפך מזה כי הקב"ה ית"ש לרוב ענוותנותו משגיח בשפלים כולם אך לרוע מעבדינו יפסיד לנו השגחתו כזריחת השמש על הארץ הוא מצמיח כל טוב מ"מ שורף הכל בהעדר המים המגן בעד שריפתו הנה כן רשעים נדונים בה (כדאמרו חז"ל לע"ל הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ורשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאים בה שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה מלאכי סימן ג') ע"י השגחתו ויראה מעשיהם הרעים יתהפך לרועץ ע"כ אנו צריכים למעשה הצדיקים המגינים עלינו שיהי' השגחתו עלינו לטוב ולא לרע ולכן נקרא הצדיק צל כדכתיב סר צלם (ודרשו חז"ל זה איוב שמת שהי' מגין עליהם כצל) כי הצל מגן מחום השמש וכבר פירשתי במקום אחר פי' בפסוק תורת ה' תמימה משיבת נפש שאינו כמו השמש הנזכר למעלה ואין נסתר מחמתו אלא ע"י הגנת המים אמנם התורה רפואה נאמנה ותמימה מכל צד להולכים בה באמת ואמונה - וזהו שמש ומגן ה' אלקים שהוא השמש לזרוח וגם המגן שלא יזיק כי צדיקים מתרפאים בה חן וכבוד יתן ה' חן הארת פנים כדכתיב יאר ה' פניו אליך ויחונך וכתיב יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה פי' יאר לנו פניו במסלה ומדריגה באופן שנוכל לסבול וזהו סלה לשון מסלה - וזהו חן וכבוד יתן ה' שנותן החן וגם הכבוד שהוא התורה המגינה כמים על הארת החן הנ"ל לא ימנע טוב להולכים בתמים בתורה תמימה משיבת נפש הנזכרת בפסוק הנ"ל אמנם הרשעים יצטרכו להגנת הצדיקים שיוכלו לקבל זריחת שמשו י"ת ע"כ נקראו עמי הארץ שנמשלו לארץ הנעדרת ומגדלת ע"י השמש בהגנת המים וצדיקים נקראו שמים בלולי אשומים (כדאיתא ברש"י ריש פ' בראשית שמים אש ומים) באופן הנ"ל חן וכבוד - אמנם באמרם ח"ו כי עזב ה' הארץ וזורח שמשו רק על המים לבד אם כן יהי' מלח המפסיד הכל ארץ מ'לחה ו'לא ת'שב ר"ת מות כי זה אחריתו בלי שום ספק

הכרת תכרת הנפש ההוא הנה כי כן רמזו אהרן הכהן בצער מעשה העגל באמרו חג לה' מחר ופירשו בו שרמז להם הריגתם מחר בביאת משה כי הוא חג וזבח לשם ה' (כדאיתא במדרש השופך דמם של רשעים כאלו מקריב קרבנות לפני השי"ת) ואומר אני כי רמז ח'ג ל'יהוה מ'חר ר"ת הפסוק "מלח" כי מעשיהם כמעשה המלח וסופו מות ולכן סופי תיבת "הרג" שעי"ז המלח גרם הריגתם אמנם זה המלח הועיל להם להורות תשובה כידוע לכן על כל קרבנך תקריב מלח שמעשה משכן והקרבנות בא לכפר על מעשה העגל שממנו שורש התשובה (כדאמרו חז"ל במס' סנהדרין לא הי' ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשובה) כמלח השומר שלא יסריחו הדברים שדרכם להתעפש ולכן בכהן המקריב כתיב ברית מלח בזכות אהרן שאמר ח'ג ל'ה' מ'חר אותיות מלח - וכן בדוד שהורה תשובה ליחיד (כדאיתא בסנהדרין על מעשה דבת שבע) ובזה מיושב מש"א חז"ל (גיטין דף ל"ו ע"ב) נרדי נתן ריחו ולא כתיב הסריח כידוע ואין להאריך:

אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם בתרגום יונתן מפרש שכהן המשיח יחטא במה שמקריב קרבן העם שלא כראוי ונעדרה כפרתם (וז"ל אם כהנא רבא יחוב במקרביה קרבן חובת עמיה דלא כהלכתיה) והנה ע"ד הפשוט הוא פי' נכון אך חז"ל מאנו בזה ואמרו דמיירי בשגגת הוראה דאי כתרגם יונתן ע"כ צ"ל דמיירי בעבודת יוהכ"פ שאינו כשירה אלא בו דבשאר הקרבנות מה לי כהן המשיח או כהן אחר אע"כ בעבודת יוהכ"פ איירי והנה כתיב המשיח ודרשו חז"ל לרבות מרובה בבגדים אעפ"י שלא נמשח בשמן המשחה כדאיתא פ"ק דמגילה דף ט' ע"ב א"כ יהי' מוכח מזה דעבודת יהכ"פ כשירה במרובה בגדים וא"כ למה לי קרא באחרי מות אשר ילבשם תחתיו מבניו לרבות מרובה בגדים תיפק ליה מהכא אע"כ דלא כנ"ל אלא מיירי בשגגת הוראה:

אם הכהן המשיח וכו' והזה מן הדם וכו' את פני פרוכת הקודש הנה חטאות חצוניות נאכלו לכהנים והבעלים מתכפרים והפנימיות נשרפין בחוץ אחז"ל בציבור ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון משא"כ ביחיד ולא עוד אלא שתשובת הרבים מתקבלת לעילא מכל עולמות אעפ"י שהוא על

דרך הנ"ל משא"כ של יחיד אפילו היא כהוגן מ"מ אינה מגעת למקום שזכות הרבים מגעת וע"כ חטאת המשיח לאשמת העם וחטאת עיני העדה דמם מגיע לפנים ממש ומ"מ בשרם אינו נאכל כי איננו בטוח בהם שמחשבתם זכה משא"כ חטאת היחיד הבשר נאכל יען כי אם אין החצוניות שלו טוב לא יתקבל (כלל) ובכל זאת אינו מגיע אלא למזברי החיצון:

כאשר עשה לפר החטאת דבר תימה היא וכי עשה פר הראשון בפועל מקרא כתיב על תנאי אם כהן המשיח יחטא ואפשר שלא יזדמן לעולם ואח"כ כתב אם מעיני העדה ישגו ועשה המשיח פר כאשר עשה לפר החטאת וכי עשה וכי חטא כלל והל"ל כאשר ציויתי בפר החטאת אבל רמז כאן ונשלמה פרים שפתינו וכ' בטוא"ח שגם פ' חטאת יאמר בכל יום ויאמר אם נתחייבתי חטאת יה"ר שיה' אמירה זו כאלו הקרבתי חטאת וקמ"ל הכא בכהן המשיח יאמר בכל יום פרשת חטאת המשיח ומעלה עליו כאלו עשאו ושוב כשיזדמן פר עיני העדה ובאותו היום כבר אמר פרשת כהן משוח יוצדק ועשה לפר הזה של עדה כאשר עשה לפר החטאת שלו באמירתו ואולי משום הכי אמר הנביא ונשלמה "פרים" שפתינו הואיל ורמז הזה מרומז בתורה בפרים הנשרפים פר כהן משוח ופר העדה ע"כ אמר קחו עמכם דברים וכו' ונשלמה פרים שפתינו:

אשם הוא אשם אשם לה' בכריתות דף כ"ה ע"א איתא במתניתן אמרו עליו על בבא בן בוטא שהי' מתנדב אשם תלוי בכל יום חוץ מאחר יוהכ"פ יום אחד אמר המעון הזה אלו היו מניחין לי הייתי מביא אלא אומרים לי המתן עד שתכנס לבית הספק יש לפרש מה שאמרו עד שתכנס לבית הספק עפ"י מה שפרשתי בדרוש אחר מ"ט הי' רוצה להביא גם אחר יוהכ"פ (הלא יוהכ"פ מכפר על עון אשם תלוי ואין צריך להקריבה אחר יוהכ"פ כדאיתא שם במתני') ומה לשון המעון הזה י"ל כך דרפ"ק דבבא בתרא איתא שהרג הורדוס לחכמים ולא השאיר רק בבא בן בוטא ויהיב ליה עצה שיבנה בהמ"ק שהוא אורו של עולם לכפר מה שכבה אורו של עולם בהריגת חכמים ופיך הש"ס היכי יהיב עצה הא דניאל נענש על דיהיב עצה לנבוכדנצר ליתן צדקה ותירץ ש"ס שאני בהמ"ק דאי לא מלכא לא מתבניא א"נ שאני עבד דמחייב

במצות והנה לע"ד לתי' הראשון דעבד כגוי א"כ חטא בבא אלא דמצות בנין בהמ"ק רבא היא ואי לא מלכא לא מתבניא וה"ל כמתענה בשבת תענית חלום שהוא מצוה ומ"מ חוזרים ונפרעים ממנו עונש עונג שבת וצריך למיתב תענית לתעניתו ה"נ דכוותא נמצא לפ"ז בכל יום ויום ע"י הקרבת הקרבנות הוסיף זכות להורדוס וכל תוספת זכות להורדוס הוא תוספת עונש לבבא ומכ"ש ביוהכ"פ שזכות הורדוס רבה ע"י כפרתן של ישראל ולעומת זה יתרבה עונש בבא ר"ל על כן ביום אחר יוהכ"פ אמר "המעון הזה" רוצה לומר במה שחטאתי במעון הזה משום כן אני רוצה להביא אשם תלוי היום אלא שלא הניחוהו חביריו ואמרו המתן עד שתכנס לבית הספק דייקא בבית שיהי' בו רק ספק חטא אבל בית הזה יש בו בודאי חטא ואין אשם תלוי מכפר על הוודאות:

וי"ל מה דאיתא בנדרים סוף פרק ט' דההוא גברא דאמר לאיתתא אייתי לי תרי בוציני אייתית ליה תרי שרגא אמר לה תבר יתהון על רישא דבבא הוה יתיב בבא בן בוטא אפתחא ודן דינא תברה יתהון על רישא דבבא בן בוטא ואמרה כן ציוני בעלי א"ל את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא וצ"ע וכי מותרת אשה לבזות חכמים לעשות רצון בעלה והיא ובעלה חייבים בכבוד חכמים אבל האמת נראה שהי' מאשימים לבבא על שהשיא עצה להורדוס לבנות בהמ"ק וראה פלא כי כתיב מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ובעו"ה מיום שנבנה בית שני ע"י כורש נסתמה הנבואה (כי חגי זכרי' מלאכי נבאו בסוף גלות בבל והאריכו עוד ימיהם בתחלת בנין בית שני והם היו סוף הנביאים ואחריהם נסתמה הנבואה ולא השתמשו רק בבת קול) ומיום שנבנה בנין מפואר ע"י הורדוס עבדא נחלקו ב"ש וב"ה ונעשה תורה כאלפים תורות והכל מפני שהי' יד גוי באמצע נמצא גרם בבא לכיבוי שני המאורי' נר תורה ונר עבודה והי' סבור בבא שמשום כך צוה הבעל לשבור שני נרות על ראשו לבזותו על זה בשתי נרות שהוא כבה ב' נרות של עולם - ונראה אי הי' נשאר עוד חכם א' שיהי' לו לבבא לקבוע ישיבה עמו ולשאת ולתת בהלכה לא הוה יהיב עצה להורדוס אך באשר לא השאיר כ"א אותו לבדו ומה שאיתא בתוס' ריש ב"ב דגם בני בתירה נשארו הם לא הי' נחשבים בערכו לכלום חזי דשכחו ולא ידעו אי פסח

דוחה שבת או לא (פסחים דף ס"ו ע"א) נמצא לא הי' לא תורה ולא עבודה ע"כ נכנס לתגר הזה אבל אי הי' עוד אחד כמותו לא הוה יהיב עצה וזה שאמר שני בנים כבבא יצאו ממך ואי יהיו שנים כבבא תו לא נצטרך לעצה נבערה שהורדוס יבנה בהמ"ק:

ואם נפש כי תחטא וגו' ולא ידע ואשם ונשא עונו יל"ד מתחיל בחטא שהוא שוגג - ומסיים ונשא "עונו" שהוא מזיד גם כי תיבת ולא ידע ואשם מיותרים - ונ"ל ע"פ מה שאמרו חז"ל אומר מותר קרוב למזיד הוא (וכן הוא ברמב"ם הלכות מלכים בבן נח שאומר מותר מזיד הוא שהי' לו ללמוד) והיינו כשהי' לו ממי ללמוד ומיאן משמוע לקול השופט ע"ד ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך - וזהו נפש כי תחטא בשוגג אך השוגג הי' מצד משום ולא ידע שלא ידע הדין ונשא עונו כי הוא קרוב למזיד ולכן כתיב וא'ש'ם' רמז ו'אתה ש'נאת מ'וסר שלא השגחת ללמוד תורה שנקראת מוסר כדכתיב קחו מוסרי ואל כסף:

*__והקטירו אותו בני אהרן המזבחה על העולה__ כן כתיב גבי שלמים ומהו על העולה ופי' רש"י דקאי על עולת תמיד ומשום שעולת תמיד קדם לכל הקרבנות ויל"ד א"כ גבי עולת עוף ומנחה נמי הו"ל למכתב כן ונ"ל על פי מה דאיתא במנחות דף כ"ב ע"ב וכי בלעי זו מזו מאי הוה מין במינו הוא עי"ש והנה הוה סד"א שלא יניח חלבי שלמים על איברי עולה דבלעי חלבי שלמים שהמה רק קדשים קלים מאיברי עולה שהמה קדשי קדשים ויורדין מקדושתן (ע"י שנתבטל העולה בשלמים במין במינן) בשלמא עולת עוף ומנחה תרוייהו קדשי קדשים המה אעפ"י דשירי מנחה נאכלים לכהנים מ"מ הקומץ שנשרף עם איברי עולה קדושה אחת להם משא"כ שלמים בעצמותן קדשים קלים הם והו"א לא יניחום על איברי עולה קמ"ל דאין עולין מבטלין זה את זה:

אשר נשיא יחטא סוף פרק מקום שנהגו עובדא דישכר איש כפר ברקאי (שם מאי סלקא ביה וכו' מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרא יאי אמרי מאן מוכח כהן גדול דקא מסיק קרבנות כל יומא אתא ישכר וכו' אמר אי גדיא יאי יסק לתמידא אמר מלכא הואיל ולא הוה ליה אימתא דמלכותא (ברש"י לא דיו שלא אמר כמותי אלא אמר ליה בלשון צחוק) ניפסקו לידי') ואיתא מאמר זה גם שלהי מס' כריתות ומסיים שם א"ר אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל

בניך למודי ה' אל תקרא בניך אלא בוניך י"ל דלכאורה סברת המלך גדיא יאי דהרי חזינן כהן המשיח וכן סנהדרין מביאים פר לחטאת מפני שהם חשובים וההדיוט שעירה או כשבה והנשיא שעיר מסתמא החשוב יותר מביא קרבן החשוב יותר אם כן מדמייתי נשיא החשוב שעיר ש"מ גדיא יאי - ואמנם ליתא אלא בהיפוך והכהן שהוא צדיק גמור ונכשל לאשמת העם כפירש"י שהוא דבר נפלא איש כמוהו יחטא ע"כ צריך פר אבל גבי מלך פירש"י אשרי הדור שהנשיא מביא קרבן על שגגתו כי עלולים לחטוא אפי' במזיד ומכש"כ שאינם חוששין להביא כפרה על שגגתו ואם נותן על לבו להביא על שגגתו די לו בשעיר הפחות וזו הי' דעת יששכר וע"כ נתקצף המלך (וזה פירש נוסף על פי רש"י בגמרא על לא הי' לו אימתא דמלכותא היינו משום דפגע ופגם בכבודו ובכבוד המלכים שלפניו שהמה עלולים להיות חוטאים) והנה מסקנת הש"ס שניהם שווים והענין זה דהחוטא מפייס הקב"ה אמנם חטאתי אך זכור לי זכות אבות והיינו כבש כפי' רש"י פ' פנחס שהוא נגד זכות אבות או מביא שעיר לומר חטאתי אך נגד אוה"ע השעירים המרקדים אני צדיק וכן דחז"ל בפסוק נלינה בכפרים נלינה בכופרים ושני הפיוסים טובים ע"כ שניהם שווים לכפרת הדיוט אך המלך לא יוכל לבוא בזכות אבות כי כל מחמדם הי' ומלכים מחלציך יצאו כמ"ש במקום אחר מלכים כמו האבות דהע"ה וחזקי' מלך יהודא אבל מלכים החוטאים המה ומחטיאים (לא רצו האבות שיעמדו להם זכותם לאלו שחוטאים ומחטיאים אחרים) ע"כ לא יכול לפייס אלא בשעיר לומר עכ"פ אינני כמלכי או"ה וטוב אני מהם עכ"פ:

נמצא לפ"ז יששכר כיון האמת שהשעיר שהמלך מביא מורה על לא טוב אך הי' יכול לרמז זה ע"ד שלום ולומר שניהם שווים אע"ג שממילא מובן פחזותו של מלך החוטא מ"מ לא הי' נגלה כל כך כמו שהשיב הוא אמרא יאי אך הוא הי' עם הארץ ולא יוכל להשיב ע"ד שלום ואמת והיינו דמסיים אר"א א"ר חנינא כל בניך למודי ה' אפולו יששכר איש כפר ברקאי כיון האמת אלא ורב שלום בוניך אלו הי' ת"ח הי' אומרו ע"ד שלום היינו ת"ח מרבים שלום בעולם:

וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ואשם אשם הוא אשם אשם לה'
כפל הלשון מיותר וי"ל דהנה חטאת בת דנקא היינו שצריך להיות שוה מעה כסף ואשם צריך להביא בשני סלעים והוא הרבה יותר מאוד מ"א פעמים יותר ותמהו על זה המפרשים והנה תר"י במסכת ברכות כתבו שמזה מוכח שצריכים ליזהר לומר ק"ש של ערבית בצאת הככבים בבירור שוודאי לילה דהיינו שיראה שלשה ככבים קטנים כי אין אנו בקיאים בבינונים וצריך לצאת מן הספק (וכן נפסק ההלכה בשו"ע או"ח סימן כי צריכין להמתין בק"ש של לילה עד שיראו ג' ככבים קטנים) כי על ספק עבירה צריך לעשות תשובה יותר מוודאי עבירה ולכן אשם תלוי שהוא רק על ספק עבירה ביוקר מחטאת שהוא בא על הוודאי והובא ברמ"א סוף הלכות ראש השנה ויש לבאר הענין כך הנה ידוע שעל מלבוש נקי וצח אם יהא בו כתם קטן מאוד יהא ניכר מיד לעין כל לא כן בבגד מטונף ומלוכלך כולו קיא צואה אם עוד יתלכלך בכתם אחד נוסף על מה שהוא כולו מאוס ומלוכלך אינו ניכר עוד הכתם הנוסף הנה כי כן הוא גבר ירא ה' וצדיק הוא ונשמתו בגשמיותו ורוחניתו ברמ"ח אבריו שהמה כנגד המצות עשה ושס"ה גידיו שהמה כנגד הל"ת הוא נקי וטהור מכל סיג וחלאה כי לא נתלכלך נשמתו מטומאת עבירות והוא קדוש נקי טהור ואם יאכל חלילה בשוגג דבר איסור אשר טומאתו עליו ומטמטם הגוף כאשר העידה התורה אל תטמאו בכל אלה ונטמאתם בם אזי מיד ירגיש הדבר כי ירגיש בנפשו קצת בלבול בתורה ובמצות שחשקו לה' ובתורתו ולעבודתו איננו כמו שהיתה מתמול שלשום ולפי חומר האיסור ואשר טומאתו יותר עליו אשר התפעל ועשה רושם בו לפי גדלו וטומאת האיסורים ככה ירגיש יותר שלבו מטומטם ורחוק מהקב"ה ומתורתו הקדושה חלילה והנה אשם תלוי בא על מי שהי' לפניו שתי חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן ואכל אחת מהם ואינו יודע מה שאכל והנה אם לצדיק שנשמתו טהורה אירע מקרה בלתי טהור הלזה אזי אחר אכילתו מיד יתברר לו הספק אם אכל שומן או חלב לפי הרגש טהרת נשמתו לתורה ולתעודה וכדומה אם עודנה כמו שהי' מקדמת דנא או לא חלילה אבל איש אשר מלוכלך הוא בכל מכל ומטומטם מאוד ואירע לו כזה אזי הספק נשאר לו כאשר הי' מתחלה כי על מי שהוא כולו מטונף

ומלוכלך מעבירות לא ירגיש עוד כתם נוסף ואיש כזה כאשר ירצה לשוב בתשובה באמת לא על ספק עבירה זו צריך לעשות תשובה רק על כל העבירות שעשה מאז עד עתה כי השב בתשובה צריך להיות שב על כל מה שעשה וחטא וזה כאשר ישוב והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם בת שתי סלעים וכפר הכהן על שגגתו אשר שגג מהו שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ואשם יען שהוא לא ידע אחר אכילתו שאשם ולכן ונשא עונו (שהוא כמזיד יחשב) זה מראה שהוא האיש בעצמו אשם הוא בעצמו אשם אשם לה' הרבה פעמים מקדם ומאז ותשובתו רבה הוא ולכן הוא בת שתי שקלים וק"ל (מספר שיר מעון):

איתא במ"ר פרשה זו יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו א"ר ביבא בר אבא כיצד אדם צריך להתוודות עיוה"כ צריך לומר מודה אני כל רע שעשיתי לפניך בדרך רע הייתי עומד וכל מה שעשיתי עוד לא אעשה כמוהו וכו' הה"ד יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וכו' עכ"ל וכל המדרש תמוה דנקט שיאמר כל רע שעשיתי לפניך בדרך רע הייתי עומד כיון שאומר כל רע שעשי' פשיטא שהי' עומד בדרך רע ועוד דמאי קאמר וכל מה שעשיתי עוד לא אעשה כמוהו משמע שבענין אחר יעשה עוד עבירות ורק כמוהו לא יעשה וי"ל ע"פ מה שאמרו חכז"ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה מוכח שגם העבירה רק במחשבה תלוי' אם כוונת' לשמה הוי כמצוה ואז בדרך טוב עומד בעבירה זו וזה שאומר מודה אני כל רע שעשיתי לפניך בדרך רע הייתי עומד היינו שלא הי' כוונתו לשמה לעמוד בעבירה זו בדרך טוב ולחשוב לשמים רק שהי' כולו רק מעצת יצרו הרע וכמוהו לא יעשה עוד היינו עבירה שלא לשמה רק אם יהא צורך שעה יעשה עבירה לשמה וזה שמסיים הה"ד יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו היינו דרכו הרע ומחשבותיו הרעים שחשב בעבירה זו שלא לשמה (מש"מ):

איתא במדרש רבנן אמרי כל הכפרות הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו חוץ מעשירית האיפה וחד אמר אף עשירית האיפה הראה לו וכו' ע"כ י"ל עפ"י מה דאיתא במדרש דכשאמר אברהם אבינו במה אדע נתן לו הקב"ה לבחור אחת משתים או גיהנם או שיעבוד מלכיות והוא בחר שיעבוד מלכיות והא דלא בחר עניות דאמרינן בגמ' מאן

דאית לי' דקדוקי עניות אינו רואה פני גיהנם משום דזה גרע מגיהנם ובזה יש ליישב פלוגתייהו דרבנן אמרו שלא הראה לו הקב"ה כפרה דעשירית האיפה משום דזה כפרת העני והוא מה שאעע"ה לא בחר בזה ולא רצה לקבל אותו ואם יראהו שיהי' על בניו גם עניות יצטער הרבה יותר ממה שמחויב שיגיע לו הצער על דיבורו במה אדע וחד אמר דגם עשירית האיפה הראה לו משום דהעשירית האיפה מובא גם למנחת קנאות ועוד דעשירית האיפה אינו מורה רק על עניות דיחיד ומה שהוא לא בחר עניות היינו עניות דכל ישראל ח"ו דהוא גרוע טפי אבל ביחיד עני אזי הצבור מחויבים לפרנסו וטוב לו (מש"מ):

עוד במדרש הנ"ל ואל אלקינו כי ירבה לסלוח ר' זעירא אמר אף הקב"ה וויתר לנו סליחה אחת משלו ואיזו זו עשירית האיפה וכו' ע"כ י"ל דהנה אם העשיר יחטא יש ללמד עליו קצת זכות שתקפו יצרו מאד ככתוב וישמן ישורן ויבעט לכן יש לו כפרה בקרבנותיו אם שב ורפא לו אבל העני אם יחטא הי' עפ"י הסברא שלא יהא לו ח"ו כפרה משום דאיהו לא תקפו יצרו כ"כ ובקל לו לעמוד נגד יצרו ואעפי"כ חטא אך הקב"ה מרוב חסדיו ורחמיו על בריותיו ויתר גם לעני ונתן לו כפרה אחת משלו העשירית האיפה וז"ש המדרש אף הקב"ה וויתר לנו סליחה אחת משלו היינו סליחה אשר עפ"י הסברא אינו מן הדין אך הקב"ה מרוב רחמיו עשה זאת ונתן לנו סליחה זו לכפר עלינו וטוב לנו (מש"מ):

פרשת שקלים

כי תשא את ראש איתא במדרש תנחומא ר' יודא בר סימון אמר וכו' וכשאמר ונתנו איש כפר נפשו תמה ואמר מי יוכל לתת פדיון נפשו וכו' א"ל לא כמו שאתה סבור אלא זה יתנו כזה יתנו רב הונא בשם רבי יעקב וכו' שדי לא מצאנוהו שגיא כח אין הקב"ה בא בטרחות עם ישראל כששמע משה כך אמר אשרי העם שככה לו אשרי שאל יעקב בעזרו עכ"ל יש לפרש הנה אמרו חז"ל אלמלא הקב"ה עזרו אין יכול לו כי היצר סוכן בנו בכל מצוה ומצוה שלא לעשותה כלל או שלא לעשותה כתקנה בשלימותה כהוגן או אם גם נעשית כהוגן במעשה מ"מ במחשבות זרות ופניות משונות נעשית ובפרט בדבר שבממון אך הקב"ה עוזר וסומך לנו שנוכל לכבוש

היצר ולקיים המלוה בדבור ובמעשה ובמחשבה כתיקונה כהוגן וזה הראה הקב"ה למשה זה יתנו כזה יתנו שהם יתנו כזה בכף הדמיון מעשה המצוה יעשו בפועל כמעשה המצוה בשלימותה הגם שיהי' מצדם רק בפניות ומחשבות זרות מ"מ אני אסייע שזה יתנו ממש כאשר ראוי להיות גם במעשה ודיבור ומחשבה שיוכלו לקיים המצוה כתיקונה והגם שאני מסייע להם יהא חשוב אצלי כאלו הם מעצמם עשו הכל בשלימות בדבור מעשה ומחשבה ויחשב אצלי זה יתנו וע"ז אמר משה אשרי העם שככה לו להטיב עם עמו אשרי שאל יעקב בעזרו שעוזר לו שיוכל לקיים המצוה כהוגן ומקבל שכרו משלם וכן יש לפרש הפסוק שדרש ריב"ס שדי לא מצאנוהו שגיא כח פי' לא מצאנוהו שהוא שגיא כח אלא כאלו הכח לכבוש היצר שלנו הוא ואנו כבשנוהו בלי עזר מן השמים ומקבלים שכר כולו לטוב (מש"מ):

במדרש רבה זה ישפיל וזה ירום ר' יונה פתר קריא בישראל וכו' בלשון זה הושפלו כי זה משה האיש ובלשון זה הוגבהו זה יתנו כל העובר עכ"ל י"ל הנה משה הי' סבר שיתנו ישראל כפר נפש ככר כסף כדכתיב והי' נפשך תחת נפשו או ככר כסף תשקול כדאיתא במדרש תנחומא כי תשא אך כל זה אם באמת חטאם גדול כל כך שהיו חייבים מיתה אבל באמת כל חטא העגל שעליו הביאו כפרה זו הי' רק שטעו בדמיונם תחת משה האיש אשר שרה עליו השכינה יהי' תבנית שור אשר ראו אותו במרכבה פני אדם ופני שור (כדאיתא במד"ר שמות פ' מ"ב ויעוין ברמב"ן בארוכה כי תשא סימן ל"ז פסוק א' בד"ה אשר שזה היו טעותם) ולכן די להם בכפרה מועטת במחצית השקל וזה בלשון זה הושפלו שנחשדו בעיני אומות העולם כי עשו ועבדו ע"ז ממש אבל בלשון זה הוגבהו זה יתנו וכו' רק מחצית השקל ובזה יש לפרש הגמרא בבא בתרא אמר משה במה תרומם קרנן של ישראל בכי תשא וק"ל (מש"מ):

כי תשא איתא במדרש תנחומא במדבר (הובא גם ברמב"ן) שאו את ראש בני ישראל אמר הקב"ה לישראל לא חבבתי אומה יתר מכם לכן נתתי לכם תלוי ראש כשם שאני יש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנא' לך ה' הגדולה וכו' לפיכך נתתי לכם תלוי ראש שנאמר שאו את ראש לקיים מה שנאמר וירם קרן לעמו ונו' יש לפרש דבאמת יש לומר הישראל בעצמותם מצד צדקתם ויושר לבבם גדולי הערך המה לכן המה

מנושאים על כל באי עולם או יוכל להיות שהמה קטני ערך בעצמותם רק לנגד אומות העולם הגרועים מאוד מאוד לנגדם בני ישראל לגדולים וטובים יחשבו לעומתם לכן גם אחר שחטאו בעגל הי' גם רמים ונישאים על כל אומות העולם לנגד ערך אומות העולם הגרועים החוטאים יותר ויותר בכפלים מהם לכן אחר שכפר להם על מעשה העגל וצוה למנות אתהם כדכתיב שאו את ראש אמר הקב"ה כשם שאני תלוי ראש מעצמי ולא רק נגד ערך הבריות כן תהי' אתם תלוי ראש מעצמכם בערככם הגדול כי עשיתם תשובה ובעלי תשובה גדולים יותר אפילו מן הצדיקים ולא תצטרכו שאערוך אתכם נגד אומות העולם (משמ"מ):

כי תשא את ראש בני ישראל איתא במדרש תנחומא וז"ל ואל מי תדמיוני ואשוה כתוב אחד אומר לכולם בשמות יקרא וכתוב אחד אומר לכולם בשם יקרא אם שמות למה בשם ואם בשם למה שמות אלא כשהקב"ה רוצה יקרא לכולם בשם אחד והם עומדים לפניו כאחד וכשהוא רוצה קורא כל אחד ואחד בשמו עכ"ל יש לפרש השם מורה על מהות הדבר וענינו כידוע (יעוין ת"מ ריש פ' בא) והנה לכל דבר ודבר יש שליחות ותכלית מיוחד ולא לחנם בראו וכדאמרו חז"ל (שבת דף ע"ז ע"ב) א"ר יהודא אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה וכל העולם כולו ביחד הכל ביחד לתכלית אחד בשביל ישראל ובשביל תורה ובשביל צדיק יסוד עולם שכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה (כדאיתא בגמרא שבת דף ל' ע"ב כי זה כל האדם א"ר אלעזר כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה שמעון בן עזאי וא"ל שמעון בן זומא אומר לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה) וזה לפעמים קורא הקב"ה כל אחד בשמו שמורה על תכלית פרטי המיוחד לו ולפעמים קורא כולם בשם אחד שהכל יהא מוכן לתכלית המכוון לתכלית כללי של כל העולם לצורך ישראל והתורה וכמו כשבונים בית צריכים בעלי מלאכה מיוחדים לכל מלאכה ומלאכה כגון חרש ומסתת ועושה לבנים חומר וטיט הגם שיש לכל אחד ואחד תכלית מיוחד של מלאכה שלימה גמורה מכל מקום הכל לתכלית אחד מכוון שיעשה מכולם בית אחד כן כל העולם ביחד לתכלית אחד מכוון דהיינו ישראל ותורה וצדיקים שבהם לטוב לנו (אמן משמ"מ):

דרוש ובו הספד מר על הני שני גאונים אשר מתו בק"ק פראג מיתה חטופה הש"י הגאון מה"ו משה פערלס זצ"ל אשר נחטף ביום ר"ה בשעת דרוש לפני תקיעת שופר ואחריו מת הגאון המפורסים הצדיק וקדוש מרחם יושב בישיבה בכל יום וכמעט שלא הניח אחריו כמהו מו"ה בצלאל ראנשבארג בימים ראשונים של חג שנה זו, ג"כ בשעת הדרוש במיתה הנ"ל, וחבל על דאבדין, ומיתתם תהי' כפרה למהר גאולתינו בב"י:

כתיב בפ' ויגש, אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי ויצא האחד מאתי ואומר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה, לכאורה הם דברים שאינם צריכים, לאמור ליוסף מה שהיה במחשבת יעקב בענין אבידתו של יוסף, וגם לכאורה עי"ז הי' מקום לגרע טענתו, דבשלומא יוסף הלך לבדו, לכן נטרף מהחיות, אבל בנימין ילך עם עשרה אחים ואם עשרה אינם ניזוקין, אחד עשר לכ"ש גם מה שאמרו ולא ראיתיו עד הנה אין לו פירוש, פשיטא דאם נטרף לא יוכל לראותו:

ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון, והורדתם את שיבתי ברעה שאולה, יש לדקדק הלא למעלה בשעת אבידתו של יוסף אמר ג"כ כי ארד אל בני שאולה, פירש"י כי סימן זה מסור הי' בידו אם לא ימות אחד מבניו בחייו לא יראה פני גהינם שאול היינו גיהנם עיי"ש ולפ"ז מה הי' לו עכשיו אצל בנימין ליפחד על ירידת שאול, הלא כבר הוצרך לירד מכח יוסף, ומה נפ"מ, אם מת לו אחד או שנים:

ונ"ל דלכאורה יש לחקור על מה דאיתא במס' מגילה דיוסף פירש מיעקב כ"ב שנים שלימות נגד כ"ב שנים שפירש יעקב מאביו וביטל מצות כיבוד, הלא מצינו שם בחשבון השנים שחצי שנה שהה בהליכת הדרך, ואותה הליכה הי' לחזור לאביו ואיך יתכן שנענש על הזמן הזה (הגם שיש לומר אילו לא הלך מבית אביו לא הי' צריך להתעכב בדרך חצי שנה ופרש מ"מ כ"ב שנים, מ"מ לא יתכן להיענש על חצי שנה ששב לכת לבית אביו ולתקן לקיים מצות כיבוד להלאה) עוד יש לחקור הלא מצינו שבת דף פ"ט איפכא ראוי' הי' יעקב אבינו לירד בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו שנשתלח יוסף בתחלה לפניו, נמצא שהפירוש שנפרש מאביו הי' שכר ומזל ליעקב, ואיך יתכן שני הפכים בנושא אחד אבל אמת דרך ה' מדוקדק

דודאי ירידתו של יוסף למצרים ולימשול שם, הי' לזכותו של יעקב, אך כל זה הי' אפשר להזדמן בחצי שנה או ימים מועטים, אך כל אותן כ"א שנים ומחצה הי' עונש על פרישתו מאביו, וחצי שנה ששהה בדרך, ע"ז באמת לא נענש, רק הוצרך ליפרש יוסף ממנו, כדי שלא יצטרך יעקב לירד בשלשלאות של ברזל:

ועפי"ז יובן מה שאמר ולא ראיתיו עד הנה, דלכאורה מה הי' יעקב דואג על שעתיד לירד שאולה הלא אינו ראה שמת יוסף והי' לו להתבונן שאבד ממנו, והוא מוטרד בעולם, נגד החטא שחטא בפרישתו מאביו, לכן נראה לומר דוודאי בתחילת מעשה הי' סבר שמת ואמר כי ארד אל בני אבל שאולה ואחר הימים הי' מתבונן בדעתו שיוכל להיות עדיין חי בעולם כהנ"ל, אבל כיון שעברו כ"א שנים ומחצה, אז הוחזק דעתו הראשונה שע"כ נטרף מן העולם שאם הי' קיים לא הי' נפרש יותר מזמן כ"א ומחצה דחצי שנה הי' הולך בדרך כשחזר לאביו וע"ז בודאי לא ראוי להענש כהנ"ל לכן אמר, ואומר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה ודו"ק:

ולפי"ז מבואר מה שאמר למטה בפרשה, ויגידו לו לאמור עוד יוסף חי, ויפג לבו כי לא האמין להם, וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב, ופירשו רבותינו, דמדכתיב אשר שלח יוסף ולא אשר שלח פרעה, סימן מסר להם שעסוק הי' בפ' עגלה ערופה ואך על זה לא שייך לומר לשאת אותו אלא אין מקרא יוצא מדי פשוטו, ואגב רמז לנו התורה הדרשא, ולהנ"ל א"ש דבתחילה לא האמין להם שהוא חי, דא"כ אין משפט חלילה שנפרש יוסף ממנו חצי שנה יותר מהראוי אבל אח"כ, וירא הוא לשון התבוננות, הסתכל את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו, דהיינו שירד לגלות במרכבת המלכות, ולסיבה זו הוצרך ליפרש ממנו עוד חצי שנה לגלגל הסיבה הנ"ל והאמין להם ותחי רוחו:

אך עדיין יש להבין, למה נצטער יעקב עכשיו שעתיד לירד לשאול, מכח סימן המסור לו, הלא סימן זה הוא דווקא, אם ימות אחד מבניו במשפט של מעלה, אבל מצינו במס' חגיגה שדרשו חז"ל, מה דכתיב יש נספה בלא משפט, דאיכא אינש דאזיל מן עלמא בלא זמנא, כעין מעשה דמייתי שם באשה מרים ע"ש ואולי נזדמן מקרה שמת יוסף בלא משפט, ואין זו סימן על ירידת שאול, אך התינח על יוסף, אבל אם

אח"כ יקרה אסון גם לבנימין אחיו מאם, גם על הדרך, ושני פעמים מקרה אחד, על זה בוודאי אי אפשר לומר יש נספה בלא משפט, ע"כ גם הראשון במשפט צדק מת, וממילא יש סימן על ירידת שאול, לכן אמר ויצא האחד מאתי, בתחילה הייתי מצטער כהנ"ל, ואח"כ ואומר אך טרף טורף, כלומר וודאי מת, דלא ראיתיו עד הנה כמש"ל אבל אפשר שנטרף בלא משפט (כמו שמצינו לשון טרפה לו השעה) ואין זה סימן לירד לגיהנם, ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון בדרך, אז והורדתם את שיבתי ברעה שאולה, כי שני פעמים אי אפשר לתלות במקרה בלי משפט:

ובזה יבואר מה שנאמר, ויאמר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו, דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא, לכאורה מה הוצרך לומר שני, אלא לומר לו, שאל יטעה אהרן לומר והלא אין שום אדם ראה מיתתן, אלא שריפת נשמה והגוף קיים, ומנא ידעינן דמתו בשביל ביאתם אל הקודש, דילמא מקרה הי' דיש נספה בלא משפט, לכן דקדק לומר שני בני אהרן, ואז איך אפשר לומר שמקרה הי' אלא בקרבתם לפני ה', דהיינו ע"י משפט צדק מאתו יתברך, כעין שמצינו דהקרבה לשון משפט הוא ויקרב משה את משפטן, לכן דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא שלא ימות כדרך שמתו בניו, וכמו כן יש להתבונן ולקונן על הני תרי צדיקים הנ"ל שמתו בעיר אחת, ובמיתה אחת ובזמן אחד וא"א ליתלות בנספה בלא משפט כ"א בעו"ה:

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקי' ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל ע"ש במדרש לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים הוריקו פניהם, מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם וכו' והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו, יש לתרץ הלשון מאה קללות חסר שתים, דאמרו חז"ל גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה, זו מיתת חכמים וסילוקם והנה יאה עניותא לישראל וכל צרות שאירעו לשונאי ישראל, עי"ז יותר חוזרין למוטב, אך התינח אם חכמים קיימים, שמורים להם דרכי תורה ותשובה ואז היסורים מקיימים אותם לפניו, אבל ח"ו סילוק חכמים אז לא מלבד שנתמעט החביות ונחסר אלא שאר היין נעשה חומץ ונבאש ח"ו שאין קיום לנשארים, לכן אמר משה לישראל אתם נצבים היום כולכם

כמה צרות עברו, והם המקיימין אתכם לפניו אך כל זמן שקיימין כולכם, ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם, ועיקר הפחד רק ח"ו מסילוק חכמים:

וזה שאמר מרע"ה ותבט עיני בשורי והיינו ביותר ששונאים משימין עיניהם עלי לצור אותי, ביותר נזדקקו עיני להביט ולהשכיל בתורה, בקמים עלי מרעים ביותר, תשמענה אזני חכמות התורה, דיאהעניותא לישראל, רק צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה, אז כל הצרות שפגעו בי הם לטובה, ומה שאמר בתחילה כתמר ואח"כ כארז, הוא מבואר תענית דף כ"ג אם נאמר תמר הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף ולכן נאמר ארז ור"ל דכל אדם עד ביאת משיח בבי"מ מוכן הוא למות ואך עיקרו של צדיק הוא להחליף גזעו שידריך אחרים ולהעמיד אחריו כמותו. ואם נאמר ארז הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות לכן נאמר כתמר וכלומר שיזכה להעמיד פירות ולעשות פירות דהיינו צדקה ומשפט ברבים, ולכן אמר האי ספדנאי כי נח נפשי' דר"א תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר היינו אם מת צדיק כתמר, דאין גזעו מחליף כעין הצדיק מה"ו בצלאל ראנשבורג הנ"ל מת בלא בנים:

במסכת ברכות דף פ"ט אמר לי' הקב"ה למשה, משה הגון עליך בצלאל, אמר לי' רבש"ע אם לפניך הגון, לפני לכ"ש יש לבאר מאמר זה, על פי משל אחד משרי הפנימים למלך הי' לו טבעת על ידו ובתוכו אבן טוב יקרה ותמה המלך עליה ואמר להשר מה יפה אבן ההוא חביב עליך מאוד, או לא, השר הוא התבונן כך אם אומר למלך שאין חביב לא נכון לדבר שקר לפניו ואם אומר חביבה עלי, אולי יאמר המלך אבן ההוא ראוי' להיות יושב בכתר המלכות ואתן לך מסירו ומה אשיבנו ע"ז, והשיב למלך תשובה שכלית, מה חביב עלי אבן ההוא כל זמן שאני רואה אותו ואשמח כי אוכל לראותו יען שאני זוכר שהוא חביב לפניך המלך ואז אין מקום למלך לשאלו ליתן לו, ונמשל הזה הי' כאן במשה דמצינו במ"ק שהקב"ה שמח וששׂ בבוא אליו נפש נקי וצדיק ככלה חדשה, הי' משה מתירא לומר שבצלאל הגון עליו, אולי יאמר הקב"ה מאחר שהוא אבן טוב, ראוי' הוא להיות יושב בין נפשות צדיקים תחת כסא

כבודו בשמים ולכן השיב אם לפניך הגון, עלי לכ"ש, שאזכור תמיד שהוא האבן אשר חביב למלך:

במסכת שבת איתא אמר ר"י בן פזי אמר ריב"ל כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו, ופי' מהרש"א דמחשיב לי' בכלל יראת שמים, ואמרינן דאין לו להקב"ה באוצרו אלא יראת שמים, ויש ליתן טעם על מה דנקט סופרן, דהנה כתיב בירמי' מפני הרעה נאסף הצדיק, ופירשו העולם שני פירושים, אחד דהיינו קודם שיבוא הצרה הוא מת, כדי שלא יראה בצער בני דורו ויש מפרשים בשביל הרעה שהי' עתידה לבוא נאסף הצדיק ומיתת צדיק מכפר שלא תבוא והנה כפרה ההיא נגמרת ע"י שהעולם מתקוננים על הצדיק, וצער ההספד הוא מכפר, וידוע דכל דבר הספור ומנוי אין ברכה מצויה בו, אלא בדבר הסמוי מן העין והנה לא יספור הקב"ה לדמעות, אז הי' ח"ו יכול להתברך ולפרות מקור הדמעות מן העין, דהיינו כמו שאמרו חז"ל אם מת אחד מן החבורה ידאגו כל החבורה כולה, ויש לשטן שליטה ח"ו להמית עוד א' מן החבורה לכן הקב"ה סופרן, כדי שלא להשתלח ברכה בדמעות אלא שהצדיק ההוא יכפר על כל הרעה שעתיד לבוא:

ועתה כבאי אל עבדך אבינו והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו, והי' כראותו כי אין הנער ומת ופירש"י אביו מצרתו, עיין ברמב"ן שנדחק לפרש, מה טענה היא זו ליוסף שישלח בנימין שראוי' לו לעבד בגניבתו, כדי שלא ימות אבי הנער, מה ליוסף באבי הנער ונ"ל דר"י חסיד מפרש הפסוק ואתם הדביקים על דרך חידוש, דהנה דרך העולם לומר, יבדלו המתים מן החיים דלפעמים אם שני נפשות קשורים באהבה זה עם זה, אז בהחזרת נפש אחת למקומה, תדבק עמה גם נפש האחר, לכן הוצרכו להבדיל ביניהם, שאין להם שום דביקות מהיום עוד והנה ישראל אתם הדביקים בדיבוק גמור עם ה' אלקיכם, חידוש גדול הוא שאפ"ה חיים כולכם היום, וטעם לזה הוא מחמת שהוא יתברך הוא עצמו החי של כל העולם, לכן אמר יהודה אל יוסף הלא מוטב הוא לך שתקח אותי לעבד, מבנימין, דנפשו קשורה בנפשו, והי' כראותו כי אין הנער אתנו ומת אביו מצרתו ועי"ז ימות גם בנימין ע"י דיבוק הנפשות, לכן קח אותי ונפשי אינה דבוקה בנפש אבי כ"כ:

ועיי' לקמן פילפול חד משם הצדיק מהו' בצלאל זצ"ל בענין זה דצדיקים ילכו בם:
במסכת סנהדרין פ' חלק איתא מכדי כל מילי דעזרא נחמי' אמרינהו מ"ט לא איקרא ספרו על שמי' אמר ר' ירמי' ב"א מפני שהחזיק טובה לעצמו, שאמר זכרה לי אלקי לטובה, ולכאורה צריך להבין היא גופא קשיא מ"ט אמר זכרה לי, ונבאר הענין דהנה נחמי' ועזרא שניהם היו בבית שני וקיבלו את ישראל לעלות מגולה, אך הכח עזרא הזהיר והגדיר והפרישם מנשים נכריות כמבואר בספרו, ונחמי' הזהירם בשמירת שבת כמבואר ג"כ בספרו, ובלתי ספק ששמירת שבת הוא יותר גדול מפרישת נשים נכריות, דמומר לשבת מומר לכל התורה כולה, לכן הי' מהראוי' לקרות הספר על שם נחמי' כדי להורות על שמירת שבת, ונראה לומר שנחמי' עצמו התפלל שלא יקראו על שמו דמה דאמר ברגילות זכרה לי יש לומר דהובא בספרים דיין המשומר מניסוך הוא מעורר למעלה להמשך שפע הזכרונות שנאמר זכרו כיין לבנון זכרהו על היין, והוא היין המשומר ויין שאינו משומר כדינו הוא נקרא למעלה יין התרעלה, שנמשך ממנו טמטום המוח וגורם השכחה והוא שכתוב בשם תשו' הרא"ש והובא ברמ"א סי' קכ"ג על מי ששתה סתם יינם בשוגג להתענות ה' ימים נגד ה' פעמים גפן האמור בכוס של שר המשקים, וכתי' שם ולא זכר שר המשקים וישכחהו, והנה ידוע, דנחמי' נקרא שמו התרשסא על שם שהתירו לו לשתות מיינו של מלך שהוצרך ליטעם מחמת שהי' שר המשקים של מלך, והי' נתירא שיגרום לו שמו למעלה השכחה, לכן הי' רגיל להתפלל על הזכרון זכרה לי' שישאר שמו לזכרון למעלה, והנה עיקר איסור סתם יינם משום בנותיהם, לכן הוא עצמו נתרצה שיקרא הספר על שם עזרא להורות על איסור בנותיהם מחמת שהי' ירא מכח איסור סתם יינם, המביא לידי בנותיהם, ויהי' לו לקנס שלא יקרא על שמו, על שמירת שבת ועיי' לקמן מה שנכתב בענין זה אי"ה:

כתו' בה"ג, ח' טבת בו נכתב תורה יונית לתלמי המלך והי' חושך שלשה ימים בעולם, ט טבת לא נודע מה צרה היתה בו, ובמג"א, ובסליחות איתא שמת עזרא הסופר עיי"ש ותמוה הוא שבעל ה"ג לא הי' יודע מזה, י' טבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים להחריבה, וכתי' באבודרהם, דאם אפשר הי' שחל להיות יו"ד טבת בשבת הי' צריכי'

להתענות בשבת יען שכתוב בו כתב לך את עצם היום הזה עיצומו של יום, כמו ביהכ"פ כתיב בעצם היום הזה, ויש להבין הלא יו"ד טבת לא הי' רק התחלת מצור העיר ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה, וקשה חורבנה מסתמא מן התחלת המצור, ולמה ט"ב אין דוחה שבת ועיי' בעירובין בענין ט"ב שחל בע"ש אין משלימין ויו"ד טבת בע"ש משלימין, והי' דוחה שבת ונראה לבאר דהנה הטעם שקבעו תענית על מצור ההיא, הלא היתה ירושלים כמה פעמים במצור בימי פרעה נכה וכדומה, רק הטעם הוא דמה שהיתה העיר בטרדת המצור שתי שנים ומחצה זו מחמת שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים כמו כן ישבו ב"ד שלמעלה אלו מיימינים אלו משמאילים עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, וזהו בכל פעם כשמגיע אותו יום של עשרה בטבת, שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור, יושבין ב"ד שלמעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה, ודבר זה מרומז קצת בספר הקרנים, עיין בפירושו הנקרא דן ידין, בענין חודש טבת וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אוא"מ אין אנו מתענין בשבת אבל תענית חלום מותר להתענות, דבשביל עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא, הילכך תענית ט"ב, דזהו רק על צרה שעברה לא דחו שבת, אבל תענית י' טבת זהו על בטל צרה העתידה עונג הוא, והיה דחי שבת:

והנה מצינו דכתיב בעזרא וכתב הנשתון, ודרשו חז"ל שנשתנה הכתב על ידו דהתיר לכתוב באותיות הקודש שלנו, והיה עושה ממש מעשה משה רבינו כמו שלקח במעשיו תורה מלמעלה למטה, כמו כן עזרא ראה שנשתכח הלשון וכתב כי לא הי' נמצא רק ס"ת אחת הכתובה באותיות שלנו, והתיר ליכתוב באותיות הקודש כדי שלא ישתכח, וגם אמרו חז"ל ראוי הי' עזרא ליתן התורה על ידו א"כ כמו שמצינו שמיתת משה ביום זיי"ן אדר הי' אח"כ מגין עלינו וגרמה לכו שמחת פורים כמו שאמרו חז"ל במס' מגילה שלכן הפיל פור הוא הגורל באדר ירח שמת רבם וכו' כמו כן הי' ראוי שמיתת עזרא של ט' טבת יכפר עלינו בכל שנה ושנה שלא יחודש בכל שנה חורבן חדש, וגם מאה שנים אחר מותו בח' טבת נעתק התורה ליוונית

למה לא הגין זכותו ומיתתו, שהוא הקים קדושת הכתב והלשון שהיו מדברים חציו אשדודות, ואפשר לתרץ דכבר אמרנו למעלה בענין ההספד, דזה דמיתת הצדיק על צרה העתידה, היינו בשביל צער הדור שספדו וקוננו על הצדיק, הוא הכפרה, וזה הי' מגין שלא הי' שום שיעבוד כל זמן שאחד מן השבטים קיים מחמת שהי' גודל הספדו של יוסף המת ראשון מגין עליהם וזה שנאמר וימת יוסף וכל הדור ההוא, כלומר שנידמה להם מיתתו של יוסף כאלו כולם הי' מתים, לכן אילו הי' מספידים גם לוי שמת אחרון לא הי' שום שיעבוד במצרים והנה כשמת מרע"ה אז זקנים שבדור אמרו פני משה כחמה ופני יהושע כלבנה והי' מודיעים הצער לעם שאין מנהיגנו של עכשיו כמו משה ויבכו העם שלשים יום לכן גדול צער הספדו של משה שמיתתו הי' מגין עלינו ולגרום לנו שמחה גדולה אבל כשמת עזרא הסופר אז לא הודיע הזקנים צער אבידתו שהי' גדול כמשה ולא הניח אחריו כמוהו אדרבא הדור ההוא כמעט שהיה נוח להם שיצאו מתחת ידו לדבר בלשון האומות, לכן לא יכול מיתתו להגין, אדרבא גרמה לעורר עונש, היפוך קיום הכתב הקודש, ולשון קודש שתיקן נעתק אח"כ בלשון יוונית בחודש שמת בו ובכל שנה ושנה נתעורר למעלה דין חדש בחודש זה ויה"ר ששנה זו תהי' גמר חידוש חרבן של כל שנה ויבנה המקדש בימינו לחזות בנועם ה' אמן סלה, וזהו כוונת בה"ג ט' טבת לא הודיעו מה הצרה היתה בו, כלומר זה שלא הודיעו הזקנים לבני הדור אז שנעשה צרה בו במיתת עזרא שהי' שקול כמשה כי לא הניח אחריו כמוהו ולא הספידו כראוי' היא גופא הצרה דאל"ה אדרבא הי' מיתתו מכפרת עלינו וגמרה לכו שמחה כמו מיתתו של מרע"ה שגרמה לנו לימי הפורים האלה וזכרם לא יסוף מזרעם:

הבעל מ"ל מסופק, אם אכל מצה שלא כדרך הנאה, הואיל גבי עבירה לא מיקרי אכילה שלכד"ה, גבי מצוה מאי, וסיים שדבר זה לא מצא מבורר בשום מקום, ואמר הגאון מה"ו בצלאל ר"ב הנ"ל זצ"ל דודאי מצד הסברא הוי אמרי' מצו' לא ליהנות ניתנו ובודאי יצא, אך הוא מפורש במס' נזיר כ"ג אר"י מאי דכתי' כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעם יכשלו בם, משל לשני ב"א שצלו את פסחיהם, א' אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה, א"ל ר"ל האי רשע קרית לי' נהי דלא עביד

מצוה מן המובחר פסח מיהו קעביד, ומקשין תוס' דהכא משמע דאכילה גסה שמה אכילה ובפרק בתרא דיומא, אמרי' האוכל אכילה גסה ביה"כ פטור דל"ש אכילה ומחלק ר"ת דתרי אכילת גסה יש וביומא איירי דנפשו קץ במזוני מרוב שובעו והכא איירי כשאין נפשו קץ אלא שאינו רעב לאכול לתיאבון עכ"ל תוס', ואם יש לחלק בין אכילת מצוה לאכילת עבירה, לא הוי מקום לתוס' להקשות מאכילת יה"כ לאכילת פסח, אלא ש"מ דאין לחלק, ואפשר דבזה הסברא היה ר"ל ור"י מחולקים, ר"י ס"ל דאין לחלק ביניהם, לכן אמר דמקרי פושע, דלא קיים מצות פסח כלל, מדחזינן ביה"כ דפטור ור"ל סבר דיש לחלק בין אכילת עבירה לאכילה דמצוה, דלאו ליהנות ניתנו, ואין אנו צריכין לחלק כדעת ר"ת דהכא איירי שאין אוכל לתאבון אלא דאיירי ג"כ דקץ במזונו, ואפ"ה יצא לר"ל, ולפ"ז צדקו דברי מג"א סי' תע"ו דהביא בלי חולק מה דכתב הרב"י בשם הרוקח, דלא יהי' אכילת אפיקומן עליו לטורח, דאמרינן בנזיר אכלה לשם אכילה גסה, ופושעים יכשלו בם, ואם קץ במזונ"ו לא יצא עכ"ל ותמהו אחרונים עליו דבהדי' אמרי' בגמרא דמצוה עביד, ולהכל אתי שפיר, דלר"י ליכא חילוק בין עבירה למצוה ולא יצא ור"י ור"ל הלכה כר"י עכ"ד דפח"ח הנ"ל זצ"ל:

אך לפי סדר סוגי הש"ס דלא השיב ר"י מידי לר"ל, ומסיק דקאי על בנות לוט עיי"ש משמע דהלכה כר"ל ונ"ל לתרץ מג"א באופן אחר, דוודאי אפשר לומר מצד הסברא כר"ל דמצות לא ליהנות נתנו ויצא באכילה גסה, והא דפליג עלי' ר"י הוא דווקא בפסח, דקפדה תורה לאכול צלי אש ולא נא, ולא מבושל, ולא צלי קדר עיי' במס' פסחים בסוגי' ההיא דכל עיקר קפידא הוא משום אפוקי טעמא וכיון דקפדה תורה אביטול טעמא לא יצא באכילה גסה דלא נהנה מטעמא, וכעין זו פי' הב"ח בהלכות סוכה על מה דמאריך הטור לבאר הטעם מצות ישיבת סוכה ולא מצינו כן בשארי המצות משום דכתיב בתורה למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי לכן צריך כל איש מישראל לידע ולזכור טעם ישיבת סוכה קודם שנכנס בה, אבל ריש לקיש אפ"ה סבר, הואיל דלא בפירוש כתיב דצריך ליהנות יצא אע"ג דלא נהנה ולכן נקיט הש"ס לישנא שני בני אדם שצלו את פסחיהן, ולכאורה מה אשמעינן שצלו, שאכלו פסחיהן הוי לי' למימר, אלא נקיט שצלו, לאשמעינן אגב אורחא, דכל טעמא של ר"י

הוא מחמת שקפדה תורה לאכל דווקא צלי ולא באכילה אחרת משום אפיקו טעמא, לכן לא יצא באכילה גסה, והנה באכילת אפיקומן, דכבר יצא באכילת כזית מצוה, וכל עיקור אפיקומן הוא זכר לפסח שהיה נאכל על השובע, ויהי' שבע בטעם מצה ואסור לאכול ולשתות אחריו שלא לבטל טעמו, בזה וודאי אפי לר"ל לא יצא באכילה גסה, דלא שייך לומר מצוה עביד דעיקר המצוה היא, שיהא טעמו קיים בפיו, ולא יבטל וצריך ליהנות מטעמו, ולא לקוץ במזונו, כדעת הרוקח ז"ל ויוכל להיות, במי שלא אכל כזית מצה בתחילה, אלא לאחר שמילא כריסו מביציקות של נכרים הוא אוכל כזית מצה באחרונה לקיים מצות אכילת מצה יצא באכילה גסה כר"ל, רק במי שאוכל לשם אפיקומן לא יצא כנ"ל ודו"ק:

ז' אדר

איתא במדרש תנחומא ומדרש ילקוט פ' ואתחנן כשהגיע רגע אחרונה של משה רבינו למות הניח זרועותיו על לבו ואמר ראו מה סופו של בשר ודם וישראל צווחו ידים שקבלו תורה מפי הגבורה וכדומה ימות ותמוה למה לא אמר משה פסוקי יחוד שמע ישראל כמנהג כל אדם כשר מישראל לומר במותו ויש ליישב הנה משה רבינו ע"ה אמר להקב"ה במה שקלסתיך בהן שאמרתי הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים אתה מבשרני ג"כ בהן הן קרבו ימיך למות אמר הקב"ה אתה כמו שכן רע שרואה את הנכנסות ואינו רואה את היוצאות הלא אמרת והן לא יאמינו לי יש לפרש לפי מה שנראה לי שראיתי או שמעתי טעם על מיתת משה רע"ה יען כי הוא הגדיל לעשות נסים ונפלאות לעיני כל ישראל מה שלא ראו ולא שמעו מאז ואם לא ימות משה אזי ברוב הימים יאמינו כי הוא אלקות או כמו חבר ומסייע להקב"ה לפיכך מת שיראו שהוא כמו כל אדם בשר ודם שסופו למות רק יען שהי' שליח השי"ת עשה נסים אבל הכל בשליחותו של מקום וגם אדם אחר הי' יכול לעשות נסים ונפלאות אלו שלחו הקב"ה ויש לפרש לפי זה שזה שאמר משה הלא אני עומד וצווח הן לה"א השמים ושמי השמים וגו' עד סיום הפרשה וידעת עם לבבך כי ה' הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד והאיך יטעו אחרי להאמין בי הלא אני בעצמי עומד

וצוח שהקב"ה עשה אלה והם מאמינים במה שאני אומר להם והשיב לו הקב"ה אתה רואה הנכנסות השבח שמגיע בדבר הזה ואין אתה רואה היוצאות שאמרת והן לא יאמינו לי אמונה שייך בדבר שאין נראה ולא יאמינו זה מה שאתה אומר להם ויסברו אעפ"כ שקצת אלקות בך אם כן לפ"ז הי' מיתת משה הכרח גדול יותר ממיתת כל אדם למען לא יחשבו מחשבת פגול חלילה באחדות הבורא ית"ש ע"י חיותו של משה כל הימים והנה כל שליחות משה הי' רק לפרסם יחוד השי"ת ואחדותו בעולם ולכן עשה נסים ונפלאות להם במצרים ובמדבר ואם לא ימות וחי לעולם יהיו כל הנסים ונפלאות שעשה מראים ההיפך מתכליתם כי על ידם ע"י נסים ונפלאות וע"י שחי לעולם יאמינו שיש במשה קצת אלקות ושיתוף לכן הוכרח משה למות למען אמיתת יחוד השם יתברך שנראה ונתאמת לעין כל במיתתו של משה וזה שבחצי רגע אחרונה הניח זרועותיו שבהם הי' עיקר גדולתו שעשה בידיו ובמטה הנסים ונפלאות לכל היד החזקה לשבר הלוחות מעשה ידיו של הקב"ה כמו חבר ושיתוף להקב"ה במעשה הלוחות ואמר ראו מה סופו של בשר ודם ובזה העיר אותם שגם הוא מת כמו בשר ודם ויאמינו רק בה' לבדו וצווחו ישראל ידים שקבלו הלוחות מפי הקב"ה ובזה נתקיים כוונת משה רבינו ותכלית שליחות השי"ת לטובה במה שאמר דבריו אלו ראו מה סופו של בשר ודם המה הי' עיקר אמירת יחוד של הקב"ה מפי משה רבינו ע"ה זי"ע אמן (מש"מ):

בגמרא מגילה דף וי"ו ע"א איתא כי נח נפשי' דר' זירא פתח עלי' ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גידלה שעשועי' אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה פירש"י שנער זה בבל שר' זירא נתגדל בבבל ואח"כ בא לא"י י"ל כוונת הספדן כך דרבא הוכיח מיני' דהאי ספדנא דרקת היא טבריא כדאיתא שם בגמרא והנה אמרו חכז"ל טבריא שמה ולמה נקרא שמה רקת שאפי' ריקנין שבה מלאין מצות כרימון גם איתא בתוס' שם דף ה' ע"ב שבטבריא ישבו הרבה תלמידי חכמים ורבינו הקדוש ומשום זה ביקש רבי מאנטנינוס להוי טבריא קלניא היינו חירות ממס והנה ידוע דמנהיג צריך להיות כפי הדור היינו שצריך להתערב ולהתווך ביניהם להיות במדרגתם שעי"ז יוכל לקרבם להוכיחם ולזכותם לתורה ולמצות ואם אח"כ

חלילה נחסר להם מנהיג כזה הרי כולם מרגישים וכואבים ודואגים וקוננים עליו אבל אם המנהיג הוא במדרגה גדולה למעלה מאד ועי"ז אין לו שום שייכות ותערובת עמהם ואינם משיגים הדרכתו ע"י שהם פחותים בהדרגתם מאד באין שום השתוות ביניהם ואינו מעורב עמהם אזי בהעדרו חלילה מהם אינם מרגישים וכואבים ואוננים כ"כ ובפרט כשאינם יכולין להבין ולהשיג את גודל מדרגתו ועוצם קדושתו כמו בן כפרי שאינו מבין אם מראים לו אבן טובה מאבני ספיר יקר המעולה כי אין לו שום שייכות והבנה לאבנים טובות והנה ר' זירא נתגדל בבבל ואח"כ נתעלה מעלה מעלה במדרגתו ועלה לא"י ולא הי' עוד ראוי להיות מנהיג לבני בבל רק בא"י בטבריא שהיו שם רוב ת"ח וגם ריקנין שבה היו מלאין מצות כרמון עמהם הי' לו השתוות והי' מנהיגם והם השיגו מדרגתו כדאיתא גמרא בבא מציעא שהתענה מ' תעניתים שישכח תורת בבל ושיזכה לתורת א"י ואח"כ נכנס לתנור מוסק ולא שלטה בו האש רק נתחרך שקו והי' קורין לו קטינא חריך שקי' והי' במדרגה גדולה מאד וזה שפתח האי ספדנא בתחלה ארץ שנער הרה וילדה ואח"כ נתעלה מעלה מעלה ארץ צבי גידלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת היינו דווקא רקת שהיא טבריא מאוננת ומקוננת כי אבדה כלי חמדתה יען שהם משיגים מדרגתו ובזה הגיד שבחו הגדול שרק רקת מבינה לקונן עליו שהדריך אותם לטוב (מש"מ):

דרוש לז' אדר

ויקרא איתא במדרש רבי תנחומא פתח יש זהב, זה נדבת המשכן, ורב פנינים, זהו נדבה של נשאים, וכלי יקר שפתי דעת לפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו, על שלא הביא נדבה למשכן אמר לו הקב"ה חייך שדיבורך חביב עלי מכל אלו שמכולן לא קרא אלא למשה שנאמר ויקרא אל משה ולכאורה היא גופא קשיא מדוע לא התנדב משה למשכן ונ"ל דכל נדבת המשכן הי' לכפר על העגל וממילא לא הי' משה רשאי לתת שום נדבה למשכן דמי שאינו מחוייב אסור ליתן לקרבן ציבור כדי שלא יהי' קרבן ציבור בא משל יחיד אבל אח"כ מכיון שנתרצה הקב"ה לישראל וכפר להם ע"י תשובה ועשיית המשכן ונדבותם שהי' בא לכפר על עון העגל אז חשב משה שהם עדיפן ממנו דבמקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד (יומא

פרק יוהכ"פ) אז הי' לו צער על שלא התנדב ג"כ למשכן שיהא לו חלק בתשובתם וכפרתם ויהי' גם כן במדריגתם דהיינו במדריגת בעלי תשובה כמוהם אבל באמת ע"י מי באו לכלל תשובה וכפרה הלא ע"י משה נמצא שהוא הי' הגורם לכל זה שיעשו תשובה ויהיו במדריגה גדולה כל כך לכן הוא עדיף מינייהו על כן א"ל הקב"ה חייך שדיבורך היינו שהוכחת אותם והבאת אותם לידי תשובה חביב עלי מכל אלו:

ובזה יש לפרש המדרש הובא ברש"י לאמור לך אמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי ולכאורה מה דברי כבושין הם אדרבה הלא דברי כבוד וגדולה הוא להם אבל להנ"ל ניחא כלומר ראו גדול חטאתכם אשר עשיתם (כדי שעוד הפעם יתעוררו להתחרט על חטאם ע"ד וחטאתי נגדי תמיד גם אחר תשובה גם אחר יוהכ"פ) שע"י שאני החזרתי אתכם למוטב זכיתי שנתייחד הדיבור עמדי לבדי ולא עמכם ועדיפא דברי תוכחה שלי מתשובתכם ומנדבותיכם שנדבתם למשכן לכן נקראו דברי כבושין:

והנה לכאורה יש לדקדק בהמן שהיפך הסדר בתחילה הי' לו לבקש מהמלך רשות להרגם ואח"כ יפיל פור הוא הגורל לאיזה יום יהי' וגם מה שהובא בתוס' מגילה דף ט"ז ע"א מהמדרש שרצה ליתן לאחשורוש כל פדיונם (מה שהיו שוקלים מחצית השקל ס' רבוא ישראל) יהי' כוונתו מה שיהי' התינח אם לא הי' לישראל שום זכות רק שקלי משכן ושקלי קרבנות הי' חשוב שפיר שעי"ז שיתן עשרת אלפים ככר כסף לגנזי המלך פדיון מחצית השקל שלהם שיהי' לצדקה כדאיתא במפרשים ובמנות הלוי בזה יבטל כח הקרבנות אבל מה יעשה בשאר מצות שיש להם לישראל האיך יוכל לבטל זכותם ע"י נתינת צדקה שלו וי"ל דהנה ע"י חטא העגל היו ישראל ראוים ח"ו לכלי' ולהשמד ואפילו זכות אבותם לא עמד להם כמו שמעיד הכתוב לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית שרק משה ע"י תפלתו הועיל להם ונתפשר להם הקב"ה לעשות על חטאם משכן לכפר להם ע"י עשייתו ונדבתו עון העגל יבוא זהב זה שנדבו למשכן לכפר על הזהב שנתנו לעגל ולכן חשב המן שאם ישקול סך ממון כזו לצדקה לגנזי המלך יבוטל כח המשכן שהי' לכפרה עליהם, וממילא יהי' אז כשעת מעשה העגל ולא יועיל להם שום זכות אך הלא משה רבם עמד בפרץ לפניהם וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם ויעמוד להם זכות משה גם

עכשו לכל הפחות שלא יכלו לגמרי מן העולם, ומה יועיל פיזור ממונו אבל משנפל הגורל לירח שמת משה רבם ולא הי' כח להגין על עצמו וודאי גם עליהם לא יוכל להגין לכן שמח שמחה גדולה שאז יועיל לו פיזור ממונו לבטל מהם כח המשכן שהי' מכפר עליהם ויתחייב כלי' ח"ו כמו אז שעשו העגל ולכך הוצרך תחילה להפיל פור שלא לפזר ממונו בחנם ולא ידע שבשבעה באדר מת משה ובשבעה בו נולד משה ופי' רש"י שם כדאי הלידה שתכפר על המיתה וצדקתו עומדת לעד:

והנה איתא במדרש שאמר משה להקב"ה בהן קלסתיך הן ל"ה אלקיך השמים ושמי השמים ובהן בשרתני למות הן קרבו ימיך למות והשיב לו הקב"ה הלא בשעה ששלחתיך לגאול את ישראל ממצרים הלא אמרת והן בני ישראל לא יאמינו לי הוי הן קרבו ימיך ונראה לבאר ע"פ מה דאיתא במדרש הן קרבו ימיך היום קובל עליך אינו זז ואינו שוקע ובן עמרם קיים דלכאורה האיך שייך לומר על משה רבינו שהיום דהיינו המזל קובל עליו הלא אין מזל לישראל, דהקב"ה הוא משדד כל מזלות ומערכת השמים ובפרט נגד משה (שהי' כוללות ישראל) והיתכן שיחוייב למות ביום זה דווקא מחמת המזל ונ"ל דהנה הראב"ע פירש מה שאמר משה הן לא יאמינו לי דהיינו שלא יאמינו לו שידבר הקב"ה עם אדם השרוי בעולם השפל להשגיח בהתחתונים אלא הכל תלוי במזל והרמב"ן ז"ל טען עליו ח"ו על בני אברהם יצחק ויעקב שיאמרו כך אלא יאמרו לא נגלה אליך ה' עכשיו במדת הרחמים לגאול אותנו שתהי' אתה שליח לזה עיין שם ובאמת במדרש רבה איתא שהשיב לו הקב"ה הם מאמינים בני מאמינים ולדעת הרמב"ן קשה מה השיב לו הקב"ה הלא גם משה האמין שיאמינו שיגאל ה' אותם רק זאת לא יאמינו שהוא הוא השליח הנבחר לזה יותר מכל גדולי ישראל שביניהם אלא וודאי כדעת הראב"ע נמצא שע"י שחטא ואמר שלא יאמינו ישראל בשידוד המזלות והשגחת ה' בתחתונים נפרע למשה מדה כנגד מדה ולא שידד לו הקב"ה המזל ומת ביום זה שגרם לו המזל ללקות ע"י המים וזה שאמר משה בהן קלסתיך שאמרתי הן ל"ה אלקיך השמים ושמי השמים דהיינו שמשדד כל המזלות לפי רצונו הטוב ובהן בשרתני למות והשיב לו הקב"ה הלא אמרת והן לא יאמינו וכהנ"ל:

ולפ"ז וודאי יום הלידה הי' יום קדוש וזכאי שנפתחו בו מעיינות התורה והחכמה והראי' אפילו ביום שמת בו אמרו חז"ל (ברש"י סוף פ' האזינו על פסוק ויבא משה וידבר וכו' הוא והושע בן נון שבת של דיוזגי הי' נטלה רשות מזה ונתנה רשות לזה) שבת של דיוזגי הי' שדרש יהושוע בחייו וכבר נסתמה ממשה מעייני החכמה ונפתחו המעיינות ביהושע להורות שיום זה בקדושתו עומד לעולם ולכך נתמלא כל הבית אורה ביום לידתו ולכך הקדים ה' לידתו (שמשה נולד למקוטעים כדאיתא ברש"י שמות פרשה ב' פסוק ג' בד"ה ולא יכלה עוד הצפינו והוא תמוה דבגמרא סוטה דף י"ב ע"א מוכח דלא כן דמעיקרא הוה מיעברא ביה במשה יעוין שם) ליום זה שהוא יום קדוש וטהור אך מצד נידנוד חטא שחטא באומרו והן לא יאמינו לי כמו שנפרש בע"זה עי"ז נתקיים כח המזל וכדאי הלידה הקדושה והטהורה לכפר על המיתה (כדאיתא בגמ' מגילה דף י"ג ע"ב ולא ידע שבז' באדר נולד משה ובז' באדר מת משה וברש"י שם שכדאי הלידה לכפר על המיתה):

ובזה יש לפרש מה דאיתא במדרש שאמר הקב"ה להמן במלשינות אתה בא על בני ומה יתרון לבעלי הלשון דהנה עיקר שמחת המן הי' שנפל לו הפור בירח שמת משה רבם ולפי מה שפירשנו מיתתו של משה שמצד כח המזל הי' רק מכח נידנוד חטא של והן לא יאמינו לי ואתה בא לספר עליהם מלשינות מה יתרון לבעלי הלשון מה יתרון וזכות יהא לך את בעל הלשון איך יתכן שיוצלח מעשיך ע"י לה"ר במה שמשה רבן של ישראל נלקה ע"י נדנוד חטא של מלשינות:

והנה צריכין אנו לבאר אמירתו של משה שאמר לא יאמינו לי בוודאי שהוא לא כיון רק כדעת הרמב"ן שיאמרו לא נראה אליך ה' דוודאי לפתיות הי' נחשב להם להאמין לאדם שנעלם מהם זמן רב מיום שהלך ממצרים עד בואו (שהוא לפי הרמב"ן בשם רבותינו ז"ל פ' שמות סימן ב' פסוק כ"ג שהי' משה אז בן י"ב שנה כשברח מלפני פרעה וכשבא לגאול הי' שמונים שנה כדכתיב ומשה בן שמונים שנה וכו' בדברם אל פרעה ונעלם הי' מהם לפ"ז ששים ושמונה שנה) שנראה אליו ה' לעשות שליח לדבר גדול כזה וראוי להם שלא להאמין אך אפ"ה האדם צריך לשמור לשונו מאוד שלא להשתמע ממנו שום דבר שיוכל להשמע ממנו שום שמץ דופי ולדייק בלישנא

כי הס"ם המשוטט באויר הארץ הוא עומד ומשתוקק על כל דיבור ודיבור שיצא מפי האדם אולי יוכל לעוות אותו ולהפך מטבא לבישא ולכן אמרו חז"ל אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו בא לידי גנותו ולא אמרו בו שמא יבא לגנותו אלא בא אמרו היינו בוודאי יבא לגנותו שהס"ם יהפך הדברים כל מה דאפשר ליה:

ועפ"ז יבואר ענין הפרשה שאמר לו הקב"ה למשה מזה בידך ונקרא בשני תיבות מה זה וכתיב תיבה אחת ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו ונראה לבאר דהנה איתא במס' סוטה (דך י"ג ע"ב) בשעת מיתת משה הי' המלאכי השרת מספידין אותו ואומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל והקב"ה אמר מי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב לי עם פועלי און ושמואל אמר מי כהחכם ומי יודע פשר דבר ור' יוחנן אמר והחכמה מאין תמצא ואפשר לפרש דהנה משה הי' צינור משפיע רב טוב לישראל ע"י קבלתו השפע מהקב"ה והוא הי' הצינור שלהם להטיב להם בכל מיני טובה וע"ז ספדו מלאכי השרת ואמרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל אבל הקב"ה לא הי' מספידו ע"ז כי הרבה שלוחים לפניו להטיב והוא כולו טוב ומטיב ואיננו מעצור לו להשפיע גם ע"י צדיק אחר אך מי יקום לי עם מרעים דהיינו שמשה הי' עומד ומחזיק דרך ה' ונלחם בעושה רשעה כמו עם קרח ועדתו ודתן ואבירם עד שנאבדו וטרדם מהעולם וביער הקוצים מכרם ומי יהי' אחריו שימלא מקומו לנקום נקמת ה' ברשעים בעה"ז כי הקב"ה איננו נוקם ברשעים בעוה"ז בעברם על דבריו ומאריך אפו וצריך הצדיק לעמוד בפרץ בבני דורו הרשעים ולבער הקוצים מהכרם ולהחזירם למוטב ושמואל אמר מי כהחכם דהנה הקב"ה וודאי לא חפץ להאביד הרשעים ואיננו נוח לו אם הגדול הדור נוהג בדורו במדת הדין (כדאיתא בברכות דף ז' ע"א בההוא צדוקי דהוה בשביבותי' דריב"ל דהוי מצער ליה טובא ורצה לכוון הרגע בשעה שהקב"ה כועס ולאלטייה כי מטא האי שעתא ניים אמר ש"מ לאו אורח ארעה דכתיב ורחמיו על כל מעשיו וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב ע"כ ובל"ס ההוא צדוקי צעריה רק במילי דעלמא ולא במילי דשמיא וגם שלא הי' חבר לאיש משחית ומרשיע ומחטיא לאחרים) רק מנהיג הדור צריך לידע לפשר הדבר בדרך הממוצע כמו משה מצד א' שהי' נוהג במה"ד להרוג שלשת

אלפים איש ולבדוק אותם כסוטות ומצד השני התפלל וריחם על שאר העם ומסר נפשו עליהם שלא ימחו מספר חיים, וזהו יודע פשר דבר את מי לרדות ולטרדו ועל מי לרחם ולדונו בחסד ור' יוחנן אמר והחכמה מאין תמצא, דהנה לפעמים מוטב הוא שמנהיג הדור לא ינקום נקמת שום דבר רק ע"י עסק התורה הרשעים כלים מאליהם כמו שאמרו השכם והערב לבית המדרש והם כלים מאליהם (כדאיתא בגיטין דף ז' ע"א שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו וכו' קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו שלח ליה דום לה' וכו' השכם והערב עליהם לבהמ"ד והם כלים מאליהם הדבר יצא מפי ר' אלעזר ונתנוהו לגניבא בקולר) ומי לנו גדול מעסק התורה של משה רבינו לכן אמר והחכמה מאין תמצא (פי' החכמה מאין ע"י החכמה גם אם אין עושה מאומה תמצא החכמה לו מה שהוא רוצה כגון להיות לו מנוחה מהשונאים וטוב לו ע"י עסק התורה בכל מכל כל) היוצא ממאמר זה שמשה הי' לו שתי מתנות מהקב"ה להנהיג בהם בני דורו אחד להטיב לדורו בכל הטוב והשנית לנקום ולהרוג ולהאביד ולהכרית עוברי רצונו של הבור' יתברך שמו:

ובזה יש ליתן טעם למה לא נכתב שם אחר משמותיו של משה רק שם זה משה (שהיו לו עשרה שמות כדאיתא במד"ר ויקרא פרשה) דכוונתו להורות שעיקר שמו הוא "מה" דהיינו ואנחנו מה שהוא מצד עצמותו ובדעתו לא הי' נחשב לכלום אך אות **ש** הוא מצורף ומשולב בשמו דצורת אות **ש** הוא מורכבת מאותיות אות **ט** ואות **ז** באמצע האות וכוונה בזה להורות על הטובה שהי' בכוחו כדאיתא שאות ט' הראשונה הכתובה בתורה היא טוב (בבא קמא דף נ"ד ע"ב א"ר יהושע הרואה טי"ת בחלום סימן יפה לו ומסיק טעמא הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחלה שמבראשית עד וירא אלקים את האור כי טוב לא כתוב טית) ואות ז' בשמו מורה הוא על הכלי זיין שהי' בידו לנקום מעוברי עבירה, ולכן כששלח יהושע להלחם בעמלק מפני שהי' מזרעו של רחל אמר לו הנה אנכי נצב על ראש הגבעה "ומטה" האלקים בידי ר"ל דע"י שנתן כח הזיין ליהושע ללחום נשאר לו מאות שי"ן רק הטי"ת משולב בשם "מה" (שהוא עיקר שמו) דהיינו מטה:

ולכן כשאמר והן לא יאמינו לי שיש בו נדנוד חטא לה"ר ומצינו בגמרא (ערכין פ"ג במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל תליתאי) שלשון הרע הורג שלשה נמצא שהזיין להרוג ח"ו ישראל בידו אמר לו הקב"ה "מזה" בידך דהיינו עכשיו אין שום טובה משולב בשמך רק הזיין משולב בשמו ונשאר רק מזה בידך (היינו משמך נשאר לך רק מזה) והשיבו משה ויאמר מטה ר"ל שאין כוונתו רק טוב שראוי להם שלא להאמין שאני הוא המשולח לדבר גדול כזה ואין שום להר"ע במחשבתי (וכדפירש הרמב"ן בכוונתו) ויאמר לו ה' השליכהו ארצה היינו מכיון שנשלח הדיבור לאויר הארץ ויהי לנחש הס"ם המשוטט מהפכו ומסבבו לבישא ולכן כתיב אח"כ וינס משה מפניו אשר כמעט קשה לדבר כן עיין רמב"ן אבל עכשיו הוא בא להורות כח דמיונו שקבל על עצמו מהיום ולהלן לשמור לשונו מכל וכל ולנוס מפני לה"ר, הרחק כמטחוי קשת:

כתיב ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי וכו' ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלושים יום לכאורה אדרבא עי"ז שלא היתה כבר אצלו זמן מרובה תגדל אהבתו אליה ויחבבנה יותר כעין שאמרו חז"ל טעם להרחקת נדה מבעלה שבעה ימים כדי לחבבה על בעלה והי' די לה במאמרה הראשון כי אשר יבא אל חצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית ובזה אין הפרש אם היתה מרוחקת זמן רב ממלך או רק אפילו שעה אחת כיון שעכשיו לא נקראה ויש לפרש כי כבר ביארו כל המפרשים שבכל מקום שנזכר במגילה מלך סתם הכוונה על מלך עליון ב"ה (כן הוא במד"ר אסתר פרשה ה' ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנאמר במגילה זו למלך אחשורש במלך אחשורש מדבר וכל מקום שנאמר למלך סתם משמש קודש וחול) ואסתר הרגישה בעצמה שנסתלקה ממנה רוח הקדש זה שלשים יום שהיתה מנודה ומרוחק ממלך עליון וגם היתה מרוחק ממלך התחתון ותשובתה זאת היתה בי"ג ניסן (ואח"כ בי"ד ובט"ו ובט"ז התענו ובט"ז נתלה המן ביום השלישי לתעניתם) נמצא שהתחלת סילוק רוח הקודש שהיתה אז שלשים יום כבר הי' בי"ג אדר וגזירת המן להשמיד ולהרוג הי' ג"כ מיועד לי"ג אדר הבא והנה מאחר שמת משה בז' אדר שלמו ימי אבלו בי"ג אדר והי' המן יודע שאבילת הצדיק יגין עליהן (כמו שהגינו שבעת

ימי אבילות של מתושלח על דור המבול שהמתין הקב"ה מלהביא המבול עוד אחר המאה ועשרים שנה עד שכלו ימי אבלו של מתושלח כדאיתא ברש"י פ' נחסימן ז' פסוקד' בד"ה כילימים) ולכך הוצרך לגזור גזירות ביום שכלה אבלתו של הצדיק ועכשיו ביום י"ג אדר יום שכלה אבילתו של משה דמקצת היום ככולו נסתלק ממנה רוח הקודש ונעשית כמנודה למלך עליון ולמלך תחתון לכן חשבה שיש ממש בגזירת של המן ומוסכם בשמים ממעל לכן שלחה לו והודיע זאת למרדכי כדי שעי"כ יתחזקו ויתאמצו ישראל לעשות תשובה ולצום שלשה ימים ולילות כדי שירוחמו מן השמים:

אשר הכין לו (במס' מגילה דף ט"ו ע"ב) תנא לו הכין לכאורה מאי קמ"ל הנה שם אמרו אמר רב וייי והי הדא דכתיב והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה (מגילה דף י"א ע"א) ודחיק רש"י לפרש שגזר המן שלא יהי' אדם רשאי לקנות מהם עבד גם מה שמשלו (שם דף י"ד ע"א) משל דאחשורוש דומה לבעל חריץ ובעל תל י"ל מה כיוונו בזה ונראה לתרץ ולבאר דלכאורה קשה להבין מה דכתיב ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי וירא המן וכו' ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד ולהרוג את כל היהודים וכו' עם מרדכי אטו עד עכשיו לא הכיר המן את מרדכי שהוא יהודי וגם מה שייך לומר דנבזה בעיניו לשלוח יד בו לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ואם מרדכי מאיזה אומה אחרת הי' לא הי' רוצה לשלוח יד בעם מרדכי רק בו לבדו הלא זה מבוזה בעיניו הי' לשלוח באיש אחד לבדו לכן רצה ג"כ להשמיד את עמו גם לכאורה למה הוצרך לשלוח יד בכל עם מרדכי והוזקק לבקש לקנות אותם מהמלך היא גופא קשיא למה לא נקם עצמו באיזה תחבולה במרדכי לבדו אשר חטא נגדו (בסתר שלא יודע בפומבי ואז לא הי' לו לבזיון אשר עמד נגד איש יהודי הבזוי בעיניו אחד לבדו ולמה צריך קנין ומכירה אולי לא יתרצה לו המלך למכרם) וי"ל דידוע שעמלק אי אפשר להמחות אלא ביד זרעו של בנימין וכבר ביארו הטעם בהמדרשים על שלא השתחוה בנימין לעשו ובמס' מגילה אמרו (דף י"ב ע"ב) תנא קרי לי' יהודי אלמא מיהודא קא אתי וקרי לי' ימיני אלמא מבנימין קא אתי ותי' מוכתר בנימוסין הי' ופי' רש"י בשמות נאין ונקרא ימיני ויהודא ובשם ריב"ל אמרו אביו מבנימין ואמו

מיהודא ור"י אמר לעולם מבנימין אתי וזה הי' ספיקא של המן מאיזה שבט הוא ובאמת אם ימיני הוא אז אי אפשר שיוכל הוא לנקום ממנו אדרבא אפשר שהוא ימסר ביד מרדכי מחמת שעמלק הוא מוכן לינפול ביד זרעו של בנימין לכן צריך לבקש תחבולה שימסרנו למלך להרגו ונגד המלך לא יוכל מרדכי לעמוד דבנימין הוא נמשל לזאב כדכתיב בנימין זאב יטרף ומלך אחשורוש הוא נמשל לדוב (כדאיתא מגילה י"א ע"א) על פסוק וארו חיוה אחרי דמי' לדוב ולאריה כמו שאמרה אסתר הושיעני מפי ארי' (מגילה דף ט"ו ע"ב) ויתגבר מזלו של מלך נגד מזל מרדכי ואם מרדכי משבט יהידא הוא דנמשל לארי' כדכתיב גור ארי' יהודא הוא בהפך דמלך לא יוכל לו לכבשו דוודאי מזל ארי' שבקדושה יוכל לעמוד נגד מזל המלך אבל ביד המן נפול יפול דכבר השתחוה יהודא לעשו ונכנע תחת מזל עמלק לכן שלח המן שילכו איזה אנשים ולשאלו על הדבר מי אתה והוא השיב תמיד יהודי [כוונת מרדכי הי' בזה שאפילו שטעו בחשבון (כדאיתא מגילה י"ג ע"ב) ונתיאשו כמה בני ישראל מן הגאולה אפ"ה הוא עומד באמונתו שיצמיח מהרה מלכות יהודא] ומכיון ששמע שהוא יהודא אז ראוי הוא שימסור בידו של המן לעשות בו כרצונו וזה אין דרך לבקש מהמלך למכור לו אדם יחיד לכן הלך לבקש מהמלך שימכור בידו כל עמו לעשות בו כרצונו ולא שהמלך ישמיד את מרדכי כי יוכל להיות שמלך לא יוכל לעמוד נגדו ולפ"ז מבואר היטיב הגדה שהגידו לו כי הוא יהודי כי ספקת המן הי' מאיזה שבט הוא כי זה ידע שבר ישראל הוא והנה לפי אמת הי' ימיני ולא הי' ראוי לחול שום גזירה שיפול ביד המן אדרבא נהפוך הוא שראוי הוא שהמן ימסר ביד מרדכי אך התינח אם הי' המן קונה אותם ע"י מכירה והי' ישראל שלו אז לא יוכל שום רעה לבא לישראל על ידו אבל אם המן לא קנה אותם במכירה זו כמו שאמר המלך הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך ולא קבל ממנו הכסף ובאמירה לחוד לא קנה אותם ונשתיירו ברשות המלך ומחמת ציווי המלך נגזר גזירה עליהם ומזלו של מלך גבר על מזלו של מרדכי (כי מרדכי באמת הוא ימיני) כמו שאמרנו למעלה אז ח"ו יש מקום לחול עליהם הגזירה ולכן כתיב והעיר שושן נבוכה שלא ידעו אם קנה המן אותם ויצאו מרשות המלך או לא וזה שאמר רב ויהי ויי והי הדא הוא דכתיב והתמכרתם

שם לעבדים ולשפחות ואין קונה רוצה לומר שסברו שהמן לא קנה אותם ולא יצאו מרשות המלך לרשות המן ויהי' ביד המלך וראוי לחול עליהם גזירת הריגה ונפילה ביד שונאיהם אך מכיון שמשל אחשורוש דומה לחריץ ותל ואף שאצל המן הי' דבר חשוב אפילו הכי ביד המקנה דהיינו אחשורוש הי' מתנה מעוטה וקטנה מאוד ואצל מתנה מועטה איתא במס' בבא מציעה פרק הזהב שאפילו בדבר הצריך קנין אין צריך שום קנין וקנה המן אותם ולכן נמסר אח"כ ביד מרדכי וזה שחדשו חז"ל תנא לו הכין כלומר אלו הי' הכין העץ בשביל המלך לעשות שליחות של מלך וליתלות עבדו של מלך לא הי' נפל ביד מרדכי אבל מכיון שקנה המן אותם והכין העץ בשביל עצמו היינו לתלות עליו עבדו הקנוי לו לכן נתלה עליו הוא ונמסור ביד מרדכי ודוק:

ויאמר שמואל אל שאול הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך ה' למלך על ישראל וישלחך ה' בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים האלו את עמלק יש לדקדק על אותו צדיק שנאמר בו בן שנה שאול במלכו ודרשו חז"ל שלא טעם טעם חטא כבן שנה והאיך שייך לומר שלמד ק"ו מנחל דהיינו מעגלה ערופה ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו (גמרא יומא כ"ב ע"ב וירב בנחל אמר רב מני על עסקי נחל בשעה שאמר לו הקב"ה לך והכיתה את עמלק ומה אם על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנשמות הללו על אחת כמה וכמה אם חטאו אדם בהמה מה חטאה אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו) הלא מקרא מפורש הוא מחה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים וגם הנביא הזהיר אותו בפירוש והמתה את כל אשר לו מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וכו' ולא תחמול עליו ונראה לתרץ דוודאי על תורתנו הקדושה לא קשיא קטנים מה חטאו דבאמת גם הגדולים שבימים ההם לא חטאו יותר אז משאר אומות אלא ע"י החטא של עמלק נחרם כל כוחו אשר נכלל בו עד עולם שכולם ימותו ע"י חטא ההוא כמו ארס חזק שהולך ושורף כמו שמצינו ע"י חטא אדם הראשון נטבע המות בכל באי עולם עד סוף כל הדורות ממש אף בחטא עמלק כן אך שאול ע"י צדקתו וענותנותו לא הי' יוכל לומר תירוץ זה ולכן הוקשה לו קטנים מה חטאו דהנה ידוע ששבט בנימין הי' הירוד שבשבטים ובפרט בימי שאול שהי' לאחר מעשה פילגש בגבעה אך מחמת שלא יוכל עמלק להמסר ביד שבט אחר

מחמת שכבר השתחוו ראשיהם אבותיהם כל השבטים נגד עשו ונכנעו תחתיו לכן בחר ה' המלך שינקום בעמלק משבט בנימין שעדיין לא נולד אז ולא השתחוה לו וקשה לכאורה מה מהני שבנימין לא השתחוה לעשו הלא יעקב אביהם השתחוה לעשו כדכתיב והוא עבר לפניהם וישתחו שבע פעמים עד גשתו עד אחיו ועי"ז הוכנעו כל הכוחות שיבאו ממנו תחת כח עשו (ואינני מבין כי במדרש ילקוט בפסוק ומרדכי לא יכרע איתא א"ל בנימין אבי "במעי אמו" הי' ולא השתחו' ויש ליישב כיון שהשתחוו' רחל שהיתה מעוברת עם בנימין שייך לומר שהוכנע גם כח בנימין וצ"ע) ולתרץ קושיא זאת הוצרכנו להקדים דידוע מה דאיתא בספרים מה דכתיב והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה והוא קאי על הקב"ה שעבר לפני יעקב והשתחוה יעקב נגד השכינה ואל תתמה הלא מקרא מפורש הוא ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם וממנו למדו חז"ל במס' פסחים (דף ז' ע"ב) דהאי לישנא דאקדומי הוא וזה מחמת שהי' יעקב כולל כל ישראל בכחו והי' כמלך לכן הלך הקב"ה לפניהם כעין שמצינו שהלך עמוד הענן לפניהם והנה שאול הצדיק שהי' חושב בדעתו שהוא הקטן שבקטנים ועניו גדול הי' והחזיק עצמו בתכלית השפלות וגם שבטו הי' הפחות שבשבטים הוא לא הי' יכול להאמין שהשכינה הולכת לפני ראשי הישראל (כי הוא גם הוא ראש ומלך על ישראל ואינו כדאי לזה ואינו הכרח שילך השכינה לפני ראשי הישראל תמיד ומנ"ל להוציא המקרא מידי פשוטו לומר והוא קאי על הקב"ה יותר ניחא ליה כפשוטו דקאי על יעקב) ומה שבחר ה' בו למשחו למלך היינו מחמת ששבטו של בנימין לא נכנע תחת עמלק ע"י השתחוואה, ועכ"ח דיוצאי ירכו (ועובר) לא נכללו בכח השתחוואה דאבות א"כ גם יוצאי יריכו של עמלק לא נחרמו ע"י חטא של עמלק הראשון שחטא א"כ קשה לו שפיר קטנים מה חטאו בשלומא הגדולים אפשר שנגזר הריגה עליהם מכח חטא אחר שחטאו הם בעצמו בעת ההוא אבל קטנים מה חטאו: **ועל** זה השיבו הנביא הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך ה' למלך על ישראל וישלחך ה' בדרך דהיינו שהשכינה הולך עם ראש האומה והולך לפניו (ולא כמו שאתה חושב בעיניך שאתה שפל וקטן ואינך כדאי שהשכינה תלך לפניך לא מחמת כבוד עצמך ולא מזכותך אלא בזכות הישראל שאתה ראשם ומלכם

הולכת השכינה לפניך והשיב שמואל לשאול לשיטתו שהוא חושב שהוא השפל שבכולם וזה ראש שבטי ישראל אתה שמשחך ה' למלך ושליח השי"ת אתה הוא) ועי"ז יתורץ קושיתך ודו"ק:

שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו דור כליה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם ואמרו וכי משא פנים יש בדבר וכו' ואמרו הם מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע והנה על שאמר רשב"י להם מפני שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים עיי"ש באריכות (מגילה דף י"ב ע"א) וכולו תמוה גם מלבד תמיהתו קשה הלא משוא פנים שייך לומר אם אחד יוצא משופט נקי בלי פרעון או עונש הראוי לו אבל הישראל שסברו בדעתם שבאמת נגזר עליהם כליה ממש, רק ע"י תשובה נתבטל להם אח"כ הגזירה כלום משוא פנים שייך לומר על דבר זה הלא תשובה מועלת על הכל ונראה לתרץ דבספר צפנת פענח של מהרי"ט ז"ל מפרש דמה דכתיב מהודו ועד כוש דהיינו בכל העולם (כדאיתא מגילה דף י"א ע"ב) ואח"כ נחלק מלכותו ולא שלט רק בחציין רק בשבע ועשרים ומאה מדינה להורות כדעת המדרש (מד"ר אסתר בפיסקא ויהי בימי אחשורוש שלט בחציין למה בחציין וכו') שבתחילה כשקבל מלכותו מנבוכדנאצר מלך בבל הי' מלך מהודו ועד כוש דהיינו בכל העולם ואח"כ מרדו בו כמה מדינות ונשארו לו קכ"ז מדינות ועי"ז מפרש מה שאמרה אסתר כי אין הצר שוה בנזק המלך ויאמר המלך מי הוא זה כאילו לא ידע מאומה דאיתא במס' פסחים דף פ"ז ע"ב דהודה הגמון אחד ליהושיע ב"ח דאמת הוא שרצונם ומחשבתם תמיד לעקור אומה הישראלית אך מחמת שכל אחד מפחד שיעשה מלכות קטיעא דהיינו שיחסר דבר אחד ממלכותו נגד שאר מלכים דלשאר מלכים יהי' תחת ממשלותיהם מהאומה הישראלית ולא לו לכן כל אחד אינו רוצה להתחיל וזהו הי' מלשינות של המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך ומלת ישנו מורה על כלו היינו שכל ישראל מסורים תחתיך שכל העם אחד הוא תחת מדינות מלכותיך ולא יהי' אח"כ כלום חסר ממלכותיך נגד שאר מלכים לכן אין שוה להניחם אבל באמת אז כשכבש המלכות מנבוכדנאצר כל ישראל היו ביחד גולים מירושלים ואח"כ כשהי' תחת אחשורוש

והוא הי' מלך בכל העולם היו ישראל מתפרדים עצמם לכל ארבע קצוי ארץ ואח"כ בשעת הגזירה זו לא מלך אחשורוש אלא על קכ"ז מדינה ולכן אמרה אסתר אילו לעבדים ושפחות נמכרנו החרשתי דזה לא הי' עושה לך שום בזיון במלכותך אבל עכשיו שלהריגה נמכרנו אין הצר שוה בנזק המלך כי בשאר מדינות יהיו נשארים מאומה הישראלית הזו ואתה תהו' חסר מהם ולכן אמר המלך מי הוא זה אשר רצה ולבית אותי כי הוא אמר לי שכולם המה תחת ממשלתי לזא יהי' לי שום העדר ובזיון ועכשיו שקר הדבר ולכן נבעת המן עיי"ש כי דברי טעם הן והנה לכאורה י"ל הגזירה על כל האומה ולדעת רשב"י הגזירה היתה על שהשתחוו לצלם ובימי נבוכדנצר השתחוו כולם חוץ מחנני' משאל ועזרי' דגם על דניאל שאלו חז"ל ודניאל היכן הלך (סנהדרין דף צ"ג ע"א) א"כ אותם שבשארי המדינות במה נענשו על השתחוואות הצלם אך לפי האמת דלא עשו אלא לפנים ומסתמא גם בשאר המדינה הי' שק ואפר יוצע לרבים (להצטער בצרת אחיהם ואם גבירה לוקה רובם של סנהדרין שהיו שמה שפחה לא כש"כ וכולם עשו תשובה) ועשה הקב"ה גם עמהם לפנים, אבל לפי דעת תלמידי רשב"י, דכליי' ממש נגזר עליהם (דזה לא עלה על דעתם שלא הי' אלא לפנים עד שהשיב להם זה רשב"י רבן) קושיא זו במקומה היא והיינו דאמרי לו וכי משוא פנים יש בדבר לענוש מקצתם ומקצתם לא יענשו (דאותן שלא היו במדינת אחשורוש לא היו בגזירת להשמיד ולהרוג רק צער ואבל גדול הי' להם בצרת אחיהם שנגזרו למיתה אבל המה לא נגזרו למיתה בגזירת המן ואחשורוש שבטל הקב"ה ברחמיו וברוב חסדיו) דעל ע"ז ממש לאו נענשו שאר המדינות בעונש הראוי לעבירה הזו והשיב להם דלא היתה אלא לפנים כמו שבארנו:

נמצא לתלמידי רשב"י הוקשה להם ממ"נ אם מכח חטא השתחווית צלם נגזור עליהם הגזירה כלום משוא פנים יש בדבר ואם מכח שנהנו מסעודה של אותו רשע א"כ בשושן יהרוגו בכל העולם כלו אל יהרוגו לכן בחרו הם לומר שנהנו מסעודה של אותו רשע דעל טעם אחר שהשתחוו לצלם יש עוד קושיא אחרת דבשבת פרק במה מדליקין (דף ל"ג ע"ב) איתא דבשביל אכילת דברים שאינם מתוקנים אסכרה באה לעולם ואמרו חז"ל (כתובות דף ל' ע"א) כל מי שמחויב חנק או נטבע בנהר או מת

בסרונכי דהיינו מיתת אסכרה ובס' בית שמואל סימן י"ז מביא בשם ב"ח דמי שנהרג במעשה התלייי' על העץ היינו מיתת חנק ואנחנו רואים מה שאירע להמן בדבר זה שהי' בא בגזירה על היהודים בדבר זה נענש ממש מדה כנגד מדה כמו שיסדו בפיוט אשר הניא דמה ללכוד ונלכד בקש להשמיד ונשמד מהרה וע"כ מדנתחייב תלייי' ע"כ דגם הוא לא גזר על מיתה חמורה מזו (כגון סקילה שריפה הרג) והנה בשלמא אם חייבי' כלייי' הי' מחמת שנהנו מסעודתו של אותו הרשע שנתחייבו ע"י אכילת דברים שאינם מתוקנים ואסורים שעליהם עונש מיתת אסכרה דהיינו חנק לכן נפרע להמן במדה כנגד מדה והומת ע"י תליית העץ שהוא מיתת חנק אבל אם חייב כלייי' הי' מחמת ע"ז ורבים שעבדו ע"ז והמה כמו עיר הנדחת עיי' ברש"י יומא (דף ס"ו ע"ב) ומהרש"א בח"א ועיר הנדחת מיתתם בסייף שהוא הרג וחמור מחנק ואיך הוקל דינו של המן אח"כ שהומת רק ע"י התלייי' דהיינו חנק ומחמת קושיא שניה הוצרכו תלמידים לומר שגזירת כלייי' הי' על שנהנו מסעודה של אותו הרשע והוקשה להם א"כ שבשושן יהרוגו ולא ידעו לכן השיבו לו אמור אתה שאי אפשר להיות הטעם השני שעליו יוקשו שני קושיות ואמר להם מפני שהשתחוו לצלם דר"ש לשיטתו סבר דחנק חמור מסייף ונידון המן בהחמורה בחנק ובזה הקב"ה ייפה דן אותו כי וודאי הי' ראוי לו כל עונשים האמורים בתורה לצורר כזה אך לא להקל עליו ענשו ושאלו אותו וכי משוא פנים יש בדבר והשיב להם שהם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים:

ועל פי דברי צפנת פענח הנ"ל יתורץ קושית הר"ן על הרמב"ן שאמר שמחמת שמוקפין לא הי' בנס כמו הפרזים לכן נדחו מי"ד ונעשו כשושן לקרוא המגילה בט"ו דעיקר הנס שנעשה לפרזים נעשה ותמה הר"ן מה הועיל לישראל הקפת חומה להגין עליהם מאויביהם חוצה הלא גם שונאיהם היו באותו עיר עמהם יחדיו ועפ"י דברי מחבר הנ"ל יתורץ שפיר דלכאורה קשה הנך ישראלים שלא היו תחת אחשורוש שלא היו באותו גזירה על מה מחויבים לקרוא את המגילה וצריכין לומר דגם להם היה נס שבתחילה היו ג"כ כבושים תחת ידו אך ע"י מרידת המדינות נמלטו והי' המרידה הצלה והנס שלהם שלא חל עליהם הגזירה ובשעת מרידה היו הישראלים

והנכרים הדרים בכל עיר ועיר באהבה ושלוה והיו מחזיקים זה את זה מסתמא לערוך מלחמה נגד חיל המלך שמרדו בו נמצא שאותם הדרים במוקפות חומה להם לא הי' נס גדול כל כך במה שהצליחו במרדם במלך אחשורוש כי בערי בצורות הם יושבין וקל למרוד אבל אותם היושבים בערי הפרזות להם הי' נס גדול שעמדו אז בכוחם והצליחו למרוד במלכם ועי"כ נמלטו אח"כ מגזירה זו ולכן הוצרכו ערי הפרזות לקרוא המגילה בעיקר יום הנס בי"ד ומוקפות חומה שלא היו צריכים במרדם לנס גדול כל כך הוקבעו כשושן בט"ו ודו"ק:

לדעת מה זה ועל מה זה, א"ר יצחק נפחא שלחה לו שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בה' מזה ומזה הם כתובים ונ"ל דהנה ידוע דשני דברים יש לאדם שפוטרין את האדם מן הדין אחד שיעבוד מלכיות דאעפ"י שמלכי האומות גומלים חסד עמנו, אפ"ה אין דעתנו צלולה כ"כ ע"י השיעבוד שמוטל עלינו ולתת מסים וארנוניות שנית שאור שבעיסה שגובר תמיד על האדם בכל יום ומי יוכל לעמוד נגד הר גדול כזה והנה בטענת שיעבוד מלכיות יוכל אדם לנקות את עצמו אם חטא בביטל מצות דע"י שיעבוד מלכיות ונתינת המס וארנוניות לא קיים בממונו וגופו מצות עשה אבל אם עבר על לא תעשה והלך בבית ליצנות וטרטריאות ועבר עבירות וכדומה לו לא שייך לומר תירץ זה דשיעבוד מלכיות גרם לו כל כך דאדרבא דע"י שעבוד מלכיות הי' ראוי להיות לו לב נשבר ונדכה והוצרך לתירץ השני דשאור שבעיסה גרם לו נמצא דעל ביטל עשה יש לו תירץ דשיעבוד מלכיות ועל עבירה דלא תעשה יש לו תירץ דשאור שבעיסה וזה אותיות מ"ס ובהיפוך אותיות ס"ם וזהו פי' שאמרו חז"ל מגילה ב' ע"ב מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין דבשעת מתן תארה הי' ראוי להעביר הס"ם וגם שיעבוד מלכות דחרות היא חירות ממלאך המות ומשיעבוד מלכיות (כדאיתא במד"ר שמות פרשה מ"א ר' יודן ור' נחמי' ורבנן ר' יודן אומר חירות ממלכיות ור"נ אומר חירות ממלאך המות ורבנן אמרי חירות מן היסורים) אך להעבירם מכל וכל אי אפשר כדאיתא בפייט יום שני דשבועות והלוחות היו חרותים מעבר אל עבר נמצא דמצד זה הי' אות **מ** לפני אות **ס** דהיינו מס ולצד השני הי' בהיפך דהיינו סם וזה שנשארו הך שני דברים הי' בנס דהיו ראויין

ליעקר מן העולם אבל מי שהולך בדרכי הגוים ואוכל ועושה דברים אסורין וכשבא לידו קיום מצוה כמו אתרוג וצדקה לעניים וכדומה לו ואומר שאינו יכול מחמת שיעבוד מלכיות זה תרתי דסתרו אהדדי ואותו אדם אינו יוכל לפטור עצמו מן הדין אך למי שעוסק בתורה אצלו זה גופא נס הוא שיהי' הך שני גורמים כלל במציאות אצלו ולכל הפחות וודאי אינו בא לתרתי דסתרי אהדדי אבל מי שאינו עוסק בתורה והגורמים האלה הם בתוקפם ובכוחם וודאי סופו שיבא לתרתי דסתרו אהדדי ואין לו טענה אח"כ נגד מה"ד המתוחה עליו וזהו ששלחה אסתר לדעת מה זה ועל מה זה דאם לא עברה על קיום התורה וודאי לא באו לתרתי דסתרו אהדדי ואין מקום למה"ד לחול עליהם כל כך אך שמא עברו על חמשה חומשי תורה ולא עסקו בתורה דכתיב בי' מזה ומזה הם כתובים דהיינו מצד אחד ס"ם ומצד השני מ"ס ובאו וודאי לתרתי דסתרו אהדדי וראויה גזירה לבא עליהם ח"ו בדין (לכן צריכים להתענות ולשוב בתשובה גדולה עד שירחם עליהם ממה"מ הקב"ה לגאלם לחיים):

וישם המלך אחשרש מס על הארץ ואיי הים וע"ז דרשו רבותינו דלכך כתיב אחשרש שנעשין הכל רשין בימיו (מגילה י"א ע"א) ולכאורה הלא דרך המלכות הוא לשום מס על יושבי ארצו וגם הלא בתחילה הניח להם מס הראוי לו (שם י"ג ע"א דלי כרגא ולא גליה ליה) לכך הוצרך להשים עליהם מס כבראשונה ולמה נרמז זה שהכל נעשין רשין בימיו גבי נתינת מס, ונ"ל דבמס' שבת איתא עשירים שבא"י במה הם זוכין בשביל שמעשרין שבבבל במה הם זוכין בשביל שמכבדין את התורה שבשאר ארצות בשביל שמכבדין את השבת והנה בדורו של אחשורוש וודאי לא היו מקיימין את השבת דחזינן כמה אזהרות ותוכחות שהוצרך לנחמי' אחר עלייתם לא"י מבבל על מצות שבת מסתמא לא קיימו בגלותם מצות שבת ומעשה אחשורוש הלא ידוע שהי' בשבעים שנה שבין בית ראשון לבית שני ועיין במדרש מה שדרש מה שכתוב ביום השביעי ואל תקרא כשבת אלא כשבת ובתורה וודאי לא עסקו כראוי דמדחזינן שפירשו מיעוט סנהדרין ממרדכי (שם ט"ז ע"ב ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין ברש"י שם לפי שבטל מן התורה ונכנס לשררה) על ביטול תורה והוא הי' המנהיג בדור ההוא ומסתמא גם רובא דדרא לא הגו בה יום

ולילה (וזלזלו בלימודה וממילא כיון שלא היו לומדי תורה כל כך ממילא לא היו מצוים להם לומדי התורה לכבד אותם ולזכות בהם) א"כ במה היו ראויים להתעשר אך יוכל להיות על ידי מעשר דאף שלא היו בארץ ישראל אפ"ה כיון דארץ עמון ומואב ושאר ארצות סמוכים לארץ הם ומחוייבים במעשר דרבנן וגם ע"י מעשר תבואה דרבנן ראוי להתעשר אך תוס' במס' כתובת פירשו דלכך אין אנו חייבים בזה"ז לעשר תבואת ארצינו אפילו מדרבנן דכל השדות הם משועבדים למלך למס והוי יד נכרי באמצע ולפ"ז המלך אחשורוש שעשה הנחה למדינות אמרו חז"ל דלי כרגי זהו כסף גולגלות (שם י"ג ע"א ברש"י) הנהוג במלכות אבל שם מס על "הארץ" ואיי הים (היינו על הקרקע) שלא הי' מקדם ועי"ז נפטרין מן המעשר ולא הי' להם שום דבר שיהיו זוכין ע"י להתעשר לכן נעשים הכל רשין בימיו ולכן נאמר אח"כ וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי אשר גדלו המלך הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס ולכאורה מה לנו למראה מקום בדברי הימים של מלכי מדי ופרס הי' מוטב שיהי' מפורש בידינו ואם אין צורך לדעת למה נכתב לנו רמז מדבר זה אך באמת אם לא ביטלו ישראל עסק התורה והיו מכבדין את התורה לא הי' שום מקום שיתגדל עליהם שיעבוד המלכות ונתינת המס (כי המקבל עליו עול תורה פורקין ממנו עול מלכות ומכש"כ מכל הצבור כולו) אך ע"י שמרדכי המנהיג הוצרך להתעצל בעסק התורה אף שבאונס הי' מ"מ היו הציבור לומדין מדרכיו ואיתא במס' מגילה דבית גדול הוא בית שמגדלין בו תורה (שם כ"ז ע"א) ולכן אחר שאמר ששם המלך מס על הארץ ונעשים הכל רשים הוא מספר וכל מעשה תקפו וגבורתו היינו של מלך הי' ע"י פרשת גדולת מרדכי דהופרש מרדכי מגדולתו של תורה עי"ז גבר כחו של מלך והואיל שיש בו קצת גנאי למרדכי לא רצה להאריך בו והראה מקום הלא הוא כתוב בספר דברי הימים למלכי מדי ופרס וק"ל:

בהפטרה

לא הבאת לי שה עולתיך וגו' אך העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעוונתיך י"ל דרמב"ם כתב במורה טעם הקרבנות משום שהיו שטופים לע"ז והמצריים היו מקריבים טלאים והכשדים עזים ושאר אומות פרים ולהוציאם מרגילותם צוה הקב"ה להקריב

קרבנות אלו לו ורמב"ן צווח הרי כבר אדה"ר ונח הקריבו קרבנות ואז לא היתה עדיין ע"ז בעולם אע"כ השיגו סוד נשגב בזה ומהרי"ט בצפנת פענח כתב שהרמב"ם בעצמו סוף הלכות מעילה כתב שהקרבנות חק הוא אך כוונתו יען עשו אותם או"ה חק לע"ז הי' להקב"ה לשנוא את הקרבנות נמו ששנא המצבה שהיתה אהובה בימי האבות (וכדאיתא ברש"י ריש פ' שופטים על פסוק לא תעשה לך מצבה) אלא משום שהיו ישראל שטופים לע"ז ע"כ בחר הקב"ה בהקרבנות כדי להוציא מלבן חק ע"ז ונ"ל ראיי' לדבריו שהרי נח הקריב מכל מין ומין טהורים והי' לריח ניחוח כדכתיב וירח ה' את ריח ניחוח ש"מ זה הסוד הנשגב שייך ג"כ בכל מיני טהורים ומ"ט פסולים לדורות ורק שור כשב ועז דווקא כשר אע"כ אעפ"י שכולם היו אהובים מ"מ השניאם הקב"ה הואיל והי' חק לע"ז ורק שלשה אלה שהי' שטופים בהם צוה להקריבם לשמו הגדול ונראה שהיינו טעמא דמיעטה התורה מכם להוציא את המומר כי המומר לע"ז אם יקריב לגבוה יהי' לו מזכרת עון שהרי כל הקרבנות שנואים הם הואיל ועשאן או"ה חק רק כיון שעי"ז ירחקו ישראל מע"ז התירם הקב"ה וכיון שזה המומר בין כך ובין כך עובד ע"ז א"כ הקרבתו לשמים שנואה הוא לפני הקב"ה כאלו מקריב חייתו יער והיינו דהוכיחם הנביא לא קנית לי בכסף קנה ופי' במדרש לא הטרחתיך להביא לי חייתו היער וע"כ מטעם שהוא שנוא להקב"ה הואיל ונעשה חק לע"ז אך העבדתני בחטאתיך אותן קרבנות שאתה מקריב לי היא חטאת ואון והגעתני בעונותיך כיון שעובדי ע"ז המה ומקריבים גם לגבוה אם לא שתשובו בתשובה שלימה תחלה:

פרשת זכור

בהפטרת פ' זכור. איתא הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילם כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסתה את דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל, וכתבתי כבר על מקראי קדש אלו באופנים שונים ועיין בדרוש הספד שדרשתי שנה זו ז' אדר וכעת י"ל כך דאיתא במד רש רבה פ' שבוע זו על פסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה' הה"ד וערבה לה' מנחת יהודא וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות כימי עולם אלו ימי נח וכשנים קדמוניות של הבל שלא הי' ע"ז בעולם ועיין בעקידה

מ"ש בזה והענין כי הרמב"ם במורה יהב טעמא לקרבנות שלא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר שלא יזבחו זבחיהם לשעירים כדרכי או"ה אז אבל אין חפץ ה' בעולות כלל והרמב"ן השיב עליו שעושה שולחן ה' מגואל ח"ו אלא הטעם על זה הפשוט לעורר לב האדם לתשובה שיראה שמהראוי לזבחו ולנתחו נתחים נתחים על שחטא נגד מלך עליון ית"ש אבל הקב"ה חס עליו ולוקח נפש הבהמה תמורתו אמנם ע"ד האמת יש בו סוד עמוק שהוא עיקר קיום השכינה בישראל הכי קרא שמו קרבן שמקרב ישראל והשכינה אהדדי עיין שם ובעקידה והנה זה פירש הפסוק וערבה לה' מנחת יהודא וירושלים כנ"ל בהקדים דיהודא נקרא הכופר בע"ז כמו שאמרו חז"ל על פסוק איש יהודי (מגילה דף י"ב ע"ב קרי ליה יהודא וכו' וקרי ליה ימיני וכו' א"ר יוחנן לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי על שום שכפר בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי) וירושלים נקראים צדיקים גמורים הקרובים אל ה' ירא שלם ואמר שמנחת יהודא וירשלים יערב לו כימי עולם נח וכשנים קדמוניות קרבנו של הבל דהמודה בה' וכופר בע"ז הוא הנקרא יהודי אינו צריך לקרבן כדעת הרמב"ם הנ"ל אלא להתעוררת כמ"ש הרמב"ן שמהראוי לנתחו לנתחים וכו' והיינו כקרבן נח שלא הי' ע"ז בעולם אלא להתעוררת שחס הקב"ה עליו מלהשטיפו במי מבול אמנם הצדיקים גמורים המכונים ירשלים שאינן להם עון אשר חטאו ע"כ קרבנם הוא רק כקרבנו של הבל להמשיך השראת השכינה עליו כי לא חטאו בדבר שיצטרך קרבן להתעוררת רק שיפן ה' אליו ולכן סמך המדרש דבריו על הפסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה' שהכונה שיראה להקריב אל ה' קריבות להמשיך השכינה בתחתונים כנ"ל: **והנה** יתכן שזה הי' טעותו של שאול המלך ע"ה שתכלית הקרבנות הוא כדי שלא נתפתה אחר ע"ז של או"ה וכשפיהם וגם סבור שמצות כריתות זרע עמלק הוא שלא נלמד ממעשיהם הרעים ולא נתפתה אחר כשפיהם ושאילת תרפים וע"ז כמוהם וזה הטעם כתב הרמב"ן בכריתות הכנענים שלא נלמד ממעשיהם המגונים ושלא נשוב למצרים לעולם וחשב שגם כריתות עמלק הי' מטעם זה בעצמו ויש מקום לטעות בזה ע"י דברי שמואל הנביא וישלחך ה' בדרך להכרית "החטאים" האלה את עמלק פי' להכריתו הואיל שהם חטאים ותלמדו מעשיהם ולכן השיב שאול אשר שמעתי בקול

ה' ראשית החרם לזבוח לה' אלקיך בגלגל פי' כיון שיקריב קרבנות ממילא לא יתפתה אחר מעשיהם הרעים כשפיהם וע"ז שלהם ועל זה השיבו שמואל החפץ לה' בעולות כשמוע בקול ה' פי' אין זה טעם הקרבנות ואין החפץ בעולות בעצמותן כי אם שיזכה ע"ז לשמוע בקול ה' שיתקרב אליו הי"ת (ע"י הקרבנות ויהא דבוק בה' וישמע בקולו בכל לבבו ובכל נפשו) וגם יש בזה קצת טעם אחר הנה שמוע מזבח טוב פי' אם ע"י הזבח ישמע (ישכיל ויבין) ויקח מוסר ויקשיב ע"י חלב האילם לומר הרי מהראוי לעשות לי ככה (כטעמו של הרמב"ן) ויעשה תשובה הנה זהו טוב בהחלט אבל אתה יען מאסת דבר ה' לעשות שולחן ה' מגואל שהקרבנות אינם אלא שלא יזבחו זבחיהם לשעירים הלא חטאת קסם הוא מרי בעצמותו ומגונה ואין מהצורך לעשות הרחקה ע"י קרבן כי מרי ומאוס הוא ואתה מאסת מצות ה' בזה ע"כ מן הראוי למאס ממלך מדה נגד מדה ושב אל ה' ורפא לו כמ"ש חטאתי וגו' ושוב עמי ואשתחוה לה':

זכור את אשר עשה לך עמלק ודרשינן זכור בפה שמצוה לקרותו בפה (מגילה דף י"ח ע"א) והנה איתא בפסיקתא זכרוניכם משלי אפר לגבי חמר גביכם (פסיקתא רבתי פ' זכור) מדבר כנגד ישראל שאמר להם הקב"ה אני מצוה אתכם שתהיו מזכירים שני זכרונות שנאמר זכור את אשר וגו' תמחה את זכר עמלק וגו' הרי שנים אלא הוו יודעים שאם אין אתם עתידים להיות זוכרים אותם וקוראין בכל שנה אני מחזיר אתכם לשיעבודן של מצרים לגבי חומר גביכם כענין שנאמר בחומר ובלבינים הוי זכור את אשר עשה לך והוא תמוה מאוד וי"ל דהנה ידוע דשלשים יום קודם הפסח שואלים ודורשים בהל' פסח (כדאיתא בגמרא ובשו"ע א"ח ריש הלכות פסח) והקב"ה מוציא כל השלושים יום דקודם פסח את הנשמות נשמת ישראל מעמקי הקליפות מטומאת מצרים כדאיתא בספרים ובפורים מתחילין השלשים יום (יעויין פר"ח ריש הלכות פסח) ושבת שקודם פורים הוא שבת זכור שקורין בו פ' זכור והנה איתא שם (בפסיקתא שם סוף פיסקא וז"ל אמר הקב"ה בני אין לכם אלא להיות קורין פ' עמלק לפני בכל שנה ומעלה אני עליכם כאלו אתם מחיתם שמו מן העולם עכ"ל) אם קורין פ' זכור אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאילו מחיתם אותו ועמלק הוא טומאת הקליפה היותר קשה כידוע ועפ"י מה דאיתא שבכל שבת ושבת נגזר בשמים

ממעל מה שיצא מכח אל הפועל בשבוע הבאה נמצא שכל דבר שתהי' בימי השבוע כבר הי' בשבת העבר בכח ובימי החול אח"כ בשבוע הבאה יצא אל הפועל כמו שמצינו ששבת קודם ר"ח מברכין החודש ומתפללין עליו ושבת קודם יוהכ"פ הוא שבת שובה ושבת קודם ת"ב שבת חזון שמתאבלין בו הרבה ואין לובשין בו בגדי שבת ובשבת שלפני פסח הוא שבת הגדול שכל מה שיארע בשבוע הבאה כבר נגזר בכח בשבת העבר ובזה מובן שבגמרא סוף מגילה איתא שקורין לפני עצרת ור"ה הקללות שבתורת כהנים ובמשנה תורה כדי שתכלה שנה וקללותיה ומנהגינו כמובא בשו"ע סוף ה' ר"ח לקרות גם במדבר קודם שבועות ונצבים קודם ר"ה ובזה יש ליתן טעם כי בשבת קודם כבר למעלה הכל בכח מה שיהא בשבוע הבאה בפועל ולכן צריכים להקדים בעוד שבת אחד קודם השבת שהוא שבת לפני ר"ה מפני שבשבת שהוא קודם ר"ה כבר הכל מר"ה הבאה בכח בשמים ממעל ולכן צריכים להקדים עוד שבת קודם השבת שלפני ר"ה שאז הכל בכח למעלה והנה איתא שר"ת "מגלה" הוא ל'העביר ג'לולים מ'ן ה'ארץ שאז בימי הפורים הי' מלחמת עמלק שכל הנהרגים בי"ג אדר ובי"ד בו בשושן עמלקים היו ושבת קודם הפורים הוא פ' זכור שבו בכח כל נס פורים ואם אנו קורים פ' זכור שהוא פ' עמלק מעלה הקב"ה עלינו כאלו מחינו אותו ובליל פורים שאז מתחילין השלשים יום קודם הפסח לאט לאט מתחילין לצאת מעמקי הקליפות עד גמר ליל ארבעה עשר שבודקין את החמץ ומבטלין אותם לגמרי ובליל פסח אנו בני חורין לגמרי כדכתיב ואותנו הוציא משם שבכל שנה ושנה מתעורר אותו הדבר למעלה ואותנו הוציא מאותן הטומאות ובי"ד ניסן אחר חצות יהא מחיית עמלק לגמרי כדאיתא בשם תקוני זוהר שמרומז בפסוק כי י"ד על כס י' ויש להבין לפי זה בדרך רמז מאמר רב יוסף (מגילה דף ד' ע"ב) עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה היינו עניים במצות ובמעשים אשר אין בכחם לגאול עצמם מטומאת עוונותיהם בכח מעשיהם ומצוותיהם רק מצפים לישועת רחמי השם שיעשה להם נסים ונפלאות להוציאם מטומאת עמקי הקליפות וזה עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה שיעבור גלולים מן הארץ בכח קריאתה לבדה שהיא מצוה רבה מאוד שאפילו הכהנים מעבודתן מבטלין ובאים לשמוע מקרא מגילה

(מגילה דף ג' ע"א) וזה זכרוניכם משלי אפר אם אתם מזכירין שתי הזכרונות זכור ולא תשכח שמעלה אני עליכם כאלו מחיתם אותו הרי אתם נגאלין ואם לאו לגבי חומר גביכם שמחזיר אני אתכם לשעבוד מצרים שאין כאן מחיית עמלק ואין כאן אתחלתא דגאולה בפורים ולא גמר גאולה בפסח משא"כ אם יש אתחלתא אז הכל טוב מסמך גאולה לגאולה מפורים לפסח שיוצא לחירות ונגאל בקרוב במהרה בימינו אמן (מש"מ):

זכור את אשר עשה לך עמלק איתא במדרש כתיב זכור את יום השבת לקדשו וכתיב זכור את א"ע לך עמלק כיצד יתקיימו שני מקראות האלו אלא זכור את יום השבת לקדשו ואת אשר עשה לך עמלק להממו ולאבדו עכ"ל והוא תמוה ודקארי לה מאי קארי לה שהתחיל המדרש להקשות כיצד יתקיימו שני המקראות וי"ל לפי המובן פשוט זכירת עמלק טעמו יען כי הוא הי' הראשון שיצא להלחם עם ישראל בדרך בצאתם ממצרים מרוב שנאתו אותם לכן הזהירה התורה זכור להשמר ממנו שלא יארב לנו לבוא פתע פתאום להלחם בנו וכמו שעשה הרבה פעמים שבא על ישראל בצדי' וברמי' כדאיתא במדרש ובפייט פ' זכור ועל זה הקשה המדרש כיון שמקיים זכור השבת לקדשו ואם ישראל משמרים שבת אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם כמו שאחז"ל מסכת שבת פ' כל כתבי ויען שלא שמרו ישראל שבת ראשונה דכתיב ויצאו מן העם ללקוט מיד ויבא עמלק ועל זה מתרץ המדרש שעמלק זכירתו בא כדי להממו ולאבדו מן העולם כל זכרו מאדם ועד בהמה הגם ששומרים שבת ואין לירא עוד ממנו ומשאר אומות יען כי הוא שונא השי"ת ומלחמה לה' בעמלק שרצה ללחום נגד הקב"ה כדמבואר הכל במדרשים לכן הזכירה בא למחות את זכר עמלק לגמרי וק"ל (מש"מ):

פורים

ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש במדרש איתא ויהי ידיו אמונה בידו אחת שלא קבל בה מישראל כלום ובידו אחת אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע על ידי הוצאת את ישראל ממצרים על ידי קרעת להם את הים ע"י עשית להם ניסים ונפלאות כן על ידי עשה להם ניסים ונפלאות בשעה הזאת עכ"ל יש לפרש הנה כמה פעמים המנהיג

מצד עצמו אינו ראוי לגדולתו ושתיעשה תשועה על ידו רק כבוד וזכות הצבור הוא יען וביען כיון שהוא הוא מנהיגם לכן כל תשועתם על ידו באה שהוא מנהיגם וכבודו כבוד הציבור הוא ולפעמים המנהיג מצד עצמו ראוי להיות מנהלם ומנהיגם ועל ידו ובזכותו הם נצולים גם אם להם אין זכות עצמם כי גדול כח וזכות המנהיג כי ת"ח וצדיק הוה וזה כוונת המדרש בידו אחת שלא קבל בה מישראל כלום פי' שלא קבל גדולתו וכבודו ע"י ישראל אפילו מקצת לא קבל מהם יען שהוא הוא מנהיגם רק שהוא בעצמו ובזכותו זכה לכל זה להיות מנהלם ומנהיגם והוא על ידו היינו בכוחו ובזכותו שהוציאם ממצרים וקרע להם הים ועשה להם ניסים וכדאיתא במדרש שאם אין משה גואלם אין אחר גואלם מוכח דע"י זכות משה נגאלו ולא בזכותם דאי בזכותם הי' אז גם על ידי אחר היו יכולים להגאל לכן ביקש על ידי תעשה להם גם עתה ניסים ונפלאות הגם שלא הי' להם זכות שלא שמרו שבת ראשונה ורפו ידיהם מן התורה ובזכות משה ניצולו ויקרא שמו ה' נסי נסי דייקא שעל ידי נעשה הנס ובזכותו וק"ל (הגם שהי' משה עניו מאוד מ"מ לצורך תשועת ישראל ידע להגבה בדרכי השם לטוב לישראל כי רעיא מהימנא הוא):

עוד י"ל עפ"י מה דאיתא בירושלמי יומא דמי שנהנה מן הבריות אסור לו להשתמש בשם המפורש ואיתא במדרש שבמלחמת עמלק נצח משה ע"י שם המפורש וזה שאמר משה בידו אחת שלא קיבל בה מישראל כלום שלא נהנה מהם ועי"ז בידו אחרת יעשה הקב"ה ע"י שמו נסים ונפלאות (מש"מ):

הוא אחשורוש במדרש ילקוט רמז תתרמ"ה איתא וז"ל חמשה הוא לטובה וחמשה הוא לרעה הוא הי' גבור ציד, הוא עשו אבי אדום, הוא דתן ואבירם, הוא המלך אחז, הוא אחשורוש שהוא ברשעו מתחילתו ועד סופו, לטובה אברם הוא אברהם, הוא משה ואהרן, הוא יחזקיהו המלך, הוא עזרא עלה מבבל, דוד הוא הקטן ונ"ל לפרש דגם את זה לעומת זה עשה האלקים החמשה לטובה מכוון כנגד החמשה לרעה נמרוד הוא הי' גבור ציד לפני ה' והטעה העולם למרוד במקום (בראשית י':ט' בסי' ט' ברש"י שם) ורצה גם לאאע"ה להרוג על ששיבר צלמי ע"ז של תרח כדאיתא במדרש ונגדו בקדושה אברם הוא אברהם שקידש ש"ש באור כשדים שהשליכו שם נמרוד

משום שעקר וביטל ע"ז וקידש ש"ש ברבים ופירסם אחדות הבורא ית"ש בעולם ועקר מינות וע"ז מהם וגייר גרים עשו הוא אדום והי' אדמוני שופך דמים נגדו בקדושה דוד הוא הקטן שהי' אדמוני ויפה עינים והרג ושפך דמים עפ"י הסנהדרין כדאיתא בגמ' והרג שנים עשר אלף מאדום ומדדם בחבל כמבואר בפסוק הוא דתן ואבירם בעלי מחלוקת תמיד הם עשו מחלוקת עם משה רבינו במצרים ובים סוף ובמן ובמרגלים ובעדת קורח נגדם הוא משה ואהרן שעקרו אותם וירדו חיים שאולה ועשו שלום בישראל בינם לבין אביהם שבשמים הוא אחז שסגר בתי כנסיות ובתי מדרשות כדי שתשתכח תורה מישראל (כדאיתא בסנהדרין דף ק"ג ע"ב אחז ביטל את העבודה וחתם את התורה כדכתיב צור תעודה חתום תורה בלימודי) כי אמר אם אין גדיים אין תיישים כנגדו הוא יחזקיהו שביזה אותו וגירר אותו על מטה של חבלים (פסחים דף נ"ו ע"א) ונעץ חרב בבמ"ד שמי שאינו עוסק בתורה יהרג ומדן ועד באר שבע לא נמצא תינוק ותינוקות שלא הי' בקיאין בטומאה וטהרה הוא אחשורוש ברשעו מתחלתו ועד סופו שבטל בנין בית המקדש (גמרא מגילה י"א ע"א נבוכדנאצר החריב הוא בקש להחריב שנאמ' ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כהבו שטנה) ואמר לאסתר עד חצי המלכות ותעש ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בהמק"ד (מגלה ט"ו ע"א) כנגדו הוא עזרא עלה מבבל וקבץ הגולה והתחיל לבנות בנין בית שני שתובב"א (מש"מ):

שבע ועשרים ומאה מדינה תמוה הלא גזירות אחשורוש הי' רק על מלכותו קכ"ז מדינות והעולם הי' בכפלים כמבואר במ"ר וצ"ל שלא הי' דרים יהודים כי אם באותן קכ"ז מדינות והוא דחוק ואולי ע"י שאחשורוש המלך הגדול אשר הוא לבדו מלך על רוב העולם אם ממנו יצא דבר מלכות כזה לאבד את היהודים בל"ס ובוודאי גם מלכים האחרים יעשו מיד כולם עם היהודים שביניהם כזאת כי ישמחו בגזירת אחשורוש שגם המה יוכלו לעשות ככה באין עומד לנגדם ואין להם לירא מפני הגדול מהם שיעמוד לנגדם או שיוחזקו לאכזרים בעיני האחרים יען כי כולם יעשו כזאת אבל תמוה דמלשון הקרא משמע שבאמת רק ליהודים אשר תחת מלכות אחשורוש כתב מרדכי לקיים את ימי הפורים האלה סימן ט' פסוק כ' ויכתוב ספרים אל כל היהודים

אשר בכל מדינות המלך אחשורש ופסוק למ"ד וישלח ספרים אל כל היהודים וכו' מלכות אחשורוש ויש לישב ולפרש הקרובים והרחוקים חוץ ממלכותו המה הרחוקים כי צריכים לשמוח בישועת ישראל וזהו קימו עליהם כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה שלא היו באותו הגזירה רק לשם שמים להשתתף בצערן של ישראל שנושעו מצרתן לטובה (מש"מ):

ביד הסריסים הי' לה לבזיון על ששלחן לה בתורת פקודת מלכות ביד שלוחי מלכות ולא שלח בדרך שבינו לבינה ולכן לא באה ואחשורוש קצף ע"ד שלא עשתה פקודת דת מלכות אבל אדות ענין דברים שבינו לבינה לא הי' מקפיד כל כך וז"ש המן ג"כ יצא דבר "מלכות" מלפניו ולא יעבור על אשר לא עשתה את מאמר "המלך" וכו' ביד הסריסים שלוחים בדבר מלכות (מש"מ):

כי אין לה אב ואם במדרש אתם אמרתם יתומים היינו ואין אב חייכם גואל שאני מעמיד מכם אין לה אב ואם וי"ל אמרו חכמינו ז"ל אסתר מן התורה מנין שנאמר הסתר אסתיר י"ל דהנה בשעה שהלכו ישראל בגולה בחורבן ראשון ועשו בהם שונאיהם כרצונם חשבו ישראל שהם כבר נעזבים מן ההשגחה כמי שאין לו אב שישגיח עליו וע"כ נמסרו לידי אויביהם ויש כח באויביהם לעשות בהם כל חפצם אבל באמת זה בעצמו הי' עצת והשגחת הקב"ה שיהיו נעזבים כ"כ ביד אויביהם שיחשבו שאין חונן ואין מרחם עוד אותם ועי"ז ישובו בתשובה שלימה והעזיבה עצמה הי' השגחה פרטית כאשר הי' באסתר כמו שדרשו חז"ל (מגילה דף ט"ו ע"ב) שזימנה את המן לסעודה כדי שלא יאמרו ישראל מה יש לנו לדאוג אחות יש לנו בבית המלך ע"כ עשתה זאת שיתיאשו ישראל ממנה וישובו בתשובה שלימה וזהו כוונת המדרש אתם אמרתם יתומים היינו ואין אב חייכם שגואל היינו גאולת כללית ישראל שהגואל הוא אות ומופת לכל ישראל כמו שאמר הקב"ה ליחזקאל מופת נתתיך לבית ישראל שהגואל שאני מעמיד הוא באופן כמו מי שאין לו אב ואם אשר ע"י שהם נעזבים מאד יתעוררו לתשובה וישגיחו אח"כ שזה עצמו הוא ההשגחה הפרטית (מש"מ):

איתא במ"ר איכה על פסוק תרדוף באף ר' אליעזר אומר לפי שביקש עמלק לאבד את ישראל מתחת כנפי השמים אמר משה לפני הקב"ה רשע זה בא לאבד את ישראל מתחת כנפיך תורה שנתת להם מי יקרא בו ד"א לפי שבקש לאבד את ישראל שעתידין להתפזר מסוף העולם ועד סופו שנאמר מקצה הארץ ועד קצה הארץ וכו' ע"כ תמוה מאד על שרצה עמלק לאבד את ישראל לא הרע למשה אלא על ספר תורה מי יקרא בו זה הרע לו ולא על כל ישראל כולו ועוד מה כוונת המדרש בד"א שאמר שהוא רוצה לאבד את ישראל שעתידין להתפזר מסוף העולם ועד סופו דמשמע הא אם אינם עתידין להתפזר לא איכפת לי' באיבודן חלילה ועוד דמה שייכות להאי מימרא דר"א למה שאמר במדרש מתחלה מחה אמחה מחה בעוה"ז אמחה לעוה"ב וי"ל עפ"י מה דאיתא במדרש דמלחמת עמלק לא היתה מלחמת הגוף שבא לכלות את ישראל בגופן כי אם מלחמת הדת להשבית מהם התורה וזה כוונת הכתוב כי מלחמה לה' בעמלק שכל המלחמה היתה לה' ולתורתו להשבית התורה מעם ישראל וזה י"ל ג"כ כוונת ר' אליעזר שבא ליתן טעם על מה שאמר במדרש מקודם מחה אמחה בעוה"ז ובעוה"ב ובא ר' אליעזר לומר טעם הדבר שהוא נמחה גם מעוה"ב לפי שהוא בא לאבד את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים דייקא היינו לאבד מהם התורה הקדושה שמביאם לחיי העוה"ב ולרחקם מאביהם שבשמים וע"ז אמר משה רבינו ע"ה רשע זה בא לאבד את ישראל מתחת כנפיך היינו לרחק אותם מלחסות בצל כנפיך שהוא ע"י התורה הקדושה א"כ ספר התורה מה תהא עלי' מי יקרא בו אם ישראל יתרחקו ח"ו מעלי' אך עדיין קשה האיך נתן לו הקב"ה דין קשה כזה למחותו גם מעוה"ז במה שאמר הקב"ה אמחה מעוה"ב זה הוא מדה כנגד מדה שרצה לרחקם מהתורה שיזכו ע"י לחיי העוה"ב אבל מעולם הזה למה ימחה ועל זה מביא המדרש ד"א דלכאורה הי' סברא לומר שלא עשה עמלק זה מחמת שנאה כי אם מקנאתו בהם שכשראה האיך עלו למדריגה רבה וגדולה עד ששמעו עמים הנסים והנפלאות ורגזו וחלו מהם כל יושבי תבל והכל ע"י התורה שנתנה להם עי"ז נתקנא בם ורצה לבטלם מקבלת התורה שלא יהיו יותר בגדולה משאר אומות אבל לא משנאה עשה זאת וע"ז אמר ד"א שאמר משה לפני הקב"ה בא לאבד את ישראל שעתידין להתפזר בארבע

רוחות העולם היינו שעתיד הוא לעשות להם צרות אף בגלותם שלא יהי' להם שם שום גדולה וכבוד רק שפלות ובזיון וחוסר כל יבא לכלות אותם מתחת כנפי השכינה ואתה רואה בזה שהכל בא רק משנאתו את הדת ומשנאתו אותם בזה ובבא לכן אמר הקב"ה שימחה שמו של עמלק גם מעוה"ז ומהעוה"ב (מש"מ):

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחו' איתא בתרגום סימן ג' פסוק ב' ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן על די הוה לי' עבד פלח ואזדבן לי בטולמא דלחמא עכ"ל והנה דלא הו' פלח לאנדרטא שפיר אבל שלא השתחו' לו יען כי הי' עבד לו קשה שסכן עצמו בשביל הורדת הכבוד ונ"ל ע"פ מה דאיתא בשו"ע יורה דעה סימן ק"נ בהג"ה ששרים שיש להם שתי וערב בבגדיהם או שנושאים צלם לפניהם יש מקילין בדבר הואיל וידוע שגם הגוים אינם מסירים הכובע או משתחוים לצלם רק להשר ויש להחמיר והנה המן שצוה לו המלך לכרוע ולהשתחו' פשיטא שידוע שבפני המן משתחוי' ולא לאנדרטא ועל זה סמכו בל"ס כל ישראל להשתחו' להמן כי הכל יודעים שמשתחוי' להמן ולא לאנדרטא אבל מרדכי שהי' גם כן גדול אצל המלך כהמן כידוע ממדרש הובא במנות הלוי אדרבא המן הי' לו עבד פלח על זה לא יאמרו הרואים שמשתח' להמן לכן הי' אסור לו להשתחו' מפני מראית עין של אנדרטא וזה אמר מרדכי שלאנדרטא אינו משתחו' ועל דהוה לי' עבד פלח ושניהם טעם אחד שאמר להם מרדכי וק"ל (מש"מ):

ויאמר המלך וכו' ומה שאלתך וינתן לך ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן וכו' לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ ותנתן דת וכו' ויהרגו בשושן שלש מאות איש וכו' תמוה למה בקשה אסתר להנתן דת בשושן גם בי"ד להרוג בשונאיהם והרגו עוד שלש מאות איש וזה הי' תשובה על מאמר המלך ומה בקשתך עוד עד חצי המלכות וינתן לך שיהרגו עוד בשושן וי"ל דאסתר היתה יראה פן עוד יבואו השונאים וילשינו תמיד בכל יום ויום על היהודים ואולי יעשו בו איזה רושם ובפרט כי מלך הפכפך היה (מגילה דף ט"ו ע"ב) ובפרט שהוא הי' באמת שונא ליהודים, (מגילה דף י"ד ע"א וברש"י) ולאו כל שעתא ושעתא אתרחיש ניסא לכן הי' רצונה וכוונתה לבער השונאים מעיר הבירה לגמרי ועד שיבוא אחד ממקום רחוק

ויהא לו רשות לכנס למלך ואם גם יבוא ויהא לו רשות לכנוס מ"מ לאו כל יום ויום יתמיד הדבר רק לפעמים ולעתים רחוקים ואין לחוש כ"כ מפני זה שהוא רק לעתים רחוקי' וגם אמרה שיתלו עשרת בני המן שהיו שרים גדולים על העץ שהי' גבוה חמשים אמה ויראו הכל בעיר כי נתלו ולמה נתלו ויהיו יראים עוד לדבר על היהודים כי מה שכתב המלך ספרים שיקהלו היהודים להנקם מאויביהם זה הי' כדי שיעמדו על נפשם אבל התליית בני המן זה אינו להצלת נפשם של ישראל לטובה רק יאמרו שצוה המלך רק למען ישמעו ויראו ולא יזידון לדבר עוד על היהודים כן יחשבו אויבי השם שיאבדו וזה היתה כונתה לטובה (מש"מ):

הכסף נתון לך והעם לעשות בו וכו' כי לעשות דבר עולה ונבלה גדולה לזה צריכין מעות לשוחד ליתן לזה שישתוק לזה שלא יבטל הדבר ולשאר דברים לשחד וזה הכסף נתון לך כדי לעשות עם העם כטוב בעיניך היינו שיהא לך לסיוע להוציא הדבר מכח אל הפועל (מש"מ):

ופני המן חפו הנה המלך לא צוה כן וי"ל שעשו כן יען כי שונאים היו להמן כמאמחז"ל במגילה והיו יראים אולי יראה המלך את פני המן שנשתנה מאד לכמה גוונים מרוב הבהלה ופחד וצער שבא לו פתאום שאתמול הי' גדול כ"כ עד שהכל כורעים ומשתחוים לו והיום הוא בדיוטא התחתונה וירחם המלך עליו להפוך דינו עליו לטוב ובפרט כי מלך הפכפך היה לכן מפני שנאתו חפו פני המן שלא יראה המלך פניו (מש"מ):

אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר י"ל מהו הלשון עיר ועיר דהי' די לומר ליהודים להקהל וכו' וי"ל דאחשורוש פחד שמא יקהלו היהודים כולם למקום אחד וילכו ממדינה למדינה להשחית כי עמי הארצות לא יהי' נכונים למלחמה המה מפוזרים ואח"כ ימרדו בו ע"כ אמר אשר בכל עיר ועיר שבכל עיר ועיר יקהלו הדרים בה ולא יקהלו מעיר לעיר אחרת (מש"מ):

אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמוד על נפשם זה אשר צוה המלך לכתוב שיעמדו היהודים על נפשם ולא בטל האגרות הראשונות לגמרי שלא יהא רשות לעמוד נגד היהודים יען כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב וזה הי'

טובה גדולה לישראל דאלו בטל אגרות ראשונות לא הי' צרה ולא נקמה באויבים אבל ע"י שלא ביטל הראשונות כי לא יוכל להשיב הוצרך לתת ליהודים רשות שיעמדו לנפשותם וממילא הרגו היהודים בשונאיהם ואבדו אותם והי' נקמה בהשונאים גם עי"ז יראו אז האומות לנפשותם לעמוד נגדם כי אולי ישראל יהרגו אותם רק השונאים אשר אמרו תמות נפשינו עם ישראל היינו אם גם יהיו נהרגים כדאי להם שיוכלו ג"כ להרוג ישראל וזה לא הי' רק עמלקים השונאים הגמורים אמתיים ונהרג עמלק והנה זה הי' ע"י אגרות המן הראשונות שנכתבו בי"ג בניסן ולכן י"ג בניסן יו"ט כן יש לומר טעם י"ג ניסן הגם שאינו מן חשבון הנשיאים ולא ערב יו"ט אין אומרים בו תחנון וכו יעוין בשו"ע או"ח סימן תל"א ובמג"א שם (מש"מ):

להקהל ולעמוד על נפשם הנה כל בי' עשרה שכינתא שריא ואין מזיק אוויר הטומאה (יעויין תורת משה בראשית בפסוק וירדו אחי יוסף עשרה) והיינו להקהל בצבור ולעמוד על "נפשם" שהיתה מלחמת עמלק על "נפש" ישראל (כידוע מהמדרש כמה פעמים) וכן גזר המן על תורה ויו"ט ושבת ומילה ותפילין (יעויין תורת משה ס' שמות) מה שכתוב שם בענין הזה (מש"מ):

ורב בניו יש לתמוה המן ספר לאוהביו והתפאר לפניהם מכבוד עשרו ורב בניו ושמח בזה למה נתברך בברכת ירא השם דכתיב בניך כשתילי זיתים סביב לשלחניך הנה כי כן יבורך גבר ירא השם ולא המן הרשע והנה אחז"ל מאתן ותמניא בניו הי' לו עשרה נתלו עשרה נהרגו והשאר מחזרים על הפתחים (מגילה דף ט"ז ע"ב) והנה במדרש איתא שמונים בנים מחזרים על הפתחים י"ב חודש והוא תמוה טעם שנענשו דוקא בזה שיחזרו על הפתחים י"ב חדש וי"ל הנה כתוב במגילה ע"י שראו עמי הארץ מפלת המן וגדולת מרדכי פחדו וייראו מהיהודים וגדלו אותם כי נפל פחדם על כל העמים והנה כל זה בשושן ובעיירות הסמוכות לשושן אבל בכל העולם אשר היו שם יהודים מפוזר ומפורד בכל העמים בכל מדינות אחשורוש הם לא ידעו מכל זה ולא פחדו ולא יראו מהיהודים והי' יהודים ביניהם בסכנה גדולה ושישלח מרדכי שלוחים בכל העולם להודיע כל זאת הי' מן הנמנע שעי"ז יגדל קנאתם ושנאתם יותר על היהודים באמרם שהיהודים שולחים שלוחיהם להודיע מפלת שונאיהם ושמחים

בזה כדאיתא (במגילה דף ד' ע"א ששלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו בין האומות) ועוד תמוה כאשר כתב מרדכי ושלח האיגרות להשיב מחשבת המן הרשע ובמדרש ובספר יוסיפון איתא שמרדכי כתב שהמן שיקר וזייף איגרות הראשונות א"כ האיך ידע מרדכי שיאמינו לו דילמא יחשבו להיפוך שהמן כתב האמת ומרדכי זייף ושיקר בטבעת המלך אבל באמת זה הי' השגחה פרטיית מהקב"ה שהרבה להמן רוב בנים והי' מחזירים על הפתחים בכל העולם י"ב חדש ערך זמן משך מתליית המן ביום שני של פסח עד י"ג אדר שני כדאיתא בירושלמי שנס פורים נעשה באדר שני וכאשר בקשו מתנות אוכל להשיב נפש וסיפרו גודל יחוסם שהם בני המן השר הראשון של המלך ועתה המה בדיוטא התחתונה מחזרים על הפתחים כי מבקשים אוכל להשיב את נפשם כדי שירחמו עליהם לא האמינו השומעים והשיבו להם איך יכול להיות שבני המן שהמה כבני מלכים אשר גדלו ואשר נשאו המלך מעל כל השרים ועבדי המלך ושרוב כבוד עשרו הי' הרבה מאד הכי בניו יחזרו על הפתחים וסיפרו להם המאורע שהמן נתלה ואסתר המלכה נתנה בית המן וכל אשר לו לאויבו מרדכי היהודי ולא נשאר להם מאומה רק לחזור על הפתחים ולא האמינו השומעים איך יכול להיות שהשר הראשון אשר בלעדו לא הרים המלך את ידו לעשות מאומה במלכותו שבין לילה יאבד מגדולתו ויתלה על העץ כאחד מפחותי לסטים רצחנים זה לא ניתן להאמין רק בדו מלבם דבר זה כדי לרמות בני אדם לקבל מהם נדבותם עי"ז השיבו וסיפרו כל פרטי המעשה וכל המאורע הכל כאשר לכל כמו שהיה ויען שראו שהי' קשה להשומעים להאמין בכל זה הוסיפו על דבריהם שאל יתפלאו על זה שאלקי היהודים גדול הוא מאד ועושה להם תמיד ניסים ונפלאות עד אין חקר מאז ומעולם וע"י שמועה הזו שהי' לפלא בעיניהם נתפרסם הקול בשעה אחד בכל העיר ובכל גלילותיה סביב וכן כאשר באו מבניו גם לעיר אחרת לחזור על הפתחים נתפרסם ג"כ שם בעיר האחרת ויען כי הי' לו הרבה בנים שהי' מחזירים על הפתחים במנינם מאה ושמונים ושמונה הי' די שלוחים בכל מדינה ומדינה ובכל העולם לפרסם הדבר כי בלי ספק לא הלכו כולם יחד בפעם אחת אל עיר אחת כי אז לא הי' די ליושבי העיר ליתן להם לאכול

לשבעה לערך מאתים איש רק כל אחד ואחד בירור לעצמו איזה מדינה מיוחדת לחזור על הפתחים של אותו מדינה לכן נתפזרו יותר מלמאה מדינות ונתפרסם הדבר על ידם בכל המדינות הקרובים והרחוקים ויען כי בני המן בעצמם סיפרו את כל המעשה בפרטי הדברים ולא שלוחי מרדכי האמינו להם יותר מאלו שלח מרדכי שלוחים ועי"ז נפל פחד היהודים על כל העמים בכל המדינות ולא היה צריך מרדכי לשלוח שלוחים בעצמו ולעורר קנאה והאמינו כי האיגרות השניות ששלח מרדכי כנים ואמתיים הם כי כן שמעו מבני המן בעצמם כל סיפור המעשה וכאשר תמו י"ב חודש בי"ג אדר שני ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם בל"ס אז נהרגו הם בין שאר השונאים כי לא נצרכו עוד מאז שישארו בחיים וכן יאבדו כל אויביך השם ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (מש"מ):

ומתנות לאביונים יש ליתן טעם על מה שהתקינו מרדכי וסנהדרין מתנות לאביונים יען כי השבע איננו מאמין לרעב וע"י שיאכלו וישתו וישמחו ישכחו בעניים לכן תקנו ביחוד שיהא כל אחד נותן ביום הזה מתנות לאביונים עי"ל זכר לנס שרצה המן ליתן עשרת אלפים לחלקם לעניים ולא הועיל צדקתו להרע לנו לכן אנו נותנים זכר לזה ומועיל לנו לטוב (מש"מ):

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ הנה דבר פשוט אם לא קראו פסוק זה לא יצאו ידי מצות קריאה ואפי' אם חסרו תיבה אחת (כדאיתא במג"א סי' תר"צ ס"ק ד' וס"ק ט"ו) מוכח דיש גם בזה מענין הנס לכאורה לא שייך זה לענין הנס כלל וכלל במה ששם אחשורוש מס על הארץ וי"ל דידוע אם העולם יש להם פרנסתם בשפע בלי דאגה והמה הולכים בטלים ממלאכתם המה מספרים תמיד מהחדשות והתמיהות אשר נתהוו בעולם אם כן גם עתה היו מספרים תמיד רק מגדולת ישראל שהיו עד עתה בשפלות גדול ומנקמת שונאיהם והיו מעוררים בזה קנאה ותחרות ובפרט גיורא עד עשרה דרא לא תבזי ארמאה באפי' ומכש"כ שנהרגו השונאים ונתעלו היהודים והנה תיבת אחשרש בזו הפרשה חסר שני ווין כתוב כאן ודרשו חז"ל (מגילה י"א ע"א אחשרש) שהכל נעשו רשין בימיו והכל קורין אח בימיו ונתרוששו מפני המס הגדול שהטיל עליהם וממילא כיון שהכל הי' רשים ולהם הוי ונהי מפני המסים והי'

טרודים תמיד בעסקיהם להרויח ההכרח להם לפרנס עצמם ולשלם המס הגדול לא הי' להם פנאי לדבר תמיד מכל מה שנעשה ולא להשים אל לב מחדש לעורר קנאה ומדנים על ישראל וזה שייך לנס שיעמדו ישראל בגדולתם גם להבא בלי משטין וגם כשמרדכי הראה מעשה תקפו וגבורתו נתקיים גבורתם ותקפם של ישראל ונתחזק הנס יותר כי מרדכי היהודי משנה למלך ומצוי אליו כי עי"ז דיבר תמיד טוב על היהודים ודורש טוב אצל המלך לעמו נגד מה שקמו לפעמים שונאים או אם נתעורר שנאת אחשורוש מעצמו על היהודים וגם ראה עם המתנגדים לתווך השלום וזה ודבר שלום לכל זרעו (מש"מ):

ומתנות לאביונים יש ליתן טעם שתיקן מרדכי ובית דינו מתנות לאביונים שהוא זכר לנס כי המן רצה ליתן עשרת אלפים ככר כסף ואיתא במדרש שרצה ליתן זאת לחלק לעניים ובלי ספק אם הי' מחלק לעניים סך הרב הזה הי' לו איזה זכות צדקה להגין עליו כאשר הגין זכות צדקה לנבוכדנאצר כאשר יעץ לו דניאל ככתוב בקרא והגם שלא הי' המן ניצול לגמרי לכה"פ מפלה גדולה כזאת לא הי' לו על ידי זכות הצדקה ואחשורש השיב לו הכסף נתון לך ולא נתנו לצדקה ולא הי' לו שום זכות כלל ונתלה על העץ וזה רמז לו אחשורש באמרו הכסף נתון לך העץ נתון לך כדאיתא במדרש ובתוספות מגילה דף י"ג ע"ב שהשיב לו המעות לכן תקנו מתנות לאביונים זכר לנס (מש"מ):

ומשלח מנות י"ל שתיקנו זה כי לולא זאת היו העניים ששולחים להם מתנות מתביישים ע"כ תיקנו שישלחו גם לעשירים ולא יהי' נרגש אם הוא עני ועוד לפי פשוטו של מקרא רצה המן ליתן העשרת אלפים ככר כסף מנה לדורן לאחשורש להביא אל גנזי המלך לזכר זה שולחים מנות ואחשורוש לא קבל והנה איתא ברמ"א בשו"ע שאם שולח לחבירו מנות וחבירו איננו מקבלו אעפ"כ יצא ידי משלוח מנות ובזה ניחא כי הנה ממש דומיא לנס שהמן רצה ליתן ואחשורש לא קבל (מש"מ):

וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי וכו' כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורש וגדול ליהודים ודורש טוב לעמו וגו' תיבת כי מיותר וי"ל אחשורש נטל ממנו חצי מלכותו על שבטל בנין בהמ"ק ושבע ועשרים ומאה מדינה נשארו לו כדי

שתבוא אסתר בת בתו של שרה ותמלוך עליהם אבל תקפו וגבורתו הי' בזכות צדיק מרדכי ששמוהו משנה למלך ומרדכי זכה לגדולתו יען שדורש טוב וגמל חסד ודובר שלום להם וזה וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי תקפו וגבורתו הי' יען כי מרדכי הי' משנה למלך פרשת גדולת מרדכי היה כי הי' דורש טוב לעמו ודובר שלום (מש"מ):

כי מרדכי היהודי כתיב בפ' כי תשא ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור והנה תיבת ואתה מיותר ויש לרמז בזה מה דאיתא במדרש רבה שמשה שאל לאליהו אם יש אדם כשר בדור והשיב לו יש ושמו מרדכי אמר לו משה לאליהו שילך אצלו שיתפלל פה בארץ ומשה יתפלל שם ועל ידי תפלת שניהם יחדיו יבוטל הגזירה והנה דרשו חז"ל מר דרור זה מרדכי דמתרגמינן מרי דכיא וזה וידבר ה' למשה ואתה קח לך עוד אליך מר דרור מרדכי וק"ל (מש"מ):

פרשת פרה

זאת חקת התורה ברש"י ומדרש לפי שאו"ה מונין את ישראל מה טעם יש בה לפיכך כתיב בה חוקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה עכ"ל ורבים ראו כן תמהו הלא יען שכתיב בה חוקה האוה"ע מונין ומה זה שכתב רש"י שלפיכך כתיב בה חוקה מפני שמונים הלא משום זה גופא שהיא חק בלי טעם מונים את ישראל עוד קשה הלא במדרש ילקוט ורמ"ד כתב באמת טעם כדי שתבוא אמו ותקנח צואת בנה ויותר קשה הלא במרה כבר נצטוו על פרה אדומה עוד קודם מ"ת ועגל וצ"ל שהקב"ה ידע שיחטאו ישראל אח"כ והקדים להם רפואה וציווי הכפרה קודם החטא אבל לפי זה היו כמוכרחים לחטוא בהכרח ידיעת הבורא ב"ה ובאמת כן הוא כשאחז"ל לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה לכל העולם שאחר ניסי מצרים וקי"ס וקבלת התורה שנתעלו ברום המעלות וחטאו מיד אח"כ בעבירה היותר גדולה מכל עבירות היא ע"ז והועיל תשובה להורות לאומות ובפרט הכנענים שעשו את כל התועבות האלו לכן כתיב לא תחי' כל נשמה אעפ"כ יועיל להם תשובה והיו מקבלים אותם בתשובה קודם שנכנסו ישראל לארץ נדאיתא במדרש וא"כ חק וגזירת המקום במצות פרה אדומה להכריח ישראל לאותו מעשה רבה ועבירה גדולה שאין למעלה

הימנו ובפרט מיד לאחר שהיו ברום המעלות אחר מתן תורה וראיית כל הנסים והטובות כדי להורות תשובה לאומות העולם וא"כ גזירת וחק פרה אדומה הוא בזיון גדול לאוה"ע שמורה שעברו כל התועבות ובזה יתפרש המדרש האוה"ע מונין את ישראל באונאת דברים ובאים בעקיפים באמרם מה טעם יש בה הלא מרומז תבוא אמו וכו' ומזכירים להם מעשה העגל ע"ד זכור מעשיך הראשונים והמה הישראל משיבים בעקיפים חקה וגזירה היא מעיקרא והי' בהכרח החטא רק להורות תשובה לאומות העולם שעושים כל התועבות ותזכרו מעשה עצמיכם של עתה ולא תצרכו לכם להזכיר ראשונות וק"ל (מש"מ):

פרשת החדש

החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם, נקרא ראש וראשון כי הוא ראש וחשוב וכל העולם לא נברא אלא בשביל חדש זה והוא התחלת מתן תורה וקבלת המצות (שבו נצטוו על עשיית קרבן פסח) שהוא (בפרשת) החדש הזה לכם ועוד הוא ראשון במספר ירחים נמצא הוא ראש וראשון אך אם יחטא אדם ויצטרך כפרה ביוה"כ א"כ נהי דניסן הוא ראשון במספר ירחים מ"מ תשרי הוא ראש וחשוב כי במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ע"כ בהפטורה של פ' החודש דמיירי יחזקאל מאיש שוגה ופתי לא אמר אלא בחדש הראשון ולא ראש וראשון כי לגבי האי איש שגה תשרי הוי ראש וניסן רק ראשון:

בערב תאכלו מצות הנה במנחות דף ס"ג רשב"א אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכלו מצות וכתוב א' אומר שבעת ימים מצות תאכלו הא כיצד מצה שאי אתה יכול לאוכלו שבעה מן החדש אתה יכול לאכלו ששה מן החדש ובמס' פסחים למדו מדכתיב ששת ימים תאכלו מצות וביום השביעי עצרת תהי' דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף ששה רשות יכול אף לילה ראשונה לכך נאמר בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ולכאורה אם הכתוב מרמז על ששה מחדש ושבעה מישן א"כ מנ"ל לדרוש דעשאו רשות לכל ימי הפסח ונ"ל דתוס' במס' קידושין בשם ירושלמי מקשי' מפני מה לא דחי עשה דמצה לל"ת דחדש ומתרצי דעשה דלפני הדיבור לא דחי ל"ת דלאחר הדיבור והא

תינח אי אכילת מצה כל ימי הפסח רשות רק לילה ראשונה חובה מדכתיב בערב תאכלו מצות וזה נאמר קודם הדבור בפ' בא ניחא אבל אם הני קראי דשבעת ימים מצות תאכלו ושאר מקראות דאכילת מצה המה חובה מפני מה לא דחי עשה דמצה ל"ת דחדש דמקראות הללו לאחר הדיבור נאמרו נמצא מדכתבה תורה ששה מחדש ושבעה מישן (דמחדש רק ששה ימים יאכל כי ביום ראשון אסור משום לאו דחדש ולא נדחה מפני עשה דאכילת מצה) ממילא שמעת מינה ג"כ הך דרשה אחריתא שדרשו שאין חיוב באכילת מצה רק לילה ראשונה מבערב תאכלו מצות והוי עשה דקודם הדיבור ולא דחי ודו"ק:

בערב תאכלו מצות הנה בתוספות ברכות דף ח' ע"ב בד"ה כאלו וכו' הקשה רבינו בר' אהרן על הא דתני חייא בר רב מדפתי כתיב ועניתם נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין הלא בעשירי מתענין מאי קשיא לחייא בר רב והא כתיב בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו הכא נמי נימא ערב של עשירי עכ"ל וי"ל ע"פ מה שהובא בספרים הקדמונים (יעוין בפנים יפות בזה) שקודם מתן תורה גם לישראל חשבונם הי' שהלילה הולך אחר היום כמו בבן נח וכדכתיב יום ולילה לא ישבותו תחלה יום ואח"כ לילה אבל אח"כ נתנה תורה ונתחדשה הלכה שהלילה שייך ליום הבא חוץ לענין אכילת קדשים אתיא שפיר הקרא בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב דנאמרה פ' זו במצרים קודם מ"ת אז ליל ט"וח של עתה הי' שייך ליום י"ד ושפיר קאמר קרא בארבעה עשר יום לחודש בערב היינו ערב של ארבעה עשר יום שהוא עתה לאחר מ"ת ליל ט"ו וגם מיירי בם מאכילת קדשים פסח אבל ועניתם בתשעה לחודש בערב דנאמרה אחר מ"ת שפיר מקשה הש"ס וכי בתשעה מתענין הלא ליל יוהכ"פ הוא ליל עשירי וכתיב ועניתם בתשעה לחודש בערב וק"ל (מש"מ):

מיום הראשון עד יום השביעי שהוא שביעי של פסח שעברו בים והנה שם כתיב ויצעקו בני ישראל אל ה' ברש"י שם שהקב"ה מתאו' לתפלתן של צדיקים להבין דבר זה אטה למשל אזני בני עיר אחד שלא הי' להם מים לשתות וידעו שבאותו מקום יש שם מעין נובע תחת הקרקע אבל לא ידעו היאך ובאיזה אופן יחפרו בקרקע כדי

שיבואו אל מקום מוצא המים והי' שם איש חכם ומבין ויודע במלאכתו להוציא מקור מעין הנובע אבל לו הי' מים בשופי ולא הי' צריך לזה נתן להם אחד עצה נלך ונקלקל ונשפוך המים של אותו חכם כדי שיצטרך הוא למים ואז בחכמתו יפתח את מקור מוצא המעין לצרכו ואח"כ כאשר יפתח המעין ויזובו מימיו בלי הפסק אז יהי' ממילא גם לנו מים רבים ומתוקים לשתות כן הדבר אנחנו בני ישראל צריכים לפרנסה רחמים וחיים ושלום אבל בעו"ה עוונותינו מסך מבדיל בין אבינו שבשמים לבינינו ככתוב הן לא קצרה יד ה' מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע אבל עוונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם והקב"ה ברחמיו מונע מצדיק אחד דבר זה ומצדיק אחר דבר אחר כדי שיהיו מתפללים מעומק הלב על הצטרכם ולעורר רחמים וצדיקים בתפלתם מהפכים הדין לרחמים ואז יפתחו מעייני הישועה למעלה וממילא בא הישועה והשפע לכל העולם ומובן בזה ביום שנפקדו שרה נפקדו כל העקרות והניקו בניהם כדאיתא במדרש על פסוק הניקה "בנים" שרה וק"ל (מש"מ):

צו

צו אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות אר"ש (כן הוא הנוסחא ברמב"ן) ביותר הי' צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס י"ל הנה דבר הרגיל בכל יום ויום נעשה כדיוטגמא ישנה ע"כ אמרו חז"ל יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא יכול מבע"י ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך כדי שלא יהי' אצל בנך דיוטגמא ישנה בליל סיפור יציאת מצרים ע"כ לא תגיד לבנך אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, אמנם לא כן אנחנו עבדיו הגדולים שאנו אומרים אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו וכו' שאנו משכימים ומעריבים ואומרים פעמים בכל יום שמע ישראל וכו' הכוונה אשרינו שזכינו אעפ"י שאנו אומרים פעמים בכל יום ומיחדים שמו הגדול והי' ראוי שתקרר אש האהבה ומ"מ אנו אומרים שמע ישראל ואהבת באהבת עולם אמיתות כאלו היום תחלת קבלת עול מלכות שמים וכן אומר אש תמיד תוקד על המזבח קאי על הכהן שהשפיל גדולתו לפני יוצר כל ית"ש ומוציא הדשן ואינו מתהדר לפני מ"מ הקב"ה אש המזבח אשר הוא מן השמים (שהי' אש של

מעלה) תוקד בו בלבו של כהן מים רבים לא יוכלו לכבות האהבה וביער עלי' הכהן עצים בבקר בבקר מוסיף אהבה על אהבה יום יום יביע אומר תמיד תוקד לא תכבה וע"כ כתיב צו כי כל דבר שהוא מיד ולדורות יום יום צריך זירוז שלא תתישן ולא תכבה אש האהבה ההוא ע"כ כתיב צו לשון זירוז והנה רשב"י ור' ישמעאל פליגי (ברכות ריש פ' כיצד מברכין) ר' ישמעאל סובר הנהג בהם מנהג דרך ארץ זורע בשעת זריעה דכתיב ואספת דגנך וכשיש פנאי עובד ה' לעסוק בתורה אך רשב"י ס"ל א"כ תורה מה תהא עלי' אלא ועמדו זרים ורעו צאנכם וכן כתיב כי אין מחסור ליריאו ע"כ אומרים כל דכפין ייתי ויכול כי אין חסרון ליריאיו והנה בהעושים כר' ישמעאל אפילו מלאים כל טוב יש להם חסרון כיס (כי יש לו מנה רוצה מאתים ואין אדם מת וחצי תאוותו בידו) משא"כ העושים כרשב"י אפילו בקב חרובין די לו ואין חסר להם כלום (כמו שחי' רשב"י במערה י"ג שנה רק בחרובין כדאיתא גמרא שבת ל"ב ע"ב) ולא שייך חסרון כיס והם אינם צריכים זירוז כלל אך להנוהגים כר' ישמעאל שיש להם חסרון אותם צריכים זירוז וא"כ הכהנים המקודשים אל ה' אינם צריכים זירוז ויותר הי' צריך זירוז לישראל שהם בעלי חסרון כיס ולא לכהנים שאינם צריכים זירוז כי מזורזים ועומדים הם הואיל ואינם בעלי חסרון כיס (לבאר הכוונה של אא"ז זצ"ל יש לפרש ע"פ מה דאיתא ברמב"ן שר"ש חולק על התנא קמא וידוע שסתם ר"ש הוא רשב"י ולדידי' לא צריכים הכהנים זירוז אלא הישראל וכאן הוא מדבר מכהנים צו את אהרן וזה שאמר ביותר הי' צריך לזרז במקום שיש בו חסרון כיס היינו הישראלים):
צו את אהרן אין צו אלא זרוז מיד ולדורות נ"ל אולי רמז בכאן דלא היו מפיסים אתרומות הדשן רק כל הזריז ורץ עולה בכבש והקדים את חברו זכה בו (יומא דף פ"א יעוין שם) והיינו זרוז (שיהיו זריזים להקדים עצמם לדבר מצוה) ויען כי מסתמא מי שזכה בדשן שוב לא הי' בפייס דעולה וקטרת ושניהם מעשרים, דעל שניהם נאמר ברך ה' חילו עיין תוס' ישנים פרק א"ל הממונה א"כ יש כאן חסרון כיס במה שמזדרז לעלות לכבש ע"כ אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס, ומשום הכי כתיב גבי תרומת הדשן מדו בד שיהי' כמדתו דסד"א שיהי' קצר שלא יגרום עיכוב בריצתו

במהרה וכן מכנסים מעכבים הריצה וקמ"ל אפ"ה צריך ללבוש מכנסים וכתונת כמדתו לארכו:

אך שצריך טעם מדוע זירז הקב"ה טפי בעבודה זו ורצונו שירוצו בכבש ולא יפיסו ומ"ט זרז אהרן דכתיב צו את אהרן בזו הפרשה ובכל פ' ויקרא לא נזכר אהרן כ"א בני אהרן גם יש לחקור כי תפלות אבות תקנום וכנגד תמידים אברהם שחרית נגד תמיד של שחר והוא חובה ויצחק נגד תמיד של בן הערבים והוא חובה ויעקב מובחר שבאבות חוט המשולש חבל נחלתו תפלתו רשות (כי הלכה תפלת ערבית רשות אלא שכתבו הפוסקים שעכשיו כבר קבלנו עלינו חובה) הלא דבר הוא אבל האמת יורה דרכו אמרו חז"ל יבמות דף ק"ט ע"ב מי שאין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו ופירש חובת הלבבות כי מי שאינו עושה אלא כמו שהוא מצווה ומדקדק כחוט השערה הוא עושה כעבד שא"א לו לפטור מעבודת רבו ועל כרחו הוא עושה אבל העובד מאהבה בלב שלם והתלהבות אהבת הית"ש בוער בקרבו אין קץ לעבודתו ושעל זה כתיב רחבה מצותך מאוד ולפע"ד זה שאלת בן החכם ותשובתינו אליו כי קטן פטור מהמצות ומ"מ בליל פסח ממש כל המצות תלוים בו ועוד שה לבית אבות אעפ"י שאינו מחויב בפסח מן התורה אבל מותר למנותו ואינו שלא למנויו ועל זה תמה הבן החכם מה היום מיומים והיינו מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם הנה באומרו צוה אלקינו כולל עצמו עמהם ובאומרו אתכם מוציא עצמו מן הכלל כלומר צוה אתכם להכניס גם אותי בכלל מצותיכם וממ"נ אם אני בר חיוב אהי' חייב כמוכם ואם אינינו בר חיוב מהלי ולכם והתשובה על זה באשר אנחנו עבדים נמכרים להקב"ה באשר הוציאנו מעבודת פרעה והיינו עבדים מוכרחים לעבדו ולעשות כרצונו ואין זה עבודה בשלימות ובמה יודע איפה אהבתינו את ה' וחפצינו לעשות רצונו כ"א הוא ית' ביקש מעט ואנחנו עושים הרבה ואפילו הקטנים שאינם בר חיובא אנחנו מלמדים ומעוררים לבותם לעבודתו ויראתו ועבודתינו אשר ציונו אלקינו היא בכלל "אחרי" ה' אלקיכם תלכו ואמנם מם שאנו מוסיפים גם הקטנים שלא נצטוו הוא בחינת "לפני ה'" כדכתיב באבותינו אשר התהלכו אבותי לפניו וזו היא תשובה לבן החכם עבדים היינו לפרעה במצרים

[פסוקים אלו בפ' ואתחנן וברש"י שם שהיא תשובה לבן החכם] וגם ויצונו ה' לעשות כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים וזה התחייבות מטעם שהיינו עבדים לפרעה נהי' עבדים לו ית"ש אך וצדקה תהי' לנו כי נשמור (בשמירה יתירה) לעשות כל החקים האלה "לפני" ה' אלקינו דייקא היינו מה שלא צוה נשמור לעשות כאשר ציונו - והיינו נמי בתמידים וכנגדן ב' תפלות המחויבים הן הן עיקר העבודה אמנם אחר שיצאנו י"ח אנחנו מוסיפים תפלת רשות ערבית והיא חשובה מן הכל והיא כנגד איברים ופדרים שכבר נגמרה העבודה ואין חיוב על הכהן בלילה להפך בצנורא ולהשגיח על האיברים כלל אם יוצת בהן האש או לא ומ"מ מחפצו ורצונו גם בלילה לא שכב לבם וזו היא עבודה הנבחרת והיא תפלת יעקב מובחר שבאבות:

ולבא אל המכוון אקדים כתיב זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני ואמרו חז"ל (מנחות דף ק"י) זאת התורה כל העוסק בתורה כאלו הקריב כל הקרבנות כולם ואמרו ביום צותו ביום ולא בלילה (מגילה דף כ' ע"א) שאין לילה זמן קרבן ובתחלה אומר פי' הפסוק דמה שאמר שהתורה שקולה נגד כל הקרבנות היינו עיון התורה ועוסק בה לא האומר מקרא כפשוטו ולא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ (גיטין דף ס' ע"ב) וידוע מה דאיתא במסכת נדרים שהקב"ה נתן פלפול התורה למרע"ה והוא נהג בה טובת עין ומסרה לישראל נמצא אותו תורה שמסר הקב"ה למרע"ה הוא עדיף מקרבנות אבל אותו שנמסר לישראל קרבנות עדיפא ע"כ אמר זאת התורה לעולה שחשובה ככל הקרבנות היינו אותה התורה אשר צוה ה' את משה בהר סיני היינו פלפול התורה שניתן למשה אותו שקול ככל הקרבנות כולם ואמר ביום צוותו את בני ישראל שהם יקריבו קרבניהם במדבר סיני כי להם קרבנות עדיפא טרם שניתן להם פלפול התורה:

ובתשובת בן החכם אמרינן אפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו זקינים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר וכל המרבה לספר הרי זה משובח, הוא הדבר אשר כתבנו כי הקב"ה צוה מעט והגדת לבנך ויוצא באומר ג' דברים אלו פסח זה שאנו אוכלים על שום מה וכן מצה ומרור וכבר קיים בעבור זה (כפירש"י בעבור מצות

אלו) עשה ה' לי בצאתי ממצרים וזה מצוה על כרחיות כעבדים לרבו ובמצות כאלו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה אך מה שאנו מוסיפים ומרבים לספר מאהבת השי"ת ולהבת לבבנו בוער עד לב השמים כזה מעשה עדיף והיינו אפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים התורה ופלפולה וזה עדיף מכל המעשים מ"מ מצוה עלינו לספר שכל המרבה לספר הרי זה משובח וכל התוספת מרצון משובח טפי מלמוד - נמצא לפ"ז מה שכתבתי דתורה של פלפול עדיף מכל הקרבנות היינו מעבודת היום שהיא חיוב אבל עבודת הלילה שהוא רשות וחפץ שלנו בזה עבודה עדיף והיינו דאמר ביום צוותו ולא בלילה שעבודת הלילה שהיא (ותרומת הדשן היתה עוד בלילה קודם אור היום ואברים ופדרים מצותן כל הלילה יעוין בגמרא יומא דף כ"ב ע"א לחד תירוצא) רצוניות עדיפא מתלמוד תורה:

והיות כי מעלין בקודש ע"כ אחר שהי' עיכול איברים ופדרים עבודה יותר חשובה לא רצה הקב"ה שתהי' תה"ד שאחרי' הכרחיות דמעלין בקודש ולא מורידין ע"כ מצוה שלא יפייסו אלא יהיו זריזים לרוץ בכבש וכל המוקדם משובח (וכן מצינו ביומא דף כ"ב ע"א שהיו זריזין כל כך עד שבאו לידי סכנה) והיות כן בכל עבודות הקרבנות לא הטיל על אהרן כ"א על בניו כי עסק תורתו של אהרן שהי' בודאי בעיון ופלפול עצום הוא עדיף מקרבנות והעבודה אפשר לקיימה ע"י בניו משא"כ עבודת הלילה וזרוזו עבודת הרמת הדשן גם אהרן יתבטל מלמודו להזדרז ולהתלהב בעבודת ה' ע"כ צו את אהרן:

ואמר והרים את הדשן וגו' ושמו אצל המזבח ואחז"ל שנבלע הדשן במקומו וכן שברי כלי חרס נבלעין במקומן (זבחים דף ע"א תני שמעי' בקלנבו שברי כלי חרס נבלעים במקומן) ומה צורך לזה הנס, אבל כתב רמב"ן דמשום הכי לא כתיב בתורה שכר עוה"ב כי זהו בטבע נפש הקדושה שתדבק באור העליון אך טובת הגופניות הוא דבר חידוש והאמת כי הזוכה ומזדכך גופו ונעשה כעין נפש אלוקי' והוא השוכן בג"ע התחתון והנשמה בג"ע העליון ואין להאריך בזה וזו היא גוף הקרבן הנשרף ועולה בלהב למעלה וזה אינינו עבודה שלימה כל כך אך הלחלוחית של קדושת הקרבן הנשאר באפר ודשן ואינו עולה בלהב למעלה היא רומז לחלק הדק מגוף הצדיק כנ"ל

גם אותו והרים הכהן הרמה והעלאה שישים אותו אצל המזבח ונבלע ונעשה מהדשן עצמו מקדש עצמו ונתחבר לבית הקדוש כמו בגן עדן התחתון והוא הרמה והעלאה בודאי וזה תכלית העבודה ע"כ ראוי שיצטוה בה אהרן עצמו וע"כ כתיב יזכור כל מנחתך ועולתך ידשנה סלה אומר כל מנחתך (דהיינו גם שירי מנחה הנאכלים) יהי' חשוב כאזכרתה לה' (מה שמקטירין כולו לה') והיינו יזכור "כל" מנחותך שתהי' כל המנחה כולה אזכרה ועולתך ידשנה סלה כל העולה יהי' חשוב כמו הדשן וזו היא בעצמה שברי כלי חרס שנבלעו בתוכה צחצוחית קדושת הקדוש שא"א להוציאם שאינו יוצא מידי דפיו לעולם (כדאיתא שם התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם) יהי' קדוש כמוהו ויתאחד עם המשכן עצמו:

וכן גיעולי נכרים הגיעול ומתועב שבתוכו טמא ומטמא ואפילו כלי חדש (שקונה מהנכרי) שהזמין לכלי סעודה כבר שכן עליו רוח הטומאה עד שאחר שהגעיל והכשיר והוציא בלעו מתוכו צריך טבילה כטבילת גר הנכנס מטומאה לקדושה ועפי"ז יובן הקרא בפ' שמות אמר הקב"ה למרע"ה ושאלה אשה משכנתה ומאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ובפ' בא כתיב דבר נא באזני העם העם ויש אלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ולא נזכר שמלות ובפ' שמות לא הזכיר איש מאת רעהו ועוד קשה אומרו דבר נא לשון בקשה כדאמרו חז"ל (ברכות דף ט' ע"א דבר נא אין נא אלא לשון בקשה אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך לך אמור להם בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי נסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחר כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמינו וכו') שלא רצו ישראל ליקח ממצרים כלי כסף ושאר דברים מטעם המבואר בגמרא ובדרשות הר"ן הידוע א"כ איך בישר אותם בפ' שמות דבר שלא הי' רצונם בכך והי' צריך פיוס ובקשה מהם שישאלו נא, עוד אחז"ל אמר הקב"ה למרע"ה בבקשה ממך אמור להם לישראל בבקשה מכם אמאי הי' צריך בקשה ופיוס למרע"ה בשלמא ישראל אמרו הלואי ונצא בעצמנו (גמרא ברכות דף ט' ע"ב) גם אחז"ל וישאלום בע"כ דמצרים (שם א"ד בעל כרחם דמצרים דכתיב ונות בית תחלק

שלל) הוא ביקש אחד והמצריים אמרו טול שנים מדוע הוסיפו מצרים יותר ממה שבקשו מהם:

הנה במהרי"ל לא התיר להשתמש במשכנות של גוים דהוא גזל חוץ מליל פסח כמ"ש במג"א ועמ"ש על זה הטו"ז ביו"ד סי' ק"כ ס"ק י"ד ונראה דכלי סעודה של גוים שאינם ראוים לטבול (כי לא יועיל טבילה כל זמן ששייך לגוי) כי לא קנאם ישראל רק בתורת גזל משתמש בו יש בו סכנה וטומאה עצומה של לחמם טמא ועל כן כשהשאילו ישראל ממצרים כלים השאילום בשמחה ורוצים להוסיף יותר ממה שמבקשים אע"ג דאינהו מצרים לא חזו מזלייהו שר שלהם חזי שזה יגרום טומאה לשונאי ישראל וזוהמא רבה ע"כ וישאילום אך תגבורת הקדושה שהשפיע הקב"ה על ישראל בלילה ההוא אעפ"י שלא היו ראוים מ"מ הקב"ה עשה כך להשלים רצון צדיק אאע"ה ואח"כ יצאו ברכוש גדול ע"כ השפיע עליהם כל כך עד שנתבטלה הטומאה בתתק"ס בקדושה (כמו בריה שבטילה בתתק"ס לכמה פוסקים ז"ל כדאיתא) ולכן בכל ליל פסח מותר להשתמש במשכנות של נכרים כי אז מכח גודל התלהבות דסיפור יציאת מצרים לא ישלוט בנו כח הטומאה אעפ"י שלא נטבלו ומשו"ה בפ' שמות לא הבטיח רק כלים נאים שהמה תכשיטים כדכתיב כלי כסף וכלי זהב ושמלות ששואלת אשה מאת רעותה שאותן אין בהם טומאה ולא צריכים טבילה וזה לא הי' קשה למרע"ה אבל איש מאת רעהו לא אמר כי זה יהי' כלי סעודה ויהי' קשה בעיני מרע"ה כי יחוש פן יטמאו ישראל ח"ו אמנם בשעת מעשה אמר הקב"ה בבקשה ממך וישאלו איש מאת רעהו היינו כלי סעודה משו"ה לא הזכיר שם שמלות כי לשמלות לא היו צריכים בקשה והקב"ה הפליא בחסדו ונשא אותם על כנפי נשרים משערי טומאה והביא אותם אל מ"ט שערי קדושה:

כתיב מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים ובשעת מעשה בפ' בא כתיב מבכור פרעה עד בכור השבי, ובילקוט בשם פסיקתא אמר ר"י בן פזי מסרת אגדה בידינו כשירדה שרה למצרים נידונית לרחים ותמה בזית רענן דהא שרה נלקחה לבית המלך ויצאה בכבוד גדול וראיתי בפסיקתא דויהי בחצי הלילה שם הגירסא כשירדה סרח בת אשר למצרים נידונית לרחים ולפע"ד זה אינו

נכון דמ"ש סרח בת אשר מכל בנות ישראל שעבדו בהם עבודת פרך אבל משירדה שרה למצרים יש ליישב דהאי רחיים לשון נקיי' היא שנתפסת לזנות כמו ויהי טוחן בבית האסורים דשמשון (סוטה דף ע"א) וכמו לא יחבול רחים ורכב עפ"י פי' תרגום ירושלמי (לא יאסרון חתנים וכלתין), ואפשר גם בכור השפחה בבית הרחיים לשון נקיי' בכור השפחה הניתן בבית זונות והי' זה מדה כנגד מדה על שנתפסה שרה לרחיים נענשו במדה זו שגם בכור שפחת רחיים ממש מת ולשון נופל על לשון וזה פשוט ולא נעלם מזית רענן לפע"ד אלא דהוה קשה ליה מאי צריך למסורת אגדה והלא מקרא מלא שנלקחה שרה לזנות לפרעה ולזה נלע"ד ליישב בהקדים שלא כתבה תורה בלשון נקי' אלא לצדקניות כמו שרה שלא נהנית ואינה אלא הכרחית וכמו שאמרו חז"ל גבי יעל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים ותוס' במס' כתובות דף נ"א ע"ב הקשו למ"ד תחלתו באונס וסופו ברצון אסורה לבעלה איך הותרה שרה ואסתר ותירץ תוס' התם מוחזקת בצדקת טפי וא"כ היינו דאמר מסורת בידינו דשרה נידונית לרחים כי קמי שמיא גליא שלא היתה אצלה אלא בהכרח באונס כרחים בעלמא וע"כ כנה בלשון אחר הרחים כנ"ל ע"כ:

ונבוא אל המכוון בעזה"י ואומר כשם דהך קרא שפחה אשר אחר הרחים שזכות שרה עם כל נשים צדקניות שנגדרו מהערוה בזכות שרה היא שעמדה להם במכות בכורות ה"נ מאי דכתיב בכור השבי אשר בבית הבור לומר ישראל שהיו שבי בבית הבור עד עכשיו בזכותם נלקו בכורי שבי בבית הבור שבמצרים, וכן אחז"ל שיצאו בזכות עצמם בזכות האמונה אלא שזה סתירה למעלה אמרנו בזכות נשים צדקניות וכאן אמרינן בזכות האמונה אלא שניהם אמת מתחלה לא הי' להם שום זכות והסתיר ה' פניו ובזכות הצדקניות וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים ושם בפ' שמות אמר בכור שפחה אשר אחר הרחים אך כשהגיע זמן גאולה ולא הי' ביד האנשים שום מצוה להגאל (בזכות המצוה) נתן להם הקב"ה פסח ומילה ואז האמינו ונוסף להם זכות עצמם והאמונה ע"כ בשעת מעשה כתיב בכור השבי אשר בבית הבור:

אחכז"ל חמץ במשהו (פסחים דף ל' ע"א) והטעם הואיל שהוא בכרת ולא בדילי אינשי מניה ואמרו הקדמונים רמז לדבר כי בין מצה לחמץ אינינו אלא משהו כי בין

חית דחמץ לה' דמצה ליכא אלא משהו ואומר אני דהאי' משהו היינו כחוט השערה דיצה"ר נדמה כחוט השערה ואע"ג שאינינו אלא כשערה מ"מ יש ביניהם שלשה כי ה' מספרו חמשה וחי"ת מספרו שמנה ואלו השלשה שמספר חי"ת יתירה על ה' היינו הקנאה והתאוה והכבוד דאית בהו כרת דהרי מוציאין אדם מן העולם ובעו"ה לא בדילי אינשי מיניה:

שבת הגדול הארכתי דראוי לקרותו גדול דהרי יציאת מצרים מורה על שבת כמ"ש רמב"ן בעשרת הדברות שבואתחנן עיין שם נמצא בשעה שדורשים ביציאת מצרים מחזיקים שבת ונקרא גדול ע"ד שפירשתי איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' ע"ד הפשוט יפורש סיפא דקרא את שבתותי תשמרו היינו שישמרו ב' שבתות אז אני ה' (שמיד נגאלין כדאיתא שבת קי"ח ע"ב רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי אמר אלמלי משמרים ישראל שני שבתות כהלכתן מיד הן נגאלין דכתיב לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתרי' והביאותים אל הר קדשי) שאין אומה ולשון יכולה לשלוט בכם כמו שדרשו חז"ל פ"ק דמגילה (דף י"א ע"א) אני ה' אלקיכם לעתיד לבא דאין כל אומה ולשון שולטת בהם וגם אחז"ל אלמלי שמרו שבת ראשונה אין אומה ולשון יכולה לשלוט ומכיון שחללו שבת במן מיד ויבא עמלק (שבת דף קי"ח ע"א) אמנם תלה זה באיש אמו ואביו תיראו י"ל עפ"י פסיקתא דפ' החדש שם נאמר אמר הקב"ה אביו של עשו קראו גדול ויקרא אל עשו בנו הגדול אמו קראתו גדול בגדי עשו בנה הגדול ואני אומר קטן נתתיך בגוים - ולפום תורא טבחא דכתיב זבח לי בבצרה וטבח גדול בארץ אדום עיין שם נמצא אם עשו שולט חלילה היינו כשאין משמרים שבת הרי הוא גדול כמו שקראו אביו ואמו והיינו אמו ואביו תיראו שיש לירא מיצחק ורבקה אבינו ואמנו שקראוהו גדול ע"כ את שבתותי תשמורו שמרו ב' שבתות ואז אני ה' שקראתיו קטן מכין לו טבח גדול והיות חזוק שבת ע"י יציאת מצרים נקרא שבת הגדול להכין מטבח גדול בארץ אדום לפום טבחא:

אראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה וכו' נראה משום דאיהו אמר יכולני לפטור כל העולם כלו מדין תפלה כדכתיב ושכורת ולא מיין ושכור פטור ואסור להתפלל כן

אחז"ל במס' עירובין (דף ס"ה ע"א) ור"א אשכנזי ז"ל כתב יציאת מצרים בלילות ר"ל בגלות הדומה ללילה ומשו"ה לא רצו לקבל ממנו כיון שהוא דן את כל העולם כשיכורים מחמת צרות הגלות ופוטרם איך יחייבם בסיפור י"מ בגלות ואמנם י"ל למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים על דרך זכרה ירושלים ימי עני' ומרודיה כל מחמדי' אשר הי' לה מימי קדם ה"נ תזכור יום צאתך מארץ מצרים לזכור ימי מחמדי' משה ירענו ואהרן ינחנו בצאתי ממצרים ועתה אויבנו פלילים בעו"ה והארכתי בזה:

אף אתה הקהה את שיניו כתיב אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהנה עינינו רואות כי האבות אעפ"י שלא סרו מדבר ה' ועושים כל מצותיהן מצות אנשים מלומדה אבל אין שומעים ולא לומדים ולא ישמע על פיהם שום דבר תורה או מוסר ואינו מקבל פני שום מורה תורה והבנים שאינם רואים ושומעים מאבותיהם שם שמים שגור בפיהם ולא ראו ליקח מוסר להם נחשב מעשי אבותיהם שגעון ושטות ששומרים שבת ומניחים תפילין ואינם אוכלין נבילות ע"כ יוצאים מכלל ישראל ואין להאשימם כי אבותיהם אכלו האפיקרסת כבסר שלא נגמר פרי המינות אצלם עדיין ובניהם מקהה שיניהם והיינו דמרמז בעל הגדה לאבי הרשע שבנו יושב על שולחנו וכופר בעיקר (וזה לפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה פי' גם אתה אביו ונדרש לפניו ולאחריו אם לא אכלת בסר לא הוקהה שיניו של זה:

כהא לחמא עניא, אומר שני דברים בגלות אכלנו לחמא עניא הוא גלות הגוף די אכלו בארעא דמצרים ערות הארץ היא גלות הנשמה ועתה גם כי גולים אנחנו אבל דין גלות הגוף אין דומה ללחמא עני' דמאז דהרי כל דכפין ייתי וייכל עמנו ואין עניא הלז דומה לעניא דאז ואין גלות הנשמה דומה לארעא דמצרים מקום הטומאה אלא אדרבא כל דצריך ייתי ויפסח ונספר לו ענייני פסח ונחזק אמונתינו וכשם שאנו נושעים במקצת עכ"פ בין בגוף בין בנשמה כך נייחל השתא הכא בארצות אחרות לשנה הבאה בארעא דישראל בארץ שלנו זה נגד הגוף ונגד הנשמה אמר השתא עבדי עבדים להי' עובדים ה' בבחינת עבדים ולא כבנים העובדים מרצונם וחפצם לשנה הבאה נזכה לעבוד ה' כבני חורין העובדים כאשר פירשנו במקום אחר פסוק ואשבור

מוטות עולכם היינו עול תורה שלא תהי' כעול עליהם התורה והמצות אלא ואולך אתכם קוממיות לטייל עמכם בג"ע ולעבדו באהבה אמן:

צו את אהרן ברש"י כל מקום שנאמר בו צו הוא מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס ועיין ברמב"ן יש לפרש דחז"ל אמרו כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה שנאמר וזאת תורת העולה ויש לדקדק אם כן דהקרא מיירי בעוסק בפרשת עולה ואין זה שייך דווקא גבי אהרן ובניו ולמה פרט כאן אהרן ובניו ויש ליישב שכוונת הפסוק שאהרן ובניו שהמה המורי התורה הם יודיעו זאת לישראל דהעוסק בפ' עולה הוא כאלו הקריב עולה ועי"ז הפרשה הזאת היא מיד ולדורות אפילו בזמן הזה שאין בהמ"ק קיים ובזה יש לפרש הקרא צו את אהרן ואת בניו לאמור שיאמרו ושילמדו ויפרסמו זאת תורת העולה שכל העוסק בפ' עולה כאלו הקריב עולה ובזה מובן דברי ר"ש דאצל ישראל לימוד הזה הוא לרווחה שלהם שבעסק פ' עולה די להם כאלו הקריבו העולה אבל לכהנים יש בלימודן של ישראל פסידא שלא יקריבו ישראל ע"י שילמדו פרשיות של הקרבנות לאעולה ולא שאר הקרבנות ולא יהא להם חלקם המגיע להם מהקרבנות ויש בו חשש חסרון כיס ולכך קאמר אצלם צו במקום שיש חסרון כיס לכהנים דהיינו שיזרזו להם אעפ"י שמגיע להם חסרון כיס במה שילמדו ישראל פ' עולה אעפ"כ יאמרו הכהנים להם לישראל דבר זה וזה לאמור:

צו ברש"י איתא אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אר"ש ביותר הי' צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס ואיתא ברמב"ן בשם ספרי שם דר"ש חולק ומקשה על ת"ק דביותר וכו' יל"ד איזה חסרון כיס שייך גבי הקרבנות הלא בהקרבנות הנאמרים בפרשת ויקרא מיירי בקרבנות הבאים בנדבה ובהם לא שייך חסרון כיס דמי שלא ירצה אין צריך להתנדב וחטאות ואשמות המה אינם צריכים זירוז שהרי אין ממשכנין עליהם דכל אדם ניחא לי' דתהוי לי' כפרה (עיין רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות) ואי בקרבנות הנאמרים בפרשת פנחס שהמה קרבנות של צבור הלא התם נאמר "צו" את בני ישראל את קרבני לחמי (דקאי על כל הקרבנות הנאמרים שם דכל שאר הפרשיות שם מתחילין בוי"ו דמוסיף על ענין ראשון וקאי אדלעיל) ונ"ל לומר דפרשת פרה

אדומה דדמיה מרובים והיא לשעה ולדורות בזה הו"ל צו לזרז ומיהו י"ל כיון שניקחת מתרומת הלשכה אין כאן חסרון כיס דבלאו"ה נתנו כבר כל אחד ואחד מחצית שקל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ללשכה (ותמיה לי אם כן למה נאמר בפ' פינחס בקרבנות ציבור צו הלא המה באים ג"כ מתרומת הלשכה) אך זה לפי מה דקיי"ל פרה קדשי מזבח אך ר"ש לשיטתו ס"ל פרה קדשי בדק הבית היא ואינה ניקחת מתרומת הלשכה ולפעמים גובין לה מתחלה מהצבור ליקח פרה ע"כ ר"ש לשיטתו יפה הקשה אי ס"ד צו מורה זירוז ביותר הי' צריך לזרז בפרשת פרה אדומה שיש חסרון כיס:

צו את אהרן ברש"י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר הי' צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס כבר כתבנו דמה שבא לפרקים לא בעי זרוז דממילא חביבה על האדם וזה ששנינו יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבע"י ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ורק בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך כדי שיהי' דבר חדש בלב הבן אבל אצל גדולי ישראל בכל יום יהי' בעיניך כאלו היום יצאת ממצרים כדכתיב זכור את היום "הזה" אשר יצאת ממצרים וכאלו היום עמדת לפני ה' אלקיך בחורב בהר סיני לקבל התורה (וכדאיתא ברש"י בפסוק ביום הזה באו מדבר סיני) וצריך זרוז שלא יהא כדיוטגמא ישנה (כדאיתא במדרש ילקוט פ' ואתחנן רמ"ז תת"ם אשר אנכי מצוך היום שלא יהא בעינך כדיוטגמא ישנה שאין הכל סופגין אותו אלא כחדשה שיהא הכל רצין לקראתה) וזה הוא שאלת בן החכם ותשובתינו אליו החכם שואל שני דברים אחד מה העדות והחוקים כפשוטו ושנית אשר צוה ה' אלקינו אתכם צוה דייקא צו לשון זירוז (כדאיתא ברש"י) שזירז אתכם מה צורך לזרז לבעלי מדע כמותכם והתשובה על ראשון ראשין עבדים היינו וכו' ועל השנית ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה פי' שצונו בזירוז על שנעשה כל הימים זה אחר זה בתמידות ויהי' לחיותינו בחיות (יעוין ברכות דף נ"א ע"א ברש"י בד"ה חי שחי בלע"ז פריש) וזריזות כיום הזה כאלו היום נצטוינו והיינו תשובת בעל הגדה

לבן החכם אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן שטעם סיפור הלילה הזה תשאר בפינו ומחשבותינו כל השנה כולה בכל יום ויום כאלו היום יצאנו ולזה צריך זירוז:

אמנם יש לדקדק בפרשה זו נהי שמיירי מעולת תמיד שמקריבין בכל יום ויום מ"מ מ"ט כתב הזירוז אצל תרומת הדשן ולא אצל העולה עצמה לזה בא ר"ש לפרש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס כי העולה וקטורת מעשרים כדכתיב ישימו קטורה באפך זה קטורת וכליל על מזבחך זה עולה ברך ה' חילו אלא שהקטורת מעשיר טפי כיון דלא שכיח כמו עולה כמשאחז"ל אבל מי שזכה בתה"ד באותו יום שזכה מפסיד זכותו בעולה וקטורת (שאינו עומד עוד לפייס כמובא במתני' יומא דף כ"ב ע"א) א"כ יש כאן חסרון כיס ע"כ צריך זירוז טפי ולהנוסחא (יעוין ברמב"ן בשם ספרא) דר"ש פליג ומקשה את"ק י"ל הכי קשיא ליה לר"ש יותר הי' צריך לזרז בחטאת מבעולה דרוב חטאות שבכל יום ויום המה קיני יולדת שאמרו חז"ל עליהם כהנים זריזים ואין ב"ד של כהנים עומדין עד שיכלו כל מעות שבשופר והחטאות האלו המה בן יונה שלא הגיע לציהוב (כדאיתא במתניתן סוף פרק שני חולין תחלת הציהוב פסול בזה ובזה בבן יונה לפי שכבר נתגדל יותר מדאי והתורה אמרה בן יונה כשהוא קטן) ובשרו אינה שוה פרוטה לאכילה וצריך לשבר אחר הבישול כלי חרס שבשל בו (כדכתיב גבי חטאת וכלי חרס אשר תבשל בו ישבר) ששוה כמה פרוטות בזה הי' צריך לזרז אך ר"ש לשיטתו דס"ל בזבחים דף צ"ד ע"ב דאין קדשים קלים צריכים מריקה ושטיפה ומכ"ש שבירת כלי חרס (וא"כ לר"ש הי' יותר חסרון כיס בחטאות אלו יותר משאר כל הקרבנות וקשה למה לא נקט גבי חטאת לשון צו לכן חולק ר"ש) משא"כ לת"ק הפרשה מיירי מכל הקרבנות ששוה בשרם הרבה ואין כאן חסרון כיס (שמרויח יותר באכילת הקרבן מהפסד בשבירת הכלים):

צו את אהרן במדרש רבה פרשה ז' איתא רבי מנא דשאב ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי מתחלת הספר ע"כ כתיב וזרקו בני אהרן וערכו בני אהרן אמר משה לפני הקב"ה הבור שנאוי ומימיה חביבין חלקת כבוד לעצים בשביל בניהם דתנינין כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית ומשל גפן ואי אתה חולק כבוד לאהרן וכו' אמר הקב"ה חייך בשבילך אני מקרבו ולא עוד שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלים

צו את אהרן ואת בניו לאמר ויש לומר עוד שהי' זה לאהרן שלא נזכר עד כאן לשבח ולא מפני חטא עגל כי דרשו חז"ל (מועד קטן דף ח' ע"ב) דמצוה שאפשר לקיים ע"י אחרים ת"ת עדיף ע"ז נאמר כל חפצים לא ישוו בה אפילו חפצי שמים משא"כ במצוה שא"א לקיים ע"י אחרים עליה נאמר כל חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמים ישוו בה עיין מג"א סימן תמ"ד והנה אהרן תורת אמת היתה בפיהו (כאשר העיד עליו מלאכי הנביא תורת אמת היתה בפיהו) לא רצה הקב"ה להזכיר אהרן במעשה קרבנות כי טוב לו שילמוד תורת אמת כי תורתו חביבה לפני הקב"ה ובניו יעשו העבודה (כמו שאמר הקב"ה לדוד המלך טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח שבת דף ל' ע"א) משא"כ בהרמת הדשן שכתב חובת הלבבות שיש מכאן רמז מוסר שאין גבהות לפני הקב"ה שהכהן צריך ללבוש בגדי כהונה ולהוציא הדשן א"כ עדיף אם עושה זה כה"ג להראות הכניעה הזה (וכל שגדול יותר צריך להראות כניעה יותר כדאיתא גמרא ברכות דף ל"ד ע"א א"ר שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא הדיוט שוחה כמו שאמרנו כה"ג בסוף כל ברכה והמלך תחלת ברכה וסוף כל ברכה ברש"י שם כל מה שגדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו) ולהראות כניעה זו א"א לקיים ע"י אחרים ולכן כתיב כאן אהרן דוקא ובזה מיושב הקושיא על הגמרא סוף פרק קמא דמגילה גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות דאלו מעיקרא קא חשיב למרדכי בתר ד' ולבסוף בתר ה' דמעיקרא כתיב וכו' שאחר שעלה לגדולה ירד ממדריגתו להמנות בתר ה' ותמה הטו"ז כי פקוח נפש דוחה הכל והאיך שייך לומר שת"ת גדול יותר מהצלת נפשות אבל הדבר כך הוא ואמר שבודאי מי שבא לידו הצלת נפשות אין רשאי להתעצל בה ולילך ללמוד תורה רק להיות זריז וכל המאחר אפילו רגע כאלו שופך דם אבל יען שהקב"ה הזמין לו טרדה דמצוה זה ולא לאחר א"כ ש"מ אין תורתו חביבה לפניו כל כך ולכן בחר בו כמובן:

היא העולה במדרש כל המגביה עצמו הקב"ה משפילו שנאמר זאת תורת העולה היא ואם חזר והשפיל עצמו הקב"ה מגביהו שנאמר היא העולה עכ"ל הנה בתיבות היא העולה הנגינה מונח רביע נגינה מחברת שמחבר שני התיבות יחד דרמז בזה דבאמת

מי שאין בו שום מעלה ומדה טובה כלל ואין בו במה להתגאות זה לא ישובח במה שאין לו מדת גאוה כי על מה יתגאה כי דל וריק הוא מכל מדה טובה ודל גאה הקב"ה שונא אותו אבל אם יש בו מעלות אשר יוכל להתגאות בהם ולא יתגאה אדרבה ינהג עצמו בשפלות ובעניוות ובסבלנות ויש לו במה להתגאות בזה יתהלל המתהלל וכל מה שרבו וגדלו מעלותיו ומדותיו לעומת זה שבח הוא לו ענוותו וסבלנותו הגדולה ובזה יש לפרש א"ר יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם באותו מקום עצמו אתה מוצא ענוותנותו כי לפי הגדולה העניוות יחשב באמת וזה רמז היא העולה היא בבחינת היא יהי' העולה מי שהוא עולה במעלות ובמדות רמות ונשגבות גם הוא יהי' בבחינת היא ולא רק מי שהוא דל שאין לו במה להתגאות שהוא לא יתגאה אלא גם מי שיש לו במה להתגאות גם הוא ישפיל עצמו להיות בבחינת היא וכן מצינו גבי מרדכי היהודי שהי' יושב בשער המלך והי' שר צבאו של אחשורוש וכדאיתא בילקוט שמעוני ובארוכה במנות הלוי שמרדכי והמן שניהם היו שרי צבאות של אחשורוש שניהם שוין בגדולה ואעפ"כ הי' מתנהג עצמו בשפלות ובעניוות כדאיתא במדרש שהמן הי' קורא למרדכי בכיין הדין שלא הי' מתגאה רק התנהגותו הי' בשפלות ובעניוות ולא הי' כבודו של המן לנקום נקמתו באיש פשוט נבזה ונמס בעיניו כדרך בני שחץ שנבזה בעיניהם מי שהוא בעניוות ינהג וככתוב ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו:

עד"ז יש לרמז עוד שידוע כי להתנהג במדת עניוות ושפלות טוב רק נגד בני אדם הכשרים ובדבר שאינו נוגע לקיום התורה והמצוה אבל במה שנוגע לקיום הדת והרמת קרן התורה ונגד רשעים לא ישפיל עצמו לפניהם כי זה חורבן הדת וביזוי התורה והיראה כמו שאמר שלמה המלך ע"ה מקור משחת צדיק מט לפני רשע לכן צריך גבר חכם בעוז של תורה להתנהג בשניהם יחד להיות עניו באמת בינו לבין עצמו ובין אנשים כשירים ויראים ולהתגאות ולהתעלות להתנהג ברמה נגד הרשעים הפוקרים וזה שאמר היא העולה יחד יהי' בבחינת היא היינו עניוות ובבחינת העולה היינו להתגאות ולהתעלות וזה מרמז הנגינה מונח רביע שמחבר שני אלו יחד להיות לו שני מדות אלו יחד שפלות והתעלות שיהא בבחינת היא היינו עניוות וסבלנות

ושפלות ובבחינת העולה היינו להתגאות ולהתעלות נגד הרשעים מהרסי מחריבי התורה וכמו שהי' מרדכי עניו ושפל ברך אבל בדרכי ה' להשתחות להמן הרשע לא קם ולא זע ממנו וגבה לבו ובזה הי' מרדכי בדורו כמשה בדורו (כדאיתא במד"ר) כי כן הי' משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה אבל בדרכי השם הי' עומד ומתחזק נגד הפושעים להרים קרן התורה והיראה:

ועד"ז יש ליתן טעם למה בחג השבועות מקטירין שתי הלחם חמץ ובכל השנה אסרה תורה להקטיר כדכתיב כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו הנה טוב לת"ח שיהי' מתנהג תמיד ברמים דרך גדולה ועושר למען יהא מכובד בעיני הבריות ויהא כבוד התורה ודבריו נשמעים לכן צותה התורה והכהן הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו כי כן דרך טבע בני אדם כי העשיר המנהיג ברחבה ובגדלות מכובד בעיניהם ודבריו נשמעים ממנו להם אבל בכל זה יהא כוונתו רק לש"ש לכבוד התורה ולהשיב רבים מעון (כאשר מבואר בארוכה בתו"מ שמות דף נ"ב ע"א בד"ה ועשו ארון יעוין שם) אבל אם יצר סוכן בו שממנו יורגל במדת הגדלות והרגל נעשה טבע שני ויקנה מדת הגאוה באמת אזי טוב להרחיקו כמו שאיתא באגרת הרמב"ם (הובא בתו"מ בראשית פ' נח בד"ה נח איש צדיק יעוין שם ובמגן אברהם סימן א' ס"ק ב' שם במחהש"ק וז"ל מפני שמדת העזות מגונה מאוד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת השי"ת כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו ית"ש עכ"ל) ואז רק לעתים רחוקים להכרח גדול יתנהג במדה זו ולא יקנה קנין בנפשו מדה הרעה הגאוה וידוע מצה רומז על מדת עניוות שאינו נתפח ואינו עולה מעלה אבל חמץ מרמז על גאה וגאון שנחמץ ונתפח ועולה מעלה מעלה וזה מרומז יפה בשבועות מתן תורה שהוא חירות ממלאך המות כמו שדרשו חז"ל בפסוק אני אמרתי אלקים אתם שפסקו וגו' זוהמתן ויצר הרע שלהם (גמרא ע"ז דף ד') ואין לך בן חורין מיצה"ר אלא מי שעוסק בתורה (וכדאיתא בקידושין ל' ע"ב) כל זמן שרטי' זו על מכתך אכול מה שהנאתך וכו' ואין אתה מתייירא וכו' כך אמר הקב"ה לישראל בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין ואם אתם עוסקין בה אין אתה נמסרים בידו) לכן מקריבים חמץ על דרך ויגבה לבו בדרכי השם שיוכל להתגאות ואין לחשוש שיהי' לו פני' שלא לש"ש

או לקנות קנין רע חלילה בנפשו כי כולו טוב משא"כ בשאר ימות השנה אז יתנהג בעניוות ובשיפלות עד יזכה לקבלת התורה באמת ואז יתנהג בה לטוב (משמ"מ):

ואש המזבח תוקד בו וכו' וביער עליה הכהן עצים בבקר בבקר פי' אש של מעלה תוקד "בו" בו בלב כל איש מישראל כי תוכו קדוש ואש להבת ה' יוקדת בו וע"כ וביער עליה הכהן הוא הנביא או מוכיח הדור שהמה בבחינת כהנים כדאיתא ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט' שכל אחד יכול להיות בבחינת כהן וכמו שכתוב בשמואל ב' סימן ט' פסוק י"ח ובני דוד כהנים היו ובער עלי' עצים בבקר בבקר יעיר אוזן בלימודים וערך עלי' העולה למעלה מצות שבין אדם למקום והקטיר עלי' חלבי השלמים שלום (היינו מצות שבין אדם לחבירו) ועי"ז אש תמיד תוקד על מזבח ה' לא תכבה כי לא אלמן ישראל ולא תכבה אש תורה:

היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ואש המזבח תוקד בו ולבש הכהן וכו' והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה וכו' יען העולה מכפרת על הרהור הלב והרהור בלילה על משכבו וכאור הבקור יעשנו (הושע סימן ז' פסוק ו' כל הלילה ישן אופיהם בקר הוא בוער כאש להבה וברש"י שם דקאי על יצה"ר) ובצדיקים כתיב חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך שהוא חושב מחשבות דרכיו (וזה הכוונה דרכי היינו דרכי של עצמי שהם עניני עולם הזה) בעולם הזה לבתי טרטיאות אנו הולכים ואשיבה רגלי אל עדותיך לבתי כנסיות ובהמ"ד כדאיתא ברבה ר"פ בחוקותי ע"כ העולה על מוקדה על המזבח עד הבקר שאז אדם שוכב וחושב לבתי טרטיאות אשכים להלוך ואש הקודש של מזבח תוקד בו ויהפכנו לקודש ויבא הכהן יצרו הטוב ולבש בגדי קודש ודשן מחשבותיו ישים אצל המזבח ושם נבלע במקומו הדשן הרמז בזה שישתקע הדבר ולא יאמר:

לא תאפה חמץ מ"ט חלקם נתתי אותם מאשי רמז לנו כי הי' ראוי לחלק הכהנים יאפה חמץ כי א"א לעה"ז בלי תערובות קצת שאור שבעיסה שלבטלו לגמרי אי אפשר (כמבואר במס' יומא דף ס"ט ע"ב) משום הכי מביאים ביום מתן תורה שתי לחם של חמץ לומר שאעפ"י שקבלנו התורה מ"מ לא ניתן למלאכי השרת כ"א לבעלי שאור שבעיסה אך על המזבח לא יעלה כי במקום קודש עליון לא יעלה ויגיע ח"ו וא"כ הי'

ראוי שחלק הכהנים יעשה חמץ אלא שאין להם חלק מצד עצמם אלא משלחן גבוה ובשלחן גבוה ליכא חמץ והיינו לא תאפה חמץ כי אינו חלקם ממש אלא חלקם נתתי אותם מאישי משלחן גבוה והיינו דאמרינן מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בציקם של אבותנו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממהקב"ה וגאלם ולא אמר לשון קרא דמייתי לא הספיק להחמיץ עד שגורשו ממצרים אלא שרצה לתרץ שאלת קרבן שבכל הלילות שמקריבים קרבן תודה אנו אוכלים חמץ ומצה כי לחמי תודה באים חמץ ומצה והלילה הזה שהוא קרבן פסח תודה (פי' שהוא בא קרבן תודה כמו שכתוב זבח פסח הוא וכו' על שפסח וכו' ואת בתינו הציל ומצה טפל לפסח לאכול עמו כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו) כלו מצה ולא לחם חמץ עמו ועל זה משיב מפני שנגלה עליהם ממהקב"ה וגאלם ובשלחן גבוה לא שייך חמץ כנ"ל:

זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת וגו' שלהי מנחות אמר רבא לעולה לא עולה ולא חטאת מי שעוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא חטאת וגו' ע"ש דפליג על ר"ל דאמר כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה אלא שאינו צריך לא עולה ולא חטאת וגו' וי"ל הא בריש הפרשה כתיב זאת תורת העולה ולא נאמר לעולה ודרשו מיני' כאלו הקריב עולה ולא דרשו בזה שאין צריך עולה אלא רק כאלו הקריב ומ"מ עולה טוב מיני' והכא אמר שא"צ שום קרבן וי"ל דהנה יש לחלק בין העוסק בתורה כדי לידע ההלכות היאך לקיים המצוה אז הלימוד רק הכשר מצוה ולא עדיף מהמצוה גופא ואין זה לשמה של תורה ממש אך העוסקים בה לשמה ממש שכבר בקיאים בכל המצות והלכותיהם וגם אינם עוסקין בפ' עולה הואיל וצריכים עולה ובהמ"ק אינו קיים ואין זה כוונתם רק עוסקים בה לחבת התורה להיות עמלים בה ומעיינים בה ומחדשים בה זו התורה החשובה יותר מעולה וכל הקרבנות (וזה זאת התורה שעוסק בתורה לעולה הגם שאינו צריך עולה וגם אין למודו כדי לידע איך להקריבה) אבל בריש הפרשה דכתיב זאת תורת העולה שמיירי שעוסק בתורה של עולה (כדמשמע לשון הקרא זאת תורת העולה) במקום עולה זה אינינו אלא כאלו הקריב ולא קרבן ממש והבן זה כי הוא אמת לפע"ד:

והנה מסיים (בפסוק זה של זאת התורה לעולה) אשר צוה ה' אל משה בהר סיני ביום צוותו את בני ישראל להקריב קרבניהם לה' במדבר סיני לא אאריך בדיקדוקים בילקוט איתא דרשת חז"ל לה' לרבות בכור ומעשר ופסח ר"ל בשעה שבאו הטמאים לנפש האדם ואמרו למשה למה נגרע להקריב את קרבן ה' במועדו השיב להם מרע"ה לכו ועסקו בתורה ולא תהיו צריכים להקריב קרבן פסח כדכתיב כאן לא עולה ולא מנחה ולה' לרבות פסח וזהו אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צוותו את בני ישראל להקריב קרבניהם לה' (שהוא מרבה ע"כ פסח) היינו במדבר סיני שהוא פסח מדבר לה' אז אמר להם זאת התורה שקולה כפסח ונ"ל משו"ה אמרו למשה למה נגרע להקריב קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל בתוך בני ישראל הוא מיותר פשיטא שהם בתוך בני ישראל אבל באו בטענה עצומה נהי שאין אנו צריכים פסח כי התורה שקולה יותר מ"מ כיון שפסח בא בכנופיא בכניסת כל ישראל קהל ועדה א"כ צריך לימוד התורה גם כן שתהי' ג"כ ת"ת של רבים בכנופיא וזה א"א להם כי במועדו בשעת הקרבת פסחים שכל ישראל עוסקים בפסחיהם והם יעסקו בתורה בבדידות על כן א"א שתחשב כפסח על כן במועדו בתוך בני ישראל דייקא:

זאת התורה לעולה ולמנחה אמרו חכז"ל דמי שעוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה וכו' ועפ"ז יתפרש המדרש פ' תצוה קח את אהרן ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לקדשו לכהנו לו כשאמר לי' הקב"ה כך הרע למשה אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי' לך יתפרש שהרע למשה על שלא זכה הוא לשרת עבודת הקודש במקדש כמו אהרן ובניו והשיב לו הקב"ה כי העוסק בתורה אינו צריך לעולה כי מי שעוסק בתורה לשמה ברבים הוא יותר מעבודה בבית המקדש ולכך לא ניתן העבודה למשה בכדי שלא יתבטל ע"י העבודה מתורה לשמה ברבים ותורה שלי היתה ונתתיה לך שתלמוד ותעיין בו וחביב יותר מעבודת אהרן (ומדוקדק ונתתיה לך לך דייקא שפלפול התורה ניתן רק למשה לבדו והוא בטוב עין נתנה לישראל כדאיתא במסכ' נדרים דף ל"ו ע"א) (מש"מ):

זה קרבן אהרן ובניו במדרש רבה זש"ה כי אלקי' שופט זה ישפיל וזה ירים ע"י זה הושפל אהרן ויצא העגל הזה וע"י זה הוגבה אהרן זה קרבן אהרן ובניו והוא תמוה מה

הרמז בתיבת זה ועוד שם במדרש חביב קרבנו של אהרן כקרבן נשיאים כתיב זה קרבן אהרן וכתיב זה קרבן נחשון ותמוה מאי אולמי דקרבן נשיאים מקרבן אהרן דתולה זה בזה הנה נסחות הרמב"ם וכל הראשונים הא לחמא עניא וכתב מג"א בשם מהרי"ב יש אומרים כהא משמע שאינו אותו הלחם ממש, וליתא דהכוונה דוגמת אותו הלחם כדכתיב למען יראו את הלחם אשר האכלתי אותם בצאתם ממצרים ומג"א דחה התם נשאר צנצנת מאותו הזמן ע"ש והנה לא מצינו ברוב התורה "זה" כ"א שהוא אותו הדבר ממש וע"כ נדחקו חז"ל החודש הזה כזה ראה וקדש זה יתנו הראה לו מטבע של אש אך זה קרבן אהרן ובניו לא שייך כן וי"ל עפ"י מ"ש בצפנת פענח זאת תורת העולה היא העולה שאין הקרבן עצמו עיקר הכוונה אלא הרמז שמרמז על התורה שאדם עוסק והיינו זאת תורת העולה היא עיקר העולה הפרשה והקריאה והכוונה היא עצמה העולה - וכן י"ל זה קרבן אהרן שהפרשה והעסק היא בעצמה קרבן אהרן והעוסק בה הרי הוא מקריב קרבן אהרן וכן תקנו בסידורים לומר פ' חביתים בכל יום בזמן הזה והנה פ' נשיאים שנכפלה בתורה י"ב פעמים ולא נכפלה אלא לקרות להגות בהם י"ב פעמים כיחביב קריאתו לפני הקב"ה ה"ה חביב קריאת קרבן אהרן ובניו לפני הקב"ה והיינו כוונת המדרש חביב קרבן אהרן כקרבן נשיאים שנכפלה י"ב פעמים והנה אחז"ל במס' מגלה לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו שמתוך תשובה שהשיב אהרן למשה ואשליכהו באש ויצא העגל הזה פקרו המינים ע"ש וקשה מה לשון שיהי' נזהר הלא באמת השיב שלא כדין אבל האמת לא נתכוון אהרן על העגל הנוכחי של זהב שיצא בהשלכת האש אלא כוונתו על כוונת ומחשבת המשתחוים לו והוא נתכוון לה' כמ"ש הרמב"ן ושארי מפרשים ואין להאריך בזה אבל מסתימת לשונו העגל הזה משמע הנוכחי ופקרו המינים וע"כ לכבודו של אהרן אמר הקב"ה ז'ה' קרבן אהרן שאין כוונתו על קרבן הנוכחי כי לא הי' בידו חביתים אלא על תוך כוונתו של חביתים ה"נ העגל הזה כוונת מחשבת העגל נמצא שפיר קאמר ז'ה' ישפיל וזה ירים:

ועד"ז יאמר הא לחמא עניא על אותה הכוונה ממש די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כאשר אבאר אי"ה דבהאי פיסקא משמע דהמצוה הוא זכר לעוני שבמצרים מה דרכן

של עניים ולקמן אמרו מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בציקם להחמיץ עד שנגלה עליהם ממהקב"ה וגאלם וסתר עצמו ותו קשיא לי מ"ט אין יוצאים במצה הנאפת בחמה כמבואר בפסחים ל"ז ע"א והלא אותו עיסה שהוציא ממצרים נאפה בחמה וגם לחם עוני שבמצרים לא ימלט שגם מהנאפה בחמה האכילום ע"כ נ"ל שכזית מצה שאנו אוכלים הוא זכר לאותה מצה שאכלנו במצרים בליל פסח בחפזון ואז האמינו שעתיד הקב"ה להכות בכורים בחצות ונהי' גאולים ולשנה הבאה נהי' בארץ ישראל וגם האמינו ובטחו שמשארותם יספיק לצידה במדבר ובזכות אותה האכילה באמונה שלימה קודם חצות זכו לגאולה במצרים ואותה מצה לא נאפית כ"א בתנור ולא בחמה והיינו כהא לחמא עניא באותה שנה אנו אוכלין גם עתה לומר באמונה לשנה הבאה בא"י וכל דכפין ייתי וייכול ומספיק לנו המעט ע"י ברכת ה' והיינו נמי מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בציקם וכו' פי' שהאמינו אז שלא יספיק בציקם להחמיץ עד שיצאו בחפזון ושייך שפיר הא לחמא על הכוונה ההיא ממש כמו היא העולה:

אם על תודה יקריבנו ויל"ד מ"ט לא הזכיר תודה בפ' ויקרא כשהזכיר כל הקרבנות לבני ישראל ולא הזכירו כ"א בפ' צו כשהזכיר הקרבנות להכהנים ונ"ל כבר כתבתי במקום אחר דההמונים אינם מקריבים תודה אלא אחר שנעשה להם נס שניצולו מצרה "חולי ים יסורים מדבר" ע"כ לבני ישראל לא אמר להם אם על תודה יקריבנו כפותח פיו אם יקרא לך מקרה צרה ותינצל משא"כ הצדיקים כגון כהני ה' מקריבים תודה בכל יום כדאמרינן ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובתיך שבכל עת (נסים נסתרים שנעשו לנו יום ויום ולכן אומרים בכל יום מזמור לתודה) ע"כ בפ' צו שדבר עם הכהנים אמר על תודה יקריבנו וכבר אמר מורי בהפלאה ז"ל בפ' אמור לרצונכם תזבחו לא תמתינו להקריב עד עת צרה אלא לרצונכם תזבחו והארכתי בזה הדבר:

זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח אותו עשירית האפה סולת וכו' מנחה תמיד במדרש רבה פרשה ח' איתא וז"ל אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים וכו' ורבנן פתרין קרא באהרן בלשון זה הושפל ואשליכהו באש ויצא העגל הזה ובלשון זה הוגבה זה קרבן

אהרן עכ"ל יש לפרש דהנה אמרו חז"ל (מגילה דף כ"ה ע"ב) לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו שמתוך תשובה שהשיב אהרן למשה פקרו המינים שנאמר ואשליכהו באש ויצא העגל הזה ברש"י העיזו פניהם לומר שיש ממש בע"ז חלילה ואם כן במה שאמר אהרן ויצא העגל הזה הי' מקום לחשוד לאהרן שגם הוא חלילה נטעה אחר העגל כי במה שעשה אותו יש להתנצל שהי' אונס ומוכרח כי ראה חור בנה של מרים זבוח לפניו שנהרג על שלא רצה לעשותו ועשיית ע"ז הוא רק בל"ת כדאית' ברמב"ם הלכות עכו"ם פרק ג' הלכה ח' ונדחה בפני פקוח נפש ובגדר אאביזרייהו דע"ז אינו כדמשמע מרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב' ליהרג ואל יעבור אביזרייהו אינו אלא מה שהוא אביזרייהו דעבודתו ולא על עשייתה אבל במה שאמר בדברו למשה בינו לבין משה ויצא העגל הזה שמשמע שמעצמו יצא בזה יש מקום לחשדו ח"ו והנה ידוע מה שאיתא במורה טעם להקרבת הקרבנות כדי שלא יטעו עוד בתר ע"ז שהיו רגילים לזבוח ולזרוק דם להם ומקרא מלא הוא בפרשת אחרי ואל פתח אוהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' דם יחשב וכו' למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאום לה' ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זובחים על פני השדה (יעוין ספורנו ויקרא פרשת אחרי סימן י"ז פסוק ז' בארוכה כי השדים הנאותם ונזונים מדם ההוא יעוין שם בפסוק חקת עולם בארוכה) וכתוב בשם ר"ח טעם על הקרבנות להורות לאדם דרכי התשובה יען שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השי"ת כי כאשר יביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף הקרב והכליות שהוא כנגד המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו וכו' יעוין ברמב"ן שם ויקרא סימן א' פסוק ט' בארוכה והכלל למען יחשוב כל מה שעושין להקרבן הזה שחיטה והפשט וניתוח ושריפת אש מן הראוי הי' שיעשה לו וכמו שאמרה הנבואה הנפש החוטאת היא תמות (וכדאיתא במדרש ילקוט תהלים) והקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מקבל תשובה וכפרה חליפתו וברמב"ם במורה נבוכים כתב שא"א לפי טעמו להסביר טעם על ניסוך היין על המזבח ותלמיד אחד השיב לו כדי לייחד את השכל לה' שהיין כנגד השכל וכמו שאחז"ל חמרי וריחני פקחין (גמרא סוף

הוריות) אבל תמוה לפי זה על קומץ המנחה שאין בו טעם שבין לפי טעם הרמב"ם ובין לפי טעם ר"ח אינו מובן כי זה לא היו רגילים להקריב לע"ז רק זבחים ולזרוק דם (וכדאיתא שם בספורנו) וגם להורות דרכי תשובה שהי' ראוי להעשות לו כי זאת איננו בהקמצת המנחה כי רק מנחת חוטא ומנחת סוטה באים על חטא ולמזכרת עון משא"כ כל שאר המנחות שאין באים על חטא כלל ולמ"ד שעולה באה על הרהורי לב כדכתיב והעולה על רוחכם ולמדו מאיוב דכתיב והשכים בבקר והעלה עולות כי אמר אולי חטאו בני וברכו אלקים בלבבם (מד"ר ויקרא פ' ז') י"ל דמשום אולי ברכו אלקים בלבבם משום זה העולה כולה כליל כי בפגם חטא של ברכת אלקים צריך כפרה יותר יען כי אז חטא בכל מעשי עבודתו שאינם לשם הי"ת (כי המברך את השם שהוא הוא מגדף וכופר בעיקר כדאיתא ברמב"ם הלכות עכו"ם פרק ב' הלכה ו' שהמגדף והעובד ע"ז שניהם כופרים בעיקרהם) וצריך תשובה חמורה ולרמז לו זה היא כולה כליל והנה מזה מה שמקריבין מנחה ראיי' מוכחת לרמב"ן שהקרבנות אינם רק סוד עמוק מסודות התורה וסוד ה' ליריאיו והנה בין לטעם הרמב"ם בין לטעם הר"ח מובן למה צוה הקב"ה לישראל שיקריבו הקרבנות אחר מעשה העגל כדי שיחזרו בתשובה ולהפרישם מדרכי ע"ז ובפרט שטעו בעגל וחזרו לדרכי ע"ז מעשה ארץ מצרים מכש"כ שהי' ראוי שקרבן אהרן יהא מעולות וזבחים כי הוא חטא כדמוכיח מה שאמר למשה ויצא העגל הזה ואדרבה חטאו יותר גדול שעל ידי שעשה אותו אהרן הרב שבהם טעו אבתרי' וצריך תשובה גדולה עוד יותר מהם אבל באמת הקב"ה יודע שחלילה לא חטא מאומה במחשבותיו ועל עשיית העגל הי' אונס לכן צוה הקב"ה שיהא זה קרבן אהרן מנחה שאינו להפריש מדרכי ע"ז וגם אינו להורות תשובה רק קרבן אהרן הוא לריח ניחוח וסוד מסודות התורה ומוכח מזה כי אהרן לא חטא לא בדבור ולא במעשה ולא במחשבה רק הוא אהרן קדוש ה' כולו קדוש ודבוק בה' לכן זה יהי' קרבן אהרן מנחה וכולה כליל וזה פירש המדרש בלשון זה הושפל במה שאמר ויצא העגל הזה שיש לחשדו שגם הוא האמין וטעה בו אבל בלשון זה הוגבה זה קרבן אהרן "מנחה" תמיד וכו':

ובזה יש ליתן טעם למה מנחת חינוך של כל כהן וכהן הוא מנחה וכולה כליל לרמז לו וללמדו שטעמי הקרבן המה סודות השי"ת ריח ניחוח ושלא יטעה בתר טעמים אחרים לדרוש טעמא דקרא מצד ספק לכה"פ לחומרא במה שנפקא מיני' לדינא ויבואו עי"ז קדשים לידי פסול לכן ביום חנוכו מרמזין ומלמדין אותו כי אין בו שום טעם נגלה לנו ואין אנו יכולין למדרש טעמא כלל כלל לא רק סוד ה' אשה הוא ריח ניחוח לה' הוא וק"ל (מספר שיר מעון):

קח את אהרן ואת בניו וגו' ואת כל העדה הקהל אל פתח אוהל מועד ברבה פ' זו איתא זש"ה אהבת צדק ותשנא רשע ע"כ משחך אלקי' שמן ששון מחבריך אהבת להצדיק בני ושנאת מלחייבן ע"כ משחך שמן ששון מכל שבט לוי לא נמשח כ"א אהרן ובניו ומפרש משום שאהב להצדיקם בעגל אמר אם יעשו הם יאמרו חג לעגל מחר ע"כ עשהו הוא ואמר חג לה' מחר ועוד אמר מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם ע"ש באריכות ולפע"ד שניהם אחד ואלו ואלו דברי אלקים חיים דביפ"ת הקשה ממ"נ כיון שהי' לבם של ישראל לע"ז מה מהני אהרן באומרו חג לה' מחר ולא משום או"ה שיטעו בכוונת ישראל אדרבא עכשיו נתחלל השם ביותר שיאמרו אהרן קדוש ה' עשה ע"ז ולפע"ד ליישב דידוע ע"י שבירת הלוחות נדונו כבני נח (כדאיתא במדרש פרשה מ"ג משל למלך משהלך לקדש אשה וכו' נטל הסרסור כתובתה וקרעה אמר מוטב שתדון כפנוי' ולא כאשת איש כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה וכו' ע"כ אם כן חזרו להיות פנוים ולא נתקדשו בקדושת ישראל ודינם כמו מקדם דין בני נח) ובני נח אינן מצווים על השיתוף (הובא בש"ע או"ח סימן קנ"ו ברמ"א בשם ר"ת יעוין בדגול מרבבה שם) וישראל היו כוונתם לשתף ש"ש ודבר אחר כמאחז"ל (בסנהדרין דף ס"ג ע"א) אלמלא ויו שבהעלוך לא נשתיירו משונאי ישראל שריד ופליט ולכן הי' מועיל להם שבירת הלוחות לדונם כבני נח אמנם חשש אהרן שיאמרו חג לעגל מחר ונהי שלבם לשם ה' ולא יעשו העגל רק לשיתוף מ"מ או"ה יאמרו שלא עבדו רק לעגל לחוד ויתחלל ש"ש ע"י ישראל ואם גם יוותר להם חטא השיתוף ע"י שידונם כבני נח מ"מ חטא חלול השם לא יכופר להם ע"כ עשאוהו הוא ואמר חג לה' כדי שידעו כל מדשתקו ישראל ש"מ שכוונתם לשמים נמי להסיר

מהם תלונות ח"ה של או"ה אך עי"ז נתחלל השם שיאמר ישראל שגם אהרן כמוהם עבד בשיתוף ויתחייב על ח"ה ואחד מזיד ואחד שוגג בח"ה מ"מ בחר אהרן להציל את ישראל ויתחייב הוא וזהו אהבת להצדיק בני ושנאת להרשיעם כנ"ל ואמר ע"כ משחך אלקים פי' שהקב"ה רצה להוציא חשד הזה מלבן של ישראל ושידעו נאמנה כי לב אהרן הי' שלם עם ה' אלקי' ע"כ כשבחר בשבט לוי על שלא עשו העגל כידוע ובחר באהרן ג"כ והוסיף לו למשחו בשמן המשחה ש"מ ששלו יותר משל הלוים ונמצא עי"ז חזר ונתקדש השם באופן שלא ישאר על אהרן שום חטא מח"ה כלל וא"ש סמיכת המדרש למקרא הזה משום דקשה מ"ט נצטווה להקהל העדה פתח אוהל מועד בלבישת ומשיחת אהרן ובניו ובשגם הוצרך לעשות נס שמחזיק מועט את המרובה כדאי' רש"י ומ"ט לנס זה והא"ש שהוצרך לקדש השם בהקהל כמו שנתחלל בהקהל שנאמר ויקהלו על אהרן ודו"ק:

*ו**תקהל כל העדה פתח אהל מועד** פי' רש"י מועט החזיק המרובה בפ' שמיני כתיב ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' פי' רש"י שלא יחשדוהו שמלבו בדה לבחור באהרן ובניו נראה ההמשך כי הנה הנס הזה שיהא מועט מחזיק את המרובה הוא להורות נתן שאין עבדי ה' צריכים מקום ולא זמן ואין מעצור ולא אמר אדם מעולם צר לי המקום שאלין בירושלים והנה לחשוד את מרע"ה שבחר בקרוביו ובני שבטו זה לא יעלה על הדעת שהרי הפסיד חלקם בארץ ומזונותיהם ופרנסותיהם (ככתוב לא יהי' לכהנים שבט לוי חלק ונחלה עם אחיו וכו') אבל עכשיו שראו מועט מחזיק מרובה להורות כי אין מעצור לה נמצא לא איכפת לכהנים מה שאין להם חלק בארץ ונשאר אך להם גדולה וכבוד ויבואו לחשוד את מרע"ה כי הוא עשה אך מעצמו ואהרן ובניו שמעו ועשו ככל מה שצוה אותם משה כי בדעתם שעל פי ה' צוה כל זה אותם וממילא ימציא הקב"ה להם פרנסתם בריוח על אמונתם הטהורה ע"כ אמר זה הדבר אשר צוה ה' ולא מלבי אני בודה:

ויקח משה מעל כפיהם ויקטר המזבחה פי' רש"י משה שמש כל ז' ימי מילואים בחלוק לבן הקשה הרא"ם מ"ט נטר רש"י עד הכא י"ל הנה מרע"ה בידיו זיכה לאהרן חזה ושוק לעולם כדכתיב בפרשה זאת משחת אהרן ובניו עיין בפנים ולכאורה כיון

שהקטיר השוק הי' לנו לומר שזיכה בידו את השוק למזבח לעולם ולא לאהרן אך פליגי אי יש יד להקדש והקשה תי"ט פ"ו דמעילה הא כהנא שלוח דרחמנא ויש שלוח ויד וחצר להקדש ע"ש ע"כ פי' רש"י משה שימש בחלוק לבן וכ' תוס' פרק אין מעמידין דמזה מוכח שהי' אז דין במה עד יום שמיני למילואים וקי"ל אין כיהון בבמה ולא הי' משה שלוחי' דרחמנא אלא שלוחא של אהרן ובניו וזיכה להם ולא לגבוה למזבח:

ומפתח אוהל מועד לא תצאו ז' ימים עד יום מלואת ימי מלואיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם ופתח אוהל מועד תשבו שבעת ימים יומם ולילה ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו ע"ד רמז כל שבעים שנה לא יצא אדם צדיק מפתח אוהל מועד היינו ממחשבות עבודת ה' עד יום מלואת ימי מלואיכם יום האחרון יום סילוקו שהוא יום מלואת ימי מלואיכם כי ז' ימים ימלא יום האחרון ההוא הוא ימלא ידכם בכל מעשה שבעים שנה כי אז והלך לפניו צדקו של כל השבעים שנה (ועוד שאז באים כל הימים יחד לילך עמו מזה העולם כדכתיב ויקרבו ימי ישראל למות וכדפירשו רבותינו זצ"ל מפרשי התורה שאז חברו כל הימים אשר חי יחד) וכאשר עשה היום הזה כן צוה ה' לעשות לכפר עליכם ופתח אוהל מועד תשבו ז' ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו וגו' פי' כאשר עשה ביום הזה ביום סילוקו מן העולם והלך לפניו צדקו כן צוה ה' למלאכי השרת שיבואו נגדו לומר יבוא שלום ינוחו על משכבותם (כדאיתא בגמרא כתובות דף ק"ד ע"א) לפי כבוד הנכנס יהי' היוצאים נגדו כן צוה ה' לעשות לכפר ביום המיתה שהוא מכפר העוונות (כדאיתא במתניתין סוף מס' יומא) ואמר עוד ופתח אוהל מועד תשבו שבעת ימים יומם ולילה ז' ימים פי' מיום הולדו יהי' כל יום בעיניו כאלו הוא היום בן ע' שנים (ונשלמו שנותיו וכמו שאחז"ל על מתני' שוב יום אחד לפני מיתתך שכל יום יהא בעיניו כיום קודם מותו וכש"כ שישוב היום שמא וכו' שבת דף קנ"ג ע"א) ועד"ז אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה שכל יום הי' בעיניו כיום אחד לפני מיתתו ואותו המחשבה אינו מזיק כי הוא חייך ואורך ימיך ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי חי יחי':

בהפטרה לשבת הגדול כתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו איתא בחגיגה דף ט' ע"ב א"ל בר הי הי להלל מאי דכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו היינו צדיק היינו עובד אלקים היינו רשע היינו לא עבדו א"ל עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמורי' נינהו ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד כתיב מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם הוא לי והנה מחזיר אחר למודו ק"א פעמים אינו שוכח וכתב הרמ"ע כי השכחה היא מהס"ם ס"ם גמטריא מאה ע"כ מאה פעמים ואחד מנצחו והיינו מאויבי תחכמני מצותיך אם תחכמיני יותר מאויבי שהוא הס"ם אז לעולם היא לי בלי שכחה ע"כ ס"ת דהאי קרא בגמטריא ק"א ור"ת של מ'אויבי ת'חכמינו מ'צותיך כ'י מ'ת' מ'ך' שהתמנות שלו על מיתה ועל עוני ומורי בהפלאה כתב ששמו ת'מ'נ'ע' מ'ת' ע'ן' לשון עניות ופה רמזו במ'ת' מ'ך' ונשאר ל'עולם ה'וא ל'י ר"ת בגמטריא ס"ה כגמטריא השם אדנ"י יתי"ש אחר שנתבטל ס"ם ע"י ק"א פעמים כנ"ל:

פסח

ליל התקדש חג הרבה פירושים וחידושים על הגדה כבר נדפסו זה שנים רבות בירושלים ובפני כמה שנים בוויען הבירה בהגדה הנקראת חתן סופר ולא רציתי להדפיס עוד הפעם קחנו משם:

הא לחמא עני' וכו' במצרים חשב פרעה כי הוא מפרנס ישראל משלו, ולא הבין כי כל עשרו וגדלו ושני שובע וליקוט כל הכסף של יוסף הכל בשביל ישראל ולבסוף נטלו ישראל את שלהם ויצאו וינצלו את מצרים, וכן בכל מקום מושבותם הרעבי' ניזונים בשביל כדי שעי"ז ניזונו ישראל מתמציתם, והרעבים הללו חושבי' שישראל ניזונים משלהם עד שלבסוף נעלה למקום קדשנו והיינו כלחם עוני שאכלנו במצרים משל מצרים כל דכפין מהעולם ייתי וייכול משפע של ישראל, וישראל הנצרכים לפסח ורגלי' ייתי ויאכל מהרעבים הללו וחושבם הרעבים הללו שאנו ניכול פסח וכו' משלהם השתא הכא וכו' ואין להאריך במובן:

כל דכפין ייתי וייכול וכו' השתא הכא ר"ל כי לעתיד לבוא כתיב לא יהי' עוד כנעני בבית ה' ודרשו חז"ל (פסחים דף קי"ו) לא יהי' כאן עני (זכרי' סימן י"ד פסוק י"א

וברש"י שם ד"א אין כאן עני) א"כ בטל מצות צדקה ועוד כתיב כולם יודעים את ה' למקטנם ועד גדולם ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ובטל מצות ללמד לאחרים ע"כ כתיב וזכור את בוראך וגו' עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו ימים אשר תאמר אין חפץ בהם ודרשו חז"ל (שבת דף קנ"א ע"ב) היינו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה ופי' רמב"ן שאין בהם חפץ ורצון ובחירה כי כולם מעצמם ומאליהם יעבדו את ה' ע"כ כל דכפין ייתי וייכול כי לשנה הבאה בארעא דישראל ולא נוכל לקיים מצוה לפרנס עניים כי לא יהי' עוד כנעני פי' עני וכל דצריך ייתי ויפסח פי' שצריך שנודיע לו עבודת ה' ופרסום האמונה ייתי ויפסח ונשמיע לו נפלאות ה' לחזק בו יסודי האמונה כי לשנה הבאה כולנו בני חורין העוסקים בתורה (כדתנן באבות אין לך בן חורין אלא שעוסק בתלמוד תורה) וא"א עוד לקיים מצות ללמד לאחרים ע"כ נמהר לעשות בעוד ידינו לעשות:

מה נשתנה כתיב והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת טעם למה אנו עושים הרבה שינוים לעשות היכרא לתנוקות כדי שיראו התנוקות וישאלו (כדאיתא בגמ' פסחים דף קי"ד ע"ב וקט"ו ע"א ובשו"ע או"ח) י"ל משום דכתיב בקרא כמה פעמים והי' כי ישאלך לכן אנו מקפידים שיהא דווקא דרך שאלה ותשובה דכתיב והי' כי ישאלך וכו' ואמרת וכו' אך הקרא גופא טעמא בעי למה הקפיד שיהא דרך שאלה ותשובה דווקא וי"ל כי ידוע שליל הפסח הוא מסוגל לנטוע בלב הבן אמונה הטהורה וקבלת התורה הקדושה ויסוד לזה היא יציאת מצרים והנה דבר שאדם חושק ומתאוה לידע טעמו אז הענין והטעם נכנס וקיים וחרות על לוח לבו יותר משמועת שאר ספורי מעשיות לנן אנו עושים פעולות שיתמיה הבן וישאל ויהא חושק ותואב לידע התשובה ויהא חרות על לוח לבו לעולם לטוב לו כל הימים וק"ל (מש"מ):

שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה הנה אין יוצאים בפסח לשם מצות מצה רק בדבר הבא לידי חימוץ וקשה אדרבא כיון דהזהירה התורה לאכול דוקא מצה יותר טוב הי' לאכול ממין שאינו יכול לבוא בשום אפשרות לידי חימוץ וי"ל ע"פ רמז הנה עבודת המלאכים אינה כמו עבודתינו שאין בהם יצה"ר רק מי שיש בו יצה"ר ומתאוה לכל הדברים ובמה שכובש יצרו לכבודו יתברך שמו לנצח זה הוא העובד

השלם והנה חמץ מרמז על יצה"ר כידוע ומצה על יצה"ט כידוע וזה מה שיכול לבוא לידי חימוץ בזה יוצא ידי מצה דוקא היינו במה ששייך בו יצה"ר החמץ שצריך לזהר ולכבוש שלא יבוא לידי חמוץ ורק יהא מצה בקדושה וזהו עבודה תמה ועבודה חביבה לפני הקב"ה משא"כ אם בטבע ותולדתו כך הוא (מש"מ):

הלילה הזה כולו מרור במדרש איכה רבתי איתא השביעני במרורים בליל פסח הרוני לענה בליל ט"ב פי' כי ירמי' מקונן כי גלות מצרים היתה בפרך ודרשו חז"ל (סוטה דף י"א ע"ב) בפה רך תחילתו מתוק ואח"כ מר כעין מרור שתחלתו מתוק ואח"כ מר (כדאיתא פסחים דף ל' ע"א) מה שאין כן בחרבן בית ראשון הי' מר גם בתחלתו כלענה כי פתאום נלכדה העיר ונחרבה וזה לא עלה על דעתו של ירמי':

הלילה הזה כולו מרור איתא במד"ר איכה על פסוק השבעני במרורים הרוני לענה וז"ל השבעני במרורים זה יו"ט הראשון של פסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלהו הרוני לענהבט"ב מה שהשבעני בליל יו"ט הראשון של פסח הרוני בליל ט' באב לענה הוי ליל יו"ט הראשון של פסח הוא ליל ת"ב עכ"ל והנה גם בהג"ה שו"ע או"ח סימן תע"ו איתא שאוכלין ביצים זכר לאבילות שליל ת"ב חל בליל פסח והוא תמוה מה בכך שחל ליל ת"ב בליל פסח וכי מפני זה צריך אבילות וי"ל הנה ידוע מה דאיתא בספרים ששעבוד מלכיות משלים לגלות מצרים יען שלא היו ישראל שם בגולה כל הארבע מאות שנים וזה נקרא חוזק יד כי בחוזק יד הוציא הקב"ה אותנו שלא הי' עדיין בזמנו ובעתו הראוי ואילו הי' נשלם הגלות מצרים כל הד' מאות שנה ולא יצאו קודם זמנם אז היתה גאולת מצרים גאולת עולם ולא היו גולים עוד לפ"ז יש להסביר טעם דלכן אנו עושים זכר לאבילות ת"ב בליל פסח כי החוזק יד שהוציאנו הקב"ה ממצרים בלילה הזה קודם זמנו הקצוב גרם לנו חורבן הבית הראשון ושני ששניהם היו בת"ב ושהלכנו עוד בגולה אחר גולה ואולי מפני כוונה זו נתקן החשבון שיחול ליל ת"ב דוקא בליל פסח וזה י"ל כוונת המדרש מה שהשבעני בליל פסח שיצאנו אז קודם זמנו הרוני לענה בליל ת"ב הוי ליל יו"ט הראשון של פסח הוא ת"ב וק"ל ויש להמתיק הדבר יותר מה שהשבעני במרורים שמרור מורה על קושי השיעבוד שעי"ז הקושי יצאו קודם זמנם הרוני לענה בת"ב שחזרו לגלות הגם שמהעבודה לא

חסר להם מ"מ הי' נחסר להם מהזמן ד' מאות שנה שהיו צריכין להיות עבדים וגרים בארץ לא להם (משמ"מ):

עוד יש לפרש הנה ידוע מי שלא ראה מאורות טובה ונחת רוח ועושר מימיו אינו מרגיש צער והעדר של כל אלו כמו מי שהיו לו כל טוב ומוטב וחסר לו מכל אלה עניו וצערו גדול עד מאוד והנה אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים ששמה התחילו לפרות ולרבות ולהיות לגוי גדול והיו נשארים שמה לא היו מרגישים הגלות כ"כ כי מרחם אמם לא ידעו דבר אחר רק עוני ושיעבוד אבל עתה שיצאנו כבר ממצרים ומשה רועינו ואהרן ינחינו הי' לנו כל הטובות והגדולות וגם גלוי שכינה והלכנו אחרי כן בגולה וחסרנו כל אלה הצער והיגון גדולה מאוד בכפלים והנה מרור מר הוא אבל לענה מר מר יותר הרבה ממרור וזה פירוש המדרש מה שהשבעני במרורים דקאי אליל פסח שעושין זכר לשעבוד והוציאנו הקב"ה לחירות לגאולה ולגדולה עי"ז אנו מרגישין יותר גלות חורבן בת"ב וזה הרוני לענה שמר לנו מר מאוד בלילי ת"ב הקב"ה יגאלנו עוד הפעם בליל שמורים ליל פסח בעתו שיבא גואל צדק במהרה בימינו אמן (משמ"מ):

עבדים היינו לפרעה במצרים מה שמקשין הראשונים למה לא תיקנו ברכה שציונו לספר ביציאת מצרים ויש מתרצין שנכלל בברכת דאשר גאלנו ואינו מובן לכאורה דלמה לא מברכין עובר לעשייתו קודם שמתחילין לספר ההגדה וי"ל דאיתא בפרק ערבי פסחים מתחיל בגנות ומסיים בשבח עבדים היינו מתחלה עע"ז היו אבותינו וכו' והנה כמו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים כמו כן חייב אדם לראות עצמו כאלו הוא הי' עע"ז ועכשיו קרבו המקום לעבודתו והיום בלילה הזה שיצאנו ממצרים התחיל לעבוד את השם בתחלה בהמצות הנוהגות אותן לילה והנה מצינו בטבילת נרים שמברכין לאחר טבילה מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וצונו (פסחים דף ו' ע"ב) הכא נמי קודם ספור יציאת מצרים אינו יוכל לומר וציונו מפני שעדיין אנו בבחינה כאלו הי' מעובדי ע"ז ולאחר הספור שיוכל לומר וציונו אז הוא נכלל בברכת אשר גאלנו ודו"ק וזה הוא כונת המסדר הגדה כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים יען דאנו פורסין מצה שלימה קודם ספור

יציא"מ בלי ברכת המוציא מה שאין אנו עושין כן בשאר ימות השנה (שמברכין תחלה ואח"כ בוצעין כדי שיברך על השלימה) שגם זה מורה על כוונת ענין הנ"ל שאנו רואין עצמינו כאלו היינו עכשיו עע"ז לכך אנו פורסין אותו בלי ברכה כמו שאכלו אבהתנא בארעא דמצרים שהיו פורסין בלא ברכה שלא היו מצווין על כך עדיין (שהיו חנם ממצות) עד לאחר גאולתן שקבלו התורה:

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטוי' ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו וכו' ויל"ד דמתחיל עבדים היינו ויוציאנו וחזר ואמר ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו תלה באבותינו הול"ל אלו לא הוציאנו וחזר ואמר הרי אנו הול"ל הרי הם ובניהם ר"ל אבותינו הנזכרים ובניהם אחריהם וי"ל דהרי ידוע דעיקר גלות מצרים הי' רק לברר ולהוציא הניצוצות הקדושות שהיו נטמעים שמה בעמקי הקליפות מצרים ערות הארץ ולא די לאבותינו שהם לא פעלו כן אלא שהקב"ה ברחמיו הוציא הוא בכבודו ובעצמו כל הניצוצות הקדושות כדכתיב יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים ולא די להם זה אלא שכ"כ נשתקעו בני ישראל שמה במ"ט שערי טומאה שאלו לא הוציא הקב"ה אותם ביד חזקה אז היו הם גורמים להחזיר למצרים ולהשתעבד אותם ניצוצות במצרים שכבר הוציאם הי"ת וזה שאמר עבדים היינו ר"ל אנחנו בעצמינו שהיינו בבחינת נשמתינו שהיינו אז בגלות והיינו עבדים לפרעה והקב"ה ברוב רחמיו הוציאנו משם ר"ל נשמתינו שהוא צבאות ה' הנ"ל ואחר כ"ז אלו לא הוציא גם את אבותינו הגופים המשועבדים שם אז לא הי' די להם שהם לא היו יוצאים אלא הרי אנו ובנינו וגו' ר"ל הם מושכים גם את נשמתינו עמהם עם כל הניצוצות גם לדורות הבאים באופן שהיינו נשארים שם אנחנו עבדים לעולם ח"ו אבל הוציא אותנו ואבותינו משם ע"כ מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים:

והנה בתשובה לבן החכם הכתובה בפ' ואתחנן מסיים ויצוינו ה' אלקינו לעשות את כל החוקים האלו ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו והנה כל המצות נותנים אורך ימים ושנות חיים ושלום וברכה בכל מעשה ידינו

והצלה מכל רע אמנם המעיקים מבחוץ המה הקליפות המונעים קרבת אלוקינו אותם יפרידם ע"י צדקה כי מתן בסתר יכפה אף ושוחד בחיק חמה עזה וזהו עשר תעשר למען תלמד ליראה את ה' אלוקיך ר"ל כי הלומד לשמה וירא את ה' זוכה לדברים הרבה ומתעשר נמי ממילא דאורך ימים מימינה מכ"ש עושר וכבוד (כדאית במס' שבת דף ס"ג ע"א למיימינים בה אורך ימים איכא וכש"כ עושר וכבוד) אמנם שיזכה ללמוד וללמד ולא יבלבלהו המעיקים הנ"ל צריך לזה לעשות צדקה וזהו עשר תעשר למען תלמד ליראה את ד' כדי שתוכל ללמוד לשמה וממילא תתעשר וה"נ אמר ויצוינו ה' אלוקינו לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה לומר שהמצות והחוקים נותנים לנו חיים ארוכים וטובים כל הימים אעפ"כ וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל החוקים האלה כאשר צונו ר"ל מצות עשה של צדקה נתן לנו לפעולה טובה שתועיל להיות לנו למשמרת מהקליפות המבלבלים שע"י הצדקה נזכה לעשות המצות וחוקים לפני אלקינו כאשר ציונו היינו לשמה וק"ל:

עבדים היינו לפרעה במצרים כתיב זכור את היום הזה אשר יצאתם מארץ מצרים ואיתא במדרש שני זכירות לזכור את יום השבת זכור את יום השבת לקדשו כך היו זוכרים הניסים שעשיתי להם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם שנאמר זכור וכו' ולמה כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם ע"כ עיין במג"א סימן ס"ז סעק"א בסופו שאם קורא שירת הים שמזכיר בזה קריעת ים סוף יוצא בזה מצות זכירת יציאת מצרים ורבותינו האחרונים ז"ל חולקים עליו שיציאת מצרים לחוד וקריעת י"ס לחוד ודווקא על זכירת יציאת מצרים קפיד קרא כדכתיב למען תזכור את יום "צאתך" והנה זכור דשבת תכליתו יען ששבת הוא זכר למעשה בראשית להאמין שהקב"ה חידש עולמו אבל צריך ג"כ להאמין שאין הקב"ה מניח הכל על דרך הטבע של סדר ששת ימי בראשית אלא שפעמים משנה הטבע כרצונו הטוב והנה בקריעת י"ס תנאי התנה הקב"ה מששת ימי בראשית שיהפך הים ליבשה כדאיתא ברש"י על פסוק לפנות בוקר לאיתנו אבל על עשר מכות ויציאת מצרים לא הי' תנאי מששת ימי בראשית רק הי' שינוי טבע ממש בכח שם הויה ב"ה וזה כונת בחוזק יד דבר שבחזקה בא

לשנות הטבע בע"כ לכן צריך ג"כ לזכור יציאת מצרים דוקא שבחוזק יד הוציאנו משם ושני זכירות אלו כאחד טובים לזכור להאמין שהטבע וסידור ששת ימי בראשית הוא מהקב"ה ולזכור ולהאמין שבכל עת ועונה כפי הצורך הקב"ה משנה הטבע ועושה ניסים תמיד לנו לטוב ובזה עולה פירוש המדרש כהוגן שני זכירות אחד השבת שני' היו זוכרים הניסים שעשיתי להם במצרים וליום שיצאתם משם שנא' זכור ולמה יזכור יציאת מצרים עם הנסים שנעשו שמה כי בחוזק יד יען שהמה הי' בחוזק יד בשינוי הטבע ויזכר שניהם שבת ויצי"מ תמיד יחד לטובה (מש"מ):

ארב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא מקשין העולם מה מהני הא דדרשה בן זומא הא פליגי רבנן עלי' ואמרי דלא כוותי' ויחיד ורבים הלכה כרבים וי"ל לכאורה מוכרח דכל ימי חייך לרבות לילה ולא לימות המשיח דהרי כשאמר לו הקב"ה למרע"ה אהי' אשר אהי' עמהם בשארי גליות התפלל מרע"ה די' לצרה בשעתה והקב"ה חזר ואמר אהי' שלחני אליכם פ"א וא"כ היו סבורים ישראל שזו גאולה אחרונה עד אחר מרגלים שאז נגזר עליהם בעו"ה גלות וא"כ איך יאמר להם כל ימי חייך לרבות ימות המשיח להזכיר להם גאולה אחרונה דאע"ג דהאי קרא כתיב בפ' ראה אחר מרגלים מ"מ הא קיי"ל כר"ע פ"ק דחגיגה כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באוהל מועד ונשתלשו בערבות מואב וא"כ כבר נאמר להם זה בסיני ואיך יזכיר להם ריבוי לימות המשיח ומיהו רבנן דבן זומא מצי סברי כר' ישמעאל דפרטות נאמרו כל אחד במקומו ולא נאמרה פ' זו אלא אחר מרגלים, וא"כ למאי דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו (וא"כ קיי"ל כוותי' דכללות ופרטות נאמרו בסיני) א"כ הלכה כבן זומא דכל ימי לרבות הלילות:

והנה סיומא דפ' ציצית אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לחלקים אני ה' אלקיכם ולא כתיב תמן אמת ואנו מוסיפין אמת דכתיב וה' אלקים אמת (גמרא ברכות דף י"ד ע"ב) וקשה מ"ט לא אמרה הקב"ה בתורה אלא משום דאמת רומז על הנ"ל אהי' פעמים אהי גמטריא אמת והיינו אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועוד אני ה' אלקיכם אמת לגאולה העתידה אהי' אשר אהי' והקב"ה כשאמר פ' זו בסיני

בכלל כללות ופרטות לא רצה להזכיר להם את זה כי די' לצרה בשעתה ע"כ לא נכתב בתורה (אמת בפירוש סמוך לאני ה' אלקיכם):

למכה מצרים בבכוריהם כתיב כי אני ידעתי כי גדול ה' מכל אלקים וכו' מעלה נשיאים מקצה הארץ וכו' שהכה בכורי מצרים ולעיל בפרשה קי"ב כתב הללו את ה' כל גוים וכו' כי גבר עלינו חסדו וכו' יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו, יש לפרש כי היודע את ה' ויודע שהבורא כל ית"ש משגיח על כל דרכינו לא יתפלא על קריעת ים סוף ומכת בכורות יותר ממה שיתפלא על כל הטבעיים כגון ירידת גשמים ע"י האידים העולים מן הארץ שהוא בטבע אך מי חקק הטבע כי הוא אמר ויהי א"כ מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק (גמרא תענית כ"ה ע"א) ואחז"ל קשים מזונותיו של אדם כקריעת י"ס שנאמר לגוזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו (פסחים דף קי"ח ע"א) וי"ל גם בהיפוך כמו שנותן לחם לכל בשר בכל שעה ורגע וקל בידו דבר זה כן קל בידו להיות גוזר ים סוף לגזרים ע"כ אמר כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדונינו מכל אלקים ע"כ אני אומר המעלה נשיאים מקצה הארץ וברקים למטר עשה הוא שהכה בכורי מצרים וכו' והכל חד ואין בין זה לזה כלום וכל זה בישראל אך באוה"ע שאינם מכירים את הבורא ית"ש הם מודים ומהללים רק על הניסים ואומרים כי גבר עלינו חסדו אבל יאמר נא ישראל המכירים את ה' הם אומרים אין זה גבורה כי הרי לעולם חסדו בכל מעשיו ועולם חסד יבנה והאומר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק:

כנגד ארבעה בנים וכו' הנה תנן במתניתן סוף פסחים לפי דעתו של בן אביו מלמדו עיין מ"ש מהרי"ו אשכנזי בס' מעשי ה' בפי' הגדה שחלק ד' שאלות נגד ד' בנים שדברה התורה ולפ"ז א"ש טפי לפי דעתו של בן מאיזה מדריגה שהוא מהארבעה בנים כך מלמדו אביו (השאלה):

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה יראה דהחכמים מבקשים שילמדו דיני התורה כדי שאח"כ יפטור ממנה וילמד חכמת יוני ושארי חכמות עיי' פי' רש"י בפסוק כי לא דבר ריק הוא מכם שלא יאמר אדם למדתי תורה אלמד חכמת אחרת אלא והגית בו יומם ולילה ועיין בפ' ואתחנן בתשובתו של בן

החכם תראה שרמז תשובה זו שנעסוק בתורה כל הימים ולא נפטר ממנה לעולם וזו היא תשובת המגיד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן גם אחר שלמד כל התורה כולה לא פטור ממנה לאפיקומן שהוא נאכל אחר הסעודה לקינוח סעודה (שזה פירושו הפשוט של תיבת אפיקומן כדאיתא להדיא בפסחים דף ע"ב יעוין שם):

חכם מה הוא אומר וכו' רשע מה הוא אומר ההפרש בין שאלת החכם להרשע כי כללא הוא אעפ"י שמצוה לחקור ולידע שרשי המצות וטעמם אבל לא שיהי' זה מעכב ושום שיהוי במעשה המצוה כי נעשה כאשר ציונו ה' אלקינו ולא מפני שכלנו והבנתנו ובשרירות לבנו נומר דין הניין לנו כי זה הוא אפיקורסת ע"כ החכם אינו שואל בשעת עבודה כלל כי הוא עובד כאשר רואה אבותיו אך שלא בזמנו שואל וחוקר מה העדות והחקים והמשפטים משא"כ הרשע שואל בשעת מעשה מה העבודה "הזאת" דייקא שאתם עוסקין בה עכשיו מה היא לכם ואם יישר בעיניו יעשה ואם לא יניחנה ע"כ הוא כופר בעיקר כי הוא מוציא עצמו מעשיית כלל המצות כ"א מה שיישר עיניו מהמצות יעשנה:

והנה בפ' ואתחנן בתשובת לבן החכם עבדים היינו וגו' ויצונו ה' לשמור את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כיום הזה וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות כל החקים האלה כאשר ציונו ר"ל מה שאתה מחלק בין החוקים עדות ומשפטים דע כי כל אלו חוקים המה כי מה ניתן לה' אם מעידים אנחנו עדותו ועושים משפטיו, והכל כחקים המה ורק נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו והכל רק לטוב לנו כהיום הזה מה היום מאפיל ואח"כ מאיר (כדרשת חז"ל סנהדרין על פסוק כיום הזה מה היום מאפיל ואח"כ מאיר וכו') כך לטוב לנו בעה"ב וכל העה"ז כאופל וחשך ואח"כ מאיר אמנם וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות רק כאשר ציונו ולא על מנת להאיר אחר אפילה כי טוב ויפה שעה אחת בתורה ומע"ט בעה"ז מכל חיי העה"ב:

מה העבודה הזאת לכם ואמרת אליו זבח פסח וכו' ובעל הגדה קבע מה העבודה לשאלת הרשע וכן במכילתא ותשובתו עשה ה' לי ולא לו ולא ואמרתם זבח פסח ככתוב בתורה הנה שם נאמר בתחלת פרשה זו משכו וברש"י שם משכו ידכם מן ע"ז וקחו לכם והי' עיקר הפסח לשלול דעת העע"ז הקדמונים ומסיים לחק לך ולבניך

פי' שתחזק האמונה בלבכם ולא תצטרך לשלילות דעות ע"ז ואז יהי' עשיית הפסח חק בלי טעם, ומ"מ איננו חק בלי טעם, כי עכ"פ יהי' קרבן תודה על הנס שפסח על בתי אבותינו במצרים והיינו שבשר להם לישראל כי ישאלך בנך (מחר לאחר זמן לעתיד לבא) לאמור מה העבודה הזאת לכם כי למה לנו לשלול דעה נפסדה הלא לא יעלה עוד על דעת להרהר בע"ז חלילה ואמרתם לו אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים וא"כ הוא קרבן תודה עכ"פ ואמנם יען לא נתקן העולם במלכות שדי עדיין וצריכים פסח לשלול דעות נפסדות ואם אפ"ה שואל מה העבודה הזאת לכם לאיזה צורך א"כ מורה על רוע לבו ורשעתו והוא שאלת הרשע וכתב של"ה דבהגדותינו לשאינו יודע לשאול מרומז תשובת הרשע בעבור זה עשה ה' לי ולא לו וכדאיתא ברש"י פ' בא דאין להשיב לרשע אפיקורס ישראל ואל תענה כסיל באולתו אלא כששואל הרשע מה העבודה הזאת לכם ולא לו תסיב פניך לשאינו יודע לשאול היושב בצדו ואמור להקטן שמע בני בעבור זה עשה ה' לי ולא לרשע כזה והיינו והגדת לבנך לאמור פי' לאמור עי"ז תשובה להרשע ודפח"ח ובזה ניחא דאמר יכול מר"ח ומסיים לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לפמ"ש לעיל דהרשע אינו שואל אלא בשעת מעשה ובזה ניכר רשעתו שאינו רוצה לקיים המצוה עד שתהי' ישרה בעיני שכלו וא"כ ממילא לא שייך הגדה לשאינו יודע לשאול כדי לרמז תשובתו לרשע אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניו:

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול איתא בברכות פ"ק אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך אמור להם לישראל בבקשה מכם וישאלו כלי כסף וכו' שלא יאמר אותו הצדיק וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם והוא תמוה וכי צריך לזאת בקשה שישאלו כסף וזהב שיהא אח"כ שלהם ויעשירו עושר רב ועוד קשה הלא רכוש גדול נתקיים רק בביזת הים כדאיתא במדרש בפסוק תורי זהב זהו ביזת הים נקודות הכסף ביזת מצרים וי"ל ישראל פחדו לצאת משם כי יראו לנפשותם אחר שירגיש פרעה וכל עמו כמה טובה הי' להם בעבוד להם ששים רבוא עבודת פרך כל עבודה בשדה בחנם אין כסף ועתה חסר להם כל אלו אז ירדפו אחריהם להשיבם אבל יוכל להיות שישקוט דעתם כאשר יחשובו שכל המדינות וכל הממלכות קיימות ויתנהגו כהוגן הגם שאין

להם ששים רבוא עבדים בעבודת חנם ואין עושים נבלה כזאת לעבוד בהם חנם רק כאשר יצטרכו שוכרים ומשלמים מהכנסות המדינה ממסים וכדומה אבל אם בני ישראל יקחו כל כספם וזהבם וינצלם אותם כמצודה שאין בה דגים ודגן וישארו המצרים חוסר מכל זה אז בלי ספק ירגישו ויתחרטו על יציאת בני ישראל עם כספם וזהבם בכפלי כפלים וגם יחרה עליהם שרימו אותם בשאלתם להוציא משם כספם וזהבם לשם ה' וירדפו אחריהם באפם בכל חילם וכוחם כדי להשיבם ומזה יראו ישראל מאוד כאשר אחז"ל שבאמת השיבו למשה "הלואי שנצא בעצמינו" לכן הי' צריך בקשה גדולה שישאלו כלי כסף וזהב ובאמת כן הי' פרעה רדף אחריהם אבל באמת זאת בעצם היינו שאילת כלי כסף וזהב היתה הסבה מהקב"ה כדי שירדפו מצרים אחריהם ועי"ז ימשיכם לים לשקעם בתוכם ויבוזו בנ"י ביזת הים ויקוים בהם רכוש גדול ומובן הכל בנקל וק"ל (מש"מ):

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הנה בפסחים תנן ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי ומוקמינן בגמרא (פסחים דף קי"ב ע"א) דלא נצרכא אלא לר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא משום פרסומי ניסא מודה תנא דבי אליהו אעפ"י שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל עושה הוא דבר מועט לכבוד שבת ומאי ננהו אמר רב פפא כסא דהרסנא כדתנן יודא בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים והנה במתניתן פי' רשב"ם שאם לא יתן לו הגבאי ישכיר עצמו או ימכור מלבושיו וזה אינו במשמעות ש"ס דשמעתין דמייתי עלה הא דר"ע עשה שבתך חול ומפורש בגמרא פ' כל כתבי דמיירי ר"ע במי שיש לו מזון שתי סעודות ואינו צריך לתמחוי לא יפיל עצמו ליד גבאי משום סעודה שלישית דשבת עיי"ש וה"נ דכוותי' מי שיש לו מזון לפסח רק משום ד' כוסות צריך הוא לגבאי והוה סד"א שלא יפיל עצמו ליד גבאי קמ"ל משום פרסומי ניסא מחוייב ליקח מהתמחוי וכבר הרגישו בזה גדולי האחרונים והי' נלע"ד דנשים לב מ"ט דר"ע הא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה' ואין גבהות לפני המקום וגם ר"ע לא אמרו אלא לענין שבת ולא לשארי מ"ע וגם על זה פליג ר' יודא בן תימא כמ"ש הרב בעל הטורים באו"ח ריש הלכות שבת (סימן רמ"ב

דתנא דבי אליהו ורבי יודא בן תימא פליגי ומחמירין בזה דצריך לזרז עצמו ביותר וכדמשמע מלשון תנא דבי אליהו אעפ"י שאמר רבי עקיבא וכו') וא"כ מ"ט דרבי עקיבא ומנ"ל הא מילתא וי"ל לכאורה דבכל מ"ע שבתורה מודה ר' עקיבא שיצטרך לבריות לעשות רצון אביו שבשמים אבל סעודה שלישית דשבת מעיקרא לא נצטוינו אלא משום זכר למן שהאכילנו במדבר (וכדאיתא במרדכי ר"פ קמא דמגילה בשם ר"ת דנשים חייבות בסעודה שלישית שגם הם היו באותו הנס דמן וכדפסקינן גם כן בשו"ע או"ח סימן רצ"א סעיף וי"ו) ולעומת זה כתיב ג' היום ועיקר זה הדבר הוא לקבוע אמונת הבטחון בלבנו כמו שנאמר למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר (וכדאיתא במדרש שירמי' הוציא צנצנת המן והוכיח לישראל ואמר להם הדור אתם ראו למה אינם אתם עוסקין בתורה ואם מפני פרנסה ראו את הלחם מזה נתפרנסו אבותיכם במדבר) וא"כ תינח כי אית לי' מדידי' אבל להיות נצרך לבריות בשביל זה הרי זה סותר הבטחון בה' והרי שם בשר זרועו ע"כ יעשה שבתו חול ואל יצטרך לבריות כנלע"ד וא"כ הדרי לדוכתי' קושית הש"ס מאי קמ"ל דיקח מן התמחוי ד' כוסות פשיטא אפילו לא הוה פרסומי ניסא נמי דמ"ש משארי מ"ע ולא דמי לשבת דהתם אם יקח מן התמחוי יהי' סיתר כוונת המצוה אלא ע"כ פי' רשב"ם דה"נ הכי קאמר שישכיר עצמו והו"א שזה הוא סתירה לכוונת החירות להיות עבד לבני אדם כדי לעשות זכר לחירות וכן למכור מלבושיו וכלי תשמישו הוא היפוך ושאלה אשה מחברתה וגו' וינצלו את מצרים והו"א כי היכי דאר"ע שאין להצטרך לגבאי כדי לעשות זכר למן משום שהוא ההיפוך ה"נ לא ישכיר עצמו ולא ימכור את מלבושיו לעשות זכר לחירות כי הוא ההיפוך קמ"ל משום פרסומי ניסא צריך להשכיר וכו':

ארמי אבד אבי ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתגלגל הדבד וירדו אבותינו למצרים בן בין הבנים מדקדוק לשון זה משמע דוקא כששניהם שוים ממש והיינו בן בין הבנים אבל כשיש לו יתרון עליהם בתורה וחכמה וכולם חייבים בכבודו לא שייך קנאה והיינו טעמי' דיעקב אבינו ע"ה שעשה לו כתונת פסים כי בן זקונים הוא לו שמסר לו כל דרכי החכמה וכולם חייבים בכבודו ואין

כאן קנאה אך הפסוק מדייק בן זקונים הוא לו דייקא לו ולא להם כי בעיניהם לא הי' חשוב לחכם וסופר ואך והוא נער את בני בלהה וכו' שחשבוהו לנער ולא לבן זקונים: **ונתגלגל** הדבר וכו' עמ"ש ונדחקו תוס' ועיין מהרש"ל ועיין של"ה ולולי דבריהם הייתי אומר דעכ"פ למצרים לא היו יורדים שהרי נגזר סתם בארץ לא להם ואפשר בארץ כנען גופי' היו יושבים כגרים ומתגוררים עד שתמלא סאה של כנענים ואמורים ואז ישמידם ה' וישבו ישראל תחתם וע"י ב' סלעים מילת ירדו למצרים ערות הארץ וי"ל היינו וישב יעקב ואחז"ל בקש לישב בשלוה רוצה לומר כי הוא דאג מאוד מפריעת שטר חוב של כי גר יהי' זרעך ע"כ לא קנה שם אחוזה ולא נחלה במאה קשיטה רק התגורר בארץ מגורי אביו דייקא "בארץ כנען" שלא יקרא ארץ העבריים רק יקרא ארץ כנען כדי שיהי' מתגורר בארץ לא להם וזה הגירות הוא השלוה שבקש לישב בה שיהי' שלו ושקט מדאגת גלות ומכ"ש גלות מצרים וע"י קנאת איש מרעהו נתגלגל וקפץ עליו רוגזו של יוסף וירדו למצרים ושוב הי' ארץ מגוריהם נקרא ארץ העבריים ולא ארץ כנען כמו שאמר יוסף גנוב גנבתי מארץ העבריים ועיין לקמן אי"ה: **א"נ** י"ל נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים כי גם האבות נצטערו בגלות מצרים כדפירש"י בפסוק וירעו המצרים לנו ולאבותינו ובשעת יציאתם נגאלו עמהם כדאחז"ל על פסוק נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צוען ובמד"ר וירא ישראל את היד היינו ישראל סבא יעקב אבינו ע"ה (וכן הוא במדרש ילקוט שיר השירים) נמצא גם האבות סבלו צער יען שבגרמו של יעקב אבינו ע"ה היתה סבה זו והיינו ירדו "אבותינו" דייקא למצרים ואולי הואיל וצער זה הוא כעין גלגול נשמה במלבוש הידוע ליודעים ונאחזת בעה"ז והיתה מצטערת עמהם ע"כ דקדקו נתגלגל הדבר רמז לגלגול כנ"ל:

איתא עוד שם ואמר רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא אמר רב לעולם יחזור אדם וישב בעיר שישיבתה קרובה שמתוך שישיבתה קרובה עוונותיה מועטים שנא' הנה וכו' אפשר משו"ה רצה יעקב להתגורר בארץ כנען ולא במצרים אעפ"י שמעשי ארץ מצרים וכנען שוים בתועבות מ"מ כנען ישיבתה קרובה ממצרים כפירש"י בפסוק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים שהי' בהיפוך מצרים נבנה לפני ארץ

כנען ומשו"ה נתמלא סאה של מצרים מ' שנם קודם מילוי ושלם עון האמורי עיין רמב"ם בשמנה פרקים ועד"ז יש להמשיך המאמרים אחר שאמר ר' חמא בר גוריא שמו של הקב"ה שלום סמך לזה שמשום דרכי שלום הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו משום ריבוי אהבה ושלום ועי"ז מייתי הא דמילתא אלבשייהו יקירא דכלי מילת יקרים על הרגיל ללובשם וסמך לו כשם שהם חשובים למי שראוי ללובשם ה"ה בהיפוך גנאי הוא למי שאינו ראוי ללובשם דלדעת האחים לא הי' יוסף ראוי לאותו איצטלא ובשביל משקל שני סלעים מי לת נתגלגל וכו' ומדאמר ירדו אבותינו למצרים ופירשתי שהי' ראוי להיות גרים בארץ מגוריהם בארץ כנען סמך לו דעיר שישיבתה קרובה עוונתיה מועטים והי' נוח להם להתגורר בארץ כנען שישיבתה קרובה מישיבת ארץ מצרים:

ארמי אובד אבי נלאו כל המפרשים לפרשו ונלע"ד לבאר הנה הבן שואל שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה פי' אברבנא"ל היינו לחמי תודה שבאים חמץ ומצה ופסח נמי קרבן תודה הוא על שפסח הקב"ה על בתי בני ישראל ואינו מביא עליו חמץ רק מצה כדכתיב על מצות ומרורים יאכלהו והנה הבן שואל בזה קושיא חמורה ולא נמצא תי' על זה והנה יל"ד משאחז"ל מתחיל בגנות עבדים היינו ומתחלה עע"ז היו אבותינו (פסחים דף קט"ז ע"א מתחיל בגנות רב אמר מתחלה היו עע"ז ושמואל אמר עבדים היינו) וי"ל כך הנה הכובס המכבס בגד המלוכלך קצת הוא מלכלך אותו יותר במים ואפר ובורית ולבסוף מסיר כל אלה והוא מלובן ומנוקה ומיופה והנה אין שכרו על ההסרה של האפר והבורית כי מי בקש זאת מידו למלאותו אפר ובורית כדי שיסירנו אח"כ אבל שכרו על שלכלך אותו על מנת לכבסו וללבנו לגמרי כן אין עיקר שבחנו והודאתינו על ההצלה ממצרים כי אלו לא הגלינו לשם לא היינו צריכים לגאולה אך ידוע כי הי' זוהמא בהם מארם עבר תרח נחור ובתואל ולבן והי' צריכים לזכך ולנקות מצואת טומאתם ע"כ הגלנו למצרים לזכך מכל זוהמא ואין לנו להאריך בדברים הידועים בספרים והיינו ארמי אובד אבי פי' זוהמת ארמים איבד קדושת אבי וירד מצרימה כדי להזדכך וגו' והנה קרבן תודה בא עם לחמי מצה וגם עם לחמי חמץ והקרבנות של ימי המילואים באים מצה ולא חמץ ועתה אי הי' קרבן פסח תודה

על גאולתינו הי' צריך לחם חמץ עם המצה אך אינינו תודה על גאולה מצרה אלא על תחלת הלכלוך שהגלינו עוד לערות מצרים ארץ טומאה והוא כהוספת אפר ובורית כי מתחלה עע"ז הי' אבותינו וברוב חסדיו עבדים היינו לפרעה כמלכלך באפר כדי לכבסו וללבנו (ולזכך אותנו) כקרבן מילואים שמילא ידינו לעבודתינו ואין כאן מקום ללחם חמץ:

ובני ישראל פרו וישרצו כתיב בפ' שמות וייטב אלקים למילדות וכו' וירב העם מאד וכו' ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים יש לדקדק למה כפל ואמר ויהי כי יראו וכו' וי"ל דבא הכתוב להודיענו צדקתן וזכותן של המילדות דהי' אפשר לומר שמה שלא עשו כדבר פרעה לא הי' מיראת ה' ופחדו רק מאשר בושו לעשות כן בפני העולם שיחזיקו אותן למרצחות ועוד שלא יקראו אותן עוד ליולדות כאשר יתוודע הדבר שהן ממיתות הילדים ויפסידו שכרן לכן מעיד וייטב אלקים למילדות וההטבה היתה ויירב העם מאד ובריבוי עם היו יכולין לעשות מעשיהן באיזה ילדים ולא יתוודע הדבר להמון עם ואעפ"כ יוכלו להתפאר בזה אל המלך שמקיימות ציוויו ובכל זאת לא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים והעיד הכתוב כי רק יראו המילדות את האלקים וכו' ויעש להם בתים (מש"מ):

וירעו אותנו המצרים כתיב והנה עבדיך מכים וחטאת עמך י"ל כשבאו בני ישראל למשפט שהכו אותם על מגן היו השופטים משיבים להם קשות בל"ס לא בחנם הכו אתכם ומי יודע מה עשיתם ומה גדול חטאתכם וזה והנה עבדיך מכים משיבים להם זה הוכחה וחטאת עמך (מש"מ):

והכתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא השליח מקשים העולם הא כתיב ולא יתן "המשחית" לבא אל בתיכם לנגוף וגם לעיל מיני' כתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ופרש"י (והוא בבבא קמא ובמכילתן) מכאן שמאחר שניתן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין טוב לרע ומוכח שהקב"ה לא המית אותם בעצמו אלא המשחית והכא אמרינן אני ולא השליח אני ולא מלאך אני ולא שרף אלא הקב"ה בכבודו בעצמו ונ"ל לפרש הכי כפשוטו דודאי היאך שייך לומר שהקב"ה בעצמו המית את המצריים והרג את בכוריהם הלא מיתה שנהיתה ע"י הקב"ה בעצמו הוא

הוא עצמו החיות דהלא מצינו גבי מרע"ה וימת שם משה עבד ה' על "פי" ה' דמת בנשיקה ובודאי זה לא הי' בחינת מיתה והריגה סתם זה היא חיות עצמו וכן מצינו מפורש בקרא (אני אמית ואחי' מחצתי ואני ארפא בין מחצתי לארפא נפסק בתיבת ואני בין אמית ואחי' אינינו נפסק בו לא כלום) מחצתי ואני ארפא דהיינו אם מחצתי בלשון עבר ואח"כ ואני ארפא תבוא הרפואה אחר המחצה אני אמית ואחי' אז ליכא הפסק בין אמות ואחי' דמה שאני ממית עי"ז הוא החיות עצמו אלא ע"כ דהקב"ה בעצמו לא הרג אלא החרב שלקח הוא המשחית כלומר דבמקום אחר הקב"ה שולח החרב ביד שליח המשחית אבל כאן לא ניתנה החרב ביד השליח המשחית אלא הקב"ה בעצמו הי' מעביר החרב ועיין במה שכ' המג"א (סימן) חרבו של הקב"ה נקרא יוה"ך והוא החרב הוא המשחית ועל הקושיא היאך יזכו שימותו ע"י הקב"ה בעצמו י"ל ע"פ מה דאיתא באבות דרבי נתן הובא לעיל שהיו מפרפרים עד הבוקר ולא הומתו מיד ע"י שכינה רק הוכו ואח"כ יצאה נשמתם בבקר ע"י המשחית:

בשבעים נפש כתיב לשון יחיד שכל ישראל כנפש אחד חשובים הגם שהגופים רחוקים זה בסוף העולם וזה בסוף העולם מ"מ הנפשות קרובות דומה לאילן אחד שכל הנשמות נאחזות ותלויות בו ובזה יש לפרש הפסוק בפ' לך לך ויפרדו איש מעל אחיו דתמוה הוא פשיטא כיון שלוט הלך לככר הירדן כדכתיב ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם ממילא נדע שנפרד מעל אחיו ובספורנו איתא וז"ל לא במרעה לבד אלא גם בדירתם עכ"ל וי"ל דהנה אם מחשבת אדם נדבקת בחבירו הגם שהוא בארץ אחרת והגופים רחוקים מ"מ הנשמות קרובות ובפרט נשמת ישראל שכולם אחד חלק אלוקה ממעל אבל אם גם במחשבותם ובאמונתם המה נפרדים זה גם פרידת הנפש וזה ויסע לוט מקדם וברש"י שם מקדמונו של עולם אמר אי אפשי באברהם ובאלוקיו ונפרד מהשורש מלמעלה ועי"ז ויפרדו איש מעל אחיו לגמרי גם הנשמות וק"ל (מש"מ):

ובאותות זה המטה כתיב ויבלע מטה אהרן את מטותם א"ר אלעזר נס בתוך נס (שבת דף צ"ו ע"ב) פי' לפי' הנ"ל שמדה טובה ממהרת לבוא הי' ראוי שמיד בעודו תנין יבלע מטותם ולא עד אחר שנעשה מטה אלא שרצה לעשות נס בתוך נס והטעם

כי הקב"ה הראה לפרעה שהחזיק עצמו לתנין הגדול הרובץ ואינינו אלא מטה של הקב"ה כדכתיב בסנחרב הוי אשור שבט אפו והוא מתגאה שהוא בעצמו התנין ואמנם מעכשיו ימסור הקב"ה מטה שלו לישראל והם אינים מתגאים אלא יחזיקו א"ע מטהו של הקב"ה ולא תנין ע"ד לא מרובכם מכל העמים עיין בסוף פרק כיסוי הדם משו"ה נעשה תחלה מטה וק"ל:

ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו תיבת בקרבו מיותר י"ל ידוע כי יציאת מצרים מקור והתגלות כל הנסים אשר יעשו מאז עד כל ימות העולם וזה כל נפלאותי אשר אעשה תמיד כל ימות עולם בקרבו בקרב ובכח ניסי יציאת מצרים המה וע"י ניסי מצרים יצא הדבר מכח אל הפועל ויסוד נוסד להעשות אח"כ נסים תמיד בנקל כמו מעיין שנפתח ואח"כ נובע ונקל לשאוב ממנו המים ורק התגלות ופתיחת המעיין הי' קשה מאוד ועי"ז יתפרש כמין חומר מדרש ילקוט במגילת אסתר שהמן הי' לו שס"ה יועצים ולא הוטב בעיניו כי אם עצת אשתו שהיא אמרה לו שלא יכול לעשות למרדכי שום דבר כי אם לתלותו על העץ כי בחרב לא יכול לו שכבר ניצל משה מחרב פרעה במים לא יכול שהרי כבר הי' לישראל קריעת ים סוף באריות לא שכבר ניצול דניאל מפי אריות באש כבר ניצולו חמ"ו מכבשן האש ולא תוכל לו כי אם ע"י התלייי' על עץ שעוד לא ניצול מזה שום אחד מהם ולכאורה יש לתמוה למה הוטב בעיניו עצת זרש כ"כ מה חכמה יש בזה שהוטב כ"כ בעיניו אדרבא טפשות גדול הוא הלא אם הי' יכול הקב"ה לעשות צואר משה כשיש והי' יכול להציל לדניאל מפי האריות וחמ"ו מכבשן האש מי פתי שלא יאמין שיכול ג"כ להציל מתלייי' על העץ ויתבאר עפ"מ שפירשתי מה שאמר השי"ת למשה וארא באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם דלכאורה יש להבין מה לנו אם נגלה להם בשם זה או בשם זה וכי השם יגרום שיהרהר אחר מדות הקב"ה או שלא יהרהר אלא כוונת הכתוב כן הוא דהנה שם שדי הוא מורה על ההתנהגות עפ"י הטבע ושם ה' מורה על שידוד המערכה והטבע וזהו שקובל הקב"ה על משה ואמר דהנה הבטחתי אל האבות הבטחות גדולות ורבות ואח"כ בא להם הרעב ושאר ענינים ולא הי' לו מעט קרקע לקבור את שרה ומניעת הבנים מאברהם והם עדיין לא ידעו רק

משם שדי שהוא ההתנהגות עפ"י הטבע אשר קשה מאד עפ"י הטבע להפך כ"כ מרע לטוב בשעה קטנה ומועטת וא"כ הי' מקום לאברהם להרהר אחר שהבטחתיו כ"כ הבטחות ולא נתקיים עדיין כלום מהם אדרבא הי' לו ההיפך והי' לו מקום להרהר אחרי ואעפ"כ לא הרהר אחר מדותי ואתה כבר ידעת משם ה' שהוא שידוד הטבע והי' לך לידע שאעפ"י שעוד נתחזק עליהם השיעבוד וקשה עפ"י הטבע לפדותם משיעבודם מ"מ יש כח ביד הקב"ה לשדד הטבע ובתוך רגע להפוך הרע לטוב ואתה מהרהר אחרי והנה אז ביציאת מצרים הי' התחלת הניסים לשדד הטבע אשר מאז והי' כמו מקור נפתח לשידוד הטבע כמו שמצינו שגם לר' פנחס בן יאיר נחלק נהר גינאי ועוד הרבה ניסים שנעשו אח"כ והוא כדמיון כורה באר אשר עד שלא יבוא אל המים יכרה הרבה מאוד ואך כשיבוא אל המים אם אך מעט מים יבוא שמה הנה כבר נפתח המקור וע"י שישאבו משם יבואו ויתרבו המים ונקל לשאוב מים אח"כ כן הוא ג"כ אצל הניסים שכל דבר שנפתח כבר בו מקור הניסים אינו כ"כ קשה אח"כ לשדד בדבר זה המערכה אף באין זכות גדול כ"כ וזו שאמרה לו זרש להמן הנה בכל דבר שתרצה לבוא עליו כבר נפתח בו המקור ושידוד הטבע אך בתליי' עוד לא מצינו שנעשה בו נס שיהא פתוח בו מקור הנס ויצטרך לזה זכות גדול ומי יודע אם יש לו למרדכי זכות גדול כל כך להפתח לו מעיקרא שערי ישועה ובזה יש לומר כוונת הגמרא מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף כל הנסים דלכאורה קשה הא לאחר השחר הוה יום והכא באסתר הוא להיפוך שאין עוד לנו נסים שנכתבו והוה באסתר כמו סוף היום אך יש לומר דהנה אף שאין לנו עתה נסים נגלים לעין כל מ"מ נסים נסתרים יש לנו שהם מלובשים בכח הטבע משום כך תקנו לומר מזמור לתודה בכל יום מפני הנסים הנסתרים שנעשים מלובשים בטבע ולנסים כאלו נסתרים היא מקור נפתח להם נס אסתר שהי' ג"כ נס נסתר בבחינת ואנכי הסתר אסתר וכל נס המגילה הכל מוסתר בדרך הטבע הי' ועד אסתר הי' הנסים תמיד נגלים וזה כונת הגמרא שכמו שחר סוף הלילה אך תחלת היום הוא כמו כן נס אסתר סוף נסים נגלים ומ"מ היא תחלת ומקור הנסים נסתרים (ובזה יש ליתן טעם על מה שנתנה מגילת אסתר להכתב ברוח הקודש כי כיון שהוא מקור נפתח לכל הנסים נסתרים והוי כעין יצי"מ

שהיא מקור הנסים נגלים ע"כ ניתן להכתב שיהי' לו אחיזה בתורה שבכתב דומיא דיצי"מ שנכתב הרבה פעמים בתורה) (מש"מ):

ויש לומר עוד בכוונת הגמרא ואנכי הסתר אסתיר דהנה אם ירגז אדם על רעהו ויתקצף עליו מוכח שעדיין נחשב לו האדם הזה יען שהוא מתקצף עליו אבל באם ימאס אדם באדם ואינו מחשיבו לכלום אין כדאי לו לרגוז עליו וזה שייך באדם אמנם בהקב"ה לא שייך לומר שהוא ח"ו ממאס בישראל כי כל העולם לא נברא כ"א בשביל ישראל כמאמרם בשביל ישראל שנקראו ראשית וזהו כוונת הכתוב כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד היינו שלא שייך לומר שאתה ממאס אותנו ח"ו כ"א שקצפך עלינו הוא גדול עד מאד והנה ההסתר גם זהו בהשגחה פרטיית למען אשר יתנו ישראל אל לבם וישובו כשיראו שח"ו אין להם עוזר וסומך והכל הוא בהסתר פנים אך גם זאת ההסתר גופא צריך להיות בהסתר שלא ידעו ישראל שהם רק בהסתר כ"א יחשבו שהם נעזבים לגמרי וזהו ואנכי הסתר היינו ההסתר עצמו ג"כ אסתיר שלא ידעו שזהו רק הסתר פנים כ"א לעזיבה לגמרי יחשובו וזה הי' בימי אסתר שחשבו שח"ו הם נעזבים לגמרי ביד האויב והקב"ה ברחמיו האל המושיע נפרע להם מכל צריהם לטובה:

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים איתא בהגהות מיימוני אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם כתיב את גביע הכסף תשים באמתחת בנימין דוקא גביע ולא כוס כמ"ש כוס פרעה כי כתב רמב"ן בס' אמונה ובטחון כי ע"י ג' אבות וי"ב שבטים וע' נפשות הבאות למצרים נתיסדו ישראל ונלע"ד היינו גביע ג' י"ב ע', והכא בפסוק זה כתוב ג' אבות ומסיים "ישראל ברית עולם" ר"ת י"ב ע' כנ"ל והזכיר "כרת" אצל אברהם "שבועה" ליצחק "חק" ליעקב ר"ת "כש"ח" היינו אלו ג' מכות כנים שחין חשך ששמשו עם כל מכה ומכה כמ"ש הגה"מיי ונראה כנים כנגד כרת את אברהם כי זכותו אנכי עפר ואפר ע"כ עפר הארץ כנים (כדכתיב עפר הארץ הי' כנים) שחין כנגד שבועתו ליצחק שהי' ע"י פיח הכבשן (שהוא בא מדבר שנשרף) נגד אפרו של יצחק וחשך נגד חק ליעקב כי בזכותו לכל ישראל הי' אור במושבותם כי שמש היא יעקב שמש וירח משתחוים

לי (כמו שאמר יעקב ליוסף על חלומו שראה השמש והירח משתחוים הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה) שהשמש מרמז נגדו (יעויין בב"ח או"ח סימן תכ"ו) הוא יעקב וכן ויזרח לו השמש:

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ואלו הן דם וכו' ערוב הנה במכות ערוב כתיב לכו זבחו לאלוקיכם בארץ יש להתבונן למה אמר פרעה עצה זו אצל מכות ערוב ולא קודם וי"ל עפי"מ דביאר הרמב"ן באריכות בענין מעשה העגל דהכונה היתה ע"י שראו במעשה המרכבה פני שור מהשמאל לארבעתן ומן השמאל תבא מדת הדין לעולם וישראל היו במדבר חורב ושממה ולכן חשבו כי המחריב יורה דרך מקום החורבן כי שם כוחו גדול ע"ש והנה אפשר לומר דגם פרעה מלך מצרים חשב מדנצטוו לילך במדבר לעבוד את ה' כמו שאמר לו משה דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו לה' וכו' ע"כ אותו אלוקי ישראל הלא השוכן במקום החורבן ושממה ולכך הקפיד לעבדו דוקא במדבר במקום חורבן אשר כוחו גדול שמה ולא הי' יכול פרעה מלך מצרים לומר להם לעבוד בארץ אבל אחר שהביא הקב"ה עליהם מכת הערוב ותשחת הארץ מפני הערוב א"כ גם הארץ הזאת נעשה מקום חרבן ולכן אמר להם עכשיו תוכלו לזבוח בארץ הזאת:

אך באמת כונת השי"ת היתה מחמת שהארץ הזאת מליאה היא מטומאת מצרים מגילוליהם ומעובדיהם וגם מקניהם היו מטומאים ומוקצים לע"ז ומצינו ג"כ במס' ע"ז (דף ב' ע"א לפני אידיהם אסור לשאת ולתת עמהם להשאילן ולפרוע וכו' ובגמרא דף ו' תניא ר' ישמעאל אומר שלשה ימים לפניהם ושלשה ימים לאחריהם אסור) דע"ז מושכת ג' ימים לפניהם וג' ימים לאחריהם וכן משמע קצת מלשון משכו וקחו לכם אמרו חז"ל משכו ידיכם מע"ז (כדאיתא במדרש וברש"י שם) והי' מקחו בעשור דהיינו שלשה ימים קודם שחיטה ולכן ציוה הקב"ה לילך במדבר ג' ימים שיהיו מפורשים מע"ז שלשה ימים ואח"כ לעבוד את ה' ולכן השיב מרע"ה אל פרעה לא כאשר דמית בדעתך דהשי"ת הקפיד דוקא לזבוח במקום חורבן ושממה אלא דרך שלשת ימים נלך במדבר כדי לפרוש מארץ הזאת ג' ימים כדין לפרוש מע"ז ואח"כ וזבחנו לאלוקינו כאשר יאמר אלקינו ודו"ק:

ברד הנה במכת ברד כתיב בפעם הזאת הנני שולח את כל מגפותי אל לבך ובעבדיך ובעמך ורבו המפרשים למה אמר במכה זו כל מגפותי אל לבך ורש"י פי' מכאן שמכת בכורות שקולה נגד כל המכות דכיון דהי' כתוב על מטה משה כל המכות דצ"ך עד"ש באח"ב (כדאיתא במד"ר שמות פרשה ה' כל המופתים אשר שמתי בידך זה המטה שהיו כתובין בו עשר מכות שהי' כתוב עליו דצך עדש באחב) והנה עתה במכת ברד התחיל הסדר של באח"ב שיש בסדר הזה מכות בכורות ולכן אמר בפעם הזאת אני שולח כל מגפותי אל לבך כלומר בסדר הזה ועוד י"ל בסדר הזה הנני שולח את כל מגפותי שישלימו עם סדר זה כל המכות:

כתיב כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ובך ובעבדיך ובעמיך הנה לכאורה אנו צריכים להבין הלא לא אמרו משה ואהרון לפרעה לשלחם לחירות רק שילכו לזבוח לה' דרך שלשת ימים במדבר ואיתא שכל זה הי' כדי שישאלו להם רכושם ולכאורה קשה האיך יטעה פרעה וכל עמו בדבר הזה ולהאמינם שישובו אליהם ולשאול להם רכוש גדול הלא ראו כבר כל המכות וכל המופתים שנעשה בהם ואם לא ישובו הלא לא יוכלו לעמוד נגדם ולמה שאלו להם רכושם וסמכו על דיבורם שבודאי ישיבו להם הרכוש ויש לומר יען דלאחר מכת ברד ומכת ארבה לא הי' במצרים שום דבר לאכול שיוכלו להספיק מזה כדי מזונותיהם דמה שנשאר מהברד אכל הארבה ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים ומאין הי' להם לאכול אלא וודאי ממה שהי' מארץ גושן דשם לא ירד הברד כדכתיב רק בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא הי' ברד וישראל הלכו להם ממצרים למדבר וגם צדה לא עשו להם רק עוגות מצות שהוציאו ממצרים והניחו ארץ גושן בכל תבואותיו ומזה הי' מחית מצרים לכן האמינו לישראל שודאי ישובו למצרים דאם הי' דעת השי"ת שלא ישובו עוד א"כ למה לא הי' מכת ברד גם בארץ גושן מה הי' איכפת לישראל אם גם שמה הכה הברד ושיבר כל עץ השדה בל"ס לכך הציל השי"ת ארץ גושן כדי שיהי' לישראל במקום אשר יגורו שם מה לאכול ומכאן הי' להם מקום לטעות בדבריהם ולהאמינם שישובו אליהם ועי"ז השאילום כל רכושם ולכן אמר ה' למשה שיאמר לפרעה מלך מצרים בפעם הזאת אני שולח כל מגפותי אל לבך ובעבדיך ובעמך דהיינו

שממכה זו יבא נגף בלבבך ולבב כל עבדיך דע"י אותה מכה שהיתה בכל ארץ מצרים רק בארץ גושן לא הי' ברד יבא בלבם להאמינם שבודאי ישובו למצרים מהמדבר וישאילו להם כל רכושם ועי"ז יתנו לב אח"כ לרדוף אחריהם בשביל הממון ויטבעו בים מדה כנגד מדה וב"ה כי כוונתי בזה לדעת מורי הגאון זצ"ל:

וי"ל שזה היתה כונת השי"ת בזה שלא ירד ברד בארץ גושן כדי שיהא מחי' למצרים אחר שיצאו ישראל משם כדי שלא לקפח שכר כל בריה דכיון שפרעה זן אותם בימי רעב ולכן ניזונים הם אח"כ ע"י ישראל וגם שעי"ז לא הי' לפרעה טענה ותביעה בדין על ישראל על שפרנסם בימי הרעב כמו שמצינו שזה היתה טענת פרעה להשתעבד בהם (יעוין ת"מ שמות דף ט"ז ע"ד ד"ה כשלחו):

ארבה כתיב ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה פי' רש"י והתרה בו ועיין מש"כ הרמב"ן בד"ה וטעם התעללתי שהכתוב קצר בזה דודאי הודיע הקב"ה למשה תחלה מכת הארבה ושיגיד אותה לפרעה וכן מצינו למעלה במכת ברד שכתוב בתורה דברי הקב"ה אל משה ולא הזכיר דברי משה לפרעה וסיבת דבר זה שלא ירצה להאריך בשניהם ופעם יקצר בזה ופעם בזה ע"כ והנה לכאורה בשלמא למעלה לא הזכיר כלום מדברי משה לפרעה אבל כאן שאמר הכתוב בא אל פרעה דחוק לומר שמתחלה הודיע למשה מכת הארבה ולא הזכיר אותה בפירוש הלא לא מצינו זה בשאר המכות ויותר נכון לומר כדברי רש"י שאמר לו בא אל פרעה והתרה בו ובשעת ביאתו לפרעה נאמר לו שם ברוח הקודש מה שיאמר לו ומה שיתרה ה' אותו אבל גם זה דחוק לומר שיהי' השכינה מדברת באוהל טמא של פרעה קליפת נחש עם מרע"ה הגם שמצינו אצל מכות בכורות שנאמרה לו הפרשה בעמדו לפני פרעה (וכדאיתא ברש"י שם) התם שאני מפני כבודו של משה שאמר לפרעה לא אוסיף עוד ראות פניך שלא יהא דבריו חולין לבא עוד לפני פרעה אבל כאן לומר שהי' מרצון הבורא יתברך שמו לדבר עמו בבית ערל טמא והעיר טמאה זה דחוק לומר כן אך לפי מה שמבואר בס' שנות אלי' מהגאון ר' אלי' ווילנא זצ"ל דבעל הגדה סובר שחכמים פליגי על ר"י שהי' נותן בהם סימנים דצך וכו' פי' על מטהו של משה היו כתובים אותן סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב (כדאיתא במד"ר שמות פ' ה') וחכמים סוברים דהיו כתובים בפי' כל מכה

ומכה על המטה וא"כ לחכמים שייך שפיר לאמור למשה בא אל פרעה והתרה בו דמשה הי' יודע מעצמו שעכשיו הגיע זמן מכת הארבה כי כן הי' כתוב על המטה בפירוש ואין אנו צריכים לומר שהקב"ה דיבר שם אצל פרעה עם משה אבל לר' יודא אינו מוכרח שגם משה בעצמו ידע מה המה האותיות מרמזים עד שנאמר לו מהקב"ה שאות **א** הוא ארבה א"כ ע"כ אנו צריכים לומר שדיבר הקב"ה עם משה בביתו של פרעה מרצונו הטוב ונפרש"י בא אל פרעה והתרה בו כמ"ש לעיל:

והנה אצל מצות הפסח כתיב ויאמר ה' אל משה ואהרן בארץ מצרים לאמור ואיתא ברש"י חוץ לכרך (פי' "בארץ" מצרים היינו בשדה ולא בכרך) או תוך הכרך תלמוד לומר כצאתי את העיר ומה תפלה קלה לא התפלל תוך הכרך לפי שהיא מלאה גילולים דבור חמור לכ"ש ואיתא ברמב"ן דלכך כתיב בארץ מצרים לפי ששאר מצות נצטוו בהר סיני לכן כתיב הכא בארץ מצרים ולא בסיני ולכאורה לדעת ר"י דבארנו לעיל דע"כ דבר הקב"ה מרצונו הטוב עם משה רבינו באוהל פרעה במכות הארבה אם כן לא שייך לומר הך ק"ו ומה תפלה קלה וכו' דהרי חזינן דלא דמיא תפלת משה רבינו לדבור של הקב"ה דמשה רבינו כשהי' מתפלל להקב"ה הוצרך להכין לעצמו מקום נקי טהור אבל הקב"ה שהי' מדבר דברי קדשו למשה לא הוצרך לדקדק באיזה מקום הוא (ואם דברי תורה היוצאים מפי בשר ודם אינם מקבלים טומאה כדאיתא ברכות דף כ"ב ע"א מכש"כ דבור של הקב"ה שאינו מקבל טומא' וכמו שדיבר הקב"ה עם לבן ובלעם) אם כן יוכל להיות דגם מצוה זו נאמרה למשה בתוך הכרך לכן איצטרך קרא להשמיענו בארץ מצרים דלא נאמרה מצוה חמורה זו בתוך הכרך וכדפירש"י אבל לחכמים דלעיל הקל וחומר במקומו עומד כמו שבארנו למעלה דלא דיבר הקב"ה כלל וכלל עם משה רבינו אדות מכת הארבה רק אמר לו בא והתרה ומשה ידע מעצמו במה יתרה אותו כי כתוב הי' על המטה המכה בפירוש א"כ אין אנו יכולים לומר דלכך כתיב בארץ מצרים כדעת רש"י להורות שחוץ לכרך הי' דבור חמור הזה דל"ל קרא הלא כבר ידענו זה מכח ק"ו ע"כ דקרא אשמעינן כדעת הרמב"ן (לאפוקי שלא נאמרה מצוה זו בהר סיני):

ויש לומר ר"י לשיטתו וחכמים לשיטתם דפליגי אי גיד הנשה נוהג בטמאה דר"י סבר לבני יעקב נאסר להם גיה"נ (ובמקום שנכתב בקרא שם נאמרה) וחכמים אומרים מסיני נאסר להם אלא דנכתב במקומו (בפ' וישלח במקום סיפור המעשה למה נאסרה לו) והנה לר"י דס"ל במקום שכתוב בתורה שם נאמרה ממילא לא איצטרך קרא להורות כמו שפי' הרמב"ן שהי' בארץ מצרים לאפוקן בסיני דבלאו הכי ידעינן כיון שנכתב כאן בין כל שאר דברים שהיו במצרים ממילא כאן נאמרה אך רבי יודא לשיטתו איצטרך הך "בארץ" מצרים להורות דחוץ לכרך נאמרה כמו שבארנו למעלה ולרבנן דפליגי על ר"י לא איצטרך קרא להורות פי' הך קרא דבארץ מצרים דחוץ לכרך נאמרה דבלא"ה הוי ידעינן זה מק"ו איצטרך הך בארץ מצרים דלא נאמר דבסיני נאמרה מצוה זו רק שנכתבת כאן כמו שסברי בגיד הנשה אלא שנכתבת באמת במקומה ושם נאמרה ונשנית ולא בסיני:

ועיין במה שכתבנו שנת תקפ"א מה שי"ל בענין בא אל פרעה שנתחלף אותיות ב'א' תחת אותיות פ'ע' של פרעה ועי"ז נעשה מפרעה אותיות ארבה (יעוין ת"מ שמות דף י"ג ע"ג בד"ה ויאמר) הוספתי נופך דלא לקו המצריים אלא ע"י זכותו של יצחק דאברהם ויעקב אבינו נהנו ממצרים (לכן איננו מן הראוי שילקו המצריים על ידיהם על ידי זכותם וכעין שאחז"ל ביראו דשתית מיני' מיא אל תשדי בי' קלא) אבל יצחק לא נהנה מארץ מצרים דלא ירד מצרימה כמו שאמר לו הקב"ה אל תרד מצרימה שכון בארץ וכו' לכך נענשו מצריים במדה של פחד יצחק ואותיות ארבה עולה בגמטריא יצחק חושבנא דדין כחושבנא דדין:

ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את עמו וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו י"ל הנה בקבלה הי' להם שיהיו ד' מאות שנה במצרים כמו שאמר הקב"ה לאאע"ה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה רק קושי השיעבוד השלים והנה הם הבינו ושמעו כי מה שגאל הקב"ה אותם עתה קודם שנשלמו ד' מאות שנה יען שראה את "ענים" לשון עוני שהוא מורה על קושי השיעבוד לכן האמינו למשה שיגאלו עתה וזה ויאמן העם וישמעו (לשון הבנה) כי פקד ה' את עמו לגאלם יען ראה את "ענים" קושי השיעבוד לכן האמינו ויקדו וישתחוו (מש"מ):

רבן גמליאל הי' אומר כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא י"ח ואלו הן פסח מצה ומרור דע כי מרור גמטריא מות הוא המלאך המות נקרא חזרת חזיר מיער (פי' שמלאך המות הוא שרו של עשו שנקרא חזיר מיער) שתחלתו מתוק בשעה שמפתה לאדם וממתיק לו תאות העה"ז וסופו מר (כדאיתא התם בפסחים דף ל"ט ע"א מה מרור זה תחלתו רך וסופו קשה) עולה ומקטרג ויורד ונוטל נשמה ויש לו שרף (כדאיתא פסחים דף ל"ט ע"א רבי יהודה אומר כל שיש לו שרף) בודאי נחש שרף ועקרב ופניו מכסיפין (כדאיתא שם אמר רבי יוחנן מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין וברש"י שם שהמרור יש לו שרף ופניו מכסיפין) ע"ד ששנינו איזהו שאור שהכסיפו פניו וצריך מיתוק ובלילה הזה שהוא ליל משומר מן המזיקים נעשה חסא דחס רחמנא עלן (כדאיתא שם אמר רבא מאי חזרת חסא מאי חסא דחס רחמנא עלן) ולא נתן המשחית לבא אל בתי בני ישראל לנגוף וע"כ מצוה לכרוך פסח מצה מרור ששלשתן גמטריא ק'ר'ע' ש'ט'ן' דו"ק ותשכח לכן בזמן הזה דליכא פסח ע"כ מרור לאו דאורייתא (כדאיתא בגמרא פסחים דף ק"כ ע"א) והנה רבנן תיקנו למתקו בחרוסת העשוי מפירות שנשתבחו בהן ישראל (כדאיתא שם קט"ז ובתוס' בד"ה צריך לסמוכי) ודע כי הך קפא דחרסת (כדאיתא שם קט"ו ע"ב אמר רב פפא שמע מינה האי חסא צריך לשקועיה בחרסת משום קפא פי' רש"י ארס שבחזרת שהשרף שבחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים) הוא ארס מקליפה דאית לה ז' בנתי (כדאיתא התם דף קט"ו ע"א אמר רב אסי קפא דחסא וכו' אדהכי והכי נימא הכי קפא קפא דכירנא לך ולשב בנתיך וכו') ע"ש זכור ה' לבני אדום וכו' והנה יעקב שהוא בגימטריא קפ"ב אחד יותר מקפא עומד נגדו ומבטלו על שם מי יתן טהור מטמא לא "אחד" ע"כ כשטובלין בחרסת העשוי מפירות שנמשלו בהם בני יעקב המה באים על החללים (המזיקין) ומבטלים להקפא ונותנים בו תבלין על שם בראתי יצה"ר בראתי תבלין עוד יש להאריך ואין כאן מקומו ולאחר שממותק בחרסת נקרא חסא דחס רחמנא עלן כנ"ל והנה ח'ר'ו'ס'ת' ח'ס'א' עם האותיות והתיבות מספרו עולה מכוון כמספר א'ב'ר'ה'ם' ש'ר'ה' שהוא ת'ש'נ'ג' אותיות ג'ש'ן' ת' רמז שנגזר עלינו ת' שנים בגשן והקב"ה דלג על ק'ץ' שנים ונשאר רד"ו ודו"ק:

פסח מילה גימטריא רגל או גרל ע"כ ג' רגלים נקראים רגל ור"ה ויהכ"פ נקרא גרל וכל עבודת בית המקדש בפייס שהוא גרל ותרומת הדשן ברגל רצין ע"ג המזבח כמ"ש לעיל:

פסח מצה ומרור כתיב שלשה אלה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים במדרש שלשה אלה אלו פסח מצה ומרור וארבעה לא ידעתים אלו ארבע מינים שבלולב י"ל דבכלל ישראל יש כתות חלוקות הא' צדיקים גמורים ת"ח בעלי מעשים טובים דומים לפסח שהוא קודש ומוטעם לאכול צלי אש נותן ריחו הב' הממוצעים הפשוטים דומים למצה שהוא מאכל לחם ממוצע והג' הם הגרועים הרשעים גמורים במדותיהם ובמעשיהם המרים דומים למרור והמדרש מחלק כלל ישראל לארבעה כתות כנגד הד' מינים שבלולב יעויין במדרש (וכן הוא בפייט יום ראשון של סוכות שמחלק אותם לד' כתות ובסגנון אחר) והנה שיהא אחדות בין הכתות האלו קשה מאד להמנהיג להאחיד אותם שכל מה שישר בעיני הזה רע בעיני חבירו רק אם הוא ענוותן גדול וסבלן מאוד ולזה הלל שהי' עניו מכל האדם הי' כורך פסח מצה ומרור שמרמז על כתות אלו שהי' יכול לאחדם יחד ושלמה המלך ע"ה אמר שלשה אלה היינו פסח מצה ומרור שמרמז על ג' כתות אלו נפלאו ומכוסים ממני וארבעה היינו ארבע מינים שבלולב שמרמזים ג"כ על כתות חלוקות במדותיהם ובמעשיהם כאלו לא ידעתים האיך לחברם ולאחדם ולא יוגרע עבודת השי"ת עי"ז (מש"מ):

לא הספיק בציקם להחמיץ י"ל כי מקדם הי' השיעבוד מלכיות כבד עליהם ושאור שבעיסה מועט כי אינו מצווה ועושה אין יצה"ר מתגרה בו כ"כ ועכשיו אחר מכת בכורות וגורשו ממצרים ובטל שיעבוד מלכיות וכבר נתקדשו ג"כ והתחיל היצה"ר להתגרות בהם ולא הספיק בצקם להחמיץ היינו שאור שבעיסה עד שנגלה עליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם מיד שני השונאים פנימי וחיצון:

הללויה איתא פסחים דף קי"ז ע"א ופליגא דידי' אדידי' וכו' גדול שבכולן הללוי' שכולל שם ושבח בבת אחת טרם נבוא אל המכוון מה שחנני ה' דע הקורא משכיל כי אלו הארבע שמות שהם א'ה'י'ה' ה'ו'י'ה א'ד'נ'י' א'ל'ה'י'ם ב"ה וב"ש הגדול הכוללים המרכבה כולה גמטריא שלהם ק'צ'ח' וכשמשפיעים הצינורות מזה לזה במלואותם

אזי יורד שפע וברכה לישראל וע"כ פ'ס'ח' גמטריא ק'מ'ח' על שם דודי ח'מ'ק' עבר עד שבאו בזרוע נטוי' והגביהם לנון שערי קדושה והוציאם (מנון) משערי טומאה ונגד זה נזכר נון פעמים יציאת מצרים בתורה וכשתצרף נון עם פ'ס'ח' נעשה פנחס שהוא אליהו שאנו מצפים בלילה הזה ביותר לבשר על גאולה עתידה ופנחס גמטריא ק'צ'ח' ולכן כשהי' אברהם בן ק' ושרה בת צ' אז חלק הקב"ה יו"ד שבשרי לשני אותיות וניתן ה' לאברם ונעשה אברהם ונשתייר לה ה' ועתה יש ביניהם ח' אותיות אברהם שרה (שהמה ח' אותיות) כשתצרף הכל הרי ק'צ'ח' במילוי שמות הנ"ל ואז בפסח נולד יצחק (כדאיתא בר"ה דף יו"ד ע"ב) ואמרה שרה צ'ח'ק' עשה לי אלוקים והנה כל הד' שמות הללו נרמזים בתיבת הללויה כיצד כשתחלק התיבה לשנים תמצא חצי' הראשונה הלל גמטריא ס"ה כשם א'ד'נ'י' ברוך הוא וחצי' השנית ו'י'ה' גמטריא כ"א כשם א'ה'י'ה' ב"ה וכל התיבה גמטריא פ"ו כשם א'ל'ה'י'ם' ב"ה ואותיות ה'ו'י'ה' בתוך התיבה נכתבים להדיא ושפיר קאמר שכולל שם ושבח בבת אחת:

מושיבי עקרת הבית איתא בגמרא פסחים דף קי"ח ע"ב אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עשאוני בניך כחולדה הדרה בעיקרי בתים עיין מהרש"א ח"א הרבה להקשות בכאן למס' חולין פ' העור והרוטב ופירשתי כי הנה מצרים הוא קליפת חמור (כדכתיב בהם אשר בשר חמורים בשרם) לגבי מצרים טמא וכנסת ישראל ליונה אמתילו שהוא טהור בקדושה לכן בדין הוא בעת התגברות הקדושה שיפלו המצריים ויהיו כציצת נובל כיון שהם מקליפת חמור אכן כל שביבשה טמא בים טהור (כדאיתא במס' כלים פרק י"ג כל מה שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שהוא בים וביבשה ומע"ז דף ל"ט ע"א אין ראיי' לפי דברי תוספ' שם) וכן בהיפוך ולכן רדפו מצרים אחריהם בים כי אמרו שם אנחנו טהורים וישראל טמאים מה עשה הקב"ה קרע הים ונעשה ליבשה והנה כל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מהחולדה (כדאית' בחולין דף קכ"ז ע"א) ועשאוני בניך כחולדה שאינה בים רק דרה בעיקרי בתים כי בכל מקום שהם הולכים נעשה יבשה (ונשארו בקדושה טהורים) כנ"ל ודו"ק:

אפיקומן תנן פסחים דף ק"כ ע"א אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן בסוגי' זו הארכתי בחי' הלו"ת בקונטרס אשר לי וכעת ניישב רק מה שכ' תוס' מה שאין חגיגה נאכלת

על השובע למ"ד יש בה משום שבירת עצם משום דהיא בת שנתים ואינה רכיך ורבים תמהו דמאן דאית לי' שיש בו משום שבירת עצם היינו בן תימא לעיל ע' ע"א איהו בעי נמי בן שנתו כדלעיל להדיא דלכל מילי אקשי רחמנא לפסח ולפע"ד צריך להבין ג"כ מאי קשיא להו מעיקרא דחגיגה יהא נאכל על השובע מאי קושיא כיון ששניהם נאכלין בלילה אחד מן התורה ע"כ יהא א' מוקדם וא' מאוחר לחבירו ואיך אפשר לאכול שניהם על השובע וא"ל דקושייתם מאי חזית דגזרי אפסח טפי מחגיגה דלמא יאכל החגיגה באחרונה ז"א משום דבקרא דנפקא לבן תימא הך הקישא הוא מולא ילין לבקר זבח חג הפסח ע"ש וא"כ הזכיר בקרא זבח חג ברישא והדר הפסח ובדין דניכול חגיגה קודם לפסח וצ"ל דסמכו אמ"ש שם ע' ע"ב ד"ה מ"ט דבן דורתאי דלמאן דס"ל חגיגת י"ד דאורייתא מוקי לי' לקרא וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר צאן לפסח ובקר לחגיגה בחגיגת י"ד דלדחי זביחתו שבת כזביחת פסח ע"ש וא"כ בהאי מקדים פסח שהוא צאן לחגיגה שהוא בקר וא"כ שפיר הקשו כיון דמקראי אין ראי' דפעם מקדים חגיגה ופעם פסח א"כ מאי חזית דניכול פסח באחרונה כנלע"ד וא"כ לפ"ז שפיר משני דלהך מ"ד אינה באה בת שנתו דלמידי דאכילה אקשי ולא לכל מילי דאל"ה אינה באה אלא מן הצאן והכא כתבו בקרא להדי' מן הבקר אע"כ למידי דאכילה לחוד אקשי ומשו"ה בעי נמי הקישא דוזבחת משום דחיית שבת שתהי' זביחתו שוה וא"ש ודו"ק:

אפיקומן הוא זכר לפסח הנה כתיב לחם עוני ומזה דרשו חז"ל פסחים ל"ו ע"א שאין יוצאים במצה עשירה ונסתפקתי בזמן הזה דליכא פסח אם יוצאים במצה עשירה דהא האי קרא כתיב בפ' ראה ועשית פסח וגו' שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני נראה בעליל דלחם עוני קאי אקרבן פסח אבל בליכא פסח דחיובו בא מפסוק בערב תאכלו מצות (כדאיתא בפסחים דף ק"כ ע"א) ושם לא הוזכר לחם עוני ויגיד עליו ריעו מרור דהוא לזכר וימררו את חייהם אין חיובו מן התורה רק בזמן דאיכא פסח ה"ה לחם עוני זכר לכהא לחמא עניא ג"כ לא שייך רק בזמן דאיכא פסח ועל דרך דרוש יש להסביר וליתן טעם דבזמן דליכא פסח בזמן גלות לא צריכין זכר לשיעבוד ועוני ופשיטנא לי' מן הדא דאמר ריב"ל יומא קמא לא תלושי לי בחלבא דממנו מביא

הגמרא ראיי' דמצה עשירה אין יוצאים בו ואיסורו רק ביומא קמא (שם ל"ו ע"א) וריב"ל בזמן דליכא פסח הי' מוכח דגם בזה"ז צריך להיות לחם עוני ואולי רק מדרבנן זכר למקדש או משום אשתקד כמו מרור בזמן הזה שחיובו מדרבנן ובזה ניחא לי מה דאיתא בירושלמי פרק כל שעה אמר ריב"ל אותו כזית מצה צריך שלא יהא בו משקין ואיתפלגון שמה אי רק למצוה או לעיכובא והירושלמי לא מביא הברייתא דרבי עקיבא יליף לה מקרא מדכתיב לחם עוני כמו שהובא בש"ס דילן יען דריב"ל קאי על זמן דליכא פסח ור"ע דדריש מקרא קאי על קרבן פסח ולפ"ז אפיקומן שאנו אוכלים גם זכר לפסח שנאכל על השובע והובא במג"א בשם מהרי"ל סימן תע"ז סעק"א דלכתחלה יאכל שני זיתים גם לזכר כזית מצה הנאכלת עמו בוודאי תהי' לחם עוני כי מצה זו לחם עוני היתה ובזמן דאיכא פסח צריך לחם עוני ונפקא מיני' הגם שלא אשתמיט שום פוסק למימר בזה"ז לא צריך לחם עוני מ"מ אי לא הוה אלא מדרבנן אם אכל וודאי מצה אבל מסופק אם הי' לחם עוני אי צריך לחזור ולאכול ואיתא שפיר מנהגינו שאנו נוהגין שלא לאכול מצה עשירה כל ערב פסח כמו שהעיד והובא ברמ"א סימן תמ"ד סעיף א' ומביא ראיי' מסימן תס"ב והקשה עליו בחק יעקב שאין הנידון דומה לראיי' יעוין שם אבל לפי מה שכתבנו אתיא שפיר מנהגינו מטעם זה כיון דיוצאים מדאורייתא במצה עשירה אסור לאכלה ערב פסח ובפרט לדרשא שאיתא ברוקח הובא בפר"ח דאיסור לאכול מצה בערב פסח אתיא מדרשא בערב תאכלו ולא ביום והוה לאו הבא מכלל עשה וכיון שמן התורה יוצאים בה ממילא אסורה לאכלה בערב פסח מה"ת וק"ל (מש"מ):

אהבתי כי ישמע השם איתא שם דף קי"ח ע"ב אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אימתי אני אהובה לפניך בשעה שתשמע קול תחנוני פי' לפי שאין הקב"ה עושה עולה ח"ו לכל ברי' אפילו לגוי ואם מתקנים מעשיהם הקב"ה משלם להם שכרם ומטיב להם ומצילם מאויביהם וכשישראל חוטאים ח"ו ג"כ אין הקב"ה מוותר להם אלא מאריך אפים וגבי' דילי' וא"כ במה יודע איפוא אהבת ישראל רק בשעה שאו"ה עושין תשובה צריכים צום קול ממון כדמצינו בננוה כתיב קראו אל אלקים הרי קול וכתיב ויקראו צום הרי צום וגבי כ"נ כתיב וחטאך בצדקה פרוק הרי ממון אבל ישראל

בצעקה לבד נענים כדכתיב וישמע אלקים את נאקתם והקב"ה נושא פנים לישראל והיינו דכתיב בבכי יבואו ובתחנונים אובילם והיינו אימתי אני אהובה לפניך בשעה שישמע קולי תחנוני בזה ניכרת אהבתי לפניו ודו"ק:

ואמת ה' לעולם פסחים דף קי"ח ע"א איתא דרש ר"ש השילוני בשעה שהפיל נבוכדנאצר לחנניה מישאל ועזרי' לתוך כבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב"ה אמר רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואוציא לצדיקים הללו מכבשן האש אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה שר ברד והכל יודעין שמכבין האש אלא אני שר האש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס וכו' וי"ל מ"ט לא עמד יורקמי שר הברד גם בשעה שהשליכו לאברהם אבינו לכבשן האש ולפע"ד דהתם ידע שטפי עדיף בגבריאל להודיע אש מכבה אש אבל בחנני' מישאל ועזרי' שנשרפו אותן שבחוץ א"כ ה"נ הי' נס גדול ע"י שר הברד שדרכו לכבות ועכשיו ישרוף העומדים מחוץ ואפ"ה השיב לו אין גבורתו של הקב"ה בכך פי' כי אז לא יהי' עיקר הנס הצלת חנני' מישאל ועזרי' כי ברד מכבה אש רק עיקר יהי' משריפת הגוים ואין גבורתו של הקב"ה להזכיר שמו על הרעה כ"א על הטובה הצלת הצדיקים (עיין מס' תענית דף ג' ע"א בתוספת ד"ה ואלו טל) כנלע"ד ודו"ק:

קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עשה חיל י"ל הנה רנה זו תפלה (כדאיתא בשבת דף ל' ע"א אמר שלמה כ"ד רננות ופירש"י רנה תפלה תחנה כתובים בתפלת שלמה עד כ"ד) והנה כתיב עוד הם מדברים ואני אשמע ונאמר על תפלת הצדיקים אך באמת למה צריכים להתפלל הלא טרם נקרא אתה תענה כתיב לגבייהו רק הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים שעי"כ מוסיפים כח למעלה ומורידים שפע לכל העולם מלמטה ועל ידי תשועתן תושע כל העולם כמו גבי שרה אמנו שאותו היום נפקדו כל העקרות כדאיתא במדרש ובאותו יום שניצול משה ע"י בת פרעה ממים ניצולו עמו ששים רבוא ילדים כדאיתא במדרש רבה ויחי וי"ל זה כוונת הכתוב קול רנה זו תפלה ומיד וישועה זה נמצא באהלי צדיקים אם כן קשה למה צריכים להתפלל מעיקרא הלא טרם יקראו עוד הם נענים אבל התפלה היא כדי שימין ה' עשה חיל להוסיף כח למעלה להוריד שפע למטה וק"ל (מש"מ):

עוד יש לומר עד"ז דחז"ל דרשו רנה היינו שבחות ורננות (ברכות דף ו' ע"א אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ דכתיב לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה פרש"י בבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימות קול ערב) וידוע דאיתא בספרים על ידי השבחות והודאות וזמירות יושעו גם בלא תפלה וכדכתיב גבי יהושפט בצאת לפני החלוץ הי' אומר הודות לה' ועי"ז לבד ניצולו וזה קול רנה ותיכף ומיד הישועה באהלי צדיקים (מש"מ):

פתחו לי שערי צדק וכו' זה השער לה' צדיקים יבואו בו יתפרש ע"פ מה דאיתא ברש"י בפ' בראשית שהקב"ה ברא העולם במדה"ד וראה שאין העולם יכולים להתקיים בו שתפו למדהר"ח ורק לצדיקים הנהגה במדת הדין ונראה לפרשו פשוט כי הצדיקים שאין עושים שום רעה רק מצות ומעשים טובים במדת הדין צריך הקב"ה להתנהג עמהם ברחמים כיון שאין עושים שום עולה רק הטוב בדין יטלו שכרם שיהא להם הכל ברחמים וזה פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה (זהו שם שמורה על מדה"ד) זה השער לה' היינו שהמדה"ד הוא אומר לה' (הוי' ב"ה מורה על רחמים) הוא רחמים אבל היינו לצדיקים וזה צדיקים יבואו בו וק"ל (מש"מ):

ונתן ארצם לנחלה כתיב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם נ"ל ענין הפרשה הזו דהנה מצינו שמרע"ה הי' אומר הגדול הגבור והנורא וירמי' לא אמר אלא הגדול והנורא בלבד ואתו אנשי כנה"ג ותיקנו לומר ג"כ הגבור לומר שלשתן ביחד בהתחלת תפלת שמו"ע דהן הן גבורותיו ובאמת מצינו גבי משה שלא אמר תמיד שלשתן בפעם אחת דאלו הגבור לא כתיב בפ' עקב לא תערוץ מפניהם כי ה' אלוקיך בקרבך אל גדול ונורא, ונראה לפרש ענין מקרא זה דודאי מקרא מלא היא לא יגרע מצדיק עינו דיש בטחון לכל צדיק שלא יעזוב אותו הי"ת ליפול ביד הרשע אשר הוא מתקומם עליו כמו שמצינו שהציל את אברהם מנמרוד ואת יעקב מעשו ולבן אבל אין בטחון לצדיק שיראה הוא נקמת ה' ברשע דהקב"ה גבור הוא ויש בידו גבורה להאריך אפו על הרשע עד שיתמלא סאתו ואז יעקר מן העולם ולכן הוצרך הקב"ה לשמש בשני פעולות במדת החסד להציל את הצדיק מיד רשע וזה נקרא הגדול (כי גדולה היא מדת חסד) דהיינו החסד שעשה עם הצדיק שאף שהרשע

מצליח שעתו עכשיו ואפ"ה הצדיק ניצול מידו וגם משמש עם מדת הגבורה להאריך אפו על הרשע ולהמתין עד שיבא עת שברו לעקרו ולשרשו מארץ החיים סלה והיינו דכתיב בקרא ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום שיש בטחון לדבקים בו יתברך שיהיו כלם חיים היום דהיינו בכל יום ויום אבל אין להם בטחון שאותן שאינם דבקים יהי' כולם מתים היום דהקב"ה מאריך להם עד שיגיע עתם אבל אם ישראל הם במדריגה קדושה עליונה השכינה שורה על גביהם כדכתיב בקרבך קדוש אז זוכים ורואים מיד בנקמת ה' מרשעים ואינו משמש במדת גבורה שלי להאריך אף על האומות הרשעים ולכן אמר משה לישראל הנכנסים לא"י שהיא עדה קדושה לא תערוץ מפניהם כי ה' בקרבך אל גדול ונורא ולא אמר גבור דאז אין מפעיל לפי מדת הגבורה שלו ותזכו לראות מיד בנקמת ה' מאומות השוכנים בארץ ישראל וכענין זה אמר דהע"ה לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי דבזמן שישראל בכלל הולכים בדרכי ה' בשלימות אז מיד מכניע האויבים ויהי' עתם לעולם שבכל יום ויום יהי' עתם לעקרם ולשרשם מן העולם ולא אמתין עד שיתמלא סאתם, והנה מה שמצינו גבי אבות הקדושים שהצילם מיד אויביהם זה הי' בשם שדי דהיינו כמו שפי' רש"י גבי יעקב בפסוק וקל שדי יתן לכם רחמים מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותי ויתן לכם רחמים אבל לא מצינו שהראה להם משפט הרשעים לעקרם דנמרוד לא נשרף באש מדה כנגד מדה וגם ללבן לא מצינו פורעניות וגם עשו הלך והצליח מאוד עד שיבא העת שיעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה והנה ידוע דכל זמן שלא נעשה נקמה ברשעים אין שמו של הקב"ה שלם ואינו משמש בשם הויה ב"ה לכן אמר הכתוב וארא אל אברהם ואל יצחק בא"ש ושמי ה' לא נודעתי להם דלא עשיתי עדיין שום נקמה באויבים רק שהצלתי אותם מידיהם בשם אל שדי שאמרתי די לצרותיהם ולא הודעתי להם ששמי ה' אבל עכשיו בא העת להראות בני ישראל נקמה באויביהם ולכן אמור לבני ישראל אני ה' שעל ידי שם הזה אני נוקם את נקמת ב"י באויביהם אך לכאורה הנה הי' להם מקום לומר כמו שראו גבורתו של הקב"ה שהאריך אפו זמן רב על פרעה מלך מצרים כן יאריך אפו למלכי כנען לכן הבטיחם מיד והבאתי אתכם אל הארץ

ונתתי לכם מורשה אני ה' כלומר שאם תהיו זוכים לבוא אל הארץ אז אינינו משמש עם מדת גבורה שלי אלא אני מראה מיד ששמי ה' כמו שבארנו:

חד גדיא לפי דמיון השונרא חשבה שאכלה לגדיא וליתא כי בכל מקום נשאר חד גדיא ורואה בנשיכת השונרא ולקיית הכלב וכן בכולם ולבסוף לא נשאר כי אם הקב"ה עם חד גדיא שלו היינו ישראל שנאכלים בכל פה ויעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה:

יום א' של פסח

ויסעו מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי יש לדקדק מאי כשש יכתב שש בלא האות כ' ונ"ל דיתפרש ע"פ מה דאיתא במדרש ילקוט פ' ויגש רמז קנ"ב בשבעים נפש ירדו אבותיך ולא היו אלא ס"ט אלא הקב"ה עלה במנין עמהם וכו' וכשעלו ממצרים נתיחסו כל הגברים ס' רבוא חסר אחד מה עשה הקב"ה נכנס במנין עמהם והיו ס' רבוא עכ"ל וזה מרומז במה שכתוב כשש ולא שש ממש שהי' חסר אחד רק שהקב"ה השלים המנין עמהם וק"ל (מש"מ):

ואכלתם אותו בחפזון רומז שיאריך בסיפור י"מ כל כך בשעה שמצה ומרור ופסח מונחים לפניו עד שלבסוף יהי' הזמן בהול לאכול פסח קודם חצות או קודם עמוד השחר (ופלוגתת ראב"ע וחכמים הוא לכל מר כדאית ליה) באופן שתהי' האכילה גופא בחפזון ובבהילו והנסיון מוכיח:

ובני ישראל עשו כדבר משה כתיב דבר נא באזני העם אחכז"ל בבקשה ממך אמור להם בבקשה מכם וישאלו איש וגו' כדי שלא יאמר אותו צדיק נראה הקב"ה אמר לאאע"ה שיזכה לבני' שיעמדו בשני נסיונו' נסיון העוני והשיעבוד ועבדום וענו אותם ואפ"ה הא מצינו שם שלא שינו שמם ולשונם ומלבושם, ומרע"ה חשש והן לא יאמינו לי, אמנם ויאמן העם נמצא עמדו בנסיון העוני, ושוב הבטיחם הקב"ה ואח"כ יצאו ברכוש גדול שהוא נסיון העושר ולא ימרו דבר ה' וכן הי' באמת כי מה שעשו העגל ודי זהב הי' מזהב ביזת הים אבל מביזת מצרים לא נכשלו (כדאיתא במדרש ילקוט שה"ש תורי "זהב" נעשה לך זו ביזת הים עם נקודות "הכסף" זו ביזת מצרים מדי זהב עשו העגל ע"י זהב ביזת הים) ואמנם מרע"ה דאג על זה שמא לא יעמדו בנסיון

העושר כמו שחשש שלא יאמינו מחמת עוני ושעבוד כן חשש לזה, וכן ישראל עצמם לא רצו להביא את עצמם לנסיון ע"כ בקש הקב"ה שני בקשות אחד למרע"ה בבקשה ממך אמור להם לישראל בבקשה מכם והכל כדי שלא יאמר אותו צדיק שלא זכה להיות לו בנים העומדים בנסיון העושר, ועד"ז יש לפרש מה שהשיבו ישראל למשה הלואי נצא בעצמינו (כדאיתא ברכות דף י"א ע"ב) פי' בעצמיותינו הכוונה שמחים וטובי לב על העושר והרכוש שאנו מוציאים ויהי' השכל והנפש והעצמיות נמשך אחר הגוף ותאותו המדומה, אבל הלואי נצא ערום רק לשם ה' אז נצא בעצמיותינו ואמנם בע"כ שלא ברצונם קימו וינצלו את מצרים, ע"כ כשחטאו בעגל ע"י די זהב אמר מרע"ה למה יחרה אפך בעמיך אשר הוצאת מארץ מצרים ביד חזקה ואחז"ל (במדרש רבה פ' כי תשא) שא"ל הוצאתם בכסף וזהב ומה יעשה הבן ולא יחטא, נראה ביד חזקה דקאמר לא על ידו החזקה שהכה מצרים אלא הוצאתם ביד חזקה על ישראל שלא ברצונם מעוטרי' בכסף וזהב והם מיד דאגו על ככה שלא יעמדו בנסיון ואתה הוא שגרמת להם:

שבת הגדול שבו נעשה נס גדול הארכתי ותוכן הדברים לפרש המקראות לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו וכן כל ההודיו' הללו אומר על כל נס מיוחד כל"ח, והענין כי אין שום נס גדול ומה הרעש אם לפני שלשה אלפים שנה נקרע הים שעה א' ונתיבש, ונפל לחם מן השמים ומעשים כאלו הלא בכל רגע נסים כאלה מי פתי לא יתעורר בזורע זרע באדמה ויציץ ממנו ציץ ירוק ושוב פרח בו פרח אדום או לבן ושוב יגמול ממנו פרי פלוני איך נעשה זה וכי אין זה נס כקריעת י"ס, הנה יבוא השוטה ויאמר בחכמתו זה הוא בטבע כי ניצוצי חמה מכין בעפר ומי הגשמים מרטיבים ועי"ז נעשה כך ועי"ז נעשה כך, יאמר נא על ידי מה מכים ניצוציו חמה על ידי מה יעלה אד מן הארץ להגשים וכל דבריהם הבל ורעות רוח אלא שחכמיהם אומרים העולם כמנהגו נוהג כה הי' וכה יהי' ואין אחר העושה כן בחכמה ובתבונה ובדעת ואין אלקי' וכך הוא הטבע מעצמו ואמת שהוא פלא ואין להבין סתרי הטבע אך מעצמו הוא כן, ואמנם כשהקב"ה משנה הטבע כגון קורע הים שעה אחת וממטיר לחם מן השמים ומוציא מים מצור החלמיש אעפ"י שכל אלו המה כטפה מן הים נגד

חידושי מעשי בראשית שבכל יום ויום מ"מ ישפוט כל בר דעת מזה שאין הטבע נוהג כן בעצמו שא"כ לא יכול להשתנות לצורך שעה וא"כ משינוי קטן הלז נדע כי לעולם חסדו שהוא היוצר והוא הבורא עושה ניסים נפלאות בכל יום והיינו לעושה נפלאות גדולות לבדו לפעמים לפי שעה נדע כי לעולם חסדו שעשה בבריאת העולם ובמעשה בראשית כי עולם חסד יבנה, וכן למכה מצרים בבכוריהם נדע כי לעולם חסדו וכן כולם מכל נס לשעה נדע כי חסדו וטובו והתנהגותו והשגחתו לעולם יום יום:

ויבא משה ואהרן אל פרעה במדרש אמר פרעה משה ואהרן אתם למה ודבריכם למה והוא תמוה וי"ל הוא ידוע כי פרעה פולסוף גדול הי' וחוקר ופוקר לכן אמר לו משה למען תדע כי אין כה' אלקינו וכפר בהשגחה על התחתונים ואמר משה למען תדע כי לה' הארץ ואמר שתי רשויות פועל טוב ופועל רע חלילה ונאמר לו מהקב"ה למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ כמובן והנה פרעה חשב שלכן באו שניהם משה ואהרן אחד לפעול רע ואחד לפעול טוב ומשה רבינו ע"י ניסי השי"ת ובשליחותו אמר שרק הקב"ה יחיד בעליונים ובתחתונים וזה השיב לו פרעה א"כ אתם למה היינו אתם "שניכם" ודבריכם למה כי דבריכם סותר למה שבאתם אתם שניכם וק"ל:

ושוב מול את בני ישראל שנית איתא במדרש ילקוט יהושע תן חלק לשבעה גם לשמנה לשבעה זה דורו של משה שנימול לשבעה וגם לשמנה זה דורו של יהושע שנימולו לשמונה ומורי בהפלא"ה פ' אמור נדחק ומצאתי ברמב"ן שנימולו לשבעה דורות אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה, לשמונה דורות של יהושע שנימולו בדור שמיני, ונ"ל היינו דאמר דהע"ה למנצח על השמינית מילה שניתנה בשמינית ואחכז"ל שנצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום מכל המצות עד שנסתכל במילה שניתנה בשמינית, דהנה לא ניתנה מצות פריעה אלא לדור שמיני והענין כי הסרת הערלה די להסיר הקליפה מעטרת קדושה, אעפ"י שעדיין מחיצה דקה מפסקת והוא עור הפריעה כעור מקליפת אגוז הפנימי שנאכלת עמה ואינה אלא מחיצה דקה המפסקת בין עיקר הקדושה כאספקלריא שאינה מאירה ולא יזכו לזה אלא אחר קבלת תורה בא"י אבל לא בא"י בלי קבלת תורה כמו אאע"ה ושבעה דורותיו או מקבלי תורה בלי באים בא"י כמו דור המדבר לא יזכו לזה עד דורו של יהושיע שקבלו

התורה ובאו לא"י ומאז יזכו בה אפילו בחו"ל ע"כ כשראה דהע"ה מילה שבשמינית דייקא היינו מה שניתן לדור שמיני שנפרע ואין דבר חוצץ בינו לבין אלקי' שמח ואמר למנצח על השמינית:

היום גלותי חרפת מצרי' מעליכם עמ"ש ר"ו היידנהיים בפי' המחזור שמצרי' היו מתלוצצי' עליהם על שלא מלו במדבר ע"ש והאמת כי לא יכולי' להמול במדבר מפני סכנת הדרך ובכל יום הי' מעותדים לנסוע הענן ולא ידעו מתי ע"כ לא יכלו להמול וזולת זה חלילה שהחריש להם מרע"ה, והנה עד נאמן לזה עתה בבואם לא"י ומלו וישבו תחתם עד חיותם ואלו לא ישבו עד חיותם והי' זריזי' בכיבוש ירחו לא אירע יום ז' בשבת ולא הי' מחללי' שבת בכיבושו ולא הי' יהושיע מחרים העיר על שנכבשה בשבת (כדאיתא במדרש יען ששבת קודש לכן הקדש השלל) ולא נכשל עכן ולא נפלו ל"ו איש בעי והכל גרם מפני אשר ישבו תחתם עד חיותם א"כ זהו ראי' ברורה שא"א למול וליצא לדרך א"כ אחר שישבו תחתם עד חיותם ויאמר ד' היום גלותי חרפת מצרי' מעליכם:

כי מולים היו כל העם היוצאים ממצרים יל"ד על אריכות הלשון למעיין בפנים גם יל"ד לר"ת דס"ל דמי שלא מל מחמת אונס כגון שמתו אחיו מחמת מילה אינינו ערל להיות אסור בקרבן פסח ורש"י פ' בא לא כתב כן מ"מ לר"ת עכצ"ל דישראל שלא מלו במדבר ולא עשו פסח יען שלא היו נימולים לא מקרי אונסים כי הם גרמו זאת לעצמם במה ששלחו מרגלים שלא נשב להם רוח צפונית ע"י חטא מרגלים שהיו ניזופים לפני המקום (כדאיתא גמ' יבמות דף ע') כך צ"ל מ"מ יש להקשות דהא אפי' הוה מנשב להו רוח צפונית לא היו יכולים להמול מפני שהיו מעותדים בכל רגע לנסוע לדרך שמא יסע הענן היום (וכמ"ש רש"י זבחים דף צ"ה ע"א ורמב"ן פ' בהעלתך בפסוק ויש אשר יהי' הענן ע"ש) וא"כ הי' סכנה כמ"ש מרע"ה אמול ואצא לדרך סכנה היא לולד וי"ל משום זה לא הי' להם לחוש והי' להם לבטוח ולמול שהרי כתיב כי מולים היו כל העם היוצאים ממצרים ופי' חז"ל במצרים בשעת יציאתם מלו (וכ"כ רמב"ם בה' איסורי ביאה) ולא ניזוקו א"כ ה"נ הי' להם למול בניהם רק משום רוח

צפונית שלא נשב להם והם עצמם גרמו זה והוה להו שפיר דין ערלים לענין פסח ובזה יובן אריכות לשון הקרא ואין להאריך במובן:

יום ב' של פסח

ממחרת השבת יניפנו הכהן מדתלי במחרת השבת היינו יו"ט ראשון ש"מ שיש המשך לקרבן עומר עם העבודה והמצות שנעשים ביו"ט א' של פסח ואי לא הא לא מתקבל הא וע"כ המן הרע הזה אע"פ שהפיל פור וידע כל יום ויום מה שנעשה בו (כדאיתא במדרש בארוכה שכל החדשים וכל המצות הנעשות בהם ידע וסיפר במלשינות לאחשורוש) גם הוא ידע כי ביום ב' של פסח יש זכות של עומר וכבר אירע בו נס לגדעון ע"י צליל לחם שעורים שמרמז על זכות העומר כדאיתא במדרש אלא שחשב כיון שאז לא יכלו לקיים מצות אכילת מצה וסיפור יציאת מצרים ביומא קמא שהרי העביר יו"ט ראשון של פסח בתענית (וצ"ע ואולי כיון דדרשינן בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך רק אז היא מצות סיפור י"מ ולא מבעוד יום וה"ה אם אין אוכלים מצה אין כאן מצות סיפור כן יש לדחוק) (כדאיתא במגילה דף ט"ו ע"א) א"כ אין כאן ממחרת השבת וע"כ בטח המן שלא יעמוד להם זכות העומר כיון דליכא זכות יומא קמא דפסחא והוא לא ידע דכתיב ונשלמה פרים שפתינו כי אז ביומא קמא אע"ג שהיו שרוים בצום ותענית מ"מ קראו פסוקי מצה ופסח ומעלה עליהם כאלו קיימו בפועל וע"כ כשראה מרדכי מחוי הלכות קמיצה לרבנן (כדאיתא שם דף ט"ז ע"א עיי"ש) אז נודע לו כי העוסק בעיניני העבודה והמצוה הוא כאלו קיימם ע"כ התחיל מתייאש עצמו ואמר אתי מלא קומצא קמחא דידכו ודחי עשרת אלפים ככר כסף:

כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים והמלכים כן כתיב בפסח דיאשיהו וכתיב בדברי הימים בפסח יאשיהו ויבשלו את הפסח וכן בפ' ראה כתיב ובשלת ואכלת הנה איתא בפרק כל שעה דאפי' לר"מ דבישול אינו מבטל אפייה מ"מ בפסח שצלאו ואח"כ בשלו מודה דאסור מדכתיב ובשל מבושל מ"מ - נראה דרמז לנו כאן שיצאנו ממצרים קודם זמנו ומ"מ לא הי' קודם זמנו ממש דקושי השיעבוד השלים והיינו אל תאכלו ממנו נא שאינו מבושל כל צרכו כמאכל בן דרוסאי שהוא קודם זמנו אל

תאכלו ממנו כזה וגם לא מבושל כל צרכו ממש על ידי בישול שצריך אריכות זמן שהרי לא יצאנו מבושל כל צרכו אלא במהירות זמן ע"י קושי שיעבוד והיינו צלי אש ואין מקום לבשלו כל צרכו ממש אחר הצלי אא"כ בעולם התיקון שיתוקן כל כל הפגם שנשאר ממצרים ואז יהי' כמבושל אחר הצלי וע"כ כתב בפ' ראה תזכו ובשלת ואכלת שם בבישול שאחר הצלייה - ויען כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד וכתיב ביאשיהו לא הי' מי ששב בכל לבו נפשו ומאודו כמוהו ואחריו לא קם כמוהו והי' ראוי שיתוקן עולם במלכות שדי אלא שאחז"ל שלא הי' דורו יפה ובני דורו הטעוהו אחר הדלת והמזוזה כדאי' במדרש אמנם לפי דעתו ויבשלו את הפסח אחר צלייתו - והיינו שלא נעשה כפסח הזה מימי השופטים והמלכים:

כי לא נעשה כפסח הזה וכו' נ"ל המה כרתו ברית לעבוד הקב"ה בכל לב ובכל נפש ובכל מאוד ועשו כסדר תחלה בערו כל העבודה זרה ובטלו אותה וישלך עפרה אל נחל קדרון זו היא ביעור ובטול חמץ שאסור במשהו כע"ז דכתיב בה ולא ידבק בידך מאומה וכדאיתא במדרש רמז אלהי מסכה לא תעשה לך סמיך לו את חג המצות תשמור ואח"כ עשו פסח בתכלית השלימות ונתקדשו בו עד שעשו תשובה מאהבה וזה וכמוהו לא הי' מלך אשר שב בכל לבבו ונפשו ומאודו רק הישראל בדורו לא בטלו ע"ז לגמרי כמובא במדרש על פסוק ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך רק המלך לכן רק הוא שב בכל לבבו ובכל נפשו ומאודו כן נזכה לשוב כלנו מאהבה וק"ל (מש"מ):

כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים פי' שעשו כולם פסח כי מי שאין לו קרקע פטור מפסח (כדאיתא בתוספו' בפסחים דף ג' ע"ב) והרבה לא הי' להם קרקע כי גם בימי יהושע בן נון כבר נמצאו מי שהקדיש קרקעו ולא יצא ביובל כדמוכח פרק יש נוחלין גבי ויקבר בגבעת פנחס בנו אך יאשיהו מלך על כל ארץ עשרת השבטים כדאיתא במגילה י"ד ע"ב שירמיהו החזירם ויאשיהו מלך עליהם ולא חזרו מהם אלא מעט מכל שבט כמבואר בתוס' וחידושי רמב"ן פ' השולח (דף ל"ו ע"ב) ע"כ הי' לכל

אחד קרקע בשופי ועשו כולם פסח לא נשאר אחד וזה כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים פי' שעשו כל ישראל אשר הי' אז בא"י לא נשאר מהם אחד שלא עשה:

ויעמוד המלך ויכרות את הברית לפני ה' ללכת אחר ה' ולשמור מצותיו ועדותיו וחוקיו בכל לב וכו' ויצו המלך לאמור עשו פסח לה' אלקיכם ככתוב על ספר הברית הזה כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה ונ"ל כי בפ' בא מבואר הטעם על עשיית פסח רק משום יציאת מצרים דכתיב זבח פסח הוא על אשר פסח על בתי בני ישראל ובפ' אמור משמע שעיקר ענין הפסח הוא על קבלת התורה כדי שנתחיל למנות מיום ההוא ולהלן עד שבועות (דכתיב מיד סמוך לפסח ממחרת השבת להביא עומר ואח"כ ממחרת השבת תספרו חמשים יום וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש) ולכן לא נכתב שנעשה יו"ט על קבלת התורה אבל עד שלא קבלו תורה מאהבה ואמרו מודעה רבה לאורייתא אז לא יתכן לעשות יו"ט על קבלת התורה ולעשות פסח על כך ע"כ עיקר עשיית פסח הוא על יציאת מצרים ומבואר שספר ויקרא נקרא ספר הברית והנה כל מלכי ישראל ויהודה שהיו עד עכשיו לא כרתו ברית עם ישראל לקבל תורה מאהבה עד שבא מלך יאשיהו ויכרות את הברית ללכת אחר ה' בכל לבבם ובכל נפשם והוא הי' סבור בדעתו שיקבלו בכל לבבם כמבואר בפיוט קינות שהוא הי' סבור כך ולא ידע מה שעשו אחורי דלתות לכן אמר להם עשו פסח לה' ככתוב על ספר הברית הזה והיינו כמו שמרומז בספר ויקרא שהוא מורה על ענין קבלת התורה בכל לב ובכל נפש:

כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים אשר שפטו את ישראל ומלכי יהודה וישראל נ"ל כי כת' כל בן נכר לא יאכל בו ודרשינן מי שנתנכרו מעשיו לאבי' שבשמים לא יאכל פסח, ברש"י שם והשופטים שפטו את ישראל וכן המלכים הצדיקים והוציאו מהם כל בן נכר או שלא נמצא בהם כלל, אך בימי יאשי' הטעו אותו וכתי' אחרי הדלת והמזוזה שמת זכרוניך שהי' עע"ז בני דורו אחרי דלת וכשבאו שלוחיו לחפש לא מצאו כאשר האריכו חכז"ל נמצא כל בני נכר עשו פסח ולא נעשה כפסח הזה כל

ימי השופטים ששפטו את ישראל דייקי ששפטום ולא נעלם מהם רשעתם משא"כ את יאשי' הטו ליצני הדור:

חול המועד פסח

לא יאכל חמץ היום אתם יוצאים בחדש האביב וחז"ל דרשו ולא יאכל חמץ היום שלא נהג אז חמץ בפסח של מצרים אלא יום אחד בלבד ויראה לענ"ד כי ידוע "איבה" "ואהבה" אם הגאולה אינה שלימה היא רק בבחינת איבה בין הנחש ובין ישראל כי מחמת איבה דפרעה (כמ"ש) כי ידעת כי הזידו עליהם, אך אם בבחינת איבה ג"כ אהבת ישראל הרי היא גאולה שלימה, ע"כ ולא יאכל חמץ היום אם רק היום לא יאכל חמץ כלומר שאור שבעיסה (מסירים אותו) רק היום ואח"כ שוכחים את השם כמו שהי' אז באמת כדכתיב וימרו על ים בים סוף אז "אתם" "יוצאים" "בחדש" "האביב" ר"ת איבה ולא אהבה, אך אם לא יאכל חמץ סתם ולא רק היום כי אם מסירים רוע השאור מלבבם לעולם, אזי "היום" "אתם" "יוצאים" "בחדש" "האביב" ר"ת אהבה ואיבה משולבים כי איבת או"ה ואהבת ישראל שניהם גורמים גאולה שלימה:

את חג המצות תשמור וכו' ולא יראו פני ריקם בפ' כי תשא בענינא דחג המצות כתיב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ומכאן דרשו רבותינו במס' מנחות מה חרישה רשות אף קצירה רשות יצא קצירת עומר שהוא מצוה דוחה שבת ולכאורה אין ענין ההוא המשך לענין של פרשה זו להפסיק בענין המועדות במצות שבת ואם רק לרמוז על דרש רבותינו ז"ל הוא כמעט דוחק גדול, וגם מפני מה לא נאמר ששת ימים תעשה מלאכתך כמו שכתוב במקום אחר וי"ל דבמנחות דף ע"ב איתא אי ס"ד דנקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת נקצרי' מע"ש אלא מדדחי שבת ש"מ נקצר שלא כמצותו פסול ומסיק דסבר לי' כאידך דר"ש דס"ל חביבא מצוה בשעתה וראי' מהקטר חלבים ואברים דדחי שבת עיי"ש ומעיקרא ס"ד דאע"ג דלכתחילה מצוה בלילה כיון דדיעבד כשר לא לידחי שבת עיי"ש בתוס' דלא הוי דומה לתמיד דכתיב בי' במועדו ומה שקשה על דברי תוס' ההיא עיי' בתשובת חכם צבי ולכאורה יש להביא ראי' מעולת ראייה דעיקר מצותה ביו"ט ראשון ואפ"ה לא דחי שבת מפני שיש לה תשלומין וא"כ ה"נ אי נקצר שלא

כמצותו כשר לא לדחי שבת ולפ"ז פירושו של הכתוב ששת ימים תעבוד לא קאי על מלאכות חול אך על עבודת המקדש שכתוב למעלה ולא יראו פני ריקם שצריכין להביא עולת ראייה ע"ז אמר הכתוב ששת ימים תעבוד עבודת קרבן זה וביום השביעי תשבות מעבודתו שעולת ראיה לא דחי שבת ואפשר שעי"כ תאמר שקצירת העומר לא תדחי שבת לכן כתב בחריש ובקציר תשבות מה חרישה רשות וכו' יצא קצירת העומר דמצוה ע"כ דוחה שבת או מפני שנקצר שלא כמצותו פסול או כאידך מ"ד דחביבה מצוה בשעתא:

ופטר חמור תפדה בשה איתא במדר' ילקוט פ' ויחי אמר יעקב שלא יפדו המצריים בי אני שה דכתיב שה פזורה ישראל ומצרים חמור שנא' בשר חמורים בשרם וכתיב ופטר חמור תפדה בשה י"ל בגמ' ע"ז דף ד' איתא שלעתיד לבוא יטענו האומות שכל מה שתקנו בעה"ז גשרים שווקים ומרחצאות הכל בשביל ישראל שיעסקו בתורה וירצו לזכות ע"י טענה זו לעוה"ב והקב"ה משיבם שהכל תקנו רק לצורך עצמן עיי"ש והנה המצריים טענו שפרנסו יעקב ושבעים נפש בכבוד גדול ואכלו כל טוב חלב ארץ וטענו אותם כחמור לעול ולמשא (כמו יששכר חמור גרם טוען עול תורה והוראה) את יעקב וביתו בזמן שהיו בבחינת שה שאין לו כלום רק מה שהרועה מנהיגו ומאכילו ובפרט בימי גלות שה פזורה ישראל וירצו לפדות עצמן ביעקב ובניו אבל באמת הכל הי' להנאתם שפרעה אמר ואם יש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי וגם לכבודו עשה זאת שמשנה המלך הוא ממשפחה יקרה ולא עבד בורח ובפרט כאשר כבר באו ופסק בזכותו הרעב והכל לטובת עצמן עשו וק"ל (מש"מ):

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וכו' לכאורה יל"ד הלא מצינו שאלת רשע שאמר מה העבודה הזאת לכם ומשיבים לו אילו הי' שם לא הי' נגאל ולא משיבים לו ואמרתם זבח פסח כתוב בתורה ונל"פ כי הבנין אריאל הוא מדקדק כשהקב"ה ציוה למשה הקדי' להזות על שני המזוזת ואח"כ על המשקוף וכשאמר משה לישראל הקדי' המשקוף ואח"כ שתי המזוזת ותי' עפ"מ שאיתא במדרש ששתי המזוזת המה כנגד משה ואהרן והמשקוף קאי על הקב"ה ולפיכך הקב"ה הקדי' שתי המזוזת ואח"כ על המשקוף אבל משה

שפיר הקדים המשקוף ואח"כ שתי המזוזות, ויש לפרש דבריו לפי שמצינו שני כתות צדיקים א' אעפ"י שהוא צדיק אפ"ה צריך הקב"ה לסייעו כמו שמצינו גבי נח כתי' את אלהי' התהלך נח ופרש"י שהי' צריך הקב"ה לסייעו א"כ אצל צדיקי' כמותן הקב"ה קודם אבל יש צדיקי' שאין צריכים סעד לתומכם כמו שמצינו גבי אברהם כתי' אשר התהלכתי לפני' א"כ אותן צדיקי' הם קודם הקב"ה וזה הקב"ה ציוה להקדים שתי המזוזת שהמה כנגד משה ואהרן שהיו צדיקי' גמורי' ולא היו צריכי' סעד אבל משה הי' עניו ולא הי' חושב עצמו שהוא צדיק גמור שלא יהי' צריך סעד לפיכך הי' מקדי' את המשקוף והנה לדורות הוא בטל כל דיני הזאה כי רק בפסח מצרי' נצטוו על ככה לפי שמשה ואהרן לא נכנסו לא"י לפיכך בטל כל דיני הזאה והנה בשאלה הלזו יש לפרש כוונת שאלתם למה הקדים המשקוף לשתי המזוזת כי המה יהי' צדיקים גמורים ולא יהי' צריכי' סעד לתומכם והתשובה ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח במצרים פי' במצרים לא היו במדריגה כל כך שלא יהי' צריכי' סעד וכל זה ניחא כשציוה הקב"ה פ' זו אז לא הי' נגזר עדיין שלא יכנסו משה ואהרן לא"י א"כ י"ל שכוונת שאלתם כך הוא אבל עכשיו שנגזר שלא יכנסו לא"י א"כ א"א לומר כוונת השאלה כך כי לא ינהג עוד דין הזאה אלא וודאי דשאל כפשוטו למה העבודה הזאת לכם לפיכך הוה שאלת רשע לפיכך משיב לו תשובה אחרת אילו הי' שם לא הי' נגאל, ודו"ק, בזה יל"פ מה שהעם הי' משתחוו לפי שהי' שומעים שיהי' להם בני' צדיקי' גמורי', ודו"ק:

ויקד העם וישתחוו איתא במכילתא כאן נתבשרו על שכחה של תורה וקשה למה ויקוד העם וישתחוו על בשורה זו י"ל (עיין לזה תו"מ שמות דף כ' ע"ב בד"ה והי' כי יאמרו) לפי שיש שכחת התורה א"כ לא הוה שאלה זה שאלה של רשע אבל אם אין שכחת התורה א"כ הוא יודע משנה העברה וע"כ שאלתו שאלת רשע הוא ודו"ק:

שור או כשב או עז כי יולד במדרש מכאן לתחיית המתים מן התורה אולי כבר שמעתי דבר זה י"ל ידוע מה שאמרו חז"ל מכאן ששור בן יומו קרוי שור והכוונה ששור כי יולד בן יומו הוא בשלימותו אוכל ושותה ובדעתו כמו שור הגדול רק עדיין אינו נתגדל כל כך בגדלו ובעביו כי אי אפשר במעי אמו וזה שור בן יומו קרוי שור כי

הוא שור בשלימותו משא"כ אדם מבחר הברואים הולך ומתגדל בבנין וחוזק גופו ובדעתו בחכמתו ובנסיונותיו תמיד מוסף והולך דעת כל ימי חייו עד יום האחרון והוא תמוה כי ביום מלאת בשכלו ובדעתו הוא הולך אל בית עולמו ועל מה ולמה הי' לו כל למודו והכנתו הלא בעולם הנשמות אין צריך לכל זה אלא מוכח מזה תחיית המתים שאז יעמדו הכל בגופם ובתוארם ובשכלם ובדעתם (אפילו במומן של עתה כדאיתא במדרש) כמו שהיו בשעה אחרונה ביום הולך אל עולמו ומאז ידע לעבוד את השי"ת שמו לעד וזה שור או כשב או עז תיכף מיד כי יולד הוי שור בשלימותו משא"כ באדם מכאן מוכח לתחיית המתים מן התורה וק"ל (מש"מ):

אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי יש לדקדק שכפל הכתוב לומר אלה הם מועדי י"ל על פי משל שאב מצוה לבנו להביא לו תבשיל לאכול וכאשר רואה בנו שחיך של אביו אוכל יטעם ויונעם לו באהבתו אל האב מביא לו עוד מתבשיל הזה משא"כ עבד שמקיים ציוויו של אדונו על מנת לקבל פרס רק מה שמצוה לו עושה ולא יותר ואינו מוסיף מדילי' והכל עושה רק כדי שיקבל שכרו משלם והנה הקב"ה צוה לנו לעשות יום אחד יו"ט אבל אנו רואים חביבות הקב"ה אל ישראל שמשרה שכינתו עליהם ביום טוב כי בא וישראל חשוקים ודבוקים בו יתברך הוסיפו עוד לעשות יום אחד מדבריהם (והחמירו בספיקו וגזרו גזירה רחוקה משום שמא יחזור הדבר לקלקולו הגם שבקיאין בקביעא דירחא) ובזה ניכר אהבת ישראל להקב"ה כבנים ולא כעבדים והנה חז"ל (ר"ה דף כ"ג ע"א) דרשו אשר תקראו "אותם" לשון אתם וזה אלה מועדי ה' הכתוב בפרשה לקמן אבל אשר תקראו אתם במועדם שאתם קוראים ומוסיפים יום אחד מרוב אהבתכם אלי וקדושתכם אלה הם מועדי באמת החביבים אלי כי אהבתי אתכם אמר ה' וק"ל (מש"מ):

שביעי של פסח

ולא נחם אלקים וכו' כי אמר פן ינחם העם וכו' ויקח משה את עצמות יוסף עמו וכו' פקוד יפקוד אלקים ונ"ל הפסוק רצה לתרץ איך חשד הקב"ה את ישראל פן ינחם העם ומרע"ה נענש על שאמר והם לא יאמינו אך דהנה ישראל לא לקחו עצמות יוסף עמהם אעפ"י שהיו מושבעים ועומדים וחלילה להם לעבור על שבועת זקניהם אלא שלשון

השבועה היתה פקוד יפקוד אלקים אתכם והם הי' מסופקים אם זו פקידת אלקים ע"כ אמרו בשלנו אנחנו רשאים לשמוע אל משה אך לא בעצמות יוסף אולי ישארו במדבר וכיוון שלא נתעסקו בעצמות יוסף מטעם ספק הנ"ל ע"כ לא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים פן ינחם בראותם מלחמה ויאמרו שאין זאת פקידת אלקים ע"כ קמים עליהם למלחמה כמו שקרה לבני אפרים שיצאו קודם זמנם ממצרים כדאיתא במדרש וק"ל:

ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף במדרש רבה מכאן אמרו חכמים אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב עמ"ש מורי בהפלא"ה פ' בשלח, וקרוב לדבריו ז"ל אסביר אני כתיב ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם נראה שהי' חירות מן העולם כי אפילו המולכים בכיפה משועבדים להעולם לתאוותיו וצרכיו הרבים וכן כתי' מלך לשדה נעבד ותאוותיו וצרכיו מכריחים אותו ומעבירין אותו על דעתו ועל דעת קונו ונשי שלמה יוכיחו, ואין כאן חירות אך רשב"י וחביריו הם המה חירות מן העולם והבליו וככה הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים לחירות עולם שלא ידאגו ולא יחשבו כלל על צרכי עוה"ז וע"כ ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף ארץ לא זרועה ודרך ים סוף ולא יעמוד שום דבר בפניהם, וזהו חירות עולם ומשום כן אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב כמלך בגדוד כי הוא המושל ולא העולם מושל בו, ונ"ל בנסיעתם מים סוף כבר הי' משועבדים כי הסיעם מרע"ה בע"כ מביזת הים (כדאיתא ברש"י ויסע משה שהסיעם בעל כרחם) ונצטער כל אחד חבל על כלי פלוני שהנחתי ולא יכולתי להסיעו עמי, חבל על מרכבה פלונית וכדומה וכבר נשתעבדו להעולם משא"כ ביום ראשון של פסח ע"כ למען תזכור את יום "צאתך" ולא יום קריעת י"ס כי לאו הי' חירות עולם, וזה ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם ההוצאה היתה לחירות עולם:

סגר עליהם המדבר איתא במכילתא השונא רודף אחריהם והים לפניהם והמדבר חיות רעות מצדיהם ע"כ וי"ל כך הנה הקב"ה צוה שישובו ויחנו לפני פי החירות לפני בעל צפון שהוא עבודה זרה ובמדרש איתא כדי להטעות את פרעה שיאמר קשה יראתן שלא יכול נגד בעל פעור ואיתא בשו"ע (סי' צ"ד סע"ט בהג"ה ובמג"א

שם) שבמקום ע"ז וגילולים לא יתפלל ובזה יש לפרש שאמר משה כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה' ולא אמר כן במכת דבר יען כי תועבת מצרים כל רועה צאן כי הם היו עובדים לטלה ולמזל טלה ובמכת דבר לא נשאר עד אחד ולא הי' עוד במצרים עבודה זרה לכן התפלל בתוך העיר משא"כ בשאר מכות והנה ידוע כי כח ישראל הוא בדבור ע"י תורה והתפלה כברכת יצחק הקול קול יעקב ובמדרש אם הקול קול יעקב אין הידים ידי עשיו שולטת וזה ואמר פרעה לבני ישראל ע"י שישובו לחנות לפני בעל צפון סגר עליהם המדבר (לשון דבור) היינו דבור התפלה כמו ומדברך נאוה שפירושו דיבור פיו כי הם לפני בעל צפון ע"ז מצד אחד השונא רודף אחריהם והים לפניהם ובמדבר חיות רעות גם להתפלל כדי שיושעו ממרום ע"י נסים גם כן אסור להם כי המה לפני ע"ז בעל צפון ועי"ז וחזקתי את לב פרעה וכו' ואכבדה וידעו כי אני ה' וק"ל (מש"מ):

מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדינו הנה פרעה הניח שבט לוי פנוי משיעבוד ואיתא ברמב"ן הטעם כדי שיהא להם מורי דרך ומוכיחים כי טוב למלכות אם יהא להמון עם אמונה בה' ובדתם ועי"ז ייראו למרוד במלך אשר הקים השי"ת להם ובל"ס גם הזקנים החכמים ונבונים הניח פנוי משעבוד למען למד דעת את העם ליירא את השם יתברך ובפרט כי הי' נשבעים מהשם יתברך שלא ימרדו ולכן נהרגו בני אפרים בגת שמרדו ויצאו קודם זמנם כדאיתא במדרש ובזה יש לפרש מאמר המגיד ואפי' כולנו חכמים כולנו נבונים וזקנים ולא היינו צריכים להשתעבד כי פטורים היו משעבוד כדי להיות הורים ומורים לעם מ"מ מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים אבל ראה מה עשו ההורים ומורים נטעו בהם אמונה כ"כ עד שהלכו ששים ריבוא ישראל ולקחו נשיהם מעוברות ומניקות וילדיהם ועוללים ויונקים ויצאו למדבר בארץ לא זרועה וצמאון אשר אין מים ובטחו בהקב"ה ולא רצו לחזור למצרים והרגו בהם במצרים (כאשר רדף מצרים אחריהם כדאיתא במדרש ובפייט ליום שביעי של פסח) וזה הי' עוד קודם שירד להם המן ולא הי' בידם רק מזון סעודה אחת שהוציאו ממצרים וזהו ויוגד למלך מצרים כי ברח "העם" גם הפחותים המון עם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את "ישראל" היינו החשובים שנקראים בבחינת

ישראל מעבדינו במצרים שלא היו צריכין לעבוד ופטורים משעבוד כדי להנהיגם בדרך האמונה וראו מה עשו שעי"ז חזקו האמונה בלבבם של המון עם כ"כ עד שברחו לגמרי והכו עוד במצריים וק"ל (מש"מ):

ויאסור את רכבו כתיב בפ' וישלח וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו ויירא יעקב מאד י"ל כי דרך הולכי מלחמה הוא שילך הגדול אחר המחנה כי פן ישובו עורף יהא הוא בורח וניצול כי אם יתפש המלך והגדול שבהם אזי כבר נאבדו כלי המלחמה שלהם ונצח הצד שכנגדו כידוע ודרך הולכי להקביל פנים לכבוד לילך הגדול תחלה ואחריו עם רב ופרעה מפני שנאתו הלך לפני מחנהו כדאיתא במדרש ובסילוק לשביעי של פסח וזה ידע יעקב בבירור שאם גם שכח עשו שנאתו מ"מ לא חשוב יעקב בעיניו כ"כ שילך לקראתו בכבוד גדול עם ד' מאות איש אלא וודאי למלחמה הוא הולך והוא הולך לפניהם כמ"ש וגם הולך לקראתך ואח"כ ארבע מאות איש עמו א"כ בודאי גדלה מאד השנאה ע"כ ויירא יעקב מאד (מש"מ):

ועי"ל וגם הולך לקראתך י"ל היינו שגם עשיו הולך לקראתך בטומאתו מדרגא לדרגא כמו שאתה הולך מדרגא לדרגא בקדושה ויעקב ירא אולי הוא גדול ממנו בטומאה מאשר הוא בקדושה (יעוין תו"מ דף נ' ע"ד בד"ה ולא תעשה כמעשיהם) לכן ויירא יעקב מאד אבל באמת רישא דעשו בעטפא דיצחק ויעקב הי' בחיר שבאבות (מש"מ):

שש מאות רכב בחור ש'ש' מ'א'ו'ת' ר'כ'ב' ר"ת וס"ת שמר שבת הארכתי במקום אחר וחמץ במילואו חי"ת מ"ם צדי"ק גמטריא שבת יש להאריך ואין כאן מקומו:

התיצבו וראו את ישועת ה' י"ל כי הנה הסכימו חז"ל שהי' ב' כיתות על הים בים סוף הצדיקים ויצעקו בני ישראל אל ה' וקטני אמונה אמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים, ולפע"ד גם אלו קטני אמונה בעלי אמונה הי' שהרי חזרו לאחוריהם ביום השלישי ובטחו במה שאמר משה בשם ה' וישובו וכו' ואכבדה בפרעה והאמינו אך עכשיו שראו בקרוב פרעה ומחנהו ומצרים של מעלה נוסע אחריהם ונתעטפו גדולי ישראל בתפלה וצעקו אל ה' אז בא מורך בלבבם כי אמרו מה לכם לצעוק וכי ספק יש כעת והלא ע"מ כן חזרנו לאחורינו שיבואו מצרים וירדפו אחרינו ויתכבד ה' בפרעה וחילו ותפלה זו מה שייכה אע"כ אתם מסופקים בדברי משה ולכן התרעמו ואמנם

הענין כך ידעו בלי ספק שיושעו אך ע"י מלאך ואז איננו חירות עולם והתפלה היא שהקב"ה בעצמו ילחם להם במצרים ואז יהי' תשועת עולמים (כדכתיב ישראל נושע "בה"' אז היא תשועת עולמים) ובאמת פליגי בזה הראב"ע ס"ל מלאך אלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם היא מלאך שלוח ורמב"ן ס"ל מלאך הוא אלקים בעצמו הנקרא המלאך הגואל, ועל זה התפללו הצדיקים שתהי' ישועתם מה' בעצמו וזו היתה תשובת מרע"ה התיצבו וראו את ישועת ה' דייקא אשר יעשה לכם היום כי ה' בעצמו ילחם לכם וע"ז אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם ויהי' החירות (מהם) חירות עולם:

התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' ה' ילחם לכם ואתם תחרישון כי ישראל הגם שחזרו לאחוריהם על דעת כן חזרו שירדף פרעה אחריהם והאמינו במה שאמר להם משה ואכבדה בפרעה מ"מ כשראו שנפתחו השמים ושר של מצרים ירד עם מרכבתו פחדו וצעקו ני חשבו אילו חפץ ה' להצילנו למה לו ליתן כח לפרעה להוריד פמליא של מעלה שלו למטה ונוסף גם הוא על שונאינו ואמנם הענין הוא כך לפעמים כשרצון הקב"ה שישראל ילחמו בפני עצמן אזי הקב"ה עושה לכבודם שיראה כאילו הם לוחמים וכדכתיב והי' בשמעך קול הצעדה בראש הבכאים אז תחרץ וה' שמה והי' סבורים כי דוד הוא הלוחם ולא ידעו ולא ראו המלאכים בראש הבכאים אך כשהקב"ה בעצמו הוא הלוחם אין כבודו יתברך לרדוף אחר פרעוש ולכן הגביה לסנחריב ולכד את כל העולם כולו וע"ז שלהם טרם שנפלו לפני ירושלם וכן נ"נ וכן לע"ל עתידה אדום שתמלוך על כל העולם ט' חדשים טרם יפולו (גמרא ע"ז דף ע"א) לכן הוריד השר עם כל המרכבה טמאה שלו לעיני כל ישראל כדי שידעו מה פעל אל וזה שאמר הכתוב ה' ילחם לכם הוא בעצמו ואתם תחרישון ולא תלחמו ע"כ הוריד המרכבה למען תתיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה עמכם הוא בעצמו, ותדעו ותבינו:

ויבקעו המים במדרש בזכות ויבקע עצי עולה ויבקעו המים י"ל דלכאורה למה לא צוה הקב"ה שיעברו בספינה את הים דלמעוטי בניסא עדיף ואי משום חיצים ואבני בלסטראות שהיו זורקים המצרים הלא בלאו הכי הי' הענן מקבל אותם כדאיתא במדרש שכל הלילה הי' הענן מקבל אותם החיצים ואבני בלסטראות אך לעבור ים

סוף בספינות צריך זמן הרבה ועד שלא היו בעבר המים השני היו ישראל תמיד פחודים ודואגים ומיהר הקב"ה להצילם במוקדם והנה זה הי' בזכות אברהם שמי צוה לו לבקע עצי עולה כדי שידלק האש מהר לשרוף בנו יחידו די אם הוא הי' מדליק העצים כמו שהם ואם יתאחר מלדלוק יחי' בנו חיי שעה אחת יותר מי עכב על ידו (וא"ל דהי' מבקע עצים גדולים מאד שלא הי' נשרפים אם לא הי' מבקעים דמשמעות הקרא משמע קצת דעצים דקים בקע דאל"כ הול"ל ויבקע עץ לעולה עצי עולה משמע שבקע עצי עולה כמה עצים) אך אאע"ה מיהר וזירז עצמו למצוה לשרוף בנו יחידו ומפני זה מיהר הקב"ה להציל ישראל ממצרים ברדתם אחריהם לכן ויבקעו המים:

ועפ"ז יש לפרש המדרש נס מפני נס מפני יוסף דכתיב וינס החוצה על כן הים ראה וינס דלמה לא הלך יוסף חוצה כדרך בני אדם ולא ירגישו מאומה העומדים בחוץ משא"כ כשהיו רואים אותו נס אך כדי שלא יתקפנו יצרו לכן חיש מהר רץ ונס משם לכן זכו ישראל הים ראה וינס מפניהם ועברו דרך גאולים (מש"מ):

ויבקעו המים במדרש רבה בראשית פ"ד רשב"ל בשם ראב"ע לכו חזו מפעלות אלקים וכו' נורא עלילה על בני האדם הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם פסים פס ים עכ"ל יש לומר כמו שיהודה לא רצה לעבור עבירה ולא פנה אל תמר רק מלאך הממונה על התאוה הכריחו אמר יהודה מהיכן מלכים יוצאים מהיכן נביאים יוצאים כדאיתא במדרש ה"ה הכא לא היו שבטים עוברים על עון שנאת חנם רק מן השמים הי' שישנאו אותו שיגולגל הדבר שימכרו את יוסף וירדו למצרים כמו שאמר הקב"ה לאאע"ה כי גר יהי' זרעך וכו' ואחר כן יצאו ברכוש "גדול" וזה הי' ביזת ים סוף וזה למה וישנאו אותו מן השמים הי' זה כדי שיקוים מה שאמר הקב"ה לאאע"ה כי גר יהי' וכו' יצאו ברכוש גדול שהיתה גדולה מרכוש מצרים כדאיתא במדרש שיר השירים על פסוק תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף וי"ל כוונת הים שלא רצה להבקע תחלה עד שראה השכינה מימין משה כדכתיב מוליך מימין משה כדאיתא במדרש על דרך דאיתא בגמ' חולין דף ז' ע"א שרבי פנחס בן יאיר אמר לגינאי נהרא חלוק לי מימיך והשיב לו הנהר אני הולך לעשות רצון קוני ואתה הולך לעשות רצון קונך וכו' ולא רצה להבקע ופירש"י שם כל כל הנחלים הולכים אל הים

וזהו דרך הטבע ורצון הקב"ה שיתנהג הכל עפ"י דרך הטבע וזה הי' ג"כ טענת ים סוף אבל למד הים ק"ו משבטים שהוכרחו לעבור על טבעם הטוב ולהיות מוכרחים נגד הבחירה אשר זה קשה מאד כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ הוכרחו לכך כדי שיתגלגל הדבר הזה כדאיתא במדרש נורא עלילה על בני אדה מכש"כ הים אשר אינו רק דרך טבע לחוד ואין לו בחירה מכש"כ שיבטל טבעו שיקוים כל זה:

ובזה יש לפרש המדרש הים ראה וינס מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ראה וכוונתו דהנה בברייתא קתני בשלש עשרה מדות התורה נדרשת והם מכוונים כנגד שלש עשרה מדות של רחמים בפ' כי תשא וק"ו שהוא מדה ראשונה הוא נגד הוי' ב"ה שהיא מדה ראשונה מהמנויים בפ' כי תשא ואם דורשין ק"ו בזה מעוררין מדה של רחמים כך ראיתי בספר אחד ולפ"ז י"ל שהים דרש ק"ו כאשר אמרנו כדי לעורר מדת רחמים על ישראל שהיו נתונים בדין מה נשתנה אלו מאלו כמבואר במדרש וזה פירוש של המדרש שהתחלנו לכו חזו מפעלות אלקים נורא עלילה על בני אדם שהם הם מפלאותיו להפך הבחירה ולמה נורא עלילה על בני אדם להתעולל עלילות שעי"ז ימכרו אותו ועי"ז נתגלגל הדבר שמלך יוסף וירדו אבותינו למצרים וסוף דבר שיצאו לחירות ע"י שנבקע להם הים הפך ים ליבשה ומסיים למה וישנאו אותו כדי שיתגלגל הדבר ויקרע להם הים היינו הים למד ק"ו להבקע מזה ששנאו השבטים את יוסף כאשר בארנו ומסיים שכל זה ראה יעקב בתחלה שנצנצה בו רוה"ק ורמז בכתונת פסים פס ים וכמו שמבואר עוד במדרש שמרמז גם על פ'וטיפר ס'וחרים י'שמעאלים מ'דינים:

ובזה יש לפרש המסורה ויגער בו אביו ויגער בים סוף ויחרב כי ע"י שגער בו אביו הבינו האחים שיש ממש בדבר וע"כ הוא גוער בו למען לא יקנאו האחים והם הבינו היטב הדבר ע"כ ויקנאו בו ועי"ז נתגלגל שמכרוהו למצרים וכו' עד שגער הקב"ה בים סוף ויחרב (מש"מ):

ויאמר מצרים אנוסה מפני בני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים כתיב ואכבדה בפרעה ברכבו ובפרשיו וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו הנה י"ל על כפל הלשון בהכבדי בפרעה וכו' י"ל כי הנה הי' קשה למצר' אם הקב"ה ברא

כל כרצונו למה אינו מאביד רשעים ולמה רשעים בעולם עוברי רצונו נגד כבודו ולמה מניחם בעולם אם בעל יכולת הוא להאבידם זה הי' קשה למצרים ומה צורך לעשר מכות אבל האמת עיקר יציאת מצרים ועשר מכות וקריעת י"ס הי' כדי לפרסם יחודו ואחדותו ויכולתו יתברך לעד ולעולמי עולמים והנה אח"כ כאשר נתקדש שם שמים על ידם ידעו ויבינו וישכילו כל העולם כי גם הרשעים לכבודו בראם וגם המה לכבוד הקב"ה כשיעשה דין בהם שיתגדל ויתקדש ש"ש על ידם וזה ואכבדה בפרעה ברכבו ובפרשיו ואז וידעו מצרים יבינו ידיעה לשון השגה והבנה כי אני ה' מהוה הכל ע"י בהכבדי בפרעה ברכבו ופרשיו ולא יהא להם עוד קושיא ויאמינו בהקב"ה אך מצרים ברשעתם הגדולה לא רצו שיתקדש ש"ש על ידיהם לכן ויאמר מצרים אנוסה מפני בני ישראל כי חביב הי' להם לנוס משיוכר על ידיהם כי ה' נלחם להם לישראל במצרים ויתקדש שם שמים על ידיהם בזה לא רצו הרשעים גמורים האלו (מש"מ):

הים ראה וינס איתא במדרש מה ראה ברייתא של תנא דבי ישמעאל ראה ונל"פ כי ע"פ מה דאיתא בספרי' שהקב"ה הי' משים את הים לחרבה בשם **ב**"ן והוא נגד ד' פעמי' י"ג, **א**' השם הוי' ב"ה עם י"ב צירופיו שבכל חודש משתמש צירוף אחד ומכוון כנגדו, **ב**' **יע**"ק"**ב** עם י"ב בנים שיעין קב מכוון נגד הקב"ה כדאיתא במדרש שהקב"ה אל בעליונים ויעקב אל בתחתונים והקב"ה קרא ליעקב אל (מגילה דף י"ז ע"א) וי"ב בניו מכוו נים כנגד י"ב צירופי הוי' ב"ה וב"ש, **ג**' שלש עשרה מדות של רחמים, **ד**' י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם שהמה מכוונים כנגד י"ג מדות של רחמים וד' פעמי' י"ג הם בגמטריא **ב**"ן והנה רש"י פי' בכתוב את אשר אלקים עושה הראה את פרעה דבר שהוא אחר זמן שייך בי' הראה ראיי' למרחוק משמע והוא מהמדרש ודבר שהוא לעכשיו שייך הגיד לפרעה וא"ש המדרש הים ראה וינס מה ראה פי' לפי שראה שייך לומר אלא על דבר שהוא לאחר זמן ומתרץ ברייתא של תנא דבי ישמעאל ראה שעדיין לא היתה בעולם קודם מתן תורה אלא לפישהי' רואה שיהי' בעולם והנה ד"פ י"ג בגמטריא נ"ב כנגד שם של **בן** ועי"ז הקב"ה משי' הים לחרבה וראה וינס הים **נטית** ימינך תבלעמו ארץ ופי' רש"י מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק נחית בחסדך וכו' וי"ל איך שייך הפסוקי' יש לפרש כי אמרי' בגמ' מי שנוטל צדקה

מן הגוי הוא המעכב הגאולה לפי שע"י שהוא נוטל ממנו עי"ז יש לגוי שכר והנה איתא במדרש יען פרעה אמר ה' הצדיק והי' להם קצת זכות ויהי' זה מעכב את בנין בית המקדש לפיכך הי' הקב"ה משלם עכשיו לפרעה וזכו לקבורה לפי שהי' אומר ה' הצדיק כדי שלא יעכב הגאולה, וא"ש המשך נטית ימינך תבלעמו ארץ פי' שהי' זכו לקבורה לפי שהי' אמר ה' הצדיק ולמה שילם להם השתא י"ל נחית בחסדך עם זו גאלת וכו' פי' לפי שרוצה להביא אל א"י ולא הי' רוצה לעכב לפיכך הי' משלם השתא:

ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים במדרש בזכות שהמתינה למשה שעה אחת כשהשליכו אותו אל הנילוס זכתה לומר ט' תיבות אלו שירה ובמתניתן סוף פ"ק דסוטה איתא שמפני זה המתינו לה ישראל ז' ימים הנה מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת ת"ק וא"כ אם במדה רעה משתלמין מדה כנגד מדה במדה טובה צריכין להשתלם על אשר עשה חמש מאות פעמים וא"כ צריכין לומר דמרים לא המתינה למשה שעה שלימה אחד מכ"ד במעל"ע דא"כ לא השתלמה בהמתנת ז' ימים על אחד חמש מאות וצריך לומר שהמתינה רק שעה מועטת ולא שעות השוות וכן הוא בתוספות שם מס' סוטה וסתם שעה קטנה היא מיל ותתצב אחותו מרחוק לדיעה מה יעשה לו לדיעה מה יעשה לו ר"ת מיל והנה מהלך אדם בכל יום עשר פרסאות כמבואר בגמרא פסחים וה"ה בלילה יכול להלוך עשר פרסאות ובני ישראל נסעו במדבר גם בלילה ולפ"ז יכולים לילך בכל יום עשרים פרסאות ופרסה הוא ד' מילין והוה שמונים מילין לכל יום ובששה ימים ששה פעמים שמונים והוה ת"פ מילין ובשבת הי' יכולין לילך י"א מילין כי תחום י"ב מילין להרי"ף ולהרמב"ם מדאורייתא אסור וחסר ט' מילין להשלים סך מדה טובה ת"ק מילין ולהשלים זה זכתה ואמרה ט' תיבות שירה שירו לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים כדאיתא במדרש נגד ט' מילין ואתיא המדרש והמתניתין בסוטה בקנה אחד וכל דבריהם של חז"ל אחד המה רק צריך לדורשם לטובה:

המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם המעביר בניו בין גזרי ים סוף י"ל בליל מכות בכורות לא לקו הבכורים אלא בזכות אבות ובזדונם של מצרים וע"כ לא זכו ישראל עדיין להיות בנים למקום אלא עבדים כדכתיב

עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים מבית עבדים והחירות הלז הוא חירות עולם כי לעולם לא יחזור הדבר שלא יהיו ישראל עבדי המקום חלילה אך בים סוף שעברו בזכות האמונה כדכתיב ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז נקראו בנים למקום אך לא הי' זה חירות עולם כי כשאין עושין רצונו של מקום נקראו עבדים ולא בנים (וכמו דאמרינן בפיוט בתפלת מוסף של ר"ה אם כבנים אם כעבדים) וזהו כשהכה כל בכורי מצרים אז ויוצא את עמו ישראל מתוכם שלא היו אלא כעם של מלך וזהו לחירות עולם הוא מלכם והם עמו, אך המעביר בניו דייקא בין גזרי ים סוף בבחינת בנים על זה לא נאמר לחירות עולם:

בכוריהם הרגת ובכורך גאלת וים סוף בקעת וזדים טבעת לכאורה יש לעיין דאע"ג דמצרים הטביעו הבנים במים מ"מ דינו של רוצח בסייף אפי' סקל או שרף אך הכא י"ל מרוב חבתן של ישראל כמעט איש ולויות נחשבו כאשתו כביכול (כאשר בדק אותם משה בעגל כסוטה כדכתיב וישק את בני ישראל ברש"י שם) וכתיב בעלונו אדונים זולתיך ע"כ נידונו מצרים כבאו על אשת איש שהוא בחנק כמו שמקנא הקב"ה בעע"ז של ישראל כדכתיב והמסכה צרה כהתכנס כמקנא לאשתו סוטה וכבר הארכנו בזה בכמה מקומות והמחויב חנק טובע במים (כדאיתא בכתובות ר"פ אלו נערות) אמנם במכת בכורות אמר הקב"ה בני בכורי ישראל ולא כאשה אלא כבן וא"כ זו סתירה בכוריהם הרגת ובכורך גאלת א"כ הם כבנים א"כ קשה ים סוף בקעת וזדים טבעת כאשת איש במיתת חנק ואמנם תירוץ על קושיא זו טרם האמונה היו רק כבנים ואחר שהאמינו ויצאו ממצרי' למדבר כתיב וארשתיך לי באמונה ואז נעשו בחינת אשה (למפרע) והיינו דאמרה מדה"ד מה נשתנו אלו מאלו לענין טביעת מים כנ"ל והשיב הקב"ה כדי האמונה וכו':

ובזה יש לומר כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים וכו' ותקח מרים הנביאה וכו' ותצאן כל הנשים וגו' כי הי' חלילה מקום לומר לא על הריגת מצרים את ישראל שנחשבים לא"א להקב"ה כדכתיב וארשתיך נטבעו אלא על ששלטו בבנותיהם של ישראל ופגמום והבא על א"א מיתתו בחנק ועי"ז נטבעו המצריים ומרים הנביאה ידעה בנבואה שלא שלטו מצרים בנשי ישראל ואחת היתה

ופרסמה הכתוב (שלומית בת דברי) ע"כ כי בא סוס פרעה וישב ה' עליהם את מי הים ויבואו לחשוד בחטא פגמם נשי ישראל נטבעו ע"כ לקחה מרים הנביאה שידעה בנבואה דלא כן הוא לקחה התוף כמכריז ואומר מי מהנשים לה' אלי ותצאן כל הנשים (מלבד שלמית בת דברי) אחרי' בתופים ומחולות וחלילה להן אם הי' פגומות שתשוררו לה' אע"כ נקיות ושלימות היו:

וזדים טבעת וידידים העברת ויכסו מים צריהם וכו' על זאת שבחו אהובים וכו' וכו' על שפת הים יחד כולם הודו והנה וזדים טבעת ואח"כ יאמר וידידי' העברת ובאמת אחר שהעביר ידידי' אח"כ ויכסו מים צריהם ולא קודם לכן גם לדקדק על זאת שבחו אהובי' וכו' ואח"כ אמר על שפת הים יחד כולם הודו וכו' מאי כולם דקאמר ונ"ל האי זדים לאו אנשים זדים היינו המצריים אלא זדים זדונות כמו מזדים חשוך עבדך ג"כ זדים זדונות עונות של ישראל הטבעת על דרך תשליך במצולות ים כל חטאתם וזה נגד מדה"ד שאמר מה נשתנו אלו מאלו הללו עע"ז והללו עע"ז והקב"ה השליך במצולות ים והטביע כל זדונות בזכות האמונה ואז ידידים העברת ויכסו מים צריהם ואז כשכיסו מים צריהם אז על זאת שבחו האהובי' והידידי' שבישראל ואמרו ההלל כדאי' פע"פ, אך שאר העם לא שבחו כי אמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר והמרו על ים בים סוף (כדאיתא פע"פ שם) עד שרמז הקב"ה ופלטם הים לחוץ כדכתי' וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וזו על שפת הים יחד כולם הודו שירת הים אפי' אותם שאינם אהובי ידידי' אלא כולם אמרו שירה:

ועונה לעמו בעת שועם אליו יש לפרש אעפ"י שעוזר דלים מ"מ אינו עונה לעמו עד עת שועם אליו שהקב"ה מתאוה לתפלתן כפירש"י (על פסוק ויצעקו בנ"י אל ה') בשיר השירים על פסוק הראני את מראיך השמיעיני את קולך גם י"ל ועונה מיד בעת שועם דהי' ראוי להמתין בקריעת הים עד יום שמיני שהוא יום מילת יצחק יום הגמל את יצחק (וכדאיתא במדרש שגבריאל הכריז שילכו המים מלפניהם הזהרו באלו שעתידין להיות חתומין בבשרם בברית) אלא הקב"ה ענה מיד כדי שידעו שבזכות האמונה שמע לקול תפלתם בלי צירוף זכות אבות:

ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה ואיתא במדרש שהי' רוצים המלאכים לאמר שירה אמר הקב"ה מעשי ידי טבעו בים ואתם אומרים שירה בשם חכם אחד שי"ל כי הנה מצינו בסנחריב שמתו כולם בליל פסח ואמרו חז"ל (סנהדרין דף ע"א) שהיו שומעים קול שירה של מלאכי' כשהיו אומרי' שירה ועי"ז הי' מתים וה"ה גם בפרעה הי' רוצים המלאכים לאומר שירה כדי שימותו המצרי' ע"י שמיעה זו אבל הקב"ה משלם מדה נגד מדה לפי' שהי' המצרי' משליכים בני ישראל במים לפיכך נשקעו המצריים בים והי' הקב"ה רוצה להמית את מצרים במים מדה נגד מדה וזה שאמר הקב"ה מעשה ידי שהמה ילדי בני ישראל טבעו המצריים וצריך לשלם להם מדה כנגד מדה ואתם רוצים לומר ולהמית אותם על ידי שירה, ודו"ק:

כי תבואו אל הארץ וכו' וקצרתם את קצירה וגו' ממחרת השבת וכו' שבע שבתות תמימות תהיינה ואחז"ל אימתי הם תמימות כשחל ממחרת השבת (מנחות דף ס"ה ע"א כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום וכ"א אומר שבע שבתות כאן ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביו"ט שחל להיות בחול) ובפ' ראה כתיב תספרו חמשים יום כשחל באמצע שבוע הנה בראש חדש ניסן כשנגלה הקב"ה בסנה והי' משפט מצרים י"ב חדש (כדאיתא במתניתן סוף מס' עדיות) עד ניסן (האחר) שנאמר בו החדש הזה לכם נמצא אותו השנה לא היתה מעוברת (דאי היתה מעוברת נמצא משפט מצרים י"ג חדש) ומניסן דיציאת מצרים עד ניסן דעשר עטרות נמי לא היתה מעוברת כדמוכח פ' ר"ע (שבת דף פ"ג ע"ב) בחשבון דעשר עטרות נטל אותו היום נמצא ע"כ אותו השנה מפסח מדבר עד שנה שאחריו שהיו ראוים לבוא לארץ לולא חטא מרגלים אותו השנה השלישית (כדרך העיבור שני שנים פשוטות והשלישי מעוברת) ראוי להתעבר ואם תחשוב מניסן דעשר עטרות שהי' ביום א' (כדאיתא שם אותו יום נטל עשר עטרות שהי' ביום א' לבריאת עולם) ושוב כל חדש א' מלא ואחד חסר כסדרן וחדש אדר הסמוך לשבט ג"כ של שלשים יום כמו שהוא תמיד יהי' אותו הפסח של ביאת הארץ היינו יום ראשון של פסח בשבת וקצירת העומר וגם שבועות ממחרת השבת ויפה נאמר כי תבואו אל הארץ לשנה הבאה וקצרתם את קצירה ממחרת השבת יניפנו הכהן, ויסכר פי הבייתוסים (שהיו אומרים דעצרת בכל

פעם אחר השבת הוא משום דכתיב ממחרת השבת וזה אינו דהקרא קאמר ממחרת השבת יניפנו הכהן כשתבואו אל הארץ כי אז חל באמת ממחרת השבת לפי חשבון העבור) אלא דלמאי דקיי"ל אתם אפי' מזידים אפי' שוגגים ומוטעים (ר"ה דף כ"ה ע"א) והקב"ה מסר הדבר לב"ד שלמטה והוא עצמו אומר למלאכי השרת אני ואתם נרד לב"ד שלמטה ונשאל מתי ר"ה ויוה"כ (כדאיתא בירושלמי ר"ה) א"כ נדחה הנ"ל דלא החליט הקב"ה שיהי' השנת הבאה קצירת העומר ממחרת השבת (דלמא יעברו ב"ד עוד חדש אחד או לא יעברו את השנה) אמנם לא צריכנא (כל זה בשביל) לדחות הצדוקים דהרי מוכח נגדם מקרא בחריש ובקציר תשבות מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קצירת העומר שהוא מצוה שדוחה שבת (ר"ה דף ט' ע"א) ש"מ יש קצירה והנפה בשבת (כגון שחל יום א' של פסח בערב שבת) ולא ממחרת השבת דווקא רק לר"ע דדריש בחריש ובקציר לתוספת שבת ושביעית (שם ט' ע"א) ואיהו ס"ל באמת כאחרים דאין ב"ד מעברין לצורך ואין בין שנה לחברתה אלא ד' ימים בפשוטה וה' ימים במעוברת עמ"ש תוס' שבת קי"ד דר"ע כאחרים וא"כ הדרן להנ"ל:

אחרון של פסח

שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלקיך כי בחדש האביב הוציאך ה' א' מארץ מצרים פסח לילה לשון פסיעה כי פסח ה' על בתי בני ישראל פרש"י לשון פסיעה כן הכא ועשית פסיעה לה' אלקיך כאשר אבאר אי"ה כי אחז"ל פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו של אדם ופירש מורי בהפלאה זצ"ל דאדם צריך להתקדש מדריגות מדריגות לאט לאט אבל פסיעה גסה שרוצה לעשות בפעם אחת נוטלת מאור עיניו לגמרי והנה ידוע כי בלילה ראשונה של פסח יצאו ממ"ט שערי טומאה והקב"ה הגביהם בבת אחת לשער חמשים שבקדושה ע"ד ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי אך רק באותה הלילה ואח"כ הוצרכו לסיפור מ"ט יום עד שזכו למתן תורה ביום החמשים וע"כ בפסח מקריבים מנחת עומר של שעורים דאביב הוא שעורים (כדאיתא ברש"י ויקרא ב' פסוק י"ד אם תקריב מנחת ביכורים אביב קלוי באש במנחת עומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב ומן השעורים היא באה כתיב

הכא אביב וכתיב התם כי השעורה אביב) דילפינן מן והשעורה אביב וגם הוא מצה ואיננו חמץ עד שבועות יום מתן תורה מקריבים של חטים לחם חמץ כלומר בפסח ממהרים בפסיעה גסה ואין פנאי להחמיץ ולא להמתין עד שיגמר בשול החטים אז מכאן ואילך סופרים מ"ט יום עד קצירת החטים ויש פנאי לגמור הלחם שיהי' חמץ כראוי למאכל אדם והיום הוא קבלת התורה והיינו שמור את חודש האביב שהוא גמר בישול השעורים ועדיין לא זכינו לחטים ועשית פסח פסיעה גסה לה' אלקיך אפי' מי שאינו כדאי מ"מ בליל ספור יציאת מצרים יעשה עצמו ת"ח כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה כנ"ל וק"ל:

שבעת ימים תאכל עליו מצות הנה לבאר ענין מצה וחמץ ומה שאומרים היצה"ר הוא שאור שבעיסה, כי מצה הוא כמות הלחם כמו שהוא וכשנתחמץ מתיפה ועולה למעלה בשקר וכיזוב כי לא נתוסף על כמותו אפילו כל שהוא והיפוי הוא שקר וכיזוב, והמטעה הוא השאור שבתוכו והשאור בעצמותו מנוול כשהוא בעינו בורחין ממראיתו מטעמו וריחו וכשהוא טמון בעיסה ומיפה ומעלהו ומרבה כמותו במראית העין והכל שקר וכיזוב, אך המצה הוא אמת קושטא קאי כתוכו כן ברו כל השנה, ואמנם אם מניחים המצה בלי עסק גם היא תחמיץ ויחמיץ עיסות אחרות כי צריך עמל ויגיעה בתורה או מלאכה והבטלה מביאה לידי שעמום וזימה (גמרא כתובות), ע"כ שבעת ימים (הרומזים על) כל שבעים שנה יאכל עליו מצות לחם קודש כנ"ל קושטא ולא שיקרא, וכן כל המנחות מצות תאכל במקום קדוש והארכתי עוד בזה בעז"ה:

שיר השירים אשר לשלמה הנה בפי' המשניות לרמב"ם פרק ששי דנדרים משנה ד' דגים שאני טועם כתב וז"ל דע כי בלשוננו כשיתחבר שם האחד עם הרבים הרי הוא מורה על הכלל ועל הפלגה בריבוי כגון הבל הבלים שיר השירים ואם אמר דג דגים כלל המין כולו באיזה ענין שיהי' עכ"ל ע"ש באמת יש לפקפק ולחלק בין דג דגים והבל הבלים ובין שיר השירים שנאמר בה ה"א הידיעה שיר של השירים ואילו כתיב שיר שירים הי' דומה לדג דגים והבל הבלים וק"ל מ"מ נראה כי שלמה המלך ע"ה קיבץ בקהלת דיעות כל הפילוסופים המתחכמים בסברותיהם לא נותר דבר ע"כ נקרא הבל הבלים וקיבץ בשיר השירים תכלית כל הקדושות:

ושוב חיבר ספר משלי והזהיר מאשה זרה נכרי' הם הבלי קהלת ולצוות ולזרז למצוא אשת חיל שבשיר השירים ומי זוכה למצוא תכליתה ע"כ סיים אשת חיל מי ימצא כי רחוק מפנינים מכרה והנה בוא נא וראה מה שאמר בקהלת ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד השפיל כבוד המלך השח עד לארץ ועשאו עבד לשדה ובשיר השירים הגביה עד למעלה וסיים האלף לך שלמה מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא כדמפורש פרק שבועות העדות וברמב"ן סוף שה"ש ומאתים לנוטרים את פריו המה שריו וחכמיו שמענה ואתה דע לך כי יתרון ארץ בכל היא ושדה הנזכר היינו הכדור בכללו הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם והאדם מושל בכל והוא בעל הארץ והשדה והוא זורע וחורש וקוצר ונוטע ומנכש ומעדר ותולש גוזז וטוה ורוקם וזה קיום הארץ ויושביה ואחז"ל שבת דף פ"ה ע"א בני שעיר החורי יושבי הארץ שהיו בקיאים בישיבה של הארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית וכו' וחורי שמריחים את הארץ והם עיקר הארץ ואילולא הם אין עולם, ואחריהם וקרוב ממש להם הם בעלי מלאכות המתקנים כלים לחרוש ולזרוע לגזוז ולנטוע ולטוות או המתקנים המאכלים והמלבושים ובאלה נתישבה הארץ ולא צריך יותר לישובה של עולם ואחריהם ופחותים מהם והמדומה שגדולים הם השלוחים והמכונים סוחרים והוא כי מי שצריך לאכול מאכלים הי' צריך לשלוח שלוחים להביא לו המאכלים ממקומם ואפשר אפי' כמה פרסאות והצריך מלבוש הי' צריך כמה שלוחים להביא הצמר והצריך למלבוש כגון פשתן או זהב כסף משי וכדומה והי' צריך לכל זה הרבה שלוחים ע"כ באו לכל זה שלוחים כוללים והמה אינם יודעים לא לזרוע ולא לחרוש ולא לנטוע לא לטוות ולא לארוג אך הם שלוחים כוללים זה שליח לבני עירו להביא תבואה הרבה ממקומה שיהי' באוצרו מצוי תבואה תמיד לכל קונה והוא שליח לחרש שוטה וקטן אשה ועבד ושפחה וכל הצריך איפה או מדה חיטים והי' צריך בשביל זה לילך למרחוק הולך עתה לבית אוצרו של זה שהי' שלוחו וזה הקטן השוטה הוא משלחו ולוקח ממנו מדה קטנה של חיטים וכן בפשתן ובצמר בזהב ובכסף ובמשי וכל דבר ואלו הסוחרים אינם מסגלים בעולם כלום ולא יודעים לסגל אלא שלוחי העולם הם והם הפחותים ונחשבים לגדולים ואחריהם ופחותים

מהם הם שלוחי שלוחיהם השולחנים המכונים באנקיאה שאפי' סחורות הסוחרים אינם מבינים אלא שלוחי הסוחרים להמציא להם מעות או להמציא מעות שלהם לרחוקים מעבר לים כידוע והם פחותי פחותים בישובי העולם ונחשבים לגדולים גדולים בעולם ועכ"פ בהנ"ל נתיישב כל העולם על בוריו וזיונו ויפיו לולא כעס אויב העול השולט בעולם במדה ובמשקל ובמנין ונפישי רמאים וגוזלים וחומסים ע"כ היו צריכים לנוטרי כרמים הם השרים היושבים על הדין דייני גזילות וגזירות ושוטריהם להכות ולענוש ולשפוט בין איש לרעהו והמליצים בינם לבין העם והם הגדולים אשר אימתם מוטלת על הבריות וכורעים ומשתחוים להם ולענין קיום העולם בעצמם אינם אפי' כשליח שליח הנ"ל אלא שהם שומרים מכל עול והעול מגביה אותם גבוה מעל גבוה והי' די בזה בישוב המדינה אך יש לחוש לבני מדינה אחרת שכיניהם או מלכם יפשטו על מדינה זו ויגזלו מהם ארצם ואנשיהם ע"כ הוצרכו להעמיד חיל צבא ושרי צבאיהם לאלפים ורבבות מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו והם חשובים וגדולים מן הראשונים ואינם בקיאים אפי' במשפטי ונמוסי הארץ אלא ללחום להרוס ולאבד כל חיל וגוי הצרים בני מדינה זו ואלו הי' האמת שולט בעולם ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא היו יראים אלו מגזילתם של אלו ואלו מאלו לא היו צריכים להם כלל אך השתא דליכא קושטא בעלמא הרי הם גדולי העולם והמלך המושל בגבורתו עולם ומשגיח על כל הנ"ל צרכיו מרובים לפרנס השני מיני שרים וחייליהם וצרכי ביתו וכבודו כי רב ומאין יבוא כל זה וכל אלו הנ"ל אינם לא זורעים ולא חורשים א"כ יש שרים אחרים גדולים מן הראשונים שאינם לא לוחמים ולא שופטים והם ריעי המלך ויועציו משנהו ושלישיו המתחכמים איך להוציא הוצאות הנ"ל מבני הארץ ולהטיל מסים עליהם ועל סחורתם וענינם סוף כל סוף יתרון ארץ בכל היא ומלך לשדה נעבד ואין לפרש יותר כי הוא מובן מאליו:

אך זהו מלך הנעבד לשדה האמור בהבלי קהלת, אך קשה לאלקינו כל הבל זה למה אם לא תכלית דת ה' המקודש והשומרים דתו והמתקדשים והמטהרים באמת בחצרות בית ה' אעפ"י שדי להם בקב חרובים כדאיתא גמ' חולין (דף פ"ו ע"א) יצא בת קול כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש

לע"ש מ"מ להם ניתנה הארץ ובשבילם נברא העולם ומלואו (כדאיתא במס' שבת דף ל' ע"ב סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה שמעון בן זומא ואמרי לה שמעון בן עזאי אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה) ויושבי כסאות למשפטי ה' לאלקים נצב בעדת קל ומלך יושב על כסא ה' להעמיד הדת ולהחזיק התורה ולומדיה למען ינחלו ב' העולמות זה המלך לדת נעבד ולא לשדה והוא מושל ביראת ה' ה' גוזר והוא מבטל והוא גוזר וה' מקיים ולזה סיים שיר השירים נתן את הכרם לנוטרים למלכי כל עם ועם איש יביא בפריו אלף כסף לצרכי ביתו וכבודו אבל האלף לך שלמה הוא מלכותא כעין מלכותא דרקיע המעמיד הדת על תלה ומאתיים לשריו וחכמיו (היינו רבנן כדאיתא במדרש) ומי הם אלו היושבת בגנים בג"ע של מעלה ובהמ"ד של מטה חברים מקשיבים לקולך השמיעיני הי לך מה בין מלך הבלים למלך השירים:

ישקני מנשיקות פיהו בפסיקתא זוטרא כתיבת יד ישקני לשון טהרה כהא דתנן משיקין בכלי אבן לטהרן וטהורין המה מתורת זריעה ר"ל כי זריקת מים טהורים איננו טהרה כ"כ כמו אם יזרע אל המעין כי הזריעה מהפכת לגמרי הגידולים אך לעומת זה הזריעה נרקבת תחת הקרקע והיינו צרות וחבלי משיח וגם זו לא טוב אך השקת מים במקוה הוא זריעה וקיימת שאינה נרקבת אך אינו מועיל אלא מים במים ולא בשאר משקים וישראל נמשלו ליין בכל שיר השירים ולא יועיל השקה אך באמת נמשלו ליין וגם למים ויש להם מעלת יין לחשיבות ומעלת מים לטהרה ע"כ אמר ישקני לטהרני כטהרת השקת מים כי טובים דודיך מיין לענין טהרה כנ"ל:

אם לא תדעי לך היפה בנשים (יעויין ברש"י שם בפירושו) לא אאריך בדקדוקים ואומר כי כתיב ודי זהב שביזת הים גרמה להם עשיית העגל (ברש"י דברים בדבור ודי זהב) ומאתו לא תצא רע ח"ו ורגלי חסידיו ישמור אלא בכל כלי מצרים הי' חרוטים עליהם ע"ז ואותן שבביזת מצרים נתבטלו כי נימוחו כל צורות ע"ז שלהן כדכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים והוא ביטול גמור ומחוי מן העולם אך אותן שבביזת הים שחזרו מצרים ועשו להם צורות אחרות אותו נתבטלו ע"י שאמרו מצרים אנוסה מפני ב"י אך זה הביטול אינו אלא מדינא להתיר להדיוט אך במ"ת

קודם שנכנסו לקדושת הר סיני הי' להם להתקדש ולהחמיר על עצמן מללמוד מיעקב אבינו ע"ה שאעפ"י שנתבטל הע"ז מ"מ כשעלה לבית אל אמר הסירו אלקי הנכר אעפ"י שכבר נתבטלו והיינו אחר ששאלו והתרעמו למה תרביץ בצהריים השיב צאי לך בעקבי הצאן ללמוד מיעקב אע"ה (יעויין ברש"י שם שפירש שהי' להם ללמוד מדרכי אבותינו הקדושים) כי אע"ג שנאוו לחייך בתורים בביזת הים נאה זה ללחייך להדיוט אבל עד שהמלך במסיבו בהר סיני וכו' והבן:

תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף הוא מאמר דודי הוא הקב"ה שאמר שנתן לנו ביזת הים שהוא בבחינת זהב עם נקודות הכסף הוא ביזת מצרים בבחינת כסף שוב אמרה כנסת ישראל שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו במעשה העגל ומפרשים שע"י ריבוי הזהב של ביזת הים נעשה כדכתיב ודי זהב וקשה א"כ מה התפארתו של הקב"ה שנתן לנו תורי זהב למכשול ח"ו גם יל"ד אמר עד שהמלך ולא אמר עד שהדוד במסיבו כמו שתיארו לפני זה ולאחר זה בשם דודי וי"ל כשם שביזת מצרים שהי' בשכר העבודה לא יצאה ממנו מכשילה כך ביזת הים שהי' מדין הענקת עבד עברי כדאיתא במדרש לא יהי' למכשול אך כל זה אם עבודתינו לאלקינו בשמחה וטוב לב ויקרא הקב"ה דודינו ויצאנו מן פרעה לחירות עולם אז שייך הענקה כדכתיב בשלחך אותו חפשי לא תשלחנו ריקם אך בשעת קבלת התורה הי' באונס ואנחנו כעבדים למלך הקב"ה נמצא הי' כאלו פרעה מכר עבדיו להקב"ה ואז אין מעניקים במכירה ועי"ז הי' ביזת הים שלא כדין ונכשלו בו והיינו עד שהמלך דייקא במסיבו וגו':

ונ"ל היינו טעמא דשיעור הענקה ילפינן גז"ש ריקם ריקם מבכור מה להלן ה' סלעים אף כאן ה' סלעים מכל מין ומין משום דבמכות בכורות זכו לביזת מצרים שהוא שכר עבודה ומשם זכו לביזת הים להענקה (דמשום בית מצרים רדף פרעה אחריהם) ע"כ ילפינן הענקה מבכור דשייכי להדדי ואמרתי בסימן שנתנו חז"ל פרק בני העיר בסדר קריאה של פסח משך תורא קדש בכספא פסל במדבר שלח בוכרא נרמזו כל דיני קנין משך תורא כל המטלטלין נקנין במשיכה קדש בכספא קידושי אשה וכן קנין בקדשים (דגבי הקדש כולי עלמא מודים דדבר תורה מעות קונות) ופסל במדברא

קרקע הפקר כמדבר ונכסי הגר יקנה בפסל היינו חזקה עודר בנכסי הגר וכדומה שלח בוכרא היינו שילוח עבד חפשי מעניקים לו כשיעור פדיון בכור והיינו שלח בוכרא: **אם** תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני איתא בילקוט שה"ש לא חולי מעיים ולא חולי ראש ולא חולי עינים אלא חולת אהבה על מות שנאמר עלמות אהבוך איזה אומה בעולם שאמר לה הקב"ה רדו לים וירדו איזה אומה שירדה לאש כחנניא מישאל ועזריה ויל"ד דלמה לא דרשו כך בריש הספר דכתיב ג"כ חולת אהבה כדכתיב רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני שאינה חולי ראש וכו' וי"ל בהבין מאחז"ל (במס' ע"ז דף ג' ע"א) עתיד הקב"ה לנסות או"ה וליתן להם מצות סוכה ומקדיר עליהם חמה כבתקופת תמוז ע"ש וי"ל למה דוקא הקדרת חמה ולא זרם מים וגם שארי דברים וי"ל משום דידוע דברי טיטוס כמדומה שאין כחו אלא במים בהם הביא מבול בם הטביע המצריים בם נשפט עם סיסרא ולכן אלו הביא עליהם זרם מטר הי' עולה במחשבתם כמו טיטוס הרשע כי האמינו שכחו במים גדול אמנם במה שמתנגד למים לא יאמינו בה' לכן בודק אותם בקדירת חמה בתקופת תמוז וא"ש, הנה ציפייתינו לישועת ה' ושכלל עירו אפשר שכוונתינו היא לטובתינו מפני מיעוט פרנסתינו בגלות הזה או מיעוט שכלינו כמאחז"ל (מגילה דף י"ב ע"ב) מיום גלינו מארצינו וכו' זיל לגבי עמון ומואב וכו' ואין לנו מנהל ומנהיג מלך וכה"ג וסנהדרין אך באשר אנו רואים שישראל מוסרים נפשם על קדושתו א"כ אין האהבה כי אם לשמו דמשום תאות העוה"ז לא הי' מוסרים עצמם להריגה שאין אחר המיתה כלום וע"כ אהבתינו בוערת בלבנו והנה כבר הקדמנו כי מהמסירה אל המים אין ראי' כ"כ כי מייחסים לו יתברך כח המים אך מהמסירה אל האש אח"כ שהוא כח מתנגדי בו יובחן גודל האמונה ורב האהבה וזהו לא חולי מעיים שהוא מיעוט שפע הפרנסה ע"ד אוכל קמעא ומתברך במעיו ולא חולי ראש שהוא מיעוט תבונה ושכל ולא חולי עינים שהוא מיעוט המנהיגים עיני העדה אלא חולי על מות שהרי ירדנו לים ואח"כ מסרנו נפש גם באש בימי חנניא מישאל ועזריא מזה מוכח כי עזה אהבתינו והא"ש שלא דרשו כן על פסוק המוקדם סמכוני באשישות שאותו פסוק קאי על ישראל אחר

צאתם ממצרים ועדיין לא הי' מעשה דנבוכדנצר וחמ"ו ע"כ המתין עד קרא דקאי על גלות בבל אחר מעשה הנ"ל וא"ש:

אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום עיי' פסחים פ' האשה, וע"ד רמז קצת י"ל עפ"י מה ששמעתי בשם מרי בהפלאה ע"ד רמז משום כך עתידה תורה שתשתכח, ושרו חכימיא ליהוי כספרי' וספרי' כעמא דארעא כדי שתסור השנאה מה ששונאי' עמא דארעא לת"ח ויתבטל חטא שנאת חנם, ודפח"ח, והנה רישא דקרא הנ"ל אחות לנו קטנה ושדים אין לה הרי החליט רה"ק בפמלי' שלמעלה שאין לכנסת ישראל שדים ר"ל ת"ח ומנהיגי' (כדאיתא במדרש שקאי על ת"ח וברש"י שם על אותן פסוקים יעוין שם להבין זה) אלא שאומר כמסתפק אם חומה היא אם דלת היא כי זה הוא דבר התלוי' בבחירה אם יהי' כחומה נגד או"ה המפתים אותם או ח"ו כדלת, ומשיבה כנסת אני חומה אני בוחר בבחירה שלי להיות חומה נשגבה לבל יפרוץ או"ה פרצה באמונתינו, אך קשה איך משיבה ושדי כמגדלות הרי כבר ושדים אין לה אלא הקב"ה רואה ומביט שכחת התורה בעו"ה ויודע כי שדים אין לה כי ספרי' הם כעמא דארעא, אבל ישראל כ"כ נשכחה תורה עד שטועי' וחושבי' עצמם יודעי' את התורה ואמרה שדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום והוא זמן גאולה בב"א:

כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתיים לנוטרים את פריו פירש"י ויש מפרשים ומאתים לנוטרים את פריו כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קודש ישראל לה' ראשית תבואתו קרן וחומש חומשין של קרן ומאתים הם חומשו של אלף והעולם מתמיהים על רש"י ז"ל מפני שהחומש הוא מלבר נמצא חומש של אלף הם מאתים וחמשים ונ"ל דשמואל אמר במס' שבועות (דף ל"ה ע"ב) מלכותא דקטלי חד משיתא בעלמא לא מיענשא שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו אלף למלכותא דרקיע ומאתים למלכותא דארעא והנה לכאורה האומות שהרגו אלף הי' להם רשות על חלק שישית מהם שהוא כמעט מאה וששים ושבע א"כ אינם צריכין לשלם חומש אלא על שמונה מאות ושלשים ושלשה על שמונה מאות עולה חומש מלבר למאתים ואפשר לומר שהכתוב לא דק על חומשו של ל"ג הנשארים כיון שאינו עולה רק לחמשה אנשים ולא הגיע לעשרה:

האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו אלו ת"ח עיין פרש"י ופרק שבועות העדות, כתיב לאסור מלכיהם בזיקים לעשות בהם משפט כתוב וראיתי בפסיקתא זוטרא על שיר השירים כתיבת יד שפי' משפט כתוב עין תחת עין ע"ש ונ"ל פירושו כי אמחז"ל (ר"ה דף כ"ג ע"א) תחת הנחשת אביא זהב תחת ר"ע וחביריו מאי ישלם והנה כתיב עיני העדה שהגדולים נקראים עיני העדה וע"כ ר"ע וחביריו שהיו עיני העדה נקח מהם עיני עדתם והמונם היינו לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל אע"ג דחז"ל קבלו עין תחת עין ממון מ"מ הקב"ה יעשה עמהם משפט כתוב כמשמעות הקרא עין ממש תחת עין אך חכמי ישראל יאמרו אנחנו קבלנו ממון תחת עין ע"כ מאתים לנוטרים את פריו והיינו חכמים מקשיבים ותרתי עבדינן להו ישלמו עין ממש היינו מלכיהם בזיקים וישלמו גם ממון מאתים לחכמי ישראל עבור ר"ע וחביריו:

ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים אמרינן בתפילתינו יעלה ויבוא ויגיע וכו' זכרונינו ופקדונינו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון כל עמך בית ישראל והיינו דאמרו חז"ל דומה דודי לצבי מה צבי זה כשהוא בורח ראשו ועיניו לאחוריו כך הקב"ה אעפ"י כביכול בורח מ"מ עינו עלינו לטובה ועוד אחז"ל נמשל כאילה מה אילה רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה כשעה ראשונה ה"נ כן והיינו יפקד זכרון אבותינו כצבי עינו לאחריו מה שהי' אז בימי אבותינו הוא העבר וזכרון משיח בן דוד העתיד עדיין וזכרון כל עמך בית ישראל ההווים עתה הראש והסוף והתוך והיינו כצבי ואמר לחן ולחסד ולרחמים היינו כאילה שמוצאת חן אצל בעלה האיל כל שעה כשעה ראשונה ואמר על הרי היינו הר סיני והר הבית ובכלל הר סיני כל בתי מדרשות ישראל ובכלל הר הבית כל בתי כנסיות:

בהפטרה ויצא חטר מגזע ישי כתיב והי' ביום ההוא יחבוט ה' משבולת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלוקטו אחד אחד לבני ישראל הנה כתיב וכיום עלותם מארץ מצרים אמרו חכז"ל (סנהדרין פ' חלק) שביציאת מצרים אותם ששים רבוא ישראל שעלו לא הי' מהם רק שנים משש רבוא וכן תהי' בגאולה העתידה כדכתיב וכיום עלותם מארץ מצרים והוא תמוה שמששים ריבוא לא יעלו אלא שנים וי"ל עפ"י מה

דאיתא בספרים שיש ששים רבוא נשמות ישראל אך שנשמה אחת נתחלקת להרבה ניצוצות ואולי הניצוצות של ששים ריבוא אם נצרפם יעלו מהם שני נשמות שלמים משששים ריבוא ובזה יש לפרש הפסוק והי' ביום ההוא יחבוט ה' משיבולת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלוקטו אחד היינו כל מה שילקט משבולת הנהר עד נחל מצרים להאחד אותם לעשות אותם אחד יהיו מהם אחד היינו נשמה אחת לבני ישראל וק"ל (מש"מ):

ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני כי הנו"ן יש בה מפלתן של שונאי ישראל כמשאחז"ל פ"ק דברכות (דף י"ד ע"ב) מפני מה לא נאמר נון באשרי מפני שיש בה מפלה לשונאי ישראל שנאמר נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל וגם יש בה נחמה בכפליים נחמו נחמו עמי והנה אנפת שרשו אף ונו"ן באמצע היא נו"ן של מפלת שונאי ישראל ע"י אף אך כשישוב אפך תתהפך הנו"ן לנחמה אז תשוב אפך ותנחמנו דייקא:

הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד וכו' יש לומר דהנה ידוע דאף אם מדת הרחמים גובר על מדת הדין מ"מ לעת מצוא אז מתחיל הדין מחדש לטעון טענתו אבל אם הדין מסכים למדת הרחמים אז הכל טוב ואין צריך אז לירא משום דבר וזה הנה אל ישועתי אבטח שיושיעני ולא אפחד כי יבואו יסורין בפעם אחר הגם כי אני בטוח בה' שהכל ממנו רק טוב הוא מ"מ איני צריך לפחוד כי יבואו אפי' יסורין של טובה מהשי"ת כי עזי וזמרת י' (השם הזה מורה על מדת הדין) ה'ו'י'ה' היינו שהשם הזה שהוא מדת הדין הוא ג"כ רחמים כי הדין הסכים לרחמים "ויהי" שהוא מורה על מדת הדין (כדאיתא בספר מנות הלוי) וכן איכא מ"ד דכל ויהי לשון צער וזה ויהי מדת ויהי לי לישועה הוא עצמו ג"כ מסכים לי לישועה (מש"מ):

וגר זאב עם כבש במדרש ילקוט ישעי' זה שאמר הכתוב מזמור שיר ליום השבת למשבית מזיקין שלא יזיקו יעוין שם כל המדרש נ"ל דאם ישבתו כל המזיקין ויאבדו מן העולם אז יש לבני עולם לשיר ולהודות שניצולו מן המזיקין אבל אם יקח הקב"ה מן המזיקין ארסם המזיק ורצונם הרע ויתוקנו המזיקין בעצמם לטוב אזי יש לשיר ולהודות בכפלים על שניצולו מן המזיקין ועל תיקון המזיקין וזה וגר זאב עם כבש

שיהא שלום ולא יזיקו ויתוקנו המזיקין וזה שאמר הכתוב מזמור שיר ליום השבת כפל מזמור ושיר למשבית המזיקין מן העולם שלא יזיקו עוד ועוד שגם הם יתוקנו לטוב וזה שמדת הדין יתהפך למדת הרחמים ויודה למדת הרחמים ויעשו שלום וזה פי' הנה אל ישועתי וכו' ככתוב למעלה וגם מלך המשיח יהפך רשעים לצדיקים ברוח שפתיו כאשר כתבנו במקום אחר (מש"מ):

ועד"ז יתפרש כמין חומר בפ' ויצא שהקב"ה הבטיח ליעקב בחלום והנה אנכי עמך וקשה למה נדר יעקב אח"כ נדר ואמר אם יהי' אלקים עמדי הלא כבר הבטיח לו הקב"ה והנה אנכי עמך אלא י"ל כך דכתיב והנה ה' נצב עליו ה' מורה על מדת הרחמים ואמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך במדת הרחמים אבל יעקב אמר אם יהי' "אלקים" עמדי שגם המדה"ד יסכים להיות עמדי לטוב וזה שאמר יעקב כי חנני "אלקים" וכי יש לי כל היינו שגם מדה"ד הסכים להיות לי כל וזה אי אפשר להתבטל לעולם:

ועד"ז יתפרש הקרא מן המצר קראתי יה זהו שם שמורה על מדת הדין ענני במרחב יה שגם מדה"ד ענני במרחב שה' לי לא אירא היינו שה' (הוי"ה ב"ה שמורה על רחמים לי הוא היינו המדה"ד אומר שלי יהא הרחמים לכן לא אירא (והוא איבעיא בפסחים קי"ז ע"א אם במרחב יה שני תיבות המה (מש"מ):

והכה ארץ בשב' פיו וברוח שפתיו ימית רשע כתיב חגור חרבך על ירך גבור הודך והדריך צלח ורכב על דבר אמת וענו' צדק ותורך נוראות ימינך עיין במסכת שבת דף ס"ג ע"א (על הא דתנן לא יצא איש לרה"ר בסייף ולא ברמח ורבי אליעזר אומר תכשיטין הן לו ואמר ליה אביי לרב דימי ואמרי ליה לרב אויא ואמרי ליה רב יוסף לרב דימי ואמרי לה אביי לרב יוסף מאי טעמא דרבי אליעזר דאמר תכשיטין הן לו דכתיב חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך א"ל רב כהנא למר ברי' דרבינא היינו בדברי תורה כתיב א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו לעולם אמר רב כהנא וכו' ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא) יל"ד וכי רב כהנא לא ידע אין מקרא יוצא מידי פשוטו ומ"ט נמי דרבנן דפליגי אדרבי אליעזר ואי אעפ"כ פליגי וס"ל מקרא יוצא מידי פשוטו א"כ אין הלכה כר"א ומאי אמר רב כהנא דעד השתא לא

ידע דאין מקרא יוצא מידי פשוטו משמע השתא ידע אדרבא הא הלכה כרבנן דס"ל מקרא יוצא מידי פשוטו ובעיקר הדבר צ"ע אדר"א הא בודאי עיקר קרא בדברי תורה כתיב כפשוטו שהרי כך כתיב הוצק חן בשפתותיך וגו' חגור חרבך על ירך גבור ושוב צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך, וע"כ נלע"ד דכ"ע לא פליגי דעיקר בדבר שפתים כתי' ור"א דריש לי' במלך המשיח דמלבד שתורתו נוראות ימינו והוצק חן בשפתותיו להפוך את כל העמים שפה ברורה אחת לקרוא כלם בשם ה' עוד חגור חרב כגבור ואיש מלחמה ומפליא גבורות ואימתו מוטל עליהם מחמת גבורתו שלא יאמרו אין כחו אלא בפה אלא שלא יצטרך לחרבו והוא חגור על יריכו לכבודו ומ"מ ברוח שפתיו ימית רשע ויהפך להיות צדיק נמצא עכ"פ אפי' לע"ל יהי' לכבוד ולתפארת אם יש לאל ידו לנצח בחרבו אלא שלא יצטרך לו, וחכמים אומרים גנאי הוא לו אלא הכל בדברי תורה וקרא אתי בשני תוארים א' מתואר בחרב חגור כגבור חרבך והוא הפלפול והדרשות איהו מותיב ואיהו מפרק כחיצים ביד גבור, וא' הוא אין מקרא יוצא מידי פשוטו לפרש כפשוטו להמתיק הדברים בלבות אנשים זרים המתחכמים ומפלפלים ואינם זוכים להבין דברי חכז"ל ודורשים בפסוקים הנה להם מורה דרך תורה בפשוטי הקרא אשר כולם ישבחו ויודו כי כולם החכמות מרומזים בקרא כמ"ש רמב"ן בהקדמתו על התורה בשם ספר חכמת שלמה רבתי, ועל זה התואר אמר והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק עם חגורת פלפול עוד אינו מוציאו מפשוטו אלא מראה להעמים והשרים יפיה נמצא אדרבא חכמים אומרים שהפסוק מורה לן שאין מקרא יוצא מידי פשוטו והיינו דרב כהנא וא"ש:

שמיני

ויהי ביום השמיני קרא כ' הראב"ע שכבר קרא בתוך ז' ימי מילואים ושם כתב עוד כי השמיני הידוע היותו ר"ח ניסן שנאמר עליו ביום החדש הראשון תקים משכן העדות ולפ"ז אומר בוודאי לא קדמה קריאה לאותו יום ומ"מ שייך לשון עבר קרא כי אין לתאר היום ביום השמיני הידוע אא"כ הוא ר"א ניסן שנאמר עליו תקים משכן העדות והנה עדיין לא באו עדות החדש ולא נקרא יום השמיני הידוע ומ"מ בשחרית יום

ההוא דבר משה כל הדברים הללו וא"כ אח"כ כשנתוודע שהוא יום השמיני הידוע דהיינו כשבאו עדות החדש כבר קרא מאז קודם שנודע שהוא יום השמיני והכל ביומו ונ"ל דזה הי' טעותן של נדב ואביהו לפי חכמתם הבינו שראוי להקטיר גם קטרת לפנים כמו שהיו כל הקרבנות ביום ההוא כקרבנות יוה"כ וכמ"ש רמב"ן אלא שחשבו הא דלא הקריבו משה ואהרן קטרת משום שעדיין לא נתברר שהוא ר"ח והקריבו כל הקרבנות על תנאי (עיין תוספות ר"ה דף ל' ע"ב בד"ה ונתקלקלו ובתוספות רי"ד ביצה דף ה' ע"ב בד"ה ונתקלקלו) משו"ה לא הקטירו (עיין תו"מ שמות דף צ"ג ע"ב ד"ה תקים את משכן) ועכשיו שירדה אש מן השמים וירא כל העם וירונו ונתפרסם כי היום ר"ח וראוי להקטיר קטרת ע"כ היו הם הזריזים לזכות במצוה ואפשר כיונו האמת בזה אלא שכשם שבכל קרבנות מילואים לא הושם אש עד שירדה משמים ה"נ הי' לעשות כן בקטרת והיינו אש זרה אפי' אם לקחו ממזבח מ"מ היום הו"ל אש זרה כלפי אש שלמעלה ובמדתם נמדדו שירדה אש שלמעלה ותאכל אותם ונ"ל שתקנו הדבר כי נשמתם נכנסו בפנחס זה אליהו (כדאיתא בספרים) ובהר הכרמל אמר ואש לא אשים והאלקים אשר יענה באש הוא האלקים והיינו ממש תקון לחטאם:

עגל לחטאת לאהרן ושעיר עזים לחטאת לעם ובמכילתא מייתי לי' רמב"ן באהרן לכפר מעשה העגל וישראל שעיר עזים לכפר על מכירת יוסף (הובא גם בתרגום יונתן ב"ע בפ' שמיני במקומו) לא אאריך בפרק שירה נאמר זאב אומר על כל דבר פשע על שור ועל חמור על שה ועל שלמה על כל דבר אשר יאמר עליו כי הוא זה עד האלקים יבוא דבר שניהם אשר ירשיעון אלקים ישלם שנים לרעהו הנה הוא הגזלן עתיק ובעלי חיים יודעים ומכירים בו ונשמרים ממנו ואמנם מי שיפגע בו ויגזלנו אזי במשפט יבואנו ושופט צדק ישפטהו אך רע ממנו השועל שאומר בשירתו הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבוד חנם ופועלו לא יתן לו ובמקום אחר נאמר עליו בירמי' בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהא "נבל" אותיות "לבן" הוא הרמאי מתדמה לצדיק ואין הבריות נשמרים ממנו ובתחבולותיו עושה כל רע וא"א להביאו במשפט על עשיותיו ותחבולותיו והוא רע הרבה מן הזאב והיינו ארמי אובד אבי לבן הדומה לשועל וירד מצרימה לפרעה הדומה לזאב ועדיף מלבן שפרעה לא גזר אלא

על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל והנה מעשה עגל דומה למעשה זאב וכן הי' מכירת יוסף עצמו אך שחיטת שעיר עזים להטביל כתנת בדם לרמות את יעקב ולומר הכר נא זהו מעשה שועל שהוא גרוע הרבה ממעשה זאב ואין כאן מקום להאריך:

ועגל לחטאת וישראל לקחו עגל לעולה ובזוהר הקשה כן וע"ד הפשוט י"ל כי אהרן חטא במעשה העגל רק במעשה אבל במחשבתו הי' לש"ש ומסר נפשו אפי' לגיהנם למען לא יתחלל שמו ית' כמבואר וכן הוא כל חוטאי בשגגה שחוטאים במעשה ולא במחשבה ע"כ הביא עגל לחטאת לכפר על מעשה העגל ואמנם ישראל בהיפוך לא חטאו במעשה כי לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה כ"א להורות תשובה (ע"ז ה' ע"א) ומאת ד' היתה זאת להם אך הם במחשבתם חטאו כי הם לא נתכוונו להורות תשובה נמצא חטאו במחשבה בלי מעשה ע"כ עגל לעולה כי עולה מכפרת על הרהור הלב כמ"ש רמב"ן ר"פ ויקרא בשם מדרש על פסוק העולה על רוחכם ע"ש ע"כ עגל לכפר על הרהור עגל:

את כל אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' הרגיש הרמב"ן הא כבר אמר לאהרן כי היום ה' נראה אליכם הנה הרמב"ן כ' בפ' וירא הקב"ה לא נראה אחר המילה לאברהם רק לכבוד עשיית מצות מילה כמו שנראה ביום חינוך המשכן לא לצוות דבר רק לכבודם פי' דביום מתן תורה נראה אליהם למען ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם אבל הכא לא הי' רק לכבוד בעלמא אך זהו אם הם מאמינים עכשיו שכל דברי משה הם דברי ה' ולא מלבו אבל אם ח"ו יש ספק בלבם א"כ גם עתה צריך גילוי שכינה כמו בהר סיני ואינו לכבודם רק לצורך דבר ע"כ אמר משרע"ה אמת הוא כי עכ"פ היום ה' נראה אליכם כמו שאמר לכם אהרן אך אם את כל אשר צוה תעשו פי' שיהיו בעיניכם בלי שום ספק כי ה' צוה ולא משה מלבו אז וירא אליכם "כבוד" ה' דייקא יהי' הראות השכינה לכבוד ולתפארת הא אם לא תאמינו בלב שלם אז נהי שה' נראה אליכם אבל לצורך דבר ולא לכבוד ועיין בסמוך:

זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' וכבר אמר כי היום ה' נראה אליכם גם יל"ד מאי תעשו והלא ישראל לא עשו דבר רק אהרן אך אחז"ל מנין ששלוחו של אדם כמותו שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטים

אלא ששלוחו של אדם כמותו וה"נ הם יעמדו ויכוונו שאהרן עושה בשליחותם לא כשלוחא דרחמנא לחוד אלא גם בשליחותם כמסקנת תוס' פ"ק דקידושין דכהני שלוחא דידן נמי נינהו ובכונה הזאת תעשו אותם אתם כי שלוחכם כמותכם ואז וירא אליכם לכולכם כבוד ה' כי כולכם הקרבתם והנה בקרח כתיב ותקהל עליהם כל העדה וכ' רמב"ן כי קרח טען מה שירדה אש מן השמים בעבודת אהרן היינו משום שהציבור עשו אותו שליח יעמדו נא כל העדה עלי אז גם אותי יענני ה' באש ע"כ ותקהל עליהם כל העדה ע"ש והיינו ממש כנ"ל אלא שלפי"ז כשם שבקרבנותיו של אהרן הוה כאלו כולם בעצמם עשו המצוה ה"נ קרח הוה שלוחם כמותם וכולם הקטירו ורצה הקב"ה לכלות אותם כרגע אלא הא קי"ל למצוה יש שליח אבל אין שליח לדבר עבירה והטעם לפי שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין והיינו מה שטען מרע"ה אל אלקי הרוחות לכל בשר כי אלקי עולם ה' והוא הרב ואליו ראוי לשמוע וא"כ האיש א' יחטא ועל כל העדה תקצוף בתמי':

זה הדבר אשר צוה ה' תעשו במדרש ילקוט אמר משה אותו יצה"ר העבירו מלבככם וירא אליכם כבוד ה' י"ל הנה ישראל רננו שלא שרתה שכינה אחר כל המעשים שעשו עד שהתפלל משה ובאמת תמוה למה לא שרתה שכינה מיד כאשר אמר להם משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא עליכם כבוד ה' ויש לומר כן הנה ידוע שיש מדריגות מדריגות בבני אדם והיצה"ר מסיתם לעבור איסורים פשוטים ונגלים כגון לאכול בשר נבילות וטריפות וכדומה אבל בצדיקים שדבקים תמיד בעשיית מצוותיו של הקב"ה כדי ליהנות מנועם זיו השכינה הגם באמת שגם זה טוב הוא מ"מ בעשיית המצוה על דרך זו כוונתם גם להנאת עצמם אבל העיקר שיהי' לש"ש ולא כדי ליהנות מנועם המצוה ועל ידה הדביקות בשכינה כי הוא בבחינת ע"מ לקבל פרס והנה במ"ת כתיב ויחזו את האלקים ומתרגם ומתהנין כאלו אכלן ושתן וזה י"ל הי' חטא נדב ואביהו שכוונו להנות להתקרב מאד לה' וזה בקרבתם לפני ה' תכליתם הי' במעשי הקטרת להתקרב לפני ה' ולא לעשות המצוה בכל כוונתם רק כאשר ציוה ה' לו לבדו וזה אותו היצה"ר העבירו מלבבכם היצה"ר שהי' בשעת מ"ת וזה הדבר אשר צוה ה' תעשו רק משום שצוה ה' ולא משום שתשרה שכינה ביניכם ואז ממילא כיון שהמצוה רק

לש"ש ירא עליכם כבוד ה' וזהו שאמרו ישראל כל מה שעשינו כדי שתשרה שכינה ולא שרתה וזהו באמת הטעם שלא שרתה שכינה מפני שעשו מצות אלו כדי שתשרה שכינה ולא הי' כל כוונתם רק לש"ש לכן לא שרתה עד שהתפלל משה:

ועי"ל שאין קדושת בהכ"נ חלה אפי' בנו לשם בהכנ"ס עד שיתפללו בו פעם ראשונה אז חל קדושת בהכנ"ס כדאיתא בשו"ע או"ח סימן קנ"ג סעיף ח' לכן הוצרך משה להתפלל תחלה בו וחלה הקדושה ושרתה השכינה וכשיצאו אמר משה יהי רצון שתשרה השכינה במעשי ידיכם שראה משה שנפלו על פניהם וירונו אמר גם במשא ומתן במעשי ידיכם תשרה שכינה שתשאו ותתנו באמונה ותהא ברכת ה' עליכם (מש"מ):

וירא אליכם כבוד ה' י"ל על ב' אופנים או שאמר מלבד מה שאמר אהרן כי היום ה' נראה אליכם בהיכלו ובמשכנו עוד וירא אליכם בעצמיכם כבוד ה' כדכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך או יש לפרש שבישר להם אחר שיעשו כל הקרבנות כאשר צוה אז וירא אליכם כבוד ה' במיתת נדב ואביהו והי' משה רבינו ע"ה עצמו מסופק בנבואה זו בפירושה ע"כ כשמת נדב ואביהו אמר הוא אשר דיבר ה' פי' אותו אשר דיבר ה' וירא אליכם כבוד ה' נתגלה עתה כונתו לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן לטובה:

וכפר בעדך ובעד העם כתיב עוד הפעם וכפר בעדם והרי כבר כיפר בעד העם וי"ל עגל שלו כמו פר כהן משיח שטעה בהוראה ועשו הציבור על פיו ומתכפרים כל העדה בפרו של משוח או של סנהדרין שהורו וה"נ כל מעשיהם בפועל שעשו הי' אחר עשיית אהרן העגל ועשו על פיו ע"כ בכפרתו נתכפרו בעגל לחטאת אך מה שחשבו הם מחשבה רעה לעשות ע"ז ובאו על אהרן וחור לעשות להם עגל המחשבה הזאת צריכה כפרה בפני עצמו ע"כ הקריבו עגל לעולה כי עולה מכפרת על העולה על הלב במחשבה כמ"ש רמב"ן ר"פ ויקרא ע"ש וק"ל:

ויחטאהו כראשון למ"ד דלא נטל אותו היום עשר עטרות וזה הי' ח' בניסן (עיין פלוגתא בזה בין הרמב"ן והרא"ע בסוף פ' פקודי) ולא הי' כאן שעיר ר"ח ונשרף שעיר המילואים א"ש דכתיב ויחטאהו כראשון ולא אמר ויחטאהו כמשפט כדכתיב גבי

העולה אלא הכא לא עשה כמשפט חטאת דעלמא אלא כראשון עגל החטאת שנשרף שרפו גם את זה כשלמדו סתום מן המפורש כי היכי דעגלו של אהרן שהוא חובה ליום נשרף ה"נ שעיר העם אך מרע"ה קצף כי סבור עגלו של אהרן בא לכפר על עון העגל ושעיר העם הוא על מכירת יוסף (כדאיתא בתרגום יונתן בן עוזיאל) ואין ללמוד זה מזה ואהרן השיבו אילו הי' העגל מכפר על מעשה העגל לא תקראנה אותי כאלה במיתת בניו (ככתוב בפ' עקב ובאהרן התאנף ה' ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא וברש"י שם תפלה עושה מחצה ונשתייר אלעזר ואיתמר שלא מתו בעון העגל אשר עשה אהרן) שהרי כבר נתכפר לו על העגל אע"כ לא בא לכפרה אלא לחובת היום ושפיר ילפינן שעיר העם ממנו וישמע משה וייטב בעיניו:

וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, יברכך יאר ישא הארכתי ופה אקצר אחכז"ל אמרו מלאכי השרת רשב"ע כתיב אשר לא ישא פנים ואתה נושא פנים לישראל והשיב הקב"ה כתבתי ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עד כזית עד כביצה והכוונה שהם מסתפקים במועט ושבעים בדבר מועט ומרוצים ודי להם בזה יען כי אינם חשובים בעיני עצמם ומעט כהרבה יחשב להם יותר מהראוי שיהי' להם וראוים לנשיאות פנים כדכתיב כי אתם המעט אלא יל"ד מדוע רמז תשובה זו בואכלת ושבעת ולא אמר להדיא הם מסתפקים במועט כמ"ש במק"א לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט ממעטים עצמיכם עס"פ כיסוי הדם, והנה התוס' סוף נדה הקשו מה הקשו מה"ש מישא ה' פניו אילו הוה כתיב ישא ה' פניך הי' ענין נשיאת פנים אבל ישא ה' פניו לשון הסברת פני קדשו ואהבתו ולא שישא פניהם כשאינם ראוים, והנה לפרש לשון וישם לך שלום מה צורך לשימת שלום אם אין כאן מחלוקת וכבר כתבתי במק"א שהכוונה אחר שבירך בתכלית הברכות ברכה ושמירה והארת פנים וחן מ"מ אין אדם מסתפק אם יש לו מנה רוצה מאתים יש לו כבוד כ"כ עוד רוצה יותר ע"כ סוף הברכות וישם לך שלום בגופך ובעצמך שתהי' מרוצה ומסתפק במה שחננך ואמנם לפ"ז ממילא ישא פניהם בחטאם כי כך המדה המסתפק במה שחננו יהי' נשוא פנים וא"כ אע"ג דפי' הקרא ישא פניו של עצמו ית"ש ולא פני ישראל וכקו' תוס' נהי דידעו מה"ש שישראל מסתפקים במועט מ"מ שאלו

להקב"ה שהרי זה עצמו נשיאת פנים לישראל שיתן בלבם מדת ההסתפקות ועי"ז יהיו ראוים לישא פניהם והשיב הקב"ה שזהו כביכול לטובת עצמו ית"ש ועפ"י מה דאיתא עבודה צורך גבוה היא וגם ברכה צורך גבוה וכתיב ואכלת ושבעת וברכת ע"ד ישמעאל בני ברכני (ברכות ז' ע"א) ועיין של"ה דפוס אמסטרדם דף פ"ב ע"ב והנה הם מברכים אותו ית"ש על כזית ועל כביצה והשתא אם יש להם מדת הסתפקות ושביעה במועט הרי עלאה מתברך משא"כ אי לא יסתפקו יהי' ברכתם לבטלה ויהי' נפסד ברכת גבוה וק"ל:

אשר לא צוה אותם י"ל מה שהקריבו קטרת יש ללמוד ק"ו מנחשון וכל הנשיאם הקריבו קטרת יחיד שלא כדין והקב"ה קיבל מהם ביום חתונתו כן פירש"י בשיר השירים בפסוק אכלתי יערי עם דבשי אך נדב ואביהו ס"ל כדעת הפוסקים דלא נאסר שתויי יין אלא בשעת עבודה דווקא דלא כרמב"ם ערמב"ן בפ' יין ושכר והם חשבו כיון שזה הקטרת לא צוה אותם אין לו דין עבודה ומותרין להקריבו שתויי יין ואפשר שגם בזה הדין עמם אלא שהורו הלכה זו בפני רבן:

אשר לא צוה ה' אותם יראה שהם דאגו על המגפה בראות כולם את האלקים וירונו ויפלו שהרי במתן תורה נאמר פן יהרסו אל ה' ונפל ממנו רב וגם אולי ידעו מדבור בקרובי אקדש שנאמר למרע"ה והם ידעו מה שמסר מלאך המות למרע"ה במתנה והודיעו שהקטרת היא עוצר המגפה ע"כ לקחו קטרת מהרה כאשר עשה אהרן במגפת קרח בחוץ כך הם עשו בפנים וידוע כי המלאך ההוא נקרא "ל"א" ההיפך אל בקדושה והיינו יתחיל באל ויסיים באל אי נמי יתחיל בלא ויסיים בלא (כדאיתא בפסחי' דף קי"א ע"א שכדי לבטל סכנה וכישוף מועיל זה) וכמ"ש במקום אחר הם קנאוהו בלא אל והנה אל וכן לא גמטריא במילואה קפ"ה (כן הוא המילוי אל"ף למ"ד) הם היו ראשי גייסות במחנה אשור קפ"ה אלף ראשי גייסות כל אחד ממונה לכל הפחות על אלפיים אנשים כדאיתא בפרש"י בישעיהו והי' המחנה ש"ע מיליאהן לכל הפחות נחזור אשר לא ה' ציוה אותם רק אותו ס"ם הנקרא ל"א הוא ציוה אותם הקטרת בשעת המגפה ר"ל:

זאת החי' נ"ל סמיכת ענין לכאן כי לא אמר הקב"ה פרשה זו אלא מפני שאיסורו של חזיר הי' תלוי ועומד עד היום ההוא כי איתא במדרש למה נקרא שמו חזיר שחוזר להתירו לע"ל ור"ל שישתנו סימניו ויהי' מעלה גירה ג"כ והרמז על ס"מ ואומה שלו וא"כ אי הי' אותו היום עולם התיקון (כאשר הי' מן הראוי להיות כדאיתא בספרים) ולא מתו נדב ואביהו הי' חזיר מתוקן ולא נאסר אך אחר מיתת נדב ואביהו הוחלט לאיסור עד לע"ל כשיתוקן עולם במלכות שדי:

הוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידום אהרן פי' רמב"ן שהי' בוכה ועתה שתק כמו אל תידום בת עיני ע"ש ועוד כתב הוא אשר דבר ר"ל גזירה היא מלפני ד' בקרובי אקדש ואצ"ל דקאי על ונקדש בכבודי כמו שפירש"י אלא גזירתו ועלתה על מחשבתו נקרא דבר ה' וצ"ע א"כ לא הי' לו לומר בקרובי אקדש אלא בקרוביו יתקדש בשלמא כשהקב"ה דיבר בפרט אליו דבר זה אמר משה בלשון שלוחו בקרובי אבל אם משה אמר מעצמו גזירה מאת ד' היא לדקדק על קרוביו הול"ל בקרוביו יתקדש ע"כ נלע"ד אהרן חשב שמתו בחטאיו של אהרן אעפ"י שהורו הלכה בפני רבן מ"מ אין למשה לדקדק על קרוביו כי כן אמרינן פ"ק דמגילה ירמי' י"ד ע"ב לא לא הקפיד על חולדה כי היתה קרובתו של ירמי' וע"כ הבנים מתו בחטאיו של אהרון בחטא העגל וע"כ בכה ואמר לו מרע"ה לא כן היא אלא גזירה מן השמים היא שיתקדש משה בקרוביו וימותו בהורותם בפני רבן כדי שיתכבד משה לפני העם כל ישראל והיינו הוא אשר דיבר וגזר ד' בקרוביי של עצמי בנדב ואביהו אקדש ולא אמחול על כבודי כדי שעל פני כל העם אכבד (ויהיו דברי נשמעים לעבודתו יתברך שמו ומיד כששמע אהרן כן וידום אהרן ולא בכה עוד:

וידום אהרן שתק וקיבל שכר על שתיקתו עיין רש"י יל"ד מה הי' לו לומר הא כתיב באיוב ה' נתן וה' לקח יהי שם ד' מבורך בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלקים ונ"ל דאיתא במדרש בר' מאיר שמתו בניו וניחמתו אשתו שבעל הפיקדון ית"ש נטל פקדון שהפקיד אצלו והנה א"כ כל ירא ד' לא יתפעל על החזרת הפקדון אך אדרבא יתן שבח והודי' על שזכה לפקדון הלז כל זה הזמן עד עתה דכל זמן שהפקדון אצלו אינו מרגיש בטוב ואין הטוב ניכר אלא בהעדרו והי' ראוי לתת תודה

והיינו דקאמר איוב ה' נתן וה' לקח יהי שם ד' מבורך על הנתינה הראשונה שעכשיו הכיר רב טוב שהי' לו אך לזה צריך התחזקות הטבע לכשיתעורר על רב הטוב ורוצה להודות על העבר קרוב שיתפעל להתרעם על הלקיחה ממנו ע"כ קמ"ל בכל זאת לא חטא איוב בשפתו ולא נתן תפלה לאלקים אעפ"י שבירך והודה את ה' אשר נתן הי' לו מעצור שלא ליתן תפלה על הלקיחה אך אהרן כששמע ממרע"ה בקרובי אקדש והם גדולים ממני וממך הי' לו להודות להשי"ת שזיכהו בבנים כאלו ומ"מ וידום אהרן ולא נתן הודי' כי חשש פן יתעורר על הלקיחה ולא יעצר כח כאיוב:

עוד נ"ל עפ"י מ"ש הרמב"ן שהי' בוכה ועתה וידום נ"ל שהיה בוכה לא כמתרעם ח"ו אלא על עוונותיו שגרמו מיתת בניו וכשאמר לו מרע"ה צריך הבית שיתקדש ע"י מיתת צדיקים בי או בך כדי שיראו ישראל לנגוע במקדש ואם תבכה ותתלה בעונותך הרי לא נתקדש הבית וע"כ עוד יתקדש או בי או בך מיד וידום אהרן מלבכות על גרם עוונותיו:

הספד

על שכיבת מרנא הכהן הגדול הגאון רשכב"ה החסיד מהו' נתן אדלער זצ"ל הכ"מ אשר הלך לעולמו בק"ק פ"פ דמיין ביום כ"ז אלול ונקבר למחרתו ביום כ"ח הנ"ל תק"ס לפ"ק ובאה השמועה אלינו ביום כ"ז תשרי תקס"א והספדנוהו ביום השמועה להיות עדיין בתוך שלושים לשכיבתו, ולא רצינו לאחרו.

כתיב וכל בית ישראל יבכו את השריפה וכו' בפ' בראשית כתיב ויתהלך חנוך את האלקי' ואיננו כי לקח אותו האלקי', ודרש חז"ל ידוע אבל הענין הוא כך, הנה היום יום מר כלענה יום בוא שמועה לא טובה כי נטלה עטרת ראשי רבי המובהק הגאון החסיד המפורסים הנשר הגדול, ומה אאריך בשבחו הלא מפורסם בכל קצוי ארץ וים רחוקים כל הארץ האירה מכבודו, ועתה הנה בעו"ה באה השמש בצהרים ועולם חשך בעדינו, והנה לפעמים מת הצדיק במדה"ר באופן שמשאיר אחריו ברכה כמו מיתת מרע"ה דכתי' עפ"י הו"י ית"ש מדה"ר כי השאיר אחריו ברכה יהושוע ב"נ המנחיל את הארץ וגם כי מיתתו בחו"ל הי' לטובה גדולה להביא עמו דור המדבר כידוע, ומרגלא בפומי דמ"ו הגאון זצ"ל הכ"מ לפרש הפסוק ומשה הי' רועה את

צאן יתרו חותנו וינהג את הצאן אחר המדבר ויבוא עד הר האלקי' חורבה, שהכוונה ע"ד דרוש לרמז מ"ש פרשת דרכי' בכוונת המדרש הנ"ל שלא מת משה במדבר אלא להביא עמו דור המדבר שהוא ע"פ מ"ש במדרש אחר, אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זאת אינם באים אבל באים למנוחה אחרת והיינו לימות המשיח אמנם אין בא משה לארץ ולא נחרב הבית שלא הי' עע"ז לא היתה אלא מנוחה אחת ולא הי' תקנה לדור המדבר, נמצא כי מיתת מרע"ה במדבר היא סיבת לתקנת דור המדבר אלו הם דברי פרשת דרכי' ואמר מ"ו הגאון הכ"מ שזה מרומז עם הפסוק הנך שוכב עם אבותך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ שאין לו הכרע כידוע, וה"פ הנך שוכב עם אבותך וקם לתחיית המתים, ועי"ז וקם העם הזה יהי' תקומה גם לדור המדבר, הא כיצד הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה וגו' ויחרב הבית ויהיו מנוחה אחרת לימות המשיח כנ"ל, והנה מרע"ה הי' בעלה דמטרוניתא והקב"ה חותנו שלו, וגם יתואר הקב"ה בשם יתר ע"ש יתר מרעיהו צדיק וישראל הם צאן מרעיתו של הקב"ה ומרע"ה רעיא מהימנא דידהו כל זה מבואר ונגלה, וזהו רמז לן הפסוק ומשה הי' רועה צאן יתרו חותנו שהי' רועה ומנהיג ישראל שהם צאנו של הקב"ה המתואר יתרו כנ"ל והוא חותנו של משה כנ"ל, אמנם וינהג את הצאן רק אחר המדבר ולא יותר כי לא הכניסם לא"י ומ"ט היתה כזאת כי ויבוא הר האלקי' חורבה כדי להביאם אח"כ אל הר אלקים המעותד בב"א אחר שיחריב כנ"ל, כל אלו דברי מ"ו הגאון זצ"ל הכ"מ, הנה כי כן מבואר ונגלה כי מיתתו של מרע"ה הי' במדה"ר ע"כ כתי' עפ"י הוי' ית"ש, כי נשאר רשומו של צדיק אצלינו ולא נסתלק מכל וכל, אך בהסתלקות הצדיק מהעולם ולא השאיר אחריו ברכה כי נשארנו תלמידי' שלא שמשו כל צרכן כי הרבה יש לי לשאול הרבה קושי' יש לי להקשות ולא זכינו לרוות צמאונינו בעו"ה, ע"כ עלינו יש לבכות ולמיעבד הספידא, אל תבכו למת ואל תנודו לו כי הוא מאיר באור העליון במנוחה העליונה בכו בכה להולך אשר רוצה לילך ממדריגה למדריגה ללמוד תורה מפי רבו שוטט לבקש דבר ה' זו הלכה ולא ימצא כמותו היום הזה, והנה חנוך מת קודם דור המבול והיתה מיתתו במדה"ד ולא השאיר אחריו שפע ברכה בארץ אדרבא הי' הארץ שממה אחרי הסתלקו ע"כ אמר

ויתהלך חנוך את האלקי' ואינינו כי לקח אותו האלקי' מדה"ד דייקא כי אלו נסתלקו במדה"ר לא יאמר עליו ואינינו, כי השאיר רושם ברכה בארץ אך כי לקח אותו אלקי' ע"כ ואינינו:

אחז"ל (ברכות מ"ב ע"ב) כי נח נפשי' דרב אמרו תלמידיו ניכל נהמא על נהר דנקא ואיבעי' להו אי מיקרי קביעות כה"ג או לא ואהדר קרעי' לאחרי' וקרעו קרע אחריני אמרי נח נפשי' דרב וברכת מזוני לא גמירנא ומסקנת הלכה דכה"ג מיקרא קביעות, והענין כי כל זמן שהיתה שפעת ברכת ה' רבה על עם ה' לא הי' מיקרי קביעות כי אם בהסיבה על המטה כדרך שהמלכי' אוכלי' ומאז הלכנו קדרנית אמרי' ישיבה דידן כהסיבה לדידהו (כדנפסק הלכה) וכן כל שהשפע מתמעט בעו"ה יגרע כבוד ההסיבה, ע"כ במות רב הבינו תלמידיו כי ירד קללה לעולם ונשתלחה מארה במזון כי לא הניח מתלמידי' מי שימלא מקומו וראוי למעט בכבוד הסיבה עד שאפי' ניזל וניכל נהמא בדוכתא פלן יקרא הסיבה והיינו נח נפשי' דרב וברכת מזוני לא גמירנא, נהי נמי דודאי הפי' כפשוטו דלא גמירנא הלכו' ברכת המזון מ"מ נתכוונו ג"כ שלא זכו תלמידיו לשמשו כל צרכו ולא הי' מי שימלא מקומו שיניחו ברכתו על ראשו, וזה אני חושב פי' הפסוקי' במשלי שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים דרך נשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אני' בלב ים דרך גבר בעלמה כי הנה כשחז"ל רצו להפליג מיעוט דיעה בתורה אומרו בארבעה לא מצינא בשית מצינא פי' אפי' ד' סדרי ש"ס הנוהגים בכל מקום ובכל זמן לא מצינא מכ"ש דלא מצינא בששה סדרים כלום והנה מיתת ת"ח הוא ג' פליאות הנני יוסף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואם ימות ח"ו ולא נשאר אחריו דמצינא בארבעה ומכ"ש בשית כמ"ש תלמידי' דרב נח נפשי' דרב וברכת מזוני' לא גמירנא והיינו דקאמר שלשה המה נפלאו ממני פי' ראיתי עני עמי בשלשה פליאות בעו"ה כי מת רבי עטרת ראשי וארבעה לא ידעתי בארבעה לא מצינא וברכת מזונא לא גמירנא ואמר דרך נשר בשמים לפי האמור לעיל כי כשמסתלק א' מעוה"ז כמו חנוך ואינינו כי לקח אותו אלקי' בהמ"ד ח"ו ואז השטן עומד ומתחזק ואין גודר גדר לעמוד נגדו וישראל בעוה"ז נתנו בתוקף הגלות כמו שאמרו חז"ל פ"ק דב"ב על פסוק אספרם מחול ירביון שהצדיקי' בהם

מגינים על ישראל כחול שמשים גבול לים הים ובסר החול בעו"ה הרי האני' מטורפת בעוה"ז וע"ז מתריעין אפי' בשבת על אני' המטורפת בים (כדאיתא בגמרא תענית) כי אין מועד בפני ת"ח וזהו שאמר דרך הנשר בשמים הת"ח מסתלק ועולה למעלה ואינינו למטה כי הת"ח יכונה נשר ומכ"ש מרנא הגאון הכ"מ שהכינוי שלו הי' נשר כידוע, הנה הוא בשמים ממעל ועי"ז דרך נחש עלי צור הסם וכת דילי' מתחזק כצור הסלע ומשום כן דרך אני' בלב ים הגלות המר מטרפת, ודרך גבר בעלמה הם גברים הנשארים להיות לראש על העדה בבחי' גבר הלא דרכם בעלמה שנתעלמה מהם הלכה וברכת מזוני לא גמירנא:

ואני בחלומי ראיתי מחומשת ספרים שחורים ושאלתי מדוע שחורים לבושיך והשיבני הלא ידעת מנהג עיר מולדתך פראנקפורט ביום תענית צבור מלבישים ס"ת שחורים ואיקץ והנה חלום, והנה אמת כן מנהג ק"ק פ"פ אבל פתרון נודע לנו עתה כי התורה היא מתאבלת על מות הצדיק מרנא זצ"ל הכ"מ כי מי יגדור גדרה ומי יעמוד בפרצה מי יתרץ שברי' מי יפרק הרים אוי נא לנו שהחיינו לזמן הזה והגיענו הלילה הזה לאכול בו מרורים אל תאיצו לנחמני כי גדול שברי ולי ראוי לבכות ולמיעבד הספידא אני ראיתיו יושב ודורש כמשה מפי הגבורה אני רצתי אחריו מאה פרסאות ועזבתי בית אמי חדר הורתי כידוע ומפורסם לכל והתעניתי בכל אשר התענה אבי ועתה לא זכיתי לראות בהלולא דמרנא לא זכיתי להוריד דמעות על קבר איש האלקי' לא זכיתי לחזות פניו סמוך להסתלקותו כי אז הי' נאצל מרוחו עלי כמאמר אלי' לאלישע אם תראה אותי לוקח מעמך יהי לך כן:

והנה שם נאמר כי אמרו בני הנביאי' לאלישע הידעת כי היום יהו' לוקח אדונך מעל ראשיך ויאמר גם אני ידעתי החשו, וי"ל מה החשו דקאמר ומדוע יחשו ועוד מה גם אני ידעתי לא הי' לו לומר אלא ידעתי אבל הענין הוא כך כי הנביאי' לא השיבו כ"א זה הלשון בעצמו היום ה' לוקח את אדוני אלישע מעל ראשו ויש לפרש בשני פנים או כפשוטו כי האדון הוא אלי' וראשו מוסיף על אלישע כמו נפלה עטרת ראשינו וכמו שאירע לנו היום ואז הי' הסתלקותו במדה"ד בבחי' אינינו כמו ואינינו כי לקח אותו אלקי', אבל זה הפי' ליתא שהרי נאצל פי שני' מרוח אלי' על אלישע והרי מפני

כן נאמר יה"ו לוקח אדונך מעל ראשיך ויה"ו הוא מדה"ר אע"כ אין הפי' כנ"ל אלא נהי שהמובן הפשוט על הסתלקותו של אלי' מ"מ עוד רמז בנבואה זו יותן מהוד של אלי' על אלישע ויהי' ראשיך היינו אלי' שהוא ראשו ורבו של אלישע ואדונך יהי' מוסיף על אדנותו של אלישע והפי' היום יה"ו ברחמיו לוקח ומאצל אדנותיך וגדולתך אשר הוא עדיין תקוע בכח ראשך רבך היום הקב"ה מאצילו ונתנו לך, אמנם להיות כי באותו היום נסתלקו ונתמעטו הנבואה מבני הנביאי' כפי' רש"י שם ע"כ ראו ולא הבינו הנבואה על בורי' שאלולי הבינו כמ"ש שאלישע ימלא מקום אלי' רבו איך שאלוהו הידעת וכי ס"ד שהוא לא ידע מה שידעו הם אע"כ הבינו ההיפוך ולבוא אל המכוון נקדים כי ידוע להחלומות וההשגות כאלו יזיק הדבור והפתרון כמבואר בספרים, גם נאמר כי הסתלקות הת"ח לגמרי נקרא בבחי' אין כמ"ש ואינינו כי לקח אותו אמנם בהיפוך כשהשאיר השראת שכינה על צדיק כיוצא בו אז השכינה בבחי' אני ונעשה מאין אותיות אני ואין להאריך בזה והוא מבואר אצלינו במקום אחר על פסוק אני אמית ואחי' וגו' ואין מידי מציל ואין כאן מקומו ונבוא אל הביאור בעזה"י כי הם שאלו הידעת כי היום ה' לוקח אדונך מעל ראשך, והבין אלישע משאלתם כי לא הבינו רק הסתלקות אלי' ז"ל ולא גדלות של אלישע ואפשר שיפרשו ח"ו הנבואה לרעה שהוא ההסתלקותו האדון מעל ראשו ויזיקו בדבורים וברית כרותה לשפתים ע"כ אמר לא מבעי' שידעתי הסתלקותו של רבי לא זו בלבד אלא גם אני ידעתי פי' שאני יודע מקום השריות שכינה אחריו ואתם החשו ולא תרבו תדברו מזה כי תוכלו להזיק במוצאי שפתים:

הן היום לוקח אדונינו מעל ראשינו כי יום שמועה כבפניו דמי ואיזה עין תדמה ולא תדמע מאין הפוגות על מיתת אבינו אבינו רכב ישראל ופרשיו כאמור שם גבי אלישע ונ"ל לפרש כפל אבי אבי גם מה רכב ישראל ופרשיו ודחז"ל ידוע ולפי הענין נראה לי כי אמרו חז"ל שחייב אדם בכבוד רבו יותר מכבוד אביו כי אביו הביאו לעוה"ז ורבו הביאו לעוה"ב ולפענ"ד הוא בכפל כי רבו הביאו לעוה"ז ולעוה"ב כמו שכ' אצלינו בחי' פ"ק דע"ז אהא דעולא כי אתי' מבי' מדרשא הוי מנשק לאחוותא אבי' ידי י' ואמרי לה אבי' חדיי' (שבת דף י"ג ע"א) כי הנה התורה מלבד מה שהיא חכמה

אמתית ויניקת הצדיקי' משדי עליון ע"ד ובין שדי ילין עוד נותנת לו עושר וכבוד בעוה"ז ע"ד סלסלה ותרוממך וגו' והנה הרב הרוצה להמשיך לב תלמידיו לעבודת ה' יאמר להם ראו מי הביאני לכל הכבוד והגדולה הזה יגיעתי בתורה ושמשתי ת"ח עשו כמוני וחיו כמו שאמר הלל לבני בתורה מי גרם לכם זאת על שלא שמשתם ב' גדולי הדור (פסחים דף ס"ו ע"א) אמנם לתלמידיו היותר מפוארים להם לא יפאר להם החכמה בתאוות העוה"ז אשר היא בבחי' משמאילים כי אם יאמר להם מי גרם לי להתחכם ולהיות כדד היונק כנאמר שני שדיך כשני עפרים על הת"ח מי גרם לי כן עסקי בתורה עשו כמוני ותזכו ג"כ לזה, והנה החכמה מתואר אחותי כידוע (ככתוב אמור לחכמה אחותי את) ועולא כי אתא מבי מדרשא וקרא ושנה הרבה זכה לכבוד גדול הי' מפאר החכמה שע"י זה זכה לכל זה, והנה בבחי' מה שנתנו עושר וכבוד הוא בבחי' ידים ובמה שיניקת שפע רב שכל נקראת דד ע"כ אמר עולא כי הוי אתי' מבי מדרשא הוי מנשק לאחוותי' פי' הי' מפאר החכמה הנקראת אחותי אבי' ידיי' שהי' אומר לכת א' מתלמידיו ראו החכמה היא ממארי ידין נותנת פרנסה ועושר לעוסקים בה ואמרי לה אבי' חדיי' פי' לכת אחרת אמר שהי' בבחי' דד היונק, מכל הלין מבואר כי הרב הוא אביו בכפל מביאו לעוה"ז ולעוה"ב, והנה חז"ל נקראו פרושים להיות אוחזים בפרישות כמבואר לחז"ל בדוכתא טובא, וכבר כ' אצלינו במקום אחר על פסוק הרכבת אנוש לראשינו להיות נשמתינו חלק אלקי ממעל מקודשת ומסולקת מכל עניני עוה"ז, ע"כ כל עניני עוה"ז המשיגים את הגוף הם אצלה כמרכיב פרי אילן על אילן שאינו מינו, ושם אמרנו כי הנשמה ראשינו והגוף הוא האנוש ואמרתי הרכבת אנוש לראשינו שהרכיב שני דברים שאינם דומים האנוש עם הראש הגוף עם הנשמה ושם מבואר, מ"מ נחזור להנ"ל כי הרב הוא מביאו לעוה"ז וגורם לו עניני הרכבתו ומביאו לעוה"ב עניני פרישות, ע"כ צווח אלישע אבי בעוה"ז רכב ישראל שהוא גרם הרכבתן של ישראל והזמנתן ופרנסתן ואבי בעוה"ב כי הוא פרשיו למד ענין תיקון פרישותו, כן היינו מפניך ה' כי נטלו ממנו שלשה כתרים כתר תורה וכתר כהונה הכהן הגדול אשר ניתן על ראשו שמן משמן קדש וכתר מלכות מאן מלכי רבנן וכתרו שמו הטוב אשר הלך למרחקים וכעת בעוונותינו חרב מקדש היכל ה' הוא

לא הגיע ליותר מששים שנה אוי נא לנו כמה שנים הי' יכול להחיות עוד להרביץ תורה ולהעמיד תלמידי' לאלפים ורבבות וידינו שפכו הדם הזה כמ"ש בחי' לפ"ק דשבת תנא דבי אלי' מעשה בתלמיד א' שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזירתם בבתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת כתי' בתורה כי הוא חייך ואורך ימיך בעלי שקרא הרבה וגו' עד שאמר לה בתי בימי נדותך מהו אצלך אמרה לי' ח"ו לא נגע באצבע קטנה בי בימי לבונך מהו אצלך א"ל אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר, א"ל ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה דכתי' ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב, עם שהמאמר אמיתי כפשוטו בלי ספק מ"מ יש לנו לרמז בו ענין הספידא כי הנה במות ת"ח נקח מוסר השכל אם בארזים נפלה שלהבת וכו' לומר אם הקב"ה מדקדק על צדיקים על עבירה קלה שעושה מה נעשה אנחנו הנשארים מלאים עון ומרמה הנה כל זה במי שיצויר בו שמת בחטאו אך מי שהגיע לכלל תכלית החסידות והפרישות כ"א קרא ושנה ושונה לתלמידיו וכל רז לא אנס לי' וכל שערי התורה פתוחים לפניו אהוב לה' ולבריות גודר גדרי התורה ומוסר נפשו עלי' כידוע כמה טלטולי' התטלטל כמה צרות ורעות ותלאות עברו ראשו כמה רבוא זהב פזר על אות א' של תורה שלא יתבטל והדבר ידוע לרוב העומדים פה א"כ מה נאמר וכי זה מת בחטאו שלא השלים שנותיו בעוה"ז והלא משמועה רעה לא ייירא נכון לבו בטוח בה' כאשר ראיתי בהיות אש ה' ברחוב היהודי' בק"ק פפ"ד שנת תקל"ד ונשרפו הבתים מצדדי ביתו ומצד שכנגד ביתו והוא לא קם ולא זע מבית מדרשו מעוטף בטלית ותפילין והתפלל תפילתו ולא בלבלו דעתו ולא נגעה יד ה' בביתו ולא קרב האש לגבולו זהו כמו שש שנים בבוא עיר פ"פ במצור וערו ערו עד היסוד השערה לא נע ממדרשו ונשרפה רובה של רחוב היהודי' לא הרע לנפשו מאומה על שלו הכזה לא ישלים שנותיו בחטאו חלילה אין זה כ"א עונותינו שמוני יתומים ואין אב לישראל ונשכבה בבשתינו ומכסינו כלימותינו איך אבדנו גבורינו אוי לדור שאבדה פרנס שלו והמה דברי המאמר הנ"ל בהקדים איזה דברים כי ת"ח שמת התם קאי בהספידא דילי' פי' כי נשמתו בעצמה היא רוח ה' בפי מספידו להורות מה שבח יאמר ימלא פי תהלותיו

והנשמה נקראת אשה כידוע מאחז"ל על פסוק משוכבת חיקיך שמור פתחי פיך (תענית דף י"א ע"א) וגם אחז"ל המניח תפילין בחלום שם טוב יוצא לו (ברכות פרק הרואה) יראה כי תפילין מרומזים על שם טוב גם נקדים כי ימי חטא של אדם נקראו גבי נשמה ימי נדה כי היא היא נדה אז ונעה כידוע וימי חסידות נקראו ימי ליבון של אדם גם ידוע כי הצדיק כל מעשיו לש"ש אוכל ושותה וישן מדבר ושותק בוכה ומשחק הכל לש"ש ועובד ה' כל ימיו, ע"כ אמר מעשה בת"ח שקרא ושנה ושמש ת"ח ומת בחצי ימיו ר"ל שלא השלים שנותיו ומרמז עוד באומרו חצי ימיו כי אחז"ל ישליש אדם שנותיו שלש במקרא וכו' וכ' הרמב"ם ז"ל מי שכבר למד הכל לא יעיין אלא בהוי' דאביי ורבא ובמושכלות עיי' בהלכות ת"ת, א"כ זהו אינו במשליש ימיו אלא מחצי ימיו ואילך חצי בהוי' דאביי ורבא וחציו במושכלתו והיתה אשתו נוטלת תפיליו היינו נשמתו המכונה אשתו הי' נוטלת שמו הטוב המכונה תפילין ומחזרת בבתי כנסיות וב"מ להיותו רוח ה' בפה כל מספידיו וכה אמרה בעלה קרא ושנה הרבה ומת בחצי ימיו ולא הי' אדם מחזירתה דבר פי' שלא הי' אדם נותן אל לבו מדוע עשה ה' ככה עד שבא אלי' ז"ל וחקר על הדבר והודיעו לרבים ואמר לה בתי בימי נדתך מהו אצלך, לא ששאל כן להנשמה אלא שהוא כמו השמים מספרים כבוד אל שכוונה שהם גורמים שעל ידיהם יסופר כבוד אל, ה"נ עמד לחקור על מה היתה כזאת ובחן במעשה הצדיק ההוא בהיותו בחיים חייתו מה הי' מעשיו עם נשמתו וכאלו שאל לה בימי נדותך מהו אצלך פי' כשהי' בבחי' נדה שחטא דבר מה עד היכן הגיע הפגם ותשובתה לא נגע באצבע קטנה שלי פי' מעולם לא חטא חטא כלל, חזר ושאל בימי לבונך מהו איך היתה התנהגת בעניני פרישות וצדקה אמרה לו אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר פי' כל מגמתו הי' לש"ש, א"כ לא נשאר שום מקום לתלות בו חטאו כ"א בושה וכלימה רבה לאנשי מקומו אנשי דורו שהרגו לצדיק גדול כזה, וידוע כי לפעמים מצינו ברכה שהוא לשון בוז וקלון כמו ברך נבות, וזהו ברוך המקום שהרגו מבוייש המקום ההוא שהרגו שלא נשא פנים לתורה אלא מסר נפשו עלי' ובני הדור לא שמעו לקולו ע"כ לא זכו עוד שידור עוד במדורתם, כדכתי' ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב שהוא מרמז לאזהרה שלא לדור באהלי רשע, כדומה

לי שיש בזה רמז והתעוררות גדול למנוחת נפש מרנא הגאון זצ"ל וכל מעשיו ספורים במאמר הנ"ל וקצרתים במרומזים ולא רציתי לפרש מפני יקרא דחיי', וכעין זה פי' הפסוק בשמואל ללמד בני יהודה קשת הנה היא כתובה על ספר הישר הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה, פי' התורה בעצמה מונחת בקרן זויות אבל האמת שהתורה הכתובה לפנינו אין בה די באר ואינה כ"א כמו כלי זיין וקשת גבורים אשר אם יש גבורים היודעי' לאחוז כלי זיין הרי טוב ואם לאו מה מועיל כלי מלחמה, ה"נ אם יש כאן חכמים היודעים לדרוש על כל קוץ אזי פסוקי התורה בידם כחצים ביד גבור אבל אם אינם פה ח"ו אזי מה צריך ללומדים על פשוטי מקראות הרי הוא מונחת בקרן זוית, וזהו אחר שמת יהונתן אמר דוד המע"ה מה לי לעשות אם ללמדם קשת היינו פשוטי המקראות הלא הוא כתוב על ספר הישר ומונח בקרן זוית וא"צ לזה מלמד ומורה ואמר הצבי ישראל פי' הלא תבוש ותכלם וכי זה תהי' צביון ותפארתן של ישראל שיהי' על במותיך חלל פי' שימותו צדיקים בחטא המקום ע"ד ברוך המקום שהרגו שכתבתי לעיל, איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה היינו פסוקי התורה הנ"ל שהם כלי מלחמה, הם חלילה כנאבדם במות הצדיק מבלי השאיר עוסקי' בה במר תבכה נפשינו על מרנא ורבנא הגאון זצ"ל הכ"מ, ועל ב"מ שחרב ואין לנו אלא לבקש רחמים להיות עצור פה עמוד בשעת הספידא שיבקש רחמים עלינו כי הלא כן הי' דרכו בחיים חייתו להתפלל ולהצטער על כל הצרות הציבור והיחיד כידוע ומפורסם גם כי עתה יתפלל על תלמידיו ותלמידיהם ועל כל הציבור בכלל, וע"ד מליצה אומר בפי' הפסוק לא תראה שור אחיך או שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך עד דרוש אחיך אותו, פי' כי הצדיק נקרא אח להקב"ה ע"ד למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך דקאי את"ח והוא גם הוא בכלל אח לכל ישראל, והנה בשמועה מיתת הצדיק הכל קרוביו הכל קורעים עליו הכל מתאבלין ואין רשות לשום אדם להתעצל מלהרבות בכי' ואנחה בעת שמעו מיתת הצדיק כמי שמתו מוטל לפניו אך העם לא נהגו כן ע"כ מהכרח לאספם בבה"כ ולעורר לבבם במעמד הצדיק זצ"ל עי"ז יתנו לבם לשוב אל ה' ונבוא אל המכוון כי ישראל נקרא שה פזורה ות"ח בבחי'

שור לעול כמשאחז"ל יעשה אדם עצמו כשור לעול על דברי תורה ואומרים להצדיק אנא לא תראה שור אחיך ושיו נדחים, שירחם על הלומדים המכונה שור ושאר עם ה' המכונה שה ולא יראה אותם נדחים ח"ו בגלות המר ויתעלם מהם אלא תשיבם לאחיך שיעשה שישובו לה' ויתן בלבנו התעוררות לשוב ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו פי' שלא הראו בך מנהג קרוב להתאבל ולבכות וידעתו ג"כ מענין קרוב כמו בועז מודעתנו אזי ואספת אל תוך ביתך לבה"כ מקום ההספד עד דרוש אחיך אותו עד שיעוררו ע"י דרוש, ועתה נשא כפינו אל אל בשמים לאמור כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו כי מיד כאשר יעיר הנשר הת"ח זצ"ל ובפרט מרנא זצ"ל המכונה נשר כנ"ל כאשר יעיר קנו לרחוף על גוזליו תלמידיו יתומים אשר הניח בעוה"ז מיד כאשר יעיר להתפלל עליהם אזי יענהו ה' משמי קדשו זהו יפרש כנפיו ויקחהו לגוזליו הנ"ל ע"ד ובצל כנפיו תסתירהו וישאהו גוזלים הנ"ל על אברתו להיות לנו למחסה ומסתר מהקמים עלינו להצילנו מיד שוסנו ה' בדד ינחינו לעמו ישראל ואין עמו אלנכר ונהי' עובדים את ה' אלקים עד כי יראה ה' בענינו ולציון ברינה יעלינו ויגדור פרצותינו ברחמיו אמן סלה:

דרש דרש משה חצי התורה בתיבות וי"ו דהולך על גחון חצי התורה באותיות יש לרמוז על משאחז"ל חבל על שמש גדול (היינו על נחש שנתקללה) כוונתם אלו לא נתקלל העולם היו כל אנשי העולם עובדים ה' בג"ע כאדה"ר וצרכיהם היו נעשים ע"י סם וכת דילי' ונחש וכדומה כשמעון אחי עזריא והי' הם כזבולון עם ישששכר והיינו חציו של התורה אך משנתקלקל והם משטינים ומבלבלים אזי ע"י פלפול התורה מוציאים הקליפות מן הקדושה כידוע והיינו חציו של תורה וידוע דקודם העולם הי' התורה לפניו ית"ש באותיות ולא בתיבות (כמבואר בהקדמה לרמב"ן על התורה) והי' אז חציו גחון שהיא הנחש ואח"כ כשנכתבה בתיבות וכבר קלקלה הנחש ונתערב בתוך התורה דברים שצריכים דרש והי' מן אז חצי התורה בתיבות דרש דרש משה והיינו דרשות התורה ופלפולים:

ואת שעיר החטאת וגו' בניו הנותרים יל"ד למה אמר כאן בניו הנותרים כבר אמר לעיל כן ופירש"י שם שגם הם היו ראוים לשרוף אלא שתפלת מרע"ה עשה מחצה

אבל מ"ט כפל כאן הכותרים וי"ל גם מרע"ה ידע שאין ללמוד דורות משעה אלא עכ"פ לא הי' להם להורות הלכה ויתחייבו כמו נדב ואביהו והיינו הנותרים והשיב אהרן הן הקריבו בתמי' הלא אני עשיתי כל המעשים כפירש"י ואהרן תלמיד קבר הוא ואיננו חייב בהורות בפני מרע"ה:

הן היום הקריבו וכו' הייטב בעיני ה' י"ל כי מרע"ה קרא לאלעזר ואתמר הנותרים רומז כי הם כמו שירי קרבן שהקומץ או האיברים קריבים וכן נדב ואביהו נקרבו כקרבן ריח ניחוח ואלעזר ואתמר הם כמו שירי קרבן ואם נאכל שירי קרבן דורות ג"כ באנינות הטעם על כרחך משום דמעכב כפרה שהשירים נאכלין והבעלים מתכפרין וזולת זה אין כפרה לבעלים א"כ נעשו פועל דמיוני שאלעזר ואתמר שהם שירי אמורי נדב ואביהו צריכים ג"כ שיסתלקו מן העולם לכפרת הציבור והייטב בעיני ה' לעשות פועל דמיוני לפתיחת פה השטן וישמע משה וייטב בעיניו:

וישמע משה וייטב בעיניו אחז"ל לא בוש משה לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי נראה חז"ל מפרשים הך וישמע משה ר"ל שמע הדין ושכחו וע"כ וייטב בעיניו דברי אהרן כי נזכר שנאמר לו כן לשרוף דורות והנה יש בזה פלוגתא ח"א משבא לכלל כעס טעה וח"א משבא לכלל כעס שכח (במדרש ילקוט בסוף רמז תקל"ב וז"ל א"ר פנחס וכו' וכיון שכעס נתעלמה הלכה ממנו וברמז תקל"ג וז"ל וכיון שכעס שכח מלומר להם שאינן אסור לאכול בקדשים) ונ"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים דהנה סברת אהרן היתה סברא נכונה אין ללמוד מקדשי שעה לאכול באנינות ואבל מ"מ עכ"פ אין להחליט לשרוף אלא ספיקא היא, אך אהרן אמר ותקראנה אותי כאלה פי' אפי' אינם בני רק גדולי ישראל כאלה שהם גדולים ממשה ואהרן בודאי יש להוסיף אנינות ולהחליט ולשרוף והנה מרע"ה שכח שנאמר לו להדיא לשרוף ומדשכח כעס על השריפה דעכ"פ לא הי' לו לשרוף ולהיות מסופקים בדבר אם נילף שעה מדורות או לא ואיך החליט לשרוף ומדכעס טעה ואמר אכול תאכלו אותה וזה טעות שאפי' אינם גדולים יותר ממשה ואהרן רק אנינות בניו אין לאכול דדילמא לא ילפינן שעה מדורות ונמצא דברי שניהם אמת אך צריך חקירה איך למשה רבינו ע"ה ששכח דבר ממה שנאמר לו נ"ל כדמצינו ביום סילוקו של אליהו הנביא נתמעט

השגת הנביאות ורוה"ק שלהם ה"נ מחמת סילוקן של נדב ואביהו נתמעט קצת כחו של מרע"ה וגרם לו שכחה ונמצא כשנזכר שנאמר לו להדיא לשרוף ושכח בזה נודע לו בבירור שראוי לשרוף על אינותם של אלו מסברא אפי' לא נאמר לו יען שהמה גדולי ישראל וכאשר הסביר אהרן ותקראנה אותי כאלה ע"כ וישמע משה משמע ששמע ששכח וייטב בעיניו סברתו של אהרן שאמר מקודם:

עוד נ"ל כי מרע"ה הי' מצטער כי סבור אגב מרירותם באבלם אירע מכשול וכמ"ש חז"ל דילמא אגב מרירותי' נגע בי' טומאה ואם הי' כן א"כ האי וידום אהרן לא הי' מחמת סבלנות וקבלת דין שמים באהבה אלא התמרמר בחמת רוחו על טעותו ושתק ע"כ הי' משה מצטער על זה אך כששמע מרע"ה טענתו של אהרן אם שמעת בקדשי שעה לא שמעת בקדשי דורות נמצא הי' שכלו של אהרן יותר צלול משל מרע"ה שהרי מרע"ה טעה בסברא זו ע"כ התברר שלא התמרמר כלל וקבל דין שמים באהבה ושמחה ע"כ וייטב בעיניו:

זאת החי' אשר תאכלו התחיל תחלה בהיתר המאכלים וכן בדגים וחגבים משמע מהראוי שלא לאכול שום בעל חי וכמו שאחז"ל עם הארץ אסור לאכול בשר (פסחים מ"ט ע"ב) לכן הוצרך להתחיל דבר אל בני ישראל זאת החי' אשר תאכלו כי ההיתר הוא חידוש:

זאת החי' אשר תאכלו מן הבהמה וכו' כתיב בפ' נח ומן הבהמה אשר לא טהורה היא שנים וגו' הנה תחת תיבת לא יש נגינה המפסקת נגינת מונח ותחת טהורה נגינת מהפך א"כ מורה לחלק מלת לא ממלת טהורה הנה איתא בד"מ יוד"ע סימן ל"ג בשם ר"י חסיד שנתן סימן לידע אם הבהמה כשרה שיעבור ידו על שדרת הבהמה ולהחליקה ואם היא שוחה נכפפת ונכנעת תחת ידו סימן הוא שהיא כשרה ואם עומדת בחוזק ואינה נכנעת ונכפפת סימן שהיא טרפה וי"ל שזהו שרמז לנו הכתוב (דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא) במה שמחלק תיבת לא מן תיבת טהורה לדרוש ומן הבהמה אשר לא היינו שהיא מכנעת עצמה תחת ידו והיא מחשבת עצמה כלא טהורה היא סימן שהיא טהורה וכשרה:

קצת ח"ת לסיום ששה סדרי משנה

ולהבדיל בין הקודש ובין החול ולהורות את בני ישראל אחז"ל כל המבדיל על היין במ"ש זוכה לבנים ראוין להורות שנאמר ולהבדיל ולהורות (שבועות דף י"ח ע"א) ויל"ד מ"ט לא הזכיר מקדש על היין בליל שבת ושכרו נ"ל הנה פה מרומז משאחז"ל אחר ריב"ל אנשי משמר לא ישתו יין אפי' בלילות שמא יצטרכו לעבודה ואסורים ביין (במתני' ס"פ ב' דמסכת תענית) כדי שיהי' מוכנים לעבודה וי"ל משו"ה לא כתיב שתויי יין לא יכנסו אלא כתיב יין ושכר אל תשת בבואם אעפ"י שאין האיסור בשתויי יין אלא בביאה לאהל מועד אח"כ מ"מ הזכיר יין ושכר אל תשת בבואם לומר בשעה שראוי לביאה תהיו נזהרים משתיי' שמא יצטרכו לבוא לשמש והנה בלילה אסורים שמא יצטרכו לאברים ופדרים להקריב ואמר ולהבדיל ולהורות כל המבדיל ביין במו"ש זוכה להורות לומר במו"ש מותר לשתות יין הבדלה ולא יחוש שמא יצטרך לאיברים ופדרים, ובמקום מצוה לא גזרו רבנן, וזה צריך בהבדלה במוצאי שבת אבל בקידוש ליל שבת הא בלא"ה אין אברים ופרדים של חול נקטרים בשבת ולא שייך זה:

והתקדשתם והייתם קדושים תנן הדבש מאימתי נעשה משקה בש"א משיחרחר ובה"א משירסק ג' מיני דבש יש דבש תמרים והמה דברי נביאים שאין לתמר אלא לב אחד וה"נ אין בו לא פלפול ולא חרחור ב' דבש דבורים הם דברי חז"ל עוסקי תורה לשמה ובש"א משיחרחר מחלוקות שהיא לש"ש חרחור ריב וסופו נעשים אוהבים וזה עצמו דעת ב"ה אלא ב"ה אמרו דרך ענוה משירסק ויכניע עצמו ביגיעה רבה להוציא הדבש ע"ד הסכת הס ואח"כ כתת (ברכות דף ע"ב) והדבש השלישי יערות דבש יש בו פסולת היער הקנה שמוצצים ממנו דבש היינו שאינם עדיין הגונים כ"כ ולבסוף הדבש שבו המאור מחזירו למוטב כדכתיב אכלתי יערי עם דבשי וע"כ סמוך עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ופי' תוי"ט א' צדיק גמור ואחד צדיק שאינו גמור:

להבדיל בין הטמא ובין הטהור בין או"ה לישראל ובין החי' הנאכלת היינו בין ישראל לעצמם כפירש"י בתחלת הפרשה הזאת החי' היינו ישראל חיים כולכם היום אך יש חי' הנאכלת היינו המרבץ תורה ברבים נקרא נאכלת שנאכלת לאחרים כמו דאמרינן

אדמגרמת גרמי בבית פלוני אכול בשרא שמינא בי רבא ובין החי' אשר לא תאכל זה המחזיק תורתו לעצמו ואינו משפיע לאחרים:

כתיב להנחיל אוהבי יש ותנן עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות וכתב בתוס' יו"ט היינו האיש ש"י ואשתו ש"י הרי כת"ר כמ"ש בזוהר שיש כתר עולמות כמנין אותיות של עשרת הדברות ומוז"ה במהרשש"ך הוסיף דהיינו דכתיב ואוצרותיהם אמלא דהאשה ניבנית כאוצר רחב מלמטה כמשאחז"ל ואומר אני עקצים גמטריא ש"י ברכת אותיות בכת"ר ע"כ סיים רבינו עקצים ומתחיל ברכת כת"ר ש"י גמטריא תתק"ל כמו גימטריא כל הנשמה תהלל יה והם שנותיו של אדה"ר שחי תתק"ל שנים המרומזים בראשי תיבות ת'כון ת'פלתי ק'טרת ל'פניך כמ"ש הרמ"ע:

שלש מאות ועשרה עולמות בעה"ב מלבד העוה"ז כמ"ש הרע"ב והיינו איש, אחד העוה"ז וש"י העולמות העתידים וא"א לצדיק לסבול זה בעוה"ז לולי הקב"ה מתחבר עמו ע"ד ברוך ה' יום יום יעמס לנו צרף אדני' עם אי"ש גמטריא שלום היינו לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום:

והנה מסיים בשלום וחוזר ומתחיל מיד במחלוקת מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' ר"א אומר עד האשמורה ראשונה וחכ"א עד חצות הרי מתחיל מיד במחלוקת אלא הך מחלוקת היינו שלום האמת והדבש יוצא מתוך חרחור וריסוק כנ"ל ד'ב'ש' ר"ת ד'יעה ב'ינה ש'כל ורב שלום בוניך רב שלום גמטריא מחלקת של בוניך חכמי ישראל:

ולתוס' יו"ט ש"ס מתחיל במ"ם מאימתי ומסיים במ"ם שלום נגד מ' יום שניתנה תורה ע"ש והנה אחז"ל תני מיני' ארבעין זמני ודמי' לי' כמאן דמנח בכיסי' ופרש"י פ"ק דמגילה נגד מ' יום שניתנה תורה ונראה היינו דקרא רבי ספרו משנה ר"ל מ' שנה שישנה משנתו מ' זימני ועד"ז קרא רב אשי ספרו תלמוד כמשאחז"ל רבי פרידא למד לתלמידו ת' פעמים והיינו תלמוד ת' למוד ואיתא בספרים החוזר פרקו מאה פעמים ואחד אינו שוכחו (וזוכה לב' עולמות ק"א עם שני עולמות עולה ק"ג) היינו כמו ר"ת א'מונת ע'תיך ח'סן י'שועות ח'כמה ו'דעת ומסיים ה' עוז זו תורה לעמו יתן

ע"י מרע"ה ה' יברך את עמו בשלום נגד אהרן רודף שלום י'הו' ע'וז ל'עמו י'תן ר"ת גמטריא ק"כ שנה שחי מרע"ה והי' ק"כ יום בהר ג"פ מ' יום ור"ת י'הו' י'ברך א'ת ע'מו ב'שלום גמטריא צ"ג היינו צ"ג כלי שרת אשר שרת בהם אהרן כמבואר במס' מדות וע"ש הטעם בתוי"ט:

ויש לפרש מאימתי קורין שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן מ"ט תליא זה בזה משום שאעפ"י שכבר קראנו ק"ש וקבלנו עול מלכות שמים בקומינו והי' לכאורה די בזה עד למחר וכבר נתקדש כל היום ומ"ט קורין עוד בערבית אלא כל יום ויום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת וצריך לקדש היום בכניסתו בערב ומשום הכי אעפ"י שטבל הטמא ונטהר מטומאתו מ"מ נהי גברא טהור אבל היום שנכנס בתחילתו וטומאתו עליו לא יטהר עד עת צאת הככבים של מחר ע"כ הה"נ בקדושת ק"ש ע"כ תלה זה בזה שקורין שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן:

למען ירבו ימיכם איננו הכוונה ע"מ לקבל פרס ומשו"ה פרשה ראשונה מדברת עם היחיד אין כונתו כ"א יפה שעה א' בתורה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב מכש"כ מחיי העוה"ז אך פ' שני' מדברת מכל ישראל בכלל שאין נחת רוח להקב"ה בבריאת עולם וקיומה אלא ע"י אומה קדושה הלזו ואם תתבטל ח"ו הרי בטל רצונו של הקב"ה ע"כ כל יחיד המשליך נפשו מנגד ואינו חושש על עצמו כלל אבל חושש על קיום האומה שהי' חיי' כל העולמים הזה והבא ונחת רוח של הקב"ה והיינו למען ירבו ימיכם כל יחיד ויחיד יעבוד השי"ת למען ירבו ימיכם של הכלל כדי שיהי' נחת רוח להקב"ה נמצא כל אחד אינו רוצה ליהנות מן העולם ורוצה בברכת העולם למען הכלל כולו וכן בפ' בחוקותי ונתתי גשמיכם בלשון רבים ולבסוף והתהלכתי בתוככם ואולך אתכם קוממיות ודע מה שהשיב הקב"ה למה"ש מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה הנה קיום כל העולם בשביל ישראל וכל הגוים כאפס ואין וכמר מדלי אך מלך בנה פלטין לבניו ושריו וסבבו כלבים שומרים והוא צורך גדול לפלטין אך הכלבים רעים התחילו לנבוח ולישוך לבנים ושרים במקום שהי' להם להיות שומרים וע"כ אי אפשר אלא להרגם בחצים ומ"מ אבד המלך השומרים אשר סביב לפלטין

לשמירת בניו ומתעצב על זה לא על אבידת הכלבים כי ראוי שימותו אך עכ"פ נאבדו השומרים אשר הכין לבניו ועל פי זה יוצדק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו:

בהפטרה

ודוד מפזז עיין בפנים צ"ע למה הי' לו להזכיר אשר בחר בי מאביך והזכיר שאול לגנאי די הי' לומר אשר הרימני מאחר הצאן וגו' הנה על שאמר שירה על מפלתו של שאול נענש וטעה במה שתשב"ר יודעין והרכיב הארון על העגלה כבר כתבתי במק"א כי דוד חשב מה שהארון נושא נושאיו היינו כשמעלין אותו בקודש כנושאים אותו ממדבר לא"י וכשמחזירין פלשתים אותו לאה"ק אבל להביאו לעירו לא חשב דוד שזהו עליי' בקודש והיינו מחמת ענותנותו כי לא חשב עצמו שהוא המשיח אשר בחר בו ד' ע"כ הרכיבו על העגלה והנה נהי דהע"ה מענותנותו עשה מ"מ עוזיא חטא שהי' לו לחוס על כבודו של דהע"ה ולהבין כי הוא משיח אלקי יעקב ומעלתו בקודש הוא לארון להשכינו בעיר דוד ואין צריך לאוחזו גם כי שמטו הבקר ע"כ פרץ ה' בעוזא והנה חלילה לדוד שאמר שירה על מפלתו של שאול אלא יען היות מלכות שאול מלכות שאולה לפי שעה ועיקר השראת שכינה על כסא ד' הוא מלכות בית דוד ע"כ אמר שירה אלא לפ"ז ממנ"פ כיון שחשב מלכותו כסא ד' לא הי' לו להרכיב הארון על העגלה והנה בזה ניחא מה ששמח דוד שמחה נפלאה עתה יותר ממה ששמח בפעם הראשון כי עתה ע"י פרץ עוזא נודע לו כי מלכותו קיימת לא כשל שאול שהיתה מלכות שאולה והיינו דאמר אשר בחר בי מאביך הקצרתי והבן הדברים וק"ל:

בהפטרת מחר חודש בן נעות המרדות וגו' כי דוד שאל מיהונתן שהי' אב"ד אי כבוד המלך לסעוד על שולחנו בראש חודש עדיף או כבוד אביו שהוא זבח משפחה שהוא כבוד אביו ויהונתן נתן לו רשות כי האי עשה והאי עשה ואיזה מהם שירצה יעשה ולכאורה טעה בפשיטות שתינוקות של בית רבן בכל בית ישראל יודעים שהרי כבוד האב קודם לכבוד אם אעפ"י ששניהם שוים מ"מ כבוד האב קודם שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך וה"נ אתה ואביך חייבים בכבוד המלך אלא דאמרינן פ"ק דקדושין במעשה דבן אלמנה שאם נתגרשה האם דאז אינה חייבת בכבוד בעלה אזי גם אצל הבן כבוד שניהם שוים ולהיות אם יהונתן אשת שאול נעות המרדות בבעלה

ולא נכנעת לפניו ע"כ לא הורגל יהונתן בסברא זו לאמר אתה ואמך חייבים בכבוד אביך ע"כ לפי שעה שכח גם עתה לאמר אתה ואביך חייבים בכבוד המלך ע"כ אמר לי' בן נעות המרדות בוחר אתה לבן ישי לבשתך ולבושת ערות אמך שעי"ז כולי עלמא ידעו ויבינו כי אמך נעות המרדות בבעלה:

עוד יש לעיין מה חטא יהונתן עד שכעס שאול כשהשיב נשאל מעמדי גם ליישב מה שאמר ושלשת וכי ידע יהונתן שיהי' חודש ב' ימים אם יבואו העדים ביום ראשון לא יהי' אלא יום אחד וצריך לומר הרי יהונתן אב ב"ד הי' (כדאיתא במדרש) ואתם אפי' מזידים (גמרא ר"ה דף כ"ג ע"א) ע"כ איים על העדים שלא יתקבלו ועיבר החדש וצרכי של דוד הוא כמו צרכי למי שהציבור צריכים לו שדינו כמו רבים שמעברים בשבילם והנה כשהשיב נשאל מעמדי כי זבח משפחה לנו הי' קשה ממ"נ אימת נשאל מעמך אם ביום החדש הראשון או ער"ח א"כ מ"ט אתמול לא ידעת שיפקד מקום דוד היום וישבת על מושבך עד שנפקד מקומו ואז ויקם יהונתן כמבואר בקרא ע"כ צ"ל היום שאל מעמך וכיון שזבח משפחה ביום ידוע דבכל שנה איך ידע שיהי' חדש מעובר דלמא לא יתעבר והי' צריך לילך אתמול אע"כ עיברת החדש לרצונו ועשית אותו מלך ע"כ כעס ואולי משו"ה אמר ערות אמך כי גרם כמה קלקולים בעריות כדאיתא בירושלמי על פסוק לאל גומר עלי עיברו ב"ד החדש בתולותיה חוזרין ונעשית גדולה ביום דלמחר וכן הרבה דברים וכן לענין נדה שיפורא גרם הכל כמבואר בפוסקים והיינו כשהי' דהע"ה במערה אמר אותו מזמור שכתוב בו אקרא לאלקי עליון לאל גומר עלי שזה הי' באותה הבריחה התפלל שהשי"ת יגמור עליו ע"י וסת נשים נדות וחזרת בתולים ויפה עיברו החדש לטובתו וידעו כי הוא ראוי למלוך:

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור י"ל כפל הלשון וי"ל לפי מה דאיתא דאם אירע לאדם חטא שוגג זהו סימן שחטא כבר במזיד בדבר הזה ולא עשה עדיין תשובה לכן אירע לו אח"כ חטא שוגג בדבר וזהו שאמר שאול מקרה הוא בלתי טהור שנקרה לו בשוגג אבל זה סימן כי לא טהור הוא באמת לכן נקרה לו מקרה זה (מש"מ):

תזריע

אשה כי תזריע פירש"י אמר ר' שמלאי וכו' אחז"ל (סוטה דף ה' ע"א) אדם כי יהי' בעור בשרו נגע צרעת ולא כתיב בו ונרפא בשר כי יהי' בעורו שחין כתיב בו ונרפא כי המתגאה כאדם אין רפואה למכתו והמחזיק עצמו כבשר בעלמא כתיב ונרפא והנה אחז"ל אדם נברא באחרונה שאם מתגאה אומרים לו יתוש קדמך ובמקום אחר אמרו כדי שיכנס לסעודה מיד (סנהדרין ל"ח ע"א) ע"כ הקדים כל צרכיו ואח"כ נברא ואמרתי במקום אחר הכוונה שאדם הי' אסור לו לאכול בשר וא"כ תינח מה שנבראו הצמחים קודם האדם היינו שיהי' סעודתו מוכנת לפניו אבל מה שקדמו בעלי החיים לאדם היינו כדי שיתוש קדמו ע"כ אם האדם אינו מתגאה ומחשב עצמו כבשר בעלמא וכבעל חי בעלמא וכדכתיב ואנכי תולעת ולא איש א"כ השפלות הזה שהוא משפיל עצמו כתולעת הוא הגבהתו שנבראו הצמחים תחלה לסעודתו אבל אם מתגאה ועושה עצמו אדם הרי זה פחיתותו שהרי יתוש קדמו וק"ל:

ר' שמלאי וכו' כבר כתבתי די"ל דבמה שנבראו כל הצמחים תחלה היינו לגדולת ומעלת האדם כדי שיכנס לסעודה מיד ועי"ז הוא מתגאה ע"כ עוד הקדים בעלי חיים בהמה ועוף ואסר לאדם (הראשון) אכילת בעלי חיים וא"כ הקדימם לומר יתוש קדמך וה"נ ע"י המשכן והשראת השכינה יבואו להתגאות כי אנחנו גדולים ממלאכי השרת ע"כ הקדים תורת בהמה לתורת אדם לומר נהי שהצדיקים שבמין אדם גדולים ממלאכי השרת מ"מ המצורעים והטמאים בחטאם טומאתם גדולה מטומאת בעלי חיים שהאדם בבחירתו הרע גורם רע וטומאה לעצמו משא"כ בעלי חיים שבטבעם הוא:

דרש ר' שמלאי כשם שיצירתו של אדם וכו' דהנה הא דתורתו מאוחר י"ל דכיוון דאינו מטמא אלא מדיבור זה ואילך אבל המצורעים והזבים מקודם אינם מטמאים (כדאיתא במתניתן ריש פ"ג דנגעים כל הבהרות טהורות מקודם מתן תורה דכתיב אדם כי יהי' ולא שהי' בו כבר) א"כ מה שאיחר דיבור זה באחרונה הוא לטובה שלא יטמאו עד עתה וי"ל בהיפך שהרי סוף מסכת ידים אמרו לפי קדושתם טומאתם שהרי עצמות יוחנן כהן גדול מטמאים ועצמות החמור אינם מטמאים ה"נ לא נזדכו ישראל

שיהיו קדושים כ"כ לטמא בטומאת אדם עד אחר שנזהרו מכל מאכלים טמאים והאיחור הזה הוא לגנאי וכן ביצירתם י"ל ג"כ לטובה נתאחר יצירת אדם שיכנס לשבת מיד (כדאיתא בסנהדרין ד"א כדי שיכנס למצוה מיד ופירש"י לשבת) וי"ל לגנאי כדי לומר לו יתוש קדמך והנה ביום השמיני ימול אפי' בשבת משום דערלים אינם זוכים לשבת האמת לא ישכנו בה ערלים אפי' רשעי ישראל זוכים לעוה"ב ולא ערילים ישראל ואדה"ר חטא בערב שבת ונמשכה ערלתו (כדאיתא בסנהדרין ד' ל"ח ע"ב) ולא נכנס לשבת וא"כ איחור יצירתו לא הי' לטובה שיכנס לשבת שהרי לא זכה לכנס ע"כ לגנאי ה"נ כשם שיצירתו לגנאי כדמוכח מביום השמיני ימול ה"נ תורתו לגנאי שלא זכה להתקדש שיהי' ראוי לקבל טומאה עד באחרונה:

אשה כי תזריע במדרש זשה"כ חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי יל"ד לשון ואם נקבה תלד ולמה האריך בזכר אשה כי תזריע להשמיענו אשה מזרעת תחלה ילדה זכר א"כ ה"נ ה"ל כן להשמיענו בנקבה (שאם דווקא הזכר מזריע תחלה הוה נקבה ולא בשהזריעו שניהם יחד) הנה בזוהר פ' זו הקשה אשה מזרעת תחלה וכו' הא מלאך הממונה על ההריון מייתי הטיפה לפני הקב"ה והקב"ה גוזר עלי' אם זכר אם נקבה ע"ש תירוצו ובברכות דף ס' ע"א הקשה הש"ס מה יועיל תפלה ותירצו כשהזריעו שניהם בבת אחת אבל י"ל נהי דעל דרך הטבע כן הוא רובא דרובא שע"י שהאשה מזרעת יש לה להוליד זכר מ"מ ישראל אינם תחת הטבע והקב"ה גוזר על כל טיפה אם ישאר בטבע או ישתנה וכמו שאירע ללאה עם יוסף (שנהפך במיעיה מזכר לבת וילדה דינה ברכות שם ס' ע"א) ועד"ז אנו מברכים שלא עשני אשה היינו שברכנו שלא עשני גוי שהם תחת הטבע לא כאלו חלקינו ע"כ אנו מברכים שלא עשני אשה שאפי' אם האם הזריעה תחלה הי' אפשר שתיעשה נקיבה והנה הוה סד"א אי אירע שהאשה הזריעה תחלה ואח"כ ילדה נקיבה שתטמאה רק כימי זכר ולא כימי נקבה קמ"ל ואם נקבה תלד פי' אותה שהזריעה תחלה שהזכרנו לעיל אשה כי תזריע ואם נקבה תלד אותה האשה ואפי"ה וטמאה שבועיים ולבוא אל המכוון בעזה"י נקדים כי הזכר ממדת החסד והנקבה ממדת הדין והיינו דקאמר איוב חיים וחסד עשית עמדי פי' ששבח השי"ת שעשה עמו חסד פי' שעשהו זכר מסטרא דחסד

ואומר ופקודתך שמרה רוחי שלא תאמר הטבע עשתה כן לא היא כ"א ופקודתך פי' פקודה שלך שמרה רוחי שלא יתהפך וע"כ סמך המדרש פסוק זה לכאן כנ"ל:

אשה כי תזריע וגו' אע"ג דהענין כפשוטו ובטבע אשה מזרעת תחילה ילדה זכר עוד בו רמז אם המקבלים המכונים אשה מזריעים תחלה היינו התעוררת למטה לעבודת ד' הנקרא מיין נוקבין אז ישלח עזרתו מקודש בשפע רב ויזכה להיות זכר להשפיע מתורתו לאחרים והיינו וילדה זכר ובזוהר איתא מיום המילה שמתחיל הנשמה הקדושה לכנוס בתוך הגוף הישראלי אינה מתישבת על מקומה הראוי עד אחר ל"ג יום ובזה יש להבין אחד מהטעמים של ל"ג בעומר אחר שנימולו ע"פ במצרים אז לא נתיישב בתוכם רוה"ק עד שמצאה מנוח אחר ל"ב בעומר וביום ל"ג הוא כמו מ' ליולדת שהוא גמר טהרה:

אשה כי תזריע וילדה זכר פירש"י אשה מזרעת תחילה יולדת זכר ויל"ד מה ענין זה לכאן גם ביום השמיני אינו ענין לכאן גם מ"ט למעט בטומאת לידת זכר מנקבה גם יש לחקור יען כי טומאת נדה ולידה בא מחטא עץ הדעת אשר ע"כ היא בנשים ולא באנשים א"כ מ"ט הערלה שהיא ג"כ מחטא עץ הדעת היא באנשים ולא בנשים ע"כ נ"ל דמשו"ה אשה מזרעת תחילה יולדת זכר כי אז החומר מהאשה והזכר כחותם על החומר נותן בו הצורה וצר זכר וכן בהיפוך וע"כ אשה מזרעת תחלה הרי בחומר הלז מטומאת חלאת עץ הדעת השולט בנשים ע"כ אותו החומר מגדל ערלה ע"כ הערלה היא בזכר שחומרו מהנקבה וממילא עי"ז נתמעט קצת מחלאתה ולא צריך לישב אח"כ אלא שבעת ימים ומ' יום משא"כ חומר הנקיבה שבא מזכר שהזריע תחלה אין בו חלאת נחש לכן אין בו ערלה וע"כ נשאר כל החלאה אצל האם והיא טמאה שבועיים ושמונים יום כפליים מהזכר:

אמר ר' שמלאי כשם שיצירתו וכו' כך תורתו וכו' עיין ברש"י ר"ל כשם שיש באיחור יצירתו שני טעמים ושניהם אמת חדא לגריעותא שאם חטא אומרים לו יתוש קדמך (סנהדרין ל"ח ע"א) והוא אמת שכל ברי' חשוב מן האדם רשע המורד באלקים הגם שמכיר בו והשני לשבח שכולם נבראו לשמשו וסעודה מוכנת לפניו ואח"כ נברא כמלך בגדוד המושל בכל וכל שתה תחת רגליו וגם זה אמת כי אדם העושה רצונו של

מקום הוא זיונו של עולם ובשבילו נברא הכל והכל נכנעים לפניו כן תורתו מתפרשת אחר תורת בהמה חי' ועוף כי בעלי חיים לא שייך בהם שום מעלה או גריעותא בטהרתם או בטומאתם כי אין בהם בחירה בכל זה אבל אדם הרי הנגעים והחלאים זב וזבה מחטאם בא אליהם ומגריעותא ע"כ נתפרש באחרונה שלא להתחיל בפורעניות, אמנם גם לטובה כי פעמים לרוב קדושה יכהו ד' ביסורים של אהבה ואפי' בנגעים שייך יסורי אהבה כדמסקינן במס' ברכות (דף ד' ע"ב) ואפי' אותן הבאים ע"ד עונש הם ג"כ לרוב קדושת ואהבת ישראל וכל נגעי בגדים ובתים אינם אלא מענין זה ונתפרשו באחרונה ע"ד מעלין בקודש:

אשה כי תזריע איתא באגרת הרמב"ן שלכן הזהירה תורה תחלה על איסור אכילת שקצים ורמשים נבלות וטרפות להורות לנו שעי"ז יופגם הוולד הנולד ממנו על שטימא את עצמו וטימטם את לבו ע"י מאכלות אסורות אך אם יאכל מאכלות המותרות ויקדש עצמו במותר לו ומחשבתו לשם שמים עי"ז בא אל הוולד הנולד לו מלמעלה נשמה קדושה וטהורה וי"ל שבזה יש לפרש מה שכתוב את האלקים התהלך נח ויולד נח שלשה בנים היינו בשעת חיבור להוליד הבנים התהלך את האלקים שהי' כוונתו לשם שמים והי' צריך סעד לתמכו כי שלשה שותפים יש באדם והנה יש דורשין לגנאי דווקא בדורותיו והנגינה מראה על זה על צדיק היא נגינת תביר שהיא נגינה מפסקת ותמים קאי אלמטה ממנו, את האלקים יש לדורשו לשבח עם מדת הדין פי' יכול להתהלך שצדיקים יכולין ונוהגין עמהם מדת הדין כי הם מהפכים אותו לרחמים (מש"מ):

וביום השמיני ימול וגו' אחכז"ל כשנכנס דהע"ה למרחץ וכו' כשיצא אמר למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמיני וכבר פירשתי במק"א שהכוונה בית המרחץ רצה לומר לטהר מחשבותיו לשוב לד' ונראה לו שהוא ערום מכל מע"ט שעשה כל ימיו עד שראה מילה שניתנה בח' שאין דיעה בתינוק להיות לו שום חטא ואשמה והכל בקדושה כ"כ במקום אחר אך עדיין לא ישבתי מ"ט בשמיני דלענין זה אין נפקותא שניתנה בשמיני דוקא רק שיהי' בקטנותו וכעת נ"ל להוסיף כך בעזה"י דלכאורה יש לפקפק ולומר כשם שהבן הקטן אין בו חטא כך אין בו קדושה עדיין

ומה דבר טוב נמצא בו אך מביום השמיני ימול מוכח ההיפוך דלכאורה ראוי הי' שלא תטהר גם לבעלה בזכר עד תום מ' יום שראוי למקדש כדי שיבעל בטהרה גמורה והי' לו לאחר המילה ג"כ עד מ' יום ויהיו אביו ואמו וכולי עלמא טהורים ושמחים אעכ"ח מוכח להקדים קדושת הולד שאין בו חטא עדיפא לי' להקב"ה מקדושת אבותיו שיש בהם חטא נמצא מזה מוכח כנ"ל ע"כ אמר למנצח על השמינית:

וביום השמיני ימול עיין בספר מנחה חדשה שכתב דפ"א נחבל א' ומכתו הוציאה דם ולא הי' אפשר להרופא להשקיט זילת הדם עד שהרגיש שהי' סמוך לו אשה בשעת וסתה והוציאה לחוץ ושקט זילת הדם ע"ש להורות נתן שדם נדה מושך זילת הדם של החבלה וי"ל היינו דקאמר קרא וביום השמיני אחר ימי נדת דותה וכמ"ש רמב"ן דאורחא דמלתא שהדם זב ממנה ז' ימים ע"כ כל זמן ימי נדת דותה לא ימול התינוק שלא יסתכן בהתקרבו אל האם היושבת על דם נדתה אך ביום השמיני שכבר פסק זיבת דמה אז ימול בשר ערלתו ואע"ג דלדינא אין זה אמת שהרי כל דאין אמו טמאה לידה כגון בן שפחה גוי' נימול ביום שנולד ולא לשמונה ועוד אפי' צמקה דדי' ונתנה התינוק למינקת או שמתה האם ג"כ אינו נימול עד יום השמיני מ"מ מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וה"ה שמרומז בו דבר זה:

ימול בשר ערלתו ויל"ד בפ' פסח כתיב כי יקנה קנין כספו ומלתה אותו וכן וכי יגור אתכם גר המול לו כל זכר ולא הזכיר בשר והכא כתיב בשר ערלתו ונראה משו"ה דרשו חז"ל אפי' יש שם בהרת יקוץ בהרתו רומז על כי יהי' בבשרו נגע צרעת אבל לפע"ד רומז כאן דישראל ערל נקרא מול וגוי מול נקרא ערל דישראל אינו אלא ערל בשר אבל לבו מהול לד' אבל או"ה ערלי לב כשמתגייר ומקבל דת אמת נעשה מהול בכל ע"כ הכא גבי ישראל אמר ימול בשר ערלתו שאינו מל אלא בשרו אבל הוא בעצמותו נימול ועומד הוא אבל התם בקונה עבד גר שמל לא כתיב בשר ערלתו כי מילה ממש הוא ולא רק מילת בשר:

אדם כי יהי' בעור בשרו וכו' הנה בגמ' סוטה (ה' ע"א) דרשו חז"ל נוטריקון אדם לשון שפלות א'פר ד'ם מ'רה ובזה י"ל הקרא ויקרא שמם אדם ביום הבראם שקרא שמם אדם על פחיתות האדם וזה הי' דוקא ביום הבראם אבל אח"כ כשמשלים עצמו

בעבודת היוצר כל מזכך את גופו ומתעלה בקודש כמו שזיכו חנוך משה ואליהו את גופם שנתהפך הגשמיות לרוחניות אזי אין שמו אדם לשון גריעות רק איש כמו המלאכים שנקראו אישים וזה ויקרא שמם אדם לשון גריעות ביום הבראם דווקא אבל אח"כ אם בבחירתו הוא מקיים מצוותיו יתברך הוא נתעלה ונקרא איש (מש"מ):
והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים ובפ' מצורע כתיב ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הנה הקב"ה עשה כתנות עור וילבישם ותרגם לבושי דיקר כי מעור נזדכך עד שיעשה ממנו כתנות אור באל"ף והיינו לבושי דיקר וכן כתוב בבגדי כהונה ועשו בגדי קודש ותרגם נמי לבושי דיקר, מדברי של"ה למדתי כן ע"ש, והנה זה הרשע לא מבעיא שלא עשה מכתנות עור כתנות אור אלא אפי' עור בשרו הוכה בצרעת ע"כ יקח מוסר מאהרן הכהן ויראה מה בינו לאהרן הוא זילזל בעור בשרו וטימא אותו ואהרן הי' הדיוט ונתעלה ונתקדש עד שזכה ללבושי יקר או לכל הפחות לאחד מבניו הכהנים אע"ג שהם זכו לזה רק ע"י אהרן בקדושתו מ"מ קדושתן עומדת ולא נתלכלכו וזה לכלך עור בשרו אמנם אח"כ כששב ורפא לו ונרפא נגע הצרעת מן הצרוע פי' מן הצרוע עצמו נרפא כי נתהפכו עוונותיו לזכיות והוא גדול ועדיף מצדיק (כמשאחז"ל יומא דף פ"ו ע"ב שבעלי תשובה גדולים יותר מן הצדיקים) ע"כ ויצא הכהן שהוא צדיק מעיקרו הוא יצא אל מחוץ למחנה ויקח לימוד מבעל התשובה הלז אשר נרפא נגע הצרעת מן הצרוע:
צרעת נושנת היא וכו' וביום הראות בו בשר חי יטמא צרעת נושנת היא תרגם סגירו עתיקא ובנגעי בגדים ובתים כתיב צרעת ממארת היא תרגם סגירות מחסרא רמב"ן גריס מחזרא בזיין אבל בכל הספרים מחסרא בסמך ונראה לרמז דאיתא ברבה דקאי אבהמ"ק ובא אשר לו הבית זה הקב"ה ואמר אל הכהן ירמי' הנביא מן הכהנים אשר בענתות כנגע נראה לי וגו' ובקירות הבית שהי' ע"ז חקוקים בקירות הבית ונתץ הבית שפך חמתו על עצים ואבנים ובש"ס גיטין דף פ"ח ע"א פרק המגרש צדקה עשה הקב"ה שהקדים שתי שנים לונושנתם שלא יתקיים ח"ו כי אבד תאבדון פי' שהי' פוגע בגופות ח"ו עכשיו שחיסר ב' שנים שפך חמתו על עצים ואבנים וע"כ בנגעי בתים אמר מכתש מחסרא שחיסר ממספר ונושנתם אך בנגעי הגוף שהיא ראוי איבוד

אם ח"ו לא הי' מקדים ב' שנים לונושנתם ע"כ כתיב צרעת נושנת מונושנתם (ותרגם מכתיש עתיקא שהי' ראוי אם ח"ו הי' ממתין ומתיישן הדבר לונושנותם) ושם אמרו חז"ל שהמלך האחרון הי' הושע בן אלה שהי' טוב משאר מלכי ישראל שהוא ביטל הפרוזדאו' שהושיב ירבעם (גיטין פ"ח ע"א) ובימיו גלו ישראל (כי עד ימיו היו ישראל אנוסים מלעלות לרגל ועתה היו מזידים) והיינו וביום הראות בו בשר חי יטמא:

כולו הפך לבן טהור הוא אחז"ל (סוטה מ"ח ע"א) המלכות תתהפך למינות והענין כי המלכות שכלו רע כפרעה והמן טהור הוא כי נבראו מעיקרא להשיב ישראל בתשובה והם יעקרו מן העולם וביום הראות בו בשר חי שמראה טובה לישראל יטמא כי מקרב אותם להכשילם ואם ישוב הבשר החי ונהפך ללבן וטיהרו הכהן כי כן הי' באחשורש בתחלה נראה בו בשר חי וטימא ישראל שהי' מהנה אותם מסעודתו ואז יטמא ואח"כ נהפך זה הבשר החי ונעשה לבן כי מכר ישראל להשמיד וטיהרו הכהן כי גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות (כדאיתא מגילה דף י"ד ע"א):

ואם בעיניו עמד הנתק טהור הוא וטיהרו הכהן פירש"י אבל טמא שטיהרו הכהן אינו טהור לכאורה זה משנה שאינה צריכה אלא רצה לומר בענין שטעה כעין שיקול הדעת ומלתא דתליא בסברא וטיהרו הכהן ושוב חזר בו או החזירו הגדול ממנו אפ"ה טמא למפרע וממילא מוכח בהיפוך טהור שטימא הכהן בשיקול הדעת ושוב החזירוהו הרי הוא טמא דקם דינא ומכאן הוציאו חז"ל הך דסנהדרין ל"ג ע"א ומס' ע"ז ז' ע"א אמנם מקרא ונקי וצדיק אל תהרוג שאין מחזירים בדיני נפשות הא בדיני ממונות מחזירין מוכח דלא אמרינן דקם דינא וקשיא קראי אהדדי וצריך לתרץ קראי כדמתרץ ש"ס סנהדרין הנ"ל רומיא דמתניתין אהדדי:

הלא דבר גדול דיבר הנביא וגו' י"ל נעמן הוקשה לו א"כ כדברי הנערה שהנביא ירפא המצורעים א"כ לא תמצא מצורע בא"י וזה שקר אלא חשב שצריך לעמוד נכחו כמו יצחק לנוכח אשתו ולהניח ידיו על המצורע וא"א לו במצורע ישראל שמטמא משא"כ במצורע נכרי (שהנכרי אינו מטמא לא בזיבה ולא בצרעת כדאיתא במתנית' נגעים פרק ז' מתני' א') והיינו דאמר אמרתי אך יצא יצא אלי והניף ידו וגו' ואמנם כיון שהנביא לא יצא ולא ראה פניו אפ"ה יכול לרפאות קשה א"כ לא יהי' מצורע בא"י

וטעם בזה כי אה"נ אם היו ישראל שומעים ומאמינים בנביא לא תאונה להם כל עון ונגע לא יקרב באהלם ונעמן זה שמאמין בדברי הנביא עפ"י דברת הנערה הוא יתרפא והיינו דאמרה לו הלא אם דבר גדול דיבר הנביא תעשה כי תאמין לו א"כ רחץ וטהר ולא תקשה לך מישראל שאינם שומעים ולולא כן בוודאי הי' מטוהרים מעיקרא:

בהפטרה תזריע

מה אתן זה לפני מאה איש אחז"ל מפני מה נדחה גיחזי על שהי' עינו צרה בתלמידים י"ל משום דאלה"כ הי' יכול להתנצל מה שלקח מנעמן הי' להספקת התלמידים שהרי אלישע לקח לחם הביכורים והמשיך בו ברכה שאכלו והותירו וא"כ מה שלא רצה אלישע ליקח מנעמן שלא להרבות זכות לעע"ז (ע"ד ביבוש קצירה תשברנה) אבל אח"כ שקיבל עליו להיות גר תושב נהי אלישע לא ביקש ממנו ליתן מפני שאין זה כבודו לשאול אבל גיחזי שאל להספיק לתלמידים כך הי' אפשר לתרץ מעשיו אך כיון שהי' עינו צרה בתלמידים ש"מ לעצמו לקח ע"כ נדחה:

בהפטרה יש לבאר ענין אלישע עם נעמן נעמן במחשבתו כהאפוקרים שהקב"ה הניח אחר ששת ימי הבראשית הכל למקרה ועולם כמנהג טבעו נוהג ורק נסים של שידוד הטבע היינו נסים גלוים המה מהשגחת והנהגת הקב"ה ית"ש אבל אלישע האמין כמו אנו מאמינים בני מאמינים שהכל בהשגחה מאת הבורא יתברך וכל הטבע מקטן ועד גדול מתנהג על פיו תמיד וטבע בגימטריא אלקים כדאיתא בספרים וזה הראה לו אלישע שריפא אותו בדרך הטבע בטבילתו בירדן ולא בדרך ניסי שידוד הטבע והגם שאמנה ופרפר היו מימות טובות ממי ירדן בזה הראה שגם דרך הטבע ברצון השי"ת מתנהג והוא ירפא וכאשר הבין נעמן אח"כ זאת נתגייר לטוב (משמ"מ):

מה אתן זה לפני מאה איש וכו' ויאכלו ויותירו כדבר ד' אחז"ל (סוף כתובות) שהי' אלפים ומאתים תלמידים ולפני מאה ר"ל כל ככר לפני מאה עיין מס' כתובות ק"ו ע"א ומ"מ נ"ל דהי' לו לומר לפני אלפיים ומאתיים איש אלא רמז לו כי איתא במדרש אדם א' מאלף מצאתי אלף נכנסים לבית הספר יוצאים מאה למקרא עשרה למשנה וא' להוראה נמצא ט' מאות אינם לא במקרא ולא במשנה ואותן ט' מאות ראוים לאכול פת שעורים המשכח הלימוד אבל מאה איש ישראל בני תורה אפי' רק בני מקרא אין

להאכילם לחם שעורים המשכח תלמודו מכש"כ לבני נביאים ואמר להם שיאכלו בדבר ד' בברכה הנשתלחת בתוך הלחם להשביעם ובאותו תוס' אין תקלה ושכחה ח"ו כי ברכת ד' היא תוסיף:

מצורע

(**בו קצת דברי מוסר ויראה לתלמידים הגונים המקשיבים לקולו קול תורה לשמה**). **וידבר ה' אל משה לאמר זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע** רומז לנו על החוטא המרוחק מהקב"ה וכששב אל ה' השי"ת חותר חתירה ויורד אליו ע"ד אני אשכון את דכא (עיי' סוטה ה' ע"א) ועי"ז באור פני מלך נגמרה תשובתו בלב שלם וזה המצורע ביום טהרתו שנותן אל לבו לטהר ולקדש עצמו ואין יכולת בידו כי הוא משוקע בטומאה והובא אל הכהן מחשבתו הטהורה הזאת הובא אל הכהן הקב"ה ית"ש היודע מחשבותיו ויצא הכהן אל מחוץ למחנה ישלח לו עזרתו מקודש גילוי שכינתו השוכן אתם בתוך טומאותם וראהו הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע נגמרה רפואתו ונתקבלה תשובתו כי באור פני מלך חיים ובזה יש ליישב מה שיש לחקור דמבואר בסוגיא ריש פרק מי שהי' טמא דמי שהוא מן המודיעים ולחוץ בחצי היום בערב פסח אין חיוב פסח חל עליו ולא הטריחו רחמנא ב' שבועות קודם ליסע מביתו להיות מוכן ליום מועד ודרך רחוקה פטור ואלו משום עולת ראיי' מחוייבים כל ישראל לשאת רגלם מקצה אחר ועיקור מצוה להיות בראיית פנים ביום ראשון והרי פסח חמור ולא החמירה תורה עלי' ומשום ראיי' מחוייב אלא הדבר אשר דברנו כי ישראל בבחינת צדיקים גמורים הבאים לראות פני שכינה ונוסעים ממקום רחוק ועולים מעלה מעלה יראה אל אלקים בציון והוא בבחינת את דכא שהם עולים אל ה' וכדרך שבאים לראות כך באים להראות אמנם במצרים היינו בדרך רחוקה ורק התעוררת מעט ויאמן העם והקב"ה קירב עצמו לנו אשכון את דכא ע"כ לזכר זה אינו מחוייב לעקור עצמו מביתו אלא סמוך לזמן פסח בחצות והארכתי בזה:

איתא בגמ' האי רוכלא שבא בעיירות הקרובות לציפורי והי' מכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי והלך אצלו ר' ינאי ואמר האי רוכלא לר' ינאי אין אתה צריך לזה והלכו שאר

בני אדם אצלו והראה להם ספר תהלים אשר כתיב בו מי האיש החפץ חיים וכו' נצור לשונך מרע וק' איך עלה על דעת ר' ינאי שיש סמא דחיי שהאדם יוכל לחיות ע"ז חיים נצחיים שהלך אצלו ליקח ממנו ולמה אמר לו שאין אתה צריך לזה, ונראה לבאר דהנה מן הידוע דמצורע חשוב כמת ולא מת ממש רק דאינו נהנה מזה העולם כלום ואיתא במדרש שהקב"ה אמר למשה משה גם אתה צריך לפרשה זו שגם הוא דיבר לשון הרע ועי"ז בא עליו צרעת אבל השומר פיו שומר מצרות נפשו ר"ל נפש ממש שלא יבוא עליו צרעת שהוא חשוב כמת וא"כ ר' ינאי בודאי ידע בעצמו שלא יוכל לחיות חיי נצחיות אך סבר שיוכל לחיות היינו שלא יהי' נקרא מת כמו עני או מצורע ובאמת ידע האי רוכל רפואה למיתה זו היינו לצרעת שאמר נצור לשונך מרע היינו מלשון הרע, אבל זה לא שייך לגבי ר' ינאי שהי' יושב תמיד ועוסק בלימוד ולא הרגיל בלשון הרע:

עוד נ"ל דהנה איתא במתניתין בע"כ אתה חי דהאדם רוצה למות כמה פעמים מרוב צרות שיש לו בעוה"ז אך הקב"ה אינו רוצה במיתתו ובע"כ חי אך אם האדם מקבל הצרות בעוה"ז מהש"י באהבה אז יברך אותו הקב"ה שמכל הרעות שיש לו בעוה"ז יהי' טובות לעוה"ב והיינו מה שהי' מכריז האי רוכל מאן בעי חיי ר"ל שהוא חפץ בחיים חיותו ולא שבע"כ אתה חי נצור לשונך מרע היינו שלא יאמר על שום דבר שהוא רע רק יקבל אותו מאהבה:

והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע פי' שלא שב בתשובה מעצמו מהתעוררות לבו רק ע"י שנתנגע ושב ואז נרפא מן הצרוע ולא מעצמו ע"כ צריך עוד כפרה ציפורים אע"ג דמיסורי נגע אתכפר לי' (כדאית בגמרא ברכות ד' ע"ב ארבע מראות נגעים מזבח כפרה הוו) מ"מ עדיין צריך כפרה על שלא נתעורר לשוב עד שהי' עליו יסורין משא"כ אלו הי' נרפא מחטאותיו בלא יסורין בלי צרעת לא הי' צריך לקרבן כי אדרבא זדונות היו נעשים לו כזכיות:

זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו מהר"מ אלשיך דקדק תיבת תהי' מיותר הל"ל זאת תורת המצורע ועיין מורי בהפלאה גם לשון ביום טהרתו ונראה לרמז בא כריב"ל דהוה כריך בטלית אחד עם בעלי ראתן ולמד עמהם תורה אמר אם מעלת חן על

לומדי' אגוני לא מגני' בתמי' עיין ס"פ המדיר וזכה ונכנס חיים לג"ע כדאיתא שם וזה תהי' תורתו של מצורע ביום טהרתו שהוא הלומד תורה בטהרה ומלמד עם מצורע יהי' סופו והובא אל הכהן עליון ית"ש שיכנס לג"ע ועוד ויצא הכהן אל מחוץ למחנה ירד שכינה אליו ע"ד אני אשכון את דכא היינו ויצא הכהן וגם אתי דכא היינו הובא אל הכהן (גמרא סוטה דף ה' ע"א):

איתא ברבה מכריז ר' אלכסנדריא מאן בעי חיי מאן בעי חיי כי אין רוב הצדיקים רוצים בחיי עוה"ז בעצם כ"א להיות לו צידה לעוה"ב כי יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז אך קדושי עליונים חפיצים בחיי עוה"ז יותר ויותר כי יפה שעה אחת בתורה ובמע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב אך זהו דוקא לשומר פיו ולשונו מכל דיבור רע כי פיו זהו שביל התורה היוצאת ונכנסת דרך פיו ויהי' אותו שביל טהור וקדוש ואל"ה לא יזכה שיהי' יפה שעה אחת בתורתו בעוה"ז מכל חיי עוה"ב והיינו הכרזת ר' אלכסנדריא מאן בעי חיי מאן בעי חיי שיהי' נוח לו חיי עוה"ז מכל חיי עוה"ב והיינו מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כי רוב החפיצים חיים אמתיים אינם אוהבים ימים לראות טוב העוה"ז כי יפה שעה א' של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז וא"כ מי האיש החפץ חיים וגם אוהב ימים לראות טוב (חיי העוה"ז):

זאת תהי' מדקדק האלשיך לשון תהי' ולא הול"ל אלא וזאת תורת ע"ש עוד יש לדקדק הא בפ' צו פירש"י כל תורת לרבות בא תורת העולה לרבות פסולין שאם עלו לא ירדו והכא מאי אתא לרבות תו י"ל וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע וכ' הרא"ע שהוא כמהופך נרפא הצרוע מנגע הצרעת ונ"ל הנה בעל הרחמים ית"ש שולח יסורין לעורר האדם לתשובה ויש אשר ישובו כפרעה מלך מצרים וירא כי היתה הרוחה ויכבד לבו אמנם יש שע"י היסורין נותן אל לבו ושב ומתקן גופו ונפשו ומדותיו מכאן ועד עולם ולטובתו היו היסורין האלה ועכ"פ יהי' איך שיהי' הקב"ה שומע לו ושולח לו רפואה כמו שגם לפרעה שמע אעפ"י שלא היתה תשובתו רק לפנים והנה אמר זאת תורת לרבות אפי' הפסולין פי' שאינם צועקים אלא לפנים מ"מ ירפאהו ה' לפי שעה אך רצון ה' שתהי' תורת המצורע שנרפא נגע הצרעת מן

הצרוע עצמו שהוא ישוב ויתקן דרכיו לעולם לאפוקי פרעה וחביריו נרפא הצרוע מנגע הצרעת שהמכה חלף והלך לו אבל הצרוע לא נרפא ואין חפץ ה' בזה:

ובזה י"ל פסוק כמעשה ארץ מצרים לא תעשו וכמעשי ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו ויל"ד ממ"נ אי קאי האי ובחוקותיהם גם אמעשי ארץ מצרים א"כ למה לא כלל יחד כמעשי ארץ מצרים וכמעשי ארץ כנען לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו ואי לא קאי אזהרת חוקותיהם אמצרים קשה אמאי לא הזהיר גם אחוקות מצרים וי"ל דהנה לכאורה לא ס"ד שיעשה כמעשי ארץ מצרים אלא חשש הוא כמעשה ארץ כנען שהם באים שמה ויושבים ביניהם וילמדו ממעשיהם כאשר הי' באמת אבל ממעשי מצרים וחוקותיהם לא צריך אזהרה אך לכאורה גם מארץ כנען לא צריך אזהרה אחר שזעקו אל ה' מהעבודה והעינוי והושיעם השי"ת ויאמינו בה' ובמשה עבדו איך ישובו ויעשו כמעשה כנען לזה אמר הכתוב כמעשה ארץ מצרים לא תעשו כמו שנאמר גבי פרעה וירא כי היתה הרוחה ויכבד את לבו ה"נ בשעת עינוי וצרה צעקו ונושעו ויאמינו ושוב וישמן ישורון ויבעט ע"כ אמר כמעשה ארץ מצרים לא תעשו מה היא מעשה ארץ מצרים היינו וירא כי היתה הרוחה ויכבד לבו וזה כמעשה ארץ כנען לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו (היינו אחר הרוחה לעשות כמעשה ארץ כנען וזה גופא הוא כמעשה ארץ מצרים):

והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע ולא אמר מן המצורע הנה על ז' דברים נגעים באים ועל חטא לה"ר נקרא מצורע מוציא דבה רעה כדאיתא בגמרא ערכין ובמדרשות ועל צרות עין נקרא צרוע צר עין והנה במה שישב בדד חוץ למחנה נתכפר חטא לה"ר ומחלוקות כפירש"י הוא גרם בדידות בין אנשים ע"כ בדד ישב וכשנתכפר לו זה ונרפא חטא מצורע ומותר לבוא אל המחנה עדיין נשאר עליו חטא צר עין והיינו צרוע ע"כ עדיין ישב חוץ לאהלו ז' ימים כפירש"י בנגעי בתים אשר לו הבית מי שייחד ביתו לו לעצמו בצרות עין ונתץ ביתו וה"נ ישב חוץ לאהלו וביתו וחז"ל דרשו אהלו זו אשתו שעכ"פ אסור לו שיהנה מאשתו ז' ימים לכפר על שלא רצה שיהנו אחרים משלו ושפיר כתיב והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע דייקא:

במדרש יש מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעיירות סמוך לציפורי ומכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי אתא כולי עלמא וגו' אזל גם ר' ינאי לגבי' אמר לא את ודכוותיך צריכין לדידי אפיק ספר תהילים של דוד מלך ישראל ע"ה אמר מי האיש החפץ חיים וכו' ולכך משה רבינו מזהיר לישראל זאת תהי' תורת המצורע ונראה לומר כוונתו מי שנכשל בלה"ר בעשותו תשובה תקנתו לתקן רבים בלשונו ודיבורו וזה הי' אפשר כוונת הרוכל שנכשל ברכילות ורצה לתקן פיו לכך אמר לר' ינאי ודכוותי' שלא נכשלו בלשון וגם שבלא"ה מלמד תורה לרבים הי' שאינם צריכים לכך ודהמע"ה שנכשל ג"כ שקיבל לה"ר (גמרא שבת ס"פ במה בהמה) הכריז זה מי האיש החפץ חיים ובזה מיושב מדוע אמר ה' למשה פ' מצורע שהרי טהרת מצורע תלוי' בכהן וראוי יותר לאהרן ולהנ"ל איכא למימר לפי מה שאיתא ברש"י בפ' שמות והוא מהמדרש משה אמר לה"ר על ישראל שאמר והן לא יאמינו ולזאת צריך לתקן זה ולכך צוה ה' לו משה לאמר זאת כפרת המצורע וזה כוונת מדרש הנ"ל שאמר ולכך "משה" מזהיר לישראל:

צפור השחוטה והחי' י"ל דמרמז דהרי צפור מרמז על פטפוטי דברים (כדאיתא במדרש הוא עשה מעשה פטפוט לכן יקח צפור וכו') ויש ב' פטפוטין אחד בדברי תורה והב' בדברים בעלמא ובתורה אמרו אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי' היינו מיתת תאות הגופניות ואמרו (גמרא תמיד ל"ח ע"א) מי שרוצה לחיות ימית עצמו מתאותיו וזה רמז צפור השחוטה אל מים חיים דתורה נמשל למים חיים שהיא נותנת החיים והיא כמים הנצרך לכל נברא וזה ענין המפטפט ישחוט וימית תאותיו ואת הציפור השני היינו הפטפוט השני ישלח על פני השדה להרחיקם ויהיו דבריו מועטים:

עץ ארז ואזוב יחד נקשרים שאם גם באמת גדול הוא כארז ויש לו במה להתגאות ואיננו דל גאה מ"מ ישפיל עצמו כאזוב וזה מרמז מצה עניוות ולא עולה למעלה כמו חמץ שנחמץ ונתפח אך בשבועות מ"ת חירות ממה"מ ופסקה זוהמתן כדאי' בגמ' ריש מסכת ע"ז אז ויגבה לבו בדרכי ה' לכן הקריבו חמץ במזבח בשבועות משא"כ בשאר כל ימות השנה אם תמיד יגבה לבו הגם שהוא בדרכי ה' יש לחוש שיורגל

וילמוד עי"ז מדת הגאוה וההרגל נעשה טבע שני כדאי' ברמב"ם בענין עם עקש תתפל שלא ירגיל עצמו בזה (עיין תורת משה פ' נח בד"ה תמים הי' בדורותיו ופ' צו כ"ה ע"א בד"ה ועד"ז) לכן כל שאור וכל דבש לא תקטירו כל השנה (מש"מ):

ונתתי נגע צרעת במדרש מרמז כאן חורבן בהמ"ק שבא הקב"ה אל הכהן ירמי' וא"ל כנגע נראה לי סמל הקנאה בקירות הבית ע"ש במדרש והנה כתיב ונתתי נגע צרעת הקב"ה תולה בעצמו כביכול ע"ד אשר הריעותי כדאי' (סוכה נ"ב ע"ב) והנה לא כתיב בקרא כ"א ב' שבועות ומדרשא נפיק עוד שבוע ג' שאז אם עמד בעיניו מטהרים רמז לג' כת' (בתי מקדשים) והשלישי אינו מרומז בפירוש אלא בהסתר כי מליבא לפומא לא גליא:

בהפטרה

הנה אלקים עושה ארובות בשמים היהי' כדבר זה פי' הלא פרנסה אינו נמסר ביד שליח (גמרא תענית דף ב' ע"א) ומה שהקב"ה עצמו עושה אין לו קימוץ והיינו הנה ע"כ אלקים עושה ארובות בשמים ולא ע"י שליח ויהי' בלי קימוץ א"כ היהי' כדבר הזה שיקנה בקנין סאה סולת וסאתיים שעורים והנה ריש מסכת תענית מקשו תוס' למה לא חשיב הא דכתי' פתח ה' אוצר ויוציא כלי זעמו ולק"מ דאינו מוציא זעמו אלא כלי זעמו היינו מלאכי חבלה אבל לא הוא בעצמו והיינו דהשיב לו הנביא הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל ויהי' לפורעניות ע"כ א"א ע"י עצמו אלא ע"י שליח והוא בקימוץ סאה סולת וגו':

סאה סולת בשקל וסאתיים שעורים בשקל הקדים סולת לשעורים וכן למעלה כשאמר הנביא מחר יהי' סאה סולת בשקל הקדים ג"כ סולת לשעורים אך בסוף כשסיפר נאשר דבר איש האלקים הקדים שעורים לסולת ושנה דברי הנביא נראה לכאורה שעורים הוא מאכל סוסים וחמורים וידוע שצריך להקדים מאכל בהמה לאדם כדכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת (ברכות דף מ' ע"א) וא"כ מ"ט הקדים סולת לשעורים ונ"ל בזה א' מב' תירוצים או הלא לא הי' להם בהמות כדכתיב חמשה סוסים מן הסוסים הנשארים וא"כ ה"נ שעורים גופי' למאכל אדם בשעת הבצורת אלא תי' זה קשה מאד אחר שבישר הנביא שהקב"ה יעשה נס

וכי יעשה בקימוץ שבני אדם יצטרכו לאכול שעורים וזה הי' לכאורה קושית השליש ואין פשע לו כי הדבר תמוה באמת אבל התירוץ האמיתי הוא כי הלא שללו סוסים וחמורים של אשור הרבה מאד ולהם הי' צריך לשעורים והא דהקדים מאכל אדם למאכל בהמה כיון שבני אדם היו רעבים והבהמות הללו שבמחנה ארם היו שבעים ע"כ אדם קודם וא"ש דברי הנביא וגם המעשה כשהי' סאה סולת קודם לשעורים אמנם עכ"פ השליש שלא השיג זה והי' קשה לו כנ"ל לא יגיעו חיוב מיתה אך הנביא ראה ושמע דבריו והבין כי לא מחמת קושיא הנ"ל אמר כן אלא מחמת אפיקורסות שלא האמין בדברי הנביא ואפי' הי' אומר הנביא שעורים קודם לסולת נמי הי' אומר הנה אלקים עושה ארובות בשמים והיינו דקאמר ויהי כדבר איש אלקים סאתיים שעורים בשקל ויען ויאמר השליש הנה אלקים עושה ארובות פי' אפי' הי' כדבר הנביא ומקדים שעורים לסולת נמי הי' עונה ואומר כן ע"כ ויהי לו כן:

הנה אלקים עושה ארובות בשמים רוצה לומר הקב"ה פרע לאאע"ה ע"י עצמו כדכתיב הנני ממטיר (כדאיתא במדרש) ואמר השליש וכי דור שלנו ראוי שהקב"ה בעצמו ימטיר לחם מן השמים וצדק בזה שהרי קמן שלא זכו לשליח הגון כי אם ע"י ד' מצורעים ומפני שאמר דבר הגון זכה שמת ע"י שלוחים הגונים שרמסוהו העם עם ישראל וגם מת בענין מצוה בהתחלק פרנסה לישראל והיינו דקאמר בהפטרה דשבת הגדול הביאו את המעשר אל בית האוצר אם לא אפתח לכם ארובות השמים היינו אם אתם בעצמיכם תביאו את המעשר בית האוצר אז גם אני אפתח ע"י עצמי להמטיר לחם מן השמים לפתוח ארובות השמים והריקותי ברכה עד בלי די:

הנה אלקים עושה ארובות בשמים היהי' כדבר הזה נ"ל שהשתומם על השעורים דאחז"ל שעורים נעשו יפות צא ובשר לסוסים וחמורים ואז לא הי' להם עוד בהמות כדכתיב חמשה סוסים אשר נשארו הנם ככל המון ישראל אשר תמו וא"כ שעורים למה והרהר אחר רבו הנביא ולא נראו לו דבריו ואמר לו הנך רואה בעיניך רוצה שיהי' נראין לך דברי ותבין כי דברתי נכונה והוא כי אחר שבזזו מחנה ארם הי' להם סוסים הרבה הצריכים לשעורים הללו:

הנך רואה בעיניך לשון הנך קשה דהל"ל אתה תראה אבל הנך משמע עתה שכבר רואה נראה דהנביא שראה בנבואה כל המעשה כשהי' שהמצורעים ימאסו בתיהם ויצאו כמתייאשים אל מחנה ארם וגם בעיניו יפלא איך יהי' זה הלא עתה בצאת המלך מלפני הנביא יפרסם בעירו אל תדאגו כי הנביא הבטיח כעת מחר יהי' סאה סולת וגו' וגם לפתח השער יוודע זה ושוב לא יתייאשו ולא יצאו למחנה ארם והי' הדבר תימה בעיני הנביא עצמו איך יהי' הדבר הזה אך כשהתלוצץ השליש מדברי הנביא הבין הנביא שבצאת המלך והשליש מלפני' ישימו לאל מלתו ולא יבשרו להעם ולא יתפרסם וממילא ישארו המצורעים ביאוש שלהם ויצאו אל מחנה ארם נמצא השליש הי' שליח לזה כי הדור שאינו הגון הי' שלוחם ד' מצורעים ושליש הזה מ"מ אמר הנביא הנך רואה בעיניך עתה בזו הרגע ע"י דבריך רואה בעיניך מה שאתה מרחק:

יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח ויגידו שמים צדקו כי אלקים שופט הוא סלה הפי' שרים שלמעלה יגידו צדקו של הקב"ה שהוא שופט צדק וצריך לפרש מה היא תרעומתם ובמה נתפייסו הנה ידוע מאמר רבי לאנטינוניס הקב"ה מרכיב הנשמה לתוך הגוף יקרא אל השמים מעל זה הנשמה ואל הארץ זה הגוף עיין פרק חלק והנה שנים שעשו מלאכה זה אינו יכול וזה אינו יכול ונשתתפו ועשו חייבים בשבת וה"נ הוה ככ"א שעשה מלאכה שלימה וחייב ואחז"ל גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה מעכב ושיעבוד מלכיות היינו כנתחמץ בשאור של איסור ושל היתר ואין בזה כדי לחמץ ולא בזה שזה אינו יכול לחמץ ולא זה הוי זוז"ג ופטור ה"נשיעבוד מלכיות הוא שאור של היתר אונס רחמנא פטרי' שאור שבעיסה היינו יצה"ר הוא של איסור כמו דאמרינן גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך וכו' וזוז"ג פטור ותליא זה אי שנים שעשו מלאכה בזה אינו יכול וזה אינו יכול חייבים משום דנחשבו שניהם כאחד א"כ היתר ואיסור גורמים מותר ואי זוז"ג אסור (מפני שכל אחד נחשב לבדו) א"כ שנים שעשו מלאכה פטורין (שכל אחד נחשב לבדו ולא עשה מלאכה שלימה והעושה מקצתה פטור כדתניא העושה כולה ולא העושה מקצתה שבת ד' ע"א) נמצא ישראל ממ"נ פטורין אי אין מצטרף נשמה לגוף אין כאן דין כמאמר דאנטניניס ואי מצטרף

א"כ זה וזה גורם פטור מכח שיעבוד מלכיות אבל לאו"ה אין להם תירוץ (דלגבייהו לא שייך למימר שיעבוד מלכיות גורם להם לחטוא דאינם בגלות וגם היצה"ר לא מגרי בהו דמניח אומות העולם ומתגרה בישראל כדאיתא סוף מסכת סוכה דף נ"ב ע"א) וא"כ בטלו שאלת מלאכי השרת אתה נושא פנים לישראל כי דין הוא לשאת להם פנים והיינו יקרא אל השמים מעל אל הנשמה ואל הארץ הוא הגוף וכדי להצדיקם בדין אמר הקב"ה אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח שמפרש"י על מסירת נפשם לטבח בגלות בין האו"ה א"כ ממ"נ פטורים ויגידו שרי שמים צדקו ויודו מה"ש כי בדין מצדיק את ישראל כי אלקים שופט אמת הוא סלה:

חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות כי לפעמים אעפ"י שגופו גולה ממקומו מכ"מ איננו גלות כמו ישראל במדבר כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כמקומו דמי וה"ה בהיפוך שאינו גולה ממקומו ממש אך שחייב גלות לא גלות ממש אלא חובת גלות ונענש בתלמידים שאינם הגונים ר"ל והדברים דברי תורה שיוצאים מפי' גולים שלא במקומן שנכנסו ללב תלמידים שאינו ראוי להם וזה ההיפוך מעפ"י ה' יחנו ויסעו ע"כ הזהרו בדבריכם וכו' וק"ל:

אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום נראה שהוא כמהופך הלוה מן המקום אכיל מדילי' ושתי מדילי' וכל חייו מן המקום ית"ש ואינו פורע חובו לעובדו השי"ת כאדה"ר כלוה מן האדם ואינו פורע שזה יותר פשוט לרוע בעיני הבריות ומייתי לוה רשע ולא ישלם דקאי אלוה מן המקום עיין בקרא ותבין:

דע לפני מי אתה עמל נ"ל בהיפוך לפני מי אתה עמל הלא לעצמך ולטובתך ולא להקב"ה א"כ מי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך שתבקש ממנו שכר על שעמלת לעצמך ובא ר"ט ואמר על זה אעפ"י שהאמת כן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך מ"מ נאמן הוא כאלו עבדת לו כי לך ה' החסד (במה) ואתה תשלם לאיש כמעשהו:

אחרי מות

וידבר וכו' אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו פי' כי חטא בני אהרן הי' על שמיהרו לכנס לפנים ממחיצת קדושתם הראוי להם ולא הלכו בהדרגה וכבר

עשו כזה בויחזו את האלקים ויאכלו וישתו ולא נאה לפסוע פסיעה גסה ובכיוצא בזה אחז"ל כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה וכן אירע למשה בזכות ויסתר פניו מהביט זכה לותמונת ה' יביט (ברכות דף ד' ע"א) והם לא כן עשו אלא מרוב התשוקה מיהרו ליכנס במקום שלא הורשו והנה ידוע מאחז"ל במס' תמיד (דף ל"ב ע"א) מה יעשה אדם ויחי' ימית עצמו פי' מיתת תאות עוה"ז מה יעשה אדם וימות יחי' עצמו והנה בלי ספק כי קדושי עליון הללו המיתו תאוותם הגופניות בתכלית מה שאפשר ומ"מ לא חיו אחרי המיתו עצמם מפני שלא עלו בהדרגה כנ"ל וזהו אחרי מות שני בני אהרן פי' אחרי שכבר המיתו עצמם והוא מהראוי שיהי' סיבת חיותם מ"מ בקרבתם לפני ה' וימותו הואיל שהקריבו עצמם היפך משה רבינו ע"ה שהסתיר פניו מהביט ולא הקריב עצמו עד שקרבו השי"ת והם לא כן עשו לכן אחרי המיתם את עצמם וימותו ג"כ מה שלא היו ראוים אלא שיחיו ככל הממית עצמו שהוא סיבת חיותו ע"כ ציוה את אהרן ואל יבוא בכל עת אל הקודש וגו' בזאת יבוא אהרן אל הקודש פי' בזאת יבוא אם שהוא נמשך לאחרי' בפר בן בקר מ"מ מוסב ג"כ למעלה (כמו שאחז"ל שבת דף ל"ב ע"ב מקרא נדרש לפניו וכו') פי' בזאת המניעה שלא יבוא בכל עת אל הקודש היא בעצמה הביאה אל הקודש כי זכות הפרישה גורם הדרישה ע"ד ויסתר משה את פניו מהביט ע"כ ותמונת ה' יביט:

ובזה נבאר כוונת אנשי כנה"ג שהזהירונו בשלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה כי חושב אני מה שהי' חסר להשלמת חק קדושי עליונים בני אהרן הללו אחרי שכבר המיתו עצמם מ"מ היו חסרים מה שמפורש בקרא ובנים לא הי' להם פי' שלא העמידו תלמידים הרבה שזהו עיקר לתקן זולתו והם לא היו להם עדיין תלמידים המכונים בנים וגם עתה בקרבתם לפני ה' הקריבו קטרת זרה שקטרת היא מלשון קשר (כי קטרא בלשון תרגום הוא קשר בלה"ק תמיד דף כ"ט ע"ב ופסחים ע"ד ע"א) ומצותו משל ציבור שיהי' הכניסה לקשור עם ה' בקשר עליון ולא לקשור עצמו והם לא נכנסו אלא לתקן עצמם ולכן נקרא קטרת זרה ולכן ציוה את אהרן שבזאת יבוא בפר בן בקר וגו' שהם באים לכפר על כל ישראל אחר שכפר על עצמו שיבוא הזכאי ויכפר על החייב כמבואר ספ"ק דשבועות ותהי' עיקר כניסתו

לכפר על כל ישראל ולזה הרמז אמר בכלל בגדי הקודש אשר ילבש המרמזים על מעשיו הטובים ומדותיו הנעימים ע"ד בכל עת יהיו בגדיך לבנים אמר בכללם ומכנסי בד יהיו על בשרו שהוא עשיית השלום בין אדם לחבירו ועי"ז הי' מקרבן לתורה כידוע מדתו של אהרן בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון וזהו מכנסי בד שיכניס הוא בני אדם שהיו בד בבד כללו של דבר ועיקרו לתקן זולתו וזהו וכל אדם לא יהי' באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל בית ישראל פי' שום אדם לא יזכה להיות באהל מועד העליון אם יבוא לכפר בקודש רק עד צאתו דייקא עד שיצא חובות עצמו ולא זולת זה האדם לא יזכה להיות באהל מועד מקדש מלך כ"א וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל בית ישראל והנה עוד שלט בהם עין כמאמחז"ל בשמחת אלישבע בת עמינדב באותו היום בראותה אחי' נשיא גיסה מלך ונביא בעלה כה"ג שני בני' סגני כהונה בין כך פגע בה מדה"ד והנה פירשנו מאמחז"ל (תענית דף ד' ע"א) כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן שאמרה שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך שלפעמים אינו נראה והקב"ה השיב לה כהוגן על כפים חקותיך שהוא נראה תמיד וצריך טעם לשאלתם שלא כהוגן גם שם אמרו ששאלה שלא כהוגן ויבוא כגשם לנו שלפעמים אינו מתבקש והקב"ה השיב כהוגן אהי' כטל לישראל הענין בזה כי גודל וחוזק אור השמש מכהה עיני דקי הראות לכן לפעמים כשהקב"ה יתגלה עלינו יותר מן הראוי יתהפך ח"ו לרועץ ע"ד אין אנו יכולים לקבל רוב טובה ועל זה בקשה שיבוא כגשם לנו פי' כגשמיות שלנו לא כפיהו כי אין אנו יכולים לקבל זה וזהו שסיימו כגשם מורה ומלקוש בעתו פי' לא כל הזמנים אצלינו שוים והקב"ה השיב אהי' כטל לישראל יפרח כשושנה כי אין שינוי ותמורה בו ח"ו כי לעולם כל הבא מאתו טוב הוא במוחלט באופן אחד אך ישתנה ע"י המקבלים ולא שייך שיבוא הוא כגשם ח"ו וזהו שלא כהוגן והחסיד בחו"ה המשיל זה לגנה וכרם שאם המים א' במראיהם מ"מ ישתנו לפי צבע הוורדים שמזלפים עליהם ע"ש בשער הבחינה וזהו אהי' כטל לישראל ולא כגשם לכם שאני ה' לא שניתי רק יפרח כשושנה כמשל בחו"ה הנ"ל שמשתנים המים ע"י צבע השושנים כנ"ל אמנם בשאלת שימני כחותם על לבך נ"ל כך כי חששה כנסת ישראל לעין אוה"ע המביטים ומקנאים

בהם ובאמת זה גרם שבירת הלוחות כפירש"י בחומש על פסוק גם הצאן והבקר אל ירעו ועיין פירושו בפסוק הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני ועמ"ש הרמב"ם באגרת תימן גודל קנאת אוה"ע עלינו על קבלת התורה ויצה"ר המתגרה עלינו ביותר וכדרך שתקנו חז"ל כמה דברים שלא יתקנאו בנו המזיקים ועמ"ש לעיל בפי' קדש ורחץ לכן בקשו כנס"י שנהי' רק רק כחותם על לבו וזרועותיו בל יראה החוצה כי אעפ"י שעזה כמות אהבתינו ומהראוי שיראה תמיד החוצה ומ"מ קשה כשאול קנאת אוה"ע עלינו ומסיים רשפיה רשפי אש שלהבת יה ע"ד מה שפירשתי במקום אחר מאמר (בבא קמא ס' ע"ב יעוין תו"מ שמות דף מ"ג ע"ב בד"ה כי תצא) אשו משום חיציו ואני שהצתי אש בציון עיין עליו ותבין דברינו אלו אמנם השאלה היתה שלא כהוגן כי הדבר תלוי בנו שהרי נתברך יוסף שלא ישלוט בו עין והוא בזכות שגדר עצמו מן הערוה ועשה חומה למצות ה' משמרת למשמרת בזכות זה חונה מלאך ה' סביב ליריאיו ולהעלימו מן בעלי עין הרע וע"כ השיב הקב"ה על כפים חקותיך ואפ"ה לא ישלט בך עין כי חומותיך נגדי תמיד חומותיך דוקא החומות וסייגים שתעשה לתורה והנה כתב בפ' השביע את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלקיכם ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' והענין כי כתוב בחו"ה חסידים הראשונים היו פורשים עצמם משבעים שערי המותר שלא יגעו בשער אחד איסור כי הסייג נעשה להם כתורה עצמה ועשו סייג לסייג ואחר ההרגל בזה הסייג השני עשו לו שלישי ע"ד שפירשתי במקום אחר בקש שלום ורדפהו וידוע כי בתחלת הענין יותר נוח לאדם להתחסד ולהוסיף סייגים בדברים שבין אדם למקום מלכנס לפנים משורת הדין בין אדם לחבירו כי קנאת איש מרעהו היא אך אחר ההרגל בסייגים וגדרים במצות ה' יזכה גם לזה וממנו יעתק עוד עד שיהי' סייגיו וגדריו בעצמם התורה ויעשה סייג לסייג ואמנם הכל בהדרגה לא בבת אחת פסיעה גסה שלא תהי' מיתתו גורמת מיתה כ"א חיים כנ"ל וזהו את משפטי תעשו פי' משפטי שבין אדם לחבירו תהי' בבחינת עשיי' בתחילת ענינו לא בשמירה שהיא גדר לפנים מהשורה אמנם חוקותי תשמורו אותם א"א בלא שמירה כלל כמשאחז"ל כל האומר אין לו אלא תורה אפי' תורה אין לו (יבמות דף ע"ב) וכמו

שפי' בח"ה רק המשפטים הם בתחלת הענין בעשיי' והחוקים בשמירה ללכת בהם פי' ללכת מזה למדרגה אחרת שאחריו ומסיים אני ה' אלקיכם מדה"ד כי מי שאינו נכנס לפנים מן השורה עם הבריות גם מדה"ד מדקדק אחריו וההפך המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ועתה מפרש המדרגה שאח"ז והוא ושמרתם את חוקותי ואת משפטי שיהיו שתיהם בשמירה שיעשה לפנים מהשורה גם במשפטים שבין אדם לחבירו ומסיים עוד אשר יעשה אותם האדם וחי בהם שלבסוף יהי' הכל בעשיי' כי ישוב הגדר לתורה ועי"ז וחי בהם והוא מב' טעמים א' ע"י שהלך בהדרגה לא ימות אחרי מותו את עצמו ושני אחרי גדרו לא ישלוט בו עין ומסיים אני ה' כי נתהפך הדין לרחמים וזהו כוונת אנשי כנה"ג באמרם הוו מתונים בדין ולא ימהר לפסוק על עצמו מדרגה שאינה ראוי' לו ואם גם גמר וקדש עצמו מ"מ עוד יעמיד תלמידים הרבה לתקן זולתו ועשו סייג לתורה שיעשו מן הסייג תורה עצמה כנ"ל:

או יאמר הוו מתונים ע"ד משאח"ז (מסכת דרך ארץ סוף פרק חמישי) יהי' בעיניך כל אדם כלסטים ומכבדן כרבן גמליאל פי' כי אם הזהירונו הוי דן את כל האדם לכף זכות ודרשו ע"ז בצדק תשפוט עמיתך ומזה הכלל אמרו כל ישראל בחזקת כשרות הם מ"מ כל זה במה שכבר עבר וחייב להפוך בזכות כל אדם מישראל במה שעשה שהי' כדין וכהלכה כעובדא דאבא אומנא במס' תענית שהתלמידים גנבו ממנו ודנם לכף זכות במה שעשו ומ"מ בלי ספק שאינו מן הגנאי שאשמור את כלי שלא יבואו לידי כך כי אולי יגנבו באמת אך אם נעשה מעשה נאמר שלשם שמים עשו כהנהו תלמידים שעשו לשם שמים ששלחם אביי וכן לעולם ולכן עשו חז"ל כמה גדרים וסייגים וחשו לחששות רחוקות וח"ו שיחשדו ישראל בעיניהם ויצאו מחזקת כשרות אצלם אלא שלכתחלה ראוי להזהר ככל האפשרי ומזה הסוג מה שאמר שלמה המלך ע"ה בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך כי לא ידעת אי זה יכשר הזה או זה והכוונה העמדת תלמידים בילדותיך השתדל להעמיד גם בזקנותיך כי לא ידעת איזה יצליחו אלו או אלו או שניהם כאחד טובים ואין זה דן לחוב התלמידים שבבחרותו כי לעולם צריך לראות להזהר ככל האפשרי וזהו פי' אמרם הוו מתונים בדין לשפוט את חבירך בצדק היינו לדונו לכף זכות ולא קאי אדין ממש לפני הדיין אלא ידונו במחשבתו

בכל מעשיו לזכות ויהי' מתון מלשפוט עליו משפט הרשע ח"ו ומ"מ במה שעתיד להעשות תהיו נזהרים בכל האפשרי וזהו והעמידו תלמידים הרבה כי לא ידעת איזה יכשר הזה או זה וגם עשו סייג לתורה ולא תאמרו ישראל כשרים הם ולא יחטאו בדבר זה אלא עשו סייג בכל האפשרי כנ"ל ודו"ק:

אחרי מות שני בני אהרן וכו' ולא כתיב בפסוק הראשון לאמור כמו בכל מקום וידבר ד' אל משה לאמר ועוד מה נאמר לו בפסוק הראשון שהרי בפסוק השני חזר והתחיל ויאמר ה' אל משה ועוד המשל דמייתי רש"י לרופא וכו' זה הזהירו יותר מן הראשון נלע"ד דחלילה שהוצרך להזהיר אהרן ע"י מיתת בניו כי אדרבא מרע"ה ניחם את אהרן הוא אשר דיבר ד' בקרובי אקדש והם גדולים ממני וממך ולא מתו בחטאם כלל אך הזהירות הוצרך לכהנים לדורות שהם צריכים משל שלא ימותו כבני אהרן ואמרו חז"ל פ"ק דיומא מנין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר לך אמור נמצינו למידין היכי דלא כתיב לאמר לא נתן לו רשות לאומרו ע"כ בפסוק הראשון למרע"ה לך אני מגלה כי בקרבתם לפני ה' וימותו על חטא קריבה לפני ה' בקטרת ויהי' לאות לכהני דורות שצריכים משל שלא ימותו כדרך שמתו בני אהרן אך לא נאמר בו לאמר שלא נתן לו רשות לאמר לאהרן שלא יצערנו שמתו בניו בחטאם אך וידבר ד' אל משה דבר אל אהרן ואל יבוא בכל עת אל הקודש והוא לא צריך לאזהרה יתירה ודי לו באזהרה זו של ואל יבוא בכל עת אל הקודש:

אחרי מות שני בני אהרן במדרש הובאו כמה טעמים למה מתו ח"א שלא היו נשואים אשה דכתיב ובנים לא הי' להם וח"א מפני שנכנסו שתויי יין למקדש דסמיך לי' לפ' יין ושכר אל תשת וח"א שהורו הלכה בפני משה רבן י"ל דכל דברי חז"ל אחד הם דידוע שאין אדם יכול לשער בשכלו ובדעתו עד היכן מגיע כבוד ומורא אביו ורבו וק"ו כבוד השכינה אך אם נשוי אשה והוליד בנים יוכל לשער לפי מה שהוא מבקש הכרת פנים וכבוד מאשתו ולהיות כל איש שורר בביתו ובפרט מבניו שינהגו מאוד בכבודו והיאך הוא לו צער ועגמת נפש אם בני' אינם מכבדים אותו כראוי או חלילה מבזין אותו מזה ילמוד היאך ינהוג גם הוא בכבוד הוריו ומוריו והנה אלו הי' לנדב

ואביהו נשים והולידו בנים אזי הי' משערים בשכלם עד היכן מגיע כבוד רבו וק"ו כבוד השכינה ולא הי' מזלזלים לכנוס שתוי יין בקלות ראש למקדש ולזלזל בכבוד משה רבם להורות הלכה בפניו אבל יען לא נשאו ולא הי' להם בנים לא יוכלו לשער עד היכן הדבר מגיע ובאו לכל זה וכל דברי חז"ל אחד ואלו ואלו דברי אלקים חיים המה (מש"מ):

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו ואח"כ כתיב ויאמר ה' וגו' משמע שהראשון דיבור בפ"ע וי"ל עפ"י דברי חז"ל (תמיד ל"ב ע"א) הרוצה שיחי' ימית את עצמו ר"ל תאוותיו הגופניות והרוצה שימות יחי' את עצמו בתאוות גופניות וזה שרמז כאן שבני אהרן שהן קדושים והמיתו כל תאוות גופניות אפ"ה מתו עכ"פ מצד קרבת ה' וזה אמר אחרי מות שני בני אהרן לפני ה' וימותו שכבר המיתו תאוותם בחיים ואפ"ה מתו עכ"פ בקרבתם לפני ה' מתו ולכן מזהיר אל יבוא בכל עת אל הקודש כפרש"י משל לרופא:

יש לפרש עוד דלפעמים מת הצדיק בעון הדור לכפר אמנם לזה הי' די באחד ולמה שני בני אהרן מתו ועכ"ח שמתו בקרבתם לפני ה' וזה שאמר אחרי מות "שני" בני אהרן עכ"ח בקרבתם לפני ה' מתו:

אחרי מות שני בני אהרן אחז"ל למה נסמכה פ' יהכ"פ למיתת בני אהרן לומר לך מה יוהכ"פ מכפר אף מיתת צדיקים מכפר ועוד אחז"ל למה נסמכה פ' פרה אדומה למיתת מרים לומר מה פרה אדומה מכפרת אף מיתת מרים מכפרת נרלע"ד להורות נתן כי מיתת צדיקים בעצמו מכפרת מקופיא על הציבור כשרוב עונות גורם חלילה הקב"ה נוטל הרב שבהם ר"ל לכפר על הכלל וכעין כפרת פרה אדומה שהיא על הכלל לא על כל יחיד ויחיד אמנם כשמספידים גם צועקים עליו אזי מכפר על כל יחיד בפרט כעין כפרת יוהכ"פ עם תשובה לכן נסמכה מיתת נדב ואביהו ליהכ"פ דהתם כל בית ישראל בכו את השריפה ע"כ נתכפרו הבוכים כל יחיד ויחיד כמו יהכ"פ אך במיתת מרים לא הספידו כדאיתא (במדרש ילקוט חוקת) במקום שהי' להם להקהל לגמול חסד עמה נקהלו על מי מריבה ע"כ לא כיפרה אלא על הציבור מקופיא כמו פרה אדומה כנלע"ד:

אחרי מות שני בני אהרן אחז"ל שהיו גדולים ממרע"ה (הובא ברש"י פ' שמיני בפסוק ויאמר משה וכו' בקרובי אקדש וכו') רמז בשגם הוא בשר כי משה הי' כפני חמה שלעתיד לבוא שמ"ג פעמים כאור ז' הימים (כדאיתא בתרגום יונתן שופטים וי"ו על פסוק ואוהביו כצאת השמש בגבורתו יעוין שם) גמטריא שג"ם והם היו יותר כי הי' דש"מ פעמים וזהו ר"ת א'חרי מ'ות ש'ני ב'ני א'הרן והנה אחז"ל (על פסוק ותחסרהו מעט מאלקים דקאי על משה) שמרע"ה לא השיג שער חמשים שהוא סוד ד' יובל והם השיגו ע"כ ר"ת ב'קרבתם ל'פני ה' ו'ימותו ר"ת יובל:

אחרי מות שני בני אהרן וגו' י"ל ביוהכ"פ נגזר עליהם מיתה על שנכנסו לפנים ממחיצתם בהר סיני וכבר סר צלם בליל החותם כמ"ש רמב"ן פ' שלח בפסוק סר צילם ושוב עתה כשחזרו וקרבו לפנים ממחיצתם מתו בפועל היינו אחרי מות שני בני אהרן כבר שסר צילם כבר בקרבתם לפני ה' בסיני אחרי כן בקרבתם עתה לפני ה' וימותו בפועל ממש וא"כ בקרבתם לפני ה' משמש לפניו ולאחריו (ומקרא נדרש לפניו ולאחריו שבת):

בקרבתם לפני ה' כ' רמב"ן דהראב"ע כתב דמבואר כאן שמתו על שנכנסו לפנים ממחיצתם וטען רמב"ן הא אמר הכתוב בהקריבם אש זרה לפני ה' ולפע"ד לפמ"ש התוס' שלהי חגיגה אש של מעלה אינו שורף א"כ י"ל לא מתו אלא בחטא כניסה לפנים ממחיצה כהראב"ע אלא אי לא הי' אש זרה א"כ אותן שני חוטין של אש שירדו מלמעלה ונכנסו בחוטמיהן לא הי' שורף גופם אלא להוציא נשמתם אך ע"י אש זרה נשרף גופם לאפר למ"ד שרפת נשמה וגוף הי':

ואל יבוא בכל עת אל הקודש ולא ימות נ"ל דבני אהרן מרוב עוצם חשקם להתקרב כמו שכבר עשו בסיני ה"נ נתקרבו לפנים וגם מתו בקודש ונתדבקו בקדושה והיינו בקרבתם לפני ה' וימותו כמו במיתת נשיקה וא"כ גם אהרן יחפוץ לעשות כן וירצה למות מות ישרים כזה במקום קדוש ע"כ נאמר לו ואל יבוא בכל עת אל הקודש והוא לא ימות בקודש אלא נענש עונש אחר ולא יזכה למות במקום קדוש:

***ונשא השעיר עליו את כל עוונותם** במדרש יש שהקב"ה נותן כל עבירות ישראל על עשו והוא טוען איך אוכל לסבול כל עונות יעקב אחי והקב"ה נותנם על לבושו

והוא מכפר יעוין בלשון המדרש ופי' החסיד מורי הגאון מוה' נתן אדלער זצ"ל עפ"מ דאיתא ברכות י"ז ע"א דר' אלכסנדרי אמר גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות גורמין וזהו הסנגוריא עבור ישראל שמצד שיעבוד מלכיות אין אנו עובדין כראוי את ה' וזהו כוונת המדרש הנ"ל שהקב"ה נותן אותם על שר של עשו היינו הגלות והיא שגרמה לנו את כל הרעות האלו אבל באמת לאו כל עבירות אנו יכולין לתלות בשיעבוד מלכיות דעבירות שבאין מצד חסרון ידיעה או חסרון כח וממון יש לומר ולתלות בשיעבוד מלכיות אבל עבירות שעושים מצד תאוה באלו אדרבא מצד שיעבוד מלכיות הי' ראוי לשבר תאותיהם וכן בעבירות שבאין מכח גבהות הלב ראוי שיכנע לבם ע"י הגלות ואדרבא גם טענת שאור שבעיסה אינו טענה שע"י העוני והעינוי ראוי שישברו תאוותיהם וזה טענת השר הנ"ל איך אני יכול לסבול את כל עוונותיהם ע"ז אמר שהקב"ה נותן על לבושו היינו מצות צדקה דמגין ומכפר כנאמר וחטאך בצדקה פרוק והוא משלשה דברים המעבירין רוע הגזירה ואמרינן בפ"ק דב"ב ט' ע"ב ולבושי' כשריון מה שריון מחובר מקשקשים הרבה ועושה ממנו שריון אחד כך הקב"ה מצרף כל פרוטה ופרוטה של צדקה אחת לאחת והיינו שהקב"ה נותן על לבושו:

ופשט את בגדי הבד וכו' ורחץ וכו' יש להתיישב בטעם הטבילה מקדושה חמורה לקדושה קלה הלא מבגדי לבן לבגדי זהב הוה כמחומר לקל ממנו וי"ל דלאחר שנתקדש אדם בקדושה יתירה אז אח"כ ע"י מצותיו ותורתו אפי' מצות הפשוטים מתעלים ומתקדשים ביתר שאת ע"כ אחר שנתקדש בבגדי לבן ועבודת פנים אז עבודתו בבגדי זהב אעפ"י שעובד בחוץ וקרבנות פשוטים הרגילים ושכיחים מ"מ הם מתעלים ביתר שאת שנעשים עתה ע"י קדוש עליון כזה ע"כ צריך טבילה לעילוי קדושה:

ועניתם את נפשותיכם חוקת עולם לדורותיכם האי חק לשנא דמזוני כדכתיב ואכלו את חוקם לחם חוקי הטריפני (כדאיתא ביצה דף ט"ו ע"א) ואמר אלו היו אוכלין ביוה"כ במקום עינוי הי' מזון לגוף לפי שעה אבל מצות עינוי היא חק ומזונות לדורותם כי זכות מצות העינוי קיים לדורות עולם ולעוה"ב והיינו חק עולם לדורות:

***לכפר על חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה ה' את משה** יש לפרש ויעש את חטאתם היינו כאשר צוה ה' את משה המצוות פי' שחטאתם נעשו זכיות על ידי תשובה מאהבה (יומא פ"ו ע"ב):

או יתפרש והי' זאת לכם לחוקת עולם לכפר על חטאתם אחת בשנה אפי' בשנה אשר לא חטאו בפועל כלל ויעש כל ישראל כאשר צוה ה' את משה שמ"מ יכפר יוהכ"פ עליהם היינו להעלותם בקדושה יותר מאשר היו בראשונה (דבר זה יובן ע"פ מה דאיתא בספרים דהצדיקים בעולם עליון תמיד הם מתעלים ממדריגה למדריגה מדריגות יותר עליונים וגבוהים וכל פעם שדנים אותם להתעלות יותר דנים אותם על קצת דיקדוקי מצות שלא דקדקו שהי' ראוי להם לדקדק לפי המדרגה היותר גדולה שעולים עכשיו וצריכים כפרה על זה הגם שלא חטאו בפועל):

וכפר על הקודש מטמאות בני ישראל כתיב צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל (ישעיהו י"ב:ו' פסוק וי"ו) והרד"ק מפרש דקדוש ישראל הכוונה על הקב"ה הוא הנה אמרו על שמואל הקטן ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך יל"פ ידוע אינו דומה היושב בין ת"ח צדיקים יראי השם יתברך עוסקים בתורה ובמצות בקדושה ובטהרה ביניהם נקל מאוד להתקדש ולהתעלות במדריגה היותר גדולה עד שתשרה עליו שכינה משא"כ בין אנשים רשעים חוטאים בנפשותם וסביבם ואוירם טמא וטמא טמא יקראו גם לאחרים בסביבותם הגם שהוא בעצמותו ראוי להתעלה ולהתקדש שתשרה עליו שכינה אבל דורו גרמו לו שלא יוכל להתקדש ולהטהר ולהתעלות עד שיגיע להשראת השכינה וזה שאמרו על שמואל הקטן ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו דומה יפה ובזה יש לפרש הקרא צהלי ורני יושבת ציון כי היא לך לכבוד ולתפארת כי גדול בקרבך קדוש ישראל שמראה שגם אתה במדריגה טובה ומעולה ובזה יש לפרש (גמרא מנחות דף צ"ט ע"ב) א' ריש לקיש ת"ח שסרח אל תגלה אותו בפרהסיא שנא' וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה כי זה הנביא הת"ח שחטא העם אשר יושב ביניהם גרמו לו כך וכמו יהושע בן יהוצדק כהן גדול שהי' לבוש בגדים צואים היינו שהי' פגום מחטא בניו שנשאו נשים נכריות (כדאיתא ברש"י זכרי' סימן ג' פסוק ג') כן נפגם הת"ח מהם

ע"י חטאם וזדונם וזה וכשלת היום אתה כשלת בפרהסיא בלי בושה וכשל גם נביא זה שנכשל הנביא היינו "עמך" יען שהוא עמך לכן כסהו כלילה כי אם תגלה חטאו הלא חרפתך תגלה ובזה יש לפרש וכפר על הקודש מה שקודש היינו הצדיק צריך כפרה זה מטמאות בני ישראל שגרמו לו כך ובכפרתו יכופרו גם הם והכל טהורים נקיים בזה לטובה (מש"מ):

ויעש כן אהרן פירש"י שלא לבש בגדיו לכבודו כי אם כאשר צוה ה' כי הנה י"ל על אחד משני אופנים הוא יוה"כ או שהוא יום רצון שהמלך ית"ש מתייחד עם חביבו הכה"ג ואגב בכניסתו לפניו משתדל ומכפר עונות העם או בהיפוך כי אי אפשר להאריך יותר משס"ה ימים שלא לטהר אוהל מועד השוכן אתם בתוך טומאתם והכהן הזה אינו אלא ככובס הנכנס לכבס בגדים המלוכלכים בבית המלך ואין זה כ"כ לכבודו של הכהן ואמנם הכא השתא מוכח כטעם הראשון שהוא לגדולתו וחביבותי' של כהן דאלו"ה אלא שא"א להאריך זמן יותר משנה שלא יתכבד הבית מטומאה הרי עכ"פ זמן שנה יכול להשהות והשנה הראשונה שנבנה המשכן בניסן ולא הי' אלא חצי שנה עד יוכ"פ וא"כ מ"ט הורשה לכנס לפנים ביוהכ"פ אעכ"ח גדולתו של אהרן הוא וא"כ הי' אפשר שיתגאה אהרן בזה וקמ"ל ויעש כן אהרן כאשר צוה ה' ולא לכבוד עצמו עשה כך:

ויעש כאשר צוה ה' את משה פי' רש"י כשהגיע יוה"כ עשה אהרן כן ולא לבשם לגדולתו כ"א לש"ש נ"ל דבשמיני למלואים הקריב אהרן ממש כקרבנות יוה"כ פר החטאת אשר לו ואיל לעולה ושעיר לציבור, וי"א שהי' אותו היום כיום הכפורים שהרי מכאן ילפינן פרישת ז' ימים לכה"ג לפני יוה"כ אמנם רמב"ן כ' שהוא כמו פר כהן משוח שעבד ע"ז וה"נ לכפר על מעשה אהרן בעגל, ולכאורה יש להכריח כהרמב"ן שהי' לכפר על מעשה העגל ככהן משוח שחטא דאי ס"ד כמעשה יוה"כ א"כ כיון שבאותו השנה כבר עשה כעבודת יוה"כ איך עשה ביוה"כ עוד הפעם אותה העבודה הא כתיב אחת בשנה ודרשו כפרה זו לא תהי' אלא אחת בשנה עכ"ח לכפר על עון העגל וזהו קצת גנאי לאהרן וקמ"ל אפי"ה כשהגיע יוה"כ והוה סד"א שלא יעשה כן כדי שיאמרו שכבר עשה כפרה זו בשמיני למלואים ואיננו צריך פעמים

לעשות קמ"ל אפ"ה עשה והנה לבישת בגדי לבן ביוה"כ פרש"י הטעם משום דאין קטיגור נעשה סניגור על שם עגל הזהב נמצא לבישת בגדי לבן הם גנאי ומזכרת עון לאהרן, אך רמב"ן כ' שהם לתפארת כמלאך גבריאל איש לבוש הבדים והנה במה שעשה אהרן כשהגיע יוה"כ ככל האמור בו והראה בזה דקרבנות שמיני למלואים הי' בכהאי גוונא משום שחטא א"כ ממילא לבישת הבגדים לבנים גם כן הטעם משום שלא יהי' קטיגור סניגור ואיננו לכבוד ולתפארת לאהרן ונמצא לאו לכבודו לבש כאיש לבוש הבדים אלא לשם שמים:

עוד נ"ל כי מה שנכנס בלבנים ולא בזהב משום אין קטיגור נעשה סניגור, ולכאורה אין קטיגור יותר מאהרן עצמו שהרי הוא עשה העגל אע"כ מבורר מזה שכל כוונתו הי' לשם שמים ואין בו נדנוד חטא ואשמה ולבישת בגדי לבנים הי' לו לתפארת ולכבוד ואפ"ה לא נתכוין לכבוד עצמו רק לשם שמים:

כי ביום הזה יכפר במדרש תנחומא איתא א"ר חייא בר אבא באחד בניסן מתו בניו של אהרן ומפני מה מזכיר מיתתן ביום הכפורים אלא מלמד כשם שיוהכ"פ מכפר כן מיתתן מכפר ומנין שיוהכ"פ מכפר שנא' כי ביום הזה יכפר וכו' והוא תמוה כמה מקראות קודם לזה מורים שאותו יום כפרה הוא לכל ישראל כדכתיב וכפר בעדו וכו' ובעד כל קהל ישראל ונשא השעיר עליו את כל עונותם ועל כל עם הקהל יכפר וי"ל הנה בתוספו' שבועות דף י"ב ע"א איתא שרק שני השעירים ושאר הקרבנות מכפרים ביוהכ"פ אבל בלא אלו הקרבנות אין יוהכ"פ מכפר לגמרי ומביא תוספו' שם יש אומרים שיוהכ"פ בעצמו עצומו של יום מכפר לגמרי שנאמר כי ביום הזה יכפר וזה י"ל כוונת המדרש ומנין שיוהכ"פ מכפר היינו עצומו יום בלא הקרבנות שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם (מש"מ):

דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא כ' רמב"ן לקמן היכא דכתיב כרת לנפש יש רשע מאריך ברשעתו אלא שנפשו נכרתת מעוה"ב והכא דכתיב ונכרת האיש ולא הנפש אין נפשו נכרתת אלא גופו כי ימות בנוער ולא יאריך ימים ע"ש ונ"ל היינו דכתיב דם יחשב לאיש ההוא דם שפך הכונה לאיש ההוא דם שפך היינו דם עצמו שפך ואיבד עצמו לדעתו שהרי יכרת האיש ההוא וימות בנוער כנ"ל:

ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם צריך טעם למה כתיב נתינת פנים בדם טפי מבשאר מצות שאינם מחיוב ע"ז ומ"ש בדם, ונ"ל הקב"ה נושא פנים לישראל הואיל ומדקדקים עד כזית ועד כביצה היינו משום דכתיב ואכלת ושבעת אכילה של שביעה והם מברכים על כזית (ברכות דף כ' ע"ב) אך אי שתיי' אינה בכלל אכילה ואצטריך ושבעת לשתיי' כמבואר פרק כיצד מברכין וסתם אכילה בכזית הוא אזי אין רבותא במה שמברכין ברכת המזון על כזית, והנה זה האיש ס"ל האי דכתיב לא תאכל דם היינו אכילה ממש אסרה התורה לאחר שנקרש אבל לא השותה ולית לי' שתיי' בכלל אכילה עיין מזה תוס' פ"ג דשבועות ממילא ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיי' וסתם אכילה בכזית ואין הקב"ה נושא לו פנים ע"כ ונתתי פני בנפש:

*דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלקיכם ופרש"י לפי שגלוי לפני הקב"ה שבימי עזרא יחטאו בעריות לכך קאמר אני ה' אלקיכם וקשה הא לא מצינו דבימי עזרא פרצו בעריות כ"א בנשים נכריות ומזה לא רמיזא בפ' זו ונראה מצינו בדברי הנביאים מליצה בעלונו אדונים זולתך וקרינן זה שאנו כבושין ונתונים תחת ממשלתם של האומות כבעילה ונאמר בגאולה כי יבעל בחור וגו' כן יבעלוך בניך ועפ"ז איכא למימר דכאן מרומז דין חיתון עם נכריים דהרי לפי הנ"ל אם יד גוים תקיפה עלינו ח"ו הוה כנכרי הבא על בת ישראל ודוגמת זה הי' כשהיינו במצרים ובהיפך כשיד ישראל תקיפה על האוה"ע (למשול עליהם שלא לעבודתו השי"ת) כעין שהיתה בביאת הארץ הוי כישראל בא על הנכריות וזה שאמר כאן כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה דהיינו כעין נכרי בא על ישראלית וכמעשה ארץ כנען אשר אנימביא אתכם שמה דהוי כישראל בא על הגוי' לא תעשו וא"כ שפיר מרומז כאן איסור לקיחת נכריות ולכן שפיר אמרו דלכך כתיב כאן אני ה' אלקיכם לפי שגלוי לפניו שיחטאו בימי עזרא בזה:

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וכמעשה ארץ כנען הלהוטים אחר תאות עוה"ז ומחר ימותו לא תעשו אלא ובחוקותי תלכו ובמשפטי ללכת בהם אני ה' אלקיכם לדבקה בו כי יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז שוב אמר תעלה למדרגה יותר נכבדת שתעשו משפטי וחוקותי אשר יעשה אותם האדם וחי

בהם חיי עוה"ז ולא תבקשו קורת רוח של עוה"ב כי יפה שעה אחת תשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב:

אשר יעשה אתם האדם וחי בהם מזה למדו חז"ל ביומא בפרק יוהכ"פ דף פ"ה ע"ב שפיקוח נפש דוחה הכל ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ובפסחים פרק כל שעה איתא דף כ"ה ע"ב וכן נפסק הלכה בשו"ע יוד"ע סימן קנ"ו דבשלשה אלו גלוי עריות וע"ז ושפיכום דמים יהרג ואל יעבור ותמוה מאוד הלא וחי בהם שממנו למדו חכז"ל שאין לך דבר עומד בפני פ"נ כתיב גבי עריות כמבואר מסידור הפסוקים וכי נאמר גבי עריות איפכא בתמיה ומצוה ליישבו (עש"מ):

***כי כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם** אחז"ל ס"פ הספינה קשה עונשן של מדות שנאמר בהם אלה אבל בעריות נאמר אל ולא אלה ובאמת כתיב בפ' זו כמה פעמים אלה אך הענין כי עונשן של מדות הואיל והוא רע לבריות משא"כ עריות אך היינו דווקא בכנענים שאין בהם ערבות אבל בישראל מלבד שהוא בעריות רע לשמים הרי מכריע גם את כל עולם לכף חוב ח"ו א"כ הרי רע לבריות ג"כ ע"כ בכנענים כתיב אל אבל בישראל כתיב אלה:

***במדרש** מובא בספר מעיין ישועה ובספר חוט המשולש פ' מצורע תחיית המתים מן התורה מאותו הפסוק והנה מרים מצורעת כשלג אם אמת הוא המדרש הזה י"ל דהנה הקושיא על תחיית המתים הוא דחיי מיתא דמיתא חיי בתמי' וכ' במהר"מ אלשיך שזהו כוונת המשנה החיים למות כדי שיעמדו לדין ויקבלו עונשם ואח"כ המתים לחיות ומקשה התנא לעצמו והחיים לידון למה אין הקב"ה דן מחיים ולא ימות כלל ובא כמתרץ להודיע שהוא הדיין וכו' פי' אלו הי' דנו מחיים לא הי' מאמין שהוא מהקב"ה אלא תולה במקרה ע"ש וזו אנו רואים במרים שמיד ולאלתר שדברה במשה הודיע לה הקב"ה חטאה ויחר אף ה' בם וילך ויפן אהרן והנה מרים מצורעת כשלג מה שאינו עושה כן לכל החוטאים בעולם והיינו מפני שאינם ראוים שיתגלה עליהם הקב"ה ויודיעם עונשם על עוונותם ע"כ צריך להמתין עד אחר מיתתם וכתירוץ אלשיך הנ"ל וממילא מוכח מזה דתחיית המתים מן התורה:

והנה בני אהרן נכנסו ומתו מיד וטיטוס נכנס ויצא בעו"ה אלא הצדיקים האלו הרגישו וידעו בקרבתם לפני ה' וימותו משא"כ אותו רשע ולה' נקם ושילם ולזה אמר ג"כ אפי' כהן אחר שיכנס ואיננו בטוח שימות מיד כי לא יזכה לכך ע"כ אמר ואל יבוא בכל עת ולא ימות פי' שאיננו בטוח שימות אם יכנס כי לא כל אדם נדב ואביהו וחי:

קדושים

דבר אל כל עדת בני ישראל וגו' קדושים תהיו ופרש"י פ' זו בהקהל נאמרה לפי שרוב גופי תורה תלוים בה וי"ל עפ"י מה שכתב החובת הלבבות בגודל מעלת הפרישות והבדידות שאין רצון הקב"ה להיות פרוש דהיינו שילך במקום שאין אנשים למדבריות ויערים לבחון ולהשכיל את מעשה ה' כי נורא היא כי לא תהו בראה לשבת יצרה אלא רצון ה' ית' להיות אוהב את הבריות ולחבר עמהם ללמדם בינה והשכל בתורת ה' ואם אמנם שממעט בזה להשלים עצמו אפ"ה הוא רצון ה' להיות אוהב הבריות שעי"ז מקרבן לתורה בחיבור ובדביקות זו ואם כוונתו רק לתכלית זה אז יהי' בחיבור עם אנשים ולבו דבק בה' ואעפ"כ פרוש מכל תענוגי עולם הזה וזה הפרישות בחר ה' וזה שביאר כאן באמרו קדושים תהיו שתהיו בפרישות ונוכל לטעות שענין פרישות היינו בדידות הגוף לכך נאמר דבר אל כל עדת וגו' והיינו פ' זו בהקהל נאמרה שיהי' פרוש אבל מעורב עם בני אדם והטעם מפני שרוב גופי תורה שיקויים התורה בגוף תלוים בזה ללמוד וללמד ולהיות ממלכת כהנים:

קדושים תהיו כי קדוש אני ה' ר"ל כי יש הרבה פרושים בחכמי או"ה והם יותר פרושים מעוה"ז יותר מצדיקי ישראל ואמנם פרישותם מהעולם ותאוותיו משנאתם את העולם לרוב חקירתם כי הכל הבל ולעמל ויגיעה יולד האדם וסופו למות כמות הבהמה, לא כן אנחנו הדבקים בד' חיים אין אנו פורשים מחמת שנאת העולם אלא אוהבים את הבריות כי ה' אוהב את בריותיו וברא בעולם בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהם בני אדם אך אנו פורשים עד שיעור וערך ידוע להתדמות להקב"ה שהוא קדוש והיינו קדושים תהיו פרושים תהיו מטעם כי קדוש אני ה' ועד"ז פירש"י לקמן בסוף הסדר גבי פסוק ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שלא יאמר אדם א"א בבשר חזיר וגו':

קדושים תהיו כי קדוש אני ד' לולא דמסתפינא הוה אמינא כי קדושה משמש בשני אופנים, פרישות מהעוה"ז לעלות לרוחניות וכן בהיפוך אל תגע בי כי קדשתיך ולא יצוייר קדושה אצל הקב"ה ית"ש כי מה פרישות שייך אלא ההיפוך שהוא ית"ש קדוש להשגיח בשפלים ולהתעסק עם הגשמיים מה שאין ראוי לכבודו ומ"מ קדוש הוא א"כ ראוי שגם אתם תהיו קדושים להפריש עצמיכם מגשמיות ולהדבק ברוחניות עליון ואז הקב"ה מתקרב אצלינו ואנחנו מתקרבים לו ובזה יקוים ואתם הדביקים בה' אלקיכם חיים כלכם חיים:

דבר אל כל עדת בנ"י ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ד', פי' כי בשני אופנים יומשך אדם נגד רצונו הא' ע"ד שעשה פרעה לבני ישראל לאמר אתם והמלך תעבדו עבודת עבד ונכנסו אל העבודה עם המלך כהולך בחליל אעפ"י שהי' נגד רצונם והשני' ע"ד שמפרשים אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך שיאמר לו הרי אתה חכם ונבון ואדם כשר מבטן למה כה תעשה ואז מבושתו פורש נגד רצונו וע"ז אחז"ל כי פרשה זו נאמרה בהקהל פי' אל כל ישראל והיו בהם אנשים הרבה שהפרישה קשה להם מאד ע"כ אמר דבר אל בנ"י קשות ואמרת אליהם רכות שיאמר להם קדושים תהיו לאלקיכם אם תהיו פרושים תהיו לאלקיכם לו מיוחד כי קדוש אני ד' והרי גם המלך ית"ש עמכם בעבודתכם ועוד כי נקרא אלקיכם וא"כ אנשים כאלו ראוי' לפרישות יותר ויותר ע"ד הוכח לחכם כנ"ל, ואמר איש אמו ואביו תיראו וגו' יובן בתת טעם מ"ט לא נכתב בה גדר הפרישות כדרך שנכתבו כל המצות ומה טעם לומר קדש עצמך במותר לך אם רוצה שנתקדש בזה מ"ט התירה התורה דברים שרוי' לפרוש ממנו והטעם בזה לפע"ד שכל הכתוב בתורה רוב אנשים מקיימין אותה מצות אנשים מלומדה כאשר ראה אביו ויסרו אותו כן יעשה גם הוא לבניו אחריו ולא יוכר עבודתו מרצונו וחפצו לאהבת ד' כ"א המוסיף לו גדרים וסייגים על מה שציותה התורה ומקדש עצמו במותר וזהו איש אמו ואביו תיראו לכך שבתותי תשמורו כי למדו אביו לשמור אותו היום וכן אל תפנו אל האלילים וכן אותן העבירות הגדולות המפורסמות בין האומה אך בזה יוכר בחירה הנפשיית וכי תזבחו זבח שלמים שהוא משל למוסיף מצות וזובח יצרו כי השלמים הן הוספת נדבה מבלי שיכפרו על חטא

כלל בהם נודע כי לרצונכם תזבחוהו בבחירה ורצון וחשק ואהבה רבה וזה נ"ל פי' המשנה שהזהירנו רבי איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם פי' שזהו דרך הקדושים כי כן נקרא רבי רבינו הקדוש ואמר שיברור הדרך שאותו הדרך הוא לתפארת לכבוד למי שעשה הדרך ההוא והיינו דרך הקדושה שנתפאר בה הבורא ית"ש ונקרא המלך הקדוש ע"כ כתיב כי קדוש אני ד' ותפארת לו מן האדם ע"ד קדושים תהיו לאלקים שתהיו לאלקיכם לעם ויהי' לכם תפארת יותר משאר בני אדם ועי"ז תזהר במצוה קלה כבחמורה ולא תפלס אורח חיים כי תתקדש אפי' במותר לך כ"ש שלא תגע בשער איסור ח"ו:

איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו י"ל דאב ואם הוא התחלת האדם וכמו שפירשו במדרש על קרא כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני שאח"כ מתגדל והולך ע"י השגחת השם יתברך ושבת הוא סוף המעשה וזה הוא ההמשך אעפ"י שצויתי אותך לכבד התחלת הווייתך תכבד ותיקר ותשמור סוף מעשה בראשית הוא יום השבת ולא יום ראשון ושניהם כאחד טובים:

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלקיכם כבר כתבתי במקום אחר כי אביו ואמו הם ההתחלה להוולד כדכתיב כי אמי ואבי יעזבוני וה' יאספני זה הופך פניו וכו' (כדאיתא במדרש שם) ושבת הוא הגמר ותשלום ואלו אזלינן בתר התחלה הי' ראוי לקדש תחלת הבריאה אחד בשבת שאז התחיל הבריאה ועתה אוסיף אני ואומר כי האב ואם אין בכחם לעשות יותר אלא ההתחלה אבל בבורא ית"ש אין פלא במה שברא העולם מי שהוא בלתי בעל תכלית ולתבונתו אין חקר אך הפלא היא במה שאמר לעולמו די ונתן קץ ושיעור ואמר עד פה תבוא ולא תוסיף כי לפי כחו ית"ש יתפשט העולם עד אין סוף והוא שבת ונח כפי חכמתו ית"ש ומשו"ה שובתים בשבת ביום שאמר די ומשו"ה המענג שבת נותנים לו נחלה בלי מצרים על שהעיד בהקב"ה שאמר לעולמו די וקבע מצרים וגבולים והיינו את שבתותי תשמורו כי אני ה' המהווה כל הוויות והי' ראוי להתפשט עד אין תכלית ואני אלקיכם מדה"ד שנתן קצבה ומדה לכל דבר:

איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו ולבסוף אמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תראו ר"ל איש אמו ואביו תראו איזהו מורא לא ישב במקומו וכו' ממילא לא הי' ראוי לשבות ביום השבת להתעטר בעטרת ממ"ה הקב"ה ית"ש ומשו"ה גוי ששבת חייב מיתה אך אתם שבתותי תשמורו כדאמרינן מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה וסד"א שתסתלקו מכם על יד שמירת שבת מורא שמים לגמרי כאח כריע למלך ע"כ אמר אעפ"י ששבתותי תשמורו מ"מ מקדשי תיראו שלא תסתלקו מורא שמים מעליכם (כדאיתא ברמב"ם ה' בית הבחירה שאין המורא מהמקדש אלא ממי ששכן שמו שם):

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו וכן בעשרת הדברות סמך זכירת ושמירת שבת אצל כיבוד או"א והלא דבר הוא, ונ"ל כי כיבוד ומורא או"א מפני שהם מולידיו ואחר דקיי"ל נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא א"כ אין כאן מקום לכיבוד ומורא או"א אך כבר כ' תוס' היינו לכללות העולם אבל צדיקים אשריהם ואשרי דורם ועמך כולם צדיקים אעפ"י שאין אדם אשר יעשה טוב ולא יחטא מ"מ אם רק משמר שבת בזה לבדו מודה ומעיד על חידוש העולם והשגחה וחפץ ויכולת כמ"ש רמב"ן א"כ השומר שבת הוא יכבד אב ואם:

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כי הנה כיבוד אב ואם כ' רמב"ן סוף הסדרא שהם שותפים ביצירה עם הקב"ה והשוה כבודם לכבוד המקום ב"ה ע"ש והנה אמרו חז"ל נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וע"כ עשו הרשע וחביריו שאומרים הרוג בשר ושחוט כי מחר ימותו וכל מגמתם העוה"ז ואינם מאמינים בדין וחשבון להם נח הבריאה בעוה"ז ע"כ הם מכבדים האבות ביותר והוא מהמצות שכליות שהאבות הביאום לעונג העוה"ז ויעקב וחביריו הזוחלים ורועדים תמיד שמא יגרום החטא וחושבין נוח שלא נברא משנברא אין מצות כיבוד ומורא או"א שכליית כ"כ אצלם, האמנם כ' תוס' שצדיקים אשרי להם ולדורם כמו שאומרים ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו אלא שהצדיק אינו מאמין בעצמו שהוא מאותן שנוח לו הבריאה ע"כ נענש יעקב לבסוף על כ"ב שנים שפירש מאביו שגלוי וידוע לפני הקב"ה שנוח ליעקב שנברא ויש לו לכבד השותפים ביצירתם וע"כ אמר הכא על

כללות ישראל כל איש ואיש אמו ואביו תראו שנח להם שנבראו ובתנאי את שבתותי תשמורו שאז אפי' עובדים ע"ז כדור אנוש אם משמר שבת כהלכתו מוחלין לו כל עונותיו (גמרא שבת פרק כל כתבי) ונוח לו שנברא וההיפוך השומר כל התורה כולה ומחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא מומר לכל התורה כולה ונוח לו שלא נברא ומה לו ולמורא אב ואם:

עוד נ"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו לפי שאין כיבוד אב דוחה שבת ולקמן הקדים שבת למקדש את שבתותי תשמורו ומקדשי תראו ודרשו חז"ל ג"כ אין בנין בית המקדש דוחה שבת ונתעוררו המפרשים מנ"ל למדרש הכי איפוך אנא אין שבת דוחה מורא אב ואם ומורא מקדש, ולפע"ד נ"ל דנפקא לי' מלשון שמירה בשבת ולשון מורא בכיבוד או"א ומקדש דמורא אינה אלא כדי שלא יארע הפסד ופשיעה על ידו אבל שמירה היא כעין שומר המחוייב באחריות הדבר דבעי שמירה מעולה ע"כ שבת חשיב טפי ודוחה מקדש ומורא אב ואם:

אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם ע"ד דכתיב בפ' ואתחנן ועבדתם שם אלקים אחרים פירש"י שעובדים לגוים עובדי ע"ז הו"ל כאילו עובדים לעץ ואבן ואם הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטות ע"כ אמר אל תפנו אל האלילים ללמוד ספריהם וחכמתם ואפי' כתב שתחת הצורה (כמו שאחז"ל שעובר בזה אל תפנו אל האלילים שבת דף קמ"ט ע"א) ואז כשלא תפנו ויהי' קול יעקב ואז ואלקי מסיכה לא תעשו לכם פי' לא תעבדו לעובדיהם לא ישלטו בכם ידי עשו העובד אלקי מסכה:

לרצונכם תזבחוהו ביום זבחכם יאכל וממחרת נ"ל להסביר כי כבר כתבתי הא דבב"נ הלילה הולך אחר היום הוא מטעם דלדדהו העוה"ז יום ואחר מיתתם הוא לילה שלהם ובישראל בהיפך העוה"ז דומה ללילה ואח"כ זורח אורם כיומם אמנם בקדשים הלילה הולך אחר היום כי בקדושי עליונים יפה שעה א' בעוה"ז מכל חיי עוה"ב וכו' כי שם כבר פסקה העבודה להקב"ה וכאן בשלמים רמז כי יש עוד עולם התחיי' ולרמב"ן בשער הגמול גם אז זמן עבודה ומצות כמו בעוה"ז נמצא לשלמים

האלו ה"ל עוה"ז יום ואחר הסתלקות מעוה"ז לילה ובעולם התחיי' עוד הפעם יום וה"ל ב' ימים ולילה אחת לכן נאכל לשני ימים ולילה אחת (בינתיים):

לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו וכו' ולא תשבעו בשמי לשקר, יש לפרש לא תגנובו שלא יהי' אדם גוזל כנסת ישראל ואמר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (ברכות דף ל"ה ע"ב אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל שנא' גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית) ולא תשקרו ולא תשבעו בשמי לשקר אערו חז"ל (נדה) שמשביעין לאדם אפי' אומרים עליך צדיק אתה תהי' בעיניך כרשע ורוב עולם נשבעין בשקר ועוברין על שבועתם ויש האומרים ורגיל על לשונם מה אנו מה חיינו מה צדקותינו ואינו אלא לפנים ובלבם רמו עד למעלה במחשבתם היינו ולא תשקרו לומר בפיהם מה שהוא נגד מחשבתם ומסדרי התפלות סדרו לומר כן בנעילת יוה"כ בשעה שלב בני אדם נכנע כל היום בתענית ותשובה שוב לעתותי ערב אפשר שיהי' לבבו שלם באמרו מה אנו ומה חיינו והיינו דאמרינן בברכת השחר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר וכו' ודובר אמת בלבבו ואז כשיהי' כן וישכם ויאמר לא על צדקותינו אנחנו מפילים כיון שדובר אמת בלבבו אינו צריך להמתין עד ערב בתפילות נעילה כי אם וישכם בהשכמה ויאמר כן:

לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת שם אלקיך אני ה' לא תעשוק את רעך ולא תגזול ולא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר

מדרשי חז"ל ופירש"י ידוע אם גנבת סופך לכחש ולשקר ולשבע לשקר וצ"ע מה שייך אם כחשת סופך לשקר והרי המכחש היינו שמכחיש מה שהפקידו חבירו או הלוהו וכדומה א"כ הרי שתים רעות עשה כחש ושקר ומה סופו לשקר שייך הכא וכבר קים לי' בדרבה מיני' עוד אמרו ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת פשיטא שהנשבע לשקר בשמו הגדול הרי חלל ה', ותו באידך קרא לא תעשוק את רעך פירש"י אזהרה לכובש שכר שכיר א"כ אפכא מבעיא לי' לא תלין פעולת שכיר עד בוקר ואם תלין סופך לעשוק את רעך היינו שיכבש שכר שכיר לגמרי ובילקוט איתא על פסוק לא תגנובו בן בג בג אומר ראיתי את שלך בבית חבירך אל תיטול את שלך שלא תתפוס כגנב

אלא שבור את שיניו ותיטול את שלך ואמור לו שלי נטלתי מוקי לי' להאי אזהרה שלא יתפוס את שלו מחבירו בסתר בלי רשות ב"ד וצריך להבין מנא לי' הא ומדוע לא מפרש כפשוטו שלא יגנוב הנה בישוב דקדוקים אלו הארכנו בלימוד הו"ת ובכאן לקצר אני צריך שורש הדברים כי הכופר בכל פטרתי' תורה מלישבע כי חזקה על אדם מישראל שלא יעיז לכפור הכל היכי שחבירו ידע בשקרו אבל בטוען נאנסו בפקדון שאין חבירו יודע בשקרו חייב לשבע אעפ"י שטוען הכל נאנסו עיין כל זה בתוס' ב"ק ק"ז ע"א אמנם כי היכי דלא נימא מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא ואיך נאמין לו בשבועה מסיק אביי פ"ק דב"מ שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו, והנה הכופר בכל וחבירו ידע בשקרו הרי העז איש רשע בפניו הרי חלל ה' כי שמו בקרב עמו ישראל להיותם ביישנים ולא יעיזו פניהם בזה אעפ"י שיש לו עליו מלוה שלכן פטרתו התורה משבועה כי חזקה אין אדם מעיז פניו ואעפ"י שיש לו עליו מלוה ישנה וזהו שאמר הכתוב לא תגנובו ליטול את שלך מידו ברמי' ועקיפין ע"י שתכפור בפקדונו משום ספק מלוה ישנה כי ע"כ תעשה אחד משניהם או שתבוא לכחש ולומר לא היו דברים מעולם והיינו לא תכחשו או תשקר לומר נאנסו ובאמת לא נאנסו והיינו לא תשקרו ואם תשקר ע"כ תעבור על לא תשבעו בשמי לשקר כי הטוען נאנסו ישבע ואם תכפור ותכחש וחללת שם אלקיך כי חבירך יודע בשקרך ואתה מעיז פניך לכפור הכל הרי חללת ה' אני ה' פי' המייחד שמו עליכם והו"ל חלול ה' גמור ואמר לא תעשוק את רעך וגו' עפ"י דאמרינן ר"פ כל הנשבעין בסוגיא דקציצה חזקה על בעה"ב שאינו עובר על בל תלין ע"ש וזה מבואר בקרא שלא יעשוק לכבוש שכרו כשיש לו עליו מלוה ישנה ולא תגזול (קאי על השכיר) שהשכיר לא יתבע ממנו יותר ממגיע עליו כי חזקה שלא יעבור על בל תלין הארכתי בזה וישבתי בסוגית הש"ס בזה ואין כאן מקום להאריך בזה:

לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו ולא תשבעו בשמי לשקר ראיתי בשל"ה בשם ראקאנטי שדקדק מ"ט אמר לא תגנובו ומ"ט לא אמר לשון יחיד כמו לא תכלה פאת שדך שנאמר באותו פרשה ועפ"י דרכינו נ"ל דרמז משאחז"ל ברכות ד' ע"ב ר"ה תקיף לי' ת' דני דחמרא הואיל ולא יהיב שיבשא לאריסא אע"ג דגנב מיני' כל

דהוה בכרם מ"מ אמרי אנשי בתר גנבי גנוב וטעמא טעים ע"ש והיינו לא תגנובו לשון רבים גנב אחר גנב שגנב ממנו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו ולא תשבעו ע"ד דאחכז"ל ר"פ שבועות העדות מי שנתחייב לחבירו מנה ותבעו מאתיים לא יאמר אם אודה לו מנה אתחייב לו שבועה דאורייתא אכפור הכל וחוץ לב"ד אתן לו מנה ת"ל מדבר שקר תרחק אלא יודה לו וישבע והיינו ולא תשקרו איש בעמיתו שניהם משקרים זה תובעו מאתיים (שיודע שכנגדו יטעון האמת רק מנה ויתחייב שבועה משום מודה במקצת) וזה כופר הכל כדי שלא תשבעו בשמי לשקר האי לשקר כמו על חנם קמ"ל לא תעשו כן:

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול י"ל כי כל המקלל חבירו ישראל הרי הוא מקולל כדכתיב אוררי ארור וכדי להציל את זה שנתקלל כדי שלא יכשל במה שאחז"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה (גמרא שבת דף קמ"ט ע"ב) נמצא שאעפ"י שהקללה לא תחול עליו אלא על המקלל מ"מ גם הוא לא ינצל מקצת עונש ולהנצל מזה אנו מתפללים ולמקללי נפשי תדום כדי שאמחול מיד ולא יארע תקלה עי"ז למי שנתקלל אך המקלל חרש שאינו שומע ולא ידע למחול נכשל החרש בהנ"ל נמצא זה המקלל חרש עובר על ולפני עור לא תתן מכשול:

לא תעשוק את רעך ולא תגזול כתיב בפ' בראשית ונח מצא חן ואיתא במדרש הוא מצא חן אבל אחרים לא מצאו חן והוא תמוה כיון שכתוב ונח מצא אנו יודעים שרק הוא מצא ולא אחרים וי"ל כתיב שוטטו בחוצות ירושלם בקשו ברחובותי' אם יש איש עושה אמונה כי אסלח לאשר אשאיר יש לפרש דהנה כשבני הדור יושר בלבבם וחפיצים לעשות רצונו יתברך לעשות הישר והטוב רק שיצרם מתגבר עליהם ואינם יכולים לכבוש אותו ולעמוד בנסיון עוני ופרנסה ושאר נסיונות אזי עכ"פ הירא ה' מתכבד בעיניהם ואינו צריך להחבא מהם כי יחשבו בלבבם בראותם אותו מי יתן והיינו גם אנחנו כמוהו לכבוש את יצרינו כמוהו ולא עוד אלא שמחזיקים ומסייעים ומכבדים אותו להיות צדיק ישר ונאמן אבל כשבני הדור רעה בלבבם ועושים הכל בחפץ לבבם במדותם הגרועות אזי גם אחרים שעושים רצון הבורא ית"ש מאוסים המה בעיניהם ושונאים אותם תכלית שנאה ואינם יכולים הצדיקים להראות פניהם

בחוץ כי עלולים לידי חרפות ובזיונות וזה כוונת הכתוב שוטטו בחוצות ירושלם ובקשו ברחובותי' שם במקום גלוי בחוצות וברחובות בקשו ושוטטו אם אמצא "שם" איש עושה אמונה שנראה מזה שבני הדור רק יצרם תקפם אבל באמת רוצים לעשות רצון הבורא ית"ש הישר והטוב בעיניו ורק שאור שבעיסה מעכב אזי אסלח להם והיינו נמי כוונת סיפא דקרא לאשר אשאיר כמו שדרשו בגמרא לשאר עמו למי שמשים עצמו כשיריים (מגילה דף ט"ו ע"ב) והכא נמי לאשר אשאיר למי שעושים עצמן כשיריים לגבי האי ירא ה' וזה נמי כוונת המדרש הוא מצא חן אבל אחרים לא מצאו דהנה אם היו דורו של נח מכבדים את הצדיק ומסייעים לו לעבודת בוראו ית' ולא היו חוטאים רק מאשר יצרם תקפם אזי כשהצדיק נח מצא חן גם הם היו מוצאים חן על ידו והי' הקב"ה סולח להם כדברי הנביא שוטטו וכו' אבל בני דורו של נח רעים וחטאים ומורדים נגד הבורא ית"ש היו מחפץ לבבם והי' גם הצדיק נח שנאוי בעיניהם כאשר הוכיח אותם והעיזו לנגדו כמ"ש בגמ' שאמרו ורצו באמת לשבור את התיבה וזה כוונת המדרש הוא מצא חן אבל אחרים לא מצאו חן שהיו מורדים בשאט נפש ועשקו וגזלו משא"כ נח מצא חן בעיני השם וק"ל (מש"מ):

ואהבת לרעך כמוך אר"ע זה כלל גדול בתורה יש לפרש ר"ע לטעמי' דדרש ר"פ איזהו נשך וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך וא"כ כיון שחייך קודמין איך אפשר לקיים ואהבת לרעך כמוך מיהו הא דחייך קודמין היינו בעניני עוה"ז אבל בחיי הנצחיי דהיינו בלימוד התורה חייב ללמד לאחרים אפי' הוא מבטל עצמו מלימודו מ"מ חייב ללמד עם אחרים וע"כ אמר ר"ע זה כלל גדול בתורה דבענין לימוד התורה הוא כלל גדול לאהוב חבירו כמוך (מ"מ לא אמר רק כמוך כי עי"ז שמלמד לאחרים גם הוא עושה מצוה ומזכה עצמו ושניהם שוים):

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהי' לכם ערלים לא יאכל וגו' יאמר כי האדם עץ השדה והת"ח עץ מאכל ואחז"ל אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה ולכן אמרו על הלל וריב"ז ור"ע ארבעים שנה למד ואח"כ וארבעים שנה לימד, והנה כל זמן שאיננו בן שלשים עדיין הוא מורדף מיצה"ר בן עשרים לרדוף אך בן שלשים לכח להתגבר עליו כשהוא איש וכיון

שעברו רוב שנותיו ולא נצחו היצה"ר אזי הוא בטוח שלא יחטא עוד וזהו סביב לשנת שלשים ולכן עד בן שלשים אין סברותיו ישרים וברורים כ"כ מפני שעדיין מעורב בו סיג ופסולת תאוות העוה"ז ולכן ונטעתם כל עץ מאכל שלש שנים יהי' לכם ערלים לא יאכלו את פריו שהם שלשים מעת לדתו לא יהי' סברותיו מוצלחים כ"כ אמנם בשנה הרביעית שהוא משנעשה בן שלשים יהי' כל פריו קודש הלולים לה' ומ"מ עדיין לא יוצלח להורות בישראל ולהעמיד תלמידים עד שיהי' בן ארבעים לבינה לכן בשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו להוסיף לכם ככם להעמיד תלמידים כנ"ל:

להוסיף לכם תבואתו רמב"ן כ' טעם לערלה כי ראוי להקריב להקב"ה ראשית פרי האילן ושלשה שנים הראשונים אין הפירות טובים ע"כ נאסרו עי"ש וקשה א"כ אחר שכבר נתחלל ע"י פירות שנה הרביעית יהי' מותר לאכול אח"כ פירות של ג' שנים הראשונים ונ"ל אע"ג דפירות ערלה בשריפה כדאיתא סוף תמורה וכ' תוס' דילפינן מכלאים מ"מ בקרא לא כתיב בהדיא מה יעשו בהפירות רק שהם ערלים וכל בר דעת יכלה פירות האילן תיכף מחנטה ואילך טרם שיגיע לבוסר וירויח כח האילן שיוציא פירות יותר טובים בשנה הרביעית כיון שלא הוציא כוחו וליחותיו בפירות ג' שנים ואילו הי' הפירות מותרים אחר שנה הרביעית לא הי' מכלה פירות של ג' שנים כדי שיהיו שמורים לו לאחר שנה הרביעית ומדנאסרו לעולם יכלה הפירות בעודם חונטים אך לפי זה יש לחוש שגם פירות שנה הרביעית יכלה שהרי צריכין פדיון ע"כ טוב לו לכלותם להרבות לו פירות שנה החמישית ע"כ אמר שלא יעשה כן וזה יהי' להוסיף לכם תבואתו (היינו שמעוררו שעל ידי שיהיו קודש הלולים ירבה לו תבואתו):

אל תחלל את בתך להזנותה וגו' ומלאה הארץ זמה עיין פרש"י נמצא אח נושא אחותו וכו' ומכאן למד הרמב"ם דספיקא מן התורה שריא דאל"כ איך משכחת לה ומלאה הארץ זמה הא צריך הוא לבדוק וכן מבואר בהדיא בלשון הרמב"ם בפט"ו מא"ב דין כ"ט ומכאן למד דשתוקי מותר ולא כמ"ש דהרמב"ם יליף מממזר וודאי הוא דלא יבוא:

את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אל תפנו אל האובות אל תבקשו לטמאה בהם מפני שיבה תקום והדרת פני זקן י"ל מ"ש לעיל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו י"ל ע"ד שאחז"ל דא"ל ההוא קיסר לריב"ח מה יום מיומים פי' מאי חשיבותי' דשבת משאר יום א"ל מה גבר בגוברין מאי חשיבות האי גברא משאר גברים א"ל דמרי צבי האדון רוצה בזה האיש א"ל ה"נ בשבת דמרי צבי וה"נ קאמר כשם דגבר בגוברין אמו ואביו תראו כי אני הגוזר כן כך את שבתותי תשמורו כי אני ה' ציויתי וה"נ קאמר את שבתותי תשמורו וא"ת מה יום מיומים אומר לך את מקדשי תיראו משום שאני ה' צביתי וחפצתי ה"ה ביום השבת אני חפצתי והנה התם חזר ושאל מי יימר לנו דהוא יומא דין וה"נ הוה מצי להשיב לו שאל זקניך ויאמרו לך דלא ירד מן בשבת אך הוא המין לא האמין בזקנים ונביאים וקבלת אבות ע"כ הוצרך להשיב לו בעל אוב יוכיח שאינו עולה בשבת וע"כ אחר שאמר הקרא את שבתותי תשמורו דמרי צבי אולי תאמר מאן יימר דזה הוא יום ההוא ותבקש לנסות בבעל אוב אם עולה בשבת ע"כ אמר אל תפנו בידיעה זו אל האובות אל תבקשו לטמאה בהם אלא שאל זקיניך מפני שיבה תקום והדרת פני זקן:

ואהבת לרעך כמוך במדרש ח"א שמע ישראל כלל גדול בתורה וח"א ואהבת את ה' אלקיך ור"ע מוסיף ואהבת לרעך כמוך כלל גדול יותר מזה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם כלל גדול בתורה והמדרש אומר דרשוני וחיו, יש לפרש כי ראשית כל עשיית וקיום המצות הוא להאמין באחדותו של הקב"ה ושבחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ואם חלילה אינו מאמין זה שהוא מעיקרי הדת כופר הוא בעיקר חלילה וכל מעשה וקיום מצותיו כלא הוא לכן שמע ישראל וכו' כלל גדול בתורה ומוסיף עליו כי עיקר קיום המצות תהא שלא ע"מ לקבל פרס רק יעבוד מאהבה כבן לאב בלי שום תשלומין וזה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך כדפירשו רז"ל נפש דייקא אפי' ידע שירד לגיהנם מחמת עבודת השי"ת לא יניחהו מלעבוד מאהבה וזה הכוונה ואהבת את ה"א בכל לבבך כלל גדול בתורה בקיום מצותיו ובא ר"ע ומוסיף אפי' מצות שבין אדם לחבירו שהמה מצות שכליות שלא יעשה אותם רק מחמת שהקב"ה ציוה אותם ולא מחמת שהשכל מחייב וזה

כוונת הפסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה' שתאהוב את חבירך לא מחמת שהשכל מחייב יען שהוא בן אדם כמוך אלא אני ה' שציוה בכך וזה ואהבת לרעך כמוך כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם כלל גדול בתורה יתפרש ג"כ עפ"י מה דאיתא שם במדרש רבה פ' נ"ד רבנן אמרי אפילו סרגולו של ספר אדם הראשון למדו שנאמר זה ספר הוא וסרגולו (היינו שירטוט) כי אחרי שקיים אדם תרי"ג לשם שמים מאהבה צריך הוא ליישר שכלו ומעשיו על איזה אופן יעשה המצוה שלא יחמיר יותר מדאי שלא יבוא ע"י חומרו קולא יותר לא יוסיף ולא יגרע אל תהי צדיק הרבה ואל תרשע הרבה וכמו שפירשו קדמונינו ז"ל והסר שטן מלפנינו ומאחרינו וגם לפעמים שחושב לעשות מצוה ובא עי"ז לעבירות חמורות ואמרו ז"ל (סוטה ה' ע"ב) השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלקים, והנה זה הס"ת הלכה למשה מסיני שצריך שרטוט כדי לכתוב על השרטוט כשורה ולא יהי' אחד למעלה מן השרטוט או למטה גם צריך שרטוט מימינו ומשמאלו כדי שלא יכתוב חוץ לשיטה לא מימין ולא משמאל וזה מרמז לנו הסרגול והשרטוט של ס"ת שהמקיים מצותי' יהא מסודר ומיושב בהשכל ודעת לא יפנה חוץ לא למעלה מן השיטה שלא יעלה ויוסיף על המצוה ולא לירד למטה מן השיטה להקל ולזלזל ולא יכתוב חוץ לשיטה לא מימין מרמז שלא יחמיר יותר היינו לימין ולא יגרע ויפחות היינו לשמאל וזה אמר בן עזאי זה ספר דקאי על השרטוט שמלמד לנו על יושר עשיית המעשים על צד היותר טוב כלל גדול יותר מכולם והנה קשה לאדם מאד להשכיל וליישר מעשיו תמיד כל כך אם לא בישועתו של הקב"ה הוא יעשה את שלו והקב"ה ישכילהו ויסייעהו כיון שכוונתו לשם שמים וזה השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שמסייעו לידע ליישר דרכיו שלל יכשל בשום דבר וק"ל (מש"מ):

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן בירושלמי איתא עובדא דהביאו חומש קמי' דצורבא מדרבנן ועביד לי' הידור דכתיב והדרת פני זקן ומקמי תורה קם משום דכתיב מפני שיבה תקום וצריך ביאור מה ענין זה לזה ונראה דחז"ל דרשו זקן היינו יניק וחכים ונראה אפי' חכים טובא אם אינו בר מצוה בשנה י"ד שכבר נכנס לחיוב המצות וי"ד

היינו החומש של ימי שנותינו בהם שבעים שנה די"ד הוא חומש של שבעים והיינו דבחומש אמר והדרת פני זקן ובספר תורה אמר מפני שיבה תקום כדאמר שם בפני לומדי' עומדים בפני' לא כש"כ:

כאזרח מכם יהי' לכם הגר ואהבת לו כמוך וזכרת כי גרים הייתם בארץ מצרים פירש"י מום שבך אל תאמר לחברך ר"ל המום הוא בך ולא בו בגר כי אעפ"י שאתה יכול להנותו מי שאכל נבילות ונשק לע"ז ידבק באלקים חיים אף אתה היית כן במצרים וקרבך לפני הר סיני ומה תאמר עכ"פ ממעי קדוש יצאנו אאע"ה הלא הגר הזה יכול להיות כאזרח הוא אאע"ה נקרא אזרחי וכמו שהי' עובדי' הנביא וגר אדומי ונתנבא ור"ע ור"מ ושמעי' ואבטליון אלא שמשה רבינו ע"ה התפלל שלא ישרה שכינה על או"ה ונפלינו אני ועמך שדוקא צריך לדבק באומה הקדושה מטעם שלא תתחדש עוד אומה כמו בני אאע"ה אשר לא יעשו עגל ונהי' ח"ו אנחנו פחותים מהם ח"ו לכן התפלל מרע"ה אחר העגל ונפלינו אני ועמך מכל העם (עיין תו"מ שמות) נמצא מה שהגר הזה אינו יכול להיות כאא"ה אלא ע"כ צריך לדבק עם ישראל משום שעשינו עגל א"כ מום שבך הוא זה ואל תאמר לחברך:

***מאזני צדק והין צדק וגו'** בגמרא דרשינן שיהא הן שלך צדק נ"ל לפרש הדרך הממוצע הוא המובחר בכל ענייניים כמ"ש הרמב"ם ובכללם מדת האמת ושוה לכל נפש ויוכל לומר בפירוש שאמת דרכו ואין בו משום יוהרא דאם הוא חסיד ומתענה אינו רשאי לגלות וכש"כ דרך רשע שגנאי הוא לו וצריך לשנות ולשקר מפני השלום וע"ז אמר מאזני צדק דהיינו רמז על דרך הממוצע ואז הין צדק שאז יוכל להיות הין שלך צדק ואינך צריך לכחש ולכזב:

אני ה' מקדישכם כי איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת דמיו בו אביו ואמו קלל י"ל עפ"י דאי' במדרש והובא בפייט דשבועות דעשרת הדברות מכוונים זה לקבל זה ה' דברות אחרונות כנגד חמשה דברות הראשונות דכיבוד אב הוא נגד לא תחמוד לומר כל החומד אשת חבירו מוליד בן שמקללו והענין כי איננו בן אבותיו כי מחשבה שמחשב אב החומד באחרת והאם באיש אחר הו"ל הולד כאילו אינו בנם והוא מקללם נמצא יטעון זה המקלל אני איני בנו של זה הגם שעכ"פ חייב מיתה

מ"מ אין דמיו בו פי' אין לתלות אשמת מיתתו בעצמו אלא אבותיו גרמו לו הכי הוה ס"ד קמ"ל נהי דכל החומד מוליד בן המקללו מ"מ לא כל המקלל הוא בנו של חומד כי ישראל קדושים ולא יתנו מחשבתם באחרת והבן הרשע הזה לעצמו גרם מיתתו והיינו אני ד' מקדישכם וחזקתכם כשר ע"כ כל איש אשר יקלל אביו ואמו מות יומת ולא יתנצל המקלל שלא קלל אביו ואמו כי הי' מחשבתם באחרת לא כן כי אביו ואמו האמתיים קילל כי חזקתם כשר ודמיו בו הוא גרם מיתתו לעצמו (כי חזקתו בלאו"ה גרוע שקלל ואפילו אחרים שקלל עובר בלא תעשה דלא תקלל):

והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלקיכם ושמרתם את חוקותי אני ה' מקדישכם, היינו שישראל נתקדשו במעמד הר סיני לקבל תורת אמת כל ישראל שוים ושוב כל אחד מקדש את עצמו במותר לו ועי"ז נתעלה יותר עד שבעשותו אח"כ מצות ה' או לומד תורתו הוא באופן אחר בקדושה יתירה ממה שהי' כשקיבל מהר סיני, ועד"ז יהי' בעיניך כאילו היום הזה קבלה מהר סיני והיינו והתקדשתם והייתם קדושים לקדש במותר לך ואח"כ כשהוספת קדושה אז ושמרתם את חוקותי שנתתי לך כבר במ"ת אני ד' מקדישכם יותר ויותר:

איש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו י"ל כפל הלשון דבסוטה אמרינן ונקה האיש מעון דוקא אז המים בודקין אבל כשאין הבעל מנוקה מעון אין נעשה לו נס שהמים בודקין אשתו קמ"ל קרא דאם יש עדים והתראה אפילו אם הבעל ג"כ נאף את אשת רעהו אפ"ה חייבת מיתה והיינו דכפל אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף האיש הזה המנאף את אשת רעהו וק"ל:

***חסד הוא** עיין פירש"י וא"ת איך נשא קין את אחותו חסד הוא שנאמר עולם חסד יבנה וכו' יש לפרש דהרי איתא במס' סנהדרין דלכך נברא אדם יחידי ללמדינו גודל מעלות וחשיבות אדם יחידי שכל המקיים נפש אחד כאילו קיים עולם מלא ושלא יהיו הבריות מתגרות שזה יאמר אבי גדול מאביך ויש ללמוד זה יותר ממה שאנו רואים דנשואין אחותו הם מתועבין אצל השי"ת וא"כ יותר טוב הי' שהיו נבראים ב' בריות והי' יכולין לישא זה את זה ולא יקח נשואין מתועבין ועכ"ח שמעלת החסד

והשלום מכריע זה וזה שמרמז כאן חסד הוא דעולם חסד יבנה ובשביל השלום והחסד ברא הקב"ה את העולם באופן שההכרח שאח נושא אחותו:

ובזה יש לפרש מה דא"ל הקב"ה לקין הנה קול דמי אחיך צועקים אלי פירש"י דמיו ודם זרעיותיו ויל"ד מה לשון הנה אחז"ל ויהי בהיותם בשדה וכתיב התם גבי נערה מאורסה בשדה מצאה ה"נ נחלקו על תאומה יתירה שנולדה עם הבל ונ"ל טענת קין הי' הרי תועבה גדולה לשכב את אחותו אלא שא"א זולת זה ועכ"פ הנולדה עמי תקח לך וב' הנולדות עמך שייכות לי להרחיק התועבה במה שאפשר ולא שמע אליו הבל ויקם קין ויהרגהו אלא לפ"ז קשה על קין אם כ"כ תועבה בעיניך לבנות עולם מזיווג אחות א"כ מ"ט לא ברא הקב"ה ב' זוגות וע"כ מטעם שנלמוד ממנו שמאדם א' יבנה עולם מלא והמאבד נפש כמאבד עולם מלא א"כ מ"ט הרגת אחיך הנה קול דמי כל זרעיותיו שהי' אפשרי לצאת ממנו צועקים אלי דאחד הוא כעולם מלא:

ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה ארץ זבת חלב ודבש, אני ד' אלקיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, אחז"ל אפשר אדם זורע בשעת זריעה תורה מה תהא עליה וכו' ואמרו חסידים הראשונים וכו' כיון שחסידים הם מלאכתן נעשית ע"י אחרים, והנה כבר כתבתי לעיל כי עיקר ההבדל עבודת אלקינו לעבודת האומות לאלהיהם כי הם מעשי אבותיהם בידיהם ואנחנו ע"י שאנו מוסיפים מלבנו סייגים וגדרים ניכר עבודתינו ברצון ושכל וזהו שאמר הקב"ה אעפ"י שאמרתי לכם אתם תירשו את הארץ ביגיע כפיכם כמד"א ואספת דגניך מ"מ אוסיף להתחסד ואני אתננה לכם לרשת אותה בלי שתטרחו בזה אם אהי' נקרא אלקיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים היינו עי"ז שתהי' ניכר ההבדל הגדול ביניכם לבין העמים כנ"ל:

ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי פירש"י ואם לאו לנ"נ וחביריו ר"ל והנלע"ד דאחז"ל דאלו לא בא גבריאל וסטרו לנבוכדנצר על פיו הי' מגנה כל שירות ותשבחות של דהע"ה וגם אמרו במס' תענית סוף פרק ב' נבוכדנצר מלך הגון הי' וראוי ליעשות נס על ידו ובאמת ידוע שהי' רשע ושחיק טמיא אך אמר בן זומא אין בין מים עליונים לתחתונים אלא כמלא נימא היינו הפלסופים האפיקורסים עולים במחשבתם עד

למקום האמת ומשם יפרדו אלו ישראל לחיי עולם ואלו לאפיקורסות ולדראון עולם ואין בין המים חיים והמים הרעים אלא מחשבה כמלא נימא והנה רש"י פי' בין הבהמה הטהורה לטמאה בין נשחט רובו או חציו וביניהם כחוט השערה ולאו דווקא בענין שחיטה ה"ה בכל שיעורי תורה מ' סאה וכזית כשר וכיוצא בו חסר קרטוב או משהו פסול ואינו יוצא בו וכדומה ומי שאינו מבדיל בחוט השערה דשיעורו של יוצר בראשית הרי הוא של נבוכדנצר וחביריו שנפרד מהקדושה ע"י הפרשת כחוט השערה כנ"ל:

***איש או אשה כי יהי' בהם אוב וגו'** ותחלת הפ' שאחרי' אמור אל הכהנים עיין במדרש שמרומז כאן דמשה ראה דור ודור ומנהיגיו וראה ששאול יצטרך לשאול באוב מכח סכנה וצרה גדולה שמת במלחמה ומשה התפלל עליו איך מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב והשיב לו ה' אמור אל הכהנים שמרמז דע"י חטא נוב עיר הכהנים באה לו זה:

וכל הזונים אחריו וגו' הוסיף לו עונש בפסוק זה כי הזונים אחריו יכרתו ומעתה לא יהי' לו תקומה כי כל המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה:

כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי ברש"י מזרעו ולא כל זרעו שאם נותן איש כל זרעו למולך פטור ממיתת ב"ד והוא תמוה שעל מקצת חייב ועל כולו פטור וי"ל לפי מה שאיתא בכסף משנה הטעם שלכן עדים זוממים מומתים קודם שעשו ב"ד מעשה על פיהם אבל אם הרגו אין נהרגים כי חטאם כל כך גדול שלא יכופר במב"ד י"ל ה"ה בנותן כל זרעו אינו נפטר במיתת ב"ד עי"ל דמי שפוקר כולי האי שנותן כל זרעו ממנו אין למדים אחרים ממנו רק מדברים תהו עליו כי יצא מן הכלל רח"ל ואינו מזיק במעשיו הרעים כל כך אבל מי ששאר בניו מגדל על דרך היהדות ומתנהג כישראל ומחשיבם העולם אותו עי"ז לישראל ונותן אחד למולך רח"ל זה מחלל ומטמא רח"ל שם קודש ומחלל השם שלמדין ממנו שאר העם כמובן ועיין רש"י יומא פ"ח שזה עיקר חילול השם אם אחרים למדין ממנו לזלזל במצות והנה לבן הי' כופר חוקר ועע"ז בגלוי ולא הי' מזיק כל כך כעשו שהי' צבוע

ומעשר התבן ולמדים יותר ממנו דבריו הרעים ויבוא יעקב שלם מבין שניהם בגופו ובממונו ובתורתו וק"ל (משמ"מ):

איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו ונוקב שם ה' מות יומת יל"ד מה נשיאת חטא דקאמר ונלע"ד דהרשע המגדף הזה ביציאתו מב"ד של מרע"ה מחוייב לגלג על כל התורה ואמר תדעו כי אין ממש הרי הוא מברך השם והרי הוא ראוי שימות מיד לשעתו כמ"ש אשת איוב ברך אלקים ומת, ואתם תיראו כי לא יקרני דבר ש"מ לית דין ולית דיין ושקר נחל כי כמה מברכי ה' בעוה"ז, והקב"ה מלך העלוב ומי כמוך באלמים נושא חטאו של אלו עד יבוא יומם, ובין כך אם יש כח ביד ב"ד של מטה לדונו מחוייבים לדונו והיינו דא"ל הקב"ה דעו כי איש אשר יקלל אלקיו ונשא חטאו הקב"ה נושא חטאו ולא נעשה פתגם הרעה מהרה מ"מ ונוקב שם ה' מות יומת בב"ד שלמטה:

כת' תוספת שלהי מסכת מגילה בשם מדרש דלכך קורין פ' עריות ביוה"כ במנחה לומר לא תגלה חרפתינו ודוחק כי אין ערוה לשון חרפה כי אם לשון דביקות כמער איש ולויות ומאד תמהתי על תמיהתו של הר"ן על נוסח הברכה אקב"ו וצונו על העריות ומאי קושיא שהרי פירושו וצונו על הדביקות מער איש ולויות שבתי וראיתי כי בדביקות גופו חרפה ובוז היא רק התכלית הטוב פרי' ורבי' ולא הי' לברך על הדביקות המגונה אלא על פ"ו והוא מברך סתם ומשוה כל הדביקות יחד אפילו אם הולדות ממנו ממזרים ואין תכליתו טוב וג"כ נקרא עריות והנה הקב"ה כביכול עם ישראל כמער איש ולויות לתכלית הטוב אבל אם ח"ו מקבלים טובתו ללא תכלית המכוון הוה ח"ו כערוה של איסור וע"כ אנו מתפללים להקב"ה למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה והיינו שביוהכ"פ אחר שאנו מקוים שהקב"ה יתן לנו כל טוב אנו מתפללים שלא תהי' ח"ו הטובה לריק כבא על הערוה אלא יהי' הדביקות חיים כולכם היום:

בזקני ת"ח כתיב בישישים חכמה ואורך ימים תבונה ובזקני ע"ה כתיב מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח עיין מתניתין סוף מס' קינים ויל"ד דהל"ל ובאורך ימים תבונה כמו בישישים חכמה ונרלע"ד דזקני ע"ה מלבד שהם בעצמם מתטפשים אף

חכמתם שבימי בחורתם מתטפשת לדורות הבאים אחריהם כי כן דרכם בחכמת העוה"ז שלעולם דוחים דברי ראשונים ואומרים שלא עמדו על הטבע והאחרונים התחכמו יותר נמצא הוא עצמו מתטפש וחכמתו נסרח בחייו שרואה תלמידיו הבאים אחריו ישימו לאל מילתו והיינו מסיר שפה לנאמנים שיבטל מילולו ונואמו כי נתטפש ועוד טעם זקנים יקח שהצעירים טובים מהזקינים אך בחכמי ת"ח אינו כן אלא כל זמן שמזקינים הם בעצמן מתחכמים יותר ולא עוד אלא תלמידים הבאים אחריהם לעולם יכבדו דברי הראשונים ואומרים עמהם תמות חכמה ואם הראשונים כמלאכים אנחנו כבני אדם וכו' וא"כ אמרו רבנן בכפילה בישישים חנמה כי הזקנים דעתם מתוספת ואורך ימים תבונה והחכמה שמאורך ימים ומימים הראשונים היא תבונה וק"ל:

כן יעמוד זרעכם ושמכם והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' משמע שהי' מהראוי לעלות גם עתה לרגל בכל שבת וחדש אלא משום מצות עונה א"א שאינם טהורים בשבת וחדש כי גם בר"ח היא מצות עונה אחר חצות הלילה כמ"ש האר"י ז"ל הובא במג"א סימן ר"מ ואולי זאת היתה תשובת השונמית לבעלה כששאל מדוע את הולכת אליו היום לא שבת ולא חדש השיבה היא ותאמר שלום ר"ל שלום בית שהיא טהורה ומשועבדת לעונה בשבת וחדש ומשו"ה תלך ביום שאינו שבת וחדש וה"נ לע"ל שיעמוד זרעכם ושמכם ובלע המות לנצח תו אין צורך כ"כ בעונה ופרי' ורבי' ע"כ והי' מדי חדש בחדשו ועיין פ"ק דע"ז:

המתקדשים והמטהרים אוכלי בשר החזיר וכו' במדרש לע"ל הקב"ה נוטל ס"ת בזרועו ואומר מי שקיים מה שכתוב בזה יבוא ויקבל שכרו מיד באים אוה"ע ואומר הקב"ה מי שלא אכל נבילות וטריפות יקבל שכרו והוא תמוה וי"ל הלא הרבה ורוב מצות ובפרט שבין אדם לחבירו שכליות המה וגם אוה"ע מקיימים כגון כיבוד אב ושאר מצות שבין אדם לחבירו ועל זה לא יקבל שכר רק אם עושה מצות אלו רק למען שמו כאשר צוה הקב"ה ואיתא שרוב אפיקורסת רח"ל מתנוצץ באדם על ידי אכילות נבילות טריפות ויען שאו"ה אוכלים כזה ממילא מובן כי מצותיהם שמקיימים רק יען ששכל שלהם מחייב אותם ובזה אין להם שכר ומובן המדרש וק"ל (משמ):

בהפטרה

הלא כבני כשיים אתם לי בני ישראל ודרשו חז"ל מה כושי משונה בעורו אף צדיקים משונים במעשיהם יש לפרש ידוע תרי"ג מצות צריך לקיים כל אחד מישראל אבל לא דרך אחד להם זה מתאמץ יותר בתורה וזה בעבודה וזה בגמ"ח זה במצוה זו וזה באחרת ומשונים מאוד במעשיהם מ"מ כוונה אחד להה לעבוד הקב"ה בכל לבבם והנה הכושי בתוכו אבריו ודמו ומראיהו הכל כמו שהוא בבני אדם הפשוטים רק החצוניות בעורו החיצון הוא משונה וזה מה כושי משונה "בעורו" רק בעורו כך צדיקים משונים במעשיהם רק "במעשיהם" אבל תוכם וכוונתם אחד הוא לעבודת הש"י לטובה:

אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת כפל אמור ואמרת וחז"ל דרשו להזהיר הגדולים על הקטנים וי"ל שיאמר אל הכהנים ויזכיר להם שהם זרע קדוש ה' איש חסידו שהמה בני אהרן וראוי ומחויב להם ליזהר בתוספות קדושה במצות הכהנים יותר מכל ישראל ואחר שהזהיר להם ואמרת אליהם וכו' (מש"מ):

ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים ואמרת כל הפרשה באמירה רכה כי בה נתבשר אהרן שנמחל לו במיתת נדב ואביהו ולא ימותו עוד אחד מקרוביו שחייב להתאבל עליהם בחייו מדלא כתיב אמור אל אהרן ואל בניו שהרי גם דיני כה"ג נאמרו בפ' זו אלא משום שלא יארע אבילות לאהרן בחייו עוד כי אחותו מרים לא היתה אחותו הבתולה הקרובה אליו ע"כ לא נאמר כ"א לכהנים בני אהרן וזהו בשורה לאהרן ע"כ נאמר אמירה רכה:

אמור אל הכהנים בני אהרן כ' רמב"ן לעיל ציוה הקב"ה על קרבנות קראם בני אהרן וכאן ציוה עליהם שיתקדשו קראם כהנים שמפני שהם כהנים לה' יתקדשו וי"ל א"כ לא הי' לו לכתוב כאן כ"א כהנים ולא בני אהרן עכנלע"ד דמשו"ה אמרו חז"ל להזהיר גדולים על הקטנים דהקטנים הם קדשי שמים והאב ישמור קדושת ילדיו כמו קדשיו באמת וכלפי מה שהזהירם על קדושת עצמם קראם כהנים ומה שהזהיר גדולים על הקטנים כמו שהזהירם על הקדשים שיקריבו לה' קראם בני אהרן כמו בפ' הקרבנות:

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם כי הנה המעיין בחולין דף י"א בסוגיא דרוב דילפינן הא דאזלינן בתר רובא ממכה אביו ואמו ע"ש בתוס' ומהרש"א ובס' תורת חיים שם ותבין כי כל ישראל אינם יחוסי בני אבותם אלא מטעם דאזלינן בתר רובא ואי ניחוש למעוטא נימא דלמא לאו מיחוס משפחה הוא דאין לומר אוקי האם בחזקת צדקת וכשרות שלא זינתה ברצון אכתי דלמא נאנסה אבל כהן בוודאי מיוחס הוא מזרע כהנים דאל"ה אפי' נאנסה האם אסורה לבעלה כהן (ואם בא אח"כ עליה הבנים אשר תוליד אח"כ חללים המה ואינם כהנים) ומדלא הגידה לבעלה זה ש"מ דכשירה היא ומשו"ה הזהיר יותר באזהרה יתירה לכהנים במצותיהם כמ"ש רמב"ן ואמרת להם כופל בתוקף האזהרה ומזה למדו חז"ל אפי' להשגיח על הקטנים והיינו מטעם יען אין בהם ספק כלל והם בוודאי כהנים אך אכתי יש לפקפק על הדור ההוא דלמא אשת אהרן נאנסה מגוי טרם הציווי ולא היתה צריכה להגיד לאהרן וא"כ בניו אינם מיוחסים "ממש" ולהשמר מזה הגיד הקב"ה בתורת עדות שהוא מעיד שהם בני אהרן ולא שלט זר באשתו והיינו אמור אל הכהנים והודיעם שהם בני אהרן בלי ספק וע"כ ואמרת אליהם תוקף האזהרה שיזהירו אפי' לקטנים לנפש לא יטמא בעמיו:

במדרש כששמע משרע"ה פ' אמור נתכרכמו פניו א"כ כהן שנטמא אין לו טהרה עולמית כששמע פ' פרה אדומה נתישבה דעתו וצע"ג הרי פ' פרה במרה נאמרה וא"כ כבר ידע פ' פרה ועוד מ"ט נתכרכמו פניו מה בכך אם לא יהי' להם טהרה עולמית אם הדין כך ונ"ל דלא עלה על דעת משרע"ה שמשום עוצם קדושת הכהנים לא יטמאו למתים אלא משום שיהיו מוכנים לעבודת בהמ"ק וס"ל אלו הי' רק טמאים ז' ימים א"כ מה בכך שיתבטל ז' ימים ואח"כ יחזור לשירותו והעוסק במצוה פטור מן המצוה כדילפינן (סוכה דף כ"ה ע"א) מאנשים אשר היו טמאים לנפש אדם אע"כ שפט מזה שאין לו טהרה עולמית ונדחה לעולם מכהונתו והנה הי' קשה לו הרי כבר נאמר פ' פרה לטהר טמאי מתים וחשב מכיון שעשו עגל נדחה פ' פרה שלא יהי' קטיגור סניגור ע"כ נתכרכמו פניו שלא יהי' כפרה לחטא עגל אך כשנאמרה לו שוב פ' פרה הבין אדרבא מכפרת על העגל ויש טהרה לטומאת מת והא דלא יטמאו הכהנים למתים משום עוצם קדושתם ובזה נתיישבה דעתו:

אמור אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא בעמיו יש לפרש בדרך רמז דהרי מדתו של אהרן הוא אוהב שלום ורודף שלום ועי"ז מקרב את הבריות לתורה (עיין אבות דר' נתן פרק שנים עשר) ואמרינן ביומא דשמעי' ואבטליון אמרו לכה"ג ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן ואל ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדין עובדא דאהרן ע"ש ועכ"פ עיקר בני אהרן נקראים על שם שעושים עובדא דאהרן ואמרינן בגמרא (סנהדרין ק"ז ע"ב ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים) דשמאל דוחה וימין מקרבת שלא ידחו עושי רשעה לגמרי אולי יהי' לו יכולת להשיבם אמנם אם יש לחוש שאותם אנשים רשעים יוכלו לתעתע ולהסיר לב שאר אנשים יראים יש אז חיוב להסיר קוצים מן הכרם ואינו ראוי משום ספק רחוק אולי יוכל להשיבם יכניסו או יניח כולם בספק וזה אפשר שאמר כאן אמור אל הכהנים בני אהרן דהיינו שיעשו עובדא דאהרן שיהי' להם מידתו אוהב שלום ורודף שלום ומקרב את הבריות לתורה וזה אפשר ג"כ לרמז במה שהזהיר גדולים על הקטנים קטן היינו במדותיו הטובים ושוב אמר שלא יטעו לסבור שאפילו במקום שיש לחוש שע"י קירוב הזה יקלקלו אחרים ג"כ יהי' אוהב שלום ומקרבו לכך מסיים ואמרת אליהם לנפש בשביל נפש אחת שאפשר שתוציא משם לא יטמא בעמיו לא יניח הוודאי שהם עמיו (שעושין מעשה עמו) לא יניחם בספק להתטמאות משום אפשרות שישיב אותו בתשובה:

אמור אל הכהנים ואמרת במדרש רבה רבי תנחום בר חנילאי פתח אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים אתה ה' תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם סביב רשעים יתהלכון כרום זלות לבני אדם וי"ל הנה בכל התורה וכן בפ' המועדות כתיב וידבר ה' אל משה לאמור ולבסוף כתיב וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל לא כתיב אמירה אלא דיבור ממשה לישראל ואמנם בפ' המועדות שבפנחס כתיב וידבר ה' אל משה לאמור צו את בני ישראל וגו' ולבסוף ויאמר משה אל בני ישראל באמירה לא בדיבור והענין כי אחז"ל פ"ב דמס' ע"ז טעמא דגזירה חדשה לא מגלין הטעם עד תריסר ירחי שאז כבר נתפשטה בכל ישראל כדי שלא יהרהרו המון עם עליה ומטעם זה אין לגלות עמקי טעמי המצות וסודותיהם ועיקר

פירושיהם בקטנותם של תלמידים אלא ילמדו הפשוט ועיקר דיני המצוה ויסוד ההוראה ולא עומק הענין עד שיתיישבו בדעתם יראת ה' היא חכמה וכמשאחז"ל (פסחים קי"ט ע"א ולמכסה עתיק זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי ניהו סתרי תורה ד"א זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין ומ"נ טעמי תורה ושניהם אמת לתלמידים קטנים יכסה ולגדולים וחשובים יגלה) על פסוק ולמכסה עתיק אמנם לגדולים וחשובים מגלין מיד ולמפקפקין אין מגלין לעולם כי הם מתריזים ומפקפקים ומזלזלים דברים העומדים ברומו של עולם ונבוא אל המכוון בעזה"י ונאמר כי דיבור הוא דיבור כללי בלי פירוש עומק הענין ואמירה הוא אמירה מפורשת וגלוי והקב"ה אמר למרע"ה דבר אל ב"י בתחלה בדיבור כללי ואח"כ כשיהי' הדבר מיושב בהם אח"כ לאמר לפרש הענין הדק היטב וכן עשה מרע"ה וגלה לנו זה בפ' מועדות שאמר לו הקב"ה דבר לאמר ומ"מ לא כתיב אלא וידבר משה את מועדי ה' אל ב"י ולא אמירה כלל כי עדיין לא גילה להם רזי התורה ואמירה ברורה אך סוף מ' שנה שכבר עמדו על הדעת כדכתיב ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה ע"כ שם בסוף פ' מועדות שבפנחס כתיב ויאמר משה אל ב"י אז גילה להם כל רזי המועדים וזה בנה אב לכל פרשיות התורה ואמנם בפ' קדושת כהנים שדיבר משה עם אהרן ושני בניו קדושי עליונים לא העלים מהם כרגע ע"כ לא הוזכר דיבור כלל כ"א אמור אל הכהנים ואמרת אליהם מפורש ושום שכל וזש"ה ההיפוך ברשעים גמורים התפלל דהע"ה אמרות ה' אמרות טהורות מזוקק שבעתיים אתה ה' תשמרם מן הדור זו לעולם ולא יתגלה להם אמירה ברורה כי סביב רשעים יתהלכון לבקש תואנה כרום זולת וכאשר דרשו חז"ל שמזלזלים בדברים העומדים ברומו של עולם (ברכות דף ו' ע"ב דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם):

אמור ואמרת כתב רמב"ן כמו דבר אל ב"י ואמרת והוא נאמר במקום שהוא רוצה להזהיר במאד מאד כגון דברים שהי' רגילים בהם ורוצה להפרישם הוצרך להזהירם במאד ע"ש וצריך לומר בכהנים נמי היו מעולם אנשים צדיקים רגילים בגמילות חסד קבורת מתים והספידם עד שרגילין לקרוח קרחה ולשרוט שריטות על מת ע"כ הוצרך

להזהירם מאד מאד שלא יטמאו עוד למתים שאינם קרובים ואינם מת מצוה ושלא יקרחו קרחה ושלא ישרטו על שום מת:

ובמ"ר אמרות ד' אמרות טהורות כשאמר הקב"ה אמר אל הכהנים ולא אמר לו במה יטהר הכהן נתכרכמו פני משה אמר כהן שנטמא אין לו טהרה עולמית כשהגיע לפ' פרה אדומה נתיישבה דעתו וצ"ל אעפ"י שכבר נצטוו על הפרה במרה הוה ס"ל דזה מהני אם נטמא במת גוי אבל אחר העגל שגם ישראל מתים לא שמע עדיין שהנטמא במת ישראל יהי' לו טהרה ע"כ נתכרכמו פניו ומ"מ יל"ד למה נתכרכמו פניו ומה הי' אם הי' רצון הבורא ית"ש שלא יהי' לו טהרה עולמית ובת"כ איתא אמור להם שיטמאו למת מצוה ואמרת אליהם שלא יטמאו אלא לקרובים והרא"ע מייתי לי' רמב"ן מפרש אמור אליהם פרשה שלמעלה ואמרת אליהם פרשה זו ונראה לומר הא תנן דעל ג' דברים העולם עומד על תורה ועבודה וגמילות חסדים והנה על התורה כבר נקראו כל האומה ממלכת כהנים וגוי קדוש והיינו פ' שלמעלה מסיים והתקדשתם והייתם קדושים ועל העבודה נקראו הכהנים כהנים של עם הכהנים וקדושים של קדושים כמבואר בפ' זו והיינו אמור להם פרשה שלמעלה ואמרת אליהם פ' זו והיינו תורה ועבודה והשלישית גמ"ח היינו אמור להם שיטמאו למת מצוה והנה מרע"ה התפלל ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה והיינו בתורה ועבודה אבל בגמ"ח שנוהג גם בגוים ואפשר שיתאמצו בזה יותר מישראל מ"מ העיקר תורה ועבודה ויתקיים בזה ונפלינו אך אם הי' שהכהן מצווה ומחויב לטמאות למת מצוה נדחה הוא מעבודה לעולם כי אין לו עוד טהרה על כרחך גמ"ח עדיף ודוחה עבודה לעולם א"כ לא יתקיים ונפלינו ע"כ נתכרכמו פניו של מרע"ה עד ששמע טהרתו ובדרוש אמרתי עוד אמור ואמרת להזהיר הגדולים על הקטנים כי הכהנים שאין להם נחלה ואחוזה וכשמת אחד ומניח יתומים קטנים שאינם יכולים להחזיר בבית הגרנות אחר תרומה ולא לעבוד עבודה לאכול לחם אלקיהם (עיין קידושין שאין קטן חולק אפילו תם שם נ"ג ע"א) א"כ מאין יבוא עזרם ע"כ אמר להזהיר גדולים אשר הותר להם לעסוק במת מצוה ובקרובים ומטעם גמ"ח עם המתים הזהירם גם על

הקטנים בני אותם המתים לגמול עמהם חסד להשגיח עליהם ולגדלם לתורה ועבודה והארכתי בזה שהיתה השעה צריכה לכך וכאן אין להאריך:

לא יקרחו קרחה בראשם וגו' אזהרה שלא יצטרכו להסתכל בשלשה דברים שאמר עקביא ולכן לא יקרחו בראשם התחלת הווייתם מאין באת ובפאת זקנם לא יגלחו הוא סוף אדם למות פאה הוא סוף זקנם הוא ימי זקנה גם בזה לא יצטרך ובבשרם לא ישרטו שרטת הוא זכרון יום הדין ככלות שארך ובשרך לא תצטרך לכל זה אלא קדושים יהיו לאלקיהם וגו' בגדולת הבורא ית' ותבוננו ועד"ז אמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן קציר הוא כנוי למעשי בני אדם אמר שראשיות כל המעשים הם עינים אבי התאוה מעים אבי הקנאה שתלוי בכבד ראש מוח אבי המתגאה ר"ת ע'מ'ר' ע'ינים מ'עים ר' אש יביאם אל הת"ח הכהן אשר יהי' בימים ההם וילמד אותו איך יתקיים והניף את העומר לפני ה' לרצונכם שיהיו המעשים לרצונכם לא מצות אנשים מלומדה ממחרת השבת יניפנו הכהן כי עבודה כזו היא מעין העוה"ב עולמך תראה בחייך וזהו שאמרו יפה שעה אחת בתורה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב וע"כ ממחרת השבת יניפנו הכהן שיהי' מעין מחרת השבת יום שכולו שבת:

וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב בכל הפרשה הוא אומר לחם אלוקיהם של כהנים כי כשם שהקב"ה אעפ"י שאלקי כל הארץ הוא מ"מ נקרא אלקי ישראל ביחוד טפי מאלקי כל הארץ ועוצם קדושת ישראל נתיחד שמו ית' עליהם טפי וה"נ הכהנים הנגשים אל ד' נקרא אלקיהם ביחוד טפי מאלקי ישראל ע"כ כתיב לחם אלקיהם הם מקריבים אך כשאין עושה רצונו של מקום והוא מגלה עריות ובעל עבירות אעפ"י שכ' טוא"ח סי' קכ"ח שאעפי"כ נושא כפיו וצריך לקדשו מ"מ היינו מגזרת הכ' אבל אין הקב"ה מייחד שמו על הרשע והנה בפסוק זה מיירי בכהן שנשא אשה בעבירה ואמר וקדשתו דפנו בעל כרחו כדאיתא ר"פ האשה רבה ע"כ וקדשתו דפנו כי את לחם אלקיך הוא מקריב ולא לחם אלקיו כי הוא בעל עבירות ומ"מ וקדשתו:

וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב דרשו חז"ל הובא ברש"י וקדשתו לפתוח בתורה ראשון הנה המחבר בשו"ע אהע"ז סימן ג' פסק דמי שבא ואמר כהן אני אינו

נאמן לקרות בתורה ראשון והרמ"א מקיל יעוין שם בח"מ וב"ש הטעם יען כי אין איסור בדבר לכן יכולין לקראו ראשון וקשה הא תינח במקום שאין שם כהן אלא הוא אבל במקום שיש כהנים אחרים מוחזקים וודאי למה נאמינהו לבטל מצות וקדשתו וודאי מכהנים אחרים ובפרט להפוסקים דסוברים דוקדשתו לקראו בתורה ראשון דאוריי' וודאי הוא ולא אסמכתא ונ"ל ליישב דהנה אם קרא להנ"ל ראשון יען שהוא סבור שהוא כהן אם גם קמי שמיא גליא שאיננו כהן מ"מ למה קרא אותו ראשון יען שהיה סבור שהוא כהן אם כן נתקיים הכבוד של וקדשתו בכללות שבט הכהנים דבא כבודו משום מה שהיו סוברים שהוא מזרעו של אהרן הכהן משא"כ במתנות כהונה ושאר מצות המוטלות על בני אהרן שכוונת התורה שיהי' להכהן המתנות אלו ושגופן יקיים המצות האלו ואם אינו מזרע אהרן לא קיימו בזרעו מצות נתינה והוא לא עשה כהוגן בגופו משא"כ מה שחייבנו התורה משום כבודם זה נתקיים שפיר אם מכבד אותו שסבורים שהוא כהן ונתכבד כללות השבט (מש"מ):

*__והוא אשה בבתולי'__ יקח הרמב"ם מונה זה למ"ע ליקח בתולה ויש להסתפק אם לקח הכה"ג בתולה כשהי' כהן הדיוט ונעשה כה"ג אי מחוייב אז ליקח שוב בתולה וממילא לדעת הרמב"ם דסובר דבכל השנה ג"כ אסור הכה"ג בב' נשים הי' צריך לגרש הראשונה וליקח בתולה מחדש וצ"ע:

*__נבילה וטרפה לא יאכל לטמאה בה__ פירש"י דאם נטמא בבית הבליעה בנבלת עוף הטהור אסור בקדשים רש"י בא ליישב דלא תקשי קושית הש"ס על קרא דיחזקאל דמה ענין זה לכהנים לכך פי' לענין טומאה והנה על קרא דיחזקאל דכתיב נבילה וטרפה לא יאכלו הכהנים וכי דווקא כהנים אסורין ומשני ר' יוחנן שם פ' זו אליהו עתיד לדורשה ורבינא תירץ דהו"א הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו הוה אמינא הותר להם נבילה לגמרי קמ"ל ויש לפרש הא דאר"י פרשה זו אליהו עתיד לדורשה ולא ניחא לי' בתי' רבינא ונראה דתוס' שם הקשו על תי' רבינא דסד"א וכו' דמאי ס"ד הרי בכהנים בכלאים אמרינן נהי דאשתרי לגבייהו בעידן עבודה שלא בעידן עבודה מי אשתרי א"כ ה"ה נמי הכי גבי מליקה וי"ל דהספק נולד גבי אליהו הנביא דהתוס' בחולין דף ה' הקשו איך אכל אליהו ממה שהביאו לו עורבים מטבחי דאחאב דהי'

מומר ותירצו עפ"י הדיבור שאני לכך לא הי' אסור אמנם אי נימא כסלקא דעתא דרבינא דהו"א דהותר להם נבילה לגמרי והרי אמרינן בגמרא דאליהו כהן עיין בב"מ קי"ד בתוספות שם והותר לו נבילה והי' רשאי לאכול וא"כ י"ל דגם רבי יוחנן סובר כתירץ רבינא אלא דקשיא לי' קושית התוס' והי' צריך לומר דבאמת הותרה לו (ע"פ הדיבור) ולכך אמר פ' זו עתיד אליהו לדורשה דכהן הוא:

***וכל זר** ממעט ולא אונן ער"פ הערל נדחק בש"ס דלמא ממעט ולא ערל ולכאורה מענינא דקרא דמיירי באלמנה וגרושה וזרע אין לה ומסיים וכל זר היינו כשהיא בזרות שיש לה זרע מישראל או מעוברת לא תאכל אבל כשאין בה זרות תאכל אפילו בשעה שמת בעלה והיתה אוננת ולא צריך לדחוקי וי"ל ש"ס קאי התם אפלוגתא דר"א ור"ע ור"א מתלמידי שמאי ס"ל לא יגרש אא"כ מצא בה ערות דבר וכן איתא בירושלמי דסוטה דר"א ס"ל הכי וקשה האי קרא אלמנה וגרושה וזרע אין לה תיפוק לי' דהוה זונה ואסורה לאכול בתרומה ותי' בשם הגאון מהר"ם ברבי זצ"ל דמיירי באלמנה שהיא גרושה דהיינו ביוצא למלחמת בית דוד שכותב גט כריתות ואם מת במלחמה היא גרושה למפרע ממילא ולפ"ז אינה אוננת על בעלה ע"כ הוצרך לומר משום הנך דנפישין כדאיתא התם ר"פ הערל ע"ש:

ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו ופירש"י בשיר השירים האלף לך שלמה ומאתיים לנוטרים את פריו היינו תוס' חומש שיצטרכו או"ה להוסיף על אכלם את ישראל שנקראו קודש נמצא לפ"ז נדונים כשוגגים ובירמי' כתיב קודש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבוא עליהם כאוכל תרומה במזיד שחייב מיתה בידי שמים וסתרי אהדדי ונ"ל היינו דאמרינן רפ"ק דע"ז דאו"ה טוענין ישראל שקבלו התורה היכן קיימוה ואמר הקב"ה מכם יבואו ויעידו ע"ש ונראה לא שיטענו שישראל לא קיימו והקב"ה יעות משפט ח"ו כי בוודאי אם הקב"ה מרים קרן ישראל מסתמא ראוים הם לכך אך הם טוענים שעכ"פ האו"ה אינם חייבים מיתה כאוכל תרומה במזיד כי מאן לימא לן שקיימוה וחשבנום כחולין ולא כתרומה ואין אנו חייבים רק חומש כאוכל תרומה בשגגה ולא כמזיד והקב"ה יאמר יבואו מכם ויעידו נמצא יש עדים שהייתם יודעים שהם קודש לה' ואכלתם ונתחייבו מיתה עפ"י עדים

ומ"מ לא נפטרו מהחומש שחייבו א"ע בהוראת בע"ד כמאה עדים דמי ונמצאו נתקיימו ב' המקראות:

שבת לד' בכל מושבותיכם איתא במדרש מעולם לא זזה שכינה מישראל בשבתות ויו"ט אפילו בשבת של חול ופי' פרשת דרכים דהיינו ההולך במדבר ומונה ששת ימים ושובת בשביעי אעפ"י שהוא חול מ"מ כיון שהוא עושהו שבת שכינה עמו ונראה דמרומז זה הך קרא דכתיב שבת גבי מועדים דכתיב בהו אתם אפי' שוגגים אפילו מוטעים וקאמר שבת נמי כן אפי' שוגג אפי' מוטעה במדבר מ"מ שבת הוי ששכינה עמו בכל מושבותיכם היינו במדבר ובאיים רחוקים:

ממחרת השבת ולא אמר ממחרת הפסח כדכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח להורות נתן כי אי' במדרש מיום השמיני והלאה ירצה כדי שתעבור עליו השבת וכן ביום השמיני ימול וא"כ ה"נ הי' ראוי שהתבואה אחר שהגיעה לקציר ימתין שמונה ימים שתעבור עלי' השבת אך כיוון שהוא לעולם ממחרת הפסח שהוא בעצמו שבת ע"כ כבר קיבל פני מטרוניתא ביום א' של פסח והיינו ממחרת השבת יניפנו הכהן:

ממחרת השבת יניפנו הכהן וביהושע כתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח תלה שם בפסח והכא בשבת דהיינו יו"ט של פסח נ"ל תרי טעמא בהקרבת העומר ביום ב' של פסח א' ביום שבתו ממלאכה ועבודה זכר ליציאת מצרים שנעשו בני חורין מעבודת מצרים אמנם מיד אחר זה תחלת מעשינו לכנוס בעבודת ה' לקצור ולטחון ללוש ולהניף ולהקטיר לשמו עומר שקבלנו עול מלכות שמים תחת עבודת מצרים ב' טרם נאכל מתבואת יגיע כפינו אכילת חולין טרם זה נמלא בטנינו ונשבעה משולחן גבוה פסח ומצה מהישנה ואחר שכבר בקרבך קדוש אז נהנה מיגיע כפינו ונאכל לחם וקלי וכרמל בעצם היום הזה וע"כ בפ' זו תלה הענין ממחרת השבת שאנו שובתים ממלאכת עבודה אז נקצור ראשית קציר וינפנו הכהן ואין זה תולה באכילת פסח אלא בשביתה ממלאכה כנ"ל אך בספר יהושע דמיירי בויאכלו מעבור הארץ זה תלוי במחרת אכילת הפסח אחר שמילא כריסו בקדשי שמים אז אכלו מעבור הארץ:

ממחרת השבת יניפנו הכהן וגו' עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום הנה לדחות טענת הצדוקים רבו כמו רבו ראיות מוכרחות אבל עכ"פ יש ליתן טעם מ"ט שנה קרא ואמר ממחרת השבת יניפנו הכהן ולא אמר ממחרת הפסח או לשון אחר שאין בו ספק ועוד ממחרת השבת השביעית כ' רמב"ן ממחרת השבוע השביעית כי שבוע שלימה נקרא שבת ויהי' ב' לשונות בחד קרא משני ענינים כי ממחרת השבת יניפנו היינו מחרת יו"ט ומחרת השבת השביעית רוצה השבוע השביעית וכל זה צריך טעם ולפענ"ד נראה עפ"י מה שכ' במד"ר פ' זו הובא בטו"ז יו"ד סי' רס"ח ס"ק י"ג דמשו"ה בבהמה מיום השמיני והלאה ירצה וכן מילה בשמיני כדי שיעבור עליו שבת והוא קבלת פני מטרוניתא ע"ש וצריך לומר אפי' נולד בשבת או סמוך לשבת מ"מ צריך להמתין ח' ימים כיון שא"א לשמונה בלא שבת ע"כ חכמתו ית' לא פלוג ואינו ראוי לגבוה ולא למול עד שיעברו עליו ז' ימים וביום ח' שהוא מחרת יום שבת ירצה לקרבן ולמילה ונראה גם יו"ט הי' ראוי לכך כמו שבת כדאיתא לא זזה שכינה מישראל אפי' בשבת של חול אלא משום לא פלוג ביום השמיני דווקא ימול אפי' יהי' שבת או יו"ט באמצע מ"מ יום השמיני הוא מחרת שבת והנה כן הוא בקציר התבואה שרצה הקב"ה להקריב לפניו ראשית קציר שעורים בפסח וביכורי קציר חטים בשבועות והי' ראוי להקריבו מיד בכניסת יו"ט אלא שצריך לקבל פני מטרוניתא מתחלה והי' ראוי להמתין עד שיעברו עליו ז' ימים ויניפנו הכהן ביום השמיני מיום הראוי לקצירה כדי שיעבר עליו שבת אך הכא אינו צריך להמתין משום פלוג דהרי לעולם הוא שבת היינו יו"ט ביום ראשון של פסח ויום שני ממחרת שבת ולא צריך להמתין עד יום ח' אלא ממחרת השבת הראשון ולא ממחרת ח' של פסח יניפנו הכהן והנה נמשך קציר שעורים ששה שבועות ובשבוע אחת הראוי לקציר חטים ואינו ראוי להקריב בכורי קציר חטים עד שיעברו ח' ימים שהוא השבוע השביעית וביום ח' שהוא מחרת שבת שהוא יו"ט של עצרת כבר עברו על החטים שמונה ימים ששבת ביניהם ונקרא ממחרת שבת כמו בבהמה לקרבן ובבן למילה וא"ש:

*ושמרתם מצותי ועשיתם אותם פי' שתהיו שומרים הזמן (כמו ואביו שמר את הדבר) מתי תבוא המצוה לידי לקיימה כמאמר ר"ע כל ימי הייתי מצטער על זה מתי תבוא מצוה זו של קידוש השם לידי ואקיימנה ולא תחללו ונקדשתי פי' כשרק לא תחללו תהי' כאלו קדשתם אותו דכל היושב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושי מצוה כשהוא מוכן לעשות ולא נזדמן לו המצוה לקיימה המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה' פי' שההוצאה ממצרים היתה על תנאי להיות לכם לאלקים (לשון תוקף וחוזק) מרות ואדנות ותהיו עבדים לי כי לי ב"י עבדים ועשיתי לפנים משורת הדין אני ה' רחמים בבחינת אב המרחם ואתם בני ולא עבדים כשתעשו רצוני:

*ושמרתם מצותי וגו' אני ה' ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל וגו' אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה' יל"ד כי אהבה שהיא תלוי בדבר בטל דבר בטלה האהבה ושאינה תלוי' בדבר אינה בטלה לעולם ונראה אהבה שאינה תלוי' בדבר אפי' אם רק מצד אחד אינו תלוי' ג"כ אינה בטילה כגון אם תאמר דוד אוהב את יהונתן תלוי בדבר הואיל ורואה יהונתן אוהב אותו אהבה שאינה תלוי' בדבר ע"כ אוהב הוא אותו נמצא מה שאוהב דוד את יהונתן תלוי' בדבר הואיל ויהונתן אוהבו מ"מ אינה בטילה לעולם שהרי אהבת יהונתן לו אינה תלוי' בדבר ואינה בטלה ה"נ אהבת דוד לו אינה בטלה והנה אהבת ישראל להקב"ה אינו תלוי ח"ו אעפ"י שהוא אלקינו משגיח ומנהיג אותנו ומה אאריך מ"מ אין עבודתנו לו תלוי' בדבר זה אפי' לא הי' ח"ו מיוחד להשגיח עלינו והי' רק בחינת ד' מהווה כל הוויות מ"מ היינו אוהבים ומוסרים נפשינו לשמו ומשו"ה הקב"ה אוהב אותנו מכל האומות נמצא אהבתינו להקב"ה אינה תלוי' בדבר ואהבת ד' אותנו תלוי' בדבר הואיל ואנו מקבלים מלכותו לכבודו ומ"מ שני האוהבים אינם בטלים לעולם והיינו ושמרתם את מצותי אני ד' לבדי אפי' לא אתנהג כמו אלקיכם מ"מ תשמרו מצותי ונקדשתי בתוך ב"י במסירת נפש אני ד' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים תלוי' בדבר היינו כדי להיות לכם לאלקים ע"מ שאני ד' אלקיכם בלי טעם:

ששת ימים תעשה מלאכה ע"י אחרים כי יעמדו זרים ורעו את צאנכם וכל מה שהעבד עושה לרבו יעשו המה ומ"מ ניכר שבת ע"י כל מלאכה לא יעשה אפי' מה שהאדם עושה לעצמו אבל יו"ט שמלאכת אוכל נפש מותר בו ומה שהעבד עושה לרבו גם בכל הימים לא נעשה א"כ במה ניכר רק ע"י מקרא קודש ר"ל בכבוד וקדושת היום וקידושא ואבדלתא:

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך ב"י כי אני ד' מקדישכם ר"ל לעיל מיני' כתיב ושמרתם מצותי וגו' זה משנה ואומר שהלומדים לא יחללו שם קדשי שלא יאמרו ח"ו פלוני שלמד תורה כמה מעשיו מקולקלים אלא וקדשתם שיאמרו אשרי מי שלמד תורה (עיין יומא פ"ו ע"א) כי אני ד' מקדישכם כך יאמרו הבריות שאני ה' מקדש לעוסקי תורה והתורה מחכימת פתי ומיישר דרכי בני אדם לטובה (מש"מ):

***ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך ב"י** יש לפרש בדרך רמז עפ"י מה שאיתא בגמרה סנהדרין דף צ"ג ע"א חנניא מישאל ועזריא שלא הוזכרו בקרא אחר שנעשה להם הנס הגדול שוב אין זכר למו ואמרו חז"ל שברוק טבעו וכוונתם בל"ס בדרך גוזמא שהגוים ביזו לישראל ברוק שרקקו לפניהם אית לכם אלקים גדול ונורא ואין אתם עובדין אותו (כדאיתא ברש"י רבי יושע אומר ברוק טבעו באותו רוק שרקקו אוה"ע בישראל שאומרים אלקוה כזה יש לכם והשתחויתם לדמות שם צ"ג ע"א) וכן בכל קידוש הי"ת שה' עושה ניסים ונתעלה שמו אם אין ישראל מתחזקים עי"ז בעבודת הי"ת יש ח"ו חילול ד' וזה שאמר ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך ב"י אם יהי' קידוש ה' תתאמצו בעבודה שלא יתחלל ע"י קידוש השם שמו הגדול יתברך שמו:

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך ב"י ענין חילול השם מבואר בגמ' סוף יומא וברמב"ם ה' דיעות שהכל לפי מה שהוא אדם הגדול לפי גדלו וחשיבותו יחשב אף דבר קטן שבקטנים לחילול השם ולפעמים אף במניעת עשיית מצוה בפרהסיא כדי לקיים הצנע לכת שלא ידעו הכל מזה ועי"ז חילל השם שע"י שאינן רואין עין בעין ממנו קיום המצוה חושבים שהוא מזלזל במצות ואינו מקיים אותם ובבחינה הזאת יש לפרש הפסוקים בפ' לך לך ומלכי צדק מלך שלם וכו' ויצא מלך סדום לכאורה

קשה למה הוציא בפרהסיא ולא קיים מצות הכנסת אורחים בצנעה לקיים והצנע לכת אפי' דברים שדרכן להעשות בפרהסיא (כדאיתא סוכה דף מ"ט ע"ב) וזה יתיישב ע"י דקדוק עצום כתיב ויצא מלך סדום לקראתו אחרי שובו ולא כתיב מה אמר לאברהם והפסיק בענין ומלכי צדק הוציא וכו' ויתן לו מעשר ואח"כ כתיב ויאמר מלך סדום מה שאמר מלך סדום לאברהם וי"ל דהרבה פעמים חושדין לצדיק הנותן צדקה בסתר שאינו נותן מאומה ומדברים עליו תועה הרבה ונעשה חילול השם וגם בזה שאין ת"ח מפרנסין ומחזיקים זה את זה ואז מצוה ליתן לשם שמים בפרהסיא וזה כאשר יצא מלך סדום לקראת אברהם אז הוציא מלכי צדק בפרהסיא לאברהם יין ולחם למען יראה מלך סדום כי ת"ח מפרנסים ומחזיקים זה לזה וכן נאה ויאה והוא קידוש השם תחת זה אלו הי' בסתר היו מדברים תועה על מלכי צדק שאברהם בא עיף ויגע ממלחמה ואינו מקדים אותו בלחם ובמים לכן כאשר ויצא מלך סדום לקראתו הוציא לו לחם ויין כדי שיראה מלך סדום וגם אברהם נתן לו מעשר מכל לעיניו ואח"כ כתוב מה שאמר לו והנה לפום גמלא שיחנא לפי גדולתו בתורה כן בני אדם למדים ממעשיו בזלזולו במצות כמו שאמר רבי יוחנן כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה ותפלה וזה ושמרתם מצותי זה משנה כדאיתא ברש"י הרבה פעמים ועשיתם אותם ואז תזהרו מאוד שלא יתחלל ש"ש כי אז נקל מאוד להיכשל והשם ישמרנו ויתקדש שם שמים לטובה (מש"מ):

*ממחרת השבת וגו' הצדוקים התאמצו בכל יכלתם לפרש ממחרת השבת מחרת שבת בראשית עיי' במנחות דף ס"ה ע"א וצריך טעם למה ונראה דלכאורה צריך טעם למה על יציאת מצרים שהיא משיעבוד לחירות קבע הי"ת יו"ט ועל מתן תורה שהיא חיינו ואורך ימינו בעוה"ז ובעוה"ב לא קבע יו"ט אמנם אם נחשב כחושבנא דידן ממחרת הפסח יגיע שבועות תמיד בזמן מתן תורה וא"ש אבל לצדוקים קשה אמנם יש לומר טעם דלכך לא נקבע יו"ט על מתן תורה משום דכפה עליהם הר כגיגית וקבלו התורה באונס (כדאיתא שבת דף פ"ח ע"א) ולא שייך ע"ז לקבוע יו"ט איברא דזה ליתא דכבר כ' הרמב"ן דרק על התורה שבע"פ כפה עליהם ההר כגיגית משא"כ תורה שבכתב קבלו בשמחה א"כ מן היושר לקבוע על תורה שבכתב יו"ט ושמחה

ומזה עצמו ראיי' לפירוש שלנו ממחרת השבת הוא מחרת פסח וחל שבועות שלנו בזמן מתן תורה והיינו ממחרת הפסח יביאו העומר ויתחילו למנות למנין העומר אבל הצדוקים שכפרו בתורה שבע"פ וצריך לומר דכפיית ההר הי' על תורה שבכתב שניתן להם בעכ"ח ולכך לא נקבע באמת יו"ט על תורה שבכתב לפי דעתם הסכל:

ביום הביכורים מקריבים שתי לחם חמץ נראה שהוא תשלומין לקרבן פסח שהוא קרבן תודה אך בלי חמץ ובקרבן תודה כתיב על חלת לחם חמץ ועל זה שאל הבן שבכל הלילות כשאנו מקריבין ואוכלים לחמי תודה אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה ומשלימין אותו בשבועות שהוא עצרת של פסח ואין היכר ביחידים האוכלים לחם חמץ אלא במקדש יש היכר בהקריב לחם חמץ ואינו קרב על המזבח רק נאכל לכהנים:

ובקוצרכם מכאן למדו חז"ל (חגיגה דף י"ג ע"ב) תשלומין לשבועות איזהו חג שאתה קורא וקוצר הוי אומר זהו תשלומין של שבועות ואיתא בת"כ שלכן כתוב מצות פאה ולקט כאן לומר כל הנותן מתנות עניים כאלו הקריב קרבנות וקיים המועדים נראה לי דיען דיום הקדוש יום הביכורים יום מתן תורה גרוע מכל יו"ט דימי תשלומין שלו הם חול גמור ואינם חול המועד כמו פסח וסוכות ולמה יגרע ע"כ אמר לא מיגרע גרע שהרי בקוצרכם תניחו לקט ופיאה והרי הוא קדוש כמועדים וכימי קרבן וראוי ימים הללו להיות ימי תשלומין ליום הקדוש הלזה:

***שבתון זכרון תרועה** כ' רמב"ן שלא יעלה על דעת אדם מישראל לטעון על העגלות ולפתוח חנותו וישכור פועלים למלאכות המותרות ויהא ממש כיום חול ע"כ אמר שבתון שבות והא דלא נכתב כן בפסח ובשבועות י"ל משום דברגלים אין פנאי לזה כי הוא יום שמחויב להיראות בעזרה וישראל אינם בביתם וחייב בחגיגה ושמחה אבל ר"ה אין בו מצות ראי' ושמחה וחגיגה ואינו עולה לרגל ואסור במלאכה ע"כ ייגע עצמו בכל האמור ע"כ אמר שיהי' יום שבתון מכל הנ"ל כ"א זכרון תרועה תפלות ותחנונים:

***כי בסוכות הושבתי את בני ישראל** עיין סוכה פלוגתא דכי בסוכות קאי על ענני כבוד שהיו מקיפין ישראל במדבר כל ארבעים שנה וח"א על סוכות שעשו ישראל

במלחמת סיחון ועוג ונצחו המלחמה נלע"ד דאלו ואלו דא"ח כי העיקר שהוא זכר לביאת הארץ שתחלתו מלחמת סיחון שיצאו ממחנה וישבו בסוכות למלחמה אך אלולי שישבו בענני כבוד כל מ' שנה רק הי' יושבים בסוכות כשאר הולכי מדבריות לא הי' היכר ושום שינוי במה שעשו סוכות למלחמת סיחון אך יען יצאו מסוכת ענני כבוד שבמחנה ועשו להם סוכות למלחמה ע"כ הי' היכר ע"י סוכות ענני הכבוד שקדמו להם בסוכות מעשי ידי אדם וסוכות שאנו עושים דומים לסוכות מלחמת סיחון בביאת הארץ ונזכר על ידיהם גם סוכות ענני כבוד וק"ל:

*ולקחת סולת ואפית וגו' ברוקח איתא שכל המועדים מרומזים כאן לאחר המועדים איתא פ' הדלקת נר מנורה רמז בזה לחנוכה ואח"כ כתוב ולקחת סולת ואפית רמז על פורים (סעודת פורים ושמחת מאכל ומשתה) וי"ל שכיון הרוקח עפ"י מ"ש בפ"ק דמגילה דמה שנאמר והקרוב אליו כרשנא וגו' שמות אלו מרמזים על מה שמלאכי מעלה למדו זכות על ישראל על ידי מעשה הקרבנות ועל ממוכן דרשו כלום הכינו שולחן לפניך וזה הזכות עמד להם ולכך רמז כאן פורים ע"י שולחן הטהור:

*והקרבתם על הלחם במסורה איתא והקרבתם על הלחם כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם יש לפרש שלא יחי' על לחמו לבדו אדרבא יחשב כזבחי מתים אם לא יקרב על הלחם דהיינו שיאמר עליו דברי תורה ויהי' שולחנו דומה למזבח ומכפר עליו (כמו שאמרו ז"ל ברכות דף בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר) וזהו זה אלי ואנוהו ופירש"י שנעשה לו נוה לדור בו וזה אם שולחנו כמזבח א"כ הוא בית מקדש ה' ז'ה' א'ל'י' ר"ת זה השולחן אשר לפני יהו' בזה ואנוהו אעשה לו נוה כנ"ל:

ואכלוה במקום קדוש ג' במסורה איתא ואכלוה במקום קדוש ואכלוהו אויביכם, כי אכל את יעקב, יש לפרש אעפ"י שאוכלים במקום קדוש כל מאכלם אוכלים על טהרת הקודש מ"מ ואכלוהו אויביכם היינו נכסי בע"ב יורדין לטמיון (כמו שאחז"ל סוף פרק ב' דסוכה על ארבע דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון על עושקי שכר שכיר ועל כובשי שכר שכיר וכו') ואומות העולם אוכלין אותו משום כי אכל את יעקב פי' שאין אחד חס על ממון חבירו עושק שכר שכיר ומלוי בריבית (כדאיתא

שם על ד"ד נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית וכו') וכדומה וזהו אכל את יעקב:

ויצא בן אשה ישראלית וגו' פירש"י שיצא מב"ד של משה מחוייב והוא ממדרש חז"ל וקשה מדוע לא אמר שיצא ממשה מחוייב ומ"ט דקדק שיצא מב"ד של משה מחוייב ותו דקאמר שיצא מחוייב ואח"כ וינצו אפכא מסתברא שבתחלה היו מחייבים ועלו למשפט ויצא מחוייב ובמדרש אמרינן מאין יצא מפרשת נחלות וצריך ליישבו מה ענינו לכאן תו יש לדקדק אומרו והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל אין לו שחר ורש"י נדחק שנתגייר וכבר הקשה הרמב"ן הא קיי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וא"צ לגייר גם אומרו בן הישראלית ואיש הישראלי ולא פי' מי הוא הישראלי ומזכירו בה"א הידיעה הישראלי ועיין רש"י שנדחק גם בזה שהוא אותו הישראלי שמיחה בו לנטוע אהלו במחנהו וקשה מי הכניסו לתגר זה יותר מכל בני השבט עוד יש לדקדק הזכירו שם אמו שלומית ופירש"י שהיתה אומרת שלם עלך שלם עם הכל וקשה הרי רוצה לגנותה ולמה הזכירה לשבח שאם שהיא גנאי לאשה להיות דברנית מ"מ מתוך כך באת לידי שבחה שהי' לה שלום עם הכל ולא הי' רוב דברי בלה"ר ודברי ריבות ליישב נקדים כי מבואר הטוען את חבירו וחייב לו שבועה והוא אינו יכול לשבע ה"ל מחוייב שבועה שאינו יכול לשבע משלם אמנם אם הוא לשיעבוד קרקעות שאין נשבעין עליהן אינו משלם ג"כ כ"כ תוס' ר"פ חזקת הבתים ומבואר בהלו"ת שאנו עוסקין בו סוגיא דהילך בתוס' שם למ"ד שיעבודא דאורייתא לא שייכא שום שבועה דאורייתא למאן דאית לי' קרקע אפי' תובעו מטלטלין הרי על אותן מטלטלין משועבדין הקרקעות ע"ש ומבואר ג"כ בתוס' בבא בתרא ובכתובות דארבע אמות בא"י חשיבי קרקע עיין ר"פ אעפ"י והשתא נאמר דהך בעלה של שלומית מת והניח בן אחד מלבד בן המצרי והי' מוחזקים ביתידות אוהלים וטען בנו הישראלי שהכל שלו כי הוא בן המצרי והוא טען אייתי לי ראי' והנה הי' זה קול מפורסם בתוך כל ישראל שהוא בן המצרי שכן הגיד האב שאינו בנו והאב נאמן אמנם לא הי' עדות גמורה ואין מוציאים ממון בקול אך אדונינו משה רבינו ע"ה הי' עד אחד בזה כידוע (כדאיתא במדרש שאביו של בן המצרי זה הי' שהרג אותו משה

שבא על אשתו של איש עברי ואח"כ כשהרגיש בעלה בדבר הכה אותו המצרי כל היום וירא משה מה שעשה לו בבית וירא מה שעשה לו בשדה לכן ויך את המצרי) ובן המצרי לא הי' יודע אם הוא בנו של מצרי או בנו של מת ומחוייב שבועה נגד עד אחד משה רבינו ע"ה ומתוך שאינו יכול לשבע ע"כ יתן כל הנחלה לאחיו הישראלי והא א"ש שיצא מפ' נחלות כנ"ל ויצא מב"ד של משה מחוייב ולא ממשה עצמו כי הוא הי' עד ואין עד נעשה דיין בדאורייתא אמנם זה תלוי אם לא יהי' לו חלק בנחלת א"י יהי' מחוייב שבועה אך אם יש לו חלק בנחלת א"י ה"ל שיעבוד קרקעות ולזה לא מהני עד אחד על קרקע כי אין נשבעין על שעבוד קרקעות ולא נעשה מחוייב שבועה אך קיי"ל לענין יוחסין מצטרפין קול עם עד אחד וה"נ הוה קול וע"א ונפסל מייחוס שבטו וממילא שלא יטול חלק בארץ והדרא דינא כנ"ל וזהו והוא בן איש מצרי בתוך ב"י פי' שהי' מפורסם ויצא קול בתוך ב"י שהוא בן מצרי ולכן וינצו בן המצרי עם הישראלי הידוע אחיו מאמו כנ"ל ושלא תאמר הקול אין בו ממש דאולי אויבי אמו אפקוה לקלא כדאיתא ביבמות ומ"ק דף י"ח ע"כ אמר שמה שלומית שהי' לה שלם עם הכל ושפיר חיישינן על קול כה"ג (ותמי' קצת שבמדרש איתא שמשה ראה כן ברוח הקודש וצ"ע אם עד מעיד בב"ד שראה כן ברוח הקודש אם יכולין לפסוק הלכה בפרט בדבר שבממון על זה וצ"ע):

יפה שעה אחת בתורה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב ויפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז יש להסביר ע"ד משל בית מלא נרות ותענוגים הרבה שמן טוב ואפרסמון ומוקף חומה סגור ומסוגר מכל צד ואין אדם נהנה ולא יודע כלל מה שבתוכו לימים נפלו חומות הבית והאירה הארץ מכבוד הבית ונהרו נחלי דבש וחמאה וחלב יזובו ממנו וריח אפרסמון מתפשט בכל עברים והנה הרי לא נתחדש שום דבר כי מה שהי' כבר הוא רק הוסר המונע היא החומות של טיט ועי"ז נהנים מאור הגנוז וזהו כי בוודאי ע"י מצוה א' ושעה א' עבודת ה' מאיר הנשמה הקדושה אור בלתי תכלית ונדבק בהי"ת והיא גופי' קורת רוח של עוה"ב שכל העולם כולו אינו כדאי לו אך הנשמה מוקפת מחומר גוש עפר הגוף ואין ניכר האור הגדול ההוא ולכשיגיע עת הפרד נשמה מהגיף או אפשר יזדכך הגוף כ"כ עד שאינו מעכב האור

ההוא כאליהו הנביא אז יבקע כשחר אור המצות שעשה נמצא לא נתחדש לו דבר אלא מעשים שבעוה"ז מאירים לו נמצא שניהם אמת יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז ויפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז והכל חד:

כל שחכמתו מרובין ממעשיו פי' שע"י מעשיו נתרבה חכמתו כי לא למד רק שמש וראה הרבה מעשים כאמתא דבי רבי אין החכמה הזאת מתקיימת אבל אם מעשיו מרובין מחכמתו ע"י חכמתו שלמד הרבה עי"ז ראה הרבה מעשים מרבותיו זהו השמוש הגדל מהלמוד וחכמתו מתקיימת:

הספד

דרוש הספד על מיתת צדיקים ועל חורבן ארץ הגליל בארץ הקדושה שהי' ביום כ"ד טבת העבר ונחרבו העירו' ונהרסו הבתי' ונהרגו אלפי' נפשות מישראל ובהם גאוני וחכמי ארץ לרוב בעו"ה ונחרבו ג' עירו' צפת טברי' שכם ואש עלה מים טברי' והרעיש טברי' וחומותי' ושלושי' כפרי' ולדעתי מרומז בקרא הרעשת ארץ פצמתה רפה שבריה כי מטה כי בארבעה תיבות פצמת שברי' כי מטה יש לצרף אותיו' צפת ים טברי' שכם דרשתי זאת בבה"כ הקדושה יום א' ב' אייר פ' אמור תקצ"ו לפ"ק המו מעי לו זכור אזכרנו עוד לפ"ק.

אמור אל הכהני' בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו כתיב אמור ואמרת דרשו חז"ל להזהיר גדולי' על הקטנים גם בני אהרן מיותר וע"ד דרוש י"ל כי ידיעת ההפכים אחד הוא א"כ כשם שנענשו בני אהרן שנכנסו לפנים ממחיצתם כן יענשו בצאתם חוץ למחיצת קדושתם כל איש על מקומו הראוי לו יבוא בשלום אין הכהן ראוי להתקדש יותר לכנוס לפני לפני', ולא להשפיל עצמו ממדריגת קדושתו ומן המקדש לא יצא דרשו חז"ל מקדושתו לא יצא, ולא יטמא בעל בעמיו פי' הפשטני' וכ"כ רמב"ן לא יטמא הבעל והגדול בעמיו כי בעל לשון גדול ושר אינו ראוי להחל קדושתו לטמאות למתים כי זה הוא יציאה ממחיצתו, היות כן כשם שבפ' אחרי מות הזהיר הקב"ה לאהרן שאל יבוא בכל עת אל הקדש והפחידו בזכירת מיתת בניו כפירש"י אחרי מות משל לרופא כידוע ה"נ כשהזהיר לכהנים שלא יצאו חוץ למחיצת קדושתם ולא יטמאו למתים אמר הק ב"ה אמור אל הכהני' והזכירם בני

אהרן שמתו שלא שמרו נקודת מדרגתם ומתו ע"כ יהי' נזהרים לנפש לא יטמא בעמיו שלא ימותו כדרך שמתו בני אהרן, ומידי הזכירו בני אהרן חייב להתעורר על מיתת צדיקי' כדאי' בספרים כל המוריד דמעות ביה"כ על מיתת בני אהרן בקראו אחרי מות, לא ימותו בניו בחייו, וההיפוך בהיפוך רחמנא ליצלן אחז"ל (שבת דף ק"ה ע"א) מפני מה בניו הקטני' של אדם מתי' על שלא התאבל על אדם כשר ע"כ כשהזכיר להם מרע"ה מיתת בני אהרן להזהירם על נפש מת לא יבואו הזהירם שלא יגרמו מיתת בניהם הקטני' אם לא יבכו על מיתת צדיקים ע"כ אמר להזהיר גדולים על הקטנים שלא יגרמו ח"ו מיתת הקטני' אם לא יתעוררו על מיתת הצדיקי' ויגרמו להם חיים:

על ההרים אשא נהי ועל נאות מדבר קינה שמועה שמענו אוי נא לנו כי גבירה לוקה בעו"ה ותתגעש ותרעש ארץ הקדושה נפלו גבורי ישראל ת"ח וצדיקי' הרבה וגם נחרבו בתי כנסיו' ובתי מדרשות, לשעבר שפך חמתו על עצים ואבני' לכפר על נפשות הצדיקים כדדרשו חז"ל (ברש"י קידושין דף ל"א ע"ב) מזמור לאסף קינה מיבעי' לי' אלא על ששפך חמתו על עצי' ואבני' לרחם על הבנים ועכשיו בעו"ה אכל את יעקב וגם נוהו נשמו, על ההרים גדולי ישראל אשא נהי ועל נאות מדבר קינה כמה צרות צרורות עברו עלינו, אלו שפך חמתו על עצים ואבני' בתי כנסיו' מקדשות מעט ובתי מדרשות שמגדלי' בהם תורה והם הושוו לחורבות בתי מקדשות כדכתי' כי ניחם ד' ציון ניחם כל חורבותי' הם חורבות בתי צדיקי' ואלו נחרבו ושממו מאין יושב דיינו, ואלו מתו כמה מאות מישראל במפולת ברעב וצמא ובהם כמה מאות תינוקות של בית רבן הבל שאין בהם חטא, וכמה חכמי ישראל ואלופי יהוד' גאוני השמי' לילות כימים על התורה והעבודה ואפי' הי' הבני' קיימי' דיינו, ואלו נהרסו עיירות ובתים ומתו חכמים שלא במקום קדוש דייני, כתי' היוחל ארץ ביום א' אם יולד גוי פעם א' כי חד מנייהו כתרי מינן דכתי' ולציון יאמר איש ואיש יולד בה, וחד מינן כדאזיל להתם כתרי מינייהו (כתובות דף ע"א) נמצא כל א' מרובע וזה בפשוטיהן ובצדיקי' ות"ח שבהם כל א' שקול כמאות וכאלפי' נמצא בקדושת הארץ וחכמי' יולד גוי פעם א' כי כל איש מהם הי' לגוי ולעם, ואיך ארץ קדושה כזו אשר מוליד גוי פעם א' איך תחולל הארץ ויותק ממקום חיותה והיינו היוחל וישבר הארץ

ביום א' אם כל כך קדושתו שיולד גוי בפעם אחת וכך אירע בעו"ה דיינו, ואילו הי' כך והנשארים הי' לפלטה דיינו אך הנשארי' כמתים בחייהם מחמת עוני ודוחק וערומי' מבלי מלבוש ואין כסות בקרה רעבים ללחם וצמאים למים יתומים קטנים בלי אבות עגונות מבלי בעלי' אנשים מבלי עזר ותושי' נדחה דיינו, אם לא הי' שבורי' בעלי מומין חרוץ ושבור שבר יד ושבר רגל, על א' כמה וכמה צרה כפולה ומכופלת, אין זה כ"א חלינו המה נושאים ומכאוב חטאתינו הם סובלים, הרימו קול ובכו בכה רב לנסך על קרבנות שהקריבו:

כתי' לא יקרחו קרחה בראשם ובבשרם לא ישרטו שרטת וגו' כי את לחם אלהיהם הם מקריבים והי' קודש, דהנה גם בישראל כתי' בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, ונראה אפ"ה הוצרך להזהיר בכהנים, דהפשטנים פירשו בנים אתם לה' אלקיכם ע"כ לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי אין הפסד כל כך בשוב הבן אל אביו לאור באור העליון ובנים אתם לד' אלקיכם ע"כ אין לצער כ"כ, והנה תינח בפשוטת ישראל אך בקדושי עליוני' יפה להם שעה א' בתשובה ומע"ט בעה"ז מכל חיי העוה"ב ולא נוח להו אפילו אור החיים של עוה"ב והוה סד"א שמותר לשרוט שרטת על מתים כאלו ע"כ חזר והזהיר אפילו כהנים קדושי עליוני' שיפה להם שעה א' בעוה"ז מ"מ לא ישרטו שרטת אך הטעם באמת למה לא יצטער על ככה, והתי' מ"מ די להצדיקים הללו שזכו להיות קרבן תמים לכפר על עון הדור והרי הקרבנו קרבנות נשמות הקדושים והיינו דקאמר לא יקרחו קרחה אעפ"י שהם קדושי' ויפה להם שעה א' בעוה"ז מ"מ לא ישרטו שהרי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים האישים הקדושים הללו הקרבנו לחם אלהינו והי' קודש ע"כ אין לשרוט שרטת:

כתי' יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו המביט לארץ ותרעד יגע בהרי' ויעשנו אשירה לד' בחיי אזמרה לאלקי בעודי יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה' יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה', במדרש שוחר טוב והובא בילקוט אמר הזועי' והרעמים באו בעון המעשר וא"ל אלי' זכור לטוב כדין אמרת אבל אינו כן דכתי' המביט לארץ ותרעד כשהקב"ה מביט לארץ ובתי קרקיסיאות וטרטיאות

עומדים בנוי כמו רמים וירושלים הקדושה חרבה ושממה מבלי משים על לב ע"כ תרעד הארץ ע"ש וצ"ע איך שייך כדין אמרת אם האמת אינו כן ועוד מאי ראיי' מייתי מן המביט לארץ שלא יהי' בעון מעשרות וגזל מתנות עניים, אקדים הנה בפסוק מהלאה למגדל עדר למה נקרא מגדל עדר כי שם נתקבצו ונאספו כל העדרים כ"כ רמב"ן בפסוק ושלשה עדרי צאן רובצים עליה קאי אירושלים ומקום מקדש ושאיבת מי קדש מבאר מים חיים ע"ש, ונ"ל כי עד"ר גמטרי' רחל לאה ובניהם הם ג' עדרי' כהנים לוים וישראלים ע"ש ע"כ ירושלים הוא מגדל עדר, ונבוא אל המכוון בעהי"ת כי מעיקרא הוה ס"ל מסברא כי הרעש בא בעון המעשרות כי רע"ש אותיות עשר ועשר בשביל שתתעשר שלא תתרע"ש ר"ל:

ואמר לו אלי' הדין עמו שראוי הוא שיתהפכו אותיו' עשר לרעש אך אינו כן דהרי כתי' המביט לארץ ותרע"ד ואם כדבריו הול"ל ותרע"ש אע"כ אשר כל עיר בנוי על תילה ועיר אלקי' מגדל עד"ר מושפלת ועדר אותיות רע"ד ע"כ כתי' ותרע"ד ולא ותרע"ש כנל"ד פי' המדרש, אלא קושיא לאלקינו חלילה להרהר אבל היתכן מפני שבתי קרקסיאות בנוים למעלה ראש שפך חמתו על הרי ישראל וגדוליהם אתמהה, והיינו דקאמר יהי כבוד ה' לעולם, כלומר כמתנצל ואומר רבש"ע כבוד מעלתך במקומו, אך משפטי' אדבר אותך, המביט לארץ ותרע"ד על עד"ר ה' כי השפלה, איך יגע בהרים (היינו גדולי ישראל) ויעשנו והרים האלו מה חטאו הם הרי ישראל צדיקים והחסידים ואנשי מעשה הלומדים מתוך הדוחק אשירה לד' בחיי דיו בעולם שהוא חי בהסתפקת מועט לחם צר ומים לחץ אזמרה לאלקי היינו ישיש כי יחי' עוד נשמה באפו על אנשים כאלה שפך חמתו יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה' אותן אנשים שאינם שמחים עלי גיל אלא כשזוכים ומתפללים תפלה בכוונה ושמחים כשמכוונים גאולה לתפלה עד דלא פסק חוכא מפומי' כולא יומא (גמרא ברכות דף ט' ע"ב) והיינו כשיערב עליו שיחי אז אשמח בה' וא"כ מ"ט ליגע באותן הרים ויעשנו, הלא יתמו חטאים מן הארץ ורשעי"ם אותות ורעשי"ם עוד אינם לא יהי' עוד רע"ש ורע"ד בארץ:

ואחז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו י"ל משום דשמים וארץ עדים הם ויד העדים בראשונה השמים לא יתנו טלם והארץ לא תתן יבולה כפירש"י

בחומש, אך מ"מ כל זה בשב ואל תעשה הארץ לא תתן יבולה, אבל בקום ועשה מצינו רק בשמים כגון אבני אלגביש ותרד אש ותאכל חמישיו' (גבי אליה) אבל שתהי' הארץ מתקוממת לנקום נקמת ד' ע"ד לא מצינו אלא בקרח ועדתו, והטעם כי רוב חטאים מחלק עפר מן האדמה שבאדם ולא מרוח שבו שהרי מפני כך נתארכה האדמה בחטא אדה"ר ואיך תתקומם האדמה לנקום מהאדם והיא הגורמת, אך כל זה בשארי חטאי' אך ברמות רוח ומחלוקת שאיננו אלא מרוח גבוה שהוא לא מחלק העפר אדרבא אנו מתפללי' ונפשי כעפר לכל תהי' וא"כ קרח שנכשל בזה הארץ מתקוממה עליו, ומשוה"נ המתעצל בהספידו של חכם" מרמות רוחא דאית בי' ראוי לקוברו בחייו ותכס עליו הארץ, והיינו דקאמר הכא יתמו חטאי' מן הארץ וע"י מה יתמו, מן הארץ יתמו שהארץ תתקומם על החטאי' ורשעים היינו ורעשי' עוד אינם:

ונשאר קו' לאלקינו מדוע עשה ה' ככה לארץ הזאת ומדוע יגע בהרים ויעשנו, והיום הגיעני מכתב מירושלים הקדושה מקדוש ד' ידידינו גאון ישראל מהו' ישראל בעהמ"ח פאת השולחן בריך רחמנא דיהבי' לן ע"ד נתת ליריאיך נס להתנוסס, וההוא אמר ב' דברים א' אמר שחורבן הגליל הזאת ניבאו עליה חז"ל במשנה שלהי סוטה בעקבא דמשיחא גליל יחרב, והנה בלי ספק רוח ד' נוססה בו ויהי' זה נחמה גדולה כי קרוב עת לעשות לה' עוד אחרת אמר הגאון כי תולה חטא חורבן הלז כחטא חורבן בית שני על שנאת חנם הגם שבני ישראל יפים הם מ"מ העניות והצער הדוחק והעוני מנוולתן שאין ביניהם שלום כל כך:

והנה זה לשון המשנה סוף סוטה בעקבתא דמשיחא הגפן תתן פריה והיין ביוקר ואין תוכחה בית הועד יהי' לזנות והגליל יחרב, והנה מ"ש הגפן תתן פריה והיין ביוקר ואין תוכחה, ר"ל גפן אלו ישראל אומה זו לגפן נמשלה תתן פריה בני ציון היקרים המסולאים בפז וראוים להיות בחורי חמד בש"ס ופוסקי' באופן שיבדקו מדן ועד באר שבע ויהי' בקיאים בהלכות ודינים ומ"מ יין התורה ביוקר ולא תמצאנה א' מעיר ושנים במשפחה ואין תוכחה לווכח עמהם כי כולם בילדי נכרים יספיקו בעו"ה, ובית הועד אשר ימצאו שם עוסקי תורה יהי' לבית זנות, כי הנה בית ועד חכמים ובית זנות הם שני הפכים מקצה אל קצה, שבית הזונות כולו מצה ומריבה כל זונה מקנאת

בירך חברתה ע"ד שאמרו אפי' זונות מפרכסת כי ראוי ומחויב שתהי' שונאות זו את זו ומתקנאות זו בזו, וההיפוך בית ועד החכמים כל בניך לימודי ד' ורב שלם בניך, אך בעקבות משיחא בעו"ה בית ועד יהי' כבית הזנות מלא קטטות ומריבות ונגעים ע"כ הגליל יחרב וכדברי הגאון בית ישראל הנ"ל:

אך לפי דברי אליה' זכור לטוב שרעידת הארץ הוא מקנאת ירושלי' נ"ל כי צדיק הוא אלקינו, וקנאת ירושלי' עשתה זאת, כי שם שער השמים עיר שחוברה לה יחדיו שם הר המורי' עקידת יצחק שם שכב יעקב וחלם לו סולם שם הר בית ה' ותל שכל פיות עליו פונים ולא זזה שכינה מכותל מערבי, והנה לגמרי זה מקרוב מאה שנים שמו פניהם לצפת כי שם קבר איש אלקי הרשב"י במירון והאר"י בצפת וכל העולים לא"י לא שמו פניהם אלא לצפת וטברי' וירושלי' נשכחה לגמרי והוא עיר שם ה' שמה שגם בזה"ז מצוה לעלות לרגל לירושלים והוכיח בשיל"ת יעבץ ח"א, לא שם איש על לב אלא לעלות לצפת להילולא דרשב"י אשר כבר הי' לי ויכוח בזה עם הגאון מהר"ז מרגליות זצ"ל היכן מצינו לעשות יום מועד ביום סילוק צדיק הלא אחז"ל הרי עלי שלא לאכול בשר כיום שמת בו רבו וז' אדר מיתת משה רבינו הוא יום תענית וכן ר"ח ניסן שמתו בו נדב ואביהו ויו"ד ניסן שמתה בה מרים וכ"ו ניסן יום מיתת יב"נ ומאי דקרי לי' בזוהר הילולא הוא ע"ד דאחז"ל במס' מ"ק קצף על עולמו ולקח ממנו נפשות נפש נקי' וצדיק ושמח בהם ככלה חדשה ועד"ז פירשתי ויודו שמים פלאך ד' אף אמונתך בקהל קדושים והל"ל גם אמונתך ולא לשון אף שהוא מדה"ד ואף וחימה אבל לפי הנ"ל יובן כי סלוקן של חכמים נקרא פלא כידוע ע"כ אמר ויודו שמים פלאך ד' למעלה בשמים יודו וישמחו על הפלא סילוק חכמים ועלייתו למעלה כי שמח בו ככלה חדשה, אך אף וחימה הוא אמונתך בקהל קדושים בקהל ישראל כי יצטערו על שקצף על עולמו ולקח מהם נפשות, ועכ"פ לא ידעתי מה מקום להילולא ולעזוב את ירושלים עד החימה עמה בעו"ה וצדיק ד' המביט לארץ ותרעד אותיו' עדר ירושלים הקודש וצדיק הוא גאון עוזנו מהו' ישראל אשר קבץ יתר פליטת צפת להעלותם ירושלים והי' שם לאחדים עד תבנה ותכונן ירושלים בב"א:

ועד שאנו בודקים בטובת ירושלים בואו ונבדק בטובותנו מה לעשות לאחותינו המוטלים ערומים ברחובות העטופים ברעב ואשר העלו עפר על ראשם מוכים ומרוטים ומעונים ואין מרחם ואם בגבירה פגעה מדה"ד שפחה חוצה לארץ תדאג הלא יפה אמר בעון מעשר תרעש הארץ ובזכות מתנת עניים ינצלו מכל רע ע"כ התאמצו אחינו נדיבי עם אלקי אברהם בכל מקום שהשלוחים יוצאים למלאות ידיהם מברכת ד' והיא תעשר ולא תרע"ש ויסיר ה' חרון אפו ואין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלקיו, כי אין פרץ כפשוטו שלא יפרוץ פרץ בארץ ובבתי ב"י כאשר הי' בעו"ה ואין יוצאת הוא גירושים ח"ו כאשר הי' בעו"ה בימים שעברו ואין צווחה ברחובותינו כמו שהי' בשעת השלל בצפת זה שנתיים ביום ח' סיון וכל זה לא יהי' עוד אלא ישבו שלוים ושקטים ושאננים ואשרי העם שככה לו מובטח לו אלא שלזה איכא למיחש ח"ו שישכחו ה' וישמן ישורון ויבעט ע"כ דרשו חז"ל פ"ב דברכו' אין פרץ שלא יהי' סיעתנו כסיעת שאול שיצא ממנו דואג ואין יוצאת שלא יהי' סיעתינו כסיעת דוד שיצא ממנו אחיתופל [כך גי' הערוך בערך פרץ] ואין צווחה כסיעת אלישע שיצא ממנו גחזי ברחובותינו שלא יצא ממנו תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים נ"ל דאלעיל קאי שאפי' אם ח"ו ימצא דואג ואחיתופל וגחזי א' עכ"פ לא יהי' ברחובותינו שלא יקדיח ברבים ולא ימשך רבים אחריו ועל זה אמר אשרי העם שה' אלקי' אשרי שככה לו מובטח באין פרץ ויוצאת וצווחה בעניני עה"ז ואשרי שד' אלקיו שלא יהי' פרץ וצווחה בעניני עבודת ד' ואז נזכה כלנו יחד לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו וכשם שהספד נו ובכינו על חורבן הערים כך נזכה לשמוח בהציב גבול אלמנה ובבנין ציון וירושלים בבאמ"ן:

בהר

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר פירש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני וכו' יש להמליץ דהנה כתיב ממחרת השבת השביעית כבר כתבנו בפ' אמור מה שיש ליישב בלשון הקרא דקרי לי' שבת והנה שבת מורה על שבת בראשית שבת וינפש ושמיטה מורה על העתיד שית אלפי שני הווה עלמא וחד חרוב כדאיתא ברמב"ן

ובזכות שמירת שבת בראשית בכל שבוע זוכה לשמור שבת של שמיטה המרמז לע"ל כי בזכות שבת בראשית יצו ה' את הברכה בשנה השישית לשלש שנים ויכול לקיים מצות שמיטה שבת שלע"ל והיינו ושמרו ב"י את השבת בראשית לעשות את השבת לדורותם היא שבת של שמיטה הרומז לדורותם והנה ז' פעמים שמיטה הוא ז' שבתות וחמשים יובל הגדול סוף כל ימות עולם כמ"ש רמב"ן ולזה רומזים שבעה שבועות תספר לך כל שבוע רומז לז' אלפים שנים ויום החמשים יום מתן תורה הוא יובל הגדול שבו רמז הר סיני ע"כ במשוך היובל הגדול המה יעלו בהר ה' וע"כ כל יום ז' של שבעה שבועות שבין פסח לעצרת הוא שבת כמו שבת של שמיטה והיינו עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום וא"ש ונכון בעזה"י ואמנם הקושיא כיון דהר סיני רומז ליובל מה ענין שמיטה אצל יובל היינו מה ענין שמיטה אצל הר סיני:

כי תבואו אל הארץ ושבתה הארץ שבת לד' ר"ל שהארץ עצמה תשבות ולא תוציא צמחה וכחה כי ה' יתן משפע השמים כמו המן שירד מן השמים ככה יהי' מן הארץ אך מ"מ שש שנים תזרע ותזמור והיוצא מן הארץ תהי' משמים ממעל ובשנה השביעית שבת שבתון בכפל יהי' שבת לארץ כי שש שנים הי' שבת שלא נתנה כחה אבל עכ"פ זריעה וזמירה לא נשבת ובשנה השביעית גם מזה תושבת והוה שבת שבתון ובזה יובן בתוכחה כתיב שמיכם כנחושה וארצכם כברזל ופרש"י השמים מזיעים ולא הארץ ובתוכחה של משנה תורה כתיב בהיפך והיינו טעמי' משום שבבית ראשון כל זמן ששמרו שמיטה ויובל והיו צינורי השמים פתוחים להשפיע ויבשה הארץ לגמרי לכן כאשר חטאו ועצר את השמים מ"מ עדיין היו מזיעים קצת כנחושה ולא נסתמו הצינורות מכל וכל אבל הארץ כבר יבשה משנים רבות ע"כ בקללה היתה כברזל משא"כ בבית שני אפי' כשעושין רצונו של מקום לא נתברכו בשלימות רק הארץ הוציאה יבולה כדרך כל העולם ולא השמים ע"כ כשחטאו היו השמים כברזל דבלאה"נ לא נפתחו צנורותיה והארץ רק כנחושה כנ"ל:

ושבתה הארץ שבת לד' פירש"י כמו שבת בראשית ובדרוש אמרתי כמו גוי אסור לשבות וחייב מיתה על השביתה כך שבת הארץ ארץ עמים אסורה בשביתה ושביעית

בחו"ל אסור מן התורה רק שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואלו תעשה וישבות וזה לשון הש"ס פ"ק דחגיגה הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר בשביעית ואין כאן מקום להאריך בזה:

שש שנים תזרע שדך וגו' פירש"י אם אתה שובת בשביעית תזרע ותאסוף שש שנים זא"ז ואם לא צריך אתה לשבות ד' פעמים בז' שנים נרה וזרעה נרה וזרעה וכן כולם והענין כי מי שאינו בוטח ומאמין נח לו יותר לזרוע בכל שנה חצי שדהו ולבור חצי' כדי שעכ"פ בכל שנה יהי' לו אוסף ולא כמו הבוטח בהשי"ת שזורע שש שנים זא"ז ולבור שנה אחת בכל שדותיו אין חריש ואין קציר והנה הארץ משתוקקת להוציא כחה לעבדי ד' ונפש הדוממת והצומחת יתעלה בנפש אדם צדיק ולעומת זה מצטערת בבוא כחה אל קרב אנשים רשעים עע"ז וההפכים א' והנה בשמרם שמיטה זכתה הארץ להוציא פירותי' לעבדי ד' ששה שנים זא"ז ועוד בשנה השישית נתברך לשלש השנים ויאכלו ענוים וישבעו ויגדל תענוג הארץ אך ע"י שלא שמרו שמיטה הפסידה הארץ שנשארה בורה ד' שנים בז' שנים ונהי שנענשו ישראל על זה כדכתיב ואתכם אזרה בגוים מ"מ להארץ יהי' העונש כפול שתוציא פירותי' לאו"ה ע"כ הובטחה ושממו עלי' אויבכם אז תירץ הארץ כי כמו ששמחה להוציא פירותי' לעבדי ד' תתרצה שזכתה להעציר כחה מבלי תת למורדי אור או"ה:

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה יש לפרש דהנה כתיב מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו זה כולו מיותר ועכ"פ ולא נאסוף מיותר ורש"י נדחק אספיחים קאי ע"ש יל"ד בתחלה אמר שש שנים תזרע ואספת את תבו אתה הנה מה שאמר שש שנים כבר פירש"י בשם ספרי שש שנים תזרע זאח"ז ולא תצטרך להוביר שנה ולזרוע שנה ולחזור ולהוביר כי שש שנים זא"ז תזרע והנה לכאורה לפ"ז הרי תבואת כל שנה כפולה מהרגיל בכל מדינה שנחה שנה וזורע שנה והארץ מספק לכל בני מדינה ומדינה וכן הי' א"י בימי הכנענים ואמוריים ומשבאו ישראל נתברכה הארץ ולא נחו כלל שש שנים זאח"ז ונמצא הוציאה הארץ בשש שנים כדי שביעה לשנים עשר שנים ומה ידאגו מה נאכל בשנה השביעית ונבוא אל המכוון בעזה"י רק אקדים מה שכתב רמב"ן פ' מקץ גבי עצת יוסף והי' לפקדון לארץ לשבע שני השבע

כי מדרך כשיש שובע בעולם רבו אוכלי' מזלזלין בתבואה ובפת ומוציאים למדינה אחרת ואינם משמרים התבואה לדאוג על שנת יוקר ע"כ הצריך לפקוד פקידים להיות התבואה שמורה לשני הרעב ולפ"ז י"ל היינו דקאמר קרא שש שנים זא"ז תזרע שדך ואספת תבואה ותשמור ולא תזלזל כדי שבשנה השביעית שבת שבתון יהי' לארץ ויהי' לכם לאכול אך כל זה בהבוטחים בה' וזורעים שנה אחר שנה ואוספים התבואה להיות שמור לשנת השמיטה, אך יש אשר לא יבטח וחושש פן יחריב ארצו בזריעות הרבה זאח"ז ליכחש שדהו ולא ירצה בזה ושוב כשתבוא שנה הז' יאמר מה נאכל הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו בשש השנים שעברו לעומת אותן האנשים אמר הקב"ה וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית וכו' כמו שנפל לכם מן כפול בששה, זה נ"ל פי' הפסוק והנה לפ"ז ב' דיעות הם הנה דעת שמאי הזקן והלל כי שמאי אמר מחד בשבתא לשבתא (ביצה י"ג ע"א) ה"נ אותן הזורעים שש שנים ואוספים על שנה הז' ואינך הוו כהלל דאינו זוכר השבת כ"א בבואו ועל שמאי אמרו חכז"ל נמצא כל ימיו אכל לכבוד שבת כן אלו האנשים אוכלין כל ז' שנה על שנת השמיטה והיינו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה בשש שנים יהי' אוכלים לשבת הארץ:

והיו לך ימי שבע שבתות השנה תשע וארבעים שנה כי הנה שס"ד ימים אית לי' לשטן רשות לשטוני משא"כ ביוה"כ (כדאיתא ביומא) והנה בכל שנה סופרים מ"ט יום מיציאת מצרים עד יום קדוש מתן תורתינו הוא יום הבכורים כל אלו הימים הם מימים של שס"ד דאית לי' רשות ע"כ ביום הבכורים מכניסין השאור שבעיסה למקום קדוש היינו שני לחם חמץ אך ביובל כבר עברו מ"ט שנים שבהם מ"ט יום הכפורים דלא הוה בי' רשות לשטוני ושולחין לו ביוהכ"פ שעיר מחוץ למחנה לעזאזל ולא יבוא אל תוך המחנה ביום הכיפורים החמשים יצורפו מעתה חמשים יום דלא הווי בי' מגע בהם כלל והוא קודש קדשים וזה והיו לך ימי שבע שבתות וגו' כמהופך יהי' לך שבע שבתות שנים למ"ט יום דהיינו מכל שנה יום אחד והנה נקרא שבועות בכורים ויוה"כ נקרא כפורים ואין ביניהם אלא דזה ב' בכורים וזה פ' כפורים והנה צורת פ' הוא כ' ואות ויו תלוי בתוכו שהוא כ"ו גמטריא שם הוי' ב"ה ותוכו של פ' הוא צורת ב' היינו הלבן שבתוכו (מצורת פ' שאנו כותבין בס"ת) וידוע כי העוה"ז נברא בבי"ת

להורות כי יש עולם שני ע"כ צורת פ' כ"ו שגמטריא הוי' ב"ה מקיף העולם שהוא יתברך מקום של עולם ואין העולם מקומו ובשבועות אעפ"י שהוא יום קדוש מ"מ כיוון שהוא משס"ד יום הנ"ל ע"כ הוא בבחינת ב' העוה"ז משא"כ יוה"כ שאין בו שליטה כלל הוא בחינת פ' הוי' ית"ש וזכר לדבר פרך כ' תוס' פע"פ שמשו"ה נאסרו בשבת ל"ט מלאכות כי פרך בא"ת ב"ש אותיות וג"ל שהוא גמט ריא ל"ט והנה נהפך ונעשה מפרך ברך יום השבת ויקדשהו כי הי' בני ישראל בפרך כי אפילו הנשמה בעבדותו של הקב"ה הי' בגלות ונהפך לברך שאפי' לחירות העוה"ז זכו לפי שעה אך חירות הנשמה הי' חירות עולם שהוא שער נו"ן שבבינה הנקרא חירות עולם והיינו המכה בעברתו כל בכורי מצרים שאפי' במיתתם לא נזדקקו (נתמזקי) [נתמתקו] אלא מתו בעברתו שהוא גיהנם שאול תחתית ובאותה רגע ויוצא עמו ישראל מתוכם לחירות עולם שער העליון שבבינה:

והעברת שופר תרועה בכל ארצכם פירש"י עפ"י דברי חז"ל והוא מהספרי שופר של יוהכ"פ דוחה שבת בכל ארצכם אבל של ר"ה בב"ד לבד והוא רמוז בר"ת ש'ופר ת'רועה ב'כל ר"ת שבת וכל יוה"כ הוא שבת אלא רמב"ן הקשה הא שופר הוא חכמה ואינו מלאכה ולא נאסר אלא משום שמא יעבירנו ע"ש ולא יישב דברי חז"ל ודרשת יתור הקרא ולפעד"נ לפי מה שכ' רמב"ן בפ' אמור דשבות דאורייתא הוא שלא לעשות עובדא דחול ליקח ולמכור וכדומה ע"ש מילתא בטעמא ויען כי שופר יוה"כ הוא משחרר כל העבדים ומחזיר כל השדות לבעליהן ומלתא רבא עביד והי' ראוי' לאסור מן התורה ביום השביתה וכעין שאחז"ל לענין קניית עירוב בין השמשות למקני שביתא בשבתא לא אעפ"י שקנין ההוא נעשה מאליו בידי שמים מ"מ אמרינן כן וה"נ דכוותי' וכאן שהוא ברבים ולכל ישראל הו"א לאיסור בשבת קמ"ל והטעם להיתר כי כבר נפטרים עבדים מעבודתם בר"ה וכן השדות אלא שאינם חוזרים עד יוה"כ וא"כ השופר הזה לא עביד דבר שלם כי כבר נעשה בר"ה ויען כי בר"ה אינו ניכר בכניסת הלילה עד שיקבלו ב"ד עדות החודש וזה לא נודע לבריות עד שישמע קול שופר והוא עשה הקנין הגמור ע"כ כשחל ר"ה של יובל בשבת לא יתקע ובו אלא בב"ד (וקאי דרשת הספרי רק על ר"ה של יובל ולא בשאר ר"ה סתם שחל בשבת):

***וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך לא תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל וגו'** יש לדקדק אומרו לא תונו איש את אחיו והל"ל איש את עמיתו כמו שאמר ברישא דקרא או קנה מיד עמיתך ועוד במספר שנים אחר היובל והי' לו לומר במספר שנים קודם היובל שעתיד להיות, קודם ניישב מה שהקשה הרמב"ן על משאחז"ל אין אונאה לקרקעות דכתיב מיד עמיתך והא עיקר פרשה במוכר קרקע היוצאת ביובל איירי ולפע"ד לפי מ"ש הרמב"ם כר"מ דענבים העומדים לבצור כבצור דמי וקיי"ל בגט סוף פ' השולח דהמוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג ה"ל קנין הפירות ולאו כקנין הגוף דמי וה"ל כאילו מכר רק הפירות שעתידים להתגדל ואותן ה"ל כבצורין כבר ודיניהם כמטלטלין ושייך בהו אונאה וק"ל:

במספר שנים אחר היובל ולא מספר שנים של יובל הבא שלא יאמר יש עד היובל עוד כך וכך שנים ושני תבואות של כל השנים של שדה זו שוה כך וכך תתן לי כך וכך דדלמא יהי' שדפון או אופן אחר או יתבטל היובל ביני לביני ע"י סבה שלא יהי' כל יושבי' עליה ויוחלט להלוקח נמצא נתאנה א' מהם אבל יאמר כך זרע חומר תבואה עד חמשים שנה שוה ואכלתי ממנו כך שנים ינוכה זה ואתן לך המותר והיינו מספר שנים אחר היובל ולא לפני היובל:

כי ימוך אחיך ומכר וגו' הנה כ' רמב"ן דעיקר קרא בפשיטות במוכר קרקעו ושלא יהי' בו אונאת ממון במספר שני היובל אך כ' "מיד" לרמז כי במטלטלין הנקנין מיד ליד יש בהם דין אונאה מיוחד כשיעור חז"ל שתות ויתר על שתות ע"ש ויל"ד מ"ט הזכיר רמז מטלטלין גבי או קנה מיד עמיתך ולא רמז מיד גבי תמכרו ממכר והנה כתיב עוד ולא תונו איש את עמיתו וקאי על אונאת דברים שלא יאמרו לבעלי תשובה זכור מעשיך הראשונים וכ' מרדכי בב"ב גבי בני רוכל ומביא ב"ח ח"מ ר"ס רכ"ח דבאונאת ממון כתיב לא תונו איש את אחיו אסור להונות אפי' רשע דבאונאת דברים כתיב איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אינו אסור להונות אלא מי שאתו בתורה ע"כ לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים אבל טרם ששב מותר להונותו בדברים והנה מה ענין אונאת דברים לפ' זו עוד יל"ד לקמן קאמר או דודו או בן דודו יגאלנו או השיגה ידו והוא זו ואצ"ל זו השתא לקרובו צריך הקונה להחזירו

בגרעון כסף ק"ו השיגה ידו של עצמו ונראה לענ"ד הנה פירש"י בסוף הסדר שכל הפרשה על הסדר נאמרה וזה שלא שמר שמיטה וכבר מכר ביתו ולא חזר בו לסוף מוכר שדהו ולזה המוכר הזהירה תורה כי תמכרו ממכר תמכרנה תחלה לעמיתיך כפירש"י היינו לעם שאתך בתורה ובמצות תמכרהו קודם למי שאינו אתך במצות אך סיפא או קנה שהזהיר להקונה שיקנה מעמיתך תחלה וק' הא המוכר הזה איננו עמיתך ואלו הי' עמיתך לא בא למכור שדהו ע"כ כ' כאן מיד עמיתך דמיירי ג"כ מדבר הנמכר מיד ליד דהיינו מטלטלין שדרך תגרים למכור ובו הזהיר מיד עמיתך תקנה תחלה הנה מיירי קרא מצדיקים ואינם צדיקים ועל שניהם אל תונו איש את אחיו ולא כ' עמיתך אפי' באחיו שאינו עמיתך ואינו צדיק מ"מ הזהיר באונאת ממון כנ"ל:

והנה כשמחשב עמו ומנכה לו השנים שכבר אכל פירותיו יש לחלק אם דודו או בן דודו יגאל וזה המוכר לא השיגה ידו כי עדיין עומד ברשעו ולא שב אין מנכין להקונה דמי השביעית שיאמר לא אכלתי הפירות ואי משום שצוה ה' את הברכה בששית ועשת לשלש השנים מן השמים זכו לי ואלו היתה השדה אצל המוכר הרשע הזה לא היתה מתברכת בששית ודידי הוא אך אם השיגה ידי עצמו וע"כ שעשה תשובה וע"ז כתיב לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים שלא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים ע"כ מנכה לו גם השביעית ומפסיד הקונה ואפ"ה צריך להחזיר לו שדה במעט כסף שהרי מנכה לו מה שנתברכה בשנה הששית וא"כ הוה לא זו אף זו לא אלא מבעיא דודו או בן דודו יגאלנו שאינם מנכים לו השביעית שאפי' השיגה ידו של עצמו וכבר הזהרתיך על אונאת דברים שלא יאמר זכור מעשיך הראשונים וממילא ינכה לך גם השביעית מ"מ יגאלנה:

ועד"ז י"ל קצת במגילת רות דהגואל אמר בתחלה אני אגאל ושוב כשאמר לו אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו חזר ואמר לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי ובפשטות משמע משום שלא הי' אותו השדה במצר שדותיו והק' מפורסמת א"כ בתחלה מאי קסבר ודרשת חז"ל ידוע ולפי הנ"ל מתחילה הי' סבור שיקרא השדה על שם הצדיק אלימלך א"כ ינכה להקונה כל השביעיות ויוחזר לו בזול ע"כ לא הי' מקפיד בהשחתת נחלה אבל אחר שאמר לו להקים שם מחלון וכליון על נחלתם

ואינהו הוו אינשי דלא מעלו כולי האי ויצטרך להשלים כל השביעיות ע"כ אמר פן אשחית את נחלתי גאל לך אתה:

ואם אין לאיש גואל והשיגה ידו י"ל כתיב לבלתי ידח ממנו נדח אם אין לאיש קרובים לגאול אותו אזי השם ברחמיו יעזרהו שתשיג ידו ויגאל הוא את עצמו ולכן לא כתיב אם השיגה ידו אלא לשון הבטחה דאם אין לאיש גואל אז יהא בטוח והשיגה ידו שישיג ידו לגאול (מש"מ):

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ורמב"ן מייתי נוסח אונקלוס דיר ויתותב וחי עמך ע"ש י"ל דיש לתלות משו"ה מטה ידו הואיל והוא עמך כי נגד צדקתך נראה הוא כרשע ופגע בו מדה"ד כמאמר הצרפית לאליהו באת אלי להזכיר עוני ולהמית את בני ע"כ כיון שאתה גורם והחזקת בו כמו שעשה אלי' להחיות בנה ושלא תאמר מה לי ולך לך מעלי ודור במקום אחר ע"כ הזהיר ידור ויתיב וחי עמך כי עי"כ ילמוד ממעשיך להטיב גם הוא מעשיו ויחי':

והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי י"ל ע"י שאין רשות למכור שדהו לצמיתות נראה כאלו אינו שלו ממש יען שאינו יכול לעשות עם השדה כרצונו למכרו לצמיתות ורק כגר הוא בשדהו אבל באמת עי"ז עצמו נשאר לו תמיד שדהו ירושת אבותיו דור אחר דור כל ימות עולם והוה תושב עי"ז תושב ממש לעולם וזה והארץ לא תמכר לצמיתות (ואם מכר לא מהני מכירתו) כי היינו עי"ז שלא תמכר לצמיתות גרים ותושבים שניהם יחד גר ותושב בשדהו אתם עמדי וק"ל (מש"מ):

ומטה ידו עמך והחזקת בו אל תקח מאתו נשך וגו' ובנמכר לנכרי כתיב וכי תשיג יד גר ותושב עמך וכי ימוך אחיך עמו כי אעפ"י דכל הפרשה מיירי באינו עושה רצונו מ"מ הך דפ' ריבית עדיין איננו רשע גמור רק מטה ידו עמך הואיל שהוא עמך דר בין צדיקים גמורים עי"ז נפקד עליו עונו ומטה ידו ע"ד שאמרה צרפית לאלי' באת אלי להזכיר עוני ולהמית בני ולזה אסור להלותו ברבית ולקמן מיירי ברשע שהגר תושב נחשב לו צדיק נגדו ע"כ השיגה ידו עמך שכנגדך הוא צדיק כדעת ר' אברהם

גר בתוס' פ' יו"ד יוחסין ע"כ זהו מומר ומותר אתה להלוותו ברבית לכמה פוסקים אמנם מ"מ אחרי נמכר גאולה תהי' לו:

והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבודו וכ' הראשונים ז"ל הטעם משום לא תחנם ועיין מג"א סי' ק"ץ ולפי פשטות צ"ע הא מותר ליתן מתנת חנם לעבד כנעניים כמבואר בסוף פ"ק דגיטין דמרחם אבן חורין אעבד נמי מרחם ע"ש והנלע"ד ע"ד דרוש אגדה הנה אחז"ל (שבת דף ל"א ע"ב) כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשים לו ב' אלפים ושמונה מאות עבדים דכתיב והחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי ע"ש נמצא לפ"ז צריכין להיות באו"ה כל כך נפשות יותר מבישראל וכשאמר הקב"ה בברכותן של ישראל ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם ע"כ צריך להפרות ולהרבות כל אומה ואומה יותר עוד כדי להמציא לכל אחד מישראל ארבעים משמשים מכל אומה ואומה אך הלא מתחילה בצמיחתן של ישראל עדיין לא רבו הזהירן במצות ציצית מאד ודי להם במשמשי או"ה אז ומן אז והלאה הלא המשמשים הללו המה עבדים ושפחות כנעניות של ישראל ומקיימי תורה ומצות כי ע"כ מחויב במצות כאשה ויפרו וירבו גם המה והמה ישמשו לבני ישראל אחריהם ואין צורך להפרות ולהרבות או"ה אך אם אדם משחרר עבדו ואינו מנחילו לבניו אחריו נמצא לבסוף יחסרו משמשים לבניו אחריו ויצטרך להפרות ולהרבות או"ה ועובר בשחרורו על לא תחנם:

ובאחיכם בית ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך ובספרא לרבות מלך ונשיא בעמו כפירש"י והיינו איש באחיו ר"ל איש הוא הנשיא כמו איש ירושלם וגם אחכז"ל בפ' איזהו נשך דמקרא נדרש לפניו והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לעולם בהם תעבודו ובאחיכם ונ"ל דקשיא להו דקרא לא הוי דבר והפוכו לעולם בהם תעבודו ובאחיכם לא תרדה בו בפרך הכי הול"ל לעולם בהם תעבודו ובאחיכם לא תעבדו לעולם כי יצא חפשי בשש ויובל או הול"ל בהם תרדה בפרך ובאחיכם לא תרדה בפרך אע"כ הכי קאמר קרא ואקדים דכשהנשיא זוכה אז מגדל בניו שימלאו מקומו בחכמה ויראת חטא ואז המלכות והנשיאות בירושה לו לעולם ואי לא"ה הרי בן מלך הדיוט הוא ע"כ והתנחלתם אותם את הכנעניים תנחלו אותם לרשת אחוזה לבניכם

אחריכם ולעולם בהם תעבודו וכן תזכו באחיכם איש באחיו היינו הנשיא בעמו יזכה להנחילם לבניו אחריו ולעולם בהם יעבוד אך לא ירדה בהם בפרך:

לא תעשו לכם אלילים וכו' את שבתותי תשמורו פירש"י כלפי זה הנמכר לנכרי שלא תאמר הואיל ורבי עע"ז וכו' יל"ד למה אמר לשון רבים לא תעשו הו"ל לא תעשה כלפי זה הנמכר לנכרי דלעיל מיני' עכנלע"ד דאמר לכל ישראל אם אתם מניחים אותו ולא תפדוהו ולבסוף עע"ז הרי כאלו אתם עשיתם אלילם דכל מי שיכול למחות ואינו מוחה נקרא החוטא כמו בפרתו של ראב"ע דאחז"ל אעפ"י שלא היתה שלו רק של שכנתו ומתוך שלא מיחה נקראת על שמו אמנם אם תפדוהו כל שבת שהוא משמר וכל מצוה שהעבד עושה נקראת על שם הפודים אותו והיינו את שבתותי תשמורו כשהוא משמרו כאלו אתם משמרין ע"ד זכות הרבים תלוי בו במזכה אחרים:

ואולך אתכם קוממיות ואם לא תשמעו וכו' ולא תעשו במדרש רבה פליאה איתא ראה אנכי וגו' הלכה אדם מישראל מהו שיהא מותר לו לקרות התוכחה בקריאות הרבה, כך שנו חכמים אין מפסיקין בקללות אלא א' קורא את כולם למדונו רבותינו למה אין מפסיקין בקללות אר"ח בר גמדא לפי שכתוב מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשה התוכחה קוצין קוצין, האם אמנם שאמרינן בענין ברכה וקללה וענין הר גריזים והר עבל מ"מ אין שייכות לדברי המדרש בכאן לשאול אם מפסיקין בקללות כ"א לקמן בפ' כי תבוא, לתרץ נדקדק תחלה במקראי קודש האלו א) אנכי נותן מיותר פשיטא ומי נתן כל התורה הלא ה' ב) לפניכם מיותר ג) את הברכה אשר תשמעו ופירש"י ע"מ שתשמעו מ"ש בברכות ע"מ ובקללות לא נאמר אשר להורות ע"מ, וי"ל כך דלכאורה משמע דהקללות ניתנו על תנאי אם ישמרו לעשות לא יתקיימו נמצא אם יקיימו ישראל כל התורה כאשר חפץ ה' נכתבה פרשת הקללות לבטלה ובאמת לא יפול ארצה דבר מכל התורה אפי' אות א' וקוצו של יוד אחד, אבל האמת כל הקללות ברכות הן וכתיב ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה ובמדרש הנעלם אי' להדיא איך שאליהו ביאר לרשב"י ע"ה איך יתפרשו הכתובים בהיפך לברכה וא"כ נהפוך הוא שהקללות יתקיימו לעולם אם אין עושין רצונו ח"ו פשיטא שיקבלו כל האמור בענין ואם יהי' עושין רצונו של מקום יתקיימו

הקללות בהיפך באופן שיתפרשו לברכות ועיין בברכות פ' הרואה איך שבר הדיא מפשר חלמין פתר לרבא כמה פסוקי תוכחה לברכות גדולות ועיין מס' מ"ק דף ט' ע"א וע"ב ממש כה"ג גבי ר' יהודה בן גרים:

ובזה א"ש נמי מה דקשה לכאורה איך נתן הקב"ה קללות הא קיי"ל אין דבר רע יורד משמים ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב והא"ש דהקללות אינן קללות באמת כ"א לפי המובן אבל באמת ברכות הן וזה פי' הפסוק ראה אנכי נותן פי' מה שאנכי הנותן תראה ותבין שלפניכם בלבד הוא ברכה וקללה לפי הבנתכם אבל באמת הברכה אשר תשמעו הברכה על תנאי נאמרה שאם לא תשמעו לא תתברכו אבל הקללות בלא תנאי כי יש בהם משמעות ברכות הרבה ואף אם תשמעו יתקיימו בכוונת ברכה:

ובזה מיושב מדרש תמוה פ' זו וז"ל ד"א ראה אנכי אמר ר"א משאמר הקב"ה דבר זו בסיני באותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב עכ"ל ולפי הנ"ל יובן היטב ואין צורך להאריך:

עוד תבין בדברים אלו מדרש לעיל מיני' וז"ל רבנן אמרי אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות אלא להודיען איזה הדרך הטובה שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר מנין ממה שקרינן בענין ראה אנכי נותן לפניכם וכו' ויובן בו ותמצא דברינו הנ"ל מבוארים, והא"ש במדרש שהתחלנו דלכאורה פשיטא לן שלא יפסיק הקללות כמ"ש במדרש עצמו לקמן כיון שצריך לברך ברכת התורה ואין כבודו של הקב"ה להתברך על הקללות דכתיב עמו אנכי בצרה ע"ש במדרש אבל השתא דכתיב ראה אנכי נותן לפניכם מוכח שגם הקללות לברכות יחשבו מדכתיב אנכי נותן ומדכתיב לפניכם כנ"ל א"כ שאל אם מותר להפסיק כיון שעכ"פ המובן הפשוט קללה הוא ומשני מדכתיב ולא תקוץ בתוכחתו ודו"ק:

בהפטרה

יש לדקדק אחר תיתו הספר לברוך ואומר אהה ה' אלקים וגו' וקשה מ"ט המתין עד אחר נתינת הספרים לברוך ועוד מאי קושיא הלא כבר אמר לו השי"ת עוד יקנו בתים וא"כ היפלא מה' כי ניחם על הרעה וישובו הכשרים ואפי' חרב חדה מונחת על צווארו אל ימנע עצמו מן הרחמים אך בגיטין דף ס"ד מבואר דאין דרך להשליש ביד שליש אם הם שניהם זע"ז בבית אחד מה לו ולשליש אם אין ביניהם דבר והכא

כתיב שכבר שקל לו כל שווי השדה ולא נשאר ביניהם שום תנאי וירמי' וחננאל הי' במעמד אחד וא"כ לאיזה צורך ציוה ה' לתת השטר ביד שליש ברוך בן נרי' אלא תוס' כתבו שם אם הבעל דבר נחוץ לדרכו אז מוסר לשליש והוא נוסע והולך לו והכא רמז הקב"ה בקנין השדה עוד יקנו בתים ובמסירה לשליש שמחמת רעש המלחמה יהיו נחוצים לברוח ולמסור ביד שליש וא"כ זהו סתירה אם יברחו מאימת כשדים אמאי יקנו שדות ע"כ אחר תיתו הספר לברוך אז אמר אהה ד' והשיב לו הקב"ה שרמז הקנין הוא לאחר שבעים שנה שיגאלו מגלותם:

בחוקתי

קצת מדרוש ביום ל"ב בעומר לפני בני חברא קדישא.

***אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם** ופרש"י שתהיו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולעשות ושמרתם זו משנה וי"ל עפ"י מה דתנן באבות על ג' דברים העולם עומד על התורה ועבודה וגמ"ח ובזמן הזה אין לנו עבודה ורק ע"י לימוד התורה אנו יכולים לקיים גם העבודה דכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה ובחטאת כאילו הקריב חטאת וכן באינך אבל הגמ"ח החיוב עלינו לעשות בפועל אמנם לעתיד לבא כשיהי' עולם התיקון אז יהי' העבודה בפועל וגמ"ח לא יהיו צריכין כי יהי' איש תחת גפנו ותאנתו וכולם ידעו את ה' למקטנם ועד גדולם ולא יצטרך איש לרעהו ובלע המות לנצח אז יקיימו הגמ"ח ע"י הלימוד דכל העוסק בפרשה ההוא כאילו עשה וחז"ל אמרו ושמרתם זה משנה והרמב"ם סוף ה' מעילה כתב דקרבנות הם חוק גדול מחוקי התורה והרמב"ן כתב דפרשה זו דאם בחוקתי לא נתקיים עד עתה ויקויים לעתיד לבא וע"ז דייק ואמר אם בחוקתי היינו עבודה תלכו תקיימו בפועל ואת מצותי היינו מצות שכליית גמ"ח תשמרו ועשיתם ע"י המשנה תקיימו ועשיתם והיינו דקאמר רש"י שתהיו עמלים ע"מ לשמור לעשות שבזה עצמו יהי' כאילו עשיתם בפועל, אמנם יש לפרש שהמקרא בא ללמוד לנו הדרך של לימוד התורה החיוב על כל אדם ללמוד התורה ולידע שורש כל מצוה ודיני' ובמה שהורשה יתבונן להבין טעם ויסוד כל כל הדבר אמנם החקירה הזאת היא צריכה להיות באופן מיוחד דהיינו אם רוצה לחקור טעם הדבר ואם לא יתברר לו טעם לא יעשה זה ילך

שובב בדרך לבו ולא ימצא אור אלא צריך לקבל עליו שמירת כל התורה והמצות אפי' לא ימצא טעם ואז שפיר יוכל לחקור ויהי' נכח ה' דרכו וימצא סוד ה' ליריאיו וזה רמז לן נמי כאן אם בחוקתי תלכו שתקבלו עליכם לעשות אפי' אם יהי' לכם לחוק בלתי מובן טעמם אז את מצותי תשמרו אז תוכלו ללמוד ולחקור ותשמרו היינו לימוד וחקירה על כל ענין המצוה ולא יזיק לכם אדרבא ועשיתם אותם ואז יעד לן ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו הנה יחס הגשמים להם גשמיכם והיבול לארץ והפרי להעץ ובפ' והי' אם שמוע ואספת דגניך תירשך מיחס הפרי לאדם ונראה דיש ב' מיני גשמים כדאיתא פ"ק דתענית דהשמים והארץ דוגמת זכר ונקיבה דהמטר מרביע את הארץ ומצמיחה והיינו המטר הטבעיי הראוי לפי מעמד ותכונת הארץ ההיא אבל יש גשם הניתן בהשגחה כדאמרינן פ"ק דחולין אפי' בשביל צדיק וחלקה אחת ה' משקה לכל העולם והיינו גשם הבאים שלא כדרך הטבע אלא בהשגחה עוד יש איכא בינייהו לפי מ"ש הפלאה סוף קידושין על מה שאמר שם אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי דהברואים משתוקקים שיהנו מהם האדם שעי"ז נתעלו דחלקי הארץ הם ד' דצמ"ח והדומם נתעלה ע"י צומח והצומח ע"י אכילת החי נתעלה לחי והחי ע"י אכילת האדם נתעלה אם עושין רצונו אבל כשהרעותי את מעשי ולא נתעלו ע"י האדם ואינם משתוקקים שיאכלם האדם עי"ז קפחתי את פרנסתי כן כ' הפלאה זצ"ל והנה פ' זו של אם בחוקתי מיירי בעושין רצונו אבל פ' והי' אם שמוע מוקי לה ר"פ כיצד מברכין באין עושין וא"כ הכל מדוייק היטב בעושין אמר ונתתי גשמיכם הגשמים אפי' שאינם בטבע אלא בזכותכם ונתנה הארץ יבולה שהארץ תשתוקק ליתן ועץ ישתוקק ליתן פריו משא"כ התם דמיירי באין עושין כולי האי רצונו ועושין ואין עושין כדאיתא בתוספות שם ולכך אמר ויחס הגשם לטבע היינו הנהגה הטבעיית ונתתי מטר ארצכם ומיחס הגשם לארץ והפרי קרוי להם דגנך תירושך דאין הארץ משתוקקת לזה שאינה מובטחת שתתעלה עי"ז:

***ואמרינן** בב"מ דף קי"ד דרבה בר אביי אשכחי' לאלי' דקאי בבית הקברות ושאל לו אי מסדרין לב"ח ואמר מסדרין גמר מיכה מיכה מערכין עיי"ש כל המאמר והנה המהרש"א הקשה למה צריך גז"ש ולא יליף מק"ו עיי"ש ויש ליישב דפליגי הפוסקים

אימתי מסדרין תוס' סוברין דווקא בשעת פרעון מסדרין אבל בשעה שממשכנין יכולים ליקח אלא שמחזירין אבל הנמק"י כתב דבשעת משכון מסדרין וי"ל דזה תליא בפלוגתא אי יליף מק"ו איכא למימר דווקא בשעת פרעון ודיו לבא מן הדין וכו' אבל אי גמרינן מגז"ש מיכה מיכה ילפינן גם במשכון דדון מינה ואוקי באתרי' וי"ל עוד אי ילפינן מגז"ש א"צ הוא למעט אשתו דבב"ח כתיב השב תשיבנו לו ולא לאשתו וילפינן ערוכין מב"ח ולא צריך הוא למעט אשתו אלא למעט הקדש וב"ח ובזה יש לפרש ברייתא דלעיל דתניא כשם שמסדרין לב"ח כך מסדרין ופריך כלפי לאיי וכו' וצריך טעם על סק"ד דברייתא ולהנ"ל הסק"ד איכא למימר דקאי למעט אשתו וזה ילפינן מב"ח ולפ"ז האבעיא מנ"ל דמסדרין כוונתו אי מק"ו או מגז"ש ונ"מ לענין מה שכתבנו ואמר לו כיוצא בו שמעתי איכ"ל דשמע כל הסוגיא גם הך ואידך למעט הוא אתא לב"ח ולא קאמר למעט אשתו עכ"ח דיליף מיכה מיכה ולכך גם אלי' אמר דיליף מיכה מיכה ללמד דגם במשכון מסדרין:

***וי"ל** כל המאמר דרך דרוש דלכך השיב לו מגז"ש דהאי גז"ש היא מקובלת בפ"ק דמגילה בעצלתיים ימך המקרה ע"י עצלות שהתעצלו ללמוד תורה נעשה המקרה היינו הקב"ה מך שנאמר כי ימוך אחיך וגו' וכיון שמקובלת שם הגז"ש נקטה נמי כאן והכוונה דנעשה המקרה מך ע"ד דכתיב יגדל נא כח ד' שהצדיקים מעצימים כח של מעלה שהקב"ה מתאוה להיטיב אלא שאם אין עושין רצונו אינו יכול מפני מדת הדין וכאילו תש כח וע"י הצדיקים אדרבא נתמלא רצונו להיטיב והיינו נמי דקאמר דגבי הקדש כתיב בי' נמי ברכה ואכלת ושבעת וברכת שיהי' מוכשר לקבל כעין בריכה להיות מוכשר לקבל שפע דברכה לשון הוספה והיינו דקאמר במשכון וברכך ויעשך מוכשר לקבל ובזה עצמו יהי' לך צדקה שנעשה רצון בורא ואצל הקב"ה לשון ברכה ג"כ מוכשר לא כמו באדם לקבל אלא אדרבא מוכשר להשפיע והיינו דקאמר דבהקדש לא שייך בי' צדקה אע"ג שאמרו איזהו חסיד המתחסד עם קונו אבל לא שייך בי' צדקה לקבל אדרבא להשפיע ולפי האמור נראה דרבה בר אבי' רצה לשאול לו מ"ט קאי מר בבית הקברות כיוון דכהן הוא וזה ילפינן מגז"ש דקנא קנאתי אלא דאולי לא ילפינן דברי תורה מדברי קבלה לכך שאל לו מנין שמסדרין

והשיב מגז"ש ולא קאמר מק"ו משום דהגזרה שוה נתקבלה גבי בעצלתיים ימך וא"כ עכ"ח ילפינן דברי תורה מגז"ש מדברי קבלה אלא שאכתי יש לומר לעולם לא ילפינן מדברי קבלה גז"ש והא דלא נקט מכח ק"ו כקו' מהרש"א דלמא אי הוה ילפינן מק"ו הואיל ומחזירין ק"ו דמסדרין הו"א דגם בהקדש מחזירין ומסדרין דגם בהקדש שייך ברכה ולכך יליף מיכה מיכה ואיכ"ל דלכך שאל אותו אי מותר להפריש ערום ושם נאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך מבואר דהבריכה לתפילה לטובת עצם המברך הבריכה ותכלית הדיבור לעשות ראוי לשפוע וא"כ לית בי' צדקה וא"כ נדע בהקדש גם מק"ו אין מסדרין וא"כ למה אמר גז"ש ועכ"ח הוא גז"ש מקובלת מתורה לדברי קבלה ולכך שאל אותו שוב מ"ט קאי מר בבית הקברות כיוון דדרשינן גז"ש א"כ הוא כהן כפרש"י וא"ש וע"ז אמר לו אלי' מ"ט לא עסיק מר בסדר טהרות דהנה דהא דאמרינן הלכה כרשב"ג במשנתינו דווקא בד' סדרים שהיו רגילים בהם ושם פליגי רשב"ג על ר"ש ונהי דבשאר סדרים הי' הלכה כרשב"ג ולא כר"ש אבל כיוון דלא רגילי בהו אין בזה כלל ושפיר איכ"ל דקיי"ל כר"ש וא"ל רבה בר אביי בארבע לא מצינו משום דדחיקא לי' שעתי' דאלי' דריש גז"ש הנ"ל בעצלתיים ימך דע"י עצלות ימך המקרה ואמר שאצלי בהיפך שע"י הדחק ימך ולא מצי ללמוד כולי האי ואמר שם דעיילי' לג"ע ונקט שם מעלים ויש לפרש דחז"ל אמרו אלמלא עליא לא מתקיימי אתכליא והיינו בני תורה קרי להוא אתכליא והמחזיקים קרי להו עלי' ושניהם באמת צריכין זה לזה ובמשנה פ"ב דאבות אמרו כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה ושוב אמר יפה ת"ת עם ד"א והקשה התוי"ט דהמשנה סותרת דממ"נ אי עם קרי לי' לטפל וא"כ אמר שלת"ת צריך להיות טפל עמה מלאכה ושוב אמר יפה ת"ת עם דרך ארץ הכוונה דד"א עיקר והת"ת יפה עמה וכן אם הפירוש עם לשון עיקר קשה בהיפוך ויש ליישב דמיירי בב' גברי אצל הת"ח העיקר התורה ועמה ג"כ צריך להיות טפל מלאכה וסיפא מיירי אצל מחזיקים העיקר הוא הד"א אבל צריך להיות ג"כ טפל תורה לקבוע עתים לתורה וכיוצא בזה ועד"ז אמרו ג"כ תורה תחילתה גמ"ח ובאמצע הוא תורה ובקהלת אמרו חז"ל שבקשו לגונזו אלא שמצאו בו תחלתו יראת שמים מה יתרון לאדם בעמלו שיעמול תחת השמש אבל במה שיעמול בתורה ובמצות שהיא

למעלה מן השמש יש לו יתרון וסופה יראת שמים סוף דבר וגו' את האלקים ירא וגו' והאמצע היא רק עניני העולם והיינו דהתורה מדברת ומלמדת איך צריך שיהי' בן תורה וקהלת מיירי מן המחזיקים ועפ"ז אפשר לפרש מה שאחז"ל ביקש קהלת להיות כמשה היינו דהמחזיק יהי' חלקו כת"ח ויצתה בת קול שלא קם עוד כמשה והוא עפ"י הנ"ל ע"ד שאמרו כל הנביאים לא התנבאו אלא למשיא בתו לת"ח אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה וגו' ועפ"ז יש לפרש מה שלקח העלים דהנה מצינו בהרבה אמוראים שפרנסו בדוחק והיינו משום שלא רצו לקבל מאחרים ואיתא בחו"ה שזה שלא כדין שהרי זכות היא לעולם להחזיק לומדי תורה ולמה ימנע טוב מבעליו וא"כ רבה בר אביי נראה שהי' לו חתנוותא דרבנן שהי' מחזיק להו ולא קיבלו החזקה משאר אדם ולזה כשהביאו לג"ע נטל מן העלים היינו שכר המחזיק וכששמע בת קול שאכל שכרו בחייו ושדי ומכר הריח נתן לחתנוותי' שהרי עבורם הי' וא"ש ואיכ"ל דהכתוב מרמז ועץ השדה יתן פריו דקאי על לעתיד ועץ השדה אמרו דהיינו אילני סרק ורמז על עמי הארץ דלעתיד דמלאה הארץ דיעה לא יהיו רק כעלים ומחזיקים אלא יתנו פרים שהם עצמם ילמדו ואז שוב לא יוכלו לעסוק בדרך ארץ בעניני העולם ולכך אמר אח"ז והשיג לכם ממילא דיש את בציר וזה אפשר ג"כ בכלל תפילה של כה"ג של יוה"כ שלא יהיו עמך ישראל צריכין זה לזה ת"ח למחזיקים אלא כולם יהיו יודעים את ה' ויהי' איש תחת גפנו וגו' אלא שלפ"ז יהיו צריכין לשאר אומות ע"ד שאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וכדאי' בש"ס ר"פ כיצד מברכין לכך אמר הקרא אח"ז ואכלתם לחמיכם לשובע ופירש"י אוכל קמעא ומתברך במעיו ואיתא במדרש הככר והספר ירדו כרוכין מן השמים ויש לפרש דאיתא בספרים דל"ג בעומר הוא מלמד על גמ"ח ד"ג היינו גמל דלים היינו לימוד התורה ל"ג בעמר בגי' משה שהוא עמוד התורה ואהרן עמוד עבודה ומרים היא עמוד הג"ח שעלי' נאמר ותחיין את הילדים והם נרמזים בבני לאה שירדו למצרים דמנה הכתוב שלשים ושלש ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל"ב אלא מרמז על יוכבד שהשלימה מספר ל"ג ובה נכללים ג' העמודים שירדו כרוכים זה תלוי בזה הככר והספר והמן ירד ג"כ בי"ח אייר שהוא ל"ג בעומר שעד ט"ו אייר הי' להם ממה שהוציאו ממצרים ואין הקב"ה משהה לצדיקים יותר מג'

ימים וירד המן בי"ח שהוא ל"ג בעומר וירדו הככר והספר כרוכים ושוב אמר ונתתי שלום בארץ כולל שלום של תורה ת"ח מרבים שלום ועי"ז ושכבתם ואין מחריד אפי' לאחר מיתה בשכבך תשמור עליך וה' יברך את עמו בשלום ובלע המות לנצח במהרה בימינו אמן:

אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו וכו' פירש"י שתהיו עמלים בתורה כי חביב מאוד לפני הקב"ה עמלות בתורה הקדושה כתיב והנה סלם מוצב ארצה במדרש זה סיני ע"ש, ונ"ל ולרמז בזה ענין נאה ממה שחנני הי"ת כי הנה חלקי מדריגות התורה הם ארבעה א' הלומד התורה וההלכות כמו שנתנו מאת ה' מן השמים ואינו רואה לחדש בה דבר, וזה אינו נכון כי ה' חפץ להגדיל תורה ולהאדירה כי מלבד התורה שניתנה לנו עוד צפון לישרי' תושי' מה שתלמיד וותיק מחדש בכל יום תמיד והוא עודנו גנוז אצל נותן התורה ית"ש וזהו כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו אע"פ שלקחי טוב אשר נתתי לכם ממש והיא עתה תורתכם כי לא בשמים היא, מ"מ תורתי מה שנשתייר עדיין אצלי חלק כל ת"ח ות"ח אותו אל תעזובו ג"כ הזהיר פה מלעסוק רק בחלק הנקרא לקח רק גם להיות מחדש חידושי' טובים, ויראה מ"ש מרע"ה יערוף כמטר לקחי ירצה כי מטבע רוב האנשי' אנשי הזמן שמחים עלי גיל להקשות ולתרץ ולפלפל ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם ואינו רוצה ללמוד לשמור ולעשות לית דין צבי מילף ויראה דעל כל כיוצא בזה נאמר ועצר את השמי' ולא יהי' מטר והאדמה לא תתן את יבולה כי חכז"ל אמרו בתחלת הפרשה ההיא והי' אם שמע תשמעו אם שמע בישן תשמעו בחדש ואם תפנה לבבך שוב לא תשמע וכן אנו רואים בחוש כי אנשי' כאלה מבלים כל ימיהם בצעקת שבר שלהם ולכשיזקינו אבדה ונסרחה חכמתם וגרועי' מזקני ע"ה דלא נאבד מהם אלא שכלם ותבונתם אבל יודעים הם כמה התרפקאות דעדו עלי' ואין חכם כבעל נסיון משא"כ הנהו אנשים מה שלמדו שוכחים וחכמתם לא עמדה להם ונמצא קרח מכאן ומכאן והנה החידושים האלו שמחדשים בתורה נקרא בשם מטר היורד מלמעלה להרוות את הארץ כדכתיב ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר זה נאמר על שפע אלקיי השכליי כידוע וע"כ כלפי שאמר בעושי רצונו אם שמע בישן תשמע בחדש אמר עתה באין עושין רצונו

פן יפתה לבבכם וישן מפני חדש תוציאו ואז סופו ועצר את השמים ולא יהי' מטר הם הדברי' שכליי' הנ"ל טעם זקנים יקח ואז לא ישאר לו מאומה מעמלו כי האדמה לא תתן יבולה היינו גופו לא יתן מה שהוביל לו היינו חלק הנקרא לקח גם לו לא יהי', נחזור לענינינו כי מטבע האנשים לחבב החדשים יותר מחלקי הנקרא לקח ובאמת לא כן הוא כי כל יום יהי' בעיניך כחדשים כפרוטגמא חדשה ע"כ אמר מרע"ה יערוף כמטר לקחי הלואי יהי' לקחי היא התורה הנתנה מן השמי' יהי' בעיניכם כמטר שהם החדשי' שכל האדם סופנם נמצאת למד כי ב' חלקי התורה האחת נקרא לקח והשני מטר, וכשאדם עוסק בשני אלה לשמוע בישן וחדש לשמה זוכה לשלישי סיעתא דשמיא ונתקיים בו חכמת אדם תאיר פניו שרוה"ק הופיע בקרבו ועל זה נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמרו חכז"ל אלו תפלין שבראש וכ' בעה"ט כי שי"ן שבתפלין מרמזת על זה כי שי"ן ר"ת ש"ם י' נ'קרא והיינו דאמרו חכז"ל תורה מכרזת עליו מבחוץ ואמרו כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים באופן שכל העם יודעים כי חכמת אלקי' בקרבו, וממנו בא אל מדריגה ד' למעלה מן הכל להיות חופף בצל הקב"ה ושכינתי' והיא המדריגה שכתבתי לעיל תולדות גבי יעאע"ה שהי' יושב אהלי' תרין שבכתב ושבע"פ ואז כתיב וסוכה תהי' לצל וב' פעמי' סוכה גימטרי' יעקב הם ב' סככי' הנ"ל לכן כתיב בסוכות תשבו לשון רבים יחוד קב"ה ושכינתי' וכבר כתבתי לעיל שע"י אהלי' של יעקב הי' עומד נגד חיבור סם ונוקבא של עשו ולכן סכת גימטרי' ת"ף כמו לילית נוקבא דסם ועפ"ז פרשתי דברי יעקב אנכי איש חלק ועשו אחי איש שעיר וי"ל יעאע"ה מענוותנותו חשב שלא זכה אלא למדריגה ראשונה שבתורה שהיא לקח ואיך יעמוד נגד עשו מרכבה לס"ם ונוקבי' וזהו עשו איש שעיר גמטרי' תק"ף סם ונוקבי' ואנכי איש חלק אותיות לקח, ולכן עלי "קללתך" גימטרי' תק"ף כנ"ל, ומעתה נבוא אל המכוון בעזה"י כי זה סיני הוא הסולם בעצמו מדריגה ראשנה בשליבות הסלם הוא לק"ח כנ"ל, אח"ז מדריגת מטר לכן אותיות אחר לקח הוא מטר להיות מדריגה שלאחריו, אח"ז זוכה שם ה' נקרא עליו וכבר כתבנו כי הוא שי"ן ר"ת שם ה' נקרא לכן אותיות אחר מטר שי"ן ואח"כ מדריגת סכת לכן אחר שי"ן תמצא אותיות סכת נמצא ד' שליבות לסלם זאח"ז

בא"ב, לקח מטר שי"ן סכת וכלם מצורף זאח"ז בא"ב והנה ג' מהני מדריגות ישנם ג"כ בטומאה לקח ומטר כבר כתבנו בלומדים שלא לשמה ומכש"כ סכת שיש מסתופף בסכת הנחש ולא יוכרו כ"א במדריגה השלישית שם ה' נקרא עליו אז הכל לטוב, לכן סלם ר"ת שלשתן סכת לקח מטר ראה יעקב שלשתן אמנם והנה ה' נצב עליו היא שם ה' נקרא עליך ואז הכל לטובה:

וה' נתן חן העם בעיני מצרים דע כי זה שם נ"ח ובצירוף שי"ן או נחש או חשן ואין להאריך כאן אך איש מצרי מכה איש עברי כי מצרי גמטרי' מספר ח"ן יותר ממספר עברי דו"ק ותשכח ובנ"ח ניצוצות שהיו במצרי יותר מעברי לצרף מהם נחש בם הכה העברי ועתה עת צאתם והוציאו הניצוצות נתן חן העם בעיני מצרי' ובצירוף שין זכו לחשן:

איתא יעקב אבינו הי' לו להיות חי בעוה"ז ק"ף שנים כמו יצחק ולא חי כ"א קמ"ז ונחסר ג"ל שנה על שכרת ברית עם לבן על הגל וגרם ב' תיבות ארמית בתורה יגר שהדותא והנה ג"ל במילואו היינו גמל למד כזה גמטריא קמ"ז כמו שנותיו של יעקב ע"ה ונתקן בשלש גל תורה ועבודה וגמילות חסדים א' גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך היינו תורה ב' גל מעלי חרפה ובוז היינו גמ"ח עם המתים שלא יהי' מוטל בבזיון ג' גל נעול מעיין חתום הוא בהמ"ק עבודה הרי ג' פעמים קמ"ז גמטריא אמ"ת היינו תתן א'מ'ת ליעקב ואם חלילה יתערב ביניהם גל יגר שהדותא הרי ד' פעמים קמ"ז עולה גמטריא נח"ש יר"ך שהוא עשו איש שדה תרגום אונקלוס נחשירכן אבל יעקב חרב ירך חרבו על ירכו הוא ברית מילה (שקיים ולא כעשו שמשך בערלתו כדאיתא במדרש) חרב ירך גמטריא ת"ם יעקב איש תם:

אם בחוקתי במדרש ילקוט איתא חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך לבית דירה פלוני אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך עכ"ל והוא תמוה למה חשב בכל יום ויום ואמר כך י"ל לפי מה דאיתא דאם רוצים לעשות מצוה או דבר טוב לא יאמר שדעתו לעשות אותו הגם שמתנה בפירוש שיהא בלי נדר ובלי הסכמה ולא יכשל ח"ו בעון נדרים מ"מ שלוחי יצה"ר

מתגרים בו ועושים כל טצדקי להמנע אותו מעשיית המצוה או דבר טוב בביטולים שונים והנה תורתו של דוד המלך היתה חביבה מאוד לפני הקב"ה כמו שאמר לו הקב"ה חביב עלי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד להקריב שלמה בנך (שבת דף ל' ע"א) והיו מתגרים בו המשטינים למנעו מלילך לבהמ"ד לכן התחכם בתחבולה והי' חושב ואומר בכל יום פעם למקום פלוני אני הולך פעם לבית דירה פלונית ומכ"ש אם היה אומר לבתי טרטיאות לשחוק אז לא מתחכמים ומתגרים בו לבטלו ע"י ביטולים וענינים שונים ועי"ז נקל לו להיות הולך לבתי מדרשות וק"ל (משמ"מ):

אם בחוקתי תלכו וגו' ונתנה יבולה וגו' לכאורה קשה לקמן דכתיב ולא תתן הארץ יבולה פירש"י אפי' מה שאתה מוביל לה וא"כ קשה איך יפרש כאן ונתנה יבולה ונראה לפרש דרך מוסר דריש פ' אין עומדין אמרינן חסידים הראשונים היו שוהין שעה ומתפללין וגו' ואיתא שם שהיו שוהין גם שעה אחת אחר התפלה כן בכל שלש תפלות ופריך מלאכתן מתי נעשית ומתרץ כיון דחסידים הם מלאכתן נעשית ע"י אחרים וכן ר"פ כיצד מברכין אם עושין רצונו ועמדו זרים ורעו צאנכם אלא דיש לומר דזה הוי נהמא דכסופא מיהו זה אינו דהרי אמרו כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וגו' וא"כ הכל מתקיים ומתגדל בשביל הצדיק אלא דלכאורה יהי' לצדיק חסרון בזה שמאבד זכיותיו כיון שהכל בזכותו אלא שכבר כתב ההפלאה טעם למה לא הגין זכותו של אברהם אבינו לאנשי סדום וכ' דהא דהצדיק מגין דפרי מעשיו הם אהובים והם עצמם מגדלים פירות ופירי פירות ונתרבה עוד להצדיק עצמו והוא אינו צורך בזה ואינו מקפיד עליו והוי לי' כזה נהנה וזה לא חסר לכן מגין משא"כ לאנשי סדום דגם בלי שום חסרון לא היו מהנים משלהם כדאמרינן כופין על מידת סדום לכך לא הועיל להם זכות אברהם ודפח"ח וזהו שאמר כאן אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה ואת מצותי תשמרו לשון ואביו שמר וגו' שיהי' שוהים ואח"כ ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם וגו' שיהי' מלאכתם נעשית ע"י אחרים כיון שעושין רצונו ולא יהי' נהמא דכסופא שנתנה הארץ יבולה מה שאתה מוביל דהיינו בזכותך והטעם דעץ השדה יתן פריו ר"ל הצדיק שנקרא עץ חיים יתן פריו ומזה ניזון העולם:

אם בחוקתי תלכו במדרש זש"ה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך בכל יום הייתי מחשב לילך לבתי תרטיאות ואשיבה רגלי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואומר עכ"פ מי שהוא במחשבה זאת אם עזרהו ה' שמשיב רגלו לעבודת השי"ת אז יחיש ימהר מעשהו פן יגבר יצרו עליו ויחזור בו ע"כ כתיב אח"ז חשתי ולא התמהתי לשמור חוקיך אך אם בחוקתי תלכו ולא יהי' לבם לתרטיאות אז את מצותי תשמרו ועשיתם אותם לא בחפזון חשתי ולא התמהמהתי אלא כחסידים הראשונים השוהים שעה אחת ומתפללים והיינו תשמרו לשון שמר את הדבר:

דברי מוסר לבני ישיבה בהתחלת לימוד השיעור פ' בחוקתי בהלו"ת שלמדו.

אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם פירש"י שתהיו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולעשות אחז"ל ד' מדות בהולכי בהמ"ד וכו' י"ל הולך ואינו עושה שהולך ומעמיק כמו אם בחוקתי תלכו ואינו עושה שאינו מקיים תשמרו ועשיתם אותם מ"מ שכר הליכה ועיון בידו ועושה ואינו הולך ר"ל חוזר אחר לימודו ויודע הדינים היינו תשמרו לעשות אבל אינו הולך לעיין ולהעמיק שכר מעשה בידו הולך ועושה זהו כמצותו לא הולך היינו הולך הוא מביתו לבהמ"ד אבל אינו הולך לעיין בתורה וגם אינו עושה לחזור אחר לימודו ואין בידו מאומה זהו רשע מבלה זמנו בהבל וריק:

עוד יש לפרש דהנה המפרשים הקשו הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ותירצו שכר עבור המצוה גופא ליכא אבל שכר טרחתו שטרח עצמו עבור המצוה איכא ע"ד הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו אעפ"י שאינו עושה מ"מ כיון שטרח עצמו והלך שכר הליכה בידו ולפ"ז טוב סחורה מכל סחורה כי אם אחד הלך לשוק ולא עסק במו"מ אין לו כלום אבל זה שהלך לבהמ"ד אעפ"י שאינו עושה שכר הליכה בידו והיינו פי' הפסוק שאמר דהע"ה חשבתי דרכי פי' מו"מ שלי ואשיבה רגלי אל עדותיך כי טוב סחורה מכל סחורה כנ"ל ונבוא אל המכוון אם בחוקתי תלכו פי' שתהיו עמלים בה ותטרחו אתכם בשביל התורה עבור זה ונתתי גשמיכם בעתם אבל לא עבור גוף המצוה כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כנ"ל:

אם בחוקתי תלכו פירש"י שתהיו עמלים בתורה, שאדם עמל ויגע בתורה הקדושה ואיננו מגיע אל תכליתה כמ"ש חז"ל ב"ב קמ"ה ע"ב כל ימי עני רעים אלו בעלי

תלמוד והנה דבר שאין לו טעם נקרא חוק והיינו אם בחוקתי תלכו שהולך יומם ולילה ביגיעת התורה ולא נשאר בידו אלא כחוק כי נעו מעגלותי' לא תדע ומ"מ דרוש וקבל שכר והיינו את מצותי תשמרו ביגיעה הלז איננו אלא לשמור מצותי שציויתי להיות עמל בתורה כל אחד לפי חלקו וכנגדו אמר דהע"ה כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה האי יומם ולילה אלעיל נמי קאי שהוגה בה יומם ולילה ולא נגמר דבר כי עוד חפצו יומם ולילה כי כל מה שהוגה בה עוד חפצו להעמיק יותר וז"ש ברבה כאן זש"ה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך כי המשיגים נקראו לגולגלותם עפ"י מחשבתם ורעיונתם מגלגלותם והדיוטים נקראו רגלי שש מאות אלף רגלי כי כן היו בעת מתאוננים ואמר כאן אם אני עמל ויגע במחשבתי וגלגלותי שוב כשאפתח הספר הריני כרגלים שלא חשב ולא ידע והיינו שאמר חשבתי ברעיוני דרכי ואחר כל המחשבה הזאת בגלגלותי ואשיבה רגלי אל עדותיך:

ואמר בשכר זאת ונתתי גשמיכם בעתם היינו שפע אלוק ורוח הקדש ממש השופע מלמטה למעלה מתלמידי יותר מכולם והיינו ונתנה הארץ יבולה מה שאתה מוביל לתלמידים יצמח מלמטה למעלה אחר שפע הגשם שמלמעלה ואמר דהע"ה בהנ"ל והי' כעץ שתול על פלגי מים היינו מים שלמטה תלמידים הגונים המשקים עץ השתול ועץ השדה יתן פריו אחז"ל אפילו אילני סרק יתנו פירות שהת"ח מלבד שהוא משפיע לת"ח עוד שיחת חולין שלו בהשכל ובחכמה ילמדו ממנו בני עירו וישכילו כל אחד לפי דרכו עיין גיטין ס"א ע"א פירש"י ד"ה מאתרי' דר' יאשי' אתה וכו' ע"ש והיינו נמי דאמר דהע"ה ועלהו לא יבול דרשו חז"ל (אפילו שיחת חולין של ת"ח צריכים לימוד גמרא) שיחת חולין שלו לעמי הארץ שבעירו לא יבול, ובהו"ת שאנו עוסקים בגיטין פ"ט אמרו בסורא מבטלינן קלא ובנהרדעא לא מבטלינן קלא ואמרו שם סורא אתרי' דבי רב ונהרדעא אתרי' דשמואל וכתב רא"ש בשם ר"ח דבסורא מקרי ואמרי ע"כ מבטלינן קלא ובנהרדעא לא מקרי ואמרי הלכך לא מבטלינן קלא ומקשינן א"כ מאי פריך לקמן והא נהרדעא אתרא דשמואל ולא מבטלינן קלא מאי קושיא הא שלחו מבי רב והתם באתרייהו מקרי ואמרי וגם שמואל מודה דיש לבטל הקול ואמרתי הא דבאתרי דרב מקרי ואמרי דברים של מה בכך ושל בטל משום דאחז"ל על רב שלא

שח שיחה בטילה מעולם ולא הסתכל חוץ לארבע אמותיו ע"כ לא למדו בני עירו לתקן שיחת חולין שלהם משא"כ באתרי' דשמואל למדו תיקון שיחותיהם משיחת חולין של שמואל רבם ואמנם כל זמן שרב הי' ביניהם אך אח"כ כששלחו מבי רב לשמואל כבר נח נפשי' דרב ולמדו בני סורא מתלמידי דרב וחזרו להיות כבני נהרדעי ושפיר פריך ש"ס והא נהרדעי אתרי' דשמואל הוה וכו' וגם בני סורא עכשיו לא נפלו מאנשי נהרדעי ולולא דברי ר"ח הייתי אומר דהרי הא דלא מבטלינן קלא משום שלא יליזו אחריו ע"כ מבטלינן קלא משא"כ באתרא דשמואל וא"כ אחרי שהוראה זו יצאה משמואל לדבי רב אין לבטל הקול ושפיר פריך ואולי יאמר האומר הואיל והסביר פנים לאנשי עירו עד שהדריכום בדרך ישרה עי"ז הפסיד שאין הלכה כמותו באיסורי ע"כ מסיים אחר שאמר ועלהו לא יבול אמר מ"מ בכל זה וכל אשר יעשה יצליח שהלכה כמותו בכל מקום ואמר פריו יתן בעתו וגם כאן אמר גשמיכם בעתם לרמז משאחז"ל עירובין נ"ד ע"א שמחה לאיש במענה פיו אימתי בזמן שדבר בעתו מה טוב שהקב"ה מזמין לו בכל עת לפי הזמן ההוא לומר דבר בעתו ואמר דהע"ה יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך וראה בנים לבניך שלום על ישראל יברכך ה' משערים המצוינים היינו בהמ"ד עם תלמידים המצוינים בהלכה (כמו שדרש רב חסדא על פסוק אוהב ה' שערי ציון לשון ציון שערים המצוינים בהלכה היינו בהמ"ד ברכות דף ח' ע"א) וראה בטוב יראה שלם (כדאיתא בתוספות תענית דף ט"ז ע"א בד"ה הר שיצאה דירושלים היא תיבה מורכבת ירא שלם עיין מזה תו"מ שמות דף וי"ו ע"ב) שיהי' יראתם קודמת לחכמתם ויהי' זה כל ימי חייך דכתיב בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך כי לא ידעת איזה יכשר הזה או זה או אם שניהם כאחד טובים (ודרשו חז"ל דקאי גם על תלמידים שיעמיד תלמידים בבחרותו ובזקנותו) והיינו כל ימי בבקר ובערב בילדותך ובזקנותך שיהי' טובים זה וזה ואמר ורא"ה כי המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות (כידוע מהמדרש דלכן כהו עיני אחי' השילוני יען ירבעם תלמידו הי' רח"ל) ע"כ אמר ורא"ה ואמר ורא"ה בנים לבניך תלמידי תלמידים ושלא יהי' ח"ו תלמידים חולקים על רבם וקובעים ישיבה בלי רשות רבם ע"כ אמר שלום על ישראל אמן:

ונתתי גשמיכם בעתם פירש"י בלילי רביעיות ובלילי שבתות ולקמן בפ' והי' אם שמוע פירש"י בלילי שבתות וי"ל דבפסחים דף קי"ב ע"ב איתא שבליל רביעי וליל שבת שכיח בהו מזיקים והנה בשבת נאמר ויברך ויקדש וא"כ לכאורה אין גשמים בליל רביעי לברכה מפני המזיקין אבל איתא פ"ק דחולין היכא דנפיש זכותי' אין עוד מלבדו כתיב אין שליטה למזיק וא"כ יכולין לילך אפי' בליל ד' ובשבת בלא"ה כל איש שוהה בביתו והוי שפיר לברכה אבל בליל ד' אע"ג דמיירי בעושין רצונו מ"מ כיון דהולכין אז בני אדם אינו סימן ברכה משא"כ בפ' והא"ש דמיירי באין עושין (ברכות דף ל"ה ע"ב) אז גם לילי ד' שליטת המזיקין לכן נקט רש"י רק לילי שבתות ועפ"ז יש לפרש דהאי בעתם דקאי על אלילים דסוף פרשה בהר והם המזיקין ואפי' בעתם יהיו לברכה בשבת בלילה:

ונתתי גשמיכם בעתם בלילי שבתות, אמרתי בהספד הרב המאוה"ג מהור"ר שמואל נאדיש זצ"ל אב"ד דק"ק יערגן ביום סילוקו דאחז"ל במס' מועד קטן משנת חמשים עד ס' הוה כרת דשני והא דלא חשיב לי' משום כבודו דשמואל הרמתי שמת בן נ"ב וצ"ע ממ"נ וכי משוא פנים יש בדבר עוד שם כרת דיומא מיתה חטופה ור"ה מת הכי והווי דאגי רבנן ומסיק הנ"מ היכי דלא הגיע לגבורות והנה הצדיק הזה מת בן נ"ח שנה וחלילה להרהר אבל אפרש בעזה"י הנה אדה"ר נברא בע"ש שיכנס לשבת מיד ובחטאו נגרש בע"ש ולא זכה לשבת היותו כן ימי שנותינו בהם שבעים שנה ומשהגיע שנת חמשים עד ס' הוא ע"ש ומס' עד ע' הוא שבת ומע' עד פ' הוא ימי הגבורות הם יובל הגדול שמיני עצרת או שבועות ויוה"כ בסוד בינה הנה מי שמת משנת נ' עד ס' הוא נכרת מעוה"ז וגורש בע"ש ולא זכה לשבת כגירושין של אדה"ר אך זהו בסתם עולם שעיקר ישיבתו בעוה"ז ויציאתו ממנו הוא גירושין ממקום מושבו אך שמואל הרמתי עיקרו בעוה"ב ואינו יציאה בעוה"ז ומיתתו הוא חייו כאדה"ר שנברא בע"ש לכנוס לשבת מיד והיינו שמואל הרמתי הלז שאנו עוסקים בו והנה יש מת ומתייסר איזה ימים כדי שיסורים ישלימו כמו קושי השיעבוד השלים כך היסורין משלימין שיהי' כבן גבורות אך אם הגיע לגבורות באמת א"כ למה לו להתייסר הרי חטיפה היא נשיקה וכש"כ אם במעשיו הטובים הגיע לגבורות הרי מיתתו נשיקה

בע"ש לכנוס לשבת והיינו ונתתי גשמיכם בלילי שבת בתוך (בסוף) ס' שנה כדי לכנס לשבת מיד ונתנה הארץ מה שאתה מוביל לה וקוברו בארץ אינו אלא שעץ הצדיק יתן פריו לעוה"ב שם יצמחו קרני הודו והדרו:

ועץ השדה יתן פריו פירש"י אפי' אילני סרק יעשו פירות הארכתי לפרש מתניתין כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ר"ל תלמידים העוסקים לשמה בעיון ומפלפלים בהלכה ולבסוף נדחו דבריהם מ"מ הקב"ה כותבם לזכרון למען לא יהי' יגיעתם לריק ושעל זה נאמר שנים שעוסקים בתורה אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו דהרבותא הוא שאפילו אותו שטעה יזכרו דבריו בספר החיים למעלה והיינו זוכה לדברים הרבה שאפי' הדברים שאינם צודקים זוכה בהם והיינו אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה אז ועץ השדה אילן סרק יתן פריו שאפי' הסרק שאין פריו צודק מ"מ יתן פריו, אמנם הקדים תחלה ונתנה הארץ יבולה מה שאתה מוביל לה והיינו ליגמר אינש והדר ליסבר מה שהוביל פי' שלמד מדברי הראשונים יהי' גמיר ואח"כ יסביר בפלפול ואז ועץ השדה יתן פריו והשיג לכם דיש התבואה הכל צריכים למרי חיטא ברכות ס"ד ע"א היינו להכניס לקיום מה שלמד מרבותיו הוא ישיג הבציר להוציא יין השכל ולחדש חידושים טובים וישרים ואח"כ כי כשכלה בציר יהי' זה המחודש זרע להוציא צמח חדש על העבור וכל יום ויום יביע אומר ולבסוף ונתתי שלום בארץ שלום בתורה יוסרו הקליפו' והדעות נפסדות ויהי' הלכות ברורות וחרב של פלפול כמשארז"ל שבת ס"ג ע"א על פסוק חגור חרבך על ירך גבור אותו לא תעבור בארצם והקדים ושכבתם ואין מחריד כי כתיב איש חרבו על יריכו מפחד בלילות איש מלומד פלפול מפחד הצרות שלא יבואו חלילה ותשכח התורה ויהי' נח להחזיר בפלפול ע"ש (גמרא תמורה ג' מאות הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה וכולן החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו) אבל בעולם התיקון אי"ה הבטיח והשבתי חי' רעה מן הארץ הסברות הנפסדות ושכבתם ואין מחריד מגזירות ופחד בלילות ע"כ אין צורך עוד לחרב של פלפול אעפ"י שבזה"ז החרב של פלפול הזה משים שלום מ"מ לע"ל החרב של שלום הלז לא תעבור בארצכם ואכלתם ישן נושן כי לעולם דברי הראשונים שומעין ואם שמוע בישן תשמע

בחדש (סוכה דף מ"ו ע"ב) ואז תזכה לחדש חדשים וישן מפני חדש תוציאו הלכה כבתראי ששמעו דברי הראשונים ואשבור מוטת עלכם ואולך אתכם קוממיות קומה של אדה"ר כי מ"ט טעמים טמא ומ"ט טעמים טהור גמטרי' ודגלו (כאיתא במד"ר שיר השירים) ואחר חטא של אדה"ר נתערבו הטמא והטהור עץ הדעת טוב ורע (כמבואר בזוהר) וע"כ צריך בירור [ופלפול] (ובלבל) אבל לע"ל ואשבור מוט"ת עולכם אותם מ"ט פעמים אשבור ואפרידם זה מזה ויהי' הלכה ברורה כמו קודם החטא ואולך אתכם קוממיות בקומה של אדה"ר:

והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח עליה יש לפרש הלא לפעמים ריבוי שפע המאכלים אינו טוב לאדם כי עי"ז אוכל מאכלים דשנים ומתוקים ברבורים אבוסים הרבה מכדי שבעו מאוד והוא מזיק באמת לבריאת הגוף מאוד הלא אנו רואים כי רובא דרובא העניים בריאים ובעלי כח ורוב העשירים תשושי כח וחולאים רח"ל מרוב אכילתם ותענוגתם אך הקב"ה יתן לעם חביבו ישראל כח המעצור הגם שיהא הרבה בשפע לא יאכלו רק לחם לשבע וזה והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע בכל זאת יהא לכם כח המעצור ואכלתם לחמכם רק לשובע והגם שיותר לכם תבואה הרבה יבואו רחוקים אליכם לקנות תבואות ארץ ישראל הטובה מאוד וישבתם אתם לבטח בארצכם על התורה והעבודה מרב כל וק"ל (משמ"מ):

ואכלתם לחמכם לשובע בליל שבת קודש ט"ו אייר זמן אכילת פסח שני אמרנו פי' כהא לחמא עניא וכו' דמורי בהפלאה כ' ואכלתם לחמכם לשובע אפי' על השובע עוד יוסיפו לאכול כי רווחא לבסומי שכיח והמאכלים יהי' טובים כ"כ וזהו פסח נאכל על השובע אלו דבריו ז"ל ונ"ל כוונתו שתהי' אכילת המצוה כ"כ חשובה בעינינו עד שעל השובע משאר מאכל עוד נאכל פסח ויהי' בפינו כדבש למתוק משמחת מצוה כך נ"ל כוונתו ואוסיף מגילה דף ז' ע"ב איתא א"א כפין עניא ולא ידע ועוד רווחא לבסומי שכיחא ע"כ באכילת פסח יש שני זכרונות אחד במצרים בימי עוני אכלנו על השובע לחם צר משום כפין עניא ועתה אנו אוכלין על השובע משום שמחת המצוה רווחא לבסומי והיינו כהא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים כפין עניא

ועכשיו אנו אומרים כל דכפין באמת שהוא רעב ואין לו ייתי ויכול ואחר שכבר שבע כל דצריך ואינו כפין שכבר שבע רק שצריך לקיים מצוה ייתי אחר שובעו ויפסח משמחת מצוה נמצא קבלנו עלינו ב' מצות אחד מצות צדקה להאכיל לעני ובזכות הצדקה נגאלים ושבי' בצדקה ע"כ השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל ומצוה שני' לעשות מצות ד' בשמחה רבה לאכול על השובע ע"ד רווחא לבסומי שכיחא ובזכות זה השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין ההיפוך מתחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ובטוב לבב ועבדת אויביך וההיפוך הקללה לברכה תחת אשר תעבוד את ד' בשמחה ובטוב לבב ויעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים והשתא עבדי לשנה הבאה בני חורין:

ונתתי שלום בארץ איתא במדרש דקאי על שלום התורה כדכתיב ה' עוז לעמו יתן וכו' ויברכם בשלום ויש לפרש דשלום המדינה עיקרו נתיסד על שאיש לרעהו יעזור והיום צריך ראובן לשמעון ומחר אולי בהיפוך אמנם בתורה לעולם צריך אחד בוודאי לחבירו שלכל אדם חלק בתורה וע"י פלפול התורה יורדין לאמיתה ומחלוקה לשם שמים ור"ב שלו"ם בגמטריא מחלוקת דסופה להתקיים דאת והב בסופה ולכך אמרו דקאי על תורה:

והשבתי חי' רעה מן הארץ וגו' דקודם חטא של עץ הדעת לא הי' ארס ממית ולכך אמר השי"ת עשה לך שרף ושים אותו על נס זה ששורף את האדם הוא למעלה מן הטבע ורק ע"י חטא עץ הדעת הטיל הנחש ארס בחיות רעות ולכך מיועד כשיעשו רצונו אז והשבתי חי' רעה (כדאיתא במדרש והשבתי חי' רעה היינו שלא יזוקו כדכתיב זאב וטלה ירעו כאחד וכו' לא ירעו ולא ישחיתו וכו':

או יש לפרש דקאי על הרשעים אפקורסים מסיתים שקדושת א"י יהי' כל כך שלא יבוא בו ערל וטמא וכן אפיקורסים שנמשלים לחי' רעה ולא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי ויהי' קדושתה למעלה מגן עדן דבעינן להט החרב המתהפכת לשמור דרך עץ החיים משא"כ א"י ולכך מסיים כאן וחרב (היינו להט החרב המתהפכת) לא תעבור בארצכם:

ורדפו מכם חמשה מאה פירש"י החלשים שבכם ר"ל כי החזקים והגבורים אמרינן בדהע"ה הוא עורר חניתו על שמונה מאות חלל והי' מתאנח על ב' מאות כי ראוי לרדוף אלף וחלשים וגבורים היינו בתורה ובמצות וביראת חטא נמצא הפחות רודף אחד עשרים והצדיק היותר גדול רודף אלף שהוא חמשים פעמים עשרים והיינו שר חמשים ונשוא פנים (כמו שדרשו חז"ל חגיגה י"ד ע"א) שהקב"ה נושא פנים לדור בעבורו ויש לעיין הלא איכה ירדוף אחד אלף באו"ה הרודפים שונאי ישראל כתוב ומדה טובה מרובה על מידת פורענות אחד מחמש מאות א"כ בשלוותן וצדקתן של ישראל הי' לו לרדוף אחד חמש מאות אלף וי"ל באו"ה הרודפים אחד אלף שונאי ישראל אבל לא ישיגנו כי הקב"ה לא יעזבנו בידו ודיו שהוא נרדף מהגוי אבל לא ישיגנו משא"כ בישראל דהע"ה עורר חניתו על שמונה מאות "חלל" רדף והשיג והרג וכן כתיב בפ' ונפלו לפניכם לחרב פעמיו ירחץ בדם הרשע והנקמה היא כחמש מאות:

ורדפו מכם חמשה מאה וגו' ונפלו אויביכם לפניכם לחרב וגו' ופניתי אליכם וגו' והרביתי אתכם יש לפרש כפל הענין שהרי כבר נזכר זה ונראה דתוס' על התורה הקשו דכאן אמר חמשה מאה ובהאזינו אמר איכה ירדף אחד אלף ואין לומר משום דפורעניות כתיב הלא מדה טובה מרובה ותי' דהתם מיירי רק שירדפו לא הריגה ובגמרא לא משמע כן דאמרו דדהע"ה נצטער שהרג בפעם אחת שמונה מאות ולא אלף והושב לו שזה מצד חטא בת שבע וא"כ מבואר דהתם נמי הריגה ונראה דבספר שפע טל איתא דא"י קדוש בחמשים קדושות ומצרים טמא בנו"ן טומאות ולכך כתיב בתורה נו"ן פעמים זכירת יציאת מצרים להוציא מטומאה ההיא ולכך זכותי' דא"י נפיש טובא והנה ורדפו חמשה מאה דנקט כאן היינו כ' על אחד וכאן מיירי בחו"ל שהרי הכתוב אומר וחרב לא תעבור בארצכם ונו"ן פעמים כ' הוא אלף וא"כ אם בחו"ל א' ירדוף כ' מועיל זכותי' דא"י שפיר נו"ן פעמים יותר להרוג אלף והנה הכתוב אומר כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהי' ואמרו בספרי שע"י הכיבוש נעשה א"י ונתקדש רק בסוריא פליגי משום שכבשו דוד קודם שהי' נכבש א"י כולו ובלי רשות ב"ד הגדול אבל כשעושין כדין וברשות נעשה ע"י הכיבוש א"י ונתקדש

ונתרבה זכותי' ועי"ז יכול לדור שם דהרי אמרו הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוקה וז"ש ונפלו לפניכם לחרב ועי"ז נעשה א"י ופניתי אליכם ששוב ישרה השכינה בה ועי"ז והרביתי אתכם ושוב אחד יוכל לרדוף אלף דזכות א"י מסייע ואכלתם ישן נושן וגו' דהיינו שקודם המלחמה יהי' ברכה כדי שיהי' לישראל מיד לאכול אבל זה נתגדל שלא בקדושת א"י משא"כ החדש ולכך וישן מפני החדש תוציאו דהחדש חשוב יותר:

ואשבור מוטות עולכם היינו מ"ט שערי טומאה ואולך קוממיות למ"ט שערי קדושה ואולך אתכם קוממיות פירש"י בקומה זקופה וקשה הא אסור לילך ארבע אמות בקומה זקופה י"ל הטעם הוא משום שהוא כאלו דוחק רגלי שכינה וברש"י שם שצריך לילך בהכנעה לפני השכינה שהיא למעלה מראשותיו אבל כאן כתיב והתהלכתי בתוככם פירש"י אטייל עמכם בגן עדן שהקב"ה יטייל ביניהם לכן ואולך אתכם קוממיות שתלכו בקומה זקופה (מש"מ):

ורדו בכם שונאיכם פירש"י בכם שמכם יהיו וזה קללה גדולה שהם יודעים מטמוניות ובמדרש איתא משל האילנות נבראו ביום שלישי וביום רביעי המאורות המגדלים מיני מתכות והתרעמו האילנות על בריאת ברזל המחריב והשיב הקב"ה שאם אין אתם נותנים לו קתא לא יזיק לכם ובזה יש לפרש המסורה המובא בזוהר ב' אותו מלא אל תירא אותו ועד דרוש אחיך אותו והוא מפרש לשון אות בעוג על מילה שהי' מהול ונקרא אות וגבי אבידה אותו שצריך ליתן בהם סימן ולהנ"ל הרמז דאל תירא אותו הבא לצער ישראל דומי' דעוג עד דרוש אחיך אותו (היינו שונאיכם מכם ובכם שמגרים האומות עליכם אבל כשתקיימו התורה אל תירא) וא"ש:

***והתודו את עונם וגו' וזכרתי את בריתי וגו' והארץ תעזב מהם וגו'** ופי' השל"ה דלכך כתיב בכאן וזכרתי שנגד אבותינו מה שהי' אבותינו אבות העולם צדיקים וקדושים ראוי גם אנחנו להיות צדיקים ויראי חטא כי זרע קודש מצבתינו ויכולים היינו ממי ללמוד ובזה יש לפרש לשון הווידוי שאין אנו עזי פנים לומר צ"א ולא חטאנו זה נגד שאר האו"ה אבל אנחנו ואבותינו יחד חטאנו היינו נגד אבותינו ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל שאין אומרים הלל בראש השנה משום דספרי חיים וספרי

מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה היינו אם נשים דוגמא מעשים שלנו נגד מעשיהם של מתים איך לא נירא ואיך נאמר שירה וא"ש:

וזכרתי את בריתי יעקוב פירש"י ה' פעמים מלא כתיב בתורה שנתן אליהו הנביא עירבון משמו שיבוא לבשר ישראל ע"ש הנה כ' רמב"ן בספר אמונה ובטחון כי י"ג אותיות באברהם יצחק ויעקב וי"ג אותיות שרה רבקה רחל לאה הם כ"ו גמטריא הוי' ע"ש ואמנם אם יהי' שמו ישראל יהי' ז"ך אותיות נגד אותיות התורה והיינו כי שם יעקב הוא מורה על עמי הארץ שאינם בני תורה אבל הם בני יחוד השם ע"כ גמטריא כ"ו כמו שם הוי' ית"ש אך ישראל המה ת"ח ע"כ חשובים הם ורומזים על ז"ך אותיות התורה (וקוב"ה ואורייתא חד הוא והם מרמזים על התורה עצמו ויחודו) וע"כ בפ' בהעלותך כתיב ה' פעמים ישראל בפסוק אחד פירש"י נגד ה' חומשי תורה כי ישראל רומז על התורה ולע"ל יבוא אליהו בב"א והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם וכולם ידעו ה' מקטנם ועד גדולם וא"כ יהיו גם יעקב בעלי תורה וצריך להוסיף אות על שמו להיות צרופים ג"כ ז"ך כאותיות התורה ע"כ ה' פעמים הוסיף וי"ו נגד ה' חומשי תורה כמו ה' פעמים ישראל הנ"ל:

ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות למעלה אמר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם עבדים היינו פרקתי מעליכם עול מלכות ולעומת זה תקבלו עול תורה ומלכות שמים והיינו להיות לכם לאלקים אמנם גם מעול מלכות שמים אשבור מוטות עולכם כאשר אפרש בעזה"י כי עול מלכות שמים היינו תורה ועבודה וגמ"ח והם ג' כתרים אשר כל אחד נקנה בי"ו ימים שבין פסח לעצרת כתר תורה בי"ו ימים וכתר עבודה היינו כהונה בי"ו ימים וגמ"ח שהוא כתר מלכות (שעיקרו מלך במשפט יעמיד ארץ ולראות ולתקן ישוב הארץ והמדינה ולהעמיד השלום בין אדם לחבירו ולגמול חסד זה לזה ועולם חסד יבנה) בי"ו ימים סך הכל מ"ח יום ויום מ"ט ערב שבועות הוא כתר שם טוב העולה על גביהם והיינו מ"ט עולכם ובעולם התיקון בעזה"י כשיתקיים האמור בפ' בחוקתי אין כאן עול גמ"ח כי בלע המות לנצח אפס כי לא יהי' בך אביון נמצא נשבר מ"ט עול התורה ואמנם בעו"ה ההיפך מזה בגולה

נשבר עול עבודה ע"כ בואשבור מוטות עולכם כתיב ואולך אתכם קוממיות דבברכה מיירי ובביטול גמ"ח ולא בביטול עבודה ח"ו רק ביטול גמ"ח לטובה:

אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני יש לומר קודם זה כתיב והי' הוא ותמורתו יהי' קודש וזה שגם הוא גם תמורתו קודש הוא נלמוד מהר סיני מהא דשברי לוחות ולוחות גם שניהם מונחים בארון וזה מה שמסיים אלה המצות היינו שגם תמורתו קודש אשר צוה ה' את משה בהר סיני וק"ל (מש"מ):

אלה המצות (דרשו חז"ל מגילה דף ב' ע"ב) מכאן שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה והנה הוה קס"ד מנצפ"ך צופים אמרום ופריך אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר ומשני תיקנו הי בתחלת תיבה והי בסוף תיבה והקשו סוף סוף אין הנביא רשאי לחדש ומסיק שכחום וחזרו ויסדום וקשה תחלה מאי קסבר שתי' שתיקנו הי בתחלת תיבה וכי לא ידע דסוף סוף אין הנביא רשאי לחדש גם יש לחקור על ר"א הגדול בתנורו של עכנאי שאמר בת קול יוכיח וכי לא ידע שאין הנביא רשאי לחדש והיינו לא בשמים היא והיינו יסוד התורה ונלע"ד ר"א לטעמי' דמשמע פ"ק דחגיגה דס"ל כר' ישמעאל כללות נאמרו בסיני ולא פרטות ועל הכללות נאמר אלה הדברים אשר ציוה ה' את משה בהר סיני ואין הנביא רשאי להוסיף מצוה על התרי"ג אבל הפרטות יכול לפרש ע"כ סמך אבת קול לפרש פרט ההוא וזה הי' ג"כ דעת התרצן פ"ק דמגילה נהי דלהוסיף אותיות מנצפ"ך אינו רשאי אבל לבאר פרטן הי באמצע הי בסוף רשאי וש"ס פריך סוף סוף דקי"ל כר"ע שם בחגיגה דכללות ופרטות נאמרו בסיני ועל שניהם הוא אומר אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש אפי' פרטי המצוה וק"ל:

טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך סופי תיבות אלו יש לצרף מהם אותיות מ'ל'ך' כ'ה'מ'ן' דוק ותשכח היינו מתיבת על' כן' יורה' חטאים' בדרך':

בנוסחת בריך שמי' אנו אומרים ולא על בר אלקין סמיכנא וזה הלשון קשה שבמדרש דניאל איתא על נבוכדנצר שאמר והרביעי דמי לבר אלהין אמרו שקטרגו עליו רשע וכי בר יש לאלהין ונראה דבוודאי מצינו דהחשובים נקראו בני אלקים ומטעם זה נוכל לקרות גם המלאכים כן אבל גבי נבוכדנצר שקרא לחמו"ע שהיו חשובים וגדולים

ותיאר הרביעי דמראהו כבר אלהין א"כ נראה דלא על חשיבותי' אלא שסבר זה לשם עצם וכיון שתיאר זה לדבר אחר שהוא עצמיית בר אלהין לכך שפיר גינו אותו על זה:
בגמרא דמו"ק איתא דרבא התפלל דינתן לו עשירות דרב חסדא וחוכמתא דר"ה וענותנותי' דרבה בר ר"ה עותרי' וחכמתא יהבי' לי' וענותנותי' לא יהבי לי' והטעם אפשר דענוותנותי' של העני אם יהי' לעשיר מדה זו בערך ובמדרגת שהיא לעני לא תהי' חשוב כי לפי גדולתו ענותנותו צריך להיות ולכן כיון דיהבי לי' עשירות ממילא לא הי' סגי לי' בעניוות שבקש כרבה בר ר"ה שלא הי' עשיר כרב חסדא:
איתא במדרש לדוד ה' אורי וישעי אורי בים וישעי בים שמעתי בשם הגאון מוה' הירץ שייאר זצ"ל לפרש דאיתא בגמרא יבמות על שאילת שאול על דוד בן מי זה העלם היינו ששאל אם הוא ראוי למלוכה ואמר דואג עד שאתה שואל אם הוא ראוי למלוכה שאל אם ראוי לבוא בקהל דהוא בא מרות המואבי' עד שאמר אבנר כך מקובלני משמואל הרמתי עמוני ולא עמונית והקשה המהרש"א תיפוק לי' דבועז לקח רות ובועז הוא אבצן שהי' שופט ונביא ותי' דמזה אין ראיי' דרמב"ן כ' בחומש דמצות ייבום עפ"י סוד הוא בכל הקרובים ויש לומר דמצות ייבום דחה הל"ת דלא יבוא עמוני מיהו זה שייך אי לא אמרינן כאבא שאול אבל לאבא שאול דסבר חליצה קודמת ליבום לא שייך דיבום ידחה דהא חליצה קודמת ולכאורה יש להוכיח כאבא שאול דאמרינן בגמרא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שאמר צדקה ממני ופריך די שיכפר על מעשה הביאה של תמר אלא משום שקפץ לים תחילה לכך נאמר בצאת ישראל ממצרים וגו' היתה יהודה לקדשו מיהו לפי תי' מהרש"א דלעיל דיבום מצוה בכל הקרובים ודחה ל"ת לא הי' צריך כפרה על הביאה דהא ביאת מצוה היא וע"כ מכאן ראי' לאבא שאול דחליצה קודמת ולא שייך תי' מהרש"א וממילא יש ראיי' מבועז ואבצן וא"כ שפיר קאמר אורי בים שעי"ז זכה למלוכה שהוא אור פני מלך ע"י שקפץ תחלה לים ממילא עי"ז הוא ישעי יען שמוכח עי"ז שמותר לבוא בקהל ודפח"ח ובזה יש לפרש גמרא דמו"ק ט' ע"א על הפסוק וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל ולדוד עבדו בשלמא לישראל עמו שמחל להם חטא דיוה"כ שאכלו בו בחינוך בהמק"ד אבל לדוד מה עשה וכו' ומשני שנעשה הנס

בשערי בית המקדש שלא נפתחו עד שהביאו ארונו של דוד התם והנה לכאורה קשה מאי פריך דהרי אמרי חז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן להקים מלך ולמחות שמו של עמלק ולבנות בהמ"ק ואם ח"ו היה דוד פגום ואין שלמה ראוי למלך ולא הי' ראוי לבנות בהמ"ק על ידו לא הי' השכינה שורה וע"י שהי' השכינה שרוי בתוכו מוכח שהי' שלמה הגון למלך וא"כ הרי נעשה דבר גדול לדוד שעי"ז הכירו הכל כי הי' ראוי לבוא בקהל וצ"ל דגמרא ס"ל דזה כבר הי' מוכח מבועז שנשא רות ולא ס"ל כתירץ מהרש"א דמצות יבום דוחה משום דס"ל כאבא שאול דחליצה קודמת אלא דהיא גופא תקשי מנ"ל למקשן כאבא שאול דילמא הלכה כרבנן ולא קשה ולכהפ"ח הי' לו להמקשן לפרש ולומר שמקשה לאבא שאול דווקא וע"ז מקדים הש"ס בשלמא לישראל עמו וכו' והרי ישראל היו דואגים אולי דווקא צורך גבוה הותר ביוה"כ לכבוד החינוך אבל לא צורך הדיוט אמנם אכילת מצוה ג"כ היא כשאר מצוה וצורך גבוה הוא אלא דזה אם אין לו כוונה רק לשם מצוה אבל ישראל היו דואגים אולי מעלו בכוונתם וכיון שהיו חוששין זה הרי ע"כ סברו כאבא שאול דזה עצמו טעמו דאבא שאול דחליצה קודמת דאם לא יעשה לשם מצוה ממש יעבור על איסור אשת אח והיינו דקאמר בשלמא לישראל וגו' וכיון שנעשה לישראל טובה שנמחל להם מוכח דשלא כדין אכלו ומטעם אולי לא הי כוונתם לשם שמים כטעם דאבא שאול דחליצה קודמ' וא"כ כבר מוכח מבועז עמוני ולא עמונית דכיון דחליצה קודמת אין מצות יבום דוחה וא"כ מאי טובה נעשה לדוד וא"ש קושיית הגמרא:

אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו יש לדקדק כפל אחת שאלתי אותה אבקש וי"ל ע"פ מה שהוכיח ספרי מוסר על הצווחין בימים נוראים ככלב, הב הב וכו' והוא מהזוהר אלא יהי' כוונת תפלת פרנסה וחיים שעי"ז יהי' פנוי לעבודת ה' נמצא כל השאלות שאנו שואלין אין זאת הבקשה כי תכלית בקשתינו להיות פנוי לעבודת ה' יתברך אבל אחת שאלתי שאותה בעצמה אבקש והוא שבתי בבית ה' ודו"ק, עוד יש לדקדק כפל שבתי בבית ה' לחזות בנועם ה' ועוד לשבת הול"ל ולא שבתי וי"ל שמבקש שיהי' שבתי בבית ה' לחזות בנועם ה' ולא לכוונה אחרת ח"ו למען לא איגע לריק חלילה וק"ל:

אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו יש לפרש שהרי דוד ע"ה הי' לו תי' שהוא לא חטא אלא ה' כביכול אנה לו להורות תשובה כידוע לחז"ל (ע"ז דף ג' ע"ב) והיינו אלמדה פושעים דרכיך להורות להם לעשות תשובה ועי"ז חטאים שחטאתי אליך ישובו שאתה גרמת שאעשה אותם כדי להורות תשובה כנ"ל ודוק:

במ"ק שם דף ט' ע"א איתא ר' יוסי בן אסמיי ור' יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי' רשב"י וכו' למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותו עיר צריך לפטר ממנו פעם אחרת ויש לדקדק למה דייק שלמדו אצלו פ' נדרים ותו כיון שלמדו פ' נדרים היאך שייך שאלה זאת הא כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא כדאיתא (שבת דף ד' ע"ב) ומה ענין שאלה זו לפ' נדרים שלמדו אצלו ותו דשם קאמר רשב"י לברי' אנשים אלו של צורה הם מאי ראה זה עתה ונראה הר"ן כ' דאם מעיקרא הודיעו לרבו דרצונו ללון אין צריך נטילת רשות מידו עוד הפעם וכן פסק רמ"א ביו"ד בסי' רס"ג סעיף ט"ז והש"ך שם סקל"ג הקשה עליו עיי"ש וכן מוכח לכאורה דהרי בפרק לולב וערבה אמרינן דשמיני עצרת בעי לינה ואם כן ידעו שילינו ואפ"ה בעי נטילת רשות מיהו יש לומר דזה תליא בפלוגתא דפ"ק דר"ה דף ז' למאן דיליף לינה מכל פינות וגו' גם שמיני עצרת בעי לינה אבל למאן דאייתר חג המצות ומזה ילפינן לינה אפשר דרק פסח בעי לינה עיין בתוס' דר"ה דף ז' ע"א ולפ"ז א"ש דוודאי הם למדו דבעי נטילת רשות מהאי קרא דשלמה אלא שסברו כהר"ן היכא דידעו שילינו לא בעי אבל מכח שלמדו פ' נדרים אצל רשב"י דסבר דבעינן ג' רגלים כסדרן לא אייתר חג המצות ללינה יעוין בסוגיא שם השקלא וטריא ועכ"ח לינה ילפינן מכל פינות מוכח אפי' ידעו שילינו בעי רשות מחדש ומזה ידע שהם ת"ח שהבינו זאת:

מקוה ישראל ה' כל עוזביך יבושו וסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את ה' ודרשו חכז"ל יומא דף ע"ב מקוה ישראל מה מקוה מטהר הטמאים אף הקב"ה מטהר ישראל וקשה הא מקוה הוא רק מי בורות הנכנסים ממי גשמים והקב"ה נמשל בפסוק זה למקור מים חיים וי"ל בוודאי הקב"ה ית"ש הוא מקור מים חיים אשר לא יכזבו מימיו אך אחר שחטא אדם ועזב את מקור המים החיים אז כשישוב אל ה' הקב"ה מקבלו ע"י מקוה מי דמעות וחרטה ואודות זה נמשל למקוה המכונה ממי

גשמים והנה אחכז"ל פ' החליל באנשי בית השואבה חסידים דמעיקרא אמרו אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו פי' שלא עזבו מקור מים חיים מעולם:

ברוך הגבר אשר יבטח בה' והי' ה' מבטחו י"ל כפל הלשון אשר יבטח בה' והי' ה' מבטחו וי"ל הנה להיות בטחונו חזק בה' מאוד קשה לבוא לידי מדת הבטחון הלזה אבל האדם יעשה שלו יחזיק במעוזו במדת הבטחון והקב"ה יעזור לו שיבוא לידי מדה זו בתכלית השלימות וכמו בכל המצות אמרו חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול והקב"ה עומד לימינו וזה ברוך הגבר אשר יבטח בה' היינו שבטחונו הוא בה' והי' ה' מבטחו שיזכה לידי מדה זו שהקב"ה יהי' מבטחו בשלימות וק"ל (מש"מ):

בהפטרה

איתא אליך גוים ידרושו וגו' היעשה לו אדם אלקים וגו' לכן הנני מודיעם בפעם הזאת את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ד' וגו' הלשון קשה דמשמע דהאוה"ע יתוודו וא"כ למה הנני מודיעם גבורתי ונראה דכבר הסכימו דאין האב מנחיל שקר לבנו וזה לכאורה קשה איך שלשל עניני ע"ז שעכ"ח הראשון הנחיל אב לבנו שקר ועוד קשה הרי אדם הראשון בעיניו ראה בריאת עולם שהוא הי' הראשון ועכ"ח ה' בראו ואיך אמרו שהי' כופר בעיקר ומקצץ בנטיעות מיהו באמת אין כאן קושיא שכולם ידעו שה' ברא עולמו רק טעו שסילק השגחתו מעולם התחתון ועי"ז דימו דמיונות כוזבות מי הוא מנהיג וידוע דשם הוי' מורה על מהוה כל הויות כולן וזה כוונת המקרא שאוה"ע יאמרו אך שקר נחלו לנו אבותינו ואיך זה אפשר שנחלו שקר ותי' היעשה לו אדם אלקים וכקושיא דלעיל על אדם הראשון וע"ז אמר הנני מודיעם וידעו כי שמי ה' מהוה הכל ובזה טעו אבותם ולע"ל יזכו כולם לידע את השי"ת מגדולם ועד קטנם ומלאה כל הארץ דיעה את ה' כמים לים מכסים כן יהי רצון שיקוים במהרה בימינו והקטן שבישראל יהי' לאלף והצעיר לגוי עצום וכימי העץ ימי עמי עץ חיים עם כל טוב העוה"ז והעה"ב וכדוד מלכינו חי וקים לעולם ועד אמן ואמן:

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

במדבר

מחנה ישראל הוא דוגמת מם סתומה (שוה מד' רוחותיה) היה חנייתם ומחנה הלויים היה מצד מזרח רק משה אהרן ובניו והי' מתקצר הוא דוגמת סמך (שמתקצרת בסופה ומתעגלת) והיינו ס"ם והמשכן מפריד ביניהם וכמו דאיתא א'תה ס'תר ל'י מ'צר ר"ת סמאל פ'לט ת'סובבני ר"ת ת"פ שהיא בגמטריא ליליית ופסוקי דזמרה מפסיק ביניהם (בין סמאל לליליית ומפרידם מלהיות יחד) והיינו תצרני רני היינו פסוקי דזמרה (שהמה רננות ושבחות) ועל דגל יהודא הי' צורת ארי' ועל דגל ראובן צורת אדם שהדודאים המה בצורת אדם ודגל אפרים צורת שור ודגל דן צורת נשר נ'פתלי ש'בע ר'צון הם ר"ת נשר ואינך הארבעה ממילא מובנים והם ארבע חיות הקודש שבמרכבה ולהם ד' מלאכים אוריאל רפאל גבריאל מיכאל ועוד מלאך נוריאל והוא עצמו מלאך אוריאל אלא שיש לו ב' כוחות וע"ז יש לו ב' שמות והם ר"ת א'ר'ג'מ'ן':

שאו את ראש כ' רמב"ן יש שהוא נשיאות ראש וחשיבות ויש כמו סב ריש' דפלן כן סבר חד מ"ד במדרש ולכאורה אלו ואלו דא"ח דלכאורה י"ל לאו משום חשיבות וחיבה נמנו רק משום שהיו מוכנים לילך לא"י מיד והוצרך למנותן לשבטים לידע חלוקת הארץ כי בשנה ראשונה לא נמנו אלא בערבוביא ולא מנין כל שבט אך כיון שגלוי לפניו שלא יכנסו אלו לארץ דהרי משו"ה לא נמנו הלוים עמהם א"כ ע"כ הי' מחמת חיבה וא"כ תרווייהו נרמזו בשאו את ראש כאומר טול לרישי' דפלן שעתידין למות א"כ ממילא זה המנין הוא חשיבות וחיבה ונשיאות ראש:

והנה מה שנתחדש עתה חבה יתירה שחזר ומנאן רמז לן רש"י משהוקם המשכן בא' בניסן הוקם המשכן ובא' באייר מנאן הרי משמע דנתחדשה האהבה מחמת הקמת המשכן וגרם למנאן ובזה הבנתי מ"ש רמב"ן פ' קרח ויוסף חרון אף לחרות על ישראל ויסת את דוד ומנה את ישראל ושלט בהם מגפה כ' דהחטא הי' על שלא נתעוררו ישראל לבנות בהמ"ק ומשו"ה ע"י אותו הדבר קנה דוד גורן ארונה לבהמ"ק ע"ש והיינו כי דהע"ה נתעורר שראוי למנות ישראל מכח חבתן וצדקתן וגדולתן ויפה כיוון בזה אך היינו אם נתחדש להם ע"י בנין משכן או בהמ"ק והם אדרבא נתעצלו וע"כ שלט בהם עה"ר ומגפה ר"ל:

שאו את ראש בני ישראל הרמב"ן פי' שהוא לשון נשיאות גדולה וכ' הרמב"ן דבמדרש יש שהוא לשון לקיחת הראש דאלו שנמנו מתו במדבר וכ' הרמב"ן דקשה למה לא פירש המדרש כפשוטו ויש ליישב משום דגבי בני לוי כתיב ואת ראשם לא תשא ואם הפירש לשון חשיבות וכי משום שהם לויים הפסידו לכך פי' המדרש לשון לקיחת הראש וא"ש שכתוב גבי לוים את ראשם לא תשא:

שאו את ראש רמב"ן מייתי מדרש שאו את ראש נשיאת ראש וגדולה ותמה על אידך מ"ד דדריש לי' לרעה כאומר לקוסטינר סב רישי' דפלן שכולם מתו בחטא דמרגלים ולפע"ד הכל חד דרמב"ן כ' דלהכי לא הזכיר מרע"ה בתפלתו במרגלים זכות אברהם יצחק ויעקב משום אדרבא עי"ז יתחייבו כי האבות בחרו בארץ והם מאסו בה והנה שאו את ראש לנשיאת ראש הוא כי מרע"ה במחשבתו וכוונתו הדביק נשמתם וגלגולם למשפחותם ולבית אבותם והדביק כ"א את נפשו ונשמתו עד אברהם יצחק ויעקב וזה הי' נשיאת ראש שלהם ועי"ז כשחטאו במרגלים נתחייבו נמצא הך נשיאות ראש לגדולה הוא בעצמו כאומר לקוסטינר:

ואתכם יהיו איש איש למטה ובלוים לא היו נשיאים כ"א עפ"י ה' ברוה"ק נמנו כפירש"י לקמן ומ"מ בפרשה (בהעלותך)[נשא] כשמנה מבן שלשים ולמעלה היו עמו נשיאי ישראל ונתעורר בזה הרמב"ן ז"ל עיין שם מה שנדחק והנה כתיב ויתילדו על משפחותם פירש"י שהביאו שטרי יחוסיהם וספר עידי לידתם ע"ש וצ"ע מהיכא תיתי להם וכי במצרים בהיותם בעבודת הפרך כתבו שטרי יחוסם עם עידי לידת כ"א אבל נלע"ד לפי מ"ש רש"י פ' נשא בפסוק הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקודים פירש"י שהיו שוטרים במצרים והיו מוכים עליהם ע"כ זכו להיות נשיאים עליהם ונ"ל שהיו ישראל נמנים למלך מצרים לידע כמה עבדים רומסי חומר יש כדרך כל עבדי המלך נמנים ונכתבים בלידתם בשמם ושם אבותם ואלו השוטרים היו משגיחים על ככה וע"כ אמר הקב"ה שיקח אותן האנשים איש איש למטה במספר מפקד בני ישראל כי אך הם יוכלו להעיד ולהם נמסר ספר עדות לידתם בסבלות מצרים ולפ"ז בשבט לוי שלא היו בשיעבוד מצרים ולא נמסרו ביד נוגש ושוטר לא נודע עדות יחוסם ע"כ הוצרך למנות עפ"י ה' ברוה"ק אך כל זה הנולדים עתה במדבר

מבן חודש ולמעלה ומ"מ אותן שמבן שלשים ולמעלה נהי דהנשיאים לא יכלו להעיד על הפרט לומר זהו משפחת הגרשוני וזה משפחת הקהתי מ"מ יכלו להעיד שהוא משבט לוי שלא היו בשיעבוד ומ"מ היינו אותן שמבן שלשים ולמעלה שהיו במצרים ולא נמצאו כתוב על ספרים נודע שהוא בן לוי אבל אותן שנולדו במדבר והי' מבן חודש ומעלה לא יכלו להעיד גם על זה וכנ"ל:

ויקח משה האנשים אשר נקבו בשמות י"ל שהרי הם היו כבר נשיאי העדה מר"ח ניסן שהקריבו קרבנות ולא הי' הקב"ה צריך להזכיר שמותן ואלה שמות האנשים אלא כמו שאמר במרגלים כל נשיא בהם ושם לא הזכיר הקב"ה שמותן אבל הכא נקבו בשמות ע"ד גדול מרבן שמו לומר ששמו עצמו ראוי אפי' אינו ממונה נשיא או רבן הוא עצמו כדאי ע"כ אמר ויקח את האנשים אשר נקבו בשמות:

ואלה שמות האנשים תחלה מטה אפרים ואח"כ מטה מנשה והנה בדגלים ובמנינים אפרים ואח"כ מנשה ובפ' מסעי מונה תחלה מנשה ואח"כ אפרים י"ל כי אפרים ישב בבית מדרשו של יעקב ומנשה הי' המליץ ממונה לשבור להבאים למצרים בדגלים ובמנינים לחנות סביב המשכן ואוהל מועד לאפרים שהוא ת"ח הקדימה ובפ' מסעי לנחול את הארץ בדבר שבממון למנשה שהוא בבחינת זבלון הקדימה (משמ"מ):

מונה כל שבט ושבט בפני עצמו ואח"כ דרך כלל כל הפקודים י"ל עפ"י דברי הרא"ש סוף פסחים דמקשי הלא אנו מונין מ"ט ימי עומר והקרא אמר חמשים יום ומתרץ דכל היכא דחסר אחד להמנין השלם מונה מנין שלם ואינו מקפיד על אחד לחסרו ממנין כמו כל הנפש הבאה לבית יעקב שבעים ובפרטן אי אתה מוצא אלא ס"ט לפי זה ממספר כל שבט ושבט לבדו אינם יודעים כמה הם דיכול להיות חסר מכמה שבטים אחד לכל שבט לכך מונה כללם ונדע מנינם ואז אפי' אי חסר לא חסר אלא אחד (משמ"מ):

וע"ד רמז י"ל שהקב"ה עושה זה לטובת ישראל כי יש זכות לאינם זכאים אם מכוללים עם הצדיקים שיגין זכות הצדיקים עליהם גם זכות למנות כל אחד לעצמו שלא יענש בסבת עוברי עבירה לכן מונה כללן ופרטן (משמ"מ):

ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחותיו לבית אבותיו יש לדקדק מה שבח בזה שחנו לדגליהם ובכן נסעו

שלא שינו מציווי השי"ת י"ל הגם שמשפחת אמו היתה משפחה גדולה ומפורסמת ומשפחת אביו מקטניהם אעפ"כ ייחס עצמו למשפחת אביו כאשר צוה ה' את משה וזה ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' מוסב על למשפחותיו ולבית אבותיו (מש"מ):

ד'גל מ'חנה א'פרים ל'צבאותם י'מה ר"ת ד'ם א'י'ל' כמו ר"ת די מחסורו אשר יחסר לו הואיל ויוסף כלכל בית אביו לחם לפי הטף (נ"ל הכוונה דם איל מורה על יוסף ששחטו שעיר עזים לחטעות אביהם אבל עי"ז בא להחיות עם רב):

***בני נפתלי וכו'** בכולן כתוב לבני וכאן כתוב בני כ' מורי בהפלאה זצ"ל דמשה רבינו ע"ה ידע סכום כולם בפרט לפירש"י שהי' בשנה אחת עם מנין דכי תשא רק הי' צריך לידע פרט כל שבט וכיון שידע פרטי אינך השבטים ונפתלי הי' האחרון ידע ממילא ולא צריך עוד למנות אותם לכך קאמר בני נפתלי והנה יש לומר דתיבת בני בלא למ"ד מורה שמנה אותם בפירוש גמור שניקב אותם בשמם משא"כ לבני דמשמע שידע שכן הם שייכים לאותו שבט ולשון בני משמע שמנה אותם בפועל ולכך נראה דכבר כ' הרמב"ן דזה הי' זכי' לישראל שכל אחד עבר לפני משה ועין טובה של משה וברכתו עשה בו רושם לטובה ואם לא הי' מונה בפועל נפתלי הי' זה מפסיד זכי' זו לכך מנה גם אותם בפועל הגם שלא היו צריכים להמנות עוד ולזה דייקא לכתוב בני דמשמע דמנה להודיע כזה דהאחרים בוודאי הי' צריך למנות ואשמעינן דמנה גם אלו לטובה:

בני נפתלי בכולן כתיב לבני וכאן בני כיון שהיו נמנים באחרונה ממילא ידוע אלו שנשארו כולם בני נפתלי המה ולא היו צריכים לומר כמו בראובן אלו הנמנים לבני ראובן המה והשאר לשאר שבטים (מש"מ):

ועליו מטה מנשה הגמרא מביא ראי' דעל היינו בסמוך ולא תשחט על חמץ היינו סמוך מכאן דעליו היינו סמוך וצריך טעם הא גם באינך כתוב והחונים עליו ולמה מביא דווקא עליו זה ונראה דיש לומר מסברא לא העמידו המשכן והשייך לה במשך אחד בשטח אחד אלא הגביהו ומלאו עפר מקום המשכן וסביבותיו להגביה משאר אהלי ישראל וכעין שאמרו שבהכ"נ צריך להיות גבוה מאינך גגות וממילא החונים

סמוך למשכן כאלו חנו על הר ושייך לשון עליו לכך הביא ממנשה שהוא רחוק ממשכן:

וצבאו ופקודיהם חמשה ושלשים אלף וארבע מאות, כל הפקודים למחנה אפרים מאת אלף ושמונת אלפים ומאה לצבאותם ב' פסוקים אלו הם מעשרה פסוקים המקובלים מהרמב"ן ז"ל לאמרם (הובאו בסידור של"ה) ואין שחר מה שייכות להם ומה טעם לאמרם עפ"י פשוטו רק מסוד ה' ליראיו ומ"מ אימא בהו מלתא כי חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום לבטל כ"ח ס"ם בגמטריא מאה ושורש הברכה בחלקו של בנימין בבהמ"ק כי שם ציוה ה' את הברכה ע"כ במספר בנימין (דהיינו פסוק וצבאו ופקדיהם קאי על הפקודים למטה בנימין כמבואר בקרא) מרומז שנ"ד פעמים מאה היינו מאה ברכות לכל יום בשנה כסדרן שהוא שנ"ד ימים אמנם לע"ל במהרה בימינו יקויים כל הנשמה תהלל על כל נשימה והם תתר"ף לשעה גמטריא "ישתבח שמך" וזה יהי' כשיתחבר יוסף עם ישראל והי' לעץ אחד כדאיתא ביחזקאל ע"כ כל הפקודים למחנה אפרים דייקא תתר"ף פעם מאה ועוד מאה אחד יותר לבטל כח של ס"ם לגמרי כמו השונה משנתו מאה פעמים ואחד (עיין מזה ת"מ ויקרא דף כ"ד בד"ה בהפטרה):

אלה תולדות אהרן ומשה ביום דיבר ה' את משה בהר סיני ופירש"י דמכאן מוכח דהמלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו וקשה למה רמז זה בבני אהרן דווקא ונראה שהרי משה אמר לאהרן עתה אני רואה שהם גדולים ממני וממך וא"כ מסברא יש לומר דעפ"ז אינו ראוי לו לחשבם כבנים ותלמידים לו אמנם האמת עכ"ח מדמסר השי"ת התורה למשה ולו דיבר פנים אל פנים ולא קם נביא עוד בישראל כמשה עכ"ח הוא באמת הגדול גם מהם ולכך אמר אלה תולדות אהרן ומשה וראי' מיום דיבר ה' את משה (שמשה הגדול מהם באמת לכן בני אהרן כולם כבניו לו המה):

אלה תולדות אהרן ומשה וכו' בהר סיני פירש"י ביום שדיבר ה' את משה בהר סיני אז נעשו אלו תולדותיו שלימד עמהם תורה ונ"ל שרמז עוד כאן כי בני אהרן היו תולדותיו בתורה ואעפ"י שכבר מתו נחשבו כחיים והזכירם בהאי פרשה וההיפוך בבני משה שהי' תולדותיו ממש והיו בחיים ולא הוזכרו בשמותם כלל כי לא הגיעו

לזאת המדרגה והטעם בזה כי הי' עול ישראל על משה רבינו ע"ה עד שלא השגיח על בניו וכתיב והי' כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד ומי שלא ביקש לא יצא ובניו לא היו מהמבקשים מעצמם והוא מטרדתו בציבור לא היו יכול למושכם ופירש"י בפ' יתרו מן ההר אל העם שלא נפנה לביתו אלא מן ההר אל העם וא"כ ביום דיבר ה' את משה בהר סיני נעשו אלו תולדותיו ובניו לא נעשו כאלו הם תולדותיו והכל גרם יום אשר דיבר ה' את משה בהר סיני:

עוד נ"ל במה שפירש"י אז נעשו תולדותיו דהרי היו גדולים בכמה ענינים ממשה ואהרן (כדאיתא ברש"י פ' שמיני) אלא שמ"מ הרי לא בחר הקב"ה לדבר פה אל פה עם שום אדם וליתן התורה על ידו אלא עם משה רבינו ע"ה מפני ענותנותו והמה היו בהיפוך ממשה שהרי משו"ה בנים לא הי' להם ואחז"ל שלא נשאו נשים מפני רמות רוחם שאמרו אין שום אשה כדאי להם כדכתיב ובתולותיו לא הוללו ואחז"ל משו"ה ניתנה תורה בהר סיני שהוא נמוך להראות על עניוות (סוטה דף ה' ע"א) והת"ח צריך להיות עניו והיינו ביום דבר ה' בהר סיני נעשו אלו תולדותיו והוא גדול מהם בעניוות:

אלה תולדות אהרן ומשה פירש"י כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו נ"ל בא לספר שבח נדב ואביהו דלכאורה מה תועלת בזה שמעלה עליו כאלו ילדו והלא שכר המלמד תורה לאחרים רב מאד אבל מה תועלת בזה שהוא כאלו ילדו וצ"ל לענין ברא מזכה אבא ומשו"ה לא נזכרו ונאמר על כל ישראל שיהי' ילדי משה כי משה לא צריך לדדהו שיהיו ברא מזכה אבא כי מי גדול ממרע"ה אך נדב ואביהו היו גדולים ממשה ואהרן היו תועלת למרע"ה במה שהיו תולדותיו שלו לענין ברא מזכה אבא:

וימת נדב ואביהו וגו' ובנים לא הי' להם ויכהן אלעזר ואתמר ע"פ אהרן אביהם יל"ד כיון דאלעזר ואיתמר נולדו אחר נדב ואביהו ולהם כבר הי' בנים גדולים שהיו מיוצאי מצרים א"כ מ"ט לא נשאו נדב ואביהו נשים במצרים ואז עדיין לא הי' להם במה להתגאות ע"כ פשוט שלא נשאו נשים כבן עזאי שנפשו חשקה בתורה וכבר במצרים הי' אהרן קדוש ה' ונביא לישראל ואלו בניו היו גדולים ברוה"ק ונפשם חשקה בזה

ולא נשאו נשים שלא יתבטלו ממחשבתם הקדושה ומה שאמרו מתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג הדור ע"ד קובלנא אמרו כן הרי ע"כ סוף שיוטל עלינו עול הציבור ולא נוכל לעסוק בתורה כראוי וא"כ אם לא עכשיו אימתי ע"כ לא נשאו ומה שאמרו במדרש כמה בתולות נתעגנו כי המתינו להנשא לנדב ואביהו גם הבתולות חשבו מתי ימותו הזקנים ויהי' אחד מאלה כה"ג שע"כ ישא אשה (דהא צריך להיות לו אשה וגבי יוהכ"פ כתיב וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו) וע"כ המתינו עליהם ומ"ש אלו הי' להם בנים לא מתו נ"ל משום דקודם מתן תורה כתיב וישלח את נערי בני ישראל ופי' רמב"ן שלא טעמו עדיין טעם ביאה וחשבו המה שאותו יום שמיני בוודאי ראוי' להכניס קטרת לפנים אלא אהרן שכבר נשא אשה אינו ראוי לכך אבל הם ראוים והיינו אלו הי' להם בנים לא הי' מתים כי אז לא עלה על דעתם להקריב אש זרה לפני ה':

ובנים לא הי' להם אלו הי' להם בנים לא מתו נ"ל דבזכות בניהם שלא חטאו וצריכים לאב לגדלם ללמדם תורה ולהדריכם היו חיים וי"א שתויי יין נכנסו למקדש וי"א שהורו הלכה בפני רבן י"ל דאין אדם מרגיש איך להתנהג בדרך ארץ עד שיהי' לו בנים ומרגיש מה שהוא נגד כבודו בהתנהגות בניו ותלמידיו עמו ועל ידי שהוא מקפיד מבין עי"ז מה שהוא צריך לנהוג כבוד בהוריו ומוריו ולזהר במה שהוא נגד כבודם אבל אלו עדיין בנים לא הי' להם ולא הבינו והשכילו עוד האיך לנהוג כבוד ברבם ובאביהם ובפרט במורא שמים לכן הקלו והורו הלכה בפני רבן ולא נהגו כבוד שמים ונכנסו דרך קלות למקדש שתויי יין (מש"מ):

כי לי כל בכור וכו' פירש"י מאין זכיתי כי לי כל בכור וצ"ע מה צריך הקב"ה להתנצלות הלז במה זכיתי הלא גדולה הי' להם משזכו לשמור משמרת ה' אלא שחטאו בעגל ונחלפו בלוים עיין ברורות ה' ע"א שאל קונטרוקוס השר את רבן יב"ז וכו' א"ל אותן שלש מאות בכורות הי' ואין בכור מפקיע בכור מ"ט אמר אביי דיו לבכור שיפקיע את עצמו וצריך להבין מה חידש אביי ונ"ל לכאורה יש לומר מהיכי תיתי ימותו בכורי ישראל במצרים שהרי מיתת בכורי מצרים הי' ע"י ביטול שר של מצרים מזל טלה בכור המזלות וישראל שאינם עומדים תחת שר המדינה אלא ד'

עליהם בכל מקומות א"כ אין להם למות ולא צריכין פדיון אך כשחטאו בעגל וכ' רמב"ן שחשבו שבמדבר שור הם תחת מזל שור ע"כ עשו תמונת שור ע"ש א"כ גלו דעתם שהשור שולט גם עליהם והיו ראוים למות במכת בכורים וכשניצולו צריכים פדיון וזהו פי' הפסוק גבי בלעם וישת אל המדבר פניו תרגום אונקלוס וכן פינש"י שעשו העגל במדבר וקשה איך רמז במדבר עגל שעשו במדבר דלמא תורה שקבלו במדבר אלא בלעם רצה לקללם בארץ מואב תחת שר מואב ופעור ושלא יאמרו הם תחת השי"ת בכל המקומות ע"כ הרהר עליהם חטא עגל במדבר הואיל והי' במדבר שור א"כ ה"נ יכול להמשיך קללה משר מואב וא"כ לפי הנ"ל לויים שלא עשו עגל אינם צריכים פדיון ואפי' בכורי לוים יכולין לפדות בכורים של ישראל והדרא קושיא לדוכתא אבל באמת זה אינו רק כמ"ש מורי בהפלאה כי גם במצרים כיון שניתן רשות למשחית היו מתים לולא הקב"ה המשיך עליהם צינור מקדושה עליונה והיינו כי ביום הכותי הקדשתי ולא שהי' בשעת עגל אלא מיד ביום הכותי היו צריכים נס ונתקדשו גם הלוים ואין הקדש מפקיע הקדש וא"ש גמרא ולשון רש"י בחומש ואין להאריך במובן:

נקוד על אהרן לומר שלא הי' במספר הלוים הענין כי היו מספר בני ישראל רבבות ואלפים ומאות ועשיריות ולא אחדים אשר ר"ת ראמ"ע כמו ד' יסודות רוח אש מים עפר והוא בראשי תיבות ר'וח א'לקים מ'רחפת ע'ל, ר"ת רבבות אלפים מאות עשיריות אבל לא אחדיות כי אין אחד אלא ית"ש והוא רוח אלקים עצמו ולכן גם בלוים שהיו כ"ב אלף לא נמנה אהרן שלא יצא המספר באחד והמגדף רצה לכנס למחנה דן כדי שיצא המספר באחד ואין דן יחידי אלא אחד והנה מי לנו גדול ממרע"ה ולא יכול לדון יחידי והוצרך לשבעים סנהדרין והיינו יצא "מב"ד" של משה מחוייב שמב"ד של משה נלמד שאין אחד אלא יחידו של עולם ועי"ז יצא מחוייב:

בני ישראל כ' מורי בהפלאה בגמטריא תר"ג היינו שש מאות אלף וג' אלפים ואני התלמיד אוסיף לבאר בעזה"י המדרש א' מאלף מצאתי אלף נכנסים לבהמ"ד יוצא אחד מהם להוראה ונראה היינו שר אלף גמטריא תורה וא"כ היו בבני ישראל

תר"ג שר אלף לתר"ג אלף ישראל והיינו בני ישראל החשובים והנה בני ישראל עם האותיות גמטריא שר אלף:

ביום הכותי כל בכור וגו' לקחתי לי הלוים ואקח את הלוים משמע שהקב"ה לקחם כבר ובדין ושוב בפ' שאח"ז אמר למרע"ה קח לי את הלוים ולא לקחתי לי הלוים כאלו עשה עתה קנין חדש וגם מסיים שם אני ה' והנה לכאורה במצרים בהכאת בכורי מצרים קנה הקב"ה כל בכורי ישראל והמה לו ושוב נפסלו ע"י מעשה עגל ונסתחפה שדהו כביכול ואיך יכול לחזור בו אח"ז וליקח הלוים תחתם ואם נמי הלוים מרוצים ושמחים מ"מ ישראל יטענו כבר לקחת ממנו הבכורים ונפסלו לך אין אנו רוצים ליתן הלוים אלא לכאורה הוה כזה נהנה וזה לא חסר דלישראל שוים הבכורים כמו הלוים דלגבי דדהו לא הוה מומא מה שעבדו את העגל וא"כ כופין על מדת סדום להחליף הבכורים בלוים והיינו לקחתי לי ואקח לי הלוים בדין כופין על מדת סדום אך בפ' שני' שהוצרכו העודפים ליתן ה' סלעים לפדיון ושוב לא הוה מדת סדום ואין כופין אמנם תוס' סו"פ הגוזל קמא מקשו כל מי שלקח בהמה ואח"כ נטרפה אצלו יחזירנה למוכר ויאמר אנן סהדי כי על דעת כן לא קנאה שתטרפה אצלו ותי' התוס' כיון שהמקח תלוי בדעת המוכר ג"כ כמו בדעת הלוקח ואלו הי' הלוקח מתנה כן בהדיא שאם תטרפה יחזור המקח לא הי' המוכר מתרצה למכור ע"כ אינו יכול לחזור ע"ש בתוס' לכן מסיים הכא אני ה' ופורע ומשלם ואין מידי מציל ע"כ אפי' הי' הקב"ה מתנה בתנאי שמציל בכורי ישראל על תנאי שלא יעבדו ע"ז ואלו יפסלו צריכים ישראל ליתן אחרים תחתיהם ע"כ היו ישראל מתרצים לזה באותה שעה ואינו דומה ללוקח ומוכר הנ"ל אלא לאשה שטוענת אדעתא דהכי לא קדשה נפשה וא"כ לקח לי הלוים תחת בכורים שנפסלו:

ואת פדויי השלשה ושבעים ומאתים איתא במנחות דף ה' שאל קונטרוקס השר את ר' יוחנן ב"ז בכללן אתה מוצא כ"ב אלפים ושלש מאות אותם ג' מאות להיכן הלכו א"ל בכורים היו ודיו שיפקיע את עצמו ונראה לפרש השאלה וכי לא הי' מבין מעצמו תשובה זאת ואפשר לומר דהיא גופא שצריך הבכור לפדות הוא מחמת שבכורי מצרים היו נהרגין וקיטרג מדה"ד למעלה מה נשתנה אלו מאלו ועי"ז הוצרך

הקב"ה ברחמיו להקנות הבכורי ישראל לקדושה לכן עכשיו שנטלו העבודה מהם הוצרכו להיפדות והתינח על בכורי שאר השבטים אבל שבט לוי ידוע הוא שלא טעו אפי' במצרים לילך אחר ע"ז וגם לא היו בכלל שיעבוד ולא חל עליהם טענת מדה"ד ולכאורה לא היו צריכין לשום פדיון ולא שייך לומר דיו שיפקיע את עצמן לכן שאל אותו השר שפיר להיכן הלכו אך באמת איתא בספרי פ' זו טעם אחר לפדיון בכור והובא ברש"י ז"ל פ' זו משום דמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ולטעם זה גם שבט לוי הוצרכו בכוריהם להבדיל לקדושה מחמת קיטרוג מה"ד באותו שעה שנגזרה גזירה על בכורי מצרים נתעורר גם אותו החטא של מכירת בכורה של רחל ושפיר השיבו ריב"ז דיו שיפקיע את עצמם ולכן דקדק רש"י ז"ל שלא הביא טעם של ספרי הנ"ל למעלה אצל פ' פדיון בכור רק עכשיו גבי פדיון של בכורי ישראל ע"י הלוים:

ועי' ז מתורץ ג"כ דמצינו בענין חניות הדגלים בשביל דראובן חונה תימנה שכן לקהת אוי לרשע ולשכינו לכך לקו מהם דתן ואבירם ור"ן איש וגבי מדה טובה שמרובה ממידת פורעניות בשביל ששרוי יהודא וישששכר וזבולון שכן למשה אהרן ובניו זכו שלשתן לטובה עיי"ש אך לכאורה קשה להבין למה נשתתף ראובן יותר עם קרח הלא ראוי הי' יותר להיות שישתתף שמעון עמהם מחמת שהוא יותר בעל אף וחימה מראובן אך לפי הנ"ל ניחא דרמב"ן מבאר דאותם ר"ן איש כולם בכורים היו ובא עליהם קרח בטענה המושך לבו של אדם לומר למה הוצרכו אתם ליתן חמשת שקלים לפדיון בכוריהם ממ"נ אתם תוכלו ליפטר עצמיכם מפדיון אם טעם הפדיון הוא מחמת בכורה של רחל ולוי גם בכלל מכירה היה והוצרכו להפקיע עצמו מ"מ שבט ראובן פטור מפדיון שראובן לא הי' אצל המכירה ועי"ז נשתתפו עמהם אבל לשמעון או לגד לא היו יוכל לבוא בטענה זו של ממ"נ ודו"ק:

י"ל טעם יפה לזה שצוה ה' למנות שבט לוי מבן שלשים יום ולישראל מבן עשרים שנה ולמעלה דאיתא בפסיקתא הובא בילקוט דלכך נאמר סוגה בשושנים דחתן המצפה להזקק לכלתו וע"י דברי תורה שרכים כשושנים פירש ממנה בזמן שאמרה לו שושנה אדומה ראיתי ולא פורש ממנה ע"י גדר אבנים או נחש אלא ע"י תורה שהוא רכה כשושנה ולכך הנה ישראל שהיו חונים סביב למשכן מרחוק לשמור שלא יבואו

שאר אומות למקום הקדושה של ארץ הברית הוצרכו כולם להיות גבורים במדרגת איש מבן עשרים שנה אבל הלוים שהיו חונים למשמרת שלא יבואו בני ישראל ליגע בו לא הוצרכו להיות משמר של בעלי גבורה אלא אפי' ע"י תינוק מבן חודש שחונה שם למשמר פירשו ישראל מליגע כי כך דרכן של ישראל שאינם צריכין לגדר גדול וחזק ודו"ק:

ויתילדו על משפחותם לבית אבותם איתא בילקוט בשעה שקבלו ישראל תורה נתקנאו האומות העולם בהם סתם הקב"ה את פיהם ואמר להם הביאו ספר יחוסין שלכם כשם שבני מביאין שנאמר ויתילדו על משפחותם לכך מנאם בראש ספר הזה אחר אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני וידבר ה' שאו את ראש עיי"ש ויש להתבונן מה שרמזה תורה קנאה זו של אומות בתחילת ספר הזה ונראה לבאר דאיתא בשבת אריב"ל כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה חמדה גנוזה אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש א"ל הקב"ה למשה חזור להם תשובה אמר רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתי' בה עיי"ש כלום בין אומות עע"ז אתם כלום יש לכם אב או אם או יצה"ר ביניכם לנאף ולגנוב חזרו והודו ואמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ תנה הודך וכו' וצריך ביאור כלום לא ידעו המלאכים מעצמם תשובה זו שאין מצות התורה נוהגת בהם אך ידוע הוא שכל ספר תורה כולה הם צירופי שמותיו של הקב"ה רק שכתובה היא על הלשון שיוכלו להבין ג"כ בני אדם רצון הבורא לקיים מצותיו אבל כולה סודות ושמות קדושים היא והנה וודאי המלאכים יודעים היו שאין פשטות מצות התורה נוהגת בהם אבל קטרגו על צירופי שמות הקדושים שיש בה שתינתן סתרי תורה לבשר ודם ואמר ה' למשה חזור להם והוא עשה עצמו כאלו לא ידע מסתרי תורה ואמר להם בחכמה מה כתי' בה בתורה זו כיבוד אב או שארי מצות וכולם אינם נוהגת בכם וסברו המלאכים שלא ידע משה אלא מן פשטות התורה חוץ משערי נו"ן ועז"נ ותחסריהו מעט מאלקים ומניין לנו ראיי' לזו שהוא כולה סתרי תורה מן ספר זה של במדבר כמבואר בהקדמה להרמב"ן ז"ל בתחילת הספר שכל הספר הזה אין בה כי אם מעט מצות שנוהגת

לדורות וע"כ כל עיקר הספר הוא כתיב על סתרי תורה חוץ מהמובן בפשיטות ולכך רמזה התורה קנאה זו בתחילת ספר הזה ודו"ק:

והנה אותה קנאה של אומות הוא כך דוודאי אי לא שהיו ישראלים משועבדים תחלה למצרים והקב"ה פודה אותם בניסים ונפלאות גדולות לא היו ג"כ רוצים לקבל התורה רק א"א להם להעיז פניהם כל כך ולזה קנאה האומות מה ראו אלו להתקרב יותר כלומר אלו עשה ה' לנו תחילה מה שעשה להם כעין מעשה שיעבוד מצרים וגאולתם גם אנו לא היינו יכולים להעיז פנינו ולהיות כפויים טובה וגם אנו קבלנו אותה כמו הישראל לכן אמר הקב"ה הביאו ספר יחוסין שלכם דמצינו בדור הפלגה כתי' אשר עשו בני אדם ואיתא במדרש אלא בני מי אלא בני אדם הראשון שכפה טובה והם כפוי טובה למרוד במי שמלטם מן המבול ולפ"ז מצינו שהם אינם מייחסין לעשות מעשה אביהם כעין נח או חנוך ומתושלח אלא כולם מייחסין אחר אדם הראשון להיות כפוי טובה ואלו נעשה להם ג"כ טובות גדולות כמה שנעשה לישראל אפ"ה היו מעיזים וכפוי טובה ולא קבלו התורה אבל ישראל אינם מייחסין עצמם אחר אדם הראשון אלא אחר אברהם שלא היו כפוי טובה וניצל מדור הפלגה ומנמרוד ולכן גם הם אינם כפוי טובה וקיבלו התורה ודו"ק:

ויתילדו על משפחותם לשון רש"י ז"ל הביאו ספר יחוסיהם ועידי חזקת לידתם וכתב הרמב"ן ז"ל ואינה נראה שיהי' צריכים להביא ראיי' ועדים על יחוסיהם אבל הכוונה הוא שיהי' כל אחד אומר אני ממשפחת פלוני לשבט פלוני ומשה נותן כל שבט ושבט במקום מיוחד וידע מספר הפרט וכלל עיי"ש ולכאורה יוקשה מה יענה הרמב"ן ז"ל על שלא נאמר אצל בני לוי ויתילדו על משפחותם ג"כ מזה הטעם ולשיטת רש"י ז"ל אפשר לומר שלא הוצרך לשום עדות כי נאמר שם על פי ה' ולרמב"ן ז"ל וודאי קשי' ונראה לומר כדעת רש"י ז"ל למה שטוען הרמב"ן שאינה נראה שיוצרכו להביא ראיי' ועדים על יחוסיהם אפשר לומר דאיתא בקדושין ס"ג ע"ב בברייתא האומר בני זה בן י"ג שנים ויום אחד נאמן לענין איסור אבל לא למכות ולעונשין ולפי שהיו גלוי לפניו יתברך שאותם הנמנין עכשיו במנין ימותו כולם כמו דאיתא ברש"י ישן שאו את ראש כמו שאומרים לקוסטינר ארים רישא דדין ולעונשין אין האב נאמן לומר ולהעיד על

שנות הבן והבן עצמו לא יוכל לידע זאת שהוא בן עשרים לכן הוצרך הקב"ה להביא ראיי' על חזקת לידתם משא"כ בשבט לוי שלא הי' המנין נוגע לענין עונש ונאמן האב על שנות בניו ולא הוצרך שום ראי' ועדים על לידתם לכן לא נאמר שם ויתילדו על משפחותם ונכון הוא:

כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בבני ישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני ה' ולכאורה קשה להבין מקרא זה מה שחזר ואמר לי יהיו אני ה' הלא כבר אמר הקדשתי לי כל בכור בבני ישראל ונראה לבאר דמצינו כתי' בתהלים שהכה כל בכור במצרים מאדם עד בהמה ולכאורה הו"ל לומר מבהמה עד אדם דהיינו מקטן ועד גדול ולמה נקט הסדר מגדול ועד קטן אך לפי מה דאיתא ברמב"ן בזמן שנתמלא סאתן של רשעים והקב"ה נוטל השכל שלהם ומחשבותם ונעשו כבהמות שאין להם חיים וזה הכוונה ממה שנאמר ויחזק ה' את לב פרעה ע"י שנטל שכלו ומחשבותו להבחין בין הטוב לו ורע לו ולכך עמד בדעתו שלא ישלחם לכן אמר המשורר שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה היינו שהכה אותם במכה נפלאה שמצרים בזמנם היו חכמים וקוסמים גדולים כמו אדם הראשון שהיו מעשה הקב"ה בעצמו וודאי חכם גדול הי' ואפ"ה בילבול הקב"ה מחשבותם עד שנעשו כבהמה אבל ישראל שנעשו להם הנס הם הלכו הלוך וגדול בתחילה היו במדרגת בהמה לירמוס טיט ולבנים ויצאו ממדרגה למדרגה מפסח ועד עצרת שבאו לכלל אדם ולקבל התורה בהר סיני ורמז על זה הוא דקציר שעורים הוא בפסח שהוא מאכל בהמה ועצרת הוא קציר חטים שהוא מאכל אדם ואיתא בחולין דף ה' ע"ב אדם ובהמה תושיע ה' ואמר ר"י אמר רב אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימין עצמן כבהמה ופירש"י בדעת כאדם הראשון ודכאי רוח כבהמה והיינו לענין עבודת ה' צריך אדם לשום עצמו כבהמה לסבול עול על שכמו ולהכנע לפניו כאלו היה הפחות שבברואים כבהמה ולפ"ז מפורש היטב פסוק הנ"ל דכבר כתבנו ששם הקב"ה המצרים ממדרגת אדם הראשון למדרגת בהמה והעלה את הישראל ממדרגת בהמה למדרגת אדם ולכאורה הי' מקום ליטעות שגם לענין עבודת ה' יחזיק עצמו במדרגת אדם לכן אמר הכתוב ביום הכותי כל בכור הקדשתי אותם לי אך על תנאי

זה שמאדם ועד בהמה לי יהיו היינו לפני ולענין עבודתי יהיו תמיד ממדרגת אדם למדרגת בהמה אעפ"י שעשיתם ביום זה ממדרגת בהמה לאדם:

הלוים היו כ"ב אלף כמרכבה של הקב"ה שנאמר רכב אלקים רבותיים ואלפי וגו' וכשאחז"ל אין השכינה שורה פחות משני רבבות ושני אלפים מישראל שנא' שובה ה' רבבות אלפי ישראל רבבות ואלפי (יבמות דף ס"ד ע"א) והיינו כ"ב אלף כמו לוים והנה הא"ב מתחיל באלף שהאלף ב' יודין ווי"ו (כדהובא בב"י או"ח סימן ל"ו בשער האותיות שהאלף קו האמצעי יהא עקום ונמשך כעין וי"ו ויוד למעלה ויוד למטה) הוא בגמטריא כ"ו כמו ה' הוי' ב"ה ובו פַּתַח וצֵירֵי (כי נקרא אלף פתח הוא התמונת וי"ו וצירי שני נקודות כמו השני יודין שבגמטריא כ') הם כ"ו בגי' ה' וסיום א"ב במנצפך (כי צ' פשוטה הוא תשע מאות ואח"כ חוזר לאל"ף שהוא אלף) הוא אלף בסגל ושני סגול ס' (כי סגל המה שלשה נקודות כמו שלשה יודין וסגל תחת האלף וסגל תחת הל' ששה נקודות כמו ששה יודין בגמטריא ששים) ורמזו על ס' ריבוא כנגד ישראל וב"פ אלף בכתיבתו בגי' רכב (דאם נכתוב אלף במילואו בגמטריא קי"א ושני פעמים אלף רכ"ב) וזה רכב אלקים רבותיים אלפי:

אשר פקד משה ואהרן נקוד על ואהרן שלא היו במנין הלוים וחידוש גדול יש במנין הפקודים שכל השבטים לא היו במנינם רק אלפים מאות ולא עשיריות אך שבט גד מצינו אלפים ומאות וחמשים ולא נמצא אצלו מספר יחידית אך אצל שבט לוי הי' אהרן למספר יחיד שלא נמנה עמהם ונראה לומר שמצינו במדרש אלף יוצא לבית הספר יוצאין מהן מאה למשנה ומהן עשרה לתלמיד ומהן אחד להוראה ה"ד אדם אחד מאלף מצאתי ולפ"ז נוכל לומר דגם בישראל יש ארבעה מדרגות בית ישראל ומובחרים מהם קרויים בית הלוי ומובחרים מהן קרויים יראי ה' מדרגה עליונה הוא בית אהרן והיינו דוודאי עיקר אומה ישראלית בכלל כולם קדושים אך מן אלפים יצאו מהן מאות מובחרים ולכן היו במספר כל השבטים אלפים ומאות ולא מספר עשיריות דזה עוד מדרגה חשובה יותר אך שבט גד בהם נאמר וירא ראשית לו והיינו יראת ה' שקראם ראשית חכמה יראת ה' כי שם חלקת מחוקק ספון דהיינו משה רבינו שהי' הגדול של בעלי יראה כשאחז"ל יראה לגבי משה מילתא זוטרתא הי'

וממנו שופע היראה על שבט גד בכלל ולכן כתי' במספרם גם מספר עשיריות שזהו המדרגה שלישית אבל אהרן שזכה למדת שלום יותר אפי' ממשה רבינו נאמר עליו ורבים השיב מעון זהו המדרגה רביעית של הנכנסין בית הספר שאחד מהם יוצא להוראה ותלמוד וזהו עיקר הטובה ועיקר הברכה שכולם זכו למדרגה רביעית שיוצא מן אלף הנכנסין לבית הספר ודו"ק:

וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו בגשתם את קודש הקדשים אהרן ובניו יבואו וכו' ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו ונראה דהנה איתא בגמרא מס' תמיד מה יעשה אדם וחי' ימית את עצמו מה יעשה וימות יחי' את עצמו ונראה לבאר דהיינו אדם אם רוצה שיחי' לעולם הבא ימית את עצמו בעוה"ז בעבודת ה' ומכח זה יהי' לו חיות נצחיות לעוה"ב אבל בהיפוך ח"ו שיחי' עצמו בעוה"ז ממית עצמו לעוה"ב והנה לאו דווקא שצריך להמית עצמו בעוה"ז שהרי מחוייב לעשות כל מצוה ומצוה בשעתה אדרבא אם מענה את עצמו יותר מדאי מועל בהקדש הוא וזה שאמר הכתוב וזאת עשו וחיו ולא ימותו שאין אתם מחויבים להמית עצמו בעוה"ז אלא בגשתם את וכו' אהרן ובניו יבואו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו היינו שמחוייבים לעשות כל מה שראוי לעשות ולא יבואו לראות כבלע את הקודש היינו שיהי' מבלע (סוף) [גוף] הקדש שלו ומתו מכח עבודת השם זה אינם מחוייבים רק וחיו:

הפטרת במדבר

והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר ואחז"ל כשעושין רצונו לא ימד ולא יספר וכשאין עושין רצונו והי' מספר י"ל כך דצדקת הצדיק עושה בעליו לאין אומד ומספר יש שקול כעשרת אלפים ויש כך וכך ומשה הי' שקול כנגד כל ישראל אך רשע ברשעותיו יש מספר לעונותיו אמכם אם ישוב ויתהפכו לזכות יהי' כל אותן עבירות שהי' להן מספר מאז ועכשיו אין אומד ומספר והיינו והי' מספר כשלא עשו רצונו אותו המספר יתהפך ולא ימד ולא יספר (היינו אם יהי' והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי יאמר להם בני אל חי):

*והיה מספר בנ"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר ובגמ' פריך קרי לי' מספר ואמר אשר לא ימד ולא יספר ומשני כאן בעושין רצונו של מקום וכאן באין עושין רצונו של

מקום וצריך פי' מאי קשיא לי' הרי הקרא מבאר היטב מה שעתה יש להם מספר אבל לעתיד לא יהי' להם מספר ונראה דישראל הם ס' ריבוא כנגד ס' ריבוא אותיות לתורה וזה ר"ת של ישראל ולפ"ז ח"ו ישראל לא יוכלו לרבות מיהו זה אינו כי בכל אות של התורה יש בו חידושים וכן בכל עוקצים שיש באותיות תורה ותורה בגי' תרי"א יוכל להתרבות חידושי תורה ורחבה מצותך מאד נאמר ושפיר יוכלו לרבות ובני ישראל בגי' תרי"א עם האותיות ולשון ימד לשון אומדנא וכשם שבתורה כל קוץ תילי תילים של הלכות כך כל איש מישראל אין לו אומדנא ומשה רבינו שקול כנגד ס' ריבוא והנה בפסוק מתחיל רק במספר ומסיים גם באומדנא אשר לא ימד ולא יספר וזה י"ל כוונת קושית הש"ס ועל זה משני כאן בעושין רצונו אז לא ימד ולא יספר דזה דשקול כנגד הרבה שייך רק בעושין רצונו ובזה א"ש דהקרא אמר דבני ישראל שהוא במספר תרי"א שניהם לא ימד ולא יספר כדלעיל וסיפא דקרא הוא והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי יאמר להם בני אל חי ואז אין להם אומדנא ומספר ויש לרמז בזה שיאמר להם בני "אל חי" דמרמז על מ"ט קדושות ובהיפוך מ"ט טומאות והוא מרמז על קדושת השביעית ושבע שביעיות ואל חי בגי' מ"ט וזה רמז הספירה שהיא מ"ט והמבין יבין:

והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי פי' שמתחילה יקרא עם ה' עמו של מלך הכבוד וכשחטאו אמר עליהם לא עמי אלא כמו זרים נחשבו ולכשישובו בתשובה עוד יאמר עליהם לא עמי כעם ועבדי מלך אלא בני אל חי לא עבדים ועם אלא בנים ושמעתי שכן כ' בספר אלא שאני הוספתי הי' לו לומר בני מלך לאפוקי עבדי מלך ומ"ט אמר בני אל חי להורות נתן כי לא יתואר מלך דמשמע שיש לו עם אחר במקום ישראל וז"א כי ישראל יהיו בניו ית"ש והוא ישאר אל בלא עם כי לא יבחר בעם אחר כי אם הוא ית"ש ובניו בני אל חי וכל העולם כנבראים בערך הבורא ית"ש לא כעם בערך המלך:

והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי שהוכיחם על החנופה אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו לאום והנה במקום אשר הי' ראוי לאמר זה לזה לא עמי אתם לקראו רשע יאמר להם בני אל חי מפני החנופה וידוע מאמחז"ל

כי והי' מספר בני ישראל מיירי באין עושין רצונו של מקום והארכתי במקום אחר ואמר ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו ושמו להם ראש אחד יתחברו הצדיקים עם הרשעים ועשו להם שופט אחד המייפה להם השקר ע"ד שפוט השופטים ומפני זה ועלו מן הארץ כמבואר שמפני ביטול דיינים חרבה הארץ כמבואר במס' שבת ואמר להם אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רוחמה אמרו להם שתוכיחו זה את זה ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניי' מפניי' ונאפופיי' מבין שדיי' פן אפשיטנה ערומה והצגתי' כיום הולדה פי' דאיתא במדרש דשאלו או"ה מה ראו אלה להתקרב במתן תורה יותר משארי אומות והשיב הקב"ה הביאו לכם ספר יחוסיכם ולפע"ד משו"ה נענש הושע לקחת אשת זנונים וילדי זנונים מפני שאמר להקב"ה החליפם באומה אחרת (כדאיתא בגמרא פסחים דף פ"ז) וא"כ אמר שהקב"ה יקח אומה אחרת שאין להם ספר יחוס וה"ל אשת זנונים לכן נענש גם הוא באשת זנונים אמנם אם גם ישראל זונים ומנאפים א"כ יפשיטנה ערומה כיום הולדה בלא תורה וזהו שמסיים ושמתיה כמדבר דנכסי גוי הרי הן הפקר כמדבר כל הקודם זכה ובזה פירשתי לפע"ד פסוקי תהילים הבו לד' בני אלים פי' הכינו עצמיכם אתם בני אבות בספר יחוסיכם מאבות הבו לד' כבוד ועוז כי זהו כבודו ולא בבני זנונים הבו לד' כבוד שמו הראובני השמעוני וה' עדות לישראל זהו כבוד שמו קול ד' על המים פי' שהטעם לפי שאחז"ל שאין התורה אלא בבעלי ענוה כמים שמניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך וידוע כי מיחסותא דבבל שתיקותא ולא בעלי מחלוקת לכן שייך התורה דווקא לבעלי היחוס וזהו על המים שמניחים גבוה והולכים לנמוך אמנם הרעים על מים רבים או"ה מים הזדים עליהם הרעים בכח להפרישם מן התורה שבר ארזי הלבנון האלו אע"ג דגם להם יש יחוס כקושיית הש"ס מרודך בלאדן בן בלאדן ומשני הש"ס כפר בן בקר וזהו לבנון ושריון כמו בן ראמים שהוא רק כמו בן ראם ואין לו יחוס ואין להאריך יותר:

והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני קל חי י"ל דרך העולם לשבח ולפאר לרופאים ולאשר תמיד בילדי נכרים ישפיקו שהוא צדיק שאינו מחלל שבת ויש מתמיהים בשבחיהם מאוד באמרם ששמעו שגם מניחים תפילין בכל יום

ואינם אוכלים בשר חזיר ועל ת"ח מרננים שהוא קל שבקלים יען שאינו מאריך כ"כ בתפלתו ואינו יושב ועוסק בתענית וכדומה שלא נזהר בדברים כאלו ובאמת שבח זה גנאי גדול שמשבחים אותו במה שאינו מחלל שבת החמור ממנו יודעים ומבינים כמה גרוע ופושע ישראל הוא עד שדבר זה תמוה בעיני העולם שאינו מחלל שבת החמורה ולפי דרכו שתמיד רק בספרים חיצונים הי' עסקו ובין הגוים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם באמת חידוש גדול הוא גם זה שמשמר שבת וכמה שבח גדול זה לת"ח שרק בדברים כאלו יוכלו לרנן עליו כי מוכח מזה שמקיים תרי"ג מצות בדקדוקיה ופרטיה ויושב ועובד השי"ת בתורה ובעבודה ובאמת לקרוב להקב"ה כמו ת"ח גם זה המעט לקלות יחשב כמו דבר קל שבקלות בעניני ד"א שרואין מבן המלך יורש עצר שהוא לתמהון ולגרעון בעיני העולם יחשב לו משא"כ לאיש האדמה פשוט אינם מקפידים על דברים כאלו כמובן וזה שהקדים מרע"ה בתחלת תוכחות שירת האזינו שחת לו היינו שתחשוב שמה שאני מוכיח לישראל הוא מפני שבאמת מושחתים המה בעצמם לא זה אינו רק בניו בבחינת בנים להקב"ה בני בכורי ישראל מומם גם זה למום יחשב משא"כ באוה"ע ממילא באמור חסרונותם וגריעות של בני ישראל שדבר קל שנאמר עליהם תחשב לגריעות זה שבחם כי מוכח מזה שהם בני קל חי וזה והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם בזה עצמו יאמר להם (נאמר עליהם) בני קל חי לטובה כמובן וק"ל (מש"מ):

והיה עמק עכור לפתח תקוה כבר כתבתי במקום אחר כי בלדת תמר את פרץ הרומז על מלכות בית דוד שם רמז הושטת יד של זרח הרומז על עכן שמעל בחרם כפירש"י פ' וישב וכתבתי כי מעילת חרמו של עכן היא הרמת מלכות בית דוד כי המורד במלכות לא מצינו לא חיוב מיתה ואפי' מלקות בתורה רק מדברי בני גד ובני ראובן שאמרו ליהושע כל איש אשר ימרה את פיך לכל אשר תצונו יומת וכ' רמב"ן ס"פ בחוקתי דחרם שמחרימים הציבור או הנשיא הוא חיוב מיתה דאורייתא מן המקרא כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה כי מות יומת וא"כ מטעם זה היו דברי בני גד ובני ראובן בהסכמת כל ישראל וחייב מיתה העובר על דברת וגזירת המלך והוא חיוב דאורייתא מהאי קרא כל חרם אשר וכו' וכל העובר על דברי מלך חייב מיתה

מחרמן של בני גד ובני ראובן במעמד כל ישראל ואמנם לא האמינו זה עד שבא עכן ומעל בחרם ונתחייב מיתה ועל ידו נפלו בעי שלשים וששה איש אז נתחזק איסור החרם ועשה חיזוק למלכות בית דוד וע"כ נרמזו הידות של עכן בלדת פרץ שהוא מלכות בית דוד ויען לב סוף מרדו במלכות בית דוד ועברו על החרם ולע"ל כתיב בפ' זו ועשו להם ראש א' ועלו מן הארץ היינו מלך המשיח ע"כ אמר והי' עמק עכור שהוא גלו של עכן אותו יהי' לפתח תקוה במהרה בימינו אמן:

הפטרת מחר חדש

ושלשת תרד מאד מה לשון ושלשת ומ"ט שלשה חצים דווקא שלש הלא בחד סגי ומ"ט לשלח לי למטרה לאיזה צורך הי' מטרה לא הי' צריך אלא לסימנא בעלמא גם חי ד' למה לו להשבע וכי נסתפק דוד באהבתו של יהונתן עד שהי' צריך לישבע לו והיותר קשה אומרו והנער לא ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את הדבר פשיטא שהנער לא ידע והם ידעו ומה לשון לא ידע מאומה הול"ל לא ידע הדבר הנה בספר יחזקאל סימן כ"א פסוק כ"ו נתיב בנ"נ קלקל בחצים שאל בתרפים שהי' להם ניחוש בחצים ונאמר שם כי עמד מלך בבל אל אם הדרך ושם השליך חצים בלי כוונה נטות ימין ושמאל ונפלו נגד ירושלים ככתוב בימינו הי' הקסם ירושלים ע"ש פירש"י ורד"ק ונאמר שם פסוק כ"ח שבועי שבועות להם ופי' תרגום יהונתן ופירש"י מ"ט פעמים נסה ובכל פעם נפל נגד ירושלים ובספר מנחה חדשה שבגליון מקראות גדלות כ' שדרכן של קוסמין בשבעה פעמים כמו בלעם ז' מזבחות וזה נסה ז' פעמים ז' ע"ש וכנגדם בקדושה יש ז' פעמים ז' והיינו ימי ספירה בין פסח לעצרת מתן תורה בקדושה אמנם גם בטומאה יש מ"ט שערים אך הקודש קדשים שאין שם מגע גוי שהוא ג' עליונים כידוע קדושה משולשת והיינו דדריש האי גלילא (מסכת שבת פרק ר' עקיבא דף פ"ח ע"א) בריך רחמנא דיהב לן אורייתא תליתאי בירחא תליתאי וביומא תליתאי ע"י תליתאי לעם תליתאי ויש לדקדק שלא הזכיר גם לבני תליתאי אברהם יצחק ויעקב ועוד הרי כל התליתאי שהזכיר ר"ל השלישי לא כלהשלשה כמו ירחא תליתאי ויום תליתאה וע"י תליתאי משה שלישי לאהרן ומרים כן פירש"י ואוריין תליתאי נ"ל אין הכוונה תליתאי תורה נביאים וכתובים אלא על התורה שהוא תליתאי א'

רוה"ק והיא כתובים ב' נבואה היינו נביאים וקדושה המשולשת היא קדושת התורה נבואת משה רבינו ע"ה העולם על גביהן נמצא הכל הוא השלישי לא שלשה א"כ עם תליתאי נמי לא קאי אכהנים לויים וישראלים שהם שלשה אלא בני אבות שלשה והשלישי הכי נכבד עדת יעקב החוט המשולש כנלע"ד, נחזור להנ"ל שהי' כוונת האי גלילאי בריך רחמנא הפריש אותנו מן התועים כי אעפ"י שספרנו ז' פעמים ז' אך בקדושה שהרי נתנו בתליתאי והשלשה הכי נכבד ואין ביין ההוא מגע טומאה והיינו הביאני אל בית היין המשומר ודגלו גמטריא מ"ט עלי אהבה והנה יהונתן עשה מעשה בחצים שלא יחשדנו שעשה כן ע"ד קסם שאם תפול להלאה יאמר ממך והנה ולהיות כי העושה בקסם אין לו מטרה אלא מנסה בלי מטרה ע"כ אמר שלשה חצים לאפוקי ז' למטרה לאפוקי קוסמים ושלשת גם אתה בכוונה שלש ואמנם מי שאינו יודע מה עושה ורואהו יורה חצים בלא דבר יחשוב וילמוד ממנו כי גדול כמותו קוסם קסמים ע"כ לקח נער קטן שלא ידע מאומה בין טוב לרע ולא ילמוד ממנו ומשו"ה נשבע לדוד חי ה' שלא יחשדהו דוד שלא שמע משאול מאומה אלא ע"ד ניחוש וקסם אמר החצי ממך והנה ע"כ אמר אין דבר חי ד':

שבועות

בפסחים דף ס"ח ע"ב רב יוסף ביומא דעצרתא עבדו ליה עגלא תלתא אמר אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא ויש לפרש הרי אמרו בשבת פר"ע פ"ח ע"א דהוסיף משה רבינו יום א' מדעתו והסכים הקב"ה עמו וגם בהא דשיבר הלוחות הסכים עמו כדאיתא שם ואיתא במדרש רבה (הובא במג"א סימן תקנ"א בסופו ובמחבר שם) דמי"ז בתמוז עד ט' באב מצויין מזיקין וקטב מרירי שולט וצריך שמירה רבה (שלא ילך יחידי ושלא להכות התלמידים אפילו ברצועה קטנה וה"ה משאר מיני חשש סכנות ר"ל) וגרם לזה הי' חטא ההוא ושבירת הלוחות ולזה גרם הרבה הזמן ההוא העלול לרע ואילו הי' מקדים יום א' נתינת התורה לא הי' יום ירידתו בי"ז תמוז אלא יום אחד קודם וממילא לא הי' בא לידי שבירת הלוחות ואיתא בספרי המקובלים דלשון תרגום דיש לו אחיזה בקדושה בא ע"י שבירת הלוחות לכך אינו רק קליפה

דקה ונקרא בפיהם קליפת נוגה ואיתא בתוס' בב"ק דף ט' הא דאמרינן כדמתרגם רב יוסף דרב יוסף הי' סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה והוצרך לתרגם ותרגום בא ע"י שבירת הלוחות ושבירת הלוחות בא ע"י שהוסיף משה יום אחד ולולא כן לא הי' יכול ללמוד והי' כמה יוסף בשוקא ובזה שמח נפשו ביום זה (והיינו אי לאו האי יומא דקא גרם דווקא האי יומא שנתנה בהאי יומא שהוסיף משה ולא יום קודם לזה שעי"ז נתגלל הדבר ליום שאח"כ לי"ז בתמוז כמבואר):

אמר אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא ואיתא במתניתין סוף מסכתא תענית שביוהכ"פ היו בנות ירושלים חולות בכרמים כי הוא יום חתונתו מתן תורה שהי' ביוהכ"פ לוחות שניות שנתנו בו ע"ש בגמרא וקשה למה לא היו חולות בשבועות וצ"ל שהרי אותה קבלה נתבטלה ע"י עגל ונתחדשה ביוהכ"פ משא"כ גדולי ישראל הנשיאים וראשי ישיבות שאיתא בפייטן עפ"י המדרש שכל אחד מהם קבל חלקו בעמדו לפני הר סיני (יעוין מד"ר שמות פרשה כ"ח בסופו וז"ל ולא הנביאים בלבד קבלו נבואתן מסיני אלא כל החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד קבל את שלו מסיני) והנה בלוחות שניות לא עמדו שם וצ"ל ביוה"כ כשנתרצה הקב"ה נתעורר להם רוה"ק שקבלו אז למפרע נמצא עכ"פ לגדולי ישראל כגון רב יוסף ההוא יומא גרים ושארי ישראל חולות ביוה"כ:

בב"ק ס"פ הפרה דף נ"ד ע"ב שאל רבי חנינא בן עגיל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות אחרונות נאמר בהם טוב א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהן טוב שאלני אם נאמר בהן טוב שאיני יודע אם נאמר בהם טוב אם לאו יש לפרש הנה כ' רמב"ן בס' אמונה והבטחון ס"פ י"ט דבלוחות לא נכתב ט' כי הט' מורה על סימן מות כן דרך המלכים בימים קדמונים כשכותבים ט' על אחד הוא סימן מות וכן בקרא וטאטאתי' במטאטאה השמד ודברים הם תמוהים כי מסקינן ס"פ הפרה הנ"ל דחד ט' הוא טוב ולכן לא נאמר ט' במעשה בראשית עד האור כי טוב ותרי טיתן היא סימן מות כדכתיב וטאטאתי' במטאטאה ע"ש ונ"ל כי הלוחות עצמן הם ט' דברות כי אנכי ולא יהי' לך בדיבור אחד נאמרו והרי רומז על טובות ומשו"ה לא נכתב שם ט' דא"כ הוה לי' ב' טיתן אחד דהדברים בעצמן הם ט'

ועוד אות ט' והי' חלילה סימן מות ע"כ לא נכתב שם ט' לפ"ז שפיר נאמר ט' בדברות היינו שהמספר הדברות ט' הוא עצמו טוב אך יש מ"ד במכילתא דאנכי שנאמר עם לא יהי' לך בדיבור א' איננו מכלל עשרת הדיברות ואינו מצוה כלל אך לא תשתחוה להם הוא לאו בפ"ע וזה לא נאמר בדיבור א' עם לא יהי' לך א"כ הו"ל עשרת הדברות ממש ולא נאמר ט' בדברות לא במספר הדברות ולא באותיות והיינו לא ידענו אם נאמר בהם טוב או לא אי הלכה כמ"ד אנכי הוא דיבור ומ"ע ונאמר בדיבור א' עם לא יהי' לך והו"ל מספר ט' ונאמר טוב או כדאידך מ"ד וה"ל עשרת הדברות ממש ולא נכתב ולא נאמר בהם ט' אפילו במספר הדברות וע"ד הנ"ל יש לומר מאמחז"ל מד"ר בראשית והנה טוב מאד מאד זה המות כי טוב פעם אחד הוא טוב מוחלט וב' פעמים טוב יתר כניטל דמי ונוטל חייו והיינו טוב מאד שהוא יותרת על טוב הפשוט הוא המות וי"ל משאחז"ל טטפ"ת טט בכתפי שתים ופת באפריקא שתים ועכ"פ מ"ט רמז התורה בלשון זה טטפ"ת והוא עפ"י שאחז"ל הספר והככר ירדו כרוכים מן השמים ר"ל התורה עם ככר עם מזונותיו יום יום ירד כרוכים הקמח והתורה ועוד אמרו הספר והסייף ירדו כרוכים מן השמים ע"ד הקול קול יעקב אין ידי חרבו של עשיו שולטת וע"כ מרמז בתפילין טט פת טט (שהמה ב' טתין שמורה על מות חרב וסייף) הוא חרב וסייף כנ"ל ופת הוא הככר פת בגו מלכו של עולם ית"ש ורמז בתיבת טף עפ"י שאחז"ל פ' הבונה דף ק"ג ע"ב שלא יעשה טיתן פפין ופפין טתין כי ט' מהופך היא צורת פ' (כי הטי"ת צריכה להיות כפופה בתוכה כמו שדקדק ר"ת כך מזה הברייתא יעוין תוספות שם) ופ' מהופך היא צורת ט' והנה טף הוא ר"ת טוב פי היינו הבל תינוקות של בית רבן שאין בו חטא היינו פה טוב אך בהיפך הקערה על פיה ומלמד לשונם דבר שקר מהפך הפ' לט' והם ב' טיתן ר"ל (וגם) מהפך הט' לפ"א והוה ב' פיפין היינו פי פי שהיא חרב פיפיות אבל טף ישר ולא היפוך הוה טוב פי:

והנה איתא בספרים שלכך אותיות הלוחות תר"ך אותיות תרי"ג אותיות נגד תרי"ג מצות דאורייי עד אשר לרעך והנך שבעה אותיות של שתי תיבות אשר לרעך נגה שבעה מצות דרבנן ויש לבאר הכוונה מה דמסיים התרי"ג אותיות עד אשר לרעך ע"פ דאיתא בס' חובת הלבבות דחובת איברים יש להן תכלית למספרם דהייני תרי"ג

אבל חובת הלבבות אין מספר בכל יום ויום מבין יותר ויותר מגדולת השם ואהבת יתברך שמו והנה איתא במס' שבת בלימוד הילל לנכרי אחד כל התורה כולה על רגל אחד דהיינו ואהבת לרעך כמוך ופירשי' ז"ל שם דגם הקב"ה נקרא רעך וריע אביך אל תעזוב לכן רמז התורה דתרי"ג מצות הייני דוקא עד אשר לרעך כלומר עד אהבת הבורא יתברך כי מצות הלבבות אין להם שיעור:

בפייטן שפייט בסוף דבור לא תשא ביום א' דשבועות שמור שבועת איסור ונדרים תירא מאל נותן שבת לשומרים יש לפרש כך דצריך ביאור מ"ט בלוחות ראשונות כתיב זכור ובאחרונות שמור ואעפ"י שאחז"ל ששניהם בדיבור אחד נאמרו מ"מ אותו הלשון שביתרו הי' כחוב בלוחות ראשונות ושמור שכתב בואתחנן בלוחות אחרונות והטעם כי במס' שבועות מפלפל הש"ס איך ירא משה שישראל יערימו במה שהשביעם לומר שנתכוונו על עבודת האלילים ע"ש ס"פ שבועות שתים בתרא והנה לכאורה כשישביעם שיעבדו ד' אל מוציאם ממצרים ע"כ א"א להערים על שר אחד משרי האומות שהוא לא הוציאם וצ"ל מ"מ יטעו ויאמרו אלה אלקיך אשר הוציאוך ממצרים כמו בעגל אמנם יש לומר בענין אחר דהרי אחז"ל (שבת דף יו"ד ע"ב) שבת אודעינהו לאוה"ע מתן שכרה לא אודיענהו דאו"ה אינם משיגים שכר שבת הגנוז שהרי השר שלהם אינו משיג שם במה שהוא לפנים ממלאכי השרת וכן במה שהקב"ה הודיענו שכר שבת העתיד א"א לכוון בעבודה לאלקים כ"א להיודע אותו השכר כמונו שהודיענו השי"ת והם השרים לא יודעים ולכן בדברות ראשונות לא עשו עדיין העגל הי' די באומרו זכור את יום השבת פי' שיזכור מלפניו שהקב"ה נח ביום השביעי ותו לא הי' צריך להזהיר משום שבועות הר סיני שהרי אמר בתחלה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אך עתה שאמרו אלה אלקיך ע"כ אמר אחר לא תשא שיהא שבועות הר סיני למי שיודע שכר שבת לע"ל וזהו שמור את יום השבת שיהיו שומרים ומצפים ליום השבת דלע"ל וזהו פי' הפייטן שבועות ונדרים תירא מאל נותן שבת לשומרים דייקא השומרים ומצפים יום ישועת ה':

וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם יל"ד מה לשון בשבועותיכם מה יחוס השבועות עמנו שקראום שבועותיכם אבל נ"ל זהו עופרת

רותח יוצק לתוך פיהם של צדוקים ובייתוסים שאומרים עצרת אחר שבת דוקא א"כ מה בשבועותיכם וכן שבעה שבועות תספר לך אינו מדוקדק מה תספר הלא השבתות קבועים ועומדים ונספור ז' שבתות אבל מה לנו למימני ז' שבועות תספר לך מה לך ועתה שמע נא הנה לפי קבלתנו ממחרת השבת הידוע היינו שבת דלעיל מיני' שהוא מחרת יום א' דפסח אך אידך קרא עד ממחרת השבת השביעית תספרו זה קשה הרי השבת השביעית איננו יו"ט ולמה קורא ליום המ"ט שבת השביעית והסביר רמב"ן ואוסיף ביאור בעזה"י הנה ידוע כי תיבת חודש לא נאמר בתחילה אלא על יום ר"ח שבו הלבנה נתחדשת ואפי"ה כתיב מבן חודש ומעלה או עד חודש ימים וכן בלשון ב"א ובנדה כל שלשים יום שהוא זמן מחידוש הלבנה עד חידושה נקרא חודש ויום הראשון של זה נקרא ר"ח שלו ויום האחרון הוא סוף חדשו ואפשר שיארע יום האחרון של זה האדם המונה לעצמו מספרו בראש חדשה של חידוש לבנה ומ"מ היא יום האחרון של חדשו של זה המונה לעצמו וכן נמי בשבת אעפ"י שתחלת הנחת יום שבת הוא יום שבו שבת הקב"ה במעשי בראשית מ"מ כל ז' ימים שאדם מכוין אליהם ויאמר אפי' ביום השלישי שבוע אחת או שבת אחד נעשה כך וכך אזי יהי' תחלת שבועתו ביום ג' עד יום ג' הבא אחריו ויהי' יום הב' הבא שבת לשבוע שקבע זמן לעצמו לענין זה והשתא כיון שאמר הקב"ה שממחרת השבת שהוא יום ראשון של פסח נתחיל לספור יהי' איזה יום שיהי' מ"מ אנו קובעים יום זה להתחלת השבוע שלנו וכל סוף ז' ימים הוא שבת של אותו שבוע שקבענו ויום מ"ט הוא שבא השביעית ואמר עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום וע"כ אמר בשבועותיכם כיון שאיננו שבועות של עולם המתחילים ביום א' ומסיימים בשבת בראשית אלא שבועות שקבענו לנו בכל שנה ושנה לפי קביעות יום א' דפסח והנה אמת נכון הדבר בעזה"י:

בפייט להעביר המות אי אפשר שכבר נגזרה גזרה משמע שלא נעשו חירות ממה"מ ובאותו דיבור ממש מיד אומר אני אמרתי אלקים אתם חבלתם מעשיכם כאדם תמותון והוא ש"ס פ"ק דע"ז וא"כ הוא סתירה מיני' וביני' אבל הכוונה נהי הקב"ה עשה אותם חירות ממה"מ ויחי עוד לנצח מ"מ המה"מ שהוא היצה"ר והשטן לא

העביר כי א"א להעבירו שכבר נגזרה גזירה שיהי' בעולם ויעשה את שלו אך ישראל נשתחררו מעמו ושוב עשה הוא את שלו והסיתום לחטוא עד שחבלו מעשיהם ושוב נשתעבדו לו בעו"ה והיינו כאדם תמותון כי גם אדה"ר נקרא חירות ממלאך המות אלא שמלאך המות נמצא בעולם אבל אדה"ר הי' חירות ושוב פיתהו לאכול מעץ הדעת ונפל ברשתו לע"ל יבולע המות ויסיר היצה"ר אז ואכל וחי לעולם בב"א:

פר"ע ג' דברים עשה משה מדעתו שיבר הלוחות מאי דרש ק"ו וקשה לימא שלא דרש כלום ושיבר שלא כדין רק כדי שלא יהי' לישראל דין ארוסה ויתחייבו ובאמת נתחייב משה למקום ע"ז אלא שמסר נפשו בשביל ישראל כמבואר אצלינו כמה פעמים וי"ל הך מימרא ע"כ לא ס"ל הכי דהרי הוסיף יום אחד מדעתו וכ' ב"ש בהקדמתו כי הקב"ה לא חשש ליתן תורה לטבולי יום ומרע"ה החשיב התורה כקדשים שצריכים הערב שמש ע"כ הוסיף יום אחד ועל כן למד ק"ו מפסח כיון שהתורה כקדשים ולפ"ז לא הי' צריך לשבור הלוחות דבלא"ה המקדש אשה בקדשים אינה מקודשת דקדשים אסורים בהנאה כמבואר פ"ב דקדושין ושפיר פריך מאי דריש ששיבר הלוחות ונ"ל הא דהוסיף יום אחד שיהיו מעורבי שמש מטומאת קרי שהתורה כקדשים זה למד מרע"ה מהקב"ה שהרי ציוה לספור מ"ט יום מטומאת מצרים כמ"ש מג"א וז' שבועות במקום ז' נקיים של זב וזבה וקשה הא זב וזבה טבילתם ביום וטהורין ביום האחרון ולמה צריכים נון שהוא יום אחד של שבוע שמינית אלא כקדשים שמחוסר כיפורים עד יום שמיני ע"כ גם מרע"ה שחשש לטומאת קרי הצריך שיהיו מעורבי שמש והוסיף יום אחד מדעתו וניתנה תורה ביום נ"א לספירה כמ"ש מג"א:

כבד את אביך בקדושין (ל"א ע"א) איתא שאל בן אלמנה את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם אמר לי' הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני ר' יהושע אמר לי' כך נתגרשה מהו אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל וקעקע להן כתרנגולין יש לדקדק, א) למה לא שאל גם לר"א נתגרשה מהו, ב) איך תלה זה במה שהוא בן אלמנה ג) הקשה מהרש"א בח"א לפירש"י שבן אלמנה היינו שכבר מת אביו לא הי' צריך לאותו השאלה א"כ לא שייך לשון אבא אמר אלא האב

אומר, ד) מדוע לא השיבו לו מיד שיטיל להם מים בספל אפי' בלא נתגרשה כיון דאיכא לקיים שניהם בבת אחת ולקושיא האחרונה איכא למימר שאין זה כבוד להאב להיות מקעקע כתרנגול בקערה אחת עמה וכיון שחייבת גם היא בכבודו ע"כ תסבול זאת שתמתין שישתה הוא מקודם וא"כ לפ"ז איכא למימר דגם בן אלמנה ידע שכבוד אב קודם לכבוד אם בכל מקום וזהו שהרי בתורה כתיב כבד את אביך ואח"כ אמך ואם כי ידע דרש חז"ל שלא הקדימו הכתוב אלא מפני שאמו משלדתו בדברים ונזהר בכבודה יותר לכן הקדים האב א"כ מכ"מ שוים הם ואין הוה אמינא שתקדום האם א"כ מה שאל איזה מהם קודם הלא שניהם שוים אע"כ שנסתפק אם יקעקע להם משום שאין להניח האם בהמתנה עד אחר השקאת האב אע"ג שאין זה כבוד כ"כ להאב לקעקע יחד מ"מ האם קודם לענין זה פי' שישתו שניהם בבת אחת או דלמא האב קודם ממש בזמן והשיב לו שהאב קודם והא"ש דלא שאל אנתגרשה משום דס"ל לב"ש סוף מס' גיטין דלא יגרש אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר ור"א שמותי הוא ידוע שהי' מתלמידי ב"ש וס"ל נמי הכי וכיון שנתגרשה מסתמא מצא בה ערות דבר ואסורה על הבעל לעולם משום סוטה וה"ל ממש ערוה עיין ביבמות וקיי"ל לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עברה וה"ה לכל העריות שלא יאכלו בקערה אחת וא"כ לר"א א"א לגרושה לקעקע מים עם בעלה בקערה אחת וכיון שא"א ידע שכבוד האב קודם שהקדימו הכתוב אבל לר' יהושע דס"ל מסתמא כב"ה שם דמותר לגרשה אפי' הקדיחה תבשילו שפיר שאל נתגרשה מהו והנה סוף מס' גיטין איתא דאפי' לב"ה המגרש בלא ערות דבר שנוי המשלח ואפי' מזבח מוריד עליו דמעות ומוקי לי' התם בזיווג ראשון ומשמע לי' דהיינו בנושא בתולה שנקראת אשת נעורים וכן משמע בפ"ב דסנהדרין דמייתי עלה דההיא אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי (וכן הוא להדיא בפרי חדש ריש הלכות גיטין) ולכן לבה דוה ביותר בגירושין וכן משמע דמייתי עלה דההיא מקרא דרחל שהיתה זיווג שני של יעקב אלא שנשאה בתולה וע"ש מהרש"א ח"א וא"כ הדר דינא דלא יגרש אא"כ מצא בה ערות דבר ולא יכול לקעקע להן כתרנגולין ע"כ אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה שאביך נשא אמך כשהיתה אלמנה ועדיין שניהם קיימים (ושפיר שייך

לשון אבא) ויכול לגרשה בלא ערות דבר ואומרו ריסי עיניך כלומר מרמיזתך ניכר כמו קורץ בעיניו א"כ הטל להם מים וכו' ודו"ק:

כבד את אביך בקידושין דף ל' ע"א איתא דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות ע"כ יש לפרש ידוע כבוד שלא ניתן לשום אדם רק למלך הוא כבוד להמלך כי רק לך הוא יכובד בזה ולא אחר אבל אם אותו כבוד עצמו יותן גם לכל פשוטי המון עם שוב אין אותו כבוד שום כבוד כלל למלך כי ניתן לכל אחד ואחד וזה בשעה שאמר הקב"ה אנכי ה' אלוקיך לא יהי' לך אלהים אחרים על פני חשבו האומות שרק לכבוד עצמו הקב"ה כביכול דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך והוקש כבודם לכבודו וינתן אותו כבוד עצמו גם לשפלי הברואים אדם אפר דם מרה גם בעולם התחתון שוב אין אותו כבוד כבוד להמלך הקב"ה כי יותן גם לקרוצי מחומר בני האדם לכן עי"ז חזרו והודו למאמרות הראשונות (מש"מ):

במס' מנחות למ"ד ע"ב הקונה ס"ת כחוטף מצוה מן השוק נ"ל למעליותא נאמר כמו חטוף ובריך סוף מס' נזיר שהוא למעליותא ה"נ כי זה הקונה אינו יוצא יי"ח מ"ע וצריך ע"כ לכתוב לו או שכבר קיים מ"ע של כתיבת ס"ת וס"ת זה שהוא קונה לו למה הוא לו והרי אסור למוכרו ג"כ ואין לו שיווי כסף א"כ אינו קונה אלא לזריזות מצוה או שהמוכר הזה מוכרו ללמוד תורה ולישא אשה וזה רוצה לסייעו לקיים מצוה שלו או שזה המוכרו אינו הגון ומוכרו שלא כדין וזה קונה שלא יהי' בבזיון בזה אינו הגון הלז וא"כ עכ"פ הרי הוא חוטף מצוה וזריז ונשכר:

ואמר כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני נ"ל קצת רמז בזה דהרי אחכז"ל דכו"ע בשבת ניתנה תורה לישראל דכתיב זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מה להלן נאמר זכור בעיצומו של יום יציאה ה"נ זכור את יום השבת לקדשו בעיצומו של יום שהי' אז שבת והנה ליכא לאקשוי' מזכור אשר עשה לך עמלק שלא נאמר בעיצומו של מלחמתו של עמלק דהתם לא כתיב יום אלא זכור בלא יום אבל אי קשיא

מקרא זכור את יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב שנאמר במשנה תורה ולא הי' בעיצומו של יום מתן תורה וקושיא גדולה היא זו אע"כ כיון שבאותו היום כתב מרע"ה י"ג ס"ת ויום הכתיבה הווה כיום הנתינה ועיין פירש"י על פסוק היום הזה נהייתה לעם לה' אלקיך וא"כ שפיר קאמר זכור את יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך דהווה יום הכתיבה כמו עיצומו של יום:

ואמר הגיה בו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו נ"ל להוכיח כן הנה בסנהדרין פ' כה"ג קאמר אעפ"י שהניחו לו אבותיו ס"ת צריך לכתוב שנאמר ועתה כתבו לכם ופריך והתנן מלך צריך לכתוב ס"ת על שמו דכתיב וכתב לו את משנה התורה הזאת ותנא עלה שלא יתנאה בשל אבותיו מלך אין הדיוט לא ומשני לא נצרכה אלא לשני ס"ת ומייתי מדכתיב משנה התורה ופשטינן בש"ס דמלך צריך לכתוב לו שני ס"ת ולא סגי בשל אבותיו ורמב"ם בהלכות ס"ת ובה' מלכים פסק דאם יש לו ספר משל אבותיו להניחו בבית גנזיו סגי לו לכתוב עוד אחד על שמו והוא נראה נגד ש"ס ויפה תי' בספר בני יונה ריש הלכות ס"ת ואין לזוז מדבריו ע"ש אך נהי דלשון ש"ס מיושב מ"מ בקרא משמע שיכתוב לו ב' ס"ת משנה תורה שניהם בכתיבה וי"ל הנה הרמב"ם כ' שצריך להגיה הס"ת שלו מס"ת של עזרה ע"י סנהדרי גדולה והוא מירושלמי דסנהדרין ויצא מקרא דכתיב וכ' לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים משמע שיהי' מוגה ע"י הכהנים הלוים העומדים שם לפני ה' והנה לכאורה יש לדקדק בקרא כתיב משנה תורה שהם ב' תורות על ספר משמע ספר אחד ולא ב' ספרים כי כן דרשינן גבי גט וגבי סוטה ספר אחד ולא שנים ולא שלשה ספרים וא"כ קשה איך כ' משנה תורה על ספר א' אע"כ ה"ק שיכתוב ספר א' כפול ומשנה הא כיצד אחר שכבר נכתב וקיים מצות כתיבה עוד יתנו להגיה לפני הכהנים הלוים שבבהמ"ק וההג"ה הוה כאילו כתבו שנית נמצא כ' ספר אחד שהם שנים מלבד אותו שיש לו מכבר או משלו כשהי' הדיוט או שהניחו לו אבותיו בבית גנזיו וא"ש ועוד הארכתי בדרוש אגדה ואין כאן מקומו:

*__בהקריבכם__ מנחה חדשה לד' בשבועותיכם כ' רוקח ר"ת חדשה לד' בשבועותיכם אותיות חלב רמז לאכול מאכלי חלב בשבועות וכ' מג"א טעם כי ז' שבועות שסופרים

המה כשבעת ימי נדה וזבה ודם נעכר ונעשה חלב ע"ש וידוע מאחז"ל שהי' ראוי שיהי' עצרת של חג ג"כ מובדל נ' ימים מסוכות אלא משום שהם ימי גשמים וקשה להטריח ישראל לעלות לרגל ואחז"ל ס"פ המפלת מפני מה נדה ז' ימים מפני שבעלה רגיל בה וקץ בה ע"כ תתרחק מבעלה ז' ימים ושוב הוה ככלה חדשה ע"ש וא"כ ה"נ הרי עצרת היא אהבה רבה ששמח עמהם ז' ימים ואמר קשה עלי פרידתכם עשו לי סעודה קטנה ויען שנתעלסה באהבים ז' ימים רצופים ויהי' רגיל וקץ ע"כ הרחיק נ' ימים ז' שבועות כהרחק נדה שיהי' אח"כ ככלה חדשה ואז דם נעכר ונעשה חלב ע"כ בהקריבכם את עצמיכם מנחה חדשה היינו כלה חדשה אז רמז חלב כי דם נעכר ונעשה חלב הנה פסח זכר ליציאת מצרים היא זכרון למה שעבר וכן סוכות למען ידעו דורותיכם מה שכבר הי' אבל מתן תורה הוא יום מתן תורה בעצמו איננו זכר למה שהי' כי היא כלה חדשה כשעה ראשונה והיום מקבלה מנותן התורה ית"ש:

בעצרת דפסח כתיב בפ' ראה וביום השביעי עצרת לה"א לא תעשה מלאכה ודרשו חז"ל כל דלה' דמקריבין עולת ראיי' וחגיגה ביו"ט דלא כב"ש ובסוכות כתיב עצרת לכם ולא לגוים ובשבועות לא כתיב לא זה ולא זה י"ל הנה רש"י פי' ע' פרים של חג נגד או"ה פוחת והולך ובמדרש אומר או"ה לא ידעו מה אבדו בחורבן בהמ"ק שהרי הקרבנו עבורם ונראה מזה שהקרבנו על קיומם ומה שפוחת והולך היינו דעות הנשחתות שלהם יפחתו וילכו ויתקרבו לקדושה כמו וכל בני בשר יקראו בשמך ונבוא אל המכוון בעזה"י דוודאי לא ס"ד בפסח ושבועות שכל השביתה והשמחה היא שהבדילנו מן התועים ואיך יעלה על הדעת שיהי' מותר לעשות מלאכה לצורך גוים ע"כ לא אצטריך למעוטי לכם ולא לגוים אבל בסוכות שהקרבנו ע' פרים לקרב או"ה אל הקדושה הו"א שיהי' מותר לעשות מלאכה לצורך גוי ע"כ אצטריך לכם ולא לנכרים והנה ההיתר להקריב לצורך גבוה היינו שלא יהי' שולחנך מלא ושולחן רבך ריקם והוא מסברא אך פסח שהוא זכר למה שהי' קודם מתן תורה והו"א עדיין לא היתה השראת שכינה אז גבן שיהי' חברותא כלפי שמיא שולחנינו עם שולחן גבוה קמ"ל בפסח לה' כל דלה' אבל בשבועות שהוא תכלית הדביקות השי"ת עם ישראל פשיטא דנקריב לצורך גבוה אדרבא על זה הזמן נאמר ויחוגו לי במדבר ולא צריך

עצרת לה' וגם אז ירדה שנאה לאו"ה ונתרחקו ופשיטא דלכם ולא לנכרים ולא צריך עצרת לכם:

הוסיף מרע"ה יום אחד מדעתו כ' מג"א בשם הרמ"ע לרמז יו"ט ב' של גליות ע"ש הנה הקב"ה לא חשש לפולטת כי אין דברי תורה מקבלין טומאה כהאי תנא במס' ברכות דף כ"ב ע"א דבעל קרי מותר בדברי תורה דאין דברי תורה מקבלין טומאה ומרע"ה חשש לטומאת קרי של פליטה והוסיף יום והנה לשון אין דברי תורה מקבלין טומאה קשה להולמו כי לא על דברי תורה אנו דנין אלא על מקבלי תורה בטומאה אבל האמת כי עיקר התורה היא חיי עוה"ב ואיננו חיי הגוף כלל וכל מעשיה מיוחדים להשי"ת והנשמה היא גופה אותיות התורה כמשאחז"ל כשם שנתינתה בס' ריבוא כך נטילתה בס' ריבוא עיין מגילה כ"ט ע"א ואין הרוחניות שבאדם מקבל טומאה ואין התורה לגוף כ"א לנשמה אך לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה נמצא יש לגוף עסק בזה והגוף מקבל טומאה ע"כ הוסיף מרע"ה יום אחד מדעתו כי ידע שלא יוכלו לקבל על אופן הראשון שיהי' כל עבודתם מעיקרא לשמה והיינו גרמא לניצוץ יצה"ר וחורבן בהמ"ק ויו"ט ב' של גליות (על ידי שנתפזרו):

שינוי נוסח ברכת תורה לפניו משלאחריו כבר כתבתי במק"א מה שאמרו המלאכים מה לילוד אשה בינינו ואמר הקב"ה אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה כלום יצה"ר יש ביניכם כלום למצרים ירדתם (גמרא שבת פרק רבי עקיבא) דהמכוון דהתורה יש בה כל עולמות אצילות בריאה יצירה עשיי' אלא כל אחד אינו מבין ומשיג אלא מה ששייך לעולמו ומלאכי השרת אינם משיגים אלא חלק עולם המלאכים משא"כ האדם נשמתו לעילא ולעילא וגופו למטה ומשיג הכל ע"כ אחוז בכסא כבודי עולם הכסא וגם החזר להם תשובה כלום יצה"ר יש ביניכם כי אינכם משיגים עולם התחתון ואנחנו משיגים עליון ותחתון והיינו בברכה ראשונה אשר בחר בנו מכל העמים היינו ילודי אשה מילודי אשה ונתן לנו תורתו חמדה גנוזה הוא קו' מלאכי השרת ובברכה אחרונה מתרצים אשר נתן לנו תורת אמת הוא מעשה

מרכבה וסודות עליונים שזה נקרא תורת אמת וגם חיי עולם הזה נטע בתוכנו ע"כ ראוי לנו ע"ד אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה:

ממלכת כהנים וגוי קדוש אין להאריך בכאן הנה רש"י פי' קודש ישראל לה' ראשית תבואתו היינו תרומה וכן פי' בשיר השירים בפסוק האלף לך שלמה והנה כל ישראל הם ממלכת כהנים מובדלין מהאומות בני ישראל כן כל האומה ישראלית כהנים מובדלים מתוך שבעים אומות ועוד מאותן כלל ישראל שהם כולם תרומה כהנים מופרש מהם תרומה א' שהם גוי קדוש (הכהנים) והנה (שבת פרק במה מדליקין דף ל"ב ע"ב) הזהיר במצות ציצית משמשים לו כ"ח מאות עבדים עשרה מכל אומה (שהמה שבעים אומות) בכנף אחד עולה לשבע מאות וככה בד' כנפות עולה כ"ח מאות וקשה א"כ יהיו או"ה פרים ורבים שתהי' כל אומה מ' פעמים נגד אומה ישראלית (היינו עתה האומות שהם שבעים נגד אומה אחת ישראל מגיע לכל אחד מישראל שבעים כדי שיגיע לכל אחד שני אלפים ושמונה מאות עבדים צריכים להיות האומות להרבות ארבעים פעמים ככה מ' פעמים שבעים כמובן) ולהנ"ל ניחא דהזהיר במצות ציצית אמרו אשר נאמר עליהם והייתם קדושים לאלקיכם והוא א' מארבעים מסתם ישראל (תרומה בעין יפה שהוא אחד מארבעים וכלפי כל האומה שהיא ממלכת כהנים נקראים המה קדושים) ולהם ישמשו כ"כ עבדים ולא לאחרים ומשו"ה אחר דכתיב בפ' ציצית והייתם קדושים היינו תרומה הו"ל למכתב את משמרת תרומתי השייך לזה אלא שבא קרח בטליתיו של תכלת והפסיק הענין ואחר פ' קרח מיד כתיב הנה נתתי לכם את משמרת תרומתי ר"ת אמת מחובר לסוף פ' ציצית אני ד' אלקיכם אמת אלא שקרח הפסיק בין אלקיכם אמת:

לך רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב נ"ל אעפ"י שכבר הזהירם ואמר כי סקול יסקל מ"מ אפשר מכח חשק והתלהבות ימסור נפשו להסקל ורק לקרב אל מקום קדוש לחזות בנועם ה' וימות במקומו ונוח לו בזה ע"כ הודיעו עכשיו כי אם יעבור על גבולו יסתמו ממנו מראות ההשגה ההיא ולא יזכה לראות בנועם זיוו וימות כאחד העם והנה כתיב עלית למרום שבית שבי היינו צירוף י"ב צירופי הוי' גמטריא שבי שהוא ר"ת ש'מות ב'ני י'שראל והיינו דכתיב ביוסף שאמר לאחיו להחיות ע'ם'

ר'ב' גמטריא שב"י אך אם יפרוץ לראות יוסר ממנו קדושת צירופים הנ"ל וישאר ע'ם בלא ר'ב ועם הוא לשון פחיתות כידוע והיינו העד בע'ם פן יהרסו ונפל ממנו ר'ב פי' בחינת ר'ב וימות באין מוסר כמו עם ולא כמו ע'ם ר'ב לכן רד העד בעם:

***פן** יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב דהמן הלשין דמפקי כולי שתא בשה"י ופה"י ויש לפרש אנו חייבים לקיים המצות כאלו היום נתנו וכל התורה כולה צריכה להיות לנו כאלו היום היינו עומדים לפני הר סיני וכן החיוב עלינו להיות בעינינו כאלו היום יצאנו ממצרים ומי שהוא במדרגה זו אז בוודאי לא יבוא לידי חטא וזה שהלשין המן דמפקי כולי שתא בשבועות היום היינו שה"י ופה"י היינו פסח היום יציאת מצרים ולכך אין למלך שוה להניחם ואז לימוד התורה חשוב וגדול והולך ממדריגה למדריגה מעלה מעלה אבל אמנם אם יש לו תשוקה ללמוד לא מצד עצמיות התורה אלא מכח אהבת הידיעה שיש לו כמו לכל דבר חדש אז לא יגביה עצמו למעלה אדרבא יפול ממדרגתו וע"ז אמר פן יהרסו אל ה' לראות שתשוקתם יהי' רק כד"מ לראות חדשות אז נופל ממנו רב יפול ממדרגת רב ממדרגת אבותינו אברהם יצחק ויעקב שעבדו את ה' מאהבה ושמי ה' לא נודעתי להם כתיב לגבייהו:

תחטאני באזוב ואטהר, כי בקשת כתיב זאת אות הברית וידוע אות הוא דכורא וכן ברית אבל זאת היא נוקבא היינו כשאין הדור הגון וצריכין קשת אזי התעוררת מלמעלה מבחינת זכר המשפיע הוא כפלים מהתעוררות דנוקבא דלמטה והתחתונים פותחים רק כחודו של מחט והקב"ה מרחם ע"י ק'ש'ת'י' נתתי בענן, ר"ת "קשתי" ק'דושתך ש'מך ת'ורתך י'מינך כדאמרינן עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען קדושתך, עשה למען תורתך א"כ דור שאינו צריך קשת כדורו של רשב"י וריב"ל (כדאיתא בגמרא כתובות פרק המדיר דף ע"ז ע"ב) לגבייה' הוה התעוררות מלמטה נוקבא כפל משל מעלה שאינו צריך סעד הרבה לתומכו והיינו אני זאת ברית אני וזאת בנוקבא וברית בדכורא ע"כ לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם והיינו ר"ת "אזב" א'ני ז'את ב'רית ע"כ תחטאני באזב ואטהר:

זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים וגו' רמז מה שאחז"ל

ביבמות שאם אליהו יבוא לשנות אפילו רק מנהג בעלמא דהיינו שיאמר שחולצין במנעל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל וטעמא כי מנהגן של ותיקין וחכמי הדור הקב"ה מסכים על ידם (כדכתיב לקל גומר עלי כמבואר בירושלמי ובכמה מקומות) ועוברים עליו משום מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך וזה רמז בו והשיב לב אבות על בנים ולא ישנה את תפקידם של אבות על בנים יקחו ראי' ממרע"ה והיינו זכרו תורת "משה" דייקא היינו מה שהוסיף הוא יום אחד מדעתו והקב"ה הסכים על ידו (כדאיתא שבת פרק ר"ע) ומזה תשפטו כי לא יבוא אליהו אלא להשיב לב אבות על בנים ולא לשנות דבר שכבר הסכים הקב"ה על ידם:

***זבחי** חג"י טנ"י דע כי יום שבועות לעולה יום זבוח ב' ימים כי אפי' חל בחול שמקריבים ראי' וחגיגה ביומו מ"מ בכל יו"ט כתיב לבד מנדריכם ונדבותיכם (וצריכים להקריב נדריהם ונדבותם שלא יעבר בבל תאחר או לכל הפחות בעשה דובאת שמה והבאתם שמה כדאיתא בר"ה דף ה' ע"ב) ואין נדרים ונדבות קריבים ביו"ט וע"כ להיות עוד יום אחד של טבוח שהמקריבים אסורים במלאכה ויום טוב להם (כדאיתא בירושלמי הובא בתוספות חגיגה דף י"ב ע"ב שיום הקרבת קרבן אסור במלאכה) ע"כ נרמזו במלת זבחים כל הימים הקדושים ז' ימי פסח ב' ימי שבועות ח' ימי חג י' ימים מר"ה ועד יוה"כ חג"י ר"ת ח'לקנו ג'ורלינו י'רושתינו טנ"י ט'וב נ'עים י'פה ע"ש מה טוב חלקנו מה נעים גורלנו מה יפה ירושתינו:

***השם** גבולך שלום חלב חטים ישביעך היינו ביום חג השבועות שמקריבים שלמי ציבור מה שאין כיוצא בו בשום זמן כי יום מתן תורה הוא תכלית השלום ע"כ שם גבולך שלום וחלב חטים ישביעך שמקריבין ב' לחם חמץ מחטים שיתברכו תבואה שבשדות (מסכת ר"ה פרק א' דף ט"ז ע"א) ובפרט חטים כמ"ש חז"ל בבבא בתרא שצוואת אחיתופל יו"ט של עצרת ברור זרעו חטים וכתיב בתרי' השולח אמרתו ארץ היינו מתן תורה ורמז אמרתו ארץ ועד מהרה ירוץ דברו כי כתיב כה תאמר אמירה רכה לבית יעקב הנשים ותגיד דברים הקשים כגידים לבני ישראל הגדולים לנשים שכר מצות כי לי כל הארץ ואתננה לכם כדכתיב והארץ נתן לבני אדם אחר ברכה אמנם דיבור הקשה מגיע עד תכלית רח"ל ואבדתם מהרה והיינו השולח אמרתו

הרכה ארץ נותן לבני אדם ועד מהרה ואבדתם מהרה ירוץ דברו הקשה הרי הפסד עבירה ושכר מצוה זה מול זה:

***איתא** בספר יצירה דכל הקדושות נכללים בג' עולם שנה נפש והסימן עליו כלו בעשן ימי בעשן היינו בע'ולם ש'נה נ'פש עולם הוא קדושת המקום ושנה קדושת הזמן והנפש קדושת הגוף קדושת עצמו ואפשר דנגד ג' אלו נקבעו ג' המועדים חג המצות הוא קדושת הנפש ויהי' בקרבו המאכל קדוש פסח ומצה ולקדושת המקום בא סוכות שיהי' המקום דירה קדוש בצל סוכה צילא דהמנותא ושבועות הוא קדושת הזמן של ספירת העומר ולכך לא נכתב בפירוש בתורה בשבועות שיש לו תשלומין דהזמן אין לו תשלומין ויוה"כ הוא כלול מג' קדושות שהכה"ג שהוא מבחר הנפש שאפי' מלאכי השרת אין רשאין להיות שם שנאמר וכל אדם לא יהי' באהל מועד (לרבות אפילו מלאכי השרת כדאיתא במדרש) ומבחר הזמנים שאין רשות לשטן לקטרג דהשטן בגי' שס"ד אית לי' רשות לאסטוני חוץ מיוה"כ (כדאיתא בגמרא יומא) והכהן הגדול הולך לקדשי קדשים מבחר המקומות וגם מקריב הקטרת שהוא מבחר קרבנות וידוע דשם קר"ע שט"ן מסוגל לבטל מחשבות וגזירות רעות וקטרת עם כף (היינו אות כ"ף) בגי' תשכ"ח כמו קרע שטן דקטרת בגי' תש"ט ועמו תצרף האות כ"ף ולאחר האותיות של שם ישראל יש אותיות שבתכ"ם דהיינו אחר י' כ' אחר ש' ת' אחר ר' ש' אחר א' ב' אחר ל' מ' וזהו שייך רק על יוה"כ דשבת בראשית קביעא וקיימא משמת ימי בראשית ויו"ט שאנו קוראים אותו מקרא קודש וב"ד מקדשין אותו אינו שובת מכל ענינים רק יוהכ"פ שהב"ד מקדשים החודש ואנו קובעים אותו ושובת בו מכל מלאכה מקרי שבתכם היינו שבת שלנו והאותיות שהמה לפני ישראל המה אותיות קטרת כ' דהיינו לפני י' ט' לפני ש' ר' לפני ר' ק' וקודם א' ת' (כי הא"ב נעוץ סופו לתחלתו פנים ואחור) וקודם ל' כ' והם אותיות קטרת כ' וע"ז מרמז (כי המזמור הזה אמר אדם הראשון ונדרש בו על יוהכ"פ דכתיב ימים יוצרו ולא אחד בהם דדרשו חז"ל במסכת יומא על יוהכ"פ) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך דהיינו אחור הוא שבת'כם הוא יוה"כ וקדם היינו קטרת עם הכ' והיינו ותשת עלי כפיך:

מגילת רות

ויהי בימי שפוט השופטים אחז"ל אוי לדור ששפטו את שופטיהם ועוד אמרו אוי לדור ששופטיהם צריכים להשפט נראה ששניהם אמת כי אב"ד שסרח אין מורידין אותו מגדולתו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך וא"כ אוי לדור שכך עלתה שהאב"ד סרח וצריך להשפט ואוי לדור שחוצפא יסגי ושפטו שופטיהם כי אעפ"י שצריך להשפט לא הי' להם לשופטו:

ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ דרשו חז"ל ויהי וי ויהי אוי לדור ששפטו את שופטיהם י"ל על ידי שהיו מושפעים מכל טוב הארץ ויהי' בטלים ממלאכה ומדברי לימוד התורה היו תמיד נאספים במושב לציים ובדברים בטלים ומשיחה בטילה מרעה אל רעה יצאו לשונם תהלך בארץ ודבר בשופטים ובת"ח צדיקי הארץ לכן נעשה להם טובה מן השמים שהי' רעב בארץ והיו טרודים אחר המחיה להביא טרף ולחם צר לביתם ולא היו להם פנאי לשפוט את שופטיהם לפי דעתם הנמבזה וק"ל (מש"מ):

ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ נראה עפ"י שאחז"ל ששפטו שופטיהם והשופטים היו צריכים להשפט ושניהם לא טוב כי השופטים שצריכים להשפט ה"ל מעמיד דיין שאינו הגון והוא כמעמיד אשירה ובמקום ת"ח כמעמיד אשירה אצל מזבח והוא כעע"ז כדאיתא בגמ' ונפסק בחו"מ להלכה כל זה ודור ששפטו שופטיהם מגסות ורמות רוחא לא קבלו מרות כמו שאמר כה"ג עם הארץ לשמעי' ואבטליון ייזלו בני עממין לשלם מגאוה ורמות רוחא לא קיבל עליו עול כבוד נשיאי ישראל כדאיתא בגמרא יומא דף ע"ב וכל המתגאה כעע"ז נמצא בין הדור ובין השופטים היו כעע"ז וכתיב ועבדתם אלקים אחרים ועצר את השמים ע"כ ויהי רעב בארץ:

ויהי בימי שפוט השופטים חשב אלימלך הצדיק ע"י שהוא שופט ואינו מקובל עי"ז יתחייבו גלות על עינוי הדין ועיוות הדין והמורים שלא כהלכה על כן עמד הוא וגלה בראש גולים:

וילך איש מבית לחם יהודה וגו' ושם האיש אלימלך וגו' אפרתים וגו' הנה הדור ההוא שפטו שופטיהם ולא שמעו לקול גדולי הדור ומאפס ותוהו נחשבו בעיניהם אך זה דרכם כסל אם יכולים לחלט שם ה' באמרם ראה גדולי הדור ות"ח הלז איך

מקולקל מעשיו והיינו בימי שפוט השופטים וילך איש בעלמא מאן דהוא כי לא השגיחו עליו ועל גדולתו בתורה וצדקות ונעימות נעמי אשתו וכלא נחשבו בעיני הדור אך אחר שיצא מא"י לשדה מואב חיללו השם לומר ושם האיש אלימלך גדול הדור ושם אשתו נעמי והם אפרתים שרים גדולים ויצא לגור בשדה מואב (ועד"ז יש לפרש הקרא אשר נקרא שמי עליו לטמאו אם באים לטמא ולחלל שם הגדול קורים עליו שם יתברך שמו שהוא ממשרתיו עושי רצונו ת"ח וצדיק):

ואשתו ושני בניו מדלא כתיב ושני בניו ואשתו כדכתיב גבי נח ש"מ שלא נאסרו בתשמיש המיטה אעפ"י שהיו שנות רעבון ואסור בתשמיש המיטה כבגמרא תענית ונפסק בשו"ע להלכה מ"מ איתא בהירושלמי תואבי בנים משמשים מטותיהם בשנות רעבון וה"נ המה לא קיימו פ"ו שלא הי' להם בנות כ"א בנים:

לגור בשדי מואב וגו' ויבואו שדה מואב ויהיו שם י"ל כשאדם הולך ונוסע ממקום תורה ויראה לארץ ריק מכל מצד ההכרח אזי בדעתו כשיוכל לחזור למקום הראשון אשר נסע משם שיחזור לשם מיד אבל כשכבר הוא שמה כמה שנים בארץ טמאה אזי נשכח ממנו מקומו הראשון וכבר הורגל במעשה אנשי מקום רשע ההיא ויצא מדעתו לחזור עוד שמה ואין לו עוד חשק ורגש לבבו הטהור לחזור למקום מולדתו וזה וילכו מבית לחם יהודה לגור בשדה מואב רק לגור אבל כאשר ויבואו שדה מואב אח"כ ויהיו שמה לגמרי (מש"מ):

ותקם היא וכלותי' וגו' מתחילה קמה ממקומה שלא לשמה רק כי פקד ה' עמו לתת להם לחם ולקחה כלותי' עמה כי העובד לשם שכר העוה"ז ללחם יתן לו ה' כן כמ"ש רמב"ן על פסוק וחי בהם כל אחד חיותו שהוא בעצמו רוצה וע"כ לקחה גם ב' כלותי' עמה שיחיו גם עמה ושוב מתוך שלא לשמה באתה לשמה ותלכנה בדרך לא משום לחם כ"א לשוב אל ארץ יהודה אפי' על מנת ברעב וצמאון אז חשבה שיתן לה השי"ת חיות האמת ואינה בטוחה בפרנסה וחשבה שכלותי' לא תסבולנה את זה ע"כ אמרה שובנה בנותי:

אל תפגעי בי ובתרגום מפרש אל תקניטני באשר תמותי אמות וכו' כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף כי אם המות יפריד ביני וביניך וגו' ונראה ג' מדות צריך להיות

ביהודי, הא' שאל יתבייש בפני המלעיגים ויהי' עז כנמר ואמרו חז"ל מפני שישראל עזים באומות ניתן להם התורה, הב' שיהי' לו בטחון חזק בה' ואפילו חרב חדה מונחת עליו ועי"ז לא יבעט בהאריך הזמן והקץ הישועה והג' שיהי' עניו וסבלן שאם יענישנו הקב"ה יקבל באהבה וזה שאמרה אל תקניטני ונגד העז כנמר אמרה באשר תמותי אמות וחז"ל אמרו שצריך ללמוד לגר דינים ובמה שאמרה באשר תלכי אלך אמרה לה דיני שבת שלא תלך חוץ לתחום והיינו מצות דרבנן שהוסיפו כגון עירובין ונט"י ובזה עדיף הגר שישראל קבלו התורה שבע"פ בעכ"ח שכפה עליהם הר כגיגית ופי' רמב"ן דהיינו על תורה שבע"פ דתורה שבכתב אמרו נעשה ונשמע ומעשה דרות הי' עדיין קודם אחשורוש (קודם שהדרו וקבלו ישראל כל התורה מאהבה) וגר מקבל הכל באהבה וזה שאמרה כה יעשה וכה יוסיף עוד מצות דרבנן הכל אני מקבל באהבה והעושה מאהבה אין קצבה לעבודתו והיינו דאמרה כי המות יפריד בינינו אתם קבלתם מצד יראת מיתה שכפה הר אבל אני מקבל באהבה:

למי הנערה הזאת וכו' ויאמרו לו נערה מואבי' היא השבה עם נעמי משדי מואב פירש"י וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דבר צניעות ראה בה נפלו שנים לקטה שלשה לא לקטה ויש לדקדק מ"מ לא נתישבה הקושיא וכי דרכו של בועז לשאול בנשים ועוד וכי שאר בנות ישראל הלוקטות פרוצות המה ח"ו וגזלנות שלוקטות יותר משנים אבל נלע"ד אמרו חז"ל כתיב אפס כי לא יהי' בך אביון וכתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ לא יהי' בך אביון אבל יהי' באו"ה ע"ש פ' ראה ואו"ה היינו גרים תושבים הגרים עמנו בהם יהי' אביון לקיים פתוח תפתח וגו' (וחי עמך שמקיים בהם) ולא בישראל והנה בוודאי עניי ישראל הלוקטים מלומדים בצניעות ובדיני לקיטה שנים לקט שלשה אינו לקט אך לא הגרים התושבים המלקטים והנה בימי בועז השופט הצדיק פקד ה' את עמו לתת להם לחם וראוי להתקיים לא יהי' בך אביון ולכל הפחות בעירו של בועז יתקיים לא יהי' בך אביון [דדי זכותו להיות מגין על עירו כדמצינו במס' תענית] ע"כ כשראה נערה מלקטת וכדין בצניעות חרד על הדבר כי ח"ו גרם שום חטא שימצא עני בישראל המלקט ע"כ נזדעזע לשאול למי הנערה הזאת שגרם החטא שתצטרך ללקוט והם השיבו לו חלילה לא תהי' כזאת בישראל

כי רק נערה מואבי' היא והיא עני' ולא ישראלית אך צניעותה ודיני לקט למדה מנעמי כי היא שבה עם נעמי משדה מואב:

הגד הוגד לי את אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך ותעזבי את אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת יל"ד הלא עשתה תמיד חסד וגם בחיי אישה כמו שאמרה יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם החיים וי"ל דיכולין לומר מחמת הנאת בעלה גמלה חסד עמה אבל אחרי מות אישה וגם לא היו לה בנים וגמלה עמם חסד ועזבה ארץ מולדתה והלכה לעם אשר לא הי' לה קרוב וגואל לכן ישלם ה' פעלך ומשכורתך תהי' שלמה (מש"מ):

ישלם ה' פעלך וכו' י"ל כפל הלשון הנה גדול המצווה ועושה ומקבל שכר שלם ואינו מצווה ועושה מקבל ג"כ שכר אבל רק כאינו מצווה לבד כדאמרו חז"ל וזאת גמלה חסד עוד בארץ בשדה מואב כשהיתה אינו מצווה ואח"כ כשגיזרה והיתה מצווה ועושה לקטה בעומרים והביאם לנעמי וגמלה חסד עמה וזה ישלם ה' פעלך סתם קאי אדלעיל על כי הוגד לי את אשר עשית את חמותך עוד בארץ מואב ואח"כ ותעזבי את אביך ומשכורתך תהי' "שלמה" על אשר באת לחסות להתגייר ועתה מצווה ועושה לכן תהי' שכר לך שלם:

ישלם ה' פעלך ותהא משכורתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו במדרש אמר ר' חסא אשר באת הנה פשטות אינו נתינת טעם אלא תואר להשם אלקי ישראל אותו אשר באת לחסות תחת כנפיו ולאפוקי מהמקצצים בנטיעות רחמנא לצלן ואומרים מנהיג ושר של ישראל הוא מלאך שליח ואותו תעבודו רחמנא ליצלן ואלקי האלהים משלם שכר למכבד שלוחו כמותו וכן הובא ברמב"ן בס' אמונה והבטחון בפי' עשרת הדברות עיי"ש וחשש שמא רות חושבת וטועה כן ע"כ למד בועז כי הכל אחד ואותו שבאת לחסות תחת כנפיו הוא המשלם שכר כי הוא אחד ואין שני ובא ר' חסא לומר חלילה לחשוב מחשבה כזו על רות שיצטרך בועז להוציא מלבה אלא נתינת טעם היא מ"ט ישלם ה' פעלך בעוה"ז הלא בישראל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואמר אין השכר הזה ממעשיך ביהדות אלא אשר באת לחסות

פי' כשהיית גוי ובאת בתחילה לחסות על אותו מעשה שהיתה בגויות אותו ישלם לך בעוה"ז:

ואמרתי זה הטעם דאין שליחות לגוי שהם חטאים ואומרים שרים ומזלות הם שלוחים כמותו להבדיל ע"כ לא יהי' להם דין שליח כמותו וישראל השוחטים טלה פסח לבטל דעת האומרים מזל טלה הוא שליח כמותו בשחיטת אותו טלה נרמז שישראל שליח כמותו כדכתב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטים ומלמד ששלוחו כמותו:

ותהי משכורתך שלמה אחז"ל שלמה מרמז על שלמה המלך שחיתה רות עד שראתה בן בנה שלמה המלך ע"ה יושב על כסאו כדכתיב וישם כסא לאם המלך אמו של מלכות היא רות ובמדרש אמר ר' חסא אשר באת ומקשים מה חידש רב חסא לנו בזה הנה אחז"ל בזכות שקדמה הבכירה לילה אחת לצעירה זכתה והקדימה ד' דורות בישראל כי מרות עד נעמה הם ד' דורות ונראה גם רות באתה מעצמה להתגייר וקדמה משא"כ נעמה לא נתגיירה מעצמה אלא שנשאה שלמה וע"כ נתגיירה אבל רות רוח ה' בקרבה נמצא אי לא דבאה רות מעצמה בזכות הבכירה שנתעוררה מעצמה לולא כן לא הי' זמן להוציא ב' הפרידות עד ימי שלמה בשעה שיצא פרידה של עמון ע"י נעמי אז הי' זמן להוציא גם פרידה של מואב אלא שקדמה רות ובאת מעצמה וא"כ עכ"פ לא תפסיד מה שהיתה ראוי' להיות חי בימי' ע"כ משכורתך שלמה דוקא ואמר רב חסא מ"ט אשר באת לחסות מאליך לא על ידי התעוררת אדם אחר לכן לא תפסיד עי"ז:

אשר באת לחסות תחת כנפיו לולא דמסתפינא הווה אמינא דלא קאי אהקב"ה דדי לומר מעם ה' אלקי ישראל ואשר באת לחסות שיהי' אותו הולד שלמה המלך ע"ה שרמז עליו אותו הוולד יצא ממי שתבוא לחסות תחת כנפיו ועל עצמו ניבא שבאת רות לחסות תחת כנפיו להנשא לו כדכתיב ופרשת כנפיך על אמתיך:

יש לחקור בדרוש של חז"ל עמוני ולא עמונית מה טעם דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואין דרכן של נשים לקדם יש לומר ולפקפק היינו נשים שבאותו הדור אבל הזכרים שהי' להם לקדם ולא קדמו יאסרו הם ובניהם ובנותיהם לעולם ומ"מ רות מותרת בקהל כי היתה בת עגלון מלך מואב ועגלון הי' מבני בלק ובלק לא

הי' מואבי כי הי' נסיך מדין ולפי שעה נתמנה למלך מואב (כדאיתא ברש"י ובלק מלך למואב "בעת ההיא") אבל הוא לא הי' בכלל האיסור רק שנשא מואבית והוליד ממנה עגלון והלא הנשים שבאותו הדור לא נאסרו שלא הי' להם לקדם ודהע"ה מותר ממ"נ רק על נעמי אשת שלמה יש פקפוק ע"כ אמר דהע"ה (כדאיתא בגמרא יבמות) על רחבעם בן נעמי עלי ועליך נאמר מקרא הזה שתי בנות לוט הנמצאות (עיין דרוש נחמד מאוד בזה בפ' וירא):

לבלתי לכת אחר הבחורים אם דל ואם עשיר יש לדקדק מה רצה לפרוט הדל ולבסוף כתיב חלקת השדה אשר לאלימלך וגו' וקשה מה רצה בזה לא הי' לו להזכיר אלא יבום אשת מחלון כי הוא המבוקש והנה בראשית מחשבה נראה כי ערפה אשת מחלון ורות אשת כליון (אולי יען כתיב ושם שני בניו מחלון וכליון כתיב מחלון תחלה ואח"כ כתיב וישאו להם נשים מואבי' שם האחת ערפה ושם השנית רות כתיב ערפה תחלה שהיא נעמי הראשונה לראשון למחלון) ואמנם כתיב להדיא אשת מחלון קניתי מצאתי בספר שמחת הרגל בשם מדרש כי מת בעלה ונתיבמה ונראה היינו שמת כליון בעלה הראשון ויבמה מחלון ושוב מת מחלון ולפ"ז הרי היא קטלנית ואיך נשאה בועז אע"ג דיש סוברים ביבום לא שייך קטלנית משום שומר מצוה לא ידע דבר רע הכא שאני שהרי כבר מת מחלון שיבמה ולא הגין מצות יבום נ"ל ע"כ הקדים בועז לומר חלקת השדה וגו' ומצות גאולת קרובים היא מצות עשה כמ"ש רמב"ן פ' בהר וכיון שקנין השדה ויבום האשה תליא זב"ז יכול להגין (מצות גאולת השדה על היבום) ע"כ הקדים לומר להגואל שיש כאן מצות גאולת שדה ג"כ כדי שלא יסרב מחמת שהיא קטלנית ונכון לפי מה שכתב בנוב"י לפי הסבר שכתב הרא"ש בתשובה דענין מזלא גרם ר"ל דאין במזלה שתנשא לאיש שיפרנסנה ומשו"ה התיר הגאון שתנשא לעני שהיא תפרנס אותו ולא יחוש לקטלנית מ"מ לדינא לא נ"ל דברי נב"י כמ"ש בחידושי הלכות:

במסכת ברכות איתא למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריויהו להקב"ה בשירות ותשבחות נ"ל דקשיא לי' כיון דכל המגילה נכתבה משום יחוס דהע"ה ה"ל לקרותה מגילת דוד ולא על הגיורת מגילת רות ותי' היינו כאלו אתה אומר מגילת דוד

כי רות ר"ל רויות שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות ורצה לרמוז לנו בזה דכתיב תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך ברעב ובצמא ובעירום וחוסר כל ופי' בו שהי' לך לעבדו בשמחה יותר מאלו יש לך רוב כל וע"ז עבר אלימלך שיצא מא"י הקדושה אל ארץ מואב ולא רצה לקבל עבודת ה' בקדושה יותר מרוב כל ע"כ נתקיים בו כל המבטל מעושר סופו לבטל מעוני ברעב וצמא בעירום וחסר כל וההיפוך רות עזבה עמה ומולדתה לעבוד ד' באה"ק יצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות בעת צר בברחו מפני אבשלום בנו ובברחו מפני שאול במערה יענך ה' ביום צרה בשנותו את טעמו לפני אבימלך על הכל שר שירות ותשבחות וסופו קיים התורה מעושר ע"כ נקראת המגילה רות:

כי טוב הוא לך משבעה בנים למה דווקא שבעה כי כאן הי' השתלשלות מלכות בית דוד דור צדיקים יבורך דור אחר דור צדיק בן צדיק ונזדכך בכל פעם יותר עד כי בא דוד רגל רביעי שבמרכבה וילד היולד פה ה' עובד דור שמיני לפרץ כמובא במגילה ומלכינו דוד הוא העשירי וממנו התחיל מלכות בית דוד להאיר וזה כי הוא עובד השמיני טוב לך משבעה בנים הנולדים עד עתה (משמ"מ):

ותקראנה השכינות שם לאמור יולד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד י"ל למה בין קריאת שם להזכרת השם כתיב תיבות יולד בן לנעמי וי"ל כי סוד היבום שמתגלגלת נפש המת בילד הנולד ואיתא בספרים שנשמה הקדושה באה לאדם בקריאת השם לו וידוע שרות היתה אשת מחלון ונתיבמה א"כ שבה נשמת מחלון בבן הנולד וחזרה להיות לנעמי בן כי מחלון בנה הי' מקדמת דנא ואימת נולדה לה בן בשעת קריאת שם כי אז באתה נשמת מחלון לילד אבל קודם קריאת השם עדיין לא באה הנשמה וזהו ותקראנה השכינות שם לאמר עם זה נאמר יולד בן לנעמי וחזר ואמר ותקראנה שמו עובד (משמ"מ):

ליום ב' דשבועות

דרוש בכניסת ליל י"ט ב' דשבועות תקפ"א בבה"כ הקדושה פה ק"ק פ"ב ביום תת שבח והודי' להי"ת על שלום מלכנו האדיר החסיד הקיסר יר"ה ביום תת ה' אויביו לפניו והי' זה שלום מכל עבריו.

תהלים פרשה קי"ז הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללוי', יש לדקדק במקראי קודש אלו איזה דקדוקים חדא מה נתינת טעם שיהללו גוים ולאומי' את ה' על כי גבר עלינו הישראלים חסדו ומה להם ולנו הן אמת שכל גויי הארץ משבחי' ומהללי' הי"ת על חסדו הכוללת כל העולם כלו ומקרא מלא דבר הכתוב הללו את ה' מן הארץ מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים וכל מאמיני' שהוא אלהי האלקי' ואדוני האדונים ועין השגחתו לטובה על כל ברואי' ועל גוי ועל אדם יחד, אבל שיאמר האומר שיהללו גוים ולאומים שמו הגדול על שהפליא חסדו עמנו בפרט וביתר שאת, מה להם בזה ובאמת כבר נתעורר' חז"ל בזה בפ' ערבי פסחים ודעתם ז"ל דכתוב הדור הוא על דרך קל וחומר והכי קאמר הלא אפי' גוים ולאומים מהללי' שם ה' ק"ו אנחנו כי גבר עלינו חסדו:

אבל עדיין יש לי לדקדק אומרו כי גבר עלינו חסדו דהו"ל למימר כי הגדיל עלינו חסדו כי ידוע כי גדולה וגבורה המה ב' ענינ' שונים וכמעט מתנגדי' כי הגבורה יאמר על הגבור המנצח בכחו את החלוש הנתון תחתיו ע"כ יאמרו המושלים כי גבורה הוא מדת הדין וגדולה יאמר על מי שיש לו גודל בנפשו ומתחסד עם חברו יותר ממה שהוא חייב לו משורת הדין והגות הוא בלשון קדמונינו ז"ל כי גדולה הוא מדת החסד ואחרי הוצעה זו אין מובן לתיבות אלו כי גב'ר עלינו חס'דו כי החסד אינינו מתג'בר אלו מת'גדל והול"ל כי הגדיל עלינו חסדו:

תו יש לדקדק אומרו ואמת ה' לעולם, אין לו המשך לכאן כלל כי אין הענין מדבר באמיתתו ית"ש אלא בתת הודיה על חסדיו, ותו אמת ה' לעולם הוא נראה כפל ענין אמתת ה' הוא בעצמו נצחיותו לעולם ולעולמי עולמים ובאמרנו ה' אלקים אמת היינו קיים נצח כי כל דבר שאינו קיים ניצחי אינו אמיתי העל כן נקרא נהרות המתיבשים לעתים מים המכזבים ונהר שאינו פוסק לעולם יתואר אשר לא יכזבו מימיו והכלל באמרנו ה' אמת הכונה לא נעדר ולא יעדר וא"כ אמת לעולם הוא כפל ענין ובאמרנו אמת ה' לעולם כאלו תאמר ולעולם ה' לעולם וזה הוא כפל שאין לו מובן כלל:

והאמנם לא לדרשה קאתינא, כי היום יום קהלה לכל יקהלו בעמק הברכה לברך בהלל והודות לה' כי טוב אשר גמל עם אדונינו האדיר החסיד הקיסר יר"ה לשום לו שלום מכל עבריו וכל ברך לו יכרעו וישתחוו ולהתפלל על העתיד לבוא להאריך ימי ממלכתו ולהרים כסאו הגבה למעלה ואם כי כן חק החיוב כמצווה עלינו מפי השי"ת כתוב בתורה ונביאי' וכתובי' להיות דורש שלום העיר ושלום המלכיות בכל מקומות מושבתינו ובכל זאת עלינו לשבח יותר לאדון הכל אשר זיכנו להסתכך תחת אברת אדונינו החסיד הגדול הקירה ויט עלינו חסד ורחמים לפניו והוא מגן בעדנו בכל מקומו' מושבותינו:

והנה באה אלי השמועה בזו השעה אמרתי מאת ה' היתה זאת כי יומא קא גרים כדאמרו חז"ל במס עירוכ' מגלגלין זכות ליום זכאי והן היום יום שמחת מועד מתן תורתינו הקדושה וי"ט שני של שבועות הוא מעותד ומוכן לזה ביתר שאת כאשר אבאר אי"ה וכמ"ש חז"ל במס' עירובי' אימתי שמחה לאיש במענה פיו כשדבר בעתו מה טוב והכא השתא הוה דבר בעתו:

והוא עפ"י מה שהקשה מג"א רס"י תצ"ד וז"ל ומה שקשה עוד הא התורה ניתנה ביום נ"א לספירה דהא יצאו ממצרים ביום ה' והתורה ניתנה בשבת כבר תי' בעשרה מאמרי' דבא לרמוז לנו י"ט שני של גליות עכ"ל, והכוונה הפשוטה שבאמת ביום וי"ו שהי' יום נו"ן לספירה עשו חג שבועות ויום שלאחריו ניתנה תורה לרמז שעתידים בגליות לעשות ב' ימים י"ט:

ולכאורה מאוד יש להפלא ביום מתן תורה שנקרא יום חתונתו ויום שמחת לבו כמבואר סוף מס' תענית מה לו להקב"ה לרמז לנו גליות וכבר כשאמר הקב"ה למרע"ה אהי' אשר אהי' עמהם בשאר גליות אמר מרע"ה דיו לצרה בשעתה ולמה א"כ הזכיר להם כן ביום שמחת לבו:

והנלע"ד ביישוב קושיא זו כי האמנם רב טוב ה' עלינו בקרבנו לפני הר סיני אל ה' ויאר לנו אור האמת ללמוד אתנו חקים ותורות אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו מ"מ אין הקבלה עיקר אלא הקיום ושתהי' מקוימת בנו לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה הזאת ועיי' מ"ש רמב"ן בפסוק ארור אשר לא יקים את דברי התורה

הזאת אך נתינת התורה היא מחסדי ה' והקיום הוא מבחירתינו וטוב לבנו ליראה את ה' כל הימים אשר אנחנו יושבי' על אדמתינו ויש בידינו שבט מושלי' מלכות ושופטי ישראל:

ואמנם אם מפני חטאינו אנו גולים מארצינו ומתרחקי' מעל אדמתינו ונפוצים בארבע כנפות הארץ ואפס עצור ועזוב בישראל, הרי הדעת נתן ח"ו שאין מי יקים דברי התורה הזאת ח"ו ותתבטל הדת חלילה ותשבר כד על המבוע, והנה אנחנו רואים כי בעו"ה אנחנו גולים וסורים, זה קרוב לאלפי' שנים, ותלי"ת יש שיור להתורה הזאת ועדיין מקויימת בידינו, כי הי"ת נתן הכרם כרם בית ישראל לנוטרים מלכיות חסידי אומו' העולם אשר המה לנו למגן ומחסה ועם ד' אלה שומרי' דתם ותורתם בקרב העמים, ולא לבד שאנחנו ניזוני' ומתפרנסי' מזונות ופרנסת הגוף ושומרי' אותנו מכל פגע עוד תורתינו משתמרת בקרבינו כדכתיב בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי, ומנחה טהורה ואחז"ל אלו ת"ח שבבבל שעוסקים שם בתורה ושם נאמר כי גדול שמי בגוים, וא"כ לזה הרמז רמז לנו הקב"ה ביום שמחת קבלת התורה, שלא נדאג אולי לא תהי' קבלה זאת סופה להתקיים באם נחטא ואשם ונתחייב גלות בין האומות תתבטל חלילה קבלת התורה, ע"כ רמז לנו י"ט שני של גליות, לומר לא לבד עיקרי מצות התורה יתקיימו בין המלכיות כ"א גם מנהג אבותינו בידינו י"ט שני של גליות כמ"ש חז"ל (ירושלמי ומדרש ילקוט שיר השירים) על פסוק חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך ועל פסוק שמוני נוטרה את הכרמים דקאי על שני י"ט:

עכ"פ בזה נתישבו דברי העשרה מאמרות דמייתי מג"א הנ"ל דלכן רמז הקב"ה לנו י"ט של גליות בשעת מ"ת הקדושה:

והנה היות כן לא אאמין שיספק שום בר דעת בעולם שכשם שחובה עלינו לתת הודי' להשי"ת אשר בחר בנו והראה לנו צדקת פזרונו בין אומה חסידה ותחת ממשלת מלך אדיר וחסיד, כן יש להודות ולשבח להמלך ושריו ועמיו אשר המה שלוחי ה' והמלך יושב מושב אלקי' בארץ ולבו ביד הי"ת המשפיע עליו מדרכיו וחסדיו ורחמיו ולהתפלל לה' על שלומו ורב טובו ולהדוך שונאיו תחתיו בל יקומו אנשי' חפצי ההפכי לשפוט את שופטיהם ויעש האדם כדגי הים ח"ו כי ה' יחזיק במעוזו שלום

יעשה לו ובשלומו יהי' לנו שלום וזה ראוי' ליום הקדוש הזה י"ט שני של מתן תורתינו שבו נרמז לנו זה בתחלה ודבר בעתו הוא שמחה לאיש במענה פיו כמ"ש לעיל:

אבוא להיתוך הפסוקים שהתחלנו ונקדים הוצעה א' כי בלשון הקודש ומקראי קדש ימצא הרבה פעמים ענין מושך עצמו ואחר עמו כמו שנ"ל במקרא הזה הללו את ה' כל גוים נמשך גם לסיפי' כאלו כתיב שבחו את ה' כל האומי' וכן תיבת עלינו נמשך וכאלו כתיב כי גבר עלינו חסדו עלינו ועוד אקדים כי את ה' יפורש כמו עם ה' כמו קניתי איש את ה' שפירושו עם ה' וה"נ קאמר הללו עם ה' כל גוים כשתהללו ה' לא לו לבד תהללו כי גם תנו הלל לשלוחיו הגוים נוטרי הכרם ושבחו עם ה' כל האומים המלכיות יר"ה, והטעם כי גבר עלינו, חסדו עלינו, כי כשגבר הי"ת עלינו במדת דינו ופזרינו בין העמים והאומים, מ"מ חסדו עלינו ויט עלינו חסד לפני מלכי ושרי המדינות, וע"י זה החסד ואמת ה' לעולם, פי' אמתיות של ה' שהוא אמתת אמונת תורתינו הקדושה ושמירת דתינו יהי' לעול"ם דייקא בלי הפסק, ועל זה הפרט הללוי', בכל מיני הילולי', ונאמר שירי דוד במזמורי' המיוסדים על כך ותפלה ורנה ותחנה על אריכות ימיו הקירה והצלחותו ובימיו ובימינו תושע יהודה וישראל לבטח אמן:

נשא

נשא את ראש בני גרשון גם הם יל"ד מה גם הם ולמה לא ישא ראשם כמו בני קהת וגבי בני מררי לא כתיב גם הם ומ"ט הקדים בני קהת לבני גרשון ומ"ט קבע דיבור בפ"ע לבני גרשון ולא סגי בוידבר ה' אל משה נשא בני קהת והרי לא קבע דיבור בפ"ע לבני מררי והענין נ"ל כי עיקר גם הם שנאמר כאן הוא שגם הם אעפ"י שאין עליהם משא כבידה כבני קהת רק יריעות וכלי אריגה מ"מ ימנו גם הם מבן שלשים עד חמשים והנה כ' רמב"ן בפ' בהעלותך דרק בני קהת שמשא בכתף עליהם הם ראוים לפסול בשנים ואגב בני קהת נפסלו גם בני גרשון ומררי בשנים והוא קצת דוחק לפסול ב' משפחות בשנים אגב משפחה אחת ע"כ נלע"ד בשעה שנאמרה פ' זו בהר סיני עדיין לא הקריבו עגלות והי' כל משאם בכתף ובני גרשון שנושאים מעשה אריג בכתיפם לא היו ראוי שיופסלו בשנים אך בני קהת שמשאם בכתף נאמר בדיבור בפ"ע שיפסלו בשנים וימנו עד חמשים וק"ו לבני מררי שמשאם כבידה הרבה יותר

ומבני קהת נילף ק"ו לבני מררי ומדנפסלו ב' המשפחות יופסלו בני גרשון גם הם אגב ע"כ נאמר לו דיבור בפ"ע לפקודת בני גרשון שיהיו גם הם נמנים עד בן חמשים שנה חדא אגב תרתי ומ"מ אח"כ שהקריבו נשיאים העגלות לא נשתנה הענין וק"ל:

נשא את ראש בני גרשון גם הם מה לשון גם הם ומ"ט לא ישא ראשם כמו בני קהת והנה בבני מררי לא כתיב נשיאות ראש כבר כתבתי במק"א כי שלשה בני לוי בהם מרומזים כל אשר אירע לישראל כי קהת הוא על זמן קהלת ישראל בארצם ומקדשם וה' עמהם והיינו קהת לשון קהלה לו יקהת עמים ובניו עמרם שהם ברומו של עולם יצהר כצהר צחר וחברון חברותא ודביקות ועוזיאל תוקפו וגבורתו של אל אמנם גרשון בזמן שמגורשים ובנים גלו מעל שולחן אביהם בעו"ה מלבן עוונותיהם במקום קרבן כשהם שומעים לחכמים שביניהם כדכתיב בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה ודרשו חז"ל אלו ת"ח שבבבל שעוסקים בתורה כאלו הקריבו כל הקרבנות והיינו בני גרשון לבני ליבון עונותיהם כמו בהר הלבנון (וכמו שדרשו חז"ל לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל) ע"י ששומעים פי חכמים ואמר נשא בני קהת למשפחותם לבית אבותם שימשיך ראש נשמתם לבית אבותם הראשונים ואבות העולם ואמר נשא ראש בני גרשון אעפ"י שהם מגורשים בגלות מ"מ אפי' מחיצה של ברזל אינו מפסקת ונשא גם הם לבית אבותם כמו בני קהת, אך מררי הם דורו של שמד רח"ל אשר מררו חייהם ביסורין קשים ובניו מחלי כל חולי מכה אשר לא כתובה סבלו ושם השני מושי משו מאהליהם ובחוצות הושלכו לעוף השמים בעו"ה ואין ברי' יכולה לעמוד במחיצתם (כמו שאחז"ל דורו של שמד אין ברי' יכולה לעמוד במחיצתם) ומה יאמר אליהם נשא ראשם לבית אבותם הלא אבותם טפלים להם והם גדולים מהם כנלע"ד:

וישלחו מן המחנה כל צרוע הם הצרי עין אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך וכל זב הם בעלי המותרות (כי זב בא ממותרות מאכל ומשתה כדתנן במתני' בשבעה דרכים בודקין את הזב) אף כי יתנו לת"ח מנכסיהם אין בהם ברכה כי יתנו גם בשוקי בראי אשר נפשם חפיצה וכל טמא לנפש המטמאים נפשם לבד מרבים לעצמם ומקמצין לאחרים ולא ישאר במחנה אלא הממעיטים לעצמם ומרבים לת"ח ע"ד יהי

ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים ב"ב (היינו בני ביתו עצמו יצמצם עמהם) וכשתדקדק בכוונתו של ר' פנחס בן יאיר ריש חולין תמצא דברינו מבוארים באמרו ישראל קדושים הן וכו':

ויעשו כן בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וצריך ביאור למ"ד שלא חזרו למומן עד אחר מתאוננים איך שייך ויעשו כן וצריך לומר דעל העתיד נאמר והנה רש"י פי' לקמן ויהיו אנשים אשר היו טמאים לנפש וגו' כוונת התרגום שנטמאו בעצמות ויש לומר דקאי למ"ד קודם מתאוננים ודוחק לומר דקרא על העתיד נאמר בדבר שהוא פורעניות לכך פי' התרגום נטמאו בעצמות יוסף שהי' אצלם ועמהם וא"ש איברא דקשיא אי קודם מ"ת הי' להם דין ב"נ א"כ לרשב"י הא קברי גוים אינם מטמאים וצ"ל כמ"ד דבאהל אין מטמאים אבל במגע ובמשא מטמאים מיהו עדיין קשה הא מתים קודם הדיבור אינם מטמאים מיהו עיין בנזיר בתוס' דף נ"ד ע"א:

איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם פי' שרוצה לתקן חטאת האדם וחסרונותיו שהי' כילי ביותר וכדומה חסרונו בתולדתו ועי"ז מעלה מעל בה' ע"כ אין ברירה לתקן זה כ"א ואשמה הנפש ההיא להאשים נפשו להיות בהיפך פזרן ביותר אף כי גם הזה אשם מ"מ עי"ז יבוא אל האמצעי והתודו את חטאתם אשר חטאו פי' שיודה בזה שמפני החסרון עושה כן כדי שלא ישכח לחזור לאמצעי אחר ההרגל בקצה האחרון וזהו והשיב אשמו בראשו שיחזירנו לראשו אל האמצעי וחמישיתו יוסף עליו הם חמשה כלי המעשה חושים הגשמיים חמשה ונתן לאשר אשם לו פי' שהעוונות וחסרונות יותנו למי שהקרן של האשם שלו הוא הסם שהקב"ה מניח עליו כל עוונות ישראל (כדאיתא במדרש על פסוק ונשא השעיר עליו) ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו שא"א להניח עוונות כאלו אל היצה"ר ע"ד דאחז"ל במדרש שטוען מה כוחי לסבול כל העוונות האלה והקב"ה מניחם על בגדיו היא הצדקה (וילבש צדקה כשריון) כמבואר אצלנו במקום אחר וזהו האשם המושב לה' לכהן שהוא העני ששולחנו מכפר כמזבח והעני (ממילא עי"ז) ככהן מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו עליו מלבד חוזק הכפרה שמתכפר ע"י יסורין של העני המכפר על כל העולם:

והתוודו עיין ברמב"ן שכתב דפ' זו נתחדשה בשביל גזל הגר שהוא לכהנים דאמר איש או אשה מפני שאין דרך אשה לגזול ואולי לא חייב אותה הכתוב בחומש ואשם עיי"ש כי דחוק הוא ויש לדקדק על לשון המקרא שפתח בלשון רבים איש או אשה והתוודו את חטאת' אשר עשו דמורה על שניהם על האיש ועל האשה וסיים אח"כ את אשמו בראשו דהוא לשון יחיד דמשמע דקאי רק על הבעל וגם סיום פרשה זו מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו עליו לכאורה מיותר הוא הלא כבר נאמר בויקרא שמחויב קרבן אשם ונראה לומר דבמס' ב"מ ק"ד מביא תוס' תוספתא דכתובות דהבעל מחוייב להביא קרבן עשיר על אשתו ופירשו בתוס' דווקא קרבנות חובה כגון על לידתה וזיבה או נזירה וכן אם אכלה חלב או חיללה שבת דלא שייך כאן לומר דכוונתה היא להפסיד ממון בעל אבל וודאי נדרים ונדבות אין צריך הבעל להביא ע"י אשתו ודבר פשוט הוא דאל"כ אם יקניטה תחייבנו ותפסידנו ק' מנה בכל יום עיי"ש בתוס' ולכאורה אפשר לומר דאם אשה באת לב"ד להתוודות שחטאה לפני כמה שנים בשבועת גזל לא צריך הבעל לשלם על ידיה לאותו הנגזל דאולי עשתה זאת בכיון להפסידו ממון אבל באמת לא גזלה ואמת הי' השבועה שנשבעה שלא גזלה אך באמת הדין שמחוייב הבעל לשלם שלא שייך כאן הך חששא שמא הקניטה ולכך תודה לשקר דגם קרבן צריכין להביא ע"י הודאה זו וא"כ היא מביאה חולין לעזרה וגם הנשים מוזהרת על זה ואיך תאכיל האשם לכהן שהוא חולין בעזרה ע"כ באמת הוא הודאתה וצריך הבעל לשלם על הודאת גזילה של אשתו וזהו כוונת המקרא הנ"ל איש או אשה כי יעשו והתוודו אח"כ חטאתם אשר עשו והשיב אשמו בראשו וחמישיתו יוסיף עליו כלומר דהבעל צריך לשלם הן על הודאת עצמו שגזל והן על הודאת אשתו שגזלה היא ולא חיישינן שאולי נתכוונה להפסיד ממון הבעל בתשלומין הלא זה הוא מלבד איל האשם כלומר הלא אף קרבן צריכה להביא בהודאה זו ובוודאי אמת הוא הודאה זו כהנ"ל ודוק:

ועיין ברמב"ן שעשה כמעט טעם סמיכות כל הפרשיות של ספר זה ואמר שלכך נסמך ברכת כהנים אצל חנוכת המשכן ביום כלות משה להקים כי שם ציוה ד' את הברכה חיים עד העולם ואפשר לומר גם טעם שלכך נכתב ברכה זו אחר פ' סוטה

משום דבסוטה ציוה ד' למחוק שמו הקדוש כדי להביא קללה על הסוטה ובועלה לכך אמר (הקב"ה) אח"כ ושמו שמי על בני ישראל ואני אברכם שיגרום שמי ברכה על ישראל היפוך של סוטה דגם זה לעומת זה עשה ד' ודוק:

איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא רמז דמיירי מגזל גר דהרי כ' תוס' בע"ז בני ישראל נקראים אדם ואו"ה האדם ע"כ זה שכפר בפקודתו של גר ונשבע לשקר הרי זה הגר מחלל ה' ומתחרט על שנדבק באומה זו ע"כ תיאר אותו הגר האדם כמו גוי והיינו איש או אשה מישראל כי יעשו מכל חטאת האדם דייקא למעול מעל בד' היינו חילול ה' ע"כ ואשמה הנפש ההיא כי חילול ה' לא יכופר עד ימות אם לא שחוזר ומקדש ה' והתודה מעצמו בלי הכרח ומחזיר לגר פקדונו וחומשו ומביא קרבן בלי מי שיכריחנו על זה הרי זה חזר וקידש השם ושב ורפא לו:

***ואיש את קדשיו לו יהי' איש אשר יתן לכהן לו יהי'** פירש"י איש אשר יתן מתנותיו לכהן יהי' לו ממון הרבה ע"ש נמצא יש לפרש ואיש את קדשיו לו יהי' שהקדשים הם להנאת עצמו ע"י שיתן לכהן לו יהי' ממון נמצא לעצמו הוא מקדיש קדשיו תרומותיו ומעשרותיו, וכתיב כה תברכו את ב"י אמור להם כ' רבינו בחיי כ"ה כי כ"ד מתנות כהונה יש ומתנה הכ"ה היא ברכת כהנים וקשה אדרבא היא ניתן לישראל אלא יש לומר דהא ע"י שהוא מברך לישראל מתברך הכהן ביותר כדכתיב ואני אברכם ואם אין הישראל מבקש לכהן שיברכהו אלא הכהן מברך מעצמו איננו בכלל ברכה זו אלא כשאר מברך ישראל שמתברך אבל לא בברכה יתירה אבל אם הישראלים מבקשים מהכהנים שיברכו והכהן מברך אז מקוים ואני אברכם כדכתיב אמור להם כד תימרון להון (שממנו למדו חז"ל שצריכים לקרות הכהנים לדוכן ואם אין הש"צ קורא אותם אינם מחויבים מן התורה לברך) נמצא שהיא מתנה לכהן מישראל אעפ"י שהישראל עושה לטובת עצמו שיתברך הוא מה בכך הא כל מתנות כהונה הכי הוא איש את קדשיו לו יהי' כנ"ל:

***ואיש את קדשיו** יש לפרש דאיתא בברכות דף ל"ה ע"ב ארבב"ח אמר"י משום רי"ב אילעא בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות אחרונים דורות ראשונים מכניסין

פירותיהן דרך טרקסמין כדי לחייבין במעשר ודורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות וקרפיפות כדי לפוטרן ממעשר והנה בוודאי לא דברו רבותינו מאותן האנשים דעבדי טצדקי לפטור ממעשרות וח"ו לומר על דורות אחרונים שלא הפרישו מעשר לעולם ובפרט שמצוה זו מביא עשירות לבעלים כדכתיב עשר בשביל שתתעשר אך הענין הוא כך דהנה וודאי שהקב"ה אמר בחנוני נא בזאת אפ"ה לא נאה לישראל לומר ששכר המעשר הוא שיזכה לעשירות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכבר ביאר הפלאה זצ"ל הטעם דכל העולם כולו ומלואו איננו מספיק לשלם שכר אפי' שיחה נאה בשביל איזה מצוה ובודאי דורות ראשונים נתנו מעשר בלי שום המתנת שכר שיתעשרו אבל דורות אחרונים הם רוצים להתעשר אך לא נאה זה שאדם יעשה מצוה דאורייתא כדי לקבל שכר בהאי עלמא לכן הכניסו פירותיהן דרך גגות וקרפיפות ואז פטורין מן התורה ואח"כ עישרו ונתנו ללוי בשביל לקיים עשר בשביל שתתעשר דאחר דמדאורייתא תו ליכא מצוה קיל לו יותר לעשות המצוה בשביל שכר בעוה"ז והיינו שאמר הכתוב ואיש את קדשיו לו יהי' פי' שיוכל אדם לעשות בקדשיו אשר ראוי ליתן לכהן וללוי לו יהי' פי' שיהי' לו ע"י שפטור מן התורה דהיינו שיכניס דרך גגין וקרפיפות פירותיו ואח"כ אמר הכתוב ואיש אשר יתן לכהן כלומר אף שהוא פטור מן התורה ואפ"ה יפריש ויתן לכהן אז לו יהי' ממון הרבה דהיינו שייך שפיר ליטול בעוה"ז דזה לא מיקרי שכר מצוה כ"כ כיון דהפריש מן הפטור:

***המשך** זה הפסוק לפ' סוטה של אחריו דאיתא בגמ' שני דברים מביא את האדם לידי עשירות א' אם נותן מעשר וב' שמכבד את אשתו (כדאיתא בבא מציעא פרק הזהב אמר רבא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו) והנה לכאורה לפי זה כל העולם לא יעשרו פירותיהן רק יכבדו את נשותיהן בבגדים נאים וג"כ באים לידי עשירות אלא עי"ז סוף שכיח שתבוא אשתו לידי סוטה בשביל שמקשטת את עצמה ביותר ע"כ טוב יותר לעשר פירותיו כדי שיתעשר עי"ז מלכבד את אשתו ביותר וזה המשך הפסוק ואיש את קדשיו לו יהיו ודרשו חכז"ל שמעכב את מעשרותיו ואפי"ה רוצה להתעשר ע"י שיכבד את אשתו ביותר הזהיר הכתוב ע"ז שסוף לבוא לידו סוטה בערמה זו:

ואיש את קדשיו לו יהיו פי' רש"י נסמכה פ' סוטה לכאן לומר כל המעכב מעשרותיו לסוף תשטה אשתו נ"ל הקב"ה נתן לו ט' קבין ויתן קב א' ללוי מעשר והנה עינו רעה ומעכב כל העשרה קבין לעצמו לבסוף תשטה אשה הרוצית בקב ותפלות מט' קבין ופרישות וכ' בתוס' במס' כתובות ס"ג ע"ב שהחשבון מכוון דווקא ולא גוזמא ע"ש:

***איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל וכו'** הסמיכות לפרשה דלעיל פירש"י דאם לא יתן לכהן מתנותיו סוף שיצטרך לו ע"י אשתו סוטה מקשין העולם מסתמא נזהר כל אדם ליתן תרומות ומעשרות שהרי נאמר איש אשר יתן לכהן לו יהי' ממון הרבה וכן במעשרות אמרו עשר בשביל שתתעשר ולמה ימנע אמנם אמרו חז"ל המכבד אשתו ובניו נעשה עשיר וא"כ ע"י אשתו ימנע ממתנותיו ויכבדה לכן מדה כנגד מדה נעשה אשתו סוטה והנה ריש סוטה ר"ל כד פתח בפ' סוטה אמר אין מזווגים לו לאדם אלא לפי מעשיו ופריך הא מלאך מכריז בת פלוני לפלוני ומתרץ כאן בזיווג ראשון וכאן בזיווג שני וידוע פי' האר"י זצ"ל ע"ז אמנם הא דמדייק כד פתח ר"ל בפ' סוטה ולמה דווקא כד פתח ונראה דלכאורה קשה הא דרשינן ונקה האיש מעון דווקא כשהאיש מנוקה מים בודקין וא"כ הוא צדיק והיא רשעה ואיך י"ל דמזווגין עפ"י מעשיו אמנם לפירש"י הנ"ל דמיירי שעיכב תרומות ומעשרות ואין זה בכלל עון שאין המים בודקין א"כ א"ש כד פתח בפ' סוטה דכתיב לעיל מיני' ואיש אשר יתן לכהן לו יהי' עי"ז הבין דשפיר משכחת לה דאין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו ואפ"ה המים בודקין וא"ש הפסוק דלא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, ובזה יש ליישב הקרא דהטיבה ה' לטובים וגו' והמטים עקלקלותם יוליכם וגו' שלום על ישראל דהנה שמו של הקב"ה שלום בשביל שלום איש ואשתו אמר ה' שימחה שמו על המים ואמרו חז"ל ברכות בפ' אין עומדים דחנה אמרה אם ראה תראה בעני אמתיך שאמרה אם אין אתה נותן לי בנים אני מסתיר עצמי ואי אתה עושה תורתך פלסתר דאמרה ונקתה ונזרעה זרע אמנם אם הקב"ה נותן לצדיקים בנים ואינם צריכין להסתיר עצמן למען ונקתה ונזרעה זרע ולרשעים אפי' אשתו זינתה הרי כיון שאין הבעל מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ועי"ז אדם שיודע בעצמו שאיננו מנוקה מעון ואין המים בודקין אשתו לא יוסיף חטא על פשע להניח למחות שמו של

הקב"ה ונשאר שמו ב"ה שלם ובכלל הטיבה הוא ברכת בנים כדאיתא במו"ק דף ט' על וטובי לב וע"ז אמר הטיבה ה' לטובים היינו שיהי' להם בנים והמטים עקלקלותם יוליכם עם פועלי האון הרשעה תהי' אשה לרשע וא"כ לא תבוא לידי שתיית מים המרים ולא ימחה שמו של הקב"ה ועי"ז יהי' שלום על ישראל שמו שלום:

*ועפ"ז יש לפרש קרא בהפטרה באשת מנוח הנה את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן השמרי נא ואל תשתי יין וגו' על פי הנ"ל י"ל אמרו רפ"ק דפסחים הא דנקט קרא מנוח ממשפחת הדני הדני מורה על לשון דין ותיגרא שהי' לה עם בעלה בשביל שלא הי' לה בנים והנה אפ"ה לא היתה רצתה לסתור להכריח השי"ת ליתן לה בנים ע"י מחיית שמו של הקב"ה ועי"ז נתן שכרה שזכתה לבנים אמנם אמרו חז"ל שע"י שרואין סוטה בקלקולה נוזרין עצמן מן היין ונמצא שמזה ג"כ מצמיח דבר טוב ובזה יש לפרש כוונת הקרא הנה את עקרה ולא ילדת בן ולא עשית פעולה היינו לסתור כדי שתלד ועי"ז תזכה והרית וילדת בן אמנם עי"ז לכאורה הפסידה שלא תגרום שיתקדשו אחרים בקבלת נזירות ולכך אמר לה שהולד יהי' נזיר ומפני זה גם היא לא תשתה יין ותגרום ג"כ לנזירות ולפ"ז אפשר דחנה דרצתה להסתיר הי' בדעתה שעי"ז יבוא דבר טוב נזירות אלא אי משום הא לא אריא הרי היתה יכולה לקבל עלי' נזירות אלא שלא רצתה בזה ולפ"ז י"ל דזה פירוש הקרא שאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין דעלי דבר עמה עם חנה ברוח הקודש וע"ז אמר הרי דעתך לסתור ולא תחשוב עון בזה יען משום שיהי' עי"ז נזירות הסירי יינך מעליך למה תשתכרין הרי אתה תוכל להיות נזירה ויעלו שנים בידך והנה אשת מנוח אמרה נזיר אלקים יהי' הנער מן הבטן עד יום מותו והמלאך לא אמר כן ויש לפרש הא דאמר לה המלאך שהיא לא תשתה יין ולמה הרי היין נשתנה ונתהפך ולא עדיף מטעם כעיקר דהרי היין נעשה דם וממנה חלב ולא עדיף מטעם ואפי' יש לן קרא בעלמא לטעם כעיקר מגעולי מדין הא נזיר קל מכל איסורין מיהו הקולא היא משום דאין איסורו איסור עולם ויש היתר לאיסורו ובנזירות שמשון תרווייהו ליתא ולא קיל משאר איסורין ולכך מהא דאמר המלאך דהיא לא תשתה הוכיחה דיהי' הולד נזיר מבטן נזיר עולם:

כאופן אחר ממרן אאמ"ו מהורר אש"ב זצ"ל דהנה הטו"ז ביו"ד סי' צ"ט ס"ק ט' מייתי בשם תשובת מהרי"ק דאף דבכ"מ אומר מותר הוה שוגג מ"מ בסוטה חייבת אף שלא היתה יודעת דיש איסור בדבר דכתיב ומעלה בו מעל ולא כתיב בה' ע"ש ונ"ל הטעם דכיון דמזווגין לו לאדם משמים אשה הראוי לו ולא לאחר וכיון שמעלה בו מעל ומסתתרת עם אחרים עשתה ממילא נגד רצון הקב"ה אף שלא ידעה שהקב"ה צוה בתורתו הקדושה מ"מ מעלה מעל בה' שאמר שהיא אינה ראויה אלא לבעלה כנ"ל והיינו כד פתח ר"ל בפ' סוטה דכתיב ומעלה בו מעל היינו בבעלה ולא כתיב בה' אמר אין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו וכמ"ש ואמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם דהיינו בוודאי האדם בעל בחירה לא ימנעו הקב"ה אם רוצה ליקח אשה אינה הוגנת אלא אם רוצה בהוגנת צדקת הקב"ה מכין לו ומזווג לו כרצונו והיינו כי לא ינוח וכו' בתנאי שלא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם שלא יקחנו בידים וכמ"ש:

*__ואם אין לאיש גואל__ הנה הפרשה איירי בגזל הגר וצל"ע מאד מאין לרבותינו דגר שנתגייר כקטן שנולד להתיר בעריות ובכמה ענינים גדולים ורמב"ם בפי' משנה במס' דמאי פרק ו' משנה י' נדחק בסברא ע"ש ומהאי קרא דואם אין לאיש גואל אין הכרח דמיירי דווקא בגר די"ל דמיירי בשתוקי עש"ע חו"מ סי' רע"ו ס"ד ושוב ראיתי לשון פירש"י סנהדרין ס"ט ע"א ד"ה ואמר רחמנא וכו' משמע דאיירי דווקא בגר שידע שלמעלה אין לו גואלים ואין צריך לחפש אלא למטה ומיעט איש אבל לא קטן אין צריך לחפש למטה כי אין מוליד אבל אי מיירי בשתוקי א"כ גם למעלה צריך לחפש אולי ימצא לו אב וא"כ מ"ט למעוטי איש ולא קטן ועדיין צע"ג:

*__ומעלה בו מעל__ יראה לעיל בגזל הגר כתיב ומעלה מעל בה' ופירש"י בויקרא כתיב מעל בה' כיון שלא הפקיד בעדים ואין יודע בו כ"א ה' יתברך לבדו מעל בה' המעיד ביניהם והכא דאיכא עדים לא הוה מעל בה' כ"א ומעלה בו מעל:

__והתודו את חטאתם__ עיין פירש"י דאשם גזילות נשנה כאן בשביל ב' דברים א' משום גזל הגר והב' בשביל והתודו ללמד דבעינן ווידוי וכ' הרמב"ן בחומש הא דנשנה זה כאן כוון שע"י הדגלים שנשארו הגרים מבחוץ הי' מקילין לטעות דממונם שרי קמ"ל

מיהו טעם זה א"ש על גזל הגר אבל על ווידוי עדיין קשה ונראה דתוס' ביבמות פ"ז ובכריתות הקשו על ר"מ דסובר דשנים מחייבין אותו קרבן אע"ג דאינו מודה הא קיי"ל דחטאות ואשמות אין ממשכנים ותי' דזיל בתר טעמא משום דניחא לי' בכפרה אבל הכא דטעה או שכח דאכל חלב ולא ניחא שפיר י"ל דממשכנין ומחייבין אפי' בלי ווידוי אמנם באשם גזילות דידע דגזל ונשבע על שקר פשיטא דאין ממשכנין ולמה צריך לכתוב והתודו רק לפי' הרמב"ן הנ"ל דיטעה דשרי לגזול גר ויסבור דאינו בכלל גזלה ולא אצטרך כפרה והו"א דממשכנין לכך אצטריך והתודו כאן:

***ועד אין בה והיא לא נתפשה** ולכאורה קשה איך אנו יודעין שהיא לא נתפשה הרי אין כאן עידי טומאה ויש מכאן ראי' לר' שמחה המובא באע"ז סימן קע"ה דאשה שנסתרה ובאתה ואמרה דנאנסה אפי' יש לה מיגו דאי בעי שתקה אינה נאמנת כיוון דנסתרה ויש להסביר ג"כ סברתו דהרי אפי' אנוסה אמרינן דסופה ברצון אלא דאינה נאסרה משו"ה דיצרא אלבשא והוי כאונס אבל אם נסתרה עמו היא הלבישה אותו יצר (עיי' פנ"י כתובות נ"א ע"ב) דאש בנעורת ולא ידליק ולכך אסורה וזה כוונת הקרא ונסתרה והיא לא נתפשה:

***ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש** אע"ג דקיי"ל דזה אלי ואנוהו מ"מ הכא בקרבנות של חוטאים לא ישים עליהם שמן ולא לבונה ובכלי חרש ובזה ישבתי על דרך דרוש דברי רש"י ר"פ לולב הגזול שכ' טעם פסול יבש משום דבעי ואנוהו והקשה בתוס' הא בש"ס אמרינן משום דכתיב הדר ופליגי ר"י ורבנן אי מקשינן כל המינים לאתרוג או לא והנה בריטב"א שם נדחק הא הדר הוא שם עצמו של אתרוג ומנ"ל למדרש מיני' תואר שיהי' מהודר דווקא ע"ש ולפע"ד לכאורה קשה באמת אמאי אצטריך הדר במינים אלו תיפוק לי' משום ואנוהו אלא משום דר' יהודה ומחלוקתו בלולב צריך אגוד ולרבנן רק מצוה לאוגדו ואמרינן במדרש שהמינים מרומזים על כתות ישראל והערבה על פושעי ישראל ויאגדו אלו לאלו ויגינו אלו על אלו והוה סד"א הערבה המרמזת על פושעים וכן הדס על אותן שטעמן מר לא יהי' מהודר ונילף מסוטה קמ"ל הקישא דבעינן הדר בכל המינים וכ"ז לר"י ומחלוקתו אבל בשארי מדרשים מבואר ד' מינים מרמזים על הקב"ה ועל האבות ואמהות וא"כ לא סד"א

דלא נבעי ואנוהו וע"כ לאותן הדרשות הדר הוא שם העצם של אתרוג אבל להידור לא בעי קרא דהא ואנוהו כתיב וא"ש פירש"י:

ופרע את ראש האשה הנה שער באשה ערוה לקרות ק"ש כנגדה כמבואר בשו"ע או"ח סי' ע"ה ואיך הזכיר הכהן שמו הקדוש נגד שערות מגולות ואינו דומה למחיקת השם לעשות שלום בין איש לאשתו כי זהו מעיקר בדיקת הסוטה אבל פריעת ראשה אינו מעכב כ"כ לענין הבדיקה אע"כ מוכח מזה כל שהוא הכשר מצוה לית בי' משום והי' מחניך קדוש ומיני' לתופס בערלה בשעת מילה אינו מעכב להזכרת השם בברכת המילה:

מים המרים ואחז"ל שמטיל בהם דבר מר וכן פירש"י וצריך טעם למה הי' זה והנה מורי בהפלאה זצ"ל כ' שלכן קמח בלא שמן ומים בכלי חרש דחיישינן שמא תטמא עצמה במת כדי שתטמא המנחה וממילא לא תועיל ההשקאה לכן לוקחים קמח שלא נלתת ולא הוכשר ובלי שמן המכשיר, והנה במ"כ לא צריכין לזה שהרי הציץ מרצה על עולין אם נטמאו עוד כ' שתטמא המים קדושים ע"כ כלי חרס שאינו מטמא מגבו והכהן משקה בפיה ואין בית הסתרים מטמא עיי"ש וצ"ע שהרי מטמאה בפיה (מבחוץ כאשר תיגע בשפתיה קודם שתבאונה המים בפנים) שאינו בית הסתרים לענין טומאה וכמו שהקשה מג"א סי' תר"ג עכנלע"ד משו"ה נתן דבר מר בהמים שלא יהיו ראוים לשתות לכלב ואינו מקבל טומאת אוכלים כדאיתא בבכורות כ"ג ע"ב:

הנקי אמרינן בגמרא והא לא הוי תנאי כפול ומשני חנקי כתיב פי' אם לא שטית הנקי חנקי ואת כי שטית והקשו בתוס' הא הוי לאו קודם להן ועוד הקשו בתוס' שאצל ההן הוה מעשה קודם לתנאי ותרצו דמוכרח לומר לאו קודם דהא פותחין בזכות תחלה ע"כ וי"ל דמוכרח לומר אצל ההן המעשה קודם דהא קללת חכם אפי' על תנאי באה ואפי' בחנם באה דדיבורו לא הוה בשום אופן לבטלה והכהן בל"ס חכם הי' דקרא כתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים והנה מדה טובה מרובה פשיטא דאפי' על תנאי ובחנם באה וא"כ כיון שצריך להתחיל בזכות א"כ מאי מהני עוד התנאי אלא כיון שבתוך כדי דיבור של הברכה הנקי אמר הקללה מעשה הקללה ממילא אמרן יחד בבת אחת ברכה וקללה ושניהם על תנאי מוכרח התנאי דווקא לקיים אם לא

הנקי ואם לא חנקי ומיושב קושיית התוס (דאלו אמר גבי חנקי התנאי קודם אז לא הי' המעשה דחנקי תוך כדי דיבור של הנקי דהתנאי ואת כי שטית הי' מפסיק) ואתי שפיר דיוק למה לא אמר הקרא בפירוש הנקי וחנקי כמו כל תנאי כפול המוזכרים בקרא ובגמרא אלא לאשמועינן שמעשה הברכה ומעשה הקללה צריך לממרינהו בבת אחת (מש"מ):

וכל משרת ענבים לא ישתה וגו' לר"ע הפירוש בנזיר ששרה פתו ביין ולרבנן ששרה ענבים במים לטע"כ ופריך הש"ס פסחים דף מ"ד לר"ע טעם כעיקר מנ"ל והקשה שם המהרש"א מקו' זו מוכח דטע"כ מסתבר טפי לאסור מהיתר מצטרף לאיסור וא"כ קשיא על רש"י בחולין דף צ"ט דקאמר לר"י טעם כעיקר לא דרשי ומשרת להיתר מצטרף לאיסור ונראה דלכאורה אין ראיות מהרש"א מוכרחת לעולם המל"א מסתבר טפי ואפ"ה ראוי לן לדרוש יותר משרת ענבים על ששרה במים משום דכתיב לא ישתה ואי בפת הול"ל לא יאכל מיהו אין זה קושיא לעולם קאי על פתו והא דנקט לא ישתה ללמדינו דשיעור שתי' בעינן דווקא ברביעית אמנם לר"ע לשיטתו דס"ל אפי' בשתיית יין בכזית ליכא למימר האי טעמא ולכך פריך לדידי' שפיר דלדידי' ע"כ אית לי' טע"כ ממקום אחר דאל"כ הוי לי' לאוקמי הקרא על שרה ענבים וכ"ז לר"ע לשיטתו אבל ר"י איכא למימר דס"ל דהשיעור ברביעית ולכך א"ש דמוקמי לי' להיתר מצטרף לאיסור:

שמעתי בנזיר לא כתיב לבנו ולבתו כמו גבי כהן ובגמרא דרשינן הני ליתורא דהא דהאב מדיר בנו בנזיר רבי יוחנן סבר הלכה היא בנזיר קודם י"ג שנה ומדאורייתא מהני א"כ לא אפשר להיות לו בן ובת לכן לא קאמר קרא רק אותן קרובין אשר באפשרות להיות לכל נזיר (מש"מ):

וכפר מאשר חטא על הנפש אר"א הקפר וכי מה חטא זה אלא על שציער עצמו מן היין י"ל בוודאי ראוי לכל קדוש ה' לפרוש עצמו משבעים שערי היתר ואין טוב אלא הפרישות אך מי שאינו יכול לשער בנפשו כך שיוכל להיות פרוש ע"כ נדרים סייג לפרישות ואוסר עצמו בנדר ונודר בנזיר והחילוק זה שפירש בלא נדר ויש לו פת בסלו אם ירצה ישתה אלא שפורש עצמו מ"מ אותו קדוש הוא מבלי צער שהרי בכל

שעה יש לו פת בסלו אבל מי שאינו יכול לעמוד על עצמו וצריך לנדור לעשות סייג להפרישות ההוא אותו אין לו פת בסלו והוא ציער עצמו מן היין שהי' לו להיות פרוש בלי צער בלי שינדור (לכן צריך כפרה על שהוצרך להזיר נזיר):

מאשר חטא על הנפש אמרו חכז"ל כל היושב בתענית נקרא חוטא (תענית דף ט') למדו מנזיר שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ואידך (מ"ד דסבר נקרא קדוש) ההוא בנזיר טמא הוא דכתיב יש לדקדק דעדיין קשה למה קאמר נקרא קדוש הלא ילפינן כך מפסוק זה שנקרא חטא על שציער עצמו מן היין ומאי נפקא מינה באיזה נזיר כתיב י"ל דהנה כל המקבל ועושה דבר לשם שמים והוא בהדרגה באותו מדריגה הראוי' לו לא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא שיכשל עי"ז באיזה מכשול עון או הרהורים רעים גאוה וכיוצא אבל אם יש פניות ומחשבות זרות ואין כל כוונתו כולו לשם שמים אזי בנקל יוכל להכשל והנה מי שעושה שלא לשם שמים צריך כפרה על שציער עצמו מכל דבר ודבר בחנם אבל אם עושה לשם שמים אדרבא קדוש יאמר לו ומקבל שכר וזה כל היושב בתענית נקרא חוטא ואידך אמר נקרא קדוש וההוא קרא וכפר מאשר חטא על הנפש בנזיר טמא הוא דכתיב דנטמא בפתע פתאום דבהכי מיירי קרא ולמה נכשל בזה אלא דכוונתו היתה שלא לשם שמים ממילא צריך כפרה שציער עצמו מן היין אבל בנזיר לשם שמים טהור וקדוש יאמר לו (מש"מ):

עוד י"ל דהאדם מקרי הולך ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (פסוק הוא בזכרי') וברמב"ם הלכות תענית איתא דתכלית התענית הוא רק לעורר הלבבות לתשובה דאז לבו מוכנע ומופרש ע"י התענית וזה היושב בתענית ואינו עושה תשובה ומצער עצמו בחנם נקרא חוטא אבל בלאו"ה שהוא בתעניתו בבחינת הולך נקרא קדוש ומקבל שכר (מש"מ):

ואחר ישתה הנזיר יין פי' הקב"ה מבטיחו אחר שהזיר עצמו לשם ד' כפי ששיער בנפשו שצריך לפרישות אז אח"כ ישתה יין ולא יזיק כמשאחז"ל כל המתיישב ביינו יש בו מדעת קונו ויש בו מדעת ע' זקנים כדאיתא במס' סנהדרין:

כה תברכו את בני ישראל רמז מוסר אחז"ל מסכת סוטה כה תברכו בלה"ק אמור להם אעפ"י שאין מקרא יוצא מידי פשוטו מ"מ רמוז בו מה שאנו אומרים כי הכהנים הם מורי התורה כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים שהחכם יושב ודורש והעם שומעים מתברכים בכל הברכות שבעולם עד שאפי' עוונותיהם נמחלים כידוע והדורש צריך שיהי' אהוב לעם ושלום בינו ובינם אמנם אם דורש לשם ה' ה' יתן חינו ושלומו ויהי' דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללבות השומעים ויתברכו כולם כנ"ל וע"כ אמר לאהרן ולבניו מורי התורה כה תברכו את ב"י בכל הברכות שבעולם אמור להם דברי תוכחה ולהורות לעם ד' דרכי ד' ומבטיח לכהן הדורש יברכך ד' ויתן לך חן ונשיאות פנים הכל מוסב על הכהן הדורש שהקב"ה יתן חינו בעיני השומעים ועי"ז ושמו את שמי היינו תורתי על ב"י והמה ישמעו ויאזינו ועי"ז ואני אברכם לישראל בכל הברכות שבעולם וע"כ הקדים לומר כה תברכו בלה"ק שאם ידרוש הדורש בלשון עם זר וילביש דברי התורה במלבוש שק ואפר אפי' יהיו דברים טובים ונאמרים לשם שמים מ"מ התורה שהיא חגורה שק אינה נכנסת בלב השומעים והיינו דכתיב כי תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא שאינם מכירים בלשון ארמי אז תורה יבקשו מפיהו והיינו כה תברכו בלה"ק דווקא וקאי אחכם הדורש כנ"ל והנה בפ' במה אשה שאמר מדה"ד זקנים שלא מיחו ואמר הקב"ה גלוי וכו' וטען מדה"ד לפניך גלוי לפניהם מי גלוי אומר אני אלו היו ישראל מדברים בלה"ק על אדמתם א"כ כשגלו לא היו שוכחים את הלשון בזמן מועט כדכתיב חצים מדבר אשדודית ועיין תוס' מגילה דף י"ב ע"ב ד"ה ממוכן וכו' אך נ"ל כבר ממאות שנים משלטו מלכי אשור וארמיים על ישראל בחרו ההמוניים בלשונם ושכחו לשה"ק כבר ואז כשהיו הזקנים מורים ודרשו בלשונם ברבים לא נכנסו הדברים בלבותם אלא שגלוי וידוע לפני הקב"ה שאם היו דורשים בלשה"ק נמי לא היו שומעים ומ"מ ראוים לעונש לפניהם מי גלוי והי' להם לעשות שלהם ולדרוש בלה"ק והיינו דכתיב בישעי' כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה כי יאמרו הניחו לעיף ולא אבו שמוע כיון שהי' בלשון אחרת לא נכנסו הדברים בלבם אך מ"מ מפשטיות לשון הש"ס משמע שמלאכי השרת הרעימו על שלא הוכיחו כלל ולפי הנ"ל הוכיחו בלשון

אחרת וי"ל כי מלאכי השרת אינם מבינים לשון ארמי ולא ידעו שהוכיחו כלל כי לא הבינו הדרוש ההוא והקב"ה לא הי' יכול להשיב הרי דרשו בלע"ז דאכתי קשה ידרשו בלה"ק ויכנס בלבם ע"כ השיב גלוי וידוע לפני שלא יקבלו כנ"ל וע"כ אמר כאן כה תברכו בלה"ק:

כה תברכו את בני ישראל יברך וגו' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם הנה ברכת כהנים הוא כלול מכל טוב העוה"ז יברכך בעושר וממון המשומר מכל פגע ויען רוב העשירים מעונים משכיניהם ע"כ אמר ויחונך שיאשרו אותך וישמחו בעושרך וכבודך ויען בכל זאת רוב בני אדם אינם מסתפקים במה שיש להם ורבות מחשבות ורעיונות על משכבן סליקו ויפן כה וכה להרבות עושר וכבוד וכל ימיו מכאובים ע"כ וישם לך שלום בעצמך ומחשבתך שתהי' שבע רצון הנה אין אחרי ברכות האלה כלום בעוה"ז והוא קללה נמרצה המדומה ברכה כי האדם הלז כשיבלה ימיו כך סוף סוף ימאס בחייו ומה לו בכל זה ישכים ויאכל ויתכבד ויתיפה לפני בני אדם ולא נברא לילה אלא לשינה ומחר יהי' כיום הזה וכן לעולם ואם יגדלו בניו ויראה שיניח יתריו לעולליו הלא יזכר ומה בסופם של אלו יהיו כמוני ובמותם יניחו גם יתרם לעולליהם שיהיו סופם כמותם ומה תכלית וקץ לדברי רוח הללו הלא טוב ממנו הנפל אשר לא ראה אור אך באמונת אומן כי יש תכלית האמת אשר כל הנזכר הוא הכנה לזה האושר ולזה הנועם א"א להשיג אלא ע"י עבודת ה' ותורתו ובעזרתו לבדו ואין אדם שולט שם ולזה אני מגדל בנים ובני בנים ישבו עולם לפני האלקים וע"ז מתפללים וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבינו בתורתו למען לא ניגע לריק בחיי העולם אשר נטע בתוכנו ולא נלד בנים ובני בנים לבהלה ח"ו ע"כ אמר להכהנים מורי התורה כה תברכו אתם בברכה משולשת בברכת חיי העולם אך עדיין אינם ברכות אלא ושמו את שמי על בני ישראל ללמדם דעת ודרך תבונות יודיעם ואז ואני אברכם ממקור הברכות העליונות ישבו עולם לפני האלקים:

יברכך ה' וישמרך ודרשו חז"ל יברכך בבנים וישמרך בבנות שצריכין שמירה ויש לפרש במדרש הזה קרא במגילת רות שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם והם השיבו יברכך ה' ויש לפרש עפ"י מ"ש הבית שמואל כשיש תערובות אנשים ונשים אין לומר

השמחה במעונו ובועז שראה הנערה בין הקוצרים אמר ה' עמכם ולמה יש תערובות שהרי בכה"ג אין השכינה שורה ולכן השיבו לו אתה שחשדת אותנו והחושד בכשרים לוקה בגופו לכך אמרו יברכך ה' בבנים ולא בבנות דצריכים שמירה וכן מצינו באמת בשופטים דנהי דהי' לו הרבה בנים ובנות לא נשאר לו לבועז אלא בן אחד עובד וממנו נשתלשלה מלכות בית דוד:

ישא ה' פניו אליך וגו' איתא בברכות דף כ' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מדוע אתה נושא פנים לישראל א"ל הקב"ה איך לא אשא להם פנים בתורה כתיב ואכלת ושבעת והם מדקדקים על עצמם בכזית וכביצה ונראה לבאר האדם המקבל הכל באהבה הוא אות וסימן שמכיר כי טוב ה' וכל מה דעביד לטב עביד וגם הרע יש לו תכלית טוב וגם זה הוא אות דמכיר את עצמו דבוודאי הוא חוטא וזה לו לכפרה או לכה"פ מכיר עצמו שהוא קל לחטוא ואם יהי' לו טוב מרובה אפשר שיחטא ולכך הוא משליך יהבו על ד' ורק כאשר הוא טוב בעיני ד' יעשה וכיון שהוא פחות בעיני עצמו גם השי"ת אינו מדקדק עמו וכמו שדרשו על אחות לנו קטנה מה קטן אין מדקדקין על מעשיו והיינו דקאמר שעל שהם מדקדקין לברך ה' אפי' על כזית שהוא דבר מועט ומכיר ד' ומכיר עצמו וחולשתו לכך ד' נושא פנים ובזה יש להסביר למה כתיב בשבועות שוא לא ינקה דהנה הכרח הנ"ל הוא אם הוא נזהר להוציא שם שמים לבטלה ועכ"ח כיון שמברך עכ"ח משמח במעט אבל אם אינו מדקדק ומוציא שם שמים לבטלה אינו מוכרח מברכתו שהוא מקבל באהבה וממילא אין הקב"ה יכול לישא פניו ולכך כתיב לא ינקה:

והנה בסוף ברכת כהנים מסיים ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ויש לפרש ברכת כהנים הוא עניני עוה"ז וכבר ביארו המפרשים למה ביאר שכר עוה"ז והרמב"ן כתב דזה יותר פלא שעניני הטבע משועבדים לתורה ולמצותו שאם בחוקות ה' ילכו ונתתי גשמיכם ואינך אבל שכר עוה"ב הנצחיי יותר מובן ובאמת איתא ברמב"ם ה' תשובה אין זה שכר טובת העוה"ז אלא הכנה וסיוע שאם יעבדו את ד' מעוני יסייע ד' שיהיו יכולין לעבוד ד' בהרווחה ויסייעו להם גם עניני עוה"ז ובזה מובן שבפ' ראה אמר את הברכה אשר תשמעו ואצל הקללה אמר אם לא תשמעו דביאר דהברכה יהי'

מועלת ותכלית ההוא אשר תשמעו משא"כ הקללה היא לעונש ולכך הי' ברכת כהנים ג"כ בברכת עניני עוה"ז ולכך היא בהגבהת עשר אצבעות למעלה דהיינו השפע אבל עיקר השכר עין לא ראתה ולשון את מצינו שדרשו רז"ל על הטפל וזה שאמר ושמו את שמי דהיינו הטפל לשמי ישימו הם אבל הברכות אמיתיות אני אברכם:

ושמו את שמי איתא בבעה"ט ושמו שמי על בנ"י ואני אברכם וסמיך לי' ויהי ביום כלות משה זה בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך עכ"ל והוא תמוה מה כוונתו ויש לפרש איתא במתניתין סוטה דהכהנים הי' מברכים בשם המפורש שנא' ושמו את שמי אבל זה דווקא במקדש אבל לא בגבולים שנא' בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא וכו' וזה יש לרמז בסמוכים של ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם מתי ישומו שמי היינו שם המפורש על בנ"י ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן היינו אחת גמר המשכן היינו בהמ"ק אז שמה יברכו בשם המפורש וזה יש לומר הוא כוונת הבעה"ט (מש"מ):

ושמו שמי על בני ישראל ואני אברכם נראה לפרש דהנה ידוע שכל המצות כולן נכללים בהנך עשרה הדברות חוץ משלשה מצות שנצטוו קודם מתן תורה פרי ורבי' מילה וגיד הנשה נמצא שבכל דבר ודבר נכלל ששים מצות דהיינו שש מאות ועשרה מצות של הלוחות הם כמו כלי שמקבל מה שבתוכו לכן נחשב כל דיבור לששים ואחד והנך שלשה מצות של קודם מתן תורה הרי תרי"ג והנה ידוע דגמטרי' של בני ישראל עולה לחשבון תר"ג ואף תצרף לחשבון זה שמו של הקב"ה דהיינו אות יוד משמו הקדוש עולה לחשבון תרי"ג ועל זה אמרה תורה ושמו שמי על בני ישראל ואח"כ ואני אברכם דכבר בארנו שכל דבור ודבור מעשרה דיברות שמכוונים ג"כ נגד אות יוד של שמו הקדוש הוא כלי המחזיק בתוכו ששים מצות והדיבור עצמו שהוא הכלי הרי ששים ואחד ומצינו שלא מצא הקב"ה כלי המחזיק ברכה לישראל אלא השלום והיינו התורה שנאמר ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום וע"ד מרמז תיבות של ואנ"י בלא ויו החיבר גמטרי' ס"א שהוא כלי המחזיק ברכה שבכל דבור ודבור לכן כשתשים שמי הקדוש דהיינו אות היוד על בני ישראל שישלים עוד החשבון של תרי"ג ואח"כ ואני אברכם:

ויהי ביום כלת משה פירש"י כלת חסר ככלה שנכנסה לחופה ובמנחם עזרי' הביא מדרש להיפך גבי והאיש משה ענו לא רצה משה לכתוב בויי"ו וכ' וי"ו זעירא והוסיף כאן הוי"ו ומרמז ככלה הנכנסת לחופה וי"ל הנה ההפלאה כתב דבזה שכפה עליהם ההר נעשה חופה דא"כ למה שיבר משה הלוחות דמוטב שידונו כפנוי' הא אין תנאי מועיל בנשואין רק בקידושין ועכ"ח החופה היתה במשכן מיהו על חטא העגל מצינו עוד תירוץ דטען משה רבינו לא יהי' לך לי ציויתה ולא להם ולפי המדרש הנ"ל שמשה רצה לכתוב עני הרי אמרו פסל לך שהפסולת שלך ומשם נתעשר משה וצ"ל לפי המדרש דמשה לא דרש לך דפסל לך וא"כ גם לך דלא יהי' לך לא דרש וא"כ אין תירוץ על מעשה העגל אלא שבירת הלוחות דתידון כפנוי' ועכ"ח דכפיית ההר לא הי' חופה אלא המשכן ולכך כ' כאן הוי"ו לפי המ"ע ללמד שכאן נכנסה לחופה ויש שפיר לזה המשך לוי"ו דעניו:

***להקים את המשכן** התפלה עכשיו במקום עבודה אכתוב פה רמזים אלו א'שרי י'ושבי ב'יתך ע'וד ר"ת י"ב שבטים וע' נפש שירדו למצרים ואלקים השוכן עליהם וגם מרומז בו ד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיי' ונגד ד' עולמות יש ד' צירופי הוי' ב"ה של ע"ב וס"ג ומ"ה וב"ן נגד אצילות שם ע"ב שהוא עולם עליון בריאה שהיא עולם היכלות שם ס"ג ונגד עולם יצירה שהיא עולם המלאכים הוא שם מ"ה ונגד עולם עשיי' שהוא עולם התחתון הוא שם ב"ן ועל פי זה הוסדר התפלה עד ברוך שאמר הוא נגד עולם עשיי' ושם ב"ן ולכך יש אומרים ברוך שאמר אחר הודו ו'אני ב'חסדך ב'טחתי י'גל ל'בי ב'ישועתיך ר"ת ב"ן ומשם צריך להעלות עצמו לעולם המלאכים היינו מברוך שאמר עד ישתבח הוא נגד עולם יצירה ושם מ"ה ומשם עד שמו"ע צריך להעלות עצמו לעולם הבריאה נגד עולם היכלות עולם הבריאה ושם של ס"ג ומשם משמו"ע יעלה עצמו לעולם אצילות ושמו"ע היא נגד עולם אצילות ושם ע"ב לכן יאמר בכל פעם שמע ישראל קבלת עול מלכות שמים מזה הטעם וגם בסוף השירה יאמר ובתורתך כתיב לאמור שמע ישראל וכו' ושמו"ע כולל הכל ושוב חוזר ממעלה למטה כמו שאמרו חז"ל כעבד הנוטל פרס מרבו וחוזר:

וימשחם ויקדש אותם ויקריבו הנשיאים יען כי התעצלו בנדבת המשכן ואבני השהם הנשיאם העננים הביאו עם המן רק שמן המשחה הביאו וכשראו שכל גמר עבודת וקדושת כל המעשים נגמרו ע"י וימשחם ויקדשם ע"י שמן המשחה ע"כ לשמחה זאת ויקריבו נשיאם את קרבנם:

***שניהם מלאים סולת בלולה בשמן למנחה** לא פירש"י רמז ע"ז גם כי התחיל מאדה"ר ודור המבול ודלג מזה למתן תורה ופר א' זה אברהם ולא זכר דור הפלגה ששם הפיל פור ונפלו ישראל לגורלו יעקב חבל נחלתו כפירש"י פ' האזינו והי' גורל אחד לד' אלו ישראל וגורל אחד לעזאזל אלו או"ה בחלקם של שרים וס"ם בראשם ע"כ שניהם מלאים סולת בלולה בשמן למנחה הנה ר"ת ש'ניהם מ'לאים ס'ולת ש"ם (היינו לשם שישראל נבחרו ועלה גורלם לשם) ס"ם הוא הגורל הנ"ל ב'לולה ב'שמן ל'מנחה ר"ת בב"ל כי שם בלל ד' שפת כל הארץ בדור ההפלגה ושם נבחר אאע"ה:

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת מייתי רמב"ן מדרש דנחשון הקריב על רמז מלכי בית דוד עשרה זהב עשרה דורות מפרץ עד דוד וכל מעשיהם כקטרת ע"ש ואומר אני הלא י"א סממנים הי' בקטרת ואחד מהם חלבנה וא"כ נהי דר ומז כאן עשרה דורות צדיקים כקטרת מ"מ א"א שלא ירמז גם החלבנה והיינו עכן בן זרחי כי עשרה זהב ר"ל עשרה פעמים אותיות זהב כזה עשרה פעמים זי"ן הוא ע' עשרה פעמים ה' הוא נו"ן עשרה פעמים ב' הוא כ' אותיות עכן וגמטריא ק"מ כמו ר"ת מלאה קטרת:

ביום השני הקריב יש לפרש דלמה מפרש רש"י דווקא ביום השני כל הרמזים וכוונת הקרבנות והנה ברש"י איתא דלכן הקריב ישששכר מיד אחר שבט יהודא מפני שהיו בני תורה ועוד שהשיאן עצה לזה ע"כ ושני טעמים אחד יען כי הי' בן תורה הי' יכול ליתן להם עצה לזה לכן מפרש רש"י כן על יששכר שהי' בן תורה וידע ליתן להם עצה כזו להקריב קרבנות אלו ויש לומר עוד דאולי בלי כוונה הי' נחשון מתנדב כך רק מה שעלה בדעתו אבל כיוון שהקריב השני ג"כ כך ממש הכל מכוון כקרבן נחשון מוכח דבכוונה ובהשכל ודעת עשה כך ונכון (משמ"מ):

זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שנים עשר לומר שביום המשח אעפ"י שלא הקריבו ביום זה מ"מ יען נתנו לבבם להקריב כ"א

ביומו הו"ל כאילו הקריבו כל שנים עשר ביום אחד ומזה למד המלאך לומר לדניאל מיום אשר נתת לבבך להבין ולהתענות לפני ה"א נשמעו דבריך:

*ברכך כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' כימי השמים על הארץ יש לפרש הנה יש מפרשים כימי השמים כמה דגביהי שמיא מארעא וידוע דבמרגלים ענש הקב"ה יום לשנה לפי זה מידה טובה שהיא מרובה חמש מאות פעמים מגיע בעד יום חמש מאות שנה כגבוה שמים מהארץ שאמרו חז"ל שהוא ת"ק שנה והנה שית אלפי שני קיימי עלמא כדאיתא פ"ק דע"ז ובמס' ר"ה פרק אחרון והנה אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא אמנם עשרת ימי תשובה ויום אחד לפני ר"ה דהיינו ער"ה שהוא ג"כ יום תשובה וסליחה כדאיתא במדרש הובא בטור או"ח הל' ר"ה וגם אם מוסיף יום אחד אחר יוה"כ שהוא כמו אסרו חג ליוהכ"פ ושייך ליוהכ"פ אי הוי י"ב ימים ב' ימים יותר על עשרת ימי תשובה וי"ב פעמים ת"ק הווי שית אלפי כשיעור קיום העולם והיינו כמו דמרחיקנא שמיא מארעא מתחילת הבריאה עד סופה ובזה אפשר לפרש הקרא בתהילים ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור דעשרת ימי תשובה נקראו ימי מלך שהקב"ה דן ואומרים בהם המלך הקדוש ואם תוסיף עליהם ימים דהיינו תרתי אז הווי שנותיו כמו דור ודור כמו כל ימי עולם והיינו נמי דהבטיח לן למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ היינו כמאן דגביהי שמיא מארעא:

ועי"ל למען ירבו ימיכם וימי בניכם לפי מה דאמרינן פ"ק דע"ז בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו וחיו עוד בעולם אנו כמי שלא באנו לעולם לגבי חשיבותייהו דאבותינו מעולם וא"כ לכאורה לעתיד כשיקומו אבותינו לא נהי' חשובים אמנם הא יבוא אליהו והשיב לב אבות על בנים וממילא לא יהי' חילוק כי יהי' הבנים במדריגת אבותם וחשובים כמוהם וא"ש למען ירבו ימיכם וימי בניכם ולא יהי' נחשבים הבנים כאילו לא באנו לעולם:

הפטרת נשא

*הנה את עקרה ולא ילדת הכפיל לומר ולא ילדת שלא יאמר הבעל אי אפשי באשה נדרנית וכ' בחלקת מחוקק סימן קט"ו סעק"ו בשם תה"ד שסברא לומר שאפי' אשה

שאינה בת בנים יכול הבעל לטעון א"א שתהי' נדרנית שמא יארע נס ותילד ועון נדרי' מעכב ע"כ הקדים לה המלאך הנה עקרה עתה ולא ילדת לעולם ע"י שום נס אם לא תדור נדר זה נמצא לא יוכל הבעל לטעון א"א באשה נדרנית:

והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים צע"ג מה לשון והוא יחל כאילו הוא החל ונמשכה התחלתו משך זמן עד שכלו כל פלשתים וז"א אחריו הרימו ראש והחריבו משכן שילה ונשבה ארון ד' בעו"ה אח"כ חזרו והרימו ראש והמיתו מלך הראשון שאול ויהונתן והפילו רוב ישראל בחרב בעו"ה אך דוד המע"ה הוא החל וכילה ומה ענין הוא יחל להושיע אמנם כבר כתבתי קצת מזה יעקב ע"ה ראה נחש הנושך ויפול רוכבו אחור אעפ"י שפשוטו כפירש"י שהפיל הבית על הפלשתים ורבים אשר המית במותו מ"מ לא לחנם סיים רוח הקדש לישועתך קויתי ד' כי שמשון הי' כנחש הנושך אילה שרחמה צר ותלד כידוע (גמרא בבא בתרא) והאילה היא מלכות בית דוד ואתה דע לך כי ערפה ורות היו נשואות לשרי יהודה מחלון וכליון והם שני עמודי הבית יכין ובועז יכין היא הקדושה שנקלטה קצת בערפה שהיתה הכנה למלכות בית דוד ובועז היא רות ב"ו ע"ז וגבורה ובהיפך עורף ערפה כשפירשה מעם חמותה יצאה ממנה עיקר קדושה שקלטה ויצא ממנו ס"ה גמטריא אדני ונשאר הרפה (כדכתיב בשמואל ב' פרשה כ"א יולדו להרפה ואיתא במדרש דהיינו ערפה היינו הרפה והיא נבעלה לשמשון בבית האסורים) ונבעלה לשמשון בבית האסורים וילדה גלית וכל ילידי הרפ"ה שנפלו ביד דהע"ה ומגלית צמיחת מלכות בית דוד ע"י בעילת שמשון את הרפ"ה שהי' בה קצת מותרת קדושה משרי יהודה מחלון בעלה (ושאבה ממנה שמשון) לרע לה והיינו לישועתך קויתי ד' שתצמח מלכות בית דוד אחר נשיכת הנחש הלז והיינו והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים שממנו תצמח קרן דוד המלך עליו השלום:

אם תעצרני לא אוכל בלחמיך אם תעשה עולה לד' תעשינה וצריך ביאור למה נתן עצה זו ונראה בגמרא אמרו מנוח ע"ה הי' שנאמר וילך מנוח אחר אשתו אע"ג שבאמת כך הוא ראוי לפי שכל אנושי בטבעי העולם שהאשה צריכה שמירה יותר מאיש וראוי שתלך לפניו אלא שיש לחוש להרהור עבירה ושמירת עצמו מעבירה הוא חיוב

יותר משמירת אשתו ולכך אמרו מנוח ע"ה הי' ואמרינן בעלמא דקרבן עולה בא על הרהור עבירה ולכך אמר המלאך לו שיעלה עולה לד':

כל הנשמה תהלל י' וכופלים אותו כי על כל נשימה תהלל יה שהחיינו בהנשימה הזאת ועל מה אני מהללו שזיכני שעל כל הנשימה אני מהלל כי לולא כן למה אהלל על הנשימה ולמה לי הנשימה והחיות להבל וריק אבל אני מהלל על כל הנשימה שזיכני להלל על הנשימה:

בפרקי אבות תנן שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ומקשינן מקרא מלא הוא ומה חידש שמואל הקטן ונ"ל כי בקראינו הפסוק משמע אפי' בנפול אויבך אל תשמח מכש"כ מי שאינו אויבך אבל שמואל הקטן אמרו בניגון הטעמים המובן ממנו לדייק בנפול אויבך הוא הא דאל תשמח על דרך נקמה אבל מי שאינו אויבך תשמח ותאמר בריך רחמנא דשקל למטרפסי' בהאי עלמא כדי שיהי' מוכן לעוה"ב ור"ע שחק כשראה ר"א מצטער ואמר סבור הייתי שקיבל רבי עולמו ח"ו והוא ע"ד הנ"ל:

אם תעצרני לא אוכל בלחמך ואם תעשינה עולה לה' תעשינה יש לפרש ע"פ מה דאיתא בספרים שהמלאכים (הנקראים אישים) נהנים מריח ניחוח של הקרבנות לכן כתיב "אשה" לה' והנה כל זה אם מקריבים קרבן לשם שמים והוא עולה לריח ניחוח לה' מזה נהנים המלאכים אבל אם הכוונה אין לשמים ואיננו קרבן או מכש"כ קרבן פסול ופגול (ויעוין ברמב"ן על פסוק זובח לאלקים יחרם בלתי לה' לבדו היינו אם מקריב קרבן למלאך שנקרא לאלהים) מזה אין להם הנאה אדרבה וזה אמר המלאך אם תעצרני היינו לעשות לי גדי עזים אם כן אין זה קרבן אז לא אוכל בלחמיך כי מזה אין לי שום הנאה רק אם תעשה עולה לה' דווקא תעלינה ואז מקרבן כזה הנני אוכל ונהנה לטוב (מש"מ):

בהעלותך

בהעלותך את הנרות לדעת הרמב"ן שזר מעלה נרות ולא אמר אהרן יעלה נרות אלא בהעלותך כשיעלה אבל אינו מוזהר בו עיין בס' עץ חיים למהר"ח אלפנדרי ובס' שיח יצחק על יומא והנה בפ' תרומה כתיב והעלה נרותי' על עבר פני' משמע בעשיית המנורה נעשו הבזיכים להאיר אל עבר פני' וכאן ציוה אותו אל מול פני המנורה יאירו

פירש"י שימשוך ראשי הפתילות וצ"ל אעפ"י שהבזיכין כבר מתוקנים כן בתחילת עשיי' מ"מ הלהב מתהפך לצד אחר עד שימשוך הפתילה לעבר פני' ואומר אני שעדיין אין ביד אדם שיהפך דוקא לעבר פני' והי' סי' טוב שידלק לעבר פני' ולא יהפך לצד אחר ע"כ הבטיחו הקב"ה כשיהי' אהרן עצמו המדליק יזכה שלמול פני המנורה יאירו כל הנרות ולא יהי' הלהב של שום אחד מהנרות מתעקם לצד אחר ומפני כן ויעש כן אהרן שכל ימיו הי' הוא בעצמו המדליק ולא כהן אחר כדי שיהי' בטוח שאל מול פני המנורה יעלו נרותי':

בהעלותך כ' רמב"ן מדרש בשם רש"י שהי' אהרן מצטער שלא הקריב לחנוכה וא"ל הקב"ה הריני נותן לך מצות הנרות שנוהגים לעולם והקשה רמב"ן הא אהרן הקריב קרבנות הרבה באותן הימים ואי משום שהיו קרבנות חובה ולא נדבה א"כ נרות נמי חובה ולא נדבה ומה הועיל בפ' בהעלותך עוד יש להקשות נהי דפייס אהרן בנרות היינו שנתפייס בזה נשיאם של לויים שהוא אהרן אבל כל השבט לא נתפייס שהרי ביום הקרבת כל נשיא הי' יו"ט לכל השבט ש"מ שהי' בזה גדולה וכבוד לכל השבט ובמה נתפייסו הלויים שנחסר מהם הכבוד ההוא וראיתי בשל"ה שהקשה קושיא עצומה כיון שלוים לא נבדלו אלא בא' לחודש השני בשעת מספר בני ישראל ואז הניפם תנופה ונתנם לאהרן וא"כ מר"ח ניסן עד אייר לא נבדלו הלויים עדיין וא"כ למה נתן העגלות ללויים עפ"י עבודתם והוא ביום ר"ח ניסן ועדיין לא הובדלו וצע"ג עכנלע"ד דוודאי כל ימי הקמת המשכן כבר הי' הלוים בעבודתם ודוכנם בשליחות כל ישראל אך לא שלוחא דרחמנא ומשו"ה לא הי' הזר הקרב לעבודתם יומת דא"כ א"א שיהיו שלוחי דידן דמי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד ומשוי שליח אבל בא' באייר קנאם הקב"ה בתנופה ונבדלו מישראל והזר הקרב יומת ונעשו רק שלוחי דרחמנא ולא שלוחי דידן ונ"ל דיהי' ללוים במה שנבחרו מישראל להיות שלוחם בעבודתם כל ימי החנוך אך אהרן הכהן דלעולם הי' שלוחא דרחמנא ולא שלוחא דידן כלל ונצטער שאין זה מדמיון הנשיאים שהקריבו ע"ד עצמם ושבטם ופייסו הקב"ה בנרות דלרמב"ם כשרין בזר אלא שהכהן מדליקן בפנים בשליחות ישראל והוא פיוס וא"ש:

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות יתפרש ע"ד דאחז"ל סוף מס' הוריות שאמרו לרשב"ג למי נאה למלל גבורות ד' למי שיכול להשמיע כל תהלתו ע"כ בהעלותך כשתרצה להעלות הנרות נשמת ישראל (כדכתיב נר ה' נשמת אדם) להמשיכם לעבודת ד' אל מול פני המנורה הוא הרב המוכיח מלמד להועיל יאירו שבעת הנרות שבעה ס' תורות כולם וז' חכמות תורה שבכתב וששה סדרים הכל יאירו אל עבר פניו ואז יעלה הנרות לא זולת (כדאיתא במס' שבת דף קט"ז שרבי סבר שספר במדבר עד ויהי בנסע ספר בפני עצמו גם פ' ויהי בנסע ספר בפני עצמו ומאחר פ' ויהי בנסע ג"כ ספר בפני עצמו א"כ סך הכל שבעה ספרים ע"ז כתיב חצבה עמודיה שבעה):

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותי' פירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שנה יש לדקדק מהיכי תיתי שישנה גם לשון בהעלותך הול"ל העל את הנרות תו יש לדקדק בציווי אמר יאירו שבעת הנרות ובמעשה אמר העלה נרותי' ולא אמר האיר נרותי' ונ"ל ז' קני מנורה מרמזים אקרא דכתיב והי' אמונת עתיך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת ד' היא אוצרו אין אי לא לא וטפל לו ששה סדרי משנה כי הוא זה תכלית הכל והוא הקנה האמצעי אשר ששת הקנים פונים אליו ונ"ל כשהי' כהן המדליק צדיק גמור והי' לבבו שלם הי' סימן בהעלות הנרות שלא הי' צריך להפוך פי הנרות אל האמצעי אלא מאליהם היו מאירים כלפי האמצעי לומר כל מגמת פניו יראת אלקים והיינו דקאמר הקב"ה אל אהרן ובשרהו בבשורה גדולה זו בהעלותך אז ממילא אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ולא תצטרך להעלות נגד האמצעי כי מאליהם יאירו אך אהרן לרוב ענותנותו ויעש כן אהרן שהעלה נרותי' כלפי נר האמצעי ולא סמך על הבטחת הקב"ה שמאליהם יאירו אלא הוא העלה נרותי' כלפי נר האמצעי שלא להחזיק עצמו כגדול וזהו להגיד שבחו שלא שנה משארי כהנים:

אל מול פני המנורה יאירו לומר אמצעי משובח שיאחז כל אדם דרך הממוצע לא יפליג לשמאל אל תרשע הרבה ולא יפליג לימין אל תצדק הרבה והנה כתיב ויבדל את אהרן להקדישו קדש קדשים ונראה קצת הפלגת קדושתו ופרישתו כמי שנטה

מהממוצע ע"כ אמר ויעש כן אהרן להגיד שבחו שלא שנה ואחר שהקדישו הקב"ה קודש קדשים אחז הממוצע באותו התנהגות עצמו:

אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ר"ל מלבד חכמת אדם תאיר פגיו מניצוץ קדושת התורה עוד ע"י תלמידיו יותר מכולם מתנוצץ האור יותר וניכר בפניו והיינו אל מול פני המנורה הרבי שהוא המנורה יאירו עליו ז' נרות הם התלמידים ויעש כן אהרן ומה עשה אל מול פני המנורה העלה נרותי' אבל לא האירו על פניו כי לא הי' חסר כלום ולא נשתנה זיו הודו ע"י תלמידיו כי כבר נשלם בתכלית והיינו להגיד שבחו שלא שינה ולא נשתנה:

אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות יש לפרש עפ"י הירושלמי בשקלים כל האומר שמועה בשם אומרו יראה שיהי' כאילו בעל השמועה עומד לנגדו ועי"ז מתדבק נשמת בעל המימרא באומר והוא תקון לשניהם וע"כ צריכין אנו להיות לנגדינו צורת משה וע"ז נאמר בזכרי' זכרו תורת משה (כן הוא בירושלמי וז"ל ר' יאשי' אמר כתיב זכרו תורת משה עבדי מ"ש הכא דכתיב תורת משה אלא מה זכירת תורה לעולם וצריך שתהא חדשה בלב בכל יום אף משה שקבלה ונתנה צריך שתהא להיות בו זכירה לעולם דלא לימא אינש אבילות ישינה היא ואין צריך אלא צריך זכירה בו לעולם זכירה חדשה עכ"ל ועפ"י ירושלמי דחגיגה יתפרש ירושלמי זה כמין חומר) וגו' ומשה למד הכל מה' והוא בעל המאמר וצריך להעמיד השי"ת לנגד עיניו ושויתי ד' לנגדי תמיד וגו' והוא מרומז בלשון מול פני המנורה משה רבינו וז' נרות כבר אמרנו למעלה היינו ז' ספרי תורות כרבי ואז כשתעלה אותם אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ז' ספרי תורה ותשיג אותם:

יאירו שבעת הנרות מקשים הא רק ששה זולת האמצעי והנה השל"ה כ' האדם הוא גוף המנורה וב' אזנים הם ב' קנים היוצאים וכן ב' ידים וב' רגלים ע"ש ונ"ל הכוונה כלי מעשה וכלי שמיעה נגד נעשה ונשמע וגוף המנורה הוא לב לדעת ועינים לראות הם ז' קנים ופני המנורה הוא השי"ת שויתי ה' לנגדי תמיד ולעומת זה יאירו כל ז' הנרות הללו:

ויעש כן אהרן ספרי הובא בילקוט ויעש כן אהרן מגיד שבחו שלא שינה אל מול פני המנורה העלה נרותי' עשה לה מול ופנים וצריך להבין מהיכי תיתי ישנה אהרן בהדלקת נרות דווקא גם מ"ש מול ופנים צ"ע להבין ועיין מה שנדחק בזית רענן ניישב תחילה בעז"ה ברייתא הובאה ברמב"ן פ' זו כשראה אהרן חנוכת הנשיאים הי' מיצר על שלא זכה להקריב עמהם אמר לו הקב"ה חייך שלך גדול משלהם בהעלותך את הנרות והרמב"ן נתקשה מה ענין לצער הזה שהרי כבוד גדול הי' לו שהוא הקריב קרבנותיהם ועוד למה דווקא נרות ולא קטרת שנשתבח בה אהרן ישימו קטרה באפך ע"ש ולפע"ד הנה בנדרים ל"ה נסתפק הש"ס אי כהני שלוחי דרחמנא נינהו או שלוחי דידן ע"ש ובקדושין כ"ג ע"ב פשיטא לר"ה ברי' דר"י דשלוחי דרחמנא נינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ושלוחא מצי משוי ע"ש ונדחקו בתוס' מ"ט לא פשיט בנדרים מהך דהכא ויש ליישב קושיית התוס' דהש"ס מקשה על ר"ה ברי' דר"י מעבד שעושה שליח לקבל גיטו מיד רבו אע"ג דאיהו לא מצי מקבל לי' ומשני דעכ"פ איתא בתורת שליחות לקבל גט חבירו מיד רבו של חבירו וכיון דאיתא בשום שליחות עושה נמי שליח לעצמו משא"כ ישראל דליתי' בקרבנות כלל ע"ש וקשה לפ"ז הא קיי"ל סוף מס' זבחים דאין כיהון בבמה וא"כ בזמן שהיו הבמות מותרות שפיר הוי מצי כהנים להקריב בבמה גדולה בשליחותן של ישראל אע"ג דישראל אינו מקריב בבמה גדולה מ"מ כיון דאיתי' בתורת עבודה בבמה קטנה יכולין לעשות שליח כמו עבד וא"כ כיון שאותן הכהנים הקריבו בדין שליחות א"כ כל הכהנים שאחריהם שליחותי' דקמאי עבדי כדקיי"ל (סוף מסכת גיטין דף פ"ח) בב"ד אע"ג דהשתא ליכא מומחין מ"מ עבדי שליחותיי' דקמאי שהיו מומחין ה"נ כל הכהנים עושין שליחותיי' דכהנים קמאי שנתמנו שלוחין מישראל שהיו בתורת קרבנות בבמה קטנה ולא הוכיח רב הונא מידי וי"ל דהחזקוני כ' דיש לפרש בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה פי' כשידליק את הנרת יעמוד מול פני המנורה פי' אזהרה שלא יעמוד במקומו וידליק המנורה ע"י נר ארוך וא"כ נהי דקיי"ל ביומא כ"ד ע"ב דזר שהדליק הנרות פטור דהדלקה לאו עבודה היינו דמשום הדלקה לא מחייב מ"מ מחייב משום הכנסת פנים דבחוץ א"א להדליק לפמ"ש החזקוני הנ"ל וא"כ קשה

איך הדליקו הכהנים הנרות בשליחותן של ישראל הא איהו לא מצי עביד בשום פנים כנ"ל ואין לומר דעבדו ישראל קטנה בבמה ז"א דלא הי' שם נרות בשלמא קטרת ולחם הפנים וכל קרבנות ציבור שלא הי' בבמה קטנה וכמבואר פ"ק דמגילה ובזבחים מ"מ איכא בבמה שם עבודה בעולם משא"כ הדלקת נרות דלאו עבודה היא כלל ולא הי' בבמה קטנה איך נעשו כהנים שלוחן של ישראל אע"כ דשלוחי דרחמנא נינהו וא"ש, אמנם בלי ספק שעיקר פי' הפסוק הוא אל מול פני המנורה יאירו ז' הנרות שיהיו דולקין מול נר האמצעי אלא דמ"מ גם פי' החזקוני יכול להיות אמת בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה שיעמוד אצל הנרות וידליק דהרי קיי"ל מקרא נדרש לפניו ולאחריו גבי לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה וגבי מפני שיבה תקום והדרת ובכמה דוכתי מ"מ למ"ד דפליג ולא ס"ל מקרא נדרש לפניו ולאחריו אלא או לפניו או לאחריו א"כ יש להסתפק אי כפירוש החזקוני וצריך לעמוד אצל הנרות וא"א לזר להדליק ומוכח דכהני שלוחא דרחמנא נינהו או לאחריו שיהי' דולק מול נר האמצעי ולא יהי' מוכח מידי והנה ר"ה ברי' דר"י כיון להלכה דקיי"ל מקרא נדרש לפניו ולאחריו והוכיח שפיר דשלוחא דרחמנא נינהו ובנדרים מספקא לי' הש"ס למ"ד דאינו נדרש אלא או לפניו או לאחריו, ומיושב קושיית תוס' הנ"ל:

והנה מה שהקשה הרמב"ן שלא הי' לו לאהרן להצטער במה שלא הקריב לחנוכת הנשיאים והרי הי' לו כבוד שע"י הקריבו כולם היינו למסקנא שהוא שלוחא דרחמנא א"כ גדול כבודו מכבודם משא"כ אי הי' רק שלוחא דידן אין כאן כבוד כ"כ ובזה נסתפק אהרן וע"ז נצטער והראה לו הקב"ה ע"י הנרות דווקא ולא ע"י עבודות אחרות כנ"ל ודוק והנה אהרן שהי' להוט מאד שיהי' לו חלק בחנוכת המשכן ע"י הנרות א"כ לא הי' לו להדליק הנרות מול הנר האמצעי רק שיעמוד בפנים באהל מועד וידליקם למען ידעו ויבינו שעיקר הכוונה בהעלותך את הנרות אל מול שיעמוד בפנים וידליק ועי"ז יהי' מוכרח שהוא שלוחא דרחמנא אבל כשידליקם אל מול האמצעי יטעו ויאמרו כי רק לאחריו נדרש אל מול פני המנורה יאירו ומותר להדליק בחוץ ג"כ וכהני שלוחא דידן נינהו ואפ"ה לא שינה אהרן כי כן ציוה ה' מקרא נדרש לפניו

וגם לאחריו ובעינן שיעמוד בפנים וגם מול הנר האמצעי וזהו כוונת הספרי ויעש כן אהרן להגיד שבחו שלא שינה אל מול פני המנורה עשה לה מול ופנים ודוק:

ויעש כן אהרן להגיד שבחו שלא שנה שהרי הדלקה כשר בזר כמ"ש הרמב"ן ועיין מהר"ח אלפנדרי עץ חיים פ' זו ועיין שיח יצחק ביומא בסוגיא דאתרבי עבודות ע"ש ואהרן הדליק נרות בעצמו כל ימיו כי כה"ג נוטל חלק בראש ומי יאמר לו מה תעשה ואמנם ביום הראשון שמתו בניו ומדרך אבל שלא להדליק נרות כדאי' במדרש איכה מלך ב"ו אבל מכבה פנסין ע"ש ונהי שנצטוה אהרן ומן המקדש לא יצא שלא לחלל עבודתו ושלא להניחו מפני אבלו מ"מ הדלקת נרות שלא היתה מוטלת עליו כי כשרה בזר ולא הי' מחויב להדליק ביום ההוא ואפ"ה לא שנה להראות שקבל דין שמים באהבה והארכתי בהספד על אדם כשר רבי משה בעטטעלהיים ז"ל:

אל מול פני המנורה העלה נרותי' פירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה דהרא"ע כ' על דרך הפשט ה' הי' מדבר עם מרע"ה גם בלילה ע"כ הוצרך להדליק המנורה והוא נגד חז"ל שאמרו וכי לאורה הוא צריך וכו' והרי משום כן היו מכוונים נגד האמצעי ולא היו מאירים אל תוך הבית להורות שאינו צריך לאורה והרמב"ן כ' אלו ידע הרא"ע ההפרש שבין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים לא הי' כותב שנדבר עמו בלילה כי לא נדבר עמו אלא ביום והיינו דכתיב במראה ולא בחידות ושארי נביאים בחלום אדבר שהיא המדריגה הנקרא לילה ע"ש והנה הוא סוד מסתרי התורה אשר איננו מבינו ועכ"פ לפי סברת אהרן ומרים שדברו במשה ולא ידעו ההפרש שבין נבואת משה לנבואתם שפיר הי' עולה על דעתם כהרא"ע שצריך המנורה להאיר הלילה כשידבר ה' עם משה בלילה וא"כ אין מהראוי להעלות הנרות נגד האמצעי (שמורה שלא לאורו הוא צריך ונבואת משה ביום ולא כשלהם בחלום) להגיד שבחו של אהרן שאפ"ה לא שינה:

יאירו שבעת הנרות איתא במדרש ילקוט וז"ל למה שבעה נרות כנגד שבעה כוכבי לכת חנכ"ל שצ"ם ד"א כנגד שבעתימי בראשית עכ"ל והזית רענן הגיה שצ"ם חנכ"ל שכן סדרן כדאיתא ברש"י שבת סו"פ מפנין והנה בגמרא מנחות איתא פלוגתא יעויין ברש"י ובתוס' במסכ' שבת דף כ"ב ע"ב שם שלחד מ"ד הנר מערבי לפני ה' היינו נר

השני שממנה הי' מתחיל ובה הי' מסיים ועל נר הזה כתיב יערוך אותו לפני ה' וחד מ"ד סבר דקאי יערוך אותו לפני ה' אנר אמצעי והנה העיקר משבעה כוכבי לכת היא השנייי' שהיא כוכב צדק כדאיתא שבת דף קנ"ו ע"א שהוראתו על צדקן במצות וכל הפעולות אשר מורין עליהן שאר כוכבי לכת צריך להיות עיקר התכלית לעבודת ה' להיות צדקן במצות ואתי' מ"ד דשבעה נרות המנורה הם נגד שבעה כוכבי לכת כמ"ד דנר השני הי' עיקר לפני ה' ומ"ד כנגד שבעת ימי הבראשית אתיא כמ"ד שהאמצעי מקרי לפני ה' דשבת הוא אמצעי משבעת ימי בראשית כדאיתא במס' פסחים דף ק"ו ע"א דמיום ד' ואילך מקרי קמא שבתא ועד יום ג' מקרי אחר שבתא ויוכל להבדיל עד סוף יום ג' והשבת הוא האמצעי שביניהם (מש"מ):

*וזה **מעשה המנורה וגו'** יש לפרש בדרך רמז ומוסר דהמנורה רמז על התורה דתורה אור והלומד התורה יש לקרוא אותו בשם ירך שעליו מאיר אור התורה (כמו שנרות וקנה המנורה היו יוצאים למעלה על הירך) ע"י העסק בה והפלפול והוויות קושיות ותירוצים הם מכונים בשם ציצים ופרחים ואין התורה מתקיים אלא במי שממית עצמו עליה וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וגו' וזה שאמר כאן וזה מעשה המנורה היינו הת"ח כולה מקשה זהב דיש לו בקושי פרנסה עד ירכה בין הלימוד ובין שהגיע כבר לפלפל לעשות ציצים ופרחים היינו עד פרחה מקשה וכמראה אשר הראה ה' את משה דאז לחם לא אכל ומים לא שתה כן עשה את המנורה:

כן עשה את המנורה ופירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שנה וצריך ביאור מה זה שבח לו ולמה הי' לו לשנות ויש לפרש אמרו חז"ל דהנרות היו דולקין נגד האמצעי שלא יאמרו לאורה הוא צריך ותוס' פירשו דקאי על אהרן שלא יאמרו דאהרן צריך לאורה והוכיחו שהרי כל המ' שנה שהיו במדבר לא הלכו ישראל אלא לאורו של אהרן דעמוד אש וענן בזכות אהרן מיהו ישראל לא ידעו זה עד לאחר מיתת אהרן שנסתלקו העמודים ולכך הי' צריך היכר להדליק נגד האמצעי שלא יאמרו לאורה צריך אלא דלפי זה יהי' חשש גנאי שעי"ז שצריך היכר לזה יהי' מוכרח לכאורה דאין העמודים בזכות אהרן אמנם יש לומר עוד טעם למה הדליק מול האמצעי כדי שיהי' יוכל להדליק בפתילות ארוכות זה מזה ולא יצטרך להדליק בקנסא כדאיתא בשבת

דף כ"ד אמנם טעם זה לא שייך בפעם הראשון שהדליקו מאש שעל המזבח ולא שייך טעם זה ואפ"ה הדליק נגד האמצעי וממילא אז יהי' גנאי לאהרן כאשר פירשנו ואיתא בילקוט פ' פקודי דככל אשר צוה משמע מיד ולדורות וזה שקמ"ל כאן דכאשר צוה דמשמע מיד ואז הי' לו כעין גנאי אפ"ה כן עשה ולא שנה:

ויש לפרש עוד דחדשים לקטרת באו והפיסו שלא זכה בה אדם מעולם ושנה משום דקטרת מעשרת ולכך לא נתנו לו אלא פעם אחד כדי שיעשרו כולם וכתיב בהטיבו את הנרות יקטירנה א"כ המטיב הנרות לא הי' יכול להקטיר ואהרן שהטיב את הנרות לא הי' מקטיר קטרת ואין זה חידוש כ"כ שהרי אמרו פ' במה מדליקין מאן דזהיר בנרות הוויין לי' בנים ת"ח וניחא לי' טפי דטוב תורת פיך מאלפי זהב אמנם לכאורה הי' אפשר לו לקיים שניהם ולכל הפחות פעם אחת הי' יכול להקטיר ולהניח לאחר להטיב קמ"ל שבחו של אהרן שאפי' פעם אחת לא שנה מלהעלות את הנירות ולהקטיר קטורת תחתיה:

***אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות** לשון רש"י ז"ל ראשי פתילות כולן פונים לצד אמצעי כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך וגם במס' שבת שנינו וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שבמדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל מה עדותו אמר רבה זה נר מערבי שממנה היו מדליק ובה הי' מסיים עיי"ש ברש"י ונראה לבאר טעם ציווי זה שלא יאמרו לאורו דהנה ידוע זה דאם אדם רוצה ייחד מחשבתו לשמים כעין פסוק ראשון של ק"ש צריך לעמץ עיניו דכל אדם יש לו במוחו עיני רוחניות שבהם יוכל לראות למעלה וכל דבר רוחניות קדוש אך עיני הגשמיות הם המבדילים לסלק השגה הקדושה וכעין זה ביאר מורי ז"ל בס' הפלאה ז"ל הפסוק ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם וכבר רמזתי זה בס' שמות שע"ז נאמר כחשיכה כאורה דהיינו כל מה שיחשיך אדם העיני גשמיות הוא מוסיף ראי' בעיני רוחניות ועיני הגשמיות המה המבדילים הדביקות בין אדם להקב"ה ולכן ציוה הקב"ה על אהרן שהוא הי' המאיר לכל ישראל בעבודתו ותפילתו כשידליק הנרות שידליקם בענין זה למעט אור הנרות כדי שיחשיך ע"י זה עיניו הגשמיות ועי"כ יאירו עיני הרוחניות יותר להשיג קדושה עליונה וחשך זהו

האורה ואם הי' האור שעל המנורה יותר חזק הי' עי"כ צלו חשך בעיני רוחניות וכבר מבואר ברמב"ן ז"ל ובמדרש ששבעה הנרות הם המרמזים על שבעה אומות בימי משה ושבעים אומות בימי שלמה כי כל האומות המה מקבלים חיותם ושפעם ע"י ישראל וישראל המה מקבלים מהקב"ה עצמו שאין להם מזל ושר למעלה שיהי' הוא הממוצע בינו ובין ישראל וע"י ישראל מקבלים השרים של האומות שפע להשפיע לכל אומה ואומה וע"ז נאמר ואתם הדבקים בה אלקיכם חיים כולכם היום והנה לכאורה הי' מקום לטעות לומר ההיפוך כיון שראינו שאין לישראל למעלה שום מזל ושר אולי המה המקבלים שפע מן השרים של האומות בכללם לכן ציותה תורה שיהי' כל הנרות פונים למול האמצעי והנה גם במנורה נוכל לומר ספק זה אם כל הנרות מקבלים אור שמים מנר אמצעי או אדרבא האמצעי היא המקבל שפע האור משאר הנרות אך מדחזינן שנר אמצעי היא הדליק יותר באריכת הזמן משאר נרות ע"כ לא הוא המקבל מהם אלא הם המקבלים מהאמצעים ולכן פסק האור מהן קודם שיפסיק מאמצעי וכמו כן הוא ג"כ בישראל שהאומות המה המקבלים שפע מישראל וישראל מהקב"ה עצמו ולכן אמר זהו עדות שהשכינה שרוי' בישראל ודוק:

ובזה נבאר מה שהתלוננו ישראל על המן ועתה נפשינו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו ודרשו רז"ל במס' יומא שהמן הי' משתנה בטעמו לישראל לכל דבר שרוצים אלא שלא ראו בעיניהם וע"כ פירוש המקרא הכי הוא אין כל היינו עינינו בלתי אל המן הם התאוו לראות המאכל עצמו ועל זה משיבה התורה והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח ולכאורה היאך מולא בזה תאוותם שרוצים לראות המאכל של טעם זה ומה להם כעין הבדולח ולפי מה שביארנו למעלה ניחא דהנה ע"י עין הגשמיות יוחשך כח עין הרוחניות וכן נתן להם לפני קבלת התורה מן לאכול דגבי מן היו מסולק עיני הגשמיות מהמאכל שטעמו כל הטעמים ולא ראו שום דבר בעיני הגשמיות ועי"ז גברו עיני הרוחניות שלהם עד שהיו ראויים אח"כ למעמד הר סיני וגם אחר קבלת התורה הי' המן המוסיף להן חכמה ובינה לקבל התורה אח"כ ממשה רבן בע"פ והוא המגיד להם מה שבחורין ובסדקין כנביא המגיד ולכן נקרא כזרע גד והי' מושך את לבן לעבודת ה' כאגדה כמו שאמרו חז"ל במס' יומא דף ע"ה וטובה

גדולה הי' להם מאת הקב"ה שסילק כח עיני הגשמיות מהמן כדי שישיגו יותר בעיני רוחניות מחכמת התורה והמצות אך מכיון שנסעו ישראל מהר סיני כתינוק הבורח מבית הספר ובעטו בקבלת המצות והיו להם למשא וכן אמרו זכרנו את הדגה את אשר נאכל במצרים חנם את הקישואים וכו' כלומר כל זמן שאכלנו חנם בלא מצות כפירש"י היינו רואים מה שאכלנו כל מין ומין בעינינו ועתה עינינו אל המן ולא רואים שום דבר ונמצא שע"י המצות נתמעט ממנו עיני הראי' וע"ז אמרה תורה והמן כזרע גד הוא כלומר שהוא מגיד להם כהנ"ל ועינו כעין הבדולח היינו אדרבא שע"י אכילת המן הוצלל עיניהם לראות למעלה למרחוק כעין המסתכל בצלוחית של הבדולח צליל ולכך נטל ממן כח ראיית עיני הגשמיות אבל הם לא רצו להשיג עוד יותר מקדושת התורה והמצות והי' העדר ראיית עיני הגשמי' שלהם כמכשול בעיניהם וכעין זה הי' להם למשא העברה בהר סיני וברחו ממנו לכן נסמכה פ' זו אצל ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים:

עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם לא אאריך בדקדוקים אבל עכ"פ קשה דהו"ל כן האנשים דוברים כמו בבנות צלפחד והכא לא השיב להם כלל אלא צוה מצוה מחודשת פסח שני ונ"ל כי האנשים האלה כשנטמאו למת מצוה ידעו שלא יכלו לעשות הפסח ואז לא ידעו מפסח שני ואפ"ה טמאו עצמם כהלכה העוסק במצוה פטור מן המצוה אך כשהגיע זמן פסח וראו כל ישראל מתכנסים למצוה ברבים והם נשארו יחידים בביתם נצטערו ואמרו בצערם למה נגרע מלהקריב קרבן ה' בתוך ב"י לא התרעמו אלא על בתוך בני ישראל עשיית המצוה בכנופיא וברבים ולזה לא יועיל להם גם עשיית פסח שני וחשבו אולי יתיר להם לעשות בטומאה ברבים והקב"ה לא הסכים לזה אך פרע להם שזכו שנאמרה פ' פסח שני על ידם ונדרשה בכנופיא בשמם וזה הי' תשלום שכרם והיינו מה יצוה ה' לכם בשבילכם ועל ידיכם וזכות גדול היא לכם:

איש איש כי יהי' טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיהם יש לדקדק על אריכות הלשון ונראה דאיתא בגמ' פסחים דהם היו טמאים ממיתת נדב ואביהו דא"א למימר ממיתת אדם אחר דהא קודם חטא מתאוננים לא הי' מת שום אדם ובודאי מה

שאמר הקב"ה לדורותיכם לא התכון לומר שיחטאו וימותו אלא דקאי אדרך רחוקה וזה פי' הקרא איש איש כי יהי' טמא לנפש או בדרך רחוקה והוסיף הקרא לפרש לכם או לדורותיכם פי' היינו טמא לנפש כמו שאמרנו וקאי לכם אדלעיל מיני' ואו לדורותיכם קאי על דרך רחוקה לדורותיכם:

חובב בן רעואל המדיני חותן משה נראה כי צפורה אע"ג שנתגיירה כשנשאה משה מ"מ קודם מתן תורה לא הי' גר שנתגייר אז כקטן שנולד (רק אחר מ"ת שהיו להם דין ישראל ונתחדשה הלכה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי) ע"כ עדיין נקראת בת יתרו ובת רעואל אבי אביה אך אחר מ"ת שנתגייר יתרו ונעשה הוא כקטן שנולד (ופסקה הקורבה שביניהם ואין יורשים עוד מן התורה זה את זו ע"פ הלכה ואפילו אח מותר לישא אחותו מאמו מן התורה) שום לא הי' עוד חותן משה וכל מה שנמצא כתוב עליו חותן משה ר"ל חותנו שהי' כבר (ובפרט למ"ד שפרשה זו היתה קודם מ"ת הגם שכתובה לאחר מ"ת) כמו עבדי שהי' כבר וע"כ הכא תלה החיתון ברעואל שלא נתגייר עדיין והי' מדיני ולא ישראלי ע"כ חובב בן רעואל המדיני דייקא וזה המדיני הוא חותן משה היינו אבי אבי אשתו ולא חובב והנה חובב אמר אל ארצי ואל מולדתי אלך ותשובת מרע"ה והסכמתו נמצא כתוב בפ' יתרו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו ולא כתיב מולדתו כי מרע"ה הודיעו כי אין לו מולדתו עוד שהרי הוא כקטן שנולד:

כי ה' דיבר טוב על ישראל כי ראה שנעשה בשרו חדודין בשמעו איבוד מצרים (כדאיתא ברש"י פ' יתרו על פסוק ויחד יתרו רב אמר שנעשה בשרו חדודין) א"כ לא ירצה ללכת לראות איבוד הכנעניים ע"כ א"ל ה' דיבר טוב על ישראל ולא רע לכנעניים כי אם ירצו ישלימו או יפנו משם כמו גרגשי (כדאיתא בספר' וכן הוא ברמב"ם שלשה דברים שלח יהושע בן נון קודם שעברו את הירדן מי שרוצה להשלים ישלים מי שרוצה לפנות יפנה גרגשי פנה עיין פ"ו מה' מלכים הלכה ה') וכן הי' באמת אלו לא חטאו לא הי' צריכים מלחמה וחרב וחנית כדכתיב אשר לפנים לא ידעום:

***ויאמר לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך** (כתוב שני פעמים אלך ואחד מיותר) פי' לפמ"ש במק"א בשם אמ"ו ני' כי אין התלמיד זוכה לשלימות מדרגתו עד

הפרדו מאת רבו ולכן כתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך ה' את יצחק וכן אחרי יציאת יעקב מבאר שבע חלם לו חלום נבואיי משא"כ קודם לזה וזהו מאמר יתרו לא אלך להיות במדרגת מהלך כ"א אל ארצי ואל מולדתי אלך תחילה ושם אהי' בגדולתו של עולם ופה מה אזכה נגדיכם ומשה רבינו ע"ה השיבו כי לא כן הוא לבחור להיות ראש לשועלים כ"א זנב לאריות ואחז"ל לעולם ידור אדם במקום רבו ומקשה והתנן לעולם אל ידור אדם במקום רבו ומשני הא דציית לרבו הא דלא ציית והנה יתרו ציית וסבל חנייתם במדבר נחש שרף ועקרב וזהו אל נא תעזוב אותנו כי אתה ידעת חנותינו במדבר פי' אתה ידעת ואהבת חנותינו במדבר ולא הי' עליך לטירחא ומשא ע"כ אין לך לעזוב אותנו והוא היפך פסוק הסמוך ויסעו מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר ורש"י פי' שמורה לפורענותם שבתוך שלשה ימים התאוו תאוה פי' שהיו קצים ביושבם לפני הר ד' כאשר מורה רוע לבבם מתאותם ע"כ טוב שלא לדור במקום רבם (לפני הר ה') ע"כ נסעו מהר ד' כתינוק הבורח ובזה יוצדקו דברי רש"י להסיר מעליו תלונות הרמב"ן וק"ל:

אל נא תעזוב אותנו נ"ל יתרו רצה לילך אל ארצו ומולדתו כי שם הוא הצדיק משא"כ בין ישראל ע"ד באת אלי להזכיר עוני ולהמית את בני (שאמרה האשה אל אליהו ופירש"י חז"ל שאמרה שלנגדו היא איננה צדקת ונזכרים עוונותי') וא"ל משה רבינו ע"ה אל נא תעזוב אותנו כי היית לנו לעינים לעצה כפירש"י והיית מזכה רבים כבר בעצתך להקים סנהדרין ועוד תזכה אותנו בעצה טובה וכל המזכה רבים א"א שיכשל בהם שלא יהי' תלמידיו בג"ע והוא בגהינם והיינו והי' מן הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו וזכינו לזה על ידך והיטבנו לך וא"א שתכשל על ידינו:

ותרגום אונקלוס והיית לנו לעינים ניסים חזית בעיניך א"כ יש לך לבטוח בד' ולעזוב ארצך ומולדתך ולהאמין בד' וכן עשה ונ"ל עי"ז נתרבה עונשן של ישראל שאמרו מאין לנו בשר טוב לנו במצרים בלתי אל המן עינינו והיינו דרמז ויחר אף ד' מאוד ובעיני משה רע עיני משה היינו יתרו והיית לנו לעינים (פי' ע"י עיני משה רע לישראל) והיינו ממש כמ"ש תוס' שלהי קדושין בשם ר' אברהם הגר קשים גרים לישראל כספחת שהם מדקדקים במצות יותר מישראל ועי"ז קשה לישראל וה"נ יתרו

קשה לישראל לפי הנ"ל והיינו ותדבר מרים ואהרן במשה כי אמרו מה הי' לו למשה לקבל ספחת בישראל לגרום מיתתם אין זה כי אשה כושית מארץ רחוקה ממדין לקח ופירש ממנה ותהי' עזובה לגמרי עזובה מבעלה ומכל משפחתה ובית אבי' כי אין מכיר לה בכל בית ישראל כי כושית היא ע"כ הוצרך לאסוף יתרו וביתו אליו לפייס אשתו וזהו הגורם לכל זה ומעיקרא קשיא לא יפרוש ולא יגרום ספחת לישראל ע"כ נענשה בצרעת שהיא מספחת ועוד המרגלים נענשו ע"י שלא לקחו מוסר ממרים והיתה היא מכשול למרגלים כמו שחשדה שיתרו הי' למכשול וברוך הוא כי אל דיעות ד' ולו נתכנו עלילות והנה מצורעת אבל אהרן עסק בתורה ומרפא לשון עץ חיים אבל מרים לא מיפקדא את"ת ע"כ נענשה:

וינוסו משנאיך מפניך פירש"י מי הם שונאי ד' שונאי ישראל וקשה מ"ט לא פי' כן על אויבך המוקדם וי"ל דרש"י פי' ויפוצו אויבך המכונסים היינו כינוס לרשעים בבתי כנסיות ומשתאות שלהם ודוברים עתק על ד' ומשיחו והיינו אויבי ד' אך וינוסו משנאיך פירש"י הרודפים ולא שייך לומר רודפי ה' ע"כ פירש"י רודפי ישראל הם משנאי ה':

ותאכל בקצה המחנה פירש"י בקצינים או במוקצים אלו ערב רב ושניהם אמת כי בחטאם מתו קצינים הם הסנהדרין שחטאו קצת בויחזו את אלקים ונסתלקו עתה לכפר על עון הדור אמנם אחר שנסתלקו הצדיקים התאוו האספסוף והסיתו גם בני ישראל ואלו היו הצדיקים קיימים לא הניחו להתחבר עם האספסוף הערב רב נמצא לקו הקצינים וגם הקוצים שעי"ז בא קברות התאוה:

והאספסוף הנה כתיב ומשביע לכל חי רצון פי' מורי בהפלאה הקב"ה משביע לכל צדיק הנקרא חי משביעהו רצון והסתפקות שלא יהא מאותן אשר אם יש להם מנה מבקשים מאתיים אלא משביעם רצון והנה האספסוף ערב רב לא זכו להשבעת רצון מאת ה' ולא הי' ראוים לברכה זו ע"כ התאוו תאוה טבעית וכל מה שאתה מוסיף בשבחו של מן שהי' כדבש וכשמן כל זה מוסיף עוד תאוה יותר ע"כ התאוו תאוה הטבעיית אך בני ישראל שנתברכו במשביע לכל חי רצון הם נתפתו אחר האספסוף ויבכו גם המה ע"כ אמר מרע"ה שש מאות אלף רגלי ולא גלגולת כ"א רגלי הבועטים

ברצון ומתאוים תאוה א"כ כל דגי הים לא ימצא להם כי יתאוו עוד למאתיים ויותר ואמר הקב"ה עתה תראה אם לא יזכו לרצון מעכשיו דהיינו בוהי' להם לזרא עד אשר יקוצו בה ויצא מאפם:

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ונראה דהנה בחובת הלבבות כתב דהזכרון אחד מטובות הקב"ה כי בלעדו לא הי' העולם יכול להתקיים דאם הוא נכנס בפתחו של זה לא הי' יודע איך יצא וגם בשאר דברים במאכל ובמשתה שאם אוכל פעם אחד דבר זה זוכר הטעם שהי' במאכל כדי שכשירצה לאכול פעם ב' יזכור מה טעם במאכל זה וזה שאמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם כלומר הזכרון עכשיו בדגה בחנם הוא שאין לנו דגים עכשיו:

וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו ויחר אף ה' ו**בעיני משה רע** יש לדקדק מה ענין ברדת הטל לכאן אין זה משבח המן כמו והמן כזרע גד ולא אאריך בדקדוקים אך אומר ביום הראשון היו רבים יראים לגלות מצפונתם לתפול על המן פן ירע בעיני ד' ולא ירד מן למחר וימותו ברעב ע"כ כתיב ויבכו גם ב"י עם האספסוף אבל לא כ"כ בפרהסיא ואמר הכתוב אחר כל התיפול הזה וברדת הטל על המחנה אותה הלילה ירד המן עליו כמו בכל יום ויום.. וזהו דרכי אלקינו ית"ש ועי"ז שראו שעכ"פ ירד המן העיזו פניהם בפרהסיא וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו יותר ויותר מאתמול ויחר אף ה' ובעיני משה הי' זה רע שהרי הקב"ה נתן יד לפושעים אלו מנע המן מפיהם היו לוקחין מוסר ע"כ אמר מרע"ה למה הרעות לשום משא כל העם הזה עלי שאני נענש בהמנע תוכחתי מפיהם והלא בידך לעשות לשלם לעושי רע כרשעתו ולא להטיל המשא הזה עלי:

***וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו וגו' ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע** ונראה דאיתא בספרים דאותן שמתו בלתי מתוקנים נותן הקב"ה נשמותיהן בחי' או בהמה טהורה ואח"כ אוכלין מהם על ידי שחיטה כשירה ותיקונו ובזה הוא מתקן הגלגולים באותו בהמה והנה בשלשה ימי אפילה מתו ארבעה חלקים מישראל כדאי' ברש"י פ' בא והיו נשמותיהן נתונות בתוך הבהמות וחיות לפיכך היו רוצים בנ"י

לאכול הבשר כדי שיהיו נשמותיהם של מתים אלו מתוקנים כך הי' משה מלמד זכות עליהם אבל הקב"ה יודע מחשבות לבם שלא הי' כוונתם על זה וזהו שאמר הכתוב וישמע משה את העם פי' משה הי' מבין מתוך העם שהם בוכים למשפחותיו כמו שאמרו לעיל היינו על עסקי תקונים של המתים ממשפחתם בשלשת ימי אפילה אבל הקב"ה יודע הי' שלא על זה הי' כוונתם לפיכך ויחר אף ה' וכו' ובעיני משה רע פי' על שהקב"ה חרה עליהם כי משה הי' מלמד זכות עליהם כמ"ש אבל הקב"ה אמר לו לקמן עתה תראה וגו' שע"י שנתן להם השליו ונתפייסו בו נראה דאין כוונתם כנ"ל דא"כ אכתי היו להם תרעומת ולכך אמר השי"ת עתה תראה:

וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו פי' כי אם מצוה עלינו לסבול הכל בטוב ובשמחה מ"מ בשלו אדם רשאי ולא בשל חברו וחייב להצטער עליו ולהתפלל מקירות לבו באופן שלעולם כל המצטער יקבל יסורין בשמחה ואחרים יצטערו עבורו וא"כ בכל תלונותם במדבר הי' להם להתנצל כל א' יאמר לא איכפת לי ברעב וצמא דידי ואסבול הכל לכבוד ד' ותורתו אך לא אוכל לראות ברעת וצרת חבירי וכן כולם חיישינן לגומלים אמנם בהאי תרעומות דמתאוננים היו בוכים להדיא למשפחותיו איש לפתח אהלו דייקא לא פנה אל צרת חבירו כ"א למלאות תאות עצמו:

בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו פירש"י על עסקי עריות וזה שאמרו יען איש לפתח אהלו זה אשתו כמו אשתו ביתו לפתחה ולא לאחרת (מש"מ):

***ויאמר משה אל ד' למה הרעות לעבדיך ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי** ולקמן כתיב האנכי הריתי אם אנכי ילדתיהו ונראה לבאר דהנה ראינו כשהרב לומד עם תלמידים אינו יכול ליתן הרב מחשבותיו לתלמידים זולת הרב לומד והתלמידים משיגים מחשבות רבם כל א' ואחד לפי מדרגתו ושכלו והכא ג"כ דוודאי מרע"ה הי' לומד עם ישראל בטוב טעם ונחת אבל מחשבתו לא הי' יכול ליתן להם ואם היו משיגים מחשבתו ודאי לא היו חוטאים והנה מצינו דמחשבה נקרא הריון ודיבור בפה נקרא לידה מלשון הרה עמל וילד שקר וזהו שאמר משה להקב"ה למה הרעות לעבדך שלא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי פי' הי' לך לחנן אותי שאף מחשבותי אוכל ליתן בהם האנכי הריתי אם אנכי

ילידתיהו פי' אף שאנכי ילידתיהו מ"מ לא הריתי אותם כי אתה לא נתת בי כח אלא על הלידה דהיינו שאדבר להם אבל מחשבותי לא אוכל ליתן להם:

***שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם וגו'** ויש ליישב ונקדים ג' הקדמות אחד מה שסיפרו בעגל אחד שברח לכנפי דרבי ואמר רבי לך כי לכך נבראת וקיבל אח"כ יסורין על עצמו והביאור נראה אמרו חז"ל ע"ה אסור לאכול בשר והיינו דארבע חלקי העולם דצח"ם עולים ממדרגת הצומח לחי ומהחי בא לדבר אבל אם האוכל הוא אינו טוב וע"ה לא נתעלה בו החי ולכך ע"ה לא יאכל בשר ולכך הי' רצון העגל שרבי יאכלנו אבל רבי שהי' עניו גדול שאמרו כשמת רבי בטלה ענוה ולכך אמר לך אבל אח"כ חשש אולי עשה שלא כדין לעגל לזאת קיבל יסורין על כל העולם וממילא יתוקנו ויתעלה גם הוא על ידיהם הקדמה ב' אמרו בפ' מקום שנהגו מה ראו חמו"ע שמסרו נפשם על קידוש השם שלמדו ק"ו מצפרדעים וכו' וצריך ביאור מאי שייך לימוד ק"ו מצפרדעים וי"ל יען שאין הקב"ה עושה עוולה לשום ברי' ואיך נתן בטבעם לכנוס לתוך תנור חם ועכ"ח שכך ראוי ובכך ניחא להו שלא נבראו אלא לעשות רצון קונם וכיון שעי"ז יתקדש שמו של הקב"ה אין לך תכלית גדול מזה וא"כ שפיר למדו מזה והקדמה הג' אמרו במדרש כשאמר אליהו לעובדי הבעל שיקחו פר אחד לבעל מנע הפר לילך אמר שנינו כאחת ולמה תבחר זו לע"ז וזו לד' ולא רצה הפר לילך עד שאמר לו אליה' ע"י שניכם יתקדש ש"ש ובזה יש לפרש תהילים נ"א הטיבה ברצונך את ציון וגו' אז יעלו על מזבחך פרים וגו' בשעת הקלקול אמר הנביא ירמי' עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו ולמה תקלקלו אותם לגמרי שאין השי"ת חפץ בהם טוב לכם שתאכלו מהם לכל הפחות בשר אבל כשייטיב ד' לציון ויהיו עושים רצונו אז תחפוץ שיהיו גם זבחים שלמים לעולה ואז יעלו הם מעצמם בשמחה כמעשה דאליהו והנה רגל"י נקראים כשהם ערומים מן המצות וכשהם טובים הם מכונים בשם רא"ש ועתה ע"י החטא נפלו ממדריגתם וא"כ אסורים לאכול בשר ואיך יתן ה' להם בשר ויעשה קלקלה לבעלי חיים בשלמא הצאן והבקר שיש להם מעצמם ישחט להם ודגים יאסף להם ומצא להם אבל שתעשה נס לזה ליתן להם זה אינו מובן וע"ז השיב הקב"ה שזה ניחא להם

שעי"ז יתקדש שם ה' ובלא זה אפשר שיאמרו היד ד' תקצר וכו' והראי' שהם בעצמם יבואו בשמחה:

ואתם הדבקים וכו' דידוע שכל דבר שנברא בעולם יש לו צד חיות והנה כח חיות של הדומם נכנס לצומח ונעשה לו חיות צומח והצומח נכנס לחי ומחי נכנס למדבר דהיינו האדם הנקרא חי ממש דאם הוא זוכה לילך בדרך ד' הוא קרוי חי ואם לאו גם הרשעים בחייהם קרוים מתים נמצא שעי"ז שהאדם דבוק להקב"ה לא זה בלבד שהוא קרוי חי אלא כל הדברים שבעולם מן ד'ומם צ'ומח ח'יות מ'דבר קרויים חיים עי"ז שדומם לצומח וצומח לחי שאינה מדבר זה בהמה ונפש בהמה נהפכה לחי המדבר זה האדם שהוא קרוי חי' לעולם אם צדיק הוא ולכן אמר הכתוב שאם אתם דביקים בה' חיים כולכם (היינו כלדצח"ם) היום ודוק:

*__ויתנבאו שני אנשים במחנה__ ופירש"י דאמרו משה מת ויהושע מכניס ויש לומר דמרומז נבואתם בזה דהנה שבעים הסנהדרין המה מכוונים כנגד שבעים האומות והנה בספר מאור עינים מונה ע"ב אומות אבל באמת עיקרם אינו אלא שבעים דכשדים אינם חשובים ואין להם שר למעלה כדכתיב עליהם זה העם לא הי' וגו' וכן אדום אין להם שר למעלה דכתיב בי' קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאוד והם האומות שהחריבו בהמ"ק ואומה שיש לה שר למעלה לא היתה מחרבת בהמ"ק ואלו הב' אומות לא נבראו בעולם אלא כדי להחריב כדאיתא בספרים והנה ידוע אם הי' בא משה לארץ הי' אז עולם התיקון ולא נחרב בהמ"ק ולא היו אלא ע' אומות וע' סנהדרין וא"כ אלדד ומידד שניבאו נוסף על שבעים הזקנים והי' ע"ב על כרחך גם נגדם שני אומות כשדים (בבל) ואדום מחריבי בהמ"ק וא"כ הוי מוכרח עי"ז דמשה מת ויהושע מכניס:

*__אדוני משה כלאם__ פירש"י הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאיליהם והוא תמוה גם איך הורה יהושע לרבו משה כדת מה לעשות ורש"י נשמר מזה שכתב שהתנבאו משה מת יהושע מכניס וא"כ נאה השתיקה למשה והצעקה ליהושע מ"מ הי' לו למשה רבינו ע"ה להשיב ד' ציוה מי יפירנה ולפענ"ד ליישב בקיצור נמרץ כי הנה אם יקום איש על עם ד' אלה ויהיו מתלוננים על מה שיעשה ולא תנוח דעתם עליו הלא

טוב לו שלא יתמנה ומשה רבינו ע"ה ראש הסבלנים אמר אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי והנה ידוע כי בחלוקת א"י לולא הגורל היו מתרעמים מה לך שתתן לי נחלה פלונית דלמא פלונית ולכן אמר יהושע לעכן תן תודה שלא תוציא לעז על הגורל שבו עתידה א"י שתתחלק ואולי עדיין לא נודע ליהושע שיהי' רוה"ק צווח מתוך הגורל ואפשר שהי' יודע והעלימו כדי לפתות עכן לתת תודה ובכל זאת כבר התרעמו בני אפרים על יהושע עד שאמר להם ברו לכם היער וזבולן מתרעם על מדותיו הי' הואיל ונפתלי על מרומי שדה כידוע (מגילה ח' ע"א) והנה אלדד ומידד היו בכתובים ולא יצאו האהלה ופירשו בו ב' פירושים או שהי' הם הפתקים שיצא' חלוקים ואפ"ה התנבאו במחנה וא"כ כדי ביזיון להגורל שלא הצליח שהרי אפי' החלוקים התנבאו או כפירש"י שהי' בכתובים ממש ומפני ענוותנותן לא יצאו והתנבאו במחנה ומ"מ יצאו אחרים במקומן אל אהל מועד והתנבאו גם המה והדר ה"ל ביזיון ומה כח הגורל יפה ע"כ צווח יהושע האמנם שהם מתנבאים יהושע מכניס אדוני משה התפלל שיוטל עליהם צרכי הציבור שהם רוצים להטיל עלי כי לפי נבואתם זהו כליון הנפש במה שבטלו כח הגורל א"כ מי יעצור בעם ד' לחלק להם א"י עפ"י גורל א"כ הם שהתנבאו וע"י נתבטל כח הגורל הם ינהיגו הציבור ולא אני והנה אדונינו משה ע"ה רמז לו בתשובתו כי לא עפ"י הגורל לבד תחלק הארץ כי אם שישמעו כולם רוה"ק צווח כרוזא קרא בחיל חלק פלוני לפלוני וזהו המקנא אתה לי בתמי' הלא אין כוונתך לקנאות לכבודי כ"א לכבודך כנ"ל א"כ מי יתן כל עם ד' נביאים כי יתן ד' את רוחו עליהם פי' טוב להתפלל שיהיו כל עם ד' נביאים שישיגו ברוח ד' וישמעו קול צווח ואומר חלק פלוני לפלוני ואז אין פרץ ואין צווחה:

או יאמר כי מה שהשיגו כל ישראל ברוה"ק זה הי' ג"כ ע"י זכותו ונבואתו של יהושע עצר חיל להנחיל לכל ישראל כח אלקיי ונבואיי לשמוע צווחת רוה"ק משא"כ כשיהיו המנהיגים אלדד ומידד לא הי' יפה כחם כ"כ להמשיך רוח זה על עם ד' וזהו מי יתן כל עם ד' נביאים כי יתן את רוחו עליהם על אלדד ומידד האמורים פי' אם יהי' רוח ד' על אלדד ומידד להנהיג הקהל מי יתן אז את ישראל לנביאים הלא לא יתנבאו משא"כ כשתהי' אתה המנהיג כנ"ל:

*ותדבר מרים ואהרן על אדות האשה הכושית אשר לקח וכו' והאיש משה עניו מאד ונראה לבאר דפרשה זו סמיך אלעיל מיניה דלעיל מיני' כתיב אלדד ומידד מתנבאים במחנה משה מת ויהושע מכניס לכאורה קשה בשלמא משה מת שפיר כמו שמצינו כשאמר משה להקב"ה מחיני נא מספרך נתקיים הדבר שנמחה שמו בכל פרשיות המשכן בח"י פרשיות והכי נמי משום שאמר בפירוש הרגני נא לפיכך מת קודם בואו לא"י אבל מה טעם שלא היו בניו ממלאים מקומו ואפשר לומר ב' טעמים א' משום דאיתא בגמ' נדרים דמשום הכי בניהם של ת"ח אינם ת"ח מפני שקורין לעמא דארעא עמא דארעא היינו שנבזה בעיניהם עם ה' אלה ועוד יש ליתן טעם משום שלקח מדינית ואיתא בגמ' סנהדרין הבא על נכריית אינו זוכה להיות מבניו ער ועונה בת"ח מורה הוראה בישראל והכי ע"כ מוכח טעם הב' דאי מטעם ראשון הא כתיב והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה וזה שאמר הכתוב ותדבר מרים ואהרן במשה דהטעם דיהושע מכניס משום שאשה כושית לקח דליכא למימר משום טעם הראשון הא והאיש משה עניו מאד:

כי אשה כושית לקח פי' חמר ונעשה גמל צריך לימלך באשתו אם מרוצית לכך משום דממעט עונתה ונהי בארתי בתשובה הרוצה להיעשות ת"ח אינו צריך לימלך דתלמידים יוצאים שלא ברשות דבנות ישראל כשירות וניחא להו אבל הכא אשה כושית לקח ואינה בחזקה זו והי' לו לימלך ועוד אם גם היא ישראלית מ"מ לא עלה על דעתה שאם יתנבא יפרוש לגמרי שהרי גם בנו דיבר ש"מ שאין הכרח שהנביא יפרוש מאשתו לגמרי ואמר להם הקב"ה פה אל פה ציויתי' לפרוש וא"כ אין מהראוי לשאול שוב פי האשה אם תסכים עם השי"ת או לא:

*הרק אך במשה דיבר ד' הלא גם בנו דיבר יש לפרש דחז"ל אמרו פעמים הקדים משה ופעמים אהרן לומר ששקולים ובאהרן הי' יותר מעלות גמ"ח לרדוף שלום בין איש לחבירו ובמשה רבינו הי' יותר הלימוד שלמד עם כל ישראל דהי' יודע מ"ט שערים ואיתא בגמ' שבת פרק כל כתבי דרשות דדרדקי הא"ב אלף בית היינו אלף בינה וג"ד היינו גמול דלים וה"ו הוא שמו של הקב"ה וא"כ במשה לא הי' הג' בשלימות (רק אלף בינה דלים היינו לדלים) ואצל אהרן האלף (היינו רק בינה גומל

דלים פי' הבין לגמול דלים) וע"י שניהם נשלם והיינו שרמז כאן ה'רק א'ך ב'משה ד'יבר ה' ה'לא ג'ם ב'נו ד'יבר היינו במשה ה'א'ב'ד' חסר ג' ואצלנו ה'גב'ד' חסר א' כמובן:

בהעלותך את הנרות מדלא אמר העלה את הנרות למד רמב"ם שרשות ביד כהן ומותר לישראל להדליק ועיין בס' עץ החיים וריטב"א חולק עליו וכבר כתבתי בזה במק"א ועכ"פ לריטב"א צריך טעם לאומרו בהעלותך ולא אמר העלה וגם לדקדק יאירו ז' הנרות והלא ששה הם המאירים מול האמצעי ע"כ נ"ל עשרה מנורות שעשה שלמה הי' כל ז' נרותי' מאירים מול נר האמצעי של מנורת משה רבינו ע"ה כי נר אמצעי מרמז או על מרע"ה כל הנרות וחכמי ישראל יונקים ממנו או מרמז על התורה שכל הנרות החכמות החיצוניות יונקות ממנה דהי' איך שיהי' ליכא אלא תורה אחת ומרע"ה אחד ע"כ כל הנרות הנוספות מאירים אל מול נר מרע"ה והיינו בתעלותך להוסיף הנרות אל מול פני המנורה הלז יאירו ז' נרותיהם כולם ויעש כן אהרן במנורה זו בששה נרותיה:

למה נגרע וגו' נראה לומר דהקב"ה אמר (כתוב בפ' בא) כי תבואו אל הארץ ועבדתם את העבודה הזאת בחדש הזה כי אז בארץ תדעו ותבינו הטובה הגדולה שנעשית לכם ביציאת מצרים אבל במדבר אולי תקוצו ביצ"מ ויהא הקרבת פסח כקדשים בחוץ (אם מחשבתם בקרבן הודיה הלזו איננה שלימה והוה כמו פגול ע"י מחשבה זרה) אך בהגיע ר"ח ניסן במדבר והקריבו נשיאים חנוכת משכן בשמחה אז ראה הקב"ה ששמחו ביצ"מ ע"כ אז באותו יום ציוה להם להקריב פסח ולא מקודם שלשים יום (כאשר הי' בפסח שני) ולהנ"ל א"ש והנה בשנים האחרות כל מ' שנים אלו היו רוצים לעשות פסח כי היו יודעים בעצמם ששמחים בעבודת ה' ושהוציאם ממצרים היו יכולים לעשות אך לא עשו כי היו תמיד בתלונה ומיושב קושיית רמב"ן מ"ט לא כפה אותם משה והא"ש אם לא שמחו ביצ"מ אסור להם לעשות פסח וזהו גנותם ועיקר הגנות ניכר במ"ש בא' לחדש הראשון ולא אמר קודם מזה מוכח שלא נצטוו אלא אחר ששמחו הנשיאים ושוב מכאן ואילך אמרו ניתנה ראש ונשובה מצרים ולא היו רשאים והנה אנשים אשר היו טמאים ידעו כי טמא אסור בקדשים ואם אינו עושה

פסח בשנה ההיא יעשה פסח לשנה הבאה ואונס רחמנא פטרי' אך פסח הזה במדבר המורה לנו שגם במדבר בארץ לא זרועה שמחו בה ועשו פסח והקריבו הודי' לשמו וכמוהו לא יעשו עוד כי חשבו שלשנה הבאה יהיו בא"י ע"כ אמרו למה נגרע:

*והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך כי ה' דיבר טוב על ישראל לכאורה נראה שפת יתר אומרו כי ה' דיבר טוב על ישראל ומי לא ידע בזה וי"ל בשנבין מה צריך ליתרו להטבתם הלא אמרו חז"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח היינו שהתנבאו הטובות שעתידין לבוא למשיא בתו לת"ח ויתרו השיא בתו למשה רבינו ע"ה ומי לנו ת"ח יותר ממשה וזכות כל ישראל בו תלוי וא"כ על מה אמרו לו מן הטוב אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך וי"ל דהנה גם אחז"ל אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה פי' ששכר ת"ח עצמן חוץ להשגת אנושיית ולא השיגוה הנביאים כ"א הקב"ה בעצמו והיינו דאמרו והטבנו לך ושלא תאמר בלאה"נ כל יעודי נביאים עלי יבואו לזה אמרו כי ה' דיבר טוב על ישראל שה' בעצמו דבר טוב מה שלא ישיגוהו הנביאים:

שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם וגו' הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם באלו הפסוקים נתקשו רז"ל איך נסתפק משרע"ה ביכולת ה' המכין מזון לכל ברי' גם יש לדקדק מדוע לא אמר נמי כל צאן ובקר ישחט להם ומצא להם כמו גבי דגים שאמר אם את כל דגי הים גם מה שהזכיר בבהמה שחיטה ובדגים אסיפה למדו רז"ל שאין שחיטה לדגים וקשה מה ענין זה לכאן לרמוז מצוה זו בכאן דווקא ומכש"כ למ"ד דהותר להם בשר נחירה במדבר ולא שחטו כלל גם לדקדק דקאמר שש מאות אלף קשה הא היו הרבה והרבה יותר מזה המספר כי ת"ר אלף הי' אנשי המלחמה מבן כ' ולמעלה מלבד בני י"ט שנה שלענין אכילת בשר אין חילוק בין פחות מבן כ' להיתרים מבן כ' גם תיבת רגלי מיותר גם אשר אנכי בקרבו אין לו שחר כלל ליישב נקדים מה שידוע בספרים כי יש תיקון גדול לנפש הבהמה הנאכלת מהאדם שעי"ז נקשרת נפש הבהמיית ומתעלה בנפש האדם ואלולי כן הי' אסור לאכול בשר ולהרוג נפש הבהמה דמאי חזית ולכן מאדם ועד נח לא הותר להרוג בהמה עד שקבל נח ז'

מצות וגם נתקן קצת חטאו של אדם הראשון ע"י המבול הותרו לאכול בשר אבל אדם רשע לא מבעיא שמקלקל נפש הבהמה העדיפא מיני' אלא שגם הוא מתקלקל יותר ומתטמטם לבו בנפש הבהמה ולפעמים הרבה ששורה על הבהמה רוח רעה ומתדבק בו ובמצות שחיטה מתוקן זה ולכן דגים אין צריך שחיטה כי אין כח ואחיזה לחצונים בהם אדרבא כיהם משכן לנפשות הצדיקים שדרכן להתגלגל בדג והוא מאכל צדיקים בשבת שאז יתדבקו אותן הנפשות בהצדיקים כמותן כל זה מבואר הרבה בספרים וידוע ליודעים והנה בהיות ישראל עושים רצונו של מקום נקראים עם ה' וצבאותיו ונמנים בבחינת גלגולת אבל כשח"ו אין עושין רצונו של מקום ואינם נקראים בשמו כ"א עמו של משה כפרש"י בפסוק כי שחת עמך והם בבחינת רגל נקראים רגלי וידוע כי אין בעולם כ"א ס' רבוא נשמות וכולם היו בדור המדבר ושמעו אנכי ה' אלקיך וזהו אשר ישנו פה ואשר איננו פה כי כולם היו משורשים בדור המדבר וא"כ אז לא הי' ציפוי תועלת באכילת דגים שיתדבקו בו גלגול נשמות צדיקים שהרי כל הנשמות היו פה וגם באכילת בשר הו' חשש שיקלקלו יותר כיון שלא עשו רצונו של מקום שאז מתקלקל יותר ע"י אכילת בשר וגם אין להם תיקון בשחיטה כי לא נצטוו במדבר כי הותר להם בשר נחירה וזהו שש מאות אלף רגלי דייקא העם אשר אנכי בקרבו ולא נקראו עתה עם ה' ואתה אמרת בשר אתן להם ויאכלו הלא יתקלקלו יותר עי"ז כמדיח אבן אחר הנופל ואי תימא יתוקן בשחיטה הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם שימצא להם עי"ז רוח טהרה הלא לא נצטוו על השחיטה ואם את כל דגי הים יאסף להם אולי ימצאו בא' מהם גלגול צדיק גם זה לא ימצא להם שהרי הם ס' ריבוא כלליות כל הנשמות (אשר אנכי יושב בקרבו) כנ"ל ודו"ק:

הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים יאסף להם ר"ל שש מאות אלף רגלי ולא ראש"י בני ישראל כ"א רגלי שאינם ראוים לנס שיאכלו קמעא וברכה במעיים או כל דגי הים יאסף להם גם זה לא יתכן להאכיל בע"ח לאנשים שאינם ראוים להם והרי זה הפסד לבע"ח שמתהפכים לגוף אדם רשע והקב"ה אמר עתה יקרב דברי ששלח השליו והרשעים שלא היו ראוים לאכול בע"ח לא אכלוהו כלל ולא נהפך במעיהם לגופם שהרי הבשר עודנו בין שיניהם טרם יכרת מתו והכשרים שאכלו שלשים יום

נזדככו ע"י חולאים וכאבים ונזדככו והיו ראוים לשליו אלא שמתו אח"כ אבל עכ"פ השליו הזה לא הפסיד בזה שנכנס למיעיהם:

היקרך דברי אם לא משה כך אמר בוודאי בדרך נס פשיטא שיכולת השי"ת אך המה אינם ראוים עתה לשידוד הטבע רק לנס בדרך הטבע שיבוא השליו כך בדרך הטבע ואי אפשר ואמר הקב"ה תראה היקרך דברי דרך מקרה בטבע אם לא ורוח קדים נשא השליו וזה ויגז שלוים מן הים הוא דרך הטבע (משמ):

וירץ הנער ויגד למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה נ"ל לא ע"ד לה"ר דא"כ הי' למדין מהכא דמותר לומר לה"ר על מורה הלכה בפני רבו וכמו שלמדין מפ' לא נעלה שמותר לשליח ב"ד לומר לב"ד סירוב בעל הדין אבל נ"ל ז"ש מרע"ה ואל אראה ברעתי ואחכז"ל ברעתם הי' לו לומר נ"ל כי רמב"ן כ' בפ' בשלח כי השליו שבא עם המן הי' תמיד לפרקים בשבתות וחדשים ולגדולי שרי ישראל ועכשיו בקשו כולם בכל זמן ועידן (כי נתקשה הרמב"ן הא בפ' בשלח ויהי בערב ותעל השליו ובבקר היתי שכבת הטל לכן תירץ מאז ועד מתאוננים לא ירד אלא לעתים מזומנים לגדולי ישראל אבל לפי תירוץ אא"ז רבינו המחבר זצ"ל נכון יותר כי הי' השליו לכולם ועתה תפסוק במיתת הזקנים כי חשבו שבזכותם בא להם) ואני אומר שחשבו כשם שהמן ברכת משה ובאר ברכת מרים כך השליו ברכת הזקנים ועכשיו בתבערה מתו הקצינים בעם המה הזקנים דכתיב בהן ויחזו את אלקים ויאכלו וישתו אמרו אספסוף עתה מי יאכילנו בשר שהרי אלו מתו זכרנו את וכו' במצרים אכלנו דגים בחנם (ואיתא ברש"י חנם בלא מצות) בלי זכיות של מצוה ועכשיו אנו צריכים זכיות להאכילנו דבר מה ואמר הקב"ה עתה להאכילם בשר והי' באמת ברכת משה כמו המן ועתה נתהפך לרועץ להמית שונאי ישראל ע"נ אמר מרע"ה ואל אראה ברעתי שאני משפיע להם סם המות זה היא רעתו והקב"ה אמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ויהי' השליו משלהם כמו שהתנבאו על השליו ואכתי דאג מרע"ה אולי מן הרוח אשר עליו נאצל על הזקנים נשפע השליו הממית ע"כ רץ הנער ובישר כי אלדד ומידד מתנבאים במחנה מעצמם ולא ממרע"ה ונבואתם ג"כ על שליו כמבואר בסנהדרין וא"כ לא הוי להר"ר כ"א בשורה טובה למרע"ה:

ותדבר מרים ואהרן י"ל שנצטערו על צערו של מרע"ה עד שאמר הרגני נא הרוג ועם סביביו נשערה ע"ז אמרו הלוא גם בנו דיבר ה' ולא אירע לנו יסורים כ"כ אין זה כ"א אודות אשה כושית וגו' כי כ' תוס' בקידושין בשם ר"א גר הא דקשים גרים לישראל היינו משום שמדקדקין במצות יותר מישראל והוי זה רק למזכרת עון לישראל זה שאמרו אשה כושית בת יתרו לקח והיא כושית במעשיה הטובים כפרש"י צדיק נקרא כושי שמשונה במעשים טובים ולפ"ז שני פירושים בתיבות כושית אחד הוא כושית ממש ונתגיירה וצדקת מאוד במעשים טובים:

וישמע השם יש לדקדק פשיטא דשמע השם יתברך ומה משמיענו בזה נ"ל כך מי שרוצה לדבר לה"ר על אדם גדול ורוצה שיקובל ויאמינו עליו לא יכול לדבר דברים רעים אשר קשה להאמין עליו וגם לא יאמינו לו אדרבה יאמרו עליו שהוא מבעלי לשון הרע לכן המה חכמים להרע מדברי עליו טובות דרך אוהבים ורעים ובהם מלובשים דברים אשר השומעים בעצמם יבינו הרע ממנו והנה אהרן ומרים לא דברו חלילה בפירוש רע על משה רבינו רק אמרו שפירש מן האשה כמה גדול צדקתו של משה שפירש מן האשה והשומעים דנו כי לא נכון היא כי עונתה לא יגרע כתיב וזה הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר אעפ"כ לא פירשנו עצמינו ומשה בצדקתו הגדולה פירש ואמר וישמע השם ששמע שמיעה לשון הבנה לדברי קנטור אבל בנ"י לא הבינו כך (משמ"מ):

והאיש משה עניו מאד מכל האדם ולא מן האבות כן הוא בילקוט י"ל דהנה דור צדיקים יבורך מדור דור ולהשלים נפשם ולהתעלות יותר ויותר עד יזדככו ובכל זה דור הראשון המה בעצמותם בעבודתם ובכפיית יצרם עובדים להשם יתברך יותר כי גדול כח יצרם בטבע אבל בניהם אשר נולדו להם אחר התעלותם ושלמותם נולדים מתחלת יצירתם עם טוב מזג המדות דהאב זוכה לבן בנוי בכח בחכמה וכו' ולבניהם אחריהם נקל להשלים נפשם יען כי נולדו בטבע טוב ואין מתחילין רק גומרים ההשלמה ותיקון וזה כננס על גבי ענק ויש לפרשו במשה רבינו בשני ההפכים עניו מאד מכל האדם ולא מן האבות יען הם התחילו להשלים במדה זו אברהם אמר ואנכי עפר ואפר ונולד למשה רבינו בטבע אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם כולם היו

קדושים וראשים ומנהיגי ישראל והוא השלים יותר אבל לענין הזדכך ועבודה לבוא למדה הלזו האבות היו ענוים יותר ויש לפרש ולא מן האבות העניוות לא בא לו מן האבות רק הוא בעצמו השלים נפשו מתחלה ועד סוף בזה (מש"מ):

והאיש משה עניו מאד מכל האדם פרש"י עניו סבלן דהנה אם איש זר עושה לו עולה באיזה דבר אינו מצער כ"כ אך אם קרוב מגואליו מבזה אותו ומדבר עליו אז יעשן עליו אפו והטיב תחרה לו הדבר אבל משרע"ה סבל ושתק גם על זה לכן הודיע לנו הפסוק גם שדברו עליו אהרן ומרים אחי' והאיש משה עניו מאד מכל האדם סבל אפילו הקרוביו (מש"מ):

וישמע השם והאיש משה ר"ל עמ"מ דאיתא במסכ' גיטין כל מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו או קנאה על חבירו ומפרש"י דעשה לו עולה ודומם שוכן בסנה עושה לו דין והוא על דרך אם יש דין למטה אין דין למעלה אין דין למטה יש דין למעלה דאם אינו דומם רק הוא בעצמו מדבר בעדו אין נעשה בזה כ"כ דין למעלה וזה וישמע השם יען האיש משה עניו סבלן ושתק לכך ויאמר השם:

ולולא דמסתפינא נראה לי לומר דהנה ידוע גודל מעלת הצדיק דמושל ביראת אלקים הקב"ה גוזר וצדיק מבטלה והנה המלאכים התקנאו בבני אדם כשרצה הקב"ה ליתן תורה ואמרו מה אנוש כי תזכרנו עד הושיט אצבעו ביניהם ושרפן והנה כבר אמרו ז"ל כשיש דין למטה אין דין למעלה ואולי גם בזה אם מקטרגין ומתקנאין על צדיק למטה מבטלין בזה הקטרוג והקנאה מלמעלה אבל בצדיק גמור איש האלקים אין קנאה וקטרוג עליו כי כלום מתקנא אלא גבור בגבור עשיר בעשיר והוא למעלה מן הכל לפנים ממחיצת מלאכי השרת ותחסרהו מעט מאלקים ועל דרך זה יש לפרש הפסוקים ויאמרו הרק אך במשה דבר וכו' והקטרוג הי' על גודל קדושתו שפירש מן האשה והם קנאו בו הלא שוין אנחנו גם בנו דבר השם כמו במשה ולא פירשנו מן האשה וכוונתם הי' לשם שמים לבטל ממנו קטרוג שלמעלה אך גרעו בזה מעלת משה ונענשו על ככה וזה שהקב"ה השיב להם אם יהי' נביאכם השם במראה אליו וכו' לא כן עבדי משה בכל ביתו נאמן הוא פא"פ אדבר בו ותמונת השם יביט הוא אין צריך לכל זה כי הוא למעלה מהכל (כמו שאיתא בגמרא שבת שכל המלאכים

ואפילו מלאך המות אהבו ונתן למשה מתנה לקחת מתנות באדם וגילה לו סוד קטרת שמצלת מן המיתה) (מש"מ):

לא יראתם לדבר בעבדי במשה פירש"י אפי' אינו עבדי והוא כמשה ומה רצה בזה וליישב פא"פ אדבר בו לפרוש מאשה א"כ לא עשה מדעתו הנה רמב"ן כתב בתחלת הסדרה על הרא"ע אלו הי' יודע ענין נבואת מרע"ה לא הי' אומר שהקב"ה דיבר עמו בלילה כי החלום הוא הלילה ע"ש והנה מרים ואהרן ידעו כי הוא מוטרד בשכינה אבל עכ"פ הי' יכול לשמש ולטבול וטבול יום מותר בדברי תורה ואע"כ גם בלילה מדבר עמו א"כ אין בין נבואתו לנבואתינו כלום שהרי גם נבואתו בחלום והאמת כי יען הוסיף מרע"ה יום א' מדעתו ועי"ז היו כל ישראל מעורבי שמש במתן תורה וע"כ לא יתכן שיהי' הוא פחות מקדושת ישראל והוצרך לפרוש גם בלילה והיינו מדעתו והנה גלוי לפני הקב"ה שעתידים להיות נזופים מ' שנה במרגלים ולא יהי' יחוד הדבור עם משה ויצטרך להזדקק עם אשתו שלא כרצונו ע"כ א"ל הקב"ה בפירוש ואתה פה עמוד עמדי ויהי' דבר שנאסר במנין מפי הקב"ה וצריך מנין אחר להתירו אפי' בטל הטעם והיינו במשה אפי' אינו עבדי מיוחד כגון בל"ח שנה שלא הי' יחוד הדבור ואינו עבדי המיוחד מ"מ משה הוא ומדוע לא יראתם לדבר בו:

ויחר אף ה' והענן סר מעל האהל והנה מרים מצורעת יל"ד הו"ל לסמוך צרעת מרים לחרון אף ולא להפסיק ביניהם בוהענן סר ועפירש"י ולפענ"ד הי' ראוי לפי החטא שתענש י"ד יום (כדאיתא ברש"י ואביה ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון) אלא אם לא יסעו ישראל וימתינו עלי' הרי לא זכתה לכך אלא משום שהמתינה למשה שעה אחת כדאיתא במתני' סוטה ולא הגיע הזכות שימתינו עלי' י"ד יום ואם יסעו ישראל ויניחו אותה במדבר לבדה גם עונשה לא הגיע לכך שתשאר ד"י ימים לבדה במדבר ע"כ לא נצטרעת אלא ז' ימים והענן נסע מיד וע"י ההמתנה קבלה שכר מה שהמתינה למשה ואלו לא סר הענן ולא הי' זמן הנסיעה לא היתה מקבלת שכרה והי' שמור לה לעוה"ב וזה הי' מכלל עונש שקבלה שכרה בעוה"ז וא"כ והענן סר הוא בכלל ויחר אף וא"ש:

ואבי' ירוק ירק בפני' הלא תכלם ז' ימים יל"ד מה רצה להזכיר אבי' בכאן י"ל כי יש לפרש ותדבר מרים ואהרן כי הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם ומרע"ה לא הי' בו נדנוד כבוד שהרי הי' עניו מאד מכל אדם ונדנוד קנאה כאשר אמר המקנא אתה לי ופשוט שלא הי' בו נדנוד תאוה שאפי' מאשתו פי' וא"כ איך התנבאו אלדד ומידד משה מת איך אפשר שימות בלא שום חטא ע"כ ותדבר זה הוא מ"מ בחטא התאוה לא ח"ו שהתאוה אלא בהיפוך שהפליג יותר מהאמצע ופי' אפי' מאשתו ואין זה הכרח לו שהרי גם בנו דבר ה' ולא הוצרכו לפרוש וא"כ יתר עשה וגם זה חטא כמו שכתב רמב"ם בשמונה פרקים אלא דקשה על מרים דלמא ימות בלי שום חטא בעטיו של נחש כמו שגם עמרם מת בעטיו של נחש (כדאיתא במס' שבת סוף פרק במה בהמה) וצ"ל דסברה כמ"ד אין מיתה בלי חטא (שבת א"פ במה בהמה) וגם עמרם חטא נמצא חטאה בכבוד אבי' עמרם והיינו ואבי' ירוק בפני' וק"ל:

והעם לא נסע עד האסף מרים פירש"י על שהמתינה למשה שעה אחת והקשו תוס' פ"ק דסוטה הא מדה טובה מרובה על מדה פרעניות על א' ת"ק והכא פחותה ממדת פורעניות דמרגלים יום לשנה ותי' בתוס' חדשים בגליון משניות שם עונש עבירה בעוה"ז מיד הי' יום לשנה ושכר מצוה דמרים בעוה"ז הי' רק הפירות והי' ז' ימים על שעה אחת יעו"ש ונכון הוא וא"כ בשכר לע"ל מגיע ליום א' ה' מאות שנה דמדה טובה מרובה על א' ה' מאות והיינו כי גדול עד שמים חסדך כי מארץ לשמים ה' מאות שנה:

הפטרה בהעלתך

ונתתי לך מהלכים בין העומדים האדם בהיותו יותר גדול ממלאך שהוא עומד במדרגתו אבל האדם הולך וגדול במעלתו והיינו בעודנו חי אבל כשמת הוא עומד אבל אם יש לו בנים או תלמידים צדיקים שזיכה וצוה אותם הוא זוכה על ידיהם וזה שאמר אם אתה תדין את ביתי וג' ותשמור וגו' ותזכה רבים אז יהי' לך גם אחרי כן מהלכים בין העומדים המלאכים האלו:

יגער ה' בך השטן אחז"ל (יומא) השטן גמטריא שס"ד ימים אית לי' רשותי' לאסטוני לבר מיוה"כ הנה י"ד פעמים ישראל כתיב בפ' הלוים ה' בפסוק א' כפרש"י נגד ה'

חומשי תורה וט' פעמים מפוזרין בפרשה וכבר כתבתי לעיל כל ט' היא טוב כדאיתא סוף פרק הפרה והנה כ' הפוסקים י"ב תפירות בתפילין נגד י"ב שבטי יה ואם ירצה יעשה י"ד גם נגד אפרים ומנשה והכוונה כי כ' רמב"ן לעולם י"ב שבטים אי נחשב לוי אז כתיב יוסף שבט א' ולא אפרים ומנשה ובמקום שאין לוי יתחלק יוסף לב' שבטים נמצא עכ"פ בין הכל הוה י"ד שמות לוי ויוסף אפרים ומנשה וע"כ נכתב י"ד פעמים ישראל נגד י"ד הנ"ל והיינו משנבדל שבט לוי (נתחלק יוסף לשני שבטים שלא יחסר המנין) אבל קודם שנבדלו יהי' לעולם לוי במספר שבטים ולא יהי' י"ד לעולם ע"כ בפ' הלוים כתיב י"ד פעמים ישראל שעתה נשלם מספר י"ד וידוע על כל שבט שוכן שם הוי' (כדאיתא ברש"י בפ' פנחס הראובני השמעוני) וי"ד פעמים שם הוי' ב"ה בגמטריא שס"ד יגער ה' בך "השטן" שגמטריא שס"ד:

חיים שאל ממך נתת לו ארך ימים עולם ועד כי הלבנה א' מארבעים מכדור העולם וכדור העולם א' מק"ע מהשמש תמצא לבנה א' ששת אלפים ושמנה מאות מהשמש והיינו ס"ח מאות גמטריא חיים ותבין ההפרש בין פני משה כפני חמה לפני יהושע כלבנה וד"ה ע"ה הי' בבחינת לבנה ע"כ חיים שאל ממך נתת לו דכתיב כסאו כשמש נגדי:

ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ר"ל אם הצדיקים מתחברים עם הפושעים לילך בדרכי ה' הישרים אזי הצדיקים יכשלו בם והיינו דקאמר עזרא לא לכם ולנו לבנות בית אלקינו אע"ג דחלבנה בהדי שאר סממנים בקטורת ובלולב אוגד ערבה עם לולב והדס היינו חוטאי ישראל ע"כ לולב ר"ת לכם ולנו לבנות בית לחבר זע"ז אבל פושעים אלו המורדים מינים וכופרים כמו הכותים בימי עזרא והצדוקים ומינים ואפקורסים שבזמננו לא לכם ולנו לבנות ובש"ס גבי לולב פריך ואימא כופרי היינו כופרים כנ"ל עיין סוכה ל"ב ע"א ומסיק דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום כתיב:

שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות פי' נהי השכר גופי' משתנה לבין חמורה לקלה כפי הראוי וקצוב לגוף המעשה מיום מ"ת ואילך מ"מ לכל מצוה נותן הקב"ה מתנה על נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני לפי התלהבות העושה וזה מתן שכרה המתן

שבשכר אין לידע כי כל עושה מצוה לפי התלהבות שלו ינתן לו מתנה אגב שכרו והיינו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה נהי ששכרה של חמורה מרובה משל קלה מ"מ מתן שכרה אפשר שיהי' של קלה מרובה לפי הזהירות והזריזות ע"כ הוי זהיר בשניהם:

שלח

בענין שילוח מרגלים יש לדקדק בהם הרבה טעם שילוחם מעיקרא מאי קסבר גם לא מצינו שציוה משה שיראו ערות הארץ מהיכן היא נוחה לכבוש שזהו עיקר כוונת מרגלים בכל מקום וכן לא מצינו דבר מזה בתשובתם גם ארץ זבת חלב ודבש היא אינו ענין לדבתם רעה ורש"י פי' מה שפירש והוא אמת בלי ספק מאמר חז"ל במס' סוטה מ"מ אפשר לפי דרכינו אין הטוב ניכר אלא בהעדרו והקב"ה ציוה שיתורו הארץ ויראו כמה עז העם וגבורתם בני ענק וחומתם הגבוהות חומה דלתיים ובריח עיר יריחו יוכיח ובכל זה יראו כי יפלו לפניהם ולא יהי' להם תקומה לפניהם וחמשה ינוסו רבבה ואי לא ירגלו תחלה לא ידעו ולא יבינו גודל הנס הנפלא נפילת ל"א מלכים כי אפשר שיהי' זה בטבע ת"ר אלף רגלי ינצחו מלחמות גדולות אבל ע"י מרגלים יכירו וידעו ומשה סמך על רב בטחונם בה' ולא ירך לבבם בכל זה לכן אמר עלו זה בנגב ששם מושב העמלקי והכנעני כדלקמן בקרא וכל זה להגדיל הנס והנה בלי ספק לא היתה ארץ מבורכת כ"כ טרם בוא ישראל שמה ואח"כ נתברך ע"כ אמר שיביאו מפרי הארץ להראותם שאין הפירות משונים כ"כ הרבה משארי מדינות (אעפ"י שהיו משונים וגדולים) מ"מ בבוא ישראל שמה יכירו כי באתה הברכה לרגלם ואפשר שלכן היתה אז באמת ארץ אוכלת יושביה כל זה מטעם הנ"ל שאם יבואו שמה יכירו כי נתהפך הכל לטוב ישבחו ויודו אבל המרגלים הכל לרעה בהיפוך ואמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו והנה זבת חלב ודבש היא מה שיהי' כבר היא ואין כל חדש ומדהא ליתא כולא נמי ליתא וא"כ מה נזכה אפס כי עז העם וע"ד הזה יש ליישב הרבה מן הפרשה ולפע"ד זה היתה כוונת המעפילים דלכאורה קשה כיון שהודו על חטאם מה אמרו הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו מה נתינת

טעם יש לזה ועוד איך הוסיפו חטא על פשע לעבור פי ה' ומשה עבדו וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה ונראה דלפי הנ"ל לא חטאו כ"א בהסרת בטחונם מה' כי הכל הי' אמת כי עז העם אלא שהי' להם לבטוח בה' ולא בטחו בישועתו וא"כ התשובה על זה היא ממש באותו מקום לעלות אל מקום הכנעני והעמלקי מבלי פחד ויראה מפניהם ומה שציוה ד' לא תעלו ולא תלחמו היא על דרך שובו בנים שובבים חוץ מאחר שנצטוו שלא ישובו שלא תתקבל תשובתם ואנן קיי"ל כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא (כדאיתא בשל"ה שאעפ"כ שאם הפציר אחר בתשובה היתה מקובלת ורמז לזה כל מה שאומר לך בעה"ב זה הקב"ה עשה חוץ אם אומר לך צא ממחיצתי אעפ"כ התאמץ בתשובה ותקובל) וא"כ שפיר שעלו ההרה ואותן שמתו שם הו"ל מת מתוך תשובתו ואין לך תשובה גדולה מזו ובזה מיושב דאמרינן בשבת דף צ"ז ע"א דר"ע ס"ל מקושש זה צלפחד ואמר לו ר"י בן בתירא אתה מוציא לעז על אותו צדיק אלא מויעפילו הוה ולכאורה קשה עדיין הרי הוא מוציא לעז שהי' מויעפילו ולפי הנ"ל א"ש שמת מתוך תשובה והיינו בחטאו מת והבן ודוק:

שלח לך אנשים שלח במילוי כזה ש'ין ל'מד ח'ית מספר תתנ"ב כמו ונושנתם שהוא רמז לחורבן בהמ"ק אחר ונושנתם (כדאיתא להדיא בגמרא גיטין פ' המגרש) שזה הי' ע"י חטא מרגלים, כתיב והם תכו לרגליך תכו גמטריא עגל מרגלים שהם גרמו שתכו לרגל בעו"ה:

שלח לך אני איני מצוה אותך אם תרצה שלח ובפ' דברים כתיב שאמרו נשלחה אנשים לפנינו וייטב בעיני הדבר יראה לפע"ד שליחת מרגלים ראוי עפ"י נימוסי המלחמה ולא לסמוך לגמרי על הנס ולהנהיג קצת עפ"י הטבע וכל זה כ' רמב"ן וכעין שלוחים לרגל יעזר וכעין שלוחי יהושע לרגל יריחו אך השילוח הוא מן המלך המנהיג ואין להעם בזה ענין כי הם יפנו ויסעו לכל אשר יחפוץ המלך הנשיא אך הוא שלח מרגלים ואליו ישיבו דבר ואין להעם בזה שום עצה אך ישראל באו כדרכם נשלחה אנשים לפנינו וייטב בעיני משה גוף שילוח מרגלים ומה שלא כבדו מרע"ה זה לא נחשב בעיניו כי איש משה עניו מאד וא"ל הקב"ה אני איני מצוך בשילוח מרגלים כלל כי אני אין צריך מרגלים אך אם תרצה להתנהג קצת בטבע הראוי לך שלח אתה

כמלך ולא הם ולך ישיבו דבר ולא להם וישלח אותם משה על שם עצמו ולא על שם ישראל אמנם וילכו ויבואו וגו' אל כל העדה ויראום את פרי הארץ וזהו ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה הכוונה אמר כלב תחלה ויהס כלב כל העם אל משה אמר מה לכם בענין זה אין אנו משיבים אלא למשה שולחינו ותו אמר עלה נעלה והעם אשר עמו חלקו עליו בשני דברים א' אמרו לא נעלה כי חזק הוא ממנו וב' ויוציאו דבת הארץ אל כל ישראל דייקא ולא למשה לבדו:

שלח לך אנשים ברש"י לך לדעתך אני איני מצוה אותך אני אמרתי להם שהוא ארץ זבת חלב ודבש אתן מכשול ויכשלו בה וגם לקמן פירש"י הקב"ה קיצר להם הדרך הרי משמע שהיו מוכרחים לחטוא כי כן גזר עליהם חלילה ולקמן נמי פירש"י כי נתכפרו בזה גם חטא עגל ע"כ כתיב תשאו עונותיכם ב' העונות ונ"ל מהעגל שנגזר ואשמידם ואכלם ולבסוף אמר וביום פקדי ראה חכמתו בחסדו כי טוב שיכפר על עון העגל בגלות במדבר והדור הזה ימותו ויתמו ושערה חכמתו כי בזמן מ' שנה מכוון סגי להתם חטא ולכלות פשע והי' טוב מאד אם מיד ולאלתר אחר העגל הי' גוזר עליהם כך ולא להטמין שנאה וביום פקדי ופקדתי אך מה יעשה לברית בין הבתרים דור רביעי ישובו הנה והנה ימותו דור רביעי במדבר ולא יבואו שמה והנה אמרו חז"ל במס' נדה גבי חלה כתיב בבואכם יכול בביאת מרגלים ת"ל בבואכם בביאת כולכם ולא בביאת מקצתכם נמצינו למידין לולא מיעוט בבואכם הווי ביאת קצת מרגלים נמי ביאה נמצא מששלחו מרגלים ועוד הרי מהם יהושע וכלב שזכו לנחלתם ע"י ביאה זו א"כ כבר נתקיים ודור רביעי ישובו הנה כפירש"י פ' לך לך דכלב הי' מדור רביעי ליורדי מצרים בן חצרון בן פרץ בן יהודה א"כ מעתה אם יארע שום מכשול כל דהוא או ע"י אחרים או ע"י מרגלים יהי' מקום להתם חטא עגל ע"י גזירת במדבר הזה יתמו וע"י גלות מ' שנה שגזרו חכמתו שבשיעור הזה די וע"כ קצר עליהם הדרך עד מ' יום וגם לא עזרם הקב"ה בדרכי הטובה כשארי צדיקים לעזרם ממלחמת יצה"ר והכא הניחם לעצמם ויהושע וכלב עמדו בנסיונם ואלה שלא עמדו בנסיונם הי' לטובת ישראל שעי"ז נפטרו מפקודת עגל ואמר עוד אני איני משלחם כי ע"י שליחותי א"א

שתבוא תקלה ומחויב הוא יתברך לשמרם ממכשול והוא יתברך רצה שיהי' בבחירת עצמם מטעם הנ"ל:

ואומר עוד ישראל אמרו בפ' דברים נשלחה אנשים לפנינו כ' רמב"ן שהם אמרו ויחפרו לנו את הארץ לא ויתורו כמסופקים אם היא ארץ חלב ודבש אלא ויחפרו את הדרך אשר נעלה באיזה דרך נוחה לכבוש והיא עצה טובה וכן עשה יהושע לשלוח מרגלים ולכן הוטב בעיני משה ע"ש וצריך ביאור ולפענ"ד לא הי' להם לשלוח לחפור איזה דרך יעלו ויכנסו כי אל כל מקום אשר ילך הענן על פיו יסעו ויחנו אך כאשר שמעו אלדד ומדד מתנבאים משה מת יהושע מכניס והמה ידעו כי במיתת משה נסתלק הענן ע"כ נגשו כולם ואמרו נשלחה אנשים ויחפרו ומשה מרוב ענוותנותו וסבלנותו הוטב הדבר בעיניו אך הי' רע בעיני ה' יתברך כי לא הי' להם לחלוט נבואה והי' להם ללבוש שק ואפר ולהתפלל שלא ימות משה ע"כ אמר הקב"ה אני איני משלח כלל כי עדיין לא נגמר גז"ד עד אחר מי מריבה גם אז עדיין התפלל תקט"ו תפילות אך אם תרצה שלח אבל לא לחפור את הארץ שלא תעשה פועל דמיוני לנבואת אלדד ומידד אלא ויתורו הארץ כמברר אם טוב אם לא ואמנם ע"י השליחות פקרו המרגלים ואמרו הוא עצמו מסופק בדבר (ששלח לתור ולא לחפור) ואיך נבטח אנחנו:

ונראה עוד במה שנראה שעיקר דבה וחטאם הי' במה שאמרו ארץ אוכלת יושבי' היא וגם צע"ג אחר שלא האמינו בכל האותות והמופתים שראו עד עתה וחשבו שהכל תחבולות ממרע"ה ולא מאת ה' א"כ איך מיד למחר התאבלו והאמינו ועל מה ולמה אבל נ"ל ח"ו הם האמינו בכל האותות כי מאת ה' היו אך אחר מ"ת הי' חירות ממה"מ ונתרפאו כל החולים והאמינו כי גם חירות מאו"ה ולא חשו לגבורתם וגם חומות בצורות אך אחר מתאוננים כשחזר מה"מ למקומו חששו כיון שבחטאם פסק חירות ממה"מ שמא פסק גם חירות מאו"ה ופחדו מגבורות ענקים וחומות גבוהים ואשר בכל זאת השתיקם כלב אמרו דיבה אוכלת יושבי' היא בטבעה ומיהו לשעבר היינו חירות ממלאך המות ואך עתה מה נעשה אולי אין רצון ד' כיון שחזר מאה"מ למקומו אמנם אחר שראו ע"י תלונתם נראה כבוד ד' חזרו והאמינו בד' ובטחו בישועתו וכל

חטאם הי' התלונה ונסותם את ה' כי הי' להם לומר רבינו משה בקש מה' מענה אם עדיין מסכים שנלך ונסע אחר חטא מתלוננים ולא הי' להם להחליט ע"י התלונה אבל מיד אח"ז האמינו ובטחו:

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לב"י לכאורה היא מיותר שהרי פירש"י וכן כתיב בפ' דברים שישראל נתעוררו תחלה נשלחה אנשים לפנינו וייטב בעיני משה ושאל להקב"ה ונתן לו רשות שלח לך א"כ אין צורך לבאר אל ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל הלא בזה אנו עוסקים ועוד כמה דקדוקים בפ' ויבוארו אי"ה הנה רמב"ן כתב לשלוח מרגלים היא עצה טובה כמו ששלח יהושע בן נון ומשה עצמו לרגל יעזר והיינו לידע הדרך שיבואו תחלה ונוח ללחום משם ולמצוא שם מקום ומזונות לאנשי מלחמה אבל לא כמברר מקח אם טוב יקחנו ואם לאו יעזבנו ועיין רמב"ן בזה ואומר אני גם זה צריך דווקא אם בחרב וחנית ינצח אך אי לא צריך מנהג העולם כלל לא צריכים מרגלים ומבואר להדיא בקרא שאם לא הי' החטא גורם לא הי' יודעים חרב וחנית כדכתיב בספר שופטים אשר לפנים לא ידעום ומשום כך מיד כשנסעו מהר ה' ע"מ לכנוס מיד לא"י לא בקשו מרגלים כ"א חשבו שלא יצטרכו חרב ומלחמה כי בשעת מתן תורה נעשו חירות ממה"מ וחירות מאו"ה וממלכיות אך במתאוננים חזר מה"מ למקומו וכל מומין למקומן כמבואר בילקוט וחשבו הם שגם חירות מאו"ה חזר למקומו ויצטרכו למרגלים ומרגלים הם על ב' אופנים א' כמ"ש רמב"ן הובא לעיל וא' כמסופק ומברר המקח והנה זה האחרון היא מחשבה רעה מאד כאשר הי' באמת אך הראשונה לראות איזה מקום יכנסו לכיבוש ארץ לא לבד שהוא עצה טובה וראוי עוד זאת שמח מרע"ה בזה שמחה גדולה מגודל האמונה אחר שחשבו לכבוש בחרב וחנית במתי מעט נגד ל"א מלכים ובהם ענקים וערים בצורות אלא שבוטחים בה' וכדי האמונה ע"כ וייטב בעיני הדבר אך הקב"ה ידע רוע מחשבותם ע"ד השני כמסופק בדברים אם יהיו גוברים וערים בצורות לא יעלו ולא ילחמו ולא יבטחו בה' והנה הקב"ה אינו דלטור ח"ו להגיד למרע"ה רוע מחשבותם ועוד גם בזה טעו כי באמת עדיין היו רצונו ית"ש שיכבשו בלי חרב וחנית רק כמו שכבשו יריחו בשופר והאמורי באבני אלגביש ולא היו צריכים מרגלים כלל

אך להיות כי חשב מרע"ה שעי"ז יתפרסם טוב אמונתם ובטחונם שהם חושבים שבחרב ומלחמה יכבשו ואפ"ה מוסרים נפשם ע"כ לא גלה להם זה והניחם בסברתם שיכבשו ע"י מלחמה והנה שאל את השי"ת והשיב לו אני איני מצוה אותך שהרי אני נותן לב"י ע"י ניסים ולא יצטרכו מלחמה ע"כ איני מצוה אותך אך לדעתך שאתה סובר שכוונתם עוצם בטחונם בהי"ת שלח אם תרצה:

איתא בתנא דבי אליהו הובא בילקוט פ' זו מעיד אני עלי שמים וארץ שלא הי' בדעתו של הקב"ה להמית עשרה נשיאי ישראל אלא שרצו אחר משה ואהרן עד שנכנסו תחת כנפי השכינה והכוונה שלכאורה יתחמץ לבב אנוש כי מאתו ית"ש היתה זאת ח"ו לשלוח שלוחים ויצא מזה קלקול והנה בזאת יבחן כי השליח הנשלח מאתו ית"ש לא יבקש מעצמו מעלה לעצמו אך הגורל צווח כמו בשבעים זקנים אך הם הנשיאים שנשלחו האם אמת כי חפץ ה' בם אך לא חפץ ה' המיתם ח"ו כי מאתו לא תצא רעה אלא שהם לא המתינו עד אשר בחרם ה' אלא שרצו אחרי משה ואהרן לאמר שלחונו כי נשיאים אנחנו בחר בהם משה עד שנכנסו ג"כ תחת כנפי השכינה שגם הוא ית"ש יבחר בהם מ"מ תחלת שליחותם הי' ע"י בני ישראל ועי"ז קרה מה שקרה:

בילקוט פ' זו ר' אחי' פתח כחומץ לשניים כן העצל לשולחיו וכו' יעו"ש לפע"ד משל חומץ לשינים דווקא וגם המדרש השמיט עשן לעינים משמע דווקא חומץ יש לו שיווי למרגלים וטעם שם עצל וטעם לשולחיו הלא גם לעצמו הוא עצל החובק ידיו ועי"ז אוכל את בשרו אבל הענין כי איתא שם במדרש שלח לך הלכה מהו שיפרוש בים הגדול בספינה ג' ימים קודם לשבת ופשט דאסור לפרוש כ"א לשלוחי מצוה ומסיים שאין חביב לפני הקב"ה אלא שליח מצוה שמוסר נפשו על שליחותו וכן היו שלוחי יהושע שנאמר וישלח שנים אנשים מרגלים חרש לאמר אבל מרגלים ששלח משה רשעים היו שנאמר שלח לך אנשים ובמקום אחר פירשתי המשך דרושים של המדרש בקיצור עפ"י פלוגתת הפוסקים פ"ק דשבת מבואר דבים הגדול ליכא משום תחומין דאין תחומין למעלה מעשרה אך איכא משום יחוגו וינועו כשכור וליכא עונג שבת אבל אחר ג' ימים כבר פרח פחדי' עיין בהרי"ף בזה והנה לכאורה קשה משלוחי יהושע שהי' ג' ימים קודם לשבת שהרי משה מת בז' אדר שחל בשבת (ולדעת הראש

בערבי פסחים שהי' חל בע"ש ניחא) והמה נשתלחו ביו"ד ניסן כמבואר בפירש"י ביהושע ובש"ס פ"ב דקדושין צא וחשוב שהי' ביום ד' ואיך שלחם הרי הי' להם פחד בשבת בלי ספק וכן מרגלי משה שנשתלחו בכ"ט סיון כמבואר סוף מס' תענית ואותו השנה הי' ע"פ בשבת כידוע א"כ אירע כ"ט בסיון ביום ד' ומבואר במג"א ביום ד' אסור להפליג בספינה אע"כ שמטעם פחד אין חשש אלא משום תחומין וא"כ ממילא מותר בים הגדול דאין תחומין למעלה מיו"ד והא"ש המשך המדרש דמתחיל בפ' שלוח מרגלים אי מותר להפליג בים הגדול שלשה ימים קודם השבת ומסיק דלעולם אסור ומשום פחד ואין להקשות משלוחי משה ויהושע דשלוחי מצוה שאני כך כתבתי כבר בקונטרס לוית חן ועתה אוסיף דלכאורה משמע דשלוחי משה לאו שלוחי מצוה היו דא"כ איך נכשלו הלא מצוה בעידן דעסיק בה מגינא ומצלת וי"ל דעל זה בא כמתרץ דנהי' דמשה שלחם כשלוחי מצוה ולכן הותר להם לילך בתוך ג' ימים של שבת מ"מ הם לא מסרו נפשם בשליחותם לכן נענשו שבחזירתם חטאו ולא הגינה המצוה עליהם והוא דמשה גם הוא דאג שלא תהי' הליכתם משבעה עשר בתמוז ואילך כי ידע שהם ימי שליטת הס"ם כנראה מעשיית העגל ומאז התחילו מ' יום של כעס ולכן שלחם בכ"ט סיון שאם ילכו ביום ובלילה תהי' חזירתם בי"ו תמוז עשרים יום אלא שהם לא מסרו נפשם בשליחותם ונתחבאו ביום בין הכרמים ולא הלכו רק בלילה אעפ"י שבהליכתם היו צדיקים גמורים מ"מ במה שנתחבאו ביום ולא מסרו נפשם גרם להם שהיתה ההליכה לתור עשרים יום והחזרה התחיל בי"ז תמוז ג"כ עשרים יום עד ט' באב ונעשו רשעים בחזירתם בימי סכנה כאלו משא"כ שלוחי יהושע מסרו נפשם והלכו לעין כל ביום כמוכרי קדירות וחזי מה עלתה שבאמת נתפרסם הדבר למלך יריחו אלא שהקב"ה עשה להם נס וכיון שמסרו נפשם הצליחו ושבו לשלום לכן מייתי המדרש גבי שלוחי יהושע הך קרא דשני אנשים מרגלים חרש להורות על מסרם נפשם להלוך בעליל כמוכרי חרשים ומייתי גבי מרגלים דמשה ראי' דרשעים היו מדכתיב שלח "לך" ופי' במדרש מפני שידע הקב"ה מחשבתן ע"כ תלאן במשה שלח לך משא"כ כשהיו צדיקים כמ"ש אספה "לי" שבעים איש והנה אי הי' באמת מקום לפחוד מפני חמת הכנעניים הי' יותר ראוי עצלותם של מרגלים

של משה מזריזותן של מרגלי יהושע שלא לסכן עצמם וכלל ישראל כשיכירו בהם ויהרגום ויצאו למלחמה לקראת ישראל אך באשר הי' להם לבטוח בה' כי אין כאן מקום פחד ואימה מפניהם כלל ושליחות המרגלים הי' רק לראות מאיזה מקום נוח לכבוש יותר כמ"ש הרמב"ן א"כ נמשלו בזה לחומץ לשינים דמסיק במס' שבת דהיכי דאיכא מכה מסי והיכי דליכא מכה מרפי (פי' דמרפי ומחליש וכואב הבשר) ה"נ אי הי' מקום לפחוד הי' עצלותם טוב אך כיון דליכא מכה מרפי הי' עצלות העצלים כחומץ לשניים ואין להאריך יותר בכאן ודו"ק:

כל נשיא בהם כתב בס' פענח רזא מרע"ה לא בחר המרגלים אלא הנשיאים שבהם כל אחד בחר משבטו מי שרצה בו נמצא המרגלים לא היו הנשיאם וכן צ"ל עפ"י ש"ס פ' הנחנקים דזמרי בן סלוא היינו שלומיאל בן צורישדי בעצמו וא"כ הי' חי אמאי לא נזכר בשילוח מרגלים אע"כ הנשיאים לא היו המרגלים כמדרש אגדה ולא מתו הנשיאים הראשונים בתבערה כפירש"י שמתו על שחטאו בויחזו אלקים ויאכלו וישתו:

***וישלח אותם משה עפ"י ה' כולם אנשים ראשי בני ישראל המה ואלה שמותם וגו'** יש לפרש אם אדם עושה איזה מעשה ועושה רק לשם ה' וכש"כ אם הולך בשליחות וכוונתו רק לשם ה' בוודאי לא יארע לו דבר רע כנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע ואלו היו אנשים אלו הולכים לשם ה' לא היו נכשלים אבל הם לא הלכו אלא מגובה לבם וסברו שבא"י לא יהיו הם נשיאים ודיברו לה"ר ובגמרא דרשו כל שמותם רמז לרעה למה שעשו לבסוף וזה שאמר וישלח אותם משה על פי ה' שילכו רק לשם ה' ואז כולם אנשים היו נשארים חשובים צדיקים אבל ראשי בני ישראל המה הלכו רק בגבהות לבם להיות ראשי בני ישראל ולכך ואלה שמותם שמרמז שהיו לרע:

וישלח אנשים פירש"י אותה השעה כשרים היו היינו שעה א' כי הנה הקב"ה צוה לשלוח מרגלים כמרגלי יהושע והם לא נצרכו לעכב אלא שעה א' לא יותר ולא תרו הטובה יריחו אם רעה ורק אם נמוגים יושבי' או לא ולזה סגי בשעה א' וזו הי' שליחותו של הקב"ה אך ישראל בקשו לחפור הארץ השמנה אם רזה ולזה צריך להלך כולה ולעיין היטב בכל המקומות ע"כ אותה שעה ששלחם הקב"ה כשרים היו ומה

שנתעכבו יותר בשליחות ישראל נתחמצו וע"כ נענשו כל ישראל מ' שנה יום לשנה ובזה ניחא מה שקשה אם המרגלים חטאו מ' יום הלא עדת ישראל לא חטאו אלא בכו לילה א' ולמה יענשו מ' שנה יום לשנה ולהנ"ל ניחא כי הם גרמו ושלחום לעכב מ' יום לחפור כל הארץ:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע ברש"י יה יושיעך מעצת מרגלים קשה לומר שפרסם בשם זה לחשוד המרגלים מיד בהליכתן הנה כתיב רב לך אל תוסף דבר אלי איתא בילקוט רב לך אין מניחים צדיקים לבוא לעבירה גדולה ושפיכת דמים עבירה גדולה היא ע"ש והוא תמוה וכבר ישבתיו במקום אחר וכעת נ"ל כי הסם מרקד לעולם ואפי' ביוה"כ יעץ הקב"ה להשתיקו בשעיר המשתלח והנה התחברו י"ב צדיקים גדולים לשליחות גדול כזה וחשש מרע"ה פן יפגע בהם הסם ויטול הגדול שבהם שהוא יהושע ב"נ וימות על הדרך ע"כ ברכו יה יושיעך ומ"מ הסם דילי' עביד ופגע בעשרה המרגלים וגרם רע לכל דור המדבר ואלו לא ברכו משה ליהושע הי' יהושע מת ומשה מכניס את דור המדבר וע"י ברכתו של משה מתו המרגלים וכל הדור ההוא ע"כ רב לך עבירה גדולה של שפיכת דמים ע"כ משה מת ויהושע מכניס ולולא כן הי' יהושע מת ומשה מכניס:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע אחז"ל על שקרא לרבו בשמו שאמר אדוני משה כלאם ע"כ מת בלא בנים זכרים ולולא דמסתפינא אמינא משום שחטא בזה פחתו ממנו אות יו"ד שהי' משמו מתולדתו ועכשיו במרגלים קראוהו למטה אפרים הושע בן נון כמו שפחתו אנשי כנסת הגדולה אות ה' משמו וקראוהו ישוע בלי ה' כן פחתו כאן אות יו"ד וכשראה מרע"ה צורך להצילו ממרגלים הוסיף לו אות יו"ד שניטלה משרי כידוע במדרש ויען מבואר במדרשים כי יו"ד דכורא לא הולידה ע"כ עשה הקב"ה ממנו ב' היהין נוקבא לאברם הוא אברהם וה"ה לשרה וילדה נמצא אותה היו"ד היתה בא ע"י שראה באצטגנונית שלא יוליד ואותה היו"ד עצמו שניטלה משרי הוסיף משה ליהושע וע"כ לא הוליד זכר עכ"פ נמצא בעונש שקרא רבו ניטלה ממנו אות יו"ד והוחזרה לו יו"ד של שרי ועי"ז לא הוליד בנים זכרים ובתרגום יהונתן כד חמא משה ענותנותו דיב"נ קרא שמי' יהושע י"ל עדיין הי' ליו"ד להתרעם שהיתה

בסופה של שרה וניתנה בראשו של יהושע ותנן הוה זנב לאריות ואל תהי' ראש לשועלים ומה יהושע נגד אבות ואמהות גבעות עולם אך כד חזי ענותנותו דיב"נ ואחז"ל מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה א"כ ראוי הוא לאותו איצטלא:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע וגו' תרגום יונתן פי' כד חזי משה ענותנותו וגו' ויש לפרש כל אדם צריך סייעתא דשמיא ללחום נגד היצה"ר כמו שאמרו חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו ואם הוא בין אנשים רשעים המפתים ויש לו יצה"ר מבית ומחוץ צריך לעזר כפול ואם האדם ההוא הוא עניו ואינו מדבר בפני מי שגדול ממנו וזה שגדל ממנו הוא רשע צריך עוד סיוע יותר וזה שפירש התרגום יונתן שנהי שגם מעיקרא הי' נקרא בלשון ישועה והושע ג"כ חצי מן השם בו אבל כד חמא ענותנותו ועי"ז ראה שצריך ישועה רבה הוסיף לו יו"ד שכל השם שלו יהי' בו לישועה:

ויש לפרש עוד יהושע נקרא בן נון בן בחירק ומצינו לזה ב' טעמים אחד ללמד שהי' מתבונן בשער נון אע"ג דשער נון לא ניתן אפי' למשה מ"מ מקצת בינה הי' לו בו ממש למשה ובין לשון התבוננות וטעם שני דיו"ד של יהושע היא יו"ד של שרי ושם היתה בלי נקודה ועכשיו תהי' בנקודת שמא וגם הנקודות אע"ג שהם מתורה שבע"פ מ"מ אין להוסיף עליהם והם במספר לכך נוטל מהסגול של בן ב' נקודות וממילא לא נשאר רק חירק ולכך נקוד בן בחיריק תחת סגול ופירושו בן היינו בנו של נון ולפ"ז ע"י משה שקרא לו יהושע עם יו"ד והוצרך ליטול שוא דהיינו ב' נקודות הוכרח לקרוא לבן בחירק ואינו מוכרח לפרש דידע להבין בשער נון ויש לו ע"י הוספת היו"ד גריעותא דאינו ניכר מעלה שלו שמתבונן בשער נון הי' אפשר לומר דלא ניחא לי' ליהושע בזה לכך אמר התרגום יונתן כד חמי ענותנותו הוסיף לו:

ומה הערים א'שר הוא י'ושב ב'הנה ר"ת כמו א'יכה י'שבה ב'דד ה'עיר ג' במסורה אשר יעשה האדם לחטוא בהנה הערים אשר הוא יושב בהנה אשר אתה בוטח בהנה דהנה ב' ראשי מחטיאים הם א' חברא ושכונת הרעים לכן שבחו ההתבודדות וכ' הרמב"ם בהלכות דיעות שאם כל בני עירו חטאים יתבודד ביערות והב' סר בטחונו מה' ובוטח באדם או בעצמו עשרו וגבורתו ועל זה הזהיר הכתוב ארור הגבר אשר

יבטח באדם הן בעצמו או חבירו אדם מיהת הוה ושם בשר זרועו פי' התחברותו עם בשר הוא אדם הגשמי הנקרא בשר וע"י שני אלו מן ה' יסור לבו וע"כ במדה מודדין לו שיהי' כערער בערבה בלי התחברות סוף שישנאהו אוהביו ולא יראה כי יבוא טוב הפך בטחונו יהי' עתה מצפה לתשועה ולא תשיגהו וזהו אשר יעשה האדם לחטוא בהנה פי' הגרם שעשה האדם לחטוא הם הערים אשר הוא יושב בהנה ע"י התחברות ועוד שנית אשר הוא בוטח בהנה דהי' לו לבטוח בה':

וילכו ויבואו פירש"י מקיש הליכתן לביאתן (שהלכו בעצה אחת בהליכתן כמו בביאתן) ואע"פ שפירש"י על כולם אנשים שצדיקים היו באותו שעה יראה שהלכו בבטחון שבצדקתם ויושר לבבם יכבשו הגוים וכתיב לא בצדקתך ויושר לבבך א"נ בחוזק גבורתם וכתיב כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם ופירש"י ז"ל לא תאמר כך כי ה' אלקיך עמך ושל"ה פי' גם בהיפוך אם תאמר לא אוכל להורישם כי רבים ממני רק ה' יושיע אז תוכל להורישם ושניהם אמת שצריך לומר אני איני אוכל להורישם לא בצדקתי ולא בגבורתי אך אני בוטח ומאמין ב"ה הוא יורישם ועל דעת כן נכנסו יהושע וכלב משא"כ מרגלים אחרים וע"י שחשבו כן בהליכתן נכשלו בחזירתן:

אפס כי עז העם וקשה הל"ל כי גבור וחזק העם מה מה לשון עז ועוד מה אפס הלא מתחלה אמר להם החזק הוא הרפה אלא ראינו כי שלוחי יהושע הי' כל סימניהם במוג לב העם והנס עצמו שניצולו הוא סימן וכמו נחשו של גדעון עם נערו והכ"נ שלח י"ב אנשים מסוימים ואם יעברו הארץ בשלום ולא ירגיש אדם בהם וישאו פירות בפרהסיא ויעיינו בכל המבצרים כדרך מרגלים ולא ירגיש אדם בהם ויבואו לשלום זה הוא סימן הצלחה והם השיבו באנו אל הארץ ועברנו בה בשלום אבל לא דרך נס כי כולם הרגישו בנו אך עז העם גוי עז פנים לא נמוגו לבם אך היינו לשחוק בעיניהם כחגבים ונמלים ע"כ הניחו אותנו ללילך ולשוב כמשחק וא"כ זה סימן שלא נמוג לבבם ולא נוכל להם:

עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה והאנשים אמרו לא נוכל לעלות כי חזק הוא ממנו יש לחקור גבי סיחון שהלך לקראת ישראל מה ראה לשטות זה הי' לו

לישב במבצריו ועד שיבואו אליו למלחמה אבל עצת ס"ם הוא זה יודע כי הארץ קאה את הגוי וקדושתה מסייע לישראל ועוד בה כמו בקריעת י"ס ע"י שירד נחשון לים עי"ז נקרע ה"נ ע"י שיאמינו ישראל וימסרו נפשם למלחמה עי"ז ובזכות זה יושיעם ה' ע"כ הסית את סיחון לצאת מארצו שהיא בקדושת א"י לצאת למדבר וגם לא יהי' להם זכות מסירת נפש כי הוא בא עליהם והנה אמר כלב עלה נעלה ובזכות זה וירשנו כמו בקריעת ים סוף בנחשון ועוד כי יכול נוכל להארץ כי היא תסייע להקיא הגוי ומרגלים השיבו אבל חזק הוא ולא יטמינו בעירם אלא יצאו לקראתינו ולא נוכל לעלות אליהם כי הם יקדימו לצאת אלינו כי חזק הוא ממנו ואינו צריך להתחזק בעריהם:

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והנה יהושע וכלב לא שמעו למצות משה רבינו וצריך טעם ויש לומר דלכאורה איך היו רשאים ליקח הא הוי גזל ואנן קיי"ל דגזל גוי אסור אלא שקיי"ל א"י מוחזקת היא לנו מאבותינו ולכך אמר לשון והתחזקתם איברא דאכתי קשה לפמ"ש התוס' בר"ה דף י"ג דיש לגוי חלק במה שזרע ונראה משה רבינו דסבר דמיד יבואו לא"י ויקנו גם הפירות ומה שזרעו רחמנא אפקרי' והוא בכלל דואכלת את שלל אויבך וא"כ מיושב כלב ויהושע שידעו מעשה מרגלים ועלתה על דעתם שדור ההוא לא יבואו לארץ ועדיין לא אפקרי' ויש להם במה שזרעו ואיכא חשש גזל ולכך לא נטלו מפירותיהם:

***וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים** עיין פירש"י ויש לפרש א"י ומצרים הם למשל בן רע ובן טוב למלך לרע משלם על פניו ונותן לו רכוש כראוי לבן מלך אבל לבן הטוב אשר סופו לישב על כסא מלוכה אינו נותן לו אלא אלא במידה ובמשקל כדי שיהי' הגון למלכות אח"כ והבן שאין לו דעת שלימה יקנא בבן הרע והולך בשרירות לבו עד שמגלין לו הסוד ומלמדין ומרגילין אותו וכן א"י עיני ד' דורש אותה גשמים בצמצום שאם ישראל עובדים ה' יתן הקב"ה אז ברכתו משא"כ מצרים אינו צריך לגשמים ויש לה תאותה ויש לומר שמעיקרא בנה לחם חברון אבל כיון שראה שא"י אינו מסוגל לו בנה לו צוען מצרים:

*ויבואו עד נחל אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאוהו במוט **בשנים** יש לפרש דרז"ל אמרו בגיטין דמימות משה ועד רבי לא הי' תורה וגדולה במקום אחד ומרבי עד רב אשי וכו' דע"י ג' אלו נגמרה התורה ע"י משה רבינו תורה שבכתב וע"י רבי משנה וע"י רב אשי הגמרא והטעם שע"י שתורה וגדולה במקום אחד הכל טוב ונכון ומסודר דכל זמן שהדבר מסור בידי שנים צריך שיוותר אחד לפעמים נגד חבירו והנה ידוע אם לא חטאו במרגלים ובאו מיד לארץ ומשה עמהם הי' אז התיקון כמו לעתיד והי' משה נביא ומלך וכן להלן אבל ע"י המרגלים שהו במדבר ומשה לא בא נתגלגלו כל החרבנות ו'א'ש'כ'ל' ר"ת א'שר ש'ננו כ'חרב ל'שונם והיינו דרמז הקרא ויבואו עד נחל אשכל שהסכימו לומר לה"ר ובסוף סוטה איתא משמת ר"י בטלו האשכולות איש שהכל בו והיינו דקאמר ויכרתו משם אשכול ענבים שיהי' באחד הכל איש שהכל בו זה כרתו ובטלו וישאוהו במוט בשנים ונפלגו השני כתרים:

***הארץ אשר עברנו לתור אותה** יראה דהמרגלים תלו הדבר במרע"ה לאמר אין ספק כי הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו טובה ורחבה ואותה הארץ אשר עברנו עפ"י צוואתו של מרע"ה עלו זה בנגב איננה טובה כי אוכלת יושביה היא וא"כ ע"כ משה טעה ואין זה אותה הארץ והוא הוציא ממצרים דרך המדבר ים סוף להביא אותנו אל ארץ שאינה טובה ורחבה לכן אמרו ניתנה ראש ונשובה מצרימה ונלך דרך ארץ פלשתים אולי אז נפגע בארץ חפץ ה':

*וכל **העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות** פי' רמב"ן כי הארץ אוכלת אנשים שאינם אנשי מדות וצ"ל מה שאמרו ואשר ראינו מה לשון ראינו וגם ההוספה ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם נראה שידעו שיש לתלות המגפה שהי' אז במקרה ואיננה אוכלת יושבי' בכל זמן ועידן ומכש"כ שיש לתלות בנס לטובתם כפירש"י שיהיו האמוריים טרודים במתיהם ולא ישגיחו עליהם אך אמרו חז"ל דבר בעיר כנס רגלך והנה האנשים הפשוטים רכי הטבע לא היו נראים אז בחוצות כראוי בזמן דבר בעיר כנס רגלך וכל העם אשר ראינו דייקא אנשי מדות כי רק הם נראו בחוצות ומנא ידעו והי' בטוחים שלא יפגע בהם הדבר אע"כ כבר מורגלים הם בכך שנה בשנה רכי

הטבע מתים ואז הם נחבאים אל הכלים ואנשי מדות מתקיימים ע"כ אינם מתייראים והנה לא ידעו שיעורם של רכי הטבע שהרי לא ראו אותם וא"כ אולי ישראל יהיו לנגדם כבעלי חזקה הטבע ע"כ אמרו וכן היינו בעיניהם ש"מ לא הורגלו בחלשים כמונו וא"כ אנחנו חלושי טבע טפי מרכי טבע שבהם ונראה היינו דאמר כלב סר צלם מעליהם וד' אתנו ממ"נ סר צלם מעליהם רק לפי שעה סר המזל שלהם ומתים או אם הוא בטבע הארץ שהחלושים מתים והרי אנחנו חלשים מהם וכחגבים נחשבנו והאיך לא שלט המות בא' ממנו בכל המקומות שעברנו אע"כ וה' עמנו להחיותינו:

***נתנה ראש ונשובה מצרימה** עיין פירש"י ע"ז וכ' רמב"ן לקמן בפ' וכי תשגו דסמיך לכאן פ' חטאת ע"ז והואיל ואמרו נתנה ראש ע"ז ומורי בהפלאה כ' בפ' וכי תשגו כהלאה לדורותיכם דמיירי בדור שיטענו לא נצטוו הבנים מ"א האבות הראשונים ולפע"ד להמשיך לכאן כי בצאתם המצרים והסיבם מדרך פלשתים למדבר חשבו כי שם הר ה' לקבל תורה כדכתיב תעבדון את האלקים על ההר חזה ונכנסו למדבר בשמחה גדולה עד אשר נסעו מהר ושבו ללכת עתה אחורנית למצרים דרך פלשתים לא"י כשהוליכם למדבר הי' הדבר קשה עליהם ואמרו אולי מחמת יראת מלחמה א"כ נשלחה מרגלים ונראה אם בדרך הזה לא נראה מלחמה וכיון שבאו מרגלים ואמרו עז העם ועירים בצורות ונצטרך ישועות ה' א"כ ככה יעשה לנו דרך פלשתים ע"כ נתנה ראש ונשובה מצרימה אך אחז"ל כי קרוב הוא קרובה השבועה שנשבע אאע"ה לאבימלך אם תשקור לי ולניני ולנכדי וא"א להתגרות מלחמה עם פלשתים אך הם חשבו אין שבועת אאע"ה חל על זרעו ויכולים הם ללחום עם פלשתים והרשב"א בתשובה הוכיח שיכול האב לקבל על כל יוצאי חלציו עד"ז משבועת מתן תורה שחל על כל זרע ישראל וע"כ סמיך לכאן פ' וכי תשגו וק"ל:

טובה הארץ מאד מאד אם חפץ ה' בנו אך בה' אל תמרודו רמב"ן בס' האמונה והבטחון כ' כי מה שאמר הקב"ה ארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש לא בשבח עצים ואבנים דיבר כי אם ארץ טובה לתורה ורחבה למצות רחבה מצותך מאד חלב ודבש סתרי תורה חלב ודבש תחת לשונך ע"ש שהאריך וא"כ מה ששלח משה לרגל הטובה היא וכו' היינו אם טובה היא גם בעניני עוה"ז וכשהוציאו דיבה אמרו ישראל

ממ"נ אמרו האמת א"כ לא נעלה טפינו יהי' לבז ואם אמרו שקר א"כ עכ"פ אינה ארץ מקודשת כי בהליכתם היו צדיקים וע"י הילוכם לארכה ולרחבה של הארץ נטמאו וכלב אמר טובה הארץ מאד מאד בשני מאודים בין בשבחה של עצים ואבנים ובין בקדושתה אך היא מקדשת המקודשים ומקיאה ומוספת טומאה לרשעים והיינו אם חפץ ה' בנו היא טובה מאד מאד בשני מאודים הנ"ל אך בה' אל תמרודו כמרגלים הללו כי אז יתהפך לרועץ ח"ו:

לחמנו הם י"ל כלב אמר כעין ניחוש שיצא מפיהם של אמוריים שאנחנו חגבים או נמלים האוכלים ומחריבים התבואה ה"נ לחמנו הם ונבוא אליהם כארבה לרוב להשחיתם ורמז לח"ם גמטריא אברהם יצחק ויעקב שהוא תרל"ח כמו לחם אם תחשוב מ"ם סתומה לשש מאות ואמר שלנו הם מימי אבות נמכרו להם מאז סר צילם מעליהם וה' אתנו בזכות אבותינו:

***אחז"ל** על מה אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחלה י"ל כי מברכין על התורה אעפ"י שאין עשייתה גמר מצוה עד שיקיים מה שלמד מ"מ כיון שאין אדם ניצול מאבק לה"ר בכל יום ואין לזה רפואה אלא תורה כדכתיב מרפא לשון עץ חיים כדאי' בעירוכין ע"כ מברכין כמו שמברכין ונותנין הודאה על הרפואה כן הי' להם לברך על התורה תחלה ליתן הודאה על הרפואה שמרפא התורה הקדושה והנה הארץ נלקה בגפרית ומלח שרפה כל ארצה מטעם כי לשה"ר הורג שלשה האומרה הם המרגלים עצמם והמקבלים מהם הם דור המדבר ומי שנאמר עליו דבת הארץ ואלו היו מברכין בתורה תחלה יען שהיא מרפא לשון עץ חיים לא אבדה הארץ אך לא האמינו ברפואה זו ולא ברכו בתורה תחלה כי לולא כן היו מתרפאים:

***ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם** ורשי' פי' אומרים חגבים יש בכרמים בצורת אנשים וביש נוסחאו איתא שמענו אומרים שנמלים הם בכרמים ויש לבאר דהנה הדרך דהאדם חשוב בעיני עצמו יותר ממה שהוא באמת ובהיפך בעיני בני אדם אחרים הוא חשוב פחות מערכו באמת וזה שאמרו שמענו אומרים נמלים יש בכרמים ומזה נוכל לדעת וסברנו שעכ"פ באמת אנו כחגבים ענין הממוצע כן יש לקיים אידך גירסא:

לחמינו הם וגו' בשם המגיד מקרעמניץ זצ"ל כתיב בנפשו יביא לחמו יש לפרש בדרך משל לאדם אחד שלא יוצלח לשום עסק במו"מ ואשתו רגזה בתמידות עליו שיעסוק בשום דבר והוא לא הי' יכול לעסוק רק שכלה ממונו באכילה ושתי' בלתי התעסקות בדרך הארץ, פעם אחד גמר בדעתו דשמע שבהרי חשך מצויין אבנים טובות כאשפה יטול עמו ממון רב ויסכין עצמו בסכנה לבא שמה ויקבוץ שם אבנים טובות, והנה הלך והצליח לבוא שמה וכיון שבא לשם והי' תמיד חשך וביקש למכור לו נר אחד לאורו והוצרך לתת בעד הנר עשרה דינר זהב ותמה הלא במקומינו מצוי לקנות נר אחד בעד פרוטה והשיבו לו שאין להם חלב הרבה ואח"כ שאל למכור לו אבנים טובים והביאו לו קופה אחת מלא באבנים טובים באיזה פרוטות והנה חשב בדעתו ק"ו אם אבנים טובים שהם במקום זה בזול אפ"ה חשובים הם אצלינו חלב שגם כאן ביוקר הוא וחשיבות ק"ו שיהי' חשוב עכשיו בעירנו שע"כ תגדיל השער מעד עתה ונטל כל הממון מה שנטל מביתו ולקח בו חלב ביוקר ושכר עגלות להביא לביתו והוא נסע לפניהם איזה ימים ובא לביתו בשלום ושאלה אשתו היכן הם האבנים אשר לקחת שם והשיב לה שסחורה שקנה שם נשאר עם העגלות ויבואו לאחר איזה זמן ואמרה לו אשתו שוטה שבשוטים הלא צרור אחת של אבנים הי' לך להביא עמך ביד והי' לנו עשירות רב ושוטה זה לא נטל עמו כלום רק החלב שקנה שם ובעוד שהי' החלב על הדרך הסריח והי' כל יגיעו לריק ולא הי' לו מדרך זה רק טורח רב והפסד ממון שנטל עמו מביתו, והנמשל הוא הנשמה עליונה שהוא למעלה מכל המלאכים ולא תוכל לעשות שום שליחות למעלה כמלאכים ועי"ז הוא נהנה מנהמא דכסופא לכן היא נשתלחה להרי חשך הוא עוה"ז שמצויים בו אבנים טובות כאשפה היינו ששכיח תרי"ג מצוות מה שלא שכיח למעלה במלאכים רק בעוה"ז וצריך לנר דהיינו הכנות ממון ומלבושים ואשה ודירה וכדומה לזה מה שלא הוצרך למעלה והנה החכם אינה נוטל רק האבנים טובות היינו קיום המצות ואינו משגיח על השאר צרכים ושוטה אומר אם עשיית מצות שהוא בעוה"ז בדבר זול חשוב למעלה, צרכי עוה"ז שגם בעוה"ז הוא חשוב מכ"ש שהוא חשוב למעלה דלא שכיח שם כלל מעניני עוה"ז ועוסק עי"ז תמיד בעניני עוה"ז באכילה ושתי' ותשמיש ועי"ז הוא קונה חלב

רב בכסליו וכיון שהוא חוזר למעלה אז הגוף לקבר יובל ונשמה שבה ריקם בלי עסק המצות וכיון שבאה למעלה פגעו בו מלאכי מעלה היכן הסחורה ואמרה שיש לה החלב שקנתה בעוה"ז ובאמת בושה גדולה מאוד הוא החלב והגוף יסריח בקבר ולא הי' להביא עמה רק צרור אבנות טובים בידה של מצות ומעשים טובים דהמה באים עמה מיד כי רוחני הם לכן נאמר בנפשו יביא לחמו היינו שהנשמה הוצרכה להביא עמה ביחד הלחם שקנתה לה בעוה"ז ולא לקנות קניני הגוף שלא בא עמה רק לאחר זמן ובתוך זה הזמן הוא נסרח עכדפח"ח:

*לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו יש לפרש המן לא הי' ברי' חדשה אלא שבכל פירות של א"י יש בהם רוחניות וה' השפיע רוחניות זה לישראל בצורת מן ולהם לא בא אלא הצל והקליפה של הפרי וזה שאמר כי לחמנו הם וסר צלם:

וכבוד ה' נראה אל בני ישראל לימוד זכות לישראל למה רצו לרגום כלב ויהושע וכי חלילה כל ישראל כל כך גרועים היו למי שמדבר טוב על א"י שירגמוהו ועוד למה זכו אז להשראת שכינה דכתיב וכבוד ה' נראה אל כל בני ישראל ועוד הלא יהושע שתק רק כלב דבר ולמה רצו לרגום גם שניהם י"ל דאיתא בגמרא שבת א"ל הקב"ה לאאע"ה בניך חטאו השיב אאע"ה להקב"ה ימחו על קדושת שמך יעקב השיב גם כן כך אמר הקב"ה לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה יצחק עשה חשבון ואמרו ישראל כי אתה אבינו לא ידענו זה אברהם וישראל לא יכירנו זה יעקב והנה קשה על אברהם ויעקב שהשיבו ימחו י"ל ידוע כי כולו חייב זכאי לכן אמרו ימחו אבל באמת אם רק אחד יהרהר בתשובה אז אין כולו חייב וצדיק יסוד עולם ועל צדיק אחד העולם עומד וזה שאמר הקב"ה לא בסבי טעמי ולא בדרדקי עצה וזה שאמרו ישראל כי אברהם לא ידענו ידיעה לשון הבנה שלא הבין אותנו כי עדיין ניצוץ טוב נשאר בלבבינו וישראל לא יכירנו כי שרשינו טוב ובקל לנו התעוררות תשובה אבל יצחק שהוא מדת הדין לא הי' יכול לומר כאברהם אלא עשה חשבון שגם מדה"ד יסכים לפי דינו שישראל אינם חייבים ובזה יש לפרש הקרא עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדיו גואלם חזק ה' צבאות עשוקים בני ישראל שהמה עשרת השבטים ובני יהודה יחדיו דהיינו שכולם עשוקים יחדיו ע"כ גואלם חזק ה' צבאות שע"כ צריך להושיע ישראל רק אם

בני ישראל לבדם עשוקים אינו מוכרח להם הישועה כי יחולו כל הבטחות והישועות על שני השבטים יהודה ובנימין אבל להיות כולם עשוקים אי אפשר כמו שהתפלל יעקב אבינו והי' המחנה הנשאר לפליטה ואיתא במדרש אלו אחינו שבדרום ואם כולם עשוקים כולם נגאלים והנה הקב"ה הבטיח ודור רביעי ישובו הנה ומי היו כלב ויהושע כדאיתא ברש"י פ' לך לך ואם גם אלו ימותו על כרחך צריך הקב"ה לקיים הבטחתו שמדה טובה מרובה וכולו חייב זכאי וכולם יבואו לארץ ויחיו אך אם כלב ויהושע קיים אי אפשר בזה לכן חשבו זאת במה שכלב ויהושע קיים שעל ידיהם ימותו חלילה ישראל במדבר לכן כדי להציל כל ישראל ממיתה רצו לרגום אותם והי' כוונתם לש"ש לכן זכו לכבוד ה' נראה אל בני ישראל (משמ"מ):

נתנה ראש ונשובה מצרימה יש לדקדק מי עיכב על ידם שלא לחזור הלא פסקו להאמין במשה ולמה לא חזרו גם מה שאמר להם יהושע וכלב אל תיראו את עם הארץ כי לחמינו הם גם הוא תמוה ואין לו המשך ושייכות כלל למה שאמרו לחזור למצרים אדרבה גם המרגלים אמרו שארץ אוכלת יושביה הוא שבכ"מ שעברו מצאו כולם מקברים את מתיהם ולשון לחמינו הם גם הוא תמוה מאוד, ונראה לבאר דהנה אנו רואים שבאותו רגע שאמרו לרגום אותם באבנים אפ"ה כשנראה להם כבוד ה' ושמעו שחרה אף ה' עליהם מיד האמינו וחזרו מדבריהם ואמרו הנונו ועלינו אלא וודאי דכל עיקר לא הי' על ה' דוודאי האמינו בהקב"ה רק שחשבו למשה ששינה מרצון הקב"ה דבתחילת ביאתו בשליחתו אל פרעה שישלח העם ויחוגו לי במדבר דרך שלשת ימים לכן סברו העם שכוונת הקב"ה הוא לא הי' אלא שילכו במדבר לקבל תורתו ונתן להם מן לאכול מחמת שלא היו להם צידה לדרך ואחר קבלת התורה ישובו למצרים ופרעה לא ישעבד עוד עמהם מחמת מורא המכות הגדולות שלקה פעם ראשונה רק משה רצה להגדיל שמו ולעשות עצמו למלך על אומה זאת לכן אמר להם שיסעו מהר חורב עוד למרחוק ולכבוש את ארץ שבעה עממים וטעם וסברא על מחשבתם זה אפשר לומר מחמת שידעו מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותו ארבע מאות שנה ועכשיו לא עברו מזמן הזה אלא רד"ו שנה דקושי השיעבוד הי' משלים הם לא האמינו זה וסברו שעדיין לא בא

זמן הגאולה שהבטיח הקב"ה לאברהם דאלמלא הי' עכשיו זמן הגאולה הי' הקב"ה מסבב סבובים רבים מקדם שיהיו בתי המדינה כולם חלשים וחומות מגדליהם היו נפולים לגלים ומכיון שעז העם והערים בצורות עד השמים וודאי לא הגיע זמן הגאולה האמיתי וכוונת הקב"ה בוודאי שישובו למצרים עכשיו עד לאחר קץ שנים ובתוך זמן זה יסבב הקב"ה הסיבות שיהי' אח"כ נוח להם לכבוש ולכן אמרו המרגלים לשון אפס עיין ברמב"ן שהוא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שא"א בשום ענין ולהנ"ל אינינו תמוה תשובתם וכי יוכלו להכחיש כח הקב"ה ולומר שהוא דבר שא"א אלא וודאי כמו שביארנו דוודאי אין רצון הקב"ה להביאם עכשיו לארץ שבעה עממים מדלא החלישם תחילה ולכך אמרו שא"א לעלות ולכבוש אותם מבלי רצון הבורא ולכן אמרו העם שישובו למצרים ואל תתמה מאין יהי' להם לאכול הלא לא הי' להם צידה אפילו על יום אחד ז"א דהם סברו כמו שממטיר להם עכשיו המן כן ימטיר להם אם ישובו למצרים דזה הוא רצון הבורא לדעתם וע"ז השיבו להם יהושע וכלב אל תיראו את עם הארץ כי לחמינו הם דהובא בספרים דזה שהמטיר להם הקב"ה מן במדבר לא הי' ברי' חדשה יש מאין אך מכיון דנודע מכבר שבכל דבר הנברא יש בו כח גשמי' וכח רוחני שהוא החיות של דבר וכל זמן שהיו ישראל הולכים במדבר הי' הקב"ה נוטל כל כח הרוחני שהי' ראוי' להיות בפירות ותבואה של ארץ ישראל והוריד כח הרוחני ההוא לישראל וזהו המן שלא הי' בו שום דבר גשמי ולכן נבלע באיברים ובארץ כנען לא הי' אלא כח הגשמי לבד והי' כל התבואה כולה פסולת ולכן ראו המרגלים שעוסקים תדיר בקבורת מתים דאותו מאכל שאין בו אלא כח גשמי וודאי מחליש כח הגוף של אדם וזה הוא כוונתו כי לחמינו הם כלומר הם הפסולת של לחמינו שאנו אוכלים דהמן הוא הרוחני של תבואתם והם אכלו הגשמי שחסר מלחמינו שאנו אוכלים לכן אל תיראו מהם ואם תאמרו לשוב למצרים א"א שמכיון שלא תרצו לילך לארץ כנען ע"כ ישוב כח הרוחני שנפרש ממאכליהם למקומם כי אתם אינכם הולכים לארצם אלא למצרים ומה לכם חלק ליטל מארצם וממילא יופסק ירידת המן ותמותו ברעב ועי"ז א"א לכם לשוב למצרים:

ועי"**ז** יבואר ג"כ מה דכתי' סר צילם מעליהם ופירש רמב"ן ז"ל שירמוז לשרי מעלה שאין אומה נופלת עד שנופל שר שלהם תחילה ואמר סר הכח אשר בצילו יחיו הגוים וה' המשפיל אותם ע"כ אל תיראו ונראה לפרש דגם זה שייך כדי להשיב טענת מרגלים שאמרו אפס שמורה על דבר שא"א דהנה מצינו גם ביהושע ששלח מרגלים ולא הלכו כלל באותה מדינה רק לילה אחת שעכבה רחב הזונה טמון על הגג ולכאורה מה הי' מועיל הליכות המרגלים רק באמת דבר גדול הועיל הליכתם ששמעו מרחב הזונה דכל המדינה נמוגו מפניהם ולא קמה עוד רוח באיש ועי"ז ידעו שרצון הבורא הוא לכבוש את הארץ ובוודאי יכבשו את אויביהם אבל כאן אמרו המרגלים מזה ראי' ברורה שאין רצון הבורא עכשיו לכבוש את הארץ כמו שביארתי למעלה אך לכאורה אין ראי' מזה שלא נמוגו יושבי הארץ מפניהם כי הם לא ידעו שאותן אנשים שבכרמים ישראלים הם שיראו מפניהם הלא כמה ערביים ובני שאר מדינות היו שם בארצם ואולי אם ידעו שישראלים הם הלך לבם מפניהם אבל באמת זה אינו דאנו רואים שדרך העכבר לנוס מחתול אע"ג שלא ראה אותו עכבר מעולם שחתול צד את העכבר אפ"ה הוא נס מפניו וזהו מחמת אע"ג דאיהו לא חזי מזלא מיהו חזא ולכן אע"ג שהם לא ידעו שישראלים הם אפ"ה הי' ראוי שיהיו מפחד מפניהם אלא וודאי שלא יכבשו אותם זהו הי' עיקר טענת המרגלים שמכח זה הטענה אמרו אפס וע"ז השיבו להם סר צילם מעליהן היינו שכבר השפיל הקב"ה שר שלהם ואין להם מזל למעלה לכן לא פחדו מפניהם ופסק טענת מרגלים:

ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים וכו' עיין פרש"י דאף לרשעים והגאון מו"ה יונתן כ' לפרש ליישב קושיית הרמב"ן דממ"נ אם כבר נתמלא סאה של אמוריים איך המתין ה' ואיחר ישראל במדבר ארבעים שנה ואם לא נתמלא סאתם איך הי' הקב"ה רוצה להביאם תוך ג' ימים ועכ"ח צריך לומר שבוודאי נתמלא סאתם אך ע"י תפלת משה רבינו התפלל שיאריך הי"ת אפו אף לרשעים נתארך גם האף של אמוריים אבל יש ליישב כך שעל ידי זה עצמו ששמעו כי הוביש ה' את הים וכל אשר עשה במצרים אפ"ה ירדו לעשות מלחמה בישראל ולא פנו מארץ ישראל כמו הגרגשי בזה נתמלא סאתם אבל ע"י ששהו ישראל במדבר נתקררו וסברו שאין

הקב"ה רוצה להביאם לארץ ולא הי' העבירה שהתגרו בהם גדולה וממילא לא נתמלא סאתם עד מ' שנה:

עיין ברמב"ן שלכך לא הזכיר משה כאן זכור לאברהם וליצחק בעבור שהם מורדים במתנות האבות ואולי ידע משה כי הדין מתוח עליהם ולא ימחול להם לכן לא ביקש רק אריכת אפים ואמר סלחתי כדבריך (במעשה עגל) דהיינו אריכת אפים ושזה אמרו קרח ועדתו כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר משום דבמרגלים לא התפלל עליהם למחול עונם רק אריכת אפים ועי"ז מצא קרח לחלוק על מעשיו והנה זה שלא הוזכר זכות אבות אברהם ויצחק ויעקב מבואר על ידי דברינו למעלה שכל הטענת הי' שלא הגיע עכשיו הזמן גאולה שהבטיח לאבות שיהי' גרים ארבע מאות שנה רק ע"י קושי שיעבוד יצאו בשנת רד"ו והם לא האמינו שישלים קושי שיעבוד שנים הללו נמצא שלא יוכל לומר זכור מה שהבטיח לאבות הראשונים דאדרבא לפי הבטחתם עדיין אין זמן גאולה ליכנס לארץ והוצרך להתפלל מחמת שיאמרו מבלתי יכולת ולזה הטענה סגי' באריכת אף שימותו אחד אחד בימים רבים ויבואו בניהם לארץ וממילא יגדל כח הקב"ה אך לכאורה הי' לו להתפלל שיסלח להם בזכותו בלי הזכרת זכות אבות וצ"ל דמשה בעצמו הי' יודע שזכותו בלי זכות אבות לא יועיל לכפר להם ולהאריך אף מספיק טענה של ושמעו מצרים ולפי"ד זה הי' טענת קרח מה שאמר רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ד' ומדוע תתנשאו על קהל ה' כלומר ממ"נ אם משה ואהרן חשובים הם בעצמם מכל העדה הי' לו להתפלל במרגלים שיסלח הקב"ה סליחה גמורה בזכותם כעין שהתפלל עגל בזכות אבות ע"כ יאמרו שזכות בלי זכות אבות לא יועיל לכלום א"כ מדוע תתנשאו על קהל ה' מה חשיבות יש בכם יותר משאר העם הלא זכות אבות הוא עומד לכל ישראל כאחד ודוק:

*ויאמר ה' **סלחתי כדבריך** תוס' ביבמות דף עין ע"ב הקשו על רש"י שפירש דהיו נזופים מחטא עגל הא אמר ה' סלחתי וצוה אותם אח"כ על מעשה המשכן וכתבו בשם רבינו יצחק דנזופים היו מחטא מרגלים והוא תמוה דהא במרגלים בפירוש כתיב סלחתי כדבריך והחזקוני כתב דסלחתי כדבריך קאי על מעשה העגל לומר שכבר סלח להם אז ולא עתה וצריך ביאור מה ענינו לכאן ויש לפרש דחטא מרגלים

הי' החסרון בטחון ואמונה וגם דברו לה"ר על א"י והי' על ידי זה חילול השם גדול שישראל ואה"ע יחשבו שהשי"ת צוה לשלוח מרגלים ועתה עי"ז בא רעה גדולה ויאמרו שתכלית שליחות מרגלים הי' רק עלילה מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר נשבע להם ולזה ביקש משה שיסלח להם דעיקר כוונת תפלתו הי' שימחול כדי שלא יהא חילול השם חלילה כמו שאמר משה בתפלתו ושמעו מצרים ואמרו מבלי יכולת ה' וכו' אמנם לכאורה אין חשש לזה דהרי כתיב שלח "לך" ופירוש רש"י אני איני מצוה אותך רק אם תרצה שלח אמנם זה א"ש אי דרשינן לשון לך אבל אי נימא דדרך לשון הקודש כך הוא והקב"ה צוה אותו א"כ שוב יש לחוש לחילול השם הגדול והנה אצל העגל איתא במדרש שמשה רבינו טען עבור ישראל לי ציוית ולא להם דאמרת לא יהי' "לך" וגו' וטעו וסברו לי ציוית ובאמת הקב"ה מחל א"כ עכ"ח לך דווקא א"כ ה"ה שלח לך הכוונה לדעתך אם תרצה שלח ולא שייך טענתו של משה ואמרו מבלי יכולת וא"כ שפיר יש לומר שאמר הקב"ה סלחתי כדבריך בעגל ומוכח דדרשינן לך וא"כ אין לחוש שיהי' חילול השם:

במדבר הזה יתמו ופירשו המפרשים יקבלו תמימותם ואח"כ ימותו כי כולם מזומנים לחיי עוה"ב ולא שלטה בהם רמה ותולעה ונ"ל דזה הכל מעונשם כי הרי מרע"ה בסוף ארבעים שנה אמר לבניהם עם גדול ורם כענקים אשר אתה שמעת ואתה ידעת מי יתיצב לפני בני ענק וערים גדולות ובצורות בשמים ולא ירא אז משה שיחרדו ולא ירצו לעלות כי הם כבר עמדו אז אחר מ' שנה על דעת רבם כדכתיב ולא נתן לכם לב לדעת עד היום הזה והמבין ויורד בדעתו לסוף קדושת א"י וקדושת נפשו ימסור נפשו וכל הונו רק לעלות ולראות אך דורו של מרגלים עדיין לא הגיעו לזה ולא הבינו ובחרו לו מתנו במצרים או במדבר הזה לו מתנו ולא יהי' להם שום עונש במה שימותו במדבר שהרי כן הי' חפצם במדבר הזה לו מתנו אך הם חיו כל אחד עד שנעשו בני ששים וזכו לתמימות וזכה להבין קדושת ארץ ישראל ונצטערו מאד שימותו ולא יזכו לעלות ע"כ במדבר הזה יתמו יקבלו תכלית התמימות ושם אז ימותו ויצטערו במיתתם וזה הי' ענשם וכפרתם וזכו לחה"ה:

*בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה והי' באכלכם מלחם הארץ תרימו **את תרומה ה'** עיין מ"ש פי' הפסוק בקונטרס קנה בינה וכעת אוסיף שארי פסוקים ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה יתפרש להוציא מעותיו בהוצאת בניו לת"ת ותהי' ראשית עריסותיכם מלשון תינוק המוטל בעריסה יהי' תרומה תורה מ' כידוע הגם שאין כולם מצליחים מ"מ יעשה שלו וילמדם תורה כמאחז"ל אחד מאלף מצאתי אלף נכנסים לבית הספר יוצאים מאה מהם נכנסים עשר למשנה ומהם א' לגמרא וזהו כתרומת גורן כן תרימו אותה שא' ממאה הוא תרומת מעשר ע"ד הנ"ל אמנם זה יהי' בטוח שעכ"פ א' יצלח וזהו מראשית עריסותכם מראשית ולא כל ראשית תתנו תרומה לה' לדורותיכם שישאר למדן לדורות עולם:

מיום אשר דיבר ה' עם משה והלאה לדורותיכם הנה עיקר הפרשה באפיקורוס במזיד דמסיים כי דבר ה' בזה ודרשו חז"ל זה המגלה פנים בתורה שלא כהלכה הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב עספ"ק דמס' שבועות והנה אפיקורוס התוהה על הראשונות כל מצות שכבר עשה לא יזכרו לו כדכתיב ביחזקאל ומוקי לי' ש"ס ביומא בתוהה על הראשונות והיינו מיום אשר ציוה ה' את משה והלאה הכל נעקר ממנו למפרע ועוד אין לו תקנה לעולם בחייו דכל הפורש ממינות מיית ע"כ אמר והלאה לדורותיכם שאין לו מה שכבר סיגל מיום אשר ציוה ה' את משה וגם לא יהי' לו תקנה לדורותיכם בחיים חיותו:

*מקושש עצים אחז"ל במסכת שבת מקושש לש"ש נתכוון שלא יזידון בנ"י לחלל שבת ואיתא במפרשים הטעם דהיו צריכין בנ"י זירוז יען שחשבו ע"י גזירת מרגלים בטלו מהם המצות וי"ל לא טעו כ"כ אלא בהעברת ד"א בר"ה חשבו מצוה זו בטלה במדבר כי פ"ק דשבת מחלק ש"ס דמדבר הוה פעמים כרמלית ופעמים רה"ר כאן כשישראל שרויין במדבר ופליגי בפירוש רש"י ורמב"ם מתי הוה ר"ה והנה הא דנחשב מדבר לרה"ר ואהליהם רה"י אעפ"י שלא היו קבועים וכיושבי צריפים דמי משני ש"ס בערובין וגם בירושלמי כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו ויסעו הוה כקביעי והנה אחר מרגלים חשבו מעתה לא יסעו עוד עפ"י ה' ומשו"ה העפילו לעלות ההרה מבלי שנסע הענן לפניהם וא"כ ממילא אין כאן דין רה"ר ורה"י אלא כרמלית ומקושש הי'

ג"כ מהמעפילים אבל חזר בו ורצה לקדש השם בפני כל לחלל שבת ע"י העברת ד"א ברה"ר נמצא שני המ"ד אמרו אמת צלפחד הי' מקושש והי' מן המעפילים ועי"ז נתכוון לש"ש וכל דברי חכמים קיימים "מן" גמטריא שבת ל"ח כי ל"ח מלאכות נאסרו מלבד הוצאה שנרמז במן עצמו וכן מקושש גמטריא כנ"ל ששמר שבת בכל ל"ח מלאכות מלבד הוצאה שפקפק עלי' כנ"ל והיינו מקשש חסר וי"ו ומן תחשוב נון פשוטה לז' מאות במספר מנצפך כידוע והוצאה נאסר ע"י מן אל יצא איש ממקומו בכלי שבידו ללקוט המן עספ"ק דערובין:

*ו**ימצאו אותו מקשש עצים** בספרי וז"ל תולש מן הקרקע אתה אומר תולש מן הקרקע או איש עצמו ושמו מקשש ת"ל ויביאו אותו המוצאים אותו מקשש עצים הא מה ת"ל וימצאו איש מקשש עצים הוי אומר תולש מן הקרקע ועמ"ש מורי בהפלאה ולפע"ד הנה פר"ע לחד מ"ד מעביר ד"א ברה"ר הי' וזה קשה קצת בלשון מקשש שהוא כמו לקושש קש לתבן שהוא תולש השבלים מהקרקע או מעמר ומלקט אותם אבל מעביר מאן דכר שמי' וי"ל דבפ"ק דשבת דף י"א ע"ב איתא לא יצא וכו' והנגר בקיסם שבאזנו וכו' ר' יהודה אומר אומן דרך אומנתו חייב ושאר כל אדם פטור ע"ש ופי' רש"י שהנגר נושא באזנו קיסם של עץ להורות על אומנתו וחייב חטאת על הוצאתו כיון שהוא דרך אומנתו וי"ל הך מ"ד דאמר מעביר ס"ל לא קישש זה בשבת אלא אומנתו בחול הי' לקוש היינו תולש או מעמר והי' לו סי' אומנתו כמו קיסם באזנו והעבירו בשבת ואדם אחר כיוצא בו פטור אך הוא יען אומנתו מקושש עצים ולכן כך שמו הי' מקשש ומצאוהו בשבת בסימן אומנתו ונתחייב על העברה ד' אמות ברה"ר זה דעתו של הך מ"ד והספרי רצה לדחות זה ע"כ מייתי מפסוק של אחריו ויביאו אותו המוצאים אותו מקושש שמשמע וודאי שמצאו אותו תולש:

*ו**מקשש עצים אל משה ואהרן ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו** והנה רש"י פירש שהתרו בו ואפ"ה לא הניח וקישש לפני משה וי"ל קיי"ל דסנהדרין עצמם שראו באחד שהרג את הנפש אין הורגין אותו וא"כ קשה איך סקלו אותו הרי משה עצמו ראה שקישש ונראה דהרי הטעם שאינם יכולים לדונו משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה וכיון שראו אי אפשר שילמדו זכות לכן אינם יכולים לדונו והנה

פריך הש"ס למ"ד מותרה לדבר חמור אינו מותרה לדבר קל איך הועיל התראה הא לא פורש באיזה מיתה ותירץ הש"ס עפ"י הדיבור שאני וא"כ שפיר היו יכולין ללמוד עליו זכות דלא תועיל ההתראה וממילא שפיר יכולים לדונו ונתחייב וזה שאמר ויביאו אותו אל משה מקושש עצים דהיינו לפני משה שגם הוא ראה אותו מקושש ואפ"ה הניחו אותו במשמר מספק כי לא פורש והי' אפשר ללמוד זכות:

מקשש עצים ביום השבת אמר ר' חדקא שמעון השקמוני הי' לי חבר מתלמידי ר"ע וכך הי' אומר יודע הי' משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן אבל לא הי' יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו וראוי' הי' פרשה נחלות שתכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן ויודע הי' משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מחללי' מות יומת אבל לא הי' יודע באיזה מיתה יומת וראוי' היתה פ' מקושש שתכתב ע"י משה אלא שנתחייב מקשש ונכתבה ע"י ללמדך שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב וי"ל למה דקדק לומר שהי' מתלמידי ר"ע ועוד מה ראה לומר בו מאמרים אלו בהדדי ויש לומר כך דלשיטת ר"ע הי' מקום לומר בשני המאמרים בהיפך ואפ"ה כך הי' אומר לרבותא אעפ"י שהוא מתלמידי ר"ע כאשר יתבאר אי"ה דלכאורה יש כאן מקום ספק עצום דקיי"ל ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ויש לומר דווקא אותן ששמעו בהר סיני אנכי ולא יהי' לך כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורתיו ינצורו אבל אותן שמתו מקודם מ"ת להם לא נחלקה הארץ אעפ"י שבאמת לא מת א' מיציאת מצרים עד מ"ת כמ"ש המפרשים מ"מ נפקא מינה במקושש שנהרג בשבת שני לצאתם ממצרים כפירש"י בפרשה זו ולא יותן לו חלק בארץ לפי הנ"ל ובר"פ הזורק אר"ע מקושש זה צלפחד וא"כ יש לומר לר"ע דנסתפק משה אם יורשות הן כלל דלנשים לא נתחלקה הארץ ולא באו כ"א מכח אביהן והוא לא הי' ממקבלי תורה ובאתה התשובה כן בנות צלפחד דוברות דליוצאי מצרים לחוד נתחלקה אעפ"י שלא היו ממקבלי תורה וא"כ ליתא למאמר הראשון יודע הי' משה שבנות צלפחד יורשות הן וכו' אמנם בחזקוני מוכיח דע"כ מקושש אחר מ"ת ואחר הקמת המשכן הוה מדכתיב במגדף ויניחוהו במשמר לפרוש להם עפ"י ה' ופירש"י בפ' אמור עפ"י מדרשי רז"ל ויניחוהו לבדו ולא הניחו מקשש אצלו שהי' באותו הפרק

משום שמקושש הי' חייב מיתה בוודאי אלא שלא הי' יודע באיזה מיתה אבל מגדף לא הי' יודע אם חייב מיתה כלל ע"ש וא"כ הי' מקשש בפרק אחד עם מגדף וזהו אחר הקמת המשכן ודגלים שרצה המגדף לנטות אהלו אצל מחנה דן ויצא מב"ד של משה חייב וגידף כדאיתא במדרש א"כ גם מקשש שהוא צלפחד הי' אז ואין כאן מקום ספק ופשיטא שתהיינה בנות צלפחד יורשות וא"כ יודע הי' משה וכו' וא"ש המאמר הראשון ועי"ז יובן המאמר השני יודע הי' משה שמקושש במיתה וכו' דקשה לכאורה מנ"ל הא דלמא מיד שנצטוו על השבת במרה ונאמר מחלליה מות יומת מיד פירש לו סקילה והי' יודע שמחלל שבת בסקילה אלא שמקושש שהוא מעביר ד' אמות בר"ה לדעת רז"ל בר"פ הזורק והוא תולדה דהוצאה מלאכה גרועה היא ואי לאו דהוי במשכן לא הי' מחייב עליה כמבואר שם בתוס' וכל זמן שלא הוקם המשכן לא עלה על דעת משה לחייבו מיתה על העברת ד' אמות וא"כ לא הי' משה יודע כלל אי חייב מיתה אי לאו וגם לא היתה ראוי' אותה פרשה שתכתב על ידי משה כלל שאלולא לא עבר זה המקושש ממילא הי' נודע זה הדין מהקמת המשכן ואילך אבל לפי הוכחת החזקוני הנ"ל מדכתיב במגדף ויניחוהו לבדו ש"מ שהי' באותו פרק לאחר הקמת המשכן וכבר נודעו כל הל"ט מלאכות ש"מ שנסתפק באיזה מיתה יומת ומסתמא היתה ראוי' אותה פרשה שתכתב ע"י משה שהרי סוף סוף הי' צריך לפרש עונשו של מחלל שבת אלא שנתחייב מקושש ונכתבה ע"י וא"ש, אמנם לשיטתו ע"כ האי ויניחוהו לאו דרשה היא שהניחו מגדף לבדו כנ"ל דהרי כתבו תוס' בב"ב הנ"ל דלהכי נסתפק משה באיזה מיתה יומת מקשש משום דכתיב מות יומת וסתם מיתה חנק או דלמא דשקולה שבת כע"ז ועע"ז בסקילה והנה בפ' זו כתיב וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה ופירש"י ע"ז שהיא שקולה ככל המצות ע"ש והיינו דקיי"ל כרבנן דר"ע פ"ק דכריתות דפרשה בע"ז כתיב אבל ר"ע פליג התם וס"ל דאמגדף קאי מדמסיים את ה' הוא מגדף ע"ש וא"כ מגדף שקול ככל המצות וא"כ מ"ט נסתפק במגדף טפי אי חייב מיתה ממקושש הא דמי טפי לע"ז משבת אע"כ דלא ס"ל הך דרשא דויניחוהו ולא מוכח דהי' אחר הקמת משכן או אחר מ"ת ואין הכרח דהי' יודע שהמקושש במיתה כנ"ל וכיון דס"ל לר"ע מקשש זה צלפחד ואיכא למימר שאין

הכרח שהי' יודע שיורשות הן כיון שלא הי' בשעת מ"ת ואפ"ה אמרן ר"ש השקמוני מסברא בלי הכרח והיינו רבותא אעפ"י שהי' לי חבר מתלמידי ר"ע ואפ"ה כך הי' אומר ודוק:

*__רגום אותם באבנים מחוץ למחנה וכו'__ האי מחוץ למחנה מיותר הרי כך הדין בכל חייבי מיתות ונראה ע"פ מה דאיתא במדרש דמקושש לשם שמים נתכוון שסברו כיון שנזופין הי' מחטא מרגלים פסקה תורה וקשה מאי הועיל ממ"נ אי סברו דגם שבת הותרה א"כ לא התרו בו ולא יביאו אותו לב"ד ואי רק שאר תורה משא"כ שבת דנאסר גם קודם מ"ת במרה וא"כ שוב איננו ראיי' מהא דענשו אותו שלא הותרו גם שאר מצות התורה ונראה הרמב"ם ס"ל דמדבר בזמן שישראל היו שרויין בה הי' דינה ככרמלית לדעת הר"א הטעם משום דהוקבעו הדגלים ולדעת הקרבן נתנאל משום דענן הקיפם וא"כ לדידי' עכ"ח דקישש עצים חוץ למחנה שהי' ר"ה וא"כ קשה איך הביאו אותו אל משה בחבילתו על כתיפו והכריחו אותו להוציא אותה מרה"ר לרה"י דמה"ת המחנה דינה כרה"י רק מדרבנן ככרמלית לחומרא וי"ל הרי אמרו בערובין דף נ"ג דיושבי צריפים מודדין להם מפתח אהליהם ופריך ממדבר ומשני כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו הוי קביעות וא"כ י"ל דישראל סברו כיון דנזופין ושוב לא יהי' עפ"י ה' אין כאן קביעות ולא הוי רה"י ולכך הביאו אותו עם חבילתו אל משה ולכך ציוה הקב"ה להוציאו לחוץ למחנה ומזה מוכח דלא נתבטל הקביעות ועדיין עפ"י ה' יחנו דאי נתבטל והווי כיושבי צריפין היו רשאין לסקלו שם וכיון שעדיין השי"ת בקרבם ממילא לא פסקה תורה ולפ"ז יש ליישב קושייא הנ"ל דלעולם ידעו דשבת לא פסקה ובוודאי יבואו וימיתו אותו אלא שע"י שידע שיצוו שיוציאוהו מחוץ למחנה מזה מוכח דה' בקרבם ולא פסקה תורה:

*__ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם__ ראיתי ר"ת צ'יצית ע'ל כ'נפי ב'גדיהם גמטריא יעקב יראה עפ"י מה שכתב הגאון מהר"ל מפראג בס' נצח ישראל אמה שאחז"ל ספ"ק דברכות לא שיעקר שם יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו ישראל כל מה שמשפילים עצמם בשם יעקב לשון עקב הקב"ה מגביהם בשם ישראל לשור עם עלקים ועם אנשים ע"כ לעולם שם יעקב טפל להשפיל בצמו והנה התפילין הם

פאר ישראל בראשם להגביה לב אדרכי ה' והוא בחינת ישראל שרית עם אלקים ואנשים וע"כ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אמנם ישראל בעצמם מחזיקים עצמם כיעקב ע"כ יהי' זכרון ד' בתחתיתו הכנף היינו ר"ת יעקב נמצא זכירת ה' ע"י תפילין הוא בחי' ישראל והגבהת לב ובחי' זכירה ע"י ציצית הוא ענוה ושפלות בשם יעקב יכונה וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ד' כי עקב ענוה יראת ה':

*על כנפי בגדיהם לדורותם (פ"ב דשבת דף ל"ב ע"ב) הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשים לו כ"ח מאות עבדים שנאמר אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וזה מה שכתב ונתנו על ציצית הכנף היינו על הנאחזים בכנף בגדיהם עשרה מכל לשונות הגוים כדאיתא שם בגמרא יתנו עליהם פתיל תכלת ע"פ מה שכתב רמב"ן שהוא המשכת הקדושה כי תכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד ע"ש וה"נ ימשוך על העבדים קדושת ישראל שיהי' כמו הנפש אשר עשו בחרן ועי"ז וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו דהיינו שתהי' בטוחים אתם שלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לעשות הרע רק תעשו את כל מצות ה' כי כל המזכה את הרבים אין חטא בא ע"י וזכות הרבים תלוי בו:

ציצית פירש"י גמטריא תרי"ג עם חוטין וקשרים והקשו על רש"י הלא מן התורה די בקשר עליון וציצית חסר יו"ד קמייתא ואני עני הייתי אומר עפ"י מה דרגיל בזוהר לפרש היכי דכתיב אותו ר"ל אות ברית והנה בעשרת הדברות יש תר"ך אותיות נגד תרי"ג מצות דאורייתא וז' מצות דרבנן המרומזים בז' תיבות אשר לרעך ועתה ציצית חסר גמטריא תק"ץ וג' חוטין כפולין ששה בד' ציציות עולה כ"ד וד' קשרים הכל יחד תרי"ח ומצות ציצית ומצות מילה שבגופו היינו תר"ך והיינו וראיתם אותו אות מילה ועי"ז וזכרתם את כל מצות ה':

*ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת הנה דעת הרמב"ם דחוט אחד הי' חציו לבן וחציו תכלת והב"י הקשה דאיך הוכיחו דקשר עליון דאורייתא מדהוי כלאים תיפוק לי' מכח הטויי' בציצית של פשתים שנטוה בחוט אחד חציו של פשתים וחציו תכלת

מיהו הרמב"ם לשיטתו בהלכות כלאים דסבר דאינו כלאים עד שיהי' שוע טווי ונוז א"כ מצד הטויי' לא הוי כלאים אדרבה בזה יש ליישב קושיית המג"א על בעל העיטור שכ' שעושין ב' נקבים הקשו איך הוכיחו דקשר עליון דאורייתא לבעל העיטור הא הוי ב' תכיפות בב' נקבים אמנם אפי' הוי ב' נקבים מ"מ תכלת בא רק בנקב אחד כיון שהי' חציו לבן וא"כ הוי רק תכיפה אחת ועכ"ח דקשר עליון דאורייתא וא"ש:

***ולא תתורו וגו'** עי"ז שהיצה"ר מנוצח כמשאחכז"ל מי שיש לו תפילין בראשו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו מובטח שלא יחטא א"כ כיון שאין כאן מלחמה פנימיית עי"ז והייתם קדושים לאלקיכם לקדש במותר לך כיון שבטוח מעבור על אשר צוה ה' אז בנקל נוכל להרבות תוספות ולקדש במותר ואז עי"ז גם הקב"ה אעפ"י שהוציאנו ממצרים להיות לנו לאלקים בדין כי עבדי הם מ"מ אני הוי' אלקיכם ברחמים לפנים משורת הדין:

אני ה' אלקיכם אמת הנה בהתחלת ק"ש אומרים ה' אלקינו אנו מתכבדים בהקב"ה שזכינו להיות אלקינו ואחר שקיבל עול מלכות ואהבת ה' ותפילין ומזוזות וציצית אז הקב"ה מתכבד עמנו אני ה' אלקיכם ע"ש ישראל אשר בך אתפאר ואמנם בפ' ציצית שבתורה לא כתיב אמת כי איננו מוחלט אלא בתנאי אם תהיו קדושים אז אני ה' אלקיכם אבל בק"ש שכבר אנו מעוטפים בציצית ותפילין וקבלנו מלכות שמים באהבה אז אני ה' אלקיכם באמת מוחלט:

איתא בבבא קמא נ"ד ע"ב שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות אחרונות נאמר בהם טוב א"ל עד שאתה שאלני למה לא נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהי' רגיל אצל ריב"ל שהי' בקי באגדה א"ל כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של ר' אחא בר חנינא ואמר לה אבי אמו של ר' אחא בר חנינא הואיל וסופן להשתבר וכו' א' רב אשי ח"ו פסקה טובה מישראל י"ל דבדברות הראשונות הי' חירות ממלאך המות ולא היו מתים רק חיים לעולם כדאיתא בגמרא ריש מס' ע"ז למען יאריכון ימיך היינו שיבלה ימיו בטובה כפירש"י במסכת שבת פ' הארוג גבי ימים האריכו אך בשניות שכבר נקנס מיתה הוצרך לומר למען יאריכון ימיך על אורך

ימים הפשוט ושוב למען ייטב לך שיבלה בטוב ימיו נמצא גם בראשונות נאמר טוב ואדרבא בשניות לא נאמר טוב כי לא טוב הוא שהרי רמז שימותו ויצטרך הבטחה על אריכות ימים והיינו דקא"ל איני יודע אם נאמר בהם טוב אך כל זה לפי פשוטו ואתה השואל הוא בעל הגדה דאינו מפרש כפשוטו אלא ליום שכולו טוב וליתי' להנ"ל א"כ כלך אצל ריב"ל שהוא ג"כ בקי בהגדה וא"ל מפני שסופן להשתבר וע"י השבירה נפגמה הברכה וע"כ אריכות ימים שבלוחות הראשונות נפגם ע"י השבירה ששלט בהם מלאך המות אחר כן אך טוב היינו עולם שכולו טוב עוה"ב לא הזכיר בראשונה לא שלט בו שבירה ופגימה ואע"ג דחיי עולם הזה נפגמו ע"י השבירה אבל עוה"ב כולו קיים כמקדם:

הפטרה

***בהפטרה** והי' מדי חודש בחדשו ויצאו וראו בפגרי וגו' והי מידי וגו' בספרים איתא כמה צדיקים אינם זוכין לקבל פני שכינה אלא א"כ ילכו דרך גיהנם להסיר מלבוש החיצון ומי שיש לו צער מזה שרואה הסוף של רשעים שהולכים לדראון עולם ולא חזרו בתשובה נחשב לו כמי שהלך דרך גיהנם וזה אמר דיבוא כל בשר להשתחוות לפני ה' בלי שילך תחלה דרך הגיהנם ע"י שראו ומצטערים בזה שהיו לדראון אז עי"ז יבואו להשתחוות לפני ה':

ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר ונראה לפרש על פי מה דביאר הרמב"ן ז"ל בשער הגמול מה דאמרו חז"ל שהרשעים נידונים בכף הקלע ונזרקים מקצה העם אל הקצה דידוע שאדם נברא מגוף המתאוה לתאות חומרי' ומנשמה שהוא כולה רוחני' חלק אלקי ממעל וע"י התחברות שניהם יחד יוכל האדם להתקיים בעוה"ז ובהפרד הנשמה מהגוף יהי' המיתה והנה הצדיק הוא נהנה מהעה"ז לתכלית העוה"ב עי"ז יהפך גם קצת חומרי מגופו ונעשה לכח רוחני' ועי"ז תשאר הנשמה שלו בכח רוחני' אדרבא שנעשתה נשמתו עוד יותר דקה מן הדקה ולכן בהפרדה מגופה תשוב למקומה הראשון למקור חוצבה אבל הרשעים ההולכים רק לתאות נפשם ע"י מעשיהם הרעים תתעבה הנשמה כמעט שגם היא נהפכה לכח חומרי' כי תחילת תהלוכותיהם בדרך רע הוא

רק למלאות תאותם ולבסוף גם כי יזקין ואין לו שום הנאה ממעשיו הרעים לא יסור ממנה נמצא שהוא חוטא אח"כ בלי גרם כח החומרי' המתאוה עי"ז נהפך נשמתו לגשמי' ואח"כ בהפרדה ממנו אין לה מקום לנוח כי היא מצד טבעה הרוחני' היא שואף ללכת למעלה למקום רוחני וע"י התעבות כחה בכח הגשמיות היא כבידה כאבן היורד מלמעלה למטה ותוצרך לירד למטה ואם ירדה למטה אז מתנגד טבעה לעלות למעלה לכן אמרו חז"ל שנזרקים מקצה אל הקצה דהיינו מעולם התחתון לעולם העליון ומעליון לתחתון וזה כונת הנביא ויצאו דהיינו הצדיקים יוצאים ורואים בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות דהיינו כח התאוה שלהם שמוסיף להם רמה ותולעה אח"כ לא תמות דהיינו שלא פסק מהם ואשם דהיינו כח אש היצר לא תכבה שתמיד הם חוטאים אף שאין להם הנאה מגוף המעשה מ"מ חוטאים עי"ז אין להם מנוחה אח"כ והיו דראון לכל בשר כלומר שדי ראיה זו לכל בשר מי שיושב ורואה בדעתו דבר זה ללמוד מזה לסור מכח התאוה בילדותו ועי"ז גם כי יזקין אח"כ לא יחטא ויבוא בשלום אח"כ למקומו הראשון וכפל אח"כ הפסוק והי' מידי חודש בחדשו וכו' דהנה ישראל נמשלים ללבנה לרמז דהלבנה היא במלואה בט"ו לחודש ומיום ט"ו לחודש היא פוחתת והולכת עד סוף החודש דהיינו י"ד ימים ועיקר פחת שלה כדי שתוכל להתחדש אח"כ ולהוסיף בכל יום ויום עד ט"ו לחודש כמו כן צדיקים בעוה"ז שדומה להם לחושך אף כשהם פוחתים והולכים בעוה"ז ונתמעט כוחם עד שיגיעו למיתה כל עיקר הפחת הוא כדי שיתחדשו אח"כ לעוה"ב שמוסיפים אח"כ בכל יום ויום למדרגה יותר חשובים נמצא לפי"ז אצל הצדיקים הוא תחילה הפחיתות ואח"כ תתחדש בהוספה וההיפוך ברשעים שמוסיפים בעוה"ז ותתחדש להם הפחיתה לעוה"ב שנידונים תמיד בגיהנם ולכך נכתב כאן שני פעמים פסוק זה של והי' מידי חודש בחדשו ותתחדש להם הפתיחה לעוה"ב לרמז על הני תרי התחדשות והפסיק בניהם בפסוק זה של ועונש הרשעים שלא תכבה אשם ונידונים תמיד ולרמז זה כתובין ארבע עשר תיבות בפסוק זה של והי' מידי וכו' לרמז על ארבעה עשרה ימים שהלבנה פוחת והולך עד המולד וכפל הפסוק לרמז גם על

ארבעה עשר ימים שהלבנה מוסיף והולך עד יום ט"ו שאז היא במלואה ותכלית הרשעים היא הפחת לבסוף ותכלית צדיקים היא ההוספה לבסוף:

*__היום קצר והמלאכה מרובה__ הנה הקב"ה חשב למרגלים יום לשנה וצ"ע מה משפט הוא זה לחשוב יום לשנה והנה העוסק בתורה ומצות יום א' נחשב בחסדי ה' כאילו עסק שנה כדילפינן פ"ק דחגיגה מואותי יום ידרושון והיינו במצוה מחסדי ה' אבל לדון כן ולענוש במדת הדין מה"ת וי"ל דמרגלים הי' להם מצוה ג"כ ששמעו והלכו בשליחות ונחשב יום לשנה ועי"כ זכו להיות מ' שנה במדבר לעמוד על דעת רבן מרע"ה אלא שחטאו ונחשב גם החטא יום לשנה כי א"א לתפוס החבל בשני ראשין ע"כ טלטלם מ' שנה ובאותן מ' שנה זכו מה שזכו אמנם בעלמא אם אדם מתעצל במצות וחוטא בינתיים כשם שאין רצון האדם שיחשוב לו הקב"ה יום לשנה לעבירות ה"ה לא יחשוב לו יום לשנה לטובה באותו מצוה שעשה אז ומפסיד והיינו היום קצר ואינו נחשב לשנה אם הפועלים עצלים:

*__הכל__ צפוי והרשות נתונה והכל מתוקן לסעודה י"ל הכל צפוי ויודע הקב"ה ית"ש והרשות נתונה היא הבחירה ובטוב העולם נידון ומאריך הדין ההוא כיון שהוא בבחירה אלא שקשה להבין איך יוצדק הדין הזה הלא הכל צפוי וידיעה מכחיש הבחירה וזה א"א להשיג בעוה"ז כמ"ש רמב"ם לא מחשבותי מחשבותיכם א"כ הכל יתוקן ויתורץ ויובן לסעודה לע"ל שישיגו מאור עליון מה שלא השיגו בעוה"ז ואז יצדיקו הדין ויאמרו צדיק וישר הוא:

קרח

__ויקח קרח וכו'__ לפע"ד כי קרח הודה בקדושת הלוים רק הי' מחולק על מה שלקח משה המלכות לעצמו אלא אהרן הגדול שבבני עמרם לו המלכות ואח"כ תסוב הכהונה לו הגדול שבבני יצהר ואח"כ הנשיאות לבכורו של בן חברון ולא לאלצפן בן עוזיאל ע"כ כתיב ויקומו לפני משה שלא הי' לו עם אהרן כלום אדרבא סבר שאהרן ראוי למלוך אמנם ר"ן איש בכורים היו ועליהם כתיב ויקהלו על משה ועל אהרן כי טענו שאין הקדושה ללוים כלל כ"א להם והנה לא הי' מחלוקת קרח שוה להם אלא שנשתתפו לחלוק ולזה אמרו מחלוקת קרח וכל עדתו פי' שהי' להם מחלוקת מיני'

ובי' ואולי לזה לבשו טליתות שכולן תכלת להורות כי במה שעשו העגל פעם אחת לא נתחייבו להעביר אותם מקדושתם דלכן קיי"ל התוכף תכיפה אחת אינו חבור לא לטומאה ולא לטהרה והכוונה כנ"ל שאינו נעשה מומר עד ב' פעמים דהכי קיי"ל ולכן בכלאים בעינן שתי תכיפות וכן בציצית בעינן תכיפה וקשר עליון דאורייתא דעד שיהי' דבוק בעבודת ה' וקשור בקשר עליון אז יקרא צדיק זולת זה אין הקב"ה מייחד שמו עליו והנה לכאורה לבישתם טליתות שכולו תכלת הי' פתיות דלאו התכלת לבדו גורם אלא הקשר דקיי"ל קשר עליון דאורייתא דאל"ה למה לי דכ' רחמנא להתיר כלאים בציצית התוכף תכיפה א' אינו חבור אבל טענותם הי' כנ"ל כיון דטלית שכולו תכלת חייבת בציצית דבעינן קשירה דתכיפה אחת אינו חבור לא לאיסור כלאים ולא למצות ציצית עד שיקשור א"כ ה"נ לא נתחייבו הבכורים להעביר אותם על עברם עבירה א':

והנה כפי הנראה דתן ואבירם שלא היו ממקריבי הקטרת א"כ לא יחפוצו במה שחפצו הבכורים ליטול הגדולה לעצמם וגם לא במה שבחר קרח כי מה להם שטות זה להמליך אהרן ולכהן קרח והם יהיו תלמידים בין כך ובין כך ולא היתה מחלוקתם כ"א למרוד ולומר למשה בדאי הוא ח"ו ולזה לא היו עתה בזה הויכוח ומשה שלח אליהם שיבואו וישמעו ג"כ התנצלותו והשיבו לא נעלה פי' לא בקשות עליי' ומעלה והתרוממות כלל ולמה תדבר דבריך אין כוונתינו אלא לשם שמים וזהו שכתב עליהם בכל מקום בהצותם על ה' שהם אמרו שעשו לשם שמים:

ואולי לזה אמר משה רבינו ע"ה אם פקודת כל אדם יפקד עליהם ותמהו שהרי כבר נאמר לו שיכלה אותם והא"ש ענשו של בעל קנאה להתבלע בארץ כדכתיב ורקב עצמות קנאה ובעל מחלוקת נידון באש נמצא דינם של דתן ואבירם שהם בעלי מחלוקות בלי שיקנאו לכבודם כלל א"כ דינם באש קלוי ור"ן איש דינם להבלע בעפר ונהפך עליהם ענינם וזהו פקודת כל אדם של בעלי מחלוקות יפקד עליהם לא ה' שלחני אלא עשיתי כן מלבי מ"מ הקב"ה חס על כבודי אבל אם לא יפקד עליהם פקודת כל אדם של בעלי מחלוקות אלא יהפך עליהם הענין זהו מורה על מדה כנגד

מדה יען שהם רצו להפוך דברי אלקים חיים זהו מה שנלפע"ד כעת בהאי פרשתא וכבר כתבתי בה יותר מזה במקום אחר קחנו משם וצרפנו לזה:

ויקח קרח הובא בשם מדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה י"ל הלא קרח חלק על הכהונה ובפרט מהיות אהרן כהן גדול כי שבטו לא חטאו בעון עגל ואהרן חטא אבל זה אינו יען עשה תשובה וגדול יותר מצדיק שלא חטא מעולם כדאיתא במס' יומא במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד אבל ראה בפ' פרה אדומה ולקח אלעזר ולא אהרן ופי' רמ"ד כי אין קטיגור נעשה סניגור והוכח שלא עשה אהרן תשובה שלימה לכן ראה לחלוק נ"ל (מש"מ):

***ויקח קרח וגו'** הנה קרח עם עדתו לא היו רוצים דבר אחד ולא באו בשביל דבר אחד אלא ר"ן איש היו בכורים באו לחלוק על הלוים שבאו תמורת הבכורים ואפשר שלכך הזדקקו משבט ראובן לזה שמגמתם הי' לחלוק גם על מה שנטל יעקב חלק בכורה מראובן ונתן לשבט יוסף וקרח בא רק לחלוק על הכהונה ודתן ואבירם לא רצו שום דבר אלא באו לחלוק על ה' ועל משיחו אלא שלא הי' להם מקום לחלוק והתחברו ולקחו דברים נפרדים להיות אחד כי ידעו שאין להם ביחידות לחלוק על משה כנאמר אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה' שעיקר כוונתם על ה' אלא שהתחברו לעדת קרח שהצו על משה ומחלוקת קרח ועדתו אמר במשנה שהיא שלא לשם שמים והם עצמם היו מחולקים ובמדרש יש שהלבישם טלית שכולה תכלת וכו' עיין בפירש"י וביאר מורי הגאון חסיד שבכהונה הגאון ר' נתן אדלער זצ"ל שזה מעין מחלוקת קרח הוא טען כל העדה כולם קדושים וא"צ למנהיג ומושל כשם שסברו בטלית שכולה תכלת ומשה השיב שגם טלית שכולו תכלת חייב בציצית וה"נ אפי' כל העדה קדושים מ"מ צריכים מנהיג:

ויקח קרח במדרש מה לקח לא לקח כלום אלא לבו לקחו ומביאו רמב"ן ונ"ל לפרש בעזה"י כי אחז"ל פ' הבא על יבמתו עבדים אין להם חייס ע"ש והענין בזה כי לא יתואר הבן בנו של אב אלא מצד נפשו ושכלו כמשאחז"ל במס' עדיות האב זוכה לבנו בנוי בחכמה בכח אבל הגופים אין להם המשך זע"ז ע"כ אם נאמר בן יצהר בן קהת בן לוי הוא מצד כח שכלם התקוע בו ואחז"ל הרשעים ברשות לבם פי' כי הצדיק

לבו וגופו ברשות שכלו הגובר על תאותו ואם נאמר צדיק פלוני לא יאמר כן אלא על שכלו כי גופו ולבו ברשות שכלו וכשתאמר פלוני הרשע תאמר כן על גופו ולבו כי כל שכלו ברשות לבו ותאותו וכבר נזכר זה אצלנו כמה פעמים כמ"ש תורת חיים על מאמחז"ל אתם קרוים אדם ואו"ה קרוים האדם ע"ש והשתא ויקח קרח היינו לבו וגופו של קרח לקח את בן יצהר ובן קהת ובן לוי פי' לבו של קרח לקח את שכלו שמתייחס אחר יצהר וקהת ולוי את כל השכלים האלו לקח לבו של קרח ורוע לבו משל על השכלים הללו אבל עד יעקב לא בא:

*ויקח קרח במדרש זש"ה חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת ויל"ד מה שייך בזה סיפא דקרא חצבה עמודיה שבעה י"ל עפמ"ש מורי בהפלאה ויקח קרח שלקח צינורות הקדושים מיצהר וקהת ולוי ואמנם יעקב התפלל בסדם אל תבוא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי שלא יגיע בפגם אליו לכן לא כתיב בן יעקב הנה כי כן לולי תפלתו הי' מגיע עד אברהם ואון בן פלת ששב בתשובה תקן כברא מזכה אבא עד אברהם והיינו חצבה עמודיה שבעה און בן פלת אביו של פלת ראובן יעקב יצחק אברהם הרי שבעה (וצ"ע הרי רק ששה און פלת ראובן יעקב יצחק אברהם ואולי יען כי הם ובניהם נבלעו וע"י שהצילתו עם בניו ניצולו מפגם ומכל ענין רע שבעה דורות):

ויקח איתא ברש"י תרגום ואתפליג לקח עצמו לחלוק נראה שקרח ראה כי מרע"ה הי' מוכתר בג' כתרים תורה כהונה מלכות ושם טוב עולה על גביהם והכוונה נ"ל עפמ"ש חו"ה כל שרוח הבריות נוחה הימנו סימן מובהק שרוח המקום נוחה הימנו שאין הקב"ה עושה זה להטות לב הבריות אליו אלא לעושי רצונו ומובן להיפוך מי שטוב לבריות ואפ"ה אינם נוחים הימנו ש"מ אין רוח המקום נוחה הימנו ומי שמוכתר בג' כתרים עדיין אין ראיי' שהוא מרוצה להקב"ה אלא ע"י כתר שם טוב ידעינן שרוח המקום נוחה הימנו וא"כ הי' זה ראייה ברורה שהקב"ה חפץ ביקרו התחכם קרח ור"ן איש לחלוק עליו ויאמרו ישראל מדאין רוח הבריות נוחה הימנו ש"מ אין רוח המקום נוחה הימנו:

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי וכו' ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל ר"ן נשיאי עדה קרואי מועד אנשי שם ויקהלו על משה ואהרן ויאמרו אליו רב לכם כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' יל"ד למה הקדים ויקומו לפני משה קודם שהזכיר החמשים ומאתיים איש ועוד מאי ויקהלו דאמר אח"כ ותו כפל לשון במלות שונות כל העדה כולם קדושים ואח"כ תיאר אותם בקהל ה' והי' די באומרו אליהם ומדוע תתנשאו גם יש לדקדק בתשובת משה רבינו ע"ה אליהם ג' עניני דברים בוקר ויודע ה' את אשר לו ואח"כ ואת הקדוש והקריב אליו ואח"כ שינה לשונו עוד הפעם ואת אשר יבחר בו יקריב אליו ונ"ל כי הנה מצינו כי יתרו הוכיח למשה על אשר כל העם נצבים עומדים לפניו והיתה תשובתו בזה כי יבואו אלי לדרוש את האלקים ומפני כבודו ית"ש הם עומדים לא מפני כבודי והנה ידוע דקרח וגם דתן ואבירם היו גדולים לפני העם כטובים וצדיקים שקולים כמשה ואהרן ע"כ הרעימו סוד אחד שקרח ודתן ואבירם יעמדו נצבים לפני משה ואהרן כתלמיד לפני רבו ועי"ז תמצא מקום לנוח שיתרעמו הר"ן אנשים מדוע ככה עשיתם אתם יושבים וגדולי ישראל החשובים כמוכם עומדים לפניכם וזהו ויקח קרח וגו' ויקומו לפני משה ואהרן ועי"ז וחמשים ומאתיים איש ויקהלו על משה ואהרן בתרעומות כנ"ל וענין תרעומותם היתה כזאת בהקדם כי תואר עדה יאמר על כל עדה מישראל אך קהל ה' יאמר על גדולים וטובים וזהו רב לכם גדולה וכבוד כי כל העדה עדתכם אשר אתם מולכים עליהם כולם קדושים אמנם מה לכם עוד להתנשאות על קהל ה' כקרח והדומה לו אשר הוא שקול כמותכם או יותר מזה והיתה תשובת מרע"ה בזה מדוקדק באופן הנאות כי ג' מדרגות יש סתם ישראל הם בכללם נאמר עליהם והייתם לי לעם אמנם הקדושים הפרושים הם הקרבים אל ה' אך האדם יראה לעינים כי את אשר יבחר ה' בו נדע כי הוא קדוש באמת כי הוא יתברך לבדו בוחן לבב אנוש וזהו אומרו מחר ויודע ה' את אשר לו היינו כללות ישראל שהם לו והייתם לי לעם וגם חלק השני ואת הקדוש והקריב אליו המתקדשים ומטהרים להקריב אל ה' ולא עלתה בידם כי כוונתם רק לפנים ועבודתם עבודת החוץ וגם נדע את כת השלישי וזהו את אשר יבחר בו יקריב אליו את אשר יבחר הי"ת באמת בו ויקריבנו אליו כמשה ואהרן:

ורש"י פירש וקרח שפקח הי' מה ראה לשטות זה ויש לפרש דישראל לא היו מפסידין שהרי נגזר עליהם במדבר הזה יתמו ולא הי' להם פחד והיו רחוקים מן ההפסד וקרובים לשכר אולי יבחר בהם הי"ת אבל קרח שהי' מבני לוי שעליהם לא נגזרה הגזירה קשיא מה ראה לשטות ההוא ולכך הוכרח לתרץ דעינו הטעתו ויש לפרש דהקטרת מעשרת ולכך לא שנה בהם אדם וע"ז היו ישראל יכולין להקפיד טובא אלא דאיתא ביו"ד סי' רס"ו דגם הכנסת ברית להיות סנדק מעשיר ויכולים לזכות בסנדקאות שהוא כקטורת אמנם מחטא מרגלים היו נזופים ולא מלו ושוב הי' מקום לחלוק אמנם שבט לוי איתא במדרש דמלו ומשכחת אצלם סנדקאות ומה ראה לשטות זה:

בן יצהר עיין פרק חלק דרש לגנאי יצהר דהרתיח גיהנם כצהריים וכן קהת ולוי ופריך א"כ לכתוב יעקב שעיקב עצמו לגיהנם ותי' יעקב התפלל ובקהלם אל תחד כבודי וצ"ע א"כ בדברי הימים כשנתיחסו על הדוכן מאי דרשת בי' ע"כ הכל לטובה יצהר שהאירו בתורה כצהריים קהת שהקהילו קהלות ברבים לוי ונלוו עליך וישרתוך אלא כבר כתבתי במק"א כי אלו כשהם טוב לית טוב מינייהו אמנם בהיפוך ר"ל לית ביש מינייהו וקורא אני עליהם כי בם בחר ה' לשרתו ולברך בשמו כשהם טובים ובהיפוך על פיהם יהי' כל ריב וכל נגע ע"כ כשמיוחסין יעקב דרשינן הכל לרע וכשמכונין ישראל דרשינן הכל לטוב לכן בד"ה כתיב בן ישראל והכא מקשינן הול"ל בן יעקב ומשני שהתפלל על עצמו:

בן יצהר בן קהת בן לוי לשון רש"י ז"ל ולא הזכיר בן יעקב לפי שביקש רחמים על עצמו שלא יוזכר שמו במחלוקתו של קרח והיכן נזכר שמו בהתיחסם על הדוכן אפשר לפרש זה, דהנה ידוע בספרים שע"י החטא האדם עושה פגם בקדושה של מעלה ומפגם זה יונקים הקליפות ושרי טומאה והם המעכבים אח"כ תפילתו של איש זה שלא תקובל למעלה ולכך הם קרויים שברי הקליפה על שם שהם יונקים משבר הפגם של מקום קדושה שכל מקום שיש פגימה בסכין הוא נראה כעין שבר ולכן תיקנו אנשי כנה"ג לומר פסוקי דזמרה קודם תפלתינו שהם מסוגלים לזמר עריצים ולהסיר הקליפות שעי"כ יקובל תפילתינו אח"כ ולכן חותמים פסוקי דזמרה

בברכת מ'ל'ך' א'ל' ח'י' ה'עולמים' שראשי תיבות המה אותיות "מאחה" וסופי תיבות המה אותיות "כלים" דהיינו הכלים שהיו שבורים ע"י יניקת הקליפות המה מתאחים יחדיו ע"י פסוקי דזמרה שמבטלים כח הקליפות ונתמלא הפגם של השבר שבקדושה וחשבון זה של "מאחה כלים" עולה גמטרי' קנ"ד ושני פעמים קנ"ד עולה לגמטרי' רסחם דהיינו חרסם כשהוא שלם וכשהוא חסר הנשבר לשני חלקים אז עולה חלק אחד לחשבון קנ"ד ע"כ אנו צריכין לעשות כל מה דאפשר ולהאחות אותן שברי כלים וע"ז אמרו חז"ל שברי כלי חרס של חטאת נבלעים במקומן ונתבטלו מן העולם ושבר הפגם של קדושה נתמלא והנה קרח עולה בגמטרי' ח'ר'ס'ם' וע"י שחטא עשה פגם בקדושה עליונה ונעשה ממנו שברי קליפות וזהו שתרגום אונקלס ואתפלג קרח היינו שנחלק החרסם לשברי חרס ולכן אין לו תקנה אלא ע"י שנבלע במקומו כעין שברי החטאת ולא רצה יעקב שיזכר שמו על שברי הקליפות אבל בהתיחסם על הדוכן לזמר שיר שע"י שירים וזמירות מתבטלים הקליפות ונמאחו הכלים אז נזכר שמו של יעקב ודוק:

נשיאי עדה קרואי מועד אנשי שם לא מצאתי לשון זה אנשי שם אצל נשיאי ישראל בשום מקום כ"א כאן באמת הדבר תמוה בעיני אם קרח ור"ן איש אפשר היו צדיקים בתחלתם והשתא אתרעי עכ"פ דתן ואבירם היו רשעים מעולם הם הנצים הם הנצבים ואיך נבחרו לקרואי מועד בישראל (ואיתא במדרש שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים) הלא מרע"ה בחר לו הזקנים ושוטרים ע"כ נראה לי דהי' בישראל אנשים מכובדים בעלי תואר ועושר וחכמים אשר יאמר עליהם הם ראוים לנשיאות וכשבא מרע"ה למנות שבעים זקנים או נשיאים לאלפים ומאות וחמשים הקריבו בני ישראל לפניו את אלו המבוררים ביניהם ומהם לקח משה בגורל וקלפי או ברה"ק הראוי והשאר יצאו והממונים עפ"י מרע"ה הם הנשיאים וקרואי מועד באמת והשאר הם אנשי שם שיש להם שם קרואי עדה אבל אינם קרואי עדה כי לא נתמנו וכן היו דתן ואבירם אנשי שם ולא קרואי מועד:

רב לכם כי כל העדה כולם קדושים י"ל כי עשו אמר יש לי רב וא"כ עכ"פ אין לו כל וחסר מעט ויעקב אמר יש לי כל בלי חסרון ואמר קרח יש לכם רב כי עכ"פ חסרים

אתם שהרי רוצים אתם להתנשאות והיינו חסרון אבל העדה כולם קדושים בחינת כל בלי חסרון וא"כ מדוע תתנשאו על כל הגדולים מכם וטובים מכם:

רב לכם כי כל העדה כולם קדושים וגו' יש לפרש הודה שהכל בא לישראל רק ע"י משה וזכה וזיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו מיהו היינו אם עשה זה לכבוד שמים אבל אם עשה זה לכבוד עצמו מדרגתו פחותה וכלא הוא וזה שאמר רב לכם כי כל העדה כולם קדושים מזה עצמו יש לכם זכות רב מיהו היינו אם אינכם עושים לכבוד עצמם וא"כ מדוע תתנשאו:

וידבר אל קרח בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו פירש"י כשם שאי אתה מהפך בקר לערב כך אי אתה מהפך את זה ונראה לפרש דכתיב במתן תורה ויוצא אותם משה פירש"י בע"כ והקשו תוס' הרי מתחלה אמרו נעשה ונשמע ותי' רמב"ן דעל תורה שבכתב אמרו נעשה ונשמע ותורה שבע"פ בע"כ קבלו והנה מסברא לא הוי יום עד הנץ החמה אבל חז"ל למדו מקרא דנקרא יום משעלה עמוד השחר והקב"ה אמר שמחר יבואו להר סיני והם לא רצו לצאת עד הנץ החמה כי הם לא רצו לקבל תורה שבע"פ לפיכך ויוצא אותם בע"כ והראה להם שגם תורה שבע"פ אמת שהקב"ה עומד כבר על ההר מע"ה וע"כ כפה עליהם הר כגיגית שאם יקבלו מוטב ואם לאו שם יקברו כדאיתא בגמרא ריש ע"ז יע"ש ואיתא בגמרא שבת פרק הבונה המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקברו בחייו וכו' מלמד שגעש עליהם ההר ופי' כי ת"ח הוא תורה שבע"פ והמתעצל בו ראוי לכפה עליו ההר וזה פי' געש עליהם ההר הוא הר סיני וקרח כפר במשה ואהרן וכפר בתורה שבע"פ והיינו דאמר לו בוקר ויודע ה' כאשר כשם שאי אתם מהפכים הבוקר שהי' מע"ה שהוא תורה שבע"פ כך אי אתם מהפכים את זה:

בוקר ויודע ה' את אשר לו ומדרשו אמר משה גבולת חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זה ונראה לבאר דלכאורה יש ראי' מוכרחת לקדושה של אהרן מנירות המנורה שכולם היו נוטים לנר אמצעי ופירש"י ז"ל בפ' בהעלותך כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך וגם איתא בשבת דף כ"ב ע"ב וכי לאורה אני צריך הלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא

לאורו ואומר ר"ת שא"א שקאי אשכינה עצמו מה שייך לומר ארבעים שנה הלא כל העולם כולה לאורו של מקום הולכים אלא דקאי על אהרן שהי' מאיר להם בזכותו ע"י עמוד האש ועיי' בתוס' דאיתא בת"כ הכי בהדי' שלא הוצרכו לשום נר דענן הי' מאיר להם בטפיח ובחביות ולכך היו פונים כל הנרות לנר אמצעי כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך וממילא מוכח קדושתו של אהרן ואין שום מקום למחלוקתו של קרח אך אפשר לומר דקרח הי' אומר דטעם הדבר כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך הוא קאי על הקב"ה עצמו ויוקשה ע"ז הלא כל העולם כולה הלכו לאורו ויוצרך לומר שהיו באפשר להכחיש זה שכל העולם לאור הקב"ה הולכים וע"ז אמר לו למשה גבולת חלק הקב"ה בעולמו דהנה ידוע שבכל דין תורתינו השעות משתנות לפי הזמן של תקופות תמוז וטבת ואנו צריכין לחשוב שעות זמניות אבל שארי אומות עולם וכן בכל עניני עולם אפי' אצל בעלי השבעת שמות הטומאות והקליפות המה חושבים תמיד שעות שוות היינו דבתקופת תמוז היום לוה השעות מלילה וההיפך בתקופת טבת ותמיד יום ולילה לי"ב שעות נחשבים ואיתא גם במג"א סי' א' לענין חצות בלילה להתקונן על חורבן הבית אנו חושבין ג"כ שעות שוות וטעם הדבר דלכל דברים שלמעלה אין הבדל בין יום ולילה דלגבי הקב"ה כתי' כחשיכה כאורה וא"כ יום ולילה שוין תמיד למעלה כל אחד י"ב שעות ולפי"ז מדחלק הקב"ה גבולת של בקר וערב לכל ענינים חוץ מדיני תורתינו יום ולילה שווין והיינו מטעם שהכל שוה לפניו כחשיכה כאורה וא"כ א"א שיהי' ס"ד לומר שהוא צריך את המנורה להאיר לו ולמה שנה הטיית הנרות וגם ציוה לערוך הנרות מחוץ לפרוכת העדות ע"כ כדי שלא יאמרו שאהרן צריך לאור ומזה נודע שכל ארבעים שנה כל ישראל לאורו של אהרן הולכים וממילא נפסקה מחלוקתו של קרח ולא תוכלו לבטל את זה ודוק:

בוקר ויודע ה' את אשר לו וגו' פירש"י בשם המדרש אמר לי' משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו עכ"ל ויש לדקדק מה ענין ערב ובוקר לכאן יש ליישב ע"ד דרוש עפ"י מאמחז"ל במדרש ויקח קרח שלקח ר"ן אנשים מלובשים טליתות שכולן תכלת ושאל אם חייבים בציצית או לאו וכשהשיב משה שחייבין

לגלג ואמר ק"ו אם חוט אחד פוטר לא יהי' טלית שכולו תכלת פטור וכן בית מלא ספרים יהי' פטור ממזוזה מק"ו אם ב' פרשיות פוטרתו וכ"ש שכמה ספרים יפטרו הבית וכוונת קרח הי' בזה שהדעת נותן שטלית שכולו תכלת יהי' פטור מציצית הרומזת לקדושה שהרי כולו קדוש וה"נ עדה שכולה קדושים ובתוכם ה' אין צריך לנשיא ומנהיג שהרי כולם קדושים וראוים לכהונה גדולה וכן הענין במזוזה וכיון שאמר משה שבאמת חייבים בציצית ובמזוזה התחיל מלגלג וסבר שלכבוד עצמו אמר משה כן והנה ג' אלו תלויים זה בזה ציצית ומזוזה ועדה ואם נוכיח שעדה שכלם קדושים צריכה מנהיג ממילא נמי טלית שכולה תכלת צריכה ציצית דליכא למילף ק"ו אם חוט א' פוטר מכש"כ שכל הטלית פוטר דאיכא למימר עדה תוכיח שכולה קדושה וצריכה למנהיג וכן אם נוכיח בציצית ממילא מוכח דעדה צריכה מנהיג וכן מזוזה נמצא דשלשתן אגודים זה בזה ואחר הצעה זו נבוא אל הביאור בעה"י הנה הוכחה ברורה מן התורה לחייב טלית שכולה תכלת ולסתור ק"ו של קרח הוא מדאמרינן בפ' התכלת דקשר עליון דאורייתא מדאצטריך רחמנא למשרי כלאים בציצית מדסמיך לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך ש"מ דצריך לקשור דאל"ה ליכא כלאים ע"ש וא"כ קפיד רחמנא אחוטין וקשירה דווקא וזה לא שייך בטלית בלא חוטין דאין כאן קשר אעפ"י שכולו תכלת וקרח שפקר בזה ע"כ לא דרש סמוכין למשרי כלאים בציצית וצריך להבין מה דרש בי' דהא הך סמוכין מוכח ומופנה וכו"ע דרשי לי' עיין ביבמות ד' ע"א ויש לומר דבעירוכין אמרינן הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים ומקשה פשיטא כהנים אצטריכא לי' סד"א כל שישנו בלא תלבש שעטנז ישנו בגדילים והני כהנים הואיל ולתנייהו בלא תלבש שעטנז לתנייהו נמי בגדילים קמ"ל כי אשתרי בעידן עבודה שלא בעידן עבודה לא אשתרי ומקשה תוס' ביבמות ד' ע"א לחייבו נשים בציצית דכל שישנו בשעטנז ישנו בציצית והני נשי נמי הואיל ואתנייהו בלבישת שעטנז אתנהו נמי בציצית ותי' דהוי מ"ע שהז"ג ופטורין מהיקשא דכל התורה לתפילין והיקשא עדיף מסמוכין ע"ש וא"כ ע"כ א"א לומר דקרח דרש הסמוכין להכי שיהיו נשים חייבים בציצית כקושיית תוס' וס"ל דלא הוי מ"ע שהזמן גרמא דלילה זמן ציצית הוא כרבנן דר"ש בפ' התכלת דס"ל אשר

תכסה בה לרבות כסות לילה דא"כ סמוכין למה לי דממילא לחייבי נשים כיון שאהז"ג וע"כ אשר תכסה בה לרבות כסות סומא אתא וא"כ אתיא וראיתם אותו למעט כסות לילה כר"ש וממילא דנשים פטורות מהקישא דתפילין וא"כ סמוכין ע"כ לא אתא לסתור הקישא וע"כ להתיר כלאים בציצית ומוכח דקשר עליון דאורייתא ובעינן חוט דוקא ומוכח דטלית שכולה תכלת חייבת בציצית וממילא העדה שכולם קדושים צריכים ג"כ למנהל ומנהיג ואין מקום לטענותו של קרח וצריך לומר לעולם טלית שכולה תכלת פטורה ולא אתי רחמנא למשרי כלאים בציצית ולא לחייב נשים כ"א לפטור כהנים כס"ד דהש"ס ולא ס"ל לחלק בין עידן עבודה גם זה אינו דא"כ מצות ציצית היכי משכחת כלל דלדעת קרח כל ישראל כהנים הם כמ"ש הרמב"ן דלכן הקהיל עליהם כל העדה וכולהי אשתרי בכלאים בעידן עבודה ופטורים מן הציצית א"כ מצות ציצית מה תהא עליה וע"כ יודה שאין כל העדה כהנים אעפ"י שכולם קדושים ובתוכם ה' א"כ מוכח גם בטלית שכולה תכלת שצריכה ציצית דזה תליא בזה כנ"ל וא"כ ממ"נ נתפס קרח והיינו בקר ויודע ה' כשם שאי אפשר להפך מדת יום למדת לילה לומר שלילה חייב בציצית כן א"א להפך כהונתו של אהרן דע"כ יצטרך למדרש היקשא או למפטר כהנים א"כ ש"מ דאיכא נמי ישראל שאינם כהנים כנ"ל וא"נ למדרש סמוכין אכלאים בציצית א"כ מוכח קשר עליון דאורייתא וממילא טלית שכולה תכלת בעינן חוטין וה"ה לעדה שכולם קדושים צריכה למנהיג ומנהל כנ"ל ודוק:

בוקר ויודע ה' את אשר לו וגו' פירש"י גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בוקר לערב כן תוכלו לבטל את זו וכו' וצריך ביאור למה דווקא גבולות בוקר וערב ולא מלתא אחריתי אשר שם חול גבול לים ונ"ל ליישב דהנה אחז"ל שקרח הלביש אנשיו בטלית שכולו תכלת ושאל למשה אי חייבת בציצית או לא והשיב שחייבת בציצית ופי' מורי רנ"א נ"י שבא להורות לפי דעתו כשם שהטלית שכולו תכלת פטור מציצית ה"ה עדה שכולם קדושים למה תתנשאו אתם יותר מן השאר ודפח"ח אבל אחר המחילה יש לפקפק על זה הפי' שהרי משה השיב שעכ"פ חייבת בציצית וא"כ הי' לו להתריז בתחלה ולהוכיח שאין הדין כן ואח"כ ממילא יפקפק

על משה גופי' ועוד א"כ עדה שכולם קדושים א"צ לנשיא ומנהיג כלל וזה לא עלה על דעתו של קרח אלא הוא יהי' לראש כמבואר והנלפע"ד כך הנה לא מצינו לישראל מלך שיהי' גם נביא משולח לעם כ"א משה רבינו ע"ה דכתיב גבי' ויהי בישורן מלך [ועיין מ"ש בדברי אגדה שלי סי' ויו בפ' זו] אבל שארי נביאים לא היו מלאכים והמלכים לא התנבאו ודוד המלך ע"ה רה"ק הו"ל ולא נבואה ולכן אחז"ל מימות משה עד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד דאלו כל הנביאים היו עליהם בגדולה השופט והמלך שבימיו וכל המלכים אפי' דוד ושלמה היו הנביאים שבדורם גדול מהם בתורה ומפני זה כתיב בשאול כשרדף אחרי דוד בנויות ברמה ונתנבא אמרו הגם שאול בנביאים וזהו תימה שהרי כבר קודם שמלך התנבא וכבר הי' למשל מאז הגם שאול בנביאים ומה נתחדש היום והא"ש קודם שמלך לא הי' נחשב אצל ההמון למאומה ותמהו על נבואתו מפחיתותו בעיניהם והשתא מילתא אחריתי הוא הגם שאול שהוא מלך בנביאים יחשב אתמהה שהרי אין מלך נביא ואפשר שהמשל הראשון פסק מפי הבריות כשמלך מפני אימת המלכות ועכשיו חזר לאיתנו שאמרו הגם שאול בנביאים ואין לתפוש על זה כי אולי לכבודו אמרו כן על פעם השני שכבר מלך ואפשר שלכן התנבא עכשיו להורות כי מן השמים נטולה מלכותו ממנו וראוי לנבואה והטעם לזה שאין נביא מלך וכן בהיפך משום שהם ב' הפכיים בנושא א' וזה לא יתכן כ"כ שהמלך צריך להנהיג עצמו בראש העם ואין עליו אלא ה' אלקיו ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אבל הנביא יפה לו להיות רך כקנה ולהתנהג בשפלות ועי"ז משפיע שפע ימים לעם וכל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין פי' שהיו די לו באמת מפני שפלותו ופחיתותו בעיניו ואין להנביא להתגאות ולהתנשא על העם ח"ו כמו שמצינו בשמואל הנביא ע"ה ואלישע שהי' מטולטלים מעיר לעיר לשפוט העם ושמואל אמר את חמור מי לקחתי גם שמשון לא אמר מעולם העבר לי מקל ממקום למקום ובפ' המלך כתיב בהיפך כל זה את בניכם יקח לעבדים וגו' ואין להנביא להתנשאות אלא על רשעי עם כמו אליהו עם אחאב ועם אנשי יורם ששרפם ואלישע עם מ"ב ילדים וירמי' עם אנשי ענתות אבל בלא"ה לא והרי משה שאמר שמעו נא המורים נענש עיין ברמב"ם בשמנה פרקים שלו לכן א"א

להיות מלך ונביא בב"א והנה הטעם לשום ציצית דווקא על כנפי כסותם והי' יותר נכון לשומם בגובה במקום ששולט הראות לקיים וראיתם אותו אבל אמרו חז"ל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כי יחשוב בלבו גדולת הבורא יתברך ויתעלה יראה בעיניו מעפר הוא ואל עפר ישוב ומה יתגאה ילוד אשה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ולכן התכלת שדומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד הגורם לזכור רוממת אל יהי' דווקא על כנפי בגדיהם לזכור תיכף אחריתו לעפר ישוב והיינו דכתיב ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם כ"א יתן עיניו למטה ולבו למעלה במקום עינא ולבא סרסורא דעבירה ויוצדק בזה דרש המדרש על כנפי בגדיהם לדורותם לדור תם אלו מתים עיין תוס' פ' התכלת וא"ש על כנפי בגדיהם רמז למתים שיזכור סופו וישפיל עצמו והיינו דקאמר קרח כשם שא"א לטלית שכולו תכלת בלא ציצית בסופו אעפ"י שכולו תכלת ומרמז על כסא הכבוד וגדולת הבורא ית' מ"מ בעינן ציצית להשפיל עצמו ובלא"ה לא ה"נ עדה שכולם קדושים בעינן להו נביא שפל עד לארץ ולמה תתנשאו איך יתכן שתהי' מלך ג"כ אלא אתה תהי' נביא ואני אמלוך אבל הטעם האמיתי שזכה משה להיות מלך ג"כ משום שהי' עניו יותר מדאי וע"ז נאמר פני משה כפני חמה באשר שידוע שתחלת הבריאה הי' חשך על פני תהום והקב"ה ברא המאורות להאיר על הארץ ולשמש את החשך ואת כל העולם ובאמת מושלים הם בקרב תבל וכתיב ולמשול ביום ובלילה ואפ"ה הם סובבים תמיד ומשמשים אותנו באמת ע"ד משאחז"ל לא שררות אני נותן לכם כ"א עבדות ועיין מ"ש מורי בס"כ שלו גבי בוצינא דנהורא ולכן פני משה כפני חמה שהי' משמש לישראל כעבד ואך לו יאתה מלוכה אעפ"י שדוד הי' ג"כ ענוותן ואמר ואנכי תולעת ולא איש מ"מ גדול הנאמר במשה שאמר ונחנו מה עיין ס"פ כיסוי הדם והיינו דקאמר משה בוקר ויודע ה' גבולות חלק הקב"ה יכולים אתם להפוך בוקר לערב לומר שהיום עבד להלילה אעפ"י שעומד ומשמש מ"מ מולך הוא:

*רב **לכם בני לוי** פירש"י ולא טפשים היו שכך התרה להם וקבלו עליהם ליקרב אלא הם היו חוטאים בנפשותם י"ל הנה גם הם אמרו למרע"ה רב לכם ויש לפרש עפ"י דברי רמב"ן ע"י שהקרבנות נקרבו בכנופיא בשמיני למלואים עי"כ ירד אש

משמים לא בזכותם אלא בזכות הרבים והיינו שאמרו למשה ולאהרן רב לכם כי מצוה הנעשית בכנופיא חשובה מאד וע"כ גם עתה ויקהל עליהם את כל העדה ערמב"ן ומרע"ה אמר להם הרי רמ"ט אנשים ימותו בהקטירם אש זרה והוי עבירה בכנופיא והיינו רב לכם בני לוי כי כשם שמצוה בכנופיא חשובה כך עבירה בכנופיא רב נזקה והקשה רש"י הא תרתי דסתרי הוי כסיל בחושך הולך ומה ראו לשטות זה שסתרו עצמם שאמרו למרע"ה רב לכם ולא חששו לעצמם להקטיר קטרת זרה בכנופיא ותי' רש"י לאו שוטים היו אלא רשעים וחוטאים בנפשותם כי מי שעשה ב' קולות דסתרי אהדדי לא נקרא שוטה אלא רשע רשעתם ורוע לבם הטהם והיינו חוטאים בנפשותם:

שמעו נא בני לוי המעט מכם כי הבדיל אתכם אלקי ישראל מעדת ישראל רמז להם שעל הדוכן זכו להתייחס בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל שהוא חשוב יותר מבן יעקב כי מחשיבותם של קדושת השבט ראוי להתייחס בן ישראל ועתה ירדו ממדרגתם שאפי' בן יעקב לא יתייחסו אלא בן לוי כפירש"י שהתפלל בקהלם אל תחד כבודי והיינו שמעו כי עתה אתם בני לוי שאפי' בני יעקב לא תקראו המעט מכם כי הבדיל אתכם אלקי ישראל מלהתייחס אחר ישראל אביכם:

המעט מכם ויש לדקדק כפל הלשון שאמר תחילה כי הבדיל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו ואח"כ חזר ואמר ויקרב אותך ואת כל אחיך בני לוי אתך גם מה שאמר ובקשתם גם כהונה אין לו פירוש לכאורה הלא יוכל קרח לומר יהי' אהרן לוי ואני כהן ולמה הוא כהן די לו ג"כ במה שהוא לוי ונבאר זה דאיתא באלו טריפות ר"ע אומר ברכה לכהנים מוכח מן ואברכה מברכיך ור' ישמעאל כהנא מסייע כהנא ומוקי ברכה לכהנים במקום ברכה דישראל דכהנים מתברכים ע"י שנאמר ואני אברכם ולכאורה מה מסייע כהנא שייך כאן מה לי ברכה זו או זו, ונ"ל דלכאורה יש לדקדק על מה דכתי' ואברכה מברכיך ומקללך אאור ולא כתי' לישנא חדא הנושא קודם לנשוא ואאור מקלליך כמו שנאמר ואברכה מרבכיך וכבר פרשתי זה דאינה דומה אם אדם מקבל ברכה מן אדם המבורך או מקבל ברכה מן אדם פשוט ולכן אפי' אם נכרי רוצה לברך את ישראל הקב"ה מברכו תחילה כדי שיהי' הוא מבורך ואח"כ הוא יהי' צינור ברכה לברך אח"כ את ישראל ועי"ז יהי' הברכה עדיפא וכן גם בקללה אינה

דומה אם יקולל אדם מן אדם המקולל ששורה עליו קללה ומידת הדין כעין בלעם או קולל מן אדם פשוט ולכן אם אחד רוצה לקלל את ישראל לא רצה הקב"ה לקללו קודם כדי שלא יבוא הקללה לישראל מן אדם המקולל לכן לא קיללו הקב"ה אלא לאחר הקללה שקילל ישראל ולכן כתי' ואברכה תחילה את מברכיך ומקללך אאור אחר קללתך, והנה הא תינח באדם פשוט הוצרך הקב"ה לברכו תחילה לעשות צינור לברכה אבל כהנים קדושים הם ולא הוצרכו כהנים להתברך תחילה קודם שיברכו ישראל דבלא"ה צינור קדוש הם לכן הם מתברכים אח"כ ותחילה ושמו שמי על בני ישראל ואח"כ ואני אברכם והיינו שר' ישמעאל מסייע כהנא שר"ע אמר שכהנים מתברכים מן ואברכה מברכך וא"כ צריכים הם תחילה לקבל הברכה קודם שיברכו את ישראל וא"כ הם חשובים רק כנכרי הרוצה לברך, אבל לר' ישמעאל הם חשובים ואינם צריכים ברכה תחילה אלא אח"כ והנה עיקר ברכה דכהנים היא ברכת שלום דאם אין שלום אין כלום והנה כאן במחלוקת קרח חידוש גדול הי' שלא היו שום אחד אפי' מקדושי ישראל עומדים על צידו של אהרן לחלוק נגד קרח רק שהיו שלמים כל ישראל יחדיו ולא הי' שום מחלוקה לאחד רק לאהרן וזהו ראי' לדברינו שישראל מתברכים תחילה מן הכהנים וכן נתקיים ברכתו של אהרן בישראל והי' לכל ישראל שלום והוא לא קיבל עדיין ברכה מהקב"ה שיהי' לו שלום כדי להראות קדושתו של אהרן כהן שאינה מתברך תחילה כנכרי המברך רק לסוף קיבל גם הוא ברכת שלום ושונאיו נאבדו מן העולם ולכן אמר משה בקר ויודע ד' היינו שעדיין לא קיבל הברכה רק מחר יקבל ברכתו ע"י שיאבדו שונאיו החולקים עליו ויהי' גם לו ברכת שלום, והנה קרח לפי שיטתו שראה שכל ישראל יש להם שלום רק לאהרן אין שלום, וגם לא האמין שיקבל הברכה מחר שיאבדו שונאיו של אהרן ע"כ הוכיח לסבור בדעתו שכהנים אינם בכלל ברכה כלל לא קודם ברכה דישראל ולא לאחר ברכה דישראל וא"כ מוטב להיות לוי ולא כהן דהנה שיהי' חשוב יותר משארי ישראל הלא גם לוי הוא חשוב יותר מישראל ואדרבא לוי וודאי בכלל ברכה הוא ויש להם שלום תמיד וכהן אין בכלל שלום ואם אין שלום אין כלום ומוטב להיות מעט פחות מקדושת כהן כדי שיהי' גם חשוב וגם ברוך יהי' וזה שאמר משה שמעו נא בני לוי המעט

מכם כי הבדיל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו וא"כ יש לכם חשיבות יותר מכל ישראל ולא זה לבד שאתם חשובים יותר אלא גם ויקרב אותך ואת כל אחיך בני לוי אתך כלומר שכל סביבך הם מקורבים אתך ויש לך שלום עמהם ועם כל ישראל ונמצא שאתם בכלל ברכה, וא"כ ובקשתם גם כהונה מה לכם בכהונה הלא דבר זה שלוי פחות הוא מקדושת כהן אין שוה לאדם שיהי' ע"י קדושה מועטת מוצא מכלל ברכה ולוי עדיף וודאי מכהונה לפי שיטתך:

*המעט מכם כי הבדיל וגו' לעמוד לפני העדה לשרתם ובקשתם גם כהונה כי דרך העולם לדבר ולשעבד המשועבדים תחתיהם ועל מלך ושרים מרננים ומליזים כמ"ש רמב"ן בפסוק ונשיא בעמך לא תאור ואמר המעט מכם כי נוהגים ומרננים כמו על העבדים כי העמיד ה' אתכם לפני העדה לשרתם ובקשתם גם כהונה לדבר עליכם גם כעל נשיאים:

המעט מכם כי הבדיל אתכם אלקי ישראל וגו' יראה אחר שהשתיק את המתלוננים בוקר ויודע ה' וגו' ונתפייסו בזה לפי שעה אח"ז אמר ללוים ביחוד שלא בפני הבכורים ואמר להם אתם הבדיל ה' אתכם ונעשיתם לגיון של מלך שנמנה לבדו ועי"ז לא נגזר עליכם מיתה ואלו הבכורים ימותו ואם תערערו על זה יהיו הבכורים לגיון של מלך ויחיו ואתם תהיו בכלל גזירה וק"ל:

לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ואהרן מה הוא כי טענות קרח להיות כה"ג אע"ג דאהרן כבר הי' מוחזק לנביא בארץ מצרים מ"מ טען קרח כי נתחלל ע"י מעשה העגל ועדתו של קרח היו מתלוננים על חליפת הלוים עם הבכורים אעפ"י שהלוים נבחרו ע"י שלא עשו העגל ומשו"ה נפסלו הבכורים מ"מ הם כחשו בזה כי אין חטא העגל כ"כ רע בעיניהם אלא לפ"ז אין לקרח תלונה על אהרן וממ"נ והיינו אתה וכל עדתך יחד הנועדים על ד' קאי על עדתו הנועדים על ה' לאמר שאין רע בעשיית העגל להשתתף בו עם ה' ח"ו א"כ אהרן מה הוא כי תלינו עליו כי אם אין חטא העגל ראוי לעונש לא חטא אהרן בעשיית העגל א"כ ממילא הוא נביא מוקדם מאז:

*וישלח משה לדתן ואבירם פירש"י מכאן שאין מחזיקין במחלוקת ונראה אמרינן בסנהדרין מי שלקה ושנה בעבירה שחייב עליו כרת מכניסין אותו לכיפה וא"צ

התראה אז בפעם ג' ולמ"ד תלתא זמנא הוי חזקה מכניסין אותו פעם הד' וא"צ התראה וא"כ דתן ואבירם שהיו נצים כבר במצרים ואח"כ אמרו ירא ה' עליכם ואח"כ הותירו במן ומבואר במקום אחר שגם זה הי' לתכלית המחלוקת שהמן הי' מגיד להם עם מי הדין כדאיתא ביומא פי' יוה"כ שאם נמצא בבית אביה או בבית רבו הראשון העומר מודיע שהדין עמה ועבדו של ראשון הוא וכיוצא בזה ולכך הותירו שאם אפשר להותיר אין כאן ראיי' עם מי הדין ולכך הותירו ועכ"פ הוחזקו א"כ לא היו צריכין התראה אלא משום אין מחזיקין במחלוקת:

*__במדרש__ יש כשהעלה שאול את שמואל ע"י בעלת אוב ואמרה ראיתי אלקים עולים שמואל הי' ירא מיום הדין ולקח משה רבינו עמו שיעיד עליו שלא שינה אות אחת מהתורה והוא פלא ונראה שמואל ידע מה נגזר למעלה ששאול ימות למחר בחרב ויהי' בזה חילול כבוד שמים וזה לכאורה נסתבב ע"י שבקשו להם מלך שלא בזמנו עיין באברבנאל שם ולא הי' עדיין זמן למשוח לדוד אמנם זה עצמו בא ע"י שבני שמואל לא הלכו בדרכיו ולכך בקשו להם מלך אמנם בפ' במה אשה איתא כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה שרק בדרכיו שהי' מסבב מעיר לעיר לא הלכו שהם היו יושבים בביתם וא"כ ע"י החסידות שהחמיר על עצמו בא החילול הזה שבקשו ישראל למלך שלא בזמנו ולא הצליח ולכך הי' ירא מן הדין וא"ש אבל יש לומר דסמך עצמו על משה רבינו שאמר ג"כ לא חמור אחד מהם נשאתי וגו' וכפירש"י שהלך על הוצאה שלו אמנם החכמים שינו זה לתלמי המלך לא חמד אחד מהם נשאתי וא"כ אין ראי' מזה לכן לקח עמו משה רבינו לראי' שלא שינה אות אחד בתורה והגירסא היא לא חמור אחד ויש לו ראי' וסמיכה על משה רבינו וא"ש:

המעט מכם כי הבדיל אלקי ישראל וגו' ובקשתם גם כהונה ויש לפרש חז"ל אמרו מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין שבאומות הכוונה שבאמת צריך לזה עזות ואבירות לב להיות אומה אחת בין עי"ן אומות מפוזר ומפורד ביניהם ואינם אוכלין ושותין עמהם ואינן נושאין מהם ומובדלין מהם וזה צריך אבירות לב אמנם גם בישראל עצמן יש כיתות כהנים לוים וישראלים ובגדי אוכלי טהרות מדרס לאוכלי תרומה ובין אוכלי תרומה ואוכלי טהרות מדרס לחטאת וגם לזה צריך להיות אביר

לב לעמוד בזה וזה שאמר המעט מכם נסיון הזה להבדיל אתכם מקהל ישראל ובקשתם גם כהונה שצריך עוד פרישות יותר ונסיון טפי:

כי תשתרר עלינו גם השתרר פי' רמב"ן אפי' שררה קטנה ויש לפרש מה בין גדולה וקטנה ומה גבול תתן לזה כתוב בהפטרה והנה בא נחש בני עמון וכו' נראה כי הר"ן כתב פ"ד דנדרים דווקא דינא דמלכותא גוים דינא משום שהארץ שלו אבל מלך ישראל אין הארץ שלו אין לו לחקוק חוקים כרצונו עיי"ש והיינו דבתורה כתיב והי' בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך ואמרת אשימה עלי מלך וכיון שהניח ה' מכל אויב ונכבשה הארץ לפניהם אז אין למלך לשפוט כלל כ"א משפטי ה' ולהקים דבר התורה הזאת אבל ישראל בימי שאול ראו כי נחש מלך בני עמון בא עליהם נתיאשו מישועת ה' ובקשו מלך ללחום א"כ הארץ נכבשה לפניו ולא לפניכם ע"כ אמרו תנה לנו מלך ככל הגוים לשפטינו ויהי' דינא דמלכותא דינא והיינו דאמרו דתן ואבירם אלו העליתנו לארץ זבת חלב ודבש הי' ראוי לך להשתרר שררה רבתי כמלך הגוים אשר דינו דין ואלו לא העליתנו נמי בכחך מ"מ הי' לך להשתרר שררה זוטא כמלך ישראל אך מארץ זבת חלב ודבש העליתנו להמיתנו במדבר א"כ אפי' שררה זוטא לא תשתרר:

אל תפן אל מנחתם נ"ל היינו הקטרת שהקטירו ר"ן איש שיפרע הקב"ה ממי שאינו עושה בדין וכמו מנחת קנאות דסוטה שהוא קרבן לה' שיפגע מדה"ד בסוטה ה"נ הי' הקטרת שיפגע מדה"ד בהמקטירים וע"כ אמר כי קדשו כי היו מחתות קדושות ועכשיו אחר שאמרו דתן ואבירם מה שאמרו גמר מרע"ה בלבו שיבלעו ולא ישרפו ע"כ אמר אי נמי יקריבו קטרת אל תפן אל מנחתם שלא ישרפו אלא יבלעו דווקא:

אל תפן אל מנחתם ר"ל אם אולי יחזרו בתשובה וכמו בני קרח והתשובה ערבה לה' כמנחה התפלל מרע"ה שלא יפן ה' לקבל תשובתם כי המוציא שם רע על חבירו אינו צריך למחול לו והם הוציאו שם רע עלי כאילו קבלתי מהם חמור או חמד א' באומרם כי תשתרר עלינו גם השתרר:

אל תפן אל מנחתם לא חמור א' מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם יתכן בשמצינו שכבר השרה הקב"ה שכינתו על אהרן ומרים פתאום בלי הכנה הגם שלא

היו הם במדריגת זאת הנבואה כ"א משה לבדו ומ"מ נעשה כזאת לשעה לתקוע בלבם אמונת גדולת משה וכן היה מ"ת לעיני כל ישראל בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ותהי' תקועה בלבם ביותר וכן היתה נבואת בלעם מטעם אחר שלא יאמרו או"ה אלו הי' לנו נביא וכו' ומשו"ה שעה אל קרבנותיו וחשש מרע"ה אולי גם עתה יעשה כזה להשרות שכינתו על מי שאינו כדאי כדי לתקוע בלבותם כי לא מלבו עשה כל הדברים האלה לכן אמר אל תפן אל מנחתם שיקריבו לפניך שתשרה שכינתך עי"ז עליהם כמו שנעשה לבלעם כי בלא"ה נמי א"א לפקפק עליו ועל נבואתו שהרי לא חמור א' מהם נשאתי והוא כי ענין המלכיות והגדולה הוא לאחד משני דברים או לגדולת עצמו או להנקם מזולתו והנה לא חמור א' מהם נשאתי לגדולת עצמו כי הלכתי ברגלי אצל כל א' מהם ולא הרעותי את אחד מהם לנקום ממנו א"כ מי יחלוק שכל מעשי לש"ש אם לא החולק על האמת ולזה לא יועיל שום דבר ע"כ אל תפן אל מנחתם:

לא הרעותי את אחד מהם י"ל ידוע אדם חשוב שמקבל מתנה מאשה יוכל לקדשה לו לאשה בהאי הנאת כבוד שיש לה שהוא מקבל ממנה ולפ"ז אם האדם חשוב מונע לקבל הוא הורדת כבוד וביוש לנותן וזה אמר משה הגם שלא קבל שום דבר מהם לא הרעותי בזה לאחד מהם שיתבייש או יהא לו הורדת כבוד עי"ז וק"ל:

ועי"ל ידוע במה שמהנים לת"ח וצדיקים מנכסיהם עי"ז הם משפיעים שפע מלמעלה להנותנים כדכתיב ורויתי את נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו א"כ הו"א שהרע משה לישראל במה שלא קבל מהם מאומה אך לא כן משה השפיע להם ובזכותו הי' מחיית ופרנסת ישראל המן וזה אע"פ שלא חמור אחד מהם נשאתי מ"מ לא הרעתי להם בזה וקבלו כל שפעם לטובה וק"ל (משמ"מ):

אל תפן אל מנחתם וכו' לא חמור א' מהם נשאתי וגו' הנה אמרו קטרת מכפר על לה"ר יבוא דבר שבחשאי ויכפר על דיבור שבחשאי ומצינו דמעיל דמכפר על לה"ר ואמרו חז"ל הטעם דיבוא דבר שבקול ויכפר על דבר שבקול וזה סתירה ונראה כבר ביאר הרמב"ן דיש ב' מיני לה"ר אחת מביא דבה שמביא מה ששמע והוא אמת והשני מוציא דבה שהוא שקר ובמביא דבה שהוא אמת אמרו בפ' חזקת הבתים דף ל"ט

כל מלתא דאתאמרא באפי תלתא לית בי' משום לשנא בישא ובתנאי שלא יתכוין להעביר הקול יותר ולא יכוין בסיפורו לשם לה"ר והיינו גבי מביא דיבה שאסור רק אם הוא עודנו בחשאי לכן מכפר קטרת שהוא דבר שבחשאי וע"ז מכפר הקטרת ומעיל מכפר על מוציא דבה שזה אפי' אם כבר נתפרסם וקלא אית לי' אסור ועל זה מעיל מכפר דבר שבקול:

***והנה** חז"ל אמרו ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאלו עשה מצוה והנה דתן ואבירם לא הביאו קטרת זרה ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשו מצוה והקטירו קטרת של מצוה ויהי' להם כפרה על לה"ר מיהו קטרת מכפר רק על מביא דבה כאשר כתבנו אבל הם אמרו שקר והוציאו דבה ועל זה אין קטרת מכפר וזה שאמר משה אל תפן אל מנחתם במה שלא הקטירו קטרת זרה כי לא חמור אחד מהם נשאתי ולא נהניתי מאומה מהשתררות והם הוציאו דבה ומדוע תתנשאו מעצמיכם שלא ע"פ הדיבור ועל זה אין קטרת מכפר וא"ש:

ועד"ז יש לפרש דקיי"ל ביו"ד סימן ב' לענין שחיטה דמסור דינו כמומר והנה מומר אין מקבלין ממנו קרבן כדכתיב מכם להוציא את המומר ומסור אפי' עשה תשובה צריך שישלם להנמסר מה שהזיק לו וכ"ז שלא עשה כן לא הועילה לו תשובתו מיהו אפשר שאם הנמסר קרא מעיקרא להמסור רשע דקיי"ל יורד עמו לחייו אפשר דאין צריך לשלם הוצאתו הגם שאסור למסור מ"מ היזק הוצאות שגרם לו אין צריך להחזיר הזיקו והיינו אם קראו רשע שלא כדין והיינו דאמר משה אל תפן אל מנחתם שהם מוסרים שמסרו משה אצל פרעה שהרג המצרי ואין לומר שמא עשו תשובה שהרי על ידיהם הוכרח משה לברוח למדין וכשהוכרח לחזור הי' לו הוצאות הדרך והחמור שהי' להם להשיב לו ולא חמור א' מהם נשאתי וא"ת אני גרמתי שקראתיו רשע למה תכה ריעך הלא ולא הרעותי את אחד מהם שהרי קראתי רק רשע לזה שהוא עפ"י דין תורה רשע וא"ש:

לא חמור אחד מהם נשאתי שינו לתלמי המלך לא חמד (מגילה דף יו"ד ע"א) י"ל דלאו חמור כפשוטו אלא כלפי שאחז"ל (פסחים) אין לך עני שבישראל שלא היו לו תשעים חמורים לובים טעונים מטוב מצרים כספם וזהבם ומרע"ה נפנה לקיים

שבועת יוסף ולא לקח לו מאומה והי' לו לבקש מהם משא חמור אחד לכה"פ שהרי השבועה היתה עליהם כי השבע השביע את בני ישראל את כולם ואחז"ל (סוטה) במתניתין סו"פ ראשון שעל הגדול ראוי להתעסק עם יוסף על זה אמר ולא הריעותי את אחד מהם וכי הי' שום אחד שרצה להתעסק והרעותיו לאמור אינך כדאי ורק אני כדאי וזה לא הי' אלא הי' כמת מצוה שאין לו מתעסקים ואני התעסקתי עמו א"כ הי' לי לישאל מכם חמור אחד ולא נשאתי מכם זה נ"ל פי' הפסוק:

אך ידוע כי אנשי אלכסנדריא של מצרים טענו עם ישראל לפני אלכסנדר מוקדון ובקשו שישראל יחזרו להם ביזת מצרים והשיבו שחייבים להם שכר עבודה של ס' רבוא ת' שנה ע"ש בפרק חלק נמצא לפ"ז ליתי' להנ"ל שהרי משה לא הי' בעבודת מצרים ואינו מגיע לו פרוטה מהבזה ומדלא הו"ל לשאול כלי כסף וכלי זהב הלך ונתעסק בעצמות יוסף והוה כמו זה נהנה וזה לא חסר אך ידוע שתשובה זו הי' רק לדחות המצריים בקש כי לא הי' הבזה שכר עבודה גם לא עבדו ד' מאות שנה ולא הי' אלא שלל מלחמות והי' לו למשה ליטול חלק בראש (כמלך שנוטל חלק בראש השלל והבזה) ושפיר אמר לא חמור אחד מהם נשאתי ואמנם לפני תלמי מלך מצרים לא הי' רשאים לגלות זה הסוד כי אז יאמר אם לא הי' שכר עבודה א"כ אני תובע מכם שתחזרו לי הבזה ההיא שהרי הוא הי' מלך מצרים ע"כ שינו לו לא חמד אחד מהם נשאתי (צ"ל כדלעיל דחמור אחד מהם פי' שלא לקח מאותן חמורים שהוציאו ממצרים טעונים בזה):

לא הרעותי את אחד מהם אבל שניהם קראתים רשע למה תכה ריעך רשע כמותך וקודם גמר דין יהיו בעיניך כרשעים ובלבד שיהיו שניהם שוים לפני הדיין היינו לא הריעותי את אחד מהם כ"א לשניהם יחד:

ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלקי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף ולכאורה קשה הלא באמת כל העם הי' במחשבה זו ונראה דהנה הרמב"ם הקשה הלא הקב"ה יודע מחשבות וא"כ האיך אדם חוטא נענש הלא אינו יכול לסתור ידיעת הקב"ה והשיג הראב"ד ז"ל דהנה הקב"ה יודע מחשבות אדם אבל המעשה היא הבחירה והוא בידי אדם ועל המחשבה אין ה"נ דאינו נענש והנה כל ישראל לא

חטאו כלום גבי מעשה קרח אלא שהלכו לראות המעשה וחטאו במחשבה והקב"ה הי' רוצה לכלותם וע"ז אמרו אל אלקי הרוחות וכו' דהיינו המחשבה ואין אתה דן על המחשבה האיש אחד יחטא במעשה ועל כל העדה תקצוף:

לא ה' שלחני עיין מורי בהפלאה שכתב שהקדים לאו קודם להן ויהי ככלותו לדבר כי הי' רוצה לכפול הלאו עוד באחרונה שיהי' הן קודם ללאו וה' לא המתין ופצתה האדמה עיי"ש ולפע"ד היינו טעמא משום דקיי"ל שליח לא צריך לכפול תנאו וכיון שמשה לא מלבו עשה רק ה' שלחו א"כ איננו צריך לדיני תנאי ואפילו לאו קודם להן מהני ע"כ מיד ויהי ככלותו לדבר לא המתין הקב"ה כי להורות נתן שהוא שליח ואין צריך לדיני תנאי כי לא מלבו:

***אם בריאה יברא ה' ופצתה וגו' וירדו חיים שאולה וגו'** איתא במדרש שחיים שאולה היינו כמו שהם בחיים שגם אז אמרו משה בדאי ורשעים אפי' בפתחה של גיהנם אינם חוזרים בתשובה וצריך ביאור מאי ענין זה לכאן ונראה דחובת הלבבות כ' דיש דיעות נפסדות ואפיקורסות בחשבם שזה נמנע שהשי"ת יכול עם האדם זה נגד כבודו אלא הקב"ה שברא העולם ורוצה ביישובה ואם יש אדם שרוצה וראוי להנהיג הבריות ניחא לי' להקב"ה ומסכים על ידו עיי"ש ואפשר שמדיעה הנפסדת ההיא הי' כת קרח דתן ואבירם והנה אנשים כאלו אפי' שרואים אותות ומופתים שיעשה הנביא אפ"ה לא יאמינו בו וזה ניאוץ וזה שאמר אם בריאה וגו' ופצתה האדמה ואפ"ה ירדו הם אומרים חיים שאולה היינו שגם אז יאמרו משה בדאי ועכ"ח הם מדיעה הנפסדת הנ"ל והרי זה ניאוץ וידעתם כי ניאצו האנשים כי זה ניאוץ כדלעיל:

ויהי ככלותו לדבר כ' מורי בהפלאה זצ"ל כי מרע"ה רצה להתנות תנאי כפול אם כמות כל אדם וכו' לא ה' שלחני ואם בריאה יברא וכו' דהיינו מכלל ברכה לא נשמע קללה וכן בהיפוך ע"כ הי' צריך לכפול תנאו אלא שצריך להקדים הן ללאו והכי הקדים לאו לא ה' שלחני אלא שלא רצה להתחיל בפורעניות ודעתו הי' להכפיל אח"כ עוד הפעם אם כמות כל אדם וכו' כדתיקון שמואל אם לא מתי אם מתי ואם לא מתי בגיטין דף ע"ו וזהו שאמר ויהי ככלותו לדבר טרם שכפל התנאי מיד ותבקע האדמה:

עוד כ' דשפיר סיים התנאי כי כתבו התוס בקדושין ס"ב ע"א ע"ש מה שאנו רוצים חשוב הן וישראל רוצים בלא ה' שלחני אלו דבריו ודפח"ח ואומר אני שניהם אמת מרע"ה לא חשד את ישראל שיחפצו הם שיברור לא ה' שלחני כי משה חשב שצדיקים גמורים הם ע"כ רצה לכפול עוד הפעם ויהי ככלותו לדבר טרם שכפל מיד ותבקע האדמה כי הקב"ה ידע מחשבותם שהם רוצים בתנאי לא ה' שלחני וא"כ כבר נגמר התנאי:

וירדו חיים שאולה י"ל לשון חיים כי נתחייבו כמו ר"ן איש כי לולי שנתחייבו שריפה לא ה' משה יועץ אותם לכנוס לסכנת קטורת אלא שנתחייבו כבר בשריפה מתחלת מחלוקת וא"כ גם דתן ואבירם נתחייבו שריפה אלא שלא רצו לעלות להקטיר ע"כ ירדו לאש של גיהנם וישרפו שם ויקבלו עונשם אלא לכאורה טרם רדתם אל האש של גיהנם כבר יצאו נשמותן מהבל וחבטה דנפילה נמצא לא נשרפו ע"כ התפלל שירדו חיים שאולה ולא ימותו עד יגיעו לתוך שלהבת של הגיהנם:

וכל העם נסו לקולם כי אמרו פן תבלענו הארץ יל"ד מה נסו לקולם ולא לראייתם שראו בקיעת הארץ ומתגנדרים לתוכה ועוד הרי כבר הזהירם משה ואמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם וכן עשו כדכתיב ויעלו א"כ למה נסו עוד כי מסתמא הפרישם משה שיעור הראוי אלא האפיקורסים אומרים מרע"ה עשה מחילות תחת הארץ והעמיד שם קנה שריפה ואבק שריפה וכדומה ועי"ז נבקע הארץ והראיתי להם מ"ש רמב"ן ותכס עליהם הארץ שאחר השקיעה כיסה עליהם הארץ ולא נשאר שום רושם בארץ וזהו בליעה כאדם הפותח פיו ובולע ולא ניכר עוד שום רושם ודבר ממנו וזה ראי' ברורה שלא הי' בתחבולה כ"א מאת ה' אשר ברא פה לארץ לבלוע והנה אם הי' מאת ה' ידע משה להגביל העם עד פה תעמדו ולא תספו אך אם הוא ע"י תחבולה אבק שריפה אין אדם שליט ברוח ומי יודע עד היכן כחו מגיע להפיל בנינים ולבקוע ארצות הרבה והנה הרשעים האלה בשעת ירידה לארץ לא חזרו בתשובה להאמין בנס הנפלא הלזה אלא צעקו בפתחה של גיהנם ראו מה עשה בן עמרם העמיד קנה שריפה ופולוויר והרעיש הארץ והנה הרשעים הללו לא ראו עדיין כסוי הארץ והיו צועקים כן וישראל כששמעו קולם של אלו האמינו שהוא רק המצאה ותחבולה ונסו

לקולם של אלו והרחיקו הרבה יותר מן הגבול שהגביל מרע"ה כי אמרו פן תבלענו ארץ וזה פתיות כי ע"י תחבולה א"א שתבלע ארץ כי הבליעה היא הכיסוי וזה א"א ע"י תחבולה:

פ"ק דקדושין דף ל"א ע"א ובתוס' ד"ה אסתייעא מילתא ודרש מזמור לאסף קינה מבעיא לי' פירש"י ששפך חמתו על עצים ואבנים ותוס' פירשו טבעו בארץ שערי' וכשיעלו השערים יעלה גם קרח עמהם והנה בחד דיעה בסנהדרין לא הי' קרח לא מן הנבלעין כי אמר רכושו וביתו ואדם אשר לקרח היינו עבדיו הרבים כמ"ש רמב"ן וגם לא הי' מן הנשרפין כי לא נשרפו רק ר"ן איש וכן פשטי' דקרא ופירש"י שם כי מ"מ מת אח"כ במגפת י"ד אלף ובאמת כן משמע פשטיות דקרא ולפ"ז לא שייך לומר מזמור לאסף כפירוש תוס' שעתיד קרח לעלות עם שערי ירושלים שהרי לא נטבע אך לכאורה היא נגד השכל הרי הוא הרשיע יותר ובו הי' תלוי הכל ומדוע נמלט וי"ל לרעתו שראה עצמו בעושר גדול ועבדים ושפחות וכבוד עצום ר"ן נשיאי ישראל הלכו אחר עצתו וממש לב כל ישראל עמו ובניו גדולי הדור ובשעה קלה נצב ערום כיום הולדו מכל עשרו וכל ריעיו נבלעו ונשרפו ובניו שבו בתשובה ורחקו ונתבזה בעיני כל ישראל כי ראו צדקתם של משה ואהרן טוב מזה המות אפי' בליעה ושריפה מאשר יחי' ויראה בנפלו כרגע מאיגרא רמה לבירא עמיקתא הנה אבימי הי' חושב כל ימיו א"א לפרש קרא כפשוטו שלא הי' קרח מן הנבלעין ולא מן הנשרפין ובוודאי נבלע ואתיא לי' שפיר מזמור לאסף כי בהעלות שערי ירושלים מטביעתם יעלה גם קרח אך עתה הנה זה האבימי הי' גדול הדור והוה לי' הבנים דסמיכי כמבואר שם והי' בנו של ר' אבוהו וראה עצמו בגדולה הזאת ואפ"ה גחין לפני אביו אז הטעימו הקב"ה להבין בשכלו כמה שיעור נחת רוח היא זה וכמה שיעור מן הצער הי' לקרח באבוד כל אלה וא"כ אין מקרא יוצא מדי פשוטו קרח לא נבלע ולא נשרף ודי לו בצער הנ"ל ואולם תקשי מזמור לאסף קינה מבעיא לי' אסתייעא מילתא ודרש כפירש"י על ששפך חמתו על עצים ואבנים (וצ"ע כי בתוספות שם איתא בני קרח ולא קרח ובני קרח וודאי יעלו כי שבו בתשובה ובני קרח לא מתו אז בבליעתם כמו שאחז"ל סנהדרין דף ק"י ע"א תנא משום רבינו מקום נתבצר להם בגיהנם ועמדו עליו ואמרו

שירה וי"ל בדוחק שאולי כיוונו גם על קרח אביהם כדאיתא בשם האר"י ז"ל שלקרח יהי' תיקון לעתיד לבוא ומרומז צדיק כתמר יפרח סופי תיבות קרח שיעלה כתמר):
***זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר וכו'** יש לפרש דלכאורה קשה האיך הי' רשאין לעשות מהן ציפוי למזבח הא קיי"ל דדבר שנשתמש בו הדיוט לא ישתמש קודש וצ"ל דכבר קדשו המחתות מעיקרא קודם שנתנו בהם קטורת אלו וכיון שקדשו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אמנם אכתי קשה הא הקדישו מסתמא על תנאי אם יתקיימו וכיון שנשרפו קודם שמוש קטורת זרה אסורים שוב למזבח מיהו יש לומר הרי קיי"ל בתנאי שאי איפשר להתקיים תנאי בטל ומעשה קיים וה"נ לחלוק על אהרן אי אפשר כפירש"י לעיל בוקר ויודע כשם שאי אפשר לשנות בוקר לערב וא"כ הוי אי אפשר לקיימו ותנאי בטל ומעשה קיים ומועיל ההקדש מעיקרא קודם השימוש ואין השימוש אש זרה יכול לפוסלן וזה עצמו אות שאי אפשר לחלוק על הכהונה וזה שאמר שתעשה אותם ציפוי למזבח ומזה עצמו יכריחו כי לא יקרב איש זר וא"ש:
קח את המחתה וגו' עיין פרש"י שהיו מרננים על הקטרת וכו' ויש להביא ראי' דלא מתו מחמת קטרת דהרי קיי"ל ופסקו ברמב"ם ה' רוצח דסודר שחנקו בו אסור בהנאה ואם הקטרת המיתום היו המחתות שבם הקריבו הקטרת אסורות בהנאה ואיך עשו ממנו ציפוי למזבח אלא עכ"ח רק חטאם שהקריבו במקום שאינו ראוי גרם להם וכן מוכח נמי מזה שעמד אהרן בין המתים וחיים ורז זה מסר לו מה"מ דקטרת עוצר המגפה והיינו וודאי הקטרה ע"ג המזבח כדינו ולמה לא הקריבו עתה ועכ"ח שאסור להקריב כ"א בבוקר ובערב והם שעברו חטאו בנפשותם:
ויעמוד בין החיים וגו' יש לעיין אע"ג דמלאך המות מסר לו רז זה מ"מ לא נהירא שיהי' מותר בשעת המגפה ר"ל להקטיר קטורת מבחוץ ואומר אני לפמ"ש מורי בהפלאה שלא הי' ראוי ר"ן איש שימותו מחטא המחלוקת שהרי גם לדורות אין עונש רק צרעת פורחת במצחו ולא מתו אלו אלא שהקטירו קטורת זרה ואומר אני גם אלו ידעו כי אסור להקריב קטרת זרה אלא שהי' מרע"ה מוחזק אצלם לנביא ויש לו רשות לעבור על דברי תורה לפי שעה כאליהו בהר הכרמל אך לא לעקור או לצוות מצוה חדשה לדורות עולם ע"כ מה שהחליף הבכורים ללוים לדורות עולם בזה היו מסופקים אבל

לשמוע לו לפי שעה שמעו ולא היו ראוים להשרף אך דתן ואבירם הרשיעו ואמרו שאיננו נביא כלל ואסור לשמוע לו להקטיר קטרת ע"כ הם לא הקטירו ומ"מ ר"ן איש חטאו במקצת עכ"פ שהי' ראוים לצרעת ואמנם בעידן רתחא ע"י דתן ואבירם נענשו גם הם למיתה דעידן ריתחא שאני נמצא דתן ואבירם גרמו מיתת האנשים והיינו דכתיב בפ' פנחס הוא דתן ואבירם וגו' באכול האש מאתים וחמשים איש וגו' ר"ל שאכילת האש את הר"ן איש הי' ג"כ ע"י דתן ואבירם והנה במות ר"ן איש חשבו ישראל בחטא הקטרת מתו וא"כ מוכח מזה שמשה ואהרן אינם נביאים מוחזקים כאליהו בהר הכרמל ע"כ אמרו אתם המיתם את עם ה' ע"י קטרת זרה ויש בזה כפירה בנבואת מרע"ה ע"כ נהייתה מגפה ואז צוה מרע"ה לאהרן להקטיר קטרת זרה לפי שעה ועי"ז נתעצר המגפה א"כ מבואר שמרע"ה נביא מוחזק לה' ותורתו אמת:

את משמרת תרומתי וגו' ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהי' לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך ב"י פירש"י פ' זו מפני שחביבה כלל בתחלה וכלל בסוף ופרט באמצע נ"ל הכוונה כי כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט כלומר מכל הדברים לא יהיו לו אלא מתנות כהונה הללו ופרט וכלל נעשה כלל מוסיף על הפרט והכלל הוא ה' הוא חלקו ונחלתו והרי יש לו הכל והיינו קרא בארצם לא תנחל זהו כלל ופרט אני נחלתך היא פרט וכלל:

*ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן יש לפרש דהרי לשבט לוי לכאורה הי' להם יותר משאר שבטים שכל שבט לקח חלק י"ב והם לקחו עשיריות מי"ב חלקים אמנם רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבירו וא"כ חשוב לישראל חלקם המועט יותר מן מה שחשוב לבני לוי חלקם המרובה שמקבלים לכן ברכם הקב"ה שיהא ונחשב לכם כדגן מן הגורן כאילו הי' שלכם מעיקרא:

ונחשב לכם תרומתכם וגו' כן תרימו גם אתם ודרשו רז"ל אתם גם אתם לרבות שלוחכם ורמז למ"ש בתשובת מהרי"ט דהפרשת תרומה אינו אלא מילי ואע"ג דבעלמא מילי לא מימסרא לשליח מ"מ תרומה הואיל ואיתנייהו במחשבה מימסרא לשליח והיינו דקאמר קרא ונחשב לכם תרומתכם שניטלת במחשבה ע"כ תרימו גם אתם לרבות שלוחכם:

ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו ואת קדשי ב"י לא תחללו ולא תמותו יש לפרש הנה צל"ע קרא מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' מכל חלבו את מקדשו ממנו מרישי' דקרא ילפינן בן לוי שהקדים בכרי צריך להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' ומסיפא ילפינן מקדשו ממנו שעולה בא' ומאה ממנו מקדשו וקשה הא קרא מיירי שהפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר ואם נפל בתוכו הוי בציר הרבה מק"א עכנלע"ד נהי בעלמא איכא במפריש תרומה ב' מצות עשה מצות הפרשה וסגי בחטה אחת ומצות נתינה לכהן צריך כדי נתינה כ"כ צל"ח בפסחים מ"מ הכא בהקדים בכרי סגי בחטה אחת ותו לא דלא כתיב אלא תרימו ולא תתנו והא"ש דליכא אלא א' מק"א דחטה אחת לא מתחשב והוה סד"א שיהא חטא לבן לוי שהרי הישראל הי' מפריש כשיעור וע"י שהקדימו בכרי אינו מפריש אלא חטה אחת קמ"ל ולא תשאי עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו כי סגי בהרמה בלי נתינה ואת קדשי ב"י לא תחללו בזה לומר שהישראל הי' מפריש תרי ממאה והוא מחלל זה מקדושתו קמ"ל לא תחללו בזה ולא תמותו:

ונתתם את תרומת ה' לאהרן הכהן אחז"ל (סנהדרין) וכי אהרן לעולם קיים מכאן לתחיית המתים מן התורה כי ד' עולמות אנו מזכירים אין כערכך מלכנו בעוה"ז ואין זולתך מלכינו לחיי עוה"ב אפס בלתך גואלינו לימות המשיח ואין דומה לך מושיענו לתחיית המתים הנה עוה"ז ועוה"ב שאחר מיתת כל אדם הם דבוקים זה בזה יפה שעה אחת במע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב ויפה שעה אחת בעוה"ב מכל חיי עוה"ז כשאחז"ל וכנגד שני סאין ממאה שמפרישין תרומה לכהן (עין בינונית אחד מחמשים) ושוב לימות המשיח נזכה לירש עשרה עממין ונשורר בנבל עשור של עשרה נימין (כדאיתא במדרש) היינו מעשר לבני לוי ושוב אח"כ יהי' תח"ה קדושה יתירה הוא מעשר מן המעשר רמז תחיית המתים שיזכו ליתנו לאהרן הכהן שהוא קודש הקדשים כדכתיב ויבדל את אהרן להקדישו קודש הקדשים:

בארצם לא תנחל וכו' אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל י"ל ידוע שקשה מאוד להיות אז דבוק בה' בשעה שהוא מעורב בין הבריות ונושא ונותן עמהם והתבודדות טוב לדביקות ה' אבל אהרן הכהן הי' בזה המעלה הגם שתמיד הי' עוסק עם בני

האדם לעשות שלום ביניהם ובין איש לאשתו ומעורב עמהם כדאיתא באבות דר' נתן וברש"י על פסוק ויבכו אותו כל בית ישראל בכל זאת לא סר מדביקתו בהי"ת שמו אהרן קדוש ה' איש חסידו וזה אמר לו הקב"ה אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל גם אם תהי' בתוכם וביניהם תמיד גם אז רק אני חלקך ונחלתך תמיד דבוק תהי' בי (מש"מ):

פסוק במשלי לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי י"ל ע"ד רמז כי המתקן מאכלו זוכה לבנין בהמ"ק כי העושה שולחנו מזבח לכפר עליו חלף זאת יזכה לחזות בנועם ה' ותיקון השולחן הוא לראות ולבחון מפעלותיו ולהודות על טובותיו עמו ולמשוך גם לב עניים אוכלי שולחנו כאברהם אבינו ע"ה והנה ל'ח'מ'י' ר"ת ל'כו ח'זו מ'פעלות ה' ועי"ז ישתו ביין מסכתי י'י'ן ר"ת בהיפוך נ'דחי י'שראל י'כנס וע"ז אמרו חז"ל (סנהדרין) משנכנס יין יצא סוד הכמוס כי לבא לפומא לא גליא וכבר כתבנו במקום אחר זה אלי ואנוהו פי' רש"י אעשה לו נוה הוא בהמ"ק וחז"ל במסכת שבת עשו ממנו נוטרייקון ואנוהו אני והוא ע"ש קל"ג ע"ב ולפי דרכנו יאמר כך כשמתקן שולחנו כמזבח נמצא שביתו הוא בית דירה ונוה מתוקן לקוב"ה וגם הוא דר עמו בו וז'ה' א'ל'י' ר"ת ז'ה ה'שולחן א'שר ל'פני ה" ועי"ז ואנוהו אעשה לו נוה אני והוא פי' דירה שאוכל לדור אתו בבית א' הוא ביתי אשר שולחני עומד בתוכו:

*__בפרקי__ אבות פרק ד' איזהו חכם הלומד מכל אדם הכוונה אפשר כמו שכתב החובת הלבבות במעשה שהי' שמעוברי רצונו שלהוטים ומתאמצים לעשות הרע יש לנו ק"ו איך נתחזק לקיים תורה ומצות וזהו הלומד מכל אדם וגו' וגם דהע"ה אמר מאויבי תחכמיני מצותיך:

או הכוונה בתורה עצמה אין חילוק בין לומד מזקן או מנער אם לומד עמו תורת ה' כולן שווין כי תורת ה' לומדים משא"כ בפלוסופיא דור הולך ואח"כ בא דור אחר ומהפך הכל ואומרים בהיפך כמו שהי' ביניהם החקירה אם השמש הולכת והארץ עומדת או בהיפוך והאחרונים אומרים שהראשונים כלו בהבל ימיהם משא"כ בתורה אע"ג שזה אומר טהור וזה אומר טמא כולם מיוסדים על שורש אחד כולם כיתנו מרועה אחד עיין חגיגה ד' ע"ב ולזה אמר ר"ש יש קנקן חדש מלא ישן ויש קנקן ישן

שאפי' חדש אין בו הנה קנקן משמע שיש בו שום דבר ובראשון אמר לענין תורה יש קנקן חדש ומלא ישן ושנית אומר נגד הפלוסופיא ונגד אלישע בן אבוי' שנעשה אחר שהוא אמר מתני' זו שדומה לומד מן הילד לאוכל ענבים קיהות היינו בשאר מדעות והולך לשיטתו שאמרו עליו שספרי מינין נשרו מתוך חיקו כדאיתא חגיגה דף ט"ו ע"ב וע"ז אמר ר"מ בהיפוך שאם הוא בעסק התורה הכל שוה ומכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי אבל בחכמות פלוסופיא יש קנקן ישן שאפי' חדש אין בו ובמחלוקת ת"ח אמרו אלו ואלו דברי אלקים חיים ויש להסביר דמ"ט שערים נתגלו למשה ושער נון לא נתגלה וידע הוא שיש הרבה דברים שאין השכל יוכל או קשה עליו להשיג אבל אם רואה בעין שכך היא אין כאן קושיא וכדמצינו שאמר אם לא ראיתיו לא האמנתיו שהי' קשה לו להשיגו ואעפ"כ ראה שאמת הוא וכמו שהביא בחובת הלבבות ולפ"ז נהי לפי השגתינו נראה שזה טמא אפשר אם היינו משיגים השער נון שהיא ידיעה יותר היינו אומרים שטהור ולכך כשלומדים תורה לשמה ומבקש למצוא האמת אפשר שכיון האמת לפי שער נון דאע"ג דלא נתגלה מ"מ אפשר שיזכה להתבונן בינה ניצוץ משער נון כמו שפירשו על יהושע בן נון שהי' לו התבוננת בשער נון ועפ"ז יש להבין מה שאמרו בב"מ פ"ו דלמעלה במתיבתא דרקיע אמרו ספק קדם בהרת לשער לבן אמרו במתיבתא דרקיע טמא ששם עולם הנשמות וגם להם לא נתגלה יותר ממ"ט שערים אבל הקב"ה אמר טהור ולפני מותו יכול להשיג שער נון לכך נאמר שרבה בר נחמני שמת מיתה פתאומית שגופו טהור ויצאתה נשמתו בטהרה היינו בנשיקה הוא הי' יכול להכריע והכריע ואמר טהור שהגיע לשער נו"ן כמו שכתבנו יושע בן נון:

בהפטרה שבת ר"ח

והיה מדי חודש בחדשו י"ל כשעולין מגלות לא"י בב"א מתעלין על חד ארבע כידוע חד מינן כד סליק להתם כתרי מנייהו וחד מינייהו כתרי מינן נמצא מה שעלו לרגל ג"פ בשנה אז יעלו ד' פעמים ג' שהוא י"ב חדש ושוב עוד יתעלו ויהי' בכל חדש ד' פעמים והיינו מדי שבת בשבתו (שהוא ד' פעמים בחודש) ויצאו וראו וגו' ועי"ז שיצאו למקום טומאה יחזרו לאחורנית ד' מדרגות מה שעלו מדי שבת יחזרו ויעלו

רק מדי חודש בחדשו עד שלבסוף יעלו כמקדם מדי שבת בשבתו (חזר וכפל הנביא הפסוק מדי שבת בשבתו):

והיה מדי חדש בחדשו ואח"כ מדי שבת בשבתו כי חטאת המכפר קודם לעולה אע"ג דעולה קדוש טפי וע"כ כשחל ר"ח בשבת ושבת יום דורן מתנה טובה ובאים להשתחוות ויום ר"ח הוא דין לראות בפגרי האנשים כי בכל ר"ח מתהפכים בגיהנם כבשר בקלחת והוא כפרה גם להרואים כדכתיב והי' דיראון די ראייה כפירש"י ע"כ חודש קודם לשבת ובתחלה יצאו וראו בפגרי האנשים ואח"כ יבואו להשתחוות כי חטאת קודם לעולה:

בהפטרה הלא קציר חטים היום פי' כי הקמת מלך הוא כמו הגשם שהוא צורך גדול בזמנו וקללה בקציר חטים וה"נ מלך הוא מ"ע להקים מלך בזמן מנוחה והי' בהניח ה' אלקיך ואמרת אשימה עלי מלך (כי היא מצות השי"ת ככל המצות מתרי"ג מצות) אבל להקים מלך בשעת מלחמה כי נחש מלך בני עמון בא אז בקשו מלך שלא בזמנו כמו גשמים בקציר חטים והא דנתן הקב"ה להם מלך היינו שהקב"ה עושה רצון המבקש אפי' הוא לרעתו כיון שהוא רוצה לילך באותו דרך מוליכין אותו כמו בבלעם וא"ל ראו כי קציר חטים היום וגשמים סימן קללה ואתפלל על הגשמים וישמענו הקב"ה ויתן גשמים אעפ"י שאינם לטובה ה"נ בקשת המלך עתה:

בהפטרה לשמואל חרה לו על שבקשו מלך ותמהו כל המפרשים הלא מפורש בתורה ומצות עשה הוא ככתוב ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים וגו' וי"ל הנה הקמת מלך מ"ע ככל שאר מצות ממצות התורה הקדושה אבל אנו צריכים להיות בטוח בהשי"ת שילחם לנו בכל מלחמותינו כמו שעשה לנו תמיד ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף ובימי השופטים אבל לבקש מלך ללחום מלחמה כמו שהי' בימי שמואל שבא נחש מלך עמון זה חסרון בטחון וא מונה כמו שאמר הקב"ה לא אותך מאסו רק אותי והנה מי שדבק ובטוח בהשי"ת בכל לבו זה אינו צריך כלל לדרך הטבע וכמו שביאר הרמבן בפסוק ועבדתם את ה"א וברך את לחמך ואת מימיך והסרותי מחלה מקרביך לא תהי' משכלה וכו' יעוין שם והטבע משועבד לתורה אבל בכל זאת מי שלבו נוקפו ואינו דבוק ובטוח כל כך בה' וזה אין יכול

לקוות כל כך נתנה לו התורה רשות לעשות הכל לטובתו בדרך הטבע ואמרה ורפא ירפא מכאן שנתנה התורה רשות לרפאות וזה י"ל כוונת הקרא ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי היינו שמקימים מלך ללחום מלחמותיהם וכיון שאתה מבקש כך ואין אתה בוטח ודבוק בה"א באמונת אומן שהוא מלככם ויעשה הכל לטובה בעדכם נתנה התורה רשות באמת לעשות בדרך הטבע להקים מלך וזה שום תשים עליך מלך ותעשה הכל בדרך הטבע:

ובזה יש לפרש שאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ובאמת הי' להקב"ה להשיב כיון שאני שולח אותך אין לך לדאוג מאומה ויעשה לך ניסים אבל יען כי לא הי' בוטח כל כך ועלה שאלה וספק בלבו אם כן אין מובטח כל כך שיעשה לו נס לכן השיב לו הקב"ה שיעשה בדרך הטבע ועגלת בקר תקח בידיך ובחובת הלבבות מתרץ ששמואל אמר כך כי אין לסמוך בכל זאת על נס גם אחר הבטחת הקב"ה והאדם יעשה שלו כדרך הטבע (מש"מ):

חקת

זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור, י"ל דאמרינן סוף פרק ג' דמגילה פ' עגל נקרא ומתרגם מהו דתימא ניחוש ליקרא דישראל קמ"ל ניחא להו דליבייש כי היכי דניהוי להו כפרה ואמרו חז"ל אי ס"ד ראובן חטא לא העמידו הקב"ה על הר עיבל לומר ארור שוכב עם אשת אביו וכדי דלא לסתרו המאמרים נ"ל פ' עגל לא ציוה הקב"ה לבייש ברבים ולקרי ברבים ואם ירצו לא יקראו ולא יתרגמו אך הם בעצמם רוצים בכפרה משא"כ בהר עיבל שציווי ה' היא ואין מדרכו של הקב"ה לבייש אפי' עכן (שמעל בחרם לא בייש כדאיתא במדרש) והנהפ' פרה מצוה לקרותה ברבים דאפי' בזמן שבהמ"ק קיים נעשית פרה אחת למאה שנה ע"כ מצוה לקרותה בכל שנה ע"ד ונשלמה פרים שפתינו (ואתיא שפיר יותר לפסקי תוספות מגלה ובשו"ע או"ח פרה מדאורייתא היא מצוה לקרותה) והנה פשטיות דקרא משמע כר"מ הדרשן שפורט בו כל מעשה עגל ויהי' גנאי לישראל ע"כ כ' בו חוקה לומר שאיננו מטעם עגל אלא חק בלי טעם כדי שלא יתביישו הקוראים והיינו וידבר ה' אל משה ואל אהרן דבר אל ב"י לאמר זאת חוקת התורה שיאמרו הפרה היא חוקה בלי טעם ומ"מ אני מצוה

זאת והטעם לזה אשר ציוה ה' לאמר ברבים פ' פרה ויהי' גנאי לישראל ע"כ אני מצוה שיאמרו בראשונה זאת חוקת חוקה היא:

דרוש הספד

על ג' צדיקים ביום ד' ז"כ סיון פ' חקת תקע"ח לפ"ק פ"ק פ"ב יע"א.

פסוק בזכרי' י"א ואכחיד שלשת הרועי' בירח א' ובפ"ק דתענית מוקי לי' במרים אהרן ומשה ופריך וכי בירח א' מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר, ומשני מתה מרי' נסתלק הבאר וחזר בזכות משה ואהרן מת אהרן נסתלק הענן וחזרו בזכותו של משה מת משה נסתלקו שלשתן וה"ל כאלו בירח א' מתו ויש להקשות דתי' הש"ס הוא דוחק גדול מכמה טעמי' חדא דאכתי קשה וכי בירח א' מתו הלא ביום א' מתו דנסתלקו שלשתן ביום ז' אדר ועוד וכי שלשה רועי' מתו והלא לא מת אלא רועה א' ושלשה פרנסות נסתלקו נמצא תי' ש"ס הוא דוחק גדול וה"ל למימר ברווחה דמכיון שמתה מרים בניסן ונסתלק הבאר ונתלוננו ישראל ויקציפו על מי מריבה וירע למשה ואהרן בעבורם נגזר עליהם מיתה באותו ירח וה"ל ג' רועי' בירח א' וצע"ג לכאורה:

טרם נבוא אל המכוון נאמר הוי ואבוי כי בעו"ה נתקיים בנו פסוק זה כי במשך שלשים יום חסרו ישראל תלתא גברי רבא רועי ישראל, הראשון פאר קהלתינו עטרתינו הרבני המופלג מה"ו עזריאל ברילן זצ"ל אשר הי' חרוץ ושנון בתורה ובימי חורפו העמיד תלמידים ורבץ תורה בישראל עוד בעלותו לגדולה הי' לנו לעיני' בכל מילי מיטב בהשתדלות בגופו וממונו ובכל מיני ג"ח בעל הי' לאלמנה ואב ליתומים החזיק ידים רפות וברכים כושלות כידוע לכל באי עירנו ואחז"ל מפני מה זכו גדעון ושמשון להמנו' עם גדולי עולם גדעון אמר לא אמלוך אני בכם ולא ימלוך בני בכם ה' אלקיכם יהי' מלככם שמשון אמר מ' שנה שפטתי את ישראל ולא אמרתי לא' העבר לי מקל ממקום למקום וכ"ש האי גברא רבא דאי' תרתי תורה וגדולה ומימיו לא בקש שום גדולה והתמניות בקהלה להשתרר בשום מיני שררה שבעולם לא מכבוד תורתו ולא מכבוד עשרו ורב טובו וביותר יש לנו להתאונן כי פה בעירנו ומילדי גידולי קהלתינו הי' ואחז"ל בע"ז ל"א מקום שיפול העץ שם יהא ס"ד אלא שם יהי' פירותיו,

ונחזי אנן אם נמצאו פירות מדותיו בכאן אם השאיר אחריו כמוהו אשר נוכל לנחם בו, הנה המרגלים בדבתם אמרו וכל העם אשר ראינו בתוכו אנשי מדות ופי' בס' תולדות יצחק אנשי מדות טובו' וכן איתא בילקוט על אחימן ששי ותלמי שהרגיש במרגלי' כחגבי' ולא עשו להם רע ע"ש וקשה מי בקש זאת מידי המרגלי' להשיב על אשר לא שאלו על מדות האנשי' ההמה אבל נ"ל כתי' היש בה עץ אם אין פירש"י צדיק המגין על דורו כעץ ויל"ד מ"ט לתואר הזה ולא אמר שמגין כסלע וכצור חסיו בו, אבל באמת ידעו כולם כי מת איוב אז שהי' צדיק שלהם אך אי' ההגנה של איוב כסלע וכצור נמצא כיון שיעקר הסלע ממקומו יעבר ומה דהוה הוה אך אי הי' כעץ עושה פרי והשאיר אחריו פירותיו שלמדו ממעשיו הרי עדיין הגנתו קיים כאלו הוא חי והנה ידוע מה שהתפאר איוב בספרו ממדותיו הטובו' להפליא עינים הייתי לעיור בעל הייתי לאלמנה אם ראיתי אובד מבלי כסות וכו' על כן המרגלי' בכלל הוצאת דבתם רעה השיבו על שאלת היש בה עץ וכל העם אשר ראינו בתוכו אנשי מדות טובות תלמידי איוב והרי הגנתו קיים עליהם מקום אשר נפל העץ שם פירותיו:

ועוד זה מדבר וזה בא שמועה רעה בתוך אותן הימים מסלוקו של צדיק וגאון הרב החרוץ בעל פיפיות מהו' זלמן וואלף זצ"ל אב"ד דק"ק אונסדארף בעל המחבר ספר עמק המלך על הרמב"ם וכבר אמרתי בדרשה אחרת על מאחז"ל פ' אלו מגלחין רב ספרא שכיב לא קרעו עליהו אמרו לא גמירנא מיני' א"ל אביי כל יומא שמעתתי' בפומי' ואתון אמרתון לא גמירנא מיני' והוא פלא מעיקרא מאי קאסברי למימרא לא גמירנא מיני' אשר כל יומא שמעתתי' בפומי' אבל הענין מבואר בספרי הדורו' כי רב ספרא נקרא כן על שהי' סופר מהיר ומעתיק משניות ובריתות ומדקדק בגירסתם וכיוצא ועל כן אמינא דודאי לא גמרי מיני' מידי אך ספריו הי' נמצאי' אתם וא"כ יפה אמר אביי כל יומא שמעתתא בפומי' וכו' וכן בצדיק הזה שאנו עוסקי' בהספדו ספריו הנחמדי' בכאן וכאלו גמרנא מפומי' דמי:

והשלישי הכי נכבד פטירת הגאון הגדול המפורסם בקצוות כבוד מהו' וואלף באסקוויץ סג"ל זצ"ל שהי' אב"ד בכמה קהלות גדולות בישראל ושקע אורו הגדול באחרית ימיו בק"ק באנהארט:

והנה לרוב חריפתו ובקיאותו אורייתא ארתחי' על כל קוץ שבתורה אשתפיך חמימי' ושמעתי מאביו הגאון החסיד מהו' שמואל קעללין זצ"ל שאמר על בנו הגאון הנ"ל בימי חורפו בק"ק פרוסטיץ פי' הפסוק אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו אי לך ארץ מוסב על שריך ולא על מלכך נער כי הנה מי שזכה בנערותו למלכותו כגון שלמה שמלך בן י"ב שנה ויחכם מכל אדם אשריו ואשרי דורו ואם בנערותו כך בזקנותו על א' כמה וכמה אך האדם בטבעו אינינו מלאך וא"א בשום אופן שלא ירתיחהו רתיחת הילדות ובפרט חכם גדול המוסיף דעת מוסיף לו מכאוב וכעס ואך על כל זה יעמדו שריו וזקניו ויחפוהו עליו ויכפו פסכתר על כל מכשוליו עד הביאונם אל מקומו הראוי ומעלתו ומדרגתו הגדולה ואז אשרי הדור שיזכו ליהנות מאורו הגדול אך אי לך ארץ שאם זכית למלך נער אך שריך שסביביו בבקר שלו וימי נערותו יאכלוהו ויכלהו ולא יסבלו ממנו מאומה ומגדילי' כהר מכשוליו הקטנים כחוט השערה אז טרם יזקין כבר הבאישו ריחו ולא יזכו אנשי דורו להנות ממנו אלו דברי הגאון החסיד זצ"ל הנ"ל:

כתי' הלא כה דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע ואחז"ל פ"ק דתענית האי מרבנן דרתח אורייתא קמרתח לי' שנא' הלא כה דברי כאש וארנ"ן אפ"ה בעי למילף נפשי' בניחותא ולכאורה קשה היכי רמיזא בקרא וי"ל דהנה כפטיש יפוצץ פי' בו תוס' בשבת פ' ר"ע ב' פירושי' או הפטיש יפוצץ הסלע או הסלע מפוצץ הפטיש ע"ש והנה רבו המפורשים בטעם חטאו של מרע"ה ועל הכלל התורה כסהו ולא רצה לגלות ישוטטו רבי' והדרשא תדרוש אך הרמב"ם בשמנה פרקי' האריך למעניתו כי מרע"ה כעס וחטא בכעסו ורמב"ן בחומש בפ' השבוע טען עליו וכ' שהוסיף הבל על הבלי' כי ראוי הי' לכעוס עליהם ע"ש ולבסוף כ' הוא טעם עפ"י הסוד ואומר אני עכ"פ אמת הוא שטעה מרע"ה בשום טעות אשר יענש על זה, וצריכי' אנו להבין מהיכן נולד טעות לאבי הנביאי' מבחר היצורי' אין זה אלא מחמת שכעס והנה כעסו הי' לכבוד שמים כמו שהסביר רמב"ן ז"ל ולמי ראוי' רתיחת אורייתא יותר ממרע"ה ובאמת לא נענש על זה הכעס כי הי' ראוי' לו ומ"מ נענש על הטעות הנמשך ממנו מזה ילמדו מוסר כל באי עולם איך בעי אינש למילף נפשי' בניחותא ונקדים עוד כי הצדיק יכונה

פטיש החזק במס' ברכות בחרדת ר"י בן זכאי והיינו דקאמר קרא הלא כה דברי כאש נאום ה' הלא זה ידוע שדברי כאש גורמי' רתיחה ומ"מ כפטיש יפוצץ סלע מרע"ה הפטיש הגדול ברתיחתו הי' מפוצץ הסלע להכות עליו ושוב הסלע חזר ופצץ את הפטיש שנענש ונקנסה מיתה על ידו עליו א"כ ש"מ דמיבעי' לי' לאינש למילף נפשי' בניחותא וא"ש:

כתי' הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי החסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק יל"ד מתחיל בצדיק אחד וחזר ואמר אנשי חסד תרתי ומסיים נאסף הצדיק א' י"ל הנה ידוע מפני הרעה ועוונות אנשי הדור נאסף הצדיק לכפר ולישא עוונם ע"ד טול הרב שבהם והנה כשחוזרי' ומתים עוד צדיקי' אחרים ואלו הי' זמן רב ביניהם היית אומר חזרו וחטאו ונתחייבו אך ידוע כי זמן ב"ד שלמעלה שלשים יום ואם במשך ירח א' מתו זא"ז א"כ אפילו חזרו וחטאו אחר מיתתו של ראשון הי' לו להמתין בדינו לכל הפחות שלשי' יום עד מיתתו של שני אך ואכחיד שלשה רועי' בירח א' בעו"ה אין זה כ"א הצדיק הראשון שמת בעון הדור לא נספד כהלכה ולא שמו על לב ולא כיפר במיתתו נמצא עונות הראשונים קיימי' כי לא נתכפרו ועוד נוסף חטא רציחה מיתת הצדיק על מגן ע"כ צריך עתה ב' צדיקי' א' לכפר על עון הדור נמקדם וא' לכפר על עון מיתת הראשון ואם ישובו עתה במיתת שנים האחרונים יתכפר הכל, והיינו הצדיק הראשון אבד ואין איש שם על לב ולא נתכפר עון הדור ועי"ז אנשי חסד נאספו ב' אנשי חסד נאספו הואיל ואין מבין כי מפני הרעה של הדור נאסף הצדיק הראשון:

ועד"ז נבוא לפרש סוף מ"ק מפני מה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתת צדיקי' מכפרת ומפני מה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרי' אף מיתת צדיקי' מכפרת וכ' שם תוס' פרה אדומה מכפרת על עון עגל ע"ש וקשה תרתי סמיכות למה לי לפרה אדומה ולבגדי כהונה גם רש"י בחומש פירש בגבול ארץ אדום הואיל והתחברו לאדום חסרו הצדיק דכתי' בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך וקשה הא נגזר מיתה על אהרן ואיך שייך

לתלות זה בגבול ארץ אדום גם יל"ד דרש"י פי' ויבואו כל העדה עדה שלימה כלם צדיקי' ואיך א"כ ותמת שם מרים הלא עמך כולם צדיקי':

והנלע"ד הואיל ואין לך דור שאין בו מפקידה של עגל דהי' אז שלימי' וכולם צדיקי' מ"מ היה צריכים קודם שיכנסו לארץ קצת כפרה על פקידה של עגל ופרה המכפרת על עגל זה לה כבר ארבעי' שנה שנעשי' והי' צריכים כפרה עתה טרם הכנסם לארץ הקדושה ע"כ מתה הצדקת הזאת ודוקא אשה שאין בה כלום בחטא עגל כי נשי' לא חטאו ויבוא זכאי ויכפר על החייבי' ומשו"ה נסמכה לפ' פרה אדומה לומר שמכפרת כפרה אדומה על עגל ביחוד, ואמנם בילקוט איתא ותקהל כל העדה אהרן הי' דורש טוב לעמו ואמר ג"ח הם בני ג"ח הרי הם נקהלי' להספיד אחותינו ומשה אמר אין זה אלא קהלה של תלונה וזנו לנו מים ע"ש נמצא לא הספידו את מרים וממילא לא נתכפר עון עגל במיתתה וע"כ הכחיד הקב"ה באותו הירח עוד ב' רועי' ונקנס מיתה על משה ועל אהרן על משה לכפר עון העגל כי גם הוא הי' זכאי בעון עגל ויכפר על החייבי', ואהרן על עון מיתת הצדקת על מגן:

והנה בזבחי' פ"ח ע"ב מסקנת ש"ס דכתונת בגדי כהונה מכפר על הציבור חטא שפיכת דמי' אפי' ידיעא מי הורגו ע"ש וא"כ קשה מדוע לא הגינו בגדי כהונה על חטא מיתת מרים שלא נצטרך לסילוקו של אהרן נ"ל דכתי' ואבדיל אתכם מן העמי' להיות לי וכתי' ויבדל את אהרן להקדיש קדש קדשי' ואם ישראל אינם נוהגים קדושה בהבדלה שביניהם ובין העמים ומתחברים לגבול מלך אדום ומתנהגים במנהגיהם אין ההבדלה של קדושת כהונה ובגדיהם מגין עליהם ומשו"ה מת אהרן הכהן וצדקו דברי חז"ל בסמיכת מיתת מרים לפרה שהיא לכפר על העגל כמו פרה וסמיכת מיתת אהרן לבגדי כהונה שמכפר כמו בגדי כהונה על שפיכת דמי' וגם דברי רש"י יכונו מפני שסמכו ונתחברו לגבול מלך אדום חסרו אותו הצדיק מזה יוקח מוסר השכל איך להרחיק ממנהגי האומו' אל תשמח ישראל אל גול בעמים כי גדולתם היא שפלות ישראל ולאום מלאום יאמץ א"כ איך מה ששלח מרע"ה אל מלך אדום אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו וקשה מנא ידע מלך אדום כל התלאה ואם שהי' מפורסם בכל העולם שהי משועבדים במצרים א"כ מ"ש מלך אדום משארי מלכי הארץ כולם

ידעו אך יובן משום דכתי' ולאום מלאום יאמץ א"כ מלך אדום ישער בנפשו לפי גדולתו באותן הימי' כמה שיעור הי' תלאות וצרותם של ישראל וא"כ אתה ידעת את כל התלאה:

והיום יום כ"ז סיון יום שבו נשרף ר"ח בן תרדיון וספר תורה עמו ר"ל כמ"ש בש"ע א"ח סי' תק"פ ואמרי' במס' ע"ז י"ח ע"א דר"ח ב"ת נשרף על שהוגה השם באותיותיו אעפ"י שעשה להתלמד מ"מ בפרהסי' עביד ונ"ל דהיינו דקאמר כששאלו המלך מ"ט הקהלת קהלות ברבי' ועסקת בתורה והשיב כאשר ציוני ה' אלקי ולא אמר כאשר ציוני ה' אלקינו שהרי ברבי' הקהיל קהלות אך בזה הלשון התודה סמוך למיתתו באמרו הקהלתי קהלות ברבים כאשר ציוני ה' אלקי לי ביחוד ולשכמותי ציוה להגות השם להתלמד ולא ברבי' וע"כ יענש, ויש להזהיר בזה אנשי זמנינו להשגיח על בני ביתם הקוראי' בספרי' הנדפסי' עתה בגופן שלהן בלשון וכתב אשכנזי ונדפס השם ככתבו והם קוראי' אותו כשהוא נכתב ה' יצילם מעונש חלול שמו הגדול ואמרו שם שכנשרף שאלוהו תלמידיו מה ראית והשיב גוילין נשרפי' ואותיו' פורחות נ"ל דרמז בזה עפ"י מ"ש ברבנו בחיי על פסוק מגדול עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב ולא אמר בתוכו ירוץ צדיק כי אל תוך המגדול אדם רץ להשגב אלא לימד לנו כי שם ה' עדיף מהמגדול שעומד במקומו ואדם נס לתוכו ואם הדוחק יביאהו לצאת מהמגדול ולברוח אי"ה חוזק המגדול אבל שם ה' ב"ו ירוץ הוא השם הקדוש רץ עמו ועוזרהו בכל מקום שהוא אמנם ר"ח בן תרדיון שחטאו הי' בהזכרת השם ע"כ לא רץ השם עמו כי אותיות הי' פורחות ממנו מבלי לעזרהו ולעמוד לימינו בעו"ה:

ואמרו שם שנגזרה על אשתו הריגה על שלא מיחתה כי כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס וע"ד הלציי אמרתי מה שתרגם זאת חקת התורה דא גזירת אוריתא וכ' מג"א סי' תק"פ שהוא לשון ורמז גזרה לא טובה ואמרתי אי לא הי' מצות תוכחה מצווה עלינו הי' כל צדיק עובד ה' בביתו ואינו מחוייב להשגיח על אחרי' הי' הוא נמלט מחטא הדור שלא הוכיחם והדור הי' נמלטי' בטענה לא הי' לנו ממי ללמוד אך זאת חקת התורה דא גזירת אוריתא אשר ציוה ה' לאמר לאחרי' וא"כ שניהם נתפסים

כי אין הדור שומעים וגם אין אדם יכול לייי"ח ממש בתוכחה ותמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח ע"כ דא היא עיקור גזירת אוריתא:

והנה נ"ל קשה מאוד להסביר שנתפסת האשה על שלא מיחתה בבעלה ר"ח בן תרדיון בהזכרת השם וכי היא בידה למחות בבעלה ואם תחלוק עליו בהלכה אי מותר להתלמד בפרהסי' או לא וכי מחוייב לשמוע אלי' אבל נ"ל דקאי אדלקמי' שעל בתו נגזר להושיבה בקובה של זונות על שפ"א שמעה הבת משרי רומיים אמרו עלי' כמה נאים פסיעותי' של ריבה זו התחילה לדקדק בפסיעותי' מש"ה נענשה והצדיקה הדין ואמרה עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם שהקב"ה השגיח על חטא פסיעותי' שאדם דש בעקביו ונ"ל דהאב לא השגיח על זה כי בגרסתי' טריד אך האם הי' בידה למחות בהבת ולא מיחתה וע"כ נענשה הוא הדבר אשר דברנו ואבדיל אתכם מן העמי' להיות לי כי סדר הבדלות הוא מונה ית"ש ואם אינם מבדילים מן העמים לא די שהם נכנס בעונש ח"ו אלא גם מי שאינו מוחה כאמה כבתה:

כתי' ואתחנן אל ה' בעת ההיא פירש"י כשנכנסו לארץ סיחון ועוג דמיתי שהותר הנדר וצריך להבין במה טעה מרע"ה וגם מה שאמר ויתעבר ה' בי למענכם וקשה למענכם הלא הוא חטא נ"ל הנה יש להפוך בזכותן של ישראל במה שנקהלו על אודת המים ולא הספידו מרים כראוי עפ"י מה דאמרי' במס' תעני' דלאביי אתא שלמא ממתיבתא דרקיעא בכל מעלי יומא דשבתא ולרבה בכל מעלי יומא דכפורי' חלשא דעתא דרבה מדאביי א"ל מסתייך דמגנת אכולי כרכא פי' שרבא הי' ראש ישיבה ומגין על כל העיר על כן הוצרכו זכיותיו להגן על כל העיר ולא נשאר לו כל כך זכיות דתיתי' לי' שלמא כל מעלי יומא דשבתא, הנה כי כן נ"ל בראות ישראל סלוק הצדקת והסתלקות הבאר יחדיו הבינו שהי' הבאר בזכותה של מרים אמרו אלו היינו שוכנים בארץ נושבת מקום תאנה וגפן ומים לשתות לא היינו צריכים לשתות מים בזכות הצדקת ולא כלו זכיותי' ולא מיתת ועכשיו שכלו תמו זכיותי' מפני המים ששתינו ע"כ מתה נמצא התלונה היינו ההספד בעצמו:

ואמנם טעו כי א"א להם בשום אופן לאכול בלתי המן ולשתות מי באר דאחז"ל לא ניתנה תורה אלח לאוכלי מן לחם אבירי' והרי קמן שאכלו מן ושתו מי באר מ' שנה

ואמר להם מרע"ה לא נתן לכם ה' לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה ואחז"ל פ"ק דע"ז שלא עמדו על דעת מרע"ה עד סוף מ' שנה ואלו הי' אוכלי' לחם מן הארץ ומי בורות עדיין לא הי' מגיעי' למדרגה הזאת, והנה בזה טעה גם מרע"ה כי חשב הואיל ושלש המתנות כולם חזרו בשבילו מן באר וענן ע"כ נתמעטו זכיותיו והגיע זמנו לפטור מן העולם ומכיון שבימי תשרי אז נכנסו לארץ סיחון ועוג חשב מרע"ה שמעתה יפסוק המן והבאר ועננ כבוד ולא יצטרכו לזכותו עוד וירויח הוא שיכול לחיות עוד והיינו דמיתי שהותר הנדר אמנם ויתעבר ה' בי למענכם כי אין גופכם מזוקק כל כך עדיין לאכול מפרי הארץ:

ועד"ז י"ל קצת המאמר שהתחלנו בו דודאי הי' פשוט דשלשה רועי' בירח א' דקאמר היינו שנגזר מיתה על שלשתן בחדש א' אחר מיתת מרים אלא דלא הי' נראה לרז"ל לומר לשון ואכחיד כיון שאפשר שעדיין יתבטל הגזירה אבל אחר שראינו שביום א' ז' אדר נסתלקו ג' המתנות ואכלו בזכות נמצא הם אכלו זכיותיו וא"א שיחי' עוד ע"כ נכחדו למפרע בירח א' ניסן:

בילקוט פ' וילך כשאמר הקב"ה למרע"ה הן קרבו ימיך אמר לו רבש"ע בהן קלסתיך הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים ובהן אתה מבשרני וא"ל הקב"ה הלא אמרת והן לא יאמינו לי לכאורה נ"ל בחטאו של מרע"ה עפ"י דרכו של רש"י ז"ל שהי' לו לדבר והוא הכה ורמב"ן טען מה בין דבור להכאה אצל הסלע והנה כתי' המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל פירש"י המה מי מריבה שראו אצטגניני פרעה וחלילה שיכנס מרע"ה תחת סוג דברי האצטגניני' אבל ישראל חשבו כן, כי זה הי' פרי חטאם בעגל שנתנו כח למזלות ותחת אשר במצרים הי' שולט מזל טלה חשבו שאחרי שידוד מזל טלה יעלה מזל שור ועשו עגל ולכן נשים שלא טעו זכו להיות להם ר"ח לי"ט כי ר"ח יום שינוי המזלות עפ"י תהלוכה של לבנה והנה פי הארץ ופי הבאר שניהם נבראו בין השמשות ובמחלוקו' של קרח פתחה הארץ פיה ע"י דבורו של מרע"ה מבלי הכאת מטה כלל א"כ יותר הי' ראוי שתפתח הבאר פיה ע"י דבורו שלו מבלי מטה ומהטעם דפירש"י פ' בשלח שציוה הקב"ה למרע"ה ליקח מטה להוציא מים מן הבאר שלא יאמרו ישראל המטה מוכן לפורענו' ע"כ יראו שגם לטוב הוכן א"כ ה"נ

יאמרו פיו של משה מוכן לפורענות לבליעת קרח ע"כ יפתח פי הבאר לטובה והוא לא עשה כן יאמר נא ישראל שא"א לו להוציא מים בפיו כי הורע מזלו במים כמו שראו האצטגניני' ויחזיק זה סברתם בכח המזלות והוברי שמים וע"כ במדה נענש ע"י המים ולקה באמת במים ולעומת זה צווח מרע"ה לפני הקב"ה איך אפשר לחשדני בזה הלא אני הוא שאמרת הן לה' אלקיך השמים ושמי השמי' רק באבותיך חשק ה' שהכוונה בזה שהמזלו' וכל שרי שמים ושמי השמי' הכל מסורי' בידו ית' והוא שידד הכל לחשוק באבות כי עפ"י משטרי השמים אברם אינו מוליד ויבחר בזרעם אחריהם ג"כ לשדד להם כל מערכה כרצונם וא"כ פי שאמר כן יחשד והוא שנתירא מפני ראיית האצטגנינים שעתיד ללקות במים והשיב לו הקב"ה חלילה אין אתה נחשד בעיני אבל זכור שאמרת והן לא יאמינו לי שנתת מקום לטעותן של ישראל כי הם אינם מאמינים:

א"נ י"ל במ"ש הקב"ה אמרת והן לא יאמינו לי דיל"ד בציווי של הקב"ה כפל ענין ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו וחזר ואמר והוצאת להם מים מן הסלע ועוד בתחלה אמר מימיו ושוב אמר מים סתם בלי כינוי ועוד הקב"ה אמר והשקית את העדה ואת בעירם אתא את ופסק בין עדה לבעירם ובשעת מעשה כתי' ותשת העדה ובעירם בלי הפסק את בין עדה לבעירם ולע"ד הנה הי' הפרש גדול בין מתנת מן לחם מן השמי' שהי' כולו קדוש בלי שום תערובו' סיג גשמי כלל ובין מי באר שעכ"פ הי' מדבר גשמי שיש בו עכ"פ מים היסודי שבעצמו ואם כי עשה בו נוספת מים על מימיו להשקות ס' רבוא מ' שנה מ"מ אינינו ברי' חדשה כי המן בעצמו נברא בין השמשות אבל לא מי הבאר כ"א פי הבאר אבל המים הי' רק תוספת ברכה על מי היסודי שבבאר עצמו וחפץ הקב"ה למען צדקו שעתה סמוך לכניסתם לארץ הקדושה עוד יזכו לשתות מים עליוני' שאין בהם תערובו' סיג ופסולת וישכילו יותר על דבר ה' ויהי' יותר תמימי' אך הבהמה לא יזכו לשתות מים כאלו כמו שלא אכלו מן כי לא המטיר כ"א עומר לגלגלת והבהמו' אכלו ממה שצמח להם במדבר ע"ד נס כמ"ש תוס' ס"פ כיסוי הדם שבהיותם במדבר זרעו וצמח אבל לא נעשה נס לבהמות שיאכלו לחם אבירים וה"נ במים אמר הקב"ה למרע"ה ודברת בסלע לעיניהם ונתן מימיו היינו

נחל א' יזוב ממנו שהם תוספת ברכה על מימיו של עצמו כמו שהי' מקדם קדמתה, ועוד והוצאת להם עוד הוצאה חדשה מים מן הסלע שאינם מימיו ובשני נחלי' אלו והשקית את העדה ואת בעירם אלו לחוד ואלו לחוד ולא יאכלו המה וחמוריהם באבוס א':

ומרע"ה אוהב ישראל הי' חשב מחשבו' כי עד עתה אם חטאו ולא האמינו הי' מקום לתלות כי גשמיות המים גורם אך אם יזונו גם ממים העליונים ולא ישמעו וימרו פי ה' ח"ו לא יהי' להם תקנה כלל ואקדים מ"ש רמב"ן כי המן הסלע הזה יוציא לכם מים חסר אם לא והכי צ"ל המן הסלע נוציא לכם מים אם לא ואומר אני לפ"ז הכי פירושו שמעו נא אתם המורים ומורדים המן הסלע הזה נוציא לכם מים אם לא פי' בין אם אוציא לכם מים חדשים מהסלע או לא לעולם תמרדו ותמרו פי ה' א"כ למה לי להוציא לכם נחל בפ"ע ויך את הסלע במטהו פעמי' זא"ז בלי הפסק ונתערבו כל המים ותשת העדה ובעירם בתערובו' בלי הפרש ופסיק ביניהם נמצא הקב"ה לא חשד ישראל ומרע"ה חשדם והיינו לא האמנתם בי פועל יוצא לישראל ויפה א"ל הקב"ה אתה אמרת והן לא יאמינו לי וק"ל:

וע"ד דרוש אמרנו ליישב שינוי לשון בצווי כתי' והשקית העדה ובעירם ובשעת מעשה כתי' ותשת ולא והשקה העדה דעפ"י המדרש כל ז' ימי אבלה של מרים לא נסתלק הבאר דזכות הצדיק נמשך כל ז' ימי אבלו כמו שהי' במבול בזכות מתושלח ואח"כ כשנסתלק הבאר לא התלוננו עד שהי' ג' ימים בלא מים והיות כי מרים מתה יו"ד ניסן א"כ נמשך הזמן עד כ"א ניסן שאז הי' יום ז' של פסח יום אשר ליבשה נהפכו מצולים ועתה הופך צור אגם מים חלמש למעינו מים והנה בעירובי' פ' בכל מערבי' מבואר דמיא בעיבי מיבלע בליעי וה"ל נולד ואסור אי לא הי' לו היכר וסימן בעבי' מערב שבת ונהרות הנובעי' מותרים משום דעבידי דאתי והנה איסור הכנה הוא דאוריי' או קרוב מאוד לאי' דאורי' ע"כ בי"ט ז' של פסח לא הותר להם לשתות מים היוצאי' היום מחדש מן הסלע אלא בא' משני אופני' או שיזדמן להם בארה של מרים שניכר להם מאז כפירש"י שהכירוהו שזה הוא או אם יוציא להם מסלע מחודש צריך שיאמינו בה' ונפלאותיו וה"ל לדדהו כעבידי דאתו ולא מקצו דעתייהו

משום דבר בעולם כי מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק ואפי' אם ישראל לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו מ"מ עכ"פ משה ואהרן לא נסתפקו בישועת ה' ולהם אין מוקצה ונולד וכיון שהוכן להם הוכן לכל העדה ובעירם ונבוא אל המכוון בעזה"י דהקב"ה אמר למשה ודברת אל הסלע לעיניהם ופירש"י שהוא בארה של מרים שהם מכירי' בעיניהם ואז ישתו מעצמם הם ובעירם אך אם לא יזדמן אותו הבאר וע"כ והוצאת להם מים חדשי' מן הסלע שאינו של מרים וזה יהי' להם כנולד שהם לא האמינו בה' אך והשקית אתה את העדה ואת בעירם כלומר שישתו על סמך שהוכן לך:

והנה פירש"י כשאמר המן הסלע הזה נוציא לכם מים והי' בארה של מרים יושב לו בין הסלעי' ולסוף נזדמן להם והכירוהו ומרע"ה לרוב ענותנותו לא יכין לפניו לדבר כן אתם אינכם מאמיני' ואני הוא המאמין שתו על סמך הכנה שלי לא הי' לו פנים לאמור כן ע"כ כששב לו הסלע בין הסלעי' אמר שמעו נא המורי' ואינם מאמיני' בה' המן הסלע הזה נוציא לכם מים הלא אסור לכו למשתי ולא אמר שהוא מאמין ולבסוף כשנזדמן להם אותו הסלע בעצמו כתי' ותשת העדה כי לא הצריכו להשקאתו של מרע"ה מ"מ הי' קצת ח"ה בדבר שישראל חשבו שגם הוא מסופק בהוצאת מים מסלע חדשה והיינו יען אשר לא האמנתם:

מזה יוקח כמה גדול שמירת שבת באיסורי' קלים כטלטול מוקצה ומקח וממכר ממה שיש במינו במחובר וכבר הארכתי בזה בתכלי' האריכות השתא הכא וקריתי לפניכם פ' נחמי' בן חכלי' איך הרעיש העולם על המביאים ציד וכל מאכל ביום שבת בשערי ירושלים, והנה בעו"ה זמן גרמא דהעניות גובר בעולם וידל ישראל מאד וכל השומר שבת כהלכתו נותני' נחלה בלי מצרים וההפך בהפך כי ידיעת ההפכי' א' ועשירי' שבשאר ארצות במה זוכי' בזכות שמכבדי' השבת אם כן המזלזלי' בשמירתו לא יזכו בעשרם:

וזאת שנית נכסי בעלי בתים יורדי' לטמיון על מלוי בריבי' בעו"ה בלי שום היתר עיסקא כמבואר ס"פ הישן ומי כמוהו של הצדיק המפואר מהם עזריאל זצ"ל שאנו עוסקי' בהספידו עכשיו שהלוה כמה אלפי' בלי שום תשלום גמול והושיע לעניי ארץ

להטיל מלאי בכיסם וע"ד רמז אמרתי מה דאיתא במס' נדרי' ובירושלמי דשקלי' דחד מטרוניתא אמרה לר' יהודה אפיך נהירי' כמגדלי חזירי' וכמלוי בריבית ואמר לה לדידן תרווי' אסירי אך חכמת אדם תאיר פניו ואמרתי כי יש במציאות לגדל חזירי' ולסחור עם דברי' האסורי' בישראלי' החוכרים אוראנדי מהשר ונאמר דכל מה דעביד ישראל בשליחותו של השר הנכרי עביד ואין הישראל מגדל החזירי' כ"א משלחו השר הנכרי ועט"ז בי"ד ססי' קי"ז וגם ריבית אפשר בהיתר ע"י שליח ונאמר אין שליח כמותו וכדעת תשובת רש"י ברמ"א בי"ד סי' קס"ג אך תרווי' בפ"א לחד גברא ממ"נ אסירי אי יש שליח אסור להלות בריבי' ואי אין שליח אסור לגדל חזירי' והיינו דקאמר לדידן תרווי' אסירי אך איזה מהן אסור ואיזה מותר האמת שהלואת ריבי' מותר כדעת רש"י אלא שאין מגלין הדבר לפני עם הארץ ככתוב שם ע"כ אמר חכמת אדם תאיר פניו אבל עם הארץ לא יאירו פניו בהיתר זה מ"מ אומר אני כי עכשיו הותר ומצוה רבה לפרסם ההיתר בפני עם והלואי שישמעו לבחור הרע במיעוטו עכ"פ:

אחז"ל במדרש לא מת מרע"ה במדבר אלא כדי שיביא עמו את דור המדבר ליום התחיה לע"ל שנאמר ויתא ראשי עם עיי' בפ' חלק ועיי' מ"ש בזה פרשת דרכי' ולכאורה יפלא הא אי לא חטא מרע"ה ויכנס לא"י מי הביא עמו את דור המדבר אבל כבר מלתי אמורה במה שמבואר בתוס' ס"פ איזהו נשך כי מי שהלוה ברבית לא יעמוד ליום התחי' ממעשה דבני אפרי' שהי' נ"ל לאו דוקא מלוה ברבי' אלא כל עושי עול בממונם ואינם מאמיני' בה' והדין נותן כי אחז"ל דאמר ההוא צדוקי להלעיג על תחיית המתים דחיי מתו דמתו חיי בתמי' והשיב לו אדרבא השתא מה דלא הוה הוה, מה דכבר הוה לא כ"ש נמצא לולי זה הק"ו אין להאמין בת"ה וכל עושי עול בממונו אלו למד זה הק"ו מה דלא הוה הוה שהקב"ה המציא לו תחלת עשרו בידיו רקניות וערום יצא מבטן אמו והביאו לידי כך הלא נקל יותר להוסיף על שיש בידו ע"ד היתר ולא ע"ד איסור א"ע כזה אינו מאמין בזה הק"ו א"כ ממילא אינו מאמין בת"ה ומבואר ר"פ חלק כל מי שאינו מאמין בת"ה לא יקום ליום התחיי' וא"ש דברי תוס' הנ"ל, והנה ישראל שלא האמינו והתלוננו זה הי' תלונותם הבאר שהי' כבר נסתלק איך נצפה לבאר אחר כק' המין דחיי מיתא דמיתא חיי נמצא זה גרם כפירה בת"ה

ומבאותם למדו זה ע"כ אין ראוי שיעמדו ואלו הוציא מרע"ה מים מן הסלע בדבור בלא הכאה הי' ממש כעין ת"ה אך בהכותו חשבו שזה פנים חדשו' וברי' חדשה ולא ת"ה ע"כ עדיין ספיקא במקומו עומד וחלילה לא יעמדו אבותם בת"ה ע"י חטא ע"כ הוצרך מרע"ה לתקן זה להבי' עמו דור המדבר לע"ל שנאמר ויתא ראשי עם:

ועוד בה שלישי' הנבי' צווח הוי מגיע בית בבית באפס מקום והושבתכם לבדכם בקרב הארץ אם לא בתי' רבים לשמה יהי' גדולי' וטובים מאין יושב וזה הוא בעו"ה במיקרי השער בשכירות הבתים וחניו' עד שאין מקום לשבת עניי עירנו והושבתם לבדכם בקרב הארץ הזה פרי אילן כרם חמד הנגיד מה"ו עזריאל זצ"ל אם כה אמר להוסיף לו על שכירתו מעולם רבים חסו בצל כנפיו ואין מכלים דבר:

והרביעי' קשה מכולן בעו"ה רדיפת התאות ומלבושי הנכרי' לבושי מכלול ואחז"ל אכול בצל ושב בצל ואל תאכל אוזין ותרנגולי' ויהא לבך רודף עליך כתי' בפ' השבוע אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ונראה לי ללמד זכות על תלונותם של ישראל על המן סוף מ' שנים הלא יפלא אבל יובן דאמר ר' ינאי אין בידינו לא משלות הרשעי' ואף לא מיסורי הצדיקי' ורבו בו הפירושים ולפע"ד כי שלות הרשעי' הוא בתים מלאים כל טוב ולבושי מכלול כולם אשר לפי מראה עינים יש לו כל מה שלבו חפץ אך האמת אינו כן כי לבו לא תשבע ותמיד רודף עליו להרבות הון ותאות זימת נשים וקנאת איש מרעהו ושהע"ה העיד גם השבע לעשיר אינו מניח לו לישן כי גם בלילה לא שכב לבו, וההפך מזה ביסורי הצדיקי' כי למראית עין נראה כי חסר לחמו וביתו ריקם והולך בבלוי הסחובו' אך לבו שמח בה' ואינינו מרגיש בכל זה כי מחשבותיו דבוקות תמיד בה' ותורתו ואינו דואג וכשימצא ידו פת לחם ניקודי' הוא שמח וטוב לב בקיצור די לו בקב חרובין, ור' ינאי אומר שבדור האחרון עניים וכואבי' ובידם אין מאומה לא עושר ונכסים כיסורי הצדיקי' ולבם רודף עליהם לרדוף אחר תאות לבם הרבה ושלא להסתפק במה שבידם כרשעי' בשלותם נמצא לא זכו ליסורי' כצדיקי' ולא לשלוה כרשעי':

והנה ישראל לא תפלו על המן אעפ"י שהי' בעיניהם לחם הקלוקל ואחז"ל כי אעפ"י שהי' בו כל הטעמים אבל עכ"פ כיון שלא נראה בעיניהם אלא צורה א' ה"לבכלל

סומא אוכל ואינו שובע והיינו בלתי אל המן עינינו עכ"פ יה"כ וראה איך דקדקו בדברי' לומר אין מקום זרע ולא גפן ולא תאנה ולא רמון כי ז' מיני' נתברכו חטה ושעורה גפן תאנה ורמון זית שמן ודבש והמן נקרא לחם הרי הי' כחטה ושעורה וכתי' וטעמו לשד השמן וכתי' כצפיחי' בדבש ע"כ לא התלוננו אלא על ג' מיני' הנותרים גפן תאנה ורמון שהי' חסר למראית העין באמת והכתוב אומר ויענך וירעבך ויאכילך המן ומ"מ הסתפקו בו והי' סובלי' אותו כיסורי הצדיקי' אך כשסבבו ארץ אדום ע"י חבור לרשעים נתקלקלו דעתם ומחשבתם ונולד להם מדה רעה ותקצר נפש העם בדרך לא הי' יכולת שוב בידם ליישב דעתם ומחשבתם ע"כ צעקו אלו היינו במקום נושבת לחם ומים היינו כל סעודה נקרא לחם ומשקה מים הי' קצור נפשנו כעין שלות הרשעי' עכ"פ אך נפשנו קצה בלחם הקלוקל ואין זה מיסורי הצדיקי' ולא משלות הרשעי' והי' עיקור תלונתם על קצור נפש שאירע להם בדרך הזה:

ולסיים בדבר טוב שלמה ע"ה אמר האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו היושבת בגני' חברים מקשיבי' לקולך השמיעני י"ל עפ"י מה דאמרתי לפרש שכן ארץ ורעה אמונה מה ענין ארץ לאמונה כי דניאל אמר אשרי המחכה ויגיע לימי' אלף מאתי' ותשעים ואם אמנם המכוון בזה החשבון סתום וחתום מ"מ אלף מאתים תשעי' הוא ממש אותיות א'ר'ץ' ע"כ אמר שכן א'ר'ץ ורעה אמונה להאמין בביאת הגואל בב"א אשרי המחכה ויגיע ואמנם הרמז בזה למשאחז"ל אדם אחד מאלף מצאתי אלף נכנסי' לבית הספר יוצא מהם א' להוראה נמצא צדיק א' מיני אלף וכתי' לא מרובכם כי אתם המעט כי גדרן של ישראל להנהיג עצמם כעם עני ואביון ויאה ענייותא לישראל וע"כ גדר ישראל אל"ף ר"ש צדי"ק כי ריש לשון עניות אמנם כשבעו"ה הצדיקי' מסתלקים כאלו נסתלקו כל האלף ולא נשאר בעו"ה כ"א ר"ש ועניו' והיינו האלף לך שלמה מלך שהשלום שלו יתב' לקח לו את האלף שהוא הצדיק ומאתי' לנוטרים את פריו לדור הנשאר אשר ישמרו פרי העץ שנפל להם השאיר מאתים היינו ר"ש שהוא ריש ואביון ע"כ היושבת בגני' חבירי' מקשיבי' היינו המתחברי' פה בבה"כ הנקרא גן ירד דודי לגנו איתם חבירי' קולך השמיעני בקול בכי והספד קול תפלה ותחנונים מה כתי' אחריו ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילי' על

הרי בשמי', יובן דאחז"ל כ"י בקשה מהקב"ה דבר שאינו הגון שימני כחותם על לבך הוא דבר שאינו נראה ואמר הקב"ה הן על כפים חקותיך שנראה לעולם יובן מזה אעפ"י שעיקור אהבה עזה בלב אשר ע"כ אמרה כחותם על לבך, מ"מ אפשר שיצוייר אהבה בלי השגחה פרטית ע"כ אמר על כפים חקותיך שנראה לעולם והנה ידועה משל הצבי הוא שעינו פתוחה כשהוא ישן כך הקב"ה עין ה' אל יראיו אפי' בגלות שנדמה לישן נמצא משל הצבי הוא להשגחה פרטי' אבל בלי אהבה עזה ומשל האיל ידוע שהוא אהבה עזה רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה כשעה ראשונה אמנם בלי השגחה כמו כחותם על לבך שאינו נראה והנה הנולד מצבי ואיל יש לו טבע שניהם אהבה והשגחה ואחז"ל או לרבות את הכלאים ע"כ אמר ודמה לך לצבי או לעופר האילי' היינו כלאים הנולד מבין שניהם צבי ואיל כנ"ל:

ואמר על הרי בשמי' כי מרע"ה יהי' פניו כפני חמה ואמרו כחמה דלע"ל שהיא שבעתים ופי' תרגום יהונתן בשירת דבורה שבעה פעמי' שבעה פעם שבעה שהוא שמ"ג פעמי' וכן בשג"ם הוא בשר דקאי על מרע"ה ואין אדם בישראל זוכה לזה בחייו כי לא קם נביא וכו' אך אחר מותו של צדיק ע"י ההספד זוכה ע"כ כתי' אין איש שם על לב כי איש לב גמטרי' שמ"ג אבל בחייו יזכה למדרגה א' פחות משמ"ג והוא שמ"ב גמטרי' ב'ש'ם' ע"כ אחז"ל על כל דבור שיצא מפי הקב"ה בהר סיני נתמלא כל העולם ב'ש'ם' והיינו דקאמר הכא על הרי בשמים כן נזכה בב"אמן:

*__זאת חוקת התורה ויקחו אליך__ אחז"ל אליך משל ציבור מ"מ בשלך אני רוצה יותר מבשלהם ונראה דהיינו חוקה כיון דבשלך אני רוצה א"כ ע"כ איננו כטעמו של ר"מ הדרשן לכפר על מעשה העגל דא"כ משה מאי עבודתי' אע"כ חוקה היא:

זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל וגו' יש לדקדק על סידור פ' פרה אדומה אחר מעשה קרח ונראה משו"ה אמרו במדרש מה ראה קרח לחלוק על הכהונה פ' פרה אדומה ראה והיינו כמו שאמרו שסמך פ' ציצית לפניו מפני שלקח טליתות שכולם תכלת כפירש"י ה"נ דרשינן סמיכות דפ' פרה לאחרי' שאותה ראה ונחלק על הכהונה אלא הי' גופי' צריך ביאור הנה הרמב"ן הרגיש דהול"ל דבר אל ב"י זאת חוקת התורה אבל השתא משמע זאת חוקת התורה הוא מאמר בפ"ע ואח"כ

דבר אל ב"י ויקחו אליך ונ"ל כי אחר שבחר הקב"ה באהרן ולויים ע"י מטה ומתנות כהונה שחתם הקב"ה וכרת לו ברית פן יאמרו אכתי כל העדה כולם קדושים וכמה אהרן איכא בשוקא אלא הקב"ה חפץ וחק הוא בלי טעם ומי בא בסוד ה' אבל האמת אינו כן כי אין שום חק בתורה שלא נתגלה טעם לגדולי ישראל כ"א פרה אדומה לחוד כמ"ש במדרש ובפייט ועל זה כתיב זאת חוקת התורה זאת מיעוטא זאת חק ואין אחר כיוצא בה בתורה וכן זאת חוקת הפסח שאין בפסח שום חק כ"א פסוק כל בן נכר לא יאכל בו ועבד איש ומלתה אותו כמו שפירשתי שם אבל הכא קאי אכל התורה כולה זאת חוקת התורה ואין זולתה חק וא"כ בחירת אהרן ולויים אין חק אלא דאין ראוי לכך אלא אהרן קדוש ה' ומשו"ה נסמכה פ' זו לפ' קרח ומשו"ה זה הפסוק עומד בפ"ע זאת חוקת ולא כהונתו של אהרן ואח"כ מתחיל דבר אל ב"י ויקחו אליך:

והנה המדקדק במחלוקתו של קרח יראה כי קרח לא חפץ בכהונה אין הרשעים חפצים בה שהרי מפני זה מכר עשו הבכורה אך ביש לי' הבזיון שנבחר אהרן ולא הוא כאלו נמצא בו פסול והוא דמה בנפשו שהוא ראוי לכך כמו אהרן ועכשיו שנבחר אהרן ומכש"כ אליצפן בן עוזיאל לנשיא ולא הוא זה לו לבזיון וע"כ הסכים שיקריבו כולם קטרת לא שימותו אלא או הקב"ה יענה כולם באש או לא לשום אחד בהם וידעו כי כולם שוים אהרן והוא והם ואם אח"כ ירצה הציבור באהרן או במי מהם טוב לו ואפשר הוא לא יקבל הכהונה כלל ובלבד שידעו שגם הוא הגון ואין בו פסול אמנם לכאורה אין כאן בזיון לו כי יאמרו חק הוא בלי טעם אך ראה פ' פרה אדומה שכבר נאמרה במרה וכתוב זאת חוקה ולא אחרת ע"כ נחלק על הכהונה וק"ל:

זאת חוקת מתרגם דא גזירת ועמג"א סוף הלכות תענית עיי"ש שהוא לשון גזירה וצער נראה למרע"ה הי' צער שהקב"ה גילה לו הסוד וכדכתיב ויקחו אליך לך אני מגלה ולאחרים חוקה ונוח הי' לו שלא ידע ממה שידע ולא לגלות לאחרים:

חוקת התורה בפייט דפ' פרה איתא אין להרהר על מה נחקקה כי כולם ניתנה בנשיקה ומייתי תוס' בפ"ב דע"ז דף ל"ד ע"א ע"ש ונ"ל ל"ד רמ"ד טעם פרה פשוט ומבואר יותר משאר חוקים שבתורה אלא שמצוה עלינו שיהי' המשפטים כחוקים

וחוקים כמשפט בלי להרהר ולבקש טעם כי מאהבתינו את ה' אנו שומרים מצותיו והיינו שם שם לו חוק ומשפט והיינו זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור שהיא חק אעפ"י שאינה חוקה ואו"ה מבקשים טעם למצות והיינו דכתיב ישקני מנשיקות פיהו ודרש שם פ"ב דע"ז חשוק פיך מלהרהר כי טובים דודיך מיין שהשתיקה יפה ליין (כדאיתא במתני' מנחות בשעה שהי' מוציאים מחביות יין לנסכים הי' הגזבר מקשקש לו ולא מדבר שהשתיקה יפה ליין) אמנם שמן תורק שמך כצלוחית של פלייטון שמתפרסם ע"י הורקה מכלי אל כלי ע"כ עלמות היינו או"ה אהבוך ע"י טעמי המצות לא כן אנחנו גם בלי התגלות טעמי מצות אנו אוהבים להקב"ה ומצוותיו והיינו אין להרהר על מה נחקקה הלא טעם יש בה ואינה חוקה כי כולם ניתנה בנשיקה לחשוק שפתיים ולא לשאול טעם:

זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור יל"ד האי לאמור מיותר שכבר נאמר לאמור לפני זה ואחריו נאמר עוד דבר אל ב"י הנה רש"י פירש שטן ואו"ה מונין ע"כ כתיב חוקה גזירה היא וכו' וקשה מה תשובה היא זו הרי על זה יהי' מונין אמנם אין ספק כי כל המצות הם חוקים אפי' אותם שהם עדות וזכרון מ"מ נעו מעגלותיה לא תדע ומ"מ מצוה יש להסביר טעם לכל מצוה ומצוה לפי הפשוט הנראה ומ"מ נדע שיש גבוה על גבוה ומי בא בסוד ה' ועוד דע מה שתשיב לאפקורוס לדחותו בקש בכל האפשרי כדריב"ז שהשיב לצדוקי שאמר מרע"ה אוהב ישראל הי' וכו' ואמר לאויבי דחיתי בקש ופרה אדומה כיוצא בה שיש להסביר טעמו כטעם ר"מ הדרשן ושארי טעמים ואעפ"י שאינם מספיקים הרי הוא ככל התורה כולה וכשאו"ה מונין יש לדחותם בקש ואפשר בטעמים יותר מקובלים ממה שאנו יודעים בב"ח וכלאים אלא גז"ה בפרה אדומה שלא נדחה או"ה בקש ובשום טעם אלא נאמר לו שהיא חוקה ואין רשות להרהר ואעפ"י שהי' יותר טוב להסיר האונאה שלהם בטעם כ"ש מ"מ זה גופי' חק חקוק מלפניו שלא נאמר להם טעם אלא נאמר חוקה היא והיינו זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור לאו"ה שהיא חוקה ואין רשות להרהר:

זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' ויקחו אליך פרה אדומה איתא במדרש אמר ר' יוסי בר"ח אמר לו הקב"ה למשה לך אני מגלה ולאחרים חוקה תמוה מ"ש משה מכל

ישראל ועוד טעמו ידוע לכל מיסודו של ר' משה הדרשן תבוא אמה ותקנח צואת בנה תבוא פרה ותכפר על מעשה עגל ונ"ל דבפ' בשלח הביא רש"י מצות פרה כבר נתנה הקב"ה לישראל במרה ושם כבר הי' קודם למעשה עגל נמצא אלו הי' מגלה לישראל טעם משום מעשה העגל שעתידים לחטוא היו ישראל יכולים לטעון שמן השמים הכריחו אותם לאותו עבירה שעתידים לחטוא וע"כ לא הי' מגלה להם הטעם וממילא הי' אצלם חוקה וכל זה תינח לכל ישראל אבל למרע"ה שפיר הי' יכול לגלות הטעם שהוא לא חטא במעשה עגל:

זאת חוקת התורה איתא במדרש הה"ד אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני וכשהיא רחוקה אז רחוקה ממני ונ"ל לבאר דהנה מצינו דפרה אדומה חק נפלא שהוא מטהר טמאים ומטמא טהורים והקשה תוס' מאי חוק הוא זה דלמא כך טבעתה של פרה אדומה לטהרה אלא עד הערב עדיין זה שהזה עליו הוא טמא והמטהר ונטהר שניהם טמאים עד הערב ונ"ל לתרץ קושיית תוס' דהרמב"ם פסק דאם אין לו ביום השביעי אפר פרה טובל בו ביום ואם יארע אפר פרה ביום ח' או ט' מזה וטהר מיד ואין צריך להמתין עד הערב אבל המזה טמא עד הערב והוא חק לפ"ז כשיש לו אפר פרה ביום ז' אין כאן חק כקושיית תוס' דשניהם טמאים עד הערב זולת כשאין כאן אפר פרה ביום ז' והזה ביום ח' או ט' אז הוא חק וזהו שאמר המדרש אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני וכשהיא רחוקה ממני היינו שאין כאן אפר בו ביום אלא רחוק ממנו האפר אז רחוקה ממני הטעם של פרה אדומה:

זאת חוקת התורה וגו' ולהלן הוא אומר זאת התורה אדם וגו' ויש לומר רש"י פי' דהאו"ה מונין את ישראל לאמר מה טעם יש בה יש לפרש דאדרבה הם סוברים כר"מ הדרשן דבא לכפר על חטא העגל ובזה מונין או"ה לישראל כדכתיב לשמצה בקמיהם וזה שמונין אותם מה טעם יש בה חטא העגל ולכאורה יש לדחות דברי ר"מ הדרשן איך אפשר לומר דפרה מכפר על חטא עגל הלא כבר במרה נאמרה פ' זו ואז לא הי' עדיין העגל אמנם גם בהיפך קשה איך אפשר שנאמרה קודם העגל הא קודם העגל לא מת שום אחד מיהו י"ל אם נגעו במתי גוים אלא דלקמן דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל ובאהל אין הגוי מטמא דקיי"ל כר"ש לכצ"ל דבאמת פ' שניי' דזאת

התורה באמת לאחר עגל נאמרה ויש לה טעם וא"כ א"ש זאת חוקת התורה באדם הנוגע די"ל דמיירי במתי עוע"ז וקודם העגל וממרה ניתן א"כ עכ"ח היא חוק בלי טעם אבל לקמן דמיירי בטומאת אוהל דשייך רק בישראל ולאחר העגל שייך למימר טעם הר"מ הדרשן ולכך אמר זאת התורה:

*ענין טהרת אפר פרה הוא כעין שיש בבגד כתם ומעבירים עליו ומלכלכים אותו בשבעה סממנים שבו מוציאין הכתם ע"י שמכבסין אותו בהם ונהי שלפי השעה מטנפין הבגד יותר אבל יש להסממנים כח המושך כל טינופת ולכך נטהר וכך הוא אפר הפרה יש לו כח המושך הטומאה אלא שזה עצמו אין אנו מבינים:

אשר ציוה ה' לאמור דבר אל בנ"י והלשון תמוה משאר פרשיות אולי משמיענו זאת חוקת התורה שציוה ה' לאמר ולקרות הפרשה ובזה מרומז שפ' פרה ג"כ דאורייתא לקרותה כדאיתא הנוסחא בתוס' פ' שני דמגילה ובשו"ע או"ח סי' קמ"ו סע"ב וסי' תרפ"ה סע"ז וק"ל (מש"מ):

ולגר הגר בתוכם חוקת עולם בספרי לרבות נשי גרים עמ"ש מורי בהפלאה והנה נשי ישראל אעפ"י שנשים לא חטאו בעגל שמפני כן ניתן להם יו"ט ר"ח מ"מ מתטהרים באפר פרה שהרי הם תולדות אנשי החוטאים ויו"ט של ר"ח הוא עבור שם נשים דשם נשים לא חטאו אבל לעולם הרי הם תולדות החוטאים וגרים נמי צריכים אפר פרה אעפ"י שהם ואבותיהם לא חטאו בעגל מ"מ בשם אנשי ישראל יכונו וכשם שהנשים עושים ר"ח יו"ט מפני השם בלבד ה"נ הגרים צריכים כפרה אשם ישראל לבד ולא פלוג להו בכל התורה כדכתיב הקהל חוקה אחת להם ולגר הגר בתוכם אבל נשים גיורות ליכא לא הא ולא הא ואפ"ה צריכים הזאה ג' וז' זהו בודאי חוקה והיינו לגר הגר לרבות נשי גרים חוקת עולם בלי טעם והיא חוקה ממש:

זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וגו' אחכז"ל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עלי' ע"ד מה יעשה אדם ויחי' ימית א"ע פי' לא יהנה מהאהל עוה"ז ע"כ מסיים כל הבא אל האהל ונהנה ואינו ממית עצמו עלי' אותו יטמא ז' ימים במותו אבל צדיקים אינם מטמאים ומזה למדו חכז"ל שבטלה כהונה באותו יום במיתת רבי וכמ"ש תוס' סוף כתובות ורמב"ן פה:

*זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו' י"ל ע"ד רמז שנה ופירש אמרו חכז"ל גרע מכולם (פסחים סוף פרק ג') דרשע שאינו בן תורה אינו מסוכן כל כך אבל חלילה אם בן תורה נתקלקל הוה מסית ומדיח וזה אפשר שרמז בכאן דרשעים בחייהם קרויים מתים וזהו אדם כי ימות באהל של תורה כל הבא אל האהל יטמא אחרים:

במסרה בקבר ג' או בעצם או בחלל או במת או בקבר, בקבר אשר איש אלקים, היסופר בקבר חסדך הענין כי אדם החוטא שמת ראוי הוא שיטמא כי נתלבשו בו קליפת חטאיו והנה זה על ג' ענינים עדות חוקים ומשפטים הפוגם עדות שהם מצות שהם עדות על דבר מה כגון פסח על יציאת מצרים ושבת על בריאת עולם והם נקראים תורת אמך אומתך פוגם בבשרו בחלק שמזריע האם ונעשה גל של עצמות ונקרא עצם אדם לכן ע'דות בע'ין וכן ע'צם בעין הפוגם בחוקים שאין להם טעם נגלה אצלינו היא תורת ה' פוגם בנשמתו חלק אלוה ממעל נקרא חלל שנעשה חלל ממילוי הנשמה ככתוב בספר ראשית חכמה ולכן ח'וקים בח'ית וכן ח'לל הפוגם במשפטים מצות שכליית היא מוסר אביך שא"א לקיום העולם זולתיהם הם גזל ועריות משפט מדינות הרי הוא כאלו מת ועבר ובטל ובחייו קרוי מ'ת במ"ם מ'שפטים במ"ם אך צדיק אינו מת בעצם רק לעינינו מה שמניחים אותו אל קבר ומשם עולה לעולם שכולו טוב ולמה יטמא וכתבו מ"מ כיון שאינו יכול לעשות עוד מע"ט מתלבשים בו הקליפות ואין להאריך בידוע וזהו פי' או בקבר נמי מטמא ומקשה בקבר אשר איש אלקים למה יטמא ומשני היסופר בקבר חסדך:

אגב אפרש הפסוקים הנ"ל בתהלים פ"ח הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה פי' הרי הקב"ה עושה הכל למענו שיבחנו הברואים ויכירוהו ויהי' להם לפלא והנה הרשעים בגיהנם מכירים ומודים לו יפה חייבת ואמר וכי למתים תעשה בזה פלא אם הרפאים יקומו בגיהנם ויודוך בתמי' מה מהני זה למתים היסופר בקבר חסדך שעושה עם הצדיקים שם או אמונתך שעם הרשעים באבדון בשלמא אם היו חוזרין לעוה"ז לספר לנו כל הקורות הי' בזה קדוש שמו הגדול אך היודע בחשך פלאך הוא העוה"ז עלמא דחשוכא היודע פה מכל הפלאים שום דבר ואני בבקר שועתי אליך הי' לך לענות אותי והי' שמך מתקדש בעוה"ז ולמה תסתיר פניך ממני עני אני

וגוע מנוער אולי יאמר שלא יסתיר פניו ממנו אעפ"י שלא יראני האדם וחי מ"מ עני וגוע מנוער וחשוב כמת ועוד אחז"ל בזכות ויסתר משה פניו זכה לתמונת ה' יביט ע"כ אני נמי נשאתי אימך אפונה עלי עברו חרוניך ביעותיך צמתותוני פי' אעפ"י שעברו חרוניך עלי תמיד מ"מ אני מפחד ובעותיך צמתותוני היפך הטבע דמלפא תכלא לא בעיתא ואתה נתת מורך בלבבי ורדף אותי קול עלה נדף סבוני כמים כל היום הקיפו עלי יחד פי' שהצרות עברו כולם עלי כטבע המים שמניחים הגבוה ויורדים לנמוך וא"כ הי' להם לתפוס טבע המים שחולפים ועוברים אמנם הם הקיפו עלי יחד שהראשונות באו הנה הנם ואחרונים מתחדשות עליהם והראשונות עדיין לא עברו נצבו כמו נד עיין מ"ש בחידושי למס' ב"ב גבי מה דאמר בן סירא כל ימי עני רעים ממטר גגים לגגו וכו':

אחז"ל במס' יומא לכן אמר שלמה ע"ה אחכמה והיא רחוקה ממני דקיי"ל הזה על הטמא טהור על הטהור טמא וקשה הא בלא"ה נמי היא מטמא כל העוסקים בה ומטהרת טמאים וי"ל כי פרה אדומה מדת הדין הקשה שא"א לעולם לעמוד בו וממנו שורש יניקת הטמאים לכל העוסקים בו עד שיתערב דין בחסד במים חיים ואז מטהר אמנם הצדיקים הגדולים לא יתנהגו בתערובות הנ"ל אלא במדה"ד בעצמו משה איש אלקים לכן הזה על הטהור מהתערובת טמא הוא לגבי דידי' רק במדה"ד ממש וזה הי' קשה לכל הנביאים צדיק ורע לו וק"ל:

בילקוט פ' בשלח כשמת שמואל הקטן תלו פנקסו ומפתיחו על ארונו מפני שלא הי' לו בן אמרו מלכים מניחים כתרם לבניהם עשירים מניחין עשרם לבניהם שמואל הקטן נטל חמודות של עולם והלך לו הפי' נ"ל כך כי במות חכם זקן אי הי' חריף גדול והניח אחריו תלמידים כמותו אין הפסד כ"כ והם המלכים שמניחין כתרם לבניהם ועשירים הם בעלי סיני עתיר נכסין מרי חיטי מניחין עשרם לבניהם אמנם שמואל הקטן שמת ולא העמיד עדיין תלמידים והי' עתיר נכסין וגם בעל שכל ומדע ואלו הי' עוד פותח שערי חכמה היינו זוכים לשאוב ממנו ועכשיו נטל שלו והלך לו וזהו פנקסו היא תורתו שכבר חקוקה על לוח לבו שלמדה מרבותיו ומפתיחו היא שכלו שהי' פותח בו שערי חכמתו ובוקע אורו ומאיר עולם משלו וק"ל:

ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ר"ת שלמה מים חיים אל כלי ר"ת אחכם לרמז שהע"ה אמר אחכמה והיא רחוקה ממני ואמר זה על פרה אדומה כידוע:

ביום הג' וביום הז' יטהר ואם לא יתחטא ביום הג' וביום הז' לא יטהר איננו תנאי כפול אלא רמז לן מי שמתחטא בתחלת ילדותו עד שעברו רוב שנותיו שהוא יום הג' ר"ל שנות שלשים שלו שכמעט עברו רוב שנותיו ולא חטא אז ביום הז' יטהר שוב בוודאי לא יחטא והיינו יום הז' שנות שבעים שלו ואמנם אם לא יתחטא ביום הג' מ"מ עדיין יש לו זמן לשוב אך אם גם ביום הז' לא יתחטא אז לא יטהר כי מת מתוך רשעו אבל זולת זה לא ידח ממנו נדח ועל הראשונים אמרו אשרי ילדותינו שלא ביישה זקנתינו ועל האחרונים אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו:

***ולא הי' מים לעדה ויקהלו וגו' וירב העם עם משה וגו'** במדרש יש שאהרן אמר למשה חזי ישראל קדושים ובאין להספיד אמר משה אין קהלה זו לספוד אלא להריב ויש לפרש דהרי מיתת מרים לא נאמר טעם בתורה ולא זכתה לכנס בארץ וסברו ישראל שזה הי' ע"י שזכותה נתמעט ע"י שהבאר בזכותה הי' מ' שנה לס' רבוא כעין שמצינו באביי ורבא דלאביי הי' שאילת שלום כל ע"ש ולרבא רק בעיו"כ וחלשה דעתא דרבא ואמרו לו דייך שמגנת אכולא כרכא וה"נ איכ"ל דזה הי' כוונת ישראל שבאו על דבר המים היינו לספוד על מרים שעי"ז נתמעט זכותה ומתה בחו"ל חשב אהרן שמפני זה צעקו למה העליתנו ממצרים:

בגמרא תענית ד"ד ע"א מקשה על הקרא דואכחד שלשת הרועים בירח אחד ופריך וכי בירח אחד מתו ומשני דכשמתה מרים בא הבאר בזכות אהרן וכשנסתלק אהרן בא הבאר והענן בזכות משה וכשמת נסתלק הכל וכאילו מתו אז כולם ויש ליישב קושיית הש"ס דהרי ע"י מי מריבה מת משה ואהרן ומי מריבה נסתבבה ע"י מיתת מרים וא"כ שפיר קרא הכתוב מיתתם בירח אחד:

לא מקום זרע וגפן ותאנה ורמון ומים אין לשתות לפמ"ש במדרש וכ' מורי בהפלאה ע"י אבילות של מרים לא למדו תורה עם ישראל והלכו בלא מים הנה שלימות איברי הגוף אין בה פסולת כ"א העוקץ כמו תאנה היינו הערלה הסר הערלה ויהי' תמים ובמדבר לא נמולו בניהם א"כ אין הגוף שלם היינו אין מקום זרע ותאנה ושלימות

השכל נמשל ליין וכתיב לא נתן לכם לב לדעת עד היום הזה ונמצא לא הי' עדיין להם גפן ושלימות מעשי המצות הוא רמון מלא מצות כרמון וכ"ז שלא נכנסו לא"י רוב מצות אינם נוהגים ואין כאן רמון ומ"מ אלו הי' עוסקים תורה ברבים הרי שקול כנגד כולם אך ומים אין לשתות שאין משה ואהרן עוסקים עתה בתורה ועי"ז נסתלק עתה הבאר:

לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות הזכירו כל ז' המינין זרע היינו חטה ושעורה תאנה וגפן ורמון כמשמעו ומים אין לשתות במקום שמן ודבש כדכתיב וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור אך יש לדקדק שהקדים תאנה לגפן ובקרא מוקדם גפן לתאנה וכן יל"ד בס' שופטים גבי תוכחת יותם בן ירובעל הקדים ג"כ גפן לתאנה וי"ל דתאנה עדיף מגפן לצרכי עוה"ז אך גפן מוקדם דמשמח אלקים ואנשים שאין אומרים שירה אלא על היין והתם ביותם בן ירובעל עדיין לא אסיק אדעתי' דעצים שהגפן משמח אלקים ואנשים ע"כ הלכו תחלה אצל התאנה החשוב ואח"כ אל הגפן והשיב תירוש משמח אלקים ואנשים וה"נ קיי"ל לא קרבו נסכים במדבר א"כ אין חשיבות לגפן ותאנה עדיף כנלע"ד:

***לא מקום זרע וכו'** איתא במדרש על מה דכת' בפ' האזינו ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור זהו הבאר שהי' במים שלה טעם שמן ודבש ואפשר לומר שזה מוכח מדמצינו שאמרו ישראל לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות ולמה אמרו דווקא הנך שלשה מיני פירות ויש לפרש כך דרכו שמצינו במס' פסחים דמכל שבעה המינים לא מיקרי' זרע רק חטה ושעורה וע"ז אמרו לא מקום זרע כלומר הבטחתנו להביא אל ארץ שבעה מינים והנה חטה ושעורה שמקרי זרע אין לנו ותאנה וגפן ורמון ג"כ אין לנו הרי שחסר לנו חמשה מינים והנך תרתי מינים דהיינו זית שמן ודבש, ג"כ אין לנו בשלומא כל זמן שהי' לנו הבאר טעמנו טעם שמן ודבש ועכשיו שפסק הבאר ומים אין לשתות ממילא נחסר לנו כל שבעה המינים שהבטחתנו ודוק:

***איתא** בס' התמונה כפל אות מ"ם מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה לרמז על מ"ם של מטה אהרן ומ"ם של ברית קודש ומדנפגם מ"ם של מטה אהרן משה היינו כאן שנפגם שהכה משה הסלע במטה נפגם ממילא מם של מילה ונשאר ילה מתיבות מילה

וזה שכתוב כאן יען לא האמנתם בי ר"ת מילה חסר מם עכ"ל ופירושו נסתר ואפשר לפרש דלכאורה יש ללמוד זכות על משה שלא חטא במה שהכה הסלע דהוא גופא צריך הבנה למה נאמר למעלה במעשה ראשון של באר קח את המטה והכית על הצור ובמעשה השני לא צוהו להכות אלא ודברתם ועיין ברמב"ן ונראה לומר דהנה ידוע מי שעוסק במעשה שמות הקדושים (או בעלי טומאה במעשה שדים) מי שהוא גדול במעלה חשובה גדולה אז אין צריך לשום מעשה והוא פועל ע"י דיבורו המעשה שרוצה לעשות אבל מי שהוא פחות ממנו במעלה הוא צריך לצרף איזה מעשה בידו אבל בדיבור לבדו לא יוכל להביא מעשה לעולם ולכן נאמר בצדיקים עליונים ותגזור אומר ויקם לך לכן הבאר הראשון שהי' בזכות מרים שאין זכותה גדול כל כך הוצרך לצרף לדיבר מעשה של הכאה (וידוע דבמטה הי' כתוב עליו שם ס"ת כי מלאכיו יצוה לך) ולא הי' סגי' בהזכרה שם לבדו רק עם מעשה אבל הבאר השני הי' בזכות משה שהי' זכות רב סגי' בדיבור לחוד לכן לא ציוה להכותו והנה משה בענוותנותו הגדולה לא רצה למעט החשיבות אחותו מרים לומר שהוא חשוב יותר ממנה לכן הכה גם עכשיו הסלע וגדולה ענווה אפי' שלא לשמה ומכ"ש לשמה נמצא לפ"ז שאין חטא למשה בהכאה זו אך כתיב בספרים גבי נביאות של דבורה דאם נקיבה וזכר שווין הם במעלה החשובה מצד מעשיהם הטובים אפ"ה הזכר חשוב יותר מחמת שיש לו הוספת ברית קודש יותר מנקיבה נמצא שלא הוצרך משה לומר שגדול כוחו יותר במעשים טובים ממעשים טובים של אחותו מרים דאף אם שווים הם מ"מ הוא חשוב יותר ע"י ברית קודש ע"כ הוצרך משה לומר שכח הברית קודש אין לו מעלה כ"כ שיהא חשוב ע"י הברית כ"כ שלא להצריך לשום מעשה רק בדיבור לבדו לכן הכה הסלע נמצא שבזה יובן דברי הספר הנ"ל מדנפגם מ"ם של מטה אהרן וכו' ממילא נפגם ע"ם של מילה כנ"ל ודוק:

והנה לכאורה יש לומר דלכך לא רצה משה לסמוך על הדיבור לבדו ולומר שכח ברית המילה הוא הגורם כדי שלא לעורר החטא על ישראל שלא היו נימולים במדבר שפסקה להם רוח צפונית כמו שמצינו שלא התחיל הקב"ה ספר במדבר בפ' הפסח שהי' גנאי לישראל שלא עשו במדבר רק פסח אחד ולומר שזכותו לבדו ע"י מעשיו

הטובים גורמים לפעול פעולה ע"י הדיבור לבדו ג"כ לא רצה מצד עניוות כן הוצרך למעשה והוא לא הי' לו רק לדבר אל הסלע ולישראל הי' באפשר לומר שזכות המילה גרם ולא הי' נתמעט בזה חשיבות של מרים ומשה רבינו אפ"ה לא רצה לסמוך על זה אולי יתעורר החטא עי"ז וזהו שנאמר ויתעבר ה' בי למענכם דאם לא חטא ישראל והיו כולם נימולים או הי' משה סומך עצמו על חשיבות של ברית קודש ולא הכה הסלע ודוק:

*ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד הנה בפסוק הראשון כתיב וירב העם עם משה ולא עם אהרן והיינו כדאיתא בילקוט פ' בשלח גבי מי מסה שלא רבו עם אהרן מפני שהי' חביב מאד בעיניהם על שהי' אוהב ורודף שלום וה"נ לא רבו עם אהרן ואפ"ה הביאו משה עמו ולא עשה כן לעיל גבי מי מסה לפע"ד להגדיל הכעס והקצף עשה כן שיראו ישראל כאלו גם אהרן כועס עליהם ויתנו אל לבם יותר כי חששו על אהרן יותר מעל משה ומפני זה נראה דנענש גם אהרן בחטא הזה כמו שכתב הרמב"ם החטא הי' על שכעס עליהם וחשבו הם שגם הקב"ה בכעס והוא לא כעס עליהם ולפי הנ"ל הי' אהרן הגורם לזה כי לכעסו של משה לא היו חוששים כ"כ כי הי' קצת מדרכו כמו שכ' שם הרמב"ם וזהו כוונת הילקוט פ' השבוע שטען משה לפני הקב"ה מה חטא אהרן משל למלוה שנכנס לגבות מגורנו של לוה וטורף גורנו של שכינו עמו ומסיים שם אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה והכוונה דמצינו שיכול המלוה לטרוף גם מגורנו של שכנו כגון אם השכן לא אמיד ולפי האומדנא הבריח הלוה נכסיו לשכינו א"כ יטול המלוה גורן שניהם ה"נ לפי האומדנא לא הי' אהרן ראוי לכעוס על ישראל ומי מסה יוכיחו רק שמשה לקחו עמו להשען עליו ע"כ נענש עמו וזהו אשר נסיתו במסה לכן תריבהו על מי מריבה הואיל שנמצא שלם במסה ולא כעס כנ"ל א"כ תריבהו על מי מריבה:

קח את המטה לפע"ד הנה בהקהל העם על משה ואהרן ורבו רק עם משה לבדו נראה שחשו לכעסו של משה לכן הלכו לפניו שניהם כדי שאהרן הרודף שלום יעשה שלום ביניהם ומזה הטעם עצמו אמר הקב"ה אל שניהם ודברתם אל הסלע פי' שניכם אם יכול אהרן על כך שלא יכעוס משה א"כ יצאו המים ע"י פיו ונתן מימיו אמנם אם

לא יכול אהרן על כך א"כ ממילא משיבוא לכלל כעס לא יועילו דבריו לגזור אומר על הסלע כי יפגום פיו בכעס ע"כ והוצאת להם מים הוצאה ע"י המטה ולכך ציוה ליקח מטה כי נתן הבחירה בידם ואז והוצאת אתה לבדך ואין צורך לאהרן לענין זה ומ"מ לא עצר משה כח ואמר שמעו נא המורים ממילא הוצרך להכות במטה ומ"מ נתמעט קדוש שמו ית' ככתוב בכוזרי שאלו הי' מדבר היו יודעים שהצדיק גוזר אומר והקב"ה מקיים ואעפ"י שהקב"ה לא ציוה עליו בהכרח שיקיים עשה זאת של קדוש השם אלא אם אפשר לו לקיימה מ"מ היינו ממש כסדינא דרב קטינא דבעידן ריתחא ענשינן אעשת כזאת והקב"ה הי' בכעס על ישראל בלאו"ה כמ"ש ברמב"ן ע"ש ולכן נענשו וזהו שאמר משה בפ' דברים ויתאנף ה' בי בגללכם והיינו כנ"ל שבשבילם הי' זה ואולי יש לומר שבוודאי כעסו של משה לא הי' עון כ"כ שהרי גם הקב"ה כעס עליהם על זה כנ"ל אלא משום שבעגל הי' מתפלל עליהם ועכשיו כעס כדאיתא במדרש ילקוט פ' בשלח גבי מי מסה על פסוק עבור לפני העם וחטא שעל כבוד שמים התפלל עליהם ובכבודו כעס כמעשה ישראל בפלגש בגבעה ולכן בפ' ואתחנן אמר עוד הפעם ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי שעל ידם שהתפלל עבורם בעגל לכן היתה זאת לו וק"ל:

והוצאת להם מים יש לומר דכשם שלא ניתנה תורה אלא ע"י המן שע"י מאכל הרוחני נתעלו לקבלת התורה אבל אכתי המים הי' גשמיי ולכך קודם ביאתם לארץ ואילו הי' משה בא עמהם הי' אז עולם התיקון רצה הקב"ה שגם המים יהיו רק רוחניים ולכך ציוה ה' שיוציא מקודם מים הגשמיים ואח"כ יצאו הרוחניים וישתו מהם ויתעלו ויהיו ראוים למדרגה הגדולה להכין עצמם בא"י לעולם התיקון ועפ"ז א"ש שינוי הקרא לפי הציווי שיהי' ב' הכאות והוצאת המים אחד היסודי ואחד הרוחניי ולכך כתיב ואת בעירם מופרד שזה הי' ממים אחרים דהיינו הראשונים אבל משה שהכה פעמיים בבת א' והי' הכל גשמיי לכך כתיב בלי הפסק וכיון שעי"ז היו כל המים גשמיים ולא נזדככו להיות עולם התיקון הוכרח משה רבינו למות במדבר כדי שיהי' תיקון למתי מדבר:

ספ"ז דמנחות אמר ר' אליעזר התורה חסה על ממונן של ישראל היכי רמיזא דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם ובמשנה ה' פי"ב דנגעים אמרינן וציוה הכהן ופנו את הבית אפי' חבילי עצים ואפי' חבילי קנים ור"ש פליג ויליף מהאי קרא התורה חסה על ממונן של ישראל ע"ש וצ"ל הא דאמר ר' אליעזר במנחות הנ"ל דילפינן לי' מוהשקית את העדה ואת בעירם היינו משום דקאי התם אברייתא דת"כ דמייתא לעיל מיני' וסתם ספרא ר' יהודה ואיהו לא יליף מופנו את הבית לכן יליף לי' מוהשקית אך צריכין להבין מ"ט לא יליף ר"ש נמי מוהשקית ואייתר לי' ופינו את הבית לדרשא דר' יהודה וי"ל בשנבין ג"כ איך אפשר למילף מוהשקית בשלמא אי הי' שום סברא שישראל לא ישקו את בעירם והקב"ה הזהירם שישקום מוכח שהתורה חסה על ממונן אבל באמת אין זה שום סברא שלא ישקום שהרי כך היתה תלונתם בתחלה למות שם אנחנו ובעירנו וא"כ ע"כ הא דכתיב העדה ובעירם אורחא דקרא הוא כך וליכא למילף מיני' מידי ע"כ נאמר דוודאי ר"ש לא הוה מצי למילף מוהשקית דאיכא למימר כקושיא הנ"ל אבל לר' יהודה לשיטתו שפיר מוכח מיני' דהתורה חסה בתחלה נדקדק במקראי קדש קח את המטה ודברתם אל הסלע לעיניהם נתקשו המפרשים אם כוונת ה' שידבר אל הסלע לאיזה צורך נצטוה ליקח מטה עיין ברמב"ן ז"ל גם תיבת לעיניהם מיותר ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע זהו כפל ענין במלות שונות ולא עוד אלא שסותר זה את זה דבמ"ש ונתן מימיו דייקא פי' הרמב"ן זהו בארה של מרים שהי' בו מים מכונסים מכבר ולכן אמר מימיו ולכן הי' סגי בדבור ולא הי' צריך הכאה ואלו והוצאת להם מים מן הסלע משמע שהוא יוציא עתה מים כאלו מחדש הדבר ההוא והשקית את העדה ואת בעירם דקדק הרמב"ן ז"ל דהול"ל ושתו העדה ובעירם דוהשקית משמע שמשה ישקום שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים פירש"י לפי שלא היו מכירים אותו שהלך וישב לו בין הסלעים והי' ישראל אומרים מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים והרמב"ן פליג ופי' שאמר להם התאמינו שאוכל להוציא לכם מים מן הסלע ידעתי כי לא תאמינו שהי' מקטני אמנה ואני אומר הואיל והפסוק סובל ב' הפירושים ושניהם עולים בקנה אחד ואלו ואלו דברי אלקים חיים

יען לא האמנתם בי להקדישני כל המפרשים האריכו למעניתם מה הי' חטאם כי לא פורש עיין ברמב"ן וחכם הכוזרי כ' שהקב"ה צוה שידברו אל הסלע ועי"ז יתקדש שמו הגדול כי ידעו שנתקיים בצדיק ותגזר אומר ויקם לך ומשה לרוב ענותנותו לא רצה לגזור אל הסלע במאמרו כ"א בהכאה ע"י מטה והיינו יען לא האמנתם בי להקדישני שלא יאמינו ישראל שיש כח בצדיקים לשנות טבע הבריאה במאמריהם ואני בעקבותיו אדרוך באופן אחר הנה ידוע כי מתה מרים ביו"ד ניסן ומסתמא לא נסתלק הבאר עד אחר י"ז ניסן ששלמה ז' ימי אבלה של הצדקת כפירש"י בפ' נח לענין ז' ימי אבלותו של מתושלח הצדיק ומסתמא לא התלוננו ישראל על משה עד שהלכו ג' ימים בלא מים י"ח י"ט כ' ניסן כדלעיל סוף פ' בשלח וילכו ג' ימים במדבר ולא מצאו מים וילונו העם דכללא היא אין הקב"ה משרה לצדיקים בצרה יותר מג' ימים לכן המתינו ג' ימים וכיון שלא יצאו מצרתם התלוננו ואפי' לפי חשבון זה הי' מעשה דסלע ביו"ט כ"א ניסן שהוא י"ט ז' של פסח והנה למאן דאית לי' רפ"ק דביצה דהכנה דאורייתא ולכן לא ירד המן ביו"ט א"כ מכש"כ שלא ישתו מהמים שמוציאין היום מהסלע דגרע ממיא בעיבא מבלע בליעא במס' עירובין אמנם אי מכירים בארה של מרים ויש עדיין מים מכונסין בכחו יש להתיר כעבים שנתקשרו מעיו"ט ואית לי' סימנא בגווייהו ע"ש בעירובין אבל אי לא מכירים הבאר ההוא קשה להתיר בשלמא אי הי' מאמינים ובוטחים בישועת ה' שיוציא להם מים מצור החלמיש נמי הוה א"ש דלית בי' משום הכנה כנהרות המושכין מים דעבידי דאתי אבל באשר שהי' מקטני אמנה וגם לא הכירו בארה של מרים צ"ע איך שתו מהמים וי"ל כיון דעכ"פ משה ואהרן האמינו ב"ה באמת ולהם הי' מוכן ושרי לשתות א"כ הותר לכל ישראל לשתות בגלליהם דכיון דחזי להו חזי לכו"ע והא"ש דהקרא מילי מילי נקט ודברתם אל הסלע דווקא אם יכירו אותו בטביעות עיניהם סגי בדיבור בעלמא ונתן מימיו המכונסים כבר מימות מרים אבל אי אינם מכירים אותו ע"כ והוצאתם להם מים מאיזה סלע שיהי' ע"י הכאה להוציא מים חדשים אבל בתנאי והשקית את העדה שכולם ישתו על סמך משה ואהרן המאמינים בה' באמת דאלו לגבי ישראל אסור משום הכנה והנה כשלא הי' מכירים את הסלע שישב לו בין הסלעים והי' ישראל אומרים מאיזה

סלע יוציא לנו בן עמרם מים אמר להם המן הסלע שלא נצטויתי עליו נוציא לכם מים בתמי' וכי אתם מאמינים שאוכל להוציא כיון שאי אתם מאמינים זה א"א להוציא כ"א מהסלע שנצטויתי היינו בארה של מרים שמים מכונסין בו כבר דשארי סלעים אסורים לכם משום הכנה כיון שאינם מאמינין ולא רצה לומר שמ"מ ישתו כולם על אמונתו ובטחונו כי לרוב ענותנותו לא רצה להתגדל לפני ישראל ומ"מ נתן מקום לטעות כאלו גם הוא נסתפק ח"ו וע"כ נאמר יען לא האמנתם בי להקדישני והנה לפי האמור יש להבין איך הותרו להשקות גם הבהמות ע"י שהי' מוכן למשה ואהרן הא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים י"ל לפמ"ש תוס' בפ' מקום שנהגו דדוקא בנבלה לפני הכלבים שבחיי' לא היתה עומדת רק לאדם שישחטנה לצרכו ולא לכלבים לכן אם נתנבלה בשבת לא הוי מוכן לכלבים ומשו"ה ס"ל לר"י אם לא היתה נבלה מע"ש אסורה לפי שאינה מן המוכן משא"כ דבר הראוי לאדם ולבהמה הוה מוכן לשניהם וה"נ מים חזיי' לשניהם והא"ש דכתיב והשקית העדה ואת בעירם שלא יטעו דלא הוה מוכן לבהמה קמ"ל כנ"ל וא"כ מוכח שפיר מהכא דהתורה חסה על ממונן של ישראל מדחשש רחמנא שלא יטעו ולא ישקו בעירם משום דלא הוכן לצרכם שמע מינה דחס רחמנא על ממונן וכל זה לר"י דאית לי' מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים א"ש כנ"ל משא"כ ר"ש דפליג וס"ל מחתכין נבלה לפני הכלבים לא מוכח מידי מוהשקית העדה ובעירם וס"ל אורחי' דקרא הכי לכן יליף מופינו אה הבית ודו"ק:

שמעו נא המורים פירש"י על ג' ענינים, שוטים, סרבנים מורים את מוריהם, כ' החכם רו"ו היידענהיים במדרש איתא ד' ענינים דמורים בחצים ונראה רש"י לא כ' אלא מה שהי' בכוונת משה להוכיח ישראל אבל מדרש אומר שיש בדבר רמז שהי' מעשה זה חץ לירות מרע"ה כדכתיב ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם:

*ויך במטהו פעמים בפ' הברכה בפסוק תומיך ואוריך פירש"י אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן מה חטא ע"ש וחלילה לשדי מעול, והנלע"ד הקב"ה אמר לשניהם וצריך שיכוונו שניהם כמו שהי' בכל שליחות מצרים ואז היו המים יוצאים בדבור בעלמא או לכה"פ בהכאה אחת לרמב"ן אך מרע"ה בא לכלל כעס והי' לו לכעוס כמ"ש רמב"ן ועכ"פ אין שכינה שורה מתוך כעס אך אהרן לא כעס מעולם כמ"ש

רמב"ן והי' מכוון כוונתו הראוי לו וזה ידעו כל ישראל ואלו לא עשה דבר עד שנח מזעפו או אפי' אי הי' מכה ולא יצאו מים כלל לא הי' שום חלול ד' כי ידעו ישראל שאין השכינה שורה מתוך כעס אך אהרן לא כעס מעולם כמ"ש רמב"ן והי' מכוון כוונתו הראוי לו וממשיך מים ע"י יחודיו וכוונתיו ועי"ז יצאו מים אך לא בנקל כי חסרה כוונת מרע"ה ועכ"פ יצאו מים רבים ויען ידעו כל ישראל שאין שכינה שורה מתוך כעס ע"כ חשבו שהוא רק בתחבולה או קסם חלילה וזה הי' חלול ד' ואהרן גרם יען ראה משה כועס לא הי' לו להמשיך מים כנלע"ד וד' הטוב יכפר:

למה חזר באר וענני כבוד בזכות משה אם זכותו כדאי א"כ למה לא היו בתחלה בזכותו י"ל דכל אחד הי' פעולתו לדבר מיוחד מרים להורות ולהדריך לנשים ובזכות זה הי' בא מים אהרן לתווך להדריכם בדבר השלום ומשה להורות להם התורה והנה אחר ארבעים שנה כבר השרישה מרים היראה והדריכה לנשים ואהרן השלום לאנשים וקל הי' למשה בפעולה קלה שיקום הדבר ויהא נשאר ביניהם משא"כ מתחלת לא הי' יכול משה להשריש שלשתן ביחד אבל ?אח"כ משה לבדו גם עם טרדתו הגדולה יכול לקיים מה שהשרישו אהרן ומרים ולכן בזכותו הי' אח"כ גם ענני כבוד והבאר (מש"מ):

המן הסלע הזה נוציא לכם מים וגו' הרמב"ן הביא בשם ר"ח שזה הי' החטא שלא יחס להשי"ת יוציא ה' והי' אפשר לסבור שהם המוציאים וזה קשה הרבה פעמים מצינו בתורה כן והכל יודעים שהכל עושה ע"י השי"ת ותו דאפשר דזה באמת כוונת הקרא המן הסלע הזה נוציא וכי זה משלנו אלא הכל תלוי ברצון השי"ת ויש לפרש בהיפוך מצינו ברמב"ן פ' ויגש בשם ספרא פלוגתא אי פסקה ברכה שבא ע"י יעקב למצרים חד אמר שאין זה כבוד לצדיק שתפסוק וחד אמר זה כבודו שיראו שבא בזכותו והנה הבאר שבא בזכות מרים ונפסק כשמתה וראו כולם שהי' בזכותה וע"י התפלה בא שוב בזכות משה וזה עצמו שבא עתה בזכות וע"י משה זה חיזק ג"כ שגם מעיקרא לא בא בשביל זכות ישראל אלא בזכות מרים ונתגדל האמונה שבזכות הצדיקים בא כל טוב אבל משה רבינו ע"ה מצד ענותנותו לא רצה ליחס זה לעצמו ואמר המן הסלע

הזה נוציא לכם בזכותינו וממילא גם מעיקרא לא הי' בא בזכות מרים ונחלש האמונה ההיא כיון שאמר כן כאילו הי' נמנע זה ולכך אמר יען לא האמנתם בי להקדישני:

או יאמר הרי דרשו עד יעבור וגו' ועד יעבור מקיש ביאה שניי' שבימי עזרא היתה ראוי' להיות כביאת יהושע אלא שלא זכו ותהי' לעתיד לבוא במהרה בימינו וגם יש לפרש ביאה ראשונה היינו יציאת מצרים עברו בים ועברה שניי' ג"כ העברת ירדן וביאת הארץ ששם כתוב ויאמינו בה ומצד היקש בעינן שגם בביאת הארץ יהי' חיזוק אמונה והנה העושים מעשיהם ע"י השבעות וכשפים וכיוצא צריך לזה יום ידוע ושעה מיוחדת וישראל ח"ו לא פקפקו והאמינו וידעו שמעשה משה רבינו אינו בהשבעה אלא על פי ה' והאמינו מאז גם בים אבל כשנעיין נראה דהוצאות מים מסלע הי' חיזוק לזה שכבר כתבנו שקי"ס הי' בשביעי של פסח ואי אפשר לפעול דבר והיפוכו קרי"ס נעשה ים ליבשה וכאן חלמיש למעינו מים וזה אמר בתהלים מה לך הים וגו' מלפני אדון חולי ארץ וגו' והא ראי' ההופכי הצור אגם מים באותו יום עצמו:

אמנם לפ"ז לא הי' ראוי שיקח משה לצור מטה שכן בים כתיב הרם מטך ונטה ידך ופי' המדרש שיסלק המטה וההי"ד הכא ואז יהי' ב' הסותרין ועכ"ח היא רק מעשה ה' אבל כשהכה במטה י"ל בהיפך משום שאותו יום ראוי ליבש המים הוכרח ליקח מטה ועי"כ הי' אפשר לטעות ונחלש אמונה ולא יהי' ביאה והעברה שניי' בירדן כמו ראשונה ואנן בעינן לאקושי ב' העברות ועכ"ח העברה שניי' קאי על ביאה דלעתיד וזה שאמר יען לא האמנתם בי להקדישני כדלעיל שאם סילק המטה הי' קידוש ה' אבל מכח המטה נחלש האמונה וצריך ביאה דלעתיד ולכך לא תביאו כדי שיזכו גם מתי מדבר עמכם:

***יען לא האמנתם בי להקדשני לכן לא תביאו** ונראה לפרש מה שהקפיד הקב"ה על הכאה זו כל כך דהנה מצינו שאלו הי' משה נכנס לארץ ישראל לא עבדו ישראל ע"ז ולא נחרב המקדש והנה הא תינח מקדש ראשון שנחרב ע"י ע"ז ותועבות ריעים אבל מקדש שני מצינו שלא נחרב אלא על שנאת חנם שהוא באה ע"י הולכי רכיל ומדברים לשה"רו ע"ז לא הי' מועיל הכנסת משה לכן הי' כוונת הקב"ה יתברך קודם כניסתם לארץ להורות להם כח הדיבור הרע וכח הדיבור הטוב כדי שיקחו מוסר

ולא ילמדו לשונם לשקר ולומר לשה"ר ועי"ז ישכנו לעד בארציהם ולא יוחרב הבית לעולם וע"י הכאת הסלע ולא דבר אל הסלע פסק כח הלימוד של מוסר אדרבא ילמדו ההיפוך לכן גזר עליהם לא תביאו דלא תועיל הבאה זו שאפ"ה יחרב הבית ע"י לשון הרע ושנאת חנם וכמו שנבאר:

דהנה לא מצינו בקרא שום טעם על מיתתו של מרים עכשיו ומדכתי' ואכחיד שלשת הרעים בירח אחד משמע שכולם מתו מדבר אחד וגם לשון הקרא בירח אחד אין לו מובן דלא בחודש אחד מתו ונ"ל דמצינו דלשון הרע הורג שלשה האומרו והנאמר עליו והמקבלו והנה מרים דברה לשה"ר לאהרן על משה ועי"ז נתחייבו כולם מיתה ובפרט שע"י מיתת מרים פסק הבאר וגרם החטא למשה ולאהרן של מי מריבה שלא ליכנס לארץ נמצא שמתו כולם בירח אחד דע"י מיתת מרים התחילה מיתת משה ואהרן וגם בשביל דבר אחד מתו כולם דהנה הקב"ה רצה להראות לישראל כח הדיבור של האדם שלא יאמר אדם בעל הלשון מה עשיתי הלא רק דברתי כמבואר ברמב"ם שזהו הסדר של בעל לשה"ר לומר שלא עשה כלום ובאמת שקר דבר בעל הלשון שגדול כח הדיבור הן לטוב והן לרע לכן מתה מרים עכשיו על לשה"ר שדברה על אחיה וציוה גם למשה ולאהרן שגם עליהם הי' החטא של לשון הרע שדברה מרים שידברו אל הסלע ויגרום הדיבור ההוא לפעול פעולה גדולה להשקות עדה גדולה עם מקניהם ועי"ז ילמדו ישראל מוסר שכח הדיבר גדול מאוד ויזהרו בלשונם מלדבר דבר דמשתמע מיני' לישנא בישא ועי"ז ישבו בטח בדד ושאנן לעולם בארצם ולא יחרב הבית והנה משה שהכה לסלע אז יאמרו ישראל מדחזינן שהוצרך תמיד בכל דיבר לעשות מעשה ש"מ אין בדיבור כלום ולא יזהרו עצמם מן החטא של לשה"ר וע"כ הבהמ"ק יחרב מחמת חטא זה ואין יתרון בכניסת משה ואהרן לארץ וגם עליהם הי' כח הריגה של חטא לשון הרע שדיברה מרים לכן נגזר עליהם שלא ליכנס לארץ ומדוקדק בזה הלשון יען לא האמנתם בי ומבואר ברמב"ן ז"ל שהוא פועל יוצא כלומר שע"י דבריכם לסלע הי' מקום להתחזק אמונה בישראל שהיו רואים כח הדיבר והיו נזהרים מחטא לשה"ר וע"י הכאה לא החזקתם אמונה בבני ישראל אדרבא יהי' להם

מקום להטעות ולומר שאין בדיבר כלום לכן לא תביאו כיון דסוף סוף יוצרך הבית ליחרב ובלא"ה יש ג"כ עליכם חטא לשה"ר ודוק:

***עיין** ברמב"ן ז"ל שמביא טעמים הרבה ממפרשים בדבר זה בחטא זה ומה שאמר הרמב"ם שהחטא הי' על שכעס ולימדו ממנו פעולה רעה גם זה הבל דהנה הכתוב לא סיפר כלל שכעס כי שמעו נא המורים הי' בדרך תוכחת מוסר ועוד כי אהרן לא כעס מעולם ועוד א"א שלא הי' כעס גדול מאת השם עליהם ומקרא מפורש המה מסה ומריבה אשר רבו בני ישראל ויקדש בם א"כ הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת ור"א אמר דעיקר החטא הי' מה שאמרו נוציא לכם מים ולא נתן הגבורה בהקב"ה לומר יוציא ה' לכם מים כמו שאמר במן בתת ה' לכם וטעו במאמרם לכן נאמר מריתם את פי מן לשון ותמר את משפטי ע"כ:

ונבוא לפרש זה שלא אמרו יוציא ה' לכם דהנה ידוע שהשם הקדוש של יב"ק הוא צירוף שלשה שמות דהיינו אה'יה הו'יה א'דני הראשון מורה על המחשבה השני מורה על הדיבר השלישי מורה על המעשה ואיתא בספרים שהשם הקדוש שהוצרך להשפעת מים הוא מרים והוא השם אשר עלה ברעיון משה להזכירו לעיני ישראל להשפיע מים על ידו אך ע"י שכעס במחשבתו והוא כעין פגם בשם הראשון אשר הזכרנו למעלה טעה גם בדיבורו לומר במקום שם מרים המרים ובדבר זה פגם בם ובדיבור זה פגם בשם הוי"ה הקדוש המורה על הדיבור דצירוף חשבון הנקודות של שם השפעת מים מרים עולה לארבעים וששה דהיינו חירק יחשב לעשר שוא לעשרים קמץ לששה עשר והוא אמר תחתיו מרים דהיינו שני נקודת של חשבון עשרה ונחסר לו מהנקודה עשרים וששה חשבון שם הקדוש של אותיות הוי"ה ונמצא שפגם בשם הקדוש המורה על הדיבור ולכן לא הי' תו בידו לומר יוציא ד' לכם מים והוצרך לומר נוציא לכם וזהו רק ע"י מעשה בכח שם השלישי שמורה על מעשה וזהו שנאמר כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו ע"י שנתמלא רוחו כעס טעה בביטוי שפתים ואמר מורים תחת מרים.... ולשון תמורה האמור ברמב"ן אפשר לפרש על החילוף בדיעות בין משה ואהרן דהנה לכאורה צריכין אנו להבין על משה רבינו שבתחילת שלוחו אל פרעה הי' מתנגד לישראל כמדומה ואמר הן לא יאמינו לי שלח

נא ביד תשלח עד שכפה אותו השם לילך בשליחותו ומיד אחר שליחותו כשראה שהם משועבדים יותר הי' צועק לטובת ישראל נגד השם למה הריעות עד שהקשה לדבר נגדו וחטא לפניו יתברך שאמד לו מיד עתה תראה ולא העשוי למלכי ד' אומות כשאביאם לארץ ולמה מתהפך טבעו בימים מועטים כזה אבל האמת כך הוא דהנה משה הי' מגודל במצרים בבית המלך ולי"ב שנים נגרש משם וערך זמן של שלשים וששה שנים במדינות כוש חזר אח"כ ומה הי' כוונת השית"ב בזה ואפשר לומר לטובת ישראל כי משה הי' מכיר הדור ההוא ואז חי קהת וביתו שהיו כולם קדושי עליון ואח"כ בכל יום ויום נפחתה קדושת ישראל בכל שעה עד לבסוף שהיו רובם רשעים שמתו ארבע חלקים בימי אפילה ואם משה הי' בזמן ההוא בתמידות במצרים וראה רפיון ידים בקדושת ישראל אז לא הי' כלל אפשר בדעתו ובטבעו לדרוש אח"כ טוב על ישראל לילך בשליחות לגאול אותם אדרבא אפשר עוד שיעורר הדין עליהם שלא לגאול אותם היתכן בני קדושים כמוהם ילכו בדרכי ע"ז לכן גרשו הקב"ה כל הזמן ההוא עד זמן הגאולה בין הכושים וכל מקום שעבר ובא לא ראה שום אחד המאמין בבורא עולם ואם יבוא אח"כ לישראל ויראה שהם בני מאמינים יאמר אין קדוש כאומה זו ויבקש טובה עליהם זה הי' כוונת השם בגירושין של משה וכן הי' באמת בתחילת שליחות שאמר השם למשה לילך לישראל אמר הן לא יאמינו לי וכי יאמרו לא נראה אליך כי הוא סבור שאין שום אדם עוד בעולם המכיר הבורא לפי מה שהוא ראה עד עכשיו בכל המקומות שהלך ועמד שם ולאחר שהוזקק ללכת ובא למצרים וראה שעדיין ישראל ישראל הם ומאמינים כולם בבורא עולם אע"ג שלא היו כדורות הראשונים של בית קהת זקינו אפ"ה לא ראה בכל המדינות כמותם התחיל לצעוק להקב"ה למהר להם הגאולה לטובה כי גדולים המה וחשובים ולפ"ז יצא לנו מזה שמשה הי' מחויב תמיד לדורשם לטוב מחמת שראה שטובים המה מכל שארי אומות העולם אבל באהרן הי' הראוי בהיפך דהוא לא הי' במדינות אחרות וראה בכל יום השפלת האמונה בישראל נגד דורות הראשונים ראוי לו לכעוס עליהם ולהוכיחם על מעשיהם אם יריעו זכרו נא מעשי אבותיכם הראשונים שמאמינים היו בהקב"ה ובכל זאת במעשה זו של התלונות ישראל במים צעק משה עליהם ואמר שמעו נא

המורים ואהרן עמד ושתק ולא דיבר עליהם שום דבר רע נמצא שנתחלפו דעת משה להיות כפי הראוי להיות דיעה של אהרן ושיך בי' לומר לשון תמורה ודוק:

*ועדיין לנו לבאר מה הי' חטא של אהרן במעשה זו שאמר הקב"ה יען לא האמנתם בי לשון רבים דמוכח דגם לאהרן יש כאן עבירה במעשה זה ובאמת שגם רשי' ז"ל פי' בפ' האזינו תריבהו על מי מריבה אם משה חטא אהרן מה עשה עיי"ש אך באמת גם אהרן חטא כאן במה שהסכים למשה להכות הסלע פעמים והיו ראוי שאהרן יכה אותו פעם שני כפי סברתם שהכו אותו וכמו שנבאר בע"ה דאיתא במדרש ותשת העדה ובעירם זהו העגל דהוקשה לו בשלומא למעלה נאמר והשקית את העדה ואת בעירם להורות בא שחס הקב"ה על ממון של ישראל כמאמר חז"ל אבל אח"כ בשעת שתי' לא הוצרך לכתוב שגם בהמתם שתו לכן פירש המדרש דבעירם קאי על העגל ונראה לפרש כוונתו דהנה לכאורה יוקשה מה דנאמר להלן בסביבות ארץ אדום שתקצר נפש הם בדרך וידבר העם באלהים ובמשה והשוו עבד לקונו למה העליתני ונראה לי דהנה ידוע שכל מעשה עגל הי' נעשה ע"י שאמרו ערב רב לישראל שא"א שישגיח הקב"ה על ישראל אם לא ע"י אמצעי וכל זמן שהי' משה קיים הוא הי' האמצעי ועכשיו שסברו שמת משה הוצרכו אמצעי אחר ולכן עשו תמונה של שור שבמרכבה לאמצעי והנה ידוע שאין מלאך ושר יודע מחשבות בני אדם רק הקב"ה לבדו והוא רחום יכפר עון וכל מה שיוכל לדון זכות על ברואיו הוא דן ואף שאמרו ישראל למה העליתונו והשוו עבד לקונו דהיינו שא"א לו להשגיח בלי ממוצע מ"מ לא ענש אותם ע"ז דאחר אין מכיר המחשבה ואולי הי' כוונתם במאמר למה העליתנו על משה ואהרן אחיו ואין מקום למדה"ד לקטרג עליהם שחטאו ופגמו בכבודו של הקב"ה בעצמו אבל לקמן שהי' אחר מיתתו של אהרן ואפ"ה אמרו למה העליתנו ע"כ שהשוו עבד לקונו לכן מפורש הקרא לקמן שדיברו באלקים ובמשה וענש להם בנחשים ובאו ואמרו למשה חטאנו כי דיברנו בד' ובך אבל במי מריבה עדיין אהרן קיים הי' ויש מקום לומר שכוונת דיבורם בלמה העליתנו לא הי' על הקב"ה רק במשה ואהרן לכן לא כתי' מפורש במקרא שדברו והשוו עבד לקונו אך לפי"ז הי' ראוי גם לאהרן לדבר נגדם כמשה כיון שעליו התרעמו כמו על משה ולכן אמר

הקב"ה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע כדי להשתמע שמאמרם למה העליתנו מוסב עליהם ולא על הקב"ה ולא יהי' חילול שמו בתלונה זו ואח"כ כשסברו בדעתם להכות הסלע פעמים הי' ראוי שהכאה שני' יהי' ע"י אהרן ויהי' כח שניהם גורמים להוציא להם מים ולהסיר תלונותם מעליהם ולהורות שרק על שניהם הי' התלונה ולא על הקב"ה ובאמת אהרן שתק ולא הכה רק משה הכה פעמים מזה משתמע שעל אהרן לא התרעמו כלום וע"כ תלונת למה העליתנו קאי על עבד וקונו ויש חילול שמו הגדול בתלונה זו שהוצרך הקב"ה ממוצע בינו ובין ישראל ולא ישגיח עליהם בהשגחה פרטיות נמצא שגם אהרן חטא כאן וגרם להתוסף חטא לישראל על ידו לכן נאמר יען לא האמנתם בלשון פועל יוצא להקדישני לעיני בני ישראל כלומר שגרמתם להראות בגילוי לכל שחיללו ישראל שם קדשו לכן לא תביאו ולכן מסיים הפרשה לאחר מעשה זו של הכאת משה פעמים דמוכח מיני' שהשוו בלמה העליתנו עבד לקונו ותשת העדה ובעירם זה העגל שנתעורר כאן חטא העגל שבאה להם ע"י שאמרו להם הערב רב שמשה הי' הממוצע שהוצרך תמידבין הקב"ה ובין ישראל ולכן התרעמו גם כאן על שניהם על עבד וקונו וממילא נתעורר עוד יותר כח החטא של אהרן שהוצרך ליענש ג"כ ומדוקדק המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' אעפ"י שלא זכרו שמו למעלה בתלונותם מ"מ ממילא נתגלה כוונתם וזהו פירש הפסוק של ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום דאע"ג דמשה רבינו הי' אז כעין ממוצע אפ"ה ח"ו להאמין שיצטרך שום חד מזרע ישראל לממוצע בינו לבין הקב"ה שממוצע ישפיע לו צרכיו אלא תינוק בן יומו וקטן וגדול הכל נידונים מהשגחת הקב"ה עצמו ובא לידו ע"י שליח אחד הנשתלח ממנו יתברך לעשות שליחתו ולא יזדמן לו דבר אחד מצרכי בני אדם רק מכבודו ומעצמו יתברך לכן נאמר ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום כולכם דבקים וכולכם חיים בד' אלוקיכם ולא מהשפעת הממוצע ומדקדק לומר כולכם כקטן כגדול נער וזקן שווין הם אם רוצים לדבק בו יתברך:

יען לא האמנתם וגו' ובפ' האזינו כתיב ומות כאשר מת אהרן אחיך על אשר מעלתם בי י"ל כי מניעת כניסתם לארץ היא במדה מפני שכעסו ואחז"ל ונתתי לך שם לב רגז

בבבל כתיב ולכן לא תביאו את בנ"י ששם אין מקום רגז אך גזירת מיתתם שהרי הי' יכול לחיות בחו"ל כאשר התפלל משה באמת וצ"ל שהי' מטעם אחר עיין משאחז"ל בפ"ק דהוריות על פסוק שיורד על פי מדותיו כמין שני טיפים מרגליות ירדו על זקנו של אהרן משמן המשחה וחשש משה שמא מעל וכן חשש אהרן ע"ש מ"ש המהרש"א ח"א מפני מדותיו הטובים שהי' רודף שלום זכה לזה לרמז על בניו שירשו גדולתו אחריו ע"ש באריכות גדול והשתא שכעס א"כ מעלו שניהם והזיד במעילה במיתה לכן הכא כתיב יען לא האמנתם לא תביאו והתם גבי ומות אמר טעם המיתה משום על אשר מעלתם וגו':

לכן לא תביאו פירש"י בשבועה ר"ל כי הגזירה כבר נגזרה סוף פ' שמות עתה תראה ולא מלחמות ל"א מלכים אך בלא שבועה ועכשיו נגמרה הגזירה בשבועה ונראה ב' החטאים הי' בענין אחד כי רמב"ן סוף פ' ויחי מייתי מדרש בבוא יעקב למצרים פסק הרעב ובמותו חזר למקומו ואר"א בר"ש שם זהו קידוש השם שידעו במות הצדיק כי בזכותו ניזונו וה"נ במיתת מרים נסתלק הבאר להודיע כי בזכות הצדיקים ניזונין וזהו יסוד וקיום התורה ועתה אם יתן להם מים בחסדו בלי זכות צדיק יאמרו נא ישראל גם בלעדי הצדיקים לא יעזבם הקב"ה ומאי אולמייהו ע"כ רצה הקב"ה שמשה ואהרן יוציאו בזכותם ועל שמם של עצמם כדי שידעו שגדול כח הצדיקים וחכמי ישראל ויאמינו בהם לעולם והיינו והשקית העדה ובעירם שידעו ויבינו כי הוא המשקה אותם אך מרע"ה לרוב ענותנותו לא עצר כח לומר אנו המוציאים לכם מים וזה הי' החטא ג"כ במצרים בסירובו בשליחות כמ"ש רמב"ן שם ושוב אמר למה זה שלחתני ומאז באתי לדבר בשמך כ' רמב"ן שתלה הדבר בחסרונו ושאינו ראוי לזה השליחות ע"כ לא נתקבל והרע לעם ונענש בעתה תראה ולא במלחמות ל"א מלכים וכן הי' עתה מרוב ענותנותו אמר בהיפוך המן הסלע הזה נוציא לכם מים ופי' הרא"ע וכי אנחנו המוציאים הלא השי"ת כמו שאמרו במן ונחנו מה ובשליו מאין לי בשר כן אמרו כאן לא אנחנו המוציאים ע"כ ותשת העדה ולא הם השקום ולא נתקדש השם שידעו כח הצדיקים לכן לא תביאו ועי"ז יתוקן קצת כי בהסתלק מרע"ה ביומו נסתלק הענן והבאר והמן לא ירד עוד אלא שנסתפקו במן שבכליהם מ"מ נתקדש השי"ת עי"ז:

במשנה כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו משה זכה וזיכה את הרבים וקשה א"כ מ"ט בא חטא מי מריבה על ידו וי"ל כל הטעם שאין חטא בא על ידו שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בג"ע הכא הי' עונשו לא תביאו אל הארץ והרי גם תלמידיו ודור המדבר גם הם לא באו אבל אלו לא חטאו הם והיו נכנסים לא"י לא בא חטא ע"י מרע"ה והיינו ויתעבר ה' בי למענכם:

לכן לא תביאו עיין רמב"ן ורבינו בחיי, ועכ"פ יובן כי ע"י שהכה פעמיים הורה להם כי במדרגה הראשונה השוכנת עם ישראל לא יוציא מים כ"א במה שלמעלה ממנו שלא השיגו גם האבות כ"א הוא לכן לא תביאו וידעו ישראל שאפי' בסילוק פני חמה יכבשו ל"א מלכים גם בפני לבנה וק"ל:

אתה ידעת את כל התלאה וגו' וירעו לנו ולאבותינו וכו' יש לפרש ע"ד לאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל והיינו דשלחו לו דמגדולתך תוכל לידע את כל התלאה אשר מצאתנו והנה חז"ל אמרו דהאבות מצערים בקבר בצער בניהם וע"ז אמרו וירעו לנו המצריים לנו ולאבותינו שהיו מצערים בקבר אע"ג שאתה היית בגדולה יען שאין עשו נקרא זרע יצחק ואברהם:

אם מימך נשתה ונתתי מכרם ולקמן בפ' דברים כתיב בהיפך ונראה דלר"י אתי שפיר דמה"ת כסף קונה ורבנן תקנו משיכה וי"ל מרע"ה תיקן זה דבעי משיכה ולכך לקמן בפ' דברים כתיב בהיפך דשם אמר הקב"ה בדין תורה ולכך אמר שיהי' בכסף קנין כסף קודם אבל משה שלח זה לפי מה שתיקן ולכך אמר משיכה קודם:

הכנעני מלך ערד כתיב במלחמת עי שהקב"ה אמר ליהושע קום לך אחז"ל שלך קשה משלהם על שהחרים ועוד שישב בביתו ושלח ישראל למלחמה וי"ל דהכל חד דהרי מרע"ה נמי החרים הכנעני מלך ערד ועריו וכמו שהסביר רמב"ן וגם אז מעל עכן בחרם ונ"ל כך היא המדה הישרה שיהי' ראשית החרם לגבוה ואם יכשל בו רשע הלא ישרים דרכי ה' ופושעים יכשלו בם אך כיון שכבר החרים מרע"ה ראשית מלחמת ז' אומות שוב לא הי' לו ליהושע להחרים יריחו שאיננו ראשית החרם שכבר קדמו ארץ ערד יושב הנגב אך יהושע סבר כיון שעמלק יושב במדינה זו שוב איננו ארץ כנעני אלא ארץ עמלק כמו עמון ומואב טיהרו בסיחון ה"נ כנעני טיהר בעמלק וא"כ

הוה יריחו ראשית החרם אך טעה בזה כי נחלת ז' עממים שניתן לאברהם ומוחזק לנו מאבותינו לא שייך שיכבש אחד משארי עמים באופן שיהי' קונה בכיבוש זה אינו אך יהושע לא חשיב לי' כמוחזק ונכבש בדין והנה במה שישב בביתו ולא שלח רק מקצת העם כי חשב במלחמת ז' עממים לא צריך לצאת ולבוא לפניהם כי הארץ נכבשת לפניהם מאאע"ה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וכמו שהי' ביריחו שלא בחרב וחנית כ"א בשופרות א"כ מה צורך לצאת ולבוא לפניהם אלא לפ"ז עכ"ח סבירא לי' שהארץ מוחזקת בידינו א"כ תקשי מ"ט החרים יריחו והלא כבר החרימו ארץ ערד וק"ל:

***וידר ישראל נדר ויאמר אם נתן תתן וגו'** והחרמתי את עריהם והנה גבי יריחו מצינו שאמר יהושע והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה' כל כסף וזהב קדש הוא לה' ולא אמר בלשון נדר והחרמתי ונראה דהנה הרמב"ם ז"ל בהלכות מכירה פ' כ"ב פסק לענין דבר שלא בא לעולם דאם אמר כל מה שתלד בהמתי יהי' הקדש לבדק הבית או יאסר עלי או אתננה לצדקה אעפ"י שאינו מתקדש לפי שאינו בעולם אפ"ה ה"ז חייב לקיים דבריו שנאמר כל היוצא מפיו יעשה עיי"ש בראב"ד וכ"מ שביארו דבריו ז"ל דוודאי אם אמר פירות דקל זה יהי' לעניים לא זכו בהם עניים אבל אם אמר אתן לעניים נדר הוא שנדר וחייב לקיים והנה לכאורה היאך יוכלו ישראל להחרים ולהקדיש נכסי הגוים קודם שכבשו הא הוי דבר שלא בא לעולם אך באמת ארץ ישראל מוחזק לנו מאבותינו והוא כמו דבר שבא לעולם ולכן הי' יכול יהושע להחרים את שלל יריחו קודם שכבשו ולא הוצרך לקבל בלשון נדר על עצמם אבל כאן במלחמות משה קודם בואם לארץ שלא היו ארצם ההם מוחזקים להם מאבותיהם ולא הי' חל החרם על השלל ההוא מצד דהוי דבר של ב"ל לכן הוצרכו ישראל לקבל על עצמם בלשון נדר אם נתן תתן והחרמתי וחל הנדר על הגוף כדעת הרמב"ם וממילא צריכין אחר הכיבוש לקיים נדריה' וכן עשו באמת אח"כ ועיין ברמב"ן היטב ודוק:

יש להתבונן בשלומא עיקר מעשה דנלחם סיחון תחילה במואב וכיבש ממנו חשבון הו צרך להכתב בתורתינו כדאמרו חז"ל דעמון ומואב טיהרו בסיחון אבל למה נכתב הקללה שקילל אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פלטים מחרב ואף בנותיו

בשבית ונראה לתרץ דרמב"ן מפרש דתיבת נתן קאי על כמוש ע"ז שלהם ורש"י ז"ל פירש דקאי על מואב עצמו שנתן בניו פלטים מחרב ובנותיו בשבית ואיתא בסנהדרין נ"ט והרי יפת תואר ומשני התם משום דלאו בני כיבוש נינהו והנה קשה לכאורה על מה דאמר ר"פ בגיטין דף ל"ח עמון ומואב טיהרו בסיחון הלא נכרי' לאו בני כיבוש נינהו כלל ע"כ צריכין לומר דוודאי לא ניתן להם רשות לכבוש אבל מ"מ אם כבשו זכו מן הדין והנה אנו רואים במלחמות עמון עם יפתח שאמר כי לקח ישראל את ארצי בעלותי ממצרים אעפ"י שלא לקחו אלא מסיחון ע"כ דהי' סבר דנכרי לאו בני כיבוש נינהו כלל לכן רצה ללחום בהם דלפי דעתו לא טיהרו עמון ומואב בסיחון לכן כתבה לנו תורה שהוא כבש ארצם ע"י קללתו של בלעם שקלל אותם בלעם שקלל אותם ואמר נתן בניו פלטים ובנותיו בשבית וע"כ מדחזינין דלקח סיחון לעצמו את בנות מואב בשביה ע"כ דהוא סבר דהותרה מהם יפת תואר ובני כיבוש נינהו וממילא מוכרח לומר דעמון ומואב טיהרו בסיחון:

אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם ויתן ה' את הכנעני בידם ויחרימו אתהם ואת עריהם ובנדר לא נדרו להחרים אתהם רק עריהם עיין רמב"ן ולפע"ד כי העם הזה הי' עמלקים ומצוה דאורייתא להחרימם מעולל ועד יונק ואין נדר חל לקיים המצוה ע"כ לא נדרו רק על עריהם ובשעת קיום הנדר החרימו אתהם מד"ת ועריהם מטעם נדר:

ותקצר נפש העם בדרך יש לתמוה מ' שנה הלכו ונסתפקו במן ועכשיו בשעה אחרונה נקצרה נפשם הנה בתחלת מ' שנה בתאוה אמרו בלתי אל המן עינינו פירשו חז"ל אעפ"י שהי' בו כל מיני מטעמים מ"מ לא ראו המינים בעיניהם גם כי טעמו טעם תפוח מ"מ לא ראו עיניהם תפוח וסומא אינו שבע והיינו בלתי אל המן עינינו כך פירשו חז"ל פיה"כ ע"ש והנה תמו כל האנשים ההם ומתו במ' שנה ובניהם הנולדים במדבר לא ראו מעולם צורת שום פרי ושום מאכל כ"א המן אשר טעמו בו כל מיני תענוגים ולא בקשו דבר אחר אך עתה בבואם אל ארצות נושבות אדום עמון ומואב וראו צורת הפירות ומיני מאכלים ע"כ התלוננו כאבותם על מראה עיניהם ע"כ נענשו בנחשים כי מ' שנה ראו נחשים שרפים ועקרבים ולא הזיקום ולא ידעו ולא יבינו כי

יכולים להזיק ועתה נודע דבר חדש כי אלו מזיקים כמו שנודע להם דבר חדש צורת הפירות והתאוו למראיתם וה"נ נודע להם דבר חדש שהם המה המזיקים ולא יתרפאו אלא בהבטה אל נחש נחשת יבוא ראי' ויכפר על ראי':

ואחז"ל שהתלוננו על שנבלע במיעיהם הנה אחז"ל (ברכות דף נ"ז ע"א) תשמיש מעין עוה"ב ופריך אכחושי מכחיש ומשני תשמיש נקבים והם לא טעמו טעם זה התענוג כל מ' שנה עד עכשיו שבאו בגבול אדום ואכלו מפירותיהם והוצרכו לנקביהם טעמו טעם תענוג זה שהוא מעין עוה"ב ע"כ התלוננו:

ולהבין זה יש להסביר כי בוודאי תענוג תשמיש המטה הוא דבר שנפשו של אדם מחמדתו ומ"מ פריך ש"ס אכחושי מכחיש כי לדמותו מעין עוה"ב צריך שלא יהי' בו נדנוד צער בעולם אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה והעולם מקשים הא קודם צאת נשמה לעוה"ז נמי היתה נהנית מזיו השכינה והתי' על זה אינו דומה אחר שהיתה כבר בגוף העכור הלז לסגל מצות ומע"ט ומ"מ החשיך עליו העולם ואח"כ כשכבר סגל מצות למדי ונפטרת מהחשך הזה להאיר באור עולם אפי' יהי' רק יציאה כביאה מ"מ התענוג יותר גדול אחר שהרגישה החשך והמסכים ונפטרה ממנו בשלום ומכש"כ כשהרויחה והוא ממש כעין תשמיש נקבים שאדם צריך לאכול ולשתות ולהכניס לתוך גופו להחיות נפשו ואח"כ מצטער ומתבלבל בו עד שמשמש נקבים ונתרוקן גופו כראשונה אז מתענג שנפטר מחלאת המאכלים האלו הוא ממש כעין עוה"ב והבן זה וישראל שהתלוננו על ככה הטעימם הקב"ה מעין עוה"ב שנשכום נחשים ונחלו עד שהגיעו עד שערי מות וכשנתרפאו מהארס וחזרו לקדמותן שמחו שמחה גדולה והיינו כנ"ל:

ותקצר נפש העם בדרך וכל מ' שנה לא קצרה נפשם כי ידעו שזמנם מ' שנה וסברו וקיבלו אך עתה חשבו שכבר כלו מ' שנה ויעברו לא"י דרך אדום והושבו לאחור ע"כ לא ידעו שום קביעות זמן עד מתי ע"כ אפי' עיכוב יום אחד קצרה נפשם וזהו רמז לגלות המר הזה שלא נתגלה קיצנו בעו"ה:

ונפשינו קצה בלחם הקלוקל עיין בפרש"י שהתרעמו על המן שנבלע באיברים וקשה למה התרעמו השתא לאחר מ"ם שנה ונראה הגמרא הקשה על האי דאמרינן דלחם

אבירים דהמן נבלע באברים הא כתיב ויתד תהי' לך על אזניך ומשני מה שתגרי נכריים מכרו להם ור"י פליג וסובר דאפי' זה המן מפיגו ומבליעו רק לאחר שחטאו הצריכו לפנות ולפ"ז יש לומר דישראל ידעו דהמן רוחני אבל עכשיו שקרבו למקומות וקנו תבואה וגם זה נבלע וזה לא ידעו וסברו שלבסוף יזיק להם לכך דברו במן ולאחר שחטאו באמת לא נבלע בהם:

באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם בגמרא דרשינן כל הקרא על התורה ויש לפרש עוד בתורה בעינן ישששכר וזבולן דהיינו לומדי תורה ומחזיקים ואם קבלו האוה"ע ג"כ התורה הי' אפשר שכל ישראל יהי' לומדי תורה והאוה"ע יחזיקו אותם אבל ע"י שלא קבלו האוה"ע צריכין להיות מבני ישראל ב' כתות ומצינו חפרו לשון ביוש וחפרה הלבנה וגו' וזה שאמר באר התורה שחפרוה שביישוה האוה"ע ולכך כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם מחוקק היינו לומדי תורה ומשענותם היינו המחזיקים בה:

***איתא** בעירובין דף ס"ה לא אברי לילה אלא לשינתא וחד אמר לא אברי לילה אלא לגירסא ואמרינן דלא פליגי הא בתקופת תמוז הא בלילי טבת ויש לפרש דהחו"ה בשער הבחינה כתב דגם הלילה טובה גדולה שע"י הלילה ינוח ויחליף כוחו ולולא כן הי' כלה ונאבד אלא שעדיין יש להקשות ממ"נ אי סגי לנוח לילי תמוז לילי טבת למה וכן אי צריך לילי טבת מאי הועיל בלילי תמוז אלא שיש לומר דבזה נתן השי"ת הבחירה העצל יאמר דצריך כלילי טבת לישן ויוסיף ככה גם בתמוז והצדיק יאמר בהיפוך דע"כ סגי כשיעור לילי תמוז ולילי טבת הם טובים לגירסא דכל זמן שבני אדם נעורים יש ביטול וע"י שבלילי טבת ישנו יהי' לת"ח זמן הכושר ופנאי ללמוד וזה שאמר ולא פליגי לילי תמוז לשנתא ולילי טבת שע"י אלו סברי ב"א שבעינן לישן כולי האי ויהי' לת"ח אז כושר ללמוד:

חטאנו כי דברנו בה' ובך הנה בפעם הזאת לא הודיע הקב"ה למרע"ה והי' מענישם בנחש שרף בלי הודעה למשה והיינו מפני שדברו במרע"ה ולא נתגלה למרע"ה זה ולא רצה הקב"ה להיות דלטורין ח"ו לאמר למרע"ה דברו בך ישראל ע"כ הענישם מיד עד שבאו הם למרע"ה ואמרו והתודו דברנו בה' ובך ואז התפלל אל ה':

בהר ההר על גבול פירש"י מפני שנתחברו כאן להתקרב אל עשו הרשע נפרצו מעשיהם וכו' צריך להבין במה נתחברו וי"ל הנה מרע"ה שלח למלך אדום לא נשתה מי באר ואח"כ שלחו ישראל ואם מימך נשתה ונתתי מכרם הנה רבינו בחיי בפ' וארא כ' בשם רבינו סעדיא גאון כללא כל מקום שנאמר מימי כגון מימי מצרים הם הראוי לשתי' וכל מקום שנאמר מי כגון מי ים אינם ראוי לשתיה וחפשתי ומצאתי ג' מקומות המתנגדים וא' מהם לא נשתה מי באר ונ"ל דמים היוצאים מבארה של מרים היו קדושים וחביבים על מרע"ה עד שהיו מי בארותיו של עוה"ז כולו כמים שאינם ראוי' נגדו לשתי' ע"כ שלח לו לא נשתה מי באר כי הבאר שלך נחשבים אצלינו כמו מי שאינו ראוי לשתי' אמנם ישראל בחרו יותר מה שאוה"ע מוכרים להם יותר מאכילת מן ושתיית מים קדושים ע"כ שלחו למלך אדום ואם מימך נשתה ונתתי מכרם חבבו מימיו של אדום נגד מים היוצאים מבאר הקודש והיינו שפירש"י שנתחברו לרשע ונפרצו שמת אהרן הכהן:

ואיידי דאירי אפרש גם אינך התנגדות שמצאתי נגד כללו של רבינו סעדיה גאון והוא השנית כתוב על מי מנוחות ינהלני וי"ל עפ"י מה שכתב מורי בהפלאה ז"ל ה' רועי לא אחסר אפי' אם בנאות דשא ירביצני שלא יזמין לי אלא דשא וירק עשב עד שאחז"ל איכא קירמא באגמא ואפ"ה אני מסתפק בזה אלו דברי מורי זצ"ל וא"כ יוצדק ע"ז על מי מנוחות ינהלני אפי' מים שאינם ראוים לשתות מהן אדם מ"מ אשמח בד' ואמר מי מנוחות ר"ל אפי' איננו כמעין הנובע שאותה פרנסה הגרוע ג"כ אינו בטוח כמעיין הנובע יום יום אלא כמו מנוחות שצריך לדאוג בכל יום על דשא ומים שאינם ראוים אפ"ה אני מסתפק:

והשלישי מי שחו מי אפסים במעיין הנובע לע"ל ביחזקאל ומייתי לי' ש"ס פיה"כ ובירושלמי דשקלים שאותן המים ימתקו מי הים וא"כ הם מים טובים וכתוב מי שחו וי"ל דהרמב"ם פסק פ"ה מהלכות מעילה ה' ויו מעיין שהוא יוצא משדה הקדש אסור ליהנות מהם בתוך השדה יצאו המים חוץ לשדה מותר עיי"ש נמצא י"ל דלכן נקראו מי כיון שכל זמן שהם בתוך המקדש והר הבית אסור ליהנות הו"ל כאינם ראוים לשתי' כן י"ל דברי הגאון הנ"ל:

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה ע"פ הישימון כלפי שדרשו חז"ל על עוסקי תורה מנחליאל כיון שנחלו אל במות מגביהין אותו וסוף הכבוד לבוא אמר ומבמות הגיא כל מה שמוסיף גדולה הוא מוסיף ענוה הקב"ה מגביהו והוא משפיל עצמו והיינו הגיא ואמר זה הגיא הוא בשדה מואב ראש הפסגה שדה מואב היא התורה כמו שדרשו על פסוק אריאל מואב וענוה היא ראש ועטרה דכל מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה נמצא זה הגיא הוא במואב ראש הפסגה ונשקפה ע"פ הישמון שהוא מקום חרב ושמם ע"ד ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם:

אל תירא אותו פירש"י שהי' מתירא על שהי' הפליט שהגיד לאברהם ויעמוד לו זכות אברהם, ורמב"ן מביא עוד מדרש אחר שהי' מתירא שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון ע"ש ונ"ל שצ"ל במלחמות מלך ערד שהחרימו ושמא מעלו בחרם כאשר באמת עכן מעל בימי משה בחרם ההוא ונ"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים דמהיכי תיתי נתירא שמא יעמוד לו זכות אברהם וקשה למה נתירא נהי שאפשר שלא יוזק בזכותו של אברהם אבל עכ"פ גם להם לא יזיק שהם בני אברהם ומ"ט נתירא אבל נתירא שמא מעלו במלחמה ויען עוג הפליט הוא הי' הגורם שלא נהנה אברהם משבי המלחמה מאומה כמו שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל וזכה על ידו למצוה מחוט ועד שרוך נעל שהרי הוא עורר את אברהם למלחמה ע"כ נתירא מרע"ה שמא יכול להם ח"ו ע"כ א"ל אל תירא אותו:

בהפטרה

והוא בן אשה זונה למאי דלא קיי"ל כר"א פנוי הבא על הפנוי' עשאה זונה לא ניחא לי למימר שנולד מזונה ח"ו שהיא שאין תופסין בה קדושין כדפסקינן בשו"ע אלא עפ"י דאחז"ל אל תחלל בתך להזנותה היינו משיא בתו לזקן שלבסוף תזנה עם הבחורים ונ"ל גלעד נשא ילדה בזקנותו והיינו אשה זונה שהרי הפסוק קורא אותה אל תחלל בתך להזנותה אמנם הפסוק מעיד ויולד גלעד את יפתח שאמו כשרה היתה ומן גלעד בא יפתח, אך האחים חשדוהו שהוא מאיש אחר כמ"ש מהרש"ל בפסחים ר"פ האשה דבזקן לא אמרינן רוב בעילות אחר הבעל ומשו"ה גרשוהו מנחלתו ובלשון נקי' אמרו

בן אשה אחרת אתה ולא מאם שלנו ואמך זינתה עם אחר, והנה כשרצו למנותו ראש לא קיבל כי אתם גרשתם אותי וחושדים אותי בממזר וכתיב מקרב אחיך ממובחר שבאחיך, אך אמר אם יהי' ה' עמדי אם יהי' ניכר בנצחוני שהוא בלבישת רוח ה' כדכתיב בסוף שרוח ה' לבשתו אז ניכר שאני כשר כמו שמחזיקים אותי כל העולם לכשר ולא כמו אתם יען שאין השכינה שורה אלא על המיוחסים שבישראל כמו שדרשו חז"ל מפסוק להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך ואז אהי' לכם לראש:

מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מבית אבי וכו' ויאמרו וכו' לכן עתה שבנו אליך וגו' והיית לנו לראש יש לדקדק מהו לכן וי"ל יען הי' רודפים ומגרשים את יפתח וביזו אותו לכן זה הי' ענשם שהיו צריכים לילך אחריו ולהכניע לפניו ולבקשו שיחזור אליהם להיות להם לראש וק"ל (משמ"מ):

ה' הוריש את האמורי מפני ב"י ואתה תורישנו וגו' הטוב טוב אתה מבלק מלך מואב הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם וגו' זה שלש מאות שנה וגו' ר"ל כי עמון ומואב טיהרו בסיחון דקיי"ל גוי קונה בכיבוש והיינו ה' הוריש וגו' ונקנה בכיבוש ואת"ל אינו קונה בכיבוש והי' סיחון גזלן מ"מ נקנה קרקע ביאוש ונתיאש שהרי אפי' בלק לא נלחם עם ישראל כי נתיאש ויש לומר אין יאוש לקרקע עכ"פ נקנה בשיקוע שם בעלים כמ"ש תוס' ר"פ לולב הגזול בשם ירושלמי והכא כבר ג' מאות שנה ונשתקע שם בעלים מהם וק"ל:

באבות פ"ה עשרה נסים וגו' לא הפילה אשה מריח בשר הקודש ולא הסריח בשר הקודש יש לפרש בדרך רמז בשר הקודש הרמז על התורה והפילה אשה היינו אפיקורסות שהם הנפילים והם נקראו נפל אשת בל חזו שמש והרשעים שנתקלקלו בלימוד התורה הם מסוכנים ומקולקלים יותר והיינו דלא הפילה אשה שלא נפלו באפיקורסות מריח בשר הקודש היינו התורה וממילא היתה התורה חביבה בכל יום כחדשה ודבר חדש אינו מסריח והיינו ולא הסריח בשר הקודש מעולם:

עומדין צפופין ומשתחוים רווחים היינו לקבל הכל באהבה וידעו שהכל לטובה והיינו אע"ג שעמדו צפופין בדוחק אעפ"כ משתחוים ומודים לה' באמונה שזהו לריווח והצלחה:

והרע"ב פי' ומשתחוים כשאמרו הווידוי נתרחב שלא ישמע אחד דברי השני ומאי ענין ווידוי לכאן ונראה דאחז"ל מקום ארון אינו מן המדה וכל דבר רוחני אינו ממעט המקום כמו שיראה עין בעין איך הי' אפשר שישראל נכנסו בבהמ"ק שהי' רק קל"ה אמה וישראל הי' כפלי כפלים מיוצאי מצרים אלא מכח קדושתם מחזיק המועט את המרובה ואלו הי' קדושים לגמרי לא היו עומדים צפופין בדוחק כלל ולכך כשהרגישו הדוחק והבינו שזה מחסרון קדושה התוודו ומיד נתרחב להם ומשתחוים רווחים וא"ש:

***ויפתח הגלעדי הי' גבור חיל והוא בן אשה זונה ויולד גלעד את יפתח ויגרשו אותו בן בני אשתו ויאמרו לו לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה** ולכאורה למה סיפר לנו הכתוב שהי' בן אשה זונה ולא היתה אשתו שנשאה אבי' אח"כ לאשה ונראה לומר דהנה הרמב"ם פ"ג מהלכות יבום פסק ועיין בא"ע סימן קנ"ו דמי שזינה עם פנוי' והיא אמרה שנתעברה ממנו וגם הוא אמר שממנו הוא ה"ז ספק וחולצת ולא מתיבמת וכן הוא בש"ע א"ע סימן ד' סעיף כ"ז דחיישינן כשם שזינתה עם זה כך זינתה עם אחר עיין בב"ש שתמה עליו דפסק בהלכות תרומה דלא חיישינן שמא זינתה עם אחר ג"כ וב"ח רצה לחלק ולתרץ בין איסור דאורייתא לאיסור תרומה בזמן הזה דרבנן והקשה הח"מ דגבי כהן הבא על הפנוי' אמאי לא חיישינן דאיכא איסור דאורייתא אם הבן נושא את כפיו כה תברכו אתם ולא זרים ועובד עבודה במקדש ועיין שם בח"מ ס"ק כ"ח ונראה לומר דהא דפסקינן דהאשה נאמנת לומר דמכהן או מכשר נתעברה היינו מצד חזקה דלא עבדה איסורא לכן אם היא אומרת דבנתה עם כשר והיא רוצה להנשא לכן נאמנת על עצמה מכח חזקה ונאמנת ג"כ על בנה שיהי' כהן ועובד עבודה במקדש ג"כ מצד אותה חזקה דלא עבדה איסורא וכן מהני ג"כ אמירתה לענין ירושה אבל אם לא היתה אמירתה שממנו נתעבר לשום כוונה לענין איסורא שלא היתה רצונה כלל להנשא לכהונה או לבועל זה רק שאמרה שנתעברה מפלוני אפי' שניהם מודים מ"מ לא שייך כאן לומר חזקה דלא עבדה איסורא ואם אח"כ מת האיש ההוא והי' לו אשה בלא בנים פשיטא דלא מהני אמירתה על אשה זו לפוטרה לשוק בלא חליצה אבל אם הוא הי' כהן ונשאוה לו זונה זו ע"י אמירתה

שלא זינתה עם אחר מצד חזקת בשרות פטורה אחר מיתה גם כן מחליצה ולפ"ז כאן גבי מעשה דיפתח אף דהעיד לנו הכתוב ויולד גלעד את יפתח שנתעברה ממנו אפ"ה בשעת עיבורה הוא לא יכול לידע לומר שהוא וודאי בנו ובשלמא אם הי' נשאה לזונה ההיא אח"כ לאשה והוצרך הודאתה לענין איסור דלא זינתה עם שאר פסולים וממזרים והיתה נאמנת לישא לגלעד מצד חזקה דלא עבדא איסורא ממילא היתה נאמנת אח"כ ג"כ לענין שיירש יפתח את גלעד אביו בין אחיו ולא יוכלו לגרשו לומר לו לא תנחל אבל עכשיו שהי' רק בן זונה ולא בן אשת גלעד ולא הי' מהני אמירתה לשום דבר ואולי שלא אמרה כלל שלא זינתה עם אחר ומגלעד נתעברה אדרבא הכתוב קוראה זונה לכן גירשו אותו לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה ולא הי' כלל בן אשת גלעד ודוק:

בלק

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי ערמב"ן פ' ויחי שכתב אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ר"ל יעקב אע"ה עשה פועל דמיוני ברוה"ק וירה חצים ושלף חרבו נגד ארץ האמורי ועי"ז היתה נכבשה לפני בניו כמו שעשה אלישע גבי יהורם בן אחאב נגד ארמיים ע"ש ונראה היינו וירא בלק בחכמה כל אשר עשה ישראל סבא יעקב אע"ה לאמורי בחרבי ובקשתי וא"כ אין מזה ראי' לשאר אומות דמה שנכבשו סיחון ועוג הי' ע"י חרבו וקשתו של ישראל סבא אבל הם אינם צריכים לחוש לזה ומיהו ללחום בפועל ויגר מואב כי רב הוא בטבע ע"כ התחכם לקללם:

וירא בלק את כל אשר עשה כי הוא הי' קוסם גדול כמ"ש רש"י אבל ידע שהקוסמים לא יכוונו ממש הכל רק מעין משא"כ הנביאים אבל ראה במה שראה בקסמיו שיעשה ישראל לאמורי בזה כיוון הכל כהוגן לכן הי' מוראו הרבה וזה וירא בלק לא וישמע בלק אלא וירא ברוח נבואה וקסם את כל אשר עשה ישראל לאמורי שכוון הכל לכן ויגר מואב:

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא כי חשב מואב על אומה קטנה לא יתגברו בני ישראל במלחמה כי אינם כדאים ותחת כבודם של ישראל הוא ועי"ז שיתעצלו

ישראל במלחמה יתגברו המה אבל מואב רב הוא הרבה היו וחשובים וכדאיתא לכן ויגר מואב (כי רב הוא קאי על מואב) (משמ"מ):

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל יש לפרש דמואב ידע דישראל נצטוו דאל תתגר בם מלחמה רק אנגריא מותר לישראל לעשות במואב כדאיתא בגמרא בבא קמא ואפ"ה יראו שהרי הי' בישראל סך רב מן הערב רב ולפי המדרש הי' בהם ד' חלקים וזה שאמר ויגר מואב מפני העם היינו ערב רב מהם הי' ירא גם שיעשו מלחמה וגם ויקוצו מפני ב"י שאע"ג שלא הי' מתירא מהם שיעשו מלחמה הי' קץ בהם מחמת אנגריא:

עי"ל שהי' ירא שהערב רב יכבשו תחלה ממנו ואח"כ יקחו ב"י מהערב רב כמו עמון ומואב שטיהרו בסיחון כדאיתא בגמרא חולין פרק אלו טריפות וזהו ויגר מואב מפני העם (היינו הערב רב) מאד כי רב הוא היינו מערב רב שהי' רב מאד כנ"ל ויקץ מואב מפני בני ישראל כלומר שלא יקחו בני ישראל אח"כ מהערב רב:

ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא ויקץ מואב מפני ב"י, יראה לפרש כי אעפ"י שראו כל האותות והמופתים הרבים ההם עד שנמוג לבבם מ"מ תלו הכל במרע"ה שכחו בפיו ע"י חכמה ואפשר שיהי' בלעם כמותו או יותר ממנו אך מה שנתרבו העם במצרים שלא כדרך הטבע וכאשר יענו כן ירבו ועדיין לא הי' מרע"ה ועדיין לא נקראו ישראל עד מ"ת אלא עם בעלמא עבדים למצרים ולא מפני רבויים יראו כי שכרו עליהם חיילות ממלכיות אחרים אך מריבוי מוכח כי האותות והמופתים הגדולים שנעשו להם אח"כ כשנקראו ישראל לא מחכמת מרע"ה אלא מעשה אלקים הוא עי"כ נתיראו וזהו ויגר מואב מפני "העם" מאוד כי רב הוא בהיותו עם במצרים ולא נקראו עדיין ישראל ואעפ"כ נתרבו כ"כ שלא כדרך הטבע (ויש להטעים זה בתיבת "בני" ישראל שקצו מפני שראו בני ישראל בנים שלהם שנתרבו אז עדיין במצרים) ויקוצו מפני ב"י מפני כל האותות והמופתים ההמה שנעשו להם כאשר הי' נקראים אח"כ בשם ישראל:

ויקץ מואב מפני ב"י הנה כבר כתבנו במק"א כי ויקוצו מצרים מפני ב"י הקב"ה עשה זאת כדי שיהיו בנות ישראל מאוסות כקוצים בעיני המצריים כדי שלא ישלטו

בנשותיהם עד לבסוף נתן הקב"ה חן העם בעיני מצרים וה"נ לא נעלם מבלק עצה להכשילם בבנותיהם כאשר עשה באמת לבסוף בעצת בלעם רק ויקץ מואב מפני ב"י שהבנות לא ישמעו לזנות עם ב"י כל זמן שהם באמונת ישראל ולא שיער בעצמו שכל כך גודל יצר התאוה יבער באנשי העם להשתחוות לפעור כדי שתשמע לו זה לא שיער אמנם כל הגדול מחבירו בקדושה יצרו גדול הימנו ואמר אביי אלו הוה מאן דסנו לי לא הוה מצי מוקים אנפשי' (סוכה פרק החליל) ע"כ אחר שראה בלעם בנבואתו מקור מחצב קדושת ישראל הבין שאם ח"ו יבער בהם אש היצה"ר לא יכלו לעמוד על עצמם ויפערו לפעור ויהפכו דתם רח"ל ע"כ אמר איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עצה אשר יהפך העם הזה ויהיו עמך ומ"מ סיים ואמר באחרית הימים כי מיד ולאלתר לא יפערו לפעור באמת אלא לבזוי' ועכ"פ יהי' הבנות מוטעות ויזדקקו להם ולא יקוצו מפני ב"י אך באחרית הימים אביקו בי' כי תסיר בנך מאחרי:

ילחכו הקהל את כל סביבותינו ר"ל יפרדו הקליפה שסביב הפרי היינו עד שיגיעו לשתי פרידות (היוצאות מעמון ומואב היא רות המואבי' ונעמה העמונית אשת שלמה המלך) טובות ויזרקו הקליפה ויוציאו הפרידה טובה ויען כי כמה פעמים מסירים הקלי פה וכמעט קט חוזר ומתעבה קליפה אחרת קשה ע"כ אמר כלחוך השור מה שהוא מלחך אינו חוזר וצומח והזכיר (בלק) שור וירק עשב להזכיר עון וימירו כבודם בתבנית שור אוכל עשב:

ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא יתכן לומר שהכוונה שהי' מלך ולב מלכים ביד ה' והי' יכול להטותו לדבר אחר ולא רצה כדי שיתפרסם אמיתות נבואת משה גם לאו"ה כמו שכתבו המפרשים תועלת מעשה בלק ובלעם עיין ברמב"ן ור' בחיי ומזה הטעם חזרו בהם זקני מדין ולא שרי בלק כי נתפתו אחרי בלעם כי זקני מדין הי' בעלי בחירה משא"כ בלק לא הניחו השי"ת לחזור בו וזאת היתה טעות בלעם שאמר להקב"ה בלק מלך מואב שלח אלי פי' וא"כ מסתמא מאתך היתה עצה היעוצה כי לבו בידך והנה זהו ג"כ תשובת השי"ת אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם אך את הדבר אשר אדבר אליך וגו' פי' כי אם תרצה ברצונך לקלל ישראל אין מדרך הבורא יתברך לשנות רצון בעל בחירה וזה אני אומר לך ואם תחטא בזה תענש אך

אם לא תלך רק לקריאת האנשים א"כ תהי' שלוחו של מלך ואזי אשים רסן בפיך ותדבר אשר אשים בפיך כי אין בחירה למלך ושלוחיו כמותו וזהו ויחר אף ה' בבלעם כי הולך "הוא" דייקא שהוא הלך על דעת עצמו לכן חרה אפו וזהו פי' פסוק עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקת ה', כבר כתבנו שרצה הקב"ה בזה לפרסם אמיתות נבואתו של מרע"ה לעיני העמים והשרים ולא יאמרו כי כמוהם כמותו מעונן מנחש ומכשף ולכן הטה לב המלך מואב לכל זה אמנם אשר שם רסן בפי בלעם ולא ידענו עדיין טעמו ומה לו כי יקלל ויתהפכו לברכות ותי' רבינו בחיי כי ידע השי"ת שעתידין ליפול בשיטים במגפה ויאמר בלעם כי הוא גרם בקללתו לכן ברכם והנה זהו קצת דוחק שהרי בחטאם מתו גם כי הכל גלוי לפניו ית' מ"מ נפלנו ברברבתא דידיעה כזאת מכחשת הבחירה כידוע אמנם יש לפרש בקיצור כי ידע הקב"ה דכל זמן דלית להו זכותא דא"י וגם אינם נמולים עדיין הם עלולים לחטוא בשגם בברית קודש וא"כ מי יודע מה יולד יום ויאמר בלעם שהוא קללם לכן הצריכו לברכם, וזהו זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב דייקא שלבו ביד ה' ומאת ה' היתה זאת וראה נא מה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל שהכריחו לברך נגד רצונו מן השטים עד הגלגל פי' עד שיכנסו לא"י וימולו שם (גלגל נקרא על שם היום גלותי את חרפת מצרים ע"י שנמולו כדאיתא ביהושע ושטים הוא גבול א"י כמבואר בקרא במדבר סימן ל"ג פסוק מ"ט) כי לא יודע מה יולד יום וא"כ מה הי' לו להקב"ה להטריח לכל זה טוב הי' להפוך לב בלק אלא למען דעת צדקת ה' לפרסם אצל או"ה צדקת ה' עם ישראל ונבואת משה כנ"ל:

וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור וכו' הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממולי שמעתי מאמ"ו בעל הפלאה זצ"ל דידוע אם מסתכל הצדיק בצורת רשע יוציא מהרשע הניצוץ הקדושה שיש בו וא"כ נעשה הרשע כגל של עצמות וזהו כונת הפסוק והוא יושב ממלי מסתכל בי ומוצץ הניצוצות קדושות שיש בנו וממילא אח"כ נאבד כוחינו:

הנה עם יצא ממצרים כ' רמב"ן בלק לא רצה להזכיר ישראל כי בוש להיות כפוי טובה מה שעשה אברהם ללוט אביהם ע"ש אך קשה מ"ט לא הזכיר ואמר בלעם עם ישראל ויראה כי לבן כרת ברית עם יעקב שלא לעבור גל הזה לרעה והנה הוא עובר הברית ע"כ עשה עצמו כאלו לא ידע מי הוא העם הזה והנה במשל הראשון אמר בלעם מן ארם ינחני בלק מהררי קדם שכרתנו ברית שלא לעבור לרעה ואמר לכה ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל והיינו דהשיב לו בלק והנה ברכת ברך והוליכו אל מקום אחר אשר משם ג"כ לא ראה אלא אפס קצהו א"כ מה לי הכא מה לי התם אלא אמר לו בלק הנה הליכה הראשונה שעברת הגל מארץ ארם ברכת ברך ולא עברת לרעה ולא עברת ומעתה שכבר אתה פה בארץ מואב אקחך אל מקום שלא יהי' בהעברה ההיא העברת הברית וקבנו לי משם:

והנה בלעם לא אמר לשלוחי בלק שא"ל הקב"ה כי ברוך הוא כי חשב בנפשו אולי בין כך יחטאו ישראל ויותן לו רשות לקללם וכל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה ע"י נביא לבריות אינו חוזר בו ע"כ לא הוציא בלעם הדבר מפיו כדי שיהי' השי"ת יכול לחזור בו וגם בפעם השני אמר לו אם לקרוא לך באו ע"מ שתברכם לך אתם וגם זה לא א"ל בלעם אלא הלך עמהם ש"מ דעתו הי' כבראשונה אולי יחזור ה' בו נמצא הליכתו לרע לישראל ועובר על הגל הזה נגד הברית ע"כ ויחר אף ה' כי הולך הוא שוב אמר בלעם כגונב דעת העליונה אני אין דעתי לרעה אם רע בעיניך אשובה לי אם אתה ה' יודע שהעברה היא לרעה א"כ ע"כ אשובה לי מפני הברית והקב"ה ידע שלא יהי' רע רק מחשבתו של רשע לרע אבל הדבר היא טוב ע"כ לא צוה לו לחזור שלא להסכים שההליכה היא רע:

כסה את עין הארץ ידוע כי הקליפה מתעבה ונעשה מאור באל"ף עור בעי"ן (בתורתו של ר' מאיר הי' כתוב כתנות אור באל"ף תחת עי"ן וילבישם) ומחזיר מיאור יער (פסוק יכרסמנה חזיר מיער) ומא'לבם בלע'ם ארץ ערץ ראש רשע עריץ ואמנם ישראל מזדככים ומסירים העין ומקיימים האלף והיינו כיסה את עין הארץ עין של ערץ ועושים מערץ ארץ חפץ (שנאמר על ישראל ארץ חפץ כמש"כ ואתם תהיו לי ארץ חפץ נאם ה'):

כסה את עין הארץ והוא יושב ממלי יש לפרש דאיתא בכתבי האר"י וילקט יוסף את כל הכסף שלקט עם הכסף כל ניצוצות הקדושות שהי' בו ויצבר למצרים ובצאת ישראל ממצרים ולקחו אותו ממון הוציאו כל ניצוצות קדושות והיינו דקאמר יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים ועי"ז הי' חשך למצרים ולישראל הי' אור במושבותם ובראי' והסתכלות ברשע יכול הצדיק להמשיך הניצוצות קדושה של הרשע אבל אם כבר המשיך כולם שוב אסור להסתכל בצורת פני רשע:

ובזה ישב מורי הפלאה זצ"ל מה שאמר משה לפרעה כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך ואמרו במדרש והובא ברש"י פרשה בא בעתו דברת ובזמנו דברת דהיינו לאחר שהמשיך כל הניצוצות הקדושות שוב אסור להסתכל בפניו וגם ישב בזה מה דקאמר איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים ופירשו חז"ל שנתן לו עצה על הזנות וזה אינו מרומז בקרא ועד"ז יש לפרשו דבלק ובלעם ידעו שיש במואב ניצוצי הקדושה רות ונעמה שיצאו מהם ואם ימשכו ישראל אותם מהם יהיו שוב כגל של עצמות ולא יהי' בהם כח אמנם ע"י הזנות באו ניצוצי קדושה מחדש בתוך מואב ונשתקעו בהם יותר והי' צריך שיהי' עוד ד' מאות שנה עד שיצאה מהם רות וזה הי' העצה אשר יעשה העם הזה שנתן לו עצה שע"י זנות יתאחר הוצאות הניצוצי קדושה והיינו איעצך עצה באופן אשר יעשה העם הזה לעמך דהיינו הוצאות ניצוצי קדושה שיהי' זה באחרית הימים וא"כ איכא למימר דגם כאן שלח כזאת לבלעם דעם היוצא ממצרים כיסה את עין הארץ ע"י הוצאות ניצוצי קדושה נעשה חושך ועתה יושב ממולי ויש לחוש לראייתם שיוכלו להוציא הנצוצות ממנו ע"כ אמר ואגרשנו מן הארץ שלא יוכלו להסתכל בי ושלח לבלעם שהי' לו כח בעין הרע ולא הועיל:

ואיתא בגמרא לא קם בישראל נביא כמשה אבל באוה"ע קם ומנו בלעם שהי' בלעם מדרגת הטומאה דוגמת משה בקדושה שהי' נחסר לו רק מעט מנון שערי בינה שמ"ט שערי בינה ידע וכן לבלעם חסר לו מעט מנון שערי הטומאה ולזאת נטלו אנשי מדין קסם זה בידם וכשאמר לינו פה הלילה אמרו אין בו ממש כי ידעו והבינו עי"ז דמדריגת משה יותר יותר שאמר עמדו ואשמעה וכיון שהוא צריך שהיי' ולינה אינו יכול ללחום עם משה:

*הנה העם היוצא ממצרים לכה קבה לי ופירש"י ז"ל שהוא קשה מארה לי ובלעם הי' שונאים אותם יותר מבלק והנה ע"ז נוכל לומר דבלעם חשב בדעתו שלא יתן לו הקב"ה רשות למלאות תאות נפשו לקלל ישראל ואם הוא יאמר להקב"ה ג"כ לשון ארה של בלק והקב"ה ישיבנו לא תלך עמהם שוב אין לו פתחון פה אח"כ לשום תקוה לקלל דמה אם אין לו רשות על לשון ארה ק"ו על לשון קבה לכן אמר להשי"ת שבלק שלח אליו לקללם בלשון קבה וסבר שישיב לו השם לא תקוב את העם ונשאר עדיין תקותו לקללם בלשון ארה והיודע מחשבות הראה לו מיד שיודע מחשבתו הרעה ואמר לו לא תלך עמהם לא תאור את העם אפי' בלשון ארה כי ברוך הוא:

אך יש לתמוה על מה דמצינו מתשובה זו ולהלן הי' גם בלק אומר תמיד לשון של קבה לי את העם ולמה תחילה בלשון ארה ועכשיו בלשון קבה ונראה לי דידוע שבלק הי' קוסם יותר מבלעם והי' רואה יותר מבלעם והוא ראה שפוערניות של קבה מוכן לישראל והי' סבור שהוא מורה על קללה דלשון קבה והנה בתחילה לא הי' רוצה אלא בלשון ארה דהיינו לסלקם מאליו וכיון שראה שלא יוכל לקלל אותם בלשון זה הוצרך לבקש לקללם בלשון קבה המוכן להם לפרעניות ובאמת היה זה מעשה דזמרי שזנו עם בנות מואב שמכונה בשם קבתה במקרא וע"י שנטל פנחס את הרמח וידקור אותם אל הקבה והאשה אל קבתה וקנא את קנאת הקב"ה ית"ש אז נעצר המגפה ונסתלק הפורעניות ופורעניות זה ע"י זנות דקבת בנות מואב הי' בלק רואה בלשון קבה וסבר דהייני קללה:

ובזה יתורץ מה שתמהין כל המפרשים בפרשה זו שבתחילה כתי' לא תלך עמהם ואח"כ כתי' אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר וגו' ואח"כ כתי' ויחר אף אלקים כי הולך הוא וכמעט שמקרא חד מתנגד לחבירו אבל לפי הנ"ל ניחא דוודאי עיקר אמירתו של הש"י לבלעם הי' מיד לא תלך עמהם ולא תאור את העם כי ברוך הוא והי' בלעם יודע שאין רצון הבורא יתברך לקללם ועי"ז נתבטל שליחתו של בלק ואח"כ כששלח שנית לקללם בלשון קבה לי דהי' יודע וראה שמוכן עליהם פורעניות בלשון זה של קבה לא הי' הקב"ה אומר לו אח"כ עוד הפעם שלא ילך עמם של שליחות זה כי הקב"ה ידע שיש ממשות בלשון זה שמוכן לפורעניות

עליהם ויוכל לילך עמהם לא על דעת שיקללם אלא להשיא להם עצה להפקיר בנותיו וישראל בבחירתם ואין צריכים לחטוא ואמר קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה היינו ע"י דיבר של לשון קבה לא תוכל לקלל אותם ובלעם לא הבין תשובת השם מה הי' כוונה של לקרוא והלך כפשוטו לקלל בלשון קבה לכן חרה אף ה' על הליכתו ואח"כ כשראה שהיפך הקב"ה תמיד הקללה לברכה אז אמר לכה איעצך היינו אולי מורה איצטגנינות שלך בלשון קבה על זנות של קבת אשה ונתן להם עצה להפקיר בנותם ודוק:

*הנה יש להתבונן לאחר ברכה ראשונה של בלעם אמר לו בלק מה עשית לי לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברך ולאחר ברכה שני' לא אמר לו מה עשית שהוא לשון קצף אלא בלשון נחת גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו ולאחר ברכה שלישית אמר ג"כ בלשון חרון אף כבראשונה לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים גם מה כיון באומרו זה שלש פעמים הלא גם בראשון הי' לו ג"כ אליו חרון אף וכמעט שהוא מיותר דמה לי שלש פעמים גם צריכין אנו לפרש מה הכוונה בגמר ברכה השלישית מברכיך ברוך ואוררך ארור והנראה בזה דהנה מצינו שאמר הקב"ה לדוד דמים הרבה שפכת לכן לא תבנה אתה את הבית ומצינו ג"כ שמלך ארבעים שנה וששה חדשים והכתוב לא מנה אותם ששה חדשים שישב אלא ארבעים שנה דאותם ששה חדשים שישב יואב בשדה אדום והחרים אותם לא נחשבו למלכות מחמת שהרבה לשפוך דמים והנה בוודאי אותן האומות המחוייבים בב"ד של מעלה כבר וסר צילם מעליהם כפירש הרמב"ן ז"ל שכבר הפיל הקב"ה שר שלהם המה חשובים כולם לגברא קטילא ואם אח"כ יבוא מלך ישראל ויהרגם אין שייך לומר אח"כ שלא יבנה בהמ"ק דשפך דמים הרבה דהלא גברא קטילא קטיל אלא אם המלך הלך למלחמות הרשות וכבש אומה אחת שלא היתה עדיין מחוייב מיתה מקדם ולא הוסר צילם מקדמת דנא רק שהצליח מלך ישראל לכבוש אותם כעין ישיבת יואב בשדה אדום ע"ז שייך לומר כי איש דמים אתה והנה תחילה הי' דעת בלעם לקללם והיפך הקב"ה לברכה וצעק לבלעם לקוב אויבי קראתיך והנה ברכת ברך ואח"כ בפעם השני שראה בלק שברך בלעם את ישראל לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים

ישתה ובאמת הי' דעת בלעם בברכה זו להביא קללה לישראל וזהו שאמר תחילה כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל והיינו כדעת הרמב"ן ז"ל שלא יועיל שום קסם ונחש לישראל רק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ולא יהי' להם שום פעולה או תחבולה לחבוש עממים רק בישועת הקב"ה ואמר אח"כ הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה ותרגום אונקלוס לא ישרי בארעיה עד דיקטול קטול וישפוך דמים ועי"ז לא יוכלו לבנות בהמ"ק וקללה גדולה היא להם שלא יהי' השראת שכינה בתחתונים וכל עיקר בריאת שמים וארץ לדבר זה הי' ואם לא יהי' שכינה ביניהם וגם אין נחש וקסם להם א"כ גרועים הם משארי אומות דלשאר אומות יש להם תחבולה בנחש וקסמים לכן לא הי' באפשרי לבלק לקצוף עליו מה עשית כי דבר גדול עשה שהביא קללה גדולה עליהם ועשה כל מה דאפשר לו והי' אומר לו בלשון רכה הן אמת דהבאת עליהם קללה רק אפ"ה אמרת ודם חללים ישתה שיהרג עממים ויש בקללה זו שקללת אותם גם ברכה לישראל וקללה לשארי אומות שיפלו לפני ישראל בחרב ויורשו את ארצם ומה להם לישועה אם הברכה ההיא גם קללה להם בענין שלא יוכלו לבנות בהמ"ק וזהו שאמר גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו מוטב הי' אם לא קללת אותם בקללה זו שלא יבנו בהמ"ק שלהם וגם לא היתה מברך להם שיהרגו שונאיהם וישתו דם חללים והנה בברכה שלישית נתן לו הקב"ה בפיו לומר מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל יזל מים מדליו וזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו יאכל גוים צריו וכל הענין ולכאורה היאך אפשר זה אם הוא יהרוג גוים צריו וכל הענין כיבוש הנאמר פה שיאמר עליהם מה טובו אהליך יעקב שמורה על בנין בהמ"ק הלא שפכו דמים המה לכן סיים הקב"ה ברכה זו ונתן בפיו לומר מברכיך ברוך ואורריך ארור דהיינו מי שהוא שונא ישראל הוא כבר ארור אצל הקב"ה ואם הוא כבר ארור סר צילם מעליהם שכבר נפל שר שלהם והוו כולם גברא קטילא ולא שייך לומר ישראל שפכי דמים הם ויבנו ישראל בהמ"ק לפי"ז גם בברכה שני' לא הי' שום קללה לישראל בזה שאמר ודם חללים ישתה רק כולה ברכה לישראל וקללה לאומות אז חרה אף בלק אל בלעם ויספוק כפיו ויאמר לקוב אויבי לקחתיך והנה אני רואה שברכת ברך זה שלש פעמים דאני רואה שלמפרע לא הי'

שום קללה לישראל בברכה אחת רק קללה לשונאיהם מה שלא הי' יודע לשעבר דלשעבר סבר שהי' ברכה זו קללה לישראל ונהפוך הוא ודוק היטב:

ובענין זה יש לפרש הפסוקים שאמר דהע"ה יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פפיות בידם כלומר שיש ביד חסידיו להתפלל לפני הקב"ה וליקח אח"כ חרב בידם ואפ"ה לא יקראו שופכי דמים ולעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים ומפרש כיצד לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל דהיינו בתחילה מתפללין לפניו יתברך שיאסור מלכיהם ונכבדיהם היינו שר מעלה שהם בכבלי ברזל כמו שעשה הקב"ה לפני משה רבינו ויהושע תלמידו ומכיון שנפל שר שלהם ממילא מוכתבים אומות ההם למלכות עליון למיתה ונוטלים החסידים חרב בידם לעשות בהם משפט כתוב היינו משפט עליון הכתוב עליהן ועי"ז הדר הוא לכל חסידיו כלומר שהוא להם להדר שנראה כאלו הם כבשו אותם ובאמת כולם גברא קטילא היו ולא שייך לומר אח"כ על החסידים הללו ששפכו דמים המה:

וכעין זה נוכל לפרש פסוק של ואתם הדבקים דהוא קאי על מה שנאמר למעלה כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך דהיינו שהיו קודם הריגתם נשמדים ומוכרתם מלפניו יתברך והיו כולם נחשבים כגברא קטילא ועי"ז לא יקראו ב"ד ההורגים אותם שפכי דמים דלא המיתו שום אדם וראויים אתם להיות דבקים בו יתברך בהוראת השכינה וזהו שאמר ואתם הדבקים וכו' חיים כולכם היום שלא דם אדם חי דאותם שהלכו אחרי בעל פעור לאו חיים היו אלא כבר מתים היו:

וכעין זה פרשתי כבר פסוק של הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו דלכאורה אם ישראל ינקמו נקמותיהם מצריהם לא יוכלו אח"כ לבנות בהמ"ק שלהם מה עושה הקב"ה הוא שולח מלך אומה זו להרוג אומה זו ולנקום מהם נקמה שהתחייבו ע"י ישראל ואח"כ גם הוא נופל ביד מלך אחר לפרוע חובו שמוטל עליו ע"י ישראל וכן תמיד עד לבסוף שנטל כל אחד חלקו ע"י אחרים ועי"ז לא יהיו ישראל נקראים שופכי דמים הרבה לזה אמר הרנינו גוים עמו אם אתם מצליחין במלחמה הוא רק לנקום נקמות עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו דהיינו אותה נקמה שראוים לישראל לנקום הוא נותן לצריו דהיינו שצרי ישראל

ינקמו זה מזה ועי"ז וכפר אדמתו עמו מרוצה הארץ להם שלא נקראים שופכי דמים הרבה ודוק:

אולי אוכל נכה בו יראה מואב הבין שלא תחול קללת בלעם על זרע האבות אך באשר מזלו וכחו של בלעם אשר תאר יואר והכא ע"י זכות גדול של אבות לא יכול להם א"כ כבר מנוכה זכות אבות וישארו כשארי אומות ואז יוכל להלחם עמהם בטבע והיינו אולי אוכל נכה לנכות מזכיותיהם אך בלעם ראה בנבואתו שאפי' יהיו בלי זכות אבות רק זכות עצמם עדיין אינם דומים לשאר גוים וכחם רב והיינו הן עם לבדד ישכון גם בלי זכות אבות מ"מ בגוים לא יתחשב כי כל הגוים כמר מדלי וכשחק מאזנים:

לא תלך עמהם, הנה בלק ובלעם נשמרו בדבורם ולא הזכירו שם ישראל רק הנה עם יצא ממצרים ולא נודע מי הם כי כבר נשבעו לבן ויעקב אם תעבור הגל הזה לרעה ע"כ אמר לו הקב"ה לא תלך עמהם כי אסור לך לילך לרעה והדרך בעצמו אסור כי הם בני יעקב ועוד כי הלוכך הוא על מגן כי ברוך הוא ושוב א"ל הקב"ה אם לקרוא לך באו האנשים ואתה הולך ע"ד שתשמור הדבר אשר אדבר אליך ואין דעתך לרעה כי כבר אמרתי לך לא תאור כי ברוך הוא א"כ ההליכה מותרת כי כך הי' התנאי בין יעקב ללבן לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרגמטיא ושוב וישכם בלעם בבוקר ויחבוש בעצמו אתנו מה שאינו מן הראוי לאדם חשוב לולא שהשנאה מקלקלת השורה א"כ נתגלה מטמוני לבו לקללם א"כ ההליכה אסורה לעבור הגל הזה לרעה ע"כ ויחר אף ה' כי הולך הוא וע"כ אמר אם רע בעיניך אשובה לי אם אתה מבין שאני הולך לרעה אשובה לי ואמר לו המלאך לא כן אני יודע שאין אתה הולך לרעה כי סופך שתברכם אך מחשבתך אינו כן וא"כ אתה עובר על בריתך עם יעקב אך אם תהפוך מחשבתך לך עמהם וסופך ליטול חלק עמהם:

לא תלך עמהם כי לא רצה הקב"ה שילך עמהם ויקלל ולא יקוים דא"כ יטענו האומות אלו נתת לנו נביא כמו משה ג"כ הי' טובים ושכל אולי בלעם רצה אעפ"כ להלוך לקלל הגם שלא יקוים כדי שלא יתחייבו אוה"ע שלא יהי' טובה לישראל על ידי חיובת אוה"ע ע"ד ביבוש קצירה תשברנה (מש"מ):

*בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי וגו' ויש לפרש דבפ"ק דע"ז אמרינן זעמו של הקב"ה רגע כמימרי' והקשו תוס' א"כ האיך אמרו שבלעם הי' מצפה על זעמו של הקב"ה ומאי הי' יכול לקלל ברגע ותי' התוס' דהי' יכול לומר כלם ע"כ והיפך הקב"ה למלך דהיינו תרועת מלך בו ויש להסביר דהרי אמרו שם דבשעה שמלכי מזרח עומדים ומניחין כתריהן ומשתחוים לחמה אותו שעה הקב"ה כועס וצריך ביאור הרי כל היום עובדין ע"ז אלא הרי אמרו חז"ל בשביל צדיק אחד נברא העולם ויש זה לעומת זה ומגינים הצדיקים ואומה הישראלית נגד מעשה ע"ז אבל אמרו חז"ל שבני מלכים עומדין לאחר ג' שעות ואוה"ע שרוצים להשתחוות בנץ החמה לחמה עכ"ח משכימים לקום ואין כאן מלך נגד מלך להכריע ולבטל מעשה נהי דשאר בני ישראל עובדים ה' מ"מ זה לעומת זה בעינן ולכך אז כועס הקב"ה אבל בכל יום יש תיקון וכן בימי דהע"ה נאמר חסד אל כל היום משום דדהע"ה אמר חצות לילה אקום להודות דאיכא מלך נגד מלך ואתי שפיר אם משה רבינו ע"ה אינו מלך ובלעם הי' מתפאר דכל מלכים מריצים אגרותיהם אליו ולא הי' זה לעומת זה ולא הי' יכול ללחום עם בלעם ואיתא בזוהר שא"א להיות נביא ומלך באיש אחד חוץ ממשה וזה שאמר בלעם מה אזעום לא זעם ה' כדאמר במיכה למען דעת צדקת ה' וגו' ואמרו חז"ל שכל אותם הימים לא זעם ה' ומה טעם אמר ה' אלקיו עמו והוא נביא ותרועת מלך בו והוא בבחינת מלך וממילא איכא זה לעומת זה וזה יש לומר כוונת תוס' הנ"ל שהי' יכול לומר כלם ונתהפך ותרועת מלך בו למלך שבזה עצמו כבר יש בו ברכה ובלעם מתחלה סבר שמצד זה יוכל להתגבר על משה לכך שיבח עצמו בלק מלך מואב רצונו לומר שהוא חשוב בעיני מלכים וכולם מגביהין אותו ומשה אינו במדריגה זו עד שברכו ה' ותרועת מלך בו:

ויוסף בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה הנראה שבתחילת השליחות הי' גם בלק בספק אם יכול לקלל ע"כ אמר רק אולי אוכל נכה בו כולי האי ואולי וע"כ לא שלח מיד שרים רבים ונכבדים ושם לא אמר לו כבד אכבדך מאד כי לא הי' הענין יקר כל כך בעיניו עד שעתה אמר לא תלך עמהם וקשה מאי אכפת לי' ילך וילך ואם הקב"ה רוצה אין קללתו חל ומדהקפיד לא תלך עמהם ש"מ יש קפידא אם ילך ע"כ

נתאמץ בלק ביותר מדאי כי אמר בוודאי תחול הקללה דאל"ה לא הי' מקפיד לא תלך עמהם ומשו"ה בפעם השני אמר לו הקב"ה קום לך עמהם אך הדבר אשר אדבר וגו' לומר אני איני מקפיד בהליכתך כי מה איכפת לי ע"כ תעשה רצוני ואלו הי' בלעם אומר כן לשרי בלק והי' הולך אח"כ עמהם לא הי' הפסד הרי הקב"ה אמר לו לך עמהם והיא כבודו של הקב"ה להראות לשרי מואב דלא איכפת לי' להקב"ה אם ילך או לא אך בלעם השכים בבקר וחבש חמורו ולא אמר להם דבר מה שנאמר לו בלילה כמ"ש רמב"ן והם חשבו שאינו הולך ברשות אלא אדרבא הקב"ה אינו רוצה והוא הולך ע"כ וכמו שהי' רצונו של בלק דכיון שהקב"ה מקפיד ילך וכנ"ל וזה הי' חלול ה' ע"כ חרה אף ה' ועמד לשטן נגדו וכשרצה בלעם לחזור מן הדרך אמר לו המלאך שלא יחזור שזה יהי' חלול ה' יותר שהמלאך שלוח אליו שיחזור מן הדרך פן יקלל אותם ובאמת אין הקב"ה מקפיד על הליכתו כי ע"כ יעשה מה שירצה הקב"ה ומתורץ הכל בעזה"י ע"ד פשוט:

קום לך אתם ליישב כל המקראות גם מה שפירש"י בפ' מטות כשנהרג בלעם שבא ליטול שכר כ"ד אלף שהפיל ע"י עצתו ונטל שכרו משלם מה משלם אומר כי קום לך אתם הי' מצוה מהקב"ה ועכ"ח ילך אתם וליישב ג"כ בתחלה אמר לו אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ועכשיו א"ל אפס וגו' אותו תדבר ולא תעשה ובלעם אמר לבלק בכל פעם אותו אשמור לדבר רק במשל השני אמר אותו אעשה נ"ל דבור היינו משפה ולחוץ בלבו לקללם ובשפתיו לברכם כדיבור האתון בשוה שהוא איננו המדבר אלא כמדבר ע"י קנה חללו, אך אותו תעשה או אותו אעשה היינו שפיו ולבו שוים אז מחשבתו עושה לו מעשה והנה אקדים עוד כל המברך ישראל מתברך כדכתיב ואברכה מברכיך אמנם ומקללך אאור אפי' במחשבה דבבן נח חשיב למעשה ע"כ בפעם הא' אמר לו הקב"ה לא תלך עמהם היינו מול מחשבתם של אלו כי לא תאור כי ברוך הוא ומה להם תועלת בהליכתך בפעם הב' אמר לו הקב"ה אם לקרוא לך באו האנשים לטובתך ולהנאתך קום לך אתם ויהי' לך הנאה ושכר טוב הא כיצד אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה במחשבתך ורצונך כי אני אומר לברכם ותעשה כן בכל לבך ואז תתברך גם אתה אך בלעם גנב דעת העליונה והלך

עמהם לדעתם ובלבו לקללם ויחר אף ה' כי הולך הוא על דעת עצמו ע"כ אמר קום לך אתם ע"כ איני נותן לך רשות לחזור אפס הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר אני אברכם ואתה בלבך לקללם הם יתברכו ואתה תקולל בארץ חלקך ע"כ אמר הדבר ולא תעשה וכשדבר בלעם עם בלק א"ל בכל פעם אשר ישים אלקים בפי אותו אשמור לדבר ולא לעשות כי כל כוונתו לקללם ואני אנוס בדבר אך במשל השני אמר לא הביט און ביעקב כ' הרא"ע משם למד ליעץ להכשילם כי נאמר לו בתנאי לא ראה און אבל אם יראה און יהפך לאכזר ח"ו ע"כ אמר זה בלב שלם ואז אמר אותו אעשה הנה לבסוף אמר בלק הנה מנעך ה' מכבוד כי אעפ"י אם האמת אתך שמחשבתך לקללם היית ראוי לתשלומין כי נאנסת אך מי יביט צפון לבך אולי כפיך כן לבך ע"כ מנעך ה' מכבוד אמנם אם הי' מחשבתו לברכם הי' גם הוא מתברך ואינו נכשל בעצתו שלבסוף נהרג עי"ז ואין המבורכים נכשלים אע"כ בלבו הי' לקללם ומחויב בלק לשלם לו שכרו משלם והיינו הוא בא רק לקבל שכר כ"ד אלף שהפיל ולבסוף כשנהרג נתחייב לו שכרו משלם:

זה שלש רגלים פירש"י רוצה אתה לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה יראה כי בלעם רצה לקלל בשעה שהקב"ה בזעם והיינו כי אז מיענשי אעשה ואין אדם אשר יעשה טוב ולא יחטא יעשה טוב דייקא א"א להשמר מלהתעצל קצת במצות עשה לכן רצה לקללם בעת הכעס אמנם עולה מכפר אעשה ואלו היו מקריבים אז עולת תמיד במדבר היו מכופרין ולא יועיל קללתו אך איתא במס' חגיגה עולת תמיד העשוי' בהר סיני מעשי' נאמרה בסיני והיא עצמה לא קרבה נמצא שלא הי' להם מה לכפר אך משמע שם עולת ראיי' קריבה ולכן אמרה שלש רגלים דנהי שלא הקריבו עולת תמיד המכפר אעשה מ"מ עולת ראי' קריבה וזהו פי' מה הלאיתיך ענה בי פי' וכי הטרחתיך בקרבנותי יותר מדאי כי מה שציויתי להקריב תמידין בדרך לטובתך הוא כי עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק וכו' הירצה ה' בעגלים בני שנה פי' וכי יתרצה בעגלים שאתה מקריב עולת ראיי' הם בני שנה שבאים מזמן לזמן הלא ראוי' שתקריב בכל יום שלא לעורר עליך ח"ו קללת אדם בשעת כעס חלילה:

ועתה אם רע בעיניך אשובה לי יל"ד מאי לשון ועתה ורש"י פי' שאמר כך דרכו לומר דבר ולחזור ע"י מלאך והנה הקב"ה הרשיהו אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם אפס שלא לקלל בשום אופן א"כ הי' לו לרכוב אסוסיא כמו ששאלו לו שרי בלק מ"ט לא רכיבת אסוסיא אך זאת האתון הי' צריך לקסמיו לרבע אותה לצורך קסמיו כידוע ע"כ בבקר כשחבש אתונו ויחר אף ה' כי הולך הוא שרכיבת האתון מורה עליו שהולך לקללם אמנם אח"כ כשאמר המלאך אותך הרגתי ואותה החייתי ואז מתה האתון כפירש"י אמר בלעם ועתה שכבר מתה האתון אם עדיין רע בעיניך אז יש לי לומר כך דרכו לחזור ע"י מלאך אז אמר לו לך אתם:

אם רע בעיניך אשובה לי פירש"י כך דרכו שאומר דבר ומלאך משיבו אמר לאברהם קח נא את בנך ומלאך מחזירו ויש לפרש דהנה בלעם בנה שבעה מזבחות ושבעה פרים ואילים כנגד האבות כפירש"י אמנם נגד עקידת יצחק לא הי' יכול לעשות שום דבר אלא דסבר דהקב"ה לא צוה כלל קח את בנך דאיך הי' אפשר למלאך להחזיר אלא השטן אמר לו קח בנך וגו' והקב"ה שלח מלאך לאמר אל תשלח ידך אבל עתה כשראה שהמלאך מחזיר את מאמר ה' וא"כ גם בעקידה הי' ציווי ה' ונגד זה אינו יכול לעשות ולכך אם רע בעיניך אשובה:

האמנם לא אוכל כבדך ויאמר לו הלא גם למלאכיך וגו' הנה הא"ע כ' בשם הגאון שהקב"ה א"ל בפעם הא' לא תלך עמהם שרצה שישלח לו שרים נכבדים והרמב"ן טען וכי הקב"ה רצה לכבד את בלעם אך הענין אין בהשלוחים כבוד די לו כבוד שמלך מואב שלח אליו מאי איכפת לי' בשלוחים אך הקב"ה א"ל לא תהי' שלוחו של מלך מואב אלא שלוחא דידי לדבר את אשר אשים בפיך וא"כ מפני כבוד שמים ראוי ללוותך בשלוחים נכבדים ע"כ כשאמר לו האמנם לא אוכל כבדך פי' וכי אין לך כבוד אם אני משלח אחריך אפי' בשלוחים הראשונים וא"ל הלא אמרתי למלאכיך שאני שליח ה' ולא שלוחך ע"כ צריך שרים רבים ונכבדים:

וילך שפי איתא שהוא ר"ת ש'מנן פ'תן י'ינן ש'פ'י' וי"ל כי ידוע מאמר חז"ל דגזרו על שמנן פתן יינן משום בנותיהם ועצת בלעם הי' לבסוף להכשיל בני ישראל בבנות

מואב וע"י מה ע"י שיהי' אוכלין משמנן פתן ויינן וזהו הי' עצת בלעם שיאכילום משמנן פתן ויינן ויכשלו בבנותיהם וזהו מרומז בתיבת ש'פ'י' (מש"מ):

ויקר אלקים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי מלשון הקרא משמע כי אלקים הוא האומר אל בלעם ויתכן כי אמר שאל יתגאה במזבחותיו כי הוא יתברך העורך והמעלה ממנו הכל ע"ד כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף וע"ד שאמרו חז"ל פ"ק דמגילה שאמר הקב"ה להמן רשע אתה קונה שלי בשלי דלה' הארץ ומלואה עד לאחר ברכה כדאיתא ר"פ כיצד מברכין וברכה לאו דווקא אלא כל עניני מצוה ועבודה נקנה לו והארץ נתן לבני אדם אבל לרשע אמר ה' אתה קונה שלי בשלי וכן כאן אמר השי"ת את שבעת המזבחות "ערכתי" ומה דוגמא להאבות שהם עשו משלהם:

מה אקוב לא קבה אל יש לפרש לפי מה שכתבו התוס' דהבאתי לעיל דהי' יכול לומר כלם והרי הקב"ה כבר אמר ואשמידם ואכלם ומשה ביטל ומה אקב לא קבה אל:

ומספר את רובע ישראל י"ל לשון רבע עפ"י מה שאחז"ל (סוף מסכת כתובות) דחד מינייהו מבני ארץ ישראל כתרי מינן וחד מינן כי סליק להתם כתרי מינייהו נמצא הוא כארבעה מבני בבל וזהו רבע מספר ישראל:

תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו כבר הארכתי במק"א כי לצדיקים גמורים יש אחרית להם ולרשעים גמורים יש אחרית רשעים נכרתה שהכריתה היא להם אחרית טוב שנתקדש ש"ש ע"י כמו פרעה והמן וקרח ואם לא יזכה להכרת בעוה"ז לעין כל רע לו והיינו תמות נפשי מות ישרים אם יזכה שהישרים ימיתוהו כאשר הי' לו במלחמת מדין שהרגוהו על החללים אמר אם ימות ע"י הישרים אז יהי' אחריתו כמוהו שיהי' לו ג"כ אחרית האחרית שלו נכרתה ואחרית שלהם שלם ושלום:

ותהי אחריתי כמוהו י"ל דידוע דיש להצדיק עובד ה' מאהבה בעוה"ז מעין עוה"ב ולעולם הבא לאחר עוה"ז תענוגו עוד יותר גדול וזהו שאמר בלעם תהי' אחריתי כמוהו של עכשיו דהיינו כמו שיש לישראל בעוה"ז טעם העוה"ב לכה"פ יהי' לי אותו העוה"ב לאחר מותי והיינו ותהי אחריתי כמוהו:

קום בלק ושמע דקיי"ל קשות מיושב ורכות מעומד ע"כ בנבואה ראשונה ישב בלק להעמיק בדברי בלעם אולי יש בתוך עומק הדברים ענין נסתר אך עתה א"ל קום בלק כי אינני חוזר ממה שאמרתי בראשונה לא איש אל ויכזב ואין כאן דבר חדש אלא לברך ישראל ע"כ צריך אתה לעמוד לשמוע דברי הקב"ה ורכות מעומד:

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו תרועת לשון ריעות ואהבה ודביקות ויש לפרש בפ"ק דר"ה מתרץ הש"ס כתיב ישא ה' פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פנים כאן בין אדם למקום כאן בין אדם לחבירו נראה דמוכח מפסוק עצמו תמן כתיב עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר הרי מדבר בין אדם לחבירו והכא כתיב ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום בין אדם לחבירו וליכא אלא בין אדם למקום ולזה ישא ה' פנים ונראה בהכרח הזכיר ואוהב גר דלא מבני ישראל המה ואינם מוחלים כמו שלא מחלו הגבעונים לשאול דלכן כתוב והגבעונים לא מבני ישראל המה והנה רש"י פי' הכא לא הביט און אינו מביט באניות שלהם בעבירות שעושים שאפי' אם חוטאים נושא להם פנים אך זה בין אדם למקום אבל בין אדם לחבירו מה יעשו ע"כ מסיים ותרועת מלך בו הריעות והשלום של מלך ית"ש הוא ביניהם שהרי הקב"ה אמר וישם לך שלום שהוא משים שלום ביניהם:

לא הביט און ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו הנה שיויתי ה' לנגדי תמיד כי מי שמבין שהקב"ה דר עמו בחדר משכבו ובכל פינות שהוא פונה לא במהרה הוא חוטא והיינו לא הביט און לשון עון עיי' פרש"י ביעקב מפני שה' אלקיו עמו בכל מקום ובכל זמן השי"ת במחשבתו:

כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו' הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה ויל"ד לפירש"י דקאמר לא ישכב עד יאכל טרף קאי אהריגת המזיקין בק"ש שעל מטותיהן א"כ מה ענין ודם חללים ישתה לכאן ואין לומר דלשון מושאל קאמר דהא למדו חז"ל מכאן שדם חללים מכשיר ויש ליישב זה מ"מ לענינינו יובן בשנבין ג"כ מ"ש דרמזי' רחמנא הכא דווקא בפ' של אותו רשע הך דדם חללים מכשיר וי"ל בשנחקור דמצינו במלחמת דוד המע"ה כשמעך קול הצעדה בראש הבכאים אז תחרץ וה' שמה שהיו המלאכים לוחמים

מלחמותיו רק שנדמה לעין כאלו הוא דוד בעצמו הלוחם וכן בסיסרא מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם מ"מ נדמה כאלו הוא הנלחם וכ' המפרשים שזהו מפני כבודם של ישראל להראות העמים והשרים את תוקפם וגבורתם ולא יקראו קוסמים ומכשפים ההורגים בלטיהם, וא"כ קשה מאי זה שנתבשרנו בימי המשיח שיהי' מלחמותינו בלא חרב וחנית כ"א משיח צדקינו ברוח שפתיו ימית רשע והכה ארץ בשבט פיו, וי"ל דמצינו ביומא דהוה חמירא להו טהרת כלים משפיכת דמים ונהי דהתם לאו למעליותא הוה דשפיכת דמים הוא דזיל להו כדמסיק שם מ"מ מיני' ילפינן לקדושי עליון אוכלין חוליהן על טהרת קודש דלא ניחא להוא בהאי כבוד לקרוא מלחמה על שמם ושיאכלו עי"ז לחמם טמא בגוים ועיין מג"א סי' ר"פ שמפלפל על חסידים הראשונים שאכלו חולין על טהרת קודש מאי אכלו בימי טומאתן ומסיק שאכלו פת שלא הוכשר ושתו מים מן המעיין ע"ש והנה אנשי מלחמה דלא סגי להו ליזהר כ"כ במלחמה שלא יוכשר מאכלם ע"י ודם חללים וא"א להו לאכול חוליהן עטה"ק לכן ימחלו על כבודם וימיתו בשבט פיהם לא בחרבם ולא בקשתם, הנה טעם הטהרה כדי להיות מוכן תמיד להשגת רוה"ק היפך מהקוסמים שצריכין ללון בבית הקברות לטמאות עצמם לקבל מרוח הטומאה והיינו דקאמר בלעם כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל רק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל פי' אפי' פחותי ערך המכונים יעקב נמי יאמר להם מה פעל אל ויהיו מוכנים להשראת השכינה ולא יכלו לטמאות עצמם כהקוסמים ע"כ כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף בחרבות שבשפתותיהם ע"י ק"ש ערבית ושחרית כפירש"י כדי שלא יבואו לידי טומאה וכדי שלא תקשי דהו"מ לא כול דברים שלא הוכשרו לכן מסיים ודם חללים ישתה שדם חללים מכשיר וא"א להזהר מזה בשום אופן כנ"ל ודוק:

יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל פי' כישיהיו בבחינת יעקב ישראל יעקב בעניני הפשוטים הגשמיים בעוה"ז וישראל במדרגה הגדולה להיות דבוקים בהשי"ת ובתורתו ויהי' בשני המדריגות אחודים יחד וזה יהי' בעולם התיקון אז יהי' גדולים ממאה"ש וישאלו מהם המלאכים מה פעל אל (מש"מ):

כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעם קל ברש"י שישראל יהי' לפנים ממחיצת מלאכי השרת ובזה יש לפרש וישלח יעקב מלאכים לפניו ששלחם מלהיות לפניו רק לאחריו כי נתעלה עתה במדריגה לפנים ממאה"ש כאשר בא לארץ ישראל (מש"מ):

גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו שהרי הקב"ה היפך הקללה לברכה וכמו שאמרו חז"ל מברכתו של אותו רשע תוכל לידע מה הי' בלבו לקלל וכבר פירש"י דבלק אמר רק ארה שהיא פחות מקבה אבל בלעם אמר קבה קללה גדולה ועי"ז הי' הברכה גדולה וכפולה וזה שאמר גם קוב לא תקבנו בלשון קבה אז גם ברך לא תברכנו ברכות כפולות:

מה טובו אהליך יעקב הבתי כנסיות יהיו טובים שיקובל בהם תפלתם ע"י משכנותיך ישראל המה בתי מדרשות שלומדין בהם תורה שע"י זכות לימוד התורה תקובל תפלתם (מש"מ):

***ארריך ארור** כאן נידה בלעם את עצמו ולכך אמר לו בלק ברח לך דממ"נ אם דעתך לקלל הרי אתה מנודה ואסור לעמוד אצלך דבגוי אזלינן בתר מחשבה ואם דעתך הי' לברך פשיטא דאין לך שכר שהרי לא קראתיך לברך אותם:

הנני הולך לעמי ועתה איעצך פירש"י הולך לעמי הרי הוא כאחד העם שנסתלקה ממנו נבואה ונשאר קוסם ונ"ל מקללת בלק בא לו שקללו בלק ברח לך אל מקומך רוצה לומר הי' עתה כשאר העם כי אין חפץ ותועלת בנבואתך והיינו הדרש דמייתי רמב"ן רם הייתי והורדני בלק ונ"ל בזה מדוקדק ועתה איעצך מה לשון ועתה אלא הלא כל נבואתו של בלעם שיודע דעת עליון לכוון שעת כעסו והקב"ה לא כעס באותן הימים וא"כ הי' עצה נכונה להכשילם בבנות מואב ואלקיהם שונא זמה ויחר אפו ואז יקללם אך מכיון שכבר קדמה קללת בלק שנעשה כשאר העם ולא יכול עוד לידע דעת עליון לכוון השעה א"כ אין תועלת בעצה זו אלא דבר מועט להכשילם להפיל מהם מתי מעט עד יעמוד משה בפרץ או פנחס והיינו הנני הולך לעמי ע"י קללתך וא"כ אין בידי אלא איעצך עצה בעלמא אבל לא לקללם עוד ואלו לא קללתני הייתי מקללם עתה:

איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים פירש"י איעצך להכשילם ועוד אודיעך אשר יעשה העם לעמך באחרית הימים ומחץ פאתי מואב ויל"ד מה המשך

יש לזה הנה נראה בפעם הזה הראהו קצה העם שלא ראה רק שבטו של דן עע"ז ושוב אמר אפס קצהו תראה וכלו לא תראה שעכ"פ לא יגיע עינו על כל הדגלים שבמזרח הוא משה ואלעזר הכהן אלא קצהו ויש בהם עכ"פ עוברי עבירה ובפעם השלישית שהראהו כלו על כן וישת אל המדבר פניו פי' תרגום אל העגל שעשה אהרן במדברא ועי"ז יקללם ואמנם נכזבה תוחלתו שהיתה הברכה אז יותר גדולה מכל הברכות והי' זה כי במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד ואחר שנפרעו חטא עגל וקבלו יסורים באהבה נתהפך לגדולה וכבוד ומשו"ה ד' צומות יתהפכו לששון ולשמחה והשתא אמר איעצך להחטיאם ויפלו מהם לפי שעה אך עי"ז יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אחרי שיקבלו עונשם יתגדלו עוד יותר ויהי' לך למכשול כי ומחץ פאתי מואב:

הנני הולך לעמי איעצך פי' כ"ז שאני פה לא יכעוס הקב"ה אפי' ישתחוו לפעור כי ירא פן אקללם בשעה שהוא כועס ע"כ אני הולך לעמי ואם אינני פה לקללם יכעוס ע"י פעור ע"כ איעצך להכשילם:

***איעצך** היינו להכשילם בבנות מואב ולא יעץ כן מיד נראה כשם שהקב"ה שונא זמה ומסתמא כך עמו שונא זמה ומה עצתו אך בנבואה שלישית ראה גודל קדושת ישראל ושיער יצרם גדול ממנו והנה קללת אחי' השלוני שהיא ברכה באמת שקילל כאשר ינוד הקנה במים שמתנועע לכאן ולכאן וכל הרוחות אין מזיזות אותו ממקומו (עיין תענית דף כ' ע"א) כך רוח היצה"ר ילחום עם הצדיקים ואין מזיז אותם ממקומם והם גבורי כח לכבוש יצרם אך בנבואה זו ברכם בלעם קללה תחשב לו כארזים עלי מים שרוח קשה הוא היצה"ר המתגבר על הצדיקים שוברם ר"ל ואזי יעץ עצתו הרעה ונראה לפע"ד התנועה הדבוקה בעם קדוש בשעת תורה ותפלה וכמ"ש הכוזרי היינו רמוזה מברכת אחי' השלוני שנהי' כקנה במים שאפי' כל הרוחות לא יזיזנו ממקום קדושתו ואשר אינם חפצים בברכה עומדים על מקומם כארז ואנחנו בשם אלקינו נזכיר:

***איעצך אשר יעשה העם הזה וכו'** וקשה למה לא נתן העצה ההיא מתחלה להכשילם בבנות מואב ומדין ונראה מעיקרא סבר דבתרי זמני הוי חזקה וכיון דכבר עברו

בעגל ובמרגלים ולא נאבדו על כן חשב שאפי' יחטאו עוד לא יענישם ה' אבל בלק שגם בפעם ג' לקחו למקום אחר לקללם בפעם ג' וסובר עכ"ח תלתא זמני הוי חזקה ובלעם לא הלך כפעם בפעם דלשטתו תרי זמני הוי חזקה אבל לשיטתך אתן לך עצה שתכשילם בבנות מדין:

ראשית גוים עמלק איתא בספרים עמלק ר"ת עמרם משה לוי קהת שהראשים של ישראל שבט לוי וראשים של שבט לוי הם אלו ויש להוסיף שסופי תיבות של עמרם משה לוי קהת הוא מיתה והיינו אחריתו עדי אובד וגם יש לומר שאותיות משה אם תכתוב אותן בפירוש מ"ם שי"ן ה"ה הם סופי תיבות המן:

במסרה ג' מושבך משמני הארץ יהי' מושבך ומטל השמים מעל, ב' איתן מושבך ושים בסלע קנך, ג' מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך יש לפרשו כך כי ידוע ההפרש שבין תלמידיו של אאע"ה לתלמידיו של בלעם הרשע שתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב פי' עם אכילתן בעוה"ז נוחלין הם לעוה"ב ע"ד שאמר ירמי' הנביא ליהויקים מלך יהודה על אביו יאשיהו מלך יהודה אביך הלא אכל ושתה וטוב לו יעוין ברש"י ובמצודות שם כי אינם חושבים העוה"ז ומלואו כ"א בית מלון אורחים ומסתפקים במעט שלהם ושמחים בו ואינם דואגים צרת מחר שלאחר זמן להכין לו צידו ואז עם אכילתו בעוה"ז ממשיך שפע וברכה לכל העולם בזכותו ע"ד ר"ח בן דוסא שדי לו בקב חרובין מע"ש לע"ש והי' מסתפק בו וכל העולם כולו ניזון בזכותו אבל הרשעים כים נגרש השקט לא יוכלו לא יספיקו בחללו של עולם ומלואו מצודת סלעים דנרין משגבם ואוכלים בעוה"ז חלקם ואבד מנוס מהם לעוה"ב כי הצדיק נוטל חלקו של עצמו וחלק חבירו הרשע בג"ע כי כבר אכל חלקו בג"ע בעוה"ז להאבידו בבא והיינו דקאמר משמני הארץ יהי' מושבך ע"ד שנאמר וחובל עול מפני שמן דרשו חז"ל חבל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקי' בבתי כנסיות ובתי מדרשות ע"כ משמני הארץ יהי' מושבך ומטל השמים מעל ימשיך השפע מלמעלה עם הנאתן בעוה"ז אבל אם איתן מושבך ותשים בסלע קנך לחשוב העולם מושב איתן ומצודת סלעים אזי מחר חדש כשיחדש עולמו ונפקדת תהי' חסר כי יפקד ויחסר מושבך כי הצדיק נוטל חלקך בג"ע ודו"ק:

ברח לך אל מקומך ר"ת אותיות ב'ל'א'ם' בא' והיינו א"ב של ספר יצירה א"ל-ב"ם ור"ת של לזנות את בנות מואב ר"ת ל"א-ב"ם ובל-עם הוא בלעם ר"ת הם קנאוני בל'א' א'ל' ואני אקניאם בל'א' ע'ם':

ויצמד ישראל לבעל פעור הנה נקראו בתורה עם קשה עורף ולא נמצא עוד כן בנביאים וכתובים נראה ע'ר'ף' ר"ת ע'גל ר'גל (הוא חטא דמרגלים) פעור אלו ג' עבירות הי' בתוכם ומשעברו עליהם ושבו ונתקבלו שוב אינם בתואר הזה קשה ערף:

ויצמד ישראל לבעל פעור איתא בגמרא סנהדרין אצל הקב"ה כתיב ואתם הדבקים כתמרה הדבוקה זו בזו אבל כאן כתיב ויצמדו כצמיד פתיל ויש לפרש גם לשבח תמרה הדבוקה בא לחלוחית מזו לזו ולזאת אפי' כשנפרדים נשאר מאחת לחבירתה ה"נ בדביקות בהשי"ת משא"כ בצמיד פתיל כשמפרידין לא נשאר ממנו:

וירא פנחס בן אלעזר וגו' יראה כי לא נדונו אלא עע"ז ולא מי שבעלו בת אל נכר וזה זמרי בן סלוא אמר אלו לא יכלו לעמוד על עצמן ומתוך שבעלו באו לעע"ז אבל אני גדול הדור וצדיק גם כי בעל לא יבוא להשתחוות לע"ז וכשם שמשה נשא בת יתרו ולא נכשל כי הוא גדול ויכול לעמוד על עצמו גם אני כמוהו וכשפגע בו הקנא פנחס אמרו ישראל הראיתם בן פוטי זה שיער בנפשו שהוא לא הי' יכול לעמוד עצמו הואיל והוא בן פוטי אבל נשיא שבט מישראל יכול לכבוש יצרא דע"ז והנה אחז"ל כי יצאה נשמתו ונכנס בו נשמת נדב ואביהו יראה כי הם חטאו בהורה הלכה בפני רבן ופנחס תקן זה שהורה ג"כ הלכה בפני משה ואלעזר אך לאפרושי מאיסורא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה':

לעיל פירש"י והלא מדין ומואב שונאים זה את זה שנאמר המכה את מדין הראי' קשה דלמא הי' מדין אוהב מואב ובא לעזור למואב והכה אותו מלך אדום ונראה מדלא כתיב אשר הכה אלא המכה לשון הווה משמע ששכר מואב את אדום לישב על המיצר כשיבוא מדין שבכל פעם יכה אותו ושפיר מוכח ששונאין:

לקב איבי לקחתיך והנה ברכת ברך שמעתי בשם גאון קדוש אחד מדבר ע"פ מה דאיתא בחסד לאברהם כי בשנה פשוטה יש שנ"ד ימים רכ"ב ימים אומרים בהם תחנון והמה ימי הדין וקל"ב ימים אין אומרים בהם תחנון והם ימי רחמים ורצון יעוין שם ע"פ הסוד והנה אמחז"ל (סנהדרין) כל בישא שיכולין לכוין בבלעם ובלק

יכולין לחשוב ולחשוד אותם ומברכתו של אותו רשע ניכר מה הי' בלבו לקלל ההיפך מהברכה ועפ"ז יש לומר שבלק רצה שקל"ב ימים ימי רחמים ורצון יקלל להשליט בהם חלילה מדת הדין ורכ"ב ימים יניחם כמות שהם אבל הקב"ה היפך הקללה לברכה והי' מברך הרכ"ב ימים שיהי' ימי רחמים ורצון וקל"ב ימים ימי רצון הניח כמו שהם וזה לק"ב בגמטריא קל"ב לקחתיך ועתה ברכת בר"ך הרכ"ב ימים וק"ל [בשם הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל]:

הפטרת בלק

בהפטרה והי' שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' וכרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם י"ל עפמ"ש במקום אחר על פסוק אשר הוצאתי מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלקים פי' שיהי' ישראל אלקים לאומות העולם כמו שהי' משה אלקים לפרעה והנה בשפע אלקי על ישראל כתיב ויבוא כגשם לנו וכתיב אהי' כטל לישראל ככה יהי' ישראל כטל וכרביבים על או"ה, אך חילוק יש כי השפע מהקב"ה על ישראל אינה באה עד שנאמר משיב הרוח ונשיב זיקא ומוריד הגשם ואתי מטרא כי הקב"ה מתאוה ומצפה לתפלתן של ישראל אבל הטל והרביבים לאו"ה לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם כי אינו מתאוה לתפלתן אלא נותן להם מיד ואינו רוצה לשמוע קולם:

עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקת ה' אחכז"ל (ברכות) שלא כעס הקב"ה באותן הימים מ"מ לשון מן השטים עד הגלגל אין לו שחר הנה צריך לחקור ממ"נ אם ראתה חכמתו ית"ש שמחוייב לכעוס בשעה שמלכי או"ה משתחוים לחמה א"כ איך אפשר שבאותן הימים לא הי' כן אבל הענין יש להסביר כך דווקא כשמשתחוים לחמה כי השפעת כל העולם דומם צומח חי מדבר הכל מושפע ע"י השמש ושרים המנהיגים אותה וממנה לכל כוכב ומזל ומהם לכל העולם ברצון הקב"ה ית"ש ואם כל העולם עע"ז ויש צדיק אחד ומכש"כ אומה בעולם שמכירים ה' די לו ואינו כועס וסוף רשעים לפורעניות המגיע להם אך כיון שמשתחוים לשמש מיד בצאתו נמצא טמאו במעשיהם כל השפע הנתון בתוכה ונעבדה בו עבירה נמצא כל העוה"ז נשפע מטומאת ע"ז ואפי'

החסידים ואנשי מעשה כולם חיים ונהנים וניזונים מדבר שנעבדה בו עבירה ומה נשאר להקב"ה בעולמו אח"ז ע"כ כועס כמו ויתעצב אל לבו דמבול אך במדבר הי' כל העם ניזונים מן המן שהוא למעלה מן השמש ולא ניזוק בהשתחוויתם להחמה לא כעס והיתה עצת בלק לקללם בשעת כעס וענה אותו בלעם אין הקב"ה כועס אלא המתן מן השטים עד הגלגל ושם יפסוק המן בבואם אל ארץ נושבת ואז יכעוס ויקללם אך טרם בואם שם כבר נהרג בלעם למען דעת צדקת ה':

***מן השטים עד הגלגל** יש לפרש שבלעם נבא עד ימות המשיח שעתיד בו להתגלגל דור המדבר שהי' אז בשטים וזהו מה ענה אותו בלעם מן השטים עד הגלגל שעתידים לבוא הגלגל וזהו אשר יעשה לעמך באחרית הימים אעפ"י שתמיתם עתה עתידים להנקם בעמך באחרית הימים כשיבואו בגלגל הנשמות:

במה אקדם ה' וגו' הגיד לך אדם מה טוב וגו' עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך ענין מיעוט הלבנה והבאת כפרה בר"ח כי קודם שניסת חוה מיצה"ר נחש הקדמוני ולא הי' שום חטא ומדה רעה בעולם מ"מ קודם כל זה נולד מדת הקנאה ע"י הלבנה שאמרה א"א לב' מלכים שישמשו בכתר אחד ועי"ז נמשכה המדה הזאת בכל העולם כי הכל מושפע מהמאורות ולולי מדה זאת לא הי' הנחש יכול לומר והייתם כאלקים והוא מתקנא בכם אך מדה זו הקדמה לפיתוי נחש וכל החטאים וכ"כ נתפשטה בעולם עד שאפי' רוב כמו בכל התורה ומע"ט נעשים בקנאת סופרים עכ"פ וזה אמר שהע"ה זה ענין רע וכו' כל מעשה אשר נעשה קנאת איש מרעהו וא"כ אין שום ענין גלוי טוב אלא מה שבלבו של אדם והוא הצנע לכת שזה לא מחמת קנאה ועשות משפט ברשעים אבל לא בחימה וכעס כ"א אהבת חסד אבל מה אעשה וה' צוני:

הגיד לך אדם מה טוב כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ה"א יש לפרש ידוע כי נביאי שקר הדורשים ומוכיחים לעם רק למען ימצאו חן בעיניהם רק על בין אדם לחבירו מוכיחים כי זה נחת להם להעם לשמוע כי חושב אם גם הוא לא יקיים תוכחתו מ"מ אולי חבירו יאזין וישמע לו ויגמלהו לו חסד וטובות אבל במצות שבין אדם למקום חס מלהזכיר ולהשמע על פיהם למען לא יבאישו בעיני

שומעיהם וזה הוכיח ואמר הנביא הגיד לך אדם מה טוב הוא רק בין אדם לחבירו עשות משפט ואהבת חסד אבל והצנע זה מצניע המוכיח ואינו ידבר לכת עם ה' אלקיך וק"ל (מש"מ):

שלשה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים נ"ל שאמר זבחי מתים משום דנפיק מקרא קיא צואה בלי מקום וקיא צואה היינו עבודת פעור (שעבודתו לפעור ולגלות ולהטיל רעי בפניו) ושם כתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים והנה בתורה מבואר שע"י שאכלו מזבחיהם נצמח מזה שנצמדו לבעל פעור ובתהלים משמע בתחילה ויצמדו ואח"כ ויאכלו וי"ל כיון שחטא זה נשאר בעו"ה נהי דעע"ז ליכא עוד כדכתיב כל איש אשר הלך אחר בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום מ"מ נאמר בפסוק ביהושע עון הפעור אשר לא הוטהרנו ממנו כי פעור נשמד אבל עון הפעור היינו זבחי מתים פתן שמנן ויינן בעו"ה ולהתערב עמהם זה לא הוטהרנו ממנו ע"ה ויצמדו לבעל פעור אז ויאכלו זבחי מתים לדורות ה' ירחם עמו:

***זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השיטים עד הגלגל למען דעת צדקות ד'** יש לפרש דהנה הס' חובת הלבבות בשער עבודה מאריך בענין הקושי' מה שנמצא בספרים מענין ההכרח והגזירה והממשלה שהכל לעליון הבורא כל ומן הנמצא בתורתינו הקדושה מענין גמול ועונש נראה כי מעשה האדם נתונים ברשותו והוא בוחר בהם בחפצו וע"כ התחייב בגמול ועונש על העבירה ומצוה עיי"ש דמסיק שאנו צריכין להאמין הדיעות ההכרח וצדק והנה באמת יש לתרץ קושי' זו דוודאי עיקר גמר מעשה הוא נעשה כרצון הבורא ואין ביד אדם לגומרה אבל הגמול ועונש הוא על עיקר מחשבתו בחירה שבחר ברצונו לטוב או לרע אף שלא נגמר המעשה ע"י המחשבה מ"מ הבורא יתברך הוא דן על בחירת מחשבתו ומחשבה וודאי הוא ביד האדם והנה ידוע ידו הקושי' שידיעה של בורא מכחיש הבחירה ותירץ ר"מ אלשיך ז"ל דידיעה של בורא אינה גורמת אלא מחשבה אבל לא מעשה לכן נאמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב דדיבור העליון הי' גורם גם למעשה אבל הידיעה לבד אינה גורם המעשה ולפי"ז קשי' ממ"נ הלא מחשבתו של האדם הוא בהכרח ע"י

הידיעה של בורא ולא שייך גמול ועונש על המחשבה ואם גם המעשה הוא ההכרח מעליון יתברך אין כאן שום בחירה לאדם ולא שייך גם על המעשה שום גמול ועונש רק אם נעיין ונדקדק היטב עיקר דין הבורא יתברך על בחירתו של אדם שבחר לעשות מעשה מרצונו כי בחירת המעשה אינה בידי שמים רק המחשבה להעלות בדעתו של אדם לחשוב בשכלו כך וכך ולא מוכרח עי"ז להוציא מחשבה זאת אל הפועל ולעשות מעשה ואם הוא בחר להוציא מחשבה טובה אל הפועל ולעשות ע"י מחשבה טובה מעשה טוב אז ראוי הוא לקבל שכר אפי' נאנס אח"כ ולא גמר המעשה מחמת שגמר המעשה ע"י היא ההכרחי וה"ה אם הוא בחר להוציא מחשבה רעה אל הפועל ולעשות ע"י מחשבה רעה מעשה רעה אז ראוי הוא ליענש על בחירתו אפי' נאנס ולא גמר המעשה רעה והנה להביא ראי' על ענין זה נוכל לראות מענינו של בלעם דהנה אנו רואים שנתן לו הקב"ה רשות לילך עמהם וגם לא יגמור אפי' מחשבתו הרעה שרצה לקללם ואדרבא בא להם ברכה על ידו ואפ"ה נענש ונפל בחרב מצד שבחר להפך רצונו לקללם אפי' שנאנס והוצרך לברכם מ"מ הוא מחויב לשמים על בחירתו לעשות רעה וזה פירש פסוק הנ"ל שלמעלה נאמר עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי כלומר הגידי נא מה מצאתי בי דבר שהוא לך למשאוי וגורם להרהר אחרי דרכי אם תאמר קושית ההכרח הצדק זכר נא מה יעץ בלק ומה ענה אותו בלעם הלא ראית שלא גמר רצונו והוסיף לכם ברכה ואפ"ה נפל בחרב על בחירתו להפיק מחשבתו הרעה ע"י מעשה דהליכה וכל עיקר כוונת במעשה דבלעם הי' למען דעת צדקת ה' היינו שהצדק הוא אמת ואינינו מוכחש מההכרח ודו"ק:

פנחס

פנחס בן אלעזר פירש"י שהיו שבטים מבזין אותו בא הכתוב ויחסו אחר אהרן י"ל לטובה וזכות הנה כתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ותפרץ בם מגפה ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה רמז בכאן דע"ז מטמא באהל כמתים ומה ענין זה לכאן י"ל דבל"ה קשה הנה כ"ד אלף נכשלו בארמית ולא פגע בהם פנחס אלא בזמרי מפני שהחציף לפני משה ולפני אלעזר הכהן נמצא על כבוד שמים לא מיחה

ועל כבוד בשר ודם משה ואלעזר וכל העדה מיחה ויהי' ח"ו קצף גדול על שונאי ישראל על זה כמו שפירש"י בפלגש בגבעה ואיך א"כ עצר המגפה ותחשב לו לצדקה אדרבא נהפוך הוא שגרם חימה עזה ח"ו ע"כ להשמר מזה הקדים המשורר ויאכלו זבחי מתים שמטמא באהל כמת ולא הי' פנחס רשאי לכנס שם כי אז באמת הי' כהן אבל זמרי לא נכנס באהל ע"ז ולא עבד לפעור כלל רק בעל ארמית ע"כ פגע בו ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה, והשבטים היו סבורים שאיננו כהן שהרי בן פוטי הוא והי' יכול לכנוס לאהל כ"ד אלף ולא נתקנא עתה אלא בכבוד בשר ודם ויהי' ח"ו קצף ע"ז ע"כ בא הקב"ה ויחסו אחר אהרן הכהן ולא הי' יכול לכנוס לאהליהם של ע"ז ואתי כמ"ד שכבר נתכהן פנחס מאז אלא שישראל לא קבלוהו עד שעשה שלום בין השבטים:

פנחס בן אלעזר פירש"י שהיו שבטים מבזין אותו שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז נראה כי עבודת העגל הוא ההיפך מפעור כי עבודת הפעור היא שאדם מבזה אותו ואין ממנו אלא צואה והעבודה להשפיל ולבזותו ועבודת העגל הי' קרוב לאמונת ישראל שהקב"ה שוכן בתוכם אלא שמקצצין בנטיעות היו ועושין צורה להשכין שכינה על הצורה להשכין כבוד בצורת גויה עיין ברמב"ן פ' כי תשא כשאמר בלק לבלעם להעלותו בעל פעור וקבנו לי משם כתיב בבלעם ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו תרגום אונקלוס לעגלא דעבדו במדברא ר"ל כי בלק רצה לעורר עון פעור שעתידים להכשל ובלעם הבין אותם שעשו עגל ומאמינים שהקב"ה משכין שכינתו בתחתונים לא יקבלו עבודת פעור וכדאיתא בזוהר באמת דישראל לא עבדו לפעור אלא לבזויי כיוונו והיינו שביזוהו בליצנות באמרם הואיל ואבי אמו פיטם עגלים לע"ז של עגל ע"כ הוא שונא עובדי פעור לא לש"ש:

פנחס בן אלעזר פירש"י שהיו השבטים מבזין אותו, נראה שהיו אומרים בנות נכריים או אסור לגמרי או מותר לגמרי ולא שמעו לחלק בין בגרותן לגיותן ע"כ מתחלה אמרו מדינית מותרת דאל"כ בת יתרו מי התיר לך ושוב כשנפל כ"ד אלף אמרו ש"מ שבאמת אסורין וגם בת יתרו אסורה למשה ובנות פוטיאל אסורות לאלעזר ופנחס בן פוטי הוא ממדינית ושוב כשראו בזכותו נעצרה המגפה והקב"ה נתן לו ברית כהונת

עולם אז האמינו לחלק במדינית בין גירותן לגיותן ונעו מעגלותי' לא תדע עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והיינו דכתיב פ' ואתחנן לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו שהרי עיניכם הרואות אשר עשה ה' אלקיך לבעל פעור וגו' ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום מזה מוכח שאין להוסיף ואין לגרוע כנ"ל וק"ל:

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב וגו' ופירש"י מפני שהיו השבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז יהרוג נשיא שבט מישראל לכן יחסו אחר אהרן ויל"ד מאי מהני יחוסו וכי מי לא ידע זה ומ"מ די בזיון שהוא מבנות פוטיאל ועוד יל"ד אהשבטים מה בכך שהוא מבנות פוטיאל מ"מ הוא זריז ונשכר להנקם באויבי ה' והלא אפי' ממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה מכש"כ שהוא עדיף מנשיא שבט שאינו עושה מעשה עמך והלכה למשה מסיני נמי איתא קנאין פוגעין בו, גם להבין מהו הנני נותן לו את בריתי שלום ואיך הוא זה מדה במדה, גם והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ודרשו מיני' חז"ל דבעינן זרעו מיוחס אחריו מ"ט רמזה רחמנא הכא בהאי עובדא דפנחס וי"ל בשנבין ג"כ מ"ש בועל ארמית דקנאין פוגעין בו ולא בשאר עבירות החמורות ממנו וי"ל דבכל עבירות כיון שלא נתחייב מיתה על אותה העבירה מדינא אין לנו להמיתו דלמא נפקא מיני' בנין דמעלי ואפי' בהריגת המצרי כתיב וירא כי אין איש פירש"י שראה ברוה"ק אין איש עומד להתגייר מזרעו לעולם דאל"ה לא הי' הורגו מכ"ש בישראל שעובר עבירה לשעה אבל בבועל ארמית כתיב לא יהי' לו ער ועונה ולא בן מגיש מנחה ודרשו חז"ל לא ער בחכמים ולא עונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה לה' צבאות, וא"כ לא נפיק מיני' בנין דמעלי לכן מותר להורגו, והיינו שהיו מבזין אותו על שהרג לנשיא מישראל, והעיד דלא נפיק מיני' בנין דמעלי א"כ על עצמו העיד שגם הוא לא מעלי דנפיק מבנות פוטיאל וחשבו נמי שלכן לא נתכהן ושקר חשבו על אותו צדיק שאבי אמו ואמו שניהם נתגיירו בצדק לכן יחסו הקב"ה אחר אהרן הכהן שאלו הי' אמו פגומה הלא קיי"ל הולד הולך אחר הפגום, ועוד הנני נותן לו את בריתי שלום ויחוסא דבבל שתיקותא, וה"נ כיון דאית לי' ברית שלום מיוחס הוא וגם יהי' כהן לה' מעתה ומרמז לו ולזרעו אחריו המיוחס אחריו ולא אחר הפגום ודוק:

*פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, אחז"ל הובא ברש"י ז"ל לפי שהיו השבטים מבזין אותו בא הכתוב ויחסו אחר אהרן אפשר לפרש דהנה ידוע דאתיות
פ ג הם מרמזים על פ"ג חלאים התלוים במרה גמטרי' מחלה (גמרא ב"מ דף ע"ב) וגם בהשבעת כח של מכשפים או שדים משתמשין באתיות הללו וזה כח של תיבות מגפה או נגוף וכדומה לזה אבל כח של שמות הקדושה של ה'ו'יה' א'ד'נ'י' בצירופם גמטרי' צ"א הם מבטלים הקליפות של כח השבעת פ"ג והייני הביזוי שהיו השבטים מבזין אותו ואמרו פ'נחס ב'ן א'לעזר דהיינו גמטרי' פ"ג והיינו שיש בו כח קליפה זו וע"י אותו כח הי' לו יכולת להרוג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן כלומר שהוסיף ע"ז ב'ן א'הרן ה'כהן ועי"ז יהי' גמטרי' של ראשי תיבות
צ"א חשבון של ה'ו'יה' א'ד'נ'י' וע"י כח הקדושה נקם נקמת ה' להרוג נשיא מישראל:
*ברש"י איתא שאמרו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז לכאורה היכן מרומז זה בפסוקים אלו בשלומא גבי בנות פוטיאל יש מקום סמך לדרשא זו אבל כאן איה מקום אסמכתא של דרשא זו לדרוש והי' אפשר לומר קצת בדרך רמז ע"י חשבון צירוף של ראשי תיבות פ'נחס היינו אות פ' ב'ן א'לעזר ב'ן א'הרן ר"ת בגימטריא ששה היינו אות ו'יו ה'כהן ה'שיב ר"ת בגימטריא עשרה היינו אות י'וד א'ת ח'מתי ר"ת בגימטריא תשעה הייני אות ט'ית מרומזים אותיות פוטר ב'קנאו א'ת ק'נאתי ר"ת בגימטריא ק"ג שהוא בגמטרי' עגל ורמזו בזה שנולד מאהרן הכהן שעשה העגל והיינו שפיטם עגלים לע"א:
פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי במדרש רבה בדין הוא שיטול שכרו יש ליישב דידוע שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכתבו המפרשים דאין הקב"ה עובר בבל תלין משום שהי' מתן תורה ע"י שליח משה רבינו ע"ה דבר אתה עמנו ונשמעה וקיי"ל השוכר ע"י שליח אינו עובר בבל תלין והנה לפע"ד זהו בשארי ישראל אבל הכהנים הנגשים אל ה' והי' להם מחיצה בפ"ע הם שמעו הכל מפי הגבורה ולכן יש להם שכר מצוה בהאי עלמא, וא"כ למ"ד שכבר נתכהן פנחס מאז הי' גם הוא בכללם אלא שנתכהו עתה בכהונה גדולה, וא"כ גם לו יותן שכרו בהאי עלמא וזהו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן דייקא א"כ בדין הוא שיטול שכרו בהאי עלמא:

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל, במדרש בדין הוא שיטול שכרו ונ"ל דהנה הקב"ה אין משלם שכר בעוה"ז כי פן יקלקל דרכיו וישמן ישורון ויבעט אלא אחכז"ל המזכה רבים אין חטא בא אל ידו ופנחס קידש ש"ש ברבים וזכה רבים ויוכל להנתן לו שכרו מיד ובטוח בו שאל יקלקל דרכיו, והיינו פנחס בן אלעזר השיב את חמתי בקנאו את קנאתי בתוכם דייקי ולכן בדין הוא שיטול שכרו מיד וק"ל:

איתא במדרש בדין הוא שיטול שכרו ונראה דהנה שכר מצוה ר"ל הצדיק שעובד ה' בכל לבבו אינו מתאוה לשום שכר רק שיבא עוד מצוה כזו לידו אמנם כאן בוודאי לא ביקש פנחס שיבא עוד מצוה כזו לידו שיבעל נשיא בישראל ארמית א"כ בדין הוא שיטול שכרו דשכר מצוה מצוה לא שייך כאן וק"ל:

עוד נ"ל דידוע דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא והסברא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף לפי שהצדיק אינו נגמר עדיין דבכל רגע מבקש לרדוף אחר מצוה אחרת וא"כ מאחר שמלאכתם אינו נגמר בעוה"ז ע"כ אינו מבקש שכר בעוה"ז דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף אמנם הרשע שסובר בדעתו שבכל עת הוא נגמר דבכל מצוה שעושה סבר שעשה לפני' משוה"ד ע"כ מבקש שכרו בעוה"ז אמנם כאן פנחס שק ינא קנאת ה' ובוודאי ביקש שמצוה כזו לא יבוא עוד לידו וא"כ סוף המצוה הוא ע"כ בדין הוא שיטול שכרו מיד ששכירות משתלמת לבסוף וק"ל:

א"נ י"ל כך דאנחנו תירצנו תי' אחר על קושיא הנ"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא דאין אדם גומר שום מצוה בהאי עלמא שא"א לו לומר שכבר גמר מצות הנחת תפילין אחר שחולצם בלילה כי גם כל הלילה יהי' שומר ומצפה עת עלות השחר להניחם וחייב אדם להתאוות לקיום כל המצות תמיד וכיון שנאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה ופועל שלא גמר מלאכתו אין הבעל הבית עובר עדיין בבל תלין וא"ש אך מצוה זו שעשה פנחס לקנאות ברשעים א"א להתאוות עלי' שתבוא לידו ח"ו אדרבא יתפלל שלא יארע עוד כזאת בישראל וא"כ בדין הוא שיטול שכרו בעוה"ז שכבר גמר מצותו הלז:

א"נ י"ל בדין הוא שיטול שכרו מוסב על אהרן פי' שיטול פנחס שכרו של אהרן דהנה יש לדקדק להנך דסברי שכהונה גדולה ניתנה לזרעו של פנחס מ"ט לזה ואמאי יפסידו שארי בני אלעזר ואיתמר אך משום שתחלת כהונתו של אהרן הי' מפני שנזדרז בשליחות הבורא ית"ש יותר ממשה רבינו שהוא נתעצל ע"כ ניטלה הכהונה ממשה ונתנה לאהרן (כדאיתא במדרש על פסוק הלא אהרן אחיך הלוי) הנה כי כן הלא גם עתה נזדרז פנחס יותר מכולם לעשות כזאת להשיב חמה א"כ בדין הוא שיטול שכרו של אהרן שהרי הוא בן בנו של אהרן הכהן ואוחז מעשי אבותיו בידו בדין הוא שיהי' אותו השכר שלו ק"ו ממדה פורעניות שהרי מדה טובה מרובה:

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן במדרש בדין הוא שיטול שכרו והוא תמוה הלא מפורש להדיא בקרא בקנאו את קנאתי וכו' לכן אמור הנני נותן לו בריתי שלום ועוד למה הקדים המדרש לומר על תיבות אלו בדין הוא שיטול שכרו וי"ל הלא מקשים שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולמה נתן הקב"ה שכרו בהאי עלמא וי"ל דלאו שכרו על מצוה זו שקנא לאלקיו קבל רק בזכות אבותיו של אלעזר ואהרן הכהן נתן לו כהונת עולם ובזכות אבות נתן לו זה ואיתא עיקר זכות אבות נותן הקב"ה לבניהם שהולכים ומתנהגים בדרכי אבותיהם והנה הקב"ה אמר על פנחס קנא בן קנא הוא משיב חמה בן משיב חמה הוא כדאיתא בסנהדרין וכיון שנהג והלך בדרכי אבותיו הקדושים בדין הוא שיטול שכר זכות אבות וזה פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן היינו זכות אבות בדין הוא שיטול שכרו של אהרן יען שקנא והלך בדרכי אבותיו הקדושים זי"ע (מש"מ):

***בקנאו את קנאתי בתוכם** יש לפרש עפ"י מ"ש החו"ה האיש אחד שחזר בתשובה ע"י ששם אל לבו שאם הי' משתדל ומתלהב לעשות מצות כמו שהוא מתאמץ ומתלהב לעשות עבירה אז אשרי לו ויהי' ברום המעלה וגם פנחס קינא בשם אל לבו הקנאה והחרדה אשר בתוכם לדבר עבירה וזהו הביאו לקנא קנאת ה':

ולא כליתי את ב"י בקנאתי דקדק לומר בקנאתי הרמב"ן כ' דלא נאמר קנאה בע"ז אלא בישראל כאיש המקנא באשתו אשר תחת אישה תקח זרים וזהו כבוד לישראל ומ"מ העונש רב יותר והנה השבטים ביזו אותו שאבי אמו פיטם עגלים לע"ז ואיך

יהרוג הוא נשיא שבט על שעע"ז ואמר הקב"ה זה ליתא אם אבי אמו פיטם לע"ז אבל לא הי' במדרגת קנאה כי הי' גוי אבל הכא ולא כליתי בני "ישראל" "בקנאתי" דייקא: **ועוד** טענה אחרת ושם איש המוכה אשר הוכה את המדינית כי לא על ע"ז נהרג כי אם על אשר נדבק במדינית ובועל ארמיית קנאין פוגעין בו וזה שייך לפנחס שאבי אמו פטפט ביצרו שלא לבעול מצרית:

לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום הפי' יתכן לפי משאח"ז בזבחים לא נתכהן פנחס עד שעשה שלום בין השבטים פי' בעבר הירדן כשבנו מזבח גדול למראה ושלח עליהם את פנחס כדאיתא ביהושע ומקשה הש"ס הא כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ומשני ההוא בברכה כתיב ופי' תוס' שהקב"ה הרשהו להתכהן ומ"מ לא נתחנך לכהונה מפני שלא הי' מרוצה לעם על שהרג נשיא שבטם וכשעשה שלום בין השבטים נתרצו לו ונתכהן ע"ש (ק"א ע"ב) והא"ש שהקב"ה אמר בדין הוא שיטול שכרו כנ"ל אבל מה אעשה והוא אינו מרוצה לעם ע"כ אמור לו שאני נותן לו בריתי שלום שעתיד לעשות שלום ביניהם ויתרצו לו ועי"ז והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם:

בריתי שלום שלים ממש ולא חסר קורטוב ואבאר בעזה"י כי נלע"ד זה ההורג בת מלך המדיני ומעורר מדינים על ישראל להסית המדינים על ישראל ה"ל כרודף וכעין שאמר יעקב הבאשתם את ריחינו צלולה היתה החביות ועכרתם אותה והעוסק בזיופים וגורם לעורר שנאת האומות על ישראל נידון כרודף וכדאי' בש"ע חו"מ ע"כ ירא אלעזר לקום מתוך העדה פן יהרגוהו ויהי' יהרג כהן ונביא ולא יהי' תקנה לישראל וכמו שירא אהרן כשראה חור זבוח לפניו הגם הכא שהי' בדין להורגו מטעם רודף אמר פנחס תינח אבי הוא כהן ונביא אני בן פוטי אם יהרגוני מה בכך עכ"פ אנקום נקמת ה' ושוב יהרגוני כרודף ואין עליהם פשע אלא כהורג ההדיוט ואמנם ישראל קדושים אעפ"י שבאמת חשבוהו לבן פוטי ולרודף מ"מ אין שום אחד הרים ידו או פטפט נגדו וזו היא שכיפר על בני ישראל ששתקו וסבלו ולא מיחו בפנחס והנה חור מסר נפשו אך עי"ז הי' קצת חטא על ישראל שהרגו נביא ה' ואהרן נשמר מזה עכ"פ הביא עליהם חטאה גדולה אמנם פנחס בריתי שלים בשלימות הוא קינא

קנאת ה' ומסר נפשו להריגה ולבסוף ויכפר על ב"י כי לא יצאה תקלה מתחת ידו והי' להם שתיקתם לכפרה:

בריתי שלום קטיעא היינו הויו מתחלקת באמצע כזה היינו כמו ב' יודין כאלו כתיב ישלים בין ישראל לשון עתיד והיינו אליהו (פנחס זה אלי') דבא לעשות שלום בעולם והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם עיין שילהי מס' עדיות:

ובפ' הספינה ארבב"ח לדידי חזי לי וכו' והיינו שראה צפרדע שהי' גדולה כששים בתים ואתא תנינא ובלעה להאי צפרדע ואתא עורבא ובלעה להאי תנינא ופרח וסליק ויתיב אדיקלא חזי כמה רב חילא דהאי דיקלא י"ל עפמ"ש מהרי"עבץ ריש פרק שירה דצפרדע דהתם היינו שהע"ה כי צפרדע גימטריא שלמה בן דוד והתם אמר צפרדע (היינו שלמה) אני אמשיל ע"כ שירה שלשת אלפים משל (כדכתיב וידבר שלשת אלפים משל במדרש וברש"י שם) עיי"ש והנה שהע"ה הי' מחזיק ששים בתים ר"ל כל ס' ברכות של ס' אותיות דברכת כהנים נתקיימו בימיו הן בברכות עוה"ז כדכתיב לא נפל דבר מכל דברו הטוב אשר דיבר ה' על ישראל הן בקיום מצוה עבודת ה' בשעת בנין בהמ"ק כאשר התפלל שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והי' הזיווג שלמעלה בשלימות אשר ע"ז נאמר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל והיינו שהי' מחזיק ס' בתים ואתא תנינא נחש סם רוכב עלי' ובלע להאי צפרדע כגון ירבעם אחאב אחז וכדומה הם בלעו בעו"ה ואתא עורבא הוא אליהו הנביא שנתאכזר כעורב ונשבע שלא יהי' מטר ג' שנים שעל כן צוה ה' עורבים וכלכלוהו והוא בלע וביטל התנין והחזיר ישראל למוטב עד שאמרו ה' הוא אלקים ומ"מ א"ל הקב"ה אין אתה ראוי להיות נביא לישראל כיון שאינך מרחם עליהם בשעת רשעתם ע"כ סילקו למעלה ויתיב אדיקלא עץ חיים וחי לנצח והקב"ה ית"ש סובל הכל והוא מלך עלוב והיינו כמה רב חילי' וכחו של הדקל עץ החיים היינו הקב"ה לסבול כל זה ומאריך אפי' לרשעים ולא זז מאהבת ישראל לנצח:

בריתי שלום דרשו ז"ל כשהוא שלם ולא חסר למעוטי בעל מום וקשה פשיטא הא כבר הזהיר ע"ז בפ' אמור הנה יש כאן ב' כוונות או שחמל על ישראל שנפלו במגפה וע"כ הרג זמרי וממילא נעצרה המגפה או שקינא קנאת ה' ועי"ז נעצרה המגפה ובין

כך ובין כך שכרו שכיפר על ישראל שיתכהן אלא אי הי' עיקר טעמו לקנא קנאת ה' יהי' כהן שלוחא דרחמנא ואי עיקר טעמו משום ב"י הוא כהן שלוחא דידן והודיע הקב"ה פנחס השיב את חמתי בקנאו את קנאתי קנאת ה' ע"כ יהי' לו ברית כהונת עולם תחת אשר קינא לאלקיו ויהי' שלוחא דרחמנא והוה סד"א אי הם שלוחא דידן צריכים להיות תמימים ולא בעלי מומין משום הקריבהו נא לפחתך שאנחנו שולחים אותך אבל השתא שנעשה שלוחא דרחמנא אפי' בעל מום משו"ה כשר הוצרך לומר כשהוא שלם ולא חסר וק"ל:

***פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן** איתא ברש"י שהשבטים ביזו את פנחס ואמרו ראיתם בן פוטי זה שפיטם א"א עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל י"ל דהנה הרמב"ן בד"ה ואלה פקודי הלוי השיג על רש"י שפירש שהיו ח' שבטים משבט לוי ולא היו רק ה' וי"ל דמשפחות העמרמי אינו כתיב שאז לא הי' מאנשים הרבה אבל בדברי הימים מצינו דבני משה רבו למעלה ונחשב משה ובניו למשפחה ומשפחת איתמר בני אהרן שני משפחות וגם כן אינם כתובים כאן אמנם בכל המשפחות הנאמרים כתיב בהן ה"א יו"ד להעיד עליהם שהם מזרע כשר אבל באלו ה"א יו"ד לא כתיב ואין כאן עדות ולכן גינו השבטים אותו ובא הכתוב ויחסו אחר אהרן שהוא כהן גדול המיוחס מכל ישראל ויש רמז בר"ת שמו של הקב"ה כזה פ'נחס ב'ן א'לעזר ב'ן א'הרן ה'כהן שהוא בגי' צ"א שם הוי' ושם אדני בצירוף כי שמי בקרבו ולכך הי' הוא מסוגל להרוג כ'זבי ב'ת צ'ור וז'מרי ב'ן ס'לוא שהוא בגי' קפ"א הוא הסם רוכב על הנחש והוא מה שאמרו במרור דצריך לשקועי בחרוסת משום קפ"א:

הנה איתא בסנהדרין ויפלל פנחס מלמד שעשה פלילות עם קונו אמר על זה ימותו כ"ד אלף מישראל בקשו מה"ש לדוחפו אמר הקב"ה הניחו לו קנא בן קנא משיב חימה בן משיב חימה פנחס בן אלעזר וי"ל אהרן שעשה העגל כ' הרמב"ן שידע בנפשו שעי"ז יגדל חטאו ולא יהי' לו חלק לעוה"ב ואפ"ה כדי שלא יחטאו ישראל בנפשותם להרוג כהן ונביא ולא יהי' להם תקנה ושום כפרה אמר מוטב שיירש הוא גיהנם משישראל כולם יעשו עבירה גדולה כזאת וזה שעמדה לו שמסר נפשו ונשמתו עבור ישראל וכן עשה פנחס שמסר נפשו בשביל ישראל להרוג נשיא ולא הי' ירא משום

אדם כי ראה החציפות הגדולה של זמרי שלא הי' ירא ממשה ורוב ישראל אז נשא ק"ו בעצמו אם זה עושה לדבר עבירה כן ק"ו לכבוד שמים והיא שעמדה לו לעצור המגיפה דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות אם בשביל אחד מתו כולי האי כש"כ בשביל אחד שמסר לה' שינצלו ישראל וזה שעשה פלילות עם קונו ומלאכי השרת לא ידעו כוונתו ורצו לדוחפו ואמר הקב"ה קנא בן קנא ולכך משיב חימה ואמרו השבטים שאעפי"כ ע"כ לא בזכותו הי' הצלה דאינו גדול רשעות זמרי שהי' נשיא נגד פנחס שהי בן פוטי ואין צדקתו גורמת כ"כ לפי ערך מה שעשה רשעתו והי' ראוי לו להמתין עד שיקדש נשיא אחד מישראל שמו של הקב"ה וע"ז בא הכתוב ויחסו אחר אהרן:

והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קינא לאלקיו ויכפר על בני ישראל לכאורה האי תחת אשר קנא מיותר דהא כבר כתיב פנחס השיב את חמתי לכן אמור הנני נותן ועוד מ"ט לא אמר לעיל השיב חמתי ויכפר וכאן אמר ויכפר על בני ישראל י"ל לפמדאחז"ל פ"ב דקידושין דכהן בעל מום שעבד חילל דכתיב את בריתי שלם ולא כשהוא חסר ובן גרושה שעבד עבודתו כשירה שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו בין כשר בין פסול נראה שהקב"ה נתן לו שכר על שני דברים אחד שהגין על צדיקים שבדור ואלולא הוא הי' המשחית בעם נוגע גם אל יראי ה' כמ"ש הרמב"ן ע"ש והשנית שגם הרשעים נהי דסוף סוף מתו מ"מ האריך להם ה' ולא מתו במגפה א' אך מתו א' לא' כדכתיב כל איש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרביך עיין היטב ברמב"ן וע"ז שילם לו ב' מיני שכר על שהגין על הצדיקים שלא תבוא אנדרלמוסיא להרוג טובים ח"ו ניתן לו ברית הכהונה כשהוא שלם ולא כשהוא בעל מום כדרך שהגין על הצדיקים ולא על הרשעים המכונים בעלי מומין ובמה שכיפר עונות הרשעים להמתין להם ע"כ לעומת זה אם יהי' פסולים מבניו בני גרושה וחלוצה תהי' עבודתם כשרה אעפ"י שנתחללו בביאה פסולה תחת אשר כיפר על הבועלים בעילה נכרית וזהו פנחס בן אלעזר השיב את חמתי ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי היינו שלא כילה הצדיקים לכן יתן לו בריתי כשהוא שלם דייקא ועוד

תהי' לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם לרבות בן גר ושה שעבודתו כשרה ושכר זה יהי' לו תחת אשר קינא ויכפר על בני ישראל היינו הרשעים שצריכים כפרה ודו"ק:
והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ע"ד העוסקים עם הציבור זכות אבותם מסייעתם פי' שהם אינם עושים כלום אלא כשלוחים נושאים מנחה מה שנמסר להם שהרי זכות אבותם עושה כל אלה ודי לשליח זה בהמטיית אפריון על טרחתו ומ"מ מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם בעצמיכם ה"נ פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן זכות אבותיו סייעוהו להשיב חמתי ע"כ די לזה הנני נותן לו בריתי שלום פירש"י המטיית אפריון בעלמא כשליח הנושא דבר שניתן לו ונמצא כבר נשתלם בזה שכר שליחתו ומ"מ והיתה לו ולזרעו אחריו שכרו משלם ברית כהונת עולם תחת אשר קינא הוא לאלקיו כאלו עשהו הוא כי מעלה אני עליו שכר הרבה כאלו עשאו בעצמו:
פנחס בן אלעזר כתיב בד"ה א' ט' ופנחס בן אלעזר נגיד הי' עליהם לפנים ה' עמו ידוע דרשת חז"ל ויעוין שם ברד"ק כמה פירושים ויש לדרשו לשבח לפנים הי' ה' עמו השם הוי' ב"ה שמורה על מדת רחמים אבל לעת זקנותו הגדיל עד שהי' יכול להתנהג במדה"ד ולא הי' צריך למדת רחמים כי הגדיל והצליח לטוב (מש"מ):
ברית כהונת עולם תחת אשר קינא לאלקיו י"ל מדרגת כה"ג היא גדולה ונקרא לפעמים בשם תרומה גדולה של כל ישראל אמנם החרד לדבר ה' מדרגתו עוד גבוה יותר וזה שאמר, ברית כהונת עולם תחת, המדרגה ההיא היא תחת המדרגה אשר קינא לה':
ברית כהונת עולם כתיב במלאכי בשבחו של אהרן בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתן לו מורא וייראני ונדחק רש"י והמצודות דוד בפירושו וראבע"ז פירש ואתן לו הכהונה כדי שיהא מוראו על ישראל וי"ל הקב"ה נתן מוראו על אהרן כדי שייראו ממנו בני ישראל יראת הכבוד על דרך דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אבל אהרן קדוש ה' לא נהנה מזה להנאת עצמו להרבות כבודו או שיתנו וירבו מתנות כהונה וכדומה רק לכבוד שמים הוכיחם והדריכם בדרך השלום ובדרכי השי"ת כי ראה שיראים ממנו ודבריו מקובלים על הבריות וזה משבח אותו

הקרא ואתן לו מורא ויראני לשון הפעיל שהדריך אותם ופעל שייראו אותי ביראת שמים (משמ):

*בפ' ואתחנן כתיב כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום ובסוף יהושע אמר פינחס המעט לנו עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום, וקשה הרי כבר השמיד ה' ההולכים אחר בעל פעור, ונראה דהיו ג' כתות אז בישראל אחת שעבדו לבעל פעור ואותם השמיד ה' והשנית ששמחו בעת אשר קינא פנחס את קנאת ה' והיו דבוקים בו ית' והם אשר אמר עליהם ואתם הדבקים בה' ועל דרך שאחז"ל וכי אפשר להדבק במקום אלא הדבק בחכמים ותלמידיהם והיינו הדבקים בה' בפנחס ושמחים עם מעשיו חיים כולכם, אמנם הי' אז גם כת שלישית שלא עבדו ע"ז אבל גינו את פנחס שהרג וקינא קנאת ה' (כדאיתא ברש"י שאמרו הראיתם בן פוטי זה) וזהו שנאמר סוף שופטים עון פעור שהתרעמו על המקנא קנאת ה' ולא פעור עצמו ואז עשה שלום בין ישראל וקבלו הם עליהם אותו לכהן וזהו שאמר עד היום הזה ולכך זכה שכל כהנים גדולים בבית המקדש היו ממנו וזהו מרמז כאן ונתתי לו בריתי שלום שיצליח בידו לעשות שלום בישראל והיתה לו ברית כהונת עולם שבבית המקדש שהיא קדושת עולמים יהיו כל הכהנים גדולים יעמדו מבניו של פנחס:

ושם איש ישראל המוכה תרגום ושום גברא בר ישראל קטילא דאתקטיל כי אחז"ל שהי' זה שלומיאל בן לורי שדי וא"כ ע"כ הי' בגזירת מרגלים בן ס' מדלא מת במדבר וא"כ הי' עתה בן מאה ויותר והוה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם והיינו גברא קטילא שכבר בטלו כל עשיותיו ואפ"ה אש תאותו הביאו לידי כך:

במסרה הכה ג' ב' חסר ואחד מלא אשר הכה את המדינית הכה אפרים שרשם וא' מלא הוכה כעשב ויבש לבי ועוד א' והוכה ומת אין לו דמים משל לבן מלך שחלה כמה פעמים ורופאי המלך רפאוהו עד שנפל לחולי מסוכן מאד ולא מצאו לו שום תרופה כ"א להקיז דם ומן אז והלאה כל פעם שנפל לאותו החולי אעפ"י שהוא המסוכן שבכל החולאים מ"מ לא פחדו ולא רהו והקיזו לו ויתרפא אך באשר הוציאו ממנו כ"כ דם א' לאחד עד שנתייבש הלב מקום מוצא הדם ויניקת הגידים וכשנפל

לאותו החולי לא הי' לו רפואה עוד ומת, והנמשל חטאו ישראל כמה חטאים מ"מ נתרפאו עד שתפסו אומנת מחלוקת חבור עצבים אפרים הנח לו חלק לבם עתה יאשמו שהוא היותר מסוכן מכל החלאים וזהו אשר הכה את המדינית היינו מדנים ומריבים ע"כ הכה אפרים כי חבור עצבים אפרים הנח לו כנ"ל אך מ"מ בכל זאת היתה רפואה אחרונה ע"י מיתת צדיק ר"ל ע"ד טול הרב שבהם ולכן הכה חסר שהמכה חסרה דמ"מ יש לה רפואה אך בדור יתום אשר אנשי אמונה אבדו יש לחוש ח"ו שיפגע בהם חלילה, והנה בסה"ז פ' זו ממשיל מיתת הצדיק להקזת דם באחד מאברים לרפואת הגוף והנה סילוקן הוא כבישת לבן של ישראל ח"ו וזהו הוכה כעשב ויבש לבי זהו הכאה מלא יש לחוש מעתה ח"ו והוכה ומת והואיל ואין לו דמים להקזה כנ"ל ועמ"ש במק"א על פסוק יגודו על נפש צדיק:

כזבי בת צור איתא במדרש שכזבה באביה שאמר לא תשמעי אלא להגדול הוא מרע"ה והיא שמעה לזמרי, הנה כל כוונתם הי' לשפיכת דמים להפיל מישראל נפשות וברציחה יש שליח לדבר עבירה א"כ חייבים המשלחים אך אם השליח מועל בשליחותו גם השליח חייב ע"כ היא שכזבה באביה חייבת וגם הזכרים חייבים והארכתי בזה:

צרור את המדינים פי' בממונם והכיתם בגופם כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו ע"ד פעור פי' שחשבו עליכם מחשבות שעבדתם ע"ז דפעור ובסה"ז איתא שלא עע"ז אלא לגנאי נתכוונו להתריס בפני' והם חשדו אתכם והחושד בכשרים לוקה בגופו:

צרור את המדינים להראות כמה גדול שכרו של פנחס שהרי מכות מדינים הי' מכה נפלאה שאחר כל ההרוגים נשארו נקבות אשר לא ידעו משכב זכר ל"ב אלף ושלל הרבה לאין חקר והנה מדה טובה מרובה על א' ה' מאות ומזה ישוער שכר קדושים כהנה:

המוכה ביום המגפה על דבר פעור כי היא לא הוכתה על בעילת ארמית כי לא הוזהרה להפקיר עצמה אך מה הי' לה להסיתו לע"ז דפעור והוא הי' ממש כאונס

על ע"ז דיצרא (דעריות) אלבשי' נמצא הוא נהרג על דבקו במדינית והיא נהרגה על דבר פעור:

וידבר משה ואלעזר הכהן אתם בערבות מואב על ירדן יריחו לאמר מבן עשרים שנה וגו' י"ל לאמר הם יאמרו מי מהם מבן עשרים וכ"כ מורי בהפלאה ולפי דרכי אומר כי במספר הראשון פירש"י פ' במדבר שהביאו ספרי יחוסיהם וכתבתי כי הי' הנשיאים שוטרי מצרים ובמצרים היו נכתבים למלכות כל הילודים לידע מספר העבדים העובדים בחומר ועי"ז הי' להם ספרי תולדותיהם אבל הילודים במדבר לא הי' להם ספר תולדות ע"כ כל א' הוצרך לומר אם הוא מבן עשרים ומעלה:

ראובן שמעון גד קודם ליהודה ישששכר וזבולן ובדגלים קדם דגל יהודה לראובן משום כי עתה חטאו ראובן במחלוקת קרח ושמעון בפעור והנותרים היו בעלי תשובה וקדמו לצדיקים שלא חטאו:

משפחת החנוכי פירש"י שבטי י"ה עדות לישראל וכו' יש לפרש ההמשך דהנה לכאורה יש טענה על פנחס דדלמא זמרי לא ישראל הוה דאם בגופן שלטו בנשותיהן לא כ"ש ולא שייך בזה רוב בעילות אחר הבעל במקום שהנואפים שולטים ומושלים בנשותיהם לכך העיד הקב"ה בשמו וא"כ שפיר עבד פנחס:

רש"י פירש דיש כאן נ"ז משפחות מישראל וח' מלוים והם ס"ה וע"ז מרמז כי אתם המעט ה' מעט ורמב"ן הקשה הא בלוים לא הוי אלא ה' דגרשון קהת ומררי נכללו בה' משפחות ויש לומר דמשפחת כהונה הם ג' וכן נחשבו בדברי הימים וכאן לא נחשבו שעדיין היו מעוטים חד מאלעזר וחד מאיתמר וחד מפינחס או אפיק פנחס ועייל משה ובניו וא"כ שפיר היו ח' כי ישראל הי' נ"ז נגד שם הוי' ושם א"ל שהוא בגי' ז"ן ועם הכהנים ולוים ס"ה נגד שם אדני:

ויהיו לנס ובני קרח לא מתו לעיל פ' קרח כתיב אתם המיתם את עם ה' יש לפרש כי רש"י פירש דס"ה משפחות הי' בישראל והנה באמת הי' ס"ו דרמב"ן כתב סרח בת אשר הי' משפחה נקראת על שמה אלא שלא הזכיר הכתוב משפחה על שם אשה נמצא הי' ס"ו, ומצינו משפחת הקרחי ולא משפחת היצהרי כ' רמב"ן קרח שמת ברשעו ובניו שבו אל ה' נקראת המשפחה על שמו, והנה הי' ראוי שתקרא גם משפחה על שם דתן ואבירם הדתנה והאבירמה אלא גם בניהם וטפם מתו לולא כן

הי' עוד ב' משפחות וה"ל ס"ח משפחות גימטריא חיים ואתם הדבקים חיים כולכם היום אך יען מתו גם טפם נחסרו ב' משפחות ולא הי' רמז חיים ע"כ אמרו אתם המיתם את עם ה':

לאזני משפחת האזני פירש"י היינו אצבון וכ' בשל"ה לרמוז שאחז"ל אצבעות של אדם כיתידות שאם ישמע דבר שאינו הגון ישים אצבעו באזנו ונ"ל כיון ששבט גד הי' שכנים עם ראובן ושמעון שהי' בהם רשעים דתן ואבירם ור"ן איש וזמרי בן סלוא וכ"ד אלף המתים במגפה ע"כ כתיב אז אצבון ועכשיו שכבר נסתלקו ונשארו רק הצדיקים ע"כ הסיר אצבעו ונקרא אזני אוזן שומע תוכחת חיים בקרב חכמים תלין:

הנני נותן לו את בריתי שלום שניתן לו מתנת כהונה זרוע הלחיים וקיבה, ואמרו במדרש זרוע נגד היד ויקח רומח בידו, לחיים נגד התפלה ויעמוד פנחס ויפלל, קיבה נגד וידקור אל קבתה, ויל"ד מה ענין נתינה זו את בריתי שלום דכתי' בקרא, ועוד בשלמא זרוע נגד היד, ולחיים נגד התפלה זו א"ש, אבל הקיבה נגד קבתה אינו דומה אלא בלשון אבל לא בענין כי וידקור אל קבתה היינו באותה מקום כמבואר בדברי חז"ל ומה ענין קיבה לכאן, ונ"ל דאית' בש"ס חולין א"ט דר' ישמעאל התיר חלב שעל גבי קיבה וכהני' נוהגי' בו היתר כר"י וסימנך כהנא מסייע כהנא, מה מסייע, דר' עקיבא ס"ל כהנים מברכים לישראל וכו' מואברכה מברכיך ור"י ס"ל שמתברכים מושמו שמי על ב"י ואני אברכם, ומקשה ש"ס א"כ מה מסייע כהנא הרי בין למר בין למר הכהנים מתברכים, ומשני דר"י עדיף מדר"ע דמוקי לברכה דכהנים במקום ברכה דישראל משא"כ לר"ע מוקי לה מואברכה מברכיך, ויל"ד טובא א' מה ענין שהכהנים דווקא נוהגים בו היתר כר"י, מה לי כהנים מה לי ישראלים, כי אעפ"י שהקיבה ניתן לכהנים מ"מ בהיתר החלב ע"ג קיבה אין חילוק בין כהנים לישראלים, דכתי' תורה א' ומשפט א', ב' מה ענין שני סיוע אהדדי חלב שע"ג הקיבה עם ברכת כהנים, ג' מ"נ להו לכהנים אי הברכה דכהנים במקום ברכה דישראל, או במקום אחר, ועוד קשה לאיזה צורך נאמר ואני אברכם לכהנים הא באמת כבר כתיב ואברכה מברכיך, אבל הנלע"ד בשום לב מה שמפורסם בדברי חז"ל דכהנים קפדנים הם עיי' שבת ר"פ השואל גבי מטילין חלשים ועיי' בב"ב ר"פ גט פשוט מאין לקדושי

ה' דבר זה אדרבא הא כתיב בשלום ובמישור הלך אתי, ואהרן אוהב שלום ורודף שלום, אבל ידוע דסתם ברכה דישראל הוא השלום, ומשו"ה סוף ש"ע ברכת ש"ש ויליף לה בפ"ב דמגילה דברכה של הקב"ה הוא השלום, ומשו"ה בברכתן של ישראל כתיב לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ואמנם זה בעצמו בטולן של או"ה כי עיקר חיותם ממזל מאדים וברכתן היא החרב ועל חרבך תחי' וזה הוא עיקר קיומן, ומשו"ה לר"ע שברכתן של כהנים מאברכה מברכיך שם נאמר שהקב"ה מברך האומות המתברכים מאאע"ה, וסתם ברכה שלהם הוא חרב ומחלוקה, וע"כ יש לחשוד הכהנים שהם קפדנים יותר מהישראלים שמתברכים בשלום ואמנם ר"י כהנא מסייע כהנא מוקי' לה לברכתן במקום ברכה דישראל:

והנה מבואר שם דחלב שע"ג קיבה הוא עשוי כקשת שאותו שעל הקשת מבחוץ בגבנינות של קשת הוא אסור באכילה ור"י קאי על היתר בקערורית הקשת עיי"ש לחד לישנא, והרמב"ן כתב פ' נח שאות הקשת הנראה הוא לרמז כי השבים ממלחמה מהפכים הקשת שהוא אות שלום, כן הקב"ה מורה קשת בהיפך שמקום רגלי הקשת אשר שם כוננו היתר אינו נראה בארץ אלא ההיפך, ע"כ מורה אות שלום עם אנשי העולם מבלי הביא מבול מים עיי"ש, הנה כי כן י"ל כי היות הקב"ה שונא חרב ומחלוקת ואינו חפץ שיקרב אל המזבח מה שמורה על מלחמה ע"כ החלב שעל היתר לא יקרב ממילא מותר באכילה משא"כ אותו שעל הקשת שמורה אות שלום יקרב, ממילא אסור הוא באכילה, וזה יש ללמוד בקו"ח שעכ"פ כהנים מתברכין בשלום ובמישור ודלא כר"ע דמוקי ברכתן במקום ברכת גוים, אם הקפיד מלהקריב אותו האבר המורה בעלמא על מלחמה מכ"ש שירחיק המקריבים הכהנים אם יהי' ח"ו בעלי רוגז ושונאי שלום אע"כ מוקי ברכתן במקום ברכה דישראל, והיות כן הכהנים נהגו היתר בחלב שע"ג הקיבה להורות שאינו ראוי להקריב ע"ג מזבח הנ"ל, ובזה הם מחזיקים ברכתם במקום ברכה דישראל:

והנה פנחס בקומו מתוך העדה וקדש ש"ש ברבים היה מקום לשבטים לומר לא מרובו מכל עם הוסיף תת כחו לקדש ש"ש ברבים יותר ממרע"ה, אלא מרוב כעסו וקפדנותו כי בן כהנים הוא, ולהצילו מזה נתן הקב"ה לו בריתו שלום לומר שהוא

איש שלום ולא קפדן ובמה יודע איפה זה, והוא במה שנותן לו מתנות כהונה ובהם קיבה ר"ל הזרוע והלחיים מורים על קידוש שמו ברבים והקיבה מורה שהוא איש שלום כמ"ש וק"ל:

וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני ה' כתיב בפ' שמיני וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה' ותקראנה אותי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' ופירש"י היום אבל אנינות לילה מותר ומק' הרמב"ן למ"ד מפני אנינות נשרף א"א שאנינות לילה מותר דא"כ למה שרפוה וגם יש לדקדק שהתחיל בלשון רבים הקריבו ומסיים בלשון יחיד ואכלתי וישמע משה וייטב בעיניו ופירש"י הודה ולא בוש וק' ממ"נ אם הוא סברא פשוטה דדורות משעה לא ילפי' א"כ מה ולא בוש שייך כאן היתכן שח"ו ידבר שקר ויאמר ילפי' דורות משעה, ואם סברא זו לא פשוטה היא הלא לדעת רש"י זה הי' עיקר תשובתו של אהרן ולמה לא נרמז דבר זה בתשובתו של אהרן ועוד יש לדקדק מה שייך לומר ותקראנה אותי כאלה למה לא אמר אותנו שהיו כולם אוננים, ונ"ל לפרש על אופן אחר דלכאורה אנו צריכי' להבין הלא קי"ל דיחוי מעיקרא חוזר ונראה נראה ונדחה אינו חוזר ונראה א"כ האיך אפשר שאנינות לילה מותר הלא ביום הי' נראה ונדחה ושוב אין חוזר ונראה אך ז"א דלא הי' נדחה אך מכהן זה ביום והיה מותר גם ביום לכהנים אחרים ולא מקרי נראה ונדחה ולכאורה גבי אהרן שהיו כל הכהנים אוננים ביום והיה ביום נדחה לגמרי מכהנים א"כ אף בלילה אסור אבל אם היו מתים נדב ואביהו קודם הקרבת הקרבן ואח"כ הקריבו וזרקו הדם היה דיחוי מעיקרא וחוזר ונראה לכן אמר בתחילה הקריבו את חטאתם ואח"כ ותקראנה אותי כאלה וא"כ הוא נראה ונדחה ואינו חוזר ונראה אפי' בלילה:

ולמעלה נאמר הוא אשר דבר ה' לאמור בקרבי אקדש ופירש"י ז"ל אמר לו משה לאהרן אחי יודע היית שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך נמצא ע"כ בתחלת הקרבת היום היו יודעי' שיעשו אוננים וא"כ הוי דיחוי מעיקרא וחוזר ונראה אך התינח אם אהרן ימות אז יהיו כל הכהנים אוננים ויהי' דיחוי מעיקרא אבל אי משה ימות אז לא יהי' דיחוי מעיקרא דבניו לא יהי' אוננים וראוי' להם לאכול

ביום וזה הי' קושיתו של משה בדרישתו על שנשרף כי משה לפי ענוותנותו הי' סבור בודאי שימות אהרן שהוא חשוב בעיניו יותר א"כ תיכף בתחילת הקרבה הי' דיחוי מעיקרא וא"כ מדוע לא אכלתם בלילה ואהרן השיבו הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כלומר בשעת התחלת עבודה הייתי סבור ותקראנה אותי כאלה להיות אונן כלומר שאתה תמות שאתה צדיק יותר ממני ואני לבדי אהי' אונן ולא בני א"כ לא הוי דיחוי מעיקרא ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' והי' אסור לי ביום וא"כ עכשיו שמתו בני ונעשו כל הכהנים אוננים והוי נראה ונדחה ואינו חוזר ונראה ואסור אף בלילה (וכמ"ד שלא נתכהן פנחס עדיין):

והי' מן הראוי' שמשה מצד ענוותנותו ישיבנו לא כך אלא שבשעת הקרבה הי' ראוי' שאתה תמות שאתה צדיק יותר ממני ויהי' כולם אוננים והוי דיחוי' מעיקרא ולא הי' לך לשורפו ואעפ"כ וישמע משה וייטב בעיניו והודה דשפיר עביד ה"ה:

ותקרבנה בנות צלפחד פירש"י ראוי היתה אותה פרשה שתכתב ע"י מרע"ה אלא שזכו בנות צלפחד שתכתב על ידיהן ולא הודיענו על ידי מה זכו לזה ונ"ל כי כתיב כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת ומקושש זה צלפחד ולש"ש נתכוין כדי שישמרו ישראל שבת מכאן ואילך כמ"ש תוס' בב"ב ע"ב ע"כ ראוי לו שם עולם אשר לא יכרת היא פ' נחלות והיינו דקאמר הקב"ה למרע"ה נתון תתן להם שהוא יתן להם ע"י שהוא יכתוב פ' זו בתורה על שמם:

אבינו מת במדבר לאפוקי בערבות מואב דאיתא פרק אין מעמידין אייבו אכל פת גוים ואמר רבי לא תשתעי בהדי אייבו פי' ר"ן דלא לימרו הלכה משמו בבהמ"ד וא"כ הכא שזכה צלפחד שעל ידו יתחדש דין הנחלה בישראל ואלו הי' צלפחד ממתים בערבות מואב בחטא פעור היינו ע"י שאכלו פת גוים ויין משתיהם אז אינו ראוי שיאמר ה' עליו כן בנות צלפחד דוברות שיזכר שמו על ההלכה ע"כ אמרו מת במדבר ולא בערבות מואב:

למה יגרע פי' כי בחטאו שחילל שבת מת והיינו לשם שמים מסר נפשו כדי ללמד לישראל שישמרו שבת וכל המשמר שבת זוכה לנחלה בלי מצרים וא"כ זה שמסר נפשו על השבת ושכרו נחלה בלי מצרים ואיך יגרע שמו מנחלתו:

***כי אין לו בן** וכבר נאמר ובנים לא היו לו ודרשו חז"ל שאמרו תתיבם אמנו וי"ל אין לו בן היינו תלמיד שאעפ"י שחילל שבת כדי שילמדו ממנו ויקחו מוסר לא נתקיימה מחשבתו כי אין לו בן לא למדו ולא לקחו מוסר ונפקא מיני' דלמפרע לא חטא כלל שהרי הוא לא הי' צריך לעצים ואפי' למאי דפסק רמב"ם כמ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב מ"מ הכא מקלקל הוא שגרם מיתה לעצמו ומיהו אי הי' נתקיימה מחשבתו ללמד דעת את העם הי' כמתקן כמו הקורע בחמתו דמתקן אצל יצרו אבל אין לו בן תלמיד שקבל ממנו ולא נתקיימה מחשבתו נמצא שלא חילל שבת כלל ונפשו מסר עכ"פ א"כ ראוי לנחלה בלא מצרים ולמה יגרע שמו מנחלתו:

ויקרב משה את משפטן לפני ה' וכו' כן בנות צלפחד דוברות כך כתובה פרשה זו לפני במרום הנה רמב"ן כ' שחששו שיאמר משה המתלוננים האלו לא יזכרו ולא יפקדו על כן הקדימו לא הי' בעדת קרח ועפי"ז כ' של"ה משו"ה ויקרב משה את משפטן לפני ה' לסלק עצמו מן הדין שחושדין אותו בו וצ"ל ויקרב דאע"ג דאמרו חז"ל שמרע"ה הי' מסופק אי א"י מוחזקת כבר ונוטלות חלק בכורה והי' ספקו בדרשה ונתתי אותה לכם מורשה מ"מ י"ל גם מרע"ה הי' בקי לדרוש הפסוק לאמיתו אלא שלא רצה להוציא הדין לאמיתו שלא יחשדוהו אלא לפ"ז לא שיחשדו אותו בנות צלפחד שהרי ידע לדרוש כנ"ל ויצא הדין לטובתם שיטלו ג' חלקים אלא בהיפוך שהשבטים יחשדוהו שדרש כן לטובתם של בנות צלפחד להוציא עצמו מחשד אבל לעולם אין הדין כן ע"כ ויקרב משפטן לפני ה' והנה גם בהקב"ה י"ל לעולם א"י אינה מוחזקת הוראת שעה ורק הורה הקב"ה לטובת הצדיק מרע"ה שלא יאמרו הואיל ושנאת אביהם גרם לא זכו בדין אמנם ידוע כי כל התורה היתה כתובה במרום אך אותן הפרשיות המוחלטות נכתבו כהווייתן ואותן שתלוי במקרה כגון מעשה עגל ומרגלים וכדומה הי' רק האותיות מעורבבים כתובים ואחר מעשה נצטרפו ונעשה מהם פרשה ההיא והנה אי דין זה נתון תתן להם הוא רק ע"י מקרה זה והוראת שעה

אבל בעלמא א"י אינה מוחזקת א"כ לא היתה פרשה זו כתובה לפניו אלא בתערובות אותיות שאינן מצורפות לזה אמר הקב"ה כך פ' זו כתובה לפני במרום מצורפות כהווייתן:

***איתא** בב"ב קי"ט יודע הי' משה שבנות צלפחד יורשות אלא שהי' לו ספק אי נוטלות חלק בכורה אי א"י מוחזקת והשיב הקב"ה נתון תתן גם חלק בכורה דמוחזקת ואפשר לפרש דאע"ג דעדיין לא נאמרה לו פ' נחלות ידע מהא דמנה במנין הפקודים ושם בת אשר סרח והביא הרמב"ן שאשר גדלה והיא היתה בת לאשתו מאיש אחר והיתה בת יורשת ולכך נמנה כאן שעליהם אמר לאלה תחלק הארץ עיין ברמב"ן ומה שאמרו דמספקא לי' אי מוחזקת לכאורה קשה מדברי רש"י בע"ז נ"ג ע"ב דפירש דלכך אשירות לא הי' יכולין לאסור דא"י מוחזקת שהשי"ת אמר לאברהם לך לארכה ולרחבה כי לך נתתי וא"כ נודע שהיא מוחזקת ונראה דל"ק דוודאי כבר היתה של אברהם אפ"ה כיון דעדיין מחוסר גובייגא איכ"ל דהוי כמלוה וראוי ואין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק אלא של דור המדבר שהיו ממשמשים ובאים לירש מספקא לי' למשה בלשון הקרא דכתיב ואני נתתי אותה לכם מורשה אי הפירוש שהיא מוחזקת לאותו דור ולא מקרי ראוי או הפירוש מורישין ואינן יורשין והוי ראוי והשיב הקב"ה שהיא מוחזקת לדור ההיא ועפ"ז אפשר לפרש מה שאמר יעקב בפ' ויחי ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד אמורי בחרבי ובקשתי ופירש"י לקחתי מעשו וקשה מאי שייטי' עשו להתם לענין בכורת יוסף שלקח מראובן כנאמר בדברי הימים ובחללו יצועי אביו נתן בכורתו ליוסף ונראה דלכאורה קשה איך לקח יעקב הבכורה הלא כתיב לא יוכל לבכר ונראה דיעקב לא נתן הבכורה ליוסף כ"א בענין ירושת א"י וא"י הי' אז רק ראוי אליבא דכו"ע כדלעיל ורשב"ם בפ' י"נ הביא דברי ר"ח דבכור בן בכור נוטל בראוי וא"כ שוב הי' ראובן נוטל גם בראוי ואיך העביר ממנו מיהו נראה דלא יוכל לבכר היינו באם יש לו מעלות הבכורה מצד לידתו שכן הקנו לו מן השמים אבל כאן הא א"י ראוי אלא שהי' ראובן יוכל לירש חלק בכורה בא"י מכח יעקב שקנה לעצמו חלק בכורה וכיון שזכות הזה בא"י ע"י קנין יעקב שפיר

בידו להעבירו ואין כאן משום לא יוכל לבכר וזהו שאמר יעקב ואני נתתי לך שכם אחד אשר לקחתי וגו' כפרש"י וממילא הרשות בידי ליתנו לך במתנה:

*__בנות צלפחד__ אמרו חז"ל שבאו לפני משה כששמעו ממשה פ' יבמין י"ל אפשר שחסו על כבודו של משה שבתחילה הי' סוברין שאם לא יותן נחלה להם ינחלו זאת בני שבטו וישראל טרחנים וסרבנים כפרש"י לעיל ואם יפסק משה ליתן להם לא יהי' לו מנוחה למשה אבל מפ' יבמין שמעו והבינו יען כי כתיב יקום על שם אחיו דהנחלה ליבם והיבם מותר ליקח אותם לנשים וזה שאמרו שדרשניות וגם צדקניות היו שלא רצו להטריח למשה:

__ברבה__ פ' זו יפקוד אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה הלכה אם ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר ברוך חכם הרזים כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כן אין דיעותיהן שוה זו לזו וכו' תדע לך שהוא כן שכן משה מבקש מהקב"ה בשעת מיתה אמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד וכשאני מסתלק מהם בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לכל א' וא' לפי דעתן ע"ש ויל"ד מה ענין זה לכאן גם מ"ט לא כ"כ לעיל בפ' קרח אל אלקי הרוחות לכל בשר איש א' יחטא ועל כל העדה תקצוף וי"ל דהנה בברכות דף נ"ח ע"ב איתא רב פפא ורב הונא ברי' דרב יהושע הוה קאזלו באורחא פגעו בי' ברב חנינא ברי' דרב איקא א"ל בהדי דחזינך בריכן עלך תרתי ברוך שחלק מחכמתו ושהחיינו א"ל אנא נמי כיון דחזינא לכו חשיבו עלי כס' ריבוא וברכי' עלייכו תלתא הנך תרתי וברוך חכם הרזים א"ל חכימת כולי האי יהבי בי' עיני' ושכיב ע"ש ומאמר זה תמוה איך יהבו עיניהם בי' למה יומת מה עשה גם מהתימה שהשמיטו הפוסקים דין זה בהמצא א' שחשוב כס' ריבוא שיברכו עליו ברוך חכם הרזים ג' בשים לב איך יברך ברוך חכם הרזים הואיל שחשובים כס' רבוא הלא פי' הברכה שאין דעותיהם שוות כשם שאין פרצופיהן שוות והקב"ה בוחן מחשבות כולם ועל זה נקרא חכם הרזים וא"כ מה שייך לברך זה על אדם יחיד השקול כס' רבוא בצדקו וחכמתו וצ"ל דס"ל מי ששקול כס' רבוא מכלל חכמתו הוא שיורד לסוף דעת כל אדם ושייך שפיר ברכה על שנתן הקב"ה מחכמתו לו לירד לדעת כל איש ואיש אך זה מבואר הביטול שהרי משה רבינו ע"ה

מי לנו גדול ממנו ולא ירד לדעת כל ישראל שהרי אמר אלקי הרוחות לכל בשר יפקוד איש על העדה כי הוא אינו יודע דעת כל אחד מהם כ"א הקב"ה ככתוב במדרש הנ"ל (שהשיב הקב"ה דאיש זה יהי' משיח צדקינו) וא"כ ר' חנינה ברי' דרב איקא פגע בזה בכבוד אדונינו משה רבינו ע"ה ובשו"ע יו"ד ה' ת"ת אוסר לומר אפי' אי אמרי' משה רבינו ע"ה לא צייתינן לי' ובט"ז כתב הטעם דא"א שיעמוד כמשה לכן משמתינן לי' ועיי"ש וע"כ נתנו בו עיניהם ולכן לא הביאו הפוסקים דין זה שהוא שלא כדין כנ"ל וממילא מבואר לפנינו דברי המדרש דסמך על האי קרא לומר דוקא ברואה אוכלוסין מברך ולא על חכם א' השקול כס' רבוא וק"ל:

*__יפקוד ה' אלקי הרוחות__ עיין פרש"י ויש לפרש בהיפך דמשה הי' ג"כ מלך ובמלך הדין תורה דבנו אם ראוי הוא יורשו והוא קודם לכל אדם ומשה הי' יודע שישראל צריכין מנהיג שיודע לילך לפי רוח כל אחד ואחד ואין בניו ראוים לזה לפיכך ביקש שה' יברור בחייו איש שראוי לזה לילך לפי רוח כל אחד וכיון שסילק ממנו המלכות מחיים מרצונו אין כאן דין ירושה וזה שבחו של משה רבינו ע"ה שרצה שיתקיים הדין תורה וגם שיהי' מנהיג כפי שמצטרך להם לישראל:

__ונתתה מהודך עליו__ ולא כל הודך פני יהושע כפני לבנה למען ישמעו אליו כל עדת ישראל והחכם ר' וואלף היידענהיים ז"ל מייתי קו' בשם רשב"ם דהול"ל למען יראו כל ישראל שיראו קירון עור פניו ונראה פני משה הי' שבעתיים כאור החמה ויראו מגשת אליו רק אהרן וזקני העדה כדכתיב סוף פ' תשא ע"כ הקטין הקב"ה פני יהושע כפני לבנה למען ישמעו אליו כל עדת ישראל ויכולים להסתכל בו (פי' ישמעו הכוונה ראיי' דאי כפשוטו שיצייתו להושע על ידי הקירון א"כ למה לא נתן רק מהודך ולא כל הודך כנלע"ד) ולא רק הזקנים והיינו דאחז"ל הזקנים שבדור אמרו אוי לאותו בושה או לאותה כלימה פי' כל ישראל שמחו בזה כדי שיכולו לשמוע בעצמם מפי רבם אבל הזקנים שנסתכלו גם בפני מרע"ה הם נצטערו:

__ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו וגו'__ יש מפרשים על פיו של אלעזר ואורים וכן פירש"י ויש מפרשים על פיו של יהושע יצאו הוא היינו אלעזר וגו' ונראה שניהם אמת כי כתיב משפט האורים ולא כתיב תומים

הנה הרמב"ן פי' אורים שמאירין פי' שע"י השם ההוא האירו האותיות אבל עדיין לא ידע איך יצטרפו ע"כ נתכוון בשם הנקרא תומים וידע ברה"ק איך לצרפם ואחז"ל נבואה אפשר להחזיר ע"י תפלה ותשובה אבל לא אורים דכתיב משפט ונראה דוקא משפט האורים פי' אותן האותיות כגון שהאירו האותיות מלכ יש לצרף ממנו כלם ויש להפך ע"י תפלה מלך חרב בחר וכדומה משפט האורים א"א לשנות ע"כ שמרו האותיות במתכונתם אך יש להפך ע"י תפלה הצירוף ולצרפם באופן אחר ע"כ משפט האורים ולא התומים כי האורים על פיו של אלעזר יצאו ויבואו והתומים על פיו של יהושע שהי' מהפך בתפלתו מרע לטוב:

והנה כל ימי מרע"ה לא הי' צריך לעמוד לפני אהרן לשאול באו"ת שהרי השכינה מדברת עמו בכל עת ואמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ע"כ כתיב ועשו בגדי אהרן לכבוד ולתפארת כי לא הי' בהם צורך אחר רק להלבישו כמלך כמ"ש רמב"ן בפ' תצוה והיינו דאחז"ל בזכות וראך ושמח בלבו זכה לחשן משפט על לבו פי' דלכאורה הך מלבוש הכבוד הי' לו לעגמת נפש שלא הי' צריך לו אך אהרן שקיים וראך ושמח בלבו ולא נתקנא במרע"ה לא הי' לו עגמת נפש והי' לו לכבוד ולתפארת שפיר זכה לחשן על לבו:

ויסמוך ידיו עליו כאשר דבר ה' ביד משה פירש"י גם לענין ההוד נ"ל הפי' לענין מלוי חכמה לא עשה כאשר צוה ה' כי סמך ידיו עליו לעשותו מלא וגדוש אך לענין ההוד עשה כאשר דבר ה' "ביד" דוקא ביד א' שלא יהי' קירון עור פניו ביותר ויראו ישראל מגשת אליו וכבר כתבתי מזה לעיל:

ריח ניחוח דרשו חז"ל נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני אחכז"ל (ברכות דף ז' ע"א) שהקב"ה מתפלל יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ואכנס עם בני לפנים משוה"ד המובן רצוני לכנס לפנים משוה"ד אך א"א אלא א"כ ישראל מדקדקים עד כזית עד כביצה היינו מסתפקים במועט וסובלים ועובדים ה' ודבר זה אין בידו של הקב"ה אלא הבחירה חפשית בידינו ע"כ הוא מתפלל ומבקש ממנו שנעשה ונבחר בחירה באופן שיכול לכנוס עמנו לפנים משוה"ד אחכז"ל כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' לא אמר כך היא דרכם של לומדי תורה אלא כמשאחז"ל והשתיי'

כדת של תורה מה דת של תורה קרבנות אכילה מרובה משתיי' וכו' ע"ש כך היא דרכה של תורה בקרבנות פת במלח תאכל כי מי שהקב"ה מקבל ממנו קומץ מנחה במלח לריח ניחוח כך נסתפק כשיתן לנו פת במלח ומים במשורה כלוג ניסוך המים ועל הארץ תישן כמו מזבח אדמה תעשה לי ע"כ כשישראל מקריבים כך ולמדים כך מזה להיות ג"כ מסתפקים במועט אז נעשה רצונו ית"ש לכנוס לפנים משוה"ד והיינו נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני:

איתא בשבת פ' הבונה דבמ"ם י"וד מ"ם דכתיב מיותר מ"ם דונסכהם ביום ב' וביום וי"ו י"וד דונכסיה ובשביעי מ"ם דכמשפטם רמז לניסוך המים ויש לרמז זה בקרא דשופך בוז על נדיבים דבו"ז ששם מרומז ניסוך המים בא להגן ממים הזדונים דאוה"ע נגד ישראל וזה שופך בו"ז על נדיבים האוה"ע ויתעם בתוהו לא דרך ומסיים סיפא דקרא וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות דצ"ח כבשים מגינים על ישראל מקללות כפרש"י וכן מאוה"ע והיינו כצאן היינו הכבשים ורש"י פי' דצ"ח כבשים באים לכפר על צ"ח קללות ובמדרש פ' נצבים איתא לא יאבה ה' סלוח לו היינו צ"ח קללות בגי' סלוח ויש לפרש דהרי צ"ח כבשים מכפרים וכל אדם מישראל יש לו חלק בהם ואפי' לא רצה ליתן ממשכנין וכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אמנם הא דמועיל אמירתו רוצה אני הסביר הרמב"ם בפ"ג מגירושין דאנן סהדי שכל אדם מישראל רוצה לקיים המצות כמו שקיבל אלא שיצרו אונסו ולכך כופין עד שכפיית הכאה גדול לו מכפיית היצר ואז הוא על מחשבה ראשונה וניחא לי' בקרבן אלא דכ"ז באדם שקיבל עליו התורה אבל בפ' נצבים מיירי בגברא דאינו מקבל עליו כלל ממילא לא מהני כפיי' ולכך לא יועילו לו הכבשים ולא יאבה ה' סלוח לו:

ובראשי חדשיכם איתא במתניתין סוף פ"ד דר"ה בראשונה היו מקבלין עדות החודש כל היום פעם אחת נשתהו העדים לבוא ונתקלקלו הלוים בשיר התקינו שלא יהא מקבלים עדים אלא עד המנחה ואם באו מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש והקשו בתוספות למה לא חשו חז"ל לתקנת קרבן מוסף שלא ידעו אם יקריבו או לא וחשו יותר על קלקול השיר לחד מ"ד שלא אמרו שירה כלל ולחד מ"ד שאמרו שירה של חול והנה הרמב"ם בהלכות קידוש החודש נקט באמת הטעם

כקושית התוספות שלא ידעו אם יקריבו קרבן מוסף או לא ותמוה שנקט דבר שלא הוזכר בגמרא ונלע"ד ליישב התוס' רי"ד במסכת ביצה הקשו דהי' להם להקריב קרבן מוסף על תנאי אם יבואו עדים יהא למוסף ואם לא יהא לנדבה דצבור מקריבים עולת נדבה ותירצו דהניחא בעולות אבל משום שעיר הבא לחטאת לא היו יכולים להתנות דאין חטאת בא בנדבה עיי"ש והנה עדיין קשה יתנו גם בחטאת ישחטו ויזרקו הדם ואם יבואו עדים ויהא קודש יאכל הבשר לערב ואם לא והוה חולין בעזרה ישרף הבשר אבל כל זה ניחא אי מקריב חולין בעזרה רק איסור דרבנן ומשום חשש איסור דרבנן ובפרט שרוב פעמים היו באים עדים קודם הקרבת קרבן תמיד של בין הערבים לכן לא היו דוחין קידוש החודש בזמנו שהרי העדים עדי הראיי' היו מחללין שבת לבוא להעיד בפני ב"ד כדי שיוקבע החודש בזמנו מפני תקנת הקרבן כדאיתא להדיא במתני' פ"ב דר"ה דף כ"א ע"ב ולא חששו לחששא דרבנן אבל אי חולין להכניס ולהקריב בעזרה דאורייתא לא היו יכולין להתנות והנה מתניתין נקט סתמא פ"א נשתהו העדים לבוא ונתקלקלו הלוים בשיר ולא נקט מפני מה תקנו שלא לקבל עדות החודש רק עד המנחה אי משום תקנת קרבן מוסף או משום קלקול השיר רק נקט סתמא אליבא דכולי עלמא גם למ"ד לאו דאורייתא אבל הרמב"ם פסק כדמפרש שם הכ"מ לדעת הרמב"ם פ"ב מהל שחיטה הלכה ג' חולין בעזרה דאורייתא ולא היו יכולין להתנות נקט טעם היותר חמור ועיקר מפני תקנת הקרבן (בזמנו שהיו מחללין העדים אפילו שבת על זה כדאיתא במתני' פ"ב דר"ה) וק"ל (מש"מ):

חטאת לה' פי' תוס' פ"ק דשבועות חטאת כפרה עליכם ועלי לקבוע יום כפרה וקבעתי בר"ח נ"ל דידוע כל יו"ט הוא יום דין וצריך חטאת והטעם כי אפי' אם כל ישראל צדיקים גמורים מ"מ כשיגיע למקום או ליום המקודש יותר צריך מירוק כי מה שהי' זכות במקום או בזמן שהי' עומד עד עתה יחשב חטא במקום וזמן המקודש וזה טעם תעניות וקדיש ביום שמתו בו אבותיו שאז עולים למדרגה קדושה יותר וצריכים מירוק יותר ור"ח הוא ג"כ יום מקודש וצריך חטאת אך מי גרם קדושתו משאר הימים מיעוט הירח כי לולא כן הי' כל הימים שווים לו ולא צריך חטאת כי מה יום מיומים:

ביום השמיני עצרת תהי' לכם ואיתא במס' ביצה דף ח"י ע"ב ר' אליאזר סבר או כולו לה' או כולו לכם ורבי יהושע סבר חלקיהו חציו לה' וחציו לכם כתיב אלי אתה ואודך אלוקי ארוממך ומכאן דרשו רבותינו הן בזמן שנוהג עמי במדת חסד והן במדת אלקי שהוא מדת הדין על כולם אודה לו ומשבחו וק' לכאורה למה נכתב במדת הדין ארוממך שהוא מורה על הודאה יתירה ממלת אודך דיו אם הוא מודה על מדת הדין כמדת חסד וי"ל דבמס' סוכה דף מ"ה ע"ב א"ר ירמי' כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח פירש"י ז"ל שקורא עונג לחג באכילה ושתי' ויש אומרים יום שלאחר החג ויש לומר שזה תלי' בפלוגתא דר"א ור"י במס' ביצה דהנה ידוע ששמחה שאדם שמח בעשיית המצוה הוא יותר ממצוה גופה ויש שכר על השמחה יותר משכר של מצוה עצמה (ולכך נאמר וישישו בשמחה לפני אלקי' וידוע ששון הוא יותר משמחה) ובודאי שאדם מחוייב לשמוח שמחה גדולה אם זכה לעשות החג כהלכתו ולקיים שמחת החג ועל זה עצמה מחוייב לעשות סעודה ולשמוח בה על קיום מצות שמחת החג ובודאי אי אמרינן כר"י חציו לה' וחציו לכם נמצא שסעודת י"ט הוא עצמו מצוה ואינה מצוה לעשות אחר י"ט סעודה לכן צריך להתענג עצמו בי"ט עצמו ולשמוח שזכה בי"ט לעסוק במצות היום לה' ולאכול ולשתות קודם שיעבור כל היום ולכאורה זה הטעם על י"ט שני של גליות אף לא מצד דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם כי בודאי יותר אנו מחוייבים לשמוח בגלות שזכינו לעשות י"ט ממה שנשמח בארץ ישראל אם זכינו לעשות י"ט כמו שאמר הרי"ף ז"ל שבזמן הזה אנו מחוייבים לעשות סעודה על כל המצות כי עכשיו אנו מסתכנין בכל המצות כמו במילה וא"כ אנו צריכי' לעשות עוד י"ט שני על שמחה זו שזכינו אתמול לעשות י"ט אבל בזמן המקדש שאנו שרויין על אדמתינו הקדושה אז אין אנו צריכי' לעשות י"ט אח"כ על שמחה זו רק אנו צריכי' לעשות אסרו חג דהיינו שנאכל ונשתה גם יום אחר י"ט אבל לא לעשות י"ט על כך וזה פירוש פסוק הנ"ל אלי אתה ואודך דהיינו בזמן שאתה נוהג עמי במדת חסד אלקי וארוממך דהיינו בזמן

שאתה נוהג בנו במדת הדין ארוממך יותר דהיינו שאנו צריכי' לעשות י"ט שני על שזכינו לעשות י"ט ראשון:

בהפטרה

אל תאמר נער אנכי וגו' כי שוקד אני על דברי יראה ישעי' קלל י"ח קללות ולא נתקררה דעתו עד שאמר באחרונה ירהבו הנער בזק שבו נכללו כל הקללות ורצה הקב"ה להפך לברכה ע"כ שלח ירמי' נער להוכיח הזקנים ואם יקבלו הזקנים מהנביא שהוא נגדם נער הרי נתקיימו ירהבו הנער בזקן ונתהפך לברכה והיינו כי שוקד וממהר אני להקדים קללה אחרונה ירהבו הנער בזקן שעי"ז יתהפכו כולם לברכות:

מאחז"ל על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ופירשו שלא ברכו בתורה תחלה פי' על מה אבדו דלת העם עמי הארץ שנקראו בכינוי ארץ שהרי יש להם תי' שלא הוכיחום כמבואר גבי והתוית תיו ואחז"ל לא חרבה ירושלם אלא שלא הוכיחו זא"א וא"כ מדוע אבדה הארץ כנ"ל והתי' מ"מ הי' להם ללמוד תורתי אשר נתתי לפניהם דייקא היינו מה שמובן לעניות דעתם הקלה כמות שהיא עכ"פ שהרי ס"ת מונחת בקרן זויית והם לא עסקו כלל וזהו שלא ברכו בתורה תחלה בארתי במקום אחר החילוק שבין ברכת התורה לפני' ונתן לנו תורתו ולאחרי' קורין לה תורת אמת מפני שבתחלת העיון מבינים דרך פשוטה ואינה תורת אמת לומר עיני ה' רגלי ה' וכדומה רק תורתו ית' שהוא הרשה לומר כן לסבר האוזן ואלמלא מקרא כתוב א"א לנו לאומרו אמנם לאחר העיון יובן האמת לכן לאחרי' מברכין שנתן לנו תורת אמת וא"כ הי' להם לברך עכ"פ ברכה בתורה תחלה ללמוד לפי השג ידם:

מטות

וידבר משה אל ראשי המטות פירש"י משום דהיתר נדרים בעי יחיד מומחה ובמדרש יש דלכך אמר ראשי המטות שלא יפורסם זאת אצל עמי הארץ וינהגו קלות ראש בנדרים ויש לפרש בזה המדרש איכה על קרא ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון אמר שם כשבא נבוכדנצר לירושלם הלכו הסנהדרין לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של כסף וציוה שיקראו לפניו מבראשית עד ראשי המטות ושאל אותם אם ידור אדם נדר מאי תקנתי' אמרו ילך אצל חכם ויתיר לו נדרו אמר

כיון שכן אתם התרתם לצדקיהו השבועה מיד הושיבם ע"ג קרקע וישבו לארץ וכו' ויש לפרש דגם מעיקרא הי' נבוכדנצר יודע דיש היתר לנדרים ושבועות אלא שסבר דבשביל חילול השם לא יתירו לו כמ"ש התוס' באמת דמשו"ה נענשו הסנהדרין ולכך הניח לקרות עד ראשי המטות שמשם מוכח דלא ינהגו קלות ראש בנדרים ושבועות וא"כ למה התרתם:

ראשי המטות לבני ישראל לולא דמסתפינא ה"א ענין הפרשה שאומר אל ראשי המטות של מטות בני ישראל שהם נשיאי העדה שאם הם ישבעו לאחר או לעם מהאומות לא יחל הנשיא דברו כמו נשיאי העדה גבי גבעונים דהוה עד"ר והוה חילול ה' כדאיתא בגיטין מ"ו ע"א ואמנם אשה הוה בהיפוך הואיל ונשבע ע"ד בעלה קיל נדרה ושבועתה ואבי' או בעלה מפירים ומתוך הדברים למדנו היתר נדרים למי שאינו נשיא העדה שנשבע ע"ד עצמו:

ראשי המטות הנה אמרו לא כל המרבה בסחורה מחכים והי' משמע מזה שסתם המרבה בסחורה מחכים אך לא כולם מזה נראה שבוודאי לא דיברו חז"ל מסחורה של משא ומתן לענין ממון דוודאי שם ליכא שום חכמה להרבות בסחורה אלא וודאי מיירי בסחורה של תורה דעליה נאמר כי טוב סחרה מכל סחורה ופירש"י שם דזה לומד לחבירו הלכה זו והוא לומד מחבירו הלכה זו וזכה כל אחד בשתיהן ובזה נראה דגבי תורה המרבה בסחורה מחכים אך לא כל המרבה מחכים דרך משל ביום שהרב דורש ומורה דרך ה' לרבים ואמר א' לחבירו אתה תלך לשמוע דברי הרב הדורש ואני אלמוד בביתי ענין אחד ואח"כ אלמוד ממך דברי הרב ואני אומר לך הלכה שלמדתי ויהי' גם שניהם בידינו אף שאמת הוא אינה דומה שומע מפי הרב לשמוע מפי התלמיד דמפי הרב הדורש ומוכיח לכבוד שמים אז השכינה מדברת מתוך גרונו וזה א"א לומר אצל תלמידו האומר בשם רבו ולזה כיון משה רבינו בהתחלת פרשה זו וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור כלומר שהוא דיבר עם בני ישראל בשביל ענין ראשי המטות וכעין זה מצינו כמה פעמים דתיבות אל משמשת בלשון על והודיע לישראל היו יודעים שכל הדיבור ודיבור אשר ראשי המטות מדברים אליהם

לכבוד המקום זה הדבר כלומר אותם דיבורים היוצא מפיהם הוא הדבר אשר צוה ה' דשכינה מדברת מתוך גרונם ודוק:

זה הדבר אשר צוה ה' וגו' לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו, נראה שזה הדבר אשר צוה ה' כי כל התורה תלוי בכלל הזה שלא יעבור על אשר קיבל על עצמו התורה באלה ושבועה דאל"כ גם שבועות הר סיני לא יקיימו ער"פ הדיינין וק"ל:

איש כי ידור נדר לה' ככל היוצא מפיו יעשה הנה פשטות שימש אות כ' של ככל הוא שימש כללי ואפשר לפרש ככף הדמיון דהנה וודאי מי שנדר נדר בפיו ופירש בשפתיו וודאי מחוייב הוא לגמור דבריו אך אפי' מי שלא נדר בפירוש אלא גמר מחשבה בלבו אפ"ה מחויב הוא לקיים מחשבתו רק אין לו דין קרבן שבועת ביטוי וכבר אמרו חז"ל במס' שבועות דבשעיר של ר"ח כתי' לה' ללמוד שהוא בא על חטא שאין מכיר בו אלא ה' והיינו דהזהיר הכתוב איש כי ידור נדר לה' היינו שאין מכיר בו אלא ה' שלא הוציא מפיו אלא מחשבה זה יהי' בעיניו כאלו יצאה מפיו וזהו דאמר הכתוב ככל היוצא מפיו יעשה שקיים המחשבה כמו שקיים היוצא מפיו וק"ל:

ואם הפר יפר אחרי שמעו ונשא את עונה ופירש"י שהיא לא ידעה והוא הכשיל אותה וקשה מאי ענין זה לנדרים כן הוא בכל איסור ונראה עפ"י דעת הרמב"ם המובא בר"ן נדרים דף י"ד דאם הדיר הוא לחבירו ונתן לו דבר ההוא הנודר עובר על בל יחל דברו והקמת הבעל מיחשב כמו נדר כדאיתא בנדרים דף ס"ט דנשאלין על ההקם וא"כ כיון דחשבינן כאלו נדר הוא ואם נתן לה אפי' אם היא ידעה שקיים הוא עובר בבל יחל:

אישה הפרם וה' יסלח לה אחז"ל הכתוב מדבר שהפר לה בעלה והיא לא ידעה ועברה על נדרה שצריכה כפרה ויל"ד מ"ט לא פירשו כן לעיל גבי אב וגבי ארוס י"ל התם כתיב נדר ואיסור והיינו שבועה בשמו הגדול ית"ש והנה האב והארוס הפירו מ"מ היא הוציאה שם שמים לבטלה ונשבעה שבועת שוא וכיון שיודעת שאין ממש בשבועתה וגם מעיקרא ע"ד אבי' וע"ד הארוס היא נשבעת לא הי' לה להוציא שם שמים לבטלה בספק ומשו"ה צריכה כפרה אבל הכא כתיב לאסור איסר על נפשה בשבועה והאי בשבועה מיותר ופליגי אביי ורבא אביי ס"ל דרוצה לומר מתפיס

בשבועה שאומרת על מי שכבר נשבע ואני כמוהו ורבא מפרש איסור כשבועה אם אומרת אסור עלי הוה כשבועה מיהו בין למר ובין למר לא מיירי ממוצא ש"ש מפיה ואפ"ה כתיב וה' יסלח לה ש"מ מיירי בהפר לה והיא לא ידעה ועברה על נדרה:

אשה הפרם וה' יסלח לה ברש"י אחז"ל דהכתוב איירי בהפר לה בעלה והיא לא ידעה ואכלה וצריכה כפרה יש לדקדק הלא אחז"ל קידושין מ' ע"א שמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ויש לחלק דדווקא על מחשבה גרידא אין נענש אבל הכא עשתה גם מעשה ממש שאכלה רק ששגגה ועלה היתר בידה משא"כ במחשבה גרידא ולא עשה מעשה ועי"ל דגם על מחשבה גרידא צריך כפרה והא ראיי' דעולה באה על הרהור הלב ורק שאינו נענש כמו אם עשה מעשה ממש משא"כ במחשבת מצוה מעלה הכתוב עליו כאלו עשאה המצוה בעצמותה ומקבל שכר משלם וק"ל (מש"מ):

אשה הפרם וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר כפירש"י ויל"ד מ"ש נזירה דנקט ולא שאר נדר ועוד מ"ש שתתה יין ומטמאת למתים ולא נקט גלוח ונלע"ד דצ"ע ממ"נ אם מי שרוצה לאכול בשר חזיר ועלתה בידו בשר טלה צריך כפרה א"כ מ"ט וה' יסלח לה הלא אין הקב"ה וותרן וי"ל משו"ה נקט נזירה שיש לו קצת חטא שציער עצמו מן היין וגם הפקיע עצמו ממצות קבורת מתים אלא שאם נזיר לשם שמים כנזירות של שמשון הצדיק קדוש יאמר לו וזו אעפ"י שלא ידעה שהפר לה בעלה מ"מ במה ששתתה יין תיקנה חטא ציער מן היין ומה שנתעסקה במתים תיקנה במה שנתעסקה במצוה ע"כ ה' יסלח לה אבל בגילוח שער או נדר אחר שאין בו צער לא יסלח לה בלי בקשת כפרה ותשובה לפ"ז מופלא סמוך לאיש למ"ד שהוא לוקה על נדרו אעפ"י שאינו מחוייב בשאר מצוות דכל שישנו בהפלאה ישנו בבל יחל אם אירע לה נדר שהפר לה ולא ידעה ושתתה יין צריכה כפרה ולא יסלח דהרי על ציער מן היין וקבורת מתים לא נצטוית עדיין ובנדר חייבת:

וימסרו מאלפי ישראל פירש"י על כרחן כיון ששמעו מיתת משה תלוי' בו להגיד שבחן של רועי ישראל שבתחלה נאמר עוד מעט וסקלוני ובשעת סילוקו הי' קשה עליהם לנקום נקמת מדין ובשל"ה הקשה מה שייך לשבח זה שהי' אומרים מתחלה

עוד מעט וסקלוני ונ"ל כי רועה ישראל חשוב כאלקים ממש כי יושב על כסא ה' בארץ ע"כ רועה שאינו הגון כמעמיד אשירה אצל מזבח כמשחכז"ל והיינו כיון שההגון חשוב כאלקות א"כ שאינו הגון חשוב כע"ז ובשעת תלונה במסה ומריבה חשבו משה לאינו הגון שאינו מספיק להם צרכם ע"כ הי' בעיניהם כאשרה ועי"ז הוא בסקילה ע"כ עוד מעט וסקלוני ומינה כשהכירו שהוא הגון וראוי הי' בעיניהם כאלקים וע"כ אעפ"י שגדולה נקמה מרשעים שניתנה בין ב' שמות אל נקמות ה' מ"מ עכבוהו משום חיות של משה דגדולה דיעה שניתנה בין ב' שמות שנאמר אל דיעות ה' וחשבו למרע"ה לדיעה וידיעה והיינו שבחן ונראה הקב"ה הודיע למרע"ה שמיתתו תלוי' במלחמת מדין פי' שנגזר שלא ימות והי' ביד מרע"ה לעכב עד ח' אדר ולא הי' מת בז' אדר וכיון שחלפה שעה לא מת עד ז' אדר לשנה הבאה דהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ובין כך הי' עובר את הירדן ביו"ד ניסן ומתבטלה הגזירה ואמנם מרע"ה נזדרז לכבוד ב' שמות אל נקמות ה' ואמנם ישראל חשבו כי קיומו של מרע"ה הוא ג"כ כמוהו כדכתיב אל דיעות ה' ע"כ וימסרו על כרחם שלא לרצונם כי רצו לקיים ב' השמות וסימנך מפיקים מזן אל זן כי אל יהו' גימטריא זן ובקיום שניהם (קל דיעות ה' וקל נקמות ה') הוה זן אל זן:

*__וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה__ לשון רש"י ז"ל להודיע שבחן של רועי ישראל כמה הן חביבין על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני ומששמעו שמיתת משה תלוי' בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן ולכאורה לא יתכן לשון שבחן של רועי ישראל הלא זה הוא השבח של ישראל שחיבבו את הרועה שלהן שלא רצו לילך למלחמות מדין ונ"ל דהנה לכאורה קשה להבין מה ששנינו כל שרוח הבריות נוחה הימנה וגם מצינו במס' כתובות האי צורבא מרבנן דמרחמי לי' בני מתא לא משום דמעלי אלא משום דלא מוכיחן במילי' דשמי' ולפ"ז ממ"נ יהי' תרעומת על צורבא מרבנן אם מרחמי לי' בני מתא יאמרו הבריות משום דלא מוכיחן במילי' דשמיא הוא ואם ישנאנו אנשי עירו יאמרו כל שאין הבריות נוחה הימנה אין רוח המקום נוחה הימנה אך באמת כך הוא בזמן שגדול הדור מוכיח לעוברי עבירה מצד תולדתו שהוא בן אברהם יצחק ויעקב הוא

אוהב את המוכיח לו אך מצד היצה"ר התקוע בלב האדם הוא משניאו להמוכיח וכמו שביאר הרמב"ם ז"ל בהלכות גירושין אצל כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ומזה נראה שבזמן שגדול הדור הוא מוכיח לאנשי דורו לא מרחמין לי' בני מתי' אבל בזמן שהגיע ח"ו מיתתו של תלמיד חכם אז יכנע לבב אנשי עירו ונותנים לבם להבין שלטובתם הוכיח מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני והיו מרננים עליו בצאתו ובואו וזה הי' מצד שהוכיחן תמיד על כן נתעורר אהבתם בלבם אבל אם גם בהיות הת"ח עם אנשי עירו בחיים הם מרחמי' לי' ע"כ מצד שאינו מוכיח להם במילי דשמיא ולפי"ז יפה אומר רש"י להודיע שבחם של רועי ישראל שבחיותו עוד מעט וסקלונו דמזה מבורר לכל שהי' מוכיחן תמיד במילי' דשמיא ודוק:

ואת בלעם בן בעור הרגו לפי חרב ובס' יהושע כתיב אל חלליהם ורש"י פירש שבא ליטול שכר כ"ד אלף ונתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו ונ"ל שמלכי מדין הם יעצו לע"ז של פעור וגרמו מיתת סקילה לעע"ז כדכתיב והוקע אותם כל הנסקלין נתלין ע"כ גם הם מתו בסקילה שנפלו מהאויר למטה ומתו בנפילה זה כנסקל כדתנן בית הסקילה הי' גבוה ב' קומות אך בלעם לא נתחייב סקילה כי לא יעץ אלא לזנות וגרם מיתת מגיפה כ"ד אלף ע"כ נהי שנפל ג"כ מהאויר אבל לא מת בנפילה זו ע"כ לא כתיב על חלליהם והי' לו למות במגפה כמו כ"ד אלף אלא הוא טעה בחשבונו ולא ביקש אלא שכר כ"ד אלף ושכר שנהרג עוד אחד מלבד כ"ד אלף והוא זמרי בן סלוא ואותו מת בסייף ברומחו של פנחס ע"כ נתנו לו שכרו משלם והרגוהו בחרב דמי שנתחייב ב' מיתות נידון בחמורה והיינו משלם שכר כ"ד אלף ועוד א':

ויצאו משה ואלעזר הכהן עיין בפרש"י לפי שראו נערי בני ישראל יוצאים לחטוף מן הביזה ואיתא במדרש על זה ששים המה מלכות היינו ס' מסכתות ושמונים פלגשים שמונים ברייתות ועלמות אין מספר אלו הלכות אחת היא יונתי תמתי הוא העושה מצוה בשעתה ויש לפרש דהנה בחולין דף נ"ד איתא דילפינן חביבה מצוה בשעתה מהא דאומנין א"צ לעמוד בפני ת"ח ובפני מביאי ביכורים צריכין לעמוד ואפי' מלך וכה"ג יוצאין לקראתם וכן מוכח לכאורה מכאן מדיצאו משה ואלעזר לקראתם אמנם לפירש"י הנ"ל אינו מוכרח ורש"י בשיר השירים פי' שיניך כעדר הרחלים היינו

הבעלי מלחמות וכפלח הרמון רקתך פי' חז"ל אפי' ריקנין שבך מלאין מצות כרמון א"כ עכ"ח לא יצאו לחטוף ולגזול וממה שיצא משה לקראתם עכ"ח משום חביבה מצוה בשעתה יצאו לקראתם כמו מפני מביאי בכורים וע"ז אתי שפיר דמביא המדרש על זה הקרא דששים המה מלכות וגו' אחת היא יונתי וגו' הוא העושה מצוה בשעתה:

ויקצוף משה על פקודי החיל ובספרי איתא אמר פנחס כשם שפקדתנו כן עשינו ותמה רמב"ן אם עשה כאשר פקד למה קצף משה ועיי"ש וכבר כתבתי במק"א ה' אמר למשה נקמת ישראל א"כ צריך להריגת נקבות שחטאו על ידן משום תקלה וקלון אך משה נהג כבוד בהקב"ה שאמר נקמת ה' ואין הנקבות בכלל אלא שהי' להם לפקודי החיל להבין זה ממילא והנה במס' מעילה דף כ"א ע"א איתא שליח המוסיף על שליחותו של בעה"ב עוקר שליחתו לגמרי ע"ש והנה הקב"ה אמר למרע"ה נקום נקמת שהוא עצמו ינקום אלא ששלח פנחס וי"ב אלף בשליחותו ושלוחו כמותו אך אם יוסיפו הם על מה שפקד עליהם ויהרגו גם הנקבות נמצא עוקרים שליחתו לגמרי ולא נעשים שלוחים כמותו וה"ל משה כעבר על דברי ה' שלא הלך בעצמו ע"כ לא רצו להוסיף והיינו כאשר פקדתנו כן עשינו:

***ויקצוף משה על פקודי החיל וגו'** כ' רמב"ן ראה שנטו אחר השלל אמר החיו לכם הקטנות רש"י סתר עצמו בתחלה כ' שיניך כעדר הרחלים אלו בעלי הצבא שלא עיכבו מהשלל כלום והביאו הכל למשה ושוב כ' שראה משה נערי ישראל חטפו מהשלל ע"כ ויצאו משה ואלעזר הנה במלחמות סיחון ועוג פירש"י בסיחון כתיב בזנו לנו שהיו רעבים אחר הביזה אבל בעוג שכבר נתעשרו כתיב בזונו לנו שהי' מבזים השלל ולא נחשב אצלם לכלום וקשה א"כ איך נטו עתה אחר השלל אבל באמת אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה מתאווה למאתיים ועשירים מקמצין אם לא הצדיקים ואנשי מעשה המואסים ברב עושר ונכסים שלא יטרידום מעבודת השי"ת ע"כ מסתפקים בכדי צרכיהם וכן הי' ישראל אחר ששללו שלל סיחון לא רצו יותר והי' מבזים ביזת עוג מרוב צדקתם והסתפקותם אך אח"ז שנכשלו בבנות מדין ונתגברה מדת התאוה בעוה"ר חזרה הטבע שלא הסתפקו במה שהי' בידם אמנם רש"י פי' י"ב אלף חלוצי צבא כי רובם של ישראל הי' עון פעור מרקד ביניהם ע"כ

החלצו מאתם רק י"ב אלף כולם צדיקים והנה אותם י"ב אלף צדיקים שלא נכשלו הם שיניך כעדר הרחלים שלא נגעו בהשלל והביאו למשה אך נערי הם אותם שנשארו במחנה שחטאו בפעור והם המתאוים לשלול שלל ולבוז בז והנה י"ב אלף הצדיקים שיערו בנפשם שאין בהם שום הרהור תאוה ע"כ הביאו ביזת מדין והחיו כל נקבה והיו בעיניהם כקאקי חיורי אך להנשארים במחנה הנוטים אחר השלל שנראה שעדיין לא המיתו את המיית תאותם להם יהי' למכשול ואין להאשים אנשי הצבא כי הם שיערו בצדקת עצמם אך על פקודי החיל כי המתנשא לראש צריך שיקיף כל הדיעות ולשער כל אדם כפי דעתו ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו פי' לא תהי' דיין עליו עד שתשיג מדריגתו של הנידון ע"כ קצף על פקודי החיל דוקא:

ויש לומר עוד חילוק אם משום כבוד ישראל יצאו ללחום י"ל דהביזה ראוי לכל ישראל ובשבילם הביאו ובכה"ג קיי"ל דהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו והוו עדיין הפקר והי' רשאין הנערים לחטוף אבל אם הלכו רק לנקום נקמת ה' והמציל מן הנהר ומן הגייס הרי הוא שלו א"כ היו של בעלי המלחמה ועכ"ח הנערים שהלכו לחטוף דסברו שעיקר הי' לכבוד ישראל אע"ג שאמר משה לנקום נקמת ה' ולכך קצף משה על פקודי החיל שהם לא ירדו לסוף דעתו ואז הבינו שאסור להחיות כל נקיבה יודעת איש:

שרי אלפים ושרי מאות הבאים מצבא המלחמה יש לרמוז היינו לי"ב אלף ק"ך שרי מאות וי"ב שרי אלפים סך הכל מספר בל"ק להזכירם עצת בלעם ובלק ע"כ קצף משה עליהם הן הנה הי' בדבר בלעם וכו':

כה עשו אבותיכם ויחר אף ד' ביום ההוא וישבע והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על וכו' אפשר לפרש עפ"י מה דכבר נודע דההוא יומא דקא גרים יום שבעה עשר בתמוז לעשיית העגל וכן יום ט' אב לבשורת מרגלים ואלמלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו והי' ארבעים יום ראשונים כלים ביום ט"ז תמוז לא הי' נעשה חטא העגל וכן אלמלא היו נשלמים ארבעים יום של מרגלים קודם ט' אב לא היו נכשלים בבשורת הארץ וכן איתא במס' תענית על הני ימים מגלגלין חובה ליום החייב והיינו דאמר משה לבני ראובן בשלומא אבותיכם חטאו הי' להם

מקום לתלות ביום שמא היום דקא גרים והיינו ויחר אף ד' ביום ההוא לכן לא הי' יכולת במדת הדין לכלם ולהשמידם כל האומה בכלל אך וישבע על אותם שהיו מבן כ' שנים ולמעלה ובניהם היו רועים במדבר ארבעים שנה והגיעו לכלל ירושת הארץ אבל אתם שאין לכם לתלות בגרמא דיומא שהיום הוא ר"ח שבט ואם גם תעשו כן להניא את לבב ישראל לשוב מאחרי ה' אז תהיו תרבות אנשים חטאים וכל החטא יהי' רק מצד עצמות שלכם ועי"ז לספות עוד חרון אף ה' ועי"ז ושחתם לכל העם הזה ותהי' ח"ו למדת הדין לקטרג לכלות את כולם מבלי שום תקומה לכל האומה, ואז יהי' עון שלכם גדול מנשוא וחלילה זאת בישראל ודוק:

במדרש האשים את יהושע בן נון שהאריך במלחמת הכנענים לא כמו שעשה משה בזריזות מלחמות מדין וי"ל שכוונת יהושע היתה לטובת ישראל כי בדורו של משה שהיו זכאים ביותר ולא רצו להחלץ למלחמה מפני שידעו שמיתת רבינו תלוי בזה כפירש"י בחומש והי' להם שכר טוב על זה מאת ה' אך דורו של יהושע סופם מוכיח שנתעצלו בהספד וחשש שאם יזדרז הוא יזדרזו הם יותר ולא יחושו למיתתו ויהי' להם למזכרת עון ע"כ חשב מוטב לתלות הסרחון בו ולא בישראל כדרך שעשה אהרן העגל מטעם זה:

*__החייתם כל נקבה הן הנה וגו' ועתה הרגו כל זכר וגו'__ עיין פרש"י הא דקאמר שני פעמים הרגו ויש לפרש יותר דתוספ' על התורה הקשו אמאי הורצכו כפרה הרי יפת תואר מותרת ותי' דאינו מותרת אלא אחת ולא שתיים ורק ביאה ראשונה ולכאורה אינו מובן קושיית התוס' דיפת תואר מותר במלחמת רשות דוקא כמבואר ברש"י פ' כי תצא וצ"ל דקושיית התוס' היא לפי סברתם שהחיו הנקיבות וסברו שמותר להחיותם א"כ יהי' כיפת תואר ולא הי' צריך כפרה ואמאי הביאו כפרה על הרהור והנה בפ' כי תצא כתיב לא תתעמר בה תחת אשר עניתה ביפת תואר ולפ"ז לפי תירץ התוס' אותם שבאו עליהם לסברתם בהיתר כיפת תואר אסור למוכרם וכש"כ להורגם ואינך היו יכולים להורגם ולזה כפל משה החייתם "כל" נקבה דאפילו לסברתכם שמקצתם דינם כיפת תואר מדוע החייתם כולכם ותו כולן אסורין דהן הנה היו וגו' (והוא נקמת ה' מלחמת מצוה) וא"כ אי לא אמר שני פעמים הרוגו הוי אמינא

דמקרא נדרש לפניו ולאחריו דהרוגו כל זכר וכל אשה יודעת וכל היינו מקצתם כמו וכל מלאכה וכיוצא ושוב כל אשה היינו מקצתם החיו לכם ולכך הוצרך להכפיל הרוגו:

ועתה הרגו כל זכר בטף נראה שהשאירום מתחילה כדי לשמור המלקוח הרב הזה שש מאות אלף ותרע"ה צאן וגם מי ינהיג הצאן והבקר ושבי הנקבות אם לא אלו הזכרים שהי' כבני י"ט שנים שכל מי שלא הגיע לעשרים נקרא טף:

***ועתה הרגו כל זכר בטף** יש לפרש פירושו של ועתה דוודאי מצד הדין אין ראוי' להרוג הטף של זכר אך עכשיו שהבאתם ממלחמה טף של זכרים וגם של נקיבות הראויות לבעול ואם נאמר להחיות את הזכרים ולהמית את הנקיבות וזה הוא שלא כסדר העולם לענוש יותר נקיבות קטנות מזכרים קטנים אדרבא בכל מקום הזכרים הם עיקר ע"כ יאמרו באי עולם שלכך נשתנה כאן הדין מחמת שנקיבות החטיאו אתכם וזה יהי' לכם ללעג ולקלס בעולם ע"כ הוצרכנו עכשיו להרוג כל הזכרים אפי' הטף עם הנקיבות הראויות לבעול ולהחיות רק הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר ויהי' זה בעיני הבריות כעין חקה והראיי' דיותר נהרגו זכרים מהנקיבות ואם הי' מחמת חטא שהחטיאו אתכם הי' ראוי' ליענש יותר הנקיבות מן הזכרים ומדקדק לשון ועתה דאם הרגתם כבר הנקיבות הראויות ליבעל במלחמה אז הי' באפשר להחיות הטף בזכרים דעל מעשה הריגת מלחמה שלא במיתת ב"ד לא שייך לומר למה נהרגו אלו ולא אלו דענין מלחמה הי' באופן זה אבל עכשיו דימותו ע"י ב"ד אז שייך שפיר לומר מה נשתנה אלו מאלו ע"כ הוצרכנו לעשות דבר זה לגזירת חוקה שלא בטעם וזה הי' הקצף של משה דלכאורה מה הקפיד עליהם הלא עדיין הם בידינו ונהרוג אותם עכשיו אך להנ"ל ניחא דעכשיו אנו צריכין להרוג יותר מהראוי מצד הדין רק שלא לבזות אתכם כמו שבארנו וק"ל:

אך את הזהב וגו' פירש"י לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות גיעולי מדין חלילה למרע"ה לשכוח פ' א' בתורה ע"י כעס וגבי שמעו נא המורים יעוין מה שכ' הרמב"ן וחלילה לשכוח פ' א' לגמרי ונראה דארז"ל גיעולי נכרים חידוש הוא ולחד מ"ד לאו משום דא"א שלא פגמה פורתא אלא שנפגמה ממש

דבעלמא שרי והכא חידוש וגז"ה היא בכלי מדין דווקא ולא זולת ומסתמא יש בזה סוד נשגב וטעם הגון והנה נראה על ענין ההריגה שהרגו במלחמה שאינם מטמאים באהל לא נתטמאו הכלים אך עתה צוה מרע"ה להרוג הנשים והטף שכבר נתגיירו כעבדים הם טמאו הכלים באהל והצריכום הזי' ג' וז' ורש"י פי' אך את הזהב פי' גם אחר שהוזה והוטבלו עדיין צריכים הכשר מגיעול וקשה הא הוה לפגם אלא חידוש ומרע"ה משכעס וגזר עליהם שיהרגו כל זכר וטף ונשים יודעי משכב זכר שכח הסוד שכלי מדין צריך הכשר אפי' שפגמו ע"כ לא הוצרך לומר להם עכשיו פ' גיעולי נכרים ואלעזר ידע הסוד והזהירם:

אך במי נדה יתחטא למדו חז"ל דין טבילת כלי מתכת הנקחים מן הנכרים וקשה אמאי לא נצטוו במלחמת סיחון וכבר נאמרו הרבה תירוצים מ"ט לא על גיעול כלי סיחון וערמב"ן אבל על טבילת כלי חדש לא תירצו כלום ונראה דהא הטבילה היא להוציא מטומאת נכרי להכניס לקדושת ישראל וטומאתם היא כח השר שלמעלה השוכן עליהם ובשבעה עממין כתיב סר צלם מעליהם פירש רמב"ן השר שלהם כבר סר וד' אתנו ע"כ לא הי' צריך טבילה משא"כ בכלי מדין ומשו"ה היה לפלא בעיני אנשי המלחמה כי לא נפקד מהם איש ומה פלא הלא במלחמת הכנעני מלך ערד נשבה שפחה א' ששבו מישראל והי' רע בעיני ישראל ונדרו נדר עד שהושיעם השי"ת וחזרו ולקחו אותה מהם ופי' רמב"ן כי במלחמתם לא יפקד מהם איש אף מה שכבר שבו מהם א"כ למה תמהו אנשי המלחמה שלא נפקד מהם איש והא"ש התם אמוריים סר צילם ולחמנו הם אבל במלחמת מדין הי' לפלא בעיניהם:

אנשי הצבא בזזו איש לו י"ל דהשרי אלפים חששו אולי חטאו בהרהור והביאו זה לקרבן אבל אנשי הצבא קים להו בנפשייהו דלא חטאו ולכך בזזו איש לו ולכך חש משה כיון שלא חטאו יש לחוש לחולין בעזרה ולכך לא עשה מהם מידי רק הניח אותם לזכרון:

ויבואו בני גד ובני ראובן עיין ברמב"ן למה הקדים הכתוב בני גד לפני בני ראובן מחמת שהם היו עיקר המדברים תחילה במשה לענין הנחלה ההיא והם היו הגבורים הטורפים זרוע עם קדקוד ולפיכך לא היו יראים לשבת לבדם בארץ עממים עיי"ש

והנה עדיין יש להבין מה דכתי' ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן מה שחזר והזכיר כאן עוד הפעם בני גד תחילה הלא די הי' באומרו ויאמר משה אליהם או להקדים בני ראובן כי הם היו בני הבכור ונראה לפרש דלכאורה יש תמוה על משה רבינו היאך עלה בדעתו לחשוד הכשרים שדעתם היו שלא לעבור הירדן ולהמס לבב ישראל אחיהם והי' אפשר לומר כיון שראה באים לפניו שלא כסדר וגד הקדים עצמו לראובן ע"כ שביאה זו שלא כדין הוא דאי כדין הוי' הי' ראובן להקדים עצמו אלא ע"כ דוודאי לא יעברו את הירדן וישארו פה לפיכך הקדים גד עצמו לפני ראובן שהוא הגבור אשר יעמוד עצמו בין האומות הסובבים לו אבל אם דעתם היו לעבור הירדן עם אחיהם א"כ ליכא נפקא מיני' איזה הוא הגיבור ולמה באו בני גד לפני בני ראובן אלא הם נתנו מקום לטעות לחשוד אותם וזש"ה ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם וכו' כלומר מדבאו בני גד קודם ראובן ע"כ שדעתם הי' שאחיכם ילכו למלחמה והם ישבו פה ויגשו אליו ויאמרו לא תעלה על דעתך לומר כן ומה דבאו בני גד תחילה וכמו דכתי' ביהושע והחלוץ עובר לפניהם ומשום דבני גד המה הגבורים וילכו שמה עם אחיהם בראשי הגדוד לכן הוצרכו גם עכשיו לבוא לפניך בראשונה דהם נכנסים בעובי הקורה והחלוץ עובר לפניהם למה נקראו אלה יותר חלוץ מכל המחנה ישראל הלא כולם מזוינים וחלוצים היו ונראה לומר דהנה כל המחנה ישראל היו מזויינים אך לא כדרך אנשי מלחמה רק משום שכל אחד הוליך עמו אשתו ובניו ומקניהו וכל קנינו אבל ראובן גד וחצי שבט המנשה הם היו הולכים בלא אשה ובנים וגם כל מקנה היו להם בעבר הירדן והמה הולכים כדרך אנשי הצבא כדרך אנשי מלחמה ודוק:

ולא נותר מהם איש בלתי כלב בן יפונה ומסיים ושחתם לכל העם הזה פי' כיון שמדה טובה אין הקב"ה חוזר ממנה וכיון שדיבר טוב על כלב ויהושע שיבואו לארץ סוף מ' שנה לא יחזור הקב"ה מטובה זו ואם יחטאו ישראל לא יאחרם עוד מ' שנה באופן שיהי' כל אחד בן ששים כי א"א מפני טובתם של יהושע וכלב ע"כ ימותו מיד בנוער והיינו ושחתם לכל העם הזה לשון משחית ומגפה ר"ל:

בכל מקום הקדים בני גד יראה הנה חז"ל קראו עליהם נחלה מבוהלת בראשונה באחריתה לא תבורך ויותר הי' ראוי לומר כן על חצי שבט מנשה שאפילו מקנה רב

לא הי' להם ולקחו נחלתם בעבר הירדן אלא י"ל לפי"מ דקיי"ל כרבי יוחנן בב"מ דף ק"ו ע"א דהדר רחוק מבהכ"נ עדיף דיש לו שכר פסיעות יותר א"כ י"ל טוב נחלת עבר הירדן משום שכר פסיעות לעלות לא"י לרגל אך מ"מ יש להאשימם אולי אם יטלו חלקם בא"י אולי יזכו שיבנה בהמ"ק בחלקם ממש אך חצי שבט מנשה ידעו כי עכ"פ משכן שילה יהי' בנחלת יוסף שיהושע העמידו בנחלת שבטו ע"כ טוב לחצי השבט להתרחק משום שכר פסיעות ומ"מ שבט גד ראה ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון קברו של מרע"ה אבל שבט ראובן לא הי' להם שום תירץ כ"א מקניהם כי רב ע"כ קדם גד לראובן:

ואחר תשובו והייתם נקיים מה' ומישראל ושוב אמר והיוצא מפיכם תעשו פירש"י להשאר שם גם עד גמר ז' שחלקו הנה בז' שכיבשו הותרו ישראל בכתלי דחזירי ומשמע בפ"ק דחולין אבל לא בז' שחילקו ומ"מ הי' סברא לומר היינו אותם שנשארו וקבעו דירתם אבל בני גד ובני ראובן שהי' שם חלוצי צבא חוץ מביתם הם יהי' מותרים גם בז' שחילקו כי להם שוים הכיבוש והחילוק אלא נ"ל אפילו אם הי' הסברא כן היינו אי הי' מצוה מהקב"ה להשאר שם ז' שחילקו אבל יען הם קבלו על עצמם ונתחייבו מטעם ככל היוצא מפיו יעשה שכתב ברא"ש פ' נדרים ושם פירש"י לאסור את המותר ולא להתיר את האיסור והנה אם לא יעברו הירדן כלל לא יהי' נקיים מישראל כי יאמרו שמחמת פחד ומורא מלחמה לא יעברו ואם יעברו וישארו שם כל י"ד שנים ויאכלו בתים מלאים כל טוב כתלי דחזירי לא יהי' נקיים מה' להתיר האסור להם אם אחר כיבוש תשובו אז והייתם נקיים מה' ומישראל ומ"מ אח"כ תשארו שם גם ימי החילוק מטעם היוצא מפיכם לאסור את המותר היינו שלא לשוב לביתם ולא להתיר האיסור לאכול בתים מלאים כל טוב:

ואחר תשובו יל"ד מה רצה בזה אחכז"ל (פסחים דף ז' ע"ב) שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן דכתיב ופנית בבוקר והלכת לאוהליך פרה רועה באפר ותרנגולת מנקרת באשפה ואין שם מזיק ובני ראובן וגד אמרו שיבנו ערי מבצר ואמר להם מרע"ה שלא יבנו רק ערים שלא יהא שיכח הזיקא ולא מבצר ובזה יודע איפה אם כל כוונתם לשם ה' אחר תשובו ותמצאו אהליכם בשלום הכל שלום ואז עי"ז

והייתם נקיים מה' ומישראל ע"כ בנו לכם ערים ולא מבצר ואם לא תעשו כן דעו חטאתכם אשר תמצא אתכם כי יתנזקו טפכם ומקניכם:

דעו חטאתכם אשר תמצא אתכם בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצנאכם יש לפרש דהנה קיי"ל אסור לאדם לטעום כלום קודם שיאכיל לבהמתו וא"כ הה"ד הכא ולמה הקדים כאן אדם ונראה דלעולם יקדים אדם צרכי ביתו דהם תלויים בו והוא תלוי במי שאמר והי' העולם ומטעם זה ג"כ הבהמה קודמת מיהו זה כשהאדם צדיק אבל אם הדור אינו ראוי דרשו חז"ל אדם ובהמה אדם בזכות בהמה תושיע ה' והאדם תלוים בבהמה וא"כ הוא להיפך ואין צריך להקדים הבהמה ולכך הם החזיקו עצמם לצדיקים ולכך הקדימו הבהמה אבל משה אמר להם ודעו חטאתכם וגו' ולכך בנו לכם ערים ואח"כ בהמה:

בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם והיוצא מפיכם תעשו י"ל איפכא מדלעיל פי' לז' שכיבשו שהוא מצות ה' לא יצטרכו גדרות ולא ערים כי שלוחי מצוה אינן נזוקין פרה רועה באפר ותרנגולת באשפה מנקרת עפ"ק דפסחים אך היוצא מפיכם שהוא ז' שחילקו שקבלתם מעצמיכם אין לבטוח אהנ"ל ע"כ בנו לכם גדרות וערים:

ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם בארץ כנען להורות נתן כי לא יפסידו תשעת השבטים אם יאחזו בתוכם כי הארץ תוציא צמחה וברכת ה' ולא יאמר אדם צר לי המקום ובהיפוך לאותם שאינם חפיצים ותאיבים לשבת בארץ הקדושה וכמעט ישיבתה לעונש להם כי תקיא אותם הארץ עץ השדה לא יתן להם פריו ע"כ ונאחזו בתוככם הוא להם לקנס ולעונש על כרחם יאחזו בתוכם:

וגדרות לצנאכם כתיב א' אחר צדי"ק כי צאן ר"ת צ'בי א'רי נ'שר נ'מר וכישראל בגדולתן הם ארי ולביא ועי"ז הם כנמר עזין נגד כל העמים וכנשר יעיר אך בגלות נהפך עזין שבאומות ישראל ומגביהים עוף כנשר מלעשות רצון אביהם שבשמים ולבסוף כשמגיע ח"ו להעברת דתו בעל כרחם הם מתגברים כארי לעשות רצון אביהם שבשמים וגבורים לכבוש יצרם ועכ"פ נו"ן קודם א' ארי ע"כ רמז להם מרע"ה שהם יגלו תחלה קודם לכל ישראל ויהי' צונאכם א' אחר נון:

יש לפרש הטעם שבקשו בני גד ובני ראובן את ארץ סיחון ועוג דוקא לאחר מלחמות מדין לפמ"ש הרמב"ן דלכך בסיחון ועוג לא נצטוו להגעיל כמו במדין משום דסיחון

ועוג דינם כא"י והותר להם כתלי דחזירי ולא הוצרך הגעלה א"כ ע"י כלי מדין דהוצרך הגעלה נודע להם דסיחון ועוג דינם כא"י לכן בקשו אותו עתה אמנם להרמב"ם דסובר דגם בא"י דוקא כשהם רעבים וצמאים הותר להם שלל כותיים ולא שייך תי' רמב"ן וצ"ל דבסיחון ועוג לא היו בני יומן ואין הכרח מכאן שארץ סיחון ועוג הי' בקדושת הארץ ונראה שהכריחו לזה ממה שצוה ה' ליתן משלל מדין מכס לה' ולא משלל סיחון ועוג תי' רמב"ן דסיחון ועוג הי' כשלהם שהוא מארץ ישראל ולכך לא הוצרכו ליתן מהם מכס כמו משלל מדין וא"כ מזה מוכח דסיחון ועוג כא"י יחשב ולכך שמו עיניהם עלי':

בתחלה אמרו בני גד וראובן עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה ואח"כ אמרו כאשר דבר ה' ועיין ברמב"ן ויש ליישב דהרי באיסור קיי"ל דלא בעי תנאי כפול ומכלל הן אתה שומע לאו ותוס' בה' שבועת העדות כתבו דוקא באיסור חמור בעון מיתה וכיוצא וכאן הי' ג"כ איסור דכתיב ודעו חטאתכם אלא דאפשר דזה מקרי איסור קל מיהו כיון דמשה צוה כן והעובר על ציווי המלך חייב מיתה והוי איסור חמור ולכך אמר עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה כמלך והוי איסור חמור ולא בעינן תנאי כפול וכאשר ראו שלא פעלו בזה דאפ"ה הכפיל התנאי אמרו כאשר צוה ה':

בפ"ב דאבות וכל העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמהם לש"ש וגו' נראה לבאר כל אדם שראוי להמנות פרנס על הציבור הוא מחויב מצד עצמו לנהל אותם לשם שמים מיהו כיון שאדם שהוא פרנס על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני שלשה ואין לו פנאי לעסוק משא ומתן וממילא עי"ז מחויבין הציבור לעשות מלאכתו אבל אין לזה שייכות זה עם זה דהיינו אפילו אם הציבור לא יעשו מלאכתו אפ"ה צריך הוא לנהלם על התורה והעבודה לעשות רצון ה' וזה שאמר התנא לאחר שאמר שיפה תורה עם דרך ארץ אמר וכל העוסקים עם הציבור אע"ג שאז אסור לעשות מלאכה וממילא יהי' הציבור עושין מלאכתו מ"מ הוא לא יעשה בשביל זה אלא יהי' עוסק לשם שמים ואז צדקתו עומדת לעד ולא ינוכה לו מזכיותיו (הגם שהציבור יעשה אח"כ מלאכתו ויהנה):

מסעי

אלה מסעי ב"י וגו' ואלה מסעיהם למוצאיהם עפ"י ד' הרא"ע סבר דעפ"י ה' קאי אמסעי דעפ"י ה' יסעו ורמב"ן כ' דזה אין צריך לומר אלא אויכתוב משה קאי שכתב עפ"י ה' שציוה כן ולפע"ד גם זה פשיטא אבל נ"ל בישוב מ"ש מוצאיהם למסעיהם והדר מסעיהם למוצאיהם דוודאי דרך עולם היציאה ממקומן הוא המסע ע"י שיוצא ממקומו אך מ"ב מסעות במדבר הי' נגד שם של מ"ב ליודע סוד הדברים וא"כ חנו במחנה עד שיצאו ממדרגה זו והגיעו לעלות למדרגה אחרת והוצרך ליסע למקום האחר המרומז לאות אחר שבשם הקדוש ההוא וא"כ הי' מסעיהם למוצאיהם ע"י שיצאו ממדרגה למדרגה נסעו ממקומם אך כל זה באלו המ"ב מסעות אך נכתבו מ"ח מסעות היינו אותם שחזרו לאחוריהם במיתתו של אהרן והחזירום הלוים אותן המסעות הי' כדרך של עולם מוצאיהם למסעיהם ובמ"ב מסעות הי' מסעיהם למוצאיהם ע"כ אמר משה כתב עפ"י ה' אפילו אותן המסעות שהיו מוצאיהם למסעיהם מ"מ צוה שגם אותם יכתוב והיינו ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם עפ"י ה' כי הוא יתברך צוה ואלה גמטריא מ"ב הי' מסעיהם למוצאיהם כנ"ל:

ויכתוב מוצאיהם למסעיהם עפ"י ד' ואלה מסעיהם למוצאיהם כי בהיותם במצרים והאמינו לצאת המדברה בזכות אותה האמונה יצאו נמצא הי' מוצאיהם למסעיהם עפ"י ה' בזכות שנתנו לבם ליסע עפ"י ה' הי' מוצאיהם עפ"י אותן מסעיהם שעתידין ליסע אך בהגיעם שם לאותן מקומות במדבר התלוננו זה עשר פעמים ולא שמעו בקולו ונתחייבו שונאי ישראל כלי' ח"ו ומרע"ה התפלל למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מא"מ ולמה יאמרו מצרים וכדומה נמצא הי' מסעיהם ע"י מוצאיהם כי לולא כבר הוציאם ממצרים לא זכו לכל מסעיהם הללו:

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ואלה מסעיהם למוצאיהם יש לפרש דמוצאיהם היינו היכא שחטאו ויצאו מרשות ה' ומשה רבינו שלמד זכות על ישראל יחס החטאים למקומם מלמד שהמקום גורם כעין עגל הי' במדבר שור ששלט שם סם של שור וכן כל החטאים יחס למדבר ומקום ההוא אבל באמת גם זה שהלכו והיו

במדבר הי' על ידי חטאם ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וזה שאמר ויכתוב משה מוצאיהם למסעיהם יחס למקום ובאמת ואלה מסעיהם למוצאיהם:

ויסעו מקברות התאו' ויחנו בחצירות רמז שנסעו מקברות התאוה שקברו חמדת התאוה והמותרות למדריגה יותר ויחנו בחצירות שדמו העולם הזה רק לחצר להכין עצמו בתורה ובמצות ובמעשים טובים לכנס לחיי עולם הבא וכדתנן העולם הזה דומה לפרוזדור התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ק"ל (מש"מ):

ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות ויסעו ממקהלת ויחנו בתחת רמז על משאחז"ל בפסוק חבור עצבים אפרים הנח לו שאם יש לישראל אחדות ושלום אפילו עע"ז אין רע שולט בהם ולכן נענשו דור המבול יותר מדור הפלגה הגם שחטא דור הפלגה הי' גדול שכפרו בעיקר משום שהיו באחדות עד שבלל ה' שפתם וזה שנסעו מחרדה שלא היו צריכים להחריד על ידי שחנו במקהלתה באחדות אבל אח"כ שנסעו מקהלתה חנו בתחת בדיוטא תחתונה עד ששבו וחנו אח"כ במתקה וביטבתה מתוק וטוב וק"ל (מש"מ):

יצאו בני ישראל ביד רמה ומצרים מקברים יש לפרש קבורת מתים גם בגוי הוא מצוה לקבור מתיהם כמו שדרשו ז"ל על ויעש לו דוד שם שקברו מתיהם ומצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלי ואפ"ה יצאו ישראל ביד רמה אע"ג דמצרים מקברים ולא תימא שהם המצריים לא עשו אלא לשם ע"ז שלהם ולכך אמר שבאלהיהם עשה ה' אז שפטים ולא האמינו עוד אז בהם עד שטעו שוב בבעל צפון בפי החירות:

ויסעו מהר סיני ר"ל לרמז כי בתחלה נסעו מהר סיני כתינוק הבורח מבית הספר ומזה ירדו מדרגה שפלה ויחנו בקברות התאוה ע"י ביטול תורה מתחיל להתאוות ועדיין היתר הוא ומקברות התאוה חנו בעו"ה בחצירות בהפקירא ניחא חצר שאינה משתמרת ומחצרות לרתמה גחלים רתמים להלעיב בנביאי ה' ומלאכיו על ה' ועל משיחו כמש"כ רמב"ם סוף ה' טומאת צרעת ומרתמה לרמון פרץ מלאים פרצות כרמון פורקי עול תורה כולה ומשם ללבנה מתלבנים באש גיהנם ד' יצילנו:

בשבט יהודה ובנימין לא כתיב נשיא ובני אפשר משום דמעלות הנשיא הי' שהנשיא הקנה החלקים לקטני שבטו אפי' לחוב ע"מ לזכות וכדאי' רפ"ב דקדושין ובב"ב הקשו מאי זכות וחוב איכא ותי' בקורבא ורחקא ופי' רשב"ם רחוק ממקום המקדש

הוא חוב וא"כ ביהודה ובנימין שהי' בירושלם חלקם וסמוכים לבית המקדש לא הי' שום מעלה לכך לא כתוב נשיא ובני:

מיהו לולא דברי רשב"ם הי' אפשר לומר דרחוק הי' זכות יותר דאיכא שכר פסיעות ליל למקדש וזה אפשר הפירוש בקרא שמחתי באומרים לי בית ה' נלך דאיכא שכר פסיעות אבל השתא עומדת רגלינו בשערי ירושלם ואיך כאן שכר פסיעות ובשבט שמעון ג"כ לא כתיב נשיא ופירשו המפרשים שלא הי' מתייחס בשביל זמרי בן סלוא:

ולכל חיתם אמרינן בנדרים לכל חיתם היינו כביסה ונראה היינו דרמז גם אנכי נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בם וקשה הא משפטים הוא כל דבר שמהראוי להיות כן משפט יוסטיץ בלעז ומשפטים היינו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכל שעושה דבר שא"א לחיות בו א"א שיהא הדבר כמשפט וא"כ איך אפשר משפטים לא יחיו בהם אבל רמז על שבוע שחל ט' באב שאסרו חכז"ל לכבס וראו שהוא משפט ראוי ונכון שלא להסיח מהאבלות והוא משפט הגון וראוי ולא יחיו בם כי הכביסה היא חיות כמו שדרשו ולכל חיתם זה כביסה והכא לא יכבסו בשבוע זו והיינו משפט ראוי ונכון לפי הזמן ולא יחיו היינו לא יכבסו בם והיינו רחיצה בחמין לא אסרו חז"ל בשבוע זו ש"מ איננו במשפט הראוי לאסור הרחיצה דאל"ה חז"ל היו אוסרין ומ"מ מנהג אבותינו תורה להחמיר שלא לרחוץ וא"כ איננו משפט אלא חק ואחז"ל במס' שבת נשיתי טובה זה חמין מע"ש לע"ש א"כ חוקים לא טובים רמז על מנהג מניעת הרחיצה שאיננו במשפט אלא כחק ולא טובים היינו מניעת רחיצה נשיתי טובה ומשפטי' לא יחיו היינו כביסה ובזכות זה יחיינו מיומים:

לא תקחו כופר לנפש רוצח וגו' יש לפרש ע"ד רמז כי בזמן בית שני הי' מעמידין כה"ג אשר נתן שוחד ולא הי' ממלאים שנתם כדאיתא בגמרא וממילא הי' הרוצח יכול לשוב בזמן קצר ובאמת הכה"ג שהי' ראוי מן השמים להיות כה"ג הוא חי עדיין וזה שאמר לא תקחו כופר לנפש רוצח שלא יקחו שוחד שעי"ז תגרמו לנפש רוצח לשוב שלא כדין:

את אדוני צוה ה' ואדוני צוה בה' לתת נחלת בנות צלפחד אחינו וגו' ואם יהי' היובל וגו' הנה לעיל כתיב כן בנות צלפחד דוברות פירש"י כך כתובה פ' זו לפני במרום

מה רצה בזה שכבר כתובה הנה הם דקדקו בתוך אחי אבינו וגם הקב"ה דקדק נתון תתן להם בתוך אחי אביהם קיי"ל סוף פרק בית כור אחין שחלקו ובא להם אח ס"ל לשמואל מקמצין ביניהם פירש"י שנותנין להם מקומץ מחלקם כאשר ירצו בלי גורל ולפ"ז הכא שכבר גזר הקב"ה לחלק חלק כחלק לכל השבטים בגורל וכאילו כבר זכו בחלקם ועתה נתחדש דין בנות יורשות אשר לא הי' לפנים א"כ יקמצו ביניהם ויתנו להם חלקם בסוף המיצר באופן שאם תסוב נחלה לנחלה לא יהי' הפסד כי לא יהי' הפסק באמצע השבט אך בנות צלפחד בקשו תוך אחי אביהם לא שיקמצו להם והטעם כי כבר כתובה לפני פ' זו במרום ולא הוה כאח הבא עתה אחר הנחלה כי כבר כתובה לפני והנה בני יוסף עתה אמרו למרע"ה אדוני צוה בה' מאז ומכבר טרם ציווי ההנחלה וא"א לנו ליתן להם על סוף המיצר אלא דוקא בתוך אחי אבינו וא"כ איכא להסבת נחלה באמצע נחלתינו:

***ויאמרו את אדני צוה ה' לתת הארץ בתחלה ואדני צווה בה' לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנותיו** לכאורה מה שתלו באמירתן שמשה נצטוה בדין זה מפי ה' וכפלו לישנא תרי זימני' וודאי לא לחנם הוא ונראה לפרש דלכאורה יש להבין טענתם דאמרו ונגרעה נחלתן הלא אם הדין כך היא וגם אמת הוא שכל בת בישראל יש לה רשות ליקח הישר בעיניה ואם יקחו להם בעלים משבט אחר בדין הוא גריעת נחלה משבטים ומה תמהו ע"ז והראי' שבאמת לא נצטוו על ולא תסוב נחלה אלא אותו הדור עוד יש להתבונן למה תמהו דווקא על בנות צלפחד הלא בלתי ספק שגם בשארי שבטים היו שם ביניהם בת יורשת וגם מצינו במס' ב"ב ק"כ אר"י א"ש בנות צלפחד עצה טובה השיאן הכתוב הרי דעיקר הציוי היה על שארי בת יורשת של אותו הדור ולמה באו דווקא שבט יוסף ונראה לתרץ דאיתא שם במס' ב"ב קי"ח רשב"י אומר אפי' קטנה שבהם לא נישאת פחותה לארבעים שנה איני והתניא נישאת בת ארבעים שוב אינה יולדת אלא מתוך שצדקניות נעשה להן נס כיוכבד ולפ"ז בוודאי על שארי בת יורשת לא שייך הך טענה של ונגרעה נחלתינו הלא על פי הדין הוא הגריעה הזאת ומי יתמה על דיני של תורה אך על בנות צלפחד היו להם מקום ליטעון על ה' דווקא דידע דמצד הטבע אינם יכולין לילד עוד ותו לא שייך לומר שנגרעה נחלתן

דעיקר טענתם היו מכח הבנים שיולידו והם יתיחסו אחר שבט אביהם והם לא יולידו שום זרע עוד ומכח ירושת הבעל מי ימיר שהוא דאורייי וגם מי יודע שהנשים ימותו בתחילה אך מכח גודל צדקותיהם בלתי ספק שיעשה להם הקב"ה נס כיוכבד וע"י אותו נס יבוא לשבט יוסף גריעת נחלה לכן אמרו בלישנייהו אדני ציוה ה' שני פעמים לחזק הענין להורות שעיקר תמיהתם הוא על הקב"ה שיעשה להם נס ולגרום גרעון נחלה לשבטיהם וע"ז אמר הקב"ה כן מטה בני יוסף דוברים שיש להם טענה עלי זה הדבר אשר ציוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיין לנשים שיש להם רשות ליקח מאיזה שבט הישר בעיניהם ואם יגיע נחלת שבטן בדין הוא נגרע אך עצה טובה אתן להם למשפחת מטה אביהן תהיין לנשים כלומר דאם ינשאו לשבט אחר אז אינו אוכל לעשות להן נס להוליד לאחר ארבעים שנה בטענת ראשי שבטן דהיתכן שאני אגרום ע"י מעשה נס גריעת נחלת השבט מה שלא הי' באפשר להעשות עפ"י הטבע אבל אם ינשאו למשפחת אביהן תו ליכא גריעת נחלה אז אעלה להם נס שיולידו והיינו עצה טובה ודוק:

לטוב בעיניהן תהיינה לנשים אך למשפחת וגו' יש לדקדק מתחלה אמר לטוב בעיניהן תהיינה לנשים ואח"כ אמר אך למשפחת מטה אביהן יש לפרש דהרי בנות צלפחד לא היו ראויין להוליד יען שנישאו יותר לאחר ארבעים שנים כדאי' בב"ב דף קי"ט אלא שנעשה להם נס אח"כ וא"כ אי ירושת הבעל לאו דאורייתא היו מותרין לישא מכל שבט שירצו כיון דבנים לא יהי' להם ובעל אינו יורשם רק שהקב"ה נתן עצה טובה להן לישא מבני משפחתן כדי שיוכל להעשות להן נס ובזה מדוקדק הקרא היטב:

***ותהיינה מחלה וכו'** לשון רש"י ז"ל כאן מנאן לפי גדולתם בשנים ונשאו כסדר לידתן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו ופירושו הוא תמוה ובאמת במס' ב"ב שם איתא להלן מנאן הכתוב דרך חכמתן מסייע לי' לר' אמי במחשבה הלך אחר החכמה ובמסיבה הלך אחר הזקנה אמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה תנא דר"י בנות צלפחד שקולין הי' שנאמר ותהיין הוי' אחת לכולם ופירש הדבר כך הוא דחזינן דלזקנה יש לה מעלה לענין מסיבה וחכמה יש

לה מעלה בישיבה ובנות צלפחד מה שהי' לאחת מעלה על השני' לענין הזקנה הי' לשניי' מעלה על הראשונה לענין החכמה לא היתה חדא מופלגת יותר מחבירתה אלא מה שחסר כאן יתיר כאן ויתיר כאן חסר כאן ולכך שקולות היו ודוק:

הפטרה תלת דפורענותא דברי שמעו חזון מתחילה הי' דבר ה' אל נביאיו שוב שמעו בת קול ואח"כ בגלות חזון חזיון לילה בחלום אדבר כדאמר רבא ריש חגיגה:

הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ויאמר ה' אלי אל תאמר נער אנכי כי על כל אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר והנה צריך להבין מה השיב לו הקב"ה בזה שאמר אל תאמר נער אנכי י"ל ירמי' מרוב ענותנותו חשב ואמר נער אנכי ולא ידעתי דבר ואינני ראוי עדיין לשליחות זה עד יגדל לבוא באנשים והשיב לו הקב"ה אל תאמר נער אנכי כי על כל אשלחך תלך כי אני שולח אותך ואין חילוק אם נער או זקן כי אם אשלח אותך ואצוך תוכל לדבר ולעמוד בפניהם כי אני שם פה לאדם וחוזק ואומץ וכל טוב הצריך לשליח ונביא ה' וק"ל (מש"מ):

במס' מכות איתא ג' טעיות עתיד שר של אדום לטעות שאין קולט אלא בצר ולא בצרה ואדם ולא מלאך ושוגג ולא מזיד והענין כי מקלט של ישראל הוא בצר לשון התמעטות כמו בציר כל שהוא ואתם המעט ממעטים עצמיכם ועוד מסתפקים במועט עד כזית עד כביצה ע"כ נושא להם פנים וזהו בצר לשון זכר אך איכא בצרה לשון נקבה ומקמצין קצת ממתנות עניים כאשה עיניה צרה באורחין ע"כ נקרא בצרה וחושב הסם שע"י זה החטא ימלט הוא ואינן כי בזה החטא גופי' הם שוגגים והוא מזיד שמסית אותם והוא מלאך והם אדם קשה להם לעמוד נגדו אך מה שעומדים נגדו בבצר והסתפקות זהו זכות גדול להם:

שמעו דבר ה' בית יעקב וכל משפחות בית ישראל כי שמעו דבר ה' ר"ת שדי ששמשו בו האבות ודבר ה' ב'ית י'עקב היינו י"ב שבטים נגד י"ב צרופי הוי' ית"ש וכל משפחות בית ישראל הם ס"ה משפחות גמטריא אדני ית"ש כדאיתא ברש"י פ' פנחס והנה י"ב צרופים בי"ב חדשים כל חודש משמש צירוף אחד וצירוף של תמוז הוא יוצא מסופי תיבות זה' איננו' שוה' לי' שהוא שם הויה ב"ה וב"ש מהופך וסופי תיבות שהוא מורה מדה"ד גמור והסם שהוא המן אמר כל זה איננו שוה לי בראותי מרדכי

היהודי יושב בשער מלך עליון ית"ש שנתגרה ושיבר הלוחות ובקע חומות ירושלים וצירוף של חודש אב הוא יוצא מר"ת ה'סכת ו'שמע י'שראל ה'יום היינו ו"י מפסיק בין ב' ההין וידוע כי ו"י הוא חרבו של הקב"ה כמ"ש מג"א בה' פסח והוא מפריד בין ה' עליונה לתחתונה ר"ל והחריב הבית ומ"מ מכיון ששפך חמתו על עצים ואבנים היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך משו"ה ט"ב אקרי מועד וצירוף של אלול ימי רצון יוצא מס"ת וצדקה' תהיה' לנו' כ'י ב' ההין מקורבין ויונקת ה' תתאה מעילאה ו"י בחוץ על שונאי ישראל פקד עונך בת אדום ותם עוונך בת ציון לא יוסיף להגלותך רק להגאלך בגאולה שלימה במהרה בימינו אמן ואמן:

דברים

אלה הדברים כתיב אחד עשר יום מחורב לקמן כתיב מדבר קדמות י"ל ע"ד רמז כי נגאלו בשם אהי' אשר אהי' ובחטאם פגמו והוצרכו לתקנו ואהי' במלואו (כזה אלף הא יוד הא) גמטריא קמ"ג ועם הכולל ק'ד'ם' והוא מספר שני פעמים ע"ב והנה כתיב אחד עשר יום מחורב פירש"י שנסעו בשלשה ימים מה שצריך י"א יום ובחטאם נתאחרו ל"ט שנים, והנה כל ג' הוא י"א (היינו לפי חשבון מה שהלכו בג' ימים הוא מהלך י"א יום) וא"כ ל"ט שנים הוא י"ג פעמים ג' וג' הוא י"א א"כ הוא כמו י"ג פעמים י"א עולה קמ"ג ושנה ראשונה הוה קמ"ד ונתקן שם אהי' ואחר זה התקון נקרא המדבר מדבר קדמות, ואז שלח לסיחון:

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במק"א (כתבתי) הארכתי אהא דאחז"ל (תענית דף ל"א ע"א) ט"ו באב קרי לי' יום תבר מגל כי כשתשבר מגל יהי' אותיות איכה בכיה (כי מגל בגימטריא ע"ג בגמטריא כמו איכה בכיה) ושם הארכתי וכן אני אומר שזהו מרומז בר"ת א'ל כ'ל י'שראל ב'עבר ה'ירדן דוק ותשכח ואחז"ל ג' פתחו באיכה וכו' י"ל ע"ד רמז קצת כי כל אחד מתרץ קושית חבירו זה שואל איכה במציאות שאשא לבדי טרחכם פי' רמב"ן לימוד התלמידים לכל ישראל משאכם הוא לישא רנה ותפלה ולהגיד נבואה לכל ישראל כגון האחי' מחולי זה וריבכם לשפוט בין אדם לחבירו וא"א עפ"י טבע שישא שום מנהיג אפי' בקהלה

קטנה שישא לבדו בלי עזר האלקי ואיכה ימצא שישא לבדו בא ישעי' ותירץ היתה לזונה קרי' נאמנה ואין תלמידים מבקשים ללמוד ולא חולים לשאול בנביאים וחכמים ולא בעל דין רוצה במשפטי ישראל וא"כ הרב המנהיג פנוי מכל עסקיו וישא לבדו בנקל וכשתשאל איכה היתה לזונה קרי' נודע בעלה יען כי ישבה בדד העיר רבתי עם היא תורה הקדושה שהיא עיר רבתי עם שעיקר קיומה ע"י הרבצת תלמידים הרבה כמשאחז"ל מי אוהב בהמון ללמוד בהמון תלמידים לו תבואה אבל בעלה היתה כאלמנה כי התורה ארוסתו היא של ת"ח (כמו שדחז"ל אל תקרי מורשה אלא מאורסה פסחים ס"פ אלו עוברין) ואמנם הת"ח גרמו זאת ולא היו ארוס של התורה ולא הרביצו תלמידים ולא נהגו עצמם כת"ח וכראוי לשופטי ישראל והי' כאשרה אצל מזבח ועי"ז בעטו דלת העם ורבתי בגוים הגדילו בניהם כמנהג גוים ושרתי במדינות במנהג שרי המדינות לפניהם והתורה וחכמי' הי' לשחוק בעיניהם ולבסוף בעו"ה היתה למס במקום (תחת) דכתיב גבי ת"ח ויט שכמו לסבול ויהי' הת"ח למס עובד לישראל ע"ד אנא שאילנא לדידהו עטו"ז א"ח רסי' תכ"ט:

אלה הדברים וכו' במדבר בערבה ויהי בארבעים וכו' באר משה את התורה הזאת ברש"י מנה כאן את כל המקומות וכו' לפיכך מנאן ברמז בין תופל ולבן ע"ש שדברו על המן שהוא לבן הענין בזה כי אמרו חז"ל והמן כזרע גד לבן מלמד שהי' מלבן עונותיהן של ישראל וכוונתם כי זהו בטחון גדול ויראת ה' אשר לא הי' להם אף להשיב נפשם בלילה כי הי' אסור להם להותיר ממנו למחר וכאשר יחלה אחד בלילה או יחסר לחם או ילד יונק יהי' רעב במה יהי' להשיב נפשם ע"כ הי' מלבן עוונותיהם של ישראל שבטחו בה' ומסרו לבם לשמים והנה זה לא הי' ברצונם אשר יהי' חייהם תלוים ורצו שיהי' להם סיפוק על איזה ימים ולא שיצמצמו יום יום וזה הי' תלונתם על המן שהי' לבן כלומר שהי' מלבן עוונותם שהיו צריכים לצמצם מיום ליום ודי זהב שעשו העגל מרוב זהב כנאמר וכסף הרביתי להם וכו' וא"כ הי' זה תוכחת משה ממ"נ הרי אתם ראיתם שמרוב כסף שזימן ה' לכם בהרווחה עשיתם העגל ואיך שאלתם שיזמן שוב לכם המן בריוח ולא בצמצום ואמנם יפלא עוד איך י"ל שסימנים אלו הי' על תוכחת העונות הרי לקמן פירש באר היטב בשבעים לשון כל התורה וכל עונותם

ולא הטמין מהם מעשה מרגלים ועגל וקרח ואיך יאמר כאן שמפני כבודן של ישראל לא פרשם ואולם ברש"י כתב הכוונה שלא הי' מוכיחן עד לפני מותו למד כן מיעקב וכן דוד וכו' והענין הזה ג"כ צריך הבנה איך יתכן כן שלא הי' משה מוכיח את ישראל עד קודם מותו ואך הענין כך הוא כי הוא הי' מוכיחן כל ימיו אך רק ברמז בעלמא שירגישו בעצמם בעניניהם כי כן יותר נכנס בלב שומעיו כאשר ירגיש שהוא מוכיחו ברמז מאשר יאמר לו כך עשית כך חטאת ועוד פן יבעטו וימרדו בו כענין שאמרו המכה בנו גדול עובר על לפני עוור לא תתן מכשול וע"כ כל מ' שנה הי' מוכיחן ברמז אמנם בנסיעה אחרונה טרם הכניסן לא"י טרם מות משה אז הבין משה שראוי לקבץ יחד כל ישראל ולהוכיחם על על פניהם לפרוט עונותיהם בפניהם כי כן למד מיעקב שאמר שמעון ולוי וכו' ראובן בכורי אתה וכו' פחז במים וכו' ומנין אלה הדברים הוא עולה למנין ארבעים חסר אחת כמו שדרשו בל"ט מלאכות שבת (בפ' ויקהל אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות וכו' וביום השביעי שבת) אלה גמטריא ל"ו דבר דברים הדברים הרי ג' ועולה למספר ל"ט וזהו הכוונה אלה הדברים כל ל"ט שנה שנסעו במדבר דבר משה אל כל ישראל ברמז ואמר להם בזה הלשון במדבר אשר הכעסתם במדבר בערבה וכו' מול סוף ויהי בארבעים שנה אז לפני מותו הואיל באר ולא הסתיר כלום משום כבודן ועל זה פירש"י כי כן למד מיעקב:

במדבר בערבה מול סוף כבר כתבתי במק"א ג' פתחים לגיהנם א' במדבר היינו הקנאה איש לרעהו וא"א להם בישוב זה עם זה והאדם מדיני בטבע אבל הבעל קנאה עשה מישוב מדבר ופתח שני בישוב והיינו דכתיב כאן בערבה בתערובות זנות בחורים ובתולות אנשים ונשים והיינו ערבות מואב תערובות עם בנות מדין והיינו פתח שני התאוה שהוא בישוב היפוך מדבר הנ"ל והיינו ערבה פתח שלישי בים והיינו מול סוף דכתיב הכא והוא הכבוד רדיפת הכבוד והגאוה המכונה בנשיאת גלי הים וזה הי' בכלל תוכחתו של מרע"ה בין פארן ותופל שתפלו על המן שהוא לבן וחצרות מחלוקת קרח ודי זהב עגל הכל חד כי מחלוקת קרח התנוצץ אחר מרגלים וכמ"ש רמב"ן ועיקר שהסיתו את כל ישראל לאמר אל ארץ זבת חלב ודבש לא הביאותנו יבטל מן הבנים כאשר בטל מן האבות כ"כ רמב"ן וק' מה בכך אם הי'

נשארים לעולם במדבר אוכלים מן שיש בו כל מיני מטעמים בעולם אלא שהם תפלו עליו שהוא פי' חז"ל שהוא ליבן עונותיהן של ישראל שהי' מצפים לו יום יום ולא הי' פת בסל זה הי' כל מה שהיו יכולים לטפל ומפני זה הי' עדת קרח אומרים אל ארץ זבת חלב ודבש לא הביאותנו ובאמת לטובתם הי' שיהי' רעבים ומצפים לו שהרי ע"י די זהב עשו העגל א"כ טוב להם ליטול פרנסתם פרס פרס מבית המלך ית"ש:

אלה הדברים אשר דבר משה וכו' ולבן וחצירות ודי זהב ברש"י ובתרגום שרמז להם בזה תוכחה על שחטאו ותפלו על המן שאמרו ונפשינו קצה בלחם הקלקל ובפארן ע"י מרגלים ובחצירות במחלוקתו של קרח ודי זהב על עון העגל ותמוה למה הוכיחן באחרונה על חטא העגל שהי' קדום לכל אלו וי"ל אמרו חז"ל (מסכת ע"ז דף ד' ע"א) במתן תורה נעשו ישראל חירות מיצה"ר שפסקה זוהמתן של חטא נחש הקדמוני וכשחטאו בעגל חזרו לזוהמתן והיו עלולים לחטוא אבל ישראל חזרו בתשובה ואלו הי' תשובתן שלימה וגדולים במעלתן מצדיקים גמורים ממילא שיופסק זוהמתן ויהיו חיירות מיצה"ר כמקדם ואין מקום אחר התשובה להוכיחם על חטא עגל אבל יען כי חטאו אח"כ כמה פעמים מוכח ממילא שלא פסקה זוהמתן ולא היתה תשובתן שלימה לכן הוכיחם משה יען כי חטאתם אח"כ במרגלים ובחצירות ואתפלו על מנא ממילא הוכיחם גם ודי זהב על חטא העגל ובזה יובן מה דכתיב וביום פקדי פקדתי שבכל עונש חטא יפקד גם חטא העגל כי כל חטא בא ע"י חטא העגל שחזרו לזוהמתן כי בלא זה לא היו ראוין לחטוא שפסק בשעת מ"ת זוהמתן ויצה"ר וק"ל (משמ"מ):

אחד עשר יום מחורב פירש"י והקב"ה מיהר עליהם בג' ימים יראה כי ט"ב הוא יום אביקת יעקב ע"ה עם המלאך ותקע כף ירך יעקב ולא רצה הקב"ה שיהי' אותו יום בתוך ימי מרגלים שהוא לפורענות ע"כ הובילם בג' ימים כדי שיהי' חזרת מרגלים ביום ח' אב טרם נכנס ט' אב ואם לא הרשיעו אז והשיבו בתשובה מעליותא אז אותה ליל ת"ב הי' מתתקנים ואחר יתוקן כף יעקב כאשר יהי' לע"ל בב"א ע"כ כתיב לקמן עד מדרך כף רגל עד שיתוקן הכף והם בעו"ה קלקלו בדבה שלהם וקבעו בכי' לדורות ומ"מ מיד אחר עבור ט"ב ובטלה שליטת הסם חזרו בתשובה מאליהם וחגרו

כלי מלחמתם ומש"ה רמז בכאן אחד עשר יום וגו' ויהי בארבעים שנה שנעשה מזה מ' שנה:

בפרש"י שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו יש לפרש דדרך האדם כשמוכיחין אותו הוא מווכח ואומר תירוצים על נפשו והמוכיח חוזר ומוכיחו להראות כי האמת ולא שקר וכזב אתו וגם באים לפעמים עי"ז לידי מחלוקת ואם ישתוק המוכיח אז שכנגדו בעיניו נראה שהנכון אתו והוה ככלב שב על קיאו עוד על עוונותיו והובא בס' יוסף אומץ שעשו תקנה בשעת הגזירה שיוכיחו אחד את חבירו מה שיודע בו וזה לא ישיב לו שום תשובה שלא יעשה סנגורין לדבריו דדרך האדם כשמוכיחין אותו יעשה סנגוריא ויאמר אמתלא אבל כשישים זאת אל לבו באמת לא יעשה ברוחו רמי' ולא ירצה להטעות חבירו בשקר אז ישים ללבו וכן בשעת מותו מסתמא לא יתווכחו עמו ולא ישיב תשובה שקרנית לכך לא הוכיח אותם אלא סמוך למותו שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו:

*__בעשתי עשר חודש באחד לחודש__ יש להבין מה דכתיב ככל אשר צוה ד' אותו אליהם מיותר הוא והול"ל ככל אשר צוה ד' ותו לא ועוד יש להבין הן אמת שלא רצה משה להוכיח אותם אלא סמוך למיתתו ולמה התחיל בר"ח שבט ודוחק לומר שנמשך כל הזמן מיום ההוא עד זי"ן אדר בעסק ענין משנה תורה ולמה לא הקדים איזה ימים או איחר איזה ימים גם קשה לכאורה כפי דעת הרא"ש בפרק ערבי פסחים שאותו שנה זי"ן אדר חל בערב שבת וא"כ לפי קביעות החדשים אם ר"ח אדר חל בשבת חל ר"ח שבט בערב שבת ואין קובעין לכתחילה מדרש בערב שבת ולמה התחיל משה דווקא להוכיחן בר"ח שבט שהוא ע"ש ונ"ל דאיתא במדרש ילקוט הן קרבו ימיך למות היום קובל עליך אינו זז ואינו שוקע ובן עמרם קיים ולכאורה וכי שמש שונא בן עמרם הי' הלא מצינו במס' סנהדרין דף ק"י איפכא אצל מחלוקת קרח שאמרה השמש אם אין אתה עושה דין לבן עמרם אינני יוצא להאיר ונראה לבאר דאיתא במס' תענית מגלגלין זכות ליום זכאי וחייב ליום חייב ומייתי הש"ס דמשום זה נחרב הבית בראשונה ובשניי' בת"ב ע"ש אבל על זכות ליום זכאי לא מייתי שם ראיי' כלל וביארנו כבר דהנה היא גופא ראיי' דגם בט' אב יש זכות לישראל דכתי'

תם עונך בת ציון ושפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים ועי"ז לא יוסיף להגלותך והנה מצינו דגבי מתן תורה הוסיף משה יום אחד מדעתו דבאמת הי' ראוי' ליתן התורה ביום ששי בסיון כדכתי' יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ע"מ שיקבלו ישראל תורה אך משה הוסיף יום אחד ונתנה התורה לישראל בזי"ן דסיון וא"כ נטל משה זכותו של יום ששי בסיון שהי' בערב שבת בשנה ההיא והי' תמיד ביום ערב שבת על משה התעוררת דין מאותו היום עצמו על הלקח זכותו אך ע"י שמשה נולד בז' באדר והקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ע"כ אין מקום ליום הששי לעורר על משה אלא אם יארע יום ששי בשבעה באדר שנתמלא שנתו של משה ודבר זה שהי' זי"ן אדר ביום ששי זימנין יעברו שנים רבות כמו ארבעים שנה שלא יתרמי קביעות זו ויוכל להיות כמו כן שגם אז משנת מתן תורה עד אותה שנה לא איתרמי עד אותה שנה לכן הי' היום קובל עליו אז על משה שיעשו בו דין על שלקח זכותו ממנו ואם לא אז מתי יארע עוד קביעות כזה שיהי' יום ששי זי"ן אדר, ובלתי ספק שגם משה עצמו הי' יודע כזה שבשנה ההוא יהי' מקום ליום הששי לעורר עליו לדין על הלקח זכותו והי' משה רוצה לתקן זאת ואיתא בזוהר הובא בקרבן נתנאל על הראש בפ' ערבי פסחים ששלושים יום קודם מיתת האדם נסתלק הצל של אדם והיינו דאמרה אסתר ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלשים יום שפסק רה"ק ממנה לכן נתן משה לבו ע"ז להתחיל ביום הששי לומר לישראל כל משנה תורה הוכיחם במעמד כולם ולדרוש בפרהסיא לרבים וללמדם את תורת ד' כדי שיהי' ליום הששי זכות גדול ולא רצה זה להתחיל ביום הששי של שנה או חודש אחר מפני הני טעמים שהובא בספרי אחד שלא יוכיח אלא סמוך למיתתן וכו' יעו"ש ואם יאחר עוד שבוע אחת שוב לא ישארו שלשים יום עד זי"ן אדר ואולי כבר נחתם גזר דינו ע"י קיטרוג של יום הששי ויסתלק ממנו רוח הקודש לכן התחיל ביום הששי שחל בו ר"ח שבט שהוא קודם שלשים יום של זי"ן אדר ואז עדיין בוודאי ישרה רה"ק עליו ועי"ז יתקן ויוסיף זכות וכח ליום הששי של מתן תורה ולהחזיר עטרה שלו ועי"ז לא יהי' לו מקום לקטרג עליו אח"כ כשיגיע יומו ונמצא שלא יוכל משה להקדים וגם לא לאחר:

ועפ"ז י"ל מה דאיתא במדרש הן קרבו ימיך למות אמר משה להקב"ה בהן קלסתיך ובהן אתה מבשריני א"ל הקב"ה ולא אמרת הן בני ישראל לא יאמינו לי ופירושו כך הוא דהקב"ה אמר למשה היום קובל עליך דהיינו שלקח זכותו ממנו של קבלת התורה אמר משה הלא קלסתיך בהן דאמרת הן לה' השמים ושמי השמים ויבחר בזרעו אחריו בכם מכל העמים כיום הזה ואיתא במדרש כיום החביב של קבלת התורה אך באמת אמר משה להקב"ה הן לא יאמינו לי כי יאמרו לא נראה אליך ה' כלומר שלא יאמינו שיהי' באפשרי שידבר ד' עם אדם לכן נאמר אח"כ במתן תורה בפ' יתרו בעבור ישמע העם בדבר עמך וגם בך יאמינו לעולם שמכיון שיראו פעם אחד שידבר הקב"ה עם האדם עי"ז יאמינו אח"כ ג"כ בדברי הנביא שידבר בשם ד' נמצא שכל עיקר הדבר ששמעו עכשיו משנה התורה ממשה וקבלו עליהן לא הי' אלא ע"י יום מתן תורה שראו אז בפרהסיא שדיבר הקב"ה עם משה לעיני כולם לפיכך אינה דומה זכות יום זה ליום מתן תורה שמיום ההוא נתחזק אמונה בלב ישראל להאמין לעולם דברי שליח מהקב"ה ועדיין אינינו מתוקן החטא שפגם משה ביום הששי ליקח זכותו ממנו אבל אם לא חשד משה אז שלא יאמינו בדברי נביא והי' דן אותם בחזקת מאמינים בדברי נביא ולא הוצרך יום קבלת התורה לחזק אמונה ודברי הנביא אז הי' שוה יום קהילתו של משה בערבות מואב למעלת יום הקהל של מתן תורה והי' עי"ז מחזיר עטרת יום הששי למקומו ולא הי' מקום ליום הששי ההוא לקבול על משה אבל משה הי' סבר בדעתו שמעלת יום זה שוה למעלת יום מתן תורה לכן נאמר ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחודש דיבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אותו אליהם כלומר שיהי' יום זה שוה ליום אשר נתן הקב"ה התורה ואמר הדברות בלשון יחיד כאלו צוה למשה לבד והוא אליהם אח"כ: **אחרי הכותו את סיחון וכו'** פירש"י אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו כלום מה טובה עשה לנו בן עמרם אינו בא אלא לקנתר לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג והוריש את ארצם והנה כתיב אח"כ הואיל משה באר וכו' מלשון הואיל משמע שהואל בלבו מעצמו והוא לכאורה מתנגד למשאחז"ל דבר משה וכו' ככל אשר צוה ה' ודרשו חז"ל שהיתה שכינה מדברת מתוך גרונו וגם מה

שעכב משה מהוכיח את ישראל עד אחר חילוק ארץ סיחון ועוג לשלשה שבטים הרי מיד אחר כיבוש ארץ סיחון ועוג מיד הי' יכול להוכיחן ולא הי' יכולין לומר כלום עשה לנו בן עמרם וכו' י"ל ע"פ מה דאיתא בס' פרשת דרכים לפרש פסוקי הלל הגדול למכה מלכים גדולים ויהרוג מלכים אדירים לסיחון מלך אמורי ולעוג מלך הבשן ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עמו ע"ד שאמרו חז"ל במסכת חולין פ' אלו טריפות עמון ומואב טיהרו בסיחון שהי' רצון השי"ת לכבוש עמון ומואב תחת ידי ישראל ומשום שאסר להם גירוי מלחמה ע"כ טיהר עמון ומואב ע"י שכבשם סיחון ושוב יצאו בני ישראל וילחמו בסיחון ועוג וכבשו ארץ עמון ומואב וזה הכוונה למכה מלכים גדולים וכו' לפני סיחון וכו' וכדי ונתן ארצם לנחלה וכו' נחלה לישראל עבדו ומשה רצה לעזוב ארץ סיחון ועוג שממה כי דעתו הי' שיכנסו כל ישראל לעבר הירדן לא"י וא"כ קשה למה הכה ה' עמון ומואב לפני סיחון ועוג אם לא שיטהר מלחמותם לפני ישראל כנ"ל ועכנ"ל בסוף הפרשה הזאת בתחלה פ' ואתחנן ע"ש ברש"י שסבר משה אחר שכבש וחלק ארץ סיחון ועוג לשלשה חלקים שהותר הנדר להקב"ה שנדר מלכנס משה לא"י כי ארץ סיחון ועוג א"י יחשב ואתחנן אל ה' וכו' אתה החלות ע"ש והענין גם בזה צריך הבנה אשר לא עלה על דעתו לחלות מיד בכבשו הארץ עד חלוקם ונבאר זה עם קושיא הנ"ל כי משה הי' יודע אשר יום לפני מותו הוא יצטרך לקבץ כל ישראל ולהוכיחם על חטאותם ואך הי' ממתין עד יתלבש מאויר א"י ויבוא אל קצה ארץ מבורכת וא"כ זאת הי' לו לטעות כיון שכיבש ארץ סיחון ועוג לישראל וראה שהפיל הקב"ה עמון ומואב לפני סיחון ועוג לטהרם למלחמה לישראל כענין עמון ומואב טיהרו בסיחון כדי שישב שמה להוכיח בני ישראל באויר ארץ ישראל והיתה זה כוונתו ומזה הוכיח משה שלא הותר הנדר והי' כיבוש זה לפי שלא יוכל לבוא לא"י להוכיחם שמה ואך אחר שראה החלוקה שנחלק הארץ לשלשה שבטים אז אמר שלא הי' כוונת הקב"ה בכיבוש ארץ סיחון ועוג כדי שיוכיחם כאן רק שתחלק להם לנחלה ובאמת הותר הנדר ויוכל להוכיחם בא"י ממש ואמר אתה החלות וכו' זהו כוונת רש"י ז"ל וא"כ אז בעת כיבוש הארץ סבר שהכוונה היתה לפי שיוכל להוכיחם בכאן לפני מותו וזהו אחרי הכותו וכו' הואיל משה אז סדר בלבו

להוכיחם כנ"ל ויהי בארבעים שכבר הי' נתחלק ארץ סיחון ועוג לשלשת השבטים אז סבר שלא הי' הכוונה שיוכיחן כאן רק כדי להיות להם נחלה ושהותר הנדר ויוכיחם בא"י גופי' והי' שותק מלהוכיחן אז אבל ויהי בארבעים שנה וכו' דיבר עפ"י ה' שהי' השכינה מדברת מתוך גרונו:

רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי ואל כל שכיניו יש לפרש בדרך מוסר דלעיל אמרו במדרש על ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים כתינוק הבורח מבית הספר ומכח זה עצמו שלא הי' חשוב אצלם התורה וערב להם יותר עניני עוה"ז עי"ז באו לשליחות מרגלים ונגזר שלא יבואו לארץ ונקבע אותו הלילה בכי' לדורות ונחרב הבית והלכו בגולה והיינו הר האמורי הוא עשו שעושה מעשה אמורי וזה שרמז כאן מה שהי' רב לכם שבת בהר הזה שהי' לכם למשא השהיי' אצל הר ה' על ידי זה פנו לכם ובואו הר האמורי היינו בגלות:

ה' אלקיכם הרבה אתכם פירש"י הרבה והגדיל אתכם על הדיינים וממילא אין להם רשות לביישם ולרדותם בבזיונות כשופטי או"ה ואפ"ה והנכם היום בחשיבות ככוכבי השמים לרוב רובם צדיקים וחסידים ואנשי מעשה נמשלים בחשיבותן ככוכבים כמו שפירשתי במק"א על פסוק אין מלך בישראל איש כל הישר בעיניו יעשה שהוא לחשיבות ולשבח ולא לגנאי כן ה"נ:

ה' אלקיכם הרבה אתכם וכו' יוסף עליכם ברש"י זהו משלי וה' יוסף וכו' בס' פנים יפות איתא כי משה הי' מתברך ב' פעמים ואעשה אותך לגוי גדול במרגלים ובעגל ואמרו חז"ל מרובה מדה טובה ממדה של פורעניות חמש מאות שהרי במדה טובה כתיב ונוצר חסד לאלפים ובפורענות אמור על שלשים ועל רבעים ולא יותר כי כן חסד עליון ית"ש וא"כ כיון שהי' גורם להם החטא כלי' על ששים ריבוא בני אדם א"כ הי' ברכת משה מדה טובה שהגיע לו מ את הקב"ה חמש מאות פעמים על ששים ריבוא ושני פעמים הי' ברכה זו למשה א"כ בא לו בחלקו אלף פעמים ששים ריבוא וזה הי' ברכתו יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים זהו משלי כלומר כך יש לי ליתן לכם ויש לפרש הענין ע"ד שאמרו חז"ל אדם א' מאלף מצאתי אלף נכנסים לבית המדרש

מהם מאה למשנה מהם עשרה לגמרא מהם א' להוראה וא"כ ברכם משה שה' יוסף עליהם אלף פעמים ויהי' הם כולם יוצאים להוראה שיהיו חלק האלף:

והנכם היום ככוכבי השמים לרוב כי נסעו מ"ב מסעות נגד שם של מ"ב (עד) שהגיעו לכריתות ברית דערבות מואב והיינו "ככב" גמטריא מ"ב ובמילואה כ"ף כ"ף בי"ת גמטריא ב'ר'י'ת':

והנכם היום ככוכבי השמים לרוב יש לפרש ע"ד שאמרו חז"ל שקול משה כנגד כל ישראל וכן שאר צדיקים שקולים כנגד כמה אלפים מישראל ומי יודע ערכם ובזה נמשלים לכוכבים דאין נודע ערכם ומאיזה חומר הם וזה והנכם היום ככוכבי השמים לרוב דשקול אחד כנגד הרבה מישראל ולא נודע מהותם וריבויים כשם שלא נודע גודל הערך דכוכבים:

יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם אחז"ל מרע"ה טען על חטא העגל לי ציוית ולא להם ואחז"ל (במסכת שבת דף ע"א פ"ח) כשחטאו באו מלאכים והורידו עדים שני כתרים של נעשה ונשמע וניתנו למרע"ה כי קרן עור פניו ועתיד להחזירו להם שנאמר ושמחת עולם על ראשם ונראה דרמיזא בקרא דהנה שני כתרים היינו כת"ר אותיות שבעשרת הדברות וכתר נעשה וכתר נשמע וכשטען מרע"ה לא להם ציוית א"כ ממילא הורידו עדים של הכתרים ולע"ל נשמע שנית מאלקינו ויצוה לנו בעצמו ממילא יוחזרו הכתרים שהם שמחת עולם על ראשם והנה ישראל נמשלו לכוכבים כמו שאמר הקב"ה לאאע"ה הבט נא השמימה וספר הכוכבים וכו' כה יהי' זרעך וכשהקדימו נעשה לנשמע רז שמלאכי השרת משתמשים בו (כמו שאיתא שם במסכת שבת פרק ר"ע דף פ"ח ע"א) נעשו כמלאכי השרת והכוכבים נקבעים ברקיע ומלאכי השרת במעון ויש ביניהם מהלך אלף שנים (כדאיתא בחגיגה דף י"ב ע"ב שבעה רקיעים הם ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון וכו' רקיע שבו חמה ולבנים כוכבים וכו' מעון שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרים שירה ואיתא שם דף י"ג ע"א בין כל רקיע ורקיע מהלך חמש מאות שנה (אבל אינני מבין הא מרקיע לשחקים ומשחקים לזבול ומזבול למעון הוה לפי זה מהלך אלף ות"ק שנה ובפרט אם נחשב גם עובי הרקיעות של כל אחד שהוא חמש

מאות שנה וצ"ע) וכשנטלו הכתרים נשארו ככוכבים ע"כ הנכם היום רק ככוכבים ולא כמלאכים ה' יוסף עליכם ככם אלף פעמים שיחזור לכם הכתרים של רז מלאכי השרת שהוא אלף פעמים כוכבים ויברך אתכם כאשר דבר לכם ממש ולא יאמר לי צוית ולא להם כ"א כאשר דבר לכם ממש:

איכה אשא לבדי במדרש איתא שלשה פתחו באיכה משה אמר איכה אשא לבדי ישעי' אמר איכה היתה לזונה ירמי' אמר איכה ישבה בדד משל למטרוניתא וכו' פי' כי קשה משה אמר משאכם וריבכם שהם מטריחים על הדיינים א"כ אין בהם אמונת אומן להוציא בלע הגזל מפיהם ואם כך הי' דור המדבר מכש"כ דורות הבאים אחריהם ואיך אמר ישעי' איכה היתה לזונה קרי' נאמנה אימתי היתה נאמנה ואימתי היתה מלאתי משפט צדק ילין בה וכן קשה שכבר העיד ישעי' שריך סוררים וחברי גנבים ואיך אמר ירמי' ע"ה איכה ישבה בדד העיר שרתי בגוים ופירשו בו שמרוב צדקתם ויושרם קבלום הגוים עליהם לשרים ואימתי היתה כזאת הלא כבר מימי ישעי' פסקה אמונת השרים אך הוא משל למטרוניתא הנ"ל משה ראה אותם בשלותם ועל חטא והרהור קטן קרא עליהם משאכם וריבכם אך ישעי' ראה אותם בפחזותם והי' אותן הטרחות והריבים שבימי משה נחשב לצדק ומשפט ואמונת אומן ומ"מ עדיין הי' ראוי להיות שרים על גוים אחרים שהם יותר פחותים מכל זה אך ירמי' ראה אותן בניוולן שלא היו ראוים להיות שרים על הגוים:

איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם כבר פי' רמב"ן משאכם הוא משא דבר ה' שעל הנביא והחכם להתפלל ולעסוק בכל צרכם וטרחם הוא ללמוד וללמד עם תלמידים וריבכם הוא לשפוט בין איש ובין רעהו וכולם לטובה ור"ת מט"ר משאכם טרחכם ריבכם וכשחטאו פסק מטר בעו"ה כתיב ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מט"ר ואז יבש המעיין ונזדקן האילן היפוך עץ שתול על פלגי מים אלא יזקין בארץ גזעו בעו"ה ע"כ אמר ישעי' איכה היתה לזונה קרי' נאמנה שוב גברה הנחש ואמר ירמי' איכה ישבה בדד העיר ר"ת א'י'ב'ה' א'יכה י'שבה ב'דד ה'עיר כמ"ש בזה והיינו ואיבה אשית בינך ובין האשה ויתהפך לאהבה בב"א, ר"ת ז'ק'ן' ז'ונה ק'רי' נ'אמנה:

הבו לכם אנשים חכמים פירש"י הבו הזמינו עצמיכם ונבונים לא מצא ע"כ ואקח ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים כי הכל תלוי בהזמנת ישראל עצמם להרביץ תורה ולהקימה אז חכמי ישראל מצליחים במלאכתם מלאכה שבתורה וכתיב אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ונתתי גשמיכם בעתם ועץ השדה יתן פריו פירש"י אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה פי' העומל ומיגע בתורה עליו נאמר כל ימי עני רעים שאינו מוצא עצמו מבין שום דבר על בוריו כי עמוק עמוק מי ימצאנו ואין שום אדם זוכה לעמוד על סוף דעת תורה אלא מי שאינו עמל ויגע בו עליו נאמר טוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה ע"כ אם בחוקותי תלכו שהולך תמיד בחוקי ה' בלי טעם הגון ומובן כי יודע שלא עמד על סוף הענין ומייגע עצמו למצוא תוכן (הענין) הדבר ומ"מ את מצותי תשמורו ועשיתם אותם שלא יאמר לא אקיים שום מצוה עד שאדעה ואבינה על בורי' נמצא כל ימיו בלי מעשים, לא כן, אלא הולך בחוקיו ושומר מצותיו אז ונתתי גשמיכם בעתם היינו מטר הנ"ל משא טרח ריב לחכמי ישראל יהיב חכמה לדור מבקש חכמה ועץ השדה היינו הת"ח יתן פריו קודש הילולים, ע"כ מגדולת ת"ח שבדור ניכר אהבת הדור לעמלי תורה וזהו רמז ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ע"י בינה של בני יששכר הי' נודע מה עשה כל ישראל שרצו בקיומה של תורה שאילולי כן לא זכו הם לבינה ע"כ אמר מרע"ה לדורו הבו לכם הזמינו עצמיכם לאהוב תורה וחכמה כדי שיהיו נמצאים בכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם אבל הם רפו ידיהם מן התורה ואקח מכם אנשים חכמים ולא נבונים כי לא הזמנתם עצמיכם לכך כאשר צויתי:

ואשמם בראשיכם ופירש"י שאשמת הדור תלוי' במנהיגים וקשה דא"כ הוי לי' למנקט ואשמותיכם בראשיהם ועוד קשה משה אמר תחלה הבו לכם שישראל בעצמם ימנו עליהם ואח"כ כתיב ואקח את ראשי שמשה בחר ומינה עליהם ונראה דעל הממנים ומעמידים ראשים ושופטים קאי כנאמר הבו לכם אנשים חכמים שאתם ידעתם אותם ומכירים ואם תמנו אינם מהוגנים יהי' חטא בכם וע"ז אמר ואשמם של השופטים שאתם ממנים אם תמנו אינם מהוגנים אז יהי' אשמם בראשיכם של הממנים אותם וכיון ששמעו כן ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות

למנות שופטים שאתה תוכל להכירם ברוח הקודש שעליך אבל אנו יראים לנפשינו וע"ז נאמר ואקח את ראשי וגו':

ואקח וגו' חכמים וגו' ופירש"י נבונים לא מצא וגו' ונראה דזה שבח לישראל דחכם היינו דבר ששמע מרבו ונבון המבין דבר מתוך דבר ובישראל דכתיב אתם המעט שאתם הממעטים עצמיכם ואינם מחזיקין עצמן למדרגה זו שיהי' מובטחים בעצמם דתבונה שהוציאו היא אמתיית ור"א הגדול לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם (כדאיתא סוכה פ' הישן) שלא החשיב עצמו להיות מבין וזה נבונים לא מצא:

***ותקרבון אלי כולכם** פירש"י בערבוביא ולא כן עשיתם במתן תורה עיי"ש ויש לומר דגם זה מתוכחתו הי' לישראל דאי' בס' שארית יוסף דשר אחד ראה ישראלים הולכים לקנות פסח ונערים דוחפים זקנים אמר מה זאת ואמרו דאין גבהות לפני מקום וא"כ עשו שלא כהוגן במתן תורה דהרי אין גבהות לפני המקום הי' להם לדחוק עצמם זה את זה ונערים זקנים ידחפו ולא כן אלא נצבו כולם לפני ה' בסידור ראשים זקנים שבטיכם כל איש ישראל אח"כ טפכם נשיכם וגרך וכאן בהתלוננות באו כולם בערבוביא וזה רמז להם בתוכחתו הלזו:

ואשלח מכם שנים עשר איש איש אחד לשבט פירש"י מלמד שלא הי' שבט לוי עמהם, וצע"ג פשיטא שלא הי' שבט לוי עמהם פוק חזי ר"פ שלח לך ומבואר שלא הי' שבט לוי עמהם אלא נ"ל מפני שאמר סתם ואשלח מכם משמע מכל העומדים לפניו וכולם הוציאו דבה חוץ מיהושע וכלב ונכלל בזה שבט לוי אעפ"י שבאמת לא הי' מהם מרגל מ"מ גנאי הוא לשבט לוי להיות כלול עמהם והרי הקב"ה אמר למרע"ה עד מתי מאנתם לשמור אעפ"י שמתכוון על ישראל מ"מ מפני שאמר סתם מאנתם לכלול גם משה על שלא אמר להם כבר פ' שבת והכינו אשר יביאו ומרע"ה נענש על שאמר סתם תרבות אנשים חטאים ונכללו האבות עמהם והי' לו לפרש תרבות אנשי דור המדבר כמבואר במדרש שבמרדכי סוף פרק יוהכ"פ שאמר הקב"ה למשה וכי אבותיהם של אנשים חטאים היו וה"נ גנאי לשבט לוי לכלול סתם ואשלח מכם אלא רמב"ן כ' שבכל משנה תורה לא נשנה דבר מתורת כהנים וקרבנות כי לא נשנה אלא לישראל אבל כהנים זריזין הם ממילא ובמס' שבת ס"פ אלו קשרים פירש"י כהנים

זריזין הם דכתיב יורו משפטיך ליעקב דף קי"ד ע"ב וז"ל בקיאים הם בכל ואין צריכים סימן דכתיב יורו משפטיך ליעקב ונמצא לפ"ז כל שבט לוי בכלל הזה דהקרא קאי על כל שבט לוי כדכתיב וללוי אמר וכו' ובכל התורה בכלל בקיאים המה ולאו דוקא לענין קרבנות וא"כ אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל היינו חוץ משבט לוי דאעפ"י שבלי ספק לא עמדו בחוץ ובאו לשמוע דברי מרע"ה מ"מ ההקהל והאסיפה לא הי' אלא לשארי ישראל ולהם הי' מדבר ולא לשבט לוי ע"כ אמר סתם ואקח מכם הנקהלים פה לפני אקח שנים עשר איש ולא נכלל שבט לוי עמהם וזה שפירש"י מגיד שלא הי' שבט לוי עמהם רוצה בהקהל הלז:

אל תירא ואל תחת ותקרבון אלי כולכם וגו' בשנאת ה' פירש"י ונהפוך הוא אתם שנאתם אותו והוא מהספרי ויל"ד מה רצה הספרי בתוספת הזה אתם שנאתם אותו אבל י"ל כי מרע"ה גרם באמרו אל תירא ואל תחת וכי ס"ד לירא אחר שראו מופתי מצרים ומדבר איך יעלה על הדעת לירא והלא חז"ל נתעוררו במה שאמר הקב"ה למרע"ה במלחמת עוג אל תירא אותו ותירצו שהי' ירא שיעמוד לו זכות אברהם והכא שאמר להם אל תירא ואל תחת נפל מורא בלבם מסתמא יש לירא ועי"כ ותקרבון אלי כולכם ועי"ז נפל פחד הענקים עליהם ואמרו בשנאת ה' אותנו אבל האמת הלא ביוצאי מלחמה כתיב הירא ורך הלבב ופירשו חז"ל מעבירות שבידו ישוב לביתו והכא לא משום מורא הענקים אמר משה אל תירא אלא מפני מורא עבירות שבידם מה שעשו עד עתה ואעפ"כ הבטיחם אל תירא והם שנאו ה' ועשו עגל וימרו על ים ומ"מ חשבו עצמם לצדיקים ושאין להם לירא מעבירות ועי"ז חשבו אל תירא ואל תיחת קאי אמורא מהענקים וערים הבצורות ובשנאת ה' אותנו, ונהפוך כי הם שנאו והתלוננו כמה פעמים ולזה הוצרך להבטיח אל תירא:

טובה הארץ נראה גם זה מהדבה אחר שהמסו לבבם מללחום עמהם, אכתי יש לומר שמעצמם יפנו וילכו משם כמו הגרגשי שפינה וע"ד פלא אמר הכתוב לא השלימו עם ישראל לבד הגבעונים כי חיזק לבם למלחמה ע"כ אמרו בדבה טובה הארץ ולא יעזבו ארצם כי לא ימצאו כמותה בכל העולם וימסרו נפשם עליה וע"ד שאמר רבשקה

בשליחות סנחרב שיתן להם ארץ כארצכם שעי"ז ישלימו עמו כי ימצאו ארץ כארצם כי זולת זה לא ישלימו וימסרו נפשם על ארצם:

ובדבר הזה אינכם מאמינים וגו' ההולך לפניכם וגו' לראותכם הדרך וגו' ועל זה מיד שבו והתודו חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו וצ"ע מה חידש להם מרע"ה שחזרו והאמינו ומה עלה על דעתם תחלה גם להבין משל הדיוט דמייתי רשי' מה דבלבך על רחימך מה דבליבה עלך הם אמרו בשנאת ה' אותנו נ"ל דעיקר תרעומתם הי' על מה הסיבם ה' מפלשתים שהוא דרך קרוב ולא חשדו עצמם שהוא פן ינחם העם ושבו מצרימה ע"כ הסיבם במקום שלא יכלו לחזור כ"א ע"י עננ כבוד ביום ובלילה והם חשבו בשנאת ה' אותם הסיבם לאחריהם להמיתם כי מתחלה חשבו פן ילחמו פלשתים שהם עם עז ע"כ הסיבם במקום אשר קל לכבוש ועכשיו שמעו שהערים בצורות והעם בני ענק א"כ אם ירצה להמיתם בנס ככה הי' יכול לעשות לפלשתים אע"כ בהיפוך הי' שלפלשתים הי' בכח עצמם שלישראל לכבשם ע"כ בשנאתם כדי למסור אותם ביד האמורי להמיתם הסיבם מדרך ארץ פלשתים ומרע"ה השיב להם לא הוא שונא אתכם אלא אתם שונאים וחשש שתשיבו למצרים ע"כ הסיב אתכם במקום שא"א לחזור בלא מן ובאר וענן לפניהם יומם ואש לילה ועי"ז יהי' בטוח שלא תתנו ראש לחזור וזהו שרמז להם משה באריכות דבריו ועי"ז שמעו והאמינו ושבו והתודו ואמרו אנחנו נעלה ונלחמנו:

ותחגרו איש כלי מלחמתו כי ביציאתם ממצרים הי' הכוונה מיד להביאם לא"י ובלי שום כלי זיין כפירש"י בפסוק ראה נתתי לפניכם בואו ורשו את הארץ וז"ל אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין ועתה כי נגזרה גזרה חשבו היינו בלא כלי זיין ישארו מ' שנה במדבר ושוב יעלו בלא כלי זיין בדרך נס אבל אם ירצו ללחום בדרך הטבע בכלי זיין על זה לא נגזרה גזירה ע"כ ותחגרו איש כלי מלחמתו:

אתם עוברים את אחיכם בני עשו וירא מכם ונשמרתם מאד בגמ' אמר ר"א אוי לאזנים שכך שומעות ומה בזמן שהם יראים ממנו אמרה תורה ונשמרתם ק"ו כשאנו יראים מהם אעכו"כ ואמר ר' יהושע אימתי ויראו מכם בזמן שאתם עוסקים בתורה ונשמרתם, ונ"ל להסביר הענין הזה שני המאמרים כי באמת טוב לכאורה כשהם

מתגרים מלחמה עמנו בודאי אנו נוצחים ואמנם יש לנו להפחיד מזכות כיבוד אב שנהג עשו ביצחק כדרך שדרשו חז"ל במשה שא"ל הקב"ה למשה במלחמת עוג מלך הבשן אל תירא אותו שפחד מזכות של אברהם שנאמר ויבוא הפליט זה עוג עיי"ש ברש"י פ' לך לך וכבר כתוב כי הי' מתירא לפי שהי' בביתו של אברהם והי' נימול אולי אות הברית יגן עליו ע"ז אמר הקב"ה אל תירא אותו כלומר אות ברית שלו. נחזור לענינינו כי מזה הי' לנו להפחיד מעשו אמנם נקטינן שלימוד התורה עדיף ממצות כיבוד אב ואם (מגילה דף ט"ז ע"ב) כי ע"כ הלך יעקב מביתו ללבן שלא הי' יכול ללמוד בביתו מפני עשו וזה הכוונה ר"א אמר ק"ו כשאנו יראים מהם כלומר בהתגרות מלחמה ואנו יראים מפני מצות כיבוד שקיים ואמר ר' יהושע אימתי הם יראים מאתנו בזמן שאנו עוסקים בתורה ונשמרתם מאד אז דוחה ת"ת שלנו מצות כיבוד שלו:

כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער, משמע שהמואבים מכרו להם לחם ומים וכתיב ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים ואשר שכר עליך, ונדחק רמב"ן שהעמונים לא קדמו אבל מואב קדם בלחם אך שכר את בלעם, ולפע"ד הרי מקללת בלעם וכל מעשה בלק לא ידעו ישראל אלא עפ"י נבואת מרע"ה שאמר להם מה שנעשה במדינות מואב על ראש הפסגה אבל הי' להם סימנים לאמת הדברים כי בתחלה מכר להם לחם ומים אך אחר מלחמת סיחון ועוד ויגר מואב וחשב מחשבות אולי אוכל נכה בו אז פתאום העביר קול בכל מלכותו שלא למכור לישראל שום דבר מאכל שלא להחיותם עד אחר כל מעשה בלעם והי' תימה בעיני ישראל מה הי' לו פתע פתאום ושוב בסוף יעץ בלעם עצתו ופתח להם בבשר וכל מיני מגדים וגם הפקיר בנותיו ולבסוף במלחמת מדין מצאו בלעם שם אז נתאמת להם כל המעשה אשר נעשה וכל זה רמז באשר לא קדמו אתכם ואשר שכר עליך וק"ל:

*__הנה ערשו ערש ברזל וגו'__ תשע אמות וגו' באמת איש פירש"י אמת עוג ועיין ברמב"ן וברשב"ם דלרש"י הוי קשה דלא הי' רבותא כ"כ בגודל תשע אמות ולכך פי' באמת הרשב"ם דערשו היינו כשנולד והי' קטן המוטל בעריסה ורש"י רצה ליישב זה באמרו

באמת עוג שהי' אמה שלו גדול והכלל כל אדם הן גדול הן קטן ואפילו תינוק בן יומו גדלו וגבהו עד הראש ג' אמות באמה דידי' היינו המחזקת וי"ו טפחים דידי' והטפח ד' אצבעות שלו בתינוק בן יומו שלו ובגדול אם אינו ברי' משונה נמי הוא כן אבל אם אבריו גדולים וגופו קטן הוא ננס ואברי' קטנים וגופו גדול הוא משונה משאר ברואים (ולפרש"י הי' עוג ברי' משונה):

בהפטרה כתיב נאצו את ה' קדוש ישראל נזורו אחור אחז"ל הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו אמרו חז"ל כי מי שאין לו אלא תורה אפי' תורה אין לו (כדאיתא במסכת יבמות) כי המקיים כל התורה ככתוב ואינו מקדש עצמו במותר לו עדיין לא קיים מ"ע קדושים תהיו כי קדוש אני ה' קדש עצמך במותר לך והנה מצות קדושה היא להתדמות לבורא ית"ש כדכתיב כי קדוש אני ה' ואמר הלואי אותי עזבו ולא קדשו עצמם במותר רק תורתי שמרו ככל הכתוב אבל גם תורתי לא שמרו והיינו דכתיב עזבו את ה' במה עזבו ניאצו קדוש ישראל שלא קידשו עצמם והי' טוב אם עמדו בכך דעכ"פ שמרו התורה אבל עוד נזורו אחור ממצות התורה ג"כ:

כולו אוהב שוחד ורודף שלמונים פי' ע"ד רמז שבעלי השלמונים המשלמים נשיים וחובתם בלי ריב ומצה או בעלי השלום העושים שלום בין אחים ורעים המה נרדפים מהשרים כי אוהבים השרים את בעלי המחלוקת והממאנים לפרוע שע"י יבוא להם שוחד הרבה:

במגילת איכה כתיב ומרוב עבודה היא ישבה בגוים יש לפרש יען היהודים עובדים רוב עבודה ועי"ז יכולים לפרוע ופורעים מס הרבה לכן האומות מניחים אותם לדור בתוכם להנאתם ולולא זאת הי' מגרשים אותם חלילה וזה ומרב עבודה היא ישבה בגוים (מש"מ):

נתנו באוכל מחמדיהם להשיב נפש ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה יש לפרש מי שאוכל בשר הרבה ושותה יין הרבה יותר מן המדה בדין יקרא זולל וסובא אבל מי שאוכל פת להשיב נפש היעלה על דעת להקרא אותו זולל וסובא אבל בשעת החרבן שהיו מבשלים תבן ושותין מימיו כדאיתא במדרש מי שהי' אוכל פת לחם להשיב נפשו או שותה לגימה להשיב נפשו זה הי' נקרא בבחינת זולל וסובא וזה נתנו

מחמדיהם באוכל רק להשיב נפש ראה ה' והביטה כי הייתי גם בזה זוללה נחשב לזולל וק"ל (משמ"מ):

פצו עלי פיהם הקדים ירמיהו הנביא אות פ' קודם אות ע' עיין ברש"י וי"ל על פי מה שאיתא בספרים דבימי משה קודם יציאת מצרים הי' הקליפה המתנגדת לישראל בבחינת פה רע דהיינו אותיות פרעה ואז יש בתוך הקליפה אות פ' קודם לאות ע' ואח"כ בימי דוד נשתנה הקליפה בבחינת פרעה ונעשה אות עיי"ן קודם לאות פ" א כסידור האותיות של א"ב ואח"כ בימי החורבן גברה כח הקליפה וחזרה כמו שהיתה בימי משה לקדמותה לכן נכתב כאן פ' קודם לאות עיין:

קצת מדרוש לז' אב

אלה הדברים במדרש לשעבר אמר לא איש דברים אנכי ועכשיו אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וע"ש בילקוט מה שנאמר עליו ולענייננו לפמ"ש הרא"ע ואנכי ערל שפתים היינו שלא הי' יכול להסביר הדברים בלשון מצרי' כמדבר לפני מלך כי כבר מילדותו ברח ממצרים וזה כבר שבעי' שנה לא הי' רגיל על לשונו לדבר לפני מלכי' והקב"ה השיב אנכי אהי' עם פיך וזהו למוסר כל שאינו איש דברים לדבר בלשונותם לגויהם לו ראוי לדבר אלה הדברי' לכל ישראל ואם יארע שיצטרך לדבר לפני מלך ושרים אז ה' יהי' עמו והוריתיך אשר תדבר אך מי שהוא איש דברי' פי' שלמד והרגיל עצמו להיות איש דברים לפני פרעה וכיוצא בו אותו לא תיכון לשונו לדבר אלה הדברי' אל כל ישראל להורות לעם ה' דרכי ה':

אלה הדברים משמע פסל את הראשונים שעד עתה לא דבר אל כל ישראל והיינו כי דינים והלכות אע"ג דאינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד מ"מ אין כל התלמידים זוכי' לקבל מפי הרב עצמו כי אינם עומדי' על דעתו וע"כ ישבו שורות ויש שישב בשורה תליסר אחורי הרב ואמר ר' יוחנן נפקא זקוקין דנורא מפומי' דרבי לפומי' דרב ולא ידענא מאי קאמר ואמר אבדן לר"י חשיב את ללמוד מפי רבי, וע"כ מרע"ה שקיבל מפי הקב"ה הוא השמש והשורה הראשונה הם ירח וככבי' ואחריהם כמדרגת שאחר הככבים עד שמגיע לדשא ועשב וכדומה וכל זה בהלכו' ודיני' אבל בתוכחו' מוסר כגון רב דדריש בפרקי' לפני עמי הארץ שצריך לשמוע מפי הרב

עצמו אשר לבו כאש בוער לאהבת ה' ולוקח נפשות בדברים היוצאי' מלבו דוקא וא"א לשמוע מאחר ואז כולי עלמא בבחינת ככבי' המקבלי' מהשמש עצמה ע"כ אלה הדברים דברי תוכחו' אשר דבר משה אל כל ישראל ואלה פסל הראשונים שלא דבר אל כל ישראל בעצמו כי שורות שור' הי' יושבי' לפניו אבל אלה התוכחו' דבר בעצמו עם כל ישראל ע"כ סיים והנכם היום כככבי שמים לרוב שהם כולם כמו ככבי' המקבלי' מהשמש עצמה:

אל כל ישראל פירש"י שלא יאמרו אלו היינו שם היינו משיבי' כך וכך והוא במדרש יש לפרש הנה מרע"ה אמר ואשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו וזה הי' מעצת יתרו הדבר הגדול יקרבו אליך ועוד דרשו חז"ל דברי' של גדול היינו כהן הגדול בעי ב"ד של שבעי' ואחד ומשה במקום ע"א הוה קאי ע"כ דברי' של גדול יקרבון אליך הנה מרע"ה אמר איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם ואין זה דומה לשאלת איכה היתה לזונה קרי' נאמנה כי נאמר תירוץ בצידו שריך סוררי' ועי"ז נעשית קרי' נאמנה לזונה וכן שאלת איכה ישבה בדד העיר רבתי עם ואיכה הי' דרכ' אבילות מבלי באי מועד והתירוץ בצידו חטא חטאה ירושלם ע"כ לנדה היתה אבל הכא הוא שאלה בלי תשובה איכה אשא לבדי ונשאר כן במסקנא שלא ישא לבדו אלא הבו לכם חכמי' וגו' ואין זה כדרך אינך איכה, הנה יל"ד בפ' קרח שאמר כל העדה כולם קדושי' ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' הנה תלונתו הי' על משה ועל אהרן ומשה לא השיב לו אלא על אהרן ואהרן מה הוא וגם נראה לעין אלו הי' קרח מתמנה לכה"ג הי' מפויס ולא פגע בכבוד משה כלל רק דתן ואבירם אבל קרח ור"ן איש לא ערערו אלא על אהרן, ונ"ל בהקדמה כי כנסת ישראל כשהם אסופי' יחד ה' עליהם ובתוכם ואין שום מלך או נביא דומה להם בהאספם כי רב כבודם בני ישראל עם קרובו רק אך מרע"ה אפי' יהי' כל ישראל יחד הוא מכריע את כולם והיינו דכתי' ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל מ"מ הוא מלך על כולם ומשו"ה הי' לבדו שקול כע"א סנהדרי' ומשו"ה הי' מינויו של אהרן להיות כה"ג עפ"י מרע"ה לבדו כי הוא לבדו הי' כמו כל ישראל והסנהדרי' ואמנם קרח אעפ"י שהודה כי מרע"ה רם ונשא וגבה מאוד ואינינו דומה לו אבל לא הודה שבהתאסף כל העדה

כולם קדושי' ובתוכם ה' שגם אז יהי' משה שקול יותר מכולם זה לא הודה נמצא אין משה כמו ע"א וממילא לא נתמנה אהרן עפ"י ע"א עם כל ישראל ע"כ ערער על כהונתו של אהרן:

ועל כונה זו אמר יתרו ואתה תחזה וגו' וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום וגם וכל הדבר הגדול יביאון אליך והוא כי לברר ולהראות כי מרע"ה שקול יותר מכולם שהרי אפי' ישבו כסאות למשפט ע"א זקנים עם כל ישראל יחד ולפני אהל מועד ונעלם מהם דבר כגון בפסח שני וכגון בנות צלפחד הנה הם לא ידעו ומשה אמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ויקרב משה את משפטן לפני ה' בזה יבורר גדולתו של מרע"ה בלי פקפוק וע"ז רמז ולא קם נבי' עוד כמשה וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל דייקא ויתרו הבי' כי יערערו ויריבו עם משה כמו קרח וחבריו ע"כ עצתו לברר דייני' ואז כל דבר הגדול יביאון אליך ומזה יובן גדולתו עליהם וממילא עי"ז דבר של כה"ג יביאון אליך שתהי' אתה לבדך חשוב כע"א סנהדרי' וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום ולא יריבון עוד והיינו דקאמר הכא איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם אשר אני נושא על שכמי וגם ריבכם שאתם מריבי' עמי שלא להאמין לי כמו עדת קרח איכה אשא זאת המריבה והי' התירוץ והעצה קחו לכם אנשים חכמי' וגם וכל הדבר אשר יקשה מכם תקריבו' אלי ושמעתיו ועי"ז תדעון נאמנה כי אני הוא השקול כנגד כל ישראל וכנגד ע"א סנהדרי':

ומשו"ה אלה הדברי' אשר דבר משה אל כל ישראל שאילו הי' חסרי' ולא הי' כל ישראל כאחד חברי' הי' אומרי' מפני שאין כאן כל הציבור הרי הוא גדול ואלו היינו גם אנחנו שם וכל העדה כולם קדושי' ובתוכם ה' לא הי' לו לישא ראש ע"כ קבצו כולם במותב חדא, ולהראות כי בכל זאת ה' עמו ומדבר מתוך גרונו:

כתי' בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם מונה מספר לככבי' לכולם בשמות יקרא יל"ד הל"ל יבנה ירושלם כמו נדחי ישראל יכנס או הל"ל נדחי ישראל מכנס עוד קשה לשון שבורי לב הל"ל לבות נשברות ועוד מה ענין מונה מספר לככבי' לכאן הנה אחז"ל כשאתם זוכי' אתם מונים לבנינו וכשאי אתם זוכי' אתם מוני' לחורבנו והענין כי פירש"י במס' ר"ה לע"ל יבוא בהמ"ק מלמעלה

משוכלל ובנוי והנה מי הבונה אותו ובמה יהי' נבנה כתי' המזכירי' את ה' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים ירושלם תהלה בארץ הבכי' והצער של אבילי ציון המתאבלים על חורבנה היינו בנינו ובכל שנה בעת הזאת כשמתקבצים לבכות על חורבנו היינו יכונן וישים ירושלים תהלה בארץ וכשיוגמר זה הבנין ירד למטה הבית בנוי ומשוכלל והנה אנו מונים לבנינו שלמה בנאו ז' שנים והורדוס ששה שנים ואנחנו עוסקים ובונים זה אלף ושבע מאות וע"ב שנים וזהו שאנו מונים בנינו לחורבנו כמה שני החורבן כך הם ימי הבנין כי ההספד והבכי על החורבן הוא עצמות הבנין והיינו בונה ירושלם ה' בונה והולך ובונה ע"י שנדחי ישראל הנדחי' שבישראל מתכנסי' והם הם השבורי לב שע"י לב א' הגדול הדורש מעורר ומשבר אותם ע"י אנחה המשברת הגוף והנדחי' המתכנסי' לשמוע קול הקורא אל ה' הם בעצמם השבור' ע"י הלב שלהם הוא המוכיח כמ"ש לענין מרע"ה והשבר הזה הוא בעצמו הרפואה והבנין ועי"ז שהם שומעי' מן הלב שהוא השמש ע"כ הם נמשלים יהי' כככבים והיינו הוא מונה מספר לככבי' כמ"ש לעיל:

ואמר בעבר הירדן במדבר בערבה וגו' ובילקוט למלך שעשה דייתקי לחלק לבניו ושלא יאמרו אין דעתו שלימה עליו ע"כ שאלוהו ג' דברי' אם אומר על הן הן ועל לאו לאו הרי דייתקו קיימת והנה ה"נ באיזה מקום במדבר בערבה באיזה זמן בעשתי עשר חדש מה הי' באותו זמן אחרי הכותו את סיחון ומזה נדע שהי' מרע"ה בדעת מיושבת ע"ש והוא נראה תמוה עוד אחז"ל שהראה הקב"ה למשה את כל העתיד לבוא וכפירש"י בפסוק עד הים האחרון וה"נ במדבר בערבה הוא חורבנו חצרות ודי זהב הוא ימי נחמה בחצרות פרזות תשב ירושלם ודי זהב עד שיבלו שפתותם מלומר די ע"ד דכתי' וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' והיינו מדבר בערבה, הנה כתי' בט בחדש הובקעה העיר ואנו מקובלי' בי"ז הובקעה העיר בש"ס דילן מתרץ בית שני חמיר לן ובירושלמי שלהי תענית מתרץ דגם בראשונה הובקעה בי"ז אלא מחמת צרות טעו בחשבון ופי' קרבן עדה והקב"ה הניח להם טעותם כדי לידע כמה הוכפל הצרה עד שלא ידעו מספר ימי החדש אלא שנתקשה הרי כותב הפסוק כתבו ברה"ק ואיך שייך טעות והענין הוא כך אע"ג שנכתב הפסוק אחר המעשה בפועל

מ"מ ירמי' ראה כל הענין בנבואה כמה זמן קודם ואז כשראה זה בנבואה חזות קשה אז נצטער הרבה בחזותו כמו אימה חשכה גדולה נופלת עליו וכל ארכבותי' נוקשי' וחיל ורעדה אחזוהו ואע"ג שאז עמד בדביקו' בה' ובחזיון רה"ק מ"מ מרוב צערו הי' סבור שרואה העתיד להיות ביום ט' אעפ"י שהראוהו שיהי' ביום י"ז מ"מ מרוב צערו הי' סבור שהוא יום ט' ושוב כשהקיץ מנבואתו וידע שטעה מ"מ ציוה עליו לכתוב כך כדי לידע כמה מהצער הגיעו אז, והנה אם ירמי' שלא ראה רק חורבן ההוא טעה מרוב צערו מה נאמר ממרע"ה שהראהו הקב"ה כל האורך הזה בעו"ה כל יום קללתו מרובה מחבירו וכל שנה שלא יבנה כאלו נחרב והרי ראה אותנו אנחנו אלה פה כולנו היום בחורבן אלף שבעה מאות וע"ב שנים חורבנו' כפולה ומכופלת עלינו בעו"ה חסד ה' עלינו שאין אנו מביני' צרותינו כשיהי' נבחר מות מחיים ומרע"ה שראה כל זאת יעלה על הדעת ששכח ולא ידע הזמן והמקום שהוא עומד ע"כ הודיענו דלא כן הוא אלא מיושב בדעתו והזכיר בעבר הירדן וגו' ובעשתי עשר חודש וגו' ואחרי הכותו וגו' ודלא תיקשי היא גופי' קשי' וכי מרע"ה לא נצטער בצרותן של ישראל כמו ירמי' ע"כ אמר משה ראה נחמתן שלבסוף חצרות ודי זהב כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותי' וישם מדברה בעדן וערבתה כגן ה', והארכתי בזה בענין עמידתנו היום בעו"ה ופירשתי מאמרי' ופסוקי' שכבר נכתבו במקום אחר ע"כ לא הכפלתי' כאן:

כתי' על זה הי' דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמם שועלי' הלכו בו אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימי' השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כ"א מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד וחוזרי' וכופלי' השיבנו וגו' הנה סיפא נפרש תחלה ע"ד שאחז"ל בת קול יוצאת ואומרת אשרי למלך שמקלסי' אותו בביתו כך ומה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם דיש לפרש ע"ד תרעומת אומר כן דהנה כ' רמב"ן אלו לא קבלו תורה בששה בסיון הי' מחזיר העולם לתוהו ובהו ר"ל שהי' ממילא תוהו ובהו כי מה נחת רוח יש לו בעולמו אם אין שם שום אדם מכיר בוראו ועושה לו נחת רוח אמנם אם יש אומה א' כולה מכירי' ה' ויש בהם צדיקי' וחסידי' ויחידי סגולה אשר בשבילם נברא כל העולם וכל יחיד וכל אומה שאינם מכירי' ומורדי' סופם

ליטול את שלהם אבל עכ"פ נחת רוח לפניו באומה יחידי' הלז שמכירי' ועובדי' ואי לאו הכי הכל תוהו ובהו וע"כ כפה עליהם ההר כגיגי' ועל זה כתי' נמוגים ארץ וכל יושבי' אנכי תכנתי עמודי' סלה, ואקדים מ"ש רש"י בפ' זו רב לכם שבת בהר הזה רב גדולה לכם שזכיתם לשבת ימים רבי' בהר סיני הזה לקבל תורה ומצות ע"ש בפירש"י מספרי, וצ"ע הא כתי' נמי בפרשה רב לכם סוב ההר הזה פנו לכם צפונה והיינו הר עשו עיי' בפנים בפסוק ומאי דרשית בי' אבל האמת יורה דרכו כשם שרב והרבה עבודת ה' בבית מקדשו הרבה יותר עובדי' ה' ומראים חבתו בהיותנו מפוזרי' גולים וסורים סובלי' מה שסובלים ואם שכחנו שם אלקינו הלא אלקי' יחקור זאת כי הוא יודע תעלומו' לב וע"כ הסביבה סביב הר אדום במדבר הוא רומז לאריכת גלותינו בעו"ה וכשם שאמר רב לכם שכר וגדולה שבת בהר חורב כן רב לכם שכר סוב ההר הזה, והנה עד"ז יש ח"ו להתרעם כלפי מעלה ע"ד שהטיח לוי דברי' כלפי מעלה ואמר ישבת לך במרום ואין אתה משגיח על בניך כן יאמר אשרי למלך שמקלסי' אותו בביתו בגולה כך וא"כ מה לו לאב הפסד במה שגלה בניו שהרי בין כך כבודו מתרבה אבל ואוי לבניו שגלו מעל שולחן אביהם ומאי איכפת לי' בזה כי אין לו הפסד וע"כ להסר התרעומו' הזה ולהשיבנו אליו כימי קדם, אך אם אולי יאמר נא הקב"ה זה הוא לפי ההנחה אשרי למלך שמקלסי' אותו בביתו כך אבל אני אומר מאסתי בכם ואין לי חפץ בקלוסכם ומי ביקש זאת מידכם רמוס בתי כנסיות ולומר יהא שמי' רבה וא"כ בטלה התרעומו' לזה אנו אומרי' אם עבודתנו בגלות נחשבת לכלום א"כ הרי יחזור עולם לתוהו ובהו כמו קודם מתן תורה ופשיטא שע"כ ישיבנו אליו ואפי' ע"י כפיית ההר כגגית וממ"נ ישיבנו אליו ונשובה והיינו אתה ה' לעולם תשב בכבודך וכסאך נכון בכבודו לדור ודור ואין לך הפסד א"כ למה לנצח תשכחנו השיבנו ה' אליך ע"ד תרעומת הראשון הנ"ל, כי אם מאוס מאסתנו ואין לך חפץ בקלוס שלנו כלל וקצפת עלינו עד מאוד ובטל התרעומו' הראשון א"כ פשיטא השיבנו ה' אליך כנ"ל וא"ש סיפא דקרא:

אך ברישי' דהאי קרא על זה הי' דוה לבנו משמע על דבר יחיד ושוב אמר על אלה משמע דברי' רבים וי"ל ע"פ מה דאיתא שלהי מכות דר"ע הי' משחק כשראה שועל

יוצא מבית ק"ק דמעתה יש לצפות שיתקיים במהרה עוד ישבו זקנים וזקנות והנה לשוא צפינו כי כמה שועלי' יוצאי' בעו"ה ועדיין לא נושענו והרי תרתי דסתרי ככסיל בחושך שועל יוצא מבית ק"ק כאשר נבאר וה' יושב ודומם ואינו עושה משפט ואנחנו כנשכחים לנצח:

וכבר כתבתי במקום אחר שר"א ור' טרפון נמי ידעו דלא יתקיים ישבו זקנים וזקנו' עד שיתקיים הר הבית לבמות יער אך הם חשבו כי במות יער המה חיות טורפות אמתנא ותקיפא אך שועל הוא חי' בעל תרבות אינינו בכלל במות יער אך ר"ע הבין כי הם המה המחבלי' כרם בית ישראל בעו"ה וכאשר המשיל ר"ע לפפוס בן יהודה לשועל שרוצה להונות הדגים להוציאם מן המים מקום חיותא בעו"ה כן השועלי' המטעים אותנו והן המה בעוכרנו הן באו"ה המטיבי' להמשיך ישראל אחריהם והן נביאי שקר פרידיגער שועלי' רעים דורסי' על במות בית ישראל ומוציאים הדגים ממקום חיותם והנה בעו"ה גם בדורו' הראשונים הי' צדוקי' ובייתוסי' וקראים ימחה שמם אך אז הי' בכרם בית ישראל גדולי ישראל צדיקי' ואנשי מעשה המתחזקי' נגדם אבל עכשיו בעו"ה שועלי' קטנים ושפלי' מחבלי' כרמי' וכרמינו בעו"ה רק סמדר ואין בו ענבים גדולי' לעמוד נגדם והם מחבלי' והולכי' ורוב דלת העם נמשכו אחריהם באין מוחה והכתוב צווח אסוף אסיפם לשון אספסף אשר בקרבנו ואין ענבי' בגפן כ"א סמדר ואין תאנים בתאנה כידוע כי תאנה היא פרי שאין בה שום פסולת והיינו צדיק נקי מכל מכשול זה אינינו נמצא בעו"ה והאספסוף מתגבר עד כי העלה וכל העלה היינו ההדיוטי' כדאי' פג"ה העלים של הגפן היינו בעלי בתים הכל יבל ואין בו מתום וא"כ למה לנצח תשכחנו:

כתי' הללוי' שירו לה' שיר חדש תהלתו בקהל חסידי' וגומר כל המזמור, הנה אחר שסיים לעיל לבני ישראל עם קרובו הללוי' שהוא תכלית השיר וההלל שזכינו להיות עם קרובו וכל מלאכי מעלה ושמי השמי' וכל הארץ ואשר בה הכל בשבילנו כאשר האריך לעיל אמר עתה שיר חדש שלא נשמע כזה מעולם אחר שעם זה קרובו מחוסרי' מכל טוב בעו"ה והשליך משמי' ארץ וישבו לארץ זקני בת ציון ולא מצאה מנוח מכל אויבי' עוד הם שרים שיר חדש במקום קינה ומה הוא השיר ישמח ישראל בעושיו

דייקא שמברך ברוך שלא עשאני גוי וברוך שבראנו לכבודו והבדילנו מן הגוים והרי אין לנו במה לשמוח כ"א בעושיו שעשאנו ישראל, ובני ציון יגילו במלכם דייקא היינו בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה הרי יגילו במלכם בעת צרה, ובתוך וכנור יזמרו לו כי רוצה ה' בעמו ברוך אוהב עמו ישראל ובמה אהבתנו ובמה רוצה בעמו יפאר ענוים בישועה שהבטיח אותנו שעתיד להושיע נחמו עמי יעלזו חסידי' בכבוד ירננו על משכבותם כמי שחלה חולי כבד ושוכב על ערס דוי והמלך מכבדו לשלוח לו רופאו לנחמו אל תירא כי עוד יש תקוה לאחריתך והחולה הזה הקל חליו ע"י הכבוד הזה שזכה שהמלך נחמו ע"י רופאו, והנה ישראל בגלות כחולה כדאמר ירמי' רפאני ה' וארפא, ויעלזו חסידי' בכבוד שהקב"ה שלח נביאיו לנחמם ולפאר אותם בישועה ובזה ירננו על משכבותם בשכבם על ערס דוי הגלות רוממות אל בגרונם בימי חג הסוכו' וחרב פיפיות בידם היינו ד' מינים שנמשלו כחוזרי מלחמה ונצחו ומה הנצחון לא שעושי' נקמה אלא שמבטיחי' עצמם לעשות נקמה ולאסור מלכיהם בזיקי' לכשיגיע הזמן בעז"ה וכל זה שיר חדש שלא נשמע מעולם משורר כזה ומסיים הדר הוא לכל חסידיו והיינו כי כבר כתבתי במקום אחר במשחז"ל עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקי' ויורו באצבע הנה אלקינו זה כי ענין מחול הוא סביב המסבב על נקודה אמצעי ידוע וכעין אופן שכל השליבות יוצאי' מהעגול אל המרכז וה"נ כל צדיקי וחסידי עולם שאין כל כוונתם ומחשבתם אלא לידע הי"ת והם כולם סובבי' כעיגול האופן ומחשבותיהם אשר מיוחד להשי"ת כאצבע המורה על ה' וכשליבו' האופן אשר מהעגולה אל המרכז והיינו המחול והיינו האצבע המורה אלקינו זה וככה הלב באמצע הגוף וכל הגידין והורידי' נמשכי' ממנו וחוזרי' אליו והדר נמשכים ממנו והדר חוזרי' אליו כך השי"ת לבן של חסידיו והם כולם נמשכים ממנו ואליו וממנו ואליו בלי הפסק והנה הי' תחלת דברינו מד' מינים שבלולב שעליו נאמר וחרב פיפיות בידם ואמרו הקדמוני' שהמיני' הם משולי' לאיברים הלולב השדרה והדס העינים וערבה השפתים ופרי עץ הדר אתרוג הוא הלב והיות הקב"ה הוא הלב אשר ממנו ואליו יסובו ע"כ הדר הוא היינו אתרוג כדמתרגם אונקלוס הדר אתרוג פרי עץ הדר הוא לכל חסידיו שהוא הלב שלהם כנ"ל:

בפ' השבוע ובדבר הזה אינכם מאמיני' בה' אלקי' ההולך לפניכם בענן יומם וגו' יש לפרש בדבר הזה שאתם יראי' מדברי מרגלים ומאמיני' בשקריהם הוא עצמו מעיד שאינכם מאמיני' בה' ההולך לפניכם בעמוד וגו' ונקדים כי רש"י פי' טובה הארץ מי הגיד טובתה יהושע וכלב והקשה רמב"ן א"כ ראוי להאמין לעשרה יותר מלשנים כתי' שנים עשר איש איש א' לשבט פירש"י להגיד שלא הי' שבט לוי עמהם והוא מהספרי וצ"ע מה צורך ללמוד פוק חזי בפ' שלח לא הי' שבט לוי עמהם הרמב"ן דקדק מ"ט לא נאמר ואשלח מכם ראשי שבטיכם וכ' שלא רצה להזכיר שבח הרשעי' ודוחק הנה בירושלמי מס' סוטה ומביאו תוס' שם דכ"ד מרגלי' הי' דכתי' בפ' שלח איש א' איש א' לשבט פי' א' הי' נשיא ושני נטפל לו ולא הוזכר שמו ומימי תמהתי א"כ מנ"ל לעדה שהיא עשרה מדכתי' במרגלי' עדה הרעה ויצאו יהושע וכלב הא עדיין כ"ב וצ"ל דלא הוציאו דבה אלא עשרה הנשיאי' וכמ"ש במדרש שחששו לכשיכנסו לארץ יתבטל נשיאותם אבל אינך אמרו טובתה ולפ"ז נ"ל הכא בפ' דברי' לא הזכיר הנשיאים כלל רק שנים עשר הנטפלי' שהרי הכא לא הוכפל איש א' לשבט ולא נאמר אלא פעם א' הרי לא הזכיר הנשיאי' רק הנטפלי' שאמרו רק טובת הארץ ובזה סד"א שהנטפלי' לא הי' משבט של הנשיא אלא מאשר הזדמן ואפשר שמשבט לוי ואותן הי' קצת כנוגעי' בעדותן לכבוד משה ואהרן ראש שבטם וע"כ כ' הכא איש א' לשבט לומר שלא הי' משבט לוי כלל ולפ"ז הי' להם ישראל לשמוע דברי י"ב המדברי' רק טוב וגם יהושע וכלב ולא לחוש למיעוט עשרה שאמרו רעתה וצריך אני להקדים כי מ"ש תורה אחרי רבי' להטות הוא גז"ה ואלו לא אמרה תורה לא הי' ראוי להטות אחרי רבי' אלא יאנו כשוים אבל אם יש גדול א' רב בדעות כגון תלמידי שמאי דהוה מחדדי' טפי למה ניזיל בתר רוב תלמידי הלל ור"א בן הורקנס שהי' מכריע כל חכמי ישראל במעינו המתגבר מ"ט לברכו הואיל ורוב מחולקי' עליו וזה בעצמו הי' לישראל ששמעו לעשרת נשיאיהם שהי' גדולים בדעת יותר מאלו שנים עשר הנטפלי' להם ולהרבת בדעת שמעו שהם מבינים עמקות הענין יותר מאלו הרבי' אמנם בטעם גזירת הכתוב אחרי רבי' להטות הוא יען שלא כצורנו צורם כי הקב"ה ית"ש ניצב בעדתינו ומשגיח על כל מעשים והוא מנהיג ומנהל עמו והוא ית"ש עמנו

בעצה ובזאת יבחן שנותן דעה וכונה א' להרוב אעפ"י ששמעו דעת החולק ודעתו רחבה מ"מ הם עומדי' על דעתם וזה ראי' ברורה כי מאת ה' היתה זאת:

אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע רמז משחז"ל עשר ספירות בלי מה ולא ט' ולא י"א כי הקדושה לעולם עד עשרה והקליפה או ט' או י"א וע"כ בר"ה מתחילין להתקדש ומתקדש והולך יום יום עד יום העשירי יה"כ והקליפה התחילה חדשה ר"ח אב עד ט' בו והחריבה עירינו והיצה"ר המתגבר על אדם היום אומר לו עשה כך ומחר עשה כך עד שיאמר לך עבוד ע"ז והנה תכלית קדושת הפה הי' בהר חורב שהקדימו נעשה לנשמע ומשפגע בהם מנוול זה והוליכם א' לאחר דרך הר שעיר הטמא עד שהביאום לתכלית טומאת הפה הוא לה"ר של מרגלי' בקדש ברנע והיינו אחד עשר יום מדרגת של קליפה מהר חורב אם נוטי' מקדושתו ופונים דרך הר שעיר והיום כך ומחר כך עד שביום י"א שהוא אחר עשר של קליפה יגיע לקדש ברנע הוא מקום המרגלים:

כי הקשה ה' את רוחו ואמץ לבבו העיד הפסוק כי סיחון הי' נדון בלבו ליתן ישראל לעבור דרך ארצו כי נשא עיניו במה שא"ל אוכל בכסף תשבירני והי' מתעשר הרבה מזה ורצה ליתנם לעבור דרך ארצו אבל הקב"ה הקשה רוחו ואמץ לבבו למען תתו בידך והי' זה דבר רע ועובר מוסר במה שחשב להניח ישראל לעבור דרך ארצו שהרי הכנעני' נתנו לו מס להיות משמר הדרך ההוא וכפירש"י פ' בלק ומשו"ה לא צוה הקב"ה את משה לשלוח לו לשלום כי לא יתכן שהי"ת ישלח לו להסיתו לעבור על תנאו שעם הכנעני' אך עוג שמר דרך מוסר ומאלי' יצא לקראת ישראל למלחמה כי ידע שהכנעני' סומכי' עליו ע"כ מחוייב לעשות שלו ולמסור נפשו ורמב"ן כ' שמפני כן מסר אאע"ה את נפשו במלחמת ד' מלכים כי כן הבטיח ללוט הימין ואשמאילה כלומר אהי' עמך לעזרך ועוג הפליט שהגיד לאברם העברי כי נשבה אחיו לכאורה הי' ג"כ שרצה שלא יכשל אברהם וא"כ עתה אחז עוג מעשיו הטובי' הראשוני' בידו וירא מרע"ה שיעמוד לו עתה זכות אברהם ע"כ א"ל הקב"ה אל תירא אותו כי גם שם הי' כוונתו שיהרג אברהם וישא הוא שרה כדאי' במדרש שם:

מריש תמהתי על מה אין אומרי' תחנה בט"ב שנדחה שהרי אותו היום אינינו מועד ונהי דתעני' של שבת נדחה למחרתו מ"מ המועד שבו לא נדחה ואמינא להכי כתי' צום החמישי וגו' יהי' לבית ישראל לששון ולשמחה ולמועדי' טובי' ולא אמר י"ז תמוז וט' אב וגו' יהי' לששון וגו' ומ"ט תלה בצום אע"כ אין היום גורם המועד כיום ט"ו ניסן וכדומה אלא הצום גורם ולכשיבנה בהמ"ק ויחול ט' באב בשבת יהי' יום הששון והמועד ג"כ ביום א' שאחריו ביום שהי' צמים ונ"ל מדקדוק זה שתלהו בצום ולא ביום החדש מזה למדו חז"ל לומר אם אין שמד רצו מתעני' רצו אין מתעני' דמשו"ה תלו בצום כי הצמים בשעת שמד לשיופדו מהצרה די להם פדיון נפשם ולשמחה מה זו עשה אבל אותן שלא הי' צריכים להתענו' ורצו אין מתעני' ואפ"ה קבלנו עלינו כלנו יחד לצום וזה הי' בימי מרדכי כדכתי' כאשר קבלו עליהם דברי הצומו' וזעקתם אותן הצומו' שמרצונם אותן יהפכו לששון ולשמחה ולא יומא קא גרים:

הי' צרי' לראש אויבי' שלו יכול על מגן ת"ל כי ה' הוגה על רוב פשעי' נ"ל כך כי על ב' אופני' יש שיהי' צרי' לראש א' לרע לו להאויב כדכתי' אשר שליט האדם באדם לרע לו לאויב ולטוב להנרדף כדכתי' כן ישיש פירש"י אחרים משיש שע"י שהאו"ה משישי' על מפלתינו הקב"ה משיב מעלינו אפו ועל ראשם תסוב אך לפעמי' הוא שהאויב הוא רשע שהשעה משחקת לו למלאות לו כל תאותיו בעה"ז למען האבידו לעולם ובין כך ישראל נלקים בעו"ה והוא רע ומר והיינו היו צרי' לראש אויבי' שלו לענוש ישראל ויכול על מגן ר"ל שהאויב שולט על מגן רק לענוש ישראל והי' זה טוב במהרה המה יכרעו ויפולו ע"כ אמר לא כן כ"א כי ה' הוגה להאויב על רוב פשעי' של האויב שיהי' מצליח ורואה בשונאיו בעה"ז וזה לא טוב לישראל:

למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' וק' מה לשון ירבו משמע שעכ"פ לבסוף יצאו ממנו וכן כתי' ולמען תאריכו ימי' ק' כנ"ל וכתי' ונשנתם בארץ אבוד תאבדון מהר מה לשון מהר והו"ל לומר אבוד תאבדון ע"כ אומר בטח מה שמצינו שכבר בבריאת עולם נרמז חורבן היתה תוהו ובהו ותיקון העולם בויהי אור ומרע"ה אמר שלח נא ביד תשלח וכדומה לזה הוא גזירה גזורה כמו באנשי העולם דנגזר כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואפי' צדיקי' גמורי' דלא הוה עפרא מ"מ שעה א' קודם תחיה יתבטלו כמו שעה ומיד

יציצו מעפר ויחיו כדאי' במס' שבת וה"נ ישיבתנו בא"י ובהמ"ק עכ"פ נגזר קודם תיקון הגמור יהי' הארץ תוהו ובוהו עכ"פ שעה א' ואז ויאמר אלקי' יהי אור ואלו לא הרבו לחטוא הי' מאריכי' ימי' בא"י עד אותה שעה ואח"כ נתבטלו וחזרו וצמחו צמח צדיק אבל בעו"ה אבדנו מהרה זה כבר אלף ותשע"ב שנים ועדיין אין עולם התיקון וצריך אני להוסיף דגם בארץ ושמים החדשה ג"כ נגזר כן ע"כ אמר למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ:

אז יבנה שלמה אחז"ל ס"פ במה בהמה ח"ו מי שנאמר בו וגו' אלא שבקש לבנו' ולא בנה ובמדרשי' שדים בנאו ואני אומר ח"ו מי שנאמר בו וגו' יבקש לבנות מעולם לא בקש אך הנה נשיו הטו לבבו והוא חשב אני אוסף ולא יטו לבבי וכן הי' אך עד"מ הוא חשק בהעמוני' ולא נתרצית לו עד שיאמר שיבנה לה במה לשיקוצי' ואמר לה שיעשה כן והי' בוטח בחכמתו כיאות שתתרצה לו שנקל לו בחכמתו להטות לב האשה שלא יבנה ועוד תקבל דת יהדות וכן הי' שכל הנשי' נתגיירו כדאי' בש"ס שבגירותן נסיבי אלא בעוצם תשוקה בהאשה שכח משאחז"ל ברית כרותה לע"ז כדאי' ביהוא אעפ"י שאמר לש"ש אחאב עבד הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה ונכשל לבסוף כי ברית כרות לע"ז שלא להוציא מפיו ושלמה שהטעה האשה לומר לה שיבנה לה במה אעפ"י שלא הי' בדעתו מעולם מ"מ נבנה אח"כ על כרחו שלא ברצונו יהי' ע"י שדים או ע"י סבה מה בין כך הוא לא בקש לבנו' ושפיר שייך אז יבנה שלמה שאמר זה הלשון להאשה שלמה יבנה לך:

במה דאמר ר' יוחנן מובלאני מאני בתרי' לבי' מסותא וכ' באר שבע שהרי ר"י לא הי' מניח תפילין כ"א מפסח לפסח ולא הי' לו להוליך כליו אחריו לבית מרחץ שלא יסברו שהוא עבד כדאיתא בה' כבוד רבו ביוד"ע ואפ"ה מובלינא מאני' בתרי' ואמרתי ר' יוחנן לטעמי' מצי למיעבד עובדא כי האי דהרי אחז"ל המשמש בת"ח נעקר מן העולם ק"ו מבלשצר ששימש בכלי מקדש שיצאו לחול דכתי' ובאו בה פריצים וחללוהו כיון שבאו בה פריצם נתחלל ואפ"ה נעקר מכ"ש המשמש בת"ח והנה מאן דלא דריש ובאו בה פריצי' י"ל מותר להשתמש בת"ח וכלי מקדש שאני ור' יוחנן אמר אלו הוינא התם הוה קבענא בעשירי דרובו של הבית בו נשרף אע"ג דמתחלת

ההבערה בט"ב באב כבר נתחלל לא ס"ל לר' יוחנן הכי א"כ הי' מותר להשתמש בת"ח תשמיש יתר ע"כ ויתר עצמו להוליך כליו לבית המרחץ הקצרתי וק"ל:

בעזה"י דרשה לז' אב תק"פ לפ"ק והיא הספד מר לנשמת הרב הגאון המפורסם הישיש אב"ד דק"ק פיורדא מהו' זלמן זצ"ל ולנשמת הרב אב"ד דק"ק וועפלין מהו' ישראל זצ"ל:

בירמי' סי' ח' כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה וכו' ותמהרנה ותשנה עלינו נהי וכו' כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאוד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנתינו, כי שמענה נשים דבר ה' ותקח אזניכם דבר פיו ולמדנה בנותיכם נהי ואשה וכו' כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחובות דבר כה נאום ה' ונפלה נבלת האדם כדמן על פני השדה וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף יש לדקדק בתחילה מהו לשון ותמהרנה הלא זה אלף ושבע מאות וחמשים ושלוש שנים שנחרב הבית והיה לו זמן רב לקונן לכל הפחות אם יהי' הגלות רק כמו מהרה דמרא עלמא ימשך זמנו תתנ"ב שנים ומה מהירות שייך כאן ועוד י"ל בתחילה שלח לנשים חכמות שיקוננו בחכמתן ואח"כ אמר הנביא דבר כה נאום ה' וכו' ותו הלא כבר כתיב כי עלה מות וכו' מה דבר שוב ונפלה נבלת אדם וגם מה שייך זה לדמות לעמיר אחרי הקוצר ואין מאסף בשלומא עמיר הלז הנעזב ילך לאיבוד ע"י שאין מאסף אותו אבל כאן אם כבר עלה המות להכרית עולל ובחורים מה תקנה יש אם הי' להם מאסף או לא:

ונ"ל דבשבת ק"ה ע"ב איתא אמר ר' יוחנן כל המתעצל בהספדו של ת"ח אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה ואותביה ר' חיי' ב"א והא כתי' כל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע א"ל ימים האריכו שנים לא האריכו ועל שלא הספידו את יהושע כמו שמצינו שגעש עליהם ההר להורגן (ראי' זו הובא במהרש"ל בשם תוס' שאנץ) וראי' לדבר שלא כתי' ביהושע ויבכו אותו כל בית ישראל או בית ישראל כמו שמצינו במשה ואהרן ולכאורה י"ל היך יתכן שדורו של יהושע לא הי' מספידין אותו ועוד הי' ראוי לענוש ח"ו כל בית ישראל על שלא נתקבצו כל ישראל למקום אחד ועשו להם הספד בקיבוץ וי"ל בשלמא בשעת מיתת אהרן הי' משה קיים ומנהיג את ישראל והי'

לו כח לקבץ אותם לספדו ברבים וכשמת משה והי' בחייו מתפלל יפקוד ה' אשר יצא לפניהם ומינה את יהושע למנהיג עליהם והי' יהושע מקבץ אותם למקום אחד אבל יהושע שלא הי' יכול לדבר פה אל פה עם הקב"ה שיפקוד עליהם מנהיג אחר בחייו וזקנים שבדורו לא בחרו מעצמם איש אחר למנהיג תחתיו ואפשר שכל א' הי' מתירא שאם יבחר מנהיג עליהם יתמעט גדולתו ועי"ז לא הי' להם מנהיג עד דורו של שאול ושמואל ולא הי' איש שיצוה לקבץ כל ישראל למקום א' להספיד יהושע ולכן לא כתיב ביהושע ויבכו כל בית ישראל וזה לא הי' תלוי רק בזקנים ולכן נענשו על זה וגם בדוד המלך שנענש אל שאול ואל בית הדמים שלא ספדו כראוי' ג"כ לא נענש אלא שלא ספדו בקיבוץ כל ישראל:

והנה בשעת חורבן הבית גלו החרש והמסגר עם הישראל והיו מנהיגיה עמהם והם המה המשכנות של ישראל שהקב"ה נוטל רב שבהם לכפרה והנה בכל דור ודור שיש מנהיג לישראל יוכל להספיד על מיתת הצדיקים שבדורם בקיבוץ ברבים אבל הנביא הי' רואה העתידות בעו"ה בזמן הזה שכמעט שרשעי הדור מצפים ומיחלים לכליון הצדיקים ונתמעטה התורה בכל יום ויום שכמעט שתנוקת של בית רבן בטלים ואם מת מנהיג אחד מי ימלא מקומו אמת כי לא אלמן ישראל אבל בעו"ה שאנו רואין שהקהילות גדולות אינם מקבלים מנהיג אחר עליהם לאחר מיתת הצדיק אשר בקרבם וממילא לא יוכלו ישראל הספידם ברבים אלא יצטרך כל איש ישר להספיד את הצדיק בלבו ובחדר משכבו:

ולזה אמר ירמי' התבוננו ותמהרנה ותשנה קינה וכי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו כלומר אף כי עזבנו ארץ אפ"ה כיון שהשליכו עמנו החרש והמסגר ומנהיגנו בינינו ע"כ תוכל לספוד ברבים כי שמענה נשים דבר ה' שיבוא עת אשר תצטרכנה ללמוד בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה שתקונינו ביחידות וזה מחמת כי עלה מות בחלונינו להכרית עולל מבחוץ שתינוקות של בית רבן יתבטלו ובחורים מרחבות ותורה נתדלדל בכל יום ויום ואין מי שימלא מקום הצדיק שמת וינהיג דורו תח תיו ולכן אמר דבר כה נאום ה' ונפלה נבלת אדם כדומן דהיינו שלא יחשבו את נפילת האדם הצדיק כנפילת דומן על פני האדמה וכעמיר מאחרי הקוצר וזה יהי'

מאחר שיהי' דור ואין מאסף דהיינו שלא יהי' להם מנהיג ולא יוכלו להספיד בקיבוץ אך כל יחיד ויחיד לבדו ולכן יצטרכו ללמוד קינה את בנותיהן:

ואתחנן בעת ההיא ופירש"י לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר, יש לדקדק למה המתין עד עכשיו לאחר שירשו ראובן וגד את נחלתם מיד לאחר המלחמה הי' לו להתפלל ותו ק' ממ"נ אם חשוב ארץ סיחון ועוג להיות נחשב כהותר מקצת הנדר וכמתני' דמס' נדרים נדר שהותר מקצתו הותר כולו הלא אין עולה לפני כסא כבודו ואם לא חשיב ארץ סיחון ועוג להיות הותר ע"י שנחשב כא"י מה טעות של משה רבינו גם מה שאמר אתה החילות להראות את עבדיך את גדלך וכו' אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך ופירשו המפורשים שהלשון בשמים וארץ קאי על כל מערכת המזלות למעלה שהי' משה רואה שכולם מסורין בידי ה' ובמצותיו הן משמשין את כל העולם א"כ איך הסמיכה נמשכת אחריו אעברה נא ואראה מוטב הי' לו לומר אתה הראת לעבדך שמקבל תפלות ותחנונים אתה ע"כ תקבל את תפלתי ג"כ ותו ק' למה אמר ואראה את הארץ הלא הרמב"ן אמר שלכך כתיב כל מנאצי לא יראוה אם יראו האנשים האלה להורות שגם בניהם יגלו אם לא יהי' ראוי' מן הארץ וכאן רמז להם בכיה לדורות ע"י מרגלים כמו שאמרו רבותינו דיום חזרת המרגלים הי' ביום ח' אב ובלילה בכו בכיה של חנם ובתהלים מפורש וימאסו בארץ חמדה וירגנו באהליהם וישא ידו להם להפיל זרעם בגוי' ולזרותם בארצות נמצא מבואר דמלת ראי' בזה מורה לזמן קצר ולמה התפלל משה על ראית הארץ גם קשה להבין מה שאמר ויתעבר ה' בי למענכם, ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ופירש"י שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן מפציר ולכאורה היא גופא קשי' היה לו להתפלל ולקבל תפלתו ובמדרש איתא אין רב אלא לשון תפילה כדכתיב גבי חנה ויהי כי הרבתה להתפלל וזהו אין לו כונה מה חידש המדרש בפירושו הלא פשטות הכתוב כך משמע גם הובא במדרש דבשביל שאמר משה הן בני ישראל לא יאמינו לי לכן נענש בהן קרבו ימיך למות וזה אין להבין, ונ"ל ראשון נאמר לתרץ טעותו של משה בהותר הנדר דבפ' מטות כתי' כי באה נחלתינו מעבר לירדן מזרחה ופירש"י כבר קבלנוה וכן על פסוק ואתנו אחוזת נחלתינו מעבר

לירדן פירש"י ג"כ בידינו וברשותינו ופקפק הרמב"ן על בני ראובן וגד שלא יתכן לומר לפני משה כך שכבר קבלוה כי ברשותו הוא ליתן להם ונוכל ליישב לשונם כי לשון חכמי' גדולים היו ולטובת משה נתכוונו, דהנה המדרש אומר על נחלת ראובן וגד נחלה מבוהלת בראשונה אחריתה לא תבורך וזה מפורש בדברי הרמב"ן ז"ל שאמר על שליחות משה לסיחון בשאילת שלום שאף שארץ סיחון ועוג היה ירושת ישראל מאברהם ואפ"ה לא הי' משה רוצה להנחיל נחלה זו לישראל אלא שיהי' כל נחלתם מעבר לירדן שהיא הארץ הטובה אשר זבת חלב ודבש והי' מניח נחלה ההיא עומדת חריבה בלי ישוב אם לא שהיו בני ראובן מבקש את הארץ ההיא לנחלתם ומביא ראי' ע"ז מספרי יעי"ש אבל מכיון שנטלו הם לנחלתם ממילא מקודשת בקדושת ארץ נמצא לפ"ז שלכך הניח ה' משה לכנוס לארץ סיחון ועוג מחמת שבשעת כיבוש לא הי' ראוי' שתהי' נחלה ההיא מקודשת בקדושת הארץ והקב"ה לא נשבע אלא שלא יביאם לארץ אשר נתתי להם אבל אח"כ כשנטלו בני ראובן וגד נחלה זו ונתקדשה בקדושת ארץ להיות נקראת נחלת ישראל סבר משה שהותר עי"ז מקצת הנדר אבל באמת עדיין הדבר זה אינינו נגמר עד שקיימו תנאם לאחר י"ד שנה א"כ עכשיו עדיין בשעת כניסתם לארץ לא חל הקדושה ולא הותר הנדר ואך אם הי' משה מתנה עמהם מה שיהי' לטובתו הי' טוב אלא אמר להם כפשוטו אם יעברו ולא חל למפרע ולכן דקדקו הם בחכמתם ובחיבתם את משה ואמרו כי באה נחלתינו כבר קבלנוהו ואתנו אחוזת נחלתינו ברשותנו היא כבר והוי מעכשיו חל קדושת ארץ והוי הותר מקצת הנדר ויגיע טובה למשה שיוכל עי"ז ליכנס לארץ אבל באמת אע"ג דהוי מעכשיו עדיין הדבר בספק אם יקיימו תנאם אם לאו ואולי לא יקיימו את תנאם ולא הוי הותר הנדר ואם הי' משה נכנס לארץ כבר עבר על נדר הקב"ה אך באמת מצינו בתנאי לא מזדהר אינשי וזהו מצד שראו חכמים שקל בעיני אדם לעבור את תנאם אבל יוכל להיות מצד תורתו של הקב"ה שנאמין לבני אברהם יצחק ויעקב שבוודאי יקיימו את תנאם והוי בודאי הותר הנדר אבל באמת משה עצמו הי' מחזיקם לאינם מאמינים שאמר הן בני ישראל לא יאמינו לי ולכן לא הי' רשאי ליכנס לארץ בספק שמא לא יקיימו תנאם

ולפ"ז מדוקדק שפיר המדרש שמחמת שאמר הן נענש בהן קרבו ודו"ק (וגם שייך שפיר ויתעבר ה' בי למענכם מחמת שאתם מוחזקים היו בעיני לאינם מאמינים):

ולפ"ז המשך הפרשה כך היא ואתחנן אל ה' בעת ההיא וזה קאי על מה שלמעלה כתב סוף דברים עד אשר יניח ה' לאחיכם ככם שע"י שהם קבלו נחלתם ונתקדשה בקדושת הארץ וגם היו רוצים להחזיקה מכח קבלת התנאי דמעכשיו דמיתי שפיר שהותר הנדר והתחיל להתפלל אתה החילות וכאשר נבאר בעז"ה דאיתא במדרש שלכך מת משה ולא הי' רשות ליכנס לארץ כי אלמלא הי' משה נכנס לא הי' כח ביד ה' ליחרב המקדש מחמת שצדיק מושל בו אפי' אם היו עובדין ע"ז והקב"ה רצה להחריב וגם מחמת מתי מדבר וגם חטא המרגלי' עדיין לא נתכפר לגמרי לכן הי' מת משה במדבר וכמו שמצינו בשמואל שמת לפני זמנו כדי שלא יתפלל על שאול וכך דינו של הקב"ה אשר אין כח אדם להשיג משפטו של אמת אבל להבין מה הי' כוחו של משה לעכב אותו שלא יחרב אם הי' נכנס יש לומר בשני דרכים א' מכח השבעה שמשביע שרים של מעלה בשמות הקדושי' וגם מכשפי' יוכלו להכחיש פמליא של מעלה ע"י כישוף אך הקב"ה יוכל לשדד המערכת המזלות כדאיתא במדרש על פסוק חלל ממלכה ושריה קראת למאהבי המה רמוני שהיו ישראל בוטחים שלא יוכל הבית ליחרב כי היו יודעים כל מלאך הממונה על דבר ודבר וישביענו בשמות הקדושות והחליף הקב"ה המזלות ב' ע"י תפלה שהצדיק מתפלל להקב"ה מבטל גזירתו של הקב"ה וזה הוא דבר קשה בעיני ה' שלא יקבל תפלת הצדיק כי אי לאו דבר קשה הי' לפני' בודאי שלא המית את שמואל לפני זמנו שלא יתפלל על שאול וזה הי' תפלתו של משה אתה החילות להראות את עבדך, אשר מי אל בשמים וארץ פי' בכל מערכת שמים אשר יעשה כמעשך וכגבורותיך אעברה נא ואראה פי' כי גם משה הי' יודע אף שאם יהי' הותר הנדר אפ"ה לא יכול לכנס לארץ כדי שלא יחרב הבית לעולם כי ע"כ צריך לחרב כמבואר למעלה ויוכל להיות שבשביל זה אין אתה נותן רשות לכנס לכן אמר הלא אנוכי ידעתי שאתה מושל בכל המזלות שמים וארץ ואתה תוכל לשדדם ולהפכם ואין בי כח לעכב אותך מליחרוב ע"כ אעברה נא ואראה כלומר גם אני איניני רוצה אלא לראות את הארץ שזהו מורה שעתיד ליחרב לאחר זמן

ומדוייק היטב מילת וארא ויתעבר ה' בי למענכם כלומר מחמת חטאותיכם שגרמו שהוצרך ליחרב ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי אמת שמחמת השבעת שרים שלמעלה אין בידך כח לעכוב אותי אבל מחמת טעם אחר אתה תעכב אותי וזהו רב לך כפי' המדרש שאתה בעל תפלה ואני רוצה שאל תוסף לדבר אלי עוד בדבר הזה כלומר להתפלל על חורבן הבית כדי שלא יאמרו הרב כמה קשה וע"כ אולי אם תתפלל אעפ"כ צריך אני לקבל תפלתך ונמצא שאני מעוכב מלחרוב וכבר גזרתי שיחרוב לכן לא תוכל ליכנס ותמות עכשיו במדבר כי כך משפטי ודיני ועי"ז ג"כ מבואר ויתעבר ה' בי למענכם:

ובאופן זה מיושב הירושלמי שחולק על ש"ס דילן תענית ד"ט ע"ב פריך הש"ס על מתני' דקתני בשבעה עשר הובקעה העיר והכתיב בחודש הרביעי בתשעה לחודש ותבקע העיר אמר רבא לא קשי' כאן בראשונה וכאן באחרונה ובירושלמי יש שגם בראשונה הובקעה בי"ז ומחמת צרות שכחו וזה דבר קשה הוא להבין לומר על נבואת ירמיהו שנכתבה ברוח הקודש שהובקע העיר בט' שהי' בי"ז ונשתכח וי"ל עפ"י המדרש שפירשנו למעלה חלל ממלכה ושריה שזהו קאי על ששידד מזלות השמים שלא יוכלו להשביעם וידוע היא שמי שרוצה להשביע השר הממונה ע"כ צריך שידע כל מזל המשמש ליום שמיוחד לו כי כל יום ישמש מזל אחר וכן בכל שבת ושבת ובכל חודש וכל שעה ביום משתנה ממזל זה למזל אחר וכן צריך בעל השבעה לידע בדקדוק היטב כדי שיוכל לעשות חפצו בהשבעתו ובזה יש שני דרכים או שנאמר ע"י היפוך המזלות אירע שהמזל שהיה ראוי' להיות בי"ז לחודש אשר הי' ראוי' ליחרב הבית על ידו אירע לשמש ביום ט' לחודש (וזה מבואר היטב כשאנו מונין סדר הילוך המזלות וחילופם בכל שבוע) ולכן נחרב ביום ט' לחודש או שנאמר בהיפוך שמזל של יום ט' לחודש הי' גורם והי' ראוי' שיתחרב ביום ט' לחודש ומחמת שידוד המערכת שמים שימש מזל זה ביום י"ז לחודש ולכן נחרב בשבע עשר לכן סובר הירושלמי מן הסתם הי' החורבן ראשון בשבע עשר כמו האחרון והכתוב קוראו תשע לחודש דהיינו שמזלו של תשע שמש ביום החורבן כדרך המקרא לרמז על אורות העליונות ולא על הזמן המוגבל אצל בני אדם וזהו שאמר מפני הצרות טעו בחשבון דהיינו

הצרות שלא ידעו אז שימוש והילוך המזלות אבל בש"ס דילן ס"ל אדרבא מדחזינן שהחורבן שני נעשה ביום י"ז לחודש ובבית שני לא הוצרך הקב"ה לשדד המערכה שמע מינה שמזל יום שבע עשר גרם החורבן ומגלגלין חובה ליום חוב ע"כ חורבן הראשון מכח שידוד המערכת ביום תשעה לחודש הי' המזל שהי' ראוי להיום בי"ז:

איתא במדרש כשזוכין הי' מונים לבנינו של המקדש כמו שנאמר בשלמה וכשאין אתם זוכין אתם מונין לחורבנו ולכאורה מה לנו לחוש על מנינו הוי לי' למימר כשזוכין הוא בנוי וכשאין אתם זוכין הוא חרוב ונ"ל דמצינו במקרא המונה במספר צבאם וכן מונה מספר לכוכבים והפרש הענין בין מנין למספר הוא כך מנין שייך על מספר כללי כמו שאדם מונה כך וכך מטבעות יש לי בכיסי אבל אינו חושב הפרטי כמה חשיבות של המטבעות עולה שוויים לסך אלף ולפעמים אינו חושב הכללי לידע כמה מטבעות הם ולפעמים חושב שתי החשבונות הכללי ופרטי לכן אצל הכוכבים ידוע שכוכב א' גדול לפעמים יותר מן כמה אלפי' כוכבים קטנים ע"כ הקב"ה כשחושב חשבון הכוכבים הוא מונה תחילה במנין הכללי כמה הם ואח"כ המספר הפרטי שלכל א' וא' וצירופי החשבונות שעולה בכוכבים ולכלם בשם יקרא:

ועד"ז יש לפרש מי מנה עפר יעקב דהיינו המנין הכללי של ישראל ומספר את רובע ישראל הנה מלת מספר קאי אחשבון הפרטי כי לפעמים אדם א' חשוב לכמה נפשות כמו אבישי בן צרוי' שהי' אדם א' והכתוב מונה אותו לשלשים ושש כנגד רובן של סנהדרין ומה שאמר רובע ישראל כבר פירש מו"ר ס' הפלא"ה ז"ל דהיינו מה שאמר חד מינייהו כתרי מינן וכי אתינן להתם אז חד מינן כתרי מינייהו נמצא שאדם א' הוא ארבעה כשנכנס מחוצה לארץ לא"י:

וכמו כן נמצא בשנים ובימים לפעמים זמן אחד שקול נגד זמנים הרבה כמו גבי מרגלים שחישב להם הקב"ה יום א' לשנה תמימה וכמו כן מצינו ג"כ במס' חגיגה כל העוסק בתורה יום א' מעלה עליו הכתוב כאילו עסק שנה כולו ואפשר לומר שזהו הפחות שבפחות אבל באמת מדה טובה מרובה יותר ממדת פורענות חמש מאות ונחשב יום א' במצוה לחמש מאות שנים וזהו כוונת הפסוק למען ירבו ימיכם וימי בניכם כימי השמים על הארץ שזהו מהלך חמש מאות שנה כך יתרבו ימיכם

דהיינו שתחשב לכם יום א' לחשבון ה' מאות ולכן אמר בפ' ואתחנן ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום כי מצינו במס' חגיגה שבת קול השיבה מן השמים לאותו רשע שאמר אעלה על במתי עב מן הארץ עד השמים מהלך ה' מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע רגלי החיות כנגד כולן וחושב והולך שם כמה וכמה מדרגות עד כסא הכבוד והנה בני ישראל אם הם עוסקין בתורה ומצות הם למעלה על כולם נמצא שיום אחד שלהם בדבוקם להקב"ה עולה על כל חיים שיש בכל עולמות והנה בזמן שהיו ישראל בונין המקדש אם היו תמיד בסיגנון א' כולם צדיקים נמצא שהיו כל השנים כולם שוות במנין הכללים אבל לומר המספר הפרטי של שנים הללו אי איפשר לחשוב ולמנות מחמת שיום אחד לבדו עולה ג"כ למספר רב מאוד ואין מדריגתם בעבודת השי"ת תמיד שוה אבל אם לא הלכו תמיד בדרכי ה' לאו כולם שוין ואנו צריכי' לחשב הפסד כנגד שכר ואפ"ה אי איפשר לחשב מספר הפרטי אלא ענין השנים הכללי וגם בחורבן הבית נאמר כן אם היו ישראל תמיד במדרגה אחד כמו שהיו ישראל אז בשעת החורבן היה אפשר לחשוב חשבון מספר הפרטי שכל שנה ושנה אבל עכשיו בעו"ה אין לך שנה שאין קללותה יותר מרובה מחברתה ועולה מספר הפרטי של שנה אחד לשנים מרובות ובפרט לפי מה דאיתא במדרש שישראל א' נחשב לאלף ויותר אנו בצרות בין פושעי אומתנו מן גלות אשר אנו גולין בין האומות כי אדרבא מלכי האומות הם עומדים לנו ומונים אותנו יותר בני אומתינו שכמעט ששונאים אותנו ורוצים לעקור עיקר תורתנו הקדושה ונחשב לנו גלות יום א' לאלף ימים א"כ איה הסופר אשר יוכל לימנות מספר הפרטי של גלות המר אשר הוא עכשיו אלף ושבעה מאות וחמשים ושלשה שנים כמעט שגלות שנה א' כנגד שנה שעברה היא לבדה עולה לחשבון שנים כולם הנ"ל לכן א"א לפרש מספר השנים אלא מנינם ומדוקדק לשון המדרש הנ"ל כשאתם זוכין אתם מונים לבנינו דהיינו שיום א' ושנה א' עולה למספר שנים מרובים כמבואר למעלה ומי הוא אשר יוכל לאמור חשבון הפרטי של שנות בנין המקדש אלא מנין הכללי אפשר לימנות אבל בשעת החורבן הוא ג"כ בהיפוך שאי אפשר לחשוב מספר הפרטי מחמת שאין אתם זוכין בגלות ועי"ז קללת שנה מרובה מחברתה ואין חשבון למספר הפרטי לכן אתם

צריכי' ג"כ לימנות רק מנין הכללי אבל אם אתם זוכי' הייתם בגלות היה אפשר לכם לחשוב מספר הפרטי:

ובאופן הנ"ל יבואר מה דאיתא בשבת אמר ר' יהושע בן לוי משום ב"ק כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר נודי ספרתי אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך ולכאורה יש לדקדק מה פשיטא לי' יותר שספר הקב"ה טלטולו מן שימות דמעות בנאוד וגם סיפי' דקרא אז ישיבו אויבי אחור ביום אקרא זה ידעתי כי אלקי' לי כמעט שאין לו המשך למקרא שלפניו ונ"ל ע"פ מה דאיתא במס' מ"ק שכל הבוכה ומתאבל על מיתת אדם כשר מוחלין לו כל עוונותיו מפני כבוד שעשה לו ולהבין זה הוא כי לכאורה מפני מה יבכה אדם על מיתת אדם כשר כי זה כל האדם מוכן לכך ומה כבוד עושה לו בהספדו מאחר שכבר מת אבל באמת עיקר בכיה היא על איבוד התורה שנאבד הרועה אשר השקה העדרים במימיו וזהו כבוד השכינה שיצטער האדם באיבוד התורה והנה בודאי אין אדם אשר יעשה טוב ולא יחטא כי לפעמים אדם נהנה בדיבור קל ובשיחה קלה ועל כל אלה יביא אלקים במשפט וזה מטבעת האדם כפי דרכו ובריאותו מגשמי אדמה להנות בעה"ז ולכן בא לפעמים לידי חטא ע"י אבל זה דבר גדול הוא חוץ מדרכי טבע העה"ז שאדם יצער עצמו בלי שיגיע לו שום היזק בגופו ובממונו רק לכבוד השכינה לכן בודאי עולה צער של דמעה א' יותר מהנאה של כמה עבירות ולכן אמרו שמוחלין לו כל עוונותיו מחמת כבוד שעשה לו שבודאי לא ישתייר לו שום עבירה ואדרבה הקב"ה סופרן דהיינו לשון מספר ולא לשון מנין כללי אלא מספר הפרטי שהקב"ה סופר צער הפרטי של כל דמעה ודמעה ועולה בכמה מדרגות יותר ויותר על העבירות שעשה ומחשב הקב"ה חשבון דמעות הנשארין לאחר החשבון הנ"ל ומניחן בבית גנזיו וצדקו שני המאמרים יחדיו שמוחלין לו וגם מונחין בבית גנזו אך לפ"ז יקשה קושי' עצומה דמצינו שהקב"ה הי' כותב בתורה מסעות של ישראל ופירש"י משל לאדם שמהלך עם בנו בחזירתו אמר כאן הקרנו וכאן חשת בראשך ובאמת עיקר כוונת הפסוק להזכירם החטאים שעברו כמו שהזכיר משה בדברים ברמז כלומר כאן חטאתם ובא תבערה וקברות התאוה וכן כל המסעות להזכירם החטאים שיש

להקב"ה עליהם וקשה ע"ז הלא כתי' מקרא מפורש במיתתו של אהרן ויבכו אותו כל בית ישראל וכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו כל עוונותיו והקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו ולא הי' ראוי' שנשתאר להם שום חטא לאחר מיתתו של אהרן ולמה הזכיר הכתוב המסעות לרמזם על חטאיהם וליישב זה אנו צריכי' לומר בודאי אם הקב"ה עושה חשבון בדמעות הללו ומוחל ע"י מקצתם העבירות שעברו ומקצתם הנשארים מונחים בבית גנזיו אבל הקב"ה הוצרך אז לגנוז כל הדמעות באוצרו הטוב כדי שיעמוד לנו זכות אהרן אח"כ לצאת מן הגלות ולחזור ולבנות בהמ"ק במהרה בימינו כמו שהובא במדרש שבכל ט' באב נולד משיח ולכן מת אהרן בר"ח אב שהוא אב לבהמ"ק ונרמז ג"כ בתורה בעשיי' הבגדי' ובתרומה גדולה אצל אהרן תחיית המתים כמו שאמרו וכי אהרן לעולם קיים ויעמוד לנו מיתתו לכפר על חורבנו כמו שמת משה ביום ז' אדר לכפר על גזירת המן באדר ונשארים כל הדמעות קיימים לעולמים ולכן לא נמחל ע"י הספדו עוונותיהם שעשו ולכך הזכיר הקב"ה את מסעיהם לרמזם על חטאם וזה שאמר דוד המלך ע"ה נודי ספרת אתה דהיינו שכתבת בתורתך טילטול מסעות כדי להזכיר את חטאי' שימה דמעתי בנאדך היינו שע"כ גנזת את דמעתי כולם שבכיתי בהספדו של אהרן בנאדך ולא חשבת שום חשבון הלא בספרתיך כלומר כבר ידעתי שאתה סופר אותם במספר הפרטי והיה ראוי' שתמחול לי על עוונותי ע"י מקצתם ולמה אצרת כולם אע"כ עי"ז ישובו אויבי אחור ביום אקרא כלומר שגנזת כולם ליום המוכן לך שאקרא וישובו אחור כל אויבי לבנות עוד בית מקדשי ואז יעמוד לנו זכותו של אהרן ולכן זה ידעתי כי אלקים לי שמוכן לי זכות בבית גנזיו לגאלנו במהרה בימינו א"ס:

דרוש לז' אב שנת תקצ"ו לפ"ק

ויהי בארבע' שנה בעשתי עשר חדש בא' לחדש דבר משה אל כל ישראל כאשר צוה ה' אותו אליהם וחזר ואמר אחרי הכותו את סיחון וגו' שהי' בימי תשרי הואיל משה באר וגם יל"ד אח"כ כתי' ואתחנן אל ד' בעת ההיא פירש"י סבר שהותר הנדר וא"כ מ"ט המתין עד אחר שהנחיל הארץ לב"ג וב"ר ולא מיד אחר הכותו והנה יש לחקור לפמ"ש רמב"ן שאלמלא לא תבעו ב"ג וב"ר ארץ סיחון הי' מניחו שמם לגמרי

א"כ מה חשב מרע"ה לאיזה ענין הפליא ד' למסור עמון ומואב ביד סיחון כדי לטהרם בסיחון וכמ"ש פרשת דרכי' שזהו פי' הפסוק למכה מלכי' גדולי' לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן כדי שעי"ז נתן ארצם לנחלה לישראל עמו ולפי הנ"ל שסבור מרע"ה להניח ארץ שממה א"כ לאיזה ענין הפיל עמון ומואב לפניהם ואם אולי י"ל כדי להעביר ישראל את הירדן דרך ארצו מ"מ קשה הא כי ד' הקשה לבבו למען תתו בידך ומה תועלת בקשיות לבו לתתו בידינו אם לא ננחל ארצו, אמנם מורי בהפלאה כ' דמרע"ה ביאר התורה בארץ סיחון משום דהו"ל אוירא דא"י מחכים ותורתו מצלחת והא"ש בעה"י דחשב מרע"ה יען כי הוא לא יעבור הירדן וטרם סילוקו ראוי ומחויב להוכיח ישראל ולשנות ולבאר התורה ורצה הקב"ה שיהי' זה בא"י באויר המחכים ע"כ הכה סיחון לפניהם ומשו"ה אחר שהכה סיחון לפניהם לא סבור שהותר הנדר אדרבא ראה שנתחזקה הגזירה שאלו הי' אפשר שיעבור הוא הירדן אין צריך לבאר התורה בארץ סיחון ומ"ט הכה מואב לפני סיחון ומ"ט הקשה לבב סיחון אע"כ הוא לא יעבור ע"כ לא התפלל אז אלא אחר הכותו מיד הואיל משה ורצה מדעת עצמו לבאר התורה כי הבין שהוא רצון הבורא, אך אח"כ כשבאו בגוב"ר ובקשו הארץ וניתנה להם בהסכמת הי"ת אז חשב מרע"ה לעולם הותר הנדר והוא דהקשה לב סיחון זה הי' כדי להנחיל נחלת בגוב"ר ע"כ ואתחנן אל ד' בעת ההיא דייקא אחר חילוק לבגוב"ר כדאמר בסוף פ' דברי' ואז ביטל מרע"ה מחשבתו אשר חשב לבאר התורה כי סבור שע"י תפילתו יעבור ואז אמר לו הקב"ה בר"ח שבט לבאר התורה והיינו ויהי בארבעי' שנה בעשתי עשר חדש בא' לחדש דבר משה אל כל ישראל ככל אשר צוה ד' אותו אליהם כי אז נצטוה עפ"י השם אבל כבר קודם לזה מיד אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי וגו' היינו בתשרי מיד אז טרם אשר צוהו ד' ואז הואיל (כמו ויואל משה) ונתרצה משה מעצמו באר את התורה הזאת:

ד' אלקינו דבר אלינו בחורב לאמור רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם הר האמורי וגו' פירש"י רב גדולה עשיתם משכן ארון ומנורה וכו' וצ"ע שזה הי' צריך אלו הי' ישראל מתענגי' בישיבתם שם והקב"ה הסיעם בעל כרחם כמו ויסע משה את ישראל מים סוף אז הי' צריך לפייסם כבר לכם רב עושר וכבוד נראה לבוא לתכלית אבל

באמת פירש"י עפ"י ספרי פ' בהעלותך ויסעו מהר ד' כתינוק הבורח מן הספר שהי' שמחים שנפטרו מהר סיני א"כ לאיזה צורך הי' הפיוס הזה רב לכם די לכם גדולה וכבוד פנו וסעו לכם לבסוף אמר מרע"ה ד' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב מה רצה במה שהם היום וד' אלקי אבותיכם יוסף אליכם ככם אלף פעמי' ויברך אתכם כאשר דבר לכם ואז כאשר יברך אתכם איכה אשא אז לבדי, כאלו הי' דואג פן ירבו ח"ו ובמ"ר ג' פתחו באיכה מרע"ה אמר איכה אשא לבדי וישעי' אמר איכה היתה לזונה וירמי' אמר איכה ישבה בדד:

במד' כשאתם זוכי' אתם מוני' לבנינו וכשאין אתם זוכי' אתם מוני' לחורבנו בעונותינו שרבו היום אנו נכנסים לשנת אלף תשע"ח לכשנכנסו גוים להיכל ונתעללו בו ושרפוהו בט' ונתפזרו בכל עם ולשון ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו ואתה ד' עד מתי עשנת בתפלת עמך ותשקמו בדמעות שלש שמוני מדון לשכנינו ואויבינו ילעגו למו כתי' יתומי' היינו ואין אב אמותינו כאלמנות מימינו בכסף שתינו ועצינו במחיר יבואו על צווארינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו, אבל יובן כי אם ח"ו היו משערי' שהקב"ה שונא ישראל וגרשום מעל פניו כמ"ש ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ד' אותנו אז לא הי' צער גדול כל כך אחר היאוש אך אנו רואים אהבת ד' את ישראל אהבת עולם מציץ מן החרכים כי מי גדול אשר לו אלקי' קרובי' אליו כד' אלקינו בכל קראינו אליו זוננו ומפרנסינו בגלות הרע והמר הזה ומרפא חולינו אליו ועד"ז נראה לעין כל קרבתינו אליו ובדבר הזה בעו"ה לא יאבה שמוע להרים קרנינו ואנחנו שפלים ונבזי' בין האומות מפוזרי' בארבע כנפות הארץ אין שר ומלך אין תורה ואין מורה כצאן אשר אין להם רועה כתועי' ואין לבקש זה הוא מחלת לב הוא אבינו אוהב אותנו ועומד ומשגיח עלינו רק בדבר הזה סתום תפלות והיינו אמותינו רק כאלמנו' ולא אלמנה ממש שהרי מימינו בכסף שתינו ואין מחסר דבר ועצים במחיר יבואו ואין מחסור כי אבינו חי וקים ומ"מ על צווארנו המה חורבן בתי מקדשות שנקראו צווריך נרדפנו יגענו בתפלת ובקשות ולא הונח לנו והיינו עשנת בתפלת עמך כידוע כי כ' הריטב"א במס' תעני' כי עולם נקרא עש"ן על שם דתני בס' יצירה דהעה"ז נכלל בע'ולם ש'נה נ'פש ר"ת עשן והיינו המקום והזמן ונפשות בעלי חיים ועל כל

אלה תפעל תפלתינו וד' שומע ומקשיב והיינו עשנת בתפלת עמך ע"י תפלת עמך מרקחם עשן העה"ז והאכלתם לחם דמעה ע"י תפלה מתפרנסי' לחם והשקאת מים וכל צרכיהם אך שמתנו מדון לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו ועד מתי ד':

נחזור למדר' הנ"ל כשאין אתם זוכי' אתם מוני' לחורבנו מנין זה למה הלא כל מנין הוא לכבוד ותפארת כמו שמקפידי' המלכיו' למנו' לשנות המלכי' בשטרו' כי הוא לכבוד ותפארת, ומה כבוד יש למנות לחורבן והנה כתי' יודע ד' ימי תמימי' ונחלתם לעולם תהי' לא יבושו בימי רעה ובימי רעבון ישבעו, אומר כי גדולה ורב כבוד הוא לנו כי ימי' רבי' לישראל סובלי' בזיון של או"ה מפני קיום מצותי' ותורותי' וסובלי' גלות וצרות ומסתפקי' במעט אשר להם וע"כ יודע ד' לשון אהבה וחבה כמו כי ידעתיו אשר יצוה את ביתו ואת בניו אחריו שהוא לשון חבה ואהבה ה"נ יודע ואוהב ד' ימיהם וזמנם של תמימי' עם ד' ונחלתו לעולם תהי' שנוחלי' עה"ב והטעם כי לא יבושו בעת רעה מפני שבני ישראל בשעת רעבון ישבעו ויתענגו במעט שלהם ברעבונם וסובלי' הכל בטוב ע"כ אוהב ויודע ד' ענינו הללו וסופר ומונה אותם כמה מהזמן סובלי' בניו התמימי' כך, ואמנם יש נסיון גדול לעבוד הי"ת מרוב טובה ועושר ולא לבעוט כאשר הי' בימי מלכים הצדיקי' בזמן המקדש כדכתי' בשיר השירים מה יפו פעמיך בנעלי' בת נדיב וכל הענין וע"כ כשאתם זוכי' אתם מונים לבנינו כמה זמן זמני' הייתם עובדי' ד' מרוב טובה ואיזה אומה בעולם שזכתה כמ"ש חז"ל כי אתם המעט השפעת טובה לפרעה אמר מי ד' וכו', אבל כשאינם זוכי' בעו"ה וישמן ישורון ויבעט ולא סבלו נסיון העושר ע"כ הם מוני' לחורבנו וזהו כבודנו שסובלי' נסיון העוני:

והנה כללא כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימ' מעושר וכל המבטלה מעושר סופו לבטלו מעוני והנה אמת נכון כי ישראל אחר מתן תורה מיד הי' יכולי' ליסע למקומם והקב"ה עיכבם במדבר שממה כל אותן ימים והי' ק' להם שהרי משנסעו שמחו כתינוק הבורח מן הספר מ"מ כל זמן שישבו שם סבלו ולא הרהרו ועשו משכן שולחן מנורה הכל בשמחה גדולה וזהו לסבול סבל העוני כדי שעי"כ יקיים התורה מעושר והיינו דא"ל הקב"ה רב לכם שכר שבת בהר הזה ועשיתם מקדש

ומנורה וקימתם מעני מעתה תזכו לקיימה מעשר פנו וסעו לכם ובאו להר האמורי וכו' והנה הקב"ה אמר רב שכר לכם על סבל העוני והנה העוני הזה הוא כשהי' כל א' מהם ככוכבי השמי' וא"כ אם זהו כבלי עוני מה יהי' העושר והיינו דאמר מרע"ה ד' אלקיכם הרבה אתכם פי' אמר רב לכם היינו הרבה אתכם והנכם היום כככבי השמים לרוב וזה נחשב מקיים התורה מעוני וא"כ מה יהי' קיום העשר ע"כ ד' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמי' ואז יברך אתכם כאשר דבר לכם לקיים מעושר ואיכה אשא לבדי גוי קדוש כזה אמנם כשהגיעו לעשר לא עמדו בנסיון כי בנסיון מהעוני עמדו ולא בעושר ע"כ אמר ישעי' איכה היתה לזונה קרי' נאמנה מלאתי משפט כאשר היתה מלאה משפט ויסורי' וכבלי עוני אז צדק ילין בה ועתה שהיא בעושר מרצחי' וכל המבטל מעושר סופו לבטלו מעוני ע"כ אמר ירמי' בעוני איכה ישבה בדד העיר:

כתי' על זה הי' דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמם שועלי' הלכו בו אתה ד' לעולם תשב כסאך לדור ודור סוף מכות הי' ר"ע מצחק כשהי' שועל יוצא מבית ק"ק כי עתה יש לצפות לנבואת זכרי' והנה בעו"ה כמה שועלי' יוצאי' מבית ק"ק מן אז והלאה ועדיי' לא בא משיח ד' אבל לכאורה נעלם מר"ג ור"י וראב"ע דכשישראל בדיוטי' תחתונה וכשנפלו לא תוסיף לנפול עוד כי כבר היא בדיוטי' תחתונה אז קם בתולת ישראל אך כל זה אי נסתלקה קדושה ושכינת עוזו מהמקום ההוא ושוב יורד מטה מטה עד שלבסוף שועלי' הלכו בו זהו דיוטא תחתונה אז קם בתולת אך הא ר' יהושיע ס"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לע"ל ומקריבי' אעפ"י שאין בית ועדיי' לא זזה שכינה מכותל מערבי ועדיי' הזר הקרב יומת ראו חלול ד' שועלי' הולכי' במקום שהזר הקרב יומת על זה בכו שהרי עדיי' אנו בדיוטא תחתונה דהרי השכינה שם אלא שגרמנו חלול ד' ששועלי' הולכי' בו אך ר"ע הוכיח מקראי דאוריי' וזכרי' שע"כ צ"ל לא קידשה לע"ל והכי קיי"ל במקדש ראשון בטלה קדושה וניחמם בזה אבל באמת לא הועיל כי הם הי' בחורבן שני וקיי"ל קדושה שני' לא בטלה והזר הקרב גם עתה יומת ושכינה בכותל מערבי ואפ"ה שועלי' הולכי' א"כ יש לבכות והיינו על זה הי' דוה לבנו ולכאורה עי"ז יש לתלות עינינו לנבואת

זכרי' ואמר לא כן אלא על אלה חשכו עינינו מבלי לצפות לנבואת זכרי' ומפרש על זה הי' דוה לבנו היינו על הר ציון ששמם שועלי' הלכו בו ועל אלה חשכו עינינו שהרי אתה ד' לעולם תשב וכסאך לדור ודור וקדושה לא בטלה ושכינה שורה שם:

כתי' מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלי' מה אנחמך בתולת בת ציון וגו' נביאיך חזו לך שוא ותפל וגו' ספקו עליך כפים כל עוברי דרך שרקו ויחרקו שן הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש כל הארץ לא אאריך בדקדוקי' עכ"פ יל"ד שקורא כמה פעמי' בת ירושלי' ולא אמר ירושלי' וציון ועוד שיאמרו מה שהיתה כלילת יופי משוש לכל הארץ בב"ק ל"ח ע"א אמר עולא נחמתא דבבל גדופא הוא דאמרו מאי אית לן למיעבד הא אית לה למיעבד עבדי והק' יש"ש אהרי"ף ורמב"ם דלא מייתי הא למילף מיני' דלא שפיר דמי למימר הכי וע"כ כ' דהם דחאו לעולא מהילכתא וע"ש דלא יהיב טעמי' מנ"ל מסברא דנפשין למידחא אמורא מהילכתא הנה אמרי' כדשכיב עולא בח"ל והעלו ארונו לא"י אמרו אנת עולא על אדמה טמאה תמות בתמי' י"ל דוקא עולא לטעמי' דהנה לכאורה אין כאן גדופא דהרי צדיק מושל יראת אלקי' והקב"ה גוזר וצדיק עומד ומתפלל ומבטל ומשה רבינו עמד בפרץ וביטל גזירת הבורא והקב"ה שמח כשמנצחי' אותו כמשחז"ל למנצח מזמור זמרו למלך שמנצחי' אותו ושמח וא"כ כשאירע מילתא ר"ל ולא זכו לנצחו ית' בתפלתם כי לא הגיע זכותם לכך אומרי' בקובלנא מה אית לן למיעבד אי הוה אפשר למיעבד הוינא עבדי' לנצחו ית' בתפלתינו אך אין אתנו מי יעמוד בפרץ כן יש לפרש כוונתם וא"כ מאי גידופא אך עולא דייקא דבבל גידופא דתינח בא"י אשר שם שער השמים וארץ מקודשת ואויר טהור ואנשי' קדושי' אבל בבבל בארץ טמאה אפי' גדול שבגדולי' לא יכול לנצח בתפלתו ע"כ בבלא"י דייקא גידופא הוא, אמנם עולא לגרמי' הוא דס"ל הכי וחלילה לחשוב כן כי כתי' בכל מקום מוקטר מוגש לשמי אלו ת"ח שבבבל שעוסקי' בתורה ואחז"ל ואהי' להם שם למקדש מעט זה בית רבנו שבבבל ור' יוחנן רבו דעולא אמר איכא סבי בבבל תמה והדר אמר כיון דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא דאהני להו א"כ תו ליכא גידופא אך עולא שאמר שהוא' גידופא וחשב בבל אפי' בהמ"ד ובהכ"נ לארץ

טמאה ע"כ כשמת אמרו אנת עולא דייקא על אדמה טמאה תמות אבל להילכתא לא קיי"ל כעולא ומשו"ה השמיטה הרי"ף והרמב"ם:

אך כל אלה בהיות עם ד' אלה על יסודות אמונתם ולא עלו פורצי גדרי עלינו המיני' והאפיקורסי' המהפכי' דברי אלקי' חיים והנה בית רבינו שבכל מקום שמגדלי' בו תורה הם משחקי' אלומדי תורה ומלמדי' בניהם חכמו' חיצוני' ואומרי' להם נתן ארץ וכל תבונה והנה כתי' איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב תשפכנה אבני קדש בראש כל חוצות בני ציון היקרי' המסולאי' בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשי ידי יוצר י"ל בהיפך מפירושו הפשוט ידוע מאמרו של ריב"ח כולי עלמא רמו חמרא במאני דפחרי וכו' פי' היין שבכלי זהב מתחמץ ושבכלי חרס מתקיים ע"כ החכמה נפלאה היא נמצא בבחורי חמד ולא בלובשי מלבושי נכר ומגלחי פיאות שהם קיתון של זהב וחכמה אין בהם כ"א חומץ יין ואמר איכה יועם נתחשך החמה היא הזהב ישנא כתם הטוב הוא הלבנה כבר בארתי זה במק"א ואמר תשתפכנה אבני קודש התלמידי' החשובי' קדושי' עליוני' תשפכנה בראש כל חוצות ללעג וקלס ובני ציון הם הריקים פוחזי' המצויני' במלבושי' שאינם בני תורה היקרי' כי הקדושי' הם הקלים קל כנשר ורץ כצבי והם בהיפוך יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט כי הוא כבד ויקר לישא ולסבול והם היקרי' ומסולאי' בפז נבלי זהב שתוכם מחמיץ היין הם נחשבו לאנשי עה"ז כנבלי חרש שתוכם יין הישן שדעת זקני' נוחה הימנו ושהוא מעשי ידי יוצר בראשית והנה על בתי מדרשות של בבל הללו יאמר בית רבינו של בבל הוא מקדש מעט ואם בתי כנסיות בית תפלה אשר במקום קרבן תמיד הם החדשות המקפידי' לעשות דוקא ככל הגוים ולשורר כמותם ולא לדמותו ח"ו למנהגי ישראל כלל לא בתמונת בנין לא בתמונת מעמדם ונוסחאו' תפלתם ושם עומד נביא פרידיגר ודורש הכזה יאמר שהוא במקום ירושלי' ובהמ"ק והיינו דקאמר הנביא מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלי' הקטנה המה ב"כ ובהמ"ד המה בתי ירושלי' הגדולה מה אנחמך בת ציון בהמ"ד בת של ציון הגדולה הלא נביאך חזו לך שוא ותפל המה הדרשני' שבך ולא גלו על עונך אדרבא המה המחריבי' המה הפורצי' ספקו כפים עליך כל עוברי דרך ואומרי' הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי לא שהיא עצמה כלילת

יופי ממש אלא ר"ל את תהי במקום כלילת יופי משוש כל הארץ שיאמרו עליך שהקב"ה שורה בתוכך אתמהא:

כתי' השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כתי' עיני דאבה מיני עוני שטחתי עליך כפי הלמתים תעשה פלא אם רפאי' יקומו יודוך סלה היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשי':

והנה אחז"ל יכולני לפטור כל העולם מדין תפלה דכתי' ושכורת ולא מיין הו"לל טפי כי בעוה"ר נחשבנו כמיתי עולם כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה ובושתינו וצרתינו ושפלתינו בין או"ה הריני חשובי' כמתי' שהרי על כן הולכי' על הקברי' בט"ב ואם תפלת שכור אינה נחשבת איך יחשב תפלת מתים אשר אין להם מחשבה ולא דיעה מיושבת ובהכ"נ שמתכנסי' כקבר יחשב מקום כנוס המת כי כן כתי' בפתחי קברותיכם עמי ואם בזכות התורה ניצול ובהמ"ד בית רבנו שבבבל הלא במחשכי' הושיבני כמתי עולם זה תלמוד בבלי שהוא במחשכי' ומכ"ש פלפול שלנו בעו"ה והשכחה מצוי כאצבע בבירא לשכחה ואין כאן לא גמ' ולא סברא והיינו עיני דאבה מיני עוני שטחתי עליך כפי הלמתי' תעשה פלא אנחנו חשובי' כמתים תעשה עמנו פלא בזכות התפלה ובהכ"נ הלא אם רפאי' יקומו יודוך סלה שיכור וגרוע משיכור יודך הלא תפלתו תועבה היסופר בקבר חסדך הוא בהכ"נ מקום אסיפת הדומי' למתים ומכ"ש אמונתך באבדון המה בתי כנסיות הנ"ל, ואם בזכות התורה היודע בחשך בבלי פלאך צדקתך בארץ נשי' שכחה ששוכחי' מה שלומדי', ובכל זאת אני ד' אליך שועתי ובבקר תפלתי תקדמך לשוב בתשובה כי ישראל בעו"ה יש בהם חטא חלול ד' עם ד' אלה ומארצו יצאו וחלול ד' אינה מתכפר אלא במיתה ובזה שאנו בין האומות כמתים נתכפר זה והיינו דקאמר השיבנו ד' אליך ונשובה ועי"ז חדש ימינו כקדם פי' שימים שהי' מלאים עון ועברו וחלפו יתעוררו ויעשו זכיות ויחודשו ימות עולם כקדם ויעברו לפנינו אך מה נעשו לחלול ד' שאינו מתכפר בתשובה בלי מיתה אמנם ואתם הדבקי' בד' אלקיכם חיים כלכם היום כי מה שהדבקי' נחשבי' כמתי' ועזה כמות אהבה יתכפר ואחז"ל כי טוב מאוד זה המות ע"כ אמר כי אם

מאוס מאסתנו בעיני או"ה בזה קצפת עלינו עד מאוד עד מות ועי"ז יחיינו מיומי' השיבנו ד' אליך ונשיבה חדש ימינו כקדם וימים הראשוני' יעלו ויצמחו מהעפר לחיים בירושלי' אמן:

משאכם וריבכם י"ל משאכם מלשון מתנה וישא משאת מאת פניו ע"ד ישמח משה במתנת חלקו דהיינו שניתן לו מתנה כל ס' רבוא כתרי' שהתנצלו עדים מהר חורב ומזה קרן עור פני משה כחמה שלע"ל ולא יכלו לגשת אליו והנה מ"מ נשארו ישראל כככבי' אחר שנוצל עדים ואם הקב"ה יוסף עליהם בכמותם אלף פעמי' ושוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם בכתרי' לכל א' ואחד והם לא יניחו דרכם בטורח וריב וינצל עדים ויותן למשה זה לא יכול לסבול כי רב והרבה שמן מכבה נר ע"כ לא אוכל לשאת לבדי משאכם היינו מתנת חלק הנ"ל עכ"פ מבואר מזה ע"י קלקולם תקנו אחרי' להוסיף למרע"ה ולדייני' שהוסיף עליו לישא במשאם ומתנתם הנ"ל אך בימי ישעי' נתקלקלו יותר עד שקלקולם לא הוסיפו חיות ואור לאחרי' אלא ועתה מרצחי' ממיתים אחרי' ולא מחי' אותם ומ"מ לא הוסיפו קדושתם אל הטומאה אך בימי ירמי' החיו את הגוים ומה שהרבה ה' אותם כככבי' עכשיו רבתי בגוים אותו ריבוי המשיכו לקליפה ולאו"ה והיינו ג' פתחו באיכה:

רבי בקש לעקור ט"ב ומסיק ט"ב שחל בשבת ואמר כיון שנדחה ידחה ולא הודו לו כי בש"ע איתא בשבת שחל ט"ב אין משנין ללבוש בגדי שבת ודברי' שבצנע' נוהג' אך האר"י ז"ל לא הראה שום אבילות כלל ונ"ל האר"י וכדומה לו אשר מפורסם רוב צערם וכאבם על גלות השכינה וחורבן בהמ"ק א"כ צדקת וחסידו' הוא לו כי כל כך חשוב אצלם מצות עונג וכבוד שבת שמשכח ממנו רוב צערו אמנם רוב בני אדם צריכי' להראות בהיפוך שמצטערי' על חורבן בהמ"ק עד שמניח עונג שבת בשבילו ע"כ מתעני' ביום א' אחר ט"ב שחל בשבת כמו תעני' לתעניתו על שהראה אבילות בשבת אך רבנו הקדוש שהי' כמו שכתבתי לעיל שעונג שבת השכיחו רוב צער שהי' לו על הגלות א"כ כיון שנדחה ידחה לא בעי למיתב תענית לתעניתו והנה כל המענג שבת נותני' לו נחלה בלי מצרי' לימות המשיח וא"כ ממילא יעקר ט"ב לגמרי (ע"י עונג שבת) והיינו ביקש לעקור ט"ב ע"ד מליצה:

תבוא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כי רבות אנחותי ולבי דוי כי הק' מ"ט יענשו או"ה והם שלוחי מדה"ד שגזר עליהם בחטאינו ותי' רמב"ן אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה ועוד אין כוונתם לעשות רצון ד' באשר עברנו על מצותיו אלא אדרבא בשנאתם את דתי ד ולפ"ז לא יענשו אלא התוספת מה שמוסיפי' יותר מן הנגזר אמנם גם על הנגזר יענשו על מחשבתם הרעה אבל לא על המעשה בפועל כי בזה עשו שליחות ד' ואך קיי"ל במס' מעילה ומס' כתובו' שליח שהוסיף ע"ד בעה"ב עקר שליחותו לגמרי ואינו שליח בעה"ב אפי' שעשה כאשר ציוה מ"מ כיון שהוסיף נעקר הכל וא"כ ה"נ או"ה שהוסיפו על גזירת הקב"ה א"כ בטל שליחותי' וחייבי' על כל מעשיהם בפועל והיינו תבוא כל רעתם לפניך הכל אפי' מה שעשו לפי כל פשעי אשר עוללת וגזרת עלי אפ"ה יענשו והטעם כי רבות אנחותי יותר מן המחויב וה"ל מוסיף בשליחו' ונעקר השליחו' לגמרי:

מס' תעני' בסוף א"ר יוחנן ושלשתן מקרא א' דרשו מ"ד מר"ח עד התעני' דריש חגה פירש"י ור"ח איקרי מועד כדלעיל ר"ל לעיל אמרי' קרא עלי מועד לשבור בחורי היינו ר"ח תמוז דהאי שתא מליוהו מלי', וזה קצת קשה אי ס"ד חגה היינו ר"ח מנ"ל עד התעני' הלא למ"ד חדשה לא אמרי' מר"ח עד התעני':

ולולי דבריו ז"ל הייתי אומר ר' יוחנן מפרש קרא עלי מועד אט"ב עצמו לא אר"ח תמוז וט"ב עצמו קרא חגה ולטעמי' אזל דהא איהו אמר אי הוינא התם הוה קבענא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ולפע"ד הא דאי' בירושלמי מס' ר"ה דר' יוחנן הי' מתפלל בט"ב כ"ד ברכות כמו בתעני' ציבור דמספקא לי' אי הוה משום אבילות או משום תעני' ציבור היינו לטעמי' דזמן אבילו' הוא ביו"ד אב שרובו של היכל בו נשרף אבל ט' באב תעני' של תשובה הוה ויש להתפלל בו כ"ד ברכו', וא"כ לר' יוחנן הא דכתי' במרגלי' ויבכו העם בלילה הוא שקבעו בכי לדורו' לא הי' בליל ט"ב אלא בליל יו"ד אב וחזרו המרגלי' ביום ט"ב לא בערב ט"ב וא"כ לא עברוהו לתמוז דהאי שתא וא"כ קרא עלי מועד לא קאי על ר"ח תמוז אלא איום החורבן עצמו:

ונלע"ד לבאר לדידן דקיי"ל בט"ב עבדי' אבל ומועד קאי על ר"ח תמוז דמליוהו מלי' לענין מה נפקא מיני' לענין שברת בחורי' הא אי לא מלי' ביוד אב יתקיים מה שאירע

בט"ב וי"ל הנה המלאך מתאבק עם יעקב בלילה הוא הס"ם אשר בעלות השחר בט"ב הגיע זמנו של ס"ם לומר שירה על תקיעת כף יעקב ויעקב ברח מלבן ער"ח אב ואחר ז' ימים השיגו לבן הוא ו' אב ובלילה נגהי ז' אב בא מלאך אל לבן בחלום וביום ז' אב כרתו ברית יעקב עם לבן זע"ז ונענש יעקב כמ"ש רמב"ן פ' וישלח שמשום זה וירא ויצר לו על שכרת ברית עם לבן ובו ביום ז' אב גרם יעקב שנכתבו בתורה ב' תיבות ארמית יגר שהדותא והכניס קצת קליפה לקדושה ע"כ בו נכנסו גוים להיכל הקליפה למקום קדוש וישכם בבקר ח' אב ושלח מלאכי' וירא ויצר וילן שם בליל ט' באב ויתאבק עם המלאך וביום ט' באב השתחוה ז' השתחואות לעשו ושוב נשקו והשלים עמו תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום, ואותו יום ט' באב יען הוא יום תקיעת ירך יעקב ע"כ הצליח מעשה שטן ששמעו אל המרגלים והתלונו ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרי' והיות יום שליטת מדה"ד שהגיע זמנו של סם לשירה ע"כ חרה אף ד' ויקצוף וישבע, אבל ביום המחרת פסק כחו של ס"ם ע"כ בכו ונתחרטו ואמרו נעלה ונלחמה אך הי' גזר דין שעמו שבועה ולא נקרע, ואך כל זה הואיל דמליוהו לתמוז ואלו לא מליוהו ואז הי' חזרת מרגלי' ביוד אב לא הי' כח ביצה"ר לפתות ישראל לומר נתנה ראש ולא כח במדה"ד לקצוף על ישראל לישבע אם יראה איש באנשי' רק יבואו לארץ ישראל:

קצת מחי' דרוש הספד יום ה' וי"ו אב תקס"א לפ"ק על הגאון מהר"י זצ"ל אבד"ק פוזנא.

ה' **אלקינו דיבר אלינו בחרב לאמר** פי' הקב"ה דבר אלינו וכה אמר בחורב לאער בשעת החורבן יאמר לכם רב לכם שבת בהר הזה פי' אין לכם שום מעלה נוספת כי קלקלתם מעשיכם ולא נותר לכם כ"א שבת בהר הזה שזכיתם לישב בהר בית ה' ע"כ פנו וסעו לכם מהר ה' ובאו הר האמורי הוא הר שעיר כפירש"י ז"ל פ' ויחי על פסוק אשר לקחתי מיד האמורי שקאי על עשיו ע"ש וה"נ ואמר בערבה בהר ובשפלה כי הערבה הלא היא מרמזת על אנשים אשר אין בהם לא ריח ולא טעם והוא אשר נאמר בהם אין בידינו לא משלות הרשעי' ואף לא מיסורי הצדיקים וזהו שאמר שנהי' כערבה הן בשפלה הן בהר הן בנגב הן בחוף הים בכל אלו המדריגות אשר נהי' הכל

יהי' נחשב לערבה בלי טעם וריח ומסיים עד הנהר הגדול נהר פרת פי' כי זה לבד נשאר לנו ארבע אמות של הלכה מי התורה שהוא הנהר הגדול נהר פרת שמימיו פרים ורבים כי זה לבד נשאר לנו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו אך כ"ז אי נשמע לקולם אמנם ע"ז אמר מרע"ה אביהן של כל חכמי הדורות כולם ואומר אליכם בעת ההיא היינו עקבות משיחא דבי' עסקינן דחוצפא יסגי אז הת"ח צווחו כי כרוכי' לא אוכל לבדי שאת אתכם וממש מהנמנע שתחי' בהנותר דהיינו נהר פרת כי לא התורה מונחת בקרן זויות ואין שומע לקול חכמים, ואמר ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב כי בהיות ברכה מרובה בישראל לא יתוארו ברוב כי עם לבדד ישכון בטח בדד עין יעקב כי עשו אמר יש לי רב משא"כ יעקב אמר יש לי כל ולא רב כי הרב הוא החילוק והפירוד אמנם בגלות המר הזה בעו"ה שנתגרשנו מעל שולחן אבינו שבשמים האחד המיוחד וכל עוד שאנחנו דבקים בחכמי תורתו עדיין האחדות דבוק בנו אך כשח"ו אנו ממאנים שמוע בקולם הרי נפלנו ברשת הריבוי וזהו ה' אלקיכם הרבה אתכם בעו"ה והנכם היום ככוכבי השמים לרוב שהם בבחי' ריבוי לכל אומה שר וכוכב א':

והיינו דקאמר ירמי' ע"ה איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה פי' ב' מיני בדד יש א' בהתאחדם יחד שבטי ישראל ואז ויהי בישורון מלך פי' יש ביניהם ת"ח המנהיגם ואינם בבחי' רוב כלל או שהם בבחי' רוב ואפי"ה הם בדד היינו לרעה ר"ל בדד מת"ח ומלכם אין עמם ואז נשארה אמם כנ"י בדד מבעלה וזהו איכה ישבה בדד העיר רבתי עם איך יצויר עיר שהיא רבתי עם תהי' בדד באיזה אופן יצויר שתהי' עתה רבתי עם ומ"מ היא בדד ואמר היתה כאלמנה מבלי בעל ות"ח כאשר היום בעו"ה אחר אשר הוצללנו בצל דוכית הגלות ונשאנו עול האומות והארכנו ימים בגולה עוד זאת מפני הרעה נאסף הצדיק ה"ה חכם וגדול בישראל גאון יעקב הרב מו"ה יוסף יאסקי זצ"ל אב"ד ור"מ בק"ק פוזנא אשר מכבודו האירה ארץ פולין גדול ואך הוא לן בעומקה של הלכה ותפס ישיבה והרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה וכעת נאסף אל עמו והשאיר הארץ שממה, והנה אמר מרע"ה ה' אלקי אבתיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמי' ויברך אתכם כאשר דבר לכם כי אלף נכנסים לבית הספר יוצאי' מאה

וממאה עשרה ומעשרה אחד כידוע במדרש והנה ששים רבוא אותיות לתורה כמספר בנ"י ואי זכו כולם לדבר עם הקב"ה פה אל פה כמו מרע"ה הי' טוב ולא נכנסו מעולם בגדר הריבוי ונשארנו בדד לעולם אמנם להיות מרע"ה עומד בין ה' ובינינו בעת ההיא ע"כ נכנסו בגדר הרב אמנם לכשיהיו אי"ה אלף פעמים ס' רבוא באופן שיהי' אלף בעולם העשיה ומאה בעולם היצירה וי' פעמים ס' רבוא בעולם הבריאה וס' רבוא בעולם האצילות אז יושלמו כל אותיות התורה ויזכו לחזות בנועם ה' ותו לא יהי' שום פירוד ע"כ אמרו ה' יוסף עליכם אלף פעמים ששים רבוא כי זו משלי פי' מה שמשיג אתכם הריבוי זו משלי מפני שהייתי עומד בין ה' וביניכם אמנם לכשתהיו אלף פעמים ככה אזי יברך אתכם כאשר דבר לכם פא"פ ממש ואז תחזור האחדות למקומו ממש בבי"א:

אחכז"ל ג' פתחו באיכה והכוונה בקיצור כי מרע"ה ראה בגדולתם וראה בהם פחת קטן שהם טרחנים אמר איכה אשא לבדי וכו' שגם שהם כולם מתאימות ושכלה אין בהם מ"מ לא יוכל לתקן מום קטן הזה שהם טרחנים וסרבנים וישעי' אמר בהיפוך כמתמיה איך הי' מרע"ה יכול לתקן עם כבד כזה שאנו רואין אחר שהעיר מלאה צדק ומשפט ובכ"ז הם מרצחים ומרע"ה הסיעם ממצרים ואין להם שוטר ומושל אז ולא דעת ותבונה ועשאם ותקנם כ"כ עד שנעשית קרי' נאמנה וזונה משפעתה לכל העולם כי זונה מלשון זן ומפרנס כי היא היתה מטרפולין והיינו איכה היתה לזונה קריה נאמנה איך עצר מרע"ה כח לתקן זה הלא אנו רואין עתה שהיא מלאת צדק ומשפט ואפ"ה עמה מרצחים ואינם שומעין לקול מורים וירמי' נמי כה"ג אמר אחר שאני רואה טבע העם להיות רבת עם ולא אחדות ביניהם כלל איכה עשאום מרע"ה בבחינת בדד שאמר וישכון ישראל בטח בדד איכה ישבה לשעבר בדד מי שהוא רבתי עם בטבעו אמנם סיים בזה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס כלו' כי גם מעיקרא לא הי' אלא ע"ד נשאתני ותשליכני כל הגדולה מעיקרא היתה ע"מ להשפילני בסוף איגרא רמא לבירא עמיקתא ואמר ז"ל ע"ד קובלנא וקינה וקרוב לזה פירשנו מאמר מזמור ה' יענך ביום צרה עד גמירא:

וטפכם אשר אמרתם לבז יהי' ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבואו שמה ולהם אתננה והם יירשוה, יראה מ"ש ולהם אתננה שתלה הנתינה בו ית' וחזר ואמר והם יירשוה שתלה הירושה בם ובזכות עצמם היינו משום שנכנסו לא"י אז בזכות שמלו עצמם כפירש"י ז"ל ביהושע על פסוק וזה הדבר אשר מל, וירשוהו גם בזכות עצמם אמנם הקב"ה הוא הגורם לזה שע"י שנתנדו דור המדבר עתה ולא נשב רוח צפונית נמנעו מלמול בניהם ועי"ז שהיו ערלים ומלו עצמם ירשו הארץ והיינו דקאמר להו על ידכם יהי' טפכם לבז שישארו ערלים וכדי בזיון ועי"ז יבואו בניכם שמה ויהי' בבחינת להם אתננה ובחינת והם יירשוהו ואולי משום כן רמז בר"ת א'שר ל'א י'דעו ה'יות טוב ר"ת אליה שהוא מלאך הברית כידוע הממונה על המילה:

ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם יל"ד לשון הקרא ראה נתתי לפניכם במה יראו ומה יראו וגם כפל באו ורשו אשר נשבע ה' לאבותיכם גם לתת להם ולזרעם הלא לא נתן אלא לזרעם ולא להם אבל יראה כי בתחלה לא זכו אבותינו אל ארה"ק אלא כשיהי' להם זרע צדיקים הם יירשוה בצירוף ב' זכיות זכות האבות והבנים יחדיו יהיו תמים אמנם אחר מ"ת עלו ישראל לאותה מדריגה שזכותם לבד הי' כדאי שירשו ארץ הקדושה וזכות אבותם הי' נשאר לגמרי ע"ד אל ההרים לא אכל שאחז"ל שלא אכל בזכות אבותיו וזהו ראה מעלתך שזכית כי נתת לפניכם את הארץ פי' לפניכם בזכותכם לבד נתתי את הארץ אשר נשבעתי מתחלה לאבותיכם לתת להם ולזרעם אחריהם פי' כיצורפו זכות אבות ובנים יחדיו וזהו זרעם אחריהם הנמשכת אחריהם והן עתה נתתי אותו הארץ לפניכם לבד מבלי שתצרכו לזה זכות אבותיכם והא"ש מ"ש משרע"ה אח"כ ואומר אליכם בעת ההיא לא אוכל לבדי שאת אתכם כי בעת ההיא שעליתם לגדולה כ"כ אז אמרתי איני כדאי מעתה לשאת אתכם לבדי כי ה' אלקיכם הרבה אתכם דייקא במה שהוא אלקיכם בלי זכות אבות הנה כבר זכיתם לעלות למדריגה כוכבי השמים והנה ה' אלקי אבותיכם דייקא יוסף עליכם ככם אלף פעמים פי' אחר שכבר בזכותכם עליתם לכוכבי' והן עדיין נשאר לכם זכות אבותיכם וזה יגרום שתעלו על זה עוד אלף מדריגות כדכתיב בצדיקים האוחזים

מעשי אבותיהם לאלף דור לאוהביו ולשומרי מצותיו וזהו ה' אלקי אבותיכם במה שהוא אלקי אבותיכם יוסף אליכם אלף פעמים וא"כ לא אוכל לבדי שאת אתכם לכן אמר ואומר אליכם בעת ההיא דייקא כשעליתם לאותו מעלה העליונה הנ"ל ואולי אמר אלף פעמים זה משלי כפירש"י ז"ל דידוע ליראי (ה' ולחושבי) שמו אלף פעמים (כדדרשו חז"ל עיין רש"י סוף פ' ואתחנן ג' פסוק ט' כתיב ולשומרי מצותיו לאלף דור וכתיב ועושה חסד לאלפים הא כיצד כאן לעובדים מיראה וכאן לעובדים מאהבה) ולאוהבים לאלפים ומדריגת מרע"ה הי' מדריגת יראה אעפ"י שהי' אוהב ה' בלי ספק מ"מ מדרגתו הי' מדריגת יראה כאשר חז"ל הגידו אין לגבי משה מילתא זוטרתא (ברכות דף ל"ג ע"ב) היא ע"כ אמר זו משלי רק אלף דור וה' יברך אתכם כאשר דיבר לכם היא אלפים ויותר:

שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו יאמר ע"ד איז הו חכם הלומד מכל אדם וזהו שמע בין אחיכם שהשופטיס גם הם ישמעו בין אחיכם כמו שאחיכם המה השומעים לקול מוריהם גם הם ישמעו לכל האומר דברים אמיתיים יהי' ממי שיהי' וזהו שמוע בין אחיכם כמוכם כמוהם כלכם תשמעו ואמר עוד ושפטתם צדק ע"ד מ"ש בחו"ה על חסיד א' שלא ראה אדם שלא הי' לו מעלה יתירה ממנו בין שהי' גדול ממנו או שוה לו או פחות ערך ממנו ע"ש שהאריך להסביר הדבר וידוע מאחכז"ל בצדק תשפוט עמיתך שידונו לזכות וצדק וה"נ אמר ושפטתם צדק שתדונו לזכות בין שיהי' איש היינו גדול ממך או אחיו פי' חבירך בשוה לך ובין שיהי' גרו הוא פחות המדריגה כמו גר שבקרבך את כולם תשפוט בדעתך בצדק ותראה מעלתם גדולה וזכה ממעלתך:

וישיבו אותנו דבר פרש"י ז"ל באיזה לשון הם מדברים והוא תמוה מה איכפת להו בזה וי"ל כי עי"ן לשון יש נגד ע' שרים של מעלה וא"י שהיא תחת הקב"ה בלי אמצעות השר מהראוי שהעם היושבים בה ידברו בלה"ק שהקב"ה משמש בו וחשבו שאם ימצאו שאותן האומות מספרים בלשון אחר ש"מ כי יש גם להם שר למעלה וקשה ללחום נגד השר ההוא ולכן אמרו וישיבו אותנו דבר ובזה נבין בתשובת מרגלים ויקחו בידם מפרי הארץ וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלקינו נותן

לנו ולא אביתם לעלות וגו' וקשה כי לא רמז לנו כלל שהוציאו המרגלים דיבה ואמר ולא אביתם לעלות אבל לפי הנ"ל יובן כי באו מרגלי' בדבה רעה מוכחדת תחת לשונם אמרו כי יש להארץ ההיא שר בפ"ע שהרי מדברים שפת כנען ושלא תאמרו אולי הוא מקטני שרי מעלה לזה הראום פרי הארץ לראות כמה כוחו וגבורתו של השר ההוא ומי יכול לו ע"ד שאחז"ל על פסוק כי חזק הוא ממנו אף בעה"ב לא יכול להוציא כליו משם פי' הוא מוסב על שר הארץ וממנו מוסב על השי"ת ועליהם כי חזק הוא ממנו וזה וישיבו אותנו דבר דייקא שהם מדברים בלעגי שפה שאינו לה"ק ויאמרו ג"כ טובה הארץ כנ"ל ועי"ז ולא אביתם לעלות ובזה נבין ג"כ דברי מרע"ה להם ואומר אליכם וכו' ה' אלקיכם ההולך לפניכם ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלקיכם פי' אתם ראיתם את כל הנפלאות ההמה א"כ איך בדבר הזה פי' ע"י דבר זה שהם מדברים בשפה אחרת איך לא תאמינו בה' כי לו נניח שיש להם שר שוטר ומושל הלא ה' יכול לו וישדד מערכות השר ההוא כאשר עשה למצרים ולעיניכם:

ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו וכו' ויאמר ה' אלי וכו' כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם צ"ע אמרם חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו שהוא מאמר הסותר כיון שחטאו לה' איך יעלו ללחום גם תיבת אנחנו מיותר גם תשובות הי"ת להם כי אינני בקרבכם ולא תנגפו מיותר וי"ל כי ידוע חבור עצבים אפרים הנח לו וממש בלתי אפשר שמפני חטא שבינם למקום לחוד ימאסם ה' ח"ו וא"כ אז במדבר שהיו באגודה אחת מ"ט נגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם וכו' וי"ל משום שעדיין לא שלם עון האמורי כ"א בצירוף מה שמרדו בהי"ת ולא פנו מפני ב"י אשר ה' שוכן בקרבם ואויבי ישראל נקראו אויבי ה' ועי"ז החטא נתמלא סאתם אמנם אם אין ה' בקרב ישראל ח"ו ואויביהם לא יכונו אויבי ה' כ"א אויביהם א"כ אין החטא של כנענים גדול כ"כ במה שלא פינו לפניהם א"כ לא נתמלא סאתם עדיין וממילא עכ"ח עדיין יתגוררו במדבר עד שתתמלא סאת הכנענים ובזה מיושב קושית הרמב"ם ז"ל בשמונה פרקים על כי לא שלם עון האמורי עד הנה ע"ש ונבוא אל המכוון בעזה"י ונקדים כי נחנו בלא אל"ף מרמז על קיבוץ בלא לב אחד לכן חסר א' על חסרון האחדות משא"כ אנחנו באל"ף מרמז בהיפוך והא"ש כי ישראל אמרו אעפ"י כי חטאנו לה'

מ"מ אנחנו דייקא נעלה ונלחמנו פי' כי חטאתינו הוא רק לה' פוגע בכבוד שמים לחוד וא"כ כיון ששלום בינינו אנחנו דייקא נעלה ונלחמנו כי א"א שיארע לנו עון אשר חטא עי"ז וע"ז באת התשובה מאת השי"ת אה"נ אבל לא תצליחו מטעם אחר והוא כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם דייקא כי לא יקראו אויבי ה' כ"א אויביכם כיון שאינני בקרבכם וא"כ לא נתמלא סאתם עדיין:

והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם ירמוז כי אומות העולם היושבים שקטים בעוה"ז עד שהם מעיזים פניהם עלינו ע"ד עשיר יענה עזות לא ידעו ולא יבינו כי לחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלקים וקרא כדכתיב סחרה ואתננה קודש לה' לא יאצר ולא יחסן ליושבי' לפני ה' יהי' ולמכסה עתיק וידוע כי עוה"ז דומה לפרוזדור וידוע נמי מאמר חכז"ל יציץ ופרח ישראל הם ת"ח העושים ציצים ופרחים לתורה ושרשם ויניקתם מכפתור ופרח של מנורה וזהו והעוים היושבים בחצרים עד עזה פי' אותן המעוותים הם אוה"ע היושבים בחצרים הוא העוה"ז שהוא חצר ופרוזדור והם יושבים בו עד עזה שהם מעיזים פניהם בו מ"מ לע"ל כפתורים הם ת"ח שעושים ציצים ופרחים לתורה היוצאים מכפתור של מנורה הם יירשום וישבו תחתם בבי"א:

ואתחנן

ואתחנן במדרש אין הצדיקים מבקשים אלא מתנת חנם לפרש הענין שאנו אומרים בהשכם התפלה שהובא בתנא דבי אליהו לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים מה אנו מה חיינו וכו' אבל אנחנו עמך בני בריתך וכו' לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' אשרינו שאנו משכימים וכו' אתה הוא עד שלא נברא וכו' קדש את שמך על מקדישי שמך ובישועתך תרום ותגביה קרננו להבין בקיצור, כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו רק מתנת חנם כי הרי מה אנו מה חיינו עד שמסיים מותר האדם מן הבהמה אין וכבר כתבתי במק"א אדרבה מותר לבהמה מן האדם שאוכל ושותה בלי דאגה ובלי רדיפת כבוד וסופו למות ואינו יודע בחיי הבהמה שתמות משא"כ האדם למה לו כל עמלו ויש מותר לבהמה אלא גם היתרון הזה הוא הבל וא"כ למה אנו מתפללין ומבקשים רחמים על חיי עוה"ז ולמה

זה נבראתי כלל ולמה לי חיים עד שאכניע עצמי להתפלל על צרכי החיים הללו, אבל אנחנו עמך בני בריתך וכו' וחיי הבל האלו מביאינו להדבק בו יתברך לבסוף וא"כ אשרינו מה טוב חלקינו שמשכימים ומעריבים לומר פעמיים בכל יום שמע ישראל וא"כ פשיטא שאין לי לבקש בשכרי מאומה כי די שעה אחת שזכיתי לכך ומה לבקש יותר אפילו ימות ברעב וצמא ובושה וכלימה די לנו שזכינו להנ"ל וא"כ אין לנו להפיל תחנונינו כלל, אך זה גופי' מעבודת ה' וקידוש שמו ברבים שלא יהיו עבדיו מוטלין ברעב וצמא ועושי רשעה ומאשרי זדים מוצלחים ע"כ קדש את שמך על מקדישי שמך וע"י ישועתך לשמך הגדול ממילא תגביה קרננו ועד"ז הצדיקים מבקשים מתנת חנם כי אין לתבוע בשכר מעשיהם הטובים כי די להם שזכו לעשות מעשים טובים ויודו לה' על ככה כי לולי (שה') זה לא הי' להם חיים כלל:

ומזה הטעם עצמו אמרו חז"ל מזמור לאסף קינה מבעיא לי' אלא ששפך חמתו על עצים ואבנים וכו' וכי משוא פנים יש בדבר ואי לא סגי בעצים ואבנים במה נתכפר החטא אבל אחז"ל כשאתם זוכים מונים לבנינו וכשאין אתם זוכים מונים לחורבנו, כי לעולם מונין לדבר שמתעלה ומתגדל כגון שמונים מ"ט יום מפסח לעלות לגדולת מתן תורה כך מונין לבנין בית המקדש שנתעלה ונתגדל בכל שנה בקדושתו וכל שנה כאלו נבנה מחדש בקדושה חדשה שעדיין לא זכינו לה אשתקד וכשאינם זוכים לכך הרי מונים לחורבנה כי בכל שנה כאלו נחרב היום כי החורבן של אשתקד הי' כבנין נגד חורבנו של השתא כי בכל יום קללתו מרובה משל חבירו והרי חוזר ושופך חמתו על עצים ואבנים דהשתא ועי"ז תם עונך דהשתא ולכן מונין לה היום אלף ושבע מאות ושבעים שנה לחילול שמו הגדול וביטול תורה וקיום מצות והשראת שכינה בישראל א"כ הדרן להנ"ל למה לנו חיים נבחר מחנק נפשי מות מעצמותי וכל א' מישראל הי' מתכפר בחיותו אם הי' כפרה על ישראל לבנות עיר ה' כי באפס עבודת ה' מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ואם אינו מקדש שמו על מקדישי שמו הרי הנביא צועק מי גבר יחי' ולא יראה מות אי' חסדיך הראשונים ה' נשבעת לדוד באמונתך נמצא בכל שנה אשר נראה לנו כאלו נחרבו היום העצים והאבנים ומצטערים עד לנפש הרי הוא

אצל הקב"ה העצים והאבנים כמו נפשות ויתכפרו עונות ישראל ותם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך:

ואתחנן וגו' ויתעבר ה' בי למענכם ויל"ד הא שהתעבר ה' הי' קודם שהתפלל אשר ע"כ התפלל א"כ אמאי קאמר ויתעבר אחר ואתחנן ועוד כמה פעמים הזכיר זה ולא אמר לשון ויתעבר כ"א גם בי התאנף ונ"ל דעכ"פ הי' ראוי שבניו ימלאו מקומו במקצת שהרי כך פירש"י בפ' פנחס שמרע"ה ביקש שימלאו בניו מקומו וירשו גדולתו כמו שבנות צלפחד יורשות נחלת אביהן והקב"ה מלא בקשתו לענין זה שעכ"פ אין הגדולה זזה ממשפחתו שהרי גם יהושע יעמוד לפני אלעזר לשאול לו באורים ותומים ע"ש פירש"י והוא מהמדרש ואומר אני עפ"י מה שאחז"ל במס' נדרים ומייתי לה הרי"ף בסוף פרק כיסוי הדם מפני מה ת"ח אין בניהם ת"ח מפני שקורין לשאר בני אדם עמא דארעא וכתיב על כן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב והנה מרע"ה קרא לישראל מורים וממרים כמ"ש מרדכי סופיה"כ שהוכיחו הקב"ה ע"ז משו"ה לא מילאו בניו את מקומו ואחז"ל והעברתם נחלתו לבתו מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה ממלא עליו עברה ע"כ כתיב והעברתם והיינו אחר שכבר התפלל ולא נענה כלל אפי' שיהי' בנו ממלא מקומו לא נענה אמר ויתעבר לשון עברה ויתעבר ה' בי למענכם הואיל וקראתי אתכם ממרים ויאמר ה' רב לך וגו' וצו את יהושע ולא בניך וזה הי' למענכם וא"ש לשון למענכם ולא בגללכם כי בגללכם משמע אתם גרמתם החטא כדכתיב ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם אבל הכא מה שלא מלאו בניו מקומו הוא למענכם מה שחטאתי נגדיכם וקראתי אתכם ממרים ומורים:

***ואתחנן אל ה' בעת ההיא** איתא במדרש בשעה שהתחנן משה להקב"ה הראה לו ודבורה אשת לפידות היא שופטה את ישראל ונראה לבאר ההמשך זה לכאן דהנה איתא עוד במדרש דאמר משה להקב"ה הנח לי לעבור ואני לא אשפוט את ישראל אלא לקיים מצות התלויות בארץ ואמר לו הקב"ה מעלין בקודש ולא מורידין ואמר משה עשה אותי סומא וסומא פסול למלוכה וא"ל הקב"ה שמא יקבלו אותך ותמוה מה הכוונה בזה הנה איתא במס' שבועות דאשה פסולה למלוכה והקשה בתוס' הא כתיב ודבורה אשת לפידות וכו' ותי' משום דהם קבלוה א"כ מוכח משם דאפילו

הפסול למלוכה אם יקבלו עליהם כשר הוא וזהו כוונת המדרש בשעה שהתחנן משה להקב"ה ואמר שיעשה אותו סומא ויהא פסול למלוכה וא"ל הקב"ה שמא הם יקבלו אותך והראייה מדבורה כמ"ש התוס' הנ"ל:

ואתחנן פירש"י בגי' תקט"ו שהתפלל משה כ"כ תפלות שיזכה להכנס לארץ תקט"ו בגי' תפלה ועם שם הוי' ב"ה שבגימטריא כ"ו עולה כמנין ישראל בגימטריא תקמ"א והיינו כשהם דבקים בהקב"ה כנאמר ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום:

בעת ההיא לאמר פירש"י השיבני תשובה אם קבלת תפלתי ומורי בהפלאה פי' ואתחנן לאמר שהתפלל שיפתח שפתיו כמו ה' שפתי תפתח שיהי' יכול לאמר כי לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון ולפע"ד שניהם עולים בקנה אחד דאחז"ל רבי חנינא בן דוסא הי' מתפלל ואמר אם תפלתי שגורה בפי בידוע שהוא מקובל וקשה א"כ מה הועילה תפלתו כיון שכבר נגזר בתחלת תפלתו שתהי' שגורה או לא שגורה ונלע"ד דעתים יש בעת רצון לענות ושלא בעת רצון ח"ו שתום תפלה וכן אנו מתפללים שתהי' שעה זו שעת רחמים ועת רצון לפניך והנה כל מתפלל קודם שיתפלל מבקש ה' שפתי תפתח כי לה' מענה לשון ואז אם ה' שומע תפלתו זו ותפלתו שגורה בפיו הרי שנענה ונשמעה תפלתו הלז והרי הוא שגורה ש"מ שעת רצון היא א"כ גם תפלתו על החולה תקובל אבל אם אינה שגורה נמצא לא נתקבלה תפלתו הראשונה ש"מ אין עת רצון א"כ גם החולה מטורף וזהו טרם יקראו ואני אענה שיכולים להתפלל תפלה שגורה ועי"ז עוד הם מדברים ואני אשמע תפלה השניי' והיינו דהתחנן משה לאמר שיהי' יכול להתפלל ועי"ז יהי' לו תשובה מבוררת אם תפלתו מקובלת אלא בעו"ה בחורבן כתיב גם כי אזעק ואשוע (כפל הלשון) שאזעק שארצה לשוע שתום תפלתו תיכף בעו"ה והקב"ה ברחמיו ישמע שועתינו ויגאלינו בקרוב לעלות לציון ברנה עם כל טוב אמן:

אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה יל"ד אומרו מי אל בשמים ובארץ מה ענין אל בארץ האלים המלאכים הם בשמים ולא בארץ כמעשיך וכגבורותיך כפל ענין ועוד קשה לא בקש כפרה על חטאו לאמר כפר לי לא אעשה עוד רק סידר שבחו של מקום ועי"ז אמר אעברה נא ושוב תלה חטאו בהם ואמר ויתעבר

ה' בי למענכם הנה כתיב מי כמכה באלים דרשו חז"ל (גטין נ"ז ע"ב) באלמים שרואה ושותק עד שתתמלא סאה והן הן גבורותיו ששומע ושותק (כמו שאחז"ל שלכן אכה"ג חזרו עטרה ליושנה ואמרו הקל הגדול הגבור והנורא שהן הן גבורותיו שרואה ושותק) מה שאין ברי' יכולה להתגבר על יצרו לשתוק ולא למחות ולהתנקם אמנם מה ראו רבותינו על ככה להוציא תיבת אלים מפשוטו נ"ל משום באלים עליונים אין כמוהו מ"מ בתחתונים צדיק מושל ביראת אלקים והוא מנצח את כביכול כמו שאחז"ל למנצח למלך שמנצחים אותו ומשמח וא"כ יש כמוהו באלים ע"כ דרשו באלמים שאין לצדיק שהוא בשר ודם אין בו כח להתאפק ולהתגבר על יצרו וכעסו ופוגע מיד בעוברי עבירה ואין כמוהו באלמים והנה רמב"ם כתב חטאו של משה רבינו הי' שכעס והקב"ה לא כעס עליהם אלא סבל ושתק וטען רמב"ן ומי לא יכעוס באומרם כי העליתנו ממצרים וטוב להם עבוד את מצרים מעבוד ה' ומי יכול להתאפק ע"ז ואם ה' סבל ולא כעס ע"ש פ' חוקת וכי משה לא יכעוס על זה ואמנם רמב"ם נשמר וכ' יען כל ישראל למדו ממרע"ה ואמרו לולי הקב"ה שצוה לכעוס לא הי' כועס וחשדו להקב"ה עיי"ש ולפ"ז א"ש הפסוקים מרע"ה התודה על חטאו שכעס ואמר מי אל בשמים ובארץ והיינו צדיק שהוא אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך נהי כמעשיך יעשה כי צדיק מושל ביראת אלקים אבל כגבורותיך לא יוכל לעשות הן הן גבורותיו של הקב"ה שיכול להתאפק ואני בן אדם לא יכולתי להתגבר על כעסי והיינו כמ"ש רמב"ן הנ"ל ומ"מ לא נשמעה תפלתו מטעם שכתב רמב"ם שישראל למדו ממנו והיינו ויתעבר ה' בי למענכם:

ההר הטוב הזה פירש"י זה ירושלם הנה כתיב ונושנתם גימטריא תתנ"ב כידוע (גמרא גיטין ס"פ המגרש) ואמנם אי לא חטאו הי' זוכים להיות תתנ"ג שוב לא נחרב לעולם והנה טוב במלואו כזה טי"ת וי"ו בי"ת עולה תתנ"ג ע"כ אמר מרע"ה ההר הטוב כי אלו נכנס משה לא"י לא נחרב הבית והי' טוב כנ"ל:

רב לך אל תוסף דבר וגו' מה שאמר הקב"ה שלא ידבר עוד יש לפרש עפ"י מה שפירשתי למעלה דתקט"ו תפלות עם השם הוי' הוא בגמטריא ישראל י'ש'ר' א'ל'

ואם הי' מתפלל עוד תפלה הי' בגמטריא י"ש"ר ל"ב וזה מדרגה יותר גבוה והי' בא לארץ וכבר נגזר שלא יבוא:

או הטעם דהרי תפלה עושה מחצה וגם כאן נתקבל מתפלתו אעברה ואראה נתקבל אראה והנה המרכבה העליונה עדיין לא היתה לה אז רגל הרביעי שהוא דוד הע"ה ומי לנו גדול ממשה ואפ"ה לא זכה לזה דלא הוי לי' זכותא דא"י וא"כ הי' אפשר למרע"ה להתפלל שיעבור ויהי' רגל רביעי והקב"ה לא יבזה תפלתו ויהי' עושה מחצה וכבר גזר ה' וראה שטוב שלא יעבור לכך אמר אל תוסף:

***במדרש** ילקוט רמז תתנ"א יש רב לך וז"ל בעל דין שלך הוציא מיתה לכל אדם הראשון שאכל מן האילן גרם מיתה לכל באי עולם וי"ל דאיתא במדרש דאדם הראשון ראה לדוד בן ישי שהי' ראוי להיות נפל ונדר משנותיו עי"ן שנה ולכך חי' אדם תתק"ל ר"ת ת'כון ת'פלתי ק'טרת ל'פניך וצריך ביאור מה ראה בנפל זה שעדיין לא ראה אור שנדר לו משנותיו ונראה דאיתא (שבת דף נ"ה ע"ב) ארבעה מתו בעטיו של נחש בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד וע"י אדם הראשון בא מיתה לעולם ומי שמת בחטאו אינו יכול לכפר על חטא אדם הראשון דדי שיפקיע את עצמו אבל אלו שמתו בעטיו של נחש יכולין לכפר על חטא אדם ויבולע המות לנצח ויהי' עולם התיקון והנה בנימין הי' קודם מ"ת עמרם ובניו מתו בח"ל ובני ישי הנולדים ראה אותם שאינם ראוים לכך כנאמר אל תבט אל מראהו ולכך אמר אולי דוד שהי' ראוי אם יולד יהי' כדאי לתקן לכך נתן לו עין שנה ובאמת דוד חי וקים ויהי' משיח צדקינו ואם הי' משה רבינו בא לא"י מי לנו גדול ממנו יהי' הוא כדאי ולא הי' צריך אדם הראשון למות בחסרון עין שנה וזה שאמר שאדם כבר גזר עליו מיתה:

***איתא** עוד במדרש אמר משה להקב"ה בהן קלסתיך הן לה"א השמים ושמי השמים ובהן אתה גוזר מיתתי הן קרבו ימיך למות א"ל הקב"ה והלא אמרת והן לא יאמינו לי וכו' וצריך ביאור הנה איתא בספרים משה רבינו הי' התרומה של העולם ושית אלפי שני קיימא עלמא (ר"ה דף ל"א ע"א) ועין בינוני נותן אחד מחמשים לכן חי' ק"ך שנים חלק חמשים משית אלפי שני דקיימא עלמא (ואיתא במס' נדרים דף ל"ח ע"א) דמשה רבינו נקרא טוב עין הוא יבורך שהקב"ה לא ציוה ללמוד עם ישראל הפלפול של

תורה והוא נהג טובת עין ומסרם לישראל ופי' ברא"ש שם הבנה וחריפות והיינו כתב לך כתבן שלך כי כל החכמה והשכל רמוזין בכתב התורה בצורת האותיות וטוב עין תרומתו אחד מארבעים והי' ראוי לחיות ק"ן שנים אלא דלכאורה מנ"ל לש"ס דמשה מסר זה לישראל משום טובת עין דלמא משו"ה מסר להם הפלפול כדי שיאמינו לו ישראל דרשות והללמ"ס שע"י הפלפול יבינו הכל מראש אבל באמת הי' ישראל מאמינים בני מאמינים ולא משום זה הי' צריך למסור להם הפלפול ורק משום טובת עין מסר להם והי' לו להאריך עוד ימים וא"כ זה שאמר לו הקב"ה אתה לשיטתך שאמרת והן לא יאמינו לי ע"כ אין כאן טובת עין ולכך בישר לו בהן:

***רב לך** איתא במדרש ילקוט אין מניחין את צדיקים לבוא לידי עבירה חמורה דשפיכות דמים עבירה גדולה היא והוא תמוה וי"ל דמצינו בספרים עוד טעם למה משה רבינו חי ק"ך שנים נגד ג' פעמים מ"ם יום שהי' בהר ולא אכל ולא שתה וחי יום לשנה ק"ו ממדת פורעניות דמרגלים דהי' נחשב יום לשנה ובמס' תענית דף ל' ע"ב אמרו דלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב שכל ארבעים שנה בט"ב היו מתים במדבר ובט"ב האחרון לא מת אחד מהם וסברו שטעו בחשבון אולי איננו עוד ט"ב עד שראו בט"ו באב שנתמלא הלבנה וק' ממ"נ אי עדיין לא נשלם בט"ב שעבר מ' שנה למה לא מתו ואם נשלם מדוע סברו שימותו ונראה דהם סברו גזירת מ"ם שנה מן החטא והקב"ה עשה חסד וחשב מ"ם שנה מיציאת מצרים והנה אם ימי משה רבינו קצובים כנגד שלשה פעמים מ' יום שהי' בהר ביקש להאריך ימיו עוד היינו שלא יהי' נחשבין ימיו כי אם ממתן תורה כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ומקבלת התורה בשלימות שהיו בקבלת לוחות אחרונות ביוהכ"פ שהי' אצל ישראל גמר הקבלה יחשב לו והנה אם נימא דחשבינן רק מקבלת תורה גם לישראל לא הי' ראוי לחשוב שנה שיצאו ממצרים דאותן שנים קודם מ"ת כלא נחשבים וא"כ א"ש ע"י תפלה של משה רבינו דרק מקבלת התורה יחשב שנותיו ומקודם זה הכל כלא נחשב היו צריכין ישראל עוד חלילה למות בשנה ההוא ושפיר אמר דאין מניחין לצדיק שיבוא שפיכות דמים על ידו שהיא עבירה חמורה:

*עלה ראש הפסגה וגו' ונשב בגיא מול בית פעור וכו' וצריך ביאור ההמשך ונראה דהרי אמרו ספ"ק דסוטה י"ד ע"א א"ר חמי בר חנינא מפני מה נקבר משה אצל בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור ובתוספו' שם איתא שבכל שנה בית פעור עולה לקטרג ולהזכיר עון כיון שרואה כנגדו קבורת מרע"ה הוא שוקע עיי"ש וא"כ הוכרח מרע"ה למות במדבר ולהיות קבור מול בית פעור אלא שמרע"ה סבר שיהי' ישראל צדיקים ובלא"ה לא יהא יכול לקטרג והנה כתיב ויראהו ה' וגו' עד הים האחרון ודרשו חז"ל עד היום האחרון וכיון שראה שחטאו ישראל הי' ניחא לי' במותו וזה שאמר עלה ראש וגו' ושא עיניך וגו' ותראה מעמד ישראל אז ראה בעיניך כי לא תעבור תסכים בעצמך שלא תעבור כדי שנשב בגיא מול בית פעור שיהא הוא משקיע אותו תמיד:

*ועתה ישראל שמע אל החוקים וגו' מלמד אתכם לעשות וי"ל דדברים היוצאין מן הלב נכנסין ללב וכל שמדרגת הרב יותר מעולה דבריו עושים פעולה יותר ומדרגת לימוד ע"מ לעשות היא יותר מלומד ע"מ ללמד כדאי' באבות הלומד ע"מ ללמוד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד ע"מ לעשות מספיקין בימו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ומדרגת משה במצות שבארץ לכאורה לא היו ע"מ לעשות כיון דלא יכנס לארץ ואינו מדרגה כ"כ ואינו עושה פעולה והי' אפשר לישראל להתרעם ולתלות בזה אבל באמת משה רבינו הי' מקוה שיבוא לארץ ולמד ע"מ לעשות וזה שאמר שמע וגו' אשר אנכי מצוה אתכם לעשות:

ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום י"ל"ד פשיטא וכי הי' להם למות במגפת פעור אשר לא חטאו הנה כבר פרשתי במק"א וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה ונשב בגיא מול בית פעור עפ"י שמרע"ה יקבר מול ע"ז בית פעור כי בכל שנה מתנוצץ קליפת פעור לקטרג ולהשחית שונאי ישראל על עון שחטאו בבנות מואב וכשרואה קברו של מרע"ה חוזר לאחוריו (עיין זה תוספות סוטה דף י"ד ע"ב) והנה זה היא מפני רוע מעללינו זולת כן לא הי' שליטה והנה הקב"ה הראה למרע"ה א"י לארכה ולרחבה וכל מה שיעשו ויחטאו שם ישראל ומלכיהם כל הימים כפירש"י בפ' וזאת הברכה מזה הבין משה שלולא שהוא יקבר מול בית פעור יהי' שליטה

להקליפה ע"כ הוא עצמו הבין שראוי שלא יעבור הירדן והיינו וראה בעיניך כמו נראה לי ה"נ בעין עיונך ושכלך תראה ותבין כי לא תעבור את הירדן הזה אלא ונשב בגיא מול בית פעור כן כתבתי כבר במק"א אלא יש לעיין מה יש שייכות לקליפת פעור עם שארי עונות ישראל שאינם מענין ההוא של בנות מואב גם צע"ג הכא כל איש אשר הלך אחר בעל פעור השמידו ולא נשארו אלא הדבקים וביהושע כתיב עון פעור אשר לא הוטהרנו ממנו, ע"כ נלע"ד כי חטא פעור אינו דומה לחטא עגל שטעו בשור שבמרכבה ובמדבר שור והאמינו שצורת עגל שותף בי"מ והוא טעות במחשבה משא"כ פעור שידעו שאין בו ממש וה' הוא אלקים אין עוד מלבדו אך נקל בעיניהם עבודתו ית"ש עד שבשביל סבת תאות אשה או פתם ויינם עזבו ה' וזה הקלות הי' בעו"ה ברוב ישראל ועודנו מרקד אלא שאלו לא התאוו כ"כ לתאות והרי ירבעם ידע ה' ומפני כבודו וגאותו שלא יוחזר לרחבעם המלוכה הניח ה' ועבד עגלים וכן כל עע"ז לא עבדו אלא להתיר להם תאות לבם (כמו שאיתא בסנהדרין פ' חלק לא עבדו ישראל ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא) והיינו חטא שלא הוטהרנו ממנו ועי"ז מתגבר קליפת פעור לולי מרע"ה עומד מול בית פעור וע"ז אחז"ל (שם סנהדרין פ' חלק) הדבקים רק דביקות בעלמא ולא כצמיד פתיל כי לולי הי' תאוה בוער בהם הי' גם הם עושים ככה והקב"ה אעפ"י שידע מחשבותם לא השמיד אלא אשר הלך אחר בעל פעור בפועל אבל אתם הדבקים אעפ"י שידע מחשבותיכם מ"מ חיים כולכם היום:

ועי"ל עיניכם הרואות וגו' ואתם הדבקים יל"ד עוד מ"ט הזכיר שמו של הקב"ה על הרעה השמידו ד' אלקיך מקרבך הנה לכאורה יפלא במגפת מחלקת קרח נטל אהרן המחתה ויעמוד בין החיים ובין המתים ותעצר המגפה מ"ט לא עשה כן במגפת פעור וי"ל כי שם הי' מגפה כוללת והמשחית נגף הכל ויעמוד בין החיים ובין המתים אבל הכא לא מתו אלא העובדים לבעל פעור והם היו מעורבים ומובלעים בין העם וא"א לעמוד בין המתים ובין החיים כי היו מעורבין ע"כ לא הי' אפשר במחתה אלא לפ"ז ע"כ הקב"ה בעצמו השמידם כמו במכת בכורות אני ולא השליח כי המשחית אינו מבחין בין רע לטוב וע"כ אמר השמידו ה' אלקיך ולא ע"י מלאך והטעם לזה באמת

כי חס הקב"ה על הדבקים שלא יפגעו בהם המשחיתי' ע"כ אמר עיניכם הרואות וגו' ואתם הדבקים וגו' חיים כלכם היום:

ועי"ל ואתם הדבקים כי במה שהאמת הוא שבכל יום המצוות עלינו כחדשים ולא כדיוטגמא ישנה וכל ישראל מרגיש בעצמו בעמדו לפני ה' פעמיים בכל יום שמע ישראל כאלו היום מקבל מהר סיני זהו בעצמו עדות ברורה דביקתנו באלקינו ואנחנו עם קרובים לו ממש באין הפסק בינו לבינינו ואיננו מתישן והוא חדשים לבקרים והיינו וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' כי במה שידעת היום ר"ל בכל יום כאלו היום קבלה מסיני מזה ידעת והשבות אל לבבך כי ה' הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד פי' אין הפסק וכנ"ל והיינו הואיל ואתם הדבקים בה' אלקיכם ממש עם קרובו עי"ז חיים כולכם היום דייקא בכל יום כהיום שקבלו מסיני:

ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום כי כתיב ותשת עלי כפכה כי לולא הקב"ה כופה הנשמה בכפיי' היתה יוצאת מהגוף אלא ותשת עלי כפכה והענין בזה ע"ד שכ' בירושלמי השתא בעע"ז כתיב כמוהם יהיו עושיהם כש"כ בעובדי השי"ת אשר יבטח בה' והי' ה', כלומר שהוא עצמו נעשה כה', והכוונה בזה כמ"ש רמב"ן גבי נציב מלח שהי' בטבע כיון שהסתכלה בעוצם עין מחשבתה במלאך של גפרית ומלח שהמטיר על סדום נתהפכה כל רעיונה וכל עצמותיה למלח א"כ כל העע"ז ומדבק מחשבתו לקליפה ההיא ראוי כמוהם יהיו עושיהם ותצא רוח חיותו ותדבק שמה ומכש"כ בעבדי ה' מאהבה עזה תדבק נשמתו בחיי עד אלא מהשגחת ה' לקיום עולמו שת כפו על ב' הכתות שלא תפסוק חיותם אך בזמן פעור הסיר הקב"ה השגחה זו כרגע ומתו כ"ד אלף אשר נצמדו לפעור ונדבקו שם וא"כ באותה שעה שם (הסיר) הקב"ה כפיו והי' ראוי שגם הדבקים בה' יסתלקו מהעוה"ז ואפ"ה חיים כולכם היום והיינו עיניך הרואות כי כל איש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך ואפ"ה ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום:

ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציוני ה' לעשות כן בקרב הארץ י"ל דאיתא בפרק אבות הלומד ע"מ ללמוד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד ולעשות והה"נ אם הרב לומד עם תלמידים ע"מ לעשות

גם התלמידים זוכים ללמוד וללמד וכו' ולכאורה משה לא הי' יכול ללמוד ע"מ לעשות דהוא לא בא לא"י אלא שלמד כן בשביל ישראל וזהו שאמר ראה אנכי למדתי אתכם לעשות כן בקרב הארץ ואעפ"י שאני לא אבוא לא"י רק שאני לומד כן בשבילכם:

ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתם וגו' ואמרו רק עם חכם וגו' יש לפרש דהנה האוה"ע בראותם תפארת תורה ומצות יעידון ויגידון שאין תורה כתורת ה' כמו שאמר תלמי המלך ובאמת טעמים למצות מה שסוברים האוה"ע אינם עיקר טעמם דאינם גלוים לנו רק המה מסתרי תורה אבל אם ישראל בעצמם מתכבדים בזה שהאוה"ע שבחו תורתינו יש לחוש שגם הישראל יסברו שרק הם הגלוים המה עיקר טעמי תורה ובאמת עיקר טעמם עפ"י נסתר והראי' מדיבוק אלקי לנו ע"י התורה וזה ושמרתם השמר הוא ל"ת שתשמרו שלא תעשו מצד כי היא אצל אוה"ע חכמתכם ובינתכם ותתכבדו מזה ולבסוף תסברו ג"כ רק עם חכם ונבון הגוי הזה וזה שקר כי מי גוי גדול אשר ה' קרוב אליו ע"י לימוד ואמירת תהילים על חולה שנשמע התפלה וכיוצא בזה ועכ"ח שמסתרי תורה המה וזה כי מי גוי גדול וכו' ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים:

ותמונה אינכם רואים זולתי קול י"ל על חיתוך הלשון והאותיות שלא שמעו רק על ב' דברות אבל האחרונות לא שמעו אלא קול ולא חיתוך הלשון:

***פן תשחיתון** ואיתא במדרש דקאי על פיאות הראש והזקן ויש להסמיך לסיפא דקרא דהרמב"ם כ' הטעם דאסרה תורה לגלח פאת הראש והזקן שכך הי' חוק הגלחים והכומרי ע"ז להשחיתם בתער וחוק הזה אפשר שבא להם כי הפסל שעושים בדמות וצורה שבחרו להם ושורה עליו רוח הטומאה וצורתו יכולין לעשות אבל פיאות הראש והזקן אינם יכולים לעשות (בו כמו שהמה גדילים בדרך הטבע) ולכבוד פסלם הנהיגו הכומרים ג"כ לעשות ככה כמו שאיתא בצמח דוד שמנהג הגוים באיירופא ליל בלי זקן בא מכח שמלך אחד הי' סריס ולא הי' לו זקן ולכבודו הקיפו גם השרים פיאותם ושוב עשו גם ההמונים ככה וכן הי' בגלחים והיינו דקאמר פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל:

*ופן תשא עינך השמימה וראית את השמש וכו' אשר חלק ה' אלקיך לכל העמים לשון רש"י ז"ל להאיר להם ד"א לאלהות לא מנעם מלטעות אחריהן אלא החליקן בדברי הבליהן לטרדם מן העולם ונראה לומר דהני שני פירושים להדדי שייכי דאיתא במס' ע"ז דף ל"ד שאלו פילוסופין את הזקינים ברומי אם אלקיכם אין רצונו בע"ז מ"ט אין מבטלה אמרו להם אם לדבר שאין העולם צריך להם היו עובדים הרי הוא מבטלה אבל הן עובדין החמה והלבנה מה שאין העולם יכול להתקיים בל"ז וכי יאבד עולמו בשביל אלו השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין ולפי"ז ע"י שחלק הקב"ה את צבא השמים להאיר על הארץ עי"ז החליקן בדברי הבליהם לטרדן מן העו לם דאי לא היו נצרכין לעולם הי' באמת מבטלן ואין כאן מקום לטעות אך מפני שהן צריכים להאיר עי"ז לא מבטלן והם טועים אחריהן ונטרדין מן העולם:

*אשר חלק ה' אותם לכל העמים יש לפרש ע"פ מה דאיתא דקופערניקוס אחד מחכמי העמים אמר דהארץ סובבת לקבל אור השמש דאיך עצם השמים הטהורה יסבב וישמש את הארץ ואחרים הביאו ראי' כנגדו דאם הארץ מסבב איך אפשר שיזרוק חץ בעוף וישיגהו ויפול שם כיון שהארץ כבר השתנה מקומה וע"ז השיב די"ל דהארץ וכל אשר עלי' וגם האויר מסבב אמנם ראייותיו מכח השכל שאינו ראוי שישמש העליון לתחתון הוא רק לפי דיעות האוה"ע אבל לנו בני ישראל אדרבא הארץ אשר בה בני אדם וישראל עם קדושו הם תכלית הבריאה ובעבורם נברא העולם תבל וכל אשר בה וגלגלי השמים ושמי השמים לצורך האדם וא"כ ראוי שישמשו שאר חלקי העולם לעולם התחתון שבו ישראל וגם עי"ז כל העולמות הם אחד ולתכלית אחד נברא דלא כדעת האוה"ע שכל אחד הוא עולם בפ"ע ולתכליתו נברא וזה שאמר אשר חלק ה' אותם לכל העמים דאצלם הוא חלק משא"כ אצלנו הכל חד:

ועפ"ז י"ל מאמר דרבב"ח אזיל במדברא והראה לו חד טייעא היכא דנשקי רקיעא וארעא להדדי והניח שם מקלו ותרמילו והלך להתפלל אדצלי הדר להתם ולא מצא אמר איכא גנבי הכא אמר לי' האי טייעא גלגל הוא דהדר ולמחר תמצאנה ועפ"י הנ"ל יש לפרש דבר"פ כיצד מברכין אמרו הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם וכר'

ישמעאל ועלתה בידם ואין הכוונה שעי"ז ניכר שאין דרך רשב"י טוב אלא דצריך לידע שאינו מוכרח שישיגו ארוחתו אם יעשה כרשב"י אפשר שיהי' עני ואעפ"כ לא יזוז מדרכו דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא והיינו דקאמר דהראה לו היכא דנשקי ארעא ורקיעא דהיינו בשביל צדיק נברא העולם ובו נשקי ארעא ורקיעא נתן פתו וסלו ועמד להתפלל ר"ל שעלה בדעתו לעשות כרשב"י והשליך על ה' יהבו ואפ"ה לא מצא ואמר לו הטייעא דגלגל הוא דהדר דהיינו דמזלו גורם אבל אין הקב"ה מקפח שכר דלמחר לעוה"ב ימצא לפום צערא אגרא:

ואתם עוברים את הירדן וגו' השמרו לכם פן תשכחו וגו' ומסיים אל קנא, רש"י פי' אנכי מת אינני עובר אפי' עצמותי אינם עוברים וק' היא גופי' קשיא ומי גרע מיוסף וכל השבטים וי"ל שהי' א"א שהרי לא ידע איש את קבורתו וא"א להעביר עצמותיו ואיתא במדרש מ"ט לא ידע איש את קבורתו שלא יעשוהו ע"ז והיינו דקאמר מרע"ה אינני עובר אפי' עצמותי ואתם עוברים ע"כ השמרו לכם פן תשכחוברית אלקיכם ותעבדו ע"ז חלילה דא"כ לחנם לא עברו עצמותי כי בין כך ובין כך אתם עובדי ע"ז ע"כ ה' אל קנא עבורי יקנא קנאתי מכם:

*__שמור את יום השבת__ ובדברות ראשונות נאמר זכור אפשר לפרש דבדברות ראשונות כתי' הטעם על שמירת שבת מצד שנברא העולם בששת ימים ובדברות אחרונות כתי' טעם אחר על שהוציאם ממצרים והמה ועבדיהם מחוייבים לשמור מצותיו והנראה דהנה בענין שמירת שבת נכלל בו שני ענינים חדא דבשמירת שבת מעידים שהעולם מחודש הוא ועוד דהוא כפרה על מי שחטא בע"א כדאיתא פרק כל כתבי בשבת מי שמשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו דכתי' שומר שבת מחללו דהיינו מחול לו ואחז"ל דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו להקיש זכירה לשמירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה ולפ"ז עיקר זכירה הנאמר בראשונות הי' בשביל הנשים לילף זכירה משמירה ונשים לא טעו בעגל ולא הוצרכו שבת לכפרת חטא ע"ז ע"כ עיקר שבת גבי נשים הוא כדי להעיד על חידש עולם אבל בדברות אחרונות דכתי' שמירה ועיקר ענין שמירה קאי על אנשים וממילא הנשים ג"כ בכלל והאנשים הוצרכו לשמירת שבת לכפר חטא ע"ז ועגל ושם נאמר אנכי ה'

אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ואנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו לכן כתי' בשמירה הטעם וזכרת כי עבד היית במצרים ומוזהר אתה על ע"ז ולכן תשמור את השבת לכפרה על פשע ע"ז שנמחל על ידי שמירת שבת קודש:

שמור את יום השבת לקדשו כאשר ציוך פירש"י במרה ולא נאמר כן בזכור שבראשונות, נראה שזכור מרמז על זכרהו על היין מ"ע לקדש בכניסתו וטעם מצוה זו כיון ששבת הוא שב ואל תעשה ואינו ניכר ששובת לשם ה' אולי מלאכה לית לי' וכמה בטלני איכא בשוקא ע"כ צריך לקדשו בכניסתו אמנם זה לדורות אבל במדבר הי' היכר ע"י שלא ירד המן ולא יצאו ללקוט ע"כ לא נצטוו במרה אלא על השמירה ולא על זכירת הקידוש ע"כ גבי זכור לא כתיב כאשר ציוך:

שמור את יום השבת לקדשו אתה ובנך ובתך ועבדך ובהמתך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית ע"כ אנכי מצוך לעשות את יום השבת פי' הרא"ע ע"כ אנכי מצוך לעשות כן ביום השבת פי' להניח עבדך כאשר נחת מעבודת מצרים פי' עיקר שבת זכר למעשה בראשית ככתוב בדברות ראשונות אך מה שינוחו העבדים הוא זכר לי"מ ורמב"ן כ' שאינו מחוור אלא י"מ מורה שאנו יכולים להעיד על חידוש עולם ע"י נסים שראינו בעינינו ואני אומר אלו ואלו דא"ח ויל"ד ג"כ כיון שכבר אמר ועבדך ואמתך מהו שוב שאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ומאי לשון כמוך ועל רמב"ן יל"ד דהוה לן לעשות בכל שבת ענין לזכר י"מ כגון אכילת מצה וכדומה כדי שיורה זה לעדות על בריאת עולם עכנ"ל דאע"ג דכל מצות שנשים חייבים בה גם עבדים חייבים בה מ"מ לא הי' ראוי למסור שמירת שבת לעבדים שהיא מתנה טובה שלא זכו בה כל אומה ולשון וגוי ששבת חייב מיתה ונהי שישבות העבד מטעם שביתת האדון כמו שביתת בהמה אבל לא תהי' שביתתו מטעם עצמו ונהי שלא יעשה מלאכת האדון אבל יבשל לעצמו כמו הבהמה שמעמיד על המחובר ואוכלת לצורך עצמה ומ"ט שינוח העבד כמוני ממש ע"כ אומר ששביתת העבדים הוא שנזכר אנחנו י"מ לומר היינו במצרים כמו עבדים הללו והוציאנו ה' משם ועי"כ נוכל אנחנו להעיד על מעשי בראשית והיינו אחר שכבר הזכיר שביתת עבד ואמה ושביתת בהמה הוה סד"א ב' השביתות שוים ע"כ חזר ואמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך

ממש ולא כבהמה והטעם שעי"ז וזכרת כי עבד היית ויפדך ה' ויהי' עי"ז זכר למעשי בראשית האמור בדברות הראשונות כמ"ש רמב"ן וק"ל:

היום הזה ראינו כי ידבר אלקים וגו' נ"ל דלא נחשדו ישראל כמנוח עם הארץ שאמר אלקים ראינו עד שאמרה לו אשתו לו חפץ ה' וכו' וכעת לא הראנו כזאת אך הם חשבו בוודאי כשהקב"ה מתגלה מרצונו לא יארע תקלה אך כשהאדם מתאמץ ליכנס לפנים ממחיצתו יכשל בו כמו ויחזו את אלקים והנה הם בקשו רצוננו לראות מלכינו והקב"ה הסכים עמהם מטעם למען ישמע העם בדברי עמך ועי"ז גם בך יאמינו לעולם שיאמינו שידבר אלקים את האדם ועכשיו שכבר ראו כזה היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם שוב מה שנראה יותר הוא שלא לצורך ע"כ אם יוספים אנחנו לשמוע ומתנו והקב"ה הסכים הטיבו אשר דברו:

קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה"א אלינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר אליך ושמענו ועשינו י"ל עפ"י מה שכתב החכם ר"וו היידענהיים אתה תהי' זריז כזכר לשמוע מפי ה' ואת כנקבה רכה תדבר עמנו רכות ואומר אני לפ"ז ה"ל לומר קרב אתה ושמע את כל אשר ידבר קשות ואת תאמר אלינו את כל אשר יאמר בלשון רכה ולמה בהיפוך בשמיעות משה מאת הי"ת כתיב אמירה ובדברו עמהם כתיב דיבור קשה עכנלע"ד דרש"י פי' וידבר אלקים לפי שיש מצות שהו"א שאם עושים מקבלים שכר ואם לאו אינו נענש ע"כ כתיב וידבר אלקים ע"כ, עוד פירש"י שהי' ישראל אומרים למה מצוינו הקב"ה כדי שנקבל שכר לא נעשה ולא נקבל שכר אמר הקב"ה לא בע"כ תעשו נמצא המצוה שא"א בלעדיהם וע"כ צריכים לקבלם כדי שלא יענשו ועליהם נאמר דיבור קשה אך לרדוף אחר מצות שאין חיוב כ"כ שהן באמירה אין דלת העם מקבלים אלא גדולי ישראל כטענת רב קטינא עם המלאך בעשיית ציצית (גמרא מנחות בפ' התכלת) והיינו קרב אתה לעצמך ושמע אפי' אשר יאמר אלקינו שאם אינם עושים אינם נענשים אפ"ה תקבלם לעצמך ולכיוצא בך ואת תדבר אלינו רק אשר ידבר אלקינו אותם שנענשים עליהם אם אינם עושים ע"כ הותש כחו של מרע"ה כנקבה והקב"ה אמר מי יתן והי' לבבם זה לכה"פ לשמוע מצות אלו נמי די:

קרב אתה ושמע וכו' מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם נראה לבאר דאיתא בגמרא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והק' המפרשים הא הקב"ה עובר על בל תלין ותי' דאי' בגמ' שאם שכרו ע"י שליח אינו עובר וה"נ נתינת התורה הי' ע"י שליח מרע"ה ועוד תי' דדוקא אם גמר הפועל המלאכה הוא דעובר אבל בעובד את ה' שכל ימיו לא נגמר מלאכתו דכל יום ויום הוא מחויב לעבוד את ה' לפיכך אינו עובר לפ"ז ברשע שאינו עובד ה' רק עושה מצוה פעם אחת במקרה ראוי שיטול שכרו מיד רק משום דנתנו המצות ע"י שליח אינו עובר הקב"ה על לא תלין וא"כ י"ל מה שאמרו ישראל קרב אתה ושמע היינו בשביל שיהי' ע"י שליח ולא עובר הקב"ה על לא תלין ונוח להם יותר שכרם לעוה"ב וע"ז אמר הקב"ה מי יתן והי' לבבם זה כל הימים למען ייטב להם לעולם היינו שיהיו עובדים את ה' בכל יום ויום ויהי' שכרם לעולם היינו עולם שכולו טוב וכולו ארוך:

ואתה פה עמוד עמדי אחז"ל שאמר הקב"ה לאהרן ומרים פה אל פה אדבר בו פא"פ ציויתיו לפרוש מן האשה שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ולא תשוב לאהליך זו אשתך והק' א"כ לא פירש מדעתו (וחז"ל אמרו שבת פר"ע שמשה עשה דבר זה מדעתו והקב"ה הסכים רק על ידו) והלא מפורש אמר לו הקב"ה פא"פ שיפרוש מאשתו ועוד אמאי דברו עליו אהרן ומרים ונ"ל מרע"ה מרוב ענוותנותו חשש שגם הוא צריך רשות לעמוד לפניו כמו שאמרו ישראל אם יוספים אנחנו לשמוע וכתבתי לעיל היינו בלא רשות כן הי' מרע"ה וע"כ צריך ואתה פה עמוד עמדי להיות לו רשות לעמוד במחיצתו אבל פרישה מאשה אינה בכלל וע"כ דברו במשה וכ' שם והאיש משה עניו מאד גם הוא חשב כן אבל הקב"ה אמר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא ואינו צריך רשות אבל פא"פ אמרתי לו לפרוש מן האשה היינו במה שאמרתי ואתה פה עמוד עמדי וק"ל:

אתה ובנך ובן בנך למען יאריכון ימיך פי' ולא יאמרו הבאים אחריך בהמות ירעו (גמרא מגילה דף כ"ו ע"א) לא כן כי אתה ובנך ובן בנך כולם שוים בגדולה כדכתיב כולם יודעים את ה' מקטנם ועד גדולם וא"כ יאריכון ימיך:

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד כל אומה יש לה שר שהקב"ה משפיע עליו להשפיע לאומתו אבל אנו הקב"ה הוא משגיח עלינו בלי אמצעי והוא ה' וגם אלקינו שר שלנו והיינו ה' שהוא אלקינו הוא אחד וי"ל אפי' לעתיד שכל הגוים יאמרו לכו ונעלה אל הר ה' אפ"ה יהי' מדרגת ישראל בהבנתם ובהשגתם ביחוד הבורא יותר נעלה ובזה אפשר לקיים הנוסחא בסידור לאחר השירה דמביא קרא ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל שיש מהפוסקים הנהיגו שלא לאמר שם פסוק שמע ישראל ולהנ"ל א"ש שגם אז יהי' נאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד שישראל יתעלו בהשגה ההיא שהתורה נצחיית וגם אז יאמר שמע ישראל ה' אחד וי"ל ג"כ הא דקאמר ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד דחז"ל אמרו עתידין צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה דנעשה כשותף להקב"ה וכמהוה הויות דה' גוזר והצדיק מבטל וצדיק גוזר והקב"ה מקיים ועכ"ח יקרא השי"ת בשם ה' אחד שאין אחד אלא הקב"ה אבל צדיקים ירבו:

בכל נפשך ובכל מאדך בכל ממונך ויש לך אדם וגו' דבר אחר בכל מידה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאוד כן איתא פרש"י והוא מתניתין סוף ברכות ואמרינן בכתובות (ובמס' ע"ז) בפ' אלו נערות אלמלא נגדוהו לחמ"וע הוו פלחו לצלמא וכ' התוספ' שם הטעם משום דהי' רק אנדרטא ולא ע"ז ממש ונראה כיון דכתוב מאדך משום דיש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו ונראה דהיינו מנגידא דממיתה ממש וכי יש לך שוטה שימות ויניח שלו לאחרים ועכ"ח היינו מנגידא וא"כ שפיר מוכח אמנם אם נפרש מאדך בכל מידה וגו' א"כ אינו מוכח דנגידא ג"כ צריך לקבל דדילמא רק מיתה קלה צריך לקבל ובחמו"ע איתא דהוי אזלינן בסרבליהון בשמחה ובטוב לב וא"כ הוי דרשו בכל מאדך בכל מידה הוי מודה לו וא"כ אינו מוכח נגידא ושפיר קאמר אלמלא נגדו וכו':

ובורות חצובים אשר לא חצבת הרמב"ם פ"ח ממלכים כ' שהותר להם יי"נ והקשה רמבן אי שנתנסך ממש לע"ז חלילה לא ידבק בידך מאומה כתיב ואי סתם יינם פשיטא איסורי תורה קדלי דחזירי הותרה סתם יינם מבעיא וי"ל כיון דסתם יינם אסרו חז"ל בהנאה אע"ג דפתם ושמנם לא אסרו בהנאה כ' הראשונים פ' אין מעמידין כיון

דעכ"פ אסרו בשתיי' משום בנותיהם אסרוהו גם בהנאה משום לתא מיעוטא דמנסכי לע"ז ע"ש והשתא הוה ס"ד דלענין זה נמי עשאו כניסוך ממש לאסור במלחמה משום לא ידבק קמ"ל רמב"ם ואי תימא היא גופי' מנ"ל לרמב"ם דלמא אה"נ דאסרו סתם יינם י"ל משו"ה כ' רמב"ם אח"ז וכן הותר במלחמה יפ"ת לומר כיון שיפ"ת הותר לא שייך לאסור משום בנותיהם וא"ש הרמב"ם אלא רמב"ן לשיטתו ס"ל לא הותר בתים מלאים אלא במלחמת ז' עמים ויפ"ת לא הותר אלא במלחמת רשות וליתי' להנ"ל אך רמב"ם לשיטתו א"ש:

אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו ובו תדבקון וי"ל דהשל"ה הקשה על רש"י דפירש בכ"מ שמרתם זו משנה א"כ בפ' ואתחנן דכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם שכבר לימוד אמור ונראה דאי משום הא לא איריא דהרי אמרו ליגמר אינש והדר ליסבר והנה לימוד לגמור אינו לעשות ולקיים אלא ע"י שלומד לסבור ולהבין ויגע בתורה זוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא לעשות והיינו דקאמר בתחלה ולמדתם אותם ליגמר ואח"כ ושמרתם דהיינו לימוד לעשות כדי לעשות והיינו לסבור ולכוון האמת והזוכה להאמת הוא דווקא הלומד תורה לשמה וכפרש"י כאשר ציונו ה' וגו' מה אני בחנם דהרופא העושה בשביל ממון לא הוי כרופא אלא כסוחר וכן בתורה אם עושה בשביל פנייה אינו נקרא ת"ח ורק אם לומד לשמה הקב"ה מאיר עיניו וזוכה לאמת ואפי' אם אחרים משיבים אותו אלו ואלו דא"ח והשי"ת מסייע לו לכוון האמת ורשאי לעשות על פיו כאלו יצא מפי עליון ובזה אפשר לפרש הקרא איכה היתה לזונה קרי' נאמנה וגו' (ע"פ שדרשו חז"ל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו איננו נאה עליו הכתוב אומר ורועה זונות (במס' עירובין) משא"כ הלומד לשמה כל התורה שוה אצלו) שהרי הסנהדרין הי' שם וע"ז מתרץ כספך הי' לסיגים היו מעורבים בפניות ורודף שלמונים ועי"ז נעשה קרי' נאמנה לזונה וזה הפירוש בקרא אחרי ה' אלקיכם תלכו מה אני בחנם ואותו תיראו ומצותיו תשמורו זו משנה לשמה מחמת יראה אז ובקולו תשמעו שהשכינה מדברת מתוך גרונו ואלו ואלו דא"ח ואותו תעבודו ותוכלו לעשות הלכה למעשה ובו תדבקון:

*כי ישאלך בנך מחר לאמר כל הפרשה עד וצדקה תהי' לנו וכו' יל"ד מה לשון צדקה שייך בזה וי"ל דהנה על מה שהוציאנו ממצרים ונתן לנו את הארץ מחוייבים אנחנו לקבל את התורה והמצות וא"כ מה שיש לנו שכר עוה"ב הוא מצד צדקה אבל מדינא אין לנו וזהו שאמר ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה ויוציאנו משם וכו' למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ וכו' ויצוינו לעשות את כל החוקים לטוב לנו כל הימים וצדקה תהי' לנו היינו מה שיוטב לנו כל הימים (עולם הבא שנקרא כל הימים) תהי' לנו לצדקה:

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים וכו' והיינו שאלת בן חכם מהארבע בנים שדבר בעל הגדה ופירש"י ז"ל יש מחר שהוא לאחר זמן ואפשר לפרשו דקאי אמה דכתי' לעיל מיני' שיתן לך ה' בתים מלאים כל טוב ומזה למדו חז"ל דאפי' כתלי דחזרי הי' מותר להם לאכול כל י"ד שנים שכבשו וחלקו והנה אח"כ שנשלמו הני י"ד שנים ואז אסורים בכל אלה וישאל הבן חכם מה העדות והחוקים אשר צוה ה' אלקינו אתכם הלא אתמול אכלתם כל הני דברים ולא ראינו שהי' לכם שום מיחוש וחולי באכילה זו וכבר נודע מחכמי הטבע שכל הדברים הנאסרו לנו הוא מצד שחס המקום על עמו שלא לאכול כל הני דברים המזיקין את בריאות של אדם ובאמת כבר אכלתם כל הני איסורים ואתם חזקים וגבורים ולמה נאסר להם מעכשיו ולהלן ואמרת אליו שני טעמים יש בדבר זה שאנו צריכין לפרוש ממאכלי איסורים הללו חדא ויצוינו ד' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים שלא יתטמטם לבינו בטומאה ובטבע רעה רק בשעת מלחמה קודם ישיבתינו בארץ ההותר לנו וישמור לבנו שלא יהי' לנו טבע רעה בלבנו אבל אם אנו נאכל מהיום עוד לעולם אז יולידו לנו טבע רע לעת זקנה ומלבד זה וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת כמו שביאר בעה"מ חובת הלבבות והוא מדברי ז"ל דמה שאדם יושב ופורש ממאכלי איסורין גם בזה הוא נוטל שכר כאלו קיים מצות עשה במעשה ולכן צוה לנו החוקים האלה כדי ליתן לנו שכר על הפרישה ודו"ק:

***לא מרובכם מכל העמים וגו'** כי אתם המעט ורמב"ן כ' בפסוק ונשארתם במתי מעט היינו בין כל אומה ואומה אבל בכלליות תלי"ת אנו מרובים יותר מאומה אחת

שבשבעים אומות דאל"כ איה ברכת אברהם כככבי השמים וכחול וכעפר וחז"ל דרשו כי אתם המעט שממעטים עצמיכם וביותר צ"ע איך שייך לא מרובכם כי אתם המעטים א"כ אינם מרובים ואיך ס"ד מרובכם מכל העמים חשק הלא מועטים המה אבל יובן כי כל דבר שהוא רב ושכיח טובא אינו חשוב כדבר שהוא מועט ואינו נמצא וזהו חשיבות זהב נגד כסף שמציאותו מועט וכן אבנים טובות ומרגליות ומי שיש לו הרבה מהדברים שהם רב בעולם איננו חשוב לו כמו שאין חשוב לו מי שיש לו אלף קופות תבן אך מי שיש לו הרבה מהדברים המועטים בעולם כגון שיש לו מרגליות זהו המתהלל בעשרו והנה ישראל המה האומה היותר מרובה מכל אומה שבשבעים אומות כחול הים ולא מת פאר הקב"ה שהוא אלקי המרובים האלו אלא שמפני שהם בעצמיותם מועטים שאיננו בכל ע' אומות בכללם אפי' אחד שיהי' בטבעו במעשיו וידיעותיו כישראל אחד וא"כ ישראל הוא מעט במציאות כמו מרגליות ואבן טובה ויש להקב"ה הרבה מהם יוסף ה' עליהם אלף פעמים עם חשק ה' בכם והבן זה:

ה' **בחשך אור לי** כתיב אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידי' ליעקב לחוק לישראל ברית עולם הרי ר"ת ב'אש'ך' ברית ח'ק ש'בועה כ'רת וזהו אור לי בוודאי ואחז"ל (תענית דף ד' ע"א) כי כל מ' שנה הלכו לאורו של אהרן כי בזכותו היו עמודי ענן ואש להאיר הלילה ע"כ אם תסיר מספר אור שהוא ר"ז ממספר בחשך תשאר קכ"ג כמספר שנותיו של אהרן והיינו ה' בחשך אור לי:

חדשים לבקרים רבה אמונתך במדרש אדם מפקיד פקדון ספק אם מחזירו והקב"ה מחזיר פקדון הנשמה בכל בוקר ולא אלא שמחזירו מיופה ומהודר וצע"ג וכי חידוש הוא שהקב"ה לא ישקר באמונתו להחזיר פקדונו ועוד אפילו רוצה לשקר מ"מ יחזירו לו ולכל עת שירצה יחזור ויטלנו ועוד הלא הנשמה היא פקדון אצלנו מאת הקב"ה עד קץ שיחזור האדם פקדונו להקב"ה המפקיד ית"ש אבל הנה השוכר שומר שכר לזמן ונותן לו שכר כך וכך אם ישמרנו כראוי ויחזירנו לו מיופה ומהודר ואם יפסידנו צריך לשלם ויגבה מעדיות שבנכסיו ובתוך הזמן החזיר השומר הזה והפקיד הפקדון עצמו ביד הבעלים לשעה וראו הבעלים כי זה השומר קלקל הפקדון והפסידו הרבה מדרך העולם שיאמרו למה זה לו הפקדון עד שיפסידו לגמרי ולבסוף אגבה מנכסיו

למה לי זה הטורח אעכב פקדוני בידי ולא אחזירהו לו עוד וכן הקב"ה הפקיד נשמת כל אדם בידו לזמן ידוע עד עת קצו ואם ישמרנו כראוי ותהי' יציאה מן העולם כביאה בלא חטא יהיו שכרו מרובה ואך אם יפסיד ויפגום הנשמה ענשו מר והנשמה צריכה ליבון בגיהנם עד שתחזור לטהרתה והנה בכל לילה חוזר האדם ומפקיד נשמתו לפי שעה ביד בעליו הראשונים הוא הבורא ית"ש והוא מוצא שזה הנפקד קלקל וחטא ופגם ביום ההוא וא"כ למה זה יחזיר לו בבוקר נשמתו עד שתתקלקל לגמרי ושוב יפרע ממנו בגיהנם למה לו כל הטורח הזה יעכב הנשמה אצלו והוא ימות בעונו בנוער נפשו אבל אינו כן אינו מעכב הפקדון כל ימי שכירתו ומחזירו לו בכל בוקר אולי יתקן עוד אשר עיות ויקבל שכרו משלם והיינו רבה אמונתך:

חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך, והדרך צלח ורכב על דבר אמת אחז"ל אם רצית להחנק התלה באילן גדול פירש"י בפ' ע"פ אם תרצה לומר שמועה שיקבלוהו ממך אמור בשם אדם גדול ויקבלוהו נ"ל דהמשילו לחנק משום דאחז"ל ישב עולם לפני אלקים זה שאומרים שמועה משמו ואמר אם תרצה להחנק ולא איכפת לך להחשב חי יושב עולם אם לא איכפת לך בזה תלהו באילן גדול, אלא שיש לעיין איך אתלה באילן גדול טעותי והשמועה אינה מכוון להלכה ואיך אתלה באילן גדול וי"ל כיון דזה לא איכפת לו בהוד והדר וכבוד לשמו ורוצה לאמרו בשם גדול אחר כדי שלא תשתכח א"כ כל עסקו רק לשם ה' זהו בטוח שיכוון ההלכה אל האמת והיינו דקאמר חגור חרבך שלך חגור אותו על ירך גבור אחר אדם גדול וחגור עליו של הגדול הודך והדרך ולא תבקש אתה גדולות ואז תהי' בטוח שהדרך צלח ורכב על דבר אמת כי תכוון ההלכה אל האמת:

שלהי מס' עדיות אין אליהו בא לרחק ולא לקרב פי' דמשפחה שנטמעה נטמעה ואין הקב"ה רוצה לגלות הממזרים שכבר נטמעו ולא בא אליהו אלא לשום שלום בעולם ומה ענין זה לזה יש לפרש הנה שלהי סוטה בעקבת משיח חוצפא יסגי בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו ע"ש ולכאורה הא דחוצפא יסגי הוא כדי שלא יתגלו הממזרים ונימא מדחציף כולי האי ממזר הוא לכן יהי' הטבע חוצפא אפי' אצל הכשרים ואין להבחין אך עי"ז ירבו מריבה בעולם בת באמה וכלה בחמותה

ואויבי איש אנשי ביתו ע"כ כיון שאין אליהו בא לרחק ולקרב ומשפחה שנטמעה נטמעה וחוצפא יסגי ומריבה ירבה בעולם ע"כ יבוא לשום שלום בעולם להשקיט הריב ולהרבות השלום:

מס' אבות הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נידון י"ל דרש"י פי' אדני אלקים רחמים בדין והרמב"ן כ' דין ברחמים והכוונה כמ"ש הת"ח אצל הצדיקים נשאר כאשר עלתה במחשבה לברוא העולם בדין ואם אמנם שהם צדיקים וראוים לרחמים יעשה דין ברחמים (היינו ע"פ דין מגיע אליהם הרחמים) ואצל הרשעים שראוים לדין הקב"ה משתף רחמים באותם שראוין לדין ועל הקושיא איך שייך בחירה כיון שהקב"ה יודע עתידות תי' הרמב"ם לא מחשבותי מחשבותיכם וזה שאמר הכל צפוי ואפ"ה הרשות נתונה ולכך בטוב העולם נידון היינו בשיתוף דין ורחמים והכל לפי רוב המעשה לפעמים דין ברחמים ולפעמים רחמים בדין והכל לפי רוב המעשה לטובה:

***נחמו** נחמו עמי יאמר אלקיכם קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם והנה מה שאמר הנביא מה אקרא איננו מובן שמכיון שנאמר לו לקרות וודאי נאמר לו מה הוא יקרא והנה נראה לומר דלכאורה נבין בענין שנאמר נחמו נחמו עמי הלא מצינו דלשון נחמה לא שייך לומר אלא במי שמנוחם על מתו דהיינו נחמה כי מה לעשות בדבר האבד אבל על החי לא שייך תנחומין והנה לכאורה אצל כנסת ישראל בענין החורבן כתי' היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש כמי שהלך בעלה למדינת הים וגם בית מקדשינו יבנה במהרה כקדם ואיך שייך כאן לשון נחמה והאמת כך הוא דבאמת בית מקדשינו אשר נחרב ונשרף הוא כבר אבד ממנו ואין לו שום תקוה אך לעתיד במהרה אז יבנה לנו ה' בית חדש מעשה ידיו וירד לנו משמים בהמ"ק כדכתי' מקדש ה' כוננו ידיך והיינו מקדשינו לעתיד וזה אינו כמו בית מקדשינו הראשון והוא ענין חדש שלא הי' בעולם באותו ענין אבל הראשון כבר הוא כמעט בבחינת מת ושייך שפיר לשון נחמה דמה שעבר עבר וידוע מה דכתי' מקדש ה' כוננו ידיך זהו מקדש שלעתיד ובריאה דהקב"ה היינו הדיבור כדכתי' בדבר ה' שמים נעשו והיינו פירוש הפסוק נחמו נחמו עמי קול אומר

קרא דהיינו שיקרא נחמה לישראל ואמר מה אקרא כלומר היאך אקרא לשון נחמה דנחמה שייכא על דבר האבד וישראל מקוים שיבנה עוד בהמ"ק בימיהם ואין מקבלין תנחומין על דבר החי וע"ז השיבו יבש חציר נבל ציץ כלומר וודאי אותו בהמ"ק שהי' מעשה בני אדם הוא כבר עבר ולא יבוא עוד לעולם והוי כמת ושייך תנחומין עליו אך אותו בנין שלעתיד הוא יהי' דבר אחר שהוא דבר אלהינו יקום לעולם אבל אין זה מענין הראשון ולכן תקרא נחמה אליהם על בנין החרוב שלעולם לא יהי' להם בנין אדם עוד מעשה ידיו ממש של הקב"ה לטובה ודוק:

*והנה בשירת הים נאמר בתחילה זה אלי ואנוהו ואח"כ מספר מעשה תוקף הנס שטבעו מרכבות פרעה בים ואומר שבח המקום מי כמוכה באלים ה' וחוזר ומספר מעשה הנס נטית ימינך ובנוסח תפילתינו בערבית אנו מהפכין הענין בתחילה אנו אומרים משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כולם מי כמכה באלים ה' ואח"כ אנו אומרים זה אלי ענו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד ונראה לבאר עפ"י מה דביאר בעהמ"ח ס' חובת הלבבות בשער הבחינה בדרך משל לתינוק שנולד בבור ויגדל שם ואיננו יודע מאומה מה שהוא חוץ מן הבור ושליח הבא אליו בכל יום ויום לפרנסו מודיע שכל אלו הדברים שנתן לו והבור זה הכל של מלך והוא צוה לפרנסו ולגדלו וחייב להודות לו ולשבחו ואמר משבח אני את בעל הבור הזה וכו' אמר לו השליח אל תאמר כן פן תחטא כי אין הבור הזה לבדו של מלך כי אם במרחבי ארץ כפלי כפלים מהבור הזה מה שלא יסופר מרוב ואמר הנער איני רואה מכל זה מאומה אך ראיתי טובתו וממשלתו עלי ועל הבור הזה ואמר לו השליח אמור משבח אני את המלך גדול ע"ש והנה אחר ימים הרבה נתגדל הילד ויצא מן הבור והי' יום ועד אצל המלך והי' רואה את גדולתו של מלך בריבוי עבדיו ושריו וסגולת מלכים אשר לו ופגע בו אותו שליח המלך שבא אליו תמיד בבית הבור ואמר להנער אשר נולד בבור תאמר עכשיו ג"כ כמו שאמרת כבר לקצר מאוד שבח המלך והשיבו הן אני אסדר שבח כמקדם משבח אני את המלך הבור שזן ומפרנס אותי כדי צרכי ואמר שליח המלך היתכן אחר כל הגדולה שראית שבחת המלך שיש לו בור והנער משיבו אדרבא שבחי בקיצור הוא גדול בכמות ואיכות מלך גדול כזה הוא משגיח עלי שהייתי נולד

מאחת השפחות ושבחי הוא שבח יותר מכל שאר השבחות הנאמרים עליו והנה ישראל בצאתם ממצרים אז שבחוהו בתחילה זה אלי ואנויהו שלא ידעו משום שבח יותר אלא השבח זה שהוא אלהיהם ומשה אמר להם אח"כ לומר מי כמכה באלים ה' נורא תהלות עושה פלא ואח"כ כשבאו לירושת ארצות שבעה עממין אז פתחו אח"כ עוד לפתוח עוד בשירה אשר שבחוהו אז מכיון שראינו שגדול הוא מכל אדני הארץ ואפ"ה הוא משגיח על אומה שפלה כמונו להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ובקשו מלפניו שישגיח עליהן מעכשיו ולהלן כמקדם וזהו שאמרו ה' ימלוך לעולם ועד ולכן תיקנו נוסח תפילתינו מלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כולם מי כמכה באלים ה' ואח"כ כשראו מלכותך והכירו גדולתו זה אלי ענו כלומר דפתחו עוד בזה אלי שאמרו בתחילה דהיינו השבח הגדול כמו שביארנו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד דהיינו שישגיח עלינו כמקדם ודוק:

במדרש שלשה פתחו באיכה משה שראם בשלוותם אמר איכה אשא לבדי ישעי' שראה בפחזותם אמר איכה היתה לזונה ירמי' שראה בניוולם אמר איכה ישבה בדד יש לפרש בימי משה היו ישראל כל כך צדיקים כשהיו מסופקים על חשש רחוק נידנוד גזל ואיסור שאלו את משה לכן אמר משה איכה אשא לבדי לדון ולהורות כ"כ ישעי' הוכיחן ראו היאך ירדתם ממדריגה שהייתם בימי משה עד עתה איכה היתה לזונה קרי' נאמנה צדק ילין בה וכו' וישעי' ראה אותם בימי פחזותם ועדיין הי' לבם הומה אל ה' והועיל התוכחה ועשה רושם בלבם אבל ירמי' שראם בנוולותם שכמעט נכבה מהם כל הניצוץ ולא יתעוררו מזה אם יעוררם שיתבוננו במדריגתם הקודמת באהבת ועבודת השי"ת לכן אמר איכה ישבה העיר שקבלו עונשם ותם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך (מש"מ):

זכרה ירושלים ימי עניי' ומרודיה כל מחמודיה י"ל מי שלא ראה טובה וגדולה מעולם או הי' לו ונשכח ממנו לגמרי אין מצטער כל כך על עניו ומרודו אבל זכרה בימי עניי' ומרודה גם כל מחמדה שהי' לה מימי קדם לכן והיא מר לה אבל תהי' הנחמה בכפלים גם כן (מש"מ):

פרש רשת לרגלי השבני אחור נתנני שוממה כל היום דוה י"ל ע"פ מה דאיתא בספרים לפעמים אדם יורד ממדריגתו הגדולה לקטנות אל ידאג על זה כי הוא הכנה למען יתעלה למדרגה היותר גדולה משהי' וכן חשבו ישראל בימי החורבן שירדו ממדריגתם כדי שיתעלו ובאמת אי הי' חוזרים בתשובה שלימה תיכף ומיד באותו ת"ב הי' נולד משיח והי' יורד מלמעלה ביהמ"ק בנוי ומשוכלל מעשה ידיו של הקב"ה אשר נאמר עליו מקדש ה' כוונו ידיך והיו מתעלים מאוד וזה שקונן הנביא פרש רשת לרגלי במה שהשיבני אחור ממדריגתי הגדולה נתנני שוממה חשבתי כי אתעלה יותר אבל טעיתי כי נשארתי כל היום (מורה על אלף שנים) דוה עד ישוב ויגאלינו (מש"מ):

שמעו רעתי ששו כי אתה עשית י"ל אם הי' האומות רודפים לישראל מעצמם וישראל נרדפים מהם אז טוב הי' כי והאלקים יבקש את הנרדף וגם הקב"ה ינקם בגוים ההמה וישראל יראו נקמתם בהם אבל בחרבן בהמק"ד שראו טבעו בארץ שעריה וגבריאל הולך במחתה של גחלים ויצת אש בציון כמבואר הכל במדרש ומיד ה' היתה זאת וזה ששו כי אתה הקב"ה עשית ואינם נדונים ישראל כנרדפים ומסיים הנביא תבוא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי דהיינו הקב"ה דקדק כחוט השערה עם ישראל יען כי הם בני היכלא דמלכא בני בכורי ישראל והתפלל הנביא תבוא "כל" רעתם לפניך מגדול ועד קטן ועולל למו כאשר עוללת לי לדקדק כחוט השערה אז נראה נקמתך מהם עלי שמך אשר חלל מהם ואנחנו נשיש בך בישועתך לטובה לטוב לנו כל הימים אמן (מש"מ):

פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך יש לפרש איתא בגמרא פסחים שפ"א מין הודה לר"י שבכל יום ויום המה יושבים וחושבים ויועצים עלינו לעשות רעה אבל אין יכולים להאתחד ולא בא הדבר לידי גמר והנה בתוספו' קידושין דף ל' ע"ב איתא בשם הירושלמי שאוה"ע נענשים גם על מחשבה רעה והנה לע"ל כשיפקוד הקב"ה עון בת אדום מדה כנגד מדה גם על המחשבה רעה יענישם אז נבין ונדע כמה רעות וגזירות שחשבו עלינו ויתגלו קלונם וחטאתם וזה פקד עונך בת אדום כשיפקוד השי"ת עונך אז גלה על חטאתיך יתגלו עונך הרבים מאוד מאוד (מש"מ):

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם במדרש ילקוט רמז תתרל"א בד"ה מי יתנך כאח לי וז"ל באותה שעה מתכנסין כל הנביאים והולכים לירושלים לנחמה וכו' אעפ"כ לכו ופייסוה מתכנסים כולם והולכים אצלה וכיון שהיא רואות אותם אומרת לכו לכם וכו' מיד הולכים לפני הקב"ה ואומרים אינה מקבלת פיוסין שלנו א"ל איני ראוי אלא שאלך אני בעצמי ואפייסנה וכו' אמר לה כנגד זכות אבות שעשית רק יש לך חובה וכו' מיד אומרת איני מתנחמת עד שתראוני באותן רשעים שחרפוני וחללו את שמיך המדרש אומר דרשוני להתנחם הנה מה שאמר לה הקב"ה כנגד זכות אבות שעשית כך יש לך חובה יש לפרש ע"פ מה שאיתא בשל"ה דפסוק וזכרתי את בריתי יעקב בתוך התוכחה הכוונה שאזכור גודל צדקות וזכות אבותיכם ולא למדתם מדרכיהם הטובים ומענין התוכחה הוא ויש לפרש ע"פ משל בן המלך שחטא ופגם בכבוד אבי' המלך וגירש אותו משלחנו וביתו והיה צער לו בכפלים על חסרון כל טוב והוא בצער ובעוני ובבזיון תחת שהי' לו ורגיל בכבוד וגדולה ועושר וכל תאות לבו ואם הבן המלך בטבעו טוב רק לא יכול לעמוד בתאותיו הגופניות צערו כפול על שנגרש משלחן אביו ואינו יכול לראות באור פני מלך חיים בכל יום והנה הקב"ה שלח לנביאים לנחם ישראל ונחמם בכל מיני ברכות והצלחות כמבואר בנביאים אבל ישראל הדבקים בה' אלהינו חטאו רק מתאוות גופניות הרע לא הי' די להם במה שיוחזר להם העושר והכבוד והטוב אם הקב"ה מסתיר חלילה פניו ושלא יזכו לראות באור פני מלך אלקים חיים ומלך עולם וישלח שלוחים לכן לא קבלו תנחומין מהנביאים על ידי שלוחים לכן מן היושר ניחם אותם הקב"ה בעצמו וחזרו לזכות לגילוי שכינה ודביקות הקב"ה עם כל טוב ולכן וביושר אמרו שאינם מתנחמים עד שיראו נקמות שונאי ה' שחללו השם הגדול והנורא וזה פי' המדרש חטאו בכפלים חטאם הפשוט תאוות הגופניות וגם ברוחניות שנתחלל ש"ש מאוד באמור להם עם ה' אלו וחטאו כזאת ולקו בכפלים ברוחניות ובגשמיות ומתנחמת בכפלים ברוחניות בגילוי שכינה אור פני מלך חיים עם גופניות עושר וכבוד וכל טוב ומוטב עלינו ועל כל ישראל במהרה בימינו אמן וק"ל (מש"מ):

קצת מדרוש לז' אב יום א' לעתותי ערב בבהכ"נ הגדולה תק"צה לפ"ק

ואתחנן אל ה' בעת ההיא יל"ד אמאי קאמר בעת ההיא לאמור פירש"י השיבני פשיטא שרוצה שישיבו על תפלתו אתה החילות פירש"י בעגל החילות להראות לי שאתה מבטל גזירה ע"י תפלה וזה דוחק ויתעבר ה' בי למענכם בילקוט פי' כאשה מעוברת שאינה יכולה לשוח מפני עוברה פי' ויתעבר לשון עובר והוא תמוה וזית רענן לא פי' כלום הנה בעגל כתי' לך רד מגדולתך כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים ומרע"ה אמר להקב"ה למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת ממצרים הקב"ה אמר למשה עמך והוא אמר להקב"ה עמך וחכז"ל אמרו שאמר לי צוית ולא להם ויש לישב בוודאי כשמרע"ה ממונה על כל ישראל וכח כולם בו אזי אמר הקב"ה למרע"ה בלשון יחיד לא יהי' לך וכל ישראל בכלל ובכח מרע"ה והקב"ה חפץ חסד כשחטאו אמר לך רד מגדולתך ותוכל לטעון לי צוית ולא להם כיון שירד מגדולתו אינם כלולי' בו ונפרדי' ממנו והיינו לך רד מגדולתך והטעם כי אל"ה יהי' עמך אשר הוצאת ממצרי' אבל אם תרד מגדולתך אינו עמך כ"א עמי ולך צוית ולא להם והנה מזה למד מרע"ה להצלת עצמו ע"כ טרם נגש לואתחנן כתי' לעיל ואת יהושיע צויתי וגו' הוריד עצמו מגדולתו ומסר הכל ליהושע ונשאר הוא הדיוט ואיננו משה רבינו אשר נגזר עליו ועיי' דין זה במס' הוריות ובכתובו' פ' נערה בסוגי' דתני שילא דנשתנה דינו עי"ז אך צריך לזה הסכמת הקב"ה שישתנה מנשיא להדיוט ע"כ אחר שמסר הכל ליהושיע ואתחנן אל ה' בעת ההיא שמסרתי הכל ליהושיע לאחר כך השיבני והסכם עמי שאני הדיוט כי אתה החילות ללמדני כן בעגל לך רד ואמנם ה' אמר רב לך דייקי אתה עומד ברבנותך ותאסוף אל עמך בגדולתך לא כהדיוט והטעם לזה באמת כי מה יעשו ישראל ח"ו לא מבעי' בחייו אם יהי' הדיוט לא יהי' להם לא מן לא באר לא ענן גם כי עתה אחרי סילוקו הלא כולם חיים מהשפעת תורתו וזכותו כדאמרי' משה שפיר קאמרת ואלו מת כהדיוט לא הי' לנו מזה כלום ע"כ ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי להורידני מגדולתי ולפ"ז דברי המדרש מדוקדקים כי כתי' האנכי הריתי העם הזה לתת להם בשר באמת הו"ל כאלו הם עוברים שלו בבטנו נשאם ורצה לשוח לפני יהושיע ליתן לו גדולתו ולא יכול מפני העובר שבמעיו והיינו ויתעבר לשון עובר למענכם וק"ל:

אעברה נא וארא‍ה וגו' וראה בעיניך כי לא תעבור הירדן הזה כבר אמר הקב"ה למרע"ה בפ' פנחס עלה אל הר העברים הזה וראית את הארץ כי ע"י ראיית עין קדשו הארץ הקדושה יקלוט עליו קדושת זכותא דא"י שהי' חסר לו עדיין אך חשב מרע"ה כי כשהוא מתלבש בחלאת חו"ל לא יועיל לו כ"כ ראיית א"י כמו שהי' צריך להתקדש בענן ששת ימי' טרם עלה להר סיני ה"נ צריך להתפשט תחלה לבוש צואת ח"ל ע"כ בעברו הירדן והדריכו ברגליו אדמת קדש וכתי' וכפר אדמתו עמו כל ההולך ד' אמות בא"י מוחלי' לו עוונתיו ע"כ בקש אעברה נא ואח"כ אראה והקב"ה השיב לו רב לך קדושה וכבוד ותוכל לקבל קדושת א"י בראייתך בלי שתדרוך אדמתה והיינו שסיים וראה בעינך כי לא תעבור הירדן הזה פי' תבין בעצמך שלא תצטרך לעבור הירדן כי בראי' שלך סגי ונכנסתי בדרוש בהפטרת ט"ב בשנו כי עזבנו ארץ השליכו משכנותינו כי בושה וכלימה הוא לנו אחר שכבר שזכינו והיינו שם עזבנו ארץ והארכתי:

ימה צפונה תימנה ומזרחה וביעקב אבינו קדמה צפונה נגבה ימה הארכתי כי מסתמא נקרא מזרח קדמה כי כל אדם פניו ננערת למזרח מקום זריחת השמש והיינו בעניני עוה"ז תחת פניו מועדות לשמש ואז דרום ימין וצפון שמאל ע"כ כשבירך יעקב אבינו ע"ה אמרו פרצת קדמה צפונה תמנה וימה בסוף אך בבהמ"ק הוא בהיפוך פניו למערב כי כל צבא השמי' לך משתחוי' למערב להקב"ה ושם ים פנים ומזרח אחור וצפון ימין ודרום שמאל ע"כ הראה למרע"ה בהיפוך ימה צפונה תמנה ומזרחה והקדושים האלו מצפון זהב יאתה ממשיכים לימין ה' לקדושה ומנורה שבדרום מחשיבים לשמאל להמשיך אנשי עוה"ז לעבודתו ויראתו כאאע"ה ועד"ז יובן לשון אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני כי ימין שבירושלי' אינו כימין עה"ז ואגב אפרש כל המזמור על נהרת בבל נ"ל לא נתרצו השבאי' שישוררו בלב נשבר ונדכה כ"א בלב שמח ע"כ הקריבו הבבליי' קרבנות לה' ורצו שהלויים ישוררו שם בשמחת מצוה כמו בציון והנה בזבחי' קי"ו ע"ב אימי' דשבור מלכא שדר קורבנא לרבא שלחה לי' אסקוה נהלי' לש"ש א"ל לרב ספרא ולרב"א בר"ה זילו ואדברו תרי עולמי גולאי וחזו היכי דמסקו ימא שירטון ושקלו ציבי חדתי ואפיקו נורא ממרא חדתי ואסקוה ניהלי'

לש"ש ע"ש ע"כ על נהרת בבל דוקא על נהרות היכי דמסקי שרטון ועל ערבים בתוכה כדאמרי' הני צנייתא דבבלי משמת ימי בראשית ואין בה חשש ע"ז דלית בה תפיסת אדם כמ"ש תוס' בע"ז מ"ו ע"א ד"ה מבהמה תמה וכו' ואפ"ה גם בכינו בזכרינו את ציון כי איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר אפי' לקרבן לה' ועוד אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני כי הגוי מכוון קרבנו למזרח וימינו לדרום והלוים שוררו וכוונו לירושלי' למקום ק"ק למערב ואחוריהם אל מזבח ההוא של בבליים וימינם לצפון ע"כ תשכח ימיני ומסיים אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו שיבטל קרבנותיך ולא יקבלם כאשר גמלת לנו לבטל קרבנותינו אשרי שיאחז ונפץ את עולליך היינו תרי עולמי גולאי הנ"ל ינפץ אל הסלע הוא המזבח במקום שהעלה שרטון:

ואמר תדבק לשוני לחכי וגו' בילקוט בהפטרת ט"ב כשיצאתי ממצרי' ואתם הדביקי' בה' אלהיכם בצאתי מירושלים דבק לשון יונק לחיך בצמא והמובן בצאתי ממצרים ואתם הדבקים וכי א"א לדבק בשכינה אלא ע"י תורה ות"ח ותינוקו' של בית רבן ובצאתי מירושלי' בעו"ה כ"כ הביאו המלכיות עד שהשכיחו תורה מישראל ואפי' תינוק' של בית רבן בטלי' ועוסקי' בהבליהם בעו"ה והיינו דבק לשון יונק בחיכו בצמא לשמוע לדבר ה' והנה בעוסקי' בתורה כאילו אין בהמ"ק חרב כי בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי אלו ת"ח שבבבל אך אדום השכיח התורה בעו"ה והיינו גמר חורבן בהמ"ק כי אין שיור אפי' התורה הזאת היינו תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי אל"א את ירושלי' על ראש שמחתי אפי' אם לא אזכר עכ"פ דברי תורה אבל אם לא אזכיר גם שניהם הרי דבק לשון לחיך ע"כ זכרה לבני אדום את יום ירושלי' פי' כשתזכור להם יום ירושלים זכור להם עוד עם זה האומרי' ערו ערו עד היסוד בה שעקרו גם עסק התורה מבינינו בעו"ה שהוא גמר החורבן:

אמר בר אבין סוף פ' ואלו מגלחין בכו לאובדים ולא לאבידה שהיא למנוחה ואנו לאנחה ויל"ד מי האובדים הרי אנו כמו שאמר אנו לאנחה א"כ למה אמר לאובדי' אבל הוא בזמנינו זה דהרי בודאי ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ועי"ז גם ולא בעוה"ב כי גם כי יסתלק מ"מ בית מדרשו לא יתבטל ויקום אחר והכל נקרא על הראשוני' עד מרע"ה ועי"ז אין להם מנוחה בעוה"ב והולכים מחיל אל חיל אך בעו"ה בדור הזה

במקום שנסתלק רב מבטלינן בית מדרשו לגמרי ומושיבין דורש בלשון גוים במקומו ות"ח הנשארים בצרה גדולה והת"ח בעלמא דקשוט במנוחה כשאינו הולך מחיל אל חיל וזהו בכו לאובדי' ואנחנו נבכה על אותן הקהלות שאבדו ת"ח שלהם ואינם מושיבים אחר במקומו שהאבידה למנוחה כי אין בבית מדרשו מי שיחזיק בתורתו ואנו ת"ח הנותרים לאנחה כי חכמת סופרים תסרח בעו"ה איתא בהפטרת ט"ב על מה אנחנו יושבים האספו ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי ה' הדימנו וישקנו מי ראש כי לשעבר יושבי כרכי' כשהטיב ה' עמהם חזרו ובאו לקהלת ישראל לימי זקנתם זכו לישב במקהלת ישראל כי בכרכים אינם יכולים לעבוד ה' כ"כ כדאמרי' בעלמא דנני כיושבי כפרים ולא כיושבי כרכים נלינה בכפרים ועכשיו בעו"ה היושבים במקהלות יושבי' ומתקשים על ד"ת ומקשי' קושיא לאלהינו ומשה עבדו וממאסים ומתחרטים במה שישבו בקהלות וסוף ימיהם מבלים בכרכים לעבור עבירות גדולות והיינו על מה אנחנו יושבים קשות מיושב והם יושבי' ומתקשי' על תורת ה' בקושי' של אפקורסי' נבוא ערי המבצר ונדמה שם מתורה ומצות ומסיים ה' הדימנו כי וישקנו מי ראש ר"ל כי הם האנשים האלו הם מאותן שאמר מרע"ה בפ' נצבים שרש פרה ראש ולענה ופי' רמב"ן מאותו השרש שבימי' ההם יפרה לבסוף ראש היינו בניהם יהיו אפקורסים והיינו כי השיקנו מי ראש של אבותינו ע"ד אבותינו חטאו ואינם באמרכם אז בשרירות לב אלך ואנחנו עוונותיהם סבלנו כי העווינו ע"י אותו השרש הפורה בדור אחרון הזה א"נ יש לפרש אבותינו חטאו ואינם ולפני זה מקונן מצרי' נתנו יד ולאחריו עבדי' משלו בנו ובאמצע מתרעם על הקב"ה אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו י"ל דקאי על המייפים עצמם אצל מצרים ואשור וכל הגוים כדי למצוא חן בעיניהם לשבוע לחמם טמא ועושי' ככל מעשי הגוים ואפי"ה שונאי' אותם בתכלית ואינו מועיל להם כלל ואומרי' אבותינו חטאו לגוי' ההם כי הי' צדיקים גמורים ועי"ז חטאו לגוים ושנאום שנאת הדת ועי"ז הדור הזה המתנהגי' ככל הגוי' עוונותיהם של אבותם סובלים ונשנאים בעיני הגוי' עד שעבדים משלו בהם כאלו הם ישראלים כשרים:

השיבנו ה' אליך וגו' כי אם מאוס וגו' השיבנו וגו' כי במצרי' כשהיו קרוב לנפול בשער נו"ן שבטומאה מיהר הקב"ה וגאלם כי א"א להפיל ח"ו לשער נו"ן אך בגלות הזה כתי' לא מאסתי' ולא געלתי' ולא יגיע ח"ו הטומאה לזה השעור ולעומת זה אין הגאולה בטוחה במהרה כ"כ וע"כ כתי' ואף גם זאת כי אע"פ שהוא טובה מ"מ יש בה קצת אף שאין מהירות הגאולה בטוחה וזה שאמר למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים השיבנו כי אם היית ממאס אותנו וקצפת עד מאוד בשער נו"ן אז היינו בטוח כי השיבנו וגו' ועכשיו שאין אתה ממאס לגמרי מ"מ למה תעזבנו לאורך ימים השיבנו וחדש ימינו כקדם אמן:

קצת מדרוש הספד ז' אב תקצז"ל

ואתחנן אל ד' בעת ההיא לאמור פירש"י השיבני ותמה של"ה שהוא כמטיח דברי' כלפי מעלה ומורי בהפלאה ואתחנן לאמור שהתחנן שיהי' יכול להתפלל ע"ד אדני שפתי תפתח ונ"ל אלו ואלו דא"ח דהנה כתי' ומי גוי גדול אשר לו אלקי' קרובי' אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו לשון בכל קראינו אינו מדוקדק גם הלא הקב"ה שומע תפלת כל פה אפי' של נכרי אבל הענין אחז"ל ר"ח בן דוסא הי' יודע אם תפלתו שגורה בפיו בידוע שהיא מקובל ונראה שזה דוקא בישראל שמה מעתה לשונו ומדבר מתוך גרונו והרי עי"ז מתוך תפלתו יודע מה סופה משא"כ בשארי עמים והיינו בכל קראינו אליו שהקריאה אליו בעצמה היא התשובה אם מקובלת ונ"ל היינו אם מתפלל תחלה תפלה קצרה שפתי תפתח אז הקב"ה הוא הפותח פיו ועי"ז יודע בתפלתו הארוכה אם מקובלת והיינו ואתחנן לאמור שהתחנן שיהי' יכול לומר ולהתפלל דהיינו שפתי תפתח כפ' מורי ז"ל הנ"ל וממילא יש לו תשובה אם מקובלת ע"י אם שגורה בפיו והנה באמת הרי היתה שגורה בפיו כדכתי' ואפ"ה לא נתקבלה זה יבואר לפנינו אי"ה:

כתי' גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי גדר דרכי בגזית נתיבותי עיוה כי דרך הוא דרך הרבים היינו תפלה ארוכה ונתיב הוא נתיב היחיד היינו אדני שפתי תפתח ואמר גם כי אזעק ואשוע כלומר שזועק להי"ת שוע דהיינו שמתפלל תפלה קצרה שפתי

תפתח היינו שאזעק ע"מ לשוע גם בזה שתום תפלתי א"כ כבר גדר דרכי בגזית היינו תפלה הארוכה שהרי אפי' נתיבות תפלה קצרה עיוה:

ואר"ש יכולני לפטור כל העולם מן הדין דכתי' ושכורת ולא מיין ופריך והא שיכור מקחו מקח ומסי' שאינינו פטור אלא מן התפלה היינו מדין תפלה קאמר ולפע"ד גם דברי' הראשוני' אמתיי' דהנה כתי' לאהבה את ד' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ודרשו חז"ל מזה מ"ע של תפלה עבודה בלב וק' כיון דאמר אם שמוע תשמעו וגו' לאהבה את ד' אלקיכם שזה כולל כל התורה כולה מאי שנא דפרט מ"ע של תפלה אלא הוא הדבר שדברנו בכמה מקומו' שאין בכח האדם לעבוד את ד' אם לא בעזר והשפעה מאת ד' ואין בזה מעשה לאדם אלא החפץ ושיתפלל אל ד' שיעזור לו על זה ועל זה הי' תפלת דוד בן ישי בתמני' אפי והנה ציוה הקב"ה אם שמוע לאהבה אעפ"י שאינו באפשרת כח האדם מ"מ לעבדו בכל לבבכם תתפלל אל ד' בכל לבבך שתזכה לאהבה אותו והשתא לפ"ז אחר שפטרנו ראב"ע מדין תפלה כשיכור א"כ ממילא פטורי' מדין כלל וא"ש וה"נ קאמר כיון שגם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי בעו"ה א"כ ממילא גדר דרכי כל התורה בגזית ונתיבות כולם עיוה:

ובמדרש כשאתם זוכי' אתם מוני' לבנינו כשאינכם זוכי' מוני' לחורבנו י"ל על חורבן בית ראשון שאז אעפ"י שמנו כך וכך לגלותינו מ"מ הי' מונין לבנינו כיון שנתגלה קצם ע' שנה א"כ כל שנתרחק מנינים מחורבן הבית הרי נתקרב לבנינו והרי זה כמנין ספירת העומר שסופרי' וה"נ המנין הי' לבנינו לבית שני אבל עכשיו שלא זכינו ולא נתגלה הקץ א"כ המנין הוא לחורבנו שכל שנה שלא נבנה כאלו נחרב באותו שנה בעו"ה ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו בעו"ה זה היום אלף ותשס"ט שנה יבנה בב"א:

הנה כתי' אלקי' באו גוים בנחלתיך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלי' לעיים לכאורה הי' לו להזכיר תחלה כבשו ירושלי' ואח"כ נכנסו למקדש וטמאו ר"ל אבל באמת זה היום ז' אב שקוינוהו כי אעפ"י שבאו שערי ירושלי' הי' חושבי' שאין בזה הפסד לנו כי ביום שיקרבו אל הקדש פנימי שם יהי' מפלתם של שונאינו כי במקום שנענש עליו נדב ואביהו איך יכנוס גוי ערל וטמא וע"כ שם יפלו ולא יוסיפו קום

כך הי' חושבי' אנשי ירושלי' והי' מצפי' על יום הזה יום כניסת גוים להיכל אך בעו"ה נכזבה תוחלתם כי טמאו את היכל הקודש והורשו משמי' לכנס ועי"ז נתיאשו מירושלי' ע"כ כשנכנסו וטמאו היכל קדשיך ממילא הושם ירושלי' לעיי' בעו"ה:

וכתי' אם מאס מאסת את יהוד' אם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפה קוה לשלום ואין טוב וק' לכאורה מה מתמה הלא הואיל ומאוס בנו חלילה משו"ה אין מרפה אחז"ל במס' חגיגה דהאי מינא אחוי קמי' קיסר במחוג עמא דהדר מרא אפי' מיני' כלומר הסתר פני' ואחוי לי' איהו עוד ידו נטוי' והמין לא הבין מאי דמחוי לי' במחוג וקטלוהו ע"ש ולדידי צל"ע כי שפיר עביד המין שאמר שאינו מבין כי עוד ידו נטוי' בקרא כתי' לפורענו' בישעי' ט' יו"ד בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטוי' ולהבין זה אאמר כי ב' אנשי' הי' חייבי' למלך ונפסק דינו של א' להוציא חוץ למדינה ולא יראה בארצות המלך והשני תפסוהו ופסקו לו בכל חדש כך וכך מלקיות ושמח זה השני אע"ג כי רבו וארכו יסורי' מ"מ לא נגרש מאת פני המלך לחלוטי' כי עוד אחר ככלות זמן מלקיותו יחזור לאיתנו הראשון משא"כ אידך כלה גרש יגרש וה"נ טובתן של ישראל מה שאומר עוד ידו נטוי' שלא הסתיר פניו ממנו לגמרי כי עוד נטוי ומשגיח עלינו במכות ועונשי' ולכשיכלה העונש עוד נזכה לחזות בנועמו והמין לא הבין זה וא"ש וק"ל אך אם ארכו ימי העונש והמכות א"כ צווח ממ"נ אם מאסתנו שלא לחזות עוד פניך מדוע הכיתנו ג"כ בתרי קטלא לא קטלינן:

אחז"ל צום השביעי זה ג' תשרי שבו נהרג גדלי' ללמדך ששקולה מיתת צדיקי' כשריפת בית אלקינו ואמנם רמב"ם כ' בה' תעני' כי בו ביום נכבה גחלת ישראל ולא הי' שריד בעו"ה וכן הוא אמת לרואה ומעיי' בפסוקי' אך נלע"ד צדקו דברי חז"ל כי אחז"ל הקדים ב' שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים אבד תאבדון והנה לפי מחשבת נ"נ להשאיר שם כורמי' ויוגבי' ולהמשיל עליהם מזרע דהע"ה כמו גדלי' א"כ לא נתקיים עדיי' צדקת ד' ותינח אם ישמעו לירמי' וישובו א"כ עדיי' לא השחיתו כמנין ונושנתם והרי הוא טוב אבל באמת הרי קמן שמרדו בירמי' ואמרו מאז חדלנו לקטר למלכת שמי' חסרנו כל טוב א"כ אם ישארו בא"י עד תשלום ונושנתם ויהי' בושחתם יתקיים חלילה אבד תאבדון ע"כ טובה גדולה וצדקה הי' לישראל שנכבה הגחלת

ביום ההוא כדי שיחזור ויבנה לעתיד ויהי' ראוי לעשות י"ט לולי שנהרג בו צדיק גדלי' וקבעוהו א"כ ש"מ ששקולה מיתת צדיקי' כשריפת ב"א:

כתי' אם אשכחך ירושלי' תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלי' על ראש שמחתי הנה לפי דינא דש"ס מותר לספר ולכבס לכבוד שבת ואנו מחמירי' בזה ואפי' בשבת חזון מראין האבילות מה שאין דעת האר"י ז"ל נוחה הימנו והנה במיתת בני אהרן הזהיר אהרן ובניו שלא יתאבלו שלא יתערב שמחו של מקום אבל כל ישראל יבכו את השריפה וק' וכי לישראל לא הי' שמחת שמיני שמחתו של מקום אלא באהרן שהי' מסברא אבל לבו גדול מאד צריך להראות כי הכל בטל נגד שמחתו של מקום וישראל הי' צריכי' להראות כי אבילות ת"ח מערב שמחתם כי ק' להם סילוק חכמי' וכן הקדושי' אשר בארץ המה האר"י וחביריו וכן בימי חכמי התלמוד הי' האבילות חורבן המקדש עיקור ושבר לבותם ע"כ הראו אהבת ד' לומר בהגיע שבת אזי מצות שבת מבטל אבל לבם אך בזה"ז שאבילות בהמ"ק קל בעיניהם צריך להראות ההיפוך שאפי' בשבת מראי' האבילות והיינו אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני ואז באמת אינו צריך להעלות ירושלי' על ראש שמחתו אדרבא בהגיע שבת וי"ט אשכח האבל לכבוד אך אם לא אזכרכי כגון בזה"ז אז אני אומר תדבק לשוני לחכי אם לא אז אעלה את ירושלי' על ראש שמחתי אפי' בשבת:

כתי' והפיץ אתכם בעמי' ונשארתם מתי מעט בגוים אשר ינהג ד' אתכם שמה פי' מתוך שנפוצו בגוים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ונוהגי' במנהגי' ונשארתם מתי מעט צדיקים אשר ינהג ד' ולא מנהיגי הגוים כי הרוב בעו"ה אינם מתנהגי' עפ"י ד' וחכמי הדור כ"א עפ"י נימוסי האו"ה:

ואמר ועבדתם שם אלהי' אחרי' ובקשתם משם את ד' אלקי' פי' במקום שעובדי' האונסי' אלהי' אחרי' שם מבקשי' ה' במקום הטומאה ההוא כמו שמפרשי' אם שכחנו שם אלקינו וה"נ ובקשתם משם את אלקיך ומצאת:

בצר לך ומצאוך כל הדברי' האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו

ר"ל אם באחרית יצר לך על גלות וחורבן בהמ"ק ומצפה לישועה לא כאלו שונאי ציון בעו"ה אלא תצטער על החורבן ומצאך בלבך כל הדברי' האלה שישבר לבך בקרבך

על שאנו בגלות בעע"ז עץ ואבן כנזכר בפסוק דניאל זה הצער הוא בעצמו התשובה גמורה כדאחז"ל אפסוק ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם והיינו ושבת עד ד' אלקיך זהו בעצמה התשובה ושמיעה בקול ואז אל רחום רחום ד' אלקיך לא ירפך ולא יעזבך:

רק השמר לך ושמור נפשך מאוד וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך פירש"י כשתקיימו כתיקונם תחשבו חכמי' בעיני' ואם תשכחו תחשבו סכלי' ושוטי' ועיי' רמב"ן ונלע"ד דהתורה משפטי אלהי הארץ וכל האומו' יכירון זה אך כשתגרמו הגלות אז כתי' שחקו על משבתיה שהי' או"ה שוחקי' בארצכם לא שמרתם ובח"ל תשמרו זהו כסכלות שאין לתורה שייכות בח"ל אלא רש"י פי' בפ' והי' אם שמוע בשם הספרי ושמתם את דברי אלה על לבבכם כדי שלא יהי' חדשי' עליכם כשתחזירו ואמנם האו"ה אינם מאמיני' בחזרתו לא"י כדכתי' פני ד' חילקם לא יוסיף להביטם ע"כ שחקו על משבתי' ומחשבי' אותם לסכלי' ושוטי':

כי אברהם לא ידענו ישראל לא יכירנו אתה ד' אבינו גואלנו מעולם שמך למה תתענו ד' מדרכך והנה כתי' ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם ואר"נ כל כי האי ריתחא וכו' והנה זה הוא מאברהם אשר בירר לו ועבדום ועינו אותם או נהי' בתכלית הגדולה מבחינת ישראל שרית עם אלקי' ואנשי' ותוכל אבל אברהם לא ידענו כי אין לנו מלך קשה כהמן וגם ישראל לא ידענו כי אנחנו בגלות אבל הקב"ה מושיע בכל צרה ואינו מעמיד מלך קשה אשר עי"כ תקשיח לבנו מיראתך:

יום נקם בלבי ושנת גאלי באה פירש"י באיכה וילכו בלא כח לפני רודף בכל תנ"ך כתי' רדף חסר והכא כתי' רודף מלא והיינו דיסד הפייטן רדפתי רודף מלא וחסרה שנת גאולי כי שנת גאלה כתי' חסר ונ"ל לפרש כי כשאין עושי' רצונו ומ"מ בעתה יגאלנו לא בזכותם אלא לנקום באומו' והיינו יום נקם בלבי ואז שנת גאלי באה חסרה כי אין ישראל ראוי' רק לנקום מאומו' אך הקושיא מה חטאו או"ה הלא ישראל נתחייבו ותי' רמב"ן שאני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה כי שיעבדו בנו יותר והיינו רודף מלא יותר מרדיפה הראוי לפי חטאנו ועי"ז יום נקם בלבי ושנת גאלה חסרה באה ומ"מ גאולה היא:

קצת מדרוש ז' אב ובו הספידא על שני ת"ח זצ"ל.

בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עיר ה' אלקיך ושמעת בקולו, כבר פרשנו פסוק זה במקום אחר וכעת נוסף עליו נופך בעז"ה והוא כי עוז וחדוה במקומו ית' ואין השכינה שורה מתוך עצבות אמנם ביום ת"ב נקרא יום מר ויקרא ה' ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולכן טוב ונכון לכל מרי נפש הנבוכים לבכות ולספוד בימים אלו אשר אלקינו בשמי' ממעל עושה בכי' והספד כי אז עולה עד מקום גבוה על גבוה ואע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי ושומע קולו של מעלה ית' שמו בוכה נגדו וזהו בצר לך בכל צרות הגלות הרע והמר אזי ומצאוך כל הדברים האלה באחריתן של ימים (של ימי אבילות של מצרים) בת"ב אז ימצאוך ויעוררוך ואז ושבת עד ה' אלקיך שיעלה בכיותך עד ה' והטעם כי אז ושמעת בקולו ג"כ כי הוא אז גם למעלה גנוחי גנח ויילולי יילל כן ה"נ אחינו עשינו היום הזה מספד מר אלון בכות על ב' בתי ישראל בית גדול שמגדלים בו תורה (כדרש חז"ל מגילה דף כ"ו ע"א) על מיתת הרב הגדול המפורסם מוה' הירץ עמדין זצ"ל שהי' אב"ד ר"מ בק"ק טיפליץ ועל מיתת הרב המפורסם הי צדיק הי ענו כבוד מוה' אהרן דייטש זצ"ל אב"ד ר"מ בק"ק הריניץ על דא וודאי קא בכינא ועפעפי יזלו מים ירמי' הנביא ע"ה אמר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כולם מנאפים עצרת בוגדים וי"ל טובא כי הנהו קראי סתרי אהדדי דמתחלה בא כמצער בצרתם וכאלו רוצה לבכות על חלליהם ובפסוק השני בא להשניאם ורוצה לברוח מהם מפני רוע מעלליהם גם אמרו מי יתן ראשי מים מה מי יתן הלא מנפשו ורצונו בכה יבכה מאין הפוגות ומי מעכב בידו עד שאמר מי יתן אבל יובן לענינינו כך כי הפליגו חז"ל בעונש מי שאינו מתאבל על חורבן ירושלים הנה הוצרכו לזה בזמן שישראל בגולה וחכמים מגינים עליהם והתורה מנהיגם והשכינה עמם בגלות שוכנת בבתי מדרשות כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף אז צריכים אזהרה יתרה שלא לשכוח את ירושלים אבל בדור הזה מה נעלה על לב חורבן ירושלים הישנה בראותינו נחרב בימינו במיתת צדיקינו ותורה משתכחת מישראל ח"ו בעוה"ר והישיבות בטלות ואין מחזיק ביד התורה

ואין מנהל לה והשכינה מתנודדת למצוא מנוח לכף רגלה כי חרב ביתה במיתת הצדיקים ולא מצאה מנוח ואי' איפוא תמצא מנוח אם בלימוד תורתינו או במעשינו נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימותנו בעוה"ר ועי"ז גם כל ישראל בכללם נתונים ביד אויביהם למרמס בעוה"ר כאשר עינינו רואות והפרנסה מתמעטת כי אין להם אלא מה שיונקים קצת מתמציתם של אויבינו פלילים, א"כ הרי צרות אחרונות משכחות את הראשונות והן הנה דברי הנביא ע"ה בהקדים כי דמע יתואר כל מקום מוצא טיפין טיפין של משקה ולאו דווקא של בכי וכ"כ הרמב"ן ע"פ מלאתך ודמעך לא תאחר והתורה נקראת מים (כדדרשו חז"ל למה נמשלה דברי תורה לשלשת משקים הללו מים יין וחלב תענית דף ז' ע"א ודורשי חמורות וילכו שלשת ימים בלא מים זו תורה בבא קמא פרק מרובה) ות"ח נקראים עיני העדה (כדכתיב אם מעיני העדה נעשתה לשגגה) וזהו מי יתן ראשי מים פי' מי יתנני כירחי קדם שתהי' מן התורה ראשי ומנהיגי ועיני יהי' מקור דמעה שהת"ח הם יהי' מקור שפע להשפיע ולהשביע טיפין טיפין יערוף כמטר לקחם וכטל תזל אמרתם ואז ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי אזי הייתי בוכה על חללי בת עמי בשעת החורבן אבל עתה מה לי לבכות על חללי בת עמי פי' על חילול אומה ישראלית שנתחללה מקדושתה בשעת חורבן בהמ"ק הלא מיתת הצדיקים הללו עדיף לן ואמר מי יתנני במדבר וגו' יובן בהקדם כי הת"ח שיהי' זבול לקודשא ב"ה ושכינתיה הרי זה בא לעזור ונמצא עזור כי ע"י כחן של ישראל הוא מתעלה שאפי' מרע"ה לא נתייחד הדיבור אליו אלא בשביל ישראל ופרש"י ז"ל על פסוק לך רד כי שחת עמך ידועים, וידוע נמי כי ההשפעה משכינה לישראל הוא בחינת אישות אבל כשהם יונקים משרי אוה"ע ה"ל ע"ד ניאוף וזנות ודור הגלות נקרא מדבר וע"כ אמר הנביא מי יתנני במדבר הזה הוא הדור הלזה מי יתנני ואזכה להיות אני מלון אורחים זבול לשכינה קודשא ב"ה אשר חרב ביתם עתה במיתת הצדיקים האלו ונעשה הדור כמדבר שממה ונעשה קודשא ב"ה ושכיניתי' כאורחים אשר מבקשים מלון ובית זבול ומי יתנני שאזכה למלאות מקום הצדיקים ההמה להיות מלון לאורחים הנ"ל ואזי אעזבה את עמי מלשון ויעזבו את ירושלים שפי' שחזקו את ירושלים ה"נ ואעזבה את עמי אחזק את עמי ואלכה מאתם פי'

אני אלך על ידם ובזכותם אלך אני ואני אעזור להם ואהי' אני העוזר להם והעזור מהם ואמר רואה אני אותם כי כולם מנאפים עצרת בוגדים כי בעוה"ר כולם מנאפים עצרת בוגדים עם אוה"ע הנקראות עצרת בוגדים שהם יונקים שפעם מהם כאשה מנאפת תחת אישה תקח את זרים, כן אנחנו עתה בעוה"ר בדור יתום הזה יתומים היינו ואין אב אמותנו כאלמנות והענין בזה משל למלך שהלך למדה"י והנה אם יניח הכל בידי אשתו הלא סוף שתכלה זוזא דבי מלכא ואם יעמיד אפטרופוס אב טליון שממנו פרנסת בניו ואשתו הלא תכלם ותבוש ותהי' כאלמנה בחיי בעלה ובניו כיתומים מצפים על שולחן אחרים ע"כ התחכם להעמיד מגדל בניו לפקיד נגיד והוא יסייר נכסי' בכל יום והאם תמשול בקרב בני' ואז יהי' הכל בשלות השקט והנמשל בזה להיות אבינו שבשמים ית"ש הלך בדרך למרחוק כביכול ואם יניח הכל בידי כנסת ישראל מבלי העמדת אפטרופוס הלא יכלו זוזי דמלכא כביכול פי ילכו אחרי שרירות לבם הרע וישנו דת וחקים ואם יעמוד עליהם אפטרופוס לשלוט עליהם זרים הלא יהי' בניו כיתומים ואשתו אלמנה אוכלים שלהם מתחת ידי אחרים ע"כ בחסדי הבורא ית"ש העמיד גדול האחים לאפטרופוס לסייר נכסי' הם ת"ח הם העומדים על הפקודים המשגיחים על עם ה' ותורתו גודרי גדר ועומדי בפרץ הם הי' לנו לעינים ואז הפרנסה והכלכלה ביד האם לכלכל את ביתה לחם לפי הטף אך בהעדר אבי יתומים הת"ח ע"כ ח"ו תנתן השליטה לשר משרי האוה"ע ואז צועקים יתומים היינו ואין אב פי' אין אב ממנו אב היתומים היינו אפטרופוס ועי"ז אמותנו כאלמנות בעוה"ר:

אמרו חז"ל (שבת דף ק"ג ע"ב) מפני מהבניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר ויל"ד אריכת הלשון והול"ל מפני מה בניו של אדם מתים כשהם קטנים בתחלה ניישב מה שאמרו חז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו למה דווקא זה העונש אבל יובן כי אמנם ההספד והאבילות על מת הוא רק למאמינים בהשארת הנפש ועדיין נשמתו קיימת עומדת מגינת עלינו כאשר בארתי במק"א ע"ד מה שאמר רב אחים הספידא דהתם קאימנא (שבת ס"פ השואל) פי' כי הבהמה אשר במיתתה היא נכרתת מהעוה"ז לגמרי אין מקום לבכות ולספוד במיתתה אפי' אם יהי' לו עי"ז הפסד גדול מאוד משא"כ עם ה' אלה אשר

נשמתם קיים נצחי ראוי לבכות כי כל מה שיש לו יותר חיות אין התנחומין ראוי להתקבל עליו וע"כ הזהיר בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם דהואיל ואנחנו בנים ונשמתנו חלק ממנו ית"ש עומדת קיימת הו"א שישימו אפי' קרחה למת קמ"ל אפי' שבנים אתם לא תבכו יותר מדאי לעשות קרחה ח"ו והן הנה הי' דברי רב הואיל והתם בעוה"ב קאימנא קיום נצחי ע"כ אחים הספידא והנה רוח הבהמה יורדת למטה לארץ נמצא שהיא נקברת וחיותה עמה היינו רוחה אמנם אדם הישראלי גופי' בלה בעפרא ונשמתו היינו חיותו עולה ומשמש למעלה אמנם מי שמכחיש זה ראוי לו שיהי' גם הוא מהיורדים ואינם עולין ונבוא אל המכוון בע"ה כי המתעצל בהספידא של ת"ח לא יאומן שיאמר שאין הפסד לנו במיתתו כי זה יבין אפי' פתי בהשקפה ראשונה ההפסד הרב הזה ומה זה מתעצל אין זה כי אם רע לב שאינו מאמין בהשארת הנפש כלל ומה יבכה על מה שעבר ובטל מן העולם וא"כ ענשו של זה כבר אמור שימות גם הוא כבהמה מבלי שתשאר נפשו וזהו ראוי לקברו בחייו פי' עם חייו שחיותו נקברת עמו כמו הבהמה שרוחה יורדת למטה לארץ והנה הראי' ברונה להשארת הנפש הוא במות ילדים ר"ל אשר אין בהם כל מום וחטא והלא הקב"ה פועל חכם ית"ש לא יעשה דבר לבטלה ומה יועילו הילדים האלה בעוה"ז שבין לילה היו ובין לילה מתו האמנם אותם שזכו לענות אמן יש"ר מברך ותשב"ר זכו אבותם שלכך הביאום אך קטנים שלא הגיעו לכלל שנים אלו שיוכלו לענות איש"ר וכדומה כאשר מתו בעוה"ר בקהלתנו איזה קטנים כאלו בתוך ימים מועטים א"כ קשה לאיזה תועלת נבראו ומ"מ בזכרנו אפשר שזכה האב במצות מילה שלהם אך בנקבות קשה והנה אמרו בספרים קדמונים שהוא גלוי שכל כיוצא בזה הוא גלגול אדם א' שנגזר על הנשמה ההיא צער גלגול על כך וכך ימים ובאו לעולם וקבלה הנשמה ענשה והלכה לה ואכתי צריכים לחקור מה חטא האב הלזה שנתן לו הקב"ה בן כזה שעתיד לצאת מן העולם במעט זמן ולא יזכה בו לשום דבר ולא יהי' בו אלא הצער והאבילות וע"ז החקירה אמר חז"ל מפני מה בניו ובנותיו מתים כשהם קטנים דייקא דאלו הי' קצת גדולים היינו אומרים שזכה בהן האב אבל להיותם קטנים וגם בנותיו דייקא שאפי' מצות מילה לא זכה ע"ז אמר של אדם פי'

כי אין החקירה עליהם כי אולי הי' הנשמה שהי' צריכה להתגלגל אך החקירה על האב מדוע אירע לו כזה ובאת התשובה על שלא בכה והתאבל על אדם כשר וע"כ לא האמין בהשארת הנפש ועתה ממיתת הבנים האלו ישכיל ויבין כי יש השארה לנפש כי ע"כ באו אלה לעולם וק"ל:

המקונן ע"ה אמר במגלת קנות הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום השביעני במרורים הרוני לענה ובמדרש השביעני במרורים בליל פסח הרוני לענה בליל ט"ב וכבר יישבתי במק"א וכעת נתחדש בו דבר ואאמר עוד ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה וגו' הנה כתיב בחורים טחין נשאו ונערים בעץ כשלו יאמר נא כמאז הי' עמי הארץ הנעורים מכל תורה עודרים תחת הגפן והתאנה העל כן נקרא עמי הארץ עובדים את האדמה ובהיות שלום ביניהם פרנסתם בריוח כאמור השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ואז הי' ת"ח פונים מכל עסקיהם ושוקדים על דלתי ה' והי' נקראים אויבים בשער כי להם יאתה וחז"ל (תענית דף ה' ע"א) אמרו שנקראו עצים א' מדליק את חברו ה"נ ע"י פלפולא דידהו רווחא שמעתתא ופרנסתם ממילא באה ועמדו זרים ורעו צאנכם ומקרא מלא דבר הכתוב שמח זבולון בצאתך וישששכר באהלך אך בעוה"ר מיום שרבתה שנאת חנם ומחלוקת בינינו נטלה פרנסת דלת העם והם מדיינים אלו עם אלו כמו ת"ח בימים ההם ומפני כן הוצרכו ת"ח לבטל מתורתם ולבקש פרנסתם כי מאין יבוא עזרתם וכיון שרחיים בצוארם איך יעסקו בתורה והן הנה דברי הקרא בחורים טחון נשאו פי' זאת לפנים בישראל כי הנערים מנעורם נשאו טחון רחיים בצוארם ובחורי ישראל לומדי תורה היו נקראי' עץ ועתה בהיפוך כי בחורי ישראל טחון נשאו רחיים בצוארם לטחון פרנסת מאכל ביתם והנערים בעץ כשלו במחלוקת כל א' מדליק את חבירו ולבוא אל המכוון נקדים הטעם שאנו אוכלים בליל פסח מרור שהוא חסא ולא לענה שהוא מרור טפי הוא משום דמרמז שתחלתו מתוק וסופו מר (פסחים דף ל"ט) שהוא מחסד הבורא עלינו שבמצרים לא פתחו תיכף בעבודה קשה אלא לאט לאט עוד יש בו רמז כמ"ש רמב"ן ז"ל גבי המתאוננים ע"ש ע"י שהיתה עבודתם בעשבי השדה היתה פרנסתם מאת המלך מזדמן להם כמש"כ זכרנו את הדגה וכו' וגם זה מחסד הבורא ית"ש ג' זכר

רבבה כצמח השדה נתתיך ד' הי' בו רמז בשמו חסא חס רחמנא עלן ופרקינן כמאמר חז"ל ונבוא למכוון כי ירמי' ע"ה הורה לתלמידיו לאכול בליל פסח דווקא מרור ולא מין אחר מטעמים הנ"ל והנה כשנחרב הבית בימי ירמי' חשבו תלמידיו מסתמא גם הגלות החל הזה יהי' במעלות טובות למקום עלינו כמו שהי' בגלות מצרים בשלש הנ"ל בבחינת מרור וכשראו שלא הי' כן רק בבחינת לענה כלומר מתחלתו מר וגם אין הפרנסה מזומנת לנו בעוה"ר וגם בני ישראל מתמעטים בעוה"ר ולא רבבה כצמח השדה הם חשבו מסתמא גם במצרים לא כן הי' כמו שאמר ירמי' ע"ה ושחקו עליו על שהאכילם מרור [חסא] וזה הייתי שחוק לכל עמי הם תלמידים (וכדדרשו חז"ל עם מרדכי ומנו רבנן מגילה דף ט"ו ע"ב) כי השביעני במרורים בליל פסח מג' טעמים הנ"ל והרוני לענה בליל ט"ב תיכף מר מתחלתו וגם ויגרס בחצץ שני דהיינו הפרנסה המרומז בשניים היא קשה עלינו כחצץ ויובן גם הכפישני באפר כי החילוק שבין עפר לאפר אמרו חז"ל ס"פ כיסוי הדם כי עפר זורעין בו ומצמיח משא"כ אפר ולהיות בני ישראל מתמעטים בעוה"ר ע"כ אמר הכפישני באפר ולא בעפר שמצמיח רבבה כצמח השדה אמנם התירוץ לזה באמת הוא כך מפני מחלוקת שבינינו בעוה"ר זה גורם שליטת אוה"ע עלינו וההיפוך כתיב בזעקוך יצילוך קבוצך ומיעוט פרנסה כבר הזכרתי השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך גם מיעוט הבנים בשביל זה כדכתיב ברישא דהאי קרא ברך בניך בקרבך וזו שאמר כמתרץ על קושי' תלמידיו ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה הואיל והזנחתני השלום ע"כ נשיתי כל טוב אי לזאת אמר האומר אבד נצחי ותוחלתי מה' כי ח"ו גם הרמז הרביעי הוא חס רחמנא עלן ויפרקינן ג"כ לא יהי' ח"ו אמנם זאת אשיב אל לבי ע"כ אוחיל חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו וראי' שהרי חדשים לבקרים רבה אמונתך פי' כי אלו הי' הצרות הולכים ע"ד א' באופן א' הי' ח"ו סברא לומר כי מכרנו צורנו אבל להיותו נותן רוח בין עדר לעדר והצרות מתחדשות בכל יום באופן אחר מזה יובן כי בהשגחת הבורא ית"ש הם באים עלינו וחזה מתחדשת האמונה בה' כי לא יטוש ה' את עמו ביד לוחם ח"ו וגם כי התורה לא תקבל תמימותה בגלות אדרבה משתכחת בכל יום והקב"ה לא יעזוב תורתו כי דתו נצחיית ואם לא למעננו יעשה הלא יחוס על כבוד תורתו וידוע כי תורת

חסד היא נקראת ע"כ אמר זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ומה הוא ב' דברים א' חסדי ה' היא התורה הנקראת חסדי ה' כי לא תמנו לא תקבל תמימותה בגלות ועי"ז לא יכלה רחמיו מהתורה ב' חדשים לבקרים עונשים חדשים מתחדשים כי בקרים לשון בקורת תהי' ומזה רבה אמונתך מתרבה אמונתנו בה' כי עוד יגאלנו וישמחנו כימות עניתנו בב"א:

בהפטרת ט"ב כה אמר ה' התבוננו וכו' ואל החכמות שלחו ותבאנה ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי וכו' כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו יש לדקדק לשון התבוננו מה צריך לזה תבונה הלא ראו השד והשבר לפניהם עין בעין ועוד מאי ותמהרנה למה ימהרו כל כך ועוד מאי קול נהי נשמע מציון מה להם לשמיעה הלא ראו בעיניהם ונלע"ד אחז"ל קשה סילוקן של צדיקים יותר מחרבן בית המקדש דאילו בחרבן בהמק"ד ותרד פלאים ואלו בהם כתיב הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא (לשון כפל) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר יש לפרש כך הנה אנו רואים בהסתלקות הצדיק המנהל עם עדת ה' אלה ליום מחר איננו ניכר לא שום רושם בעניני הקהלה ובנהגותם בעניני לימוד התורה ויראת שמים רק הכל נראה להם כמו שהי' רק זאת נראה לעינים שחסר להם צדיקם מנהיגם ומנהלם ואינם נהנים מזיוו אבל זולת זה לא ניכר שום דבר אבל באמת לאט לאט מעט מעט מתחיל להתקרר החביבות אל השי"ת ותורתו יען כי אינם נהנים מזיו השכינה מזיו הצדיק אשר באור פני מלך מלכי רבנן זוכים לחיים נצחיים בזה ובבא להיות על ידו דבקים בה אלקים חיים ומלך עד שברוב הזמן לערך עשרים שנים אז נראה וניכר לעין כל שירדו אחורנית בכל עניני תורה ויראה ומוסר ומדות ושכל זה בא להם בחסרון צדיקם ומנהיגם ואם אז יתעוררו מת"ח מוכיח ראו לפנים איך הייתם כולכם נאה בתורה וביראה ובמדות טובות להתפאר ומום אין בך ועתה איך ירדתם עשר מעלות אחורנית אזי לבם עליהם הומה ודוה ומשכילים ומבינים מה גרם להם חסרון הצדיק ומתאמצים להעמיד אחר למלאת מקומו בתורה וביראת שמים לנהלם על דרך התורה והיראה כמו מקדם אך כל זה אם לא נתקררו לגמרי ויש בלבם עוד יראת שמים שנשרש בם מקדמת דנא אבל אחר זמן זמנים הרבה טובא אזי נתקרר הכל

ונכבה הכל עד שאין מתפעלים ומתעוררים מתוכחה זו כלל כי מה להם מה שהי' הם חפצים יותר בדרך זו החפשי וההפקר ואינם רוצים בשום אופן שיה י' מנהגם על התורה והיראה כמקדם חלילה והנה אם יש חכמים ונבונים בעם המה משכילים ומבינים מאוד מיד בהסתלקות הצדיק מה שיהי' מזה ברוב הימים ולא על סילוקו לבד מתאוננים שחסר להם להיות ביניהם רק גם על להבא מה שירדו אחורנית בעניני תורה ויראת שמים ומקוננים מאוד על זה ומעוררים מיד את העם שיקבלו עליהם צדיק ות"ח אחר כמוהו במקומו למען ישאר הכל על מקומו הראשון אבל אם חסרים חכמים ונבונים אז המכה בכפלים הלא חסר להם הצדיק להנות ממנו ובצלו חיים ובזכותו נזונים ועוד מה יהי' אחריתם ברוב הימים (וזה קשה סילוקן של צדיקים יותר מחרבן בהמ"ק דאלו בבהמ"ק לא חסר להם רק הבהמ"ק וטובו וכל טוב ושפע שגרם להם) והנה ידוע שמכה וחולי הנרגשת וניכרת לעין כל איננו כל כך סכנה כי חרדים עליה ועושים כל טצדקי להתרפאות אבל מכה הבאה לאט לאט במסתרים ואיננה נרגשת היא סכנה עצומה יותר והנה פלא פירושו מכוסה כדמתרגם אונקלוס כי יפלא ארי יכסי וזה הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא מכה משהיא מכוסה ואינם מבינים אותה והיא מכה כפולה ומכופלת יען ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו נסתתר ואינם מבינים בסילוקם של צדיקים מה יהי' עי"ז באחרית הימים וממילא אינם מתפעלים לעשות בדבר לרפאות ולתקן בכל יכלתם ובזה יש לפרש הקרא כה אמר ה' התבוננו בהבנה מה יגרום ויהי' להם עי"ז באחרית הימים ושלחו "לחכמות" ותבאונה "ותמהרנה" ותשאנה נהי כי אם יתאחרו ישכח מלבם אהבת ה' ועמו וארצו לגמרי ולא יתקוננו עוד ולא יתאוננו עוד על זה מקרב לבם (והקינה והאבל מקרב לבם זה רפואה להחיש קץ ישועה כידוע) והנה לפעמים המוכה ומעונה אשר הורגל בו אינו מבין בעצמו צרתו מתוך חולי יסורין וטירוף דעתו רח"ל כמו אחרים אשר אינם בכל זאת לכן קאמר כי קול נהי נשמע מציון מאותן שנשארו עוד מדלת העם בציון על אדמת הקודש איך שדדנו מתורה ויראת שמים בגלות עד ישוב וירחם ה' אותנו וירפאינו ויגאלנו בקרוב לעלות ציון ברנה מרב כל עם כל ישראל אמן (מש"מ):

ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך והיינו הימים העליונים אשר מתוקנים ע"י מע"ט של ב"א ומתחברים להיות צנורות של שפע לבניו אחריו כאשר הארכתי במק"א בפי' הפסוק למען ירבו ימיכם וימי בניכם שיתרבו ויארכו צנורי השפע לבניכם אחריכם ע"ש ואם חלילה יקלקל דרכיו יוכרתו צנורותיו ויושברו וזה שאמר כאן ופן יסורו מלבבך ומה יסור כל ימי חייך פי' צנורות שלך שהם ימי חייך אותם יסורו ממך לא תעשה כן אלא והודעתם לבניך ולבני בניך פי' והודעתם לשון חיבור ודביקות שתחברם וגם תדביקם לזרעך אחריך או צתלמידך ע"ש וכן יתפרש פסוק לקמן ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה"א נותן לך כ"הי:

ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים לעשותכם אותם וגו' כי ישראל ואורייתא חד כשהם עושי' רצונו של מקום בארץ הקדושה וזה שאמר צוה ה' אות י שאלמד אתכם התורה באופן שאתם בעצמיכם תהי' התורה והמצוות שיתאחדו הם עם התורה וזהו לעשותכם אותם לעשות אתכם חוקים ומשפטים שתהיו אתם בעצמיכם החקים והמשפטים:

ואתה פה עמוד עמדי וגו' בדרוש הארכתי ופה ארשום בקיצור כי ע"י שנתנה תורה ע"י שליח שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אמנם להיות כי מרע"ה לא הי' בבחי' שליח כ"א כמורשה שהוריק כל כחותיו לו והי' עומד ממש במקום הקב"ה כביכול לכן מקבלין שכר גם בהאי עלמא מה שהוא עכ"פ הכנה לעבודתו כמו ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וכדומה וזהו שאמר הקב"ה ואתה פה עמוד עמדי ודרשו בדומה לו והיינו שיהי' ממש לישראל כמו משלחו ית"ש ועי"ז ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' פי' כאלו צוהו השי"ת ממש מה לי הוא מה לי שלוחו והתועלת בזה למען תחיו וטוב לכם יהי' לכם טובה בחיות חייכם:

ראה למדת אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה כי אחכז"ל הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כי עיקר כל הדברים הוא לכוון בהם לתכליתם וממילא כל המקריים שבין התחלה לתכלית נכללים בו והמשל בזה בעסק התורה שהלמוד שלומד לעצמו איננו מרוצה כלומד

לאחרים והלומד לאחרים גם זה אינו העיקר לא המדרש עיקר אלא המעשה לידע דרכי ה' ולעשות כן והנה המכוון בלמודו שידע התורה גם כי מצוה רבה היא מ"מ אינו מצליח בלמודו כאלו הי' מתכוון להגיע אל תכלית ללמד לאחרים כי אז הי' ממילא מצליח בלמודו של עצמו יותר מעתה אעפ"י שלכאורה אינו כן כי ע"י למודו לאחרים הסירי החכמה מבלה ימיו בהשגחתו עליהם ומפסיד לעצמו מ"מ כיון שרצון ה' הוא ללמד לאחרים וזה תכלית הלמוד א"כ עיקר כוונתינו להטיב לאחריני א"כ מחויב הענין שתהי' תורת עצמינו יותר מוצלחת על ידיכן ואמנם התכלית האחרון הוא לעשות מצוות ה' ולהזהר מאשר הזהיר ולכן כשתהי' תחלת עסקינו בתורה כדי שנדע מצוותיו לעשות באמת ואמונה שזהו עיקר התכלית א"כ ממילא ימשוך מזה שנלמוד אנחנו ונלמד לאחרים ונגיע לעשותם, וזהו כוונתם הלומד ע"מ ללמד לא תאמר שיפסיד עי"ז למודו של עצמו לא כן אלא אדרבה מספיקין בידו גם ללמוד גם ללמד והלומד לכוונה יותר מעולה ע"מ לעשות אזי ממילא ימשכו שלשתן ללמוד וללמד ולעשות והנה לפי"ז מחק החיוב כי הלומד ע"מ לעשות שהוא התכלית היותר מכוון יהי' למודו עם אחרי' יותר מוצלח מהלומד רק ללמד עם אחרים ולא לעשות בעצמו ומזה יולד ח"ו חסרון בחק תורת מרע"ה להיות עיקר התורה וקיומה בא"י והוא לא עבר שמה ולא למדם רק שיעשו הם והי' עיקר למודו רק ללמד ולא לעשות א"כ יש ח"ו פחיתות וחסרון בלמוד ההוא אך זהו ליתא כי לא נגזר על מרע"ה שלא יכנס עד סוף מ' שנה וגם אז הי' סבור שעדיין יותר הנדר נמצא שהי' כל כוונת מרע"ה לעשות המצוות בעצמו וכוונתו רצוי' להצליח בלמודו עם ישראל כלומר ע"מ לעשות והיינו טעמא באמת שלא נגזר עליו עד סוף מ' שנה אעפ"י שכבר הי' תגזירה ההיא במחשבה לפניו ית"ש מא"ז כמרומז כמה פעמים בפסוקים עתה תראה וכדומה וא"ש משום שיהי למודו עם ישראל ע"מ לעשות וזהו ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי לעשות אותם בארץ אשר אתם באי' שמה לרשתה ראו כי אני למדת עמכם כאלו צוני ה' לעשותם כי חשבתי אז שאני בעצמי אזכה לעשותם בארץ אשר באמת אתם באים שמה ולא אני וא"כ אין שום פחיתות תלוי בהמלמד כי כוונת הי' רצוי':

רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך י"ל קרוב להנ"ל כי מי שאין לבבו שלם עם ה' אלקיו אין למודו מצליח והתלמידים מוזהרים מלקבל ממנו כמשאחז"ל אם דומה הרב למלאך ה' צבאות וגו' וה"נ מוזהר הרב היודע בעצמו שאין לבבו שלם ח"ו שלא יחטיא אחרים בלמודו עמם שהרי תורתו לא תעשה פירות נמצא כי הוא מחטיא גם רבים עמו וזהו השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים ותסירם מלבבך ח"ו פי' ולא תהי' צדיק גמור ואפ"ה והודעתם לבניך ולבני בניך חלילה לא תעשה כן אלא אם ידעת בנפשך שהוא סר מעם אלקיו ח"ו עכ"פ לא תודיעם לבניך הנח להם וה' ישלח מורה לצדקה להם והנה אחז"ל כל השוכח דבר א' ממשנתו מתחייב בנפשו יכול אפי' תקפה עליו משנתו ת"ל ופן יסורו מלבבך עד שישב ויסירם מלבו י"ל הכוונה כי כל הכופר בתחיית המתים אין לו חלק בתח"ה כמבואר במתניתין ריש פ' חלק והנה הכפירה בזה הוא ממש נמנע מפני ק"ו של חז"ל מאי דלא הוי הוי מאי דהוי לא כ"ש אך כשאנו רואין במופת שהדבר בהיפוך א"כ המופת יותר מהראי' שכליית והנה הלא אחז"ל בענין השכחה קשה עתיקא מחדתא ומי ששוכח דומה לאשה היולדת וקוברת ר"ל ולא ולא יזכה לזכור מהרה מה ששכח וא"כ הרי לפנינו מה דלא הוי הוי מה דהוי לא הוי וה"נ יבוא לכפור בתח"ה ח"ו ויפה דקדקו חז"ל בפסוק השמר לך ושמור נפשך דייקא פן תשכח את הדברים ועי"ז תבוא לכפור ח"ו בתח"ה ותגרום כריתה לנפש ר"ל ע"י כפירתך בתח"ה ומפרש כי הם מסירים מלבבך כל ימי חייך ולא תזכרם עוד וזהו מתנגד מק"ו הנ"ל, אמנם התירוץ על הקושי' באמת הוא כך דודאי מה דהוה לא כל שכן ותח"ה אמת הוא וה"ה השוכח ע"י אונס שתקפה עליו משנתו אה"נ כי יזכירהו ה' ולא יענש ח"ו אם עזרו ה' ללמוד בתחלתו איך לא יעזרהו להזכירו ולהחזיר לו אבידתו אמנם היושב ומסירם מלבו אזי אם תעזבני יום יומים אעזבך הא למה זה דומה למאבד עצמו לדעת ר"ל שזה בודאי לא יקום בתח"ה ה"נ השוכח בשאט ?נפש וא"כ אין ראי' מכאן לתח"ה, והנה להיות העצלות בזה בעו"ה בעסק התורה שכיחי טובא והשכחה נכנסת באין מבין וההזכרה אח"ז קשה מאוד מחדתא ובקל יבוא אדם לכפור עי"ז בתח"ה ויאבד עולמו לגמרי

ולא יתן לבו לחלק כנ"ל ע"כ מצוה רבה על כל א' מישראל ללמד ולהודיע לתלמידיו ולבניו זה הענין שלא יבואו ח"ו לידי מכשול ומש"ה מסיים והודעתם לבניך ולבני בניך ענין האמור שלא יכשלו ח"ו:

ושמרת את חקיו ולמען תאריך ימים על האדמה וכו' והענין נ"ל כך כפ"מ שבארתי במק"א ע"פ למען ירבו ימיכם כי המצוה שאדם עושה בכל יום פותח לו צנורו השייך ליום ההוא והצנור ההוא מתארך וממשיך עצמו לדורי דורות כי תמצא מקום להשפיע אפי' לאלף דור ובפרט שיהי' הבנים ההמה ראויים לאותה השפע ועושים מעין מעשי אבותיהם הטובים וזהו אשר ייטב לך ולבניך אחריך פי' כשהם נמשכים אחריך במעשיך הטובים ולמען תאריך ימים על האדמה פי' אעפ"י שאתה כבר עומד ומשמש בין העומדים העליונים מ"מ תאריך ימים שלך הן צנורי השפע אשר יתן ד' לך אותן צנורות הימים הנ"ל תאריך ותמשיכם משם לכאן העוה"ז היא האדמה ותאריכם כל הימים לאלפים דור ושיעור הכתוב הימים אשר ה"א נותן לך אותו תאריך על האדמה הזאת בלי הפסק:

ועתה למה נמות כי תאכלנו וכו' עי' מ"ש של"ה בפי' זה הפסוק וקרוב לזה אני אומר כי רוב מתים ע"י מלאך המות מה"ד הקשה אך הצדיקים אשר זכו למראות אלקים בחיותם אינו מן הראוי שימותו ע"י מה"מ אך בנשיקה והיא הוספת השגה כמו שבארתי לעיל פ' מטות וזה שאמרו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת הוא מה"ד הקשה פי' כשתגיע יום מיתתנו אין מן הראוי שתהי' ע"י האש הגדולה חרבו של מה"מ ח"ו אך אם יוספים אנחנו לשמוע אז ומתנו פי' שיגלה שכינתו עלינו ביתר שאת ונוסיף מדרגה שראינו עתה ואז עי"ז השגה ומתנו כי היא מיתת נשיקה:

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ואמרו חז"ל והי' שלא יקרא למפרע על לבבך אחר כוונת הלב הן הן הדברים ונ"ל ליישב לפמ"ש לעיל כי הנה העיקר הוא ע"מ לעשות והנה תכלית כל הוא לידע שהוא ית"ש אחד ואם כי יש בזה כוונות נוראות ולית מוחא דסביל מ"מ עפ"י פשוטו נאמר שייחד הש"י בלבו ומצפונו בשום בטחונו אליו וימסור נפשו לקדושתו לבד לידע באמת כי לא יועילו ולא יזיקו כי אם הוא לבדו ולא יעבדו בשיתוף והיא עבודה נפלאה לא יזכה אלי' כ"א העובד ד'

מאהבה שלמה ולא יזכה אל האהבה השלמה כ"א המזכה רבים וזכות הרבים תלוי בו וזהו מדת אאע"ה אמנם לא יכול ללמד עם אחרים אם הוא לא למד ע"כ עכ"ח ילמוד הוא תחלה ואח"כ יזכה אחרים ואח"כ יזכה לאהבה ואח"כ יזכה לייחדו ית"ש והנה הפ' הזאת כך היא אומרת שמע ישראל כי ד' אלקינו ד' אחד וע"י מה תזכה לשמוע ולהבין זה ע"י ואהבת וע"י מה תזכה לאהבה בכל לבבך ע"י ושננתם לבניך שהוא הלימוד עם אחרים וע"י מה תזכה ללמוד עם אחרים ע"י ודברת בם בעצמך כנ"ל וא"כ הי' מן הראוי להקדים ודברת בם לושננתם ושננתם לואהבת ואהבת לשמע ישראל אך להיות כי ג' פרשיות בק"ש בבחי' מחשבה דבור מעשה והפ' ראשונה היא בבחינת מחשבה וסוף מעשה במחשבה תחלה כי צריך תחלה להעלות על מחשבתו לייחד ד' ומפני זה ילמוד ולא בהיפוך שתהי' ח"ו חכמתו קודמת ליראתו ע"כ באה בהיפוך שהוא על הסדר לפי המחשבה וזהו והי' שלא יקרא למפרע וסד"א להפוך הענין ודברת בם בתחלה ואח"כ ושננתם וכן כולם לכן הזהיר שלא יקרא למפרע והטעם לזה משום שאחר כוונת הלב הן הן הדברים האמורים בפרשה זו מדבר מכוונת הלב ושם צריך להיות הסדר כאמור בפרשה:

ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת אמרו חז"ל אפי' קדלי דחזירי הותר להם והרמב"ם התנה דווקא כשירעבו ויצמאו והקשו עליו מסוגיא דחולין ט"ו בעי ר"י איברי בשר נחירה שהכניסו ישראל לארץ מה הוא ופריך אי בז' שכבשו אפי' קדלי דחזירי אישתרי והשתא מה פריך הא נ"מ בלא רעבון וצמאון דמשום ובתים מלאים אסור ומשום איברי בשר נחירי אפשר דשרי וי"ל לפי הבנת הרמב"ן עה"ת דהרמב"ם דבעי רעבון וצמאון היינו פקוח נפש והקשה עליו פשיטא הא כל איסור שרי משום פ"נ ולפי דרכו של הרמב"ן ז"ל בכוונת הרמב"ם ז"ל י"ל דמ"מ נ"מ לענין מאכילין אותו הקל קל תחלה דהכי יאכילום שלל של אויבים אפי' איכא קל מיני' וא"כ ממילא לק"מ דזהו אפשר לומר אחר שכבר ידעי' דשלל דידהו לא אישתרי אבל לפי הס"ד דבז' שכבשו הותר ערפי דחזירי אפי' דידהו הרי הותרי כל איסורי תורה וע"כ א"א לומר משום פ"נ דוודקא הותרה דקשה קושי' הרמב"ן פשיטא הא אין לך דבר שעומד בפני פ"נ וא"א לתרץ כנ"ל דתי' זה לא שייך אלא אי שלל דידהו הא דמישתרי שפיר

איכא למימר גלי רחמנא דשלל דידהו הותר גבי פ"נ ושארי איסורים לא הותר אלא דחוים הם וא"כ אי איכא פ"נ מאכילים אותו שלל דגוים תחלה אפי' חמור משא"כ לס"ד דהכל מותר א"כ ע"כ אפי' בלא רעבון קאמר ושפיר פריך ולק"מ אהרמב"ם ועוד נ"ל דהרמב"ם ז"ל מודה דבזמן כיבוש א"י הותר להם אפי' בלא רעבון ופ"נ רק הכי קאמר מכאן ואילך כשילכו לכבוש ויהי' פ"נ הותר להם שלל של גוים טפי משאר איסור אפי' קל ממנה משום שכבר הותר מכללו במלחמת ז' אומות ובזה נמי ל"ק מר' ירמי' הנ"ל:

עקב

והי' עקב תשמעון וכו' במ"ר הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה של פרקים מה הוא שיהי' מותר לטלטלה בשבת כך שנו חכמים המרכיב קני מנורה בשבת חייב חטאת עוד האריכו במדרש והארכתי בו במק"א אך מה שנוגע לתחלת המדרש הזה אכתוב פה בקיצור בעה"י כבר כתבנו במק"א מה שהקשו המפרשים על מחז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא א"כ נמצא הקב"ה עובר על לא תלין פעולת שכיר ותי' שם שאין הפעולה נגמרת בעשיית מצות א' אלא כל מה שיפעל אדם בעוה"ז את הכל יעשה לשם ה' ולא יפרד אפי' רגע א' וכל המע"ט הם רק פרקים פרקים ובשעת מיתתו נגמרה מלאכתו ונעשה מכל מצותיו כלי א' ואז מגיע לו שכר פעולתו לא מקודם לזה וזה דומה ממש למרכיב קני מנורה בשבת שחייב משום בונה אעפ"י שכבר הי' נגמרים כל פרקי מנורה מ"מ לא מקרי כלי עד אחר שהורכבו זע"ז ומתחייב ע"ז בשבת וה"נ דכוותי' נמצא שאין הקב"ה נתחייב לשלם קודם לזה ואינו עובר על בל תלין והנה ידוע דהמדרש מפרש והי' עקב לשון סוף וה"פ דלעיל מסיים היום לעשותן ופירש"י ז"ל בחומש ואמר אח"כ והי' עקב תשמעון השכך יהי' בסוף ע"ש סוף לשון המדרש הנ"ל וא"כ כיון שהשכר הוא בסוף ע"כ צריך לומר שהעושה כלי של פרקים לא מקרי גמר מלאכה עד שהרכיבם זע"ז דאלת"ה יהי' הקב"ה ח"ו עובר על בל תלין כנ"ל לכן המרכיב קני מנורה מהו:

והיה עקב וגו' ושמרת ועשית וגו' ושמר ה' לך וגו' י"ל ושמרת ועשית כמו ואביו שמר הדבר ששומר ומצפה מתי יבוא לידי לעשות נחת רוח ליוצרי ואז ושמר ה' לך

שעומד ומצפה לתפלתן של צדיקים מתי יתפללו ואמלא מבוקשו ואחז"ל מפני מה הי' הצדקניות רובן עקרות שהקב"ה מתאוה לתפלתן וע"ז מסיים כל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך כי אעפ"י שמתאוה לתפלתן ומשים אותן עקרות או צריכים לשאר דברים כדי שיתפללו ויענם מ"מ מדוי מצרים לא ישימם בך כדי שתתפלל וירפאך זה לא ישים עליך וכשמתאוה לתפלתך בזה ונתנם בכל שונאיך מכה מהלכת בין השונאים כדי שיתפללו ישראל שלא תבוא חלילה גם עליהם דאפי' איכא מותנא בחזירי מתפללים (גמרא תענית) מכש"כ כי איכא בשונאינו:

והי' עקב תשמעון וגו' הנה שכר המצות האמתיות לעוה"ב א"א להטעים בעוד הנפש בתוך הגוף אבל עכ"פ יאמין כי יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז וכל תענוגי העוה"ז האפשריים אינם אלא כמו עקב של שעה א' קורת רוח בעוה"ב והיינו דמסיים לעיל היום לעשותם והי' עקב וטפל של השכר המקווה הוא וברכך והרבך וברך פרי בטנך וגו' כל הברכות הנפלאות המתמידות הללו יהי' עקב וטפל נגד שעה א' שכר העוה"ב:

והי' עקב תשמעון את המשפטים ותמה רמב"ן מ"ט נקיט משפטים ולא עדות וחוקים והנה בפ' שני' כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ופי' המפרשים חיי עד לדבקה בו ית"ש והארץ היינו ארץ העליונה ע"כ אני אומר לפמ"ש מורי בהפלאה משו"ה אמר הקב"ה לאאע"ה לך לך ואברכך ואגדלה שמך להרבות לו שכר ואפ"ה לא יפנה אל כל אלו ויעשה רק לש"ש לעשות רצונו ית"ש וזה נסיון גדול וה"נ אמר להם מרע"ה והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה התוכחה וכל העונשים ומדה"ד ועקב משפטים הדינים האלו ושמרתם ועשיתם מחמת יראת עונש ואפ"ה ואהבך והרבך אפי' שלא לשמה ומעתה אחרי אשר ידעת שתזכה לכל הברכות ע"י קיום התורה מחמת יראת עונש אתה תבחר לשמור כל המצוות למען תחיון חיי עד ותירש ארץ העליונה ולדבקה בו ית"ש ותעמוד בנסיון כמו אאע"ה:

והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה פירש"י שאדם דש בעקביו ורמב"ן כ' דמשפטים משמע דהב"ד דנין מחללי שבת עע"ז וכדומה ולפע"ד רמז כאן דלפעמים

ב"ד מכין ועונשין על עבירות שאדם דש בעקביו כמו שאחז"ל ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ומעשה בא' שרכב על הסוס בשבת והביאוהו לב"ד וסקלוהו לא שחייב כך אלא שהשעה צריכה לכך שאין לחוש אם יצא זה מן הדת עי"ז כי אין לנו לחוש על היחיד הזה ולהרוס יסודי הדת ע"י והיינו לא תגורו מפני איש פי' שלא לירא מפני קלקול האיש שיצא לתרבות רעה עי"ז אין לחוש לזה עיין תשובת חו"י דלא כט"ז יו"ד סימן של"ג בענין זה:

והי' עקב תשמעון פירש"י מה שאדם דש בעקביו י"ל על ב עניינים או מצות שמקיים בדישת עקב או שעוברין עליהם בדישת עקב והנה בשבת אסור לפסוע פסיעה גסה וכתיב אם תשיב משבת רגלך ושכרו והאכלתיך נחלת יעקב אביך וההיפוך מצוה לרוץ לבהכ"נ ולבית המדרש כי הוא חייך ואורך ימיך ואמרו בגמ' אפי' בשבת ולכאורה סד"א מ"מ חוזרים ונפרעים ממנו חטא חילול שבת ולא יזכה לנחלת יעקב אבינו ע"כ אמר והי' עקב תשמעון שמצוה שדש בעקביו לרוץ לבהמ"ד מקיים אעפ"י שעובר על מצות שבת שדש בעקביו מ"מ ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותך היינו נחלת יעקב אביך ועוד ואהבך בשכר בהמ"ד:

והי' עקב תשמעון וגו' הסדרה שלפני זה סיים אשר אנכי מצוך היום לעשותם שיהיו בעיניך בכל יום כאילו היום נצטוית וזה סימן אהבה ואז יהי' שכר מצוה וגם ע"י אהבת ה' יבין וישכיל טעם וסוד המצוה ויהי' החוקים לו כמשפטים וזה שאמר שאם תעשה המצוה בכל יום ויום כאילו הם חדשים בעיניך ותאהוב ה' אז יהי' עקב היינו השכר כמ"ש הרמב"ן בפירוש עקב ויהי שכר שתשמעון את המשפטים כולם כאחד גם החוקים (תשמרו כמשפטים בהשגת הטעם מחמת אהבת השי"ת לטוב):

ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד וגו' אם הדור צדיקים אינם צריכין לזכות אבות ואז זכות אבות שמור וצפון לדורות של אחריהם אבל אם הדור רשעים וקיימים רק בזכות אבות אינם מניחים לדורות של אחריהם וזה שאמר הקב"ה שאם תשמעון ועשיתם אז ושמר ה' לכם את הברית והחסד אשר נשבע ישמור לדורות הבאים:

ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה ובבהמתך כבר כ' הראשונים ברוך תהי' מכל העמים כי כל ההצלחות ומזלות טובים שלכל עם ועם יזל מדליו של צינור

ישראל באופן שגם ישראל יונקים מאותה טובה וכפירש"י בפסוק ובגוים לא יתחשב ע"ש וזהו ברוך תהי' מכל ברכתן של אוה"ע תהי' גם אתה ברוך, והנה יש בזה תנאי כי מטובתן של אוה"ע שיהי' בהם עקר ועקרה ובבהמתן שהרי הבהמות הם מסרסים ודי להם בזכר א' לכל העדר וגם בב"א רוצין ביפין של נקבות ומשקין להם כוס עיקרין כמו בדור המבול (עיין במדרש בפסוק עדה וצלה שמען קולי) והזכרים כשיולדו למדי לפי דעתם הרי דש מבפנים וזורה מבחוץ שלא להרבות זרע רשעים נכרתה והנה מזאת הברכה לא ינקו ישראל ח"ו אלא יוסף ה' עליהם כאשר דיבר להם והיינו ברוך תהי' מכל ברכתן של עמים אך לא יהי' בך עקר ועקרה מזאת הברכה לא תינק ושלהם יהי':

לא יהי' בך עקר ועקרה ודרשו חז"ל על לימוד תורה שלא תהי' עקר בתלמידים והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים לא ישים עליך יש לפרש עפ"י מה שפירשו גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב דהיינו מיתת צדיקים ר"ל שבזה ראוי לכולם להרגיש והבטיח ה' שיסיר כל חולי ובכלל מדוי מצרים שיש בכל מיתת הבנים בחיי אבותיהן שבמצרים מתו הבכורים וע"ז הבטיח שלא יהי' הבנים מתים בחיי אבותיהן כן יתן השם יתברך הטוב:

והסיר ה' ממך כל חולי אחז"ל זה עין רע וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך וק' פשיטא שלא ישים עלינו מחלה מצרים ועוד כבר הבטיח שאפי' עין הרע יסיר ממנו מכש"כ שלא ישים מדוי מצרים ועוד מה רצה בונתנם בכל שונאיך אבל במדרש וכן בפיוט מפרש דכל עשר מכות של פרעה הי' מדה כנגד מדה נגד מה שעשו כיוצא בזה לישראל וכן יהי' לע"ל דם ואש ותמרות עשן אלא לפ"ז ח"ו תחלה צריכים ישראל להתיסר מהאומות כיוצא באלו המכות כדי שיתחייבו הם אח"כ במדוי מצרים ע"כ הבטיח כל מדוי מצרים לא ישימם בך שלא ישלטו האומות עליך לשעבדך כמו ששיעבדו בך המצרים ואפ"ה אתנם בכל שונאיך אמנם הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא ובמה יתחייבו האומות באותן מדוי כיון שלא שלטו בנו י"ל ע"י מחשבתן ועין רעה שלהם עלינו אותו יחשב להם כאלו עשה בפועל כפירש"י בפסוק ארמי אובד אבי (על שבקש ואוה"ע הקב"ה דן גם כן

על מחשבה רעה כאלו עשאו בפועל עיין תוספות סוף פר"ק דקידושין דף ל"ט ע"ב) וע"כ הקדים והסיר ה' ממך כל חולי זה עין רע שיבטל מחשבות שונאינו ויפר כל עצתם וכל מדוי מצרים אשר הם חושבים עלינו לשעבד בנו כמו המצריים לא ישים עלינו ומ"מ ונתנם בכל שונאיך לענוש על מחשבה רעה כאלו עשו:

והסיר ה' ממך כל חולי אחז"ל זה עין הרע ואמר וכל מדוי מצרים הרעים לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך קאי גם על עין הרע דרישא והוא פלא שישראל המבורכים בכל אלו הברכות לא ישלוט בהם עין הרע וכל שונאינו המקוללים במדוי מצרים יהיו מעוינים ויולקו בעין הרע:

והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך אמרו חז"ל במס' ב"מ כל חולי זה עין רע והנה כשחולאים סובבים בעולם האדם עושה עצמו חולה כעין אותו חולי משום עין רע שיסברו שגם בו שלט אותו חולי כדי שלא ישלטו בו עיניהם אבל כיון שהקב"ה ברך ישראל שלא ישלוט בהם עין רע א"כ כל חולי מצרים אשר יושמו בכל שונאיהם לא ישימו עליו אפילו לפנים למראית עין משום חשש עין רע זה לא נצטרך שהרי והסיר ה' ממך כל חולי זה עין הרע:

שקץ תשקצנו וכו' כל המצוה אשר אנכי מצוך י"ל סוף מסכת ברכות איתא שחכז"ל טימאו מה שטיהרו הם ומסיק שם שטיהרו מה שטמאו כי היכי דלא ליטעו עלמא אבתרייהו כי אפילו דבר טוב ומצוה אין למדים מהם וזה שקץ תשקצנו כי חרם הוא אפילו כל המצוה ודבר טוב שעושים תתעב ותשקץ כי היכי דלא ליטעו עלמא אבתרייהו וק"ל (מש"מ):

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו' למען הודיעך וגו' י"ל"ד דקאמר האדם ב' פעמים גם האריכות שמלתך לא בלתה וגו' וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ואקדים כי משאחז"ל בשעת מ"ת נעשו חירות ממה"מ עד אחר חטא זה מבואר ממה שראו כי אפי' בשמלתם ונעליהם שברגליהם לא שלט בהם רקבון והתכה וכ' רמב"ן אפי' תכסה הקורה בבגד מ' שנה יבלה גם כי אנוש רמה ואפ"ה לא בלתה ש"מ שבטל ממנו ההתכה ומכש"כ שראוי שיבוטל ההתכה מגוף אנשי קודש שעמדו על הר סיני אלא שגרם החטא והנה הרעבון בא מההתכה וביום אכול אדה"ר מעץ הדעת ביומו

התחיל ההתכה והרעבון והוצרך להשלים הניתוך בלחם גשמי להשלים ניתוך הגשמי עד לבסוף יחלש אדם וימות וישוב הגוף אל עפרו כשהי' משא"כ אנשי דור המדבר גם כשחטאו שלט בהם ניתוך ורעבון והם השלימו ניתך גוף הגשמי העפרורי בלחם השמים רוחני עד שנזדכך גופם ולא שבו לעפרם כמבואר באגדת רבב"ח ובפייט סילוק שבועות ע"ש ואקדים מ"ש בס' ת"ח פ"ק דע"ז דשם האדם בה"א יאמר על הגוף הגשמי העומד פה לפנינו ואו"ה נמי נקראו האדם אבל תואר אדם בלא ה"א הוא הנשמה הפנימיית ולא יתואר בזה אלא ישראל והיינו דקאמר ויענך וירעיבך פי' אחר שכבר נפטרת ממה"מ נמבואר ממ"ש להלן שמלתך לא בלתה כנ"ל מ"מ אחר כל זה חטאת וירעיבך שגזר מיתה והיתוך ורעבון ויאכילך את המן אשר לא ידעת אתה ואבותיך להשלים הניתוך הגשמי בלחם שמיימי למען הודיעך כי לא על הלחם הגשמי לבדו יחי' האדם דייקא הגוף המתואר האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם על ידי דבר רוחני ובזה תדע כי יסר אדה"ר כמייסר עבדו ומאכילו לחם עבה ואותך יסר ברעבון ג"כ אך כמייסר בנו במעדני מלך:

לא על הלחם לבדו יחי' האדם י"ל כי האבות לא זכו למה שזכה מרע"ה פא"פ אדבר בו ומראה ולא בחידות ילעומת זה זכה מרע"ה שהוריד לישראל בזכותו מן לחם מן השמים מה שלא ידעון אבותיך ואבות אבותיך וידוע כי אברהם יצחק ויעקב גמטריא תרל"ח כמו לחם אם תחשוב מם סתומה שש מאות והיינו ויאכילך המן אשר לא ידעו אבותיך ואבות אבותיך למען הודיעך כי לא על הלח"ם היינו אברהם יצחק ויעקב יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' היינו מדרגת פה אל פה אדבר בו יהי' האדם:

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם צ"ע הול"ל לא על הלחם יחי' כי אפילו יתענה מ' יום לילה ויום כמרע"ה ואליהו הנביא יחי' ועוד מה על כל מוצא פי ה' וכי מן לא הי' לחם והול"ל לא על לחם מן הארץ יחי' האדם כ"א גם על לחם מן השמים וגם על אריכות הפסוק מרישא לסיפא קשה אבל י"ל הנה הקב"ה זוכר לישראל חסד נעוריך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ולא אמרו איך נלך במדבר ומאין נאכל והנה אין זה תימה כ"כ שראו נסי ה' ונפלאותיו והוא

ציוה אותם לילך למדבר מסתמא לא תקצר יד ה' לכלכלם שם אך הם ידעו ואבותיהם ספרו להם כי הקב"ה ציוה את אברהם אע"ה לך לך וכו' ובבואו אל הארץ מקום חפץ ה' הי' רעב בארץ ולא הזמין לו הקב"ה פרנסתו והוצרך לירד מצרים נמצא אין הבטחה לצדיקים ואם כן אם לא הזמין לאאע"ה בהיותו בארץ נושבת איך יזמין לס' רבוא במדבר שממה ואפ"ה האמינו והלכו אחרי ה' במדבר בארץ לא זרועה זהו חסד נעוריך הנה בסוף המטיר להם לחם מן השמים מעתה תגדל התימה מ"ט לא עשה כן לאאע"ה עד שהוצרך לירד מצרימה וי"ל שלא זכו ללחם מן השמים עד שעמדו בזה הנסיון אחר שראו שהקב"ה לא הזמין לאאע"ה אפי' בארץ נושבת ואפ"ה הלכו אחריו בארץ לא זרועה עי"ז זכו למן והיינו דקאמר קרא ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת אתה כי לא נודע לך מאבותיך שהזמין להם הקב"ה מן ברעבם ולא ידעון אבותיך שהרי הוצרכו לירד למצרים ועי"ז ויענך וירעיבך שלא היית בטוח שיכלכל אותך ומדוע עשה ה' ככה לך ולאבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם האי יחי' לשון בטחון הוא שלא יהי' בטוח במזונותיו כי אין הבטחה לצדיקים בעוה"ז כ"א על כל מוצא פי ה' וגזירותיו ואין להרהר ח"ו:

ארץ זית שמן ודבש תרגם אונקלוס ארעא דזיתהא עבדא שמן והיא עבדא דבש י"ל כי כתיב לתתך עליון לשם ולתהלה משל כשמן שלעולם צף למעלה וה"נ לתתך עליון וזה בא ע"י יסורים דייקא וע"כ נמשל לזית שחובטים ומכום ואח"כ עושה שמן ה"נ ע"י יסורים סוף הכבוד לבוא וע"ד כך היא דרכה של תורה וכו' והיא זיתא עבדא שמן ע"י חביטה ויסורים כעין זתים אז עי"ז עבדא שמן לתתך עליון והיא עבדא דבש כי דבש ר"ת ד'עה ב'ינה ש'כל ואוירא דא"י מחכים נמצא היא הארץ עבד א ד'ב'ש' ד'עה ב'ינה ש'כל כי הארץ ואוירא גורם:

הנה זית קודם לגפן (שזית ראשון לארץ בתרא וגפן שלישי לארץ קמא כמבואר בגמרא ברכות) והיוצא מן הגפן הוא יין תירוש חשוב מן היצהר (שהיין קובע ברכה לעצמו משא"כ שמן) כ"כ מורי בהפלאה ע"ש והנה שניהם ענבים וזתים היוצא מהם חשוב מהם עיציהם ע"ד יפה כח הבן מכח האב כי בכל מתקנאים חוץ מבנו וניחא לי' לאב להיות בנו גדול ממנו ומ"מ האב החשוב שהוא הזית המתגאה על הגפן שאינו חשוב

כמותו משו"ה בנו של גפן חשוב מבנו של זית ע"ד ע"כ יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב עיין רי"ף ס"פ כיסוי הדם (גמרא נדרים שבחטא שת"ח מתגאים על הציבור לא יזכו חלילה לבנים ת"ח):

ארץ חטה ושעורה וגו' לפי הסדר זית קודם לגפן היינו ענבים דזית ראשון לארץ שני וגפן שלישי לארץ ראשון ושמן זית קודם לפרי זית דאשתני לעילוי ויפה כח הבן מכח האב ויין קודם לשמן כדכתיב תירוש ויצהר וכך סדרם יין שמן פרי זית ענבים נמצא היין חשוב מהגפן ד' מדרגות והאיך מצינו בן חשוב מאב ד' מדרגות בעולי גולה במהרה בימינו דחד מינייהו כתרי מינן וחד מינן כד אזיל להתם כתרי מינייהו נמצא כשנעלה אי"ה לאה"ק נהי' חשוב מאבותינו שמתו בחו"ל ד' מדריגות והיינו דכתיב נ'דחי י'שראל י'כנס ר"ת יין ויהי' מיתי חו"ל גפן אלו ישראל כדאי' פג"ה ובניהם הנגאלים כיין ולתחיית המתים יעלו גם האבות מקברם אל אה"ק ויהי' שוים האבות והבנים והיינו והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

ארץ זית שמן ודבש היינו תמרים והפסיק ארץ בין הקודמים לשני אלו נ"ל רמז כי כיבוש הארץ יהי' פעמיים פעם א' ע"י עיר התמרים יריחו שהיתה תחלת כיבוש והיינו דבש ולע"ל במהרה בימינו כתיב ועמדו רגליו על הר הזיתים הוא הר המשחה והקדים זית לדבש לחשיבות כיבוש שלע"ל לכיבוש שעבר אבל בזמן קדם כיבוש דבש לכיבוש זית:

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך השמר לך פן תשכח וגו' יראה כי הרי אנו מברכים בהמ"ז ומזכירין ברית ותורה וחוקיך שהודעתנו כי זולת זה אין ראוי לברך על המזון כי מה בצע בקיום הגוף העכור הזה ואין האכילה וכל הנאת העוה"ז כדאים לברך השי"ת עליהם אם לא שהם סבות לקיום בריתו ותורה וחוקים אבל העושה האכילה עיקר ומברך רק על האכילה גרידא יבוא להחשיב העוה"ז לדבר חשוב וימשך אחריו ולבסוף ישכח ה' ויסור מאחריו ע"כ אמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה לבד ולא על קיום מצותיה השמר לך פן תשכח:

ואכלת ושבעת על הארץ הטובה אשר נתן לך אחז"ל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה לא יצא ידי חובתו י"ל דבאמת הקב"ה ברא אותנו בטבע הצטרכות ומחויב לנו ליתן כל ההכרח והצטרכות כן מן הראוי והיושר והאריך בזה החו"ה אבל שיהא הכל בהרחבה זה איננו מחויב ועל זה אנו צריכים להודות בכפלים ולכן על הארץ לבדו אין לשבח כי נראה שמשבח ומודה שלא נעשה לנו עולה חלילה רק על חמדה טובה ורחבה שהטיב לנו בטובו והרחיב לנו על זה צריך להודות כי"ל וק"ל (מש"מ):

שמע ישראל אתה עובר את הירדן וגו' מי יתיצב לפני בני ענק ברבה הלכה אדם מישראל השותה מים לצמאו מאי מברך בורא נפשות רבות וגו' עיין מתניתן ס"פ כיצד מברכין ונ"ל לפרש ברכת בורא נפשות רבות דנהי דטובה גדולה עושה הקב"ה עם בריותיו להשקות צמא לרוות צמאונו היינו מפני שבראו חסר ונצמא למים ואלו בראו בשלימות לא הי' צמא ולא הי' צריך למים נמצא ברכה זו מה טיבה, אבל האמת זו היא עיקר טובת בריאת האדם שלכך נברא בחסרון ויכיר בוראו ויעבוד ה' ויזכה לשני עולמות נמצא חסרונו יותר טובה לו מכל טוב והיינו דמברך ברוך הבורא נפשות רבות וחסרונם יותר על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כי עי"ז ברוך חי העולמים זוכה לשני עולמים הנה כן ממש יש בפרשה זו שמרע"ה הפליג בגבורת ענקים וחוזק מבצר העיירות והקב"ה יעשה להפליא להורישם ויש להקשות הא כבר מתחלת בריאת עולם נפל א"י בחלקם של ישראל וכבר מוחזקת מאאע"ה והקב"ה הושיב שם אמוריים כעבדים המשמשים בן המלך עד שיגדל ויירש מדינתו וא"כ למה הי' לו להקב"ה להושיב שם ענקים ושיבנו להם ערי מבצר שיש הטרחה גדולה להוציאם הי' לו להושיב שם שפלים חלשים שנוריש בלי טורח אלא זה הי' מטובת הקב"ה כדי שידעו ויבינו חסדי הבורא ית"ש ושלא בכחם ועוצה ידם עשו חיל וא"כ זה דומה ממש לברכת בורא נפשות רבות כנ"ל:

אל תאמר בצדקתי הביאני השם וגו' וברשעת הגוים האלה וכו' לא בצדקתך וביושר לבבך כי אם ברשעת הגוים וגו' כי תאמר אין מעשי כנעני מתועב כ"כ רק נגד צדקת ישראל הוא מתועב כמו שאמרה הצרפתית לאליהו ע"כ אמר לא תאמר כן הרי ממרים הייתם מיום דעתי אתכם ומ"מ הכנעניים רשעים יותר כי מעשיהם מתועבים:

ואשב בהר ואנכי עמדתי בהר ואחז"ל רכות מעומד קשות מיושב ונ"ל כ"ז מהתוכחה כי בלוחות הראשונות הי' הכל קשות והוצרך לישב בהר אבל אחר החטא ניטל מהם ס' ריבוא כתרים וניתנו כולם למרע"ה שממנו קרן אור פניו ונתוסף לו בינה יתירה עד שהי' הכל רכות ע"כ ואנכי עמדתי בהר כי רכות מעומד:

ואפן וארד מן ההר וכו' ואשים הלוחות בארון אשר עשיתי ויהיו שם קשה פשיטא ויהי שם כיון ששם אותם בארון עץ ממילא היו שם גם אומר אח"כ שם מת אהרן ויקבר שם למה לו להזכיר קבורתו אבל נ"ל שזהו מתוכחותיו כי ראוי הי' שנשמת אלוקי שבקרב אדם תזכך את הגוף שיהי' גשמו ממש כמרע"ה שלא יסבול אותו קבר גשמי ואמנם קלקלתם מעשיכם עד שאפי' אהרן כשמת ויקבר שם ולא נזדכך וה"נ הלוחות אעפ"י שהיו מעשי ידי מרע"ה מ"מ מכתב אלקים שעל גבם הי' לזכך אותם (ולא יוכלו להיות מונחים) בארון עץ אך ישראל גרמו שלא זכו ע"כ ואשים אותם בארון וסברתי שלא ישארו שם אבל באמת ויהיו שם וכל זה כל המכבד את התורה גופו מכובד וההיפוך בהיפוך ע"כ שם מת אהרן ויקבר שם בגשמי':

ואשברם לעיניכם וכתיב לחת חסר הנה י"ב צירופי הוי' ית"ש בכל חודש שולט צירוף אחד וצירופים של רחמים הוא י"ה בראש כמו ר"ת י'שמחו ה'שמים ו'תגל ה'ארץ השולט בחדש ניסן זמן גאולה וכשהדין שולט אז ירד שם י"ה אחורנית והוא חדש תמוז צירופי סופי תבות של פסיק זה איננו' שו'ה לי' שם י"ה בסוף וכן בחדש אב שולט ר"ת של פסוק ה'סכת ו'שמע י'שראל ה'יום ירד שם י"ה אחורנית בשני חדשים אלו והנה אם תשבר לחת יעשה מלמ"ד של לחת ב' י"ה ומחי"ת ב' דלתי"ן ומתי"ו ב' רישי"ן יהי' שני פעמים ר"ד י"ה והיינו שברי לחת:

לחם לא אכלתי וגו' על כל חטאתכם ר"ל פעם הראשון וכן במ' יום אחרונים לא אכל לחם ולא שתה מים מ"מ לא צם ולא התענה ולא נצטער כי נהנה מזיו עליון הלא אפי' ישראל במדבר לא אכלו כ"א מן שהוא לחם אבירים שמלאכי השרת אוכלים (גמרא יומא פרק יוה"כ) ואיננו לחם גשמי אבל מ' אמצעים היו תעניות ממש כמתענה על חטא והיינו לחם לא אכלתי על כל חטאתיכם:

ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה מקציפים וגו' ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע וגו' נלאו המפורשים למצוא סדר כי מפסיק באמצע מעשה עגל ומתחיל קצת בקיצור מתבערה וגו' ומרגלים וחוזר למעשה עגל והנלע"ד כי במרגלים יש לומר אעפ"י שראו נסים ונפלאות במצרים ובים מ"מ הכל קודם העגל אבל אח"כ הורידו עדים ויתאבלו ויכנעו מאד ולא בטחו שיעשה להם נסים גדולים ואמנם הנכנע בחטאו וחושב עצמו חייב ודיו שהוא חי לא יאמר תנו לנו בשר ונאכלה זכרנו את הדגה וכדומה וע"כ לא נכנעו ואמרו לא חטאנו א"כ בשלוח ה' אתכם מקדש ברנע מדוע מרדתם וא"ש ההמשך (וי"ל עוד ע"י תבערה ומסה וקברות התאוה מוכח שמעשה עגל מתנוצץ עוד בם ולא חזרו בתשובה כהוגן על זה כדאיתא לעיל פ' במדבר בד"ה אלה הדברים מש"מ שם):

ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה מקציפים הייתם את ה' ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם ונתקשו כל המפרשים מ"ט הפסיק בזה בין סיפור מעשי הלוחות הנה דקדקתי בסיפור לוחות ראשונות קורא אותם לוחות הברית ומעגל ואילך בפרשה זו שוב אינו מתואר אלא לוחות סתם ונ"ל לפמשאחז"ל לא הי' ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשובה (גמרא ריש מסכת ע"ז) וכבר כתבתי במק"א כי נקרא ברית על שיש ברי"ת מצות ואמנם כשעובר על א' מאלו התרי"ב מצות אז יכול לקיים מצוה תרי"ג היינו מ"ע של תשובה אבל זולת תשובה אינם אלא תרי"ב ע"כ קודם עשיית העגל קודם שהורו תשובה נקראו לוחות הברית ושוב משעשו העגל דנם משה לזכות שעשו להורות תשובה ונשלם מספר תרי"ג שוב תיאר אותם לוחות סתם אך אח"כ במסה ובתבערה ובקברות התאוה ובשלוח מרגלים שהרי כבר ידעתם שיש מקום לשוב ואין צורך עוד להורות תשובה ואפ"ה מקציפים הייתם את ה' א"כ אגלאי מלתא למפרע כי ממרים עם ה' מיום דעתי אתכם שגם עגל עשיתם ע"ד מרד ולא להורות תשובה:

בעת ההיא הבדיל ה' שבט לוי וכו' לעמוד לפני ה' לשרתו יל"ד הא זה הי' מיד אחר מעשה עגל ומ"ט להזכירו עתה אחר מיתת אהרן עוד יל"ד בפ' קרח כתיב לעמוד לפני העדה לשרתם משמע שהה משרתי העדה והכא כתיב לעמוד לפני ה' משמע

שהם שלוחא דרחמנא וי"ל קושיא חדא מתורצת בירך חבירתה מתחילה לא הי' רק שלוחא דידן ולא זכו להיות שלוחא דרחמנא עד שהשיבו רבים מעון ע"י שכשמת אהרן וחזרו ישראל לאחוריהם שמנה מסעות והחזירם שבט לוי כפירש"י אז הבדילם ה' לעמוד לפני ה' לשרתו להיות שלוחא דרחמנא והיינו דכתיב במלאכי ורבים השיב מעון ועי"ז מלאך ה' צבאות הוא פי' שלוחא דרחמנא ולא שלוחא דידן ע"י שרבים השיב מעון כנ"ל:

בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים ועשית לך ארון עץ ואעש ארון עצי שיטים ואפסול שני לוחות אבנים הנה לכאורה למה שינה משה מציווי הקב"ה שציוה אותו לעשות הארון אחר פסילת הלוחות והוא עשה ארון בתחילה וגם אצל לוחות הראשונות כתיב וארד מן ההר ושני הלוחות על שתי ידי ואצל לוחות אחרונות אמר ואעל ההרה ושני הלוחות בידי ונראה לבאר דאיתא במדרש מכיון שבא משה עם הלוחות הראשונות וראה את העגל אז היו אותיות הלוחות פורחות באויר ולא יוכלו האותיות לשכון באויר טומאת העגל ולפי"ז כשציוה הקב"ה אח"כ פסול הלוחות אחרונות ולעלות עמהם להר ולהיות עמם בשמים עוד ארבעים יום שנשלמו ביום הכפורים ובתוך אותו זמן ישובו בני ישראל ובוידוי ובתחנונים בחודש אלול ובראש השנה יתקעו בשופר ויתענו ביוהכ"פ ועי"ז יזדכך האויר מהטומאה ויתקדש כל כך עד שיוכלו אח"כ הלוחות אחרונות לשכון בתוך אויר מחניהם עד שיגמור ארונו של בצלאל שיצוה אח"כ יה"כ על מלאכת המשכן ולכן אמר הקב"ה תחילה לפסול הלוחות ואח"כ יעשה הארון כשירד למטה אבל משה הי' ירא אולי לא יעשו תשובה גמורה ולא יוטהר אויר מחניהם ואולי גם כשיבוא אח"כ עם הלוחות אחרונות יפרחו האותיות באויר לכן עשה תחילה הארון כדי שמיד בבואו יתן הלוחות בארון ולא יוכלו האותיות לפרוח באויר כי יהיו מסוגרים במחיצה לעצמם המפסקת בין אויר אויר הטומאה והנה איתא ברמב"ן שאמר משה לישראל סכנתי בעצמי מה ששברתי לוחות אלקים וכוונתו הי' לטובה איתא במדרש רבה פ' כ"ת שאמר משה מוטב ידונו ישראל כפנוי' ולא ידונו כאשת איש והנה לכאורה הי' מקום לומר ששברון הלוחת לא היו מדעתו של משה אלא שמשא כבד היו הלוחות ביד משה שהיו ששה טפחים

על ששה טפחים וגם בעובין הי' כך כדאיתא בירושלמי דשקלים אך כל זמן שהי' אותיות בהן הי' החי נושא את עצמו קדושת האותיות כתב ידו של הקב"ה נשאו את הלוחות כמו הארון שנשא את נושאיו אבל מכיון שבא תוך אויר העגל הטמא והי' האותיות פורחות באויר והלך החיות של הלוחות והיו כבדים עליו לכן נפלו מידו והראיה דכתי' בלוחות הראשונות ושתי הלוחת "על" שתי ידי דהיו נושאים את עצמן למעלה על ידיו וכאילו לא נשאם משה כלל ולכך נשתברו אח"כ אך מדחזינן בלוחות אחרונות שהי' משה נושא הלוחות אבן בידיו לשמים ועדיין קודם שכתב הקב"ה עליהם באצבע אלקים לא הי' אז שני' חיות קדושה בהן בעליותו ואפ"ה הי' יוכל לשאת אותם מוכח מזה שגם הלוחת הראשונת ביכלתו הי' לשאת אותם גם לאחר שפרחו האותיות מהם ומוכח מזה דשבר אותם בידים וסכן עצמו לטובת ישראל והיינו דכתי' בלוחות אחרונות ואעל ההרה ושני הלוחות בידי כלומר דנשאתי אותם בידי ומזה ראיי' שסכנתי את עצמי בלוחות הראשונות אשר שברת לטובת ישראל ונתארכו ימיו ע"י כך:

ועשית לך ארון עץ וכו' ואעש ארון עצי שטים הנה כתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עלי' לוח ארז ברש"י והוא מהמדרש אם עומדים ישראל כחומה יהי' ככסף דלא שליט בי' רקבון ואם דלת יהי' כארז דשליט בי' רקבון ר"ל אמנם במדרש ובפייט דפ' פרה איתה דארז מלך בצמחים משו"ה ציוה הקב"ה לעשות מקדש מעצי שטים כי שור מלך בבהמות וארי' בחיות ונשר בעופות ואדם בכולם (חגיגה דף י"ג ע"ב) וארז באילנות ויהי' מרכבה קדושה על מלכי' ומלך מלכי המלכים הקב"ה על כולן ע"ש וצריך לחלק בין לוח ארז הנ"ל דרומז על רקבון ובין ארז שטים שהוא מלך כי עשרה מיני ארזים המה (מסכת ר"ה פרק ג') ומשו"ה נעשה ארון הקודש מעצי שטים ומחופה זהב דאין רקבון כזהב והוא מלך כשטים והנה בר"ח אלול כשנאמר פסל לך עדיין לא הי' ריצוי גמור עד יוה"כ כמ"ש רמב"ן ע"כ בר"ח אלול לא ציוה לעשות ארון זהב אלא ארון עץ סתם ומרע"ה חשש שלא ירמוז על רקבון ח"ו ע"כ עשיתי מעצמי ראון עצי שטים ולא זהב כי לא נצטויתי אך סתם של עץ נצטויתי ועשיתי מעצמי של שטים:

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ה' אלקיך אחז"ל אל תקרי מה אלא מאה וכ' תוס' שיש צ"ט אותיות בפסוק ואם תקרי מא"ה יהי' מאה אותיות לרמוז על ק' ברכות ויל"ד לשון ועתה עפירש"י ועוד מ"ט החסיר א' ממאה הנה אמרו במדרש עד דהע"ה היו מתים בכל יום מאה גימטריא ס"מ ותיקן דהע"ה מאה ברכות (וזה נאם הגבר הוקם "על" בגמטריא מאה) וא"כ י"ל כ"ז שלא חטאו בעגל והי' חירות ממלאך המו' לא חששו לזה אך עתה אחר לוחות שניות נהי שהקב"ה נתרצה להם מ"מ לא הי' חירות ממ"ה ע"כ אמר ועתה (אחר מעשה העגל) מאה ה' אלקיך שואל מעמך להצילך מס"ם שממית בכל יום מאה כנ"ל והנה נהי כך הי' חלקו של סם מ"מ העוסק בתורה ניצול מידו כי היא קולטת ממ"ה (כדאיתא בגמרא פ"ג ממכות) ודהע"ה יוכיח (גמרא שבת דף ל' ע"ב) ובית עלי יוכיח (גמרא ר"ה דף י"ח ע"א) ואחז"ל אפסוק אדם א' מאלף מצאתי אלף נכנסים לבית הספר יוצאים מהם מאה למשנה נמצא בכל מאה איכא א' בעל משנה אותו מציל עצמו במשנתו ע"כ נרמזו בפסוק מאה חסר א' היינו צ"ט אמנם גם אלו צ"ט הדיוטים ג"כ יכולים להציל עצמם כי אם יראים את הת"ח כמו שיראים את ה' אמרינן דדחיל מרבנן איהו גופי' הוה צורבא מרבנן ואי לא משתמעין מלי' כרבנן (גמרא שבת דף כ"ד ע"ב) נמצא גם הוא ניצול ע"כ אמר ליראה את ה' אלקיך היינו ששואל מעמך ליראה את הת"ח (את לרבות ת"ח קידושין דף ע"א) ואז תנצל ממיתה וע"ז פריך ש"ס וכי מלתא זוטרתא היא הלא רוב ההדיוטים אינם מבינים חשיבות הת"ח ליראה מפניו כדאמר רבא כמה טפשאי הני אינשי דקיימא מקמא ס"ת ולא קיימי מקמא גברא רבא (גמרא מכות פרק ג') ומשני לגבי משה שהבין חשיבותו של ת"ח לגבי דידי' מלתא זוטרתא היא:

*ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וחז"ל אמרו אטו יראה מלתא זוטרתא היא ותי' אין לגבי משה מלתא זוטרתא שמעתי בשם הגאון הרב דק"ק פיורדא זצ"ל שאמר שמשה הי' שכר של היראה דכתיב ותראינה המילד ות את אלקים ויעש להם בתים ואמרו דהיינו בתי כהונה ולוי' וא"כ הי' משה בזכות היראה וא"כ משה שהי' עניו גדול והי' זוטר בעיניו עכ"ח גם היראה זוטרתא בעיניו כיון דהוא שכרה ויש לפרש עפ"י מה שאיתא במס' שקלים על קרא והביטו אחרי משה לשבח שהיו

ישראל עומדים על מעמדם עד שבא משה לאהל ושבחו אותו אשרי מי שזכה למיחמי אותו עיי"ש ומשה רבינו ע"ה שהי' עניו גדול וסבר שאיננו כדאי לכבוד ולשכר לזה חשב כמה גדלה עניוות ישראל שהם עושים לו כבוד כזה וכיון שסבר שהם ענווים גדולים ועקב ענוה יראת ה' ממילא יראה דבר קל היא אצלם ולכך אמר בלשון מה וכו' שמורה על דבר פשוט שנקל הוא להיות לעניו בעל יראה:

ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים פירש"י מום שבך אל תאמר לחברך והוא דוחק ומסיים את ה' אלקיך תירא וגו' כי קשים גרים כספחת משני טעמים א' שאינם יודעים לדקדק במצות ב' שלפעמים מדקדקים יותר ונענשים ישראל עי"ז (כדאיתא בתוספות קידושין פרק ד' אלו הטעמים) והנה אמר ואהבתם את הגר ואל תשנאהו מטעם השני שמא ידקדק יותר ממך ותיענש על ידו לז"א עשה זאה והנצל את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד וגו' ותנצל מכל רע רק מטעם הראשון שאיננו בקי בדקדוקי מצות מ"מ אל תשנאהו כי באורך הימים ילך אחריך ויהי' עובד ה' כמוך ק"ו מישראל במצרים שהי' בנוים על קוטב אמונת אברהם יצחק ויעקב ואפ"ה כיון שהי' גרים במצרים נמשכו אחר אמונות כוזבות של מצרים כש"כ הגר הזה שמתחלה עע"ז הי' ונכנס לאמונת ה' האמתיית פשיטא שבאורך הימים יהי' לבבו שלם כי ילמוד מ מעשי ישראל וזהו כי גרים הייתם בארץ מצרים הזכיר להם זה ברמז מפני הכבוד:

והי' אם שמוע תשמעו וגו' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם ולא יהי' מטר וגו' יש לפרש דאחאב אמר לאליהו גזירת רבך לא נתקיימה שאמר שלא יהי' מטר והם עבדו ע"ז והי' מטר ומיד גזר אליהו שלא יהי' מטר וקשה עדיין יאמר אחאב גזירת תלמיד אליהו נתקיימה וגזירת הרב משה רבינו לא נתקיימה ובריש פ' כיצד מברכין מקשה הש"ס על רשב"י דאמר דלא יעסוק אדם אלא בתורה ועבודה והקשו הא כתיב ואספת דגניך ומשני כאן באין עושים רצונו של מקום אבל בעושין רצונו כתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם והקשו תוס' הא כתיב והי' אם שמוע תשמעו וא"כ מיירי בעושין ותי' דאפ"ה אינם עושין כראוי לגמרי וצריך ביאור ויש לפרש וודאי כשיהי' עולם התיקון שיעביר ממשלת זדון מן הארץ ורשעה כולה כעשן תכלה אז שלא יהי' לחוש לשמא יחטאו וא"צ שוב עסק אז ועמדו זרים ורעו צאנכם וא"צ

להניח הזכות לדורות האחרונים כיון שברור שלא יחטא אבל באם יש לחוש שדורות הבאים יחטאו ויהי' צריכין לקיומם זכות הראשונים אז ראוי שיהי' העולם כמנהגו נוהג כדי שהזכות יהי' נשמר להבאים אחריהם וזה כוונת הקרא והי' אם שמוע תשמעו וגו' ותהיו עושין רצונו אפ"ה ואספת אתה דגנך וגו' והטעם השמרו לכם וגו' שצריכין אתם לשמור הזכות אבות פן יפתה לבבכם פן יבוא דור שיעשו הרע ויהי' ראוי שלא יהי' מטר ולא יהי' להם קיום ולזאת צריך שיהי' נשמר זכות הראשונים ושוב אפשר שיהי' מטר וקיום העולם בזכותם וא"כ ל"ק קושיית אחאב, שמשה לא גזר שלא יהי' מטר אלא אמר שיש לחוש לזה ושיהי' ראוי שיהי' כך וממילא צריכין לזכות הראשונים וא"ש:

לא יתיצב איש בפניכם ברש"י והוא מספרי אין לי אלא איש אומה ומשפחה מנין ת"ל לא יתיצב מ"מ ומה ת"ל איש אפי' כעוג מלך הבשן וצע"ג היכי כתיב לא יתיצב מכל מקום אדרבא הא אמר בהדיא איש ולא משפחה ותו קשה מ"ט לא פירש כן בפרשה ראשונה שבסדר זה נמי כתיב לא יתיצב איש בפניך וי"ל התם מדבר ביחיד ואה"נ איש ולא אומה כולה דדי אם ירדוף אחד אלף אבל לא אומה אבל הכא כתיב לא יתיצב איש בפניכם בפני כל ישראל וא"א לומר ולא אומה שלימה אלא איש שהרי אפי' ביחיד כתיב לא יתיצב איש וע"כ בפני כל ישראל לא יעמדו שום אומה ואלא ע"כ האי איש כעוג מלך הבשן וק"ל:

מה אל תקרי מה אלא מאה לנ"ז שנים מי"ג עד ע' עולה שכר מאה ברכות ח"י מיליאן מאה אלף וחמשת אלפים זהובים עשרה זהובים לברכה דוק ותשכח:

אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ידוע מאחז"ל הקב"ה נושא פנים לישראל שמדקדקי' עד כזית ועד כביצה ועפ"ז י"ל קרא כדכתיב לא תשא שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' מ"ש נשיאות לשוא שלא ינקה וכי הוא חמור מע"ז ומגדף אבל יובן דהנה כבר פירשנו במק"א למה דוקא נושא פנים משום שמדקדקים עד כזית ועד כביצה י"ל משום דבכל המצוות שבתורה יכול אדם להחמיר על עצמו יותר ממה שציותה התורה משא"כ בבהמ"ז שמ"ע הוא דוקא ושבעת איך אפשר להחמיר ולברך בפחות מכדי שביעה וה"ל ברכה לבטלה ועובר משום לא תשא וע"כ צ"ל כמ"ש

הרא"ה בס' החינוך שלו דלא נתנה תורה שיעור לשביעה מה היא אלא תורת כל א' בידו ושביעתו של צדיק הוא לשובע נפשו ע"ש וא"כ מה שמדקדקים עד כזית וכביצה אינו משום חומרא אלא שמסתפקים במועט ונפשם שפלה עליהם עד שאחז"ל רחב"ד די בקב חרובין מערב שבת לע"ש ומברכין בהמ"ז בנפש שביעה ממש וא"כ לפי"ז שורת הדין הוא לכפר על כל עוונותינו שהרי מקרא מלא דבר הכתוב נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו למי שמשים עצמו כשיריים והנה הם משימים עצמם כשיריים להסתפק במועט כנ"ל ושפיר נושא להם פנים אך כ"ז אי נזהרים בלא תשא שם ה' לשוא דאי אינם נזהרים א"כ אין ראי' ממה שמדקדקי' עד כזית שמשימין עצמן כשיריים דאפשר דאינן נזהרי' כ"כ רק דלא חשו כולי האי לברכה לבטלה לכן כתי' לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא וק"ל:

והי' עקב תשמעון את המשפטי' האלה ושמרתם ועשיתם אותם פי' עקב לשון סוף ותכלית פי' שתכלית שמעכם את הת המשפטים תהי' ע"מ ושמרתם ועשיתם אותם לא לתכלית אחר ועי"ז גם ה' יתן הטוב ושמר ה"א לך וגו' ע"ד שפרשתי במק"א עשה רצונך כרצונו וגו':

לא יהי' בך עקר ועקרה כי הנה א"א לאומה בלא עקר ועקרה כי בני במזלא תלי' מלתא וכשהקב"ה רוצה להטיב עם אומה מהאומות אזי מזמין העקרים להעקרות זה עם זה שלא יתבטלו ב' משפחות מפרי' ורבי' שאם יקח העקר אשה הגונה והעקרה תקח גם היא איש הגון נמצא מתבטלות ב' המשפחות ע"כ טוב הוא כשיזדמנו לעולם העקרה לעקר אמנם באומה ישראלית הענין בהיפוך להיות שהקב"ה מסיר מהם כל חולי ואם הוא והיא עקרה בתולדה מ"מ ע"י זכותם משתנה המזל א"כ לעולם טוב למעט בניסא שלא ינוכה הרבה מזכיותיהם ע"כ הקב"ה מזמין להעקר אשה שאינה עקרה ולעקרה איש שאינו עקר שלא יצטרך לנס כפול נמצא בזכותן של ישראל הוא היפך מברכת האומות וזהו ברוך תהי' מכל העמים ומה הי' לא יהי' בך עקר ועקרה מזומנים יחד שזהו ברכתן של או"ה אבל אתה לא כן יזדמנו יחוד והטעם כי והסיר ה' ממך כל חולי וסופן להתרפאות וא"כ טוב יותר שלא יזדמנו זל"ז:

כי תאמר בלבבך רבים הגוי' האלה וגו' יאמר נא לפי המושרש בידינו כי גדולה אמונה וזכירת יצ"מ להעלות משערי טומאה כי ע"כ נזכר יצ"מ נ' פעמי' בתורה והנה כשישראל נותני' כח להטומאה ע"י חטאיהם אז יש להם לירא מהם בלי ספק מעבירות שבידם ואמנם זכירת יצ"מ הוא רפואה לזאת המכה להוציא הניצוצות מהאומות ההמה וזהו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני דייקא ממני ומכחי נתרבו או"ה האלה וא"כ איכה אוכל להורישם ולרפואה לזאת המכה אמר זכר תזכור את אשר עשה ה"א לפרעה ולכל מצרי' וגו' כנ"ל:

לא תערוץ מפניהם כי ה"א בקרבך אל גדול ונורא פי' כי אחז"ל הן הן גבורותיו שרואה גוים מרקדי' בהיכלו ושותק אמנם זה הגבורה מה שכובש כעסו על האומות הוא בחטאנו ובהסתר פנים ממנו בעו"ה אך כשהקב"ה בקרבנו אזי אינו רואה בעמל ישראל אפילו רגע אחד וזהו ה' אלקיך בקרבך גדול ונורא ולא גבור כי אינו כובש כעסו על או"ה:

הוא תהלתך והוא אלקיך אשר עשה אתך את הגדולות והנוראות האלה אשר ראו עיניך בשבעים נפש וכו' כי אנו אומרים שאנחנו מוסיפים כח בפמליא של מעלה ע"ד רוכב שמים בעזריך והמופת כי אנו רואים כל מה שישראל מתרבים כל עוד מתוספת השפע כדכתיב ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו ופרש"י ז"ל שם שרבים העושים מצוה הזכות הוא יותר ממועטים והוא כנ"ל מפני כי כל השפע דלעילא הוא על ידי התעוררת דלמטה וכל עוד שמרבים העם להתעורר מרבה השפע למעלה וזהו שאמר הוא תהלתך ואלקיך אשר עשה **אתך** דייקא פי' עזרתיך הוא העושה גדולות ונפלאות והראי' ע"ז שהרי בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה כשהיו מועטים ירדו בדיוטא תחתונה למצרים ולא עצר זכותם להנחילם ארץ הקדושה ועתה שמך ה' אלקיך ככוכבי השמים לרוב להיותכם רב ומזה נודע כי אתם מוסיפי' כח בפמלי' של מעלה:

ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה ובבהמתך והסיר ה' ממך כל חולי וכו' ואכלת את כל העמים וכו' יאמר נא כי ישראל עומדים בין ה' ובין שרי האומות באופן שכל השפע הראוי לבוא על אומה מהאומות יהי' ישראל הצינור שלהם וממילא

יקלטו טוב הרבה ע"ד בא למדוד אפרסמון (אומרים לו מדוד עמנו כדי שיקלוט ריח טוב גם אנחנו ושכמודד נפט אומרים לו מדוד לעצמך כדאיתא במדרש) וגו' ומשום כן הי' בארץ ישראל כח לגדל כל מיני פירות של כל מדינות שבעולם כמאחז"ל על פסוק עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם כל עץ שהי' שהע"ה יודע איזה צינור הולך לכוש נטע בה פלפלין משום שהי' הצנור לכל העמים והשרים אמנם בבוא כנהר צר על אומה לא בא דרך אותו צנור שלא ילקטו ח"ו מזה כלום אלא הטה הקב"ה מן אותו הצנור למקום אחר והטובה שהיתה ראוי לאותה אומה נטלו ישראל באותה שעה והי' בזה תועלת גדול לפמליא של מעלה שמדרכו ית' לחפוץ בהשפעה וכשהמניעה מהמקבלים גורם צר למעלה כביכול אבל עכשיו אם אין האומות כדאים יטלם ישראל והם ישאו עוונם וזהו ברוך אתה מכל העמים ברוך לשון בריכה אתה תהי' הבריכה והמעיין של השפע מן כל העמים ולא יהי' בך עקר ועקרה שאינו מקבל אלא הכל יהי' ראוי אפילו עמי הארץ שבך המכונים בהמתך נמי לא יהי' בם עקר ועקרה אמנם שלא תדאוג אולי יפגעך גם מפורענותם ע"כ אמר והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אותם יסיר ממך שלא יעברו דרך צינור שלך ואפ"ה ונתנם בכל שונאיך ומדי קבלתם הפרענות אתה תאכל את כל העמים הראוים לבוא להם אתה תאכל:

בהפטרה איזה ס' כריתות אמכם או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו וגו' עיי' בפנים בפסוקים היטב ועמ"ש במק"א בזה ע"ד דרוש וכעת נאמר בקיצור נמרץ בעזה"י ידוע סוגיא מס' גיטין מ"ו ע"א וע"ב דהמגרש את אשתו ואמר משום שם רע ומשום נדר אני מוציאך למאן דלא בעי תנאי כפול אי נמצא אח"כ שם רע שאינו או נדר שהותר ה"ל גט בטל ובנים ממזרים ואפילו למאן דבעי תנאי כפול נמי יש שם כמה דיעות בראשנים עמ"ש וגלל כן ידוע ומפורסם כי כמה פעמים נתפרש ע"י נביאים כי בפשעינו שלחה אמנו וע"י תשובה שתתהפך זדונות כזכיות הגט בטל למפרע ואם אמר יאמר האיש המתעקש עכ"פ ריח הגט מיהא הוי ולכהן מיהא פסולה ואלקיכם כהן הוא (כדאיתא בגמרא סנהדרין) אף אנו נאמר לו לפמ"ש ת"ח בר"פ גט פשוט דמהראוי המגרש מתוך כעס אין גירושיו כלום וראי' ממ"ש גבי פועל בחו"מ סס"י

של"ג בהג"ה ועמ"ש שם בחי' על דברי ת"ח אלו וא"כ בהצטרף ב' סברות אלו שהי' הגט בכעס וגם פי' בו להדיא משום שם רע אני מוציאך א"כ אפי' ריח הגט אין בו ושריא לכהונה וידוע מאחז"ל אשר נשבעתי באפי באפי נשבעתי והדרנא בי':

ואם בכ"ז יאמר האומר מ"מ תדון כא"א דמתיחדת עם הגוי אפי' שלא מחמת נפשות אם נחבשה או הורהנה פסולה לכהונה מיהת גם זה אינו עיי' מס' ע"ז כ"ג ע"א ועיי"ש כ"ה ע"ב דאי אשה חשובה היא אימת מלכות על הגוי ושרי' והה"ד כשאימת בעלה על הגוי כמ"ש תוס' שם ד"ה איכא ביני' ועיי' קדושין פ' ע"ב דכשבעלה בעיר שרי' ואי תימא שאני היכא שהורהנה אצל הגוי ז"א וכי הורהנו ישראל אצל הגוי וכי אין הקב"ה יכול להציל ולפדות אותנו כל שעה היום אם בקולו תשמעו א"כ אימת הקב"ה תמיד על אלה הגוים כאשר הורגלו בפיהם מסתפינא דלא ליעבד להו כדעביד לקמאי (כדאיתא כמה פעמים במדרש) מכל הלין יצאנו זכאי בדינינו להיותינו מותר לבעלינו הכהן ית"ש כל אלה חוברו יחדיו הוזכרו במקראי קודש אלו איזה ספר וגו' הלא בעוונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שולחה אמכם וה"ל כמפרש מפני שם רע אני מוציאך וגט בטל וכ"כ רבו פשעיכם עד שאני צווח מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה שזה גורם כעס שיכעוס הקב"ה כמאחז"ל שלמדו מכאן שכיון שלא מצא הקב"ה עשרה בבהכ"נ מיד כועס שנא' מדוע באת ואין איש וכו' (ברכות דף ה' ע"ב) וא"כ כיון שכועס דין הוא שאפילו ריח הגט אין בו וכדי להציל מטענת הורהנה אצל גוי אמר הקצור קצרה ידי מפדות הלא בכל עת ובכל רגע אוכל לפדות אתכם ואין להם עליכם טענת ממון שתופסלו ע"י טענת הורהנה ואי משום טענת יחוד הלא בעלה בעיר הוא ית"ש משגיח תמיד ויש בו כח להצל ואימתו על הגוים הלא בגערתו יחריב והם מתפחדים דלא ליעבד להו כדעביד לקמאי:

הקצור קצרה ידי מפדות אם אין בי כח להציל נגלה לי על דרך הרמז כי ידוע כי מילוי דמילוי שם הוי' ב"ה הוא כ"ח אותיות וע"ז נאמר יגדל נא כ"ח אדני ועמ"ש בפסוק וקוי ה' יחליפו "כח" והם ב' פעמים "יד" כי בכל יד יש י"ד פרקים כנגד י"ד תיבות שבברכת כהנים מלבד תיבת שלום כמבואר באריכות בס' שפע טל וכשהישועה בשתי ידים כביכול היינו בימין שיש בו פעולת ב' הידים אז נקרא ימינך ה' נאדרי

בכח ימינך ה' תרעץ אויב ואם ח"ו הוא רק ביד א' אזי הוא בבחי' נקבה ח"ו תשש כחו כנקבה וידוע דמ"ב מסעות שנסעו במדבר המפורשים בפ' מסעי הם להשלים שם של מ"ב [מג"א בשם צרור המור] גי' "יד" "כח" וידוע כי יש פ"ר דינים גימטריא מנצפ"ך וכשישראל עושים רצונו של מקום ב"ה מתהפך ונעשה ממנו רחמים וגאולה ע"י שם מ"ב הנ"ל ונעשה ממנו שני גאולות הצריכים לישראל והוא א' "פדיון" והב' "הצלה" והצלתי וגאלתי כי גאולה ופדיון אחד הוא פדיון הצלה גי' פ"ר פדיון ע"י "יד" והצלה ע"י "כח", אמנם כשח"ו אין עושין רצונו של מקום והם ח"ו ג' כתות רשעי' חטאים לצים שהזכיר דהע"ה ריש ס' תהלים ואז אינם בבחי' שה פזורה צאן קדשים רק בבחי' רחל לפני גוזזים נאלמה כי רח"ל ר"ת ר'שעי' ח'טאי' ל'צים אזי מסתלק י"ד מפדיון ונשאר' גימטריא קל"ו ומסתלק "כח" מהצלה נשאר ק"ב ס"ה גי' רחל כנ"ל אמנם חלילה לא הגיעו ישראל לכלל זה להיות כולם בבחי' רח"ל ע"כ א"נ לא זכו לגאל "בכ"ח" בהצלה מ"מ זוכים להגאל בי"ד בפדיון וזהו הקצור קצרה ידי מפדות וכי נחסר מספר י"ד מפדיון חלילה אם אין בי "כח" להציל אי נמי נימא שאין מספר כח להצלה מ"מ מעולם לא קצרה ידי מפדות וק"ל:

בפסוק נער הייתי גם זקנתי וכו' י"ל עד"מ אעפ"י שהייתי נער מנוער מכל חכמה ומדע מ"מ גם זקנתי כזקן ויושב בישיבה כי מימי לא ראיתי צדיק נעזב כי מכיון שראיתיו שוב לא הי' נעזב כי פתחתי ידי לו והענקתיו מטובי ועשרי ועי"ז הייתי חולק עמו בחכמתו כאלו יגעתי ומצאתי כשמעון אחי עזרי' לכן זקנתי בהיותי נער ע"ד מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו:

בהפטרה כולם כעדי תלבשי ותקשרם ככלה דקדק לומר ככלה כי לפי הנמשל שתהי' ציון מעוטר בבני' (כמו) כאשה מעוטרת במלבושי כבוד ועדי עדיים ולעומת זה המשל לא יראו עמים כבודך כי אין להראות להם במלבוש ועדי כי אסור להסתכל בבגדי צבעונים של נשים אך מותר להסתכל בבגדי צבעונין של כלה כדי לחבבה על בעלה והיינו ותקשרם ככלה:

עת לעשות לה' הפרו תורתך פי' שכח ביד חכמים להפיר תורה לפי שעה לשם שמים ע"כ כתיב עת דייקא לעתים ושעה ולא לעקור מצוה לגמרי לעולם ועוד הפירו תורתך

ולא להסר תורתך ח"ו היינו ע"ז או אפיקורסת כדכתיב בנביא המסית לע"ז כי דבר סרה דבר המוסר לגמרי אבל הפרו היינו מפיר ומיגז גייז והשרש קיים:

ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים אחז"ל גדולה נקמה שניתנה בין ב' שמות אל נקמות ה' וגדולה דיעה שניתנה בין ב' שמות אל דיעות ה' (ברכות דף ע"ב) ולא נ"ל שמזכיר ב' שמות על הפורעניות ונקמה אלא זו בעצמה הנקמה כי הקב"ה שהוא אל דיעות יפתח עיני שכלם של או"ה ויצטערו קרוב למיתה כשיבינו ההפרש ביניהם ובינינו והנה אל דיעות ה' הוא בעצמו אל נקמות ה' ושלא תאמר א"כ אז יהי' הם כמונו להגיע אל מדרגותינו ע"כ אמר ומלאה הארץ דיעה כמים לים מכסים שהגלים משתוקקים לעלות היבשה והקב"ה שם חול גבולם ולא יכלו לעבור והם מצטערים בכך כמבואר באגדת רבב"ח וה"נ דכוותנו יבינו וישתוקקו להגיע ולא יזכו ויצטערו:

בחגיגה ט"ו ע"ב תוס' ד"ה הא בגדול שהקשו תוס' (מאי מקשה הגמרא ר"מ היכי למד תורה מאחר האמר רבה ב"ב חנה א"ר יוחנן מאי דכתיב ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאו' הוא אם הרב דומה למלאך ה' תורה יבקשו מפיהו ואם לאו לא יבקשו תורה מפיהו) מפרק אלו מגלחין דף י"ב ולכאורה לק"מ הכא בחגיגה איירי שהרב פוקר בעיקר אמונה וישחית התלמידים והתם מיירי בצדיק באמונתו אך גדול מחבירו ויצרו מתגבר כדאיתא שם במו"ק קו' תוס' אלא דקשיא להו מלשון הקרא כי מלאך ה' צבאות הוא וא"כ ע"כ שם אינו דומה למלאך ה' צבאות ושפיר הקשו מיהו לפי מה דאיתא במדרש בזמן המבול הושלך שמחזאי ועוזיאל משמים והשחיתו יותר והיינו מטעם הגדול מחבירו שפיר י"ל כנ"ל והיינו שדומה למלאך ה' צבאות המאמין בה' אך לא מצי למקים בנפשי' והנה התם פ' אלו מגלחין מסיק דהאי מרבנן עביד כדר' אלעי והנה בפתיחת פרק שירה אמרה צפרדע וכו' ופי' מהריעבץ היינו שלמה בן דוד ואומר יש ברי' בשפת הים שאין פרנסתו אלא ממני וכשהוא רעב נוטלני ואוכלני לקיים מ"ש אם רעב שונאך וגו' הנה מאמרו של ר' אלעי הוא מאמר נפלא שלפעמים מגרה הסם בגדול וכשרואה שא"א בשום (עולם) [אופן] להנצל וכמו שאמר אביי (סוכה פרק ה' דף ל"א) אי מאן דסני הוה לא הוי מצי למיקם אנפשי' רחמנא ליצלן ע"כ מה לעשות והרי זה הצדיק מצער עצמו ומתאבל על נפשו האבודה

ולובש שחורים באבלותו והולך לעשות מה שלבו הרע חפץ והוא מייאש עצמו להיות נדחה ר"ל ומה לו לעשות והקב"ה רואה צערו ומושיעו והיינו עובדא דהאי תלמידו של ר"מ שבאו ציצית וטפחו על פניו כי הקב"ה ראה צערו והושיע לו ולא די שלא ינק היצה"ר מה שחפץ אלא גם היא נתגיירה והיינו אם רעב שונאך האכילהו כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלמנו לך, וזהו בעצמו הי' עובדא דשהע"ה עם בת פרעה ונשים הרבות כי נצטער ועשה מה שלבו חפץ וסמך עצמו עמ"ש הוא בעצמו ברוה"ק וה' ישלמנו לך, אך מ"מ נכשל והטעם כיון שעשה בפרהסיא ואיכא חילול ה' ע"כ יעץ ר' אלעי וילך למקום שאין מכירין אותו ולא יתחלל ש"ש ואז ה' ישלמנו לך:

בפ' שירה גיהנם אומר כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב פי' הנשמה הטהורה שוקק לשאוב ממים חיים העליונים ולהתמלאות מכל טוב העוה"ב על מע"ט שעשתה בעוה"ז אלא כיון שחטאה ג"כ צריכה להתלבן תחלה בגיהנם ושוב מצפצפה ועולה למכון שבתה ומשורר הגיהנם כי השביע (היינו הגיהנם) נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב:

שדה אומר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה כי חכמה היא מה שלומדים ונותנים לו לאדם ותבונה מה שמבין מעצמו וה"נ הארץ נותנין לתוכה זרעונים והיא מוציאה מה שנתנו לתוכה והיינו בחכמה יסד ארץ אבל השמים יתנו טלם ממילא והיינו כונן שמים בתבונה:

ראה

ראה אנכי נותן לפניכם יל"ד מתחיל בלשון יחיד ראה ומסיים לפניכם לשון רבים נראה שרמז למה שאחז"ל לעולם יראה אדם את כל העולם מחצה זכאי ומחצה חייב עשה מצוה א' מכריע כל העולם לכף זכות עבירה א' מכריע כל העולם לכף חובה ע"כ אמר לכל יחיד ויחיד אתה ראה במחשבתך אני נותן לפניכם כל העולם כולו ברכה וקללה שהדבר מוכרע בכף מאזני משפט לאלקים את הברכה אשר תשמעו וגו' והקללה אם לא תשמעו הרי אתם בעבירה קלה של היחיד הלז הוא מכריע בין עע"ז אלהים אחרים אשר לא ידעתם שהי' הכף שקול ואתה הכרעת ראה והביטה זאת:

ראה אנכי נותן לפניכם וגו' את הברכה אשר תשמעו. נ"ל דהרי כל הברכות שבעולם כלום חשיבי דמה אנו ומה חיינו ומותר האדם מן הבהמה אין ונוח שלא נברא ומה לנו לכל הברכות הללו ומי ביקש ממנו ית"ש שיבראנו ויצריכנו לטובותיו אך אבל אנחנו עמך בני בריתך לפיכך אנחנו חייבים להודות אשרינו שאנו משכימים וכו' ועל זה אנו צריכים לכל טובות העוה"ז להשיג הטוב האחרון הלז וא"כ זו היא הברכה בעצמה שהקב"ה בראנו לכבודו והבדילנו מן התועים וא"כ הברכה אשר תשמעו שיעזרנו על עבודתו זו היא תכלית הברכה בלי שום תנאי כי לכך נברא ונוצר כל ישראל מבטן מלידה והריון והקללה בתנאי אם לא תשמעו בכל הטובה אשר בראתי אתכם בקודש והבדלתי אתכם מן העמים בכל זאת לא תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום פי' עודנו צדיק גמור אלא שאינו בעיניו כאילו היום נצטווה אלא כדיוטגמא ישנה אז יהי' הקללה ללכת אחרי אלקים אחרים שהבא לטמא פתחין לו ומניחו לעשות טעותו משא"כ רגלי חסידיו ישמור מלכד:

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה אמרתי בהספידא על בחור ז"ל כתיב אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והקשו חז"ל הא כתיב ישא ה' פניו אליך הנה לא יקח שוחד פירש"י איננו לוקח מצוה חלף עבירה אלא משלם לו שכר מצוה ופורע ממנו עונשו מהעבירה ומ"מ נ"ל הקב"ה מתחסד עם ישראל על זה האופן כאשר אומר דארז"ל הודו לה' שגובה חובו בחסדו עשיר בשורו אלמנה בתרנגולתה יתום בביצתו (גמרא פסחים פ' ערבי פסחים) וה"נ כשעשה מצוה וגם עבירה ואלו הי' לוקח שוחד מצוה תמורת העבירה האי גברא נשאר כמו שהוא בלא מצוה ובלא עבירה אלא דרכו של הקב"ה אינו כן על כן הוא משלם לו שכר פירות ודקדוקי מצות בעוה"ז ומזמין לו שור או תרנגול או ביצה בשכר זה ושוב לוקח ממנו ומצטער ובזה נפרע עונש עבירה שלו והרי הוא ג"כ כמו שהי' קודם שניתן לו שיו או תרנגולתו ולא הפסיד כלום וכן עשה הקב"ה עם ישראל שילם להם שכרם או שכר אבות בבנין בהמ"ק והנחלת א"י כדי לפרוע מהם עונש עגל ומרגלים אחר זמן שלא זכו רק בניהם ליכנס לארץ ונחרב בהמ"ק לכפר על עונותיהם נמצא נותן היום ברכה וקללה בפ"א הנחלת הארץ היא

ברכה ושכר אשר תשמעו וזה בעצמו יהי' קללה ופרעון אם לא תשמעו נמצא לא הפסידם כלום:

ונושא פנים לישראל נשיאת פנים שייך לישא פני איש גדול ולוותר עבורו ובאו"ה היש בה עץ צדיק המגין כעץ ואמנם אותו שעה מת איוב ונסתלק למעלה ולא הגין עליהם וקשה אדרבא מדעתו הי' לו לכפר עליהם אך באו"ה אינו נושא פני איוב בבואו למעלה אבל בישראל מיתת הצדיק מכפר ובבוא נשמתו למעלה הקב"ה מוחל עוון הדור בנשיאות פניו:

כתיב בני ציון היקרים המסולאים איכה נחשבו לנבלי חרס מעשי ידי יוצר פי' כי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו ע"כ בני ציון המצוינים בהלכה הם יקרים כי יקר מיתתם ועוד המה מסולאים בפז שם פ"ז הוא גמטריא של אנ"י יה"ו והוא המרפא לומדי תורה כי כן כתיב והי' אם שמוע תשמע וגו' כי אני ה' רופאך וא"כ המסולאים בפז הנ"ל איכה נחשבו לנבלי חרס ר"ל שברי לוחות המונחין בארון להוביל לקבר גם תנים חלצו שד כי בעיקר הלז נעשו אבותיו עליו כאכזר ושלחוהו למרחקים להתגורר בארץ נכרי' ללמוד תורה ומה"ת ישלוט בו מלאך המות וכבר כתבתי במק"א כי תח"ש ר"ת תורה חיים שלום כנאמר במס' ברכות פ' הרואה הרואה באר בחלום יצפה לשלום אלא הנרמזים בתח"ש ההיפוך מבאר שח"ת וא"כ הרי גם תנים חלצו שד להניק גוריהם ואינם מרחיקין בניהם מאצלם אמנם בת עמי לאכזר כדי שילמוד תורה ובזכות זה הי' לו לזכות לתח"ש הרמוז בר"ת תנים חלצו שד ולא לשחת וא"כ איכה היתה כזאת לולא חטא אחרים הפגיע זכו נזירי' משלג אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם פי' הרי הבחור הנזיר הקדוש הלז בעצמותו הוא זך משלג בלי שום חטא ומ"מ נתאדם באודם חטאים רבים אדמו עצם מפנינים הא כיצד ספיר גזרתם שהוא כעין אבן הספיר שהוא מצוחצח ומקבל כל הגוונים המאירין בו וכיון שגוון הדור אדום בעו"ה ע"כ הנזיר שבעצמותו זך משלג נתאדם מפנינים וה' נושא לו פנים לכפר עונותינו ולהתם חטאינו אך בעו"ה ליוצא ולבא אין שלום כי אם נאספו בניך למודי ה' אין רב שלם ח"ו ע"כ טוב שישא הקב"ה פנים לישראל ע"י שידקדקו עד כזית

עד כביצה ויהי' נשיאת פנים ונשאר שלם בישראל והיינו ישא ה' פניו אליך לא ע"י סלוקן של בחורי ישראל ח"ו אלא וישם לך שלום וראה בנים לבניך שלום על ישראל:
את הברכה אשר תשמעון וכו' אשר אנכי מצוה אתכם היום שיהי' בכל יום כחדשים והקללה אם לא תשמעו וגו' אשר אנכי מצוה אתכם היום יל"ד דהיום הזה השני אין לו שחר דדוחק לומר אם ישמעו לכל התורה רק שלא יהי' בעיניהם כחדשים יתקללו ח"ו נהי שלא יתברכו אבל לא יתקללו כיון ששומרים התורה ועוד הרי מפרש אחריו וסרתם ועבדתם אלקים אחרים אשר לא ידעתם גם יל"ד אשר לא ידעתם מיותר וי"ל דמטבע האנושי ותאוות כל איש לדיוטגמא חדשה ולשמוע חדשות ע"כ אם אין התורה חביבה בעיניו כל יום כאלו היום קבלה בסיני ולשמוח בה ככלה חדשה אז ממילא דעתו נוטה לשמוע חדשות מעבודות זרות אשר לא ידעתם עדיין והיא חדשה בעיניו והתורה היא דיוטגמא ישנה:
***את הברכה אשר תשמעו וגו' ואת הקללה אם לא תשמעו וגו'** ופירש"י אשר תשמעו ע"מ שתשמעו ופי' מורי בהפלאה זצ"ל שהטוב אנו מוצאין בכמה מקומות שהקב"ה מזכיר לו הטוב והחסד שיעשה באחרית הימים כדכתיב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את ה' וגו' וזה הי' תשובה על מה ששאל אותו מה זכות יש להם אבל לענין עונש ע"ד עבירה אין הקב"ה מעניש אלא לאחר שעבר ודן את האדם באשר הוא שם כמו שמצינו בישמעאל והנה קיי"ל כמ"ד דעל מנת כאומר מעכשיו דמי והיינו דקאמר את הברכה אשר תשמעו ופירש"י ע"מ שתשמעו ויהי' הברכה מעכשיו משא"כ באם לא תשמעו:
אשר לא ידעתם וכן בכל הפרשיות הנמשכים כתיב אשר לא ידעת אתה ואבותיך והענין שלא יטענו אדעתא דהך ע"ז לא נשבענו כי לא ידענו אותה ולא שמענו שמעה ע"כ התנה עמהם השבועה ואלה אפי' אשר לא ידעו ובפ' האזינו אמר יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם פירש"י שחידשו לעצמם מיני ע"ז שלא הי' מעולם והגוים אמרו זו היא ע"ז של ישראל והיינו משום דקיי"ל אם מתנה בתנאי על כל אונסא דמתיילד מ"מ אונסא דלא שכיח כלל איננו בכלל התנאי וא"כ ה"נ נהי כל ע"ז המצויים בעולם אעפ"י שלא ידעום התנה מ"מ

הוה ס"ד דאותם שהם מת חדשים מדעתם ולא הי' בעולם אותם אינם בכלל האלה והשבועה ע"כ חידשו לזבוח לשעירים ע"כ אמר להם מרע"ה שלא הועילו שבוודאי גם הם בכלל השבועה מק"ו השתא אלו שלדעתם יש בהם צורך נאסרו מכש"כ שדים שגם המה מודים שאין בהם צורך כלל כמ"ש רמב"ן שם וכתיב לשדים לא אלוה:

אחרי דרך פירש"י אחרי מופלג עיין סנהדרין דף מ"ד ע"א לר' שילא נענש יהושע על שהחרים יריחו ונתן מכשול ולרב נענש על שהרחיק ששים מיל אלא הי' לו להעמיד ב' גלי עפר ולקרוא שם א' גריזים ושם א' עיבל עיי"ש בתוס' וי"ל דלא פליגי דהכל חד דהרי כתיב ובשמו תשבע ופירש"י אם יש לך כל המדות הללו אז בשמו תשבע והנה כתיב אחרי ה' אלקיכם תלכו אותו תעבודו והנה אי מפרשים אחרי מופלג כדפירש יהושע אחרי דרך רחוק ס' מיל ה"נ אחרי ה' אלקיכם אפילו מופלג מדרכי ה' רק שלא נהי' ככל הגוים אז בשמו תשבע ע"כ החרים יריחו וסמך עצמו כי אנשי דורו יהי' נזהרים בחרם ושבועה אבל טעה כי אחרי דרך סמוך והי' לו להעמיד ב' גלים של עפר ולקרוא א' גריזים וא' עיבל וה"ה אחרי ה' אלקיכם סמוך ממש כמו הנביאים ורק אז בשמו תשבע וא"כ לא הי' לו להחרים יריחו נמצא ר' שילא ורב אלו ואלו דברי אלקים חיים:

***אחרי דרך** מבוא השמש ופליגי בסנהדרין חד אמר על הא דכתיב קום לך שלך גרע משלהם שהמתין ששים מיל עד הר גריזים ועיבל והקשו תוס' הא הי' צריך להמתין עד שיבוא לאותו מקום וחד אמר על שנתן חרם ונכשלו על ידו וקשה ג"כ הא גם משה נתן חרם כמו שאמרו חז"ל שעכן מעל ברחם גם בימי משה ונראה מצינו באבותינו שהי' להם קפיצת הארץ וכאן בהר גריזים ועיבל שהי' מקום קבלת התורה והי' ראוי ג"כ לקפוץ להם הארץ מיהו אפשר לומר שהרי בהר גריזים קיבלו ערבות ונעשו ערבים זה לזה וישראל לא הי' כדאי וזכאים כל כך ולא הי' טובה לישראל להיות ערבים ולענוש היחיד בשביל חבירו ולכך לא קפצה הארץ להם לזה מיהו לפ"ז עשה יהושע שלא כהוגן על שנתן חרם ואם ימעול אחד בחרם יענשו חלילה כל ישראל בשלמא בימי משה לא הי' עדיין ערבות משא"כ בימי יהושע והי' לו לחוש שלא יהי' איש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף ולפ"ז הנך ב' מ"ד אהדדי אתמר יען שהי'

צריכים להרחיק ששים מיל ולא הי' להם קפיצת הארץ מזה הי' לו להבין שאין טוב להם להיות ערבים זה בזה שבל"ז י"ל שסבר יהושע שאדרבא על ידי ערבות יזהיר אחד חבירו וימנע כל אחד יותר מלחטוא אבל מכח שלא הי' קפיצת הארץ מוכח דזה אינו וא"כ לא הי' לו ליתן חרם:

לעשות אותם בארץ וגו' כל הימים אשר אתם חיים על האדמה יראה מדקדוק לשון הקרא שבא להזהיר כשאנחנו בגולה נקיים כל התורה כדי שלא יהי' חדשים עלינו כשנזכה לחזור לא"י וכפירש"י בפ' והי' אם שמוע והיינו כאלו כתיב ושמרתם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה בחו"ל כדי לעשות אותם בארץ ודוק:

לא תעשון כן לה' אלקיכם כ"א אל המקום אשר יבחר ה' וגו' לשכנו תדרשו ובאת שמה ופי' רמב"ן עפ"י ספרי הקב"ה לא גלה להם מקום המקדש עד בימי דוד והיינו לשכנו תדרשו דרוש עפ"י נביא ובאת שמה הנה לפ"ז לכשיבנה בהמ"ק ע"כ לנתוץ ולהרוס המשכן שהי' עומד שם המזבח והארון כדי לבנות בהמ"ק במקומו ואלו לא חטאו ולא נחרב שילה ע"י פלשתים הי' ישראל בעצמם צריכים לנתוץ ולבנות בהמ"ק לכשיתגלה להם המקום והיינו את מזבחותם תתוצון לא תעשון כן לה' אלקיכם פירש"י אזהרה לנותץ אבן ממזבח ובהמ"ק ואמר כ"א אל המקום וגו' לשכנו תדרשו אז הותר לנתוץ ותעשון כן לה' אלקיכם לנתוץ משכן זה כדי לבנות בהמ"ק עולמים:

וכלפי שכתב מורי בהפלאה לשכנו תדרשו קאי אסנהדרין היושבים אצל המזבח וידרשו תורה משם אומר אני שרומז ג"כ על כל מקום הרבצת תורה שאחכז"ל בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי וכי יש קרבן בבבל אלא אלו ת"ח שעוסקים בתורה כאלו הקריבו כל הקרבנות והשתא קאמר לא תעשון כן לה' אלקיכם להקריב בכל מקום כ"א אל המקום וגו' היינו בהמ"ד של חכמים אותם תעשו בכל מקום והבאתם שמה עולותיכם שהרי הוא כאלו הוא הקריב עולה ומשו"ה קאמר והבאתם שמה ולא אמר שמה תביאו כדלקמן דהכא קאמר ממילא יהי' כאלו הבאתם שמה עולותיכם:

לשכנו תדרשו ובאת שמה מיירי משילה והנה בשילה זלזלו בעליית רגל עד שבא אלקנה וסיבב העיירות והוכיחום כמו שדרשו על פסוק ועלה האיש ההוא מעירו והנה רישא דקרא ויהי איש אחד מן הרמתיים ופי' חז"ל שלא על שם ההרים הרמים

שצופות זו את זו נקראת המשפחה אלא ע"ש משפחה רמה מאתיים צופים עפ"ק דמגילה ויראה כי הדור ההוא לא הי' רשעים ח"ו שלא עלו לרגל במרד אלא טענו כתיב ולא יחמוד איש את ארצך "בעלותך" והיינו ירושלם שהוא גבוה אבל שילה שאינו בהר גבוה שם לא הובטחנו בולא יחמוד איש וא"כ איך נעזוב עירנו ונלך לנו ודרכי' דרכי נועם אך אלקנה דרש להם בעלותך איננו עליית הר רם ונשא אלא עבודת ה' היא עליי' וההיפך הוא ירידה וראי' משם משפחתו רמתיים על רוממות אל אשר בגרונם וע"י טענה זו החזירום מטעותם ועלו בית ה':

והי' מדי חודש בחדשו ואח"כ שבת בשבתו אע"ג שבת תדיר מקדים חדש דב"ד קבעי' לי' ואנו מאמינים אתם אפי' מזידים וחביבים עלי דברי סופרים יותר מדברי תורה כדרחז"ל על פסוק כי טובים דודיך דברי דודים יותר מיינה של תורה וכדרך שאחז"ל הואיל ואתיא מדרשא חביבה לי' והיינו נמי ראה אשר אנכי נותן לפניכם היינו דברי סופרים אנכי נותן מרע"ה ותלמידים והקללה אם לא תשמעו לאשר אנכי מצוה היינו לדברי סופרים לא תשמעו זה גורם ללכת אחרי אלקים אחרים לבסוף כפירש"י בפסוק ואם בחוקותי תמאסו ע"ש ומסיים אשר לא ידעתם לומר ששגגת תלמוד עולה זדון וחסרון ידיעה הוא מזיד דה"ל לילך אחרי חכמי ישראל ושותה בצמא דבריהם:

*__לשכנו תדרשו ובאת שמה וגו'__ מצוה היא על כל הדורות לדרוש אצל הנביאים על מקום בהמ"ק עיין ברמב"ן ולא דרשו עד דהע"ה דרש ואמר אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב באהל ודרש מנביא ואמר לו השי"ת אתה לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת וכ' הרמב"ן דהיינו ע"י שלא דרשו ישראל רק הוא לכך אמר לו השי"ת אבל אם ישראל זכו ע"י דרישתם לא הי' נמנע מכח דוד ויש לפרש בזה מה דאיתא במס' שקלים דדוד אמר תיתי לי ששמחתי באומרים לי בית ה' נלך אע"ג שאמרו לצעורי לי' דמתי ימות ויבנה בהמ"ק וקשה מאי שמחה איכא ולהנ"ל יש לומר דהי' שמחתו דעי"ז שהם ידרשו אפשר שיעלה על ידו לבנות בהמ"ק כדלעיל:

__השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה__ פירש"י כ"א ע"י נביא כאלי' בהר הכרמל ועמ"ש מורי בהפלאה ולפי דרכו אני אומר כי מ"ש לנביא היום יקרא לפנים רואה כי עד ימי שמואל הנביא הי' הנביאים בבחינת רואים לא בחינת נביאים הוא

המשולח לנבא בניב שפתיו בשם ה' ולא הי' כן מימי יהושע עד שמואל רק רואים ומשיגים אבל לא משולחים בשם ה' ע"כ לנביא היום יקרא לפנים רואה והנה הרואה שאינו אומר בשם ה' אין לו רשות להקריב בחוץ כ"א כמו אלי' שאמרו בשם ה' והיינו השמר לך פן תעלה עולותך בכל מקום אשר "תראה" דייקא ע"י רואה לא כן אלא ע"י נביא דוקא כאליהו בהר הכרמל ולא ע"י רואה:

כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך לאכול בשר הארכתי בזה מאותו ענין שכ' מורי בהפלאה ז"ל ומה שנתחדש אצלי משאחז"ל משחרב בהמ"ק שולחנו של אדם מכפר עליו ויל"ד הלא גם בזמן המקדש נמי יכפר שולחנו הנה כתיב מכל עץ הגן אכול תאכל וגו' יראה טרם החטא שגרם המות לא הי' צריכים לאכול להשביע רעבונו כי הרי לא ניתך ממנו ניתך רק להעלות הניצוצות מצומח חי למדבר והי' כמו מקריב קרבן ע"כ מצות עשה מכל עץ הגן אכול תאכל ואמנם אם יאכל מהעץ אשר בתוך הגן וימות אזי יצטרך לאכול לצורך חיותו שוב אין אכילתו קרבן ובטל ממנו מ"ע של אכול תאכל וכל זמן שבהמ"ק קיים אין האכילה כקרבן כי אוכלין לקיום חיותו אך בזמן שאין בהמ"ק כתיב ונבחר מות מחיים וראוי לגזור על עצמם שלא לישא נשים ושלא להוליד בנים ולכלות זרעו של אאע"ה עיין ס"פ חזקת הבתים וא"כ הוא רק לשם שמים כמקריב קרבן ע"ג מזבח ע"כ שולחנו מכפר עליו:

איכה יעבדו הגוים וכו' לא תעשון כן לה"א וכו' ופירש"י עפ"י דרש חז"ל דקרא אתא לאסור ע"ז כדרכה כגון פוער לפעור עיין מס' סנהדרין ס' ע"ב והרמב"ן הקשה א"כ איך שייך לא תעשון כן לה' אע"כ הפי' הפשוט שלא יעלו ישראל על לבם כי חפץ ה' שיעבדו לו ככל העבודות שעבדו הגוים אלהיהם ע"כ מזהירם לא תעשון כן לא תוסיף על הדבר כ"א את אשר ציוה ה' זיבוח קיטור וניסוך ע"ש ועיין בהרא"ם ז"ל דקאמר תרתי שמעת מיני' קרא קמא קאי אדרש חז"ל ופסוק דלא תעשון אפשט רמב"ן ולענ"ד נ"ל לישב דאף לפי דעת רמב"ן ז"ל מוכח דרשת חז"ל ויוצדק יותר תי' הרא"ם ז"ל דהנה ב' האזהרות מישך שייכי להדדי דהנה קיצור הש"ס דסנהדרין הנ"ל הוא כך דכל הע"ז היו בכלל לא תעבדם ויצא זביחה דכתיב זובח לאלקים יחרם ללמד על הכלל

כולו יצא לחייב שלא כדרכו על כל עבודות פנים כעין זביחה ולה"נ כתיב בלתי לה' לבדו ריקן כל העבודות לשם המיוחד וע"ש בתוס' ומיהו יצא נמי השתחוואה דכתיב לא תשתחוה לאל אחר לחייב בהשתחואה שלא כדרכו אעפ"י שאינו עבודת פנים אבל אינו מלמד על כל הכלל שיהי' כל עבודות כבוד חייב שלא כדרכו דהא מזביחה אימעוט כל שאינו עבודת פנים אע"כ על עצמו לבד יצא ע"ש והנה לפי' הרמב"ן ז"ל קשה למה לי קרא וכי יעלה על דעת ישראל שכל שעובדין לע"ז יעבדו בפנים א"כ זובח לאלקים יחרם למה לי למעט עבודת שאינו בפנים דפטור שלא כדרכה הלא כל העבודות שעובדין לע"ז הם עבודת פנים לפי דעת ישראל וצ"ל דעכ"פ לא יטעו בעבודת פעור וזריקת אבן שיעשוה כן בפנים חלילה וא"כ אתא קרא למעט פעור דאינו חייב שלא כדרכו כ"א בעבודת כבוד אך לפ"ז קשה השתחוואה למה לי דהא כל עבודת כבוד עבודת פנים נינהו ע"כ כנ"ל דהו"א דחד קרא אתא למעט פעור שלא כדרכו וחד אפי' כדרכו שלא לחייב לעולם ה"א כל שעובדין לשום ע"ז בעולם דרך כבוד יעשו כן לה' אלקינו והנך תרי קראי ממעטי פעור אפי' מכדרכו לכן כתיב פן תאמר איכה יעבדו הגוים האלה אלהיהם ואעשה כן גם אני לאסור פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס ואי קשיא לך א"כ כל הני קראי למה לי לכן קאמר לא תעשון כן לה' אלקיכם שאין להוסיף בעבודת ה' כ"א עבודת האמורות בפנים וא"כ יצא זביחה מן הכלל לכל עבודת פנים והשתחוואה על עצמו יצא וא"ש המשך הקרא ודוק:

***ובזה** מיושב קו' תוס' שם ס"א ע"א ד"ה איכה יעבדו וכו' שהקשה הש"ס שם דלמא השתחוואה יצא מן הכלל ללמד על כל עבודת כבוד וזביחה לדרשא אחריתי אתי (שמחשבין מעבודה לעבודה) וקאמר הש"ס דא"כ איכה יעבדו למאי אתא דהשתחוואה יצא מן הכלל ללמד על כל עבודות שלא כדרכו וא"כ איכה יעבדו ומקשין תוס' דלמא לפוער לפעור דהרי בלא"ה נמי מוקמינן להכי ע"ש והא"ש בשלמא אי מייתרי תרי קראי זובח לאלקים ולא תשתחוה הוה מצינן למיטעי ולמעט פוער לפעור בעי' איכה יעבדו לרבות אבל השתא דקאמרת דיש מקום לומר זובח אתא לדרשא אחריתי א"כ אף אי הוה טעינן לעשות לה' כל עבודת כבוד שעובדין לע"ז מ"מ לא הוה שרינן פוער לפעור כיון דליכא תרי קראי דהרי זביחה הוה מוקמינן למחשבין

מעבודה לעבודה א"כ איכה יעבדון למה לי אע"כ דליכא למטעי בזביחה כלל לאוקמי אהך דרשא דמחשבין מעבודה לעבודה דפשיטא הוא מידי דהוה אמשתחוה להר כדאמר הש"ס ומיושב קושיית תוס' עיין היטב הקצרתי ודוק:

ואמרת אוכלה בשר נ"ל הפסוק לצדיקי ישראל שאינם נהנין מהעה"ז כרבינו הקדוש וכיוצא בו ידע בנפשו אם יאמר אוכלה בשר ידע בבירור כי תאוה "נפשך" לאכול כי נפשו הקדושה תאוה להעלות ניצוצות בעל החי ומה' נשלח לו התאוה כמו שנשתלח מלאך הממונה על התאוה ליהודה ותמר ואמר בכל אות נפשך תאכל בשר כי ההולך אחר תאותו אעפ"י שממלא תאותו איננו בשלימות לפעמים מצטער על הוצאת ממון או הזמן נמצא איננו בכל אות נפשו כי אעפ"י שמילא תאותו שנתאוה לדבר הזה מ"מ מצטער ממקום [אחר] אבל זה הצדיק שבטוח שמשמים נגזר עליו התאוה ההיא ולהשלים רצון הבורא ית"ש א"כ לא יוסיף עצב עמה ובכל אות נפשו יאכל והנה כשעורך שולחנו לאכול בשר כי חושב להעלות ניצוצות הקדושות יש לחוש שיגרש משם בני ביתו שלפי דעתו אינם ראוים לכך ומכש"כ עמי הארץ שבביתו דאסור לאכול בשר (גמרא פסחים סוף פרק ג') ומוריד ניצוצות הבהמה במקום שהי' לו להעלות נמצא עי"ז מלבין פניהם ושופך דמם ארצה כמ"ש דהע"ה קרעו ולא דמו אלו הי' קורעים אותו לא הי' דמו שותת ע"כ הזהיר שלא יעשה כן אלא הטמא והטהור יחדיו יאכלנו ואמר רק חזק לבלתי אכול את הדם ולא תאכל הנפש עם הבשר ר"ל שעם הבשר אוכל עכשיו ומעלה ניצוצות הבהמה אתה אוכל עם דמו של זה העלוב ומשו"ה א"ש דמסיים לבסוף כי תעשה הישר דקא אלפנים משורת הדין ואינו ענין לאכילת דם עיין רמב"ן ולהנ"ל דרמז ג"כ אהלבנת פנים אותם שאינם הגונים א"ש עפ"י מ"ש תוס' פסחים דף קי"ג ע"ב ד"ה שראה וכו' ע"ש וק"ל:

ומאז אמרתי אלמדה פושעים דרכיך וגו' שהתפלל דהע"ה שיזכה ללמד פושעים דרכי ה' אך לא שיביישם ברבים כדכתיב ולא תשא עליו חטא ע"כ אמר הצילני מדמים אלקים שלא ישפוך דמם ארצה ע"י הלבנת פנים תרנן לשוני צדקתיך שידרוש ברבים ויספר צדקות ה' ואדוני שפתי תפתח כי לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון והיוצאים מן הלב נכנסים ללב וישברו לבם בקרבם וילכו וישובו לה' כי לא תחפוץ זבח שאהרוג

פלוני ע"י הלבנת פנים עולה לא תרצה היינו עולה שכולו כליל לאישים וה"נ נח לו שיפיל לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים אלא זבחי אלקים רוח נשברה כנ"ל ע"י ספורי צדקת ה' ונפלאותיו ודרכיו:

איכה יעבדו הגוים וגו' ואעשה כן גם אני רש"י ס"ל אעע"ז קאי ורמב"ן פי' אעבודת ה' קאי שלא יעבדו את השי"ת כמו שעבדו הגוים ע"ז שלהם ומשו"ה מסיים לא תוסיף ולא תגרע ממה שציוה השי"ת בעבודתו ואומר אני שניהם אמת כי לולא השי"ת אמר כי העבודה היא ריח נחוח לפניו לולא כן הי' כל התקרובת מין ע"ז כי האוכל בשר אבירים וכי ח"ו כלום חסר שנצטרך להשלים חסרונו כמו שארי שרים שלמעלה שצריכין להקטרה ידועה כמ"ש רמב"ן פ' אחרי וא"כ הכל מין ע"ז אלא הקב"ה בעצמו אמר שהוא רוצה בזה ואנחנו לא נדע ואין אנו מכוונים אלא לעשות נחת רוח לפניו במה שצוה וביקש ממנו ונעשה רצונו וא"כ כל המוסיף או גורע דבר א' מדעת עצמו הרי הוא עע"ז ממש והבן זה:

כי מנסה ה' אלקיכם אתכם הישכם אוהבים אותו בכל לבבכם ובכל נפשכם הענין כי האשה האוהבת בעלה באמת בכל נפשה אם יתן לה בעלה רשות ופוקד עלי' להזדקק לאיש אחר ואם לאו יגרשנה נמצא אינה מועלת מעל בבעלה ורצונו היא כבודו מ"מ היא משיבה אמרי' אם תגרשני תקטלני לא אוכל כלל להזדקק לאחר זולתך כי רק אותך אהבתי וזרים שנאתי כן הנביא השקר הלז עשה מופת ואות לאמר ה' ציוה לעבוד היום אשפה או בעל וכן רצונו ואם לאו יהי' רעב בארץ וכדומה יאמר נא ישראל את ה' אלקינו אהבנו ובו נדבק ואם ירעיבנו נרעב יעשה עמנו מה שחפץ ולאל אחר לא נשתחוה כי רק אותו אהבנו והיינו כי מנסה ד' אלקיכם לדעת הישכם אוהבים וגו' וק"ל:

יצאו אנשים בני בליעל וגו' נעשתה התועבה הזאת בקרבך וכו' יש לפרש ע"ד שאמרו על ואם העלם יעלימו שאם יעלימו בדבר קטן יבואו להעלים בדבר גדול וה"נ תימה שבארץ ישראל יזדמן מלתא כזה ועכ"ח נעשתה התועבה בקרבך שאתם העלמתם ובא הדבר עד ככה:

***איתא** גמרא דע"ז כל מקום שאתה מוצא הר וגבעה בידוע שיש שם ע"ז והקשה שם התוס' א"כ איך נבנה בית המקדש על הר ונהי דמחובר אינו נאסר מ"מ מאיס לגבוה ותי' דעפ"י הדיבור נעשה ומ"מ קשה א"כ אין הכלל אמת דכל הר בידוע שיש שם ע"ז ותאמר הגאון החסיד מוה' נתן אדלער זצ"ל עפ"י המדרש על וירא את היוקום מרחוק וגו' שבאמת הי' אותו מקום מישור אלא שאברהם אבינו התפלל שיהי' הר שאין כבוד שמים לבנות שם בית המקדש לגבוה וא"כ שוב צריך טעם למה לא נעשה ונברא מתחלה הר ונראה שהרי הקב"ה נתן לאברהם הארץ ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואע"ג שאמרו בע"ז נ"ג דע"י עגל שליחותי' קעבדי היינו בדבר שלא נתקדש כבר אבל מקום בית המקדש שנתקדש בעקידה ומחובר אינו נאסר מכש"כ דלא יהי' נאסר משום מאיס בדבר שהי' כבר קדוש ועומד ולכך מעיקרא לא הי' הר ולא נאסר ולא נמאס ומתפילת אברהם שנעשה הר מיהו אז כבר נתקדש ולא נמאס שוב אלא שלא הי' יודעין איזהו שהי' מעיקרא מקום ונעשה הר וזה נתגלה ע"י הנביא וזה שאמר דהע"ה עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב וכו' וא"ש תי' התוס' וגם הכלל ודפח"ח:

ונתן לך רחמים ס"ל לר"ע פרק חלק דמצוה לרחם על קטני בני העיר הנדחת שנדחו עם האבות שלא יהרגום ולאפוקי מדר"א ע"ש ונ"ל לר"א יש לפרש הפסוק כך דברישא כתיב למען ישוב ה' מחרון אפו וק' הלא עדיין לא כתיב שחרה אף ה' איך שייך לומר למען ישוב וי"ל דבמס' מכות אמרינן רוצח שהרג ואח"כ נתמנה כה"ג ואח"כ נגמר דינו לגלות אזי חוזר במיתתו של זה ואמרינן התם משום שהי' לו לכה"ג להתפלל שימצאו לו זכות ע"ש נמצא לפ"ז בעיר שדנו רוב העיר לא מצאו זכות לשום א' מהם מהרוב כ"א מצאו לו זכות לא הי' כאן רוב ולא הי' נדונים כעיר הנדחת אע"כ לא מצאו זכות לשום א' מהם וזה מורה על חרון אף דלולא חרון אפו הי' מוצאים זכות לא' מהם עכ"פ וקאמר למען ישוב ה' מחרון אפו מכאן ונתן לך רחמים שאם ידונו שום אדם ימצאו לו זכות ויצא נקי ורחמך וא"ש אלא ר"ע לשיטתו ס"ל בלא"ה אלו היינו בסנהדרין לא הי' נהרג אדם עספ"ק דמכות ונהי דאעיר הנדחת לא שייך דלמא טרפה הי' כל בני העיר אבל עכ"פ אינו צריך להבטיחם שיתן להם רחמים שימצאו זכות

לנדונים אחרים שהרי בלא"ה ימצאו זכות דלמא טרפה הי' אע"כ קרא קאי לרחם על קטנים:

והי' מדי חודש בחדשו הקדים חדש לשבת דהכי קיי"ל שיר של ר"ח קודם לשיר של שבת לידע שהוקבע ר"ח בזמנו אם יתחמץ לבב אנוש לאמר דלמא באמת לא הסכים ב"ד שלמעלה עם קביעות שלמטה ע"כ לברר זה ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים ושם יראו ויביטו כי כל ר"ח מתהפך גהינם כבשר בקלחת ומשם ידעו כי האמת עם הסנהדרין קובעים חדשים ושנים ואמר אעפ"י שאפשר לברר מ"מ והי' מדי חודש בחדשו וגו' כלומר מ"מ יקדימו ר"ח לשבת לפרסומי מלתא שהוקבע בזמנו אעפ"י שאפשר לפרסומי ע"י גהינם כנ"ל מ"מ יפרסמו בבהמ"ק להמאמינים:

***עשר תעשר** בספרי תתחסר והקשה תוי"ט פ"ב דדמאי משנה ג' נהי דעי"ן וחי"ת מתחלפים וכאלו כתיב תחסר מ"מ מה שייך עשר תחסר וצ"ל כמו דכתיב או תתחסר ותלי' בדר' יאשי' ור' יונתן אי או לחלק וצ"ע דאין זה ענין לפלוגתא הנ"ל כלל כמובן וק זו בעצמה למ"ש בתוס' בתענית דף ד' ע"א היוצא השדה היינו עשו איש שדה צ"ל נמי או תעשר או תתן לאיש שדה והלא לא כתיב או בקרא ובמדרש תנחומא איתא עשר תתעשר היוצא השדה היינו הסוחרים שיוצאים לפרגמטיא יתנו מעשר לעמלי תורה ויתעשרו ע"י רמב"ן נ"ל שניהם אמת דכזה קם זה נופל כשאנו מעשרים לעמלי תורה ויתעשרו יוצאי שדה בפרגמטיא יתחסר עשו היוצא שדה כנ"ל ואחת דבר הכתוב שתים זו שמענו עשר תתחסר מה שיעשרו ישראלים יוצאי השדה לפרגמטיא ע"י מעשר אותו יתחסר עשו היוצא שדה ולא נצטרך להוסיף דקרא או תתחסר:

***עשר תעשר** אמרו חז"ל בשביל שתתעשר ואמרו עוד בשביל שלא תתחסר וי"ל ע"ד שאמר שלמה הע"ה ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף עצב עמו דהרי אמרו דאין אדם מת וחצי תאותו בידו ויש לו מנה רוצה מאתיים אבל בברכת ה' הקב"ה נותן לו גם מדות טובות מידת ההסתפקות והיינו עשר בשביל שתתעשר ולא תתחסר לך על ידי שתוסיף להתאוות עוד יותר ומה שתאבת קודם נעשית עשיר שיתן לך ה' מדה טובה מדת ההסתפקות:

וי"ל הטעם שאמר הקב"ה עשר בשביל שתתעשר וכהיב ובחנוני נאו בזאת במצות מעשר דדרך אדם להתאוות לעושר ולא דיברה התורה אלא כנגד היצה"ר דהרי בלימוד התורה ג"כ מצינו אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וכדי שילמוד תורה לשמה שהוא המעולה ולא ישיאנו יצרו לעושר וכבוד לכך נתן הקב"ה מצות מעשרות שבה הבטיח לעושר והתיר בחנוני נא וגו' ועי"ז ילמדו תורה לשמה וזה שאמר למען תלמד ליראה אם ה' אלקיך:

אפס כי לא יהי' בך אביון כי ברך יברכך ה' אלקיך בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לרשתה, רק אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך לשמור לעשות לפע"ד מרמז כאן מעשה אילפא ור' יוחנן דהוה דחיקא להו שעתא ואמרו ניזיל ונקיים בנפשאי אפס כי לא יהי' בך אביון פי' שלא תהי' אביון בעצמך ויצאו לסחורה ושמע ר' יוחנן ממלאכי השרת וכו' ואמר ש"מ דקיימי לי שעתא וחזר לביתו ונעשה ראש ישיבה ע"ש בכתובות ס"פ מציאת האשה ובמס' תענית בפרק שלישי ע"א והיינו לא יהי' בך בעצמך אביון כי אם כה תעשה ברך יברכך ה' אלקיך בארץ ר"ל בעסקי הארץ לעסוק בפרגמטיא וכדומה כמו שעשה אילפא רק אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך פי' שתשמע בת קול או מלאכי השרת אומרים לשמור ולעשות היינו שתהי' ממונה לשמור התורה ולעשות שמירה לתורה ולעשות מצות אז לא תעסוק בברכת הארץ ותתמנה ראש ישיבה כמו ר' יוחנן:

*וקרא עליך אל ה' והי' **בך חטא** י"ל עפ"י מה שאיתא בגמרא דשאל אנטרופס אם הקב"ה אוהב עניים למה אינו מפרנסן והשיבו כדי להציל אותנו מדינה של גיהנם ואין להרהר מפני מה אלו דוקא העניים כי בהדי כבשי דרחמנא למה לך אמנם לפעמים נוכל לידע שבחטאו נעשה עני כמו שפירש"י בפ' בהר בעון שמיטה אם לא שמט הוא הולך וחסור אם לא ישוב וזה שאמר השמר לך וכו' לאמר קרבה שנת השבע וגו' ובשביל זה נתענה בחטאו ואין עלי חיוב או אדרבא איסור איכא לפרנסו לעשות נגד רצון הבורא ית"ש שהעני אותו לכפר חטאו ורעה עינך באחיך ולא תתן לו עי"ז חלילה לך פן יקרא לה' והי' "בך" חטא שאפשר שאתה הוא החוטא ושהוא

עני מפני זה כדי להציל אותך מגיהנם ובהדי כבשי דרחמנא למה לך עליך החיוב לעולם נתן תתן:

כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר"ל גלגל המזלות שבו תלוי מזונות שם לא יחדל אביון אך משמים ממעל לגלגל הארץ ישתנה המזל ע"י זכות גדול (כדאיתא בתוס' סוף מסכת שבת דף קנ"ו ע"א בד"ה) והיינו אפס כי לא יהי' בך אביון ע"י זכות אעפ"י שבקרב הארץ לא חדל פי' בגלגל המזלות נולדת אביון מ"מ ע"י זכות משתנה ע"כ אנכי מצוך נתון תתן:

אפס כי לא יהי' בך אביון פירש"י ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ע"ש וכמה תירוצים נאמרו בזה וכעת אענה חלקי בע"ה חוץ לדרכינו צריך להבין כשנדקדק עוד אם הוא ברכה שהקב"ה מברכם לא הול"ל אפס כי הוא לשון ציווי וכך הל"ל ברך יברכך ה' אלקיך ולא יהי' בך אביון ועוד לא תהי' אביוני הול"ל מה בך דקאמר ואפשר שבא להזהיר שלא יהי' צר עין בתתו לעני לאמר העתים קשים עתה וקשה עלינו עול מדהבה ובני אדם רצים אחר פרנסתם ואינם מגיעים ונפישי נמי חילא דבני מתא הפושטים ידם ומי יספיקם כל צרכם כי כן דרך העולם בדברי מחלת לב כאלו שאף אם נותן לעני מתנה הגונה מ"מ שובר לבו בקרבו בדבריו הקשים כגידים וכן לא יעשה אלא אמרו חז"ל המפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות אך לא זה בלבד כ"א גם אם יתן לו בפנים מסבירות ויפות מנה א' אפיים לא יהי' טינא בלבו כאלו לא עשאו אלא לעשות רצון קונו אעפ"י שהזמנים קשים מ"מ אינו מונע פרוסה מעני גם באלה לא חפץ ה' כ"א יהי' לבבו שלם כאלו הוא עשיר גדול ומסתפק במה שיש לו ושמח בחלקו ונותן הודאה לה' שזיכהו למצוה גדולה כזו והשאיר לו ברכה לנפשו ג"כ כמו ר"ח בן דוסא שהי' די לו ממש פי' מסתפק בטוב בקב חרובין והיינו דקא מזהיר רחמנא אפס כי לא יהי' בך ממש אביון שלא תחשוב נפשך אביון בתתך לו כ"א לעשיר גדול וע"ד שאחז"ל לא יהי' בך אל זר הבן ודוק:

אבל לפי דרכינו יובן בשנדקדק עוד בפסוקי דלקמן השמר לך פן יהי' דבר עם לבבך בליעל וגו' א' מה בליעל משמע דבר רמאות ב' קרבה שנת השבע שנת השמיטה מה ענין זה למתנת עניים וחוץ לדרכינו יש לפרש ע"ד מה שדרשו חז"ל שאם אינו רוצה

לקבל בתורת מתנה תתן לו בתורת הלואה וע"ז כתיב והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו והנה קשה מ"מ מה מועיל זה להעני עכ"פ צריך לשלם והוא עני ואין לו מה לשלם וע"כ יהי' ח"ו לוה רשע ולא ישלם וצ"ל דהרי נתנה מצות שמטה לשמט א"כ מ"מ אין העני מתבייש בשעת הלואה כי יאמר שישלם ואם אין לו אח"כ השביעית תשמטנה ועתה איש הבליעל שרוצה להרחיק העני מעליו בבואו אליו ללות והוא יודע שאותו העני הי' מתבייש מלקבל מתנה רק בתורת הלואה ע"כ ע"ד בליעל אומר לו מן הצד כמה יש מהיום עד השמיטה כדי שיבין העני שזה המלוה חושב עליו מחשבות שעושה להרויח בשמיטה וממילא יפרוש כי מתבייש הוא לכן מזהיר רחמנא פן יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ועי"ז ולא תתן לו שלא יקבל ממך ואפשר שמפני זה תקן הלל פרוזבול השתא לא יתבייש אף אם השביעית קרוב כי מי מעכב ביד המלוה לעשות פרוזבול ולתבוע גם אחר השמיטה ומ"מ המלוה מתבייש לתבוע העני והעני אינו עובר על לוה רשע כי שביעית משמטו שלא עשה הלה פרוזבול על חובו ודוק, אבל לפי דרכינו נשוב לדקדק עוד ג' כפל קרבה שנת השבע שנת השמיטה היינו הך ד' נתן תתן כפל דרשו חז"ל אפי' מאה פעמים מ"ש הכא דרמזו רחמנא גבי שנת השבע ה' כי לא יחדל אביון ע"כ אנכי מצוך מה נתינת טעם הוא זה וי"ו לאחיך לענייך ולאביונך ג' לשונות אלו למאי אתא ז' כי בגלל הדבר הזה דרשו חז"ל גלגל החוזר בעולם מה משמיענו הכא דוקא ונראה לתרץ הנה נחזי אנן בנוהג שבעולם יהודה וישראל רבים מעשירי בני עמינו יוסף ה' עליהם כברכתו אשר בירך אותם זה דרכם דרך צדיקים לפזר ולבזבז מנכסיהם במתן עניים עת לחננה כי בא מועד מועדים וחצי מועד לרבות פורים ור"ה א' מהם לא נעדר אשר לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב ומאה נותנים לו כא' וגם לרבות בין הפרקים הללו אם ישמע שוד ושבר מטה לחם הלא פרוס לרעב לחמם קדמו נודד זכאה חולקיהון ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה אכן ראה זה רעה חולי החל הנגב מנוגב מכל טוב בגשת ימים אשר אין בהם חפץ לעניי עמינו בקרוב זמן זמנים זמניהם הנ"ל מלפניהם ומלאחריהם באין מרחם באמרם העשירים אל תדחוק את השעה כי יבואו עתה ימים וחלק שללך בקרבך ידך כידי וטוב לך לסבול

שעה זו בצער קצת ואם חבול תחבול שלמותיך על איזה ימים כבוא השמש תשיבנו אל תוך ביתך והיית כמוני וכן מלאחריו כי יעברו איזה ימים יחשוב העשיר בלבו הלא זה ימים לא כבירים והיו ידיו מלאות כל טוב ונהרו אליו כל הגאים במתנות הגונות ואיך תאמר כבר נאכל כן ארחות עקלקלותיהם לקפוץ ידיהם אבל הבל יפצה פיהם וכן דרך כל בוצע פרוסה שאינו שלו אפי' אלף אלפים נותנים לו כ"א לאיש אלף כסף התעיף עיניך בו ואיננו כי מזלי' גרים וגלגלו הוא שיהי' עני וא"א לשנות הדבר כ"א ברצון המשדד מערכות ית' וית' ובזו רגע יהי' לו אגורת כסף וישוה לך וברגע אחרת ספו תמו ויהי' עני ואח"כ יעתק מעני לאביון הגרוע יותר ואל תדין את חבירך וכו' והנה מסתמא כבר הי' זה לעולמים בזמנים שעברו קודם שנת השמיטה שקפצו ידם ותלו כי חיש קל יבוא שנה שהכל הפקר וידי העני והעשיר שוים וכן לאחר השמיטה אמר כן הרי אמש אסף ועמר ודש וזורה ובורר כמוני כמוהו וע"ז קמזהר רחמנא פן יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קודם שנת השמיטה קרבה שנת השבע ומה לו לדחוק השעה וכן אח"כ יאמר קרבה שנת השמיטה כי זה לא כביר עבר שנת השמיטה ומפני שהשמיטה נמשכת עד שנת הח' כאשר דרשו חז"ל על פסוק במועד שנת השמיטה חג הסוכות שנמשכה השמיטה עד החג לכן מלאחריו אינו קוראה שנת השבע כ"א שנת השמיטה ולא תתן לו חלילה לך מעול זה כי נתן תתן לו אפי' מאה פעמים אעפ"י שכבר נתת לו או שעתיד אתה ליתן ולהפקיר שדך לו כי בגלל הדבר הזה שהוא תלוי בגלגל וא"א להעשירו בשום פנים וקאמר כי לא יחדל אביון פי' לא יחדל האביון מלהיות אביון לא יפסוק מלהיות אביון אף אם תתן לו כל אשר לך ע"כ אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח אפי' כמה פעמים לאחיך בשעה שאתה נותן לו הוא אחיך עשיר כמוך ואח"כ ענייך ואח"כ יעתק לאביונך ע"כ אל תתרעם עליו ודוק:

כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ע"כ אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך לאחיך לענייך לאביונך אשר בארצך הנה יש לספק כיון דאביון התאב קודם לעני שאינו מגודל בעושר ואינו תאב יש ספק עם העני קרוב והאביון רחוק איזה מהם קודם הנה מסברא י"ל הקרוב קודם דאלת"ה כיון שהגלגל חוזר בעולם וא"כ בכל זמן ועידן

יש עשירים שירדו מנכסיהם והם האביונים ואם הם קודמים וא"כ המגודלים בענים ימותו ברעב אבל אם על הקרובים מוטל להקדים קרוביהם וא"כ יוקדמו האביונים לפני העניים שאינם קרובים לפ"ז א"ש ואומר אני גם בפסוק מבואר כן שהרי כתיב פתוח תפתח את ידך לאחיך לענייך לאביונך אשר בארצך הרי הקדימו לאביון והיינו משום דמיירי מאחיך קרוביך והם קודמים לאביונך אשר בארצך ואינם אחיך קרובך והיינו בתר דאמר כי בגלל הדבר פרשו חז"ל בגלגל הדבר הזה שייך ואמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ שהרי עפ"י גלגל יעני זה העשיר וכי ימות העני ברעב ע"כ אנכי מצוך פתוח תפתח לאחיך ענייך קודם לאביונך:

ובשלת ואכלת דע כל דבר מוגמר קרוי בישול אפי' פירות ע"כ צליית הפסח הוא בישולו באמת אך אם צריך לדבר אחר יש הפרש אם במשקין נקרא בישול במים ואם בשומן נקרא טיגון הוא הבישול הגמור:

ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת פי' רמב"ן עצרת ותוספת לאכילת מצה ועוד לא תעשה בו מלאכה ע"ש וצריך יישוב מ"ט נעשה ז' טפל לענין אכילת מצה להששה ימים ומאי אולמייהו דששה ימים וי"ל כי הפסוק נתן ב' טעמים באכילת מצה א' לחם עוני פירש"י להזכיר העינוי שבמצרים ושנית כי בחפזון פירש"י כי גורשו ולא הספיק בצקם להחמיץ והנה בכל ששה הימים המה נמשכו אחר תחלתם גירושין שגורשו ממצרים משא"כ השביעי נהפוך הוא שהמצרים רדפו אחריהם ורצו להחזירם למצרים ונתבטל טעם החפזון ומ"מ מיהת הוה זנר לעוני ועינוי ויען כי שביתה ממלאכה היא זכר לחירות מעבדות מצרים ומצה בשביעי היא רק זכר לעבדה ולא לחירות ע"כ הוה כסתרי אהדדי ע"כ אמר עצרת למצה ואפ"ה לא תעשה מלאכה:

שבעה שבועות תספר לך וגו' וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה יש לדקדק למה גבי שבועות קאמר הקרא החקים משא"כ בשאר יו"ט גם י"ל לשון רבים חקים האלה ונלע"ד ליישב תמוה גבי כל ימים טובים (חוץ ר"ה) איתא בקרא להדיא טעם של אותו יו"ט פסח זכר ליציאת מצרים סוכות כי בסוכות הושבתי את בני ישראל יום כפורים כי יום כפורים הוא לכפר עליכם ובשבועות לא כתיב שום טעם לכן מפני זה כתוב חק במצות שבועות כחק בלי טעם ובאמת הורה לנו

הכתוב בזה בשבועות שהוא זמן מתן תורה על קיום כל מצוות התורה שנקיים אותם כחק בלי שום חקירה וסברא רק לשם שמים כאשר צונו ה' אלקינו וידוע שעבד מקיים ציווי רבו בלי שישאל טעם ויחקור למה צוה לו רבו כך וזה שמתחיל עשרת הדברות מתן תורה אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית "עבדים" שעל מנת כן הוציאנו הקב"ה ממצרים מבית עבדים שנקבל התורה ולקיימה כעבד שמקיים מצות רבו כחק בלי טעם וכמו שאמר דהע"ה בהמות היית עמך וכמו שדרשו חז"ל (חולין ד' ע"ב) אדם ובהמה תושיע ה' אלו בני אדם שערומים בדעת כאדם הראשון ומשימים עצמם כבהמה היינו לקיים מצות השי"ת בלי חקירה וסברא לכן כתיב גבי שבועות וזכרת כי "עבד" היית במצרים ושמרת (ושמרת זה משנה כמו שמפרש רש"י בכל מקום שכתיב שמירה והוא מהמכילתא וספרא) גם אז ועשית את החקים האלה כל המצות כחק בלי טעם (מש"מ):

***איש כמתנת ידו כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך** י"ל אנו מצווין ולא יראו פני ריקם צריך להביא קרבן וכשם שהקב"ה ציוה שלא יבואו ריקם כך הקב"ה מוסיף אז שפע וברכה איש כפי ברכתו הראוי והאפשר לו וזה שאמר איש כמתנת ידו וכברכת ה' אלקיך אשר נתן לך:

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וכו' פי' כי הקב"ה נותן הברכות רק להיות הכנה לעבוד אותו ולא ינוכה בזה שכרם לע"ל כי לא מחשב זה לשכר אמנם עונשי העוה"ז הם מנכים עונש לעוה"ב והנה זהו חסד גדול כי משורת הדין או שיהי' שניהם הברכה וגם הקללה חלף שכר ועונש לעוה"ב או לא אבל שהקללה תנכה העונש והברכה לא תנכה השכר זהו חסד חנם וזה ראה דבר פלא וחסד כי אנכי נותן לפניכם היום בעוה"ז ברכה וקללה ואינם שווים ודומים זל"ז כי הברכה הוא רק אשר תשמעון הכנה לשמוע לא לשכר אם תשמעו והקללה הוא לעונש אם לא תשמעו:

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה מדקדקים דמתחיל ראה ל' יחיד ומסיים לפניכם ל' רבים והרבה דברים נאמרו בזה ואולי י"ל דמרמז מה שאחז"ל לעולם יראה אדם עצמו ואת כל העולם כלו כאלו מחצה זכאי ומחצה חייב ע"כ בכל מעשה שיעשה יראה עצמו ויאמר לנפשי הרי בזה אני ממית ח"ו כל העולם או מחייהו הכל לפי

המעשה וזהו מצוה על כל יחיד ויחיד ראה בנפשך לאמר תמיד לכל העולם ואנשיו אנכי נותן לפניכם היום במעשי ברכה או קללה הכל לפי זכותי וק"ל:

נותן לפניכם היום במדרש רז"ל כשאתם עושים רצונו שלמקום הברכות מסורות בידכם שנא' אנכי נותן לפניכם היום י"ל על פמש"מ רש"י ז"ל תשמעו ע"מ שתשמעו ופי' מ"ו הגאון אבדק"ק פפ"ד ז"ל ששכר המצות משתלם קודם עשייתן ע"ד יעקב אשר פדה את אברהם לכן אמר ע"מ שתשמעו וכל האומר ע"מ כאומר מעכשו דמי משא"כ הקללות אין אדם נידון אלא באשר הוא שם ע"כ אם לא תשמעו ועי' ס' צידה לדרך פ' זו והנה הטעם שזה הוא כך דקיי"ל שטר שכ' בו היום אינו יכול לגבות אלא האי יומא דנפיק בבי דינא כמבואר פ' גט פשוט וטעמא משום דלעולם יד בעל השטר על התחתונה מפני שבא להוציא אך אי הי' מוחזק הי' ידו על העליונה והנה בהך שטרא דילן כתיב בי' היום אנכי נותן לפניכם היום לכן הקללות שבא הקב"ה להוציא ממנו אזי מפרשי' ההוא יומא דנפיק בבי דינא ונידון באשר הוא שם משא"כ הברכות אעפ"י שאנו מבקשים ממנו ית"ש מ"מ הרי אנו מוחזקים שהרי כשאנו עושים רצונו ש"מ הכל מסור בידינו לכן מפרשי' היום מיד וזה אנכי נותן לפניכם שמסורים בידכם היום אשר תשמעו ע"מ כמעכשיו:

הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש וכו' יתפרש ע"ד רמז קצת ומוסר כי הברכות והקללות לא ניתנו אלא לבינונים לא לצדיקי' שלא יצטרכו לכל זה וגם אינם חוששין לברכות כאלו ולרשעי' לא יועילו כל התוכחות כאלו באמרם ימהר יחיש מעשיהו למען נראה נמצא שהרעש הגדול הזה הוא לבינוני' שהם תלוי' ועומדי' בין שני גורי אריות היצ"ט והיצה"ר כמאחז"ל צדיקי' יצ"ט שופטן רשעי' יצה"ר שופטן בינוני' זה וזה שופטן והם נמסרי' תחת מקרי הזמן וגלגולי סבותיו ולהם יוצדקו הברכות ואם ח"ו יוכרעו לחובה הקללות וכבר כתבתי במק"א בהיות ישראל טוב בתכלית הטוב אזי נקרא ארצם ארץ ישראל משא"כ כשפוסחי' על ב' סעיפי' אזי יש גם מקום ואחיזה לקליפה במקום מקדש ה' אז נקרא ארץ כנען ר"ת כ'נור נ'עים ע'ם נ'בל השכינה נקראת כנור נעים כידוע והקליפה נקראת נבל ע"כ אמר פה הלא המה בעבר הירדן פי' ברכות וקללות האמורי' בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש שמשה

של תורה כי בעת זריחתה אין מקום לכל הנ"ל ואמר אחרי דרך ידוע כי ה' אלקי גימטרי' יב"ק וב"פ יב"ק ד'ר'ך כך קבלתי ממ"ו הגאון אבדק"ק פפ"ד נ' ואותיות שאחרי דרך הם אותיות ה'ש'ל' שהוא שגגה כמו על השל וימות ואותיות אחר ה'ש'ל' המה אותיות מ'ו'ת' נמצא שאותיות שניות אחר דרך הם מות ולכן כתיב אחרי דרך כי אחר סמוך אחרי מופלג להורות ולרמז על אותיות שניות שאחר דרך המרמז על מות כי ההולך לאחור אחר דרך ה' המרמז על ב"פ ה' אלקי' ברחימו ודחילו ועוזב דרך החיים שמושה של תורה ה"ה בן מות והנה הוא בארץ הכנענים כנ"ל כ'נור נ'עים ע'ם נ'בל היושב בערבה בתערובות כנ"ל והוא מול הגלג ל והמזל נופל תחת מקרי הזמן אצל אילוני מורה אלון לשון כפל כמו אלון בכות והיינו אילוני מורה שיש לו שני מורים יצה"ר ויצ"ט שניהם שופטים לאלו נאמרו הקללו' והברכות:

והי' כי יביאך ה' אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתת את הברכה על הר גריזים וכו' הלא המה וכו' כי אתם עוברים את הירדן לבוא לרשת את הארץ וכו' ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נותן לפניכם היום יל"ד בתחלה תלה הביאה בה' כי יביאך ה' ואח"כ תלה הביאה בהם באמרו כי אתם עוברים ב' הלא המה מיותר לגמרי מה צורך לסימנים הללו הלא בבואם לשם ישאלו דרך הנה ג' כי אתם עוברים מיותר לגמרי בתחלה ניישב בעזה"י גמ' מס' סנהדרין מ"ד ע"א ויאמר ה' אל יהושע קום לך דרש ר' שילא שלך קשה משלהם אני אמרתי והי' בעברכם את הירדן תקימו ואתם הרחקתם ס' מיל בתר דנפיק אוקי רב אמורא עלי' ודרש כאשר צוה ה' את משה עבדו כן עשה יהושע א"כ מה ת"ל קום לך אתה גרמת פירש"י ז"ל שלא הי' לך לאסור להם ביזת יריחו והקשו תוס' לר"ש מה הי' להם לעשות והלא לא מצאו הר גריזים עד לאחר ס' מיל גם מקשים הלא מרע"ה ג"כ החרים ותי' משה שאני שעדיין לא נתערבו זה בעד זה והא"ש לפע"ד דגם ר' שילא נתכווין למ"ש רב ואלו ואלו דברי אלקים חיים דוודאי מה שרחקו ס' מיל מה הו"ל למיעבד גם מה שהחרים יהושע הוא למד כן ממרע"ה מק"ו השתא בימי מרע"ה שלא נתערבו זע"ז והחוטא לעצמו הוא חוטא החרים מרע"ה ולא חש שיולכד א' בחרם משום דאוקי כל חד בחזקת כשרות מכ"ש עתה שנתערבו זה בעד זה מכ"ש שכל

א' יחוש למכשול רבים כמאחז"ל אוי לו שהכריע עצמו וכל העולם כולו לכף חובה אלא שלכאורה הי' לו ליהושע לתת לב נהי דהר גריזים והר עיבל הי' רחוקים ס' מיל וה' הוא צוה מיד בעברם יקימו מדוע לא נעשה להם נס וקפצה להם הארץ ומדוע נתלבט העם הדרך הרב הזה אין זה כי ה' ידע כי לא לטובה יהי' סופו של זה הערבות שקבלו בהרים האלו וא"כ מזה הי' לו למנוע להחרים ירחו כי כבר נרמז לו שיכשלו איש בעון אחיו ובזה עלו דברי שניהם כהוגן דעל שרחקו ס' מיל עי"ז הי' חטא במה שהחרים ביזת יריחו וא"ש והן הנה פי' הפסוקים שהתחלנו בהקדם כי כשעושים רצונו של מקום ב"ה יתואר הביאה לא"י על שמם ואם לא יקרא ע"ש ה' כי הוא המביאם לשם מרצונו שלא מן הראוי וזהו כי יביאך ה ולא שתבוא אתה בזכותך אזי ונתת את הברכה בהר גריזים וכו' הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך וכו' פי' אז תרחוק עד אחרי דרך מבוא השמש שהוא ס' מיל אך אמנם כי אתם עוברים את הירדן פי' אם תקראו ההעברה על שמכם שאתם תהי' העוברים בזכותכם אזי לא תצטרכו להרחיק ס' מיל אלא ושמרתם לעשות את כל החקים וכו' פי' אלו החקים של הר גריזים ועיבל תשמרו היום פי' ביום עברכם את הירדן באותו יום בעצמו תשמרו ותקיימו אותן החקים ולא תצטרכו להרחיק ס' מיל וק"ל:

כי אתם עוברי' את הירדן וגו' עיי' בפנים ויש לפרש בהקדם כשישראל הם צדיקים גמורים אין צריכי' לזכות אבות כדכתיב אל ההרים לא אכל מה כתיב תמן ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל פי' כשהוא צדיק כ"כ איננו מזיק לו אפי' הוא בשכונה מלאה גילולים כי מחשבתו משוי לי' מקום טהור ע"ד בכל מקום מוגש לשמי אלו ת"ח שבבל ועמ"ש במק"א על מתני' כל העוסק בתורה לשמה וגו' ולא עוד אלא שכל עולם כדאי הוא לו אמנם אחר שקלקלו מעשיהם נצטוו על עקירת ע"ז ולשרש אחרי' וכבר רמזו לנו חז"ל באמרם כי עד שלא עבדו עגל לא הי' נאסרי' ע"ז של א"י ואשירה דמשה ע"כ אומר כי אתם עוברי' את הירדן לבא לרשת וגו' נותן לכם בעצמותיכם בזכותכם ולא בזכות אבות כי לא תצטרכו לזה אז ושמרתם לעשות את כל החקים וגו' ואין צריך לצוות על עקירת ע"ז כי מה איכפת לי' לצדיק בהא אמנם אלה המצות וכו' בארץ אשר ה' אלקי אבותיך נותן לך כשאתם יורשים בזכות אבותיכם ואימתי

הוא כל הימים אשר אתם חיים על האדמה כי העושה תורה ומצוות לשמה לא יכונה חי על האדמה כי מה יעשה האדם ויחי' ימית א"ע אך אם לא תהי' בזאת המדריגה רק תהי' חי על האדמה ואמר אדמה ר"ת א'חרי ד'רך מ'בוא השמש שבארנו לעיל בסמוך ואז עכ"ח אבד תאבדון וכו' צריך לשרש אחרי ע"ז וק"ל:

אבד תאבדון את כל המקומות פירש"י ז"ל אבד ואח"כ תאבדון מכאן לעוקר ע"ז שצריך לשרש אחרי' עכ"ל והוא תמוה דבש"ס ע"ז אמרי' מ"ה ע"ב ורבנן אשריהם תגדעון מבעי' להו לכדריב"ל גידוע ע"ז קודם לכיבוש א"י וכיבוש א"י קודם לביעור ע"ז ור"י ב"י הא סברא מנ"ל נ"ל מאבד ואח"כ תאבדון ורבנן האי מב"ל לעוקר ע"ז צריך לשרש אחרי' ע"ש וא"כ רש"י ז"ל ארכבי אתרי רכשי וצ"ע ולא ראיתי מי שהרגיש בזה וי"ל בהבין בש"ס באמרם אבד ואח"כ תאבדון שהכוונה בזה שא"צ לבער ע"ז תכלית הביעור מיד רק שיאבדום ממקומם ואח"כ יכבשו א"י ואח"כ יבערו הע"ז שאבדו תחלה וקשה מה צורך לזה הלא ביעור ע"ז היא שריפה למה לא יבער האשרה באש מיד בעמדו על בסיסו ולמה לשני ביעורין ועכצ"ל דעכ"פ אכתי צריך לעקור שרשו מן הארץ ומשו"ה אמר אבד ואח"כ תאבדון שא"צ לעקרו ולשרשו מיד רק סגי בגידוע א"כ נמצא מדכתיב אבד תאבדון שמשמעו שני איבודין זאח"ז מוכח ממילא שצריך לשרש אחרי' וק' דבש"ס משמע שצריך קרא אחר להורות שצריך לשרש אחרי' וי"ל דאי מאבד תאבדון ה"א לעולם לא בעי שרוש ושני אבודין דקרא א' אגידוע וא' אביעור ואין לומר מה צורך לזה הא יכול לבערו כמות שהוא ז"א דאכתי צריך לבער האפר לאחר השריפה כמבואר שם ס"ב ע"ב ובתוס' ד"ה את לזבולי ע"ש הטיב וא"ש והא"ש פירש"י ז"ל בחומש דסוגי' הש"ס אזיל למ"ד זה וזה גורם אסור וצריך לקבור האפר ואפשר לפרש ב' איבודים על גידוע ועל ביעור ולא מוכח מזה שצריך לשרש אחרי' משא"כ רש"י בחומש קאי להלכתא דזוז"ג מותר ולא בעי אפר קבורה מה"ת וא"א לפרש ב' איבודים אלא שצריך לשרש אחרי' שפיר פירש"י ז"ל אבד ואח"כ תאבדון מכאן שצריך לשרש אחרי' ובזה מיושב ג"כ קושי' התוס' ע"ז מ"ו ע"א ד"ה א"ל שהקשו לר"ע דדרש אבד ואח"כ תאבדון ואית לי נמי מאבד תאבדון

שצריך לשרש אחרי וע"ש בחי' למס' הנ"ל מ"ש בישוב ק"ו תוס' הלזו ולפי דברינו הנ"ל א"ש דר"ע ס"ל זוז"ג מזתר ולק"מ הקצרתי במובן למשכיל כשיעיי' בפנים בגמ':

לשכנו תדרשו ובאת שמה פי' הבא לטהר מסייעין אותו אם רק תדרוש לבא לשכנו תהי' בטוח שתבוא שמה כי ישלח מקודש עזרך עמ"ש במק"א על פסוק אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

לא תעשון כן לה' אלקיכם כ"א אל המקום אשר יבחר ה' פי' במה שאתם מאבדים הע"ז מן המקומות ההמה אין אתם בזה עושים טובה להשי"ת כאלו מקנא לע"ז כגבור בגבור חלילה אלא לא תעשון כן לטובתו ח"ו כ"א אל המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם לזה צריך שיהי' כל אוירה של כל מדינות השראת השכינה מזוכך דא"כ לא ישרה שכינתו ח"ו תמן:

ושמחתם לפני ה"א אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם יאמר נא כי א"א להגוף העכור הזה בשמחה כ"א מתוך אכילה ושתי' של מצוה ויהי' כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה' והנשמה תשמח לזה בראותה רב מעלתה כי היא לא תצטרך לזה והיא כולה לה' והנה היא מתואר לוי ע"ד מער איש ולויות וזהו שאמר ושמחתם לפני ה"א וכו' אמנם גם הלוי היא הנשמה תשמח גם היא במה שאין לה חלק ונחלה עמך שלא נפל חלקה כחלקי הגוף לשמח בדברים עבות וגסים כאלו:

כי ירחיב ה"א את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אוכלה בשר וכו' יאמר שני מיני בשר הוא א' בשר ממש והוא מאכל הגופני והב' תורת ה' בשרא דתורא נקרא ע"כ אמר כי ירחיב ה' את גבולנו אז נאכל בשר התוריי' באות נפשנו הרוחני הניזונית מזה משא"כ כי ירחק ממך המקום פי' המדרגה הרצוי' היא רחוקה ממך אזי תאכל בשר בהמה וזבחת מבקרך:

השמר לך פן תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתיך הזהיר מן התאוות הרעות הגורמות כריתות הנפש מן העולם העליון ח"ו תמות כבהמה היורדת היא למטה לארץ וזהו השמר לך פן תעזוב הלוי היא הנשמה כנ"ל כל ימיך על אדמתך שח"ו תגרום שתשאר על האדמה ולא תזכה ח"ו לעלות מעלה חלילה:

שמוט כל ב'על מ'שה י'דו א'שר ישה ברעהו ר"ת במיא כמו מ'תן ב'סתר י'כפה א'ף והוא ג"כ כמו מ'לך ב'משפט י'עמיד א'רץ להורות כי מתן בסתר מבטל משפטו של מלך ית"ש:

די מחסורו אשר יחסר לו אמרתי רמז ידוע כי אפר אילו של יצחק אבינו ע"ה צבור למעלה לפניו ית"ש ונחשב כאלו הי' איברי וגידי יצחק אבינו ע"ה ודמו זרוק כידוע ומרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו נמשכים שפע וקדושה לכל ישראל בעשותם רמ"ח עשה ושס"ה ל"ת והנה בצדקה מקיים נפש העני ונפשו כמעשה דבנימין הצדיק וההיפך בהיפך וידוע עובדא דחוני המעגל שאמר עיני שלא חסו על עיני העני וכו' לכן כתיב נתן תתן לו נ'ת'ן' ר"ת נפש תחת נפש וידוע כי הדם ההוא הנפש לכן הנותן צדקה כראוי ממשיך מזריקת דם אילו של יצחק וזהו ר"ת ד'י מ'חסורו א'שר י'חסר ל'ו דם איל:

מסת נדבת ידך כ' רשב"ם ז"ל המפרש מסת מלשון מס הוא חמס עיי"ש וצע"ג מש"ס דחגיגה ח' ע"א דיליף גז"ש מוישם אחשורש מס על הארץ ואי לא דמסת מלשון מס לא עבדי גז"ש אע"כ היינו שיבה היינו ביאה וצ"ע:

את החזיר הא"ז פוסק דכל תיקו דאמורא הוי דבר שיש לו מתירין דאם יבוא אלי' יוכל להיות שיתירנה והרשב"א חלק עליו דממ"נ אם יתירנה נמצא שלא היה אסור מעולם ואם יאסרנה לא הוי דשיל"מ וב"ח בשם מרדכי אומר דהמאכל יתקלקל עד זמן ההוא ולא הוי דשיל"מ והק' הגאון הגדול ר' אבא זצ"ל אבדק"ק פפ"ד על מה דאיתא במדרשים שלכך נקרא חזיר בשם ההוא שעתיד הקב"ה להחזיר ולהתיר אבל עכשיו הוא באמת אסור וא"כ לשיטת הרשב"א היה ראוי' שיהי' דשיל"מ ולא יתבטל ונ"ל דאמת שכוונת המדרש על חזיר מיער דהיינו אדום שלעתיד יהפוך כל האומים ויודו לשמו הגדול אך אין המדרש יוצא מידי פשוטו ונ"ל דבספר תולדות יצחק מפרש דלכך אסר לנו ה' כל שאיננו שוסעת שסע פרסות מפני שאותן החיות ובהמות שפרסותיהן אינן סדוקות והמה נלחמים ברגליהם ומכין ודורסין בהם והמה יש להם ארס גדול ולכך אסרה התורה אותם לנו ולכך צריכה להיות מעלה גרה מפני שאותה בעל חי שטבעה גסה אז יוכלה כל מאכלה להתעכל מהרה ואותם אינם בריאים

לגופינו מחמת כח גסות שלהם אבל אותם שהמה דקים בטבע לא יוכל להתעכל את מאכלם עד שמקיאין וחוזרין ומקיאין עד שנתעכל המזון היטב והמה ראוים לאכול לנו מחמת דקות טבעיהם והנה בודאי שהקב"ה לא יעקר מצוה א' מכל המצות כמו שמקשין המפרשים ומחקרי' על המדרש הנ"ל אבל באמת לעתיד ישנה הקב"ה את טבע החזיר ויפשיט זוהמתו ויזדקק טבעו ובאם נזדקק טבעו ממילא יעלה גירה ויותר לנו ועי"ז לא נעקר מצוה בתורה כי הך מצוה קיימת לעולם שהחזיר שיהי' גס בטבעו ועי"ז לא יעלה גרה ויהי' אסור לעולם והא תינח אותן שיהי' אז בחיים ישתנו טבעם וישתרו ממילא אבל אותו שנתערב לנו בתבשיל או בין חתיכות אחרות שלא נזדקק טבעו קודם מיתתו יהי' אסור לעולם ולכך לא מיקרי דבר שיל"מ ודוק:

שופטים

שופטים ושטרים תתן לך וגו' הלכה קרובו של אדם מהו שיהי' כשר לדון וכו' אלא כשם שהקרוב פסול להעיד כך פסול לדון ומה ראית לומר כן ארשב"י כתיב ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף ריבים ביום ומה ריבים פרט לקרובים אף נגעים פרט לקרובים ע"כ והוא תמוה מאד ב' מה ענין שאלתו ומה ראית הרי יליף דיינים מעדים דכתיב בהו בהדיא לא יומתו אבות על בנים ודרשינן בעדות בנים ואי נימא דא"א למילף דיינים מעדים משום איזה טעם מאי משני דיליף מנגעים וריבים ואיהו גופי' מנ"ל י"ל הנ"ל ע"ד כך דקרא דלא יומתו מוקמינן בדדמי אעדים ולא אדיינים דמסתמא לא נחשדו שישפטו ח"ו לאהבת הקרוב משפט מעוקל וכן פי' המפרשים שופטים ושוטרים תתן לך פי' לנפשך שתתן אותן אנשים שישפטו גם אותך ולא ישאו פניך גם לך הממנה אותם וממילא בטוחים אנחנו שישפטו העם משפט צדק וא"כ לא נחשדו בכך ויוכשרו קרובים לדון ואין לומר דהאי קרא דלא יומתו אבות לא משום חשד אלא גזה"כ בלי טעם וה"ה לדיינים דמה"ת לומר גזה"כ אם יש למצוא טעם משום חשד טפי עדיף לומר שאינו גזה"כ והיינו דמסדר המדרש ספיקו הכא אהאי קרא וכי בעי למילף מעדים קאמר שפיר מה ראית לומר גזה"כ בלי טעם וע"ז משני כיון דמקשי נגעים לריבים ואף אי יהיבנא לך לריבים דעדים

קאמר שיהי' הכהן הרואה הנגע פסול לקרוביו כמו עדות מ"מ הו"ל גזה"כ דהרי דבר הנוגע להוראה מצוה לראות טריפה לעצמו (כדאיתא חולין ד' מ"ד ע"ב איזהו ת"ח זה הרואה טריפה לעצמו) (וצ"ע הא בנגעים רואה לטהרו או לטמאו ועוד הא דהרואה טריפה שבח לת"ח שהוא מחמיר על עצמו ויש ליישב ע"פ הר"ן שם שרואה טריפה הכוונה שיוכל לברר ההלכה שהוא מותר לאכול וע"ז נאמר עליו יגיע כפיך כי תאכל) וע"כ גז"ה הוא הדר ילפינן ריבים מנגעים לענין דיינים ודוק:

שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך ע"ד שאמרו במדרש וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד ורחמים שהקב"ה נותן חסד ורחמים ואנחנו נותנים צדק ומשפט ובזה נגמרה האירוסין וארשתיך לי בצדק ומשפט ובחסד וברחמים הנה הקב"ה נתן לנו ערים גדולים ובתים מלאים כל טוב היינו חסד ורחמים שלו ע"כ עלינו להושיב דיינים למשפט וצדקה והיינו שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך שהוא חסד ורחמים שלו שהוא נתן לך ע"כ גם אתה תתן צדק ומשפט משלך:

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק (עיין רמב"ן כי כל שבט ושבט צריך להעמיד לעצמם שוטרים ושופטים עיי"ש) כי לכאורה הי' יותר ראוי אם דייני שבט זה ידונו אנשי שבט אחר ולא ידון את בני שבטו אך כבר אחז"ל עפ"י סוד כי י"ב צירופי הוי' ית"ש נגד י"ב שבטי יה וי"ב שערים בשמים לכל שבט שער הידוע לו וכל א' מושפע מצינור שלו ולכן מה שנדון על שבט זה לא יהא נדון לפני ב"ד של שבט אחר וקרוב לזה הנדון לפני פליליהם ה"ל מיקר אלילים כי כל שופט יושב על כסא שר שלמעלה והוא אלילי של גוים ובני ישראל עם קרובו יושבי' על כסא ה' מ"מ כל שבט ושבט תחת צירוף הוי' ששייך לשער השמים שלו ע"כ לא יצא משפט צדק אם לא יהי' נדון בב"ד של שבטו והיינו בנל שעריך שערי שמים אשר ה' אלקיך י"ב צירופים נותן לך לשבטיך לכל שבט שער וצירוף שלו ועי"ז ושפטו העם משפט צדק:

צדק צדק תרדף פירש"י כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים שבזכותם תחי' ותירש הארץ ונ"ל לפרש דכתיב אשר אני נותן לכם לרשתה כי קיי"ל מתנה יש לה הפסק

והקב"ה נתן לנו הארץ בלשון מתנה שיש לה הפסק שאם אינן עושים רצונו יגלו ממנו אך אתם תעשו טוב ויהי' לרשתה כירושה שאין לה הפסק והיינו אני נותן לכם שתביאו במעשיכם הטובים לידי כך לרשתה והנה אי הי' הזקנים מוחים בשרים לא נחרב הבית כידוע מאחז"ל על זקנים שלא מיחו בשרים (שבת דף נ"ה ע"א) וע"כ אמר אם צדק צדק תרדוף אחר ב"ד כשר שימוחו בשרים אז וירשתה את הארץ אשר אני נותן לך במתנה שיש לה הפסק אותו תירש ירושת עולם אם תרדוף צדק היינו דיינים כשרים המוחין בשרים ואמנם יען כתיב ונתתי אותה לכם מורשה ודרשינן מורישין ואינן יורשין נמצא לשון ירושה הוא לרעה ח"ו ע"כ אמר כאן למען תחי' וירשתה ולא המתים יורשים חיים אלא תירש ירושת עולם:

א"נ י"ל וירשת דהנה כתיב בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם דרשו חז"ל אפי' בחו"ל לכם נתתיו אך שהוא כיבוש יחיד אם לא בהסכמת סנהדרין כך פירשתי בפ"ק דגיטין ע"ש אמנם היינו ע"י סנהדרין כשרים אז נחשב לכיבוש רבים ויש לו קדושת א"י והיינו צדק צדק תרדוף היינו מינוי סנהדרין כשרים למען תחי' וירשת בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם כי ירבו ימיכם על האדמה כתיב והנה ע"י רשות סנהדרין לצאת למלחמה יש לו קדושת א"י ויקוים בכם למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה תחיו ותאריכו ימים בכל מקום אשר תכבשו בחו"ל ולא הוה כיבוש יחיד:

למען תחיה וירשת את הארץ לאפוקי מאותן שלא זכו בחייהם לירש אלא המתים ירשו את החיים ומורישין ואינם אבל אתם בזכות מינוי הדיינין כשרים תחי' וירשת את הארץ בחייהם:

***כי יפלא ממך דבר למשפט** דברי רבות בשעריך אפשר לפרש אפי' מה דאמרו חז"ל (שבת דף י"ד ע"א) והי' קשה אותו יום במחלוקת בית הילל ובית שמאי בשמונה עשר דבר כיום שנעשה בו העגל וכוונת הדבר שע"י שברי הלוחות שבא על ידי מעשה העגל בא השכחה לעולם ונן על ידי שנפל מחלוקת בין ב"ה וב"ש בבהמ"ד גברה ג"כ השכחה והיינו כוונת הפסוק כי יפלא ממך דבר למשפט והיינו עכ"ח ע"י שכחת קבלת התורה דאיש מפי איש ע"כ בא לך דבר שכחה זו משום דהי' דברי ריבות בשעריך דהי' תחילה מחלוקת חכמים במדרשיך ומזה בא אח"כ השכחה ודוק:

וקמת ועלית יש לפרש דהנה כמו שיש מחלה ורפואה באיברי הגוף יש ג"כ חולה ורפואה בנשמה דהיינו שלפעמים יבוא בלב אדם דבר תימה ופלא וספק הן בלימוד הן בענין התבוננות הלב בשאר ידיעות וכדומה לו והתמי' וספק ובלבול בדעתו היינו חולי לב ובוודאי לא בא לידו דבר קושיא זו אלא לחשוב עוד ולהתבונן ולחקור בשכלו עוד עד שיגיע לדעת ענין הדבר על נכון ולהשיג ענין יותר גדול ועמוק בזה שלא השיג מעולם עד עכשיו דוודאי אם לא שיהי' חפץ הבורא להשיג ענין הדבר על בורי' לא הי' עולה בדעתו הספק והצ"ע והתמי' של קושיא זו בלבו ולא כמו שמצינו אצל פרעה שנפל לו קושי' מי ה' אשר אשמע בקולו ולא נודע לו תירוץ הדבר דמשגיא לגוים ויאבדם דאדרבא הי' זה מן הקב"ה להם כדי לטרדם כדכתי' משגיא לגוים ויאבדם אבל לא כך הוא בישראל דמדנפל לו תמיה בלבו על איזה דבר ע"כ חפץ הבורא שישיג עי"ז דבר חדש ולעלות למדרגה גבוה ממה שהי' מקדם ומצינו שנענש אדם על זה אם הוא מסלק דעתו ואינו חושב לידע תירוץ על הפליאה שנפלה ממנו דוודאי אם הי' חושב ועוסק הי' משיג תירוץ הדבר והי' עולה במדרגת למעלה והיינו דכתי' כי יפלא ממך דבר למשפט דמשפט היינו דבר מתורץ ונכון ונקרא יוסטיץ בלע"ז ולך יוקשה הדבר ולא תהי' משפט בעיניך אז תראה שתתבונן עוד בדבר ותחשוב אמיתת הדבר ועי"ז וקמת ועלית דהיינו שע"י הפליאה הזאת תעלה אח"כ למעלה במדרגה הנ"ל ודוק:

ובדרך זה פירש מורי הפלאה זצ"ל פסוק ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו וחק היינו לשון קושי' בלי טעם והיינו שתשמור היטב כל הקושיות שעלו בלבך ובוודאי תשיג תירוץ וטעם הדבר דכל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך דבשלומא פרעה הי' מתמה מי ה' אשר אשמע בקולו והי' מן הקב"ה כדי להטרידו כדי שלא להשיג האמת אבל אתה לא כן כי אני ה' רפאיך ומעורר לך לספיקות ותמיהות כדי שתשיג ותבין הענין על בוריו יותר והיינו רפואות הנפש שתעלה למעלה ודוק:

ועפ"ז יש לפרש מה שנחלקו הספרים בנוסח תפילתינו שלאחר השירה ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד והרבה

מרבותינו זצ"ל כתבו שלא לאמרו רוצים דבזה אנו אומרים ביום ההוא יהי' ה' אחד די ורוב הספרים מקיימין הגירסא כדי לייחד שמו ארבע פעמים נגד ד' עולמת אבי"ע ואפשר לפרש הגירסא הזו כפשוטו דוודאי א"א לאדם להשיג אמיתות הייחוד לתכליתו וכן א"א לאדם להשיג אמיתת ותכלית של תורה דקב"ה וישראל ואורייתא חד הוא ולפי גודל מעלת האדם אף אם יעלה למדרגה גדולה אז ידע יותר ממה שהי' יודע לפנים ואפ"ה לא השיג הסוף אך אפשר להשיג בכל יום ויום יותר ויותר והנה כן הוא הדבר באומות העולם דוודאי ישראל יודעים יותר מאחדות הבורא וגם מידעת (הבורא) יותר מה דא"א לשום אומה להגיע בידיעה זו למעלת ישראל ולכך כתיב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד לרמז על זה דאף אם גם האומת יד יבינו שה' אחד ושמו אחד אפ"ה שמע ישראל לשון הבנה דהיינו אתה ישראל תאזין ותשמע עוד ידיעה יותר בענין ידיעת הייחוד ולכן אחר שאנו אומרים ביום ההוא יהי' ה' אחד מוסיפים עוד לומר ובתורתך כתיב לאמור שמע ישראל דישראל יהי' משיגין יותר השגה גדולה מענין היחוד:

*ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה"א בו ושמרת **לעשות ככל אשר יורך** הנה לכאורה הך סיפא דקרא ושמרת לעשות מיותר הוא דכבר נאמר ועשית גם הך כף הדמיון של ככל אין לו הבנה ונראה לתרץ דמס' סנהדרין פ"ח דייק ר' אושעא מדכתי' יורך משמע דבעינן שיהי' חידושי סופרים עיי"ש ברש"י והנה ידוע דדברי סופרים צריכין חיזוק ודברי תורה אינן צריכין חיזוק חוץ אם חזינן דמקילין בדברי תורה אז צריכין אנו להוסיף גזירה שיהי' שמירה לדברי תורה ככתוב ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרת והנה לכאורה אם נחלק זקן ממרא עם הב"ד על איזה חלב שהם אומרים שאסור מדברי תורה והוא אומר שהוא מותר לגמרי ובירושלים הורה הכהן כב"ד שהוא דאורייתא וממילא כשחזר הזקן לעירו הוצרך לומר שהוא אסור והנה ירצה לומר אח"כ לבני אדם שישאלו אותו על אותו חלק אם הוא אסור שהוא אסור מדרבנן לכן כתבה התורה ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך ע"כ תאמר להם שהוא אסור מדאורייתא וחייב כרת אם יאכל אותו אך לכאורה כיון שאותו חלב הוא דאורייתא א"כ אין צריך חיזוק ואין צריכין אנו לגזור עוד שמירה

לאסור דבר אחר הדומה לאותו חלב כדי שלא נבוא לאכול אותו החלב כיון שהוא דאורייתא אפ"ה אותו הזקן שאמר בעירו שהוא מותר והתחיל לפרוץ גדר בענין איסור החלב הוא הוצרך אח"כ לגזור ולהוסיף איסור על דבר הדומה לו דגבי' הוה כעין איסור דרבנן וצצרך חיזוק והיינו דאמר הכתוב אע"ג דצריך אתה לעשות כפי אשר יגידו לך וע"כ דצריך לומר שהוא מדאורייתא ואפ"ה ושמרת היינו לעשות משמרת להוסיף שמירה כדי לעשות ככל אשר יורוך המה מעצמם בכף הדמיון מדרבנן שצריך חיזוק טפי:

ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך יאמר כי הנה דברי תורה אין צריכי' חיזוק משא"כ דברי סופרי' והנה להיות כי מתחלה הי' נראה לו הסברה בהיפוך מסברת ב"ד הגדול ע"כ בא להזהירו שלא יהי' קל בעיניו אלא יראה כי המקום גורם שהם יושבים במקום אשר בחר ה' ע"כ הם ראוי' לכוון האמת יותר ממנו ויהי' כל דבריהם בעיניו כתורה גמורה ומ"מ יעשה לזה סייגים וגדרים כאלו הי' הם המורים שצריך גדר וסיג ה"נ הואיל ובתחלה נחלקו בזה צריך סייג וגדר וזהו שאמר ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' כי לא מפיהם תצא תורה כי מאת ה' היא מן המקום ההוא ומ"מ ושמרת לעשות פי' תעשה משמרת וסייג ככל אשר יורוך כאלו הם יורוך מדרבנן בעלמא:

וכי יבוא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל וכו' יאמר נא מי שדרכיו מקולקלי' והוא הלוי הנלוה ונדבק לא' משערי העולם ולא במקום אשר בחר ה' אם דעתו של זה לשוב אזי העיקר הוא החשקות והתאוה רבה שבועד בקרבו לשוב ואז מיד תקובל תשובתו כדכתיב מיום אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני נשמעו דבריך ומאז יבוא בכל אות נפשו וחשקו הרב אל המקום אשר יבחר ה' המדריגה העליונה של כל הצדיקים ובשרו הכתוב ושרת בשם ה' ככל אחיו הלוים העומדים שם לפני ה' כאותם הדבקים והנלוים שם לפני ה' כן יהי' חלק כחלק יאכלו פי' לשעבר הי' הצדיקי' הללו נוטלים חלק וחלק הרשע הזה בג"ע והוא יטול בגיהנם חלקו וחלקם כידוע אמנם עתה חלק כחלק יאכלו ועוד גדול בעל תשובה מהצדיקים שלא עיוותו מעולם ודי לו לתקן א"ע משא"כ הבע"ת שצריך להוציא יקר מזולל מעמקי הקליפות ואז מעלה עמו כל פגמי

משפחותיו ואבותיו כמובא אצלינו על פסוק שה לבית אבות שה לבית וה"נ קאמר לבד ממכריו על האבות:

כי אתה בא אל הארץ וגו' לא תלמד לעשות וכו' עד כל עושה אלה יראה לי כי יש חילוק בין תועבות ה' לתועבות הגוים כי תועבות ה' הוא מה שעושים העמים דברים שנראה להם ליושר ונימוס ועבודת אלהות וסובריי שזהו הצלחתם והוא נתעב ונמאס בעיני ה' אמנם הילוך מלבושם וסלסולם שערות וכדומה ממעשה נערות וכדומה זהו נקרא תועבת הגוים שגם אצל חכמי העמים יחשב זה לסכלות ומעשה טפשים ינהגו בם נערים והוא דבר נתעב אצל רואיהם ולכן נקרא תועבות גוים והזהיר הכתוב לאמור שלא נתחיל להרגיל ולהנהג בנינו בתועבות הגוים שהוא מלבושם ולשונם והדומה לזה ואם נהי' שמורים וגדורים בזה אז נהי' בטוח שלא יצא א' מבנינו לתרבות רעה ח"ו וההיפוך בהיפוך כי מהקטנה יבואו בנינו אל הגדולה עד שיעבדו ע"ז ח"ו וזהו שאמר לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ואז תהי' סמוך ובטוח שלא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וקוסם קסמים וכדומה אשר הם תועבת ה' כי מתועבת הגוים יבוא אל תועבות ה' ע"ד ותתפשהו בבגדו וינס ויצא החוצה שפי' בזוהר כשהקליפה תופשת במלבושים סופו לצאת החוצה לגמרי ח"ו ר"ל משעות רעות:

***וקמת ועלית** אחז"ל מכאן שבהמ"ק גבוה מכל הארצות (סנהדרין פרק וי"ו) וזה תימה דא"כ מאי מספקא לי' לדוד איזהו מקום בהמ"ק ותו דהרי החוש מעיד דאינו כן ונראה לבאר העולם הוא עגול כעין כדור וההרים וגבעות שעליו המה בולטים כמו בליטות באתרוג ובדבר עגול לא שייך לומר גבוה יותר דאם תתפוש אותו על צד האחר יהי' דבר ההוא גבוה והיינו אם אין לציור מקום ההתחלה אבל לפי קבלתנו שמקום בהמ"ק משם הושתת העולם והוא הנקודה האמצעית וההר העומד שם עלי' הוא הגבוה מכולם ולכך נאמר וקמת ועלית:

עפ"י התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה הוסיף שגם על משפט דיני ממונות לא יאמר המוחזק קים לי' כדעת הממרה וק"ל:

ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל פירש"י אפילו אומר על ימין שהיא שמאל ומכש"כ שהרי אומר על ימין ימין יש לפרש דבשבת דף ס"ג ע"א איתא שדרשו

חז"ל אורך ימים בימינה למיימינים בה פירש"י משמאילים שאינם יגיעים בה כל צרכן א"נ מיימינים לשמה ומשמאילים שלא לשמה עיי"ש ופשוט אפי' אם לא כיון ההלכה נמצא לא עיין בה כל צרכו מ"מ אם עסק לשמה זוכה לאורך ימים והנה זקן זה שנחלק עם ב"ד שבעירו כל א' חושב שהוא עיין כל צרכו והוא מהמיימינים שיזכה לאורך ימים וחברו מהמשמאילים ולכשיכריעו ב"ד הגדול כ"א מהם כאלו שללו מאידך ימין ואורך ימיו ואולם אם בכל זאת אעפ"י שעושים ימינו שמאל בכל זאת אינו ממרה דבריהם ומקבל עליו כי לא משום אורך ימים ולא משום עושר וכבוד עסק בתורה א"כ ממילא הרי עסק לשמה והרי נשאר ימינו ימין לאורך ימים ומיושב לשון רש"י שאומרים על ימין שמאל ומכש"כ שהוא אומר לך על ימין ימין היינו ע"י שתציית להם יהי' ימין שלך שחשבת לימין באמת ימין וק"ל:

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל פירש"י ואעפ"י שאומרים על ימין שהיא שמאל ועל שמאל שהוא ימין ומכ"ש שאומרים לך על ימין שהוא ימין וכבר פרשתי בזה בכמה אופנים ונלע"ד לדינא נכון דודאי אם ב"ד הגדול יעמדו למנין ויסכימו לאחד מן הצדדים מחוייבים לשמוע להם והיינו ימין בלי ספק אך אם אחר ששמעו טענות שניהם אז ב"ד הגדול ג"כ מסופקים ואינם יכולים להכריע הנה נשאר הענין בספיקא דאורייתא דאפילו לרמב"ם דכל ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא מ"מ בספק חסרון ידיעה בוודאי עבדינן הכא לחומרא והכא לחומרא כמו ס' נדה ס' זיבה וכדומה והנה זה הזקן יאמר איך אניח וודאי שלי מפני ספק שלהם קמ"ל אפי' אומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין היינו הכא לחומרא והכא לחומרא צריך לשמוע כש"כ אם מחליטים הדבר לוודאי שזהו הימין שפשיטא שצריך לשמוע:

*__לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל__ ופי' בספרי והובא ברש"י אפי' אומרים לך על ימין שהוא שמאל וכ"ש שאומרין לך על ימין ימין והכוונה שהשי"ת מסר פירוש תורתינו לסנהדרי הגדולה עפ"י פירושם והבנתם צריכים אנו לשמוע בוודאי הסנהדרין הם צדיקים ורוצים לכוון האמת אלא שהזקן ממרא אומר שטעו וכיון שהקב"ה נותן חכמה לחכימין והוא צוה לשמוע לסנהדרין בוודאי לא יניח אותם

הקב"ה לטעות ואי אפשר שיהי' ביניהם ובין האמת סתירה וזה שמסיים כיון שאני מצוה לך לשמוע אפי' על שמאל ימין כי מה שמחליטים לפסק הלכה זה רצוני תוכל לבטוח שלא אניחם בטעות וודאי הם אומרים על ימין ימין ולא יעזוב ה' חסידיו ורגלי חסידיו ישמור:

*ועוד י"ל דרך רמז מוסר לפעמים שמאל יותר חשוב שמטעם זה אנו משתחוים בצאתנו מתפלת י"ח לצד שמאל שהמתפלל יראה כאילו השכינה כנגדו ונגד שמאלו הוא ימין הקב"ה ואמנם בצדיקים גמורים הם מרכבה לשכינה ששרוי' על גביהם וא"כ ימין דידהו היא ימין ה' ונשארת בחשיבותי' ובזה עצמו פליגי הזקן ממרא אינו מחשיבם לצדיקים ושמאל דדהו חשוב כימין ואפ"ה תשמעו שה' נצב בעדת ה' עליהם:

אשימה עלי מלך בסנהדרין פרק חלק שאחיתופל ראה אש יצאה מאמתו וסבר שהוא ימלוך וטעה כי בן בנו שלמה מלך שאמו בת שבע היתה בת אחיתופל וי"ל דברי חכמים וחידותם בגמרא קידושין דף פ"א ע"א איתא במעשה דרב עמרם חסידא שאשבעינהו ליצה"ר דעריות ונפיק מיניה כעמודא דנורא חזינן דיצרא דעריות אש הוא ואיתא בספרים דמי דנטיר ברית זוכה למלכות וראי' מיוסף הצדיק וזה אחיתופל כבש יצרא דעריות וראה שיצא אש מאמתו היינו יצה"ר דעריות שהוא אש וסבר שיזכה למלכות רק שגה ברואה כי שלמה בן בתו מלך בירושלים וק"ל (מש"מ):

אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי י"ל דהגוים מלכותם וממשלתם היא ע"י כח וגבורה או ע"י חכמה ותחבולת מלחמות וכדומה ע"כ בוחרים מלך מי שיותר גדול בכל אלו הוא ימלוך עליהם וכן אנחנו נעשה כמוהם כי כל העדה כולם קדושים ממלכת כהנים וגוי קדוש א"כ יהי' המלך היותר גדול וקדוש מכולם ולזה טען קרח כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו כי לא נחשב משה בעיני קרח ראוי להתנשא על קהל ה' ועל כן אז כי נבחר שאול צוחו מה יושיענו זה אע"ג שהי' משכמו ולמעלה גבוה מכל העם מ"מ לא החשיבוהו למלוך על עם קדוש ושוב אח"כ החל רוח ה' לפעמו והי' גם שאול בנביאים ואמר כאן שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך

ולא תאמר מה יושיענו זה דכיון דבחר בו הקב"ה א"כ יתן ה' רוחו עליו (היינו מלך אשר יבחר ה' בזה ה' אלקיך בו רוח ה' אלקיך בו יהי':

*אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים וגו' בספר שופטים שאמרו ישראל נשימה עלינו מלך לשפטינו ככל הגוים וחרה שמואל עליהם ומדוע ויש אומרים משום שאמרו לשופטינו "ככל הגוים" וקשה שהרי גם בפקודת המצוה נאמר כן ככל הגוים ונראה דידוע דהאוה"ע יש להם שרים מלאכי מעלה לכל אומה יש מלאך שר שלהם והם מסבבים השכינה ומקבלים השפע מהקב"ה וא"כ הם משפיעים על המלך היושב על כסא אלהים דהיינו שרו ועל ידו יושפע כל השפעה אבל ישראל אין להם מלאך רק השי"ת הוא לבדו בדד ינחנו ואם המלך ישראל הגון יושפע לישראל על ידו ודוגמת שרי מעלה הוא מלך ישראל דלמטה אם הוא הגון וזה ככל הגוים אשר סביבותי שמלאכיהם ושריהם סובבים הקב"ה כן יסבב מלך שלנו שלמטה היושב על כסא ה' פני השכינה לקבל השפע והוא המלך בעצמו יהא בדוגמא שרים של מלכי האומות למעלה:

*מקרב אחיך תשים עליך מלך ודרשו חז"ל ממובחר שבאחיך ולפי דעת הרמב"ם דלענין חליצה צריכים הדיינים שיהי' אביו ואמו מישראל מכש"כ לענין מלך והקשו הראשונים א"כ איך הי' רחבעם שהי' אמו עמונית איך הי' ראוי למלך ונראה דמלך בן מלך אין צריך משיחה אם הוא ראוי לכך וכיון דאין צריך משיחה לא קרינן בי' שום תשים עליך מלך וה"ה נמי דלא בעי מקרב אחיך ממובחר שבאחיך ודי אם רק אביו מישראל (עיין תשובת חת"ס או"ח סימן י"ב וי"ג):

ולא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תוספון לשוב בדרך הזה עוד יל"ד מתחיל בסוסים לשון רבים ומסיים הרבות סוס והוא לשון שכולל המין כולו ועוד פשטות הטעם כמ"ש רמב"ן שלא יראה כסומך על סוס ורכב כי לה' הישועה וא"כ מ"ט תלה בישיבת מצרים ולולא דמסתפינא הייתי אומר דתרי לאוי נינהו משני ענינים ואקדים מה שפירש"י פ' דברים ה' אלקיכם הרבה אתכם הגדיל אתכם ע"ש ה"נ י"ל הרבות להגדיל ולייקר שער הסוסים והיינו כי מלך ישראל נצטווה שלא ירבה לו סוסים ולא יסמוך על רכבו ופרשיו אבל עכ"פ יעשה כל

טצדקי שיהי' בדרך הטבע שגם מלכי חתים וערביים לא ירבו להם סוסים (ולא יהא צריך לסמוך על נס) הא כיצד יקח מחיר הסוסים שבמצרים כאשר עשה שהע"ה ועל פיו יצאו סוחרי סוסים למלכי חתים וערביים וירבה עליהם וייקר מקח הסוסים וזה לאו השני ולא ישיב העם מצרימה למען הרבות והגדיל מחיר הסוס הגם כי המעשה בזה עצמו איננו מרוחק אך ה' אמר לכם לא תבואו בדרך הזה של מצרים עוד:

לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו י"ל דרך רמז ירמי' הנביא אמר ליהוקים מלך יהודה אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו ובמצודות שם וז"ל יתכן שהי' יהוקים מסגף עצמו במאכל ומשתה ועשה הרע בחשבו שהסגוף יכפר על רעתו ועל זה אמר הלא אביך מתענג וכו' והנה כתיב עקב ענוה יראת ה' שכל מי שהוא עניו נקל לו מאוד להיות ירא ה' ואין צריך להכניע גופו בתענית וסגופים וזה לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל היינו שלא יהא צריך מתיבת המצוה להסיר ימין ושמאל ההי' שבראש תיבת המצוה שהיא מימין וההי' בסוף התיבה שהיא מן השמאל ונשאר צום לא יהא צריך לצום רק אוכל ושותה וטוב לו בעבודת השי"ת וק"ל (מש"מ):

למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב כל ישראל רמז למה שאחז"ל (ברכות דף ד' ע"א) בזכות שהקטין דהע"ה את עצמו ואמר מפיבושת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי זכה ויצא ממנו כלאב שהי' מכלים פני מפיבושת בהלכה והנה כלאב נכנס בחיים לג"ע ונמצא דוד המלך ישראל חי וקיים וכלאב בנו חי בגן עדן והיינו לבלתי רום לבבו מאחיו למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו כי הוא חי וקיים ובניו קיימים כמו כלאב:

לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם ולא ימצא בקרבך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים וגו' יל"ד לשון לא ימצא בקמץ ע"כ נ"ל עפ"י מ"ש במקום א חר לא תלמד לעשות ר"ל שלא ילמוד ספרי האומות כמסתפק ולבסוף ידע כי האמת עמנו ויעבוד ה' בלב שלם יותר חלילה וחלילה להיות בספק רגע א' כי יאמין בקבלת אבותינו וילמוד להבין ולהורות דיני כישוף וע"ז נמצא הלומד כמסופק הרי הרהר רגע בע"ז

וכ' רמב"ן בפסוק פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה כי כל מי שלא הרהר בע"ז לא יוליד מודה בה ע"כ אמר אם לא תלמד לעשות כמסופק (רק לדין ולהורות) אז ממילא לא ימצא בקרבך מעביר בנו ובתו באש כי מי שלא הרהר לא יוליד מודה בה נשאלתי מ"ט חזינן דמי שהמיר דתו מיד הוא שונא ישראלים בלב ונפש יותר מכל הגוים ואחז"ל גיורא עד עשרה דרא לא תבזי ארמאה באפי' ומ"ש מומר שמיד מבזה ישראל ושונאם ועמדתי על חקירה זו ואמרתי עפ"י דברי רמב"ן הנ"ל שזה המומר הוא כבר יותר מדור העשירי שהרי השרש הי' כבר באבות אבותיו ואפי' במעמד אתם נצבים כבר פרה ראש ולענה שלו וכבר עברו עליו כמה דורות:

כי יכרית ה' אלקיך וכו' וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם וגו' עיין בפנים הנה ידוע הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין האדם מן העולם והם שונאיו באמת ומ"מ אחז"ל יצר תנוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת היינו אלו הג' הנ"ל יצר הוא קנאה אכזריות וכעס קנאת איש מרעהו ונקרא מדברי חז"ל יצר סתם כאמרם כל הכועס כאלו עע"ז דכתיב לא יהי' בך אל זר איזהו אל זר שבלבו של אדם זה יצה"ר נמצא שהכעס נקרא בשם יצר סתם ותינוק הוא רדיפת הכבוד והגיאות לסלסל בשערו ובגדיו במעשה נערות כאשר קראוהו כן חז"ל גבי יוסף ואשה כלליות התאוה נקראת כן בכל מקום ואמרו שלא להרחיקם מכל וכל כי יש להם זמן ומקום בקדושה ועיקר הקנאה הוא הכעס ואכזריות בעוברי עבירה מבלי לשאת פניהם ולהאבידם מע"פ האדמה ומצות עשה שלימה היא ובערת הרע ולא תחמול ולא תכסה ושאול נענש בחמלו על אגג וישראל נצטוו לא תחי' כל נשמה התאוה היא לעת הצורך לקיום הגוף כמאמר הלל לתלמידיו לגמול חסד עם הדא אכסניא הוא הגוף בית אושפיזא של הנשמה וחייבת ליהנות לו כפי צרכו ומצוה רבה נמי איכא גומל נפשו איש חסיד וגאוה לת"ח יאה שמיני שבשמינית בעת לומדו עם תלמידים וע"ז אמרו זרוק מרה בתלמידים אבל בינו לאחרים שאינם תלמידיו אמרו לא מיני' ולא מקצתי' (ולפ"ז יתקיימו ב' דיעות חז"ל ואלו ואלו דא"ח וק"ל) והיינו דקאמר דהע"ה ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' דהיינו רחץ ר"ת רש"ע לקנאות ברשעים ולהתאכזר עליהם ה' היא שמיני שבשמינית גיאות שהתירו ץ' צורך שלעת הצורך הותרה התאוה ולכן

כתיב אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגבי עגלה ערופה נהי כתיב שהזקנים ירחצו ידיהם לומר שלא התאכזרו להורגו ולא מפאת גיאות פטרוה בלא לוי' ולא מפני רב תאותם חסו על כספם לתת לו פת לחם וחמת מים על דרכו כי ידינו לא שפכו ועינינו לא ראו ולכן נקראו צדיקים ארץ חפץ עיין פירש"י בקהלת אפסוק והארץ לעולה עומדת כי לא חפצה נפשם בשמיני שבשמינית נ"א לא מיני' ולא מקצתו ונעשה מה' **א**' פי' אין ונעשה מרחץ ארץ ולפמ"ש לעיל שניהם אמת עם תלמידיו יהי' תופס בשמיני שבשמינית ובלא"ה לא מיני' ולא מקצתו ונעשה ממנו ארחץ פעמים א' אין פעמים ח' וק"ל והיינו דקאמר ארחץ בנקיון כפי ודוק והנה בכניסתם לא"י הורגלו מאד במדות אכזריות אף להרוג ולהשמיד כל הגוים ובמדת התאוה בתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות חצובים אשר לא חצבת והורגלו במדת הכבוד והגאוה לבטוח בערים בצורות כדכתיב בערים בצורות אשר אתה בוטח בהנה ולכן הוצרכו זהירות ביותר להשמר מכל אלה ע"כ משה הזהירם כי יכרית ה' אלקיך את הגוים וגו' וירשתם היינו אכזריות וישבת בעריהם היינו גיאות ורוממות ובבתיהם היינו תאוה בתים מלאים שלש ערים פירושו שונאים (כמו ויהי עריך) תבדיל לך הג' שונאים הללו היינו קנאה וכבוד ותאוה תבדיל לך בתוך ארצך בתוך גופך ארציות שלך וקורהו ארצך ע"ש ארץ הנ"ל שיבדילם עד שיצריכם כנ"ל ומסיים והי' לנוס שמה כל רצח אותיות רח"ץ הנ"ל ומפרש והולך וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו ויוכח רעהו שהוא בבלי דעת:

ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ופרש"י דהיינו קני וקניזי וקדמוני לעתיד לבוא ויל"ד הא רש"י מביא בפ' משפטים והוא מהמדרש דמיתת שוגג היינו ע"י שאחד הרג מזיד ולא הובא לב"ד הקב"ה מסבב שיבואו יחד בפונדק אחד ונהרג זה שהרג במזיד על ידי אחד בשוגג וא"כ לעתיד שיתבער היצה"ר לא שייך זה ואולי י"ל דהגרים הנתוספים על ישראל לא יבואו למדרגה ההיא אלא די שיהיו בבחינת מדרגת ישראל כמו עתה וא"כ משכחת לה כזה בגרים:

ולא ישפך דם נקי בקרבך בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה והי' עליך דמים, יש לחקור איך יהי' זה לכשירחיב ה' גבולנו לתת לנו כל הארץ היינו קיני קניזי וקדמוני

שהוא לע"ל בב"א איך יארע שפיכת דם נקי עד שנצטרך להוסיף ערי מקלט והנה ראיתי בתחילת הפרשה כי תבוא אל הארץ וישבת בעריהם ובבתיהם מה צורך לאורך הזה בעריהם ובבתיהם ראיתי למורי בהפלאה שכ' בפ' עגלה ערופה שמן הנמנע שישפך דם נקי באויר ארץ הקדושה לולא חטא עיוות הדין (וכמו שאחז"ל שבת דף ל"א ע"א שבעון עיוות הדין וכו') ע"כ יצאו שופטיך ויתעסקו בעגלה ערופה ונלע"ד דבתחלת ישיבת ישראל בארץ עדיין הי' אויר הארץ ודירת הבתים מטומאה מתועבת הגוים עד זמן רב שנתקדש ע"י ישראל ע"כ התחיל פ' עגלה ערופה וישבת בעריהם ובבתיהם ועי"ז שהי' הערים והבתים שלהם ע"כ יארע מעשה הרציחה ואומר אח"כ לע"ל אם ירחיב גבולך להוריש לך גם קני וקניזי וקדמוני יצטרך בתחלתם להוסיף ערי מקלט מטעם שישבו שם האומות האלו ומסיים ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר ה' אלקיך נותן לך כי האויר קדוש ואם ישפך ח"ו והי' עליך דמים פי' מחטא הדיינים ועיוות הדין כנ"ל:

מי האיש וכו' בית כרם ואשה והרמב"ם הקדים כרם לבית מפני שבתוכחה נאמר אשה תארש בית תבנה כרם וכו' שבקללה הכל מהופך ש"מ שהי' ראוי להקדים כרם לפרנסתו קודם לבית וקשי קראי דהכא עיין רש"י והנה אנו סומכים על ר' נהוראי סוף מס' קידושין שאמר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה והיינו כדברי רשב"י ר"פ כיצד מברכין ור' ישמעאל הקשה הא כתיב ואספת דגניך ונ"ל בזמן שישראל שרוים על אדמתם מצוה לאסוף דגנך לא לצורך פרנסתו דצדקו דברי רשב"י ודברי ר' נהוראי אלא משום מצות ישוב א"י ומשו"ה הי' בועז זורה גורן השעורים ואלישע שנים עשר צמדים לפניו ולא לבד עבודת קרקע אלא לימוד כל האומנות משום ישוב וכבוד א"י שלא יאמרו לא נמצא בכל א"י סנדלר ובנאי וכדומה ויביאום מארצות רחוקים ע"כ הי' לימוד כל אומנות מצוה ורשב"י ור' נהוראי מיירי כשאנו מפוזרים בין האומות ויש בהם אומנים מרובים ולא צריך לנו והעוסק בהם הוא להמציא לו פרנסתו ע"כ מניח אני כל אומניות ואיני מלמד בני אלא תורה וע"כ כשעושים רצונו של מקום שנטיעה אינו לפרנסה אלא למצוה ע"כ בית קודם לכרם

אבל בתוכחה שאינם עושים כרשב"י והכרם הוא לפרנסם הי' להקדים כרם לבית אלא שבשגעון ינהג והכל מהופך:

***מי האיש אשר בנה בית וגו'** אמרו בגמרא למדך תורה ד"א בתחלה יבנה בית ואח"כ כרם ואח"כ ישא אשה ובתוכחה כתיב בהיפך שיהי' מעשיהם מקולקלים והרמב"ם בה' דיעות בתחלה כרם ואח"כ בית ואח"כ אשה וקשה מהש"ס ולכאורה יש לומר דהקרא דמיירי מלא חללו היינו בשנה הרביעית וא"כ כבר נטעו ג' שנים קודם וא"כ שפיר י"ל כהרמב"ם דהנטיעה קודם בנין בית אבל לשון הגמרא קשה:

ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו הנה כל החוזרים אינם שבים לביתם אלא מתקנים הדרכים ואפ"ה כתיב ישוב לביתו לצורך ביתו וענינו שמחשבתו על כרחו לאשתו אבל הכא גבי רך לבב לא שייך ישוב לביתו ויש לפרש מי שרך לבבו מעבירות ישוב לביתו בתשובה ולא ימס לבב אחיו כלבבו כי אז יהי' ממחטיאי רבים ואין מספיקים בידו שוב לעשות תשובה ע"כ ימהר לשוב בתשובה ויתקבל:

***כי תקרב אל עיר להלחם וקראת עלי' לשלום** ובשמואל איתא ביואב שצר על תקוע ולא קרא לשלום והיתה האשה החכמה שלומי אמוני ישראל היא סרח בת אשר קראה לו למה לא קרא לשלום והשיב דרק ראש שבע בן בכרי שמרד במלך דוד הוא מבקש וקשה עדיין לא השיב על שאלתה ונראה מסתמא עיר שסגרה נגד האויב מסתמא אין רצונה בשלום ואפ"ה צותה התורה לקרוא לשלום שלא יהי' אכזריות כגזלנים נוטלין והורגין לכך יקראו לשלום שיהי' ניכר שהמה לעצמם גרמו כך וכ"ז אם באמת רוצה להלחם אבל שם לא רצה להלחם וזה שדייק כי תקרב אל עיר "להלחם" רק אז תקרא עלי' לשלום:

***ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה' וגו' ועל פיהם יהי' כל ריב וגו'** י"ל דת"ח כשהמה כראוי אזי ת"ח מרבים שלום וכל טוב עליהם נאמר כי בם בחר ה' לשרתו ולברך בשמו אבל אם לא יתנהגו ויעשו כראוי אדרבא יהי' כל ריב על ידיהם ונאמר עליהם ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע והכהנים הם המורי העם הת"ח:

ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו ע"ד שכ' הרא"ע כיון שנמצא ההורג סמוך לעירם ש"מ יש שום חטא בעיר שאילולא כן לא אירע זה סמוך לעירם והיינו כיון שידינו לא שפכו פי' הרוצח איננו מבני עירנו וא"כ איך אירע שנרצח פה דוקא

ע"כ עינינו לא ראו לא השגיחו על חטאי בני עירנו ועי"ז חטאו ונתגלגל שנהרג סמוך לכאן:

ויאכלהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך כי חטה היינו לימוד התורה הכל צריכין למרי חטיא (בבא בתרא דף קמ"ה ע"ב) ונקרא אכילה והפלפול וסברא נקרא דבש ר"ת ד'יעה ב'ינה ש'כל ולגמור והדר לסבור (כדאיתא שבת פרק במה אשה) כי הסברא נאכל על השובע באחרונה והיינו ויאכלהו עיקר סעודה חלב חטה ואח"כ שכבר אכל דב"ש אשביעך על השובע:

ס"פ בני העיר סתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה סי' לדבר רחבעם בן שלמה הנה עובדא דרחבעם יפלא איך נהיתה כדבר הזה וכי שוטים היו היועצים הנערים ההמה וגם יל"ד בקרא דקרי להו הילדים אשר גדלו עמו והזקנים אשר היו בחיי שלמה לא לחנם דקדק הקרא בכך והנה בספר באר שבע הקשה איך מלך רחבעם הא לא היתה אמו מישראל וכבר כתבתי במק"א דהמצוה היא על המשימים מלך בתחלה מקרב אחיך ממובחר שבאחיך תשים עליך מלך אבל אם כבר הושם מקרב ממובחר שבאחינו שוב הבנים הנולדים ממנו ויורשים המלכות בתורת ירושה ואין אנו המשימים אותו למלך אין לנו להסירו ממלוכה הואיל ואין אמו מישראל ואמנם אם המלכות בירושה ואין צריך השימה כלל צ"ע קצת דבאמת קיי"ל מלך בן מלך אין צריך משיחה ובריש מס' ר"ה אמרינן בן מלך הדיוט הוא כל זמן דלא אימנו עלי' ע"ש ואפשר היינו באותן שאינם נמשחים וצ"ע והנה אי נניח שרחבעם מלך מעצמו בירושה אין להם לבוא בכח הקל מעולינו אלא לבקש ממנו כמבקשים ממלך והוא גם הוא יש לו להתחסד ולהקל עולם ומכש"כ כשיש מורא שימרדו וכעצת הזקנים אבל הם אין להם לבוא בכח ויד חזקה לאמר הקל מעולינו כי הוא רשאי ולא הם אך אם צריך מינוי חדש א"כ עדיין הדיוט הוא ויכולין להתנות עמו על מנת כן אנחנו מקבלים אותך שתקל מעולינו אלא לפ"ז אם יעשה כרצונם היום ביום מינוי מלך הרי הודה שלא בירושה בא אלא בשימה חדשה א"כ שוב יטענו עליו שאסורים לשומו מלך כיון שאין אמו מישראל ע"כ הילודים שנתגדלו עמו ולא חשו אלא לכבודו הם אמרו מה בכך אם ימרדו עכ"פ יהודה ובנימין יהי' עמו ויהי' עכ"פ מלך משא"כ אם

יודה להם יפסלוהו ממלוך ויהי' הדיוט אך הזקנים שלא חשו על רחבעם כי מה לו ולהם הם חשו למלכות בית דוד ע"כ אם היום תהי' וגו' ולא ימרדו ולא יתחלק מלכות בית דוד נהי שהוא יהי' פסול מלמלוך כיון שאין אמו מישראל ימליכו אחד מאחיו מבני דוד ושלמה אשר אמם מישראל ויהי' הוא הדיוט ומלכות בית דוד לא יתנזק' אבל הילודים אשר נתגדלו עמו חשו לו ולהם ולא למלכות בית דוד והבן זה ובמקום אחר כתבתי עוד מזה צרפם יחד:

בפרק שירה פרידה מה הוא אומר יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך פסוק זה דרשו חז"ל שאמרו מלכי או"ה כשאמר הקב"ה כבד את אביך וגו' ואמר ששה דברות אחרונות בדברים שבין אדם לחבירו עפ"ק דקדושין אמרו בירושלמי ומייתי תוס' פ"ק דחגיגה דכתיב והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי אע"ג דאסור לרכוב על הפרדה אותה פרדה ברי' ששת ימי בראשית הוה ע"ש וצ"ע לאיזה צורך ברא הקב"ה הפרדה הזאת וכתבתי במק"א כי רכיבת הסוס מורה על המתגאה כמ"ש רמב"ן על פסוק כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים וחמור מורה על כניעה ושפלות וע"כ אאע"ה ומרע"ה ומשיח שיבב"א רכבו על חמור כניעה ושפלות והמלך צריך להתגאות כי אין כבודו מחול ומ"מ לבו יהי' נשבר בקרבו כדכתיב לבלתי רום לבבו ע"כ רוכב על פרדה מורכב מסוס גאוה ומחמור ענוה והנה הקב"ה מלך גאות שם מוצא ענותנותו כשאמר ה' אלקיך ולא תשתחוה לאל אחר ולא תשא ושמור שבת חזר והשגיח בשפלים כבד את וכו' והיינו יודוך כל מלכי ארץ מלכי דייקא שילמדו ממך להיות מעורב מגאוה וענוה והיינו פרידה שאומרת שירה יודוך ה' כל מלכי ארץ:

ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו כבר הארכתי במק"א במקראי קדש אלו וכעת ניישב בעזהי"ת מה שמקשים מה הי' חטא ישראל בשאלם מלך הלא כן צוה פה ית' גם ליישב אומרו סביבותינו והנראה בזה שמרמז על דבר עליון כי ידוע ע' שרים למעלה של ע' אומות מסבבי' כסא הכבוד וכשישראל עושי' רצונו של מקום ב"ה הם בפנים בסוד ובצל כנפיך תסתירנו וע"ז נאמר ולא יכנף עוד מוריך וידוע כי כל שר של כל אומה ואומה שורה ומשפיע אל המלך של אותו אומה ורוחו בקרבו ולעומת זה מלכות בית דוד

הם יושבי' על כסא ה' כביכול ורוה"ק שופע עליהם ומלכותם עם מלכות שמי' ית' אדוקים זה בזה ולא יצויר השראת השכינה בקרב כל ישראל כ"א ע"י שבט מיהודה ואפי' מרע"ה הוצרך לחור בנה של מרים משבט יהודא כמבואר בזוה"ק וע"ז נאמר שבת אחים גם יחד אחים ר"ת א'הרן ח'ור י'הושע מ'שה' וכבר בארתי במק"א כי זהו משכן ה' ר"ת מ'לך ש'ר כ'הן נ'ביא ה"נ חור בחי' מלכות יהושע שר אהרן כהן משה נביא היינו משכן ואכ"מ להאריך בזה מ"מ ראוי ונכון לישראל לבקש להם מלך שיושפע מאת השי"ת כמו שאו"ה מושפעים מאת שר שלהם הסובבי' הכסא ולא תהא כהנת כפונדקית אמנם לבקש מלך לשופטם זהו נמאס מאוד כי אין לנו צורך לנימוס מדינות ומשפט מלך כי משפטינו חרוץ בתוה"ק ונמסרו לעוסקי' לשמה ונביא וכהן ואין התורה בירושה כמו המלכות אבל יבקש זה מי שמאמין כי משפטי התורה רק כנימוסי הגוים וביד מלך חכם להוסיף ולגרוע כפי המקום והזמן וזה דעת אפקורסי' ח"ו והא"ש כי ישראל בימי שמואל בקשו מלך לשפטינו ככל הגוים וזה נמאס אבל מ"מ בפ' זו לא כן הוא אבל דקדק לומר אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי דייקא השרים הסובבי' את כסא הכבוד כנ"ל והם משפיעי' למלכיהם ה"נ אשימה עלי מלך אשר יהי' מושפע מאת ה' אלקי ישראל וע"ז נאמר שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו ממש להשרות שכינתו עליו ממש וק"ל:

והי' כשבתו על כסא ממלכתו וגו' וכתב לו ס"ת והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו פי' כי כשישראל ברום המעלות אזי מלכם יושב על כסא ה' ומשמש ברוה"ק ואורים ותומי' עפ"י יצאו ויבואו אמנם בסור כל אלה יקרא כסא ממלכתו ומ"מ אחז"ל רב בדק בספרא וכן הי' ג"כ במלכי ישראל הכשרי' שלא זכו לרוה"ק בדקו בספרא וה' ענם וזהו פי' והי' כשבתו על כסא ממלכתו ולא על כסא ה' ומ"מ וכ' לו ס"ת וגו' והיתה עמו פי' זכיות התורה יהי' עמו וכ"כ רמב"ן ז"ל וקרא בו כל ימי חייו פי' בס"ת יקרא כל קורות של ימי חייו:

לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל פי' כי אחז"ל המתגאה כאלו עע"ז והרמז כי העושה מצוה ומתגאה בה אזי הוסר ממנו מדריגת ענוה הנקראת מ"ה ואם תסיר מן מצוה אותיו' מה נשאר צו ואין צו אלא ע"ז כידוע והיינו לבלתי

רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל שלא יסיר מן המצוה אות ימין שהוא מ"ם ואות שמאל שהוא ה"א וישאר אמצעי צ"ו ח"ו כן לא יעשה:

במסרה עשה וי"ו העיר אשר היא עשה עמך מלחמה רוח סערה עשה דברו ולשמחה מה זו עשה ואת מאמר מרדכי אסתר עשה קול רינה וישועה באהלי צדיקי' ימין ה' עשה חיל ימין ה' רוממה ימין ה' עשה חיל הפי' כפשוטו ע"ד מחז"ל אומה זו משמים המליכוה ורשע שהשעה משחקת לו כל צורריו יפיח בהם פירש"י ז"ל בהפסת רוח בעלמא שולט על שונאיו וכן או"ה בזמן הזה שולטים כרצונם א"כ אל תשמח ישראל אל גיל בעמים ואל תשמח ביום אידם והעיקר תלוי בנו לשמוע קול ת"ח צאי לך בעקבי הצאן על משכנות הרועים וזהו העיר אשר היא עשה עמך מלחמה אפי' רוח סערה עשה דברו מצלחת היא בכל דרכי' ואמר רוח ע"ז יפיח בהם בהפחת רוח בעלמא א"כ ולשמחה מה זו עשה אלא מה יעשו ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כי הת"ח נקרא מרדכי ודור הגלות נקרא אסתר הסתר אסתיר ע"כ אם אסתר יעשה מאמר מרדכי אזי ימין ה' עשה חיל וק"ל:

בהפטרה מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון יאמר כי אינו דומה גאולה העתידה ב"ב לגאולות שעברו כי אז לא הי' מושג לכל כי ה' שוכן בקרבנו אבל האמינו לקול נביאים וחכמים שהי' מרגישים בהשגת רוה"ק וראו נסים ונפלאות הרבה אשר עדות הם שהשכינה שורה בישראל אבל לא הושג לעין כל משא"כ לע"ל יהי' מראי' באצבע הנה אלקינו זה כמבואר סוף מס' תענית והנה אפשר כבר הי' ראוי מכמה פעמים להיות נגאלים גאולה שאינה שלימה או לשום שלום בינינו ובין או"ה שאנו שוכנים בצלם או יותר מזה להיות גאולה ממש כמו בבית שני וכדומה אבל אין חפץ בזה כי אם גם אנחנו אפשר שנתפשר ונקבל גאולה כזה רק להיות גאולים מ"מ אבותינו הקדושים לא יתרצו עתה כ"א בגאולה שלימה וטוב לישראל לסבול אורך הגלות כדי שתהי' בסוף גאולה שלימה כנ"ל וזהו מה נאוו על ההרים רגלי מבשר בהקדים כי לע"ל לא נצרך לביאת מבשר ברגליו לספר כך וכך אירע אלא כתיב כנשא נס הרים תראו וכתקע שופר תשמעו ע"כ מה יהי' נאה

ויאה על ההרים האבות ברגלי מבשר כשבא יבוא ברגליו לבשר הלא לא יתרצו בזה ומה יהי' בשורתו מבשר משמיע שלום בין או"ה לישראל וא"נ יהי' במדריגה יותר באופן שמכונה מבשר טוב והוא משמיע ישועה ממש שיצאו בראש גאולים מ"מ אינו אלא אומר לציון מלך אלהיך והיא תאמין לו אבל לא תשיג כי כן הוא וא"כ מה נאוה זה אל ההרים ומה הנאה יש להם בזה אבל גאולה שלימה קול צופיך נשאו קול צופיך דייקא כי יהיו רואים וצופים בעצמם כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון:

קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון בתחלה יש לפרש דברי הפסוק אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כי יצפנני בסוכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו והענין נ"ל ליישב עפ"י דברי הירושלמי דאמר מר מימי לא כוונת זימני חדא בעי כוונת ומנית כשורי ואידך אמר מאן עייל קמא מלכא ברישא אקלפתא או ריש גלותא ואידך אמר מחזקינא טיבותא לרישא דכי מטאי למודים מנפשי' כרע, והנה בס' עשרה מאמרות פי' בו שהכוונה במדות עליונות אלקפתא וריש גלותא וכן מני כשורי הוא מנין המדות עיי"ש ודפח"ח מ"מ עדיין צריכין אנו למודעי איך יאמרו אותן החכמים על עצמן מימי לא כוונת ומי יכווין אם הם לא כיוונו ואיך מפרש חטאי' לומר מחזיקנא טיבותא לרישא אבל אמתיק ע"ד משל אם רצה להתחלות לפני מלך על דבר מה והנה איננו קרוב למלכות שיבוא לפניו בחדרי משכיתו וידבר עמו פא"פ אלא מסדר דבריו בכתב ומשלחו למלך ע"י אגענט א' או מסרו בעצמו למלך כנהוג הנה בעת סדרו כתב שריפט ההיא פונה עצמו מכל עסקיו וסוגר עצמו שעה או שתים בחדר מיוחד שיהי' לבו פנוי מכל מה שיטרדנו כדי שלא יכשל בכתבו באופן שיהי' הכל נכון ומסודר עצהי"ט בבואו לפני המלך ואפשר עי"ז ישיג בקשתו אך השר הקרוב קרוב אל המלך אין מן הדין שיבקש בקשתו בכתב מן המלך כ"א יבוא אליו לפני ולפנים בחדרי משכיתו וידבר עמו פא"פ והנה שם אינו ברשות עצמו להסתיר בחדר מיוחד מקום שלא יתבלבל דעתו והלא שם ישוטטים עיניו לראות נפלאות מבנין ההיכל ומעמד משרתיו ומושב עבדיו ומלבושי המלכות וכתרו וכלי הבית ההמה אשר כל רואיו יתמה וישתומם ועי"ז יתבלבל דעתו מהר ויכשל בדבריו ומכש"כ כשזה השואל

כל מגמת חפצו ובקשתו אינו אלא זה כי הוא מתאוה לראות תמיד פני המלך ורוצה לידע טכסיסי מלכותו ובנין היכלו ומפני זה נגש היום לפני המלך ובהיות זה כל תאותו א"כ בבואו לפנים אל היכל המלך ורואה כל זה אז תאותו הגדולה אינו מניחו מהעלים עין להסתכל אנה ואנה ובקל יתבלבל בדבריו ויהי' זה סיבה למניעת בקשתו ממנו וק"ו בן בנו של ק"ו אם השרים המשרתים שם יש מהם מתנגדים לזה השואל ורוצים לבלבלו ולהטרידו כדי שעי"ז ימנע המלך ממנו חפצו ובקשתו אשר חפץ אז המשרתים פותחים כמה אוצרות עם כלים משונים בתוכם כדי שיביט ויסתכל באוצרות ההמה ויסתתמו טענותו שלפני המלך ולצאת מזאת המבוכה הוא על א' משלשה אופנים זה למעלה מזה א' שזה השואל יסדר דבריו טרם בואו לפני המלך וירגיל את עצמו בהם כמה פעמים ביום ולהרגיל כל תנועותו השייכים לזה לכרוע ולהשתחוות במקום הראוי ולנשק רגלי המלך ולבכות במקום הראוי לשחק ולשמוח במקום הראוי הכל לפי ענין הבקשה ההיא באופן שבבואו לפני המלך לא יתבלבל משום דבר להכשל בלשונו או בתנועותיו באבריו כי כבר הורגלו ונעשה טבע שני אצל פיו ואבריו המדריגה השני' היותר טובה מן הראשנה והוא שיהי' כ"כ אהוב לפני המלך שיכניסהו ג"כ לחדר מיוחד ויסיר מפניו כל משרתיו בשעה שהוא מתיחד עם אוהבו ושם ידבר עמו בסתר אהלו ויגלה לו את כל לבו אמנם מדריגה השלישית היותר גדולה וטובה הוא שהוא השואל כ"כ גדול ונכבד ורואה פני המלך תמיד בכל יום ויום עד שלא יתבלבל עי"ז כבן כרך שרואה פני המלך ולא יבהילוהו רעיוניו הנמשל הוא בוודאי אנחנו אין אנו מתפללים אלא כמי שמיחד עצמו בחדר ומפנה כל מחשבתו כדי לשלוח כתב בקשה אל המלך לכן קל עלינו לכווין פי' המלות כי אין אנו זזים בבהכ"נ בעמדינו בתפלה לא כן חסידי' הראשונים הי' מפשיטי' הגשמיות עד שהי' קרוב למדריגת רוח הקודש כמבואר בשו"ע ונכנסו לפרדס ומסתכל בהיכל המלך ית"ש מתפללים בכוונות ההמה כידוע ולהיות כל חפצם ומגמתם שיזכו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ועתה בהגיע עיונם אל המקום ההוא קשה לעצור כח להתפלל בכוונת פי' המלות או לשפוך נפשו לה' כי ישוטטו רעיונותיו לעיין במקום הספירות ומעמד השרים מאן ליעול ברישא אלקפתא או ר"ג ולמנות כשורי ומכש"כ

כשזה מתנגד לכמה שרים למעלה שאין רצונם בזה הם מגלים לו מסתרים דווקא בשעת התפלה כמ"ש בחו"ה כדי שעי"ז יתבלבל תפלתו ולצאת מזאת המבוכה יש לזה שלשה תקנות א' שירגיל עצמו כמה פעמי' להתפלל כך בלא כוונת יחודי' שמות ספירות עד שיהא רגיל בתכלית ההרגל ולא יתבלבל והן הנה דברי ירושלמי הנ"ל שהחכמי' השלמי' האלו אמרו מימי לא כוונת אין רצונם שלא כוונו מה שאמרו וכבדו ה' בשפתם ולבם בל עמכם ח"ו לחשוב כן על בחירי ה' אך נהפוך הוא שמרוב זהירתם לשמור מוצא פיו בכוונת הלב ע"כ לא כוון מימיו בשמות ויחודים בשעת התפלה כדי שלא יתבלבל וכאשר העיד על עצמו ר"ש מקינון לאחר שלמד כל סדרי קבלה חזר להתפלל כתינוק בן יומו ואמרו פעם בעי כוונות בשמות ויחודי' ונתבלבל ומני כשורי או מאן ליעול ברישא וכו' הם כוונות ידועים אין בידינו לפרשם ואמנם אידך אמר שכבר הרגיל א"ע כ"כ עד שיוכל עתה לכווין ולא יתבלבל וזהו שהחזיק טובה לרישא דמנפשי' כרע והוא מובן כנ"ל במשל השני היותר קרובי' אל אלקים הוא שהקב"ה רוצה בתפלתו ועושה רצונו ושומרו מבלבול ומכשול וע"ז כתיב והי' טרם יקראו ואני אענה שטרם שיתחיל לקרוא אל ה' צריך הוא שיענהו השי"ת כדי שיכול להתפלל בכוונה כדי שעוד הם מדברים ואני אשמע וע"ז אנו מתפללי' תחלת תפלתינו אדני שפתי תפתח כדי שפי יגיד תהלתך וזהו פי' דברי דהע"ה בפסוק שהתחלנו אחת שאלתי מאת ה' וגו' רק צריך אני להקדים כי עיקר התפלה בתורה היא בעת צרה ובלאה"נ כל המתפלל רוצה להיות נושע ממה שהוא בו במיצר לכן כתוב יענך ה' ביום צרה הן הנה דברי דהע"ה אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש פי' אותו דבר שאני מתפלל אותו אני מבקש בשעת תפלה והוא כי כל בקשתי ושאלתי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו וא"כ קשה עלי התפלה אמנם כי חסדי ה' עלי כי יצפנני בסכה ביום רעה פי' התפלה שהוא יום צרה אז יצפנני בסכה כדנזכר לעיל בהמשל מרוב אהבת המלך אותו נכנס עמו בחדר לפנים מחדר בהחבא באופן שלא יתבלבל כלל יסתירני שם בסתר אהלו ועי"ז בצור ירוממני, והשלישי הדבקי' בה' יותר מכל הנ"ל הוא למשל שנהי' כולנו כבן כרך שרואה את המלך כי נהי' לפנים ממלאכי השרת כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל א"כ לא נצטרך הסתר בחדר כי כל המקומות

שוין אלינו לטובה וזהו פי' הפסוק שהצגנו פתח דברינו קול צופיך וגו' בהקדם מה שכתבו הספרים דכשאדם מתפלל תפלה א' בשלימות אזי מתקבצין כל התפלות שלו ושל כל העולם שנדחו לבר מימי קדם כולם עולים עמו וכבר כ' כי לע"ל תהי' הכוונה שלימה מפני שיהי' רגילים לחזות בנועם ה' וזהו קול צופיך נשאו קול פי' תפלתם של הרואים וצופים פני ה' נשאו קול אחר שארי תפלות שנדחו כבר ונישאו עמהם יחדיו ירננו כל התפלות כולם יחדיו ירננו כי עין בעין יראו ויהי' רגילי' כ"כ עד שלא יהיו מוטרדים עי"ז וק"ל:

כי תצא

כי תצא למלחמה במדרש ילקוט כתיב למעלה לא תחוס עינך אם אתה חס על עדים זוממים יבואו אויבים למלחמה עמ"ש מורי בהפלאה ז"ל ולפע"ד עפמשאחז"ל פ"ק דמגילה בפסוק זממו אל תפג שהתפלל יעקב אע"ה שלא יתיר זממו של עשיו הרשע שזומם וחושב כל היום עצות רעות ע"כ אמר אם לא יעשה לעדים זוממים כאשר זמם יתיר זממם של אויבים ויצאו למלחמה והוא פשוט לפענ"ד:

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבית שביו כתוב בפרקי דאבות אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי הנה אמרו חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו והנה יחשוב אדם כי לא יצא למלחמה עם היצה"ר ולכבוש יצרו אשר צריך כח וגבורה כדאמרו איזהו גבור וכו' לא יעשה שום התפעלות לזה רק יבטח בה' כי יעזרהו וילחם מלחמתו הגדולה הלזו אבל האמת לא כן הוא כי מי שחושב כן לעולם לא יהי' שונאו נכנע תחתיו רק שצריך האדם ללחום תמיד ולכבוש יצרו בכחו ובאפשרו בטבעו והשאר משמים יסייעהו וכבר אמרו הבא לטהר מסייעין לו ותחלה צריך האדם לבוא לטהר ואח"כ מסייעין אותו וזהו שאמר הלל אם אין אני לי מי לי דהיינו אם אין האדם פועל פעולות לעצמו מי הוא אשר יעזרהו וכשאני לעצמי דהיינו לאחר שפעל מה הוא רק יצרפו שניהם יחד כמ"ש ואמר אם לא עכשיו אימתי דהיינו שיחשוב אדם כי לא ילחום נגד היצה"ר רק ימתין עד שיזקין והגיעו ימים אשר אין בהם חפץ לתאוות עוה"ז ואז ישוב אל ה' וירחמהו אבל כבר אמרו ז"ל אשרי איש ירא ה' כשהוא איש כשהוא בגבורתו ובכחו אז יפעל פעולה

שלימה והיינו אם לא עכשיו אימתי וזהו ואתם הדבקים בה' אלקיכם דהיינו אתם דבוקים בה' אך חיים כולכם היום ותכנעו שונאיכם לפניכם שהבא לטהר מסייעין לו וא"ש וזהו שהתחלנו בו כי תצא למלחמה על אויבך דהיינו מלחמת יצה"ר כי תצא למלחמה אז ונתנו ה' אלקיך בידך כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים וכאשר הארכתי:

ואמר ושבית שביו נקדים לפרש בפ' נצבים והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך וכו' י"ל הנה במתניתן פרק יה"כ תנן האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה י"ל פירושו דכבר אמרו חז"ל דזדונות נעשה לו כזכיות וכי כן יחשוב אדם כי לא יחטא בכוונת הנאת החטא רק כדי שישוב ויהפכו זדונות לזכיות אין מספיקין בידו כי חטא בזדון והנה לאחר שישמע הקללות הרבים ויאמר בלבו כי יחטא ואז ייטב לו בהתהפכו הקללות לברכות כשישוב וזהו והי' בשמעו וכו' והתברך בלבבו דהיינו שירצה לברך את עצמו ביצרו והיינו בלבבו שהוא היצה"ר כידוע לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך דהיינו שמזה גופא יהי' לו שלום משום שילך בשרירות לבו וכשישוב אל ה' אז ייטב לו ואמר לא יאבה ה' סלוח לו כי התשובה שעשה לא יאבה ה' סלוח לו רק השב כשאר חוטאים פועל תשובתו ואז יהפכו הזדונות לזכיות וזהו ושבית שביו דהיינו השבי ששבה ממנו היצה"ר זהו ישוב לו אח"כ:

***או** יאמר כדאיתא כשחוטא ישוב אל ה' בכל לבבו אל יסגף בתעניתו עד קצה האחרון רק ילך ממדריגה למדריגה וכמו כן כשיצה"ר בא לצדיק ומסיתו לחטוא ג"כ בא אליו מעט מעט היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך ואל יסיתהו פעם אחת להטות מדרך הטובה אל דרך הרעה כי בוודאי לא ישמע לו ע"כ יבוא אליו מעט מעט וזהו שאמר הכתוב כי תצא למלחמה על אויבך פי' על היצה"ר שהוא אויבך ושבית שביו כמו שהוא שב אותך לא בא אצלך מיד בפעם אחד שתעשה חטא גדול רק מעט מעט כנ"ל כן אם אתה בא אליו לשבותו אל תבוא אליו עד קצה האחרון בפ"א כי תפסת מרובה לא תפסת כנ"ל שמעתי:

ושבית שביו פירש"י וז"ל במלחמות הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת א"י אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה ושבית שביו לרבות הכנענים שבתוכה שהם משבעה אומות עכ"ל קשה מנ"ל דגוי קונה בשבי' דלמא אינו קונה ובמלחמות מצוה מיירי ושבית שביו קאי על ששבה הוא משאר אומות ויש ליישב דהכתוב אמר ובכתה את אבי' ואמה ונהי דדרשו חז"ל שקאי על ע"ז מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו וכמ"ש הרמב"ן דאינו הגון לשכב עם אשה אנוסה ומתאבלת כי היא כואבת ולבה דוי על אביה ואמה עיי"ש וזה שייך אם עתה נפרדה מבית אבי' ואמה ושוב לא פלוג הכתוב גם אם נמצא ביניהם קצת שנתרחקה כבר כי מי יחלק ביניהם וידע בשעת מלחמה גם בנתרחקה כבר אבל אי קרא מיירי במלחמת מצוה שכתיב לא תחי' כל נשמה ומצות יפ"ת קאי על הנמצאים בתוכם ששביו המה משאר אומות מאי שייך ובכתה את אביה הלא כבר נתרחקה זה זמן הרבה מהם וכבר שכחה אותם בלבה זמן זמנים טובא:

איתא בגמרא סנהדרין על קרא ודוד בא עד הראש אשר ישתחוה לאלקים וחושי הארכי לקראתו רצה דוד להשתחוות לע"ז וא"ל חושי מלך שכמותך יעבוד ע"ז א"ל ומלך שכמותי יהרגנו בנו א"ל למה לקחת יפת תואר א"ל התורה התירתה א"ל למה לא דרשת סמוכים ולפי פשוטו דוד רצה להשתחוות לע"ז ולבו לשמים רק שהעולם יסברו שעבד ע"ז ולא יהי' חילול השם שצדיק כמותו יהרגנו בנו וא"ל חושי שגם זה חילול השם ואי' פ"ק דע"ז דף ד' ע"ב לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה על חטא שחטא בבת שבע אמנם אם יהרגנו בנו יהי' ראיי' דאין תשובה מועיל ולכך ביקש דוד להשתחוות לע"ז שיסברו שזה הוא משום שעבד ע"ז ויהי' אכתי לכה"פ ספיקא אי מועיל תשובה ואי' בגמ' ס"פ יהכ"פ גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה דכתיב הן ישלח איש אשתו וגו' הישוב אלי' עוד ואתה זנית וכו' (והכ"ת הקשה מאי גדולה תשובה הלא כך היא המדה עשה דוחה ל"ת ויש ליישב דהנה וודאי אם לקחה בעל שני על תנאי אם לא ירצה בעלה הראשון לשוב לקחתה יהי' קדושין ואם ירצה להשיבה לא הי' קדושין אז מותרת לראשון דהוי אצל שני רק זנות בעלמא דזנות אחר גירושין אינו פוסלה מבעלה הראשון וא"כ בתשובה דזדונות נעשו

לו כזכיות וכאילו לא עבדו ישראל ע"ז מעולם אז אפילו בגירושין בכה"ג שרי ואין כאן עשה דוחה ל"ת אמנם בחסד ה' מהני אפי' בתשובה מיראה ואז הזדונות כשגגות ואז כיון דאפשר לקיים שניהם לעשות מאהבה ולא יהי' ל"ת והי' ראוי שלא ידחה העשה הלא תעשה ולא יועיל ושפיר אמרו דגדולה תשובה דדוחה את ל"ת דאפ"ה מהני) ועכ"פ תשובה מאהבה מהני משום עשה דוחה ל"ת ועשה דוחה ל"ת ילפינן ביבמות דף ד' מסמוכין וזה שהשיב לו חושי מדוע לא דרשת סמוכין דעשה דוחה ל"ת וממילא מוכח דתשובה מועיל והא דבנו רוצה להרגו משום יפ"ת גם כן מוכח מסמוכין וממילא מוכח תשובה מכח סמוכין וממעשה אבשלום עצמו מוכח דסמוכין דרש גמור וממילא מוכח תשובה:

אמנם גוף הדבר שיבוא תקלה ע"י מה שהתירה התורה בפירוש יפת תואר קשה וי"ל בוודאי אם לקח יפ"ת משום דלא הי' אפשר לו לעמוד בעצמו נגד היצה"ר לא יבוא תקלה עי"ז אבל אם הי' יכול לעמוד בעצמו ואפ"ה לקחה נהי דלא עשה איסור דהתורה התירה סתם מ"מ אז לא יהי' זיווגו עולה יפה והנה דהע"ה לקח יפ"ת שדוד הוא הקטן והי' עניו ולא האמין בעצמו וחשד לעצמו שלא יעמוד ובאמת הי' יכול להעמיד בעצמו לכך הי' לו ממנה בן שאינו הגון ובזה מיושב דבמגילה דדרש אברם הוא אברהם שהוא בצדקו מתחלה ועד סוף ובדוד דרש הוא הקטן שהקטין עצמו מתחלתו ועד סופו שלולא שהי' עניו ולקח לו יפ"ת והי' לו בן אינו הגון לא הי' מוכח דהוא בצדקתו מתחלתו ועד סופו אמנם ע"י שהוא עניו מתחלתו ועד סופו ממילא שפיר דהוא צדיק מתחלתו ועד סופו:

אשת יפת תואר ה"ל למימר אשה יפת תואר ע"כ פירש"י אפי' אשת איש ואוסיף דאעפ"י שעשו האוה"ע כל תועבות מ"מ לא הקפיד הכתוב אלא שתיעקר שם ע"ז מפיה ע"כ תבכה שלשים יום את אביה ואת אמה היינו ע"ז ועפי' רמב"ן אבל שארי תועבות לא חשש הקב"ה שהרי בודאי לא נלמד מהם והנה כתיב כמעשי ארץ מצרים לא תעשו כתב רמב"ם בה' אי' ביאה בשם ספרי מה הי' מעשה ארץ מצרים איש נושא איש למשכב זכור ואשה נושאת אשה להיות מסוללת זו בזו וקאמר וראית בשבי' אפי'

אשת של יפת תואר שהיתה נישאת ליפת תואר אחרת והרי היא מלומדת בתועבת ההמה וחשקת בה ולקחת לך לאשה:

וחשקת בה והי' אם לא חפצת בה ידוע מפרשתו של אותו רשע שכם למדנו ג' מדריגות דביקה חשיקה חפיצה (כדאיתא שם במדרש רבה עיי"ש) הנה בפ' זו לא הזכיר דביקה כי כל זמן שאינו חושק ורק דבק בעלמא אינו רשאי לקחתה כי יכוף יצה"ר אך כשיגבור היצה"ר והגיע לחשק וחשקת בה אז התורה התירה נגד יצה"ר ואמנם ציותה תורה שתתנוול אולי יסיר חשקו ממנה ואם בכל זאת לא ישוב הרי הוא חפ"ץ בלי שום חש"ק אך אם ישלחנה יאמר עליו אם לא חפצת בה ומה שהתירה תורה בת אל נכר נראה לא לטובתו כי אם לטובת הישראלית כי אם לא יכוף יצרו ויבעל בת אל נכר שוב לא יוליד בן ער בחכמים ולא עונה בתלמידים (אשר זה עונש לבועל בת אל נכר כמבואר בגמרא סנהדרין ובשו"ע אהע"ז סימן ט"ז סעיף ב') והנה נשים הישראליות נלקים בחטאו ע"כ התירה לו תורה לגייר זו בעל כרחה ולבוא אלי' ואותן בנים השנואים יצאו מזו בן סורר ומורה והישראלית ילדו בני' אהובים וזאת היתה צעקת הנשים בימי מלאכי זה עזרא עד שכיסו מזבח דמעה (ככתוב שם וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' צבאות) מפני בניהם שילדו מזה הנכשל:

ובכתה את אבי' ואת אמה ובפ' החולץ ר"א אומר אבי' ממש ור"ע אומר ע"ז וק' מ"ט להוציא קרא מפשטי' ועוד מ"ט לומר אבי' ואמה על ע"ז וע"כ כר"א אבי' ואמה ממש וע"ש בתוס' ונלע"ד דר"ע לא פליג דודאי אבי' ואמה ממש אלא דקשה די לעשות אבל ז' ימי' מ"ט שלשים יום אך נ"ל כיון שצריכה להתגייר ולעזוב דתה לגמרי וזה מרומז ג"כ באבי' ואמה ע"ז שלה וגר שנתגייר כקטן שנולד ונעקרה לגמרי ממשפחתה וגרע ממיתת אביה ע"כ דין הוא שתתאבל אליו שלשים יום:

והי' בן הבכור לשניאה לשון והי' קשה ויש לפרש עפ"י מה שאמרו חז"ל אשת מזרעת תחלה יולדת זכר ולכך לאשה שנואה דמסתמא הוא אינו מתאוה לה ואינו מזריע תחלה רק היא משא"כ לאהובה דמתאוה לה ומזריע הוא תחלה וממילא יבוא שיהי' לשנואה הבן הבכור:

לא יוכל לבכר כתיב ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי בילקוט איתא אם יבוא עשו ויאמר לי השבעה לי שלא נטלת הברכות וכו' י"ל כתיב וימכור את בכרתו ליעקב ולא כתיב וימכר כיום את בכרתו כמו שא"ל השבעה כיום והנה בתרגום כיום כיום דילהון שהוא ברור ונרלע"ד לקמן כתיב ויאמר עשו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ברש"י שם כי רמה אותי ולפי פשטות נלע"ד לומר כי ידוע דרך לשון הקודש שמתחלפים האותיות בתיבות להקדים ולאחר ואעפ"כ כוונה אחת לשניהם כגון כבש כשב אם כשב הוא מקריב קרבנו את הכבש וכן הרבה והנה כן יאמר על בכרה ברכה וירא יעקב כי עשו רמאי הוא וכאשר ימכור בכורתו כאשר יבוא לעבוד עבודה לשמים יטען שמכר לו הברכות (כי לא חשש עליהם כי הולך למות) ואם יחיה ויבוא זמן לקבל הברכות (אשר היו לו חביבים יותר הרבה מחלק בכורה) יטען שמכר לו הבכורה לעבוד עבודה ולא הברכות ויעקב בעל השטר וידו על התחתונה לכן אמר יעקב מכרה כיום שהוא ברור מכירה ברורה שלא יוכל עשו לטעון וכוונת יעקב היתה לש"ש הבכורה כדי שיכול לעבוד עבודת השי"ת ושלא יטעון עשו בעינו הרע כי לא יוכל לראות שיעקב יעבוד עבודה אך עשו באמת רמאי אמר הנה אנכי הולך למות משמע כי לא יחיה עוד בזמן שיהי' זמן קבלת הברכות קודם מות יצחק ולמה זה לי בכרה משמע ברכה וגם כוונתו כפירש"י דקאי על בכרה ממש ולא מכר לו כיום מכירה ברורה והנה יצחק אמר לעשו בא אחיך במרמה ויקח ברכתך ויקח הכוונה על קנין שקנה ממך הברכות כמו ויקח שדה עפרון (וכמו שפירש חכז"ל האשה נקנית בכסף שנא' כי יקח איש אשה וילפינן קיחה קיחה משדה עפרון) וחשב עשו כי יעקב אמר לאביו כי יעקב קנה הברכה ממנו וצעק ויעקבני זה פעמים כי עד עתה את בכרתי לקח ועבד עבודה ועתה לקח את ברכתי וטוען שהברכה קנה ובאמת את בכרתי לקח ועתה (טוען ואומר) לקח את ברכתי אבל באמת הברכה ממ"נ ליעקב כי אם גם קנה הבכורה הברכה בכלל כמו שפירש"י וזה פשט במדרש אם יבוא עשו ויאמר לי השבעה לי שלא נטלת הברכות יעוין שם י"ל הכוונה שלא נטלת הברכות בשעה שקנית הבכורה לא הי' הכוונה על הברכות רק על הבכורה ממש ובאמת לא בכר חלילה יצחק הבכורה ליעקב רק הסכים על

המכירה שמכר לו עשו ואמר גם ברוך יהי' אם יעקב ועשו ברש"י איני יודע מה מלמדינו רבים מקשים דפירושו יען אחות לבן הארמי לכן היתה אם יעקב ועשו כי רוב בנים הולכים אחר אחי האם ונלע"ד דרש"י ידע זה אך למה להקרא להשמיענו ככה אי ללמוד ממנה דהרוצה לישא אשה יבדוק באחיה הלא נלמד מויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון דמלמדינו יבדוק באחיה ולימוד של עיקר מקומו עדיף ממה שנלמוד אגב גרא לכן שפיר כתב רש"י א"י מלמדינו אם יעקב ועשו ויש לפרש שהיא היתה באמת תחלה אם יעקב ואח"כ אם עשו כי היא קבלה טפה ראשונה של יעקב כדפירש"י לעיל בתחלת הפרשה:

כי יהי' לאיש בן סורר ומורה וכו' פירש"י על שם סופו שמלסטם הבריות ומקשים עכ"פ לא יתחייב אלא סייף כרוצח ועוד קשה לי דלא הו"ל למימר ומלסטם אלא והורג הבריות כי סתם מלסטם אינו הורג אלא גוזל וחומס ונ"ל היינו טעמא כשמלסטם ואינו הורג גורם קללות לאביו ואמו שאומרי' ארור שזה ילד שזה גידל ואלו הי' הוא מקלל הי' אפשר שיביאוהו עדים לב"ד ויסקל ויתכפר לו ואלו הי' רוצח יביאוהו לב"ד וידין בסייף ויתכפר לו אך יהי' מלסטם ולא יהי' נידון בב"ד על שגרם קללת אביו ואמו ומקלל אביו ואמו בסקילה והוא לא יקבל עונשו בעוה"ז וימות חייב ע"כ טוב שימות עתה עפ"י ב"ד זכאי ונ"ל היינו נמי טעמא דנערה המאורסה בסקילה אע"ג דאשת איש בחנק מ"מ היא זנתה בית אבי' וגורמת קללות לאבי' ואמה ע"כ תסקל:

מ"ר ר"פ זו שלח תשלח הלכה נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ופשיט לי' המול ימול תינוק שנולד כשהוא כבר מהול מ"מ ימול והנה רמב"ן האריך ע"ד פשוט שלוח הקן וכל מצות התורה המה לצרף אותנו ושלא נלמוד בנפשינו מדת אכזריות כי מה לו להקב"ה בכל עבודתינו לו אך ע"ד אמת מסיים כי הכל צורך גבוה ושילוח האם היא סוד עמוק מאד ע"כ שכרו אריכת ימים וטובה גדולה עיי"ש וצ"ל הא דאמרינן שלהי חולין דהוה מצוה קלה וממנה נלמוד ק"ו לשכר של מצות חמורות נראה היינו ק"ו דהרי זה נהנה הנאה מרובה (היינו צורך גבוה הרב) לפי עומק סודו של רמב"ן והאדם לא חסר מממונו אפילו כאיסר וא"כ לא שייך שכר כלל דזה נהנה וזה לא חסר כופין על מדת סדום אעפ"כ כתיב אריכת ימים וטובה מכש"כ במה שאין

הנאתה למעלה מרובה כ"כ וחסרון כיס וטורח לאדם יותר מכש"כ ששכרו מרובה נחזור לענינינו הנה כריתות הערלה אמרו כי היא מאוסה וקליפה על הפרי וכשיוסר ינצל אדם מתאות משגל נשים ולפ"ז הוא לטובתנו אך מי שנולד מהול ואפ"ה צריך להטיף דם ברית ש"מ שיש בזה סוד עמוק וצורך גבוה לכרות ברית עם השי"ת בדם נפשינו וה"ה לכל המצות שבתורה ומבואר המדרש:

איתא בגמרא דהאי דנחית קמי' דרבה ואמר על קן צפור יגיעו רחמיך וגו' ושבחו רבה והקשה אביי הא משתקין אותו תנן ורבה לחדודי' דאביי הוא עביד וצריך ביאור וי"ל דהבטחון שייך רק בעניני עוה"ז ולכאורה הוה אמינא דאם בצרכי עוה"ז יש לבטוח ק"ו בעניני תורה ומצות אלא שהקב"ה רוצה שהאדם עצמו יתאמץ וישתדל בכל מה דאפשר בידו לעשות לצורך מצוה כי זה תכלית הבריאה ועד"ז יש לפרש הקרא בטחו בה' עדי עד בכל עניני עוה"ז כי ביה ה' צור עולמים ב' עולמים וע"ז אמר אידך קרא ויבטחו בך יודעי שמך היינו כקו' הנ"ל דגם לענין ידיעות ה' ותורה יבטחו כי לא עזבת דורשיך וע"ז מתרץ ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה והיינו כנ"ל שהשי"ת רוצה שיגדילו התורה והנה הציפור רמז על הדיבור כפירש"י לעיל בפ' מצורע וכח הדיבור בא מחלק הנשמה והיא נמשלת לציפור וקן ציפור הוא הגוף וא"כ י"ל האי מאן דאמר על קן ציפור יגיעו רחמיך דהיינו על צרכי הגוף ק"ו אתה חוס ורחם עלינו על נשמתינו וצרכי המצוה וע"ז משתקין אותו כדלעיל ולכך כשאמר רבה כמה ידע האי גברא לרצויי הקשה אביי הא משתקין תנן והשיב דרבה לחדודי לאביי הוא דבעי להראות ולהעיר אותו שהאדם בעצמו צריך להגדיל תורה ולא לסמוך על רבי' ולא על השי"ת בתורה וזה טעם דמשתקין:

והרמב"ן כ' נהי דאין הטעם משום רחמנות דהקב"ה ברא הכל לצורך האדם מבחר הבריאה מ"מ הטעם שלא יתאכזר ולכן הטבחים רובם אכזריים דהאדם נפעל לפי פעולותיו וזה כוונת הפייטן שהקשו עליו התוס' דקאמר צדקו וגו' אותו ואת בנו ביום אחד לא תשחטו דהיינו שלא נתאכזר:

והארכת ימים כתיב ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו יתפרש גם כן מה דכתיב ימי שני חיי אברהם אשר חי אשר חי מיותר כי פשיטא הוא וי"ל כי עני חשוב כמת רק

אברהם אשר הי' תמיד משופע בכל טובה חי ממש אותן שנים וזה אשר חי ולא הי' כמת ועי"ל כי איתא בגמרא במסכת חגיגה מרים מגדלא שער נשיא מתה קודם זמנה ואמר מה"מ כי אותן שנים שנחסרו לה יתוספו לצורבא מרבנן דמעביר במיליה מוכח מהתם דלאו כל אדם משלים שנותיו וכן הי' באברהם כי שנותיו היו ק"פ שנים כמו יצחק רק עשו קיצר משנותיו ה שנים וזה ואלה שני חיי אברהם אשר חי מאה וחמש ושבעים זה הי' שנותיו אשר חי אבל שנותיו הי' ק"פ וכן באדם הראשון שהיו שנותיו יותר שבעים שנה כי נקצב לו לחיות יום שלם של הקב"ה שהוא אלף שנים רק שנתן במתנה שבעים שנה לדוד המלך כדאיתא במדרש כתיב אשר חי אבל שנותיו הי' יותר ולפ"ז אותן שנים שנחסרו ממרגלים שמתו במגפה לפני זמנם נתוסף ליהושע וכלב וזה חיו מן האנשים שיהושע וכלב חיו ביותר ובא להם השנים מן האנשים המרגלים וגבי שילוח הקן מבטיח הכתוב כי ייטב לך ותזכה להארכת ימים ממילא ע"י הטבת ימים מעצמך ולא שתהא צריך לקבל שנים מאחר רק ייטב לך והארכת ימים:

למען ייטב לך והארכת ימים וסמיך לי' כי תבנה בית חדש אח"כ לא תזרע כרמך כלאים ואגב כל דיני כלאים ואח"כ כי יקח איש אשה ואגב כל דיני נשים ועכ"פ הסידור המסודר בית כרם ואשה וכאשר סידר משוח מלחמה ולא כמ"ש רמב"ם בה' דיעות כרם קודם לבית כמו שמסודר בהיפוך בתוכחה אשה תארש בית תבנה נרם תטע וכבר כתבתי במק"א כשעושים כרשב"י ואינו משגיח על פרנסתו ומ"מ איכא מצוה בנטיעת כרם לישוב א"י ע"כ בית קודם וכשצריכין לפרנסה כר' ישמעאל אז כרם קודם והכא בשלוח הקן למען ייטב לך בכל מיני טובות העוה"ז ואפ"ה והארכת ימים ליום שכולו ארוך ולא תבעט מרוב טוב ולא יפסדיך טובת העוה"ז אריכת ימיך בעוה"ב ע"כ סמיך לו כשתזכה למדרגה זו אז תזכה לבית והדר כרם ואשה:

לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ובירושלמי דמס' כלאים רוצה לאסור לרכוב על הפרדה ופריך והכתיב והרכיבו את שלמה בני על הפרדה אשר לי ומסיק ברי' בפ"ע הי' וצריך להבין מה דקדק דהע"ה על הפרדה אשר לי והנה בפ' שירה פרד אומר יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך כי אחז"ל דהע"ה לא הי' ישן אלא כשינת הסוס פחות משיתין נשמי וחצות לילה אקום להודות לך וכשעלה ע"ה נכנסו חכמי

ישראל ואמרו עמך ישראל צריכין פרנסה וכו' נ"ל שהוא מליצה לומר כל הלילה עסק בתורה ושירות ותשבחות וישן רק כסוס וכשעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל רוצה לומר נכנסו במחשבתו התחכמות על ישראל איך ובמה יתפרנסו ואיך ובמה יצאו גדודים למלחמה והי' בלילה כסוס וביום כחמור לעול הציבור והיינו פרד פלגא סוס ופלגא חמור וכן כל מלכי או"ה פלגא סוסים מיוזנים לכל תאוה ופלגא חמור לישן ולחבק ידים לשכב נמצא כל המלכים כפרידה והיינו דקאמר פרידה יודוך ה' כל מלכי ארץ והזהיר דהע"ה להרכיב שלמה על הפרדה אשר לו דווקא לישן שונת הסוס ולסבול סבל הציבור כחמור ולא כפרדה של או"ה:

לא יבוא עמוני דרשו חז"ל (יבמות פרק הערל) ולא עמונית משום דאין דרכה של אשה לקדם ולשכור וצ"ע א"כ כל בני הזכרים שהי' אז לתסר אפילו נקבות שלהם וכל בני הנקבות של הדור ההוא לשתרי אפי הזכרים ע"כ נלפע"ד כי ידוע שיש בשרים של האומות כח דכורא וכח נוקבא והזכרים בכל דור מבחינת דכורא והנקבות מבחינת נוקבא וידוע כי ב' פרידות טובות היינו ניצוצות הקדושות שנשתיירו בעמון ומואב ומדחזינן שזכרים של אותו הדור התאכזרו ולא קדמו בלחם ומים וגם שכרו בלעם א"כ ע"כ לא הי' אלו הניצוצות בדכורא של השר וע"כ הי' בנוקבא דילי' לכך הנקבות שבכל הדורות שהם מבחינת הטוב אותן הותרו בקהל:

גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה' ולא כתיב עד עולם כמו גבי עמון ומואב לפמ"ש הראשונים הא דממזר לא חי הוא מתפלת הנביאים שהתפללו על ככה וחושב אני שהי' בימי הנביאים האחרונים קרוב לחורבן בהמ"ק כשנתקלקלו הדורות והנה הותרו מצרי ואדומי אחר ג' דורות שבטל זוהמתם חד בתרי והשלישי יבוא בקהל ה' והפליג בממזר ועמון ומואב אפי' עד דור עשירי דהוה ס"ד נהי חד בתרי לא בטל אבל חד בתשעה לבטיל כמו כזית בכדי אכילת פרס לרמב"ם זית שליש ביצה ופרס ג' ביצים קמ"ל דור עשירי נמי לא יבוא ואכתי יש לטעות לבטיל בשישים דורות ע"כ כתיב בעמוני עד עולם משא"כ בממזר אם כל א' יוליד בן י"ג יהי' מימי מרע"ה ס' פעמים י"ג יהי' תש"פ שנה (ואפילו אם נחשב מי"ג שנה ולמעל שמוליד וימי עיבורו של כל אחד ואחד לכל הפחות גם אם המה בני תשעה ולא ילדו למקוטעים דהיינו

תשעה חדשים עד שיולד וה"ה בבנו ובן בנו ועולה יותר מתש"פ שנים נ"ד שנים מ"מ אז כבר התפללו הנביאים שהרי נביאים אחרונים היו בסוף בית ראשון וממתן תורה שהי' בשנה שיצאו ממצרים עד בנין הבית הי' ת"פ שנים כמבואר בקרא ובית ראשון עמד ת"י שנים) ואז כבר התפללו הנביאים על הממזרים כנ"ל ולא צריך לכתוב עד עולם:

*על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים וגו' י"ל דדייק הקרא בלחם ומים דמואב עיקר חטאו שהחטיאו ישראל בדבר פעור ובנות מואב וזה נסתבב ע"י שהקדימו בבשר וביין כדאי' במדרש לעיל ולכך כתיב כאן על אשר לא הקדימו בלחם ומים דווקא:

ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם וגו' הנה הקב"ה הי' יכול להניח את בלעם לקלל ואפ"ה הי' יכול להפך קללתו שלא תתקיים ולא עוד שהרי חז"ל אמרו שלא נתקיים ברכת בלעם וברכת לבן עד אחר זמן מרובה שלא יאמרו מברכתו של אותו רשע נתברכו וא"כ הי' לו להניח לקלל כרצונו אלא מצד אהבת ישראל שכן דרך אוהב שאינו יכול לשמוע קללת אוהבו וזה שאמר ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ולכך ויהפוך:

ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה וגו' לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם יראה כי המואבים אמרו אסור לקדם ישראל בלחם ומים והטעם כתיב אשר שכר עליך את בלעם בן בעור ויהפוך ה' וכ' תוספות ברכות דף ע"א שהי' יכול לומר "כלם" ואיתא בספרים שנהפוך לברכה מלך אותיות דדין הוא בהיפך כל"ם וזה שאמר ותרועת מלך בו אמנם מ"מ החליט במה שרצה לקללם שאין ישראל כבנים כי אם כעבדים למלך וידוע מה שהשיב התנא לטורנוסרופוס הרשע דדווקא מלך שכעס על עבדו אסור לפרנסו אבל ישראל חשובים כבנים למקום כדאיתא בגמרא ובטענה זו לא קדמו ישראל בלחם ומים ע"כ בטענה זו עצמו לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך עולם כי המה וודאי עבדים רשעים שכעס המלך עליהם:

*השמר בנגע הצרעת וכו' זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים וכו' במדרש אמר משה אם אתה רופא מוטב ואם לאו אני רופא לה והוא פלא כמובן ואין להאריך

ובני האברך הרב וכו' מוה' אש"ב נ"י פי' הלא ידוע מה שאחז"ל כי בעבירות שבין אדם למקום פועל תשובה אל ה' אשר חטא לו משא"כ עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו וזהו שאמר משה שהי' מסופק אם נענשה מרים משום עבירות שבינה למקום או משום שהלשינה עליו וזהו אם אתה רופא לה מוטב ואם לאו כי אי אפשר לה' למחול לה משום שהוא בין אדם לחבירו לכן אני רופא כי הנני מוחל לה מה שחוטאת נגדי:

זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים ובספרי מביאו רמב"ן והובא במדרש ילקוט פ' בחוקותי שמצוה לזכור בפה ממש והיינו כיון שחטאה מרים בלה"ר מצוה להזכיר בפה ולפרסם חטאה ברבים כי היכי דתהוי לה כפרה דהמוציא שם רע א"צ למחול משום דאיכא דשמע בהא ולא שמע בהא כדאיתא סי' תר"ו סע"ב בהג"ה ובמג"א סק"ה:

זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים פי' כי מרים המתינה למשה שעה א' ונשתלם שכרה שהמתינו ישראל עלי' ז' ימים כדאיתא במתניתין סופ"ק דסוטה ובוודאי אם נדון מרים לזכות שלא המתינה עליו על שהי' אחי' שהרי אביו ואמו לא המתינו עליו ורחמי אבות יותר על בנם מרחמי אחות על אח אך כל כוונתה הי' לפי שנתנבאה שזה הוא מושיען של ישראל והמתינה עליו אולי תוכל לעשות דבר להציל את הגואל ומושיען של ישראל ועשתה זאת לכבוד ה' ועבדיו ואז אינו כדאי ודי לזכות גדול כזה תשלומי העוה"ז שכר מועט כזה אך ע"י שנצטרעה ואחז"ל כל הדן חבירו לכף זכות דנין אותו משמים לכף זכות וההיפוך בהיפוך והכא דברה באחי' כי אשה כושית לקח ולא דנה אותו לזכות ע"כ גם משמים לא נידונית לזכות ונידונית רק כממתנת על אחי' הקטן לראות מה יעשה לו יען כי הוא אח לה ולא משום כבוד ה' ועמו שהמתינה אלא שגמלה חסד לאחיה ע"כ נשתלמה בשכר הזה שהמתינו עליה שבעת ימים וזהו מוסר למספרי לה"ר היינו אשר עשה ה' אלקיך למרים שלא דן אותה לזכות:

זכור את אשר עשה ה' אלקיך זכור את אשר עשה לך עמלק בתרווייהו יש ללמוד חסדי ה' אשר הפליא עם הצדקת בחטאה בלה"ר ונענשה מ"מ המתינו עלי' ז' ימים וחסדי ה' שהחליש עמלק הצורר שהי' ראשית גוים וישראל יגיעים ועיפים ואפ"ה

הושיע ה' ומ"מ בזכירת מרים לא כתב זכור את אשר עשתה מרים שדברה לה"ר אלא זכור את אשר עשה ה' אלקיך טובה וחסד למרים ובעמלק לא אמר זכור את אשר עשה ה' אלקיך לעמלק אלא אשר עשה לך עמלק תולה הרע ברשעתו והקדושה בהצדקת מרים ע"ה:

וברכך ולך תהי' צדקה במס' ב"מ פוטר גז בר של הקדש מהחזרת עבוט דכתיב למען יברכך מי שצריך ברכה ופריך והא כתיב ואכלת ושבעת וברכת אלמא גבוה נמי צריך ברכה ומסיק ולך תהי' צדקה מי שצריך צדקה י"ל כי הברכה של הדיוט היא שיזכה לקבל צדקת ה' וחסדו ומה שמברכים ה' הוא שיתברך מלמטה שיכול להטיב שנקבל ממנו צדקה וכשבעו"ה אין אנו כדאים לקבל צדקתו כביכול יש צער למעלה והיינו לך ה' הצדקה פי' הצדקה נשארה לה' כי לא קבלנו ע"כ לנו בושת הפנים שהמלך ית"ש רצה ליתן ולא קבלנו ע"כ למעלה שייך ברכה ולא צדקה ולמטה שייך ברכה וצדקה ע"כ כתיב וברכך ולך תהי' צדקה למעוטי גבוה שברכתו שלא יהי' לו הצדקה אלא ישפיע הצדקה למטה:

לא יומתו אבות על בנים ובני שאול הומתו מגבעונים נראה כי כבר נגזר עליהם מיתה בקטנותם וקטנים מתים בעון אבותם אלא שלפעמים אחר שכבר נחלטו הקטנים למות בעון אביהם והם גברא קטילא נגזר עוד על עונש יותר על האב שיגדל הני גברי קטילי כמה שנים וימותו בגדלותם להכפיל צערו והני בני שאול נתגדלו לקדש שם שמים על ידם שהקב"ה דן דין גרים:

לא תטה משפט גר יתום ולא תחבול בגד אלמנה וזכרת כי עבד היית במצרים י"ל ע"פ מה שאיתא בכתובות דף י"ב ע"א גר קטן פירש"י שאין לו אב ואמו הביאתו להתגייר מטבילין אותו על דעת ב"ד ואמר רב יוסף הגדילו יכולין למחות ומסיק שם אם גיורת כה"ג שנטבלה עפ"י ב"ד אם נשאת לאיש אין נותנין לה כתובה עד שתגדיל שמא תמחה ואזלה ואכלה בגיותה אמנם הרי"ף לא הביא דינו דרב יוסף ומו"ר בעל הפלאה זצ"ל תירץ שיטת הרי"ף ומביא ראיי' דלא כרב יוסף דהרי הרבה קטנים היו במתן תורה ונתגיירו במתן תורה וכי ס"ד שיוכלו למחות ובזה יש לפרש הקרא דקאמר לא תטה משפט גר יתום היינו שתטביל אותו על דעת ב"ד ולא תחבול בגד

אלמנה אם נעשית גיורת כהאי שנתאלמנה לא תחבול לה הכתובה משום שמא תבגוד האלמנה ותמחה שהרי וזכרת כי עבד היית במצרים היינו כראיית הפלאה זצ"ל:

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה"א בידיך ושבית שביו יאמר עד"מ כמ"ש במקום אחר כי כל מה שהיצה"ר מצער הצדיקי' ועושה להם רעה לעצמו הוא עושה ולא להם ע"ד גדול צערו של שטן יותר משל איוב ועד"ז פירשתי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו ע"כ אמר כי תצא למלחמה על אויב פנימי תהי' בטוח ונתנו ה"א בידיך כי לא יעזבנו בידו ולא עוד אלא ושבית שביו פי' אותו שבי שלו שהי' הוא שב ממך זהו שבי שלך ולא שלו כי המה כשלו ונפלו וזהו ושבית שביו ויאמר עוד וראית בשבי' אשת יפ"ת פי' כל מעשה עוה"ז תיאר שהע"ה באשה או בזרה נכרי' או באשת חיל והנה צדיקי' גמורי' בוחרי' ביסורי' ואומרי' אחי וריעי בואו (כמו שאמר ראב"ש גמרא בבא מציעא דף פ"ד ע"ב) וזהו וראית בשבי' אשת יפ"ת פי' שיהי' היסורי' הנקראי' שבי' שהיצה"ר השטן שב ממך אותו תראה בעיניך כאלו יפ"ת וחשקת בה ולקחת לך והבאת אל תוך ביתך לומר אחי וריעי בואו:

כי יהי' לאיש שתי נשים הא' אהובה וכו' ירמוז לנו למה שאחז"ל צדיקים יצ"ט שופטן ורשעי' יצה"ר שופטן ובינונים זה וזה שופטן ואמר למי שיש לו ב' נשים כנ"ל א' אהובה מצות והא' שנואה עבירות ומעשה תעתועים ישכיל וידע כי לא יזכרו לו מצותיו כלל (לשחד חלף עוונותיו) עד שירחץ מחלאת עוונותיו תחילה ואין הקב"ה מקבל שוחד מצות כנגד עבירות ולא עוד אלא והי' הבן הבכור לשניאה שיהי' מעשה עוונותיו נחשבים תחלה ויענש עליהם תחלה ביסורי' או בגיהנום טרם שיקבל שכר מצוותיו וגם ביום הנחילו את בניו אחר מותו יסבלו גם בניו בעוון אבותם תחלה קודם שיזכו בזכותם אם לא הבכור בן השנואה יכיר פי' שיכיר נגעי עצמו ויתוודה על עוונותיו ויקבל עליו לסור ממוקשי רע ולעשות טוב חליפיו וזהו לתת לו פי שנים וגם כל ימיו לא יתאונן על שום דבר ממקרי פגעי העולם כ"א על עוונותיו יתאונן וזהו כי הוא יהי' ראשית אונו ואז לו משפט הבכורה באמת כי יתהפכו לזכיות שיהיו עוד יותר נעימים ממצוותיו בני האהובה:

והי' הבן הבכור לשניאה וי"ל דהול"ל ויהי' בן הבכור מה לשון והי' ובילקוט הפסוק מבשרו שיהי' בן הבכור לשניאה א"כ נתישב קצת לשון הקרא ונ"ל עפ"י דאמרו חז"ל ס"פ המפלת דכל שהיא משתוקקת לבעלה טפי ממה שהוא משתוקק לה היא מזרעת תחילה ויולדת זכר והכא הוא אינו משתוקק לשניאה והיא משתוקקת לו ככתוב ואל אישך תשוקתך ע"כ והי' הבן הבכור לשניאה משא"כ האהובה אם תלד אפשר שתלד נקבה ודוק:

וכי יהי' באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ פי' הנשמה תולה החטא בגוף הנקרא עץ כי האדם עץ השדה והנשמה תולה בו הפגם כידוע ממאמר אנטונינוס ויעצו התורה לא תלין נבלתו על העץ שלא תעבור עליו הלילה בלא תשובה כי קבור תקברנו ביום ההוא פי' כאלו קברו והמיתו שהרי ידוע כי רשעי' בחייהם קרוי' מתים והחטא היום פוגם בעצמו בבחי' אותו היום וקשה לתקן מחר ויומא אחרא מה שפגם היום וה"ל כאלו מת בבחי' אותו יום ע"כ אמר אם לא תשוב מיד ותלין נבלתו אזי קבור תקברנו ביום ההוא כאלו מת וקברתו ביום ההוא ומה יועיל לזה מזל של יום אחר ועוד כי קללת אלקים תלוי הפגם שהוא פוגם למעלה בחטא הנקרא קללת אלקי' זה אינו בהחלט פגם כי הוא תלוי ועומד בספק אם ישוב יהי' תקון גדול כי יעשה ממנו זכיות ע"כ אל יתעצל ולא תטמא אדמתך הוא הגוף:

כי יהי' באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ ידוע מה שאחז"ל שדהע"ה נשא יפת תואר ויצא ממנו אבשלום וה"ל למידרש סמוכים נמצא בן סורר ומורא דקרא נרמז בו אבשלום שלא העציב בו אביו מימיו ולא הביאו לב"ד ליסר אותו לבסוף נתקיים בו ותלית אותו על עץ שהרי נתלה בשערו:

והארכת ימים במסכת מגילה ההוא דנחית קמי' דרבה ואמר אתה חסת על קן צפור חוס ורחם עלינו אתה חסת על או"ב חו"ר עלינו וכו' וי"ל מדוע הקדים קן צפור מלאו"ב והלא או"ב קדום בתורה וגם כי לא ידע מתני' שמשתקין אותו ע"כ נלענ"ד דההוא דנחית רמז למלתא אחרי' ובמה שהקדים קן צפור לאו"ב מבואר שאין כוונתו פשוטה ע"כ לא חש למתני' ומ"מ השתיקו רבה משום דמ"מ שלא כדין הוא כי התפלה צריכה שתהי' בלשון מבואר ונגלה ולא ברמז כמ"ש הרא"ע בפי' קהלת

ע"ש, ונבוא למכוון בעזה"י כי כבר כתבנו במק"א פי' מה דכתיב קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי פי' כי עיקר בקשתינו ותפלתינו להשיג ידיעת השי"ת כראוי ולהבין עמקי סודותיו ולהשלים שמו וכסאו ית' ע"י בנין עירו ולהשלים תיקון נפשינו ונשמותינו וכיוצא בזה אמנם תפלתינו על צרכי גופינו הוא רק טפל וארעי ואנו רואים מרוב עוונותינו כי התפלה לצרכי הגוף מתקבלת והקב"ה ברחמיו זן ומפרנס אותנו ומרפא חולי' עמו ישראל ומגן ומחסה לנו מאויבינו אמנם מה שנוגע עיקר התפלה הנ"ל בענין נשמה עדיין לא נושענו כי לא זכינו עדיין לכך וזהו שתמה דהע"ה קוה קויתי ה' דייקא כי הייתי מקוה ע"י תפלתי שישלים הוי' ית"ש אך ויט אלי וישמע שועתי נטה אלי ממש לצרכי גוף וקיבל תפלתי בזה ולא באידך ועוד הארכתי בזה ואתה דע לך כי כמה פעמי' יבוא לאדם התעוררת תשובה ואהבת ה' או בכי' רבה והשתוקקות גדולה לה' ועשיית מצוה גדולה והוא על הרוב מאת ה' מן השמים כשרוצה להטיב לאדם בטובה מן הטובות והוא אינו מוכן לקבל הטובה ההיא אזי מן השמים יבוא לו התעוררות כנ"ל כדי שיהי' ראוי לקבל טובה גופנית ההוא וזהו ברור והאמין זה ותרי תמיהי מדכר דכירי איך הקב"ה פונה להטיב לגופינו כנ"ל ולא עוד אלא שמעורר נשמותנו לעשות הכנה רבה לזה ואיך לא יחוס ויחמול עלינו בעצם להשיבנו אליו בתשובה שלימה לא לתכלית עוה"ז כ"א לתכלית אמיתי וזאת היתה תפלת ההוא דנחית הנ"ל שאמר אתה חסת על קן צפור היינו הגוף שהוא קן לשכינת הנשמה שהיא נמשלה לצפור גבי אנטנינוס ורבי ועמ"ש בפי' תורה בפ' מצורע וא"כ אתה שחסת על קנו של צפור חוס ורחם עלינו על הצפור בעצם כי הגוף הוא בשר אדם משא"כ הנשמה היא האדם בעצם ובאמת ע"כ יוצדק לומר חוס ורחם עלינו על הנשמה וחזר ואמר דבר אחר יותר מתמיה לא מבעי' שחסת על קן צפור אלא גם חסת ועוררת הצפור לצורך הקן כנ"ל והיינו אתה חסת על או"ב דהיינו הנשמה עם הגוף והיינו בנה ואתה עליהם חסת חוס עלינו לתכלית השלימות כנ"ל וא"ש וק"ל:

ברבה פ' זו אם שלחת וקיימת מצות הקן תזכה לשלח עבד עברי שנאמר וכי תשלחנו חפשי מעמך עיי"ש והוא תמוה מ"ש שלוח עבד עברי ולא אמר שילוח יפ"ת דכתיב ושלחתה לנפשה ועוד מדוע לא הביא מקרא אחר דכתיב גבי עבד עברי שלוח קודם

למקרא הנ"ל ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך וי"ל ע"ד דרוש כך דאיתא סוף חולין דאין נוטלין אם על הבנים אפי' לדבר מצוה מדכתיב שלח תשלח כפל ע"ש ובפ"ק דקידושין פליגי ת"ק וראב"ע לת"ק לעולם מעניקין לו אפי' לא נתברך הבית בגללו משום דכתיב העניק תעניק כפל ולראב"ע ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דריש הענק תעניק ולכן ס"ל כשלא נתברך הבית בגללו אין מעניקין לו והנה לראב"ע מי שקיים מצות שלוח הקן שוב לא מצא לקיים מ"ע של וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם שהרי אם לא נתברך הבית בגללו אינו חייב הענקה ובמה יודע איפה שנתברך בגללו כי אולי כל הברכות שהשיג הכל בזכות שלוח הקן דכתיב גבי' למען ייטב לך וכיון שכן הו"ל העבד המוציא מחבירו עליו הראי' שבגללו מתברך נמצא שאינו מתחייב בהענקה וא"כ מחמיר על עצמו ומעניק לו אין זה מצות הענקה רק צדקה בעלמא אבל מ"ע של וכי תשלחנו וגו' היינו הענקה א"א לקיים אך אי ס"ל לא דברה תורה כלשון ב"א א"כ חייב להעניק אפי' לא נתברך הבית בגללו שייך יכול לקיים ב' מ"ע של שלוח ושל הענקה והן הנה דברי המדרש הנ"ל אם שלחת מצות הקן פי' אם הי' הקן ההוא נצרך לדבר מצוה כגון לטהר מצורע ואפ"ה שלחתו וע"כ משום דדרשת שלח תשלח כפל להורות אפי' במקום מצוה ישלח א"כ ע"כ לית לך דברה תורה כלשון ב"א אז תזכה ג"כ לקיים מ"ע של וכי תשלחנו חפשי מעמך שהוא הענקה כנ"ל אבל זולת זה א"א לקיים מכיון שקיים מצות שלוח:

לא תראה ש'ו'ר' אחיך או ש'י'ו' נדחים יאמר שלא תראה בעיניך ח"ו שנשמת אחיך נדחים ואין לה תקנה ח"ו ועי"ז והתעלמת מהם ליאשו מתשובה חלילה אלא אפי' אם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו פי' שהוא בתכלית הרחוק מ"מ והבאתו אל תוך ביתך כמו שעשה ר"י לר"ל והלל להאי גיורא עד דרוש אחיך אותו פי' לסוף הוא ידרוש אותך ללמדו דרכי תשובה והשבותו לו:

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגיך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו עפ"י משאחז"ל שחייב אדם לעשות גדרים וסייגים ומכ"ש בעל תשובה שצריך לפרוש משבעים שערי היתר שלא ליגע בשער א' של איסור אמנם צריך לזה שמירה יתירה שלא תהי' השמירה לו למכשול כמ"ש חו"ה כי היצה"ר ילחום כנגדו להעביר

גדרו וכי יכול לו יהי' לו למדריגה לעלית אל מה שאחרי' וממנה אל אחרת עד שיגע בגוף האיסור והוא הבעל גדר יהי' נענש ע"ז הרבה מאוד ע"ד מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו ממנו וזה מרמז הקרא כי תבנה בית חדש שתחדש ביתך לשוב אל ה' אזי העיקר ועשית מעקה לגגיך גדרים וסייגים אך אמנם השמר שלא תשים דמים בביתך שלא ישים המעקה ההוא דמים בביתך כי אולי סוף שיפול הנופל ממנו פן מן אותו המעקה יפול ח"ו:

לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו רמז שא"א להעשות בעלה דמטרוניתא שהוא לקיחת אשה אביו אם לא יזכה לגלות כנף אביו ע"ד ולא יכנף עוד מוריך והבן זה:

לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' ע"ד אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר עליך בלעם וכו' עד סוף הענין וי"ל דאחכז"ל עמוני ולא עמונית משום דנשים אין דרכן לקדם משום דכל כבודה בת מלך פנימה ויש להביא ראי' על זה שהי' בנות מואב צנועות ולא יצאו חוצה שהרי ידע בלק שלא אבה ה' לקללך כי אהבך ה' וכבר הי' בנסיון שנתהפכו הקללות בפי בלעם לברכות ומ"מ לא הפקיר בנותיו כל זמן שהי' לו שום תקוה אולי ישר בעיני ה' וקבותו לי משם עד לבסוף שראה אבד ממנו תקוה בחר הרע במיעוטו והפקיר בנותיו אבל לא מקודם ש"מ שהי' צנועות ומשו"ה לא קדמו בלחם ובמים ובדין הוא שלא יאסרו מקהל ה' נמצא מה שאמר ע"ד אשר לא קדמו הוא טעם להרחקת הזכרים ואמרו ואשר שכר עליך הוא נתינת טעם להתיר הנקבות המרומז בקרא עמוני ולא עמונית ואמר עתה לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם לא תגרום במעשיך שיארך שלומם וטובתם של מואב לעולם כי אם גם אתה לא תגמול חסד עם ריעך אזי תהי' כמותם ואם גם תהיו פרוצים בערוה תהי' ח"ו רע מהם ע"כ תגרום להם אריכות טובה בחטאתכם ע"כ אמר לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם ח"ו:

לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, ס"ת יתרו כי בלעם יעץ לעקור את הכל ויתרו יעץ שלא לנגוע להרע להם לישראל ואיוב שתק ולא הכריע (כדאיתא במד"ר שמות פרשה א' שלשה היו באותו עצה יתרו ואיוב ובלעם איוב ששתק נידון ביסורים בלעם שיעץ

לכלותם נהרג יתרו שיעץ שלא ירע להם וראה שלא נתקיימה עצתו וברח משם זכו שבניו יושבים בלשכת הגזית) ומ"מ לא הרגם פרעה כבלעם ולא הניחם כיתרו אלא שיעבדם והי' להם אכסניא בשעת הדחק לכן עי"ז לא תתעב מצרי ורמז ס"ת יתר"ו:

כי גר היית בארצו אמרו חז"ל לא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים נראה לא על גרי הגלות קאמר דמעט מזעיר הם ועוד מה לו להקב"ה להגלות בניו בשביל אותן גרים אך אגרי לע"ל שיקראו כולם בשם ה' ויתדבקו לבית יעקב והנה במלחמת סנחריב ונ"נ וטיטוס הי' כל שבעים אומות (כדאיתא במדרש) ויצאו בחרב לקראתינו וראוי לתעבם שלא יבואו בקהל ה' כדאיתא ברש"י על אדום פן בחרב אצא לקראתיך ואם יהי' אסורים בקהל לא יתגיירו והקב"ה חפץ שיקראו כולם בשם ה' ע"כ גלו ישראל והם לנו אכסניא בשעת הדחק כדכתיב כי גר היית בארצו ע"כ יתוספו גרים ויהי' מותרים בקהל כי גרים היינו בארצם:

כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר וכו' אמר המקצר בעבודת ה' ושב בתשובה לא תהי' תשובתו רק לקחתו פי' לשוב מעוותותיו ולתקן עצמו אלא גם לתקן ישראל ושכינתא בגולה והיי' לא תשוב לקחתו כ"א גם לגר וליתום ולאלמנה יהי' קצרתי:

ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש על רעיהו ורצחו נפש כן הדבר הזה כי בשדה מצאה צעקה הנערה וכו' יל"ד טובא א' אמרו אין לנערה חטא מות משמע דמשפט אחר יש עלי' ובתחי' אמר לא תעשה דבר, ב' מה רוצה במשל ודרש חכז"ל ידוע, ג' כי בשדה מצאה הוא טענה לסתור כמשפרש"י ז"ל לעיל מי גרם לה על שיצאה מעיר וכל כבודה בת מלך פנימה א"כ מכש"כ כשיצאה חוץ לעיר השדה וי"ל דהנה רגלי חסידיו ישמור ולא יאונה לצדיק כל און ומפני כן כתיב גבי מרדכי לדיעה מה יעשה בה כי אמר בנפשו איך באת זאת הצדקת למעשה מכוער כזה והשתא זאת הנערה שנאנסה וה' לא הושיע לה ע"כ תאמר א' משני דברים או שהי' הבעילה קצת מרצונה ונמצא שאסורה לבעלה ק"ו מהא דאמר אבוה דשמואל כתובות נ"א ע"ב ע"ש בתוס' או תאמר ח"ו הבעילה היתה באונס ואעפ"י שנהנית מ"מ טובתן של רשעי' רעה היא אצל הצדיקי' וכמש"כ תוס' ס"פ בן סורר ומורה אלא שום חטא אחר הי' לה ומשום כך לא הצילה ה' והנה אותו החטא לא ראינו עתה שחטאה

מאומה שהרי הבעילה אנו תולין שהי' באונס וא"כ עכ"ח חטא אחר הי' לה מכבר וא"כ כיון שטעינו בה שעה א' בחזקת כשרותה שהרי א"א לומר השתא הוא דאתרע וע"כ טעינו בה שעה א' ולא נדע מתי א"כ אמרי' שזה הי' כבר קודם אירוסין וכלל זה כתב הר"ן פ"ק דחולין גבי גבינות בסירכא ע"ש כלל גדול בזה וא"כ לא שייך נסתפחה שדהו שתלינן שהי' מקחו טעות מכבר ויוצאת בלא כתובה עכ"פ נמצא שגם לה יגיע עונש עכ"פ או שנאסרה על בעלה או עכ"פ תפסיד כתובתה ולהנצל מזה אמר הכתוב ולנערה לא תעשה שום דבר כלל וכלל אין לנערה חטא מות פי' אין עלי' שום חטא במשפט מות של האיש הרע המאנס שנאמר שנענש חבירה על ידה כי כאשר יקום איש על רעהו וגו' וכי נאמר שיש עונש על הנהרג הואיל וגורם מיתה להרוצח וגם מרומז שלא נאמר שנהנית מהביאה כי טובתן של רשעי' רעה היא כמו ברוצח שא"א לומר הנאה וא"כ מה חטאה שאירע לה כזה וע"כ הי' לה חטא מכבר ותלי' בקודם אירוסין ז"א דזה בעצמה הי' חטאה כי בשדה מצאה ועל שיצאה לחוץ ע"כ צעקה ואין מושיע לה מאת ה' נמצא שזה החטא הי' עתה ונסתחפה שדהו וק"ל:

כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא וכו' ושמח וכו' ירמוז על דברים שצריכים לבעל תשובה ראשון תהי' התבודדות מחבורות אנשים המטרידים מעבודת ה' ומחטיאי אדם בדבר שנית להזהר מחטא אפי' קל שבקלים כמ"ש בחו"ה שלישית שלא יחלוק בין הזמנים הללו אלא הכל יהי' שווין לטובה שלא יהי' רגע א' ביום שלא יהי' קבוע לעבודת ה' גם אכילתו גם שתיתו ושינה הכל לעבודת ה' כמ"ש הרמב"ם ז"ל ועמ"ש של"ה דצווח על אנשים האומרים בין הזמנים אעשה כך וכך כי מה לשון בין הזמנים כל הזמנים שווים לטובה ע"ש רביעית השמחה והתלהבות בעבודת הבורא ב"ה ובעבודת התשובה כי העצלות והעצבות בזה הוא עוון פלילי כמ"ש תחת אשר לא עבדת ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וכו' והיינו כי יקח איש אשה חדשה לחדש כליותיו לעבודת ה' ולשוב אליו ואז לוקח נשמה חדשה כך יהי' דרכו אם לוקח נשמתו מחדש לא יצא בצבאות חברת אנשים כ"א בדד ישב ב' ולא יעבור עליו לכל דבר אפי' קל שבקלים ג' נקי יהי' לביתו שנה א' לא יהי' מעורב בהרבה התעסקות רק

יהי' נקי שנה א' פי' זמן אחד כי שנה לשון זמן כדאיתא בפ' יצירה עולם שנה נפש והכוונה על הזמן והד' ושמח את אשתו אשר לקח שיהי' בשמחה כנ"ל:

כי יקח איש אשה ושנאה ושם לה עלילות דברים וכו' יל"ד טובא א' כפל ושם לה עלילות דברי' והוציא עלי' ש"ר ב' כי יקח איש אשה מיותר והו"ל כי יוציא איש ש"ר על אשתו ג' את האשה הזאת לקחתי ואקרב אלי' כולו מיותר ד' דברי האב את בתי נתתי לאיש הזה מה רצה בזה הלא גם הבעל טוען כך ויובן קצת שי"ל כי נרמז משאחז"ל הלוקח אשה לשם ממון לסוף שונאה והטעם כי אינו לוקח אותה באשר ישרה בעיניו כי אם הממון בעיניו לוקח בעצם והאשה רק במקרה והנה ידוע כי קדושין נרמז מדכתיב כי יקח לשון קיחה בכסף אעפ"י שחז"ל מיירי מכסף שנותן לאשה מ"מ נדע מזה כי לקוחים שייכי' יותר על מטלטלי וכסף ולא על ליקוחי אדם וכן פירשי' ז"ל בכל התורה היכא דכתיב ליקוחי' גבי אדם נדחק רש"י ז"ל בפירושו גם ידוע משאחז"ל בכתובות שיכתוב אדם לבתו מנכסיו פי' שהאב ירבה להבת ממון לנדן כדי שיקפצו עליה גברי ולמדו מדכתיב את בנותיכם תתנו לאנשי' פי' שהאב יעשה דבר שיהיו נתונות עי"ז לאנשים והיי' שיפרוז ממון לנדוני' שלה והנה זה האיש דאיירי בי' ששנא אשתו ומוציא עלי' שם רע סתמא דמלתא לא נתן עיניו רק בממון של נדן שלו לכן כתיב כי יקח איש אשה פי' בלקוחי ממון ועי"ז סוף ששנאה והנה הוא שרוצה להוציא ש"ר לאמור לא מצאתי לבתך בתולים ורוצה להחזיק שקרו באמת ע"כ מקדים הקדמה א' ואומר אין לי עלי' שום שנאה כי לא לקחתי' לאהבת ממון רק לאהבת עצמה אבל מה אעשה ולא נמצאו לה בתולים א"כ הוא שם לה עלילות דברים עלילה תחלה שאמר שלקחה מאהבתו אותה ואח"כ מוציא עלי' שם רע לאמר לא מצאתי לבתך בתולים וזהו והנה הוא שם לה ע"ד והוציא עלי' ש"ר אח"כ מפרש מהו עלילות דברים שיאמר האשה הזאת לקחתי לי לאשה ואקרב אלי' פי' שאומר שלקח האשה וקרב אלי' ולא היתה כוונתו אל הממון וזהו האשה הזאת לקחתי בעצם ואקרב אלי' בקרובת זה העלילה ואח"כ מש"ר ואומר לא מצאתי לבתך בתולים אמנם אבי' בא אל הב"ד ומכזב טענת הבעל כולם במ"ש האשה הזאת לקחתי כאלו היתה עצם כוונתו אל האשה וטען האב לא כן הוא אלא את בתי נתתי לאיש הזה דקדק

ואמר בתי נתתי כלומר בממון הרבה שהפרזתי לכן יצדק לשון נתתי כמ"ש לעיל דרשת חז"ל את בנותיכם תתנו לנשים ומה שטען לא מצאתי בתולים ואלה בתולי בתי וק"ל:

לא יוכל בעלה הראשון וגו' לשוב לקחתה וגו' בירושלמי סוף גיטין מקשה לב"ש דסובר דלא יגרש אלא א"כ מצא בה דבר ערוה א"כ תיפוק לי' דאסורה לו משום סוטה ומו"ח הגאון מוה' עקיבא איגר זצ"ל הקשה דלמא אצטריך בנמצא עדים זוממין דאז אינה אסורה משום סוטה ולענ"ד ליישב מדכתיב והי' כי שנאה או כי ימות האיש האחרון ופירש"י הכתוב מבשרך שסופה לשנאתה זה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה וכו' א"כ ע"כ מיירי שלא נמצאו זוממין ובזה מיושבים גם עוד קושיות שמקשין על קושיא זו דהירושלמי:

איתא בגיטין ר"פ המגרש דר"א סובר דהמגרש והתירה רק לאיש אחד הוי גט שנאמר והלכה והיתה לאיש אחר אפילו לא התירה אלא לאיש אחר הוי גט ומודה ר"א שאם מת בעל השני הותרה לכל השיב רבי שמעון בן אלעזר לרבי אליעזר היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר והקשו תוס' הא תשובה זו אינה לר"א אלא למודה ר"א ותירץ מו"ר הגאון החסיד מו"ה נתן אדלער זצ"ל דהרי אמרינן שם דקדושין אינם חלים אלא א"כ אסרו אותה לשום אדם ור"א הוה מתלמידי שמאי דסובר דלא יגרש אלא א"כ מצא בה ערות דבר וא"כ איך חלין הקידושין לר"א בכה"ג שהתירה רק לאחר א"כ למי אסרה זה לכו"ע הא אסורה מצד שלא נתגרש מהראשון ולא התירה בגירושין שלו רק לאיש הזה המקדש ולראשון הא אסורה מצד סוטה בלאו"ה ואיך קאמר והיתה לאיש אחר שהמה קידושין שיוכל להתקדש להאיש האחר לאיש וצ"ל כיון דמודה ר"א כשמת השני שמותרת לעלמא א"כ עכ"ח מיד כשקידש השני פקעה האסור לעלמא מהראשון ונאסרה על ידי קידושין של שני לעלמא ולכך חלין הקידושים שלו וכ"ז כשנאמר כמודה ר"א אבל אם ליתא להאי דמו דה ר"א עכ"ח גם ליתא לדברי ר"א וא"כ שפיר קאמר שרשב"א שהשיב למודה ר"א ממילא שפיר קרי לי' שהשיב לדברי ר"א עצמו וק"ל:

ויתד תהי' לך על אזנך וגו' אמרו חז"ל (פ"ק דכתובות דף ה' ע"א וע"ב) שלכך נבראו האצבעות כיתידות שאם ישמע דבר רע יתחוב אצבעו לאזנו וקשה מה ענין זה לכאן ונראה דהרי אמרו עוד שם מפני מה אלי' של אוזן רכה כדי שאם ישמע דבר שאינו הגון יתחוב אלי' לתוך אזנו ונראה דתרווייהו צריכי דהרי אסור ליגע בצואת האוזן אם עוסק בתפלה או בתורה (כדאיתא בשו"ע או"ח סימן צ"ב סע"ז בהג"ה שם) וא"כ מה יועילו לו האצבעות וכן האלי' לחודא נהי שהיא רכה אבל אינה מתקיימת לכך אצטריך תרווייהו לתחוב ע"י אצבעו האלי' ואז אינו נוגע בצואת האוזן ואיכא מחניך קדוש וא"ש דמרומז זה פה:

לא תאחר לשלמו והי' בך חטא וגו' וכי תחדל לנדור לא יהי' בך חטא י"ל דאיתא בפ' התכלת דאמר מלאך לרב קטינא דבעידן ריחתא מענשינן אעשה (מנחות דף מ"א ע"א) ובתוספו' שם ד"ה ענשיתו דהיינו דווקא כעשה דציצית דאינה חיובית אלא אם יש לו בגד בת ד' כנפות חייב לעשות ציצית אבל ליכא חיוב שיהיו לו בגד של ד' כנפות מכל מקום בעידן ריתחא מענשינן אבל עשה החיובית כתפילין וכיוצא בזה בוודאי מענשינן על ביטולה עיי"ש ועשה של מוצא שפתיך תשמור ועשית היא כעשה דציצית ובעידן רתחא לכאורה הי' ראוי לענשו אבל באמת כיון שאינו מוצא בשפתיו מיראה אולי יעבור אח"כ על בל תאחר ממילא אין מענישין גם בעידן ריתחא על עשה כזו וחטא מצינו בקרא פירושו לשון חסר וי"ל על מניעת מ"ע כמו שפירשו הקדמונים ז"ל על אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא היינו שלא יחסר לו מ"ע וא"כ זה כוונת הקרא לא תאחר וגו' כי אם תאחר ונראה שאין אתה ירא מזה ואיכא עידן רתחא על עונש ל"ת וממילא כי דרש וגו' והי' בך חטא על מניעת מ"ע של מוצא שפתיך אבל כי תחדל לנדור לא יהי' בך חטא על מניעת עשה דמוצא שפתיך כיון דמשום יראת עבירה של ב"ת מנעת עצמך מזה שלא להכשל בה:

***וירקה בפני'** יש ליתן טעם על הרקיקה דוודאי מצות יבום עדיף אלא משום שמא לא יכוון לשם מצות יבום רק להנאתו ויכשל באיסור אשת אח לכן סבר אבא שאול דחליצה קודמת וי"ל דלכך ירקה בפניו יען שאתה חולץ אין אתה עושה מצוה יבום

הקודמת ע"כ משום שאין אתה תוכל לעמוד בעצמך היאך בר ישראל לא יוכל לעמוד בנפשו לעשות מצות השי"ת ובפרט מצוה רבה כזו בדעת צלולה ובנפש חפיצה:

ארבעי יכנו פן יוסיף נראה דהי' ראוי להכות מ' נגד מ' יום של מתן תורה אך מסתמא נכנע לבו ושב אל ה' ההכנעה נחשב למכה א' ומזה כ' הפוסקים להתענות מ' יום במקום מלקות כי התענית להכניע וכניעת לב נחשב למכה ואמנם בודאי יש רשע עריץ אשר בכל זאת לא נכנע ומ"מ לא יוסיף להכות מכה א' כי פן שב בלבו והרהר תשובה ונכנע ומזה אמר רבא כמה טפשאי הני אינשי דקיימו מקמי ס"ת ולא קיימי מקמא גברא רבא דאלו בתורה כתיב ארבעים יכנו ואתא רבנן ובצרי להו חדא והא דלא קיימי מקמי גברא רבה בהרהרו עליו מה שראו לפעמים דבר שחושדין אותו בו ואינם זוכרים כי בוודאי הרהר תשובה שהרי מפני זה אין לוקין אלא ל"ט כנ"ל:

ארבעים יכנו לא יוסיף י"ל דרמב"ן ז"ל כ' ב' טעמי' על מ' כנגד מ' יום דיצירת הולד ומ' יום של מ"ת והנ"מ נגד מ"ת הי' צריך מלקות ממש נגד מ' יום ממש דידוע משום כן בושש משה אמנם נגד יצירת הולד יום ראשון אינו שלם ולא בעינן רק ל"ט מלקות וכן הוא באמת והא דלא מלקין באמת מ' נגד התורה היינו משום דקים לי' בדרבה מני' דמה שפגם בנפשו הוא חטא יותר גדול דנפש ישראל חשובה יותר אי הי' זוכה להיות צדיק והוא שעשה בהיפוך והרשיע בע"כ לוקין לו רק ל"ט כנגד נפשו וזהו שאמר קרא ומזהיר שלא יוסיף להכותו יותר ממספר הסמוך למ' שא"כ נקלה אחיך לעיניך שאחיך חשוב יותר ובזה יובנו דברי רבא כמה טפשאי הני אינשי דקיימי מקמא ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא ואלו מקרא כתיב מ' יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא ולפי הנ"ל יתיישב וק"ל:

ארבעים יכנו עפירש"י ומ"מ הול"ל במספר ארבעים יכנו בפסוק אחד ולא לחלקו לשני פסוקים אלא נ"ל לרמז כי שם הקדוש "אל ה'" ויאר לנו הוא גמטריא טל חי של תחיית המתים השבים ומתודים ליחטא כלומר חטאתי עויתי ופשעתי ונתהפך ליחט לטל חי ונלקה ט"ל מלקות ע"כ ר"ת של ד' פסוקים של פרשה זו כי יהי' ריב וגו' הוא "כ"ו א"ל" כי' יהי' ריב וגו' והי' אם בן הכות וגו' ארבעים יכנ' לא תוסיף וגו' לא תחסום וגו':

*במס' מכות כ"ב ע"ב אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא מקמי גברא רבא ואלו בס"ת כתיב מ' יכנו ואתו רבנן בצרי לי' חדא ע"ש ותמהו על זה המאמר חדא וכי טפשאי אינון ולא רשעי' גמורי' דעברו על מפני שיבה תקום ב' הא במס' קידושין יליף לעמוד בפני ס"ת מק"ו מפני לומדי' עומדיה מפניה לא כ"ש משמע מסברא יש לעמוד יותר מפני' ממה שיש לקום מפני לומדי' וא"כ מה טפשות יש כאן ג' למה דוקא האי קרא מ' יכנו וכבר כתבתי מזה וכעת נ"ל כך דהרמב"ן ז"ל יהיב טעמא למלקות ארבעי' נגד מ' ליצירת הולד שלא חס על עצמו שנברא למ' יום ונגד תורה שניתנה למ' יום והנה צ"ע הא אין לוקין אלא ל"ט בשלמא רמז דיצירת הולד י"ל דמ' יום הא לאו דוקא דלפעמי' אינם מ' יום שלימים יום ולילה לכך כנגדו נמי לא בעי הכאה אבל מ"ת הי' מ' שלמים כידוע וא"כ מ"ט אין לוקין אלא ל"ט וי"ל דהלמוד שלמד מרע"ה בהר לא הי' רק ל"ט שלמי' אבל יום א' מהם הי' הקב"ה כותב על הלוחות אותו היום לא הי' שלם בעסק התורה דכתיבה אינה רק כהרהור כמ"ש מג"א לענין כתיבה בברכת התורה והרהור לאו כדיבור דמי לכן לא בעי הכאה כנגדו כנ"ל והנה חכז"ל אמרו בפ"ק דקידושין ובחולין פא"ט דאין בעלי אומניות רשאי' לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתן אבל לפני עוסקין במצוות עומדין דחביבא מצוה בשעתה וצ"ע וכי ת"ח לאו עוסק במצוה הוא נל שעה הרי העידו חכז"ל על ת"ח שאינו הולך בלי הרהורי תורה ומש"ה אסרו לו לעמוד במבואות המטונפות וא"כ הרי כל שעה עוסק במצות ת"ת וכי יש לנו מצוה גדולה ממנו ומ"ט לא יעמדו מלפניו וי"ל נהי דעסק התורה חשובה מצוה רבה וגם אמת הוא שת"ח א"א לו בלא הרהור תורה מ"מ הרהור לאו כד"ד ולא מקרי זה עוסק בתורה שנעמוד מפני' כמו מצוה בשעתה, ונבוא אל המכוון די"ל דהני אנשי' לא היו רשעי' ח"ו אלא מיירי בשעה שהיו עוסקין במלאכתן ולא היו צריכין לעמוד לפני ת"ח ומ"מ היו עומדי' בפני ס"ת דס"ל ס"ת הכתובה בפנינו הרי היא כמצוה בשעתה ועדיף מת"ח אע"פ שהוא מהרהר תמיד בד"ת הרהור לא כד"ד אבל כתיבה שבס"ת ס"ל כד"ד ויש פוסקי' סוברי' כן באמת וע"ז אמר רבא כי לא מחכמה עשו כן א"כ האיך בצרי חדא ממספר מ' הי' צ"ל כנגד

מ' יום דמ"ת ועכ"ח צריך לומר דיום כתיבת הלוחות לא מחשיב דכתיבה לאו כד"ד וא"כ איך קמו לפני ס"ת בשעה שעוסקין במלאכתן ולא מפני גברא רבא:

בהפטרה רני עקרה לא ילדה וגו' אחז"ל שלא ילדה בנים לגיהנם יובן בהקדם מאחכז"ל ס"פ חזקת הבתים תני' ר' ישמעאל בן אלישע אומר וכו' מיום שפשטה מלכות שגזרה גזירות על ישראל ומבטלות אותנו מתורה ומצות ואינם מניחות אותנו לכנס על שבוע הבן ראוי' הי' שנגזור על עצמינו שלא לישא נשים ולהוליד בנים ונמצא זרעו של א"א כלה מאליו אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגי' ואל יהיו מזידי' וצ"ע טובא א' א"כ מ"ט נשאו נשים כל התנאי' וחסידי' ומדוע היו הם מזידי' בדבר זה ב' מדוע לא נשא נשים וכי יש לנו להתחכם על גזי' השי"ת הלא כה אמר ישעי' הנביא לחזקי' המלך בהדי כבשי דרחמנא למה לך ותו אדרבה הלא אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף א"כ טוב להוליד בנים למהר גאולתינו ופדות נפשינו תו יש לתמוה איך יעשה הוא שיכלה זרעו של אאע"ה ח"ו הלא גמירי דלא כלה שבטא כדאי' פרק י"נ וקרא כתיב אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם לכן נ"ל כך הנה אחז"ל רצונינו לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיו' מעכב הרי תלו עוונותינו בשני מעכבים ושניהם ראינו בעינינו בעו"ה כי מיום שהתחיל המלכות לפרוק עול גלות מאתנו ונתן רשות וחירות הרבה ליהודים מאז נתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ועושים מעשים אשר לא יעשו בישראל כופרים בה' ובתורתו מלעיגים במלאכיו ובנביאיו אלו הם אשר שאור שבעיסה מעכב עליהם ולא שעבוד מלכיות אמנם הנותרים אשר לא פנו אל רהבים ושטי כזב ולא שתו לבם לזאת הם נתנו לשבי ולבזה בעו"ה עוברים על דת באונס גמור ועי"ז הרבה מכשול ומה אאריך בידוע לבני דורינו הנה הם אשר שעבוד מלכיות מעכב עליהם והנה בעו"ה כבר נגזר עלינו בתוכחה ועבדתם שם אלהי' אחרי' עץ ואבן וגו' ואם כי לא יובן מזה שנחויב ח"ו לכפור בה' אבל עיקר הענין שע"י גלות המר הזה יבואו הרבה מכשולי' בשומרי התורה ובשמירתה ונהי' בעיני עצמינו כאילו ח"ו עע"ז והנה גזירת המלך ית"ש לא תשוב ריקם והלואי ונזכה ותהי' רק אונס ואם גם עי"ז יבואו להקל גם במה שאינם אונסין כידוע מ"מ שוגגי' המה וכל זה טוב יותר מאשר ח"ו יכפרו בה' משרירות לב

והרחבת לב להתערב בגוים להיות כמוהם ח"ו ונבוא אל המכוון בע"ה כי בטוחים אנחנו שנשבע בשמו הגדול שלא לכלות זרעו של אאע"ה והוא דבר הנמנע ממש לכן בידינו להושיע את עצמינו מכל צוקה צרה ומבוכה באשר שגוזרים עלינו לבטל מן התורה והמצוות ושלא לילך לשבוע הבן וכשנרצה מלבטל זאת נגזר על עצמינו שלא לישא נשים ויהי' זרעו של אאע"ה כלה מאליו וזה א"א בשום פנים וע"כ יעשה השי"ת לבטל גזירת המלך להשיב אחור מחשבתם כדי שגם אנחנו נשוב ונבנה זרעו של אאע"ה אך אחר שובו ניחם ריב"א על הדבר הזה וחשב בנפשו כי בהדי כבשי דרחמנא למ"ל אם מאת ה' היתה זאת שהחי' אימתנא ותקיפה ישנה דת וחוקים מה נועיל אם נכריח בכח שישוב אחור מחשבתו מלאנס אותנו הלא בכל זאת מחשבת הי"ת לא תשוב ריקם והמלך ההוא ישוב להתחכם עלינו באופן אחר לתת לנו חירות ולהתחבר עם האומות עד שיעברו על דת ברצון נמצא שגזירת המלך ית"ש מתקיימת ואנחנו נהי' חטאים במזיד הלא טוב שנהי' חטאי' באונס ובשוגג ולא במזיד ועד"ז אמרו חכז"ל יאה עניותא לישראל כנ"ל בזה והיינו רני עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם ע"י שהיתה עקרה ושנואה בעיני האומות נתרחקה מהם כנ"ל וכבר כתבתי כעין זה במק"א על הפסוק הזה בעצמו:

*__הנה__ הסמיכות של במספר ארבעים יכנו ללא תחסום שור בדישו י"ל עפ"י מה שכתבו המקובלים דאין לבער הקליפה לגמרי וכן נתנו טעם לשעיר המשתלח ולכל סעודת מצוה ורמזו זה בפסוק לא תחסום שור בדישו וכן י"ל זה הטעם שלא ללקות ארבעים ממש שהוא מספר הקדושה לגמרי לכך קאמר הסמיכות לא יוסיף להכותו משום לא תחסום שור בדישו:

__הרחיבי__ מקום אהלך ויריעות משכנותך יטו אל תחשוכי כבר כתבתי במק"א כי ת"ח בעוה"ז נקרא מ'ש'כ'ן' ר"ת מ'טה ש'לחן כ'סא נ'ר אשר עשתה השונמית לאלישע והודיענו כאן שלא ידאג על צרכי עוה"ז כי רק הוא ישב באהל של תורה ועמדו זרים ורעו צאנו וזהו הרחיבי מקום אהלך אתה עשה את שלך והרחב מקום אהל תורה שלך ואל תשגיח על שום דבר וממילא יריעות משכנותך יטו היינו מ'ש'כ'ן' הנ"ל והנה ידוע כי שני מיני יראה יש עילאה ותתאה ושניהם רמוזים בהי א' משני ההין של הוי'

ית"ש וה' במילואה נכתבת כזה ה"ה רמוזים בה שתי יראות וידוע נמי כי שני מיני תורה או חכמה יש ג"כ עילאה ותיתאה והתורה תתאה שער ליראה תתאה וממנה אל העליונה וממנה אל תורה עילאה שהוא תכלית הדביקות בהי"ת והנה אלוף פי' למוד כידוע וזהו הרחיבי מקום אהלך כשתרחיב ותכתוב אותיות אהל במילואו כזה אלף הה למד יהי' למוד בתחלה וב' ההי"ן באמצע ולמוד בסוף ולכן צוה הרחיבי מקום אהלך:

אחת שאלתי מאת ה' כתיב אני לדודי ודודי לי אני שואל אחת לחזות בנועם ה' אך לזה צריך הכנות הרבה כמו שמתפללים אבינו מלכינו אין לנו מלך אלא אתה ולזה צריך כל תפלת אבינו מלכינו שנזכה לזה וכן הקב"ה אינו מבקש אלא אחת מה דעלך סני וכו' או צדיק באמונתו יחי' ולזה צריך כל התורה כולה:

כי תבוא

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה בספרי אם תקיים מה שכתוב בענין זה תירש את הארץ והקשה מורי בהפלאה הא אין ביכורים אלא אחר ירושה וישיבה וי"ל דהנה יל"ד בבהמ"ז אנו אומרים מודים אנחנו לך על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו מארץ מצרים וקשה הרי תחלה הוציאנו ממצרים ואח"כ הנחילנו א"י ומ"ט הקדים שהנחלת אבל האמת יורה דרכו ובזה יתיישב ג"כ קושיית רמב"ן על הספרי דמפרש בפ' והי' אם שמוע ושמתם את דברי אלה על לבבכם קאי אלעיל אואבדתם והיינו בגלות תשימו על לבבכם שלא יהיו חדשים כשתחזרו א"כ קשה איך קאמר אח"כ למען ירבו ימיכם על האדמה ולדידי קשיא איך קאמר כימי השמים על הארץ הלא כתיב כאשר השמים החדשים אשר אני עושה כן יעמוד זרעכם ושמכם א"כ משמע דהשמים הללו יבלו ונגולו כספר השמים ואיך אמר כימי השמים על הארץ אבל נ"ל שאעפ"י שאבותינו התהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר מ"מ בכל מקום שהלכו הי' לבם ועינם וכל מחשבותם אל ארץ נחלתם אשר נתן להם השי"ת וכן אמרו השבטים לפרעה לגור בארץ באנו ולא להתיישב כי בכל רגע האפשרי דעתינו על נחלתינו וכל זמן שהי' דעתם כך לא שלט בהם פרעה וגזירותיו ולכן כתיב וימת יוסף ואחיו וכל הדור

ההוא אשר לא נתיישבו אלא כגרים בעלמא כשמתו אלו ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ומאותן דורות החדשים ותמלא הארץ אותם ומיד ויקם מלך חדש ויאמר הבה נתחכמה והיינו דקאמר מקרא ביכורים וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט כשהי' עדיין מתי מעט אז גרו שם כגרים ולא נטשו נחלתם ויהי שם לגוי גדול אז וירעו לנו המצריים וע"כ הזהרנו אפי' אם ח"ו ואבדתם וגו' מ"מ ושמתם דברי אלה על לבבכם וגו' למען ירבו ימיכם איננו שכר אלא עדיין מיירי בגולה ירבו ימיכם על האדמה כל מקום שאתם הולכים יהי' כל מחשבותיכם על האדמה כימי השמים הישנים על הארץ הישנה עד תזכו לשמים החדשים והארץ החדשה במהרה בימינו וע"כ אמרינן מודים אנחנו לך שהנחלת לאבותינו יורדי מצרים הנחלת להם ארץ חמדה בכל מקום שהגליתם ובזכותם הוצאתנו ממצרים וה"נ קאמר כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה שתהי' בעינך כבר קודם ביאתך שהיא נחלתך בכל מקום שאתה שם אז תזכה וירשת וישבתה בה והיינו דקאמר ספרי אם תקיים המצוה האמורה בענין היינו שתהי' א"י לך לנחלה אז בזכות זה תירש הארץ:

והי' כי תבוא ולא כתיב כי תבוא כמו כי תצא בלא תיבת והי' תחלה ולשון והיה משמע דקאי אדלעיל י"ל דאמר תמחה את זכר עמלק אפי' שעל עצים ואבנים שלא יזכר שמו לעולם ומ"מ לא תשכח אותו כי הוא א' מניסים גדולים כמו יציאת מצרים שהרי אמרו מה שמועה שמע יתרו קריעת י"ס ומלחמת עמלק ש"מ ששקולים הי' וא"כ ראוי שלא תשכח והנה אסור לזכור שמו כי מחה תמחה זכרו מתחת השמים ע"כ אמר איעצך והי' כי תבוא אל הארץ ותביא מראשית פרי האדמה לומר שיהי' זכר לראשית גוים עמלק ע"כ כשתספר וענית ואמרת ארמי ומצרים ופרעה וביאת הארץ עוד תסיים והנה הבאתי ראשית פרי האדמה חלף ראשית הגוים אשר השמידו השי"ת ולא תטעה הלא גם ישראל נקראו ראשית דע כי אין ראשית שייכות לישראל כלל וע"כ אמרינן בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ע"ד העברה ולא ע"ד האמת כי אין ראשית אלא בדבר שיש בו אחרית ושיריים ועמלק הי' אז ראשית הגוים וכל הגוים שארית לו ובכורים ראשית פרי האדמה ואחרית הפירות שיריים להם אבל ישראל עליהם אמר בלעם מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו שנקראו ראש צורים

וראש גבעות ובאמת לא שייך להם זה השם כי עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב והם עם בפ"ע כולם קדושים עם קרובו של הקב"ה ולמי יהי' ראשית ומי אחריהם ע"כ התפלל ותהי אחריתי כמוהו ע"כ ראשית פרי האדמה רומז לראשית גוים ולא לישראל שהם ראשית ע"ד העברה כמו שהקב"ה נקרא ראשון ע"ד העברה:

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך וכו' פי' אחר שנחרב בית מאוינו ובטלו מעשרות שהיו נוהגי' באלף הג' שהיא שנת המעשר אזי ונתת ללוי וגו' ואכלו בשעריך ושבעו וכשתאכיל לעניים הללו בשעריך יהי' חשוב ומקובל כאלו הקרבת בבהמ"ק וצריך אתה להתודות ולומר בערתי הקדש מן הבית פי' שתאמר אתה בערת וגרמת שנתבער הקדש הבהמ"ק ונחרבו בעוונותיך לא אכלתי באוני ממנו פי' מרוב אנינות לא אכלתי מרוב צער שיש לו ע"ד האכלתם לחם דמעה ולא בערתי ממנו בטמא פי' לא ח"ו ע"י גירוי שאור שבעיסה כ"א ע"י שעבוד מלכיות שגרמו לנו ולא ע"י שאור הנקרא טמא גם לא נתתי ממנו למת אוה"ע ע"ד לא תחנם:

א"נ י"ל שאומר לכהן הגדתי היום רוצה לומר אני רוצה לומר אני רוצה להגיד היום כי באתי וגו' פי' אני רוצה לקרות מקרא בכורים בקול רם לקדש שמים ברבים ועתה ברכני שיוצק חן בשפתותי ויערבו דברי באזני השומעים ויכנסו אל לבם ועל זה נוטל הכהן הסל ומניפו לארבעה רוחות לעצור טללים רעים ר"ל הקליפות המונעות כדי שיתברך בניב שפתיו וקרוב לזה איתא בצרור המור עיי"ש והוה ס"ד שאם המביא בכורים א' מגדולי הדור והכהן עם הארץ אין כבודו לבקש ממנו ברכת הדיוט שלו ע"כ אמר אין לך אלא כהן שבימיך:

א"נ י"ל בסוף פרק שני דר"ה מייתי אהא דאתם אפי' מזידין מייתי עלה אין לך אלא שופט שבימיך שיהי' קביעות ועיבור החדש שלו קיים והיינו לפעמים לפי חשבונו של מביא ביכורים כבר הי' ראוי שלא לקרות כי אחר סוכות מביא ואינו קורא ולפי קבלת עדות החודש של הכהן הזה ובית דינו עדיי' זמן קריאה ע"כ כתיב אל הכהן אשר יהי' בימים ההם אפי' יפתח בדורו מ"מ תאמר הגדתי היום דייקא לפי חשבונך שהיום עדיין ראוי להגדה:

מראשית כל פרי האדמה כ' בעה"ט מראשית ולא כל ראשית להשם ראשית דגנך קודש ישראל לה' ראשית תבואתו ראשית ירימו חרם לה' קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה עכ"ל והוא תמוה לא ידעתי אם הוא לשון מדרש או לשונו ז"ל ובס' עטור בכורים נדחק ולא עלה בידו ועכ"פ נ"ל דמראשית דדרשו חז"ל ולא כל ראשית אלא דוקא מז' המינין לא סגי בהאי דרשא דהל"ל ראשית מפרי ולא כל פרי אע"כ אתי עוד לדרוש לא כל הראשית לה' אלא ראשית דראשית כי ראשית דגנך תרושך ויצהרך הוא תרומה וראשית של אותו הראשית הוא בכורים וכן ישראל הוא ראשית של או"ה קודש ישראל לה' ראשית תבואתו וראשית של אותו הראשית הם תינוקת של בית רבן והם במקום בכורים ובזה יתישב לי איזה דקדוקים א' אחר פ' וידוי מעשר כתיב היום הזה ה' אלקיך מצוך פירש"י והוא מספרי בת קול מברכו הבאת בכורים היום תזכה לשנה הבאה וק' מאי שייכות דבכורים הכא הא מוידוי מעשר נסתלק ועוד מאי דאמר בוידוי השקיפה וברך את עמך ישראל בבנים ובנות ואת האדמה בפירות מה ענין בנים ובנות לכאן הלא עשר בשביל שתתעשר כתיב גם לדקדק כי תכלה לעשר מאי לשון כלי' הלא עדיין לא התחיל אך יוצדק לפי הנ"ל דאעפ"י דמייתי בכורים בכל שנה מ"מ אינם ראשית דראשית עד שיפריש ראשית דגנו חרומה ומעשר אז הוי הביכורים למפרע ראשית דראשית והיינו כי תכלה כי הביכורים הוא ההתחלה ותלוי ועומד עד גמר הפרשת מעשר ומכיון שהתודה על מעשרותיו כראוי ונעשו ביכורים למפרע ראשית דראשית ראוי להתפלל על בנים ראשית דראשית דעם קדוש ושוב בת קול מברך הבאת ביכורים היום ע"י וידוי המעשר תזכה לשנה הבאה ג"כ וק"ל:

ולקחת מראשית כל פרי האדמה כ' בעה"ט היינו ג"כ הבנים פרי הבטן יקדיש לה' ללמדם תורה כי ישראל נקראי' ראשית תבואתו והבנים ראשית דראשית וכבר כתבתי במק"א דלכן בסוף הפרשה וברך את עמך בבנים ובנות ואת האדמה בפירות ובנים ובנות מאן דכר שמייהו אע"כ בכלל ביכורים ראשית פרי האדמה הם בני אל חי לגדלם לתורה ואמר ושמת בטנא וכ' בעה"ט טנא בגמטריא ששים לרמז ביכורים אחד משששים ויל"ד דהל"ל בכלי ויהי' ג"כ גמטריא ששים אלא לרמז על ברכת הבנים ג"כ טנא עם ב' נקודות סגול עולה מאה ועשרים (היינו סגל הוא שלשה נקודות

וכל נקודה הוא יו"ד בגמטריא עשרה והוי סגל שלשה יודין גמטריא שלשים ושני סגל היינו ששה יודין בגמטריא ששים וטנא בגמטריא ששים עולה הכל בגמטריא מאה ועשרים) בזכות שקידש אותם כביכורים יחיו תרומה של עולם כי א' מחמשים ששית אלפי שני הוא מאה ועשרים ואותיות טנ"א ט"א היא יו"ד כי בן עשר יכנסהו למשנה ומתגדל ועולה עד שכשיהי' בן חמשים (ובן חמשים לבינה ואין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה) שהוא הנו"ן של טנ"א יהי' ראוי להושיבו בסנהדרין שר החמשים:

ואמרתי כיון שמקריבין ראשית מן הכל ראוי להקדיש ראשית מבחר הבריאה והוא ראשית זמן השנה "הם ימי התשובה בראשית השנה וצא וחשוב כי השנה היא שנ"ד ימים צא מהם ימים מקודשים חמשים שבתות השנה וז' ימים טובים נשארו רצ"ז ימים של חול וא' מארבעים הם ז' ימי תשובה דהיינו יום א' ר"ה וא' יה"כ וא' שבת (שהמה כבר נחשבו בכלל השבתות וימים טובים) נשארו ז' ימים שהם ראשית דראשית השנה (וצ"ל דאותן י"ז הנשארים אינו מגיע לפי חשבון א' מארבעים יום שלם עליהם) ויש להאריך בזה:

ובאת אל הכהן אשר יהי' בימים ההם ידוע מאחז"ל בשביל הכהני' ושופטי' שאינם הגונים נחרב הבית עיי' פ' כל כתבי ולכן מרמז כל פעם א'שר י'הי' ב'ימים ה'הם ר"ת איבה כמו איכה ישבה בדד העיר ומרה תהי' באחרונה כמו ס"ת אשר יהי' בימים ועמ"ש פ' כי תשא ע"פ סרו מ'ה'ר' מן הדרך:

ובאת אל הכהן אשר יהי' בימים ההם הקשה רמב"ן מה שייך כאן אין לך אלא כהן שבימיך דזה שייך בשופט גם יל"ד מה אומר להכהן הגדתי היום לה' אלקיך הרי עומד לקרוא לפניו כל פ' קריאת בכורים ומה לו להקדים הגדתי היום ומה אומרו לכהן ה' אלקיך ומיחד את ה' על הכהן לאמר אלקיך ומכאן ואילך בכל הפרשה מיחד ה' על המביא בכורים והנלע"ד כי עיקר הודות לה' ביציאת מצרים לא על אכילת פרי הארץ ושביעה מטובה כ"א אשר קרבנו לעבודתו ית"ש ואפי' יהי' ארץ לא טובה ח"ו העיקר שזכינו לקבלת התורה ולשכון בארץ מקודשת מכל הארצות אך אחרי כל הטובה הגדולה הזאת אנו מוסיפים שבח והודי' על תוספת החסד שהושיבנו בארץ זבת חלב

ודבש ע"כ בבואו לבהמ"ק טרם הורידו סל של פירות מעל כתיפו אומר להכהן שלא יראה שאין שמחתו וטובתו רק על פרי הארץ ע"כ קודם כל אומר הגדתי היום כי באתי אל הארץ המקודשת אשר נשבע לאבותינו ואפי' הי' ארץ מליחה ח"ו ואח"כ יוריד הסל ויתן שבח והודי' על טובת ה' בפרי הארץ וע"כ בתתו שבח והודי' על קדושת הארץ ואשר קדשנו במצותיו ובענין הקדושה הכהן הוא הראש וממנו יושפע קדושה לכל ישראל ע"כ אומר לכהן ה' אלקיך אמנם לענין השפעת רב טוב ופרי הבעלים עיקר ומעבודתם בהארץ יושפע לכהן ע"כ מזכיר ה' אלקיך על הבעלים המביאין בכורים וא"ש ואולי יתחמץ לב המביא בכורים לאמר הלא גם בתורה וקדושה לי עשר ידות על הכהן הלז שבזמנינו ומדוע אומר לו אלקיך להוציא עצמו מן הכלל וליחד ה' על הכהן הלז ע"כ הזהירו הפסוק אל הכהן אשר יהי' בימים ההם אפי' איננו כימים הקדמונים מ"מ הקב"ה בחר בו ועשאו צינור ושפע לכל דבר שבקדושה:

אל הכהן אשר יהי' בימים ההם פירש"י אפי' יפתח בדורו ורמב"ן טען מה ענין זה לכאן אלא בספרי דרש כהן המוחזק בימיך פי' אפילו נמצא אח"כ שהי' בן גרושה מ"מ עבודתו כשרה וצ"ע מה ענין זה לבכורים דווקא ובמס' קידושין ס"ו ע"ב דרשינן כן בכל הקרבנות מקרא ברך ה' חילו עיי"ש וצ"ל שאר הקרבנות עיקר כפרה בדם ואיברים ואין הכהן אלא שליח בעלמא הכשיר הקב"ה חללים אבל בכורים אין בהם למזבח כלום אלא אכילת כהן הו"א אם הוא בן גרושה נפסלו הביכורים קמ"ל אלא אכתי אין צריך קרא פשיטא דלא נפסלו הלא גם לת"ח בעלמא נמי נקראו בכורים מה שמביא לו כדאי' בריש פ' שני דייני גזירות וא"כ אכתי למאי צריך קרא אלא לפעמים הכהן איננו ת"ח כמו כהני בית שני וגם נמצא אח"כ שהי' בן גרושה וקמ"ל אפ"ה אין לך אלא כהן שבימיך אעפ"י שאינו ת"ח ואלו ואלו דא"ח:

***ובאת אל הכהן אשר יהי' בימים ההם ואמרת אליו הגדתי** עפירש"י וי"ל דהנה טעם ביכורים יש לומר או כמ"ש הפשטנים כדי שיתן מפריו הטוב למורי התורה שהם הכהנים אשר יורו משפטיך ליעקב אבל באמת נראה שאינו כן אלא הם כמו קרבן לגבוה כמו שאר קרבנות ולכך צריך להיות קורא לומר שבח והודי' לה' כדי שיהי' מוכח שהוא קרבן לה' אמנם זה י"ל בזמן הבית הראשון שהיו כהנים צדיקים אבל

בימי בית שני שהיו לפעמים כהנים ע"ה עיין ביומא י"ח ע"ב ואז אין ס"ד לטעות כטעם הראשון וא"כ בהבאה עצמו הוי כאלו קרא:

ועי"ל דהנה מפשטות הקרא הי' אפשר לומר דרק בפעם ראשון כשבאנו לארץ מחוייבים להביא ביכורים אמנם על פה נמסר לנו שבכל שנה חייבים להביא ומרומז ג"כ בקרא שאמר אל הכהן אשר יהי' בימים ההם אמנם תרווייהו איתא כפירש"י לקמן היום הזה שיהי' בכל יום בעינינו כאילו היום נצטוינו וכן בכל שנה ושנה יהי' לו כאלו היום בא דהצדיק בכל יום יוסיף דעת ויראת שמים ויהי' בעיניו כאלו אתמול לא עשה כראוי כן יתוסף בו בכל עת קדושה וכן קדושת א"י תחדש לו ויפעלו עליו בכל שנה מחדש כאלו היום בא ועד עתה הי' בחו"ל והיינו דפירש"י לקמן בפסוק היום הזה דבכל יום יהי' בעיניך כחדש ושמרת ועשית בת קול מבשרו תזכה לשנה הבאה היינו שיהי' כאלו בא עתה מחדש בפעם הראשון וזה נמי שאמר ובאת אל הכהן אשר יהי' בימים ההם לזמן העתיד תאמר הגדתי כי באתי לארץ מעצמי היום כאשר אז בפעם ראשונה נשבע ה' לתת לנו ביד חזקה:

***ארמי אובד אבי** פירש"י דארמי קאי על לבן שבקש להאביד אבי שלבן בקש לעקור את הכל ובאוה"ע מחשבה רעה חושב להם הקב"ה כמעשה ובספרי מציין זה על סיפא דקרא ויהי שם לגוי גדול ונראה דהר"א בן עזרא כ' לפרש ארמי אובד אבי ארמי קאי על יעקב היינו שאבי הי' ארמי אבד עני נקרא אבד שיעקב כשהי' בארם הי' ארמי אבד וגם ירד יעקב אח"כ למצרים ונעשה שם במצרים לגוי גדול אלא דע"ז קשה דהרי דרשו על ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם בשמותם ובמלבושיהם ואיך קאמר שהארמי אבד אבי שירד גם כן למצרים ויהי שם לגוי היינו הארמי הרי היו מצוין שם ונראה וניכר בשם ישראל ולא כארמי ועכ"ח כפירש"י דקאי על לבן וא"כ מסיפא דקרא מוכח פירושו דרישא דקרא דקאי על לבן ומוכח דמחשבה באוה"ע כמעשה וא"ש:

***וי"ל** ההמשך דהנה גם אותן שנים שהי' יעקב בבית לבן נחשבו לימי הגלות דהרי מלידת יצחק נחשב הגירות וא"כ קשה שתמיד הי' יכול להיות שם בארם ויקוים שם ימי ארבע מאות שנה של הגלות אבל י"ל ע"פ מה שאיתא בגיטין דף י"ז ע"א שראה

הקב"ה שאינם יכולים לקבל גזירת ארמיים לפיכך הגלה לבבל וה"נ קאמר ארמי אובד אבי היינו שהי' רשעתו כ"כ שבקש לעקור הכל לפיכך וירד מצרימה שפרעה לא גזר רק על הזכרים ונתבטל אח"כ גם גזירה זו והקב"ה גם בעת הגלותינו היטיב כחסדו הגדול עמנו לטובה:

ארמי אובד אבי וירד מצרימה נ"ל עפ"י מדרשי חז"ל דלבן היינו בלעם ואפשר בגלגול ועכ"פ אמרו שלבן הוא בלעם הי' בעצת פרעה להרע לישראל ע"כ רמז פה ארמי אובד פירש"י חשב לאבד ולא יכול לו ולבסוף ירד הארמי הזה מצרימה ויהי אבי שם לגוי גדול ועל ידי הארמי וירעו אותנו המצרים וכו' ודוק:

והיית לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהי' למטה עיי' פ' ראוהו ב"ד דאיכא מ"ד שופר כפוף בתפילה כמה דכייף מעלי טפי ופירש"י דכתי' והי' עיני ולבי שם כל הימים צריך שיתן עיניו למטה לארץ ולבו למעלה ואיכא מ"ד של יעל פשוט דכתי' נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים ובוודאי אלו ואלו דברי א"ח כי הצדיקים קדושי עליונים אינם צריכים לזכור יום המיתה כמ"ש מורי הגאון בהפלאה על פסוק הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי פי' לא הוצרכתי לזכור יום מותי וא"כ אנשים כאלו המה לבם וגם עיניהם למעלה כיעל פשוט ורמז עיניך לנוכח יביטו ר"ת אותיות יע"ל ואמנם מי הוא הזוכה לכך אדם המוכיח ומשיב רבים מעון דכתי' מוכיח אדם אחרי אחז"ל המוכיח אדם הוא אחרי כביכול ואחז"ל על פסוק היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף הם לא הוכיחו זא"ז ע"כ אמר כאן תהי' לראש ולא לזנב כי אם תוכיחו זא"ז ולא יהי' ראשו של זה בצד זנבו של זה ועי"ז והיית רק למעלה עינך ולבך שניהם למעלה ולא תראה למטה שתצטרך ליתן עינך למטה:

ברוך פרי בטנך ואח"כ טנאך ומשארתך ובקללה היפך הענין ועיי' רבינו בחיי, ונ"ל בהברכה טוב שיתברך בעושר ונכסים טנאך ומשארתך אחר שכבר גידל בניו כדי שיתגדלו בהכנעה ועבודת ה' טרם יהי' עשירים גדולים ויכירו ה' ובקללה הי' הדבר בהיפך אע"ג שכבר ירדו מנכסיהם ונתארר טנא ומשארותם והי' להבנים להיות

נכנעים ועובדים ה' מ"מ יתארר פרי הבטן ר"ל ע"כ הקדים ברכת פרי הבטן לטנאך ומשארתיך:

שמואל הקטן אומר בנפול אויביך אל תשמח פי' כי צדיק המקטין עצמו וכל תאות העוה"ז והנאתו כלא חשוב א"א לו לשמוח בנפול אויבך כי איננו מבין מפלתו של זה ואיננו יורד לסוף דעתו של זה האויב הרשע שקשה לו מה שלא מצאו למלאות תאיתו שרגיל וגאוה וגודל לבו שהורגל בהם ושזה קשה לו מכמה מיתות והצדיק אינינו מבין זה ולא מרגיש ואם אולי יתן דעתו ולבו להרגיש ועי"ז ישמח במפלתו א"כ איכא למיחש שגם הוא יכשול לבסוף באותן תאוות זה הרשע פן יראה ה' ורע בעיניו שתהרהר בענינים כאלו ועי"ז והשיב מעליו אפו:

הנה הבאתי ראשית פרי האדמה הקשה מורי בהפלאה בפרק כיצד מברכין ברך על פירות האילן פרי האדמה יצא ואמרינן מתניתין ר"י דאמר עיקר אילן ארעא וקשה מי יחלוק שנקרא פרי האדמה הלא אומר בוידוי ביכורים הנה הבאתי מראשית פרי האדמה וז' המינים רובם פרי עץ ונ"ל ליישב גם פסק ההלכה דקיי"ל ברך על פרי האילן פרי האדמה יצא ולא קיי"ל כר"י דעיקר אילן ארעא:

ואקדים בפרק כיצד מברכין מבואר דעל הסמדר שלא גמר פרי אין מברכין עד גמר פרי והנה קיי"ל כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע אלא בעומד לבצור פליגי ר"מ ס"ל דה"ל כתלוש ולרבנן כל זמן דלא כחשי הוה כמחובר וע"כ ביכורים דהפרשתן משרואה תאנה שבכרה כורך עלי' גמי עד שתגמר פרי לגמרי ומ"מ כבר הופרשה באילן ועדיין אינה עומדת לתלוש ע"כ נקרא פרי האדמה ואמר הנה הבאתי על ראשית הפרשתן באילן דהוה כקרקע אמנם ברכה שמברך בורא פרי קאי על מה שנגמרה ועומדת ליתלש והנה סתם משנה ר"מ דכתלוש דמי ואי לאו דס"ל בהא כר"י דעיקר אילן ארעא לא הוה מברך בופה"א וא"ש ש"ס דברכות אך אנו קיי"ל כרבנן דר"מ דעד דכחשי הוה מחובר כקרקע א"כ שפיר יצא אם בירך פרי האדמה אע"ג דלא קיי"ל כר' יהודה דעיקר אילן ארעא וק"ל:

*ככל **מצותך אשר צויתני** פירש"י שמחתי ושימחתי בו וצ"ב איך מרומז זה ונראה עפ"י מה שאמרו חז"ל בכל מקום המוכר עצב והקונה שמח אבל הקב"ה במתן תורה

הי' שמח ושימח ישראל וזה עשיתי ככל אשר ציויתנו כמו שעשה הקב"ה כאשר ציונו היינו בשעת ציווי במתן תורה שמח ושימח אותנו לטובה:

לא נתתי ממנו למת עשיתי ככל אשר ציויתני רמב"ם פי' למת דבר שאינו מחי' הגוף היינו חלוק וטלית וערמב"ן וע"ד דרוש י"ל כי דרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר והוא שכר עוה"ז הנקרא מת כי הוא עבר ובטל אך העושה לרצון ה' ולא למען שיתעשר הוא עושה לחי ולא למת והסי' הוא מי שרוצה להתעשר אינו משהה מעשרותיו אלא מפריש בכל שנה כדי שיתעשר מיד ומי שאינו חושש לעושר משהה עד שלש שנים ע"כ אמר בשנה השלישית לא נתתי ממנו למת היינו כדי שיתעשר בעוה"ז שהוא בבחינת מת אלא כאשר ציוני ה' אלקי עשיתי ככל אשר ציויתני:

עשיתי ככל אשר צויתנו פירש"י שמחתי ושמחתי בו אחרים עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך השקיפה וכן היא במשנה דביכורים ובמד' לא מצינו השקיפה לטובה אלא בזכות הצדקה מתהפך לטובה ומסיים כאשר נשבעת לאבותינו וצ"ע מ"ט להזכיר השקפה כיון שעשינו מה שעלינו א"כ ממילא יהי' הבטה לטובה ולא יצטרך להפוך הרעה לטובה ועוד לא יתכן למימר הכי קמי' קוב"ה עשינו מה שעלינו מעתה קיים גם אתה הבטחתך ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ח"ו גם מה דרך וידוי הוא זה למימר עשיתי ככל אשר צויתני ושגיאות מי יבין ונחמי' נענש על אשר אמר זכרה לי אלקי לטובה ע"כ אומר קושיא מתורצת בחברתה אע"ג דעיקר מצוה היא שמחת מצוה ששמח שזכה לקיים מצוה מ"מ כל אדם מצטער שלפי דעתו לא עשה עדיין כהוגן נהי ששמח שזכה לעבוד ה' מ"מ מצטער שלדעתו עדיין שגה ואם אינו עושה כן אלא חושב בנפשו היום זכיתי לשכר הרבה הרי מזכירין עוונותיו והיינו עיון תפלה שאחז"ל שמעורר הדין עליו וכתבו שלעולם לא יתלה אדם בזכותו ולא בוויתור של הקב"ה אלא בזכות אבות והנה זה שנהג במעשרותיו כראוי מ"מ עשיתי ככל אשר צויתני ששמחתי בו והי' לי לדאוג אולי שגיתי ולא עשיתי המצוה כהוגן אך לא עשיתי כן אלא שמחתי בתכלית שמחה ואמרתי עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך וזה חטא וגורם לעורר מדה"ד והשקפה ח"ו אמנם בזכות הצדקה תתהפך לטובה ולא למעני תעשה כ"א כאשר נשבעת לאבותינו:

*__השקיפה ממעון קדשיך__ השל"ה כ' הרמז השקיפה המה תיבות השק יפה לתשובה וצריך טעם מאי ענינו לכאן ונראה על פי מה דאיתא סוף פ"ב דסוכה דאם נראה צורת שק בשמים חיצי רעב משתלחים מיהו אמרינן שם דישראל אין להם לדאוג מאותות השמים אל יחתו דהיינו שיעשו תשובה ולא יהי' רעה והיינו דרמז כאן השק יפה ממעון קדשיך שעי"ז יעשו תשובה וברך את עמך:

__השקיפה ממעון קדשך וכו__' יראה דקאמר ב' השקפות וב' ברכות א' רוחניות והיא השפעה הבאה מרוח קדשו של צדיק הדור אשר השכינה שורה בתוכו וממנו יומשך קדושה וטהרה לכל דורו והוא מעונו של הקב"ה ששוכן בקרבו ואין לו בעוה"ז אלא ד' אמות של הלכה בלבד ושנית ברכת האדמה והוא גשמיות ויומשך מן השמים וצבאם כדכתיב השמים יענו את הארץ וע"כ אמר השקיפה ממעון קדשך הוא הצדיק והשקיפה גם מן השמי' וברך את עמך ע"י הצדיק ואת האדמה ע"י השמים ולהיות כי מסתמא ראוי ונכון שהכהן הגדול יהי' הצדיק ההוא מקודש ואם לאו עכ"פ הצדיק היותר גדול שבדור נקרא כהן לה' ואפי' אינו כהן ומשו"ה רב קרי בכהני וע"ד הממלא גרונו של ת"ח יין כאלו הקריב נסכים וכדכתי' בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ובכל עולם באופן של עולם זה האיש המכונה פה מעון קדשך הוא לעולם כהן ע"כ השקיפה' ממעון קדשך' ס"ת כהן:

*__כאשר נשבע לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש__ הרמב"ן כ' שעכ"ח לאבותינו היינו יוצאי מצרים דלאבותינו אברהם יצחק ויעקב לא אמר והבטיח מזבת חלב ודבש כלום ובזה יישב הגאון מוה' ברוך פרענקל אב"ד דק"ק לייפניק זצ"ל הרמב"ם דפסק גבי ביכורים גר מביא וקורא וגבי ווידוי מעשר פסק דגר אינו מתודה דלא יכול לומר לאבותינו ובס' שער אפרים הקשה אהדדי ולהרמב"ן הנ"ל א"ש דגבי ווידוי קאי לאבותינו על יוצאי מצרים והם לא היו אבות הגר משא"כ גבי ביכורים דקאי על אברהם יצחק ויעקב ואברהם הי' אב המון גוים אב הגרים ובס' שער אפרים תי' דבווידוי שהיא לשון תפלה צריך לברר לשונו טפי כדאיתא בזוהר דבתפלה צריכין לברר מאוד לשונו דלכך אמר יעקב הצילני מיד אחי מיד עשו וליכא למסמך על הא דאברהם נקרא אב המון גוים וגו' ולענ"ד נראה דתרווייהו צריכין דעל הרמב"ן לכאורה קשה הא אמרו

חז"ל (ברכות פרק ב') דאין קורין אבות אלא לשלשה והראי' שהביא מקרא וירעו לנו ולאבותינו אין ראי' אדרבא דהא שם פירשו חז"ל והיבא ברש"י מכאן שהאבות מצטערין בקבר וגם קושיית רמב"ן אינה מוכחת כ"כ די"ל כוונת הקרא דארץ אשר נשבעת לאבותינו אנו מתפללים שתהי' זבת חלב וגו' ושוב אנו צריכין לדברי שער אפרים דבתפלה צריך לברר בקשתו ועכ"ח הכוונה על יוצאי מצרים וכרמב"ן ושוב י"ל כתי' הגאון זצ"ל:

ולפ"ז הפשט אנו מבקשין שיהי' זבת חלב וגו' והיינו שעי"ז יהי' ראוי לביכורים דבעינן מארץ זבת חלב ודבש כמו דתנן דביכורים באים רק מארץ זבת חלב ודבש (ביכורים פרק בתרא) ושכר מצוה מצוה:

היום הזה ה"א מצוך לעשות וגו' ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך יאמר כי אין חפץ להקב"ה במצות אנשי' מלומדה אלא בעבודת [אמיתית] אשר ע"כ חזר הקב"ה כל התורה בערבות מואב משום שאז נעשו בני ארבעי' ועמדו ע"ד רבם כאמור בפרשה ולא נתן לכם ה' לב לדעת וגו' וכפירש"י שם שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה ומזה יושפט שהקב"ה חפץ שנעבוד אותו בלב ולא מצות אנשים מלומדה וזה היום הזה ה"א מצוך וגו' אע"פ שכבר צוך מ"מ חוזר ומצוך היום משום שהוא סוף ארבעים מזה תדע כי רוצה הוא שתעבדהו בכל לבבך ובכל נפשך:

את ה' האמרת יל"ד דהזכיר ד' דברים חוקיו משפטיו מצותיו ולשמוע בקולו פירש רמב"ן דברי נביאיו ובפסוק השני ה' האמירך לא הזכיר אלא מצותיו והוסיף ולהיותך עם קדוש ונ"ל כי חוקיו המה המצות שנעלם ממנו טעמם בעוה"ז ולע"ל יתגלו ולא יהיו עוד חוקים כי כולם יהי' מצות כמשדחז"ל בפ' אלו עוברין אור יקרות וקפאון ע"כ בה' האמירך לא הזכיר עוד חוקיו וגם משפטיו פי' רמב"ן לעשות משפט בעוברי עבירה ולא יעברו עבירה ולא יצטרך למשפט גם לשמוע בקול נביאיו כי כולם ידעו את ה' ככתוב ואקום מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים, וכ' בחו"ה שאין להוסיף חסידות על מה שכ' בתורה אם לא קיים תחלה גוף התורה ע"כ אחר שנזכה לוה' האמירך כנ"ל אז ולהיותך עם קדוש ופרוש משבעים שערי היתר אבל לא קודם לזה:

ללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ולשמוע בקולו יש לפרש דקאי על הקב"ה דאמרינן הקב"ה מניח תפילין לאהבת ישראל ואמרו והלכת בדרכיו מה הוא חנון ורחום וכו' וא"כ הקב"ה עושה מצותיו מיהו זה אפשר אם ישראל עושין רצונו של הקב"ה ואז הקב"ה עמנו ומאדם מערכי לב ומה' מענה לשון וכאילו השכינה מדברת מתוך גרונינו כל חד וחד לפום צדקתו אבל אם אין עושין רצונו אז אין הקב"ה יכול לילך בדרכיו ולשמור מצות תפילין וע"ז כיון אם האמרת ה' יוכל ללכת בדרכיו וגו' ולשמוע בקולו וכו' כמו שאנו אומרים ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וגו' ולשמור כל מצותיו האי ולשמור כל מצוותיו תמוה וי"ל הלא אחז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו היינו לעמוד נגד היצה"ר הרוצה להחטיאו לעבור על המצות אבל אם תאמיר להשי"ת בכל לבבך לעבדו אז הקב"ה יעשה את שלו ומבטיח לך ולשמור כל מצוותיו שתוכל לקיים כל מצוותיו וק"ל (מש"מ):

ושדת אותם בשיד להורות נתן שיהי' זכרן כבור סיד שאינו מאבד טפה:

וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב ממשמעות הענין כתבו ב' פעמים מקרא היינו על האבנים שבירדן ושבגלגל ופעם אחת תרגום שבעים לשון שבהר עיבל ונ"ל הטעם כדי שלא להשוות התרגום עם המקרא ע"כ כתבו ב' פעמים מקרא והנה המקרא כלול בו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש וכל סתרי מרכבה אך ע"י תרגומים הוא רק פשטות וזהו שאמרו תרגום הל"מ היינו כל ע' לשון ההמה אלא שאין בידינו מהם אלא תרגום ארמית שקבלו אונקלוס מר"א ור"י והם מהקדמונים והשאר נשכחים וכל המעתיק פשטיות התורה עפ"י חכמת עצמו מכזב אלא כמו שאמרו מרע"ה ונכתב על האבנים ונראה מזה אמרו רבותינו חייב להשלים עם הציבור שמו"ת:

מטה משפט גר וגו' שוכב אשת אביו וגו' יש להפליא כי כל ארור שבפרשה הוא פרשה סתומה בפ"ע חוץ משני אלו מטה משפט גר ושוכב אשת אביו שניהם בפרשה א' וראיתי לפי שפירש"י כי י"ב ארורים נגד י"ב שבטים וא"כ שבט ה' וי"ו הוא יוסף ובנימין לפי המסודרים בפרשה נמצאו ב' אלו נגד ב' בני רחל ע"כ ואומר כי אחז"ל

אלמלי חטא ראובן עם אשת אביו לא העמידו על ההר לביישו בארור שוכב עם אשת אביו ואמרו שתבע עלבון אמו ואמר אם רחל היתה צרה לאמו גם שפחתה תהי' צרה לאמו וכ"ז גרם לו על שדן אותה כשפחה ולא כגיורת ולא תפסה בה קידושין והיא רק מפותת אביו שמותרת ואעפ"י שעכ"פ לא שכב אלא בלבל יצועי מ"מ הא דמעלה עליו כאלו שכב מ"מ הא גופי' גנאי אי לאו דשכיבה גופי' לא הוה רק כמפותת אביו כיון שבעיניו לא היתה גיורת רק שפחה ולהיותה שפחה בעיניו הי' נראה לו גנאי יותר להיותה צרה לאמו ואמנם בני רחל יוסף ובנימין לא חשבו אותה כשפחה כפירש"י בפרשת וישב נמצא ראובן הוא כמטה משפט גר בלהה שנתגיירה ושכב ע"י זה עם אשת אביו כנ"ל ע"כ בחלקם של בני רחל באו ב' אלו ופ' אחד כי מישך שייכו להדדי וק"ל:

אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותה פי' רמב"ן בשם ספרי דקאי אאותן שבידם לקיים את דברי התורה ביד המבטלים היינו הזקנים שימחו בשרים וקאמר לעשות אותה לאפוקי אם יודע בוודאי שלא ישמעו מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע:

אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותה ערמב"ן שנדחק מאד בפי' זה והנה ס"פ שלח לך בפסוק וכי תשגו כ' רמב"ן דמשמע מצוה אחת הכוללת כל התורה ויחדו לו חז"ל ע"ז ע"ש ולא תקשי מ"ט לא יחדו נמי מחלל שבת שהוא כעע"ז ממש כפירש"י בחולין דף ה' שהוא כופר במעשה בראשית י"ל דווקא במזיד כופר אבל מחלל בשוגג איננו כשגג בע"ז והתם כתיב וכי תשגו וא"כ ע"כ ע"ז קאמר וא"כ הכא נימא אשר לא יקים המחלל שבת קאמר שהוא מצוה אחת הכולל כל התורה והתחיל בארור אשר יעשה פסל ומסכה ואפי' ושם בסתר משא"כ מחלל שבת דוקא בפרהסיא וסיים בלא יקים דהיינו חילול שבת ולא כ' ושם בסתר ומדכתיב לעשות אותה אע"ג דלאו קום ואעשה הוא אלא שב ואל תעשה מ"מ נ"ל דהשובת בשבת בשב ואל תעשה ואינו מקדש היום בכניסתו לומר הריני שובת על שם מצות שבת לא עשה כלום וע"כ זכור ושמור בדבור אחד והיינו ושמרו ב"י את השבת לעשות את השבת שמירה ע"י עשיית קידוש והיינו אשר לא יקים לעשות אותה והארכתי בזה בתוכחה

על שמירת שבת ואמרתי הא דכתיב שבתון זכרון תרועה היינו משום דיש בתרועה זכר לשבר פושעים וחטאים וממילא יושעו הצדיקים והיינו שאנו קורין שברים או דביקות ישראל להקב"ה ותרועת מלך בו לשון ריעות ואהבת ודביקות וממילא יכלו הרשעים ובחדא מינייהו סגי וכשם שאנשי כנה"ג לא תיקנו ברכת ולמלשינים כי סגי להו בברכת על הצדיקים וממילא יכלו הפושעים ומ"מ משרבו המינין תיקן ר"ג ביבנה לומר גם ולמלשינים והטעם מפורש אצלינו במקום אחר ה"נ תיקן ר' אבהו בקסרי שברים וגם תרועה כמו ולמלשינים וגם על הצדיקים ואמנם במה יודע איפה למעלה מי בכלל שברים ומי בכלל תרועה זה יובחן בשומרי שבת מי שבכלל חטאם חילול שבת בזדון בפרהסיא הרי הוא האפיקורס הכופר בכל ושבר ישבר בשבר פושעים ובשובת בשבת הרי אפי' עע"ז כדור אנוש מוחלין לו הרי אעפ"י שחטא בשארי עבירות הרי הוא בכלל ותרועת מלך בו והיינו שבתון הוא זכרון התרועה אם לרועעה בשבר פושעים ואם להיות ריע המלך ית"ש:

*והשיגוך כי תשמור את מצות ה' וגו' יש לפרש ע"ד שפי' הרמב"ם בפי' המשנה סוף ברכות עת לעשות לה' הפרו תורתיך דאם נתמלא סאה לענוש הקב"ה מסבב שיבוא העונש בעת שעוברין עבירה ויש לעונש חיזוק יותר וה"נ יש לומר בשכר בשעה שעושין רצונו הקב"ה מסבב שיבוא הברכה וישיגוך בעת כי תשמור מצות שעי"ז יתקיימו יותר ובקללה כתיב והשיגוך כי לא תשמור כדעת הרמב"ם:

*ברוך פרי בטנך וברוך טנאך ובתוכחה כתיב בהיפוך ונראה הממון הוא צרה לבנים הרבה פעמים ע"י ממון האבות הבנים אינם הולכין בדרכי ה' וישמן ויבעט ובקללה דהיינו בשעה שאינם עושין רצון ה' קאמר שכ"כ יהי' הרעה שאפי' ארור טנאם ויהי' עניים אפ"ה יהי' בניהם לא טובים וארורים אבל בברכת ה' אמר שמעיקרא יהי' להם בנים צדיקים ואח"כ יתברכו ולא יזיק העושר:

*ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך עיין פירש"י שיהי' יציאתך מעולם בלא חטא וי"ל ע"ד שאמרו נמנו וגמרו טוב לאדם שלא נברא וגו' וכ' התוס' שם דלצדיקים בוודאי טוב הבריאה וזה שאמר ברוך אתה בבואך לעולם אם ברוך אתה בצאתך בלא חטא:

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אחז"ל אלו תפילין שבראש ורמב"ן מפרש ע"ד הפשוט שיהיו כל העמים מכירים כי רק ברכת ה' עליהם כל תנועותיהם וענינם הכל מעשה ה' ולא במקרה מזל ונ"ל תרווייהו צריכים זה לזה ע"י שאינם בושים ומניחין תפילין בראש והם משונים מכל עם ויצחקו עליהם צעירים, הקב"ה מטה חינם בעיני כל רואיהם וממשיך עליהם חוט של חסד שיראו כי שם ה' נקרא כפי' רמב"ן והיינו דכתיב ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים היינו במלבושיהם שיהיו מצוינים בין העמים ולא ישנו לשוניהם ומלבושיהם בזכות זה כל רואיהם יכירום כי זרע ברך ה' ובפסיקתא דגילי מאד בת ציון וכו' ונודע בגוים זרעם קרי בי' זרו עם ומי הוא זרו עם שנא' ה' חננו לך קיוינו הי' זרועם לבקרים היינו שעומדים השכם בבקר להתפלל על ציון וירושלם ע"ש נ"ל היינו רמז להשכמת הבקר כמ"ש מג"א הל' ר"ה שאז הקב"ה שט בעוה"ז הוא עת רצון וא"כ בעת רצון הי' לנו לתבוע צרכינו ואין אנו תובעין אלא כבוד ציון וירושלם והמתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה א"כ זרועם לבקרים כנ"ל שמתפללים בעת רצון על ציון וירושלם עי"ז אף ישועתינו של עצמינו בעת צרה והיינו ואני תפלתי לך ה' עת רצון בעת רצון באשמרת הבוקר שהייתי יכול להתפלל עלי אני מתפלל עליך כביכול והיינו תפלתי לך ה' ולא לי ע"כ ענני באמת ישעך לי ג"כ:

והותירך ה' לטובה בפרי בטנך י"ל עפ"י דברי הרמב"ם שכ' לבנו אשרי אדם שחתם ימיו במהרה שלכל אדם קצבה מה הוא צריך לתקן בתורת ובמצות ומי שגמר הקצבה ההיא השלים ימיו אמנם היינו אם הוא לעצמו אבל אם יש לו בנים או אחרים הפועל עליהם להטיבם אז אין קצבה לזה וע"ז אמר והותירך ה' שיתן לך מותרות חיים לטובה בפרי בטנך כדי שתוכל לפעול עליהם:

יפתח ה' לך את אוצרו הטוב י"ל דהגשם לפי הטבע בא מאידי הארץ אבל כשישראל עושין רצונו אז בא הגשם רק מלמעלה ויפתח אוצרו אפי' אין אידים מלמטה ובדרך רמז קאי על השפעת השכל ותבונה שהקב"ה משפיע לו בכל דבר בעתו כמו שאמרו בעירובין על דבר בעתו מה טוב וזה אות שהשי"ת עוזרו:

ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלקים אחרים לעבדם ר"ל אע"פ שיש כח ביד חז"ל לסור מן התורה לעשות סייג לתורה אפי' בקום ועשה אך לא לעע"ז אפי' יהי' סייג לדבר והוא כעין טעותו של שבואל בן גרשום שסבור יש לעבוד ע"ז ולא יצטרך לבריות (ב"ב דף ק"י ע"א עיין ברשב"ם שם) והוא כמו שכ' חו"ה כי הנכנע לבריות הוה גם הוא עע"ז שיתוף הנסתר ורע ממנו כי העובד לעץ ואבן איננו עובד למי שממרה אלקיו והמצטרך ונכנע לבריות עובד למי שמורד בה' ע"כ טעה הנ"ל ואמר טוב לעע"ז ולא יצטרך לבריות ע"כ הזהיר כאן על כזה וכיוצא בו:

יעלה עליך מעלה מעלה אם העשירות בהדרגה הוא יותר טוב שאין מתקנאין בו ואינו מתגאה בו אבל העוני אם בא בהדרגה נהי שצערו בא מעט מעט ויכול לסבול יותר אבל מצד אחר הוא רע לו שאין מרחמין עליו כן פירשו העולם שהגר יעלה מעלה מעלה בהדרגה ואתה תרד בהדרגה מטה מטה והוא רע מב' צדדים:

ואין קונה אלה דברי הברית במדרש מה טעם אין קונה אלה דברי הברית כתיב בפ' ויגש ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש וקל שדי יתן לכם רחמים יש לפרש ע"פ מנהג העולם שאם ח"ו ילד חלילה חולה מוכרים אותו לאחרים והטעם נ"ל בזה שאם נגזר על אבותיו אותו צער מ"מ על אבותיו החדשים לא נגזר צער בבניהם וזה חשש יעקב אולי נגזר עליו צער זה מבנימין מ"מ כל זה אולי כל עוד שבנימין תחת רשותו אבל אם ימכר לאחרים עליהם לא נגזר שיראו צער בשלהם לכן אמר ואת אחיכם קחו לשון קנין כמו שדרשו חז"ל קיחה קיחה משדה עפרון ולכם קל שדי יתן לכם רחמים ולפי זה הי' טובה לישראל אם ימכרו לעבדים ושפחות שיקנו אותם שעל אדוניהם לא נגזר צער והפסד בעבדיהם ושפחותיהם וינצלו בזכות אדוניהם לכן קאמר ואין קונה אבל באמת גם זה לזכות להם כדי שאם ירצו ישראל לחזור בתשובה ולקיים כל המצות כתקנן לא יהי' מי מעכב על ידם מזה ואין קונה משום אלה דברי הברית שיוכלו לקיימם אותם באין מפריע וק"ל (משמ"מ):

והי' לאות ולמופת בך ובזרעך עד עולם היינו עד עולמו של יובל חמשים שנה כי נ"ב שנה לא עבר אדם בא"י כדכתיב מעוף עד ב'ה'מ'ה' גמטריא נ"ב (גמרא שבת דף

קמ"ה ע"ב) ששנים מקוטעים הי' מט"ב שנה ראשונה עד ט"ב שנה אחרונה ולעולם לא היו שלימות (וזה) עולמו של יובל:

א"נ עד עולם שיביאוך היסורין והקללות לחיי עוה"ב כי אאע"ה בחר לבניו גליות ולא גיהנם ע"כ יהי' עד עולם כמו לא יבושו עמי לעולם דקאי אעוה"ב:

בהפטרה שאי סביב עיניך וכו' וראי הנה רב טוב לבני ישראל ע"י מצות ביכורים ומשו"ה אמרו במדרש הובא בילקוט ראובני כשראה מרע"ה שעתידי' ביכורי' להתבטל תיקן ג' תפלות בכל יום עיי"ש, והענין כי קשה להעולם להתקיים זולת מצות ביכורי' ע"כ הוצרכנו לתפלות ובקשות הרבה וידוע מאחז"ל ס"פ השולח למ"ד קנין פירות לאו כקה"ג דמי וס"ל נמי האחין שחלקו הרי הן כלקוחות לא משכחת ביכורי' אלא חד בר חד וע"ש בחידושי' מה שהארכתי בישוב פסק הרמב"ם והכלל כי בבית שני שלא היו כל יושבי' עלי' לא נהג יובל ולא היו מהפכין השדות בכל חמשי' שנה ושפיר הביאו ביכורי' אך לע"ל שיהיו כל יושבי' עלי' הדרי' קושי' לאיתנה מאין יביאו בכורי' ונ"ל שאותן המדינות שיכבשו מאו"ה לא יקדשום לענין שמיטין ויובלות כמו שעשו בימי עזרא שהניחו הרבה כרכי' ומ"מ לענין חיוב ביכורי' ותרומות ומעשרות יתקדשו כמו שהי' אותן הארצות אז ומהם יהיו מביאין וקורין וזהו י"ל פי' הפסוקי' שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך וה"ל כל יושבי' עלי' אז תראי ונהרת מצד א' בראותך קבוץ בניך אמנם ופחד לבבך מצד אחר עי"ז יהי' היובל נוהג ולא תוכל לקיים מצות ביכורי' וזהו כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבואו לך פי' אותו חיל גוים והמון יתהפך ע"י בכל חמשי' שנה יתהפך מזה לזה כנ"ל ובא כמתרץ לא תפחד ותדאג כי שפעת גמלים יכסך ממדין ושבא יביאו מאותן המדינות ביכורים מעוטרים בזהב ולבונה ויהי' מביאי' וגם קוראי' זהו תהלות ה' יבשרו הקצרתי וק"ל:

בהפטרה ונוגשיך צדקה אמרו חז"ל שהמסים והארנוניות שישראל משלמים לאו"ה נחשב להם לצדקה וצ"ב למה וי"ל ע"פ מה שאמרו חז"ל (גיטין פרק השולח) מה שהמלך כובש במלחמה שלו הוא על פי דין תורה וכן נפסק הלכה אם כן אנו שהלכנו מגולה אל גולה והמלך ושריו והאומה מניחים אותנו ברשותם לדור בארצם ולעסוק במשא ומתן להחיות אותנו להם זכות גדול מאוד מזה וידוע מה שדרש רבן יוחנן

בן זכאי (בבא בתרא דף יו"ד ע"ב) בפסוק חסד לאומים חטאת ועי"ז אריכת הגלות ע"ד ביבוש קצירה תשברנה ברש"י שם אבל באמת אין כוונתם להטיב עמנו רק ע"י הישראל הדרים בתוכם ועוסקים בפרגמטיא יש להם הכנסה מרובה מסים וארנוניות וכל שאר ענינים וזה כוונתם ובמסים האלו ישולם להם גמולם בעולם הזה ואין להם שום חסד מזה ואין לישראל חטאת וצדקה גדולה עושים ישראל במה שמשלמים המסים כדי שלא יהא לאו"ה חסד המאריך גלות ישראל ח"ו וקרובה ישעותנו לבוא ובזה יש לפרש דבר תמוה ביעקב כתיב ויקח בידו מנחה לעשו אחיו פירש רש"י שהתקין עצמו לדורון ולתפלה ולמלחמה ויש לדקדק אם גם רצה יעקב לעשות בדבר בדרך טבע הן בדרך השלום לדורון הן במלחמה וגם התפלל להקב"ה שיושיע לו למה לא הקדים התפלה גם לדורון ולמה דווקא למלחמה אבל איתא בשו"ע הלכות תפלה שקודם כל תפלה יתן פרוטה לצדקה ועי"ז תפלתו מקובלת יותר לכן הקדים יעקב הדורון שהוא המס שנתן לו בכל שנה דורן כזו כדאיתא להדיא במדרש רבה סימן לבניו שיתנו מסים והמס הזה בעצמו צדקה שהקדים לתפלה שתקובל תפלתו ואח"כ התקין עצמו ללחום עמו כדרך טבע וק"ל (מש"מ):

בהפטרה הקטן יהי' לאלף והצעיר לגוי עצום י"ל שהקטן בן ז' ובן ח' יוליד וטרם יגדל כבר יהי' לאלף ולכאורה כיון שהקדים להוליד א"כ הנולדים ממנו בסוף שנותיו כשהוא בן שמונים יהיו תשושי כח ע"כ אמר הקטן שבבניו של זה שהוליד בקטנותו הצעיר שבבניו שנולד בזקנותו יהי' ג"כ לגוי עצום בכח וגבורה:

אל תט באף עבדיך פי' אל תפייסני באף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' כי אינני רוצה בזה שלא תמאס ולא תגעל אלא גם אל תעזבני ואל תטשני כלל: **פקודי** ד' ישרים משמחי לב כי תשובה ותפלה וצדקה מעבירין וגו' תפלה הוא לב נשבר ונדכה ודמעות ועוסק בתורה פטור מזה כרשב"י וחביריו ע"כ פקודי ה' משמחי לב לאפוקי שברון לב בתפלה ותשובה היינו תענית המכלה ראיית עין כדאי' בירושלמי סוף מס' תענית אך מצות ה' ברה מאירת עינים ולא יתענה וצדקה בממונו או במקרבי הנייתא ועוסקי תורה לא צריכים כי נחמדים מזהב ומפז רב של צדקה ומתוקים מדבש ונופת צופים שנותן לאכול לעניים ומ"מ עבדך נזהר גם בהם עוסק בתורה וגם תפלה תענית

וצדקה ולעומת זה יצרו גדול ככל הגדול מחבירו ע"כ שגיאות מי יבין מנסתרות נקני אז איתם:

בפ' אבות בנפול אויבך אל תשמח י"ל דהנה הקנאה התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם הלהוטים אחרי ממון אנו רואים כשנחסר ממונם אין חייהם חיים ולפעמים הורגין עצמם וכן לענין תאות זנות ומזה אנו רואים גודל תאותם והנה אם יראה הצדיק חוסר ממונם וישמח נראה כאלו גם אצלו ממון בגודל המעלה ולכך רע בעיני ה':

סוף מס' מגילה הוה קרי בארורי וגמגם ואמר אכנפשך עשה כרצונך אם תרצה לפסוק פסוק ולא מצינו שפסק וקרי אחר במקומו וברמ"א או"ח סי' תכ"ח שאין קורין בשמו כ"א מי שירצה והיינו כמו אכנפשך יש להסביר הרי שמואל בדק בספרא ור' יוחנן בינוקא פסוק לי פסוקך וא"כ איך ילמוד אדם כמה מקראי ועניני פורעניות אלא אם ברצונו ודרך למודו עוסק בו אין בכך כלום אך אם בהזדמן ומקרה בעל כרחו מזדמן אותו פסוק הוא סימן כעין גורל ע"כ אין קורין בשמו שאז עכ"ח צריך לעלות דמי שקורין אותו ואינו עולה מקצר ימיו ואם יעלה עכ"ח יהי' הקריאה סי' רע אבל מי שירצה והוא רוצה אין בו סי' כלום וע"כ כשאמר לו מותר אתה לפסוק ואכנפשך שוב קרא מרצונו וליכא ?למיחש למידי:

ס"פ הי' קורא אמרי רבנן עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העוה"ב פירש"י עולמך תראה בחייך שימלא כל משאלותיו וימצא נחת רוח במעשיו ע"ש והנה טועם בעוה"ז מעין עוה"ב ואמר ואחריתך לחיי העוה"ב שלא יבעוט ח"ו מרב טובתו ואמר ותקותך לדור דורים פי' בכל זאת תהי' מקוה תמיד לחזות בנועם ה' ולא תאמין בעצמך שכבר הגעת אלא כל ימיך בעולמך תהי' מקוה מתי אזכה להגיע והוא ע"ד קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וחוזר וקוה אל ה' יהי' תמיד בקיווי ואמר לבך יהגה תבונות כפשוטו ופיך ידבר חכמות פירש"י בלשון ברכה אמרו ע"ש והוא תמוה ולפע"ד לכאורה פיך ידבר חכמות קללה היא כי חכמה היא מה שכבר למד וידע מאז ובינה היא כמעין המתגבר וכהנר שאינו פוסק ומי שפיו אינו מדבר אלא חכמות ולא זכה לחדשות קללה היא כי אין בהמ"ד בלא חידוש ע"כ פירש"י הכא בלשון ברכה אמרוהו כיון שהקדים לבך

יהגה תבונות הרי הוא כמעין הנובע מ"מ לא ינוח מלחזור תמיד על הישנות ע"ד שכתבתי במק"א לא פסק צנון וחזרת מעל שולחנו של רבי צנון היינו חריפות וחזרת היינו חוזר אחר למודו וה"נ אעפ"י שלבך יהגה תבונות מ"מ פיך ידבר חכמות:

נצבים

דרוש

לפ' נצבים שנת תקפ"ל בבה"כ דצוקערמאנדל.

למען הקים אותך לו לעם כאשר נשבע לאבותיך, ופירש"י כל כך הוא נכנס לטרוח כדי לקיים אותך לפניו לעם לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועת האלה שלא הקניטוהו מאחר שאינו יכול להבדל מכם, ולכאורה תימה הוא אם יש ברירה בידינו מ"מ הקב"ה לא יכול להבדל מעמנו, וי"ל דרבותינו דרשו בענין י"ג מידות ונקה לא ינקה דעל שבועת שוא אינו מנקה וצריך ליתן טעם למה הקפיד ה' על שבועה יותר מכמה עבירות חמורות שבתורה, גם יש להבין למה הקדים הכתוב בענין י"ג מידות ורב חסד ואח"כ ואמת הלא אמת הוא שורת הדין וחסד הוא לפנים משורת הדין גם למה כתוב אח"כ עוד לשון זה נוצר חסד לאלפים גם בדברי נביאים כתיב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם ויש לתרץ הכל בהקדים משל א' למלך שאהב א' מן שריו ונתן לו מתנה גמורה בשטר ובקבלת חרם כתיקון השטר שדה א' או מחוז א' ואח"כ מת השר ההוא ובאו בניו וערערו על המלך מחמת שהמלך היה בונה אח"כ בנין חדש ונכנס לתוך גבולם ואמר לו המלך הלא כל עיקר מחוזתכם נתתי לאביכם במתנה והיתכן שאתם הבא מכחו תמחה לי שלא אשיג גבולכם והשיבו יושבי במשפט הלא שדה ומחוז ההוא עכשיו שלהם ע"י שטר מתנה וקבלת חרם ושבועה שלך יהי' איך שיהי' אין לך רשות להשיג גבול של בנים של השר ההוא פעם אחת חטאו בני השר ההוא ועבר על שבועה שנשבע פעם אחת למלך אז אמר המלך עכשיו פסק הדין והריב שיש לכם עלי בנידון השגות גבולכם כי כל עיקר השדה לא בא לכם אלא מכח השבועה ודיבור שדברתי ונשבעתי לאביכם ועכשיו שעברתם על השבועה גם אנכי אוכל לבטל שבועה אם לא תתרצה לי על תנאי שארצה והנה בנידון דידן הקב"ה בחסדו הגדול נתן מתנה ונשבע

לאברהם ליתן לו ארץ ז' עממים גם לזרעו אחריו ועכשיו בני אברהם המה מוחזקים בארץ ההוא בדין גמור והוא שלהם ואי אפשר להקב"ה ליקח ארצם מידם אם לא בזמן שיעברו ישראל את שבועת התורה אז יש לו ג"כ רשות שלא לקיים שבועתו כעין שהובא בש"ע אם שניהם נשבעו זה לזה אם א' עבר על שבועתו יש לחבירו ג"כ רשות לעבור לכן אמר הכתוב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם דהיינו החסד שנתת לאברהם הוא אמת ליעקב דהיינו אצל יעקב הוא מצד הדין ירושת אבותיו וזהו ג"כ מרומז במידותיו של הקב"ה בתחילה ורב חסד שנתת מתנת חסד לאברהם ואח"כ ואמת דהיינו אצל בניו הוא אמת נוצר חסד לאלפים כלומר חסד זה של אברהם אתה נוצר לאלפי דורות ולא תוכל לבטל אפי' אם יעברו ישראל על שבועת התורה ועושים כמה עבירות מ"מ כיון שמצות התשובה היא אחת מן המצות שבתורה ע"כ הוצרך להיות שיחטא אדם בתחילה ע"כ בתנאי זה קיבלו עליהם התורה אם יחטאו ישובו בתשובה וע"ז נאמר נושא עון ועובר על פשע כי כך עיקר קבלת התורה על דעת שתועיל תשובה נמצא שלא עבר ע"י עבירה שעשה על שבועת התורה ממילא צריך הקב"ה ג"כ לקיים שבועתו אבל אם עבר אדם על שבועתו הוא ממילא לא ינקה כיון שיש רשות להקב"ה לבטל שבועתו ולא הוזקק לסלוח לו מכח שבועה לאברהם והתינח למי שמאמין קבלת ושבועת התורה רק שיצרו תקפו לעבור עבירה א' אז בטוח מחמת שבועת השם שיסלח לו אבל אותן האפיקורסים והמינין ימ"ש שכפרו כלל קבלת ושבועת התורה א"כ ממילא אין להם בטחון שימחול להם השם כנ"ל:

ולפ"ז יובן המשך הפרשה למען הקים אותך לו לעם כאשר נשבע לאבותיך דהיינו מכח השבועה שנשבע לאבותיך הוזקק לאסור אותך ג"כ בשבועת התורה כדי שאם תעברו על שבועת התורה שוב לא יהיה זקוק אצלך ולכך כנסם משה ביום הזה לעברך בברית ה' ובאלתו כדי שיקבלו הכל היום שבועת התורה וכיון שקבלו עליהם שבועת קבלת התורה אפי' אם יחטא אדם אח"כ מחמת יצרו הרע מ"מ יש לו תקנה ע"י תשובה שמכיון שמקבל שבועת התורה עליו ממילא לא יוכל הקב"ה לעבור על שבועה שנשבע לאבותיך והוצרך לסלוח ולמחול אח"כ ע"י תשובה כמו שביארנו למעלה שמצוה של תשובה ג"כ מצוה בתורה אבל פן יש בכם שרש פרה

ראש ולענה והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כלומר אנוכי אינינו מקבל שבועת האלה הזאת עלי לא יאבה ה' סלוח לו וע"ז נאמר למען ספות הרוה את הצמאה כי בזמן שלא יקבל עליו שבועה שלי אנוכי אינני זקוק ג"כ לקיים שבועתי ולכן הוא מנהג ישראל לקבץ העם בשבת לפני יה"כ כדי שיחשוב להם עמידתם זה כאילו קבלו התורה ומשה עומד בין ה' וביניהם כי דור לפי פרנס ופרנס לפי דור ועי"ז מקבלים עליהם שבועת התורה ואח"כ אם ישובו ביום הדין ממילא הוצרך הקב"ה לסלוח להם ולכן אמרו בשעה שחכם יושב ודורש והעם שומעין הקב"ה מוחל להם כל עונותיהם ולכאורה ממ"נ בלא תשובה וודאי אי אפשר שימחול להם ובתשובה למה הוצרך דרשות החכם ולהנ"ל ניחא כי אולי חטא אדם וכפר שבועת התורה ואז אפי' ע"י תשובה אין בטחון שיסלח לו ה' אבל ע"י דרשות החכם ושמיעת העם ונחשב להם כאילו קיבלו עליהם שבועת התורה וע"ז יש להם בטחון שאם ישובו ימחול להם ה' על כל עונותיהם:

בפרשת התשובה בתחילה כתי' והשבות אל לבבך ושב ה' וכו' ורחמך והביאך ה' אל ארץ אשר ירשו אבותי' וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך ומל ה' את לבבך ולבב זרעך לאהבה את ה' ואח"כ כתי' ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ואח"כ ישוש ה' עליך כאשר שש על אבותיך ויש לדקדק הלא כבר עשו תשובה והביאם אל ארץ אבותיהם וא"כ מה כתיב אח"כ עוד הפעם ואתה תשוב ומל ה' ונ"ל דהנה ידוע שעיקור התשובה המעולה הוא תשובת המשקל דהיינו באותו מקום ובאותו כח וגדולה ותאות הגוף וא"כ לכאורה ישראל שחטאו ע"י גדולת הארץ כ"ש ואכל ושבע ודשן ואם אח"כ ישובו בגלות לא אפשר שתשובה ההיא תהי' תשובה גמורה בארץ הגלות אך מצד גודל חסדו ב"ה אם אדם ממציא עצמו לתשובה אז נותן לו הקב"ה כח ועשירו' וכל טוב שהי' לו בשעת החטא אף שלא ראוי' לו מצד הדין כדי להעמיד האדם לנסיון אם ישוב אח"כ תשובה מעולה וזהו כוונת הפרשה ושבת עד ה' אלקי' בארץ הגלות ואח"כ ושב ה' את שבותך ורחמיך ושב וקבצך מכל העמים והביאך אל ארץ אבותיך והטיבך והרבך מאבותיך אף שאינו ראוי' לך מצד תשובה שעשית בגלות אעפ"כ הוא יתן לך ארץ אבותיך ויעמיד אותך על הנסיון ואם אח"כ תשוב ושמעת בקול ה'

ועשית כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום אז ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך ולמעלה לא נאמר שמחת ה' כי אז איננו שמח אולי לא יעמדו בנסיון:
וכעין זה יבואר מאמר דוד המע"ה רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלקי' סלה דהיינו דמידת הדין שורה עלי אבל ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי דהיינו שיש לי בטחון במדת הרחמים אך יש לדקדק דהוי לי' לומר תחילה קולי אל ה' אקרא ויעננ ואח"כ ואתה ה' מגן בעדי ונ"ל דלכאורה נבין בעצת חושי הארכי ועצת אחיתופל שהלך אחיתופל וחנק עצמו על שלא נגמר עצתו והלא עצת חושי הארכי טובה מעצתו שימתין עד שיקהיל את כל ישראל ואח"כ יבואו על דוד וזהו עצה טובה יותר מעצת אחיתופל אמנם אחיתופל הי' יודע שבאם לא ירדפו מיד אותו הלילה אחרי דוד כל זמן שמדת הדין שטוחה עליו בלתי ספק שדוד ינגן בזמר שלו ויודה וישיב להקב"ה ואז לא יוכלו כל ישראל יחדיו לכבוש אותו לכן חנק עצמו כי עצתו הי' יותר טוב מעצת חושי הארכי שימתין זמן רב עד שיבואו עם כל ישראל לכבוש את דוד כי בודאי בתוך הזמן ישוב אל ה' ואז כל ישראל לא יוכלו לכבוש אותו, אך יש להבין טעם הזקנים למה לא הבינו זאת והלכו אחר עצת חושי הארכי אך יש לומר דידעו וודאי שיעשה תשובה אבל תשובה מעולה לא יוכל לעשות כי בשעת שחטא הי' מלך גדול על כל ישראל ובשעת שנרדף לא יוכל לעשות תשובה על חטא זה דעתה אינו עומד באותו מעמד שעמד בשעת החטא ואף אם ישוב תשובה קלה מ"מ לא יגדל כוחו לכבוש את כל ישראל וממילא לא יוכל לגמור תשובה מעולה אם לא יהי' מלך כמו קדם אבל האמת כמו שאמרנו למעלה וזה הי' כוונת חושי בזמן שאדם ישוב מה שביכולתו אז יתן לו ה' רחמים אפי' שלא בדין ומעמידו למעלתו הקודמת כדי לנסות אם ישוב תשובה מעולה לכן יעץ חושי להמשיך זמן כדי שיוכל דוד לעשות תשובה ואח"כ ממילא יתן לו ה' המלוכה של כל ישראל וזהו מאמר דוד המע"ה אין ישועתה לו באלקים סלה דהיינו כאמור למעלה שכל זמן שמדת הדין פתוחה עלי אין תקוה לי כי אי אפשר לעשות תשובה גמורה מחמת שאני אינו עומד באותו מעמד שהייתי בשעת החטא אך ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי כלומר במדת הרחמים שלך

הייתי מרים כבודי וראשי שלא בדין כדי שאעמוד במדרגה הראשנה שבשעת החטא ואח"כ קולי אל ה' אקרא ויעננני כי אז אוכל לשוב תשובה גמורה:

וזהו פי' של שני פעמים השיבנו ה' אליך ונשובה כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד דהיינו בתשובה הראשונה עדיין לא נרפא אבל אח"כ השיבנו ה' אליך ונשובה תשובה שניי' היא תשובה גמורה:

כי המצוה הזאת אשר אנוכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך פירש"י שזהו קאי על כל מצות התורה וכן משמע במדרש שפירש לא בשמים היא היינו לא באיצטרוגלאות כלומר אותם העוסקים בחכמת כוכבים ולא מעבר לים היא והיינו הני נחותא ימא כלומר אותם העוסקים בפרקמטיאות והולכי מרחקים בסחורה אבל הרמב"ן פירש שזהו קאי על מצות התשובה שלא רחוקה היא רק בפיך ובלבבך לעשותו ולכאורה מצות תשובה שייכא ג"כ בחוזי כוכבים והולכי ימים ונ"ל לשון המדרש דידוע שעיקור כפרת תשובה היא עם יה"כ ועיין פלוגתת רש"י ור"ת ביומא איזה מהם העיקר ועצומו של יה"כ הוא עיקור כפרת עוונות דכתי' כי ביום הזה ויהי' טעם מה שיהי' או מצד שאמר הקב"ה סלחתי כדברך או מילת אברהם או עקידתו של יצחק שהי' באותו יום מ"מ הוצרכנו בתחילה לידע מערכת כוכבים ומזלות בכל שנה ושנה מתי הוא הזמן שיגיע נקודה זו שהי' אז בשעת קביעת יום זה לסליחה וזו אי איפשר שיהי' הגלגל שוה שנה זו לשנה שהיה אם לא בעתים רחוקים וגם זה לא שכיח וזה מבין היודע קצת בחכמה זו וא"כ לא איפשר להתכפר כפרה גמורה ובאמת נאמר אתם אפי' שוגגין אפי' מוטעי' אפי' מזידין שהקב"ה נתן לנו רשות כ"ז שיאמרו ב"ד מקודש החודש ויקבעו ר"ה אז יום העשירי הוא יום כפרה גמורה ולא בלבד לב"ד הגדול שישבו בירושלים אלא אפי' עיר אחת שטעו בחשבון ולא ידעו שעברו ב"ד אלול ועשו יה"כ קודם זמן ב"ד אפ"ה הוא להם יוה"כ אף בב"ד הגדול נאמר אפי' מזידין וביחידים לא כתיב אלא ע"י טעות חשבון כדאיתא מס' ר"ה דף כ"א ע"א וע"ז אמר כי מצות התשובה לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא שלא תוכל לומר האיך נשוב אם לא נדע עיקר זמן של עיצומו של יום הכפורים דכבר נאמר אתם אפי' מזידין ולא מעבר לים היא שיוכלו נחותי ימא לומר האיך נשוב אם לא נדע

איזה יום שקבעו ב"ד ליה"כ וכי אפי' יום טעותינו בחשבון מ"מ אפ"ה יה"כ שלכם הוא יה"כ גמור ועל שניהם נאמר כי קרוב הדבר מאוד בפיך זהו ב"ד הגדול שתלוי בפיהם שיאמרו מקודש החודש אפי' מזידין ובלבבך לעשותו זהו קאי על נחותא ימא שתלוי' בלבבכם אם לא הזידו אך בכוונת לבם עשו וטעו בחשבון אז תועיל לך תשובה עם יה"כ שעשית בטעות:

העידותי בכם היום את השמים וגו' ובחרת בחיים ולכאורה יש לדקדק אם יהי' מונח לפני אדם דבר טוב ורע לא שייך לומר לו שיבחר בטוב גם בלא עצתי יקח הטוב ושאר דיקדוקי דברים יש בפסוקים ההם ונ"ל דרמב"ן ז"ל אומר אשר יעשה אותם וחי בהם דהיינו ע"י עסק התורה וקיום המצות יוכל האדם לזכות במה שירצה אם חיים עה"ז אהוב לו יזכה בה ע"י התורה אם לא שיש מניעה לפרקים החטא או שאר דבר המעכב זולת זה תורה מביאה לו כל מה שלבו חפץ ואם ירצה עוה"ב יזכה בתורה ואם כל כוונתו לדבקה בו אז יבוא לידי דיבוק שכינה והנה בלתי ספק אם עיקר כוונתו לדבקה בו ממילא יבוא לו גם עה"ז כי הוא צריך להכנה לעבודה לדבקה בי ועל זה נאמר ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום כלומר גם כל חיי שני עולמות תביאנו לו אבל ההפרש בין כוונתו לחיי עה"ז או שזכה לחיי עה"ז מכח כוונת דביקת ה' הוא כך מה שזכה ע"י דביקת השם בטוח שלא יבוא ע"י עושר זה שום מכשול לבניו ממנו אבל אם יזכה לעושר זו מחמת שעבד ולמד תורה בשביל עה"ז אז יוכל להיות שימצא מכשול מממונו לבניו וכן הוא בעו"ה רובא דעלמא שעשירות הוא מכשול לבניו ולכן אמר הכתוב ובחרת בחיים ובאיזה חיים באותו חיים שיהא בו למען תחי' אתה וזרעך והיינו לאהבה את ה' ולדבקה בו ואותו חיים שתזכה מן דביקות ה' יהי' אורך ימיך לשבת על האדמה לא תהי' שום מכשול בו:

סנהדרין ד' ק"ז ויהי דוד בא עד הראש בקש דוד לעבוד ע"א והנה בא לקראתו חושי הארכי א"ל מלך שכמותך יעבוד ע"א א"ל מלך כמותי יהרגנו בנו מוטב שאעבוד ע"א ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא שיתרעמו על מידותיו אמר מ"ט קאנסבית יפת תואר א"ל רחמנא שריא א"ל לא דרשת סמוכי' דסמיך לי' כי יהי' לאיש בן סורר ומורה ולכאורה קשי' על דוד מ"ט לא דרש סמוכי' ונ"ל דודאי מן התימה הוא שנאמר שיבוא לאדם

מכשול מן דבר שהתירה תורה בפירוש אך שורש הדבר כן הוא דמצינו בחולין אצל ילתא דר"נ כל מה דאסר לן רחמנא שרא לן רחמנא כוותי' מן דם כבדא מן בב"ח כחל דם נדה דם וכו' וזהו למען שתהי' לאחיזה לקליפה שיש לס"ם חלקו ועי"ז יוכל אדם לעמוד נגדו לשמור את עצמו מן דם ובב"ח וכדומה וזה הי' ג"כ מרמז שעיר המשתלח ביה"כ לתת גם לסם חלקו וגם זה הטעם שמצוה לאכול עיה"כ ודברה תורה נגד יצר הרע שישראל יצאו במלחמה ויגבר עליהם יצה"ר לבעול בת נכרי ולא יוכל לעמוד נגדו לכן נתן לו ה' חלקו להתיר יפ"ת לאחר שלשים ימים שישבה בביתו ובכתה ועי"כ יוכל אדם לעמוד נגד היצה"ר במלחמה והתינח באדם פשוט שאין לו כח לעמוד נגד יצה"ר הוצרך התורה להתירה לו ובודאי שלא יבוא לו מכשול מהיתר זה להוליד בן סורר ומורה אבל אדם גדול כדוד המלך שאמר ולבי חלל בקרבי שיש לו כח לעמוד נגד יצה"ר בודאי שלא התירה לו תורה וע"ז נכתוב סמוכין שעתיד להוליד ממנו בן סורר ומורה והנה דוד בעצמו הי' מחזיק עצמו לשפל רוח וסבר בעצמו שאין לו כח לעמוד נגד יצה"ר לכן סבר שלא תבוא לו מכשול ע"י יפ"ת שהתורה התירה לו בפירוש ובאמת הי' אדם גדול ויש לו יכולת לעמוד נגד יצה"ר לכן נענש באבשלום בנו ודו"ק:

ולפ"ז ניחא דיקדוק א' מה שיש לדקדק בגמ' דמגילה דף י"א כל מקום שנאמר בו הוא כמו אברם הוא אברהם דרשו חז"ל הוא בצדקו מתחילתו עד סופו ואצל דוד דרשו רבותינו ז"ל ודוד הוא קטן הוא בקטנותו מתחילתו ועד סופו שאף במלכותו הקטין עצמו נגד מי שגדול בחכמה ולא דרשו ג"כ שהוא בצדקו ולפי מה שאמרנו ניחא דאם לא הי' קטן בעיני עצמו ממילא לא הי' צדיק מתחילתו עד סופו כי לא הי' לו ליקח יפת תואר כי לא הותרה אלא לאדם בינוני אלא ע"י שהקטין עצמו לכן סבר שהותרה לו ועי"ז הי' צדיק מתחילתו עד סופו:

וכעין זה יש לפרש למעלה בפרשה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלקינו לאו דוקא שיעבוד ע"ז אלא כמו אל תפנו אל האלילים שכוונתו הוא שפונה עצמו לדברים שיבוא אח"כ לעבוד אלילים כי לפעמים אפי' אדם כשר נותן רשות לבני ביתו לעשות איזה דברים בהלוך או בשאר נימוסין שלא הי' ראוי' לעשות

בני בית של אדם כשר רק אומר מה נעשה הלא סדר מדינה כך הוא ולא אוכל לפרוש עצמי ובני ביתי מכל שאר בני עירי ובאמת לפני אנשים שאינם כשירים לגמרי אין על דברים הללו איסור גדול כ"כ מחמת גודל יצרם אבל באדם כשר שיש לו כח לעמוד נגד יצרו לו יחשב איסור גמור שנותן כח לס"ם לאחוז בו בחנם וע"י כך יכריח אותו אח"כ לדברים אחרים חמורים מהם ועיקר ביאת מכשול זה לידו הוא מחמת שאמר שלום יהי' לי כלומד לא אוכל להתחלק עצמי מן כל בני עירי וע"ז נאמר למען ספות הרוה את הצמאה כי ע"י דברים קלים כאלו לא הי' נענש אם לא הי' אדם חשוב אך מצד שהוא אדם חשוב ולא הי' לו לחלוש בעניני יראה על בני ארצו ועירו (כי ידוע הוא שכל השלום של אנשים לא כשירים הוא תחלת המחלוקת שכל שלומם הוא רק לידע מטמונות של חבירו ולהמשיך את לבו ולהכשיל חבירו אח"כ אפי' בגזילה וכפירת ממון ולהחטיאו לעולמים) ורק מחמת שלום הוצרך לתת אחיזה לס"ם לשלוט עליו לכן לא יאבה ה' סלוח לו כי הוא עצמו המשיך היצה"ר עליו:

דוד המלך ע"ה אמר רשת הכינו לפעמי כפף נפשי כרו לפני שיחה נפלו בתוכה סלה ונ"ל עפ"י דאיתא בספרי' דידוע א"ב אם הוא כסדר היא מרמז לחסד גדול ואם היא קצת מהופך ב' קודם לא' אז הוא מרמז לרחמים פחותים וגם ת'ש'ר'ק' הוא מרמז לדין גמור ואם כתוב שלא כסדר היפוכו כגון רש"ת אז מתוקן הדין וזהו כוונה שבתחילה עלה במחשבה לפניו לברוא את העולם במדת הדין והיינו אותיות ר'ש'ת' שהוא דין ממותק וראה שאין העולם מתקיים אפי' בדין כזה לכן שיתף מדת הרחמים דהיינו ב' א' שהוא ג"כ רחמים אמצעים בשיתוף דין ממותק וקשר את שניהם באות א' משמו הגדול הוא אות י' ולכן פתחה התורה ב'ר'א'ש'י'ת' ומרמז בו ג"כ א'ב' ת'ש'ר'י' שהוא שני י"ט של ר"ה שנחשבו כחד יום אריכתא ואות יו"ד שבו מרמז על הצדיק שבשביל צדיק א' נברא העולם וכמו שאמרו במנחות כ"ט מפני מה כפוף ראשו של יו"ד מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם וזהו פירוש הפסוק הנ"ל ר'ש'ת' הכינו לפעמי כלומר שהעולם הי' ראוי' בתחילה להברא בשלשה אותיות הללו אבל ע"י שכפף נפשי דהיינו צירוף אות יו"ד שרומז על הצדיק שהעולם קיים וזהו כרו לפני שיחה נפלו בתוכה סלה דהיינו ע"י שופר של ר"ח תשרי שהוא כפוף נסתלק הדין מן העולם כעין

שנאמר עלה אלקי' בתרועה דהיינו סילוק הדין ויובן מה שדרשו חז"ל על ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס אל תיקרי שור פר אלא שופר ולכאורה הלא אות רי"ש מיותר אלא אות ר' זה מרמז על השופר שהוא כפוף כמו אות רי"ש:

וילך משה ויאמר לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי לא תעבור ופירש"י ז"ל זהו פירש של לא אוכל לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי, ולכאורה אות וי"ו של וה' אין לו המשך וגם איתא במדרש שהלך לזרז על כבוד חכמים ונ"ל לפרש דבספר לוית חן מקשה על פירש"י שפירש לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורת ומעיינות החכמה, הלא אחר זה אמר להם סדר האזינו וזאת הברכה ובאמת אין זו קו' דהנה חכם עדיף מנביא דודאי מסורת החכמה לפלפל ולחדש נסתמו ממנו אבל נבואה שלו שהקב"ה הראה לו פנים אל פנים באספקלרי' המאירה לא נפסק ממנו עד שעת מיתה וזהו כוונת המדרש שהלך לזרז להם על כבוד חכמים ולהראותם שחכם עדיף מנביא ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא שנפסקו ממנו מעיינות החכמה וה' אמר אלי לא תעבור דהיינו בזו רגע דבר ה' עמי פא"פ וממילא לא פסקה עדיין הנבואה ממני ואפ"ה פסקה ממני החכמה מלמד שחכם עדיף מנביא ומדוייק שפיר אות וי"ו של וה:

הקהילו אלי פירש"י ז"ל ולא תקעו אותו היום בחצוצרות לפי שלא השליט את יהושע עליהם ואין שלטון ביום המות ולכאורה יוכל להיות שכבר נגזרה גזירה שמא יתקן כלי שיר ע"י משה כמו שמצינו שגזר כמה גזירות ומשה מת בשבת ובשביל זה לא היו תוקעי' אך הלא משה נגד ע"א סנהדרין ובמקום ב"ד הגדול דבקיאים וזריזים ולא יטעו גם בשבת ר"ה תוקעים וגם הי' יוכל בעצמו לבטל הגזירה דאותו ב"ד שגזרו יוכלו לבטלה אבל כיון שפסק ממנו אותו היום מעיינות החכמה לא הי' נחשב לראש ב"ד ואעפ"י שיהושע היה במקומו עם הזקנים מ"מ אין ב"ד יכל לבטל דברי ב"ד אחר אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ומנין ומי הוא שיאמר שגדול ממשה וממילא מוכח שאין שלטון ביום המות כמקדם:

ובזה פירשתי הפסוק לא אוכל עוד לצאת ולבוא דצדיק בעה"ז בכל יום ויום יוצא ממדרגה שלו למדרגה אחרת החשובה ממנה אבל היום לא אוכל עוד לצאת ממדרגה שלי ולבוא למדרגה אחרת כי הוא יום אחרון:

למעלה בפ' תשובה נ"ל עפ"י מה דאיתא ברמב"ן שכל הקללות בא להם בזמן החורבן אבל כיון שגלו פסקו מהם הקללה והתחילה הברכה והראיי' מן פרנסתינו בין האומות שמצויי' לנו וזהו כוונת הפרשה והי' כי יבואו עליך הברכה והקללה דהיינו לאחר הגלות והשבות אל לבבך בכל הגוים ותדע שגלות זה לא מקרה הוא כאחד מן שאר המקריי' אלא אשר הדיחך ה' אלקיך שמה שהקב"ה הגלה אותך וכיון שקבלת הקללות שוב באו עליך תמיד אפי' בגלות הברכות שיש לך סימן בהשפעת השפע מן השמים לך בין האומות ועי"ז ושבת עד ה' אלקיך ושוב וקבצך אבל אם יהי' נדחך בקצה השמים דהיינו ע"י השפעת ברכה בגלות תגביה את לבך לשמים בגדר התרוממות ולא תזכור ע"י השפעת טובה גלות השכינה אשר גלתה עמך, משם יקבצך ומשם יקחך דהיינו שיקבץ השפע ליקח אותה ממך אבל אם תשוב ללבך רב טוב וחסד של הקב"ה שגם בגלות משפיע לך פרנסה וחיים וברכה ושלום אז תשוב אל ה' אלקיך מאהבה ושב וקבצך מכל העמים להביאך לציון ברנה שיקוים במהרה בימינו אמן:

דרוש

ליום כ"ז אלול שנת תקצ"ז לפ"ק פה פ"ב.

ויהי איש א' מן הרמתים צופים ושמו אלקנה וכו' ועלה האיש ההוא מימים ימימה להשתחות ולזבוח לה' צב' בשילה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה' הנה סדר כאן ענין אלקנה ותהלכותיו בכל שנה שקבץ כל ישראל מעיירותיהם שילכו לעלות לרגל וכמו שדרשו חז"ל מן הכתוב הזה ואמנם מה שנראה יתר בלשון הכתוב ושם בני עלי וכו' כי אין שום שייכות בני עלי לסיפור ענין אלקנה מה לי אם הם הכהנים או אחרים היו וגם הענין צריך ביאר בכללו ובפרטו איך נאמר שכל ישראל לא רצו לילך לעלות אל הר הקודש ה' לרגל עד כי הוכרח אלקנה לקבצם שילכו עמו ותחלה נתרץ מה מודיענו בזה הכתוב שבני עלי היו כהנים לה' הנה התוס' בקדושין

העלו דכהנים שלוחא דידן וגם שלוחו דרחמנא נינהו ויש לנו בסברא זו להסביר כי אפשר לומר שכהנים הם שלוחא הולכה להוליך ולהעלות קרבנותינו ותפילתינו אל ה' ית"ש ואפשר שהם שלוחא הובאה מאת הית"ש הם משולחים אלינו להביא מאתנו תפילותנו ועבודתינו אליו יתברך ע"כ כ' תוס' שהם שניהם ונ"מ בזה אם נאמר שהם שלוחא דידן א"כ בזמן שהם צדיקי' ומרוצים להדור ומי שמקריב הקרבן על ידו הוא משלח ברצונו וחפצו א"כ הוה שלוחו אמנם אם אין הכהן צדיק שיהי' ראוי להשתלח מאתנו אל היכל הית"ש פנימים להעלות זכרונינו אליו אז אין ראוי להיות שלוחינו כלל אבל אם נאמר שהם שלוחא דרחמנא ומשולחן גבוה קא זכו לגדולה זו א"כ אין לנו להרהר אחריו אך כיון שהוא מזרע אהרן הכהן הוא שליח ה' הוא ראוי להקריב קרבנותינו ולהעלותם לרצון ואין רחוק אצלי שע"כ נמנעו בני ישראל מלעלות לרגל לפי שהיו הכהנים שני בני עלי שלא הי' ראוי' להיות שלוחא דידן כמו שרמז הכתוב בסמוך ולא רצו לעלות ולהקריב קרבנות על ידם כי הם היו סוברים שהכהנים שלוחא דידן נינהו עד כי בע"כ העלם אלקנה עמו ואמר להם שכהנים שלוחא דרחמנא נינהו ואין לנו להרהר אחריהם יהי' כמו שיהי' וזהו רמז הכתוב וילך איש מעירו מימים ימימה שהוצרך לקבץ את ישראל שיעלו לרגל והטעם לפי ששני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה' שהיו רק כהנים לה' שלוחא דרחמנא ולא שלוחא דידן כנ"ל והנה הובא בפוסקי' שהשליח ציבור צריכי' להכין ג' ימים לפני ר"ה להתבודד ולהתבונן וכמו שאמרו רז"ל בברכות שצריך להשהו' מעט טרם התפילה אף בכל יום וא"כ בר"ה שצריך תפילה יתירה ע"כ ש"ץ והתוקע המוציאים רבים ידי חובתם צריכי' להכין עצמם ולהפרש מעוה"ז כדי שיהי' זך בבואם אל הקודש ונאמר ע"כ לפי' שהי' אז ר"ה והוצרכו א"כ הכהנים כולם להתבודד ג' ימים טרם שיבואו להוציא את כל ישראל י"ח אך לפי שהיו אינם מהוגנים וכל א' מישראל התפלל לעצמו ולא יצאו במה שהכהן הוציאם בתפילתו ע"כ בהכרח הוצרכו כל ישראל כל א' לעצמו לפרוש ג' ימים טרם יבואו להתפלל על נפשם והוצרכו לעלות לירושלים ג' ימים קודם הזמן שהורגלו תמיד לעלות כדי שיבואו לירושלים ג' ימים קודם ר"ה שיוכלו לישב שם בבדידה בלי שום טרדה כנ"ל, ואמנם זה חלילה לנו לומר שלא רצו לעלות לרגל כלל

אך לפי שלא הורגלו לעלות ג' ימים קודם לכן הוכרח אלקנה לחזור אחריהם כדי שיעלו ג' ימים קודם שהורגלו והבין זה ומדוקדק שפיר בפסוק וילך האיש מימים ימימה כיון הפסוק במלות מימים ימימה להורות ג' ימים קודם שהורגלו ואין הכוונה מימים ימימה כמ"ש המפרשי' בכל שנה ושנה אך כנ"ל ג' ימים קודם רגילתו:

הנה יש לדקדק בכתוב שינוי לשון מראשית השנה ועד אחרית שנה ונקיט בתחילת ענינו מלת השנה עם ה' הידיעה וסיים עד אחרית שנה בלא ה' הידיעה ויבואר היטיב בדברינו כי כן דרשו חז"ל מרשית השנה חסר א' מלמד שכל שנה שרשה בתחילתה יש לה אחרית טוב בסופה אם יעוררו בתחילת השנה ויכנעו לבם לשוב אל ה' וישברו לבם הערל ויהיו כעניים ורשים בתחילת השנה אז יחוס עליהם ה' וישפיע עליהם שפע שנה טובה וכן היא כוונת התקיעות שופר הוא להכניע לבבות ולעורר הנפשות לשוב כמו שאמרו עורו ישנים ואמר הכתוב היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו וכבר ביאר זה הרמב"ם באורך וא"כ אם מריעים בתחילה ויתעוררו הלבבות להיות נכנע כעניים ודלים אז יהי' להם אחרית ותקוה טוב וזוכים לשפע העליונה:

הנה תקנו חז"ל ג' מיני תרועות אותו שאנו קוראים יבבות הם השברים ואותו שאנו קוראים תרועה הם היללות ושברים תרועה יחד ובכוונה זה נראה כי באמת תרועה עם כי היא יללה ובכי' אפשר אין הכוונה על בכי' של צער אך לפי שכלינו שנתן לנו ה' בחסדו הגדול ועסקנו בתורתו ועבדנו אותו ולא שכחנו שם אלקינו חלילה להפר בריתו ע"כ אנו שמחים בו במנת חלקינו ומגודל השמחה והדבקות בו ית"ש תאמץ לבבינו עד כי נזכה בכי' של שמחה וכעין ששאלו המלאכי' מפני מה אין ישראל אומרים הלל בר"ה ויה"כ כאשר נבאר בס"ד:

כן נראה לומר בענין התרועה אמנם השברי' שהוא גנוחי גנח אין בזה לבאר שום ענין של שמחה, ויהי' כוונתו אך כאדם שבוכה ומתחרט על מעשיו ותוהה על שבלה זמנו בלא יועיל כן גם אנחנו נבכה שהי' בכחינו לעסוק בדבר ה' יותר ממה שעסקנו ובילנו זמנינו כל השנה בלא יועיל על זה אנו בוכי' ותוקעים שברים מענין הגנוחי' וא"כ התרועה היא לצדיקי' גמורי' ששמרו דרכי ה' כל השנה ושמחים בו שהלכו בדרכיו והשברים נתקנה על הפושעים בדרכי ה' ומתחרטים עתה בתשובה ואמנם

הבינונים שעבדו את ה' והלכו בדרכיו אך לא עשו ככל יכולתם כי הי' אפשר להם לעשות יותר ממה שעשו הנה עליהם נתקנה שברים ותרועה יחד השברים להכניע לבבם ולגנוח על שהתרשלו בעבודת הי"ת והתרועה על אשר עשו ושמרו דרכיו הכל כנ"ל ובזה יבואר המאמר בברכות ר"א חנש על לגבי' ר"י חזי' לר"א דהוי קא בכי א"ל מ"ט קא בכי מר הכי נקטינין מת מתוך השחוק סי' יפה לו מתוך בכי' סי' רע לו ח"ו א"ל קא בכינא על האי שופרא דבלע בארעא ופי' על ר"י שהי' יפה תואר כנודע והנה הענין הוא מחוסר הבנה דממ"נ אם הוא מטבע אם מת מתוך בכי' סי' רע לו א"כ איך אמר לו שלא יבכה מ"מ סוף סוף אין עצה לנגד ה' ואמנם בדרכינו הנ"ל יובן כי הנפטר מעולמו בבוא אחריתו לאסוף הביתה והנה מי שמאסף די יכולתו ובלה כל ימיו בעבודת ה' ויודע בעצמו שיזכה בדינו אז יערב ויבוסם לו מותו כי ישוב לביתו לחזות בנועם ה' וא"כ מת מתוך השחוק משא"כ מי שיודע שהיו לו ביכולתו לעשות יותר ממה שעשה יתחרט ויכנע לבבו על כלות זמנו, ומת מתוך הבכי' וע"כ ר"א אף כי קבץ תורה ואסף בביתו די והותר אך עוד הכאיב לבבו שלא אסף עוד יותר ויותר ואמנם הי' נכון שתתגדל אצלו אהבת הי"ת וישמח בבואו לבקר בהיכלו יותר מאשר יעצב על התרשלות מעט בעוה"ז בעבודתו כאשר הארכנו בדרוש פ' ואתחנן במיתת ב' בני אהרן ע"ש שע"כ צוה הקב"ה לאהרן שלא יצא מן המקדש אף שהיו מן הראוי להתאונן ולהתאבל על מיתת שני בניו שהיו גדולים ממשה ואהרן אך שלא יחולל שמחת ימי המילואים ונדחה אבילתו מפני שמחה של ית"ש ע"כ אמר לו ר' יוחנן שלא יבכה אך יתגדל בענין יום גשתו לבקר בהיכל ה' וימות מתוך השחוק והשיב לו שהן אמת שעל מיתת עצמו אין ראוי שיבכה אמנם ראוי' שיבכה על מיתת צדיקים שמתו מן העולם ועל אותן אשר עוד ימותו ואמר על האי שופרא דבלע בארעא:

וכן שאלו המלאכי' להקב"ה מפני מה אין אומרי' הלל בר"ה ויה"כ כי ראוים לשמוח בה' ואף שהתרשלו בעבודת הי"ת בכל השנה מ"מ עתה תחל שנה וברכותי' ויתענגו כעל כל טוב והשיב להם הקב"ה שמ"מ ראוי לבכות על הצדיקי' שנטרדו מהם ומתו והלכו לעולמם ואמר ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני גלוי וידוע לפני כמה צדיקי' שמתו מעמם וכל אלו הג' תרועת שזכרנו הנה הם דוקא כשחל ר"ה בחול אבל

כשחל ר"ה בשבת יהי' עונג שבת ושמחת הנפש אשר בו דוחה התרועות כי התרועה של שמחה שבארנו לעיל לא יהי' כטפה מן הים נגד עונג יום השבת כמובן, ואמנם הרמב"ן כ' בפ' אמור על הכתוב זכרון תרועה מקרא קודש וז"ל ולא פי' הכתוב טעם המצוה הזאת למה התרועה ולמה נצטרך לפני ה' זכרון יותר מבשאר הימים ולמה יצוה להיות מקרא קודש כלל אבל מפני שהוא בחדשו של יה"כ בר"ה נראה כי בו יהי' דין לפניו יתברך כי בם ידין עמים בר"ה ישוב לכסא שופט צדק ואח"כ בי' ימי תשובה ישא לפשע עבדיו ונרמז בכתוב הענין כאשר נודע בישראל מפי הנביאים ואבות הקדושים וא"כ מדברי הרמב"ן אלו נראה כי תקיעת של ר"ה וכל הענין הוא רק להקדים ולהציע על יה"כ אשר יבואו אחריו ואלולא תקיעת של ר"ה אפשר אין מחילה וכפרת עון ביה"כ וכענין שהקדמנו לעיל מאמר חז"ל כל שנה שאין מריעים עליה בתחילתה מריעים עליה בסופה ר"ל ובפרט סוד התקיעות הוא גדול למאוד א"כ עמדו חז"ל לתקן דבר גדול שבשביל שבות דרבנן גזירה שמא יעבירנו ארבע אמות בר"ה יתבטל מצות תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת ועמדו בהבטחה זו כי אף אם לא יתקעו שופר בר"ה עם כל זה לא יהי' מריעים עליה בסופה אך יהי' כפרת עונם ביה"כ כסדרן, ואמרתי בזה סמך הכתוב וקראת לשבת עונג לקדש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכך ודרשו חז"ל לקדש ה' מכובד זה יה"כ, ובהנ"ל יהי' הסמך לנכון וקראת לשבת עונג שיהי' עונג שבת דוחה מצות תקיעת שופר של ר"ה ואעפ"כ לקדש ה' מכובד שיהי' מחילת עונות ביה"כ כמו עם התקיעת, והבן בזה, ויש לעורר בזה אותן האנשים אשר לא יאזינו בכל השנה על דחז"ל ויעברו על הגזירת ושביתות ועתה ישמעו לדברי חכמינו ז"ל בלי לתקוע בר"ה שופר איך יגן עליהם מצוה דרבנן זאת אשר תקל להם לעבור עליה איך תעמוד להם בבוא היום הגדול והנורא במה תהי' כפרתם, מה יענו ומה יעשו ביה"כ כי לא יכופר עונם:

הנה דרש ר"א הקהל את כל העם האנשים הנשים והטף, אם אנשים באו ללמוד נשים באו לשמוע טף למה באו כדי ליתן שכר למביאיהם וסיימו שם אין דור יתום שר"א בן עזרי' שרוי בתוכה, ונ"ל כי הנה הדיקדוקים בה רבו ועצמו מלספר, וביאור המאמר הזה יובן מאליו כי הצעה הזאת אנשים באו ללמוד וכו' הוא סייע לשאלות טף למה

באו כי התינוקת מבטלים מללמוד ומשמוע, ואמנם נ"ל לומר קצת ע"ד דרוש, דהנה המג"א בסי' שמ"ג סק"א רצה לומר דאף בנשים שייך חינוך ושאף האם מצוה לחנך את בנה ע"ש ורצה לחלק בין הא דנזיר דף כ"ח ע"ש ועיי' במחצית השקל ועוד יבואר לקמן בס"ד והנה אחז"ל הני נשי' במאי זכיין דנטרי לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא ומדהכין בנייהו לתלמוד תורה ובאמת מאמר זה צריך הבנה כי יתואר רק אם נאמר דאין מצווה ועושה אין לו זכות כמו המצווה ועושה כי אל"כ באמת לא יקשה הני נשי' במה זכיין כי מקיימים הרבה מצות וכמעט כל מ"ע שהזמן גרמה מקיימין ג"כ כמו האנשים ויושבין בסוכה ואוכלים מצה וכו' וע"כ כוונת זה המאמר בשנאמר דגדול המצווה ועושה ואמנם מי שאינו מצווה ועושה אין בידו כ"כ זכות וע"כ י"ל כי מיכל בת שאול הניחה תפילין לפי שאמרה לבעלה דהע"ה מה נכבד היום כהגלות נגלות מלך ישראל כאחד הרקים והסיתתו מבלי יפזז ויכרכר לכבוד הית"ש וכיון דלא נטרה לגברא במאי זכי' ע"כ היא סברה כי גדול אף מי שאינו מצוה ועושה ויש לה זכיות מצד קיום מצותיה ע"כ הניחא תפילין אע"ג דהוי רק מ"ע שהזמן גרמה והנה המג"א בסי' שצ"ו סק"ג הקשה אהא דקיי"ל דאסור לתקוע אחר גמר כל התקיעות אבל מותר לומר לבנו קטן לתקוע בשביל שיחנך במצות מהא דסוגי' דפ' יו"ט ר"ה דף למ"ד והקשה המג"א איך אומרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ותי' שזה גופא זכות הוא לו שמחנך את בנו במצות ע"כ וא"כ אף אם התינוקת מבטלים קצת את אבותיהם מללמוד שם ומלשמוע מ"מ זכות הוא להם שיחנכו את בניהם בדרכי ה' ואולם גם אלולי זה אם נאמר דגם אינו מצווה ועושה יש לו שכר וזכיי' בקייומו המצות א"כ א"ג אינם מצווים עליהם ובאו מ"מ ג"כ ללמוד אעפ"י שלא נצטוו ואמנם כבר הקדמנו שאין זכות במה שמקיימים המצות בלתי ציווי עליהם, א"כ סדר דרשת ר"א כך היא אנשים באו ללמוד כי נצטוו ללמוד תורת ה' ונשים באו לשמוע כי הם לא נצטוו ללמוד א"כ באו רק לשמוע ולא ללמוד כי אין זכות במה שתלמוד בלי שתהי' מצווה כנ"ל אך טף למה באו כי בודאי לא באו לקיים המצות וללמוד תורה כי אינם מצווים עליה ע"כ השיב שבאו כדי ליתן שכר למביאיהם היינו לאבותיהם שהביאם

הנה לחנכם וכמו שהקדמנו עם דברי המג"א הנ"ל שזהו זכות לאבותיה' שמחנכים בניהם אעפ"י שעי"כ יבוטלו קצת, והבין:

והנה עפ"י הדברים האלה יהי' החינוך הבן כפי אשר יטפל אביו עמו וכפי מחשבת האב לחנכו בדרכי ה' עד שם תגיע חינוכו וא"כ נמצא הקטן עושה רק על דעת אביו והבין זה, ע"כ סיים הכתוב בפ' נצבים הנ"ל אתה ובנך בכל לבבך ובכל נפשך כי גם הבנים אשר יחנכו במצות ובדרכי ה' יהי' ג"כ רק ככל לבב ונפש אבותיו כנ"ל ונכון, ואולם אלולא דרש ר"א להדור ההוא שמצוה על האם לחנך את בניהם אז נשי הדור אז לא הי' מטפלים בבניהם להדריכם ולחנכם במצות והיו סוברי' שיהי' להם די זכות במה שקיימו המ"ע שלא נצטוו עליהם, והיו הבנים הולכים כיתומי' בלי אם, עתה שדרש להם ר"א שנשים באו לשמוע ולא ללמוד לפי שלא נצטוו ללמוד ואין זכות בקיים מה שלא נצטוו וא"כ קשה הנהו נשי' במאי זכיין ע"כ לפי דמדריכים בנים לתלמוד תורה כמו שסיימה הגמ' שהבאתי לעיל וכן סיים ר"א כדי ליתן שכר למביאיהם שיהי' זה זכות אמותיהם וא"כ לא יהי' הדור יתום אך יטפלו האמהות לחנך את בניהם בדבר ה', וכל הדברים האלו נכונים אם האשה גם כן חייבת לחנך את בנה כאשר ציינתי דברי המג"א ומחצית השקל בסי' שצ"ו ובשנאמר כן יובנו דברי הכתוב שהקדמנו לעיל:

ויגמל הנער ותעלהו עמה כאשר גמלתו וכו' וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, ותאמר בי אדוני חי נפשך אדוני אני האשה וכו' יתן ה' את שאלתך וכו' ודרשו חז"ל ששחטו את הפר עפ"י שמואל שהורה הלכה בפני עלי שהשחיטה כשרה בזרים ונתחייב מיתה ויביאו את הנער לפני עלי לדונו ובקשה חנה עבורו ותאמר אל הנער הזה התפללתי, ע"כ מאמרם ז"ל והנה הענין חסר הבנה ממ"נ אם נתחייב מיתה על שהורה הלכה בפני רבו איך בקשה בעדו להחיותו הלא דבר ה' הוא ואיך נתפצר עלי בתחנוניה ומחל לו והחייהו הכי נאמר שזה תולה במחילת הרב א"כ איך מתו נדב ואביהו על שהורו הלכה בפני משה כמ"ש חז"ל הכי נאמר שלא הי' משה ואהרן מחלו להם עם כי אמר משה שהם גדולים ממני וממך עיי' רש"י על פסוק בקרובי אקדש וכאשר עוד יבואר בס"ד, והנה העולם מקשים איך נתחייב מיתה בשהורה

שהשחיטה הי' כשרה בזרים ובאמת קיי"ל דלאפרושי מאסורא מוכרח להורות אפי' לרבו קו"ח שאינו חייב מיתה ואם השחיטה כשרה בזרים א"כ אסור לכהנים לשחוט מלובש בבגדי כהונה שהם שעטנז וכן קיי"ל שחוץ עבודתן היו אסורים ללבשן, וצ"ע, והמרש"א בחי' אגדה הקשה איך נתחייב שמואל מיתה על שהורה הלכה בפני רבו ועדיין קטן הי' כבן ז' שנה, ותי' דמיתה בידי שמים שאני ודבריו אינם מובנים דבידי שמים אינו בן עונש עד עשרים שנה א"כ קו"ח שפטור ממיתה:

והענין י"ל כי המורה הלכה בפני רבו תחל עליו מעל מיתה פתאומת כאשר קרה לנדב ואביהו וזה הביאהו אף בשמחל הרב על כבודו ואין למיתה זו שום שטנה ואך אם הוא קטן ואיננו מצוה אז מחילת הרב מועיל כי הוא טבע טבעיה על יסוד הגלגלים ומחמת המערכת באה, ואולי זה כוונת המהרש"א ז"ל דבידי שמים שאני כלומר שהוא מיתה שאין להציל ועייי', וע"כ כיון שהורה שמואל ההלכה בפני עלי מיד נתחייב מיתה ויביאו את הנער לפני עלי, ואמנם לא מת לפי שהוא באמת לאפרושי מאסורא כנ"ל שלא ילבשו הכהנים בגדי הכהונה שהם של שעטנז, ואולם הקטן שלא נתחייב במצות עדיין אינינו בגדר הערבות אחר יהי' מצוה להפריש אחרי' מאסורם וא"כ עדיין הי' שמואל חייב מיתה שלא הי' לו להורות בפני רבו על ריב לא לו ואמנם הי' מצוה מצד חינוך שמצוה על אבותיו לחנכו וא"כ שפיר הורה הלכה הזאת כי מחוייב להפרישם מצד חינוך, ובאמת אביו אלקנה לא הי' בכאן אך אמו היתה בזה, וזה תלוי' אם אשה חייבת לחנך בנה א"כ שפיר עשה שמואל מצד חינך אמו ושפיר הורה ופטור ממיתה משא"כ אם נאמר שאין אשה חייבת לחנך בנה א"כ לא הי' לו להורות בפני רבו על דבר בלי לו ונתחייב מיתה ע"כ ראתה חנה להביא לו לעלי ראיי' שאשה מחוייבת ג"כ לחנך בנה, דהנה הסוגי' דנזיר שהזכרנו לעיל שם במשנה האב מדיר את בנו בנזיר וכו' ובגמ' שם אב אין אבל אשה אינה מדרת את בנה בנזיר כי אין אשה מצווית לחנך את בנה א"כ איך יכלה חנה להדיר את בנה בנזיר והרי ראינו בעלי שהסכים על ידה וגם השי"ת הסכים על ידה ששמע אל תפילתה ואל נדרה אע"כ מוכח מכאן שחייבת בחינך בנה כנ"ל וכיון שחייבת בחינך בנה א"כ שפיר עשה שמואל שהורה הלכה בפני רבו להפריש הכהנים מאיסור שעטנז ולא נתחייב

מיתה כנ"ל, וזה היו טענת חנה בי אדוני אל הנער הזה התפללתי ויתן ה' את שאלתי, וע"כ הסכים השי"ת על ידי שנזירתי לבני הי' כדין וחוייבתי בחינוכו והטיב אשר עשה שהורה הלכה בפני רבו ולא נתחייב מיתה ומתורצים כל הקו' בטוב טעם:

ועל שאלת הגמ' הנהו נשי' במאי זכיין ותי' בשביל דמנטרי את בעליהן ומגדלי' בנים לתלמוד תורה, וק' מאי מקשי' הגמ' דבמאי זכיי' הא מקיימין מצות שנצטוו ועל מה שלא נצטוו מה להם לעשות, וגם תי' הגמ' ק' להבין, ונ"ל דהנה מצינו בכמה ספרים דשכרה של אשה יותר משכר של איש ומקשי' הגמ' במאי זכי' יותר מאיש ותי' בשביל דמנטרי וכו' רצה לומר דהנה ללמוד לשמה או לעשות מצוה בלתי כוונה לשם יהורא רק לשם שמים הלא דבר גדול הוא ובפרט לעשות כן כל ימיו בלתי מחשבת זרה אבל להחזיק לומדי תורה הוא דבר קל שנותן לו לבן תורה כדי סיפוקו כדי שילמוד לשמה הוא בקל יותר משילמוד לשמה כמובן וא"כ שכרו של המחזיק הוא גדול יותר משכרו של הלמדן כי כוונתו של המחזיק הוא בלתי מעורב בכוונה זרה אבל של בן תורה הוא מהנמנע שלא יתערב בו דבר זר וכן גבי אשה שמנטרי את בעלה ומגדלי בניה לתלמוד תורה הוא ג"כ כמו מחזיק ע"כ שכרה גדול יותר משל איש:

דרוש

מה שחנני הי"ת ליום ב' כ"ז אלול תקצ"ה לפ"ק.

כתי' יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו כ' במג"א דשלשה ימים קודם ר"ה יפרשו התוקעי' וש"ץ מכל ענייניהם ויעיינו במעשיהם וענין שלשה ימי' נ"ל דומה לזריעה כדכתי' זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד וכתי' הזורעים בדמעה ברנה יקצורו ואמרי' זורע צדקות מצמיח ישועו' וכל זריעה קולטת לג' ימים ע"כ זורעם ג' לפניו בתשובה ומע"ט שתצמח ישועה בר"ה אלא קיי"ל לענין קליטה מקצת היום ככלו והי' די ב' ימים לפני ר"ה ור"ה עצמו יום השלישי ומקצת יומו ככלו ותצמח ישועה אלא משום דכבר בער"ה לפני בוא יום ה' הגדול והנורא הגדולים יוצאים והקב"ה מוותר שליש ע"כ ראוי ג' ימים שלימי' לפני ר"ה כדי שיהי' ער"ה יום השלישי ע"כ אמר יחיינו מיומים שזרעת זה יומי' וביום השלישי יקימנו יצמח צדקה ותהלה ונחי' לפניו ביום לפניו בא היינו ער"ה:

והקשה מג"א הא במדרש אמר' הגדולי' מתעני' ומ"ט נוהגין הכל להתענות הט אזנך ושמע ג' מיני תעני' הם א' רוב בני אדם ההולכ' חשך ולא אור ואינם מביני' צרותם הרבו' וגלות השכינה ובילו ימיהם בהבל וריק ואין מי יכריחם לשוב או להתפלל על גלות השכינה וצרות ישראל כי הם מתפייסי' בגלות ובפזרונם של ישראל ועל זה נאמר ענה בדרך כחי קצר ימי כי אדם המצטער הימי' בעיניו ארוכים והמתפייס המה בעיניו כימי' אחדים באהבתו את זמנו ע"כ אמר כי בעו"ה כל כך נחשכו עינינו עד כי אעפ"י שעינה בדרך הגלות כחי מ"מ מטמטם לב קיצר ימי המה בעיני כימי' אחדים וכן כל אדם אם יתן אל לבו כל ימי חיי' אפי' אם יבלה ימי' בעושר ונכסים וכבוד ובלי עול מלכיות כלל למה לו חיים וטוב לו שלא נברא כן הלא סופו לשוב לעפרו והי' כלא הי' אם לא יהי' לו אחרית ודביקו' בה' ועבודתו ואמרתי כתי' דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב כי כ' ח"ה הצדיקי' כשהקב"ה משפיע להם טובה המה יראי' אולי הוא נקמה בדמות טובה שמור לבעליו לרעתו ע"כ מתפללים להקב"ה שלא תהי' לרעתו ע"כ אמר דרשו ה' ע"ד דרשוהו שלא יהי' רמאי ע"כ דרשו ה' בהמצאו לכם להזמין כל צרככם כפירש"י בפסוק ימצאהו בארץ מדבר ה"נ בהמצאו להזמין כל משאלות לבבכם אז דרשו שלא יהי' ח"ו דרך רמאות נקמה בדמות טובה קראוהו בתפלה בהיותו קרוב שלא יהי' הקריבו' ענין רחקות ח"ו וכ' ח"ה הסימן אם לא יטרדהו עשרו ולא יבלבלהו ואם רוח המושל יעלה עליו מקומו אל ינח אז הוא טובה ואם לאו ידע כי אינינו לטובה והנה אנחנו בעו"ה מוטעים בזה ושמחים בגילת הזמן וזה ראי' ברורה שהוא ח"ו לנקמה, והיינו קרא כדכתי' ימי שנותינו בהם שבעי' שנה ואם בגבור' שמוני' שנה והלא כל רהבם עמל ואון ואפ"ה מרוב חשכת עינים גז חיש ונעפה כימי' אחדי' של נחתיהם מי יודע עוז אפך מי מבין שהוא לנקמה למנו' ימינו אז כן הודע ולא יהי' כימי' אחדי' ואז נבי' לבב חכמה והיות האדם ע"כ צריך להתענו' כדי שיכנע לבו קצת ולעת ערב בהכנע אולי ישוב ויתנחם וזה התעני' הוא רק מכשירי תשובה ואחז"ל במס' תעני' זקן עומד ואומר דברי כבושי' לא התעני' והשק גורמי' אלא תשובה ומע"ט וכן באנשי נינוה לא נאמר וירא ה' את שקם ואת תעניתם אלא כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם ע"ש וקשה א"כ

למה גזרו ב"ד תענית כלל כיון שאיננו גורם אצא הוא הדבר שדברנו שאין לב העולם נכנע לשוב ולהתפלל מקירות לבם עד שיתענו ועי"ז ישובו ואותה התשובה מועילה והתעני' רק מכשירי מצוה:

מין שני של תענית והוא לאו דוקא תענית אלא כל שום מיעוט עונג והוא מחמת עגמת נפשו ושברון לבו על עונותיו או על צרות ישראל וגלות השכינה אינו מניח לו לאכול או ליהנו' ולהתענג וללבוש מלבושי כבוד כי לבו בל עמו וזה הי' תעניתו של מרע"ה בארבעי' יום האמצעיים וזה הי' תעניתו של דניאל אש חמודות לחם חמודו' לא אכלתי וסוך לא סכתי ונחמי' נפלו פניו וזו הוא העינוי המועיל והנה הראשון התעני' גורם הכנעה וזה השני הכנעה גורם התענית ומיעוט תענוג והנה הרא"ע כ' בפ' אחרי ע"ד הפשוט הזכיר בגדי הבד אבל בגדי זהב פשיטא שהי' לובש שהרי כתי' בפ' תצוה ונשמע קולו בבואו אל הקודש והיינו לפנים אלא שחזר בו כיון שעפ"י הנביאי' לא נכנס הכהן לפנים בבגדי זהב ע"ש והרמב"ן פ' תצוה כ' ונשמע קולו בבואו אל הקדש בשם מדרש שביוה"כ כשנכנס הי' צריך הרבה תקונים שלא יפגעו מלאכי השרת ומשו"ה הוצרך לפעמונים ואבני חשן ואפוד ואע"פ שלא נכנס לפנים עם הפעמונים ואבני זכרון מ"מ גם בחוץ בקודש הי' צריך שמירה ותיקונים באותו היום ע"ש והנה מדברי כולם נלמד שהי' ראוי לכנס לפני ולפנים בבגדי זהב ובפסוק לא נזכר אלא ונשמע קולו אל הקודש ולא נזכר קודש קדשי' מ"מ הי' אפשר לומר אפי' בקודש מכש"כ בקדשי קדשי' אלא קבלת חכמי' והנביאי' תכריע אך היא גופי' קשי' ומ"ט לא יכנס לפנים כי סכנה הוא לו לכנס בלא אלו התקוני' אך הדבר מבואר במס' ר"ה שאינו נכנס לפנים בבגדי זהב משום אין קטיגור נעשה סניגור כיון שחטאו בזהב ופריך הרי עובד שם בכף ומחתה של זהב ומשני חוטא בל יתגאה ובל יתנאה קאמרינן וע"כ יובן בעזה"י הכהן הזה באימה גדולה נכנס לקודש ביום הקדוש והנורא ולובש עצמו בכל מיני מלבושי' הראוי' לשמרו ומכ"ש שיפול עליו אימה יתירה בהכנסו עוד לפני ולפנים אך יותר מזה לבו נשבר וחטאתו נגדו תמיד איך אכנס לפני מלך הכבוד בדבר המעורר חטא ואיך אתגאה ואתנאה בדבר שחטאנו בו כל עם בית ישראל ע"כ מרוב בושתו ושברון לבו מסיר הבגדי' הנאים הללו ונכנס למקום סכנה

ואמנם זהו בעצמו שמירתו מכל פגע דקיי"ל כל העובר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו כל עונותיו וכתי' בפ' שמיני קרב אל המזבח ופירש"י שהי' אהרן בוש וירא לגשת א"ל משה למה אתה בוש קרב כי לכך נבחרת ע"ש ופי' מורי שם בהפלאה לכך הואיל ואתה בוש לכך נבחרת כי זה הבושה מועלת ומקובלת וכבר כתבתי במקום אחר כי לזה רומז ר"ת בחצוצרות וקול שופר הריעו ר"ת בושה כי ע"כ אין תוקעי' בשופר של פרה משום חטא עגל ע"ש מסרה הנ"ל נחזור להנ"ל שזה הוא ענין השני מהתעני' הטוב מן הראשון ועל זה נאמר לב נשבר ואח"כ נדכה בעינוי מחמת שברון לב זהו לא תבזה:

הענין השלישי הוא תענית יהכ"פ אינינו לענות נפש ולצער ישראל ח"ו כ"א מחמת קדושה וקריבו' ודביקות כמלאכי השרת והוא כענין מ' יום הראשונים והאחרוני' שהי' מרע"ה בהר לחם לא אכל ומים לא שתה מדביקות וקדושה ונהנה מזיו השכינה ודכתי' תענו נפשותיכם אינינו לשון עינוי אלא התעוררת כמו השמים יענו את הארץ וגו' ונבוא אל המכוון בעזה"י דבער"ה הגדולים מתעני' כדרך עינוי יה"כ ומוותר להם שליש אבל גם הבינוני' מתעני' ע"ד התעני' השני הנ"ל וההדיוטי' מתעני' ע"ד הראשון ואין בשניהם די וויתור כ"א בתעני' הגדולי' שהוא קריבו' וקבלת פני המלך ושוב בעשי"ת מתענים הבינונים כדרך תעני' יה"כ ומוותר שליש השני ואז מתעני' כל עולם ע"ד השני כמו שמתענים הבינונים קודם ר"ה וביה"כ כולם מתעני' ע"ד השלישי והקב"ה מוותר הכל ואמר שם במדרש שבסוכות ראשון לחשבון עונו' נ"ל כיון שנתכפרו כל העונו' והם כולם נקיים אז יוחשב לכל א' כפי מדרגתו מה יחשב אצלו עון כי כל איש לפי מדרגתו יחשב לו ואמרו חכמי המוסר אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון כי הצדיקים הגדולי' הקרובי' אל אלקים מקיימי' שויתי ה' לנגדי תמיד ואם רגע א' לא שם ה' נגד עיניו נחשב אצלו לעון ע"כ אשרי אדם שמדרגתו שאם לא יחשוב ה' בלבו רגע א' זה לו עון כאלו חטא אשרי לו שזכה למדרגה זו וביום ראשון שם נגמר למעלה באיזה מדרגה יהי' פלוני ויחשב לו עון אם יעשה כך ופלוני הוא במדרגה פלוני ויחשוב לו עון אם יעשה כך ועד"ז ראשון לחשבון עונות:

וע"פ דרכינו נפרש מזמור כ"ז ה' אורי בר"ה וישעי ביה"כ כך איתא במדרש ה' מעוז חיי בסוכו' כ"כ מורי בהפלאה פ' אחרי והנה מה שנכתבו ב' שמות ה' אורי וישעי וה' מעוז חיי היינו עפ"י שאחז"ל ה' ה' א' קודם שיחטא וא' אחר שיחטא ועשה תשובה ואומר קודם שיחטא י"ל כל זמן שלא חטא מהתרשלות אז ה' עמו לשומרו שלא יאונה לצדיק כל און ורגלי חסידיו ישמור וה' אורי וישעי בר"ה ויה"כ הוא אחר שחטא ועשה תשובה ומשעשה תשובה כקטן שנולד שוב ה' מעוז חיי בסיכות הוא ה' קודם שיחטא לשמור רגלי חסידו שלא יכשל עוד, ואחר שכלל הכתוב ר"ה יה"כ וסוכ' שוב פורט מעשיהם א' לאחת אמר בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי בהקדם כי מצות עשה הם כנגד איבריו של אדם והפיגם בא' מהם נפגם האבר ההוא ויען כי אין הפגם אלא בשב ואל תעשה ולא נברא ממנו מלאך משחית כל כך ע"כ אחז"ל עבר עשה ושב לא זז משם עד שמוחלין לו נמצא מיד בר"ה בהתחלת ימי תשובה נמחלו העשין ונתקנו האיברים אך העובר על ל"ת שהם כנגד שס"ה ימים ומחשיך אורו של יום א' ונבראו ממנו קליפו' ומשחיתים ע"כ אחז"ל תשובה ויהכ"פ מכפר ומכ"ש אם יש באותן לאוין חייבי כריתו' ר"ל, ע"כ אמר נגד אורי בר"ה בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי היינו האיברי' שנפגמו ע"י שב ואל תעשה של העשין המה כשלו ונפלו כי ה' אורי בר"ה וכבר נמחלו ע"י הרהור תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו אמנם נגד ישעי ביה"כ אמר אם תחנה עלי מחנה של קליפו' שנבראו מקום ועשה של לאוין לא ייירא לבי כי בזאת אני בוטח היינו בזאת יבוא אהרן ביה"כ דתשובה ויה"כ מכפרי' ואמר אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו פי' כי ע"י עבירות נפגמו ימים ונעשו ימי רעה, אך הלא קיים גם מצות עשה והאירו אותן הימים ויקראו ימי חיים ויש לחוש ח"ו שע"י החטא של ימי הרעה יפרעו לו יחי חייו בעה"ז להאבידו מעה"ב ע"כ א' שאלתי ששכר ימי חיי יהי' שמור לי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ולא לאכול בעה"ז ח"ו ושוב מבקש כי גם עונש ימי הרעה לא יפגעהו בעה"ז כי יצפניני בסכה ביום רעה יסתירהו בסתר אהלו פי הכהן שנכנס לפני ולפנים בסתר אהל ה' ובצור היינו על הר עזאזל ירוממני ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי כי יהפכו לזכיות ומשל לא' שחתר לבוא במחתר בפלטין

המלך ומצאוהו השומרי' הסובבי' בעיר וסבבוהו לשמרו עד יאיר היום ויובילוהו לפני המשפט ובין כך מאותן עפר ואבנים שבמחתרתו עשה לו במה גדולה ועלה ועמד עלי' עד שעלה למעלה מראש השומרי' וקפץ מעל גבי ראשם וברח וניצול כך מהעונו' עצמם נעשו זכיו' עד שעולה מעלה מהמקטריגי' וזהו נושא עון עד שכל כך נושא עונו הגבה למעלה עד שעובר על הפשע הוא מלאך המשחית יקרא פשע כדכתי' נאום פשע לרשע והיינו ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואמר ואזבחה באהלו זבחי תרועה בסוכו' אשירה ואזמרה לה' כי בר"ה ויה"כ אין אומרי' הלל כי ספרי חיים וספרי מתים פתוחי' לפניו אבל בסוכו' אשירה ואזמרה תחת שירה של ר"ה וע"כ קורא להם זבחי תרועה ופירשתי לא המתי' יהללויה ולא כל יורדי דומה ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כי הרשעי' אשר בחייהם קרוי' מתי' אין הקב"ה מקבל מהם שיר ושבח בחייהם כי מה לך לספר חקי אמנם במותו הי' לו לשורר שנפטר מהעולם אך שאינו זיכה לכך שאפי' על פתחו של גיהנם אינו חוזר היינו לא המתים הרשעי' יהללויה בחייהם וגם לא כשיורדי' לדומה ואנחנו נברך מעתה ועד עולם בשני עולמו' וזהו הלל של סוכו' כדתנן ההלל והשמחה שמנה ואמר שמע קולי אקרא וחנני ועניני על פי מ"ש הקדמונים שכל התפלות של כל השנה שנפסלו מחמת מחשבת חוץ ונדחו כפסולי מוקדשי' הם תלו' ועומדי' עד עי"ת ואז כשמתפלל בלב שלם אז כל יום מעלה עמו תפלת יומו כגון יום א' מעלה עמו כל תפלת יום א' בשבת של כל השנה וכן כולם נמצא יפה קאמר שמע ה' קולי אקרא וחנני ועניני ואמר לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש כי אחז"ל אעפ"י שתשובה ויה"כ מכפרי' על כל החמורו' אבל ח"ה ר"ל אינו מתכפר אלא במיתה אך יש לזה תקנה בקידוש השם ברבי' כגון בשור צדק בקהל רב בתוכחה ומוסר וקבוץ עם לעבודת ה' ע"כ לך לכבודך אמר לבי בקשו פני בהוראה ולימוד לרבי' כדי את פניך ה' אבקש ואל תסתר פניך אל תט באף עבדך ר"ל שאל יתפשר עמנו לאמור ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לא יאמר כן כי אין נח לנו בפשר הזה והיינו אל תט באף גם זאת עבדיך ואמר כי אבי ואמי עזבוני היינו חכמתינו ובינתינו הנקרא אב ואם המה עזבוני כי אבדה חכמתינו ובינתינו ונמשש כאשר ימשש העיור בצהרים ע"כ ה' יאספני ובעצתו

ינחני ואמר הורני ה' דרכך ונחני באורח מישור למען שוררי ולהלן במזמור פ"ז אומר הורני ה' דרכך אהלך באמתך ובתמני' אפי אמר הורני ה' דרך חקיך ואצרנה עקב ופי' פסק האחרון ע"ד שכ' חובת הלבבות כל כך יהי' החוקי' בעיניו טבעי' שאם יזדמן בשר בחלב הוא מאוס בעיניו כאלו נזדמן פשפש בפיו והנוגע במוקצה בשבת כאלו שרפו גחלת ויהי' החוקי' כמשפטים שהשכל מרחיקם וזהו הורני דרך חוקיך ואצרנה כדבר יש לו טעם וסברא והיינו עקב דבר זה שאני עושה זה או ממאס זה עקב טעם ידוע כך אנצור החוקי' עקב ואמר הורני ה' דרכך היינו רחום וחנון ארך אפים ואהלך באמתך כאשר יורהו התורה לרחם על הראוי לרחם ולא לרחם על מי שאינו ראוי וכדכתי' ונתן לך רחמים ורחמך כאשר פרשתי והארכתי במקום אחר, אמנם יען כי זה נוגע בין אדם לחברו ואין בני אדם יודעים מטמוניות לב ויש לפעמי' חלול ה' וצריך להתחבר ולהטיב שלא לשמה רק למען השוררי' המביטי' בי ולזה צריך ג"כ עצת ה' ובעצתך תנחני ע"כ אמר כאן הורני דרכך אהלך במישור לפנים משורת הדין למען שוררי ועד"ז כ' תוס' פע"פ קי"ג ע"ב ד"ה שראה וכו' ע"ש ותראה אמתת הדבר, ואמר כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס הוא כי צדיקי' שגגתם נחשבי' כזדינו' וקמו מקטריגי' עדי שקר לגדלני בשכר לומר ת"ח זה יעשה כן או עם ה' אלה ומארצו יצאו כדי להגדיל חמס ובאמת אינו כן לולא האמנתי לראות בטוב ה' ואחז"ל יודע אני שיש שכר טוב לצדיקים אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם ולא כעדי שקר הנ"ל:

ומסיים קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' אחז"ל בשעה שהחכם יושב ודורש והעם שומעי' הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל העני' כי כתי' מיום שנתת לבך להבין ולהתענו' נשמעו דבריך וג"כ משעה ששומעי' דברי התוכח' ומשימי' על לב לעשות ככל אשר ציוה החכם כבר נתקבלה התשובה והתפלה ומוחל עונותיהם אלא שיש בזה סכנה עצומה אם אחר הקבלה הלז חוזרי' לראשונו' ולמעשיהם הרעי' הרי זה רע ומר יותר מלקדמת דנא וע"ז נחרב ירושלים על שמתחלה שמעו אל ירמי' לשלוח עבדים העברי' חפשי ושוב חזרו וכבשום לעבדי' ע"ש וא"כ יש למנוע מלקבץ עם ולהוכיח ברבי' מפני סכנה הנ"ל אך בהדי כבשי' דרחמנא למה לן אנחנו נעשה

את שלנו והצבור ישמעו ויקבלו בלבם לשמוע ולעשות ונקוה להי"ת כי ישמור רגלם מלכד ולא יחזרו לסורם והיינו קוה אל ה' האי לשון מקוה מים שהוא לשון כניסה ואסיפה אסיף וכנוס העם לשם ה' ועי"ז חזק ויאמץ לבך לקבל לשמור ולעשות ואמר לבך דייקא כי מיום שנתת לבך להבין ולהתענו' נשמעו דבריך ואמר שוב וקוה אל ה' האי וקוה לשון קיווי יחל לה' כי ישמרם מלחזור לסורם כ"א בעלי תשובה ממש לעולם אמן:

דרוש

קצת ממה שחנני הי"ת כ"ו אלול לעתות ערב פ' נצבים בבהכ"נ הקדושה פה ק"ק פ"ב תקצ"ט לפ"ק ובו הספידא על הגאון מה"ו ישראל איש ירושלים שמת בטבריא יום ט' סיון והוא בעה"מ ס' תקלין חדתין וס' פאת השולחן והגאון מה"ו יעקב אירינשטיין זצ"ל אבדק"ק לבוב בעה"מ ספרי ישועת יעקב:

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם כתי' אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את בריתו כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר ע"פ מה שקבלתי ממורי חסיד שבכהונה הגאון מהו' נתן אדלר זצ"ל שכל ימי הרב אין התלמיד זוכה לחזות בתכלית נועמו הראוי לו כמו שלא זכה יהושע להאיר כפני הלבנה עד אחר סילוקו של מרע"ה ולא נזכר השראת שכינה על יצחק עד ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקי' את יצחק ויעקב כל זמן שהי' בבית אביו לא נודע ממנו דבר ה' עד ויצא מבאר שבע אז ויחלום והנה ה' ניצב עליו הנה כי כן אומר אני מרע"ה אמר להם אז בהר סיני הייתי אני מעכב שלא זכיתם להתקרב אבל היום הי' יום סילוקו אין שלטון ביום המות הי' מתקרבי' מאוד והיינו בהר סיני אמר ואנכי עומד בין ה' וביניכם כמחיצה המבדלת ולא עליתם בהר לא עליתם בהר במדרגה שתעלו אל ההר לפני ה' אבל אתם נצבי' היום שנתמלאו ימיו ושנותיו נצבי' אתם כולכם לפני ה' אלקיכם ממש בלי מחיצה ועד"ז יתפרש מקרא שכתוב ויודו שמים פלאך ה' אף אמונתך בקהל קדושים כי אחז"ל הקב"ה שמח בבוא נפש נקי וצדיק למעלה ככלה חדשה והנה גם למטה מוסיף אור להנשארי' וידוע כי סלוקן של צדיקי' יקרא פלא ע"כ אמר ויודו שמים פלאך ה' שהשמים למעלה יודו על הפלא כעל כלה חדשה אף אמונתך בקהל קדושים למטה

כל זה אני כותב עפ"י קבלת מרנא הגאון זצ"ל הנ"ל אבל יקשה על זה מה שפירש"י ביום סלוקו של אלי' הנבי' נתמעטה הנבואה ונסתלקה מבני הנביאי' ועל כרחנו לומר כאן בעושי' רצונו כאן באין עושין רצונו אברהם אבינו השאיר אחריו ויצחק יעקב ומרע"ה דור המדבר ויהב"נ להם הוסיף אור והאיר אל עבר פניהם אבל בימי אלי' כבר נפחתו הדורו' בעו"ה ולא הי' ראוי' להוסף אורם לבר מאלישע שהוסיף פי שנים אבל לאחרים חשך ולא אור והאור בעו"ה להקליפה והקדושה מתמוטטת ה' ירחם והיינו דכתי' כי אזכרה מקדם "פלאך" והגיתי בכל פעלך ובעלילותך אשיחה ושוב כתי' אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך פי' שמקונן כי אזכרה מקדם בימי' קדמוני' פלאך סלוקן של חכמי' קדמוני' אז ע"י סילוקן והגיתי אני בכל פעלך ובעלילותך אשיחה כי האירו עיני כתלמיד אחר סלוקו של רבו אבל עתה בעו"ה אתה האל עושה פלא לסלק חכמי' להושיבני בחשך והודעתי בעמים עוזיך להוסף כח אל הקליפה ולהודיע בעמי' עוזיך והיינו נמי דכתי' ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר כי היושב בראש הוא החכם והתלמידי' המקבלי' ומתבוננים בדברי חכמה ששומעי' ממנו המה נבוני' ובסילוקן של החכמי' הי' לו להרבות כח הנבוני' התלמידי' להאציל עליהם מרוחו פי שנים ובעו"ה אינו כן כי אבדה חכמת חכמיו וגם בינת נבוני' תסתתר וירדו עוד ממעלתם שהי' וזה בעצמו שאמר הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק, כי אילו לא הי' מיתת הצדיק מפני הרעה אלא שמת בטבעו בהגעת זמנו הי' ראוי שבמיתתו יפתח לבם של הנשארי' ויתרבה חכמה ובינה אבל כאשר ראינו כי הצדיק אבד ואין איש שם על לב חכמה ובינה ודעת ואנשי חסד נאספו ובכל זה אין מבין כי אדרבא הלבבות נטמטמו יותר ש"מ לא מת בטבע אלא מפני הרעה נאסף הצדיק בעו"ה:

ובעו"ה אירע לנו מקרה הלז כי לקינו בכפלי' כי ביום ט' סיון העבר נסתלק נשיא דא"י הגאון הגדול מהו' ישראל בעה"מ ס' תקלין חדתין וס' פאת השולחן ויהי בנסיע ארון אלקי' מירושלי' לטברי' לעסוק ברפואו' ומרחצאות שמה נשבה ארון אלקי' הי צדיק הי עניו מתלמידיו של הגאון מהו' אלי' ווילנא ז"ל ואחז"ל כדשכיב ר"ז פתח

עליו ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועי' אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה הנה אחז"ל חד מנייהו כתרי מינן וח"מ כדאזיל להתם כתרי מינייהו ואמרו המפרשי' כי בני א"י תורתם ע"ד האמתי וקרי לי' מקל נועם שמנעימי' זה לזה בהלכה ומשו"ה הם כתרי מינן אך בבבל הוא מקל חובלי' שמחבלין זל"ז בהלכה בפלפולם ומשו"ה חד מינן כדאזיל להתם הוה כתרי מיניהו שיהי' רגיל בחריפות ופלפול כבני בבל ויהי' מעתה ע"ד האמת כבני א"י וידוע ההרהור והעיון נקרא הריון והוצאה בפי נקרא לידה כדכתי' הרה עמל וילד שקר ואמר הספדנא ארץ שנער הרה וילדה פי' לימדה אותו דרך עיון ופלפול וארץ צבי גדלה שעשועי' כנ"ל ואמר ארץ צבי שהמועט מחזיק המרובה שאין עורו מחזיק בשרו וה"כ מקום זה הצדיק החזיק לכל הפחות ד' גברי כחד מינן כדאזיל להתם ועוד שהי' צדיק שקול כעשרת אלפי' ע"כ אוי נא לה אמרה רקת שנתרוקנה לגמרי מעשרת אלפי' בפ"א ולא קרי לה טברי' שאחז"ל שנקרא רקת טברי' ע"ש טוב רואי ועתרה נמשכה מראיתה וחשך משחור תוארה בעו"ה ובו בפרק נסתלק בירושלים עה"ק עוד צדיק ות"ח א' בשמו מה' מאיר כ"ץ זצ"ל:

ואחז"ל במס' תעני' גבירה לוקה שפחה לא כ"ש פי' אם מה"ד שלט בארץ הקודש ונסתלקו חכמי' כ"ש בח"ל נחשך מאור העולם ונסתלק ביום כ"ה מנחם הגאון הגדול מהו' יעקב אורנשטיין אבדק"ק לבוב בעה"מ ספר ישועו' יעקב חרוץ מופלג ענותן וצדיק, ותורה וגדולה במקום אחד הוא עמד בכח עוזו לשבור מלתעות עמל ולא הרימו ראשם בחייו ועתה מי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב לי עם פועלי און:

אחז"ל פ"ק דעירוכי' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין אומרי' הלל בר"ה ויה"כ אמר הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחי' לפני ויאמרו שירה בתמי' וכבר ישבנו זה בכמה אופנים וכעת נאמר כי הדבר דומה לחבורה ובתוכם בן המלך ובא נחש שרף והטיל עליהם ארסו והיתה צרה גדולה בביתו על בן המלך האהוב והנה בא רופא מומחה ובדק את כולם ואמר כולם מיואשי' חוץ מבן המלך ואלו המיאשי' אינם מתים לאלתר אלא מתנונים והולכי' עד יום מיתתן ומה שאפשר להחזיקם במאכלי' ומשקים ותענוגי' עד יום מותם טוב אבל לא יחיו אחרי נופלם ובן המלך בודאי חי'

יחי' אך צריך לעסוק ואולי יתיסר קצת ע"י הקזת דמים באופני' שונים ואיזו רטיות ואתם הכינו תרופו' והכנו' למעט יסוריו אם נצטרך אבל בודאי יחי' בריא אולם והנה בודאי ראוי לשמוח ולעשות מחולים וריקודים הנמשל כי הנחש הסם מטיל ארסו על כל באי עולם וגם על ישראל בן המלך ית"ש וביום הדין הקדוש יבוא כל איש לפני בוראו ית"ש והנה זה בטוח בלי ספק שהרשעי' נכתבי' לאלתר למיתה פי' שסופם להתנונם ולמות אלא שמקיימי' אותם בתענוגי העה"ז עד שסופם יכלו ויבולו ואין שריד להם ועמך כולם צדיקי' נכתבי' לאלתר לחיים בלי ספק אלא שצריך אפשר להתיסר במיני' שונים בעוני וחולי או אפי' במיתת העה"ז להחיות חיי עד בלי ספק אלא שמכיני' תרופו' למעט היסורי' ההמה היינו תפלות ובקשות על הפרנסה ועל הרפואה שלא נצטרך להתיסר כל כך אבל יהי' איך שיהי' אפי' יעני ויחלה ואפי' ימות הכל טוב לתיקון חיי עד וכמ"ש רמב"ן על פסוק בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כיון שאתם בנים לה' והרי זה שמת הוא כבן שקראו אביו שיבוא לביתו אין לעשות עליו קרחה וגידוד כי לבית אביו חיי נצחי הוא הולך ומסתמא הבין אהבת הרחמן ית"ש כי א"א לו זולת זה והיא טובתו והנה כיון שכן הי' ראוי לומר הלל ושירה בר"ה ויה"כ וזו הי' שאלת מלאכי השרת, ואמנם התשובה ע"ז תינח אם הרופא מבטיח שסופו של בן המלך יעמוד בריא אולם אך אם יעמוד וכהו עיניו מראות וכבדה אזנו משמוע ואינינו עכ"פ על דרך הראשון כשהי' קודם נזק הנחש א"כ עכ"פ אין כאן שירה ושמחה ודיו שהוא חי אבל שמחה מה זו עושה והנמשל בזה שלפעמים בעון הדור נסתלקו צדיקי' שלא חטאו ולא צריכי' שום רפואה רק לחוס על אנשי דורם מסתלקי' ושוב נשאר דור חשוך כבדו אזנם משמוע דבר ה' וחשכו עיניהם בארובו' א"כ נהי שנתכפר ומ"מ אין כאן מקום לומר שירה והשיב הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחי' לפני שהצדיקי' החיים נתפסים בעון הרשעי' הנקראי' א"כ אין מקום לשירה זו:

והנה כל זה אם עכ"פ אינו אלא כיבוי עינים וכבידות אוזן אבל אם ינוקרו עיניו ויתחרשו אזני בן המלך וחותכים חוטמו ונשתנה מראית פניו לגמרי הרי הוא מת בדמיון חי וקינה מיבעי' לי' כמו שבעו"ה בדור הזה בסילוק של צדיק ות"ח נשארנו

משומם סומי' וחרשים ובעל החוטם נתבקש בעו"ה והוצגנו על גחלתינו ריקה וקינה מיבעי לנו במקום שירה והלל אבל תקותינו חזקה כי הקב"ה ברחמיו יושיענו יגאלנו בקרוב ותחת הנחושת יביא זהב וכו' כדדרשו חז"ל במס' ר"ה ואז נשיר בשירי זמרה על כל הטובה במהרה בימינו אמן:

דרוש

לז"ך אלול תקצ"ה לפ"ק יום ב' לעתיתי ערב בבהכ"נ.

בפסוקי חנה ועלה האיש ההוא מעירו מימי' ימימה לזבוח ולהשתחוות לה' צבאות בשילה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהני' לה לא אאריך בדיקדוקים ידוע המדרש שהי' ישראל אז מתרשני' לעלות למשכן שילה ואלקנה עלה וסיבב עיירות ישראל להביאם עמו בכל שנה ושנה וידוע כי עולם שנה נפש שבס' יצירה והי' מבחר המקום רמתיים שגידל מאתים צופים ומבחר שנה המה ימים הקדושי' הללו ומבחר נפש הי' אז אלקנה הלז ואפ"ה הניח כל זה ועלה האיש דייקי מעירו דייקי מימי' ימימה בזמן ר"ה ויה"כ ועלה לשילה אעפ"י שהיו שם חפני ופנחס שלא הי' הגונים מ"מ כיון שזאת העיר אשר בחר ה' אז למושב משכנו ע"כ עלה האיש מעירו מימי' ימימה אך במה יכול לברר לכל עם המון ישראל שכנים דבריו ע"כ בירר להם זה בהשתחוי' שעמדו צפופי' והשתחוו רווחים בזה ידעו כי דוקא פה איוה ה' למושב ואלו לא הי' מסבב העיירות להעלות מרבית העם לא הנס ניכר כי לא הי' צפופי' אך הוא השתדל להעלות שם רוב או כל ישראל להשחוות לה' צבאות בשילה:

חפני ופנחס כהנים לה' אחכז"ל לא חטאו אלא ששיהו קיני נשים ומעלה עליהם הכ' כאלו שכבום ופירש"י במס' שבת נ"ה ע"ב על שלא הי' זריזים בהקרבת קדשים עי"ז הי' מתעצלים מלהקריב הקינים ונשתהו הנשים שם עד שידעו שיקריבו קיניהם והותרו בקדשים ועי"ז נפרשו מבעליהם ע"ש ונ"ל לדונם לזכות גם בזה הי' עוסקי' בתורה ומצות ומאי חזית להניח עסקם בתורה ולהקריב קיניהם של אלו ימתינו עד עת הפנאי אך לא יפה עשו בזה כי גרמו ביטול פ"ו ובנות ישראל גורשו מבית תענוגיהן והיינו חפני ופנחס כהנים לה' ולא לבריות כי אלו הי' מקריבים הקינים הי' טוב לה וטוב לבריות אבל היו רק כהנים לה' ולא לבריות ורמז זה כאן להבין מה שכתוב

להלן מידי עלותה בית ה' כן תכעיסנה וק' מ"ש עלותה בית ה' ומאי תלי' כעס הצרה בעליית בית ה' ונראה כי אלקנה אעפ"י שהעלה שם כל בני ביתו ושתי נשיו גם חנה גם פנינה מ"מ פנינה שהיתה בת בנים והכהנ' השהו קיני הנשי' אפי' כמה שני' או חדשי' ופנינה הלא הי' לה ז' בני' בשבע שנים זא"ז לא היתה טהורה לעלות בית ה' וחנה עלתה והיתה פנינה מתקנאת שחנה תעלה והיא תשב בביתה ע"כ מכח תגבורת הקנאה היתה מכעיסה לומר כבר קניתי מנעלי' לבניך כדאיתא במד' ואחכז"ל לש"ש נתכוונה שתתפלל חנה ג"כ על בני' כדכתי' בעבור הרעימה כי תתפלל ותלד ואז גם עלי' תעבור כוס הזה שלא תוכל לעלות בית ה':

כי מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה נראה עלי ידע את חנה מאז מעולם וגם ידע בקשתה וצורכה וחנה עצמה כבר התפללה מכמה שני' ביום ר"ה המסוגל לכך אך עיקר זמן תפלה בשית שעות קמייתא ואח"כ שכבר נתעורר המלאך ע"י התקיעות אז מצוה לאכול ולשתות כמאמר עזרא חדות ה' היא מעוזכם ואח"כ עת שכרות היא ואין נכון לעלות בית ה' ואמנם חנה מידי עלותה בית ה' וכן תכעיסנה צרתה מטעם הנ"ל ונתבלבל מחשבתה וכשהתפללה ולבה עלי' דוי על דברי נרגן פנינה לא יכלה לכוון כוונה הראוי' ע"כ התחכמה חנה בר"ה האחרון ולא אכלה ולא שתתה ואחרי אכלה ואחרי שתה כל בני בית אז לא הרגישה פנינה שתעלה חנה בית ה' כי עת שכרות הוא אז עלתה חנה בישוב הדעת ותתפלל על ה' דייקי בכוונה הראוי ועלי ידע כי עתה שכרות ואין אורחת צדיקי' לעלות בית ה' ע"כ חשבה לשכורה אמנם חנה אמרה יין ושכר לא שתיתי ואשפוך נפשי לה כנ"ל כי מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה פי' עד הנה בשני' שעברו אעפ"י שהתפללתי אך הי' התפלה מרוב שיחי וכעסי אבל עתה התפללתי מישוב הדעת וע"כ ופני' לא הי' עוד כי עתה נתקבלה תפלתה:

במס' עירוכי' מפני מה אין ישראל אומרי' הלל בר"ה יען ספרי חיים וספרי מתים פתוחי' כתי' השמי' שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא המתים הללויה ולא כל יורדי דומה ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כי אחכז"ל חזקי' מלך יהודה לא אמר שירה על מפלת סנחרב ופתחה הארץ לומר שירה שנא' מכנף הארץ זמירות י"ל הכוונה כי הניצול בזכות עצמו יאמר שירה אבל הניצל בזכות אבות מה לו ולשירה וע"כ

כתי' ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר כי כל זמן שנעשה הניסי' בזכות אבות לא אמרו שירה אך עתה ויאמינו בה' ואמר הקב"ה כדי האמונה שהאמינו בי ע"כ אז ישיר משה וב"י והנה אחכז"ל חזקי' אמר הנה לשלם מר לי מר כי לא ניצול בזכותו דכתי' וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי ע"כ לא אמר הוא שירה אלא מכנף הארץ זמירות שמענו היינו שוכני ארץ הצדיקי' שכבר מתו שבזכותם ניצול הם אמרו שירה והנה ר"פ כיצד מברכי' מבואר והארץ נתן לבני אדם כשעושי' רצונו והם צדיקי' כרשב"י ואז ניזוני' בזכות עצמם ואז לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה כי אנחנו נברך יה והנה בר"ה אעפ"י שאז בטוחי' לצאת בדימוס והי' ראוי לומר שירה אך ספרי חיים מתים פתוחי' שבזכותם ניצולו החיים ע"כ אין מקום לומר הלל:

חדות ה' מעוזכם ואחכז"ל אמר הקב"ה המליכוני עליכם כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה כי הנה יום ר"ה אפי' חמשה עשר בשבט שהוא ר"ה לחניטת אילנו' מ"מ הוא יום שמחה ויו"ט כ"כ הגה' מיי' ריש הל' ר"ה ע"ש והסברה נותן שהוא כעין יום כתר מלוכה שבו חוזר תחלת הבריאה שחנטו האילנו' בפעם הראשון בבריאת עולם והיא כיום גנוסי' של מלכי' ומכ"ש א' בתשרי שהוא יום גנוסי' לכל עולם כולו אך לעומת זה הוא יום חרדת הדין ותחלה לימי התשובה ואם לא עכשיו אימתי וראוי לבכות ולהתפלל ולבקש רחמי' ותחנונים אך אמור אומרי' עם ה' אלו אנחנו נשליך נפשינו מנגד שלא להתעצב ביום חדות ה' אלקי ישראל ויום גנוסי' שלו נשמח עמו ויעבר עלינו מה אמנם זה הוא גופי' גורם רחמי' יותר מכמה תעניתים בראות הקב"ה שהם אינם חסי' על בקשת חייהם מפני כבודו ית"ש והיינו המליכוני עליכם ביום תחלת מלכות כדי שיעלה זכרוניכם עי"ז לפני לטובה והיינו אל תעצבו כי חדות ה' הוא גורם מעוזכם:

ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד כבר הקשיתי לשאול אם אנו אומרי' עלינו לשבח על שהבדילנו מן העמי' איך מתפללי' אח"כ וכל בני בשר יקראו בשמיך א"כ אין אנחנו ראשית ונ"ל לישב הוא אלקינו אין עוד אמת מלכינו הוא כפל ענין ועוד מה לשון אמת מלכינו די באומרו הוא מלכינו אפס זולתו אבל תואר מלך הוא על ב' אופני' א' רק לשון מושאל ואיננו מלך באמת אלא ע"ד שאלה והוא מכח תוקפו וגבורתו ע"כ

נכנעו לפניו ומקבלי' עולו על צווארי'הם והוא דיין ואלקי' באמת אך לא מלך באמת אלא ע"ד שאלה אך יש שמקבלי' מלכותו מחמת שהוא ראוי אפי' בלא יראת עונש וציפוי שכר וזהו מלך באמת וזהו החלוק בין מלכות נמרוד וחביריו ובין מלכותו של אאע"ה שהמליכוהו עליהם וקראוהו נשיא אלקי' אתה בתוכינו והנה השי"ת אנו מכירי' בשני צדדי' הוא אלקינו ואין עוד מטעם שהוא אלקי' דיין שופט וכל יכול וגם אמת מלכינו באמת ולא ע"ד השאלה כי לאהבתינו אותו ית"ש אנו מקבלי' מלכות לא לעול כ"א לשבע רצון ובתחלה אנו מקבלי' עול מלכות שמי' באמרנו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואחר שקבלנו עול חוזרי' ואומרי' ואהבת את ה' אלהיך לא לעול כ"א לאהבה ורצון וע"כ אנו מסיימים ע"כ נקוה לראות מהרה וגו' לתקן עולם במלכות שדי היינו מלכות של כח וגבורה לא שיזכו הם להכיר אהבת ה' כאאע"ה וזרעו וזה מה שבינינו לבין או"ה וזהו ובכן תן פחדך על כל מה שבראת לא מלכות של אהבה ובכן תן כבוד לעמך כי הם אוהבי ה' באמת:

דרוש

בבהכ"נ יום ד' לעת ערב ז"ך אלול תקצ"ז לפ"ק ובו קצת הספידא.

פסוק שמואל א' ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבוח לד' צבאות בשילה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהני' לד' ובמד' מעירו שהי' מסבב בעיירו' לעורר ישראל לעלות לרגל, ומהתימה שנחשדו ישראל שנתעצלו מלעלות וליראות גם לדקדק להשתחות מיותר רק לזבוח לד' או לעשות חובתו וגם מה שאנו אומרי' בתפלת מוסף ואין אנו יכולים להשתחות ולעשות חובותינו מיותר להשתחות שהוא בכלל לעשות חובותינו גם לדקדק בשילה מיותר ולא הי' לו לומר אלא להשתחות ולזבוח במשכן יהי' בשילה או במק"א גם ושני בני עלי וגו' מיותר וכבר כתבתי במק"א דקרא אותן כהני' לד' לומר שהי' שלוחי דרחמנא ולא שלוחי דידן כלל כי הי' אינם הגוני' לבחור אותם לשלוחי דידן אך יען הם זרעו של אהרן וד' בחר בזרעו אפי' אינם הגוני' כמ"ש טא"ח סי' קכ"ח ע"כ תיאר אותם כהני' לד' ולא לנו אבל עכ"פ מה ענין לרמוז זה הכא:

והנה אמרי' פ' הדר הבא מן הדרך אל יתפלל ג' ימים עד שיתישב מטורח הדרך ומייתי מעזרא שלא צם ולא גזר תעני' ותפלה עד שנחו ג' ימי' בנהר אהוא ע"ש ואין הכוונה שפטור להתפלל תפלות שבכל יום אלא לגזור תעני' ולהתפלל בעד צרת הציבור צריך שיפרוש עצמו שלשה ימים מהבלי עה"ז ולפנות מחשבתו וכזה כ' מג"א מ"ש בזוה' שהתוקע ושליח ציבור יפרוש עצמו ג' ימי' קודם ר"ה לפנות מחשבתו לד' ונ"ל היינו בימים קדמונים שהש"צ התפלל בעד הציבור והוציאם י"ח אז הי' הכל תלוי בש"ץ והציבור מכונים וסומכים עליו ומתפלל הש"ץ עיני עמך בם תלויות אבל בזה"ז אין ש"ץ מוציא רבי' י"ח כמ"ש מג"א סי' נ"ו שמשו"ה אין מדקדקי' כ"כ עכשיו אחר ש"ץ אם הוא הגון כ"כ ואפי' הפיוטי' והתחנוני' אומר כל יחיד בעצמו ושופך נפשו לד' א"כ כל א' וא' צריך לפרוש עצמו ג' ימי לפני ר"ה ולזכך מחשבתו לד' וחושב אני כי בזמן המקדש הי' הכהני' מתבודדי' עצמם ג' ימי' קודם זמן עליית ישראל וכמו שכה"ג התיחד בלשכה ז' ימים קודם יה"כ ה"נ כל הכהני' המקריבי' לא גרעי מש"ץ בזמנינו אבל כל ישראל העולי' הי' סומכי' על צדקתם וזכותם של אלו כהני ד' והם באו לירושלים או לשילה סמוך לרגל ממש אך ראה אלקנה כי הכהני' הראשונים האלו חפני ופנחס אינם הגוני' וכן כל שארי כהני' תלמידיהם של אלו ע"כ התעורר לסבב מעיר לעיר לזרז ישראל שהם יקדימו עצמן לעלות ג' ימים קודם ויפנו מחשבות עצמם לד' ולא יסכמו על הכהני' הללו ע"כ אמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר"ל ג' ימי' קודם וזמן רב שרגילי' להעלות והטעם כי חפני ופנחס כהני' לה' שם בעת ההיא ע"כ הוצרכו הציבור להקדים ג' ימים קודם לזמן שרגילי' להעלות והטעם כי חפני ופנחס כהני' לד' שם בעת ההיא ע"כ הוצרכו הציבור להקדים ג' ימים קודם והנה אחז"ל נס נפלא לעין כל הנעשה בעזרה עומדי' צפופי' ומשתחוי' רוחי' כי לפי מקום העזרה ולפי ריבוי העם א"א לצייר בשום אופן איך אפשר להכיל עמידת העם אפי' צפופי' ומכ"ש להשתחוות כלל ומכ"ש להשתחוו' רוחי' והנה כתי' למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ד' לאבותיכם ולפי הספרי דמייתי רש"י דושמתם את דברי אלה קאי אלעיל ואבדתם וגו' ואפ"ה בגלות ושמתם וקשרתם וכתבתם נמצא קאי אגלות לא שייך למען ירבו ימיכם על האדמה והק' כן הרמב"ן ולפע"ד קאי אלעיל

ארץ אשר ד' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה"א בהמראשית השנה ועד אחרית השנה וע"ז קאמר אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם והשמרו לכם וגו' ולבסוף חוזר להנ"ל עיני ד' אלקיך בה למען ירבו ימיכם וכאשר אבאר ואדקדק דקאמר השנה בה' הידיעה ועד אחרית השנה לא כתי' בה' הידיעה הנה אחז"ל מראשית חסר אל"ף כל שנה שרשה בתחלתה יש לה אחרית טוב, והנה הדביקות בהקב"ה והשגחה פרטית שלו ית"ש גורמת שהזמן והמקום מחזיקי' מועט המרובה כי ברוחניות אין זמן ולא מקום ועפי"ז יפורש בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמי' לדעתי כי החולם אינינו בגדר הזמן כי חולם לו ברגע א' מעשה של כמה שנים וה"נ לע"ל כשישיב ד' את שיבת נהי' חוץ לגדר הזמן מכח דביקות של מעלה וע"כ נהי' אז כחולמים שהם חוץ לזמן ותיבת היינו כתוב עבר במקום עתיד כדרך הנבואו' והנה שנה הוא לשון זמן כדאי' בס' יצירה עולם שנה נפש ואמר כיון שד' אלקיך דורש אותה ע"כ מראשית שעדיי' רש הוא השנה הזמן הידוע לנו בעה"ז וסוף לאחרית טוב יהי' שנה זמן הנעלם למעלה מהגלגל שהמועט מחזיק המרובה כחולם ומסיים למען ירבו ימיכם וימי בניכם ולא ימותו ויתרבו בני ישראל עד לאין קץ ויהי' כל על האדמה אשר נשבע ד' לאבותיכם כי המועט יחזיק המרובה והנה בירושלים שם שער השמים ושם קיפל הקב"ה כל א"י תחת עקב אע"ה שם פשוט הוא שמשתחוי' רוחו' אך בשילה ובשארי מקומו' מ"מ מחשבתו משוי' לי' מקום קדוש אך היות הכהני' אינם ראוי' חפני ופנחס א"כ ע"כ כל א' בעצמו יזכך מחשבתו שיהי' ראוי לנס ההשתחוי' הנ"ל והיינו דקאמר שזרז האנשי' מימים ימימה פי' שלשה ימים קודם באופן שיהי' ראוים להשתחות רוחים כי לא הי' בירושלי' כ"א בשילה וגם חפני ופנחס כהני' ע"כ נצטרך לכל הנ"ל:

בפ"ב דעירוכי' אמרו מ"ה לפני הקב"ה מ"ט אין ישראל אומרי' הלל בר"ה ויוה"כ אמר להם מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני יאמרו שירה יל"ד וכי ימי שמחה המה לומר הלל בהם י"ל הנה איתא במס' ברכו' ר"א חלה על לגבי ר"י וכו' א"ל מת מתוך שחוק סי' יפה לו מתוך בכי' סי' רע לו א"ל על האי שופרא דבלה בעפרא ובכו תרווי' יל"ד וכיון שלא הי' שחוק לפניו מה יעשה וישחק בעל כרחו מה יועילו והנה משל למלך שהעמיד אוהבו על אוצרות כסף וזהב אבני' וטובי' ומרגליו'

וא"לכל מה שבכחך ליקח לך קח עד שאקראך וזה לקח אבל לא בזריזות ופתאום קראוהו והי' עמוס בעושר אבל לא כפי הראוי ואלו לא הי' מתעצל הי' מתעשר הרבה יותר והנה הי' לו אבל ושמחה שמח בחסדי המלך ובמה שהעשירו ונתחייב להודו' לו ולשבחו על ככה ומתאבל ומצער על שהפסיד לעצמו בעצלנותו והנה מרוב צער ואבלו אינינו יכול לקבל פני מלך בחדוה ושירי' להודו' לו אך המתחסד הוא מבטל אבלו וצערו מפני כבוד המלך ומפני הודאתו וזהו הצדיק הבא כשנכנס לעולם הבא אם הוא צדיק גדול נכנס בשמחה בהודאתו לד' שזיכה אותו לסגל מע"ט בעוה"ז ומבטל צערו אז סי' טוב לו שעבודתו לד' מבטל ממנו כל דאגה ואם אינו מתחזק כ"כ אזי מרוב צערו שלא סגל יותר מע"ט משכיחו הודאותו לד' בשמחה ע"כ סי' רע אלא יתחזק וישמח ויודה לד' על כל טוב ונ"ל כעין זה תקיעת ר"ה שהתרועה היא בכי' של שמחה ודביקו' בד' על שבראנו לכבודו וזיכנו לשעבר להיות יהודי' כמ"ש בר"ה עלינו לשבח ויש גם בזה בכי' וגנוחי של צער על שלא עשה כראוי בשנה העבר אך עזרא אמר אל תעצבו וחדות ד' היא מעוזכם ושמחתם בד' על שזיכה והבדלנו מן העמי' יבטל הצער של עצמינו וזה מזמור לתודה עבדו בשמחה וגם בואו ברננה לשון צער כדכתי' ותעבר הרנה במחנה ומפרש דעו כי ד' הוא אלקי' הוא עשאנו ולו אנחנו עמו זו השמחה ולא (באל"ף) אנחנו עמו וצאן מרעיתו כי חטאנו לו זה הרננה והצער אמנם באו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה שיבטל הצער מחמת שמחה בד' ואך אם בעוו"ה הי' מיתת ת"ח כי מי יחזיר נשמו' והקב"ה סופר הדמעו' ומניחן בבית גנזיו והיינו דאמר על האי שופרא דבלה בעפרי' הוא סילוק חכמי' והיינו מלאכי השרת אמרו דהי' לישראל לומר הלל בשבח והודי' להקב"ה שבראם לכבודו והשיב כיון שספרי חיים שגרמו מתים מיתת צדיקי' פתוחי' לפניו אין לומר שירה:

על מה אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחלה י"ל אבידת הארץ היינו סילוק חכמי' ואבידה בצדיקי' ליכא אלא אותנו עזבו לאנחה בעו"ה ע"כ אבדה הארץ והנה מאה קללות חסר שתים היינו חלי ומכה אשר לא כתובה שזהו סילוקן של חכמי' היינו שתים נמצא ה"ל מאה קללות והם מתבטלי' במאה ברכות שבכל יום ואם אינם

מברכי' ב' ברכו' בתורה או מברכי' לבטלה כגון שאין עוסקי' לשמה נמצא ברכותי' לבטלה אזי אין ביטול לב' קללות חלי מכה וע"כ אבדה הארץ בסילוק חכמי' ר"ל:

רש"י מייתי ספרי בעשור לחדש והעברת שופר תרועה בכל ארצכם אמר שופר של יה"כ דוחה שבת בכל ארצכם משא"כ בר"ה אינו דוחה אלא במקום ב"ד בלבד ותמה רמב"ן הא תק"ש שבות בעלמא הוא ויראה לומר כוונת הספרא דביוה"כ מצוה לענות נפש ולא להתעדן שמשו"ה התירו קניבת ירק משום עגמת נפש שיצטער שאינו אוכל ומ"מ שופר של יה"כ של יובל הוא שמחה גדולה וקראת דרור הוא דוחה יה"כ בכל ארצכם ושבת הוא יום עונג ואינו ראוי לתקוע שופר של יללה כ"א מי שיכול לשמוח בד' כדלעיל ע"כ אינו דוחה בכל ארצכם כ"א לגדולי ישראל ולא דוקא ב"ד אלא כל גדולי צדיקי' וממילא אומרי' לכל אדם שיעשה עצמו גדול לענין זה ולא יתעצב ועכ"פ אינו דוחה עונג שבת וחכמי' אסרו לגמרי משום שמא יעברנו לבד בב"ד ממש אבל קרא לא מיירי בהכי':

כתי' בחנה על הנער הזה התפללתי ויתן ד' שאלתי כל ימיו אשר חי הוא שאול לד' יש לפרש כי העולם מקשי' איך רצה עלי לענשו הלא לאיפרושי מאיסורא מותר להורו' בפני רבו והם רצו ללבוש לכהן בגדי כהונה שבהם אבנט של כלאי' לשחוט הפר והפרישם מאיסו' עיי' לעיל פ' פקודי ישוב לזה ולפע"ד י"ל כך דמהרש"א הק' הא קטן הי' בן שני שני' ולא בר עונשי' הוא ותי' האי עונש בידי שמים הוא וצ"ע הא גם למעלה אין עונש לקטן אבל הכוונה כי המורה הלכה אינינו מטעם עונש אלא כאוכל סם המות ומת ממילא אם לא לאיפרושי מאי' ושמואל הי' קטן ואינינו מצוה להפריש מאי' א"כ ממילא יזיק לו הלכה בפני רבו אך אם הי' אביו כאן הי' מצוה לחנוך הילד להפריש לאחרי' מאי' והי' שמואל ניצול אלא אלקנה לא הי' עמהם כמ"ש בס' כלי יקר שסביב מקראות גדולות ע"ש מדכתי' אמה הביאתה עמה אך יש פוסקי' שגם האם מחויב לחנוך עיי' תוס' פ' יה"כ וש"ס נזיר כ"ט ותוס' שם ולכאורה יש להוכיח כן מדנדרה חנה להשאיל לד' בקטנותו והקב"ה שמע תפלתה והסכי' על ידה ש"מ מצוה לה לחנוך א"כ פטור הוא מעונש עלי והיינו אנכי האשה ונתן ד' לי שאלתי והנה הוא שאול לד' הקצרתי וק"ל:

שוש אשיש בד' תגל נפשי באלקי כי הלבשני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כלי' אמר מעיל צדקה היינו מתנת עניים שכל נימא ונימא מצטרף למעיל אותו הוא כשמחת חתן וכלה לגדל בנים כי בכל פרוטה כאלו מקיים נפש מישראל א"נ כתי' יראה כל זכורך איש כמתנת ידו כברכת ד' אלקיך אשר כי המקבל מחברו בוש להסתכל בו וישראל באים לקבל מהקב"ה חיים וברכה וכל טוב ואמר הקב"ה לא יבושו להסתכל אדרבא יראה כ"ז והטעם כי שמחה להקב"ה שיכול להטיב וכשם שהקב"ה מטיב לנו כך אנו מטיבי' לו בשמקבלי' ממנו והיינו כמתנת ידו שנותן כברכת ד' אלקיך אשר נתן הוא כאלו אתה נותן לו והיא כשמחת חתן עם הכלה וכן הכלה עם החתן והיינו מעיל צדקה יעטני ואני שוש אשיש בד' כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה כן ישמחנו ד' ויקבל תשובתינו ברחמי' ויחתמנו לחיים טובים אמן:

דרוש

קצת מדרוש לז"ך אלול תקצ"ו לפ"ק.

אתם נצבי' היום וגו' בילקוט ומייתי מורי בהפלאה אצליכם הם ראשים לשבטיכם אבל אצל הי"ת הכל שווים איתא במד' בער"ה הגדולי' מתעני' והק' מג"א הרי כולם מתעני' ולמ"ד בדבר של צער יכול לעשות עצמו גדיל ולא מחזי כיהורא א"ש אבל לא קיי"ל הכי ע"ש ולכאורה י"ל לפי המשל דמייתי מדרש מלך שנכנס יוצאי' הגדולי' נגדו ועתה ראה נא ע"ד משל בבני ישי אבי דוד אלו הי' מלך נכנס לעיר מי הי' יצא לקראתו לא אליאב הבכור אשר חשב שמואל הנביא כי בו בחר ד' ודוד הקטן הי' נשאר אחר הצאן וכשהי' יוצאי' לקראת הקב"ה בער"ה ואלו הי' דוד מתענה הי' יהורא כי הוא הקטן אשר בצאן ומה לו להחשב בגדולי' ובאמת אליאב הי' נמאס אצלו ודוד הוא הגדול הראוי לצאת נגד ממהקב"ה כי האדם יראה לעינים והאלקי' יראה ללבב ע"כ בער"ה כולם מתעני' כי מי יודע מי הוא הגדול ומי שהוא גדול באמת אשר ד' יודע תפלתו ותעניתו מתקרבי' לד' ואידך נדחה א"כ ממילא הגדולי' יוצאי' לקראתו אך אנחנו אינם יודעי' וצריכי' כולם להתענו' שוב מצאתי למו' בהפלאה דבר נפלא שאמר הלל בשמחת השואבה אם אני כאן הכל כאן פי' אם אדם פחות כמוני כאן

הרי הכל ראוי להיות כאן ואם תאמר באמת מה לך פה שתבוא לכאן ז"א אם כן מי כאן כל א' יאמר כן ולא יבוא שום אדם לכאן לבהמ"ק, ע"כ דברי קדשו ז"ל:

והנה אמר מרע"ה כלכם עומדי' כאן ולא סגי בראשי' וזקני' כי לפני ד' אלקיכם ידוע מי גדול וקטן ושלא תאמר שקבלת הברית הוא דבר של צער ויעשה אדם עצמו גדול אמר מרע"ה לא כן כי הוא גדולה וכבוד להקים אתכם לו לעם ולהיות לך לאלקי' אך הטעם כי פן יש בכם שרש פרה וכו' ואפשר גדול השבטי' הוא השרש הפרה והרי אלו הי' קרח ודתן ואבירם וזמרי בן סלוא קיימי' הלא הי' נשיאי עדה והמה שנואי מקום וחוטבי עצים חשובי' מהם ע"כ הנסתרו' לד' אלקינו והנגלות לנו ולבני' היום כלכם לפני ד' אלקיכם דייקא כי לפניו גלוי מי גדול ומי קטן:

והנה במתן תורה אמר מרע"ה רק לזקני' אך ויענו כל העם יחדיו כל אשר דבר ד' נעשה הרשב"א בתשובה כ' יכולי' האבו' לקבל על בניהם ודורותיהם אחריהם כי הבן נתח מהאב וכדמוכח מקבלת התורה והברית והנה מבואר בש"ס דז"ט העיר במעמד אנשי העיר ה"ל ככל העיר ופי' במעמד אנשי העיר ר"ל שידעו אנשי העיר דהטובי' עוסקי' באותו הענין ואינם באי' למחות היינו מעמד אנשי העיר ונ"ל מ"מ לא יועיל לבניהם אחריהם אא"כ עמדו בעצמם בפועל וקבלו עליהם אך נ"ל היינו אם מתו ועמדו בניהם תחתם אז צריכי' להנ"ל אבל כל זמן שהאבו' קיימי' פשיטא שצריכי' הבני' למשוך אחר הזקני' והנה במתן תורה ידע מרע"ה שיהי' חירות ממלאך המות וממילא כיון שיחיו הזקני' ממילא יהי' הבני' מחויבי' לקבל ולקיים התורה ע"כ לא הציע דבריו אלא לפני הזקני' ודי בזה אך ישראל לא ידעו שיהי' חרות ממ"ה ורצונם הי' שיחול הקבלה גם על בניהם ע"כ ויענו כל העם יחדיו:

והנה עתה כה אמר מרע"ה אתם נצבי' היום כלכם ראשיכם שבטיכם אין צריך לדחוק ראשי שבטיכם אלא ראשיכם שהם שבטיכם כי ז' ט"ה הם כל העיר והוסיף זקניכם שוטריכם לומר שהי' גם במעמד חבר עיר וא"כ קבלתם קיימת אפי' בלי אסיפת כל העם ואפ"ה נכנסתם כל ישראל טפכם נשיכם וגו' היינו משום לא אתכם לבדכם כ"א אשר ישנו פה ואשר אינינו פה גם דורו' העתידי' ולזה צריך מעמד כל ישראל

וע"כ אמר פן יש בכם שרש פרה וגו' והתברך כי יאמר אדרבא משו"ה בא בעצמו כדי למחות בז"ט העיר לא יאבה ד' סלוח לו:

והנה אמר אשר ישנו פה מיותר ולא הול"ל אלא לא אתכם לבדכם כ"א גם אשר אינינו פה ועוד ישנו פה אומר עומד עמנו ואשר אינינו אינו אומר עומד אלא אינינו פה עמנו היום ולא אמר עומד וכן דקדק בספר צרור המור ונ"ל דקאי אגופו' ואהנשמו' דכל בן נתח מאביו והוא בכח גלגולת מוח שלו עד אלף דור אמנם גם כל נשמה ניצוץ משרש נשמה עד סוף והכל תלוי זה בזה וכן אותו השרש פרה בנשמתו מושרש זה השרש וממנו פרה בחשכת נשמתו פגם ראש ולענה כמו שרמז רמב"ן מי שלא הרהר בע"ז לא יוליד מודה בה ע"כ אמר לא אתכם לבדכם כ"א בדורו' הבאי' אשר ישנו פה עומד היום היינו הגופי' של דורו' הבאי' שהם מושרשי' בגופי' העומדי' פה לפנינו ובנשמו' אשר אינינו פה עומדי' עמנו הם היום ואותו שרש פה ומחה שמו מתחת השמים כי הכרת תכרת מאילן עץ החיים:

וע"פ דברים אלו נבין דברי חז"ל פ"ב דעירוכי' דאמרו מל"הש לפני הקב"ה מפני מה אין אומרי' הלל בר"ה ויו"כ והשיב הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני ויאמרו שירה והנה שאלת מ"ה דיש להודו' על העבר ולהתפלל על העתיד וזה פי' הפסוק עטרת שנת טובתך העבר ומעגליך ירעפון דשן בעתיד שנה הבאה ירעפו נאות מדבר וגיל גבעות תחגורנה וכבר לבשו כרים הצאן משנה שעברה ועמקי' יעטפו בר בשנה הבאה לטובה וא"כ יתעוררו בתפלה על העתיד אף ישירו על העבר וא"כ מ"ט אין אומרי' שירה ומה תי' יש בזה בספרי חיים ומתים וי"ל כי אין ספרי חיים ומתים בכאן ספרי' נכתבי' אלא גליון הנשמו' פתוחה ומתוחה כל א' וא' שרשו עם אבו' אבותיו עד למעלה למעלה כגון פלוני נמצא בנשמתו פגם כך דנין יצא לו זה מפגם נשמת אבי אבי אביו נמשך לו זה ודנין כולם בדין או בהיפוך לא נמצא במה לתלות ואפ"ה חטא ע"כ גברה עליו מדה"ד וזה שאמר דהע"ה כי אבי ואמי עזבונו שאין לו לתלות בהם כי הי' צדיקי' גמורי' ע"כ וד' הוא ובית דינו יאספנו שדנוני בפני עצמו וכן לענין הטובה בצדיק גמור משולשל מאבותיו כולם נשכרי' וכשהוא מעצמו צדיק בלי סיוע אבותיו הוא חשוב יותר ויובן מ"ש לקמן והטיבך והרבך מאבותיך ושוב

כתי' ואתה תשוב ותשמע כי ישיש ד' כאשר שש על אבותיך וק' הא כבר כתי' והרבך מאבותיך אבל הכוונה מתחלה הטיבך והרבך מכח אבותיך ואח"כ תעלה במדרגה ותשוב ותשמע עד שלא תצטרך וישוש ד' לך לטוב כאשר שש על אבותך מעצמם, ולפ"ז בר"ה ויוה"כ אנו עומדי' להתפלל מקיר הפנימי עם כל הנשמו' מצורף עמנו בתפלה כי נדוני' עמנו בפ"א כנ"ל וכללא הוא אעפ"י שמתים מתפללים אבל הלל אינם יכולים לומר דכתי' לא המתים יהללוי' ולא כל יורדי דומה אפי' לולב לבן פוסל בירושלמי משום לא המתים יהללוי' וע"כ א"א לומר שירה בר"ה כי ספרי חיים וספרי מתים פי' גליון הנשמו' של מתי' פתוחים ונדונים עם החיים וא"א לומר שירה וא"ש דאדה"ר אמר בר"ה כשיצא בדימוס מזמור שיר ליום השבת והקריב שור הפר כי אז לא הי' מתים לתלות בהם:

פרשת נצבים

דרוש שבת פ' נצבים בצוקערמאנטיל

אתם נצבים היום כולכם אמרתי כי הוא יום כ"ה אלול שבו נברא העולם וביום וי"ו אחריו נברא אדה"ר וחטא ושב ויצא בדימוס ע"כ נקבע ר"ה באותו היום אבל בריאת העולם הי' ביום ראשון שהי' כ"ה אלול של שנת תוהו כמ"ש הר"ן במס' ר"ה ונ"ל הא דנקבע ר"ה ביום של אדה"ר אעפ"י שמיד ביום ראשון כ"ה אלול כבר נגמרה בריאת כל העולם השמים וכל צבאי' הארץ וכל אשר בה ואפי' כח האדם שהי' בכח הארץ אלא שכל א' יצא מן הכח אל הפועל ביומו וכמ"ש רמב"ן פ' בראשית וא"כ יותר הי' ראוי לקבוע ר"ה ביומו אלא שבאמת האדם באשר הוא אדם הוא עלול לחטוא וא"א ממש בשום אופן שלא יהי' במין האדם שלא יחטאו כלל כל אנשי העולם בדור מן הדורות ואפי' אם יהיו צדיקים שלא יחטאו כלל שום חטא מ"מ א"א שבכל ימות עולם לא ימצא מי שיחטא וראוי שיחרב העולם כולו כמו שהי' באמת בדור המבול ונמצא הקב"ה ברא ברגע עליונים ותחתונים וברא המחריב עמהם והיו כלא היו אך כבר עלה במחשבה קודם בריאת העולם מדת התשובה כדכתיב בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ תשב אנוש ויתישב בזה שקרא אדה"ר שם חוה כי היא היתה אם כל חי וזה הי' אחר החטא ואז היא גרמה מיתה לכל חי ואיך קרא אותה אם כל חי אך

הוא הדבר אשר דברנו כי כל העולם בספק תלוי ועומד אולי יעמוד אדם או אפי' דור א' ויחטאו ויהפך לתוהו ובוהו והנה קדמה חוה עצמה וניסת לנחש וחטאה ביומה ונתקבל תשובתה אז נתבסם העולם ועמד חי ע"כ היא היתה אם כל חי לכן נקבע ר"ה באותו היום כי גם בריאת יום א' שהוא כ"ה אלול הי' תלוי ועומד על היום ההוא:

אחז"ל במס' ברכות שצוה ר"א הגדול לתלמידיו הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום על ברכי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים יראה הכל סובב על התכלית לפני מי אתם עומדים לפני ממ"ה הקב"ה וכ' חובת הלבבות שכשיעמוד בתפלה יקח לבבו איך עומד לפני ב"ו הגדול ממנו ושרגיל לקבל ממנו טובה ומכ"ש לפני שר ומושל ומכש"כ לפני מלך ומזה ישער שפלותו וגדולת הקב"ה ית"ש ע"ש ע"כ למדם שיזהרו בכבוד חבריהם ואיך ינהגו כבוד זה בזה כל א' לפי מדרגתו ומשם ילמדו לפני מי אתה עומד בתפלה ולהיות כי לזה יהי' ס"ד לגדל בניהם בין בעלי ההגיון הנזהרים בזה ביותר בחנופה וזיוף בכבוד כל א' וא' ומשם ילמדו בניהם כן ע"כ הזהירם חלילה אלא מנעו בניכם מן ההגיון אלא מעצמיכם תנהגו כבוד זה בזה ושוב הושיבום על ברכי חכמים ללמוד גדולת הבורא ושוב דעו לפני מי אתה עומדים:

והנה ביום ר"ה יום הדין הגדול והנורא ראוי מפני אימת הדין והכנעת שפלת עצמו ועמידתו לפני ממהקב"ה להיות ירא וחרד וללמוד מב"ו כשעומד לפני שר וזקן וכנ"ל וכן הי' ביום הברית שהעבירם מרע"ה בברית שהי' יום נורא ואיום אמר להם מרע"ה אתם רוצה אשר אמרתי לכם לא נתן לכם לב לדעת ועינים לראות אתם נצבים היום ביום הזה הנורא לפני ה' אלקיכם דעו לפני מי אתם עומדים וקחו מוסר עמידתכם לפני ראשיכם זקניכם ושוטריכם פירש"י החשוב חשוב קודם אם לפני ב"ו כך לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה:

וכ' רש"י כששמעו מאה קללות חסר ב' אמרו מי יכול לעמוד באלו א"ל מרע"ה אתם נצבים היום כולכם והם מעמידים אתכם י"ל עפ"י דאחז"ל בשעה שחכם יושב ודורש והעם שומעים הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל והענין בזה כי על שני דברים יש להתלונן אחר שברצונם קבלו הברית באלות שבתוכחה א' תינח כל א' יחוש לעצמו

אבל התוכחה נאמרה אפי' על הצדיקים שבתוכינו אפי' על אותן שקיימו התורה מא' עד תיו כדאי' פ' במה בהמה והשני די בתוכחה דעבר עבירות שיש בהם כריתות ומיתות ב"ד יסורים ממרקין אבל עי"ז שיש יסורים לישראל עם ה' חלול ה' בין או"ה וחילול ה' אינו מתכפר אלא במיתה רחמנא ליצלן כדאי' ספיה"כ ואמנם הטעם שנענשים הטובים על שלא הוכיחו וא"כ החכם היושב ודורש ומוכיח בשער הרי נפטרו מעונש וכשהעם מתקבצין לשמוע הרי הקבוץ הזה הוא קידוש השם ברבים ומתכפר על חילול ה' ע"כ כשהחכם יושב ודורש והעם שומעים ממילא הקב"ה מוחל עונותיהם כנ"ל והיינו דאמר להם מרע"ה אתם נצבים היום שאני דורש ברבים כל תוכחות שבמשנה תורה ואתם נצבים לשמוע נסתלק הדאגה שדאגתם מי יכול לעמוד באלה וע"י הנ"ל אתם נצבים ועומדים:

ולפ"ז מ"ש לקמן פן יש בכם איש וגו' קאי אתרווייהו א' אהאפיקורוס אשר לא יבוא בקבוץ הלז וע"כ אמר והי' בשמעו את דברי האלה כי ישמע מפי אחרים והוא לא הי' באותו מעמד וקאי נמי על חכמי הדור שלא רצו למחות באחרים העושים ועל זה אמר והתברך בלבבו כי הוא צדיק גמור וכל י"א ארורים שנאמרו בפ' תבוא המה ברכות אצלו שהרי קיים כל התורה מאלף עד תיו אך האחרון ארור אשר לא יקים פי' רמב"ן בשם ספרי זה מי שיכול להקים ביד אחרים להוכיחם ברבים ואינו מקים ועל זה יטעון זה הצדיק המתברך ג' טענות א' שלום יהי' לי ולא אכניס עצמי במחלוקת עם השרים כמו שהשליכו לירמי' בטיט וסגרוהו בחצר המטרה ב' בשרירות לבי אלך שלבי אומר לי ולבי רואה כי לא יקבלו ומצוה שלא לומר דבר שלא נשמע שלישית למען ספות הרוה את הצמאה ופי' המתרגם שלותא על זדונא ולפי הענין יהי' פי' מוטב שיהי' שוגגין ואל יהי' מזידין ולא יאבה ה' סלוח כי אז יעשן וגו' ורבצה בו כל האלה פי' האלה אשר יבוא על הרשעים היא רבצה בו שהוא גרם להם כי הנסתרות לה' אלקינו כי לפניו גלוי אם יקבלו תוכחה או לא ולפניהם מי גלוי:

ובמדרש זה שאמר הכתו הפוך רשעי' ואינם ובית צדיקים יעמוד נ"ל לפרש כאלו כתיב הפוך רשעים ואינם והפוך צדיקים ויעמוד ביתם ע"ד שאבאר ג"כ מאי דכתיב מחטב עציך עד שואב מימך מאי שייך בזה עד וכי זה גדול מזה לימא מגדול עד קטן

או מקטן עד גדול הנה ידוע כי הרב המשפיע אל תלמידיו חוזר ההשפעה מהתלמידים לרבם וכן חוזר ומתהפך הגלגל תמיד בלי פסיק ע"ד כל הנחלים הולכים אל הים מקום שהם הולכים שם הם שבים ללכת:

ובמס' תענית איתא שהתלמידים נקראים עצים שמדליקין זא"ז וידוע כי הגדולים נקראים שואבי מים ממעיני הישועה ומתרגם ושאבתם מים בששון ותקבלון אולפן חדת נמצא אמר מרע"ה אתם נצבים היום ראשיכם זקניכם ממעלה למטה עד גרך אשר בשעריך וחוזר ממטה למעלה מחוטב עציך התלמידים הקטנים עד שואב מימך גדולי ישראל וכן לעולם ואמרתי מרע"ה הי' אביהם של ישראל וכולם נקראו בניו ובבחינה הנ"ל הוא נקרא בן עם רם בן של עם רם אמנם ברשעים אינו כן איננו כגלגל המהפך כי אין להם דביקות זע"ז וע"כ כתיב זרע רשעים נכרתה רוצה לומר נכרתים זה מזה ואין להם דביקות וחבור וע"כ הרשעים כים נגרש ויגרשו מימיו רפש וטיט ולא כנחלים ההולכים ושבים ללכת אלא כמצולה רפש וטיט והוא ר"ת ש'רש פ'רה ר'אש שר"ת שלו שפר שמנדין בו הרשע והפך שפ"ר רפ"ש והיינו הפוך רשעים ואינם כי אין הגלגל מתהפך אבל הפוך גלגל הצדיקים ויעמוד ביתם:

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל פי' רמב"ן דכלל והדר פרט ראשיכם ושבטיכם ומפרש ראשיכם היינו זקניכם ושוטריכם ושבטיכם היינו כל איש ישראל ויל"ד מה רצה בזה וכי אין בכלל אלא מה שבפרט הרי הוסיף בפסוק השני אפי' חוטבי עצים ושואבי מים ורש"י פי' שאמרו מי יוכל לעמוד במאה קללות חסר שתים ע"כ אמר אתם נצבים היום והם מעמידים אתכם כפי' רש"י ע"ש ונ"ל עפ"י דאחז"ל בשעה שחכם יושב ודורש והם שומעים הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל ומנ"ל האי הנה שמיעת התוכחה מביא הכנעה בלב השומעים עכ"פ לפי שעה והרי באחאב כתיב הראית כי נכנע אחאב מלפני וכתיב תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה ואמרו חז"ל טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות וא"כ שמיעת התוכחה יבטלו מאה קללות שבתוכחה:

וי"ל רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם לעשות נקמה וכו' לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו כי לא לבד ימנעו מאה קללות אלא כדכתיב לקמן בפ' התשובה ובאו כל הקללות האלה על אויבך ועל שונאך אשר רדפוך ולא עוד אלא שיתברכו ישראל כדכתיב ואתה תשוב ושמעת וכו' והיינו רוממת אל בגרונם היינו דרשה ברבים ועי"ז חרב פיפיות בידם לעשות נקמה בגוים לעשות בהם משפט כתוב בתוכחה מאה קללות והדר הוא לכל חסידיו ונאמר זה סמוך לעשרה הילולים שבתקע שופר שכנגדם תקנו עשרה פסוקים במוסף ר"ה לרמוז כי יעמוד מוכיח בשער טרם יתקע שופר בעיר ביום ר"ה הקדוש והנורא כדי שתכל שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותי' והיינו שפייס מרע"ה את ישראל אחר ששמעו מאה קללות אמר להכניסם בברית לשמוע תוכחותיו ופ' התשובה ועי"ז יהפכו לברכות והיינו אתם נצבים שמעמידים אתכם היום דייקא יום כניסה לברית וקבלת דברי תוכחה ובתנאי ראשיכם שבטיכם כי הנה אחז"ל ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו על זקנים שלא מיחו בשרים כי אעפ"י שראוי שהזקנים יכבדו את השרים והרי אלי' הנביא רץ לפני אחאב מ"מ בשעת תוכחה אין לישא פנים והוא כאחד העם וע"כ אמר להם מרע"ה אתם נצבים היום בשעת תוכחה רק ב' סוגים ראשיכם ושבטיכם ופורט ראשיכם אין הנשיאים והשרים אלא ראשיכם היינו זקנים תלמידי חכמים וסנהדרין ושוטריכם אפי' שליח ב"ד חשוב הוא ושארי כולכם שוים אישי ישראל כמלך כעם:

ואמר טפכם נשיכם אעפ"י שהנשים בכלל כל ישראל המצווים ומוזהרים חזר והזכירם עם טפכם כי אחז"ל הני נשי במאי זכיין באמתוני גברייהו מב"כ ובמקרי בנייהו לבי כנשתא ואחז"ל פ"ק דחגיגה ראב"ע דרש בפ' הקהל אם אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע טף למה באים ליתן שכר טוב למביאיהם כי נ"ל הא דשאיל נשי במאי זכיין ר"ל במאי זכיין יותר מאנשים דאמרינן גדולה הבטחה שהבטיח לנשים יותר מאנשים דכתיב נשים שאננות בנות בוטחות עפ"ק דברכות ובמאי זכו יותר ואמר בזכות שמחזיקים ידי בעליהם ומגדלים בניהם לתורה כי הבעלים בעצמם ומכש"כ הבנים אפשר שיקלקלו ויקופת שכרם אבל הנשים עשות שלהם להחזיק

ידיהם כאלו הם בטוחים בצדקתם ותורתם ע"כ אם יקלקלו הם ח"ו מ"מ שכר האשה לא יקופח כאלו היא מגדלת בעל ובן צדיקים גמורים ע"כ גדול הנאמר בהם מבאנשים: **ואחז"ל** מיכל בת שאול הניחה תפילין עיין פ' המוצא תפילין ובתוס' שם נראה היא רפתה ידי בעלה מעבודת ה' ואמרה לדוד הגלות נגלות מלך ישראל כא' הריקים ונענשה ולא הי' לה ולד עד יום מותה כי גם בני' לא גידלה לתורה והיא סברה גדול הנאמר בנשים לא מטעם החזקת ידי בעל ובניהם אלא משום דקיימת מ"ע שהז"ג אעפ"י שאינה מצווה וטעתה וחשבה כמאן דס"ל גדול שאינו מצווה ועושה יותר ממצווה ועושה ומשו"ה הניחה תפילין והנה בפ' הקהל משמע קצת שהקפיד על הטף אעפ"י שאינם מצווים כלל בשום מצוה אלא להיות שהאשה אינה מצווה ועושה כיון דכתיב למען ילמדו ולמען ישמעו וקאי לימוד אנשים שמחוייבים בעקרי מצות התורה והשמיעה בעלמא קאי אהנשים שאינם מצווים כ"כ כן כ' המפרשים א"כ מוכח שאין נחת לפניו באינו מצוויים ועושים והטף באו למצות חינוך לא עליהם יעבור כוס הציווי כלל אלא ליתן שכר טוב לאבות המחנכים המביאים אותם לידי חיוב לכשיוגדלו והיינו אם אנשים באים ללמוד ונשים רק לשמוע ש"מ אינו מצווה אין חשוב א"כ טף למה באים שהרי אינם מצווים בשום מצוה ואמר ליתן שכר למביאיהם לידי כך והנה עי"ז יזדרזו הנשים לגדל בניהם לתורה כי לא יזכו ע"י אינו מצוה ועושה כטעותה של מיכל בת שאול אלא ע"י גידול בניהם ע"כ אמר שם אין הדור יתום שראב"ע שרוי בתוכה כי מעתה ישגיחו האמהות על הבנים להביאם לבית הספר:

ואמרתי והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה כי הא דכתיב חנוך לנער עפ"י דרכו יהי' בטוח שלא יגע לריק גם אם יזקין לא יסור ממנו והיינו דקאמר והנגלות הם מוטלים לנו וגם לבנינו לחנכם ויהי' עד עולם כי יזקין לא יסור ממנו ולחד תי' בתוס' ישנים פ' יה"כ החינוך דווקא במ"ע אבל בלא תעשה אין מצווין להפריש ע"כ מסיים לעשו"ת את כל דברי התורה ולא במצות ל"ת, והנה ההבטחה גם כי לא יזקין לא יסור ממנו הוא אם כוונת האבות כולו לשם שמים וקטן אין לו מחשבה וכוונה רק עושה על דעת אביו וכ' תוס' אחר יצא לתרבות רעה מפני שלא

היתה כוונת אבותיו לשם שמים ע"ש פ' אין דורשין ועד"ז אני מפרש הפסוק לקמן בפ' התשובה ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך מלתי כבר אמורה כי המתפלל או תוקע מקירות לבו ה' יענה ופותח שפתיו ושכינה מדברת מתוך גרונו כמו אם תפלתו שגורה בפיו בידוע שהוא מקובל דומה למרע"ה שהשכינה דברה מתוך גרונו ואמר אתה ובניך ובזכות בנים תינוקות של בית רבן שאתה מחנכם בכל לבבך בכל נפשך שהחנוך לבניך יהי' על דעת נפשך ולבבך לשם ה':

ואמר מחוטב עציך עד שואב מימך לשון עד שואב מימך כאומר מגדול ועד קטן ומאי אולמי' דחוטבי עצים משואבי מים ועוד מאי עציך ומימך הול"ל מחוטב עצים עד שואב מים ונ"ל דהרי אלו אינם גירי צדק אלא גירי תושב ומה ענינים לברית התורה רק לענין שמירת שבת שמצוה שלא יעשה מלאכת ישראל דמלאכת עצמו מותר רק מלאכת ישראל אסור על דעת ישראל ועתוס' יבמות מ"ח ע"ב ד"ה זה וכו' וכ' בחי' רשב"א פ' חרש דתני שם לא יאמר לתינוק בשבת הבא לי חותם אבל מניחו תולש מניחו זורק דאין מצווין להפרישו אם אינו עושה ע"ד אביו כ' שם רשב"א מתחיל בהבא ומסיים בזורק ותולש וחוזר ומניח או עומד לפוש בנתיים מ"מ לא יאמר לו בהדיא ואפי' בתולש וזורק שא"א בהיתר מ"מ אין צריך וה"נ נימא בגר תושב לא מבעיא חוטבי עצים שהוא עכ"פ אב מלאכה אסור ע"ד ישראל אלא אפי' שואב מים רוב פעמים אין הבור באופן שיהי' א"א בלי חלול שבת ויעברנו פחות פחות מדי אמות ולא יוציאנו להדיא מבור עמוק עשרה לר"ה בלי פסין לביראות ומ"מ אסור לומר לו הגם שהי' אפשר בהיתר ע"כ אמר מחוטב עציך דאיכא מלאכה דאורייתא ברור עד שואב מימך דאפשר לעשות בהיתר מ"מ תכרות ברית על שמירת שבת ודוקא עיצך ומימך אבל על של עצמו איננו מוזהר אדרבא אם שבת חייב מיתה כמ"ש תוס' הנ"ל שם:

והנה כתיב ג' פעמים היום אתם נצבים היום לעברך בברית אשר אנכי כורת עמך היום למען הקים אותך היום היינו דכתיב יחיינו מיומים ביום השלישי יקימו ונחי' לפניו כי כשמתבוננים מלשעבר עד היום הזה אם כי פשענו ומרינו ומ"מ לא כלו

רחמיו ולא תמו חסדיו וכפרש"י אתם נצבים היום הכעסתם עד עתה ומ"מ אתם נצבים והקב"ה מייסר כאב את בנו ירצה וכשתתבוננו בזה ראוי לקבל עלינו עול מלכותו ולמסור נפשינו אליו יעשה מה שירצה ורצונו עמנו חפצינו הן לטוב הן למוטב ועי"ז שאנו מקבלים כך בלב שלם נהי' בטוחים שייטיב עמנו מכאן והלאה והיינו דכתיב בהפטרת השבוע חסדי ה' אזכיר תהלת ה' כאשר גמלנו ה' כרחמיו ורוב חסדיו ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו וג' כשאנו זוכרים כן אנו מוסרים נפשינו ובוטחים אליו וממילא וינטלם וינשאם כל ימי עולם וה"נ אמר אתם נצבים הגם עד היום חטאתם ואפ"ה אתם נצבים וקיימים ע"כ אמר לעברך בברית אשר אנכי מצוך היום זה היום השני שאנו מקבלים הברית מכאן ואילך בכל אלה ושבועה כי בטוחים אנחנו בו ועי"ז נזכה ליום השלישי למען הקים אותך היום לו לעם והיינו יחיינו מיומים היינו ב' ימים א' מלשעבר עד היום ושני שמקבלים עלינו היום עבודתינו ועי"ז ביום השלישי יקימנו להקים אותך היום לו לעם יקימינו ונחי' לפניו:

ואמר ונחי' לפניו וכן לפני ה' אלקיכם דכתיב בפ' התשובה והטיבך והרבך מאבותיך כי אבותינו אהבו ה' בתכלית ואנחנו פשענו בעו"ה אך אם נזכה לשוב ויתהפכו לזכיות ויהי' כל אלו הפשעים זכיות אפשר שירבו הרבה יותר מזכיות של אבותינו והיינו והטיבך שימול לבבך שתשוב ותהי' טוב ועי"ז והרבך מאבותיך כי צדקתם לא הגיעו לאותה מדרגה שפגעו חטאתיכם שנעשו והפכו עתה לזכיות והנה אבותינו זכו למדרגה גדולה אשר התהלכו אבותי לפניו דבישראל כתיב אחר ה' אלקיכם תלכו אבל האבות הלכו לפניו ואמר מרע"ה עכשיו היום אחר התשובה אתם נצבים לפני ה' אלקיכם ולא אחר ה' אלקיכם אלא לפניו והיינו יקימנו ונחיה לפניו דייקא:

בילקוט ומייתי לי' הפלאה ז"ל אצליכם הם ראשים לשבטיכם אבל אצל השי"ת הכל שוין ע"ש במדרש בער"ה הגדולים מתענין והקשה מג"א הרי כולם מתענין ולמ"ד מדבר של צער יכול לעשות עצמו גדול ולא מיחזי כיוהרא א"ש אבל לא קיי"ל הכי ע"ש ולכאורה י"ל לפי המשל דמייתי המדרש מלך שנכנס יוצאים הגדולים לנגדו ועתה ראה נא ע"ד משל בבני ישי אבי דוד אלו הי' מלך נכנס לעיר מי הי' יוצא לקראתו לא אליאב הבכור אשר חשב שמואל כי בו בחר ה' ודוד הקטן הי' נשאר

אחר הצאן וכשהיו יוצאים לקראת הקב"ה בער"ה ואלו הי' דוד מתענה הי' יוהרא כי הוא הקטן אשר בצאן ומה לו להושיב בגדולים ובאמת הי' אליאב נמאס אצל הקב"ה ודוד הוא הגדול הראוי לצאת נגד ממהקב"ה כי האדם יראה לעינים והאלקים יראה לבב ע"כ בער"ה כולם מתענין כי מי יודע מי הוא הגדול ומי שהוא גדול באמת אשר ה' מקבל תפלתו ותעניתו ומתקרב לה' ואידך נדחה א"כ הגדולים יוצאים לקראתו אך אנחנו לא יודעים וצריכים כולם להתענות:

והנה אמר מרע"ה כולכם עומדים כאן ולא סגי בראשיכם וזקנים כי לפני ה' אלקיכם אין ידוע לנו מי גדול וקטן שלא תאמר שקבלת הברית הוא דבר של צער ויעשה אדם עצמו גדול אמר מרע"ה לא כן הוא כי הוא גדולה וכבוד להקים אתכם לו לעם ולהיות לך לאלקים אך הטעם פן יש בכם שרש פרה וכו' ואפשר גדול השבט הוא השרש הפורה והרי אלו הי' קרח ודתן ואבירם וזמרי בן סלוא קיימים הלא היו נשיאים קרואי העדה והמה שנואים למקום וחוטבי עצים טובים מהם ע"כ הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו ע"כ אתם היום כולכם לפני ה' אלקיכם דייקא כי לפניו גלוי מי הגדול ומי הקטן:

והנה אמר אשר ישנו פה מיותר ולא הו"ל אלא לא אתכם לבדכם כ"א גם אשר איננו פה ועוד ישנו פה אומר עומד עמנו ואשר איננו אינו אומר אלא איננו פה עמנו ולא אמר עומד ונ"ל דקאי אגופים והנשמות דכל בן נתח מאביו והוא בכח גלגולת מוח שלו עד אלף דור אמנם גם כל נשמה ניצוץ משרש נשמה עד סוף והכל תלוי זה בזה וכן אותו השרש פרה בנשמתו מושרש זה השרש וממנו פרה בחשכת נשמתו גם ראש ולענה כמו שרמז רמב"ן מי שלא הרהר בע"ז לא יוליד מודה בה ע"כ אמר לא אתכם לבדכם אלא בדורות הבאים אתם שגופם עומד היום היינו הגופים של דורות הבאים שהם מושרשים בגופות העומדים פה לפנינו ובנשמות אשר איננו פה עומדים ומ"מ עמנו היום ואותו שרש פרה ומחה שמו מתחת השמים כי הכרת תכרת מאילן עץ החיים:

ראשיכם שבטיכם וזקניכם איתא במדרש כאן הקדים ראשים לפני זקנים וביהושע כתיב זקנים לפני ראשים דמשה ראה כאן מעמד ישראל בגלות ובגליות צריכים הרבה

פעמים הראשים להשתדל אצל השרים לפיכך הקדימם וחלק להם כבוד ונראה דאע"ג דגם יהושע ידע מגלות מ"מ בענין דמיירי לא מיירי מגלות משא"כ כאן דמיירי מגלות ויש ללמוד ממדרש הזה דראשים המשתדלים אצל שרים איך ראוי לכבדם:

במס' חגיגה דרש ראב"ע טף למה באים ליתן שכר למביאיהם ואמרו אין הדור יתום שראב"ע שרוי בתוכו ובמכלתא הלשון אשריך אברהם אבינו שראב"ע יצא ממיעיך כי אמרו חז"ל סקבא דשתא ריגלא בהקהל אנשים ונשים לדרשא ונכשלים בהסתכלות נשים ובפ' יו"ד יוחסין אית' הפסיקו ביניהם בחצבי ע"ש ובפ' נצבים כתיב כל איש ישראל טפכם נשיכם הפסיק בהטף בין איש ישראל לנשיהם אך ראב"ע שיער בנפשו ואמר אם אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע א"כ בוודאי אין כאן שום חשש הרהור א"כ טף למה באים אלא ליתן שכר למביאהם שמקטינים עצמם ואינם משערים בנפשם שיכלו לעמוד אבל באמת לא הי' צריכים והנה ראב"ע שיער בקדושת עצמו ואחז"ל בפסוק מה אתבונן על בתולה עפרא לפומי' דאיוב שהרי אאע"ה אפי' בדידי' לא איסתכל ע"ש והיינו אשריך אאע"ה שראב"ע יוצא מחלציך ואין הדור יתום שיתום נאמר על דור שאינם ממלאים מקום אבותם אבל אם אוחזין מעשי אבותיהם שוב הוה כאילו האבות חיים וקיימים ואין הדור יתום:

לעברך בברית, יש לפרש במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד וישראל היו אז קודם כניסתן לארץ בעלי תשובה מעגל ומרגלים וגם באותו יום מת משה וכיפר עליהם ולזה אמר אתם נצבים היום כולכם לפני ה' במדרגה גדולה וזה הי' לעברך בברית ע"י שהיו עוברין בברית ועשו תשובה:

שרש פרה ראש הוא ר"ת ש'פ'ר' ור"ת ש'טן פ'גע ר'ע אך תקע בשופר גדול היינו שופר במילואו היינו ש'ין פ'א גמטריא אמת חותמו של הקב"ה ורי"ש אותיות ישר חותם ישראל וישורין ואתם הדבקים בה' אלקיכם אמת ישר היינו אותיות מראשית כזאת הודעת ובבהמ"ק גם חצוצרת שמבטל כל הצרות ח"ץ צרות שמשבר ומבטל הצרות וכשתחלק צרת יהי' החצי בגימטריא משה הוא הסרסור עומד בין ה' וביניכם ע"כ בחצוצרת וקול שופר הריעו לפני המלך ה' ע"כ תקע בשופר גדול לחרותינו ושא נס לקבץ כי קבץ הוא שם הקדוש גמטריא בכל מכל כל ברכות האבות כולם כי אברהם

יצחק ויעקב גמטריא לחם אם תחשוב מם סתומה שש מאות וברכתם גמטריא בצק כנ"ל ע"כ לא יתגאל בפת בגם ויין משתיהם כי בקדושה יין בגמטרי' ע' של יעקב (ונשאר שם יב"ק עיין תו"מ שמות דף פ' ע"ג בד"ה חייב אינש לבסומי וכו') ע' של יעקב ושנות אבות גמטריא בשר שלא לאכול מזבחיהם ע"כ יש ליזהר ביותר בימים קדושים הללו ויש להאריך:

בס' צרור המור כ' מה שהצפין מרע"ה ולא גלה מי הוא שרש פרה גילה יהושע שאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם וגו' היינו השרש תרח ושם ביהושע השיבו ישראל להדי' לקבל עבודת השי"ת אמנם במרע"ה שתקו וכהודאה דמי ע"ש ונלע"ד עפ"י מאי דקיי"ל בטוש"ע יו"ד רסי' קכ"ז אם ע"א אומר אתה ידעת שנתנסך יינך ושתק הוה שתיקה כהודאה כיון דא"ל אתה ידעת הי"ל להשיב אבל אם אינו אומר אתה ידעת לא הוה שתיקה דמנא לו לידע שיודה והנה מרע"ה אמר סוף פ' דלעיל אתם ראיתם אשר עשיתי במצרים וכאן אמר אתם ידעתם ותראו שקוציהם א"כ כיון שאמר אתם ידעתם ושתקו בכניסת ברית ה"ל הודאה אבל יהושע כבר דיבר עם בניהם דור אחר דלא הומ"ל להו אתם ידעתם א"כ אי לאו דענו וקבלו להדיא לא הוה שתיקה כהודאה:

שלום יהי' **לי** כתיב בורא ניב שפתים שלם שלם לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל אין שלום אמר ה' לרשעים כי בלעם אמר לאו"ה ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום התורה ואנו מתפללים בס' חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך ב"י לחיים טובים ולשלום והפי' בס' חיים של ברכה ובריאות ושלום שנהי' מרוצים בכל דבר ולא יהי' מחלוקת במחשבותינו לבקש דבר אחר מאשר יתן לנו ה' ברצונו ומ"מ יהי' פרנסה נזכר ונכתב בכל זה לצורך חיים טובים של עוה"ב שיהי' כל הנ"ל הכנה לזה אך צ"ע מה שאמר עוד הפעם ולשלום אך זה הוא שלם התורה והוא כי חכמי אומות אע"ג שנראה ששלום אתם יותר מלחכמי ישראל ואמנם הקב"ה נתן לנו תורה והעמידנו על האמת שאין שום ספק אצלינו ואם ההרים והגבעות תמוטנה יעבר עלינו מה לא ישונה דבר ממה שראינו בעינינו ושמענו באזנינו בהר סיני ובמצרים ובמדבר ומ"מ

אנו רוצים במחלוקת של תורה לכבוד התורה לעיין בה הכל בכל מיני עיון ואופן ומ"מ אין לנו ספק כי ה' א' ותורתו אמת אך הרשעים כים נגרש השקט לא יוכל לספק בכל האמתיות ויחתרו לבוא אל האמת העיון ולא יכלו ומה שזה בונה באמונה זה סותר וכל הפילוסופים מחולקים ורוצים בשלום ולא יכלו ע"כ במתן תורה אמר בלעם לאו"ה ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום כי מעתה שוב אין להם ספק משא"כ או"ה ואין שלום אמר ה' לרשעים כנ"ל והיינו שזה השרש פרה אומר שלום יהי' לי ולא יזכה לכך ע"כ אנו מתפללים נזכר ונכתב לחיים טובים ולשלום:

לחזות בנועם ה' פי' שיזכה לראות שיהי' נעימות להקב"ה וע"ד יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו וזה שאמר עזרא אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם כי כשאדם רואה בימים קדושים איך מתקבצים מכל ישראל ומתפללים מקירות לבם אעפ"י שלכל א' כוונה אחרת ומ"מ רואה חדות ושמחת ה' שכולם מתקבצים ובאים להתפלל ולהודות ולהתודות על עונותם א"כ ישמח הוא בשמחת ה' ע"ד ישמח ישראל בעושיו בשמחת עושיו:

במ"ר יו"ד ימי תשובה נגד עשרה נסיונות ונגד עשר תעשר לו נ"ל עשרה נסיונות גם יצחק בכלל העשרה שהרי נעקד והוא הנסיון האחרון ואאע"ה שהתחיל קודם שהתחיל הקב"ה עמו היינו ער"ה לפני בא יום ה' ויצחק עשרת ימי תשובה ויעקב א' מעשרה מעשר היינו יוה"כ ימים יצרו ולו אחד בהם היינו יוה"כ נמצא הגדולים שבער"ה מתענין נגד אברהם ובינונים בעי"ת נגד יצחק וכל הכלל ביוה"כ נגד יעקב ע"ה:

***לא יאבה ה' סלוח לו** במדרש יש סלח בגימטריא צ"ח אלו צ"ח קללות שנאמרו במשנה תורה ויש לפרש הכוונה דרש"י פי' לעיל בפ' פנחס דצ"ח כבשים מכפרים על צ"ח קללות דהיינו אפי' נתחייבו ישראל חלילה בצ"ח קללות אלו מגינים ואין לך אדם מישראל שאין לו חלק בכבשים שהרי ממשכנים על השקלים ואפי' אותו רשע יש לו חלק בהם אמנם הא דמהני כפיי' עד שיאמר רוצה אני הסביר הרמב"ם בפ"ג מגירושין הטעם הואיל וכל א' מישראל קיבל התורה רק יצרו אונסו וכופין אותו באונס נגד אונס היצר לסלקו וממילא הוא רוצה בבחירתו ועומד בכוונה ראשונה

וכל זה שייך בבר ישראל סתם אבל זה שאינו רצונו לקבל ולא קבל מעולם אינו מועיל כפיי' ואין לו חלק בכבשים ולכך לא יאבה ה' סלח לו על ידיהם:

לא יאבה ה' סלוח לו כי הקב"ה רוצה בתשובת רשעים ולא יחפוץ במות המת והענין הוא כי הקב"ה הוא מלך חפץ בחיים וגם אלקים חיים ובבחי' אלקים חיים רוצה שנהי' ראוי' לדבק בו ית"ש בסוף כדי שבמיתתם קרוים חיים כי נדבק אז בחיים האמת אלקים חיים ומצד בחינת מלך חפץ בחיים רוצה שנחי' חיי' העוה"ז כי על שם העוה"ז נקרא מלך כי אין מלך בלא עם ע"כ במיתת אדם נתמעט הדמות וכבוד מלכותו ועל זה אנו מתפללים זכרנו לחיי העוה"ז להיותך מלך חפץ בחיים וכתבינו בספר החיים העה"ב להיותך אלקים חיים והקב"ה מתאוה לרשע שישוב כדי שיזכה גם לחיי העוה"ב אבל זה ההולך בשרירות הוא אפיקורס אשר אמרו עליו כל הפורש ממינות מיית אין הקב"ה מתאוה לתשובתו כ"כ כדי שלא יצטרך למות קודם זמנו הקצוב לו כי אם ישוב ימות בע"כ ע"כ לא יאבה הכוונה מתאוה כמו תאבה נפש היינו לא יתאוה ה' לסלוח לו אבל אם ישוב מקבלו וימות אלא שלא יאבה ויתאוה הקב"ה לזה:

הדור האחרון והנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה י"ל הנכרי בראותו הדור האחרון ישראל קדושים סובלים עול גלות ואינם כופרים בהשי"ת יתמהו הנכרי' מדוע עשה ה' ככה לארץ כמהפכת סדום והתירוץ כי לא הפך אנשים כאנשי סדום אלא וישליכם אל ארץ אחרת ורק הארץ הפך כמהפכת סדום ומובן ממילא הטעם שלא תבוא אתה הנכרי לשכון בתוכה וע"ד ושממו עלי' אויבכם:

*ואמרו על מה עשה ה' **ככה לארץ הזאת** יש לפרש דיש ב' חילוקי מצות אחד שבין אדם למקום והשני שבין אדם לחבירו והרשע הזה אומר שלום יהי' לי שבין אדם לחבירו רוצה לעשות אבל שבין אדם למקום הוא כופר ומדת סדום הי' רעים לבני אדם ולכך נענשו בהפיכת עריהם בביטול הישוב כדרך שהם עשו כנגד ישוב העולם דכופין על מדת סדום והגוים הסוברים ג"כ דעיקר מה שבין אדם לחבירו יתמהו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת שהרי הם מקיימי ישוב ואינם כסדום וע"ז השיב כדרך שהשיב הילל לגר ואהבת לריעך כמוך זה כלל גדול בתורה שבת פרק ב' ופירש"י

שם שאם לבן אדם אתה מחויב כ"ש לבוראך ומחיי' אותך וזה שהשיב כאן על עזבם ברית ה' ה' וגו' שזה ג"כ חיוב מצד חיוב אנושי:

***או** יש לפרש התשובה שמאחר שה' כרת ברית עמהם ואי אפשר לכלות ישראל כפירש"י לעיל על קרא להקים אותך וגו' ולכך הוא שופך חמתו על עצים ואבנים והשאלה על מה עשה ה' לארץ ומה חרי אפשר דקאי "מה" להקטין והתשובה על אשר עברו וה' כרת ברית אתם:

על אשר עזבו ברית יש בכאן ברכה מתוך הקללה כי אלו היו הגוים מחללים ה' הי' מקום לנביאי הדור להתפלל כאשר התפלל מרע"ה למה יאמרו מצרים וכמ"ש דהמע"ה למה יאמרו הגוים אבל עכשיו שהגוי מארץ רחוקה יצדיק דין שמים א"כ אין כאן פתחון פה להתפלל וגם יש קצת ברכה שלא יגרמו חלול ה' ויתחייבו שונאי ישראל מיתה ח"ו ע"כ טוב הוא שהנכרי מארץ רחוקה יצדיק הדין:

***וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה הנסתרות לה' אלקינו והנגלות** י"ל ההמשך וישליכם כיום הזה דרשו חז"ל מה היום מאפיל ומאיר אף הקב"ה יאיר שוב לישראל ויגאלם אמנם זמן הגאולה הוא בכפליים בעתה ואחישנה אם ישראל עושים תשובה הזמן כל יום ויום כמו שאמרו היום אם בקולו תשמעו אמנם אם לא ישובו אפ"ה יש בעתה זמן הידוע לה' והיינו לאחר שרמז הגאולה במה שאמר כיום הזה דמאפיל ומאיר אמר הנסתרות היינו הזמן הנסתר היא ידוע לה' והזמן הנגלות ביום שיהי' לנו ולבנינו הסכמה לעשות את כל התורה:

***ויש** לפרש פסוקים אלו ושב וקבצך מכל העמים וגו' ואם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' ביאר הקרא והבטיח ושבת עד ה' אלקיך שיעשו תשובה והתעוררת לזה או ע"י מלך רשע כהמן או ע"י שאר יסורים וחליים רעים וזה או ישיבך ה' וקבצך מכל העמים דהיינו קיבוצך יהי' על ידי העמים ע"י מלך רשע או אם יהי' נדחך בקצה השמים שתהא מודח מיסורין ועוני ואז תשוב לה' ויהי' הגאולה ואחר שיגאלו בתשובה אז הבטיח ה' ומל ה' לבבך להעביר היצה"ר מן העולם ויהי' ימים שאין בהם חפץ לחטוא:

הנסתרות לה' אלקינו ר"ל כל יום ויום ניסיו ונפלאותיו עמנו אלא נסים נסתרים ואין בעל הנס מכיר בניסו וכמ"ש עושה נפלאות גדולות לבדו ואין אדם מכיר בהם אך הנגלה ומבואר הוא שתלי"ת אנו שומרים דת תורתינו בין שיני אריות ולא תשכח מפי

זרעו כתיב והיינו הנסתרות כאלו כתיב הנסים נסתרות לה' אלקינו והנגלות מהנסים הוא לעשות את כל דברי התורה הזאת באורך הגלות הזה:

הנסתרות לה' אלקינו וכו' ונ"ל לפרש שיהי' כל מצפוני האדם לה' ומ"מ בנגלות מעשיו לא יפרוש מהעולם ויעשה כל צרכי העוה"ז וצרכי ביתו ובניו ובכל זה יהיו לבו לשמים ושהכל הוא רק לעבודת ה' יתברך ולעשות ולקיים את כל דברי התורה ומצוותיה וזה הנסתרות שלנו והוא מצפוני לבינו יהי' לה' אלקינו והנגלות ממעשי אברינו יהי' לנו ולבנינו לגדלם ולעשות כל צרכם ומכל זה יהי' התכלית לעשות את כל דברי התורה הזאת:

והנגלות לנו ולבנינו עד עולם נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד עולם ואיתא במדרש כל מקום שהכתב רבה על הניקוד הניקוד ממעט את המנוקד עליו כאלו לא כתיב (עיין רש"י פ' וירא בפסוק ויאמרו אליו אי' שרה אשתך) והווה כאלו לא כתי' הניקוד וא"כ כתי' והנגלות ד' עולם יש לרמז הא דהובא במג"א ריש הלכות ר"ה שהקב"ה שט בחי אלף עולמות באשמורת הבוקר והם העולמות נסתרות ונגלות הם ד' עולמות המבוארים בברכת יוצר של שבת עוה"ז ועוה"ב ימות המשיח ותחיית המתים והיינו ד' עולמות נגלות לנו ומ"מ הרי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות וא"כ זה אינינו נסתר לנו כ"כ כמו אינך חי אלף עולמות אבל גם לא נגלה לנו כמו אלו ד' עולמות ע"כ לנו ולבנינו ע' גמטריא ש"י נמצא הנסתרות הם חי אלף והנגלות מ"מ הם ד' והמרומז בנקודותיהם ש"י עולמת והבן זה:

***לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה** בס' שרביט הזהב כתב דמ"י י'עלה ל'נו ה'שמימה ר"ת מילה' וצריך לבאר מה ענינו לכאן ויש לומר דהנה במס' סוטה אמרו דמותר לת"ח להתגאה בשמיני שבשמינית היינו חלק ס"ד ומסיק לא מיני' ולא מקצתי' דכתיב תועבת ה' כל גבה לב ואפשר דגם מעיקרא דרש קרא הזה אלא דדרש הר"ת כ'ל ג'בה ל'ב ר"ת ס"ג דהיינו ס"ג חלקים הם תועבה אבל חלק ס"ד הוא מותר אמנם מה שמיני שבשמינית יש לבאר עפ"י מה שאמרו בפ' התכלת כשהי' דוד המלך ע"ה במרחץ וראה עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות כיון שנסתכל במילה נתישבה דעתו ויש לפרש בדרך רמז דהע"ה כשבא למרחץ היינו

לראוץ מצואת עוונותיו ע"י תשובה והחשבון הוא שרש התשובה וכדדרשו חז"ל על בואו חשבון ונחקורה ונשובה וכשחשב עם עצמו ומצא בידו עונות והביט וראה על מצותיו וראה שאין בהם מצוה נקי' מכל מום שנעשה רק לרצון הבורא ב"ה בלי שום פניי' ובשמחה וששון והיינו שאמר אז בבואו למרחץ אמר אוי לי שאני ערום עד שהסתכל במילה במצוה זו אמר באדם בקוטנו והוא מקיים כל יום מצות בוראו בקיומו מצות מילה עליו וזה נעשה בלי שום פניי' ובששון ושמחה ובה נסתכל ונתיישב דעתו ואמר למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמינית עיי"ש ורצונו מילה היא המצוה השמינית שמנה הרמב"ם בה' מלכים שנאמרה וניתנה לאברהם אבינו מצוה השמינית מצות מילה וגם היא ביום השמיני וע"ז אפשר שכוונו חז"ל דבשמיני שבשמינית היינו מצות מילה מותר להתגאות כי היא נעשה באופן המועיל ובלי שום פניי':

ודרשו חז"ל דלא בשמים היא היינו דאין התורה מצוי' במי שמגבי' עצמו ומתגאה וע"ז אמר לאמר מי יעלה לנו השמימה ר"ל אפי' גיאות זה דמי יעלה לנו השמימה היינו מצות מילה וכיוצא בהם אפ"ה גם בזה לא יעלה השמים לחטוא בגיאות אפי' במילה לא מסתייעא מילתא:

***והנה** מצות גיד הנשה מונה הרמב"ם בה' מלכים שהיא מצוה התשיעית וגם רומזת על ט"ב כמו שהביא בעקדה בשם מדרש הנעלם ע"כ לא יאכלו א"ת' גיד היינו לרבות ט' באב ועיין בשל"ה וא"כ גיד הנשה היא תשיעי שבתשיעית ותשעה פעמים תשעה הם בגי' אף והיינו יום הט"ב שנאמר עליו כמה פעמים וחרה אפי בו ביום ההוא:

***בנוסח** התפלה של מעריב בב' ברכות שלפני ק"ש הנוסחא אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת תורה מצות וחוקים ומשפטים אותנו למדת וגו' ונראה לבאר ע"ד שנאמר בתפלה ברוך אלקינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו וגו' והכוונה דאע"ג דבאמת עיקר הבריאה היא בשביל התורה ותנאי התנה הקב"ה אם יקבלו מוטב ואם לאו יחזיר העולם לתוהו ובוהו והרמב"ן כ' בסדר בראשית שהכוונה שממילא בלא תורה שאין תכלית לעולם וממילא היא כתוהו ובוהו ועפ"ז יש ליישב דאע"ג דבתשרי נברא העולם אנו מונים לתקופות כר' יהושע

דנהי דעיקר הבריאה הי' בתשרי אבל קודם נתינת התורה הי' כתוהו וכאילו אינה אלא שע"י התורה נעשה לה קנין וממש והתחלת נתינת התורה והמצות הי' בניסן החודש הזה לכם שהיא המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל וא"כ לכך אנו מונין החדשים מניסן אלא שאכתי קשה הרי תחלת הבריאה הי' בכ"ה באלול וא"כ ממ"נ אי אזלינן בתר התחלה הוה לן למנות מכ"ה ואי בתר בסוף הרי אמרינן דזה הי' בניסן מיהו נראה קיום העולם היא התורה אפ"ה אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא ואין תקנה אלא בתשובה וקבלנו דאדם הראשון פתח בתשובה ביום ר"ה ביום שנברא ועי"ז שניהם הם קיום העולם ניסן התחלת התורה ותשרי התחלת התשובה ובלעדי שניהם אין עולם והנה אע"ג דקיום העולם היא התורה והתשובה אפ"ה נטע הקב"ה בנו תשוקה לחיי עולם היינו עוה"ז והטעם שלולא העוה"ז אי אפשר לזכות לעוה"ב ואם אין קמח אין תורה וזה שאמר ברוך ה' וגו' שנתן לנו תורת אמת ואפ"ה חיי עולם היינו עוה"ז נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו שאם אין קמח אין תורה וכו' והיינו דקאמר נמי אהבת עולם היינו עוה"ז בית ישראל עמך אהבת וגו' שכיון שתורה וישראל שקבלו הם קיום העולם א"כ אהבת עולם תלוי' באהבת ישראל ומבאר והולך תורה וגו':

***את החיים ואת הטוב וגו' ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך וגו'** יש לפרש עפ"י מה שכתבתי למעלה שהרמב"ם כתב לבנו אשרי אדם שחתם ימיו במהרה וא"כ לפעמים אין החיים טוב ואמנם אם חיותו לתקן בניו ושאר בני אדם אז אורך חיותו טוב בכל זה ולזה הצדיקים מבקשין אריכות ימים והיינו דקאמר ראה חידוש חיים וטוב וע"ז אמר ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך לכך הוא טוב:

החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך פירש"י הקב"ה הראה להם שיבחרו בהחלק הטוב וצ"ע פשיטא שיבחרו בחיים אטו בשופטני עסקינן אבל אחז"ל במס' תמיד מה יעשה אדם ויחי' ימית את עצמו מה יעשה אדם וימות יחי' עצמו נמצא בכל א' מהדרכים יש ב' חיים ומות ויעץ להם ובחרת באותן חיים שתחי' אתה וזרעך שיש בהם השארה ודביקות כמובן היינו ימית תאוותיו בעוה"ז ויזכו בניו אחריו:

למען חייך רוצה לומר שתרצה בחיי עוה"ז בתשובה ומע"ט מכל חיי העה"ב ואמרתי אז בהא דמצוה לאו ליהנות ניתנו אלא עול על צווארינו הענין בהעונג האמת בענין עשיית מצוה שהוא הדביקות שזוכים בני עלי' המועטים שאינינו מושג לשכל אנשים הפשוטים אותו ההנאה נפלאה הוא בעצמו ההקדש האמת ולא שייך לומר בזה שהתוקע בשופר של עולה ושלמים יהי' מועל מטעם אותה הנאה וגם שופר של ע"ז אין הפגם מגיע לשם ורק רוב עולם שמחים בעשיית מצוה בכוונה פחותה מהנ"ל ואמנם אותה ההנאה היא קילקולו ומגיע הפגם יתר מתיקונו שלא זכה להנאה אמיתית עד נזכה כלנו לעונג האמיתי בעשיית מצות בעוה"ז אורך ימים עולם ועד לטוב:

ואנכי הסתר אסתיר וקשה הא כבר התודו ועשו תשובה ואמר על אשר אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה ונלע"ד מתחלה ואסתירה פני מהם דייקא מהם אסתיר פנים ועי"ז ומצאוהו רעות רבות וצרות ועי"ז יתודו וישובו ויאמרו על כי אין אלקי בקרבי וגו' ועי"ז ואנכי הסתר אסתיר את פני לא מהם אלא על כל הרעה אשר עשו ופנה אל אלקים שהשתחוה לצלם בימי נ"נ אסתיר פני מאותה הרעה כי לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים:

אל תט לבי לדבר רע להתעולל עלילות ברשע ובל אלחם במנעמיהם היינו כמו יעל ואסתר שלא נהנו מבעילת הרשעים כמ"ש חז"ל במס' נזיר וכ' תוס במס' כתובות נ"ב ע"ב דטובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים וע"ז התפלל בפסוק הזה אל תט לבי לדבר רע שלא יטה לבו לחלבים ועריות שלהם ובל אלחם במנעמיהם וסי' לדבר כי ר"ת אל תט לבי לדבר רע אותיות א'ס'ת'ר' כי ב' למדי"ן הוא סמ"ך דוק ותשכח:

הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד והוא כעין פלא שיהי' הון בביתו ויהי' בטוח שצדקתו עומדת לעד ולא יחטא ולא יאשם בו וישמן ישורון ויבעט והא כיצד זרח בחשך אור לישרים מזכה הרבים ושוב אין חטא בא על ידו אז אע"פ שהון ועושר בביתו מ"מ יהי' בטוח בצדקתו:

בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' יל"ד מ"ט אמר בקול שופר ולא אמר בשופר כמו בחצוצרות וי"ל דהשופר בא להזכיר אילו של יצחק וקול שופר בא

להזכיר קול שופר מתן תורה וזה בגבולין אבל לפני המלך ה' היינו בבהמ"ק שהוא הר המורי' ששם נעקד יצחק לא צריך השופר לעורר זכות עקידה רק הקול צריך לעורר זכות מתן תורה ע"כ בקול שופר דייקא הריעו לפני המלך ה' דייקא:

אתם נצבים היום כלכם פירש"י ז"ל לפי ששמעו ק' קללות חסר ב' מלבד מ"ט שבת"כ הוריקו פניהם אמרו מי יוכל לעמוד באלו וכו' עיי"ש ונ"ל דשנותיו של יעקב קמ"ז וכ' תוס' פ' ע"פ שכנגדן קמ"ז מזמורים בתהלים ע"ש והם יכולין להגן על מ"ט שבת"כ וצ"ח במשנה תורה שהם ג"כ קמ"ז אך להיות שבקללות שבמ"ת כתב גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בס"ת הזה יעלם ה' עליך א"כ הרי כאן עוד ב' קללות חלי ומכה ולא כתב מה הם והם עודפי' על מספר קמ"ז הנ"ל וע"כ אמר כיון שהם מאה חסר ב' ולא אמר צ"ח פי' באמת הם מאה אלא שחסר ב' ע"כ הוריקו פניהם והנה חכז"ל גילו לנו שהוא מיתת ת"ח ר"ל או יסוריהם שהוא מכפר על הדור והם קיימי' ע"ד טול הרב שבהם וזהו שפייסם מרע"ה ברמז ואמר היום כיום הזה שמאפיל ומאיר פי' אותו יום מיתתו של מרע"ה ותחלת נשיאותו של יהושע והוא מאפיל ומאיר ע"ד וזרח השמש ובא השמש ע"כ אל תדאגו:

כל איש ישראל פי' כל איש ואיש בכם הוא ישראל חשוב (ישראל לשון חשיבות) אין א' מכם שאינו חשוב ח"ו וק"ל:

והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו וכו' פירש"י ז"ל כדמתרגם לאוספא לי' חטא שלותא על זדונותא וי"ל דמיירי באומר אחטא ואשוב והיינו והתברך בלבבו לשון ברכה שיאמר אעבור על כל התורה ומ"מ יתהפכו לי כל הקללות לברכה כי אח"כ בסוף הימים אראה לשוב בתשובה וזהו והתברך בלבבו שאומר עם לבבו שהוא יהי' מתברך ויאמר שלום יהי' לי אע"פ שבשרירות לבי אלך יאמר למען ספות הרוה את הצמאה כי ידוע השב על זדונותיו עד שיהופכו לזכיות ממילא אגב הזדונות [יהפכו גם השגגות לזכיות] כי לא יפסיד על שעשאן בשוגג וזהו למען ספות הרוה את הצמאה ואמר לא יאבה ה' סלוח לו כי האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה:

החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה חיים ברכה גי' צרה כפירש"י ז"ל לעיל שהצרות הם מעמידי' את ישראל וגורמים להם חיים וברכה אמיתיות מות קללה גי' תרי"א כמו אדום (מם סתומה היא שש מאות) ותורה בגימטריא תרי"א מגינה:

ברבה פ' זו אתם נצבי' הלכה אדם מישראל שהוא קורא בתורה מהו שיהי' מברך לפני' ולאחרי' ומאריך ולבסוף מייתי לי' מדהע"ה שאמר ברוך אתה ה' למדני חקיך וכבר כתבתי מזה במק"א וכעת נלענ"ד כך בעז"ה בתחלה ניישב מאמר חכז"ל במס' נדרים דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים על מה אבדה הארץ וכו' וי"ל לפמ"ש רש"י ז"ל שראו ישראל מאה קללות חסר שתים מלבד אותן שבת"כ אמרו מי יכול לעמוד באלו והכונה שראו דכתיב גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב א"כ הרי כאן צ"ח ועוד שתים שלא נחפרשו חלי ומכה וכיון שכבר נתפרשו אותן שבת"כ ואותן צ"ח שבכאן א"כ מה נשאר אח"ז אלא להשמיד להרוג ולאבד ח"ו ע"כ חרדו ישראל אמנם חז"ל אמרו זהו סילוקן של ת"ח ושכחת התורה ר"ל אך כל זה אי התורה חביבה עליהם ומברכי' בתחלה נותן התורה פי' שנותן כל יום חידושים בדדי היונקים אך אי אין התורה חביבה עליהם ח"ו וגם לומדי' אינם חביבים א"כ הרי עכ"ח צריכי' לסבול על עוונותיהם עוד ב' קללות נוספות על הצ"ח וקשים מהם וכיון דסילוקן של צדיקי' אינה קשה עליהם ע"כ יסבלו דבר אחר וזהו אבידת הארץ וזהו שאלו לחכמים דייקא שהי' להם לתפוס בעוון הדור ע"ד טול הרב שבהן ומדוע אבדה הארץ ובאה התשובה מאתו ית' שלא ברכו בתורה תחלה ולא היו ספונים בעיניהם כלום:

א"נ י"ל מאמר הנ"ל כי לכאורה אין מקום לברכת התורה חחלה אם לא נודה במעלת בעלי תשובה כי לולא זה למה לברך עלי' כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והי' לו נוח שלא ניתנה תורה ח"ו כמ"ש טעם שמברכים שלא עשני גוי ולא מברכי' שעשאני ישראל משום דנוח לו שלא נברא וה"נ דכוותי' והנה הם לא האמינו שתשובה מועלת כדכתיב עוונותינו אתנו ובם אנו נמקים לכן לא ברכו בתורה תחלה וידוע מי שאינו מאמין בכפרת התשובה אין התשובה מכפרת לו כמ"ש בח"ה ומיושב מאמר הנ"ל בפשיטות והא"ש המדרש שהתחלנו רק נקדים לפרש לשון הפסוק אתם נצבים היום כלכם לפני ה"א פי' אתם היום במדריגה העליונה שמגיע עד ה' ממש

וע"י מה זכיתם לכך לעברך בברית ה' וכו' ע"י שעשית העגל ועברת על כל הברית והאלה אשר אנכי כרת עמך היום ונתחייבת כבר בכל האלות האלה וע"י שעשית תשובה נתעלית כל כך כי מגעת עד כסא הכבוד ומסיים למען הקים אותך היום לו לעם פי' זאת העברה היתה למען הקים אותך היום לו לעם פי' להורות תשובה כמו שאחז"ל לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשובה נמצא מזה כבר מוכח שיש לצבור לברך על התורה תחילה כיון שמועיל להם תשובה ועתה שואל המדרש אדם שהוא קורא בתורה מהו שיהא מברך מי מועיל לו ליחיד ג"כ תשובה ומייתי לי' מדהע"ה כי הורה תשובה ליחיד הקצרתי מאוד וק"ל:

אתם נצבים וכו' יאמר כי היום יום סלוקו של מרע"ה אם יזכו לראותו כאשר לוקח מאתם ויהי' פי שנים ברוחו אליהם כמו שקרה לאלישע באלי' ע"כ אמר היום הם נצבי' לפני אלקי' ואמר לפני דייקא שיעלו במעלות האבות שלא היו צריכי' סעד לתומכם דדרשו חכז"ל על פסוק אשר התהלכו אבותי לפניו ואתם נצבים כלכם לפני ה':

ואמר ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כי הנה מי שיזכה למדריגה הנ"ל שאין צריך סעד לתמכו כ"א הולך לפני ה' לא יאמר שה' הולך בראשו כדכתיב ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם כ"א הם ידובקו באבותם הקדושים וילכו לפני ה' וזהו אני חושב שאלת ירבעם על מה שאמר לו הקב"ה אני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן כדאיתא במסכת סנהדרין מי בראש בן ישי בראש אמר אי הכי לא בעינא כי דהע"ה לא הי' צריך סעד לתומכו כדילפינן ספ"ק דב"ב מקרא ולבי חלל בקרבי והי' בטוח מחטא ועתידים להיות בני זרע מלכות ב"ד להיות מדובקים בהי"ת ג"כ ואמר ירבעם אם יזכה הוא ג"כ להיות בראש שיהי' בטוח [שלא] לשוב לכסלה אזי ישוב אל ה' ולא זולת זה ונבוא אל המכוון בעזה"י דתזכו ג"כ לפני ה' ואמר ראשיכם יהיו זקניכם פי' זקנים של שופטיכם כגון ראובן יהי' ראש לשבטו וכן כולם ואפשר שרמז עוד מחטב עציך שהשפע והנקה יגיע להם מרבם מרע"ה המכונה חוטב בעצים ע"ד שאחז"ל בפ"ק דתענית דת"ח נמשלו לעץ שהקטן מדליק את הגדול ומרע"ה אבי כנ החכמים

הוא החטב העץ וממנו יגיע השפע עליהם מגדוליהם ועד קטניהם המכונים שואבי מים שהם שואבים ממימי הגדולים:

אתם נצבים היום כולכם לפני וגו' הפרשה ואמר לבסוף אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם הנסתרות לה' וגו' ועכ"פ יל"ד מ"ט אמר אשר לבבו פונה ללכת לעבוד אלהי הגוים ההם למה לו לומר הגוים ההם דווקא אך במס' שבועות אמרינן שהי' לחוש שיחשבו בלבם ע"ז נקרא נמי אלהים ומסיק הש"ס דאין לחוש לזה אלא אמר על דעת דלא להוי הפרה לשבועת' והטעם בזה כי דברים שבלב אינם דברים וסתם שבועת מרע"ה הי' לעבוד אלקים חיים ומלך עולם והנה זה הרשע חושב בלבו כנ"ל אך זה מובן דדברים שבלב אינם דברים אם יחשוב על אלהי מאומות הרחוקים אך אותן אלהות שהורגלו בהם במצרים ובקרב הגוים אשר עברתם בזה יש קצת סברא לטעון שהי' דעתו על אותן אלהות והנה שקר נחל גם בזה שגם בזה דברים שבלב אינם דברים כי כל ישראל ידעו מרע"ה עסוק בעבודת הי"ת אך מלבד זה שראוי שיעשן אף ה' באיש ההוא כי בשלמא הי' עומד לפני מרע"ה יש לומר אינו יודע מחשבותיו והוא מטעה אותו וכוונתם על אלהי מצרים ועמון ומואב אך הלא אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם הבוחן לבות וכליות ולפניו נגלו תעלומות והיינו דכתיב ברשעתן של עשרת השבטים ויחפאו דברים אשר לא כן על ה' אלקים וידברו עליו כעל אלהי עמי הארצות והיינו כנ"ל שחשבו שהקב"ה אינו יודע מצפוני לבם והטעו אותו בשבועתם והיינו אלהים אשר לא ידעום שאלהי נכר לא יודע את מחשבותם וחשבו שגם הקב"ה כן הוא ע"כ מסיים שני טעמים לחייבם א' הנסתרות לה' אלקינו כי הוא יודע תעלומות לב ושנית הנגלות לנו לבנינו עד עולם כי אחר הנגלה הולכים ודברים שבלב אינם דברים וק"ל:

ואמר הדור האחרון והנכרי אשר יבוא וגו' נראה לי דסתם והדר מפרש תחלה אמר שיאמר הדור האחרון והנכרי והדר פי' מה יאמרו ואמר ואמרו הגוים על מה וגו' והדור האחרון ישיבו להם על אשר עזבו ווהתודו עונם ועון אבותם ויצדיקו הדין ויאמרו בכל זאת אנו בטוחים שההשלכה היא רק כיום הזה שלישראל מאפיל ואח"כ מאיר שיום הולך אחר הלילה ולאו"ה מאיר ואח"כ מאפיל שלילה הולך אחר היום

בתחלה אור וסופם חשך וכתב וישליכם בלמ"ד גדולה כי וישכם גמטריא עשו ולמ"ד גדולה של לימוד התורה מפרידו ומבטלו לגמרי וידוע כי אות גדול הוא ד' פעמים כסתם אות וד' למדי"ן מספרם ק"כ כשנותיו של מרע"ה בעל התורה וכשתצרף ק"ך עם שע"ו הנ"ל עולה ב' פעמים רמ"ח שהם איברי הנשמה ואיברי הגוף ע"ד הנשמה לך והגוף שלך עשה למען שמך שבארתי כבר במק"א:

לא בשמים היא ולא מעבר לים וגו' בפיך ובלבבך לעשותו כי לעיל אמר ושבת עד ה' וגו' בכל לבבך ובכל נפשך פי' כי בתחלת התשובה ואנחנו בחו"ל ואין לאל ידינו לקיים המצות ע"כ בכל לבבך ובכל נפשך היינו שמשתוקק ומתאוה לקיים ונשלמה פרים שפתותינו ושוב אח"כ אחר שכבר והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך אז ואתה תשוב ותשמע לקול ה' אלקיך לעשות בפועל ממש והכי קאמר לא בשמים שתאמר בגלות האחרון אין לנו בהמ"ק כי הוא בנין לעתיד בנוי ומשוכלל בשמים ואיך אקריב קרבנות ולא מעבר לים שתאמר אנחנו בחו"ל מדינת הים ואיך אקיים מצות התלויות בארץ לא תאמר כן כי קרוב הדבר בפיך בלימוד הדינים ונשלמה פרים ובלבבך להשתוקק לעשותם ואז לעשותו תזכה לעשותם בפועל:

מי ששיכן שמו בבית הזה ישכן ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות היינו אהבה כמו אהרן הכהן אוהב את הבריות ומקרבן לתורה ואחוה אחיך במצות לאפוקי האפיקורס ושלום היינו שלם התורה שע"פ פלפול ורב שלום בניך רב שלום גמטריא מחלקת נראים כאויבים בשער ומשלימין זע"ז את והב בסופה וריעות של הקב"ה ותרועת מלך בו:

וילך

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' נ"ל הפי' בהיפוך שאמר זקן כמותו בן ק"כ שנה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם הן לענין גבורה למלחמה הן לענין מעינות החכמה ומה שלא כהתה עינו ולא נס ליחה ומלא חכמה בינה ודעת משום כי שכינה מדברת מתוך גרונו ואם יסולק זה הריני כשאר אדם ואלו לא הי' רצונו ית' לעבור את הירדן לפני ישראל כמו שהי' עמהם במדבר לא הי' צריך לומר למשה לא תעבור את הירדן מה איכפת לי' יעבור ויעבור כיון שה' לא ילך עמו הרי הוא בן ק"ך עבר ובטל ואע"כ

ה' יעבור לפניכם והיינו וה' אמר אלי לא תעבור ולאיזה צורך אמר זה אע"כ מוכח ה' הוא יעבור לפניך הוא ישמידם ומסיים יהושע עובר לפניך כאשר דיבר ה' וגם ליהושע אמר לקמן ה' עובר לפניך הוא יהי' עמך וק' אם עובר אפי' לפניו פשיטא שיהי' עמו, נ"ל דהנה כתיב ולא קם נביא וגו' לכל האותות וגו' ולכל היד החזקה וגו ולפע"ד הם ב' ענינים שאינם דומים כי לכל האותות אשר שלחו לפרעה לא קם נביא כלל וכלל שיבוא לפני מלך הגוים לאמר כה אמר ה' ואם לא תשמע יהי' כך וכך אלא הקב"ה עבר לפני ישראל ולחם מלחמותיהם הפיל חומות יריחו ונפלו אבני אלגביש וכן כל מלחמות בית דוד וכדומה ולפע"ד מזה שפט יונה שלא תתקיים נבואתו וע"כ ברח כי אם תתקיים אחר שהזהיר מלך נינוה ולא ישמע ותתהפך ננוה א"כ הרי זה כעין נבואת מרע"ה וכתיב ולא קם ע"כ ידע יונה שישובו ולא תתקיים נבואתו ע"כ ברח והיינו בענין אותות ומופתים אשר שלחו לפרעה אבל לכל היד החזקה ומורא גדול גילוי שכינה ולימוד תורה לעיני כל ישראל נהי כמשה לא קם אבל קם עכ"פ כעין זה כדכתיב נביא מקרבך אקים להם כמוך אליו תשמעון וזה שאמר מרע"ה ה' הוא עובר לפניך הוא ישמידם לא ע"י יב"נ כי לענין השמדות הגוים לא קם כמשה אך יהושע יעבור לפניך כאשר דבר ה' והיכן דיבר נביא מקרבך אקים להם כמוך והיינו נמי דאמר ליב"נ השם שהוא עובר לפניך לענין המלחמות הוא יהי' עמך סעד לתמכך לענין הנהגת התורה כנלע"ד:

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' אל תירא ואל תיחת נ"ל כי הרי המן אחר אלף שנים ממיתת משה רבינו ע"ה שמח שנפל גורל בחדש שמת בו משה רבן א"כ איך לא יראו ויחתו ישראל ללחום עם ל"א מלכים בתוך אותו שנה שמת בו ע"כ הקדים היום מלאו ימי שנולד בו ביום והלידה מכפר על המיתה ע"כ אל תירא ואל תחת ועד"ז י"ל לא אוכל עוד לצאת ולבוא כי מורי בהפלאה כתב שישראל לא היו יכולין להתקבץ אליו למחנה לוי' כי שוכנים בצד מערב היו רחוקים אלפיים אמה מהמשכן וממחנה לוי' שבצד מזרח יותר מתחום והרי זה הי' בשבת ע"ש וצ"ל מרע"ה הלך סמוך לתחום ואלו הי' יוצא חוץ לתחום אפי' בהיתר לדבר מצוה דרבים מ"מ קנה מקומו ואסור לחזור למקומו והוא הי' צריך לעלות אותו היום על הר נבו ואם לא יחזור ולא ימות

באותו יום אלא ביום אחר הרי אין יום הלידה מכפר על יום המיתה ויש להם לירא כנ"ל והוא הבטיחם לא תיראו ולא תערצו ע"כ אמר לא אוכל עוד לצאת מן התחום ולבוא אח"כ לבית ואם אשאר שם עד מחר יש סכנה כנ"ל ע"כ לא אוכל עוד לצאת ועי"כ לא תירא ולא תחת:

טף למה באים כדי ליתן שכר למביאיהם יש לפרש שהקב"ה הבטיח אנשים ונשים שבשמעם מפי המלך במקום קדוש ביום קדוש את דברי התורה הקדושה עי"ז ישמעו ולמדו כי יצליחו ויעשו פרי והטף הללו עדיין לא הגיעו לבר מצוה ולכשיגיע לחיוב יהיו"הם עצמם מחויבים בהקהל וישמעו וילמדו וא"כ טורח של חינוך זה למה אלא רצה הקב"ה לזכות האבות שיזכו הם להתחיל החינוך עם הבן והם יביאוהו למדרגה הלז והיינו ליתן שכר למביאיהם לזאת המדרגה וע"ז אמר אין הדור יתום שראב"ע שרוי בתוכו שאפי' היתומים שכבר מת אביהם הרי הוא כמו חי שהרי הבן עובד ה' ע"י השתלשלות האב ואין כאן יתום ולזה אמרו אשריך אאע"ה שראב"ע יצא מחלציך שנאמר שם למען ילמד את ביתו ואת בניו למען הביא ה' על אברהם פי' דהוה כאלו אברהם חי לעולם והביא על זה אברהם שעודנו חי:

*הקהל את העם וגו' **אנשים ונשים וטף וגו'** ואמרו חז"ל אנשים באים ללמוד נשים לשמוע טף למה באים נדי ליתן שכר למביאהם והקשה המהרש"א בח"א הא בקרא כתיב הטעם ובניהם אשר לא ידעו יבואו וגו' ולמדו ליראה וגו' ותו תי' הש"ס כדי ליתן שכר למביאיהם א"כ אם יביאו אבנים במצות ה' הי' נותן להם שכר ונראה ליישב השי"ת ברא עולמו ובחסד עולם יבנה ולא קדמה לעולם שום זכות כיון שלא הי' כלל וכן נתן לנו תורה וקבע אמונתו עמנו בניסים ונפלאות גדולים ג"כ רק בחסד מבלי שהקדמנו זכות לזה ואברהם אבינו ע"ה אמר ויקרא את שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר עליו היום בהר ה' יראה ונראה הכוונה אע"פ שפעם הראשון עשה הקב"ה וקרבנו בלי הקדמת זכות ובלי התעוררת דלמטה אבל עתה אני לדודי ודודי לי בעינן התעוררת דלמטה והיינו דקאמר אברהם ויקרא שם המקום בית המקדש שקדמה לעולם ה' יראה וגו' ועשה בחסדו אבל מכאן ואילך אשר יאמר עליו היום בהר ה' יראה וצריך התעוררת דלמטה שיראה מלמטה לקדש עצמו בתחלה והנה פ'

הקהל לאחר שנת השמטה וכ' בעל עקידה לאחר שכבר שבתו כל השנה מחרישה וזריעה ומסתמא עסקו בשנה ההיא בתורה ובעבודה ואח"כ היו ימים הקדושים ר"ה ויה"כ ואחר כך בא חג הסוכות שהוא קדוש מאד שנכנס בצל הקדושה ואינו ראוי לקדושה זו אלא אחר יה"כ שנתכפר לו עונו ואחר כל אלו הקדושות זכו לפ' הקהל שהמלך קורא לנגד כל ישראל עניני התורה ואז הי' ביאת ישראל לא לכפרה ולהקריב אלא ליראות את פני ה' וזה שמקדים הקרא מקץ שנת השמיטה וגו' בבוא כל ישראל ליראות ואז כשיהי' במעלה זו אז הקהל אנשים וגו' ויפעלו עליהם הקריאה וא"ש:

***והנה** הילדים ביאר לן הקרא דבקטנותם בעוד שאינם יודעים מעניני העולם וחכמת הטבע אנושי אז יראו לקבוע ולנטוע בהם התורה והטעם שאין לעשות בהיפך מתחילה ללמוד שאר החכמות ואח"כ כשיהי' לו שכל צח ונקי אז ילמוד התורה זה אינו מצד ב' טעמים אחד משום דהיסוד צריך להיות בקדושה ותורת האמת בפיהו ולא יסור מהם אבל שאר החכמות יש בהם טומאה והן מרחיקין את האדם מן התורה והקדושה ואם בקטנותו לא נתייסד בו התורה ואז כשיגדל לא ירצה ללמוד ומתדלדלין והולכין, וטעם הב' כי התורה עצמה אין לה כח כ"כ כשיתחיל ללמוד לאחר גדלותו כי אין אדם צדיק בארץ ודי שתכפר על החטאים אבל כשלומד תורה בקטנותו הבל שאין בו חטא אז התורה מכפר על הכל כנאמר מפי עוללים ויונקים יסדתה עוז וגו' וכדאיתא במדרש כשהקול קול יעקב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו שולטות והנ"מ בין הנך ב' טעמים י"ל די"מ בא"י דקדושת הארץ גרמה לסלק הרע ולא הי' חשש כולי האי שהחכמות יעברו אותו מן הטוב כמו שאמר במשנה אבות פ"א חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות וגו' משמע בגלות דווקא איכא קפידא אמנם טעם שני שייך גם בא"י וזה י"ל כוונת הש"ס טף למה באו ולא המתינו עד שיגדלו וכבר למדו חכמת אנושי וע"ז משני כדי שיתן שכר למביאיהם שיגין תורת הבל שאין בהם חטא על אבותיהם המביאיהם:

הקהל וכו' והטף איתא בחגיגה דף ג' ע"א מעשה וכו' טף למה באים כדי ליתן שכר למביאיהם ע"כ ואיתא במכילתא שאמר ר"י אשריך אברהם אבינו שיצא זה מחלציך וכו' ע"כ וקשה למה יהי' שכר בהבאת הטף אם אינם יודעים מאומה ועוד למה אמר

אשריך אברהם שיצא זה מחלצך ולמה לא אמר אשריכם אברהם יצחק ויעקב שגם מבניהם הי' וי"ל דהנה יש פלוגתא אי מצווה ועושה גדול או שאינה מצווה ועושה גדול והנה למאן דסבר גדול שאינה מצווה ועושה קשה על אברהם שהי' מגייר גרים ומכניסן תחת כנפי השכינה הא גרע להו טפי דאי לא מיגיירי אי יקיימו המצוות יהי' להם שכר הרבה יותר ואי לא יקיימו לא יהי' להם עונש אבל כשמתגיירים אי אינם מקיימים מתענשים וכשמקיימים אין להם כ"כ שכר אך י"ל דאי' בשו"ע שיזהר אדם להתפלל בבהכ"נ אף שיש לו מנין בתוך ביתו משום ברוב עם הדרת מלך וא"כ להכי שפיר עשה אברהם שגיירן משום ברוב עם הדרת מהקב"ה ובזה אתי שפיר מה שיש שכר בהבאת הטף משום ברוב עם הדרת מלך וזה יש לאמר הכוונה שאמר אשריך אברהם משום שבזה שדרש בענין שכר הבאת תנוקות מתורץ שפיר מה שגייר אברהם גרים והכניסן תחת כנפי השכינה וכנ"ל שרצה אברהם אבינו שיתפרסם שמו הגדול ואחדותו בעולם ע"י ריבוי הגרים (מש"מ):

*הן **קרבו ימיך למות קרא את יהושע וכו'** איתא במדרש ילקוט דביום מיתת משה נתיחד הדיבור ליהושע ושאל לו משה מה אמר לך ה' א"ל יהושע וכי כל ארבעים שנה שאלתי אותך מה דיבר ה' מיד אמר משה טוב אלף מיתות מקנאה אחת והוא תמוה ואמר הגאון מוה' אלי' ווילנא זצ"ל שהקב"ה רצה שימות מרע"ה בנפש חפיצה ומשה התפלל תקט"ו תפלות וביקש אם גם כבר הגיע זמנו של יהושע מ"מ יהי' הוא כתלמיד לו רק שיעבור לארץ הקדושה ולא ימות ורצה הקב"ה להראות לו שלאיהא זה לנחת למשה לכן צוה השי"ת ליהושע להשיב אל משה וכי כל מ"ם שנה שאלתי לך מה דיבר ה' כדי שאם משה ישאל לו ישיב לו כן ויסבור שיהושע משיב לו כן ויקבל עליו למות מקנאה אחת ואפי' אם אח"כ יבין משה רבינו שכך דיבר לו ה' מ"מ כבר הרגיש באותו רגע גודל כח הקנאה ולא יחפוץ להיות תלמיד ליהושע ודפח"ח:

הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו' ואחז"ל נקוט מיהת פלגא נ"ל דהמאמין בהשארת הנפש ולא מסתפק אלא בהאי גופא דבלי בארעא איך אחרי נפלו יקום לזה התי' כפשוטו כיון שהנשמה נמצאת ע"כ על חרסי הגוף נאמר מה דלא הוה הוה מה דהוי לא כ"ש אך זו המטרוניתא כחשה בהשארת הנפש והוא כמו מכבה נר דלא שייך על

זה מה דלא הוה הוה וכו' ע"כ מייתי מהאי קרא דאומר דרשני האי וקם מיותר ואין לו שחר אם לא נפרש הנך שוכב וקם על מרע"ה והעם הזה וזנו מלתא באפי' נפשי' וכבר בא בספר פרשת דרכים השייכות זה לזה ובשם מורי החסיד שבכהונה הגאון מוה' נתן אדלער כ"ץ זצ"ל שאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם ועי"ז וקם העם הזה הא כיצד העם הזה יזנו אחר אלקי נכר ויחרב הבית ויבנה בית אחר ועי"ז יהי' תקומה לדור המדבר למנוחה אחרת הם באים ואלו נכנס משה לארץ לא עע"ז ואין להאריך עכ"פ מקרא זה א"א לפרש אלא כנ"ל ומוכח תחיית המתים אך המטרוניתא שלא נתפייסה בזה ע"כ צריך לפרש כמ"ש האר"י זצ"ל וקם העם הזה ממש דור המדבר נתגלגלו בדורו של חורבן ושם ראו בעיניהם מה שהתלוננו במרגלים ועע"ז בחטא עגל א"כ לפ"ז מוכח עכ"פ השארת הנפש דאל"ה לא שייך לומר דור המדבר נתגלגל בדורו של חורבן הרי אין כאן נפש אע"כ להודות בפלגא דתחיית המתים דהיינו תחיי' לנשמה נקוט מיהא פלגא בידך דתחיית הגוף הוא פשוט מאי דלא הוי הוי מאי דהוה לא כש"כ:

***הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה וגו'** איתא בחלק דשאלה מטרוניתא את ריב"ח אמריתו דמית חיי והקב"ה יודע עתידות תרווייהו מנא לכו והשיב לה מהאי קרא הנך שוכב עם אבותיך וקם היינו תחיי' וקם העם הזה וזנה היינו יודע עתידות ושאלה שוב הא קרא לא קאמר הכי אלא פשטא דקאי אלמטה וא"ל נקוט מיהא פלגא בידך וצריך ביאור דהרי שאלה תרווייהו והנה מורי הגאון מוה' נתן אדלער זצ"ל פי' עפ"י המדרש על אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו הוא דלא יבואו אבל למנוחה אחרת יבואו כשיבוא גואל צדק ויקומו בתחייה ועי"ז הוכרח משה רבינו למות במדבר דאם הי' משה בא לא"י איתא בספרים דלא נחרב בהמ"ק והי' נעשה אז עולם התיקון ולא הי' אז מנוחה אחרת ולא הי' אפשר לדור המדבר לבוא שכבר נשבע ה' וע"י מיתת משה באו ונסתבב מנוחה אחרת ויבואו וזה שאמר הנך שוכב עם אבותיך ועי"ז וקם העם יהי' להעם תקומה ויקומו ויבואו בתחיי' לארץ וביאר איך ואמר וזנה אחרי אלקי נכר וגו' ויחרב הבית ושוב יבנה ויוכלו לבוא וא"כ תרווייהו נשמע ודפח"ח:

וי"ל דהרי באמת יש לחקור מדוע ברא הקב"ה אדם באופן שלא יהי' מוכרח למות ושוב חטא ונעשה בן מות הרי הקב"ה יודע עתידות וידע שיחטא הוי לו לברא אותו מיד שיהא ראוי למות ויל עפ"י מה שכ' הרב ע"מ דעיקר תכלית הבריאה שיהי' האדם בא"י במקום קדוש ויעבוד ה' שיתקדש חומרו וגופו ויהי' דר בגן עדן התחתון המקודש וכשם שכל מעשה בראשית בקומתן ובצביונן נבראו כך האדם נברא באופן היותר נעלה בקודש אבל בניו אפי' לא חטאו הי' צריכין להביא עצמן לידי מדרגה זו ולבסוף יתקיים ויהי' הישראל במדרגה כמו קודם החטא ולא נתבטל כוונת הקב"ה ול"ק מהא דהקב"ה יודע עתידות וא"כ כיון שאנו יודעין שהקב"ה יודע עתידות וקשיא כנ"ל וצ"ל דלאחר התחיי' יהי' כן וזה תכלית הבריאה ונברא בצביונו א"כ ממילא נשמע תרתי:

במס' סנהדרין דף צ' ע"ב שאלו צדוקים את ר"י בן חנניא מנין שהקב"ה מחי' מתים ויודע מה שעתיד להיות א"ל תרווייהו מן המקרא הזה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה ופירש"י הנך שוכב וקם הרי תחיית המתים וקם העם הזה וזנה הרי מה שעתיד להיות ומקשה הצדוקי ודלמא וקם העם הזה וזנה א"ל נקוט מיהא פלגא בידך דיודע מה שעתיד להיות ע"כ גמרא הדקדוקים מבוארים ונגלים איך עלה על דעתו לדחותו בראי' זו ומה זה שהשיב נקוט מיהא פלגא וכי לא הי' לו ראי' אחרת על ת"ה הלא כמה פסוקים מבוארין שם בסוגיא ע"ש נ"ל כך דהצדוקי ששאל הנהו תרי שאלות בהדדי ת"ה וידיעת העתידות ע"כ לא היתה כוונתו כפשוטו מנ"ל שמחי' מתים אלא שהי' רוצה להוכיח בהיפוך שע"כ לא יחיו המתים וזה יהי' מוכח מידיעת העתידות ובזה יתיישב נמי וכי לא ידע הצדוקי כל הנביאים נתנבאו ונתקיימו דבריהם ש"מ שהקב"ה יודע עתידות אבל לפי דרכינו יוצדק שפיר דהנה כוונת התחיי' דלעתיד ע"ד הפשוט היא כך דכל בריאת העולם היו בשביל האדם מבחר היצורים אשר בו ניכר גדולת בוראו ית' באשר הוא בגופו גרוע היה מכל בע"ח ויתוש קדמו ונשמתו מקור מחצבתו למעלה ממלאכי רומה והורכבו יחד בחיבור ותיקון נכון באופן שביד האדם ובכוחו לזכך עפרורית גופו השפל להעלותו במדרגות נפשו וזאת כל פרי בריאת העולם. אכן באשר האלקים עשה את האדם ישר והמה

בקשו חשבונות רבות וביקר לא לן והסיתו נחש הקדמוני ומן אז והלאה גברה הזוהמא ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והצורך שימות ויתבלע גופא בעפרא והנשמה תזדכך למעלה עד שובם לעולם הזה בעת התחיי' כעמר נקי ויעבור רוח הטומאה מן הארץ ואז יתקיים הכוונה הראשונה אך זה קשה להבין באשר שהי"ת יודע מה שעתיד להיות וקורא הדורות מראש הפוכי מטרתא למה לי הלא במאמר אחד הי' יכול להבראות את האדם מזוכך כמו שיעשה לעתיד ויהי' התיקון תיכף וא"ל שהיה יותר טוב אם הי' האדם כובש את יצרו הלא ד' יודע שזה לא יהי' (וכעין זה הקשה הרמב"ם בח' פרקים שלו בענין ידיעה ובחירה ותי' לא מחשבותיו כמחשבותינו מיהו זה יתכן בידיעותו ית' עם בחירתנו אבל ידיעתו הסותרת מעשיו ית' בעצמו קשה מנ"ל לחדש זאת) וזאת היתה קושיית המין הנ"ל אכן הנה מצינו ראינו דוגמת תחיית המתים לחצאין בעוה"ז ומה שפועל התחיי' בגוף ונשמה יחד לע"ל מצינו בעוה"ז בנשמה לבד בגלגול שחוזרת ומתגלגלת לתקן כמה עבירות שעברה בפעם א' וב' או נתרשל בעשיית מצוה מהמצות וכבר האמינו בזה כמה אומות ולפעמים במקום שהי' לו לתקן הנשמה המגולגלת בו נהפוך הוא ומתקלקל הוא על ידה כי אם היתה אותה הנשמה בפעם הראשון עלולה לחטא מן החטאים גם הוא עלול לאותו החטא וצריך שמירה יתירה ולפעמים נגרר הוא אבתרה ומתקלקל ביותר וגם כאן קשה כזה על מעשה אלקינו ית' הלא ידע זאת למה גלגלה ע"כ כנ"ל גם ע"ז לא מחשבותי מחשבותיכם וה"ה לת"ה לעתיד אך היא גופא מנ"ל להאמין בגלגול הנפש והנה הצדוקי ששאל על שניהם כא' קשה וכי לא הי' יודע שהקב"ה יודע עתידות וכל ספרי הנביאים מלאים מזה ע"כ כנ"ל שהקשה מ"ט יש לתחיי' אם יודע מה שעתיד להיות והשיב תרווייהו מהדין קרא דבקרא מיותר תיבת הזה מאי וקם העם הזה וכי אותו העם בעצמם יקומו ע"כ כנ"ל דבגלגול יקומו אחרי נפלם והם החטיאו את ישראל בדור החורבן לע"ז באשר שהי' עלולים לע"ז מעגל ופעור וא"כ מוכח נמי ת"ה כנ"ל והצדוקי לא הבין לכן חזר ושאל והשיב נקיט מיהא פלגא פי' תחיית המתים לחצאין שהוא תחיית הנפש בלא גוף וממילא מוכח נמי אידך ודו"ק:

הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו' שהוא ממקראות שאין להם הכרע וי"ל המלאכים נקראים עומדים אבל האדם הוא מהלך ממדרגה למדרגה והיינו בחיים אבל כשמת לכאורה הוא עומד אמנם זה אינו במי שזוכה את הרבים דזכות הרבים תלוי בו והוא גם אז מהלך מחיל אל חיל ומי לנו גדול ממשה שזכה וזיכה את הרבים מיהו אם העם רעים וחטאים נעשה הוא עומד וזה שרמז כאן דאתה שוכב ונעשית קם עומד ע"י שזנה העם באותו עת:

***ואמר על כי אין אלקי בקרבי וגו' ואנכי הסתר וגו' אשר פנה וגו'** הנה דרשו חז"ל אל תפנו אל האלילים על המסתכל בע"ז ואמרו אל תפנו אל מדעתכם שעיקר הדברים תלוי' בפני' שאח"כ שוב נודע דרך היצה"ר היום אומר לו וגו' עד שיאמר לך ועבוד וגו' ועיקר העונש על הפני' והתחלת עבירה וכן צריך להיות הווידוי על התחלת ופניית העבירה וזה שאמר שהם יתוודו רק על עיקר העבירה על כי אין אלקי בקרבי ובאמת אנכי הסתר על כי פנה אל אלהים אחרים ועל זה לא התוודו:

ואעידה בם את השמים ואת הארץ הקשה רש"י הא סוף פ' נצבים כבר העיד בם את שמים וארץ ועוד שם כתיב העדותי שכבר העיד בם והכא קאמר ואעידה בם שרוצה להעיד בם גם י"ל העדותי בכם השמים וגו' החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים ולעיל כתיב ראה החיים והטוב וגו' ובחרת בחיים פירש"י כמו שמניח ידו על הגורל לאמר את זה בורר כי אחז"ל במס' תמיד מה יעשה אדם וחי ימית עצמו מה יעשה אדם וימות יחי' את עצמו המובן הפשוטי הוא בהיפוך שאו"ה המופקרים המה חיים בעוה"ז ושומרי התורה כמתים שהרי אמרו ימית עצמו אבל באמת הוא החיים האמיתי ע"כ אמר מרע"ה ראה נתתי לפניך ב' דרכים ויש ספק איזה מהן הוא החיים ואיזה מהן בהיפוך ע"כ נתן להם עצה ובחרת בחיים אשר אני אומר לכם שהוא חיים ורמב"ם פסק אמר עד אחד כלאים פירות אלו ושמע ושתק וקיבל דבריו ואח"כ יש עדים שאכל מאותן פירות לוקה אעפ"י שמתחלה לא הי' צריך להאמין לדברי העד מ"מ כיון שהאמין לו שוב נתחייב אם אוכל בפני עדים ונ"ל שצריך ג"כ שיעידו ב' עדים שקיבל דברי העד והיינו כיון שמרע"ה אמר לזה החיים והם קבלו עליהם והאמינו לדברי משה אם יעברו דברי הברית ההוא בפני ב' עדים היינו שמים

וארץ יענשו ולכן אמר עכשיו ואעידה בם השמים והארץ שאם יעברו יענשו אך צריך עדות שקיבלו כן על עצמם ע"כ אמר לעיל העידותי כבר בכם את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניכם ובחרת בחיים:

ער"ה

הנכנס לשנת מרחם משחר לך טל ילדותך לפ"ק.

הטור מייתי מדרש ומייתי לי' ט"ז ריש הל' ר"ה בער"ה הגדולי' מתעני' והקשה מג"א איך מתעני' כולם וכבר הארכנו בזה במקומו' רק אכתוב בקיצור מה שנתחדש לי כעת בעזה"י דלפע"ד כל אדם עיר קטנה והגדולי' היינו המחשבה הראש והלב ושפיכת לבם לה' ולא השק והתעני' גורמי' אלא קרעו לבבכם וזהו בער"ה לאו דוקא מתעני' בתעני' אלא בשפיכת והרבות תפלה ובעשרת ימי תשובה גם בהם אין מצוה מן התורה אלא בריבוי מעשי' בכל האיברי' בפועל ממש והם הבינוני' בבחי' המוח והלב וביה"כ אפי' בני מעים מתענים הם הפחותים וכתיב וכל קרבי שם קדשו וכתיב בקרבך קדוש ואז הכל קדוש וטהור עד שביום הראשון של סוכו' כולם מקובלי' כעם קדוש עד שאפי' שגגו' שלהם נחשבי' כעונו' כדכתי' הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם ע"כ הוא ראשון לחשבון עונו' שיחשבו אפי' חטאי' כמו עונות מרוב קדושת ישראל:

אתקין ר' אבהו בקסרי וגו' הרמב"ם כ' שבאורך הימי' נסתפק לנו ודברי' צע"ג איך אפשר שיסופק מה שראינו ממרע"ה ונהגנו כן שנה אחר שנה בכל דור ודור ורבנו האי כ' כי הכל אמת והעושה כן לא משתבש והעושה כן לא משתבש כי תרועה משמע גנוחי ומשמע ילולי וגם זה אין לו שחר א"כ מאי אתקין ר' אבהו ולהסביר מה שנלע"ד אקדים דילולי מיליל יש לתפלה בעת צרה בכי' של שמחה ודביקות וכתי' הטיבו נגן בתרועה אך גנוחי גניח אינינו אלא לצער ותרועה של יה"כ של יובל בודאי של שמחה וחירות וקריאת דרור ותרועה של נסיעת הדגלי' הי' תרועה של מדה"ד של תפלה ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך ואין כאן מקום לגנוחי גנוח אך נסיעת דגלי' ממרגלי' ואילך שהי' נוסעי' נגולים ונזופי' ומדולדלי' לאחור ולא לפנים אותן הי' גנוח או אפי' גנוח וילולי והנה סתמא

בכל ר"ה הי' תרועה יללה יש מהם לשמחה ודביקו' ויש לתפלה ובקשה אמנם אותן ר"ה שממרגלי' ואילך אעפ"י שלא הי' נוסעי' באותה שעה מ"מ הי' מעותדים בכל שעה ורגע לנסיעת הענן ואז יסעו וכתי' ויש אשר יהי' לילה ויום וגם עמ"ש שם רמב"ן בפ' בהעלותך ואפי' אותן ימים רבי' שישבו בקדש י"ז שנים אעפ"י שעכשיו ידעי' למפרע שישבו י"ז שנים במקום א' אבל הם לא ידעו ולא שקטו ולא נחו בבטחון שעה א' ע"כ אפשר שתרועת ר"ה שלהם הי' גנוחי או גנוחי וגם ילולי ובאורך ממרע"ה עד עכשיו נשכח ממנו מה הי' אז ואקדים עוד מ"ש בתשו' רדב"ז ח"א סי' ע"ג היתר לדרים במצרי' כי אין אסור אלא לשקוע שם אבל אנחנו מעותדי' לנסיעה כל שעה לגור ולחזור לא"י ע"ש הנה הוא אמרו בלשון ברכה ואני אומר בלשון אחר כי בעו"ה כתי' ובגוים ההם לא תרגיע ולא תמצא מנוח לכף רגלך ובכל דור עומדי' עלינו ומי יאמר להם מה יעשו לגרשינו ממקומינו ע"כ אינינו ישיבה אלא כדרור לעוף ואחר הוצעו' האלו אומר אני יפה קאמר רבנו האי דבין גנוחי בין ילולי הכל הוא תרועה אך בהיותינו יושבי' על אדמתינו הי' עיקור הילולי' לשמחה ודביקו' בה' דומי' דוהעברתם שופר תרועה ביה"כ וכשישבו שבעי' שנה בגלות בבל וידעו שישבו עכ"פ שבעי' שנה בלי תנועה הריעו הרעות של תפלה כמו במדבר קודם מרגלי' וכשעלו מן הגולה אמר להם עזרא עכשיו שזכיתם לחזור לא"י הריעו מתוך שמחה ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם אמנם עכשיו בגלות המר הזה שבעו"ה לא מצאנו מנוח ומתקיים ובגוים ההם לא תרגיע יש לנו להריע דומי' דהרעות נסיעה ממרגלי' ואילך ויפה כ' רמב"ם באורך הימי' נסתפק לנו איך היו אותן תרועו' אם גנוחי לבד או יללה לבד או שתיהן ע"כ אתקין ר"א בקסרי מה שתיקן וה' ירויח לנו ויקויים הטיבו נגן בתרועה:

למען ירבו ימיכם כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים וכתי' כי אורך ימי' ושנות חיים ושלם יוסיפו לך כי יום במילואו כזה יו"ד ו"ו מ"ם הוא גמטרי' שם הקדוש יב"ק בגימטרי' יהו' אלהים והמקדש יומו יוסיף בו מילוי וי"ו ביו"ד להוסיף עשרה מיני חיים כדאיתא ס"פ הי' קורא חיים ארוכים חיים של שלם חיים של טובה וגו' ע"ש והיינו כי בי ירבו ימיך אם ימיך ירבו במלואו שמו של הקב"ה כנ"ל אזי ויוסיפו לו עוד

מילוי יו"ד שהוא שנות חיים ואם תמלא הוא"ו באל"ף וביו"ד כנ"ל יהי' גמטרי' קכ"ג כשנותיו של אהרן שכ' רמב"ם בהל' חנוכה והוא מסוגל לרדיפת שלם ויהי' חיים ושלם והיינו כי אורך ימי' היינו מילוי תיבת יום הנ"ל ושנות חיים ושלם יוסיפו לך:

ואמר כימי שמים על הארץ כי אנו מתפללי' ונפשי העפר לכל תהי' ומפרשי' שאזכה להשפיע לכל כמו העפר ומ"מ היא נדוש מכל שהכל דשים עליה כן אזכה למדת עניוות הנה כן ראוי שיתפלל אדם על עצמו אבל ברכת הקב"ה כימי שמי' על הארץ שהשמי' משפיעי' לכל והם גבוהי' מן הכל ולתתך עליון על כל גויי הארץ לשם ולתהלה:

זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלקי' חיים ע"ד הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך הנשמה לך והגוף שלך ה' עשה למען שמך כי מהטעם שהגוף פעלו ראוי לחוס אפי' על המצרים כי מעשי ידי טובעי' בים וכו' והיינו חוסה על עמלך והנה אפ"ה הטביע מעשי ידיו בים בשביל קיום ישראל כי מלבד שהם ג"כ מעשי ידיו אבל הם שלו ממש גוף מקודש כמו נשמה חלק אלוה ממעל וא"כ כל הגוים כמר מדלי נגד ישראל ע"כ כיון שהנשמה והגוף שניהם שלך עשה למען שמך להטביע בים שונאינו והיינו זכרנו לחיים הפשוטים כי מלך ית"ש חפץ בחיים לקיום מעשי ידיו ועוד כתבנו בס' החיים שהוא הגאולה חיים אמיתים אע"פ שיש עי"ז הפסד לאחריני כי זה תעשה למענך אלקי' חיים כי שמנו קראת בשמך:

כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשענו כרחם אב על בניו רוחם ה' על יראיו כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו נ"ל פלוגתא בנוסח' סנח ומחל או מחל וסלח כי סליחה הוא רק המתנת זמן ומחילה הוא מח"ת העון לגמרי כפי' רמב"ן בפי' סלחתי כדבריך במרגלי' והנה כתי' תשליך במצולות ים כל חטאתם ומוסיפי במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם כי השב מיראה ונעשי' מעונות חטאי' שוגג טוב לו שהקב"ה ימחה לגמרי כעב וכענן אעפ"י שאפשר יזכה אח"כ לשוב מאהבה ויהפכו לזכי' מ"מ אינו מאמין בעצמו ויאמר לא הן ולא שכרן ע"כ מתפלל שיושלכו במצולות ים לא יזכרו ולא יפקדו אך הקב"ה אוהב ישראל ויודע יצרם הטוב שהם בני אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר שע"ז אמר הקב"ה לא מרובכם

מכל העמי' כי אתם המעט ממעטי' עצמכם שהרי אאע"ה אמר ואנכי עפר ואפר ודע עפר ואפר הוא גמטרי' תרל"ז עם הכולל גמטרי' אברהם יצחק יעקוב ואם נסתלק כח היצ"הר ע"י תשובה מיראה אזי קרוב לודאי שישובו מאהבה ויהפכו לזכיו' ע"כ טוב שלא ישליכם למצולה אלא ירחיקם מעל פניו לשעה עד שישובו מאהבה ויהפכו לזכיו' והיינו כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשענו לא השלכה בים כרחם אב על בניו ריחם ה' על יראיו העושים תשובה מיראה היינו יראיו דייקא והטעם כי הוא ידע יצרנו הטוב זכור כי עפר אנחנו לא מרובכם כי אתם המעט עפר ואפר כאברהם יצחק ויעקב חוט המשולש ע"כ הרחיק פשעינו ולא השליכם למצולה ולפ"ז יש סליחה הגרוע ממחילה היינו כשמתחיל בתשובה ועדיין לא שב מתפלל שיסלח וימתין ויאריך אפו עד שישוב ויזכה אח"כ למחיית עון א"כ מתפלל על סליחה תחילה ואח"כ מחל וכשכבר שב מיראה מבקש תחלה על המחילה ושוב מבקש על הסליחה שימתין ולא ישליך במצולה אולי יזכה להפכם לזכיות:

לר"ה

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש לפ"ק.

למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ בספרי דמייתי רש"י ושמתם את דברי אלה על לבבכם דקאי בזמן הגלות שלא יהי' כחדשי' כשתחזרו והק' רמב"ן א"כ איך שייך על זה למען ירבו ימיכם על האדמה הנה כתי' חדש ימינו כקדם וק' איך שייך חידוש על מה שכבר הי' מקדם אין זה מחודש אלא חוזר ע"י הראשונות שהי' כבר בימי קדם. ונ"ל כי כתי' אחור וקדם צרתני כי האדם הנשמה חלק אלוה ממעל הוא כאורח צדיקי' כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום והיינו קדם מזרחו של עולם וגוף העכור הוא כסיל בחושך הולך כצד מערבי אחור של עולם מחשיך והולך והקב"ה הרכיבם הגוף והנשמה זה בזה והיינו אחור וקדם צרתני אך כשישיב ד' שבות עמו יחדש לנו לב טהור ויסולק חשכת היצה"ר ויהי' כלו קדם בלי אחור והיינו חדש ימינו כקדם והנה בסיני בשעת מתן תורה לא נסתלק היצה"ר לגמרי אלא נשאר אחור וקדם כנ"ל ואם אנו מחזיקי' בתורה גם בגלות אזי לכשיחדש ימינו אי"ה יחודשו כקדם בלי אחור כלל כנ"ל אך אם ח"ו לא יקיימו התורה בגלות ויצטרך לחדש קבלת

התורה כבסיני א"כ די שיהי' כמו בסיני קדם ואחור וידוע כי זריחה ושקיעה היינו קדם ואחור הנ"ל הוא מפאת הארץ אבל מפאת השמים והגלגל בכל מקום שהוא מגלגל הוה זריחה והיינו ושמתם דברי אלה על לבבכם בגלות כדי למען ירבו ימיכם כשתזכו לחזור לא"י יהי' כימי השמים על הארץ כלו זריחה ולא שקיעה כולו חידוש ימינו כקדם:

זוכר יצוריו לחיים ברחמים כי הקב"ה חפץ חיים וחפץ היינו בלי טעם ולא רחמים אלא חפץ ע"כ אפי' לרשע לא יחפוץ במותו אעפ"י שלפעמי' לרע לו אבל הקב"ה חפץ בחיים ע"כ אמרי' מתחלה זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים רק דרך חפץ ושוב מתפללי' ליותר מזה והוא שיחיינו חיים של רחמי' חיי' של צדיקי':

מחיה חיים יתן לכם חיים טובי' וארוכי' ומתוקני' כי (לשון ברכה הובא מס' ברכות פרק הי' קורא) החיים טובי' בעושר ונכסי' לפעמי' הם לרע ולפעמי' הם לטוב שצדיק יזכה לשני שולחנו' אמנם הצדיק עצמו מפחד כשרואה דרכיו מצליחי' כי חושש שמא הוא לו לעונש אבל באמת הקב"ה יודע שהם לטובה ולתקנתו נמצא הצדיק הלז אע"ג שיש לו חיים לטוב מ"מ הוא בדאגה וצער שאולי הם לרעה והיינו ימי' ארוכי' כי חיי צער ארוכים הם ולא ימי' אחדי' והיינו יתן לכם חיים טובי' של עושר ונכסי' וארוכי' שלא יהי' בעיניכם כימי' אחדי' אלא כדרך של צדיקי' שדואגי' על זה ולעולם באמת יהי' מתוקני' מאת ה':

בפ' אמור כתי' שבתון זכרון תרועה ובפ' פנחס בקרבנו' כתי' יום תרועה אפשר לפרשו יום ועיון מחשבה ודביקות בהקב"ה כמו ותרועת מלך בו שר"ל רעיון ודבקו' המלך בנו ורעיונינו בו אך מדכתי' זכרון תרועה א"א לפרש תרועה לשון רעיון דהיינו זכרון היינו רעיון אע"כ זכרון תרועת שופר ולומר המליכוני שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר ור"ל המליכני שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר ור"ל המליכוני עליכם שלא יהי' לכם מלך על גוף אלא הקב"ה ועבודתו כי יש שתאותו מלכו ויש שגאותו מלכו ויש כספו וזהבו ואנו אין לנו מלך אלא הקב"ה לעשות רצונו ועי"ז גם הוא יזכר אותנו לטובה ועד"ז היוצר יחד לבם המבין אל מעשיהם שנתהפכו

לטובה עי"ז אין המלך זקן וכסיל נושע ברוב חילו שקיבץ מעבירות שהסית לישראל כי הנה עין ה' אל יריאיו למיחלים לחסדו:

והנה אמחז"ל היצה"ר מסית ועולה ומסטין ונוטל רשות ונוטל נשמה הנה זה הוא אם אחר שניסת האדם עומד במרדו אבל אם טרם שיסטין כבר עשה תשובה נמצא בבואו להסטין כבר נתהפכו לזכות וע"ז אמחז"ל ח'ר'ם' מתפשט בר'מ'ח' וכשמטיב דרכיו יוצא ממנו ונעשה מ'ח'ר'ם' ר'ח'ם' דכתי' ברוגז רחם תזכור עיי' פ' ואלו מגלחין וזה מרומז כי אותיו' שאחר שטן הם אותיו' סי"ת לומר שמסית ואח"כ אותיו' ש'ט'ן' שאחר ההסתה משטין ואותיו' קודם ש'ט'ן' ר'ח'ם' שהשטן חושב בהשטינו יחרים האדם בחרם ויותן בידו רמ"ח חרבו של מלאך המות אבל לא כן אלא ברוגז רחם תזכר ירחם ד':

דהע"ה למד מאחיתופל ב' דברי' אשר יחדיו נמתיק סוד ועוד אל בית אלקי' נהלך ברגש יראה תרוויי' מרומזי' ס'נ'י' ר"ת סוד נמתיק יחדיו ושמתם ב'א'ר'ן' ר"ת ב'ית א'לקי' ר'גש נ'הלך:

תרועה מבטל כח הס"ם כי אותיו' לפני תרועה שס"ה דק והוא יוה"כ שהוא יום שס"ה דלי' לי' רשות לאסטוני אלא שס"ד ודק הוא דקה דיה"כ תרועה גמטרי' תפא"ר כמו שמים ארץ העליוני' שהוא תפארת עם מלכות:

מה שחנני הי"ת ר"ה שנת ש"ש אנכי על אמרתך.

למען ירבו ימיכם לא שייך ריבוי בזמן כי העבר אין אך בגלגלי שמי' הפועלי' על הארץ ונשאר פעולתם בכח הארץ בכל יום ויום כגדול פירות ובני אדם וכל צבא השמים אבל בזמן האדם הוא כחציר יחלוף לכאורה אך כתי' בברכה והותירך ה' אלקיך לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי הצדיק לא מבעי' שמשפיע בפרי בטנו ומגדלו בתורה ויראה אלא גם בפרי בהמתו כחמורו של ר"פ בן יאיר שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י ובפרי האדמה כמחז"ל הטהרה נטלה טעם הפירו' והיינו והותירך ולא יהי' כזמן שעבר וכלה ולא נותר ממנו דבר והיינו למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ כמו ימי גלגלי השמים הניכר בארץ ושייך ריבוי בזמן ה"כ ירבו ימיכם:

וסיפי' דקרא כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך וגו' וקשה הא לעיל אמר והטיבך והרבך מאבותיך ולכאורה בלא"ה יל"ד מה יכול להיות יותר מאבותינו שהטעימן הקב"ה בעה"ז מעין עה"ב כדכתי' בכל מכל כל כדאי' פ' פ"ק ב"ב נ"ל דעכ"פ הי' מתקנאי' בהם ואבימלך אמר לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד ובני לבן אמרו מאשר לאבינו עשה כל הכבוד הזה ונהי הקב"ה שש להטיב להם אבל אחרי' לא ששו כ"א נצטערו בכבודם וציערום ג"כ ולע"ל ישמחו כל הגוים בגדולת ישראל והחזיקו עשרה אנשים מכל הגוים בכנף איש יהודי וכתיב והי' מלכי' אומניך ושרותיהם מניקותיך ועל זה אנו מתפללי' וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך וכל החיים שאינם בריתך יודוך סלה יודו לה' על שזיכה בני בריתו בחיים טובי' וא"כ והטיבך והרבך מאבותיך היינו כנ"ל שכל החיים יודו וישבחו על טובתינו והיינו כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב פי' לשיש אחרי' על טובתינו כאשר שש הוא ית' על אבותינו והוא שש ולאחרי' לא שש אבל עתה ישוב וישיש אחרים ואע"ג דהכא לא כתי' לשיש ביו"ד אלא לשוש בויו מ"מ הלמד של לשוש מורה על פועל יוצא לאחרי' שישישו בשמחתינו:

אמר ר' יצחק למה תוקעי' ופריך רחמנא אמר תקעו והנה לעיל מזה אר"ע מפני מה אמרה תורה הקריבו עומר בפסח כדי שיתברכו לכם תבואת השנה ולא פריך רחמנא אמר הקריבו עמר נ"ל עפ"י מ"ש רבינו בחיי סוף פ' נצבים בשם הרמב"ם פסוק הנסתרות לה' אלקינו שכ' ז"ל בפי' הפסוק ההוא שאין לנו להרהר אחר המצות כי לכולם סוד נשגב ומי בא בסוד ה' ומ"מ מצוה על כל איש למצוא שום טעם על כל מצוה ולהסביר לו הענין כמו שעשה הוא ז"ל בס' מורה נבוכי' אבל חלילה לשנות שום דבר ע"י הטעם שהסביר והיינו הנסתרו' לה' פי' טעמי' הנסתרי' על המצות היא לה' אלקינו ומ"מ והנגלות לנו ולבנינו עד עולם בכל דור ודור מחויבי' החכמי' הצדיקים להסביר טעמי' עפ"י נגלה אבל בתנאי לעשות את כל דברי התורה הזאת שלא ישונה שום דבר בקיום המצות עי"ז ע"ש הדברי' יצאו מפי קדוש עליון הרמב"ם ז"ל ומשו"ה כשאמר ר"ע מפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג וכו' אין לתמו' רחמנא אמר נסכו מ"מ יש ליתן טעם הקרוב אל השכל והנסתרו' לה' אלקינו ע"כ אמר מפני

מה אמרה תורה ולא אמר מפני מה מנסכי' מים אלא מפני מה אמרה תורה לומר גזרת המלך היא אלא אנו מבקשים להסביר טעם למה שאמרה תורה ודין הניין לנו אך ר' יצחק אמר למה תוקעין כאלו הדבר תלוי ברצונינו ולכשיבטל הטעם שיתן יתבטל תקיעת שופר ע"כ תמה ש"ס ומסיק לא על עצם התקיעה שאל אלא על התקיעה פעמים וזה לא אמרה תורה אלא מנהגינו הוא ומסיק לערבב השטן ולהבין דבר זה שכ' תוס' בשם ירושלמי פ"א בהיל ולא בהיל פעם ב' ודאי בהיל נסביר תחלה אתקין ר' אבהו בקסרי תשר"ת תש"ת ותר"ת ומ"ש רמב"ם שבאורך הימים נסתפק לנו מלבד שדבר אין לו שחר איך אפשר שיסתפק לנו הלא כל דור ראו אבותיו האיך תקעו מלבד זה עוד קשה הרי בש"ס יהבי שיעורא לשברי' ולתרועה וכיון דשיעורא הל"מ א"כ כיון דמן התורה ליכא אלא או שברי' או תרועה א"כ לאיזה ענין יהיב מרע"ה שיעורא לאידך.

אמנם כבר כתבתי לעיל שהתרועה אעפ"י שהיא ילולי יליל מ"מ עיקור עצמיותה הוא בכיה של שמחה ודביקות בה' כדכתי' ותרועת מלך בו, ואמנם שברים הוא הוא שבר פושעי' וחטאי' יחדיו, ושניהם דאורי' או יתרועע וידבק בה' וממילא יסתלקו הקליפו' והפושעי' או יעביר גלולים מן הארץ וממילא יתוקן עולם במלכות שדי ויכול לתקוע גם שניהם אעפ"י שאינו צריך כמו שאנו אומרי' ולמלשיני' אל תהי תקוה וחוזרי' ואומרי' על הצדיקי' אעפ"י דבחד מנייהו סגי וה"נ דכוותי' וע"כ אתיהב שיעורא מסיני בין על השברי' בין על התרועה, אך אחר שבעו"ה מפני חטאנו גלינו מארצנו צריכי' אנו תרועה של יללה ובכי' של צער להתפלל על פדות נפשנו והיות כן מי שאינו מתאבל על חורבן ירושלם אינו זוכה לירושלי' של עתיד ע"כ לא תועיל התרועה שהיא התפלה על העתיד עד שתחלה תוקע שברים גנוח גניח על העבר ומתוך אותו הצער וגנוחי על חורבן העבר שוב מיד מריע ומיילל להתפלל על בנין העתיד ואח"ז חוזרי' לכסדרן הראשון בהיות בהמ"ק שתוקעי' שבר רשעי' ואח"כ תרועת מלך כנל"עד ענין ר' אבוה בקסרי.

ולבוא אל המכוון בעזה"י נפרש תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כי עשו אעפ"י שנקרא זרע יצחק אבל זרע אברהם אינו נקרא כמ"ש מג"א ואחז"ל פ"ג דמגלה אמר יצחק לפני

הקב"ה רבש"ע יוחן עשו ואמר הקב"ה רשע הוא ואמר יצחק בל למד צדק וכי א"א ללמד עליו שום צדק ע"ש נמצא יצחק מתפלל בעד עשו ויש לחוש שהקב"ה יעשה עמו לפני' משורת הדין כמו שעשה יצחק עצמו אחר שכבר ברך יעקב חזר ואמר לעשו כאשר תריד ופרקת עולו, ע"כ יש לחוש שע"י תפלת יצחק יכנס עם עשו לפנים משורת הדין אך אחז"ל תלת שעי קמייתא הקב"ה יושב ודן אז נכנס לפני' משורת הדין אך תלת שעי שעוסק בתורה דכתי' בי' אמת אינו עושה לפנים משורת הדין ע"כ תתן אמת ליעקב בשעה שאינו עושה לפנים משורת הדין ואז יהי' חסד לאברהם דייקא שאין לעשו חלק באברהם כי איננו זרע אברהם כנ"ל והיינו דברי ירושלמי הנ"ל זימני קמייתא בהיל ולא בהיל כי הוא בתלת שעי קמיתא שנכנס לפנים משורת הדין אפשר שישמע אל תפלתו של יצחק יוחן רשע אבל בתפלת מוסף כשתוקעי' שהוא בתלת שעי שני' שעוסק בתורה דכתי' בי' אמת ואינו עושה לפנים משורת הדין ויתעורר חסד לאברהם שאין לו לס"ם אחיזה בו אז הוא ודאי בהיל:

והאלקי' נסה את אברהם לפע"ד לא את אברהם ויצחק נסה הקב"ה אם יעמדו בצדקתן כי לנסות האומה הקדושה העתידה לצאת הימנו בתחלה נסה הקב"ה את אבותינו ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר להיותם שרש לבניהם שיכולים לסבול גלות וצרות ושוב באחרונה נסה אם יעמדו בהריגות ושמדות על קדושת ה' ואחר שזיכהו ה' בבן יחיד לזקונו וגדלו ל"ז שנים בגדולה וכבוד ותורה שוב מסרו לשחיטה וכעין כי נשאתני ותשלכני וזה יהי' שרש לבניהם שסובלים זה אחר אשר היו למעלות עליון על כל גוי' הארץ שוב בעו"ה כבר קרוב לאלפיים נמסרו ר"ל לשבי וביזה הרג ואבדון ר"ל והכל סובלי' וכשראה הקב"ה וילכו שניהם יחדיו בשמחה, ראה שמשרש הקדוש הזה יצאו קדושי' גבורי' כיוצא בו ע"כ אמר ושמתי זרעך כככבי השמים שוב יהי' כאלהים בגלות עולים ככוכבי' ויורדי' עד לעפר ושוב אח"ז וירש זרעך שער אויביו בב"א:

ושמעת בקול ה' אלהיך אשר אנכי מצוך היום וכו' הנה ג' תיבות אשר א'נכי מ'צוך ה'יום ר"ת א'מ'ה' והמה כפולים בתורה כמה פעמים ע"כ אודיעך מה שהודיעני אלקי' בזה מהו האמה הזה עמ"ש רע"ב בפרקי אבות על ג' שאכלו על שלחן אחד הנה

כתיב הנה טפחות נתת ימי משמע שהימים בבחי' טפחים מהו זה כתי' מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן אחז"ל כל צדיק יש לו חופתו או היכלו לע"ל גם אמרו העה"ז כחצר לעוה"ב וימות החול וע"ש הכנה לשבת כמו עוה"ז לעוה"ב גם כינו חז"ל שערי כניסה באמרם ווי דלית לי דרתא ותרעא לדרת' עביד כה הראני ה' ית"ש להיותו שנותיו של אדם שבעים שנה שכל שנה שס"ה ימים (ע"י העיבורים מתמלאים לחשבון שס"ה ימים) שבהם נ"ב שבועות והנה עיקר קדושת הימים הם הם שבתות ומועדים וכל מצות ומע"ט שנעשו בהם הם קדש קדשים כמ"ש של"ה בתכליותי' תכלית הימים שבתות והנה יש כאן נ"ב ימי ש"ק וה' י"ט עולה ז"ן ימים לכל שנה והנה ימי שנותינו שנה עי"ן שמהם י"ג שנים הראשונים דלא מפקד במצות עדיין נשארו ז"ן שנים נמצא שאותן ימים המקודשין אשר עליהם נאמר בא בימים הם ז"ן פעמים ז"ן פי' ז"ן שנה ובכל שנה ז"ן ימים עולה ג' אלפים רמ"ט ימים ולהיות הימים בבחי' טפחים כנ"ל הנה טפחות נתת ימי וכל אמה של תורה היינו בת ששה טפחים נמצא ג"א ורמ"ט טפחי' הנ"ל עולה לסך תקמ"א אמות וחצי והנה תקמ"א גימטרי' ישראל והרמז ויקרבו ימי ישראל ומקדושת ימים האלו ינטה אהל והיכל שבו ישב הצדיק לע"ל והימים האלו נקראי' ימי חיים ואמר דהע"ה שבתי בבית ה' כל ימי חיי בית ה' היינו בית הנ"ל ע"י ימי חיי וההיפך נקרא יום רעה ח"ו ואמר כי יצפנני בסוכה ביום רע"ה וידוע כי הקדושה היא לעולם עשר על עשר ואי הי' ת"ר אמות הי' נעשה לו בית של עשר על עשר משש קצותיו מעלה ומטה וד' רוחות כי עשר על עשר הוא מאה ושש פעמים ככה עולה ת"ר אך להיות רק תקמ"א וחצי יהי' הזויות פגומים ע"כ נאמר כי ה' קצוות שלמים של עשר על עשר וא' במזרח פתוחה מקום הדלת קרוב לשמנה על שמנה ואפשר שיש גם סרח העודף אחורי המשכן ואז תוכל לכוון החשבון של תקמ"א אמות ומחצה כי הסרוח במשכן הי' אמה וחצי והנה בית שער לכנס אל הקדושה הזה וגם להיות כמו עמוד ענן ההולך לפניו וליישר כל דרך הם ימי תשובה המיישרים מסילה לאלהינו והם בבחי' יראה עילאה אבל (יוה"כ) הגדול נקרא שער כידוע ולכן בכל ז"ן שנה עשרה ימים ז"ן פעמים עולה גי' שער ואם תסיר משס"ה ימים ז"ן ימים ויו"ד ימי תשובה כנ"ל היי' ס"ז ימים תשאר רצ"ח ימים גי' חצר הם הפרוזדר לפני הטרקלין

כמו עוה"ז לפני העוה"ב ומשו"ה אמר תבנית היכל אשר הזויות שלו מלאים ולא פגומים ח"ו ומפיקים מז"ן אל ז"ן כנ"ל ועיי' פ"ב דעירובין ארכה ורחבה של תורה שמנה מאות אמות והבן זה הפוך בה והפוך בה כי הוא דבר פלא:

והי' כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם וכו' בכאן כ' תוס' עה"ת קץ משיח והכלל מ"ש דניאל אלף ומאתים ותשעים הם שנים ממש אלא שלא ידעו מתי הם מתחילים ולפע"ד ההתחלה יהי' פ"ר לאלף החמישי פ"ר דיני מנצפ"ך והוא זמן חתימת הש"ס וסילוקן של צדיקי' רבינא ורב אשי ובניהם ותלמידיהם ומאז הוחל הגלות הגמור וסיום החשבון בשנת אחרי נמכר והבן והנה משנת החורבן נשארו עוד קע"ב שנים עד התחלת אלף החמשי ועם פ"ר שנים יעלה תנ"ב שנים כמו מילוי י"ד כזה יו"ד דל"ת עם ב' מספרים לא השיב ידו מבלע נמצא כל ימי הגלות ע' של בבל קע"ב עד אלף החמשי ופ"ר הנ"ל ומשם עד אחרי נמכר עולה קרוב מאוד לב' אלפים שנה והנה אז תרצה הארץ מרומז דברי דניאל כי ארץ הוא א' ר' ץ' והנה מילואו של א' ר' ץ' היינו אל"ף רי"ש צדי"ק עולה א"לף תשי"ד גם מספר קטן של רי"ש צדיק (שגימטרי' כ"א) והאותיות עולה תשמ"ב והוא המספר המכוון מקע"ב קודם אלף החמשי ועד אחרי נמכר ופי' ושבתם וראיתם בין עובד אלקי' וכו' וק"ל עכ"ל:

בפ' עקידה שבו לכם פה עם החמור וגו' וילכו שניהם יחדיו כי הי' זה ביה"כ יום העקידה ואז תלוי היום בהיותם אגודה א' ע"כ העיד הכתוב פעמים וילכו שניהם יחדיו ושלא נאמר א"כ יהי' שלום גם עם או"ה ויתערבו בגוים ההיפוך ממ"ש ואבדיל אתכם מן העמי' להיות לי ע"כ אמר תחלה לאליעזר ולישמעאל שבו לכם פה עם החמור מובדלי' ממנו ואני והנער נלכה עד כה ולא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו ואח"כ וילכו שניהם יחדיו ולהיות ברית הלשון והמעור אדוקי' ואחוזים זה בזה והרמז בפסוק דמייתי רמב"ם פ"ב מהל' תשובה שמי שאינו מוחל הוא אכזרי דכתי' והגבעונים ל'א מ'בני י'שראל ה'מה ור"ת אותיות מ'י'ל'ה' שפגם של אלו האכזרי' הוא במילה שהרי גבעוני מהול דין ערל יש לו וזה הרמז בעצמו הוא בפסוק דמייתי ראב"ע סוף יומא שצריך שירצה את חבירו שנאמר מכל' חטאתכם' לפני' ה' תטהרו סופי תיבות אותיות מ'י'ל'ה' ע"כ גם כאן באומרו שהפרישו או"ה עם החמור והם הלכו

יחדיו כתי' ואני ו'ה'נ'ע'ר' ואל תשלח ידך אל ה'נ'ע'ר' כי זה מרמז על מי שלא טמא ברית קדש כמ"ש אברבנאל על פסוק וישלח את נערי בני ישראל ואליעזר ישמעאל חמר גמטרי' כמו קרע שטן רפ"ח כידוע למבינים:

ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה ופי' אני צריך לתפלה זו שה' יראה אפר אילו של יצחק בשעת החורבן שמתפללי' הלואי שה' יראה בהר אז אין קרבן ולא מנחה אז צריך שה' יראה אפר איל אבל בזמן שבהמ"ק קיים וה' נראה באמת בהר אז אינו צריך לאפר אילו של יצחק:

אחז"ל כי הי' כאן הרהורי דברים אמר אלו הקרבתי בני איה הבטחת ארבה זרעך ומיד נתבשר כי ילדה מלכה גם היא ויש לעיי' הלא בתחלה לא הרהר אחר מדותיו ומ"ט הרהר אח"כ ולע"ד באמת משו"ה הקריב איל לעולה לכפר על הרהור הלב אחר העקידה ומ"מ מ"ט היתה כזאת ומה ראו חז"ל על ככה לומר כן נ"ל דהרי הי' יום עקידה ביום הכפורי' ולא הי' רשאי להקריב קרבן יחיד אע"ג דאחז"ל על פקידה דשרה כיון דרבי' אתו מינה כרבי' דמו מ"מ לפי ההו"א של אאע"ה ששחט בנו לא אתו רבי' מיני' ולא הי' קרבנו דוחה יה"כ לולי שיה"כ לא הי' מצווה ועושה ועקידה היו מצווה ועושה ע"כ הי' זריז ולא אחר עד אחר יה"כ אמנם על הקרב' האיל תחת בנו לא הי' מצווה מפה הקב"ה ולא הי' ראוי קרבן יחיד לדחות יה"כ עד שנפל לו בלבו עתה ישיא אשה לבנו ויצאו ממנו רבי' וכרבי' דמי וקרבן ציבור דוחה:

ויקרא לו מלאך שנית וגו' יל"ד מ"ט א"ל כן אחר מעשה האיל ולא מיד אחר עקידת בנו ועוד מ"ש בתחלה א"ל בנך יחידך ממני ובפעם שנית לא א"ל ממני ונר' מ"ט רצה אאע"ה לעשות מום בבנו ועוד מה א"ל אל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי מה נתינת טעם יש בזה נ"ל כמ"ש במקום אחר כי חנה דקדקה לומר כל ימיו אשר הוא שאול לה' רק שאלה ולא יותן לגמרי לה' כי אם תתנהו לה' שוב לא יהי' בנה כמ"ש בני יונה לענין מקדש ס"ת ששוב אינו שלו ואינו יי"ח כתיבת ס"ת ושם ביארתי והשתא אחר שהקדיש את יצחק לה' עולה שוב לא הי' זרעו של אברהם ולא הי' יכול לברכו ארבה את זרעך כי אפס זרעו ואין לו עד שהקריב איל תמורתו ופדאו וחללו על האיל ע"כ אח"כ קרא מלאך שנית ואמר יען לא חשכת מלהיותו בנך יחידך כי חיללתו על האיל

והרי הוא זרעך כמקדם ע"כ ארבה זרעך דייקא ואמנם קי"ל תמימי' אינם נפדי' ע"כ רצה אברהם לעשות בו מום כדי שיכול לפדותו אך כל המקדיש על דעת ב"ד לב ב"ד מתנה עליהם ונפדה תמימים כמבואר ספ"ק דשביעי' ע"כ א"ל המלאך אל תעש לו מאומה שום מום כי אינך צריך כי עתה ידעתי כי ירא אלקים ולא חשכת בנך יחידך ממני ועל דעתי הפרשת ולב הקב"ה ית"ש התנה עליו מתחלה:

שלהי תעני' לא הי' י"ט לישראל כיה"כ וכו' ע"ש ובש"ס בשלמא יה"כ יום סליחה יל"ד מ"ט הוסיף על מתני' וגם ליישב מ"ש תוס' על יום שהותרו שבטי' פי' היינו י"ט עיי' דבר נאה בס' אלי' רבה ססי' תקע"ט ליתן טעם לקרות פ' עריו' במנחה יה"כ כ' תוס' סוף מגילה מפני שהנשים מלובשות לכבוד היום ופן יגרה יצ"הר ע"כ קורי' פ' עריו' וקשה טוב שלא ילבשו מלהביא ח"ו לידי מכשול ולרפאות שבר ע"י קריאת פ' עריו' אבל האמת כי בעל תשובה צריך באותו מקום ובאותו מעשה והנשים נכשלות ברוב השנה במלבושיהם לשם ניאוף והאנשים נכשלים בהסתכלות ע"כ היום שבי' לה' ולובשם מלבושם לכבוד ה' בלי שום מחשבה זרה והאנשים מסתכלי' ואינם מהרהרי' וזה הוא תשובה ושלא יבואו באמת חלילה לעבירה קורי' פ' עריו' כנלע"ד נכון בעזה"י והנה במתני' יהיב טעמא שיהי' יה"כ יום ששון ושמחה אך שיהי' הנשים חולות בכרמי' ואנשים נפנה לשם הוא דבר זר ע"כ אמר בשלמא יה"כ הוא יום סליחה ומחילה עושי' כן להיות בעל תשובה עומד באותו מקום ואינו חוטא אך בט"ו באב אף שהי' יום שכלו מתי מדבר מ"מ מ"ט לחול בכרמי' ומשני שבו הותרו שבטי' או שבט בנימין והוה רמז לעיקר הטוב שנעשה באותו היום וכיון שזה הוא עיקר הי"ט חביבה מצוה בשעתה ולא יארע בה תקלה כמו שלא נחוש ע"י אכילת קדשי' וישמן ישורון ויבעט וזה הי' מטענת רז"ה שאין מצוה לבסומי בפורי' מדקם רבה ושחטו לר"ז וכבר יישבתי זה במקום אחר והיינו דכ' תוס' דהיינו י"ט פי' שזהו עיקר הי"ט שהותרו שבטי' א"כ לא יארע מכשול ע"י חולות בכרמים:

בעי"ת אנו מתפללין על ברכה וחיים ושפע ועושר והנה איתא פ' כיצד מברכי' הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם ושם הקשה ר"י לרשב"י מואספת דגנך והנלע"ד דפ' ראשונה של ק"ש נאמרה בלי שום תנאי ואספת ובלי שום ספק דהשמרו לכם משום

דפ' ראשונה נאמרה ליחידים ואמרי' פ' לולב וערבה לא בציר עלמא מל"ו צדיקי' לכן אין ספק שיהי' יחידי' בישראל כרשב"י וחבריו ולא נאמר שם ואספת וגם השמרו לכם וחרה אף אך פ' שני' בציבור ועדיין לא זכינו מעולם שיהי' הציבור כלו מחמדים כרשב"י והרבה עשו כרשב"י הרב"ה דייקא ולא עלתה בידם ע"כ שם נאמר ואספת השמרו וק"ל:

תוקעי' ומריעי' כשהן יושבי' וכו' לערבב השטן ר"ל תקיעה היא לשמחה ביום שמחתכם ותקעת' ותרועה לצרה על הצר הצורר והרעותם וכשיושבי' על אדמתם אין לך יום שאין ברכתו מרובה ואז זמן לתקיעה ולא לתרועה וכשהן עומדי' בין האומות זמן לתרועה של צרה ולא לתקיעה ולמה תוקעי' ומריעין גם שניהם בין כשהם יושבי' על אדמתם ובין כשהן עומדי' בין או"ה ונקראו על אדמתם יושבי' ע"ד כרע רבץ כארי מי יקימנו וההפך בין או"ה נקראו עומדי' ובא כמתרץ כדי לערבב השטן ב' משטינים המעכבי' מעבוד ה' א' כשהם יושבי' על אדמתם השטן הוא השאור שבעיסה וישמן ישורון ויבעט והמערבבו הוא מה שאמר שהע"ה ביום טובה הי' בטוב וביום רעה ראה שיעשה לו מזכרת בין עיניו שעתידי' חלילה לבוא ימי רעה ותוכחה אם יבעטו מרוב טובה ע"כ אז התקיעה עיקר והתרועה באה למזכרת וזכרון תרועה ליום רעה והואיל ולא בא התרועה רק למזכרת לא דקדקו אז לעשות שברים ותרועה כתקנת ר' אבהו בקסרי כיון שלא בא בעצם רק למזכרת סגי בכל שהוא כמ"ש מג"א טעם על המנהג להלקות בעיה"כ וכשהם עומדי' בין האומו אז התרועה בעו"ה עיקור לכן התקין ר' אבהו בקסרי והשטן המעכב שם הוא שיעבוד מלכיות וצריך לתקוע תקיעה של שמחה לומר שאין אנו מתיאשי' מגאולתינו ומי שהושיע את האבו' לשעבר היינו תקיעה של שמחה לפניו הוא יושיע הבנים להבא והוא תקיעה של שמחה לאחריו בב"א:

וה' פקד את שרה כאשר אמר וכו' ע"ד צדיקי' נכתבי' לאלתר לחיי' פי' תחלת פקידת הקב"ה עליהם איך להושיעם לחיי עד לבסוף ואח"כ להוציא זאת המחשבה אל הפועל אפשר יגלגלו כמה ענינים שיחי' אותו הצדיק חיי צער הרבה עד שלבסוף יהי' התכלי' מה שחשב עליו הקב"ה בתחלת מחשבתו להטיבו באחריתו וההפך ברשע

נכתב לאלתר בסקירה ראשונה להאבידו ולגמור זה הענין יחי' כמה זמני' בעושר שמור לו לרעתו, והנה הקב"ה פקד את שרה בתחלת מחשבתו במדת החסד שממנה יצא יצחק בן קדוש ואומה קדושה ואמנם להוציא זה אל הפועל הי' צריך שתהי' היא עקרה ונעני' והגר יהי' צרה לה עד שנזדכך אברהם ויצא פסולתו בישמעאל ויהי' נימול בן צ"ט שנה ואז יצא יצחק הקדוש הזה והיינו וה' פקד את שרה בתחלת מחשבתו כאשר אמר אמירה רכה חסד אמנם ויעש ה' לשרה כאשר דבר דיבור קשה במדה"ד שהרי ילדה בן לזקוניו ולא בתחלתו:

מי מלל לאברהם י"ל דשרה עיניה צרה בערביי' שלא להאכילם סלת כ"א קמח אעפ"י שסופם שיתגיירו כשיאכילם אברהם מ"מ הי' עיני' צרה עליהם א"כ מי יאמין על אשה זו שתניק בנים אחרי' בני ע"ז ויוניקם חלב מגופה מה שיחסר לבנה האהוב אשה המקפדת על מעט סלת איך יאומן שלא תקפיד על חלבה והיינו מי מילל וגו' וק"ל:

ויהי איש א' מן הרמתיי' צופי' מהר אפרי' אית' פ"ק דמגלה משתי רמות הצופו' זו את זו ולחד מ"ד ממאתי' צופי' שעמדו ממשפחתו נ"ל ר"ל שהי' ממרע"ה עד אלקנה מאתי' צופי' במשפחתו אבל המה הי' צופות זא"ז ולא הוכיחו ישראל ולא הי' צופי' לישראל כדכתי' ביחזקאל צופה נתתיך לעם והם לא הי' כך אלא צפו אלו הנביאי' את אלו הנביאי' ועל ישראל לא השגיחו עד שבא אלקנה והדריך ישראל לעלות לרגל כמבואר במדרש וזכה להעמיד שמואל שהי' החוזה הראשון שהדריך ישראל והוכיחם:

וירש זרעך את שער אויביו אולי יש לפרש כי קליפת נוגה היא סובבת להקדושה מעורבת טוב ברע וחצי' הסמוכה לקדושה מתקנים בתיקון המצוות כגון שנים מקרא ואחד תרגום כידוע לקדושה ממש וזה וירש זרעך את שער (היינו הקליפה שהיא סובבת בפתח הקדושה) אויביו (מש"מ):

אמר הקב"ה כשם שעמדת לפני ביום זה בדין לצאת בדימוס כן עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס יש לפרש הלא אדם יציר כפיו של הקב"ה והיו לו כל העולם לפניו לצרכו ונצטוה רק על מצוה אחת ועבר עליה כמה גדול חטאו ואעפ"כ יצא בדימוס מכש"כ אנחנו מוטבעים מאוד בטבע היצר והתאוה ולנו תרי"ג

מצות ותאבים לכל דבר וחסר לנו מכש"כ שנצא בדימוס לטובה לכן הי' אדם סימן לבניו במה שיצא בדימוס (מש"מ):

עלה אלקים בתרועה רב יודא בר נחמן פתח וכו' ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדה"ד לרחמים ע"כ על אריכות לשון יש לדקדק וי"ל ידוע אם הרחמים גוברין על הדין אזי יש עוד למה"ד לעת מצוא לקטרג עוד הפעם אבל אם מדה"ד מסכים לרחמים אין עוד לו טענה בתביעה וזה שאמר והופך עליהם מדת הדין לרחמים היינו שהדין מסכים לרחמים:

ובזה י"ל פסיקתא כבשים ב"ש אומרים שהם כובשים עוונותיהם של ישראל כד"א יכבוש עוונותינו בה"א כל דבר שהוא כבוש סופו לצוף אלא שהם מכבסים וזה הלל איש החסד אומר אם כובש דהיינו שהרחמים גוברים יש לחוש שסופו לצוף לכן מכבסים לגמרי (מספר שיר מעון):

ר' אבא בשם ר' פנחס כל ימות השנה ישראל עוסקים במלאכתן ובר"ה נוטלין שופרות ותוקעין לפני הקב"ה וכו' ומתמלא עליהם רחמים י"ל כוונת המדרש יען שהם משוקעים כל השנה בהבלי הזמן ואעפ"כ מתאמצים בר"ה לתקוע לפני הקב"ה ולשוב בתשובה שהיא קשה לאנשים המשוקעים כל ימות השנה בהבליהם גדול זכותם שבדין יתמלא עליהם רחמים (מש"מ):

איתא בספרי אם כן מה ראו חכמים לומר מלכות תחילה ואח"כ זכרונות ושופרות אלא המליכהו עליך תחילה ואח"כ בקש מלפניו רחמים כדי שתזכור לו ובמה בשופר של חירות וכו' ע"כ ויש לפרש שעיקר קבלת מלכות שמים עליו אם יש לו כל טוב שעלול עי"ז לבעט כמ"ש וישמן ישורון ויבעט והוא מקבל עליו עול מלכות שמים והנה שופר מרמז לפעמים על צער ויגון כמו בתעניות שתוקעין בשופר כדי להכניע לפני הקב"ה ושיזכור לנו לטובה כדכתיב ונזכרתם לפני ה' ונושעתם מאויביכם ולפעמים הוא מורה על חירות וגדולה כמו שופר של יובל ושל מתן תורה וזה כוונת המדרש המליכהו עליך תחילה ואח"כ בקש מלפניו רחמים כדי שתזכור לו ובמה בשופר של חירות (מש"מ):

איתא בילקוט ראובני יהי אור דא פסח אור לארבעה עשר ויהי אור דא ר"ה דאיתמר ביה ויהי היום הכא ויהי התם ויהי וכל ויהי לישנא דצערא עכ"ל יש לפרש עפ"י מה

דאיתא בזוהר הובא בליקוטי צבי לומר קודם תקיעת שופר אילו הוה נטרין ישראל תרין מיכלין דאסוותא לא הוה עמדין בדינא ביומי דר"ה ובזה יש לפרש ע"י יהי אור דפסח יהי אור בר"ה (מש"מ):

מסורה זכרון תרועה מקרא קודש אין זכרון לראשונים אין זכרון לחכם עם הכסיל י"ל כתיב יום תרועה יהי' לכם וכתיב זכרון תרועה יהי' לכם ובגמ' בס"ד רצה לאוקומי כאן בשבת כאן בחול והנה ע"י התרועה הקב"ה זוכר לנו זכות אברהם יצחק יעקב ואיתא בגמרא שבת פרק במה טומנין תמה זכות אבות ויש שם פלוגתא באיזה זמן תמה זכות אבות ויש מי שאומר בימי הושע בן אלה ודקדקו המפרשים והלא בכל יום ויום אנו מזכירין זכות אבות בשמ"ע ואם תמה זכות אבות מה יועיל לנו הזכרתם ותירצו שעד אותו זמן שתמה זכות אבות היו הקב"ה זוכר מעצמו זכותם ומאותו זמן ואילך אנו צריכים להתפלל ולהזכיר לו זכות אבות ועי"ז הקב"ה זוכר עוד זכותם והנה זכרון תרועה מקרא קודש שהקב"ה זוכר ע"י התרועה זכות אבות כדאיתא במדרש מקרא קודש זה יעקב וכו' וקשה למה אין הקב"ה מעצמו זוכר זכות אבות וע"ז קאמר אין זכרון לראשונים היינו האבות הראשונים ז"ל שתמה זכותם אבל יש לחוש שע"י התעוררות לטובה ע"י זכות אבות יזכור לטובה גם את עשו וע"ז קאמר אין זכרון לחכם עם הכסיל כסיל זה עשו (מש"מ):

בירושלמי דריש הקרא אמר ר' יהושע בשם ר' אלכסנדרי שמעה ה' צדק זו ק"ש הקשיבה רינתי זה רינון תורה האזינה תפלתי זו תפילה בלא שפתי מרמה זה מוסף ויש לפרש יען במוסף אומרים מלכיות זכרונות שופרות וזה צריך להיות באמת ובתמי' ובלב שלם לקבל עליו מלכות שמים ולהכי מרומז בתיבת בלא שפתי מרמה תפילת מוסף (מש"מ):

כי יען אשר עשית את הדבר איתא במדרש רבה נסיון עשירי היא ואת אומר את הדבר הזה אלא נסיון אחרון שקול כנגד כולם שאילולא שקיבל עליו זה איבד כל מה שעשה בתחילה ויש לפרש דרך האדם ליגע עצמו במסחר יען כי חושב שעי"ז ירוויח ממון הרבה ויהי' לו למלאות חשקו ורצונו ועי"ז מקבל הצער והיגיעה בשמחה ולפעמים בני אדם עוברים ארחות ימים יעלו הרים ירדו בקעות זמן זמנים טובא

שנה ושנתים ויש להם בזמן הזה טלטול ויגיעות הרבה וסובלין רעב וצמא וסובלין ומקבלין כל זה מעצמן בשמחה רבה כי חושב שעי"ז ירוויחו עושר גדול ויהי' כל ימיהם בשמחה ובכל טוב וגם יניחו יתרם לעוללֵיהם להגדילם ולהעשירם והנה יש לומר דלכן עמד אברהם בכמה נסיונות יען כי ידע שע"י הנסיון יברך אותו הקב"ה בבן ובכל מיני עושר והצלחה והרווחה וזקנה טובה והנה זכה באמת למאה שנה לבן חביב ושנתברך בכל מיני ברכות והצלחות ולכל מיני כבוד וידע שבנו היוצא ממיעיו יירש אותו והנה אם לא הי' מעלה יצחק בנו לעולה הי' מקום לחושדו שמה שעמד בכמה נסיונות הראשונות הי' לתכליתו ולתכלית האחרון הי' שיזכה לבן יורש אותו לעת זקנתו שיתברך בכל מיני ברכות והצלחות והא ראיה שבאמת לא עמד בנסיונו להעלהו לעולה אבל עתה שעמד בנסיונו ויקח את המאכלת לשחוט אותו נתברר למפרע שכל נסיונות שעמד לא היו לתכליתו כי אם לקיים רצון הקב"ה וזה כוונת המדרש שאמר שנסיון אחרון שקול כנגד כולם שאילולא שקיבל עליו זה היו מאבד כל מה שעשה מתחילה (מש"מ):

ויקרא אליו מלאך ה' שנית מן השמים י"ל איתא במדרש שאמר אברהם אבינו אתמול אמרת לי והעלהו לעולה ועכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער והי' אברהם אבינו נבוך בדעתו איזה מהם יעשה ע"ז ויקרא מלאך ה' אל אברהם ויאמר אליו שנית מן השמים שגם דיבור השני מן השמים הוא ויוסף ויאמר בי נשבעתי נאום ה' שגם דיבור השני הי' נאום השם מעם הקב"ה (מש"מ):

במדרש ויאמר ה' לקין וכו' הלא אם תטיב שאת ברכה וכו' אם לא תטיב שאת קללה יש לפרש דבתשובה מאהבה דזדונות נעשו לו כזכיות לכן אם תטיב לעשות תשובה שאת ברכה על הזכיות שנעשו לו מהזדונות ע"י התשובה מאהבה עוד איתא שם ד"א אם תטיב אני מוחל לך על עוונותיך ואם לאו חטאו של אותו האיש גדוש ומגודש ע"כ י"ל יען כי הי' ברירה בידו לעשות תשובה ולא עשה בזה מוסיף חטא על פשע יען שלא חש לשוב עיין גמרא פ"ק דקידושין גבי שמטה וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר כיון שנתעורר לשוב ולא שב נחשב לו גם זה לחטא ועי"ז חטאו גדול ומגודש (מש"מ):

מחי' חיים יתן לכם חיים טובי' ארוכים ומתוקנים כי החיים צריכי' חיי' ואל"ה הם חיים של מיתה וחיים קצרים אך כשיחיה אותן החיים יהי' ארוכי' ומתוקני' והיינו מחי' חיים המחי' את החיים הוא יחי' את חיותיכם ויתן לכם חיי' טובי' ארוכי' ומתוקני' וכבר פירשו חכז"ל ס"פ הקורא שהי' מתפלל שתתן לנו חיי' ארוכים וחזר ופירש מה הוא אריכותן חיים של שלום חיים של טובה וכו' ע"ש קחשיב ט' מיני חיים ע"כ כתי' בברית התורה כי היא חייך כי ט' פעמי' חיים הוא ברית ומצות התורה הם תרי"ב אלא אם עובר על אחד מהם אז יקיים מצות התרי"ג שהוא מצות תשובה ואם לא יעבור אינו אלא תרי"ב ט"פ חיים וע"כ אנו מתפללי' ט"פ זכרינו לחיים חפץ בחיי' וכתבינו בס' החיים למענך אלקי' חיים זוכר יצוריו לחיים וכתוב לחיים ורחמי' וחיים ושלום וטוב בעינך בס' החיים לחיים טובים ולשלום הרי ט' פעמים חיים נגד הנ"ל עיי' בפני' ס"פ הקורא:

אם ישמרו בניך בריתי עדי עד ישבו לכסא לך וגו' אויביו אלביש בושת ועליו יציץ נזרו, כי התחיל נשבע ה' לדוד מפרי בטנך אשית לססא לך פי' בשבילך בזכותך אמנם אם ישמרו בניך בריתי ולא יצטרכו לזכותך א"כ יהי' זכותך שמור לבני בניהם ישבו לכסא לך ואם גם הם ישמרו בריתי יהי' שמור לבני שילשים ואלפי' עד עולמי עד ולעולם אויביו אלביש בושת כי ידעו האויבי' שעכ"פ יש להבן הלז זכות אבותיו ולקושטא דמלתא עליו יציץ נזרו של עצמו ולא של אבותיו כי לא יצטרך:

שובה ישראל עד בילקוט אמרו ישראל מי מעיד בנו אמר הקב"ה אני הייתי עד ממהר במכשפי' אני אהי' עד על התשובה הוה שובה ישראל עד ה' אלקיך הנה ביום ר"ה יום הדין והנורא וב"ד שלמעלה עומדי' ממעל לו אלו מיימיני' ואלו משמאילי' וסכנה בפה להתודו' להקב"ה רק לתקוע בשופר ולהרהר במחשבה והיינו גנוחי גנח ויילולי יילל בלי חיתוך אותיות אך מי יעיד על המחשבה כי מלאכי השרת אינם מכירי' מחשבה ולא ירצו להאמין להקב"ה שהוא נוגע אמר הקב"ה אני מעיד במכשפי' שחטאם במחשבה ולטיהם וכן מנאפי' והרהורי עבירה וכשם שב"ד שלמעלה יקבלו עדות על אלו ה"נ יקבלו לטובה על תשובה אמנם אח"כ קחו עמכם דברים במוסף כי כבר נתפייס ע"י שופר:

ועד"ז קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקרואוהו באמת הוא ר"ה שהוא בחינת אמת משא"כ יה"כ הוא רב חסד עיין פ"י פ"ק דר"ה ומפרש בתחלה רצון יריאיו יעשה ומחשבה בעלמא ולא בדיבור כ"א בשופר ואח"כ שועתם שע"י שופר במחשבה ישמע קול שופר ויושיעם לצדיקי' לאלתר לחיים ושומר לכל אוהביו הבינונים שומר וממתין עד יה"כ ואת כל הרשעי' ישמיד הוא ספרן של רשעים כל זה בשעת שופר טרם תפלת מוסף ואח"כ תהלת ה' ידבר פי ועי"ז גם הרשעי' זוכי' ומתקרבי' ויברך כל בשר אפי' הרשעי' שם קדשו:

כל השופרו' כשרי' חוץ משל פרה דאיקרי קרן יל"ד הול"ל משום דלא איקרי שופר שהרי כל השופרות איקרי קרן ואיקרי שופר דפרה קרן איקרי ושופר לא איקרי הנה שור שהקריב אדה"ר קרן א' הי' לו במצחו כי כן נבראו בע"ח בקרן אחד ואחר החטא נעשו ב' קרנות כי קרן גימטרי' עפר כי הכל הי' מן העפר ואחר שנגזר שישוב גם אל העפר כי עפר אתה ואל עפר תשוב הוה ב' פעמי' עפר וזו היא קללת אדה"ר ע"כ הקריב אותו השור שלא הי' לו רק קרן א' שלא להזכיר קללו בקרבנו והקב"ה עשה פשר והחי' אותו תתק"ל שנה היינו הוסיף על מספר קר"ן מספר שפ"ר נעשה תתק"ל ע"כ אין לתקוע אלא בקר"ן שפ"ר ולא בקרן לחוד ונקט פרה דסד"א דפרה שפיר דמי דהרי במתן תורה נעשו חירות ממלאך המות רק ע"י עגל חזרה למקומה וה"א ליקח פרה לקנח צואת בנה קמ"ל בר"ה לא מדכיריני' שום חטא:

ויקרא מלאך ה' אל אברהם שני' מן השמים כי ברך אברכך א' לאב וא' לבן יל"ד מ"ט לא ברכו כלל בקריאה ראשונה וי"ל כי דברי אלקינו יקום לעולם הקב"ה אמר העלהו אל א' ההרי' אשר אומר אליך ומבואר בדרוש אברהם אבינו וירא המקום ולא הר כי הי' עמק ולא הר אך ראה שם ענן קשור בשכינה וידע זה הוא המקום אך לא הר א"כ כשאמר הקב"ה אל תשלח ידך לא עבר הקב"ה על דבריו הראשוני' כי אמר על א' ההרי' אשר אומר אליך כל זמן שלא יאמר לו זה הוא ההר עדיין לא נגזר העלאה ועכ"פ אח"כ הקריב איל תמורתו וראה ברה"ק שזה יהי' בהמ"ק ואמר אין כבודו של ית"ש לשכון בעמק והתפלל ונעשה הר אשר יאמר היום בהר ה' יראה כמבואר במדרש הנה עכשיו הי' סכנה לאב ובן כיון שיהי' הר יאמר עתה העלהו והוא ההר

אשר אמר ה' ע"כ הוצרך הקב"ה לבטל דיבור הראשון ואמר ברכה לאב וברכה לבן וכיון שאברהם מסר הבן עתה לרצונו לגמרי רק משום כבוד שמי' שלא ישכון מלך הכבוד בעמק ע"כ ברכו עתה יותר:

א"מ חטאנו לפניך א"מ אין לנו מלך אלא אתה א"מ עשה עמנו למען שמך עיין מג"א סי' תקפ"ד ויש להסביר עפ"י מה שאמרו במס' תענית דר"א לא נענה ור"ע נענה מפני שהוא מעביר על מדותיו שזה אות עניוות ולכך אין עליו עון וחטא הרבים שלא מחה בעושים רע כיון שלבו נשבר בקרבו ועד"ז אמר חטאנו לפניך הציבור ואנו שלא מחינו אבל א"מ אין לנו מלך אלא אתה ואין לנו לא שר ולא מושל ומי ירום לבו להוכיח חבירו ולכך א"מ עשה עמנו למען שמך הנקרא ושוכן עלינו דה' שוכן את דכה:

בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך לחיים טובים ולשלום יראה דכל התפלה הלז נמשך על הסוף והכי קאמר בספר חיים ברכה ושלום בין איש לרעהו ופרנסה טובה אשר תתן לנו ברצונך אנו מתפללים שנזכר ונכתב בזה לחיים טובים האמתיים ולא יהי' שמור לבעליו לרעתו אלא מכשירין לחיי העוה"ב ולעבודת ה' ולשלום בינינו בעצמינו שנסתפק ולא נבקש מותרות ולהיות כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והקב"ה נותן חיים ועושר וביד אדם הבחירה לקנות בו חיי העוה"ב או ההיפוך ח"ו ואין שייך לבקש מהקב"ה מה שאינו בידו אלא מה שהוא בידו וההוא ית"ש אמר לנו מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אך מהר"ם אלשיך כתב צדיק ורשע לא קאמר בפיו כי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אבל במחשבה עולה לפניו ע"כ אומרים נזכר ונכתב נזכר דייקא בבחינת זכרון לא בבחינת דבור וגזירה מוחלטת והאי ונכתב נמי בספר זכרון לפניו ולא בבחינת דבור והחלט:

לשבת שובה

וישם ה' לקין אות במדרש אמר ר' נחמי' וכו' אלא מלמד שזרחה לו צרעת ע"כ יתפרש ע"ד מה שאמרו חז"ל על חטא עריות נגעים באים ואיתא במדרש שקין התאווה אל תאומה יתירה של הבל שרצה לישא אותה וכבר נצטווה אדם על שבע מצוות שאחד מהם גזל ועריות בעולת בעל לכן נענש בצרעת קין (מש"מ):

רב אמר כלב מסר לו יתפרש עפ"י מה דאיתא במדרש שהבל התגבר על קין והפיל אותו ארצה להמיתו והתחנן קין להבל לרחם עליו לבלתי הכותו ומילא הבל בקשתו

והניחו ואח"כ קם עליו קין והרגו לפ"ז לא הי' מידת קין אף כמידת כלב להיות נאמן להכיר טובת בעליו וזה נרמז לו במה שנמסר לו כלב לשמרו שישוב וידביק במדת כלב שמכיר טובת בעליו ונאמן לו (מש"מ):

במדרש ויצא קין מלפני ה' ר' פרחיה בשם ר"א יצא כמפריז וכמרמה בבוראו וכו' פגע בו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדינך אמר לי' עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת ע"כ יש לפרש דכוונת אדה"ר היה יען שקין לא עשה תשובה בלב שלם כמאמר ר' פרחי' שיצא כמפריז וכמרמה בבוראו ואעפי"כ פעל כ"כ שנתפשר עם הקב"ה (דאילו עשה תשובה שלימה הי' נמחל לו הכל לגמרי לא רק דרך פשרה) וזה שאמר כך היא כחה של תשובה שגם אם היא ברמי' מתפשר מ"מ עדיין צריך יסורין למרק עוונו לכך פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת שסגולת שבת המשמרה והמכבדה כהלכתה להתם חטא ולכלה פשע ולהביא צדק עולמים (כשאחז"ל כל המשמר שבת אפילו עע"ז כדור אנוש מוחלין לו ובטו"ז הלכות שבת דווקא על ידי תשובה) ועוד נתוסף שנתברך בעוה"ז ובעוה"ב בזכות שמירת שבת וכבודו לכן כפל שירה ואמר מזמור שיר (מש"מ):

כי עתה ידעתי כי ירא וכו' (יש לתמוה וכי עד עתה הקב"ה לא ידע) וכי עד עתה לא הי' י"א וי"ל כי אם השנים כתקנן ויש לאדם הכל על צד הטוב ולכל הפחות אין לו מחסור נקל להיות איש מתהלך בתומו צדיק אבל בשעת החסרון ולו צער יגון ואנחה אם גם אז תמיד דבוק וקשור בהשם יתברך ומוכן ומזומן תמיד לעבודתו זה מעלה גדולה וכאשר שמעתי משם הרמב"ם עמו אנכי בצרה אפילו בצרה אנכי עמו ולא כאו"ה והי' כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו והנה לאברהם אבינו זה הי' גדול שבכולן מצעריו וכאביו בן יחיד הנולד לו למאה שנים להקריבו והי' באותו שעה אשר לקח המאכלת לשחוט את בנו אשר אז הי' עד דכדוכה של נפש גודל הדבר קרא מלאך השם מן השמים ויאמר הנני הנני מוכן ומזומן כי גם אז הי' מוכן ומזומן לשמוע בקול השי"ת ועל זה אמר עתה ידעתי כי ירא"א עתה אפילו ברגע ובשעה הלזו שלא חשכת את בנך את יחידך ממני (מש"מ):

פסיקתא וז"ל לדוד משכיל אשרי נשוי פשע זש"ה נשאת עון עמיך וכו' אתה מוצא ביוה"כ בא שטן לקטרג על ישראל הוא פורט עוונותיהם ואומר רבש"ע יש באו"ה מנאפים וכן בישראל יש באומות גנבים וכן בישראל והקב"ה פורט זכיותיהם של ישראל מה עושה נוטל קנה של מאזנים עוונות כנגד זכיות ושתי כפות של מאזנים נמצאים מעוינות יש לפרש לפי מה שהשטן מקטרג ומגדיל עוונות תאוותיהם לנגדו הקב"ה פורט זכיותיהם כיון שהם משוקעים כ"כ בתאוות גדול יצרם ולנסיון יותר לעמוד נגד תאוותיהם ולקיים המצות ותגדל כח זכיותיהם ע"י גודל תאוותיהם ומסיים שם הפסיקתא והשטן הולך להוציא עונות ליתן בכף עוונות ולהכריעה מה הקב"ה עושה עד שהשטן חוזר ומבקש עוונות הקב"ה נוטל את העוונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירא שלו והשטן בא ואינו מוצא שם עון הד"ד יבוקש עון ואיננו כיון שהשטן רואה כך אומר רבש"ע נשאת עון עמך אתמהה וכו' עכ"ל והוא תמוה שהקב"ה מטמין עוונותיהם של ישראל ולמה לא עשה כן מתחלה וכי ירא מהשטן לעשות כך עד שהולך ממנו ויש לפרש ידוע כי ברא הקב"ה את השטן הוא היצה"ר היורד ומסית לטובה כי כאשר נכבוש אותו גדול שכרינו משא"כ כשאין לנו שום מסית ותאוה ונהיו רק כמלאכים אך כל זה כאשר עושה את שלו שמסית רק לפי כח כל אדם ואדם שיוכל לעמוד נגדו ולכבוש התאוה ואם אין האדם כובש לפי מה שהוא ביכלתו מצאהו עון וגם יש זכות לשטן מזה אם כובש אותו וזוכה על ידו אבל אה היצה"ר מסית בכל כחו ומאודו אזי אין האדם יוכל לעמוד נגדו כי גדול כח המלאך מכח האדם והאדם אונס הוא ורחמנא פטריה והנה השטן הביא העוונות ורואה שהכף שקול ולא נתחייבו על ידו והי' לו לשמוח מזה אך הוא הולך לבקש להביא עוד עוונות כדי שיכרע כף חובה כדי לחייבם ניכר מתוכו כי לא הי' מחשבתו בהסיתו לבני אדם לטובתם להגדיל שכרם ולא הסית רק עד מקום שראה שיכולים לעמוד נגדו ולכבוש רק רצה להכשילם ולחייבם וממילא בכל כחו הסית וגדול כח המלאך משל אדם ובני אדם אנוסים המה וכל העוונות כלא המה וזוכים בדין וברחמים (מש"מ):

קצת מדרוש לשבת שובה

בילקוט שובה ישראל אמרו ישראל לפני הקב"ה אם אנו עושים תשובה מי מעיד בנו אמר הקב"ה וכי לרעה נעשיתי עד ולא לטובה דכתיב והייתי עד ממהר במכשפים הוי עד ה' אלקיך ונ"ל כיוז שעושין תשובה מאהבה ויתהפכו לזכיות ומלאה"ש אינם יודעים מחשבות אדם אם מאהבה או מיראה והקב"ה עד אחד ואב המעיד על בנו אך לשעבר כשהיו חוטאים והקב"ה העיד במכשפים ומטה משפט ומה"ד האמין לעדותו כעדות תרי כשרים א"כ ע"כ יאומן גם לזה וכן פסקינן בשו"ע אם העד נאמן עליו בעלמא אזי נאמן גם לזה והיינו דקאמר עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך ע"י עדותו במכשפים ומטה משפט גר ע"כ גם יאומן על התשובה ובדרוש הארכתי:

ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא כבר כתבתי במק"א בשם מורי בהפלאה זצ"ל כי חוקיו ומשפטיו לישראל הקב"ה ממציא לצדיק קושיות על דרכיו בתורה ובאמונה ובסודות כדי שיעמיק וימצא תירוץ ויעלה לידיעה יותר מאשר הי לפנים שוב יקשה גם על זה ושוב יעלה לידיעה פנימית יותר והיינו אכול ושבוע אכול שהוא מקור לומר אכול ויחזור ויאכל אפי' פעמים רבות וקאי אאכילת התורה כנ"ל והללתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא שיפלא ממך הדבר ולא שתשאר הקושיא והפלא אלא שתמצא תירוץ וישוב ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני בקרבכם ממש השוכן אתם ושכנתי בתוך בני ישראל ואפ"ה לא תסתלק יראתי אלא ואני ה' אלקיכם ואין עוד ע"ד שפירשו גבי והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בג"ע ואפ"ה אני ה' אלקיכם:

ויאמן בה' ויחשבי' לו צדקה יש לפרש כי אאע"ה נתירא אז ממדה"ד על שבשביל לוט הרג כמה אלפים נפשות והכניס עצמו בסכנה והטריח כלפי מעלה לעשות לו נס והכל בשביל לוט שאינו כדאי וע"כ הוצרך הקב"ה לומר אל תירא אברם אנכי מגן נגד מדה"ד אמנם כ' רמב"ן א"א נכנס מעיקרא לכך שלא יתחלל ש"ש ע"י לוט שיתרעם ויהרהר ויאמר מי הביאני לכל אלו הרעות הזקן הזה אברהם שהוציאני ממולדתי ואלו הניחני במקומי לא באתי לידי מדה זו ומפני זה נכנס אברהם לתגר הזה א"כ לפ"ז אין כאן צדקה וחסד במה שהגין הקב"ה בעד אברהם שלא יארע לו עונש משום שכביכול לכבוד עצמו עשה שלא יתרעם אברהם על הקב"ה כמו לוט על אברהם

ויאמר נא אברהם מי גרם לי כל העונש הזה אומרו לך לך מארצך אלו הניחני במקומי לא באתי לידי כך וא"כ אין כאן צדקה וחסד שהגין ה' בעזרו כי לכבוד עצמו עשה כביכול אך זה אינו מה ענין אברהם ללוט ח"ו לוט הוא בעל תרעומות ויש לחוש לחלול ה' אבל אברהם אפי' אם יענש כהנה וכהנה יעמוד באמונתו ולא יהרהר ולא יתרעם א"כ מה שהגין בעדו הוא צדקה וחסד מאת ה' והיינו והאמין אברהם בה' ולא הרהר מעולם ע"כ ויחשביה לו צדקה לו להקב"ה לצדקה מה שהגין בעדו:

הנשמה לך וגו' ר"ל יש גופים שהם נרתיק לנשמה כגלדי בצלים ואין שום לחלוחית אור נשמה נדבק בחשכת גשם הגוף מ"מ עמלו של בורא הוא וראוי לפועל לחוס על עמלו ומעשה ידיו מכש"כ בעם ה' אלו שהגוף מתקדש ע"י הנשמה וצלם אלקים ושם ה' עליו כמ"ש רמב"ן בסוד כי קללת אלקים תלוי שהוא דווקא בישראל א"כ גם הגוף חלק אלקי ממעל וראוי לחוס לכבוד שמו ית' והיינו אלו רק הנשמה לך והגוף רק פעלך בעלמא ראוי לך לחוס על עמלך מכש"כ שהנשמה לך והגוף שלך א"כ עשה למען שמך:

פ"ק דר"ה אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו נתעטף הקב"ה כשליח צבור וכ' מהרש"א בח"א מלשון ויעבור על פניו שהעביר הטלית על פניו כביכול וכ' באר הגולה להגאון מהר"ל שהשליח ציבור יתעטף בטלית וילט פניו ליחד מחשבתו לשי"ת ולא יפנה לכאן ולכאן ואמרתי משו"ה אמרו א"א לאומרו דהקב"ה הראה כן להשליח צבור אבל הוא חלילה לא יעשה כן ולא יסתיר פניו ממנו ולא יכסה ראשו כביכול בלבושים כתלג חיור אלא יגלה רישי' כתלג חיור ואמנם ישראל יעשו כסדר הזה שיהי' הם רחום וחנון זע"ז אבל לא לאהבת אדם כלל אלא להאמינו כי ד' שוכן בתוכנו ואנחנו כולנו יחדיו גוי קדוש וממלכת כהנים ע"כ ינהג עם חברו ברחום וחנון וארך אפים נמצא מיוחד כוונתו לשם ה' ולא לכוונה אחרת לשליח ציבור הלט פניו בטליתו שלא יפנה אל כוונה אחרת אלא לשם ה' בלבד וזהו ג"כ כוונת ר"ע שלהי מס' יומא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים כלפי דדרש ראב"ע עבירות שבין אדם לחבירו לפני ה' תטהרו עצמיכם אר"ע שאין זה משום רצון חבירו אלא לפני מי אתם מטהרים

עצמיכם לפני אביכם שבשמים אשר שוכן בתוככם ואעפ"י שהטהרה היא לייפות עצמיכם להקב"ה מ"מ הוא המטהר אתכם לייפות עצמיכם לעמוד לפניו:

בהפטרת יה"כ קרא בגרון אל תחשוך וגו' הן ביום צומכם וגו' הן לריב ומצה תצומו וגו' פתח חרצובות רשע וגו' הלא פרוס לרעב לחמך וכו' ועניים מרודים תביא בית וגו' ודרשינן בגמרא עניים מרודים היינו לקללה בעלי מלחמה וצריך ביאור וי"ל ג"כ הפטרת מנחה יוה"כ וישובו איש מדרכו הרעה וישובו מן החמס אשר בכפיהם וגו' ויחר ליונה וגו' כי טוב מותי מחיים וגו' ואמר ה' ההיטב חרה לך וגו' וי"ל חז"ל אמרו כל מקום שיש זנות אנדרלמוסיא בא לעולם והורגת טובים ורעים והטעם אפשר דהקב"ה חס על כבוד הבריות ואינו רוצה לגלות הרשעים ברבים ע"י העונש אמנם היינו אם הם חסים על כבוד הבריות אבל אם הרשעים אינם חסים על כבוד הבריות וא"כ לפי מדתם ראוי לפרסם עוברי עבירה בעונש ולכך בסדום שהי' רעים וחטאים בגופם ובממון וכופין על מדת סדום לכך ביקש אברהם אבינו דכיון דהם אינם חסים למה יהרגו הצדיקים ולכך חלילה לך להמית צדיק עם רשע השופט כל הארץ לא יעשה משפט וא"ש וכן הי' בננוה היו רעים וחטאים בגופם ובממונם בין אדם לחבירו ג"כ ולא הי' הקב"ה רוצה אלא לענוש הרשעים ולא הקטנים כך הי' תחלת הגזירה אמנם ע"י שישבו מדרכם הרעה ומן החמס אשר בכפיהם ודרשו חז"ל אפי' מריש החזירו דאע"ג דסגי ליתן דמים מ"מ הוי כמו אונס ותלויה וזבין וחמסן מקרי אפי' יהיב דמי ושבו אנשי ננוה מן העבירות שבין אדם לחבירו בכל אופן המועיל אבל בעבירות שבין אדם למקום לא שבו ואפ"ה ע"י התשובה ההיא נתמעטו העבירות ולא נתמלא סאתם ולא נתהפכו אז אלא אח"כ לאחר ג' שנים וע"ז הי' יונה מצטער שיהי' חילול ה' גדול שיראו שאע"ג שהם רעים לה' רק ששבו מבין אדם לחבירו נתקיימו ויהי' אפיקורסים אומרים ידינו רמה והכל תלוי להיות לאיש מדות טובות אנושיות אפי' רע לשמים וראי' מננוה שתשובה מגזל וכיוצא הועיל והקב"ה לא רצה בזה כיון שכבר חסו על כבוד הבריות הי' השי"ת ג"כ רוצה לחוס על כבודם ולהרוג טובים ורעים דהיינו גם הקטנים ולזה השיב לו הקב"ה שזה אינו ראוי לקדש שם שמים ע"י קטנים שלא חטאו ואין ראוי ואיך אתה רוצה לקדש שם שמים בדבר שאינו

שלך וע"ז ביקש יונה טוב מותי מחיי מצער שיש לי על טענות האפיקורסים אלא שאם אמות אז יהא חילול השם יותר גדול ויהי' אפקורסים אומרים ע"י תשובה מגזל וכיוצא שבין אדם לחבירו הנביא מת והם נתקיימו ולכך אע"ג שחיי גרע ממיתה אין אתה לוקח חיי כדי שלא יהי' חילול השם ואתה מקדש בי ע"י שאני נשאר בחיים ושוב הביא לו הקב"ה הריצוי מן הקיקיון גם על דרך זה שראוי לחוס על הקטנים:

ועתה נבוא להפטרה דשחרית יה"כ עפ"י משאחז"ל דרובן נכשלים בגזל ולאו דווקא גזל כמו ויגזול החנית אלא כל העושה שלא כדין בדבר שבממון לחבירו חשיב כגזל הן בהשגת גבול או משא ומתן ברמאות הכל הוא בסוג גזל והעושה עם ממון זה צדקה או שאר מעשים טובים אינו נחשב לו כדאמר בירושלמי שגזל לולב ונטלו אוי לזה שסנוגורו נעשה לו קטיגורו ואפי' אם קנאו בשינוי ע"י אגודה שינוי מעשה החוזר לברייתו לא קנה ותו דלדעת מקצת פוסקים אפי' לאחר קנין הוי מצוה הבאה בעבירה וע"ז אמר התר חרצובות רשע ואגודות מוטה היינו שינוי מעשים החוזרים תנתקו ואפי' שינוי התר חרצובות רשע ותחזרו ואל תדמה בנפשך דחטאך בצדקה תפרוק ותפדה זה אינו הלא פרוס לרעב לחמך ותעשה צדקה עם זה אדרבא עניים מרודים תביא בית בעלי מלחמה ונעשה קטיגור:

אבל לא די בעבירות שבין אדם לחבירו שתעשה תשובה אלא אם תשוב משבת רגליך וגו' ולא יהי' שמירת השבת רק לנוח מעבודה קשה מימי החול או אנשים שכבר הורגלו בעבודה ואין להם ניחותא בשביתה וכדי לענג צריכין לילך בבתי טרטראות וכיוצא לענג בהם לא באלה חלק יעקב אלא וקראת לשבת עונג שיהי' השבת עצמו עונג וזה שתוכל לקרוא בשבת בדברי תורה זה יהי' עונג לך ולקדוש ה' מכובד וחז"ל אמרו כבדהו בכסות נקייה י"ל בדרך מליצה על בנים טובים כדאי' בזכרי' על יהושע בן יהוצדק הסירו בגדים הצואים היינו שהי' לו בנים שאינם הגונים ממילא בנים טובים הם כסות נקיי' ואז והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך נחלה בלי מצרים דהיינו עולם הבא ותזכה לעולמך תראה בחייך היינו נחלה בלי מצרים והיא הדביקות בה' ואתם הדבקים בה' חיים כולכם היום וקצין ר"ת קדמה צפונה ימה נגבה ואז והרכבתיך על במתי ארץ ויהי' לך שליטה על עניני עוה"ז ולא

תהי' אתה מסור ביד התאוה וה' יעזרנו לעבדו באמת וייטיב לנו החתימה ובא לציון גואל בבי"א:

האזינו

***הזי"ו ל"ך** (הוא הסימן שפסקו בו הלוים בבהמ"ק בשיר של מוסף שבת) עיין תשובת זכרון יוסף וכבר כתבתי במק"א וי"ל דהרי למרע"ה ניתנו כל הכתרים שהורידו ישראל עדים בהר חורב והם המה קרני הודו וי"ל שאינם לו בעצמם אלא שנפקדו בידו כפקדון עד שיזכו להם ישראל ויוחזרו להם כאשר באמת לע"ל יוחזרו להם כמו שדרשו חז"ל פר"ע על פסוק שמחת עולם על ראשם וע"כ חשבו שהזיו ההוא איננו לו בעצם אך כשמת מרע"ה ולא הופקדו אצל יהושע אלא הי' פניו כפני לבנה אמרו אוי לאותה בושה ואמרו למשה הזיו לך לגמרי בעצם ולא רק כהופקד אצלו:

***האזינו השמים וכו' יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי** וכתיב בהפטרה אהי' כטל לישראל ואחז"ל כנסת ישראל בקשה שלא כהוגן ויבוא כגשם לנו אמר הקב"ה בני אתם מבקשים כגשם שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אני אהי' כטל לישראל שמתבקש לעולם ונלע"ד דאמרו במדרש בשעה שחכם יושב ודורש והעם שומעים הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל והטעם כי העובר עבירה ומתבייש בה מוחלין עונותיו אין הכוונה שאדם אחר מביישו אלא שהוא מתבייש בינו לבין עצמו לאמר מה עשיתי כי פעלתי און כמו שלמדנו זה משאול שנתבייש מפני עצמו ובוש מלהזכיר אורים ותומים וה"נ בשעה שחכם דורש ומזכיר כמה עניני מוסר ודינים ועניינים ברבים וכל אחד השומע ויודע בעצמו שנכשל בדבר זה אעפ"י שחכם לא כיון עליו ח"ו ולא ידע כלל מזה מ"מ הוא מתבייש בינו לבין עצמו וטובה מרדות א' בלבו של אדם הקב"ה מוחל עונותיו בשמיעה בעלמא בלי שום מעשה בפועל נמצא אם דברי הדורש הם כמטר שהשומעים מצטערים בהם אזי ממילא הם כטל לישראל טוב לכולם וע"ז התפללו כנסת ישראל ויבוא כגשם לנו שנתעורר ע"י התעוררת נביאיך וחכמיך ונתבייש בעצמינו ויהי' (ממילא תזל כטל אמרתי) כגשם ועי"ז יהי' כטל לישראל והן הנה דברי מרע"ה יערוף כמטר לקחי כנ"ל ואז ממילא תזל כטל אמרתי ומסיים כי שם ה' אקרא אני ואתם לא תעשו שום דבר אלא תשמעו ותאזינו וממילא

הבו גודל לאלקינו כי כשחכם דורש והעם שומעים הקב"ה מוחל עונותיהם ונתקדש שם שמים:

*איתי' במדרש מי שחושש באזנו מהו לרפאותו בשבת כך שנו חכמים פיקוח נפש דוחה שבת י"ל בדרך רמז דהפוסקים פלפלו אי מותר בשבת לומר ווידוי הואיל ונחת הוא לו או דלמא אפ"ה מצערו ואסור א"כ לכאורה גם לת"ח הדורש בשבת דברים קשים כגידין דברי מוסר ששומעין רק בהכרח יהי' אסור רק בשבת שובה שהוא קודם יוה"כ ואיתא בספרים שבשבת זה צריך לתקן את כל אשר קלקל וחילל בשבתות השנה א"כ אם לא עכשיו אימתי והוי פיקוח נפש ולכך שרי ויש ללמוד זה ממשה רבינו דלדעת סדר עולם מת בשבת והובא ברא"ש בערבי פסחים ובאותו יום אמר כל אלו דברי תוכחה וקנטורים משום דאם לא עכשיו אימתי וזה כוונת המדרש הנ"ל מי שחושש באזנו שאינו שומע ברצון דברי תוכחה אי שרי לרפאותו בשבת וע"ז השיב היכא דפקוח נפש שרי:

*והנה דרך התוכחה ליחיד צריך להוכיח בלשון רכה משא"כ לרבים כיון שאינו פורט למי הוא מוכיח יכול לומר דברים קשים וזה שרמז כאן יערוף כמטר לקחי ותיזל כטל המטר אינו נוח לעולם אבל הטל נוח לעולם ודשא היינו התלבשות הארץ כפירש"י אבל עשב הוא יחיד וגם מ'ט'ר' ר"ת מ'שאכם ט'רחם ר'יבכם ו'ט'ל' ר"ת ט'וב ל'כל ופעמים יערוף כמטר שאינו נוח ולפעמים יהי' דבורו כטל שנייח ומפרש כשעירים עלי דשא היינו רבים וכרביבים עלי עשב היינו יחיד וי"ל גם רישא דקרא כיון לזה דשמים היינו הגדולים והארץ הקטנים ובפ' יתרו נאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל פירש"י לנשים בלשון רכה ולאנשים קשים כגידין ואם הגדולים שומעין דברים קשים כגידין לומדין הקטנים ק"ו לשמוע ברכין והיינו האזינו השמים ואדברה הוא דיבור עז ותשמע הארץ אז ישמעו הקטנים אמרי פי דברים רכים:

*ועוד יש לפרש דברי המדרש הנ"ל בדרך דרוש שאמרתי זה על בר מצוה שלי כשנעשיתי בן י"ג שנה דהרי ס"פ יה"כ יליף פקוח נפש דוחה שבת ק"ו ממילה שהיא רק באחד מאבריו ודוחה שבת ופריך תינח וודאי ספק מנ"ל והוכרח ללמוד מקרא אחר אלא דבלא"ה יש לכאורה פירכא על לימוד ממילה דהרי שבת אות על

בריאת שמים וארץ וחז"ל דרשו אם לא בריתי שמים וארץ לא שמתי היינו מילה וכיון שבשבילה נבראו שפיר יוכל לדחות שבת שהוא אות על הבריאה דאם אין מילה אין כאן בריאה מיהו מצינו דדרשו חז"ל אם לא בריתי על התורה ואם לא בריתי היינו תורה ואם כן אין כאן פירכא הנ"ל אלא דריש פ"ק דע"ז הקשו על דרש הזה דא"כ שמים וארץ הם נוגעין בעדותן ועיין בתוס' שם וממילא מהא דקרא השמים וארץ ואמר האזינו וקראם לעדות מוכח כאידך פי' דקאי אם לא בריתי על מילה וא"כ יש פירכא על ק"ו ממילה ולכך שאל אם דוחה פ"נ שבת ואמר אפ"ה כך שנו חכמים וכך קבלנו דפ"נ דוחה שבת יהי' מאיזה קרא שיהי':

יערוף כמטר לקחי וכו' כשעירים עלי דשא כתיב כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כן יהי' דברי אשר יצא מפי וכו' תחת הנעצוץ יעלה ברוש וכו' והי' לה' לאות עולם ואמרו חז"ל היינו מקרא מגילה וקאי אימי פורים כי אמרו חז"ל פ"ק דר"ה אשר ה' אלקיך דורש אותה מראשית השנה עתים לטובה כגון שנגזר מעט גשמים וכששוב עושין רצון הקב"ה שולח אותם בזמנו במקום זרע וכשנגזר גשמים הרבה ואין עושים רצונו אזי מורידם במדבריות ויערות והנה מ"ח נביאים שנמשלו למטר אלקי המטירו מטר הרבה על ישראל ולא הועילו כי המקבלים היו ערלי לב כמוריד מטר הרבה במדבריות ויערות על הנעצוץ וסרפד ללא הועיל וכשהיו עתים לטובה ע"י מעט מטר הסרת טבעת קיימו וקבלו ובא מעט מטר ההוא על לב שומע והחזירן למוטב ומה שהי' נעצוץ נעשה ברוש והסרפד נעשה הדס וה"נ התפלל מרע"ה על זה שיותן מטר וטל בפיו להמטיר על ישראל נגד הארץ אנשי ארץ הם ישראל השומעים שיהי' כדשא ועשב ולא נעצוץ וסרפד כדי שמטר שלו יבוא בזמן הראוי ומקום הראוי:

***כי שם ה' אקרא** מכאן למדו חז"ל ברכת התורה שברכו כל מ' שנה אך רמזו פה לתוכחה למשאחז"ל על מה אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחלה:

***ונראה** לומר עפ"י דרכו של רמב"ם באגרותיו שפי' שהחכמים והנביאים לא ברכו בתורה תחלה אלא הקדימו שרים וחשובים עם הארץ לפניהם וזהו ביזיון התורה ע"ש ולפ"ז הקושיא על מה אבדה והשליכם אל ארץ אחרת ולמה לא הענישם בארץ ישראל מבלי שתאבד הארץ וי"ל כי הם לא ברכו בתורה תחלה וע"כ היינו משום

דמרע"ה בפ' נצבים הקדים שרים לזקנים ואמרו במדרש מפני שעתידין להיות גולים בין העמים וצריכים השרים לעמוד בהיכלי המלכים וא"כ הרי הודו בעצמם שתאבד הארץ ויגלו בין האומות ויש להקדים השרים לזקנים:

*כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו מכאן למדו חז"ל ברכות התורה וגם למדו מכאן שעונין בשכ"מ אחר ברכה במקדש וכבר הקשתי במקום אחר וכי כל מ' שנה במדבר לא ברכו ברכות התורה עד היום ומה יום מיומים גם להבין מ"ש מג"א בהל' יה"כ דבשכ"מ מרע"ה גנבו ממלאכים משו"ה אומרים אותו בחשאי מה לשון גניבה וחשאי שייך בענין זה אקדים מדרש פ' זו משל לסוחר א' הלך במדבר ופגע לסטים ואמר להם מפני ב' זוזים אתם רוצים להרגיני שבקוהו ונסעו עמו בבואם העירה הוציא אבנים טובות וסחרוהו לבני העיר וקנו ממנו א"ל לסטים הלא אמרת שאין לך אלא ב' זוזים וכו' וה"נ כשעלה מרע"ה למרום רצו מלאכי השרת לדחותו א"ל מפני שני דברים שאני למד פה אתם רוצים לדחות אותי הניחוהו ולמד כל התורה ע"ש ולא אאריך בדקדוקים אבל נ"ל משאחז"ל במס' שבת פר"ע שאמר להם כלום למצרים ירדתם וכו' וצריך להבין הלא גם מעיקרא ידעו מלאכי השרת מה כתיב בתורה א"כ מעיקרא מאי קסברו לדחותו אבל הענין התורה כולה שמותיו של הקב"ה ואעפ"י שהיא כתובה לפניו כמעשה מצרים ומרגלים ודינים ומשפטים גשמיים מ"מ טמון בתוכה מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור מעשה מרכבה ומעשה בראשית וע"ז נתקנאו מלאכי השרת ורצו לדחותו אמנם מרע"ה בתחבולה עשה מלחמה ועשה עצמו כלא יודע ומבין תוכיות התורה אלא חצוניות ואמר להם כלום למצרים ירדתם וכיון שראו מה"ש שלא נמסרו לו אלא החיצוניות שאין להם בו שום תועלת הניחוהו והיינו מש"כ במשל שבמדרש שאמר הסוחר בשביל שני זוזים וכו' היינו דבר מועט שאינו שוה לכם ושוב כשבא לעיר היינו למחנה ישראל פתח אוצרותיו אבנים טובות ומרגליות היינו סתרי תורה ולבוא אל המכוון בעה"י אומר כי אנחנו מברכים ברכות התורה על הפשטיות נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו כי הלביש התורה גשמיות חיי עולם אבל מי שזוכה להפשיט הגשמיות וללמוד צרופי השמות ורגילים העוסקים בסתרי תורה לומר על כל ענין ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכן הוא בזוהר

כמה פעמים ולפענ"ד נראה דמברכתן של מה"ש על עסק השמות נזכר ברוך שם כמל"ו שזה יוצדק על גילוי שמות הקדושים ע"כ נ"ל אעפ"י שישראל היו מברכים ברכת התורה כשעסקו בכל יום בהלכות התורה מ"מ היום אחר שאמר להם שירת האזינו בפשטות שעל זה אמר יערוף כמטר לקחי ועל זה כבר ברכו בשחרית ברכות התורה חזר ופירש להם סודות השירה וכל הטמון בתוכה וכ"כ הפלאה ז"ל לקמן סוף הסדרה ע"כ אמר מרע"ה כי שם ה' אקרא פי' כשאגלה לכם שמות הקדושים הנסתר בשירה זו אזי הבו גודל לאלקינו לומר בשכמל"ו וכנ"ל והיינו דגנבו מרע"ה ממה"ש ע"י תחבולה הנ"ל הקצרתי:

הוא עשך ויכוננך במסכ' חולין דף נ"ו ע"ב איתא מלמד שברא הקב"ה כוננויות באדם שאם נהפך אחת מהן אינו יוכל לחיות ברש"י וז"ל לשון ואת כנו שברא להן בסיס לישב עליו ואם ירדו מבסיסן שוב אין מתישבים עכ"ל וקאי שם על בני מעים תניא הי' רבי מאיר אומר הוא עשך ויכוננך כרכא דכולי' בי' ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו שנא' ממנו פנה ממנה יתד וגו' ע"כ יש לומר שייכות שני מימרות אהדדי ידוע מלכותא דארעא כעין מלכותא דשמיא שלכל ענין וענין יש ממונה בפני עצמו כדי שיפנה לענין זה בכל כחו וחילו ויהא הכל בתכלית השלימות על נכון לתכלית המכוון ועי"ז הנהגת המדינה על נכון והכל על מקומו יבא בשלום כן הוא במלכותא דשמיא להקמת הדת על תלה נביאים להוכיח ולדרוש כהנים לעבודה ולהוראה שרים להנהיג העם ועל כולם המלך המשגיח על השרים שינהגו הנהגה טובה ונכונה והנה אם יתאוה המלך לעסוק יומם ולילה רק בתורה ולא ישגיח על הנהגת המדינה וללחום מלחמותיהם והכהנים ומורי הוראה ועוסקי תורה ישגיחו על ענין המדינה או לעסוק כל היום רק בשאר מצות יהא הדבר מהופך שלא כסדר חלילה וכל ההנהגה יהי' גרוע ובשגעון ולא יתקיים ישוב המדינה כהוגן והדת לא יועמד על תלה רק למה שהעמידו ממהקב"ה לעסוק ולהרביץ תורה ויראת שמים ולקרב רבים לעבודת השי"ת בזה יעסוק בכל מחשבתו וכחו ומאודו כי בל"ס רק הוא ראו לכך כיון שמן השמים הסכימו לכך להיותו ממונה על זה ובל"ס נתן לו לזה שכל ותבונה וכל הנצרך לזה וכן המלך אשר הקים השי"ת רק הוא ראוי להיות

מלך ומושל ולנהוג הכל על צד היותר טוב וכן הכהן בעבודתו למה שהועמד לזה הוא מוכשר יותר ולזה יפנה בעיקר עבודתו הגם שהוא מחויב לחזור ולעסוק בשאר מצות ג"כ מ"מ עיקר עבודת השי"ת שלו יהא לזה שהועמד מן השמים ולא יעבור פי מלכו של עולם לכן לוי שעומד על הדוכן אם שיער חייב מיתה כיון שמשנה בעבודת ממהקב"ה למה שהועמד ואין עבודתו תמה אם עוסק גם בעבודה אחרת ודומה לזה העוסק במצוה פטור מן המצוה מטעם זה וזה שאמר מלמד שעשה כוננויות היינו הבני מעים שאם היפך אחד מהם אינו יכול לחיות כיון שאינו עומד במקומו ואינו עושה פעולתו הראוי ועל זה מביא דרש ר"מ הוא עשך ויכוננך ממנו כהניו וממנו נביאיו ממנו מלכיו היינו שאם היפך אחד מהם הכהן עוסק בעניני מלכות והמלך בעניני הכהונה והנביא בעניני השרים אז לא יוכל להיות כהוגן סידור ישוב המדינה והדת על תלה רק כל אחד על מקומו יהי' ויחזיק במעוזו אז יעשה שלום לי שלום יעשה לי הן בעניני הקמת הדת על תלה ועניני ישוב המדינה כפילת שלום לטוב ומטיב (מש"מ):

*__וישמן ישורן__ ר"ל שהלכו בישר בעיניהם לפי שכלם לא עפ"י קבלה שאל אביך אלא עפ"י הישר בעיניו וינבל צור ישועתו פירש"י אחוריהם אל היכל ה' כוונתם הי' על פי שכלם אין כבודו להשגיח בתחתונים ועזב השגחת העולם למשמשיו כגון השמש וצריכים להשתחוות קדמה לשמש ולא להראות אחוריהם לשמש שהוא בזיון לשמש אך להיכל ה' שהוא גדול ומהולל ואם יסתר איש במסתרים וגו' מה לי ולו בהראות אחוריו או פניו זו הי' כוונתם עפ"י יושר שכלם שלא עפ"י קבלת זקינך ויאמרו לך כי כתיב בתורה ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך ועי"כ וכסת את צאתיך אך לא האמינו שיהי' בזה בזוי או ההיפוך כבוד לה' כי לא ישגיח ואין כבוד בכך:

*__חדשים מקרוב באו וגו'__ אנו יודעים ורואים הדורות מתמעטים בענין ידיעות התורה ויראת שמים וכל אדם מתירא שבניו לא יהיו כמותו וכן זרעו וזרע זרעו אבל זה לא עלה על הדעת לקפוץ כ"כ שיהי' האב צדיק וישר מלא בש"ס ופוסקים ובנו מומר ומחלל שבת זה חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם:

*הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם י"ל דמרמז דאיתא במדרש קראתי למאהבי המה רמוני ואמר במדרש איכה שישראל שהיו יודעים בהשבעות המלאכים ובהשבעות השרים בטחו שישביעו שרים של אש ומים אבל הקב"ה שנה להמלאכים ממשלתם עיי"ש ואמרינן נמי בפ' ערבי פסחים סגולה להבריח הרע יתחיל בלא ויסיים בלא ובאל ויסיים באל עיי"ש ברש"י ותוס' אי הוא תפלה או אל ארך אפים ולפירש"י פסחים קי"א הם פסוקים מפ' בלעם והנה כל הסגולות אלו לא היו יכולין להועיל לסלק חיל כשדיים שעליהם נאמר הן זה העם לא הי' ולא הי' עם בפ"ע ותלוים באחרים והיינו דקאמר הם קנאוני בל"א א"ל שיעשו סגולות ואני אקניאם בלא עם ועי"ז לא יועיל:

*בגוי נבל אכעיסם זו היא טובה שעי"ז שהביא היצה"ר אותם לכלל וינבל צור ישועתו ע"כ הוצרך לענוש אותם מדה כנגד מדה להכעיסם דווקא בגוי נבל והיינו גוי אובד עצות אשר אין בהם תבונה ומפני כן לא יכול אפאיהם אש ביתה מאנוש זכרם כי פן ינכרו צרימו כי גוי אובד עצות המה ואלו לא הסיתם היצה"ר כ"כ שינבלו צור ישועתו לא הי' עונשם בגוי נבל ואותו הגוי לא הי' אובד עצות והי' יכול לקיים ח"ו אפאיהם:

*חיצי אכלה בם ופירש"י חיצי כלים וגו' האוה"ע הם חיצים של הקב"ה לייסר בם ישראל ולבסוף יענשו כמבואר בגיטין באגדת חורבן במעשה דנבוזראדן:

*וראש פתנים אכזר היינו נחש הקדמוני שטן רוכב על נחש ור"ת פ'תן ח'רש י'אטם א'זנו ל'א י'שמע ל'קול מ'לחשים פ"ח א'ל'י'ל'י'ם' וכבר כתב מורי הפלאה ז"ל וידו אוחזת בעקב עשו כשכותבין ע'ין ק'וף ב'ית ס"ת פתן ור"ת ע'ק'ב' ובאמצע גימטר' כ"ו הוא השם המפריד בין יעקב לעשו ובטומאה יש ג"כ נו"ן שערי טומאה ושער נו"ן בטומאה הוא למבדיל כמו בקדושה שאין השער נון יוכל אדם להשיג ה"נ וכשיבוא אדם לזה הקב"ה מהפכו כי אותו שער נו"ן בטומאה הוא מחובר לקדושה וכן במצרים שלא יבואו ישראל לשער נון בטומאה הוציאם לקדושה כי אותו שער יש לו אחיזה לקדושה לכך טמא בגי' נון רמז מ"ט בפ"ע ואות אלף ג"כ בפ"ע וזה מי יתן טהור מטמא לא אחד היינו אותו אחד שהקב"ה מהפכו לקדושה וזה ראש פתנים אכזר הוא ראש הטומאה הלא הוא כמוס עמדי וקשור בקדושה:

*ראו עתה כי אני אני הוא מחצתי ואני ארפא יש לפרש ע"ד שאמר בתחלת צמיחת גאולת ישראל אהי' אשר אהי' אהי' עמהם גם בגלות אחר כפירש"י שם ואמר עתה הגיע אותו הזמן אשר אני אני הוא אלא אז בגאולת מצרים הי' הדבר עתיד לאחר זמן אמר אהי' לעתיד עמכם ועכשיו בגאולה אחרונה שפסוק זה קאי על גאולה העתידה הגיע אותו הזמן אמר בהוה אני אני הוא וק"ל, וי"ל עוד יען שיחת לו לא בניו מומם דור עיקש ופתלתול והרבה פירושים נאמרו בזה ולפענ"ד נ"ל שאמר ב' דברים שיחת לו להקב"ה ומהו הוא זה ששיחתם לו היינו לא בניו שאתם אינם בניו א"כ הוא אינו אב כי מי שאין לו בנים אינו אב ואם אין לו עם אינינו מלך וכיון שהם אינן בניו ממילא אינינו בתואר אב נמצא שיחתם לו יתברך זהו אחד מה שמגיע לו יתברך וזאת שנית מומם של עצמם כמו פיסח או חיגר שהרי הם עיקש ופתלתול כנלענ"ד לפרש:

ולפ"ז ח"ו יש מקום לומר שאין תקנה שיקראו עוד בניו והוא יהי' אבינו ע"ד שאחז"ל ר"פ לולב הגזול גזול דומי' דפיסח מה פיסח לית לי' תקנתא אף גזול לית לי' תקנתא ע"ש וא"כ ה"נ איתקש שיחת לו למומם מה מומם לית לי' תקנתא אף שחיתת לא בניו לית לי' תקנתא אלא שז"א דגבי ב"ו לית לי' תקנתא לפיסח דהוי מומם קבוע אבל גבי הקב"ה הוא הרופא חנם לדידי' גם למום קבוע אית לי' תקנתא וה"ה לשחיתתם וא"כ יהי' אבינו מלכינו ית"ש וזהו שאמר ראו עתה כי אני אני הוא עדיין אב לישראל וישראל בכורי הוא אע"ג דאיתקש למומם מ"מ הרי מחצתי ואני ארפא וגם מומם יש תקנה:

*ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו י"ל דאע"ג דישראל נתחייבו מ"מ בחורבן בהמ"ק נתכפר להם ומה שהרגום האומות הי' שלא כדין כי כבר כיפר אדמתו היינו בהמ"ק על עמו ולכך נקם ישיב לצריו כי כבר כיפר אדמתו על עמו:

*ועוד יש לפרש עפ"י מה שאמרו דהשי"ת אמר לדהע"ה דמים הרבה שפכת ולכך אינך ראוי לבנות בהמ"ק לכפר וא"כ אם לעתיד הי' ישראל צריכים לעשות מלחמות רבות לא יהיו ראוין לכפרת בהמ"ק לכך הבטיח שאו"ה בעצמם יסכסכו זה בזה והיינו ונקם ישיב לצריו ועי"ז יוכלו עמו ישראל לכפר על אדמתו בבהמ"ק:

*כי לא דבר ריק הוא פירש"י ותמנע היתה פלגש נראה קיום ברכתו של אאע"ה ואגדלה שמך כי גדול שמו בגוים ואחות אלוף לוטן היתה לאליפז פלגש נמצא על ידה נתקיים ואגדלה שמך שמו של אברהם והולידה עמלק אשר שמו מחוי לדור דור כי אין משוא פנים לפניו ית"ש בחטא שיעקב רחקה ולא רצה לקרבו כדאיתא במדרש: **שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום** הארכתי בדרוש מוסר ואמרתי עיקר דברי מרע"ה עתה הי' אשר אנכי מעיד היום שהי' יום שבת שישמעו בשבת דברי מוסר מרבם ע"ד דאחכז"ל ויקהל משה להקהיל קהלות ברבים ואמרתי משחכז"ל פ"ג חלאי' תלוי' במרה וכולם פת שחרית וקיתון של מים מבטלן כי י"ב שעות ביום בז' ימי שבוע הם פ"ד שעות הולך אדם שובב ע"כ מחויב להבדיל קודש שעה א' ביום שבת קודש לשמוע דברי מוסר ואותה שעה תהי' רפואה לפ"ג שעות ופת שחרי' היינו אותם אנשי' שבבחרותם למדו עכ"פ ועכשיו צריכי' קיתון של מים היינו דברי מוסר אגדה הנמשל למים:

שימו לבבכם לכל הדברים וגו' אשר תצום את בניכם הזהיר פה מאוד אשר תצום את בניכם כי במדבר הי' נוח להם לקיים השבת ושאר מצות ולישא וליתן באמונה כי ירד להם מן לכל אחד די מחסורו לא העדיף ולא החסיר ושמלתם לא בלתה אבל כאשר באו לא"י והיו צריכין לטרוח לחרוש ולזרוע ולישא וליתן כדי לפרנס עצמם ובני ביתם הי' להם רוב מצות התורה נסיון וחיזוק אמונה לא הי' להם כי הם לא ראו רק דרך טבע לכן הזהיר משה עתה קודם בואם לארץ שימו לבבכם לכל הדברים אשר תצום את בניכם הנולדים בארץ ובמדבר לא ראו מעשה השי"ת כי (יכול לפרנס) שמפרנס גם בדרך נס אם ישמרו מצוותיו וחוקותיו ינצורו וראו רק דרך הטבע וצריכים חזוק כי ג' דברים צריכים חיזוק ואחד מהם אמונה (מש"מ):

לשבת שובה

שובה ישראל אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב במדרש שחורה אני ונאוה במה שאני שחורה אני נאוה שחורה אני במעשה העגל ונאוה במעמד הר סיני והוא תמוה מה שייכות זה לזה דאומר במה שאני שחורה אני נאוה הי' לו לומר במקום שאני שחורה אני נאוה והכל הי' בהר סיני יש לפרש ע"פ מה שאיתא במס' ברכות פ"ה אמרו כנסת

ישראל שמא תזכור לי מעשה העגל גם אלה (אלה אלהי' ישראל) תשכחנה שמא תשכח לי מעמד הר סיני ואנוכי (היינו אנוכי ה"א) לא אשכחך יש לפרש ידוע כי מדות בני אדם יש שהוא נדבן בטבע והן לדבר עבירה או לדבר מצוה מתנדב ויש קמצן ומקמץ הן לדבר מצוה וה"ה לדבר עבירה והגרוע שבבני אדם מי שלעבירה מתנדב ולמצוה מקמץ והטוב ההיפך מזה וכן יש עצל במצוה ועבירה ויש מהיר בשניהם ויש מהיר במצוה ועצל בעבירה ויש ההפך והנה יש לדונו לזכות כי לא ממרד לבו עשה כזאת רק טבעו הביאתו לכך והנה אצל העגל הכל הי' מהירות גדול כי בתחלה הי' להם לייעץ מה לעשות ולברר הכל לאמתו ולשאול את פי הזקנים ולייעץ עמהם על נכון אבל המה מיד כי בא שש מיד אמרו עשה לנו וכו' כי זה משה האיש וכו' ויש לדונם אולי אלו העמיקו עצה לא באו לזה ולא עשו מה שעשו אבל במהירת ושגעון סרו מהר ועשו העגל ונקל לשאת להם חטא זה אבל לפי זה גם במתן תורה נאמר כן בבא משה אם יקבלו התורה שהי' להם ליעץ על זאת אם יש ביכלתם וביכולת בניהם אחריהם לעשות כן ולשמוע תחלה מה הוא התורה והמצוה אשר כתב להורותם אבל המה מהרו וקדמו נעשה לנשמע ומרוב מהירות ופחזות עמא פזיזא אמרו כן ולא מחמת חשקת ודביקת השי"ת וזה אמרו כנסת ישראל שמא תזכור לי מעשה העגל ואמר הקב"ה גם אלה תשכחנה היינו אשכח כמי שלא הי' מעולם שאלמד זכות עליך שרק במהירות ובלא דעת עשיתם חזרה כנ"י ואמרה שמא לא תשכח לי מ"ת כי במה שתדיינני לכף זכות במעשה העגל שהי' רק מהירות ופחיזות על ידי זה לא יהי' לי זכות דמתן תורה השיב הקב"ה ואנכי לא אשכחך כי באמת מ"ת הי' מחמת דביקות ועגל הי' רק מהירות וחפזון ובזה יש לפרש המדרש שאמרה כנסת ישראל במה שאני שחורה אני נאוה שחורה אני במעשה העגל שעל ידי מהירות וחפזון נעשה העגל בזה אני נאוה במ"ת שקבלתי התורה במהירות ואמרתי נעשה קודם לנשמע ולא חלילה שלעבירה הייתי מהיר ולקבלת התורה עצל ובזה יש לפרש הקרא אמרו אליו כל תשא עון על ידי זכות שתדון אותנו לכף זכות אבל וקח טוב אם אנו בטבעינו מהירים ואתה תדין אותנו לזכות עי"ז מ"מ הטוב אעפ"כ תקח ממנו לא ידחה עי"ז רק הטוב מוטב יהי' (מש"מ):

נושא עון חד אמר נושא הכף של עבירות וממילא הזכיות מכריעים וחד אמר כובש הכף של הזכיות וממילא מכריע יש לפרש הנפקא מינייהו כי באדם שהוא משוקע בעבירות הטומאה מתגבר קשה לו לעשות מצוה ורק ע"י טרחות רבות ויגיעות גדולות ואיתא ברמב"ם ששיקול העוונות והזכיות לא לפי מספר המה רק לפי הנסיון ולפום צערא שהי' לו ואיתא באר"י שבזמן הזה לוקחים שכר הרבה על מצוות יותר מאז ולהיפך גבי צדיק שרובו זכיות כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו וצריך ללחום זמן רב הרבה מאוד ולכבוש היצה"ר וקשה לו ועליו עונש העבירה קלה כי נסיונו גדול מאוד משא"כ גבי הרשע אין לו כל כך נסיון ואעפ"כ עושה אותה ולפ"ז דברי שניהם אמת ח"א כובש הכף של הזכיות היינו גבי רשע שזכיותיו הרבה באיכות ומכריעים הכף של עבירות וגבי הצדיק הקב"ה נושא למעלה הכף של עבירות שאצלו קלים המה לפי נסיונו והקב"ה בכל צד מבקש לזכות לאיש מטה כלפי חסד להטות איש לתחי' בזה ובבא ורוצה שינצח במשפט ולטוב (מש"מ):

כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך א"י ממני כי ברך אברכך ברש"י אחת לאב אחת לבן יש לפרש אברהם אע"ה בשמחה רבה קיים רצון השי"ת אבל יצחק הי' בן ל"ז הי' גבר בגוברין הלא הוא הי' יכול למנוע עצמו מלשחטו זה אבל א"א ע"ה גדל אותו על דרך היראה שגם יצחק ירצה לזה וזה לא חשכת את בנך יחידך ממני שלא להיות דבק בי ועוד שלא חשכת אתה מעצמך אותו לכן כפל שני פעמים וזה אחת לאב ואחת לבן שניהם שכר טוב בעמלם ולהתברך בכפלים בזה ובבא אחת לאב והשני' גם לאב דהיינו שאברהם אבינו נתברך ג"כ באחת לבן אדות שגדל אותו הבן כך (מש"מ):

שימו לבבכם לכל הדברי' פירש"י צריך לתת לב אזן ועיני' לדברי תורה ק"ו מבנין יחזקאל דכתי' אזן לב עין כ"ש דברי תורה שהם כהררי' תלוי' בשערה ע"ש והנה אזן לב עין שלשתן צריכי' כי אזן שישמע וידקדק בשמועתו שלא ישנה אפי' לשון רבו לומר הין במקום אין וכדי שלא יהי' נכנס בזו ויוצא בזו צריך ליתן לבו להתישב בדעתו עומק כוונת רבו וכדי שלא יהי' כספוג שהוא סופג הכל ע"כ צריך ליתן עינו עין שכלו ועיונו ע"ד למדו מדותי שהם תרומו' מדותיו של ר"ע וכדי שלא ישכח ע"כ צריך

לשנות פרקו מאה פעמי' ואחד הרמוז בר"ת א'זן ל'ב ע'ין גמטרי' ק"א, ואמנם אומרו שהם כהררי' תלוים בשערה נ"ל רמוז מה שאומר בזה בעזה"י אמרו לע"ל בשעת סלוק היצה"ר הללו בוכי' והללו בוכי' רשעי' נדמה להם כחוט השערה ואיך לא יכלנו לכבוש השערה הלז ולצדיקי' נדמה כהר ואומרי' איך יכולנו לכבוש ההר הזה והקב"ה יושב ומתפלא עמהם שנאמר גם בעיני יפלא עיי' פ' החליל ולהסביר נראה דיצה"ר אינו אלא כחוט השערה כי אינו צריך יותר לפיתוי אדם אמנם מי שמתחזק ואינו מתפתה נמצא עי"ז נתגדל וכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו ע"כ אח"ז כבר בא היצה"ר כעובי ב' שערו' וכשמתחזק האדם עוד הרי נעשה אדם גדול יותר לעומת זה גם היצה"ר מתגבר יותר עד שהצדיק גדל עד כי גדול מאוד גם לעומת זה היצה"ר נעשה הר גדול עד כי גדל כל כך שא"א בטבע אדם לכבשו לולי הקב"ה עוזרו ואין העזר הזה פחיתות לצדיקי' כי הלא הוא הצדיק עצמו עשאו הר ע"י שהתגבר בתחלה ואין הקב"ה תמה ומתפלא על זה אך מתפלא על הרשעי' איך לא יכלו לכבוש השערה הזה והלא בראתי יצה"ר בראתי תבלין תורה אם ישמעו ויעסקו בה אז באהבתה תשגה תמיד ומזמה תשמור עליך, והיינו הררים התלוים בשערה והארכתי עוד בזה: **שובה ישראל עד ה' אלקיך וגו' אנו מברכי' בכל יום ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו וגו'** כי רצה הקב"ה והקפיד על אהבת רעים והנהגת העה"ז ועבירות שבין אדם לחברו חמירי מבין אדם למקום אבל מ"מ קדשנו במצותיו וצונו לקיים תורתו ואהבתו ואז כשאנו יראי' שמו הגדול ושומרי' מצותיו ואז אם נעשה הטוב והישר לפני' משורת הדין עם אנשי עה"ז זו היא מקידוש שמו ית' וטוב לנו אבל אותם העוזבי' תורת ה' וחוקותיו ומשפטיו וחושבי' שהם תמימי' ושלמים ע"י מה שהם ממקימי ישוב העה"ז וסיוע איש לחברו ולימודי חכמת העה"ז ותחבולותיו וזה טעות ומיגרע גרע מה שבינו לב"ו שומר ועושה ומה שבינו למקום מתרשל ואפשר אינו מאמינו כלל הנה כתי' אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי ואהי' נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם ואחז"ל במס' ב"מ פ"ו ריש ע"א דבפסוק זה רמוז רב אשי ורבינא סוף הוראה מחיבור הש"ס וע"כ צריך להיות המשך לתחלת הפרשה אבל הוא הדבר

אשר דברנו הם אנשי דורנו שאינם חשים לתורה ומכ"ש לדברי חז"ל וחושבי' עצמם חשובי' וראשי העם בהיותם נקי כפים ואוהבי' רעי' גוים וישראלי' ומתחברי' עמהם בכל מקומו' מושבתם שזהו מאהבת רעים ושוב הם שנואי' יותר בעיני או"ה ומבוזי' בעיניהם והם מהרהרי' אך ריק זכיתי לבבי עם חברים ורעים וארחץ בנקיון כפי ואפ"ה ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים והיתה התשובה עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם אם שנאתם אוהבי ה' וחכמי' רבינא ורב אשי ותחשבו להצליח באהבת רעים רעים ולא טובי' ע"כ אמרי' ברוך הוא אלקינו וכו' ונתן לנו תורת אמת הא חדא ועוד גם חיי עולם נטע בתוכנו שיהי' בנו אהבת חבירי' הוא יפתח לבנו בתורתו ולא ע"י חכמת העה"ז וכבר אמרתי במשחז"ל אינם קרוים אדם כי בעלי חיים הרבה יש שיש להם שכל ומדע במה שנטבע עלי' עד שהקוף קרוב שכלו לשכל אנושי וכן האדם במה שהוא בעל חי וניתן לו עוד בינה יתירה יותר מהקוף אם אינו מתחכם לפי כח בינתו ושכלו הרי הוא גרוע מבעל חי כי כל א' מתחכם עד מקום ששכלו מגיע והנבי' צווח ידע שור קונהו חמור אבוס בעליו ישראל לא ידע הא אם ידע הרי הוא כשור וחמור אבל עדיין לא הגיע למדרגת אדם באשר הוא אדם לכן כל חכמי או"ה אשר הפליאו בחכמתם עד מאוד מ"מ כיון שחכמה זו בכחם להגיע שם בטבע שכלם הרי הם כשור וחמור כל א' מסתכל לפי שכלו ואם לא הי' עושה כן הי' גרוע מבעל חי ועכשיו הגיע למדרגת בעל חי אך האדם כאשר הוא מתחכם במה שהוא למעלה משכל המוטבע והוא ממה שגילה הקב"ה סודו לעבדיו הנביאי' הוא תורה ומצות בנגלה ובנסתר והוא העוסק בזה לפי חלקו הניתן לו הוא האדם וע"כ מתפללי' הוא יפתח לבנו בתורתו ולא יפתח לבנו רק בחיי עולם אשר נטע בתוכנו כי בזה שוה לבהמה ע"כ יפתח לבנו בתורתו וישים בלבנו אהבתו ויראתו ומ"מ בכל זאת נשמר חקיך גם בעניני עה"ז בין אדם לחבירו אבל אם ח"ו לא נפתח לבנו בתורתו אפי' נשמור חוקי העה"ז בין אדם לחברו ניגע לריק ונלד לבהלה כמ"ש אך ריק זכיתי לבבי על שלא שמר חוקי רבינא ורב אשי כנ"ל וזה רמז בפסוק שובה ישראל עד ה' אלקיך ולא די לך במה שאתה טוב עם אנשי עה"ז אלא עד אלקיך תשוב כי כשלת בעונך ע"י העונו' נגד ה' נכשלת במעשי בני אדם קחו עמכם דברי' ושובו אל ה' וכה

תתודו ותאמרו כל תשא עון כל מעשינו הטובי' שעשינו בנקיון כפנו את הכל נשא העון וקח טוב כלומר העון לקח כל הטוב כי ריק זכיתי לבבי ונשלמה פרים שפתינו כל מעשי שפתינו היינו כמו פרים וחמורי' ולא כאדם המדבר בשפתי' אלא רק כמו חי בעלמא ולא כמדבר אשור לא יושיענו האישור לא יושיענו על סוס לא נרכב זה הארכתי במקום אחר שהשכל הוא כרוכב על סוס תאות הלב ובעוה"ר התאוה שהוא הסוס מנהיג השכל ויפול רוכבו אחור ואין כאן מקום להאריך כמ"ש במקום אחר גבי לסוסתי ברכבי פרעה ואמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו הקב"ה אוהב הנדבה שאומר הרי זו אפילו בזו רגע עתה מתחרטי' ומקבלי' שלא לשוב לכסלה ולא זז משם עד ששב אפו ממנו כי חפץ חסד הוא ולאפוקי מי שאינו בעל נדבה אלא נדר הרי עלי מחר ולאחר זמן ולכשאפנה אשוב זה אינו מרוצה אצל הקב"ה ע"כ אוהבם נדבה:

ואכלתם אכול ושבוע וגו' וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלקיכם ואין עוד ולא יבושו עמי לעולם אחז"ל לע"ל יתן הקב"ה לאו"ה מצות סוכה ומוציא עליהם חמה מנרתיקה והם בועטי' ויוצאי' והענין אמרו במדרש שלוקחין אגודת לולב לומר כי אנחנו נצחנו במלחמה ביה"כ ואנחנו יוצאין בדגל לסי' ניצוח ונ"ל כי באמת ישיבת סוכה היא לנו לכבוד גדול על שעבר שזכינו לישב בענני כבוד ולבטחון לע"ל במהרה בימינו וסוכה לצל יומם סוכת לויתן אך י"א שהוא במקום גלות אולי נתחייבנו גלות ביה"כ ע"כ נוסעי' מבית לסוכה וזה יהי' ח"ו לבושה לשעבר ולכלימה שהרי המצוה נצחיות וע"י הלולב מורה שתלי"ת הנצחון אתנו בכל שנה ובכל דור כי אילולא כן ח"ו כבר נעקר שם ישראל ממקומו ר"ל ומשו"ה מצטער פטור מן הסוכה כי הסוכה נתנה לכבוד ולא לצער אך או"ה שאמרו תנה לנו מראש אעשנה ואין זה חידוש אך יאמרו שיסבלו כמו קרוב לב' אלפי' שנה גלות כמו ישראל ולא שכחנו שם אלקים ע"כ מנסה אותם במצוה א' סוכה אך לא לזכור ענני כבוד רק במקום גלות וא"כ ע"כ אפי' בקדירת חמה יש להם לסבול ולא יכלו לסבול אפי' שעה ואיך יסבלו כל התורה כמה מאות שנים ע"כ יושב בשמים ישחק עליהם והנה ואכלתם אכול ושבוע משמע אכילה שיש בה שביעה שהוא כביצה ואין שום מצוה תלוי בשיעור אכילת ביצה כ"א

סוכה ע"כ אמר ואכלתם אכול ושבוע בסוכה והללתם ה' אלקיכם בלולב והללתם אשר עשה עמכם להפליא שנצחנו הסם ולא יבושו עמי לומר שהוא במקום גלות ועוד וידעתם מזה גם אלעתיד כי אני ה' אלקיכם לע"ל שאין שום אומה ולשון ישלוט בנו כמו שדרשו חז"ל פ"ק דמגילה בפסוק ואף גם זאת וגו' כי אני ה' אלקיכם לע"ל שאין אומה ולשון ישלוט ולא יבושו עמי לעולם לע"ל:

אהי' כטל לישראל יפרח כשושנה אחז"ל כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן ויבוא כגשם לנו שלפעמי' מתבקש ולפעמי' אינו מתבקש והקב"ה אמר אהי' כטל לישראל ועוד אמרה שימני כחותם על לבך שלפעמי' אינו נראה והקב"ה אמר על כפים חקותך ויל"ד דה"ל למימר אבוא כטל לישראל כמו שאמרה כנ"י ויבוא כגשם אלא באמת כנ"י בקשה ויבוא הקב"ה אפי' כגשם שלפעמי' אינו מתבקש שאנשי הדור אינם הגונים אפ"ה יבוא לנו אך לעומת זה שימני כחותם על לבך שלפעמי' אינו נראה כפירש"י לא הביט און ביעקב שאינו מביט באוניות שלה וכתי' און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' ולא הול"ל ואבוא כיון דמשמע שלא יבוא אלא אם נהי' כטל כולם טובי' אלא אמר אהי' כטל כי אני אעשה עמהם שישמעו כולם בקולי ע"ד ומל ה' אלקיך את לבבך ואהי' כטל וממילא איגו צריך להסתיר פנים כחותם על לב אלא על כפים חקותיך וק"ל:

וכתבינו בספר החיים למענך אלקי' חיים פי' מתחלה מתפללי' זכרינו לחיים מלך חפץ בחיים ולא יחפוץ במות רשע כ"א מאריך אף כדי שבין כך ישוב בתשובה נמצא אלו החיים הם למענינו ולטובתינו שנוכל לתקן את אשר עוינו ושוב מבקשי' מה שהוא חשוב מזה שנזכה להיות צדיקי' כ"כ עד שתכתבינו בס' החיים לא לטובתינו כ"א למענך אלקי' חיים כביכול להוסיף כח בפמלי' של מעלה ולהעמיד תלמידים הרבה ולגדל בנים לתורה כדכתי' והותירך ה' לטובה בפרי בטנך:

שובה ישראל עד ה' אלוקיך במדרש עד לשון עדות עד ה' אלקיך י"ל דהמע"ה התפלל מלפניך משפטי יצא היינו שידין אותו הקב"ה בעצמו וקשה הלא יפסיד ע"י תשובתו שעי"ז הקב"ה יעיד עליו וקייל"ן בדאורייתא אין עד נעשה ידין ויש ליישב דדרשו חכז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא כבוד יומא דף פ"ו ע"א והנה תשובה מאהבה

שמגעת עד כסא כבוד נעשה לו מזדונות זכיות כדאיתא שם פ"ו ע"ב וא"כ כיון שמעיקרא לא חטא שנעשה לו מזדונות זכיות א"כ אין כאן דין ומשפט רק הטוב בא לו מאליו וזה שובה ישראל עד ה' אלקיך היינו תשובה שמגעת עד כסא כבוד שזהו תשובה מאהבה וממילא יהי' הקב"ה עד בדבר לטובה (מש"מ):

ונשלמה פרים שפתינו לא שכיח כלל פר חטאת כי כל חטאת יחיד הוא שעירה רק פר הבא על כל המצות בחטא כל העדה וזה לא שכיח לכאורה במעשה פועל אך ע"י שפתינו שכיח טובא בעו"ה כי כל המתגאה ברוח שפתיו מדבר גבוה כאלו עע"ז כל הכועס כאלו עע"ז כל המנבל פיו מעין עריות לה"ר כרציחה וזה חטא שכיח העוו"ה בכל העדה נמצא חייבי' פרים על חטאם בשפתי':

ולא נאמר עוד אלוקנו למעשה ידינו י"ל רוב העונות נעשים על ידי נסיון קושי הפרנסה יען שרואין דרך טבע שע"י שנותנים ונושאין במשא ומתן ועוסקין במלאכתם מתפרנסים אבל באמת לא מעשה ידו ומסחרו מפרנסו אלא הקב"ה מפרנסו וזה שהזהיר הנביא ואמר שובה ישראל וכו' ולא נאמר אלוקנו למעשה ידינו שמעשה ידיו הוא האלהים המפרנסו אלא באמת הקב"ה הוא האלוקים המפרנסו כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וע"י שהתחזקו באמונה ובבטחון הזה נקל הם לעשות תשובה ושלא יחטאו עוד בעבירות שעיקר הממון גורם להם (מש"מ):

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה יתפרש ע"י מה שאמרו חכז"ל תענית דף ד' ע"א כי הטל בשום אופן לא מיעצר לכן אמר הקב"ה אהיה כטל לישראל אבל איתא שם שהטל דברכה לפעמים מיעצר לכן קאמר קרא יפרח כשושנה היינו מה שאהיה כטל תמיד לישראל יהי' תמיד לברכה שיפרח ע"י כשושנה (מש"מ):

כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם יש לפרש כבר אמר שהמע"ה יען לא נעשה פתגם הרעה מהרה ע"כ מלא לב בני האדם לעשות רע ובאמת אם היה רשע נענש מיד לא היה עושה שום אדם אפי' עבירה קלה שבקלות וממילא לא היה בחירה חפשית, וממילא אין כאן מקום שכר ועונש כי הכל הוא כמוכרח אבל כתיב ויצונו ה' אלוקינו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלוקינו לטוב לנו כל הימים ועיקר תכלית ישראל היא לעסוק בתורה ובמצות ובזה מה שהקב"ה

נותן מקום שיכשלו בעבירות ע"י שאינו מעניש הרשע מיד על ידי זה יש בחירה חפשית ויש מקום לשכר ועונש וזה כי ישרים דרכי ה' במה שצדיקים ילכו בם ע"י שגם פושעים יכשלו בם ולא יענשו מיד וטוב להם (מש"מ):

הקצר בזעם ומאריך אף כי אחז"ל המנבל פיו מעמיקי' לו גיהנם ומייתי קרא זעום ה' יפול שם שבת ל"ג נ"ל זעם במילואו ז'ין ע'ין מ'ם גימטרי' ז'ר'ע' ולעומת זה כשישוב בתשובה ויתהפך לזכיות יתברך בתכלית הברכות שהוא בכל מכל כל גימטרי' קצ"ב כמו ר"ת הלא הוא אביך קניך הוא עשך ויכוננך וכשתכתוב אף במילואו כזה אלף פא עולה קצ"ב ע"כ מקצר בזעם ומאריך אף שנכתוב במילואו ויהי' בברכה:

ולמלשיני' אל תהי תקוה כי א"א להיות גאולה שלימה אלא א"כ נזכה גם לירושת קיני קניזי וקדמוני שהוא אדום ועמון ומואב והם זכו בזכו' לוט שלא הלשין על אברהם באמרו אחותי היא וא"כ כל זמן שיש חלילה בישראל מלשיני' אין תקוה לגרש עמון ומואב:

ואכלתם אכול ושבוע וגו' ולא יבושו עמי לעולם כי מ"ה אומרי' הקב"ה נושא פני' לישראל והקב"ה אומר אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקי' עד כזית ועד כביצה ואין הכוונה על כמות שיעור אכילה אלא על האיכות כי הקב"ה נתן רשות ואכלת ושבעת בכל מה שהתירה התורה אך השמר לך פן תאכל ושבעת ורם לבבך ואז לא ישא פני' ולא יקח שוחד אך ישראל מתיראי' מזה פן תאכל ושבעת ע"כ פורשי' משבעי' שערי היתר שלא יגיעו לשער איסור פן חלילה יבואו לבעוט ואז אי בכל זאת יארע עבירה ושגיאות מי יבין אז ישא ה' פניו אליך אמנם הצדיקי' הגדולי' אשר כל אכילתם ושתייתם כקרבן כליל וה' עמהם ורגלי חסידיו ישמור ואכלתם אכול ושבוע ולא יבושו עמי לצרוך נשיאת פנים כי בקרב ישראל אני לשמור רגלי חסדיו ולא יאונה להם כל און אפי' בהמתן של צדיקי' אין הקב"ה מבי' תקלה ע"י:

ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלקיך אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם יש לפרש ולא יבושו עמי לעולם הבא כי לא ינוכה להם מזכיותיהם בעולם הבא הגם שנעשה להם נס ואם עושים נס מנכים מזכיות כדאיתא פרק ב' דשבת דף ל"ב ע"א מ"מ הכא נעשה הנס נסתר בדרך הטבע ולא שידוד הטבע דהיינו שחרשו

וזרעו והצמיח וקצרו והכל בזמן קצר הוסיף הארץ תת כחה ומחרישה ועד קצירה רק ט"ו יום היו כדאיתא בתענית דף ה' ע"א לכן לא ינוכה להם והנה פלא פירושו מכוסה כדמתרגם אונקלוס כי יפלא ממך דבר ארי יכסה ממך וזה ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה"א יען אשר עשה עמכם להפליא שעשה הנס להפליא נס נסתר מכוסה ולכן לא יבושו עמי לעולם:

עוד יש לומר יען כי על ידי אכילה זו הוסיפו זכיות בהילול שם ה' ונתוספו להם זכיות לעומת מה שנכה להם ולא הפסידו לכן ולא יבושו עמי לעולם (משמ"מ):

ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלקיכם ולא יבושו עמי לעולם יש לדקדק כפל ולא יבושו הנה אמרו חז"ל מאן דאכל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפי' והנה נעשה להם נס ונזונו בחסדו של מקום מ"מ הבטיח להם שלא יבושו כמאן דאכל דלאו דיליה נהמא דכסופא רק כאלו מגיע להם בזכותם אבל יש מקום לומר אולי אין השכינה שרוי בתוכם רק למעלה בשמים ולא מסתכלים כלפי מעלה לכן לא יבושו על זה חזר וקאמר וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלקיכם בהשראת השכינה בתוכם ואעפ"כ לא יבושו עמי (משמ"מ):

מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע וגומר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאותם י"ל איתא ביומא דף פ"ו ע"ב אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה לא תעשה בתורה שנא' הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד ואת זנית ושוב אלי נאם ד' א"כ הקב"ה עובר על עבירה וז"ש ועובר על פשע היינו שהקב"ה עובר ג"כ על חטא ופשע ואיתא במדרש שגם הקב"ה מקיים המצות וכיון שהקב"ה עבר על פשע מקיים מצות תשובה וז"ש ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו היינו שכובש עונותנו ומשליך במצולות ים שלא יעלו על לב לעולם וכיון שאין כאן עבירה מעיקרא ולא חטאו ישראל מעולם מותר הקב"ה להשיב ישראל אליו וז"ש ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה שע"י תשובה לא היה מעיקרא ל"ת וזה עולה כפי' רש"י ברכות דף כ"ב ע"א עשה דוחה ל"ת כאלו לא נאמרה כלל (משמ"מ):

בפיך ובלבבך לעשותו יש לדקדק הקרא כתיב במצות תשובה שעיקרה בלב מה עשייה שייך כאן שכתוב לעשותו ויש ליישב כיון שעשה תשובה כהוגן נעשים זדונות זכיות והוי כמו שעושה בפועל ממש הרבה מ"ע (מש"מ):

לעיה"כ

את זו דרש ראב"ע וכו' דקדק לומר את זו לרמז אקרא מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזזי' הלא אלקינו זו חטאנו לו ולא באו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו קאמר זו חטאנו לו כי זו גמטרי' י"ג הם י"ג מדות שהם דרכיו של הקב"ה כדכתי' הודיעני נא את דרכיך ועליהם אחז"ל הדבק בדרכיו מה הוא רחום וכו' הם דברי' שבין אדם לחברו ושם נאמר נושא עון ופשע ודרשו חז"ל אפסוק בנביאי' נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע והיינו זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ועל זה רמז דרשת ראב"ע ע"כ נקט את זו דרש עבירות שבין אדם לחברו אין יה"כ מכפר:

ולולי הנ"ל י"ל עוד דרמז זו גמטרי' י"ג על פגם ברית קודש שנמשכה ערלתו עי"ז שנכרתה עליו י"ג בריתות והיינו ולא אבו בדרכיו לשון נקי' דרך גבר בעלמה לא אבו להתקדש בגדר עריות:

ואמנם ליישב גם מה שמסיים ולא שמעו בתורתו י"ל דקאי אבטול תינוקות של בית רבן דלפנים עד י"ג שנים למדו כל התינוקות ספר מקרא ומשנה ונתגדלו על ברכי חכמי' יראי השם ואם גם אח"כ אם לא הצליח לתורה ועסק כל ימיו במשא ומתן מ"מ הושרש בו שרש דת משה וישראל ממה שלמד בבית הספר אבל בעו"ה בדור הרע הזה מקטנותם יצאו לפקר בלומדי' אפיקורסי' ומעולם לא שמעו תורה ולא למדו ליראה את ה' והגדילו ועשו פרי ראש ולענה היינו זו חטאנו לו זו גמטרי' י"ג שנים ילדות של קטני ישראל ולא אבו בדרכיו הלוך בגדלותן כי לא שמעו בתורתו מרב שלהם שלא שמעו ממנו דרכי התורה והיראה והם ממש כתינוק שנשבה בין הנכרי' ומשו"ה קרא ר' ישמעאל בן אלישע המקרא הזה כשהי' שבוי בין הנכרי' עיי' פ' הנזקי' באגדת חורבן:

אר"ע אשריכם ישראל וכו' מקוה ישראל מושיע בעת צרה נ"ל עת צרה דייקא שהעת צר ולא צרות לב ח"ו כי ואתהלכה ברחבה ורוחב לב כאמור אשריכם ישראל ושמחה גדולה היא לנו שאפי' בגלותינו ונתפזרנו ואין לנו מקדש ולא כהן שהי' כלל כל ישראל

כלול בתוכו מ"מ גם עתה באפס זו שאין לנו א' הכולל הכל עכ"פ כל עם הקודש נאספי' וצועקי' ונענים תלי"ת ועל זה אשרינו מה טוב חלקנו ואתהלכה ברחבה ולא במצר אך העת צר הזמן קצרני בער"ה עם הגדולי' לא יצאנו ובעי"ת עם הבינוני' לא נצטרפנו ועכשיו בזמן קצר ועת צר הלז מקוה ישראל נקווים כולם בשעה א' ובמקום א' ואם לא עכשיו אימתי והקב"ה שולח עזרו מקודש ע"י מים טהורי' שפע קודש מלמעלה והיינו יענך ה' ביום צרה כנ"ל וישלח עזרך מקודש ויזכור כל מנחותך ועלתך כאילו הכה"ג עומד ומקריב ואמנם בשבת אין יום צרה כי רגע א' של שבת פועל יותר מכל הזמני' דהמעונג שבת הוה נחלה בלי מצרי' ע"כ יה"כ שחל בשבת זכות השבת יליץ והיינו וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד אחז"ל זה יוהכ"פ שא"ב אכילה ושתי' כבדהו בכסות נקי' ר"ל שקוראי' לשבת עונג כל השנה אזי כשמגיע יה"כ בשבת אזי הוא מכובד בכסות נקי' ר"ל נקי מכל חטא ע"ד בכל עת יהי' בגדיך לבנים ואמנם בעו"ה משרבו מחללי שבת בפרהסי' א"כ יה"כ שחל בשבת סניגור נעשה קטיגור ח"ו אך אם עתה ברגע זו מקבל עליו שלא לעשות עוד א"כ יתהפך לזכיות והיינו אז תתענג על ה' פי' אז ברגע יה"כ שקראת לקדוש ה' מכובד או באותה שעה תתענג על ה' יתהפכו כל השבתות שחללת יתהפכו לעונג שבת ומדוקדק אז תתענג על ה':

מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ר"ל נקי מנכסיו ואין לו בביתו לחם ושמלה וכפיו נקיים מכל טוב ואפ"ה הוא בר לבב בעמדו בתפילה אינו מתבלבל מדאגות אלו ומהבלי עה"ז אשר לא נשא לשוא נפשי שאינו נושא על שפתיו דברי תפלה ולבו בל עמו נפש זו תפלה כדכתיב בחנה ואשפוך את נפשי לפני ה' ואמר יותר ולא נשבע למרמה שאחז"ל שמשביעי' האדם אפי' כל עולם אומרים עליך צדיק אתה תהי' בעיניך כרשע וכעין זה דהע"ה אמר כשקללו שמעי בן גרא אמר ה' אמר לו קלל ואמר שהע"ה אל תשית לבך לכל הדברי' אשר לא תשמע עבדך מקללך וזה אינו מתבלבל בתפלתו ע"י מה שאויביו מבזי' ומקללי' ע"כ אמר ולא נשבע למרמה שהרי נשבע שיהי' בעיני עצמו כרשע אחז"ל פ"ק דגטין כל מי שיש לו צעקת לגימא על חברו ושותק יושב סנה עושה לו דין וכתבתי שם בחידושי שוכן סנה ר"ל עמו

אנכי בצרה שהקב"ה מצטער בצרות הצדיק במה שזה הרשע יורד לחייו של צדיק זה ע"כ הקב"ה עושה לו דין אך דוקא אם הוא שותק אבל אם הוא נלחם לעצמו אינו בטוח שהקב"ה יעשה לו דין וזה מרומז בתורה ה' ילחם לכם בתנאי ואתם תחרישון ומרומז בלשון ילחם הגם שהוא לשון מלחמה הוא ג"כ לשון לחם כמו כי תשב ללחום את מושל ה' יזמין לך לחמך ממקום אחר וגם ילחם מלחמתך עם שונאך ובתנאי ואתם תחרישון:

אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי יש להבין במ"ש הרמב"ם דבשמחת בית השואבה לא שמחו אלא גדולי ישראל ושארי העם באים לראות ולשמוע וק' הא עיקר שמחת החג הוא על שזכינו לניצוח הס"ם וכפרת יה"כ א"כ דלת העם ראוי' לשמוח יותר ואמרתי עד"מ שותפים אשר א' מהם עבר צווי המלך והביא סחורה מחוץ למדינה ונסתכן ונתיסר על ככה ואין לשאר השותפים לשאת עמו כלל וכלל עפ"י דין ודת תה"ק אך אח"כ כשנמלט וניצל מצרותיו מה שנשאר לו מאותה סחורה השותפי' חולקי' עמו בשוה כן הדין וא"כ השותפי' שמחי' שהרויחו מה שלא היו מרויחי' מעולם כי הם לא הי' עושין כן מעולם לעבור על צווי המלך להביא סחורות הנאסרות ועכשיו הרויחו זה והאידך סבל יסורי' עבורם והנמשל כי הצדיקי' המוחי' ברשעי הדור והם אינם שומעים והולכי' כל השנה בשרירות לבם הרע אין לצדיקי' שום חלק בעונשם ויסורי' המעותד לבוא עליהם משמי' או יסורי' ותעניתם שיקבלו עליהם כשירצו לשוב אך ביה"כ אם ישובו ויזכו ויתהפכו העונות ההמה לזכיות אז גם הצדיקי' יחלקו עמהם כי כל ישראל ערבי' זה בזה נמצא מרויחי' הצדיקי' ריווח מה שלא הי' זוכי' בה לעולם אי לא עונותיהם של רשעים ע"כ הם שמחי' שמחת בית השואבה על חלקם בעונות שנתהפכו לזכיות אך כל זה אם הרשעים שבים ביה"כ תשובה גמורה אבל זולת זה מה זו שמחה עושה בסוכות והיינו אך ריק זכיתי לבבי ביה"כ וארחץ בנקיון כפי בסוכות דנקיון כפי קאי אארבעה מינים כידוע ואמר כי ריק וחנם הי' כל זאת ח"ו כי דור בניך בגדתי שאינם שבים בתשובה ראוי והארכתי בזה: **הר"ן** בביצה ריש פ' המבי' כ' דסוגי' דשבת ודביצה שם פליגי אי צריך למחות בדאורי' דאתי' מדרשא או לא ע"ש ושוב כ' דודאי הני נשי לא אכלו עד רגע אחרונה דהרי א"א

לצמצם אלא עוד זמן מה לפני רגע הלילה ולא מחינן בהני נשי דמוטב שיהי' שוגגי' משיהי' מזידין בדבר שאינו מפורש בתורה ושוב כ' דכל זה צריכי' למ"ד ספיקא דאורי' לקולא דאי מן התורה לחומרא א"כ אותו זמן הוא בין השמשו' וצריך למחו' משום ספק דאורי' ע"ש ותבין כן כוונתו ונ"ל דעכ"פ השתא דעבדי' בין השמשות מספיקא דחכמי' עשאו כל ספק להחמיר ועבדי' מדרבנן לחומרא כאלו הוא וודאי לילה א"כ ממילא מאותו ספק עצמו צריך להוסיף עוד כ"ש קודם בין השמשו' מספיקא דלמא ב"ה לילה וצריך להוסיף מחול על הלילה וכן ביציאתו והשתא לפ"ז י"ל בהא פליגי הני תרי סוגיו' דהך סוגי' ס"ל לא בעי' איקבע איסורא וא"כ ספיקא דאורי' לחומרא ובין השמשו' מן התורה ספק לילה ושיעור תוס' שלפני ב"ה ג"כ דאורי' ואפ"ה לא מחינן בהני נשי ש"מ כל איסור שאינו מפורש בתורה לא מחינן ואידך סוגי' ס"ל בעי' איקבע איסורא אבל ספיקא דאורי' לקולא מן התורה וא"כ ב"ה גופי' דרבנן והתוס' שלפניו פשיטא שהוא דרבנן ומשו"ה לא מחינן בהו אבל אי' דאורי' אפי' אינו מפורש בתורה צריך למחות כן נ"ל:

וע"ד דרוש נ"ל משו"ה אין תוספת דאורי' כ"א ביה"כ וגם ביה"כ אינו מפורש בתורה וגם לא מחינן בהו משום דהסברא נותן להוסיף שלא יהי' נראה כמשוי וכמי שמדקדק על רגע אחרונה ומשו"ה לא צוה הקב"ה על שום תוספ' דא"כ היינו צריכי' עוד להוסיף על אותו התוספת אבל השתא סגי בהוספה כל דהו מדעתינו ואמנם ביה"כ חשש הקב"ה מקטרוג הסם אם לא יוסיפו ויאמר נא התעני' קשה עליהם וכמצות אנשי' מלומדה ע"כ רמז הקב"ה התוספת בתורה ומ"מ לא פירשו להדי' שלא יבין הס"ם ויסבור שאנו מוסיפי' מדעתינו לחשק ואהבה לכנוס להתעני' ואם עבר אדם ואינו מוסיף אין אנו מוחי' בו להדיא שלא לפרסם הדבר שהוא חיוב גמור ויש לומר עוד דהרי מ"ד דמפיק תוס' מערב עד ערב ס"ל הא דכל האוכל בתשיעי מעלה עליו כאלו התענה ט' ויו"ד הוא רק אסמכתא וכן פסק בש"ע או"ח סס"י תק"ע ועמג"א שם והיינו שסמנו אמערב עד ערב שיאכל בט' וכל ישראל אוכלי' בו ויסבור הס"ם שזו דרשא גמורה ואון כאן קרא אתוס' יה"כ ואפ"ה מוסיפי' על הקודש ואין לו לקטרג נמצא האוכל בט' גורם רצון בתעני' יו"ד וק"ל:

ועד"ז י"ל פסוקי ריש הפטרת יה"כ קרא בגרון אל תחשוך וגו' עיי' בפרשה ואקדים אע"ג דבתוס' אין מוחי' לנשי' ומוטב שיהי' שוגגי' אך אם האנשי' מזידי' בא"א לצמצם ע"כ מחינן בהו וממילא צריך להודיע האמת שצריך להוסיף וממילא יעשו נשי' מזידי' ואומר המתענה לאהבת ה' הוא שמח ונהנה מתעני' היום הקדוש הזה והוא לו לעונג ואז הצום מרוצה להקב"ה אך המתענה על כרחו ולטורח ומשא הוא לו לעינוי נפש אין הצום מרוצה להקב"ה ונבוא אל המכוון בעזה"י אמר הקב"ה לנבי' קרא בגרון אל תחשוך ולא תאמר מוטב שיהי' שוגגי' לא תאמר כן אל תחשוך והטעם והגד לעמי פשעם במה שמצמצמי' עד רגע אחרונה של ליל הצום וממילא צריך אתה לומר לבית יעקב אלו הנשי' חטאתם השוגג שאינם מוספי' מחול על הקודש ואמר ואותי יום יום ידרושון פי' בעצם היום הזה דוקא ולא לפניו כל שהוא עיי' יומא פ"א ע"א כגוי אשר צדקה עשה כלומר שהוספה היא צדקה ומשפט אלקיו לא עזב היינו צמצום דראוי במשפט ויושר שלא לצמצם:

ועל זה יאמר הכזה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו פי' הצום שהוא לאדם עינוי וצער אותו צום לא אבחרהו כ"א שיהי' אדם מתענג בו ולא מתענה:

רמב"ם פ"ו מדיעו' הלכה ז' פסק כמ"ד עד הכאה דלא כר' יוחנן ובהגהת מיי' שם כ' דנפקא לי' ממדרש ומהאי דממקדשי תחלו דפ' במה בהמה דף נ"ה ולפע"ד ס"ל מ"ש ר' יוחנן התם בעירוכי' ל"ו ע"ב אגב חביבותיה יתירא וכו' כ"ע מודו בהך סברא אך אינהו ס"ל דבן לאביו שאני ושקולי' הם אם בן הוכיח לאביו עד הכאה משום חביבותי' ש"מ אדם דעלמא אפי' בלא חביבותי' חייב עד הכאה ואמנם ר' יוחנן ס"ל דכיון דאין האב עושה מעשה עמך וצריך תוכחה בטיל לי' מעלת אב ואשתייר חביבותי' ואנן קיי"ל כמסקנת ש"ס סנהדרי' פ"ה ע"ב מאי הוה עלה וכו' וע"ש פ"א ע"א לא תימא לי' לאבוך וכו' ועיי' לח"מ כאן פ"ו מדיעו' וק"ל וא"ש דמ"מ אסור לבזוי' לאב ואפ"ה הכניס עצמו משום חביבותי' עד הכאה ש"מ דאדם דעלמא אפי' לא חביב נמי צריך עד הכאה, ועיי' היטב מ"ש הגה' מיי' עוד שם בענין הוכח תוכח:

ונ"ל פסוקי פ' נצבי' אשר לבבו פונה היום פן יש בכם שרש פרה וגו' כל הפרשה דלא בא להוכיח אותו שעע"ז שכבר האריך בתוכחה שבפ' תבוא ופ' זו מיירי מערבו'

הצדיק שאינו מוכיח ברשעי' ואומר בלבו לא יקבלו ממני ומוטב שיהי' שוגגי' ובאמת יאמר מה"ד אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי ומעלה עליהם כאלו הצדיקי' עע"ז כפרתו של ראב"ע שנקראת על שמו והיינו פן יש מי שלבבו פונה לעע"ז ואותו מילתי' כבר אמורה בפ' תבוא אך פן יש בכם אתם הצדיקי' שרש אשר יפרה ממנו ראש ולענה והוא יתברך בלבבו שהרי אני צדיק שומר כל התורה מאל"ף ועד תי"ו ויאמר בשרירות לבי אלך פי' לפי דמיון לבו שהרשעי' אלו לא יקבלו ממני למען ספות הרוה את הצמאה פירש"י זדונו' על שגגו' ר"ל שיהי' שוגגי' ואל יהי' מזידי' לא יאבה ה' סלוח חטא התוכחה כי בו במי שבידו למחו' רבצה כל הקללה כדכתי' ממקדשי תחלה ובניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה יתמהו מדוע עשה ה' ככה הלא אלו האנשי' קיימו התורה כולה ואמרו על אשר עזבו ברית ה' אשר כרת וגו' ר"ל ברית פ' נצבי' הערבו' שנתערבו להוכיח הרשעי' ועברו על זה ועבדו אלהי' אחרי' אשר לא ידעו' כי הרשעי' עע"ז אשר ידעום כדכתי' לעיל ותראו שקוציהם וגילוליהם אך אלו הצדיקי' לא ידעו ע"ז מעולם ואפ"ה עבדו שמעלה עליהם הכתוב כאלו הם עע"ז ע"ד פרתו של ראב"ע ומסיים הנסתרו' לה' אלקינו בהדי כבשי' דרחמנא לפניו גלוי שלא יקבלו תוכחה אבל הנגלות לנו כי לפנינו אין גלוי ואמר לנו ולבנינו דייקא שאפי' הבן מחוייב להוכיח האב והתלמיד לרבו ועד מתי עד עולם לא יפטר לא בנזיפה ולא בקללה אלא עד עולם אך בתנאי לעשות את כל דברי התורה הזאת מה שמפורש בתורה אבל כגון תוספ' יה"כ שאינו מפורש אמרי' מוטב שיהי' שוגגי':

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן י"ל דכתי' זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרי' חנם פירש"י בלא מצות והכונה לע"ד כל האוכל בט' נחשב מפני שע"כ צריך לאכול בו ואפי' תעני' חלום שהתעני' לו עונג אסור להתענו' עיי' מג"א סי' תר"ד וא"כ הכרח כזה הוא עינוי ובמן הי' אסור להותיר ע"כ הי' צריך לאכול עומרו ביומו ואמרו זכרנו במצרי' שלא הי' לנו רק דגי' וקשואי' מ"מ לא הי' מצוה לאכול ואכל ברצונו והיינו חנם בלא מצוה משא"כ המן על כרחך אתה אוכל אמנם זה הוא תרעומת האספסוף אך הצדיק האוכל לשם ה' הקב"ה ממציא לו תאוה וריוח בבני מעי' לקיים מצותו והיינו ויענך שהכריח אותך שלא תותר שכחשב לעינוי אך וירעיבך שהמציא לך

רעבון ויאכילך המן, ועד"ז פירשתי ואכלתם אכול ושבוע וגו' ובילקוט יואל שם רשעי' בושתן כפולה שנא' מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה' יבושו ויחפרו וגו' וצדיקי' ברכתן כפולה ולא יבושו עמי תרי זימני' והנה בושה כפולה של רשעי' מובן כך דרשע כל ימיו לסוף כשיגיע אידו פונה למעלה ומתפלל והוא בוש מאוד כי כל עלמא ידעו שאין דרכו להתפלל ומרגישי' שמתוך צרותיו המרובי' חוזר למעלה וזהו בושה ראשונה מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה' ושוב הקב"ה אינו שומע תפלתם וחוזרי' ריקם היינו בושה שתי' ישובו ויבהלו ויחפרו ויאבדו אמנם צדיקי' ברכתן כפולה כך כי קדוש שרוי בתוך מעיהם כמ"ש תענית ה' ע"א על פסוק בקרבך קדוש והוא אוכל פול ושבע כדאי' ר"פ טרף בקלפי וכשמגיע לאכילת מצה כגון ג' זיתי' פסח מצה ומרור הוא דואג מאוד אפי' בפול א' הוא שבע כל ואיך יאכל ג' זיתי' ויהי' אכילה גסה אך הקב"ה השרוי בתוך מעיו מרעיבו כמו במן הנ"ל ואוכל על השובע כמצותו והצדיק הזה מתפלא מאוד עד"ז ומ"מ לע"ל הקב"ה משלם לו שכרו משלם כאלו הוא עשה והיינו ואכלתם אכול כמה מיני אכילת פסח מצה מרור ושבוע ואינו אכילה גסה והללתם שם אלקיכם אשר עשה עמכם בזה להפליא ולא יבושו לעולם שדאגו מתחלה שלא יכול לקיים מצוה כראוי לא יבושו בזה ושוב וידעתם ותבינו כי בקרב ישראל אני בקרב דייקא בקרבך קדש שרוי בתוך מעיו ואפ"ה ואני ה' אלקיכם פי' נאמן ליתן שכר כפירש"י ר"פ וארא ולא יבושו עמי לעולם הבא לומר שלא יהי' להם שכר לא כן הוא אלא ברכתם כפולה:

ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש אמרו חז"ל כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי יש לדקדק הול"ל כאלו התענה תשיעי או כל האוכל ושותה בתשיעי ומתענה בעשירי מעלה עליו כאלו התענה שתיהם י"ל הנה גדול כח אכילה לשם שמים מתענית לשם שמים (ובפרט כי קשה יותר שיהא כל כונתו לשם שמים באכילת הנאת הגוף מתענית שאין להגוף הנאה בו כמו שהסביר זקני מרן רשכב"ה בעל החתם סופר זצ"ל עיין בתו"מ שמות דף פ"ב ע"ג בד"ה לקיים עיי"ש) לכן כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו כאלו התענה שני ימים תשיעי ועשירי וק"ל (מש"מ):

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גילוליכם אטהר אתכם יש לפרש ידוע כי הקב"ה אומר שובה ישראל וישראל אומרים השיבנו ה' אליך כדאיתא במדרש היינו שקשה לנו לעשות תשובה שלימה ובפרט מאהבה בלתי סיוע מהקב"ה לכן ישראל אומרים שהקב"ה יחזירם בתשובה תחלה והקב"ה אומר שישראל יתחילו תחלה בתשובה והנה באמת מלמעלה באים הרהורי תשובה ואח"כ צריכים אנחנו להתאמץ בתשובה בכל יכולתינו ומה שאינו בכוחינו לשוב בתשובה שלימה מאהבה לזה הקב"ה יסייע לנו משלו וזה אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנא' וזרקתי עליכם מים טהורים רק זריקה כעלמא כמי שזורק איזה טפים וזה התעוררות תשובה שבא מלמעלה ואח"כ וטהרתם אתם בעצמיכם בכל יכולתכם ואח"כ הקב"ה יסייע לגמר התשובה שלימה וזה מכל טומאותיכם וגילוליכם אטהר אתכם וק"ל (מש"מ):

ליוהכ"פ

בקרבתם לפני ה' וימותו שבת קי"ח ע"ב איתא א"ר יוסי יהי חלקי ממתים בדרך מצוה יש לפרש כיון שהם שלוחי מצוה שהם אינם ניזוקים אף בחזירתם אם כן על כרחך לכפר על עון הדור וזה בקרבתם לפני ה' בדביקות הקב"ה אז וימותו מוכח שהם לכפרת ישראל לכן בית ישראל יבכו את השריפה שהוא להם לכפרת עונות (מש"מ):

אחרי מות א' ר"ח בר אבא באחד בניסן מתו ולמה מזכיר מיתתן ביוהכ"פ אלא כשם שיום הכפורים מכפר כן מיתתן מכפרת ומנין שיוהכ"פ מכפר שנא' כי ביום הזה יכפר ומנין שמיתתן ש"צ מכפר' ויקברו את עצמות שאול וכו' ויעתר אלקים לארץ והוא תמוה שמתחיל להקשות מנין שיוהכ"פ מכפר ומניח הפסוקים הקודמים וכפר בעדו ונשא השעיר את כל עוונותם ועוד פסוקים ומביא האחרון מהם כי ביום הזה ועוד שמקשה מניין שמיתתן של צדיקים מכפרת הלא מתחיל לומר מפני שממתין להזכירם ביוהכ"פ מוכח שכשם שיוהכ"פ מכפרין כן זה ויש ליישב לפי מה שאיתא הצ"ע בתוספות שבועות דף י"ג אם יוהכ"פ מכפר בלא קרבנות כגון בזה"ז ומביא תוספ' בשם י"א שהיום בעצמו מכפר דכתיב כי ביום הזה היום מכפר וזה קושית

המדרש מנין שיום הכפורים מכפר פי' היום עצמו ומביאים דכתיב כי ביום הזה יכפר ואין ראיי' מפסוקים הקודמים שהם מיירים רק מקרבנות היום ומנין שמיתת צדיקים בכל דור מכפרת דילמא דווקא שני בני אהרן שמתו בנעוריהם בחינוך הבית המקדש בשעת הקרבן ומביא ראיי' משאול ויהונתן זו שנעתר אלקים לארץ וי"ל עוד מנין שמיתת בני אהרן עצמו מכפר בכל דור מחדש כדאיתא בזוהר שהמתאבל עליה' ביוהכ"פ כשקורין בתור' מוחלין עוונותי' ויליף לי' מביו' הזה יכפר שקאי שהיו' מכפר תמיד לדורי דורות (מש"מ):

והיתה זאת לכם לחקת עולם בחדש השביעי תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו י"ל דהא כתיב כי ביום הזה יכפר והסברא פשוטה דלכן מתענים כדי להתם חטא ולכלות פשע על ידי צער עינוי התענית אבל לפי זה מכש"כ דיהי' מותר בעשיית מלאכה שטורח וכבדות המלאכה גם כן צער ועינוי ומה גם ביום התענית והתורה אסרה וחייבה על עשיית מלאכה מזה מוכח שמצות עינוי חק היא ככל שאר חוקי מצות התורה וזה והיתה זאת לכם "לחקת" עולם דבחודש השביעי תענו את נפשותיכם ואעפ"כ כל מלאכה לא תעשו זה מורה כי חוק היא מצות עינוי ביום הזה דווקא וק"ל (מש"מ):

*__בהפטרה__ הלא פרוס לרעב לחמיך ועניים מרודים תביא בית יל"ד לשון הלא דמשמע דמיירי מדבר ידוע שכך יהי' ועוד חז"ל דרשו עניים מרודים אנסים וגזלנים וכדומה והוא בהיפך הכוונה וי"ל על פי משל שאמרו במדרש על שונא גזל בעולה ולולב הגזול אוי לזה שנעשה סניגורו קטיגורו עיי' ילקוט ישעי' נ"ז ועיי' במלחמות ה' ר"פ לולב הגזול וזהו שאמר הלוא ידעתי כי ביום צום ותשובה פרוס לרעב לחמיך ותחלק צדקה לעניים ואם הממון גזול הוא א"כ במקום שילמוד עליך זכות וסנגוריא על ידי צדקה הלזו אדרבא עניים מרודים תביא בית מקטרגים ואנסים תביא עליך ע"י צדקה כזו אבל אם תעשה ביושר וכראוי ונכון אז אמר לקמן והלך לפניך צדקיך להליץ עליך ולהיות סניגורך:

*__וקראת__ לשבת עונג פי' שלא יהי' המאכלים רק לעונג אלא מצות השביתה יהי' לנו לעונג יען שזכינו לשבות ביום אשר שבת השי"ת ולקדוש ה' זה יוה"כ מכובד בכסות

נקיי' כמאחז"ל ז"ל וכנ"ל גם כן כוונת כסות נקיי' לרמז מה שהיום יוה"כ הוא מקודש ואנחנו מקודשים בו ומסירים הבגדים הצואים מליכלוכי החטאים כמו שכתוב הסירו הבגדים הצואים מעליו והלבש אותו מחלצות דקאי על צואת זוהמת החטאים אותו הקדושה היא היא בעצמה כסות הנקיי' אז תת עונג על ה' ולא על תענוגי גוף ואז תזכה והרכבתך על במתי ארץ שתראה עוה"ב בחייך ואז בחיי העוה"ז והאכלתיך נחלת יעקב אביך שהיא נחלה בלי מצרים תזכה לזה בעוה"ז מעין העוה"ב:

*חלילה לך להמית צדיק עם רשע וכו' השופט כל הארץ לא יעשה משפט דברי תימא הוא איך עלה על דעת כן שהקב"ה יעות המשפט ח"ו והענין דאמרו חז"ל על עריות בא אנדרלמוסי' והורגת טובים ורעים וזה היה גם בסדום מסתמא אלא שכתבו הספרים טעמו של דבר כדי לחוס על כבוד הבריות שלא יתבררו המשפחות הפסולים והממזרים וטען אאע"ה אנשי סדום שלא חסו זע"ז ומקפידים על מידת סדום וגוזלים וחומסים איש אה רעהו אין מן הדין שיהרוג הצדיק לחוס על כבוד הרשעים זה נראה טענת הרשעים:

*בהפטרה למנחה כתיב ביונה ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה נראה שהם לא שבו אלא מן הגזל לבד ולא על שאר עבירות ובכללם עריות אלא מכיון שחסרה מדתם המתין להם זמן עד שתתמלא כמשאחז"ל שנחרבה אח"כ בימי נחום האלקושי אלא לפי שעה הי' ח"ה שאמרו הבריות שאין הקב"ה מקפיד אלא על עבירות שבין אדם לחבירו וכטענת האפיקורסים ע"כ רצה יונה דלא ימתין להם אלא ידונם מיד על העריות אלא שלפי"ז יהרוג טובים ורעים כמו שבא על חטא עריות בשלומא כשיש ביניהם חוטאים שבין אדם לחבירו לא יהרוג טובים בשביל הרעים כיון שהם עצמם אינם חסים זע"ז וכמ"ש לעיל בטענת אאע"ה עם אנשי סדום אבל אחר שנתכפר להם חטא חמס ממילא אם יפקוד עתה על העריות יהרוג גם הטובים ואין ראוי' להקב"ה שמפני קידוש שמו לא יחוס על הרבה רבוא בני אדם שלא ידעו בין ימינם לשמאלם ואמר כן כלפי יונה שביקש נפשו למות אע"ג שיהי' ח"ה אם אנשי העיר קיימים והנביא שהזהירם מת בכל זאת לא חס יונה על ח"ה הזה רק בקש להציל נפשו מרעתו וביקש קח נפשו למות ע"כ א"ל הקב"ה אם אתה אינו חס על קידש ה' מפני רעתך איך

אחוס אני על קידוש ה' ואהרוג קטנים עם גדולים אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם כי אל רחום ה' אלקינו:

לחג הסוכות

ולקחתם לכם ביום הראשון י"ל למ"ש במדרש דלקיחת ד' מיני' הוא כדגל חוזרי מלחמה ואות ניצוח א"כ יען כי אין אדם בטוח מחטא ומתנדב אדם אשם תלוי בכל יום חוץ מיום א' אחר יה"כ ומיהו בד' ימי' שבין ר"ה ליה"כ טרודי' במצות ועדיין ביום הראשון של סוכו' הניצוח קיים ע"כ אנו לוקחי' ד' מיני' אבל ביום שני של סוכות אין בטוח שכבר נתלכלכו קצת בחטא ע"כ אין מצוה בלקיחת הדגל משא"כ בבהמ"ק העולי' לרגל ושוהים שם ז' ימים פשוט שיותר בטוחי' שלא לחטוא יותר ממה שבטוחי' בד' ימי' שבין ר"ה ליה"כ ע"כ ושמחתם לפני ה' אלקיכם ז' ימי' ומסיים חוקת עולם לדורותיכם בחדש הז' תחוגו אותו בחדש הז' ולא בחדש השמיני דהוה סד"א מי שהי' טמא או בדרך רחוקה ידחה לחדש השמיני כמו בפסח קמ"ל דעד החדש השמיני יש לחוש שחטאו ואין ליטול לולב:

וכעין זה נ"ל בקרבן תודה לא תותירו ממנו עד בקר ולא כשאר שלמי' להורו' נתן כי אעפ"י שנעשה לו נס היום וריחם הקב"ה עלי' בזכות דבר טוב שנמצא בו או באבותיו לא יהי' בטוח ביום מחר כי שמא בין היום למחר יגרום החטא וכמו ביעקב אע"ה וירא ויצר וקטונתי מכל החסדי' שאחז"ל שירא פן גרם החטא:

***אך** בחמשה עשר לחודש הזה וכו' ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' יל"ד לשון אך וי"ל מזה ראו חז"ל לדרוש כדאיתא בילקוט פ' אמור דארבע מינים באים לרצות כמו קרבן והיינו פירש הקרא אלה תעשו לה' במועדיכם מלבד מנדריכם וכו' אך את זה תעשו לקרבן מלבד קרבנות המועד הנ"ל תעשו ביום ט"ו תקחו פרי עץ הדר וכו' ואמר עוד חוקת עולם בחודש השביעי תחוגו אותו וקשה פשיטא ואלא אימתי בחודש השמיני אתמהה אלא השופר בר"ה בא לעורר בתשובה מיראה ונעשה מעונות שגגות וראוי לבעלי תשובה אלו למנות תחלת שנות חייהם רק מתשרי שפסקו בו מלחטוא ואין חוטאים עוד ולא מניסן אך לולב בא לרצות ולהפוך העוונות לזכיות ומש"ה נקרא ראשון לחשבון שנחשבו עונות שעברו לזכיות וכיון שלמפרע נעשו זכיות הדר מניסן

מנינן והוה תשרי חודש השביעי והיינו דקאמר חוקת עולם בחודש השביעי תחוגו אותו ולא ימנה לכם ראשון כ"א שביעי כי יתהפכו לזכיות וק"ל:

בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה' יל"ד לשון השביעי הזה תיבת הזה מיותר וגם לא הזכיר כאן יום השמיני כלל ואח"כ מתחיל ענין חדש אך בט"ו יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ וגו' וכאן הזכיר יום השמיני שבתון ולא כתיב השביעי הזה אלא באספכם את תבואת הארץ וגם להסביר טעם שמיני עצרת שמייחד עם ישראל לבדם הנה בפסח הוא שמחת יציאת מצרי' וגם זמן אביב והקב"ה שמח עם בניו ושבועו' זמן מתן תורתינו וגם זמן קציר והקב"ה שמח עמנו אך בחג הסוכו' יש ב' מיני שמחו' א' בחדש השביעי הזה דייקא הזה שנזכר לעיל שהי' ר"ה ויה"כ ונמחלו עוונותיהם ישמח ה' במעשיו ששבו אליו בתשובה ונתקבלו ע"כ בחדש השביעי הזה דייקא שבעת ימי' חג הסוכו' לד' דייקא כי שמחתנו הוא למעלה ברקיע עוזו ושוב בחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ ז' ימי' שמחת ישראל על אסיפת תבואתם כי ברכם ה' נמצא הקב"ה שמח בפ"ע על תשובותם של ישראל עם קרובו וישראל שמחי' בפ"ע על ברכת ה' היא תעשיר ואין מערבין שמחה בשמחה ע"כ ביום השמיני עצרת שמייחד הקב"ה לשמוח עם עם קרובו וק"ל:

הדס דילמא הרדופני רבא ואביי חד מתרץ דרכיה דרכי נועם וחד מתרץ האמת והשלום אהבו סוכה פ"ג י"ל דרך רמז ומוסר עמי הארצות היראים החסידי' מבזים ודוקרים במעשיהם ובפיהם את הת"ח אשר לפי דעתם המשובשת אינו ירא שמים ואין מתנהג בדרך היראה ועי"ז חולקים עמו אבל אם באמת לאמתם המה יראי השם אזי להם שלום עם ת"ח האמתיים וזה דילמא הרדופני ומתרץ האמת והשלום אהבו כי ההדס מרמז על עמי הארצות בעלי מצות ואין בהם תורה לזה פסול הרדופני מפני שיש לו קוצים רק אדרבה האמת והשלום אהבו ובמדרש ופייטן חולקים שבחד מקום מפורש דמרמז ההדס על ת"ח שאינם בעלי מצות ומעשים ותמיד יש להם על ידי קלותם ופחזותם מחלוקת עם הת"ח ירא שמים באמת לכן אמר דרכיה של תורה דרכי נועם ואביי ורבא מפרשים אחד לפי המדרש ואחד לפי הפייטן:

כל האזרח מרבה גרים ומוציא נשים כדאיתא סוכה פרק ב' הגם שגרים אלו לא היו אז במדבר ועוד הערב רב שהיו גרים לא היו בתוך ענני כבוד אעפ"כ חייבים כי עיקר טעם המצוה בכללית למען ידעו דורותיכם אבל אין אנו רואים על פרט אנושי בזה ומזה הטעם עצמו נשים פטורים הגם שהיו בתוך ענני כבוד וכל האזרח מרבה גרים וממעט נשים (מש"מ):

*__בהפטרה__ לא נעשה כסוכות הזה ממי יהושע בן נון כתיב יושע בלא ה' עיי' מס' ערובי' ואחז"ל שאכנה"ג בטלו יצרא דעבודה זרה וסמו עיניה דיצרא דעריות ועל שיהושע בן נון לא ביטלו ע"כ קראוהו יושע ולא יהושע נ"ל עיקר ענין ביטולו הוא במה שתקנו סדר התפלה ובתי כנסיות בכל אתר ואתר עי"ז לא עע"ז ואילו תיקן כן יב"נ בבית ראשון לא היו עובדים כ"א ה' אלקי אבותם והדבר קל להבין ומכיון שעי"ז נתבטל ע"ז ממילא ניטל עיקר כח יצרא דעריות דאחז"ל בסנהדרין ל"א ע"ב ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא וא"כ צ"ע על יב"נ שלא עשה המצאה זו לתקן בתי כנסיות וסדר התפילה בכל יום נ"ל היינו טעמא משום מרי גדול וחטא עצום המתפלל בלי כוונה ומחשבתו על עלילותיו ואפשר על תועבות ה' אשר שנא וממש אין אדם ניצל מזה אלא דאיתא פ' הדר א' רבי אליעזר בן עזרי' יכולני לפטור כל העולם כולו מדין תפלה דכתי' ושכורת ולא מיין וזה הי' אפי' בימי בית שני ומשו"ה יכלו לתקן תפלות וזהו קרוב לשכר ורחוק מן ההפסד כי לא יהי' עונש על מיעוט כוונה אך בימי יב"נ ובימי בית ראשון דישבו השקט אחר ירושה וישיבה ולא היו שכורת ולא מיין יש לחוש לעונש ח"ו ע"י מיעוט כוונה משו"ה לא תיקן יב"נ סדר התפלות אך אכה"ג אמרו לעולם הי' לעשות את שלו ולתקן סדר תפלות ולהתפלל להקב"ה שבזכות הצדיקים יציל ה' את ישראל ממחשבות והירהורים ואם אולי לא יועיל תפלה על חבירו להיות ניצל מחטא א"כ איך התפלל מרע"ה על יהושע יה יושעך מעצת מרגלים ע"כ נטלו ממנו אות הא שמצטרף ליוד ועל ידי זה נקרא ונצטרף יה משום יהושע וקראוהו יושע ולא יהושע, והנה קודם מרגלים וטרם שנקרא עדיין יהושע אז לא הי' כח ברוח צפונית לבדר ענני כבוד לכן נשב להם רוח צפונית ומלו אז ואח"כ כשגבר חטא מרגלים לא הי' כח בענני כבוד לעמוד בפני רוח צפונית ע"כ לא נשב

להם רוח צפונית כדי שלא לבדר ענני כבוד ומשו"ה לא מלו את בניהם במדבר עיין ר' פרק הערל והיינו סוכת של שבי גולה לא נתבדרו ע"י רוח צפונית שהוא היצה"ר הנקרא צפונית היו והמה (כדאיתא בסוכה דף נ"ב ע"א) כאותן הסוכות שהיו קודם שנקרא יהושע שלא הי' כח ברוח צפונית לבדרם עיין וק"ל:

כי בסוכות הושבתי את בנ"י וכו' אני ה"א כתיב ובתים טובים תבנה וישב' ושכחת את ה"א ראינו שהשפע מרובה כרמים וזתים ובתים טובים מביאים לשכחת השי"ת והנה סוכות זמן אסיפת גרן ויקב ויש לחוש מרב כל ישכח את השם לכן צוה לישב בסוכה גם על ידי זה ישים ללבו אחריתו וסופו כעובר אורח ללון והעולם הזה עראי דומה רק כישיבת סוכה כדאיתא במפרשים וגם יוכל להיות טעם זה לשבח ביוצאי מצרים שהיו מושפעים במדבר במן שכל הטעמים היו בו ובשליו ובכסף וזהב לרוב מביזת מצרים וים סוף בלי שום דאגה וחששו אולי ישכחו השי"ת ותמיד הי' להם לזכרון הסוכות ממש וגם ענני כבוד תמיד היו רואים כבוד השם וניסיו וזה בסוכות תשבו כי בסוכות הושבתי בהוציאי וכו' ותכליתו אז ועתה שתדעו כי אני ה' אלקיכם (מש"מ):

אשר תקראו אותם מקראי "קודש" עיקר לקדושה ולעבוד בשמחה השי"ת והיא עיקר שמחת יו"ט כדאיתא בשו"ע סימן תקכ"ט אז אלה הם מועדי ולא מועדיכם (מש"מ):

בסוכות תשבו ז' ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות למען ידעו דורתיכם כי בסוכות הושבתי את ב"י יל"ד מ"ט כתי' בסוכות הושבתי מלא י"ל פליגי בטעם סוכה או זכר לענני כבוד או סוכות ממש במלחמת סיחון ועוג והנה לפי מה שדרשו חז"ל כל האזרח להוציא נשי' מבואר הטעם למלחמת סיחון ועוג דנשי' לאו בני כיבוש נינהו ולמאי דדרשי' מזה הכתוב דכל ישראל ראוין לישב בסוכה אחד רמז לענני כבוד שישבו כל ישראל בסוכה א' בענני כבוד ע"כ אמר כל האזרח בישראל ישבו בסוכת לומר כל ישראל ראוין לישב בסוכה אחד וגם כל האזרח להוציא הנשים למען עי"ז ידעו דורתיכם כי בשני מיני סוכות הושבתי את ב"י מצרים בהוציאי אותם מארץ (מש"מ):

***משאחז"ל** פ"ק דע"ז שאו"ה עושים סוכה בראש הגג והקב"ה מקדיר עליהם חמה אין עול ח"ו בחוקו יתברך שמו כי לע"ל הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וצדיקים מתרפאים

בה ורשעים נדונים הכל בטבע כי הצדיקים שהמה האור עליון מתדבקים באור ההוא ומאירים יותר ע"ד כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ורשעים שהם גשמיים עבים נשרפים באור והשתא כשהם יושבים בסוכה בצל שדי יתלונן אי כוונתם שלימה לשמה ככונת ישראל ממילא לא יהי' להם צער בקדירת החמה ההוא אדרבה ומה שהם מצטערים אעפ"י שמצטער פטור באמת מסוכה מ"מ הצער בעצמו מורה שאין לבבם שלם עם הי"ת:

*__בהפטרה__ והי' יום א' הוא יודע לה' לא יום ולא לילה וכו' כל הפרשה נראה לפרש עפ"י מ"ש הרא"ע בישעי' בפסוק ואתם כהני ד' תקראו האו"ה מחוייבים להחזיק אותנו ככהנים ממש ונאכל חילם בתורת תרומה ומעשר וכבר כתבתי בזה לעיל בפ' וילך ובפ' קרח גבי מחלוקתו על הכהנים בפסוק בקר ויודע פירש"י ז"ל הקב"ה הבדיל בין יום ולילה והבדיל אהרן להקדישו כשם שא"א לכם לחלוק על הבדלת יום מלילה כך א"א לכם לחלוק על הבדלת אהרן ע"ש וה"נ ביום ההוא שיחלוקו או"ה על כהונת ישראל יהי' לא יום ולא לילה ולעת ערב יהי' אור יכירו וידעו ויודו כי אנחנו כהני ד' והיינו דכתי' כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזי' דשם פירש"י שבא להקטיר קטרת והי' הרעש כי בקש הארץ לבלעו כבליעת קרח וה"נ יהי' הרעש על שחולקים על כהונת ישראל ושוב אח"כ אשר לא יבואו לחוג היינו אשר לא יחפוץ לתת מתנות חילו לישראל שהוא מתנות כהונה שלהם לא עליהם יהי' הגשם דאמרי' פ"ק דתענית שהגשמים נעצרים בשביל גזל מתנות דכתי' ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו ע"ש ומצרים אשר לא עליהם יהי' הגשם יהי' המגפה דהיינו תמק לשונם בפיהם כדאמרי' בפרק במה מדליקין דמפני שאוכלים טבלים בלתי מתוקנים מתחיל המכה בפה וגו' בבני מעים רח"ל ע"ש דף ל"ד ע"ב:

__עשו__ סוכות ככתו' וגו' כי לא נעשה כסוכות הזה מימי יהושע בן נון הנה מצינו שטמאו הכהן השורף הפרה להוציא מלבן של צדוקי' שאומרי' במעורבי שמש נעשית נראה כל שארי עשיית מצות שנחלקו צדוקי' לא הי' מכשול כ"כ כי כל מי שישכיל יבין כי ראינו תפילין שלנו מימי משה ויהושע בן נון וד' מיני' שלנו וכל כיוצא בזה אך להכשיר פרה בטבול יום זה דבר שלא אירע מעולם כי לא נטמאו עושי הפרה

הקדמוני' ע"כ להוציא מלבן של רשעים טמאו הכהן והטבילוהו ועשו הפרה בטבול יום כדי להוציא מלבם של ישראל שלא ימשכו אחרי דעתם ונראה אז בימי עזרא אעפ"י שלא היו צדוקי' מ"מ הי' בהם מפקפקים על דרשת חכז"ל ונוטי' אחר פשטיות והרי הי' הכותי' מרקדי' ביניהם והם אינם דורשי' חסרות ויתרות בסוכת לומר ב' דפנות ושלישי' אפי' טפח אלא עושי' ד' שלימות דוקא ולאפוקי מזה א"א ללמוד מן הסוכת הקדמוני' שנעשו מימי יב"נ כי בודאי עשו ג"כ ד' דפנות שלימות לנוי מצוה ועתה כשבאו להוציא מלב הנוטה אחר הכותי' אמרו עשו סוכות ככתו' היינו סוכת חסר ב' דפנות ושלישי' טפח אעפ"י שאינו נוי' מצוה מ"מ עשו כן לאפוקי מהכותי' ומסיים כי לא נעשה כן מימי יהושע בן נון וא"א ללמוד מסוכת הקדמוני' ע"כ הוצרכו עכשיו לעשות ככה:

***למען** יברכך לעתיד לבוא יש לפרש עפ"י מה שכ' בפי' רמב"ן דלהכי שמחת יו"ט אחרון מרובה שמשחיטין הטבח בע"כ ולא ביו"ט אחר משום שעדיין תלוין בדין על גשמי שנה הבאה משא"כ ביו"ט האחרון כבר יצאנו בדימוס וזה שאמר ביו"ט ראשון תחוג לד' למען יברכך בעתיד בשנה הנכנס בגשמי שנה ועדיין אין שמחה שלימה אך אח"כ והיית אך שמח בלי שום דאגת דין גשמים והוא לרבות ליל יו"ט אחרון:

אך שמח לרבות ליל י"ט אחרון לשמחה פירש"י כש"כ יום אחרון וי"ל מ"ט דקדקו לומר ליל י"ט אחרון הנה כתי' למען ירבו ימיכם וימי בניכם כימי השמים על הארץ דבעניני העה"ז לא חשבי' אלא היום למלאכה כמו שאחז"ל בחשבונו של יצחק פלגא דלילי' אבל בעבודת ה' לילה כיום יאיר והגית בו יומם ולילה וגם השינה לצורך הוספת כח להגות בתורה ועבודה נחשב כעבודה והיינו למען ירבו ימיכם שיהי' כל יום נחשב כפול כימי השמים על הארץ דבגלגל השמים כל מקום שסובב הוא יום ואין שם לילה והנה מ"ב מסעות הי' ממצרי' לא"י כמפורש בפ' מסעי כי צריך מ"ב מדרגת מטומאת ארץ מצרי' לקדושת א"י נגד שם של מ"ב ולעומת זה מ"ב יום אחר ז' ימי פסח עד יום מתן תורה ואמנם כל זה לצאת מחול טומאת מצרי' אל הקודש מתן תורה אך מר"ה עד שמיני עצרת שהוא מקודש אל קודש תוספת קדושה והכל

קדוש וגם הלילות נחשבי' סגי בכ"א יום כי כל יום נחשב כפול לילו עמו וכ"א הוא מ"ב ע"כ והיית "אך" דייקא אך שמח לרבו' אפי' ליל י"ט כי לילה כיום יאיר:

והיית אך שמח איננו כתוב לשון ציווי רק מבטיח לנו הקרא שתהי' אתה מעצמך בשמחה בשמיני ואינו צריך לצוות עליה כמו שאר ימי חג והשמחה של מצוה גדולה כל כך שדי לה ברמז בעלמא בקרא כמו שאר גופי תורה ולא צריך לצוות עליה בפירוש (עיין תו"מ בראשית דף י"ד ע"ב בד"ה במדרש וכו') (מש"מ):

והיית אך שמח שלש פעמי' בשנה יראה כל זכורך נ"ל להמשיך הענין כי יראה כל זכורך מורה לנו עבד שרבו מצפה לראותו כמשחכז"ל וההיפך מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ע"כ ביום שמיני של חג שנגמרה כפרת יה"כ והקב"ה מייחד עם ישראל והיית אך שמח מבטיח לנו מכאן ואילך ג' פעמי' בשנה הבאה יראה כל זכורך הקב"ה מתאוה לראותך מעתה, והיות ג' רגלים בשנה כל א' תשלומי ז' ימים שהם כ"א יום ע"כ א'ך' שמח אך גימטרי' כ"א עי"ל כי בכל יו"ט צריך עזר מעט ומעשה מצוה מצה בפסח ושתי הלחם בעצרת שופר בר"ה תעני' ביה"כ ד' מיני' וסוכה בחג אך שמיני עצרת לעוצם קדושתו לא צריך אות אחר ומצוה אחרת והיית אך שמח ולא שום דבר אחר נלוה עמו משא"כ ג' רגלי' אשר יראה כל זכורך לא יראה פני ריקם כי צריך דבר מבחוץ לסייעו משא"כ שמיני של חג שיראה פניו ריקם בלי שום סעד:

יום השמיני עצרת איתא בזוהר שאומרים בליל הו"ר שהקב"ה מריק ברכאין על ישראל ומאותו היום ברכאן שריין על ישראל והנה יום ההוא הוא יום כ"ב לחודש תשרי ורמז "בך" יברך ישראל (מש"מ):

רמז שנודרים נדרים ונדבות בשמחת תורה שהוא שמיני עצרת כדאיתא ברמ"א או"ח ס' תרפ"ט דקרינן בפרשת מפטיר אלה תעשו לה' לבד מנדריכם ונדבותיכם (מש"מ):

טעם למה קורין עשר תעשר בשמיני עצרת הפרשיות של צדקה כי מתחילין להזכיר הגשם וימות הגשמים ממשמשין ובאים והימים קצרים ולעניים ואביונים ההוצאות מרובים והימים קצרים שישתכר וירויח בהם כל צרכו לכן מזהירים וקורים ומזהירים מאוד על מצות הצדקה (מש"מ):

על כן אנכי מצוך פתח תפתח לאחיך לענייך אח עשיר הכל מתכבדים בו וקורין אותו לסעודה משא"כ עני אינם רוצים לידע ממנו על כן אנכי מצוך פתח תפתח לאחיך לענייך:

ורמז בו דברי מהרי"ל שלקרוב עני יתן גם כן על מותרות לא דווקא ההכרח ומסתברא כן כי לבו הומה עליו הלא אב אחד לנו למה אהי' בדלי דלות והוא בשפע עשיר גדול וזה כפל פתח תפתח שני פעמים "לאחיך" לענייך גם על מותרות (משמ"מ):

בסוכות תשבו שבעת ימים כתי' ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך פי יספר צדקותך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספורות אבוא בגבורות ה' אלקי' אזכיר צדקתך לבדך גם עד זקנה ושיבה אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך, פ"ק דשבת אחז"ל אם באנו לכתוב אין אנו מספיקי' א"נ אין בעל הנס מכיר בנסו, הנה ע"ד משל אדם מקוה לה' עד שמזמין לו מטמון עושר רב והוא משבח ומודה לה' על כל הטוב ושוב אינו צריך לקוות וליחל ולא להודות אך לרוב צדיקי' הקב"ה מזמין להם יום יום בבקר אינם יודעי' מה לאכול בצהרי' ומ"מ הקב"ה מזמין להם די פרנסתם וכשעברה השנה או כמה שנים הרי נתפרנסו ועבד ה' ושמר מצותיו כאלו הזמין לו כל הסך ההוא בפ"א אלא שזה הראשון לא קיוה לה' אלא פעם אחת וזה קיוה לה' בכל יום ג' פעמי' וזה הראשון וזה מודה בכל יום ג' פעמי' וזהו אם באנו לכתוב אין אנו מספיקי' כי הקב"ה מזמין פרנסתו של יחיד או קיום כל ישראל בין האומו' פסקי פסקי ואין אנו מספיקי' והיינו ואני תמיד איחל בכל שעה ורגע ועי"ז והוספתי על כל תהלותיך פי יספר צדקותיך וכן היום תשועתך כי לא ידעתי ספורו':

ומ"ש עוד אין בעל הנס מכיר בניסו הוא ענין אחר דהנה הניסי' הגדולי' הנפלאי' הניכרי' וידועי' כקריעת י"ס והדומה ניכר לכל אך ניסי' נסתרי' שאין בעל הנס מכיר בהם כגון הריגת ושתי אין ספק שבעולם שהי' זה הכנה לכל מה שנולד אחריו ושוב כמו ג' שנים אח"ז נלקחה אסתר לבית המלך ולא הרגיש אדם לאיזה סבה הי' זה שוב איזה ימים אח"כ קצף בגתן ותרש והגידה אסתר למלך בשם מרדכי הוא ג"כ ענין שאין לו הכרח עם כל הנ"ל שוב גידל המלך את המן ומי הבין מה יצמח מזה עד לבסוף כשנעשה הנס הנפלא ההוא המבין יבין כי הריגת ושתי הי' כעין קריעת י"ס

אלא שאין בעל הנס מכיר בניסו ועל זה כ' פרשת דרכי' לעושה נפלאות גדולות לבדו פי' שהקב"ה עושה נפלאות גדולו' לבדו שלא ידע אדם אלא הוא לבדו יודע ומ"מ מצוה על כל אדם באחרית ימיו לבחון כל אשר עשה ה' עמו מראשית צמיחתו עד אחריתו ואיך נתגלגלו סבה ועניני' ולספרם לבניו אחריו גם הם יבחנו ויכירו מעשי ה' הגדול אשר יעשה עמהם וזהו אבוא בגבורו' ה' אלקי' הם הנפלאות וניסי' גדולי' אזכיר צדקתך לבדך שבשעת מעשה לא הי' ניכרי' אלא לך לבדך והיינו צדקתך לבדך וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך כדי שגם בני אחרי יבינו וישכילו ואפשר היינו בסוכ' תשבו ז' ימי' למען ידעו דורותיכם כי בסוכו' הושבתי ב"י בהוציאי אותם מארץ מצרים ומפרשי' דבסוכו' הושבתי היינו במלחמו' סיחון ועוג ומלכי כנען ויהי' זה זכר לכניסת א"י וק' מ"ט אמר בהוציאי אותם מארץ מצרי' ועוד מ"ט ז' ימים בשלמא פסח הי' נמשך הגאולה ממכות בכור' עד קריעת י"ס ז' ימי' וי"ל דמיד בקריעת י"ס כבר נכבשה הארץ כדכתי' שם נחית בחסדך נהלת בעזך אל נוה קדשך תפול עליהם וגו' לולי חטא מרגלי' כבר הי' נכבשה לגמרי נמצא בשעת יציאה כבר נס של בסוכו' הושבתי נגמר למעלה אלא שנמשך הדבר וכן בכל ענינינו צריך להבחין מאחרית דבר לראשיתו וע"כ עושי' ז' ימים שנדע שכבר בשבעה ימי יציאת מצרי' נגמר נס בסוכו' הושבתי למען ידעו דורותיכם לספר לבנינו אחרינו שיבחנו כן בכל מעשיהם כנ"ל:

למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי כ' בספר חיי אדם בסוכות מלא לומר שני מיני סוכות ענני כבוד וסוכות ממש במלחמת סיחון ועוג ויל"ד איך ידעו דורותיכם שני מיני סוכות דלמא לא ירמוז אלא על א' מהם תו יל"ד מ"ט מרמז מלחמה גדולה וניצוח הנפלא של סיחון בישיבת סוכה שהוא רק טפל למכשירי מלחמה הנה בברכת יוסף הקשה מ"ש שעשו זכר לעננ כבוד ולא למן ובאר ולכאורה י"ל מן ובאר הי' צריכים לחיי נפשם שלא ימותו ברעב וצמא משא"כ ענני כבוד שהיה רק לכבודן של ישראל דאי משום כדי שלא יכם שרב ושמש ונחש שרף ועקרב לזה נאמר הלא במלחמת סיחון יצאו מן ענני כבוד וישבו בסוכות עצמם ולא ניזוקו א"כ גם כל הארבעי' שנה הי' אפשר בכך ולא נצרכו ענני כבוד אלא לגדולה וכבוד לישראל

ע"כ א"ש למען ידעו דורותי' כי בשני מיני סוכות הושבתי את ב"י והא בלא הא לא סגי וק"ל:

חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך שלשה פעמים אתה מוצא גדולתו של הקב"ה ושם ענותנותו הנה כתיב בתורה ה' הוא אלהי אלקים ואדוני האדונים וידוע ששם הקדוש יב"ק גמטרי' ה' אלקים והיינו יב"ק היינו יקב ובנביאים אל רם ונשא מרום וקדוש שמו זהו ג'ר'ן' ג'דול ר'ם נ'שא ומשולש בכתובי' רוכב בערבו' בי"ה שמו היינו סוכה עצמה סוכה אותיות כ"ו ס"ה בגימטרי' הוי' אדני אלו גדולותיו ושם אתה מוצא ענותנותו היינו הפסולת של גרן ויקב ומזה ילמוד האדם ואמנם מפני חטאינו גלינו ואין אנו יכולים לעלות היינו גדולה להשתחות היינו ענוה שאין ביכולתינו להדמות לבוראינו ית"ש:

חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך ואפ"ה ושמחת בחגך ולא בגרנך וביקבך היינו לא יוסיף העושר שמחה בלבבך כי אם הזמן והוא אשר ציוה ד' לשמור ובזכות זה יברכך ה' אלקיך תהיה בטוח שיוציא לצדק דינך והיית אך שמח לרבות י"ט האחרון ולא תירא מן הדין:

עשר תעשר בשביל שתתעשר ושלא תתחסר כי ע"י המעשר יתעשר בתבואה בכל שנה ושנה בתוספת מרובה אך לכאורה הוא ממש שלא לצורך כי המאכל מתברך במעיו והתבואה ישן מפני חדש תוציאו נמצא העושר ההוא בתבואה אין לו בו תועלת אלא שצריך להוליך מעשר שני הרבה לירושלים וכי ירבה הדרך והתבואה ע"כ צריך לפדותו בכספו ולהעלותו לירושלים לאכול שם שלמי' ולהאכילו ללוים נמצא עוד מתחסר כספו וע"כ צריך בטחון שלא תתחסר עי"ז ופירשתי בזה הפסוק אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לו תבואה:

הכל הבל אמחז"ל ז' הבלים נאמרו כאן נגד ז' ימי בראשית שכל מה שנברא בהם הבל, ולכאורה קשה הא השביעי הוא שבת קודש וי"ל כי פירש"י בשבת נברא מנוחה והוא הבל שהרי גוי ששבת חייב מיתה שאין ראוי לנוח כי יום ולילה לא ישבותו ורק ישראל להם ניתן שבת והוא למעלה מן השמש ושהע"ה לא דבר אלא תחת השמש ותחת השמש גם מעשה מנוחת שבת הבל:

ויותר שהי' קהלת חכם עוד למד דעת את העם אזן וחקר ותקן משלים הרבה כי חכמה הוא מה שקיבל מאחרים ובינה מה שמתבונן על דברי חכמה שקבל ואח"כ מיישב הדבר אל לבו ומתקנים תקון נאה ללמדם לאחרים והיינו דעתו וזה שהי' קהלת חכם מה שקיבל מאחרים עוד למד דעת את העם מה שהתבונן מדעתו ואמר איזן מה שהאזין מאחרים ואח"כ וחקר שחקר ודרש בבינתו ואח"כ ותיקן משלים הרבה, ע"כ אמור לחכמה אחותי את כי אחות ר"ת איזן חיקר ותיקן:

לא לנו ה' לא לנו ב' פעמים אחד לא לנו לצרכי גופינו כי אנחנו מסתפקים במה שיש לנו אך לשמך תן כבוד שלא יתחלל ושוב אמר גם זה לא לנו שלא נבוא אנחנו לחלל ולהרהר ח"ו כי אם דכיתנו במקום תנים מ"מ לא נפרוש כפנו לאל זר אלא למה יאמרו הגוי' וגו':

בקש קהלת למצא דברי חפץ איתא בר"ה דף כ"ג ע"ב בקש שלמה להיות כמרע"ה יצא בת קול וכתב יושר דברי אמת ולא קם נביא וגו' לכאורה מדכתיב כלל ופרט ולא קם נבי' כלל לכל האותות ולכל המורא הגדול פרט אין בכלל אלא מה שבפרט לשני דברים אלו לא קם נבי' אבל זולת זה אפשר להיות כמשה אך הוא נעוץ סופו בתחלתו בראשית בשביל משה שנקרא ראשית ברא שמים וחזר וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט כל שהוא כעין הפרט לא קם ולא יקום כמשה ומה ממעט מיעט עניני מלכות ע"כ בנביאים אינו קם אבל בעניני מלכות קם וכן בישראל לא קם אבל באו"ה קם כבלעם שנבואתו מסטרא אחרא. אך שהע"ה הוה ס"ל אע"ג דנעוץ סופו בתחלתו מ"מ לא ס"ל דדרשינן סמוכין (דכתיב סמוכים לעד) וכיון ששני פרשיות הן לא דרשינן להו בכלל ופרט וכלל אבל באמת אנן קיי"ל דדרשינן סמוכים ברכות דף יו"ד ע"א כדכתיב סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר והיינו דיצא בת קול ואמר וכתב יושר דברי אמת היינו אמת (דדרשינן סמוכים):

תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה רעה יהא על הארץ שבעה ימי סוכות ושמיני של חג כדדרשו חז"ל בעירובין ובזכות שתשמור אותם כהוגן כי פירושו דהא על ידי זה לא תדע מה רעה יהי' אם חלילה יהי' באיזה אומה רעה אתה לא תדע למען

לא ירך לבבך כמו שדחז"ל על וחרב לא תעבר בארצכם אפילו חרב של שלם למען לא תבהל ולא תפחד מאומה וק"ל (מש"מ):

סוף דבר הכל נשמע ר"ל ע"ד שהקדימו נעשה לנשמע לומר שאין להרהר על מעשי הי"ת ולא על מצותיו רק תמים נהי' ונאמין לו ית' ולבסוף נשמע ונבין כל סתריו כי יזכנו ה' בזכות זה להבין טעמי התורה וסתרי מעשי בראשי' והיינו נעשה ובזכות זה נשמע והיינו נמי אחר שהאריך בספר קהלת בפלוסופי' לומר שאין לבוא עד תכלית שום ענין כי כלו מוקשה סיים עתה סוף דבר יהי' הכל נשמע ויתורצו כל הקושי' רק את האלקי' ירא ואת מצותיו שמור וסיים כי זה כל האדם כי כ' תוס' במ"ש אתם קרוים אדם היינו תואר אדם אבל תואר האדם בה"י הידיעה גם או"ה יתוארו כן וכבר כתבתי הטעם בשם הס' תו"ח כי האדם הידוע זה הגוף העומד לפנינו גם או"ה נבראו כן אך אדם היינו הפנימיות נשמת אלקי' אדמה לעליון זה רק ישראל ואמר כאן מדרגת אלקי' ירא לזה יזכה גם האדם כגון נח ואיוב וכדומה אבל אהבת ה' אינינו כל האדם אלא אדם ישראלי דוקא:

***סוף** דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם רמז נפלא כי סופי תיבות את' אלקים' ירא' הוא אותיות א'מ'ת' וסופי תיבות מן ואת' מצותיו' שמור' כי' זה' כל' האדם' הוא שילוב אותיות ת'ו'ר'ה' מ'י'ל'ה' ואמת גופה ג"כ ר"ת אמת תורה מילה ובוודאי הוא עיקר הכל ע"כ אמר סוף דבר (הכל נשמע) סוף דברי תיבות אלה הכל נשמע סופי תיבות של את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם שהוא אמת מילה תורה:

וזאת הברכה

תורה צוה לנו משה היא מורשה לקהלת יעקב היא כמורשה מצות אנשים מלומדה אך בישורן שהם החשובים התורה היא מלך שלהם בחכמתם ותבונתם אך הבינונים שנקראים ישראל חשובים מיעקב ופחותים מישורן אותם צריכין תוכחה מראשי עם בהתאספם יחד זקנים המוחים בשרים:

בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל בסוף יומא תנן את זו דרש ראב"ע וכו' כי בזמן שבהמ"ק הי' קיים לא מצינו שהוצרכו לבקש מחילה זה מזה בעיה"כ כי מטבע

הקרבנות בעצמם לקרב הלבבו' ולהשלים ביניהם כמש"כ הגאון מהר"מ אלשיך דמשו"ה נתנו מחצי' השקל ולא שקל שלם, כדי שיצטרכו שנים להשלים שקל א' ונ"ל משו"ה אמר מרע"ה בעדת קרח אל תפן אל מנחתם כיון שלא רצו בשלום א"כ אין להם שייכות בקרבנות שיקנו במחצית שקלים אבל בימי ראב"ע נחרב הבית ע"כ דרש שירצו את חבריהם ואר"ע מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה כי מקוה יפורש על ב' אופני' א' אסיפה וכניסה כמו מקוה מים או קיווי ויחול ואמר המאסף והמקוה ישראל הוא ה' ית' המקרב לבותם אחד אל אחד כי מאת ה' זאת להם וכמו שאמרו מי ששיכן שמו בבית הזה הוא ישכון ביניכם אהבה ואחוה ושלם וריעות ועושה שלם במרומיו הוא יעשה שלם עלינו נמצא הקב"ה מקוה ומאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל וגם בהיפוך ישראל מקבץ ומקוה ומאסף את ה' כביכול שניצוצות המפוזרים מתקבצים על ידי תשובתם של ישראל נמצא ישראל מקבצים ה' וה' מקבץ ישראל וכן בלשון קיווי וחיכוי אומר ישראל מקוים לה' שישיבם בתשובה לפניו כדכתיב השיבנו ה' אליך ונשובה והקב"ה מקוה לישראל שישובו כדכתי' שובו אלי ואשובה אליכם:

משאחז"ל על שלא ברכו בתורה תחלה י"ל כי כל מצוה איננה אלא אבר א' מרמ"ח איברי תורה או גיד א' משס"ה גידי' והעושה מצוה א' כאלו מקריב אבר א' להקב"ה וכאומר רגלה של זו עולה והקריבהו נא לפחתיך ע"כ בהעושה מצוה אחת מקבל עלי' כל התורה דע"י קדושת אבר א' פשטה קדושה בכולה ע"כ תיקנו חז"ל מתקני הברכו' שלא לברך על מצוה יחידית הלז שהוא עושה עתה אלא מברך על כל התורה בכלל ועל מצוה זו בפרט וכך הוא אומר אשר קדשנו במצותיו היינו כל התורה וציונו בפרט להניח תפילין וכדומה נמצא בכל ברכותיו מברך תחלה על כל התורה ואח"כ על מצוה פרטית והם לא ברכו בתורה תחלה אלא על מצוה פרטית וה"ל כמקריב אבר א' לחוד:

ולכל היד החזקה ברש"י ששבר הלוחות ידוע על ידי שבירת הלוחות בא שכחת התורה ובימי אבלו של משה נשתכחו שבעה מאות הלכות כדאיתא במס' תמורה והחזירן עתניאל בן קנז בפלפולו וענין הפלפול ובירור הלכה ידוע ליודעים והנה כמה פעמים מצינו בגמרא א"ל ומאי נפקא לך מינה א"ל גמרא גמור זמורתא תהא (ביצה

דף כ"ד ע"א עיין ברש"י שם) ונלע"ד רמז נאה הנה ידוע דפלפול תורתינו הקדושה כוחו עצום מאוד ואיתא שהאר"י ז"ל הי' מפלפל בכח עד שהי' מזיע כי זיע של פלפול מסוגל לבער הקליפות (עיין בטו"ז הלכות פסח סימן ת"ס סעק"ב בשם האר"י ויעוין סימן ר"נ בשערי תשובה בשם האר"י) וידוע דלכן נקרא הפסוקי ופרשיות תהלים ושארי פסוקי שבח ושירה שאנו אומרים בין ברוך שאמר לישתבח פסוקי דזמרה לשון כריתה כמו ואת כרמך לא תזמור שמזמר עריצים ומבער כל הקליפות ומשטינים השוטטים באויר ומעכבים התפלה מלעלות מעלה מעלה והנה איתא בספר החיים מהגאון מו"ה רבן בצלאל אחיו של מהר"ל מפראג שתיבת ג'מ'ר'א' ר"ת ג'בריאל מ'יכאל ר'פאל א'וריאל שהוא מחנה השכינה הסובבת מרכבה העליונה ומי שעוסק בגמרא מסובב מהם מד' כיתות מחנה השכינה אלו (יעוין תו"מ במדבר דף ב' בד"ה מחנה ישראל) ומשמרים ומצילים אותו מכל פגע ונגע רע ועל ידי פלפול הגמרא מבער ומזמר הקליפות וזה רמז לו ג'מ'ר'א' גמור למד גמרא ועי"ז זמורתא לשון זמירה תהא כהלכה מכלל דפליגי בירור הלכה קבוע (מש"מ):

ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרך יש לפרש הגם שיכחשו אויביך לך לע"ל שיתראו כולם כאוהבים מ"מ שנאתם בלבם ויש לחוש שלא ישמרו מהם ישראל כי אויב גלוי נקל לשמור ממנו ויותר גרוע אויב המתראה כאוהב מ"מ מבטיח לנו הקב"ה ואתה על במותימו תדרך ובזה י"ל ה' לי בעזרי במה שאני אראה בשנאי אראה מי השונאים להשמר מהם אבל לע"ל א"צ לזה שהקב"ה ישמור עלינו לטוב (מש"מ):

יורו משפטיך הנה בעצתו של יתרו כתי' איעצך ויהי אלקים עמך יל"ד הרבה ואין להאריך אחז"ל פיה"כ כזרע גד לבן שהגיד להם לישראל מה בחורים ומה בסדקי' וכשנגשו למשפט א"ל מרע"ה דינו לבקר משפט ע"י מן ע"ש והנה כשנגשו למשפט הי' מרע"ה מקבל עדי' ושומע טענותיהם והוציא דין לאמתו ומ"מ לא נתן להם רשות לעשות מעשה עד דינו לבקר משפט ע"י המן והרע ליתרו מה אתה עושה לעם להטריחם חנם כי בלאו"ה יבורר ע"י המן ואחר כל הטרחו' הם משכי' מבקר עד ערב בלי שום גמר דין עד רדת המן והשיב מרע"ה כי בא לדרוש אלקי' שרוצים לידע מה אלקי' אומר בדבר זה ע"כ צריכים לברר פסקי ע"י המן וגם רוצים ללמוד חוקי אלקים

ותורתו ע"כ אני מקבל עדי' וחותך הלכה דין אמת לאמתו ואמר יתרו כי לא טוב עושה לדורו' הבאי' לא יקבלו עליהם שום דיין כי יאמרו אינך כמרע"ה שבירר פסקיו ע"י המן ומשמים הסכימו על ידו ע"כ זאת העצה שתעמיד עליהם שרים קטנים ממך הרבה ואפי' שרי עשרות שהם רק על דברים קטנים ממונים וגם הם יפסקו הלכה ומשמים יסכימו על דינם ע"י ברור המן וישכילו שכל מי שעומד פרנס על ישראל זכות הרבים מסייעו להוציא דין אמת לאמתו ואז ישפטו העם בכל העת אפי' כשאין מן יאמינו בדייניהם ובחכמה תלה יתרו בעשרו' ומאות ואלפי' לומר זכות העשרה והמאה והאלפים גורמי' להצליח דיניהם כמ"ש חז"ל מפני מה לא נתפרשו שמותיהם וכו' עס"פ אם אין מכירי' עיי' וק"ל:

מבורכת ה' ארצו ורצון שוכני סנה תבואתה לרש יוסף ולקדקד נזיר אחיו אע"ג דבכל השבטים אין התורה נקנת מתוך רוב מאכלו משתה כי כך היא דרכו של תורת פת במלח תאכל וכו' ולזה רמז שוכני סנה במקום חורב אין זרע ואין קציר מ"מ לשבטו של יוסף הבטיח מבורכת ה' ארצו ויהי' לו רצון כמו שוכני סנה כמו עוסקי מתוך דוחק ועוני והטעם שסבל יוסף יסורין ע"י אחיו לכן זכה לזה והיינו תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו:

שמח זבולן בצאתך וישכר באוהלך עמים הר יקראו וגו' י"ל דהנה מצינו בשמואל ושאול כשהיו יוצאין למלחמה קודם היציאה היו מקריבין קרבן להגן עליהם אבל אין זה בטחון כ"כ דמצוה רק בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלי אבל זבולן בשעת מלחמה הי' לו מצוה זכות התורה של ישכר והי' לו לבטחון רב וזה שאמר שמח זבולן בצאתך למלחמה כי ישכר באוהלך אבל עמים היינו שאר השבטים הר יקראו לזבוח שם ואינו בעידנא אבל בזבולן אותו עת עצמו יש להם חלק התורה והתפלה שיהי' מתפללין עליהם:

ולגד אמר ברוך מרחיב גד י"ל בדרך מוסר דגד לשון מזל כפירש"י לעיל בא גד בא מזל טוב והנה העשירות היא ברכה אם יעשה בממונו חסד ואמת וחז"ל דרשו גימל דלית לשון גומל דלים והיינו ולגד למזל אמר אימתי הוא ברוך המזל כשמרחיב ג"ד היינו גימל דלית בלשון גמול דלים ואמר כלביא שכן כ'ל'ב'י'א' הוא ר"ת כ'י ל'א ב'מותו

י'קח א'חריו ומסיים וטרף זרוע אף קדקוד הנה קדקוד הוא מידת החסד וזרוע הוא מידת הגבורה והעני שהוא דין וע"י הנתינה ממתיק הדין וטרף לשון תערובת כמו בצים טרופות ומערב עי"ז הדין ברחמים:

ולאשר אמר ברוך מבנים אשר י"ל ג"כ בדרך רמז שעיקר זכי' לצדיק הוא כשיש לו בנים צדיקים ולזאת צריך שיצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרכי ה' וזה ברוך מבנים אשר היינו ולאשר הוא הצדיק ברוך הוא מבנים טובים ומבורכים:

ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו ברש"י שהיו בנותיו נאות והי' משיאים מהם לכהנים גדולים יש לדקדק למה נקט דווקא כהנים גדולים הלא בל"ס גם למלכים ושרים היו נושאים וי"ל דידוע דאדם נאה עלול לחטוא יותר כי מתגרים בו יותר כמו פוטיפר ביוסף שהי' יפה מראה ואשמעינן בנותיו של אשר הגם שהיו נאים מאוד בכל זאת משיאים מהם לכהונה גדולה שמצווה דווקא על בתולה מעמיו ולא יחלל כי עמדו באמונתם וצניעותם וכל כלה שהיא צנועה זוכה ויוצאת ממנה כהנים גדולים כדדרשו חז"ל על פסוק כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה (מש"מ):

ויעל משה וגו' וירא‍הו ה' וימת שם משה אחכז"ל מוימת שם משה יהושע כתבו כי א"א לו לכתוב וימת שם וצ"ע מויעל משה עד וימת מי כתבו כי דוחק לומר שהעלה ס"ת עמו להר ואחר שהראהו ה' א"י כתב שם עד וימת ואח"כ עלו ישראל ומצאו ס"ת מונח שם כי משמע שמסר ספרו מידו לשבט לוי כדנתי' לקוח ס"ת הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' וצ"ע:

***לאמר לזרעך אתננה** עיין פירש"י וי"ל כך השי"ת הראה למשה א"י בבנינה וגם בחורבנה והראה לו ג"כ שאם הי' הוא בא לשם לרשתה לא הי' חורבן כלל וא"כ קיים הקב"ה הבטחתו וסיבת החורבן אינו מצידו ית"ש אלא מצידם אבל מתנתו הי' אחוזת עולם כאשר הבטיח ואין טענה שע"י החורבן לא קיים הבטחתו שזה אינו עיכוב מצד השי"ת:

ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום איתא בספרי פ' וזאת הברכה ויבכו את משה שלשים יום ל' יום אלו מה טיבם אלא מלמד שבכו אותו קודם למיתה ל' יום והוא תמוה מאי שייכות לבכות שלשים יום קודם פטירתו והאיך ידעו אם הוא ל' יום קודם והנה בגמ' קידושין דף ל"ח איתא תניא בז' באדר מת משה שנאמר וימת שם משה

ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום וכתיב וכו' כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש צא ממנו ל"ג למפרע הא למדת שבז' באדר מת משה עכ"ל הגמ' א"כ אם היתה שנת פטירתו של משה מעוברת ע"כ לפי חשבון זה מת בז' אדר שני וקשה לפי מה דאיתא במדרש ילקוט שמעוני על פסוק וישבות המן ממחרת רבי אליעזר המודעי אומר מת משה בשבעה באדר ואכלו המן כ"ד יום של אדר ראשון ושלשים של אדר שני ששנת עיבור היה ומת בראשון ור"א שם ספר שבעים יום שלא הי' השנה מעוברת אבל בז' בשבט נפטר משה והוא חולק ע"פ חשבון המובא בברייתא דידן לכן נראה שאלו ואלו דברי א"ח המה עפ"י מה שהובא כמה פעמים והוא מספר הזוהר שלשים יום קודם מיתתו של אדם נסתלק הצלם ממנו וזה הי' שהרגיש משה רבינו בל"ס אבל עדיין חי הי' מ"מ מקרי מיתה והנה לפ"ז יש לומר שבל"ס הרגישו גם בני ישראל החשובים בהסתלקות צלם רבם ומזלייהו חזי לכן בכו אותו קודם למיתתו ל' יום וגם בילקוט ר"א המודעי ור"א שם קאי גם כן על הסתלקות הצלם שהי' בז' בשבט או הי' בז' אדר ראשון וגמרא דידן קאי על הסתלקות הנשמה מהגוף ממש וזה הי' בז' אדר שני הכל לפי החשבון עולה יפה (בשם קרבן נתנאל רא"ש פע"פ סימן י"ג עיי"ש):

ויתמו ימי בכי אבל משה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו לולי דמסתפינא אמינא תמו ימי בכי על סילוקו של משה ובכו בכי' אחרת כי ראו יהושע מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו ונצטערו כל א' וא' על שהי' בידו גם הוא לשרת משה ולהיות פניו מאיר כלבנה ועצלותו של כל א' וא' גרם לו ע"כ מרוב זה הצער תמו בכי אבל משה:

***ויהושע מלא רוח חכמה וגו' וישמעו אליו בני ישראל ולא קם נביא וגו'** נראה לפרש הקב"ה צוה לשמוע לסנהדרין והממרה הוא זקן ממרא וחייב מיתה והטעם כיון שאי אפשר לשאול לה' כי לא בשמים היא ויען שלא תהא תורה כב' תורות עכ"ח צריכין לשמוע לסנהדרין הגדולה וממילא בוודאי הקב"ה יתן חכמה להם להשיג האמת אבל במשה רבינו ע"ה לא היו מחוייבים לשמוע סברתו כי בדבר שלא ידע הי' יכול לשאול לה' וכן עשה בכל פעם בדבר שלא שמע והגאון בעל זכרון יוסף כ' דמשה רבינו עשה

ליהושע מלא וגדוש כדאיתא במדרש וכאן כתיב רק מלא דכאן מיירי לאחר מיתת משה ובימי אבלו נשתכחו אלפי הלכות ולכך לא נשאר אלא מלא כי לשאול לה' אי אפשר כמו שאחז"ל דלא בשמים היא ועי"ז ממילא מחוייבין הם לשמוע דבריו וזה ההמשך לכאן לאחר דכתיב מיתת משה וכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה וע"י ימי אבלו נעשה יהושע רק מלא רוח חכמה שנשתכחו ממנו מקצת הלכות ושייך להספדו דמשה ולכך הוכרחו לשמוע אליו דלא קם כמשה וגו' שיוכל לשאול:

ולא קם נביא עוד בישראל ואמרו חז"ל בנביאים לא קם אבל במלכים קם ומנו שלמה בישראל לא קם אבל באו"ה קם ומנו בלעם יהי' הכוונה איך שיהי' עכ"פ נ"ל מקרא השני של אחריו סובב על הראשון אמרו לכל האותות והמופתים היינו לעקור ולנטוע אומה ומלכים להכות בכל מכות כמצרים כזה קם בלעם באו"ה שהי' בכחו לארר ולקלל וכן קילל עמון ומואב ונצחם סיחון שוב רצה לקלל ישראל לולא ה' היפך הקללה לברכה נמצא קם כמשה להכות אבל לא מצינו שהמשיך חכמה וקדושה ויראת ה' על שום אדם וזה שלא קם כמשה לכל המורא הגדול וגילוי שכינה שעשה משה לעיני כל ישראל כזה לא קם באו"ה אבל קם במלכים ומנו שלמה בחכמים קהלת בפלוסופיא משלי במוסר השכל שיר השירים בסתרי תורה לימד דעת את העם וקם קרוב למרע"ה בענין זה אבל לא לכל האותות והמופתים כי לא הי' לו שום חרב ומלחמה עם שום אומה ולא הרע לשום מלכות א"כ אעפ"י שבאו"ה ומלכים קם מ"מ לא קם כמשה שחוברו שניהם יחדיו באיש א' לכל האותות ולכל המורא הגדול:

***ולא קם עוד נביא כמשה** איתא במסכת ר"ה דף כ"א ע"ב ביקש שלמה להיות כמשה יצתה בת קול וכתוב יושר דברי אמת יש לפרש הלא אנו מברכים אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ולאחריה אשר נתן לנו תורת אמה וחיי עולם נטע בתוכינו וקורים מעשה לבן רמאותי' דיליה ועל זה מברכים ומודים בתחלה ובסוף שבח גדול של תורה שנתן לנו והטעם כי בתורה יש בו סודות נוראות נשגבות סתרי תורה רזין דרזין וכל מה שבעולם מששת ימי בראשית עד סוף כל ימי העולם הכל כלול ורמוז בתורתינו הקדושה ועיין ברמב"ן בהקדמה על התורה והנה שלמה בקש גם כן לסדר ספר בספור מעשיות ורמוזים בו רזי עליונים ותחתונים וכמו כמה אגדתא של חז"ל

אבל החילוק כי בספר הזה של שלמה היו סתריו וסודותיו אמת אבל לא סיפור מעשה הפשוט משא"כ בתורתינו הקדושה גם הפשוט כתוב היושר גם כן אמת לאמתו נוסף על סודותיה סתריה הגנוזים בה וזה בקש שלמה להיות כמשה ויצא בת קול שבמשה גם הכתוב יושר הפשיטות ג"כ דברי אמת אלקים חיים המה לעד וק"ל:

ולא קם עוד נביא בישראל כמשה במס' ר"ה איתא ביקש שלמה להיות כמשה יצתה בת קול וכתוב יושר דברי אמת יש לפרש דשלמה דרש כמו שדרשו חז"ל בישראל כמשה היינו בישראל לא קם כמשה אבל באו"ה קם ומנו בלעם ואם כן פירושו בישראל להיות נביא בשליחות לישראל לא קם כמשה אבל להיות נביא כמשה ולא בשליחות השי"ת לישראל יכול לקום נביא מישראל ועיין מגלה דף ג' ע"א ברש"י בד"ה שם שדניאל היו נביא אבל לא נשתלח לישראל בנביאותו כן דרש שלמה ויצתה בת קול וגילה לו הגם שהדרש אמת מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו (עיין שבת דף ס"ג ע"א שרבינא גמר לכולי' ש"ס ולא ידע שאין מקרא יוצא מידי פשוטו) והפשוט הוא ולא קם נביא עוד בישראל שמן אומה ישראלית לא יהי' אחד בשום אופן נביא כמשה גדול כנביאות של משה אפילו שלא בשליחות לישראל כמו שהוא באמת פירושו הפשוט וזה גלה הב"ק וכתוב יושר של פסוק הקרא כסדר בישרותו ופשוטו גם כן דברי אמת המה וק"ל (משמ"מ):

ולא קם אחכז"ל במלכי' קם ומנו שלמה ובאו"ה קם ומנו בלעם נראה לפרש דקאמר הכא ב' ענינים אשר ידעו ה' פא"פ פי' רמב"ן שהבין נבואתו לאמיתה כאדם המדבר עם חברו פנים אל פני' ומבין שרש כוונתו ולזה לא זכה שום נביא בנבואתו אבל במלכי' קם בחכמתו ולא בנבואתו כי שהע"ה הבין חכמתו עד תכלית מה שלא הי' לפניו ולא יקום אחריו בחכמי הפילוסופים וזאת שני' במרע"ה שהי' משני הפכי' מדה"ד הקשה לכל האותות ומופתי' לפרעה ומדה"ר אשר עשה משה לעיני כל ישראל וזה לא הי' נביא בישראל כי ישעי' רובו נחמה וירמי' רובו פורעני' ובאו"ה קם בלעם שראה קללה וברכה רק ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה:

לכל האותות והמופתים וכו' לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים איתא במדרש בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל התורה שנקראת ראשית וזה נתקיים ע"י

האותות והמופתים כפירש"י קריעת י"ס ויצ"מ עי"ז ויאמינו בה' ובמשה עבדו נתגיירו במ"ת לישראלים וקבלו התורה ונתקיים בראשית ברא אלקים בשביל ישראל ובשביל התורה (מש"מ):

לעיני כל ישראל בראשית תשובה קדמה לעולם וכתב הרמ"ע במאמר ח"ד דמר"ה עד שעה שישית דליל הושענה רבה יש תפ"ו שעות אז גמר מחילה וסי' בתו"ף ובמחול ע"ש וע"כ תורה מתחיל בבי"ת ומסיים בלמ"ד כי למ"ד בי"ת גי' תפ"ו לרמוז על התשובה והנה כ' הנ"ל דמרע"ה כ' שמונה פסוקים בדמע דבר שאינו מתקיים מפני שהי' שבת והנה לדעת רש"י דמים קדמו לבריאת שמים וארץ וכתיב כי ששת ימים עשה ה' שמים וארץ וא"כ ע"כ קדמו בריאת המים קודם לששת ימים והי' שבת של תהו שקודם בריאת עולם והואיל והי' רק מים במים דבר שאינו מתקיים נעשו בשבת וא"כ ענין תחלת התורה עם סיום התורה ענין אחד שנבראו מים דבר שאינו מתקיים ומשה כ' במים דבר שאינו מתקיים והיינו דכ' בתקוני זוהר בראשית אותיות שבת ירא:

לעיני כל ישראל בראשית כי הי' צריך להתחיל התורה בשמו של הקב"ה כמ"ש פ"ק דמגלה ע"כ שינו לתלמי וכתבו אלקי' ברא ואמנם עתידי' צדיקי' שיקראו בשמו של הקב"ה וישראל גופו שם הוא וכשתנעץ סופו בתחלתו הרי מתחיל ישראל בראשית היינו התחלה בשם:

אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית הנה בראשית מקרא קצר דהו"ל לכתוב בראשית כל ברא אלקים כפי' רש"י וצריך טעם מ"ט התחיל התורה בחסרון תיבה אבל כבר כתבתי במק"א משו"ה לא התחילה תורה אלקים ברא בראשית וכו' כי אין רשות להתחיל ולהזכיר השם עד אחר ג' תיבות כמה"ש קק"ק ה' צבאות ואחר ב' תיבות כישראל שמע ישראל ה' ע"כ מתחיל התורה ב' תיבות קודם שמזכיר השם בראשית ברא אלקים ואמנם מלאכי השרת אינם ראוים להזכיר אחר ב' תיבות הם צריכים להוסיף תיבה א' ולומר בראשית כל ברא אלקים ומש"ה קצר תיבה הלז והנה דורשי רשומות אומרים ישראל ר"ת י'ש ש'ישים ר'יבוא א'ותיות ל'תורה והנה למלאכי

השרת יש יותר ע"כ לעיני כל ישראל יש שישים ריבוא אותיות לתורה בראשית ברא אלקים אבל למלאכים בראשית כל ברא אלקים ואין מספר ס' ריבוא מכוון:

וי"ל עוד סמיכות התורה דהנה בספר עקרים מפרש שהעיקר הנאמר לא יחליף האל ולא ימיר דתו אינו עיקר דיוכל להיות שעתיד הקב"ה לחדש לנו להוסיף או לגרוע ממצות שציוה לנו אך זה האמת כמו שראינו בשעת מתן תורה שה' דיבר עמנו ועם מרע"ה שלוחו פה אל פה ואם אח"כ יגלה לנו ולנביא אחר בפומבי כמאז אז נאמין החידוש שמתחדש בתורתינו ולא כאמונת הנוצרים שבא אחד ואמר ששלחו ה' לחדש בתורה והרמב"ם במורה נבוכים האריך ואמר על מחלוקת המחקרים אם העולם מחודש או קדמון בוודאי מצד השכל אין להביא ראי' ברורה שהעולם מחודש אדרבא מצד השכל אי אפשר לצייר בריאת יש מאין אך מקרא מפורש בתורתינו הקדושה בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ לכן אמר הכתוב ולא קם נביא בישראל כמשה שמורה על העבר דהיינו עד עכשיו לא קם נביא כזה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל וכל זמן שלא קם נביא כזה אי אפשר להאמין שום השתנות בתורתינו הקדושה א"כ הוברר לנו שהעולם מחודש כמו שכתוב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ:

ע'שה מ'שה ל'עיני ר"ת ע'מ'ל' שהוא פלפול התורה כפירש"י בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה עשה משה לעיני כל ישראל כי הוא נהג טובת עין ונתנו לישראל כדאיתא בגמרא נדרים ובראשית ברא אלקים כל מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש הכל נאמר בתורה מראשית:

לחבר סוף התורה בתחלתה התורה מסיים ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל ודרשו בו ולכל המורא הגדול זה גילוי שכינה אשר עשה משה ששיבר הלוחות הנה מצינו שחז"ל שינו לתלמי המלך וכתבו אלקים ברא בראשית שלא יאמר ב' רשויות יש ובראשית נמי שם הוא שמסתמא מתחלת התורה בשם לכן שינו לו וצריך להבין מדוע באמת לא מתחיל התורה בשם וצ"ל כך משום שאין כבודו ית' להקרא על מקום תוהו ואבני בוהו לכן קאמר בראשית ברא שהיתה בריא' ואח"כ נקרא שם אלקים ומזה הטעם כתיב את השמים ואת הארץ ופירש"י לרבות

תולדותיהם שביום א' נבראו כל צבאות השמים והארץ ולא יצאו בפועל אלא כ"א ביומו ע"ש והטעם לזה כיון שגזרה חכמתו ית' זמן כל א' וא' ביומו הרקיע בשני והצמחים בשלישי א"כ מדוע בראם בא' היינו משום שאין דרך המלך ית' להקרא על דבר חסר והעולם בכללו צריך זה לזה ואינו שלם זה בלא זה לכן ברא ביום א' הכללי והוציאן לפועל כ"א ביומו וזהו הטעם נמי לשבירת הלוחות שאם מפני שחטאו בעגל עדיין יכול הי' ליתן התורה לשבט לוי שלא חטאו כלל אלא הכל מטעם הנ"ל שכל ישראל נפש א' וס' רבוא נשמות היו כלולים באדם הראשון כידוע כמנין אותיות התורה והשתא שעשו העגל הרי חסרו משלמותם וא"א להשראת שכינה לקבלת התורה ולזה אמר הקב"ה למרע"ה ואשמידם ואעשה אותך לגוי גדול ופירשו חז"ל ס' ריבוא כי לא סגי בלא"ה כי אין שלמות בל"ז והיינו דמסיים ולכל המורא הגדול היינו גילוי שכינה אשר עשה משה לכל ישראל דווקא כי בלא"ה אין שלימות ומרמז כאן ששבר הלוחות שמפני זה הוכרח לשברם ועתה מתחיל בראשית ברא אלקים וכו' כנ"ל שמטעם זה נבראו תולדות שמים וארץ ביום א' המרומזים באת השמים וגו' ומפני זה נמי מתחיל בראשית ולא אלקים ברא בראשית:

משה לעיני כל ישראל כתיב ויהי האדם לנפש חיה ס"ת מ'ש'ה' כי כבר כתבנו האדם בה' הכוונה הגוף העומד לפנינו ואדם היינו הנשמה שבקרבו ומרע"ה נזדכך גופו עד שהי' במדרגת אותה נשמה שנקראת חיה ונשמתו היתה בבחינת יחידה שהוא נשמה לגוף חיה וקברו הוא בבחי' רוח שיכול להבלע בתוכו בחי' חי' ע"כ לא ידע איש את קבורתו כי אינו מושג לעיני אדם, והיינו ויהי האדם הנקרא האדם הי' לנפש חיה מדרגת אותה שנקראה חיה ורמז ס"ת משה שלא זכה לזה אלא מרע"ה, ואחז"ל נמנו וגמרו נח לו לאדם שלא נברא הנה אחז"ל כל מעשי בראשי' לצביונן ודעתן נבראו וקשה לומר שאך רק האדם נברא על כרחו שהרי נוח לו שלא נברא אך הענין כל בעלי חיים שנבראו בקומתן וסוף דעתן ואין הבהמה בחייה מבינה שסופה למות וגם אין לה שום צער בעולם ולא דאגה ע"כ נבראו לדעתה וצביונה אך האדם ראה עצמו בקומתו ודעתו מלא צער יגון ואנחה וסופו למות א"כ הבין כי נח לו שלא נברא מלסבול כל אלה כמ"ש שהע"ה וטוב אשר עדן לא הי', אלא הבין שרצון הבורא הוא

שיהי' נברא ויכיר הבורא ויעבדהו ע"כ נתרצה בבריאתו והיינו נח לו שלא נברא ואפ"ה רצה להבראות כדי לעשות רצון יוצרו ואמנם הלל שהי' עניו וניצוץ ממרע"ה כמ"ש משה לעיני כל ישראל ס"ת הילל ומי שהוא סבלן וממש אינו מרגיש בכל צער ויסורי עה"ז ע"כ אמר נח לו שנברא:

אמרו ז"ל כי עץ הדעת הי' ראוי לאדה"ר היינו אלו המתין עד שבת ואז הי' אוכל גם מעץ החיים וחי לעולם ונ"ל רמז כי אמרו הי' תאנה חטה אתרוג יין וברור דהכל אמתי שהי' אותו הפרי כלול מארבעתן טעם תאנה חטה ופרי עץ הדר ויין ור"ת ת'אנה ח'טה י'ין ה'דר ר"ת ת'ח'י'ה' וגמטרי' עם הכולל גמטרי' ש'ב'ת'ו'ן לומר בשבת הי' חי מהפרי ההיא:

אחז"ל אין טוענין למסית דהי' לו לנחש להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין וצ"ע הא הנחש היינו הסם שממונה להסית א"כ מה חטאו נ"ל דיו להסית לחוה שתאכל אבל הסית עוד לחוה שתסית את אישה ולא נתמנה שיסית המוסת להסית אחרי' ששוב לא יהי' לו תקנה כי המחטי' אחרי' אין מספיקי' בידו לעשות תשובה אמנם הנחש תשיב אמרי' אמרתי גם כי תסית חוה לבעלה מ"מ ישיב הוא דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעי' ולא ישמע לה אמנם זה גופי' הי' מעשה נחש להסית לאדם שלא ישיב דברי מי שומעין:

לעיני כל ישראל התורה מסיים לעיני כל ישראל ומתחיל בראשית אחז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל מרע"ה ובשביל ישראל והנה בוודאי בשביל התורה שהרי התנה עם שמים וארץ עד ששי בסיון אמנם ידוע כי אח"כ גם בששי בסיון עדיי' עמודי שמים ירופפו כי כתי' ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו ונשתברו הלוחות אלא שמ"מ נתקיים העולם אז בשביל מרע"ה וכן כתי' ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול אולם כל זה עד יה"כ ואז נאמר סלחתי כדבריך וקבלו לוחות שניות ומן אז הי' קיום העולם בשביל כל ישראל נמצא כלהו איתנהו בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל מרע"ה שקיים התורה לבדו משני בסיון עד יה"כ ובשביל ישראל מיה"כ ואילך וכל זה נרמז בקרא אשר עשה משה לעיני כל ישראל ששבר הלוחות ואז הי' בראשית בשביל משה שנקרא ראשית אמנם גם

ישראל בראשית גמטרי' שבת שבתן שהוא יה"כ שאז הי' ישראל בבחינת ראשית, ועוד רמז חבור תיבות ישראל עם התורה ועם בריית עולם כי כל ימות עולם תלוי באותיות התורה חסר חמשה ונשלם ע"י ה' אותיות ישראל הא כיצד אתה תראה באלפא ביתא של א'ט'ב'ח' כך סדרו א"ט, ב"ח, ג"ז, ד"י, ה' עולה מ"ה וכן בעשריות י"צ, כ"פ, ל"ע, מ"ס נ' עולה תן וכן (האותיות קרש"ת עם האותיות כפולות ך' ם' ן' ף' ץ' וידוע ך' פשוטה הבאה אחר תי"ו מספרה ה' מאות ם' סתומה שש מאות וכן כולם כסדר) במאות ק"ץ, ר"ף, ש"ן, ת"ם, ך' עולה ד' אלפים ת"ק, ואח"כ נעוץ סופו בתחלתו מתחלף אַלֵף באָלף כידוע נמצא סך הכל מ'ה' ת' ן' ד' אלפים ת"ק אלף עולה חמשת אלפים תתקצ"ה חסר חמשה מששת אלפים של ימות עולם והמה מושלמת בחמשה אותי' ישראל לכן נעוץ תיבות ישראל עם בראשית:

*לעיני כל ישראל מסיים בישראל שכלול בו תיבת אשרי ומתחיל התורה בראשית שיש בו גם כן תיבת אשרי ולפ"ז מתחלת ומסיימת התורה באשרי כמו שאחז"ל (ברכות דף י' ע"א) כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי ומסיים בה באשרי ונשארו מישראל ובראשית נוסף על ב' פעמים אשרי אותיות לב"ת ומרמז כי יש שני בחינות יראה יראה חיצונה תתאה שהיא פתח לתורה יראה שניי' יראת התרוממות יראה עלאה אשר זוכים לה רק על ידי לימוד התורה הקדושה שני פעמים יראה בגימטריא "לבת" דהיינו לב אדם הבוער בשלהבת יה היא תוך לתורה הקדושה ורמז רחמנא לבא בעי:

לעיני כל ישראל בראשית דכתי' וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב פירש"י כעין יעקב נ"ל הכוונה כך כי כבר כתבתי במקום אחר כי יעקב נתאבק עם הס"ם עד שברכו בשם ישראל כי ישראל עם יעקב מלא בגמטרי' תשכ"ט כמו קרע שטן ושם הארכתי נמצא אפי' בבטולו של ס"ם צריכי' עכ"פ לשם יעקב המרמז על קצת שפלות לצרפו עם ישראל המרמז על שררה אך הכא ברך משה שישכון ישראל בטח מס"ם ובדד בלי צירוף שם יעקב ואפ"ה יהי' כעין יעקב כאלו מצורף עמו יעקב ואמנם הא כיצד דידוע ברל"א שערי' הסדר אותיו' שבספירת חכמה מתחיל בבי"ת היא אות ראשונה ואל"ף מקומה אחר התי"ו נמצא בי"ת מספרה א' וכן כל האותיות עד תי"ו

הוא שלש מאות ואלף שאחר התי"ו מספרה ד' מאות ולפ"ז יהי' ישראל עולה תשכ"ט יו"ד תשעה שי"ן ב' מאות רי"ש מאה אלף ד' מאות למ"ד עשרי' עולה תשכ"ט ולא צריך לשם יעקב וידוע כי העולם נברא בחכמה לכן מתחיל התורה בבי"ת (ובתרגום יונתן שם בראשית בחוכמתא) והיינו לעיני כל ישראל בראשית ונזכה כלנו יחד לעיני כל ישראל לעבוד השי"ת מאהבה מרב כל בקרוב ויהא העולם מתוקן במלכות שדי כמו שהי' קודם החטא בראשית אמן ואמן:

לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים לפי מה שאיתא שבתחלת הבריאה התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שעל מנת כן נבראים שאם יצטרכו לשנות מטבעם לצורך ישתנו וזה לכל האותות והמופתים והיד החזקה קריעת ים סוף ועשר מכות אשר עשה משה לעיני כל ישראל זה בראשית ברא אלקים בתחלת מעשה בראשית:

חזק חזק חזק.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ת' ו' ש' ל' ב' ע'.